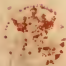

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LI
F
18
NAPOLI

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
Qui de XXXI. supersunt,
LIBRI XVIII.

Ope MSS. codicum emendati ab HENRICO VALESIO, *& auctioribus Adnotationibus illustrati.*

Necnon Excerpta vetera de Gestis Constantini & Regum Italiæ.

EDITIO POSTERIOR,

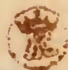
Cui HADRIANUS VALESIUS, Historiographus Regius, FR. LINDENBROGII JC. in eumdem Historicum ampliores Observationes, & Collectanea Variarum Lectionum adjecit; & beneficio codicis Colbertini Ammianum multis in locis emendavit, Notisque explicuit: Disceptationem suam de Hebdomo, ac Indicem rerum memorabilium subjunxit. Præfixit & Præfationem suam, ac Vitam Ammiani à CLAUDIO CHIFFLETIO JC. compositam.

PARISIIS,
Ex Officina ANTONII DEZALLIER,
viâ Jacobeâ ad Coronam auream.
M. DC. LXXXI.
CUM PRIVILEGIO REGIS ad annos XX.

ILLUSTRISSIMO VIRO
D. JOHANNI BAPTISTÆ COLBERTO
AB INTERIORIBUS REGIS CONSILIIS ET SECRETIS,
PRÆFECTO ÆRARII,
CURATORI PALATIORUM ET ÆDIUM REGIARUM,
SIGNELACI MARCHIONI, &c.

AMMIANUM MARCELLINUM, *clarissimum Historiæ Romanæ Scriptorem, auctioribus Henrici Valesii fratris mei, & Friderici Lindenbrogii I. C. Notis, non paucis & meis Observationibus illustratum ac expositum, offero tibi,* VIR ILLUSTRISSIME. *Cui enim alii quàm tibi*

Opus nuncupetur , tua dispositione susceptum, tuis absolutum auspiciis, tui etiam codicis ope & auxilio multis in locis emendatum ? Est quidem notitia rerum gestarum cunctis antiquitatis studiosis , ac inprimis Consiliariis Principum admodum appetenda , maximique æstimanda. Sed una Historia Romana cùm claritate Gentis tum magnitudine eventuum longè ceteris omnibus omnium nationum Historiis antecellit. Nam & legentium instruit animos illustribus exemplis , & eos assidua lectione fatigari non sinit : dum grata quadam varietate rerum ac personarum , locorum atque populorum , & crebra veluti scenæ mutatione delectat. Inter Historicos Romanos magnum Operi suo locum facit Ammianus Marcellinus : qui & plurima memoriâ dignissima , in totum à ceteris Scriptoribus omissa accuratè persequitur , & consilia Principum aperit , ac sub quoque Imperatore totam aulæ faciem interiorem nudat. Quis nunc bella civilia , nunc externa fusiùs eo ac meliùs exponit ? Quis repressis Barbaris pacatas provincias ac in meliorem statum restitutas diligentiùs enarrat ? Quis diuturnas obsidiones munitissimarum urbium , eruptiones & fortia facta præsidiariorum , pugnas militis Romani cum Persis, cum Alamannis , cum Sarmatis , & Gothis aliisque , ac singula præliorum momenta & eventus refert exactiùs ? Quòd si qua nobis patriæ , & majorum nostrorum habenda ratio est : (ut certè habenda est) an possumus negligere Historicum , cujus in voluminibus supra mille & tre-

centos annos claræ Francorum origines reperiuntur? An usquam alibi quàm apud Ammianum invenias, in Palatio Constantii A. Francorum multitudinem floruisse? Quis unius beneficio Marcellini ex eadem natione Malarichum Gentilium rectorem ignorat: qui postea delatum sibi à Ioviano A. Magisterium militum per Gallias recusavit? Bapponem ductorem Promotorum, pòst Vrbi Præfectum; Bainobaudem Scutariorum primùm, deinde Cornutorum Tribunum; Teutomerem Protectorem Domesticum; Laniogaisum Tribunum, Luttonem Comitem: ac præcipuè Silvanum, Boniti in bello Liciniano optimè de Constantino meriti filium: qui ex Tribuno Magister peditum per Galliam, demum Augustus etiam ab exercitu Gallicano est appellatus? Omitto Coloniam Agrippinam Vbiorum, metropolim secundæ Germaniæ, urbem amplam & copiosam, pertinaci Francorum obsidione captam & excisam, & pace cum eorum Regibus facta à Iuliano Cæsare receptam. Missos facio Francos Salios, qui jam tum in Toxandrorum finibus sedem armis ceperant; Francorum Attuariorum in extrema Galliarum liberas incursiones; & sub Valentiniano A. Gallicanos tractus ab Francis infestatos, quas provincias non multo pòst majoribus copiis & melioribus auspiciis erant occupaturi. Annon Chariettonem memorem, per utramque Germaniam Comitem principatu Valentiniani, miræ fortitudinis virum, dum cedenti militi corpus suum objicit, & aciem restituere conatur, ab Alamannis

interfectum? An Nectaridum taceam ejus æqualem atque popularem, Comitem maritimi tractûs in Britannia, qui à Barbaris cæsus est? An Mallobaudem Domesticorum Gratiani A. Comitem, Regemque Francorum bellicosum & fortem: qui Macrianum Alamannorum Regem, tum ipsis Imperatoribus terribilem, Franciam igne & ferro vastantem, insidiis circumventum interfecit, & Lentienses Alamannos apud Argentuariam maximo prœlio superavit, Rege Gentis Priārio etiam occiso? An possim oblivisci Lutecia nostræ, Palatiique suburbani Thermarum: ubi Iulianus Cæsar biennio hiemavit, & ab exercitu Gallicano Imperator est consalutatus? ubi Valentinianus major in primo Consulatu suo dies aliquot; insequenti anno hiemem egit: ubi Gratianus & Dagalaifus insignia Consularia sumserunt, & Iovinus Magister equitum, ob victos Alamannos Consul à Valentiniano est designatus.

Hæc & talia narrat Ammianus Marcellinus: quæ tibi in ipsis ejus voluminibus legi, tot & tantæ occupationes tuæ minimè patiuntur; & Respublica te distractum summorum onerum mole, quantum cuperes libris vacare non sinit. Habet in te AUGUSTUS NOSTER *suorum propositorum acerrimum exsecutorem. Te Rex ætatis nostræ Regum maximus, consiliorum suorum secretorumque participem legit: tibi ærarii, necnon Palatiorum suorum curam delegavit. Tua laus est una de maximis, te judicium tanti Principis meruisse, & propter eximiam prudentiam*

ac ſidem, & ob altitudinem ingenii vigoremque animi ſingularem, maturâ ſapientiſſimi Regis electione ad ſplendidiſſima miniſteria perveniſſe: quibus tu univerſis ſic fungeris, ut pluribus ſimul intentus, ſemper totus & integer, ſemper idem & tui ſimilis agnoſcaris in ſingulis. Quid opida commemorem, magnis munitionibus & validis arcibus ad tutelam finium Regni te curante firmata? Quid inſignem portum ad Rupem Fortem & ad oſtium Carantoni in Oceanum Santonicum influentis? Quid Palatia, tuâ inſtantiâ partim à fundamentis excitata, partim reſtituta vel exculta? Mirantur exteri, quum Luparam, etiamſi nondum abſolutam, quum Verſalias vident: & tamquam Regis magnitudinem Regiæ ſpatio cultuque metiantur, unâ omnes voce conſentiunt, qui tam magnificè habitet, maximum omnium Regem eſſe oportere. Sed vereor, ne ſi longa oratione te morer, tot diſtrictum officiis, & tanta negotia ſuſtinentem; in publica commoda peccare videar. Obſtat præterea mihi plura dicere cupienti, ac ſilentium imponit modeſtia tua, laudes quanto magis mereris negligentis. Non poſſum tamen nec debeo mihi temperare, quin mentionem faciam ſingularis tuæ in viros doctos benignitatis, amoriſque litterarum: quo impulſus, Bibliothecam tuam priſcis membranis ſcriptis ac libris editis inſtructiſſimam publicaſti. Convenit ſcire per me poſteros, quantum ſemper ſtudioſis antiquitatis & omnium ſcientiarum ac artium liberalium faveris. Quo majore fiducia

ad te cum litterario munere accedo: teque rogo, ut Ammianum Marcellinum omni ex parte diligentissimè restitutum, cùm ipsiusmet Historici tum Fratris nomine, & meâ viginti mensium operâ comendatum habeas & acceptum. Si non aliud; exstabit hoc saltem apud posteros, serum quidem, sed nullâ negligentiâ dilatum, meæ in te observantiæ gratique animi publicum monumentum, multis sæculis duraturum. Deum precor, ut te patriæ ac litteris diu salvum & incolumem servet.

Illustrissimo nomini tuo addictissimus
HADRIANUS VALESIUS.

HADRIANI

HADRIANI VALESII
HISTORIOGRAPHI REGII
AD LECTOREM
PRÆFATIO
IN POSTERIOREM AMMIANI M. EDITIONEM.

ISTORIAM Romanam antiquitatis studiosi semper ceteris omnibus non immeritò prætulere. Nam cùm Imperium Romanum jam inde à Julio Cæsare atque Augusto maximas ac nobilissimas Europæ, Asiæ, Africæque Provincias complectatur: accidit res Romanorum legentibus, ut uno simul tempore in unius populi bellis civilibus ac externis, omnium nationum, & totius ferè generis humani per orbem terrarum gesta cognoscant: quo quid fieri, quid fingi potest utilius atque jucundius? Inter Historiæ Romanæ Latinos Scriptores proximum Cornelio Tacito & Suetonio Tranquillo, quos & secutus est, locum tenet Ammianus Marcellinus, res Romanas annorum CC. XXCIII. ab exortu Nervæ ad Valentis Aug. mortem XXXI. libris complexus. Hunc Itali, Galli, Vindelici, ipsi etiam Germani, aliique clarissimi Europæ populi certatim in membranis diligentissimè descripserunt, & in nobilissimis ac locupletissimis Bibliothecis servandum curaverunt. Ex quo judicari potest, quanti celebrem Auctorem fecerint; cùm tamdiu tam assiduam operam dederint, ut (quantum in ipsis erat) salva ad posteros ejus Historia perveniret. Intelligebant nimirum utilitatem Operis, quo plurima memoriâ dignissima continerentur, quæ ab aliis partim transcursu dicta, aut in artum contracta, partim etiam ex toto omissa esse constabat. Post inventam artem Impressoriam, eruditis ingeniis non minor fuit cura librorum Ammiani. In Italia, in Gallia atque Germania docti clarique Critici atque Typographi, ope codicum antiquorum adjuti, pro se quisque Ammianum publicavere, dum alii alios sagacitate, judicio ac labore superare contendunt: nec ullum alium Scriptorem toties typis mandatum memini. Igitur anno M. CCCC. LXXIV.

Romæ, ubi nata & compoſita fuerat, primùm edita eſt Ammiani Marcellini Hiſtoria, ſtudio A. Sabini Poëtæ laureati. Secuta eſt Romanam aliquanto pòſt editio Bononienſis in Æmilia; mox Baſilienſis Johannis Frobenii; tum unius ejuſdemque anni duæ, altera Mariangeli Accurſii Auguſtæ Vindelicorum, v. libris Ammiani auctior; altera Hieronymi Frobenii Johannis filii Baſiliæ Sequanorum, curante Sigiſmundo Gelenio: anno XIII. pòſt iterum alia Frobenii Baſiliæ, uno libro locupletior: Roberti Stephani, deinde Henrici Stephani editiones Luteciæ Pariſiorum, Sebaſtiani Gryphii Lugduni Seguſianorum, alibi aliæ, quas ſingulas ac univerſas enumerare difficile ſit ac ſupervacaneum. Et illi quidem Editores ad unum omnes tantummodò curaverant, ut Ammianum Marcellinum emendatiorem & auctiorem haberemus. Primus Fridericus Lindenbrogius Hammaburgenſis J. C. vir eruditus & diligens, quod nemo antea tentaverat, facere aggreſſus eſt; nec contentus auxilio codicis Florentini aliqua in Ammiano correxiſſe, anno M. DC. IX. Auctorem intellectu perquam difficilem perpetuis obſervationibus expoſuit: varias etiam codicis Florentini ac priorum editionum lectiones adjecit. Lindenbrogium Janus Gruterus excepit, qui Ammianum ope veteris codicis emendatum, ſed nudum à notis & obſervationibus publicavit. Heic notandum eſt, Marcellini XIII. priores libros, quibus res CC. LVIII. annorum continebantur, ſummo Hiſtoriæ Romanæ damno in omnibus priſcis codicibus deſiderari; poſteriores libros octodecim pæne eiſdem ac totidem ubique lacunis deformatos reperiri.

Ad hunc igitur modum ſe habebat Ammianus Marcellinus, & duabus poſtremis ejus editionibus plerique adquieſcebant. Intellexit Henricus Valeſius frater meus, veterem ac bonum Hiſtoricum, injuriâ temporum, negligentiâ ſcriptorum, & audaci nonnullorum Criticorum inſcitiâ depravatum ac mutilum, validioribus remediis indigere, ut in priſtinum nitorem reſtitueretur: & ſuſcepto improbo labore, veterrimas Marcellini editiones, quæ nobis membranarum ex quibus deſumtæ ſunt, inſtar eſſe debent, diligentiſſimè evolvit, & cum optimis codicibus mſſ. contulit, ut celeberrimi nominis Hiſtoricum, quantum fieri poterat, emendaret. Ut autem notis diffuſis, doctis ac laborioſis eumdem explicaret, & omnibus fidem diligentiamque præſtaret; non Hiſtoriæ ſolùm Romanæ Scriptores Latinos ac Græcos ad Ammiani tempora pertinentes; ſed etiam quoſcumque alios æquales ejus ætatis aut ſuppares, Leges quoque Romanas Codicis Theodoſiani exactè perlegit. Ea ratione Marcellinus à mendis quamplurimis vindicatus, & anno M. DC. XXXVI. Pariſiis eſt editus vivo adhuc Lindenbrogio: & unà cum difficillimis quibuſque Auctoris locis Romanæ eorum temporum antiquitates ac leges, dignitates Palatinæ, civiles, ac

militares explicatæ. Nihil Valesius intactum, nihil intentatum reliquit: nullos (si ita loqui licet) scopulos metu periculi aut laboris vitavit. Miratus est Lector sollertiam, sagacitatem, acumen, felicitatem etiam hominis singularem in corrigendis desperatis Ammiani locis; doctrinam in exponendis: altissimum ejus ingenium, acerrimum judicium, variàm ac interminatam eruditionem tum agnovit quisque atque suspexit. Superfuit Valesius editioni Ammiani annis quadraginta. Per tot annos licèt Historiæ Ecclesiasticæ aliisque operibus vacaret, nihil sibi patiebatur elabi, quod ad Ammianum Marcellinum pertineret: ut quidque occurrerat, sedulò adnotabat, & libro suo curabat adscribi. Sic sensim accreverunt emendationes observationesque, tanto pluris faciendæ, quanto altioris ac diuturnioris erant meditationis. Hæ observationes ac emendationes novæ, & raritas venalium exemplarium alteram Ammiani Marcellini Editionem tacitè postulabant. Vivo adhuc Valesio, novæ Editioni Blavius Typographus Batavus, pòst eo mortuo Elzevirius ejusdem regionis Typographus imminebat. Intercessit Illustrissimus Colbertus, & pro summa sua in litteras litteratosque voluntate, Ammianum Lutetiæ publicandum curavit, ac mihi editionis curam onusque delegavit. Optandum quidem mihi fuerat, ut meis potiusquàm alienis operibus manus admoverem, & magis ut propriis quàm alienis scriptis edendis inclarescerem: si tamen aliena dici possunt, quæ arta sanguinis & nominis ac vitæ studiorumque communitas pro domesticis haberi jubet. Ultro igitur parui mandatis amplissimi & excellentissimi viri, cui jure à quoquam negari nihil potest, & cunctis sepositis quæ in manibus habebam, huic uni negotio totus vacare constitui. Ac primùm singulis Ammiani libris suam epitomen varia in capita distinctam præposui, ut cuncti quid unoquoque libro contineretur, statim in prima ejus fronte notatum conspicerent: singula capita cujusque epitomes marginibus paginarum suo quodque ordine apposui: Imperatorum nomina, paria Consulum, & annos Christi nati singulis paginis, quantum fieri potuit, exactè præfixi, ut legentes statim scirent, sub quo quidque Principe & quo anno gestum esset. In Ammiano deletis, quæ communi doctorum consensu mendosa & damnanda erant, emendationes Valesii, Criticorum ac veterum membranarum auctoritate confirmatas, quasdam etiam certâ conjecturâ fretas substitui. Quæ à nonnullis ad implendam sententiam verbis Ammiani Marcellini erant inserta, duobus uncinis inclusi, quoties in priscis codicibus scripta non reperiebantur. Notas fratris posteriores à prioribus distinxi, ac duobus asteriscis inclusi, ut omnes intelligerent ac viderent quæ post editum Ammianum nova observavisset, ac Notis suis adjecisset. Addidi & inserui ipse non raro adnotationes

ac obſervationes meas, quotieſcumque verba Hiſtorici noſtri explicationem poſtulare videbantur, & quoties codicis Colbertini, de quo infrà plura dicturus ſum, & codicis Valentini, ex quo varias lectiones P. Pithœi manu notatas legi, aliam in ſententiam me trahebat auctoritas. Ejuſdem codicis Colbertini paſſim mentionem feci, quoties cum aliis codicibus conveniebat, aut fratris mei emendationem opinionemque comprobabat. Notarum mearum pars eſt, diſceptatio de Hebdomo. Et quoniam mea à fraternis diſcernenda erant, ne à legentibus confunderentur; ea duobus uncinis diligenter incluſi. Itaque quidquid in Notis duobus uncinis clauditur, meum eſt. Ammiano Marcellino ſubjunxi de Conſtantio Chloro, de Conſtantino Magno & aliis Imperatoribus Excerpta vetera Auctoris ignoti, & ex libris Chronicorum de Odoacre & Theoderico Regibus Italiæ nonnulla magni facienda, quæ Valeſius à V. Cl. Jac. Sirmundo amico ſuo acceperat, ac notis illuſtraverat. Adjeci Indicem rerum memorabilium, quæ Ammiani Marcellini libris, notiſque fratris ac meis continentur, quàm maximâ potui curâ diligentiâque confectum, cuncta ad Hiſtoriam Romanam atque ad doctrinam pertinentia complexum. Nuda enim nomina provinciarum, urbium & locorum, atque quarumlibet dignitatum, & exempla ex antiquitate petita, ac Philoſophorum de rerum natura, ac de moribus, Theologorum de Diis Gentium placita in Indice notare inutile ac ſupervacuum exiſtimavi. Fridericus Lindenbrogius poſt editum Ammianum vixit annis plus minùs triginta: quo toto temporis ſpatio non oblitus tanti Hiſtorici, ſuis Obſervationibus plurima adjecit: quæ ex urbe Hammaburgo ad me miſſa, corpori ejus Obſervationum adjunxi, ac ſuis quæque locis inſerui. Cunctas iſtas acceſſiones duobus aſteriſcis medias interpoſui, ut à prioribus Obſervationibus ſepararentur. Addita ſunt & ipſius Collectanea Variarum Lectionum. Antonius Oiſelius, Loiſellus aliis dictus, vir doctus, codicem quemdam Ammiani M. Valentiæ Segalaunorum evolverat, cùm ibi anno M. D. LX. ſub Cujacio Profeſſore Jus Civile diſceret: ſicuti Petrus Pithœus, Cujacii quoque auditor, eadem in urbe anno M. D. LVIII. ex eodem codice varias lectiones excerpſerat, & in margine Ammiani ſui, Lugduni anno M. D. LII. à Gryphio vulgati, manu ſua adnotaverat: quas mihi beneficio V. Cl. Fauri Doctoris Theologi nanciſci contigit. Hunc codicem Ammiani M. qui Antonio Oiſelio & Petro Pithœo Valentiæ magno uſui fuit, & eidem Pithœo non multùm vetus, ſed ex vetuſtiſſimo deſcriptus dicitur, Valentinum voco, & tum in alicujus Valentiæ Monaſterii Bibliotheca ſervatum fuiſſe exiſtimo. Excerpta Oiſelii atque Pithœi, ut ex eodem fonte hauſta ſunt, inter ſe conſentiunt. Oiſelii pauculas notas à Lindenbrogio deſcriptas reperi: quas ne quis deſideraret,

Lindenbrogii Observationibus subtexendas duxi. Librum Claudii Chifletii J. C. Sequani de Vita A. Marcellini, & ejusdem libellum de dignitatibus præcipuis eorum temporum quæ sunt ab A. Marcellino descripta, opuscula minimè contemnenda emendavi ac recognovi, & post Præfationem fratris mei, Historiæ Ammiani præfixi. Omni denique ratione operam dedi, ut nostra editio esset quemadmodum postrema sic optima, & omnibus numeris absoluta. Chifletius iste in Vita Ammiani non semel meminit *Scholiorum suorum*, quibus eum Historicum exponere conatus erat: sed ea numquam edita sunt, nec apud Chifletios usquam hodie reperiuntur.

Marcellus Donatus Ponzanus Comes, homo Mantuanus genere clarus, circa annum M. DC. scripsit Dilucidationes in T. Livium, in C. Tacitum, in C. Suetonium Tranquillum, in A. Marcellinum, & in V. Historiæ Augustæ Scriptores: quas omnes Janus Gruterus sui Thesauri Critici Tomo VI. inseruit. Sed nec Græcos nec Latinos Historicos eorum temporum laudat, nihil ad Historiam Ammiani pertinens tractat, nullos æquales ejus ætatis Auctores attingit; Cælium Rhodiginum, & Alexandrum ab Alexandro, at quos Criticos? Italos Italus sæpe nobis obtrudit. Præterea nullis codicibus adjuvatur: ac de Officiis tantùm Palatinis, civilibus & militaribus paucula infeliciter effudit. Quare Observationes ejus, aut sicuti maluit, obscuræ *Dilucidationes* LXVIII. circiter pagellarum in A. Marcellinum, nobis indignæ visæ sunt, quas editioni nostræ adjungeremus. Nunc de A. Marcellino aliqua dicenda sunt.

Ammianus Marcellinus, Protector Domesticus, cum Ursicino Magistro militum à Constantio A. in Orientem missus: postea eum in Italiam, deinde in Gallias, variásque orbis Romani partes secutus est: demum cum eodem in tractus Orientis revertit: ubi quid Ursicinus, quid ipsemet rerum egerit, & post mortem Constantii expeditionem Juliani in Persas cui interfuit, fusè enarrat. Eum patriâ Antiochensem fuisse, prolatâ Libanii ad ipsum epistolâ ita frater meus docuit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Petrus Pithœus ad latus Ammiani sui manu sua notavit, eum Christianum fuisse, propterea quòd in libro XXVII. scripsit, *Antistites quosdam provinciales*, id est Episcopos Christianorum, parco victu, vili veste, & demissis oculis, *perpetuo numini verisque ejus cultoribus ut parcos commendari & verecundos.* An ideo Ammianus Christianus habendus est, quòd Deum Christianorum *perpetuum numen*, id est Deum æternum, & Christianos *Antistites*, *veros perpetui numinis cultores* appellat? Quasi non *veros perpetui numinis cultores* Ammianus vocaverit Gentiles ipsos ac sui similes, quibus quidam etiam Christianorum Episcopi in provinciis sanctitate vitæ & verecundia

commendarentur ac placerent. Ita tamen de Ammiano sensit & Claudius Chifletius, cùm verbis ejus suprà laudatis, tum aliis levissimis conjecturis adductus. Sed qui attentè legerit, quæ præter cetera in fine libri XIV. de Adrastia vel Nemesi, quæ in libro XVI. de Mercurio, quæ in libro XXI. de numine Themidis, de Haruspicina, de Auguriis, variisque artibus futura prænoscendi, veteres Theologos suos & Physicos ac Mysticos secutus scripsit: profectò fateri cogetur, eum cultui Deorum addictum ac devotum fuisse. Certè de Diis Gentium tamquam de suis semper loquitur; de Christianis sacris Mysteriisque non item. Numquam Christianis se adjungit; numquam & nusquam eorum se numero adscribit: & Julianum A. quem suum heroa fecit, hanc præcipuè ob causam mihi videtur toties & tantopere laudare, quòd à Religione Christiana ad numinum cultum desciverit. Quâ tamen erat prudentiâ, adeo modestè atque sincerè, ac nonnumquam etiam benivolè de Christianis rebus commemorat, ut aliqui unum ex nostris putaverint. Nimirum sicuti existimo, vir bonus, integer & sapiens Religionem Christianam non sequi, tutò se posse intelligebat: eamdem Principibus suis acceptam & toto ferè orbe Romano diffusam palam damnare non audebat. Sed & forsitan religionum diversitates non improbavit, persuasúmque habuit (sicut ait de notitia Dei Symmachus) unâ viâ non posse perveniri ad tam grande secretum.

Valentiniano & Valente imperantibus Ammianus M. militiæ renuntiavit, & Antiochiam domumque rediit. Ubi post Theodori conjurationem patefactam atque oppressam, iniquo Judicum Advocatorumque colludio litibus inquietatus ac vexatus videtur fuisse, non sine aliqua rei familiaris jactura. Sic enim explicanda judico verba hæc A. Marcellini in libro XXX. ubi in Orientalium Rom. caussidicinam fusè invehitur. *Ergo absolutis super ejus indignitate paucis, quam in illis partibus* (Orientis) *agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum.* Quapropter indignatus, Orienti ac patriæ valedixit jam ætate provectus, & Romam secessit Gratiano, Valentiniano & Theodosio Principibus, ut frater meus credit: ut ego malo, vivo adhuc Valente A. Tanta in urbe Ammianus cùm domicilium constituisset, multos Senatores qui Clarissimorum titulo & Nobilium appellatione censebantur, sibi amicos adjunxit: quos Magistratu aliquo, in primis Præfecturâ Urbanâ egregiè functos, ex occasione in sua Historia laudare consuevit. Hos inter primas tenuit Hypatius, vir Consularis, frater Eusebiæ Augustæ, ac Eusebii similiter Consularis, qui ex Oriente in Occidentem quoque transierat, & Romæ sedem ceperat: quem in libro XXIX. eximiè laudat, & amicitiæ causâ *nostrum Hypatium* appellat. Adnumerandus est & magnis amicis A. Marcellini Eutherius, qui Constantis A. Cubicularius, deinde Juliani Præpo-

situs Cubiculi fuerat, ac Romæ domicilium fixerat: cujus virtutibus in libro XVI. enarrandis vacat. Nec tum etiam defuere Urbi viri doctrinâ præstantes, quibus A. Marcellinus familiariter uteretur. Igitur ut erat homo nobilis & locuples, otii ignobilis impatiens, in tam jucundo suavique secessu totum se litteris dedidit: atque ut miles quondam & Græcus linguæ Latinæ ac Historiæ Romanæ magis assuesceret, Catonem majorem vel Censorium, Cæsaris Commentarios, Sallustium, M. Tullium Ciceronem, alios utriusque linguæ Auctores diligentissimè evolvit: quos & passim in Historia sua laudat. Talibus & tantis præsidiis instructus, Historiam Romanam ab exortu Nervæ usque ad Valentis A. interitum XXXI. libris Latinè scribere aggressus est. Et priora quidem à Nervâ ad Constantinum Maximum aut omissa maxima ex parte, aut negligenter & nullo rerum ac temporum ordine servato scripta hactenus fuerant, quæ XIII. libris fusiùs ac multo diligentiùs exposuit, qui pridem magno Reip. litterariæ damno desiderantur. Cetera à Magnentii cæde ad Valentis mortem, quæ vidit, quibus ipse interfuit, & quorum etiam aliqua pars fuit, aut quæ ex amicorum relationibus didicit, XVIII. voluminibus narravit. Hæc ut notiora & oculis animisque æqualium inserta, aut memoriæ infixa, latissimè explicare conatus est. Sed præ ceteris in rebus Juliani A. propè nimius haberi potest: in quo nonnulla quidem laude digna, multa nihilominùs (quemadmodum ipsemet Historicus nonnumquam fatetur) vituperanda fuerunt. Certè scriptor alioquin diligens & veri studiosus, XI. ferè libros Juliani laudibus implevit: reliquos suæ ætatis Imperatores, Constantium, Jovianum, Valentinianum & Valentem, ceu invidos & detrahentes ejus Principis memoriæ, non rarò deterit arguitque: pæne ut mihi persuadeam, Ammianum unius Juliani causâ tantum Opus suscepisse, ne quam amplificandæ virtutis herois sui quem summopere mirabatur omnibusque præferebat, occasionem præteriret. Historiam autem suam non continuo labore composuit: sed ut erat plures in libros divisa, per partes eam vulgavit, & nunc unum volumen, nunc alterum frequenti auditorio, ac amicorum suorum & doctorum hominum judicio commisit; magnamque inde laudem est consecutus: ut docet epistola Libanii à fratre laudata. Recitationes porrò (sicuti & declamationes) duorum generum fuere: publicæ aliæ; aliæ privatæ. Publicæ recitationes erant ac nuncupabantur, quæ aut in certaminibus publicè propositis præmiis, aut in aliquo loco publico citra ullum certamen fiebant. Ejusmodi exstitere Oratorum ac Poëtarum certamina, quotannis in Albano à T. Flavio Domitiano edita: ubi Statius se præmio ter donatum scripsit. Tale Lugduni ad aram Augusti certamen Græcæ Latinæque facundiæ, editum à Caio Caligula, in quo victi

victoribus præmia conferebant. Sic Nero orationis carminisque Latini coronam omnium consensu sibi concessam recepisse dicitur à Tranquillo. Publicè quoque Statius Romæ Thebaïdem suam plaudente populo recitavit: uti Juvenalis in Sat. VII. prodit his versibus:

Curritur ad vocem jucundam & carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit cùm Statius Urbem,
Promisitque diem: tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantáque libidine vulgi
Auditur.

Durabant adhuc Romæ circa annum Christi D. LXXX. publicæ orationum & carminum recitationes: & ibi in foro Trajani magnifica poëmata ab Auctoribus recitata Senatus Populusque Romanus audiebat: ut testatur Fortunatus Italus in libri III. Carmine XXIII. de opusculis & epigrammatis cothurnatis ac tumidis Bertechramni Burdigalensis Episcopi hisce verbis, indicans & Poëtis qui placuissent, à Senatu calceos filis aureis ornatos dari consuevisse.

Vix modò tam nitido pompofa poëmata cultu
Audit Trajano Roma verenda foro.
Quòd si tale decus recitasses aure Senatûs:
Stravisset plantis aurea fila tuis.

Studiosi & docti quidquid composuerant, Proceres quidem ac locupletes domi nunc per se, nunc per lectorem coram amicis invitatis recitabant: mediocres verò ac tenues in ædibus Optimatum, conductis subselliis & anabathris pulpitisve. Privatarum recitationum mentionem facit Suetonius Tranquillus in Claudio capite XLI. Caius Plinius Secundus passim in libris Epistolarum, & Juvenalis in Sat. I. & VII. qui Frontonem recitantibus Poëtis porticus suas marmoreas commodavisse scribit, & in his consessibus quosdam solitos esse disponi, qui plauderent & magnis vocibus acclamarent. Et in Sat. III. ipse Aquini ubi natus erat, satiras suas præsentibus amicis quos convocaverat, recitavisse se ait: & magna frequentiâ magnoque successu ter auditus est: quod & in ejus Vita à veteri Scholiaste scriptum invenio. Ammianus igitur famæ gloriæque dulcedine similiter succensus, & experiendi amicorum doctorumque virorum judicii cupidus, Romæ ex more suam per partes recitavit Historiam, prout librum quemque composuerat. Hinc oratione numerosa & bene sonante, plena pompæ & majestatis est usus, qualem recitationes istæ postulabant, ut aures & animos auditorum impleret. Ad pompam recitationum pertinent, dictorum factorumque ætatis suæ memorabilium cum priscis, hominum cum hominibus comparationes, ad commovendos animos amplificatæ rerum imagines, tragicæ Fortunæ compellationes, crebritas figurarum ac translationum, descriptiones prœliorum & obsidionum

nonnumquam

nonnumquam lusibus lascivientis ingenii locísve communibus quàm Historiæ legibus convenientiores. Eamdem ob causam A. Marcellinus ubique omnis generis doctrinæ famam affectavit. Cui rei indicio sunt laudationes tot veterum Auctorum, laudatæ sæpius Ciceronis sententiæ, Virgilii, Menandri, & aliorum versus inserti: tot & tanti excessus narrationem rerum interrumpentes, de Adrastia vel Nemesi in libro XIV. de origine doctoribusque Gallorum, & de Alpibus Gallicanis in libro XV. de obeliscis, & de notis hieroglyphicis, & de variis terræ motibus in libro XVII. de causis ac generibus pestilentiæ in libro XIX. de defectibus Solis & Lunæ, deque variis Lunæ mutationibus & figuris, necnon de arcu cælesti in libro XX. de variis artibus futura prænoscendi, & de Geniis libro XXI. de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus in libro XXII. descriptiones v. muralium machinarum, necnon XVIII. majorum Provinciarum Regni Persici, item de ortu margaritarum in libro XXIII. de cometis, & de facibus cælo decidere visis in libro XXV. de ratione Bissexti in libro XXVI. de caussidicina, deque Jurisconsultis, & variis Advocatorum generibus in libro XXX. Descriptiones quidem variarum Provinciarum Imperii Romani, apud A. Marcellinum longè latéque diffusæ sunt: quæ apud Sallustium de bello Jugurthino, apud Cæsarem & Livium aliosque Historicos multo breviores reperiuntur. Sed non omittendi sunt duo maximi excessus de vitiis Senatus Populique Rom. in libris XIV. & XXVIII. quos qui attentè mecum consideraverit, facilè sibi persuadebit, tum lenes admodum atque patientes fuisse Romanos. Si aut pravi, quorum vana studia & vitia in Ammiani libris describebantur, æquo animo tulerunt à peregrino Græculo in Historia palam traduci se ac derideri: aut boni existimarunt liberas eorum reprehensiones ac notas nihil ad totius amplissimi Ordinis ac universæ civitatis dedecus ulla ratione pertinere.

Petrus Pithœus in margine Ammiani sui, cum codice Valentino collati, manu sua scripsit, præter XIII. priores libros qui desiderantur, in libris XVIII. qui supersunt, *multa etiam deesse videri: quandoquidem Ammianus sæpe plures annos indictos transmittit: quod ex Consulibus quos notat ordine, in Fastis intellectum iri.* Ita Petrus Pithœus loquitur & sentit. Sed ei respondere possumus, Ammianum quidem Consules aliquot in XVIII. voluminibus quæ supersunt, omisisse: non tamen eorum annorum res gestas omisisse. Omisit quidem Ammianus in rebus annorum XXV. paria Consulum IX. videlicet Lupicinum & Jovinum, Valentinianum II. & Valentem II. Valentinianum Nobilissimum Puerum & Victorem, Gratianum Augustum II. & Probum, Modestum & Arinthæum, Valentinianum IV. & Valen-

tem IV. post Consulatum Gratiani III. & Æquitii; Valentem A. V. & Valentinianum juniorem A. Valentem A. VI. & Valentinianum A. II. Coss. Sed quæ his Consulibus hisve annis acta sunt, nihilominùs exposuit: cùm aliquando bella duobus aut etiam pluribus annis gesta continua oratione enarret, ne seriem rerum interrumpat. Exempli caussâ translatos in Thraciam Gothos, & Valentis A. cum eis pugnam ac mortem fusè in libro ultimo commemorat: quibus utrumque Coss. factum sit, non commemorat. Vir doctus, qui codicem Regium manu sua descripsit, in libro XXIV. post hæc verba de Arinthæo Persas persequente, *latebræ texere notissimæ*, ad marginem adnotat suspicari se, plurima heic deesse: cui conjecturæ meus frater meritò accedit. Deest enim (ut ipse observavit) legatio Saporis Persarum Regis ad Julianum A. Libanio & Socrati non indicta: deest relatio rerum ab Arsace Rege Armeniæ & à Procopio ac Sebastiano in Mesopotamia gestarum; & quæ fuerit causa, quare Juliano in Assyria Arsaces, Procopius ac Sebastianus, sicut jussi erant, cum suis copiis occurrere non potuerint: cujus rei *caussas* à se *prædictas*, paullo infrà ipsemet Ammianus in fine ejusce libri prodidit. Desideratur in eadem lacuna & dolus transfugarum Persarum, quorum fraude deceptus Julianus suam classem incendit: quos ibidem Historicus *infaustos ductores* appellat, & in tormentis fraudem confessos esse tradit. Sed post obitum Valentiniani A. qui libro XXX. enarratur, plurima eaque maxima ac memoriâ dignissima in Historia Ammiani desidero, quæ scriptor diligens planè videtur nec omittere debuisse, nec verò ulla ratione omissurus fuisse. Scripsit quidem Ammianus in fine libri XXX. Valentinianum juniorem tum quadrimum in Pannonia, post Valentiniani patris sui repentinam mortem, ab exercitu ex Optimatum sententia Augustum consalutatum esse. Sed quæ secuta sunt, apud Ammianum qualem nunc habemus, nusquam reperiuntur: videlicet quomodo Gratianus A. Imperium Valentiniano fratri se insciente delatum, cum Valente patruo sua auctoritate confirmaverit: quî & quando Imperium Romanum in Occidentis partibus, & Comites ac numeros militares cum fratre partitus sit; & Gallias, Hispanias, ac Britannias sibi retinuerit, Italiam & Africam cum parte Illyrici Occidentalis, & Frigeridum Ducem ac Sebastianum Comitem præ ceteris ei attribuerit: quemadmodum communem amborum patrem Valentinianum cum Valente fratre collega suo totius orbis Romani provincias, legiones quoque, ac Comites seu Magistros militum divisisse refert Ammianus in libro XXVI. Jam damnatio ac supplicium Maximini Præfecti Prætorio, & Simplicii ac Doryphoriani sub Gratiano, apud Ammianum desideratur: de quorum tamen mortibus & merita pœna *postea tempestivè se dicturum* in libro XXVIII. pollicetur.

Desideratur apud eumdem mors Theodosii Magistri militum, Theodosii postea Imperatoris patris, viri Britannicis Africanisque victoriis illustris, & de Repub. optimè meriti, ac *plurimorum Nobilium*, hoc est Senatorum, quos *unà occisos* anno Domini CCC. LXXVII. tradit Hieronymus in Chronico. Desiderantur & multa alia in Oriente & Occidente domi forisque gesta toto triennio, quod inter Valentiniani & Valentis mortem intercessit. Theodosium quidem post Britanniam & Africam Imperio Rom. restitutas, sua gloria invisum aulicis reddiderat: à quibus insimulatus rerum novarum apud Gratianum, ac jussus interfici, post Baptismum acceptum, Carthagine percussori ultro jugulum præbuit: sicuti in libri VII. capite XXXIII. tradit Orosius. Quare errant Socrates in libri IV. capite XIX. & Paullus Diaconus Aquilejensis, & qui ambos secutus est Chiffletius in Vita Ammiani: quum Theodosium, quem *Theodosiolum virum fortem ex Hispania* Socrates appellat, propter nomen suum in conjuratione Theodori jussu Valentis A. morte affectum tradunt. Nam Carthago Africæ caput ubi Theodosius jugulatus est, non Orienti sed Occidenti adscribebatur; non parebat Valenti, sed Valentiniano juniori, cujus curam ac tutelam cum matre gerebat Gratianus: qui fratrem maxima *pietate dilexit & educavit*, ut in libro XXX. loquitur Ammianus. Nihil igitur Valenti Imperatori Orientis in Theodosium Magistrum militum licere potuit: qui semper in Occidentis provinciis bella gessit, semper Occidentis Principibus subjectus fuit, nec umquam Ortivi Imperii fines ingressus est. Præterea Theodorus Notarius cum conjurationis consciis jussu Valentis damnatus, Antiochiæ periit Gratiano A. II. & Probo Coss. anno Christi CCC. LXXI. hoc est toto ferè ante cædem Theodosii sexennio. Non itaque Theodosio quatuor priores nominis sui litteræ, nec Theodori conjuratio, sed aulicorum & inimicorum calumniæ causa cruentæ mortis fuerunt: neque à Valente, sed à Gratiano fraude invidorum Palatinorum decepto cædes ista tam iniqua mandata est. Hæc igitur omnia quæ nunc apud A. Marcellinum non leguntur, persuasere Chifletio, ut in Vita Ammiani scriberet, eum in libro XXXI. qui nobis desit, cuncta ista supradicta narrasse, & librum qui nunc XXXI. vocetur, XXXII. fuisse, atque ita appellandum esse: quam opinionem verisimillimam judico. Ceterùm inter Epigrammata Græca reperiuntur nonnulla cùm in pagina IV. tum alibi, quibus nomen Ammiani præfigitur; Historici, an aliûs cujusquam, incertum est: sicut nec constat, an Historicus noster fuerit, qui sub Gratiano, Valentiniano & Theodosio *Comes rerum Privatarum Ammianus* vocatur in libro XII. Codicis Theodosiani: quibus imperantibus A. Marcellinum Romæ vixisse, & Historiam Romanam scripsisse indubitatum est.

Sunt, qui A. Marcellinum plurimum damnent & aspernentur, tamquam passim Grammaticos canones excedentem. Certè nonnumquam declinationes ac terminationes nominum mutat: ut in libro XV. *G. & T. sævium tyrannorum:* in libro XXIX. de Theodosio, *suppliciorum sævium repertorem:* in libro XVII. de terræ-motuum generibus, *climatiæ qui limes ruentes & obliqui:* in libro XX. *limbusque oculis eos a. m. contuens m.* Ibidem. *c. f. lapidum madore etiamtum infirmium.* Quamquam Caper Grammaticus dici asserit *infirmus* & *infirmis*, sicuti *imberbus* & *imberbis*, *inermus* & *inermis.* Ita in libro XX. *sonûs* pro *soni*, *sonu* item pro *sono* in veteribus membranis & in editionibus reperitur. *Iteratâ magnitudine sonûs Augustum appellavere.* Item, *Exclamabatur undique vocum terribilium sonu.* Initio libri XXVII. *Dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sonu audentiùs pertinet.* Ubi & *pertinet* sumitur activè pro retinet: quemadmodum scriptum præfert codex Colbertinus. In libro XXI. *Hi genii animis connexi mortalium, eas tuentur.* In libro XIX. *Animis in ventum solutis projiciebantur exstincti. Animis* pro animabus. In libro XVI. *Circumdata retiis busta*, pro retibus. In libro XXV. *Ductore eorum aliæ turmæ apposito.* In libro XVII. *Ablatum uno templo miraculum.* In nominibus IV. declinationis morem veterum præsertim Poëtarum sequitur, & III. casum non aliter quàm litterâ *u* terminat. In libro XXVI. *impetu*, necnon *ictu:* in XXIX. *accessu.* Interdum & significationes nominibus novas Ammianus attribuit. Ergo *pruinam*, quam vulgo gelu canum vocitamus, sumit pro glacie in libris XVII. XXIV. aliisque, eique *crustas*, *acumina*, ac *congeriem* tribuit. In libro XIV. ex turba *turbelam* facit, & Hermogenis meminit, *apud CP. populari turbela discerpti.* Ex *turbela* orta est vox Francica *trouble.* Jam apud Ammianum M. in verbis præteritorum mutationes aut potiùs depravationes aliquando reperio. In libro XVI. verbo *pello* dat præteritum *pepuli*, uti facere debuit; in libro XXX. etiam *pulsi: percello* similiter nunc *perculi*, in libro XVII. nunc & *perculsi* in XVII. & XXV. Verbum *fodio* ex tertia conjugatione in quartam transfert Marcellinus in libro XXIV. *Id a. Trajanus egesto solo fodiri in m. c. a. curaverat.* Gaudet etiam mutationibus temporum. In libro XXII. *Poterantque miserandi homines Christianorum adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiscretè flagrabant:* ubi Critici adversantibus codicibus edi curarunt *flagrassent.* Quin etsi priscis membranis major quàm editis libris fides habetur, *æstimare* passim ponit Ammianus Marcellinus pro *existimare:* ut Sulpicius Severus de Vita S. Martini, Aurelius Victor in Cæsaribus, aliique facere consueverunt. Ne de Nostris loquar, qui utrumque verbum uno eodemque reddunt, *estimer.* Utitur etiam sæpissime sine causa verbis frequentativis, sed novis & inusitatis, ut prisci codices testantur, & in Notis non semel

observare memini. In libro XXVI. *vastitatis propinquioribus locis*, pro vastatis. Circa finem libri XXXI. *Portatis scriptis & recitatis, utque decebat contemptatis*: ubi aliæ editiones excusum habent *contemptis*, aliæ *contemplatis*. In his aliisque ejusmodi, si quando peccavit A. Marcellinus, si nonnumquam à legibus Grammaticæ recessit: facilè æqualium ætatis suæ ac supparium Auctorum exemplo defendi potest, qui eadem ratione, aut certè non multo meliùs locuti sunt ac scripserunt: cùm jam Imperium Romanum à pristino splendore ac potentia, ac simul lingua Latina à veteri elegantia degenerare cœpisset. Ut omittam Ammiano homini Græco linguam Latinam minùs notam esse debuisse, quàm Italis & ceteris Occidentalium Provinciarum incolis, quibus Latinus sermo erat innatus.

In emendando Ammiano maximo mihi adjumento fuit codex recentior quidem, sed ex veterrimo ac optimo exemplari descriptus, quem Colbertinum appello, propterea quòd in Bibliotheca Colbertina servatur. In eo igitur codice qui à V. C. tantæ Bibliothecæ præfecto mihi est commodatus, plurima reperi, multo quàm in omnibus Ammiani M. editionibus emendatiora: quas emendationes, quoniam certissimæ erant, sequi non dubitavi. Earum emendationum sive restitutionum ac lectionum partim mentionem in Notis feci, partim etiam omisi. Omissa tantùm attingam pauca de multis. Omnium enim eorum quæ notare oblitus sum, nunc meminisse non possum.

In libro XVI. pag. 114. de Alexandro Magno scriptum invenio. *Ut cùm nervorum vigorem sopor laxasset infusus.* Uti & Rittershusius in Ligurinum emendavit: cùm *nervorum rigorem* libri editi obtrudant.

In libro XXII. pag. 301. de Juliano Christianos inter se malignè committente. *Dissidentes Christianorum Antistites c. p. d. in Palatium intromissos monebat civiliùs, ut discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ serviret intrepidus.* Sic codex Colbertinus; sic & Florentinus à Lindenbrogio lectus: cùm in editis legatur. *Diss. Chr. Ant. c. p. d. i. p. i. monebat, ut civilibus discordiis consopitis*, &c. minùs bene. *Monebat civiliùs*, id est admonebat comiter, & humanè; principali fastu deposito hortabatur. Hoc in Ammiano mutare ac emendare, & in Notis meis observare non memini.

In libro XXV. pag. 415. de Juliano A. *Audenter effunderet semet in pugnam.* Qui solam audaciam viro fortissimo tribuit, minus aliquid quàm par sit tribuere videtur. P. Pithœus in codice Valentino pro *audenter* legisse se *ardenter* notavit ad oram Ammiani sui: idem legi & in codice Colbertino. *Ardorem* Juliano similiter tribuit non semel A. Victoris Epitome. *Cùmque inconsulto ardore nititur ordines ad prœlium componere, ab uno ex hostibus & quidem fugiente, conto percutitur.*

In libro XXV. pag. 423. de Juliani A. frugalitate. *Namque in pace victûs ejus mensura atque tenuitas erat rectè noscentibus admiranda.* Ita codex Colbertinus, optimè: quasi Julianus certi ponderis ac mensuræ cibis vinóque uteretur. At in vulgatis libris *victûs ejus mensarumque tenuitas* tautologiam ridiculam continebat. *Victus* enim, & *mensa*, una eademque res est: & *mensæ* Juliani pro mensa absurdè vocarentur.

Ibidem. *Expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum: post hæc seria, ad artes confugiens doctrinarum.* Ita editiones: quasi serium non sit studium litterarum, aut saltem minùs serium nocturna exploratione vigilum, atque stationum, quam Julianus studiis præmittere consueverat. In codice Colbertino unius litterulæ adjectione locus sic emendatur. *Post hæc, serias ad artes confugiens doctrinarum.* Id est: post explorata castra, sive post facta hæc quæ in bello necessaria sunt, Julianus ad seria convertebatur, litterisque vacabat.

In libro XXV. pag. 433. de Joviano A. in summa rerum omnium inopia cum Persis de pace per quatriduum deliberante. *Quo temporis spatio a. h. m. si exabusus Princeps paullatim terris hostilibus excessisset, profectò venisset ad præsidia Corduenæ, uberis regionis & nostræ,* &c. Ita codex Colbertinus disertè scriptum habet: cùm in editis Ammiani libris legatur *abusus.* Deceptus erat Jovianus ab aulicis adulatoribus, instantibus affirmantibusque, ni confestim ex Assyria rediret, Procopium cum exercitu cui præerat, facilè ac certò res novaturum, ut paullo infrà Ammianus ipse scribit. *Exabusus* ergo in passiva significatione est, malis adulatorum consiliis meliora & honestiora præferens, *desabusé, détrompé*: fitque ex *abusus*, ut *exauctoratus*, ex *auctoratus*, *exarmatus*, ex *armatus*, *exoneratus* ex *oneratus*.

In libro XXVI. pag. 447. *Ut ad unum distinctumque exitum circumversio cursûs annui revoluta.* Ita codex Colbertinus, & quidem optimè. At ex editionibus aliæ, *circumversio anni revoluta*; aliæ, *conversio cursûs anni revoluta*, minùs bene.

In eodem libro pag. 458. de Petronio Patricio, socero Valentis A. *Nocentes pariter & insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat.* Ita legit P. Pithœus in codice Valentino, ut ad marginem Ammiani sui notavit. Ita & ego legi in codice Colbertino. *Quadrupli nexibus vinciebat*, id est condemnabat quadrupli, ut eos nudaret fortunisque spoliaret. At in editionibus reperitur, *quadruplicibus nexibus vinciebat.* Quo nihil fingi potest absurdius: quasi miseri isti à Petronio quadruplici serie catenarum vincti tenerentur in carcere.

In eodem libro pag. 460. *Andriscus de genere quidam infimæ sortis.* Id est, Andriscus quidam natus genere plebeio, genere infimæ

plebis, fullone genitus. Ita codex Colbertinus; ita & editio Roberti Stephani. At ceteræ editiones: *Andriscus degener quidam infimæ sortis:* malè. Nam si degener hoc loco, est homo obscuri generis; nihil opus fuit addere, *infimæ sortis:* quod idem planè significat.

In libro XXVI. pag. 468. de Arbetione Exconsule. *Ut Constantiniani Ducis verecundiâ truces animi lenirentur.* Arbetionem virum Consularem, *Constantinianum Ducem* à Constantino Maximo cognominat codex Colbertinus: quem libri typis impressi *Constantianum Ducem* à Constantio Constantini filio. Si Arbetio qui Constantii ante quinquennium mortui Dux fuerat, anno Domini CCC. LXVI. jam senex & admodum ætate provectus erat; haud dubiè sub Constantino Maximo ante XXX. annos defuncto ducere copias potuit.

In eodem libro pag. 469. *Quâ successûs alacritate Valens, castra promovit ad Phrygiam.* Hunc omnium editionum errorem unius litteræ mutatione codex Colbertinus corrigit eum in modum: *Quâ succensus alacr. V. c. p. a. P.* Scilicet animi hominum secundis initiis incensi, ad proposita exsequenda atque consummanda incitantur. Valens igitur Gomoarii ad se transitione *succensus*, & alacrior factus erat ad belli Procopia in reliquias persequendas. Eum errorem in Ammiano emendare non memini.

In eadem pagina. *Procopius salutis intercluso suffugio versus in pedes.* Ita libri editi. At codices Colbertinus & Valentinus teste P. Pithœo, ac editio Rob. Stephani: *Pr. salutis intercluso suffragio, &c. Suffragium salutis*, est suffragium salutare, vel ad salutem conferens, auxilium salutare. Ita A. Marcellinus loqui solet.

In libro XXVII. pag. 477. de Jovino Alamannos cædente ac persequente. *Per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando semineces & constrictos.* Ita codex Colbertinus: cùm in editis libris legatur *constratos* minùs bene. Nam si ab hoste calcabantur, jam humi strati esse debebant. Mors autem instans vulneratorum corpora constringit ac velut in globum cogit. Quare statim subjungit A. Marcellinus: *Quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumserat magnitudo.* Corporibus erant constrictis, qui vulnera habebant frigore contracta.

In eodem libro pag. 478. de Terentio Excorrectore Tusciæ. *Eâque confidentiâ deinceps inquietiùs agitans multa, in Naviculariorum negotio falsum admisisse convictus*, &c. Ita codex Colbertinus, optimè. At libri editi: *E. c. d. inquietiùs agitans, multa in Naviculariorum negotio falsò admisisse convictus.*

In eadem pagina de domo Symmachi à Romanis incensa. *Quòd vilis quidam plebeius infixerat, illum dixisse sine indice ullo vel teste*, &c. Ita scriptum reperi in codice Colbertino: ita reperit & in Valentino P. Pithœus. Id est, infixerat omnium auribus animis-

que: plebi Romanæ plebeius iste calumniator plane persuaserat. At in vulgatis libris legitur *finxerat*: quod verbum priore minùs est validum.

Ibidem pag. 480. de Lampadio Præfecto Urbi. *Eáque vi territus ipse, fremitúque crebrescentis seditionis in majus, secessit ad Mulvium pontem.* Quanto meliùs codex Colbertinus? *Eáque vi territus ipse primitùs crebrescentis seditionis in majus, s. a. M. p.*

Ibidem pag. 488. Valentiniani A. de Gratiano filio loquentis verba sunt & promissa. *Potioribus (invidiæ metu dicitur) protinus succreturum.* Ita codex Colbertinus, bene. At libri vulgati: *Paucioribus invidiæ metu, ut dicitur, protinus succreturum. Invidiæ metu dicitur,* id est, absit invidia, facessat invidia: pace mihi liceat Cælestes dicere vestra.

In libro XXVIII. pag. 506. de Phrynico Tragico. *Cùm cothurnarius stilus procederet lacrimosus.* Ita editi libri omnes. At codex Colbertinus quem secutus sum, mutatâ unicâ litterulâ multo meliùs: *Cùm cothurnatiùs stilus procederet lacrimosus.* Id est, cùm magis magisque cothurnatè & tragicè ac miserabiliter cladem Milesiorum deploraret; ac flebiliter versibus exponeret. *Cothurnarius* quidem *stilus* Latinè dici non potest, sed cothurnatus aut cothurnosus: & ita Ammianus scripturus fuit, cùm *cothurnarius* haud quaquam Latinum sit nomen. A *cothurnatus* fit *cothurnatè* & *cothurnatiùs*.

In libro XXIX. pag. 550. *Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus.* Sic codex Colbertinus, & reliqui omnes. *Aliquando tamen*, hoc est, aliquando tandem. Et sic ferè semper Ammianus *tamen* ponit pro *tandem*; ut Apuleius *interim* pro *interdum*.

Ibidem pag. 551. *Quorum in ærario bona coacta, & ipse ad quæstus proprios redigebat.* Ita codex Colbertinus, & Rob. Sthephani ac Seb. Gryphii editiones: vulgò, *in ærarium*.

Ibidem pag. 554. *Nihilominùs tamen ipsi quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiáque flagitantes Furias imminere.* Sic editiones, nullo bono sensu. Quid enim sibi volunt *Furiæ* illæ *cædes & incendia flagitantes*? Quanto meliùs codex Colbertinus? *Nihilominùs tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi cædeis incendiáque flatantes Furias imminere.* Id est, flantes cædes ac ignes. Verbis frequentativis uti gaudet & solet A. Marcellinus. *Flato* à *flo* deductum, ut *nato* à *no*, *dato* à *do*; unde adverbium *datatim*. Ceterùm notandum est, quod scribit heic Ammianus, ipsius Valentis A. & ipsorum quæsitorum cruentam ac funestam mortem Theodoro ejusque conjurationis consciis fuisse cum ipsorummet exitio prædictam. Et Valentem quidem nemo nescit misero mortis genere periisse. Modestus autem Præfectus Prætorio, ac pòst Consul, homo Arianus & avarus, qui huic cognitioni jussu Principis præfuit, & *Summates*, qui cum ipso de Theodorianis judicaverunt, nec ab Ammiano nominantur,

nominantur, qualem exitum fecerint, ignoramus.

Ibidem pag. 564. *Festus quidam administratâ Syriâ, Magisterioque Memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentiæ reliquit exempla.* Sic editiones Rob. Stephani, Seb. Gryphii, aliorumque: nullo sensu. Quid enim est, *relinquere bona exempla reverentiæ?* Quanto feliciùs codex Colbertinus? *Bona lenitudinis & reverentia reliquit exempla. Reverentia exempla*, id est reverenda, verenda, honoranda. Eadem ratione *Reverentissimus* in veteribus inscriptionibus ac titulis epistolarum pro *Reverendissimus* sæpissime occurrit. Epistola Pauli Verodunensis Episcopi ad Desiderium Cadurcorum Episcopum inscribitur *Domino reverentissimo Desiderio Papa P. P.*

Ibidem pag. 566. *In hoc negotio Protectores ad exhibendas missi personas, dicuntur fustibus præter solitum usi.* Ita Stephanus & Gryphius: Frater meus, *dicuntur fustibus p. f. cæsi.* At codex Colbertinus: *De fustibus præter solitum cæsi.* Et ita ponendum curaveram: sed Typographus *de* sustulit, quod vitiosum putabat.

In libro XXIX. pag. 567. de Valentiniano A. *Illud contemplans quòd majus pretium operæ forsitan regendis veriùs milite Barbaris quàm pellendis.* Ita codex Colbertinus, optimè. Vult dicere Ammianus, Valentinianum A. qui in Alamannorum & Quadorum aliorumque Barbarorum finibus castella ac munimenta statuebat, eosque longè à limitibus Imperii Romani repellere conabatur, multo meliùs forsitan facturum fuisse, si voluntariâ Barbarorum operâ in bellis uti, eorumque auxiliis militaribus Romanos præponere maluisset. At vulgati libri: *Illud contemplans, quòd majus pretium operæ forsitan fecerat regendis veteri limite Barbaris quàm pellendis.*

Ibidem pag. 569. de Firmo Mauro. *Ultimorum metu jam trepidans ne amandatus quæ prætendebat, ut perniciosus & contumax condemnatus occideretur.* Quanto meliùs editionibus istis codex Colbertinus, qui pro *contumax* scriptum habet *contumeliosus?* Neque enim tum *contumax* aut fuit, aut dici potuit ac debuit Firmus, qui missis per suos ad Imper. Valentinianum relationibus factum suum defendere ac sese purgare conabatur. Sed *contumeliosus* erat Imperio Romano, id est *pudendus, dedecorosus*, qui cùm esset Romanæ ditionis, fratrem suum per insidias interemerat.

In libro XXX. pag. 598. de tributorum oneribus & augmentis. *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppressi, cùm non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini.* Sic editiones. Quanto elegantiùs codex Colbertinus? *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, c. n. s. q. d. e. p. c. i.* *Expressi*, id est *exhausti, exsucti*, opibus cunctis nudati, *sucez, pressez, pressoirez*. Translatio elegans, ducta à torculari, quo uvæ premuntur, & vinum è racemis exprimitur: unde & altero nomine *pressorium* appellatur. Vespasianus Procuratoribus rapacissimis *vulgò pro spongiis dicebatur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes:* ut ait Suetonius in

ó

capite XVI. *Exprimeret humentes*, hoc est plenos exhauriret ac exsugeret, & rapinis locupletatos damnaret atque spoliaret.

In libro XXX. pag. 602. de Valentiniano A. *Paullatimque lenitus, & ad molliora propensior*, &c. Sic editiones. At in codice Colbertino desunt hæc, *& ad molliora*, quæ ob id in Ammiano duobus uncinis inclusi.

In libro XXXI. pag. 617. de Hunnis hostes laqueis intercipientibus. *Ut laqueatis resistentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem.* Ita in editionibus legitur, sed mendosè. Quippe ut Hunni, sic & Barbari Scythiæ incolæ ferè omnes ex equis pugnabant: & cùm equitarent, pedibus ingredi non poterant, nec eis ab hoste *gradiendi facultatem adimi* necesse erat. Quanto veriùs & certiùs codex Colbertinus scriptum præfert? *Ut laq. resis. me. equitandi vel gravandi adimant facultatem. Gravandi* hostis, id est feriendi hostis, nocendi hosti, *grever*.

Ibidem pag. 624. *Quem qui scire velit, (ut eminentiss. memorat vates) Libyci velit æquoris idem discere, quàm multæ zephyro truduntur harenæ.* Ita codex Colbertinus, optimè: cùm in editis libris legatur, *turbentur harenæ*, minùs bene.

In libro XXXI. pag. 626. de Thervingis esurientibus, quibus Duces Romani turpi commercio canes pro singulis mancipiis comedendos dederant. *Et tenebantur consultò, nefandis nundinandi commerciis.* Ita editiones omnes, quas corrigit codex Colbertinus hoc modo: *Et ten. cons. nefandis nudandi commerciis:* hoc est, suis omnibus bonis spoliandi. Sic Martialis de muliere amasio opes suas vestesque pretiosas conferente:

Væ glabraria: væ tibi misella.
Nudam te statuet tuus Lupercus.

Id est, te spoliabit, te nudabit, cunctisque opibus exsuet. Et ipse Ammianus in libro XXVI. pag. 458. *Ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans.*

Hæc sunt pauca de plurimis, quorum in notis meis mentionem facere rationémve reddere non memini, aut veriùs propter Typographorum festinationem non potui.

Sunt & multa, quæ in Ammiano emendavi, codicis Colbertini vestigia (ut ita loquar) & litteras secutus; aut etiam solâ conjecturâ sed certâ & indubitatâ adductus: qualia sunt quæ subjiciam.

In libro XXIII. pag. 369. post enumeratas XVIII. majores Regni Persici regiones, statim adjicit A. Marcellinus: *Citra omnes propinqua est nobilis Assyria.* Ita omnes editiones, & præ ceteris ipse codex Colbertinus: sed malè. Cur enim Assyria *nobilis* diceretur magis quàm Media, aut Persis, aut Parthia: quæ similiter ut Assyria maximis Regnis originem, eedem ac nomen dederunt? Præterea *propinqua Assyria* dicitur ab Ammiano: cui regioni sit propinqua, non dicitur. Quare non dubitavi sublatis II. litteris ita locum emen-

dare: *Citra omnes propinqua est nobis Assyria. Propinqua nobis Assyria*, id est propinqua Romanis, quos A. Marcellinus nunc *nos*, nunc *nostros* appellare consuevit. In libro XXVII. pag. 502. *Sapor cum suis paullisper nobis visus amicus.* Pag. 503. *Hæc inter nos & Saporem discordiarum excitavere causas.* Pag. 504. *Quod ratione justa est observatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis.* Sanè ultima omnium Persici Regni maximarum regionum numero XVIII. ætate Ammiani fuit Assyria, & Romanis, hoc est Mesopotamiæ Imperii Rom. provinciæ proxima: *citra omnes*, seu omnium regionum Persidis citima habitâ ratione Roman. ultima & extima habitâ ratione Persarum.

Ibidem pag. 371. *Adiabena ab amne perpetuo Adiaba cognominata, ut à fluminibus maximis Ægyptus, & India, & Euphratensis, itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, & à Bæti amne insignis provincia Bætica.* Emendavi sublatâ unâ litterâ: *Et à Bæti amne insigni provincia Bætica.* Quâ emendatione nihil certius: ut maxima flumina, Nilus Ægypto, Indus Indiæ, Euphrates Commagenæ vel Euphratensi, Iberus Iberiæ seu Hispaniæ, & Bætis amnis insignis provinciæ Bæticæ nomen dederunt; sic & Adiabenæ amnis perpetuus Adiabas, nec umquam æstare deficiens. Verè Bætis *amnis insignis* Ammiano dicitur Solino *nobilis*, quem Plinius *multorum fluminum capacem* esse, & *provinciam* (Bæticam) *adoptare* ait. Nemo autem non videt Bæticam non meliori jure aut majori ratione ab Ammiano M. *insignem provinciam* vocari debuisse aut etiam potuisse, quàm Assyriam, aut Ægyptum, aut Indiam, aut Hispaniam, cujus tantummodò pars erat Bætica.

In libro XXVI. pag. 448. *Hocque excepto emerserunt alia plurima quæ fallebant.* Ita omnes libri editi, atque etiam scripti, nullo sensu. Pro quibus verbis emendavi: *Hocque ex cœpto emerserunt alia pl. quæ f.* id est, ex audacia Sacerdotum, intercalando subtrahentium vel augentium tempora in gratiam publicanorum & litigantium.

In libro XXVI. pag. 471. *Et pacis obtentu vitium detestandum agitabatur.* Sic libri editi: quibus in verbis nullus est sensus. Codex Colbertinus: *Et pacis obtentui tum detestandum agitabatur.* Ex quibus emendavi ad hunc modum: *Et pacis obtentu judicium detest. agitabatur.* Quam emendationem paullo pòst sequentia Ammiani verba confirmant, quibus *jura* & *leges*, & *judices* describuntur, ex voluntate ac libidine Imperatoris in Procopianos sævientes.

In eodem libro pag. 472. *Horrendi tremores per omnem orbis ambitum grassati sunt subitò: quales*, &c. Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Horrendi erroris*, &c. Ex quo emendavi: *Horrendi terrores. Terrores* heic dicuntur res terribiles aut terrificæ, quæ animos terrificant; videlicet fulgura, fulmina, & terrarum motus ac marium. Certè Ammianus ipse in libro XVII. de terræ motu sic loquitur: *Quâ de causâ terrores hujusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cælestium superfusione contingunt.* Ubi & codex Colbertinus disertè scriptum habet, *terrores.*

In libro XXVII. pag. 480. de plebe Rom. domui Lampadii Præfecti Urbi faces admovente. *Ni servitiorum & familiarium veloci concursu, à summis tectorum culminibus petita* (plebs) *saxis & tegulis absceßisset.* Ita editiones, mendosè omnino. Nam certè familiares & amici Lampadii, summum domûs ejus tectum conscensuri non fuerunt, sed operâ servorum suorum ad arcendum incendium & ad repellendam plebem usuri. In codice Colbertino lego: *Ne vitiorum & familiarum veloci concursu, à s.* &c. Ex quibus additâ unâ litterulâ, detractâ alterâ, feci: *Ni vicinorum & familiarum veloci concursu*, &c. *Familias* Ammianus pro famulis posuit, ut in libro XIV. Senatores *familiarum agmina post terga trahere* scribit. Vult ergo dicere, vicinos Lampadii, & servos ejus amicorumque ad arcendam plebem concurrisse.

In eodem libro pag. 491. de sævitia Valentiniani A. *Eminuit tamen p. i. t. i. a. h. n. mors Diodis & Diodori, triumque Apparitorum potestatis Vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quòd*, &c. Ita editi libri, mendosè omnino & malè. Aliud enim est, homines supplicio capitali afficere; aliud, tantùmmodò *vexare*. Codex Colbertinus pro *vexatorum* scriptum habet *peccatorum*. Ex quo emendavi *necatorum*, unâ mutatâ litterâ, & alterâ sublatâ: quæ emendatio non minùs certa quàm necessaria est.

In libro XXVII. pag. 493. *Motus adulescentis & senescentis Oceani, Stumque Britanniæ p. c. u. explanavi.* Ita codex Colbertinus. Ex quo emendavi: *Motus ad. & sen. Oceani, situmque Britanniæ*, &c. cùm editiones habeant, *tractumque Britanniæ*, mendosè.

In libro XXVIII. pag. 514. *Paphius quinetiam & Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus se polluisse confeßi*, &c. Sic editi libri. At codex Colbertinus, atque etiam Valentinus teste P. Pithœo, aliíque: *Ambo venenorum artibus prævenisse polluisse confeßi.* Ex quibus emendavi, sublatis tribus litterulis: *Ambo venenorum artibus pravis se polluisse confeßi.*

In libro XXVIII. pag. 525. de Areanis in Insula Britannia stationes agentibus. *Acceptorum promißorumque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidiße.* Ita vulgatæ editiones. At codex Colbertinus: *Acceptarum promißarumque magnitudine præcarum adlectos, quæ apud nos agebantur, aliquando Barbarico dedisse.* Ex *præcarum* feci *prædarum*. Ex *Barbarico dedisse* fortè faciendum, *Barbaris edidiße.*

In libro XXX. pag. 593. *Cicero orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos judiciorum eripiens flammis.* Ita libri scripti & editi, mendosè. Nam fulmen igni suo non eripit quemquam, sed potiùs involvit. Quare legendum puto *fluminibus*. Certè & *aureum eloquentiæ flumen fundens Aristoteles* vocatur à M. T. Cicerone.

In libro XXXI. pag. 621. de Alanis. *Gladius humi figitur nudus: eumque ut Martem, regionum quas circumeunt, præsulem verecundiùs co-*

lunt. Ita libri editi : quidam *circueunt.* At codex Colbertinus: *Eumque ut Martem, regionum quas circumcircunt praef. ver. colunt.* Legendum omnino est, *u* in *a* converso, *circumcircant.* De verbo *circare* & *circitare*, (unde & *circitor*, & nostrum *chercher* profluxit) vide Glossas veteres, & Jos. Scaligerum in Propertium. Certè & Ammianus ibidem ait, Alanos *locatis in orbem sarracis, ferino ritu vesci.*

In libro XXXI. pag. 626. de cæde militum Rom. à Gothis facta. *Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuntio doctus.* Ita libri editi. At codex Colbertinus : *Quæ accedens idem Lup. lat. nun. d.* Pro quo substitui : *Quod accidens i. L. l. n. d.* Id est, quem casum, quam suorum cladem edoctus. Ita Ammianus non semel loquitur.

Hæc sunt pauca de multis, quæ codicis Colbertini beneficio, aut certis conjecturis ductus, in A. Marcellino correxi : & quorum in Notis meis rationem reddere Typographis festinantibus nequaquam potui.

In Friderici Lindenbrogii J. C. Observationibus multa reperias, quæ doctrinam ejus ingeniumque testentur, diligentiam quoque hominis pæne nimiam arguant, dum sæpe minutiis immoratur, & totas paginas Græcis excerptis ubique implet, quibus æquo animo carere possemus. Hæ Observationes cùm à me legerentur attentè, ut auctiores ac emendatiores ederentur: nonnulla in eis notavi, quæ à Lindenbrogio scripta nollem. De quibus lectorem admonere operæpretium erit, ne quis incautus viri docti auctoritate deciperetur.

In pag. 16. col. 2. versu 48. *Elusa* (inquit) *mentio apud Claudianum, qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat.* At Rufini Consularis & Patricii, ac Præfecti Prætorio sub Arcadio A. solum pæne crimen ambitio cum avaritia conjuncta. Dotes enim animi & corporis ei multæ magnæque inerant. Neque verò *hic eunuchus* fuit : cùm in veteri Chronico post Rufini cædem *ejus uxor & filia exsulâsse* dicantur. Planè mihi videtur Lindenbrogius, cùm de Rufino scriberet hæc, Eutropium eunuchum, Præpositum sacri cubiculi Arcadii, in mente habuisse : in quem, sicut in Rufinum, Claudianus duos libros scripsit.

Paginâ 28. columnâ 1. versu 17. Ad *Sarmatarum loricas ex cornibus rasis*, refert Lindenbrogius Statii *Gortynia cornua*, id est arcus cornutos Cretum: & Virgilii *rubræ cornua cristæ*, hoc est, cristas galeæ, cornibus animalium similes.

Pag. & col. eadem, v. 54. Hæc de Sarmatis verba Ammiani laudat ex libro XVII. pag. 177. *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, suspendi à jugulis suis gladios obsecrantium, postquàm Arabarium impune compererant abscessisse.* Ea verba Lindenbrogius vir litteratus ad litteram (ut vulgò loquuntur) simpliciterque intelligit: quasi Sarmatæ à Constantio A. petierint, ut ad expiandas incursiones suas in Pannonias & Mœsiam, nudi gladii cervicibus suis appenderentur : laudatque Guntherum, & epistolam

Friderici A. ac Wipponem de Vita Chunradi Salici, ut similibus exemplis observationem suam confirmet. Insuper in Indice suo rerum memorabilium apud A. Marcellinum, ob novam istam observationem hæc manu sua addidit in littera G. *Gladios à jugulo suspendere, mos supplicum, pag. 115.* Nollem Lindenbrogio hoc excidisse. An tot & tanti, & tam feroces Sarmatæ tali se ignominia affici ultro rogavere, cui mortem haud dubiè cuncti prælaturi fuerunt? Unde petere tot vincula, tot enses milites Romani potuere, qui tantæ multitudini sufficerent? Hæc Ammiani verba figuratè ut dicta, sic accipienda sunt. Sarmatæ viribus suis diffisi, supplices vitam veniamque cum pace precati sunt: quam jam Araharium popularem suum à Constantio A. obtinuisse noverant. *Vitam* & *salutem*, *veniam*, & *pacem* ea de re ibidem loquens Ammianus appellat. *Suspendi à jugulis suis gladios obsecrant*, qui vitam precantur & veniam. *Suspensio gladiorum à jugulis* hostilibus, vitæ datio est. *Gladium suum ab alicujus jugulo suspendere*, idem est, ac ensem nudum alienæ cervici jamjam feriendæ imminentem sustinere, aut inhibere, *retenir, arrester:* uti Ammiano pag. 166. *apparatum Saporis suspendere*, nihil aliud est quàm expeditionem Saporis in Romanos retardare ac sustinere. Idem Auctor in libro XXX. pag. 609. ut indicet expeditionem Valentiniani in Sarmatas & Quados, morte ejus dilatam ac retardatam, aut etiam penitus omissam esse: sic loquitur: *Suspenso instante procinctu.* Apud Gregorium Turonicum Episcopum in libri II. Historiæ Franc. capite III. *suspendere gladium*, vitam dare est. Verba Gregorii de Hunerico Rege Vandalorum, Catholicos in Africa persequente, talia sunt: *B. verò Eugenium* (Carthaginensem Episcopum) *decollari jussit; sub ea specie, ut si in ea hora quâ ensis super cervicem ejus incumbebat; non reverteretur ad hæreticorum sectam; non occideretur, ne,* &c. *sed exsilio damnaretur. Quod ita factum esse, manifestum est. Nam cùm imminenti morte interrogatus fuisset, si mori pro fide Catholica destinaret; respondit: Hæc enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc* SUSPENSO GLADIO, (id est sustentato, retento) *apud Albigensem Galliarum urbem exsilio deportatus est.* Plura addi nihil necesse est.

Pag. 28. col. 2. v. 75. & seqq. Lindenbrogius negat, Constantium A. rectè dictum esse *secundum Sarmaticum*, propterea quòd ante ipsum M. Aurelius Antoninus, & A. Antoninus Bassianus Caracalla, aliique Imperatores ob victos Sarmatas Sarmatici quoque sint dicti. Sed fallitur. Nam ut e. c. Maximianus Galerius apud Eusebium in libro VIII. H. E. *secundo Carpicus maximus, sexto Armenicus maximus* appellatus est, quòd bis Carpos, sexies Armenios devicisset, & ob ea cognomine Carpici iterum, Armeniaci sexies à militibus esset honoratus. Sic Constantius *secundò Sarmaticus* ab exercitu suo publicè cognominatus est, quòd bis Sarmatas prœlio superavisset, & antea ob aliam ex eadem Gente relatam victoriam cognomen *Sar-*

matici militari acclamatione accepiſſet. *Secundò Sarmaticus*, vel *ſecundus Sarmaticus*, (nam ita Ammianus cùm editus tum ſcriptus loquitur) una eademque res eſt. Nec verba A. Marcellini aliter quàm dixi, ſunt accipienda.

Pag. 29. col. 2. v. 39. *Regionem cui Capellatii vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia diſtinguebant*, falsò putat Lindenbrogius eſſe *Palas*, caſtrum in agro Treverico à Ditmaro memoratum. Quippe *regio Capellatium vel Palas* trans Rhenum poſita erat in magna Germania, & inter Alamannos ac Burgundios vel Burgundiones, Gentes Germaniæ Tranſrhenanas jacebat: ut apertè docet Ammianus in libro XVIII. ac XXVIII. At *Palas* Ditmari, caſtrum erat cis flumen Rhenum in provincia Galliæ Belgica prima: quod Ditmarus in libro VI. tradit *à Trevirenſibus adverſus Regem* munitionibus *firmatum* eſſe.

Pag. 32. & 33. Armaturam Gallorum Francorumque confundit Lindenbrogius, & quia Ammianus in libro XIX. pag. 215. *Gallos ſecuribus gladiiſque ſuccinctos* deſcripſit, laudat Apollinarem Sidonium, & Procopium, ac Agathiam: qui Francorum ſecures ancipites vel bipennes, vulgò Franciſcas à Gente cognominatas, & haſtas lanceáſve quæ angones vocabantur, deſcripſere.

Pag. 41. col. 1. v. 36. de Conſtantio Aug. *Uxorem autem prægnantem reliquit. Unde edita poſtuma*, &c. Ad ea Ammiani in libro XXI. verba ita Lindenbrogius adjecit, & quidem poſt editum pridem Ammianum ſuum: *Ante Conſtantium obiiſſe ejus uxorem ſcribit Zonaras.* Γαμετὴ δ' ἦν αὐτοῦ Εὐσεβία. Et paullo inferiùs: τοῦ Κωνσταντίου προτεθνηκυῖα, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. Hoc de Euſebia uxore Conſtantii A. verè prodidit Zonaras: quæ *Regina Euſebia, quoad vixerat ſterilis* dicitur & Ammiano in libro XVI. At idem nihilominùs tamen in libro XXI. pag. 271. ſcribit, Tauro & Florentio Coſſ. anno Chriſti CCC. LXI. Conſtantium Antiochiæ *Fauſtinam ſortitum eſſe conjugem, (amiſsâ jampridem Euſebiâ)* quam eodem anno moriens *prægnantem reliquerit*. Ejus filiam poſtumam, nomine patris Conſtantiam appellatam eſſe: quam parvulam nunc ſinu, nunc lecticâ ſecum Procopius tyrannus circumtulerit, & quæ poſtea adulta Gratiano A. nupſerit; ſicuti in libris XXVI. & XXIX. Marcellinus narrat. Diſtinguendæ ergo fuerunt duæ minimùm Conſtantii A. uxores: prior Euſebia ſterilis; poſterior Fauſtina, ex Conſtantio A. mater Conſtantiæ A. quæ duæ Auguſtæ cùm ab Ammiano diſertis verbis non ſemel diſtinctæ fuerint, ab homine qui Ammianum obſervationibus ſuis illuſtrabat, ignorari aut confundi non debuere.

Pag. 66. col. 1. v. 29. *Gruthungos* Ammiani, quos Vopiſcus *Grauthunnos*, Claudianus *Gothunnos*, Zoſimus *Prothingos* mendoſè vocet: à Sidonio *Vithungos*, ab Ammiano ipſo in libro XVII. *Juthungos* appellari ait Lindenbrogius, & unos eoſdemque ſibi videri: *Gruthungos* vel potiùs *Greuthungos* Gentem Gothicam, & *Juthungos* ſeu

Virthungos, nationem Alamannicam longissimè à Greuthungis distantem confundens.

Pag. 71. col. 1. v. 37. Ammiani ex libro XXVIII. verba hæc laudat Lindenbrogius: *Sobolem se esse Romanam Burgundii sciunt.* Tum addit: *De Burgundiis hoc eatenus verum putare se, quatenus in Æduorum fratrum populi Rom. sedes successerunt.* Quo nomine à fratre meo in Notis meritò reprehenditur. Quippe nondum cis flumen Rhenum in Sequanis & Æduis aliisque Galliarum regionibus & provinciis sedem ceperant Burgundii vel Burgundiones, sed trans Rhenum adhuc habitabant, quum Ammianus scribebat Historiam: quos Burgundiones nonnisi Honorio & Theodosio juniore Principibus Rhenum transisse perpetuæ possessionis causâ, & *Lucio V. Cl. Consule* anno Domini CCCC. XIII. post Valentis A. mortem XXXV. *partem Galliæ Rheno propinquam armis obtinuisse* Tiro Prosper & Cassiodorus Senator in Chronicis tradunt. Quod autem ibidem ait A. Marcellinus, *Burgundios*, qui ceteris omnibus Historicis *Burgundiones* vocantur, *salinarum finiumque causâ Alamannis sæpe jurgâsse*: sic explicat Lindenbrogius, ut dicat harum salinarum meminisse Johannem Sarisberiensem in epistola 196. hisce verbis: *Utinam sepeliatur in salinario Æduorum.* In quo sui similis est, & uti suprà, graviter errat Lindenbrogius. Nam ut ambo populi, Alamanni & Burgundiones ætate A. Marcellini trans flumen Rhenum sedes adhuc suas habebant: sic *salinæ* ab Ammiano memoratæ, in utriusque Gentis confinio trans Rhenum quoque positæ erant. At *Salinæ* cis Rhenum erant in Sequanis, cum Ledone Salinario & castro Salinensi, nihil ad salinas istas Transrhenanas, de quibus Alamanni & Burgundiones inter se pugnabant, ulla ratione pertinentes, duobus puteis salsis illustres: quas *Salinas* Johannes Sarisberiensis *Salinarium Æduorum* vocavit, cùm *Salinarium Sequanorum* appellare debuisset. Nam ullas in Æduorum finibus, hoc est in pago Augustodunensi, in Cabillonensi item, & Matisconensi, ac Nivernensi salinas esse non novi. Et de Lindenbrogio hactenus: quæ solo amore veri impulsus adnotavi, ac studiosos admonui, ne quis minimè præmonitus, eosdem in scopulos imprudens ac incautus incideret.

Habes, erudite & candide lector, Ammianum celeberrimum Historicum, in quem totos menses viginti me assiduè impendisse non pænitet. Habes editionem nostram, tempore quidem novissimam, sed certè tamen (si fas est dicere) omnium primam. Quippe singula ac universa cunctarum priorum editionum bona complectitur; earumdem verò vitiis caret: plurima præterea optima & maxima ac perquam utilia continet, quæ ceteris omnibus desunt. Quo nomine (ut spero) commendanda, & apud posteros famam est aliquam meritura. Fruere igitur, & vale.

HENRICI VALESII
AD CANDIDUM LECTOREM
PRÆFATIO
IN PRIOREM AMMIANI MARCELLINI EDITIONEM.

AMMIANUS Marcellinus Antiochiæ genitus fuit, parentibus ut conjicere est nobilissimis. Ipse admodum adolescens inter Protectores Domesticos militavit. Quo maximè argumento ejus nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum & Magistrorum militarium filii in eam scholam referebantur. Itaque & Constantius Chlorus, & Jovianus, qui postea Augusti fuerunt, & Gaudentius Aëtii pater qui post ad Magisterii equitum culmen pervenit, à Domesticatu militiam exorsi sunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere consueverant hanc militiæ promotionem, ut Protectores fierent, quemadmodum scribit Paulinus in Epist. 39. Marcellinus verò noster ab eo loco militiam auspicatus est adolescens, ad quem vota nobilium juvenum ac desideria adspirabant. Cùm autem hic mos esset, ut ex Domesticis Protectoribus alii in Comitatu consisterent ad Imperatoris custodiam, alii cum Magistris militum per varias orbis Romani provincias mitterentur: (quod in Adnotationibus uberiùs explicui) Marcellinus noster cum Ursicino Magistro equitum missus est in Orientem, eidémque à Constantio Aug. obsequi est jussus: ut ipsemet scribit libro XIV. Ursicinus autem à Constantio ad tutelam Orientis destinatus est anno Natalis Dominici 350. ut elicitur ex libro XVIII. Postea Ursicino jussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster, unà cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantii septimo & Constantii Galli tertio, qui annus erat 354.

Natalis Dominici. Anno autem ſequenti, cùm idem Urſicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem à Conſtantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum unà cum aliis ſpectatæ induſtriæ Protectoribus ſecum duxit. Exſtincto brevi Silvano, Urſicinus aliquamdiu detentus eſt in Galliis: tandémque à Conſtantio Sirmium evocatus, paullo pòſt reddita Magiſterii dignitate in Orientem remiſſus eſt, juncto ut antea Marcellino. Ibi quæ Marcellinus noſter geſſerit, quibus in prœliis obſidionibúſque verſatus ſit, quas legationes obierit, ſatius ac jucundius fuerit ex ipſius narratione quàm noſtris verbis diſcere. Poſt obitum Conſtantii Julianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Perſis. Cui expeditioni ſe interfuiſſe Marcellinus noſter affirmat. Valentiniano deinde & Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipſe tacuit, obſcurum eſt. Videtur tamen, ſi conjicere licet, tum relictâ militiâ ad otium ſe contuliſſe. Certè Valentis temporibus quin Antiochiæ (quam ejus patriam fuiſſe dixi) commoratus ſit, dubitari non poteſt. Nam in libro XXIX. ubi conjurationem illam Theodori commemorat, quæ Antiochiæ patefacta ſimul & vindicata eſt, his verbis utitur: *Et quoniam addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ſummatim (quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit) quæ recolere poſſumus, expeditiùs abſolvemus.* Quibus accedunt ea quæ infrà dicit in eodem libro, & in lib. XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Juniore & Theodoſio ſimul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam migravit: quam ob cauſam, & utrum à Principe illuc evocatus, incertum eſt. Ceterùm magnitudine & copiis urbis in qua domicilium conſtituerat, non ad luxum ac deſidiam abuſus eſt, ut plerique tum facere ſolebant: ſed optimarum artium ſtudiis, & Auctorum maximè Latinorum lectioni vacans, in clariſſimi & doctiſsimi cujuſque amicitia conſenuit. Teſtes ſunt unus & triginta Hiſtoriarum libri, quibus res Romanas ab exordio Nervæ ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romæ ab eo ſcriptos fuiſſe multa argumenta demonſtrant. Primò enim cenſuræ illæ ſanè graves, quibus in vitia Nobilitatis ſimul ac plebis Romanæ invehitur, non modò in libro

XIV. ſed etiam in XXVIII. & alibi, non ab alio quàm ab urbis Romæ inquilino proficiſci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accuratè retulit? An ſolus eo tempore populus Rom. vitiis ſcatebat? Nonne eadem Conſtantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romæ reſidebat, & Romanis hiſtorias ſuas recitabat, hujuſmodi objurgationibus admonere cives Romanos, & ad meliorem frugem revocare cupiebat. Præterea idem oſtendit reprehenſio Senatoris cujuſdam Rom. quæ legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipſo libri XXVIII. longè clariùs idipſum ſignificat Marcellinus. Ait enim timuiſſe ſe, ſi calamitates urbis Romæ accuratiùs commemoraret, ne idem ſibi accideret quod olim Phrynicho: qui cùm expugnationem Mileti (quæ Colonia Athenienſium erat) argumentum ſumpſiſſet tragœdiæ, ſuffragiis populi Athenienſis graviter multatus fuiſſe dicitur. Denique in lib. XXX. de Advocatorum profeſſione locuturus, ſe in Occidente fuiſſe, cùm ea ſcriberet, teſtatur his verbis: *Ergo abſolutis ſuper ejus indignitate paucis, quam in illis* (Orientalibus ſcilicet) *partibus agens expertus ſum, ad cœptorum curſum regrediar.* Quòd ſi quis fortaſſe his argumentis non ſatis convictus eſt, Libanii certè Antiocheni teſtimonio fidem non derogabit. Hic in Epiſtola ad Marcellinum noſtrum, eum Romæ vixiſſe, & hiſtorias ſuas magno cum plauſu & favore populi Romani recitaſſe docet. Sed quoniam hæc Epiſtola & laudes Marcellini noſtri, & alia quædam de ipſo neceſſaria ſcitu continet: operæpretium duxi, eam hîc integram ex codice Bibliothecæ Regiæ apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩ.

ΚΑΙ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σέ. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν. ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή τοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγοις ὑπ' ἄλλων λεγομένοις δέχεσθαι. πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δ' ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς

δὲ ἔσῃ, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρος ἕτερον εἰσκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον. καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μέν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ' αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὐτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ· σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἴης. ἡμῖν δ' ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμύνοιε, οὐκ ἔσθ' ὅπως οἰσόμεθα. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν οὐ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, &c.

LIBANIUS MARCELLINO.

ET tibi quòd Roma es gratulor, & Roma quòd te poßidet: Nam & tu eam urbem habitas, cui orbis terrarum nihil par habet. Et illa civibus suis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet: Ac magnum quidem tibi esset, vel cum silentio in tanta urbe degere, & aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, à parentibus non degeneres. Nunc verò, ut ab iis qui illinc veniunt, accepimus, tu ipse tua partim jam recitasti, partim recitaturus es, cùm historia tua plura in membra divisa sint, & partis publicatæ laudatio, sequentium publicationem invitet. Accepi etiam Romam ipsam labores tuos coronare, & totius civitatis hoc judicium esse, te hos quidem longè superasse, ab illis verò non esse superatum. Et hæc quidem non solùm historiæ scriptorem, sed nos etiam à quibus profectus est, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in corona recitare, & admirationem ac plausum referre. Nec desine laudes tuas ac simul nostras amplificare. Ejusmodi enim civis gloria patriæ quoque ornamento est. Ac tua quidem res in eo statu sint. Ego verò luctu confectus, nisi Deorum quis opem tulerit, quid agam nescio. Nam qui mihi unicus erat, non malus bona matris licèt non ingenuæ filius, periit humatúsque est, præ dolore mortuus, &c.

Hæc insignis Epistola non hoc tantùm quod asserimus probat : sed præterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certè Marcellinus in laudem Antiochiæ propensior, nec ferè umquam de ea civitate nisi adjuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quòd Antiochenses malè acceptos proscriptósque à Juliano in eo volumine quod Μισοπώγωνα appellavit, ipse utpote cives suos benivolè excusat. Sic enim ait in lib. XXII. sub finem: *Quocirca in eos deinceps sæviens ut obtrectatores & contumaces, volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem appellavit, probra civitatis infensa mente dinumerans, addénsque veritati complura.* Ceterùm cùm post obitum Valentis Marcellinum in Urbem venisse, ibíque historias composuisse docuerim: tempus ipsum, quo hæ historiæ scriptæ sunt, satis demonstratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum est; sed per partes subinde ab Auctore publicatum: quod etiam in Epistola suprà allata testatur Libanius. Et librum quidem XXVII. post necem Gratiani, & post tyrannidem Maximi jam profligatam scriptum fuisse patet ex libro ipso XXVII. quod etiam ex proœmio libri XXVIII. colligi potest, ubi ait: *Tamen præsentis temporis modestiâ confisus, &c.* Præterea in libro XXVI. Neotherium Consulem memorat. Fuit autem Neotherius Consul anno Domini 390. At in libro XXII. de Serapeo ut adhuc stante loquitur: quod Theodosii Imp. edicto destructum est Consulatu Timasii & Promoti, id est anno ante Consulatum Neotherii, ut scribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano & Symmacho Coss. anno Dom. 391. id accidisse indicat Theodosii ipsius edictum in codice Theodos. de Paganis. Quanti porrò faciendum sit hoc Historiarum opus Marcellini nostri, ex allato Libanii testimonio perspici potest. Mihi quidem Marcellinus summis quibusque Historiæ Scriptoribus comparandus videtur. Nam cùm duo maximè in historico spectanda sint, res & verba: elocutio quidem haudquaquam rerum gestarum Scriptori negligenda est: rerum tamen prima ac potissima cura esse debet. Et Marcellinus quidem cùm argumento operis, tum delectu ac dispositione, & judicio ac fide nemini cedit: in proœ-

liorum verò obſidionúmque narrationibus multos longo intervallo ſuperat. Verba autem ipſa ſunt ea quidem Latina ferè omnia : ſed conſtructio & collocatio verborum eſt , ut ita dicam , ferè militaris. Nolim tamen omnino negare , in hiſtoriis Marcellini quædam occurrere reprehendenda. Nam & interdum verboſior eſt quàm par ſit , & doctrinæ famam nimis affectat : quod vitium eſt plerumque eorum , qui provecta jam ætate ad ſtudia ſe contulerunt. Hinc exceſſus illi intempeſtivi atque pueriles de terræmotuum cauſis , de cometis , de Iride. Præterea numerum & tonum hiſtoricum rarò ſervat : ſed ferè cothurnatus incedit , cùm Hiſtorico conveniat tracta & leniter fluens oratio , quam εἰρομένην λέξιν Ariſtoteles appellat. Sed hæc fortaſſe excuſari poterunt, ſi meminerimus , quod in dicta Epiſtola teſtatur Libadius , hiſtorias à Marcellino noſtro πρὸς ἐπίδειξιν, id eſt ad oſtentationem eſſe compoſitas. Proinde mirum videri non debet , ſcenæ aliquid ac plauſui ab eo datum fuiſſe. Adde quòd hæc vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facilè obſcurantur. Denique , ut paucis abſolvam , cùm ad rerum civilium , tum ad Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cognitionem hic Scriptor non modò utilis eſt , ſed etiam neceſſarius. Etſi enim Deorum cultui mancipatus fuit , quod certè negari non poteſt , ea tamen fide , ſinceritate , modeſtia de Chriſtianorum rebus loquitur , ut niſi ex plurimis locis toto opere ſparſis conſtaret eum cultorem numinum fuiſſe , Chriſtianus non immeritò poſſet videri. Mitto quòd antiquitates & origines tum majorum noſtrorum , putà Francorum , tum Alamannorum & Burgundiorum aliarúmque gentium non aliunde , quàm ex Marcellini hiſtoriis peti poſſunt. Atque utinam tredecim quoque priores libri ſupereſſent , quibus res geſtas Auguſtorum ab exordio Cæſaris Nervæ ad Conſtantii tempora pertexuerat. Etſi enim priorum Principum geſta ſuccinctiùs memoraverat , ut ex eo apparet quòd xxx. propè Imperatorum hiſtoriam tredecim libris erat complexus : non tamen dubitandum eſt , quin plurima ſcitu digna iis voluminibus continerentur. Sed præterquam quòd libri illi vetuſtatis injuriâ perierunt , octodecim reliqui , tamquam ex naufragio quodam ita laceri

mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una hæc ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non ſcriptorum dumtaxat exemplarium vitio contigit, ſed etiam editorum culpâ. Prima quidem Marcellini Hiſtoriarum Editio Romæ prodiit anno Domini MCCCCLXXIV. cui præfuit A. Sabinus Poëta laureatus. Hæc Editio, utpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fideliſſima eſt. Nævos enim exemplaris ſui & lacunas ſervat omnes. Hanc ſecuta eſt Editio Bononienſis anno 1517. quam curavit P. Caſtellus, vir nec ingenio nec judicio ullo præditus. Ac neſcio utrum ſtuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque ullum codicem manuſcriptum conſuluit; & conjecturæ adeo infeliciter indulſit, ut monſtra quædam ac deliria in Marcellini libros intruſerit. Denique lacunas omnes quæ in Editione Romana fideliter expreſſæ fuerant, ipſe inſertis vocabulis explevit, aut ita coïre fecit, nullum ut earum veſtigium lectoribus relinqueretur. Itaque hæc Editio omnium ferè errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, ſeminarium meritò dici poteſt. Quòd ſi quis eam in manus ſumpſerit, ac vel ipſam Caſtelli Epiſtolam legerit, is profectò fatebitur nihil à nobis exaggerari. Huic, anno pòſt, ſucceſſit Editio Baſilienſis à Johanne Frobenio excuſa, quæ Bononienſem illam dumtaxat expreſſit. Tandem verò anno MDXXXIII. Editiones duæ prodiêre: prior Auguſtæ Vindelicorum, emendata à Mariangelo Accurſio: poſterior Baſileæ apud Hieronymum Frobenium Johannis filium, cui præfuit Sig. Gelenius. Hæc Calendis Julii; illa menſe Maio abſoluta eſt. Utraque porrò ex ſcriptorum codicum fide & emendata & aucta. Nam Accurſius libros quinque poſtremos, qui in ſuperioribus Editionibus deerant, ex ſuo codice primus adjecit. In Editione verò Gelenii, qui Hirsfeldenſi Mſ. exemplari uſus eſt, ultimus liber cum extrema triceſimi pagina deſideratur. Ceterùm has inter ſe Editiones conferre nec inutile mihi, nec injucundum fuit. Erat quidem in utroque horum virorum magna doctrina, ut ſcripta utriuſque teſtantur. Sed in Gelenio major quædam ingenii vis, & judicium acrius fuit. Quod cùm multi præclari labores illius viri teſtantur, tum

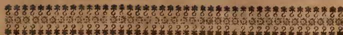
maximè interpretationes Latinæ Dionysii Halicarnassensis, Appiani, Philonis item ac Josephi, Origenis & aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio & singulari doctrina præditum fuisse. Sed & Ammiani Marcellini historiæ ab eo editæ idipsum abunde testantur. In quibus plurima acutè & ingeniosè emendavit; & insignem paginarum transpositionem, quæ in MSS. omnibus codicibus reperitur, & in Editione exstat Accursii, mira dexteritate restituit. Quamobrem ejus viri nomini libenter hoc laudis testimonium impertimus, neminem adhuc exstitisse, qui de historia Marcellini meliùs meritus sit. Has secuta est Editio Frobenii anno MDXLVI. in quà ultimus liber adjectus, & quidam loci à nescio quo emendati sunt, ope Editionis Augustanæ, ut equidem censeo. Ex hac deinceps Editione reliquæ omnes cùm in Gallia, tum in Germania propagatæ videntur. Donec Fridericus Lindenbrogius, vir eruditus ac diligens, novam Editionem aggressus est anno MDCIX. Qui præterquam quòd aliquot locos Scriptoris nostri ope MS. codicis Florentini egregiè correxit; primus omnium Auctorem sanè difficillimum perpetuis Observationibus illustrare ausus est. Varias denique MS. codicis lectiones in calce Editionis apposuit, quæ novam quandoque Editionem aggressuris magno usui esse possunt. Proinde & doctrinæ & industriæ non mediocrem certè laudem meretur. Hæ ferè sunt Editiones Historiarum Marcellini, quæ singulare quiddam præ ceteris habuerunt. Nam reliquæ ex his tamquam fontibus derivatæ sunt omnes. Editio verbi gratiâ Roberti Stephani, ad exemplar Gelenianæ illius expressa est. Henrici autem Stephani, Gryphiique Editiones Basiliensem illam anni MDXLVI. instar archetypi secutæ sunt. Earum porrò seriem Editionum paullo fusiùs hîc enarrandam esse duxi duabus de causis. Nam cùm in Adnotationibus nostris priores quatuor sæpissimè nominentur, officii nostri fuit Lectorem de singulis præmonere. Altera ratio est, ut appareat Lectori, quibus præsidiis succinctus novam hanc Editionem susceperim. Etenim Romana quidem & Augustana & Basiliensis Editio, utpote ex MSS. exemplaribus profectæ, scriptorum codicum vicem meritò præstiterunt. Bononiensis

autem

autem illa, (quod unum maximè intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certè nos feliciores & Accursio fuisse & Gelenio nemo dubitabit. Hi enim, ut mihi quidem videtur, solam Johannis Frobenii Editionem viderant, quæ Bononiensem, uti suprà dixi, cum omnibus mendis expresserat. Nec quisquam ante nos de facinore P. Castelli ne suspicatus quidem videtur. Nobis porrò præter hæc subsidia, MSS. etiam codices non defuerunt. Inter quos meritò palmam ferat codex Bibliothecæ Regiæ, quem à Viro clarissimo doctissimóque Nicolao Rigaltio, ejus Bibliothecæ Præfecto, commodatum accepi. Hic codex etsi non multùm antiquus, ex optimo tamen exemplari & ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi usui fuit. Huic accessit codex Bibliothecæ Vaticanæ, qui olim Monasterii Fuldensis fuerat, ante quadringentos plus minùs annos exaratus. Ex eo locos quosdam à J. Jacobo Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cùm rei publicæ litterarum bono natus est, tum in nostris privatim studiis juvandis & promovendis nulli labori & impensæ parcere solet. Et quamquam pagellas ab eo ad me missas seriùs & affecta jam Editione nostra accepi: observavi tamen Vaticanum codicem illum ferè ubique cum Regio consentire. Præterea librum Antonii Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones MS. codicis, qui olim Valentiæ Cavarum fuit, adnotaverat, benignè mihi communicavit Hieronymus Bignonius V. Cl. & inter præcipua Lutetiæ nostræ ornamenta numerandus. Denique Friderici Lindenbrogii & Gruteri Editiones, varias quoque lectiones ex MSS. exemplaribus Florentino & Fauchetii suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cùm emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosque locos (cujusmodi in hoc Scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid præstiterim, tuo Lector judicio relinquo. Hoc quidem mihi videor jure posse dicere, dedisse me operam, ut nullum obscuriorem locum tacitè &

diſſimulanter præterirem. Poſtremò Excerpta de geſtis Conſtantini, quorum in Adnotationibus ſæpe mentionem facio, huic Editioni noſtræ ſubjungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R. P. Jacobus Sirmundus, judicio, doctrinâ, ſtilique elegantiâ, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. Cujus etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani Regis, qui Adnotationum noſtrarum veſtibulum exornat. Ejus enim nummi ectypum pro ſua erga me benevolentia liberaliter mihi communicavit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore noſtro: & ſi quando, ut in tam lubrico opere, lapſi erimus, nobis humaniter condonabis.

CLAUDII CHIFFLETII J.C.

SEQUANI VESONTINI,

DOLANÆ ACADEMIÆ REGII ANTECESSORIS,

DE

AMMIANI MARCELLINI

VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM

MONOBIBAION.

AMMIANUS MARCELLINUS natione Græcus fuit, ut sæpius profitetur: unde domo, perincertum. Pater & genus ignorantur; nisi quòd ingenuum se & nobilem fuisse non obscurè indicat, cùm fugiens vim Persicam, tandem *se nimietate pedibus incedendi superatum, ut insuetum ingenuum*, (utar enim verbis ejus quantùm licebit) narrat lib. XIX. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini*, sub Constantino Magno Præsidis provinciæ Lugdunensis primæ: ad quem exstat L. 1. Cod. Theod. Sine censu vel reliq. & aliquot aliæ. Is an hujus pater fuerit, nec negare, nec adfirmare ausim. Certè *Marcellini* Cos. cum Probino, Constantini filiorum temporibus, fasti meminerunt; sicut & *Marcellini Comitis Orientis*, in L. VI. C. utroque, de oper. publ. quæ data est Limenio & Catullino Coss. Item *Marcellini P. P.* ad quem L. III. C. Theod. de honorar. C. quæ data est Acindyno & Proculo Coss. Invenio & *Marcellinum* appellari à Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chrestio & Magnentio in Constantis necem conspiravit: sed non facilè dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Conjicio tamen eumdem esse, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romæ molientem oppressit; quem Zosimus *Magistrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo quod dicam, quàm Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illustrem fuisse, & Comitivæ, & Ma-

gisterii dignitatibus decoratam. Ex ejus fortè posteris (nihil enim præter nominis conjecturam habeo) est is, ad quem rescribunt Honorius & Theodosius Junior in L. 111. C. Theod. de religios. qui mihi videtur idem esse cum illo *Marcellino Tribuno*, & *Notario*, quem in collatione Catholicorum & Donatistarum Imperatores iidem cognitorem & judicem dederunt; cujus meminit Orosius lib. VII. cap. XXXII. & passim in Epistolis Divus Augustinus, ad quem etiam videtur dedisse insignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc nostro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum esset, *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduæ & laboriosæ cognitioni præfuisse. Denique illius Epistola, inter Augustinianas quarta, ab hujus stilo remotissima est. Fuit igitur de nomine ejus & familia; ut & alter *Marcellinus Comes*, *Justiniani Imp. à cancellis*, cujus Chronicon laudabile exstat.

Porrò qui *Ammianum* Constantinopolitanum faciunt, quem secuti sint non video: nam in fine Operis tantùm se *Græcum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuisset in Thraciarum descriptione, & Byzantii mentione. Procul dubio non siluisset *jus Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanæ à Juliano Byzantiis datum, aliáque in eos collata beneficia, quæ Zosimus expressit: ut verum sit, quod initio dixi, patriam ejus ambiguam & incertam.

Ab adolescentia prima liberalibus disciplinis imbutus fuisse videtur, & sermonis utriusque copiam, adjunctâ rerum gestarum scientiâ, consecutus. Unius sanè *Ciceronis* lectione delectatum, passim tota Historia indicat: cujus utinam stilum, ut sententias, quas sæpissime interserit, fuisset imitatus! His adducor ut credam, à prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Græcum, in Occidente vixisse, ibíque Latinæ loquutionis facultatem consequutum. Nam sequens ejus ætas provectior & maturior, toties bellis & rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix suffecisset. Militiam enim armatam statim sectatus est, primúmque à *Constantio* adolescens admodum, in cohorte *Ursicini* Magistri equitum fuit adscriptus; quem etiam sæpissime occasione data commendat, ac ejus militares virtutes ad invidiam usque præclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domesticos Constantii *equestres*, ut puto, potiùs quàm *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adolescens; quamvis ejus ordinis viri ex iis delecti essent, qui arma jam tulerant, bellísque aliis & expeditionibus interfuerant, ut Juliani Imperat. ad Leontium Epistola probat. Is locus & gradus militiæ ea tempestate adeo fuit honestus, ut *Jovianus* ex Domestico Protectore, & Ammiani collega, factus *Scholæ Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus sit; idque finis libri XXI. & sequentes docent.

Missus postea in Galliam *Ursicinus*, quasi successor *Silvani* Ma-

giſtri equitum & peditum, natione Franci, qui tum imperium invaſerat Coloniæ Agrippinæ; ceu altiore conſilio, ut in ipſis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit ſecum egregio facinori perpetrando, ut poſtularat, Tribunos, & Protectores Domeſticos decem, ad juvandas neceſſitates publicas. Quia verò *Urſicino* jam cognita erat *Ammiani* induſtria & fides, eum inter alios delegit cum *Veriniano collega*: eóque tandem res proceſſit, & tam vafrè acta eſt, ut *Urſicini* & comitum arte atque induſtriâ ſummâ dejecto ac cæſo *Silvano*, Imperium *Conſtantio* adſererent, quod liber XV. luculentiùs explicat. In ea peregrinatione & legatione puto *Ammianum Veſontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulciſſimam* vidiſſe, tunc tantumnon dirutam, & in oppidum redactam, licèt maximam olim, ſed *Alamannorum* vaſtatorias manus haud multo antè perpeſſam. De ea ſic in Galliarum deſcriptione lib. XV. *Apud Sequanos Biſontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores opidis multis.* Quin & ibidem diutiùs commoratum ideo crediderim, quia occiſo Silvano *Julianus* Cæſar creatus, & in partes Galliarum præmiſſus, exercitum ſequentem in unum juſſerat *Veſuntii* * congregari, *cui præſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus, ipſeque Urſicinus Ammiani noſtri Dux, præceptus à Conſtantio iiſdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut verò intereſſe potuit *Marcellinus* noſter prœliis illis levioribus, quæ apud Brocomagum, *Senonas*, & alibi ante *pugnam Argentoratenſem* memorabilem facta ſunt. Nam ne gloriæ hujus particeps eſſet, obſtitit *Urſicini* paullo ante initum prœlium revocatio: qui litteris *Conſtantii* ex *Juliani* comitatu arceſſitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus ſociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus*: ibíque *libratis ſuper pace cum Perſis conſiliis, in Orientem cum Magiſterii poteſtate remittitur*: ſimúlque individuus ejus comes *Marcellinus*, juſſu Imperatoris profectus eſt, adoleſcens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de ſe lib. XVI. refert: *Provectis è conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum* (Urſicinum) *ſequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cùm *Urſicinus*, graſſantibus in palatio *Conſtantii* adulatoribus, accepto ſucceſſore *Sabiniano*, à Perſica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatæ provinciæ, Magiſterium pedeſtris militiæ ei offerretur; dum ad juſſa feſtinat, & *Ammianum* atque ſolitum comitatum trahit, *cuncti paullisper cis Taurum morati*, (cauſa in obſcuro eſt) tandem *ad partes Italiæ ex imperio feſtinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique alia Principis ſcripta recipiunt, jubentia omni cauſatione poſthabita reverti in Meſopotamiam, ſed ſine Apparitione: nullam expeditionem perieuloſam curaturos, omni poteſtate ad Sabinianum tranſlata.* Ubi tamen præclaris factis bellicis inclaruit *Urſicinus* cum *Marcelli-*

* immo Remis.

no & comitibus; quæ lib. XVIII. latiùs digeruntur. In eo de se persæpe Auctor scribit, citra adrogantiam tamen. Inter cetera autem conspicuum est, & pietatis laude celebre factum ejus, qui *liberalem puerum, torquatum & ingenuum*, à matre vastatorios Persarum globos fugitante in medio aggeris relictum, & tunc ejulantem, impositum equo præ se ferens sustulit, & in tuto intra civitatem proximam locavit; parúmque abfuit, quin regrediens ad socios caperetur, quos securos hostium, signo è longinquo demonstrato, periculi instantis admonuit: quo ea ratione superato, missus est *Marcellinus* ab *Ursicino* ad *Satrapam Corduenæ*, qui à Romanis non erat alienus, ut Persarum consilia scrutaretur: delectúsque ideo fuit, quia liberalibus disciplinis deditus erat, quibus etiam *Satrapa* delectabatur. Quæ legatio felix adeo fuit, ut Persicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Ursicini. Eo tempore ac bello retinuisse adhuc Ammianum militiam & dignitatem Protectoris Domestici, ex eo constat, quòd *Verennianum* æqualem, Protectorem Domesticum, de quo suprà, *collegam suum* appellat, cùm ejus casum describit: non enim dubito, quin is sit, quem Editiones corruptè appellant lib. XV. modò *Verianum*, modò *Verinianum*. In eo bello à Duce suo Ursicino vi Parthica separatus *Marcellinus*, *Amidam* magnis tenuit ærumnis, quæ ab hoste tandem, propugnante inter ceteros nostro, non obtinendæ salutis, sed fortiter moriendi studio flagrante, ut ait, post longæ ac periculosæ obsidionis moram capta est: ex qua quomodo evaserit, & quibus fuerit agitatus casibus, donec reperto Duce suo, cum eo *Antiochiam* revisit, modestè commemorat lib. XIX.

Reverso autem ad commilitium Principis *Ursicino*, factóque iterum Magistro peditum Præsentalium, probabile est, comitem ejus adsiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domestici ordinariam functionem rediisse: aut si ad ampliores dignitates fuerit provectus, modestè reticet. Bellis sanè, ac prœliis, & periculosis expeditionibus, ætate jam in maturum gliscente, accessionem honoris meruerat, cujus tamen præ litterarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitiosus non videtur fuisse. Porrò quamvis *Palatinorum* calumniis appetita esset Ursicini clarissima & consummatissima virtus, ísque depositâ militiâ honoratâ, digredi ad otium ignobile jussus sit, ut lib. XX. perstringitur: credo tamen *Ammianum* suum locum & ordinem, qualiscumque tandem fuerit, retinuisse; quia de *Ursicino* tunc separatim loquitur, quasi ab ejus fortuna discretus; cùm alioquin in rerum ab eo gestarum commemoratione seipsum ei frequentiùs adjungat: & verò hanc status sui commutationem haud dissimulasset. Quas autem mortuo Constantio, sub *Juliano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, ac *Theodosio*, militares aut civiles dignitates gesserit, ex ejus verbis nobis est incom-

pertum. In fine quidem Operis, ſimpliciter ſe *militem* appellat; ut incertum ſit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Perſico *ſub Juliano*, cui etiam *Hiſtoricus Eutropius* interfuit; ſed an ut Protector Domeſticus, aut ſub alio dignitatis militaris titulo, quem ejus induſtria merebatur, ideo eſt obſcurius, quia poſteris id tradere curæ ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac jactantiæ ſuſpicione abeſt longiſſimè *Ammianus*. Fortè noluit referre auctus ſuos & dignitates adjectas, ſive à *Juliano*, ſive ab aliis, ne beneficii hujus publicatione de Hiſtoriæ ſuæ fide vel ſaltem ſuſpicione tenus deminueret. Sed tamen in Reip. luce verſatum tantæ induſtriæ virum, ac titulis dignitatum decoratum fuiſſe non dubito; cùm etiam ſub *Gratiano*, *Valentiniano Juniore*, ac *Theodoſio* Comitivam rei Privatæ meruerit, id eſt ab armata ad palatinam dignitatem tranſierit. Nam ſic inſcribitur lex XLI. Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quæ ejuſdem anni eſt, licèt alterius diei cum L. v. in Cod. utroque ad leg. Jul. repet. quæ ad Magiſtratum & in adminiſtratione poſitum ſcripta eſt; cujus eſt inſcriptio plenior in Theodoſiano Codice: IIDEM AAA. HAVE MARCELLINE. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, ſi à nobis initio libri ſuus titulus ei fuerit reſtitutus. In ea dignitate, quæ inluſtris erat, collegam habuit *Nebridium*, quem anno præcedenti, & eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI. & XVIII. C. Theod. de Petit. & ultro dat. & del. Item in L. v. Cod. Theodoſ. de palat. ſacr. Larg. & rer. Priv.

Porrò in partitione Comitum, & numerorum militarium, quam *Valentinianus* & *Valens A A.* fecerunt apud *Naiſſum* Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti ſe accingit: videtur partem *Valentis* ſecutus *Marcellinus*. Nam res ejus, & cognitiones ſævas ſub eo habitas digerens, lib. XXIX. tandem ſubjungit: *Addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente.* Et aliquanto pòſt, ubi lanienam nobilium plebeiorúmque memoravit, addit: *Omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes.* Præter Orientis & Perſidis peregrinationes non ſemel inſtitutas, Gallias etiam ac Germanias, ex iis quas retuli cauſis adiit; ſed & Ægyptum luſtravit, viſa pleraque in ea narrans. Thracias deſcribens lib. XXVII. obſcura varietate omiſſa, ſufficere ait, ea expedire, quæ vidiſſe meminit. Orientalium rabularum, & circumforaneorum oratorum vafritie verſutiáque aliquando vexatus fuit; quam injuriam ulciſcitur ſatis exceſſu de moribus eorum inſtituto lib. XXX. eóſque ſuis depingit coloribus.

Etiam vixiſſe Romæ Ammianum non dubitaverit, qui populi Rom. mores, & errata ab eo expreſſa lib. XIV. & XXVIII. legerit: nec enim niſi teſtis oculatus talia obſervare & ſcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut & hanc vitæ ejus dotem exsequar) *professione Christianus*, nisi fallor, aut saltem animo & voto à Christianis non alienus: de quibus honorificè in tota Historia sparsim sentit, & scribit; datáque occasione libens eorum mentionem interserit, non odio, ut maligni Scriptores, sed ad commendationem potiùs. Nam cùm lego lib. XVIII. extremo factum Saporis Persarum Regis laudari, qui in castellis duobus à se captis *inventas virgines, Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas, & religioni servire solito more, nullo vetante, præcepit*; vix est ut credam Christiani oris hæc verba non esse. Cùm item narrat lib. XXIX. Theodosium patrem leniter suscepisse Christiani ritus Antistites, à *Firmo Tyranno* missos, ut pacem orarent; quid aliud, quàm ex ea in Christianos humanitate laudem *Theodosio* adseruit? Sed hæc sunt leviora: his autem quæ subjiciam, quid clarius? nam de Constantio ita statuit lib. XXI. *Christianam religionem absolutam & simplicem anili superstitione confudisse*. In quo ei cum tota historia Ecclesiastica convenit; quæ uno ore *Arianæ* pravitatis consensum *Constantio* affingit. *Superstitionis* enim nomine hæreticas sententias intelligit *Ammianus*, quia & de *Manichæis* loquens lib. XV. *sectam superstitionum appellat*. Cùm autem lib. XXII. de *Georgii Alexandrini Antistitis* acerbitate, & vindictæ nimio studio usque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudelissimè occidit, plura dixisset; subjungit: *Professionisque suæ oblitus, quæ nihil nisi justum suadet & lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat*. Sed paullo pòst Martyres ait appellari, *qui deviare à religione compulsi, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi sunt*. Nemo sanè pagani spiritûs homo sic loqueretur. Quid verò de Juliano scribit libro XXII. & XXV. *Inter quæ* (inquit) *erat illud inclemens, quòd docere vetuit magistros Rhetoricos & Grammaticos Christianos, ni transissent ad numinum cultum*. Illud enim verum est, ob gentilem superstitionem Julianum ab eo numquam laudari; quin immo libro præcedenti sic de eo: *Pergebat ulteriùs Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior*. Cautè quidem, quasi aliud ipse Auctor sentiret. Illa quæ de Antistitum provincialium vitæ severiori disciplina traduntur ab eo lib. XXVII. nonne Christianum pectus sapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parcissimè, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia perpetuo numini, verisque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos*. Joviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Christianæ legis idem studiosus*. Si ergo in laude Joviani ponit, *Christianum* fuisse; de Christiana eum lege bene existimasse necesse est. Hæc pro adserenda *Marcellini* professione & religione dicere volui; ne quis eum posthac, ut paganum & melioris voti exsortem condemnet. Sanè cum Judæis non sentit, quos lib. XXII. *fœtentes*,

tes,

tes, *ac tumultuantes* vocat. Multa sunt tamen in eo *Hellenismi* vestigia, qualia fuisse in Christianis illorum temporum notissimum est. Quis enim Jovianum inter Principes Christianos non refert: de quo nobile Auctoris testimonium protulimus antè. At hujus Imperii primordio, & hostiæ pro eo cæduntur, & exta inspectantur, ut libro XXV. continetur. Gentilitas, macula fuit tam elui pertinax, ut vestigia ejus remanserint diutissimè: & dum in fidei summam consentirent gentes, multa illis primi religionis Antistites & Institutores condonabant.

Videtur tardiùs, & quinquagenario major ad scribendam Historiam descendisse, id est consummatior belli pacisque temporibus, & post observatas insignes rerum, quibus interfuit, vicissitudines. Mecum faciet, qui tempus quo se adolescentem dixit, circa octavum nempe Constantii Consulatum, cum eo contulerit, quo Historiam scripsit; quod contigit Theodosio imperante, sed ante ruinam templi ambitiosi *Serapidis* Alexandrini, cujus ut stantis adhuc, meminit in Ægypti descriptione, & post *Gratiani* mortem. Hujus enim ut fato functi sic meminit lib. XXVII. *Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximósque licuisset, qui virtutem ejus etiamtum instabilem obnubilarunt actibus pravis.* Quin etiam ejus ut mortui virtutes ac vitia, data occasione strictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo solitus. Namquòd *Theodosio* Imperium regente scripserit, cujus parentem *Theodosium* eximiè laudat, ejúsque res gestas stylo altiore condit, & à quorumdam reprehensionibus defendit, præter superiorem rationem vel inde existimo, quia *Theodosium juniorem, ducem Mœsiæ, primâ etiamtum lanugine juvenem, Principem postea perspectissimum* appellat libro XXIX. Sed & sæculi Theodosiani felicitatem ac modestiam videtur commendare libri XXVIII. principio, cùm ait: *Præsentis temporis modestiâ fretus, carptim ut quæque memoriâ digna sunt, explanabo.* Ab VIII. autem Consulatu Constantii ad exortum Theodosii Principis anni sunt XXIV. ad Gratiani A. cædem XXVIII.

De tempore mortis ac genere, nihil habeo quod dicam: tantùm moneo, Ammianum in studiis doctrinarum ad extremum usque vitæ spiritum operam posuisse; ex eóque colligo, quòd dum populi Rom. & maximè Nobilitatis otia, malásque artes reprehendit, *doctrinas* ait, *ut venena detestari*, producto in eam rem *Socratis* nobili dicto, qui è vita postridie discessurus, aliquid ampliùs scire optavit.

Sed & sollemne est *Ammiano*, bene vel male gestam Remp. doctrinæ, aut ignorantiæ adscribere. Itaque *peritiam Gratiani* in fine lib. XXX. laudat: ut alibi *Valentis* rudem & malè informatum animum atque ut ille appellat *inconsummatum* notat. Ex hac mentis inclinatione & proposito, *Valentinianum* Imperat. ante *Gratiani* assumptionem, sic pro eo apud milites spondentem inducit: *Quo-*

niam humanitate , & studiis disciplinarum sollertium expolitus , librabit suffragiis puris merita rectè secúsve gestorum : faciet ut sciant se boni intelligi, &c. Eò pertinet, quod de *Orfito Præf. V.* sic scribit : *Forensium negotiorum oppidò gnarus , sed splendore liberalium doctrinarum minùs quàm Nobilem decuerat , institutus.* Culpat etiam in libro xxx. *Modestum* * *Præfectum Prætorio , quòd subagreste ingenium , nullis vetustatis lectionibus expolitum habuerit :* & Nobilitatem Romanam non semel carpit , quòd à doctrinis aliena , & *in perpetuum clausis apud eos sepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantùm agitaret. Quæ omnia variè sparsa & collecta , mores animúmque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

* immo *Valentem Aug.*

Synchronos habuit (præter alios multos , quorum ingenii opera nobis sunt ignota) hos monumentorum exstantium gloriâ florentes : ex Latinis , *Ambrosium* , *Severum Sulpicium* , *Symmachum*, *Macrobium* , *Ausonium*, (quem Græci, & Codex uterque *Auxonium*, appellant) *Sext. Aurel. Victorem*, *Eutropium*, *Rufum Festum* , *Julium Valerium* , *Vegetium*: ex Græcis , *Basilium* , *Gregorium utrumque*, *Nazianzenum & Nyssenum* , *Epiphanium* , *Libanium* , *Musonium* , *Iamblichum* , *Eunapium*, *Themistium*, aliósque non paucos: quorum plerique dignitatibus & administrationibus sive civilibus , sive ecclesiasticis claruerunt.

Amicos præcipuè coluit *Ursicinum Comitem* , & Magisterii dignitate toties præpollentem , ut dixi ; *Hypatium* præterea Urbis , ac Prætorii Præfectum , Consularem & Constantii Aug. quondam affinem, de quo ita lib. xxix. *Inter quos omnes adolescentiâ & virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius eminebat :* ubi de eo plura. Cùm igitur uberrimo illo eruditorum sæculo, tot Principes fuerit emensus , toties res translatas viderit , iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus , spectatus , & consummatus : non potuit non fecundum ingenium ad Historiam scribendam attulisse.

Naturâ etiam probum , veri amatorem, æqui boníque studiosum fuisse, ex ejus apparet Historia , prorsúsque alienum ab omni odio, invidia , ambitione , adulatione : adeóque res gestas diligenter ac prudenter scribit , virtutes Imperatorum ac Ducum, rei militaris errores peritè revincit , & vitia Principum liberè & ingenuè retegit : ut qui stilum admoverint feliciùs narrationi rerum, pauci hodie supersint ; nec indignus videatur , qui cum *Sallustio*, *Livio* , *Cornelio*, quadrigam Historiæ Romanæ & Latinæ constituat. Nam ceteri vitarum & epitomarum scriptores , inter secundarios & proletarios referendi sunt potiùs.

Reliquerat autem rerum gestarum libros xxxi. id est ejus Historiæ seriem fuerat complexus , quam omnium maximè intererat salvam permanere : sed libri xiii. priores cum xxxi. desiderantur, magno veteris memoriæ damno , quod vix aliunde sarciri potest.

Nam multa memorabilia & hodie sepulta fuisse complexum, argumento sunt reliquiæ nobiles accuratissimè conscriptæ: quamquam in iis stylum uberiùs diffudit, quo propiùs ad sui ævi memoriam accessit. Scripsit enim ad XV. usque audita lectáque, & ætatem ejus, aut cognitionem Reipubl. supergressa: exinde verò visa cognitáque digerit. Videtur initium ducere à fine Historiæ Cornel. Taciti, qui res Domitiani scripserat. Nam in fine Operis à principatu *Nervæ* ad usque *Valentis* interitum se Historiam perduxisse commemorat, quam claudit exitu notabili, & clade insigni, quæ cladibus aliis postea ex eadem causa supervenientibus initium dedit: ubi etiam *D. Hieronymus* Chronici *Eusebio* subjecti filum abrumpit. Non puto enim *Ammianum* agitasse, Historiam ulteriùs producere, quia & consilii sui certus quædam diu pòst gesta, data occasione repræsentat: ut in fine lib. XXVIII. nec ullum contrarii instituti vestigium reliquit; quin immo videtur datâ operâ vitasse, ne viventium Principum res bene secúsve gestas describeret, cùm librum XXVI. sic ordiatur: *Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, convenerat jam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati sæpe contigua, & examinatores contexendi Operis deinde non perferamus intempestivos.*

Latina, quàm Græca & populari lingua scribere historias elegit, quia in palatio & comitatu Imperatorum versabatur adsiduè: ubi Latinæ linguæ dignitas adhuc retinebatur, & leges, constitutiones, forma dignitatum, acta consistoriana, testamenta, aliáque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus *Theodosius* Junior id infregit, facta potestate in testamentis Græcâ lingua utendi. Exinde enim Græcarum etiam constitutionum licentia fluxit, cùm ante eum paucas haberemus.

In tota autem Historia noster prudens est consiliorum indagator, eventuum sollers narrator, quos cum veteri historia non inconcinnè confert. Res urbanas, civiles, domesticas, palatinásque pravitates atque artes attingit eximiè, ne quis putet in bellis tantùm externis scribendis quorumdam more operam consumere. Non solùm etiam publica fata condit; sed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique suorum temporum mores, eorúmque causas proponit apertè: atque (ut verè dicam) nemo veriùs & liberiùs Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forensium, nobilitatis, plebis vitia & perversa studia depinxit. Præter jam narrata, sunt etiam hæc in Ammiano ferè singularia. Nam librorum initiis præfari amat, idque præstat *Livio & Tacito* multo frequentiùs. Ad annalium legem non se adstringit, nec scrupulosè annos sequitur: sed leviter ratione temporum observata, carptim ut quæque memoriâ digna sunt explicat. Utitur frequenter veteris Historiæ, sive Græcæ sive Latinæ, collatione: qua in re parcior est eo (*Cornel. Ta-*

Lib. 17. *citus*, sobrietatis historicæ cultor maximus. Jactat sæpe, *Historiam non decere produci per minutias ignobiles, & squalidas personas, discur-* Lib. 26. *rere per negotiorum celsitudines adsuetam*: in quod tamen vitium aliquandoq nimiâ ingenii indulgentiâ delabitur; vel tum maximè, cùm Lib. xv. Græcam diligentiam, quam ille in *Timagene* laudans, Græcis omnibus tribuit, supra modum affectat. In excessibus, qui variam ejus doctrinam arguunt, & Historiam præparant ac illustrant, frequens est: quod fortè tempora illa ferebant: cui & faciliùs eo nomine indulgendum, quia propositi non obliviscitur. Sanè præmissæ rerum gestarum narrationibus, locorum ac regionum descriptiones, non solùm veniâ, sed excusatione omni dignæ sunt: quod verbis Lib. xv. ejus ostendere malo, Galliarum descriptioni præmissis: *Galliarum tractus & situm ostendere, puto nunc tempestivum, ne inter procinctus ardentes præliorúmque varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securiùs, inter fluctus resarcire coactos & tempestates.* Conciones omnes apud eum sunt Imperatoriæ, & militares adloquutiones militariter scriptæ; quamquam in iis optimi & clari sensus contineantur: mirúmque est, eas tantùm *Constantio*, *Juliano*, & *Valentiniano* tribui; *Gratianum* verò, qui studiis litterarum & melioribus disciplinis imbutus esset, (nam de *Valente* rudi & inconsummato non ita mirum) nec post Imperii participationem, sed nec post nobilem illam *Argentuarienſem* pugnam induci concionantem. Nisi cogitemus ab adsumpto in *Cæsaris* nomen, aut *Augusti* consortium Principe, vivo patre adlocutiones militares pro more tunc non fieri solitas. Pugnâ verò Argentuariensi commissâ & perpetratâ, noluit Auctor *Gratianum* in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In descriptionibus locorum & regionum, ut diximus, non tantùm lecta & audita, sed etiam visa & curiosè comperta refert, ídque in *Ægypti*, *Thraciarum*, & *Persidis* topographia maximè præstat. De *Gallorum* autem antiquitate, quæ à regionum incolis di-Lib. xv. diceret, profitetur in eorum monumentis incisa legisse: tantâ curâ & diligentiâ rerum scriptioni vacavit. Studium suum veritatis indagandæ & publicandæ sæpe commendat, à qua numquam sponte digreditur, quam nec silentio corrumpit, nec mendacio; eóque ad æqualem sui memoriam provocat, *confisus*, (verbis enim ejus hinc inde adsumptis utar) *quòd nec metu, nec adulandi fœditate constricta posteritas, incorrupta posterorum soleat esse spectatrix.* Arcana tamen Principum, & interiora Aulæ nullius usûs, non vult videri anxiè persequi: quæ palàm gesta, & quæ ad exemplum pertinent, quamvis occulta, scribere mavult. Nam de secretis litteris Juliani Lib. xx. jam tum Augusti ad Constantium ita: *His litteris junctas secretiores alias, Constantio offerendas, clanculò misit objurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferri decebat in publi-*

cum. Prudenter ſanè ; cùm de Diis ac Principibus non omnia vulganda eſſe, bona vetuſtas crediderit: quo pudore ſæpe contineri ſe dicit *Herodotus*, ne res myſticas altique ſilentii , narratione profanet. Sed quod in tam varia Hiſtoria difficillimum eſt, quódque pauci tenuerunt, ſibi conſtans eſt *Ammianus*, nec ſummum medio, medium nec diſcrepat imo. Eſt quidem multus in *Juliani* Imper. rebus. Fatetur enim libro XVI. ſe *inſtrumenta omnia mediocris ingenii in his monſtrandis commoturum :* ſed & libro XV. de illo ſcripturus, ab hac præfatione non abſtinet : *Majus opus moveo, majórque rerum mihi naſcitur ordo.* Falſos etiam de eo rumores coarguit, & ab improbo magicarum artium ac divinandi ſtudio, quod ei tamen proceres noſtræ religionis tribuunt, ipſum defendit. At neque propterea libertatis & ingenuitatis obliviſcitur : quin immo candido & aperto pectore pluribus locis timiditatem , oſtentationem, levitatem , vanitatem , diſſimulationem , acerbitatem, temeritatem , malignitatem reliquáque vitia, quorum caput erat *Apoſtaſia* & Chriſtianorum odium , inſectatur , atque , ut ejus verbo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Juliano ſcripſerit initio libri XVI. *Quidquid de eo narrabitur quod non falſitas arguta concinnat , ſed fides integra rerum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiam pertinebit.* Tamen non ignorabat quid quantúmque diſcreparet ab *encomio hiſtoria :* quæ δὶς διὰ πασῶν inter ſe differre Lucianus ait : ſed hoc voluit, omnes vitæ *Juliani* partes, & tamquam actus *pæne eſſe laudabiles.* Munit enim ſe ſtudioſè particulâ minuente , ne in encomium tantùm (quod niſi veritate cogente, Hiſtoriæ non eſt admiſcendum) labi videretur. Idque cùm toto Opere apparet ; tum maximè ex ea , quam pro Juliano non ſolùm, ſed etiam pro defuncto quolibet Principi inſtituit , virtutum ac vitiorum anacephalæôſi: in qua ea breviter aliquando perſtringit, quæ in rerum geſtarum narratione tamquam minutiora omiſerat. Diſſimilis ſanè *Zoſimo* illi maledicentiſſimo Scriptori & nigerrimo, cujus amarulentiam , & latratus in pios Principes, *Conſtantinum*, & *Theodoſium*, ut Chriſtianæ & purioris ſectæ patronos, nemo umquam jure excuſaverit.

Inter paucos igitur lectione jugi dignus eſt *Marcellinus*, quia (ut ab ejus perſona ad res deſcriptas tranſeam) temporum illorum, quibus res Chriſtiana invaleſcebat, inſignémque Reip. mutationem adferebat, cognitionem nobiliſſimam & digniſſimam repræſentat. Certè in pleriſque Hiſtoriæ illius partibus inſignem licet Dei providentiam admirari, qui poſt laxatas ſceleratis habenas, poſt effrenem honeſta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit pœnas. Sic *Paulus* ille, ab complicandorum negotiorum induſtria Catena dictus, tartareus delator ; ſic *Maximinus* utriuſque Præfecturæ obtentu in omni malignitatis & crudelitatis

genere volutatus, & turbo feralis nuncupatus; sic *Doryphorianus*, *Palladius*, *Remigius*, aliique scelerum inventores, ac ministri administrique, ubi aliquamdiu impune in libero malitiæ campo exsultarunt, ac bonorum capitibus & existimationibus illuserunt: tandem supervenit pede pœna claudo, quæ dignum cruciariis exitum rependit, tanto severiorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus Ecclesiastica tempora constituat, maximéque Sedis Apostolicæ auctoritatem ex eo adfirmet, quòd *Constantius* Imperator, post damnatum & sede Episcopali dejectum *Athanasium*, cui tamquam Arianis addictior semper fuit infestus: curavit omnibus modis ac minis, *Liberium* Romanum tunc Pontificem damnationi ejus, & Arianæ sententiæ subscribere. Nam ut Marcellinus ait lib. xv. *Auctoritate, qua potiores æternæ urbis Episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti:* quod an à *Liberio* impetrarit Constantius, videbimus in Scholiis. Et quidem *Juliani* præclaræ dotes proponuntur, bonis etiam Principibus æmulandæ, quas utinam apostasiæ detestando scelere non maculasset! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum*, (inquit divinus Sapiens) *& mulieres faciunt apostatare homines à Deo;* sed tamen hic & castus, & sobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* scilicet *malum ovum:* nam ab *Eusebio Nicomediensi*, Ariano improbo, & eximio dissimulatore fuerat olim institutus. Hoc igitur crimen horrendum, toto conatu vitandum & fugiendum Principibus: sobrietas, castitas, recti & æqui studium, provinciarum amor & caritas, belli pacisque studia, quæque alia in vita ejus laudabilia fuerunt, imitanda & sequenda sunt. Quis enim regno aptus & imperio, non malit *Juliano*, quàm *Valentiniano* saltem in eo similis esse, quòd
Lib. xxii. ille *agnoscens levitatem comm[illegible]ris ingenii sui, Præfectis proximisque permittebat, ut fidenter impet[illegible]os aliorsus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenârent; monstrabâtque subinde se dolere delictis, & gaudere correctione.* At verò longè aliter *Valentinianus*, cujus occasio-
Lib. xxvii. ne sic noster: *Hæc & similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.* Quin etiam purè lectis Ammiani libris, discent Principes ac Reges, legem majestatis acerbiùs justo exercitam, tributis ac vectigalibus provincias plus æquo gravatas, multas invexisse Reip. calamitates: esséque inter gravissima sæculi opprobria petitionum licentiam, & flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo umquam Principum, quantumvis in largiendo facilis, expleverit. Legent non semel Principum illorum laudes, qui in Magistratuum ac Judicum Ministrorúmque delectu, non per immodicos saltus, non studio & affectu singulari, sed solius Reip. caussâ, callidè ac prudenter promovendorum, expensis meritis & laboribus versati sunt. Inde enim quies

Reipublicæ certissima, & felicitas subditorum summa defluit. Utinámque vox illa Juliani ad milites regentium aures hodie personaret! *Id sub reverenda concilii vestri facie statuo, ut neque civilis quisquam judex, nec militiæ rector, alio quodam præter merita suffragante, ad potiorem veniat gradum: non sine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, discessuro.* Lib. xx. Hac enim cautione insuper habita, quantis Respubl. damnis & cladibus exinde laboret, probabit Lectori suo Ammianus. Hinc transfugia, discessiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium eversiones processerunt: hinc veri juris germanæque æquitatis contemptus, omniúmque ordinum confusio: quæ mala omnia judicum avidæ manus, Palatinorum, Rationaliúmque fœdæ rapacitates, & delatorum ausa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum & semel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* Historia, quàm Reipubl. casum, & prostratum ejus statum, non tam Principibus ipsis, nimiùm rerum sæpe ignaris, quàm ministris, proximis, Consiliariis, Ducibus aut ambitiosis, aut ignavis, aut rapacibus esse adscribendum: qui ferè omnes morbi, & sæculi illius vitia, ad extremum casum Remp. Rom. sunt comitata. Nam aliquantis post Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero judicio & providentia Dei libro II. easdem pæne corruptelæ causas agnoscit. *Quid est* (inquit) *aliud dignitas omnium sublimium, quàm proscriptio civitatum? nulla siquidem est major pauperculorum depopulatio, quàm potestas.* Rursus libro V. ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas esse, his prædicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi sermo est, qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas sua; imputamus his nomen calamitatis suæ; imputamus nomen, quod ipsi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstûs proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas suas fecerunt?* Bagaudæ vel Bacaudæ factio primùm Rusticorum fuit, orta sub *Diocletiano*, & à *Maximiano* compressa: sed non ita sublata, quin causa motûs durante, factio ad *Salviani* tempora perdurarit. Is pius Scriptor in eodem libro & aliis, Gallorum & Afrorum discessionis ac defectionis ad *Gothos* & *Vandalos* causas easdem consignat, quas *Marcellinus* noster tribuit *Silvani*, *Antonini*, *Firmi*, aliorúmque transfugiis, defectionibus, imperiique usurpationibus: ad quæ mala ipsi ex sola desperatione legitimi juris obtinendi, & quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulsi adactíque sunt. Has igitur corruptelæ causas quæcumque Resp. nutriet aut sustinere cogetur, vicinam illorum temporum calamitatem, & casum exspectet. Non deesset oratio, si uti-

litates omnes Ammianeæ Hiſtoriæ vellem comprehendere, quæ corrumpendæ & conſervandæ Reip. cauſas, imperiíque moderatè exercendi regulas continet infinitas: ſed eas malo ex ejus lectione cognoſci. Nam quòd hæc clariſſimam facem præferat Hiſtoriæ Juris Civilis, & Conſtitutionum Imperialium volumina quæ reſtant, valde illuſtret, nemo jure dubitaverit. Sanè in *Ammiano* memoria conſervata eſt multorum, moreſque ac dignitates indicatæ, ad quos Conſtitutiones & Reſcripta data ſunt: cujus ope vitioſæ inſcriptiones & ſubſcriptiones, quæ toties occurrunt in Codice, perſanare non eſt difficile. Qui verò Juriſprudentiæ jam in ſenium tunc vergentis faciem rugoſam videre volet, is ſumpto in manus *Ammiano* conſequetur optimè. Alius autem apud eum deprehendet, quibus *Francorum*, *Burgundionum*, *Saxonum*, *Scotorum*, aliorúmque populorum origines nondum ſatis compertas declaret: quam viam perſequi noſtri non eſt inſtituti. Hæc, ut Lectoris novelli guſtum excitarem, eúmque leviter inſtruerem, dicta ſunto. Prorogabo enim ampliorem hujus Hiſtoriæ collationem in tempus ſuum: ſi hoc unum repræſentavero, nobis bona fide dolendum eſſe, *Julianum Imperat.* acerrimum Fidei noſtræ hoſtem, non ſine cauſa jactitâſſe libro XXII. *Nulla infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum.* Nam & eamdem pæne reprehenſionem à D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico ſuſtinuerunt tum Chriſtiani. Quid? non idem in nos jaci meritò poteſt? utinámque nihil acerbius. Sed hæc aliàs: pergam nunc ad cetera.

Genus ſcribendi ſequitur pro conditione temporum lætum ac floridum. Nihil enim ad *Livii* aut *Taciti* venuſtatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus:* eóque ab illorum lectione digreſſus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen faciliùs utuntur, qui in lectione Codicis Theodoſ. & Auctorum ejuſdem ſæculi ſunt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probè refert; ut verè conſtitui poſſit, σύνεσιν πολιτικὴν ei ineſſe, deeſſe verò quamſæpe δύναμιν ἑρμηνευτικὴν Tam frequenter enim coactè & anxiè incedit, ut ſi indicio ſuo non ſe prodidiſſet *Græcum*, & *militem:* facilè tamen quivis judicaret, Latinæ locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minimè fuiſſe ſectatum: adeo hyperbatis, ſyncheſibus, & aliis fluidæ orationis nævis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incompti, tamen validi ſunt. Verba quidem ferè Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad præſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, & ad præclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quæque ille viderat, ac ſtudioſè lectitaverat. Græca pura vix interjicit niſi coactus, & cum admonitione ac præfatione. Helleniſmi ſæpius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio aliàs eſt conveniens Hiſtoriæ, quæ (inquit *Fabius*) currere debet ac ferri: aliàs autem in

in ſalebras, & aſperum ac perplexum ſermonem revolvitur, ac malè ita componit, ut niſi vitium ſit in Scriptura, jure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod à Fabio profertur lib. VIII. cap. II. cùm quis dicit, *viſum à ſe librum hominem ſcribentem.* (hæc eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; malè tamen compoſuerat, inquit ille. Huic autem adfinia eſſe in *Marcellino* exempla, *Scholia noſtra* probabunt. Id & ex antedictis cauſis, & maximè propter ſegetem errorum ac mendarum, quæ in ejus Hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, & trajecta, interruptæ ſententiæ, & confuſæ narrationes inveniuntur ſæpiſſime, & Lectorem avertunt. Quæ non tam Auctoris, quàm temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum Scriptoribus *Tacitum* ſibi ad intuendum & imitandum propoſuiſſe. Ego quod exemplar ſcribendæ Hiſtoriæ ſibi deſignaverit, neſcio; hoc tantùm ſcio, nec verborum *Cornelii* dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec judicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: hæc enim inimitabilia eſſe judico. In eo tantùm utrique conveniunt, quòd res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cùm utrumque igitur Scriptorem ſatis curioſè triverim, numquam tamen ſtudium eximium *Marcellini* in *Tacito* evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum Tacito* uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros comparationem revocemus, laxior & diffuſior *Tacito Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberiùs ac ſolutiùs fertur. Sin verò Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto artior erit *Marcellinus Tacito*, quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter *Tacitum* & *Ammianum*, ut cetera omittam, tantum intereſt; quantum inter *Atticos*, & *Aſianos Rhetores*. Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, & cui multa detrahas: cùm illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellinus* reprehenſionibus illis obnoxius, dum *Conſtantii* Urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu *dracones* deſcribit: quibus ſui temporis Hiſtoricum notat *Lucianus*. Lib. XVI. Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quòd cùm populi Rom. vitia, & curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobriè dixiſſet: *Quæ teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim injectans naturæ*; Lib. XIV. intulit tamen: *Quæ inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandæ poſteritatis oſtendit.* Nam

quorſum erat his opus ? quæ proculdubio meliùs reticuiſſet Auctor, & verborum inanium turbam repreſſiſſet. At verò lib. XXXII. in deploranda *Thraciarum* vaſtatione illa Fortunæ adlocutio, quam pro ingenuo, paullo antè divite & libero inſtituit, qui belluæ ritu trahebatur à Gothis; nonne tota ſupervacanea eſt, & luxuriantis ingenii argumentum? Nam de *ingenuis* ac *nobilibus* tractis, paullo antè ſatis dixerat: nec poteſt Lector ſuſpicari calamitatem ejus *ingenui* * eximiam, cujus nomen, & generis, ac domûs vocabula reticet. Magis ergo poëtam, & declamatorem levem, quàm Hiſtoricum tunc agere videtur. In ejuſmodi cum Fortuna expoſtulationibus, & in illo tropi genere nimiùm ſibi placet *Marcellinus*: id enim uſurpaſſe eum in iis quos terimus libris obſervavi; alibi certè tolerabiliùs, illo loco ſatis importunè. Hoc uno atque altero argumento ſufficiat oſtendiſſe, Græcam vanitatem etiam in noſtro *Ammiano* aliquando clucere. Quæ loca Hiſtoriæ conditori, cui inter ceteros ingenii libertas, & ſtili indulgentia denegata eſt, notanda, non imitanda exiſtimo; cùm præſertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc Scriptore penſetur.

* *Ingenuum* heic pro quibuſlibet ingenuis dixit Ammianus.

Rara eſt autem apud veteres Ammiani mentio, quia ſtatim poſt *Theodoſium* lapſa fuit Rom. Imperii majeſtas, & maluerunt poſteri redivivam ejus memoriam excitantes, epitomarum ac defloratorum collectores ſectari, quàm vivæ Hiſtoriæ conditores. Eóque *Paulus Diaconus*, cùm ſupplementum *Eutropii* ex illo Scriptorum grege confeciſſet, *Ammianum* non attigit. Reperi tamen unum ſingulare *Marcellini* teſtimonium ex libro XIV. apud Priſcianum in libro X. cujus *in Scholiis* memini. At verò *Julius Solinus Grammaticus* (nam ſic à Priſciano in VI. libro appellatur) miſcellam ſuam Hiſtoriam etiam ex hoc noſtro Auctore confecit: à quo ſumpſit quæ de rebus Ægyptiis, de oſtiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac æmuletur potiùs, quàm exſcribat: ſæpe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* juniorem, licèt reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei adſignant, firmare auſim; cùm ob eam cauſam, tum quòd Collectaneum illud, ſive res, ſive ordinem reſpicias, nihil dignum temporibus illis quibus Solinus vixiſſe putatur, contineat; à quo meo judicio *Marcellinus* nihil ſumere potuit, cùm graviores Auctores ſequatur, non defloratores hujuſmodi. Sed & in fine codicis perantiqui invenitur deſcriptus *Theodoſii* invictiſſimi Principis temporibus: quæ inſcriptio primùm licèt integrior cum libro publicata, ſic deinde in alios tranſlata, ſaltem indicium præbet quando liber fuerit editus.

Quatuor omnino ſunt (in plures enim non incurri) Ammiani Marcellini Editiones, quarum ſingulæ dote propria non carent. Prima eſt *Mariangeli Accurſii* viri doctiſſimi, eóque maximè no-

mine de literis optimè meriti: qui quos habuit debiles ac fractos Marcellini libros, bona fide publicavit. Successit fausta felixque *Frobeniana* Editio, codicis Hirsfeldensis beneficio, studio *Sigismundi Gelenii* viri doctissimi, quatuor his libris auctior, XXVII. XXVIII. XXIX. & XXX. ac lacunarum multarum exsiccatione politior; in summa locis non paucis castigatior, melioris codicis ope. Quam æmulatus *Robertus Stephanus*, oculus alter typographiæ, versurâ factâ libri quem credidit XXXI. à *Mariangeli* Editione, characterum elegantiam & voluminis facilitatem adjecit. Hos sequutus *Sebast. Gryphius*, spectatissimus etiam bonorum librorum Editione, melioris codicis ope multa sanavit, fracta restituit, clausulas integras, unde nemo suspicaretur deerrantes reduxit, & trigesimi libri finem primus invulgavit: ut ex omnibus *Marcellini* Editionibus (si operatum quædam errata, & aliquot vitia malè dissimulata, quamvis ab aliis detecta & insinuata excipias) illa ceteris omnibus hodie uberior sit, & diligentiæ majoris. Unde tamen accessionem pararit, diligenti aliarum collatori non erit obscurum. In his tribus posterioribus jam in acta sancitis exemplaribus, desidero maximè curam & diligentiam vestigia veteris scripturæ, quantumvis perversæ, bona fide referendi: quod egregiè *Mariangelus* in libri sui Editione præstiterat. Hoc enim studium occasionem præbet posteris conjectandi sæpe veriora, quàm quæ receperint Editionum procuratores. Quo etiam genere laudandi *Beatus Rhenanus*, *P. Victorius*, aliique non pauci, qui & conjecturis sagacissimis Auctores repararunt, & enixâ suâ diligentiâ etiam ipsos scripturæ apices, nævos, lituras, maculas repræsentarunt: ut post tantorum virorum manus, veteres schedas tædiosè revolvere non sit necesse; sed ex illorum fide & cura cuique liceat metere fructum curationis, Auctori ipsi gratissimum. Itaque polliceri ausim, quòd si mihi antiquum exemplar, quantumvis ab aliis tritum, oblatum fuisset, aut studio & precibus consequi illud potuissem, pleraque in hoc Scriptore ab aliis inobservata deprehendissem: non quòd fideliores aliis oculos habeam, sed quia *in quo prato* (inquit Seneca) *nonnisi lacertam alter invenit, potest alter leporem capere.* Porrò *Mariangeli*, *Stephani*, & *Gryphii* Editiones unus error habet, quòd librum Ammiani trigesimum primum esse profiteantur, qui est trigesimus secundus: idque sic colligent mecum Lectores candidi. Nam cùm ultra librum illum verbum Historiæ suæ non addiderit Ammianus, quam veluti signo impresso verbis apertissimis clausit: necesse est statuamus, quæ se in præcedentibus professus est postea scripturum, in sequentibus comprehendisse; nisi memoriâ defectum *Marcellinum* quis audeat adfirmare: quod à me non fiet. Itaque cùm libro XXVIII. rejecerit in subsequentes libros *Maximini* illius feralis Præfecti Prætorio, & aliorum damnationem, quæ in ex-

ſtantibus non apparet, cum XXXI. deperiiſſe manifeſtum eſt. Sic enim Marcellinus ea de re: *Namque (ut poſtea tempeſtivè dicetur) & idem Maximinus, ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio jugulatus eſt ferro, &c.* Cùm igitur *Gratiani* res mortuo *Valentiniano* lib. XXXI. deſcriberet, illam *Maximini* & aliorum mortem, ac alias pleraſque res Occidentis in eum conjecerat. Nam mortuo *Valentiniano*, & tranſlatis rebus, multa eveniſſe credendum eſt in Palatio, in Urbe, in Galliis, quæ non omiſiſſet Marcellinus, diligentiſſimus in his expediendis & condendis. Præterea Orientis res, & quæ circa *Valentis* palatium evenerunt fratre vel vivo adhuc, vel mortuo, ſilentio malè involviſſet, ſi nimio feſtinandi ſtudio motum Gothicum morti *Valentiniani* ſtatim copulaſſet: cùm præſertim *Theodori* quæſtio in ea aula duraret adhuc, pluréſque ea de cauſa cæderentur; ac inter ceteros *Theodoſius* Comes illuſtris, futuri poſtea Principis pater, cujus nobilem mortem juſſu *Valentis* * apud Carthaginem acceleratam, ſine piaculo tacere non potuit Auctor. De ea Oroſius aliique, ſed maximè Paulus Aquilegienſis his verbis: *Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, & quicumque has literas* ΘΕΟΔ *in capite nominis ſui habuiſſet; inter quos etiam Theodoſius vir fortis, & ex Hiſpania provincia genus ducens, pater Theodoſii qui poſt Imperio præfuit, occiſus eſt, &c.* Reputet interim Lector inter *Valentiniani* & *Valentis* exitus tres annos interceſſiſſe: quo tempore in variis orbis partibus multa contigerunt, præter Gothicum motum, & *Argentuarienſem Gratiani victoriam*, *Ammiano* contra morem indicta incelebratáque. Ipſum ſanè primum libri ultimi caput & initium, jungi trigeſimi fini non poteſt, nam ſic incipit: *Interea Fortunæ volucris rota, adverſa proſperis ſemper alternans, Bellonam Furiis in ſocietatem adſcitis armabat.* Ecquæ enim proſpera intelligit? non ut puto *Valentiniani* mortem, quæ potiùs inter adverſa deputari debuit, quia motibus Barbarorum cauſam dare potuit. Magis veriſimile eſt in deperditi libri extremo retuliſſe Ammianum, quod Reip. lætum & proſperum eſſet. Id verò quid fuerit, & Occidentis, an Orientis rebus adſcribendum, quia divinare non poſſum, in medio relinquo. Illarum igitur quatuor Editionum collatione (nam antiquiſſimæ aut primæ numquam fui particeps) inſtructi, ac verborum & rerum penſitatione non incurioſa, Auctorum denique variorum lectione adjuncta, quintam hanc recenſui & confeci; dedíque operam ne vitioſior eſſet aliis progenies. Ad *quingentos* ſanè, & quod excurrit, *locos*, eam repurgare ſtudui, confuſos alios diſtinxi, luxatos reduxi, obſcuros illuſtravi, mancos indicavi; nec omnium tamen *in Scholiis* meminiſſe potui. Lectio ipſa, dummodo ingenua, deprehendet novæ curæ ſolatia, & commodiùs quàm antea nobilis hæc volvetur ac tractabitur Hiſtoria. Utinámque hac Editione provocati boni & eruditi viri, *Marcellini* libros amiſſos, quos habent *ex Reginal-*

* *Gratiani* potiùs. Nam Valenti Carthago non parebat.

di Poli Cardinalis amplissimi Bibliotheca, (ut famâ tenus accepi) aliquando edant, & sigilla ingrata resignent. Nunc ad *Cornel. Tacitum*, quem jamdiu à nobis locis innumerabilibus emendatum, & commentariis auctum studiosè premimus, majore conatu & paratu invulgandum descendo, ídque brevissimè, nisi qua sors propositum interpellarit, adcurabo; in eamque rem subsiciva nostra studia dedico.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EJUS FILIIS.

DUo sunt præter jam tradita, quæ ad Ammiani lectionem præparant, & ad ejus Historiam faciliùs adsequendam deducunt; Reip. scilicet forma ob oculos posita, quæ tunc fuit, ac præcedentis historiæ nexus, sive narrationis ejus conjunctio, quam intercepit vetustas, & in qua desinebant Ammiani libri priores. In Reipubl. constitutione ad *Constantini* tempora præcipuè respiciendum est; qui faciem ejus invertit, novósque Magistratus suppressis aliis adjecit, & novas dignitates primus adinvenit. Oneravit enim Remp. inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos verò strictim ac summatim (quod satis sit Auctori nostro) omnia persequemur; quia amplior hujus rei digerendæ & explicandæ ratio, alium locum & aliud tempus postulat. *Constantinus Magnus* Byzantio ampliato, & in sui nominis urbem verso, (causam Zosimus ferè solus exponit lib. II.) alterâ Imperii sedem æmulam Romæ constituit, ut quemadmodnm Roma Occidentis, sic Constantinopolis Orientis Imperii locus esset. Primus enim antehac unum & singulare, Romanum Imperium discidit, ornamentis ejus eodem pro parte translatis. Hæc nova rerum facies & divisio traxit aliam in Rempub. commutationem, & totam magistratuum, ac veteris administrationis sive civilis sive bellicæ rationem pervertit. Nam duplex quodammodo Imperii caput duplices etiam magistratus exigebat; quos ille semel ab institutis veterum devius, ad suum arbitrium & pro captu temporum informavit; provincias aliter descripsit; disciplinam militarem longè secus constituit. Fatendum tamen est, multa eum rectè in civilibus emendasse, ac bono consilio ex

horrida antiquitate pleraque mutasse: denique Jurisprudentiam clariorem simplicioremque reddidisse. Nam quòd præter ceteros Christianæ rei contulerit, quantúmque pomœrium ejus auxerit, & quo studio nascentes errores suffocare curaverit, monumenta Ecclesiastica loquuntur. Sed non persequar, in quas laudes aut reprehensiones inciderit: signabo tantum quid animadverterim post ejus tempora, in illa bicipiti Republica circa potestates observatum.

Ex Ammiano, Zosimo, libris Legum, & aliis Auctoribus deprehendo, ita per hæc tempora potestates in utroque Imperio tributas; ut aliæ civiles essent & ordinariæ; aliæ militares; aliæ palatinæ; aliæ municipales. Civiles & ordinarii magistratus, sive Judices, erant Præfectus Prætorio, Præfectus Urbi, tam Romæ, quàm Constantinopoli, (hic enim circa Constantini tempora primus institutus est, ut Cassiodorus in Chronico ait) eorúmque Vicarii. His adde alios Romæ magistratus. Erant etiam ordinarii, Comes Orientis, ceterique provinciarum rectores, sive Consulares, sive Correctores essent. Comitis Orientis (inquit Zosimus lib. v.) ea potestas est, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis administrantibus præsit, & quæcumque non aguntur ut par est, emendet. At Præfectus Prætorio, ait idem lib. II. magistratus post Imperatorem secundus existimabatur. Constantinus Magnus eum magistratum, cùm antea duo essent, in quatuor imperia discerpsit, ut unus esset Præfectus Prætorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiæ, quartus Galliarum. Quàm verò latè singulorum jurisdictiones patuerint, idem Zosimus & alii tradunt: ex quibus unus semper in comitatu Augusti aut Cæsaris videtur fuisse, pro ratione loci in quo Princeps versabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sanè & ex eodem Auctore constat, duas hujus distributionis Præfecturas Prætorianas uni aliquando commissas. Nam lib. XXVI. Mamertinus dicitur initio Imperii Valentiniani rexisse potestate Præfecti Italiam, & Illyricum. Horum omnium ordinariorum ministri & officiales Apparitores dicuntur passim, qui & Scholam & Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hîc legimus.

Militarium magistratuum, qui & Castrenses appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magistri dicebantur; uterque Magister armorum ab Ammiano sæpe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magistri appellantur. Hi portionem potestatis veterum Præfectorum Prætorio habebant; nempe disciplinæ militaris custodiam, & jus gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zosimus ait. Equitum Magister dicitur à Marcellino lib. XXVIII. equitum copias tueri: idem ergo de Magistro peditum dici poterit. His autem exercitus potissimùm committebantur; hi magnarum & arduarum expeditionum duces deligebantur: cujus rei exempla in hac Historia sunt non pauca. Habebant & hi Apparitores,

ut civilis magiſtratus, quorũ in Jure non obſcura mentio: habebant & Protectores aliquando, ut poſtea dicemus. Militum porrò alii in exercitu erant, alii in limitibus & præſidiis excubabant; alii in comitatu Auguſti, aut Cæſaris verſabantur. Ex his alii Protectores Domeſtici, & corporis principalis cuſtodes erant, unde nomen Protectorum ſortiti ſunt, ait Imp. L. 9. C. Th. de Domeſtic. & Protect. Alii legiones Comitatenſes conſtituebant. Hi numeros; illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium ſive Primum. Nam ut Primicerius diſtinguitur à Tribuno lib. XVIII. hujus Hiſtoriæ, ubi hic fit ex illo: ſic à Tribuno Domeſticorum ſeparatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifatius ille, ſcriptis Divi Auguſtini notiſſimus, cùm antea Tribunus fuiſſet, poſtea Comitivam Domeſticorum aſſumpſit poteſtatem, ut idem ait Epiſt. LXX. & magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in Vita Ammiani adnotavi, in cujus Hiſtoria Domeſtici non alii ſunt, quàm Protectores Domeſtici. Erant enim & alii Protectores; non tamen Domeſtici, quia domum Principalem non ſectabantur, ſed bellicis expeditionibus inhærebant: qui paribus privilegiis ac Domeſtici donantur ab Imperatoribus L. IX. C. Theod. de Dom. Protect. Credo enim ex illis ſumptos fuiſſe, ſic ut miſſi in longinquas expeditiones, Domeſtici eſſe deſinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cùm Urſicinum in Oriente & in Galliis comitaretur: tales alii, qui Ducibus aliis adſcripti erant. Sic enim & Antoninus quidam dicitur Protector Meſopotamiæ Ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores abſolutè dicuntur; illi nunc Domeſtici tantùm, nunc Domeſtici Protectores, nunc Domeſtici Præſentales L. VI. C. de Advoc. diverſ. jud. appellantur. Eóque fit, ut ſæpe in Jure ſeparentur & diſtinguantur toto Tit. C. de Dom. & Prot. L. XXXIX. C. Th. de Decur. Juſtin. Edicto VIII. &c.

Sequuntur Palatinæ dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magiſtrum Officiorum, & Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quæſtor, Comes rei Privatæ, ſive patrimonii Principis, Comes Sacri Palatii, Comes Conſiſtorii, Præpoſitus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At verò lib. XIV. omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio verſabantur extra milites. Ambroſius Epiſt. XXXIII. Apparitores, alióſque dignitatum Palatinarum miniſtros ea appellatione comprehendit. *Palatina* (inquit) *omnia officia, hoc eſt Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum Comitum, temperare à proceſſu jubentur.* Magiſter Officiorum, cui omnes Palatii ordines ſuberant, & ſub ejus erant diſpoſitione, ut Zoſimus in multis locis ait; habuit nihilominus & Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur paſſim:

quorum alii Comites, id est Scholæ Præfecti; alii Principes, id est primi inter Agentes, L. 1. C. de offic. Mag. Offic. numquam, quod sciam, Primicerii. Erant & alii inter eos gradus, de quibus non est nunc dicendi locus. Quamquam autem ipse Magister Officiorum, quinimmo Comes Sacrarum Largitionum inter Agentes numerentur in 1. C. Constitut. idémque de Comite rei Privatæ censendum sit; tamen officium, sive ministri Magisteriæ potestatis dignitas hanc sibi singularem appellationem vindicat. Ambros. 11. Offic. c. XXIX. *Legebatur rescripti forma; directio Magistri Officiorum statuta; Agens in rebus imminebat.* Quæstor, qui Constantinianus etiam Magistratus fuit, preces & sanctiones condebat, & ut ait Zosimus libro V. dictabat quæ Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, sed sumpsit Adjutores de scriniis: ut vir studiorum gloriâ nobilissimus Jacobus Cujacius J. C. præceptor & amicus noster, docuit in libros posteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum, ac rei Privatæ qui imminent, & in eorum Scholis militant, Palatini speciali vocabulo dicuntur, generis appellatione speciei aptata: ut præter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Constitutio, L. *Nullum.* C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere*: ut quidam malè suspicantur. Nihil enim est aliud imminere, quàm Apparitoris officio fungi: quò alludens Horatius ait: *Jam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna:* quasi quæ Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales*; qui verò Comiti rei Privatæ, *Privatiani* in Constitutionibus appellantur. Ammianus illos semel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in singulis erant provinciis, & suberant *Comiti rei Privatæ* L. III. C. de bon. vacan. Itaque à Rationali ad Comitem rei Privatæ appellari solet, L. XXVI. C. Theod. de appellat. Occurret frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratissima militia, & privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Consistoriana excipiebant, & ejusmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV. in cognitione narranda subdit: *Assistebant hinc inde Notarii, quid quæsitum esset, quidve responsum, cursim ad Cæsarem perferentes.* Et lib. XXII. de Pentadio Notario: *Cui id objectum est, quòd à Constantio missus, notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus.* Eo fit, ut Exceptores dicantur, cùm in Jure, tum apud alios Auctores. Hi erant sub dispositione Magistri Officiorum, argumento inscriptionis L. 11. C. lib. XII. de Primicerio, & Secundar. & Notar. quorum Schola Tribunum & Primicerium habuit. Tribuni sunt, qui à Marcellino nostro, à D. Ambrosio, & aliis dicuntur Tribuni & Notarii, quasi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes & Magister accipiendus pro eo, qui inter Comites Magister est, argumento inscriptionis L. IV.

C. de

C. de Offic. Præfect. Prætor. Orient. Primicerius Notariorum, cujus forma est apud Cassiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Historia. Erant præter hos & alii dignitatum tituli primùm à Constantino inventi, quò inter plures honores partiretur, ut Eusebius Cæsariensis initio lib. IV. de vita ejus scriptum reliquit. Quomodo enim Julius Cæsar post civiles victorias Civitatem, & Curiam Rom. pluribus victoriæ participibus communicavit, & honores eos vulgavit: sic etiam Constantinus, post Maxentium & Licinium devictos, præmia victoriæ hæc dignitatum commenta fecit. Harum aliæ vacantes & honorariæ erant, aliæ in actu positæ. Tunc igitur primùm ista honorum vocabula invecta sunt, Comitis & Comitivæ, Magistri & Magisterii, Patriciatus & Patriciorum, Nobilissimatus & Nobilissimorum; nomina quidem antè nota, sed eo sensu inaudita. Comites enim nihil aliud sunt, quàm Præfecti, sive Præpositi: plúsque est Magistrum esse, quàm Comitem. Ammianus lib. XXVI. de Equitio: *Nondum Magister, sed Comes.* & paullo pòst: *Eodem Equitio aucto Magisterii dignitate.* Omnis igitur Magister erat Comes; non contrà. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes & Magister, id est, inter Comites Magister. Comitum porrò non unum genus est: nam gradibus distinguebantur, sic ut alii primi, alii secundi, tertiique ordinis essent, quorum apertè in Constitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zosimus lib. II. *Eum honoris titulum Constantinus excogitaverat, latáque lege sanxerat, ut qui eum consecuti essent, supra ipsos Præfectos Pretorii sessitarent.* Meminerunt & alii non pauci. Nobilissimatus dignitas videtur propria peculiarísque fuisse iis tantùm, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipsum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis hujus clara expressio, ipséque Zosimus eodem volumine probant.

Municipalium porrò dignitatum & ordinum hæc distinctio videtur illis temporibus obtinuisse, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defensores essent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifestè à Primoribus & Defensoribus separantur, L. III. Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quæ gradatim subibant. Invenio enim ex his quosdam vel Præpositos horreorum fuisse, vel Præpositos pacis, aut Susceptores diversarum specierum, L. XXXXIX. Cod. Theod. de Decur. sive Exactor. annonarum, L. un. C. de Magist. Munic. denique aliis muneribus, quorum obscura sunt nomina, præfectos. Ex his cùm quidam essent inferiores, quidam majores, ordine decursis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI. C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones, & Principales separari, L. V. L. XXXIX. Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iisdem Constitutionibus. Et eos esse puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui

Patronorum dignitatem adipiscerentur, L. LXI. C. Theod. de Decur. Intérque Principales crediderim fuisse, quos Ædiles nominabant, cùm videam conjungi Sacerdotalibus in libro XXVIII. his verbis: *Occisis Decurionibus multis, inter quos Rusticianus Sacerdotalis, & Nicasius enitebat Ædilis.* Ædiles enim in municipiis dici jam notum est. Hi ergo non unius loci, sed omnium municipiorum & Civitatum principalem gradum sustinebant. Nam in quibusdam municipiis tantùm Ædiles fuisse, quod eruditi contendunt, firmare non ausim. Ædiles dicebantur, quòd ædificiorum publicorum & privatarum ædium curam haberent, ut Sacerdotales, qui sacrorum. De Ædilibus Curialibus intelligenda L. II. C. Si servus, aut libert. ad Decur. aspir. lib. x. Puto etiam Duumviros, sive Magistratus inter Principales numeratos fuisse, quia in decursu munerum patriæ vetat Imperator à Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII. C. Theod. de Decur. Hi à numero sic dicuntur, Judicésque sunt, & Decurionum ex ordine sumebantur, L. III. C. Quando provoc. Defensores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata judicant, aut plectunt, L. XII. C. Theod. de pag. sacrif. & templ. Illi tamen etiam de quibusdam judicabant, L. I. C. de Defens. Quemadmodum & Duumviri Syndicorum munera subibant. Itaque & negotium procuratoribus injungunt, putà tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. V. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde verò sumerentur Defensores, & quæ esset officii eorum ac jurisdictionis forma, Jure Civili manifestatur, d. Tit. C. de Defens. civit. Novell. XV. Hæc breviter de potestatibus Ammianeorum temporum à nobis dicta sunto: ex quibus Reip. illius forma colligi, aut saltem adumbrari poterit. Nam totam cujusque dignitatis rationem persequi, nostri non est instituti: quod ex Notitia Romani Imperii, quamvis Theodosiana tempora magis respiciat, itemque ex sexto & septimo libro Variarum Cassiodori, & Cod. I. & XII. Justiniani, aliisque Auctoribus repetendum censeo. Nam præparare, non explere Lectorem, nobis initio constitutum fuit.

* *Desunt*

★ *Desunt priores Libri XIII.* ★
★

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

LIBER XIV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XIV. continentur.

CAPUT I. *Galli Cæsaris sævitia.*
C. II. *Isaurorum incursiones.*
C. III. *Persarum commentum irritum.*
C. IV. *Saracenorum irruptiones, & mores.*
C. V. *Magnentianorum supplicia.*
C. VI. *Senatus Populique Romani vitia.*
C. VII. *Galli Cæsaris immanitas & sævitia.*
C. VIII. *Orientis provinciarum descriptio.*
C. IX. *De Constantio Gallo Cæsare.*
C. X. *Pax Alamannis petentibus datur à Constantio A.*
C. XI. *Constantius Gallus Cæsar evocatur à Constantio A. & capite truncatur.*

CAPUT I.

POST emensos insuperabilis expeditionis eventus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum cessante clangore; vel milite locato per stationes hibernas, fortunæ sævientis procellæ tempestates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cæsaris Galli: qui ex squalore nimio miseriarum, in ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen insperato cultu provectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat.

Constantius Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Propinquitate enim regiæ ſtirpis, [a] gentilitatéque etiamtum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in auctorem ſuæ felicitatis, ut videbatur. [b] Cujus acerbitati uxor grave acceſſerat incentivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum, quam [c] Hanniballiano Regi [d] fratris filio antehac

[[a] Gentilitateque etiamtum Constantini nominis efferebatur in fastus.] Legendum puto *Conſtantii nominis*, aut potiùs *Conſtantiani nominis*. Gallus enim Cæſar dictus eſt *Conſtantius Gallus*, quum à Conſtantio Aug. Cæſar factus eſt: ita ut non ſolùm propinquitate Conſtantii Aug. & dignitate Cæſaris; ſed etiam matrimonio ſororis Imperatoris, ac ejuſdem appellatione, ſive *Conſtantii* nomine gloriaretur ac tumeret. A Conſtantio autem non fit *Conſtantinus*, ſed *Conſtantianus*.]

[b] Cujus acerbitati uxor grave accesserat incentivum.] Idem de bac femina ſcribit Zonaras his verbis, quæ propè putes ex Marcellini hiſtoria tranſlata. τὰ δὲ τῆς ἑῴας ἐπιεζέττοντο μᾶλλον. ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχήματι ἐπαρθεὶς ἐπεὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένοις πολυειδῶς παρ' αὐτοῦ, ἔχοντος καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id eſt: *At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus ſecundis elatus, cùm Antiochiam veniſſet, in ſubditos ſævire cœpit, eóſque multifariam divexare: quam ad rem conjux etiam ei ſtimulos admovebat.*

[c] Hanniballiano Regi.] Regis vocabulum non hîc nudam Nobiliſſimi dignitatem ſignificat, ut putavit Lindenbrogius. Hannibaliianus enim revera Rex Ponti, Cappadociæ & Armeniæ minoris à Conſtantino eſt creatus, indutúſque chlamyde coccinea, Cæſaream Cappadociæ miſſus eſt Julio Conſtantio & Rufio Albino Coſſ. ut Auctor Chronici Alexandrini memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀννιβαλιανὸν ῥῆγα προχειρισάμενος ἐνέδυσεν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἀπέστειλε. Idem refertur in Excerptis Mſſ. de Geſtis Conſtantini, quorum exemplar mihi communicavit Jacobus Sirmundus, vir de ſanctioribus juxtà & humanioribus literis optimè meritus. *Dalmatium filium fratris ſui Dalmatii Cæſarem fecit: ejus fratrem Annibalianum datâ ei Conſtantianâ filiâ ſuâ, Regem Regum & Ponticarum gentium conſtituit.* In Victoris autem Epitome ſic habetur: *Delmatius Thraciam Macedoniámque, & Achaiam habebat: Annibalianus Delmatii Cæſaris conſanguineus Armeniam nationéſque circumſocias.* Accedunt & nummi veteres, in quibus Hanniballianus Rex nuncupatur. quorum unum penes ſe habet vir Cl. doctiſſimúſque Johannes Triſtanus Sanctamantius: alterum nobis oſtendit R. P. Jacobus Sirmundus, in quo ſculptum erat: FL. HANNIBALLIANO REGI.

[d] Fratris filio.] Fuit Hanniballianus filius Dalmatii, qui frater erat Conſtantini Magni: quod, præter Excerpta illa de Geſtis Conſtantini quæ proximè adduxi, docet Auſonius de Profeſſoribus Burdigalenſ. Carmine 18. de Exſuperio:

Narbo inde recepit.
Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros, grandi mercede docendi,
Formaſti Rhetor metam prope puberis ævi:
Cæſareum qui mox indepti nomen, honorem
Præſidis, Hiſpanúmque tibi tribuêre tribunal.

Fl. Julium Dalmatium Nob. Cæſarem, & Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erant Dalmatii Cenſoris filii. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ κένσορος Καίσαρα ἀνηγόρευσεν. Id eſt: *Dalmatium fratris ſui Dalmatii Cenſoris filium, Cæſarem creavit.* Athanaſius quoque in Apologia ad Conſtantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Cenſorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ κήνσορι ἀκοῦσαι περὶ τοῦ φόνου δίκας· ὁ τοίνυν κήνσωρ ἐπέστειλέ μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. Quæ Athanaſii verba Socrates lib. 2. Hiſt. Eccl. & Theophanes de Dalmatio Cæſare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Cæſaris dignitatem acceperat. Quæ enim eo loci ab Athanaſio referuntur de judicio cædis & calumniis Euſebianorum, geſta ſunt antequam Synodus haberetur in urbe Tyro. Ea autem Synodus habita eſt conſulatu Conſtantii & Albini: ſub cujus anni exitum Dalmatius à patruo Cæſar eſt declaratus. Quare quæ ibi ab Athanaſio memorantur, de Dalmatio Cæſare nullatenus intelligi poſſunt. Ceterùm & illud notandum eſt, Dalmatium enim qui cum Zenophilo Conſul fuit, non eſſe hunc Cenſorem, ſed ejus filium qui tertio pòſt anno Cæſar eſt factus: ut didici ex Itinerario Burdigalenſi, in quo ita ſcriptum eſt. *Item ambulavimus Dalmatio f. Dalmatii & Zenofilo Coſſ. 3. Kal.*

[a] Constantinus junxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sævientis adsidua, humani cruoris avida nihil mitius quàm maritus. qui paullatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum, per clandestinos versutósque rumigerulos, compertis leviter addere quædam malesuetos, falsa & placentia sibi discentes, affectati regni vel artium nefandarum [b] calumnias insontibus adfigebant. Eminuit autem inter humilia, supergressâ jam potentiâ fines mediocrium delictorum, nefanda [c] Clematii cujusdam Alexandrini nobilis mors repentina: [d] cujus socrus cùm misceri sibi

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Junias à Calcedonia. Idque planè confirmat Chronicum Alexand. ἐν ᾗ Δαλμάτιος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς Ῥωμαίων καὶ ὕπατος παρὰ τῶν αὐτῶν ἀναγορευθέντων κείμενος.

[a] CONSTANTINUS JUNXERAT PATER.] Operæpretium facturus mihi videor, si ad illustrationem non hujus modò loci, sed & aliorum omnium qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuero. Igitur Constantius Chlorus Helenam primùm conjugem aut pro conjuge habuit, ex qua Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiatâ cùm Cæsar esset adscitus, Flaviam Maximianam Theodoram duxit, Maximiani Herculii privignam; ex qua sex liberos suscepit, ut testatur Eutropius lib. 9. Constantinum scilicet, Dalmatium, (quem Hanniballianum Zonaras aliique appellant) & Julium Constantium: filias Anastasiam, Flaviam Valeriam Constantiam, & Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius & Hannibalianus, ut dixi, filii fuere. Julius Constantius ex Galla uxore Gallum Cæsarem; ex Basilina, quam postea duxit, Julianum Augustum genuit. De Constantino quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonaræ, nihil ab Auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto, qui cùm Maximo Consul fuit. Jam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Cæsar natus est: Anastasiam Bassianus Cæsar uxorem est sortitus, ut docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiæ maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romæ imperium arripuit. Constantinus autem Magnus priùs Minervinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit, Maximiani Herculii filiam: ex qua Constantinum, Constantiúmque & Constantem filios sustulit; filias Constantinam & Helenam. Quarum Constantina quidem primùm Hanniballiano Regi, postea Gallo Cæsari nuptui data est; Helena verò Juliano. Constantinus primò quidem uxorem à patre Constantino sibi desponsam duxit, ut ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea jam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missâ legatione despondit, ut est in Monodia, quam de ejus interitu scripsit Auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabii filia. At Constantius primùm Constantii patrui filiam, Galli sororem, à Constantino patre sibi traditam duxit uxorem; deinde Eusebiam; ac postremò Faustinam, ex qua Constantia postuma nata est, quæ postea Gratiano nupsit.

[b] CALUMNIAS INSONTIBUS ADFINGEBANT.] Malim *adfigebant*, ut habent codices Regius, * Tolosanus, Vaticanus, * ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana & Augustana. Sic enim locutos esse animadverti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Præsidium, Facundum lib. 1. & Boëthium lib. 1. de Consolatione, & Hegesippum sæpissime. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam & apud Propertium legitur,

Quid mihi desidia non cessas fingere crimen?

& in Arnobii libro 1. *Summo servientibus regi crimen impietatis affingit.*

[c] CLEMATII CUJUSDAM ALEXANDRINI.] De cujus cæde loquitur Libanius in Epistola ad Chromatium his verbis: Ἐγὼ δέ σε ἐξ ἐκείνου καὶ φιλῶ καὶ θαυμάζω τοῦ χρόνου, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχῆς ἧκεν Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δικαίῳ βίῳ τελευτὴν οὐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῄνει, &c. Id est: *Ego verò te jam inde ab eo tempore & amo & suspicio, quum Clematius (is qui post vitam justissimè actam injustâ morte periit) administratâ provinciâ vestrâ huc veniens, ipsam quidem Palæstinam multùm prædicabat.* Ex quibus verbis apparet, hunc Clematium Consularem fuisse Palæstinæ: quod etiam clariùs affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, quâ ei Rhetorium quemdam commendat.

[d] CUJUS SOCRUS CUM COMMISCERI SIBI GENERUM.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita planè exaratus est ut edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cujus audaciam & imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notavimus. Certè in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret*, perinde ut in Regio codice; ut jam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantùm mallem sic legi:

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

generum, flagrans ejus amore, non impetraret, ut ferebatur, per palatii pseudothyrum introducta, oblato pretioso Reginæ monili id assecquuta est, ut ad [a] Honoratum, tum [b] Comitem Orientis, [c] formula missa letali, homo scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus, occideretur. Post hoc impiè perpetratum, quod in aliis quoque jam timebatur, tamquam licentiâ crudelitati indultâ, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxii damnabantur: quorum pars necat[illegible], alii puniti bonorum multatione, actíque laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lacrymas, stipe collaticia victitabant: & civili justóque imperio ad voluntatem converso cruentam, claudeban-

cùm misceri sibi generum, flagrans ejus amore, non impetraret. Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterùm de hoc socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanii ad Clematium: in cujus fine hæc leguntur. ἡ πενθερὰ δέ σοι τίμιος ὥσπερ ἡ μήτηρ ἔστω· φρόνει τε γὰρ ἀγαθαί, καί σε τοῦτο μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τὸ ὁδοῦ τὸ μῆκος, ἣν ὑπέστη, ἄξιον αἰδεῖσθαι καὶ τὸ μέγιστον. αἰδεῖται γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἴκοι ἀφεῖσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἄγουσα ἔρχεται, τερπομένη τε οἷς ἐπαινῶ, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούειν τῶν πολλὰ κεκτῆσθαι προτίθησι τιμωμένη. Id est: *Socrum verò non secus ac matrem observa. Nam & prudentiâ valet, & te non tam generum quàm filium suum ducit. Atque, ut cetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reverentiam meretur. Et quod precipuum est, viro, qui ipsius opera indiget, & lare suo relictis, filiam suam ad te ducens proficiscitur, & delectatur laudibus tuis, easque multis divitiis anteponit.*

[a] HONORATUM TUM COMITEM ORIENTIS.] Paullo antè fuerat Consularis Syriæ, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, quâ Olympium Antiochenum, Senatorem novæ Romæ ei commendat. Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δὶς εὖ πεποίηκας· δὶς γὰρ ἡμῶν ἦρξας. Id est: *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis præfuisti.* Et in Epist. 376. ad eumdem Honoratum: γηράσκοις γὰρ σὺ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀρχήν, τὴν μείζονα λέγω. Comitivam Orientis intelligit, quàm ἀρχὴν μείζονα vocare solet. Idem postea Præfectus Prætorio Galliarum, ac deinde Præfectus urbi Constantinop. primus fuit Eusebio & Hypatio Coss. ut scribit Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Præfecturam quidem Galliarum etiam Libanins commemorat in Epist. 376. Γαλατῶν ἀρχὴ τῶν ἱερείων καὶ Κυρίνου πλοῦτο εἰς κοινωνίαν πόνων. De Præfectura autem urbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. πολλὰ τῇ πόλει σου ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη· τί δὲ ἐν ὁμιλίᾳ σοῦ γε ἑστηκότος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη, &c.

[b] COMITEM ORIENTIS.] Comes Orientis erat vir Spectabilis, sub cujus dispositione erant Orientis provinciæ, quas Marcellinus noster infrà in hoc libro, & Notitia Imperii recensent: eáque civilis, non militaris dignitas fuit. Ejus officium sic describit Zosimus in lib. v. ὁ δὲ κόμητα τῆς ἑῴας πεποίηκεν. αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν περιβεβλημένον αὐτῆς, ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἑῴαν ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν. Id est: *Hic verò eum Comitem Orientis fecit. qua dignitate qui praditus est, is omnibus qui Orientis provincias administrant, praesse debet, & si quid ab illis secius gestum est, inquirere.* Ex quibus apparet, cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitatem Libanius vocaverit in loco quem proximè laudavi: & in Oratione de vita sua, cùm dicit: φιλάγροικος δὲ αἰδεσιμώτατος. τὴν μείζω θρόνον ἔχων, &c. Scholia in Novellam 17. Juliani Antecessoris ad illa verba: *Velut Comes Orientis sedet in Antiochena, & habet sub se multas provincias.* Ceterùm cùm hæc civilis, ut dixi, potestas fuerit, miror S. Ambrosium in Epist. 29. ad Theodosium hæc dixisse: *Relatum est à Comite Orientis militarium partium, incensam esse Synagogam.* Sed hunc nodum solvent peritiores.

[c] FORMULA MISSA LETALI.] Formula propriè est norma, quam Magistratus judici præscribit. Sic apud Ambrosium in Epist. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam promsi.* Et in Epist. 64. *Ergo judicandi accepisti formulam. Quales illi, qui volunt præscribere Sacerdotibus quid sequi debeamus? Liberavimus itaque te à cognitionis gravissimæ necessitate, ne necesse habeas formulam mandatam exsequi.* Hinc etiam interdum pro sententia sumitur, ut apud eumdem Ambrosium in Epist. 20. *Ex te forma judicii in te procedit.* & apud Facundum Hermian. in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma judicii, à quorum errore processit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8. cap. 2. *formulam* pro sententia usurpat. In Suidæ Lexico legitur φορμούλα παρὰ Ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tur opulentæ domus & claræ. Nec vox accuſatoris ulla, licèt ſubditicii, in his malorum quærebatur acervis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum committerentur, quod aliquotiens fecere Principes ſævi: ſed quidquid Cæſaris implacabilitati ſediſſet, id velut fas júſque perpenſum confeſtim urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum cavendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi quæ audirent. Hi peragranter & diſſimulanter honoratorum circulis adſiſtendo, pervadendóque divitum domus egentium habitu, quidquid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam, nuntiabant: id obſervantes conſpiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in pejus: laudes verò ſupprimerent Cæſaris, quas invitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut ſi quid in penetrali ſecreto, nullo citerioris vitæ miniſtro præſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam vatibus inclytis, poſtridie diſceret Imperator. Ideóque [a] etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timebantur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa ſcrutandi, ſtimulos admovente Regina, quæ abruptè mariti fortunas trudebat in exitium præceps: cùm eum potius lenitate feminea ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe [b] Maximini truculenti illius Imperatoris retulimus conjugem. Novo denique pernicioſóque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romæ cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cujus erat impendio gnarus, quid de Cæſa-

[a] Etiam parietes arcanorum soli conscii timebantur.] Eamdem atrocitatem temporum ſimili figura deſcripſit Tacitus in libro 4. Annalium. *Non aliàs magis anxia & pavens civitas egere: adverſum proximos congreſſus, colloquia, nota ignotaque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur.* Eâdem quoque figurâ, licèt in re longè diſpari, utitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quæ fidem tori prodiderunt.

Αἳ πῶς ποτ' ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι
Βλέπουσιν ἐς πρόσωπα τῶν ξυνευνετῶν.
Οὔτε σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
Τέραμνά τ' οἴκων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ.

Quæ quo modo, ô Regina ponto proſata
Venus, virorum adſpicere vultum ſuſtinent?
Nec extimeſcunt conſciam noctem ſtupri;
Nec ipſa domuum tecta, ne rem detegant.

Nec diſſimile eſt illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. *Jam enim charta ipſa ne nos prodat pertimeſco.*

[b] Maximini truculenti illius Imp. conjugem.] Ejus præſtantiſſimæ feminæ hodie nomen latet. Nam quòd Joach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchæ Chronologiam ſcribit, Maximini conjugem fuiſſe Calpurniam lectiſſimam feminam; fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: ubi de Tito id intelligendum eſt, non de Maximino. Quòd ſi conjecturam eorum qui veteres nummos tractarunt, ſequi placet, Pauſſina erit uxor Maximini, quam is mortuam conſecravit. In nummis enim legitur Diva Paullina.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

re quisque sentiret. Et hæc confidenter agebat [a] in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum solet imitari fulgorem. Postremò agnitus sæpe, jámque si prodisset, conspicuum se fore contemplans, non nisi luce palàm egrediens, ad agenda quæ putabat seria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur. [b] Thalassius vero ea tempestate [c] Præfectus Præ-

[a] IN URBE UBI PERNOCTANTIUM LUMINUM SPLENDOR DIERUM.] Idem de hac urbe testatur quoque Libanius in fine Antiochici. *καὶ τὴν ἡλίου λαμπάδα λαμπτῆρες ἕτεροι διαδέχονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνοκαΐαν παρελθόντες.* Sic enim legendum est, non *παριόντες*, ut vulgata habet Editio. Id est: *Solis porrò facem aliæ faces excipiunt, quæ illam Ægyptiorum in Minervæ Saiticæ festo lucernarum accensionem longè superant.* Addit ibidem Libanius, tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cùm interim saltantium & canentium vocibus compita personarent; macellum ipsum æquè ac interdiu pateret, in eóque omnis generis edulia essent proposita. Idem in Oratione adversus Tisamenum ait, miseros opifices à Curatoribus regionum cogi solitos, ut ea lumina accenderent, oleúmque lucernis infunderent. Erant autem hæc lumina inter ornamenta civitatum, ut idem Libanius scribit in Orat. gratulatoria ad Ellebichum. *ἐλθόντες ἐπὶ τὸ πλησίον βαλανεῖον, κάλους ὧν ἐξήρτηντο τὰ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρέχοντα, μαχαίραις ἀπέτεμον. δηλοῦντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον τοῖς αὐτῶν βουλήμασιν ὑποχωρεῖν.* Id est; *Cùm venissent ad vicinum balneum, funes quibus appensæ sunt lucernæ quæ noctu lucere solent, gladiis præciderunt, ut ostenderent ornamentum civitatis suo furori cedere debere.* Hinc est, quòd Basilius Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, quâ calamitates patriæ suæ deplorat, hoc inter cetera recenset. *γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπεῖς.* Et Procopius in Anecdotis pag. 114. Justinianum accusat, qui omnes civitatum reditus sustulerit: quo factum est, ut nec lumina in publico singulæ haberent, nec solatium ullum ac delenimentum incolis reliquum esset: *οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἐκάετο, οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι.* Itaque in publico luctu ac mœrore hæc lumina vel penitus, vel magna ex parte removebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenses de Imperatoris ira, suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. *τὸ πολὺ καὶ μάταιον ἐκεῖνο φῶς καὶ τρυφὴν ἀρχαίων βαλανείων δοκοῦν, τὸ περὶ τὴν βασιλείαν χρυσίων εἰς πολλοστὸν ἐκ τοῦ νῦν ὄντος κατασταθῆναι.* * De his luminibus loquitur B. Hieronymus initio Dialogi adversus Luciferianos: *Dum audientiam & circulum lumina jam in plateis accensa solverent, & inconditam disputationem nox interrumperet; consputa pene invicem facie recesserunt.* *

[b] THALASSIUS VERO PRÆFECTUS PRÆTORIO.] In Codice Regio, & in Editione Romana atque Augustana Thalassus legitur: sed paullo pòst in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat, teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, & à Constantio ad Constantem fratrem missus erat Pœtobionem, ut ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium initio: *καὶ ὅτι οἱ περὶ Θαλάσσιον ἦλθον ἐπὶ τὴν πρεσβείαν.* De ejusdem apud Constantium auctoritate & gratia Zosimus scribit lib. 2. in prælii Mursensis descriptione: *μόνοι Λατῖνος καὶ Θαλάσσιος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες.* Idem Synodo Sirmiensi & disputationi Basilii cum Photino interfuit unà cum Datiano & Cereale & Tauro, ut testatur Epiphanius in hæresi 71. Quo maximè argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronii, qui illam Synodum anno Domini 357. celebratam esse contendit: cùm Thalassius qui jussu Constantii ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro.

[c] PRÆFECTUS PRÆTORIO PRÆSENS.] Lindenbrogius hoc loco Præsentis dignitatem intelligit, quæ tamen in Præfectis quidem Prætorio nulla fuit. Fuit quidem inter Magistros militum unus, qui Præsens dictus est seu Præsentalis, propterea quòd in procinctu seu comitatu Principis ageret, & Præsentalibus numeris præesset, ut docet Notitia Imperii Romani. Jordanes de successione regnorum in Justino: *Vitalianum ad se evocatum Magistrum militum Præsentem, & Consulem ordinarium fecit.* In Scholiis Juliani Antecessoris Magister militum Præsentum dicitur, & apud Evagrium lib. 4. cap. 2. [*Theodoricus Valamer Magister Præsentis militiæ factus esse* dicitur in Marcellini Comitis Chronico: & in ejus Appendice, *Artabanes evocatus Præsentale accepit magisterium.* Apud Malchum quoque legimus, *τὸν Θευδέριχον καθιστάναι στρατηγὸν ἐν στρατηγοῖς τῶν ἀμφὶ βασιλέα, αὐτὸν εἶναι ταχθέντα.*] Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comentiolo, qui à Mauricio Magister militum Præsentalis est constitutus. *στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτίκα χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τήν τε τοῦ πραιτωρίου,*

torio Præſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem ejus ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſæ poteſtates iras Principum molliverunt: ſed adverſando jurgandóque cùm parum congrueret, [a] eum ad rabiem potiùs evibrabat: Auguſtum, actus ejus exaggerando, creberrimè docens, ídque, incertum qua mente, ne lateret affectans. Quibus mox Cæſar acriùs efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altiùs erigens, ſine reſpectu ſalutis alienæ vel ſuæ, ad vertenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

CAPUT II.

Nec ſanè hæc pernicies ſola Orientem diverſis cladibus affligebat. Namque & Iſauri, quibus uſitatum eſt ſæpe pacari, ſæpéque inopinis excurſibus cuncta miſcere; ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate aduleſcentem in pejus audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes; hac tamen indignitate perciti vehementer, ut jactitabant, quòd eorum quidam capti conſortes, apud [b] Iconium Piſidiæ oppidum in amphitheatrali ſpectaculo [c] feris prædatricibus objecti ſunt præter morem. Atque, ut Tullius ait, [d] ut

παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένων, ὅτι πλεῖον ἡγεμονίας τινὸς ἀποφέρεται. Præſens enim, cùm dignitatis nomen ſignificat, de Magiſtro militum intelligitur qui in præſenti erat, cùm alii per Thracias, alii in Oriente conſtituti eſſent armorum Magiſtri. At cùm de Præfecto Prætorio aliiſque Magiſtratibus dicitur, nihil eddit dignitati.

[a] EUM AD RABIEM POTIÙS EVIBRABAT.] Sic ex Regio codice & Editione Auguſtana hunc locum & emendavi, & interpunxi: * quibus ſubſcribunt mſſ. codices Vaticanus & Toloſanus. *

[b] ICONIUM PISIDIÆ OPPIDUM.] Antea Lycaoniæ fuerat, teſte Strabone & Plinio ac Ptolemæo: ſic dictum ab imagine Meduſæ quam ibi ſuſpendit in columna Perſeus, ut ait Euſtathius in Dionyſium. τῷ Λυκαόνων δὲ καὶ τὸ Ἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς Γοργόνος παρωνομαζόμενον, ἣν αὐτόθι ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεύς. Sed Stephanus aliam ejus nominis affert originem. Poſtea rurſus Lycaoniæ metropolis facta. * Baſilius Ep. 8. & 397. Baſilius Seleucenſis in lib. 1. de Vita Theclæ, loquens de Iconio: Πόλις δὲ αὕτη Λυκαονίας, τῆς μὲν σφᾶς οὐ πολὺ ἀπέχουσα, τῇ δὲ Λυκαόνων μᾶλλόν τι προσεγγίζουσα, καὶ τῆς Πισιδῶν καὶ Φρυγῶν χώρας ἐν μεθορίῳ κειμένη. *

[c] FERIS OBJECTI SUNT PRÆTER MOREM.] Certum eſt moris olim fuiſſe, ut hoſtes Populi Rom. bello capti feris objicerentur: ídque præter Hegeſippi locum à Lindenbrogio hic laudatum, docet Seneca in Epiſt. 70. *Nuper in ludo beſtiariorum unus è Germanis, &c.* Unde & Conſtantinus Aſcaricum Regaiſumque Francorum Reges captos in acie, beſtiis objeciſſe dicitur ab Eutropio in Breviario, & ab Eumenio in Panegyrico. Sed & latrones, quales erant Iſauri veriùs quàm juſti hoſtes, feris in amphitheatro objiciebantur, teſte Athenæo lib. 3. Cur ergo id factum eſſe præter morem ait Marcellinus? an quia Iſauri non ſolebant beſtiis objici, ſed potiùs ad gladium damnari? quod quidem etiam hoſtium fuiſſe ſupplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in Fragmentis quæ nuper vulgavimus, pag. 674. Vopiſcus in Probo, & Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certè Cilices finitimi Iſauris, laniſtæ miniſtrabant, ut teſtis eſt Juvenalis:

pugnas Cilicis laudabat & ictus.

An potiùs præter morem fieri dixit, quod fieret malo & improbato more? Eſt enim prorſus inhumanum ſæviſſimis cruciatibus illudere, & quaſi inſultare hoſtibus in acie captis. An denique Iſauri iſti quos beſtiis objectos prodit Marcellinus, non in prælio capti fuerant, ſed pacis tempore. Poteſt etiam ſubaudiri ἀπὸ κοινοῦ, *ut jactitabant*. Sic lib. 28. de Auſturianis: *Hujus necem ulciſci, ut propinqui damnatique injuſtè cauſantes, ferarum ſimiles exſiliere.*

[d] UT ETIAM FERÆ FAME MONITÆ.] In Editione Rom. & Aug. adeóque in codice Regio, deeſt vox *fera*. Unde adducor, ut credam legendum eſſe: *ut etiam beſtia fame monita.* Sic enim legitur apud

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

etiam feræ fame monitæ plerumque ad eum locum, ubi aliquando paſtæ ſunt, revertuntur; ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis & arduis, loca petivere mari confinia: per quæ viis latebroſis ſeſe convallibúſque occultantes, cùm appeterent noctes, (lunâ etiamtum cornutâ, ideóque nondum ſolido ſplendore fulgente) nauticos obſervabant. Quos cùm in ſomnum ſentirent effuſos, per [a] ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſéque ſuſpenſis paſſibus injectantes in ſcaphas, ciſdem nihil opinantibus adſiſtebant, & incendente aviditate ſævitiam, ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas velut viles nullis repugnantibus avertebant. Hæcque non diu ſunt perpetrata. Cognitis enim [b] pilatorum cæſorúmque funeribus, nemo deinde ad has ſtationes appulit navem: ſed ut Scironis prærupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui navigabant, quæ Iſauriæ ſcopulis ſunt controverſa. Procedente igitur mox tempore cùm adventicium nihil inveniretur, relictâ orâ maritimâ in Lycaoniam adnexam Iſauriæ ſe contulerunt: ibíque denſis interſæpientes itinera prætenturis, provincialium & viatorum opibus paſcebantur. Excitavit hic ardor milites per municipia plurima, quæ iiſdem conterminant, diſpoſitos & caſtella: & quiſque ſerpentes latiùs pro viribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties & diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recurvóſque ambitus montium, eos ut loca plana perſultat & mollia, miſſilibus obvios eminus laceſſens, & ululatu truci perterrens. Coactíque aliquoties noſtri pedites ad eos perſequendos ſcandere clivos ſublimes, etiamſi lapſantibus plantis, fruticeta prenſando vel dumos, ad vertices venerint ſummos: inter arta tamen & invia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare niſu valido greſſus, hoſte diſcurſatore rupium abſciſſa volvente ſupernè, periculosè per prona diſcedunt; aut ex neceſſitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium conſternuntur. Quamobrem circumſpectâ cautelâ obſervatum eſt deinceps; & cùm edita montium petere cœperint graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit aſſiduè, nec exertare lacertos, nec criſpare permiſſi tela, quæ vehunt bina vel ter-

Tullium in Cluentiana: *Jam hoc non ignoratis, judices, ut etiam beſtiæ fame domitæ ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, revertantur.*

[a] ANCORALIA.] Funes ſunt quibus ancora religatur. Græci ἀγκύρια dicunt & πρυμνήσια. Latinam vocem uſurpat Livius lib. 22. & 37. Plinius lib. 16. Apuleius lib. 11. ſtroppos ancorales dicit: *Navis abſoluta ſtroppis ancoralibus, peculiari ſerenóque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo, quàm ſtrophiis, ut vulgo legitur.

[b] PILATORUM CÆSORUMQUE FUNERIBUS.] Ita edidi ex auctoritate ſcriptorum codicum, quibus Editio quoque Romana & Auguſta ſubſcribit. Sic Marcellinus in lib. ultimo loquitur de Hunnis: *Nec caſtra inimica pilantes.* & rurſus: *Pilando villas & incendendo.* Eámque vocem ab antiquis uſitatam fuiſſe teſtis eſt Feſtus in v. *Pilare*: quæ & in idiomate noſtro adhuc manet, *Piller.*

na,

Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

na, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, cùm se impares nostris fore [a] congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu quidem intactam, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undique præsidiis communitam. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorem celeritate nimia prævenirent, vigore corporum ac levitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardiùs evadebant. Et cùm superatis difficultatibus arduis, ad supercilia venissent fluvii Melanis alti & verticosi, qui pro muro tuetur accolas circumfusus, augente nocte adulta terrorem, quievere paullisper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente transgressi, inopino accursu apposita quæque vastare: sed incassum labores pertulere gravissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis sed profundi à transitu arcebantur: & dum piscatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant: effusæ [b] legiones, quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci. Et signis prope ripam locatis ad manus comminus conserendas, densata scutorum compage semet scientissimè præstruebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi, vel cavatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillimè trucidarunt. Unde [c] tentatis ad discrimen ultimum artibus multum, cùm nihil impetraretur, pavore vique repellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, venere prope [d] oppidum Laranda. Ubi victu recreati & quiete, postquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equestrium adjumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planitie porrecta conati, digressi sunt: retróque

[a] Congressione stataria.] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. Græci σταδίαν μάχην dicunt, ut sæpe Zosimus, & Strabo in lib. x. Sed frequentiùs Græci τὴν συστάδην καὶ ἐκ χειρὸς μάχην dicere solent. Eodem sensu statarius miles dicitur à Tito Livio in lib. 9. ubi militem Romanum cum Macedonico comparat: *Statarius uterque miles, ordines servans.* Et lib. 22. *Hostem gravem armis statariúmque pugnæ genere facilè elusit.*

[b] Legiones quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem.] Antea legebatur, *apud Sidenistem.* Sed cùm in Ms. Florentino ac Regio *Sidenisdem* exstare vidissem, non dubitavi quin duæ voces malè in unam coaluissent ex pravo usu scribendi veterum illorum, qui nobis codices suis manibus scriptos reliquerunt. Ii enim nullas inter singula vocabula distinctiones adhibebant: unde multi errores propagati sunt, cùm in aliis Auctoribus multis, tum etiam in Marcellino quem præ manibus habemus. Ita igitur nullo negotio hunc locum distinxi: *Legiones quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci.* Est autem Side urbs Pamphyliæ ootissima, quam quidem Pamphyliam tum petebant Isauri, ut Marcellinus suprà retulit: Cumæorum colonia teste Strabone: de qua Avienus in descriptione orbis loquitur his versibus:

Pamphyliæ in fines. hic idem Cragus habetur
Nomine sub gentis: propè celsam surgit in arcem
Prisca Side. fomes calidis adoletur in aris
Sæpe Dionea Veneri.

Quamquam Dionysius, ὁ περιηγητὴς, quem Avienus interpretatur, Aspendum dicit, non Siden.

[c] Tentatis ad discrimen ultimum artibus multum.] Legendum esse arbitror, *artibus multis*, rectiùs.

[d] Oppidum Laranda.] Strabo in lib. 12. τὰ Λάρανδα urbem Isauriæ facit; Ptolemæus & Stephanus Lycaoniæ.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

concedentes, omne juventutis robur relictum in sedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi afflictabantur, locum petivere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum; ubi conduntur nuncusque commeatus, distribui [a] militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circumstetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & cùm neque acclivitas ipsa sine discrimine adiri letali, nec cuniculis quidquam geri posset, nec procedebat ullum obsidionale commentum: mæsti excedunt, postrema vi subigente majora viribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæviore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quam [b] Comes tuebatur Castricius, tresque legiones bellicis sudoribus induratæ. Horum adventum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tesserâ datâ sollemni, armatos omnes celeri eduxere procursu: & agiliter prætērito Calycadni fluminis ponte, cujus undarum magnitudo murorum alluit turres, in speciem locavere pugnandi. Neque tamen exsilivit quisquam, nec permissus est congredi. Formidabatur enim flagrans vesaniâ manus, & superior numero, & ruitura sine respectu salutis in ferrum. Viso itaque exercitu procul auditóque liticinum cantu, represso gradu parumper stetere prædones: exertantésque minaces gladios, postea lentiùs incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastisque feriens scuta, (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximos jam gestu terrebat. Sed cum in certamen alacriter consurgentem revocavere ductores, rati intempestivum, anceps subire certamen, cùm haud longè muri distarent, quorum tutelâ securitas poterat in solido locari cunctorum. [d] Hac ita persuasione, reducti intra mœnia bellatores, obseratis undique portarumaditibus, propugnaculis insistebant & pin-

[a] MILITIBUS OMNE LATUS ISAURIÆ DEFENDENTIBUS.] Pollio in triginta Tyrannis: *Denique post Trebellianum*, ait, *pro barbaris habentur: & cùm in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus, &c.*

[b] COMES TUEBATUR CASTRICIUS, TRESQUE LEGIONES.] Comes militaris per Isauriam memoratur in Notitia Imperii Romani, sub cujus dispositione erat legio 2. & legio 3. Isaurica. Ex quo apparet primam legionem Isauricam post obitum Constantii aliò abductam fuisse.

[c] CALYCADNI FLUMINIS PONTE.] Seleucia enim caput Isauriæ supra Calycadnum amnem posita est, teste Strabone ac Plinio: quem Calydnum alii etiam dixere, ut scribit * Basilius Seleucenus in lib. 1. de Thecla *. & Stephanus in *Σελεύκεια. ἔστι πόλις καὶ ἡ τῆς Ἰσαυρίας Σελεύκεια: ἣ παραῤῥεῖ ὁ Καλύκαδνος, ὃν Καλυδνόν τινες καλοῦσι.* Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 2. Iliados. Seleucia enim priùs dicebatur Hyria, & Olmia, postea à Seleuco Nicatore condita, & à mari remota, nomen conditoris accepit, ut tradit idem Stephanus in v. *σελεύκεια*. Fuit autem primò quidem Ciliciæ Trachiæ civitas, unde & Tracheotis cognominata teste Plinio, Strabone, ac Stephano.

[d] HAC ICTI PERSUASIONE.] Sic habet Editio Romana, quam ceteræ deinceps secutæ sunt. sed in Mss. Florentino * Tolosano ac Vaticano * legitur, *hac uti:* ex quo conjeceram legendum esse, *hac utili persuasione:* * ut in codice Tolosano adscriptum postea reperi. In margine tamen æmendatur alia manu *utique.* * sed magis placet lectio quam in codice Regio postea reperi, *hac ita*, nisi malis *itaque.*

Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

nis, congesta undique saxa teláque habentes in promptu, ut si quis [a] sese proripuisset interiùs, multitudine missilium sterneretur & lapidum. Illud tamen clausos vehementer angebat, quòd captis navigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Isauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipsi verò solitarum rerum cibos jam consumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc ubi latiùs fama vulgasset, missæque relationes adsiduæ Gallum Cæsarem permovissent: quoniam Magister equitum longiùs ea tempestate distinebatur, jussus [b] Comes Orientis Nebridius, contractis undique militaribus copiis ad eximendam periculo civitatem amplam & opportunam, studio properabat ingenti: quo cognito abscessere latrones, nulla re ampliùs memorabili gesta, dispersíque, ut solent, avia montium petiere celsorum.

Caput III.

Eo adducta re per Isauriam, Rege Persarum bellis finitimis illigato, repellentéque à conlimitiis suis ferocissimas gentes, quæ mente quadam versabili hostiliter eum sæpe incessunt, & in nos arma moventem aliquoties juvant: Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incursare Mesopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat nostra sollicitè, si reperisset usquam locum, vi subita perrupturus. Et quia Mesopotamiæ tractus omnes crebrò inquietari sueti, [c] prætenturis &

[a] SESE PRORIPUISSET INTERIUS.] Antea legebatur *ulteriùs* ex conjectura P. Castelli, qui cùm in Editione Romana haberetur, *proripuisset ....teriùs*, ita excudit, ut dixi: quod tamen ferri omnino non potest. Emendationem verò nostram confirmat similis locus in lib. xx. *Telorumque genere omni ad interiora ferociùs se proripientes arcebant.*

[b] COMES ORIENTIS NEBRIDIUS.] Is Honorato successerat, ut docet Epistola Libanii 390. ad Mantitheum. Idem postea Quæstor Palatii Juliano Cæsari datus est à Constantio, tandémque Præfectus constitutus Prætorii, cùm sacramentum Juliano præstare adversus Constantium recusasset, privatus in Tusciam, quod ei natale solum erat, recessit, ut est in lib. xx. * Exstat Epistola Libanii ad hunc Nebridium 202. libri IV. in qua Comitivam Orientis, & Præfecturam Prætorii Galliarum eum gessisse significat his verbis. Ἀρχὴ γὰρ ἡ μεγάλη μὲν ου παρ' ὑμῶν, ἡ μεγίστη δὲ ἐπὶ τῆς ἑσπέρας. *

[c] PRÆTENTURIS ET STATIONIBUS SERVABANTUR AGRARIIS.] Prætenturæ sunt præsidia militum, quæ pro castris securitatis causâ collocantur: sunt enim dictæ à prætendendo, id est, antè tendendo, tamquam quædam castra antetendentia, ut rectè explicat Turnebus lib. 2. Adv. cap. 7. Sic prætendere sumitur ab Auctore Panegyrici, qui dictus est Constantino Aug. *Jam obliti deliciarum circi Maximi, & Pompeiani theatri, & nobilium lavacrorum, Rheno Danubióque prætendunt.* Claudianus quoque de bello Gothico:

Venit & extremis legio prætenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zosimus exprimere voluisse, cùm scribit in lib. 4. τὸ μὲν στρατόπεδον τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου συμπαρατείνοντες. Sed unus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam præter illos locos quos laudavit Turnebus, utitur etiam in Epist. 16. *Postremò quasi bonum bellatorem sumere arma Dei ac prætendere semper non solùm adversus carnem*, &c. Et in Epist. 26. ad Gratianum Augustum: *Nocte ac die in tuis castris curâ & sensu locatus, orationum excubias prætendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Juniorem: *Dum tu militem Rom. occupas, dum is adversum se utrimque prætendit in medio Rom. Imperii sinu, Juthungi populabantur Rætias.* Denique in Ep. 82. *Stat autem speculator providus, pervigil custos qui prætendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cùm sint Ambrosii. Veteres Latini *præsidere* dicebant, ut apud T. Livium crebrò occurrit, & *præsidia*, quas postea *prætenturas* sequior ætas appellavit. Sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] stationibus servabantur agrariis, lævorsum flexo itinere [b] Osdroenæ subsederat extimas partes, novum parúmque aliquando tentatum commentum adgressus: quod si impetrasset, fulminis modo [c] cuncta vastarat. Erat autem quod agitabat hujusmodi. [d] Batne municipium in [e] Anthemusia conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine brevi spatio dispatatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua sollemnitate, prope Septembris initium mensis, ad nundinas magna promiscuæ fortunæ convenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliáque plurima vehi terra maríque consueta. Hanc regionem præstitutis celebritati diebus invadere parans dux antè dictus, per solitudines [f] Aboræque amnis herbidas ripas: suorum

aliquo, quò tutior regio esset. Non omiserim, prætenturam olim propriè dictum esse locum in castris ad vallum, ubi cohortes primæ, & Exploratores, & Classici cum Auxiliariis equitibus prætendebant, teste Hygino.

[a] STATIONIBUS AGRARIIS.] Stationes agrariæ sunt præsidia militum, quæ in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratiâ constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cùm hostis non procul abesset, ex omni exercitu certos milites deligere, quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim ut commeatuum subvectioni securitas præstaretur, partim ne inopinato hostium incursu turbaretur exercitus: idque etiam pacis tempore observabatur circa limitem, unde hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 3. cap. 8. & Auctor vetus post Notitiam Imperii editus, simpliciter *agrarias* appellant. Sic autem dictas existimo, ad differentiam castrensium, quæ fiunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium. *Portas stationibus firmant.* * & Lipsius in libri v. de militia Rom. capite VIII. * Ceterùm agrarias à prætenturis parum differre existimo, nisi quòd prætenturæ ferè de peditibus tantùm dicuntur. Itaque Marcellinus suprà de Isauris, quos pedites fuisse constat, scribit variis eos intersæpsisse itinera prætenturis. Potest etiam id discrimen fuisse, ut prætenturæ quidem sub dio, agrariæ verò etiam in oppidis & castellis muro cinctis agerentur: quod & Vegetius docet in loco citato.

[b] OSDROENÆ SUBSEDERAT EXTIMAS PARTES.] Ita hunc locum corrigendum putavi, qui antea turpissimo mendo laborabat: legebatur enim *æstimans partes.* Meam conjecturam viri Cl. & doctissimi Ant. Loiselli auctoritas mihi postea confirmavit, qui ad oram codicis sui ita emendaverat: an conjecturâ, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum est. Est autem *subsidere* quod Græci ὑφιδρύεσθαι dicunt, cùm manus militum post virgulta, aut maceriam, aut collem insidias struens occultatur: unde & subsessæ dicuntur à Vegetio.

[c] CUNCTA VASTARAT.] Sic restitui ex codice Regio & Editione Romana, cùm antea legeretur *vastaret.* Valet autem *vastarat*, idem quod *vastasset:* eáque locutio Græcanica est, & familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos Auctores. Sic enim Ambrosius in Sermone 87. *Si enim tardiùs hoc fecisset, interveniente sterilitate civitas sine habitatore remanserat.*

[d] BATNE MUNICIPIUM.] In Editione Augustana legitur πλησιωνικαῖς Batnæ: & ita ferè id oppidum efferri solet cùm ab aliis Auctoribus, tum ab ipso Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum esse existimavi, cùm scirem apud Procopium lib. 2. Persicorum hoc idem oppidum βάτνην vocari: quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum esse dicit, & ab Osdroenæ metropoli Edessa abesse diei itinere.

[e] IN ANTHEMUSIA.] Anthemusiam Strabo lib. 16. τόπον τῆς Μεσοποταμίας appellat. Plinius oppidum Mesopotamiæ facit, cui subscribit Isidorus Characenus, qui & χάραγμα οἰδου dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. Anthemusiada urbem nominat, quam & à Macedonibus positam esse testatur. Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte orbe Macedoniæ. Ptolemæus tamen cum Strabone consentit, & Anthemusiam ait esse regionem Mesopotamiæ, quà contingit Armeniam. Falluntur itaque Eutropius ac Rufus Festus, qui Anthemusiam opimam Persidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Mesopotamia.

[f] ABORÆQUE AMNIS.] Hunc per Anthemusiam fluere atque in Euphratem egeri Strabo ac Isidorus Characenus auctores sunt. Sed Isidorus ἀβόῤῥαν nominat. Straboni est ἀβόῤῥας. Zosimus in lib. 3. ἀβώραν appellat. In Procopii exemplaribus modò

indicio proditus, qui admissi flagitii metu exagitati, ad præsidia descivere Romana, absque ullo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT IV.

[a] Saraceni tamen nec amici nobis umquam, nec hostes optandi, ultrò citróque discursantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi vastabant, [b] milvorum rapacium similes: qui si prædam dispexerint celsiùs, volatu rapiunt celeri, aut nisi impetraverint, non immorantur. Super quorum moribus licèt [c] in actibus Principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse; tamen nunc quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud [d] has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis [e] ad Nili cataractas porrigi-

ἀβόῤῥας, modò ἀβόῤῥαν scribitur. Ptolemæo est χαβώρας, quem è Masio ac Singara montibus fluere testatur. Postremò Theophylactus Simocatus lib. 3. cap. x. ἀβόῤῥαν ποταμὸν vocat: * Geographus Nubiensis exemplo Ptolemæi cum adspiratione *Alchabur*, ut & sacra Scriptura *Chebar*: Ælianus in lib. 12. de Animalibus capite 30. βόῤῥας.

[a] SARACSNI NEC AMICI NOBIS UMQUAM, NEC HOSTES OPTANOI.] Perfidiam genti insitam tangit his verbis. de qua etiam Menander Protector pag. 125. paria sentit, cùm ait: ὅτι δὲ λέγω Σαρακηνούς, ἀναλογίζεσθε τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλίμβολον τοῦ ἔθνους. & suprà de iisdem, πολεμικώτατον γὰρ τὸ φῦλον. * cui adde Theophylactum Simocatum in fine lib. III. * Hujusmodi autem hominum neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui & amicitiæ specie plus noceant, & grassandi occasionem nanciscantur, & in bello infestissimi hostes sint. Accedit, quòd amicitia Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui grave stipendium quotannis eis donabant, ut docet Marcellinus lib. xxv.

[b] MILVORUM RAPACIUM SIMILES.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur: antea enim excusum erat, *rapaci vita similes*, ineptè ut apparet. paulò pòst legendum videtur, *aut nisi impetraverint, non immorantur.*

[c] IN ACTIBUS PRINCIPIS MARCI.] At Scriptorum, qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magis desiderare mihi subit libros illos Historiarum Marcellini, qui antiquitatis incuriâ perierunt. Illos enim quantâ diligentiâ contexuerit, testes esse possunt ii qui supersunt etiamnum. Ceterùm quod commercium, aut quando habuerit cum Saracenis Marcus, conjicere difficile est. Videtur tamen id ei contigisse, cùm occiso Cassio Syriam & Ægyptum perlustraret. Tum enim, ut ait Capitolinus, multa egit cum Regibus, & pacem confirmavit, sibi occurrentibus cunctis Regibus & Legatis Persarum: inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuisse credibile est.

[d] HAS GENTES QUARUM EXORDIENS INITIUM AB ASSYRIIS.] Arabiæ gentes omnes Saracenorum vocabulo complecti videtur Marcellinus. Arabia enim usque ad Babyloniam (quam hîc Assyriam vocat) pertingit, teste Strabone ac Ptolemæo: habétque ab occasu Ægyptum, & Nili cataractas. Propriè tamen Saraceni sunt Arabes Scenitæ, seu Nomades: atque initio quidem portio exigua Arabiæ Felicis Saraceni dicebantur, ut testis est Plinius lib. 6. & Ptolemæus: postea verò in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen suum dedere, perinde ut Lazi Colchicæ. Nihilo tamen minùs præter commune vocabulum Saracenorum, singulæ gentes propriam appellatiooem quoque retinebant. Alii enim Maaddeni dicebantur, alii Assanitæ, alii Anthropophagi, alii aliter, ut Nonnosus in Legatione, Procopius in Persicis, & Marcellinus noster affirmant. Ex quibus alii Persas, alii Romanos colebant. Menander Protector p. 124. τὰ γὰρ Σαρακηνικὰ φῦλα, μυρία δὲ ταῦτα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐρημονόμοι εἰσὶ καὶ ἀδέσποτοι. καὶ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων εἰσὶν ἃ καὶ τὰ ἄλλα ὑπήκοα πάντως.

[e] AD NILI CATARACTAS ET CONFINIA BLEMMYARUM.] Blemmyes enim ad Nili cataractas sedes habebant, Nubis proximi, ut præter ceteros testatur Dionysius Characenus de situ Orbis his versibus:

Τὴν πάρος αἰθαλέοι Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶναι,
Ἔνθεν πετραίοιο κατέρχεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum rectè Eustathius annotat κολώνας esse Nili cataractas seu catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Persic. ubi & limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemyis confinem fuisse prodit. Claudianus de Nilo:

populisque salus sitientibus errat
Per Meroem, Blemyásque feros, atrámque Syenem.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tur & confinia Blemmyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, [a] seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adjumento pernicium graciliúmque camelorum per diversa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quisquam aliquando stivam apprehendit, vel arborem colit, aut arva subigendo quæritat victum: sed errant semper per spatia longè latéque distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutiùs cælum, aut tractus unius soli illis umquam placet. Vita est illis semper in fuga: uxoresque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque ut sit species matrimonii, dotis nomine futura conjunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit, discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in venerem uterque solvitur sexus. Ita autem quoad vixerint, latè palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberósque procul educat, nullâ copiâ quiescendi permissâ. Victus universis caro ferina est, lactísque abundans copia quâ sustentantur, & herbæ multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint; & plerosque nos vidimus frumenti usum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositum revertamur.

Caput V.

Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hiemem agens Constantius, post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, [b] die sexto Idus Octobres qui imperii ejus annum tricesimum terminabat, insolentiæ pondera graviùs librans, si quid du-

Blemyas autem dictos esse à Blemye quodam, Deriadis Indorum Regis Legato, fabulantur Poëtæ, qui victus à Baccho, in eam partem Libyæ se contulit, ut ex Dionysio in Bassaricis scribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine:

Καὶ Βλέμυς αὐχένα κάμψεν ἐς ἱππασίῃ σῶμα Νείλου,
Εὐώδινος σταχύεσσι ὁμόχροον [lege ὁμόχροος] αἰθιοπῆος,
Καὶ μιν ἀνεστήσας Μερόης ὑπεδέξατο πυθμὴν
Τηλεγόνοις Βλεμύεσσι παρέντομον ἡγεμονῆα.

Ex quo patet scribendum esse Blemyas cum unico m. Strabo tamen, ac Ptolemæus, & Heliodorus, & Ammiani nostri exemplaria *Blemmyas* tuentur. * Sic etiam Ammonius Monachus in libro de cæde SS. Patrum in monte Sina & in Raithu, ubi illos modò Mauros, modò *Blemmyas* vocat. *

[a] Semnudi, coloratis sagulis pube tenus amicti.] Hunc habitum fuisse Saracenorum testis est Hieronymus de vita Malchi: *Et ecce subitò equorum camelorúmque sessores Ismaëlitæ irruunt, crinitis vittatísque capitibus, pallia & latas caligas trahentes.* Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos & subligaculo cinctos, ac sandaliis calciatos incessisse: *ἀχίτωνες δ' ἐν σινδόσιν ἢ βλαυτίοις φοροῦσι.* Et Eustathius in Dionysium refert, quosdam nomen Arabum, quod geminatâ caninâ litterâ scribebant, inde deduxisse *ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια ἀλλὰ περιτυλίσσεσθαι τὰ ὑφάσματα*: quòd tunicas & pallia non consuerent, sed texta corpori circumjicerent.

[b] Die vi. Idus Octob. qui imperii ejus annum xxx. terminabat.] Anno Christi 324. Crispo 3. & Constantino 3. Coss. Cæsar à patre creatus fuerat Constantius vi. Idus Novembres, ut scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici Alexandrini: à quo anno ad Consulatum Constantii Augusti 6. & Constantii Cæsaris 2. anni sunt viginti novem solidi. Itaque memoriâ lapsus videtur hîc Marcellinus, qui pro nono ac vicesimo tricesimum posuit. Ac vereor ne & vi. Idus Octob. pro Novemb. posuerit. Certè Idatius & Chronicum Alex. vi. Idus Novemb. Cæsaris dignitatem delatam esse Constantio narrant. Ceterùm hos ludos theatrales ac circenses tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos esse non dubito, quæ hoc anno exhibuit Constantinus ineunte anno imperii tricesimo. Quod fortasse erroris ansam præbuit Marcellino.

bium deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ Comitem partis, exsulari mærore multavit.[a] Utque ægrum corpus quassari etiam levibus solet offensis, ita animus ejus angustus & tener, quidquid increpuisset, ad salutis suæ dispendium existimans factum aut cogitatum, insontium cædibus fecit victoriam luctuosam.[b] Si quis enim Militarium vel Honoratorum, aut Nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fovisse partes hostiles, injecto onere catenarum in modum belluæ trahebatur: & inimico urgente vel nullo, quasi sufficiente hoc solo[c] quòd nominatus esset, aut delatus,

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] Utque ægrum corpus quassari etiam levibus solet.] Eadem similitudine utitur Seneca in libro 1. de Ira sub finem: *Ut exulcerata & ægra corpora ad ictus levissimos gemunt; ita muliebre maximè & puerile vitium est iracundia.*

[b] Si quis enim Militarium vel Honoratorum.] Militares sunt viri militari dignitate præditi, ut Tribuni, Duces, Comites rei militaris, & Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cùm alibi, tum in libro 21. de Constantio; *Numquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est: nec occurrebat Magistro equitum provinciæ rector.* Honorati verò sunt qui civiles dignitates gessere vel in urbe vel in provinciis. Sic in lege 8. de privilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *Qui vel post administratam provinciam Honorati auctoritate fulcitur*: & lege 1. 2. & 3. ne quid publicæ lætitiæ nuntii. Marcellinus quoque noster in lib. 29. *Abundéque Honoratum. Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* Porrò ut in antiquis Inscriptionibus sæpissime Honorati & Decuriones conjunctim occurrunt, ita & Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους, id est Honoratos, & τοὺς πολιτευομένους, id est Decuriones conjungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, pag. 530. εἰσεκαλεῖτο μὲν ὑφ' ὃ δικαστὴς κατήγετο, τῶν δὲ ἀρξάντων οἱ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὅσοι οὐχ ὑπεφεύγεσαν. id est: In Prætorium Judicis, Honorati & Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Præfectum Prætorio: ἡ βουλὴ μὲν ὑπηρετεῖ σοι· τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν ταύτην ἐκδύντες ποιοῦσι. εἰσὶ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεινὸν, ὡς ἀξία μὴ ὄν, δυνάμεως δὲ οὐκ ἴσα. * Theodoritus lib. IV. capite XVII. τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώματι. * Postremò Gregorius Nazianzenus in Orat. 1. quæ συλλιτευτικὸς inscribitur, utrosque jungit: ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διοίκουσι καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. * & in Oratione XX. pag. 337. ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίαις. * Sunt igitur Honorati, οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἄρξαντες, οἱ ἐπ' ἀξίας: seu οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ut loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. Dicebantur etiam ἀξιωματικοί, ut videre est in Glossario Meursii. * Ita Gregorius Nazianzenus in Epistola 22. ad Cæsarienses, τοῖς ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ βουλευτικοῦ τάγματος: & in Epistola 49. * Hi autem multis & magnis privilegiis fruebantur. Nam & judicibus occurrere eósque salutare, eorumque secretaria ingredi, & cum iis residere poterant, ut docet lex 1. Codice Theod. de officio Judicum Civilium, & lex 5. & 7. de proximis, & Comitibus dispositionum: quæ quidem plebeiis hominibus non licebant. Unde Severus, cùm eum plebeius quidam municeps Leptitanus tum legatum Procos. præcedentibus fascibus esset amplexus, fustibus hominem cædi jussit sub hoc elogio: Legatum Procos. homo plebeius temere amplecti noli: ut refert Spartianus. Plebeio quidem opponitur Honoratus, ut apud Ambrosium in Ep. 82. *Quanto magis in Ecclesia, ubi & dives & pauper, & servus & liber, & Honoratus & plebeius, omnes in Christo unum sumus.* In Notis Valerii Probi plebs urb. & hon. v. explicatur, *& honoribus usi.* * Vetus inscriptio. DIVISIT. OB. DEDICATIONEM. BIGAE. DECURION. SINGUL. X. V. COLLEGIS. OMNIBUS. VII. PLEBEI. ET. HONORE. USIS. XIII. * Ceterùm etsi propriè Honorati dicantur ii qui civiles dignitates gessere: tamen non negaverim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate perfuncti sunt: quod evincit vel unus Marcellini locus ex lib. 21. *Inter alios honore conspicuos adoraturi Imperatorem peregrè venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.*

[c] Quod nominatus esset, aut delatus, aut postulatus.] Nominatum dicit eum qui rumore tenus insimulatus est, ut paullò antè dixerat: delatum verò, qui aut ad Judicem, aut ad Imperatorem alicujus indicio denuntiatus est. At postulatus is dicitur, qui legibus inter reos est receptus, subscribente adversario. Postulationem sequebatur interrogatio,

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæf. II. Coff. Anno Chr. 353.

aut postulatus, capite vel multatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. [a] Accedebant enim ejus asperitati ubi imminuta vel læsa amplitudo imperii dicebatur, & iracundæ suspicionum quantitati proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, [b] si Principis perditur vita, à cujus salute velut filo pendere statum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel similia pœnæ addictum, [c] oblato de more elogio revocari jussisse, quod inexorabiles quoque Principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnumquam intepescit, in illo, ætatis progressu effervescebat, obstinatum ejus propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat Notarius, ortus in Hispania, [d] glabro quidam sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax. Is in Britanniam missus ut militares

in qua accusator reum interrogabat coram Prætore hoc modo: *Aio te Siculos spoliasse.* Quòd si reus tacebat, lis ei æstimabatur ut victo. Sin negabat, petebatur à magistratu dies inqnirendorum ejus criminum, & instituebatur accusatio, ut ait Asconius in 4. Verrinam: quod *inquisitionem postulare* dicit Plinius in lib. 5. Epist. ad Ursum. Interrogatio igitur in criminalibus causis planè respondebat litis contestationi in civilibus.

[a] Accadabant enim ejus asperitati.] Hunc locum fœdè conspurcaverat Petrus Castellus. Ac nescio utrum magis mirari debeam, an hominis illius impudentiam, qui tam securè ac confidenter lectoribus ausus sit illudere; an potiùs patientiam doctorum virorum, qui Marcellini historias postea edidere. Editio Romana bunc locum sic exhibet: *Accidebant enim ejus asperitate ubi imminuente .... amplitudo imperii dicebatur, & iracundia suspicionum quantitati.* Neque aliter Mss. Florentinus & Regius * ac Tolosanus *: nisi quòd in Regio & * Tolos. ac Vatic. * legitur *imminute.* Ex quo proclive erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus planè geminus ex libro 21. sub finem: *Addebatur miserorum ærumnis qui rei majestatis imminuta vel læsa deferebantur, acerbitas ejus & iracundæ suspiciones.*

[b] Si Principia parditur vita.] Mallem *proditur.* Idem error insederat quemdam locum in fine lib. 25. *Nisibi perdita:* ubi Regius codex habet *prodita.*

[c] Oblato de mora elogio.] Elogia damnatorum interdum offerebantur Principibus, putà si Judici sententiæ pro criminis merito ferendæ jus non esset leg. 6. D. de interdictis: aut si fortè damnatus nomen Principis appellasset: aut si à Judicibus Consistorianis causa esset cognita Principe absente ac judicata. Ferè tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, ut patet ex lib. 29. in causa Theodori, & ex libro x. Epist. Symmachi. Est autem elogium propriè quidem brevis adnotatio criminis, seu titulus criminis, ut dicitur in lege 3. D. Stellionatus: Græcè ἐπίγραμμα, αἰτίαμα, ut est in veteribus Glossis. Sic elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, & lege ult. Codice Th. de navicularis. Interdum tamen pro sententia & condemnatione sumitur quæ causam criminis habet adjunctam. Ita Marcellinus tum hîc, tum infrà in hoc libro: *Multos sub uno elogio jussit occidi.* quod in libro 29. dicit: *Cunctos sub uno proloquio jubet occidi.* Et rursus in libro 19. *Pérque Principis elogium torqueri præceptus.* Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordiensem ita usurpat, cùm dicit: *Maledicti hominis distulerat elogium.* * Glossæ, elogium, διάταγμα. Rufinus in tractatu 1. de Fide, quem ex Græco Gregorii in Latinum vertit: *Ab his* (inquit) *qui nunc elogio Arianæ labis addicti sunt.* Et Zeno Veronensis in sermone de Martyrio Isaïæ Prophetæ: *Isaïas cùm Christum prædicaret, vel cùm futuræ damnationis elogium Israëlitico populo nuntiaret.* Et in sermone de Psalmo centesimo ait: *Gradatim & pro meritis, quasi cum quibusdam elogiis, paucissimis verbis totius humani generis judicium designavit.* Denique Petrus Chrysologus in sermone 121. *Sed requiramus, fratres, quæ divitis culpa, quod crimen, quod scelus reum suppliciis addixit inferni, & ante judicium, damnationis ejus elogium tot sæculis fecit ipso judice referente cantari.* *

[d] Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino codice legitur *glaber quidam*; neque aliter Editio

quosdam

quosdam perduceret, [a] ausos conspirasse Magnentio, cùm reniti non possent, jussa licentiùs supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit: & ferebatur per strages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta. Unde admissum est facinus impium, quod Constantii tempus notâ inusserat sempiternâ. [b] Martinus agens illas provincias [c] pro Præfectis, ærumnas innocentium graviter ge-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

Romana & Augustana. Est autem Græcismus, Marcellino nostro utpote homini Græco familiaris, ψιλός τις.

[a] AUSOS CONSPIRASSE MAGNENTIO, CÙM RENITI NON POSSENT.] Arguit his verbis atrocitatem Constantii, qui sine ullo discrimine cunctos qui Magnentium erant secuti, damnavit: neque ullum discrimen habuit eorum, qui suopte motu; & eorum qui coacti id fecissent. Etenim in bellis civilibus præsidia militum arci imposita, præoccupata itinera, aliæque ejusmodi necessitates invitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis est miseratione quàm supplicio digna: ut de Atheniensibus qui à Sulla oppugnabantur, Velleius scribit: *Oppressi Mithridatis armis, homines miserrimæ conditionis, cùm ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis: & animos extra mœnia; corpora necessitati servientes intra muros habebant.* Itaque Severi inhumanitas omnibus seculis detestanda habebitur: qui *cùm quidam hostium, quem tamen, ut bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, causâ expositâ novissimè conclusisset: Quid, quæso, faceres si tu esses? Respondit: Ea perferrem, quæ tu,* * ut scribit Aur. Victor. * Quanto clementiùs Aurelianus, Princeps alioquin asperioris ingenii. Is enim Antiochenses qui à partibus Zenobiæ steterant, eáque captâ se ad barbaros receperant, propositis edictis promissa impunitate revocavit. *τῷ δειλῷ καὶ αἰδημονὶ πλέον ἢ φρονήσει τὰ συμβάντα ἀναθεὶς*, ut ait Zosimus lib. 2. Præclarè etiam Julianus Augustus, qui captâ Aquileiâ ipsos quidem tumultûs auctores extremo supplicio affecit: residuis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas, sicut loquitur Marcellinus lib. 21. Denique Themistius in Orat. 9. Valentem laudat, qui prudenter scelus ab errore & calamitate distinxerit. *οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξάρχοντας βουλεύσαντας τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ὁρμῆς παρενεχθέντας, καὶ τοὺς ἤδη τοῦ δικαίου κρατοῦντος ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοῖς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνέγνωκας.*

[b] MARTINUS AGENS ILLAS PROVINCIAS PRO PRÆFECTIS.] Antea legebatur, *regens illas pr. pro Præfecto.* Sed lectionem quam vulgavimus, tuentur codex Regius & Florentinus cum Editione Rom. & Augustana. Et ita loqui solet Marcellinus: ut in lib 21. de Gumoario; *Quem cùm Scutarios ageret, latenter prodidisse Vetranionem suum principem audiebat.* Et in lib. 26. *Agens scholam Scutariorum secundam.* Neque aliter Capitolinus in gestis Albini: *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit & legionem Primanorum.* Et Aurelius Victor in Diocletiano, de Juliano quodam: *Cùm Venetos Correcturâ ageret.* Denique Anastasius Aug. in Epistola ad Hormisdam Papam: *Theopompum virum inlustrem, agentem sacri nostri Palatii scholam.*

[c] PRO PRÆFECTIS.] Id est, Vicarius Britanniarum: unde Marcellinus paullò pòst eumdem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. de Alypio Antiochensi: *Qui olim Britannias curaverat pro Præfectis.* Hanc potestatem describit etiam Rutilius libro 1. Itinerarii his versibus:

Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quæcumq; ferox arva Britannus arat:
Quà Præfectorum vicibus frænata potestas
Perpetuum magni fœnus amoris habet.

Aliud est agere pro Præfecto, aliud agere pro Præfectis. Agere enim pro Præfecto dicitur is, cui Præfectus Urbi seu Præfectus Prætorio in speciali negotio vices suas mandavit. At verò pro Præfectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantinus in Epist. ad Macarium: *Δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη*, apud Eusebium & Theodoritum, * id est, *Dracilliano agenti vices Præfectorum Prætorio*, ut legitur in lege 1. Codicis Theodosiani de usuris. * Sic apud Marcellinum tum in locis suprà citatis, tum in lib. 29. *Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* & in lege 4. Codice Th. de Proximis & Comitib. *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, ut inter eos habeantur, qui pro Præfectis diœceses sibi creditas temperarunt.* Eleganter Cledonius Senator Romanus: *Sæpe quæsitum est*, inquit, *utrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimi Præfecti vices suas in speciali causa mandaverunt. Nequaquam. Nam Vicarius dicitur is, qui ordine codicillorum vices agit amplissimæ Præ-*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

mens, ſæpéque obſecrans ut ab omni culpa immunibus parceretur, cùm non impetraret, minabatur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens perquiſitor malevolus, tandem deſineret quieti coalitos homines in aperta pericula projectare. Per hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenæ inditum eſt cognomentum, Vicarium ipſum eos quibus præerat adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat ut eum quoque, cum Tribunis & aliis pluribus, ad comitatum Imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, [a] exitio urgente abrupto, ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, jam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hócque deformi genere mortis exceſſit è vita juſtiſſimus, [b] remora auſus miſerabiles caſus levare multorum. Quibus ita ſceleſtè patratis, Paulus cruore perfuſus, reverſúſque ad Principis caſtra, multos coopertos penè catenis adduxit, in ſqualorem dejectos atque mæſtitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncóſque parabat carnifex & tormenta. Et ex iis [c] proſcripti ſunt plures, actíque in exſilium alii: nonnullos gladii conſumſere pœnales. Nec enim quiſquam facilè meminit ſub Conſtantio, ubi ſuſurro tenus hæc movebantur, quemquam abſolutum.

fectura. Ille verò cui vices mandantur propter abſentiam Præfectorum, non Vicarius, ſed vices agens; nec Præfectura, ſed Præfectorum dicitur tantùm. Ita Caſſiodorus Præf. Præt. Ambroſium, cui vices ſuas delegarat, *agentem vices* vocat, non Vicarium in lib. XI. Neque tamen negaverim Vicarium dici poſſe pro Præfecto agere. Sanè Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit: *Ea tempeſtate apud Pœnos Alexander pro Præfecto gerens.* quod Zoſimus in lib. 2. ſic expreſſit: Ἀλέξανδρόν τινα ἐπιχειρεῖν ὡς ὑπάρχῳ τῆς αὐλῆς ἐν Λιβύῃ καθισταμένος. De his Vicariis Præfectorum intelligendus eſt locus Ambroſii, ſeu potiùs Hilarii in Commentariis Epiſtolæ ad Coloſſenſes: *Numquid aliquis vicem domini agens, ipſo præſente dominatur? Si Præfectorum Vicarii, præſentibus eis privati ſunt: quanto magis ſervi, præſente domino, etiam ipſi in obſequio debent videri?* nostro familiares, adeo ut exempla afferre ſupervacuum ſit. ſic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus.

[a] EXITIO URGENTE ABRUPTO.] Antea legebatur. *exitio urgente: abrepto ferro eumdem adoritur Paulum.* Sed cùm in MS. Florentino & Editione Romana legeretur, *abrupto*, locum ſic interpungendum eſſe exiſtimavi. Codex Regius ſcriptum habet *rupto.* In eodem codice & in Editione Rom. legitur, *qua percitus ille:* & ad oram codicis Regii emendatum eſt ex conjectura, *quare.* Ceterùm abruptum exitium, & periculum, & diſcrimen, voces ſunt Marcellino noſtro familiares, adeo ut exempla afferre ſupervacuum ſit. ſic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus.

[b] REMORA AUSUS MIS. CASUS LEVARE MULTORUM.] Editio Romana, quæ prima recens tum inventa arte typographica prodiit, hoc loco habet, *remota:* neque aliter codex Regius, ad cujus interiorem marginem ex conjectura emendatum eſt, *revera:* quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequàm eum codicem nactus eſſem. Sed minimè ſatisfacit. Poſſit etiam legi, ac meliùs fortaſſe, *remoto*, ſupple Paulo.

[c] PROSCRIPTI SUNT PLURES, ACTIQUE IN EXSILIUM ALII.] Proſcripti ſunt, quorum bona publicata ſunt, ſeu deportati, ut in Codice, toto titulo de bonis proſcriptorum: acti autem in exſilium, ſunt relegati. Ita Marcellinus noſter hæc diſtinguere ſolet. Ut, exempli gratiâ, in lib. 26. ſub finem: *Exin cùm ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones & exſilia quæ leviora videntur, quamquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates.* & Proſper in Chronico hæc perinde diſtinxit, cùm ait Aëtio & Sigiſvulto Coſſ. *Primùm proſcripti, deinde in exſilium acti, tum atrociſſimis ſuppliciis excruciati.* Gloſſæ veteres: δημεύω proſcribo; δήμευσις proſcriptio. Capitolinus in

Inter hæc [a] Orfitus Præfecti potestate regebat Urbem æternam, ultra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: vir quidem prudens, & forensium negotiorum oppidò gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minùs quàm Nobilem decuerat institutus: quo administrante, [b] seditiones sunt concitatæ graves ob inopiam vini: cujus avidis usibus vulgus intentum, ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo hæc lecturos forsitan si contigerit, quamobrem cùm oratio ad ea monstranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narratur, & tabernas, & vilitates harum similes alias: summatim causas perstringam, nusquam à veritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret victura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ VIRTUS convenit atque FORTUNA, plerumque dissidentes: quarum si altera defuisset, ad perfectam non venerat summitatem. Ejus populus [c] ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella: deinde æta-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT VI.

Antonino Pio. *Publicatio*, inquit, *bonorum rarior quàm unquam fuit., ita ut unus tantùm proscriberetur.*

[a] ORFITUS PRÆFECTI POTESTATE.] Memmius Vitrasius Orfitus V. Cl. Præfecturam Urbanam iniit 6. Idus. Decembris, Constantio Aug. 6. & Constantio Gallo 2. Coss. ut est in libro Fastorum urbis Romæ, quem primus edidit Cuspinianus.

[b] SEDITIONES OB INOPIAM VINI.] Præfectus Urbi annonam populi Rom. curabat, non tantùm ut panes civiles singulis civibus gratìs erogarentur ex more: sed etiam ut frumentum vænale in foro ad populi usus abundè suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiam pascendam sufficere poterat. Oleum præterea ac porcinam carnem idem curabat & vinum. Unde in Notitia Imperii sub ejus administratione Præfectus annonæ, & Tribunus fori Suarii, & Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuitò erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. παλατῖνοι, & Codino in libro de Originibus Constantinop. Mansitque ea sollemnis erogatio vini diu post Constantinum: ut docet lex 3. Codicis Th. tributa in ipsis speciebus inferri, & lex 4. de pistoribus. Porrò annonam jaminde ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem menstruam tantùm & in frumento, ut testis est Dionysius Halic. lib. 4. pag. 228. οἱ δ᾽ ἵνα τ᾽ δημοσίας διδῶσιν· ἄρτον λαμβάνοντας κατὰ μῆνα: & Suetonius in Augusto. Hinc tesseræ frumentariæ dicuntur in lege 52. D. de judiciis. Postea verò panes quotidie distribui cœpêre, ut docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. & lex 4. Cod. Th. de annonis civicis & pane gradili. Codinus ἄρτους ἡμερησίους appellat. Porcinam autem primus gratuitam populo Rom. præberi constituit Aurelianus, teste Vopisco. Oleum verò gratuitum præbuit Severus, ut auctor est Spartianus. At vinum primus, ut dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cùm id Aurelianus tantùm cogitavisset.

[c] AB INCUNABULIS PRIMIS ADUSQUE PUERITIÆ TEMPUS.] Præter locum Flori, quem hîc attulit Lindembrogius, alter est Senecæ apud Lactantium in lib. 7. quem ob elegantiam integrum adscribam. *Non inscitè Seneca Romanæ urbis tempora divisit per ætates. Primam enim dicit infantiam sub Rege Romulo fuisse, à quo & genita & quasi educata sit Roma. Deinde pueritiam sub ceteris Regibus, à quibus & aucta sit, & disciplinis pluribus institutisque formata. At verò Tarquinio regnante cùm jam quasi adulta esse cœpisset, servitium non tulisse, & rejecto superbæ dominationis jugo, maluisse legibus obtemperare quàm Regibus. Cùmque esset adolescentia ejus fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpisse juvenescere. Sublata igitur Carthagine, quæ diu æmula Imperii Rom. fuit, manus suas in totum orbem terrâ mari-*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum ærumnas, alpes tranſſcendit & fretum: in juvenem erectus & virum, ex omni plaga quam orbis ambit immenſus, reportavit laureæ triumphos: jámque vergens in ſenium, & nomine ſolo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ diſceſſit. Ideo Urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium cervices oppreſſas, latáſque leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna: velut frugi parens, & prudens, & dives, Cæſaribus tamquam liberis ſuis regenda patrimonii jura permiſit. Et [a] olim licèt otioſæ ſint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen quotquot ſunt partes terrarum, [b] ut domina ſuſpicitur & regina: & ubique Patrum reverenda cum auctoritate canities, [c] populíſque Romani nomen circumſpectum & verecundum. Sed læditur hic cœtuum magnificus ſplendor levitate paucorum incondita, ubi nati ſint non reputantium, ſed tamquam in-

que porrexit, donec Regibus cunctis & nationibus ſubjugatis, cùm jam bellorum materia deficeret, viribus ſuis malè uteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima ejus ſenectus, cùm bellis lacerata civilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſe ipſa ſuſtentare non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

[a] OLIM LICET OTIOSÆ SINT TRIBUS PACATÆQUE CENTURIÆ.] Quia ſcilicet nullæ tum erant tribus, nullæ centuriæ. Neque enim ex eo quòd otioſas tribus pacatáſque centurias jamdudum fuiſſe ait Marcellinus, tunc tribus ac claſſes fuiſſe putandum eſt. Nam centuriæ quidem diu ante Marcellini ætatem eſſe deſierant, ut teſtis eſt Arnobius in lib. 1. *Qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione tranſiſtis. Numquid enim quinque in claſſes habetis populum diſtributum, veſtri olim ut habuere majores?* Tribus quoque paullatim ſub imperio Cæſarum collapſæ, tandem penitus deſierunt paullò poſt tempora Antonini Caracallæ, ut opinor, cùm is omnibus in orbe Rom. degentibus civitatem dediſſet. Sanè poſt ea quæ dixi tempora, rara ac propè nulla tribuum mentio fit in vetuſtis inſcriptionibus, cùm antea paſſim cognomen tribuum adſcribi videamus. Nec me movet, quòd Julianus Aug. in Oratione 3. ad Euſebiam Auguſtam τῶν φυλῶν ἐπιστάτας Romæ commemorat. Non enim tribuum Præfectos, ſed Curatores regionum intelligit, ut & Libanium loqui ſæpiſſime deprehendi.

[b] UT DOMINA SUSPICITUR ET REGINA.] Non is ſum, qui vulgatas Editiones temere damnem. Sed tamen conſenſus librorum admonet me ut ſcriptam lectionem non diſſimulem. Codex certè Florentinus ac Regius cum Editione Rom. & Auguſtana ſcriptum exhibent: *ut domina ſuſcipitur*, quæ fortaſſe verior lectio eſt. Sic in lib. 15. *Cæſarem admiratione digna ſuſcipiebant.* Sanè apud Græcos ἀποδέχεσθαι, quod propriè ſignificat ſuſcipere, ferè de venerantibus dicitur. ut apud Polybium in lib. 5. pag. 360. τὸ δὲ φιλεῖσθαι ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν. & apud Diodorum Siculum lib. 16. de Timoleonte Corinthio: οἱ δὲ Συρακούσιοι μεγάλως ἀποδεδεγμένοι τὸν ἄνδρα διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. & apud Julianum in Miſopogone.

[c] POPULIQUE ROMANI NOMEN CIRCUMSPECTUM ET VERECUNDUM.] Hîc apertè græciſſat Marcellinus. Eſt enim Græcè τὸ περίβλεπτον ὄνομα καὶ αἰδοῖον. Circumſpectum quidem eo ſenſu uſurpat etiam in lib. 27. *procedántque vehiculis inſidentes, circumſpectè veſtiti*: & in lib. 28. *parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos.* Verecundum verò occurrit quoque eodem quo hîc ſenſu in lib. 21. *Marci illius diſſimilis Principis verecundi*: & in lib. 30. de Artaxerxe: *quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum.* * Sed & Zeno Veronenſis perinde loquitur in ſermone 2. de Abraham: *Sarra uterum filius aperit primo vocabulo, cui jam avia reverentiam ſenectus verecunda detulerat.* Et paullò pòſt: *Ad hujus ergo perſonam, Chriſti refertur verecunda nativitas*: id eſt verenda, reverenda. * Ita Heſiodus Reges αἰδοίους appellat, & Homerus αἰδοίους vocat τοὺς ἱκέτας ſupplices: quod idem valet atque αἰδεσίμους, id eſt, venerabiles.

dultâ licentiâ vitiis, ad errores lapſorum & laſciviam. [a] Ut enim Simonides Lyricus docet, beatè perfecta ratione victuro, ante alia patriam eſſe convenit glorioſam. Ex his quidam æternitati ſe commendari poſſe per ſtatuas exiſtimantes, eas ardenter adfectant, quaſi plus præmii ex figmentis æreis ſenſu carentibus adepturi, quàm ex conſcientia honeſtè rectéque factorum: eáſque auro curant imbracteari: quod Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cùm conſiliis armíſque Regem ſuperaſſet Antiochum. Quàm autem ſit pulchrum, exigua hæc ſpernentem & minima, ad adſcenſus veræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat vates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtravit: qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles ſtatuam non haberet; Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod eſt gravius, cur impetraverim muſſitare. Alii ſummum decus [b] in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo veſtium cultu ponentes, [c] ſudant ſub ponderibus lacernarum, [d] quas collis inſertas cingulis ipſis adnectunt, [e] nimia ſubteminum tenuitate perflabiles;

Constantius Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] Ut Simonides Lyricus dicit.] Eamdem ſententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demoſthenis initio. ὁ μὲν γράψας τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον εἴτ' Εὐριπίδης, ὡς ὁ πολὺς κρατεῖ λόγος, εἴθ' ἕτερός τις ἦν, φησὶ χρῆναι τῷ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Id eſt: *Is qui Epinicium in Alcibiadem ſcripſit, ſive Euripides, ut vulgo exiſtimant, ſive quis alius fuit, viro ait felici patriam primùm illuſtrem eſſe oportere.* Eò reſpexit etiam Themiſtius in Orat. 19. αὐτοὶ μὲν γὰρ οἶμαι πολιτικοὶ δεῖν ὑπάρξαι πρῶτον καὶ τῷ πολίτῃ τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Ceterùm ex eo quod Plutarchus ſcribit, de ejus Carminis auctore inter veteres fuiſſe dubitatum, non ſine ratione fortaſſe quis conjiciat, Marcellinum noſtrum eos ſequi maluiſſe, qui Simonidi tribuerent. Sed ætas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longè ante Alcibiadem.

[b] In carrucis solito altioribus.] Editio Romana habet caruchis: quam ſcripturam tuetur Heſychius & vetus Gloſſarium. In Pandectis Florentinis carrucha ſemper ſcribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem ſuum habuiſſe, teſtis eſt Lindembrogius. Eſt autem carrucha, τετράκυκλον ὄχημα, ſeu reda. Heſychius ῥαίδιον. καρούχιον. Gloſſæ Græcolatinæ, καρούχιον, reda. Galli aliquantùm corrupto vocabulo carrocas vocamus: in quibus eamdem ambitionem hominum noſtrorum hodie cernimus, quam apud Romanos ſui ſæculi fuiſſe teſtatur Marcellinus.

[c] Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironicè id dictum accipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernæ ſericæ. Simili ſenſu Claudianus lib. 2. in Eutropium: *onerique vel ipſa ſerica.* * Ita Plinius in lib. 9. capite 23. Juvenalis ſat. VI. & Hieronymus in conſolatione ad Pammachium de obitu Paullinæ: *Quibus ſerica veſtis oneri erat, & Solis calor incendium: nunc ſordidata & lugubres, & ſui comparatione forticula pavimenta verrunt.* *

[d] Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana, cui adſtipulantur ſcripti omnes codices, ſcriptum habebat: *quas in collis inſerta.* Ex quo Petrus Caſtellus excogitavit eam lectionem quam ceteri Editores ſecuti ſunt. Sed non dubito, quin Marcellinus ita ſcripſerit uti edendum curavi. Sic enim in lib. 31. initio de Hunnis: *Sed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, non antè deponitur quàm in pannos diffluxerit defruſtata.* Quod verò attinet ad alteram emendationem, qua *cingulis* reſtituimus pro *ſingulis*, de ejus veritate non dubitabit, qui meminerit in omnibus ferè omnium Auctorum ſcriptis exemplaribus ſingula pro cingulis perperam ſcribi. Vulgata certè lectio nullum habet ſenſum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semeſtrium emendaverat *fibulis ipſis adnectunt.* In codice autem Regio ex conjectura exſcriptoris emendatum eſt, *inſertas jugulis ipſis adn.* * atque ita in codice Toloſano ſcriptum etiam inveni. *

[e] Nimia subteminum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendavi ex veſtigiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitate perpiavilis.* Corruptioni anſam dederat literarum affinitas. Sic ſuprà, ubi legitur *per flexuoſas*, ſcripti codices habent *per plexuoſas.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] exspectantes crebris agitationibus, maximéque sinistra, [b] ut longiores fimbriæ tunicæque perspicuè luceant, varietate liciorum [c] effigiatæ in species animalium multiformes. [d] Alii nullo quæren-

[a] FILIS EXSTANTSS CREBRIS A LOCIS OMNIBUS.] Multum sibi indulsit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur: *Perpianilis expectantes crebris cogitationibus.* Et ita ferè reliqui codices scripti, nisi quòd post τὸ *expectantes* lacullam exhibent, quæ in Regio exemplari denotari videtur uno puncto. Etsi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur tamen legi commodè posse: *Expandentes eas crebris agitationibus.* Quod sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim: *Ut longiores fimbria tunicæque perspicua luceant varietate liciorum.* Homines enim delicati cùm lacernas è serico haberent perlucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, ut tunicæ eorum opere plumario textæ ab omnibus conspicerentur.

[b] UT LONGIORIS FIMBRIÆ TUNICÆ.] In Editione Romana erat: *Ut longiores fimbria tunicæque.* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certè Romanæ subscribunt codex Regius, * Tolosanus * & Florentinus cum Editione Frobeniana. Fimbriæ igitur ad lacernas referendæ sunt, quas fimbriatas fuisse, docet vetus interpres Persii, & ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, & sic erit figura quam Græci ἓν διὰ δυοῖν vocant, non infrequens Marcellino nostro, ut cùm ait infrà in hoc libro: *Cum glorioso Marte Mediam urgeret & Parthos.* & clariùs in lib. 26. *Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompeio Rex prædictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam & Crœsum.* * Sanè tunicas Romanorum veterum fimbriatas fuisse, docet Suetonius in Julio Cæsare, quum dicit: *Lato clavo usus est, ad manus fimbriato.* Et priscis quidem Romanis manuleatas ac talares tunicas gestare, probro erat. Verùm processu temporis ejusmodi tunicæ invaluere: quod testatur Augustinus in lib. 3. de doctrina Christiana capite 12. *Sicut enim talares & manicatas tunicas habere, apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, cùm tunicati sunt, non eas habere flagitium est.* *

[c] EFFIGIATÆ IN SPECIES ANIMALIUM MULTIFORMES.] Asterius Amasiæ Episcopus in Homilia de Divite & Lazaro, ait novam quamdam texendi rationem sua ætate inventam fuisse, qua in connexione staminis cum subtemine picturæ virtus exprimeretur, omnisque generis animalium formæ vestibus intexerentur: addit etiam à pueris mirantibus digito monstrari solitas hujusmodi animantium figuras, leonum putà, pardorum, ursorum; silvas quoque, & canes, & rupes, & venatores tunicis & palliis intextos: qui autem religiosi præ ceteris videri vellent, historias ex Evangelio sumtas simili arte vestibus inlusisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus:

Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus,
Gaudent, & durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto stamine formas.

* Exstat etiam hac de re Theodoriti locus insignis in sermone IV. de Providentia pag. 361. Ex quibus intelligendus est Chrysostomus in Homilia 50. in Matthæum, ubi adversus superfluas artes pictorum & plumariorum invehitur. τὰ δὲ ζῶδια χιτῶνα ὃ ἐν τοίχοις, ἢ ἐν ἱματίοις, τοῦ χήνιμων. *

[d] * ALII NULLO QUÆRENTE PATRIMONIA SUA IN IMM. EXTOLLUNT, &c.) Cur dixit *nullo quærente?* Neque enim temere & sine caussa id adjectum est. Nimirum perstringit Marcellinus his verbis importunam vanitatem quorumdam Nobilium sive Senatorum, qui possessiones suas per universum orbem diffusas, nullis ipsos interrogantibus, assiduè prædicabant, earúmque immensos reditus non sine mendacio interdum referebant. Sic quippe interpretor proximè sequentia verba hæc: *Cultorum, ut putant, feracium multiplicantes annuos fructus.* ubi scribendum existimo, *ut putà feracium*, vel *utpote.* *Multiplicantes* igitur idem valet, atque augentes & amplificantes mendacibus verbis. Neque enim de usuris hunc locum placet intelligi: præsertim cùm Senatoribus eo tempore non licuerit fenus exercere. Certè Chrysostomus legibus Romanis interdictam esse usuram Senatoribus adhuc sua ætate prodit in Homilia LVII. in Matthæum: τὸν γὰρ ἐν ἀξιώμασιν ὄντα, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντα βουλὴν τὴν Σύγκλητον καλῶ, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καλλωπίζεσθαι: ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Id & disertè confirmat lex tertia & quarta in Codice Theodos. de usuris. Idem docet Augustinus, seu quis alius, in quæstionibus ex utroque Testamento mistis capite CXI. *Dignitatis enim homini negotiari deforme est: Senatoribus quo-*

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

te, vultus severitate adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt, cultorum ut putà feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum solem se abundè jactitant possidere: ignorantes profectò majores suos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxisse, sed per bella sævissima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate à gregariis militibus discrepantes, opposita cuncta superasse virtute. Hinc ex collaticia stipe Valerius humatur ille Poplicola: & [a] subsidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: & dotatur ex ærario filia Scipionis, [b] cùm nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentémque ideo, honestus advena salutatum introiveris, primitus tamquam exoptatus susciperis: & interrogatus multa, coactúsque mentiri, miraberis numquam antea visus, summatem virum tenuem te sic enixiùs observantem: [c] ut pæniteat ob hæc bona tamquam præcipua non vidisse ante decennium Romam. Hácque affabilitate confisus, cùm eadem postridie feceris, [d] ut incognitus hærebis & repentinus, [e] hortato-

que fenus diffamia est. Olim quidem possidendi modus præfinitus erat Senatoribus Rom. cautúmque erat ne extra Italiam possiderent, néve navem haberent nisi ad fructus ex agris deportandos; ut docent Cicero in libro v. in Verrem, & Livius in fine libri xxi. Quas leges præ vetustate neglectas ac mortuas, sicuti loquitur Cicero, retulit postea Cæsar Dictator, teste Tacito in lib. vi. Hist. Ea lege modus credendi possidendique intra Italiam præscriptus est Patribus, vetitúmque ne Senatores pro arbitrio fenus exercerent. *

[a] SUBSIDIIS AMICORUM MARITI.] Valerius Max. in lib. 4. cap. 4. non subsidiis amicorum Reguli, sed decreto Senatus alimenta conjugi ejus ac liberis præbita esse scribit. Cui subscribit Dio in Fragmentis, quæ nuper vulgavimus pag. 593. ὁ γὰρ Ῥηγοῦλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥᾳδίως ἐθελῆσαι δι' αὐτὴν ὑποστῆναι, καὶ τῇ γυναικὶ οἱ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι. Id est ad verbum: *Regulus enim tanta premebatur inopia, ut ejus causâ Magistratum suffragiis populi sibi delatum suscipere vix sustinuerit: útque conjugi ejus ac liberis alimenta ex ærario decreta sint.*

[b] CUM NOBILITAS FLOREM ADULTÆ VIRGINIS, DIUTURNAM ABSENTIAM.] In codice Regio & Editione Romana reperi, *diuturnum*: unde quis conjicere possit legendum esse: *Cùm nobilitas florem adultæ virginis diuturnum absentiâ pauperis erubesceret patris.* Et ita diuturnus flos erit, quem alii obsolescentem dicerent. Nolim tamen quidquam temere mutari, præsertim cùm diuturna absentia Cn. Scipionis jure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit, teste Livio in lib. 25. Ceterùm de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. & Zonaras ex Dione: mirúmque est, id à Tito Livio prætermissum fuisse.

[c] UT PÆNITEAT OB HÆC BONA.] Hic locus ex Mss. codicum auctoritate sic à nobis est restitutus: tantùm emendavimus, *ob hæc bona*, cùm in Mss. & in Editione Romana legeretur, *ut hæc bona.*

[d] UT INCOGNITUS HÆREBIS.] Sic habet Editio Augustana à Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *heredes* legebatur; unde Petrus Castellus emendaverat *heres.* Nos lectionem Augustanæ Editionis sequi maluimus, quippe quæ & ad scriptum codicem propiùs accederet, & cum antecedenti oratione meliùs conveniret. * Neque aliter in codice Tolos. scriptum inveni. * In Regio exemplari tria hæc vocabula omissa erant. Ceterùm quòd incognitum & repentinum jungit hîc Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, qui sic dicit: *Ignoti homines & repentini, Quæstores celeriter facti sunt.*

[e] HORTATORE ILLO HESTERNO.... NUMERANDO.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius, vir exacti judicii, cui uni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit Editio Romana, quæ omnes lacunas scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

re illo hesterno...numerando, qui sis vel unde venias, diutiùs ambigente. Agnitus verò tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi assiduitati dederis triennio indiscretus, & [a] per totidem defueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi esses interrogatus, & num è medio discesseris, [b] ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo. [c] Cùm autem intervallata temporibus convivia longa & noxia cœperint apparari, vel distributio sollemnium sportularum; anxia deliberatione tractatur, an [d] exceptis iis quibus vicissitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: & si digesto plenè consilio id placuerit fieri, is adhibetur qui [e] pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios ut infaustos & inutiles vitant: [f] eo quoque accedente, quòd & nomenclatores adsueti hæc & talia

sine ullo codice scripto, solâ fretus non dicam conjecturâ, sed audaciâ, omnes lacunas explevit. Atque hunc quidem locum sic suppleverat: *Illo hesterno dies numerando.*

[a] Per totidem defueris tempus.] Non dubitavi hanc scripturam hîc restituere, quam præter Florentinum codicem Regius quoque servavit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* putà, aut *mensium*. Arguit enim superbiam & iniquitatem illorum Nobilium, quos cùm adsiduo officio per triennium colueris, si fortè triduo, aut trimestri spatio absis, prioris obsequii tui oblivio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgatam lectionem inquinat.

[b] Ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo.] * Alludit Marcellinus, ut opinor, ad hæc Senecæ in libro de brevitate vitæ capite XIV. *Nemo horum annos tuos conteret.* * Stipitem autem vocat hominem stupidum, & in quo nullus residet sensus non magis, quàm in stipite. Sic Terentius in Heautontimor. Actu 5.

—in me quidvis harum rerum convenit,
Quæ sunt dicta in stultum. caudex, stipes, asinus, plumbeus.

Et Cicero de Haruspicum responsis, Ælium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in Eutropium lib. 1.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri.

[c] Cum autem intervallata temporibus.] Hoc loco MSS. codices omnes, & Editio Romana atque Augustana vocem interserunt hoc modo: *Cùm autem commotus intervallata temporibus.* Unde non absurdè quispiam legendum esse conjecerit: *Cùm autem commodus intervallata temporibus.*

[d] Exceptis iis quibus vicissitudo debetur.] Id est, præter eos quibus vicem reddere oportet, cùm ab iis aut convivio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. *Armatorúmque millia triginta & quinque partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita.* * Ambrosius, seu quis alius Auctor in caput XIII. Epistolæ ad Romanos: *Comessationes* (inquit) *sunt luxuriosa convivia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi.*

[e] Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis circensibus, & de agitatoribus satagentes, ut scribit Marcellinus infrà, ubi de plebis Romanæ studiis agit. Quinetiam pro domibus aurigarum factionis ejus quam fovebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeiis hominibus mirum videri non debet, cùm Caius Caligula prasinæ factioni ita deditus fuisse dicatur à Suetonio, ut cenaret assiduè in stabulo, & maneret. Marcellinus in lib. 28. de iisdem: *Eisque templum, & habitaculum, & concio, & cubitorium, & spes omnis Circus est Maximus.*

[f] Eo quoque accedente, quod et nomenclatores.] In hoc loco emendando quid & quantum licentiæ mihi sumserim, nolo dissimulare. Cùm igitur in Regio codice & in Editione Romana scriptum esse vidissem: *Vitant è quoque accedente, quòd & nomenculatores, &c.* unius literæ adjectione locum sic sanavi. Ceterùm id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis convivas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit.* Athenæus lib. 2. [illegible]

vendi-

venditare, mercede accepta, lucris quosdam & prandiis inserunt subditicios ignobiles & obscuros. Mensarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longiùs progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quòd quidam per ampla spatia Urbis, [a] subversásque silices, sine periculi metu properantes, [b] equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant, [c] familiarum agmina tamquam prædatorios globos post terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto: [d] quos imitatæ matronæ complures, [e] opertis capitibus & basternis, per latera civitatis cuncta discurrunt. Utque præliorum periti rectores primò catervas densas opponunt & fortes, deinde leves armaturas, pòst jaculato-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

ὡς ἤδη ἴωσιν, οἱ ἀκμάσαντες ὀνομακλήτορες τῶν δείπνων ταξίαρχοι. Neque verò solùm digerebant eos, qui venturi essent ad cenam, sed etiam eos qui sportulam accepturi essent; ut testatur Marcellinus verbis quæ proximè sequuntur: *Mercede accepta lucris quosdam, & prandiis inserunt subditicios ignobiles & obscuros.* Lucra enim sunt sportulæ quæ in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum avaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant, loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, his verbis: περιμένειν ὠθούμενον καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναισχυντον ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς συρίζοντι, καὶ ὀνοματολόγῳ Λιβυκῷ ταττόμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος. [Hosce nomenclatores Suetonius in *C. Cæs. Caligula capite xxxix. vocatores appellat, ut & Plinius in lib. xxxv. cap. x.]

[a] SUBVERSASQUE SILICES SINE PERICULI METU PROPERANTER.] Vias Urbis intelligit quæ silice stratæ erant. Sic Juvenalis in Satyra 6.

Nec melior, pedibus silicem qua conterit atram.

Et Prudentius in lib. 1. contra Symmachum:

Quique terit silicem variis discursibus atram.

* Porrò scribendum heic videtur, *properantes.* *

[b] EQUOS VELUT PUBLICOS SIGNATIS, QUOD DICITUR, CALCEIS AGITANT.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. Quia verò sine diplomatis cursum publicum usurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, & l. 2. de curiosis, & l. 3. Cod. de cursu publico; idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui ejusmodi diplomata seu evectiones habebant, aut tractorias, aut angariales: tot enim nominibus dicuntur. Græci συνθήματα appellant. Vetus Glossarium, *Evectio* σύνθημα. Item σύνθημα *sigillum, evectio.* Julianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium Quæstorem: ὡς ὄντα γε τὸ σύνθημα ἐμὲ μέλλοντος. αὐτὸ γὰρ τὸ τελέσαι καὶ δοθῆναι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ὀχήσεις, &c. Hieronymus quoque in Ep. ad Julianum: *Jam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.*

[c] FAMILIARUM AGMINA.] Contra hanc ambitionem graviter invehitur Chrysostomus in Homilia 40. in Epistolam priorem ad Corinthios: ubi divites illos qui servorum greges ubique circumducebant cùm in foro tum in balneis, eleganter comparat venaliciariis & ovium venditoribus: lictores quoque eos habuisse scribit, qui scilicet turbam submoverent, & servorum aciem instruerent. τί δὲ καὶ ῥαβδούχους ἔχεις, ὡς δούλοις κεχρημένος τοῖς ἐλευθέροις. Hi sunt, quos *præpositos urbanæ familiæ* Marcellinus noster infrà appellat, & virgas manibus gestasse, sicuti Chrysostomus dicit. *

[d] QUOS IMITATÆ MATRONÆ COMPLURES.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo priùs quidem scriptum erat, *quos emitate*, prout Editio quoque Romana exhibet: sed eadem manu ita emendatum est, ut edidimus. Observavi autem in manuscriptis exemplaribus ferè scribi *emitari* pro *imitari.* * In Ms. Tolosano planè scriptum est, *quos imitatæ.* *

[e] OPERTIS CAPITIBUS ET BASTERNIS.] Basternæ enim matronales erant opertæ, planéque similes earum quas hodie lecticas vocamus, ut docet vetus Epigramma:

Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Quæ radians patulum gestat utrimque latus.

* Auratas fuisse ejusmodi basternas testatur etiam Joh. Chrysostomus in Homilia 11. in Epistolam Pauli ad Romanos. αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμιόνων, τῶν τὰς γυναῖκας φερουσῶν τὰς σὰς, πολλῷ κατακέχρυσται χρυσίῳ, καὶ τὰ δέρματα, καὶ τὰ ξύλα τὰ πλὴν σύμπαντα ἐπάργυρα. Et Paulinus de matronis Rom. loquens, quæ obviàm Melaniæ processerant, in Epistola x. *Auratis pilentis & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* *

D

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

res, ultimásque subsidiales acies, si fors adegerit, invasuras: ita [a] præpositis urbanæ familiæ suspensæ [b] digerentibus sollicitè, quos insignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut tesserâ datâ castrensi, juxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adjungitur ministerium, deinde totum promiscuè servitium, cum otiosis plebeiis de vicinitate conjunctis: postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens, [c] obluridi, distortáque liniamentorum compage deformes: ut quaquà incesserit quisquam, cernens [d] mutilorum hominum agmina, detestetur memoriam [e] Semiramidis Reginæ illius veteris, quæ teneros mares castravit omnium prima, velut vim injectans naturæ, eamdémque ab instituto cursu retorquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primigenios seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cùm ita sit, paucæ domus studiorum seriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignaviæ torpentis exundant, [f] vocali sono, perflabili tinnitu fidium resultan-

[a] PRÆPOSITIS URBANÆ FAMILIÆ SUSPENSÆ DIGERENTIBUS.] Sensus est, servos præpositos urbanæ familiæ, quæ tunc suspensa est, & otiosa ab omni opere vacat, ordines curare.

[b] * DIGERENTIBUS SOLLICITE.] Sumtum videtur ex Senecæ libro de Constantia pag. 183. *Turbam venali fastidio digerentibus.* *

[c] OBLURIDI, DIST. LIN. COMPAGE DEFORMES.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, & Editio Romana. Sed Petrus Castellus, cùm eam locutionem contra leges Grammaticæ peccare existimaret, correxit: *oblurida, distortáque lin. compage deformis.* Exstitit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curavit Editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo: *colore obluridi, distortáque lin. compage deformis.* Quod equidem institutum probare non possum, cùm ea vox absit tum à codice Regio, tum ab Editione Romana. Quinetiam in Romana Editione legitur, *à senibus in pueros desinetis.* Unde suspicari quis possit legendum esse *desinentes.* Cujusmodi locutio Marcellino est familiaris.

[d] MUTILORUM HOMINUM AGMINA.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epistola ad Furiam: *Noli in publicum subinde procedere, & spadonum exercitu præeunte, viduarum circumferri libertate.*

[e] SEMIRAMIDIS REGINÆ, QUÆ TEN. MARES CASTRAVIT OMNIUM PRIMA.] Consentit quidem Claudianus in Eutropium, ut jampridem notavit Delrio. Sed Clearchus Solensis Aristotelis discipulus in lib. 4. de moribus gentium, præclarum hoc inventum Medis tribuit, teste Athenæo in lib. 12. Κλέαρχος δ' ὁ Σολεὺς ἐν τετάρτῳ βίων προσαπτὸν αἰεὶ τῷ Μήδων τρυφῆς, καὶ ἔτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνουχίσαι τῶν περιοίκων. Mulieres verò castrare primi cœperunt Lydi, ut docet idem Athenæus in libro cit. & Constantinus Manasses. Gyges enim Lydorum Rex primus puellas castrasse dicitur, ut iis adolescentibus diutiùs uteretur, quemadmodum scribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in ξάνθις. At Græci hanc fœdam inhumanitatem semper detestati sunt. Argumento sit Periander Corinthius, qui cùm Corcyrensibus infensus esset, Principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem castrandos misit Sardes, ut narrat Herodotus lib. 3. & Diogenes Laërtius: quippe cùm nullus esset in tota Græcia, nedum Corinthi Medicus, qui id facinus suscipere auderet.

[f] VOCALI SONO, PERFLABILI TINNITU FIDIUM.] Sic restitui ex fide codicum scriptorum, Regii & Florentini: quibus Editio Rom. & Augustana adstipulantur. Sed nondum mihi persanatus locus videtur. Ac nisi me conjectura fallit, sic scripserat Marcellinus: *Vocali sono ac perflabili, tinnitúque fidium resultantes.* Eodem enim modo loquitur initio libri 30. *Et ædes pulsu nervorum, & articulato flatilique sonitu resultarent.* Quibus verbis duas Musicæ species complectitur, organicam & vocalem. sed organica duplex est: quarum altera in percussione consistit, altera in flatu. Organorum quippe alia sunt ἐντατὰ ἢ κρουστὰ; alia ἐμπνευστὰ, quibus etiam hydraulica continentur, ut ait Athenæus in fine libri 4. Omnia hæc complexus est Cicero in Orat.

tes. Denique pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis, organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiæque & histrionici gestus instrumenta non levia. Postremò ad id indignitatis est ventum, ut [a] cùm peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab Urbe præcipites; sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ veri, quíque id simularunt ad tempus: & tria millia saltatricum ne interpellata quidem, [b] cum choris totidémque remane-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

pro Sexto Roscio his verbis: *Ut quotidiano cantu vocum, & nervorum, & tibiarum tota vicinia personaret.* Nec secus Marcellinus noster in locis quos adduximus. Sed & Cassiodorus in libro de Musica: *Symphonia*, inquit, *est temperamentum sonitus gravis ad acutum, & acuti ad gravem, modulamen efficiens sive in voce, sive in percussione, sive in flatu.* Græci perinde ὀργανικὴν καὶ ᾠδικὴν μοῦσαν distingunt, ut videre est apud Dionysium Halic. in libro de compositione vocabulorum, & nominatim apud Auctores, qui de Musica scripserunt Græcè, Gaudentium, Aristidem, & ceteros: apud quos nihil frequentiùs occurrit quàm hæc λέξεως καὶ κρούσεως distinctio, id est vocalis & organicæ Musicæ: ac seorsum utrique proprias notas adsignant, quarum superiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in usum, ùt equidem judico, auloedorum, citharœdorum, eorúmque qui ad lyram canebant.

[a] CUM PEREGRINI OB FORMIDATAM HAUD ITA DUDUM ALIM. INOPIAM.] Sic Octavianus Augustus magna quondam sterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos, exceptis medicis & præceptoribus, Urbe expulit; ut ait Suetonius. Cujus exemplum secuti deinceps Romani, crebrò id usurpaverunt, adeo ut urbs æterna hanc ob causam malè audiret. * Testantur id Symmachus in lib. II. Epist. VIII. & Ambrosius in lib. III. de Officiis, cap. VII. ubi in eam Romanorum consuetudinem graviter invehitur. * Libanius in Antiochico pag. 366. de fecunditate agri Antiocheni loquens sic ait: οὕτω τῇ τε γῇ πρέπων ὄχλος ὁ παρ' ἡμῶν, τῷ τε ὄχλῳ τῆς γῆς ἡ φύσις. δι' ἧς οὐδέποτε τὸ ξένιον ἐξελαύνοντες ἀδικοῦμεν Δία διὰ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος· καίτοι παράδειγμα τὴν Ῥώμην ἔχοντες, ὃ τῆς ἀπορίας αὐτῶν, ὅμως ἂν τοῦτο συμφέρον, τῷ τῶν ξένων ἐλάσει πρὸς δεδοικὸς μάχεται. Id est: *Ita & agro conveniens incolarum multitudo apud nos est, & multitudini incolarum bonitas agri respondet: cujus ope numquam coacti sumus sævitiâ in peregrinos Jovem hospitalem offendere: tametsi nobis exemplum suppeteret urbis Romæ, quæ quoties inopiâ premitur annonæ, peregrinorum expulsione huic malo mederi solet.* Themistius quoque in Orat. 6. ubi Theodosium Imperatorem Orientis ab annonæ sollicitudine commendat. οὐκοῦν, inquit, δεῖ ἡμῖν ξενηλασίας συνεχοῦς καθάπερ τῇ μητροπόλει, φαρμάκου τῆς ἐνδείας χαλεπωτάτου. Id est: *Quare nihil nobis continua ac propè assidua peregrinorum expulsione opus est, perinde ac Origini nostræ: quod quidem omni penuria atrocius remedium est.* Quibus verbis Romam innuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in Orat. 4. * Eumdem Romanorum morem perstringit Libanius in lib. IV. Epistola 268. ad Rufinum Comitem Orientis, qui ob annonæ penuriam decreverat, ut peregrini Antiochiâ pellerentur. τὸ δ' αὖ περὶ τὸν σῖτον· σὺ μὲν καὶ ταῦτα ἄξια τῆς Ῥώμης τετόλμηκας. * Ceterùm peregrinos aliter sumit Marcellinus, quàm in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enim, & illius ævi Scriptores, peregrini opponuntur civibus Romanis. Post legem autem illam Caracallæ quâ omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data est, peregrini Romæ dicti sunt, qui non essent oriundi ex urbe Roma.

[b] CUM CHORIS TOTIDEMQUE REMANERENT MAGISTRIS.] Choros intelligo, qui saltatricibus, seu pantomimis præcinebant, de quibus præter Hieronymum in Chronico loquitur & Libanius in Orat. adversus Tisamenum initio: ἀπολλύνται δὲ ταχέως αἱ ὀρχησταί, καὶ μαγειρεῖαι αὐτούς τε καὶ ὅσοι περὶ αὐτούς, ὅθεν μὲν οὖν ἡγεμὼν ἐγένετο τοῦ χοροῦ· τότε δὲ πολλοῖς ἀρχόμενος αἰτήμασι, δι' ἀφ' ὧν, ἃ ποιῶν παρεῖχεν αὐτοῖς, ὧν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ, is est qui Magister chori dicitur in hoc Marcellini nostro loco, & à Philargyro in Eclogam 6. Virgilii. Apud Philonem de vita contemplativa, ἡγεμὼν καὶ ἔξαρχος vocatur. Hi Magistri in medio chori stantes complosione pedum ac strepitu cymbalorum, aut manus percussione modos dabant: unde & Mesochori sunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis: ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμὼν χορευόντων. De cymbalorum strepitu locus est elegans apud Ar-

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

rent magistris. [a] Et licet quocumque oculos flexeris, feminas adfatim multas spectare cirratas, quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum, adusque tædium [b] pedibus pavimenta tergentes, [c] jactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cùm esset aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique Nobilium (ut Homerici bacarum suavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus

rianum in Indicis: εἶδον δὲ ἔγωγε καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἐλέφαντα, καὶ ἄλλους ὀρχουμένους· κυμβάλοιν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖν ἔμπροσθεν προσηρτημένοιν, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κύμβαλον. ὁ δὲ ἐν μέρει τῇ προβοσκίδι ἔκρουε τὸ κύμβαλον ἐν ῥυθμῷ πρὸς ἑκάτερον τοῖν σκελοῖν. οἱ δὲ ὀρχούμενοι ἐν κύκλῳ τε ἐχόρευον ἐν ῥυθμῷ καθότι ὁ κυμβαλίζων σφίσιν ὑφηγεῖτο. Id est: *Vidi ego aliquando elephantum cymbalum pulsantem aliis saltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboscidem appenso. Ipse alternatim proboscide cymbalum in numerum ad utrumque crus pulsabat: reliqui circumstantes choreas ducebant, ac procedebant in numerum prout ille cymbalo præibat.* Ut plurimum tamen ferream regulam habebant Mesochori ex crepidis prominentem, qua & chori cantum, & Pantomimi ipsius gestum ac saltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro saltatoribus adversus Aristidem, ubi inter cetera sic ait: κλύειν δεῖ τοῖς ὀρχησταῖς εἰ δυνατὸν μείζονος, ὅς τι τοῦ χοροῦ διανάστας πρὸς τὴν χεῖρα, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐρυθμίαν· οὗτος δὲ ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ποδὸς οὐκ ἂν ἀποχρῶν ἦν. δεῖ δή τινα σιδηροῦ ὑποδήματος ἀπὸ τῆς βλαύτης ὁρμώμενον ἀρκοῦντας ἤχους ἐργάσασθαι. Ceterùm saltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec nisi pastores, nautæ, ejúsque farinæ homines: unius Pantomimi schemata ac gestus conspiciebantur: quem quidem ita moderari gestum oportebat, ut simul cum chori cantico procederet, simul inciperet, simulque desineret: quod συγκαταλύειν τῷ ᾄσματι dicit Libánius in Orat. citata.

[a] [Et licet feminas multas spectare cirratas, quibus, si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.] Ridiculum est dicere, plurimas tum Romæ fuisse saltatrices, virgines grandes ad tria millia, quæ si nupsissent, per ætatem jam trinos liberos singulæ domi habere potuissent: quasi ejusdem omnes ætatis, parium omnes essent in concipiendo, & in perferendo enitendoque partu virium: aut quasi etiam ætate ac viribus pares, etiam eodem (si placet) nuptas tempore, eumdem quoque singulas ac universas numerum liberorum, nec plus aut minus trinis necessariò parere, aut apud se hábere oporteret. Præterea *nixum liberorum* pro liberis quis umquam dixit? *Nixus*, est conatus & labor parturientis. Et post partum quidem conatus ille, vel labor aut nixus conquiescit evanescítque, nec de eo quidquam superest: superest autem aut *suppetit* tantùm infans, quem mulier enixa est. Sic igitur emendandum Ammianum existimo: *Quibus, si nupsissent, per ætatem jam nidus poterat suppetere liberorum*: sublato *ter*, quod ex ultima syllabâ præcedentis vocabuli *ætatem* inepta repetione ortum est, & nomine *nixus* in *nidus* unius litteræ mutatione converso. Sensus est, hasce saltatrices viragines, si maturè nupsissent, per ætatem domi jam habituras fuisse multitudinem parvulorum liberorum, quam metaphorâ ductâ ab avibus, *nidum liberorum* Ammianus vocat. Sic Plinius in capite III. libri XXXV. quam *liberorum turbam* dixit, mox *nidum sobolis* appellat his verbis: *Quorum verò clypeos in sacro, vel publico privatim dicare primus instituit Appius Claudius. Decora res, utique si liberorum turbam parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendant: quales clypeos nemo non gaudens faventque adspicit.* Juvenalis in Sat. v. imitatus Virgilium, qui garrulas aviculas in nido cubantes, *nidos loquaces* dixerat, tres infantes *nidum loquacem* nuncupat.

Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros treis
In gremium patris fundat simul: ipse loquaci
Gaudebit nido.]

[b] Pedibus pavimenta tergentes.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiosè: tergere enim pavimentum saltantes propriè dicuntur, quòd præ nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pavimentum autem Scenæ hîc intelligi clarum est, quæ tessellato opere sternebatur. * Glossæ veteres, πέλματον, pulpitum, pavimentum. *

[c] Jactari volubilibus gyris.] In codice Regio reperi *volvetur cyris*; neque secus in Editione Rom. nisi quod *tyris* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emen-

officiis retentabant. Nunc verò inanes flatus quorumdam, [a] vile esse quidquid extra Urbis pomœrium nascitur, æstimant, præter orbos & cælibes: nec credi potest, qua obsequiorum diversitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, ut in capite mundi, morborum acerbitates celsiùs dominantur, ad quos vel sedandos omnis professio medendi torpescit; excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat: additúmque est cautionibus paucis remedium aliud satis validum; ut famulos percontatum missos, quemadmodum valeant noti hàc ægritudine conligati, non antè recipiant domum, quàm lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis visa metuitur labes. Sed tamen hæc cùm ita tutiùs observentur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigrè vel usque Spoletium pergunt. Hæc Nobilium instituta. Ex turba verò imæ sortis & paupertinæ, in tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli [b] velabris umbraculorum theatralium latent, quæ Campanam imitatus lasciviam [c] Catulus in ædilitate sua suspendit omnium primus: aut [d] pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes: aut quod est studiorum omnium maximum, ab ortu lucis ad vesperam [e] Sole fatiscunt vel pluviis, per minutias auri-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

datione P. Castelli, quam equidem non damno. Malim tamen legere: *Jactari volucribus gyris.*

[a]* VILE ESSE QUIDQUID EXTRA URBIS POMOERIUM NASCITUR, ÆSTIMANT.] Idem dicit Themistius pag. 529.*

[b] VELABRIS UMBRACULORUM THEATRALIUM.] Apud Valerium Maximum, ex quo hæc desumta sunt, legitur *velorum umbraculis.* magis Latinè. Ceterùm de his theatralibus velis loqnitur Propertius lib. 4. Elegia 1.

Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro.
Pulpita sollemnes non oluere crocos

Quod distichon imitatus videtur Ovidius in Arte amandi lib. 1.

Tunc neque marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Plura de his velis notavit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17.

[c] CATULUS IN ÆDILITATE SUA.] Valerius Maximus id à Q. Catulo in ædilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admensus est noster Marcellinns: in quo vereor ne eum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio, Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum, cùm Capitolium dedicaret. Dedicavit autem Capitolium Catulus Q. Metello & Q. Hortensio Coss. Olympiadis 177. anno ultimo, ut scribit Cassiodorus in Chronico, & Phlegon in Olympiadum fragmento apud Photium: quod confirmat Cicero in Verrem de signis, quam orationem habuit Pompeio & Crasso Coss. sub anni finem, cùm Metellus & Hortensius jam Consules designati e ient. *Hoc loco*, inquit, *Q. Catulo, te appello: tuus est enim honos in illo templo, Senatus populique R. beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur, &c.* Quibus verbis satis innuit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse: quod sequentibus demum Coss. ut dixi, à Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus & Consularis erat, & Censorius, nedum Ædilis: immò & Princeps civitatis, ut scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. 10. hunc Catulum Curatorem Capitolii reficiundi nominat.

[d]* PUGNACITER ALEIS CERTANT.] Vide Chrysostomum in Homilia XV. ad populum Antiochensem pag. 197. & in Homilia VI. in Genesim sub finem.*

[e]* SOLE FATISCUNT VEL PLUVIIS.] Quanto ardore ad spectacula populus conveniret, illud vel maximè indicio est, quòd totos dies nudo capite in Circo vel in Theatro perstabat, Solis æstum aut imbrem excipiens. Quippe hæc spectaculorum lex erat, ut spectatores nudis capitibus

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT VII.

garum equorúmque præcipua, vel delicta ſcrutantes. Et eſt admodum mirum, videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Hæc ſimiliáque memorabile nihil vel ſerium agi Romæ permittunt. Ergo redeundum ad textum.

[a] Latiùs jam diſſimulatâ licentiâ oneroſus bonis omnibus Cæſar, nullum poſt hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeiis. Denique [b] Antiochenſis ordinis vertices ſub uno elogio juſſit occidi; ideo efferatus, quòd ei celebrari vilitatem intempeſtivam urgenti, cùm impenderet inopia, graviùs rationabili reſponderunt: [c] & periſſent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixâ conſtantiâ reſtitiſſet. Erat autem diritatis ejus hoc quoque indicium, nec obſcurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex vel ſeptem aliquoties [d] vetitis certa-

eſſent: quemadmodum ſcribit Baſilius in Homilia vi. in Hexameron: Καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς πανηγυρικοῖς θεσμοῖς αὐτὸς κρίνει, ὁ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς τὸ στάδιον γυμνῇ καθάπαξ τῇ κεφαλῇ διαγρηγορεῖν. Idem frequenter inculcat Chryſoſtomus, ut auditores ſuos ad audiendum excitet. Sic in Homilia iv. de verbis Eſaiæ pag. 871. οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἱδροῦσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα δέχονται, ἵνα γένωνται θεάτρου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνας ἴδωσι. Et in oratione iii. adverſus Judæos, de Olympiis quæ Antiochiæ celebrabantur, tomo 1. pag. 485. Καὶ γὰρ ἄτοπον, ἐν Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεατὰς ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσην καρτερεῖν ἀναμένοντας ἰδεῖν τίνα ὁ στέφανος ἀναδήσεται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θερμὴν δέχεσθαι τὴν ἀκτῖνα. Et hoc quidem in gymnicis dumtaxat & ſacris certaminibus ſtatutum ac uſitatum fuiſſe, indicare videntur ipſi ambo Baſilius & Chryſoſtomus. Sed tamen idem de Circenſibus ac de ceteris theatralibus ſcribit Chryſoſtomus in Homilia vi. in Geneſim, & in Homilia iv. de Anna, non procul ab initio. *

[Sed quomodo plebs Romana in ſpectaculis, *Sole fatiſcere vel pluviis* potuit, ſi (ut docet ibidem ipſemet Ammianus) etiamtum vela Romæ in uſu erant, quibus adductis Solis ardor refringebatur, ne apertis capitibus ſpectatorum noceret? An ſoli Senatores, ſoli optimates & divites Romæ ſub velis & in umbra ſpectabant, plebe excluſa, & radiis Solis ac imbribus expoſita? Cæſareæ quidem Cappadociæ, & Antiochiæ, atque etiam Conſtantinopoli vela theatralia uſui fuiſſe non puto: itaut Baſilius & Chryſoſtomus jure ſcribere potuerint, his in urbibus ſpectatores ſedentes uſque ad meridiem nudis capitibus radios Solis excipere conſueviſſe.]

[a] LATIUS JAM DISSIMULATA LICENTIA.] Faciliùs ſenſum intelligas quàm verba. Immò verba ſenſum planè ſubvertunt: quid enim ſibi volunt hæc? *diſſimulatâ licentiâ*. Omnino *diſſeminatâ* voluit dicere.

[b] ANTIOCHENSIS ORDINIS VERTICES.] Ut Romæ & Conſtantinopoli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant nomina perſcripta, ita & in civitatibus reliquis erat album Decurionum, cujus mentio fit apud Julianum in Miſopogone, & in Jure creberrimè. Qui Primores erant in hoc albo, ii *ordinis vertices* dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdotis ſub finem: Ἀνατόλιός τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνιτῶν λευκώματι τὰ πρωτεῖα ἔχων. Id eſt: *Anatolius erat quidam inter Primores curiæ Aſcalonitarum.* Hos *primarios curiarum* vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus, his verbis: *Tam primarios curiarum, quàm hos qui Magiſtratus gerunt atque geſſerunt, ſinceritas tua incitare debebit.* Vide titulum in Pandectis de albo ſcribendo. * Chryſoſtomus in Homilia xxxviii. in Epiſtolam priorem ad Corinthios, τοὺς τὰ πρῶτα πολιτευομένους appellat. *

[c] ET PERISSENT AD UNUM, &c.] De hac Galli Cæſaris crudelitate intelligendus eſt Libanius in Orat. de vita ſua, pag. 4. cùm ait: ζάλη τις κατελάμβανε τὸ κοινόν, ἐκ δὲ βασιλέως εἰς φόνον ὀργιζομένου· καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνο, τοὺς δ' ἐς κτείνειν ἰδεῖν, ἅπαντας ἀγχόνης. Inter quos & magiſtrum ſuum fuiſſe dicit: quem qua arte ex Galli manibus ſervaverit ibidem docet.

[d] VETITIS CERTAMINIBUS PUGILUM.] Lipſius lib. 1. Saturnalium cap. 12. hæc verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta ſpectacula lege Conſtantini Magni vetita fuerant. Equidem gladiatores πύκτας dici & πυκτεύειν libens conceſſerim, quip-

minibus pugilum vicissim se concidentium, perfusorúmque sanguine specie ut lucratus ingentia lætabatur. Accenderat super his incitatum propositum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium ut popoſcerat intromissa, [a] insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obscurissimis: quam Constantina exsultans, ut in tuto jam locata mariti salute, muneratam vehiculóque impositam, per regiæ januas emisit in publicum, ut iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel majora. Post hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni specie tenus adesset, Antiochensi plebi suppliciter obsecranti, ut inediæ dispelleret metum, quæ per multas difficiléſque cauſas affore jam sperabatur, non (ut mos est Principibus, quorum diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis) disponi quidquam statuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: [b] sed Consularem Syriæ Theophilum propè adstantem, ultima metuenti

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

pe cùm & Artemidori locus ille quem indicat Lipsius, id probet; & alter ejusdem Auctoris in lib. 5. cap. 59. ἀπηγχέλατο εἰς μονομαχίαν, καὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐπύκτευσεν ἀπότμητον πυξμίαν. & Eusebius lib. 8. Hist. cap. 17. & 18. Sed tamen gladiatores Latinè pugiles dici, vix in animum meum inducam. Nec quidquam obstat, quominus hic locus intelligatur de pugilibus qui cæstibus dimicabant. Nam cruenta hujusmodi pugilum fuisse certamina, satis constat ex Poëtis: apud quos victus, semper malè mulcatus & cruentus abit ex certamine.

[a] INSIDIAS EI LATENTER OBTENDI.] Codex Regius habet, *insidias in eum latenter obtendi*. In Editione Rom. *ein latenter obtendi*. Ceterùm hanc historiam fusiùs enarratam apud Zonaram unum reperi. Is in gestis Constantii scribit, Magnentium post Mursense prælium rebus jam ferè desperatis quemdam ex familiaribus clam misisse, qui Gallum Cæsarem Antiochiæ interficeret: eo consilio ut Constantium variis curis distineret, & ad Orientis tutelam averteret. Miles igitur cui cædes Galli mandata fuerat, quò occultior esset, apud anum quamdam divertit juxta fluvium Orontem. Jámque structis insidiis, ac multis militibus ad societatem adjunctis, vesperi inter cenam cum quibusdam consciis de ea re apertiùs loqui cœpit coram hospita anu, quam ob senium facilè contemnebant. Sed illa perceptis omnibus, cùm hospitem vino gravem obdormisse sensisset, clam tugurio egressa urbem petit, rémque omnem Cæsari aperit. Missi ilico milites Magnentianum illum corripiunt: atque ille tormentis admotis insidias confessus est: de confesso & consciis omnibus supplicium sumtum. Hæc Zonaras.

[b] CONSULAREM SYRIÆ THEOPHILUM.] Tres omnino erant provinciæ Syriarum ætate Marcellini, ut ipse infrà testatur, Phœnice, Cœle, & Palæstina: quarum singulæ Consularem habuere, ut est in Notitia Imperii Romani. Sed Cœle propriè Syria dicta est, teste Ammiano Marcellino infrà in hoc libro, ubi Orientis provincias describit, & Itinerario Burdigalensi. Ex quo apparet, aliter apud veteres Syriam Cœlen, aliter posteriori ætate terminatam fuisse. Nam antiqui Syriam Cœlen vocabant, propriè quidem eam quæ Libano atque Antilibano montibus concludebatur: latiùs verò sumto vocabulo omnem eam regionem, quæ supra Seleucidem in Ægyptum & Arabiam usque protenditur, ut docet Strabo lib. 16. Posteriores verò etiam Seleucidem ipsam usque ad Commagenem Cœles Syriæ nomine complexi sunt: ejúsque caput fuit Antiochia. Eunapius in vita Libanii: Λιβάνιον ἡ Ἀντιόχεια μὲν ἤνεγκεν· ἡ δὲ τῆς κοίλης καλουμένης Συρίας πρώτη πόλεων. In Tabula Peutingerorum, *Syria Colle* perperam nominatur. Sed hæc, ut dixi, propriè & κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur: ut apud Spartianum in Hadriano: *Antiochenses inter hæc ita odio habuit, ut Syriam à Phœnice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Ætate quippe Hadriani ūnus legatus Syriæ omnibus Syriarum provinciis præerat, iſque Antiochiæ sedebat: sed postea id quod Hadrianus cogitârat, impletum fuit. Syria enim à Phœnice separata est, seu potiùs Syriaca jurisdictio à jurisdictione Phœnices disjuncta. Utraque enim proprium Consularem habuit: sed Consularis Cœles Syriæ propriè & ἐξοχὴν Consularis Syriæ dictus. Hanc Consularis Syriæ dignitatem ita describit Marcellinus in lib. 23. *Antiochiam egressurus Heliopoliten quemdam Ale-*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

multitudini dedit, assiduè replicando, quòd invito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hæc vulgi sordidioris audaciam: & cùm ingravesceret penuria commeatuum, [a] famis & furoris impulsu, Eubuli cujusdam inter suos clari domum ambitiosam ignibus subditis inflammavit: rectorémque ut sibi judicio imperiali addictum [b] calcibus incessens & pugnis, conculcans seminecem laniatu miserando discerpsit. Post cujus lacrymosum interitum, in unius exitio quisque imaginem periculi sui considerans, documento recenti similia formidabat. Eodem tempore [c] Serenianus ex Duce, cujus ignaviâ populatam [d] in Phœnice Celsen antè retulimus, pulsatæ majestatis imperii reus [e] jure postulatus ac lege, incertum qua potuit suffragatione absolvi: apertè convictus, familiarem suum cum pilleo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum misisse fatidicum, quæritatum expressè an ei

xandrum Syriacæ jurisdictioni præfecit. Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, ut docet Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarii.

Namque pater quondam Tyrrhenis præfuit arvis,
Fascibus & senis credita jura dedit.

Hinc Consularitatis fasces in Cod. Theod. dicuntur, lege ult. ad legem Jul. de ambitu. Nec solùm fasces, sed & secures habebant, teste Cassiodoro lib. 6. formula 20.

[a] FAMIS ET FURORIS IMPULSU, EUBULI CUJUSDAM, &c.] Ita hunc locum & emendavi & interpunxi, partim ex MSS. codicibus, partim ex Editione Augustana. Emendationem verò hanc nostram egregiè confirmat Libanius in Oratione de vita sua, ubi hanc Antiochensis plebeculæ seditionem sic perstringit. εἰσβαλὼν ἐμοὶ κηδεστὴς ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἄρχοντα ἔφη τεθνεῶτα ἕλκεσθαι, παιδιὰν ποιουμένων τῶν κτεινάντων τὸν νεκρόν. Εὔβουλον δὲ σὺν τῷ παιδὶ δρόμῳ τοὺς λίθους ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὄρους τινὸς κορυφὰς ἀναφυγεῖν. τὸν δὲ ἁμαρτόντα τῶν σωμάτων, εἰς οἰκίαν τὴν ἐκείνου ἀφεῖναι τὸν θυμόν, καὶ καπνὸν ὑπὲρ σοῦ τοῦδε ἄγγελος. Id est: *Cognatus meus anhelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab interfectoribus trahi nuntiat. Eubulum verò unà cum filio evitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices evasisse: at populum cui corpora illorum elapsa essent, in ædes eorum effudisse iram: & hic, inquit, fumus incendii index est.* Julianus quoque in Misopogone ad calcem, eamdem tangit historiam his verbis: ἴδω ὑμᾶς ἀναμνήσειν ὧν ἑαυτοῖς ἐμποιοῦσιν ὡσεὶ δίκαια δρῶντες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθε· φέρων μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν φλόγα, καὶ ἀποκτείνας τὸν ἄρχοντα.

[b] CALCIBUS INCESSENS ET PUGNIS, CONCULCANS SEMINECEM.] Sic interpungendum esse hunc locum existimavi. Ceterùm Libanius in Orat. ad Theodosium A. de seditione Antiochena ait, hunc Theophilum, optimum alioquin Rectorem, dum Circenses spectaret, à quinque aut sex fabris ærariis proturbatum atque humi afflictum fuisse: ac Constantium eo fremore graviter commotum, illico misisse Strategium Præfectum Præt. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) ut in cædis auctores animadverteret. Venit igitur Antiochiam Strategius post Thalassii Præf. obitum, antequàm Domitianus successor in locum Thalassii missus fuisset. Theophilo autem Consulari Syriæ successit Nicentius, ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: quamquam ibi Νοκέντιος, exaratum est: & in MS. codice quem vidi, *ἰνοκέντιος* legitur. Sed Nicentium malo ex Libanii Epistolis, quas aliquando, si Deus juverit, in lucem edemus.

[c] SERENIANUS EX DUCE.] Ex Duce Phœnices intellige: quod confirmant ea quæ sequuntur. *Cujus ignaviâ populatam in Phœnice Celsen antè retulimus.*

[d] IN PHOENICE CELSEN.] Restituimus hoc loco Regii codicis * & Tolosani * scripturam, quam Editio quoque Romana agnoscit. P. Castellus *Cœlen* ediderat, imperitè ut solet. Nam Cœle pars est Syriæ, ut & Phœnice. Celse igitur castellum fuit in Phœnice, cujus tamen nulla, quod sciam, mentio fit apud veteres. Nisi fortè eadem sit Thelsea, castellum in Phœnice, cujus mentio fit in Notitia Imperii Romani, * & in Antonini seu Æthici Itinerario. *

[e] JURE POSTULATUS AC LEGE.] Sic correxi ex codice Regio, * & Tolosano. *

[a] firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, & cunctum. Duplexque iisdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum insontem atrox interceperat casus, & Serenianus dignus exsecratione cunctorum, innoxius [b] modò non reclamante publico vigore discessit. Hæc subinde Constantius audiens, & quædam referente Thalassio doctus, quem obiisse jam compererat lege communi: scribens ad Cæsarem blandiùs, adjumenta paullatim illi subtraxit, sollicitari se simulans, ne, [c] uti est militare otium ferè tumultuosum, in ejus perniciem conspiraret, [d] solísque Scholis jussit esse

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] Firmum portenderetur imperium, ut cup. et cunctum.] In omnibus exemplaribus hic locus prava interpunctione corruptus erat. Primus Sigismundus Gelenius, quem Frobenianæ Editioni præfuisse monuimus, emendavit: *Et junctum duplexque iisdem, &c.* contra fidem omnium librorum, & sine ratione. Cur enim junctum diceret Marcellinus utrumque facinus? Nos sola interpunctione commutata locum pristino nitori restituimus. * Emendationem verò nostram Codex Tolosanus nobis postea confirmavit. *

[b] Modo non reclamante publico vigore.] *Modò non* idem valet ac *tantumnon*, quæ ὑφ' ἓν scribi ac legi debent. Ut apud Græcos μόνον, & ὅσον ἤ apud Thucydidem.

[c] Ne quod militare otium fere tumultuosum.] In Editione Romana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P. Castellus, cui id propositum erat, ut nullam in Editione sua lacunam relinqueret, inserto eo vocabulo quod hactenus retinuere Editiones omnes, lacunam explevit prorsus infeliciter. Nam & dictio illa sensum hic nullum habet, & à scripta lectione nimium quantum discedit. In Regio enim codice * & Tolosano * legitur: *Ne vitiaet militare otium.* Neque aliter habuit codex Florentinus quo usus est Lindenbrogius. Unde non absurdè quis conjiciat ita legendum esse: *Ne, uti est militare otium ferè tumultuosum, &c.*

[d] Solisque Scholis jussit esse contentum Palatinis.] Scholæ generaliter dicuntur ædificia, ubi convenire solent homines plurimi, aut studendi, aut præstolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratiâ. Sic Scholæ in balneis dicebantur, ubi posteriores occupato à prioribus labro consistebant, teste Vitruvio in lib. 5. cap. 10. Eadem ratione Schola Quæstorum, Schola Galli, Schola Capulatorum, Schola Cassii, & Schola Xantha dicuntur apud Rufum & Victorem descriptione urbis Romæ. Erant enim loca, in quæ conveniebant Scribæ, Præcones Quæstorii, aut Ædilicii, aut aliorum Magistratuum. Verbi gratiâ, Schola Quæstorum, erant ædes in quas Scribæ Librarii Quæstorii coibant. Plerumque autem eæ Scholæ à Curatoribus aut Instauratoribus nomen sumebant, ut Schola Xantha dicta est, quam A. Fabius Xanthus Curator Scribis, Librariis, & Præconibus Ædilium Curulium refecerat, signísque & marmoribus ornaverat de sua pecunia, quemadmodum est in veteri Inscriptione apud Philandrum. Hæ Scholæ ferè porticibus adjungebantur, ut præter Plinium lib. 36. docent Festus & Victor suprà citati: solebántque statuis & imaginibus ornari. Vetus Inscriptio: SCHOLA. CUM. STATUIIS. ET. IMAGINIBUS. ORNAMENTISQUE. Habuerunt & milites Scholas suas. Nam Scholæ Speculatorum mentio fit in veteri Inscriptione. SCHOLA *Speculatorum Legionum I. & II. Adjutricum P. F. refecta per eosdem, quorum nomina infrà scripta sunt.* Ab hac origine Scholæ Palatinæ dictæ videntur, cohortes militum qui pro Palatio excubabant: eò quòd scilicet Scholas seu ædes haberent juxta Palatium. Quò referre soleo locum veteris Scriptoris apud Suidam in Διδεῖν. ὃς ἦν ἐν ἰσχύϊ τῷ τοιῷδε χρόνῳ, ἅπαντας αὐτὸν διδεῖν κατὰ τοὺς οἴκους τῶν λεγομένων σχολῶν εἰσοικίζων. Harum Scholarum meminit iterum Marcellinus infrà in hoc libro, cùm dicit: *Palatinarum primos Scholarum allocutus est mollius.* Erant autem omnes sub dispositione Magistri Officiorum, ut docet Notitia Imperii Romani, ubi ordine recensentur. Singulæ tamen Scholæ Tribunos atque etiam Comites habuerunt, ut patet ex lege unica Cod. de Comitibus & Tribunis Scholarum, lege 3. Cod. de Magistro Officiorum, lege 8. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus Comes in Chronico: *Romanus*, inquit, *Comes Domesticorum, & Rusticus Comes Scholariorum.* Denique Procopius in lib. 4. Gothicorum, pag. 363. de Indigisal qui ad Justinianum confugerat loquens, sic ait: ἄρχοντά τε κατεστήσατο αὐτὸν τῶν ἐπὶ τῇ παλατίῳ φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὕσπερ σχολὰς ὀνομάζουσιν. *Eum Justinianus Tribunum seu Comitem constituit*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

contentum Palatinis & [a] Protectorum, cum [b] Scutariis & [c] Gentilibus: & mandabat Domitiano, ex Comite Largitionum, Præ-

unius ex cohortibus, quæ ad Palatii custodiam deputata sunt, quas vulgò Scholas appellant. Atque hæ propriè Scholæ & simpliciter dicuntur, & milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui à præbitione tironum, & in Codice Justiniani non semel. Procopius in Anecdotis & Agathias in lib. ult. σχολαρίους appellant, eósque ter mille ac quingentos numero fuisse, & ampliora ceteris militibus accepisse stipendia testantur. Præter has Scholas, variæ quoque Scholæ fuerunt: sed eæ nonnisi cum additamento Scholæ dicebantur, ut Scholæ Domesticorum, Scholæ Protectorum, Scholæ Exceptorum, Singulariorum, Chartulariorum in utroque codice. Est & Schola Palatina in Codice Justiniani lege 2. de Judiciis: Schola scilicet Palatinorum, qui sacris largitionibus ministrabant: de quibus infrà dicturi sumus: sed hæc Palatinorum Schola nihil ad hunc Marcellini nostri locum. Quippe constat Cæsares eo tempore nec privatum ærarium, nec largitiones habuisse: ut docet Marcellinus lib. 21. initio, his verbis: *Cùm enim Cæsar in partes mitteretur Occiduas, nulla potestate militi quidquam donandi data, Ursulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, jusserat dari.*

[a] ET PROTECTORUM.] Præter Scholares, de quibus modò dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alii, qui majora quoque stipendia merebant, utpote qui majore pretio eam dignitatem assequerentur. Ii Domestici ac Protectores dicebantur, ut Procopius scribit in Anecdotis. Ac de Domesticis quidem dicemus infrà. Protectores autem dicti sunt, ex eo quòd Principis latus protegerent, ut docet lex 9. Codicis Theod. de Protectoribus. In Glossis Græcis ὑπασπιστὴς & ὑπερασπιστὴς dicuntur. Hegesippus lib. 1. cap. 44. *Hic erat Protector meus, cui credebam corporis semlis custodiam:* quæ conversa sunt ex his Josephi: ὁ ὑπερασπιστὴς ὁ ἐμὸς, ὁ σωματοφύλαξ. Horum alii in comitatu manebant; alii in provincias cum Comitibus & Magistris militum mittebantur, ut ex variis Marcellini nostri locis colligitur: idque disertè testatur Procopius loco citato: quidam etiam ad custodiam limitis ex ea Schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. Historiæ. ὁ δὲ γε τῶν μεθορίων λεγόμενος προτίκτωρ, (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ εἰς τοῦτο καταλεγόμενον ἀξίας τῆς βασιλείου προσεχέστερον) &c. Id est: *Protector autem limitis, (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) &c.* Addit Menander Protectorum limitis jam inde à priscis temporibus id officium fuisse, ut tabernacula apparerent, in quibus Legati Rom. ac Persarum congrederentur. Hujusmodi Protectorum qui limites & itinera custodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, & lege 3. de litorum & itinerum custodia. Horum Schola videtur fuisse sub dispositione Comitis Domesticorum. Primus autem eam instituit Gordianus junior, si Cedreno credimus. Sanè ante Constantinum eam fuisse, docent Excerpta de gestis Constantini, in quibus Constantius ejus pater, primùm Protector, dein Tribunus fuisse dicitur: & vetus Inscriptio ante Constantini tempora. FLORIO. BAUDIONI. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. Spartianus in Caracalla Protectorum meminit. [*] Hos Protectores describit Prudentius in Apotheosi his verbis:

Armiger è cuneo puerorum flavicomantum,
Purpurei custos lateris, deprenditur unus:
Nec negat: & gemino gemmata hastilia ferro
Projicit.

[b] CUM SCUTARIIS ET GENTILIBUS.] Hi inter Palatinas Scholas fuerunt, ut constat ex Notitia Imperii. Est itaque hîc figura, ἓν διὰ δυοῖν, quam Marcellino familiarem fuisse suprà monuimus. Ac Scutariorum quidem duas Scholas recenset Marcellinus. Nam lib. 26. meminit Equitii Scholæ primæ Scutariorum Tribuni: libro autem 25. Valentinianum memorat agentem Scholam Scutariorum secundam. Utriusque meminit Zosimus lib. 3. τῶν ἀμφὶ τὴν σκηνὴν δύο ταγμάτων οἷς σκουταρίοις προσαγορεύουσι. Præter has fuit etiam Schola Scutariorum clibanariorum, cujus meminit lex 9. Codicis Theod. de annona civica; & Schola Scutariorum sagittariorum.

[c] ET GENTILIBUS.] Et hi in comitatu Principis inter Scholares militabant, ut dixi. Sic autem appellati videntur, quòd ex gentilibus, seu barbaris conscripti essent. Sanè Procopius in Anecdotis scholares omnes ferè ex barbaris, Armeniis putà & Isauris conscriptos fuisse testatur. Gentiles autem propriè dicuntur barbari: & sic in Codice Theod. sumuntur lege unica de nuptiis Gentilium, & lege 1. de terris limitaneorum, & apud Ausonium in gratiarum actione ad Gratianum: *Voca Germanicum deditione Gentilium: Alamannicum traductione captorum.* Hujus autem Scholæ vetus & Constantino anterior appellatio est. Nam in Menologio Græcorum de Sergio & Bacchio

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

fecto, ut cùm in Syriam venerit, [a] Gallum, quem crebrò acciverat, ad Italiam properare blandè hortaretur & verecundè. Qui cùm venisset ob hæc festinatis itineribus Antiochiam, præstrictis palatii januis, [b] contempto Cæsare, quem videri decuerat, ad Prætorium cum pompa sollemni perrexit: morbósque diu causatus, nec regiam introiit, nec processit in publicum: sed abditus multa in ejus moliebatur exitium, addens quædam [c] relationibus supervacua, quas subinde dimittebat ad Principem. Rogatus ad ultimum, admissúsque in consistorium, ambage nulla prægressa, inconsideratè & leviter; *Proficiscere*, inquit, *ut præceptum est, Cæsar, sciens quòd si cessaveris*, [d] *& tuas & palatii tui auferri jubebo propediem annonas*. Hócque solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum ejus postea venit sæpius arcessitus. Hinc ille commotus, ut injusta perferens & indigna, Præfecti custodiam Protectoribus mandaverat fidis. Quo comperto Montius tunc Quæstor, [e] vafer quidem, sed ad lenitatem propensior, consulens in commune, advocatos Palatinarum primos scholarum alloquutus est molliùs, docens nec de-

legimus: ὁ μὲν Σέργιος πεφιμωμένος ἦν τοῖς χείλεσι τῷ φιμωτηρίῳ.

[a] GALLUM, QUEM CREBRO ACCEPERAT.] Hunc locum mendosum esse arbitror. Sic autem esse legendum existimo: *Gallum, quem crebrò acciverat, ad Italiam properare blandè hortaretur & verecundè.*

[b] CONTEMPTO CÆSARE, QUEM VIDERI DECUERAT.] Videri in hoc loco idem est ac salutari. Ita etiam Marcellinus usurpavit suprà, cùm dixit: *Excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat.* Neque aliter ἰδεῖν sumitur à Dione in Fragmentis quæ nuper edidimus, pag. 722. de Marco: ἐπείζετο δὲ τὴν ἀξιωματικὴν ἐν τῇ Τιβεριανῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει, πρὶν τὸν πατέρα ἰδεῖν. & apud Socratem lib. 6. cap. 20. Hist. eccl.

[c] RELATIONIBUS QUAS SUBINDE DIMITTEBAT.] Sic emendavi ex Codice Regio, cui Editio Rom. & Aug. subscribunt. De omnibus autem majoris momenti negotiis referre ad Principem judices & rectores solebant: eáque relatio propriè dicebatur. Exempla passim apud Marcellinum, & Symmachum, & priorem iis Plinium lib. ult. Epist. & in Codice exstant. Græcis ἀναφορὰ dicitur. Glossæ; ὑποβολὴ ἡ ἀναφορὰ πρὸς βασιλέα ἢ ἄρχοντα, *suggestio*. Suggestio tamen propriè sumta in hoc differt à relatione, quòd relatio est actorum & gestorum insinuatio: suggestio autem est, cùm Magistratus quilibet Principi salubre consilium suggerit. De his relationibus Domitiani loquitur Julianus in Epistola ad Athen.

[d] ET TUAS ET PALATII TUI AUFERRI JUBEBO PROP. ANNONAS.] Ministris ac Palatio Cæsaris annonæ & salaria ab Augusto dabantur. Ipse etiam Cæsar non secus ac apparitor aliquis annonas ab Augusto accipiebat: quod præter hunc locum docet Marcellinus in lib. 16. de Juliano loquens adhuc Cæsare: *Cùm enim legeret libellum, quem Constantius descripserat, prolicenter disponens quid in convivio Cæsaris impendi deberet.* Porrò palatinam annonam curabat Præfectus Prætorio, ut testatur Cassiodorus in formula Præfecturæ Prætorianæ. Inde est, quòd Domitianus Præfectus Præt. minatur Cæsari, nisi quamprimùm proficiscatur, annonas ipsius Palatio se ademturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quæ cum Marcellino unicè consentiunt. ὁ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παραγενόμενος, πάνυ ἀδεξίως τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο, ἀναχωρεῖν ἐπιτάξας τῷ Καίσαρι προσιόντα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλήσας εἰ μὴ πείσοιτο, τὰς σιτήσεις τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἐπισχεῖν. Notetur interim inscitum & illiberale Domitiani ingeniumi, planéque origini suæ respondens. Fuit enim vilis operarii filius, ut Libanius docet in Orat. pro Thalassio nondum edita. ὁ δὲ Δομιτιανὸς ὁ καλὸς μὲν ἀποδεικνὺς ἀδίκους καὶ ἐλέγξων· οἱ δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος.

[e] ASPER QUIDEM, SED AD LENITATEM PROPENSIOR.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? & si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt hæc planè ἀσύστατα. In Editione Romana legebatur, *Afen quidem:* neque aliter in codice Regio

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

cere hæc fieri, nec prodesse: [a] addénsque vocis objurgatorio sono, quòd si id placeret, [b] post statuas Constantii dejectas, super adimenda vita Præfecto conveniet securiùs cogitari. His cognitis, Gallus ut serpens appetitus telo vel saxo, jámque spes extremas opperiens, & succurrens saluti suæ quavis ratione, colligi omnes jussit armatos: & cùm starent attoniti, districta dentium acie stridens. *Adeste*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Montius nos tumore insitato quodam & novo, ut rebelles & majestati recalcitrantes Augustæ, per hæc quæ strepit incusat: iratus nimirum, quòd contumacem Præfectum, quid rerum ordo postulat, ignorare dissimulantem, formidine tenus jusserim custodiri.* Nihil morati post hæc militares, avidi sæpe turbarum, adorti sunt Montium primùm, qui divertebat in proximo, levi corpore senem, atque morbosum: & hirsutis resticulis cruribus ejus innexis, divaricatum sine spiramento ullo adusque Prætorium traxere Præfecti. Et eodem impetu [c] Domitianum præcipitem per scalas, itidem funibus constrinxerunt: eósque conjunctos per ampla spatia civitatis acri raptavere discursu. Jámque artuum & membrorum divulsa compage, superscandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, velut exsaturati mox abjecerunt in flumen. Incenderat autem audaces usque ad insaniam homines ad hæc, quæ nefariis egere conatibus, [d] Luscus

priùs scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *vafer quidem*: quam emendationem longè præferendam existimavimus vulgatæ lectioni, quæ P. Castellum habet auctorem.

[a] ADDENSQUE VOCES OBJURGATORIO SONO.] Conjecturæ nostræ hîc aliquantum indulsimus. Edi enim curavimus, *vocis objurgatorio sono*: quod & longè elegantius est, & Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem similiter loquitur: *Antoninus ambitiosè prægrediens agmina, ab Ursicino agnitus, & objurgatorio sono vocis increpitus, &c.* & in lib. 27. initio.

[b] POST STATUAS CONSTANTINI DEJECTAS.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles ferè à dejectione statuarum & imaginum Augusti defectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino: *In oppido vicino statim Maximini statua atque imagines deposita sunt.* & in Gordianis: *Appellato igitur Gordiano Imp. juvenes qui auctores ejus facinoris erant, statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, ut id exemplis firmare, penè idem sit quod meridie facem accendere. Ceterùm ex his quæ diximus, satis perspicuum fit legendum esse, *post statuas Constantii dejectas*: quod confirmat Zonaras his verbis: Μοντίου δὲ τοῦ κυαίστορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς φανερὰν τυραννίδα ταύτην αὐθάδως λέγοντος, ἐπὶ χαλεπήνας ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξαφθεὶς, καὶ αὐτὸν ὑπὸ δεσμοῖς ἐποίησε, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἄμφω παρέδωκε. Id est: *Cùm autem Montius Quæstor factum reprehenderet, & in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Cæsar, & ab uxore quoque incitatus, eum in vincula compegit, ac brevì ambos militibus tradidit.*

[c] DOMITIANUM PRÆCIPITEM PER SCALAS.] Scalæ sunt gradus, quibus ad superiora ædium adscenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet, *Escalier.* Græci quoque à similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δ' ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀνεγηοχότα τὸν ἵππον, εἰς τὸ κοιτωνίσκον εἰσαγηοχέναι. Id est: *Equisonem verò duabus scalis perductum equum in cubiculum induxisse.* Sic etiam loquitur Martialis in eo versiculo:

Et scalis habito tribus sed altis.

[d] LUSCUS QUIDAM CURATOR URBIS.] Curator est is qui pecuniam Reipublicæ & generaliter quidquid ad rem civitatis pertinet administrat, ut notum est ex Pandectis Juris: qui Græco vocabulo Logista nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo multandi. Glossæ veteres de Magistratibus: *Curator*, φροντιστὴς καὶ λογιστής. Eorum officium λογιστεία dicitur in lege 15. D. de excusatione tutorum. λογιστεία πόλεως ἐστ

quidam Curator urbis subitò visus : [a] eos ut ejulans [b] bajulorum præcentor , ad expediendum quod orsi sunt incitans vocibus crebris : qui haud longè postea ideo vivus exustus est. Et quia Montius inter dilaniantium manus spiritum efflaturus , Epigonium & Eusebium , [c] nec professionem , nec dignitatem ostendens , aliquoties increpabat : qui sint hi , magnâ quærebatur industriâ , & ne quid intepesceret , [d] Epigonius è Lycia philosophus ducitur,

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

[a] ἐς ἀριθμὸν μιᾶς ὅπως τῆς ἐπιτροπῆς. quæ minùs rectè interpretatus est doctissimus vir Ant. Augustinus : *Rationes civitatis ne pro una quidem tutela cedunt.* Cùm vertere debuisset : *Curatio civitatis ne pro una quidem tutela cedit.* Et λογιστεύειν Curatoris officio fungi dixit * Philostratus de vitis Sophistarum in Nicete , * & Eusebius lib. 9. hist. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuisse dignitatem vel illud evincit , quòd Marcus Curatores multis civitatibus è Senatu dedit , quò latiùs Senatorias tenderet dignitates , teste Capitolino. Et alioquin mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari , ut docet vetus Inscriptio : *Curator. Reip. Bergomensium. Datus. ab. Imp. Trajano. Curator. Reip. Comensium. Datus. ab. Imp. Hadriano.* Certè Curator celsæ Carthaginis , vir Clarissimus dicitur in Collatione Carthaginensi. Sic explicare soleo locum illum Procopii in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἦν δέ τις Δημήτριος Κεφαλλὴν τὸ γένος, ὃν ἐπίτροπον βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσατο : & in Anecdotis , pag. 55. ὁ ἐν τῇ πόλει Δάρας ἐπιτροπεύων. Sanè in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus , Procuratores civitatum cum Curatoribus junguntur : *Nullus Decurionum ad procurationes vel curas civitatum accedat , nisi omnibus omnino muneribus satisfecerit patriæ , vel ætate , vel meritis.* Curatores Kalendarii Reip. cum his aut iidem fuerunt , aut sanè iis subditi. Eorum mentio in lege ult. D. de muneribus & honoribus. ubi Curatores Calendarii distinguuntur à Curatoribus , qui ad colligendos publicos civitatum reditus eligi solent.

[a] EOS UT EJULANS BAJULORUM PRÆCENTOR.] Princeps Editio Romana hunc locum sic exhibet : *Eoque ut eeilaus baj. præcentor.* Ex quo P. Castellus audacter eam lectionem exsculpserat : *Cùmque eo ut enilaus.* Secuta est Editio Augustana quæ portentum nominis *Vtenilaum* nobis prodidit. Sed Sigismundus Gelenius , qui id nomen meritò rejiciendum censebat , edere maluit : *Cumque eo Stenelaus.* Nos in codice Regio * & Tolosano * disertè scriptum reperimus : *Eósque ut ejulans bajulorum præcentor.* Quam veram esse scripturam minimè dubitamus. Hæc enim cuncta referuntur ad Curatorem illum urbis nomine Luscum. (nisi tamen Luscus ibi μονόφθαλμον significat , [aut nisi Lusius legendum est.]

[b] BAJULORUM PRÆCENTOR.] Bajuli videntur hîc esse νεκροφόροι , qui vespillones dicuntur. Glossæ veteres , *bispillo νεκροθάπτης.* Fulgentius Planciades in expositione sermonum antiquorum , *Vispillones* , inquit , *dicti sunt bajuli.* * Sic apud Augustinum in Epistola xix. ad Hieronymum : *Non erit pius deductor & bajulus corporis , sed impius sepulturæ violator.* * Denique Petrus Chrysologus sermone 121. *In obsequium divitis migrat hîc tota civitas cùm funus effertur : pauper vadit solus : pauperum duorum portat ministratio bajulorum.* Itaque bajulorum ejulans præcentor , erit tibicen qui vispillonibus præcinebat. Nam funera olim efferebantur ad tibiam , ut notum est : unde Antigenidas celebris tibicen nihil æquè se laborare , & animo angi dicebat , quàm quòd monumentarii choraulæ tibicines dicerentur , ut ait Apuleius in Florida 1. quamquam Dio in Orat. 49. id dictum Ismeniæ tribuit. ἔφη δέ τις τῶν ὀλίγῳ πρότερον φιλοσόφων τῆς Ἰσμηνίου τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν , τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. Hanc explicationem confirmat vox *ejulans* , quæ additur præcentori. Aliter quoque explicari potest hic locus , ut præcentores bajulorum sint ii , qui Græcè ἐργοδιῶκται dicuntur , qui bajulos seu ἀχθοφόρους ad opus excitant , non secus ac portisculi seu celeustæ remiges , qualis Meriones apud Homerum Ἰλ. ψ. & hanc explicationem confirmant ea quæ sequuntur.

[c] NEC PROFESSIONEM , NEC DIGNITATEM OSTENDENS.] Montius Quæstor paullò antequàm extremum spiritum redderet , Epigonium & Eusebium sæpiùs nominaverat : sed cujus professionis aut dignitatis essent , non addiderat. Professio igitur est conditio seu ars cujusque : dignitas verò honores , & locum , & natales quoque comprehendit , ut apparet ex Gestis purgationis Cæciliani , ubi legitur : *Zenophilus V. C. Consularis dixit : Cujus conditionis es? Victor dixit : Professor sum litterarum Romanarum. Zenophilus V. C. dixit : Cujus dignitatis es? Victor dixit : Patre Decurione Constantinensium , avo milite : in Comitatu militaverat.* *

[d] EPIGONIUS E LYCIA PHILOSOPHUS.] Regii codicis auctoritatem se-

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

& [a] Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento, concitatus orator: cùm Quæstor non hos, sed [b] Tribunos Fabricarum insimulasset, [c] promittentes armorum si novas res agitari comperissent. Iisdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paullò antè agens palatii Cæsaris curam, ad Mesopotamiam missus à socero, per militares numeros immodicè scrutabatur, an quædam altiora meditantis jam Galli secreta susceperint scripta: qui compertis Antiochiæ gestis, per minorem Armeniam lapsus, Constantinopolim petiit, exindéque per Protectores retractus, artissimè tenebatur. Quæ dum ita struuntur, indicatum est apud Tyrum indumentum regale textum occultè, incertum quo locante, vel cujus usibus apparatum. Ideóque rector provinciæ tunc pater Apollinaris, ejusdem nominis, ut conscius ductus est: aliíque congregati sunt ex diversis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Jámque lituis cladium concrepantibus internarum, non celatè, ut antea, turbidum sæviebat ingenium, à veri consideratione detortum: & nullo impositorum vel compositorum fidem sollemniter inquirente, nec discernente à societate noxiorum insontes, velut exturbatum è judiciis fas omne discessit: & causarum legitima silente defensione, [d] carnifex rapinarum sequester, [e] & obductio capitum, & bonorum ubique multatio versabatur per Orientales provincias: quas recensere puto nunc opportunum, absque Mesopotamia, jam digesta cum bel-

cutus Epigonium ubique scribendum curavi, quomodo & Rom. Editio habet interdum. Fuit & quidam Epigonus philosophus paullò post hæc tempora, Lacedæmone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum, nisi etiam Ἐπίγονος ibi scribendum est. In Concilio Carthaginensi Ἐπίγονος ἐπίσκοπος memoratur, qui in veteri versione Latina ferè Epigonus dicitur.

[a] EUSEBIUS E MYSIA PIETATIS COGNOMENTO.] Longè variant Mss. codices, quos & Lindenbrogius & Gruterus viderunt. In iis enim legitur: *Eusebius ad dimissa pictacas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet: *Eusebius ab dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet: *Eusebius ab Emissa Pictacas cognomento.* Quod & viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animadverti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *Pittacas*, eodem errore quo pictacium vulgò scribi solet pro pittacio. Tractúmque illud cognomentum videtur à pittaciis, quæ secum fortè Eusebius semper circumferebat. * In Ms. Tolosano reperi *Pictas.* *

[b] TRIBUNOS FABRICARUM INSIMULASSET.] Antiochiæ erant Fabricæ scutorum & armorum, ut docet Notitia Imperii Romani, sub dispositione Magistri Officiorum. His Fabricis præerant Tribuni: ut præter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunum miserat Fabricæ Cremonensis.* Fabricæ Antiochensis mentio est quoque in lege 1. Codicis Theod. de Fabricensibus, & in lege 8. de Metatis.

[c] PROMITTENTES ARMORUM SI NOVÆ RES AGITARI COMPERISSENT.] Duplici barbarismo fœdatus est hic locus, qui fortasse sic supplendus est: *Adminicula promittentes armorum si novas res agitari comperissent.*

[d] CARNIFEX RAPINARUM SEQUESTER.] Id est internuntius. Videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit: *Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cùm viderent ea facilitate Pratorem, ut ab eo servorum sceleris conjurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio redimeretur.* Atque ita apud Lucanum sumitur sequester in lib. x. *Orator Regis pacisque sequester.*

[e] ET OBDUCTIO CAPITUM.] Obductionem pro obnuptione posuit. Al-

la Parthica dicerentur, & [a] Ægypto, quam necessariò aliud rejeci ad tempus.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

CAPUT VIII.

Superatis Tauri montis verticibus, qui ad solis ortum sublimiùs attolluntur, Cilicia spatiis porrigitur latè distentis, dives bonis omnibus terra: ejúsque lateri dextro adnexa Isauria, pari sorte uberi palmite viret & frugibus multis: quam mediam navigabile flumen Calycadnus interscindit. Et hanc quidem præter opida multa, duæ civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci Regis, & [b] Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæsar. [c] Isaura enim antehac nimiùm potens, olim subversa ut rebellatrix interneciva, ægrè vestigia claritudinis pristinæ monstrat admodum pauca. Ciliciam verò, quæ Cydno amne exsultat, [d] Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis: (hanc condidisse Perseus memo-

ludit enim ad illud antiqnum: I, lictor, caput obnubito.

[a] ET ÆGYPTO.] Miror certè Ægyptum inter provincias Orientis recenseri: quippe cùm & ex Notitia Imperii, & ex innumeris Auctoribus constet Ægyptum ab Orientis provinciis sejunctam fuisse. * Sed mirari tandem desii, postquàm didici Ægyptum & Mesopotamiam olim sub dispositione Comitis Orientis fuisse. Id me docuit vetus Inscriptio, quæ sic habet: M. MÆCIO MEMMIO. FURIO. BALBURIO. CAECILIANO. PLACIDO. C. V. COMITI. ORIENTIS. ÆGYPTI. ET. MESOPOTAMIÆ. CONSULI ORDINARIO, &c. Consul hic Placidus fuit cum Romulo, principatu Constantii Aug. anno Christi 343. hoc est eisdem temporibus, quæ heic describit Marcellinus.*

[b] CLAUDIOPOLIS.] Hujus civitatis mentio apud Constantinum Porphyrogennetum in libro 1. περὶ θεμάτων cap. x. Et inter Episcopos qui Nicæno & Chalcedonensi Conciliis subscripsere, Etesius & Theodorus recensentur Episcopi Claudiopolis in Isauria. * Deniqne in Actis Martyrum Tarachi, Probi & Andronici: *Tarachus dixit: Militaris sum, Romanus: natus autem Claudiopoli civitate Syriæ.* Scribe, *civitate Isauriæ.* Meminit ejus & Socrates in lib. 3. capite 21.*

[c] ISAURA ENIM ANTEHAC NIMIUM POTENS.] Ex provinciæ nomine urbem fecimus. Nam cùm *Isauria* priùs legeretur, restituimus *Isaura*, quæ urbs fuit Isauriæ. Atque hæc emendatio debetur codici Valentino, à quo non multum discrepat codex Regius. In eo enim scriptum reperi *Isaurenim.* Editio Romana habebat *Isaurmin.* Sed vera lectio est *Isaura*, de qua hæc scribit Stephanus Byzantius: Ἴσαυρα ἐσχάτη πόλις Ἰσαυρίας· ἡ δὲ Ἰσαυρία μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Κιλικίας περὶ τῷ Ταύρῳ. Χάραξ δὲ θηλυκῶς. τὸ ἐθνικὸν Ἰσαυρεὺς καὶ Ἴσαυρος. Sic enim cum locum legimus. *Isaura*, inquit, *in neutro genere urbs Isauriæ est. Est autem Isauria Lycaoniam inter & Ciliciam Tauro monti acclinis. Charax tamen Isauram in feminino dixit. Incolæ Isaurenses dicuntur, & Isauri.* Sanè Strabo τὰ Ἴσαυρα semper appellat in neutro. Ptolemæo quoque Ἴσαυρα ambigua generis notatione dicitur. Florus Isaurum vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus Siculus lib. 18. τὴν Ἰσαύρων πόλιν. Apud Plinium in lib. 4. Isaura Ciliciæ mediterranea urbs ponitur. Bis antem eversam olim hanc urbem in historiis legimus: primùm à Perdicca sub Alexandri Magni obitum, nt narrat Diodorus lib. 18. postea à Servilio Isaurico, ut testatur Strabo lib. 14. & Florus, cujus hæc sunt verba: *Validissimas urbes eorum, & diutinâ predâ abundantes, Phaselin, & Olympon evertit; Isaurûmque ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit.* Hujus urbis meminit etiam Pollio in Trebelliano: *Palatium sibi in arce Isaura constituit.* vulgò legitur *Isauria.*

[d] TARSUS. HANC CONDIDISSE PERSEUS MEMORATUR.] Idem scribit Solinus cap. 41. & Cedrenus ac Suidas in Μέδουσα. Vetus scholiastes Juvenalis ad illum versum Satyræ 3.

—ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.

Sic annotat: *Apud Tarsum civitatem Ciliciæ, quam preterfluit amnis Cydnus: cujus urbis conditor Perseus, qui nomen civitati ex facto dedit, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit.* Doctè quidem, nam ταρσὸς talum significat Græcè: sed præter mentem Juvenalis, qui de pinna Pegasi, non Persei loquitur, ut satis patet. Et verò à Pe-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

ratur, Jovis filius & Danaës, vel certè [a] ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & [b] Anazarbus auctoris vocabulum referens: [c] & Mopsuestia, vatis illius domicilium Mopsi, quem à commilitio Argonautarum, [d] cùm aureo

gasi pinna denominatam Tarsum prodit Dionysius de situ Orbis. Sed à talaribus Persei ita dictam celebrior ac testatior fama est: unde Persea Tarsos à Lucano dicitur in libro 3. Et Nonnus in lib. 18. Dionysiac. de Perseo Tarsi conditore canit his versibus:

—εὐπήληκος ὅπλοιο πεσόντος
Γέντα κορυσσομένω διαυγέα Κύδνον ἰάνας·
ἀλλ' ὁ φίλος, καὶ ἔρασαι ὑπείρομεν εἰκέ πατρὸς
Ἀνδρομέη περ' Κιλίκεσσι νεόκτιστον ἄστυ χαράξαι.

Idem in libro 41. inter antiquissimas urbes memorat Tarsum:

Οὐ τότε Ταρσὸς ἔην περιμήκετος.

Et paullò pòst:

Ταρσὸς ἀειδομένη περιτέπολις.

* Ex quibus intetpretandus videtur locus Basilii Seleuceni in libro II. de Thecla capite XIII. Μακαριός τις Ταρσοῦ τῆς κατὰ Κιλικίαν ταύτης ἐπίσκοπος, πόλεως ὅτι τε κάλλει καὶ μεγέθει καὶ οἷς ἂν ἁπλῶς ἡ πόλις λαμπρά καὶ εὐδαίμων γνωρίζοιτο πάντη ἐπηγλαϊσμένης, καὶ τῷ πρώτῃ μάλιστα τῆς ἰδέας ἀρξαμένη, καὶ πρώτη πάντων προβάλλει τοῖς ἐξ ὅπλων ἐν γῆς ὀρμωμένοις περὶ τὴν ἰδέαν. *

[a] EX ÆTHIOPIA PROFECTUS SANDAN.] Sanè Sandan nomen usitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti præceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδωρος ὁ Σάνδων dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, & Herodes Atticus, & Apion Plistonices dicti fuere. Ceterùm σάνδων, an σάνδαν dixeris, parum refert. Sunt enim hæ litteræ apud Græcos permutabiles, ut παιὼν & παιὰν, θῶκος & θᾶκος, ac similia. Ceterùm hunc Sandonem unus, quod sciam, commemorat Basilius Seleucenus in lib. 2. de Thecla capite 15. his verbis: καὶ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ὡρμηντο τῆς Σανδακίδος τε καὶ Σάνδα τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἀμφιτρύωνος. Quibus verbis Tarsum significari aio, à Sanda Herculis filio conditam. Quòd si Sandan Herculis filius fuit, quomodo *ex Æthiopia* profectus heic dicitur? In optimis codicibus Regio & Vaticano scriptum est *ex Æchio profectus*. Unde suspicor legendum esse, *Ex Chio profectus Sandan*, &c. * Præter hunc Sandonem fuit & quidam affinis nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderim condidit, teste Apollodoro in Bibliotheca.

[b] ANAZARBUS AUCTORIS VOCABULUM REFERENS.] Azarbas enim ejus urbis conditor fuisse dicitur à Stephano Byzantio: Ἀνάζαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Αζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidæ Lexico Zarbas nominatur. Hanc priùs Cyindam ac deinde Diocæsaream appellatam, ait vetus Scriptor apud Suidam: eâque terræ motu subversâ Nervæ temporibus, Anazarbum quemdam Senatorem eò missum à Principe, urbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. Sed hæc futilia sunt, cùm satis constet Anazarbum ante Nervæ tempora vocitatam fuisse. Nam & Dioscorides ἀναζαρβεὺς indigitatur: & Plinius in lib. 4. ejus urbis meminit: *Intus*, inquit, *dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæsareaugustani.* Taceo quòd Diocæsaream ab Anazarbo distinguit Ptolemæus in Ciliciæ descriptione. Duas enim urbes Ciliciæ ponit, Διοκαισάρειαν, & Καισάρειαν τὴν πρὸς Ἀναζάρβῳ. Hæc urbs postquàm Cilicia in duas provincias discissa est, metropolis fuit Ciliciæ secundæ, ut docet Evagrius lib. 4. & Hierocles in Itinerarii Comite: ὑπὸ ἡγεμόνα Κιλικίας δευτέρας ὑπὸ ἡγεμόνα· πόλεις θ. Ἀνάζαρβα μητρόπολις. Anazarba quoque dicitur in Suidæ Lexico, & apud Zonaram in Nicephoro Phoca, ubi Ἀνάζαρβα habent vulgatæ Editiones.

[c] MOPSUESTIA, VATIS ILLIUS DOMICILIUM MOPSI, QUEM.] Hîc sine dubio fallitur Marcellinus, qui duos Mopsos inter se confudit: Mopsum scilicet Mantûs & Apollinis filium, cum altero Mopso Ampyci filio, & Chloridis Orchomeni filiæ. Prior Argivus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum comes extitit, ut canit Apollonius Rhodius in lib. 1.

Ἦλυθε δ' αὖ Μόψος Τιταρήσιος, ὃν περὶ πάντων Λητοΐδης ἐδίδαξε θεοπροπίας οἰωνῶν.

De quo etiam Hesiodus in hoc versu:

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τιταρήσιον, ὄζον Ἄρηος.

Uterque porrò vates fuit, teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hic Thessalus Mopsus, verùm alter ille Argivus condidit: qui post Troiæ excidium unà cum Amphilocho in Ciliciam profectus, Mallum, & alias urbes in ora Ciliciæ condidit: ut scribit Strabo in lib. 14. & Euphorion poëta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. 1. de Divinatione: *Amphilochus*, inquit, *& Mopsus Argivorum Reges fuerunt; sed iidem augures: iique urbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderunt.* Unde & Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur à Tertulliano in lib. de Anima.

[d] CÙM AUREO VELLERE DIREPTO REDI-

vellere

vellere direpto redirent, errore abstractum, [a] delatúmque ad Africæ litus mors repentina consumpsit: & ex eo, cæspite Punico tecti [b] manes ejus heroïci, dolorum varietati medentur plerumque sospitales. Hæ duæ provinciæ bello quondam Piratico catervis mistæ prædonum, à Servilio Proconsule missæ sub jugum, [c] factæ sunt vectigales. Et [d] hæ quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua positæ, [e] ab orbe Eoo monte Amano disparan-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

RENT.] Primus Sig. Gelenius hunc locum interpolaverat. In Romana enim Editione legebatur, *direptore diem terrore abstractum.* Quod mutare minimè ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cùm nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendavit: *Quem à commilitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, & errore abstractum, &c.* Quod equidem probare non possum: hi enim reduces dicuntur, qui salvi & incolumes in patriam reversi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi periit, ut subjicit noster Marcellinus. Quo modo igitur eumdem reducem appellaret? Sed omnino vera est lectio, quam ex optimo codice Regio restituimus. In eo enim legitur: *Cùm aureo vellere direpto redirem, terrore abst. &c.* Unde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpsimus.* Vaticanus codex planè consentit cum Regio. In Ms. autem Tolosano emendatum est: *rediret, errore abstractum, &c.*

[a] DELATUMQUE AD AFRICÆ LITUS MORS REP. CONSUMPSIT.] De Mopso Lapitha Ampyci filio, Argonautarum comite, id verissimum est; non de illo Mopsuestiæ conditore. Apollonius lib. 1. Argonaut.

—αἶσα γὰρ ἦεν
Αὐτὸν ὅμως, Μόψον τε δαήμονα μαντοσυνάων
Πλαγχθέντας Λιβύης ἐπὶ πείρασι δῃωθῆναι.

Et lib. 4. eum à serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli juxta urbem Teuchita humatum perhibet his versibus:

Ἄλλοι δὲ Σίντιν, οἵ τε πυγχείρων πάλας
Μύρμηκας αἰάζοντες ἐκβεβρασμένοι·
Μόψον Τιταιρώνειον ἔνθα ναυάται
Θασόντα Δαρχύνοντο.

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cujus locum mox producemus. Quod si ita est, malè hîc Africæ litus, & cæspitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facilè defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt; inter quos est Apuleius, & Tertullianus. Apollonius certè in Libya dixit, itémque Seneca in Medea Actu 3.

—*Libycis arenis*
Omnibus verax, sibi falsus uni,
Concidit Mopsus.

[b] MANES EJUS HEROICS MORBORUM VARIETATI MEDENTUR.] Mopsi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica provincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenæus, ut tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. ubi Mopsum Argivum cum Thessalo confundit. Ait enim Mopsum & Amphilochum floruisse belli Trojani temporibus: Mopsum tamen paullò antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum: additque, quod ad hunc locum facit: Φασὶ δὲ τὸ Μόψου τελευτήσαντος μαντεῖον πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον βάττον. Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum passim in Africa cultum perhibet: *Quippe cùm eos Deos appellent, qui ex eodem numero justè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, prænomine postea ab omnibus præditi, fanis & cerimoniis vulgò advertuntur, ut in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopsus.* Tertullianus denique in lib. 2. ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, & Bœotum Amphiaraum. Ceterùm Mopsi quoque alterius Argivi oraculum fuit in Cilicia, ut scribit Tertullianus in lib. de Anima: *Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Mopsi in Cilicia.* Vulgò *in Sicilia* legitur mendosè.

** [c] FACTÆ SUNT VECTIGALES.] Id est stipendariæ vel tributariæ. Sic C. Memmius in oratione sua apud Sallustium in Jugurtha: *Reges & populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere.* Idem Sallustius in conjuratione Catilinæ: *Semper illis Reges, Tetrarchæ vectigales esse; populi, nationes stipendia pendere.**

[d] ET HÆ REGIONES VELUT IN PROMINENTI TERRARUM LINGUA.] Lingua dicitur promuntorii genus non excelsi, sed molliter in planum devexi, ut ait Festus Pompeius. Sic Pacuvius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promuntorium, cujus lingua in altum projicit.* Livius lib. 37. ubi Phocææ situm describit: *Inde,* inquit, *in altum lingua mille passuum excurrens, medium ferè sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. de Cassandrea: *Eminet namque in altum lingua, in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Cæsarem & Lucanum in lib. 2.

[e] AB ORBE EOO.] Sic correxi, cùm priùs legeretur, *ab orbe eo*: quam emenda-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tur. Orientis verò limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque supercilia porrigitur Nili, lævâ Saracenis conterminans gentibus, dextrâ pelagi fragoribus patens: quam plagam [a] Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cùm post Alexandri Macedonis obitum successorio jure teneret regna Persidis, [b] efficaciæ impetrabilis Rex, ut indicat cognomentum. Abusus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestibus habitaculis urbes construxit, multis opibus firmas & viribus: quarum ad præsens pleræque licèt Græcis nominibus appellentur, quæ iisdem ad arbitrium imposita sunt conditoris, primogenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Assyriâ linguâ institutores veteres indiderunt. Et prima post Osdroënam, quam (ut dictum est) ab hac descriptione discrevimus, [c] Commagena, nunc Euphratensis, clementer adsurgit, [d] Hierapoli, vetere Nino, & Samosata civitatibus amplis illustris. Dein Syria per speciosam interpatet diffusa planitiem. Hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advecticiis ita adfluere copiis & internis, & Laodicea, & Apamia, itidémque [e] Seleucia, jam inde à primis auspiciis flo-

tionem in Loiselli quoque codice * & in Tolosano * postea reperi.

[a] NICANOR SELEUCUS.] In Editione Hier. Frobenii legitur *Nicator*, rectiùs sine dubio: ut patet ex iis quæ sequuntur. Subjicit enim Marcellinus: *Efficaciæ impetrabilis Rex, ut indicat cognomentum.* Et rursus in libro 23. de Arsace Partho: *Superato Nicatore Seleuco ejusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum.* Strabo certè & Appianus in Syriacis, Stephanúsque Byzantius & Eunapius *νικάτορα* eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ legitur: quamquam Goltzius in Thesauro ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ posuit, vulgi errorem secutus: cùm constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cujusdam inter successores Alexandri, non verò cognomen.

[b] EFFICACIÆ IMPETRABILIS.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Græci *δραστικοὺς*, & *πρακτικοὺς*, ac *δυνατοὺς* dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3.

—pulchrè os sublevit patri,
Impetrabilior qui vivis nullus est.

Et apud eumdem in Epidico Actu 3.

Proh Dii immortales! mihi hunc diem dedistis luculentum,
Ut facilem atque impetrabilem.

Et impetrare in veteribus Glossis redditur *ἀνύειν* quod est perficere: eòque sensu Plautus in Pœnulo dixit:

Incipere multò est quàm impetrare facilius.

Et in veteri Inscriptione: VETTIO. AGORIO. PRÆTEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDUM. REBUS. ARDUIS. SEMPER. OPPOSITO.

[c] COMMAGENA, NUNC EUPHRATENSIS.] Eadem & Augusteuphratensis dicta, ut præter Victoris Epitomen docet notitia Episcoporum, qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt: quamquam ibi corruptum est id vocabulum. Nam *Augustus Euphratensis* vulgò legitur, quasi Episcopi nomen sit, cùm sit provinciæ, ut dixi.

[d] HIERAPOLI, VETERE NINO.] Scribendum est absque virgula: *Hierapoli vetere Nino.* Sic in lib. 22. *Constantinopolis vetus Byzantium.* & rursus in eodem libro: *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem.* Ceterùm Hierapolim priùs dictam esse Ninum, ægrè mihi persuaserim. Bambyce quidem proprio nomine dicta est, & Magog à Syris; ut scribit Plinius in lib. 4. Plutarchus in Antonio, & Strabo lib. 14. Ninus verò à nemine, quod sciam, appellata est. Quippe Ninus sita olim fuit in Assyria trans Euphratem, teste Strabone ac Plinio, cùm Hierapolis in Commagene posita sit cis eumdem fluvium. Sed fortasse alios Auctores secutus est Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sanè eam cis Euphratem ponit Philostratus lib. 1. de vita Apollonii: ait enim è Nino profectum cum Damide Apollonium, ad Zeugma venisse, ac trajecisse in Mesopotamiam. Igitur ex Philostrati sententia nihil obstat, quo minùs Hierapolis sit eadem cum Nino.

[e] SELEUCIA, INDE A PRIMIS.] In

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

rentiſſimæ. Poſt hanc acclinis Libano monti Phœnice, regio plena gratiarum & venuſtatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritatéque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, iiſdémque pares, Emiſſa, & Damaſcus, ſæculis conditæ priſcis. Has autem provincias, quas Orontes ambiens amnis, imóſque pedes Caſſii montis illius celſi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius ſuperato Tigrane, regnis Armeniorum abſtractas ditioni Romanæ conjunxit. Ultima Syriarum eſt Palæſtina, per intervalla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & civitates habens quaſdam egregias, nullam nulli cedentem, ſed ſibi viciſſim velut ad perpendiculum æmulas: Cæſaream, quam ad honorem Octaviani Principis exædificavit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidémque Aſcalonem,[a] Gazam, ævo ſuperiore exſtructas. In his tractibus navigerum nuſquam viſitur flumen: & in locis plurimis aquæ ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus aptæ multiplicium medelarum. Verùm has quoque regiones pari ſorte Pompeius Judæis domitis, & Hieroſolymis captis,[b] in[c] provinciæ ſpeciem rectori delata juriſdictione formavit. Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Nabatæis contigua; opima varietate commerciorum, caſtríſque oppleta validis & caſtellis, quæ ad repellendos gentium vicinarum excurſus, ſollicitudo pervigil veterum per opportunos ſaltus erexit & cautos. Hæc quoque civitates habet inter oppida quædam ingentes, Boſtram &[d] Geraſam atque Philadelphiam, murorum firmi-

Regio codice reperi, *Seleuciam inde, &c.* Ex quo effeci, *Seleucia jam inde, &c.* Sic enim loqui ſolet Marcellinus.

[a] GAZAM ET JULIAM.] Duas ultimas voces expunxi, quippe quæ à codice Regio abeſſent. In Editione Romana legebatur: *Gazam..... ſuperiore extructas.* Sed P. Caſtellus qui nullam lacunam pati poterat, eam ſic explevit: *Gazam & Juliam à parte ſuperiore exſtructas.* Ineptiſſimè, ut ſolet. Secutus eſt Mariangelus Accurſius, qui rectè quidem ex ſcripto codice emendavit, *ævo ſuperiore exſtructas.* Sed Juliam ex fide Caſtelli, boni inprimis Auctoris, retinuit. At Gelenius eam ex Editione ſua audacter expunxit: quod & nos fecimus jure merito: cùm nulla ejus nominis urbs in Palæſtina referatur.

[b] IN PROVINCIARUM SPECIEM RECTORI DELATA JURISDICTIONE.] Editio Rom. hunc locum ſic præferebat: *In provincias reciem delata juriſd. &c.* Neque aliter codex Regius, & Vaticanus. Primus P. Caſtellus locum ita emendavit; cujus emendationem ceteri poſtea amplexi ſunt: neque equidem damno: quamquam mallem, *in provinciæ ſpeciem.* Emendatio tamen Caſtelli confirmari poteſt altero loco, qui eſt in lib. 24. *Sic in provinciarum ſpeciem redactam videam Daciam.* Vox *rectori* abeſt quidem à codicibus ſcriptis, ſed ſine ea ſenſus vacillat. Huc autem tranſtuliſſe eam videtur P. Caſtellus ex ſequenti loco de Arabia: *Hanc provinciæ impoſito nomine rectoréque attributo, &c.*

[c] IN PROVINCIÆ SPECIEM.] Antonio & Cicerone Coſſ. Judæa à Pompeio capta, & in provinciæ ſpeciem redacta eſt, & impoſito tributo parere Magiſtratui Rom. juſſa: quod Joſephus tam diſertè, ac toties inculcat, ut mirer virum doctum nuper in Variis ſuis Lectionibus id negare auſum fuiſſe. De tributo ſic Joſephus in lib. 1. belli Judaïci: τῇ τε χώρᾳ καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιτάττει φόρον. Idem dicit in lib. 14. Antiquitatum, ubi hæc ampliùs addit: τὴν γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν, καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν: quibus verbis nihil clarius dici poteſt. Vide eumdem in lib. 2. belli Judaici cap. xvi. * Omitto Euſebium in lib. 1. Hiſt. Eccl. cap. 7. *

[d] ET GERASAM.] Hujus urbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraicorum: *Gargazi civitas trans*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

tate cautiſſimas. Hanc provinciæ impoſito nomine, rectoréque attributo, obtemperare legibus noſtris Trajanus compulit Imperator, incolarum tumore ſæpe contuſo, cùm glorioſo marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem inſulam procul à continenti diſcretam & portuoſam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Jovis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta támque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, à fundamento ipſo carinæ ad ſupremos uſque carbaſos [a] ædificet onerariam navem, omnibúſque armamentis inſtructam mari committat. Nec piget dicere, avidè magis hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quàm juſtè. Ptolemæo enim Rege [b] fœderato nobis & ſocio, ob ærarii noſtri anguſtias juſſo ſine ulla culpa proſcribi, idcóque hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles ejus exuviæ claſſi impoſitæ, in Urbem advectæ ſunt per Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.

CAPUT IX.

Inter has ruinarum varietates, [c] à Niſibi quam tuebatur accitus Urſicinus, cui nos obſequuturos junxerat imperiale præceptum, diſpicere litis exitialis ſemina cogebatur, abnuens & reclamans

Jordanem juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe: & hac eſſe nunc dicitur Geraſa, urbs inſignis Arabia. Et in Catalogo Epiſcoporum qui Chalcedonenſi Synodo ſubſcripſerunt, recenſetur Flaccus Geraſorum provinciæ Arabiæ Epiſcopus. Stephanus in Cœle Syria locat. *Γέρασα*, inquit, *πόλις τῆς κοίλης Συρίας*. Sed ex Ptolemæo diſcimus duas eo nomine urbes fuiſſe: alteram in Syria Cœle, cujus meminit Stephanus; alteram in Arabia Petræa.

[a] ÆDIFICET ONERARIAM NAVEM.] Idem legitur in Expoſitione totius mundi, quam Jac. Gothofredo viro doctiſſimo debemus: *Dicitur non indigens alterius provincia quidquam pro fabrica navium. Neceſſaria ipſa inſula habet omnia inferiùs declarata, ligna, aramentum, ferrum, picem, necnon linteamen pro velaria, & funium uſu.*

[b] PTOLEMÆO REGE FOEDERATO NOBIS ET SOCIO. Ita quoque eum appellant Florus in lib. 3. & Rufus Feſtus in Breviario. Sed Cicero in Orat. pro Sextio diſertè affirmat, nondum à Senatu ſocium appellatum fuiſſe Ptolemæum, cùm publicatus eſt. *Rex*, inquit, *& Ptolemæus, qui ſi nondum erat ipſe à Senatu ſocius appellatus, erat tamen frater ejus Regis, qui cùm eſſet in eadem cauſa, jam erat à Senatu honorem eum conſecutus: erat eodem genere, iiſdémque majoribus, eadem vetuſtate ſocietatis: denique erat Rex, ſi nondum ſocius, at non hoſtis*, &c. Prorſus admirabili gravitate, plena miſerationis, plena invidiæ in Clodium. Porrò hunc Ptolemæum nullo jure à Romanis eſſe proſcriptum narrant Hiſtorici. Strabo in fine lib. 14. & Appianus in lib. 2. Civilium, id per vindictam à Clodio Trib. pl. factum eſſe commemorant. Captus enim à piratis Clodius Calpurnio Piſone, & Acilio Glabrione Coſſ. anno V. 587. teſte Dione lib. 35. in fine, & Cicerone de Haruſpicum reſponſis, ad Ptolemæum Cypri Regem miſerat quoſdam è ſuis, petens ut pecuniam ad ſe quamprimùm mitteret, quâ ſe à piratis liberaret. Qui cùm modicam ſummam, ac vix duo talenta dediſſet, Cilices Clodium gratìs dimittere maluere. Is igitur poſtea Tribunus pl. cùm eſſet infenſus Ptolemæo, rogationem tulit ad populum, ut Cyprus inſula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod ubi Ptolemæo nuntiatum eſt, omni pecunia in naves impoſita procedere in altum ſtatuit, ut claſſe perforata, & pecuniam mergeret, & ipſe ſuo arbitrio periret. Sed homo avariſſimus ſimul & ignaviſſimus, cùm mergere opes ſuas non ſuſtinuiſſet, mutato conſilio in aulam reverſus, hauſto veneno mortem ſibi conſcivit, ut refert Valerius Max. lib. nono cap. 14.

[c] A NISIBI QUAM TUEBATUR ACCITUS URSICINUS.] Ultimam vocem ex codice Fauchetii addidimus, quæ in reliquis codicibus deerat. In Editione Ro-

adulatorum eblatrantibus turmis: bellicoſus ſanè miléſque ſemper & militum ductor, ſed forenſibus jurgiis longè diſcretus: qui metu ſui diſcriminis anxius, cùm accuſatores quæſitoréſque ſubditivos ſibi conſociatos ex iiſdem foveis cerneret emergentes, quæ clam palámve agitabantur, occultis Conſtantium literis edocebat, implorans ſubſidia, quorum metu tumor notiſſimus Cæſaris exhalaret. Sed cautelâ nimiâ in pejores hæſerat plagas, ut narrabimus poſtea, æmulis conſarcinantibus inſidias graves apud Conſtantium, cetera medium Principem, ſed ſi quid auribus ejus hujuſmodi quidvis infudiſſet ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc cauſarum titulo diſſimilem ſui. Proinde die funeſtis interrogationibus præſtituto, imaginarius judex equitum reſedit Magiſter, adhibitis aliis jam quæ eſſent agenda prædoctis: & [a] adſiſtebant hinc inde Notarii, quid quæſitum eſſet, quídve reſponſum, curſim ad Cæſarem perferentes: [b] cujus imperio truci, ac ſtimulis Reginæ, exertantis aurem ſubinde per aulæum, nec diluere objecta permiſſi, nec defenſi periere complures. Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonius & Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Prædiximus enim Montium, ſub ipſo vivendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpaſſe Tribunos, ut adminicula futuræ molitioni pollicitos. Et Epigonius quidem amictu tenus philoſophus, ut apparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortíſque metu admoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quæ nulla erant, fuiſſe

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio Aug. VI. & Conſtantio Gallo Cæſ. II. Coſſ. Anno Chr. 353.

mana legebatur, *à Niſibi quam tuebatur acriùs*: confuſis in unum duobus vocabulis, ut conjicere eſt.

[a] ADSISTEBANT HINC INDE NOTARII.] Notarios & Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Cæſaris Galli. Habebant enim Cæſares Notarios aliquot, ab Auguſto tamen attributos, ut docet Zoſimus lib. 3. in rebus Juliani Cæſaris, & Marcellinus in lib. 17. *Calumniis appetitus eſt à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos ejus actus diu morato per Gallias.* Longè autem differunt Notarii ab Exceptoribus. Nam Notarii ſunt βασιλικοὶ ὑπὸ χεῖρα, ut paſſim Zoſimus appellat, qui in Conſiſtorio acta excipiebant: & ita ſemper apud Marcellinum ſumuntur. At verò Exceptores ſunt ταχυγράφοι, qui notis ſcribunt acta Præſidum, ut dicitur in lege 33. D. ex quibus cauſis majores. De his Eunapius in Proæreſio. ἀξιῶ, φησὶ, δοθῆναί μοι τοὺς ταχέως γράφοντας καὶ εἶναι κατὰ τὸ μέσον. οἳ καθ' ἡμέραν μὲν τὰ τῆς Θέμιδος γράφουσιν ἀπομνημονεύοντες, σήμερον δὲ τοῖς ὑμετέροις ὑπηρετήσουσι. Quæ verba quoniam ab interprete parum intellecta ſunt, hîc vertere operæpretium fuerit: *Peto, inquit, ut Exceptores mihi dentur, atque in medio conſiſtant: qui quotidie quidem Themidis oracula notis excipiunt, hodie verò nobis miniſtrabunt.* De iiſdem loquitur Damaſcius in Iſidori vita, quod neque interpres animadvertit. ὑπογραφεὺς ἦν ἄρα τῶν πρὸς τάχος ὑποτεταγμένων γραφέων τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων περιπόμενα. Ceterùm cur hunc Marcellini locum de Notariis & Tribunis potiùs quàm de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio eſt: prima, quòd hæc cauſa Antiochiæ in Conſiſtorio ventilata eſt juſſu Cæſaris Galli; in Cónſiſtorio autem non Exceptores, ſed Tribuni & Notarii acta excipiebant, ut dicemus in libris ſequentibus: deinde quòd Marcellinus noſter Notarii nomine ſemper Notarium Principis intelligit.

[b] CUJUS IMPERIO TRUCIS TUM A STIMULIS REGINÆ.] Hujus lectionis auctor eſt Sig. Gelenius. In Mſ. codice Regio legitur: *truces tima ſtimulis Reginæ.* Atque ita ferè in Editione Romana, niſi quòd *cruces* habet. Mariangelus Accurſius ediderat: *Cujus imperio, trucis cum ſtimulis Reginæ*: in parte Editionem P. Caſtelli ſecutus. Mihi ſic legendus is locus videbatur: *Cujus imperio truci, ac ſtimulis Reginæ*; reſectis aliquot vocibus, ab imprudente, ut videtur, antiquario malè repetitis.

Constantius Aug. Constantio Aug. VI. & Constantio Gallo Cæs. II. Coss. Anno Chr. 353.

firmavit, cùm nec vidisset quidquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius verò objecta fidentiùs negans, suspensus in eodem gradu constantiæ stetit, latrocinium illud esse, non judicium clamans. Cúmque pertinaciùs, ut legum gnarus, accusatorem flagitaret atque sollemnia, doctus id Cæsar, libertatémque superbiam ratus, tamquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit: qui ita evisceratus, ut cruciatibus membra deessent, implorans cælo justitiam, torvùm renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare, nec quemquam alium passus: & tandem [a] nec confessus nec confutatus, cum abjecto consorte pœnali est morte multatus. Et ducebatur intrepidus temporum iniquitati insultans, imitatus [b] Zenonem illum veterem Stoïcum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutiùs, avulsam sedibus linguam suam cum cruento sputamine in oculos interrogantis Cyprii Regis impegit. Post hæc indumentum regale quærebatur: & ministris fucandæ purpuræ tortis, confessísque [c] pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est (ut appellant Christiani) Diaconus: cujus prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrii textrini Præpositum, celerari speciem perurgebant: quam autem non indicabant: denique etiam idem ad usque discrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulsus est. Quæstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cùm ambigerentur quædam, non-

[a] Nec confessus nec confutatus.] Id est, nec confessus nec convictus. Sic confessus atque convictus jungi solent, ut in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur; & in lege 31. de Episcopis & Ecclesiis. Certè apud Marcellinum confutatus semper pro convicto sumitur.

[b] Zenonem illum veterem Stoïcum. Ultima vox delenda est, aut Marcellinus memoriæ vitio laboraverit necesse est, qui Zenoni Stoïco tribuit, quod Eleatæ Zenoni contigisse ceteri testantur: Cicero lib. 2. Tusculanarum, Philo in libro, quòd omnis probus liber, & Diogenes Laërtii f. in Zenone Eleate. Sed nec in eo solùm labitur Marcellinus, quòd Zenonem Stoïcum cum Eleate confundit, verùm insuper alterum errorem adjungit, cùm dicit eum linguam in oculos Cyprii Regis præcisam conspuisse. Neque enim à Cyprio Rege tortus est Zeno, sed à Nearcho Myso Eleatarum tyranno, seu, ut alii dicunt, Demylo: quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. Strom. Sanè Plutarchus hunc Demylum vocat in libro περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων; & adversus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, ubi legitur, καταλῦσαι δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελήφθη. Rescribendum putaverim, οἱ δὲ Δημύλον. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quæ nuper publicavi, Philostratus initio lib. 7. & Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex uno Zenone Eleate duos perperam fecit.

[c] Pectoralem tuniculam sine manicis.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi, cujusmodi tunicâ Diaconi in Ecclesia etiamnum utuntur. Ita P. Pithœus lib. 1. Adversariorum, Laur. Pignorius in Syntagmate de servis, & Dionys. Petavius in Notis ad Themistium. Postea dalmaticarum usus ac nomen invaluit, ut docet Anselmus: quas à colobiis in hoc diversas fuisse volunt, quòd erant manuleatæ, cùm in colobiis vel nullæ essent manicæ, vel admodum breves, citra cubitum desinentes, quales in Ægypti Monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laïcorum tam colobia quàm dalmaticas vulgò manuleatas fuisse: ídque suadere videtur Dorotheus in doctrina 1. διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια. Sed Monachorum & Diaconorum tam colobia quàm dalmaticæ absque manicis fuerunt cum clavis purpureis.

nulla leviùs actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exsilium acti, cùm ad locum Crateras nomine pervenissent, villam scilicet suam, quæ ab Antiochia vicesimo & quarto disjungitur lapide, ut mandatum est, fractis cruribus occiduntur. Post quorum necem nihilo leniùs ferociens Gallus, ut leo cadaveribus pastus, multa hujusmodi scrutabatur: quæ singula narrare non refert, ne professionis modum, quod evitandum est, excedamus.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

CAPUT X.

Hæc dum Oriens diu perferret, cæli reserato tepore, Constantius [a] Consulatu suo septies, & Cæsaris ter, egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum Reges arma moturus, quorum crebris excursibus vastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dúmque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres solito crebriores prohibebant, auctíque torrentes, [b] Herculanus advenit [c] Protector Domesticus, Hermogenis ex Magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut suprà retu-

[a] CONSULATU SUO SEPTIES, ET CÆSARIS ITERUM.] Scribendum ex Fastis: *Consulatu suo* VII. *& Cæsaris* III. quod est Consulatu suo septimo, & Cæsaris tertio: seu Consulatu suo septies, & Cæsaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. & 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum: *Consulatus nostri septies, & Theodosii iterum.*

[b] HERCULANUS HERMOGENIS FILIUS.] In Editione Romana *Arculanus* scribitur. Mariangelus Accursius *Hirculanus* ex suo codice emendavit. Sed vera lectio est *Herculanus*, quam codex Regius servat, seu *Herculianus*. Fuit hic Libanii discipulus, cui uxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tametsi ad ejusmodi scribenda carmina ægrè admodum impelli posset, ut ipsemet dicit in Epistola 724. ad Gaianum Consularem Phœnices: *Ἅπασι μὲν τοῖς τῶν ἐμῶν μετισχηκόσι διατριβῶν, ὅσοι οἷοί τε ἦσαν συνεπιπονεῖσθαι τῶν σπουδασμάτων. Ἑρκουλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους οὕτω δὴ βέλτιστον ἡγησάμην ὥστε αὐτῷ καὶ ᾆσμα ἐποίησα γαμοῦντι, εὐχὴν ἀεὶ δή ποτε τὸ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν.* * Uxorem autem duxerat Nicoclis Spartani filiam, ejus qui Juliani Cæs. præceptor fuit: ut docet Epistola 7. lib. 4. Epistolarum Libanii, quæ scripta est ad Nicoclem. *

[c] PROTECTOR DOMESTICUS.] Hi Domestici simpliciter dicuntur haud rarò: & à Protectoribus, de quibus suprà dixi, distinguendi sunt, ut docet lex 6. & 9. Codice Theod. de Protectoribus & Domesticis. Eorum duæ Scholæ fuerunt: altera Domesticorum equitum; altera Domesticorum peditum: quarum utraque suum Comitem habuit, ut docet Notitia Imperii Romani. Porrò inter Domesticos alii in præsenti erant, ut dicitur in lege 1. Codicis citati: qui Præsentales vocantur in lege 6. Codicis de Advocatis diversorum jud. *Inserendos Præsentalibus Domesticis, alterum equitum, alterum Schola peditum:* & in lege 4. Codicis de Domesticis. Alii verò certis officiis deputati publicas exsequebantur jussiones, ut dicitur in lege 5. Codicis Theod. de Protectoribus. Nam præter certum numerum eorum qui in comitatu esse debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis sibi adsignatis manebant perinde ac Protectores, teste Procopio in Anecdotis. Unde intelligenda sunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus: *Ceteteris qui ultra numerum in præsenti esse voluerint, scias neque annonas, neque capita esse danda, sed omnes cogendos ad manipulos suos ac terminos redire.* Sic enim legendus est hic locus. Interdum etiam pro necessitatibus publicis in provincias cum Comitibus ac Magistris militum mittebantur, ut testatur Marcellinus lib. 15. *Protectoribus Domesticis* x. *ad juvandas necessitates publicas secum junctis:* qui locus mirificè emendationem legis supradictæ confirmat. Nam x. Domestici manipulum efficiunt, teste Vegetio in lib. 2. Sed & in libro 16. idem testatur Marcellinus, cùm dicit: *Provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adolescentes eum sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de ero-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

limus, [a] populari quondam turbela discerpti: quo verissimè referente quæ Gallus egerat, damnis super præteritis mærens, & futurorum timore suspensus: angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens sæviebat, hoc irritatior, quòd nec subsidia vivendi suppeterent, alimentis nondum ex usu translatis. Unde [b] Rufinus ea tempestate Præfectus Prætorio, ad discrimen trusus est ultimum. Ire enim ipse compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia simul & feritas, & alioquin coalito more [c] in ordinarias dignitates asperum semper & sævum, ut satisfaceret, atque

gatione militaris annonæ.

[a] PopULARI QUONDAM TURBELA DISCERPTI.] Anno Domini 342. Constantio 3. & Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum, qui à Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat, ut Paulum Episcopum sua sede exturbaret, à populo interfectus & tractus est, ut scribit Socrates lib. 2. Hist. Eccl. & Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Exstantque acta Pauli Constantinop. Episcopi in Bibliotheca Photii, quibus tota res fusè memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quæ βασιλικὸς inscribitur, cùm ait: περιῆλθε ταραχή τις ἢ μανία τῶν μεγίστων μετὰ τῶν πολλῶν, τὸν δὲ ἀπάντων μεγίστως δευτέρων, &c.

[b] RUFINUS PRÆFECTUS PRÆTORIO AD DISCRIMEN TRUSUS.] Quippe militaris annonæ cura ad Præfectum Prætorii pertinebat, ut docent Pollio in Macriano, & Vopiscus in vita Probi. Zosimus in lib. 2. hanc dignitatem à Constantino Maximo valde imminutam esse scribit. Nam cùm ad Præfectos Prætorii non modò annonæ militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eámque ob causam miles peccare dubitaret ne annonâ multaretur, Constantinus Magistros militum primus creavit, iisque militare forum attribuit: quo facto Præfectura Prætoriana contemni à militibus cœpit. Ejus verba sunt inter cetera: τῶν ὑπάρχων τὴν ἀπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐκ τούτων ποιουμένων δαπάνας, &c. Ex quibus intelligendus est locus Procopii in 1. Vandalicorum: Ἀρχέλαος ἤδη μὲν τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγονὼς, τότε δὲ τῷ στρατοπέδῳ καταστὰς ὕπαρχος (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται).) Et in lib. 2. Vandal. de Symmacho: ὕπαρχός τε καὶ χορηγὸς τῆς δαπάνης ἐσόμενος. Neque aliter apud eumdem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium: χορηγὸς δέ τις τῷ στρατοπέδῳ δαπάνης Ἀππίων αἰγύπτιος ἐστάλη. Et in libro 2. de Tatiano. Non solùm autem annonæ militaris curam gerebat Præfectus Prætorii, sed Civicæ etiam ac Palatinæ. Ac de Civica quidem annona, testis est Cassiodorus in formula Præfecturæ annonæ. De Palatina verò illustre testimonium Marcellini nostri suprà vidimus, ubi Domitianus Præf. Præt. minatur Gallo Cæsari, se palatii ejus annonas sublaturum. Julianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Præfecto Præt. ne annonas néve capita det Domesticis iis qui ultra numerum in comitatu manere voluerint. Postremò Cassiodorus in formula Præfecturæ Præt. id disertè affirmat his verbis: *Palatium sua provisione sustentas; servientibus nobis procuras annonas.*

[c] IN ORDINARIAS DIGNITATES.] Id est civiles. Ordinarias enim dignitates militaribus solet opponere Marcellinus, ut in lib. 16. cùm dicit: *Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt: inter ordinarios judices Rufinus primus Præf. Prætorio; inter militares equitum Magister Arbetio.* Et in fine libri 21. *Sed cuncta castrenses & ordinariæ potestates ut honorum omnium apicem priscæ reverentiæ more Præfectos semper suspexere Prætorio.* Alias ordinarii judices strictiùs sumuntur, & majoribus potestatibus opponuntur: ut nominatim in lege 3. Codicis Theod. de suariis & pecuariis, ubi Imperator sic dicit: *Nam quia majorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios judices atque Curias etiam hanc exactionem convenit celebrari.* Eóque semper sensu ordinarii judices accipiuntur in Codice utroque: pro Consularibus scilicet & Correctoribus ac Præsidibus, qui sunt dumtaxat Clarissimi. Proconsules autem ac Præfecti, qui sunt Spectabiles & Illustres, eo nomine handquaqnam continentur, ut disertè docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, & Novella Theodosii de tributis fiscalibus. Et ita quidem in Codice. Sed in hoc Marcellini loco quem præ manibus habemus, ordinariæ dignitamon-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

monstraret, quam ob causam annonæ convectio sit impedita. quod operâ consultâ cogitabatur astutè, ut hoc insidiarum genere [a] Galli periret avunculus, ne eum ut præpotens acueret in fiduciam, exitiosa cœptantem. Verùm navata est opera diligens; [b] hócque dilato, Eusebius Præpositus cubiculi missus est Cabillona, aurum secum perferens: quo per turbulentos seditionum concitores occultiùs distributo, & tumor consenuit militum, & salus est in tuto locata Præfecti. Deinde cibo abundè perlato, castra die prædicto sunt mota. Emensis itaque difficultatibus multis, & nive obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum ventum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alamanna, pontem suspendere navium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis undique convolantibus telis: & cùm id impossibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. Ecce autem ex improviso index quidam regionum gnarus advenit, & mercede accepta vadosum locum nocte monstravit, unde superari potuit flumen: & potuisset aliorsum intentis hostibus exercitus inde transgressus, nullo id opinante, cuncta vastare, ni pauci ex eadem gente, [c] quibus erat honoratioris militiæ cura commissa, populares suos hæc per nuntios docuissent occultos, ut quidam existimabant. Infamabat autem hæc suspicio [d] Latinum

tes pro civilibus sumuntur, ut dictum est. Nec obstat, quòd de Præfectis Præt. hic sermo est. Nam Præfectura Prætorii jam inde à temporibus Constantini Maximi civilis dignitas haberi cœpta est. Ante Constantinum quidem negari non potest, quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cùm Præfectus Prætorio Prætorianis cohortibus cunctísque per Italiam militibus præesset, ut docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus Prætoriarum cohortium nomen exstinxit, ut docet Aurelius Victor, omnémque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo adnotavi. Meritò itaque queritur Aurelius Victor in Tito: *Móxque victorem Titum Vespasianus Præfecturâ Prat. extulerat. Unde etiam honos is ingens à principio, tumidior & alter ab Augusto imperio fuit. Verùm hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistíque bonis indocti ac prudentibus inertes sunt; fecere nomen plerique potentia vacuum, insolens per injurias, & annona specie rapax,*

[a] GALLI PERIRET AVUNCULUS.] Gallus enim Cæsar matre natus erat Galla, sorore Rufini, ut scribit Marcellinus in calce hujus libri. Hujus, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui à Magnentio & Vetranione ad Constantium missi erant: quos omnes Constantius præter Rufinum Præf. Præt. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantii. Idem videtur esse, cujus mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona & tributis, & qui Consul cum Eusebio fuit anno Domini 347. Vide Marcellinum infrà p. 71. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris. * Ex eadem domo videtur fuisse Vulcatius Gallicanus, qui Consul fuit cum Basso Constantini Magni temporibus, inter Historiæ Augustæ Scriptores numerandus. *

[b] HOCQUE DELATO.] Non sine causa rescribendum censeo *dilato.* Sic enim in lib. xv. ubi de Ursicino quem clam è medio tollere decreverant, ait Marcellinus: *Facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est:* quo in loco Regius codex & Editio Romana atque Augustana scriptum habent *deferri*, eodem errore.

[c] HONORATIORIS MILITIÆ CURA COMMISSA.] Regius codex habet *honoratiorum militiis*: cui subscribunt Editiones optimæ, Romana & Augustana. Itaque non dubito, quin vulgata lectio ab emendatione Gelenii sit profecta.

[d] LATINUM DOMESTICORUM COMITEM.] Hujus Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. ubi prælium Mursense describit, eúmque in aula Constantii pluri-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

[a] Domesticorum Comitem, & Agilonem Tribunum stabuli, atque Scudilonem Scutariorum rectorem, qui tunc ut dextris suis gestantes Remp. colebantur. At Barbari suscepto pro instantium rerum ratione consilio, [b] dirimentibus forte auspicibus, [c] vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore, quo fidentiùs resistebant, optimates misêre delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur Regis utriusque legatis, & negotio tectiùs diu pensato, cùm pacem oportere tribui, quæ justis conditionibus petebatur, eámque ex re tum fore sententiarum via concinens approbasset, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adsistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum:

Nemo quæso miretur, si post exsudatos labores itinerum longos, congestósque affatim commeatus, fiduciâ vestri ductante, Barbaricos pagos adventans, velut mutato repentè consilio ad placidiora diverti. Pro suo enim loco & animo quisque vestrûm reputans, id inveniet verum, quòd miles ubique, licèt membris vigentibus firmus, se solum vitámque propriam circumspicit & defendit: Imperator verò officiorum, dum æquis omnibus alie-

mùm voluisse commemorat: *μόνοι Λατῖνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ Κωνσταντῷ φέροντες.* Scudilonis quoque Scutariorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus: sed nomen aliquantisper depravatum est.. legitur enim *Σκολιδίων καὶ Μακέδον ταξιάρχαι*, cùm legi debeat *Σκυδίλωνα*.

[a] DOMESTICORUM COMITEM.] De Domesticis abundè dictum est suprà, ubi & de Comite Domesticorum nonnulla. Unum dumtaxat hîc addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domesticorum ad Imperium evectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano: *ἐξ εὐτελοῦς στρατιώτου δοὺξ Μυσίας ἐγένετο· ἄλλοι δὲ κόμητα δομεστίκων αὐτὸν γενέσθαι φασί.* Sanè Aurelius Victor id scriptum reliquit: *Ducum consilio Tribunorúmque Valerius Diocletianus Domesticos regens ob sapientiam eligitur.* Sed & imperante Æmiliano, tanto ante Diocletianum Paullinus quidam Comes fuit Domesticorum, ut docet vetus Inscriptio: D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO PRINCIPI HERCULI. CONSERVATORI. L. VIRIUS PAULLINUS. V. C. COMES DOMESTICORUM.

[b] DIRIMENTIBUS FORTE AUSPICIIS.] Alamanni auspiciis admodum dediti fuere, iisque præcipuè in bello utebantur. Cujus rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib. 2. Nam cùm Buccellinus in Italia cum Narse pugnaturus consisteret, vates Alamannorum ne eo die prælium committeret edixerunt: alioqui exercitum internecione deletum iri. *προθεσπισάντων αὐτοῖς τῶν Ἀλαμαννικῶν μάντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἢ γνώσεσθαι ὡς ἄρδην ἅπαντες ἀπολοῦνται.* Paullò post idem Agathias eos *χρησμολόγους Ἀλαμαννικούς* appellat. Porrò hunc morem Alamanni à Germanis utpote majoribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maximè per bella observandis scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo ut etiam virginum vaticiniis fidem adhibuerint. Notæ enim sunt Veleda & Ganna, de quibus Tacitus, & Statius in Silvis, & Suidas in *Θειάζων* ex Dionis libro 67. Penè omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. & in codice Regio sic scribi, *dirimentibus fortè auspicibus.*

[c] VEL CONGREDI PROHIBENTIBUS.] Hæc verba glossæ, quod aiunt, cujuspiam potiùs quàm Marcellini esse, jure quis suspicetur. Sed aliò nos trahunt scripti codices, Editio scilicet Romana ac liber Regius. In utroque enim scriptum reperi, *vel congredi prohibentia.* Unde non dubito, quin totus locus ita legi debeat: *Dirimentibus fortè auspicibus, vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore quo fidentiùs resistebant, optimates misere, &c.* Causam enim subitæ mutationis Alamannorum exponit Marcellinus, qui cùm antea acerrimè resisterent Romanis, repentè missis legatis pacem expoposcerint. Ait igitur eos religione motos id fecisse: religionem autem eorum animis injectam sive ab auspiciis, sive ab sacrificiis. * Certè in Ms. Tolosano legitur, *vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, &c.* *

næ custos salutis, nihilnon ad sui spectare tutelam [a] *rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui, commilitones mei fidissimi, accipite æquis auribus, quæ succinctius explicabo. Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex. Arduos vestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accrescens, Alamannorum Reges & populi formidantes, per oratores quos videtis summissis cervicibus concessionem præteritorum poscunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliúmque monitor,* [b] *si vestra voluntas adest, tribui debere censeo, multa contemplans: primò ut Martis ambigua declinentur: dein ut auxiliatores pro adversariis adsciscamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus, perniciosos sæpe provinciis: postremò id reputantes, quòd non ille hostis vincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus, & virium; sed multo tutiùs etiam tuba tacente, sub jugum mittitur voluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tamquam arbitros vos quid suadetis opperior, ut Princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatique, mihi credite, hoc quod rectè consultum est, adsignabitur.*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

Mox dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem, ea ratione maximè percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam ejus

[a] RATIONES POPULORUM COGNOSCIT.] Hæc quàm insulsa sint nemo non videt. In Romana Editione legebatur *ratio*..... deinde relicta erat lacuna paullò plus quàm dimidiatæ lineæ: neque aliter in exemplari Regio, nisi quòd brevior erat lacuna unius voculæ capax. Est quidem totus hic locus pessimè affectus, ac tum mendis, tum lacuna deformatus. Sed conjectura Petri Castelli quasi tertia quædam labes accessit. Quòd si quid in loco tam desperato conjicere licet, sic commodiùs legi posse existimo: *Imperator verò officiorum dum æquis omnibus, ut aliena custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet, &c.* Ac prima quidem illa ut erant mendosa reliquimus. quid enim illud est, *Imperator officiorum?* Sequentia ex codice Regio, & Editione Romana sunt emendata: in iis enim legitur *æquus omnibus*, meliùs, ut puto, quàm in Editione Petri Castelli, *dum æquus omnibus.* quamquam, ut ingenuè fatear, neque illud satisfacit. Sed in loco corrupto satius semper est scriptorum codicum lectionem exprimere. Paullò pòst scripsi, *nihil ad sui spectare tutelam*, expunctâ alterâ negativâ particulâ, quæ glossa erat præcedentis. Certè sensus & collationis ἀκολουθία ita postulat.

[b] SI VESTRA VOLUNTAS ADEST.] Animadverte quanta civilitate & modestia, quamque æquo propemodum jure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos *commilitones* appellare, infrà etiam *arbitros* vocat. Quippe Imperatores Rom. pacem cum hostibus ferire nisi consulto priùs milite non solebant. Cujus rei celebre exstat exemplum in historia Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos devicerat. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ τό τε πλῆθος τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν αὖθις ἠθροίζετο· καὶ ἐσκόπει βασιλεύς, ὅτι χρείη ἐπὶ τῷ παρόντι πράσσειν ἄνευ αὐτῶν. βουλόμενοι συμβάντες σύμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρουν. Apud Malchum quoque in Historia Byzantina Zeno Aug. cum militibus & scholaribus de inferendo bello deliberat, & his ad eos verbis utitur: ἵν᾽ οὖν ἔχετε γνώμην, παρ᾽ ὑμῶν ἀκοῦσαι βουλόμενος ὑμᾶς περιεκάλεσα· οἶδα γὰρ τῶν βασιλέων τότε πως ἀσφαλῶς πράττειν, οἳ ἂν τὰ βουλεύματα τοῖς στρατιώταις κοινώσωσιν. Id est: *Nunc igitur ut sententiam vestram de hoc negotio intelligerem, huc vos convocavi. Scio enim eos demum Imperatores tutò agere, qui consilia sua cum militibus communicant.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

in malis tantùm civilibus vigilasse : cùm autem bella moverentur externa , accidisse plerumque luctuosa. Icto post hæc fœdere gentium ritu , perfectáque sollemnitate , Imperator Mediolanum ad hiberna discessit.

CAPUT XI.

Ubi curarum abjectis ponderibus aliis , [a] tamquam nodum Gordium difficillimum , Cæsarem convellere nisu valido cogitabat : eíque deliberanti cum proximis , clandestinis colloquiis & nocturnis , qua vi quibúsve commentis id fieret , antequam effundendis rebus pertinaciùs incumberet confidentia : acciri mollioribus scriptis [b] per simulationem tractatus publici nimis urgentis eumdem placuerat Gallum , ut auxilio destitutus , sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ versabilium adulatorum refragantibus globis , (inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans , & Eusebius tunc Præpositus cubiculi , effusior ad nocendum) id occurrebat , Cæsare discedente Ursicinum in Oriente perniciosè relinquendum , si nullus esset qui prohiberet , altiora meditaturum. Iisdémque residui regii accessere spadones , quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adulescebat , inter ministeria vitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes : qui ponderibus invidiæ gravioris virum fortissimum opprimebant , subolescere imperio adultos ejus filios mussitantes , decore corporum favorabiles & ætate , [c] per multiplicem armaturæ scientiam agilitatémque membrorum

Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri Historia , quæ studioso lectori notanda relinquimus.

[a] TAMQUAM NODUM GORDIUM DIFFICILLIMUM.] Sic primus edidit Lindenbrogius , cùm anteriores Editiones ac princeps omnium Romana , *nodum & odium* , haberent. In Regio codice scriptum reperi , *nodum & odium* , perinde ut erat in Ms. Florentino. sed conjecturam Lindenbrogii libens sequor : hoc tantum addo , vocem , *difficillimum* , glossam videri , quæ à nescio quo scholiaste ad marginem adscripta , in textum irrepsit.

[b] PER SIMULATIONEM TRACTATUS PUBLICI , NIMIS ABJECTIS.] Aliter in Editione Romana & Augustana excusus hic locus habetur : *tractatus publici nimis arguentis*. Ex quo dudum conjeceram scribendum esse *nimis urgentis*. Conjecturam meam codex Regius* & Tolosanus mihi postea confirmavit, in quo disertè scriptum reperi , *nimis urgentis*. Proinde non dubitavi eam lectionem hîc restituere , ejectâ illâ Gelenii conjecturâ.

[c] PER MULTIPLICEM ARMATURÆ SCIENTIAM.] Armatura species fuit exercitii militaris , quo milites à Campidoctoribus instituebantur in campo , ut docet Vegetius in lib. 1. & 2. seu, ut ad rem propiùs accedam , Armatura scientia est saltandi in armis ; uno verbo Pyrricha. Vetus interpres in Ptolemæi Tetrabiblum lib. 4. ὁπλορχηστὰς οἷοί εἰσιν οἱ μεθ᾽ ὅπλων ὀρχούμενοι, οὓς καλοῦσιν ἀρματούρας. Armaturas intelligit milites , qui sub Campidoctore erant , & armaturæ artem discebant. Nam olim quidem cuncti milites armaturæ artibus instituebantur. Postea verò soli ex eo dicti Armaturæ (ii erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui cœpere , teste Vegetio. Duplex porrò erat armatura : altera pedestris , de qua Marcellinus noster loquitur in fine lib. 21. de Constantio : *artisque armaturæ pedestris perquam scientissimus* : altera equestris , quam egregiè describit Procopius in lib. 4. Gothic. sub finem , de Totila loquens moras pugnandi nectente , diémque consultò terente. ϗ αὐτὸς ὑπερφυεῖ ὀχούμενος ἵππῳ παιδιὰν ἐν μεταιχμίῳ ἔπαιζε τὴν ἐνόπλιον ἐπισταμένως· τόν τε γὰρ ἵππον ἐν κύκλῳ περιήλαυνεν, ἐπὶ θάτερά τ᾽ ἀναστρέφων κυκλοτερεῖς ἐποιεῖτο δρόμους· ϗ ἱππευόμενος μεθίει τ᾽ ἀέρας τὸ δόρυ, ἐπ᾽ αὐτῶν τε κραδαινόμενον ἀφιστάμενος, εἶτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παρατόμενον συχνὰ ἐφ᾽ ἑκάτερα ϗ μεταβιβάζων ἐμπείρως ἐσεμνοποιεῖτο τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιάζων ϗ ἐγκλίζων ἐς θάτερα ὀκλαζόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχ-

[a] inter quotidiana proludia [b] exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad sæva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad Magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Cùm hæc taliáque sollicitas ejus aures everberarent, expositas semper hujusmodi rumoribus & patentes, [c] varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: & Ursicinum

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

σαν διδιδαγμένος. Id est: *Ipse generoso insidens equo, in planitie quæ inter castra sita erat, militari proludio ludebat perite. Namque & equum in orbem agitans, & altrinsecùs reflectens, cursus in orbem ciebat. Et inter equitandum jactabat in auras hastam, eamdémque vibratam rapiens, cum de manu mittens in manum ac crebrò permutans cum singulari peritia, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens, & hac illac inclinans, utpote qui à puero Pyrricham accuratè esset edoctus.* * Utramque armaturam tam pedestrem quàm equestrem intelligit Themistius in oratione Ms. quæ inscribitur Constantius seu de humanitate. ὁ δὲ ὅτι καὶ μᾶλλον, οἷον ἤδη εὖ ἀγχίνως δεικνὺς, ὁ τὸ ἐνόπλιον χειρῶν δεξιότητι, καὶ τὰ κοῦφα ἐν πολλῷ σιδήρῳ σχηματίσματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἵππων ὀξυλαγμοὺς, καὶ ὀξυμμενὲς εἰκότως σῶμα ὑπὸ διακείμενον περὶ τοὺς πόνους ἐκ πειραγείας Βασιλικῆς. * De hac equestri armatura sensit Firmicus in Sphæra barbarica, cùm dicit: *Aut qui saltu quadrigas transeat, aut apprimè vectus equo militares armaturas exerceat.* Itaque Scaliger in librum v. Manilii Firmicum immeritò reprehendit, quòd ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potiùs Scaliger armatura quid esset penitùs ignoravit, ut ex ejus verbis liquidò apparet. Ait enim: *Armatura est ὁπλοδιδαξία, & à Campidoctore in castris docebatur diebus festis.* Primò confundit armaturam cum exercitatione armorum: ísque error jam notatus est à Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo à Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, ut docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Impp. in Circo diebus festis, ut ibi Vegetius dicit, & Spartianus in Hadriano aliíque testantur: sed quotidiana meditatione à militibus discebatur. Addit paullò pòst Scaliger: *Armaturæ etiam dicebantur, cùm armati currebant.* & ad ejus rei confirmationem affert primò testimonium veteris Interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemæi, quem nos suprà explicavimus; deinde locum Artemidori. Quæ omnia in gratiam Scaligeri unâ liturâ vellem esse deleta. Neque enim Interpres ille Tetrabibli de alio genere armaturæ loquitur quàm de eo quod à Campidoctore tradebatur, ut suprà ostendi. Et locus Artemidori longè aliò spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus, quibus Athletæ certabant: eorúmque certaminum ultimum esse dicit ὅπλον, id est, ὁπλίτην δρόμον, ut loquitur Pausanias in Eliacis. * Hunc Scaligeri errorem secutus est Lipsius in libro v. de militia capite xiv. *

[a] INTER QUOTIDIANA PROLUDIA.] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. de Juliano: *Cùm exercere proludia disciplina castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, artémque modulatiùs incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.* Et in libro 23. de Persis: *Militari cultu ac disciplina, proludiísque continuis rei castrensis & armaturæ, quam sæpe formavimus metuendi.* Eodem sensu Vegetius prolusiones sumit in lib. 1. cap. 13. & in lib. 2. cap. 23. Hæ porrò exercitationes armorum quotidie fiebant, ut idem Vegetius passim inculcat. Petrus Patricius & Magister de Tullio Menophilo duce Mœsiæ, ὅτι ὁ δοὺξ ἦν Μυσίας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν στρατὸν ἐγύμναζε. Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quò fortiore animo ad pugnam accederent. καὶ ἐπιῤῥώννυε τὸν θυμὸν τῇ καθ' ἡμέραν μελέτῃ.

[b] PROLUDIA EXERCITUS.] Restitui scripturam codicis Regii * ac Tolosani * & Rom. Editionis: *Inter quotidiana proludia exercitus consulto consilio cognitos:* quomodo hic locus laudatur alicubi à Jacobo Cujacio V. Cl.

[c] VARIA ANIMO TUM MISCENTE CONSILIA.] Hujus loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita disertè scriptus est: *Vario animo tum miscente consilia, tandem ut optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia.* In Editione Romana legebatur: *Vario animo tumescente consilia tandem dee optimum factum elegit.* Neque dubito quin etiam in eo exemplari, ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Observavi enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, conjecturæ sæpius indulsisse. Proinde non veritus sum unius literulæ adjectione locum hunc pristinæ integritati restituere hoc modo: *Tandem id ut optimum factu elegit.*

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

primum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur adversi venturus, vicarius ejus, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptísque literis, & copiâ rei vehiculariæ datâ, Mediolanum [a] itineribus properavimus magnis. Restabat ut Cæsar post hæc properaret accitus: & abstergendæ causâ suspicionis sororem suam, ejus uxorem, Constantius ad se tandem desideratam venire multis fictísque blanditiis hortabatur. Quæ licèt ambigeret, metuens sæpe cruentum; spe tamen quòd eum lenire poterat ut germanum, profecta, cùm Bithyniam introisset, in statione quæ [b] Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est vi febrium repentina. Cujus post obitum maritus contemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cuncta ad suam sententiam conferens, nec satisfactionem suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum, morte multaret. Eò necessitatis adductus, ultimáque ni vigilasset opperiens, principem locum, si qua patuisset copia, adfectabat: sed [c] perfidiam proximorum ratione bifaria verebatur, qui eum ut truculentum horrebant & levem, quique altiorem Constantii fortunam in discordiis civilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, Imperatoris scripta suscipiebat assidua, monentis orantísque ut ad se veniret, & mente monstrantis obliqua, Remp. nec posse dividi, nec debere, sed pro viribus quemque ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vastitatem. Quibus subserebat non adeo vetus exemplum, quòd Diocletiano & ejus collegæ, ut apparitores, Cæsares non resides, sed ultro citróque discurrentes obtemperabant: & in Syria [d] Augusti ve-

[a] Itineribus properavit magnis.] In Ms. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito, *properavimus*, quam in Editione Rom. & codice Regio * ac Tolosano * postea reperi. Ammianus enim noster jamtum cum Ursicino in Oriente versabatur, ut ipsemet docet paullò suprà his verbis: *Interea à Nisibi quam tuebatur Ursicinus accitus, cui nos obsecuturos junxerat imperiale præceptum.* Eumdémque haud multò pòst secutus est in Gallias, cùm ad opprimendum Silvanum illuc à Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transivit. Hinc est, quòd tantopere illum ubique laudat.

[b] Cænos Gallicanos.] Hujus stationis mentio fit in Itinerario Antonini: *Tetaio m. passuum* 28. *Dablis m. p.* 28. *Cenum Gallicanum m. p.* 18. *Dadastana m. p.* 21. Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima hæc statio occurrebat.

[c] Perfidia proximorum ratione bifaria deserebatur, quod, &c.] Hujus lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editione Rom. & Regio codice legitur: *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur.* Unde non dubito, quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursii Editione restitui.

[d] Augusti vehiculum pedes antegressus est Galerius.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis, longè militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus, cùm ei in

hiculum irascentis per spatium mille passuum ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. [a] Advenit post multos Scudilo Scutariorum Tribunus, velamento subagrestis ingenii persuasionis opifex callidus: qui eum adulabili sermone seriis admisto, solus omnium proficisci pellexit, vultu adsimulato sæpius replicando, quòd flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam gestum est remissurus ut mitis & clemens: participémque eum suæ majestatis adscitum, & futurum laborum quoque socium, quos Arctoæ provinciæ diu fessæ poscebant. [b] Utque solent manum injectantibus fatis hebetari sensus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum exspectationem erectus, egressúsque Antiochiâ numine lævo ductante, prorsus ire tendebat [c] de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: & ingressus Constantinopolim, tamquam in rebus prosperis & securis, editis equestribus ludis, [d] capiti Coracis aurigæ coronam imposuit ut victoris. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in civitatibus perviis. Eóque tempore Taurus Quæ-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

itinere occurrisset, tantâ insolentiâ fertur à Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum ejus cucurrisse, ut scribit Eutropius & Rufus Festus. Et hoc primum fuit prælium quo Galerius cum Persis dimicavit, teste Rufo Festo ac Zonara atque Eutropio. Sed Eutropii verba aliquantisper obscura sunt, unde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellæ historiæ præbuere. Sic enim se habent: *Galerius Maximianus primò adversum prælium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrásque congressus*, &c. Quibus verbis Eutropius primum illud prælium describit, ut dixi: tum deinde alterum subjicit, quo Galerius in Armenia majore Persas debellavit. At Orosius quidem in libro 7. hæc Eutropii verba sic accepit, ut quater cum Persis conflixerit Galerius: auctor verò historiæ Miscellæ verbis Eutropii interpolatis, tria Galerii adversus Persas prælia posuit, cùm tamen duo tantùm fuerint.

[a] ADVENIT POST MULTOS SCUDILO.] In Codice Regio priùs quidem scriptum fuit: *Post multos Cudiculo.* Sed emendatum est eadem manu: *Post multo Scudilo.* Quæ lectio minimè displicet, ita tamen, ut vulgatam non damnem.

[b] UTQUE SOLENT MANUM INJECTANTIBUS FATIS HEBETARI SENSUS.] Hæc fuit opinio veterum penè omnium, quæ multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profectò ineluctabilis fatorum vis cujuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* & multo pòst de Quintilio Varo: *Sed prævalebant jam fata consiliis, omnémque animi ejus aciem præstinxerant. Quippe ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus, consilia corrumpat.*

[c] DE FUMO, UT PROVERBIUM LOQUITUR, IN FLAMMAM.] Hujus proverbii meminit Diogenianus, τὸν καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον: cui affine est illud Germanici Cæsaris in lib. 1. Anthologiæ: Ἐκ πυρὸς, ὡς αἶνος, πίπτεις ἐς φλόγας.

[d] CAPITI CORACIS AURIGÆ CORONAM IMPOSUIT.] Moris fuit, ut agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare & Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. * Ita Chrysostomus Homiliâ 12. in cap. 3. Epistolæ Pauli ad Philippenses: οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τὸν μάλιστα τιμωμένον τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνιόχων οὐ στεφανοῖ κάτω ἐν τῷ σταδίῳ, ἀλλ' ἄνω καλέσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ στεφανοῖ. Et in Homilia 5. in Genesim sub finem, denique in Homilia 2. de Davide, pag. 1026. Themistius in oratione Ms. quæ inscribitur Constantius seu de humanitate, sub finem ait, Regis nomen vel Imperatoris præmia potiùs quàm supplicia designare; atque idcirco leges præmia quidem Imperatorum manibus, supplicia autem aliorum ministerio reservavisse. * Ex his intelligendus est locus Libanii in Ora-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæſ. III. Coſſ. Anno Chr. 354.

ſtor ad Armeniam miſſus, confidenter nec appellato eo nec viſo tranſivit. Venêre tamen aliqui juſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diverſarum, eumdem ne commovere ſe poſſet, néve tentaret aliquid occultè cuſtodituri: inter quos Leontius erat, poſtea Urbi Præfectus, ut Quæſtor, & Lucillianus quaſi Domeſticorum Comes, & Scutariorum Tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaque longis intervallis & planis, cùm Hadrianopolim introiſſet urbem Hæmimontanam, Uſcudamam antehac appellatam, feſſáſque labore diebus duodecim recreans vires: comperit Thebæas legiones in vicinis oppidis hiemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam, eum ut remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis, fiduciâ ſui abundè [a] per ſtationes locati confines: ſed obſervante cura pervigili proximorum, nullam videndi vel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus litteris exire, & decem vehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſque, relicto palatio omni, præter paucos tori miniſtros & menſæ, quos adduxerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum jam deſpectum & vilem arbitrio ſubdiderat infimorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur ejus ſenſus circumſtridentium terrore larvarum: interfectorúmque catervæ, Domitiano & Montio præviis correptum eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus objectabant. [b] Solutus

tione funebri de obitu Juliani, ubi Saporem cum Conſtantio componit. ὁ μὲν (Sapor ſcilicet) αἰχμαλώτων ἠγάλλετο πλήθει: ὁ δὲ (Conſtantius) τῶν ἵππων ἁμίλλαις· ὁ μὲν ἐστεφάνου αἱ πόλεις; ὁ δὲ τοὺς ἡνιόχους.

[a] PER STATIONES LOCAT CONFINES.] Hic locus procul dubio corruptus eſt. Neque enim Gallus Cæſar Thebæas legiones in ſtationibus proximis collocavit, quippe cùm ante Galli adventum in vicinis opidis hiemarent teſte Marcellino. Adde quòd Marcellinus ſubjungit, Gallum Cæſarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem furari potuiſſe. Itaque reſcribendum puto: *Sui fiduciâ abundè per ſtationes locati confines.* Ut ad milites Thebæos hæc referantur, qui conſortes ſuos ad Gallum miſerant, hortaturos eum, ut fretus ipſorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia* igitur *ſui locati*, idem valet ac *fiducia ipſorum locatorum.* Quæ locutio durior quidem eſt, ut fateor, ſed nihilominus videtur vera. * Notitia Imperii ſub Magiſtro militum per Thracias Thebæos collocat. *

[b] SOLUTUS ENIM CORPOREIS NEXIBUS ANIMUS.] Hoc Peripateticorum dogma eſt. Aiunt enim Peripatetici, animum interdiu quidem circumplexum corpori miniſtrare, nec veritatem ſincerè intueri poſſe: noctu verò ſolutum à corporis miniſterio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, proſpicere futura, unde & ſomnia exiſtunt, teſte Æliano in lib. 3. Variæ Hiſt. cap. XI. Sanè hæc opinio fuit Ariſtotelis, ut docet Sextus in lib. 8. adverſus dogmaticos initio: ὅταν γάρ, φησιν, ἐν τῷ ὕπνῳ καθ' ἑαυτὴν γένηται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἴδιον ἀπολαβοῦσα φύσιν προμαντεύεταί τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα. Id eſt: *Nam cùm in ſomnis animus liber eſt ac ſui juris, tum propriâ quaſi poſtliminio recuperatâ naturâ præſagit, ac prædicit multo antè ventura.* Id autem explicabat Ariſtoteles ac Peripatetici, non ut ſomniandi cauſa extrinſecùs immitteretur à Deo, ſed ut in animis noſtris quiddam naturâ ineſſe diceret, quod eos ita afficeret, ac moveret. Quippe omnem à Deo profectam vaticinationem removebat Ariſtoteles, ut docet Origenes contra Celſum. Vide Artemidorum in libro 1. cap. 7. ab iis verbis, θεωρηματικὰ δὲ λέγω ὡς Ἀριστοτέλης, &c. ſic enim emendanda ſunt: & in libro 4. cap. 3. & 61. ubi ſomnia animi opus eſſe, inde ait apparere, quòd ſapientibus quidem ſapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eveniunt.

enim

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

enim corporeis nexibus animus, [a] ſemper vigens motibus indefeſſis, & [b] cogitationibus ſubjectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas φαντασίας nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, qua præſtitutum erat eum vita & imperio ſpoliari, [c] itineribus interjectis permutatione jumentorum emenſis, venit [d] Petobionem opidum Noricorum: ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes, & Barbatio repentè apparuit Comes, qui ſub eo Domeſticis præfuit, cum Apodemio Agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat Imperator, certus nec præmiis nec miſeratione ulla poſſe deflecti. Jámque non adumbratis fallaciis res agebatur: ſed quà palatium eſt extra muros, [e] armatis omne circumdedit. Ingreſſúſque obſcuro jam die, ablatis regiis indumentis, Cæſarem tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum velut mandato Principis jurandi crebritate confirmans: & *Statim*, inquit, *exſurge:* & inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam duxit [f] prope opidum [g] Polam, [h] ubi quondam perem-

* Eadem eſt opinio Xenophontis in libro VIII. de inſtitutione Cyri pag. 237. *

[a] ANIMUS SEMPER VIGENS MOTIBUS INDEFESSIS.] Eamdem cauſam ſomniorum affert Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis: πολλάκις νύκτωρ ἠρεμούντων τῶν αἰσθήσεων ἀνεγείροντες, ἅτε δὴ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν ἐννοίας τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης. *Sæpenumerò noctu cunctis ſenſibus quietis ac tacitis, mira quædam de multis rebus atque diverſis cogitationes ſubeunt, idcirco quod animus noſter ſemper in motu eſt, & innumerabiles ſuſcipit converſiones.* Unde & Artemidorus ſomnium definit, motum aut conformationem animi multiplicem, ſignificantem futura: ὄνειρος κίνησις ἢ πλάσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς πολυσχήμων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν.

[b] COGITATIONIBUS SUBJECTUS ET CURIS.] Codex Regius * & Toloſanus * cum Editione Rom. habet, *ſubjectis.* unde libens efficerem *abjectis.*

[c] ITINERIBUS RECTIS PER MUTATIONEM JUMENTORUM EMENSIS.] In Editione Rom. legitur: *itineribus ejectis permutationem jum. em.* neque aliter Regius codex. At Sigiſ. Gelenius qui Baſilienſi præfuit Editioni, ſic edidit hunc locum: *Itineribus interjectis per mutationem jum. emenſis.* Cui longè meo quidem judicio præferenda eſt lectio Editionis Auguſtanæ, quæ eſt hujuſmodi: *Itineribus interjectis permutatione jum. emenſis.* Nam & in libri 15. initio Marcellinus ſic loquitur: *Raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci.* Et Syneſius in Epiſtola ad Petrum Preſbyterum: καὶ ἀμοιβῶν ζεύγη ἐφ' ἑκάτερα πέμψατε. Id eſt: *Equorum permutatione ultro citróque mittite.* διαδοχὰς ἵππων appellat Libanius in tomo 2. Orationum non ſemel.

* [d] PETOBIONEM OPIDUM NORICORUM.] Nunc dictum *Pettavv* ad flumen Dravum. *

[e] ARMATIS OMNES CIRCUMSEDIT.] Emendatum eſt ex codice Regio, *omne circumdedit:* cui lectioni in parte ſubſcribit Editio Rom. & Auguſtana, quæ ſic habent: *Armatis omne circumſedit.*

[f] PROPE OPIDUM POLAM.] Juxta inſulam Flanonam ſive Flavonam occiſum eſſe Gallum ſcribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipſa inſula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini ἐν ἴσῳ τῷ νήσῳ id accidiſſe dicit. (Iſſam fortè voluit dicere) Eſt autem Flanona non inſula quidem, ſed maritima civitas, in ora Liburniæ poſita non procul à Neſactio. Neſactium autem juxta Polam teſte Plinio ac Ptolemæo. Unde Italiæ finem alii Polam eſſe dicunt, inter quos eſt Strabo; alii Neſactium, ut Ptolemæus.

[g] OPIDUM POLAM.] Pola colonia Julia pietas dicta eſt teſte Plinio: quod confirmat etiam auctor Panegyrici Flavienſium nomine Conſtantino dicti in fine: *Bibracte quidem hucuſque dicta eſt Julia, Pola, Florentia: ſed Flavia eſt civitas AEduorum.* In vulgatis Editionibus legitur confusè; *Julia, Polla, Florentia:* quaſi Bibracte his omnibus cognominibus affecta eſſet.

[h] UBI PEREMPTUM ACCEPIMUS CRISPUM.] Hunc à Fauſta noverca delatum, quaſi ipſam de ſtupro ſollicitaſſet, inſontem occidi juſſit Conſtantinus anno

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cùm ibi servaretur artissimè, terrore propinquantis exitus jam præsepultus: accurrit Eusebius Cubiculi tunc Præpositus, Pentadiúsque Notarius, & Mellobaudes [a] Armaturarum Tribunus, jussu Imperatoris compulsuri eum singillatim docere, quam ob causam quemque apud Antiochiam necatorum jusserat trucidari. Ad quæ [b] Adrasteo pallore perfusus, hactenus valuit loqui, quòd plerosque incitante conjuge jugulaverit Constantina: ignorans profectò Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quemdam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ vellet, eum se per novem menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter: *Aliam, parens optima, posce mercedem; hominis enim salus beneficio nullo pensatur.* Quo comperto, irrevocabili ira Princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimen majestatis vocatum, præstigiis quibusdam absolutum esse suprà monstravimus, Pentadio quinetiam Notario, & Apodemio Agente in rebus, [c] eum capitali supplicio destinavit: & ita colligatis manibus in modum noxii cujusdam latronis cervice abscissa, ereptáque vultus & capitis dignitate, cadaver est relictum informe, paullo antè urbibus & provinciis formidatum. Sed vigilavit utrubique superni numinis æquitas. Nam & [d] Gallum actus oppressere crudeles, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licèt nocentem, blandiùs palpantes, perjuriis adusque plagas perduxere letales: quorum

Christi 326. Constantino VII. & Constantio Cæsare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cùm ipse Romæ resideret, teste Zosimo lib. 2. Móxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut refert Zosimus & Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenses, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Cæsares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam objecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potiùs ab ejus fratre. Nam licèt eo loci neminem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui.

[a] ARMATURARUM TRIBUNUS.] Armaturæ milites fuere in comitatu Imperatoris. Horum duæ Scholæ in Notitia Imperii recensentur, sub dispositione Magistri Officiorum: Armaturæ scilicet seniores, & Armaturæ juniores. Ab his distinguendi sunt Armaturæ, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus suprà aliquid memini dicere.

[b] ADRASTEO PALLORE.] Adrasteum pallorem dixit, ab Adrasto Talai filio Argivorum Rege, qui omnium mortalium infelicissimus fuit, utpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alii fortasse pallorem Adrasteum ab Adrastea dictum esse existimabunt, de qua Marcellinus noster inferiùs disserit: sed alteram explicationem magis probo.

[c] EUM CAPITALI SUPPLICIO DESTINAVIT.] Zonaras citra jussum Constantii occisum esse Gallum memorat. Nam cùm eum Cæsaris dignitate spoliatum primò tantùm relegasset; postea incitatus à proximis misit, qui eum interficerent. Mox pænitentiâ ductus datis literis interfectores revocavit. Sed Eusebius Cubiculi Præpositus, ut literæ cæde demum peracta redderentur curavit. Ceterùm de hac Constantii crudelitate sic Chrysostomus in eo loco quem suprà notavi: *τὸν παῖδα δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτοῦ ἀνεῖλεν· ὁ δὲ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοινωνοῦντα τῆς βασιλείας αὐτῷ, ὃν αὐτὸς ἐνεχείρισεν.*

[d] GALLUM ACTUS OPPRESSIT CRUDELES.] Emendavi ex codice Regio * & Tolosano *, *actus oppressere crudeles.* Cui lectioni favet Editio Romana, in qua scriptum est, *actus oppresse crudeles.* Petrus Castellus ediderat: *Gallum obitu*

Scudilo destillatione jecoris pulmones vomitans interiit : Barbatio, qui in eum jamdiu falsa composuerat crimina, cùm ex Magisterio peditum altiùs niti quorumdam susurris incusaretur, damnatus, exstincti per fallacias Cæsaris manibus [a] lacrymoso obitu parentavit. Hæc & hujusmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorúmque præmiatrix aliquoties operatur Adrastia, (atque utinam semper) quam vocabulo duplici etiam Nemesim appellamus : Jus quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, vel ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis : quam theologi veteres [b] fingentes Justitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hæc ut regina causarum, & arbitra rerum ac disceptatrix, urnam sortium temperat, accidentium vices alternans : voluntatúmque nostrarum exorsa interdum alio, quàm quo contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando convolvit. Eadémque necessitatis insolubili retinaculo [c] mortalitatis vinciens fastus

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

oppressit crudeli. Quam ejus conjecturam & Accursius, & Gelenius amplexi sunt.

[a] ANIMA IN LACRIMOSO OBITU PARENTAVIT.] Vox *anima* videtur esse glossema vocis antecedentis. Ita scribendum puto : *Exstincti per fallacias Cæsaris manibus lacrymoso obitu parentavit.* sic in libro 15. *Velut impiis eorum manibus Rom. sanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. *Et sanctis manibus ejus istis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Astronomico Poëtico : *Cui mortua canis spiritu suo parentavit.* In Regio * & Tolosano * codice totus hic locus legitur hoc modo : *Animam lacrymoso obitu parentavit.*

[b] FINGENTES JUSTITIÆ FILIAM.] Hesiodus in Theogonia, Nemesin Noctis filiam facit.

> Τίκτε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι
> Νὺξ ὀλοή.

Smymæi quoque apud quos Nemeses præcipuo honore cultas accepimus, eas Nocte satas esse dicebant, ut testatur Pausanias in Achaïcis : quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quòd fata hominum in abstruso latent. Nemesis enim nihil aliud est quàm sors cujusque. Unde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minùs etiam Justitiæ filia dicta sit Nemesis. Etenim prisci illi Theologi, qui per ambages & allegorias loquebantur, uni eidémque numini diversos sæpe parentes assignabant, quemadmodum apparet in libris Tullii de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cùm Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minùs easdem paullò pòst Themidis filias facit. In quo minimè putandum est, eum sui oblitum pugnantia loqui : sed potiùs diversam vim numinis ea re significari. Nam quòd Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus providentiam numinis denotat, ut suprà dixi. Quòd verò Themidis filiæ postmodùm dicuntur, significat justitiam numinis, singulis pro merito cujusque pœnas aut præmia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemesi, cùm Justitiæ filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quòd suum cuique tribuat, ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἑκάστῳ : unde Justitiæ nuntia vocatur à Platone in lib. 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna. ὀνομάζεται δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς τισιν ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι· τὸ μὲν γὰρ ἴσον αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ἄδηλον ἐλπὶς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον Θέμις. *Fortuna autem variis nominibus à nobis appellatur : æquitas enim ejus Nemesis dicta est ; incertitudo Spes ; necessitas Parca ; justitia Themis.*

[c] MORTALITATIS VINCIENS FASTUS TUMENTES INCASSUM.] Crediderunt veteres quamdam esse numinis vim, quæ superbos frangeret, & excelsa quæque convelleret. φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν, ut ait eleganter Artabanus apud Herodotum in lib. 6. eámque numinis vim φθόνον vocabant, seu νέμεσιν. Nam νέμεσις invidiæ affinis est, eamque inter φθόνον, & ἐπιχαιρεκακίαν mediam locat Aristoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon à Crœso interrogatus apud Herodotum in 1. quid de ipsius felicitate sentiret, sic respondet : ὦ Κροῖσε ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων πέρι ; Quid

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

[a] tumentes incassum, & incrementorum detrimentorúmque momenta versans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat: nunc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulosa vetustas aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eíque subdidit rotam, ut universitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu, ipse quoque sui pertæsus, excessit è vita ætatis anno nono atque vigesimo, cùm [b] quadriennio imperasset: natus apud Tuscos in Massa Veternensi, [c] patre Constantio, Constantini fratre Imperatoris, matréque Galla [d] sorore Rufini & Cerealis, quos trabeæ Consulares nobilitarunt, [e] & Præfecturæ. Fuit autem formâ conspicuus bonâ, decente filo corporis, membrorúmque recta

me interrogas, Crœse, de rebus humanis, qui sciam omne numen invidum esse ac turbulentum? Et Artabanus apud eumdem Herodotum in lib. 7. iisdem verbis alloquitur Xerxem: ὁ δὲ θεὸς γλυκὺν γεύσας τὸν αἰῶνα, φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὑρίσκεται ἐών. *At Deus qui suavi perfruitur ævo, invidus ipse esse deprehenditur.* Quæ quidem Herodoti verba immeritò reprehendit Plutarchus in libro quem de malitia Herodoti conscripsit. Nam si Nemesis rectè dicitur de Deo, cur non & φθόνος dicetur? Utraque enim in hominibus æquè vitiosa est. Sed cùm hæc & similia Deo tribuuntur, quidquid adjunctum habent vitii, statim exuunt; ac proinde benignè sunt interpretanda. Alioquin ipse Plutarchus eâdem culpâ tenebitur, qui in Æmilio hæc dicit: ἐμοὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ὑπέρθυρον, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερβαλλόντων εἴληχεν εὐτυχιῶν ἀποφύτευσιν καὶ μεταβολὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, &c.

[a] Tumentes incassum.] Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incassum*: ut referatur ad *mortalitatis*.

[b] Cum quadriennio imperasset.] Consentit & Victoris Epitome, & annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus, Cæsar à Constantio creatus est post Consulatum Sergii & Nigriniani, Idibus Martiis, teste Idatio in Fastis, & Chronico Alexandrino: id est anno Christi 351. Cæsus autem est anno 354. Constantio VII. & Constantio III. Coss.

[c] Patre Constantio.] Is Julius Constantius est dictus. Fuit autem Patricius, & Consulatum gessit cum Rufio Albino, anno Christi 335. ut docet Athanasius in Apologia ad Constantium Aug. ὑπατείᾳ Ἰουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ῥουφίνου (lege Ῥουφίου) Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου.

[d] Sorore Rufini et Cerealis.] De Vulcatio Rufino suprà dictum est. Nerarius autem Cerealis Præfectus Urbi fuit Constantio V. & Constantio Cæsare Coss. ex ante diem 6. Cal. Octobris, eúmque magistratum gessit usque ad 6. Idus Decembres anni sequentis. Ejus Præfecturam Urbanam memorat etiam vetus Inscriptio, quam protulit Lindenbrogius initio Observationum, & vetus Interpres Juvenalis ad illa ex Satyra 6.

— ut maxima toto
Nostra sit arca foro.

Usque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Trajani arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant.* Idem postea Consul fuit cum Datiano, anno Christi 358. Exstat ejus elogium apud Hieronymum in Epitaphio Marcellæ his verbis: *Cúmque eam Cerealis, cujus clarum inter Consules nomen est, propter ætatem, & antiquitatem familiæ, & insignem, quod maximè viris placere consuevit, decorem corporis, ac morum temperantiam ambitiosiùs peteret, &c.*

[e] Et Præfecturæ provinciarum, forma, &c.] In Editione Romana hic locus sic legebatur: *Et Præfecturæ...... autem forma conspicuus.* Quam lacunam Petrus Castellus ita supplevit: *Et Præfecturæ provinciarum. Forma conspicuus, &c.* Ejus emendationem secuti sunt Gelenius & Accursius, nisi quòd Accursius ex Ms. suo addidit: *Fuit autem forma conspicuus.* Nos ex Regii & Tolosani codicis auctoritate locum purgavimus, ejecta voce insiticia quam Castellus intruserat imperitè. Præfecturæ nomine tam Urbana, quàm Prætoriana intelligitur Præfectura. & Cerealis quidem Præfectura Urbana multis suprà testimoniis confirmata à nobis est. De Rufino autem Præfecto Præt. loquitur Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro.

compage, [a] flavo capillo & molli, barba licèt recèns emergente lanugine tenera, ita tamen ut maturiùs auctoritas emineret: tantum à temperatis moribus Juliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum & Titum. Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, versabileis ejus motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad sidera, nunc in Cocyti profunda mergentes. cujus rei cùm innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo Regem, & Dionysium gentium quondam terrorem, Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramytenum Andriscum in fullonio natum, [b] ad pseudo-Philippi nomen evexit: & [c] Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem [d] Mancinum post imperium dedidit Numantinis, [e] Samnitum atrocitati Veturium,

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

* [a] FLAVO CAPILLO ET MOLLI, BARBA LICET RECENS AMERGENTE LANUGINE TENARA: ITA TAMEN, &c.] Sic in Regio ac Tolosano codice scriptum inveni. *

[b] OB PSEUDO-PHILIPPI NOMEN EVEXIT.] Quanto elegantiùs * codex Tolosanus * & Editio Augustana, quæ sic habet: *ad pseudo-Philippi nomen evexit*: & ita quoque ad oram Regii codicis emendatum est. In textu enim scriptum est: *A pseudo-Philippo nomen evexit.* Hunc porrò pseudo-Philippum in fullonio natum fuisse testatur & Lucianus περὶ ἀπαιδεύτων his verbis: κναφεὺς ὁ ψευδαλέξανδρος καὶ ψευδοφίλιππος γναφεύς.

[c] PERSAI LEGITIMUM FILIUM ARTAM FERRARIAM.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius ejus junior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique consumptus est.* Plutarchus in vita Æmilii eum Alexandrum nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, & ejusmodi tenui opere elaborando: Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis, scribæ operam Magistratibus cum summa industria præbuisse. τὸν δὲ νεώτερον Ἀλέξανδρον εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορεύειν καὶ λεπτουργεῖν γενέσθαι φασίν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἄρχουσιν, &c. Quo in loco deesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom Magistratibus, sed Albanis scribæ ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis: μόνος δὲ ὁ νεώτατος παῖς τῶν Ἀλβανῶν ἄρχουσιν ὑπογραμματεύων ἐπί τινα χρόνον διήρκεσεν. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41.

Ὁ τούτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὸ κλεῖνον φέρων,
Τεῦχε λεπτὰ χαμαίζηλα γίνεται, πλὴν τὸ κύτος.

[d] MANCINUM POST IMPERIUM DEDIT NUMANTINIS.] Malim *dedidit*. de deditione Mancini nota res est, & ab Historicis omnibus celebrata. Qui cùm à Numantinis receptus non esset, à genero in castra reductus est, & lege lata, ut civis Romanus esset, Præturam postea gessit, ut Pomponius in lege ult. D. de legationibus, & Aurelius Victor in libro de viris inlustribus scribunt. Ceterùm hanc deditionis ignominiam adeo despexit Mancinus, ut statuam sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. Sed ex verbis Victoris ac Pomponii nascitur non levis difficultas, quomodo Mancinus Prætor factus sit, qui jam Consul fuerat. Hanc quæstionem solvit Plutarchus in vita Ciceronis. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Prætorius Senatu motus, in pristinum locum restitueretur, ut is denuo Prætor fieret. Loquitur autem de Cornelio Lentulo Sura: ἀνὴρ γένους μὲν ἐνδόξου, βεβιωκὼς δὲ φαύλως, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξεληλαμένος τῆς βουλῆς πρότερον, τότε δὲ στρατηγῶν τὸ δεύτερον, ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς ἐξ ὑπαρχῆς ἀνακτωμένοις τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Idem scribit de hoc Lentulo Dio in lib. 37. Et in fine libri 42. id etiam nos docet, moris interdum fuisse, ut qui senatoriam dignitatem recuperare vellent, Prætores fierent. Sic enim de Salustio dicit: στρατηγὸς γ. ἐπὶ τῷ τὴν βουλείαν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο. P. etiam Ventidius bis Prætor factus est eamdem ob causam, teste Dione in lib. 43. & 47. Nam cùm à Senatu hostis publicus esset unà cum Antonio judicatus, postea ut restitueretur ordini suo, iterum Prætor est factus. Item M. Marius Gratidianus iterum Prætor fuisse dicitur, sed ob aliam causam, quòd nimirum esset popularis, ut ait Asconius in Orationem in toga candida. Quod non adeo novum fuisse declarat Livii locus ex lib. 23. pag. 369.

[e] SUMMA ATROCITATE VATURIUM.] Ita primus edidit Castellus, cùm

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

& [a] Claudium Corsis, substravítque feritati Carthaginis Regulum: istius iniquitate Pompeius, post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Quàm multi splendido loco nati, eâdem rerum dominâ connivente, Viriathi genua sunt amplexi vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam velit quàm varia sint & adsidua, arenarum numerum idem jam desipiens, & montium pondera scrutari putabit.

in Editione Rom. legeretur, *summi .... atrocitate Veturium.* Regius codex scriptum habet, *summara ...... atrocitate.* Unde non sine causa scribendum esse conjeci: *Samnitum atrocitati Veturium, &c.* Titus enim Veturius cùm ad Furcas Caudinas incluso exercitu turpissimum fœdus cum Samnitibus percussisset, populi jussu hostibus est deditus, ut populus Senatúsque Rom. religione solveretur, ut narrat Livius in lib. 9.

[a] Claudium Corsis.] De M. Claudio Clinia qui turpem cum Corsis pacem fecerat, præter Valerium Maximum in lib. 6. cap. 3. videndus est Zonaras, & Excerpta ex Dione nuper à nobis publicata.

[b] Montium pondera scrutari poterit.] Hæc libri totius clausula nimis languidè sonat, neç cothurnatis Ammiani numeris respondet. In MSS. codicibus, Florentino scilicet & Vaticano atque Fauchetii legitur *putavit:* neque aliter habet Editio Romana. Unde legendum esse conjicio *scrutari posse putabit.* ut loquitur noster Marcellinus initio libri 26. Regius tamen liber vulgatam lectionem, quæ ex emendatione Castelli profecta est, tuetur.

Explicit Liber XIV.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XV. continentur.

Caput I. *Mors Galli Cæsaris Imperatori nuntiatur.*

C. II. *Ursicinus Magister equitum per Orientem, Julianus Galli Cæs. frater, & Gorgonius Præpositus Cæsariani cubiculi, accusantur majestatis.*

C. III. *In Galli Cæsaris amicos & ministros animadvertitur.*

C. IV. *Lentienses Alamanni à Constantio Aug. pars cæsi, pars fugati.*

C. V. *Silvanus Francus, Magister peditum per Gallias, Coloniæ Augustus appellatur, & XXVIII. imperii die per insidias opprimitur.*

C. VI. *Silvani amici & conſcii necati.*
C. VII. *Ab Leontio Præfecto Urbi populi Romani ſeditiones repreſſæ. Liberius Epiſcopus ſede pulſus.*
C. VIII. *Julianus Galli frater, à Conſtantio Aug. fratre patrueli Cæſar creatur, ac præficitur Galliis.*
C. IX. *De origine Gallorum; & unde dicti Celtæ ac Galatæ; deque eorum doctoribus.*
C. X. *De Alpibus Gallicanis; & de variis per eas itineribus.*
C. XI. *Brevis diviſio ac deſcriptio Galliarum; & curſus fluminis Rhodani.*
C. XII. *De moribus Gallorum.*
C. XIII. *De Muſoniano Præfecto Prætorio per Orientem.*

TCUMQUE potuimus veritatem ſcrutari, [a] ea quæ videre licuit per ætatem, vel perplexè interrogando verſatos in medio ſcire, narravimus ordine caſuum expoſito diverſorum: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro virium captu limatiùs abſolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt brevitas, cùm moras rumpens intempeſtivas, [b] nihil ſubtrahit cognitioni geſtorum.

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio Aug. VII. & Conſtantio Gallo Cæſ. III. Coſſ. Anno Chr. 354.

CAPUT I.

Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad vixerat igneus turbarum incentor, raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quoſdam exſtingueret, præcurſorius index Mediolanum advénit: ingreſſúſque regiam, ante pedes projecit Conſtantii, velut ſpolia Regis occiſi Parthorum: & perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam & arduam [c] ad ſententiam tota facilitate completam, hi qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem

[a] QUÆQUE VIDERE NON LICUIT PER ÆTATEM.] Totum initium hujus libri multis & maximis mendis fœdatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controverſiam palmam tulit. Unum in eo damno, quòd contra fidem omnium librorum negationem huic loco inſeruit: quæ quantum aliena ſit ab Auctoris noſtri ſententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cùm ſub initium Conſtantii Aug. militiam auſpicatus eſſet, rerum aliquam notitiam hauſerat, ſed eam confuſam & imperfectam, utpote qui adhuc adoleſcens eſſet. Poſtea verò cùm virilem ætatem attigiſſet, jam firmiore judicio cuncta diſpexit. Itaque cùm ad ſcribendam Hiſtoriam ſe contuliſſet, res quidem Romanas ab exordio Nervæ ad Conſtantini Magni obitum ex Annalibus & Hiſtoriis & Faſtis publicis conſcripſit. Cùm verò ad Conſtantii tempora perveniſſet, ea quæ ſe adoleſcente geſta erant, prout viderat ipſe aut ab aliis in medio verſatis acceperat, commemoravit, verbi causâ bellum Magnentii, facinora & cædem Cæſaris Galli. Nunc verò inchoans narrationem earum rerum quas ipſe virilem ingreſſus ætatem ſpectaverat, uberiorem & accuratiorem rerum geſtarum deſcriptionem lectori promittit.

[b] NIHIL SUBTRAHIT COGNITIONI JUSTORUM.] Mallem legi *geſtorum.*

[c] AD SENTENTIAM TOTAM FACILITATE COMPLETAM.] Scribe, *tota facilitate completam.* quæ locutio ſollemnis fuit apud Auctores illius ſæculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ex more collato, virtutem felicitatémque Imperatoris extollebant in cælum: cujus nutu, in modum gregariorum militum, licèt diversis temporibus, duo exauctorati sunt Principes, [a] Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim à justitia declinavit ita intemperanter, [b] ut *æternitatem eam* aliquoties assereret ipse dictando, scribendóque propria manu orbis totius se dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationem civilium Principum vitam formare moresque suos, ut prædicabat, diligentiâ laborabat enixâ. Námque etiamsi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexander, id reputasset legens vel audiens, quòd (ut docent Mathematici concinentes) ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immensa, ad magnitudinem universitatis instar brevis obtinet puncti.

CAPUT II.

Jámque [c] post miserandam deleti Cæsaris cladem, sonante peri-

Codicis Theod. de Decurionibus, & in lege 33. de Hæreticis, & D. Ambrosius in sermone 62. 77. 83.

[a] VETERANIO.] Hic Fl. Vetranio in nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Græcos Auctores: nisi quòd apud Græcos interdum transpositis elementis Βρετανίων exaratur. Sed Veteranio scribi debet, ut testatur Themistius in Orat. 14. his verbis: ὁπόσον δὲ ἦττον ὑπ᾽ ἀληθινοῦ φιλοσόφου λόγῳ ἁλῶναι, ᾔσθετο ἀκριβῶς ὁ καὶ τοὔνομα καὶ τὴν τύχην παλαιοστρατιώτης. Id est: *Quantum verò sit à germano philosopho oratione superari, sensit is qui & nomine erat & loco Veteranus.* Vides hîc Themistium apertè ad Veteranionis nomen alludere. Est enim παλαιοστρατιώτης Veteranus: ut est in Glossis Latino-Græcis, & apud ipsum Themistium orat. 6. in calce, & Herodianum in fine libri 7. cùm dicit: οἱ δὲ Βαλβῖνος καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τάγματος τοὺς νεανίας, παλαιοὺς στρατιώτας τῶν ἐν ῥώμῃ διατρίβοντας παρεσκεύασαν: quod minimè intellexit Politianus, qui Urbanos milites interpretatur, cùm vertere debuisset, *Veteranos qui Romæ agebant.* Appianus quoque πάλαι ἐστρατευμένους appellat Veteranos.

[Annon tamen potiùs dicendum est, *Vetranionis* quidem nomen à *Veterano* deduci, cùm id Themistius disertis verbis asserat: sed nihilo minùs tamen *Vetranionem* elisâ litterâ *e* scribi sine dubitatione oportere, cùm ita in omnibus codicibus priscis, in omnibus nummis, ita apud omnes Græcos ac Latinos Auctores nomen hoc scriptum reperiatur; nusquam *Veteranio*? Errant autem Græci nonnulli, qui Vetranionem Βρεταννίωνα appellant: cùm hæc duo diversa sint nomina. Nam qui Græcis est Βρετανίων, idem Latinis est *Britannio*. *Britannio* autem à *Britannus* derivatur, ut à *Gallus Gallio*, à *Burgundus*, *Burgundio* apud Gregorium Turonicum Episcopum, à *Francus Francio* apud Fredegarium.]

[b] UT ÆTERNITATEM EAM ALIQUOTIES ASSERERET, ET IPSE.] Hunc locum ex fide Regii codicis restituimus, cui subscribit Editio Romana & Augustana: nisi quòd in Romana *subseret* perperam scriptum est. Ceterùm hinc Constantium egregiè reprehendit Athanasius, quòd æternitatem sibi quidem arrogabat, Dei autem Filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini & Seleuciæ adversus Arianos, quorum partes Constantius fovebat: πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου περιαπτόμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσι Κωνστάντιον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι. Id est: *Adhæc de Domino fingentes scribere, alium sibi dominum nominant Constantium: & qui Filium Dei negant æternum, ipsum æternum Augustum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis & Ursacii in Ariminensi Synodo habuit: ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ.

[c] POST HORRENDAM DELETI CÆSARIS CLADEM.] Mirè hoc in loco variant scripti codices. Florentinus & Vaticanus habent, *post petiserandam*: Regius, *post desiderandam*: Fauchetii liber, *post pestiferam*. In Editione Romana reperi, *post petis errandam*. Unde Petrus Castellus vulgatam lectionem exsculpsit.

culorum

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

culorum judicialium tuba, in crimen læsæ majestatis arcessebatur Ursicinus, adulescente magis magísque contra ejus salutem livore, omnibus bonis infesto. Hac enim superabatur difficultate, quòd ad suscipiendas defensiones æquas & probabiles Imperatoris aures occlusæ, patebant susurris insidiantium clandestinis: qui Constantii nomine per Orientis tractus omnes abolito, antedictum Ducem domi forísque desiderari, ut formidolosum Persicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus stabat immobilis, ne se projiceret abjectiùs cavens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens: hocque uno tristior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores desciverant, ut ad successores, officiorum more poscente, solent transire lictores. [a] Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalam sæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales insidias vitæ simplici perquàm callens, & ea tempestate nimiùm potens. Ut enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores observans incessit: [b] ita ille ab imæ sortis gregario ad summum evectus militiæ munus, nec læsus aliquando nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscientiam polluebat. Igitur paucis arcanorum Præfectis consciis, latenter [c] cum Imperatore sententiam rogante id sederat,

[a] IMPUGNABAT EUM PER FICTÆ BENIGN. ILLECEBRAS COLLEGA.] Scribo, *collegam & virum fortem sæpe prop. appellans Arbetio.* Notæ sunt autem hæ aulicorum artes, palam laudare eum quem clam oppugnent, ut de Fabio Valente scribit Tacitus in lib. 1. Hist. *Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quo incautiùs deciperetur, palam laudatum.* Quæ artes præcipuè in aula Constantii viguerunt, ut præter Marcellinum nostrum docet Julianus Aug. in Epistola 12. his verbis. *συνεσόμεθα γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἧς οἶμαί σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπειρᾶσθαι, καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικοῦτον μῖσος ἡλίκον οὐδὲ τοὺς πολεμιωτάτους.* Id est: *A congressibus autem & colloquiis nostris omnis aberit aulica simulatio, quam te hactenus expertum esse credo: qua quidem ii qui laudant, eos ipsos quos laudant, majore odio prosequuntur quàm inimicissimos.* Et Mamertinus in Panegyrico quem Consul Juliano dixit, ab ejusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Julianum tum Cæsarem: *Et cùm sancti Principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationúmque licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant; in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa jactantes. Julianus Alamanniam domuit, &c.* non vulgaris elegantiæ. Quibus addi debet locus Polybii ex lib. 4. sanè illustris: *Καιρὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας· εὕρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας.*

[b] ITA ILLE ADDENS ETIAM POTESTATI LÆDENDI MILITIÆ MUNUS.] Hæc spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur: *Ita ille ad diem è fortes etiam post ..... militia munus.* Unde P. Castellus hanc lectionem effinxit: *Ita ille addens etiam post lædendi militiæ munus.* Sed cùm in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendavit, *addens etiam potestati lædendi*, haud multò meliore sensu. Ego ex codice Regio veræ lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet: *Ita ille ad ima fortis etiam post ..... militia munus.* * Neque aliter Ms. Tolosanus *. Ex quibus hanc scripturam elicio: *Ita ille ab ima sortis gregario ad summum evectus militiæ munus.* quæ quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. *Instabátque ei (Arbetioni) strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coram quòd à gregario ad magnum militiæ culmen evectus, &c.* Et in libro 22. de Eusebio Præposito Cubiculi: *Quem ab ima sorte adusque jubendum Imperatori penè elatum, &c.*

[c] CUM IMPERATORE SENTENTIAM ROGANTE ID EGERAT.] Hunc

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

ut nocte ventura procul à conspectu militarium raptus Ursicinus indemnatus occideretur, ut quondam Domitius Corbulo dicitur cæsus in colluvione illa Neroniani sæculi, provinciarum fidus defensor & cautus. Quibus ita compositis, cùm ad hoc destinati prædictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indéque ad Julianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem postea Principem, gemino crimine ut iniquitas æstimabat implicitum: quòd à [a] Macelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam demigrarat liberalium desiderio doctrinarum, & [b] per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. Qui cùm objecta dilueret, ostenderétque neutrum sine jussu fecisse, nefando adsentatorum cœtu periisset urgente, nî adspiratione superni numinis, Eusebia suffragante Regina, ductus ad Comum opidum Mediolano vicinum, ibíque paullisper moratus, procudendi ingenii causâ, ut cupidine flagravit, [c] ad Græciam ire [d] permissus esset.

locum primus ita edidit Sig. Gelenius, sive quis alius auctor fuit Editionis tertiæ Basiliensis. In Editione Romana perinde ut in ceteris MSS. codicibus legitur, *sententia..... id sederat.* Mariangeli quoque Editio agnoscit *id sederat.* quod probo. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. initio loquitur: *Seditque tandem multa & varia cogitanti, id tentare.* Valerius Argonaut. 1.

Hinc Danaûm de fine sedet.

& lib. 2.

Si sedet AEgæi scopulis habitare profundi.

[a] A MARCELLI FUNDO.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius. Nam in Editione Rom. & Bononiensi legitur, *à Macelli fundo*, quo modo in codice quoque Regio * ac Tolosano * reperimus scriptum. Neque aliter hunc fundum appellat Sozomenus in lib. 5. cap. 2. & post eum Cedrenus ac Nicephorus Callistus in lib. x. In eo fundo Julianus quasi in carcere inclusus, sex annos cum fratre mansit, ab omni æqualium congressu sejunctus, cùm nulli ex æqualibus, aut paternis amicis ad ipsos visendos introire sinerentur, ut ipse Julianus memorat in Epistola ad ordinem & populum Atheniensem. Ubi etiam feritatem illam & asperitatem ingenii quæ erat in fratre Gallo, agresti ac montanæ illi educationi adscribendam esse asserit: à qua feritate ipse se philosophiæ ope liberavit.

[b] PER CONSTANTINOP. TRANSEUNTEM VIDERAT. FRATREM.] Julianus à Macelli fundo digressus, iccirco jam adversus eos Imperatoris irâ, Constantinop. petiit, ibíque pergulas magistrales privato habitu frequentavit: postea Imperatoris jussu Nicomediam translatus est. Interea Gallus qui post Macellianam custodiam Ephesi degebat, studiis liberalibus operam navans; à Constantio evocatus, Cæsar creatur in Illyrico: qui cùm Orientem peteret, Julianum fratrem Nicomediæ in Bithynia convenit, ut narrat Libanius in oratione funebri in laudem Juliani p. 264. ἐκεῖνος μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δορυφορούμενος ᾔει, καὶ εἶδον ἀλλήλους. Idem scribit Socrates in lib. 3. & ex eo Nicephorus Callistus in lib. x. Sed Marcellinus Constantinopoli, non autem Nicomediæ Gallum à fratre Juliano visum esse commemorat. Post hunc congressum Julianus fratrem non vidit, ut ipse in Epistola supradicta testatur his verbis: καίτοι μὰ τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὄναρ μοι φανεὶς ὁ ἀδελφὸς ἐπιτετάχει ὅσα γε ἐπιτετάχει· καὶ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν. quibus verbis crimen indicat quod ipsi impingebatur. Arcessebatur enim conscius fuisse facinorum fratris Galli.

[c] AD GRÆCIAM IRE PERMISSUS ESSET.] Libanius in Oratione quæ προσφωνητικὸς inscribitur, Athenas relegatum esse Julianum, eáque urbe digredi prohibitum scribit: idémque dicit in Oratione Consulari ad Julianum. At Julianus in Epistola ad Athen. ait, Constantium audita hinc seditione quadam in Pannonia, illinc defectione Silvani in Galliis, mandasse sibi ut paullisper in Græciam secederet. Eumdem vide in Orat. 3. ad Eusebiam Augustam.

[d] * PERMISSUS ESSET.] Sic primus Gelenius emendavit, cùm in omnibus tam editis quàm MSS. codicibus legeretur, *permissus est*: quod certè ad claudendam periodum longè modulatiùs sonat. Nec movere Gelenium debuit hujus phraseos insolentia. Nam

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, [a] quæ dispiceres secundis avibus contigisse, dum punirentur ex jure, vel tamquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnumquam, ut opulenti pulsantes præsidia potiorum, iisdémque tamquam ederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionem pretiis mercarentur immensis: tenues verò, [b] quibus exiguæ vires erant ad redimendam salutem aut nullæ, damnabantur abruptè. Ideóque & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falsa. Perductus est iisdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: cúmque cum ausorum fuisse participem concitorémque interdum, ex confesso pateret, conspiratione spadonum, justitiâ concinnatis mendaciis obumbratâ, periculo evolutus abscessit.

Caput III.

Hæc dum Mediolani aguntur, militarium catervæ ab Oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritum trahentes exiguum, vivendíque moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebantur enim ministri fuisse Galli ferocientis, pérque eos Domitianus discerptus credebatur, & Montius, & alii post eos acti in exitium præceps. [c] Ad quos audiendos Arborius missus est, & Eusebius Cubiculi tunc Præpositus, ambo inconsideratæ jactantiæ, injusti pariter & cruenti: [d] qui nulla perspicacitate, sine innocentium sontiúmque differentia, alios verberibus vel tormentis adflictos exsulari pœna damnarunt, [e] quosdam ad infimam truscre militiam, residuos

pag. 38. eodem modo loquitur Auctor noster: *Ni fortuna motum eventu celeri consummavit.* Sic enim scribitur in codice Regio [& in Colbertino,] ac in Editione Romana.*

[a] Quæ dispiceres secundis avibus contigisse.] In Editione Rom. legitur: *qua dispice secundis auribus contigisse:* quemadmodum etiam codex Regius & Vaticanus scriptum habent. Proinde non dubitavi quin locus ita emendandus esset ut edidimus.

[b] Quibus exiguæ res erant ad tuendam salutem.] Tota hæc linea in Editione Romana deerat: quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldensi codice, partim Mariangelus Accursius ex fide scripti exemplaris explevit. Ego Editionem Accursii hoc in loco sequi malui, quippe quæ auctoritate Regii codicis confirmaretur. Sic enim in eo scribitur: *quibus exiguavo res erant ad redimendam salutem aut nulla.* [Ita & in Mſ. Colbertino.]

[c] Ad quos audiendos Arbora missus est.] Romana Editio [& codex Colbertinus] hunc locum sic præferebant: *ad quos avodos Arborum missus est:* neque aliter Regius codex, nisi quòd *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arborius* scribendum esse: * sicut in Mſ. Tolosano exaratum est*. Arborii cujusdam viri Præfectorii meminit Sulpicius in lib. 1. de vita Martini: * ad quem missa est lex xvi. Codicis Theodosiani de Pistoribus. De eodem Paulinus in fine libri 11. de vita Martini. Atque id nomen per Gallias nobilissimum fuisse, testatur Ausonius in Parentalibus, Carmine iv. *

* [d] Nulla perspicacitate.] Sic correxit Accursius, cùm in Editione Romana reperisset, *nullo perspicaciter.* Ego verò cùm Editionis Romanæ scripturam reliquorum Mſſ. [in primis Colbertini] consensu firmatam videam, malim legere, *nullo perspicaciter inquisito*, ut loquitur A. Marcellinus libro 29. *queis omnibus perspicaciter inquisitis.* *

[e] Quosdam ad infimam trusere militiam.] Inter pœnas militares fuit olim gradus dejectio, ut ait Modestinus in lege 3. D. de re militari: quæ uno verbo regradatio dicitur Latinè, Græcis *ἀποβαθμισμός*, ut est in veteribus Glossis. Eam regradationem intelligit noster Marcellinus in lib. 24. cùm dicit: *Reliquos ex ea coborte*

capitalibus addixere suppliciis. Impletísque funerum bustis, reversi velut ovantes, gesta retulerunt ad Principem, erga hæc & similia palam obstinatum & gravem. Vehementiùs hinc & deinde Constantius, quasi præscriptum fatorum ordinem convulsurus, recluso pectore patebat insidiantibus multis. Unde rumorum aucupes subitò exstitere complures, honorum vertices ipsos ferinis morsibus adpetentes, posteáque pauperes & divites indiscretè: non ut [a] Cibyratæ illi Verrini, tribunal unius legati lambentes, sed Reip. membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facilè Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Persa; [b] ille natus in Dacia: Notarius ille; [c] hic ex [d] ministro triclinii Rationalis. Et Paulo quidem, ut relatum est suprà, Catenæ inditum est cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, [e] tætra venena ferens, variéque disperdens: ut in col-

qui abjectè sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegis militiam, qua onerosior est, dignitatibus imminutis. Ubi non solùm regradatio, sed & militiæ mutatio est. Sed sollemnem regradationis morem nemo luculentiùs explicat, quàm D. Hieronymus in Epistola ad Pammachium contra Origenis sectatores. *Finge*, inquit, *aliquem Tribunicia potestatis suo vitio regradatum, per singula militia equestris officia ad tironis vocabulum devolutum. Non ex Tribuno statim fiet tiro: sed antè Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro. Et quamquam Tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex Tribuno non tiro, sed Primicerius factus est.* Hæc autem regradationis pœna Impp. rescriptis addi solebat: ut nominatim in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico: *Promotus regradationis humilitate plectetur.*

[a] CIBYRATÆ ILLI VERRINI, TRIBUNAL UNIUS LEGATI LAMBENTES.] Imitatur Ciceronem, qui in actione 3. in Verrem sic ait: *Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspicis, & Cornelii medici, & horum canum, quos tribunal meum vides lambere.* Ubi canum nomine Tlepolemum & Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyraticos canes appellat in lib. 4. in Verrem, his verbis: *Simul atque in opidum aliquod venerat, immittebantur illi continuò Cibyratici canes, qui investigabant & perscrutabantur omnia.* & alio loco: *Mirum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia & pervestigabant.*

[b] ILLE NATUS IN DACIA.] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. non procul ab initio hunc eumdem Paulum in Hispania natum esse dixerat: ut in altero horum locorum mendum esse necesse sit. * Certè in actis passionis magni Martyris Artemii, hic Paulus Notarius, Hispanus dicitur. *

[c] ILLE MINISTER TRICLINII RATIONALIS.] Restituimus hic lectionem Editionis Romanæ, cui codex Vaticanus & Valentinus [Colbertinusque] subscribunt; ea est hujusmodi: *Notarius ille, hic à ministro triclinii Rationalis.* Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cùm priùs minister fuisset sacri triclinii: idque sibi volunt hæc verba, *à ministro triclinii*: ut apud Tacitum in lib. 2. Hist. de Vitellio: *Præposuerat Prætorianis P. Sabinum à Præfectura cohortis.* Malim tamen scribi, *ex ministro triclinii*: neque aliter à Marcellino scriptum fuisse existimo. Sed corruptioni caussam dedit *a* & *x* literarum quædam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. sub finem, ubi de Adrastia sermo est, in codice Regio & Editione Rom. scriptum offendi, *ultra facinorum impiorum*, pro *ultrix*: & *disceptatria*, pro *disceptatrix*: & initio hujus libri, *perpleae*, pro *perplexe*.

[d] A MINISTRO TRICLINII.] Hi Ministeriani dicuntur in Codice, & cum Castrensianis junguntur in titulo de Castrensianis & Ministerianis. In Notitia Imperii Rom. Ministeriales Dominici appellantur sub dispositione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii. De iisdem loquitur Marcellinus in lib. 14. cùm dicit: *Relicto palatio omni præter paucos tori ministros & mensæ.* Horum officium Corippus in lib. 3. describit his versibus:

Adfuit obsequio castorum turba virorum.
Illis summa fides & plena licentia sacris
Deservire locis, atque aurea fulcra parare,
Regales mensas epulis onerare supernis.

[e] TÆTRA VENENA SERENS, VARIEQUE DISPERDENS.] Hujus lectio-

luctationibus [a] calce tenere quidam solent [b] artifices palæstritæ. Mercurius somniorum appellatus comes, quòd [c] ut clam mordax canis, [d] interno vitio submissus, agitans caudam, epulis cœtibúſ-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

nis primus auctor fuit P. Castellus. Nam in Editione Rom. scriptum erat: *Intra invenerunt sese varietate dispendens.* neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: nisi quòd hi habent *invenerum.* Antiquarius qui codicem Regium descripsit, cùm hunc locum nimis depravatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantùm ultimas voces distinctè retinuit, prout in scriptis exemplaribus legi diximus. Quòd si quis nostram de hujus loci emendatione sententiam, aut potiùs conjecturam requirit, sic commodè legi posse arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, ut relatum est suprà, Catena inditum est cognomentum, eò quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, intra inventorum sese varietate distendens; ut in colluctationibus callere nimis quidam solent artifices palæstritæ.*

[a] CALCE TENERE QUIDAM SOLENT.] Hæc est conjectura P. Castelli, quam ceteræ deinceps Editiones amplexæ sunt. At in Romana Editione longè aliter scriptum erat: sic enim habet: *calce renemis quidam solent.* neque aliter codex Vaticanus & Florentinus. In Regio legitur, *calce & .... quidam solent.* * In Tolosano, *calce & Harenis* *. Nobis conjectura nostra quam suprà proposuimus, non displicet. Comparat enim hîc Marcellinus nodosos calumniarum nexus cum palæstricis nexibus luctatorum, quæ Græcè ἅμματα dicuntur. Apollódorus in Bibliotheca, de lucta Herculis cum Antæo: τούτῳ δὲ παλαίων ἀναβαστάσας Ηρακλῆς, ἀράμενος ἅμμασι μετέωρον κλάσας ἀπέκτεινε. Libanius in ejusdem luctæ descriptione δεσμοὺς & συμπλοκὰς vocat. Latini nodos vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodo: *Ibi per ministrum ungendi faucibus, quasi arte exercitii, brachiorum nodo validiùs pressis exspiravit.* & Statius in lib. 6. Thebaïdos de Tydeo:

Mox latus & firmo celer implicat ilia nexu.
Poplitibus genua inde premens, evadere nodos
Nequidquam, & lateri dextram insertare parantem
Sustulit, &c.

Calcis quoque in lucta usum fuisse non ignoro. Nam & κόνει ἐγκυλινδεῖσθαι, id est, calce luctari solitos docet Philostratus in Arrichione: & ὑπακονίζειν id propriè dictum esse docet Pollux, & Lucianus in Anacharsi. Sed si calcis solius mentio hic fiat, quomodo stare possit Marcellini nostri similitudo, non video.

[b] ARTIFICES PALÆSTRITÆ.] Palæstritas dixit impropriè pro luctatoribus, quos Græci παλαιστὰς dicunt. Palæstritæ verò ministri sunt palæstræ, qui athletas curabant & ungebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem: *Numquam vos Pretorem tam palæstricum vidistis. Verùm ita palæstritas defendebat, ut ab iis ipse unctior discederet.* Sanè in Victoris Epitome Narcissus palæstrita dicitur, quem Aurelius Victor ministrum ungendi dixerat. Neque alio sensu palæstritas sumit Persius hoc versu:

Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant,
Haud tamen ista filix ullo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Severo palæstritam perinde ut Marcellinus usurpat. *Palæstrites*, ait, *primus fuit.* sed *palæstes* legendum est ex MSS.

[c] MERCURIUS SOLEMNIORUM APPELLATUS COMES.] Exercere lectorem hæc scriptura meritò potest. Nam quid sibi vult hæc solemniorum Comitis appellatio, & quam habet connexionem cum ἀπολογίᾳ quæ mox subjungitur? Scripti quidem codices nihil hîc variant. Sed nihil certius est quàm legendum esse, *Somniorum appellatus comes.* Hic enim Mercurius ita facetè cognominatus est, eò quòd aliena somnia ita perspicuè noverat, & Imperatori narrabat, ut somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

[Annon tamen potiùs Mercurius Comes somniorum vulgò per jocum appellitatus est, tamquam novo officii genere ab Imperatore somniis præpositus, quæ notissima haberet, & quorum ipsi esset rationem redditurus? uti Comites Privatarum, Comites Sacrarum Largitionum, Comites sacri Patrimonii, Comites Thesaurorum per provincias vocabantur, qui his erant rebus à Principe præpositi. Præterea lusisse in nomine Mercurii mihi videtur populus, Comitem somniorum seu Præfectum appellando, quòd Mercurium credidere veteres virgæ suæ tactu somnos & somnia mortalibus immittere consuevisse.]

* [d] UT CLAM MORDAX CANIS.] Græci dicerent eleganter: ὑλάκτει ὡς λαθροδῆκται τῶν κυνῶν. Sic loquitur Chrysostomus in Homilia xv. in Epistolam Pauli ad Ephesios: sic & Palladius in vita Chrysostomi, de Theophilo loquens: καὶ μικρὸν ἐφησυχάσας χρόνον, καὶ δάκνει λαθροδήκτης κύων. *

* [e] INTERNO VITIO SUBMISSUS.] Sic primus correxit Gelenius, cùm priùs

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæſ. III. Coſſ. Anno Chr. 354.

que ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquam, ubi fuſiùs natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in pejus, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulſabatur. Hæc augente vulgatiùs fama, tantùm aberat ut proderet quiſquam viſa nocturna, cùm ægrè homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis: mærebantque docti quidam, quòd apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non videri: quod unde eveniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorúmque ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progreſſa. [a] In convivio Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter Imperium præſens ut moleſtiſſimum incuſabant: è quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti è præſagiis affirmabant: nonnulli majorum auguria ſibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero [b] Gaudentius [c] Agens in rebus, mente præcipiti ſtolidus, rem ut ſcriam detulerat ad Rufinum, Apparitionis Præfecturæ

legeretur, *interna vitia*: ut in Mſſ. codicibus, Vaticano, Regio, Toloſ. [Colbert.] & in priſca Editione Romana ſcriptum inveni. Proinde non dubito, quin hic locus emendandus ſit hoc modo: *Ut clam mordax canis, inter initia ſubmiſſiùs agitans caudam.* *

[a] IN CONVIVIO AFRICANI.] Hujus rei hiſtoriam perſtringit Julianus in Epiſtola ad Curiam & populum Athenienſem, his verbis: συκοφάντης τις αὐτῷ περὶ τὸ Σίρμιον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πράγμασι συνεβάλλετο ὡς πάντες διανοουμένοις. ἐπὶ δήμου ἀκοῇ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρῖνον. ἐκεῖνον ὑμᾶς οὐδὲ ὁ Φίλιππος ἔλαθεν, οὐδὲ ὅσα ἔπραξε περὶ τοὺς ἀνθρώπους. Sic enim legendus eſt hic locus, qui in Editione ultima corruptus eſt. ubi συκοφάντης eſt Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus & Marinus à Marcellino quoque nominantur. Sed Felicis nulla fit mentio.

[b] GAUDENTIUS MAGNIS IN REBUS.] Emendatum à nobis eſt, *Agens in rebus.* quæ emendatio, cùm ipſa per ſe clara eſt, tùm mirificè confirmatur ex alio loco libri 16. ubi noſter Marcellinus hanc eamdem perſtringit hiſtoriam: *Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus: Conſularem Pannoniæ tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum.* Quid, quòd & in Editione Romana [& in Mſ. Colbertino] ac Vaticano legebatur, *Gaudentius magis in rebus?*

[c] AGENS IN REBUS.] Agentum in rebus munus id fuit, ut Conſulum nomina, victorias Auguſtorum, & edicta provincialibus nuntiarent, ut docet Libanius in Oratione pro Ariſtophane Corinthio, p. 203. & in Oratione funebri in laudem Juliani, p. 305. Hinc ἀγγελιαφόροι ferè dicuntur à Græcis Agentes in rebus, ut apud Libanium in Orat. funebri citata, pag. 294. & apud Priſcum Rhetorem in Excerptis legationum, pag. 26. & 36. Aliud etiam vel præcipuum munus eorum fuit, ut in provinciis poſiti explorarent ac ſcrutarentur, ſi quod adverſus Principem nefarium conſilium iniretur. Atque hi propriè Curioſi dicebantur; qui erant è Schola Agentum in rebus, ut docet Imperii Notitia: à Græcis ἐπίσκοποι eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. adverſus Florentium, pag. 425. & adverſus Icarium, p. 472. Denique in Oratione funebri jam laudata, his verbis. οἱ ἀγγελιαφόροις πλείονες ἐποιοῦντο μὲν ἐπίσκοποι κατασκευάς· καὶ τὸ σχῆμα ἦν φυλάττειν, ὅπως μηδὲν ἀγνοῇ βασιλεὺς τῶν ἐπ' αὐτὸν συντιθεμένων. Id eſt: *Relati in Scholam Agentum in rebus, enitebantur ut Curioſi fierent. ac ſpecie quidem ipſa cuſtodes erant, ne quidquam eorum quæ adverſus Principem ineuntur conſilia, ipſum lateret: reipſa autem calumniis & concuſſionibus omne genus mortalium vexabant.* Quibus ſimillima ſunt, quæ Aurelius Victor in Diocletiano de iiſdem prodit: *Remoto peſtilenti Frumentariorum genere; quorum nunc Agentes rerum ſimillimi ſunt: qui cùm ad explorandum adnuntiandúmque qui fortè in provinciis motus exſiſterent, inſtituti viderentur; compoſitis nefariè criminationibus, injecto paſſim metu, cuncta fœdè diripiebant.* Ex his

Prætorianæ tunc principem, [a] ultimorum semper avidum hominem, & coalita pravitate famosum. qui confestim quasi pinnis elatus ad comitatum Principis advolavit: eúmque ad suspiciones hujusmodi mollem & penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut sine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis mensæ participes juberentur rapi sublimes. quo facto delator funestus, vetita ex more humano validiùs cupiens, biennio id quod agebat, ut postulârat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos corripiendos [b] Teutomeres Protector Domesticus cum collega, onustos omnes catenis, ut mandatum est, perducebat. Sed ubi ventum est Aquileiam, [c] Marinus Tribunus [d] ex Campidoctore eo tempore vacans, auctor perniciosi sermonis, & alioquin naturæ ferventis, in taberna

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod & sequentibus verbis apertiùs confirmatur: *Quo facto*, inquit, *delator funestus biennio id quod agebat, ut postulârat, continuare præceptus est.* id est enim, Curiosi officio in iis partibus fungi.

[a] ULTIMORUM SEMPER AVIDUM HOMINEM.] Id est, sanguinis ac suppliciorum. quo sensu dixit in lib. 14. *Eò necessitatis adductus, ultimáque ni vigilasset opperiens, principem locum si patuisset copia, affectabat:* Et in lib. 30. *Quosdam ultimorum metu exagitatos, &c.*

[b] TEUTOMERES PROTECTOR DOMESTICUS.] Ad hunc Teutomerem scripta est Epistola Libanii V. libri IV. ex qua discimus Teutomerem comitatum esse Imperatorem Julianum in expeditione Persica. [*Teutomeres* autem, & *Theodemeres*, vel *Theudemeres*, quod nomen apud Gregorium Regis Francorum fuit, unum idémque nomen est. Ex quo intelligitur Teutomerem hunc Protectorem Domesticum, natione Francum fuisse. *Francorum quippe ea tempestate in Palatio multitudo florebat*, ut loquitur Marcellinus in hoc ipso libro.]

[c] MARINUS EX CAMPIDOCTORE.] Hoc loco vocem inserui occessariam, ut arbitror. Nam cùm in MSS. codicibus Florentino ac Regio, & in Editiooe Rom. post vocem *Marinus*, vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitavi quin locus ita explendus esset, ut edidi: *Marinus Tribunus ex Campidoctore eo tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in fine lib. 16. *Et vacans quidam Tribunus, cujus non suppetit nomen.* Et in lib. 18. sub initium: *Hariobaudem Vacantem Tribunum.* Denique in fine libri 31. *Vacantes* porrò Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunorum & annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant. Unde Vacantes numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. citato: *Triginta quinque oppetivere Tribuni Vacantes, & numerorum Rectores.* Ferè tamen milites ex aliis cohortibus lecti & in subsidiis locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Ut autem Tribuni Vacantes, ita & Comites, & Præfecti, & ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillos quidem earum dignitatum à Principe acceperant, sed in actu minimè erant positi. quare præcincti honore otiosi cinguli dicuntur in lege ult. Cod. de primiceriis & sec. Ita ὕπαρχον μέχρι προσηγορίας Præfectum Præt. Vacantem dixit Eunapius in Libanio. τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ μέγιστον αὐτῷ προσθέντων, ἐπεὶ γὰρ τὴν αὐλῆς ὕπαρχον μέχρι προσηγορίας ἔχειν, αὐτὸν ἐκέλευον. Id est: *Cùm verò subsecuti Principes amplissimum dignitatis gradum ei tribuissent, (nam Præfecturæ Præt. honorarios codicillos ei offerebant) ipse recusavit.* Vacantes tamen ab Honorariis distingui videntur in Novella Theodosii de Metatis.

[d] EX CAMPIDUCTORE.] Regius liber scriptum habet *ex Campidoctore*: quæ scriptura magis placet, tum quia in Glossis veteribus, & apud Lampridium in Alexandro, ac Vegetium ita appellantur: tum maximè propter auctoritatem antiquæ inscriptionis, quam hîc profert Lindenbrogius. Sunt autem Campidoctores, qui scientiam armorum, & omnes armaturæ numeros militibus tradunt; unde ὁπλοδιδάκται in Glossis veteribus appellantur. Casauboous tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybii lib. 2. pag. 150. ὁπλομάχους Campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe ὁπλομάχοι artem tractandorum armorum ephebis tradebant in Græcia, ut docet Teles apud Stobæum: ἔφηβος γέγονε· τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοτρίβην, τὸν ὁπλομάχον, τὸν γυμνασίαρχον. Sextus Empiricus lib. 2. de Philosophia, cap. de Demonstratione: ὥσπερ, inquit, ὁ παιδοτρίβης καὶ ὁ ὁπλο-

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

relictus, dum parantur itineri necessaria, lateri suo cultrum casu repertum impegit, statímque extractis vitalibus interiit. Residui ducti Mediolanum, excruciatíque tormentis, & confessi vi quæstionis, inter epulas petulanter se quædam loquutos, [a] jussi sunt attineri pœnalibus claustris, sub absolutionis aliqua spe, licèt incerta. Protectores verò pronuntiati vertere solum exsilio, ut Marino iisdem consciis mori permisso, veniam Arbetione meruere precante.

CAPUT IV.

Re hoc modo finita, paullo pòst & Lentiensibus Alamannicis pagis indictum est bellum, collimitia sæpe Romana latiùs irrumpentibus: ad quem procinctum Imperator egressus, in Rætias campósque venit Caninos: & digestis diu consiliis, id visum est honestum & utile, ut eo cum militis parte Arbetio Magister equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congressurus: cujus loci figuram breviter, quantum ratio patitur, designabo. [b] Inter montium celsorum amfractus immani pulsu [c] Rhenus exoriens, per præruptos scopulos extenditur [d] nullis aquis externis adoptatis,

μάχος ἰδ' ὅτι μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ῥυθμίζει καὶ διδάσκει τινὰς κινήσεις· ἰδ' ὅτι δὲ ἀπ' αὐτοῦ ἑστὼς καὶ πῶς κινούμενος ἐν ῥυθμῷ παρέχει ἑαυτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίμησιν. Id est: *Ut exercitator, & doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certósque motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit.* Denique Theophrastus in descriptione τῆς ὀψιμαθίας, ὁπλομάχοις in palæstris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentiùs verterim. Differunt autem armorum doctores à Campidoctoribus, ut genus à specie. Certè Vegetius in lib. 1. cap. 3. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandorum armorum scientiam solis ferè tironibus tradebant: at Campidoctores armaturæ numeris ac motibus milites imbuebant, ut in libro superiore dixi. * Erant autem ut plurimùm veterani milites, ut docet Plinius in Panegyrico, qui eorum loco postea adscitos esse ex Græcia magistros queritur.*

* [a] JUSSI SUNT ATTINERI.] Sic loquitur Symmachus in Epistola 36. libri 10.*

[b] EXTENDITUR PENES LEPONTIOS.] Totus hic locus mirificè interpolatus erat. In Editione quidem Romana legebatur: *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem....... pulos extenditur .... nes adoptas, ut....... cataractas inclinatione preteriti funditur Nilus......., ab ortu poterat ad primogenio copiis....... propriis in ruenti curreret sim.......... Jámque ad..... solutus altáque diversia riparum arradens, &c.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infeliciter expleverat hoc modo: *Impulsu immani Rheni discurrentis extenditur penes Lepontios, ut per deciduas cataractas inclinatione pernici funditur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio copiis aquarum propriis inruenti cursu simplici. Jámque adjutus nivibus liquatis ac solutis, altáque divortia, &c.* Secuti deinde Accursius & Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego verò scriptæ lectionis vestigiis insistens, hujus loci verissimam emendationem deprehendisse mihi videor.

[c] RHENUS EXORIENS PER PRÆRUPTOS SCOPULOS EXTENDITUR.] Lacunam quæ tum in Editione Romana, tum in Mss. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio exstat, suprà exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quàm eo modo quo à nobis expleta est, quisquis animum intenderit confitebitur. Quid enim, hi apices scriptæ lectionis, ... *pulos extenditur*, nonne apertè significant *scopulos* priùs scriptum fuisse? quod clariùs etiam demonstrat sequens Rheni comparatio cum cataractis Nili.

[d] NULLIS AQUIS EXTERNIS ADOPTATIS.] Sic ferè à Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturæ testantur, tum aliorum locorum collatio, ubi Marcellinus eodem modo locutus est. Nam in fine lib. 18. ita dicit: *Ubi tenuis fluvius prope originem & angustus, nullísque adhuc aquis advenis adolescens, facilè penetrari poterit, ut vadosus.* Et in libro xv. infrà de Rhodano: *Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior.* Ceterùm adoptatæ aquæ eleganti

ut

[a] ut per ...... cataractas inclinatione præcipiti funditur Nilus. [b] Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret similis potiùs quàm fluenti. [c] Jámque absolutus, altáque divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum & vastum, [d] quem Brigantiam accola Rætus appellat, pérque quadringenta & sexaginta stadia longum, paríque penè spatio latè diffusum, horrore silvarum squalentium inaccessum, (nisi quà [e] vetus illa Romana virtus & sobria iter composuit latum) Barbaris & natura lo-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

metaphora dicuntur, quæ in potioris fluvii nomen transeunt: quo etiam sensu infrà de Rhodano scribit: *Ararim quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit.*

[a] UT PER......... CATARACTAS INCLINATIONE PRÆCIPITI FUNDITUR NILUS.] Non placet, immo displicet prorsus conjectura Castelli, qui *deciduas* supplevit: quod Latinum non est. Quòd si conjecturæ locus esset, mallem equidem *declines*. sed cùm absque hac voce constet sensus, nihil hîc conjectura opus esse existimavi. Restitui autem, *inclinatione præcipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cùm hanc scripturam & elegantiorem esse intelligerem, & propiùs ad veterum exemplarium lectionem accedere. Nam in vetustis codicibus observavi, plerumque caninam literam scribi instar *p* seu *ρῶ* Græcanici.

[b] ET NAVIGARI AB ORTU POTERAT PRIMIGENIO.] Hæc quidem & sequentia ita à Marcellino, ut edidimus, scripta fuisse, quovis pignore contenderim. Nec magnæ difficultatis erat veram hujus loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices, Regius, Vaticanus ac Florentinus: *Et...... gari ab ortu poterat primigenio copiis eduerans propriis inruenti curreret sim......s quam fluenti.* * In Ms. codice Tolosano hunc locum ita scriptum inveni: *Et navigari ab ortu poterat ad primigenios copiis se duerans propriis, ni ruenti curreret similis...... quàm fluenti. Jámque absolutus*, &c. * Etsi autem hæc emendatio adeo illustris est, ut nullam auctoritatem desideret; tamen Marcellini ipsius testimonio à me confirmabitur. Is enim in lib. 22. de Nilo perinde locutus est: *Exundatione ditissima ad cataractas, id est, præruptos scopulos venit, unde præcipitans ruit potiùs quàm fluit.* Quemadmodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt.

[c] JAMQUE ABSOLUTUS.] In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. exemplaribus scriptum est: *Jámque ad..... solutus.* Unde Petrus Castellus egregiam hanc nobis lectionem effinxit: *Jámque adjutus nivibus liquatis ac solutis.* Quasi verò ea sit mens Marcellini, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui antè dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantùm dicit, postquàm confragosa loca permeavit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectiùs ergo hîc rescripsi: *Jámque absolutus*, &c. Quod quidem ad veterum codicum scripturam propiùs accedit. Ac fortasse etiam aliquot præterea desunt vocabula, (est enim major lacuna) quæ suppleri possunt in hunc ferè modum: *Jámque angustiis absolutus*, &c.

[d] QUEM BRIGANTIAM ACCOLA RÆTUS APPELLAT.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab urbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. * lacum Rætiæ Brigantium Plinius libri 9. cap. 17. * Qui sic dictus videtur à Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo, urbésque habere dicit Brigantiam & Campodunum. * Vulgò dici hunc lacum *Der Bodensee*, ait Cluverius in lib. 1. pag. 64. & in lib. 2. capite ultimo, in quo etiam affirmat, ejus lacûs summam longitudinem esse millium 40. latitudinem maximam sex; arguítque Strabonem & Marcellinum. *

[e] VETUS ILLA ROM. VIRTUS ET SOBRIA.] Sobrios eo sæculo dicebant viros prudentes & graves ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris: *Hexametrum autem & Heroum volunt quidam ab eo dictum, quòd hoc magna & sobria canantur, ut Heroes magni & sobrii.* Et Arnobius in lib. ult. adversus gentes: *Vir alioqui gravis, & sobria religionis.* Josippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano: *Moderator egregius, & pulcrè sobrius.* Et in lib. 4. cap. 2. *Itaque ille præstantissimus, qui inter adversa sobrius colluctatur casibus.* Quod Josippus ex quo hæc conversa sunt, ita scribit Græcè. ἐκεῖνος ἄριστος, ὁ κἂν τοῖς ἀτυχήμασι νήφων. Quomodo & Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, cùm ait: μήτε περὶ τοὺς θεοὺς δεισιδαίμων, μήτε περὶ ἀνθρώπους δημοκοπικὸν ἢ ὀχλοχαρὲς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον. & paullo pòst ἀνήφειν ἑκατέρῳ dicit, quod est moderatè in utroque se gerere & sobriè. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοκοπικῷ ἤθει; ita D. Ambrosius in Ep. 6. sobrium

K

Constantio Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

corum, & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam [a] velut finali interſecat libramento: & tamquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, Oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, [b] & confuſum miſceri non poteſt corpus: quod nî ita agi ipſe doceret adſpectus, nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethuſæ captus, ſcindens Ionium mare, ut fabulæ ferunt, [c] adusque amatæ confinia progreditur. *** Arbetio qui adventus Barbarorum nuntiarent, non exſpectans dum adeſſent, licèt ſciret [d] aſpera orſa bellorum; [e] in occultas delatus inſidias, ſtetit immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi è latebris hoſtes exſiliunt, & [f] ſine parcimonia quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant: nec enim reſiſtere noſtrorum quiſquam potuit, nec aliud vitæ ſubſidium, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus

populari. ſic enim dicit: *Nihil in Sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum ſtudio atque uſu, & moribus incondita multitudinis. Sobriam in turbis gravitatem, ſingulare pondus dignitas ſibi vindicat Sacerdotalis.* * Eodem ſenſu Agellius in lib. 1. cap. 10. *antiquitatem ſobriam* cognominat: quem imitatus eſt Ammianus in libro 31. *

[a] Velut finali intersecat libramento.] Antoninus Loiſellus ad oram codicis ſui adnotarat legendum videri *funali*: ut funale libramentum idem ſit quod libella, quæ Græcè σταθμη. Poteſt tamen vulgata lectio defendi.

[b] Et confusum misceri non potest corpus.] Editio Romana hunc locum ſic exhibet, *Flumens & confuſum*: neque aliter in exemplari Bibliothecæ Reg. priùs ſcriptum erat: ſed ab exſcriptore ultimum illud σύγμα eraſum eſt: quod tamen ad ſententiam hujus loci neceſſarium eſſe exiſtimo. Scribo itaque: *Sed confuſum miſceri non poteſt corpus.*

[c] Adusque amatæ confinia progreditur.] In Editione Romana ſic legitur hic locus: *Aduſque amata confinia progrontúſque barbaros.* Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Caſtellus partim ſupplevit, partim emendavit hoc modo: *Aduſque amata confinia proruit nympha. Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non expectans.* Quæ quidem ſpuria ac temere inſita eſſe nemo eſt qui non videat. Ac profectò major hujus loci lacuna eſt, quàm ut conjecturâ cujuſquam ſuppleri poſſit. Ceterùm τὸ *progreditur* eſt ab emendatione Sig. Gelenii profectum, quam tamen proprietas Latini ſermonis refutat. In codice Regio ea vox deeſt: * in Toloſano legitur, *progreſſúſque barbaros.* *

[d] Aspera orsa bellorum.] Quod unum in tam fœdè corrupto loco poſſum, id ſedulò facio, ut lectorem admoneam, quid genuinum, quid ſpurium, & à correctoribus inſertum ſit. In Editione igitur Rom. & in Regio * Toloſanóque * codice ita ſcribitur hic locus: *Dum adeſſent licèt ſciret...... orta bellorum, in occultas delatus inſi...... immobilis malo repentino perculſus ...... viſi è latebris hoſtes exiliunt, & ſine pars...... nia quidquid offendi poterat, &c.* Quæ quidem hoc modo edi cum lacunis ſcriptorum codicum præſtabat, quàm ſuppleri adeo infeliciter, ut à Caſtello factum eſt.

[e] Insidias veluti immobilis.] Rectè, ut arbitror, & certiſſima conjectura ſic reſtitui: *In occultas delatus inſidias ſtetit immobilis.* Ita enim loqui ſolet noſter Marcellinus omnibus propemodum paginis.

[f] Et sine aliqua intermissione.] Ex lectionis ſcriptæ veſtigiis, quam ſuprà propoſuimus, apparet legendum eſſe: *Et ſine parcimonia.* Quæ phraſis Marcellino noſtro familiaris eſt, adeo ut exempla congerere, putidæ & odioſæ diligentiæ ſit.

declinandis intenti, incompoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculóque præſidio tenebroſæ noctis extracti, revoluta jam luce redintegratis viribus agmini quiſque proprio ſeſe conſociavit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorum, & Tribuni deſiderati ſunt decem. Ob quæ Alamanni ſublatis animis ferociùs incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſſíque repentè Scutarii, cùm objectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos conſpiratis mentibus ciebant ad pugnam. Verùm cùm pleroſque recentis ærumnæ documenta terrerent, & [a] intuta fore reſidua credens hæreret Arbetio: tres ſimul exſiluere Tribuni, Arinthæus agens vicem Armaturarum rectoris, & Seniauchus [b] qui equeſtrem turmam Comitum tuebatur, & [c] Bappo ducens Promotos, [d] cum commiſſis ſibi à Principe. Urgebat [e] cauſa communis velut propria, [f] vim cunctis arcentibus veterum

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VII. & Conſtantio Gallo Cæſ. III. Coſſ. Anno Chr. 354.

[a] ET IN TUTO FORE RESIDUA CREDENS. Sic primus edidit Sigiſm. Gelenius. Nam Caſtellus locum ſuo more corruperat. Videndum eſt tamen, ne ſatius ſit ſic legere: *Et intuta fore reſidua credens.* In Mſ. enim codice Regio, [& Colbertino,] & in Editione Rom. ſcriptum reperi: *In tota fore reſidua.*

[b] QUI EQUESTREM TURMAM COMITUM TUEBATUR.] Hi Comites diverſis cognominibus appellati, inter vexillationes militabant ſub Magiſtris militum. Alii enim Comites ſeniores, alii juniores, alii Comites Clibanarii, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noſter in fine lib. 18. his verbis: *Aderat Comitum quoque Sagittariorum pars major, equeſtres videlicet turmæ, ubi merent omnes ingenui barbari.*

[c] ET BAPPO DUCENS PROMOTOS.] Promoti quoque inter vexillationes merebant. Equites Promoti in Notitia Imperii Rom. appellantur: eorúmque iterum meminit Marcellinus in lib. ult. hiſce verbis: *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit.* Ceterùm quod ad Bapponis ipſius nomen attinet, neſcio an idem ſit, qui poſtea Præfectus urbi Conſtantinop. fuiſſe dicitur Modeſto & Arinthæo Coſſ. in leg. 21. Codicis Th. de Prætoribus.

[d] CUM COMMISSIS SIBI A PRINCIPE. In hujus loci corruptione apparet præcipuè temeritas Petri Caſtelli. Nam cùm in Editione Rom. quam velut archetypum habebat, ſic legeretur periode ut in codice Regio: *Et Bappo ducens promoto .... miſſis ſibi .... cauſa communis velut propria .... veterum exemplo uſuentere fulminis hoſtibus ſuperfuſi, &c.* Caſtellus hoc edidit modo: *Et duces Promotorum cum miſſis ſibi à Principe ruebant auxiliis. Urgebat cauſa communis velut propriam viri cunctis arcentibus, veterum exemplo accolarum fluminis hoſtibus ſuperfuſi.* Quæ quidem delirantis hominis ſomnia eſſe nemo erit qui non fateatur. Ita Gelenius, cui de correctoris facinore aliquid ſuſpicionis obvenerat, nonnulla ex his reſecuit, alia in meliorem ſenſum planiorémque reformavit. Sed vir doctiſſimus in eo quidem luſit operam.

[e] CAUSA COMMUNIS VELUT PROPRIA.] Hujus loci licèt mutili ſenſum deprehendere facile eſt: vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem ſcilicet Arbetionis temeritate acceptam ulciſci properaſſe, non ſecus ac ſi privata ipſorum res ageretur. Quo ſenſu Nazarius in Panegyrico in Conſtantini quinquennalibus dicto: *Secuti*, inquit, *hunc ardorem fortiſſimi milites, & dignos ſe ductu ejus imperióque teſtati, ſic viritim laboraverunt, quaſi ſumma res ſingulorum manu niteretur.* Eodemque penè modo Pacatus in Panegyrico: *Milites*, ait, *priſtinæ virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, cauſam publicam manu agere.* * In eam ſententiam eleganter Chryſoſtomus in Homil. LX. in Matthæum: ἐν πολέμῳ παρατάξει ὁ πεζὸς τοῦτο μόνον ὁρῶν σκοπῶν ὅπως ἑαυτὸν διασώσῃ φυγὼν, καὶ τὸν ἄλλον μεθ᾽ ἑαυτοῦ συγκαταβάλλει· ὥσπερ ἂν ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὸν διασώζει. Eadem dicit Xenophon in lib. II. de inſtitutione Cyri pag. 51. *

[f] VIM CUNCTIS ARCENTIBUS VETERUM EXEMPLO ACCOLARUM

Constantius Aug. Constantio Aug. VII. & Constantio Gallo Cæs. III. Coss. Anno Chr. 354.

exemplo: instárque fluminis hostibus superfusi, [a] non justo prælio, sed discursionibus prædatoriis, universos in fugam coegere fœdissimam: qui dispersi laxatis ordinibus, dúmque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum hastarúmque densis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti, jacentes etiam tum [b] eorum dorsis videbantur innexi: quo viso omnes è castris effusi, qui prodire in prælium cum sociis ambigebant, cavendi immemores proterebant barbaram plebem, nisi quos fuga exemerat morti; calcantes cadaverum strues, & perfusi sanie peremptorum. Hócque exitu prælio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ovans revertit & lætus.

Caput V.

Exoritur jam hinc rebus adflictis haud dispari provinciarum malo, calamitatum turbo novarum: exstincturus omnia simul, nî fortuna moderatrix humanorum casuum, motum eventu celeri consummasset impendio formidatum. Cùm diuturnâ incuriâ Galliæ cædes acerbas, rapinásque & incendia, Barbaris licenter grassantibus, nullo juvante perferrent; Silvanus [c] pedestris militiæ rector, ut efficax ad hæc corrigenda, [d] Principis jussu perrexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem superesse adhuc [e] gravabatur, periculosæ molis onus impingeret. ** Dynamius quidam [f] Actuarius sarcinalium Principis ju-

FLUMINIS.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primò Romani non jam vim accent, sed ipsi ultro lacessunt barbaros: deinde quid sibi volunt hîc exempla accolarum fluminis? Quòd si nobis hîc ariolari licet, sic ferè scriptum esse à Marcellino censeo: *Et Bappo ducens Promotos. Jámque propilatis missilibus ac verutis cùm urgeret causa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, instárque fluminis hostibus superfusi, &c.* Extrema quidem ita ab Marcellino consignata fuisse non dubito. Sic enim loqui solet, ut in lib. 14. de Paulo: *Jussa licentiùs supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit.*

[a] NON JUSTO PRÆLIO, SED DISCURSIONIBUS PRÆDATORIIS.] Extrema vox à P. Castello ex conjectura suppleta est, cùm in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi.

* [b] EORUM DORSIS VIDEBANTUR INNIXI.] Emendavi, *Eorum dorsis videbantur innexi*, ut codex Regius [& Colbertinus,] ac Editio Romana præferebant. *

[c] PEDESTRIS MILITIÆ RECTOR IRATUS.] Etiam tacente me facilè conjiciat lector ultimam vocem à Castello hinc intrusam fuisse: quid enim sibi vult iratus hîc Silvanus? Sanè nec Editio Rom. nec Regius codex eam vocem agnoscunt. Sic enim Rom. præfert Editio: *Pedestris militiæ rector id efficax ad hæc corrigenda.* [uti & codex Colbertinus.] Regius autem liber, *rector in efficax, &c.*

[d] PRIMUM IPSIUS SUPERVENIT.] Longè aliam lectionem servant manuscripti codices Regius, Florentinus, Vaticanus, Fauchetii, quibus consentit etiam Editio Romana. Sic enim habent: *Primum ipsius superrexit.* Ex quibus licèt corruptissimis veram hujus loci emendationem elicui: *Principis jussu perrexit.*

[e] GRAVABATUR, PERICULOSÆ MOLIS ONUS IMPINGERET.] Et hæc spuria sunt, ex Castelli conjectura profecta. In Editione enim Rom. perinde ut in ceteris codicibus Mss. legitur hoc modo, *grav .....* Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum.]

[f] ACTUARIUS SARCINALIUM PRINCIPIS JUMENTORUM.] Nomen quidem hujus Actuarii supplere nequaquam difficile est, quippe cùm ex sequentibus appareat Dynamium intelligi: cujus etiam meminit Julianus in Epist. ad Curiam & populum Athen. his verbis: ἀλλ' ὡς τοῦτο αὐτῷ κατεμηνύθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐξαίφνης Δυνάμιος ἄλλος συκοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅπου ὅπω τῦ Νάλι καὶ ὁ αὐτῷ πολέμιον ἀναφανῆναι. Quæ sic emendanda sunt: ὅπου ὅπω τὸν Σιλβανὸν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανῆναι. Ejusdem Dynamii me-

mentorum, commendaticias ab eo petierat literas ad amicos, ut quasi familiaris ejusdem esset notissimus. Hoc impetrato, cùm ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, servabat epistolas, ut perniciosum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex re publica discursante, Barbarósque propellente, jam sibi diffidentes & trepidantes: idem Dynamius inquietiùs agens, ut versutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiscitur impiam, subornatore & conscio, ut jactavere rumores incerti, [a] Lampadio Præfecto Prætorio, & Eusebio ex-Comite rei privatæ, cui cognomentum erat inditum [b] Mattiocopæ, atque [c] Ædesio [d] ex-Magistro Memoriæ, quos [e] ad Consulatum, ut amicos jun-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

minit Zosimus in fine lib. 2. Sed halucinari idem videtur, qui Galli Cæsaris cædem Dynamio adscribat. Silvanum enim, non Gallum is calumniâ perculit. Ceterùm Actuarius sarcinalium Principis jumentorum is dicitur, qui curam gerebat describendi equos sarcinales Principis. Eodem modo Actuarius Thymelæ equorumque curulium dicitur in lege 21. & 22. Codicis Th. de diversis officiis. Glossæ veteres ὑπομνηματοχέων Actuarium, & Memoralium vertunt. Hæc autem jumenta Principis sarcinalia ad Bastagam referre soleo, ita ut Actuarius sarcinalium jumentorum nihil aliud sit, quàm Actuarius Bastagæ, seu largitionalis, seu privatæ, de quibus mentio fit in Notitia Imperii, & in Codice. Petrus Patricius in Historia Rom: οἱ τοῦ Λικιννίου ἐξ ἐφόδου λαθόντες χειρωσάμενοι, τὰ βαστάγια αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπουργίας εἰλήφασι. Id est: *Liciniani subita incursione nec opinantes aggressi, sarcinalia Principis jumenta, cum omni Regio ministerio ceperunt.*

[a] LAMPADIO PRÆFECTO PRÆT.] Cujus meminit Zosimus lib. 2. ubi eum cum Dynamio & Picentio cædis Galli Cæsaris auctorem fuisse prodit: sed, ut suprà dicebam, fallitur graviter.

[b] MATTIOCOPÆ.] D. Petavius vir longè doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistii emendat, ματτιοκόπην, ut parcus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Græci ματτολοιχοὺς appellant, hoc est γριπίσται, ut explicant Grammatici, seu ζυγοκρούστας, ut loquitur Artemidorus in lib. 4. cap. 59. In Regio codice [& in Colbertino] scribitur *Mattiocobæ*: neque secus in Editione Romana, Augustana, & Basiliensi. * In Ms. Tolosano *Mathiochoba*. * Quare quis primus vulgatæ scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo. * Fortè *Himatiocopæ* scribendum est: ut significetur Eusebium, qui Comes fuerat Privatarum, vestem Imperatoris privatam diripuisse & dilacerâsse. *

[c] ÆDESIO EX-MAGISTRO MEMORIÆ.] Videtur is esse, cujus mentio exstat in veteri Inscriptione hujusmodi. SEXTILIUS. AGESILAUS. ÆDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COGNITIONUM. SACRARUM. MAGISTER EPISTULARUM. MAGISTER. MEMORIÆ. VICARIUS. PRÆFECTURÆ. PER. HISPANIAS, &c. Posita autem hæc statua est Valente V. & Valentiniano juniore A. Coss. ut subditum habet Inscriptio: cùm ea quæ narrat hîc Marcellinus, gesta sint Consulatu Arbetionis & Lolliani, id est, anno 22. ante hujus statuæ dedicationem.

[d] EX-MAGISTRO MEMORIÆ.] Magister Memoriæ adnotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictabat & emittebat, ut est in Notitia Imperii Romani. Unde ἀντιγραφεὺς ὁ μνήμης dicitur à Petro Patricio in Excerptis legationum; id est ad verbum, qui dictat ad memoriam, ut loquitur Vopiscus in Caro. Similiter apud Socratem in lib. 5. Hist. Eccles. Eugenius tyrannus ἀντιγραφεὺς τῆς βουλῆς fuisse dicitur, hoc est, Magister scrinii sacri, Epistolarum ut opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. officium Magistri Memoriæ describit his verbis: μεταχειριζόμενος τότε βασιλικὸν τὸ ἐπὶ τοῖς γράμμασι τῶν θεσμῶν τότε τεταγμένος. Benivolum eum Magistrum Memoriæ tum fuisse & Rufinus, & Gaudentius Brixiensis affirmant: quem Justina evocatum adversus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potiùs erat officium Quæstoris, sub cujus dispositione erant leges dictandæ, ut scribitur in Notitia Imperii Romani. Proinde auctor Historiæ tripertitæ cùm supradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quæstorem vertit, doctè quidem, sed parum verè: fuit enim tum Benivolus, ut dixi, Magister Memoriæ.

[e] AD CONSULATUM, UT AMICOS JUNCTISSIMOS IDEM CURARAT SUBROGARI.] Veterem scripturam quam Ca-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ctissimos, idem curârat rogari Præfectus: & peniculo serie literarum absterſa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à vero illo dissonans superscribitur textus: velut Silvano rogante verbis obliquis, orantéque amicos agentes intra palatium, vel privatos, (inter quos & Tuscus erat Albinus, aliíque plures) ut se altiora cœptantem, & [a] propediem solium Principis aditurum juvarent. Hunc fascem [b] ad arbitrium figmenti commisit, [c] vitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est, ut hæc pro Impera-

stellus temere rejecerat, hîc quasi postliminio restituimus: præsertim cùm & Regius codex, & Florentinus * Tolosanúsque * [& Colbertinus] Editioni Romanæ subscriberent. Sed antiqui moris ignoratio Castellum induxit, ut locum prava correctione interpolaret. Sciendum igitur est moris fuisse, ut Consules designati amicos suos ad officium Consulare, quod erat Kalendis Jan. evocarent: quod dicebant, rogare ad Consulatum. Pollio in Gallieno: *Matronas ad Consulatum suum rogavit, iisdémque manum sibi osculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. & 37. Atque interdum Consules designati non suis dumtaxat literis amicos evocabant, sed etiam Principis ipsius literis per Agentem in rebus eos ad Consulatum suum rogari curabant: quem honorem sibi primo delatum esse scribit Libanius in Oratione de vita sua pag. 67. de Richomere Consule loquens: *καὶ μέλλων πλεῖν εἰς τὴν τῆς ὑπατείας ἀρχὴν διπλοῖς με ἐκάλει γράμμασι· τοῖς μὲν αὑτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν· τοῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ οὔπω πρότερον ἐγεγόνει.* Id est: *Et cùm Consulatum esset initurus, duplicibus me literis evocavit: cùm suis, in quo consuetudinem aliorum secutus est: tum Augusti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primùm id Libanio tributum sit, aliis disquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentissimè ursurpatum esse, docent Symmachi Epistolæ in lib. 5. & 6. Ejusdem generis est Epist. 20. Juliani Augusti ad Eustochium, in qua hæc leguntur inter cetera: *ἧκε τοίνυν μεθέξων τῆς ὑπατείας αὐτός.* Id est: *Venito igitur, ut sportulam Consularem ipse accipias.* Ex his patere existimo, quis sit sensus ejus loci, quem præ manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Præfectum Præt. curasse, ut Eusebius & Ædesius sibi amicissimi ad officium Consulare, Arbetionis ut puto, (is enim hoc anno Consul fuit) seu si mavis, Lolliani, evocarentur. * Ceterùm quod de Consulibus dixi, idem etiam de reliquis magistratibus sentiendum est, qui amicos suos ad officium suum & sollemnem auspicandi diem invitare consueverant, ut testatur Chrysostomus in sermone de sanctis Berenice & Prosdoce pag. 634. *καθάπερ οἱ ἄνθρωποι ἀρχὴν λαμβάνοντες πολλοὺς καλοῦσι τοὺς κοινωνήσοντας αὐτοῖς τῆς εὐφροσύνης.* *

[a] PROPEDIEM SOLIUM PRINCIPIS ADITURUM JUVARENT.] Et hanc lectionem excogitavit Castellus, cùm in Editione Romana legeretur hoc modo: *Propediem locis principalis aditurum:* absque extrema voce, quam neque Regius codex, [nec Colbertinus,] neque ceteri, ut opinor, agnoscunt. Quocirca sic legendum puto: *Ut se altiora cœptantem, & propediem loci principalis adjuvarent.* Ita in lib. 16. de Arbetione: *Hoc quoque non contentus, ut parvo, locum appeteret principalem.* & suprà in lib. 14. de Gallo: *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sanè in Regio codice & Valentino distinctè scriptum erat, *loci principalis.*

[b] AD ARBITRIUM FIGMENTI COMMISIT.] Totus hic locus non minùs ad arbitrium figmenti interpolatus est à Castello, quàm illæ Silvani epistolæ à Dynamio interpolatæ sunt. Romanæ quidem Editionis scriptura hæc est: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co........ sit vitam pulsaturus insontes Adynamus cœptum Præfectus Imperatori avidè scrutari hæc & similia censue terreret e....... id sole ingressus intimum caperem tempore, deinde sperans, ut pervigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, [& Colbertin.] nisi quòd *pulsaturum* scribit, & *salutis ejus custodem.* Mihi in tam desperato loco, ut vulgò dicitur, aqua hæret. Priora tamen sic videntur legi posse commodiùs: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum insontes, à Dynamio susceptum Præfectus Imperatori avido scrutari hæc & similia censuis offerendum.* Quæ emendatio firmatur ex iis, quæ paullo pòst sequuntur: *Dynamius compositas literas his concinentes, quas obtulerat Principi per Præfectum.*

[c] VITAM PULSATURUS INSONTIS.] Multis de causis displicet hæc lectio. Primò enim parum Latina hujusmodi locutio est: deinde non solius Silvani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptæ erant epistolæ. Quare potior videtur Regii codicis scriptura, ac Rom. Editionis. Sic Marcellinus no-

tore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia cùm aſtu texeret, [a] Conſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore vincire ſperans [b] pervigilem ſalutis imperatoriæ cuſtodem. Lectaque in Conſiſtorio aſtu callido conſarcinatâ materiâ, Tribuni juſſi ſunt cuſtodiri, & de provinciis duci privati, quorum epiſtolæ nomina deſignabant. Confeſtímque iniquitate rei percitus Malarichus Gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumveniri homines dicatos Imperio per factiones & dolos minimè debere proclamans: petebátque ut ipſe relictis obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude Armaturarum Tribuno ſpondente quòd remeabit, velociùs juberetur ire ducturus Silvanum, aggredi nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi concitarunt: vel contrà ſe paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipſe pollicitus eſt impleturum. Teſtabatur enim id ſe procul-dubio ſcire, quòd ſi quis mitteretur externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re perterrente timidior, compoſita fortè turbabit. Et quamquam utilia moneret & neceſſaria, ventis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetione auctore, Apodemius ad eum vocandum cum litteris mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & gravis, qui [c] incidentia parvipendens, cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis, quæ proficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis ſcriptis ut veniret admonito, remanſit: [d] adſcitóque Rationali, quaſi proſcripti jámque necandi Magiſtri

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ſter infrà de Proculo Silvani domeſtico: *Memor*, inquit, *ſomnii quo vetitus erat per quietem pulſare quemquam inſontem.* Et in lib. 29. de Heliodoro: *Quàm præcipiti confidentia Patriciatus columina ipſa pulſavit.*

[a] CONSISTORIUM SOLUS INGRESSUS INTIMUM.] Ita ſupplevit P. Caſtellus ineptè ut ſolet: quaſi hæc de Dynamio intelligerentur homine viliſſimo, ac non potiùs de Lampadio Præfecto Prætorii, qui faſcem epiſtolarum à Dynamio ſuſceptum ipſe Principi obtulit, ut ſuprà notavi. Quòd ſi conjecturæ locus eſſet, ſic ferè ſcriptum eſſe exiſtimarem: *Et illuceſcente vix ſole conclave ingreſſus eſt intimum, &c.* ut in fine lib. 30. de Valentiniano ictu ſanguinis percito ſcribit: *Concurſu miniſtrorum vita ſecretioris ad conclave ductus eſt intimum.*

[b] UT PERVIGILEM SALUTIS IMP. CUSTODEM.] Non aſſentior Caſtello, qui hæc ad Silvanum retulit. Mihi non dubium eſt, quin de Dynamio aut potiùs Lampadio intelligenda ſint, qui de induſtria in palatium diluculo venerat, Silvani literas Principi oblaturus, ut pervigil ipſe ſalutis imperatoriæ cuſtos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. de Rufino delatore quodam Dynamii ſimillimo: *Quo cognito*, inquit, *Conſtantius gemens, & tamquam vindicem ſalutis ſuæ lugens exſtinctum.*

[c] QUI INCIDENS PRINCIPI IN GALLIIS.] Longè aliter ſcriptum erat in Editione Romana. Sic enim habet: *Qui incidentis ...... cùm ventis & in Gallias diſſidens à mandatis quæ proficiſcenti ſunt data*: eodémque planè modo ſcriptum eſt in Regio [& in Colbertino] * ac Toloſano * exemplari. At Caſtellus vir ad delirium uſque fatuus, locum ſic pro libidine refinxit: *Qui incidens Principi in Galliis diſſidens à mandatis conventis quæ proficiſcenti, &c.* Quanto ſapientior Gelenius, qui in Editione Baſilienſi ſic edi juſſit: *Qui incidentis .... cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis conventis, &c.* Equidem ſi quid mei judicii eſt, ſic à Marcellino noſtro ſcriptum fuiſſe cenſeo: *Qui incidentia parviducens, cùm veniſſet in Gallias, diſſidens à mandatis quæ, &c.* Exploſa illa inſiticia voce *conventis*, quam Caſtellus ex corrupta Editionis Rom. ſcriptura *cùm ventis* temere huc intruſerat. Conjecturæ autem noſtræ ſuffragatur ipſemet Marcellinus, qui in lib. 31. de Gratiano ſic ait: *Incidentia multa parviducebat & ſeria.*

[d] ADSCITOQUE RATIONALI.] Rationales in provinciis bona caduca & vacantia fiſco vindicabant. Horum duo genera

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

peditum clientes & servos hostili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Silvani speratur, & Apodemius quieta perturbat: Dynamius ut argumento validiore impiè structorum asfereret fidem, compositas litteras, his concinentes quas obtulerat Principi per Præfectum, ad Tribunum miserat Fabricæ Cremonensis, nomine Silvani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare properè cuncta. Qui cùm hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnam id esset, (nec enim meminerat secum aliquando super negotio ullo interiore, hos quorum litteras acceperat colloquutos) epistolas ipsas per bajulum qui portarat, juncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quæ vellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscuriùs. Hæc Malarichus subitò nactus, etiam tunc squalens & mæstus, suámque & popularis Silvani vicem graviter ingemiscens, adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectiùs jam loquebatur: [a] tumultuabatúrque, patefactis insidiis, retectáque jam fallaciâ, per quam ex confesso salus eorum appetebatur. Hísque cognitis statuit Imperator, dispicientibus [b] Consistorianis & Militaribus universis, in negotium

fuere: alii Rationales rerum privatarum, alii Largitionum sacrarum, ut patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus, lege 6. de diversis officiis & apparitionibus. Hi sub dispositione Comitis Largitionum: illi sub Comite rei privatæ, ut declarat Imperii Notitia. Utrum verò Rationalis rei privatæ, an Largitionum hîc intelligatur, difficile est dicere. Observavi tamen ferè fundos ac prædia rei privatæ applicari solita, aurum verò & argentum Largitionibus. Julianus in Epist. 43. ad Ecebolum: τὰ χρήματα τῆς Ἐδεσσηνῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκζητούμενα ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριβάτοις: atque hinc intelligenda est lex 7. & lex 20. Codicis Theod. de bonis proscriptorum. Inde etiam est, quòd Comes Gildoniaci patrimonii, & Procurator rerum Juliani sub dispositione Comitis rei privatæ ponuntur in Imperii Rom. Notitia. Præter Rationales, erant & Magistri rei privatæ, de quibus lex 2. & 4. Cod. Th. de jure fisci, & lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus est Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 13. de Adaucto: διὰ πάσης προελθὼν αὐτῆς τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς ὡς καὶ τὴν καθόλου διοίκησιν τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστρότητός τε καὶ καθολικότητος διελθεῖν. & Athanasius in Apologia ad Constantium pag. 679. Ῥουφῖνος καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. ubi vides Magistros semper Rationalibus adjungi. Unde adducor ut credam mendosam esse legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur: *Cunctos ex Comitibus & ex Præsidibus & Rationalibus & Magistris studiorum, &c.* Scribendum enim videtur, *& Magistris privatæ*, ut planè confirmat lex 14. eodem titulo.

[a] TUMULTUABATURQUE FACTIS INSIDIIS.] Sic primus edidit Gelenius, ex conjectura, ut videtur. In codice enim Regio * ac Tolosano * atque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Tumultua..... factis insidiis.* Mihi non dubium est, quin legendum sit, *tumultuando patefactis insidiis.*

[b] CONSISTORIANIS ET MILITARIBUS UNIVERSIS.] Consistorium locus est in quo Princeps consultat aut judicat: θεῖον συνέδριον eleganter interpretatur Hesychius. Quotiescumque autem Princeps in Consistorio sedebat, adsistebant ferè Præfectus Præt. Præsens, Quæstor Palatii, Magister Officiorum cum Comitibus ac Tribunis sacri Consistorii. Hi omnes Consistorianorum nomine continentur. Neque enim solos Comites ac Tribunos Consistorianos hîc intelligi crediderim umquam: præsertim cùm Florentius Agens tunc pro Magistro Officiorum in hoc sedisse negotio paullo pòst referatur. Ceterùm etsi Consistoriani judices in hac causa fuerunt, non tamen in Consistorio rem actam esse existimandum est. Etenim, ut suprà dixi, Consistorium non dicitur, nisi ubi Princeps est. Et acta in Consistorio ita concipiebantur: *Acta habita apud Imp. N. Augustum, N. & N. Consulib. x. Kal. April. Constantinop. in Consistorio, &c.* ut apparet

præter-

præterinquiri. Cúmque judices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro Officiorum, contemplans diligentiùs scripta, apicúmque pristinorum reliquias quasdam reperiens, animadvertit, [a] ut factum est, priore textu interpolato longè alia quàm dictarat Silvanus, ex libidine consarcinatæ falsitatis adscripta. Proinde fallaciarum nube discussa, Imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, [b] Præfectum statui sub quæstione præcipit: sed absolutus est enixa conspiratione multorum: [c] suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, se conscio hæc dixerat concitata. Ædesius enim, minùs scisse quid actum sit pertinaci infitiatione contendens, abüt innoxius: & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius verò ut præclaris artibus illustratus, [d] cum Correctoris dignitate regere jussus est Tuscos. Agens inter hæc apud Agrippinam Silvanus, assiduísque suorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum versabilis Principis, [e] timens ne absens & indemnatus perageretur reus; in difficultate positus maxima, Barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso vetante, tunc Tribuno, quem [f] dum mi-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ex lege 5. & 8. Cod. Theod. de fide testium. Huic autem judicio, quod refert Marcellinus noster, non interfuit Constantius Aug. sicuti ex sequentibus apparebit, ubi ait: *Imperator doctus gesta relatione fideli, &c.*

[a] TUM FACTUM EX PRIORE TEXTU.] Hic locus beneficio Regii codicis à nobis est emendatus, quem Gelenius antea & Castellus corruperant: sed & conjecturâ nostrâ nonnihil est adjutus. Nam cùm in exemplari Regio * Tolosanóque * [& Colbertino,] perinde atque in Editione Rom. scriptum esset, *longè ali quàm dictarat Silvanus*, emendavi, *longè alia quàm dictarat Silvanus.*

[b] STATUI SUB QUÆSTIONE PRÆCIPIT.] In Augustana Editione Mar. Accursii reperi, *precepit:* quod magis probo.

[c] SUSPENSUS AUTEM EUSEBIUS.] Suspensum in eculeo intellige: ut * suprà pag. 22. * & infrà pag. 46. quod cùm non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo: *Suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, qui se conscio hæc dixerat concitata.*

[d] CUM CORRECTORIS DIGNITATE ABIIT, NECNON CORRIGERE, &c.] Multa hîc mala fide inserserat P. Castellus, quæ hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus Editionibus. Nos resectis hominis deliri somniis, veram germanámque scripturam ex fide scriptorum codicum Regii, Vaticani * Tolosani, * & Fauchetii, quasi postliminio restituimus: quam Editio quoque Romana ex parte servaverat: sic enim habet: *Correctoris dignitate regere jussus est Tuscus.* deinde à capite, *Agent inter hac, &c.* Hæc autem lacuna quæ & in scriptis codicibus reperitur, Castello persuaserat quidpiam hîc deesse, cùm tamen revera nihil desit. Solent enim tum in Editione Rom. tum in exemplari Regio ejusmodi intervalla relinqui, præsertim ubi nova narratio à capite instituitur, ut observavi non semel.

[e] PRINCIPIS IN DICTA CAUSA, TIMENS NE ABSENS.] Aliter codex Regius * Tolosanúsque, * scilicet hoc modo: *Principis ...... aretur absens, & indemnatus in difficultate positus maxima, &c.* Atque ita quoque habet Editio Romana, nisi quòd extrema illa vocis excisæ portio deest. Mihi quidem sic commodè legi posse hic locus videtur: *Et sciens animum tenerum versabilis Principis, timens ne proscriberetur absens & indemnatus.* aut quod equidem verius puto: *timens ne damnaretur absens & inauditus.* Sic in lib. 26. de Procopio: *Veritus*, inquit, *ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discrevit.*

[f] DUM MILITARET CANDIDATUS.] Duæ erant Scholæ Candidatorum: alii enim Candidati seniores, alii juniores dicebantur: hi septimæ, illi sextæ erant Scholæ. At seniores quidem Gordianus senior instituit, lectis è Scholarium ordine fortissimis ac maximæ proceritatis: juniores autem Gordianus junior, ut Cedreno placet, aut junior

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

litaret Candidatus, [a] solum adfuisse morituro Constanti suprà tulimus, docentéque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum, [b] aut accepto præmio prodituros: nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum [c] Principiorum verticibus secretiùs collocutus, iisdémque magnitudine promissæ mercedis accensis, [d] cultu purpureo à draconum & vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dúmque hæc aguntur in Galliis, ad occasum inclinato jam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuntius, apertè Silvanum demon-

Philippus, ut est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, ubi dicit: *Namque Candidatus Imperatoris Constantii, rutilus comà, & candore corporis indicans provinciam, &c.* & Victor Tunonensis in Chronico: *Cui nepos Justinianus vocabulo fuit, Candidati militià functus.* & paullo pòst: *Ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus Inscriptio, quam Romæ in æde S. Petri ad vincula abs se descriptam, mihi communicavit Jacobus Sirmundus quem honoris causá nomino. HIC. POSITUS. EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRIMICER. Vide Cujacium ad legem 5. Codicis, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati II, quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2. [Distinguendi sunt & *Candidati Cæsaris*, qualem se ac fratrem suum fuisse in Prætura petenda ac consequenda, scribit Velleius in Histor. libro II. *Candidati* autem *Cæsaris* erant ac vocitabantur, qui commendatione ipsius Imperatoris, & suffragiis tribuum populi Rom. ad Magistratus dignitatésque perveniebant: ut nos docet Suetonius in Julio Cæsare cap. 41.].

[a] SOLUM ADFUISSE MORITURO CONSTANTI.] Constans Aug. factione Magnentii circumventus, apud Helenam oppidum à Gaisone cum lectissimis misso cæsus est Sergio & Nigriniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus: ut testatur Zosimus in lib. 2. his verbis: *καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαισῶνος εἰς τοῦτο μετὰ τινῶν ἐπιλέκτων σταλέντος ἀναιρεῖται, πάντων αὐτὸν βοηθείας ἀπολιπόντων.* Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, Principem suum non deseruit, ut scribit hic Marcellinus. Turbat tamen Regius codex, in quo scriptum reperi, *moritura Constantia.* [In Colbertino codice legi, *moriture Constanti.*] In Editione certè Romana legitur *moriture.* Sed hanc scripturam non probo. Porrò Constantem cùm à Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostomus Homiliâ 15. in Philipp. *τὸ τελευταῖον δ' αὐτὸς ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν ὑπὸ τῶν ἔτι κατηχηθεὶς*: quod omnium Historicorum consensu refellitur, & auctoritate S. Athanasii in Apologia ad Constantium, ubi & Constantem paullo post susceptum Baptismum ait occasum fuisse.

[b] ACCEPTO PRÆMIO PRODITUROS.] Malè hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vopiscus in Proculo, ridendo fidem frangere. Idémque scribit scriptor morosus ac querulus, Salvianus in lib. 7. de gubernat. & Procopius, ut notat Casaubonus ad Vopiscum. Iidem tamen constantissimi fuerunt in servanda fide, postquàm Gallis permisti humaniorem cultum induerunt.

[c] CUM PRINCIPIORUM VERTICIBUS.] Principia sunt principales milites, qui privilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertices, sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarii, Draconarii, & similes, ut optimè declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eosdem Proceres appellare videtur Marcellinus noster sub initium lib. 20. cùm dicit: *Ad convivium Proceribus corrogatis, petere jure si quid in promptu esset edixit.* Libanius verò in Oratione funebri de laudibus Juliani, eamdem rem narrans: *τοὺς ἄκρους τῶν λόχων* appellat, *ὧν ἐξήρτηται τὸ λοιπόν.*

[d] CULTU PURPUREO A DRACONUM ET VEXILLORUM INSIGNIBUS.] Cùm imperii *γνώρισμα* esset purpura, quam conficere sub pœna capitis interdictum erat; qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuis detrahere necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem juberent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis: *Sublatâ de vexillis purpurâ Imperatores eos dicemus.* De statuis auctor est Vopiscus in Saturnino: *Depositâ purpurâ ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus & adoratus est.* Et Pollio in Celso Tyranno. Libanius quoque in Antiochensi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno, qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: *περισπάσας ἐσθῆτα καὶ ἐκ ἀγάλματι ... τὴν οὐδὲ ἔργον εἶχε.* Interdum etiam ex gynæceo se-

ſtrans, dum ex Magiſterio peditum altiùs nititur, ſollicitato exercitu ad Auguſtum culmen evectum. Hac mole caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati; Primates conſilio ſecundâ vigiliâ convocato properarunt omnes in regiam. Cúmque nulli ad eligendum quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet aut lingua: ſubmiſſis verbis perſtringebatur Urſicini mentio, ut conſiliis rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtráque gravi injuria laceſſiti: & [a] per Admiſſionum Magiſtrum, (qui mos eſt honoratior) accito eodem, ingreſſo Conſiſtorium [b] offertur purpura, multo quàm antea placidiùs.... [c] omnium primus extero ritu & regio more inſtituit

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

gmentum aliquod rapiebant purpuræ. Sic Procopius à Fauſtina Conſtantii quondam uxore purpuram accepiſſe dicitur in lib. 26. Et Julianus in Oratione 1. & 2. ad Conſtantium, Silvanum ait non ex ſignis, ſed ex gynæceo purpuram ſumpſiſſe: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore confictum exiſtimo.

[a] PER ADMISSIONUM MAGISTRUM.] Magiſter Admiſſionum is erat, qui viros honoratos in Conſiſtorium introducebat. Hujus meminit Vopiſcus in Aureliano, & lex 12. Cod. Theod. de glæbali onere; & alibi mentio ejus dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium Admiſſionum, qui Admiſſionales dicuntur in lege 3. & 7. Cod. de privilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit & Proximus Admiſſionum, cujus meminit Marcellinus in lib. 22. *Manumittendis ex more inductis per Admiſſionum Proximum.* Is erat primus poſt Magiſtrum: unde intelligitur, quare honoratius fuiſſe dicat Marcellinus, per Magiſtrum accerſiri. Ab his Admiſſionalibus non multum diverſi ſunt invitatores, qui admittendos ultro invitabant, de quibus loquitur lex ultima, Cod. de diverſis officiis. Hi porro omnes erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, ut ex Notitia Imperii conſtat, ad quem ſpectabat viros clariſſimos & legatos omnium gentium in Conſiſtorium inducere, ut teſtis eſt Caſſiodorus lib. 6. in formula Magiſteriæ dignitatis.

[b] OFFERTUR PURPURA.] Id eſt, adorandæ ſacræ purpuræ copia datur. Solebant enim Imperatores ultro ipſi venientibus chlamydis laciniam porrigere, quo majore animo accederent. Unde Julianus Aug. Lucilliano ait: *Majeſtatis inſigne non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pavere, porrexi.* Infrà in lib. 21. Adorandæ autem purpuræ ritus erat ejuſmodi, ut Patricii quidem ad dextram Principis papillam adorarent, Principéſque eorum caput deoſcularetur: Senatores verò ac ceteri genu dextro ante Principem flexo abſcederent, quemadmodum ſcribit Procopius in Anecdotis ſub finem: quem habitum exprimit Marcellinus paullo pòſt, cùm de Urſicino hæc dicit 1 *Adactúſque inclinante negotio ipſo cervices adorare ſollemniter anhelantem celſius purpuratum.* Vide Suidam in προσκυλινδοῦμαι, & Euſebium lib. 4. de vita Conſt. cap. 57. * Cùm autem purpura ab Imperatore eſſet oblata, tunc is qui erat admiſſus, purpuram manu apprehenſam deoſculabatur, ut indicat Chryſoſtomus in oratione XI. ad populum Antiochenſem: εἰ γὰρ πορφυρίδα τις βασιλικὴν οὐκ ἂν ἀνάγνοις χερσὶ δέξαιτο μεμιασμέναις. *

[c] OMNIUM PRIMUS EXTERO RITU.] Ante hæc verba lacuna eſt in omnibus codicibus ſcriptis, adeóque in Editione Romana: quam quidem lacunam P. Caſtellus infeliciter ſupplere tentaverat hoc modo: *Offertur purpura multa, quam ante Principis pedes explicitam ſtraverunt.* Sed Sigiſmundus Gelenius hæc deliramenta ex Editione ſua expunxit. Extitere poſtea qui illam Caſtelli conjecturam reconcinnarent, ut videre eſt in Editione Lindenbrogii. Sed hæc utpote ſpuria, & ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque delevimus. Deeſt autem in hac lacuna, ut equidem judico, unum aut alterum vocabulum hoc modo: *Diocletianus Auguſtus omnium primus, &c.* Certè id Diocletiano tribuunt Eutropius, & Aurelius Victor, Euſebius in Chronico, & Zonaras in tomo 2. Annalium, his verbis: οὐκέτι προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς γερουσίας ἠνέσχετο, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἐδικαίωσε· καὶ τὰς ἐσθῆτας ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάροις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐπέθηκε. οἱ πρόσθεν γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τὸ βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν χλαμύδιον. Id eſt: *Non jam amplius à Senatu ſalutari ſuſtinuit, ſed adorari ſe juſſit: veſtéſque & calciamenta auro & lapillis & margaritis ornavit: ac regiis inſignibus plus magnificentiæ addidit. Nam ſuperiores Principes inſtar Conſulum obſervabantur, & imperii inſigne purpuream tantùm chlamydem habebant.* Ceterùm integra hæc de Diocletiano ſeu quovis altero periodus per me quidem expungi poteſt: à

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

adorari, cùm ſemper antea ad ſimilitudinem judicum ſalutatos Principes legerimus. Et qui paullo antea cum inſectatione malivola, Orientis vorago, invadendæque ſummæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentiſſimus & [a] Conſtantini Magni fuerat commilito, ſolúſque ad extinguendum probis quidem, ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera navabatur Silvanum extingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Urſicinum exulceratum jam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidandus. Igitur cùm de profectione celeranda diſponeretur, propulſationem objectorum criminum eumdem ducem parantem, prægreſſus oratione leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans tempus, ut controverſa defenſio cauſæ ſuſciperetur, cùm viciſſim reſtitui in priſtinam concordiam partes neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, antequàm creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſſimùm tractabatur, quo commento Silvanus geſta etiamtum Imperatorem ignorare exiſtimaret. Et probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut accepto Urſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta, protinus jubetur exire, Tribunis & Protectoribus Domeſticis decem, ut poſtularat, ad juvandas neceſſitates [b] publicas ei conjunctis: inter quos ego quoque eram cum Veriniano collega; [c] reſidui omnes propinqui & familiares. Jámque eum egreſſum, ſolùm [d] de ſe metuens quiſque per longa ſpatia deducebat. Et quamquam ut beſtiarii objiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonum habere triſtia præcedentia, quòd in locis ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam, [e] ex internis veritatis ipſius promulgatam, quæ eſt talis:

Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac poſtea in contextum irrepſiſſe videtur.

[a] Constantini M. fuerat commilito.] Id eſt, fuiſſe prædicabatur. Simili idioiiſmo Gallicanus in Caſſio dixit: *Qui ſi obtinuiſſet imperium, fuiſſet non modo clemens, ſed bonus, ſed utilis, ſed optimus Imperator.*

[b] Publicas....... conjunctis.] In Mſ. Florentino * ac Toloſano * [Colbertinóque,] atque in Editione Auguſtana legitur, *publicas ...... & conjunctis.* Neque aliter Regius codex, niſi quòd lacunam habet nullam. Equidem non dubito, quin legendum ſit ut edidi: *Protectoribus Domeſticis decem ad juvandas neceſſitates publicas ei conjunctis.* Nam & ſenſus ita poſtulat, & obſervavi hanc particulam *&* poni ſolere pro *ei*, tum in codice Regio, tum in Editione Romana.

[c] Residui omnes propinqui et familiares.] Tres poſtremæ voces additæ ſunt à P. Caſtello. Nam in Mſſ. codicibus Regio & Florentino, [Colbertinoque,] * ac Toloſano *, atque in Editione Rom. legitur tantùm: *reſidui omni ...... jámque, &c.* quod monitum volui, ne quis ſpuria pro legitimis acciperet.

[d] De se metu quisque.] Hunc locum ſic lego & interpungo: *Jamque eum egreſſum, ſolùm de ſe metuens quiſque per longa ſpatia deducebat.* Certè in exemplari Regio * Toloſanóque * legitur *metum.*

[e] Ex internis veritatis ipsius promulgatam.] Hæc eſt ſcriptura Regii codicis [& Colbertini,] & omnium, ut opinor, ſcriptorum exemplarium. Editio Rom. habet: *in externis Ver. ipſ. promulgatam.* Unde P. Caſtellus hanc lectionem effinxerat, *in æternis veritatis ipſius adytis prom.* Mihi potior ſcriptorum codicum lectio viſa eſt: quæ confirmatur ex lib. 31. Ceterùm hæc Tulliana ſententia

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Et quamquam optatissimum est, perpetuò fortunam quàm florentissimam permanere; illa tamen æquabilitas vitæ non tantum habet sensum, quantum cùm ex sævis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna revocatur. Festinabamus itaque itineribus magnis, ut ambitiosus Magister armorum, ante allapsum per Italicos de tyrannide ullum rumorem, in suspectis finibus appareret. Verùm cursim nos properantes [a] aëria quædam antevolans prodiderat fama: & Agrippinam ingressi invenimus cuncta nostris conatibus altiora. Namque convena undique multitudine trepidè cœpta fundante, coactísque copiis multis: pro statu rei præsentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibriosa auspicia virium accessu firmandi, sensum ac voluntatem dux flebilis verteretur: quò variis assentandi figmentis in mollius vergente securitate, nihil metuens hostile deciperetur. Cujus rei finis arduus videbatur. Erat enim cautiùs observandum, ut appetitus opportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deserentes: qui si eluxissent intempestivè, constabat nos omnes sub elogio uno morte multandos. Susceptus tamen idem Dux leniter, adactúsque, inclinante negotio ipso cervices, adorare sollemniter [b] anhelantem celsiùs purpuratum, ut spectabilis colebatur, & intimus: facilitate aditûs, honoréque mensæ regalis adeo antepositus aliis, ut jam secretiùs de rerum summa consultaretur. Ægrè ferebat Silvanus ad Consulatum potestatésque sublimes elatis indignis, se & Ursicinum solos, post exsudatos magnos pro Rep. labores & crebros, ita fuisse despectos, ut ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter agitatus, commisisse in majestatem arcesseretur: alter verò ab Oriente raptus, odiis inimicorum addiceretur: & hæc assiduè clam querebatur & palam. Terrebant nos tamen, cùm dicerentur hæc & similia, circumfrementia undique murmura caussantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æstu mentis ancipiti, ad effe-

hodie in libris Ciceronis non reperitur. [Petrus quidem Pithœus ad oram Ammiani sui manu sua notavit, hunc locum sumptum esse ex Ciceronis oratione post reditum in Senatu habita: sed eam sententiam diu multumque ibi frustra quæsivi.] Altera tamen similis legitur in oratione ad Pontifices, his verbis: *Nam etsi optabilius est cursum vitæ conficere sine dolore & sine injuria: tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, desideratum esse à suis civibus, quàm omnino numquam esse violatum.*

[a] ERRATICA QUÆDAM ANTEVOLANS P. FAMA.] In Editione Rom. excusum est *erraria.* In Regio autem codice [& in Colbertino] scriptum inveni *araria*: proinde legendum esse arbitror *aëria,* * prout in Ms. Tolosano exaratum est *. Sic infrà in libro 18. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam prapetem volitare*: quo in loco Editio Romana habet, *per errarios tramites*, planè simili errore.

[b] ANHELANTEM CELSIÙS PURPURAM.] Non intelligo, qua ratione dicatur anhelans celsiùs purpura. Etenim celsiùs anhelare nonnisi de homine dici potest, qui ad majora adspiret, ut in lib. 26. de Procopio: *Velut Imperatoris cognatus altiùs anhelabat.* & in lib. 27. *Qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas.* Quocirca saniorem esse existimavi scripturam codicis Vaticani, qui sic habet: *Anhelantem celsiùs purpuratum.* Accedit, quòd

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

ctum tendens consilium occulta scrutabamur indagine: sedeŕatque tandem, mutatis præ timore sæpe sententiis, ut quæsitis magnâ industriâ, cautis rei ministris, obstricto religionum consecratione colloquio, Bracati sollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & ubertate mercedis ad momentum omne versabiles. Firmato itaque negotio per sequestres quosdam gregarios, obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, præmiorum exspectatione accensos, Solis ortu jam rutilo subitus armatorum globus erupit: atque, ut solet in dubiis rebus audentior, cæsis custodibus regiâ penetratâ, Silvanum extractum ædiculâ, quò exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Christiani tendentem, densis[b] gladiorum ictibus trucidarunt. Ita dux haud exsilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri possit salutem, ad præsidia progressus extrema. Licèt enim ob tempestivam illam[c] cum Armaturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratiâ retineret Constantium; ut dubium tamen & mutabilem verebatur: licèt[d] patris quoque Boniti prætenderet fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos sæpe versati. Evenerat autem antequàm hujusmodi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romæ in Circo Maximo populus, incertum ratione quadam

in Editione Rom. & Regio *Tolosanóque* [ac Colbertino] codice legitur *purpuratam*.

[a] CAUTIS SPEI MINISTRIS.] In exemplari Regio [& in Colbertino] est scriptum, *cauti spei ministris*: atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris*. Nam ut omnes sciunt, *p* pro *r* in libris manu exaratis sæpissime visitur; quod in codice Regio frequentissimè deprehendi.

[b] GLADIORUM ICTIBUS TRUCIDARUNT.] De cæde Silvani sic loquitur Zonaras: σταλεὶς γὰρ Οὐρσίκινος ἐκεῖ καὶ χρήμασι τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τινὰς ὑποδεξάμενος, δι' ἐκείνων ἀνεῖλε τὸν Σιλβανόν. Id est: *Missus enim illuc Ursicinus, Silvanum corruptis pecuniâ ipsius militibus interemit.* Quem quidem locum eò libentiùs adscripsi, quòd Ursicini in eo fit mentio, de quo apud ceteros Scriptores altum silentium est. Hæc Silvani defectio simul ac cædes contigit Arbetione & Lolliano Coss. anno Domini 355. Exstántque nummi, in quibus DN. FL. SILVANUS. P. F. AUG. appellatur, teste Goltzio.

[c] CUM ARMATURIS PRODITIONEM ANTE MURSENSE PR.] Silvanus Armaturarum Tribunus paullo ante Mursense prælium à Magnentio ad Constantium unà cum militibus suis transierat: quo facto Constantius ad persequendum Magnentium longè alacrior est factus, ut narrat Julianus in Orat. 1. ad Constantium: τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν ἄλην τίς οὐκ ἀξίως διηγήσαιτο; τάξεις μὲν ἱππικὰς περὶ τὴν ἐν Μύρσῃ παρατάξεως μεθιστάνης. & Orat. 2. in fine: ἴλη δὲ τῶν ἱππέων σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν στρατηγὸν ἄγουσα, ταύτῃ σοι κινδύνου ξυμμετέσχεν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχίας ἀξίω. Quibus in locis notandum est Julianum ejus defectionis gloriam Silvano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, & ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen,* uti Ammianus*, Silvano eam proditionem assignat: Σιλβανὸς οὖν τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν μετὰ πλήθους ὁπλιτῶν ἐκεῖνον λιπὼν, Κωνσταντίῳ προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι. Et Aurelius Victor: *Is namque Silvanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militia, simul à Magnentio ad Constantium transgressu, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat.* Ex Juliani verbis suprà allatis Armaturas equites fuisse apparet: quamquam Zonaras pedites videtur vocare.

[d] PATRIS QUOQUE BONITI.] In Editione Romana legitur *Poniti*. Regius codex [& Colbertinus] habet *Boniti*. quod prætulerim equidem. Nam & apud Pollionem in Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: & apud Paulum in lib. 5. historiæ Longob. Bonitus recensetur, quintus à Benedicto Abbas montis Cassini.

percitus an præsagio, *Silvanus devictus est*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Silvano Agrippinæ, ut relatum est, interfecto, inæstimabili gaudio re cognita, Princeps insolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis suæ prosperis cursibus adsignabat: eo more, quo semper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, superare tamen quacumque arte contraria cupiebat. Tantúmque abfuit laudare industriè gesta, ut etiam quædam scriberet [a] de Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idque scrutari jusserat artiùs, interrogato Remigio etiamtum [b] Rationario apparitionis armorum Magistri: cui multò postea Valentiniani temporibus laqueus [c] vitam in causa Tripolitanæ legationis eripuit. Post quæ ita completa, Constantius ut jam cælo contiguus, casibúsque imperaturus humanis, magniloquentia sufflabatur adulatorum: quos augebat ipse, spernendo projiciendóque id genus parum callentes. Ut Crœsum legimus ideo regno suo Solonem expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat: & Dionysium intentasse poëtæ Philoxeno mortem, cùm eum recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, solus audiret

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

a DE GALLICANIS INTERCEPTA THESAURIS.] Hi thesauri ad sacras Largitiones pertinebant: unde Præpositi thesaurorum per Gallias sub dispositione Comitis Largitionum in Notitia Imperii recensentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. *Datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, proculdubio jusserat dari.* Loquitur de Ursulo Largitionum Comite. Erant autem duo genera Largitionum seu thesaurorum. Alii enim Comitatenses dicebantur thesauri, qui scilicet in comitatu Principis unà cum ipso Comite versabantur: alii provinciarum seu urbium singularum, ut patet ex lege 2. & 3. Codicis Theod. de privilegiis eorum qui in sacro pal. Unde pari ratione Palatini sacrarum Largitionum alii Comitatenses, alii Mittendarii dicebantur, ut scriptum est in Glossis Nomicis. Comitatensium Largitionum meminit Petrus Alexandrinus in Epistola quadam apud Theodoritum lib. 4. Hist. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαργιτιόνων κόμης. Et Marcellinus in lib. 31. cùm dicit: *Thesauri enim & fortunæ principalis insignia cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœnium tenebantur.*

b RATIONARIO APPARITIONIS ARMORUM MAGISTRI.] Id est, Officialis Magistri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 25. initio: *Leo adhuc sub Dagalaipho Magistro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. de Antonino quodam sic ait: *Rationarius Apparitor Mesopotamiæ Ducis:* statímque id officium ita describit: *Et utriusque linguæ litteras sciens, circa ratiocinia versabatur, qui quorúmve virium milites ubi agant, &c.* Hi aliter & communiori vocabulo Numerarii dicebantur. Nam in Imperii Notitia in officio Magistri militum Numerarii ponuntur statim post Principem totius Officii seu Apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noster in lib. 19. *Jacobus*, inquit, *& Cæsius Numerarii Apparitionis Magistri equitum.* Vide titulum in Cod. de Numerariis & Actuariis. Hos Græci ψηφιστὰς seu διαψηφιστὰς vocant Basilius in Epist. 250. ad Dorotheum, τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ὑπάρχων ἔδωκα τὴν ἐπιστολήν. vertendum est: *Numerario Officii Præfecturæ Pret.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam: ὃς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τὸν ὕπαρχον στρατιωτῶν: quæ eodem modo vertenda sunt. Eunapius λογιστὰς eos appellat, ubi de Harbazacio, qui in Chronico Marcellini Comitis & Jordanis corruptè Narbazaicus nominatur: καὶ οἵ γε προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾔδεσαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ τὸν ἐκ χειρῶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγε. Id est: *Ac Numerarii qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant: meretricum verò copia omnem eorum calculum superabat.* Exstat illustris hic locus apud Suidam in Ἀρβαζάκιος. Quibus adde * Vegetium in capite XIX. libri II. * & Themistium in oratione 17.

c VITAM IN CAUSA TRIP. LEGAT. RUPIT.] Scripti codices uno omnes consensu habent, *erupit*. Augustana Editio, *eripuit* · quod huic clausulæ con-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT VI.

immobilis: quæ res perniciosa vitiorum est altrix. Ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, cùm interdum & vituperationi secus gestorum pateat locus.

Jámque post securitatem quæstiones agitabantur ex more, & vinculis catenísque plures ut noxii plectebantur. Exsurgebat enim effervens lætitiâ Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes suas licentiùs exercendas: & inquirentibus in negotium Consistorianis atque Militaribus, ut præceptum est, Proculus admovetur eculeo, [a] Silvani Domesticus, homo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perspicuè citari faceret multos: verùm contra quàm speratum est contigit. Memor enim somnii, quo vetitus erat per quietem, ut ipse firmavit, pulsare quemquam insontem, usque ad confinia mortis vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem; sed adserebat factum Silvani constanter, id eum cogitasse quod iniit, non cupiditate, sed necessitate compulsum, argumento evidenti demonstrans. Causam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimoniis claram, quòd die quinto antequàm infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantii nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Unde apparebat, quòd si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam grave [b] pondus largiretur ut suum. Post hunc damnatorum sorte Pœme-

venientius esse existimavi.

[a] SILVANI DOMESTICUS.] Domestici erant Apparitores, seu Officiales Judicum, tam civilium, quàm militarium, in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. & 17. de numerariis & actuar. & lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestici officium dicitur in * novella Theodosii de Scholaribus, * & in lege 1. Cod. de privilegiis Scholarum: Domestici militia in lege 17. citata Cod. Th. de numer. & apud Cassiodorum in Epist. 6. lib. XI. Iidem & Cancellarii dicebantur, nec ordine militiæ, sed lectione Judicis ad eum locum veniebant, teste Cassiodoro, & lege 3. Cod. Theod. de assess. Eorúmque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africæ Sabinum, Domesticum suum, generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 3. Cod. Th. ad legem Jul. repetund. satis innuunt, altissimum hunc fuisse militiæ gradum, his verbis: *Natalem quondam Ducem ad provinciam quam nudaverat, ire præcipimus, ut non solùm quod ejus non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister accepit, &c.* Basilius in Epist. 285. ad Julittam: ἐπέστειλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ τῷ οἰκείῳ τοῦ ὑπάρχου. Id est: *Scripsi etiam ad Helladium Domesticum Præfecti*: eumdémque maxima libertate cum Præfecto agere testatur. Isidorus Pelusiota epist. 300. lib. 1. δομέστικον τοῦ ὑπάρχου dicit Latinô vocabulo. Ceterùm hi Domestici omnium ferè consiliorum participes erant: quare periclitantibus Judicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges suprà laudatæ, & Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. *Cæsarium*, inquit, *antehac ejus Domesticum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani juvaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos Judicum dici notat: καὶ τοὺς συνεργοὺς τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομεστίκους καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ἐκπέμπειν ὡς τάχιστα λόγον δώσοντας ὧν ἔλαβον. Id est: *Et ministros atque interpretes furtorum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mitti, rationem redituros eorum quæ acceperant.* Non sunt autem confundendi hi Officiales cum Domesticis Protectoribus, neque item cum Domesticis thematis & cohortis, ut fecit Lindenbrogius ad hunc locum.

[b] PONDUS EXPENDERET UT SUUM.] Sic primus edidit Gelenius, cùm Castellus excudi fecisset hoc modo: *Pondus repeteret ut suum.* In Editione Rom. perinde atque in Ms. Florentino [& in Colbertino] legi-

nius

nius raptus ad supplicium interiit : qui (ut suprà retulimus) cùm Treveri civitatem Cæsari clausissent Decentio , ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodotus , ª & Lutto , & Maudio Comites interempti sunt , aliíque plures , hæc & similia perplexè temporis obstinatione scrutante.

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT VII.

Dum has exitiorum communium clades suscitat turbo feralis , Urbem æternam Leontius regens, multa spectati Judicis documenta præbebat, in audiendo celer , in disceptando justissimus , naturâ benevolus , licèt auctoritatis causâ servandæ acer quibusdam videbatur , & inclinatior ad amandum. Prima igitur causa seditionis in eum concitandæ vilissima fuit & levis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum , sequuta plebs omnis velut defensura proprium pignus , terribili impetu Præfectum incessebat ut timidum: sed ille stabilis & erectus immissis apparitoribus, correptos aliquot vexatósque tormentis , nec strepente ullo nec obsistente , insulari pœna multavit. Diebúsque paucis sequutis cùm itidem plebs excita calore quo consuevit , vini causando inopiam , ad ᵇ Septemzodium convenisset , celebrem locum , ubi operis ambitiosi ᶜ Nymphæum Marcus condidit Imperator : illuc de industria pergens

tur, *pondus giretur*. in Regio modicum spatium inter has duas voces relictum : ut appareat legendum ita esse , ut edidi.

[ª ET LUTTO , ET MANDIO COMITES INTEREMTI SUNT.] In Ms. Cod. Colbert. licèt recenti , optimæ tamen notæ , quem exactissimè evolvi , *Mandio* legitur : quam veram esse lectionem & probam puto. Erant autem ambo hi Comites , ut Silvani Franci amici ac consiliorum participes , sic & ipsi natione Franci : ut vel eorum nomina docent. *Lutto* enim , vel *Hlutto* præclarum significat veteri lingua Francica , sicuti scribit Hermoldus Nigellus in lib. 1. de gestis Ludovici Pii Imper. *Mancionem* autem Comitem ac consobrinum Waifarii Aquitanorum Ducis , hominem utique Francum , & Mancionem alterum circa annum DCCCC. Episcopum Catalaunorum fuisse reperio : quæ Mancionis appellatio mihi videtur à Mandionis nomine non differre.]

ᵇ SEPTIZONIUM.] In codice Regio [& Colbertino ,] & in Editione Rom. legitur *Septemzodium*. Apud Capitolinum quoque in Severo , & apud Hieronymum in Chronico , *Septizodium* in Mss. legi , Scaliger Salmasiúsque testantur. Proinde verior ac melior mihi videtur hæc scriptura , quàm aut *Septenzonium* , ut edidit Castellus , aut *Septizonium* , ut Gelenius : quamquam haud ignarus sum hæc confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione , & in Ephemeride laterculum feriarum hebdomadæ Septizodium vocat , quod Græci ἑπτάζωνον dicunt , teste Scaligero in lib. 3. Isagogic. canonum.

ᶜ NYMPHÆUM MARCUS CONDIDIT.] Ex his verbis apparet Septemzodium vetus hîc intelligi , quod in 12. Urbis regione collocant Victor , aliíque. In eadem regione fuere & Thermæ Antoninianæ , quas fortasse hîc intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cùm sciam Nymphæa à Thermis esse diversa. Sunt enim propriè Nymphæa ædes Nymphis sacratæ , marmorum varietate , & columnarum altitudine , ac pictis tabulis , aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in Antiochico , pag. 372. Nymphæum Antiochiæ * cujus meminit Evagrius in lib. 2. cap. 12. * describit. Νυμφαῖον ἱερὸν ἐργασάμενος , λίθων αὐγαῖς καὶ κιόνων χρόαις καὶ γραφαῖς αἴγλῃ καὶ ναμάτων πλήθει πάντα ὀφθαλμὸν ὀνήσεν. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de Nymphæo Puteolano : ἐκάθηντο , inquit , ἐς τὸ Νυμφαῖον , ἐν ᾧ ὁ πίθος λευκοῦ λίθου , ξυνέχων πηγὴν ὕδατος. Id est : *Sederunt in Nymphæo , in quo dolium erat ex lapide candido , fontem aquæ continens.* Aliam ejus nominis originem afferunt Zonaras & Cedrenus in Leonis Augusti vita. Aiunt enim Nymphæum dici ædem publicam , ubi nuptias celebrarent , qui domos non satis capaces haberent : τὸ καλούμενον Νύμφαιον , οἶκον εἰς τὸ τοὺς γάμους γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χρηματίζοντα τῶν μὴ κεκτημένων οἴκους χωροῦντας πλῆθος ἐν ἑαυτοῖς , ait Zonaras. Potuerunt quidem Nymphæa huic rei inservire. Sed tamen ab hoc usu ita ap-

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Præfectus, [a] ab omni toga Apparitionéque rogabatur enixiùs, ne in multitudinem se arrogantem immitteret & minacem, ex commotione pristina sævientem: [b] difficilísque ad pavorem rectè tetendit, adeo ut eum obsequentium pars desereret, licèt in periculum festinantem abruptum. Insidens itaque vehiculo, cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum veluti serpentium vultus: perpessúsque multa dici probrosa, agnitum quemdam inter alios eminentem, vasti corporis, rutilíque capilli, interrogavit an ipse esset Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: eúmque, cùm esse sono respondisset objurgatorio, ut seditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis, post terga manibus vinctis suspendi præcepit. Quo viso sublimi, tribuliúmque adjumentum nequidquam implorante, vulgus omne paullo antè confertum, per varia urbis membra diffusum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, [c] tamquam in judiciali secreto exaratis lateribus, ad Picenum eji-

pellata esse, nec Zonaras, nec Cedrenus umquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in Notis ad Capitolinum in Gordianis, Nymphæa cepisse pro salientibus seu fontibus manu structis, qui aquam ejaculantur in publicum, sed sine auctore.

[a] Ab omni toga Apparitioneque.] Id est, ab omnibus Togatis & Apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro Advocatis Præfecturæ Urbanæ: Advocati enim Togati frequenter appellantur, ut notum est: vel sanè pro viris honoratis, qui officii causâ Præfectum Urbis prosequebantur. Sic Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, de officio Consulari loquens: *Missus*, inquit, *agmini Togatorum praire cœpit pedes, gradum moderans penè ad lictoris nutum & viatoris arbitrium.* De Apparitoribus seu Officialibus Præfecturæ Urbanæ consulenda est Imperii Notitia. Hos obsequentes infrà vocat Marcellinus noster his verbis: *Adeo ut eum obsequentium pars desereret, licèt in periculum festinantem abruptum.* & Salvianus in lib. 3. *Et hoc non summi solùm, sed etiam infimi; non Judices solùm, sed etiam Judicibus obsequentes.*

[b] Difficilisque ad pavorem recte.] Codex Florentinus teste Lindenbrogio habet: *Difficilis ad pavorem rectè tetendit.* * Neque aliter Tolosanus, * [& Colbertinus.] Certè particula copulativa deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primùm inserta est, ad sensum, ut opinari datur, explendum. Sed commodiùs, ut arbitror, locus ita suppleri potest: *Sed ille difficilis ad pavorem, rectè tetendit. Rectè* idem valet ac *rectà.* ut apud Apuleium in lib. 9. Milesf. *Hortulanus inscenso me, concito gradu rectè festinat ad civitatem.*

[c] Tamquam in judiciali secreto.] Secretum seu secretarium, locus est in quo sedent Judices pro tribunali. Hesychius in Lexico σηκρῆτον αὐλὴ θεῖον reddit. Suidas in σίλλ ἰδίᾳ, inquit: Σῖτον ἤκρατο τὸν μετ' Βασιλέων, ἢ σήκρητον τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Et in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, ut Defensoribus Ecclesiarum liceat ingredi Judicum secretaria: ὡς τὰ σήκρητα τῶ δικαστῶν εἰσιέναι: quod quidem Honoratis tantùm licebat, ut notavimus suprà. Ab hoc Judicum sæcularium more manasse videtur, ut secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, ubi audiendis ac dirimendis laïcorum negotiis vacabant. De quibus elegans est locus Severi Sulpicii in lib. 3. de vita Martini, quem hîc ponam: *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcop.) cùm solus, ut erat ei consuetudo, resideret. Hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permissa Clericis libertate præstabat, cùm quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, &c.* Nempe Martinus Missarum sollemnia acturus cùm ad Ecclesiam venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat, dimissis Clericis ac Presbyteris. Cúmque moris esset, ut populus, præsertímque Honorati, qui ad Missarum sollemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent; ipse ejusmodi salutationum officiis Presbyteros delegaverat, ut Sacris mox celebrandis totus animum intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, loquitur Ambrosius in Sermone 34. *Interrogo vos, qui in*

ceretur: ubi postea ausus eripere virginis non obscuræ pudorem, Patruini Consularis sententiâ [a] supplicio est capitali addictus. Hoc administrante Leontio, Liberius Christianæ legis antistes, à Constantio [b] ad Comitatum mitti præceptus est, tamquam Imperatoris jussis & plurimorum sui consortium decretis obsistens, in re quam brevi textu percurram. Athanasium Episcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra professionem altiùs se efferentem, sciscitarique conatum externa, ut prodidere rumores adsidui, cœtus in unum quæsitus ejusdem loci multorum ([c] synodus ut appellant) removit à sacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, [d] quæve augurales portenderent alites, scien-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Quadragesima prandetis, si non vobis rubor est cùm exitis in publicum, ne quis vobis jejunus occurrat; aut si non cogitatis cùm ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne fortè ipso spiritu osculi vestri vos reprobet. Et Salvianus in lib. 8. *Ipsam quodammodo Ecclesia salutationem idolo præstiterunt.* * Denique Constantius in vitæ S. Germani libro 1. postquàm dixit, eum *ad Missarum sollemnia agenda in Ecclesiam venisse*, subdit: *Præmissâque in populo salutatione sollemni*, &c. * Inde locus in quo salutationibus audiendis vacabant Episcopi aut Presbyteri, salutatorium dicitur in Hist. tripartitæ lib. 9. cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Græcè dixerat Theodoritus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe salutatorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. & lib. 6. cap. 11. Scio Scaligerum in lib. 2. Ausonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui hæc legerit, is, ut opinor, sententiam illius non magni faciet. Porrò salutatorium an à secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certè ex loco illo Severi consequi videtur, unum idémque fuisse. Ceterùm etsi secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus; initio tamen non fuisse docet Epistola Patrum Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosat. Antiochiæ Episcopum: βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητής, σήκρητόν τε ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἄρχοντες ἔχων τε καὶ ὀνομάζων, apud Eusebium lib. 7. Id est: *Qui tribunal & sublime solium sibi non ut Christi discipulus constituit, & secretarium perinde ac sæculi magistratus habet nominátque.* * Rufinus vertit: *In Ecclesia verò tribunal sibi, multo altius quàm fuerat, exstrui, & thronum in excelsioribus collocari jubet; secretarium quoque sterni ac parari, sicut Judicibus sæculi solet.* * Quanto modestiùs Martinus, qui in secretario sedens, numquam cathedrâ usus est, teste Severo in lib. cit.

[a] SUPPLICIO OB ID CAPITALI ADDICTUS.] Nescio quid in mente habuerit Lindenbrugius, cùm ad hunc locum notavit, id ex jure antiquo, & ad præscriptum legis Juliæ factum fuisse. Immo verò stupri pœna lege Julia capitalis non fuit, ut satis constat. Non ergo ex præscripto legis Juliæ fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Julianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. *Aditus à parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, convictum relegari decrevit.* Revera enim pœna legis Juliæ fuit relegatio, ut docuit V. Cl. B. Brissonius in libro ad legem Juliam de adult. Quæ tamen pœna à sequentibus Impp. pro arbitrio aucta est. Unde subjicit Marcellinus in loco citato lib. 16. *Hísque indigna pati querentibus, quòd non sit morte multatus, &c.*

[b] AD COMITATUM MITTI.] Mediolanum scilicet, ubi tunc temporis agebat Constantius, teste Sulpicio Severo in lib. 2. Historiæ sacræ.

[c] SYNODUS UT APPELLANT, REMOVIT A SACRAMENTO.] Metaphora est ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanasius: primùm in Synodo Tyri habita, superstite adhuc Constantino Magno, Consulatu Constantii & Albini, qui annus erat 335. Natalis Dominici: iterum in Concilio Antiochensi, quod in Encæniis magnæ Ecclesiæ celebratum est, Marcellino & Probino Coss. anno Domini 341. Postremò in Synodo Mediolanensi, quæ Mediolani coacta est præsente Constantio, anno Christi 355. Consulatu Arbetionis & Lolliani.

[d] QUÆVE AUGURALES PORTENDERENT.] Videtur id intelligi, quod narrat Sozomenus in lib. 4. hist. Eccl. cap. 9. & post eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanasium scilicet, cùm & futura multo antè prospiceret, & imminentia pericula summa dexteritate vitaret, Arianis juxta atque Gentilibus magicarum artium suspectum fuisse. Cúmque eum Alexandriam aliquando ingredientem Græci, qui tum fortè aderant, de quadam cornice quæ supra modum

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

tissimè callens, aliquoties prædixisse futura: super his intendebantur ei alia quoque à proposito legis abhorrentia, cui præsidebat. Hunc per subscriptionem abjicere Sede Sacerdotali, paria sentiens ceteris, jubente Principe, Liberius monitus, perseveranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, apertè scilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanasio semper infestus, licèt sciret impletum, tamen [a] auctoritate quoque, qua potiores æternæ Urbis Episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægrè populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit absportari.

CAPUT VIII.

Et hæc quidem Romæ, ut ostendit textus superior, agebantur. Constantium verò exagitabant adsidui nuntii, deploratas jam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem Barbaris vastantibus universa: æstuánsque diu qua vi propulsaret ærumnas, ipse in Italia residens, ut cupiebat: (periculosum enim existimabat se in partem contrudere longè dimotam) reperit tandem consilium rectum: & Julianum patruelem fratrem, haud ita dudum [b] ab Achaïco tractu accitum, etiam tum palliatum, in societatem imperii adsciscere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole confessus est proximis, succumbere tot necessitatibus támque crebris unum se, quod numquam fecerat, apertè demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi [c] infatuabant hominem, nihil esse ita asperum dictitantes,

crocitabat, per ludibrium interrogassent ecquid prædiceret, crastinum, inquit, diem vobis malè cessurum: quod perinde accidit. Nam crastino allatæ sunt Principis litteræ, quibus Gentiles qui illum diem festissimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur.

[a] AUCTORITATE QUOQUE QUA POTIORES ROMÆ URBIS EPISCOPI.] Meliùs meo quidem judicio Regius codex sic habet, *auctoritate quoque potiore, &c.* Atque ita ferè Romana Editio, * & Tolos. codex, * [ac Colbert.] nisi quòd *potiores* scriptum habet. Ceterùm hic locus notabilis est de auctoritate Pontificis Rom. vel maximè ob testimonium hominis ethnici.

[b] JULIANUM AB ACHAIA CONTRACTUM ACCITU.] In Regio codice [& in Colbertino] reperi, *contractu accitum:* quare amplexus sum emendationem Lindenbrogii, qui in Notis monuerat legendum sibi videri, *ab Achaïco tractu accitum.* Julianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. *ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος* evocatum se esse testatur, id est, ex Achaïa. Zosimus in lib. 3. & Libanius in Oratione Consulari ex ipsa urbe Athenis accitum esse memorant: quod confirmat Eunapius in Maximo, & Julianus ipse in Epist. ad ordinem & populum Atheniensem; ubi se Athenis discedentem ubertim flesse, ac præ discessu mortem optavisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebri, pag. 268. sanguinem ei quoque ex naribus effluxisse præ metu ac pavore.

[c] INFATUABANT HOMINEM.] Verbo usus est admodum proprio. Revera enim nihil tam infatuat Principes quàm adulatio. Nam cùm præcipua pars sapientiæ sit seipsum nosse, adulator maximè id agit mendaciis & assentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. * Rectè Parmeno in Eunucho actu 2. scena 2. *Scitum hercle hominem! Hic homines prorsus ex stultis insanos facit.* Et Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas* (ait) *laudatoribus tuis, immo irrisoribus: qui cùm te adulationibus foverint, & quodammodo impotem mentis effecerint, &c.* Eleganter Johannes Chrysostomus in Matthæum Homiliâ LXXXVIII. de adulatoribus loquens, eos magis fugiendos esse ait, quàm vituperatores: *παῦσαι δὲ τὸν τῦφον ἡμῶν ἐπαίροντες, ἀλαζονείας καὶ κενοδοξίας καὶ βλακείας ἡμᾶς πληροῦντες, καὶ μαλακωτέρους ἡμᾶς ἐρ-*

quod præpotens ejus virtus, fortunáque tam vicina sideribus, non superaret ex more. Addebántque, noxarum conscientia stimulante complures, deinceps caveri debere Cæsaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. Queis adnitentibus obstinatè, opponebat se sola Regina, incertum migrationem ad longinqua pertimescens, an pro nativa prudentia consulens in commune, omnibúsque memorans anteponi debere propinquum. Post multáque per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abjectísque disputationibus irritis, ad imperium placuit Julianum adsumere. Cùm venisset accitus prædicto die, advocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilæ circumdederunt & signa, [a] Augustus inscendens, eúmque manu retinens dextera, hæc sermone placido peroravit: *Adsistimus apud vos, optimi Reipublicæ defensores, causæ communi uno penè omnium spiritu vindicandæ, quam acturus, tamquam apud æquos judices, succinctiùs edocebo. Post interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ moverunt, rabies egit & furor: velut impiis eorum manibus Romano sanguine parentantes, persultant Barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quòd nos per disjunctissimas terras arduæ necessitates adstringunt. Huic igitur malo ultra adposita jam proserpenti, si dum patitur tempus, occurrerit nostri vestríque consulti suffragium, & colla superbarum gentium detumescent, & Imperii fines erunt intacti.* [b] *Restat ut rerum spem, quam gero, secundo roboretis effectu. Julianum hunc fratrem meum patruelem, ut nostis, verecundiâ, quâ nobis ita ut necessitudine carus est, rectè spectatum, jámque elucentis industriæ juvenem, in Cæsaris adhibere potestatem exopto, cœptis, si videntur utilia,* [c] *etiam vestra consensione firmandis.* Dicere super his plura conantem interpellans concio leniùs prohibebat, arbitrium summi numinis id esse, non mentis humanæ, velut præscia venturi

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

χάζοντας τὴν ψυχήν. [a] Proinde adversus adulationes unicum remedium est, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. *Idem*, inquit, *nos faciamus, cùm pro sua quemque portione adulatio infatuat: dicamus. Vos quidem dicitis, me prudentem esse. Ego verò video, quàm multa inutilia concupiscam, &c.* Eodem verbo utitur Hirtius lib. 5. de bello Africo. *Quid tu*, inquit, *miles tiro, tam feroculus es? vos quoque iste verbis infatuavit?* Sed & Cicero id verbum ita usurpat in Orat. pro Flacco, & in Philipp. 3. Rectè itaque Sulpicius Severus adulantium verba fatua appellat in lib. 3. de vita Martini. *Quis enim nostrùm est*, inquit, *quem si unus homunculus vilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis femina una laudaverit, non continuò elatus sit in superbiam? &c.*

[a] AUGUSTUS INSCENDENS, EUMQUE MANU RETINENS.] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Augustus insigmensiúmque manu, &c.* [In Ms. Colbertino, *Augustus insiginens, eúmque manu retinens dextera, &c.*] At in codice Regio ita scriptum reperi: *Augustus insignens emque manu retinens dextra.* Mendosè. Sed amplector emendationem Gelenii: tantùm mallem legere, *Augustus insistens*, ut loqui solet Marcellinus. Sic in lib. 14. *Tribunali adsistens.* Et in lib. 21. *Saxeo suggestu insistens.* Et iterum in eodem libro: *Tribunali celso sistens.* Denique in lib. 23. *Ipse aggere glebali adsistens.* [Vel legendum, *insiliens*, quod ad *insiginens* magis accedit.]

[b] RESTAT UT RERUM SPEM QUAM GERO,] Codex Regius habet: *Restat ut vestram spem, &c.* In Editione Romana scriptum erat, *restiturum*, [in Colbertino *restituiturum.*] Primúsque Gelenius vulgatam lectionem ex conjectura, ut videtur, restituit.

[c] ETIAM VESTRA CONCESSIONE FIRMANDIS.] Legendum arbitror, *vestra consensione.*

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

prædicans. Stánſque Imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentiùs explicavit: *Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli, cujus temperati mores imitandi ſunt potiùs quàm prædicandi,* [a] *ad honorem proſperatum exſurgat: cujus præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plenè videor expoſuiſſe, quòd elegi. Ergo eum præſente nutu Dei cæleſtis amictu Principali velabo.* Dixit: móxque indutum avitâ purpurâ Julianum, & Cæſarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu ſubmæſtum: *Recepiſti primævus originis tuæ ſplendidum florem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta gloria mea: confiteor, qui juſtus in deferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinquæ, quam ipſa poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur laborum periculorúmque particeps, & tutelam miniſterii ſuſcipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus adflictas: & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautiſſimè, turbatóſque ſubſidiis fulciens, modeſtè increpans deſides, veriſſimus teſtis adfuturus induſtriis & ignavis. Proinde urgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. Aderimus vobis viciſſim amoris robuſtâ conſtantiâ, militabimus ſimul, unà orbem pacatum, Deus modò velit quod oramus, pari moderatione pietatéque recturi.* [b] *Mecum ubique videberis præſens, & ego tibi quodcumque acturo non deero.* [c] *Ad ſummam i, i, propera ſociis omnium votis, velut aſſignatam tibi ab ipſa Rep. ſtationem cura pervigili defenſurus.* Nemo poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes, (quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam contrà cùm haſtis clypei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantóque gaudio præter paucos Auguſti probavere judicium: Cæſarémque admiratione digna ſuſcipiebant, Imperatorii muricis fulgore fla-

[[a] AD HONOREM PROSPERATUM EXSURGAT.] Heic mendam ſubeſſe nemo non videt. Quid eſt enim honor proſperatus, aut quis umquam ita locutus eſt? In codice Colbertino lego: *Ad honorem propè ſperatum exſurgat.* Unde conjicio ſcribendum eſſe: *Ad honorem propè deſperatum exſurgat*, id eſt, vix aut numquam ſibi ſperatum: aut certè, *ad honorem properatum:* quia Julianus adhuc erat juvenis, & tantæ dignitati pæne immaturus, natus annos 24.]

[b] MECUM UBIQUE VIDEBERIS PRÆSENS.] Hæc idcirco dici videntur, quia Cæſarum imagines unà cum imaginibus Auguſtorum, tum in ſignis militaribus, tum per civitates & opida poni mos erat. In reſcriptis etiam ac legibus, Cæſaris nomen ſimul cum Auguſti nomine apponebatur, ut apparet in Codice Theodoſiano. [Annon potiùs hæc quomodo accipienda ſint, explicat Ammianus ipſe in fine libri XVI. quum ait, Imper. Conſtantium *ſuopte ingenio nimium* & adulationibus corruptum, *quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, felicibus ſuis auſpiciis adſignaviſſe:* & cùm Mediolani moraretur in Italia, edictis propoſitis, aut litteris laureatis in provincias miſſis, nonnumquam falsò ſcripſiſſe, *ſe ſolum* in Gallia *pugnâſſe & viciſſe, & ſupplices Reges Gentium erexiſſe*; ſe apud Argentoratum aciem inſtruxiſſe, *ſtetiſſe inter ſigniferos, & Barbaros fugaſſe præcipites, ac ſibi oblatum eſſe Chnodomarium Regem*; & in pugna adverſus Perſas, *ſe inter primores verſatum* fortiter feciſſe.]

[c] AD SUMMA MIHI PROPERA.] Longè meliùs meo quidem judicio legeretur: *Ad ſummam i, i, propera.* Certè in Editione Auguſtana legitur, *Ad ſummam*, & in codice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. *Ad ſummam polliceor univerſis, &c.* Et ne quis parum Latinè dictum putet, Horatius lib. 1. Epiſt. [Juvenalis

grantem. Cujus oculos cum venuſtate terribiles, vultúmque excitatiùs gratum, diu multúmque contuentes, qui futurus ſit colligebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum ſigna pandit animarum interna. Eúmque ut potiori reverentia ſervaretur, nec ſupra modum laudabant, nec infrà quàm decebat: atque ideo cenſorum voces ſunt æſtimatæ, non militum. Suſceptus denique ad conſeſſum vehiculi, receptúſque in regiam, hunc verſum ex Homerico carmine ſuſurrabat:

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Annò Chr. 355.

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

[a] Hæc die octavo Iduum Novemb. geſta ſunt, [b] cùm Arbetionem Conſulem annus haberet & Lollianum. Deinde diebus paucis, Helena virgine Conſtantii ſorore eidem Cæſari jugali fœdere copulata, paratíſque univerſis, quæ maturitas proficiſcendi poſcebat, [c] comitatu parvo ſuſcepto, Kal. Decembribus egreſſus eſt; deductúſque ab Auguſto [d] aduſque locum duabus columnis inſignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos pervenit: ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſilebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in ſecunda Germania, pertinaci Barbarorum obſidione reſeratam magnis viribus & deletam. Quo mærore perculſus, velut primo adventantium malorum auſpicio, murmurans querulis vocibus ſæpe audiebatur, nihil ſe plus adſecutum, quàm ut occupatior interiret. Cúmque Viennam veniſſet, ingredientem optatum quidem & impetrabilem, honorificè ſuſceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: procúlque viſum plebs univerſa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem appellans & fauſtum, prævia conſonis laudibus celebrabat, avidiùs pompam regiam in

Sat. 3. ac Petronius] Apuleius 3. Florid. Ambroſius in Epiſt. 22. aliique ſic loquuntur.

[a] HÆC DIE OCTAVO ID. NOVEMB.] Conſentit Idatius in Faſtis, & Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ὀγδόῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, quod idem eſt. Malè in Faſtis Siculis legitur, πρὸ ἓ Ἰδῶν ὀκτωβρίων, cùm νοεμβρίων legi debeat. Porrò id geſtum eſſe Mediolani docet Hieronymus in Chronico: *Anno Domini 355. Julianus frater Galli Mediolani Cæſar appellatur.* Quod ex præcedenti Marcellini narratione, & ex Sulpicio Severo ſatis colligitur.

[b] CÙM ARBETIONEM CONSULEM ANN. HAB. ET LOLLIANUM.] Socrates: ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbitionem quoque eum appellat Zoſimus. Neque aliter præferunt hoc in loco codex Regius [& Colbertinus,] & Editio Romana. Apud Athanaſium tamen in Epiſtola ad Solitarios Arbæthio perſcribitur, pag. 868. τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Λολλιανοῦ ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις. Idem in Apologia 2. Epiſcopum quemdam ejuſdem nominis memorat Arbethionem.

[c] COMITATU PARVO SUSCEPTO.] Trecentis ac ſexaginta militibus, ut docet Zoſimus in lib. 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Conſulari ad Julianum: ὁρμηθεὶς τοίνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὁπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. Id eſt: *Profectus ex Italia cum militibus minus quàm quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Juliani, trecentos tantùm ponit, eóſque nullius pretii Juliano datos. Sed numerum à Zoſimo memoratum firmat Julianus ipſe in Epiſtola ad curiam & populum Athenienſem.

[d] ADUSQUE LOCUM QUI LAUMELLUM INTERJACET.] Videtur intelligi mutatio, quæ Duriæ à duobus ejus nominis fluviis dicebatur. Nam in Itinera-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Principe legitimo cernens: communiúmque remedium ærumnarum in ejus locabat adventu, salutarem quemdam Genium adfulsisse conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quædam orba luminibus, cùm percontando quinam esset ingressus, Julianum Cæsarem comperisset, exclamavit, hunc deorum templa reparaturum.

CAPUT IX.

Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates prædixit excelsus) majus opus moveo, majórque mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus & situm ostendere puto nunc tempestivum, ne inter procinctus ardentes præliorúmque varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securiùs, inter fluctus resarcire coactos & tempestates. Ambigentes super origine prima Gallorum Scriptores veteres notitiam reliquere negotii semiplenam: sed postea [a] Timagenes & diligentiâ Græcus & linguâ, hæc quæ diu sunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cujus fidem secuti obscuritate dimota, eadem distinctè docebimus & apertè. [b] Aborigines

rio Burdegalensi legitur: *Mansio Laumello millia x. mutatio Duriis m. IX. Civitas Ticino m. XII.*

[a] TIMAGENES.] Alexandrinus Rhetor, Regii nummularii filius. Hic captus à Gabinio, Romam perductus est. Ex captivo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique usque ad amicitiam Augusti felix, usque eò utramque fortunam contempsit, ut cùm illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum: ut scribit Seneca lib. x. Controvers. 5. Idem postea in contubernio Asinii Pollionis consenuit, à tota civitate dilectus, teste altero Seneca in lib. 3. de Ira. De hoc Quintiliani judicium est in lib. 2. *Longo pòst intervallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quòd intermissam historias scribendi industriam nova laude reparavit.* Laudatur à Q. Curtio in lib. 9. & à Josepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Mæcenatem, urbanum & disertum appellat. De eo Suidas in Τιμαγένης accuratè scribit.

[b] ABORIGINES PRIMOS.] Aborigines hîc sunt indigenæ, quemadmodum in veteribus Glossis legitur: *Aborigines αὐτόχθονες.* Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur, quidam ideo sic appellatos esse scribunt, quòd essent indigenæ, ut ait Dionysius Halic. lib. 1. *καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῖς τὸ πρῶτόν φασι τεθῆναι διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μεθ' αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενάρχας ἢ πρωτογόνους.* Propriè tamen Aborigines sunt, qui ab origine seu patriis sedibus profecti, exteras regiones occupaverunt, sicut indicat Festus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis: *Invenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum, humanum genus paullatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scytha Parthicas, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phœnices Africam: dum sollemnes etiam emigrationes, quas ἀποικίας appellant, consilio exoneranda popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & origines nunc in suis sedibus permanent, & alibi ampliùs gentilitatem feneraverunt.* Locum integrum adscripsi, prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui è sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quò referendi sunt Phryges: aut extorres, id est, pulsos patriâ; quales fuere Scythæ, qui Parthos condidere, ut ad lib. 31. dicam; atque Phœnices à Jesu filio Nave expulsi teste Procopio: aut denique gloriosos, ut Athenienses, qui Imperii propagandi studio Asiam frequentarunt coloniis. Expunximus autem illa verba, quæ in omnibus Editionibus habentur, *Ut Amyclai Peloponesum*, quæ sunt certè ineptissima. Neque enim Amyclæi Peloponesum occuparunt umquam. Nec verius est, quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi: *Ut Temenidæ Peloponesum.* Nam Temenidæ Peloponesum minimè occuparunt, sed Heraclidæ ducibus Temeno ac Cresphonte & Aristodemo. In illis verò postremis verbis: *Nam & origines, &c.* Assentior viro Cl. doctissimóque Nic. Rigaltio, qui *origines* rectè dici ipsos, ex quibus profecti sunt, conditores adnotavit. Sic enim

primos

primos in his regionibus quidam visos esse firmarunt, [a] Celtas nomine Regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appellat. Alii Dorienses, antiquiorem sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. [b] Drysidæ memorant revera fuisse populi partem indigenam: sed alios quoque ab insulis extimis confluxisse & tractibus Transrhenanis, crebritate bellorum, & [c] alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam, paucos post excidium Trojæ, fugitantes Græcos ubique dispersos, loca hæc occupasse, tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adseverant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Taurisci sævium tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatisque ambobus coisse cum generosis feminis, suscepisséque liberos plures, & eas partes quibus imperitabant, suis nominibus appellasse. A Phocæa verò Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans, Cyri Regis Præfecti, Italiam navigio petiit. [d] Cujus pars in Lucania Veliam; alia condidit in Viennensi Massiliam: dein se-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Latini vocabant, ut Sallustius in bello Jugurthino: *Urbes in ora maritima condidêre. Hæque brevì multùm aucta, pars originibus suis præsidio, alia decori fuère.* Livius in lib. 26. *Albam unde oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum exstaret.* Et in lib. 38. *Iliensibus Rhœteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoriâ.* [Aborigines eadem qua origines significatione nonnumquam usurpari à veteribus doctísque Scriptoribus observo. Certè Plinius in lib. IV. cap. XXIII. *Tyrios* vocat *aborigines Gadisanorum*, id est, auctores generis eorum. Verba Plinii sunt: *Erythræa dicta est*, (insula Gadis) *quoniam Tyrii ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebantur.* Quæ verba ita emendanda puto: *Erythia dicta est, quoniam Tyrii aborigines eorum, orti ab Erythræo mari ferebantur.* Hoc est, Gadis insula, dicta est & Erythia, ἐρύθιον, nomine ipso originem suam indicans, quoniam Tyrii Gaditanorum generis auctores, ex locis Erythræo mari proximis profecti esse dicuntur.]

[a] CELTAS NOMINE REGIS.] Parthenius in Eroticis cap. 30. scribit, Herculem cùm ab Erythia rediret, regionem quam nunc Celtæ habitant, peragrasse, & ad Bretannum quemdam venisse: cujus filia Celtine amore Herculis capta, boves Geryonis ei occultavit, nec reddere priùs voluit, quàm Hercules secum coïsset. Ex hoc coïtu natus Celtus, à quo Celtæ dicti fuère.

[b] DRASIDÆ MEMORANT.] Scribendum videtur *Drysidæ*, quod idem valet ac Druidæ. Sanè in antiquis Plinii Editionibus *Drysidæ* scribitur: & apud Aurelium Victorem in Claudio codex MS. sic habet, teste Schotto: *Compressa per eum vitia, ac per Galliam Drysidarum famosa superstitiones.* In secunda quoque ejusdem nominis syllaba variatum esse comperio. Nam Origenes in lib. 1. contra Celsum, τῶν Γαλατῶν Δρυΐδας vocat. Porrò emendationem hanc nostram confirmat C. Cæsar in lib. 6. de bello Gallico: *Galli se omnes à Dite patre prognatos prædicant, ídque à Druidibus proditum dicunt.*

[c] ALLUVIONE FERVIDI MARIS SEDIBUS SUIS EXPULSOS.] Id quidem de Cimbris & Ambronibus veteres prodiderunt, teste Strabone in lib. 7. & Festo Pompeio. Sed eas fabulas jampridem refutavit Posidonius. Nam cùm mare quotidie & accedere & recedere soleat, ídque statis horis, & hujusmodi æstus omnibus oceani accolis sollemnes sint atque innoxii; nequaquam credibile est, non dico gentem universam, sed ne unum quidem hominem tam stupidum exstitisse, qui patriam idcirco relinquendam sibi putaverit.

[d] PARS VELIAM, ALIA CONDIDIT IN VIEN. MASSILIAM.] De Veliæ conditu consentit Herodotus in lib. 1. & Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. φησὶ δ' Ἀντίοχος Φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου τοῦ Κύρου στρατηγοῦ, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικία, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον ἢ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου,

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

quutis ætatibus oppida auctâ virium copiâ instituêre non pauca: sed declinanda varietas, sæpe satietati conjuncta. Per hæc loca hominibus paullatim excultis, viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Euhages, & Druidas. Et [a] Bardi quidem

ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἐλέαν κτίσαι. Id est: *Antiochus verò scribit, Phocæâ captâ ab Harpago,* (Marcellinus Harpalum vocat) *Cyri Præfecto, cives omnes quibus copia erat, cum familia universa conscensis navibus, primùm in Corsicam, & Massiliam navigasse duce Creontiade, deinceps expulsos inde, Veliam condidisse.* De Massiliæ autem conditu duplex opinio est. Alii enim à Phocensibus Harpali vim ac dominationem Persarum fugientibus conditam scribunt, inter quos est Isocrates in Archidamo, & Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 6. his verbis, quæ imitatus esse videtur Marcellinus noster: *Nam qui ab Harpalo,* inquit, *Regis Cyri Præfecto ex terra Phocide fugati sunt, alii Veliam, partim Massiliam condiderunt.* Atque id gestum esse Ser. Tullio regnante Romæ, post annum ampliùs sexcentesimum quàm Æneas in Italiam venit; hoc est, Olympiade circiter 57. Alii autem affirmant Massiliam à Phocensibus mercatoribus longè antea conditam fuisse. Et ita sentit Aristoteles in Rep. Massiliensium, teste Harpocratione in Μασσαλία. Ἰσοκράτης μὲν φησὶν ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς Φωκαεῖς φυγόντες τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπῴκισαν. ὅτι δὲ πρὸ πάντων τῶν χρόνων ἤδη ὑπὸ Φωκαιέων ᾤκιστο ἡ Μασσαλία· καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipsa Aristotelis habemus apud Athenæum in lib. 13. Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. Φωκαεῖς οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἔκτισαν Μασσαλίαν, &c. quæ operæpretium fuerit legere, & cum narratione Justini in lib. 43. componere. Tempus hujus coloniæ fuit Olympias 45. Tarquinio Prisco Romæ regnante, ut tradunt Timæus apud Marcianum Heracleotam in Descriptione orbis, Solinus cap. 8. & Justinus in lib. cit. Quamquam Solinus pugnantia inter se dicit atque contraria. *Phocenses,* ait, *quondam fugati Persarum adventu, Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocenses Persarum adventu fugati non sunt nisi Olymp. 57. ut dixi. Olympiade autem 45. nondum institutum erat Persarum Imperium. Itaque Solinus duas de Massiliæ conditu veterum sententias confudisse deprehenditur.

[a] BARDI QUIDEM.] In Manuscripto Regio [& Colbertino] * ac Tolosano *; & Editione Romana *Vardi* legitur utrubique. Græci Βάρδους vocant. Posidonius apud Athenæum in lib. 6. ait, Celtas secum in exercitu circumducere parasitos, qui suas laudes ubique decantent: τὰ δ᾽ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι· ποιηταὶ δ᾽ οὗτοι τυγχάνουσι μετ᾽ ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. his verbis: εἰσὶ παρ᾽ αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν. οὗτοι δὲ μετ᾽ ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων οὓς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσιν. Id est: *Sunt etiam apud eos Melici poëtæ quos Bardos nominant: hi ad instrumenta quadam lyris similia, horum laudes, illorum vituperationes decantant.* Quippe dominos suos, ac Reges, quorum mensas sectabantur, Bardi laudabant: inimicos verò hostésque Regum suorum conviciis incessebant. Cujus rei exemplum illustre est apud Athenæum in lib. 4. ex Posidonii historiis, ubi Posidonius de Luernio Bituiti patre narrans, sic ait: ἀφορίσαντος δ᾽ αὐτοῦ προθεσμίαν ποτὲ τῆς θοίνης, ἀφυστερήσαντά τινα τῶν βαρβάρων ποιητὴν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετ᾽ ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχήν, ἑαυτὸν δ᾽ ὑποθρηνεῖν ὅτι ὑστέρηκε. Id est: *Cùm aliquando tempus certum constituisset ad epulum, quidam ex poëtis barbaris cùm seriùs venisset, illum adiit: & ejus quidem majestatem cantu celebravit; suam verò calamitatem deflevit, qui tardiùs adfuisset.* Appianus etiam in Celtico idipsum confirmat, de Bituiti Regis Arvernorum Legato loquens: μουσικός τε ἀνὴρ εἵπετο, βαρβάρῳ μουσικῇ τὸν βασιλέα Βιτοίτου, εἶτα Ἀλλόβριγας, εἶτα τὸν πρεσβευτὴν αὐτὸν ὑμνῶν, εἰς τὸ γένος καὶ ἀνδρείαν καὶ περιουσίαν ὑμνῶν. οὗ δὴ καὶ μάλιστα ἕνεκα αὐτοὺς οἱ τῶν πρεσβευτῶν ἐπιφανεῖς ἐπήγοντο. Id est: *Sequebatur & Musicus quidam, barbaro cantu Bituitum Regem, seu Allobrogas, seu Legatum ipsum celebrans, tum à splendore generis, tum ab opibus ac fortitudine. Cujus rei causâ nobiliores Legati eos secum circumducere solent.* Ex his patet Bardos nil aliud fuisse quàm parasitos, planéque similes eorum, quos Latini Scurras vocabant. Ut enim scurræ exercitum sequebantur, jocis ac gesticulationibus milites inter convivia delenire soliti, ita etiam Bardi. De his scurris sic Spartianus in Severo scribit: *Æthiops quidam è numero militari, clara inter scurras famæ & celebratorum semper jocorum,* &c. Et Plautus in Truculento:

Non placet quem scurræ laudant, manipulares mussitant.

De iisdem intelligere soleo Ciceronis locum in Epist. 20. libri 9. & Hieronymi in lib. 2. contra Jovinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianzenus in Invectiva 2, in Julianum: ὡς δὲ ἄλλοι τῶν γελασῶν

fortia virorum illuſtrium facta [a] heroïcis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: [b] Euhages verò ſcrutantes ſeriem & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, [c] ut auctoritas Pythagoræ decrevit, [d] ſodaliciis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarúmque erecti ſunt, & deſpectantes humana [e] pronuntiarunt animas immortales.

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

CAPUT X.

Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac penè ignotam, (niſi quà litoribus eſt vicina) munimina claudunt undique, naturâ velut arte circumdata. Et à latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur, & Gallico mari: quà cæleſte ſuſpicit plauſtrum, à feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubjecta eſt ſideri, oceano & altitudine Pyrenæi cingitur; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas Rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviáque locorum

συμβιώτας τινὰ ὑπὸ τοῖς φίλοις, οἳ τοὺς φανέντας ἔπαινον λέγουσι τῇ ψυχαγωγίᾳ, καὶ τούτοις ᾄδουσι. De his ſcurris loqui videtur Marcellinus in lib. 29. pag. 398.

[a] HEROICIS COMPOSITA VERSIBUS.] Non videtur probabile, Bardos hexametris verſibus cecinisse: neque id veterum quiſquam ſcripſit. Itaque id admenſus de ſuo videtur noſter Marcellinus. Niſi fortè heroïcos verſus appellavit, quibus heroum præclarè facta canebantur à Bardis, non autem hexametros.

[b] EUHAGES VERO SCRUTANTES SUMMA.] In Regio exemplari [& in Colbertino] * ac Toloſano Vaticanóque * ſcriptum reperi *Euhagis* utrubique, prout in Editione Romana legitur. Proinde non dubitavi eam ſcripturam hic reſtituere, præſertim cùm à Strabone in lib. 4. dicantur ὀάτεις. ὀάτεις δὲ, inquit, ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι: quod præclarè convenit cum his, quæ habet Marcellinus: *Euhages verò ſcrutantes ſeriem & ſublimia naturæ pandere conabantur.* Sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet, *ſcrutantes ſerviani*, ut & Mſ. Florentinus, [& Colbertinus.]

[c] UT AUCTORITAS PYTHAGORÆ DECREVIT.] Hæc Marcellini verba ſic intelligenda ſunt, quaſi diceret Druidas ex præcepto Pythagoræ non modò ſodaliciis adſtrictos vivere, ſed etiam animas immortales affirmare: utrumque enim pariter à Pythagora decretum eſt. Ac de ſodaliciis quidem Pythagoreorum Juſtinus in lib. 20. *Sed triginta ex juvenibus, cùm ſodalicio jure ſacramento quodam nexi, ſeparatam à ceteris civibus vitam exercerent*, &c. & Agellius in lib. 1. cap. 9. De iiſdem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinio, eâ (ut opinor) cauſâ, quòd Vatinius Pythagoreum ſe eſſe jactabat, ſicut teſtis eſt idem Tullius in Oratione contra Vatinium. Hieronymus in lib. 2. adverſus Rufinum in fine. *Lege*, inquit, *pro Vatinio oratiunculam, & alias ubi ſodalitiorum mentio fit: revolve dialogos Tullii: reſpice omnem oram Italiæ, quæ quondam Magna Græcia dicebatur: & Pythagoreorum dogmatum inciſa publicis litteris æra cognoſces.* Hujus porro Orationis pro Vatinio meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Hæc Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. συνέδρια vocat, Strabo in lib. 6. σύστημα: ſcribítque Ian.blichus in lib. 1. de vita Pythagoræ cap. 6. κοινόβιοι ob id dictos eſſe Pythagoræ ſectatores.

[d] SODALICIIS ADSTRICTI CONSORTIIS.] *Sodaliciis* hic ſumitur adjectivè, ut apud Juſtinum in eo loco quem ſuprà laudavimus, *ſodalicio jure*. Sic enim habent omnes Mſſ. codices. Et ſimiliter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia ſodalitia*. Quæ quidem locutio Marcellino noſtro familiaris eſt: ut cùm in calce lib. 21. dicit: *Matrimonio jure copulata eſt Gratiano.* & in lib. 22. *Dein Syene, in qua ſolſtitio tempore*, &c. Sic enim habet utrubique codex Regius. Denique in lib. 23. *Mari junguntur oceano.*

[e] PRONUNTIARUNT ANIMAS IMMORTALES.] Singulare ejus rei teſtimonium eſt, quod refert Valerius Max. in lib. 2. *Gallos*, inquit, *memoria proditum eſt, pecunias mutuas, quæ ſibi apud inferos redderentur, dare: quia perſuaſum habuerint animas hominum immortales eſſe. Dicerem ſtultos, niſi idem Bracati ſenſiſſent, quod pallia-*

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

asperitate confisus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus Principis, molibus magnis exstruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetustas, super quibus comperta paullo postea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium à Segusione est oppido, præcelsum erigitur jugum, nulli ferè sine discrimine penetrabile. Est enim è Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium saxorum altrinsecùs visu terribile, præsertim verno tempore: cùm liquente gelu, nivibúsque solutis flatu calidiore ventorum, per diruptas utrimque angustias, & lacunas pruinarum congerie latebrosas, descendentes cunctantibus plantis homines & jumenta procidunt & carpenta: ídque remedium ad arcendum exitium repertum est solum, quòd pleraque vehicula vastis funibus illigata, ponè cohibente virorum vel boum nisu valido, vix gressu reptante paullo tutiùs devolvuntur. Et hæc, ut diximus, anni verno contingunt. Hieme verò humus crustata frigoribus, & tamquam levigata, ideóque labilis, incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana glacie perfidæ vorant nonnumquam transeuntes. Ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos stilos per cautiora loca defigunt, ut eorum series viatorem ducat innoxium: qui si nivibus operti latuerint, montanis defluentibus rivis eversi, [a] agrestibus præviis difficilè pervaduntur. A summitate autem hujus Italici clivi, planities [b] adusque stationem nomine Martis, per septem extenditur milia: & hinc alia celsitudo erectior, ægreque superabilis, ad Matronæ porrigitur verticem, cujus vócabulum casus feminæ nobilis dedit. Unde declive quidem iter, sed expeditius [c] adusque castellum Virgantiam patet. Hujus sepulcrum

tus Pythagoras sensit. [Idem de Gallis dicit Mela in cap. 2. lib. 3.]

[[a] Agrestibus præviis difficile pervaduntur.] De Alpibus loquitur Ammianus. Hi *agrestes prævii*, *locorum callidi* ibidem dicti, sunt quos *Marrones* vel *Marrunos* nostri postea vocavere; nos vulgò *les Marrons* appellamus. Johannes in Vitæ Odonis Abbatis Cluniacensis libro 3. ante annos 750. *Marrones, genus quoddam hominum*, ei per Alpes nivosas hieme ex Italia redeunti, accepta mercede ducatum præbuisse scribit. Et Odo ipse in Vita Geraldi Aureliacensis Comitis tradit, *Marrunos, rigentes Alpium incolas, supellectilem Geraldi* Romam petentis sæpe *per juga montis Jovini* magno quæstu *transvexisse*: sicut apud Ammianum legimus, vehicula funibus illigata, ponè cohibentibus laboriosè ejusmodi viris, tutiùs per Alpes devolvi solere. Rodulfus qui Gesta Abbatum Trudonensium & sua ante annos 560. scripsit, *Marones montis Jovis* seu summi Pennini, memorat in lib. XII. & ita vocari ait *viarum premonstratores*, ac *peregrinorum duces*, quorum pillea, chirothecas, cothurnos, & hastas longas graphicè depingit. Marrones montis Cinisii seu Alpis Cottiæ, Novalicium, Ferrariam, & Annæburgum incolunt, montis sui tempestates prænuntiant viatoribus, eósque ex summo Cinisio in Galliam descendentes, cratibus impositos dirigunt.]

[b] Adusque stationem nomine Martis.] Mansio Martis dicitur in Itinerario Burdigalensi. Sed Marcellinus stationem indistinctè tam pro mansione militari quàm pro mutatione cursus publici usurpare solet. Sic Dadastanam vocat stationem, quæ in illo Itinerario mansio est: & Arethusam stationem, quæ ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generale est, ut σταθμὸς Græcè. Scribit enim Eustathius in Iliad. ζ sub finem, σταθμὸν dici τὴν μονὴν καὶ τὴν λεγομένην ἀπληκτον.

[c] Castellum Virgantiam.] Legendum est *Brigantiam*. In Tabula Peutin-

Reguli, quem itinera ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt mœnibus proximum: manéſque ejus ratione gemina religiosè coluntur: quòd juſto moderamine rexerat ſuos, & adſcitus in ſocietatem rei Romanæ, quietem genti præſtitit ſempiternam. Et licèt hæc, quam diximus viam, media ſit & compendiaria, magíſque celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus ſunt conſtructæ diverſis. Primam Thebæus Hercules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt, & Tauriſcum leniùs gradiens, prope Maritimas compoſuit Alpes: [a] hícque harum indidit nomen: Monœci ſimiliter arcem & portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſæculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Pœnorum Marte deleta, Hannibalem aſſequi nequiens, triduo antè tranſito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat Liguriæ oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato decerneret in planitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Haſdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. Quæ Hannibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis, [b] per Tricaſtinos & oram Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indéque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſáque rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetóque infuſo diſſolvit, [c] per Druentiam flumen

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

gerorum, & Itinerario Antonini, & apud Ennodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio*. In Burdigalenſi verò Itinerario *Byrigantum* corruptè. Sed locum integrum hîc adſcribere operæpretium fuerit.

Manſio Hebriduno m. 16. Inde incipiunt Alpes Cottiæ.

Muſatio Rame m. 17.

Manſio Byrigantum m. 17. Inde adſcendis Matronam.

Manſio Ad Marte m. 19.

Civitas Secuſſione m. 16. Inde incipit Italia.

Lego *Brigantium*. Ptolemæo enim *βριγάντιον* dicitur in Alpibus Graiis, itémque à Strabone in lib. 4. Hodie *Briançon* vocamus oppidum in Delfinatu noſtro, ut notavit vir præfatâ reverentiâ nominandus Jac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. Julianus in Epiſtola ad ordinem & populum Athen. *βριγαντίνας* appellat, perinde ac Marcellinus: *ἐν τῷ βριγαντίνᾳ παύων ἔχειν ἐπὶ* (lege *ἀεὶ*) *ταῖς Κοττίαις ἄλπεσι*, &c.

[a] Hicque harum indidit nomen.] Graias ſcilicet vocavit, teſte Plinio in lib. 3. cap. 16. & Cornelio Nepote in Hannibalis Vita, qui ſic ait: *Ad Alpes poſteaquàm venit quæ Italiam ab Gallia ſejungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum trajecerat: quo facto is hodie ſaltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco meliùs legeretur: *Híſque Graiarum indidit nomen.*

[b] Per Tricaſſinos et oram Vocontiorum.] [In Mſ. Colbert. legitur, *per Tricaſinos.*] Reſcripſi *per Tricaſtinos*, ut Auguſtana ac Baſilienſis Editiones præferunt: firmátque T. Livius in lib. 21. his verbis quæ Marcellinus noſter exſcripſit: *Cùm Alpes peteret, non jam recta regione iter inſtituit; ſed ad lævam in Tricaſtinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios*, &c. Manétque etiamnum Tricaſtinorum appellatio in Delfinatu noſtro. De Tricoriis loquitur Plinius in lib. 3. & Appianus in Celticis. Strabo in lib. 4. eos ſupra Cavares locat cum Vocontiis ac Medullis.

[[c] Per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum] Quid

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruscas. Hactenus super Alpibus, nunc ad restantia veniamus.

CAPUT XI.

Temporibus priscis cùm laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdémque Gallos divisæ, & Aquitanos, & Belgas, linguâ, institutis, legibúsque discrepantes. Et Gallos quidem, qui Celtæ sunt, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pyrenæis oriens collibus, póstque oppida multa transcursa in oceano delitescens. A Belgis verò eamdem gentem Matrona discernit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunensem, [a] post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Luteciam nomine, consociatim meantes protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, eapropter quòd ab humaniore cultu longè discreti, nec adventiciis effeminati deliciis, diu cum Transrhenanis certavere Germanis. Aquitani enim, ad quorum litora ut proxima placidáque merces adventiciæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapsis, facilè in ditionem venere Romanam. [b] Regebantur autem Galliæ omnes, jam inde uti crebritate bellorum urgenti cessere Julio Dictatori, potestate in partes divisa quatuor: quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis: superiorem & inferiorem Germaniam, Belgásque duæ jurisdictiones iisdem rexere temporibus. At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum: secunda Germania, prima

sit flumen *gurgitibus vagis intertum*, quidve hæc verba significent, fateðr me ignorare. In codice Colbertino qui est optimus, scriptum reperio, *gurgitibus vagis intotum*: ex quo facillimè judicari potest, legendum esse *intutum*. Certè Livius in lib. XXI. *Druentiam Alpinum amnem, omnium Galliæ fluminum difficillimum transitu esse* scribit, *nova semper vada, novósque gurgites, ac plures simul alveos facientem; ad hæc saxa glomerosa volventem, nihil stabilis nec tuti ingredienti præbere*. Silius Italicus in libro III. eadem omnia, quæ Livius, de Druentia dicit.

Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus aquus.

Ansonio in Mosella dicitur ob id Druentia *ripis sparsis incerta.*]

[a] Post circumclausum ambitu ins. Parisiorum castellum.] Atqui paullo supra Parisios Matrona in Sequanam influit; ut Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam influere scribit. Tamen si propiùs attenderis, nihil hic peccat Marcellinus. Neque enim negat, supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanæ: immo idipsum tacitè significat, cùm dicit hos duos amnes post circumclausam ambitu insulari Loteciam sociatim meare: proximè enim supra Parisios conjuncti, Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verùm illud æquè excusari non potest, quod subjicit, *prope castra Constantia* in mare evolvi.

* [b] Regebantur Galliæ, jam inde uti cessere Julio Dict. potestate in partes divisa IV. quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, et Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis: superiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque duæ jurisdictiones eisdem rexere temporibus.] Si de Julii Cæsaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliæ omnes unica jurisdictione regebantur ab eo, cui Senatus eam provinciam decreverat. Postea Augustus nova Galliæ divisione facta quatuor jurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicæ jurisdictio à jurisdictione utriusque Germaniæ separata est, ut docet Dio in lib. 53. nec diu postea: quod ex Plinio & Ptolemæo colligitur, qui sub Belgica provincia utramque Germaniam comprehendunt.

ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Mogontiacus est, & Vangiones, & Nemetæ, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treviros domicilium Principum clarum. Huic adnexa secunda est Belgica, quà Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Catelauni, & Remi. Apud Sequanos Bisontios videmus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillonus, & Senones, & Biturigæ, & mœnium Augustuduni magnitudo vetusta. [a] Secundam enim Lugdunensem Rotomagi, & Turini, Mediolanum ostendunt, & Tri-

CONSTANTIUS AUG. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

[Julius Cæsar tres Galliæ partes, Belgicam, Celticam, quæ postea Lugdunensis dicta est, & Aquitaniam ferè totam, in provinciarum formam redegit, ac tributarias fecit. Nam quarta pars Galliarum, seu provincia Narbonensis pridem Romanis parebat. Sed uni, an quatuor rectoribus Galliam is omnem attribuerit, scire non possumus. At sub Augusto Julii successore, à quo Aquitania perdomita & cum Belgica aucta, atque Celtica seu Lugdunensis imminuta est; constat quatuor summis totius Galliæ partibus, nimirum Belgicæ, Celticæ vel Lugdunensi, Aquitaniæ, ac Galliæ Narbonensi (ne de Germania Cisrhenana loquar) suum cuique rectorem præfuisse. Unde alium *Belgicæ provinciæ Legatum*; alium *Lugdunensis Galliæ Legatum*, Suetonio *Proprætorem* dictum; hunc *Legatum Aquitaniæ*, aliàs Præsidem; illum *Galliæ Narbonensis rectorem* à Tacito, Suetonio, Spartiano, Eutropio, aliisque Historicis nuncupari videmus. Ex quo intelligitur, quatuor istas Galliæ partes non modò sub Augusto, sed etiam sub Severo, Gallieno, & Aureliano Principibus suos sibi ac seorsum rectores habuisse. Non igitur sub C. Julio Cæs. Dictatore, ut asserit Ammianus, ac ne sub Augusto quidem insequentibúsve Principibus provincia Narbonensis Viennensem Lugdunensémque continebat, & Narbonensis, Viennensis ac Lugdunensis uni eidémque rectori parebant: cùm Viennensis provincia nulla tum esset. Quippe tractus omnis terrarum, qui provinciæ Viennensis nomine diu pòst censeri cœpit, tum Narbonensis Galliæ pars erat, ac eumdem quem ipsa rectorem habebat. Celtica verò vel Gallia Lugdunensis tum suum sibi Legatum habuit, à provinciæ Narbonensis rectore diversum: ut docui in mea Notitia Galliarum, in disceptatione de variis Galliæ divisionibus pag. 298. & 299. Denique (qui est tertius error Ammiani Marcellini) non ut Belgicæ unus Legatus præerat; ita & superioris inferiorísque Germaniæ, à corpore Belgicæ circa Augusti Principatum avulsæ, rector unus ac unicus fuit: sed superior Germania vel prima Legatum sibi suum habuit; inferior aut secunda similiter suum: utrumque à Belgicæ Legato diversum. Unde Suetonius Tranquillus Vitellium *Legatum à Galba in inferiorem Germaniam missum esse* tradit; & in Domitiano *Lucium Antonium superioris Germaniæ Præsidem* nuncupat: Tacitus quoque *Visellium Varronem inferioris Germaniæ Legatum* vocat in libro III. Annalium; & Spartianus scribit, *Didium Julianum Germaniam inferiorem rexisse.* Ut appareat Legatos istos utriusque Germaniæ partim militares; partim etiam civiles Magistratus exstitisse, nec tantùm Germanicis exercitibus seu legionibus superioris inferiorísque Germaniæ, ad ripam Rheni hiberna habentibus, sed etiam alterum provinciæ Germaniæ superiori, alterum inferiori præfuisse: cùm Lucius Antonius *superioris Germaniæ Præses* fuisse; Julianus Germaniam inferiorem rexisse dicatur. Non ergo (uti ait Ammianus) quatuor primùm fuere toti Galliæ jurisdictiones aut potestates, una Narbonensi simul & Lugdunensi, una Aquitaniæ, una Belgicæ, una ambabus Germaniis. Sed sex omnem Galliam tum rexere Magistratus, Narbonensem provinciam unus, Aquitanicam alter, tertius Celticam vel Lugdunensem Galliam, quartus Belgicam, quintus superiorem Germaniam, sextus ac ultimus inferiorem.]

[a] SECUNDAM ENIM LUGDUN. ROTOMAGI ET TURINI.] Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse existimo: *Et Turoni, Mediolanum ostendunt & Tricassini.* Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia provinciarum Galliæ. Mediolanum verò quod in Lugdunensi etiam Ptolemæus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cujus mentio fit in Itinerario Antonini. Porrò duas tantùm Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breviario, qui iisdem ferè temporibus scripsit. Postea quatuor sunt factæ.

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

casini: Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obscurioribus.... [a] habent & Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut ædificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hæ provinciæ, urbésque sunt splendidæ Galliarum. [b] In Aquitania, quæ Pyrenæos montes & eam partem spectat oceani, quæ pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omissis aliis multis, Burdegala, & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi. Novempopulos Ausci commendant, & Vasatæ. [c] In Narbonensi Elusa, & Narbona, & Tolosa principatum urbium tenent. Viennensis civitatum exsultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelatæ, & Valentia: quibus Massilia jungitur, cujus societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His propè [d] Salluvii sunt, & Nicæa, & Antipolis, insulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, silere super Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum est & absurdum. A Pœninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, & proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eámque intermeans, nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecùs [e] summitàtes undæ

[a] Habent et Aventicum.] Immo Aventicus est in Sequanis, ut docet Notitia provinciarum & civitatum Galliæ, [non in Alpibus Graiis & Peninis. Pari errore Ammianus *Bituriges* metropolim Aquitaniæ in Lugdunensi prima collocat; & Narbonensi attribuit *Elusam*, quæ tum erat metropolis civitas prov. Novempopulanæ.]

[b] In Aquitania.] Ex his verbis apparet, Marcellinum Gallias omnes in duas partes distinguere, Galliam scilicet, & Aquitaniam. Ac Galliæ quidem septem provincias suprà recensuit. Nunc provincias Aquitaniæ aggreditur, primámque ex his ponit Aquitanicam: quod quidem nemini mirum videri debet. Nam & Rufus Festus in Breviario eamdem distinctionem agnoscit, cùm ait: *Sunt Gallia cum Aquitania & Brittaniis provinciæ septemdecim.* & Ausonius in Arelate:

populósque alios & mœnia ditas:
Gallia queis fruitur, gremióque Aquitania lato.

& Maximus Aug. in Epistola ad Valentinianum Juniorem, relata à Baronio anno Chr. 387. Denique Sulpicius Severus in lib. 3. de vita Martini: *Sed dum cogito, me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, &c.* & in lib. 2. Historiæ sacræ: *Sed nostris, id est, Aquitanis, Gallis, Britannis indecens visum est, &c.* Apparet igitur Galliæ & Aquitaniæ nomen modò strictiùs, modò latiùs sumi. Ceterùm miror, à Marcellino unicam provinciam Aquitanicam poni: quippe cùm Rufus Festus qui ante eum scripsit, duas jamtum Aquitanias agnoscat.

[c] In Narbonensi clusa est Narbona.] Editio Romana habet, *clusa & Narbona & Tolosa & principatum urb. tenent.* Primus Sigism. Gelenius vulgatam lectionem commentus est. Sed non dubito, quin ita scripserit Marcellinus, prout in Regio codice [& Colbertino,] & in Augustana Editione scriptum reperi: *In Narbonensi Elusa & Narbona & Tolosa princip. &c.* quomodo etiam in Valentino codice Ms. exaratum fuisse vir Cl. Antonius Loisellus ad oram libri sui adnotaverat. In Tabula quoque Itineraria Peutingerorum *Clusa* legitur pro *Elusa*, eodem errore. Scio quidem Elusam fuisse in Novempopulania, olim etiam metropolim, mediam inter Auscos & Vasatas, ut docent Notitia provinciarum Galliæ, & Burdigalense Itinerarium. Sed nihilominus ita hîc scriptum fuisse, tot codicum testimoniis non possum non credere; & Marcellinum in hoc lapsum esse facilè concedam.

[d] Salluvii sunt.] Quos Saluvios vocat Prologus libri 60. Titi Livii, Strabo σάλυες, Ptolemæus σάλυιοι, corruptè ut videtur. In Regio exemplari *Saluvii* dicuntur.

[e] Summitates undæ præterlabens, quæritans exitus.] Cùm in omnibus scriptis exemplaribus, Regio, Vaticano ac Florentino, adeóque in Edi-

præter-

præterlabens ſegnioris, quæritans exitus, viam ſibi impetu veloci molitur. Unde ſine jactura rerum[a] per Sapaudiam fertur & Sequanos: longéque progreſſus, Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit, dextro Lugdunenſem: & emenſus ſpatia flexuoſa, [b] Ararim, (quem Sauconnam appellant) inter Germaniam primam fluentem, ſuum in nomen adſciſcit: [c] qui locus exordium eſt Galliarum. Exindéque non millenis paſſibus, ſed leugis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, vehit grandiſſimas naves, ventorum difflatu jactari ſæpiùs adſuetas: finitiſque intervallis quæ ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur [d] per patulum ſinum, quem vocant Ad Gradus, ab Arelate octavo-decimo fermè

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

tione Rom. legeretur, *præterlabens ſegniores*; non ſum veritus ſic emendare: *Summitates undæ præterlabens ſegnioris*. Sic ſuprà de Rheno in Conſtantienſem lacum immeante dixit: *Et undarum quietem permeans pigram*, *&c*. Mox pro *quæritans exitus*, in Editione Romana excuſum erat, *eritans exitus*, quemadmodum etiam in uno è Vaticanis codicibus ſequioris notæ. Sed in vetuſtiſſimo codice Vaticano legitur, *entans exitus*, *i* literâ inter *n* ac *t* ſuprapictâ. In exemplari Regio reperi, *eruptans exitus*. Unde quis conjicere poſſit, legendum eſſe *ſcrutans exitus*, aut ſanè, *tentans exitus*.

[a] PER DENSA PALUDIUM FERTUR ET SEQUANOS.] Nihil hâc conjecturâ Caſtelli excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cùm in Editione Romana legiſſet, *per penſa paudium fertur*, *&c*. quemadmodum etiam in Mſſ. Regio, * Toloſano, * [Colbertino,] & Vaticano legitur, nec quid hæc ſibi vellent intelligeret, ſuo more interpolavit. Ego verò primùm conjecturâ ductus ex lectionis ſcriptæ veſtigiis, emendavi, *per Sapaudiam fertur & Sequanos*. Deinde verò cùm eam conjecturam à clariſſimis & doctiſſimis viris Jac. Sirmundo & Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaveram, valde probari intellexiſſem, non dubitavi eam in textu ipſo reſtituere, exploſâ illâ Caſtelli παραδιορθώσει. Neque ambigo lectores, qui rem attentè perpenderint, tantorum virorum auctoritati libenter acceſſuros. Etenim Sapaudia olim dicta eſt tractus ille Galliæ Riparenſis, quem olim Allobroges habuere: in eáque Ebrudunum & Cularonem, quæ nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperii Notitia. Eadem poſtea Burgundionibus data eſt cum indigenis dividenda anno xx. Theodoſii, ut ſcribit Proſper in Chronico. Major difficultas eſt in Sequanis, per quos ferri Rhodanum ait Marcellinus, poſtquam è lacu Lemano erupit.

[Immo nulla heic eſt difficultas. Rectè ait Ammianus Marcellinus Rhodanum, etiam poſtquam Lemanum exiit, *per Sapaudiam & Sequanos ferri*, id eſt, inter Sapaudiam & provinciam Maximam Sequanorum fluere. Quippe tum Rhodanus ſiniſtrâ ripâ Sapaudiam, dextrâ Sequanos ſtringit, videlicet Brexiam, in qua eſt Belica vel Bellica civitas cum Seſſelio, Veſontioni metropoli Sequanorum hodiéque ſubjecta: ſicuti docui in Notitia Galliarum pag. 79. & 475.]

[[b] ARARIM INTER GERMANIAM I. FLUENTEM.] Cluverius in libro 2. de Germania mendoſum hunc locum eſſe ſuſpicatur. Quomodo enim dicere potuit Marcellinus, *Ararim inter Germaniam primam fluere*, ac non potiùs per Germaniam? Reſcribit igitur Cluverius, *inter Germaniam* 1. *fluentem & Sequanos*. Sed ne ſic quidem errore vacabit Marcellinus. Quippe Arar inter Lugdunenſem primam & Maximam Sequanorum fluit, Sequanóſque à Lingonibus & Æduis provinciæ Lugdunenſis primæ populis dividit. Sed fortè deceptus eſt Marcellinus à paſtore, apud Virgilium Ararim in Germania ponente Eclogâ 1. ut docui in Notitia Galliarum in pag. 34.]

[c] QUI LOCUS EXORDIUM EST GALLIARUM. EXINDÉQUE NON MILLENIS PASS.] A Lugduno quod eſt ad confluentes Rhodani & Araris, leugis itinera, non milliaribus metiri incipiebant. Unde in Itinerario Antonini poſt Lugdunum leugæ conjunctim cum milliaribus ad intervalla notanda ponuntur. Et in Tabula Itineraria Peutingerorum id ſic notatum eſt: *Lugdunum caput Galliarum: Uſque hîc leugas*. Eſt autem id vocabulum merè Gallicum, 1500. paſſuum ſpatium ſignificans, teſte Jordane & aliis. Heſychius, λεύγη, inquit, μέτρον τι γαλατικόν.

[d] PER PATULUM SINUM QUEM VOCANT AD GRADUS.] Quia ſcilicet plures erant gradus in eo ſinu, per quos adſcenſio & exſcenſio fiebat in naves. Ac Gradûs quidem Maſſilitanorum, qui unus

Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

CAPUT XII.

lapide disparatum. Sit satis de situ locorum: nunc figuras & mores hominum designabo.

Celsioris staturæ & candidi pæne Galli sunt omnes, & rutili, luminúmque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & sublatiùs insolescentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maximè cùm illa inflata cervice suffrendens, ponderánsque niveas ulnas & vastas, admistis calcibus emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excussas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum juxtà & irascentium: tersi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximéque apud Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina, licèt perquàm pauper, ut alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur & adultus, gelu duratis artubus & labore adsiduo, multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, [a] quos jocaliter Murcos appellant. Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus, [b] quam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definivit, raptantur discursibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos post hæc dilutius esse poturos, quod illi venenum esse arbitrabantur.*

erat ex illis gradibus, & quidem, ut credere est, notissimus, mentio fit in Itinerario Antonini. Sed præter hunc multi alii erant, quorum nomen etiamnum manet, ut videre est in Tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. *P. Scipio*, inquit, *cùm in Sicilia augendo exercitum, trajiciendóque in Africam opportunum quæreret gradum.* Posteriores Græci σκάλαν scalam Latino vocabulo dixerunt, ut est in Chronico Alexandrino & in Descriptione urbis Constantinop. Ceterùm non tacendum est, hanc adnotationem debere me suggestioni fratris mei Hadriani Valesii, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus insula & urbs Venetiæ. [Causam nominis ejus sinûs, numerum & nomina vetera ac nova Graduum ad ostia Rhodani, & quid sit Gradus, disce ex Notitia mea Galliarum pag. 475.]

[a] QUOS JOCALITSR MURCOS APPELLANT.] In Editione Romana ac Ms. Regio, * Vatic. Tolos. * [& Colbert.] scriptum reperi, *localiter:* quod equidem vulgatæ lectioni, quæ ex Castelli conjectura nata est, prætulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. *Hic*, inquit, *Besa Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porrò *Murcus* vox Latina videtur esse, non Gallica: idque indicat Marcellinus, cùm ait, in Italia multos sibi pollicem præcidere solitos, quos localiter appellant Murcos. Ab eadem origine Murcidum dixit Pomponius & Plautus, id est, desidem & ignavum, ut Festus explicat, & Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei.

[b] EBRIETATS, QUAM FURORIS VOLUNTARIAM SPECISM ESSS.] Eamdem sententiam Græcè expressit Isidorus Pelusiota in Epistola 203. libri 1. cùm αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem. * Nec alio sensu Johannes Chrysostomus in Sermone 1. ad populum Antiochensem, & in Homilia 29. in Genesin, ebrietatem vocat δαίμονα αὐθαίρετον. Quod idem est, ac si dixisset, ebrium esse dæmoniacum voluntarium. Idem in Homilia LVIII. in Matthæum ebrios nihil differre ab dæmoniacis ait: sed dæmoniacos quidem miseratione omnium dignos, ebrios verò cunctis odiosos esse, ὅτι αὐθαίρετον ἐπισπάζονται μανίαν. Et Homiliâ 28. in Epistolam Pauli ad Romanos asserit, peccatum generaliter esse spontaneum furorem, aut dæmonem voluntarium; item in Sermone, Quòd nemo læditur nisi à seipso, pag. 588.

Hæ regiones, præcipuè quæ confines Italicis, [a] paullatim levi ſudore ſub Imperium venere Romanum: [b] primò tentatæ per Fulvium, deinde præliis parvis quaſſatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ: cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, niſi quà paludibus inviæ fuere, ut Salluſtio docetur auctore, poſt decennalis belli mutuas clades ſubegit Cæſar, ſocietatíque noſtræ fœderibus junxit æternis. Evectus ſum longiùs, ſed remeabo tandem ad cœpta. Constantius Aug. Arbetione & Lolliano Coſſ. Anno Chr. 355.

Caput XIII.

Domitiano crudeli morte conſumpto, [c] Muſonianus ejus ſucceſſor Orientem Prætoriani regebat poteſtate Præfecti, facundiâ ſermonis utriuſque clarus: unde ſublimiùs quàm ſperabatur cluxit. Conſtantinus enim cùm limatiùs ſuperſtitionum quæreret ſectas, Manichæorum & ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum peritè, Muſonianum voluit appellari, antè Strategium dictitatum: & ex eo percurſis honorum gradibus multis, adſcendit ad Præfecturam: prudens alia, tolerabiliſque provinciis, & mitis & blandus: ſed ex qualibet occaſione, maximéque ex controverſis litibus, quod nefandum eſt, & in totum lucrandi aviditate ſordeſcens: ut inter alia multa evidenter apparuit [d] in quæſtionibus agitatis ſuper morte Theophili Syriæ Conſularis, proditione Cæſaris Galli, impetu plebis promiſcuæ diſcerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cùm hæc agerentur, peregrè conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, abſoluti ſunt divites. Hunc

[a] Paullatim levius odsrs.] Conjecturam Lindenbrogii confirmat codex Regius, in quo diſtinctè ſcriptum inveni, *paullatim levi ſudore*: ut & in Toloſano. Unde bonitatem ejus codicis agnoſcere licet, quæ & aliis multis, iiſque illuſtribus argumentis teſtata eſt. [In Colbertino legi, *levi ſodore*, id eſt, *ſudore*.]

[b] Tentatæ per Fulvium.] M. Fulvius Elaccus is dictus eſt, M. Plautii Hypſæi in Conſulatu collega, qui de Gallis triumphavit, ut eſt in Prologo 60. libri Titi Livii, apud Velleium in lib. 2. Plutarchum in Gracchis. Sextius verò, quem ſecundum nominat Marcellinus, eſt C. Sextius Calvinus, qui cum C. Caſſio Longino Conſul fuit: de quo Strabo in lib. 4. Velleius in 1. & Prologus 61. Titi Livii. De Quinto Fabio Maximo Allobrogico loquitur Cæſar in lib. 1. Appianus in Celtico, aliique. Conſule Faſtos Sigonii.

[c] Musonianus.] Is eſt Arianus, cujus meminit Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios, ubi ait Euſebianos Sardicenſe ad Concilium venientes, ſecum adduxiſſe Comitem Muſonianum, Heſychiúmque Caſtrenſem: de eodem loquitur in Apolog. ad Conſtantium. Idem poſtea Proconſul Achaiæ à Conſtantio factus eſt, exſtincta jam Magnentii factione: ut ſcribit Libanius in Orat. de vita ſua: ubi etiam ejus τρᾳότητα & χρηστότητα commendat, quemadmodum Marcellinus noſter. Eumdem denique Præfectum Præt. Orientis fuiſſe teſtatur his verbis: προσῆκεν δὲ τῷ ἀειμνήστῳ αἰχμὴν ἔχων ἢ τῶν ἄλλων ἀρχῶν σατράπης. Fuit autem domo Antiochenus, teſte eodem Libanio in Epiſtola 384. & 451. qui quidem ſemper eum Strategium nominat priſtino nomine. Sunt ad eum ſcriptæ lex 14. Cod. Theod. de naviculariis, & lex 5. de curſu publico, Conſtantio Aug. VII. & Conſtantio Cæſare Coſſ.

[d] In quæstionibus super morte Theophili.] Libanius in Oratione ad Theodoſium de ſeditione Antiochena, Conſtantii in caſtigandis civitatum ſeditionibus clementiam valde laudat: atque eum Theophili Conſularis cædem graviter & moleſtè tuliſſe: Strategio tamen Præfecto quem ad puniendos tumultûs aucto-

CONSTANTIUS Aug. Arbetione & Lolliano Coss. Anno Chr. 355.

Prosper adæquabat, pro Magistro equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abjectè ignavus, &, [a] ut ait Comicus, arte despecta furtorum rapiens propalam. Queis concordantibus, mutuáque commercia vicissim sibi conciliando locupletatis, Persici duces vicini fluminibus, Rege in ultimis terrarum suarum terminis occupato, per prædatorios globos nostra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiam confidentiùs incursantes; Romanis ductoribus [b] ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

res miserat, mandasse ut id facinus quàm fieri posset mitissimè vindicaret: cujus mandatis Præfectum paruisse subjungit. Sed Julianus in Misopogone sub finem inclementiùs animadversum innuit his verbis: *δίκην δ' ἀπαιτῶν αὐτὸς ἐμὲ τούτων ὧν ὀργιζόμενος δικαίως ὤφειλες, ὅτι μετρίως.*

[a] UT AIT COMICUS, ARTE DESP. FURT. RAPIENS PROPALAM.] Intelligit Plauti locum in Epidico sub initium, ubi Terpsio ait:

Minùs jam furtificus sum quàm antehac.
Ep. Quid ita? Terp. Rapio propalam.

Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem: *Olim furunculus, nunc verò etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis appositè Plutarchus in Ciceronis Vita: *ἐν ᾧ καιρῷ τῆς φιλοπλουτίας ἀκμαζούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ὡς τὸ κλέπτειν ἀγεννοῦς ὄντος ἐπὶ τὸ ἁρπάζειν τρεπομένων, οὐ τὸ λαμβάνειν ἐδόκει δεινόν, ἀλλ' ὁ μετρίως τοῦτο ποιῶν ἠγαπᾶτο.* Id est: *Quo tempore vigente avaritia, cùm Pretores ac Proconsules qui in provincias mittebantur, prorsus quasi furari pusilli animi foret, ad rapiendum incumberent: non videbatur grave esse accipere: sed qui id moderatè faceret, laudabatur.*

[[b] AD COLLIGENDAS OBEUNTIUM EXUVIAS OCCUPATIS.] Editio Romana, & Codices MSS. Regius, Tolosanus, ac Colbertinus habent, *obedientium exuvias*, optimè. *Obedientes* appellavit Marcellinus Romanos, & Imperio Romano subjectos. Sic in lib. XXI. de Juliano Aug. loquitur: *Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam*, &c. Vult igitur dicere Marcellinus, Duces Romanos in Oriente magis de spoliandis Romanis popularibus suis, quàm de reprimendis Persis tum fuisse sollicitos.]

Explicit Liber XV.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVI. continentur.

CAPUT I. *Julíani Cæsaris laus.*
C. II. *Julianus Cæsar Alamannos adoritur, cædit, capit & fugat.*
C. III. *Julianus C. Coloniam à Francis captam recipit, & pacem ibi cum Francorum Regibus facit.*
C. IV. *Julianus Cæsar apud Senonas opidum ab Alamannis obsidetur.*
C. V. *Juliani Cæsaris virtutes.*

C. VI. *Arbetio vir Consularis accusatur, & absolvitur.*
C. VII. *Julianus C. à Præposito Cubiculi sui Eutherio apud Imperatorem defenditur adversus Marcellum : & laus Eutherii.*
C. VIII. *Delationes & calumniæ in castris Constantii Augusti, & Aulicorum rapacitas.*
C. IX. *Agitur de pace cum Persis.*
C. X. *Constantii Aug. militaris ac velut triumphalis in urbem Romam adventus.*
C. XI. *Julianus C. Alamannos in insulis Rheni, quò se & sua receperant, aggreditur, & tres Tabernas adversus eos reparat.*
C. XII. *Julianus C.* VII. *Alamannorum Reges Galliam incubantes aggreditur, & Barbaros apud Argentoratum acie fundit.*

HÆc per orbem Romanum fatorum ordine contexto versante, Cæsar apud Viennam in collegium fastorum à Consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores cædésque barbaricas somniabat, colligere provinciæ fragmenta jam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias virtute felicitatéque correxit, multis veterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenii, si suffecerint, commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc juvenem à nobilibus cunis, ad usque spiritum comitata supremum. Namque incrementis velocibus ita domi forísque colluxit, ut prudentiâ Vespasiani filius Titus alter æstimaretur, bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæque rationis indagine congruens [a] Marco, ad cujus æmulationem actus suos effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpésque non item : sic præclaræ hujus indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis ejus postea multis & miris hac ratione deberent, quòd adulescens primævus, [b] ut Erechtheus in se-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT I.

[a] MARCO, AD CUJUS ÆMULATIONEM.] Cui magis hac potissimùm de se credi par est quàm Juliano ipsi? Is igitur in Epistola ad Themistium sibi cum Alexandro Macedone & Marco Aurelio certamen quoddam virtutis & gloriæ ait esse susceptum : καί τοι πάλαι μὲν οἰηθείς με δεῖν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Μάρκον, καὶ εἴ τις ἄλλος γέγονεν ἀρετῇ διαφέρων, εἶναί μοι ἅμιλλαν, φρίκη τις ἀθρόον μοι καὶ δέος ἐμπίπτει, μὴ τῆς μὲν ἀπολειφθῶ τῆς ἀνδρείας δόξῃ, τῆς δὲ τῆς τελείας ἀρετῆς οὐδ᾽ ἐπ᾽ ὀλίγον ἀφίκωμαι.

[b] UT ERECHTHEUS IN SECESSU MINERVÆ NUTRITUS.] Hic est qui vulgò Erichthonius dicitur à Mythologis : quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his versibus:

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT II.

cessu Minervæ nutritus, ex Academiæ quietis umbraculis, non è militari tabernaculo, in pulverem Martium tractus, stratâ Germaniâ, pacatísque rigentis Rheni meatibus, cruenta spirantium Regum hîc sanguinem fudit, alibi manus catenis afflixit.

Agens itaque negotiosam hiemem apud oppidum antè dictum, inter rumores qui volitabant adsidui, comperit Augustuduni civitatis antiquæ muros, spatiosi quidem ambitus, sed carie vetustatis invalidos, barbarorum impetu repentino insessos, torpente præsentium militum manu, [a] veteranos concursatione pervigili defendisse: ut solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, quâ eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, satis omnibus comparatis, [b] VIII. Kal. Julias Augustudunum pervenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & consiliis, per diversa palantes barbaros, ubi dedisset fors copiam, aggressurus. Habita itaque deliberatione, adsistentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citróque dicebantur, [d] aliis per Arbor..... [c] quibusdam per Sedelaucum & Co-

Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὅν ποτ' Ἀθήνη
Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα,
Κὰδ δ' ἐν Ἀθήνῃς' εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.

Hunc Minerva occultatum in cista cum geminis serpentibus Cecropis filiabus commendaverat: unde mos manavit, ut omnes ejus posteri alerentur in cunis, quæ auro ductos angues haberent appositos, quemadmodum scribit Euripides in Ione sub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce positum, cujus meminit Herodotus in 8. lib. ubi & serpentes illi erant duo custodes arcis, quibus mellita quotidie apponebatur placenta, ut notat Hesychius ad illa verba ex Aristoph. Lysistrata, *οἰκουρὸν ὄφιν*. Ab hoc Erechtheo distinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonii seu Erechthei prioris nepos: à quo denominatos Ἐρεχθεΐδας tribules scribit Pausanias & Demosthenes ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

[a] VETERANOS CONCURSATIONE PERV. DEFENDISSE.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. *καί τινα καὶ πολιορκίαν ὑπέμεινε νεανικῶς, ἀποχωρησάντων πολλῶν γέροντας ὀλίγους χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις ἀναγκάσας*: quod facinus cum Myronidis Athen. victoria confert.

[b] OCTAVO KAL. JULIAS.] Ita jusserat Constantius Augustus teste Juliano in Epistola ad ordinem & populum Atheniensem his verbis: *τούτῳ δὲ ὃν εἶπον τρόπον ψηφισάμενος, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινὰς ἐπιτρέπει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδα, ὄχημα καὶ τὴν εἰκόνα περιθέντα τὴν ἑαυτοῦ*. Id est: *His ad eum quem dixi modum perfectis, circa æstivum solstitium proficiscendi ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit, habitum & imaginem ipsius circumlaturo.* Nec assentiri possum doctissimo Interpreti, qui pro æstivo solstitio hibernum legendum affirmat. Etenim hic locus Juliani non de eo intelligendus est anno, sub cujus exitum Julianus in Gallias est missus: sed de anno subsequente, quo primum iniit Consulatum cum Constantio: qui fuit annus Christi 356. Ab æstivo solstitio Gallicani milites in expeditionem proficisci solebant, ut docet Marcellinus noster in lib. 17. his verbis: *Opperiensque Julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia.* Et Julianus in Epist. citata: *καὶ στρατόπεδον μετ' ἀκμάζοντος τοῦ θέρους*. Denique Cassiodorus in lib. 1. Ep. 24. Pæne omiseram, in superiore Juliani loco pro ὄχημα legendum esse σχῆμα.

[c] ALIIS PER ARBOROSAM.] Ita quidem primus edidit Castellus: sed in Editione Rom. atque in codice Regio [& Colbertino] legitur, *per Arbor....* quod equidem retinere satius esse duxi, quàm Castelli somnium lectori obtrudere.

[d] QUIBUSDAM PER SEDES LEUCORUM.] Hujus lectionis auctor est Gelenius. Nam Castellus ediderat hoc modo: *Quibusdam de lacu & corbitis iri debere firmantibus*; fœdè prorsus ac monstrosè. In Editione Romana sic legebatur: *Quibusdam de lauc. & orairi debere firm.* At codex Regius [& Colbertinus] veram nobis scripturam conservavit hujusmodi: *Quibusdam per Sedelauco & Cora iri debere firmantibus.* Nam ab Augustoduno Autisiodorum petentibus per Sedelaucum iter est, ut patet ex Antonini Itinerario sic.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

ram iri debere firmantibus. Sed cùm subsererent quidam, Silvanum paullo antè Magistrum peditum, per compendiosas vias, verùm suspectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII. auxiliarium milibus ægrè transisse, fidentiùs Cæsar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur. Et ne qua interveniret mora, adhibitis Cataphractariis solis, [a] & Ballistariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurso eodem itinere Autosidorum pervenit. Ubi brevi, sicut solebat, otio cum milite recreatus, ad Tricassinos tendebat: & barbaros in se catervatim ruentes, partim cùm timeret ut ampliores, confertis lateribus observabat: alios occupatis habilibus locis decursu facili proterens, nonnullos pavore traditos cepit: residuos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia sequi non valebat gravitate præpeditus armorum, innocuos abire perpessus est. Proinde certiore jam spe ad resistendum ingruentibus confirmatus, per multa discrimina venerat Tricassas adeo insperatus, ut eo portas pæne pulsante, diffusæ multitudinis barbaræ metu, aditus urbis non sine anxia panderetur ambage. Et paullisper moratus dum fatigato consulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum existimans petit: ubi in unum congregatum [b] exercitum vehentem....... jusserat opperiri

Augustoduno *millia plus minus* 33. *leuga* 22.
Sideloucum *m. p. m.* 27. *leuga* 18.
Aballone *m. p. m.* 24. *leuga* 16.
Autisiodorum *m. p. m.* 33. *leuga* 22.

Ita enim cum Antonini locum restituimus, cùm vulgatæ Editiones pro leugis legiones ubique præferant contrà scriptorum codicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritæ commentum est. In Tabulæ quoque Peutingerorum eadem leugarum spatia notata sunt hoc modo. *Autessioduro* 22. *Aballo* 16. *Sidoloco* 18. *Augustodunum* 29. In Epistola Amulonis Lugdun. Episcopi ad Theodboldum Sedelocus dicitur: manétque hodie uomen *Saulieu*. De Cora antem major difficultas est. In Notitia qnidem Imperii legitur *Præfectus Sarmatarum Gentilium à Chora Parisios usque.* * Sed non dubito, quin Marcellinus Coram fluvium intelligat, qui est inter Augustodunum & Autissiodorum. Certè Jonas in Vita S. Columbani capite 22. Choram fluvium in eodem itinere commemorat. *Per urbem* (inquit) *Bisontionum Augustudunúmque ad Avallonem castrum pervenit: deinde ad Choram fluvium properans, &c. exin Autissiodorum properavit.* Aimoinus Monachus in libro de translatione & miraculis Aurelii, Georgii & Nataliæ, pagum ibidem fuisse testatur, de nomine fluvii ita appellatum, his verbis: *In Ecclesia pagi Autisiodorensis Cora nuncupati cùm fuissent sancti Martyres Altario impositi, &c.*

[De Chora fluvio, & de Chora vico ei apposito fratrem meum pridem monui: de eorum situ & nomine primus multa observavi, quæ Notitiæ Galliarum inserui. Sed omnino Marcellinus suprà Choræ nomine vicum designare voluit, non fluvium.]

* [a] ET BALLISTARIIS.] Lipsius in lib. 3. Poliorcetici funditores fuisse putat, aut fundibularios. Sanè in Glossis vett. *Balistarii*, σφενδονῆται exponuntur; & à Vegetio in lib. 2. cap. 2. inter levem armaturam recensentur, & à funditoribus distinguuntur. Sed heic *Ballistarii* nomen est numeri militaris. Eorum mentio fit in Notitia Imperii Rom. sub Duce Mogontiacensi. *

[b] EXERCITUM VESUNTII JUSSERAT OPPERIRI.] Hanc scripturam excogitavit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *exercitum vehentem jusserat opperiri.* Sed in MSS. Regio ac Florentino, & in Editione Basiliensi, inter *vehentem*, & *jusserat*, aliquantulum interjectum est spatii. Equidem vulgatam lectionem prorsus ferre non possum, cùm Marcellini sententiæ repugnet. Neque enim Vesuntii, sed Remis milites in unum coacti Cæsarem exspectare erant jussi, ut per Decem-pagos (quod opidum est in agro Mettensi, 30. millibus distans à Mettis, teste Paulo Warnefrido de Mettensibus Episcopis) proficisceretur adversus Alamannos Cui consilio quid magis contrarium est, quàm Vesuntii milites Imperatorem opperiri? Adde quòd saltem Vesuntione diceret, non Vesuntii: sic enim Cæ-

CONSTANTIUS Aug. Constanrio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

præsentiam suam : cui præsidebat Ursicini successor Marcellus, & ipse Ursicinus adusque expeditionis finem agere præceptus iisdem in locis. Post variatas itaque sententias plures, cùm placuisset per Decem-pagos Alamannam adgredi plebem, densatis agminibus tendebat illuc solito alacrior miles. Et quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat adspectum, juvante locorum gnaritate, hostes tramite obliquo discurso post Cæsaris terga, [a] legiones duas arma cogentes adorti pæne delessent, ni subitò concitus clamor sociorum auxilia coegisset. Hinc & deinde nec itinera nec flumina transire posse sine insidiis putans, erat providus & cunctator : quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre solet exercitibus & salutem. Audiens itaque Argentoratum, Brocomagum, [b] Tabernas, Salisonem, Nemetas, & Vangionas, & Mogontiacum civitates barbaros possidentes, territoria earum habitare : ([c] nam ipsa oppida [d] ut circumdata retiis busta declinant) primam omnium [e] Brocomagum occupavit : eíque jam adventanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie divisa, collato pede res agi cœpisset, exitióque

sar, & Xiphilinus in Nerone, & Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. superiore Bisonrios vocar, in lib. 21. *Besantionem.* Sed ut conjecturam meam proponam, sic ferè à Marcellino scriptum puto : *Ubi in unum congregatum exercitum vehentem mensis cibaria jusserat opperiri præsentiam suam.*

[a] LEGIONES DUAS ARMA COGENTES.] Sic Latini vocant quos Græci οὐραγοὺς & ὀπισθοφύλακας. Et sic loquitur sæpissimè Marcellinus. Livius lib. 37. *Ita & explicuere ordinem primæ in conspectu Prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis est.*

*[b] TABERNAS.] Tabernas Rhenanas heic intelligi asserit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo. Nam cùm Ammianus heic singula oppida suo ordine recenseat, si Tabernas ad Rhenum sitas dicere voluisset, Salisoni profectò eas postposuisset. Quod cùm ille non fecerit, sed ante Salisonem posuerit, apparet eum Tabernas Alsaticas intellexisse. Opinionem nostram confirmat Julianus in epistola ad Senatum populúmque Atheniensem pag. 512. ad quem locum vide quæ notavit Dionysius Petavius. * [Tabernas numero tres fuisse, alias ad Rhenum flumen, alias in Alesatia inferiore prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagum Mosellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542.]

[c] NAM IPSA OPPIDA, UT CIRCUMDATA RETIBUS LUSTRA DECLINANT.] Libanius in Oratione Consulari ad Julianum 45. urbes à barbaris captas esse dicit : quarum agros barbari arabant, cùm ipsa opida diruissent. Idem scribit Julianus in Epist. ad Athenienses : πολλῶν τινῶν Γερμανῶν ἀεὶ τὰς πεπορθημένας ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδεῶς νεμομένων· ὅπου τε ἦν πεντεκαιτετταράκοντα τείχη δίχα τῶν πύργων, &c. Zosimus initio lib. 3. quadraginta tantùm ponit urbes, ad Rhenum sitas, quas Alamanni, & Franci, & Saxones everterant. Hujusce porrò Galliarum vastationis causam Libanius in Oratione funebri confert in Constantium : qui ut Magnentium tyrannum distineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent : quod & Zosimus in lib. 2. & Socrates Sozomenúsque confirmant.

[d] UT CIRCUMDATA RETIBUS LUSTRA.] Quis hanc scripturam vel suspicetur de vitio? Eam tamen ut vitiosam & à Mar. Accursio primùm fabricatam audacter expunxi, restituta MSS. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana servaverat. Confirmatur autem hæc scriptura simili quoque loco, qui est in lib. 31. de Hunnis : *Ædificiis nullis umquam tecti : sed hæc velut ab usu communi discreta sepulcra declinant.* Eadem sententiâ Carolus IX. Francorum Rex, cùm esset suopte ingenio actuosus, nec morari sub tecto eodem diutiùs posset, dicere solebat ædes sepulcra esse vivorum hominum, ut in ejus Vita proditum est à P. Masone.

[e] BROTOMAGUM OCCUPAVIT.] In Itinerario Antonini Brocomagus dicitur. Unde Marcellini nostri locum corrigendum esse monuerat Hieronymus Surita, præfer-

hostes

hostes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipso prœlii fervore truncatis, residui discessere celeritatis præsidio tecti.

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Nullo itaque posthæc repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæsaris in Gallias adventum excisam: per quos tractus nec civitas ulla visitur, nec castellum: nisi quòd apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Mosella confunditur Rheno, Rigomagum oppidum est, & una prope ipsam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingressus, non antè motus est exinde, quàm Francorum Regibus furore mitescente perterritis, pacem firmaret Reipublicæ interim profuturam, & urbem reciperet munitissimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treveros hiematurus apud Senonas oppidum tunc opportunum abscessit. Ubi bellorum inundantium molem humeris suis, quod dicitur, vehens, scindebatur in multiplices curas: ut milites qui à solitis descivere præsidiis, reducerentur ad loca suspecta, & conspiratas gentes in noxam Romani nominis disjectaret, ac provideret ne alimenta deessent exercitui per varia discursuro.

Caput III.

Hæc sollicitè perpensantem hostilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi spe in majus accensa: ideo confidentes, quòd ei nec Scutarios adesse & quidem monentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia distributos, ut commodiùs vescerentur. Cùm autem ..*.. Clausa ergo urbe, murorúmque intuta parte firmata, ipse cum armatis die noctúque inter propugnacula visebatur & pinnas, ira exundante substridens, cùm erumpere sæpe conatus, paucitate præsentis manus impediretur. Post tricesimum denique diem abiere barbari tristes, inaniter stultéque cogitasse civitatis obsidium mussitantes. At, quod indignitati rerum est adsignandum, periclitanti Cæsari distulit suppetias ferre [a] Marcellus Magister equitum, agens in stationibus proximis: cùm etiamsi civitas absque Principe vexaretur, opposita multitudine malis obsidionalibus expediri deberet. Hoc metu solutus efficacissimus Cæsar, providebat constanti sollicitudine, ut militum diuturno labori quies succederet aliqua, licèt brevis, ad recreandas tamen sufficiens vires: quamquam ultimâ squalentes inopiâ [b] terræ sæpe vastitatæ exigua quæ-

Caput IV.

tim cùm à Ptolemæo Βρευκόμαγος nominetur in Triboccis. Sed & vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremò, ne scrupulus quisquam supersit, ita distinctè in exemplari Regio scriptum reperi: *Primam ex iis Brocomagum occupavit.* Tametsi paullo superiùs in eo scriptum sit: *Brotomago, Tabernas, Salisone, &c.* * Nunc *Brumat* dicitur, & est ad Sornum fluv. sita. *

[a] Marcellus Mag. equitum.] Hunc quasi custodem Juliano apposuerat Constantius unà cum Sallustio, eisque belli totius administrationem commiserat, solo Cæsaris titulo penes Julianum manente; ut narrat Zosimus in lib. 3. & Eunapius apud Suidam in ἐξιστάμενος his verbis: ὁ γοῦν Μάρκελλος κύριος ὢν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐξισταμένου, ὁ δὲ ἀλλοτριώσεις αὐτὸς ἀρχὴν μεταχειριζόμενος. Et in v. συλλάσεις. Hanc Constantii calliditatem tangit Libanius in Oratione funebri Juliani pag. 271. & in Oratione Consulari.

[[b] Terræ sæpe vastatæ ex. quædam victui congrua suggerebant.] In codice Colbertino legitur, *terra sæpe vastitata exigua quadam vi-*

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Caput V.

dam victui congrua adgerebant. Verùm hoc quoque diligentiâ curato pervigili, affusa lætiore spe prosperorum, sublato animo ad exsequenda plurima consurgebat.

Primum igitur factúque difficile, temperantiam ipse sibi indixit, atque retinuit, tamquam adstrictus sumptuariis legibus viveret, quas [a] ex rhetris Lycurgi, & axonibus Romam translatas diúque observatas, & senescentes paullatim, reparavit Sylla Dictator: reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitiosam mensam fortuna, parcam virtus apponit. Id enim etiam [b] Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorii cognomentum castior vitæ indidit cultus: [c] *Magna*, inquit, *cura cibi, magna virtutis incuria*. Denique [d] cùm legeret libellum adsiduè, quem Constantius ut privignum ad studia mittens, manu sua conscripserat, prælicenter disponens quid in convivio Cæsaris impendi deberet: phasianum, & vulvam, & sumen exigi vetuit & inferri, [e] munificis militis vili & fortuito cibo contentus. Hinc contingebat ut noctes ad officia divideret tripertita, quietis, & publicæ rei, & Musarum: quod factitasse Alexandrum legimus Magnum; sed multo hic fortiùs. Ille namque ænea conchâ suppositâ brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut cùm nervorum vigorem sopor laxas-

Victui congrua adgerebant: quomodo haud dubiè scripsit Marcellinus. P. Pithœus certè ad oram Ammiani sui notavit quoque scriptum esse *vastitata* in codice Valentino, uti & *populitata* legitur in Digestis, pro sæpe populatæ.]

[a] Ex rhetris Lycurgi et axonibus.] Ῥῆτρα propriè dicta est responsio Apollinis Delphici, quæ Lycurgo consulenti de Senatoribus, & de populi in concionibus potestate data est. Eáque à Plutarcho refertur in Lycurgi vita. Generaliter tamen omnes à Lycurgo latæ leges ῥῆτραι videntur dictæ; ut innuit Plutarchus in Laconicis Apophth. & in dialogo de oraculis Pythiæ. De Solonis axonibus notior res est, quàm ut monere opus sit. Illud tamen non silendum est, in codice Regio, [& Colbertino,] & in Editione Rom. ac Basiliensi legi, *ex rhetris Lycurgi, id est axibus.*

[b] Tusculanus Cato, cui cogn. Censorii castior vita indidit.] M. Porcius Cato, ortus Tusculo municipio, ad summos honores virtute sua adirum sibi patefecit: Censuram quoque gessit, qui honorum omnium apex tum habebatur. Unde Censorius cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui à castitate & sanctitate vitæ id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum, quòd sua ætate *Censorios* dici audiebat homines qui castiùs viverent. Sic Pollio in Valeriano & in Censorino, & Marcellinus ipse in lib. 25. de Juliano Principe: *Censoriis moribus.*

[c] Cultus magna, inquit, cura tibi.] Sic corruperat hunc locum P. Castellus, cùm in Editione Romana legeretur: *Cui cogn. Censorii castior vita indidit cultus. Magna*, inquit, *cura tibi.* Neque aliter codex Regius, [& Colbertinus,] & Editio Augustana, nisi quòd scriptum habent: *Magna,* inquit, *cura cibi, &c.* Eleganter: hîc enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus.

[d] Cùm legeret libellum adsiduè.] Libellum pro epistola ponit, quâ Constantius Imp. annonas & salaria tam Juliano Cæsari, quàm palatio ejus constituerat. Similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio, Vopiscus in Aureliano ac Probo. Ne quis autem miretur libellum hîc pro epistola sumi: cùm apud Suidam in Lexico legatur, βιβλίον. ἐπιστολή: & Themistius in Orat. 14. βιβλίον appellet epistolam Constantii ad Senatum. Denique Marcellinus noster in lib. xx. pag. 171. volumen edicti dicit, * & Rufinus in lib. 8. cap. 5. *librum legis.* *

[e] Munificis militis vili et fortuito cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarii, qui munia facere coguntur, & distinguuntur à Principalibus qui privilegiis muniuntur, & immunes sunt, teste Vegetio in lib. 2.

ſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Julianus verò abſque inſtrumento quoties voluit evigilavit; & nocte dimidiata ſemper exſurgens, non è plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, [a] ſed ex tapete, & σισύρα [b] quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam appellat, occultè Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerum defectu [c] exploratè Reip. munera curabat. Poſt quæ ut ardua & ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: & incredibile quo quantóque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, & quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cùm hæc effectè plenéque colligeret, nec humiliora deſpexit, poëticam mediocriter, & rhetoricam, (ut oſtendit orationum epiſtolarúmque ejus cum gravitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarúmque rerum hiſtoriam multiformem. Super

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Chr. 356.

[a] SED EX TAPETE ET ΣΙΣΥΡΑ.] Tapetem hoc in loco Marcellinus plumis opponit: ſiſurnam verò ſtragulis ſericis diverſicoloribus. Hujuſmodi erant militum lecti. Stramentum & algam colligabant; ſuper iis tapetem ponebant villoſum, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. & Plinius in lib. 5. Qui lecti à Græcis dicebantur χαμεῦναι & στιβάδες: unde adagium στιβάδα στρωμένος apud Suidam. * Plutarchus de Camillo, in caſtris cubante: ἐπ' εὐτελοῦς ἐν τῇ στιβάδι: Xenophon in lib. VII. rerum Græcarum pag. 616. * Et ob hanc cauſam Syneſius in Orat. de regno, milites χαμευνοῦντας appellat. Ovidius in lib. 1. Amorum, ubi militiam amantum cum armata comparat.

Pervigilant ambo: terrâ requieſcit uterque.

De hac porro Juliani humicubitione Mamertinus in Gratiarum actione ſic loquitur: *Neque enim comparandæ ſunt picturata marmorum cruſta, & ſolido auro tecta laquearia ei, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur.* Et Julianus ipſe de ſe in Antiochico: τὰς δὲ νύκτας, ἀγρυπνοῦντες ἐν στιβάδι, καὶ τροφῇ παντὸς ἔλαττον κόρου ποιοῦμεν. Denique Libanius in Oratione funebri, de Juliano loquens letaliter vulnerato, κομίζεται πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν εὐνὴν, τὴν λεοντῆν καὶ τὸν ψίαθον· ταῦτα γὰρ ἦν κείνῳ στρωμνή. Id eſt: *Defertur ad tabernaculum & mollem lectum: pellem ſcilicet leoninam & ſtoream. hoc enim ſtratum erat illius.* Poſttemò Marcellinus noſter in lib. 25. *Relictóque humi ſtrato cubili, adulta jam excitus nocte, &c.*

[b] VULGARIS SIMPLICITAS SISURNAM APP.] Grammatici tamen, plerumque nimis ſcrupuloſi, σισύραν & σισύρναν diſtinguunt. Nam σισύρας quidem pellem eſſe dicunt: σισύρνας verò tunicam ex pellibus caprinis conſarcinatam; ut videre eſt apud Heſychium & Ammonium: & ſcholiaſtes Lycophronis σισὺν, & σισύραν, ac σισύρναν differre ſcribit: ac σισὺν eſſe quodvis vile amiculum; σισύραν verò gunam, ſeu amiculum è pelle villoſa; σισύρναν denique pellem abſque villis. Sed hanc Grammaticorum diſtinctionem ſæpe auctores negligunt. Certè Polyænus in lib. ult. σισύραν γαλατικὴν dixit ſagum Gallicum, ubi de Scipione loquitur. Porrò ſiſurnam veteres Latini appellabant Segeſtre, ut docet Varro in lib. citato.

[c] EXPLORANTER CURABAT.] Cùm in Mſ. Florentino Lindenbrogius ſic legi monuiſſet, *exploranter ei p. m. curabat*, conjeceram ita à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *exploratè Remp. curabat.* Dixit enim Marcellinus Julianum Cæſarem tripertita habuiſſe noctis officia: quietis ſcilicet, Reipublicæ, & Muſarum: quod etiam repetit in lib. 25. hiſce verbis: *Ubi verò exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices & ſtationum, poſt hæc ſerias ad artes confugiens doctrinarum.* Senſum itaque conjecturâ aſſecutus fueram. Sed cùm in Regio codice longè optimo ſcriptum offendiſſem ſic, *exploranter ei p. munera curabat*, & ſupraſcriptum eadem manu, *exploratè rei*; non ſum veritus, præeunte ejus libri auctoritate locum hunc emendare. * Acceſſit poſtea codicis Toloſ. ſuffragium. * In libro quoque Ant. Loiſelli ad oram ſcriptum erat, *exploratè*, ex codice Valentino; [In codice Colbertino, *exploranter ei p̃. m. curabat.* Ita etiam P. Pithœus ad oram Ammiani ſui adnotavit.]

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

his aderat [a] Latinè quoque differenti sufficiens sermo. Si itaque verum est, quod scriptores varii memorant, Cyrum Regem, & Simonidem lyricum, & [b] Hippiam Eleum sophistarum acerrimum ideo valuisse memoriâ, quòd epotis quibusdam remediis id impetrarunt: credendum est hunc etiam tum adultum, totum memoriæ dolium, si usquam reperiri potuit, exhausisse. Et hæc quidem pudicitiæ virtutúmque sunt signa nocturna. Diebus verò quæ ornatè dixerit & facetè, quæve in apparatu vel in ipsis egit congressibus prœliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit & libertate, suo quæque loco singula demonstrabuntur. Cùm exercere proludia disciplinæ castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, [c] artémque modulatiùs incedendi per pyrricham [d] concinentibus

[a] Latine quoque disserendi.] Emendavi ex conjectura, *differenti*, quia sensus omnino ita postulabat. Vide Libanium pag. 248.

[b] Hippiam Eleum.] Hic artem memoriæ quamdam excogitasse dicitur à Xenophonte in Convivio, & à Platone in Hippia minore: ubi Socrates vanam circumforanei Sophistæ ἀλαζονείαν deridens, sic ait: πάντως τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἴει λαμπρότατος εἶναι. Idem tradit Philostratus in Hippia. De Simonidis autem excellenti memoria Quintilianus in lib. 11. accuratè tractat; suámque ipsemet memoriam disticho testatus est, quod refert Aristides περὶ τοῦ παραφθέγματος.

Μνήμῃ δ' οὔτινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
Ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπεος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo sic scribitur: Ἀφ' οὗ Σιμωνίδης ὁ Λεωπρέπους, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὑρὼν, ἐνίκησεν Ἀθήνησι διδάσκων.

[c] Artemque modulatius incedendi per pyrricham.] Inter exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χορείαν ἐν τοῖς ὅπλοις Julianus appellat in Orat. 1. ad Constantium. Aliter etiam dicebatur armatura, ut ad lib. 14. notavi. Armatura enim generaliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio: unde & Semiarmatura dicebatur dimidiata quædam prolusio. Glossæ Juris: σημίον· ὅπλου μέρος· ὅθεν σημιαρματοῦρα ἡ ἡμίσεια μελέτη τῶν ὅπλων. Propriè tamen & specialiter sic dicta est pyrricha. Unde cùm Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam festis diebus exhibitam esse dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum est. Sic enim Hadrianus, referente Spartiano, *militares pyrrichas populo frequenter exhibuit*. Ad quem Spartiani locum Casaubonus notat, *militares* superfluè additum esse. Sed pace ejus dixerim, aliter se habet. Nam militares pyrrichæ in eo loco, sunt militum pyrrichæ, quas milites armati saltabant: ita dictæ ad distinctionem aliarum, quas pueri ac puellæ è Græcia, aut ex Asia in theatro saltabant, de quibus Suetonius, Dio, & vetus Epigramma, quod Vir Cl. Salmasius protulit ad dictum Spartiani locum; vel quas damnati coram populo saltabant, in veste purpurea statim arsuri. de quibus loquitur *Jurisconsultus* in lege 8. §. 9. D. de pœnis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorium fuerint damnati, magis est, ut hi quoque servi efficiantur. Hoc enim distant à ceteris, quòd instituuntur venatores, aut pyrricharii, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se movendi gratiâ.* Et Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta: ἀλλ' οὐδὲ ἔνιοι διαφέρουσι παιδαρίων, ἃ τοὺς κακούργους ἐν τοῖς θεάτροις θεώμενα πολλάκις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους καὶ πυρριχίζοντας, ἄγαται καὶ τέθηπεν ὡς μακαρίους, ἄχρις οὗ κεντούμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ πῦρ ἀνιέντες ἀπὸ τῆς ἀνθινῆς ἐκείνης ἐσθῆτος ὀφθῶσι. *Sed nonnulli planè similes sunt pueris, qui sæpenumero in theatris cùm vident noxios tunicis auratis, & purpureis vestibus amictos, & coronatos pyrricham saltantes, mirantur ut beatos: donec illos compungi, & flagellis cædi, & ex florida illa veste flammam emittere videant.*

[d] Concinentibus disceret fistulis.] Pyrrichæ ad signum tubæ committi ac finiri solebant, ut docet Apuleius in lib. x. & Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5.

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Ubi Servius notat: *Sanè ista sunt prolusiones bellorum: unde etiam ad tubam geruntur.* Et in dialogo Hadriani & Epicteti, tuba dicitur arenæ admonitio, scenæ commissio. Videntur tamen tubis additæ esse fistulæ in pyrrichæ saltatione, atque etiam tibiæ: quod præter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. de Sabiniano: *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* & vetus Epigramma de pyrricha:

disceret fistulis; vetus illud proverbium, *Clitellæ bovi impositæ sunt: planè non est nostrum onus*, Platonem crebrò nominans exclamabat. Inductis quadam sollemnitate Agentibus in rebus in Consistorium, ut aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum consortio, non, ut moris est, [a] expansa chlamyde, sed utraque manu cavata suscepit. & Imperator: *Rapere*, inquit, *non accipere sciunt Agentes in rebus*. Aditus à parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, convictum relegari decrevit. Hisque indigna pati querentibus, quòd non sit morte multatus, responderat [b] hactenus: *Incusent jura clementiam: sed Imperatorem mitissimi animi legibus præstare ceteris decet*. Egressurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læsi, quos audiendos provinciarum rectoribus commendabat: & reversus, quid egerint singuli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes sæpe incolumi contumacia barbaros fudit; quòd profuerit anhelantibus extremâ pænuriâ Gallis, hinc maximè claret: quòd primitus partes eas ingressus, [c] pro capitibus singulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: discedens verò septenos tantùm, munera universa complentes: ob quæ tamquam solem sibi serenum post squalentes tenebras affulsisse, cum alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum adusque imperii finem & vitæ scimus utiliter observasse, [d] ne per in-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Nam remeare jubent organa blanda pares.

[a] EXPANSA CHLAMYDE.] Is erat habitus Agentium in rebus, ut docet Libanius in Apologia adversus eos, qui suam docendi methodum accusabant: ἀναξυρὶς καὶ ζωστὴρ ὁ τῶν διακονούντων ταῖς βασιλέως ἐπιστολαῖς, ἃς ἐκ βασιλείων ἀνάγκη θεῖν διὰ πάσης τῆς γῆς. Id est: *Braccæ & balteus eorum qui Principis epistolis ministrant, quas ex Palatio per orbem terrarum ferri necesse est.* Agentes in rebus intelligit, ad quorum militiam utpote quæstuosam, plerosque sua ætate deposito philosophico pallio adspirasse scribit. Idem in Orat. contra Florentium, pag. 426. χλαμύδας καὶ ἀναξυρίδας tribuit militantibus. Et Paulinus in Carmine ad Licentium, in palatio militantes chlamydem & balteum gestasse dicit, quemadmodum & Hieronymus de obitu Nepotiani.

[b] HACTENUS INCUSENT JURA CLEMENTIAM.] Hunc locum sic legendum & interpungendum puto: *Responderat hactenus: Incusent jura clementiam, &c.* Ita enim in lib. 30. pag. 423. *Quibus sæpe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit:* * & pag. 265. *

[c] PRO CAPITIBUS SINGULIS TRIBUTI NOMINE.] Ea pecunia pro capitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itémque capitatio: quam solvebant plebeii tantùm; Honorati verò & Decuriones ab hac præstatione erant immunes, ut docet lex 2. de Protostasia, lex 36. de Decurionibus, in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus provinciis plebs urbana à capitatione erat immunis: & rusticana plebs sola pro capitatione sua conveniebatur, ut est in lege 2. Cod. Th. de censu. Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim*, inquit, *agri tributo onusti viliores: hominum capita stipendio censa ignobiliora.* Soli enim plebeii ac viles capitis tributum pendebant, non pro suis dumtaxat capitibus, sed etiam pro uxoribus & adultis liberis, ut docet lex 4. & 6. Cod. Th. de censu & adscript. & lex 4. de excusatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flaviensium * nomine * Constantino dicti. *Certè*, inquit, *& nunc liberi parentes suos cariores habent, & mariti uxores non gravatè tuentur, & parentes adultorum non pænitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur.* Adde legem x. in Cod. Just. de agricolis & censitis. Ceterùm non dissimulandum est in MSS. Regio & Fauchetiano, [Vaticano & Colbertino ac Valentino,] & in Editione Romana legi, *pro capitulis singulis.* In Regio tamen exemplari suprascripta est vulgata lectio.

[d] NE PER INDULGENTIAS REI TRIB. CONCEDERET RELIQUA.] Mos

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

dulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto se aliquid locupletibus additurum, cùm constet [a] ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere universa sine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandíque vias, bonis Principibus æmulandas, barbarica rabies exarserat in majus. Utque bestiæ custodum negligentiâ raptu vivere solitæ, ne his quidem remotis appositísque fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inediâ, sine respectu salutis, armenta vel greges incursant: ita etiam illi, cunctis quæ diripuere consumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

CAPUT VI.

Hæc per eum annum spe dubia, eventu tamen secundo, per Gallias agebantur. In comitatu verò Augusti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut summa mox adepturum, decora cultus Imperatorii præstruxisse: instabátque ei strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnum militiæ culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, locum appeteret principalem. Sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam [b] ex-Medico Scutariorum, quem [c] nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romæ provectum, retulimus accusasse [d] Adelphium Urbi Præfectum, ut altiora cœptantem. Cúmque res in in-

fuit Principibus Romanis, ut tributorum reliqua subditis indulgerent: idque non semel, sed iterum ac sæpius singoli factitabant, ne inopes provinciales qui solvendo non erant, perpetuo metu cruciarentur: néve susceptoribus occasio daretur adversus eos qui solverant, calumnias struendi, ut scribit Procopius in Anecdotis, pag. 100. quæ Indulgentiæ dicebantur. Glossæ veteres: *Σvia δωρεά*, *indulgentia*. Ausonius in Gratiarum actione ad Gratianom: *Indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas: vel illud cujusmodi est de condonatis residuis tributorum?*

[a] PAUPERES UBIQUE INTER IPSA DICTORUM EXORDIA.] Idem queritur Salvianus in lib. 4. de Gubernatione Dei, his verbis: *Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data quid aliud egerunt, quàm ut divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent? &c.* Quibus jungi potest alter ejusdem Salviani locus ex lib. 5. quem affert Lindenbrogius. Notum porrò est tributa fiscalia per anni curriculum tripertita pensione inferri consuesse, ut est in lege 15. & 16. Cod. Th. de annona & tributis. [Petrus Pithœus ad oram libri sui adnotavit, fortè *Indictorum* legendum esse: quod & mihi antea in mentem venerat. Indicta autem pro Iodictionibus posuit Ammianus.]

[b] EX-MEDICO SCUTARIORUM.] Singulæ Legiones ac Scholæ suos Medicos habuêre. Sic Medici II. Legionis Adjutricis mentio fit in Codice Just. lege 1. de Professotibus & Medicis: & in veteri Inscriptione memoratur MEDICUS. COHORTIS. V. PR. Plura vide in Thesauro Goltzii, & Inscriptionibus Gruteri.

[c] NITENTIUM RERUM CENTURIONEM.] Sic disertè scriptum Romana habet Editio & Augustana, ut de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in Urbe curam gerebat: noctúque cum militibus observabat, ne quis ea confringeret aut mutilaret. Pro Centurione, postea Tribunus rerum nitentium factus est, erátque sub dispositione Præfecti Urbis, ut est in Imperii Notitia. Tandémque pro Tribuno Comes huic officio præfectus, ut præter Magnonem à Lindenbrogio citatum docet Cassiodorus in lib. 7. Ep. 13. quæ est formula Comitivæ rerum nitentium urbis Romæ: ubi inter cetera id legitur: *Justè tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum fœdant detruncatione membrorum: faciúntque illa in monumentis publicis quæ debent pati.*

[d] ADELPHIUM URBI PRÆFECTUM.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Præfectus Urbi fuit post Consulatum Sergii & Nigriniani, anno Domini 351. ut docet fragmentum vetus Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus: *Magnentio & Gaisone Coss. VII. Idus Junias Clodius Adel-*

quisitionem veniret, necessariisque negotio tentis, objectorum probatio speraretur, [a] tamquam per satyram subitò Cubiculariis suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & vinculis sunt exutæ personæ, quæ stringebantur ut consciæ, & Dorus evanuit, & Verissimus ilico tacuit, velut aulæo deposito scenæ.

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT VII.

Iisdem diebus adlapso rumore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire jussit in larem: qui tamquam injuria gravi perculsus, quædam in Julianum moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideóque cùm discederet, Eutherius Præpositus Cubiculi mittitur statim pòst, eum si quid finxerit convicturus. Verùm ille hoc nesciens, mox venit Mediolanum, strepens & tumultuans, ut erat vanidicus & amenti propior, admissus in Consistorium, Julianum ut procacem insimulat: jámque ad evagandum altiùs, validiores sibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentiùs, Eutherius ut postulavit inductus, jussúsque loqui quod vellet, verecundè & modicè docet velari veritatem mendaciis. [b] Magistro enim armorum (ut credebatur) cessante consultò, industriâ vigili

phius Præf. Urbi. XV. *Cal. Januarias Valerius Proculus Præf. Urbi.*

[a] TAMQUAM PER SATYRAM.] Id est, tumultuariè & confusè. Sic Eumenius in Gratiarum actione ad Constantinum: *Separatè*, inquit, *itaque dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt tanta beneficia.*

[b] MAGISTRO ENIM ARMORUM.] Marcellum Magistrum militum intelligit. Sic suprà in lib. 15. *Interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri:* & alibi sæpe. Cassiodorus etiam in lib. 6. Hist. trip. cap. 1. & lib. 10. cap. 24. quos στρατηγοὺς Socrates ac Sozomenus dixerant, *Magistros* interpretatur *armorum*. Hæc autem dignitas à Constantino Maximo primùm instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. duos Magistros militum creavit, alterum peditum, equitum alterum: quem numerum postea filii ejus auxère. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbetionem in Præsenti constitutum, Ursicinum per Orientem, Severum in Galliis successorem Marcelli, Barbationem denique Silvano suffectum. Sed Theodosius Aug. quinque & ampliùs Magistros militiæ constituit: quo facto Rempub. annonis gravavit, ut ei semper infestus objicit Zosimus in lib. 4. Et hic quidem eos semper στρατηλάτας, aut στρατηγοὺς appellat. Rectéque in veteribus Glossis στρατηλάτης vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis, ἑλλήνῳ στρατηλάτῃ; in Epistolis Gregorii Nazianzeni, μοδαρίῳ στρατηλάτῃ. Et in Actis Pauli Constantinopolit. apud Photium Hermogenes στρατηλάτης dicitur, & alibi sexcentis in locis, in quibus Latinè vertendis omnes pæne Interpretes labi solent. Eunapius in vita Ædesii στρατοπεδάρχας vocat, & in Proæresio his verbis: ὁ δὲ Κώνστας καὶ ταῦτα ἔδωκε, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων στρατοπεδάρχην ἀποφήνας κελεύσας, &c. ubi *castrorum Præfectum* malè vertit Had. Junius. Sic & Josippus (quem vulgò Hegesippum vocant, cùm sit Josippus, ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de excidio urbis Hier. cap. 41. *Missóque*, ait, *Volumnio militiæ Magistro, & Olympio:* quod Josippus in lib. 1. Græcè dixerat: πέμπει πολέμιον τε στρατοπεδάρχην καὶ τὸν φίλον Ολύμπιον. Ceterùm quod dixi, Magistros militum à Constantino Magno primùm institutos, refelli videtur ex eo quòd Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum qui Constantinum antecessit, eorum meminit: & quòd Hieronymus in Chronico, ac Jordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit Imperium, *Magistrum militum* vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripsisse non dubito, cùm & *Comitivam ordinis primi* memoret, & nihil aliud sit quàm exscriptor Vegetii. Hieronymum autem ex more ætatis suæ locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum *Magistrum militiæ* in eodem Chronico appellet, quem Legatum

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Cæsarem obsessum apud Senonas diu, barbaros repulisse: apparitorémque fidum auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan non credenda; ea re quòd si Numa Pompilius, vel Socrates bona quædam dicerent de spadone, dictísque religionum adderent fidem, à veritate descivisse arguebantur. Sed inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt. Itaque [a] carptim ejus præcipua, quæ sunt comperta, monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captúsque à finitimis hostibus etiamtum parvulus, [b] abstractis geminis, Romanis mercatoribus venumdatus, ad palatium Constantini deducitur: [c] ubi paullatim adulescens rationem rectè vivendi sollertiámque ostendebat, litteris quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inveniendique dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria vigens, benefaciendi avidus, plenúsque justi consilii: quem si Constans Imperator olim [d] ex adulto jámque maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, vel [e] veniâ certè digna peccasset. Is Præpositus Cubiculi etiam Julianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coa-

dicere debuerat, si propriè & convenienter ætati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potiùs Josippo suprà citato sentiendum est. Certè Vegetius in lib. 2. de re militari, rectè notavit in locum Legatorum Cæsaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque censeo, qui in Aureliano Magistros equitum commemorat. *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernaverat, cùm offensam Magistri eorum incurrissent, quòd temere Claudio non jubente pugnassent.*

[a] CARPTIM PRÆCIPUA.] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, ut arbitror: *Carptim ejus præcipua*, id est, dotes atque virtutes: ut in lib. 14. *equorúmque præcipua vel delicta scrutantes.* Et paullo pòst in hoc libro: *Inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio:* & alibi sæpius.

[b] ABSTRACTIS GEMINIS.] Sic restitui, auctoritatem secutus Editionis Romanæ * & codicis Tolos. * [ac Colbert.] geminos autem vocat testes, more Græcorum qui *δίδυμους* nominant. Sed & Solinus ita appellat, cùm de fibro dicit: *Ne captus prosit, ipse geminos suos devorat.*

[c] UBI PAULLATIM ARTE CURAQUE.] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cùm in Editione Rom. excusum esset hoc modo: *Ubi paullatim .... aculesc. ..... irationem rectè vivendi, &c.* nec ab Editione Romana quidquam discrepat codex Regius & Florentinus, [Tolosanus item ac Colbertinus.] Itaque scriptæ lectionis vestigiis insistens, sic à Marcellino scriptum fuisse existimavi: *Ubi paullatim adulescens rationem rectè vivendi sollertiámque ostendebat:* quâ conjecturâ equidem nihil certius esse duco. Dixit enim Marcellinus ea quæ Eutherius etiamtum parvulus tulit: tum subjicit de eodem adulescente: deinde ea subjicit quæ *ex adulto*, id est, virilem ingressus ætatem factitavit in aula Constantis Augusti.

[d] EX ADULTO SPECTASSET, PLURAQUE TAMQUAM MATURUM.] Et hic locus à Castello inquinatus est, quem nos, quod præfiscine dictum sit, pristino nitori restituimus. In Rom. Editione legitur, *ex adulto .... tamquam maturum.* In Regio autem codice [ac Colbertino,] *támque maturum.* Ergo unius litteræ mutatione sic locum emendavi: *Quem si Constans Imperator olim ex adulto jámque maturum audiret, honesta suadentem & recta; nulla vel veniâ certè digna peccasset.* Ex quibus patet, Eutherium Cubicularium fuisse Constantis.

[e] VENIA CERTE DIGNA PECCASSET.] Malè audierat Constans ob pueros cubicularios nimis comptos cultósque, ut testatur Aurelius Victor his verbis: *Quarum gentium obsides pretio quæsitos, pueros venustiores, quòd cultiùs habuerat, libidine ejusmodi arsisse pro certo habetur.* & Zosimus in lib. 2. cujus verba non pigebit adscribere, ut obiter emendentur. Βαρβάρους γὰρ συνειλεγμένους ὠνητοὺς κ̀ ἔχων ἐν ὁμήρων τάξει παρ' ἑαυτῷ, τούτοις δὲ συγχωρῶν ἐξεῖναι κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῖς διὰ τὸ ὡρῶν ἐπιδεδωκότων αὐτῷ περὶ διαθέσεις, &c. lege meo periculo, διὰ τὸ ὥραν ἐπιδεδωκότων, &c. Id

litum

1 ε

litum moribus, ideóque levem. Denique digressus ad otium, adscitúsque postea in palatium, semper sobrius, & [a] in primis constans; ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendæ causâ alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut ceteri. Unde factum est, ut subinde Romam secedens, ibíque fixo domicilio consenescens, comitem circumferens conscientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur; cùm soleant id genus homines, post partas ex iniquitate divitias, latebras captare secretas, ut lucifugæ vitantes multitudinis læsæ conspectus. Cui spadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries invenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licèt oppidò pauci, fideles & frugi; sed ob quædam vitia maculosi: inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendum, [b] vel diligentibus nimiùm blandus, aut potentiæ fastu superbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legisse me, neque audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti confisus. Verùm si fortè scrupulosus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici Regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quod in supremo discrimine gloriosè monstravit. Ingenti prœlio superatus à Romanis & Pompeio Rex prædictus, fugiénsque ad regna Colchorum, adultam filiam nomine [c] Drypetinam vexatam asperitate morborum [d] in castello Synhorio huic Menophilo commissam reliquit: qui virginem omni remediorum solatio plenè cura-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

est: *Barbaros enim pretio quæsitos, obsides juxta se habens, eisdémque in provinciales impunè grassandi licentiam tribuens, quippe qui florem ætatis sibi polluendum darent.* Denique Zonaras, qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, hæc de Constante narrat: eum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in silvas abdere unà cum formosis adolescentibus, quos undique conquisitos cultósque elegantissimè, in deliciis habebat. Eóque diutius in silvis morabatur, quò modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem adsiduè articulari morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitæque intemperantia contraxerat.

[a] IN PRIMIS CONSISTENS.] Legendum videtur, *inprimis constans.* Ait enim Marcellinus: *Semper sobrius & inprimis constans, ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, &c.* Itaque ut sobrius ad continentiam refertur; constans referri debet ad fidem.

[b] VEL DILIGENTIBUS NIMIUM BLANDUS.] Hujus scripturæ auctor est Gelenius. Nam in anterioribus Editionibus perinde ut in codice Regio ac Florentino legebatur, *vel ligendimus*, [in Colbert. *vel igendimus.*] Ego verò non dubito, quin locus sic legendus sit: *Vel clientibus nimiùm blandus, aut potentiæ fastu superbior.*

[c] DRYPETINAM.] Meliùs scriberetur meo quidem judicio, *Drypetin.* Sic vocata est & Darii filia, quam Alexander Hephæstioni uxorem dedit, teste Diodoro Siculo & Arriano.

[d] IN CASTELLO SINHORIO.] Regius codex habet, *Synorio*, rectiùs. Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75. castella in minore Armenia exstruxisse, in quibus gazam suam conderet: & ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio majoris ac minoris Armeniæ situm erat, Theophanes in historiis *συνορίαν* vocavit: *τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ὕδαρα καὶ Βασγοιδάριζα, καὶ Σινόρια ὁμοροῦν τοῖς ὅροις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον. διόπερ Θεοφάνης Συνορίαν παρωνόμασε.* Hoc idem castellum *σινόρια Φερί-*

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

tam patri tutissimè servans, cùm à [a] Manlio Prisco Imperatoris legato munimentum quo claudebatur, obsideri cœpisset, defensorésque ejus deditionem meditari sentiret: veritus ne parentis opprobrio puella nobilis captiva superesset & violata, interfectâ illâ mox gladium in viscera sua compegit. Nunc redeam unde diverti.

CAPUT VIII.

Superato (ut dixi) Marcello, reversóque Serdicam, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ majestatis Imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis vel occursu mustelæ, vel [b] similis signi gratiâ consuluisset quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus unde non poterat opinari delatus, raptúsque in judicium, pœnaliter interibat. [c] Per id tempus fer.......... num quemdam nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium incusarat; [d] certum an incertum, insontem Rufinus subsidebat: (quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus, Consularem Pannoniæ tunc Africanum, cum convivis [e] retulimus interfectum) [f] Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ tum

εσιν appellare videtur Appianus in Mithridatico, ubi thesauros Regios conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio *ιυόεσ* scribitur mendosè.

[a] MANLIO PRISCO IMPERATORIS LEGATO.] In Regio codice * & Vaticano * scriptum reperi *Mallio*; [*Manlio* in Colbertino;] * in Tolosano *Manilio.* *

[b] SIMILIS SIGNI GRATIA CONSULUISSET QUEMQUAM PERITUM.] Huc referendæ sunt leges 4. & 5. Cod. Th. de math. & maleficis, latæ Constantio IX. & Juliano II. Coss. *Nemo*, inquit, *haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum, &c.*

[c] PER ID TEMPUS FERTUR FUISSE VIRUM QUEMDAM.] Agrestis & barbara locutio, mirum ni à Castello conficta esset. In Editione certè Rom. legebatur: *Per id tempus fer......... quemdam nomine Danum uxor, &c.* Regius autem codex [& Colbertinus] * ac Tolosanus * scriptum sic habent, *fer........num quemdam, &c.* ut Editio Romana

[d] REUM NON LIBET ACCUSARE, INDEFENSUM RUFINUS ELUSERAT.] Magnâ audaciâ hîc grassatus est P. Castellus. Cùm enim in Editione Rom. scriptum esset: *Uxor rerum levium incusarat......certum an incertum indensotam Rufinus subseda:* ipse omnia pro arbitrio invertens sic edidit: *Rerum levium incusarat: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, &c.* Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam intrusas expunxi. Quòd si quis fortasse conjecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic ferè à Marcellino scriptum putamus: *Uxor rerum levium incusarat: quem incertum unde infenso animo Rufinus subsidebat.*

[e] RETULISSE IN PRÆFECTUM APPARITIONIS.] Hic locus non uno mendo laborat, quem nos præeuntibus MSS. codicibus ita legendum esse affirmamus: *(Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus Consularem Pann. tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum:) Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ tunc etiam Princeps ob devotionem.* Quæ emendatio confirmatur ex ipso Marcellino Nam in lib. 15. ubi totam hanc historiam fusiùs narrat, sic scribit: *E quorum numero Gaudentius Agens in rebus rem ut seriam detulerat ad Rufinum Apparitionis Præfecturæ Præt. tunc Principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quin potiùs significare videtur, post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis consciis. Nihilominùs stat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes: *Retulissent effectum Apparitionis, &c.*

[f] APPARITIONIS PRÆFECTURÆ PRÆT. TUM ETIAM PRINCEPS.] Notum est in omni Officio seu Apparitione aliquem primum fuisse, qui *Princeps Officii*

etiam Princeps ob devotionem. [a] Is ut loquebatur jactantiùs, versabilem feminam post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: suasitque consarcinatis mendaciis, læsæ majestatis arcessere maritum insontem, & fingere quòd velamen purpureum [b] à Diocletiani sepulcro furatus, quibusdam consciis occultabat. Hísque ad multorum exitium ita formatis, ipse spe potiorum ad Imperatoris pervolat castra, excitaturus calumnias consuetas. Réque comperta jubetur [c] Mavortius tunc Præfectus Prætorio, vir subli-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

dicebatur. * Constantius in lib. 1. de vita S. Germani Autisiodorensis Episcopi. *Erat*, inquit, *eo tempore vir quidam bonus moribus, Jannarius nomine. Qui cùm Princeps Præsidali militaret officio, exactos à provincialibus solidos ad Judicem* (id est, ad Præsidem) *deferebat*. De his Principibus intelligendus est Suidas, quum ait: Πρίγκιψ ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίοις. * Sic in militia etiam armata erant quidam Principes, qui & *principia legionis* dicebantur. Optatus in lib. 2. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro*. Ergo etiam in officio seu Apparitione Præfecti Præt. quidem erat Princeps, ut ex Notitia quoque Imperii constat: qui vir Devotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. epist. 36. Hi stipendiorum ordine paullatim in eum locum promovebantur, & lucra atque emolumenta multo majora capiebant quàm ceteri: exactóque biennio ut plurimum decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare ut novum in Rufino notat id Marcellinus, quòd tamdiu Princeps esset, ídque ob devotum ac dicatum Imperatori animum præmii loco consecutum esse significat, ut suprà in lib. 15. pag. 36. de Gaudentio. Portò Princeps Apparitionis Præf. Præt. erat è Schola Agentum in rebus, ut docet Cassiodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriæ dignitatis, & in lib. xi. epist. 35. quæ est delegatoria, data Principi Apparitionis Præf. Prætorianæ. Sed & Principes officii omnium ferè Magistratuum, ex eadem Schola Agentum in rebus sumebantur, ut ex Notitia Imperii colligitur, & ex Codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officii Præf. Præt. utpote omnium primus, Princeps Agentum in rebus dicebatur: qui quoniam ex alio officio, puta Magistri Officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Cassiodorus in lib. xi. ubi promotiones omnium Officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus, qui in Notis ad Historiam Aug. affirmat eum, quem Cassiodorus ibi *Primiscrinium* vocat, esse Principem. Atqui Cassiodorus *Primiscrinium* post Cornicularium ponit: Princeps verò Cornicularium antecibat, ut docet Notitia Imperii, & lex 4. & 5. Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet, cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum convivarum Africani retulisse dicitur ad Rufinum Apparitionis Præt. Principem. Erant quippe ambo ex eadem Schola. Corippus in Panegyri ad Anastasium Magistrum Officiorum, idem se officium gessisse dicit.

Summe Magistrorum, sub cujus nomine gesto
Principis officium.

Erat ergo Corippus è Schola Agentum in rebus quæ sub dispositione Magistri Officiorum fuit. Libanius initio Orat. ad Eustathium de honoribus κορυφαῖον τῆς στρατιᾶς appellat Principem officii. * Basilius in lib. 2. de Thecla cap. 14. Κάσιος δὲ ἔπαρχος ὑπηρετικῷ τινι δήμῳ στρατιᾶς: & Gesta purgationis Cæciliani pag. 28. * Rectè autem Asconius in 3. Verr. notat hæc nomina, Princeps, Commentariensis, & Cornicularius, de legionaria militia sumpta esse.

[a] BIS UT LOQUEBANTUR JACTANTIUS.] Existimavi hunc locum sic legendum esse minima mutatione: *Is, ut loquebatur jactantiùs, &c.* plano jam sensu, qui antea erat nullus.

[b] A DIOCLETIANI SEPULCRO.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalatho. Hieronymus in Chronico: *Diocletianus*, inquit, *haud procul à Salonis in villa sua Aspalatho moritur*. Unde fornices illos & cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalathi, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando Imperio, pæne adducor ut credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic uni post homines natos contigisse ait Eutropius, ut cùm privatus obiisset, inter Divos tamen referretur. Sanè velamen purpureum in ejus sepulcro positum, cujus hîc meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est.

[c] MAVORTIUS VIR SUBLIMIS CONSTANTIÆ.] Is, ut opinor, est Mavortius Lollianus, cui Julius Firmicus Astronomicorum libros dicavit: & in lib. 8. cap. 15. severitatis merito ordinarii Consulatus insignia consecutum esse dicit. Consul

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

mis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, juncto ad audiendi societatem Ursulo Largitionum Comite, severitatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cùm nihil post tormenta multorum inveniretur, judicésque hærerent ambigui: tandem veritas respiravit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur auctorem, nec adulterii fœditate suppressa: statímque [a] legibus contemplatis, prout poscebant ordo & justitia, ambos sententiâ damnavere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tamquam vindicem salutis suæ lugens exstinctum, missis equitibus citis, Ursulum redire ad comitatum minaciter jussit. Et ille spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressúsque Consistorium, ore & pectore libero docuit gesta: hácque fiduciá linguis adulatorum occlusis, & Præfectum & se discrimine gravi subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cùm vidisset [b] linteorum toralium par, duos clavos ita latissimos, ut sibi vicissim arte ministrantium cohærerent, [c] mensámque operimentis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinsecùs structuram omnem ut amictus adornaverat [d] principales quærens, patrimonium

fuit cum Arbæthione. Idem Præfectus Urbi fuerat Coostantio III. & Constante II. Coss. Foit autem Præfectus Præt. per Italiam eodem anno quo Consul, ut est in lege 25. Cod. Theod. de appellat.

a LEGIBUS CONTEMPTIS MOLTA ULTRO CITROQUE DISCUSSA.] Alia omnia habet codex Regius, * Tolosanus, * [& Colbertinus,] Editióque Romana, *legibus contemptis*: deinde post lacunam dimidiatæ lineæ sequitur, *ordo & justitia*. In codice autem Regio, * Tolosano, * [& Colbertino] legitur, *ordes & justitia*. & superscriptum est eadem manu, *concordes*, ex conjectura exscriptoris, ut patet. Ego verò sic ferè à Marcellino scriptum esse divinabam: *Tandémque legibus contemplatis, velut ipsa dictante justitia, ambos sententia damnavere letali.* Ut loquitur Marcellinus in lib. 22. pag. 209. & * libro 26. pag. 329. *

b LINTEORUM TORALIUM PAR.] Latini lectum à toro distinguunt: lectum enim propriè vocant opus illud è ligno, aliáve nobiliori materia, cui torum imponebant. Ovidius in 8. Metam.

—in medio torus est de mollibus ulvis,
Impositus lecto.

Ac viliorum quidem hominum tori è stramento erant, aut ulva palustri probè concisa: cujosmodi etiam in castris tori militum fuere, teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum verò ex tomento Lingonico, aut pluma. Eosdem toros stragulis sternebant, deinde lodices superponebant, ne stragula serica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate cui lemma *Lodices*.

Nudo stragula ne toro paterent,
Juncta nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoriis erant lodices, idem in tricliniaribus videntur fuisse toralia: quæ [illegible] & [illegible] vertuntur in veteribus Glossis. Hæc toralia ex lino fuisse, præter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: ubi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia è lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, & Martialis in lib. XI.

Constringátque tuos purpura picta toros.

c MENSAMQUE OPERIMENTIS PARIBUS TECTAM.] Duobus scilicet clavis purpureis. Veterum enim mantelia purpura & cocco clavata erant, itémque auroclavata, & aurea in Principum usum, ut docet Lampridius in Alex. Severo, Pollio in Gallieno. Mappæ quoque clavatæ erant. Unde Petronios laticlaviam Trimalcionis mappam describit fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratam lineis laticlaviis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlaviis erat stratus.

d PRINCIPALESQUE RES.] Hunc

dives evertit. Malignitate simili quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem invitatus, cùm [a] inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu, [b] *Vincamus perun* .... sollemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum. Hæc taliáque ideo magis magísque crescebant, quòd Constantius impendio timidus, semper se feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium & tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leviganda: ædémque brevem ubi cubitare sueverat, altâ circumdedit fossâ, eámque ponte solubili superstravit: cujus disjectos asseres & axiculos secum in somnum abiens transferebat, eosdémque compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum civilium bucinas potentes in regia, ea re, ut [c] damnatorum petita bona suis adcorporarent, [d] essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque ut documenta liquida

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

locum sic legendum esse arbitror: *Intrinsecùs structuram omnem at amictus adornaverat principales quærens, patrimonium dives evertit*: & ita necessariò sensus postulat. Nam cùm malitiosus delator rapuisset è mensa duos illos purpuræ clavos, progressus in publicum anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari cœpit, ut regale indumentum quod in ea domo integrùm latere affirmaverat, reperiret: & re ad Judicem, ut credere est, delata, infelicem domum pervertit.

[a] INFERENTES VESP. LUMINA PUEROS EXCLAMASSE AUDISSET EX USU.] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere, cùm in convivium lumen afferretur. Varro in lib. 5. de lingua Lat. citatus à Lindenbrogio, ait Græcos ad ejusmodi religionem, cùm lumen adfertur, dicere solere, φῶς ἀγαθόν. Sed & Themistius apud Stobæum in Sermone 274. ejus moris meminit: καὶ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ κρότον ὑφ' ἑαυτοῦ ἐποίησεν. Atque eò referre soleo Virgilii versus in 1. Æneid.

Postquàm prima quies epulis mensæque remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi.

In quibus versibus est ὕστερον πρότερον. Lychnis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea:

tum facta silentia tectis.

Ad quem locum sic notat Servius: *Mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium præberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam cœnâ editâ sublatísque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quæ de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, & in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset; ut Diis honos haberetur: qui mos cùm intercessit inter cenandum, Græci quoque θεῶν παρουσίαν dicant.* Sed tamen non assentior Servio: neque enim explicat, quam ob causam repentè in convivio strepitus & clamor est excitatus. Planéque persuasum habeo, Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerísque Galliæ opidis cùm lumen infertur, *Benedictum sit lumen*, exclamare mos est.

[b] VINCAMUS PERUN..... SOLLEMNE INTERPR.] In MSS. omnibus, Regio scilicet, Vatic. & Florentino [ac Colbertino,] itémque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Vincamus perun*........ *lemne*...... *interpretatum atrociter*, &c. Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. ult. emendat: *Vivamus, perendum est.* Sanè in conviviis acclamari solitum, *Vivas*, & *Vivamus*, docet Dio in Commodo. Cùm enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repentè omnes illud in conviviis acclamari solitum, *Vivas*, succlamasse: τοῦτο δὲ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι ζήσειας ἐξεβοήσαμεν. * Idem testatur Nilus in Epistola quadam. *

[c] DAMNATORUM PETITA BONA.] Petita scilicet à Principe. Vide titulum in Codice Theod. de petitis & ultro datis.

[d] ESSETQUE MATERIA PER VICINITATES EORUM LATE GRASSANDI.] Duplex hujus loci sensus afferri potest: primò ut dicatur, potentes in regia idcirco Constantium ad cædes & supplicia incitasse, ut ipsi cæsorum bona impetrarent, suppeterétque ipsis materia grassandi in vicinos suos, quorum prædia suis adjungere cupiebant. Alter sensus esse potest hujusmo-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

prodiderunt, [a] proximorum fauces [b] aperuit primus omnium Constantinus: sed eos medullis provinciarum saginavit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt, sine justitiæ distinctione vel recti, inter ordinarios judices Rufinus primus Præfectus Prætorio: & inter militares equitum Magister Arbetio, Præpositúsque Cubiculi Eusebius, [c] & .....anus Quæstor, & in Urbe [d] Anicii, quorum ad avorum æmulationem posteritas tendens, satiari numquam potuit cum possessione multo majore.

CAPUT VIII.

At Persæ in Oriente per furta & latrocinia potiùs quàm, ut solebant antea, per concursatorias pugnas, hominum prædas agitabant & pecorum: quîs nonnumquam lucrabantur ut repentini; aliquoties superati multitudine militum amittebant; interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi permittebantur. Musonianus tamen Præfectus Prætorio, multis (ut antè diximus) bonis artibus eruditus, sed venalis, & flecti à veritate pecuniâ facilis, per emissarios quosdam fallendi perstringendíque gnaros, Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in deliberationes hujusmodi Cassiano Mesopotamiæ Duce, stipendiis & discriminibus indurato diversis. Qui cùm fide concinente speculatorum apertè cognossent,

di, ut esset materia sicariis ac latronibus, servísque quos divites illi in ergastulis habebant, per eorum latifundia grassandi.

[a] PROXIMORUM FAUCES.] Ita Marcellinus vocare solet Imperatoris amicos & comites: quos Græci *τοὺς συνόντας*, Dio, Eunapius & Zosimus eleganti vocabulo *παραδυναστεύοντας* amant dicere: Macedones verò *ἑταίρους*, ut præter ceteros docet Isocrates in Philippo. Sic Tacitus Nervam *continuum Principis & proximum amicorum* vocat: & in lib. 13. *Et proximi*, inquit, *amicorum metuebant orabántque caveri insidias mulieris:* & alibi sæpe. [Q. Curtius in lib. x. etiam *proximos amicorum* vocat. Hæc enim ibi sunt verba Alexandri Magni ad Persas milites: *Proximisque amicorum auctor fui, ex captivis generandi liberos.*] Sed distinctiùs Sulpicius Severus in lib. 2. Hist. sacræ: *Quod ubi*, ait, *Danieli compertum, proximum Regis appellat.* & rursus: *Qua tempestate Mardochæus inter proximos Regis erat.*

[b] PRIMUS APARUIT CONSTANTINUS.] Unde decem novissimis annis pupillus ob profusiones immodicas nominatus est, teste Victore. Et Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam: *Constantini temporibus*, ait, *profusa largitio aurum, quod antea magni pretii habebatur, vilibus commerciis assignavit.*

[c] ET URSICINUS EQUESTRIS ORDINIS PRÆFECTUS.] Magnam injuriam cùm Ursicino, tum ipsi Marcellino fecit P. Castellus, qui Marcellinum finxerit hæc de Ursicino dicentem, quem omnibus propemodum paginis tantopere laudat. Quid autem sibi vult hæc locutio? *Equestris ordinis Præfectus?* Ecquis verò ita locutus est scriptor Latinus, cùm Magistrum equitum vellet dicere? Et si Marcellinus de Ursicino sic sensit, cur eum Præposito Cubiculi postponebat, nec jungebat cum Arbætione Magistro militum? Nam dignitates hîc ordine suo singulas recenset. In codice Regio, perinde ac in Florentino [& Colbertino] legitur sic: *Præpositúsque Cubiculi ...... laps. .... anus Quæstor.* Desideratur itaque Quæstoris sacri palatii nomen, Lucillianus fortasse: neque enim ejus Quæstoris nomen reperire usquam potui.

[d] ANICIUS QUI IN REGIAM ÆMUL. POSTARITATE.] Hanc scripturam fabricavit suo more Castellus, cùm in Editione Rom. sic esset excusum: *Anicii qua ...... æmulationem posteritas tendens, &c.* In Regio, [Colbertino] & Flor. codicibus hoc amplius: *Anicii qua .... vorum æmul. &c.* Unde non sine ratione, ut arbitror, sic locum emendavi: *Et in Urbe Anicii, quorum in avorum æmulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo majore:* sensu facili & expedito. Anicianæ domus invidendas opes perstringit & Zosimus in lib. 6. *μόνον δὲ τῶν λεγομένων Ἀνι-*

Saporem in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infestas; [a] Tamsaporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentavere colloquiis, ut si copiam fors dedisset, suaderet Regi per litteras pacem tandem aliquando cum Principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus, perduelles advolaret adsiduos. Paruit Tamsapor, hísque fretus refert ad Regem, quòd bellis acerrimis Constantius implicatus, [b] pacem postulat precativam. Dúmque ad Chionitas & Eusenos hæc scripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus interstitit longum.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

CAPUT X.

Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, [c] Constantius tamquam recluso Jani templo, stratísque hostibus cunctis, Romam visere gestiebat, post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum, vel addidit quædam Imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus:

κίων οἶκον ἐλόντων τὰ κοινῇ δεδογμένα λυπεῖσθαι· ἐπειδὴ μόνοι τὸν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλοῦτον ἐπὶ τῇ κοινῇ εὐδαιμονίᾳ ἐδυσχέραινον. Id est; *Una Aniciorum domus molestè ferebat ea quæ è Rep. omnes judicaverant. Nam cùm soli omnium pæne opes possiderent, felicitati publicæ invidebant:* ut meritò de ea familia Cassiodorus in lib. x. Ep. xi. dixerit: *Anicios pæne Principibus pares ætas prisca progenuit.* Erat autem hæc domus Christiana jam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum:

Fertur enim ante alios generosus Anicius orbis
Illustrasse caput.

Proinde non mirum, si & Marcellinus noster & Zosimus, homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestiùs allatrent.

[a] TAMEN SAPOREM DUCEM.] Primus hunc locum corruperat P. Castellus, cùm in Editione Rom. *Tamsaporem* legeretur rectè, quemadmodum etiam in Ms. Flor. legi testatus est Lindenbrogius, [& ita legitur in Colbertino.] Mariangelus Accursius *Tansaporem* ubique in Editione sua excudi jussit: quod equidem prætulerim. Sic Tanchosdro Chosdrois Persarum Regis ducem appellat Menander Protector in lib. 8. Hist. quamquam ibi & *ταχοσδρῷ* & *τανχοσρῷ* scribitur librariorum vitio. Nam Suidas qui Menandri locum citat, *ταγχοσδρῷ* semper eum nominat in v. *ταγχοσδρὼ* & *ἐμβεβῶ* & *ἀναμένει*. Evagrius tamen in lib. 5. *ταμχοσδρῷ* vocat: prorsus ut parum intersit, Tamsaporem an Tansaporem scribas. Quid autem ea vox *Tan* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo.

[b] PACEM POSTULAT PRECATIVAM.] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores Editiones omnes sic præferebant, *postulat pacem precantium.* In Regio exemplari scriptum est, *pacem postulat precarium*, & eadem manu suprascriptum *precariam.* Sed non dubito, quin scripserit Marcellinus, *pacem postulat precativam.* Sic enim loquitur Marcellinus pag. 94. libro XVII.

[c] CONSTANTIUS CONCLUSO JANI TEMPLO.] Hujus lectionis auctor est Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Constantius quam ecluso, &c.* unde P. Castellus, alter scilicet OEdipus, edidit: *Constantius quidem reclauso Jani templo.* At Mariang. Accursius qui ejus scripturæ ineptiam perspiciebat, excudi jussit: *Constantius quidem clauso Jani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Jani templo.* [Colbert. *quam recluso iā templo.*] Proinde re attentiùs considerata legendum esse arbitror, *quasi recluso Jani templo, stratisque hostibus cunctis, &c.* vel potiùs, *tamquam recluso, &c.* ut recludi hîc sumatur, non pro aperiri, ut vulgò solet, sed pro denuò claudi: quo sensu reclusum usurpat Justinus libro 1. & Justinianus §. pen. Inst. de leg. agn. success. & Reclausos quoddam Monachorum genus posterior Latinitas dixit, quos Græci *ἐγκλείστους*. Particula autem illa *quasi* magnam *ἔμφασιν* habet, adeo ut absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: immo contrarium affirmat. Subjicit enim: *Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

sed ut pompam nimis extentam, rigentiaque auro vexilla, & [a] pulcritudinem stipatorum ostenderet agenti tranquillius populo, hæc vel simile quidquam videre nec speranti umquam nec optanti. Ignorans fortasse, quosdam veterum Principum in pace quidem [b] lictoribus fuisse contentos: ubi verò prœliorum ardor nihil perpeti poterat segne, [c] alium anhelante rabido flatu ventorum lenunculo se commisisse piscantis, alium ad Deciorum exempla vovisse pro Republica spiritum, [d] alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diversos denique actibus inclaruisse magnificis, [e] ut gloriosas suas res posteritati celebri memoria commendarent. Ut igitur multa quæque consumpta sunt [f] in apparatu

[a] ET PULCRITUDINEM STIPATORUM.] Protectores & Scholares intelligit, de quibus suprà notata sunt multa. Hi erant plerumque juvenes, pulcritudine, & robore, & statura præstantes, elegantiùs culti pexique, aureis hastis & clypeis insignes: ut describit Synesius in Orat. de regno: καὶ γάρ που τὸ τῶν δορυφόρων τοῦτο. ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἔκκριτος. νέοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανθοί τε καὶ πεπονηκότες(?), ἀεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλαῖς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσάσπιδες καὶ χρυσολόγχαι οἷς, ἄν ποτε ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα σημαινόμεθα, ὥσπερ οἶμαι τοῖς προτρέχουσιν ἀκτῖσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdotis, pag. 108. imbelles eos fuisse dicit, ut qui ostentationis tantùm ac pompæ gratiâ in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. ἐπεὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδροείμονες, καὶ μόνον οἶμαι τοῦ βασιλέως ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις μεγαλαυχίας ἐξευρημένοι.

[b] LICTORIBUS FUISSE CONTENTOS.] Imperatoribus Romanis lictores cùm 12. fascibus semper præibant jam inde ab Augusto, cui Senatus id primùm decrevit anno V. C. 735. Sentio & Lucretio Coss. ut refert Dio. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabea*, inquit, *vestra triumphales, & fasces Consulares, & sella curules, & illa obsequiorum stipatio & fulgor, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipsium in Notis ad lib. 13. Taciti. Inter Principes porrò qui lictoribus contenti fuerunt, Trajanum numeraverim, de quo idipsum testatur Dio in lib. 68. & Marcum, de cujus civilitate loquitur Eutropius, & idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipse in lib. 1. de vita sua hanc sententiam meo judicio mirabilem, & Principibus inculcandam posuit: δυνατόν ἐστιν ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεων χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων, τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτω ἰδιώτου συστέλλειν ἑαυτόν. Id est: *Imperator in palatio degens, & stipatoribus, & vestibus clavatis, & igne præferri solito, & statuis illis, atque hujusmodi fastu facilè potest carere: licetque ei quàm proximè ad privati hominis modum semet coërcere.*

[c] ALIUM ANHELANTER AVIDO FLATU VENTORUM.] Emendavi ex conjectura non vana, ut opinor: *Anhelante rabido flatu ventorum:* absque ulla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus noster in fine lib. 26. *Ingentes aliæ naves extrusæ rabidis flatibus, &c.* Sic enim ibi præfert Regius codex [& Colbert.]

[d] ALIUM HOSTILIA CASTRA PER SEMETIPSUM.] Galerium Maximianum Cæsarem intelligit, qui in Armenia majore cum Narseo pugnaturus Rege Persarum, speculatoris munus cum altero ac tertio equite suscepit, ut ait Eutropius in Breviario. Legati enim habitu ad Narseum profectus, castra ejus speculatus est, ac deinde conserto prœlio ingentem victoriam retulit, quemadmodum scribit Synesius in Oratione de regno: ἐς γὰρ δή τοι λόγος αὐτόν τινα ἄνδρα βασιλέα ἑαυτὸν ἐνδύντος ὅσον τῆς ποιμένος γενεᾶς, ἐν χειρὶ κατασκοπῆς πεπομφέναι σχήματι πρεσβείας. Et Rufus Festus de eodem Galerio. *Ipse*, inquit, *Imperator cum duobus equitibus exploravit hostes, & cum XXV. millibus superveniens, subitò innumera Persarum agmina aggressus, ad internecionem cecidit.*

[e] UT GLORIOSAS SUAS RES.] Postrema vox tam in Editione Romana quàm in exemplari Regio [& Colbertino] deest, & à P. Castello primùm est addita. Nec sine causa quis suspicetur à Marcellino scriptum fuisse: *Ut glorias suas posteritati celebri memoria commendarent.* Sic enim loqui solet passim.

[f] IN APPARATU REGIO, PRO MERITIS CUILIBET MUNERA REDDITA.] Hæc temere infersit P. Castellus, cùm in Editione Romana post verbum *apparatu* lacuna esset paullo minùs quàm dimidiatæ lineæ. Neque aliter præferunt MSS. codices. Ad oram autem Regii codicis adnotata sunt eadem manu hæc verba: *Hic deest Blondus deesse folium, ut in exemplari vetusto legisse dicit.* * Idem in Tolosani codicis margine

• • • • • • •

.... secundâ Orfiti Præfecturâ, transcurso Ocriculo, elatus honoribus magnis, stipatúsque agminibus formidandis, tamquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cúmque Urbi propinquaret, Senatus officia, reverendásque Patriciæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non ut Cineas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem Regum, sed [b] asylum mundi totius adesse existimabat. Unde cùm se vertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod ubique est hominum genus confluxerit Romam: & tamquam Euphratem armorum specie territurus aut Rhenum, altrinsecus præeuntibus signis, [c] insidebat aureo solus ipse carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: [d] quo micante, lux quædam misceri videbatur alterna. Eúmque post antegressos multiplices alios, purpureis subtemini-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

adscriptum inveni: *Heic deest unius folii scriptura, ex his quæ in exemplari vetusto legisse memini: & est pars multu facienda, à me in Italia apud Ocriculum posita.* * Sed ego Blondo non credo: ac si quid sentio, deest tantùm quo die Constantius Romam ingressus sit, puta IV. Kal. Maias, ut scribit Idatius in Fastis.

[a] SECUNDA ORFITI PRÆFECTURA.] Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Consulibus anno Domini 357. Primam quidem Præfecturam Urbanam gesserat Orfitus Constantio Aug. VI. & Constantio Cæsare II. Consulibus, teste Marcellino in lib. 14. Et in fragmento Fastorum quod primus edidit Cuspinianus, sic legitur: *Constantio VI. & Constantio Gallo II. Coss. Neratius Cerealis Pref. Urbi fuit VI. Idus Decemb. Vitrasius Orfitus Pref. Urbi fuit. Constantio VII. & Constantio Gallo III. Coss. Vitrasius Orfitus Pref. Urbi fuit.* Hæc fuit unica Præfectura, tametsi duobus Consulibus acta. Nam VI. Idus Decemb. magistratum iniit Orfitus Consulatu Constantii VI. deinde anno sequenti gessit. Utramque Orfiti Præfecturam commemorat vetus hæc Inscriptio: MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. C. NOBILITATE. ACTIBUS. QUE. AD. EXEMPLUM. PRÆCIPUO. PRÆFECTO. URBI. ET. ITERUM. PRÆFECTO. URBI. PROCONSULI. AFRICÆ, &c. Meminit & Symmachus in lib. 1. Ep. 1. Et in lib. Epist. ult. 47. socerum suum fuisse testatur. * Unde & junior Symmachus Memmii prænomen accepit. Nam Q. Fabianus Memmius Symmachus est dictus, perinde ut avus ejus maternus, Memmius Orfitus. *

[b] ASYLUM MUNDI TOTIUS.] Glorioso & insolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluisse Patribus conscriptis, ex quorum numero eum fuisse credibile est. Ætate tamen Marcellini nihil minus erat Senatus Romæ quàm asylum orbis terrarum. Ne quidem ævo Ciceronis id Senatui convenisse testatur ipse Cicero in lib. 2. de Officiis, qui eam laudem Senatus intra Punicum bellum & Syllæ tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum, nationum portus erat ac refugium Senatus.* Idem in Orat. pro Sextio: *Senatum*, inquit, *Reipublicæ custodem, præsidem, propugnatorem collocaverunt.*

[c] AUREO SOLUS IPSE CARPENTO.] Incivilitatem & arrogantiam perstringit Constantii, tum quòd aureo curru, qui erat Imperatorum triumpho dicatus, tum quòd solus nullo in consessum vehiculi admisso Urbem ingressus sit. Utrumque morem notatum habemus apud Philostratum in Dione Chrysostomo: Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσι, &c. *Traianus Imp. cum Romæ secum impositum aureo carpento, in quo sedentes Augusti de hostibus triumphare solent.* Helagabalus tamen simili curru quotidie usus esse dicitur ab Herodiano in fine libri 5.

[d] ALTERNUMQUE POTESTATIS GRESSUS MULTIPLICES.] Inter locos qui egregiè restituti sunt in hac Editione nostra, hunc non postremo loco numeraverim. In Editione Rom. legebatur sic: *Alterneúmque post tante gressus, &c.* In exemplari Regio, *gressos.* In Florentino Ms. *alternaeúmque, &c.* Unde ne uno quidem apice mutato legendum esse conjeci: *Quo micante lux quædam misceri videbatur alterna. Eúmque post antegressos multiplices alios purpureis subteminibus texti circumdedere dracones.* * Atque ita planè codex Tolosanus. * Eleganter lux alterna misceri dicitur, auri scilicet & gemmarum, quibus Constantii currus collucebat. Eodem sensu Nonnus in li-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

bus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmatísque summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles, & ideo velut irâ perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus; sparsíque cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocumque artus necessitas commovisset, vestitus congrueret juncturâ cohærenter aptatâ. Augustus itaque faustis vocibus appellatus, [a] montium litorúmque intonante fragore cohorruit, talem se támque immobilem, qualis in provinciis suis visebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curvabat portas ingrediens celsas, & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextrâ vultum, nec lævâ flectebat; tamquam figmentum hominis: non cùm rota concuteret nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manúmve agitans visus est umquam. Quæ licèt affectabat, erant tamen hæc & alia quædam in citeriore vita patientiæ non mediocris indicia, ut existimari dabatur, uni illi concessæ. Quòd autem per omne tempus imperii, nec in consessum vehiculi quemquam suscepit, nec in trabea socium privatum adscivit, ut fecere Principes consecrati, & similia multa, quæ elatus in arduum supercilium tamquam leges æquissimas observavit, prætereo, memor ea me retulisse cùm incidissent. Proinde Romam ingressus, [b] Imperii virtutúmque omnium larem, cùm venisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ Forum obstupuit: pérque omne latus, quò se oculi contulissent, miraculorum densitate præstrictus, allocutus Nobilitatem in Curia, [c] populúmque è tribunali, in Palatium receptus favore

bro 4. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit:

Καὶ οἱ ὀπιπεύοντι λιθογλώχινες ἀγυιαὶ
Μαρμαρυγὴν αἴθρωπον ἀμοιβαίοιο μετάλλου.

* Et Basilius Seleucenus in libri 2. de Thecla capite 5. zonam describens, auro lapillisque distinctam: ὡς πολύτιμον εἶναι τὸ κάλλος, ἐκ πολλῶν τε καὶ ἀλλοχρόων λίθων συγκειμένων. *

[a] VOCUM LITUORUMQUE INTONANTE FRAGORE.] In Editione Rom. legitur: *Appella .... otium lictorúmque intonante fragore.* Unde P. Castellus eam lectionem effinxerat: *Appellatus, vocum lictorúmque, &c.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cùm scripturam illam improbaret, edi jussit: *Vocum lituorúmque intonante fragore.* Sed nos veram, ut arbitror, lectionem deprehendimus: sic enim legi debet: *Montium litorúmque intonante fragore.* Sanè in codice Regio, * Tolosano, * [& Colbertino,] distinctè scriptum, *litorúmque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. Nicomediæ cladem describens, montium & litorum fragorem similiter conjungit his verbis: *Pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi litoris fragor.*

* [b] ROMAM IMPERII VIRTUTUMQUE OMNIUM LAREM.] Ex Herodiano desumptum videtur, apud quem Severus tum Legatus Pannoniæ sic milites alloquitur: τὴν Ῥώμην καταλαβόντες, ἔνθα ὁ βασίλειός ἐστιν ἑστία. Eleganter Politianus vertit, *larem Imperii.* Multa porrò ex Herodiano mutuari solet Marcellinus: ut quum ait in Oratione Constantii ad milites, *nec barritûs sonum perferant primum*, sumptum est ex hac ipsa Oratione Severi apud Herodianum. *

[c] POPULUMQUE PRO TRIBUNALI.] In MSS. omnibus, & in Editione Rom.

multiplici, lætitiâ fruebatur optatâ: & sæpe cùm equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, [a] nec superbæ, nec à libertate coalita descîscentis, reverenter modum ipse quoque debitum servans. Non enim, ut per civitates alias, ad arbitrium suum certamina finiri patiebatur: sed ut mos est, variis casibus permittebat. Deinde intra septem montium culmina, per acclivitates planitiémque posita Urbis membra collustrans & suburbana, [b] quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat: Jovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina præcellunt: [c] lavacra in modum provinciarum exstructa: Amphitheatri molem solidatam lapidis

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

penultima vox deest, quam P. Castellus supplevit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui: *Allocutus nobilitatem in Curia, populúmque è tribunali.*

[a] NEC SUPERBÆ, NEC A LIBERTATE COALITA DESCISCENTIS.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. ut nec nimiâ insolentiâ efferretur, nec se nimis serviliter & abjectè deprimeret: quod testatur & Nazarius in Panegyrico ad Constantinum his verbis: *Populi verò Rom. vis illa & magnitudo venerabilis, ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exsultat, non abjecta languidè jacet: sed sic adsiduis divini Principis monitis temperata est, ut morigeram se non terrori ejus prebeat, sed benignitati.* Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicissim adorabant, cùm interim & annonam & voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatu Honorii; & simul cogitent quota pars sint Imperii Rom.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperii præsens genius, quantámque rependit
Majestas alterna vicem, cùm regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.

[Eutropius de Diocletiano A. ita scribit: *In Imperio Rom. primus Regiæ consuetudinis formam magis quàm Romanæ libertatis invexit, adorarique se jussit, cùm ante eum cuncti salutarentur: & ornamenta gemmarum vestibus calciamentisque indidit. Nam priùs Imperii insigne in chlamyde purpurea tantùm erat; reliqua communia.* Ex quo apparet populum Romanum in Diocletiano vestem auream, gemmatósque calceos ferre non potuisse; sed præcipuè appellationem Domini, adorationémque insolentem ac novam tolerare nequivisse: quibus omnibus se in ordinem cogi, ac libertatem suam impugnari videbat. Hoc declarant apertissimè verba L. Cæcilii Firmiani Lactantii, in capite XVII. libri de mortibus Persecutorum, nuper à Cl. doctissimóque Balusio editi; quæ talia sunt: *Diocletianus perrexit statim Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad XII. Kal. Decemb. Quibus sollemnibus celebratis, quum libertatem populi Rom. ferre non poterat, impatiens & æger animi prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Januariis, quibus illi nonus Consulatus deferebatur. Tredecim dies tolerare non potuit, ut Romæ potiùs quàm Ravennæ procederet Consul. Sed profectus hieme, &c.* Nimirum populus Romanus adorationi Diocletiani, & appellationi Domini, ac osculis pedum ejus assuefieri non potuit, linguámque suam continere: quâ populi libertate Diocletianus offensus, post celebrata Vicennalia Romæ, statim ex Urbe discessit, civibus iratus quasi contumacibus: & nonum Consulatum, quem post XIII. dies initurus erat, Ravennæ quàm Romæ inire atque edere maluit, ut Romanos honore debito frustraretur.]

[b] QUIDQUID ERAT PRIMUM.] Solebant olim antiquarii, quoties aliquod vocabulum terminaretur iis litteris quæ sequentis vocis initium facerent, compendii gratiâ eas litteras minimè iterare: idque & in Pandectis Florentinis occurrit sæpissime; & in Regio exemplari Marcellini nostri non rarò deprehendi. Exempli gratiâ: *Allocutus nobilitatem in Curia populúmque tribunali;* pro *è tribunali.* Ita etiam in hoc loco quem præ manibus habemus, legendum est: *Quidquid viderat primum.*

[c] [LAVACRA IN MODUM PROVINCIARUM EXSTRUCTA.] Ita quidem præfert Codex Colbertinus, codici Regio plerumque simillimus, adeo ut ex eo transscriptus videri possit. Sed tamen vix crediderim Ammianum tam insolenti hyperbole in Historia sua usum esse, ut ampla quantumlibet balnea publica urbis Romæ maximis & latissimis provinciis Imperii Rom. compararit: cùm balneas seu thermas ampliùs 800. Sextus Rufus in Urbe agnoscat; quidam balnea 909. thermas 20. Itaque existimo Ammianum scripsisse, *in modum piscinarum.*

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

Tiburtini compage, ad cujus summitatem ægrè visio humana conscendit: Pantheum velut regionem teretem, speciosa celsitudine fornicatam; [a] elatósque vertices qui scansili suggestu consurgunt, priorum Principum imitamenta portantes, & Urbis templum, [b] forúmque Pacis, & Pompeii theatrum, & Odeum, & stadium, aliáque inter hæc decora Urbis æternæ. Verùm cùm ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram, ut opinamur, etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu ineffabiles, nec rursus mortalibus appetendos. Omni itaque spe hujusmodi quidpiam conandi depulsa, Trajani equum solum locatum in atrii medio, qui ipsum Principem vehit, imitari se velle dicebat, & posse. Cui propè adstans [c] Regalis Hormisda, cujus è Perside discessum suprà monmeminit

[a] Elatosque vertices scansili suggestu.] Columnas intelligo cochlides, super quas positæ erant Principum statuæ. Harum columnarum meminit Victor in Descript. Urbis. Pollio in Claudii gestis: *Illi totius orbis judicio in Rostris columna posita est palmatâ statuâ superfixa.* Et Vopiscus in Aureliano: *Ubi*, inquit, *& in columnis Divo Aureliano statuæ constituta sunt.* Earumdem crebra fit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram & Nicetam. Erant autem ex columnæ intrinsecùs excavatis gradibus perviæ, ut docet Victor in Descript. urbis Romæ, & Descriptio urbis Constantinop. Ex quo intelligitur, cur Marcellinus suggestum scansilem dixerit. Latini has statuas columnis impositas vocant Colosseas, ut Lampridius in Alexandro Severo, & Statius Silv. 1.

Quæ superimposito moles geminata Colosso,
Stat Latium complexa forum.

Græci posteriores στήλας, quòd erant, ut dixi, columnis superpositæ. Malchus initio Historiarum: τὰς τ̃ ζώνος στήλας κατεβάλλοντο πύργους. Suidas in βρεῖα, & in στήλη: tandémque ut pro omni statuarum genere id vocabulum sumeretur, obtinuit. Glossæ veteres, *statua* ἀνδριὰς, στήλη. Gelenius edidit: *Elatósque vertice scansili suggestus.* [Ego locum emendavi ex codice Colbertino, qui sic præfert: *Elatósque vertices cassili suggestu consurgunt, priorum Princ. imit. port.*] Ceterùm aliter hunc locum interpretatur Lipsius in lib. 3. de Magnitudine Rom. cap. 8. cui non assentior.

[b] Urbis templum forumque Pacis.] Hunc locum in Editione sua corrupit Accursius hoc modo: *Urbis forum templúmque Pacis.* Atqui Marcellinus jam de foro Romano locutus est suprà. Sed quia Accursius de foro Pacis nihil legerat, ideo locum sic emendandum putavit. Ejus tamen meminit Marcellinus Comes in Chronico, Basso & Philippo Coss. & Magno in lib. de Notis. Fuítque in Regione 4. Urbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat, teste Procopio in lib. 4. de bello Gothico: ἵνα δὴ τὸ ἀρχαῖον ἦν φόρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι. ἐνταῦθα γάρ πη ὁ τῆς εἰρήνης νεὼς κεραυνόβλητος γενόμενος ἐκ παλαιοῦ κεῖται. Jam Urbis templum notissimum est, quod primus condidit Hadrianus anno V. 874 quando & Natalem urbis Romæ celebravit, vocarique exinde sanxit eum diem * Romana, * qui antea Parilia erat dictus; ut elicuisse videor ex Athenæi lib. 8. τὰ Παρίλια μὲν πάλαι καλέμενα, νῦν δὲ Ῥωμαῖα τῇ τῆς πόλεως τύχῃ ναοῦ καθιδρυμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Et ex nummo ipsius Hadriani, quem Goltzius & Scaliger in Notis ad Eusebium retulere, qui sic habet: ANNO. DCCCLXXIV. NAT. URBIS. P. CIR. CON. S. C. id est: *Natali urbis Romæ Circenses concessi Senatusconsulto.* Actum id est Olymp. 225. anno 2. qui erat v. Imperatoris Hadriani. Hoc Urbis templum postea cùm incendio consumptum fuisset Maxentii Augusti temporibus, à Maxentio restauratum, sub Constantini M. titulo dedicatum est S. C. sicut refert Aurelius Victor. * Zosimus τὸ τ̃ τύχης ἱερὸν dicit. *

[c] Regalis Hormisda, cujus e Perside discessum.] Hic Saporis Persarum Regis frater fuit, & quidem natu major: qui cùm fortè in convivio supervenienti sibi Optimates non assurrexissent, minatus est Marsyæ eis supplicium se irrogaturum. Cujus vocis memores Optimates, mortuo Narseo Saporem in regnum substituerunt: à quo mox Hormisda in vincula conjectus, postea uxoris industriâ liberatus, ad Constantinum transfugit,* paullo antequam Licinius debellaretur: * ut refert Zosimus in lib. 2. & Suidas in v. Ὁρμίσδας. Sed Zonaras aliquantisper dissentit à ceteris. Vocem enim illam, & minas Adanarsi tribuere videtur, non Hormisdæ: deinde eos Narsei filios fa-

ſtravimus, [a] reſpondit geſtu gentili: *Antè*, inquit, *Imperator ſtabulum tale condi jubeto, ſi vales: equus quem fabricare diſponis, ita latè ſuccedat, ut iſte quem videmus.* Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, [b] *id tantùm ſibi placuiſſe* aiebat, *quòd didiciſſet ibi quoque homines mori.* Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator [c] de fama querebatur ut invalida vel maligna, quòd augens omnia ſemper in majus, erga hæc explicanda quæ Romæ ſunt obſoleſcit: deliberánſque diu quid ageret, Urbis addere ſtatuit ornamentis, ut [d] in proximo circo erigeret obeliſcum, cujus originem formámque loco competenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantii, Juliani conjugi Cæſaris, Romam adfectionis ſpecie ductæ, Regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa quoad vixerat ſterilis: quæſitúmque venenum bibere per fraudem illexit, ut quotieſcumque conceperat, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cùm marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quòd obſtetrix corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam convenerat umbilico necavit: tanta támque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles appareret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutiùs Imperator, ut otio puriore frueretur & voluptate, adſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rætias incurſare, Quadóſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi periſſimum genus, ſuperiorem Mœſiam & [e] ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, [f] triceſimo poſtquam ingreſſus eſt die,

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. VIII. & Juliano Cæſ. Coſſ. Anno Ch. 356.

cit, cùm ceteri Hormiſdæ filios faciant, Narſci nepotes: ſic enim & Marcellinus noſter in lib. 17. & Eutropius, & Agathias ſcribunt. * Cum Zonara planè conſentit Johannes Antiochenus in Excerptis nondum editis περὶ ἀρχαιολογίας. *

[a] RESPONDIT GESTU GENTILI.] Placet magis codicis Regii, * & Toloſani * ſcriptura: *Reſpondit aſtu gentili.* Maximè cùm in Editione Rom. & Mſ. Florentino [& Colbertino] legatur, *auguſtu gentili.* Sanè aſtum Perſis ubique tribuit Marcellinus, & in hoc reſponſo ineſt aſtus non vulgaris.

[b] ID TANTUM SIBI PLACUISSE AIEBAT.] Non omittenda eſt conjectura ejus qui codicem Regium deſcripſit, hominis ſine dubio docti & ingenioſi. Is igitur ad oram libri adnotaverat, legendum videri *diſplicuiſſe*: quòd certè ἀστείαν habet elegantem.

[c] DE FAMA QUER. UT INVALIDA, VEL MALIGNA.] In Editione Rom. legitur: *Imperatori fama querebatur, ut invalida, vel magna.* Neque aliter in Regio codice & Florentino [ac Colbert.] Primus hunc locum, ut hodie legitur, emendavit Accurſius. Nam in Baſilienſi Editione cui Gelenius præfuit, ſcriptum eſt, *vel magna.*

[d] IN PROXIMO CIRCO ERIGERET OBELISCUM.] Legendum videtur, *in Maximo Circo*, ut ſuadet Marcellinus ipſe in lib. 17. ubi de hoc eodem loquitur obeliſco. Neque enim dici poteſt, Circum Maximum proximum eſſe foro Trajani.

[e] SECUNDAM POP. PANNONIAM.] Quæ Pannonia inferior olim dicta, in qua eſt Sirmium, & Cibalis, & Murſa. Sicut Pannonia prima dicta eſt, quæ ſuperior antè appellabatur: ut patet ex Imperii Notitia. Rufus Feſtus: *Amantinis*, inquit, *inter Savum & Dravum proſtratis regio Savienſis ac ſecundorum loca Pannoniorum obtenta ſunt.* In Itinerario Burdigalenſi, Pannonia inferior vocatur, quæ ſuperior dici debet; & ſuperior, quæ inferior dicenda eſt.

[f] XXX. POSTQUAM INGRESSUS EST DIE, IV. KAL. JUN.] Romam ergo ingreſſus erat IV. Kal. Maias, ſeipſo IX. & Juliano iterum Coſſ. ubi & ſeptima quinquennalia edidit, ut ſcribit Idatius in Faſtis. Itaque ad hæc ſeptima quinquennalia referri debet hæc pompa, ludíque Circenſes, quos Marcellinus à Conſtantio exhibitos eſſe dicit populo Rom. De hac ipſa celebritate extat Oratio Themiſtii XIII. quâ docet ejuſmodi dies per totum orbem Rom. feſtos fuiſſe, & ab Agentibus in rebus nuntiari per provincias ſolitos: Senatum autem Conſtan-

Constantius Aug. Constantio Aug. VIII. & Juliano Cæs. Coss. Anno Chr. 356.

IV. Kal. Junias ab Urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum festinavit. Unde misso in locum Marcelli Severo, bellorum usu & maturitate firmato, Ursicinum ad se venire præcepit. Et ille litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus sociis: libratísque diu super pace consiliis, quam fundari posse cum Persis Musonianus retulerat, in Orientem cum Magisterii remittitur potestate: provectis è consortio nostro ad regendos milites natu majoribus, adulescentes eum sequi jubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.

CAPUT XII.

At Cæsar exacta apud Senonas hieme turbulenta, Augusto novies, séque iterum Coss. Germanicis undique circumfrementibus minis, secundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magísque lætus, quòd exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem [a] secuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia Barbatio post Silvani interitum promotus ad peditum Magisterium, ex Italia jussu Principis [b] cum XXV. millibus armatorum Rauracos venit. Cogitatum est enim, sollicitéque præstructum, ut [c] sævientes ultra solitum Alamanni, vagantésque fusiùs, multitudine gemi-

tinop. legatos ad Principem mittere consuevisse, ei gratulaturos, ipsúmque interdum Principem ad hanc festivitatem quosdam è Senatu nominatim evocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. x. epist. 54. *Constantius per omnes vias æternæ Urbis lætum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deûm nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel certè admodum puerum Romæ fuisse.

[a] Secuturus ut ductorem morigerum miles.] Amplector emendationem D. Petavii, viri de litteris optimè meriti, qui sic corrigit: *Ut ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in fine lib. 27. *Capita*, inquit, *cæsorum ad Saporem, ut ei morigerus misit.* Ceterùm his verbis satis indicat Marcellinus, tunc primùm Juliano Cæsari à Constantio esse concessum, ut suo jure ageret, & exercitus pro imperio regeret. Namque antea sub Marcello nihil nisi Cæsaris nomen atque insignia circumtulerat. Hoc est, quod Julianus ipse significat in Epist. ad Athenienses: ἐξ ὧν ὁ Κωνστάντιος τρίμηνος ὀλίγῳ μὲν ἐπιδώσειν, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ μεταβολῆς οὐδὲν τῶν τῆς Κελτικῆς πραγμάτων, δίδωσί μοι τῆς στρατιᾶς ἡγεμονίαν ὅσον ἀρχῇ. Idque precicibus Eusebiæ Augustæ exoratum Constantium Juliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt hæc Libanii verba in Orat. funebri p. 272. ταῦτα μὲν καὶ ἔτι πολλῷ τούτων τῆς χώρας ὁπόσης ἤκουσεν, ὅτε τὸ τῶν ὁ διανοηθεὶς στρατηγὸς εἰς ἐξουσίαν ἥκων. ὃς δὲ ἀπέλαυσε μὲν ὁ τῶν πολεμίων δειλὸς φανεὶς, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους ὑβρίζων, ἧκε δὲ διάδοχος αὐτῷ τά τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων οὐκ ἄπειρος, καὶ τῶν καλῶν μάτων τὰ πολλὰ ἐπίστευεν, τότε τῷ Καίσαρι καιρὸς ἐπιδείξεως ἀρετῆς παρῆν. Id est: *Hæc & multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem adversus hostem, erga Romanos verò insolens, isque ejus successor advenit, qui & alia vir bonus, & artis bellicæ peritus erat, tunc Cæsari tempus adfuit ostendendæ virtutis.*

[b] Cum XXV. millib. armatorum.] In codice Regio legitur tantùm XXIII. Libanius tamen in Oratione funebri, ubi totam hanc historiam accuratè describit, XXX. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat: ὡς γὰρ ἔδοξεν τῷ πρεσβυτέρῳ δύο γενέσθαι διαβάσεις ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τούτῳ δὲ ὁ νεώτερος ἦρχε πάλαι τοῦτο δεόμενος, μικρὰν ἰδὼν ὁ Κωνστάντιος οὖσαν τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τοῦ πράγματος ἥττω, πέμπει τῆς αὑτοῦ διπλασίαν τρισμυρίους ὁπλίτας. *Nam cùm Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum adversus barbaros, & Cæsar jampridem id optaret, ut equus cursum, Constantius qui ejus copias exiguas, & tanta rei impares sciret, suas copias duplo majores misit, XXX. millia militum.*

[c] Sævientes ultra solitum Alamanni.] Non possum assentiri Cluverio, qui de Alamannorum origine disserens in libri 5. capite 4. ait eos ipsos esse,

nata nostrorum, [a] forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celerantur, [b] Læti barbari ad tempestiva furta sollertes, inter utriusque exercitus castra occultè transgressi, invasere Lugdunum incautam: cámque populatam [c] nisu valido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria observavit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores: [d] nec conatus irritus fuit. Cunctis enim qui per eos trami-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

quos Tacitus in libro de moribus Germanorum ait, *Decumates agros trans Rhenum & Danubium exercuisse, levissimos & egentissimos quosque Gallorum.* His autem rationibus ad eam sententiam adductus est Cluverius, primò quòd Alamannos non esse Germanicæ originis traditum sit. Sic enim Vopiscus in Probo: *Germani & Alamanni*, inquit, *longè à Rheni summoti litoribus.* Stephano quoque, quem Eustathius in Dionysium Periegeten secutus est, dicuntur Ἀλεμαννοὶ ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον, Alamanni gens Germanis confinis. Secundò Asinius Quadratus, teste Agathia in libro 1. eorum meminit: additque ξυνήλυδας esse καὶ μιγάδας, id est, convenas ac ex variis populis in unum coeuntibus mistos. Hic autem Asinius vixit ante Strabonem: quippe ab eo laudatur in libro IV. Idem de hoc Asinio Quadrato dixerat Cluverius in prooemio libri 1. Sed in hoc magnopere fallitur. Quippe Asinius Quadratus, is quem laudat Agathias, sub Caracalla & Alexandro Severo Imperatoribus vixit, & ad Alexandri Severi tempora Historiam suam perduxit, ut ait Suidas: laudatúrque à Stephano, à Zosimo in libro v. aliísque. Asinius verò, is cujus meminit Strabo, est Asinius Pollio, vir triumphalis, *haud postrema pars Romani stili*, ut de eo scribit Valerius Maximus. Quædam de Cicerone ex ejus Historiis profert in Controversiis Seneca. Proinde ruit Cluverii sententia, qui ante Strabonis ætatem Alamannorum nomen cognitum fuisse asserit. Stephani autem & Eustathii loci nihil probant. Nam *Germani* ibi propriè sumuntur, & Franci intelligendi sunt, qui propriè *Germani* vocabantur. *

[a] FORCIPIS SPECIE.] Forceps vocabulum est rei militaris: & forcipe prœliari veteres dicebant, quoties exercitu duas in partes diviso hostes coartati, & compressi quasi forcipibus cæderentur. Cato de re militari: *Sive fortè*, inquit, *opus sit globo, aut forcipe, aut turribus, aut serra uti, adoriare.* Quæ verba leguntur apud Festum in *Serra prœliari.* Meminit etiam Agellius in lib. x. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, ut forcipem facias, docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis: *Si cuneus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum, aut forficem facias.*

[b] LÆTI BARBARI.] Aliter in animum meum inducere non possum, quin *Læti* nomen hîc proprium sit barbarorum: alioquin inutile & ineptum sit, si pro adjectivo vocabulo sumatur. Sanè Lætos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperii Romani. Eorum meminit Zosimus in lib. 2. Μαγνέντιος ἕλκων μὲν γένος ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς Λετοὺς ἔθνος γαλατικόν. Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Cæsari: *Sicut pridem tuo, Diocletiane Aug. jussu implevit deserta Thraciæ translatis incolis Asia; sicut postea tuo, Maximiane Aug. Nerviorum & Trevirorum arva jacentia Lætus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus excoluit, &c.* Ubi vulgo *Lætus* adjectivè legitur, eodem errore, quo hîc apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest, eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Lætis optimè intelligitur, qui ab origine Galli erant, teste Zosimo. Hi igitur à Maximiano Herculio in Gallias reducti, Nerviorum arva colenda acceperunt. Unde in Notitia Imperii Rom. Læti Nervii appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Lætorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis.

[c] NISU AVIDO CONCREMASSENT.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *visu..........concremassent.* Codices Regius, * Tolos. * [& Colbertinus] præferunt, *visu..a concremassent*, ex conjectura exscriptoris, ut apparet. Ego, *nisu valido*, legere malui. Sic enim loquitur Marcellinus in libro 14. pag. 5. & 26.

[d] NEC QUOD DESTINAVERAT, IRRITUM FUIT.] Hujus quoque scripturæ auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat, *nec.......irritus fuit.* Mariangelus Accursius edi jussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptæ le-

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

tes exiere truncatis, receptáque prædâ omni intactâ, hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes Tribunus & Valentinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant, ad exsequendum id ordinati, à Cella Tribuno Scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter observare sunt vetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non contentus Magister peditum ignavus, & gloriarum Juliani pervicax obtrectator, sciens se id contra utilitatem Romanam jussisse, (hoc enim cùm argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitque hos eosdem Tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat, per speciem venisse negotii publici: quâ causâ, abrogata potestate ad lares redière privati. Iisdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, & suapte natura clivosas [a] concædibus clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis: alii [b] occupatis insulis sparsis crebrò per flumen Rhenum, ululantes lugubre conviciis & Romanos incessebant & Cæsarem. qui graviore motu animi percitus, ad corripiendos aliquos, septem à Barbatione petierat naves, ex his quas velut transiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recèns captorum, æstate jam torrida fluvium vado posse transiri, hortatus auixliares velites cum Bainobaude Cornutorum Tribuno misit, facinus memorabile si juvisset fors patraturos. qui nunc incedendo per brevia, aliquoties scutis in modum alveorum suppositis nando, [c] ad insulam venere propinquam: egressíque promiscuè [d] virile & muliebre secus, sine ætatis ullo discri-

ctionis, ut opinari licet. In Ms. enim Florentino legitur eodem ferè modo, *noco.... inanti irritus fuit.* Codex Regius * & Tolosanus * ita scriptum habet, ut edidimus.

* [a] Et incommeabiles.] Lacunam Editionis Rom. ita supplevit P. Castellus. Qui si scriptos codices consuluisset, veram utique reperisset hujus loci scripturam. In Ms. Florentino & Valentino [& Colbertino] legitur, *concadibus*, neque aliter habet Editio Augustana. In codice Regio scriptum inveni, *concæsis:* tamen eadem manu, *concædibus*, suprascribitur. Certè Paulus Diaconus in lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. concisas vocat: *Factis etiam concisis per devia silvarum, irruit super eos.* Quæ ex Gregorii Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, & paullulum immutata: sic enim Gregorius dicit: *Factísque concidibus per divortia silvarum, irruit super eos.* Utitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quàm doleres*, inquit, *in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorúmque concædibus construi murum pudoris?* Polybius *διὰ τῶν ἐκκοπῶν* dicit; Agellius in lib. 19. cap. 12. *lignorum cædem.* In lib. 3. Vegetii cap. 22. corruptum esse videtur id nomen, ubi legitur: *Post se præcisis arboribus vias claudunt, quas compedes vocant.* lege *concædes*.

* [b] Occupatis insulis sparsis.] Hæ insulæ sunt circa Basiliam, ut ait Cluverius in lib. 2. de Germ. cap. 12. *

[c] Nando ad insulam venere prop.] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudibus Juliani: *οἱ δ' εἰς τὰς νήσους, ἃς ὁ ῥοῦς ποιεῖ, τῶν βαρβάρων καταφυγόντες, θήρα τοῖς πλωτοῖς τε καὶ πλέουσι τῶν ἡμετέρων ἦσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις εἱστιῶντο. Barbari verò qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim nantibus, partim navigantibus nostris præda erant, eorúmque pecoribus urbes epulabantur.*

[d] Virile et muliebre secus.] In Romana Editione legitur, *secum:* atque ita in exemplari Regio priùs scriptum fuemine,

mine, trucidabant ut pecudes: nactíque vacuas lintres, per eas licèt vacillantes evecti, hujuſmodi loca plurima perruperunt: & ubi cædendi ſatietas cepit, opimitate prædarum onuſti, cujus partem vi fluminis amiſerunt, rediere omnes incolumes. Hócque comperto reſidui Germani, ut infido præſidio inſularum relicto, ad ulteriora neceſſitudines & fruges opéſque barbaricas contulerunt. Conversus hinc Julianus ad reparandas [a] Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obſtinatione ſubverſum hoſtili; (quo ædificato conſtabat ad intima Galliarum, ut conſueverant, adire Germanos arceri) & opus ſpe celeriùs conſummavit, & victum defenſoribus ibi locandis [b] ex barbaricis meſſibus, non ſine diſcriminis metu collectum militis manu, condidit in uſus anni totius. Nec ſanè hoc ſolo contentus, ſibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentiùs enim bellatores quæſito dextris propriis utebantur, admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens advectus eſt, ideo nihil ſumere potuerunt, quòd partem ejus Barbatio, cùm tranſiret juxta, ſuperbè præſumpſit: reſiduum quod ſuperfuit, congeſtum in acervum exuſſit: quæ utrum ut vanus gerebat & demens, an mandatu Principis confidenter [c] nefanda multi tentabant, uſque in id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus ubique jactabatur, quòd Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus eſt, ſed [d] ut poſſit per bella deleri ſæviſſima: rudis etiamtum ut exiſtimabatur, ac ne ſonitum quidem duraturus armorum. Dum caſtrorum opera maturè conſurgunt, militíſque pars ſtationes prætendit agrarias, alia frumenta

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

tat. Caſtellus & Accurſius *virile & muliebre ſexus*, edidere. Quod ferri poteſt. Nam Plautus in Rudente *hoc ſexus* protulit, ut notat Priſcianus in lib. 5. Janus Parrhaſius in Epiſtola ad Jac. Varronem Cremonenſem, hunc Marcellini noſtri locum adducens, legit, *virile & muliebre ſecus*; [ut legitur in codice Colbertino.]

[a] Tres-tabernas, munimentum.] Tabernas intelligit quæ ſunt in Elſatia prope Argentoratum & Saliſonem, ut Scaliger notavit in lib. 1. Auſonianarum lectionum, & Lindenbrogius ad hunc locum: non verò Tabernas Rhenanas, quæ ad Rhenum ſunt in Nemetibus, ut perperam cenſet Cluverius in lib. 2. Germaniæ antiquæ, cap. 12. quem doctè refellit D. Petavius in Notis ad Juliani Epiſtolas.

[b] Ex barbaricis messibus.] Quod prædicat etiam Libanius in illa Oratione funebri his verbis: ὁ βασιλεὺς δὲ στρατόπεδα πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῆς ἐκείνων αἰχμαλώτων λαίων, ἐκ τῆς πολεμίων χειρὸς ὅπως ἂν ᾖ ἐπὶ τοῦτο χρώμενος· καὶ τὰ καίνουργα αὐτὰ, &c. *Cæſar verò caſtra & urbes frumento ex barbaricis meſſibus rapto muniebat: quam ad rem militum operâ quantum fieri poterat utebatur.*

[c] Nefanda multa tentabat, id temporis latuit.] Sic primus emendavit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis Editionibus: *Nefandi multi tentabant qua in id temporis latuit.* In Regio [& in Colbertino] codice ita ſcriptum reperi: *Nefanda multi tentabatur qua in id temp. latuit.* Unde legendum ſic eſſe conjicio: *Nefanda multi tentabant, uſque in id temporis latuit.*

[d] Ut possit per bella deleri sævissima.] Id quidem à multis dictum eſſe ait Socrates in lib. 3. & Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam uterque à Conſtantio amoliri conatur. Quòd ſi verum dicere licet, Conſtantii Julianum Cæſ. in Gallias mittentis id fuiſſe conſilium apparet, ut aut ejus virtute Gallias à barbaris recuperaret, aut certè Julianus in eo bello interiret: ut cùm Urſicinum ad exſtinguendam Silvani tyrannidem miſit. Vide pag. 42.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

insidiarum metu colligit cautè : multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præversa, Barbationem cum exercitu quem regebat (ut prædictum est) [a] Gallico vallo discretum, impetu repentino aggressa, [b] sequénsque fugientes adusque Rauracos, & ultra quoad potuit, raptâ sarcinarum & jumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad suos. Et ille tamquam expeditione eventu prospero terminata, milite disperso per stationes hibernas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compositurus in Cæsarem, [c] ut solebat.

CAPUT XII.

Quo dispalàto fœdo terrore, Alamannorum Reges Chnodomarius & Vestralpus, Urius quinetiam & Ursicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in unum robore virium suarum omni collecto, consedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Cæsarem arbitrati retrocessisse, cùm ille tum etiam perficiendi munimenti studio stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altiùs adtollentium Scutarius perfuga : qui commissi criminis metuens pœnam, transgressus ad eos post Ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantùm remansisse cum Juliano docebat : is enim numerus eum sequebatur, barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. Cujus asseveratione eadem subinde replicantis, ad majora stimulati fiduciâ, [d] missis legatis satis pro imperio Cæsari mandaverunt, ut terris abscederet virtute sibi quæsitis & ferro : qui ignarus pavèndi, nec ira nec dolore per-

[a] GALLICO VALLO DISCRETUM.] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Severus Magister militum. * Aut simpliciter *vallo Gallico* dixit pro exercitu Gallicano. Sic *vallum barbaricum* vocat pag. 76. in lib. 16. * Sic suprà dixit idem Marcellinus : *Hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi.* Nam Constantius Barbationis copias jam Gallicanis militibus proximas, eisdem conjungi vetuerat, ne Julianus Cæsar victoriæ particeps fieret : ut narrat Libanius in Orat. funebri : καὶ ἔδει στράτευμα ἓν ταῦτα ἀμφότερα γενέσθαι. καὶ ὡς ἦν οὐ πολὺ τὸ μεταξὺ τὸ μέσον, δείσας ὁ πρεσβύτερος μὴ μετάσχοι τῆς νίκης ὁ νεώτερος, κελεύει τῷ μὲν μηκέτι συμμίξαι, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac utrasque copias jungi oportebat. Sed cùm non longo spatio jam à se invicem abessent, veritus Constantius ne Cæsar in partem victoriæ veniret, mandat Barbationi ne Cæsari jungeret copias, sed solus Rhenum trajiceret.*

[b] SEQUENSQUE FUGIENTES ADUSQUE RAURACOS.] Quædam hìc scitu digna addit Libanius : γεφυροῦντι δὲ αὐτῷ πλοίοις τὸν ποταμὸν, τεμόντες τῆς ὕλης ἀφιᾶσιν ἄνω βάρβαροι κορμοὺς μεγάλους ξύλων, ἃ προσπίπτοντα ταῖς ναυσὶ, τὰς μὲν διέλυσεν, τὰς δὲ διέῤῥηξε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσεν. ἀποτυχόντος δὲ τῆς πρώτης πείρας ὁ μὲν ἔφυγε φεύγων σὺν τρισὶ μυριάσιν. οἱ βάρβαροι δὲ διώκοντες ἐδίωκον καὶ ἔκτεινον, &c. Id est : *Cúmque ille fluvium navibus junxisset, barbari cæsis arboribus ingentes stipites secundo amne dimiserunt : qui incidentes in naves, alias dissiparunt, alias confregerunt, nonnullas etiam submerserunt. Igitur cùm primus conatus malè cessisset, hic quidem cum triginta illis militum millibus fugam capessit. At barbari fugientes persequi & cædere, &c.*

[c] UT SOLEBAT GRAVITER SEMPER INCESSENS.] Tres postremæ voces à P. Castello adjectæ sunt ex conjectura, cùm in Editione Rom. lacuna esset relicta. Sed cùm in Ms. Regio & Flor. desint, nec lacuna ulla in eis relicta sit, meritò eas expunxi, quod & alibi feci, ejusdem codicis auctoritatem secutus.

[d] MISSIS LEGATIS SATIS PRO IMPERIO MANDAVERUNT.] Hujus legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri, ubi ait, caduceatorem missum à barbaris, ostendisse Juliano litteras Constantii, quibus eas regiones invadere Germanis permiserat : Julianum verò cùm caduceatori illi dixisset, cum ad speculanda consilia sua venisse, neque enim Principem à quo missus esset, tanta audacia præditum esse, hominem apprehensum detinuisse.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

culsus, sed fastus barbaricos ridens, detentis legatis adusque perfectum opus castrorum, in eodem gradu constantiæ stetit immobilis. Agitabat autem miscebátque omnia sine modo, ubique sese diffunditans, & princeps audendi periculosa Rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia; ut sæpe secundis rebus elatus. Nam & [a] Decentium Cæsarem superavit æquo marte congressus, & civitates erutas multas vastavit. & opulentas, licentiúsque diu nullo refragante Gallias persultavit. Ad cujus roborandam fiduciam recens quoque fuga Ducis accessit, numero præstantis & viribus. Alamanni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cùm gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. Quæ anxiè ferebat sollicitus Cæsar, quòd trudente ipsa necessitate [b] digresso periculis, cum paucis licèt fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Jámque Solis radiis rutilantibus, tubarúmque concinente clangore, pedestres copiæ lentis incessibus educuntur, earúmque lateri equestres conjunctæ sunt turmæ, inter quas cataphractarii erant & [c] sagittarii, formidabile genus armorum. Et quoniam à loco unde Romana promota sunt signa, adusque vallum

[a] DECENTIUM CÆSAREM.] Fratrem Magnentii, quem Magnentius ad tuendas Gallias Cæsarem miserat; ut scribit Eutropius & Aurelius Victor. Unus Zosimus non fratrem, sed cognatum facit Magnentii: τῷ γένει συναπτόμενον. Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. ut est in Fastis editis à Cuspiniano. Ex ejus nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster.

[b] DIGRESSUS PERICULIS.] In Editione Rom. legebatur, *digresso*, perinde ac in Mss. omnibus. Primus P. Castellus cùm eam scripturam non intelligeret, temere mutavit. Quis enim sensus esse potest, si vulgatam scripturam, id est, Castelli conjecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus: *digresso periculis*, supple Barbatione, de cujus fuga suprà locutus est. Ne quem verò hæc sermonis insolentia terreat, similes Auctoris nostri locos hîc proponam. Primùm in lib. 15. de Ursicino: *Solúsque ad exstinguendum* (supple Silvanum) *probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur.* & in lib. 17. *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (subaudi Rheno) *egressi.* Et in principio lib. 19. *Credentémque quod viso* (supple se) *statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Ad hæc in lib. 21. *His ac talibus nova negotia commovente.* (subauditur Juliano) Et in lib. 23. *Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissóque.* (supplendum Euphrate.) Denique in libro 28. de Simplicio: *Post administratam* (supple Vicariam Præfecturam) *nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla observare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, & in Prologo 34. Trogi Pompeii. Sed Græci ejusmodi exemplis scatent.

[c] SAGITTARII FORMIDABILE GENUS ARMORUM.] Homeri quidem ætate sagittarii ob vilitatem ejus artis contemptui habebantur: quippe inermes, absque clypeo aut hasta, pedites in pugnam procedere solebant, amici cujuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: ubi nec victi evadere, nec victores hostem persequi poterant: nec aperto marte, sed latrocinii more pugnabant. Præterea artis suæ adeo erant imperiti, ut cùm nervum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo & vulneratis plerúmque innoxio. Hujusmodi heroïcis temporibus ars sagittandi fuit. Sed neque secuta postea ætate cùm res Græcorum florerent, magnum pugnæ momentum in sagittariis fuit, qui ferè Cretenses erant, ut ex Historiis colligere est. Adeo ut Achæi & Peloponnenses omnes inter se pacti sint, ne sagittis uterentur in bello, ut refert Polybius in lib. 13. Sed Marcellini nostri ævo longè alia fuit conditio sagittariorum. Lorica enim & ocreis genuum tenus probè contecti, pugnam inibant, dextrâ arcum & sagittas, ensem sinistro lateri appensum gestantes. Sunt & quibus hasta appensa est, & brevis super humeros clypeus absque ansa, quo vultum & cervicem tegere possint. Erant

Constantius Aug. Cnnſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

barbaricum quarta leuga ſignabatur & decima, id eſt unum & viginti millia paſſuum: utilitati ſecuritatíque rectè conſulens Cæſar, revocatis præcurſatoribus jam antegreſſis, indictáque ſolitis vocibus quiete, cuneatim circumſiſtentes alloquitur genuina placiditate ſermonis: *Urget ratio ſalutis tuendæ communis, ut parciſſimè dicam, non jacentis animi Cæſarem hortari vos, & orare commilitones mei, ut adulta robuſtáque virtute confiſi, cautiorem viam potiùs eligamus ad toleranda vel depellenda quæ ſperantur, non præproperam & ancipitem. Ut enim in periculis juventutem impigram eſſe convenit & audacem; ita cùm res poſtulat, regibilem & conſultam. Quod igitur cenſeo, ſi arbitrium adfuerit veſtrum, juſtáque ſuſtinet indignatio, paucis abſolvam. Jam dies in meridiem vergit; laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient & obſcuri; nox ſeneſcente Luna nullis ſideribus adjuvanda; terræ protinus æſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidiis fultæ: quæ ſi dederit quiſquam commodè poſſe tranſiri, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium cibíque refectionem & potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, ſiti, laboréque membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotiis difficillimis ſæpe diſpoſitio tempeſtiva proſpexit, & ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto, aliquoties divina remedia repararunt, hîc quæſo vallo foſſáque circumdati, diviſis vigiliis quieſcamus, ſomnóque & victu congruis potiti pro tempore, pace Dei ſit dictum, triumphaturas aquilas & vexilla victricia primo lucis moveamus exordio.* Nec finiri perpeſſi quæ dicebantur, ſtridore dentium infrendentes; ardorémque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci jam conſpicuum exorabant, cælitis Dei favore, fiduciáque ſui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque ut exitus docuit, ſalutaris quidam Genius præſens ad dimicandum eos, dum adeſſe potuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximéque Florentii Præfecti Prætorio, periculosè quidem, ſed ratione ſecunda pugnandum eſſe cenſentis, dum inſtarent barbari conglobati: qui ſi diffluxiſſent, motum militis in ſeditiones nativo calore propenſioris ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi victoriam, ut putabit, non ſine ultimorum conatu graviter toleraturi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſideratio gemina: recordantibus quòd [a] anno nuper emenſo Romanis per Tranſrhenana ſpatia fuſiùs volitantibus,

autem equites optimi, & currentibus cum maximè equis arcum facillimè tendebant, hoſtémque aut fugientem aut inſequentem convulnerabant. Nervum porrò adducebant ad frontem, verſus dextram maximè auriculam, tanta vi, ut quemcumque ſagittâ percuſſiſſent, ſtatim is interiret, nec ſcutum aut lorica impetum teli frangeret. Hæc ferè Procopius in principio libri 1. qui Perſica inſcribitur.

[a] Anno nuper emenso.] Conſtantio VII. & Conſtantio III. Coſſ. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Conſtantii adverſus Gundomadum & Vadomarium fratres, Alamannorum Reges: de qua dixit in lib. 14. pag. 23. Quod planè demonſtrant verba quæ proximè ſequuntur: *Quodque Imperatore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec apparere, pacem impetraverunt,* &c. Proin-

nec visus est quisquam laris sui defensor, nec obvius stetit: sed concædе arborum densa undique semitis clausis, sidere urente brumali, ægrè vixere barbari longiùs amandati: quòdque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis advertebat, quòd tunc tripertito exitio premebantur: Imperatore urgente per Rætias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modò non occipitia conculcantibus hinc indéque cinctorum. Postea verò pace data, discesserat Imperator: & sedatâ jurgiorum materiâ, vicinæ gentes jam concordabant: & turpissimus Ducis Romani digressus ferociam naturâ conceptam auxit in majus. Alio itidem modo res est aggravata Romana ex negotio tali. Regii duo fratres vinculo pacis adstricti, quam anno præterito impetraverant à Constantio, nec tumultuare, nec commoveri sunt ausi. Sed paullo postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideíque firmioris, per insidias interempto, omnis ejus populus cum nostris hostibus conspiravit: & confestim [a] Vadomarii plebs, ut asserebat, agminibus bella cientium barbarorum sese conjunxit. Cunctis igitur summis infimísque approbantibus tunc opportunè congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamavit subitò Signifer: *Perge, felicissime omnium Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit: tandem per te virtutem & consilia militare sentimus. I prævius ut faustus antesignanus & fortis: experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testísque individui gerendorum, modò adsit superum numen,* [b] *iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, cùm nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus prope collem advenit molliter editum, opertum segetibus jam matúris, à superciliis Rheni haud longo intervallo distantem: è cujus summitate speculatores hostium tres equites exciti, subitò nuntiaturi Romanum exercitum adventare, festinarunt ad suos: unus verò pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum indicavit, per triduum & trinoctium flumen transisse Germanos. Quos cùm jam propè densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt vestigiis fixis,

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

de non possum assentiri viro doctissimo, qui in Notis ad Juliani Epistolas, hunc Marcellini locum aliter interpretatur.

[a] VADOMARII PLEBS, UT ASSEREBANT.] In Editione Rom. legitur, *ut asserebat*. Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatii relictum est, perinde ut in ceteris MSS. Exemplaribus: quod P. Castellus nullo negotio sic supplevit: *Vadomarii plebs subinde ut asserebat*, &c. Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus, populum Vadomarii, ut ipse Vadomarius asserebat, Germanis se sponte sua adjunxisse. Nam Vadomarius ei prœlio minimè interfuit ob fœderis religionem, quo obstrictus erat Constantio, ut ait Marcellinus hîc & in lib. 14.

[b] IIS REBUS EFFICIET EXCITATUS.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Romana & in codice Regio, [ac Colbertino] legitur, *ut rebus efficiet excitatis*. Unde non absurdè quis conjiciat, sic omnino legendum esse, *viribus efficiet excitatis*. Mar. Accursius emendaverat, *in rebus efficiet excitatis*.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

[a] Antepilanis Hastatísque & Ordinum primis [b] velut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cunctati. Cúmque ita [c] ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextro latere sibi vidissent oppositum, quidquid apud eos per equestres copias præpollebat, in lævo cornu locavere confertum. Iisdémque sparsim pedites miscuere discursatores & leves, profectò ratione tuta poscente. Norant enim licèt [d] prudentem ex equo bellatorem cum clibanario nostro congressum, frena retinentem & scu-

[a] ANTEPILANIS HASTATISQUE ET ORDINUM PRIMIS.] Antepilani sunt, qui antesignani aliàs dicuntur, quòd in prima acie ante signa pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. de Simplicio quodam: *Cum Maximino*, inquit, *velut Antepilano suo contendens*, &c. Antepilani tamen paullo aliter sumuntur apud Livium in lib. 8. pro militibus scilicet qui in prima ac secunda acie pugnabant, Hastatis nempe ac Principibus: fortè ex eo quòd pila utrique gestabant, quorum loco Hastas habebant Triarii, teste Polybio in lib. 6. * vel potiùs quòd ante Triarios qui pilani dicti sunt, pugnarent. * Sanè Ovidius in 3. Fastorum Pilanos pro Triariis posuit.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora.

Ideo fortasse quòd ordines Triariorum primum pilum vocabant. Jam Hastati in prima acie pugnabant etiam Reipublicæ Rom. temporibus. Quamquam apud Marcellinum aliter sumuntur Hastati quàm apud Livium atque Polybium, pro Signiferis scilicet, seu Draconariis, qui signa, id est dracones & aquilas hastis appensas gestabant, ut docet Marcellinus in lib. 20. his verbis: *Maurus, Petulantium tunc Hastatus, abstractum sibi torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti ejus imposuit.* Signiferi autem seu Draconarii inter principia legionis militabant, teste Vegetio in lib. 2. Superest ut de Ordinum primis pauca dicamus. Observandum est igitur, primos Ordines bifariam dici: primò de militibus universis qui in prima atque etiam secunda acie pugnant, ut apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundò de iis qui in prima acie primos Ordines ducunt, quos Ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. & quinque fuisse in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamat. 3. pro milite: *Enimvero auctorem habet: hoc primi Ordines jubent. Æquum est Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. Strateg. cap. 11. *Imperavitque ad ejus rei fidem Tribunis, & primis Ordinibus, & Centurionibus.* Denique Marcellinus noster in lib. 19. pag. 140. *Mortem Tribunis vetantibus primisque Ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliósque. * Ceterùm Lipsius in lib. 4. de Militia Rom. cap. 1. *Antepilanos* ait esse, quos antiqui Principes vocabant: eos fuisse veteres & exercitatos milites, qui in prima acie pugnabant: & differre ab Antesignanis, qui sunt Hastati, ut in ejusdem libri cap. 3. censet. At Salmasius in 2. epistola quam ad me misit, Antepilanos ab Ammiano dici ait eos, qui in prima acie pugnabant sine Antesignanis. (in quo opinioni nostræ favere videtur) Antesignanos porrò Ammiani ævo dictos esse, qui in prima acie certarent; qui in postrema, Postsignanos: ac totum exercitum divisum tunc fuisse in Antesignanos & Postsignanos. *

[b] VELUT INSOLUBILI MURO.] Sic Vegetius gravem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat*, inquit, *eos gravis armatura, quæ tanquam murus, ut ita dixerim, ferreus stabat.* & in lib. 3. cap. 14.

[c] UT ANTEDICTUS DOCUERAT PERFUGA.] De quo vide pag. 75. Porrò omnem hunc locum valde illustrat Libanius in Orat. citata: καὶ ἐδόκει δεῖν κέρας μὲν ἑκάτερον τοὺς ἱππέας ἔχειν, τὸ μέσον δὲ εἶναι τῶν ὁπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἐκ τούτων ἐν τῷ δεξιῷ περὶ τὸν βασιλέα. καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολεμίους λανθάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴασεν αὐτομόλων τινῶν κακία. Et paullo pòst: τοῖς βαρβάροις δὲ πάντα πεπυσμένοις τὸ μὲν ἀνδρειότερον τῆς φάλαγγος πρὸς τὸ κρεῖττον ἀντέταξαν. τῷ δεξιῷ δὲ κέρᾳ σύμμαχον ἔδωκαν λόχον ὃν ἔκρυψαν ὑπὸ ὀχετῷ μετεώρῳ, καλάμων πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑδρηλὸν τὸ χωρίον) τοὺς ἐνεδρεύοντας ἀποκρυπτόντων. Id est: *Ac visum quidem fuerat equites in utroque cornu locari oportere, pedites autem in medio: optimum vero quemque ex iis circa ipsum Cæsarem. Atque id quidem latere hostes debuerat: sed latere non sivit quorumdam perfugarum malitia.* Et paullo pòst: *Igitur barbari qui cuncta resciverant, omne exercitus robur dextro quod validissimum erat, cornu opposuere. Dextro autem cornu suo subsidiariam adjecerunt manum, quam sub aquaductu edito occultarunt, arundinibus densis (locus enim erat uliginosus) subsidentes occultantibus.*

[d] PRUDENTEM EX EQUO BELLATOREM.] Sic loquitur Hegesippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenii & ex equo prudens bellator.*

tum, hasta una manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem verò inter ipsos discriminum vertices, cùm nihil caveri solet præter id quod occurrit, humi occultè reptantem, latere forato jumenti, incautum rectorem præcipitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc itaque disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sævos Chnodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios Reges. Et Chnodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cujus vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum audax & fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor prœlii sperabatur immanis, equo spumante sublimior, erectus in jaculum formidandæ vastitatis, armorúmque nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & utilis præter ceteros ductor. Latus verò dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis juvenis, efficacia præcurrens ætatem: Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis quoad vixerat perfidissimi: ideo sic appellatus, quòd pater ejus diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctúsque Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi Reges numero quinque, [a] Regalésque decem, & Optimatum series magna, armatorúmque millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita. Jámque torvum concrepantibus tubis, Severus Dux Romanorum aciem dirigens lævam, cùm prope fossas armatorum refertas venisset, unde dispositum erat ut abditi repentè exorti cuncta turbarent, stetit impavidus: suspectiórque de obscuris, nec referre gradum, nec ulteriùs ire tentavit. Quo viso, animosus contra labores maximos Cæsar, ducentis equitibus sæptus, ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci discurrens verbis hortabatur. Et cùm alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioquin vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id affectasse, [b] quod sibi soli deberi

CONSTANTIUS Aug. Constantiò Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

[a] REGALESQUE DECEM.] Regales dicebantur Regum filii & agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum: *Inter Regem*, ait, *& Regalem hoc interest, quòd Regis puer, Regalis est; Rex, qui regnum regit.* Sic Eustathius in Iliad. 10. Astyanactem Hectoris filium *βασιλικὸν* appellat: & in Iliad. 8. Teucrum quoque *βασιλικὸν* fuisse dicit, ex Hesiona Priami sorore genitum. Lucianus de saltatione: *τὸ γὰρ ἐν τῷ πάντων βαρβάρων βασιλικόν τι*, &c. & Priscus in Historia Byzantina *τῶν βασιλικῶν παῖδας* passim nominat, id est, Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis usurpantur.

[b] QUOD SIBI SOLI DEBERI AUGUSTUS EXIST.] Constantius Aug. majestatis suæ studiosior, sibi soli licere putabat universum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Julianus qui Cæsar duntaxat, id est, revera Augusti minister & apparitor quidam erat, hoc sibi arrogare noluit. Circumiens ergo singulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. Qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus stans in tribunali, signis aquilísque circumdatus, stipatúsque Prætorianis cohortibus, exerto

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Augustus existimabat) cautior sui, hostium tela prætervolans, his & similibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat: *Advenit, ô socii, justum pugnandi jam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum: quod antehac arcessentes, arma inquietis motibus poscebatis.* Item cùm ad alios Postsignanos in acie locatos extrema venisset: *En*, inquit, *commilitones, diu speratus præstò est dies, compellens nos omnes elutis pristinis maculis Romanæ majestati reddere proprium decus. Hi sunt barbari, quos rabies & immodicus furor ad perniciem rerum suarum coëgit occurrere, nostris viribus opprimendos.* Alios itidem bellandi usu diutino callentes aptiùs ordinans, his exhortationibus adjuvabat: *Exsurgamus viri fortes; propellamus fortitudine congrua illisa nostris partibus probra: quæ contemplans, Cæsaris nomen cunctando suscepi.* Quoscumque autem pugnæ signum inconsultè poscentes, rupturósque imperium irrequietis motibus prævideret: *Quæso*, inquit, *ne hostes vertendos in fugam sequentes avidius, futuræ victoriæ gloriam violetis, neu quis ante necessitatem ultimam cedat. Nam fugituros procul dubio deseram: hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta.* Hæc aliáque in eumdem modum sæpius replicando, majorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: & subitò Alamannorum peditum fremitus indignationi mistus auditus est, unanimi conspiratione vociferantium, relictis equis secum oportere versari Regales: ne si quid contigisset adversum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chnodomarius jumento statim desiluit, & secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore victricem. Dato igitur ahenatorum accentu sollemniter signo, ad pugnandum utrimque magnis concursum est viribus. Propilabantur missilia, & properantes cito quàm considerato cursu Germani, teláque dextris explicantes, involavere nostrorum equitum turmas, frendentes immania: eorúmque ultra solitum sævientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam ex oculis furor: quos contra pertinax miles scutorum obicibus vertices tegens, ejectánsque gladios, vel tela concrispans mortem minitantia perterrebat. Cúmque in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmiùs pedes, frontem artissimis conserens parmis: erigebantur crassi pulveris nubes, varíque fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores, hostem propellere laborabant: sed destinatione nimia dexteræ dexteris miscebantur, & umbo trudebat umbonem:

brachio conspicitur cum hac Inscriptione: ADLOCUTIO. * Ita apud Dexippum Aurelianus milites alloqvitur. * Classico autem ad concionem convocabantur milites per cornicinem. Itaque Classicum signum Imperii rectè Vegetius appellat, quòd solum caneret Imperatore præsente. Et exempla passim occurrunt in libris Marcellini nostri.

cælúm-

cælúmque exsultantium cadentiúmque resonabat à vocibus magnis: & cùm cornu sinistrum altiùs gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia pepulisset, irétque in barbaros fremens, [a] equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt: dúmque primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prœlio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quòd dum ordinum restituitur series, cataphracti equites viso rectore suo leviter vulnerato, & consorte quodam per cervicem equi labentis pondere armorum oppresso, dilapsi quà quisque poterat, peditésque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibíque vicissim innixi stetissent immobiles. Igitur cùm equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, vidisset longiùs Cæsar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum signum Draconis, summitati hastæ longioris aptatum, [b] velut senectutis pandentis exuvias, stetit unius turmæ Tribunus, & pallore timoréque perculsus, ad aciem integrandam recurrit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem leniùs increpans Cæsar: *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortissimi? an ignoratis fugam, quæ salutem numquam reperit irriti, conatus stultitiam indicare? redeamus ad nostros, saltem gloriæ futuri participes, si eos pro Republica dimicantes* [c] *non relinquimus inconsultè*. Hæc reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi, imitatus [d] salvâ differentiâ veterem [e] Syllam: qui cùm contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prœlio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptóque & conjecto vexillo in par-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

[a] EQUITES NOSTRI CORNU TENENTES DEXTRUM.] Ἑξακοσίων ἱππέων ἴλην, sexcentorum equitum alam dicit Zosimus in lib. 3. ubi & pœnam addit, quam ipsis ob ignaviam Julianus inflixit. Ait enim indutos veste muliebri, per castra circumductos fuisse.

[b] VELUT SENECTUTIS PENDENTIS EXUVIAS.] Primus hunc locum corrupit P. Castellus, cùm in Editione Rom. perinde ut in Mss. omnibus legeretur *pandentis*, supple *Draconis*: & rectè Mar. Accursius eam scripturam in Editione sua restituit. Eleganter lacinias illas sericas draconum quæ ventis agitabantur, exuviis draconum comparat. Sed quod pandere ait exuvias, rationem non habet. Neque enim dracones & ceteri serpentes, animalia denique omnia quæ exuvias deponunt, eas pandere solent, sed positas abscondere, ac tum ex antris prodire: ut Virgil. canit in lib. 2. Æn.

Nunc positis novus exuviis, nitidúsque juventâ,
Lubrica convolvit sublato pectore terga.

quibus in versibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui sic ait:

Μαδ' ὅτε ῥικνῆεν φολίδων ἀπὸ γῆρας ἀμέρσας
Αψ' ἐλαφρίζων νεαρῇ κεχαρημένος ἥβῃ.

Hujusmodi senectutis exuvias Græci vocant γῆρας.

[c] NON RELINQUIMUS.] Negativam particulam quæ in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus.

[d] SALVA DIFFERENTIA.] Honestè id addi solet & verecundè, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cujusquam dignitati fiat injuria. Nos Galli dicere solemus *sine comparatione*. In codice tamen Valentino scriptum erat, *salvâ reverentiâ*, ut Loisellus [& P. Pithœus] ad oram libri sui adnotarat. Eâdem verecundiâ dixit Pollio in Claudio: *Ut sit omnibus clarum, Constantium & Augusta ipsum familia esse, & Augustos multos daturum. salvis Diocletiano & Maximiano Augg. & ejus fratre Galerio.* Antiqui autem dicere solebant, *pace tua*, vel *illius*; ut apud Petronium & Martialem alibíque occurrit.

[e] SYLLAM, QUI CUM CONTRA ARCHELAUM.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 8.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

tem hostilem, *Ite*, dixerat, *socii periculorum electi, & scitantibus ubi relictus sim Imperator, respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens.* Proinde Alamanni pulsis disjectísque equitibus nostris, primam aciem peditum incesserunt, eam abjecta resistendi animositate pulsuri. Sed postquam comminus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Bracati, usu prœliorum diuturno firmati, [a] eos jam gestu terrentes, barritum civere vel maximum: qui clamor ipso fervore certaminum à tenui susurro exoriens, paullatímque adulescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum: jaculorum deinde stridentium crebritate hinc inde convolante, pulvis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. Sed violentiâ iráque incompositi barbari in modum exarsère flammarum, [b] nexámque scutorum compagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorum adsiduis. Quo cognito, [c] opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Batavi venere cum Regibus: (formidabilis

[a] EXCIPIUNT EOS JAM GESTURIENTES.] Hunc locum sic corrupit Gelenius, inserta prima voce, quæ abest ab omnibus libris * Mss. * in quibus sic legitur: *Eos jam gestu terrentes*: quo quid apertius? Sic sanè in lib. 14. locutus est noster: *Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem, proximos jam gestu terrebat.* Solùm pro *ciere*, quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *civere*.

[b] NEXAMQUE SCUTORUM COMPAGEM.] De qua suprà dixit: *Et muniret latera sua firmiùs pedes, frontem artissimis conserens parmis.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. *Densata scutorum compage semet scientissimè præstruebant.* Hæc pugnandi forma testudo dicebatur. Unde addit hoc in loco Marcellinus: *Quæ nostros in modum testudinis tuebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari: una propriè dicta, cùm milites, in genua subsidentes scutis super capita clatis se protegunt, ita ut secundus ordo paullo emineat altiùs quàm primus, & tertius quàm secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Ejusmodi testudinem describit Livius lib. 44. & Polybius in Excerptis quæ nuper edidimus, pag. 306. Alterum testudinis genus est, cùm milites non jam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Livius in lib. x. *Galli*, inquit, *structis ante se scutis conferti stabant*: & paullo pòst testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. ν.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκει προθελύμνῳ·
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Dionys.

καὶ ὡς ὀλίγοι μαχηταὶ
Μαρμαίρω σακέεσσιν ἐπυργώσαντο χελώνην.
Ἔγχεϊ μὲν σακὸν ἶσχος ἐρείδετο, κεκλιμένῃ δὲ
Ἀσπὶς ὅλη προθέλυμνος ἀμοιβαδὶς ἀσπίδι γείτων
Στηριχθεῖσα, καὶ ἔνθεν λόφῳ λόφος.

Ubi hanc pugnandi formam à militibus χελώνην, id est, testudinem dici testatur. Græci Tactici συνασπισμὸν vocant. Sic Polybius pag. 328. Editionis Casauboni, ubi & συμφράττειν τοῖς ὅπλοις, pro eodem usurpat. Et Dio in lib. 40. pag. 130. ubi malè Xylander vertit, *in orbem pugnare*. Etsi enim in orbem pugnantes, necessariò testudinem, seu συνασπισμὸν facere debent; tamen ubi testudo fit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis φοῦλκον appellat. Josephus lib. 4. de bello Judaïco: συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ: quæ sic Hegesippus vertit: *Et sese in arma colligens consertis clypeis, cum paucis quos præsentes habebat, imperterritus stetit.*

[c] OPITULATUM CONTURMALIBUS SUIS BATAVI VENERE CUM REGIBUS.] Cluverius in libro 1. de Antiqua Germania capite 39. emendat: *Batavi venere cum Herulis.* Heruli quippe semper conjunguntur Batavis ab Ammiano Marcellino, & sub uno eodémque vexillo militasse ambos docet idem Marcellinus initio libri 27. In Notitia Imperii Occidentalis inter âuxilia Palatina numerantur *Heruli & Batavi* sub Magistro militum Præsentali, quos pedites fuisse videtur indicare Sidonius in Carmine 7. & cursu valuisse testatur. Verùm Mss. omnes habent: *Batavi venere cum Regibus*: & præter codi-

manus, extremæ necessitatis articulo circumventos, si juvisset fors, ereptura) torvúmque canentibus classicis, adultis viribus certabatur. Verùm Alamanni bellum acriter ineuntes, altiùs anhelabant, velut quodam furoris affectu opposita omnia deleturi. Spicula tamen verutáque missilia non cessabant, ferratæque arundines fundebantur: quamquam etiam comminus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati nondum effuso cruore, ad audendum [a] exertiùs consurgebant. Pares enim quodammodo coïvere cum paribus, Alamanni robusti & celsiores; [b] milites usu nimio dociles: illi feri & turbidi; hi quieti & cauti: animis isti fidentes; grandissimis illi corporibus freti. Resurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulsus loco Romanus: [c] lassatísque impressus genibus, lævum reflectens poplitem barbarus subsidebat, hostem ultro lacessens: quod indicium est obstinationis extremæ. Exsiluit itaque subitò ardens Optimatium globus, inter quos decernebant & Reges, & sequente vulgo ante alios agmina no-

cum auctoritatem, nihil temere mutandum censeo. Ait enim Marcellinus, Batavos & Reges accurrisse, *ad opitulandum conturmalibus suis*, id est, commilitonibus, qui densata scutorum compage in prima acie pugnantes, à Barbaris premebantur. *Reges* autem hoc loco nomen est numeri seu legionis, qui *Regii* dicuntur in Notitia Imperii loco citato. *

[a] Exerciti consurgebant.] In MSS. omnibus legitur *exercitus*. Unde conjici potest legendum esse, *exertiùs consurgebant*; aut sanè, *excitatiùs consurgebant*: ut in libro ultimo versus finem: *At cum armatis provinciales & Palatini ad obruendos eos excitatiùs consurgebant.*

[b] Milites usu nimio dociles.] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur * heic & alibi passim. * idque observavi non semel in libris Cornelii Taciti. Hinc intelligendus est locus Pollionis in Claudio, in quo vir doctissimus hæsit, ut ex ejus Notis apparet: *Factus miles barbarus, & colonus ex Gotho.* Id est, Barbarus factus est miles legionarius, & Gothus factus est incola agri Romani. [Sic à Procopio sæpe milites Romani absolutè vocantur στρατιῶται; & à Jordane similiter in libro de successione Regnorum *milites*. Gregorius quoque Turonicus Episcopus Romanos ab Imperatore Constantinopolitano in Hispaniam missos, & cum Gothis ibi bellum gerentes, nunc *Græcos*, nunc & *milites* appellat: eosdem Isidorus in Chronico raró *militem Romanum*, aut *Romanos*; sæpius simpliciter *milites* nuncupat; Johannes Biclarensis Abbas *milites* quoque. Gregorius Magnus exercitus Imperatoris in Italia Gothis primùm, deinde Langobardis oppositos, *milites* vocare consuevit: quos etiam Paullus in libri III. de gestis Langobardorum capite XVIII. & in libri IV. capite XXIX. *milites*; in libri II. capite XXVI. modò *milites*, modò *Græcos* appellat. Quod ad Barbaros attinet, observavi eos nec ab Ammiano Marcellino, nec à ceteris Historicis usquam *militum* appellatione designatos esse, nisi qui ad Imperatorem transiissent, & sacramento adstricti Romana signa sequerentur. Heic notandum est, Imperium Romanum Ammiano aliisque Historicis sæpe *Rempublicam* absoluté nuncupari, & exercitum Romanum, *exercitum Reipublicæ*. Sic Marius in Chronico non semel loquitur. Sic Gregorius Turonicus Episcopus loquitur in libri VI. capite XXX. & in libri X. capite II. & Imperium Romanum *Reipublicæ* nudo nomine designat. Romanus Patricius in Epistola ad Childebertum Francorum Regem quater *sanctam Rempublicam*; Mauricius Aug. in Epistola ad eumdem *sacratissimam Remp.* Gregorius PP. Magnus *Christianam Rempublicam*; Jordanes quoque de successione Regnorum & Johannes Abbas Biclarensis in Chronico *Rempublicam* non semel pro Imperio Romano usurpant: uti Procopius in libro III. de bello Gothico πολιτείαν, id est, Rempublicam.]

[c] Lassatisque impressu genibus.] Sic Gelenio placuit. In Editione Romana legitur, *lassatis atque impressis genibus*. In Regio autem codice [& Colbertino] * ac Tolosano, * *lassatisque impressis genibus*: quod magis probo: nisi malis *impressus*; ut apud Statium in lib. 6.

humique
Pressus utroque genu, collecto sanguine discum

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

ſtrorum irrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque [a] Primanorum legionem pervenit, locatam in medio, (quæ confirmatio [b] Caſtra Prætoria dictitatur.) ubi denſior & ordinibus frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prœlium majore ſpiritu repetivit: & vulneribus declinandis intentus, ſeque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera, quæ nudabat ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem. Sed continuata ſerie peremptorum, quos Romanus jam fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditóque occumbentium gemitu crebro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot ærumnis, & ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant: ut è mediis ſævientis pelagi fluctibus, quocumque avexerit ventus, ejici [c] nautici properant & vectores: quod voti magis quàm ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet tunc præſens. Aderátque propitiati numinis arbitrium clemens: & ſecans terga cedentium miles, cùm interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris [d] tela eorum vitalibus immergebat: nec quiſquam vulnerantium ſanguine iram explevit, nec ſatiavit cæde multiplici dexteram, vel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Jacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis com-

Ipſe ſuper ſeſe rotat, atque in nubila condit.

Sic Marcellinus noſter in hujus prœlii deſcriptione ſuprà dixit: *Et obnixi genibus quidam barbari, peritiſſimi bellatores, hoſtem propellere laborabant.* Cornelius Nepos in Chabria: *Fugatus*, inquit, *jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixóque genu ſcuto projectáque haſta impetum excipere hoſtium docuit.* Denique Livius in lib. 6. *Sed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.*

[a] Primanorum legionem.] Primani ſub Magiſtro militum Præſentali inter Palatinas legiones recenſentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis: quia ſcilicet in Orientem tranſlati fuerant, tunc cùm Valentinianus cum fratre legiones partitus eſt, aut alio quo caſu. In Editione Rom. *Primariorum* legitur, [& in codice Colbertino] * Toloſanóque *: & ſic in codice Regio ſuperſcriptum eſt. In Notitia quoque Imperii Mſ. habetur *Primarii.*

[b] Caſtra Prætoria dictitatur.] Fortè quia Imperator, quoties in exercitu eſt, eò in loco quaſi tutiore conſiſtere ſolet: ut patet ex lib. 24. initio, * & ex lib. 27. Prætorium erat in medio caſtrorum, ut docet Polybius in lib. vi. & ex eo Salmaſius in Solinum pag. 671. Hinc in exercitu media acies vocabatur *Caſtra Prætoria.* *

[c] Nautici properant vectores.] Codex Regius [& Colbertinus] Editióque Romana ſic habent ſcriptum: *Nautici properante victores.* Unde non dubito quin legendum ſit: *Ut è mediis ſævientis pelagi fluctibus ejici nautici properant & vectores.* Vectores ſunt epibatæ, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici verò ſunt nautæ: ut in lib. 15. *Ne imitari videar deſides nauticos, attrita lintea quæ licuit parari ſecuriùs, inter fluctus reſarcire coactos.* * & in libro 14. pag. 4. Sic etiam loquitur Oroſius in lib. 4. capite 19. Quæ quidem loquendi forma Græcanica eſt. Græci enim ejuſmodi adjectivis delectantur, & ναυτικοὶ dicunt pro ναῦται, & τεκτονικοὶ & χειρικοὶ pro fabris & pictoribus, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 27. & νομικοὶ pro Juriſperitis, ut occurrit apud Artemidorum in libro 4. Sic etiam φανταστικοὶ uſurpant pro φαντάσται, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 32. eodem planè modo quo Marcellinus *militares* pro militibus ſæpiſſime ponit. Denique ἰατρικοὶ pro medicis dixit Porphyrius in Vita Plotini. Vide Leopardum in libr. 12. cap. 3. *

[d] Tela eorum vitalibus immergebat.] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latinè, tela ſua, * aut tela ipſorum *: Græcorum more, qui αὐτῶν indifferenter uſurpant: τὰ αὐτῶν βέλη.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

pendio postulantes: alii semineces labente jam spiritu, lucis usuram oculis morientibus inquirebant: quorumdam capita discissa trabalibus telis, & pendentia jugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorum cruore lapsi, intactis ferro corporibus, acervis superruentium obruti necabantur. Quæ ubi satis evenere prosperrimè, validiùs instante victore, acumina densis ictibus hebescebant, splendentésque galeæ sub pedibus volvebantur, & scuta: ultimo denique trudente discrimine barbari, cùm elati cadaverum aggeres exitus impedirent, ad subsidia fluminis petivere, quæ sola restabant, eorum terga jam perstringentis. Et quia [a] cursu sub armis concito fugientes miles indefessus urgebat: quidam nandi peritiâ eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus commiserunt. Quâ causâ celeri corde futura prævidens Cæsar, cum Tribunis & Ducibus clamore objurgatorio prohibebat, ne hostem avidiùs sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret verticosis. Unde id observatum est, ut marginibus insistentes confoderent telorum varietate Germanos: quorum si quem morti velocitas subtraxisset, jacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. Et velut in quodam theatrali spectaculo aulæis miranda monstrantibus, multa licebat jam sine metu videre: nandi strenuis quosdam nescios adhærentes; fluitantes alios, cùm expeditioribus linquerentur ut stipites; & velut luctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus involutos; nonnullos clypeis vectos, præruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina pervenire. Spumans denique cruore barbarico decolor alveus insueta stupebat augmenta. Dum hæc aguntur, Rex Chnodomarius repertâ copiâ discedendi, lapsus per funerum strues, cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ [b] prope Tribuncos &

[a] Cursu ab armis concito.] Longè elegantiùs in codice Regio [& Colbertino:] *Cursu sub armis concito.* Atque ita Editio Rom. & Aug. & Basil. Ut mirer quis vulgatæ Lindenbrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita ut edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, & postremò Imp. in lege 1. quibus equorum usus.

[b] Prope Tribuncos et Concordiam.] Concordia prope Brocomagum in Triboccis sita erat, ut docet Itinerarium Antonini. * Cluverius in capite 12. lib. 2. corrigit: *Prope Triboccos & Concordiam munimentum Romanum.* Ait enim fieri non potuisse, ut castra Chonodomarii vel Chnodomarii prope duo Romana munimenta essent: alioquin nimis vasta & ampla fuissent. Sed hæc ratio nulla, vel certè levissima est. Quid enim? si castra Chnodomarii æqualiter distabant à duobus hisce Romanis munimentis; nonne dici poterant prope utraque posita esse? Accedit, quòd emendatio illa, *prope Triboccos*, ferri non potest. Nam Tribocci, vel potiùs Triboci nomen populi est, non autem loci. Sed neque ei assentior, quum dicit, *castra* ea Chnodomarii Regis, esse ipsum vallum barbaricum seu castra omnium Alamannorum: neque enim dubito, quin diversa sint. Quippe Chnodomarius antequam copias suas cum ceteris Regibus Alamannis conjunxisset, castra ipse seorsum posuerat prope Tribuncos & Concordiam: deinde fugato Barbatione, cum ceteris popularibus copias suas junxit, & prope Argentoratum unà cum eis castra collocavit: ut testis est Marcellinus. Castra ergo Alamannorum reliquorum prope Argentoratum fuere; Chnodomarii *prope Tribuncos*, vel (ut in codice Regio & in Colbertino legitur) *prope Tribunos.* Ex quibus refellitur alius error

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut adſcenſis navigiis, dudum paratis ad caſus ancipites, [a] in ſecretis ſe ſeceſſibus amandaret. Et quia nonniſi Rheno tranſito ad tentoria ſua poterat pervenire, vultum ne agnoſceretur operiens, ſenſim retulit pedem. Cúmque propinquaret jam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens ut tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt evolutus: & confeſtim licèt obeſo corpore gravior, ad ſubſidium vicini collis evaſit: quem agnitum (nec enim potuit celare qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum Tribuno ſecuta, armis circumdatum aggerem nemoroſum cautiùs obſidebat, perrumpere verita ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit, ſolus egreſſus: [b] comitéſque ejus ducenti numero, & tres amici junctiſſimi, flagitium arbitrati poſt Regem vivere, vel pro Rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos. Utque nativo more ſunt barbari humiles in adverſis, diſparéſque in ſecundis: ſervus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam: immenſum quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubréſque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæva. Quibus ita favore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum jam diem, occinente liticine revocatus invictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat, [c] ſcutorúmque ordine mul-

Cluverii, qui hanc pugnam Argentoratenſem ait eſſe dictam, non quòd ſub ipſis Argentorati mœnibus pugnata ſit, ſed quòd notiſſima ejus tractus urbs eſſet Argentoratum, quæ tamen XV. millibus inde aberat. Putavit ergo prope Concordiam eſſe pugnatum infra Argentoratum: quod falſum eſt. Alamanni enim cùm Barbationis exercitum fugâſſent adusque Rauracos, inde reverſi, junctis cum popularibus copiis in Argentoratenſibus campis conſtitere, qui ſunt inter Argentuariam & Argentoratum. Unde Victoris Epitome *in Argentoratenſibus campis* à Juliano Cæſ. pugnatum eſſe refert; * [& Ammianus ipſe initio libri 17. eam *Argentoratenſem pugnam* diſertè appellat, & in lib. 15. *Argentoratum Barbaricis cladibus notam* ob id nuncupat: in libro 17. tres Reges memorat, *qui miſere victis apud Argentoratum auxilia:* & in lib. 20. de prœlio iſto loquens, *prope Argentoratum illuxiſſe illam beatiſſimam diem* ait. Eutropius in libro X. ſcribit, à Juliano Cæſ. *apud Argentoratum ingentes Alamannorum copias exſtinctas eſſe.*]

[a] IN SECRETIS SECESSIBUS EVADERET.] Ita correxit Gelenius, cùm antea legeretur in cunctis Editionibus *emendaret*. In Regio codice ſcriptum eſt *demandaret*. Unde facile erat veram ſcripturam elicere, præſertim cùm Marcellino noſtro familiaris ſit hæc locutio, ut in libro 25. & alibi.

* [b] COMITESQUE EJUS DUCENTI.] Paullo antè *ſatellites* vocavit, ut notat Cluverius in capite 48. Germaniæ antiquæ. Infrà quoque in libro XXI. *comites* appellantur; in libro XXIX. & XXXI. *ſatellites* dicuntur, uti ab Hieronymo in Micheam pag. 341. & à Procopio in libro 2. Vandalicorum pag. 161. Sed non probo, quod Cluverius ibidem ſcribit, Romanos nomina illa *Ducum & Comitum* à Germanis, qui in Palatio Cæſarum militabant, hauſiſſe. Germani enim potiùs ea vocabula dignitatum à Romanis hauſerunt, cùm ſint merè Latina. *

[c] SCUTORUMQUE ORDINE MULTIPLICATO VALLATUS.] Munitio caſtrorum fiebat olim generibus quinque: foſſa, vallo, cervulo, aggere, & agminibus. Quoties cervuli deerant, & erat locus ſuſpectior, agminibus ſeu armorum ordinibus quatuor caſtra muniebant, ut per ſingulos ordines vigiliæ ordine ponerentur: & equites alterna vice caſtra circuibant. Si in pacato caſtra eſſent, unus ordo armorum ſufficiebat, vigiliæ rariores ponebantur, ut ſcribit Hyginus in Gromatico. * Idem etiam in obſidionibus urbium fiebat, ut dicemus ad librum 21. Sed Lipſius in libri V. de militia

tiplicato vallatus, victu fruebatur & somno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL & III. rectores verò IV. Bainobaudes Cornutorum Tribunus, adæquè Laipso, & Innocentius Cataphractarios ducens, & vacans quidam Tribunus, cujus non suppetit nomen: ex Alamannis verò [a] sex millia corporum inventa sunt in campo constrata, & inæstimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur. Tunc Julianus, ut erat fortuna sui spectatior, meritísque magis quàm imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantiùs milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci velle jurando confirmans. Et ut augeret eventus secundi lætitiam, [b] concilio Chnodomarium jussit sibi offerri: qui primò curvatus, deinde humi simpliciter fusus, [c] gentilíque prece veniam poscens, bono animo esse est jussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, missúsque exinde Romam, in Castris Peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo veterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis eventu, in palatio Constantii quidam Julianum culpantes, ut Princeps ipse delectaretur, [d] inrisivè [e] Victorinum ideo nominabant, quòd verecundè refe-

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

cap. 6. hos scutorum ordines, quorum heic & alibi meminit Marcellinus, reipsa seriem fuisse scutorum existimat humi depositorum, ridiculo & puerili errore.*

[a] SEX MILLIA CORPORUM.] At Zosimus plus æquo Juliani gloriæ studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constrata, totidémque vi fluminis consumpta: quod est falsissimum, cùm ante hanc pugnam XXXV. dumtaxat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, ut Marcellinus noster testatus est suprà; seu XXX. millia, ut ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis: ϗ ἐκαλύπτετο μὲν τὸ πεδίον ἑξακισχιλίοις νεκροῖς. ἐκρύπτετο δὲ ὁ ῥοῦς τοῖς ἀπειρίᾳ τῇ τῶν ἀποπνιγέντων. Sic enim supplemus cum Libanii locum ex Ms. codice. Nam in vulgatis exemplaribus numerus occisorum deest. Quæ cùm ita sint, pæne adducor, ut credam in Zosimo legendum: ἓξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιάδων ἀποκειμένων, &c. non μυριάδων. Contigit autem insignis hæc Juliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio IX. & Juliano II. Coss. anno Domini 357.* In Ms. Regio [& in Colbertino,] *sex aliis milia corporum*, legitur, vel *alus*.*

[b] CONCILIO CHNODOMARIUM JUSSIT OFFERRI.] In codice Regio scriptum est: *Concilio........ mus speciare Chnodomarium sibi jussit offerri*: & sic ferè in Ms. Florentino legi testatus est Lindenbrogius. [In Colbert. legitur: *Concilio.... musspeciare Chnodomarium sibi jussit offerri.*] Unde conjici potest, ita à Marcellino scriptum fuisse: *Concilio convocato captivos omnes, specialiter Cnodomarium sibi jussit offerri.* In exemplari Regio Cnodomarius ubique scribitur, prætetquàm uno aut altero in loco. Julianus in Epist. ad Athenienses χνοδομάριον vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Mss.

[c] GENTILIQUE PACE VENIAM POSCENS.] Emendandum esse existimavi, *gentili prece*; quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini: sed locus in præsenti non succurrit.

[d] INJURIISSIME VICTORINUM.] Sic primus excudi jussit Gelenius, ex conjectura, ut opinari datur. Nam in Ms. Flor. legitur, *inurisme*. Ego verò cùm in codice Regio * Tolosanóque, * [& Colbertino] reperissem scriptum *inurisive*, unâ litterâ expunctâ legendum esse putavi *inrisivè*. In Editione certè Rom. legitur,.... *sive Victorinum*.

[e] QUIDAM JULIANUM INRISIVE VICTORINUM NOMINABANT, QUOD SUPERATOS INDICABAT SÆPE GERMANOS.] Sic iidem Aulici adulatores in Palatio Constantii de Juliano dictitabant: *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo*: ut Ammianus in lib. XVII. tradit. Victorinus autem, strenuus admodum ac belli scientiâ clarus, post Postumum atque Lollianum Tyrannos imperavit in Galliis principatu Gallieni Aug. ac multas ex Alamannis & Francis ceterisque Germanis victorias tulit: itaut ob id maximè Julianus

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

rens, quoties imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Interque exaggerationem inanium laudum, ostentationémque apertè lucentium, inflabant ex usu Imperatorem suopte ingenio nimium, quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, [a] felicibus ejus auspiciis adsignantes. Quocirca magniloquentiâ elatus adulatorum, [b] tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum, cùm gestis non adfuisset, & dimicasse, & vicisse, & supplices Reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si verbi gratiâ eo agente tunc in Italia, dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla ejus mentione per textum lon-

Alamannorum & Francorum victor, ei comparari potuerit. Julianum porrò Aulici in comitatu Coustantii per ludibrium *Victorinum* quidem à victoriis suis Germanicis appellitabaut: sed præterea hoc uomine tacitè significabant metuendum cavendúmque esse, ne sicuti sub Gallieno Victorinus fecerat, Julianus quandoque à Constantio auctore suo deficeret, ac Galliarum Imperium occuparet.]

[a] FELICIBUS EJUS AUSPICIIS ADSIGNABANT.] Non omnino absque jure, ut ait Aurelius Victor: cujus hæc sunt verba, ubi de Juliani Cæsaris rebus gestis loquitur: *Quæ quamquam in ejus fortuna, Principis tamen & consilio accidere. Quod adeo præstat, ut Tiberius Galeriúsque subjecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minùs paria experti sint.* [Quæ sic emendanda censeo: *Quæ quamquam vi ejus, fortunâ Principis tamen & consilio accidêre:* id est, quæ licèt virtute ac industria Juliani Cæsaris acciderint: tamen fortunæ, felicitati, atque consiliis Coustantii Aug. sunt adscribenda.]

[b] TUNC ET DEINDE EDICTIS PROPOSITIS ARROGANTER SATIS MULTA MENTIEBATUR, SE SOLUM, CUM GESTIS NON ADFUISSET, ET DIMICASSE, ET VICISSE, ET SUPPLICES REGES GENTIUM EREXISSE ALIQUOTIES SCRIBENS, &c.] Nimius quidem fortitan in affectatione laudis & in jactatione sui fuit Constantius Aug. non ideo tamen à Marcellino tantopere in gratiam Juliani debuit irrideri: cùm Aurelius Victor, scriptor æqualis, de hac ipsa re scribens, Juliani Cæsaris ex Alamannis victorias captósque eorum Reges, *virtuti quidem ejus, fortunæ autem & consiliis Constantii Principis assignet*, uti docent verba Victoris suprà laudata. Imperatores tum Cæsares suos pro Ducibus suis, ac pæne etiam pro Apparitoribus habere consueverant, sicut ipsemet Marcellinus indicat, de Gallo & Juliano Cæsaribus loquens. Quis autem miretur, Imperatorem aut Regem Ducum suorum victorias sibi vindicare, ipsius auspiciis atque consiliis, militum ipsius manibus relatas? Juliano Cæsare in Galliis pugnante cum Germanis, aberat quidem Constantius corpore; sed aderat animo, aderat consiliis suis, suis auspiciis ac initiis, imperio suo. Per milites ejus stipendio conductos res gerebatur: in signis atque vexillis imago ejus præferebatur: idem advecto undique ex provinciis suis commeatu pascebat exercitum: itaut qui hæc cuncta animadverterit, negare vix possit Imperatorem fuisse præsentem: *A vobis proficiscitur, etiam quod per alios administratur: in omnibus pulcherrimis rebus, etiam quæ aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit; tu tribuis effectum:* ut ait Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto. Marcus Aurelius Antoninus Britannos, inprimis Brigantes, per Lollium Urbicum Legatum vicit, & magna finium parte multavit: & tamen in Panegyrico, quem Eumenius Constantio Cæsari dixit, de Britannica ista Antonini victoria hæc reperio: *Fronto Rom. eloquentiæ alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret, quamvis ille in ipso Urbis Palatio residens, alteri gerendi ejus mandasset auspicium: veluti longæ navis gubernaculis præsidentem, totius velificationis & cursus gloriam meruisse testatus est.* Quinetiam observo, nonnumquam quæ Reges ac Imperatores per legatos suos ducesve gessere, ipsorummet Regum ac Imperatorum *ductu gesta* dici: quasi ipsi exercitus suos duxerint, ipsi bellis suis ac prœliis præsentes interfuerint. Certè Q. Curtius initio libri v. de Alexandro Darium victum insequente, & de ejus absentis in Græcia Thraciáque victoriis sic loquitur: *Quæ interim ductu imperioque Alexandri vel in Græcia, vel in Illyriis & Thracia gesta sunt, si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ, &c.* Augustus Cæsar omnia externa bella, excepto Dalmatico atque Cantabrico, per legatos administravit, si Suetonio creditur; ac in primis

gissimum

gissimum factâ, [a] laureatas litteras ad provinciarum damna mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui jactatione significans. Exstant denique ejus edicta [b] in tabulariis Principis publicis condita..............delata narrandi, extollendíque semet in cælum. ab Argentorato cùm pugnaretur mansione quadragesima disparatus, describens prœlium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & Barbaros fugasse præcipites, sibíque oblatum falsò indicat Chnodomarium; (proh rerum indignitas!) super Juliani gloriosis actibus conticescens: quos sepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Alpes feris nationibus celebres absens perdomuit. Nihilominus tamen Inscriptionem refert Plinius in lib. III. capite XIX. in qua *ejus ductu auspiciisque gentes Alpinæ omnes sub Imperium populi Rom. esse redacta* dicuntur, ac suis quæque nominibus appellantur.]

[a] LAUREATAS LITTERAS AD PROVINC. SIGNA MITTEBAT.] Rectè in Editione Rom. perinde ac in Mss. omnibus legitur, *ad provinciarum damna.* Quanto damno provincialibus hæ fuerint litteræ, satis docet Salvianus in lib. 5. & titulus totus in Codice Theod. ne quid publicæ lætitiæ nuntii ex descriptione, vel ab invitis accipiant. Verba Salviani sunt hæc: *Veniunt plerumque novi nuntii, novi epistularii à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, nova indictiones: decernunt potentes, quod solvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miserorum.* * Quare Chrysostomus in comparatione Regis & Monachi ait, Reges subditorum damno & vincere & vinci, eorúmque victorias plus ferè subjectis graves esse, quàm clades, eo quòd plus inde licentiæ accedit militi, plus etiam Imperatori. * Accedit testimonium Libanii ex Orat. pro Aristophane Corinthio pag. 213. cujus verba facere non possum, quin hîc adscribam: καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιδείξει τοῦτον ἢ ἐπιμελητὴν ὁδῶν, ἢ ἄγγελον ὑπάτων, ἢ νίκης μηνυτὴν, οὐδ' ἄλλο τι τοιούτων ὑπηρετηκότα, ἃ ταῖς μὲν πόλεσιν ἀπώλλυεν, τοὺς δὲ διακόνους μετ' ἁμαξῶν χρυσὸν ἀγούσας ἀπέπεμψε. *Neque quisquam ostendet hunc aut limitis inspiciendi, aut Consulum nuntiandorum, aut indicanda victoria, aut aliorum similium ministerio functum esse: quæ omnia civitatibus quidem perniciem creabant, ipsos verò ministros cum curribus auro onustis dimittebant.* Loquitur de Aristophane, qui fuerat Agens in rebus. * Ad quorum Scholam hæc ministeria pertinebant. Porrò hæ laureatæ litteræ, simul atque acceptæ fuerant in provinciis, statim publicè recitabantur in Theatro, adstantibus Honoratis, Decurionibus & plebeiis, idque summo cum silentio ac reverentia: ut testatur Chrysostomus Homiliâ xx. in Matthæum: ubi inter cetera quum ait: καὶ τὰ ἐπινίκια ταῦτα ἃ τὰ γράμματα εὐαγγελίζεται, πολλῶν τῶν ἐν τῇ γῇ θρηνωδίστερα; manifestè ad laureatas litteras alludit, quibus victoriæ Principum nuntiabantur: idque ex sequentibus magis etiam apparet, licèt interpres aliter intellexisse videatur. *

[b] IN TABULARIIS PR. PUBLICIS CONDIGNE SCRIPTIS.] Hunc locum prout in Regio codice legebatur, excudendum curavi, explosâ conjecturâ P. Castelli, quâ nihil absurdius. [In Ms. Colbert. legitur *dicta* pro *edicta*, item *extollendóque.*] Quòd si conjecturæ locus esset, sic ferè scriptum à Marcellino fuisse existimarem: *Exstant denique ejus Principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitiosè delata narrando, extollendóque semet in cælum, ab Argentorato, &c.*

Explicit Liber XVI.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVII. continentur.

CAPUT I. *Julianus C. transito Rheno Alamannorum vicos diripit ac incendit: ibi munimentum Trajani reparat, & decimestres indutias Barbaris concedit.*

C. II. *Julianus Cæsar* DC. *Francos Germaniam II. vastantes obsidet, & ad deditionem fame compellit.*

C. III. *Julianus Cæsar Gallos tributis oppressos levare conatur.*

C. IV. *Jussu Constantii Aug. obeliscus Romæ in Circo Maximo subrectus constituitur: & de obeliscis, ac de notis hieroglyphicis.*

C. V. *Constantius A. & Sapor Persarum Rex frustra de pace per litteras & legatos agunt.*

C. VI. *Juthungi, gens Alamannica, in Rætiis quas populabantur, à Romanis cæsi fugatíque.*

C. VII. *Nicomedia terræmotu prostrata: & quot modis terra quatiatur.*

C. VIII. *Julianus C. Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamavorum alios cædit, alios capit, reliquis pacem tribuit.*

C. IX. *Julianus C. tria munimenta ad Mosam, eversa à Barbaris instaurat, & à milite famem patiente probris ac minis incessitur.*

C. X. *Suomarius & Hortarius Alamannorum Reges, captivis redditis, ab Juliano Cæsare pacem impetrant.*

C. XI. *Julianus Cæsar, post res in Gallia bene gestas, in aula Constantii Aug. ab invidis deridetur, segnisque & timidus appellatur.*

C. XII. *Constantius A. Sarmatas dominos olim, tum exsules, & Quados, Pannoniarum & Mœsiæ vastatores, ad obsides dandos & captivos reddendos compellit: atque exsulibus Sarmatis, in libertatem avitasque sedes restitutis, Regem imponit.*

C. XIII. *Constantius Aug. Limigantes Sarmatas servos, post magnam ipsorum cædem factam, cogit sedibus suis emigrare, ac milites suos alloquitur.*

C. XIV. *Romani Legati de pace, re infecta revertuntur ex Perside, Sapore Armeniam & Mesopotamiam repetente.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

CAPUT I.

Ac rerum, quas jam digessimus, varietate ita conclusa, martius juvenis Rheno post Argentoratensem pugnam otiose fluente securus, sollicitusque ne diræ volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit: absolutisque legatis, quos ante certamen superba quædam portasse prædiximus, ad Tres-tabernas revertit. Unde cum captivis omnibus prædam Mediomatricos, servandam ad reditum usque suum, duci præcepit: & petiturus ipse Mogontiacum, ut ponte compacto transgressus, in suis requireret barbaros, cùm nullum reliquisset in nostris, refragante vetabatur exercitu: verùm facundia jucunditatéque sermonum allectum, in voluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operæ conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quàm militi, sicut perspicue contigit, assuetum. [a] Móxque ad locum prædictum est ventum, flumine pontibus constratis transmisso, occupavere terras hostiles. At barbari præstricti negotii magnitudine, qui se in tranquillo positos otio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio quid fortunis suis immineret anxie cogitantes, simulata pacis petitione, ut primæ vertiginis impetum declinarent, misere legatos cum verbis compositis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertúmque quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent. Quibus clara fide compertis, Cæsar prima noctis quiete navigiis modicis & velocibus octingentos imposuit milites: [b] ea re ut vi ingenti sursumversum decurso egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita disposito, Solis primo exortu visis per montium vertices barbaris, ad celsiora ducebatur alacrior miles: nullóque invento, (hoc siquidem opinati discessere confestim) eminus ingentia fumi volumina visebantur, indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque desertis insidiis, quas per arta loca & latebrosa struxerant nostris, trans Menum nomine fluvium ad opitulandum suis necessitudinibus avolarunt. Ut enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum nostrorum accursu, inde na-

* [a] MOXQUE UT AD LOCUM PRÆDICTUM EST VENTUM.] Scribe ex Editione Rom. & ex Ms. Regio [ac Colbertino:] *Móxque ad locum prædictum est ventum*; ut libro XIV. pag. 25. & libro XVI. pag. 64. Sic in Gestis purgationis Cæciliani & Felicis pag. 14. & pag. 22. Sed & Marcellinus Comes in Chronico Lucio Consule, necnon Paullo & Musciano Coss. ita loquitur; ita & Commodianus.*

[b] EORUM VIGINTI SURSUMVERSUS.] Cùm hæc sensu omni careant, sic legenda esse existimamus: *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (supple Rheno) *egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

vigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, evadendi subsidium velox locorum invenere prudentes: quorum digressu miles liberè gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractísque captivis, domicilia cuncta curatiùs ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat. Emensáque æstimatione decimi lapidis, cùm * prope silvam venisset squalore tenebrarum horrendam, stetit diu cunctando, indicio perfugæ doctus, per subterranea quædam occulta fossásque multifidas latere plurimos, ubi habile visum fuerit erupturos. Ausi tamen omnes accedere fidentissimè, ilicibus incisis & fraxinis, roboréque abietum magno semitas invenere constratas. Ideóque gradientes cautiùs retrò, non nisi per amfractus longos & asperos ultra progredi posse, vix indignationem capientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris urente sævitia, cum discriminibus ultimis laborabatur incassum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus superfusæ nives opplevere montes simul & campos) opus arreptum est memorabile. Et dum nullus obsisteret, munimentum quod in Alamannorum solo conditum Trajanus suo nomine voluit appellari, dudum violentiùs oppugnatum, tumultuario studio reparatum est: locatísque ibi pro tempore defensoribus, ex Barbarorum visceribus alimenta congesta sunt. Quæ illi maturata ad suam perniciem contemplantes, metúque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate suprema petiere missis oratoribus pacem: quam Cæsar omni consiliorum via firmata, causatus verisimilia plurima, per decem mensium tribuit intervallum: id nimirum sollerti colligens mente, quòd castra, supra quàm optari potuit occupata sine obstaculo, tormentis muralibus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immanissimi Reges venerunt, tandem aliquando jam trepidi, ex his qui misere victis apud Argentoratum auxilia, jurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, sed fœdera ad præstitutum usque diem, quia id nostris placuerat, cum munimento servaturos intacto, frugésque portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, sed dispendiis rei Romanæ peracto levissimis, ut faustus Cæsar exsultabat & felix: credíque obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique fecisse fingentibus, quòd oppetere dimicando gloriosè magis optabat, quàm damnatorum sorte, sicut sperabant, ut frater Gallus occidi: ni pari proposito post excessum quoque Constantii actibus mirandis inclaruisset.

* PROPE SILVAM VENISSET.] Hercyniam silvam videtur eam vocare Zosimus in lib. 3. & Julianus Aug. apud Suidam in voce χῶμα. * Hodie *der Spessard* dicitur, pars quondam silvæ Hercyniæ, éstque in læva Mœni ripa, haud procul à Confluentibus Rheni & Mosellæ, ut ait Cluverius in cap. 7. libri 3. *

Quibus, ut in tali re, compoſitis firmiter, ad ſedes revertens hibernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Severus Magiſter equitum per Agrippinam petens & Juliacum, [a] Francorum validiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea claruit, vacua præſidiis loca vaſtantes offendit: hac opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quòd Cæſare in Alamannorum ſeceſſibus occupato, nulloque vetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati. Sed metu jam reverſi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita ſunt, occupatis, ſe quoad fieri poterat tuebantur. Hac Julianus rei novitate perculſus, & conjiciens quorſum erumperet, ſi iiſdem tranſiſſet intactis, retento milite circumvallare diſpoſuit. [b] ..... Moſa fluvius præterlambit, & aduſque quartum & quinquageſimum diem, Decembri ſcilicet & Januario menſe, obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Cæſar, ne obſervata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent, quotidie à Sole in veſperam flexo aduſque lucis principium, luſoriis navibus diſcurrere flumen ultrò citróque milites ordinavit, ut cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendum quopiam facilè perveniret. Hócque commento, inedia, & vigiliis, & deſperatione poſtrema laſſati, ſponte ſe propria dederunt: ſtatímque ad comitatum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egreſſa, cùm captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa repedavit ad ſua: híſque perfectis acturus hiemem revertit Pariſios Cæſar.

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

CAPUT II.

Quia igitur plurimæ gentes vi majore collaturæ capita ſperabantur, dubia bellorum conjectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dúmque per indutias licèt negotioſas & breves ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſavit. Cúmque Florentius Præfectus Prætorio cuncta permenſus, ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet, [c] ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, animam priùs

CAPUT III.

[a] FRANCORUM VAL. CUNEOS IN SEXCENTIS VELITIS.] Mille dicit Libanius in Orat. funebri his verbis: ἀλλ' ἐν χειμῶνι μέσῳ τοῦτο μὲν Φράγκων χίλιοι, οἷς ταυτὸν ἐς ἡδονὴν χιών τε καὶ ἄνθη, κώμας τινὰς πορθοῦντες, ὧν ἐν μέσῳ φρούριον ἔρημον, περισχεθέντες καὶ κατακλεισθέντες εἰς τοῦτο, λιμῷ λαβὼν ἔπεμψε δεδεμένους τῷ μείζονι. Id eſt: *Sed adulta jam hieme Franci numero mille, quibus nives perinde voluptati ſunt ac flores, vaſtatis aliquot vicis, quorum in medio caſtrum erat deſertum, circumſeſſi à Juliano, & in illud caſtrum incluſi ſunt. Eóſque cùm fame ad deditionem coëgiſſet, vinctos ad Auguſtum miſit.* Addit deinde Libanius, Conſtantium hos barbaros Juliani munus ad ſe miſſum videri noluiſſe, eóſque ſuis legionibus miſcuiſſe.

[b] CASTELLUM OPIDUM QUOD.] Tria hæc verba Caſtellus ex ingenio ſupplevit, cùm in Editione Rom. vacuum ſpatium eſſet relictum, perinde ut in Regio codice, * Toloſ. * [& Colbertino.] Libanius in loco ſuprà laudato φρούριον ἔρημον appellat. Caſtellum quidem Menapiorum memorat Ptolemæus juxta Moſam: hodie *Keſſel* vocant. Sed ita à Marcellino ſcriptum fuiſſe, vix poſſum in animum meum inducere.

[c] EX CONQUISITIS SE SUPPLERE FIRMARET.] Tria ſunt genera penſitationum: canonis, oblationis, indictionis, ut notat Aſconius in 3. Verrinam. Et canon quidem ſeu *canonici tituli*, ut in lege 36.

Constantius Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

amittere, quàm hoc finere fieri memorabat. Norat enim [a] hujusmodi provisionum, immo eversionum, ut veriùs dixerim, insanabilia vulnera, sæpe ad ultimam egestatem provincias contraxisse: quæ res, ut docebitur postea, penitus evertit Illyricum. Ob quæ Præfecto Prætorio ferri non posse clamante, se repentè factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum; Julianus eum sedatiùs leniens, scrupulosè computando & verè, docuit non sufficere solùm, verumetiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum necessarios apparatus. Nihilominus tamen diu postea [b] indictionale augmentum oblatum sibi, nec recitare nec subnotare perpessus, humi projecit. Litterísque Augusti monitus ex relatione Præfecti, non agere ita perplexè, ut videretur parum Florentio credi: rescripsit gratandum esse, si provincialis hinc inde vastatus, saltem sollemnia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla supplicia egenis possent hominibus extorquere. Factúmque est tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter solita nemo Gallis quidquam exprimere [c] conaretur....... iniquè. Inusitato exemplo id petendo

Cod. Th. *De annona & tributis*, seu *canonicæ præbitiones*, ut in lege 4. *tributa in ipsis speciebus inferri*, Cod. eodem, sunt sollemnes & antiquæ præstationes: unde & *sollemnia* dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus, & à Marcellino nostro infrà. *Gratandum*, inquit, *esse, si provincialis hinc inde vastatus saltem sollemnia præbeat, nedum incrementa.* Indictio verò est quidquid præter canonem indicitur. Plinius in Grat. actione: *Nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* Sunt & superindictícii tituli, qui præter indictionem provincialibus imponuntur ob necessitatem aliquam, putà ob tironum, aut equorum, aut vestium comparationem. Nam in Codice diversi tituli sunt, *de indictione*, & *de superindicto.* Tamen *superindictícii tituli* indictionis nomine comprehendi possunt. *Indictionale augmentum*, & *incrementa*, & *conquisita* Marcellinus appellat hoc in loco: in libro autem 19. *exquisitorum detestanda nomina titulorum:* & in lib. 30. *exitialia provisorum detestanda nomina titulorum.* Denique oblatio est propriè auri & argenti, quod largitionibus inferebatur, non arcæ Præfectorum Præt. ut canonici & indictionales tituli.

[a] Hujusmodi provisionum.] Sic *provisiones Præf. Præt.* dicuntur in lege 169. Cod. Th. de Decur. Et Pollio in Balista *provisionem annonariam* dixit Balistæ, qui Præfectus Præt. fuit. Corippus in lib. 3.

—*gratísque dari provisa jubemus.*

id est, annonas.

[b] Indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare.] Hoc ipsum est, quod intelligit Julianus Cæsar in Epistola 17. ad Oribasium, ubi de Florentio queritur Præf. Præt. quem μιαρὸν ἀνδρόγυνον appellat. Sed operæpretium fuerit verba ipsa apponere: πολλάκις αὐτὸν τοὺς ἐγχειροῦντας ἀδικήσαντας ἐσιώπησα παρὰ τὸ πρέπον ἐμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσιέμενος, ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν, ἔνια δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τρέπων. ἐπὶ (lege ἐπεὶ) δέ με μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης αἰσχύνης ἠξίου, ἀποστείλας τὰ μιαρὰ ὑπομνήματα, τί με ποιεῖν ἐχρῆν; ἆρα σιωπᾶν ἢ μάχεσθαι; Id est: *Qui cùm provinciales multis injuriis affecisset, tacui sæpe, contra quàm dignitas mea postulabat: cùm quædam audirem, alia minimè admitterem, nonnulla non crederem, multa in ejus familiares verterem. Sed quando ejusdem infamiæ me participem facere voluit, missis ad me commentariis omni scelere & injuria refertis: quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum?* Addit deinde quod præteriri hoc in loco non debet: τί τοίνυν ἐποίησα; πολλῶν παρόντων, οὓς ᾔδειν ἀπαγγελοῦντας αὐτῷ, ἄντικρυς· διορθώσει τὰ ὑπομνήματα οὗτος ὁ δεῖνα· ἐπεὶ δεινῶς ἀσχημονεῖ, &c. Id est: *Quid igitur feci? Multis præsentibus quos ei relaturos intelligebam: Omnino, inquam, ille commentarios suos corriget: prorsus enim immodestè agit.* Hoc planè est, quod hîc ait Marcellinus, Julianum nec recitari indictionale augmentum Florentii sivisse, nec subscribere ei voluisse.

[c] Conaretur Camelasii nomine iniquè.] Camelos plurimos fiscus alebat, quibus commeatus militibus ad bellum euntibus veherentur: idque & militibus ipsis commodo erat, & provincialibus, qui hoc facto angariarum molestiæ li-

Cæſar impetraverat à Præfecto, ut ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea videlicet lege, ut nec Præfectianus, nec Præſidialis Apparitor ad ſolvendum quemquam urgeret. Quo levati ſolatio cuncti, [a] quos in curam ſuſceperat ſuam, nec interpellati, ante præſtitutum tempus debita contulerunt.

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio Aug. IX. & Juliano Cæſare II. Coſſ. Anno Chr. 357.

CAPUT IV.

Inter hæc recreandarum exordia Galliarum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orfito Præfecturam, obeliſcus Romæ in Circo erectus eſt Maximo. Super quo nunc quia tempeſtivum eſt, pauca diſcurram. Urbem priſcis ſæculis conditam ambitioſa mœnium ſtrue, & portarum centum quondam aditibus celebrem, Hecatompylos Thebas inſtitutores ex facto cognominarunt, cujus vocabulo provincia nunc uſque Thebaïs appellatur. Hanc inter exordia pandentis ſe latè Carthaginis, improviſo excurſu duces oppreſſere Pœnorum: poſteáque reparatam Perſarum Rex ille Cambyſes, quoad vixerat, alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta aggreſſus eſt, ut opes exinde raperet invidendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulentè concurſat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac ſuomet [b] pugione, quem aptatum femori dextro geſtabat, ſubita vi ruinæ nudato, vulneratus pæne letaliter interiſſet. Longè autem poſtea [c] Cornelius Gallus, Octaviano res tenente Romanas,

berabantur: ut docet Procopius in Anecdotis ſub finem. Et Camelaſia quidem inter perſonalia munera cenſebatur. Unde cogi quis poterat, ut Camelarius eſſet, & Camelos ageret, ut docet *ICtus* in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonii tamen onera eam fuiſſe hic locus Marcellini convincere videtur. Sed ſciendum eſt hæc verba, *Camelaſii nomine*, in Editione Rom. & Mſſ. omnibus deeſſe, & à P. Caſtello per ſummam audaciam inſerta fuiſſe, cùm lacuna eſſet tam in Editione Rom. quàm in Mſſ. Equidem nihil deeſſe exiſtimo, ſi ita ſcribatur: *Ut præter ſolita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inuſitato exemplo, &c.*

[a] QUOS IN CURAM ÆS ALIENUM REPARAT SUAM.] Ita hactenus editum fuerat ex conjectura P. Caſtelli. Sed codex Regius, optimus ille certè, & à docta manu ſcriptus, veram ſcripturam exhibet, *quos in curam ſuſceperat ſuam*. Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teſte Loiſello ſcriptum habebat ſic: *Quos in curam...... Julianus ceperat ſuam;* * ſed Toloſanus Regio aſſentitur. *

[b] PUGIONE QUEM APTATUM FEMORI DEXTRO.] Acinacem intelligit, qui erat pugioni ſimilis, ut docet Joſephus in lib. XX. Antiquitatum. Acinacem autem Perſæ in dextro latere geſtabant, quemadmodum docet Valerius Flaccus in fine libri 6. Argon. ubi de Mirace Perſa.

Inſignis manicis, inſignis acinace dextro.
Adde Herodotum in lib. 7.

[c] CORNELIUS GALLUS EXHAUSIT CIVITATEM.] Cauſam vaſtationis hujus Thebarum affert Strabo in lib. ult. quòd ſcilicet Thebæi ob tributa ſeditionem concitaverant. De hujus autem obitu ita ſcribit Dio in lib. 53. ob multa & varia quæ in procuratione Ægypti inſolenter geſſerat, à Largo amico eum delatum, Senatus judicio infamiâ notatum eſſe, boniſque multatum, quæ in ærarium Auguſti ſunt redacta: quæ cùm Gallus ferre non poſſet, mortem ſibi conſcivit. Gallo in Præfecturam Ægypti ſucceſſit Caius Petronius; Petronio Ælius Gallus, cui quidem Ælio Gallo familiaris fuit Strabo, ut ipſemet in lib. 2. dicit. Idem in lib. 17. hos duos Gallos manifeſtè diſtinguit. Poſtquam enim de Cornelio Gallo locutus eſt, ſtatim de Petronio, ac mox de Ælio Gallo ſubjicit. Dio etiam in lib. 53. utrumque diſtinxit. Sed apud Dionem, pag. 516. Editionis Leunclavii legitur, Αἴλιος Λάργος, ex prava emendatione Xylandri, qui malo exemplo veterem lectionem Αἴλιος γάλλος expunxit, & novam deteriorem ſubſtituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem exſcribit, Αἴλιος γάλλος legitur. Hic eſt Ælius

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

Ægypti Procurator, exhausit civitatem plurimis interceptis: reversúsque cùm furtorum arcesseretur & populatæ provinciæ, metu Nobilitatis acriter indignatæ, cui negotiùm spectandum dederat Imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si rectè existimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diversásque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliósque jacentes & comminutos: quos antiqui Reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectósque, Diis superis in religione dicarunt. Est autem obeliscus asperrimus lapis, in figuram metæ cujusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam; útque radium imitetur, gracilescens, paullisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu levigatus artifici. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undíque videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insignivit auctoritas. Volucrum enim ferarúmque, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, [a] ad ævi quoque sequentis ætates ut patratorum vulgatiùs perveniret memoria, promissa vel soluta Regum vota monstrabant. Non enim, ut nunc litterarum numerus præstitutus & facilis exprimit quidquid humana mens concipere potest; ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptii: sed singulæ litteræ singulis nominibus serviebant & verbis; nonnumquam significabant integros sensus. Cujus rei scientiæ in his interim sit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inveniri rationes memorant physicæ: pérque speciem apis mella conficientis indicant Regem: moderatori cum jucunditate aculeos quoque innasci debere his signis ostendentes, & similia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo strepebant, quòd cùm Octavianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana civitate transtulisset Ægyptia, quorum [b] unus in Circo Maximo, alter in Campo locatus est Martio; hunc recèns advectum difficultate

Gallus, qui primus Rom. in Arabiam signa intulit, teste Plinio in lib. 6. & Josepho in lib. 15. & Galeno in lib. 2. de Antidotis: quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei comes fuit, & Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Ælium Gallum ponere, Ælio verò Petronium, contra quàm Strabo & Josephus affirmant. Ex his refellitur error Casauboni, qui in Notis ad Strabonem, & ad Suetonium in Augusto, hos duos Gallos Præfectos Ægypti pro uno eodémque accepit: quem secutus est Gerardus Vossius in lib. 2. de Historicis Græcis.

[[a] AD ÆVI QUOQUE SEQUENTIS ÆTATES IMPERATORUM VULGATIUS PERVENIENTE MEMORIA.] In codice Colbertino lego: *Ad ævi quoque seq. ætates impetratorum vulgatiùs pervenire memoria*: ex quo judico hunc locum ita emendari oportere: *Ad ævi quoq. seq. ætates ut patratorum vulgatiùs perveniret memoria*; id est, ut faciliùs rerum gestarum notitia ad posteros perveniret.]

[[b] QUORUM UNUS IN CIRCO MAXIMO, ALTER IN CAMPO LOCATUS EST MARTIO.] Divus Augustus duos obeliscos Heliopoli transtulit Romam, & alterum in Circo Magno, alterum in Campo Martio constituit, ægrè navibus ad-

magni-

magnitudinis territus, nec contrectare ausus est, nec movere: discant qui ignorant, veterem Principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præterisse, quòd Deo Soli speciali munere dedicatus, fixúsque intra ambitiosi templi delubra, quæ contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat. Verùm Constantinus id parvi ducens, avulsam hanc molem sedibus suis, nihílque committere in religionem rectè existimans, si ablatum uno templo miraculum Romæ sacraret, id est, in templo mundi totius, jacere diu perpessus est, dum translationi pararentur utilia. Quo convecto per alveum Nili, projectóque Alexandriæ, navis amplitudinis antehac inusitatæ ædificata est, sub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita provisis, digressóque vitâ Principe memorato, urgens effectus intepuit: tandémque serò impositus navi, per maria fluentáque Tibridis [a] velut paventis, ne quòd pæne ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab Urbe sejunctum: unde [b] chamulcis impositus, tractúsque leniùs, per Ostiensem portam piscinámque publicam Circo illatus est Maximo. Sola post hæc restabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectísque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes & longi, ad speciem multiplicium liciorum cælum densitate nimia subtexentes: quibus colligatus mons ipse effigiatus scriptilibus elementis, paullatímque id per arduum inane protentus, diu pensilis, hominum millibus multis tamquam molendinarias rotantibus metas, cavea locatur in media, eíque sphæra superponitur ahenea, aureis laminis nitens: quâ confestim vi ignis divini contactâ, ideóque sublata, [c] facis imitamentum infigitur æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis. Secutæque ætates alios transtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallustii, duo in Augusti monumento erecti sunt. Qui autem no-

CONSTANTIUS AUG. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

vectos. Amborum meminit Plinius in libri XXXVI. capite IX. posterioris etiam in capite X.]

[a] VELUT PAVENTIS, NE QUOD PÆNE IGNOTUS.] Legendum videtur, *ne quòd bene ignotus miserat Nilus, &c.* perinde ac si diceret, Tibrim quasi expavisse, ne obeliscum illum quem feliciter miserat seu devexerat Nilus, ipse parum feliciter Romam veheret: eadem figurâ quâ Callisthenes in Historiis dixit, Pamphylium mare Alexandro naviganti submisisse se ἐξυπηρετῆσαι, quasi vectoris sensum haberet, ut est apud Eustathium in Iliad. v. In Regio codice legitur, *pene paventis ne, &c.*

[b] CHAMULCIS IMPOSITUS.] In Glossis Latino-Græcis, *sclodia* χαμουλκὶς, & *stludio* χαμάλκιον dicitur. Genus id erat carpenti humilis, ut nomen ipsum demonstrat, cujusmodi hodiéque in usu sunt. [Petrus Pithœus ad oram Ammiani sui pro *chamulcis* legit *carrucis*, repugnantibus cunctis codicibus, inprimis Colbertino. Genus est apud nostros vehiculi, quod ab equis per humum trahitur, graviora onera imposita ferens, vulgò ni fallor, *Camion*, à Chamulco dictum.]

[c] FACIS IMITAMENTUM IN FIGURA ÆREUM.] Hæc verba *in figura*, videntur esse adposita ad explicationem vocabuli præcedentis. Quid enim aliud est imitamentum quàm figura, seu μίμημα? Sic enim usurpat Tacitus aliquoties, & Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo; nisi potiùs placet ita scribi: *Facis imitamentum infigitur æreum.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

tarum textus obelisco incisus est veteri, quem videmus in Circo, Hermapionis librum secuti, interpretatum litteris subjecimus Græcis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

[a] [b] Ηλιος [c] βασιλεῖ Ραμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν· ὃν Ηλιος φιλεῖ καὶ Απόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ηρωνος, θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ηλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Αρεως βασιλεὺς Ραμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ραμέστης Ηλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς. ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ηλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ηλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ηλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς Ηλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ηλιος προέκρινεν καὶ Αρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Αμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Απόλλων κρατερὸς υἱὸς Ηρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ραμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον [d] τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ηλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ραμέστης αἰωνόβιος.

[a] ΤΑΔΕ ΕΣΤΙΝ Α ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Græca omnia tam in Editione Rom. quàm in Regio exemplari [& in Colbertino] deerant, primúsque ex codice Hirsfeldensi ea edidit Gelenius: quem tamen conjecturæ suæ sæpius indulsisse non dubito. Mat. Accursius duas tantùm priores lineas edidit litteris capitalibus mendosissimè scriptas, ut ferè Græca in libris Latinis corruptissimè scribebantur ab antiquariis. Ex eorum tamen vestigiis hæc elicuimus distinctè notata: ἥλιος βασιλεῖ ῥαμέστῃ. δεδώρημαί σοι, &c.

[b] ΗΛΙΟΣ.] Hic Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cujus urbem Ægyptii volunt esse eam quæ Heliopolis appellatur, ut ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum. Idem scribit Suidas in ἥλιος. Et in prima Dynastia Regum Ægypti quæ est Deorum, & Semideorum, ponitur Ηφαιστος, deinde ἥλιος Ηφαίστου. Ab hujus Solis regno ad transitum Alexandri in Asiam numerabant Ægyptii annorum 23. millia, teste Diodoro in lib. 1. Themistius in Orat. 13. sub finem hunc Solem vocat Apollinis avum. Sanè in prima illa Dynastia Regum Ægypti apud Manethonem, post Solem Reges recensentur, Αρης ἡμίθεος. Απόλλων ἡμίθεος. Αμμων ἡμίθεος, & postremus Ζεὺς ἡμίθεος. Quorum omnium in hac obelisci interpretatione distinctam mentionem habemus. Quare non assentior Ciceroni, qui Apollinem Ægyptium cum Sole confundit.

[c] ΒΑΣΙΛΕΙ ΡΑΜΕΣΤΗ.] Hic videtur esse, qui Rhameses, seu Rhamesses dicitur ab Eusebio in Chronico, & à Josepho in 2. lib. contra Apionem, ῥαμέσσης & ῥάμψης. Qui etiam alio nomine Σέσωθις dicebatur, ut docet ibidem Josephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. Sesostrim appellat. Eumdem enim esse Sesothim, seu Sethosim Manethonis cum Herodoti Sesostri ex utriusque rebus gestis inter se collatis rectè probavit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 530. Eumdem Tacitus in lib. 2. Ann. cum Josepho Ramsem vocat. *Regem*, inquit, *Ramsem Libya, AEthiopia, Medisque, ac Persis, ac Bactriana, & Scythia potitum, &c.* Quæ optimè in Sesostrim conveniunt.

[d] ΙΟΥ ΑΛΛΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΝΙΚΗΣΑΣ.] Restitui τοὺς ἀλλοεθνεῖς ex conjectura.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὃς ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

CONSTANTIUS Aug. Constantio Aug. IX. & Juliano Cæsare II. Coss. Anno Chr. 357.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ᾽ Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγάπησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. *&c reliqua.*

Dατιano & Cereali Coss. cùm universa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidóque præteritorum barbaricos hebetaret excursus: Rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, jámque cum Chionitis & Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto societatis, rediturus ad sua, Tamsaporis scripta suscepit, pacem Romanum Principem nuntiantis poscere precativam. Ideóque non nisi infirmato Imperii robore tentari talia suspicatus, latiùs semet extentans, pacis amplectitur nomen, & condiciones proposuit graves: [a] missóque cum muneribus Narseo quodam legato, litteras ad Constantium dedit, nusquam à genuino fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sensum: *Rex Regum Sapor,* [b] *particeps siderum, frater Solis & Lunæ,*

CAPUT V.

[a] MISSO CUM MUNERIBUS NARSEO.] Ejus legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano & Cereale Coss. *Introïerunt Constantinop. legati Persarum die* VII. *Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur Themistius in Orat. 13. in laudem Constantii: ἀλλά γε ἐν Κελτοῖς φανταζόμενος Πέρσας εἰρήνης ἐπιθυμεῖν ποιεῖ. καὶ εἶδον ἐγὼ ἔναγχος ἐν τῷ ἄστει τῷ Ἀντιόχου ἄνδρας ἐκ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἀφιγμένους σὺν κηρυκείῳ, καὶ γράμματα ἀρχαῖα βύσσῳ λευκῇ ἐνειλημένα· τὰ δὲ γράμματα ἐξελιπάρει τὸν ὕπαρχον σπονδὰς πρὸς ἡμᾶς ἀγαγεῖν. Id est: *Adhuc in stativis Galliæ residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochiæ caduceatores vidi à Susis & Ecbatanis missos cum litteris bysso candida involutis, quibus petebatur à Præfecto, ut fœdus cum Imp. Persis impetraret.* Hîc Præfectus Præt. erat Musonianus, ut Marcellinus docet. Hujus legationis principem Narseum à lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmii convenisse; quod & Marcellinus noster affirmat.

[b] PARTICEPS SIDERUM, SOLIS FRATER.] Hic Persarum Regum titulus primùm manavit ab Arsace, qui post obitum astris, ut Persæ existimant, ritus ipsorum consecratione permistus est omnium primus: exindéque Reges ejus gentis appellari se patiuntur Solis fratres & Lunæ, ut ait Marcellinus in lib. 23. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, ut apud Menandrum Protectorem in lib. 1. Hist. litteræ Chosrois ad Justinianum hanc habent inscriptionem: θεῖος, ἀγαθὸς, εἰρηνοπάτριος, ἀρχαῖος Χοσρόης, βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχὴς, εὐσεβὴς, ἀγαθοποιὸς, μέγας γίγαντων, ὃς ἐκ θεῶν χαρα-

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] *Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico. Gaudeo, tandémque mihi placet ad optimam te viam revertisse, & incorruptum æquitatis agnovisse suffragium, rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire; propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusque Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse majores meos, antiquitates quoque vestræ testantur: hæc me convenit flagitare, (ne sit arrogans quod affirmo) splendore virtutúmque insignium serie vetustis Regibus antistantem. Sed ubique* [b] *mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil umquam pænitendum admisi. Ideóque* [c] *Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, avo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos numquam acceptum fuit, quod adseritis vos exsultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus. Postremò si morem gerere suadenti volueris rectè, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, ut cetera regas securus: prudenter reputans, medelarum quoque artifices urere nonnumquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris:* [d] *hócque bestias factitare; quæ cum advertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittunt, ut vivere deinde possint impavidæ. Id sanè pronuntio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita; post tempus hiemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna condicionúmque æquitate spem suc-*

κηρύζοντα Ἰουστινιανῷ ἀδελφῷ ἡμετέρῳ. Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4. Alter Chosroes Hormisdæ filius ad Baramum ita scribit: χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εἰρηνάρχης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήριος, ἐν θεοῖς μὲν ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς ἐπιφανέστατος, ἡλίῳ συνανατέλλων, καὶ τῇ νυκτὶ χαριζόμενος τὰ ὄμματα, &c. Quæ ultima Latinè sic sonant: *Cum Sole exoriens, & nocti lumina largiens.* Quod idem est, acsi dixisset, *frater Solis & Lunæ.*

[a] CONSTANTIO CÆSARI FRATRI MEO.] Inter Reges naturale quoddam consanguinitatis vinculum intercedit. Unde fratres se vicissim appellare solent, æqualitatem quamdam imperii significantes. Sic Achabus Rex Israël Benadadum Syriæ Regem fratrem nominat in 3. Regum cap. xx. & in 1. Maccab. cap. x. legitur, *Rex Alexander fratri Jonathæ S.* Et Æthiopum Rex Hydaspes apud Heliodorum in fine lib. 9. fratrem se Persarum Regis vocat. Et in lib. 1. Persicorum Procopii Rufinus Silvani filius, legatus ad Cabadem Persarum Regem, sic loquitur: ἔπεμψέ σε, βασιλεῦ, ὁ σὸς ἀδελφός. Item apud Menandrum Protect. in lib. 1. Chosroes Justinianum fratrem appellat. Denique Constantinus Magnus in Epistola ad Saporem Persarum Regem (eum ipsum cujus hic meminit Marcellinus) eumdem fratrem compellat, ut videre est apud Eusebium in lib. 4. de vita Const.

[b] MIHI CORDI EST RECORDATIO.] Scribendum videtur *moderatio*, aut *ratio*, aut quid simile.

[c] MESOPOTAMIAM AVO MEO COMP. FRAUDE PRÆREPTAM.] Narseus Saporis avus à Maximiano Galerio ingenti prœlio victus, Maximiano Augusto V. & Maximiano Cæsare II. Coss. anno Domini 297. ut est in Fastis Idatii, & in Chronico Alexandrino, Mesopotamiam cum quinque regionibus Transtigritanis reddere Romanis coactus est, ut uxorem & filias captas reciperet, sicut narrant Rufus Festus, Eutropius, Petrus Patricius in Excerptis legationum, & Zonaras. Hinc intelligendus est Aurelius Victor in Diocletiano, ubi narratâ Maximiani victoriâ subjungit: *Verùm pars terrarum nobis utilior quæsita: quæ cùm acriùs reposcuntur, bellum recens susceptum est grave admodum periculosúmque.* Per compositam autem fraudem, vel strategema illud Galerii intelligit, de quo in lib. superiore dixi: vel sanè fraudem aliquam in fœdere à Romanis factam Narseo.

[d] IDQUE ET BESTIAS FACTITARE.] Castorem vult dicere, qui cùm à venatoribus propter testiculos maximè expetatur, eos ipse sibi abscindit, & venatoribus

cessus secundi fundante, venire quoad ratio siverit festinabo. His litteris diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratéque responsum est hoc modo: *Victor terrâ maríque Constantius semper Augustus fratri meo Sapori Regi salutem plurimam dico. Sospitati quidem tuæ gratulor, ut futurus, si velis, amicus: cupiditatem verò semper indeflexam fusiúsque vagantem vehementer insimulo. Mesopotamiam poscis ut tuam, perindéque Armeniam: & suades integro corpori adimere membra quædam, ut salus ejus deinceps locetur in solido: quod refutandum est potiùs, quàm ulla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigiis, sed perspicuam, nullísque minis inanibus perterrendam. Præfectus Prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconsulto sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus: adsit modò cum decore & honestate, nihil pudori nostro præreptura vel majestati. Est enim absonum & indecens, cùm gestarum rerum ordine,* [a] *explicatæ sint aures, quas invidiæ nobis multipliciter incluserunt: cùm deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu servavimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cùm ambigi nequeat, non inertiâ nos, sed modestiâ, pugnas interdum excepisse potiùs, quàm intulisse: & nostra, quoties lacessimur, fortissimo benevolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendóque scientes, in prœliis quibusdam raro rem titubasse Romanam,* [b] *in summa verò bellorum numquam ad deteriora prolapsam.* Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ Regis cupiditati responderi ampliùs quidquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper Comes, & [c] Spectatus [d] Tribunus & Notarius, itémque

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

projicit, ut narrat Scholiastes in Nicandri Theriaca, & Cicero in Scauriana, Juvenalis, * aliique *.

[a] Explicatæ sint aures quas invidiæ.] Sic Gelenius ingeniosè correxit, cùm in MSS. & in Editione Rom. legeretur, *ordines placata sint aures invidia.* Elegantiùs tamen, si quid sentio, sic legeretur: *Est enim absonum & insipiens, cùm gestarum rerum ordine explicata sint aures invidia, nobis multipliciter inclusa, &c.* In codice Regio legitur *insidiens*, & superscriptum est *insipiens.* Editio Romana habet *insidens.*

[b] In summa vero bellorum.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Ut Romanus populus victus vi & superatus prœliis

Sæpe est multis; bello verò numquam, in quo sunt omnia.

Et Livius in lib. 8. *Populus Rom. etsi nullo bello, multis tamen prœliis victus.*

[c] Et Spectatus.] Antiochenus, affinis Libanii, ut docet ipse Libanius in Ep. 414. & 426. De ejus ad Persas legatione idem passim in Epistolis loquitur. Nominatim in Epist. 321. ad Aristænetum, in qua eloquentiam Spectati prædicat, qui Regis Persarum petitionem egregiè refutaverit: ἐπεπαύκει ὑμῶν ὁ Σπεκτᾶτος ἀπὸ τῆς πρεσβείας, &c. deinde: ὁ μὲν γὰρ ἐχρημάτιζεν ὁ Πέρσης, καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν διαφορῶν, καὶ πολὺ ἐβοᾶτο τοὺς πατρῴους ἀπαιτῶν ὅρους, καὶ πολλάκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παῖδας τὰ τῶν προγόνων καταβαίνειν, τὸ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς τοιούτοις παλαίσματα συντάτος ἀπήγγελλεν, &c. *Nam cùm Persarum Rex legationem audiret, & magnopere contenderet, terminos majorum flagitans, ac idemtidem rogaret num justum esset bona avorum ad filios pervenire, &c.*

[d] Tribunus et Notarius.] Notariorum tria erant genera: primi & præcipui sunt Tribuni, & Notarii Principis, de quibus Zosimus in lib. 5. Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, οὓς τριβούνους καλοῦσιν, ἄρχειν γεγονώς. Id est: *Johannes Primicerius Notariorum.* Hi & Tribuni Notariorum dicuntur, ut in Chronico Marcellini Comitis, Patricio & Hypatio Coss. & apud eumdem Zo-

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] Eustathius Musoniano suggerente Philosophus, ut opifex suadendi; Imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, ut supra humanum modum provinciæ munirentur Arctoæ.

CAPUT VI.

Inter quæ ita ambigua [b] Juthungi Alamannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rætias turbulentè vastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus Magister, ignavus sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostravit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis viseret & lamentis. Huic pugnæ Nevitta, postea Consul, equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur.

CAPUT VII.

Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiámque, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cujus ruinarum eventum verè brevitérque absolvam. [c] Primo lucis exortu die nono

simum in lib. 5. de Stilichone: *ἵστων αὐτῷ τὴν ἀξίαν ἄρχει τῶν λιγοφόρων Νοταρίων ποιῶν.* Secundi sunt Tribuni & Notarii Prætoriani. Tertii Domestici & Notarii: ut est in lege 2. & 3. Cod. Th. de Primicerio & Notariis. Tribuni & Notarii Prætoriani sunt, qui ex Cornicularis & Primiscriniis officii Præfecturæ Præt. ad eum locum pervenerunt, ut docet Cassiodorus in lib. 6. ep. 3. & in lib. XI. ep. 18. & 20. Eorumdem mentio fit in lege 6. Cod. de Advocatis div. jud. & in lege ult. & pænult. de Palatinis sacrarum larg. & in Novella 8. Justiniani. Hi porro omnes sub Notariorum Schola continebantur, & acta in Consistorio excipiebant. Unde in lege 2. cit. de Primicerio & Not. ait Imperator: *Primicerios, si prout eorum voluntas fuerat, de Consistorio nostro sine administratione decesserint*, &c. Et Sidonius in Carmine ult. ubi vide quæ notavit vir numquam sine laude nominandus Jac. Sirmundus. Erant autem XX. supra quingentos Theodosii temporibus, ut docet Libanius in Orat. adversus eos, qui molestum ipsum appellaverant, quam manuscriptam penes me habeo.

[a] EUSTATHIUS PHILOSOPHUS.] Iamblichi discipulus, natione Cappadox, de cujus ad Saporem Regem legatione præclara quædam narrat Eunapius in vita Ædesii. Ad eumdem exstat epistola Magni Basilii, qui ejusdem civis fuit: in qua ejus visendi incredibili desiderio se arsisse significat, atque ea causa orbem terrarum peragrasse. Additque, *ὁ δὲ ἐπὶ πέρας βαδίζων ἰδεῖν καὶ συμμιγῆναι εἰς ὃ τι μάλιστα τῶν βαρβάρων. ἄλλως γὰρ κἀκεῖσε*: quibus verbis legationem ejus Persicam intelligit.

[b] JUTHUNGI.] In libris antiquis variè corruptum erat hoc nomen. Editio Rom. *ut Thiuntugi*; Augustana *& Thiutungi*; Basiliensis *Juthiuntugi*; denique codex Regius habet *Vithiuntugi*. Errorum diversitas inde orta esse videtur, quòd partim *Juthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Unde antiquarius utrumque initium nominis posuit. Aurelius Victor in Gallieno: *Alamannorum Vithungi Italiam; Francorum gentes direptâ Galliâ Hispaniam possiderent.* vulgò legitur *Alamannorum vi tunc æquè*. Sidonius quoque in Carmine 7. Vithungos vocat, & Auctor Panegyrici Constantio dicti. Sed ceteri Juthungos appellant rectiùs: Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis junguntur & Quadis. * Certè ad Danubium sedes habuisse, docet vetus Auctor apud Suidam in *ἰκέτων. σκυθῶν ἀπόμοιρα* Scytharum pars dicuntur à Dexippo.

[c] DIE IX. CAL. SEPTEMBRIUM.] Consentit Idatius in Fastis, Datiano & Cereale Coss. *Ipso anno terræmotus factus, ita ut civitas Nicomedensium funditus verteretur die IX. Cal. Sept. alia verò centum I.*

Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, lætam paullo antè cæli speciem confuderunt: & amandato Solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur: ita oculorum obtutu præstricto, humo involutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo [a] fatales contorquente manubias, ventósque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, & elisi litoris fragor: hæcque secuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem & suburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, quæritantium conjugium liberósque, & si quid necessitudinis artè constringit. Post horam denique secundam, multò ante tertiam, aër jam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cùm superesse possent si qui juvissent, auxiliorum inopiâ necabantur. Alii lignorum exstantium acuminibus fixi pendebant. Uno ictu cæsi complures paullo antè homines, tunc promiscuæ strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore & inedia consumendos. Inter quos [b] Aristænetus affectatam recèns diœcesim curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiæ Pietatis cognominaverat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalavit. Alii subita ruinæ magnitudine oppressi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus, vel humeris præ-

CONSTANTIUS Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

civitates partibus vexatæ sunt. Et Aurelius Victor in Marco: *Asiaque*, ait, *Ephesus ac Bithynia Nicomedia constrata terræmotu, atquè ac nostra ætate Nicomedia Cereali Consule.* Præterea Socrates in lib. 2. cap. 31. Hist. Eccl. ait Constantium, qui initio quidem jusserat Concilium Episcoporum Nicomediæ fieri, audita clade Nicomediæ, Seleuciam Isauriæ Concilii sedem constituisse: additque: τῇ δ' ὑπατείᾳ Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου τῇ τ' εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός: id est, IX. Kal. Sept. non V. ut malè vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Exstat etiamnum Libanii Monodia de hac Nicomediæ ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Gennadio & Marcellino Comite in Chronico.

[a] FATALES CONTORQUENTE MANUBIAS.] In libris Etruscorum lectum est fulminum jactus *manubias* dici, & certa esse numina possidentia fulminum jactus, ut Jovem, Vulcanum, Minervam, &c. teste Servio in lib. 1. Æn. Etrusci tamen si credimus Senecæ in lib. 2. Nat. quæst. fulmina à Jove mitti dicebant, trésque illi manubias dabant, de quarum differentia vide Festum, & Senecam ibidem: itaut alii Dii nonnisi commodatas à Jove manubias haberent. Marcianus Capella in libro 9. de Minerva: *Huic pater tuas assereris credidisse manubias.*

[b] ARISTÆNETUS.] Nicæâ Bithyniæ oriundus, inter præcipuos Libanii amicos: ut docent Libanii plurimæ ad eum epistolæ, quibus facundiam illius morésque suavissimos commendat. Meminit etiam ejus in Orat. de vita sua pag. 21. his verbis, quæ ut ex MS. codice legenda sunt apponam: ὅτι δὲ τῆς Ἀρισταινέτου φιλίαν αὖ λέγω πρὸς φιλίαν, οὐδένα ἂν νομιοῦσί μοι δοκῶ τῶν πεπειραμένων ἀμφοτέρων. ᾧ μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῷ ἄλλῳ κάλλει ἐπεποίουν αὑτὸν εἰκότως ἂν ἰσοῦν. De ejusdem Aristæneti & Hieroclis obitu in hac Nicomediæ ruina plenæ sunt Libanii epistolæ, nominatim 22. ad Acacium.

CONSTANTIUS Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

fectis aut cruribus, inter vitæ mortisque confinia, aliorum adjumenta paria perferentium implorantes cum obtestatione magna deserebantur. Et superesse potuit ædium sacrarum & privatarum, hominúmque pars major, ni palantes abruptè flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid consumi poterat exussissent. Adesse tempus existimo pauca dicere, quæ de terræ pulsibus conjecturâ veteres collegerunt. Ad ipsius enim veritatis arcana non modò hæc nostra vulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhausta physicorum jurgia penetrarunt. Unde & in ritualibus & pontificiis observatur [a] obtemperantibus sacerdotiis cautè, ne alio Deo pro alio nominato, cùm quis eorum terram concutiat, sit in abstruso, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones existimant, inter quas Aristoteles æstuat & laborat, aut in cavernis minutis terrarum, quas Græcè syringas appellamus, impulsu crebriore aquis undabundis: aut certè, [b] ut Anaxagoras affirmat, ventorum vi subeuntium ima terrarum: qui cùm soliditatibus concrustatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes soli convibrant, quas subrepserint humidi. Unde plerumque observatur, terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla sentiri, quòd in ultimis ejus secessibus occupantur. Anaximander ait, arescentem nimia æstuum siccitate, aut post madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat supernus aër violentus & nimius, ac per eas vehementi spiritu quassatam cieri propriis sedibus. Qua de causa terrores hujusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cælestium superfusione contingunt. Idcóque Neptunum humentis substantiæ potestatem, Ennosigæon & Sisichthona Poëtæ veteres & Theologi nuncupaverunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor. Aut enim brasmatiæ sunt, qui humum molestiùs suscitantes, sursum propellunt immanissimas moles: ut in Asia Delos emersit, & Hiera, & Anaphe, & [c] Rhodus, Ophiusa & Pelagia prioribus sæculis dictitata, aureo quondam imbri

[a] OBTEMPERANTIBUS SACERDOTIIS CAUTUM.] In Editione Romana legitur *cautè*. Codex Regius * & Tolosanus * scriptum habent: *Observatur obtemperantibus sacerdotiis cautè.* quod probo.

[b] UT ANAXAGORAS.] Qui terræmotum definiebat ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν, teste Laërtio; ubi vide quæ Aldobrandus notat ex Aristotele in libro 2. Meteorolog. & Plutarchum in lib. 3. de Placitis Philosophorum.

[c] RHODUS, OPHIUSA ET PELAGIA.] Ophiusa olim Rhodos dicta est ob multitudinem serpentum, ut scribit Heraclides de Republica Rhodiorum, Strabo in libro 14. & Plinius in lib. 5. In Hesychii Lexico sic legendum est: Ὀφιοῦσα ἡ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄφεων. vulgò Ὀφις ἡ Ῥόδος legitur corruptissimè. Pelagiam tamen non nominat Plinius, neque Strabo, qui plurima ejus insulæ nomina afferunt. Ceterùm fabula de aureo imbre, quo perfusa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit, qui in Catalogo sic ait de Rhodiis:

Καί σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων.

quam fabulam postea latiùs extendit Pindarus in ode 7. Olymp. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus:

Auratos Rhodiis imbres nascente Minerva
Defluxisse ferunt.

perfusa,

perfusa, & [a] Eleusin in Bœotia, & apud Tyrrhenos [b] Vulcania, insulæque plures : [c] aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui urbes, ædificia, montésque complanant : aut chasmatiæ, qui grandiori motu patefactis subitò voratrinis, terrarum partes absorbent ; ut in Atlantico mari [d] Europæo orbe spatiosior insula, & in Crissæo sinu Helice & Bura, & [e] in Ciminia Italiæ parte oppidum Saccumum ad Erebi profundos hiatus abactæ, æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum, mycematiæ sonitu audiuntur minaci, cùm dissolutis elementa compagibus ultro adsiliunt, vel relabuntur considentibus terris. Tunc enim necesse est velut taurinis reboare mugitibus fragores fremitúsque terrenos. Sed hinc ad exorsa.

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT VIII.

At Cæsar hiemem apud Parisios agens, Alamannos prævenire studio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, sed in insaniam post Argentoratum audaces omnes & sævos : opperiénsque Julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutiùs angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis, veheretur annona. Sed ut est difficultatum pæne omnium diligens ratio victrix, multa mente versans & varia, id tandem reperit solum, ut anni maturitate non exspectata, barbaris occurreret insperatus ; firmatóque consilio xx. dierum frumentum, ex eo quod erat in sedibus consumendum, [f] ad usûs diuturnitatem excoctum, buccellatum ut vulgo

[a] ELEUSIN IN BOEOTIA.] Falli videtur Marcellinus noster : neque enim Eleusis referri debet inter eas urbes quæ terræmotu emerserunt ; sed potiùs inter illas quæ pessum abierunt : ut auctor est Strabo in lib. 9. Plinius in lib. 2. & Pausanias in Bœoticis.

[b] VULCANIA.] In Editione Rom. legitur *Vulcanus* : neque aliter Augustana & Basiliensis Editio, & codex Regius scriptum habent. [Colbertinus, *Volcanus*.] Ea est quæ Vulcani insula dicitur à Julio Obsequente in lib. de Prodigiis. *In Sicilia*, inquit, *Vulcani insula saxosa, & deserta, quæ ex ternis crateribus flammas eructabat, magna hominum admiratione nata est anno Urbis* 567. Idem ait Orosius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Insula Vulcani dicitur.

[c] AUT CLIMATIÆ.] Hi terræmotus ἐπικλίνται dicuntur in libro de mundo qui Aristoteli tribuitur, & μυκηταὶ qui in Marcellino nostro mycematiæ : βράσται denique qui brasmatiæ. Aristoteles quoque in Republ. Massiliensium βράσμας nominat, teste Strabone in lib. 4. Vetus Auctor apud Suidam in σεισμός. πτώματος εἰς τὰ κοιλώματα τῆς γῆς ὑπερχθέντος. εἰσὶ δ' αὐτῶν τινὲς μὲν βρασματίαι, τινὲς δὲ χασματίαι.

[d] EUROPÆO ORBE POTIOR INSULA.] Figmentum est Platonis in Timæo, qui eam insulam finxit simul, idémque destruxit, ut apud Homerum Neptunus murum Achæorum, ne locus arguendi mendacii superesset, ut ait Strabo in lib. 2. Ceterum ex codice Regio * & Tolosano * emendavi *spatiosior* : cui ferè accedit Editio Rom. in qua legitur, *orbes potior insula* : [in Colbertino, *orbes patior insula*.

[e] IN CIMINIA ITALIÆ PARTE OP. SUCCINENSE.] Ciminiæ quidem viæ mentio fit à P. Victore in Descriptione Urbis Romæ, & in veteri Inscriptione : CURATORI. VIÆ. CIMINÆ. Ciminiæ silvæ meminit Livius in lib. 9. Plinius in lib. 2. Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7. Et in Tabula itineraria Peutingerorum, lacus & mons Ciminus prope Centumcellas ponitur viâ Aureliâ. Oppidum verò Succinense quodnam fuerit, alii quærent. In Regio & Flor. codice [ac Colbertino] Saccumum dicitur : in Editione Rom. Saccunium. Sed Castellus *Succunium* correxit ; quem secuti sunt Accursius & Gelenius.

[f] AD USUS DIUTURNITATEM EXCOCTUM, BUCCELLATUM.] Duplex erat hujus panis commoditas : prima, quòd

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chri 358.

appellant, humeris imposuit libentium militum: hócque subsidio fretus, secundis ut antè auspiciis profectus est, intra mensem quintum vel sextum duas expeditiones consummari posse urgentes & necessarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo Salios appellavit, ausos olim in Romano solo [a] apud Toxiandriam locum habitacula sibi figere prælicenter. Cui cùm Tungros venisset, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiamtum in hibernis, pacem sub hac lege prætendens, ut quiescentes eos tamquam in suis nec lacesseret quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plenè digesto, oppositáque condicionum perplexitate, ut in iisdem tractibus moraturus dum* redeunt, muneratos absolvit. Dictóque citiùs secutus profectos, Severo Duce misso per ripam, subitò cunctos adgressus, tamquam fulminis turbo perculsit: jámque precantes potiùs quàm resistentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, [b] dedentes se cum opibus liberísque suscepit. [c] Chamavos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecîdit, partim acriter repugnantes, vivósque captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad sua, ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorum legatis paullo postea missis precatum consultúmque rebus suis, humi prostratis sub obtutibus ejus, pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolumes.

diutiùs integer servabatur: deinde quòd à militibus ipsis faciliùs portaretur: minus quippe ponderis habebat quàm panis vulgaris, quippe qui bis in furnum conjectus fuisset, unde & biscoctus dicitur. Itaque cùm annona militibus dividebatur, si buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quàm soliti erant, milites accipiebant, ut docet Procopius in lib. 1. Vandal. pag. 109. ubi Johannis Præfecti Præt. fraudem memorat. *τὸν ἄρτον ὃν δὴ μέλλοιεν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται σιτίζεσθαι, δὶς μὲν ἐπωπτᾶσθαι εἰς τὸ πνῖγος εἰσάγεσθαι*, &c. Hinc est quòd in Glossis Fr. Pithœi *βουκέλλατον* explicatur *ἄρτος ξηρός*.

[a] SALIOS AUSOS OLIM APUD TOXIANDRIAM.] Toxiandria locus est ita dictus à Toxiandris seu Toxandris populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. cap. 17. non longè à Scaldi fluvio. * Hosce Toxandros insulas tenuisse Scaldim inter & Mosam fluvios, quæ nunc Selandicæ dicuntur, Cluverius affirmat in libri II. capite 29. * Hoc in loco sedes fixerant Salii, tunc cùm à Saxonibus patriâ pulsi, Bataviam insulam, & vicina loca occupaverunt, ut refert Zosimus in lib. 3.

[b] DEDENTES SE SUSCEPIT.] De hac Saliorum deditione præter Julianum in Epist. ad Athenienses, sic loquitur Libanius in Orat. funebri: *ὡς δ' ὁ καιρὸς τὸ σημεῖον ἀνέσχεν, εὐθὺς στρατιά, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀστράψας ἔθνος ὅλον οὕτως ἐξέπληξεν, ὥσθ' ἱκέτευον μετοικεῖν καὶ μέρος γενέσθαι τῆς αὐτοῦ βασιλείας· καὶ γῆν ᾔτουν καὶ ἐλάμβανον, καὶ βαρβάροις ἐπὶ βαρβάρους ἐχρῆτο.* Id est: *Cùm tempus signum sustulisset, ilico exercitum eduxit, & circa flumen instar fulguris visus, gentem integram adeo terruit, ut migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit, & barbaris adversus barbaros auxiliaribus est usus.* Quæ postrema planè confirmant id quod scribit Zosimus, Julianum scilicet victis & in deditionem acceptis Saliis & Chamavis, selectos ex iis robustiores inter auxilia conscripsisse, ejúsque numeri etiam ætate sua nomen permansisse. Certè in Notitia Imperii tam Orient. quàm Occid. Salii inter Palatina auxilia recensentur.

[c] CHAMAVOS ITIDEM.] Hi ad ostia fluminis Rheni supra Bataviam sedes habebant, ut videre est in Tabula Pentingerorum. Sed tunc à Saxonibus, quorum ipsi pars erant, trans Rhenum missi fuerant, ut Salios ex Batavia expellerent, sicut narrat Zosimus in lib. 3. & in Romano limite sedes sibi constituerant. Hoc enim est, quod significat Marcellinus noster his verbis: *Chamavos itidem ausos similia.* Eorum Regulus erat Nebisgastus, teste Eunapio qui hanc rem fusiùs narrat in Excerptis legationum.

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT IX.

Cunctis igitur ex voto currentibus, studio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum, munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subversa dudum obstinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat : & ilico sunt instaurata, procinctu paullisper omisso. Atque ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus miles, portionem subtractam in iisdem condidit castris, sperans ex Chamavorum segetibus id suppleri posse quod ablatum est. Longè autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expensis quæ portabat, nusquam repetiens victus, extrema minitans Julianum compellationibus incessebat & probris : Asianum appellans, Græculum, & fallacem, & specie sapientiæ stolidum. Utque inveniri solent quidam inter armatos verborum volubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebant : *Quò trahimur spe meliorum abolita, olim quidem dura & perpessu asperrima per nives tolerantes & acumina crudelium pruinarum ? sed nunc, proh nefas ! cùm ultimis hostium fatis instamus, fame, ignavissimo mortis genere tabescentes. Et ne quis nos turbarum existimet concitores, pro vita loqui sola testamur ; non aurum, neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra Remp. tot suscepisse labores & pericula confutatis.* Et erat ratio justa querelarum. Inter tot enim rerum probabilium cursus articulósque necessitatum ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus, [a] nec donativum meruit nec stipendium, jam inde ut Julianus illò est missus : ea re quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam, nec Constantius erogari more solito permittebat. Hócque exinde claruit fraude potiùs quàm tenacitate committi, quòd cùm idem Cæsar, petenti ex usu gregario cuidam ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos ejus actus diu morato per Gallias, quem postea ipse interfici jussit, ut loco monstrabitur competenti.

CAPUT X.

Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere vario, contextóque navali ponte Rheno transito, terris Alamannorum calcatis, Severus Magister equitum bellicosus ante hæc & industrius, repentè commarcuit. Et qui sæpe universos ad fortiter faciendum hortabatur & singulos ; tunc dissuasor pugnandi contemptus vide-

[a] MILES NEC DONATIVUM MERUIT, NEC STIPENDIUM.] Hæc falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Severus in principio libri de vita B. Martini, * capite 3. * *Julianus*, inquit, *Cæsar coacto in unum exercitu donativum cœpit erogare militibus apud Vangionum civitatem. Ut est consuetudinis, singuli citabantur ; donec ad Martinum ventum est.* [Marcellinus ipse in libro 16. tradit, *Agentes in rebus quadam sollemnitate inductos in Consistorium, ut aurum acciperent.* In libro xx. Julianus jam Aug. de milite Gallicano sic ad Constantium scribit : *Cujus iracundia nec dignitatum augmenta, nec annuum merentis stipendium, id quoque accessit.*]

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

batur & timidus, mortem fortasse metuens adventantem: ut [a] in Tageticis libris legitur, Vejovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos possint audire fragores: & iter ignaviter egerat præter solitum, ut ductores viarum præeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde sunt progressi. Inter has tamen moras Alamannorum Rex Suomarius ultro cum suis improvisus occurrit, ferox antè sæviénsque in damna Romana, sed tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia vultus incessúsque supplicem indicabat, susceptus, bonóque animo esse jussus & placido, nihil arbitrio suo relinquens, pacem genibus curvatis orabat. Et eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, [b] susceptorum vilium more securitates accipiens pro illatis: quas si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea de re fatigandum. Quod ita rectè dispositum, est impræpeditè completum. Hortarii nomine petendus erat Regis alterius pagus: & quia nihil videbatur deesse præter ductores, Nesticæ Tribuno Scutariorum, & [c] Chariettoni viro fortitudinis miræ, impera-

[a] IN TAGETIS TUSCI LIBRIS.] Sic primus ex conjectura correxit P. Castellus, cùm in editione Rom. legeretur, *in Tagetinucis libris*. Regius autem & Flor. codex, [ac Colbertinus]* & Tolos.* scriptum habent *Tagetinicis*. Unde non dubito quin verissima sit emendatio nostra. * Sic Longinianus in Epistola ad Augustinum *Tagetica præcepta* vocat, quæ cum Orphicis & Trismegisticis jungit. [Servius in librum 8. Æneid. *Haruspicinæ libros* citat, & *sacra Etrusca, quæ Tages composuisse dicitur*.]

[b] SUSCEPTORUM VILIUM MORE.] Gravi errore susceptos hic intelligi putavit Lindenbrogius, id est clientes: cùm Susceptores intelligantur, qui annonam militarem à provincialibus exactam susceptámque in horrea inferebant, & pro illationis modo securitates, id est apochas accipiebant: ut est in lege 16. Cod. Theod. de Susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis & Optionibus juxta breves seu pittacia authentica, quæ Actuarii semper parata habebant, in quibus quo die & quantum esset erogatum scribebatur: nec antequam pittacia hæc accepissent Susceptores, annonam ex horreis proferebant. Hi breves postea ad sacra scrinia mittebantur, lege 11. & 14. Cod. Th. de erogatione milit. annonæ. Susceptorum autem varia genera fuere. Nam præter Susceptores specierum annonariarum, & Susceptores canonis,' id est annonæ populi Romani, & Susceptores vestium, & Susceptores auri & argenti, seu Susceptores aurarii memorantur in Codice, & in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant genera Susceptorum: qui vel ex Curia, vel ex corpore diversorum officiorum discussis priùs facultatibus creabantur.

[c] CHARIETTONI VIRO FORTITUDINIS MIRÆ.] De ejus proceritate ac præclaris facinoribus operæpretium erit Zosimi lib. 3. legere. Sed & Eunapius de eodem sic scribit: Χαριέττων δ' ἦν τις καὶ πρὸ τούτου φανερός τε ὢν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τι κατατολμῶντι τῆς θρασείας φοβερὸς, ἀνεῖχεν ἀπὸ λῃστείας ἅπαντας. Id est: *Charietto igitur qui & antea illustris & invictus habebatur, & ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros à latrocinando deterruit*. Eunapii verba refert Suidas in ἀνεῖχε. Hic idem Charietto postea per utramque Germaniam Comes rei militaris fuit, teste Marcellino in principio lib. 27. [Charietto iste natione Francus fuit, unde à Zosimo natione Barbarus vocatur. Idque vel ex nomine ipso intelligitur. Francus fuit & *Carietto*, qui anno Christi 388. post Chariettonem nostrum ab Alamannis in Germania interfectum 24. Magister militiæ Valentiniani Junioris A. in Germania cum exercitu opposito Francis diversabatur, ut scribit Sulpicius Alexander. *Cariatto Spatharius Guntchramni* Franc. Regis, pòst Episcopus Genevensis, à Fredegario memoratur; & *Cariato* quidam

verat Cæsar, ut magnâ quæsitum industriâ comprehensúmque offerrent sibi captivum : & correptus velociter adolescens ducitur Alamannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturum. Hoc prægresso secutus exercitus, celsarum arborum obsistente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuosos ventum est tandem ad loca : & irâ quisque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, resistentésque sine ulla parcimonia contruncabat. His malis perculsus Rex, [a] cùm multiplices legiones, vicorúmque reliquias cerneret exustorum, ultimas fortunarum jacturas adesse jam contemplatus, oravit ipse quoque veniam, facturum se imperanda, jurandique exsecratione restituere universos promisit : id enim cura agebatur impensiore : detentísque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad indignationem justam Julianus erectus, cùm munerandus venisset ex more, quatuor comites ejus, quorum ope & fide maximè nitebatur, non antè absolvit, dum omnes rediere captivi. Ad colloquium tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, victorisque superatus adspectu, condicione difficili premebatur : hac scilicet, ut quoniam consentaneum erat, post tot secundos eventus civitates quoque reparari vi barbarorum excisas, [b] carpenta & materias ex opibus suis suorumque præberet : & hæc pollicitus, imprecatúsque, si perfidum quidquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione ejus vastata nihil inveniri poterat quod daretur. Ita Reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisque ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potentiæ jugo subdidere colla jam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obsecundabant imperiis ingravatè. Quibus hoc modo peractis, dispersо per stationes milite consuetas, ad hiberna regressus est Cæsar.

CONSTANTIUS AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT XI.

Hæc cùm in comitatu Constantii subinde noscerentur, (erat enim necesse tamquam Apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) omnes qui plus poterant in palatio,

in Epistola Constantii & Dadonis Episcoporum ad Desiderium Cadurcorum Episcopum.]

[a] MULTIPLICES REGIONES.] Legendum videtur uno contextu : *Cùm multiplices regionis vicorúmque cerneret reliquias exustorum.*

[In codice Regio & Colbertino legitur, *multiplices regiones* : ex quo judico unius litteræ mutatione locum sic restitui oportere : *Cùm multiplices legiones, vicorúmque cerneret reliquias exustorum.* id est, cùm hinc multas & magnas copias Romanorum jugulo suo imminentes, inde vastitatem agrorum suorum, ac vicorum incendia videret. Quid enim est *multiplices regionis reliquias?*

[b] CARPENTA ET MATERIAS.] Hujus rei meminit etiam Libanius in Oratione illa funebri : ὠνεῖσθαι τὴν εἰρήνην ἐκέλευσεν, πόλεις μὲν ἐγείροντας, σώμασι δὲ ἄγοντας. οἱ δὲ ὡμολόγουν τε καὶ οὐκ ἐψεύσαντο· καὶ ἀνεκομίζετο ξύλα τε καὶ σίδηρος εἰς ἀνάστασιν οἰκιῶν. Id est : *Julianus emere eos pacem jussit, opida quidem restaurantes, corporibus autem operas exhibentes. Quæ illi & polliciti sunt, & fidem servarunt. Ac materia ferrúmque ad restaurationem ædium convehebantur.* Et in Prosphonetico ad Julianum.

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

adulandi professores jam docti, rectè consulta prosperéque completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulsè, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo*: ut hirsutum Julianum carpentes, appellantésque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima atque vernacula Principi resonantes, audire hæc taliáque gestienti, virtutes ejus obruere verbis impudentibus conabantur, ut segnem incessentes, & timidum, & umbratilem, gestáque secus verbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque ut solet amplissima gloria objecta esse semper invidiæ, legimus in veteres quoque magnificos Duces vitia crimináque, etiamsi inveniri non poterant, finxisse malignitatem, spectatissimis actibus eorum offensam. Ut Cimonem Miltiadis filium insimulatum intemperantiæ qui prope Eurymedonta Pamphylium flumen Persarum populum delevit innumerum, coëgítque gentem insolentiâ semper elatam, obsecrare suppliciter pacem: [a] Æmilianum itidem Scipionem, ut somniculosum æmulorum incusari malevolentiâ, cujus impetrabili vigilantia, obstinatæ in perniciem Romæ, duæ sunt potentissimæ urbes excisæ. Necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cùm nihil unde vituperari deberet inveniretur, duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito uno scalpebat: quódque aliquamdiu tegendi ulceris causâ deformis, fasciolâ candidâ crus colligabat: quorum alterum factitare ut dissolutum, alterum ut novarum rerum cupidum adserebant: nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ majestatis insigni: cum virum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit, ut documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans Vicariam, Præfecturam pro [b] Basso quoque agebat: qui recèns promotus Urbi Præfectus, fatali decesserat sorte. Cujus administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari sit dignum.

Caput XII.

Augusto inter hæc quiescenti per hiemem apud Sirmium, indi-

[a] ÆMILIANUM SCIPIONEM UT SOMNICULOSUM.] Idem narrat Plutarchus in lib. qui inscribitur περὶ ἐγκώμια ἀνεπιφθόνως, in fine, his verbis: καὶ τί δεῖ ταῦτα λέγειν; ὅτι καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἐλαττωμάτων περὶ τοὺς ἐπιφανεῖς καὶ τοὺς ἐνδόξους συνεπιφαίνεται. Κίμωνος ἦν ὁ οἶνος διαβολὴ, Σκιπίωνος ὁ ὕπνος. [De Cimone suprà in codice Colbert. legitur, *insimulatum sæpe ante, &c*: non ut vulgò, *insimulatum incesti*. Quare emendo *insimulatum intemperantia*, id est temulentiæ.]

[b] BASSO QUI RECENS PROMOTUS.] Junius Bassus, Præfectus Urbi, decessit neophytus VIII. Cal. Sept. Eusebio & Hypatio Coss. anno Domini 359. ut testatur vetus Inscriptio Romæ in arca sepulcrali, quam primus in lucem protulit Jac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. HIC DEPOSITUS. EST. JUN. BASSUS. V. C. QUI. VIXIT. ANNIS. XLII. MENS. II. IN. IPSA. PRÆFECTURA. URBI. NEOFITUS. IIT. AD. DEUM. VIII. CAL. SEPT. EUSEBIO. ET. HYPATIO. COSS. Atque hic primus è familia Bassorum, ad Christianam fidem transisse videtur, teste Prudentio contra Symmachum lib. 1.

Non Paullinorum, non Bassorum dubitavit
Prompta fides dare se Christo.

cabant nuntii graves & crebri, permistos Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis. Quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, [a] hastæ sunt longiores, [b] & loricæ ex cornibus rasis & levigatis, [c] plumarum specie linteis indumentis innexæ: [d] equorúmque plurimi ex usu castrati, ne aut feminarum visu exagitati raptentur, aut in subsidiis ferocientes, prodant hinnitu densiore vectores. Et per spatia discurrunt amplissima sequentes alios, vel ipsi terga vertentes, insidendo velocibus equis & morigeris, trahentésque singulos, [e] interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum, vigórque

Dn. Constantius P. F. Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] Hastæ sunt longiores.] Longioribus hastis solitos uti Sarmatas testatur etiam Ælianus in Tacticis; ac Cornelius Tacitus in lib. 6. contis ac gladiis & arcu breviore Sarmatas prœliari scribit. Ejusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. his versibus:

Sarmatica coïere manus, fremitúsque virorum
Semiferi. Riget his molli lorica catena:
Id quoque tegmen equis: & equi porrecta per armos
Et caput, ingentem campis hostilibus umbram
Fert abies obnixa genu, vaditque virûm vi,
Vadit equûm, docilis relegi, docilísque relinqui,
Atque iterum medios non altior ire per hostes.

* Adde Silium Italicum in lib. xv. *

[b] Et loricæ ex cornibus rasis.] Hanc Sarmatarum armaturam optimè describit Tacitus in lib. 1. Hist. *Namque*, ait, *mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenère, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die & soluto gelu neque conti neque gladii quos prælongos utraque manu regunt, usui: lapsantibus equis & cataphractarum pondere. Id Principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut prædure corio consertum.* Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex tarandi corio loricas sibi consuere. Sed Pausanias in Atticis refert, eos ob inopiam ferri ex equorum ungulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem ungulas equorum seu boum nervis consuere. Ejusmodi loricam ab se visam Athenis ait in Æsculapii templo, quam nuci pineæ adhuc viridi non absimilem fuisse dicit. * Tales certè cernuntur etiamnum in columna Trajani Sarmatarum cataphractæ. * Hæc λωρίκια κεράτινα, seu ἐκ κεράτων Leo & Constantinus in Tacticis appellant: ubi tamen viri docti κεράτινα & ἐκ κεράτων corrigunt: quibus ne assentiar facit Pausaniæ & Marcellini nostri auctoritas, & Scholiastes Ms. in Nonium Marcellum, quem hîc citat Lindenbrogius; * & Martialis laudatus à Lipsio in libro 3. de Militia Rom. cap. 6. *

[c] Plumarum specie.] Pausanias draconum squamis comparat: συλλεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἀποκαθήραντές τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sic etiam Virgilius squamas loricæ dixit:

Nec duplici squama lorica fidelis & auro.

& aliquanto clariùs in lib. xi. Æneidos:

quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Habebant autem Principes Sarmatarum loricas ex ferreis laminis, ut testis est Tacitus, & Valerius Flaccus suprà citatus:

Riget his molli lorica catena.

Planè intelligit quem Græci ἁλυσιδωτὸν χιτῶνα vocant, seu θώρακα.

[d] Equorumque plurimi castrati.] Idem etiam prodit Strabo in lib. 7. ἴδιον δὲ τῷ Σκυθικῷ καὶ τῷ Σαρματικῷ παντὶ ἔθνει τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθείας χάριν. Id est: *Proprium Scythicæ gentis ac Sarmaticæ est, equos castrare, ut morigeri sint. Equos enim habent parvos quidem, sed acres & indociles.* Equi porrò castrati morsu quidem & calcibus ferocire desistunt, ceterum nihilo minùs utiles & generosi sunt in bello: teste Xenophonte lib. 7. de Institutione Cyri. Plinius autem in lib. 8. scribit, Scythas per bella equabus uti malle, quòd urinam cursu non impedito reddant.

[e] Interdum et binos.] Idipsum testatur Ælianus in Tacticis, qui eam ob causam ἀμφίππους eosdem dictos esse memorat, ídque barbaris omnibus qui Istrum accolunt, commune ait fuisse. Sanè Valerius Flaccus in 6. Mœsis idipsum tribuit.

Comitúmque celer mutator equorum
Mæsus, & ingentis frenator Sarmata conti.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse mo-

DN. CONSTANTIUS P. F. AUG. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu lætioris fortunæ profectus, cùm ad locum aptissimum pervenisset, flumen Istrum exundantem pruinarum jam resoluta congerie, super navium foros ponte contexto transgressus, populandis Barbarorum incubuit terris: qui itinere festinato præventi, catervásque bellatoris exercitus jugulis suis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi, nec stare, sed vitantes exitium insperatum, semet omnes effuderunt in fugam. Stratísque plurimis, quorum gressus vinxerat timor, hi quos exemit celeritas morti, inter latebrosas convalles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicassent profectò, si vigore quo discesserant, restitissent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ secundam prospectat Pannoniam: paríque fortitudine [b] circa Valeriam opes barbaricas, urendo rapiendóque occurrentia, militaris turbo vastabat. Cujus cladis immensitate permoti, posthabito consilio latendi, Sarmatæ petendæ specie pacis agmine tripertito agentes securiùs nostros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec quod est in rebus artissimis ultimum, verti possent in fugam. Aderant autem ilico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum sæpe socii fuerant indiscreti: sed ne eos quidem prompta juvit audacia, in discrimina ruentes aperta. Cæsis enim compluribus, pars quæ potuit superesse, per notos colles evasit: quo eventu vires & animos incitante, junctis densiùs cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus: qui ex præterito casu impendentia formidantes, rogaturi suppliciter pacem, fidentes ad Principis venere conspectum, [c] erga hæc & similia lenioris: dictóque die statuendis condicionibus, Zizais quoque etiamtum Regalis, haud parvi corporis juvenis, ordines Sarmatarum more certaminis instruxit ad preces: visóque Imperatore abjectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus. Et amisso vocis officio præ timore, tum cùm orare deberet, majorem misericordiam movit, conatus aliquoties, parúmque, impediente singultu, permissus explicare quæ poscebat. Recreatus denique tandem, jussúsque exsurgere, genibus nixus usu linguæ recuperato, concessionem delictorum sibi tribui supplicavit & veniam:

rem satis probat, quòd ludus Sarmaticus pro desultorio ponitur apud Vopiscum in Caro.

[b] CONTRA VALERIAM.] Id est, *è regione Valeriæ.* In Regio tamen & Vaticano codice, [& in Colbertino] legitur *ἐς*, quod est *circa*. * quomodo in Tolosano distinctè scriptum reperi. * In Editione a... Romana excusum erat, *esse Valeriam* ... re librariorum, qui eam notam mi... telligebant. Gelenius vulgatæ scripturæ auctor est.

[c] ERGO HÆC ET SIMILIA LENITURIS.] Eleganter hunc locum mihi restituisse videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cùm in Editione Romana & in Regio * ac Tolos. * codice legeretur, ...*ra hæc similia lenioris*, non dubitavi quin ...rgendum esset ut edidi. Paullo pòst etiam ...ndavi: *Duxerat potior cum ceteris Sar-*

eóque

Dn. Constantius P. F. Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

eóque ad precandum admiſſa multitudo, cujus ora formido muta claudebat, periculo adhuc præſtantioris ambiguo: ubi ille ſolo juſſus attolli, orandi ſignum exſpectantibus diu monſtravit, omnes clypeis telíſque projectis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut vincerent humilitate ſupplicandi Regalem. Duxerat potior cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledum [a] Subregulos, plurimóſque Optimates, cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui licèt elati gaudio ſalutis indultæ, condicionum ſarcinâ compenſare inimicè facta pollicebantur, ſéque cum facultatibus & liberis & conjugibus terrarúmque ſuarum ambitu, Romanæ potentiæ libenter offerrent: prævaluit tamen æquitati juncta benignitas: juſsíque obtinere ſedes impavidi, noſtros reddidere captivos. Duxerúntque obſides poſtulatos, & obedire præceptis deinde promptiſſimè ſpoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, advolarunt Regales cum ſuis omnibus Araharius & Uſafer, inter Optimates excellentes, agminum gentilium duces, quorum alter Transjugitanorum Quadorúmque parti, alter quibuſdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate junctiſſimis: [b] quorum plebem veritus Imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repentè conſurgeret; diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes juſſit paulliſper abſcedere, dum Araharii & Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cùm eorum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non poſſent, ultimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, numquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonóque compoſitis, Uſafer in preces admiſſus eſt: Arahario pertinaciter obſtrepente, firmantéque, pacem quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licèt inferiori, & obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verùm quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi [c] Sarmatæ juſſi, ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides, quietis vincula conſervandæ, gratanter amplexi ſunt. Ingerebat autem ſe poſt hæc maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, ſuſpendi à jugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Arahariuṁ impune compererant abſceſſiſſe: & pari modo ipſi quoque adepti pacem quam poſcebant, accitos ex intimis regni Pro-

matis: ubi vulgo legebatur *armatis.*

[a] Subregulos.] Subreguli ſunt Reges, qui potentioribus Regibus obnoxii ſunt: quos etiam *Regulos* vocat Marcellinus noſter in lib. 18. *Reges omnes, & Regales, & Regulos ad convivium corrogatos.* Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. Hiſt. Marcomerem & Sunnonem Francorum Subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat.

[b] Quorum plebem arcuit Imp.] In Editione Romana perinde ut in Regio * ac Toloſano * codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator*: [in Colbertino, *acrior ne.*] Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit. Ego verò cùm animadvertiſſem in lib. 26. pag. 317. ubi legitur, *veritus ne hac ex cauſa indemnatus occideretur*, tam Regium exemplar quàm Editionem Rom. ſcriptum habere *bacritus*, hunc locum eodem modo corruptum eſſe ſuſpicatus ſum.

[c] Sarmatæ ut semper Rom. clientes.] Id benignè intelligendum

DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

cerum filios, obſidatus ſorte opinione celeriùs obtulerunt; itidémque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quàm ſuos. Quibus ordinatis, tranſlata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potiùs quàm ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſa: ut verum illud exiſtimetur, quod opinantur quidam, [a] fatum vinci Principis poteſtate, vel fieri. Potentes olim ac nobiles erant hujus indigenæ regni, ſed conjuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus. Atque ut barbaris eſſe omne jus in viribus adſuevit, [b] vicerunt dominos ferocia pares, ſed numero præminentes. Qui confundente metu conſilia, [c] ad Victohalos diſcretos longiùs confugerunt, obſequi defenſoribus, ut in malis, optabile, quàm ſervire ſuis mancipiis arbitrati: quæ deplorantes poſt impetratam veniam recepti in fidem, poſcebant præſidia liberati: cóſque iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu, convocatos allocutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi Ducibúſque Romanis parere præcepit. Atque ut reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, [d] Zizain Regem iiſdem præfecit, conſpicuæ fortunæ tum inſigni-

eſt: licèt enim in Romanos ſæpe inſurrexerint Sarmatæ, tamen domiti, & in fidem poſtea ſunt recepti.

[a] FATUM VINCI PRINCIPIS POT. VEL FIERI.] Eodem ſenſu Claudianus de 4. Honorii Conſulatu dixit:

Largitor honorum
Pronus, & in melius gaudens convertere fata.

Et Procopius in lib. 1. de fabricis Juſtiniani initio: [illegible]. Sed omnium elegantiſſimè Pacatus in Panegyrico his verbis: *Nullam majorem crediderim eſſe Principum felicitatem, quàm feciſſe felicem, & interceſſiſſe inopiæ, & dediſſe homini novum fatum.* * In hanc ſententiam multa eleganter diſſerit Dio Chryſoſtomus in oratione XXV. Reges eſſe genios, populorum felicitatis aut infelicitatis auctores, prout eis præfuerint. *

[b] VICERUNT DOMINOS.] Sarmatæ cùm à Scythis bello appeterentur, ſervis ſuis arma dederant: qui cùm victoriam de Scythis retuliſſent, adverſus dominos arma vertentes, eos ſuis ſedibus deturbârunt. Pulſi domini ad Conſtantinum Aug. confugêre, qui validiores quidem militaribus numeris inſeruit, aliis agros aſſignavit, ut narrat Euſebius in lib. 4. de vita Conſt. cap. 6. & ampliùs trecenta millia hominum miſtæ ætatis & ſexus per Thraciam, Macedoniam, Italiámque diviſit, ut eſt in Excerptis de Geſtis Conſtantini, quæ cum Marcellini noſtri hiſtoriis edidimus. Contigit ea res Optato & Paullino Coſſ. anno Domini 334. teſte Idatio in Faſtis, & Hieronymo in Chronico, qui ſic ait: Anno Domini 334. *Sarmatæ Limigantes dominos ſuos, qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. ſolum expulerunt.* Sarmatæ igitur à ſervis pulſi, partim ad Rom. partim ad Victohalos confugerunt.

[c] AD VICTOBALOS.] Regius codex [& Colbertinus,] * cum Toloſano *, *Victobalos* habent. A Pæanio qui Eutropium Græcè vertit, Βικτοβάλοι dicuntur. Atque ita, ubicumque Victobalos legis, emendandum cenſeo. Error natus eſt ex affinitate litterarum *b* & *h*, quæ in Mſſ. codicibus vix diſtinguuntur. Sic Atabarium vulgatæ Editiones habebant in hoc libro pro Arahario. Ita enim ſemper in codice Regio, & interdum in Editione Romana ſcriptum reperimus. Eodem errore *Enbages* in lib. XV. ſcriptum erat pro *Enhages*. Eutropius quidem *Victophalos* vocat in Trajano, ſed Mſ. Fuldenſis *Victobalos* habet, teſte Sylburgio; Hirsfeldenſis *Victoalos*, teſte Caniſio.

[d] ZIZAIM REGEM IISDEM PRÆFECIT.] Non omittenda ſunt verba Aurelii Victoris: *At Julius Conſtantius annos tres atque XX. Auguſtum Imperium regens, cum externis motibus, modo civilibus exercetur, ægrè ab armis abeſt: quis tyrannide tantorum depulſa, ſuſtentóque interim Perſarum motu, genti Sarmatarum magno decore conſidens apud eos Regem dedit.* Hæc Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano & Cereale Coſſ.

bus aptum profectò, ut res docuit, & fidelem: nec discedere quisquam post hæc gloriosè gesta permissus est, antequam (ut placuerat) remearent nostri captivi. His in barbarico gestis, Brigetionem castra commota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrymæ vel sanguis extinguerent. Quorum Regalis Vitrodorus, Viduarii filius Regis, & Agilimundus subregulus, aliique Optimates & judices, variis populis præsidentes, viso exercitu in gremio regni soliique genitalis, sub gressibus jacuere militum: & adepti veniam, jussa fecerunt: sobolemque suam obsidatus pignore, ut obsequuturi condicionibus impositis, tradiderunt: & eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere se permansuros in fide.

Dn. Constantius Augustus, Dariano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

CAPUT XIII.

His (ut narratum est) secundo finitis eventu, ad Limigantes Sarmatas Servos ociùs signa transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa & nefaria perpetrasse. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus Liberis, ipsi quoque tempus aptissimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibúsque concordes. Deliberatum est tamen id quoque leniùs vindicari, quàm criminum magnitudo poscebat, hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiam nostra vexandi: quos pericula formidare monebat scelerum conscientia diutiùs commissorum. Ideóque in se pugnæ molem suspicati vertendam, dolos parabant & ferrum, & preces. Verùm adspectu primo exercitus tamquam fulminis ictu perculsi, ultimáque cogitantes, vitam precati, tributum annuum, delectúmque validæ juventutis, & servitium spoponderunt: abnuere parati, si juberentur aliorsum migrare, ut gestibus indicabant & vultibus, locorum confisi præsidio, ubi lares post exactos dominos fixere securi. Has enim terras * Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentiùs fluit, spatia longa & lata sensim præterlabens, & ea coartans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alveo Danubii defendit, à barbaricis verò excursibus suo tutos præstat obstaculo: ubi pleráque humidioris soli naturâ & incrementis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideóque invia nisi perquàm gnaris: & super his insularem amfractum aditu Parthisci pæne contiguum amnis potior ambiens, terræ consortio separavit. Hortanto

* PARTHISCUS IRRUENS AMNIS.] Plinius Parthissum amnem nominat in lib. 4. capite 12. *Campos & plana tenent Jazyges: Sarmata montes & saltus: pulsi ab his Daci ad Parthissum amnem.* * Alias *Pathissum amnem*: ut in Editione Parisiensi Nic. Beraldi, quæ anno M. D. XVI. prodiit, impressum reperitur. Ptolemæus in libro III. Τίβισκον appellat, & Jazygas vagos inter Danubium & Tibiscum ac montes Sarmaticos ponit, perinde ac Plinius. Sed in Ptolemæo legendum est Παρτίσκον. Unde & Πάρτισκον oppidum à fluvio præfluente dictum. Hungari flumen hoc vocant *Tissa*, teste Cluverio libri 3. capite 31. * Est & Artiscus amnis apud Herodotum in 4. quem per Odrysas fluere dicit: sed alius est à Parthisco; cùm Parthiscus sit ultra Danubium.

Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

igitur Principe, cum genuino fastu ad citeriorem venêre fluminis ripam, ut exitus docuit, non jussa facturi, sed ne viderentur militis præsentiam formidasse: stabántque contumaciter, ideóque propinquasse monstrantes, ut jubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clam distributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra suorum acies clausit. Stánsque in aggere celsiore cum paucis, & stipatorum præsidio tectus, eos ne ferocirent leniùs admonebat. Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diversa rapiebantur, & furori mistâ versutiâ tentabant cum precibus prœlium: vicinúmque sibi in nostros parantes excursum, projecere consultò longiùs scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio spatia furarentur. Jámque vergente in vesperum die, cùm moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur: qui conferti, aciéque densiore contracta, adversus ipsum Principem stantem (ut dictum est) altiùs, omnem impetum contulerant, eum oculis incessentes & vocibus truculentis. Cujus furoris amentiam exercitûs ira ferre non potuit, cósque Imperatori, ut dictum est, acriter imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disjecit ardenti: & dextrâ pedites catervas peditum obtruncabant; equites lævâ equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors Prætoria ex adverso Augustum cautiùs stipans, resistentium pectora, móxque terga fugientium incidebat: & cadentes insuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quàm nostrorum lætitiam horrendo stridore monstrabant: & jacentes absque mortuis plurimi succisis poplitibus, ideóque adempto fugiendi subsidio; alii dextris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, sed superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant. Nec eorum quisquam inter diversa supplicia veniam petiit, aut ferrum projecit, aut exoravit celerem mortem: sed arma jugiter retinentes, licèt adflicti, minus criminis æstimabant, alienis viribus potiùs quàm conscientiæ suæ judicio vinci: mussantésque audiebantur interdum, fortunæ non meriti fuisse quod evenit. Ita in semihoræ curriculo discrimine prœliorum emenso, tot procubuere subitò barbari, ut pugnam fuisse sola victoria declararet. Vixdum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorum necessitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis sexúsque promiscui: & fastu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obsequiorum venêre servilium: & exiguo temporis intervallo decurso, cæsorum aggeres, & captivorum ágmina cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum fructúque vincendi, consurrectum est in perniciem eorum, qui deseruere prœlia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos cùm ad loca venisset avidus barbarici san-

guinis miles, disjectis culmis levibus obtruncabat: nec quemquam casa vel trabibus compacta firmissimis periculo mortis extraxit. Denique cùm inflammarentur omnia, nullúsque latere jam posset, cunctis vitæ præsidiis circumcisis, aut obstinatè igni peribat absumptus, aut incendium vitans egressúsque, uno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorúmque magnitudinem, amnis vicini se committere gurgitibus, peritiâ nandi ripas ulteriores occupare posse sperantes: quorum plerique submersi necati sunt, alii jaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret immensi: ita per elementum utrumque Sarmatas vincentium ira virtúsque delevit. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnem vitæque solatium: & post lares incensos raptásque familias, navigia jussa sunt colligi, ad indagandos quos â nostrorum acie ulterior discreverat ripa. Statímque ne alacritas intepesceret pugnatorum, impositi lintribus per abdita ducti velites expediti, occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit adspectus, gentiles lembos & nota remigia conspicantes. Ubi verò procul micantibus telis, quod verebantur propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium se contulerunt: eósque secutus infestiùs miles, cæsis plurimis ibi victoriam reperit, ubi nec cautè posse consistere, nec audere aliquid credebatur. Post absumptos pæne diffusósque Amicenses, petiti sunt sine mora [a] Picenses, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere sociorum ærumnæ, rumorum adsiduitate compertæ. Ad quos opprimendos (erat enim arduum sequi per diversa consperios, imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & Liberorum adæquè Sarmatarum adsumptum est. Cúmque auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit; Taifali proxima suis sedibus obtinebant; Liberi terras occupaverant è regione sibi oppositas. Limigantes territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cùm utriusque rei suppeterent documenta non levia. Vicit tamen ad ultimum cœtu Seniorum urgente, dedendi se consilium: variæque palmæ victoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem invaserant: & reliqui eorum cum precibus, ut superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinavere cervices. Accepta itaque publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana convolavit eorum pars major, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque conjugibus, opúmque vilitate, quam eis celeritatis

Dn. Constantius Augustus. Julianus Cæsar. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

[a] Picenses.] Apud Ptolemæum πικῆνσιοι in Mœsia superiore ponuntur, à Sarmaticis fortè Picensibus profecti.

Julius Constantius Aug. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

ratio furari permisit. En qui animas amittere potiùs, quàm cogi solum vertere putabantur, dum licentiam amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, & sedes alias suscipere sunt adsensi tranquillas & fidas: ut nec bellis vexari, neq mutari seditionibus possint. Iisdémque ex sententia, ut credebatur, acceptis, quievere paullisper, pòst feritate nativa in exitiale scelus erecti, ut congruo docebitur textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata; cujus negotii duplicem magnitudinem Imperator adgressus, utramque perfecit. Exsules populos, licèt mobilitate suspectos, acturos tamen paullo verecundiùs, tandem reductos in avitis sedibus collocavit. Iisdémque ad gratiæ cumulum non ignobilem quempiam Regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, Regalem imposuit, bonis animi corporisque præstantem. Tali textu rectè factorum, Constantius jam meruerat sublimior, militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum, jámque discessurus, convocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat: *Hortatur recordatio rerum gloriosè gestarum, omni jucunditate viris fortibus gratior, admodum verecundè replicare, quæ divinitus delata sorte vincendi, & ante prælia, & in ipso correximus fervore pugnarum, Rom. rei. fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum, támque posteritatis memoriæ justa ratione mandandum, quàm ut miles strenuè faciat, ductor prudenter consultis exsultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variisque discursibus vastabat extima limitum: nunc cavatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis assuetus occultis, astu & ludificandi varietate jam inde ab instituta gente nostris quoque majoribus formidatus: quæ longiùs disparati, quæ ferri poterant tulimus, leviores jacturas efficacia ducum vetari posse sperantes. Ubi verò per licentiam scandens in majus, ad funestas provinciarum clades erepsit & crebras: communitis aditibus Ræticis, tutelâque pervigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in Pannonias, ut placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctisque paratis, ut nostis, vere adulto egressi, arripuimus negotiorum maximas moles: primùm ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera levi perfecto, visis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absque nostrorum dispendio stravimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adjumenta ferentes, attrivimus: qui post ærumnosa dispendia inter discursus & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum paratas, armorum abjecto munimine, pone terga vinxerunt: restaréque solam salu-*

tem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti clementis, cujus prælia sæpe compererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superavimus pari: interfectisque pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. Hisque secundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempestivæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longè discreta, ne in perniciem nostrorum se commovere possent ulterius: & pepercimus plurimis; & [a] *Zizain præfecimus Liberis, dicatum nobis futurum & fidum,* [b] *plus æstimantes creare, quàm auferre barbaris Regem: hoc decore augente sollemnitatem, quòd iisdem quoque rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absolvit, nos quæsivimus & resp. primò ultione parta de grassatoribus noxiis; deinde quòd vobis abunde* [c] *sufficient ex hostibus captivi. His enim virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsivit & dexteris. Nobis amplæ facultates, opúmque sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia nostri labores & fortitudo servarint. hoc enim boni Principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremò ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero,* [d] *secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes, mihi (ne sit arrogans dicere) meritò tribuistis.*

Dn. Constantius Augustus. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solitò, aucta spe potiorum & lucris, vocibus festis in laudes Imperatoris assurgens, [e] Deúmque ex usu testata, non posse Constantium vinci, ten-

[a] [Zizain præfecimus Liberis.] In codice Colbertino *Zigam* dictum reperio, & 7. paginâ suprà *Zigaim Regem*: sicut *Rumorem* Subregulum Sarmatam: quem *Rumonem* aliàs pag. 105.]

[b] Plus æstimantes creare quam afferre.] Legendum videtur *quàm auferre*, * vel *abferre*. *

[c] Sufficient ex hostibus captivi.] Placet scriptura Regii exemplaris, in quo legitur, *vobis abunde sufficiet ex hostibus captis.* Nam Constantius hoc secundum hujus expeditionis præmium esse dicit, quòd militibus Romanis ex Sarmatarum captivis mancipia abunde sufficient. Magnas enim opes ex pauperum hominum præda sperari non debuisse, & sibi superesse thesauros ait, quibus milites suos locupletet. Ceterum captivi tunc inter milites dividebantur, quos milites deinde mercatoribus divendebant. Dio in fine lib. 51. καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν: & Themistius in Orat. 17. & Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4.

[d] Secundi Sarmatici cognomentum.] Mallem *secundò Sarmatici*. Sic suprà Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.* hoc est, δὶς σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerii apud Eusebium in lib. 8. Hist. αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλέριος Μαξιμιανὸς δὶς Καρπικὸς μέγιστος, ἑξάκις Ἀρμενιακὸς μέγιστος, &c. Id est: *Secundò Carpicus Maximus, sextò Armeniacus Maximus.* Constantius igitur victoriam de Sarmatis jam antea retulerat; sed quando, incertum est.

[e] Deumque ex usu testata.] In Regio [& in Colbertino] exemplari legitur *dinque*. Scribendum igitur est: *Deúmque ex usu testata, non posse Constantium vinci.* Quod confirmatur ex lib. 24. initio: *Impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testati.* Et ex lib. 26. *Testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.* Hujusmodi autem erat exclamandi formula: *Tu scis, Jupiter, Constantius vinci non potest.* Ita apud Lampridium in Diadumeno, milites acclamasse dicuntur: *Tu scis, Jupiter: Macrinus vinci non potest. Tu scis, Jupiter: Antoninus vinci non potest.* Quibus in locis, *Tu scis*, idem valet ac *Testis esto*: ut apud præcipuum Poëtarum non semel legitur, ἴστω Ζεύς: & ἴστω νῦν τόδε, apud Apollonium in lib. 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento epheborum Atheniensium, quod relatum est in ejus lib. 8. ἴστορες θεοὶ Ἄγραυλος, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεύς, Θαλλώ, Αὐξώ, Ἡγεμόνη. Id est: *Testes sunto Dii agrauli, seu agrestes, Enyalius, Mars, Jupiter, Thallo, Auxo, Hegemone.* Sunt autem Au-

Dn. Constantius Augustus. Datiano & Cereale Coss. Anno Chr. 358.

toria repetit læta. Et reductus Imperator ad regiam, otióque bidui recreatus, [a] Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & milites numeri destinatas remearunt sedes.

Caput XIV.

Hisce iisdem diebus [b] Prosper, & Spectatus, atque Eustathius legati ad Persas ut suprà docuimus missi, Ctesiphonta reversum Regem adiere, litteras proferentes Imperatoris & munera: poscebántque rebus integris pacem, & mandatorum memores nusquam ab utilitate Rom. rei majestatéque discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseverantes, ne super turbando Armeniæ vel Mesopotamiæ statu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cùm obstinatissimum Regem, nisi harum regionum dominio sibi adjudicato, obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Post quod, idipsum condicionum robore pari impetraturi, [c] Lucillianus missus est Comes, & Procopius tunc Notarius, qui postea nodo quodam violentæ necessitatis adstrictus, ad res consurrexit novas.

xo quidem & Hegemone Charitum àpud Athenienses nomina: Thallo autem Horarum unius, ut docet Pausanias in Arcadicis & in Bœoticis: τιμῶσι γὰρ ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἀθηναῖοι Χάριτας Αὐξὼ καὶ Ἡγεμόνην. τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ Χάριτος, ἀλλ' Ὥρας ὄνομα. τῇ δὲ ἑτέρᾳ τῶν Ὡρῶν νέμουσιν ὁμοῦ τῇ Πανδρόσῳ τιμὰς Ἀθηναῖοι, Θαλλὼ τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. Horarum nomina hæc sunt, Auxo, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice) Euporie, Irene, Orthesie, Thallo. * Clemens in Protreptico: Αὐξώ τε καὶ Θαλλὼ αἱ Ἀττικαί. * Et hæc ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta.

[a] Sirmium cum pompa triumphali.] Hunc Constantii triumphum memorat simul ac deridet Julianus in Ep. ad Athen. p. 513.

[b] Iisdem diebus Prosper, et Spectatus.] Spectatus ex legatione Persica redierat ante ruinam Nicomediæ, ut patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristænetum, qui eo terræ motu interiit: quam quidem Epistolam suprà retulimus. Itaque hæc ante cladem Nicomediæ locari debuerant. Eâdem incuriâ paullo suprà dicta sunt, quæ de Bassi Præfectura posuit: quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est, Eusebio & Hypatio Coss. decessisse.

[c] Lucillianus.] Is videtur esse, cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse à Constantio scribit Zosimus in lib. 2. cùm is Gallum Cæsarem in Orientem mitteret: & quem in lib. 3. scribit, Nisibin à Sapore obsessam defendisse.

Explicit Liber XVII.

AMMIANI

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XVIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XVIII. continentur.

CAPUT I. *Julianus Cæsar Gallorum commodis consulit, & ubique ab omnibus jus servandum curat.*

C. II. *Julianus C. castellorum ad Rhenum quæ receperat, mœnia reparat: Rhenum transit, & hostili Alamanniæ parte vastata, v. Alamannorum Reges ad pacem petendam & captivos reddere compellit.*

C. III. *Barbationi Magistro peditum & uxori ejus cur capita abscissa sint jussu Constantii Aug.*

C. IV. *Rex Persarum Sapor Romanos totis viribus aggredi parat.*

C. V. *Antoninus Protector cum suis omnibus ad Saporem transfugit: eúmque in bellum Romanum sponte jam motum impellit.*

C. VI. *Ursicinus Magister militum ex Oriente evocatus; cùm jam venisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam: quò reversus, per Marcellinum Saporis adventum explorat.*

C. VII. *Sapor cum Chionitarum & Albanorum Regibus Mesopotamiam intrat. Romani suos ipsi agros incendunt, agrestes in opida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis castellis, præsidiísque communiunt.*

C. VIII. *Septingenti equites Illyriciani necopinantes à Persis conjiciuntur in fugam. Evadunt hinc Ursicinus, inde Martellinus.*

C. IX. *Descriptio Amidæ, & quot tum ibi legiones ac turmæ in præsidio fuerint.*

C. X. *Sapor duo castella Romana in fidem recipit.*

Æc per orbis varias partes uno eodémque anno sunt gesta. At in Galliis cùm in meliore statu res essent, & Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent vocabula Consulum, Julianus contextis successibus clarus, apud hiberna, sequestratis interim sollicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia disponebat: diligenter observans ne quem tributorum sar- CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359. CAPUT I.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

cina prægravaret, néve potentia præsumeret aliena, aut ii versarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, vel judicum quisquam ab æquitate deviaret impune. Idque ea re levi labore correxit, quòd ipse [a] jurgia dirimens, ubi causarum cogebat magnitudo vel personarum, erat [b] indeclinabilis justorum injustorúmque distinctor. Et licèt multa sint ejus laudanda in hujusmodi controversiis, unum tamen sufficiet poni, ad cujus similitudinem acta vel dicta sunt. Numerium Narbonensis paullo antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio vigore [c] pro tribunali palàm admissis volentibus audiebat: qui cùm infitiatione defenderet objecta, nec posset in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopiâ percitus exclamavit: *Ecquis, florentissime Cæsar, nocens esse poterit usquam, si negare sufficerit?* Contra quem Julianus prudenter motus ex tempore, [d] *Ecquis*, ait, *innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Et hæc quidem & hujusmodi multa civilia.

CAPUT II.

Egressurus autem ad procinctum urgentem, cùm Alamannorum pagos aliquos esse reputaret hostiles, ausuros immania, ni ipsi quoque ad cæterorum sternerentur exempla: hærebat anxius qua vi, qua celeritate, cùm primùm ratio copiam tribuisset, rumore præcurso terras eorum invaderet repentinus. Seditque tandem multa & varia cogitanti, id tentare, quod utile probavit eventus. Hariobau-

[a] IPSE JURGIA DIRIMENS.] Hoc erat institutum Cæsaris Juliani: de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit: *Æstates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. funebri.

[b] INDECLINABILIS JUST. INJUST. DISTINCTOR.] Hîc Marcellinus noster apertè græcissat, Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Græci dicunt ἀκλινῆ: quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. Editionis nostræ dixit de seipso: πρὸς γε μὴν τὸ δικάζειν ὅπως ἀκλινὴς καὶ ἀδωροδόκος. * Vox erat illius ævi, quâ utitur etiam Rufinus in libri VI. Hist. Eccles. capite 7. de Narcisso loquens. *Cùm esset (inquit) constantis animi, & justi rectique indeclinabiliter tenax.* *

[c] PRO TRIBUNALI PALAM ADMISSIS VOLENTIB. AUDIEBAT.] Id est, levato velo, ut loquuntur Impp. in lege ult. Cod. Th. de naufragiis. Velum enim pro foribus Secretarii positum erat, quod si reductum erat, seu levatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat: sin erat adductum, neminem præter consilium admitti fas erat. Adducebatur autem ferè in criminalibus causis, ubi de capite hominis agebatur, quò Judex attentiùs ac maturiùs cum consilio deliberaret, ut docet Basilius in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. οἱ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα· ἡμεῖς δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν καὶ πολὺν ἐξετάζειν χρόνον, &c. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 52. * Idem testatur Chrysostomus Homiliâ 43. in Matthæum: ἔνθα ὁ δικαστὴς ὑπὸ παραπετάσματος καθεζόμενος κρίνει. Contrà in publicis judiciis velum levari solebat: ut idem docet Homiliâ 57. in Matthæum: καθάπερ γὰρ τοῖς δικασταῖς ὅτ' ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνέλκοντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσι. *

[d] ET QUIS, AIT, INNOCENS ESSE POTERIT.] Hoc egregium Juliani Cæsaris responsum refertur etiam à Zonara in Annalibus: cujus verba, quia sunt Marcellini verbis simillima, hîc apponenda duxi: ποτὲ γοῦν δικάζων τινὶ κακουργίαν κατηγορουμένῳ καὶ τὴν κλοπὴν ἀρνουμένῳ, εἶπεν ὁ κατήγορος, τίς, ὦ Καῖσαρ, ἐπ' ἐγκλήματι δίκαιος ὀφθήσεται, εἰ ἐξ ἀρνήσεως ἀφίεντο οἱ αἰτιώμενοι; ὁ δὲ ἀνθυπενεγκὼν· καὶ τίς ἔσται ἀναίτιος, εἰ ἐλέγχοιτο ἀπὸ τοῦ λέγειν οἱ κατήγοροι. * Eadem leguntur apud Johannem Antiochenum in Excerptis nondum editis περὶ ἀρχαιολογίας: ubi Νουμεριανὸς dicitur is, quem Marcellinus noster Numerium vocat. *

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

dem vacantem Tribunum fidei fortitudinísque notæ, nullo conscio, legationis specie ad Hortarium miserat Regem jam pacatum, ut exinde facilè ad collimitia progressus eorum, in quos erant arma protinus commovenda, scitari possit quid molirentur, sermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter ad hæc patranda digresso, ipse anni tempore opportuno, ad expeditionem undique milite convocato profectus, id inter potissima maturè duxit implendum, ut ante prœliorum fervorem civitates multo antè excisas introiret, receptásque communiret: horrea quinetiam exstrueret pro incensis, ubi condi posset [a] annona, à Britannis sueta transferri. Et utrumque perfectum est spe omnium citiùs. Nam & horrea veloci opere surrexerunt, alimentorúmque in iisdem satias condita: & civitates occupatæ sunt septem; [b] Castra Herculis, Quadriburgium, Tricesimæ, Novesium, Bonna, Antunnacum, & Bingio: ubi læto quodam eventu etiam Florentius Præfectus apparuit subitò, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam sufficientem usibus longis. Post hæc impetrata, restabat adigente necessitatum articulo, receptarum urbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: ídque claris indiciis apparet, ea tempestate utilitati publicæ metu barbaros obedisse, [c] rectoris amore Romanos. Reges ex pacto superioris anni ædificiis habilia multa suis misere carpentis: & [d] auxilia-

[a] ANNONA A BRITANNIS SUETA TRANSFERRI.] Hanc Britannicæ annonæ transvectionem Julianus multo quàm antea faciliorem reddidit. Nam cùm ferè omnes onerariæ naves ad annonam hanc transvehendam comparatæ, metu barbarorum mare infestantium subductæ computruissent, paucæque admodum navigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis transportabatur: quod quidem maximo damno ac sumptui Gallis erat: Julianus plures quàm antea naves fabricavit, útque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia insula subveheretur, prout olim fieri solitum erat, sollicitè providit, ut narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum, & Zosimus in lib. 3. & ipse Julianus satis ambitiosè in Epist. ad Athenienses. De Britannicæ annonæ transvectione loquitur etiam Eunapius in legationibus. *χειμάζων γὰρ μὴ βελοφόρων ἀδύνατον ἦν τὸν ἐκ τῆς βρεττανικῆς νήσου σιτοπομπίαν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι.* * Vide Cluverium in libri 2. de Germania capite 26. *

[b] CASTRA HERCULIS.] Urbem hanc intelligit Libanius in Orat. cit. his verbis: *ἀλλὰ κατέβαινε μὲν ἐπ' αὐτὸν ὠκεανόν· πόλις δὲ ὠνόμαζεν Ἡρακλέους ἔργον ἀθλεῖν, τὰ πλοῖα δὲ εἰς τὸν ῥοῦν εἴσηγε.* Ejusdem mentio fit in Tabula Itineraria Peuting. *Carvone* 13. *castra Herculis* 8. *Noviomago* 10. Hanc etiam intelligere videtur Stephanus Byzantius, cùm scribit, *Ἡράκλεια πόλις Κελτικῆς.*

[c] NON RECTORIS AMORE ROMANIS, &c.] Sic primus hunc locum Gelenius emendavit, audacter satis. Nam in MSS. deest negativa particula, & *Romanos* legitur, non *Romanis*. Equidem initio quid sibi vellet hæc MSS. lectio, videre non poteram. Adeo sæpe veritas in oculos nostros incurrit, nec advertitur tamen. Tandem verò animadverti elegantem in scripta lectione sensum esse: *Idque claris indiciis apparet, utilitati publicæ metu barbaros obedisse, rectoris amore Romanos.* Est igitur antithesis Barbarorum & Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Cæsaris paruisse dicit: quod sequentia manifestè evincunt. Subjicis enim, *Reges ex pacto, &c.* quod refertur ad Barbaros: deinde *& auxiliarii milites, &c.* quod ad Romanos referendum est.

[d] ET AUXILIARII MILITES.] Plerique, ut ait Vegetius in lib. 2. in auxiliis festinant militiæ sacramenta percipere, ubi & minor sudor & maturiora sunt præmia: vitantes laborem in legionibus militandi, ubi graviora arma, plura munera, severior disciplina. Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militasse. Auxilia tamen initio de alienigenis dicebantur, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Latina. *Auxilia*, inquit, *appellantur ab auctu, cùm accesserint qui adjumen-*

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

rii milites semper munia spernentes hujusmodi, ad obsequendi sedulitatem Juliani blanditiis deflexi, [a] quinquagenarias longioresque materias vexere cervicibus ingravatè, & fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Post cujus adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum: ubi Florentio & Lupicino, Severi successore, destinatè certantibus per pontem illic constitutum transiri debere: renitebatur firmissimè Cæsar, asserens pacatorum terras non debere calcari, ne ut sæpe contigit per incivilitatem militis occurrentia vastantis, abruptè fœdera frangerentur. Alamanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium Regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut à transitu Romanos arceret. Ejus enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhærebant. Quo testante resistere solum non posse: in unum coacta barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum, ne transmitteret flumen. Gemina itaque ratione visum est habile quod suaserat Cæsar, [b] ne pacatorum terræ corrumperentur, néve renitente pugnacissima plebe, pons cum multorum discrimine jungeretur, [c] iri in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes sollertissimè contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes pervigili studio ne transitus tentaretur. Verùm cùm nostri locum adventarent provisum, vallo fossáque quievere circumdati: & adscito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperavit Tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóve iri deberet penitus igno-

to essent alienigenæ. Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αὐξίλια derivat ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως τῆς βοηθείας. Sic enim apud eum in v. φιλοὶ vetus scriptor loquitur: αὐξίλια δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὄνομα καὶ ἀξίωμα ἐπὶ τοὺς χεῖρας ὅπου προσαγορεύοντες.

[a] Quinquagenarias longioresque materias.] Idest, trabes quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruvius in lib. 8. cap. 7. Fistulas quinquagenarias dicit, quarum scilicet lamna quinquaginta digitos lata esset. Alter Plinius quinquagenarium thoracem, & quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. xx. Tertullianus de Pallio promulsidem quinquagenariam; Lampridius in Elagabalo, vasa centenaria: id est quinquaginta pondo, centum pondo.

[b] Ne pacatorum terræ corrumperentur.] Idem refertur à Libanio in Oratione funebri: ὁ δὲ ἐχώρει μὲν διὰ τῆς ὑποσπόνδου παρεξιὼν, ὅπως μὴ δι᾽ αὐτῆς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰὼν, ἀδικοίη τι βλάψας. *Progrediebatur itaque fœderatorum agros præteriens, ne per eos in hostem transiens, quidquam necessariò vastaret.*

[c] In locum ad comp. pontem.] Ante hæc verba videtur quidpiam deesse in hunc ferè modum: *Iri igitur placuit in locum, &c.* Vel sanè scribendum est *iri in locum* & ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. ὡς γὰρ βαδίζων τε καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέρας ὄχθην, κατεῖδεν ἐπιτήδειον τόπον, οἷον προκαταληφθέντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς περαιουμένοις, πλοῖά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀποκρύψας ἐν κοίλῳ τινὶ τῆς οἰκείας ὄχθης χωρίῳ προσεχεστάτῳ, αὐτός τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἴσον πορεύεσθαι. *Nam cùm progrediens & adversam ripam circumspiciens, locum vidisset opportunum, qui occupatus securitatem præstare posset: navigia aliquot & militum exiguam manum in valle quadam Romanæ ripæ proxima occultavit: & ipse incedens, hostes quoque simul incedere coegit.*

rantes. [a] Et collecti nocte provecta, impositique omnes, quos lusoriæ naves quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperunt, decurrere jubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorum ignes observant, adversas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius Rex nobis antea fœderatus, non novaturus quædam, sed amicus finitimis quoque suis, Reges omnes, & Regales, & Regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos discedentes inde, casu nostri ex improviso adorti, nec interficere, nec corripere ullo genere potuerunt, tenebrarum equorúmque adjumento, quò dubius impetus trusit abreptos: lixas verò vel servos qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc pérque expeditiones præteritas ibi levamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inveniri: perculsi Reges eorúmque populi, qui pontem, ne strueretur, studio servabant intento, metu exhorrescentes diffusè vertuntur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines opésque suas transferre longiùs festinabant. Statímque difficultate omni depulsa, ponte constrato, sollicitarum gentium opinione præventa, visus in barbarico miles, per Hortarii regna transibat intacta. Ubi verò terras infestorum etiam tum tetigit Regum, urens omnia rapiénsque per medium rebellium solum grassabatur intrepidus. Postque sæpimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, visósque cadentes multos, aliósque supplicantes, cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant, castra sunt posita: eapropter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & Reges, susciperentur impavidi: qui propinquare sibi perniciem sentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Post quos statim Rex quoque Vadomarius venit, cujus erat domicilium contra Rauracos: scriptísque Constantii Principis, quibus commendatus est artiùs, allegatis, [b] leniter susceptus est, ut decebat, olim ab Augusto in

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] Et collecti nocte provecta.] Libanius post ea quæ proximè citavi, subjicit: ἑσπέρας δὲ στρατοπεδευσάμενος, τοῖς καταλοχισθεῖσιν ἐκείνοις σημεῖα διαπλεύσασι κρατῆσαι τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν ποιήσαντες ἐκράτουν. οἱ δὲ ἀναπλεύσαντες ἐζεύγνυον, ὁρμώμενοί τε ἐξ οἰκείας καὶ τελευτῶντες εἰς τὴν κατειλημμένην. *Sub vesperam autem castra metatus, militibus iis quos occultaverat, signum dedit, ut trajecto flumine locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Julianus vero cum suis reversus eò unde discesserat, pontem junxit à Romana ripa ad locum qui erat occupatus.* Hæc Libanii verba clariùs quàm Marcellini nostri narratio, strategema illud Juliani explicant.

[b] Leniter susceptus est ut decebat.] Duas ultimas voces addidi quæ in Editionibus deerant. In Regio quidem codice [& Colbert.] * ac Tolos. * perinde ut in Editione Rom. legitur: *Susceptus est: ducebat*, &c. In Florentino Ms. scriptum erat *dicebat*. [Potest legi etiam, *ut conducebat.*]

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

clientelam rei Romanæ susceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admissus & signa, stupebat armorum viriúmque varium decus, visa tunc primitus, próque suis orabat. Vadomarius verò nostris coalitus, utpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitiosi procinctus, sed vidisse se talia sæpe ab adulescentia meminerat prima. Libratis denique diu consiliis, concordi assensione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax est attributa: Vadomario verò, qui suam locaturus securitatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Urio, & Ursicino, & Vestralpo Regibus, pacem itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne, ut sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recreati nostrorum, parum acquiescerent per alios impetratis. Sed cùm ipsi quoque missis legatis post messes incensas & habitacula, captósque plures & interfectos, ita supplicarent, tamquam ipsi hæc deliquissent in nostros; pacem condicionum similitudine meruerunt. Inter quas id festinatum est maximè, ut captivos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris.

Caput III.

Hæc dum in Galliis cælestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo novarum exoritur rerum, à primordiis levibus ad luctus & lamenta progressus. In domo Barbationis pedestris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perspicuum. Supérque hoc ei prodigiorum gnaros sollicitè consulenti, discrimen magnum portendi responsum est, conjectura videlicet tali; quòd hæ volucres post compositas sedes opésque congestas, fumo pelluntur & turbulento sonitu cymbalorum. Huic uxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu suspenso, ob ea quæ meminerat sibi prædicta, perculsa vanitate muliebri, ancillâ adscitâ notarum peritâ, quam è patrimonio Silvani possederat, ad maritum scripsit intempestivè, velut flens obtestánsque ne post obitum Constantii propinquantem in imperium ipse ut sperabat admissus, despectâ se anteponeret Eusebiæ matrimonium tunc Reginæ, decore corporis inter multas feminas excellentis. Quibus litteris occultè quantum fieri potuit missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reversis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, avidéque suscepta, chartulam prodidit. Hócque indicio ille confisus, ut erat ad criminandum aptissimus, Principi detulit: atque ex usu nec morâ ullâ negotio tributâ nec quiete; Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento convicta non levi, cervicibus interiere præcisis. Hísque punitis, quæstiones longè serpebant, vexatíque multi nocentes sunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus * ex Primicerio Protectorum Tribunus, ut con-

*Ex Primicerio Protectorum Tribunus.] Primicerius Protectorum is est, qui Princeps est in Schola Protectorum: cujus mentio fit in lege 9. Cod. Theod. de

ſcius inter complures alios tortus aliquoties ſupervixit, penitus quid erat geſtum ignorans. Ideóque ad injuriæ periculíque compenſationem, Ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantíſque propoſiti, ea re multis exoſus, quòd & dum Domeſticos Protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt ejus exceſſum nobilioris militiæ faſtu elatus, in Julianum itidem Cæſarem paria confingebat, crebróque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæva. Ignorans profectò vetus Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad Regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat, ut [a] quamrariſſimè & jucundè apud hominem loqueretur, [b] vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnumquam & nocentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt hoc perquàm notum. Linquentes Orientem anſeres ob calorem, plagámque petentes occiduam, cùm montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem: timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iiſdémque collibus agiliore volatu tranſcurſis projiciunt calculos, atque ita ſecuriùs pergunt.

Dn. Constantius Augustus. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 358.

CAPUT IV.

Dum apud Sirmium hæc diligentiâ quæruntur impenſâ, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adjumentis accinctus, augendíque regni cupiditate ſupra homines flagrans, arma viréſque parabat & commeatus, [c] conſilia tartareis manibus miſcens, &

Domeſt. & Prot. Sic etiam inter Protectores Domeſticos erat quidam Primicerius, ut legitur in eodem titulo. Marcellinus noſter in lib. 25. *Jovianus eligitur Imperator, Domeſticorum ordinis primus.* Poſt Primicerium erat Secundicerius, & decem primi ejuſdem Scholæ: quorum mentio fit in utroque codice. Ceterum ex Primicerio Protectorum ad Tribunatum perveniri mos erat. Unde hîc legimus Valentinum ex Primicerio Protectorum factum Tribunum. Id teſtatur Marcellinus in lib. 30. de Gratiano: *Poſt dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei Caſtrenſi per Africam.* Et Imp. in lege XI. Cod. eodem: *Primicerius*, inquit, *poſt acceptum Tribunatum inter eos dignitate potiatur, qui ducatum agere meruerunt.* Denique in Excerptis de geſtis Conſtantini ſic legitur: *Conſtantius D. Claudii opt. Principis nepos ex fratre, Protector primùm, exin Tribunus, poſtea Preſes Dalmatiarum fuit.* Ex quibus intelligendus eſt locus Marcellini noſtri in lib. 16. *Provectis ex conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum ſequi jubemur.*

[a] UT QUAMRARISSIME ET JUCUNDE.] Valerius Max. in lib. 7. cap. 2. *Ariſtoteles*, ait, *Calliſthenem auditorem ſuum ad Alexandrum mittens monuit, ut cum eo aut quàm rariſſimè, aut quàm jucundiſſimè loqueretur: quò aut ſilentio tutior, aut ſermone eſſet acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum noſtrum hauſiſſe perſpicuum eſt. * Græci multo elegantiùs hoc apophthegma efferunt hoc modo: τοῖς τυράννοις ἐντυχάνειν δῖ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα: quod dictum Xenophani tribuit Laërtius, & Suidas in ἥκιστα. *

* [b] APUD HOMINEM, VITÆ POTESTATEM ET NECIS IN ACIE LINGUÆ PORTANTEM.] Eleganter in libro Proverbiorum: ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος. *In acie linguæ*, id eſt, in acumine linguæ, in ora vel in extremo linguæ. Sic in libro XXIX. de Valente Aug. *Inſtitutum hominis, mortem in acie lingua portantis.* *

[c] CONSILIA TART. MANIBUS MISCENS.] Idem teſtatur vetus Epigram-

IMPERATOR CONSTANTIUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] præstigiatores omnes consulens de futuris: hísque satis collectis, pervadere cuncta [b] prima verni temperie cogitabant. Et cùm hæc primò rumores, dein nuntii certi perferrent, omnésque suspensos adventantium calamitatum complicaret magna formido, [c] Comitatensis fabrica eamdem incudem (ut dicitur) diu noctúque tundendo ad spadonum arbitrium, Imperatori suspicaci ac timido intendebat Ursicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: hæc sæpe taliáque replicans, quòd interempto Silvano, quasi penuriâ meliorum ad tuendas partes Eoas denuo missus, altiùs anhelabat. Hac autem assentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Eusebii favorem, cubiculi tunc Præpositi, [d] apud quem (si verè dici debeat) multa Constantius potuit, antedicti Magistri equitum salutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quod omnium solus nec opis ejus egebat ut ceteri, & [e] domo sua non cederet Antio-

ma inter Catalecta veterum Poëtarum:

Fata per humanas solitus prænoscere fibras
Impius infanda religione Sapor:
Pectoris ingenui salientia viscera flammis
Imposuit: magico carmine rupit humum.
Ausus ab Elysiis Pompeium ducere campis, &c.

Quæ ad Saporem nostrum pertinere persuasum equidem habeo. In his versibus notandus est ritus Persicæ religionis, viscera comburere, quem & Strabo, & Catullus commemorarunt.

[a] PRÆSTIGIATORES CONSULENS.] In Editione Rom. perinde ut in Ms. Flor. legitur *præstionis*; [in Colbertino, *& præstionis omnes consulens*;] Castellus & Accursius *præscitionis* edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. *Litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore.* In Regio autem exemplari scriptum reperi, *præstigiones consulens*, antepænultimâ tamen syllabâ duobus punctis subnotatâ. * In Tolos. scriptum est *præstigiönis*.

* [b] PRIMA VERNI TEMPERIE.] Sic sæpe loquitur Eginhardus in Annalibus. Vernum pro vere ætas illa dicebat, ut Petrus Chrysologus in principio Sermonis 12. & 40. Hist. Miscella in libro 6. *ineunte verno*, supple tempore. * [Ita & *hibernum* pro hieme dixerunt: Plinius & Juvenalis sæpe *matutino* dicunt pro mane.]

[c] COMITATENSIS FABRICA.] Metaphora est, ut ex sequentibus patet. Intelligit enim delatores aulicos, qui in Comitatu Constantii potiorem locum obtinebant. Frustra igitur Lindenbrogius nos ad Notitiam Imperii rejecerat, quasi hic de Fabricensibus ageretur. [Hosce aulicos, calumniarum in Comitatu fabricatores perpetuos, vocat infrà Marcellinus *Palatinam cohortem.*]

[d] APUD QUEM MULTA CONSTANTIUS POTUIT.] Urbanè & figuratè id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebii eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est, quod memini legere apud Plutarchum, in tractatu εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, Attalum Eumenis fratrem, egregium alioquin Regem, diuturnæ pacis desidiâ adeo infractum esse atque mollitum, ut Philopœmeni cuidam (cujus etiam meminit Pausanias in Achaicis) regendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romam subinde rogabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopœmenem gratiâ valeret: εἴ τι δύναται παρὰ τῷ Φιλοποίμενι βασιλεύς. Porrò de hac immoderata eunuchorum potentia sub Constantio Libanius, in Apologia adversus doctrinæ suæ obtrectatores, sic loquitur: [illegible] *Amabat porrò, & circa se habebat, consiliorúmque participes & magistros sumebat pessimos eunuchos, quibus imperii summam tradiderat, ipse nomine solo contentus. Ac verè quidem Imp. penes eum, vis penes illos erat.* Idem queritur Libanius passim: & Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 834. & Mamertinus in gratiarum actione ad Julianum. Sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat. funebri, pag. 298. [illegible] * Quum eunuchos dico, Cubicularios Imp. dico. *

[e] DOMO SUA NON CEDERET ANTIOCHIÆ.] Cùm tunc temporis Imperatores ob Parthici belli assiduitatem Antiochiæ diutiùs residere soliti essent, Urbis amœnitate capti; hinc factum est, ut om-

chiæ,

chiæ, quam molestissimè flagitabat. Qui ut coluber copiâ virus exuberans, natorum multitudinem etiamtum ægrè serpentium excitans ad nocendum, [a] emittebat cubicularios jam adultos: ut inter ministeria vitæ secretioris, gracilitate vocis semper puerilis & blandæ, apud Principis aures nimiùm patulas existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent: & brevi jussa fecerunt. Horum & similium tædio juvat veterem laudare Domitianum, qui licèt patris fratrísque dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit; tamen receptissima inclaruit lege, quâ minaciter interdixerat, ne intra terminos jurisdictionis Romanæ castraret quisquam puerum: quod ni contigisset, quis eorum ferret examina, [b] quorum paucitas difficilè toleratur? Actum est tamen cautiùs, ne ut fingebat, rursus accitus idem Ursicinus metu cuncta turbaret, sed cùm fors copiam detulisset, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione districtis, nobis apud Samosatam, Commageni quondam regni clarissimam sedem, parumper morantibus, repentè novi motus rumoribus densis audiuntur [c] & consertis; quos docebit orationis progrediens textus.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Caput V.

Antoninus quidam ex mercatore opulento Rationarius Apparitor Mesopotamiæ Ducis, tunc Protector, exercitatus & prudens, pérque omnes illas notissimus terras, aviditate quorumdam nexus ingentibus damnis, cùm jurgando contra potentes se magis magísque injustitiâ frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam, qui spectabant negotium, inclinatis: ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: [d] confessúsque de-

nes pæne Imperatoribus proximi domos in eâ civitate splendidissimas haberent. Neque quisquam paullo beatior erat, qui Antiochiæ non ædificaret domum, aut emeret, ut testis est Libanius in Antiochico, pag. 371. ἀλλ' οἵ γε τῷ παρὰ βασιλεῖ γεγόνασιν ἐπιφανεῖς, πολλῶν λίθων ἀθροίσαντες, ἐξεπόνησαν οἰκοδομήματα ... τῷ ἄστει. Ex quibus intelligimus, cur eam Ursicini domum Eusebius tantopere concupisceret.

[a] Emittebat cubicularios.] Has Eusebii artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad Solitarios: ... τοὺς ἑτέρους ... πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι περὶ Κωνστάντιον, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ. *Movet etiam alios spadones. Multi autem, vel ut veriùs dicam, nulli alii circa Constantium sunt quàm eunuchi, qui omnia apud illum possunt.*

[[b] Quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur?] In Codice Colbertino lego, *quorum paritas diff. tol.* Legendum omninò est; *Quorum parvitas difficilè toleratur?* Parvitas, id est paucitas, raritas. Nam Latini nonnumquam *parvos* & *exiguos* pro paucis; item Græci μικροὺς pro ὀλίγους dixere. Gregorio Turonico Episcopo Ms. in libri VIII. capite XXX. *parvi contumaces* sunt ac vocantur pauci contumaces; & in lib. 4. cap. 30. contrà *magni viri ex Arvernis* sunt multi viri. Apud Julianum Toletanum in Wamba: *Parvissimi evasimus gladium: sed pro parvis veniam deprecamur.* Vide quæ notavi in Carmen Adalberonis pag. 312.]

[c] Et consertis.] In Regio codice * & Tolosano, * [ac Colbertino,] & in Editione Rom. legitur *concertis*. Unde suspicor ita Marcellinum scripsisse: *Rumoribus densis audiuntur & certis.* Sic enim loqui solet, exempli gratiâ pag. 119.

[d] Confessusque debitum, per colludia in nomen fisci transl.] Hunc locum sic intelligo. Cùm Antoninus urgenti creditori debere se confessus esset metu judicis, qui in creditoris gratiam erat propensior: debitum illud in

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

bitum; per colludia in nomen fisci translatum, jámque ausurus immania, rimabatur tectiùs Reipublicæ membra totius: & utriusque linguæ litteras sciens, circa ratiocinia versabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant, vel procinctûs tempore quos tuerentur describens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliáque usui bello futura an abunde suppetant, indefessa scitatione percontans. Et cùm totius Orientis didicisset interna, virorum stipendiique parte maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negotiis seriis Imperator: adlapsuro jam præstituto die solvendæ pecuniæ, quam per syngrapham debere se confiteri vi metúque compulsus est, cùm omnibus se prospiceret undique periculis opprimendum, Largitionum Comite ad alterius gratiam infestiùs perurgente; fugam ad Persas cum conjuge, liberis, & omni vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. Atque ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hócque commento cùm nullus causam veniendi ad extremas Romani limitis partes, jam possessorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritósque nandi occultis sæpe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnes adversos Ducis potestate tunc tuebatur, & antea cognitus, misso à Persicis castris auxilio virorum pernicium, lembis impositus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, specie [a] Zopyri illius similis Babylonii proditoris. Rebus per Mesopotamiam in hunc statum deductis, Palatina cohors [b] palinodiam in exitium concinens nostrum, invenit tandem ansam nocendi fortissimo viro, auctore & incitatore cœtu spadonum: qui feri & acidi semper, carentésque necessitudinibus ceteris, divitias solas ut filiolas jucundissimas amplectuntur. Stetítque sententia, ut Sabinianus [c] victus quidam senex & bene

nomen fisci translatum est, & Largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eamdem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere, quibus technis Apparitio Itali grassetur ærarii: fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari. Invalidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cùm munimenta pro se juris adsciverint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damni patientiam sese invidia timore submittant.* Creditor itaque jus suum & actionem fisco donaverat per conludium, ea fortasse condicione, ut Judex dimidiam debiti partem acciperet: quod vetitum est Rescripto Gordiani in lege 2. Cod. ne fiscus vel resp. *Cùm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, quò magis ejus viribus protegaris, velle te donare l. hujusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur.* & lege 2. Codicis Theodosiani de Palatinis. Hujusmodi fraudes damnat Theodericus Rex in Edicto suo capite 122. Hinc explicare soleo locum Gregorii in Carmine adversus divites pag. 238.

[a] Zopyri illius similis.] Meliùs Demarati similem dixisset. Certè Libanius in Oratione Consulari ad Julianum, hunc Antoninum Demarati nomine appellat: [illegible], &c. Nota historia Demarati Spartani, qui ad Persarum Regem transfugit, ex Herodoto.

[b] Palinodiam. Pro veteri cantione posuit, non pro contraria, ut sumi solet.

[c] Virtus quidam senex.] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

nummatus, sed imbellis & ignavus, & ab impetranda magisterii dignitate per obscuritatem adhuc longè discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur: Ursicinus verò curaturus pedestrem militiam, & successurus Barbationi, ad Comitatum reverteretur, quò præsens rerum novarum avidus concitor, ut jactabant, à gravibus inimicis & metuendis incesseretur. Dum hæc [a] in castris Constantii [b] quasi per lustra aguntur & scenam, & [c] diribitores venumdatæ subitò potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad Regis hiberna perductus aventer suscipitur: & apicis nobilitatus auctoritate, (quo honore participantur mensæ regales, & meritorum apud Persas ad suadendum ferendásque sententias in concionibus ora panduntur) [d] non contis, nec rymulco, (ut

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Hic est vetus, vietus, veternosus senex,
Colore mustelino.

[a] IN CASTRIS CONSTANTIS.] Id est, in Comitatu: quo etiam sensu in lib. 14. dictum est † *Paulus cruore perfusus, reversusque ad Principis castra.* & in lib. 26. pag. 322. *E civitate occultè digressi, Imperatoris castra petivere itineribus festinatis.* Græci quoque Comitatum Principis, vocare solent στρατόπεδον, ut Athanasius in Ep. ad Solitarios, Synesius, & Julianus in Epistolis, aliique passim. Ejus autem appellationis ratio est non obscura, eo quòd Impp. semper circa se numeros militum Præsentales cum Scholis habebant.

[b] QUASI PER LUSTRA AGUNTUR ET SCENAM.] Cur quasi per scenam hæc acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicæ personæ insignia Magisterii delata sunt, & Ursinus iisdem exutus. Simili figura Josephus in lib. 4. de bello Judaïco, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum sacerdotium mandaverant Judæi, dicit: ἀπὸ χωρῶν τῆς χώρας αὐτὸν ἄκοντα σύρωσι, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἀλλοτρίῳ κατεχρήσαντο προσωπείῳ. lustra autem pro ganeis fortè sumit.

[c] DIRIBITORES.] Diribitores fuur qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, & suffragiorum puncta numerabant, ut indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Axius mihi dum diribentur, inquit, suffragia, vis potiùs ut villa publica utamur umbrâ, quàm privati candidati tabella dimidiata ædificemus nobis?* Quem Varronis locum sanè illustrem acumen Jos. Scaligeri non intellexit. Est autem hic ejus loci sensus. Vis, ut villæ publicæ (ea erat in campo Martio ubi comitia habebantur) umbrâ utamur potiùs, quàm tabellâ dimidiatâ, in qua candidati nomen erat inscriptum, ad solem oppositâ umbram nobis ædificemus? Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant, datam esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cùm igitur eam tabellam conscidissent Axius & Varro, & dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati ejus cui favebant nomen, in cistam conjecissent, reliqua tabellæ parte umbram sibi facere poterant. Sed ut ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, ut docet Ausonius in Gratiarum actione: *Vocatis classibus non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi.* Quamquam & Ausonius, & Marcellinus noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos divisores potiùs dicere debuerant cum Marco & Quinto Cicerone. Ii erant qui pecuniâ inter tribules divisâ suffragia emebant candidatis.

[d] NON CONTIS, NEC REMULCO.] Contus est pertica longa, quâ nautæ ad promovenda ac regenda navigia utuntur, ut apud Virgilium in 6. Philo in legatione ad Caium, ὕλῃ, χάραξι, πηδαλίοις, οἴαξι, κοντοῖς. Unde in lege 29. ad legem Aquiliam ubi dicitur: *Parum refert, utrum servaculum ad navem ducendo, an tua manu damnum dederis.* In Basilicis habetur, ἐάνπερ ἐν χειρὶ ἢ κοντῷ ζημιώσας, ut testatur Cujacius in lib. 5. Observ. Servaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur navis: cùm scaphæ ducitur fune: quod & promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Græci ῥυμουλκεῖν dicunt, ut videre est apud Suidam in v. ῥῦμα. Quare errant Festus & Isidorus, qui remulcum derivant à remo: cùm Græcæ originis id vocabulum sit. In Codice Regio & Var. & Fauch. scribitur *ramulco*. [in Colbertino *ramulo*.] Unde suspicor à Marcellino scriptum fuisse *rymulco*. Sic Grambates pro Grymbate, & Rhandacus pro Rhyndaco in iisdem Mss. legebatur. [Petrus Pithœus in veteri codice, Valentino ut puto, *ramulò* quoque legi ait, additque *remula* verbo uti Cæsarem in libris 2. & 3. de bello civili, & Hirtium in Alexandri-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

aiunt) [a] id est non flexiloquis ambagibus vel obscuris [*], sed velificatione plena in Remp. ferebatur: eumdémque incitans Regem, [b] ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem, posse eum vincere, sed victoria uti nescire, adsiduè prædicabat. Educatus enim in medio, ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus vigiles sensus, & aurium delenimenta captantes, nec laudantium, sed secundùm Homericos Phæacas cum silentio admirantium, jam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum adsiduos casus, & maximè [c] apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas nondum Edessam nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentiâ fretos successibúsque magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maximè tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus sanguis utrimque Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & seriis rebus apud eos Graiorum more veterum consultatur, Regem incendebat ardentem, ut exacta hieme statim arma, fretus fortunæ suæ magnitudine, concitaret: ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens.

CAPUT VI.

Sub iisdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo Principis litteras dedit hortantis, ut ad Comitatum dignitate afficiendus superiore citiùs properaret: eo necessitatum articulo, quo etiamsi apud Thulen moraretur Ursicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ veteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimum. Quo rumore provinciis perciti, ordines civitatum & populi, decretis & acclamationibus densis, injecta manu detinebant penes se publicum defensorem, memores quòd relictus ad sui tutelam cum inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tempore dubio, remoto illo advenisse hominem compererant iner-

no, Sosipatrúmque in libro I. ex Hygino proferre hæc verba: *Uti solent itineris minuendi causâ remulco, quem Græci* [Greek] *dicunt, navem traducere.* Vide Festum & Nonium in *remulcare.*]

[a] ID EST, NON FLEX. AMBAGIB. ET OBSCURIS.] Hæc omnia unâ delenda sunt liturâ: sunt enim procul dubio scholia, ad explicationem præcedentis metaphoræ adnotata.

[b] UT MAHARBAL.] Sumpsit id ex T. Livii lib. 22.

[c] APUD HILEIAM ET SINGARAM, UBI NOCTURNA.] Eleiam vocare videtur Rufus Festus in Breviario: sic enim dicit: *Nocturna verò Eleiensi prope Singaram pugna, ubi præsens Constantius adfuit, &c.* Quamquam in Ms. Regio optimæ notæ quem vidi, deerat vox *Eleiensi.* Hujus nocturni prœlii historiam describit Libanius in Orat. quæ [Greek] inscribitur, & Julianus in Orat. I. ad Constantium: quorum uterque filium Saporis Regis Persarum eo in prœlio occubuisse testatur. Meminit & Marcellinus in fine libri. Adeo autem ambiguus ejus pugnæ eventus fuit, ut tam Persæ quàm Romani se pro victoribus ferrent: quod declarat præter citatos Auctores Eutropius ac Rufus Fe-

tissimum. Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem volitare, cujus indicio hæc gesta pandente, consiliorum apud Persas summa proponebatur: & multis ultrò citróque deliberatis placuit, Antonino suadente, ut Ursicino procul amoto, despectóque novello Duce, posthabitis civitatum perniciosis obsidiis, perrumperetur Euphrates, iretúrque prorsus: ut occupari possint provinciæ, famâ celeritate præventa, omnibus antè bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, pacéque longissima locupletes: cujus rei, prosperante Deo, ductorem commodissimum fore spondebat. Laudato firmatóque concordi omnium voluntate consilio, conversísque universis ad ea quæ erant citiùs congerenda, commeatus, milites, arma, ceteráque instrumenta, quæ poscebat procinctus adventans, perpetua hieme parabantur. Nos interea paullisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ festinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odrysarum montibus decurrentem: ibíque Principis scripta suscepimus, jubentia omni causatione posthabita reverti Mesopotamiam sine apparitione, nullam expeditionem curaturi periculosam, ad alium omni potestate translata. Quod ideo per molestos formatores imperii struebatur, ut si Persæ frustra habiti redissent ad sua, Ducis novi virtuti facinus assignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Ursicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati igitur sine rationibus, diu cunctati, reversíque, fastidii plenum Sabinianum invenimus, hominem mediocris staturæ, & parvi angustíque animi, vix sine turpi metu sufficientem ad levem convivii, nedum prœlii strepitum perferendum. Tamen quoniam speculatores apparatus omnes apud hostes fervere constanti adseveratione perfugis concinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin properè venimus utilia paraturi, ne dissimulantes obsidium Persæ [a] civitati supervenirent incautæ. Dúmque intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantésque ignes adsiduè à Tigride per castra Maurorum, & Sisara, & conlimitia reliqua adusque civitatem continui perlucebant solito crebriores, erupisse hostium vastatorias manus superato flumine permonstrantes. Quâ causâ ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, cùm ad secundum lapidem venisse-

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

stus. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo & Salia Coss. ut ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur utrumque Julianus in Orat. 1. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam est exsecutus, ad Magnentianum bellum sic transilit. [illegible] Sed sine dubio legendum est [illegible].

[a] CIVITATI SUPERVENIRENT INCAUTÆ.] Verbum rei militaris est *supervenire*, & *superventus*, quo Vegetius sæpe utitur: Petrus etiam Chrysologus non inelegans scriptor, in Sermone 12. *Nec in procinctu fidei constitutos prævenire poterit inimica subversio: neque cautos, vigilantes, sobrios diabolus perturbare suis superventionibus prævalebit.* Et in Sermone 24. *In castris miles supervenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione propellit.*

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

mus, liberali forma [a] puerum torquatum, ut conjectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus ejulantem, ingenui cujusdam filium, ut aiebat: quem mater dum imminentium hostium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solum. Hunc dum imperatu Ducis miserati commotique, impositum equo præ me ferens ad civitatem reduco, circumvallato murorum ambitu prædatores latiùs vagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebant, intra semiclausam posticam exposito puero, nostrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam cùm Abdigidum quemdam Tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsóque per fugam domino servum deprehensum, cùm ego rapido ictu transirem, interrogassent, quinam provectus sit judex, audissentque Ursicinum paullo antè urbem ingressum, montem Izalam petere: occiso indice, in unum quæsiti complures nos irrequietis cursibus sectabantur. Quos cùm jumenti agilitate prægressus, [b] apud Amudim munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securiùs invenissem, porrecto extentiùs brachio, & [c] summitatibus sagi contortis elatiùs, adesse hostes signo solito demonstrabam: iisdémque junctus impetu communi ferebar, equo jam fatiscente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planities supina camporum, nulla, si occupasset artior casus, latibula præbere sufficiens; ubi nec arbores, nec frutecta, nec quidquam præter herbas humiles visebatur. Excogitatum est ergo, ut ardente superposita lampade & circumligata ne rueret, jumentum solum quod eam vehebat, solutum sine rectore lævorsum ire permitteretur, cùm nos ad montanos excessus dextrâ po-

[a] PUERUM TORQUATUM.] Qui torquem gestabat. Apud barbaros enim & Syros torques signum erat ingenuitatis, ut olim apud Romanos bulla. * Chrysostomus in præfatione in Epistolam ad Philippenses hanc bullam puerorum Rom. vocat κόσμον χρυσοῦν, τῆς εὐγενείας σύνθημα, necnon περιαύχενον, id est torquem, & toto pueritiæ tempore gestatam esse scribit, quousque primos pubertatis annos attigissent. Idem in Homilia, quomodo educandi sint à parentibus liberi, pag. 24. ejus meminit. *

[b] APUD AMIDAM.] Editio Rom. habet *Amudem*, quam secuti sunt Accursius ac Gelenius. Amida quidem civitas hic locum habere non potest, cùm de munimento eóque infirmo Marcellinus se loqui testetur. Codex Regius, Flor. [ac Colbert.] scriptum habent *Amudim*: quæ procul dubio vera scriptura est. Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Ubi Georgius Belisarii Assessor legatum Regis Persarum, cum maxima multitudine Daras ingredi cupientem monet, ut ceteros quidem in loco Amudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingrediatur. χρῆν γὰρ τὸν μὲν ἄλλον ἅπαντας ἐν χωρίῳ Ἀμμώδιος καταλιπεῖν. Aberat hic locus ab opido Daras xx. stadiis, ac Persarum ditionis erat ætate Procopii, teste ipso Procopio in lib. 1. Pers. ubi Ἀμμώδιος χωρίον bis scribitur malè. In 2. autem libro ἐν προοιμίῳ, exaratum est Ἀμμώδιος χωρίον. At Theophylactus Simocatta in lib. 5. Hist. cap. 8. τὸ Ἀμμώδιον vocat, & XIV. dumtaxat stadiis abesse ab urbe Daras affirmat.

[c] SUMMITATIBUS SAGI CONTORTIS ELATIÙS.] Id sollemne signum ait fuisse Marcellinus, cùm hostem appropinquare suis significare vellent. Eodem quoque modo apud Procopium in lib. 3. Goth. pag. 278. εἰς τε τὰς ἐπάλξεις ἀναβάντες ἅπαντες, ἢ τὰ ἱμάτια σείοντες τοῖς ἐν ταῖς ναυσὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ πρόσω ἰέναι. *Omnes in murorum propugnacula adscendentes, motis vestibus significabant vectoribus, ne ulteriùs progrederentur.* Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. pag. 298. *Efficacis audaciæ signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant.*

fitos tenderemus: ut prælucere ſebalem facem Duci leniùs gradienti Perſæ credentes, eum tenerent potiſſimùm curſum: quod niſi fuiſſet prævisum, circumventi & capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem. Hoc extracti periculo, cùm ad nemoroſum quemdam locum vineis arbuſtiſque pomiferis conſitum, [a] Mejacarire nomine veniſſemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus, ſolum in remoto ſeceſſu latentem invenimus militem: qui oblatus Duci, & locutus varia præ timore, ideóque ſuſpectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docétque quòd apud Pariſios natus in Galliis, & equeſtri militans turma, vindictam quondam commiſſi facinoris timens, ad Perſas abierat profugus; exindéque morum probitate ſpectata ſortita conjuge, liberíſque ſuſceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad noſtra, ſæpe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe à Tamſapore & Nohodare Optimatibus miſſum, qui catervas ductaverant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Poſt hæc, adjectis quæ agi in parte diverſa norat, occiditur. Proinde curarum creſcente ſollicitudine, inde paſſibus citis Amidam pro temporis copia venimus, civitatem poſtea ſecutis cladibus inclytam. Quò reverſis exploratoribus noſtris, in vaginæ internis* notarum figuris membranam reperimus ſcriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Perſas antea miſſum cum Comite Lucilliano prædixi: hæc conſultò obſcuriùs indicantem, ne captis bajulis, ſenſúque intellecto ſcriptorum, excitaretur materia funeſtiſſima: *Amandatus procul Graiorum legatis, forſitan & necandis,* [b] *Rex longævus non contentus Helleſponto, junctis Granici & Ryndaci pontibus, Aſiam cum numeroſis populis pervaſurus ad-*

Constantius Aug. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

[a] Mejacarire nomine.] Eodem itinere Cardarigan Dux Perſarum apud Theophylactum Simocattam in lib. 2. cap. 13. per caſtrum Mejacarire Izalam montem petit: διὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μειακαριρεί. Majocariri dicitur in Notitia Imperii Rom. & ſub diſpoſitione Ducis Meſopotamiæ collocatur. Addit Marcellinus, *cui fontes dedere vocabulum gelidi*: quod veriſſimum eſt. *Maia* enim ſeu *Maie* aquam ſignificat; *carire* frigidum linguâ Syrorum: unde & Emmaus dicta. Hegeſippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, *repetit, quæ de aquis calidis vocabulum ſumpſit: quòd aquarum vapor Syro ſermone Ammaus appellari fertur.*

[b] Rex longævus.] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longævus dicitur. Agathias in lib. 4. ſcribit, Saporem ſimul atque in lucem editus eſt, Regem eſſe coronatum, & ad LXX. annum vitam ſimul cum imperio perduxiſſe: eumdem anno imperii ſui XXIV. ex fœdere cum Romanis inito Niſibin accepiſſe: quod ſi ita eſt, regnare ſimul ac vivere cœpit Sapor Acindyno & Proculo Coſſ. anno Domini 340. & hoc anno qui erat Euſebio & Hypatio Coſſ. annum dumtaxat XX. attigerat. Quomodo igitur longævus dicitur hîc à Marcellino? Annon hæc ſatis evincunt, in Agathiæ codicibus numeros eſſe corruptos? Accedit, quòd in Singarena pugna (de qua ſuprà dixi) Saporis filius* qui in ſpem imperii alebatur, occiſus eſt, ut Libanius Julianúſque prodiderunt. Quo argumento conficitur, Saporem triginta ut minimùm annis ante eam pugnam regnare cœpiſſe. Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inſcribitur, Saporem 40. ante Conſtantini M. obitum annis regnum tenuiſſe ſignificat, his verbis. ἀκούων δὲ τοὺς προγόνους ἑαυτοῦ Δαρεῖον καὶ Ξέρξην ἔτεσι δέκα τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων μετρῆσαι παρασκευὴν, αὐτὸς εἰς τέτταρας ἐπὶ δεκάδας ἐκτεῖναι τὸν χρόνον ἠξίωσε. Scaliger in lib. 3. Iſagogic. Canonum Saporem anno Chriſti 309. regnum iniiſſe ſcribit. At Theophanes anno XIX. Diocletiani initia regni Saporis ponit, qui erat annus Chriſti 303. Sed ex Agathiæ rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

veniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, auctore & incensore Hadriani quondam Romani Principis successore: actum & conclamatum est, ni caverit Græcia. Qui textus significabat Persarum Regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrimè lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tempore [a] Satrapa Corduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Jovinianus nomine appellatus, in solo Romano adolescens, nobiscum occultè sentiens: eâ gratiâ quòd obsidatus sorte in Syriis detentus, & dulcedine liberalium studiorum illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum Centurione quodam fidissimo, exploratiùs noscendi gratiâ quæ gerebantur, per avios montes angustiásque præcipites veni. Visúsque & agnitus, comitérque susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adjuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longè distantes: unde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum usque lapidem quodvis etiam minutissimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, cùm Sol tertius affulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subjectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum Regem vestis claritudine rutilantem. [b] Quem juxta lævus incedebat Grumbates Chionitarum Rex, ætate quidem media, rugosisque membris, sed mente quadam grandifica, multísque victoriarum insignibus nobilis: dextrâ Rex Albanorum, pari loco atque honore sublimis: pòst Duces varii auctoritate & potestatibus eminentes: quos ordinum omnium multitudo sequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum asperitatem diuturnis casibus erudita. Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, & agminatim intra consæpta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cùm nos cauti, vel ut veriùs dixerim timidi nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei testimonia neque dubia, neque incerta monstrarunt.

CAPUT VII.

Postquam Reges Nineve Adiabenæ ingenti civitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostiis cæsis extísque prosperantibus transiere lætissimi, conjectantes nos residuam plebem omnem ægrè pene-

[a] SATRAPA CORDUENÆ.] Hæc regio cum aliis IV. Transtigritanis postea Persis dedita dicitur à Joviano Aug. in lib. 24. Quare partem ejus Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet; cùm Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, ut in Editione nostra *Gorduene* excuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, ut existimo, eadem quæ Gorduene dicitur à Plinio, & à Ptolemæo, & Appiano in Mithridatico. Strabo & Stephanus γορδυαίων vocant, à Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. 1. initio γορτυναίων ὄρη scribitur corruptè. Hi sunt montes, quorum hic meminit Marcellinus.

[b] QUEM JUXTA LÆVUS INCEDEBAT.] Apud Persas honoratior locus existimatur medius, in quo Rex consistere solet, teste Plutarcho in lib. 1. Sympos. cap. 3. post hunc honoratior habebatur sinister; tertius dexter; post hunc rursus sinister, ac deinde dexter; ac sic deinceps, ut docet Xenophon in lib. 8. de Institutione Cyri.

trare

trare post triduum posse, citiùs exinde ad Satrapen reversi quievimus, hospitalibus officiis recreati. Unde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celeriùs quàm potuit sperari reversi, confirmavimus animos hæsitantium, unum è navalibus pontem transisse Reges absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiæ Ducem, rectorémque provinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familiis & pecoribus universis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum, invalidis circumdatum muris: super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia. Et imperatis sine mora completis, injecto igne, furentis elementi vis maxima frumenta omnia, cùm jam stipula flaventi turgerent, herbásque pubentes ita contorruit, ut adusque Euphratem ab ipsis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximéque leones per ea loca sævientes immaniter, consumi vel cæcari sueti paullatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & fruteta leones vagantur innumeri, clementiâ hiemis ibi mollissimæ semper innocui. At ubi Solis radiis exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, vapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos quasi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quæ remedii causâ confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebrò lacerantes effodiunt, immaniùs efferascunt: quod ni fieret, universus Oriens hujusmodi bestiis abundaret. Dum campi cremantur, (ut dictum est) Tribuni cum Protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, & præacutis sudibus, omníque præsidiorum genere communibant, tormenta, quà non erat voraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus [a] inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli internecivi, [b] per Edessena sepulcra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remissioris

IMPERATOR CONSTANTIUS AUGUSTUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

[a] INTER RAPIENDA MOMENTA PERIC.] Id est, momenta periculorum quæ rapi debent. Sic Lucanus lib. x. de Cæsare:

Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
Præcipiti cursu bellorum, & tempore rapto.

& Marcellinus noster in lib. 25. ad calcem.

[b] PER EDESSENA SEPULCRA.] Olim sepulcra extra urbes erant, ut notum est. Unde Artemidorus in lib. 1. cap. 58. Si quis, ait, se in urbem curru vectum introire somniaverit, faustum esse somnium ægro & athletæ: hic enim victor erit sacro certamine: ille convalescet. Ex urbe autem exire, infaustum utrisque somnium est: æger enim ad tumulum effertur. * Chrysostomus Homiliâ 74. in Matthæum: οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται: ac legibus id interdictum esse subjungit, ne ullum in urbe sepulcrum exstrueretur. * Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomœrium fieri consuevisse: ut testatur Libanius in βασιλικῷ ad calcem. Zosimus in lib. 4. de Valentiniano Juniore: τῷ βασιλεῖ παίζοντι ἐν Βιέννῃ τῆς Γαλατίας πλησίον που καὶ ὑπὸ τὸ τεῖχος ἅμα τοῖς στρατιωτικοῖς παισὶν ἐναγωνιζομένῳ. Denique Ennodius in Panegyrico ad Theodericum: *Urbis omne pomærium simulacro congressionis atteritur.* Sabinianus igitur extra Edessam milites exercebat in campo quodam, in quo cadavera humari solebant.

IMPERATOR CONSTANTIUS AUGUSTUS. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

fluxiùs agens, ª militari pyrricha ſonantibus modulis pro histrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſanè & incepto & in loco. Cùm hæc & hujuſmodi factu dictúque triſtia ᵇ futuros prænuntiant motus, vitare optimum quemque debere ſæculi progreſſione diſcamus. Interea Reges ᶜ Niſibi proſtratione vili tranſmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Cúmque Bebaſen villam veniſſent, unde ᵈ ad Conſtantinam uſque oppidum, quod centeſimo lapide diſparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quòd in puteis aqua reperitur exilis; quid agerent diu cunctati, jámque ſuorumque duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem nivibus tabefactis inflatum, latè fuſis gurgitibus evagari: ideóque vado nequaquam poſſe tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quæ amplectenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta præter opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus dicere quid ſentiat juſſus orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, omnium rerum uſu regionum feracium, & conſideratione ea qua rectus pergeret hoſtis adhuc intactarum, caſtra duo præſidiaria Bargala & Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis fluvius prope originem & anguſtus, nulliſque adhuc aquis advenis adoleſcens, facilè penetrari poterit ut

ª MILITARI PYRRICHIO.] Primus ſic edidit Sig. Gelenius, cùm in anterioribus Editionibus, perinde ac in codice Regio & Editione Rom. legeretur, *militari pyrricho*, [in Colbertino *Pyrico*.] Equidem *militari pyrricha* ſcribi mallem. Ait enim Marcellinus Sabinianum in buſtis Edeſſenis non quidem exercuiſſe milites, ſed militari pyrricha impendio eſſe delectatum vice ſaltationis hiſtrionicæ. Nam cùm pantomimorum ſaltationibus utpote flagrante bello careret, militaris pyrrichæ geſtibus deſiderium ſuum ſolabatur.

ᵇ FUTUROS PRÆNUNTIANT MOTUS.] Hæc gloſſemata eſſe videntur, & abeſſe poſſunt abſque ullo ſenſus incommodo.

ᶜ NISIBI PRO STATIONE VILI TRANSMISSA.] Zonaras auctor ſatis diligens prodit Niſibin à Sapore tunc obſeſſam fuiſſe, ſed Saporem omiſſa ſtatim obſidione cùm nihil proficeret, alia opida tentaviſſe fruſtra, tandémque Amidam cepiſſe. Quæ cùm ita ſint, placet ſcriptura, quam in Regio & Flor. exemplari * & in Toloſ. * [ac Colbertino] reperimus, & quæ in Editione Rom. Aug. & Baſilienſi ſervatur: *Niſibi proſtratione vili tranſmiſſa.* Sic in fine lib. 28. *Leptitanóque agro & Oeenſi interneciva populatione tranſcurſis.*

ᵈ AD CONSTANTIAM USQUE OPIDUM.] Longè præferenda eſt ſcriptura codicis Florentini, in quo legitur *Conſtantinam*, [ut & in codice Colbertino.] Eſt enim Conſtantina opidum Meſopotamiæ in Oſdroene ſitum haud procul ab Euphrate, ſupra Carras, ut teſtis eſt Procopius in lib. 2. Perſic. ubi Choſrois ex Antiochia reditum in Perſidem deſcribit. Stephanus Byzantius ſcribit, huic opido priùs Nicephorii nomen fuiſſe. Νικηφόριον· οὕτως φασὶν ἐκάλουν κωνσταντίνα ἡ ἐπὶ ἰδίου πόλις. Quamquam in Suidæ Lexico κωνσταντία legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario, ἐπαρχία ὀσροηνῆς. ἔδεσσα. κωνσταντία. In Excerptis quoque Procopii apud Photium Conſtantia dicitur. Sed in Editionibus Procopii perpetuò Conſtantina tam in Perſicis quàm in lib. 2. περὶ κτισμ. nominatur. Præterea in Notitia Imperii Rom. ſub Duce Meſopotamiæ Conſtantia ponitur, & apud Menandrum Protect. in lib. 2. & 8. Hiſtoriæ. Poſtremò Evagrius in lib. 1. Hiſt. Eccl. Sophronium memorat Κωνσταντινείας Epiſcopum, qui in Indice Epiſcoporum qui Chalcedon. Synodo ſubſcripſerunt, Conſtantinop. Epiſcopos dicitur provinciæ Oſdroenes: corruptè, cùm Conſtantinenſis ſcribi debeat. Ex hujus opidi nomine Conſtantinenſis pugna dicitur à Rufo Feſto.

vadosus. His auditis, laudatóque suasore, & jusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conversa prævium sequebantur. CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata, ut superato exinde flumine, pontiúmque apud Zeugma & Capersana juncturis abscissis, hostiles impetus, si juvisset fors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox & silentio omni dedecus obruendum. CAPUT VIII. Namque [a] duarum turmarum equites circiter septingenti, ad subsidium Mesopotamiæ recèns ex Illyrico missi, enerves & timidi; præsidium per eos traductus agentes, nocturnásque paventes insidias, ab aggeribus publicis vesperi, quando custodiri magis omnes tramites conveniret, longiùs discedebant. Hócque observato, eos vino oppressos & somno, viginti millia ferè Persarum, Tamsapore & Nohodare ductantibus, nullo prospiciente transgressa, post tumulos celsos vicinos Amidæ occultabantur armata. Móxque (ut dictum est) cùm abituri Samosatam luce etiamtum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore præstricti, hostésque adesse excitatiùs clamitantes, signo dato quod ad prœlium solet hortari, restitimus conglobati: nec fugam capessere, cùm essent jam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste, equitatu & numero prævalente, metu indubitatæ mortis cautum existimantes. Denique ex ultima necessitate manibus jam conserendis, cùm quid agi oporteat cunctaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & urgente utraque parte, Antoninus ambitiosè prægrediens agmina, ab Ursicino agnitus, & objurgatorio sono vocis increpitus, proditórque & nefarius appellatus, [b] sublatâ tiarâ, [c] quam capiti summo ferebat honoris insigne, desiluit equo: curvatísque membris, humum vultu pæne contingens, salutavit patronum appellans & dominum, manus post terga connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: &, *Ignosce mihi*, inquit, [d] *amplissime Comes, necessitate non voluntate ad hæc quæ novi scelesta pro-*

* [a] DUARUM TURMARUM EQUITES SEPTINGENTI.] Lipsius in l. 2. de Militia c. 7. heic impropriè sumi *turmam* asserit, ac fortè *septuaginta* corrigendum esse: nisi abusivè *turmas* pro alis posuit. Sic *Velites* ab Ammiano abusivè dici pro levi armatura idem Lipsius notat in libri 3. capite 1. Vide tamen in libris 16. & 21. & 24. Marcellinum, hoc est in pag. 81. & 191. & 269.*

[b] SUBLATA TIARA.] Sic Persæ salutare consueverant, ut docet Heliodorus in lib. 7.

[c] TIARA QUAM CAPITI SUMMO FEREBAT.] Apicem suprà vocavit Marcellinus. *Apicis*, inquit, *nobilitatus auctoritate, quo honore participantur mensæ regales, &c.* Id erat ornamentum ex auro & margaritis contextum, quo Persarum magnates Regis permissu capita redimibant. Etenim apud Persas pec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio ejusmodi ornatu cuiquam uti licet, nisi cui Rex concesserit, ut præter Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κίδαριν ἢ κιτάριν apicem hunc appellat, eámque maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato Persarum: εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο ἄλλοι ἐν Πέρσαις λογιμώτατοι, οἳ δὴ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν χρυσᾶ ἐφόρουν. Id est: *Sequebantur autem eum duo apud Persas clarissimi, qui diademata aurea capite gestabant.*

[d] AMPLISSIMUS COMES.] Magistri militum, qualis erat Ursicinus, Comites etiam dicebantur. Sic in lege 2. & 13. Cod. Theod. de re militari, & lege 18. de erog. milit. annonæ. Ita apud Marcellinum in lib. 29. Theo-

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

lapso : egère me præcipitem flagitatores, ut nosti : quorum avaritiæ ne tua quidem excelsa illa fortuna, propugnans miseriis meis, potuit refragari. Simul hæc dicens, è medio prospectu abscessit, non aversus, sed dum evanesceret verecundè retrogradiens, & pectus ostentans. Quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, Postsignani nostri, qui tenebant editiora collis, exclamant aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè visam, celeritate quammaxima propinquare. Atque ut in rebus solet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut posset occurri, trudente pondere plebis immensæ, passim quà cuique proximum videbatur, diffundimur universi. Dúmque se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disjecti [a] hosti concursatori miscemur. Itaque spreta jam vivendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis altè excisas. Unde quidam præcipites pulsi, implicantibus armis hæserunt, ubi vadosus est amnis: alii lacunarum hausti vertigine vorabantur : nonnulli cum hoste congressi, vario eventu certabant : quidam cuneorum densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos Dux ipse agnitus, pugnatorúmque mole circumdatus, cum Aiadalthe Tribuno, calonéque uno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi dum avius ab itinere comitum quid agerem circumspicio, Verennianus Domesticus Protector occurrit, femur sagittâ confixus : quam dum avellere obtestante collega conarer, cinctus undique antecedentibus Persis, civitatem petebam anhelo cursu rependo, ex eo latere quo incessebamur, in arduo sitam, unóque adscensu perangusto meabilem, quem scissis collibus [b] molinæ ad calles artandas ædificatæ, densiùs constringebant. Hîc misti cum Persis, eodem ictu procurrentibus ad superiora nobiscum, adusque ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti, ut cæsorum cadavera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent : utque miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladii fiderat validissimus, in stipitis modum undique coartatus hæreret. Et licèt multiplicia tela, per tormentorum omnia genera volarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tan-

dosius Magister militum : *Comes*, ait, *Valentiniani sum, orbis terrarum domini.* & Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat*, inquit, *amplissimus honore magisterii militaris Banto Comes.* Et in veteri Inscriptione Stilicho dicitur *Comes & Magister utriusque militiæ.*

* [a] Hosti concursatori miscemur.] *Statarium militem concursatori* opponit Livius in pagina 331. *

[b] Molinæ.] Sic molas & pistrina sequior Latinitas vocavit. In veteribus Glossis *molina ὑδρομύλαι*, & *molinarius ὑδραλέτης*, & *ὑδρομύλη aqua molina* explicantur. P. Victor in regione XIV. urbis Romæ ponit *Dianæ molinas.* [Gregorius Turonicus in libri III. Historiæ capite XIX. de Divione sic scribit : *Ante portam fluvius molinas mira velocitate divertit.* Marius Aventicensis Episcopus in Chronico : *Pontem Genavacum, molinas, & homines per vim dejecit.*] Exstátque id vocabulum in lib. 8. Legum Wisigoth. quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porrò hic locus sic legendus videtur : *Quem scissis collibus molina ad calles artandas ædificata densius constringebant.* In Editione August. legitur, *quem scissis cantibus, &c.*

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

deinque per posticam ingressus, refertam inveni confluente ex finitimis virili & muliebri sexu. Nam & casu illis ipsis diebus, in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrari, multitudo convenarum augebat agrestium. Interea sonitu vario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, aliis cum exitio sauciis, multis caritates diversas, quas præ angustiis videre non poterant, invocantibus.

CAPUT IX.

Hanc civitatem olim perquam brevem, Cæsar etiamtum Constantius, ut accolæ suffugium possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatóque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hostibus formidatam, suóque nomine voluit appellari. Et à latere quidem australi, [a] geniculato Tigridis meatu subluitur propiùs emergentis: quà Euri opponitur flatibus, Mesopotamiæ plana despectat: unde Aquiloni obnoxia est, [b] Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam: spiranti Zephyro contraversa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu juxtà fecundam: in qua vicus est Abarne nomine, sospitalium aquarum lavacris calentibus notus. In ipso autem Amidæ meditullio sub arce fons dives exundat, potabilis quidem, sed vaporatis æstibus nonnumquam fœtens. Cujus oppidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones raptim percursis itineribus antegressæ, muris adstitere firmissimis; Magnentiaci & Decentiaci, quos post consummatos civiles procinctus, [c] ut fallaces & turbidos ad Orientem venire compulit Imperator, ubi nihil præter bella timetur externa: & [d] Tricesimani Decimaníque

[a] GENICULATO TIGRIDIS MEATU.] Id est, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. 1. Pers. ait Tigrim ortum ex Armeniæ monte absque ullo flexu rectà Amidam ferri, & ad Septemtrionalem ejus partem perlapsum, in Assyriam pergere: quæ cum Marcellini Historia pugnant.

[b] NYMPHÆO AMNI.] Nymphæus amnis est in Sophanene seu Sophene Martyropoli proximus: trecentis autem stadiis distans ab Amida, ut testis est Procopius in lib. 1. Persicorum. Proinde quomodo vicina Nymphæo fluvio dici possit Amida, equidem non video. Et Procopius quidem Nymphium semper hunc fluvium appellat, perinde ut Theophylactus Simocatta, & Pisides Diaconus in rebus gestis Heraclii, his versibus qui leguntur apud Suidam:

Καὶ τὸν μέγιστον ἐκπεράσας Νυμφίον.
Ὅστε Τίγριτος τοῦς ῥοαῖς ὁπισθίων
Ἀποστρέφεται τὸ καλλίδαι Νυμφίος

[c] UT FALLACES ET TURB. AD ORIENTEM VENIRE.] Milites erant à Magnentio conscripti, atque ex suo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati: quos confecto bello Constantius ad Orientem transtulit prudenti consilio, ne seditiones ampliùs concitarent. Sic etiam Vitellius Othonianos milites in Britannias ablegavit, ut scribit Tacitus in libro 4. Hist.

[d] TRICENSIMANI DECIMANIQUE FORTENSES.] Tricesimani dicebantur, qui in legione XXX. Ulpia militabant, cujus meminit vetus Inscriptio: *Eranista. leg. XXX. Ulpia.* Decimani verò Fortenses, milites sunt legionis X. Fortensis, quæ in vetustis Inscriptionibus legio X. Fretensis dicitur, & in Notitia Imperii sub Duce Palæstinæ. Vetus Inscriptio: *A. Atinio. Trib. mil. leg. X. Fretens.* Ii postea Fortenses dicti, corrupto per usum vulgi vocabulo, ut vi-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Fortenses, & Superventores atque Præventores cum Æliano jam Comite, quos tirones tum etiam novellos, hortante memorato adhuc Protectore erupisse à Singara, Persásque fusos in somnum retulimus trucidasse complures. Aderat Comitum quoque sagittariorum pars major, equestres videlicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriúmque firmitudine inter alios eminentes.

CAPUT X.

Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat insperatis; Rex cum populo suo gentibúsque quas ductabat, à Bebase loco itinere flexo dextrorsus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Mejacarire & [a] Charcha, ut transiturus Amidam, cùm prope castella Romana venisset, quorum unum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio didicit, multorum opes illuc translatas servari, ut in munimentis præcelsis & fidis: additúmque est, ibi cum supellectili pretiosa inveniri feminam pulchram cum filia parvula, Craugasii Nisibeni cujusdam uxorem, in municipali ordine genere, famâ, potentiáque circumspecti. Aviditate itaque rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella: unde subita animi consternatione defensores armorum varietate præstricti, se cunctósque prodidere qui ad præsidia confugerunt, & digredi jussi, confestim claves obtulere portarum: patefactísque aditibus, quidquid ibi congestum erat eruitur: & productæ sunt attonitæ metu mulieres, & infantes matribus implicati, graves ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cúmque Rex percontando cujusnam conjunx esset, Craugasii comperisset, vim in se metuentem propè venire permisit intrepidam, & visam opertámque absque labra ipsa atro velamine, certiore jam spe mariti recipiendi, & pudoris inviolati mansuri, benigniùs confirmavit. Audiens enim conjugem miro ejus amore flagrare, hoc præmio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque [b] virgines Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas, & religioni servire solito more, nullo vetante præcepit: lenitudinem pro-

dere est in Notitia Imperii Romani, & fortasse ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiscus in Probi Vita de iisdem loquitur: *Qui Aurelianus Probo Decimanos fortissimos exercitûs sui, & cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit.* [Cæsar in lib. 1. de bello Gallico, *legioni decimæ propter virtutem se maximè confidisse* scribit.]

[a] CHARCHA.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. χαρχὰς vocat urbem Mesopotamiæ supra Nisibin, omni fructuum genere & incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperii Charta dicitur sub Duce Mesopotamiæ.

[b] VIRGINES CHRISTIANO RITU CULTUI DIV. SACRATAS.] Adeo etiam Gentiles reverebantur hoc præcipuum Christiani nominis decus: quod etiam testatur Athanasius in Apologia ad Constantium: ταῦτα δὲ Ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν ὄντα τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. *Hæc cùm vident Gentiles, non secus ac templum Dei suspiciunt. Etenim nullibi gentium grave illud ac cæleste præceptum nisi apud nos Christianos seriò exercetur.* Similia apud Origenem contra Celsum, & apud Basilium legas & Chrysostomum, aliósque sanctissimos Patres. Quamobrem meritò reprehendendi sunt Novatores nostri, qui ejus gravissimi propositi ne vestigium quidem ullum apud se exstare voluerunt.

fectò in tempore simulans: ut omnes quos antehac diritate crudelitatéque terrebat, sponte sua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus jam placidis magnitudinem temperasse fortunæ. CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Explicit Liber XVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XIX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XIX. continentur.

CAPUT I. *Sapor, dum Amidenses ad deditionem hortatur, à præsidiariis sagittis & tragulis petitur. Idem dum tentat Grumbates Rex, filius ejus interficitur.*

C. II. *Amida circumsidetur, & intra biduum bis oppugnatur à Persis.*

C. III. *Ursicinus noctu obsidentibus supervenire frustra conatur, Sabiniano Magistro militum repugnante.*

C. IV. *Pestilentia Amidæ orta, intra decimum diem exiguo imbre sedatur. Et de caussis ac generibus pestilentiæ.*

C. V. *Amida hinc circum muros, inde per subterraneos fornices duce transfuga oppugnatur.*

C. VI. *Gallicanarum legionum eruptio, Persis exitiabilis.*

C. VII. *Turres & alia opera urbis muris admoventur; incenduntur à Romanis.*

C. VIII. *Amida per celsos aggeres muris proximos tentatur à Persis ac invaditur. Marcellinus post captam urbem nocte evadit, ac fugâ Antiochiam petit.*

C. IX. *Amidæ ex Ducibus Rom. alii supplicio affecti, alii vincti. Craugasius Nisibenus desiderio uxoris captivæ transfugit ad Persas.*

C. X. *Plebs Romana inopiam frumenti metuens, seditiones movet.*

C. XI. *Limigantes Sarmatæ, dum simulata petitione pacis deceptum Imperatorem invadunt, mâxima suorum strage reprimuntur.*

C. XII. *Læsæ majestatis multi arcessiti atque damnati.*

C. XIII. *Lauricius Comes Isaurorum latrocinia compescit.*

DOMINUS CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT I.

HOc miseræ nostrorum captivitatis eventu Rex lætus, successúsque opperiens similes, egressus exinde paullatímque incedens, Amidam die tertio venit. Cúmque primùm aurora fulgeret, universa quæ videri poterant armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos opplevit & colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici vertice dignitatum & gentium diversarum comitatu sublimis. Satísque cum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aliorsum Antonini consilio festinantem. Verùm cæleste numen, ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentémque quòd viso statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se propè confidentiùs inserit, ut etiam vultus ejus possit apertè cognosci, sagittis missilibúsque ceteris ob decora petitus insignia, corruisset, ni pulvere jaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras evasisset. Hinc quasi in sacrilegos violati sæviens templi, temeratúmque tot Regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis Ducibus, ne profusus in iram à gloriosis desciscere cœptis, leni Summatum petitione placatus, postridie quoque super deditione moneri decreverat defensores. Ideóque cùm prima lux advenisset, Rex Chionitarum [a] Grumbates fidenter eam operam navaturus tendebat ad mœnia, cum manu promptissima stipatorum: quem ubi venientem jam telo fortè contiguum contemplator peritissimus advertisset, contortâ ballistâ filium ejus primæ pubis adulescentem lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato [b] profudit, proceritate & decore corporis æqualibus antestantem. Cujus occasu in fugam dilapsi populares ejus omnes, móxque ne raperetur ratione justa regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grandinis hinc inde convolantibus telis, atrox committitur pugna. Et post interneciva certamina adusque finem diei protenta, cùm jam noctis esset initium, per acervos cæsorum & scaturigines sanguinis ægrè defensum caligine tenebrarum extrahitur

[[a] GRUMBATES REX CHIONITARUM.] In codice Colbertino nunc *Grymbates Cionitarum Rex* dicitur, nunc *Rex Chionitarum Grambates.*]

[b] THORACE PERFORATO PERFODIT.] Editio Romana habet *prafudit*, eodémque modo Vatican. [& Colbert.] & Fauchetii codex. At in exemplari Regio, & Augustana Editione legitur *profudit*: quod equidem prætulerim.

corpus;

corpus; ut apud Trojam quondam super comite Thessali Ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regiâ mæstâ, & Optimatibus universis cum parente subita clade perculsis, indicto justitio juvenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari solebat elatus, in amplo quodam suggestu locatur & celso: circáque eum lectuli decem sternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curatè pollincta, ut imagines essent corporibus similes jam sepultis: ac per dierum spatium septem, viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera næniarum, regium juvenem lamentantes. Feminæ verò miserabili planctu, in primævo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticæ docent.

CAPUT II.

Post incensum corpus, ossáque [a] in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater; agitatâ summâ consiliorum placuerat, busto urbis subversæ expiare perempti juvenis manes: nec enim Grumbates inultâ unici pignoris umbrâ ire ultra patiebatur. Biduóque ad otium dato, ac missis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultósque vastarent, quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur civitas; ac tertiæ principio lucis corusci globi turmarum impleverunt cuncta, quæ prospectus humanus potuit undique contueri: & sorte loca divisa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Persæ omnes murorum ambitus obsidebant. Pars quæ Orientem spectabat, Chionitis evenit, quà funestus nobis ceciderat adulescens. [b] Vertæ meridiano lateri sunt destinati: tractum servabant Septemtrionis Albani: Occidentali portæ oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina, rugosis horrenda corporibus, leniter incedebant armatis onusta, ultra omnem diritatem tætri spectaculi formidanda, ut retulimus sæpe. Cernentes populos tam indimensos, ad orbis Romani incendium diu quæsitos, in nostrum conversos exitium: salutis

[a] IN ARGENTEAM URNAM CONTECTA.] Scribendum videtur esse *conjecta*. Ceterùm hic sepulturæ ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, ut fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persæ tunc quidem temporis cadavera non cremabant, sed nuda & insepulta projiciebant extra opida, eósque beatissimos putabant quorum cadavera à bestiis aut volucribus quamprimùm essent laniata; ut scribit Agathias in lib. 2. Hinc est, quòd fœdere illo quod inter Justinianum Aug. & Chosroem ictum fuit, cautum est, ut Christianis in Perside positis liceret mortuos humo condere, eísque more Rom. justa facere; ut refert Menander in lib. 1. Hist. Denique Procopius in lib. 1. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit, cadavera humo condere.

[[b] VERTÆ MERIDIANO LATERI SUNT DESTINATI.] Ita scriptum omnes Editiones Ammiani præferunt: at in codice Colbertino legitur: *Cujus mer. lateri sunt destinati*, fortè pro *Cuni*, vel *Chuni*,

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

rata desperatione gloriosos vitæ exitus deinde curabamus, jámque omnibus nobis optatos. A Sole itaque orto usque diei ultimum acies immobiles stabant ut fixæ, nullo variato vestigio, nec sonitu, vel equorum audito hinnitu: eadémque figurâ digressi quâ venerant, cibo recreati & somno, cùm superesset exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, urbem ut mox casuram terribili corona cinxerunt. Víxque ubi Grumbates hastam infectam sanguine ritu patrio nostríque more conjecerat fecialis, armis exercitus concrepans involat in muros: confestímque lacrymabilis belli turbo crudescit, rapido turmarum processu in procinctum alacritate omni tendentium, & contrà acri intentáque occursatione nostrorum. Proinde diffractis capitibus multos hostium scorpionum jactu moles saxeæ colliserunt: alii trajecti sagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obstruebant; vulnerati alii socios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in civitate luctus aut mortes, sagittarum creberrima nube auras spissa multitudine obumbrante, tormentorúmque machinis, quæ direptâ Singarâ possederant Persæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omissa vicissim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore saucii perniciosè cadebant, aut laniati, volvendo stantes proximè subvertebant, aut certè spicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita strages stragibus implicatas, & ad extremum usque diei productas, ne vespertinæ quidem hebetaverant tenebræ: ea re quòd obstinatione utrimque magna decernebatur. Agitatis itaque sub onere armorum vigiliis, resultabant altrinsecus exortis clamoribus colles: nostris virtutes Constantii Cæsaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Persis Saporem * & Saansaan appellantibus & Pyrosen, quod Rex Regibus im-

itaut Hunni designentur ab Ammiano Marcellino, quos Persis confines fuisse Historici docent.]

* ACHÆMENEM APPELLANTIBUS ET ARTAXERXEM.] Eleganter hunc locum restituimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cùm in Editione Rom. legeretur, *Saan Saan app. & Pirose*, hæc portenta quædam esse nominum ratus * Castellus * ita correxit ut hactenus editum est. Ego verò cùm in codice Regio & Vaticano Editionis Rom. scripturam deprehendissem, [in Colbert. *Saan Saan app. & Pirosen*;] non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansaan linguâ Persicâ Rex Regum, ut testatur Marcellinus. Saa enim Persicè Regem significat. Unde Vararanem Regem Persarum cognominatum esse Segansaa, seu [illegible], ut in veteri scheda reperi, tradit Agathias in lib. 4. quòd ejus pater Segestanos (quorum etiam hîc meminit Marcellinus) bello vicisset: [illegible]. Idem de altero Vararane scribit, qui Cermasaa est cognominatus: quem P. Teixera in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniæ Rex. Jam quod spectat ad Pirosis nomen, quo bellorum victorem significari ait Marcellinus; ejus origo difficilior est indagatu. Nisi placet id derivari à Persico vocabulo *Phiras*, quod victorem significat, ut ex Vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimúsque I. Gauminus. Fuítque hoc nomine quidam Persarum Rex, pater Cavadis, avus magni illius Chosrois, qui Justiniani ac Justini Tiberiíque temporibus imperavit. Ab hoc Pirose dicti videntur milites Pirositæ, ut à Chosdroe Chosdroitæ, quorum mentio fit in Hist. Misc. lib. 18. In Regio * Tolosanóque * codice scriptum reperi *Pyrosen*. Sed Vaticanus & Flor. *Pirosen* habent. Va-

perans, & bellorum victor interpretatur. Ac priusquam lux occideret, signo per lituos dato, ad fervorem similium prœliorum excitæ undique inæstimabiles copiæ in modum alituum ferebantur: unde longè ac latè prospici poterat, campis & convallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonstrantibus. Móxque clamore sublato, [a] cunctis temerè prorumpentibus, telorum vis ingens volabat è muris: útque opinari dabatur, nulla frustra mittebantur, inter hominum cadentia densitatem. Tot enim nos circumstantibus malis, non obtinendæ causâ salutis, ut dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus: & à diei principio adusque lucem obscuram neutrubi prœlio inclinato, ferociùs quàm consultiùs pugnabatur. [b] Exsurgebant enim ruentium ferientiúmque clamores, ut præ alacritate consistere sine vulnere quisquam vix possit. Tandémque nox finem cædibus fecit, & satias ærumnarum indutias partibus dederat longiores. Ubi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quæ supererant vires continuus cum insomnia labor absumpsit, sanguine & pallente exspirantium facie perterrente; quibus ne suprema quidem humandi solatia tribui sinebant angustiæ spatiorum, intra civitatis ambitum non nimiùm amplæ legionibus septem, & promiscua advenarum civiúmque sexus utriusque plebe, & militibus aliis paucis adusque numerum milium XX. conclusis inclusis. Medebatur ergo suis quisque vulneribus pro possibilitate vel curantium copia: cùm quidam graviter saucii cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent: alii confossi mucronibus [c] prostrati, animis in ventum solutis projiciebantur exstincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offensionibus cassis animæ vexarentur adflictæ: nonnulli vellendis sagittis in ancipiti curatione graviora morte supplicia perferebant.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Caput III.

Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Ursicinus mærens quòd ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite potioris Sabinianum, etiamtum sepulcris hærentem crebrò monebat, ut compositis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quò levium armorum auxilio, si qua fors juvisset, stationibus interceptis, nocturnas

lentinus, teste Loisello: *Picorsen*. Fauchetianus *Pyorsen*.

[a] Cunctis temere prorumpentibus.] Codex Regius scriptum habet, *cunctis de more pr.* Tolosanus, [Colbertinus,] & Editio Romana *demere*.

[b] Exsurgebant enim.] In codice Regio [& Colbertino] legitur: *Exurebant enim terrentiúmque clamores*. In Editione Rom. etiam legitur, *terrentiúmque clamores*, ut deesse quidpiam facilè appareat. Placet autem: *Exurebant enim ruentium ferientiúmque clamores*. Sic in pag. 139. *clamoris ululabilis incendio*.

[c] Prostrati animis in ventum, &c.] Hujus loci vulnus texit potiùs quàm sanavit P. Castellus. Sic enim in Editione Rom. erat excusum: *Prostrati curam animis in ventum solutis projiciebantur extincti*. Neque aliter Valentinus codex habuit quem Loisellus inspexerat, [& Colbertinus.] In codice Regio ita scriptum inveni, *prostrati cum jam animis, &c.* [Fortè legendum *prostrati coram*.]

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

hostium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallaverant muros, aut lacessitionibus crebris occuparent obsidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam quidem litteras imperiales prætendens, intacto ubique milite, quidquid geri potuisset, impleri debere apertè jubentes: clam verò corde altissimo retinens, sæpe in Comitatu sibi mandatum, [a] ut ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio gloriæ circumcideret, etiam ex Rep. processuram. Adeo vel cum exitio provinciarum festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicujus facinoris auctor nuntiaretur aut socius. Ideóque his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, (licèt ob custodias artas nullus facilè oppidum poterat introire) & utilia agitando complura nihil proficiens, visebatur ut leo magnitudine corporis & torvitate terribilis, inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus.

Caput IV.

Sed in civitate, ubi sparsorum per vias cadaverum multitudo humandi officia superaret, pestilentia tot malis accessit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æstibus, varióque plebis languore nutrita: quæ genera morborum unde oriri solent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, aut caloris, vel humoris, vel siccitatis, pestilentias gignere philosophi & illustres medici tradiderunt. Unde accolentes loca palustria vel humecta, tusses & oculares casus, & similia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium arescunt. Sed quanto ignis materies ceteris est efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc cùm decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociari regalis matrimonii lucraretur: hujusmodi grassante pernicie, telis Apollinis periere complures, qui Sol æstimatur. Atque ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponesiaci belli principiis Athenienses acerbo genere morbi vexavit, abusque ferventi Æthiopiæ plaga paullatim proserpens, Atticam occupavit. Aliis placet, auras, ut solent, aquásque vitiatas fœtore cadaverum vel similibus, salubritatis violare maximam partem: vel certè aëris permutationem subitam ægritudines parere leviores. Adfirmant etiam aliqui, terrarum halitu densiore crassatum aëra, emittendis corporis spiraminibus resistentem, necare nonnullos: quâ causâ animalia præter homines cetera jugiter prona, Homero auctore, & experimentis deinceps multis, cùm talis incesserit labes, antè novimus interire. Et prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quæ tempore ingruens acies hebetat luminum, & concitat

[a Ut ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo circumcideret.] In Colbertino codice lego *amplam omnem*. Et ubicumque *ansa* apud Ammianum fit mentio, in codice isto *amplam* scribi observo: quod semel notâsse sufficiat.]

periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria est, sed volucri velocitate letabilis. Hac exitiali peste quassati, paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat: tandem nocte quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disjecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT V.

Verùm inter hæc, inquies Persa vimineis civitatem pluteis circumdabat, & erigi aggeres cœpti: turrésque fabricabantur frontibus ferratis excelsæ, quarum fastigiis ballistæ locatæ sunt singulæ, ut à propugnaculis propellerent defensores: levia tamen per funditores & sagittarios prœlia ne puncto quidem brevi cessabant. Erant nobiscum duæ legiones Magnentiacæ, recens è Galliis ductæ, ut prædiximus, virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas verò belli artes quibus stringebamur, non modò inhabiles, sed contrà nimii turbatores: qui cùm neque in machinis, neque in operum constructione juvarent aliquem, stolidiùs erumpentes dimicantésque fidentissimè, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgesta. Postremò obseratis portis, precantibúsque Tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut bestiæ. Verùm secutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluvium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exsurgens, sub qua hiabant rupes abscissæ, ut despici sine vertigine horrenda non possent: unde [a] cavatis fornicibus subterraneis per radices montis [b] scalæ adusque civitatis ducebant planitiem, quò ex amnis alveo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina vidimus, fabrè politæ. Per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diversam partem desciverat, LXX. sagittarii Persæ ex agmine regio, arte fiduciáque præstantes, silentio summoti loci defensi, subitò singuli noctis medio ad contignationem turris tertiam adscenderunt: ibíque occultati, manè sago punicei coloris elato, quod erat subeundæ indicium pugnæ, cùm ex omni parte circumveniri urbem suis copiis inundantibus advertissent, exinanitis projectísque ante pedes pharetris, clamoris ululabilis incendio tela summâ peritiâ dispergebant. Móxque acies

[a] CAVATIS FORNICIBUS SUBTERRANEIS.] Græci σύριγγας appellabant ejusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furtim descendere obsessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amasia. ἔχει δ', inquit, ὑδρεῖα ἐντὸς ἀναφέρεται σύριγγες τμηθεισῶν δυεῖν, ὧν μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, &c. Eustathius in Il. τ. συριγγόβολον dici ait, δι' οὗ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ πορίζονται οἱ πολιορκούμενοι. *per quod plerumque obsessi aquam petere solent:* idque corruptè πισιμβόλον sua ætate dictum esse testatur in Il. 7. Ejusmodi fornices fuisse Hierosolymis prodit Dio in lib. 66. & Tacitus Hist. lib. 5. Gregorius Turon. de urbe Convenis loquens in lib. 7. *Fons*, ait, *magnus ad radicem montis erumpens, circumdatus turre tutissima: ad quem per cuniculum descendentes ex urbe, latenter aquas hauriunt.*

[b] SCALÆ.] Id est, via cavatis gradibus in modum scalarum excisa: κλίμακας eodem sensu dixit Polybius in lib. 5. ubi Seleuciam ad Orontem describit, & Strabo in libro 17. de Heptastadio loquens.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

omnes densæ petebant multo infestiùs quàm antea civitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, instantibus suprà, an multitudini transscensu scalarum jam propugnacula ipsa prensanti, dividitur opera: & translatæ leviores quinque ballistæ contra turrim locantur: quæ ociùs lignea tela fundentes nonnumquam binos forabant: è quibus pars graviter vulnerati ruebant: alii machinarum metu stridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatísque ad loca sueta tormentis, paullo securiùs mœnia omnium concursu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugæ, quasi decurrentes in planum, ita jaculantes diversa missilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulsa disjecti, lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu.

Caput VI.

Adspiravit auram quamdam salutis fortuna, innoxio die cum hostili clade emenso: cujus reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto castello ad hosticum ducebatur: ad quem locum ut capacissimum & munitum (spatio quippe decem stadiorum ambitur) promiscua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iisdem diebus rapta sunt & incensa, unde hominum milia extracta complura servituri sequebantur: inter quos multi senectâ infirmi, & mulieres jam grandævæ, cùm ex variis deficerent causis, itineris longinquitate offensæ, abjecta vivendi cupiditate, suris vel suffraginibus relinquebantur exsectis. Has miserabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem sed intempestivo motu, conserendæ cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem Tribunis vetantibus primísque ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent. Utque [a] tentatæ in caveis bestiæ, tætro pedore acerbiùs efferatæ, evadendi spe repagulis versabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebant, quas suprà diximus obseratas: admodum anxii ne urbe excisa ipsi quoque sine ullo specioso facinore deleantur, aut exutâ periculis, nihil egisse operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licèt antea sæpe egressi, structorésque aggerum confossis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos consilii, & quid opponi deberet sævientibus ambigentes, id

[a Utque dentatæ in caveis bestiæ.] Sic vulgati Marcellini libri. Loquitur autem Marcellinus de feris, quæ ad spectacula publica & amphitheatralia caveis inclusæ servabantur, quales erant tigres, ursi, leones, & elephanti, magnitudine utique sua & viribus, quàm dentibus multo notabiliores, itaut à canibus, fælibus, muribus, aliisque minutis animalibus *dentatarum bestiarum* appellatione distingui non possint. Petrus Pithœus ad marginem Ammiani sui notavit pro *dentata* in Mss. legi *tentata*. In codice Colbertino recentiore quidem, sed optimo, disertè scriptum inveni, *tentatæ*. Quæ haud dubiè vera est lectio. *Tentata in caveis bestia*, id est tentæ, detentæ. Sic *terras sæpe vastitatas* Ammianus ipse in libro XVI. dixit pro *vastatas*: *densitatas acies* paullo infrà pro *densatas*, ex codice Colbert.]

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

potissimum, ægrè iisdem adsentientibus, tandem elegimus, ut quoniam ultrà ferri non poterant, paullisper morati custodias aggredi permitterentur hostiles, quæ non procul erant à conjectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorsus. Apparebat enim eos, si impetrassent, strages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defen[d]ebantur acriter muri, laboribus & vigiliis, & tormentis ad emittenda undique saxa teláque dispositis. Duo tamen aggeres celsi, Persarum peditum manu erecti, & expugnatio civitatis struebatur operibus lentis: contra quos nostrorum impensiore curâ moles excitabantur altissimæ, fastigio adversæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladiisque succincti, patefactâ sunt egressi posticâ, observata nocte squalida & interluni; orantes cæleste præsidium, ut propitium adesset & libens. Atque ipsum spiritum reprimentes, cùm propè venissent, conferti valido cursu, quibusdam stationariis interfectis, exteriores castrorum vigiles, ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, supervenire ipsi regiæ, [a] si prosperior juvisset eventus, occultè meditabantur. Verùm [b] audito ruentium sonitu, gemitúque cæsorum, discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoque clamitante, steterunt milites vestigiis fixis, progredi ultrà non ausi: neque enim cautum deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen, [c] cùm jam undique frendentium catervæ Persarum in prœlia venirent accensæ. Contrà Galli corporum robore audaciáque quoad poterant inconcussi, gladiis secantes adversos, parte suorum strata, vel sagittarum undique volantium crebritate confixa, cùm unum in locum totam periculi molem conversam, & currentium hostium agmina advertissent, nullo terga vertente evadere festinabant: & velut repedantes sub modulis, sensim extra vallum protrusi, cùm manipulos confertiùs invadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium, discedebant. Et resultantibus è civita-

[a] SI PROSPERIOR ILLUXISSET EVENTUS.] Ita correxit Sig. Gelenius, cùm ex Castelli conjectura antè legeretur, *si prosperior isset eventus.* In Editione Rom. perinde atque in codice Regio, [& Colbertino] * ac Tolos. * legitur, *si prosperioribus isset eventus:* unde conjicio ita à Marcellino scriptum fuisse, *si prosperior juvisset eventus.*

[b] AUDITO RUENTIUM SONITU.] Et hæc scriptura Gelenium habet auctorem. Nam in Editione Rom. excusum erat: *Audito licet reve . · . · . dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *audito lixarum ruentium sonitu:* quod meritò improbatum est à Gelenio. Etenim inter cæsos non lixæ tantùm, sed Optimates erant ac Satrapæ, ut subjicit Marcellinus. * In Tolosano codice legitur: *Audito licet ruentium sonitu.* * In exemplari Regio scriptum est: *Audito licet revertentium sonitu:* & ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. [& Colbertinô] legitur: *Audito licet revetempdentium son.* Quamobrem non ineptè conjecerit quispiam ita esse scribendum: *Audito licet levi tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemitúque cæsorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occultè ac tacitè properabant, fieri tamen non poterat quin armis suis sonitum ederent.

[c] CÙM JAM UNDIQUE.] Ante hæc verba punctum in Mss. & Editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. & Basiliensi notatum est, eáque interpunctio mihi quidem magis arridet.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

te lituis multuis, portæ panduntur recepturæ nostros, si pervenire illuc usque valuissent: tormentorúmque machinæ stridebant sine jaculatione ulla telorum, ut stationibus præsidentes, post interemptos socios ponè agerentur ignari, [a] urbis oppositi mœnibus nudatis ut viri fortes susciperentur innoxii. Hácque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciosè, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhœsum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum Regem armatorum centum millibus circumsæptum, ni obstitisset violentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. [b] Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, post civitatis excidium, armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari jusserat Imperator, quæ ad præsens servantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cùm inter cæsorum cadavera Optimates invenirentur & Satrapæ, clamorésque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique & indignatio Regum audiebatur, arbitrantium per stationes muris objectas irrupisse Romanos: indutiísque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus.

CAPUT VII.

Perculsæ deinde novitate rei efferatæque gentes, omissa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minimè procedebat, decernere jam censebant: & concito extremo belli ardore, omnes oppetere gloriosè jam properabant, aut ruina urbis animis litasse cæsorum. Jámque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exsiliente lucifero, operum variæ species cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celsis aptatæ ballistæ propugnatores agitantes humiliùs disjectabant. Et albescente jam die, ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexunt: densitatæque acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante, nullis procursantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratésque vimineas prætendentes. Cúmque propinquantes ad conjectum venere

[a] URBIS OPPOSITI MOENIBUS.] Legendum arbitror *appositi*: sed sequentia longè corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta: *Urbis opp. mœnib. nudaret ni porta viri fortes susciperentur innoxii.* In Editione verò Romana sic excusum est: *Nudarent nupta viri fortes, &c.* Mſ. Florentinus, teste Lindenbrogio, scriptum habet: *Nudarent nuperia viri f. &c.* [Codex Colbertinus: *Nudarent nuperta viri fortes, &c.*] * Tolosanus: *Nudarentur imperta viri, &c.* *

[b] HORUM CAMPIDUCTORIBUS.] De Campidoctoribus & Armorum doctoribus abunde diximus suprà. Ceterùm dubitari potest, sintne iidem Campiductores eum Campidoctoribus. Diversum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiductores, quod & ipsius nominis origo demonstrat, agmen præibant. Unde Chrysostomus in Ep. ad Innocentium Papam: καμπιδούκτορας, inquit, ἀντὶ διδασκάλων στρατηγικῶν ἔχοντες. Et in Mauricii Tacticis Campiductores explorare loca & itinera complanare jubentur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2. *Campigeni*, ait, *hoc est antesignani, ideo sic nominati, quòd eorum opera atque virtute exercitii vis crescit in campo:* quæ cum Marcellini verbis optimè conveniunt. Sic enim ait Marcellinus: *Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, &c.* Si quis tamen Campiductores nihil à Campidoctoribus differre contenderit, equidem non vehementer repugnabo.

telo-

telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægriùs evitantes, laxarunt aciem, nullo pæne jaculi genere in vanum cadente: etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere nostrorum. Tamen quia hostiles ballistæ ferratis impositæ turribus, in humiliora ex supernis valentes, ut loco dispari, ita eventu dissimili nostra multo cruore fœdabant: ingruente jam vespera cùm requiescerent partes, noctis spatium majus consumptum est, ut excogitari possit, quid exitio ita atroci objectaretur. Et tandem multa versantibus nobis sedit consilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem ballistis scorpiones opponi: qui dum translati è regione cautè, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis advenit mæstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitatéque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cúmque omni ex latere armorum & operum belluarúmque molibus urgeremur, per scorpionum ferreas fundas è propugnaculis subinde rotundi lapides acti; dissolutis turrium coagmentis, ballistas earúmque tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulsis, quos flammis conjectis undique circumnexos, jam corporibus tactis, gradientésque retrorsus, [a] retinere magistri non poterant: pósque exustis operibus, nulla quies certaminibus data. Rex enim ipse Persarum, qui numquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, novo & numquam antè cognito more, prœliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus visebatur, petitus crebritate telorum, multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei nec mortium truci visu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT VIII.

Verùm nocte prœlia dirimente, somno per breve otium capto, innotescente jam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cúmque crematis operibus, ut docuimus, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitíque poterant, nostri æquis viribus per ardua resistebant. Et diu cruentum prœlium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi removebatur: eóque producta contentione, cùm sors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum, velut terræ quodam tremore quassata

[a] RETINERE MAGISTRI NON POTERANT.] In Ms. Flor. *revere* scriptum esse testatur Lindenbrogius: undè quis suspicari possit legendum esse *regere*; quod etiam ad oram Regii exemplaris adscriptum invenimus: & ita habet codex Tolosanus: [at Colbertinus, *retere mág. non potuerunt*, & correctum eadem manu *retinere*.]

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

procubuit : & tamquam [a] itinerario aggere vel superposito ponte complanatum spatium, quod inter murum congestámque forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obicibus impeditum; & pars pleraque militum dejectorum oppressa vel debilitata cessabat. Concursum est tamen undique ad propulsationem periculi tam abrupti : & festinandi studio aliis irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Actis igitur Regis imperio prœliatoribus universis, strictóque comminus ferro, cùm sanguis utrubique immensis cædibus funderetur, oppletæ sunt corporibus fossæ, latiórque via ideo pandebatur : & concursu copiarum ardenti jam civitate oppleta, cùm omnis defendendi vel fugiendi spes esset abscisa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine trucidabantur. Itaque vespera tenebrante, cùm adhuc licèt iniqua reluctante fortuna, multitudo nostrorum manu conserta distringeretur: in abstrusa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obscuræ præsidio noctis, posticâ per quam nihil servabatur evado : & squalentum peritia locorum, comitúmque adjutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perveni. In qua statione leniùs recreati, cùm ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate jam superarer ut insuetus ingenuus : offendi dirum adspectum, sed fatigato mihi lassitudine gravi levamen impendio tempestivum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam sedens, ne labi possit, ex more habenam qua ductabatur, sinistra manu artiùs illigavit: móxque decussus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per avia saltúsque membratim discerptus, jumentum exhaustum cursu, pondere cadaveris detinebat: cujus dorsualis comprehensi servitio usus in tempore, cum iisdem sociis ad fontes sulfureos aquarum suapte natura calentium ægrè perveni. Et quia per æstum arida siti reptantes aquam diu quæritando, profundum bene vidimus puteum, & neque descendendi præ altitudine, nec restium aderat copia, necessitate docente postrema, [b] indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos disci-

[a] ITINERARIO AGGERE VEL SUP. PONTE.] Utrumque jungit etiam Tacitus in lib. 1. Annal. *Præmisso Cæcina ut occulta saltuum scrutaretur, pontésque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret.* Idem in lib. 4. *Proxima*, inquit, *æstuaria aggeribus & pontibus traducendo graviori agmini firmat.* Similiter & Livius in lib. 26. & 30. Porrò utrumque fuit inter munera militaria, ut patet ex Herodiano in lib. 4. *πάντα δὲ ὡς στρατιώτης ἐποίει, εἴτε ὄρυγμά τι ὀρύττειν ἔδει, σχεδίαν ποταμοῦ, εἴτε ἤθελεν χοῦν ἢ βάθος χῶσαι.* Id est: *Omnia perinde ac gregarius miles factitabat : sive fossam fodere, sive rivo pontem imponere, sive aggerem struere opus erat, primus operi manum admovens.*

[b] INDUMENTA LINTEA QUIBUS TEGEBAMUR.] Hæc ad tunicas lineas referre soleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de vestitu sacerdotali. *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, dirigere jacula, tenere clypeum, ensem librare, & quocumque necessitas traxerit.* Idem in Epitaphio Nepotiani. *Referret*, inquit, *alius, quod in palatii militia sub chlamyde & candenti lino corpus ejus cilicio tritum sit.* Nonnus quoque in lib. 37. Dionys. de iisdem militum lineis loquitur his versibus:

Καὶ λινέῳ κόσμηντο δέμας χιτῶνι πέπλῳ,
Οἷον ἔτι δήϊοι ἄνδρες φορέουσι μετωπεῖ.

Posteriores Græci [illegible] dixerunt, teste

dimus pannulos : unde explicato fune ingenti, [a] centonem quem sub galea unus ferebat è nostris, ultimæ aptavimus summitati : qui per funem conjectus aquásque hauriens ad peniculi modum, facilè [b] sitim quâ hauriebamur exstinxit. Unde citi ferebamur ad flumen Euphraten, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi causâ jumenta & homines, in eo tractu diuturna consuetudo locârat. Ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis disjectum eminus cernimus, quod persequebatur multitudo Persarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum aggressa. Quo exemplo terrigenas illos non finibus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos : qui quoniam inopini per varia visebantur, Sparti vocitati, humo exsiluisse, vetustate ut cetera fabulosiùs extollente, sunt existimati. Hoc conciti, cùm omne jam esset in celeritate salutis præsidium, per dumeta & silvas montes petimus celsiores : exindéque Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus : ubi repertum Ducem comitati jam profecturum, Antiochiam revisimus.

CONSTANTIUS Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT IX.

[c] Interea Sapor & Persæ, quia tendere jam introrsus autumno præcipiti hædorúmque improbo sidere exorto prohibebantur, captivos agentes & prædas, remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionésque civitatis excisæ, Æliano Comite & Tribunis, quorum efficaciâ diu defensa sunt mœnia, stragésque multiplicatæ Persarum, patibulis sceleste suffixis, Jacobus & Cæsius Numerarii Apparitionis Magistri equitum, alíque Protectores post terga vinctis manibus ducebantur : Transtigritanis, qui sollicitâ quærebantur industriâ, nullo infimi summíque discrimine, ad unum omnibus contruncatis. Uxor verò Craugasii,

Eustathio in Iliad. χ. ubi contendit χιτῶνα simpliciter non esse tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochensem contra Severum pag. 621. λιτόν τινα χιτῶνα καλεῖ appellat.

[a] CENTONEM QUEM SUB GALEA.] Pileum intelligo quem sub galea milites interdum gestare solent, ne ferri asperitate caput oblædatur. In Suidæ Lexico πῖλος κέντρωνος. Quam ad rem usui fuit apud veteres Ἀχίλλειος σπόγγος, Achillea spongia, ita ab Achille inventore dicta, ne ferreæ cassidis rigor cervicem offenderet. ὑποτιθέμενος ἁπαλοῦ τινος σπογγοειδοῦς, καθ' ἅπερ ἴσως Ἀχίλλειος, ἵνα μὴ σιδηρᾶς τρίβῃ τὴν κεφαλὴν, ut ait Eustathius in Il. ι x. Spongiæ autem dicebantur hujusmodi centones, quòd essent ex lana coacta, molles spongiarum instar. Unde & spongiam vocarunt Romani, teste Livio, munimentum pectoris eamdem ob causam. Sed ut ad centonem nostrum redeamus, Græci πῖλον eum appellabant. Homerus de Ulyxis casside in Iliade κ. πῖλος δ' ἐνὶ μέσσῃ ἀρήρει : ubi notat Eustathius omnibus galeis secundùm antiquos commune esse, ut pileum seu centonem intus habeant : recentiores verò, quasi novum ac proprium quiddam in Homerico versu intelligeretur, pictoribus persuasisse ut pileum Ulyxi adderent : quod primus fecisse dicitur Apollodorus ὁ σκιαγράφος. Quamquam Plinius in lib. 35. primùm è pictoribus Nicomachum Ulyxi pileum dedisse scribit. Erat autem hic pileus prorsus similis ei quam vernaculo sermone calottam dicimus, ut in Ulyxis imaginibus visitur etiamnum. Idque testatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. *Quartum*, ait, *genus est vestimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyxeo conspicimus, quasi sphera sit divisa, & pars una ponatur in capite.*

[b] SITIM QUA HAURIEBAMUR.] Mallem *urebamur*, ut conjecit etiam Gruterus.

[c] INTEREA SAPOR ET PERSÆ.] Sic primus restituit Gelenius, cùm in Editione Rom. aliísque eam secutis Editionibus legeretur : *Jam Imperator & Persæ*. Codex Regius scriptum habet : *Jam peracta re Persæ*.

Dn. Constantius P. F. Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

quæ retinens pudorem inviolatum ut matrona nobilis colebatur, mærebat velut orbem alium sine marito visura, quamquam sperabat documentis præsentibus altiora. In rem itaque consulens suam, & accidentia longè antè prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, viduitatem detestans & nuptias. Ideo familiarem suum perquàm fidum, regionúmque Mesopotamiæ gnarum, [a] per Izalam montem inter castella præsidiaria duo, [b] Maride & Lorne, introiturum Nisibin occultè dimisit, mandatis arcanísque vitæ secretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, veniret secum beatè victurus. Quibus contentus expeditus viator, per saltuosos tramites & fruteta Nisibin passibus citis ingressus, causatúsque se dominâ nusquam visâ, & forsitan interemptâ, datâ evadendi copiâ castris hostilibus discessisse, & ideo ut vilis neglectus, docet Craugasium gesta: móxque accepta fide, quòd si tutò licuerit, sequetur conjugem libens, evasit exoptatum mulieri nuntium ferens: quæ hoc cognito, per Tamsaporem Ducem supplicaverat Regi, ut si daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam juberet propitius maritum adsciscí. Præter spem itaque omnium digressô advena repentino, qui [c] postliminio reversus, statim sine ullius evanuit conscientia, perculsus suspicione Dux Cassia-

[a] Per Zagrum montem.] Hæc scriptura tolerari non potest, cùm Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemæo. Strabo eum locat in Chalonitide, & Mediam à Babylonia eo monte dirimi scribit: cui accedit Polybius in lib. 5. Meritò igitur scripturam Editionis Rom. restituimus, quæ Regii codicis & Valentini, * Tolosani * ac Florent. auctoritate firmatur. Est autem Izala mons in Mesopotamia non procul à Nisibi, ut testis est Marcellinus in lib. 18. his verbis: *Audissentque Ursicinum paullo antè urbem ingressum, montem Izalam petere.* Porrò Izalæ monti alter adnexus est Arzumas nomine, instar jugi seu verticis, è quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paullatimque progrediens in altum, & exinde rursus paullatim in declive delabens, usque ad Tigrim porrigitur: atque ad Caucasum usque pertingeret, nisi brevi discidio utrumque montem natura disjunxisset. Arzamon autem fluvius ad pedes Izalæ præterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, & incolarum multitudine frequentatur, ut prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio.

[b] Castella duo, Maride et Lorne.] Procopius in lib. 2. de ædificiis Justiniani, μαρίδες τε καὶ λόρνης nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter & Amidam. Theophylactus in lib. 2. τὸ μαρδὶς vocat, idque castellum in diœcesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. & 5. μαρδὲς appellat, & ab urbe Daras parasangis tribus abesse memorat. μαρδὶς etiam vocatur à Menandro Protectore in lib. 8. * In veteri Notitia provinciarum Patriarchæ Antiocheni, in provincia Mesopotamia superiore, sub metropoli Amyda recensetur *castrum Mardes, castrum Lornes.* *

[c] Postliminio reversus.] Notum est servum qui in hostium potestatem pervenit, si ad suos postea redierit, reverti in ejus potestatem cujus antea fuerat, idque jure postliminii, ut scribit Ælius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminiis incidimus, pauca de veteri Jure adnotare placet. Sciendum igitur est, apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam civitatem liberam, aut fœderatam sese dicaverat, si in suam civitatem postea redire vellet; ut eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicatio autem illa de Romanis tantùm civibus intelligenda est, qui duarum simul civitatum cives esse non poterant; ut ibidem docet Tullius. Verumtamen Ciceroni non assentitur Proculus in lege 7. D. de capt. & postlim. *Non dubito*, inquit, *quin fœderati & liberi nobis externi sint: nec tamen inter nos atque eos postliminium esse. Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cùm & illi apud nos libertatem, & dominium rerum suarum æquè atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?*

nus, præsidentésque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugasium incessebant, non sine ejus voluntate vel venisse, vel abisse hominem clamitantes. Qui proditionis metuens crimen, impendióque sollicitus, ne transitione perfugæ uxor ejus superesse doceretur, & tractari piissimè; per simulationem matrimonium alterius splendidæ virginis adfectavit. Et velut paraturus necessaria convivio nuptiali, egressus ad villam octavo lapide ab urbe distantem, concito equo ad Persarum vastatorium globum, quem didicerat adventare, confugit: susceptúsque aventer, qui esset ex iis cognitus quæ loquebatur, Tamsapori post diem traditur quintum: pérque eum Regi oblatus, opibus & necessitudine omni recuperata cum conjuge, [a] quam paucos post menses amisit, erat secundi loci post Antoninum, ut ait Poëta præclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio & usu rerum diuturno firmatus, consiliis validis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura simplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex verò licèt [b] securitatem referens vultu, exsultánsque specie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen animi graviter æstuabat, reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse jacturas, multóque ampliores seipsum populos perdidisse, quàm è nostris ceperat vivos, vel certè per diversas fuderat pugnas: ut apud Nisibim aliquoties evenit, & Singaram: paríque modo cùm septuaginta tréfque dies Amidam multitudine circumsedisset armorum, XXX. millia perdidit bellatorum; quæ paullo postea per Discenen Tribunum & Notarium numerata sunt hac discretione faciliùs, quòd nostrorum cadavera mox cæsorum fatiscunt & defluunt, adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur: interfectorum verò Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod vita parcior facit, & ubi nascuntur, exustæ caloribus terræ.

JULIUS CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

CAPUT X.

Dum hæc per varios turbines in Orientis extimo festinantur, difficultatem adventantis inopiæ frumentorum Urbs verebatur æterna: víque minacissimæ plebis, famem ultimum malorum omnium exspectantis, subinde Tertullus vexabatur ea tempestate Præfectus,

Sed Proculo responderi facilè potest, retineri quidem integrum jus libertatis, amitti tamen civitatem: si verbi gratiâ civis Rom. esse desinit. Is postea si Romam rediisset, jure postliminii civitatem recuperabat, ut præter Ciceronem docet Ælius Gallus in lib. 1. signif. quæ ad jus pertinent: *Cum populis liberis & cum fœderatis, & cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostibus.* Quæ verba refert Festus in v. *Postliminium.* Sed fatendum est, saltem post Edictum Caracallæ quo omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data, hoc jure postliminii opus non fuisse.

[a] QUAM PAUCOS PER MENSES AMISERAT.] Editio Rom. eámque consecutæ omnes excusum habent, *paucos post menses:* nec secus codex Regius. [Colbert.] ac Tolosanus: quare conjecturâ adductus sic purgandum hunc locum existimavi: *Quam paucos post menses amisit, erat, &c.* plano sensu & aperto.

[b] SECURITATEM REFERENS VULTU.] Legendum esse videtur *præferens.*

JULIUS CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

irrationabiliter planè: nec enim per eum steterat, quo minùs tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris casus asperiores solitis, ventorúmque procellæ reflantium, delatas in proximos sinus, introire portum Augusti discriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem [a] sæpe Præfectus seditionibus agitatus, ac plebe jam sævitante immaniùs, quam urebat impendens exitium, ab omni spe tuendæ salutis exclusus, ut æstimabat, tumultuanti acriter populo, sed accidentia considerare sueto, prudenter objecit parvulos filios: & lacrimans, *En*, inquit, *cives vestri, (procul omen Dii cælestes avertant) eadem perlaturi vobiscum, ni-fortuna adfulserit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triste accidere posse existimatis, præstò in potestate sunt vestra.* Qua miseratione vulgus, ad clementiam suapte natura proclive, lenitum conticuit, æquanimiter venturam opperiens sortem. Móxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuámque fore respondit, dum Tertullus [b] apud Ostia in æde sacrificat Castorum, tranquillitas mare mollivit: mutatóque in austrum placidum vento, velificatione plena Portum naves ingressæ, frumentis horrea referserunt.

CAPUT XI.

Inter hæc ita ambigua Constantium, Sirmii etiamtum hiberna quietè curantem, permovebant nuntii metuendi & graves, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expulisse paternis avitísque sedibus dominos suos antè monstravimus, paullatim posthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter sunt destinata, ne ut sunt versabiles, [c] aliquid molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupasse: vagaríque licentiùs genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos.

* [a] SÆPE PRÆFECTUS SEDITIONIBUS AGITATUS.] Frequentes Romæ seditiones ex annonæ pænuria nascebantur. Seneca in lib. de Brevitate vitæ, ad Paullinum Præfectum annonæ. *Cogita præterea*, inquit, *quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem objicere. Cum ventre humano tibi negotium est: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus esuriens.* Nec solùm in Præfectos & ministros annonæ, sed in ipsos etiam Principes populus Rom. esuriens sæviebat, ferrúmque & saxa & ignes minabatur: ut subjungit Seneca de Caligula *

[b] APUD OSTIA IN ÆDE SACRIFICAT CASTORUM.] Ostiam urbem intelligit, quam in neutro *Ostia* vocat. secutus nominis originem, & Græcos auctores qui ita appellant. Ceterùm de hoc sollemni Castorum sacro præter Æthicum, quem hîc citat Lindenbrogius, loquitur vetus Epigramma:

Litoribus nostris quoniam certamina lætum
Exhibuisse juvat, Castor venerandéque Pollux:
Munere pro tanto faciem certaminis hujus,
Magna Jovis proles vestra pro sede locavi
Urbanis Tatius gaudens me fascibus auctum.

* Mansit hic Castorum cultus Romæ diutissimè: ut patet ex epistola Gelasii Papæ ad Andromachum Senatorem. Porrò hæc sollemnitas Majuma vocabatur: quam describit Suidas in voce Μαϊουμᾶ. *

[c] ALIQUID MOLIRENTUR INIMICUM.] In Editione Rom. legitur, *aliquid molirentur in eum*, ineptè, ut apparet. Codex Regius scriptum habet, *molirentur in con.* [Codex Colbert. *in cum :*] quo ferè modo in Ms. quoque Florent. scriptum esse testatus est Lindenbrogius. Fortè scripserat Marcellinus, *aliquid molirentur incommodum*; ut loquitur in principio lib. XXI. *Com-*

Quæ superbiùs incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptissimi, necdum adulto vere ad procinctum egressus est, gemina considератione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus æstate nuper emensa, similium spe fidenter in effectus animabitur prosperos: quodque [a] Anatolio regente tunc per Illyricum Præfecturam, necessaria cuncta vel ante tempus coacta sine ullius dispendiis adfluebant. Nec enim dispositionibus umquam alterius Præfecturæ (ut inter omnes constat) ad præsens Arctoæ provinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benivola & sollerti, [b] vehiculariæ rei jacturis ingentibus, quæ clausere domos innumeras, & [c] censuali professione speciosa fiducia [d] relevatæ: indemnésque deinde & innoxii earum incolæ partium, quere-

IMPERATOR CONSTANTIUS AUGUSTUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

perit Alamannos à pago Vadomarii exorsos, unde nihil post illum fœdus sperabatur incommodum.

[a] ANATOLIO REGENTE TUNC PER ILLYR. PRÆFECTURAM.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cùm scientiam Juris civilis in patria didicisset, Romam profectus, admissúsque in palatium, per omnes honorum gradus ad Præfecturæ culmen adscendit. Vir etiam inimicorum judicio admirabilis, ut scribit Eunapius in Proæresio, quem jucundum erit legere. Erat autem sacrificiis & Græcanicæ religioni inprimis addictus, teste ibidem Eunapio. Unde ferè adducor, ut credam eum ipsum esse quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re rustica scripsit, cultu ethnicum, ut Photius testatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod unius viri nomen est, non trium, ut Cornarius interpres existimavit. Ejus porrò industriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, & eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epist. x v. Qui cùm Præfecturæ codicillis donatus, jámque in Illyricum profecturus Imperatori valediceret, hæc inter cetera dixisse fertur. Posthac Imperator, neminem nocentem dignitas à supplicio liberabit: sed quisquis leges violarit, sive judex, sive militaris, non abibit impune, ut narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primò Consularis Galatiæ, teste Libanio in Epist. 572. deinde Vicarius Africæ lege 58. Cod. Th. de appellat. & lege 28. de Decurionibus: quæ leges conjungi inter se debent. Postea Præfectus Præt. fuit Limenio & Catullino Coss. ut est in eodem tit. Cod. Th. de Decurionibus * Vide Excerpta Himerii Sophistæ ex encomio in Anatolium Præfectum. *

[b] VEHICULARIÆ REI JACTURIS RELEVATÆ.] Idem quoque testatur Aurelius Victor in Trajano his verbis: *Simul noscendis ocius quæ è Republ. gerebantur, admota media publici cursus: quod quidem munus satis utile, in pestem orbis Rom. vertit posteriorum avaritia: nisi quòd his annis suffecta vires Illyrico sunt Præfecto medente Anatolio.*

[c] ET CENSUALI PROFESSIONE.] Censualis professio duo continebat, modum agrorum, & numerum capitum, tam liberorum quàm servilium. Modus agrorum jugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice utroque sæpissime. Hinc jugatio & capitatio interdum jungi solent, ut in lege 9. Cod. de agricolis & censitis: terrenæ, & animales functiones in lege 23. de censib. & censit. quæ sunt synonyma. Terrenæ enim functiones jugationem significant; animales capitationem. Adde legem unicam in Cod. de colonis Thracensibus. Utrumque etiam jungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flaviensium nomine. *Habemus enim*, inquit, *& hominum numerum qui delati sunt, & agrorum modum.*

[d] CENSUALI PROFESSIONE RELEVATÆ.] Quoties seu privati, seu civitates fundos suos nimio censu gravatos esse conquesti erant, adeo ut agri steriles & inculti modum adscripti census ferre non possent; mittebatur à Principe peræquator seu inspector, qui an justæ essent querimoniæ diligenter inspiceret: qui prout retulerat ad Principem, censum Princeps relevabat. Hanc relevationem intellexit Spartianus in Nigro. *Palæstinis*, ait, *rogantibus ut eorum censitio levaretur, respondit: Vos terras vestras levari censitione vultis; ego verò etiam aerem vestrum censere vellem.* Et auctor Panegyrici Flaviensium ad Constantinum: *Relevaturus censum definisti numerum.* & paullo pòst: *Septem millia capitum remi-*

IMPERATOR CONSTANTIUS AUGUSTUS Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

ſarum ſopitis materiis viverent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, [a] per offerentes ſuſcipientéſque criminosè in majus exaggerata, [b] his propugnare ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fore ſperantibus tutos, adusque proſcriptiones miſerorúmque ſuſpendia pervenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſis Imperator, ut dictum eſt, Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibúſque exercitu diffuſo per Hiſtri fluminis margines, barbaros obſervabat, ante adventum ſuum amicitiæ velamento Pannonias furtim vaſtandas invadere hiemis duriſſimo cogitantes, [c] cùm necdum ſolutæ vernis caloribus nives amnem

ſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum. Sanè Euſebius in lib. 4. de vita Conſtantini cap. 2. quartam partem cenſuum poſſeſſoribus ab eo quotannis donatam eſſe teſtatur. Ad hanc etiam relevationem referre ſoleo locum Eunapii in Proæreſio ſub finem: [illegible] * Theodoritus in Epiſtola 43. & 47. [illegible] vocat, & [illegible] relevari. Et hæc de relevatione paſſim loquuntur Impp. in Cod. tit. de Cenſitoribus peræquat. & Priſcus Rhetor in Excerptis legationum: [illegible] *Omnes conferre cogebantur, etiam ii qui olim gravissimo censu agrorum relevati fuerant sive judicum sententia, sive liberalitate Principum.* Euſebius in lib. 4. de vita Conſtantini cap. 3. [illegible] Id eſt: *Cùm verò nonnulli descriptiones agrorum à superioribus Principibus factas reprehenderent, & possessiones suas prægravatas esse quererentur, his rursus peræquatores misit, qui à supplicantibus damnum omne removerent.* Vide Caſſiodorum in formula, qua cenſus relevatur ei, qui unam caſulam poſſidet prægravatam in lib. 7.

[a] PER OFFERENTES SUSCIPIENTESQUE.] Offerentes ſunt poſſeſſores, qui tributa inferunt, qui frequentiùs Collatores dicuntur in Codice. Sic Offerentes dicuntur in lege 7. & 8. Cod. Th. de Tironibus; & apud Caſſiodorum in Epiſt. 7. lib. 2. Gloſſæ veteres, *oblator* [illegible]. Suſcipientes verò ſunt, qui vulgò Suſceptores nominantur, de quibus abunde notavi in ſuperioribus libris. Hi à Græcis ὑποδέκται dicuntur. Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios, Georgium ὑποδέκτην τοῦ ταμιακοῦ appellat. Gloſſæ χρυσυποδέκτης, *susceptor aurarius.* * Chryſoſtomus in oratione 2. de Lazaro: [illegible] &c.

[b] HIS PROPAGARI SIBI NITENTIBUS POTESTATES.] Nollem Sig. Gelenium hujus depravatæ ſcripturæ auctorem fuiſſe. Quomodo enim ferri poteſt de Suſceptoribus viliſſimis poteſtates dici, quæ nonniſi de ſummis Magiſtratibus dici ſolent? Ego verò cùm in Editione Rom. & Mſſ. omnibus legi ſcirem *his propugnari*, unius apicis mutatione locum integritati ſuæ reſtitui. Senſus autem hic eſt: dum provinciales enituntur, ut judices provinciarum ſibi propugnent, ſeque ab Suſceptorum avaritia tueantur; contráque Suſceptores properant Collatorum opes evertere, ac ſe ita demum tutos fore ſperant: judicibus fortè cum Suſceptore colludentibus miſeros poſſeſſores ad inopiam redactos, partim proſcriptos eſſe; partim ſuſpendio vitam finiiſſe. Intelligit autem Valentiniani & ſequentium Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onere funditus oppreſſi ſunt, ut ipſe dicit in lib. 30. Ceterùm ad pleniorem hujus loci notitiam ſciendum eſt, moris tunc fuiſſe, ut provinciales ſeſe in potentiorum ac militarium, maximè Ducum patrocinia conferrent, ut ſibi adverſus Suſceptores auxilio eſſent. Ac ſæpe Suſceptores ipſi qui ad ſuſcipiendos publicos titulos venerant, malè multati è vicis revertebantur, ut queritur Libanius in Orat. περὶ προστασιῶν.

[c] CUM NECDUM SOLUTÆ NIVES AMNEM PERVIUM FAC.] Hic mos Barbaris, qui trans Danubium agebant. * Ovidius in libro 3. Triſtium elegiâ 10. id de Getis dicit. * Florus in fine lib. 4. *Daci*, inquit, *quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, & vicina populari.* Et Plinius in Grat. actione: *An audeant*, inquit, *qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicis-*

undique

undique pervium faciunt, noſtrique pruinis ſubdivales moras difficilè tolerabant. Confeſtim itaque miſſis ad Limigantes duobus Tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtiùs percunctando, quam ob rem relictis laribus, poſt pacem & fœdera petentibus adtributis, ita palarentur varii, limitéſque contra interdicta pulſarent. Qui vana quædam cauſantes & irrita, pavore adigente mentiri, Principem exorabant in veniam, obſecrantes ut ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum venire permitterentur, docturi quæ ſuſtinerent incommoda: paratíque intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longè diſcretas, ut diuturno otio involuti, & [a] quietem colentes tamquam ſalutarem Deam, tributariorum onera ſubirent & nomen. His poſt reditum Tribunorum compertis, Imperator exſultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos admiſit, aviditate plus habendi incenſus: quam adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quòd externis ſopitis, & ubique pace compoſita, proletarios lucrabitur plures, & tirocinia cogere poterit validiſſima: [b] aurum quippe gratanter provinciales corporibus dabunt, [c] quæ ſpes rem Romanam aliquoties adgravavit. Proinde vallo [d] prope Acimincum locato, celſóque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naves vehentes quoſdam legionarios expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſervare

CONSTANTIUS Aug. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

ſimum illis, difficillimum nobis, cùm Danubius ripas gelu jungit, duratúſque glacie ingentia tergo bella tranſportat. Et ut ad Conſtantii tempora veniamus, idem ſcribit Libanius in βασιλικῷ. τὰς προτέρας, inquit, καταδρομάς, πρὸς ἃς οὐδ᾽ ἀντιβλέπειν ἦν ἐξὸν, μιᾶς δὲ εὐχῆς τυγχάνουσιν ἐγίγνετο σώζεσθαι. αὕτη δ᾽ ἦν μὴ παγῆναι βέβαιον ἐν ἴσῳ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπελθεῖν παρέχειν. *Priores excurſiones Scytharum, adverſus quas ne oculos quidem attollere licebat: ſed unicum ſupererat votum, cujus compotes ſalvi eſſemus: ne ſcilicet Danubius ſolida glacie conſtringeretur, adeo ut tranſitum barbaris daret.*

[a] QUIETEM COLENTES TAMQUAM SALUT. DEAM.] * Eleganter Græci dicunt θεὸν ἡσυχίαν, ut loquitur Philoſtratus in libro 1. de vitis Sophiſtarum, de Æſchine, qui fugiens Athenis, Rhodum ſe recepit, ibique reliquum vitæ tranſegit, θύων ἡσυχίᾳ καὶ μούσαις. * Eâdem figurâ Chion in Epiſtola ad Clearchum Heracleotarum Tyrannum, προσκυνῶν θεὸν vocat ἡσυχίαν. ὁ προσκυνῶ, inquit, ἐπιεικῆ θεὸς ἡσυχία ἢ τοῦτο λέγω, &c.

[b] AURUM GRATANTER PROV. CORPORIBUS DABUNT.] Senſus eſt provinciales libentiùs aurum quàm tirones daturos eſſe. Sic corpora pro tironibus ſumuntur in lege 2. 7. & 14. Cod. Theod. de tironibus, & in lege 1. de filiis milit. Eodem ſenſu σώματα Græci interdum pro tironibus uſurpant, ut Procopius in lib. 4. Goth. de Narſete: χρήματα ἦν καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπάξιον πρὸς τὸ βασιλέως κατόρθωμα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. *Gratanter* igitur hîc poſitum eſt pro *gratantiùs*, poſitivus pro comparativo: quæ locutio familiaris eſt Marcellino. Sic in lib. 17. *Obſequi defenſoribus ut in malis, optabile, quàm ſervire ſuis mancipiis arbitrati.* Et in lib. 28. *Suſpicatus parum quàm oportuerat miſſum.* Et alibi tum in Auctore noſtro, tum apud Tacitum alióſque.

[c] QUÆ SPES REM ROM. ALIQUOTIES AGGRAVAVIT.] Ea certè avaritia Valentem ac ſimul Remp. Rom. pæne perdidit, ut docet Marcellinus in lib. 31. & Socrates in lib. 4. Hiſt. Eccleſ. cap. 28. Præclarè Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum, ait, uſu experimentíſque cognovimus, hinc tot ubique ab hoſtibus illatæ ſunt clades; dum longa pax militem negligentiùs incurioſiúſque legit.*

[d] PROPE ACUMINCUM.] In exemplari Regio [& Colbert.] * ac Toloſ. * & Editione Auguſtana *Acimincum* ſcribitur; neque aliter in Notitia Imperii Rom. ſub Duce Pannoniæ ſecundæ. Sed à Ptolemæo Ἀκούμινκον dicitur opidum inferioris Pannoniæ.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

ſunt juſſæ, cum ᵃ Innocentio quodam Agrimenſore hujus auctore conſilii: ut ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga pervaderent improviſi. Quæ Limigantes licèt properari ſentirent, ᵇ nihil tamen præter preces fingentes ſtabant incurvi; longè alia quàm quæ geſtu præferebant & verbis, altis mentibus perpenſantes. Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu jam ſermonem parante leniſſimum, meditantéque alloqui velut morigeros jam futuros: quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod eſt apud eos ſignum bellicum, exclamavit: eúmque ſecuta incondita multitudo, vexillo elato repentè barbarico, ululans ferum in ipſum Principem ferebatur. Qui cùm ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ ᶜ cum millibus vidiſſet, retectíſque gladiis & verutis jam propinquam perniciem: externis miſtus & ſuis, ignotúſque dux eſſet an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus, curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſelláque regalis cum aureo pulvinari nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito quòd ad ultimum pæne tractus exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum juvare, (nondum enim exemptum periculis æſtimavit) ſalutis faſtu fidentior, licèt ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum catervis ſemet immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obvia quæque obtruncabat ſine parcimonia, vivos conculcans & ſeminecces ac peremptos: & antequam exſatiaret cædibus barbaricis manus, acervi conſtipati ſunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disjectis: quorum pars ſpem vitæ caſſis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur: póſtque deletos omnes in rece-

ᵃ Innocentio quodam Agrimensore.] Johannes Sichardus in prologo quem Editioni Codicis Theod. præfixit, eum ipſum eſſe exiſtimat, qui de Notis Juris ſcriptum librum reliquit. Sanè librum Innocentii de Notis litterarum, unà cum ceteris Agrimenſoriæ rei ſcriptoribus in Bibliothecis exſtare dudum accepi: cúmque non ſemel in ſcriptis ſuis adducit Cl. Salmaſius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chryſanthii Vita Innocentius quidam Juriſconſultus, avus Chryſanthii, ὃς νομοθετικὴν εἶχε δύναμιν παρὰ τῷ τότε βασιλεῖ ἐπιτεταγμένος: qui an idem ſit cum Agrimenſore noſtro, alii viderint.

ᵇ Nil tamen præceps fingentes.] Ita primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. legitur, *nil tamen præter fingentes.* In codice autem Regio, [& Colbert.] ac Toloſ. *Nil tamen preces fingentes.* Fortaſſe junctis utriuſque codicis lectionibus ſcribendum eſt: *Nil tamen præter preces fingentes, &c.*

ᶜ Cum militibus vidisset.] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitavit. In Rom. certè Editione legebatur, *cum milibus vid. retectíſque gladiis & ver. jam propinqua pernicie.* Accurſius autem ſic edi juſſit, ex conjectura, ut arbitror: *Cum miſſilibus vidiſſet, retectíſque gladiis & verutis, jam propinqua pernicie &c.* Optimè meo quidem judicio. In Regio codice exaratum eſt, *cum millibus:* [in Colbert. *cum milibus vidiſſet, retectíſque gladiis & veru-*

ptum canentibus lituis, nostri quoque licèt rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori resistentes hostili, lateráque nudantes intecta, ordo fatalis absumpsit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum Tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos se immisit. Post quæ tam sæva, digestis [a] pro securitate limitum quæ rationes monebant urgentes, Constantius Sirmium redit, ferens de hoste fallaci vindictam: & maturatis quæ necessitates temporis poscebant instantes, egressus exinde Constantinopolim petit: ut Orienti jam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & redintegrato supplementis exercitu, impetus Regis Persarum pari virium robore cohiberet: quem constabat (ni cælestis ratio, impensiórque repelleret cura multorum) Mesopotamiâ relictâ post terga, per extenta spatia signa moturum.

CAPUT XII.

Inter has tamen sollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inflabant litui quædam colorata læsæ crimina majestatis: quorum exsecutor & administer [b] sæpe dicendus ille Notarius missus est Paulus: qui peritus artium cruentarum, ut lanista [c] ex commerciis libitinæ vel ludi, ipse quoque ex eculeo vel carnifice quæstum fructúmque captabat. Ut enim erat obstinatum fixúmque ejus propositum ad lædendum, ita nec furtis abstinuit, innocentibus exitiales causas adstringens, dum in calamitosis stipendiis versaretur. Materiam autem in infinitum quæstionibus extendendis dedit occasio vilis & parva. Oppidum est Abydum in Thebaïdis parte situm extrema: hïc [d] Besæ Dei loca-

tis jam propinquam perniciem: bene omnino.]* In Tolosano, *cum militibus.* *

[a] PRO SECURITATE MILITUM.] Mallem scribi *limitum.*

[b] SÆPE DICENDUS ILLE NOTARIUS.] In Regio codice perinde ut in Flor. scriptum reperi *sæpe dictaneus*, [in Codice Colbert. *sæpe dictanens*,] * in Tolosano *sæpe dictus*, * in Editione Rom. *sæpe dictanes.* [Legendum omnino est, *sæpe dictandus*, id est sæpe dicendus, sæpe à nobis memorandus. Quippe verbis freqnentativis gaudet Ammianus, ac frequenter uti consuevit: sicut suprà *terras sæpe vastitatas* in libro 16. *densitatas acies* in hoc libro, alia alibi usurpavit.] Cæterùm hujus pestiferi Pauli meminit Julianus in Epist. ad Athen. & Libanius in Orat. pro Aristophane, & in Orat. funebri, pag. 298.

[c] EX COMMERCIIS LIBITINÆ VEL LUDI.] Libitinæ nomine intelligo funebres ludos: quippe in funeribus Optimatum gladiatores dare moris olim fuit: eos gladiatores Cicero bustuarios appellat. De iisdem Hieronymus ad Sabinianum Diaconum. *Hoc, ait, plango, quòd te ipse non plangis, quòd te non sentis mortuum, quòd quasi gladiator paratus libitinæ, in proprium funus ornaris.* Ludi verò nomine familiam gladiatoriam intelligi notum est: quamquam ludi vocabulo possunt etiam intelligi spectacula gladiatorum, quæ à Magistratibus exhibebantur populo Romano.

[d] BESÆ DEI.] Frustra nos Lindenbrogius ad P. Pithoei Adversaria rejicit. Is enim vir alioquin doctissimus atque inter præcipua Galliæ ornamenta censendus, parum feliciter in hoc Marcellini loco explicando versatus est. Quare ad hujus loci illustrationem nihil ex eo afferri potest. Sed Casaubonus in Notis ad Historiam Augustam existimare se dicit, Besam Deum fuisse apud Ægyptios, à quo urbs appellata sit Besa, quæ postea Besantinoüs dicta est, Helladii patria, ex duobus numinibus Besa & Antinoo composita dictione. Cujus doctissimi viri conjecturæ eò libentiùs accedo, quòd observavi multa similia vocabula præsertim propria, ex binorum nominibus Deorum ab Ægyptiis compingi solita. Sic Serapammon & Heraclammon apud Vopiscum; Hermammon in Historia Eusebii; * Apam-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

liter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumjacentium regionum cærimoniis solitum coli. Et quoniam quidam præsentes, pars per alios [a] desideriorum indice missâ scripturâ, [b] supplicationibus expressè conceptis consulta numinum scitabantur; chartulæ seu membranæ continentes quæ petebantur, post data quoque responsa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem malignè sunt missa, qui ut erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis etiam nimiùm seriis, in hoc titulo imâ, quod aiunt, auriculâ mollior, & suspicax, & minutus, acri felle concaluit: statímque ad Orientem ociùs ire monuit Paulum, potestate delata, ut instar Ducis rerum experientiâ clari, ad arbitrium suum [c] audiri efficeret causas. Datúmque est negotium Modesto etiamtum per Orientem Comiti, apto ad hæc & similia. [d] Hermogenes enim Ponticus ea tempestate Præfectus Prætorio, ut lenioris ingenii spernebatur. Perrexit ut præceptum est Paulus, funesti

mon, & Hermanubis apud Gregorium in Carminibus de vita sua; * Phœbammon & Nilammon in Synesii, & Isidori Pelusiotæ Epistolis; Hermapion apud Marcellinum nostrum, Horapollon, & alia alibi memorantur. Adeo verum est, quod ait Lucianus in Dialogo pro imaginibus, Ægyprios, tametsi sint omnium hominum religiosissimi, tamen Deorum nomina sibi imponere, itaut plerique apud eos nomen è cælo tractum habeant. * Porrò Besam nomen Ægyptium esse, testatur Dionysius Alexandrinus apud Eusebium in Historiæ Eccles. libri VI. capite XLI. *ὁ αἰδεσιμώτατος στρατιώτης Βησᾶς* * & Pauli Ægyptii Sophistæ pater, *Besarion*, seu potiùs *Besapien* dictus est, teste Suida. *

[a] DESIDARIORUM INDICA MISSA SCRIPTURA.] De Heliopolitani Dei oraculo idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consulunt hunc Deum & absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione abdita continentur.* Ad eum morem referenda sunt Libanii verba in πρεσβευτικῷ sub finem: ἔχει σοι γράμματα παρὰ τοῦ θεοῦ κείμενα.

[b] SUPPLICATIONIBUS EXPRESSE CONCEPTIS.] Erant apud veteres illos supplicationum sollemnes formulæ, quas migrare religiosum habebatur. Ideóque mos erat, ne quid verborum præteriretur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attenderet, ut ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Juvenalis Sat. 6.

—stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput, dictatáque verba
Protulit ut mos est.

Hi custodes à Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc*, ait, *suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Ubi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim ferè complicitis manibus & capite velato, & adhibito custode seu monitore orabant.

[c] AUDIRI EFFICERAT CAUSAS.] Audiri efficeret, ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti mandata erat. Paulus autem Notarius ad urgendum judicium dumtaxat erat missus, ut Modestum in accusatos læsæ majestatis acriùs incitaret. Neque dubito, quin Paulus Notarius honoris causâ Modesto judicanti adsederit cum aliis Honoratis. Interdum etiam Notarii à Principe missi, pro tribunali cognoscebant. Sic in Collatione Carthaginensi judex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus & Notarius: & Sozomenus in lib. 4. cap. 9. Notarium à Constantio missum Alexandriam, multos civium supplicio affecisse dicit: *βασιλικός τε ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλεὶς τιμωρήσας πολλοὺς Ἀλεξανδρέων ἐβασάνισε.* Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarii, ut opinor) summa potestate præditi, & cum jure gladii ad Hispanias delegantur à Maximo. Ceterùm nomina eorum, qui præsentes adstiterant, cùm causa judicaretur, adnotabantur in actis, ut patet ex Collatione Carth. & ex lege 5. Cod. Theod. de fide testium.

[d] HERMOGENES ENIM PONT. PRÆF. PRÆT.] Hic Musoniano seu Strategio successerat, ut ait Libanius in Orat. de vita sua, ubi eum à lenitate morum commendat, perinde ac Marcellinus hoc in loco.

furoris & anhelitus plenus: datáque calumniæ indulgentiâ, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum, juxtà nobiles & obscuri: quorum aliquos vinculorum adflixerant nexus, alios clauſtra pœnalia consumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum feralium civitas in Palæſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quòd ſecretior, & inter Antiochiam Alexandriámque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur. Ductus eſt itaque inter primos Simplicius [a] Philippi filius ex Præfecto & Consule, reus hac gratiâ poſtulatus, quòd ſuper adipiſcendo interrogaſſe dicebatur Imperio: pérque elogium Principis torqueri præceptus, qui in his caſibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato [b] latâ fugâ damnatus eſt. Dein [c] Parnaſius ex Præfecto Ægypti, homo ſimplicium morum, eò deductus periculi ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exſilium: ſæpe auditus multo antehac retuliſſe, quòd cùm Patras Achaïcum oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ causâ cujuſdam relinqueret poteſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici figmenta viderat multa. [d] Andronicus pòſt à ſtudiis liberalibus & claritudine carminum notus, in judicium introductus, cùm ſecura mente nullis ſuſpicio-

Constantius Aug. Euſebio & Hypatio Coſſ. Anno Chr. 359.

a PHILIPPI EX PRÆFECTO ET CONSULE.] Conſul fuit cum Sallia anno Domini 348. eodémque anno Præfectus Prætorio Paulum ex Conſtantinop. ſede, quam Romani Pontificis litteris munitus receperat, expulit juſſu Conſtantii, impiúmque Macedonium reſtituit, ut ex Athanaſii Apologia ad Conſtantium, & ex Actis Pauli Conſtant. aliiſque diſcimus. * Oriundus fuit Theſſalonica urbe Macedoniæ, ut ait Sozomenus in libri 3. capite 8. Idem teſtatur vetus Inſcriptio Neapolitana, quam refert Gruterus pag. 1908. * Idem Athanaſius in Epiſt. ad Solitarios eumdem Philippum nondum vertente anno, quo Paulum crudeliter occiderat, Præfecturâ boniſque ſpoliatum ac relegatum miſerè periiſſe teſtatur: quod equidem demiror. Nam Zoſimus in lib. 2. ubi Magnentianum bellum commemorat, ejuſdem meminit paullo ante Murſenſe prœlium. Κωνστάντιος ἐκπέμπει Φίλιππον ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ φρονήσει προέχοντα.

b LATA FUGA.] Exſilii triplex genus eſſe ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis & releg. aut certorum locorum interdictionem, putà cùm alicui interdicitur ne Ægyptum adeat: aut latam fugam, ut omnia loca interdicantur præter certum locum; verbi gratiâ cùm quis extra territorium civitatis ſuæ digredi prohibetur: aut denique inſulæ vinculum. Lata fuga igitur eſt latum exſilium, collatione facta ad inſulare vinculum. Id genus exſilii intellexiſſe videtur Libanius in Orat. pro Ariſtophane: μόνος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγραπτοῖς ὅροις, ὧν ἐκτὸς οὐκ ἦν χωρεῖν. *Hic autem ſolus punitus eſt circumſcriptis finibus, extra quos egredi non licebat.*

c PARNASIUS EX PRÆFECTO ÆGYPTI.] Hujus meminit Libanius in Epiſt. 352. & in Oratione luculenta pro Ariſtophane Corinthio. ἐπεδήμησεν, ait, δυστυχὴς ὁ Αἰγυπτίων ἄρξας Παρνάσιος, &c. ubi multa de toto hoc negotio Parnaſii habes, quo involutus & ambuſtus fuit Ariſtophanes. Eidem Parnaſio ob reditum ab exſilio gratulatur in Epiſtola 718. quæ ſic incipit: καὶ ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἀβυδηνοῖς ἐκείνοις περιπεπτωκότα ἤλγουν, καὶ νῦν εἰλημμένον σε τὴν Κόρινθον καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν χαίρω. Id eſt: *Et cùm in multos illos Abydenos incidiſti, dolebam: & nunc Corinthum, & paterna te bona recuperaſſe gaudeo.* Ubi in Abydenorum nomine jocus eſt elegans: nam Abydeni Græco proverbio calumniatores dicebantur, & negotium illud quo vexatus fuerat Parnaſius, ex Abydo initium ſumpſerat, ut Marcellinus hîc docet. In illis autem verbis, καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν videtur ad Patras alludere, quæ fuit Parnaſii patria.

d ANDRONICUS CLARITUDINE CARMINUM NOTUS.] Hujus meminit Libanius in Epiſtola ad Themiſtium 69. Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς ἔτι διῆλθε πρὸς αὐτὸν τὰς μέχρι Αἰθιόπων πόλεις, &c. Ejuſdem meminit in Orat. de vita ſua, pag. 55. Photius in Bi-

CONSTANTIUS AUG. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

nibus urgeretur, purgando semper & fidentiùs absolutus est. [a] Demetrius itidem Chytras cognomento Philosophus, grandævus quidam, & corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus infitiari non potuit, adserens propitiandi causâ numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quemquam id noverat adfectare. Diù itaque adhærens eculeo, cùm fiducia gravi fundatus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus, Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliósque paucos æqua sors veritatis adjutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus verò serpentibus latiùs per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis exstinguebantur: alii pœnis ulterioribus damnati sunt, bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, [b] quasi è promptuaria cella fallaciarum & nocendi species [c] suggerente complures, cujus ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium salus. Nam [d] si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret, sive per monumentum transisse vespere malivolorum argueretur indiciis, ut veneficus, sepulcrorúmque horrores

bliotheca, post excerpta ex Helladio, ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phœbammonem Comitem Cynopolitanum; cúmque fabulas & diversi generis poëmata scripsisse: qui an diversus sit ab hoc nostro, alii viderint. * De hoc intelligendus est Themistius in Oratione adversus eos, qui Sophistam suum malè interpretantur. καὶ εἰ μέν τις ὄνος τὰ ὦτα ξυντιθείη τραγῳδίας καὶ ἔπη καὶ διθυράμβους, ὥσπερ ἔναγχος ὁ ἐνδημήσας Αἰγύπτιος νεανίσκος. ἀλλ' ἀμαθὴς γε εἶναι ὁμολογεῖ τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν.

[a] DEMETRIUS CHYTRAS COGNOM. PHILOSOPH.] Hic est, ni fallor, Philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur à Juliano in Orat. ad Heraclium, quomodo Cynicè sit philosophandum, ubi Cynicos omnes recenset, qui ad Constantii Aug. Comitatum se contulerant: ἀπῆλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, εἴτε ὁ Σερηνιανὸς, εἴτε ὁ Χύτρων, εἴτε ὁ ἐκεῖ παιδάριόν τι ξανθὸν καὶ εὔμηκες, εἴτε σύ. Quid enim hæc Marcellini verba, *& corpore durus & animo*, annon apertè Cynicum denotant? χύτρων autem & Chytras (sic enim scribendum est) planè idem est. Observavi tamen hujusmodi scurrilia cognomenta ferè per ας efferri solere. Sic suprà Eusebius Pittacas, & alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides Φακᾶς cognominatus est, teste Suida: Ammonius Philosophus Σακκᾶς: Constantius Magnus Τραχηλᾶς, teste Cedreno; in Victoris Epitome *Trachala*: Johannes quidam Justiniani temporibus Φαγᾶς, Procopio teste, iisdémque temporibus alter Johannes Δακνᾶς est dictus, ut refert Agathias in lib. 4.

[b] QUASI E PROMPT. CELLA.] Eleganter Regius codex * & Tolosanus * scriptum habent, *quasi è prompt. cella*. Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. *Quasi è promptuaria cella depromar ad flagrum*. In Editione Rom. excusum est, *quasce prompt. cella*.

[c] EGITQUE COMPLURES.] In Regio & Flor. codice, [Colbert.] * ac Tolosano * & in Editione Rom. legitur, *egeréntque complures*. Unde nulla propemodum mutatione locum à Castello mirificè corruptum pristino nitori restitui hoc modo: *Paulo succentore fabularum crudelium quasi è prompt. cella fallaciarum & nocendi species suggerente complures.* quam scripturam veram hujus loci esse vel sonus ipse demonstrat. Posset etiam legi *egerente*. Porrò succentor fabularum is est, qui ὑποβολεὺς Græco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggerebat, ut docet Plutarchus in tractatu qui πολιτικὰ παραγγέλματα inscribitur: μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ ὑποβολέως ἀκούοντας καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμούς. Et Dio in fine libri 61. de Nerone qui citharœdico habitu prodibat in scenam. καὶ αὐτῷ, inquit, ὁ Βοῦῤῥος καὶ ὁ Σενέκας καθάπερ τινὲς διδάσκαλοι ὑποβάλλοντές τι παρειστήκεσαν. Nec aliunde sumptâ metaphorâ S. Athanasius dixit in Orat. 1. contra Arianos sub finem: ὑποκρίνεται μὲν ὥσπερ ἀεὶ ἐν αὐτοῖς ὑποβληθῇ: & sic intelligo quod in titulo Comœdiarum Terentii toties legitur, *Modos dedit Flaccus*.

[d] SI QUI REMEDIA QUARTANÆ.] Huc referenda est lex 6. Cod. Theod. de

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

& errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim sollemnia, in Imperatoris exitium sollicitaverint multi. Unde blanditiarum tætra commenta palatina cohors exquisitè confingens, immunem eum fore malorum communium adserebat, [a] fatum ejus vigens semper & præsens in abolendis adversa conantibus eluxisse, vocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortiùs, nemo qui quidem rectè sapiat reprehendit. Nec enim abnuimus salutem legitimi Principis, propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum: cujus redimendæ causâ validiùs, ubi majestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis nullam [b] Corneliæ leges eximere fortunam. Sed exsultare mæstis casibus effrenatè non decet, ne videantur licentiâ regi subjecti, non potestate. Imitandus sit Tullius, cùm parcere vel lædere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscendi quærens causas, non puniendi occasiones: quod judicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen, amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, visu relatúque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuórque oculis, & brevissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus præmonebat Rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur hujuscemodi sæpe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quæ quoniam non expiantur, ut apud veteres, publicè inaudita prætereunt & incognita.

CAPUT XIII.

His temporibus Isauri diu quieti, post gesta quæ superior continet textus, tentatúmque Seleuciæ civitatis obsidium, paullatim reviviscentes (ut solent verno tepore foveis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inviis, confertíque in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant; prætenturas militum ut montani fallentes, pérque rupes & dumeta ex usu facilè discurrentes. Ad quos vi vel ratione sedandos [c] Lauricius, adjecta

Maleficis & Mathem. data ad Taurum Præf. Præt. Eusebio & Hypatio Coss. Sic enim emendanda subscriptio.

[a] Fatum ejus ingens.] In codice Regio, [& Colbertino,] * ac Tolos. * scribitur *vigens*.

[b] Corneliæ leges.] Legem Corneliam majestatis memorat Cicero in Pisonem. Sed postquam Julius Cæsar leges Cornelias emendavit ac supplevit, lex Julia majestatis exinde semper dicta est, ut patet ex Jure Civili. Atque hinc est, quòd Suetonius in Nerone legem Juliam vocat, quæ est Cornelia de sicariis & veneficis. Nam Locustæ excusanti minus venem Britannico datum ad occultandam cædis invidiam, respondet Nero: *Sanè*, inquit, *legem Juliam timeo.* * Ceterùm quod ait Marcellinus, in crimine majestatis nullam haberi dignitatis rationem, sic effertur Græcè in Homilia XIII. Chrysostomi ad populum Antiochensem: *ἔνθα γὰρ αἱ τῆς καθοσιώσεως, ἀξίωμα οὐδὲν οἶδεν.*

[c] Lauricius, adjecta Comitis dignitate.] Hujus Lauricii Comitis per Isauriam meminère Scriptores Historiæ Eccl. cúmque unà cum Leona (quem Marcellinus in lib. XX. Quæstorem nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quæ Seleuciæ in Isauria habita est hoc ipso anno, Eusebio & Hypatio Coss. Apud Socratem in lib. 2. *Λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος* dicitur.

Constantius Aug. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Chr. 359.

Comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiæ: qui minis potius quàm acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum æstimaretur.

Explicit Liber XIX.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XX. continentur.

Caput I. *Lupicinus Magister armorum adversus Scotorum & Pictorum incursiones in Britannias cum exercitu mittitur.*

C. II. *Ursicinus Magister peditum Præsentalis, calumniis appetitus discingitur.*

C. III. *Defectus Solis: & de duobus Solibus; ac de caussis defectuum Solis & Lunæ; déque variis Lunæ mutationibus ac figuris.*

C. IV. *Julianus Cæsar à militibus Gallicanis, quos Constantius ipsi detrahi, & in Orientem adversus Persas transferri jusserat, Lutetiæ Parisiorum ubi hiemabat, per vim Augustus appellatur.*

C. V. *Julianus Aug. concionem habet ad milites.*

C. VI. *Singara à Sapore oppugnata, & capta: opidani cum equitibus auxiliaribus & duabus legionibus præsidiariis in Persidem abducti: opidum excisum.*

C. VII. *Bezabden opidum, à tribus legionibus defensum, Sapor expugnat; ac reparatum præsidio commeatúque instruit: idem Virtam munimentum frustra adoritur.*

C. VIII. *Julianus Aug. per litteras Constantium A. de re Lutetiæ gesta certiorem facit.*

C. IX. *Constantius A. Julianum Cæsaris nomine contentum esse jubet, legionibus Gallicanis uno animo constanter repugnantibus.*

C. X. *Julianus Aug. Francos cognomine Attuarios trans Rhenum inopinantes aggressus, post plurimos partim captos, partim occisos, ceteris pacem petentibus dedit.*

C. XI.

C. XI. *Constantius Aug. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta discedit: & de arcu cælesti.* CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

ÆC per Illyricum, pérque Orientem rerum series fuit. Consulatu verò Constantii decies, térque Juliani, in Britanniis cùm Scotorum Pictorúmque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus [a] vicina vastarent, & implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas: hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractúsque in sollicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis: (ut retulimus antè [b] fecisse Constantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sævitiam etiamtum incitatis & bella. [c] Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sanè, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potiùs, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Ærulis scilicet & Batavis, [d] numerísque Mœsiacorum duobus, adulta hieme Dux antedictus Bo- CAPUT I.

[a] VICINA VASTARENTUR.] Cùm in MSS. omnibus atque in Editione Romana legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censeo: *Cùm Scotorum, Pictorúmque gent. fer. excursus rupta quiete condicta, loca lim. vicina vastarent.*

[b] FECISSE CONSTANTEM.] Constans Aug. in Britanniam insulam trajecit: ut barbaros coërceret qui insulam infestabant; quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non prætermiserat: quinetiam occasione sumpta, ut solet, tractum Britanniæ descripserat, ut ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur. Hæc porrò victoria de Francis refertur ab Idatio & Socrate Consulatu Constantii III. & Constantis II. qui annus erat Domini 342. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. Quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acutè notavit Jac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi.

[c] MITTERE IGITUR AD HÆC LOCA AD RATIONES COMPONENDAS.] Hæc est P. Castelli conjectura: nam in Editione Rom. excusum erat hoc modo: *Ire igitur ad hæc ratione vel componenda, &c.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Unde proclive erat veram scripturam deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est Auctor noster: *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.*

[[d] NUMERÍSQUE MOESIACORUM DUOBUS.] Numeros Ammianus Marcellinus modò pro legionibus, modò pro cohortibus tantùm aut auxiliis sumit. Nomine autem hoc non tantùm Marcellinus & Notitia Imperii Rom. aliíque eorum temporum Scriptores, sed etiam veteres Auctores utuntur. Hirtius in libro VIII. de bello Gallico: *Cn.* inquit, *Pompeius legionem primam, quam ad Cæsarem miserat confectam ex delectu provinciæ, Cæsari eam tamquam ex suo numero dedit. Cæsar tamen Pompeio legionem remisit, & ex suo numero Quintamdecimam, quam in Gallia citeriore habuerat, ex SC. jubet tradi. Ex suo numero dare*, aut *tradere legionem*, idem est, atque ex copiis sibi Senatusconsulto attributis, vel ex suo exercitu, quem SC. obtineat. In libro I. de bello civili: *Omnes Domitium circumsistunt & custodiunt, legatósque ex suo numero ad Cæsarem mittunt.* Sermo est de cohortibus XXX. quæ Corfinium sub Domitio tenebant. *Ex suo numero*, id est, ex suo corpore, & nomine totius præsidii. Suetonius in Augusto capite XVII. scribit, eum *turbatum nuntiis de seditione militum, quos ex omni numero confectâ victoriâ Brundisium præmiserat, repetisse Italiam. Ex omni numero*, id est, ex omnibus legionibus. Et in libro VIII.

CONSTANTIUS AUG. Conſtantio A. X. & Juliano Cæſare III. Coſſ. Anno Chr. 360.

noniam venit: quæſitíſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petítque Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ociùs ad procinctum.

CAPUT II.

Quæ cùm ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Urſicinum ad commilitium Principis ut peditum Magiſtrum reverſum, (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primò diſſeminantes mordaces ſuſurros: dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque æſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium Officiorum Magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum. Quibus apertas probabiléſque refutantibus cauſas, veritíſque ne offenderetur Euſebius Cubiculi tunc Præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicuè demonſtrantiâ, Sabiniani pertinaci ignavia hæc accidiſſe quæ contigerunt: à veritate detorti, inania quædam, longéque à negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebatur: *Etſi me*, inquit, *deſpicit Imperator, negotii eſt tamen magnitudo, ut nonniſi judicio Principis noſci poſſit & vindicari: ſciat tamen velut quodam præſagio, quòd dum mæret ſuper his, quæ apud Amidam geſta emendatâ didicit fide, dúmque ad ſpadonum arbitrium trahitur, defruſtandæ Meſopotamiæ proximo vere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis adjectíſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec patefieri quæ ſcientiam ejus latebant permiſſis, adpetitum calumniis, depoſitâ militiâ digredi juſſit ad otium, Agilone ad ejus locum immodico ſaltu promoto, ex Gentilium Scutariorum Tribuno.

CAPUT III.

Eodem tempore per Eoos tractus cælum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo auroræ exortu aduſque meridiem intermica-

ſex militum millia, ſeu *bina è* III. *legionibus Mœſiacis millia, numeros* appellat. *Et tum quidem*, ait, *compreſſa res eſt, revocatis ad officium numeris parumper.* Cedrenus tradit Marcianum qui poſtea imperavit, tum gregarium militem, è Græcia ad bellum Perſicum cum ſuo numero profectum eſſe. *ϛρατιώτης λιτὸς ὢν περὶ τοῦτο Μαρκιανὸς μετὰ τοῦ ἰδίου νουμέρου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ Περσῶν ἀπῄει: cum ſuo numero*, id eſt, cum ſua legione. Mœſiacos porrò in duos minimùm numeros diviſos fuiſſe, indicant ſuprà laudata Marcellini verba. Nuper repertus eſt in urbe Mettis lapis, cùm munitionum fundamenta jacerentur, ita inſcriptus. D. M. APOLLINARI EX ORDINE MESIACORUM HOC MONUMENTUM COMMILITONES POSUERE. *Meſiacorum* heic mendoſè ſcriptum pro *Mœſiacorum*: ut mihi affirmavit vir clariſſ. atque doctiſſimus humaniſſimúſque, à quo ipſam Inſcriptionem accepi, Aimericus Bigotius Rotomagenſis, inter amicos meos haud poſtremo loco numerandus. Ex ea Inſcriptione judicari poteſt, Mœſiacos tum Mediomatricis ſeu Mettis urbi claræ præſediſſe: quos ſolùm intra Gallias tum militaſſe docet Marcellinus. Sed poſtea ſub Valentiniano ejúſque ac Theodoſii filiis Mettis in præſidio fuit legio *prima Flavia*, quæ principatu Conſtantii, ſive ætate Ammiani Marcellini noſtri, unà cum legione prima Parthica Singaræ in Meſopotamia præſederat: ſicuti in Notitia Galliarum obſervavi, Notitiam Imperii Rom. ſecutus. In lapide quem laudavi, Apollinaris *ex ordine Mœſiacorum* fuiſſe dicitur, id eſt, ex corpore Mœſiacorum, ex numero, vel ex legione Mœſiacorum. Mentio autem *Deorum Manium* indicat apertè, hominem à Chriſtiana religione alienum, & vano Deorum cultui addictum fuiſſe.]

bant jugiter ſtellæ: hiſque terroribus accedebat, quòd cùm lux cæleſtis operiretur, è mundi conſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe diutiùs Solem pavidæ mentes hominum æſtimabant: primò attenuatum in Lunæ corniculantis effigiem, deinde [a] in ſpeciem auctum ſemenſtrem, poſteáque in integrum reſtitutum. Quod aliàs non evenit ita perſpicuè, niſi cùm poſt inæquales curſus [b] intermenſtruum Lunæ ad idem revocatur initium certis temporum intervallis: id eſt, cùm in domicilio ejuſdem ſigni tota reperitur Luna ſub Sole liniamentis objecta rectiſſimis, atque in his paulliſper conſiſtit minutis, quæ geometrica ratio partium partes appellat. Ac licèt utriuſque ſideris converſiones & motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibilium adverterant, in unum eumdémque finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctione conveniunt: tamen Sol non ſemper his diebus obducitur, ſed cùm Luna è regione, velut libramento quodam, igneo orbi & adſpectui noſtro opponitur media. Ad ſummam tum Sol occultatur, ſplendore ſuppreſſo, cùm ipſe & lunaris globus aſtrorum omnium infimus, parili comitatu obtinentes circulos proprios, ſalváque ratione altitudinis interjectæ junctim locati, ut ſcienter & decorè Ptolemæus exponit, ad dimenſiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας [c] ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Græco dictitant ſermone. Et ſi contigua iiſdem juncturis præſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus. Si verò articulis ipſis inhæſerint, qui coactiùs adſcenſus vinciunt & deſcenſus, offunditur denſioribus tenebris cælum, ut craſſato aëre ne proxima quidem & adpoſita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi erecta celſiùs ſolito nubes, æternorúmque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tamquam è ſpeculo puriore formaverit. Nunc veniamus ad Lunam. Apertum & evidentem ita demum ſuſtinet Luna defectum, cùm pleno lumine rotundata Solíque contraria, ab ejus orbe centum octoginta

CONSTANTIUS Aug. Conſtantio A. X. & Juliano Cæſare III. Coſſ. Anno Chr. 360.

[a] IN SPECIEM AUCTUM SEMENSTREM.] Semenſtrem pro ſemimenſtrua poſuit: quam ſpeciem Græci διχόμηνον vocant. Sic in Gloſſis veteribus, *ſemenſtre*, ὁμιμήνιον: *ſemenſtris*, ὁμιμηνιαῖος. Vetus Poëta Aſtronomicōn in Catalectis Scaligeri:

Jam cur ſemenſtri non ſemper palleat orbe,
Inflexi præſtant obliquo tramite curſus.

* Poſtremò vetus Scholiaſtes Juvenalis in ſatiram 7. *Semeſtris*, inquit, *Luna dicitur, quum menſis medium permenſa eſt ſpatium.* Sed & Apuleius in libro 1. Metamorphoſeos non procul ab initio: *Earúmque media ſemeſtris Luna flammeos ſpirabat ignes.* *

[b] INTERMENSTRUUM LUNÆ.] Intermenſtruum pro plenilunio uſurpat Marcellinus infrà, cùm ait nonniſi tempore intermenſtrui deficere viſam uſquam Lunam. Sed in loco quem præ manibus habemus, ineptum eſt de plenilunio intelligere. Itaque pæne adducor ut credam ſic Marcellinum ipſum ſcripſiſſe: *Cùm iter menſtruum Lunæ ad idem revocatur initium.*

[c] ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥΣ.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφὰς dici adnotat: ὅτι οὕτως ἔχων τῆς διαμέτρου κατὰ δύο σημεῖα τέμνει ἀλλήλους ὃς ἡλιακὸς καὶ ἐκλειπτικὸς καλεῖται. ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφὰς, οἱ δὲ συνδέσμους καλοῦσι. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionyſ. monens Phaëthontem ſic loquitur:

Ἄκρα δὲ συνδέσμοιο φυλάσσεο, μὴ χθόνα ἔρπων
Ἁρμάσιν ὑμετέροις ζοφοειδέα κύκλον ἑλίξας
Θέλξῃς ὅλον κλέψειεν ὁμοιίον σὸν ἔθειρα.

Adde Chalcidium in Timæum Platonis.

CONSTANTIUS AUG. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

partibus, id est signo septimo disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilunium semper eveniat, non semper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cælo totius pulcritudinis extima, nonnumquam ferienti se subserit luci, objectu metæ noctis in conum desinentis angustum latet parumper umbrata: túmque nigrantibus involvitur globis, si Sol sphæræ inferioris curvamine circumfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit: quam numquam habere proprium lumen opiniones variæ collegerunt. Et cùm ad idem signum æquis partibus Soli concurrerit, obscuratur (ut dictum est) penitus hebetato candore; σύνοδος Græcè [a] μήνης dicitur. Nasci autem putatur, cùm parva declinatione velut è perpendiculo superjectum gerit Solem. Exortus verò ejus adhuc gracilescens primitus mortalitati videtur, cùm ad secundum relicto Sole migraverit signum. Progressa itaque porrectiùs, jámque abunde nitens cornutæ habitu, μηνοειδὴς est appellata. Cùm autem Sole longo cœperit interstitio submoveri, & [b] ad quintum pervenerit signum, radiis ejus ad se conversis, majus concipit lumen, & fit Græco sermone [c] διχόμηνος, quæ forma semiorbem ostendit: procedens deinde jam [d] disjunctissime, quintóque signo arrepto, figuram monstrat [e] ἀμφικύρτου, utrimque prominentibus gibbis.

[a] ΜΗΝΗΣ GRÆCA ΣΥΝΟΔΟΣ.] Luna à Græcis olim dicebatur μήν. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis*, ait, *à Luna motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum Luna, quòd Græcè olim dicta μήν: unde illorum μῆνες, ab eo nostri.* & D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati Prognostica: μὴν etiam à Græcis vocata est Luna, ut scribit Cleomedes in lib. 2. ubi quatuor τῆς μηνὸς significationes affert. Prima est Lunæ, tunc cùm corniculata est: ἡ σελήνη, ὅταν ᾖ μηνοειδὴς τῷ σχήματι, μὴν καλεῖται. Ceterùm Editio Rom. excusum habet hoc in loco, *unine Græcè synodos*. Codex autem Regius, *quæ Græcè synodos dicitur*: [Colbertinus, *univa synodos dicitur*;] * Tolosan. simpliciter, *Græcè synodos dicitur.* *

[b] AD QUINTUM PERVENERIT SIGNUM.] Scribendum est *ad quartum*: ut ex sequentibus patebit. Nam Luna cùm LXXXX. partibus, quos vulgò gradus vocant, à Sole recesserit; tum διχότομον σχῆμα exhibet: quam dividuam seu dimidiam Lunam vocant Apuleius & Marcianus Capella.

[c] ΔΙΧΟΜΗΝΟΣ.] In Regio & Flor. * Tolos. Vatic. * [ac Colbertino] exemplaribus, & in Editione Rom. legitur *dichomenis*, quod idem est. διχόμηνον autem pro διχότομον hîc ponitur: ut apud Alexandrum Aphrod. in lib. 1. problem. de Luna: ἐν μὲν γὰρ τῷ διχομηνιαίῳ σχήματι ὑγρὰ καὶ θερμὰ ποιεῖ ἐστὶν, ἐν δὲ τῷ πανσεληνίῳ θερμὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖ· ἐν δὲ τῷ ἀπομειώσει ξηρὰ καὶ ψυχρά. ὅτι δὲ ἀφώτιστος, ὑγρὰ καὶ ψυχρά. Ubi manifestè διχόμηνον posuit pro διχότομον. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. Ἀμφιφαὴς, διχόμηνις, ὅλῳ σελάγιζε προσώπῳ. Aliàs διχόμηνος, & frequentiùs, pro plenilunio sumitur, ut apud Geminum & Achillem Tatium in Arati Phænomena. Et Scholiastes Apollonii διχόμηνις ait, idem est ac πανσέληνος. Unde Gelenius cùm mendum hîc esse putaret, διχότομον correxerat: sed falsus est, ut dixi.

[d] DISJUNCTISSIMOQUE SIGNO ARREPTO.] Sic primus edidit Castellus, ineptè: quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit, prout in MS. codice suo repererat, *disjunctissimo quintóque signo*. Neque aliter habet Editio Rom. & codex Regius ac Flor. * Tolos. Vatic. * [ac Colbert.] Proinde non dubitavi, quin ita scribendum esset levissima mutatione: *Procedens deinde jam disjunctissimè, quintóque signo, &c.*

[e] ΑΜΦΙΚΥΡΤΟΥ.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantùm Lunæ formas atque habitus agnovisse, τὸ μηνοειδὲς, τὸ διχότομον, τὸ πανσεληνιακὸν. id est, corniculatam Lunam, dimidiam, ac plenam: recentiores verò quartum addidisse τὸ ἀμφίκυρτον σχῆμα, quam protumidam Lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quæ major quidem est dimidiâ, minor autem plenâ: quod ego inventum à Philippo Medmæo Astrologo existimo. Sic enim Plutarchus in libro, quo docet non posse jucundè duci vitam ex Epicu-

E regione verò cùm normaliter steterit contrà, lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi: & in eodem tum etiam agens, paullulúmque progressa minuitur, quem habitum [a] vocamus ἀπόκρουσιν, atque easdem formàs repetit senescendo: tradítúrque doctrina multiplici congruente, nonnisi tempore intermenstrui deficere visam usquam Lunam. Quòd autem Solem nunc in æthere, nunc [b] in mundo inferiore cursare prædiximus; sciendum est siderea corpora, quantum ad universitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terra, [c] spiritus cujusdam interni motu suspensa, rerúmque magnitudini instar exigui subdita puncti, nunc cælo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana visione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verùm ad instituta jam revertamur.

CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT IV.

Properantem Constantium Orienti ferre suppetias, turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant; [d] urebant Juliani virtutes, quas per ora gentium diversarum fama celebrior effundebat, magnorum ejus laborum factorúmque vehens adoreas celsas, post Alamanniæ quædam Regna prostrata, receptáque oppida Gallicana antè direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & vectigales. Ob hæc & similia percitus, [e] metuénsque ne augerentur in majus, [f] stimu-

...ri secta. Εὐκλείδην χαίροντα τὰ διοπτικά, ἢ φιλεῖστον ἀποδεικνύντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Clemens lib. 6.

[a] VOCAMUS ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΝ.] Cùm in Mſ. Vatic. [Colbertino,] Fl. & Falch. exstare intellexissem ἀσύκεσιν; in Regio autem reperissem ἀντίκεσιν: non dubitavi quin legendum esset ἀπόκρουσιν: maximè cùm in Editione Basiliensi ἀπόκρουσιν legeretur. Est autem ἀπόκρουσις ille Lunæ habitus, quem Medici barbaro vocabulo declilunium vocant: ut in Alexandri Aphrod. loco quem proximè citavi, & apud Clementem Alex. in lib. 6. Stromat. In Glossis *interlunium* vertitur ἀπόκρουσις σελήνης.* Hinc ἀποκρουστικὴ σελήνη dicitur à Proclo in Hesiodi dies paginâ 170. quum minuitur.*

[b] IN MUNDO INTERIORE.] Mallem *inferiore*.

[c] TERRA SPIRITUS CUJUSDAM INTERNI MOTU SUSPANSA.] Plerique veterum terram sustineri ab aëre crediderunt. Sed ex his alii ab aëre externo quasi comprimi, & in statione sua contineri eam aiebant, quod egregiè explicat vetus Isagoge in Arati Phænomena. Anaximenes quidem qui terram planam esse dicebat, eam ab aëre vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 3. cap. 15. de placitis Philosoph. Alii verò ab aëre interno & quasi congenito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quæst. cap. 16. in qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide & Macrobium lib. 1. Saturn. cap. 21. ut Lucanum Claudianúmque præteream.

[d] UREBANT JULIANI VIRTUTES.] Vrere propriè de invidia dicitur. Sic Horatius:

Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas.

& Livius in lib. 40. *Quin tu*, inquit, *omissâ istâ nocturnâ fabulâ ad id quod doles, quod invidiâ urit, prævertens?* * Petrus quoque Chrysologus in Sermone 48. *Inter suos posse, morsus est: adustio est, inter cives eminere: Proximos proximorum urit gloria. Propinqui, propinquo si honorem debeant, computant servitutem.* Et in Sermone 12. 28. & 122. Et generaliter quidquid pulcritudine excellit, urit oculos, ut apud Terentium in Eunucho, & eumdem Horatium in Odis: *Urit me Glyceræ nitor, &c.*

[e] METUENSQUE NE AUGERETUR IN MAJUS.] Invidia igitur & metu (quæ vitia Principibus familiaria sunt) adductus Constantius Julianum Cæsarem deprimere constituerat. Ac de invidia quidem testatur Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, & Libanius in Orat. Consulari his verbis: ἀλλὰ γὰρ οὐ τοὺς πολεμίους ἐξήλασεν, ὃ διὰ σοῦ νικῶντα ἑώρα. οὕτω δυσμαχές τι νόσημα φθόνος. Idem in Orat. funebri pag. 282. & Zosimus in lib. 3.

[f] STIMULANTE (UT FEREBATUR) FLORENTIO.] Ita certè prodit Julianus ipse in Epist. ad Athen.

CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

lante (ut ferebatur) Præfecto Florentio, Decentium Tribunum & Notarium misit, auxiliares milites exinde protinus abstracturum Ærulos & Batavos, cumque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie jussos accelerare, ut adesse possint armis primo vere movendis in Parthos. Et super auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ociùs proficisci, Lupicinus conventus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de Scutariis autem & Gentilibus excerpere quemque promptissimum, & ipse perducere [a] Sintula jubetur, Cæsaris stabuli tunc Tribunus. Conticuit, hisque acquieverat Julianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere: ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus Transrhenanis, sub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes umquam Transalpinas: verendum esse affirmans, ne voluntarii barbari militares, sæpe sub ejusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tribunus enim parvi querelas Cæsaris ducens, Augusti jussis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, vigore corporúmque levitate præstanti, cum hisdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia sollicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, pérque varias curas animum versans, attentè negotium tractari oportere censebat; cùm hinc barbara feritas, inde jussorum urgeret auctoritas, maximéque absentiâ Magistri equitum augente dubietatem, redire ad se Præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, ut se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarísque jam formidatos. Qui cùm suscepisset Cæsaris litteras, monentis petentísque ut venire accelararet, rempublicam consiliis juvaturus; obstinatissimè detrectabat: ea ratione pavore mente confusa, quòd aperta scripta significabant, ab Imperatore nusquam dijungi debere Præfectum in ardore terribilium rerum. Adjectúmque est, quòd [b] si procurare dissimularet, ipse propria sponte projiceret insignia principatus: gloriosum esse existimans jussa morte oppetere, quàm ei provinciarum [c] interitum assignari. Sed vicit Præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parêre contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motúsque mili-

[a] SINTULA JUBETUR.] *Singula* dicitur tum in Editione Rom. tum in Mſ. Regio, [Colbertino] ac Florentino. In Epistola Juliani ad Athen. *γεγόνειν, τὸ φανατικὸν ἅπαν ἀπελαύνων τὸ μαχιμώτατον ἀπαγαγεῖν τῆς γαλατίας ἐκέλευσεν, ἐπιτάξας οὕτω τὸ ἔργον λουπικίνῳ τε καὶ γιντωνίῳ.*

[b] SI PROCURARE DISSIMULASSET.] In Regio codice suprascriptum est eadem manu *procurrere*, quam equidem conjecturam valde probo.

[c] INTERITUM SIBI ASSIGNARI.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Editione Rom. legeretur, *quam & provinciarum interitum assignari*: prout etiam in exemplari Regio [& Colbertino] * ac Tolos.* scriptum reperi. Ego verò non dubito quin legendum sit, *quàm ei provinciarum interitum assignari.*

CONSTANTIUS Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

tares timentis Præfecti, Julianus consiliorum adminiculo destitutus, ancipitique sententia fluctuans, id optimum factu existimavit: [a] via sollemni cunctos è stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit. Hócque comperto, apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi projecit occultè, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur & damnati:* [b] *caritates verò nostræ Alamannis denuo servient, quas captivitate prima post internecivas liberavimus pugnas.* Quo textu ad Comitatum perlato lectóque, Julianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficisci præcepit, [c] clavularis cursus facultate permissa: & cùm ambigeretur diutius quâ pergerent viâ, placuit Notario suggerente Decentio, [d] per Parisios homines transire, ubi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdémque adventantibus in suburbanis [e] Princeps occurrit ex more, laudans quos agnoscebat, factorúmque fortium

[a] VIA SOLLEMNI.] In exemplari Regio [& Colbertino] * ac Tolosano, * & in Editione Rom. legitur, *vita solemni.* Unde Gelenius ex conjectura, ut arbitror, emendavit, *via sollemni*, id est, militari seu publica: quod equidem non damno. Conjiciebam tamen aliquando, gravius hîc vulnus latere, ac fortasse ita scribendum esse, *tesserâ datâ sollemni.* Sic in lib. 14. sub initium: *Rectores militum tesserâ datâ sollemni armatos omnes celeri eduxere procursu.*

[b] CARITATES VERÒ NOSTRÆ.] Libanius in Orat. funebri p. 284. ait uxores ex quibus milites liberos susceperant, pueros & infantes mammis applicitos militibus ostendisse, orantes & obtestantes, ne seipsas, ne liberos prodere vellent. Ex quibus patet, militibus tunc temporis licuisse uxores habere: quod confirmat etiam lex 6. & 7. Cod. Theod. de tironibus.

[c] CLAVULARIS CURSUS.] Clabularis (sic enim semper in Codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, ut est in lege 22. Cod. de cursu publico. Et Marcellinus noster in lib. 21. de Constantio: *Ut vehiculis*, ait, *publicis impositum paullatim premitteret militem.* Denique Sulpicius in Dialogi 2. de virtutibus beati Martini capite IV. *Interim*, inquit, *per aggerem publicum plena militaribus viris fiscalis reda veniebat.* Ceterùm clabulare à veredo, biroto, & reda distinguit Imperator in lege 2. Cod. Theod. de Curiosis. *Ne redam*, inquit, *usurpet, cui birotum, vel veredum postulare vel clabulare permissum est.* Restat igitur, ut clabularis cursus idem sit qui angarialis: quod confirmare videtur lex 5. Cod. eit. Angariæ autem erant capacissima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille & quingenta pondo imponerentur, cùm redæ mille dumtaxat imponi deberent, ut est in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Ægrotorum autem militum dumtaxat causâ hic clabularis cursus permittebatur, ut opinor: & id innuit lex XI. Cod. eodem. * De clabulari cursu locus est insignis in Excerptis Johannis Philadelphensis Lydi, de mensibus & festis Romanorum. Κλαβουλάριος (inquit) ὀχηματικὸς δρόμος. κλάβον γὰρ τὸ ἁμάξιον καλοῦσι. * [Clabularem vel clavularem cursum diversum esse à cursu publico notat P. Pithœus ad oram Ammiani sui: & cursus quidem publici Ammianum meminisse in libris XX. ac XXI.]

[d] PLACUIT PER PARISIOS HOMINES TRANSIRE.] Contra consilium & monita Juliani, qui id maximè dissuaserat, veritus ne, id quod accidit, milites viso Cæsare res novas agitarent: ut scribit Libanius in Orat. funebri, & Julianus ipse in Epist. ad Athenienses.

[e] PRINCEPS OCCURRIT EX MORE.] Sic existimavi locum hunc interpungi debere, quod Julianus in dicta Epistola confirmat. ἦλθε τὰ τάγματα· ὑπήντησα κατὰ τὸ νενομισμένον αὐτοῖς. Id est: *Adveniunt militares ordines. Ego eis obviàm ex more processi.* Ipsi quinetiam Augusti legionibus obviàm procedere honoris solebant causâ. Orosius in lib. ult. de Arcadio. *Et dum Imp. Arcadius secundùm consuetudinem ad portas occurrit exercitui remeanti, &c.* Zosimus etiam in lib. 5. eamdem narrans historiam: ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσιέναι μέλλουσι παρῄνεσε τὸν βασιλέα Γαΐνης· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἠξιῶσθαι τοὺς στρατιώτας ἔλεγε συνήθως εἶναι. *Gainas. Imperatorem militibus occurrere monuit: hunc enim mili-*

CONSTANTIUS Aug. Constantio A.X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

ſingulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt amplè patens & larga, præmia laborum adepturi digniſſima. Utque honoratiùs procul abituros tractaret, ad convivium Proceribus corrogatis, petere jure ſi quid in promptu eſſet edixit. Qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi diſceſſerunt & mæſti, quòd eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus diſpararet. Hócque angore impliciti, in ſtativa ſolita receſſerunt. Nocte verò cœptante in apertum erupere diſcidium: incitatíſque animis, ut quemque inſperata res adflictabat, ad tela convertuntur & manus: fremitúque ingenti omnes [a] petivere Palatium, & ſpatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quiſquam perveniret, Auguſtum Julianum horrendis

tibus honorem haberi conſueviſſe. Omitto Claudiani verſus ex lib. 2. in Rufinum. Nec longè abhorret ab hac conſuetudine, quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio. morem antiquum fuiſſe, ut Magiſter militum ad regendas legiones miſſus à Principe, occurrentibus ſibi honoris causâ militibus equo deſcenderet, & inter armatos medius incedens, univerſos comiter ſalutaret: quem morem cùm ſpreviſſet Priſcus, meritò in offenſionem militum venit.

[a OMNES PETIVERE PALATIUM.] Ejus Palatii apud Pariſios infrà ſic meminit Marcellinus. *Milites occupavere voluciter Regiam.* Ib. *Aliquis Palatii Decurio*, &c. Et infrà: *Nocte in unum collecti Palatium obſedere.* Julianus in litteris ad Conſtantium *Aug. Nocte in unum collecti Palatium obſedere, Julianum Aug. vocibus magnis appellantes & crebris.* Amplum autem fuiſſe hoc Palatium indicat hiſce verbis: *Omnes petiverant Palatium, & ſpatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quiſquam perveniret*, &c. In capite v. Diſceptationis de Baſilicis obſervavi, in hocce Palatio Pariſiaco Julianum biennio, Valentinianum quoque majorem 2. annis hiemem egiſſe, quam Regiam noſtri *domum Thermarum, & Palatium Thermarum* appellaverint. Jam tum ergo clara erat urbs Lutecia, & omnibus ad capiendum alendumque Comitatum Imperatorium rebus neceſſariis inſtructiſſima, cùm & Palatium ſpatioſum extra inſulam ſuam, & ampla ſuburbana, ac campum magnæ multitudinis capacem, in quo milites exercebantur, jam haberet. *Suburbana* Luteciæ, id eſt domos extra inſulam & ultra pontes poſitas præſertim ad meridiem verſus memorat Marcellinus in libro XX. *Placuit per Pariſios homines* (i. milites) *tranſire: eiſdémque adventantibus, in ſuburbanis Princeps occurrit ex more.* Campi apud Pariſios ibidem meminit Marcellinus: *Edicto ut futura luce cuncti convenirent in Campo; progreſſus Princeps* (Julianus) *ambitioſius ſolito tribunal adſcendit.* Eo in Campo Julianus & à militibus Gallicanis congregatis Auguſtus per vim eſt appellatus, & concionem ad milites habuit, ac paullo pòſt repetitis acclamationibus militum ac populi in Imperio eſt confirmatus. *Ingreſſus Pariſios Leonas, poſtridie Principi progreſſo in Campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria convocarat, & Tribunali ut emineret altiùs ſuperſtanti, ſcripta jubetur offerre.* Et in libro XXI. *Cùm apud Pariſios adhuc Cæſar Julianus, quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in Campo: territis ut omine diro præſentibus cunctis, &c.* id eſt, militibus, qui & ipſi ibidem exercebantur. Exercitationes autem iſtæ militares in Campo extra urbes fieri conſueverant: ut appareat Campum, in quo Julianus cum militibus ſuis apud Luteciam exercebatur, extra urbem fuiſſe: quod & ipſum campi nomen indicat. Quare & Suetonius haſce exercitationes quæ in Campo Martio Romæ fieri ſolebant, *exercitationes campeſtres* appellat in Octavio Auguſto capite 83. *Exercitationes*, inquit, *campeſtres equorum & armorum ſtatim poſt bella civilia omiſit.* Locus erat VII. ab urbe Conſtantinopoli millibus diſtans, *Hebdomon* vel *Septimum* ob id dictus, Baſilicâ S. Johannis Baptiſtæ, & *Campo* ubi milites exercebantur, ac *tribunali* inſignis, in quo Auguſti nuncupabantur. De eo Campo Hebdomi, qui ſemper extra urbem fuit, auctor Hiſtoriæ Miſcellæ in libro XVII. ſic ſcribit: *Tum Phocas Macrobium Scribonium juſſit ſagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua tirones exercebantur, quaſi conſcium inſidiarum ſuarum.* Armorum doctores, quorum operâ & virtute milites exercebantur in Campo, à loco exercitii nomen habuere, & *Campidoctores* atque *Campigeni* ſunt appellati.

clamo-

clamoribus concrepabant, eum ad se prodire destinatiùs adigentes: exspectaréque coacti dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viso, iterata magnitudine sonus Augustum appellavere consensione firmissima. Et ille mente fundata universis resistebat & singulis, [a] nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oránsque & obsecrans, ne post multas felicissimásque victorias agatur aliquid indecorum; néve intempestiva temeritas & prolapsio discordiarum materias excitaret. Hæcque adjiciebat, tandem sedatos leniter allocutus: *Cesset ira, quæso, paullisper: absque dissensione, vel rerum appetitu novarum impetrabitur facilè, quod postulatis: quoniam vos dulcedo patriæ retinet, & insueta peregrináque metuitis loca, redite jam nunc ad sedes, nihil visuri, quia displicet, Transalpinum. Hócque apud Augustum capacem rationis & prudentissimum ego competenti satisfactione purgabo.* Conclamabatur post hæc ex omni parte nihilominùs, uno paríque ardore nitentibus universis: maximóque contentionis fragore, probro & conviciis misto, Cæsar assentire coactus est. [b] Impositúsque scuto pedestri, & sublatiùs eminens, [c] nullo silente Augustus renuntiatus, jubebatur diadema proferre: negánsque umquam habuisse, uxoris colli vel capitis poscebatur. Eóque

CONSTANTIUS AUG. A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] NUNC INDIGNARI SEMET OSTENTANS.] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῷ ad Julianum: ὡς καλὸς μέν σου τὸ διαδεῖσθαι τῆς ὥρας, καλὸν δὲ ἐκεῖνο τὸ κατεπεῖγον τῆς λήψεως. Vide Julianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coactum Julianum diadema sumpsisse: ídque etiam confirmat Eutropius in lib. ult. & ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quæ cùm ita sint, immeritò S. Gregorius in στηλιτευτ. 1. objicit Juliano: καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς ἀναιδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ κοσμῆσαι, ἣν οὐχ ἅρπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἆθλον, ἢ χρόνος, ἢ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς εἰς τὸ παλαιὸν κρίσις. Id est: *Ac primum temeritatis ejus ac vesaniæ illud fuit, quòd ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit: quod non fortuitò rapi, sed in præmium virtutis aut temporis lapsu, aut Principis lectione, aut Senatus, ut olim, judicio dari consueverat.* Ecquid verò ampliùs in Tyrannum dixisset? Nam ἀπόνοια propriè de iis dicitur, qui Imperium per vim occupant. Tertullianus in lib. 1. ad Nationes, cap. 17. vesaniæ crimen appellat, & Marcellinus Comes in Chronico, ubi de Gildone. Aurelius Victor in Severo dementiam appellat: *Cùm omnes præcipuéque posteri sic habent, illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiam opprimi non potuisse.* Item in Constantio ubi de Silvano loquitur. Quò etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria. *Qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriæ semel esse cœperunt*: & similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Livius in lib. 4. de Sp. Mælio.

[b] IMPOSITÚSQUE SCUTO PEDESTRI.] Libanius in προσφωνητικῷ de hoc scuto: ὦ μακαρίας ἀσπίδος, ἐφ' ἧς ἡ ἀναρρήσεως ἐδέξατο νόμον, προσῳδεστέρας σοι παντὸς εἰωθότος βήματος. *O felix scutum, in quo sollemnis inaugurationis mos peractus est, omni tibi tribunali convenientius!*

[c] NULLO SILENTE.] Sic Accursius emendavit non malè, atque ita conjecit P. Pithœus in lib. 2. Advers. Sed cùm MSS. Regius & Flor. [ac Colbertinus] Editióque Rom. præferant *pullo silente*, erit fortasse, qui eam scripturam tuebitur: ut Marcellinus his verbis designet horam diei, quâ Julianus ab exercitu coronatus est. Id autem contigisse ὥρᾳ που τρίτῃ, ait Julianus in Ep. ad Athen. Igitur *pullo silente* hora est qua silent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Evangelistam in MS. Bibliothecæ Regiæ legitur, *tertio pullo ter me negabis.* * Sic in MS. exemplari Evangelii secundùm Matthæum titulus capitis 27. ita concipitur: *Petro dicit, quòd tertio pullo abnegaturus eum esset.* Et in Actibus MSS. Johannis Evangelistæ capite 9. de vocatione S. Apostoli. *Et à primo pullorum cantu agens mysteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus est.* *

Constantius Aug. Constantio A. X. & Juliano Cæsare III. Coss. Anno Chr. 360.

adfirmante, primis auſpiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti coronatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed cùm id quoque turpe eſſe aſſeveraret: Maurus nomine quidam, poſtea Comes qui rem malè geſſit apud Succorum anguſtias, Petulantium tunc Haſtatus, [a] abſtractum ſibi torquem, [b] quo ut Draconarius utebatur, capiti Juliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, jámque periculum præſens vitare non poſſe advertens, ſi reniti perſeveraſſet, quinos omnibus aureos, argentíque ſingula pondo promiſit. Hiſque geſtis haud minore quàm antea cura conſtrictus, futuráque celeri providens corde, nec diadema geſtavit, nec procedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria quæ nimis urgebant. Sed cùm ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium varietate perterritus Julianus; [c] aliquis Palatii Decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, facinus indignum turbulentè exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio decla-

[a] Abstractum sibi torquem.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, & Julianus in Ep. citata. Sed omnium optimè Zonaras, cujus verba planè cum Marcellini verbis conſentiunt. *ζητουμένου δὲ τοῦ διαδήματος ἐφ' ᾧ αὐτίκα τούτῳ ταινιωθείη, ὁ μὲν μὴ ἔχειν ἐξώμνυτο. τῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικεῖόν τινα, ἵν' ἐκ τούτου σχεδιασθείη διάδημα, παρῃτήσατο τοῦτο Ἰουλιανὸς ὡς ἀπαίσιον αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ χρύσεον τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτὸν λίθους ἔχοντα χρυσοδέτους, τοῦτον λαβόντες τῇ ἐκείνου περιέθηκαν κεφαλῇ.* Id eſt: *Cùm autem diadema quæreretur, quo confeſtim coronari poſſet, ipſe quidem jurabat ſibi nullum eſſe: ſed cùm illi ornamentum aliquod muliebre poſcerent, ex quo tumultuarium diadema componeretur; Julianus id tamquam omen infauſtum recuſavit, Cùm igitur quidam Ordines ducens, torquem aureum haberet, in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipſius circumdederunt.*

[b] * Torquem, quo ut Draconarius utebatur.] Cl. Salmaſius jampridem per litteras admonuit me, mendum heic ſubeſſe. Draconarios enim longè differre ab Haſtatis. Nam Haſtatus erat unus ex quinque Ordinariis: quorum primus dicebatur Centurio primi Pili: ſecundus dicebatur primus Princeps: tertius primus Haſtatus: quartus ſecundus Haſtatus; quintus Triarius prior, ut docet Vegetius in libro II. Quæ nomina ex vetere militia remanſerant, abolita jam legionis in Haſtatos, Principes ac Triarios diviſione. At Draconarius erat, qui draconem portabat. Quocirca cenſet vir doctiſſimus, ſcribendum heic eſſe: *quo ut Ordinarius utebatur.* Sanè Zonaras Maurum hunc *ταξίαρχον* vocat, id eſt Ordinarium. Sed forſitan melius ſit ac verius, nihil mutare. Potuit enim Maurus, Haſtatus cùm eſſet, draconem gerere, vel privilegio ac conceſſione Ducis, vel ex more. Nam ut Primipilus aquilæ præerat, interdúmque eam portabat, teſte Lipſio libri 2. de Militia capite 8. ſic etiam Haſtatum draconi præfuiſſe credi pôteſt. Ceterùm non placet Lipſii ſententia, qui in libro 2. de Mil. capite 1. Haſtatos ait ab Ammiano dici, qui haſtis ſtabilibus, non autem velitaribus pugnent, & qui in Gloſſis *κοντοφόροι* dicantur. *

[c] Aliquis Palatii Decurio.] Decuriones Palatii viri Clariſſimi dicebantur ætate Symmachi, ut legitur in Auctario Epiſtolarum ejuſdem. Præerant autem, ut videtur, Silentiariis. Nam in Codice Juſtin. titulus peculiaris eſt de Silentiariis & Decurionibus eorum: ac ferè cum Silentiariis junguntur, ut in lege 5. Cod. Theod. de diverſis officiis, & lege 4. de glæbali onere, in qua ſacri Conſiſtorii Decuriones vocantur. Eorumdem mentio fit in lege un. Cod. Theod. qui à præbitione tironum. Julianus in Epiſt. ad Athen. hanc rem commemorans, Decurionem hunc Palatii deſignat: *ὃς τῶν ὀπτηγεμόνων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμετῆς.* Id eſt: *Qui procedentis in publicum uxoris meæ anteambulonibus & officiis præpoſitus erat.* Decanum deſcribere voluiſſe exiſtimes. Nam Decani cum faſcibus Imperatori præibant, ut poſtea dicam. Sanè Decanus & Decurio parum inter ſe differunt. * In Statuto Vigilii Papæ de tribus Capitulis, Theodorus quidam memoratur, *Vir Magnificus Decuriæ Palatii.* Idem in Collatione 1. Synodi V. CP. *Vir Spectabilis Silentiarius* dicitur.

ratum, [a] clàm interemptum. Hócque comperto, milites quos ignota pari sollicitudine movebant & nota, pars crispantes missilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverso vagóque (ut in repentino solet) excursu occupavere volucriter regiam: strepitúque immani excubitores perculsi, & Tribuni, & Domesticorum Comes Excubitor nomine, veritíque versabilis perfidiam militis, evanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamen otio summo, quieti stetere paullisper armati; & interrogati quæ causa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute Principis, non antea discesserunt, quàm acciti in Consistorium fulgentem eum augusto habitu conspexissent.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT V.

His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus ducente Sintula, cum eo jam securi Parisios revertuntur: edictóque ut futura luce cuncti convenirent in Campo, progressus Princeps ambitiosius solito tribunal adscendit, [b] signis aquilisque circumdatus & vexillis, [c] sæptúsque tutiùs armatarum cohortium globis. Cúmque interquievisset paullulum, dum altè contemplatur præsentium vultus, alacres omnes visos & lætos, quasi lituis verbis (ut intelligi possit) simplicibus incendebat. *Res ardua poscit & flagitat, propugnatores mei réique publicæ fortes & fidi, qui mecum pro statu provinciarum vitam sæpius objecistis, quoniam Cæsarem vestrum firmo judicio ad potestatum omnium columen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatæ rei rata colligantur & cauta. Vixdum adulescens specie tenus purpuratus, (ut nostis) vestræ tutelæ nutu cælesti commissus, numquam à proposito rectè vivendi dejectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cùm dispersâ gentium confidentiâ, post civitatum excidia, peremptáque innumera hominum millia, pauca quæ semi-integra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto quoties hieme cruda, rigentíque cælo, quo tempore terræ ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum jactura virium suarum repulimus Alamannos. Id sanè nec prætermitti est æquum nec taceri, quòd cùm prope Argentoratum illuxisset ille beatissi-*

[a] CLAM INTEREMPTUM.] Libanius in Orat. funebri revera conspirationem in caput Juliani initam esse testatur, corrupto ejus Cubiculario à Constantii fautoribus: sed conspiratione brevi patefacta, ne Cubicularium quidem ipsum pœnas dedisse. Julianus in Epist. ad Athen. ait, à Constantianis divisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Julianum ipsum impetum facerent.

[b] SIGNIS AQUILISQUE CIRCUMDATUS ET VEXILLIS.] Hæc ferè semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico convocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem unicè declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla à Latinis dici vela quadrangula ex auro & purpura contexta. Ea longis suspensa contis gestantes, circa Imperatoris latus incedunt, eúmque sic protegunt: ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοράτων κύκλῳ παραπορευόμενοι τὴν βασιλείαν κατασκέπτουσιν αὐτοῦ. Exemplum est apud Tacitum in lib. 1. Hist. *Tantúsque*, ait, *ardor, ut non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paullo antea Galba statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent.* Et in lib. 2. *Laudantes gratantésque circumdatum aquilis signísque in tribunal ferunt.*

[c] SÆPTUSQUE TOTIS.] In Ms. Regio, [& Colbert.] & in Editione Rom. legitur *septúsque totius*: unde effeci, *sæptúsque tutiùs*.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

mus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, vos vigore usúsque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abruptiùs inundantes, superastis ferro prostratos, vel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exsequias honestavimus celebri potiùs laude, quàm luctu. Post quæ opinor tanta & talia nec posteritatem tacituram de vestris in Rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plenè, quem altiore fastigio majestatis ornastis, virtute gravitatéque, si quid adversum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum integer ordo servetur, præmiáque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandestina, id sub reverenda consilii vestri facie statuo, ut NEQUE CIVILIS QUISQUAM JUDEX, NEC MILITIÆ RECTOR, ALIO QUODAM PRÆTER MERITA SUFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADUM, NON SINE DETRIMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSURO. Hac fiducia spei majoris animatus inferior miles, dignitatum jam diu expers & præmiorum, hastis feriendo clypeos sonitu assurgens ingenti, uno propemodum ore dictis favebat & cœptis. Statímque ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breve concederetur, [a] pro Actuariis obsecravere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset provincias mitterentur: quo non impetrato abiere nec offensi, nec tristes. Nocte tamen quæ declarationis Augustæ præcesserat diem, junctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet, hæc objurgando dixisse: [b] *Olim, Juliane, vestibulum ædium tuarum observo latenter, augere tuam gestiens dignitatem; & aliquoties tamquam repudiatus abscessi: sed si ne nunc quidem recipior, sententiâ concordante multorum; ibo demissus & mæstus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum non diutiùs habitabo.*

[a] PRO ACTUARIIS.] Actuarii numerorum militarium ratiocinia tractabant, ut dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus in lib. 25. ad calcem: *Ex Actuario*, ait, *ratiociniis scrutandis incubuit*. Hi annonam à Susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum à Susceptoribus accepissent. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, ut patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonæ, & in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis: *Tantum Actuariorum in exercitu factiones vigent: genus hominum præsertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandásque quasi ab natura factum, annonæ dominans, eóque utilia* (leg. vilia) *curantibus & fortunis aratorum infestum.* Hos Constantinus lege lata conditionales esse jussit, ut & annonarios Susceptores: eósque absque cingulo utilitati publicæ inservire, post exactum integrè officium dignitatibus afficiendos, lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Præfecti Præt. ut leges de eorum officio latæ testantur: ad quem cura militaris annonæ spectabat, ut suprà dixi.

[b] OLIM, JULIANE.] Eadem ferè leguntur apud Suetonium in Galba. *Sumpta*, ait, *virili toga, somniavit Fortunam dicentem, stare se ante fores defessam, & nisi ociùs reciperetur, cuicumque obvio prædæ futuram.* Quæ Dio Cocceianus Græcè sic dicit: *τήν τε γὰρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παρεδρεύοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχεται. κἂν δὴ ἐπὶ πλεῖον εἰρχθῇ, πρὸς ἕτερόν τινα μεταστήσεται.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT VI.

Hæc dum per Gallias agerentur intentè, truculentus Rex ille Persarum, incentivo Antonini adventu Craugasii duplicato, ardore obtinendæ Mesopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Constantius, armis multiplicatis & viribus transmisso sollemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite usuque congruis omnibus, ut æstimavere qui regionibus præerant, abunde munitam. Cujus propugnatores viso hoste longissimè, clausis ociùs portis, ingentibus animis per turres discurrebant & minas, saxa tormentáque bellica congerentes, cunctísque præstructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si mœnia subire tentasset. Adventans itaque Rex, cùm per Optimates suos propiùs admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas à quibusdam vehentibus scalas: aliis componentibus machinas, plerísque objectu vinearum pluteorúmque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subvertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorúmque genere omni ad interiora ferociùs se proripientes arcebant. Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amissis & vulneratis: postremò fervente certaminum mole, & propinquante jam vespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, [a] unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. Ad quam conversa plebe dimicabatur artissimè: facésque cum tædis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undique convolabant, nec sagittarum crebritate, nec glandis hinc inde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recèns structorum, [b] madoréque etiamtum infirmium. Dúmque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cùm patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disjecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: cæsísque promiscè paucissimis, residui omnes mandatu Saporis vivi comprehensi,

[a] UNDE RESERATAM URBEM OBSIDIO SUPERIORE.] Tunc cùm Singara quam Persæ trajecto Tigri occupaverant ac munierant, à militibus Romanis capta & expugnata est, ut narrat Libanius in βασιλικῷ, & Julianus in Orat. 1. ad Constantium, Philippo & Sallia Coss. ut suprà adnotavi.

[b] MADOREQUE ETIAMTUM INFIRMIUM.] Sic loquitur etiam in lib. 30. *Infirmati periculoso madore.* Quam locutionem hausisse videtur ex Sallustio, qui in lib. 4. Hist. *Quasi par*, inquit, *in opido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur.* Ceterùm τὸ *infirmium* restituimus ex fide codicis Regii [ac Colbert.] & Basiliensis Editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Orthographia affirmare, utrumque dici, tam *infirmus* quàm *infirmis*. Eâdem licentiâ Marcellinus noster in lib. xv. pag. 51. dixit: *Geryonis & Taurisci sævium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, & in Editione Rom. Et in lib. 29. pag. 407. *Suppliciorum sævium repertorem*, ut habent codex Valentinus & Regius.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ad regiones Persidis ultimas sunt asportati. Tuebantur autem hanc civitatem legiones duæ, prima Flavia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo juvante nostrorum. Nisibin enim sub pellibus agens pars major exercitus custodiebat, intervallo perquàm longo discretam: alioquin [a] numquam labenti Singaræ vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum pænuriâ cunctis circùm arentibus locis. Et licèt ad præscindendos adversos subitósque motus, id munimentum opportunè locavit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum jactura aliquoties interceptum.

CAPUT VII.

Exciso itaque oppido, Rex Nisibin prudenti consilio vitans, [b] memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phœnicam quoque institutores veteres appellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito positum, vergénsque in margines Tigridis, atque ubi loca suspecta sunt & humilia, duplici muro vallatum: ad cujus tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flavia, secun-

[a] NUMQUAM LABENTI SINGARÆ.] At Theophylactus Simocatta ob eam maximè causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quòd omnis in circuitu regio arida ac siticulosa sit. Et hic quidem τὸ Σίγγαρον φρούριον appellat familiari ipsi terminatione: Julianus in Orat. 1. τὰ Σίγγαρα. Apud Athanasium in Epist. ad Solitarios perperam excusum est, εἰς τὰ Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας. Sita est autem Singara ad fluvium Tigrim, ut Ptolemæus dicit, & in Tabula Peutingerorum notatur: quadraginta millibus distans à civitate Nisibi. Proinde aut fallitur Uranius apud Stephanum, qui Singara urbem esse ait Arabiæ juxta Edessam, hoc est, in vicinia Euphratis: aut de altera ejusdem nominis urbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4.

[b] MEMOR NIMIRUM QUÆ SÆPIUS IBI PERTULERAT.] Ter omnino est à Persis obsessa Nisibis, sed majore sui detrimento, dum obsedit hostis affectus est, ut ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano & Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus excessit, ut ait auctor Chronici Alexandrini: ἐπολέμησεν ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἐπελθὼν τῇ Μεσοποταμίᾳ, περιεκάθισε δὲ Νίσιβιν καὶ περικαθίσας αὐτὴν ἡμέρας ξγ'. καὶ μὴ κατισχύσας αὐτῆς ἀνεχώρησεν. Hieronymus in Chronico hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamiâ vastatâ duobus ferme mensibus Nisibin obsidet*. Sed priorem Chronici Alexandr. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῷ Persas ait post obitum Constantini ripam Tigris superare ausos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. ut legitur in Chronico Alexandrino, & apud Cedrenum rectè. Etenim Julianus in Orat. 1. & 2. in quibus eam obsidionem elegantissimè describit, Persas ait tempus observantes, quo Constantius adversus Tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in Mesopotamiam irrupisse, & Nisibin quatuor propè mensium spatio obsedisse: sic enim dicit in Orat. 2. τοῦτον δὲ τὸν πάλιν στρατὸν πολὺν πάνυ δὴ παρασκευάσας καὶ Ἰνδοὺς ἐπαγαγών, ἐπειδὴ ἐπὶ τὸν τυράννον βαδίζειν ἐπύθετο. Idem confirmat Themistius in fine Orat. 54. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo & ex Volagesi Nisibeni Episcopi qui Jacobo successerat, Epistola, tota hujus obsidionis historia petenda est. Ejus Epistolæ partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui in anno Domini 348. scribit: *Rursus Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin*. Nam hæc trimestris obsidio biennio pòst contigit, ut dixi. Volagesus centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio & Hypatio Coss. cujus meminit Ammianus noster in lib. 18. pag. 127. & Zonaras, ut ad eum locum adnotavi: ac postremò Zosimus in lib. 3. Sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, ut rectè notavit vir eruditissimus D. Petavius in Juliani Orat. 1.

dáque Armenjaca, & Parthica itidem secunda, cum [a] sagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium Rex ipse sublimior ceteris, castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum venit audentiùs: petitúsque ballistarum ictibus certis & sagittarum; densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum, abscessit innoxius. Irâ tamen tum sequestratâ, caduceatoribus missis ex more, clausos blandiùs hortabatur, ut vitæ spéique consulturi obsidium deditione solverent opportuna, reseratísque portis egressi, supplices victori gentium semet offerrent. Quibus adire propiùs ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi junctos duxerant hisdem notos ingenuos, Singaræ captos: eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus avidè vallum, acritérque minans ac fremens, ubi ad ipsa mœnia confidenter accessit, dimicabat vi magna resistentibus oppidanis. Quare sauciabantur plerique Parthorum, quòd pars scalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrsus, nec nostris innocui. Sagittarum enim nimbi crebriùs volitantes, stantes confertiùs perforabant: partibúsque post Solis occasum æquâ jacturâ digressis, appetente postridie luce ardentiùs multo quàm antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores strages utrobique visæ sunt, ambobus obstinatissimè colluctatis. Verùm secuto die otio communi adsensu post ærumnas multiplices attributo, cùm magnus terror circumsisteret muros, Persæque paria formidarent: Christianæ legis Antistes exire se velle gestibus ostendebat & nutu: acceptáque fide quòd redire permitteretur incolumis, adusque tentoria Regis accessit. Ubi datâ copiâ dicendi quæ vellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusque luctus formidari etiam majores affirmans, forsitan adventuros. Sed perstabat incassum hæc multáque similia disserendo, efferata vesania Regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adjurantis. Perstrinxit tamen suspicio vana quædam Episcopum, ut opinor, licèt asseveratione vulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra ut fragilia intrinsecus & invalida. Hócque exinde verisimile

[a] SAGITTARIIS PLURIBUS ZABDICENIS.] Horum mentio fit in Notitia Imperii sub Duce Mesopotamiæ: *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Majocariri.* Hós Romano tunc Imperio paruisse ait Marcellinus: sed paullo pòst cum aliis regionibus Transtigritanis dedita est à Joviano Zabdicena, ut Marcellinus, Zosimus, Petrúsque Patricius affirmant. In ea regione erat opidum Bezabde teste Marcellino: quod vocabulum Zabdicenorum domum Syro sermone significare videtur, seu potiùs domum Zabdæ, ut Scaliger ad Eusebii Chronicum adnotavit. Eamdem & Phœnicam Græco vocabulo Macedones appellarunt ab urbe Epiri Phœnica.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

visum est, quòd postea intuta loca carieque nutantia cum exsultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quamquam angusti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægre promovebantur, manualium saxorum sagittarúmque metu arcente: nec ballistæ tamen cessavere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualique simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum adsiduitate per proclive labentium machinæ hærebant velut altis radicibus fixæ, easque malleoli & faces jactæ destinatiùs exurebant. Sed cùm hæc ita essent, caderéntque altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitum oppidum ante brumale sidus exscindere, rabiem Regis non antè sedari posse credentes. Quocirca nec multa cruoris effusio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi ceteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio decernentes postremo, periculis objectavere semet abruptis: & agitantes arietes, denso saxorum molarium pondere fomentisque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verùm unus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuviis, ideóque minùs casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: vastóque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Quâ sonitu lapsâ ingenti, superstantes quoque repentinâ ruinâ dejecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diversis & insperatis: inventóque tutiore adscensu armata irruit multitudo. Trepidis deinde superatorum auribus ululantium undique Persarum intonante fragore, artius prœlium intra muros exarsit, hostium nostrorúmque catervis certantibus comminus, cùm confertis inter se corporibus, hinc indéque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. Magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremò plebis immensæ ponderibus effusè disjecti sunt. Et post hæc iratorum hostium gladii quidquid inveniri poterat concidebant: abreptique finibus matrum parvuli, ipsæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Inter ea tam funesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captivorúmque examen maximum ducens, tentoria repetivit exsultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diúque desiderio capiendæ Phœnicæ flagrans, munimenti perquàm tempestivi, non antè discessit quàm labefactata murorum parte reparata firmissimè, alimentisque affatim conditis, armatos ibi locaret insignes origine, bellíque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obsidenda viribus magnis accingerentur. Latiùs se proinde jactans, additáque spe quidquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis aliis vilioribus

vilioribus, [a] Virtam adoriri dispoſuit, munimentum valde vetuſtum, ut ædificatum à Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Meſopotamiæ ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum & cornutis, inſtructionéque varia inacceſſum. Quod cùm omni tentaret arte, nunc promiſſis defenſores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionaléſque admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quàm illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Conſtantio A. X. & Juliano A. III. Coſſ. Anno Chr. 360.

CAPUT VIII.

Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt & Euphraten. Quæ cùm frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legionéſque augens juventutis validæ ſupplementis, quarum ſtatariæ pugnæ per Orientales ſæpius emicuere procinctus: [b] auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratiâ, ut adulto vere profectus è Thraciis, loca ſuſpecta protinus occuparet. Inter quæ Julianus apud Pariſios hibernis locatis, ſumma cœptorum quorſum evaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurum Conſtantium factis multa volvendo conſiderans, apud quem ſordebat ut infimus & contemptus. Circumſpectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eíſque concinentes litteras dedit, quid actum ſit, quídve fieri oporteat deinceps, monens apertiùs & demonſtrans. Quamquam eum hæc dudum comperiſſe opinabatur relatu Decentii olim reverſi, & Cubiculariorum recèns de Galliis prægreſſorum, qui ad Cæſarem aliqua portavere ſollemnia. Et quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam ſcripſit, [c] ne videretur ſubitò reclinaſſé. Erat autem litterarum ſen-

[a] VIRTAM ADORIRI DISPOSUIT.] βίρθα dici videtur à Ptolemæo opidum in Meſopotamia juxtà Tigrim.

[b] AUXILIA SUPER HIS SCYTHARUM.] Id inter præcipuas Conſtantii laudes numerat Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inſcripta eſt, quòd Scythas infenſiſſimos antea pop. Rom. non ſolùm pacaverit, ſed etiam, quod numquam antea contigerat, adverſus Perſas auxiliares habuerit: πάλαι ἐξ ἧλθε στρατόπεδον σκυθικὸν, τῇ μὲν ῥωμαίων χειρὶ συμβαλλόμενον, τῇ δὲ δυνάμει περσῶν ἀντιταξόμενον, &c. Poſt Conſtantium ceteri Impp. Scytharum auxiliis adverſus Perſas uſi ſunt: ut Julianus, teſte Marcellino in lib. 23. principio: & poſtea Valens, ut eſt in lib. 30. [Primus autem Gothorum auxiliis contra Perſas uſus eſt Galerius Maximianus Cæſar; & poſtea in bello Liciniano Conſtantinus Maximus Aug. cui & Gothi XL. ſuorum millia adverſus varias gentes obtulerunt: uti ſcribit Jordanes in Geticis. Contrà tamen in Excerptis quæ frater meus edidit, dicitur Licinius Aug. apud Chryſopolim cum Conſtantino pugnans, auxiliares ſecum Gothos habuiſſe: *Deinde apud Chryſopolim Licinius maximè auxiliantibus Gothis, quos Aliquaca Regalis deduxerat: quum Conſtantini pars vincens* XXV. *millia armatorum fudit partis adverſa, ceteris fugientibus.* Ob id Conſtantinus poſt oppreſſum Licinium Gothis bellum intulit, victíſque obſides imperavit, ac cum eis pacem, mox & fœdus iniit.]

[c] NE VIDERETUR SUBITO DECLINASSE.] Sic placuit P. Caſtello, cùm in Editione Rom. legeretur *reclinaſſe*: quod equidem prætulerim, metaphorâ ſumptâ ab equis immorigeris qui ſe reclinant, ut ſeſſorem excutiant: ἀποσειάζειν & ἀναχαιτίζειν Græci dicunt. In Mſ. Flor. & Valent.[ac Colbert.] legitur *redundaſſe*. In Regio codice *repugnaſſe*, ex conjectura, ut opinor: quam tamen minimè probo, cùm ſuperiore linea id verbum poſitum ſit. Et in prima ſententia ac-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

sus hujusmodi: *Ego quidem propositi mei fidem non minùs moribus quàm fœderum pacto, quoad fuit, unum semper atque idem sentiens conservavi, ut effectu multiplici claruit evidenter. Jámque inde ut me creatum Cæsarem pugnarum horrendis fragoribus objecisti, potestate delata contentus, currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut apparitor fidus tuas aures implevi, nihil usquam periculis meis assignans: cùm documentis adsiduis constet, diffusis permistísque passim Germanis, in laboribus me semper visum omnium primum, in laborum refectione postremum. Sed bonâ veniâ tuâ dixerim, si quid novatum est nunc, ut existimas: in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim deliberatum implevit, fremens, secundíque impatiens loci rectorem, cùm nullas sibi vices à Cæsare diuturni sudoris & victoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. Cujus iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoque inopinum accessit: quòd ad partes orbis Eoi postremas venire jussi, homines assueti glacialibus terris, separandíque liberis & conjugibus, egentes trahebantur & nudi. Unde solito sæviùs efferati, nocte in unum collecti Palatium obsedere, Augustum Julianum vocibus magnis appellantes & crebris. Cohorrui, fateor, & secessi: amandatúsque dum potui, [a] salutem simulatione quæritabam & latebris. Cúmque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, sæptus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum auctoritate ratus, vel sermonibus blandis. Exarsere mirum in modum, eousque provecti, ut cum precibus vincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis assultibus intentarent. Victus denique [b] mecúmque ipse contestans, quòd alter confosso me forsitan libens declarabitur Princeps, assensus sum, vim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est, quem mente quæso accipito placida. Nec actum quidquam secus existimes, vel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones Principum adsuetos: sed adulatione vitiorum altrice depulsa, excellentissimam virtutum omnium adverte justitiam: & condicionum æquitatem quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputans, hæc statui Romano prodesse, nobísque qui caritate sanguinis, & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim: quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta, avidè tua præcepta deinde quoque suscepturus. Quæ necesse sit fieri, in compendium redigam breve. [c] Equos præbebo curules Hispanos,*

quiesco, quam confirmat alter locus ex lib. 14. ubi Gallus dicit: *Montius nos ut rebelles, & majestati recalcitrantes Augustæ per hæc quæ strepit incusat.* & in lib. 22. pag. 223.

[a] SALUTEM MUSSATIONE QUÆRITABAM.] Hæc emendatio à Gelenio profecta est. In Editione Rom. excusum est; *salutemus latione*, perinde ac in Mſ. Flor. [& Colbertino.] Unde Castellus ineptissimè correxerat: *Salutem cum latibulo quæritabam, & latebris*: quæ ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex codice Regio scribendum est, *salutem simulatione quær. &c.* aut emendationi Gelenii acquiescendum.

[b] MECUMQUE IPSE CONTESTANS.] Ad oram codicis Regii scriptum est *conjectans* eadem manu.

[c] EQUOS PRÆBEBO CURULES HISPANOS, &c.] Eadem tradit Zonaras his verbis: [illegible]. Additque Ju-

& miscendos Gentilibus atque Scutariis adolescentes [a] *Letos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certè ex dediticiis, qui ad nostra descìscunt. Et hæc adusque exitum vitæ me spondeo non modò grato animo, verùm cupido quoque facturum. Præfectos Prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios judices, militiæque moderatores promovendos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidémque stipatores. Stultum est enim, cùm antè caveri possit ne fiat, eos ad latus Imperatoris adsciscì, quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc sanè sine ulla dubitatione firmaverim: tirones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibúsque vexati gravissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumptâ penitus juventute ut affliguntur præterita recordantes, ita* [b] *desperatione pereant impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conveniet, cùm adhuc nec barbarici sint impetus interclusi, & (si dici quod verum est pateris) hæ provinciæ malis jactatæ continuis, externis indigeant adjumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æstimo, salutariter scripsi, poscens & rogans. Scio enim, scio, ne quid sublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates jam conclamatas & perditas, concordia vicissim sibi cedentium Principum meliorem revocavit in statum: cùm appareat majorum exemplo nostrorum, moderatores hæc & similia cogitantes, fortunatè beatéque vivendi reperire quodammodo viam, & ultimo tempori posteritatíque jucundam sui memoriam commendare.* His litteris junctas [c] secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit, objurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi viri sunt graves, Pentadius Officiorum Magister, & Eutherius Cubiculi tunc Præpositus, post oblatas litteras relaturi nullo suppresso quæ viderunt, & super ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum invidiam Florentii fuga Præfecti: qui velut præsagiens concitandos motus

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

lianum Cæsaris, non Augusti nomen litteris inscripsisse, ne inscriptione statim offensus Constantius eas aversaretur: quod confirmat etiam Julianus in Ep. ad Athen.

* [a] LECTOS QUOSDAM.] Confirmat hanc scripturam Zonaras verbis suprà allatis, ἐπιλέκτους ἐκ Γαλατῶν. Sed cùm in Mss. codicibus, Regio, [Colbertino,] ac Tolos. scriptum invenerim, *adulescentes Letos quosdam*, aliàs Lætos: non dubito, quin hæc scriptura verior sit. Sunt autem Leti, ut ad librum 16. notavi, semibarbari quidam qui Gallias habitabant; vel (ut Ammianus noster subjungit) *cis Rhenum edita barbarorum progenies.* *

[b] DESPERATIONE PEREUNT.] In Mss. Regio [& Colbertino,] & in Editione Rom. August. & Basil. legitur *pereant*: & paullo antè *affliguntur* scriptum habet codex Regius [& Colbertinus] cum Editione Romana. Quocirca sic scribendum esse conjeceram: *Ne consumpta penitus juventute, ut affliguntur præterita recordantes, ita desperatione pereant impendentium.* * Sic pag. 259. in libro XXV. *

[c] SECRETIORES ALIAS CONSTANTIO OFFERENDAS.] Has mordaces litteras non eo tempore, sed postea missas à Juliano scribit Zonaras, tunc cùm Leonas qui legatus ad Julianum fuerat, re infecta ad Constantium rediit. ἀπογνοὺς μηδὲν διανύσασθαι τι τῶν αὐτῷ προστεταγμένων αὐτόν, ὑπέστρεψε μετὰ γραμμάτων τοῦ παραβάτου ἀναιδῶς ὀνειδιζόντων τὸν αὐτοκράτορα ὡς πολλὰ ἐξαμαρτόντα κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν φόνου δίκας πράξειν τῶν ἀδίκως πεσόντων. *Leonas igitur desperans se quidquam eorum quæ sibi mandata erant perficere posse, reversus est cum Juliani litteris, quibus impudenter Imp. objurgabat, utpote qui in propinquos suos multa deliquisset, & mi-*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantin A. X. & Juliann A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ob militem, ut sermone tenus jactabatur, accitum, consultò discesserat Viennam, alimentariæ rei gratiâ divelli causatus à Cæsare, quem sæpe tractatum asperiùs formidabat. Dein cùm comperisset eum ad Augustum culmen evectum, exigua ac propè nulla vivendi spe versus in metum, ut longè disjunctus, malis se quæ suspicabatur exemit: & necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus lentis: útque se nulli obnoxium culpæ monstraret, Julianum ut perduellem multis criminibus appetebat. Cujus post abitum bene Julianus cogitans & prudenter, scirique volens quòd præsenti quoque pepercisset; caritates ejus cum re familiari intacta, publici cursus usu permisso, ad Orientem redire tutiùs imperavit.

CAPUT IX.

Nec minore studio secuti legati, hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentique ad viandum, cùm venirent ad judices celsiores, obliquè tenebantur: moràsque per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graves, tandem transfretati per Bosphorum, itineribúsque lentis progressi, apud Cæsaream Cappadociæ etiamtum degentem invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrem, sub Argæi montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta: iisque recitatis, ultra modum solitæ indignationis excanduit Imperator, limibúsque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi jussit, nihil post hæc percontatus vel audire perpessus. Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Julianum moveri juberet acies quibus fidebat: hæsitánsque diu perpensis consiliis, flexus est quorumdam sententiâ utilium suasorum, & iter Orientem versus edixit. Statim tamen & legatos absolvit, & [a] Leonam Quæstorem suum in Gallias cum litte-

nabatur se eorum injurias ulturum.

[a] LEONAM QUÆSTOREM SUUM.] Is est, qui Seleucensi Synodo interfuit, ut suprà dixi. Ejus dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. συμπαρῆν δὲ αὐτοῖς ἅμα τῷ ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐμφανὴς ὄνομα Λεωνᾶς. Sozomenus autem in lib. 4. συνεληλύθει δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς ὁ ἐν ἀξιώματι λαμπρὸς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευόμενος. Sed neuter Quæsturæ honorem satis expressit. Unus Zosimus in lib. 5. sic Quæsturam egregiè circumscribit: Σαλούιος ὁ τὰ βασιλεῖ δόξαντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν, ὃν Κυαίστωρα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δεδώκασι χρόνοι. Id est: *Salvius, cujus officium erat jussa Principis dictare: quem inde à temporibus Constantini Quæstorem appellari mos est.* Ex quibus conjicere est, eam dignitatem à Constantino primùm institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. 1.

Hujus facunda commissa palatia lingua:
Primævus meruit Principis ore loqui.

Quippe Quæstor leges dictabat, ut est in Notitia Imperii, & apud Cassiodorum in formula Quæsturæ. Dicebantur autem hi Quæstores sacri Palatii, ad differentiam Quæstorum, qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Ulpianus in tit. de officio Quæstoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. Et ex iis quidam Candidati Principis dicebantur, ut ait Ulpianus; qui scilicet commendati erant à Principe, sine repulsa & ambitu designandi, quemadmodum loquitur Tacitus in lib. 1. Ann. Eodémque sensu Prætores Candidati, & Tribuni Candidati dicebantur. Ut in veteri Inscriptione Græca: ΤΑΜΙΑΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. & in hac Latina: *C. Carelio, &c. Quæstori. Candidato. Imp. Cæsaris. M. Aurelii. Antonini. Trib. pl. Candidato.* Et in altera: *Prætor. Kandidatus. Quæstor. Kand.* Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Severo:

ris datis ad Julianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuæ proximorúmque conſulit) tumenti flatu depoſito, [a] intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, [b] in locum Florentii Præfectum Prætorio Nebridium, tum Quæſtorem ejuſdem Cæſaris promoverat, & Felicem Notarium, Officiorum Magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequàm ſciretur hujuſmodi quidquam, Magiſtrum provexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut honoratus & prudens, poſtridie Principi progreſſo in Campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria convocarat, & tribunali ut emineret altiùs ſuperſtanti, ſcripta jubetur offerre. Replicatóque volumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, cùm ventum fuiſſet ad locum id continentem, quòd geſta omnia Conſtantius improbans, Cæſaris poteſtatem ſufficere Juliano cenſebat, exclamabatur undique vocum terribilium ſonu: *Auguſte Juliane, ut provincialis, & miles, & Reip. decrevit auctoritas; recreatæ quidem, ſed adhuc metuentis redivivos barbarorum excurſus.* Quibus auditis Leonas, cum Juliani litteris hæc eadem indicantibus revertit incolumis: ſolúſque admiſſus eſt ad Præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens, ex ſententia ſua fore apertè prædixit. Magiſtrum enim Officiorum jampridem ipſe Anatolium ordinavit, [c] libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, ut ſibi utile videba-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Conſtantio A. X. & Juliano A. III. Coſſ. Anno Chr. 360.

Prætor deſignatus à Marco eſt, non in Candida, ſed in competitorum grege. Id eſt, non inter Candidatos Principis. Verùm, ut dixi, ab his diſtinguendus eſt Quæſtor ſacri Palatii.

[a] INTRA CÆSARIS SE POTESTATEM CONTINERE.] Idem ſcribit Victoris Epitome: *Hinc à militibus Gallicanis Auguſtus pronuntiatur. Hunc Conſtantius urgere legationibus, ut in ſtatum noménque priſtinum redeat. Julianus mandatis mollioribus refert, ſe ſub nomine celſi Imperii multo officioſius pariturum.*

[b] IN LOCUM FLORENTII.] Quod etiam refertur à Zonara his verbis: τῷ μύτῃ Κοιαίστορι ἐπέτρεψε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκεῖσε αἱρεθέντας περιελῶσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τῆς στρατηγίας ἀπείρξαι. ἑτέρους τε ἐς ταύτας ἐγκαταστῆσαι ἐκείνου τοῖς ἰδίοις ὀνόμασιν. *Quæſtori mandavit, ut eos qui promoti ad magiſtratus erant in Galliis, poteſtate diſcingeret, & in his Præfectum ipſum Præt. alios verò quos ipſe nominaverat, in eorum locum ſubrogaret.*

[c] LIBELLIS ANTEA RESPONDENTEM.] Id eſt, Magiſtrum Libellorum. Quatuor enim erant Scrinia ſacra: ſingulis præerant Magiſtri. Poſt Magiſtros erant Proximi, qui & Priores dicebantur: iiſque in unoquoque Scrinio plures fuere, ut patet ex lege x. Cod. Th. de Proximis. Proximos ſequebantur Melloproximi, deinde Exceptores, lege 16. Cod. cit. Ex his patet Proximos Scriniorum à Magiſtris diſtingui. Quare non aſſentior doctiſſimo viro, qui in Notis ad Hiſtoriam Aug. Proximos Scriniorum ait dici Magiſtros. Atqui diverſi ſunt in Codice tituli de Magiſtris Scriniorum, & de Proximis. Et in lege unica Cod. Th. qui à præbitione tironum, Proximi Scriniorum à Scriniorum Magiſtris longo intervallo ſeparantur. Deinde Proximi Vicariis exæquabantur, ut eſt in tit. de Proximis. * Hinc in actione 1. Concilii Chalcedonenſis *Mamas vir Spectabilis* dicitur *Comes & Proximus ſacri Scrinii Libellorum, & ſacrarum Cognitionum:* & ſimiliter Caſtorius quidam. At Magiſtri præferebantur Vicariis lege un. de Magiſtris Scrin. Denique ad Proximatum quidem ordine militiæ perveniebatur, uti docet lex 6. & 17. Cod. cit. Magiſterium verò à Principe conferebatur. Sic in lib. 29. Feſtus quidam ex Advocato Conſularis Syriæ, ex Conſulari Magiſter Memoriæ, deinde Proconſul Aſiæ fuiſſe dicitur.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

tur & tutum. Et quoniam, cùm hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licèt absens, agénsque etiamtum apud Britannos, homo superbæ mentis & turgidæ: erátque suspicio, quòd si hæc trans mare didicisset, novarum rerum materias excitaret: Notarius Bononiam mittitur, observaturus sollicitè ne quisquam fretum Oceani transire permitteretur. Quo vetito, reversus Lupicinus antequam horum quidquam sciret, [a] nullas ciere potuit turbas.

CAPUT X.

Julianus tamen jam celsiore fortunâ militísque fiduciâ lætior, ne intepesceret, néve ut remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omníque apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, [b] Tricensimæ oppido propinquabat. [c] Rheno exinde transmisso, regionem subitò pervasit Francorum, [d] quos Attuarios vocant, inquietorum hominum, licentiùs etiamtum percursantium extima Galliarum. Quos adortus subitò nihil metuentes hostile, nimiúmque securos, quòd scruposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos introisse meminerant Principem, superavit negotio levi: captísque plurimis & occisis; orantibus aliis qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. Unde reversus pari celeritate per flumen, præsidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, adusque Rauracos venit: locísque recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, iisdémque pleniore cura firmatis, per Besantionem Viennam hiematurus abscessit.

CAPUT XI.

Hic per Gallias erat ordo gestorum. Quæ dum ita prosperè suc-

[a] NULLAS CIERE POTUIT TURBAS.] Callidè excusat factum Juliani, qui Lupicinum ex Britannia reversum comprehendi jussit, & in libera custodia habuit, cum aliquot aliis: quod Constantius objiciebat Juliano, ut refert Julianus in Epist. ad Athen.

[b] OBTRICENSI MOSÆ OPPIDO.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Editione Rom. legeretur *Obtricensime*, prout etiam habet Editio Augustana, & codex Regius, Flor. & Valentinus [ac Colbertinus.] At Castellus audacter emendaverat *Tasandro*, quod opidi nomen alicubi legerat. Ego verò non dubito quin legendum sit *Tricensima opido*: cujus meminit in lib. 18. *Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensima, Novesium, Bonna.* [Ego in Notitia Galliarum pagina 150. docui observavíque, Coloniam Trajanam, Castra Ulpia, & Tricesimam tria unius ejusdémque loci nomina esse: quem locum Marcellinus infrà, in libro 18. *Tricesimam* vel *Tricensimam*, in libro XX. *Obtricensimam opidum* dicat ab hibernis legionis Tricesimæ Ulpiæ Victricis. Tu Notitiam consule in Colonia Trajana.]

[c] RHENO EXINDE TRANSITO.] Ter, cùm adhuc Cæsar esset, Rhenum trajecit Julianus, ut ipse dicit in Ep. ad Athen. primùm post Argentoratensem pugnam, ut memorat Marcellinus initio lib. 17. anno D. 357. deinde anno 358. & 359. teste Marcellino nostro. Hæc autem quarta trajectio tunc contigit, cùm jam Augustus esset anno D. 360. Constantio X. & Juliano III. Coss. De hac autem sua in Germaniam expeditione loquitur Julianus in Ep. ad Maximum Philosophum, eámque trimestrem fuisse testatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri: ἐλθὼν δ' ἐπὶ τὸν ῥῆνον, καὶ δείξας τοῖς βαρβάροις τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀνανεώσας ὅρκοις τὰς ὁμολογίας ἄκων ἐπεχεῖρει ἐπὶ τὸν ἐμφύλιον ἀγῶνα. *Cùm venisset ad Rhenum, ostenso barbaris vultu, ac iteratis sacramentis firmato fœdere, ad civile bellum se invitus accinxit.* Quinta demum ac postrema trajectio accidit Tauro & Florentio Coss. ut est in lib. 21.

[d] QUOS ATTUARIOS VOCANT.] Horum mentio fit in Gestis Francorum Epitomatis, cap. 19. de Danis: *Theoderici pagum Attoarios, vel alios devastantes.* [De Attuariis vide Notitiam Galliarum.]

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

cedunt & cautè, Constantius accitum Arsacen Armeniæ Regem, summáque liberalitate susceptum præmonebat & hortabatur, ut nobis amicus esse perseveraret & fidus. Audiebat enim sæpius eum tentatum à Rege Persarum fallaciis, & minis, & dolis, ut Romanorum societate posthabita, suis rationibus stringeretur. Qui crebrò adjurans animam priùs posse amittere quàm sententiam, muneratus cum comitibus quos duxerat, rediit ad Regnum, nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potiùs excellebat, quòd [a] Olympiada Ablabii filiam Præfecti quondam Prætorio, ei copulaverat conjugem, sponsam fratris sui Constantis. Quo dimisso à Cappadocia, ipse per Melitinam minoris Armeniæ opidum, & Lacotena, & Samosata, transito Euphrate Ædessam venit: ibíque dum agmina undique convenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus: post æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cujus cùm prope venisset mœnia, favillis oppleta collustrans, flebat cum gemitu, reputans quales miseranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc fortè Ursulus præsens, [b] qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare stipendium possit, Imperii opes jam fatiscunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad ejus exitium consurrexit. Exinde cuneis confertis incedens, cùm Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo fossarúmque altitudine circumsæptis, obequitans castrorum ambitum longiùs, docebatur relatione multorum, instaurata esse firmiùs

[a] Olympiada ei copulaverat conjugem, sponsam fratris.] Id quidem Constantio inter cetera crimina objicit Athanasius in Ep. ad Solitarios, p. 856. οὗτος γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσεβῶν τετόλμηκε· καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτοῦ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐξέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος ἄχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτοῦ γυναῖκα. *Adeo enim etiam in fratrem impius esse sustinuit, ac sepulcrum quidem ei se ædificare præ se fert: sponsam autem ipsius Olympiadem barbaris dedit; quam ille quoad vixit custodiebat, nec secus ac propriam conjugem educabat.*

[b] Qui ærarium tuebatur.] Duo fuere tunc temporis æraria: alterum privatum, alterum publicum; quæ utriusque ærarii nomine frequenter in Codice designantur. Privatum ærarium, id est, quod frequentiùs res privata dicitur. Sic apud Symmachum in Epist. 43. lib. 4. Cui præerat Comes rei privatæ. Publicum autem ærarium erat illud, quod sacræ Largitiones vulgò dicebatur. Et hoc est, quod nunc intelligit Marcellinus. Ursulus enim, de quo hic sermo est, Comes erat Largitionum sacrarum: ut videre est in lib. 22. ad quem spectabat stipendia militibus erogare, ut docet Vopiscus in Probo: *Annonam è provincialibus daret nullus; stipendia de Largitionibus nulla erogarentur.* Et Mamertinus in Grat. actione. *Nam cùm me*, ait, *ærarium publicum curare voluisti, idque eo tempore quo milites anteactis temporibus ludo habiti præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare.* Denique Agathias in lib. 3. de Rufino quodam Comite Largitionum: παρῆν δὲ αὐτός τε οὐχ ὅτι στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ταμίας δὲ μόνον τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὲν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἀγειρομένων, (ἄλλῳ γὰρ ἐπετέτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐκπέμποιτο, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα. *Aderat autem ille neque ut Magister militum, neque ut Tribunus: sed ut dispensator ærarii regii, non quidem ejus pecuniæ quæ ex re tributaria colligitur; (hæc enim alteri commissa est, (nempe Præf. Præt.) sed illius quæ ex Principis thesauris advecta erat, ob id ut qui in præliis fortiter fecissent, munerarentur.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

loca, quæ antehac incuria corruperat vetustatis. Et ne quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat necessariò præstruendum; viris prudentibus missis, condicione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. [a] Ad quæ cùm illi destinatione nativa reniterentur ut clarè nati, periculísque & laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera opidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in testudines varias conglobatis, paullatim tutò progrediens subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in recessum canentibus signis. [b] Laxatis deinde ad diem unum induitiis, tertia luce curiosiùs tecti, elatis passim clamoribus adscensus undique tentabant. Et licèt defensores obtentis ciliciis, ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus; tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exsertantes, lapidibus subjectos incessebant & telis. Et vimineæ crates cùm procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatúque violento disjectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant. Decimo itaque postquam pugnari die cœptum est, [c] cùm spes nostrorum interiora cuncta mærore compleret, transferri placuerat molem arietis magni, quam Persæ quondam Antiochiâ pulsibus ejus excisâ relatam reliquerant apud Carras: quæ subitò visa, aptatáque faberrimè, clausorum hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia pæne prolapsas, ni resumptis viribus opponenda machinæ huic præparassent. Nec temeritas post hæc cessaverat, nec consilium. Namque dum instrueretur aries vetustus, & dissolutus ut facilè veheretur, [d] omni arte, omníque virium nisu, & oppugnatorum vi & firmitudine

[a] ATQUE CÙM ILLI.] Hunc locum sic legendum esse existimo: *Ad quæ cùm illi obstinatione nativa reniterentur, ut clarè nati, periculisque & laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. dixit: *Cassiano Comite stipendiis & discriminibus indurato diversis.*

[b] LAXATIS D. AD DIEM UNUM ANIMIS.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *ad diem unum indomis*, prout etiam codex Regius scriptum habet [& Colbert.] ac Florentinus. Videndum tamen ne potiùs ita scripserit Marcellinus: *Laxatis deinde ad diem unum induitiis.*

[c] CÙM SPES NOSTRORUM INFERIOR.] Hæc scriptura à Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet aliísque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Ms. Flor. & Regio, [in Colbert. *Cùm spe nostrorum interior.*] Mihi non dubium est quin scribendum sit: *Cùm spes nostrorum interiora cuncta mærore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio suprascriptam, * in Tolos. autem contextu exaratam * reperi. Confirmatur autem ex simili loco, p. 163. in libro 20.

[d] OMNI ARTE.] Et hæc scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim & Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant, quæ est hujusmodi. *Omni argenteo*, perinde ac in Ms. etiam Flor. [& Colbertino] scriptum est. In codice Regio * & Tolosano * exaratum distinctè reperi, *omni argumento*; quemadmodum conjecerat Lin-

summa

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

ſumma defenſabatur: tormenta nihilominùs & lapidum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos conſumebant: & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriórque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub Imperatoris conſpectu, ſpe præmiorum, ut poſſent facilè qui eſſent agnoſci, nudantes galeis capita ſagittariorum hoſtilium peritiâ fundebantur. Proin dies & noctes intentæ vigiliis, cautiores ſtantes utrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine jam in ſublime porrectâ, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & aſſiduè malleolos atque incendiaria tela torquentes, laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ [a] unctæ alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius. Verùm has admoventes fortitudine magna Romani, licèt difficilè defenſabant, tamen cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem pericula contemnebant. Et contrà propugnatores, cùm jam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus adventaret, prominentem ejus ferream frontem, quæ revera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longiſſimis, ne retrogradiens reſumeret vires, néve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſſimam picem: & diu promotæ machinæ ſtabant, muralia ſaxa perferentes & tela. Jámque aggeribus cumulatiùs excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore jam ſperantes, in audaciam ruêre præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primóſque adorti noſtrorum, faces ſitelláſque ferreas onuſtas ignibus in arietes magnis viribus jaciebant. Verùm poſt ambiguam prœlii virtutem, plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidem Perſæ propugnaculis inſiſtentes, ſagittis inceſſebantur & fundis, telíſque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur. Cúmque pauciores utrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes amplioribus ordinatis, jaciebantur corbes in materias ferreæ plenæ flammarum, & ſarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitante in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu venerunt: & ſubcreſcen-

denbrogius. Eſt autem *argumentum* idem quod argutia, & induſtria ſeu *μηχανὴ*: ab eadémque origine *Ars* dicta eſt. Sic apud Virgilium in lib. 7. argumentum ingens pro opere eximio ponitur.

[a] Unctæ alumine, ut ignis in eas laberetur.] Vide Agellium in lib. 15. initio, ubi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarii.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

te paullatim ardore bellandi, cùm ventum fuiſſet ad manus, repentè machinæ omnes effuſis ignibus urebantur, præter majorem: quam direptis reſtibus, quibus è muro jactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus ægrè ſemiuſtam extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finem prœliis attulerunt, non in longum militi quies data: cibo enim exiguo refectus & ſomno, rectorum monitu excitus, munitiones à muro longè demovit, dimicare ſuccinctiùs parans per ſublimes aggeſtus, qui jam conſummati muris altiùs imminebant. Utque facilè defenſores mœnibus pellerentur, in ipſis aggerum ſummitatibus binæ ſunt locatæ balliſtæ, quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium quiſquam crederetur. His ſatis proviſis, prope ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtructa, coniſque galearum minaciùs nutans, ſcalas vehentibus multis impetum conabantur in muros. Jam reſultantibus armis & tubis, uno paríque ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu; [a] latiúſque ſeſe pandentes Romani, cùm Perſas occultari viderent pavore impoſitorum aggeribus tormentorum, pulſabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & vectibus ſcalíſque propinquabant, utrimque convolante miſſilium crebritate. Afflictabant tamen multo vehementiùs Perſas ictus varii balliſtarum, [b] tamquam per tranſennam à clivis ſtructilibus decurrentes. Unde fortunas ſuas ſitas in extremo jam cogitantes, deſtinatam ruebant in mortem: & partiti munera dimicandi inter neceſſitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reſeratâ latenter poſticâ, ſtrictis gladiis valida manus erupit, ponè ſequentibus aliis qui flammas occultè portabant. Dúmque Romani nunc inſtant cedentibus, nunc ultro inceſſentes excipiunt: qui vehebant foculos repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſeruere juncturis, ramis arborum diverſarum, & junco, & manipulis constructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis jam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculosè digreſſis. Ut verò certaminibus finem [c] veſpera dedit incedens, partéſque diſceſſerunt ad otium breve, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens & verſans, cùm excidio Phœnicæ diutiùs imminere neceſſariæ rationes urgerent, quod munimentum velut inſolubile

[a] LATIUSQUE SESE PANDENTE.] Supple *certamine*. Sed hæc ſcriptura meo quidem judicio ferri non poteſt. Itaque emendo: *Latiuſque ſeſe pandentes Romani, &c.* Quod cum ſequentibus verbis optimè convenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latiùs ſeſe pandens exercitus, &c.*

[b] TAMQUAM PER TRANSENNAM.] Tranſenna funis eſt extenſus, ut eſt apud Servium & Iſidorum, qui ſcilicet olim extendi ſolebat in curriculis, ut dato ſigno & demiſſo fune, ex æquis ſpatiis curſores exſilirent. Gloſſæ veteres, *βρόχος ἐν ἱππικαῖς πεδίοις*, *tranſenna*. Sic Marcellinus noſter in lib. 25. *Tamquam*, inquit, *è tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citiùs ripas occupavere contrarias.*

[[c] UT VERÒ CERTAMINIBUS FINEM VESPERA DEDIT INCEDENS.] *Veſpera incedens* quid ſit, haud facilè dixerim, aut quis ita locutus ſit. In codice Colbertino legitur: *Ut verò certaminibus finem veſpere dedit incendens.* Legendum itaque puto: *Ut verò certaminibus finem veſpera dedit intendens*, id eſt, veſpera intenta, plena, provecta.]

claustrum hostium excursibus erat objectum, & serum repelleret tempus: certaturus leviter ibi statuit immorari, alimentis destituendos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atque rebatur evenit. Cùm enim remissiùs pugnaretur, humente cælo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: adsiduísque imbribus ita imaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi cæspitis omnia perturbaret: & super his jugi fragore tonitrua fulguráque mentes hominum pavidas perterrebant. Accedebant arcûs cælestis conspectus adsidui: quæ species unde ita figurari sit solita, [a] expositio brevis ostendet. Halitus terræ calidiores & humoris spiramina conglobata in nubes, exindéque disjecta in aspergines parvas, ac radiorum fusione [b] splendida facta, supinantur volubiliter contra ipsum igneum orbem, Irímque conformant, ideo spatioso curvamine sinuosam, quòd in nostro panditur mundo, quem sphæræ dimidiæ parti rationes physicæ superponunt. Cujus species quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea visitur, secunda flavescens vel fulva, punicea tertia, quarta purpurea, postrema cæruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulcritudine temperatur ideo, ut terrenæ existimant mentes, quòd prima ejus pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuso: sequens fulva, id est paullo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quòd Solis obnoxia claritudini, [c] pro receptatione spiritus fulgores ejus purissimi è regione deflorat: quarta ideo purpurat, quod intermicante asperginum densitate per quas oritur, [d] radiorum splendorem conspuens, ostendit adspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in cæruleum & virentem. Arbitrantur alii tunc Iridis for-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] EXPOSITIO DE REBUS OSTENDET.] Ita primus hunc locum restituit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum antè corruperat. Sed emendationem Gelenii equidem probare non possum. Nam quis umquam sic locutus est? *Expositio de rebus ostendet*. In codice Regio & Editione Rom. totus hic locus sic legitur: *Unde itaque igurari & solita exposita durebis ostendet*: nisi quòd in Editione Rom. excusum est *durabis*: * In Tolos. *dura vis*: * [in Colbertino: *Unde itaque ignari & solita exposita dura bis ostendet*.] Ex cujus licèt inquinatissimæ scripturæ vestigiis hanc verissimam loci hujus emendationem sum odoratus: *Quæ species unde ita figurari sit solita, expositio brevis ostendet*.

[b] SPLENDIDA FACTA.] Codex Regius [& Colbert.] Editióque Rom. scriptum habent *splendidè facta*. Unde suspicor Marcellinum uno verbo scripsisse *splendefacta*. *Sic *nitefacta* apud Juveneum l. I. Hist. Evangelicæ, & *candificare* apud Augustinum in Psalm. 67.

[c] RECEPTATIONE SPIRITUS.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ediderat *pro receptatione spiritus*: cùm in Editione Rom. sic legeretur: *Pro recitatione spiritus fulgores ejus purissimi è regione deflorat*. In Ms. Flor. *pro reticatione* legi monuit Lindenbrogius, [ut legitur in Colbert.] Ego verò in codice Regio * & Tolosano * scriptum reperi, *pro reciprocatione spiritus*.

[d] RADIORUM SPLENDOREM CONSPUENS.] Hujus scripturæ auctor est Gelenius. Castellus enim & Accursius Romanæ Editionis scripturam retinuerant, quæ omnium scriptorum exemplarium consensu firmatur. Ea autem est, *radiorum splendor conspiciens, &c.* Unde sic scribendum esse conjicio: *Quòd intermicante asperginum densitate, per quas hauritur radiorum splendor, conspicientibus ostendit adspectum flammeo propiorem*. Ceterùm de coloribus Iridis eorúmque causis videndus est Arist. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Est etiam elegans arcûs cælestis descriptio in Ep. 44. Magni Basilii ad Gregorium Nyssenum.

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

mam rebus apparere mundanis, cùm altiùs delatæ nubi crassæ radii Solis infusi lucem injecerint liquidam: quæ non reperiens exitum, in se conglobata nimio splendescit adtritu: & proximos quidem albo colores à Sole sublimiore decerpit: subvirides verò à nubis similitudine superjectæ: ut in mari solet usu venire, ubi candidæ sunt undæ quæ litoribus illiduntur, interiores sine ulla concretione cæruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ, (ut diximus) à sudo aëre nubium concitans globos, aut contrà ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum; ideo apud Poëtas legimus sæpe, Irim de cælo mitti, [a] cùm præsentium rerum verti necesse sit status. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc est supervacuum, narratione redire unde digressa est festinante. His ac talibus Imperator inter spem metúmque jactabatur, ingravescente hiemis magnitudine, suspectísque per avios tractus insidiis: inter quæ etiam tumultum exasperati militis verebatur. Super his urebat ejus anxiam mentem, quòd [b] velut patefactâ januâ divitis domus, irritus propositi revertetur. Quas ob res omisso vano incepto, hiematurus Antiochiæ redit in Syriam, [c] ærumnosa perpessus, ut retulimus, & atrocia, diúque deflenda. Evenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diversos eventus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior: unde vincere saltem per Duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

[a] CUM PR. RERUM FIT STATUS MUTATIO.] Hic locus ex Augustana Editiooe egregiè est restitutus, quem Gelenius fœdè pro arbitrio corruperat. In Editione Rom. & Mf. Flor. [ac Colbert.] * & Tolos.* verba transposita erant hoc modo: *Legimus sæpe nimirum * de cælo * hinc verti necesse mitti cùm præsentium rerum sit status. Suppetunt, &c.* Sed Accursius, sive ex Ms. suo codice, sive ex conjectura eam luxationem restituit, laudem certè non mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inveni: *Legimus sæpe nimirum de cælo mitti, cùm verti necesse sit præsentium rerum status.*

[b] VELUT PATEFACTA JANUA DIVITIS DOMUS.] Metaphora est à plebeiis hominibus, qui postquam judicis domum vix exoraro ostiario ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant revertuntur: vel certè translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnatâ divitis cujuspiam domo, concursu tamen familiæ frustrati repelluntur. Ita Constantius post maximos apparatus trajecto Euphrate, re infecta, nec expugnata Bezabde redire cogebatur.

[c] ÆRUMNOSAM PERPESSUS ÆSTATEM.] Hanc scripturam excogitavit Castellus, temere & absque judicio, ut solet. Quippe Constantius post æquinoctium autumnale Euphratem trajecerat, ut Bezabdem obsessum iret, teste Marcellino pag. 172. suprà. Autumnum igitur, non æstatem corrigere debuerat: sed longè aliter Editio Rom. [& Colbert. codex.] *Ærumnosam perpessus etulerint, sed atrocia, diúque deflenda.* Atque ita planè Regius codex, nisi quòd *eculerint* habet. [Fortè scribeodum est: *Ærumnosa perpessus, ut retulimus, & atrocia diúque deflenda.*]

Explicit Liber XX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXI. continentur.

CAPUT I. *Julianus Aug. Viennæ quinquennalia celebrat: quomodo Constantium A. brevì moriturum prænoverit: & de variis artibus futura prænoscendi.*

C. II. *Julianus A. Viennæ Christianum se simulat illiciendæ multitudinis causâ: & die festo in Ecclesia inter Christianos Deum precatur.*

C. III. *Vadomarius Rex Alamannorum, rupto fœdere, per emissarios limites vastat, & Libinonem Comitem cum paucis interficit.*

C. IV. *Julianus A. interceptis Vadomarii litteris ad Constantium A. eum in convivio comprehendendum curavit: & Alamannis aliis occisis, aliis in deditionem acceptis, ceteris pacem petentibus dedit.*

C. V. *Julianus A. milites suos alloquitur, & in verba sua universos adigit, Constantio A. bellum illaturus.*

C. VI. *Constantius A. Faustinam ducit uxorem: auget supplementis exercitum: Armeniæ & Hiberiæ Reges donis sibi conciliat.*

C. VII. *Constantius Aug. Antiochiæ tum agens, per Gaudentium Notarium Africam in potestate sua retinet; ac Euphrate transito Edessam se exercitúmque confert.*

C. VIII. *Julianus A. post ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, & partem militum per Italiam pérque Rætias præmittit.*

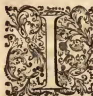
C. IX. *Taurus & Florentius Consules, ac Præfecti Prætorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt appropinquante Juliano A. Lucillianus Magister equitum, qui resistere Juliano parabat, opprimitur.*

C. X. *Julianus A. Sirmium, caput Illyrici Occidui, unà cum præsidio in fidem recipit; Succos occupat, & ad Senatum scribit contra Constantium.*

C. XI. *Duæ legiones Constantiacæ, quæ apud Sirmium ad Julianum A.*

transierant, ab eo missæ in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus opidanis, ac Juliani militi portas claudunt.
C. XII. *Aquileia favens Constantii A. partibus, oppugnatur: quæ postea comperto ejus obitu, Juliano se dedidit.*
C. XIII. *Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auspiciis: Constantius A. in Julianum arma moturus, Hierapoli milites alloquitur.*
C. XIV. *Præsagia mortis Constantii A.*
C. XV. *Moritur Constantius A. apud Mopsucrenas Ciliciæ.*
C. XVI. *Constantii A. virtutes, & vitia.*

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

INTERCLUSO hac bellorum difficili sorte Constantio trans flumen Euphratem, Julianus agens apud Viennam, formandis in futura consiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altiùs semet attollens: sempérque ambigens, utrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratiâ lacesseret prior. Quæ sollicitè reputans, utrumque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis civilibus sæpe victorem: maximéque Galli fratris exemplum mentem ejus anxiam suspendebat, quem inertia mistæque perjuriis fraudes prodidere quorumdam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, [a] tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cujus ex præteritis motus conjectabat ut prudens, ne per amicitias fictas insidiis falleretur occultis. Parvi igitur habitis, quæ per Leonam Constantius scripserat, nullóque arbitrio ejus promotorum suscepto præter Nebridium, quinquennalia Augustus jam edidit: & ambitioso [b] diademate utebatur lapidum fulgore distincto, cùm inter

[a] TUTISSIMUM RATUS INIMICUM SE MONSTRARE.] Hujus consilii sui rationem explicat ipse Julianus in Ep. ad Julianum avunculum. *Primùm*, inquit, *Dii ita jusserant, ut ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti, si parerem: cunctanti verò perniciem. Deinde ita existimabam, si me ei hostem ostenderem, fore ut ei incuterem metum, atque eo facto ad æquiores condiciones res esse venturas: quòd si prælio res decerneretur, Fortunæ ac Diis immortalibus eventu permisso, quæcumque ii decrevissent, exspectare.*

[b] DIADEMATE LAPIDUM FULGORE DISTINCTO.] Libanius in Orat. Consulari de Juliani levatione loquens: *προσθεὶς τῇ θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον ταινίαν φέρουσάν τι καὶ αὐτὴν χρηστοῦ θαλαττίου. Adjiciens marina paludamenti tinctura diadema lapillis ornatum, in quo inest etiam nescio quid fetus marini:* quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. funebri *ταινίαν χρυσῆν* nominat. Primus autem ex Impp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, ut legitur in Victoris Epitome. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabeæ*, inquit, *vestræ triumphales, & fasces Cons. & sella curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgor, & illa lux divinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Cedrenus tamen hujus consuetudinis auctorem facit Constantinum Magnum. *φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτον τῶν βασιλέων πάντων διαδήματι χρήσασθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμηθῆναι.* Quæ verba ex Victoris Epitome versa videntur, in qua sic legitur de Constantino: *Habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate.* Sed ne Victorem pugnantia loqui dicamus: Aurelianum quidem primum ex Rom. Prin-

exordia principatus assumpti vili corona circumdatus, erat [a] Xystarchæ similis purpurato. Inter quæ [b] Helenæ conjugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano viæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoque Galli, quondam soror ejus, [c] sepulta est Constantina. [d] Accidebat autem, incendebátque ejus cupiditatem pacatis jam Galliis incessere ultro Constantium: conjiciens eum per vaticinandi præsagia multa (quæ callebat) & somnia, è vita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionum omnium Principi malivoli prænoscendi futura pravas artes assignant, advertendum est breviter, unde sapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leve. Elementorum omnium spiritus, utpote perennium corporum, præsentiendi motu semper & ubique vigens, ex his quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera divinandi: & substantiales potestates ritu diverso placatæ, velut ex perpetuis sortium venis vaticina mortalitati sup-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

cipibus diadema capiti innexuisse sentiendum est: sed non perpetuò usum fuisse, verùm in festis dumtaxat ac sollemnioribus diebus, perinde ac Reges hodie solent. Constantinus verò primus perpetuum diadema gestavit: idque exinde inter insignia Augusti Imperii haberi cœptum est, nec Cæsaribus erat concessum, ut ex superiore Libanii loco & Marcellini nostri perspici potest. In diademate autem Principum Christianorum signum Crucis erat depictum, ut testatur D. Hieronymus in Ep. ad Lætam de institutione filiæ: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat.* Ceterum Constantinus ob religionem potiùs quàm ambitionis causâ videtur diadema perpetuò gestasse. Clavus enim Dominicæ Crucis illud connectebat, ut narrat D. Ambrosius in Orat. de excessu Theodosii.

[a] XYSTARCHÆ SIMILIS PURPURATO.] Xystarchæ sunt, qui frequentiori vocabulo Gymnasiarchæ dicuntur, ut ex Hesychio & Suida notum est: quos purpuratos fuisse præter Marcellinum, docet Lucianus in Anacharsi: ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἄρχων ἐκεῖνος διίστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην. παραμαίεσθαι γὰρ τῇ πορφυρίδι τῶν αἰχέντων τινὰ οὗτος ἦν. Hos etiam coronatos fuisse hic Marcellini locus videtur evincere, quod alibi legere non memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat & purpuratos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. & Libanio in Orat. de vocationibus ad epulum Olympiorum: ubi φασγάνιον καὶ στέφανον ἔχοντος idem valet atque ἀγωνοθετηκότος. Eodem refero verba hæc Dionis in lib. 60. de Nerone: ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν.

[b] HELENÆ CONJUGIS DEFUNCTÆ.] Quam alii in puerperii doloribus interiisse in palatio Juliani, alii expulsam è palatio scripsere, ut ait Zonaras: ἐν τούτοις καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ, ὡς μέν τινές φασι, τίκτουσα παρ' αὐτῷ· ὡς δέ τινες, ἤδη ἐκβεβλημένη. Fuerunt & quidam, qui veneno à Juliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in Oratione MS. adversus Polyclem. Decessit autem postquam Julianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste Juliano in Ep. ad Athen. In nummis antiquis FL. JULIA. HELENA. AUG. dicitur, si Goltzio fides.

[c] SEPULTA EST CONSTANTINA.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hic solum, sed etiam in lib. 14. & ita plerique Scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistus. Sed *Constantina* scribi debet. Sic enim in veteribus nummis insculptum esse testatur Goltzius, FL. JUL. CONSTANTINA. AUG. Et ita eam appellat Victoris Epitome, [& Codex Colbertinus.] In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifesto duplicis scripturæ vestigio. Hæc porrò adhuc virguncula ædem in suburbano viæ Nomentanæ construxerat S. Hagnæ sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie S. Hagnes appellatur: ædes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctæ Constantiæ dicitur, corrupto, ut fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quæ in eo templo etiamnum visitur, & à doctis viris publicata est.

[d] ACCIDEBAT AUTEM.] In Editione Rom. legitur *Accidat:* in Regio codice *Accendis:* [in Colbertino *Accidat.*].

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

peditant verba, quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo, quòd fixa fatali lege decreta præscire facit in posterum, quæ τεθιμένα sermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili solióque Jovis vigoris vivifici Theologi veteres collocarunt. Auguria & auspicia non volucrum arbitrio futura nescientium colliguntur: (nec enim hoc vel insipiens quisquam dicet) sed volatus avium dirigit Deus, ut rostrum sonans, aut prætervolans pinna turbido meatu vel leni futura præmonstret. Amat enim benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species converti suetis innumeras, accidentia sciunt. Cujus disciplinæ Tages nomine quidam monstrator est: ut fabulantur, in Etruriæ partibus emersisse subitò visus è terra. Aperiunt tunc quoque ventura cùm æstuant hominum corda, [a] sed loquuntur divina. Sol enim (ut aiunt Physici) mens mundi, nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans, cùm eas incenderit vehementiùs, futuri conscias reddit. Unde Sibyllæ crebrò se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa significant super his crepitus vocum, & occurrentia signa, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidémque siderum sulci. Somniorum autem rata fides & indubitabilis foret, ni ratiocinantes conjecturâ fallerentur. Interdúmque, ut Aristoteles affirmat, tum fixa sunt & stabilia, cùm animantis altiùs quiescentis ocularis pupilla neutrobi inclinata, rectissimè cernit. Et quia vanities aliquoties plebeia strepit, hæc imperitè mussando, si esset præsentiendi notitia quædam, cur ille se casurum in bello, vel alius hoc se passurum ignoravit, aut illud? Sufficiet dici, quòd & grammaticus locutus interdum est barbarè, & absurdè cecinit musicus, & ignoravit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec musica, nec medicina subsistit. Unde præclarè hoc quoque, ut alia, [b] Tullius, *Signa ostenduntur*, ait, *à Diis rerum futurarum. In his si quis erraverit, non Deorum natura, sed hominum conjectura peccavit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, sermo decurrens lecturo fastidium ferat, ad explicanda prospecta revertamur.

CAPUT II.

Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus, [c] quatiens scutum va-

[a] SED LOQUUNTUR DIVINA.] Id est, Dii ore eorum loquuntur. Sic apud Græcos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: & apud Marcellinum in fine libri 22. *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, &c.* Ita Arnobius in lib. 6. initio: *Ipsum caput ac dominum summum, ipsum Regem, cui debent nobiscum divina quòd esse se sentiunt.* Omitto Cassiodorum lib. XI. Ep. X.* Malim tamen heic legere, *& loquuntur divina.* Sic dæmones *pronuntiare divina* dicuntur apud August. lib. X. de Civitate cap. XXVI. & XXVII.*

[b] TULLIUS.] Locus est in lib. 2. de Natura Deorum. [Idem Cicero in libro 1. de Divinatione sic scribit: *Malè conjecta maléque interpretata, falsa sunt non rerum vitio, sed interpretum inscientiâ.*]

[c] QUATIENS SCUTUM.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui*, inquit, *dimicare gladio, & scutum rotare doctissimè noverit, qui omnem artem didicerit armaturæ.* Et in lib. 4. cap. 1. *Norit jactare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in Panegyrico ad Majorianum Aug.

riis

riis motibus exerceretur in Campo, [a] axiculis, queis orbis erat compaginatus, in vanum excussis, [b] ansa remanserat sola: quam reti-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

clypeúmque rotare
Ludus, & intortas precedere saltibus hastas.

& Lucanus in Panegyr. ad Pisonem,

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis, &c.

Veteres Latini id *ventilare* dicebant: unde in Glossis legitur, γυμνάζω, *exercere, ventilare*; & *ventilator*, ὀπλομάχος. Eámque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. de Tarpeia:

Vidit arenosis Tatium proludere campis,
Pictáque per flavas arma levare jubas.

& Manilius in lib. 5.

Aut solo vectatus equo nunc arma movebit.

Quem quidem versum rectè Firmicus de militaribus armaturis accepit, & immeritò ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturæ seu pyrrichæ partes non postrema fuit hæc ventilatio, ut egregiè docet Claudianus in Consulatu VI. Honorii. De hoc etiam more intelligendus est Hegesippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque is*, inquit, *successu latus certaminis dum tripudias atque exsultat, concussóque clypeo simul ac gladio proludis.* Hæc cùm ita sint, non assentior Turnebo, qui in libro 27. Advers. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit.

[De ea jactatione scuti, populo etiam exhiberi solita in spectaculis, elegans est epigramma XXXIX. libri IX. apud Martialem; ubi Agathinus dicitur ita parmam rotasse ac ventilasse, ut numquam caderet, sed semper aliqua parte corporis exciperetur, & vel pedi, vel tergo, vel etiam ungui insideret.]

[a] AXICULIS QUIBUS ORBIS ERAT COMPAGINATUS.] Orbem pro scuto posuit, non pro trocho, ut putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. 1. Arg.

clari decus adjicit orbis,
Quem genitor gestavit Abas.

& Claudianus de bello Gildonico:

clypeíque recanduit orbis.

Denique Ennodius in Epiphanii Vita: *Licèt pectus meum lorica non deserat, & adsiduè manum orbis aratus includas.* * Axiculi autem heic sunt tabulæ, ut ait Lipsius lib. 3. de Mil. cap. 2. Sic in libro 16. Marcellinus asseres & axiculos pontis junctim commemorat. *

[b] ANSA REMANSERAT SOLA.] In Editione Rom. hic & ubique pro *ansa* scriptum reperi *ampla*: neque aliter in codice Regio [& in Colbertino] * & Tolos. * Quid, quòd & apud Servium in 17. Æneidos eodem modo corruptum hoc nomen est? Ad hoc enim hemistichium,

& picti scuta Labici.

Glaucus, inquit, *Minois filius venit ad Italiam, & cum sibi imperium posceret, nec acciperet, eò quod nil prostabat, sicut pater ejus præstiterat, zonam eis transmittendo cùm antehac discincti essent: ostendit scutum, à quo & ipse Labicus dictus est, & ex eo populi, ἀπὸ λαβῆς, quam Latinè amplam vocamus*: lege *ansam*. * Idem est error apud Rufinum in libri x. Historiæ Ecclesiasticæ capite 12. *Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, amplam temporis nactus occasionem.* In Mss. codicibus postrema vox deest. Scribo itaque, *ansam temporis nactus.* * [Tamen initio libri XXI. Ammiani Marcellini codex Colbertinus sic præfert: *Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus quatiens scutum, variis motibus exerceretur in Campo; axiculis quîs orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ampla remanserat sola: quam retinens valida manu stringebat.* Ubi vulgati libri mendosè exhibent, *ansa remanserat sola.* Præterea in fine libri ejusdem XXI. ita in codice Colbertino scriptum lego: *Si affectatæ dominationis amplam quamdam falsam reperisset, aut levem*: pro quo vulgò editi libri obtrudunt, *dominationis ansam quamdam.* In libro item XIX. *amplam laudis* pro *ansam*. Denique quotiescumque apud Marcellinum editi libri *ansam* nobis ingerunt temeritate Criticorum intrusam; codex Colbertinus optimæ notæ *amplam* disertè religiosèque servat: ut jam suprà notavi. Nec dubito codices veteres, Regium, Vaticanum, Valentinum, Tolosanum, Florentinum, ac reliquos, ea in re semper cum Colbertino consentire. Quare nullam apud Rufinum & Servium suprà laudatos mendam subesse, ac nihil in nomine *ampla* apud utrumque mutandum & corrigendum esse existimo: persuasissimumque habeo, Latinos eorum temporum scriptores *amplam* pro ansa dixisse; *amplam* seu λαβὴν *scuti*, *amplam temporis*, *amplam laudis*, *amplam dominationis*: id est ansam, & facilem atque commodam arripiendi Imperii occasionem. Inde hastile venabuli, hastile hellebardæ, *hampe* nostri vulgò appellitant, *la hampe d'un épieu, la hampe d'une hallebarde*, haud dubiè ab *ampla* deducto vocabulo. Quidam pro *hampe* corruptè proferunt & scribunt *hante*, & ejus nominis varias origines frustra comminiscuntur.] Castellus hunc nodum cùm solvere non posset, sic edidit, *ochana remanserant sola*: audacter quidem, non tamen contra mentem Auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Græcè ὄχανον, teste Hesychio & Scholiaste Aristophanis ac Sophoclis in Ajace. Carum id inventum fuisse, docet Herodotus in lib. 1. & auctor Etymologici

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

nens valida manu stringebat. Territísque ut omine diro præsentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: habeo firmiter quod tenebam.* Item cùm apud Viennam postea quiesceret sobrius, horrore mediæ noctis imago quædam visa splendidior, hos ei versus heroos modò non vigilanti apertè dixit, eadem sæpius replicando: quibus fretus nihil asperum sibi superesse existimabat.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλη κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρη βαίνη ἐπὶ πέμπτη
Εἰκοστῆ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de statu rerum præsentium mutans, sed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta disponens, paullatímque sese corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Utque omnes, nullo impediente, ad sui favorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, [a] à quo jam pridem occultè desciverat, arcanorum participibus paucis, Haruspicinæ auguriísque intentus, & ceteris quæ Deorum semper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario [b] Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum ecclesiam, sollemniter numine orato discessit.

CAPUT III.

Dum hæc ita aguntur, propinquante jam vere, nuntio percitus inopino, ad tristitiam versus est & mærorem. Didicit enim Alamannos à pago Vadomarii exorsos, unde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, vastare [c] confines Rætiis tractus: ni-

Magni in v. πόρπαξ. Unde Anacreon κανονό-χος ὀχάνου dixit alicubi, teste Eustathio in Iliad. ζῆτα. Dicebantur & πόρπακες ejusmodi ansæ scutorum, erántque χιαστοὶ, ut ait Eustathius in Iliad. 2. & 12. id est, decussatæ in formam X litteræ: quamquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thoracomachi post Notitiam Imperii Rom. Hujus ansæ ope scutum in orbem movebatur, quod & Scholiastes Aristoph. in Equitibus declarat: περιφερὴς δὲ ἦν ἡ ἀσπὶς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος.

[a] A QUO JAMPRIDEM OCCULTE DESCIVERAT.] In Asia scilicet, inductus à Maximo, Prisco, & aliis Ædesii discipulis, ut narrat Eunapius in Vita Maximi, & Libanius in προσφωνητικῷ. Unde Nazianzenus Gregorius in steliteut. 1. Asiam Juliano impietatis, & magicarum artium scholam fuisse dicit.

[b] DIE QUEM CHRIST. EPIPHANIA DICTITANT.] Idem narrat Zonaras: ἤδη δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἐξομωσάμενος πίστιν, εὐλαβεῖτο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, οὐδὲν σχεδὸν ξύμπαντας Χριστιανοὺς ὄντας. διὸ συνιάζων τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἕκαστον ἐκέλευε θρησκεύειν ὡς βούλοιτο. αὐτὸς δὲ τῇ γενεθλίῳ τοῦ σωτῆρος ἡμέρᾳ ἑορτικῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσεκύνησεν, ἵν' ὁμόδοξος τοῖς στρατιώταις δοκῇ ἀπῆλθε. *Cùm verò jampridem Christianam ejurasset fidem, verebatur ob id milites: quos propè universos Christianos esse norat. Quare malitiam suam occultans, unumquemque pro arbitrio suo cultum sequi quem vellet præcepit. Ipse natali Domini Ecclesiam ingressus, adorato numine discessit, quò ejusdem cum militibus cultûs esse videretur.* Ubi notandum est, Natalem Domini dici, quem Marcellinus Epiphania dixerat: quæ non sunt inter se pugnantia. Nam Orientales diutissimè crediderunt Christum 8. Idus Jan. & natum & baptizatum esse, & utramque sollemnitatem non bifariam ut in Occidente, sed uno eodémque die celebrabant, qui Epiphania dicebatur. Vide Cassianum Collatione 2. cap. 2.

*[c] CONFINES RÆTIIS TRACTUS.] Memini Velserum in lib. Rerum Augustanarum emendare, *Ratiarum tractus.* Cui accedit Cluverius in libro 3. German. capite 4.*

hisque sinere intentatum manus prædatorias fusiùs discurrentes. CONSTAN-
Quod ne dissimulatum redivivas bellorum materias excitaret; Li- TIUS & JU-
binonem quemdam Comitem cum Celtis & Petulantibus misit hie- LIANUS AA. Con-
mantibus secum, negotium, ut poscebat ratio, correcturum. Qui stantio A.
cùm maturè [a] prope oppidum Sanctionem venisset, longè visus à X. & Julia-
barbaris, qui jam certamina meditantes sese per valles abdiderant: no A. III.
hortatúsque milites licèt numero impares, cupidine tamen pu- Coss. Anno
gnandi vehementiùs irritatos, aggreditur inconsultè Germanos, Chr. 360.
intérque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus: cujus interitu erectâ barbarorum fiduciâ, Romanísque ad Ducis vindictam accensis, certamen committitur obstinatum, & urgente magnitudinis mole disjecti sunt nostri, occisis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado ejus fratre itidem Rege, Constantius (ut jam relatum est) firmaverat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum [b] exsecutorem & efficacem, mandabat (si famæ solius admittenda est fides) [c] scribebátque ut tamquam rupto concordiæ pacto, subinde collimitia sibi vicina vexaret: quò Julianus id metuens, nusquam à tutela discederet Galliarum. Quibus (ut dignum est credere) obtemperans Vadomarius, hæc & similia perpetrabat: ad perstringendum fallendúmque miris modis ab ætatis primitiis callens, ut postea quoque Ducatum per Phœnicen regens ostendit. Sed re ipsa convictus abstinuit. Capto enim à stationariis militibus Notario, quem miserat ad Constantium, scrutatóque si quid portaret, epistola ejus reperta est, in qua præter alia multa id quoque scripserat: *Cæsar tuus disciplinam non habet.* Julianum autem adsiduè per litteras Dominum & Augustum appellabat, & Deum.

11.

[a] PROPE OPIDUM SANCTIONEM.] In Regio codice reperi *Sancionem*, cujus alibi, quod sciam, mentio exstat nulla. Ac videndum ne scribendum sit *Besantionem*, ut suprà in lib. 20. * Sed tamen viri docti Sanctionem aiunt esse opidum *Seckingen* in dextra ripa Rheni ex adverso Rauraci agri situm: quibus assentitur Cluverius in libri 3. capite 4. maximè cùm ex Ammiano constet, Vadomarii Regnum fuisse contra Rauracos, & Romanos apud Augustam Rauracorum transire solitos Rhenum. *

[b] PER FECIALEM MANDAVERAT.] Sic Castellus emendavit, cùm in Editione Rom. reperisset ita scriptum, *effacitatem mandabat*, prout etiam in Ms. Regio legitur ac Flor. & Valentino, [ac Colbertino.] Unde jampridem conjeceram sic scribendum esse: *Hunc sibi fore existimans fidum, secretorúmque taciturnum exsecutorem & efficacem, mandabat, &c.* Atque ita ad oram Regii codicis eadem manu adnotatum esse postea comperi. Quid, quòd & Loisellus ad marginem sui libri ita emendaverat? * Sic Ammianus in libro XXVIII. *exsecutorem rei fidum & efficacem.* *

[c] SCRIBEBATQUE.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. funebri, pag. 286. πάλιν ἐπὶ ταυτὸ πάλαισμα Κωνστάντιος ἀφίκετο καλῶν γράμμασι τοὺς βαρβάρους ὥσπερ πρότερον, καὶ χάριν αὐτῶν καταδουλῶσαι τὴν ῥωμαίων, ἐπειδὴ ἐπιορκεῖν ἐκ πολλῶν ἕνα. *Rursus ad eamdem palastricam artem Constantius se convertit, barbaros per litteras evocans ut priùs;* (Magnentiano scilicet bello) *& gratiam hanc ab iis poscens, ut Rom. provincias in servitutem redigerent, uni è multis persuasit ut pejeraret.* Ipsas etiam Constantii litteras, quibus barbaros adversus ipsum concitaverat, à se interceptas esse, ait Julianus in Ep. ad Athen. quas cùm adversus Constantium proficisceretur, singulis civitatibus & militibus legendas dabat, teste Li-

CONSTANTIUS & JULIANUS A.A. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

CAPUT IV.

Hæc ut erant periculosa & dubia, Julianus in exitiale malum eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, eum incautum rapere festinabat, ut securitatem suam provinciarúmque locaret in tuto; & iniit consilium tale. [a] Philagrium Notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cujus prudentiæ fidebat olim sibi comperti: eíque inter multa, quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Philagrius, ut præceptum est: eóque præsente, & negotiis adstricto diversis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihílque secus gestorum simulans scire, viso præposito militum ibi degentium, pauca locutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium ejus venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui statim ingressus, Rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatúsque rem seriam & urgentem, ad diversorium rediit: scriptísque lectis doctus quid agi conveniret, confestim reversus discubuit inter ceteros. Finitísque epulis [b] Vadomarium fortiter apprehensum, rectori militum artè custodiendum apud signa commisit, textu lecto jussorum, comitibus ejus ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem Rex ad Principis castra, jámque spe veniæ omni præclusa, cùm interceptum Notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset jam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Juliano discedente à Galliis, immanissimus homo provinciarum statum ægrè compositum licentiùs conturbaret. Hoc casu elatior Julianus, Regis opinione citiùs intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in congressu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus sui eos ad remotiora traduceret,

banio in Oratione funebri, & Socrate in lib. 3.

[a] PHILAGRIUM ORIENTIS POSTEA COMITEM.] Comes fuit Orientis imperante Theodosio, Antonio & Syagrio Coss. anno Domini 382. ut apparet ex lege 41. Cod. Th. de cursu publico: quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita sua pag. 64. ubi de penuria annonæ loquitur, quæ fuit Antiochiæ Theodosii temporibus: Φιλάγριος δ' ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τ̃ μείζω θρόνον ἥκων, &c. Id est: *Philagrius vir Cl. superiori potestate preditus*: quibus verbis Comitivam Orientis designat, ut notavi ad librum 14. Ejusdem Philagrii meminit Libanius in Responsione ad cujusdam pædagogi maledicta pag. 638. Oriundus autem erat ex minore Armenia, ut didici ex Epist. 102. Libanii ad Philagrium.

[b] VADOMARIUM FORTITER APPREHENSUM.] Hunc intellexit Libanius in Orat. funebri pag. 266. ὁ δ' ὁμοῦ μὲν ἐλῄστευεν, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς οὓς εἰλήφει, μισθὸν ἐτρύφα. καὶ ὡς ἂν ἄκακός τις συνεδείπνει τοῖς ἡμετέροις στρατηγοῖς. καὶ τὸν μὲν λύειν τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα πινόντα ἦγε. *Hic autem simul latrocinabatur, simul in agris quos mercedis loco acceperat, genio indulgebat: ac velut simplex aliquis & minimè malus, cum nostris ducibus cenabat. Hunc igitur qui fœdus violare sustinuerat, potantem comprehendi jussit Julianus.* Idem narrat Libanius in προσφωνητικῷ pag. 180. ubi quod dicit, Vadomarium captum noxiorum more sulcatis lateribus esse vexatum, aucto-

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

[a] superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes hujusmodi circumvenit: excitatósque hostilium fragore armorum, dum gladios circumspectant & tela, celeriter involavit: & quosdam occidit, orantes alios prædámque offerentes dediticios cepit: reliquis qui remansere pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

CAPUT V.

Quæ dum mentibus aguntur erectis, conjectans quantas intestinæ cladis excitaverat moles, nihílque tam convenire conatibus subitis quàm celeritatem, sagaci prævidens mente, professa palam defectione se tutiorem fore existimavit: incertúsque de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad concionem exercitu convocato, saxeo suggestu insistens, jámque ut apparebat fidentior, hæc clariùs solito differebat. *Jamdudum tacita deliberatione vos æstimo, magni commilitones, gestorum excitos amplitudine, hoc opperiri consilium, ut eventus qui sperantur, perpendi possint & præcaveri. Plus enim audire quàm loqui militem decet, actibus coalitum gloriosis: nec alia spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm ea quæ laudari dignè potuerunt & probari. Ut igitur quæ proposui [b] abjectis absolvam, advertite oro benivolè, quæ sermone brevi percurram. Arbitrio Dei cælestis vobis inter ipsa juventæ rudimenta permistus, irruptiones Alamannorum adsiduas & Francorum, populandique jugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum pervium feci: contra rumorum fremitus, gentiúmque validarum violentos excursus stando immobilis, virtutis vestræ nimirum firmamento confisus. Et hæc, laborum quos exhausimus Galliæ spectatrices, post funera multa jacturásque recreatæ diuturnas & graves, posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cùm auctoritate vestri judicii, rerúmque necessitate compulsus, ad Augustum elatus sum culmen, Deo vobísque fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altiùs affecto majora: id præ me ferens, quòd exercitui, cujus æquitas armorúmque inclaruit magnitudo, domi moderatus visus sum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus & cautus. Ut igitur adversa præveniamus mentium societate junctissima, sequimini viam consilii mei salutarem, ut puto, cùm integritas rerum intentioni nostræ voluntatíque respondeat: & dum majoribus vacant præsidiis regiones Illyricæ, imprædedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi. [c] At vos ex more fidentium Ducum, juramento quæso concordiam spondete mansuram & fidem, operam mihi navaturo sedulam & solitam, ne quid agatur*

rirate Marcellini refellitur.

[a] SUPERATO RHENO.] Hujus postremæ Juliani expeditionis adversus Alamannos & Vadomarii pagos meminit & Libanius in Oratione illa funebri, quam veriùs historiam rerum Juliani dixeris, pag. 286. Adeo ubique historiæ quàm orationi seu πολιτικῷ λόγῳ similior est.

[b] ABJECTIS ABSOLVAM.] Legendum videtur *abjectiùs*, id est *simpliciùs*.

[c] UTQUE EST MOS FIDENTIUM DUCUM.] Sic Primus edidit Gelenius, cùm & Editiones & MSS. codices omnes scripturam haberent: *Ut quos ex more fid.* Unde Lin-

Constantius & Julianus AA. Constantio A. X. & Juliano A. III. Coss. Anno Chr. 360.

inconsultum & segne; & producturo, si quis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quòd nihil voluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sanè obtestor & rogo, observate ne impetu gliscentis ardoris in privatorum damna quisquam vestrûm exsiliat: id cogitans, [a] quòd haud ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, ut indemnitas provinciarum & salus, exemplis virtutum pervulgatæ. Hoc sermone Imperatoris vice alicujus oraculi comprobato, mota est incitatiùs omnis concio: & rerum cupida novandarum, unanimanti consensu voces horrendas immani scutorum fragore miscebat, magnum elatúmque Ducem, & ut experta est, fortunatum domatorem gentium appellans & Regum. Jussíque universi in ejus nomen jurare sollemniter, gladiis cervicibus suis admotis sub exsecrationibus diris, verbis juravere conceptis, omnes pro eo casus quoad vitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, omnésque Principis proximi fidem simili religione firmârunt. Solus omnium licèt proposito stabili, audacter tamen [b] Præfectus repugnavit Nebridius, jurisjurandi nexu contra Constantium nequaquam se constringi posse commemorans, cujus beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cùm stantes propiùs milites acriter inflammati eum appeterent trucidandum; ad genua sua prolapsum [c] Imperator paludamento protexit: indéque reversus in regiam cùm antegressum eum vidisset, supplicémque jacentem orare, ut levandi causâ timoris ei porrigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *præcipuum amicis servabitur, si tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus.* Hócque audito, ille innoxius ad larem suum recessit in Tusciam. His Julianus ut poscebat negotii magnitudo præstructis, expertus quid in rebus tumultuosis anteversio valeat & prægressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commisit ambiguæ.

Caput VI.

Replicare nunc convenit tempore, & narrare summatim, quæ (dum aguntur in Galliis antedicta) Constantius hiemans Antio-

denbrogius conjecerat, *vósque ex more, &c.* Sed conjectura nostra à vestigiis priscæ scripturæ minùs recedit.

[a] Quod ita nos illustrarunt.] Elegantior exsistet sententia, si particulam negativam addideris hoc modo: *Quòd haud ita nos illustr. &c.* * In Ms. Tolosano legitur, *quòd ita non illustrarunt.* *

[b] Præfectus repugnavit Nebridius.] Idipsum sic narrat Libanius in Oratione funebri pag. 287. τὸν δὲ ὅρκον διὰ πάντων χωροῦντος, Νεβρίδιός τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος, ὕπαρχος ὢν, παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου τὸ τὴν ἀρχὴν λαβὼν, ἐπῄνει τοὺς γεγενημένους καὶ τὸν ὅρκον ἐμέμφετο καὶ ἔφευγε. &c. *Hoc sacramento per omnes ordine currente, Nebridius quidam vir seu potiùs semivir, Præfectus Prætorii, quem honorem à Constantio Aug. acceperat, arguebat ea quæ fierent, & sacramentum vituperabat aspernabatúrque, barbaros vocans eos qui juraverant.*

[c] Imp. paludamento protexit.] Quod etiam testatur Libanius hæc subjungens: πᾶσιν ὀργὴν δὲ ἐξημμένος, καὶ χεῖρας καὶ δίκαιος ὢν κατακοπῆναι, ὑπὸ τῆς τοῦ πρῶτον πλήξοντος ἂν ἐκείνου, ὥσπερ νεφέλῃ καλυφθεὶς, διεσώζετο. *Cùm igitur omnium iram in se concitasset, ac meritus esset ut manus ei amputaretur, sub illius qui primus eum percutere debuerat, manum, quasi nube tectus, servatus est.* Quæ verba Libanii, ut in vulgatis Editionibus versa sunt, nemo est qui intelligat. Et hoc non

chiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conspicuos, adoraturi Imperatorem peregrè venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus. Cùm igitur à Mesopotamia reversus Constantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex Tribuno Paphlago, quem dudum sub Constante militantem [a] discordiarum sevisse causas [b] inter priores fratres, suspiciones contiguæ veritati pulsabant, ausus paullo petulantiùs stare, ut ipse quoque ad parile obsequium admittendus, agnitus est & prohibitus: strepentibúsque multis, & intueri lucem ulteriùs non debere clamantibus ut perduellem & obstinatum, Constantius circa hæc lenior solito: *Desinite*, ait, *urgere hominem ut existimo sontem, sed nondum apertè convictum: & mementote, quòd si quid admisit hujusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ ipsius sententiâ punietur, quam latere non poterit.* & ita discessum est. Postridie ludis Circensibus idem ex adverso Imperatoris, ubi consueverat, spectans, repentino clamore sublato, cùm certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excussis, læsísque leviter paucis, interna compage disrupta efflasse spiritum repertus est solus: unde Constantius futurorum quoque præscius exsultabat. Eodem tempore Faustinam nomine sortitus est conjugem, [c] amissâ jampridem Eusebiâ, cujus fratres erant Eusebius &

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

solùm in hoc loco, sed omnibus propemodùm in lineis. Quo fit, ut libentiùs hîc ea adducamus.

[a] DISCORDIARUM SEVISSE CAUSAS INTER PRIORES FRATRES.] Post Constantini obitum diviso inter filios ejus Imperio Constantinus natu maximus Gallias & Hispanias * ac Britannias * est sortitus. Qui postea iniquam hanc divisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit, ut aut parte aliqua Imperii sibi cederet, Africâ scilicet aut Italiâ, vel sanè ut divisio nova institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petiit, de ea re cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias adversus Constantinum misit, à quibus Constantinus interceptus & cæsus est, ut narrant Zonaras, & Cedrenus & Victoris Epitome. De iisdem malevolis discidii inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiæ in Constantini junioris obitum, quam edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbè in illos invehitur.

[[b] INTER PRIORES FRATRES.] *Priores fratres* propriè dicuntur & sunt majores fratres, vel seniores fratres. At eo sensu Constantinus & Constans Augusti non fuere nec vocari potuere simul ambo Constantii Aug. *priores fratres*, sed unus tantùm Constantinus: nam Constans junior erat Constantio, & omnium Constantini Maximi filiorum natu minimus. *Priores fratres* fortè quis crediderit à Marcellino dici ambos istos Imperatores, quòd multo ante Constantium A. fratrem suum perierint, quasi priùs mortuos. Ego in codice Colbert. lego, *inter prioris fratres*: quam scripturam probo, & vulgatæ longè præfero: itaut *prioris* nomine designet Marcellinus Constantium A. quem *priorem* & *seniorem* ac πρεσβύτερον & μείζονα dictum reperio, quoties de ipso ac Juliano junctim fit mentio, quem iidem juniorem vocant.]

[c] AMISSA JAMPRIDEM EUSEBIA.] Hæc cùm virum haberet tum naturâ, tum etiam morbis languidiorem & segniorem in venerem, ureri doloribus correpta, quos Græci μητρομανίαν vocant, paullatim contabuit, ut narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus Homiliâ 15. in Philippenses pessis quibusdam medicatis, quos ei mulier quædam ad conceptus juvandos dederat, interiisse testatur: καὶ τὴν γυναῖκα εἶδεν ὑπὸ ποτῶν διαφθαρεῖσαν. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔτικτε, γυνή τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ ταλαίπωρος, ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ δῶρον ἤλπιζεν δι' οἰκείας παρέξειν σοφίας) ποτὰ δοῦσα διέφθειρε τὴν βασιλίδα, καὶ συνδιεφθάρη καὶ αὐτή. *Quinetiam uxorem suam vidit pessis necatam. Nam cùm parere non posset, mulier quædam infelix (infelicem enim & miseram appello, quæ Dei maximi munus industriâ sua præstituram se*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

Hypatius Consulares, corporis morúmque pulcritudine pluribus antistante, & in culmine tam celso humanâ: cujus favore justissimo exemptum periculis, declaratúmque Cæsarem retulimus Julianum. Habita est iisdem diebus etiam Florentii ratio, è Galliis novitatis metu digressi: & Anatolio recèns mortuo Præfecto Prætorio per Illyricum, ad ejus mittitur locum: cúmque Tauro itidem Præfecto Prætorio per Italiam, amplissimi suscepit insignia magistratus. Parabantur nihilominùs externorum atque civilium instrumenta bellorum, & augebatur turmarum equestrium numerus, paríque studio supplementa legionibus scripta sunt, indictis per provincias tirocinus: omnísque ordo & professio vexabatur, [a] vestem armáque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multiplicisque rei cibariæ copias, & diversa genera jumentorum. Et quia Persarum Rege ob difficultatem hiberni temporis ægrè contruso, reserata cæli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos Reges & Satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, moniturí cunctos & hortaturi nostra sentire, & nihil fallax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ Reges, cultu ambitioso indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, si rebus tum etiam dubiis descivissent ad Persas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, [b] ad Præfecturam promovetur [c] Helpidius, ortus in Paphlagonia, adspectu vilis & linguâ,

speravit) datis pessis & illi & sibi simul mortem attulit. Duxerat autem Eusebiam Constantius profligata Magnentii tyrannide; ut docet Julianus in Orat. 3. ad Eusebiam. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis teste Goltzio.

[a] VESTEM ARMAQUE EXHIBENS.] Vestem de publico tunc milites accepisse, rectè notavit Lindenbrogius, ex Vegetio & Codice Theodosii: quibus addi potest locus hic Juliani ex Orat. 2. ad Constantium: τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φῦλον ἀγαπῶντες ὁ φυτεύσαντες τροφὴν ἀπνείσουσι τοῖς φύλαξι καὶ ἐπικουρίας ἐσθῆτα μηδὲν καὶ ἰδόντα τὴν ἀναλογίαν: & lex 23. Cod. Theod. de cursu publico. Sed & Reip. Rom. temporibus vestem interdum militibus ex ærario datam fuisse, docet Polybius in lib. 6. * & Cicero in Verrem de Prætura Siciliensi initio. *

[b] AD PRÆFECTURAM PROMOVETUR HELPIDIUS.] Fuit hic Christiano cultui deditus: quare non mirandum, si eum Marcellinus noster acerbiùs perstrinxit. Cui uxor Aristænete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quæ SS. Antonium & Hilarionem magnopere coluit, ut docet Hieronymus in Hilarionis vita: *Aristænete, inquit, Helpidii qui postea Præfectus Prat. fuit, uxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, revertens cum marito & tribus liberis à Beato Antonio, &c.* * Eamdem matronam laudat Libanius in Epistola 44. libri 4. quæ est ad Helpidium: ἔχων τὴν ἀρίστην Ἀριστιαινέτην, καὶ γὰρ ὑγαθὸν τῆς γυναικὸς ἰδὼν τὴν θυγατέρα, καὶ μακαρίους ἡγούμενος ὑμᾶς τε καὶ τὸν γάμον τε, &c. Exstat Epistola Libanii ad eumdem Helpidium, quæ est libri 5. Epistola 10. in qua ob justitiam & fortitudinem eam magnopere laudat. * Eumdem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. adversus Polyclem. Ejus mentio fit lege 4. & seq. Cod. Theod. de erog. mil. annonæ, & in lege x1. de cursu publico, Tauro & Florentio Coss.

[c] HELPIDIUS.] Hoc nomen passim in Latinis Auctoribus adspiratur, cùm tamen Græci spiritu leni pronuntient. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur: *pro. salute. sua. &. Helpidis. sua.* Olim Græci in hujusmodi πνευματισμοῖς magnopere variarunt. Nam ut ab eadem voce non discedam, ἐλπὶς alii spiritu leni, alii aspero pronuntiarunt: ut patet ex eo quòd ἀφελπισμὸς & ἀπελπισμὸς multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. 1. Odyss. ubi Atticos adspiratione delectatos esse refert ex Ælio Dionysio. Sed observavi Lati-

sed

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

sed simplicioris ingenii, incruentus & mitis: adeo ut cùm ei coram innocentem quemdam torquere Constantius præcepisset, æquo animo abrogari sibi potestatem oraret, hæcque potioribus aliis ex sententia Principis agenda permitti.

Caput VII.

Rigore itaque instantium negotiorum anceps Constantius quid capesseret ambigebat, diu multúmque anxius, utrum Julianum peteret & longinqua, an [a] Parthos repelleret jam transituros, ut minabantur, Euphraten: hærénsque, tandem cum Ducibus communicato sæpe consilio in id flexus est, ut finito propiore bello vel certè mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyriis percursis & Italiâ, ut rebatur, Julianum inter exordia ipsa cœptorum tamquam venaticiam prædam caperet: hoc enim ad leniendum suorum metum subinde prædicabat. Tamen ne intepesceret, aut omisisse belli videretur aliud latus, adventus sui terrorem ubique dispergens, veritúsque ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus Principibus opportuna: velut finibus Orientis egressus, per mare Notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Juliani per Gallias aliquamdiu fuisse præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quòd adversam partem metueret offensam, & properabat nactus hanc opportunitatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cùm eò venisset, mandatorum Principis memor, per litteras [b] Cretione Comite quid ageretur edocto, reliquísque rectoribus, lecto undique milite fortiore, translatísque ab utraque Mauritania discursatoribus expeditis, [c] Aquitaniæ & Italiæ [d] objecta litora tuebatur artissimè. Neque id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus adversorum illas tetigit terras, licèt oram Siciliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo servabat armata, si patuisset fa-

nos Græca nomina ferè adspirare solere, ut cùm Herodotum & Herophilen & Herodicum scribunt, cùm Erodotus & Erophile & Erodicus emendatè scribi debeant. Erodotum quidem passim in Græcis Editionibus adspirari hodie videas: sed id mendum esse non dubito.

[[a] An Parthos repelleret jam transituros.] Parthos heic pro Persis, quibus tum Parthi parebant, posuit Ammianus Marcellinus, ut & in libr. XXV. & alibi, ubi Persæ & Parthi promiscuè ponuntur. Sic Priscus Rhetor Persarum & Parthorum nomina promiscuè sumit, uti in Excerptis legationum reperio. Menander Protector eadem ratione *Persas* & *Medos* pro eisdem ponit.]

[b] Cretione Comite.] Cujus iterum meminit in lib. 16. Exstat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Comitem V. Cl. Intellige autem Africæ Comitem, qui Comes militaris rei per Africam constitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod. de erog. mil. annonæ.

[c] Aquitaniæ et Galliæ.] Sic placuit Castello, cùm Editio Rom. præferret, *Aquitania & Halia*, quemadmodum codex Regius & Florentinus [& Colbertinus.] Ego verò *Italia* legere malim, quod & propius abest à veterum exemplarium scriptura, & sequentibus verbis planè confirmatur.

[[d] Aquitaniæ et Italiæ objecta litora tuebatur.] Heic planè erravit Marcellinus. Nam constat Africam Italiæ & provinciæ Narbonensis litoribus obtendi; Aquitaniæ nusquam obtendi. Africa Italiæ, Galliæ Narbonensi, hoc est Provinciæ & Septimaniæ vel Gothiæ, ac parti Hispaniæ contrariis litoribus opposita est: at

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

cultas, ociùs transitura. His pro rerum ratione, ut sibi prodesse existimabat Constantius, aliisque minutis & levioribus ordinatis, Ducum nuntiis docebatur & litteris, Persarum copias in unum coactas Rege turgido præcunte, jam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propiùs agens futuros possit antevenire conatus, quamprimùm hibernis egressus, accito undique equitatu peditúmque robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate navali ponte transcurso, Edessam petit uberem commeatibus & munitam: ibi parumper opperiens, dum exploratores aut perfugæ motum castrorum hostilium indicarent.

CAPUT VIII.

Discedens inter hæc Julianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium Præfectum promotum remisit in Gallias, Germaniano jusso vicem tueri Nebridii: itidémque Nevittæ magisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cùm Scutarios ageret, latenter prodidisse Vetranionem suum Principem audiebat; & Jovio Quæsturam, cujus in actibus Magnentii meminimus; & [a] Mamertino Largitiones curandas: & Dagalaiphum præfecit Domesticis, aliósque plures ex arbitrio suo militibus regendis apposuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaque per Marcianas silvas, viásque junctas Histri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, consilio sollerti prævidit: & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota quosdam properaturos cum Jovino misit & Jovio; alios per mediterranea Rætiarum Magistro equitum Nevittæ commissos, quò diffusi per varia opinionem numeri præberent immensi, formidinéque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alii plures, negotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, ut tamquam hoste protinus occursuro ociùs graderentur, stationésque nocturnas agerent & vigilias, ne improviso invaderentur excursu.

CAPUT IX.

Quibus ita ut videbatur aptè dispositis, more quo tractus perruperat sæpe barbaricos, contextis successibus fidens, porrectiùs ire pergebat. Cúmque ad locum venisset unde navigari posse didicit flumen, lembis adscensis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri potuit) ferebatur occultè: ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat & castra: imitatus egregium illud Cyri veteris dictum; qui cùm delatus ad ho-

Aquitaniæ minimè est adversa, interjacente ora Hispaniæ ad Oceanum.]

[a] MAMERTINO LARGITIONES CURANDAS.] Id ipsemet testatur Mamertinus in Gratiarum actione his verbis: *Nam cùm me ærarium publicum curare voluisti.* Et alio loco: *Mihi certè tertia unius anni ubertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia & dispensatio largiendi: secundum locum tenet in honorum meorum fructibus Præfectura: additus bis proventuum meorum tertius, Consulatus.*

ſpitem, interrogaretur ab eo quid ad convivium parari deberet, panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat prope rivum ſe cenaturum. Fama verò, quæ mille (ut aiunt) linguis [a] rerum miſerè exaggerat fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Julianum ſtrata per Gallias multitudine Regum & gentium, numeroſo exercitu & ſucceſſibus tumidum variis advenrare. Quo rumore perculſus Præfectus Prætorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum maturè diſceſſit: vectúſque mutatione celeri curſus publici, tranſiris Alpibus Juliis, eodem ictu Florentium itidem Præfectum ſecum abduxit. Levibus tamen indiciis ſuper Juliani motu Lucillianus percitus Comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agénſque apud Sirmium, milites congregans quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volucriter ad deſtinata feſtinans, cùm veniſſet Bononiam, à Sirmio milliario nono diſparatam & decimo, ſeneſcente Luna, ideóque obſcurante noctis maximam partem, è navi exſiluit improviſus: ſtatímque Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendúmque ſi reniteretur. Qui tum etiam quieſcens, cùm ſtrepitu excitatus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſæptum, concepto negotio, & Imperatorii nominis metu præſtrictus, præceptis paruit invitiſſimus: ſecutúſque alienum arbitrium Magiſter equitum, paullo antè ſuperbus & ferox, jumentóque impoſitus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colligens mentem. Verùm cùm primitus viſus, adorandæ purpuræ datam ſibi copiam advertiſſet, recreatus tandem ſuíque ſecurus: *Incautè*, inquit, *Imperator & temerè cum paucis alienis partibus te commiſiſti.* Cui amarum Julianus ſubridens, *Hæc verba prudentia ſerva*, inquit, *Conſtantio: majeſtatis enim inſigne non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pavere porrexi.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

CAPUT X.

Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, civitatem, ut præſumebat, dediticiam petens, citis paſſibus incedebat: eúmque ſuburbanis propinquantem amplis nimiúmque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo & floribus, votíſque fauſtis, Auguſtum appellans & Dominum, duxit in regiam. Ubi eventu lætus & omine, firmata ſpe venrurorum, quòd ad exemplum urbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoque civitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edito poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, [b] Succos (nemine auſo reſi-

Dicebatur autem Claudius Mamertinus, ut ipſe teſtis eſt in eadem elegantiſſima Oratione.

[a] RERUM MISERE EXAGGERAT FIDEM.] Scribendum puto, *rerum mirè exagg. fidem.*

[b] SUCCOS.] Infrà *Succorum anguſtias*, & *clauſtra* & *confinia* appellat. Meminit &

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ſtere) præſidiis occupavit: iiſdémque tuendis Nevittam præfecit ut fidum: cujus loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam. Conſertæ celſorum montium ſummitates Æmi & Rhodopes, [a] quorum alter ab ipſis Hiſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, [b] in anguſtias tumidoſis collibus deſinentes, Illyrios interſcindunt & Thracas, hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, civitates amplas & nobiles: & (tamquam Naturâ in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcente) ita figuratæ conſultò, inter artos colles quondam hiantes obſcuriùs, ad magnitudinem ſplendorémque poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibúſque aliquoties clauſis magnorum Ducum populorúmque repulere conatus. Et pars quæ Illyricum ſpectat molliùs edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus verò è regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficilè ſcanditur etiam nullo vetante. [c] Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities jacet, ſuperior adúſque Julias Alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis adúſque Fretum & Propontidem. His ut in re tali támque urgenti compoſitis, Magiſtro equitum illic relicto, Imperator [d] revertitur Næſſum copioſum oppidum,

alibi frequenter Marcellinus: apud alios verò Scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi: niſi quòd apud Socratem in lib. 2. Hiſt. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen eſt: *ut & in Epiſtola 2. Concilii Aquileienſis, à Jac. Sirmundo edita.* Cùm enim dixiſſet, Epiſcopos tum eos qui Serdicæ, tum qui Philippopoli convenerant, peracto ſeorſum Concilio, rebúſque prout utriſque viſum erat conſtitutis, in ſuas quemque Eccleſias receſſiſſe; ſubdit, exinde Orientalem Eccleſiam ab Occidentali diſciſſam; terminum autem & confinium utriuſque Eccleſiæ fuiſſe Succorum anguſtias: *καὶ ἕως ὄρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον πονίκες, ἐπὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν*: lege meo periculo *ὁ σοῦκος*, niſi malis *σοῦκις*. Quod confirmatur ſequentibus Socratis verbis. Subdit enim, eum montem Illyrios à Thracibus diſtinguere: quod non poteſt alteri convenire quàm Sucis.

[a] QUORUM ALTER AB IPSIS HISTRI MARGINIBUS.] Æmus ſcilicet, ut docet Marcellinus in lib. 27. & Strabo.

* [b] IN ANGUSTIAS TUM. COLL. DESINENTES.] Hinc explicandi ſunt Ovidii verſus in libro VI. Metam.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus & AEmum,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam.

Revera enim quemdam quaſi angulum eo loci faciunt Æmus ac Rhodope, & ſe mutuò oſculari ut ita dicam videntur: ídque (ut apparet) locum fabulæ dedit. Apud Nicephorum in libri 9. capite 13. legitur *σούκκους* non multo meliùs quàm apud Socratem, ex quo id Nicephorus exſcripſit. Unus Philoſtorgius in libro III. rectè nominat *Σούκας Ἄλπεις*: ſed Nicephorus & heic quoque *Συκέους* prætulit. Haſce anguſtias deſignavit Themiſtius in Oratione 13. ad Theodoſium Aug. paginâ 469. *ἐν ἀπίστοις αἵμοις, ὁ Θρακῶν ὅρια καὶ Ἰλλυριῶν διακρίνεται καὶ ὁδοιπόρῳ.**

[c] SUB HAC ALTITUDINE AGG. UTROBIQUE SPAT. PLANITIES.] Id egregiè deſcribit Lucianus in Dialogo qui *Δραπέται* inſcribitur: (ſi tamen Luciani eſt, quod non credo) *δύο μὲν ὄρη μεγάλα καὶ κάλλιστα ὀρῶν ἁπάντων. Αἷμος μὲν τὸ μεῖζον· ὁ καταντικρὺ δὲ Ῥοδόπη· πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἑκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον.* Deinde Philippopolim urbem iis vicinam fuiſſe dicit: quod veriſſimum eſt. Erant enim Succorum anguſtiæ Philippolim inter & Serdicam: quod etiam apertè deſignatum eſt in Tabula itineraria Peutingerorum.

[d] REVERTITUR NÆSSUM COPIOSUM OPIDUM.] Naiſum urbem intelligit, ut patet ex Zoſimi narratione in lib. 3. Sed Marcellinus eam urbem ſemper Næſſum appellat. Verùm ceteri omnes tam

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

[a] quò impræpeditè cuncta disponeret suis utilitatibus profutura. Ubi Victorem apud Sirmium visum, scriptorem Historicum, exindéque venire præceptum, Pannoniæ secundæ Consularem præfecit, & honoravit æneâ statuâ, virum [b] sobrietatis gratiâ æmulandum, multo pòst Urbi Præfectum. Jámque altiùs se extollens, & numquam credens ad concordiam provocari posse Constantium, orationem acrem & invectivam, probra quædam in eum explanantem & vitia, scripserat ad Senatum. Quæ cùm Tertullo administrante adhuc Præfecturam recitarentur in Curia, eminuit Nobilitatis cum speciosa fiducia benignitas grata. Exclamatum est enim, in unum cunctorum sententia congruente, [c] AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS. Tunc & memoriam Constantini, ut novatoris turbatorísque priscarum legum & moris antiquitus recepti, vexavit, eum apertè incusans, quòd [d] barbaros omnium primus adusque fasces auxerat & trabeas Consulares: insulsè nimirum & leviter: qui cùm vitare deberet id quod infestiùs objurgavit, brevi postea Mamertino in Consulatu junxit [e] Nevittam, nec splendore,

Græci quàm Latini Naïsum seu Naïssum: opidum Daciæ Mediterraneæ, ut est in Itinerario Burdegalensi, Constantini Magni ortu nobilitatum. Sic enim scribit Stephanus Byzantius: Ναϊσος πόλις Θράκης, (leg. Δακίας) κτίσμα καὶ πατρὶς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως. Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. περὶ θεμάτων: & Firmicus in lib. 1. Matheseos sub initium, de Constantino Magno loquens. *Apud Naïsum*, inquit, *genitus, à primo ætatis gradu gubernacula Imperii retinens, &c.* Sic enim in duobus MSS. codicibus legi, dudum viri docti monuerunt; cùm vulgò excusum sit *apud Tarsum*. Denique in Excerptis de gestis Constantini idem distinctè traditur his verbis: *Constantinus natus Helena matre vilissima in opido Naiso atque eductus: quod opidum postea magnifice ornavit.* Accedit, quòd Cedrenus περὶ τὴν τῆς Δακίας πόλιν Constantinum natum esse memorat.

[a] QUO INDE EXPEDITE CUNCTA DISPONERET.] Sic Gelenius emendavit, cùm superiores Editiones scriptum haberent, *quo inde præpedite*: neque aliter codex Reg. [Colbertin.] & Florentinus. Unde conjicere est, scribendum potiùs esse in hunc modum, *quò impræpeditè cuncta disponeret*.

[b] SOBRIETATIS GRATIA MULTI LAUDUM.] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in Editione Rom. legebatur *sobrietatis gratiæ mutilandum*. Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quòd in Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * *gratia* legitur. Proinde commodiùs sic videtur legi posse, *sobrietatis gratiâ æmulandum*.

[c] AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS.] Subaudi *præstes*. Julianum enim Senatores hac acclamatione admonebant, ut parciùs ageret ac modestiùs, & Imp. Constantio à quo Cæsaris dignitate auctus fuerat, honorem debitum exhiberet. Id enim significat ea vox, *Auctori tuo*. Sic in lib. 16. *Apparitorimque fidum auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat*: & Ausonius in Macrino:

sumptum pro Principe ferrum
Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.

Porrò in his acclamationibus Senatûs solemne verbum erat, *Rogamus*. Sic apud Lampridium in Commodo: *Honoret innocentium restituas rogamus.*

[d] BARBAROS OMNIUM PRIMUS, &c.] Idem in eo reprehendit Aurelius Victor his verbis: *Cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum concessisset.* Quippe Constantinus superato Maxentio multos etiam barbaros, qui fortem sibi operam in bello navaverant, præmii vice allegit in Curiam, quemadmodum testatur Nazarius in Panegyrico ad Constantinum. Et Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 7. loquens de barbarorum legatis qui munera ei obtulerant, ait Constantinum nobilissimos eorum Romanis honoribus ornavisse. ἐτίμα δὲ καὶ ῥωμαϊκοῖς ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαπρεπεστέρους, ὡς ἤδη πλείους τῶν ἐνταῦθα στέργειν διατρίβειν, ἐπανόδου τῆς εἰς τὰ οἰκεῖα λήθην πεποιημένους.

[e] MAMERTINO IN CONSULATU JUNXIT NEVITTAM.] Ex superiori accusatione Constantini, *barbaros* ad Consulatus promoventis, & ex Marcelliniana reprehensione Juliani, ceu idipsum fa-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

nec uſu, nec gloria horum ſimilem, quibus Magiſtratum ampliſſimum detulerat Conſtantinus: contrà inconſummatum & ſubagreſtem, & quod minùs erat ferendum, celſa in poteſtate crudelem.

Hæc & talia cogitanti, ſollicitóque ſuper maximis rebus & ſeriis,

CAPUT XI.

nuntius metuendus intimatur & inſperatus, auſa indicans quorumdam immania, impeditura curſus ejus ardentes, ni vigilanter hæc quoque antequam adoleſcerent hebetaſſet: quæ breviter exponentur. Duas legiones Conſtantiacas, additâ unâ ſagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut ſuſpectæ adhuc fidei per ſpeciem neceſſitatum urgentium miſit in Gallias: quæ pigriùs motæ, ſpatiáque itinerum longa & Germanos hoſtes truces & adſiduos formidantes, novare quædam moliebantur, auctore & incitatore Nigrino, equitum turmæ Tribuno, in Meſopotamia genito: réque digeſtâ per ſecreta colloquia, & alto roboratâ ſilentio, cùm Aquileiam perveniſſent, urbem ſitu & opibus muríſque circumdatam validis, [a] eam hoſtiliter repentè clauſere, juvante indigena plebe tumultus horrorem, [b] cui Conſtantii nomen erat tum etiam amicum. Et obſeratis aditibus, turribúſque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant utilia, interim ſoluti & liberi: hócque facinore ita audaci, ad favendum Conſtantii partibus ut ſuperſtitis, Italicos incolas excitabant.

CAPUT XII.

Quibus Julianus acceptis, agens tunc apud Næſſum, nihil à tergo timens adverſum, legénſque & audiens hanc civitatem circumſeſſam quidem aliquoties, numquam tamen exciſam aut deditam, impenſiore ſtudio ſibi ſociare, vel fraude, vel diverſis adulationum generibus, antequam majus oriretur aliquid, properabat. Ideóque

cientis quod in Conſtantino damnabat; intelligitur Nevittam hunc quem Julianus Conſulem fecit, ſimiliter *barbarum* fuiſſe. Fuit autem Nevitta natione Gothus: qualis fuit & *Fravitta* vel *Fravita*, Φραβίθος Nicephoro dictus in libro XIII. qui anno XXXIX. poſt Nevittam, cum Vincentio Conſulatum in Orientis partibus geſſit Arcadii principatu, & ab eo Imperatore propter bellum adverſus Gainam popularem ſuum fortiter fidelitérque geſtum Conſul creatus eſt.]

[a] HOSTILITER REPENTE CLAUSERE.] Idipſum intelligit Nazianzenus Gregorius in Invectiva priore in Julianum, ubi ipſum quaſi furore quodam occæcatum in perniciem ante oculos poſitam properaſſe dicit. πεμήνεν δέ. καὶ γὰρ ἐπὶ φανερὸν καὶ ἀγνοούμενος ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὸ τῇ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως στρατιᾷ περιλαμβάνεται, προϋποτεμνόμενος καὶ τὴν φυγήν· ὡς ὕστερον δῆλον γέγονε· καὶ γὰρ ἤδη τὸ κράτος ἔχοντα τὸ κρατεῖν τούτους οὐ μικρὸν ἔργον ἐφάνη. *Cujus rei argumentum illud eſt, quòd cùm ipſe progrederetur occultè & latens, ut putabat, ab exercitu lectiſſimi Imperatoris circumventus eſt, qui ei etiam fugam intercluſerat, ut poſtea apparuit. Nam cùm Imperium ſine controverſia jam obtineret, eos ſuperare vix potuit.*

[b] ERAT TUM ETIAM AMICUM.] In Mſſ. Regio & Flor. [& Colbertino,] atque in Editione Rom. legitur, *erat tum etiam initium.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam tamen veram eſſe non puto: ſed facilius eſt quid falſum ſit videre, quàm divinare quid verum ſit. Videtur tamen tranſpoſitio vocabulorum hunc locum corrupiſſe; quæ ſic fortaſſe reſtituenda eſt: *Juvante indigena plebe tumultus initium, cui Conſtantii nomen erat tum etiam honori.* [Tamen cùm apud Curtium in libro V. *initia* pro auſpiciis & ductu Principis ſumantur, videtur ſervanda codicum Mſſ. & ſequenda ſcriptura: *Cui Conſtantii nomen erat tum etiam initium,* id eſt auſpicatum erat, favorabile ac venerabile erat.]

Jovinum Magistrum equitum venientem per Alpes, Noricósque ingressum, ad id quod exarserat quoquo modo corrigendum redire citiùs imperavit. Et ne quid deesset, milites omnes [a] qui Comitatum sequebantur aut signa, retineri jussit per idem oppidum transeuntes, pro viribus laturos auxilium. Hisque dispositis, ipse haud diu postea cognita morte Constantii, discursis Thraciis, Constantinopolim introiit: ac sæpe doctus [b] lentius fore id obsidium quàm verendum, Immone cum Comitibus aliis ad hoc destinato, removit exinde Jovinum, alia quæ potiores flagitabant necessitates acturum. [c] Ordine itaque scutorum gemino Aquileiâ circumsæptâ, concinentibus sententiis Ducum, conveniens visum est ad deditionem allicere defensores minacium blandorúmque varietate sermonum: & multis ultro citróque dictitatis, in immensum obstinatione gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et quia nihil præter pugnam jam spectabatur, curatis utrobique cibis somnóque corporibus, aurora jam surgente, concrepante sonitu bucinorum, partes accensæ in clades mutuas, ferocientes magis quàm consultiùs, elatis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratésque densiùs textas, sensim incedentes & cautè, murorum ima suffodere ferramentorum multitudine conabantur: factas plerique vehentes ad mensuram mœnium scalas, jámque parietibus pæne contigui, pars lapidibus volutis in pronum consisi, pars confixi stridentibus jaculis, retróque gradientes averterunt secum omnes alios, metu similium à proposito pugnandi retortos. Hoc primo congressu erecti in audaciam clausi, assumptâ fiduciâ meliorum parvi ducebant restantia: mentibúsque fundatis, & compositis [d] per opportuna tormentis, indefesso labore vigilias & cetera subsidia secu-

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

[a] QUI COMITATUM SEQUEBANTUR AUT SIGNA.] Hujus loci duplex mihi occurrit explicatio. Prima, ut per eos qui Comitatum sequuntur, intelligantur scholæ, de quibus suprà affatim dixi. * Sic in lege 38. Codicis Theodos. de Decurionibus. Per eos autem qui sequuntur signa, legiones intelligantur & auxilia, quæ sunt sub Magistris militum. Secunda explicandi via est, ut qui Comitatum sequuntur, milites sint omnes qui Magistro militum Præsentali obsecundant: posteriores verò sint ii, qui sub ceteris Magistris per provincias sunt constituti. Sed prior explicatio magis arridet.

[b] CERTIUS FORE ID OBSIDIUM.] In Editione Rom. & codice Reg. [ac Colbertino] legitur *centius*. Unde proclive erat emendare, *lentius fore id obsidium quàm verendum*. Nam & ipsa litterarum affinitas id confirmat, & sententia ipsa planè ita postulat. Valeat ergo conjectura illa Castelli.

[c] ORDINE SCUTORUM GEMINO.] Duabus partibus obsessam esse significat Aquileiam: sic enim loqui solet, ut in principio libri XIX. de obsidione Amidæ: *Quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur civitas.* Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitæ, ad Meridiem Vertæ, Albani à Septemtrione, ad Occasum Segestani: Persæ verò ipsi omnes murorum ambitus circumsidebant, ut ibidem testatur Marcellinus. Idem infrà in hoc libro, *obsidione gemina Bezabden aggressurus*,* & in libro 24. pag. 272.* Alii dicerent duplici acie, vel gemino agmine, ut Hegesippus in lib. 3. cap. 9. & lib. 5. cap. 14. & Scholiastes Thucydidis ad hæc ex lib. 1. ἀπαλόξεις περὶ τεῖχος τὴν πόλιν, notat, τετάσι περὶ πάλματι. IV. *castris* Florus lib. 2. cap. 18.

[d] OPPORTUNA TORRENTIS.] Hunc locum sic legendum ac distinguendum esse existimavi: *Mentibúsque fundatis, & compositis per opportuna tormentis, &c.* Quæ emendatio confirmatur ex simili quodam lo-

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ritatis implebant. Contrà munitores licèt pavore discriminum anxii, pudore tamen ne secordes viderentur & segnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto tentata, ad instrumenta obsidionalium artium transtulerunt. Et quia nec arietibus admovendis, nec ad intentandas machinas, vel ut possint forari cuniculi, inveniebatur usquam habilis locus, disparatione brevi civitatem [a] Natisone amni præterlabente, commentum excogitatum est cum veteribus admirandum. Constructas veloci studio ligneas turres, propugnaculis hostium celsiores, imposuere trigeminis navibus valde sibi connexis: quibus insistentes armati, uno parique ardore prohibitores dispellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: subtérque expediti velites à turrium cavernis egressi, injectis ponticulis quos antè compaginarant, transgredi festinarunt indiviso negotio: ut dum vicissim missilibus se petunt & saxis [b] utrimquesecus altè locati, hi qui transiere per pontes, nullo interpellante ædificii parte convulsa, aditus in penetralia reserarent. Iterum summa cœpti prudentis aliorsum evasit. Cùm enim adventarent jam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam, sarmentis ac vario fomite flammarum incessebantur. Quæ quoniam incendio celeri, ponderibúsque trepidè superstantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum fastigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ destituti pedites post [c] navalium sociorum occasum, obtriti sunt saxis immanibus, præter paucos, quos morti scilicet per impedita suffugia velocitas exemerat pedum. Ad ultimum certamine protracto in vesperam, datóque signo in receptum ex more, ambo digressi diei residuum animis egere disparibus. [d] Munitorum enim mærores, funera lugentium propria, prohibitores spe jam superandi firmabant, licèt ipsi quoque paucos gemebant amissos. Properabatur tamen nihilominùs: & quantum recreandis viribus quiete & cibo satis fuit, tributo per noctis integræ spatium,

co in lib. 18. ad finem: *Tormenta, quà non erat voraginosum, locis opportunis aptantes.* Et in lib. xx. *Aliis tormenta componentibus.* Denique in lib. ult. *Tormenta per locos aptata sunt habiles.*

[a NATISONE AMNI PRÆTERLABENTE.] In vett. codicibus MSS. pro Natisoue scriptum esse *Tesioni* uotavit P. Pithœus, vir doctissimus, ad oram Ammiani sui. Ego in codice Colbertino legi etiam *Tesioni: Civitatem Tesioni amni præterlabente.* Plinius tamen non *Tesionem*, sed Natisonem cum priscis vocat hunc fluvium, quem *cum Turro præfluere Aquileiam Coloniam* XII. *m. pass. à mari sitam* scribit. *Natissam amnem* nuncupat Jordanes de rebus Geticis, ab ortu muros Aquileiæ lambentem.]

[b UTRIMQUESECUS.] Utrimquesecus uno verbo legendum & scribendum est, ut dicitur intrinsecus, extrinsecus, forinsecus, in libro XXI. altrinsecus in libro XXII. & XXVIII.]

c NAVALIUM SOCIORUM.] Milites intelligit, qui turribus supra naves impositis insistebant. At nou sic veteres Latini. Hi enim navales socios dicebant, quos nunc remiges vocamus: ut patet ex Livii Historia. Quo sensu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit: *O quàm diversus à patre! Ille Cilicas exstinxerat: hic secum piratas navales agitabat.*

d MUNITORUM ENIM MÆRORES.] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce utitur Livius in lib. 5. de Camillo Veios obsidente: *In partes sex munitorum numerum divisit*: ubi pro cunicularis sumuntur.

repa-

reparatur lucis exordio prœlium incitamento tubarum. Et quidam elatis super capita scutis, ut pugnaturi leviùs, alii vehentes humeris ut antea scalas, ferventíque impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii [a] ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel saxis muralibus oppetebant. Quidam fossas fidentiùs transire conati, repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clamculo per posticas, ruebant incautè, aut saucii discedebant. Recursus enim ad mœnia tutior, vallúmque antemuranum cæspitibus fultum, insidiantes ab omni discrimine defendebat. Et quamquam prohibitores [b] duritiâ bellorúmque artibus antistarent, quibus nihil præter mœnium superera adjumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, suburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua vi vel machinis posset patefactam irrumpere civitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obsideri remissiùs cœpta est: & excubiis stationibúsque relictis præsidiarii milites vastantes agros propinquos, omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque concorporalibus suis impertientes. Unde largiore admodum potu saginísque distenti marcebant. [c] His relatione Immonis consortiúmque cognitis, Julianus Constantinopoli etiamtum hibernans, sollerti remedio turbatis consuluit rebus: móxque Agilonem Magistrum peditum ea tempestate probè cognitum miserat, ut viso honoratissimo viro, compertáque per eum morte Constantii, solveretur obsidium. Inter quæ ne

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

[a] FERRATAS PORTARUM OBICES.] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. Hist. de Cremona, & in lib. 13. Annalium: *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi.* Olim enim urbium portæ ferro tegebantur, ne subjecto igne ab hostibus exurerentur; ut docet Vegetius in capite 4. lib. 4. & Zosimus in lib. 2. de Magnentio loquens Mursam oppugnante. Procopius in lib. 3. Goth. τάς τε πύλας πεπλασμένας τῷ σιδήρῳ περιβαλών, &c. Denique Appianus in lib. 4. civilis belli de Xantho Lyciæ opido. Omitto Æneam in Poliorcet. cap. 18. & Claudianum in bello Getico, qui sic canit:

Ferrataque Getis ultro se pandere porta.

χαλκόδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phœnissis, quæ sic explicat Scholiastes: Ἄλλως ἔμβολά φασι τὰ κλεῖθρα, τὰ τῶν κυλίνδρων πήγη. Deinde eorum fabricam sic describit: θύρας κατασκευάσαντες ἴσον κατά γε μῆκος καὶ πλάτος τῇ θύρᾳ τοῦ τείχους, ἔξωθεν αὐτὰς χαλκοπέταλα κεδρώσαν, ὡς ὁλοχάλκους τὰς θύρας νομίζεσθαι. ταύτην ἐπῆρον τὰς θύρας ἐστὶν οὐχ ἑδραίας, ἀλλ' ὥσπερ κρεμαμένας. τῆς δὲ πύλης κλεισθείσης κεδρῶσαι αὐτόθεν, &c. Manifestè cataractam intelligit, de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil vetat.

[b] PERITIA BELLORUMQUE ARTIBUS.] Ita correxit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *turicitiu bellorúmque, &c.* ut in Ms. Flor. scriptum esse monuit Lindenbrogius. [In codice Colbertino *turricitia.*] Ego verò cùm in exemplari Regio reperissem *turiciacu*, emendare malui, *duritiu bellorúmque artibus antistarent.* Sic enim locutus est Marcellinus in lib. *Rex suorm d uritia fiduciâ transiturus.** Atque ita planè in Ms. Tolosano exaratum postea reperi.*

*[c] HIS RELATIONE COMMUNI CONSORTIUMQUE COGNITIS.] Ita primus correxit Gelenius, cùm priùs legeretur: *His relatione immuni consortiumque cognitu:* idque ex emendatione Petri Castelli. Nam in Editione Romana legebatur: *His relatione imunis, &c.* Ego verò cùm in Mss. codicibus scriptum esse vidissem: *His relutione immunis, &c.* veram hujus loci scripturam feliciter deprehendi. Sic igitur scribendum est: *His relatione Immonis consortiúmque cognitis.* Immonem enim Comitem cum aliis quibusdam Ducibus ad oppugnationem Aquileiæ miserat Julianus, ut Marcellinus paullo suprà retulit.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

cessaret Aquileiæ oppugnatio, cùm in reliquis opera consumeretur incassum, placuit resistentes acriter ad deditionem siti compelli. Et ubi aquarum ductibus intersectis nihilominùs celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem frustra est factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi subsidiis, hi quos temeritas clauserat, contenti putealibus aquis parcè vixerunt. Quæ dum agitantur casibus antedictis, supervenit ut præceptum est Agilo, scutorúmque densitate contectus, propè fidenter accessit: multáque locutus & vera, quibus Constantii obitum, firmatúmque Juliani docebat imperium, non sine conviciis computabatur ut fallax. Nec ei quisquam credidit gesta narranti, antequam pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosiùs reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis reclusis omnes effusi, suscepere læti pacificum Ducem: séque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucósque alios obtulerunt, eorum supplicio læsæ crimina majestatis & urbis ærumnas expiari poscentes. Paucis denique pòst diebus exploratiùs spectato negotio, Mamertino tum judicante Præfecto Prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli instinctor exustus est vivus. Romulus verò post eum & Sabostius Curiales, convicti sine respectu periculi studia sevisse discordiarum, pœnali consumpti sunt ferro: residui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem postea gesta sunt. Julianus verò agens etiamtum apud Næssum, curis altioribus stringebatur, multa utrimque pertimescens: formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu obseratis angustiis Alpium Juliarum, provincias & adminicula perderet, quæ exinde sperabat in dies. Itidémque opes Orientis magnopere verebatur, audiens dispersum per Thracias militem contra vim subitam citò coactum adventare Succorum confinia, comite Marciano ducente. Sed tamen congrua instantium [a] sollicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promptúmque in certaminibus bellicoso jungi rectori: nec privatorum utilitates [b] in tempore afflagranti despiciens, litésque audiens controversas, maximè municipalium Ordinum, ad quorum favorem propensior, injustè plures muneribus publicis adnectebat. Ibi [c] Symmachum repertum & Maximum Senatores conspicuos, à Nobilitate

[a] SOLLICITUDINUM MOLE.] Legendum videtur: *Congrua instantium sollicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum.*

[b] IN TEMPORE AFFLAGRANTI.] Regius codex scriptum habet *afflagitanti*, & eadem manu superscriptum *efflagitanti*; [Colbertinus *afflagranti*] * Tolosanus *flagitanti.* *

[c] SYMMACHUM ET MAX. LEGATOS AD CONSTANTIUM.] Hic est Symmachus, qui postea Præfectus Urbi fuit, Valentiniano & Valente Coss. ut scribit Marcellinus in lib. 26. de cujus ad Constantium

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

legatos ad Constantium missos, exinde reversos honorificè vidit: & potiore posthabito, [a] in locum Tertulli Maximum Urbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatii gratiam, cujus sororis cum filium norat. Hoc administrante alimentaria res abundavit, & querelæ plebis excitari crebrò solitæ cessaverunt. Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum Præfectum Prætorio per Illyricum designavit Consulem, & Nevittam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderatè notaverat Constantinum.

CAPUT XIII.

His ac talibus inter spem metúmque nova negotia commovente: Constantius apud Edessam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes diducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens: nunc si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus: consultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Mesopotamiæ relinqueret latus. Verùm consiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem Rege, dum moveri permitterent sacra. Nam si permeato flumine nullum qui resisteret invenisset, absque difficultate penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella custodiens militem, timebat cum periculis objectare circummuranis, firmitatem mœnium munimenti defensorúmque alacritatem expertus. Ne quiesceret tamen, néve condemnaretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, [b] pedestris equestrísque militiæ Magistros, cum agminibus maximis properare coëgit: non ut lacesserent Persas in prœlia, sed prætenturis juncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam Rex erumperet violentus. Addebátque monendo sæpius & scribendo, ut simulatque multitudo transire cœpisset hostilis, [c] referrent citiùs pedem. Dúmque conlimitia jussa custodiunt Duces, & oc-

legatione loquitur Libanius in Epist. ad Symmachum ejus filium: ubi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Senatoribus venisse Antiochiam, in qua tum Constantius morabatur. Sed Symmachum totius civitatis oculos in se unom convertisse, tum ob ceteras virtutes, tum ob eloquentiam. ὅπως ἡμῖν ὁ καὶ ἐπαίδευσε τὸν ἄριστον Σύμμαχον· ὃς τέταρτος μὲν ἥκει, μόνος δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεψε τὴν πόλιν ἀγαθῶν ἀμείνων δεικνύμενος, &c. Ejusdem legationis meminit vetus inscriptio. Lucio. *Aurelio. Aviano. Symmacho. V.C. Præfecto. Urbi. Proconsuli. pro. Præfectis. Prætorio. in. urbe. Roma. finitimisque. provinciis. multis. legationibus. pro. amplissimi. Ordinis. desideriis. apud. Divos. Principes. functo.*

[a] In locum Tertulli Maximum Urbi præfecit.] Anicium Maximum hunc vocat Onofrius in Fastis absque auctore ut solet: idem Tertullum ejus prædecessorem Anicium Tertullum appellat. Sed si conjecturæ locus est, Junium Tertullum vocare mallem; ut sit is Junius Tertullus, qui pro Titiano Præf. Urbi cognovisse dicitur in veteribus Fastis Cuspiniani, Acindyno & Proculo Coss. Quod verò ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum disertè nominat Symmachus in lib. x. Epistola 47. & Tertullo Præf. Urbis, memorabili viro, successisse dicit.

[b] Equestrisque militiæ ministros.] Scribendum videtur: *Arbetionem & Agilonem pedestris equestrisque militia Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum; Agilo verò peditum. Et alioquin Ministros pro Magistris poni non insuetus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit, cùm scribit: Μαγιστριανός. ὑπουργός. Atqui μινιστεριανὸς debuit dicere.

[c] Referrent citiùs pedem.] Hoc perfugium est eorum, qui se numero

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

culta fallaciſſimæ gentis obſervantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut [a] pugnaturus, oppidáque tuebatur excurſu. Speculatores verò & transfugæ ſubinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quòd [b] apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius præter Optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Acceſſebatur autem à memoratis Ducibus Imperator adſiduè, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabantur enim ſe nonniſi coactis in unum viribus cunctis poſſe impetum Regis ardentiſſimi ſuſtinere. Quæ dum aguntur ita ſollicitè, nuntii percrebuere certiſſimi: quorum clara fide compertum eſt, Julianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum: accita undique præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, mærore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quod inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: [c] re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, id elegit potiſ-

inferiores eſſe ſentiunt. Perſæ autem qui ſummam victoriæ in multitudine ſitam eſſe exiſtimabant, cum ingentibus copiis in Meſopotamiam irrumpere conſueverant. Itaque Romani cùm eos fluvium trajicere adverterent, à ſtationibus agrariis in firmiora caſtella & opida ſe recipere ſolebant: ídque conſilium Conſtantii laudat Libanius in βασιλικῷ, aſſentans Conſtantio: ſed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit.

[a] PROPUGNATURUS OPIDA.] Hanc ſcripturam primus Gelenius excogitavit: quam equidem nullo modo poſſum probare. Nam Marcellinus numquam diceret *propugnaturus opida*, ſed potiùs *opidis*: ſic enim ſemper eum loqui obſervavi, more Græcorum, qui προπολεμῶν τῆς πόλεως dicunt. Apuleius quoque & Macrobius ſimiliter loquuntur, ne quis eam loqnendi rationem parum Latinam exiſtimet: & Priſcianus in lib. 18. *Propugno tibi & te*, diei teſtatur. Accedit, quòd inepta eſſet repetitio, ſi diceret, *propugnaturus opida quæ tuebatur*. Quamobrem cùm in Editione Rom. & codice Regio legatur, *pugnaturus opidaque*, ſic legendum exiſtimo: *Curabat urgentia velut pugnaturus, opidáque tuebatur excurſu.* [Et ſic planè in Codice Colbertino ego ſcriptum inveni. Et ita quoque ſua manu emendavit P. Pithœus V.Cl. ad marginem Marcellini ſui.]

[[b] APUD PERSAS SILENTII COLITUR NUMEN.] Ut Ammianus affirmat *ſpeculatores & transfugas* Conſtantio A. *repugnantia prodidiſſe, futurorum incertos*, propterea *quòd apud Perſas* ſoli *Optimates, taciturni & fidi, conſiliorum* Regiorum *ſunt conſcii, apud quos Silentii quoque colitur numen.* Ita Q. Curtius in libro IV. de Perſis hæc ſcribit: *Alexander quam regionem Darius petiſſet, omni cura veſtigans, tamen explorare non poterat: more quodam Perſarum, arcana Regum mirâ celantium fide. Non metus, non ſpes elicit vocem, quâ prodantur occulta. Vetus diſciplina Regum, ſilentium vita periculo ſanxerat. Lingua caſtigatur graviùs quàm ullum probrum: nec magnam rem Magi ſuſtineri poſſe credunt ab eo, cui tacere grave ſit: quod homini facillimum voluerit eſſe natura. Ob hanc cauſam Alexander, omnium quæ apud hoſtem gererentur ignarus, urbem Gazam obſidebat.* Menander Protector *legem ſilentii* apud Petſas in conviviis obſervari quoque ſolitam eſſe ſcribit: & apud Theophylactum Simocattam in libri v. capite v. Choſroës Perſarum Rex Bryzacium, Barami Tyranni ſpeculatorem, captum & in convivium introductum ſigno manus jubet occidi. οὐ γὰρ συγκεχώρηται θέμις τοῖς Πέρσαις διαλαλεῖν. Convivantibus enim Perſis nefas eſt loqui. *Cœnobitæ in AEgypto hunc morem tenent. Nemo comedens loquitur:* ſicut ait Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium de Virginitate ſervanda.]

[c] MAGNAM DIFF. AD CAP. CONSILIUM AFFERENTE DELEGIT.] In Mſ. Regio & Editione Rom. ſcriptum eſt: *Magnam & difficultatem ad capeſſendum conſilium adferrent ei delegit.* Unde nulla propemodum mutatione emendavi: *Re tamen magnam ei diff. ad cap. conſ. afferente id elegit.* Quam emendationem nemo erit, ut ſpero, qui non illi Gelenianæ anteponet. [Certè ita omnino ſcriptum reperi in codice Colbertino, niſi quòd & ſcriptum eſt pro ei.]

ſimum, ut vehiculis publicis impoſitum paullatim præmitteret militem, imminenti caſus atrocitati velociùs occurſurum. Omniúmque conſenſu approbatâ ſententiâ, pergebant ut præceptum eſt expediti. Eíque hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur, Regem cum omni manu quam duxerat, ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitóque metu, [a] revocatis omnibus præter eos quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reverſus eſt Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorſum evaderet ambigens, cùm in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, & manipulos, & cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletóque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptiùs adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatóque ſolito denſiùs, hæc proſecutus eſt [b] ad ſerenitatis ſpeciem & fiduciæ vultu formato. *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatæ parum congruens honeſtati, útque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde ut faciliùs ſciri poſſit, quæ ſit hujus concilii convocandi materia, accipite quæſo æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem meum, tempore quo confundendis rebus pertinacitér Magnentius inhærebat, quem obruêre veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi: qui cùm à juſtitia per multa viſu relatúque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque utinam hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos una ſed ſecura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere, præteritis mæſtius, quod per fortitudinem vobis ingenitam adjumenta cæleſtia coërcebunt. Julianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis, tuendis præfecimus Galliis, levium confidentiâ præliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemiermibus, ut vecors elatus, adſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpéque poſtrema ad pernicioſam audaciam promptis, in noxam publicam conſpiravit, æquitate calcata, parente nutricéque orbis Romani: quam tumentes ſpiritus [c] tamquam*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

[a] REVOCATIS OMNIBUS PRÆTER EOS.] Duæ ultimæ voces abſunt ab exemplari Regio, quæ tamen retinendæ mihi quidem videntur. [Certè ſunt in codice Colbert.] Etſi enim Conſtantius ad bellum civile jam profecturus, optimos milites à Meſopotamia abſtraxit, non omnes tamen limitis ejus copias abduxit. Neque enim id ei objicere oblitus eſſet Libanius, qui hæc tantùm dicit in Panegyrico ad Julianum Conſulem: γυμνώσας δὲ τὴν τῆς ἰσχυρᾶς ἀκμῆς τὴν ἑώαν ἐπορεύετο, τῷ φαυλοτάτῳ τοῦ στρατοῦ παραδοὺς τὰς πόλεις, οἱ φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν φυλαξόντων ἐδέοντο· καὶ μετὰ τῶν φρουρουμένων οἱ φρουροῦντες ἔτρεμον, &c. *Cùm autem Orientem lectiſſimorum militum robore nudaſſet, iter arripuit, umbratili & ignavo militi commiſſis urbibus. Qui cùm ſpeciem præſidii ac cuſtodiæ haberent, ipſi præſidio indigebant: & præſidiarii ipſi non minùs quàm ii quibus præſidio erant, tremebant.*

[b] AD SERENITATIS SPECIEM FIDUCIÆ.] Deeſſe videtur particula copulativa hoc modo: *Ad ſer. ſpeciem & fiduciæ.*

[c] TAMQUAM FAVILLAS EFFECTURAM.] Sic primus edidit Gelenius, cùm anteriores Editiones haberent, *tamq. fav. ſe facturam*: prout legitur in codice Regio & Editione Romana. Ex quo proclivius erat ita emendare ut edidi. [In codice Colbertino lego, *tamquam favillas ſe facturamque dein-*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

favillas esse facturam deinde, [a] *ut scelestorum ultricem, & ipse expertus, & docente antiquitate facilè credo. Quid igitur superest, nisi ut turbinibus excitis occurramus? subcrescentis rabiem belli, antequam pubescat validiùs, celeritatis remediis oppressuri. Nec enim dubium, favore numinis summi præsente, cujus perenni suffragio damnantur ingrati, ferrum impiè præparatum ad eorum interitum esse vertendum, qui non lacessiti, sed aucti beneficiis pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. Ut enim mea mens auguratur, justitiáque rectis consiliis adfutura promittit, spondeo quòd si ventum fuerit comminus, ita pavore torpescent, ut* [b] *nec oculorum vestrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus sonum perferant primum.* Omnes post hæc dicta [c] in sententiam suam, hastásque vibrantes irati, post multa quæ benivolè responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Quâ gratiâ in lætitiam Imperator versus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis jam sciens, iter suum præire [d] cum Lanceariis & Mattiariis, & catervis expeditorum præcepit, & [e] cum Lætis itidem Gomoarium, venturis in Succorum angustias opponendum, ea re aliis antelatum, quòd ut contemptus in Galliis, erat Juliano infestus.

CAPUT XIV.

In hoc rerum adversarum tumultu hærens ejus fortuna jam & subsistens, adventare casum vitæ difficilem, modò non loquentibus signis apertè monstrabat. Namque & nocturnis imaginibus terrebatur, & nondum penitus mersus in somnum, umbram viderat patris obtulisse pulchrum infantem: eúmque susceptum & locatum in gremio suo, [f] excussam sibi projecisse longiùs sphæram, quam

*de, &c.**] in Ms. Tolos. legitur, *tanquam favillas suffocaturam, &c.**

[a] UT SCELESTE LÆTORUM ULTRICEM.] Placet codicis Regii scriptura, *ut scelestorum ultricem.*

[b] NEC OCULORUM VESTRORUM VIBRATÆ LUCIS ARDOREM.] Eadem figurâ usus est Plinius in Grat. actione ad Trajanum: *Nec tibi opima defuerint, si quis Regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum minarúmque conjectum toto campo totóque exercitu opposito perhorrescat.* Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed & Severus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. eadem utitur clausulâ: *οὐδ' ἂν ἡ βοὴ ὑμῶν ἀνάσχοιντο μήτι γε ἡ μάχης.*

[c] TRAXERAT IN SENTENTIAM.] Prima illa vox abest tum à Codice Regio, [& Colbertino,] tum ab Editione Rom. & à Gelenio primùm addita est. [Scribo igitur: *Omnes post hæc dicta in sententiam suam, hastásque vibrantes irati, &c.* Et sic in libro 24. pag. 268. *Plebs omnis ad sententiam suam cunctis acceptis, &c.*

[d] CUM LANCEARIIS ET MATTIARIIS.] Lancearii & Mattiarii in Notitia Imperii dicuntur sub dispositione Magistri militum Præsentalis: ubi tamen Ms. codex scriptum habet Lanciarii, & Mattiarii. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. in oppugnatione Majozamalehæ urbis: ἦσαν δὲ οἱ πρῶτοι λόχοι ματτιάριοι καὶ λαγκιάριοι καὶ βίκτορες. Neque aliter scriptum hîc habet codex Regius, [& Colbert. ac Tolos. *Lanciariis & Mattiariis:*] & Cassiodorus in Hist. Trip. lib. 6. cap. 37. Ceterùm dicti videntur Mattiarii à quodam teli genere, quod Mattium seu Mattiobarbulum vocabant: unde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17.

[e] CUM LÆTIS.] In codice Regio & Editione Rom. scriptum est *Letis*, de quibus suprà notavi. [De eisdem Letis vel Lætis, ac de Letieis terris, & pago Letico, lege quæ observavi in libris I. & IV. Rerum Francicarum, & in Notitia Galliarum.]

[f] PROJECISSE LONGIÙS SPHÆRAM QUAM MANU GESTABAT.] Idem tradit Johannes Antiochenus, περὶ Ἀρχαιολογίας.

ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licèt interpretantes placentia responderent. Post hæc confessus est junctioribus proximis, quòd tamquam desolatus secretum aliquid videre desierit, quòd interdum adfuisse sibi squalidius existimabat: & putabatur Genius quidam tutelæ salutis appositus eum reliquisse, mundo citiùs digressurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salva firmitate fatali, hujusmodi quædam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & auctores docuere præclari: inter quos est etiam Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur: CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

Ἅπαντι δαίμων [a] ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, [b] μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non Deos cælestes cum viris fortibus collocutos, nec [c] adfuisse pugnantibus vel juvisse, sed familiares genios cum iisdem versatos: quorum adminiculis freti præcipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates, Numáque Pompilius, & superior Scipio: & ut quidam existimant, Marius, & Octavianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo: [d] Herméſque Termaximus, & Tyaneus Apollonius, atque Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, altéque monstrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, [e] eas tamquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docéntque majora, si senserint puras, & à colluvione peccandi immaculata corporis societate discretas.

Ingressus itaque Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum civilium ut solebat avidè surrecturus, paratis omnibus exire properabat immodicè, renitentibus plurimis murmure CAPUT XV.

[a] ΑΝΔΡΙ ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, ubi hic Menandri versus refertur, legitur, ἀνδρὶ συμπαρέστακε rectiùs.

[b] ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ.] Præclarè Genium vocat Mystagogum. Ut enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quæ visenda erant in civitatibus, & singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis: ita etiam Genius homines per hujus vitæ spatia deducit, & quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen propriè dicebantur, qui Mystas, hoc est initiatos deducebant, ut ipsa nominis origo significat: unde Origenes in lib. 8. contra Celsum πλανῆς & μυσταγωγὸς jungit. * Dio Chrysostomus in Oratione 45. ὥσπερ καὶ δαίμων οἱ μυούμενοι μυσταγωγῷ ἐλέσθαι. Et divus Marcus in epistola ad Herodem Atticum, se, cùm Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse Mystagogo promittit, ut refert Philostratus in Herode Attico. *

[[c] ADFUISSE PUGNANTIBUS, VEL JUVISSE.] Huc refero Tullii de felicitate verba pro lege Manilia: *Fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna.*]

[d] HERMESQUE TER MAXIMUS.] Cujus hodieque Dialogi leguntur, à Platonico quodam Philosopho conscripti, sub Mercurii illius Ægyptii nomine: ut rectè Casaubonus observavit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hîc facere Marcellinus.

[e] QUAS TAMQUAM GREMIIS SUIS SUSC.] Cùm in codice Regio [& Colbert.] & Editione Rom. legi vidissem *castam quam, &c.* levissima mutatione correxi, *eas tamquam, &c.* Quod sensus omnino flagitare videbatur. Parrasius in Orat. pro Milone legit: *Castas quoad licitum est tuentur.*

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno jam senescente profectus, cùm ad suburbanum venisset disjunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente jam die cadaver hominis interfecti dextrâ jacens capite avulso conspexit, contra occiduum latus extensum: territúsque omine, finem parantibus fatis destinatiùs ipse tendebat: venitque Tarsum, ubi leviore febri contactus, ratúsque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti posse discrimen, petiit per vias difficiles [a] Mopsucrenas, Ciliciæ ultimam hinc pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egredíque secuto die conatus, invalente morbi gravitate detentus est: paullatímque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus ejus posset in modum foculi fervens, cùm usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium: mentísque sensu tum etiam integro, successorem suæ potestatis statuisse dicitur Julianum. Deinde anhelitu jam pulsatus letali conticuit: diúque cum anima colluctatus jam discessura, abiit è vita [b] III. Non. Octobrium, [c] imperii vitæque anno quadragesimo & mensibus paucis. Post quæ, supremis cum gemitu conclamatis, excitísque lamentis & luctu: deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quídve moliri deberent: paucísque occultè super eligendo Imperatore tentatis, incitante

[a] MOPSUCRENAS.] Miris modis corruptum ejus stationis nomen est in veteribus Itinerariis. In Itinerario enim Antonini *Namsucrone* dicitur. In Burdegalensi *Mansuerine* hoc modo: *Mutat o Pylas finis Cappadocia & Cilicia. Mansio Mansuerine m. 12. Civitas Tarso m. 12. Mut. Pargasa m. 13. Civ. Adana m. 14. Civ. Mansista m. 18.* Ubi vides *Mansuerinem* pro *Mopsucrene*, & *Mansistam* pro *Mopsuestia* poni simili errore. Libanius in Orat. funebri κρήνας vocat; [Aurelii Victoris Epitome *Mopsocrenen*, Codex Colbertinus *Mobscrenas*, alii codices vett. *Mopscrenas*, ut P. Pithœus notavit.]

[b] III. NONARUM OCTOBR.] Aliter scribit Idatius in Fastis Tauro & Florentio: *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrinas in fine Ciliciæ & Phœniciæ provinciæ 3. Non. Novemb.* Cum Idatio consentit Socrates, Cedrenus, Chronicum Alexandr. aliíque, qui 3. Novembris mortuum esse Constantium narrant.

[c] IMPERII VITÆQUE ANNO QUADRAGESIMO.] Hic locus non uno ac simplici mendo corruptus est. Primùm itaque emendo, *imperii anno* XXXVIII. quam quidem emendationem præter Eutropium, & Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14. *Die quarto Cal. Octobres, qui imperii ejus annum tricesimum terminabat.* Ab eo enim anno quo Constantius VI. & Constantius Gallus II. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri & Florentii octo sunt anni. Quòd si ad ad exactum calculum res revocetur, annos dumtaxat 37. solidos Constantius tam Cæsarianum, quàm Augustum obtinuit Imperium. Cæsar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Novemb. Obiit verò anno 361. 3. Nonas Novemb. Deinde emendo, *vitaque anno* XLIV. *& mensibus paucis.* Ita enim Victoris Epitome, & Eutropius ac Socrates, aliíque ponunt. Igitur natus fuerit Constantius anno Domini 317. Gallicano & Basso Coss. ipsis Idibus Augustis, ídque in Illyrico, ut docet Julianus in Orat. 1. Diem quidem natalem didici ex lege x. Cod. Th. de Prætoribus, & ex Calendario veteri, quod edidit Heruvartius. Vulgata certè scriptura prorsus ferri non potest. Scribit enim Nazarius in Panegyrico, quem Constantio dixit anno illius imperii XV. in quinquennalibus Crispi & Constantini: *Tantorum Roma compos bonorum, haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus quorum jam nomina ipsa veneramur.* Fratres illi Cæsarum erant Constantius & Constans. Cùm ergo Constantius jamtum natus fuerit Crispo II. & Constantino II. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse.

ut

ut ferebatur Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cùm novandis rebus imminens obsisteret Julianus; mittuntur ad eum Theolaïphus & Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, & oratum ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet Orientem. Fama tamen rumórque loquebatur incertus, Constantium voluntatem ordinasse postremam: in qua Julianum, ut prædiximus, scripsit heredem: & iis quos diligebat, fideicommissa detulit & legata. Uxorem autem prægnantem reliquit, unde edita postuma, [a] ejúsque nomine appellata, cùm adolevisset, matrimonii jure copulata est Gratiano.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT XVI.

Bonorum igitur vitiorúmque ejus differentiâ verè servatâ, præcipua prima conveniet expediri. Imperatoriæ auctoritatis cothurnum ubique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celsiores dignitates impendio parcus: nihil circa administrationum augmenta præter pauca novari perpessus: numquam erigens cornua militarium. Nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est. Erant enim, ut nos quoque meminimus, [b] Perfectissimi: nec occurrebat Magistro equitum provinciæ rector, nec contingi ab eo civile negotium permittebat. Sed cunctæ castrenses & ordinariæ potestates, ut honorum omnium apicem, priscæ reverentiæ more Præfectos semper suspexere Prætorio. In conservando milite nimiùm cautus: [c] examinator meritorum nonnumquam subscrupofus, Palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est vel incognitus: sed qui post decennium Officiorum Magisterium, vel Largitiones, vel si-

[a] EJUSQUE NOMINE APPELLATA.] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani III. & Equitii, cùm annum ætatis 14. jam attigisset, ut docet Marcellinus in fine lib. 29. Eadem haud multis pòst annis obiit, & Constantinopolim relata est, ut inter parentum reliquias humaretur Merobaude II. & Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici Alexandrini: quamquam utrobique Constantini Aug. filia dicitur mendosè. Post ejus obitum Gratianus Lætam duxit Pissamenæ filiam, quæ marito superstes diu vixit, & Alarico Romam obsidente, magnâ annonæ pænuriâ infimam plebem aluit, ut narrat Zosimus in lib. 5.

[b] ERANT ENIM, UT NOS Q. MEM. PERFECTISSIMI.] Perfectissimatus dignitas minor erat Clarissimatu, ut Marcellinus Lactantiúsque testantur. Eos Græci *διασημοτάτους* vocant: sic enim in Glossis veteribus, *Διασημότατος, Perfectissimus.* In Epistola Constantini apud Eusebium lib. x. Hist. cap. 6. *ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον, Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς. Litteras dedi ad Ursum virum Perfectissimum, Rationalem Africæ.* Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. denique in lib. 4. cap. 1. Quibus in locis interpretandis semper labitur interpres Latinus. Hi Perfectissimi apud Vicariam Præfecturam conveniebantur, ut Clarissimi apud Præfectum Urbi, lege un. Cod. Th. de his qui veniam ær. impetr. Ceterùm hæc dignitas ante Constantini tempora instituta est, ut constat ex Oratione Eumenii pro Scholis. * Porrò hæc dignitas in priscis Inscriptionibus his ferè notis designatur P. V. ut apud Gruterum folio 1098. & Gualtherum, & in Epistola 40. libri 10. Symmachi. *

[c] EXAMINATOR MERIT. NONN. SCRUPULOSUS.] Editio Rom. *subscrupulosus*, Codex Valentin. scriptum habet *subscrupofus* teste Loisello: & ita ferè Ms. Florentinus; [codex Colbert. *suscrupofus.*] Ceterùm de Constantio idem scribit Zonaras,

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

mile quidquam esset recturus, apertissimè noscebatur. Valdéque parum contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda transiret : contraque nonnisi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator : sed cùm à Rhetorica per ingenium desereretur obtunsum, ad versificandum transgressus, nihil operæpretium fecit. In vita parca & sobria, edendi potandíque moderatione valitudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul à vitæ periculis : id enim evenire corporibus à lascivia demotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monstrarunt. Somno contentus exiguo cùm id posceret tempus & ratio: pérque spatia vitæ longissima impendio castus, ut nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui ; quod crimen etiamsi non invenit malignitas, fingit in summarum licentia potestatum. Equitandi & jaculandi, maximéque peritè dirigendi sagittas, artiúmque armaturæ pedestris perquam scientissimus. Quod autem nec tersisse umquam nares in publico, nec spuisse, nec transtulisse in partem alterutram vultum aliquando visus est, nec pomorum quidquam quoad vixerat gustaverit, ut dicta sæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis, quæ scire potuimus, nunc ad explananda ejus vitia veniamus. Cùm esset in negotiis aliis Principibus mediis comparandus, si affectatæ dominationis ansam quamdam falsam reperisset aut levem, hanc sine fine scrutando, fásque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ, & Domitiani, & Commodi immanitatem facilè superabat : quorum æmulatus sævitiam inter imperandi exordia, [a] cunctos sanguine & genere se contingentes turpiter interemit. Addebatur miserorum ærumnis, qui rei majestatis imminutæ vel læsæ deferebantur, acerbitas ejus & iracundæ suspiciones, in hujusmodi cuncta distentæ. Et si quid tale increpuisset, in quæstiones acriùs exsurgens quàm civiliter, spectatores apponebat his litibus truces : mortémque longiùs in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi : in hujusmodi controversiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris verísque appetitus insidiis, Aureoli, & Postumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Thessalonici, aliorúmque plurium, [b] mortem factura crimina aliquoties le-

ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονιῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωμάτων διανομαῖς τοῦ προσήκοντος στοχαζόμενος. In Magistratibus dignitatibúsque tribuendis decorum spectans.

[a] OMNES GENERE SE CONTINGENTES STIRPITUS INTEREMIT.] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat : cognatos autem VI. Dalmatium & Hannibalianum Dalmatii filios, Gallum ejúsque fratrem majorem natu, filios Constantii : ceteri duo ignotantur : tot enim numerat Julianus in Epistola ad Athenienses : & confirmat Athanasius in Epist. ad Solitarios : *τί δ' ἂν θαυμαστὸν εἰ οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ὠμὸς ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε. καὶ πενθεροῦ μὲν ἐπὶ τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενοῦς τι πάσχοντος οὐκ ἠλέησεν.* Ubi soceri nomine Constantium intelligit, cujus filiam, sororem Cæsaris Galli Constantius Aug. duxerat uxorem, teste Juliano in Epist. cit. [Pro *stirpitus* posui *turpiter* ex codice Colbert.]

[b] MORTEM FACTURA CRIMINA

niùs vindicabat : hic etiam facta vel dubia adigebat videri certissima vi nimia tormentorum. [a] Justúmque in ejusmodi titulis capitaliter oderat, cùm maximè id ageret ut justus existimaretur & clemens. Et tamquam ex arida silva volantes scintillæ, flatu leni ventorum adusque discrimina vicorum agrestium incohibili cursu perveniunt, ita ille quoque ex minimis causis malorum congeries excitabat : Marci illius dissimilis Principis verecundi : qui cùm ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum, ilico signatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis, invitus quosdam habere posset offensos. Utque rectè sentientes quidam arbitrabantur, [b] virtutis erat potiùs indicium magnæ, Imperio eumdem Constantium sine cruore cessisse, quàm vindicasse tam inclementer. Ut Tullius quoque docet, crudelitatis increpans Cæsarem in quadam ad Nepotem epistola : *Neque enim quidquam aliud est felicitas, inquit, nisi honestarum rerum prosperitas.* Vel ut alio modo definiam : *Felicitas est fortuna adjutrix consiliorum bonorum : quibus qui non utitur, felix esse nullo pacto potest.* [c] *Ergo in perditis impiisque consiliis quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas. Feliciórque meo judicio Camillus exsulans, quàm temporibus iisdem Manlius, etiamsi (id quod cupierat) regnare potuisset.* Id Ephesius quoque Heraclitus adserens monet, & ab inertibus & ignavis, eventus variante fortuna, superatos aliquoties viros fuisse præstantes : illud verò eminere inter præcipuas laudes, cùm potestas in gradu, velut sub jugum missâ nocendi sæviendique cupiditate & irascendi, in arce victoris animi tropæum erexit gloriosum. Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit saucius & adflictus : ita prosperè succedentibus pugnis civilibus tumidus, & intestinis ulceribus Reipub. sanie

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

AL. LENIUS VINDICABAT.] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis : ὅτι μὴν τοὺς ἐπαναστάντας αὐτῷ ἢ συνεπιθεμένους τοῖς τυραννήσασιν ἐτιμωρήσατο. *Nec tamen eos qui adversus se insurrexerant, aut se tyrannis adjunxerant, supplicio affecit.*

[a] TUMQUE IN EJUSMODI TITULIS.] Hujus loci emendatio codici debetur Fauchetti, in quo scriptum est : *Justúmque in ejusm. &c.*

* [b] VIRTUTIS ERAT POTIUS INDICIUM, IMPERIO CONSTANTIUM CESSISSE, QUAM VINDICASSE TAM INCLEMENTER.] Imitatus videtur Marcellinus Thucydidem in libro 3. pag. 205. καὶ τοῦτο πολλῷ ξυμφορώτερον ἡγοῦμαι ἐς κάθεξιν τῆς ἀρχῆς ἑκόντας ἡμᾶς ἀδικηθῆναι, ἢ δικαίως οὓς μὴ δεῖ διαφθεῖραι. Solet autem Marcellinus multa de Thucydide mutuari. Ut illud, *fame, ignavissimo mortis genere, tabescentes*, annon ex Thucydidis libro 3. desumtum est pag. 213. & quod alicubi ait, *furta bellorum*, sumtum est ex Thucydidis libro 5. pag. 349. ubi ejusmodi astus κλέμματα vocantur, * [aut certè ex Virgilio : *Furta paro belli.*]

[c] ERGO IN PERDITIS IMPIISQUE CONSILIIS.] Eamdem sententiam Cicero sæpius inculcat. Nam & in lib. v. Tuscul. sic dicit de Cinna : *Beatiorne igitur qui hos interfecit? Mihi contrà non solum eo videtur miser, quòd ea fecit : sed etiam quòd ita se gessit, ut ea facere ei liceret : etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur, id cùm licere dicimus quod cuique conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tunc cùm Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicavit? an cùm civilis belli victor iratus necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, Moriatur : in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit.* Et in Philippica 1. sic M. Antonium alloquitur : *Itaque ut omittam res avi tui prosperas ; acerbissimum ejus illum su-*

Constantius & Julianus AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

perfusus horrenda: quo pravo proposito magis quàm recto vel usitato, triumphales arcus ex clade provinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis gestorum adfixis .... se quoad stare poterunt monumenta lecturis. Uxoribus, ac spadonum gracilentis vocibus, & Palatinis quibusdam nimium quantum addictus, ad singula ejus verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, ut assentiri possint, observantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quàm pecuniæ conferentium. Hócque multis intolerantius videbatur, quòd nec causam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati prospexit, cùm multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Erátque super his adimere facilis quæ donabat. Christianam religionem absolutam & simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexiùs, quàm componenda graviùs, excitavit dissidia plurima, quæ progressa fusiùs aluit [a] concertatione verborum: ut catervis Antistitum jumentis publicis ultrò citróque discurrentibus per Synodos quas appellant, dum [b] ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, [c] rei vehiculariæ succideret nervos. Figura tali sitúque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernénsque acutùm, molli capillo, rasis adsiduè genis lucentibus ad decorem, adusque pubem ab ipsis colli confiniis longior, brevissimis cruribus & incurvis: unde saltu valebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditúmque in loculis, [d] Jovianus etiamtum Protector Domesticus, cum regia

premum diem malim, quàm L. Cinna dominatum, à quo ille crudelissimè est interfectus.

[a] Concertatione verborum.] Mirum, ni eas voces intelligit τὸ ὁμοούσιον & τὸ ὁμοιούσιον, quæ orbem terrarum illo tempore colliserunt. * Quod autem Marcellinus vocat *Christianam religionem absolutam & simplicem*: idem ait Gregorius Nazianz. pag. 380. & 475. & 729. & Ambrosius in Epistolam ad Philippenses pag. 520.

[b] Ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium.] Suspicor equidem scribendum esse *conatur*, ut de Constantio id intelligatur, qui ad arbitrium suum cuncta revocabat, & in Episcoporum causis agebat judicem, crebróque ad palatium evocabat Episcopos, quò eos ad arbitrium suum, id est ad Arii sectam impelleret. Idque ejus studium maximè apparet in Epistola quam ad Aizumam & Sazanam Axumitarum Regulos scripsit, quæ legitur in Apologia Athanasii. Sed & cùm omnes Episcopos Athanasii condemnationi, quod revera nihil erat aliud quàm Arianæ hæresi, subscribere tantopere cupiebat; nonne apertè ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem instituto Hosius eum epistolâ quadam revocare voluerat, μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, &c. apud Athanasium in Epist. ad Solitarios. Id est: *Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis causis nobis præscribere: sed potius ea disce ex nobis. Nam imperium quidem tibi Deus tradidit; nobis verò negotia Ecclesiæ commisit. Et quemadmodum qui Imperium tuum invadit, is Deum impugnat, à quo id constitutum est: sic tu dum causas Ecclesiæ ad te trahis, vide ne in offensionem Dei venias.* Adde Epistolam 3. D. Ambrosii ad Valentinianum.

[c] Rei vehiculariæ succideret nervos.] Eadem Episcoporum querela legitur in Fragmentis Hilarii: *Sed & publicus cursus ad nihilum deducitur.*

[d] Jovianus Protector.] Idem refert Cedrenus: οὗ τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεύσας, προτήκτωρ τότε ὢν, ἀπέθετο πλησίον τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρῴῳ μετ' Εὐσεβίας τῆς αὐτοῦ προτέρας γυναικός. *Cujus cadaver Jovianus, is qui postea imperavit, tunc Protector, juxta patrem ejus in Mausoleo deposuit unà cum Eusebia priore ejus uxore.*

prosequi pompa Constantinopolim usque jussus est, prope necessitudines ejus humandum. Eique vehiculo insidenti quod portabat reliquias, ut Principibus solet, [a] annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex usu crebrescebant [b] occursus: quæ & alia horum similia, eidem Joviano Imperium quidem, sed & cassum & umbratile ut ministro rerum funebrium portendebant.

CONSTANTIUS & JULIANUS AA. Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

[a] ANNONÆ MILITARIS OFF. INDICIA, UT IPSI NOM. PROBA.] Proba hoc in loco est specimen, Græcè δεῖγμα, quæ Imp. offerri solebat. Nam Principes ipsi annonam eo tempore probabant, ac præcipuè militarem, quippe qui seditiones militum formidarent, quæ ob inopiam annonæ moveri consueverant. Itaque Hadrianus, ut scribit Spartianus in ejus vita, laborabat ut condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Severo, & Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putavit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosii: τὸ σιτοφυλάκιον δ᾽ ἐν ὀχυρῷ εἶδε ἐλάττον αὐτὸ ποιῆσαι αὐτὸς προνοῶν. Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho & Basso Coss. *Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebe ingruente penuria, Imperator ab esuriente populo lapidibus impetitur.* Sed hi duo postremi loci de horreis annonæ civicæ destinatis intelligendi sunt. Ceterùm id olim Tribuni erat officium, annonam militum probare, ut docet lex 12. D. de re militari. [In codice Colbertino legi, *ut ipsi nominant probam.* Quam probam & germanam lectionem esse puto: itaut *proba* dicta sit Marcellino pro probatione vel specimine, aut indicio annonæ militaris, quam vulgò appellamus *une épreuve, un essay.* Proba ergo dicta pro probatione, ut nota pro notatione, missa pro missione, & multa similia.]

[b] OCCURSUSQUE ET ALIA.] Hunc locum absque ulla literarum mutatione sic restitui: *Et ex usu crebrescebant occursus: quæ, &c.* Occursus intelligit militum, & Curialium, & Honoratorum, qui Constantii cadaveri obviàm undique procedebant honoris causâ. Cùm verò ad ipsum Byzantii portum navis cui cadaver impositum erat, appulisset, effusæ legiones tamquam spiranti adhuc Imperatori occurrēre: quinetiam Julianus ipse unà cum ceteris obviàm processit, & funus ad Apostolos usque deduxit, ac feretrum ipsum manu tetigit, & adoravit posito diademate, ut narrat Gregorius Naz. in Orat. στηλιτ. 2. & Libanius in Oratione funebri, & Mamertinus in Grat. actione ad Julianum; ac postremò Zonaras, qui & publicum in civitate luctum à Juliano indictum esse memorat. * Sic Achæi cùm Philopœmeni funus publicum duceretur, ex opidis suis effusi, urnam ejus tangebant, τῆς ὑδρίας ἐφάπτοντο, ut scribit Plutarchus. *

Explicit Liber X X I.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXII. continentur.

CAPUT I. *Julianus A. metu Constantii A. subsistit in Dacia, & clam Haruspices ac Augures consulit.*

C. II. *Julianus cognita morte Constantii transcurrit Thracias, & Constantinopolim pacatam intrat, totumque Imperium Rom. citra pugnam recipit.*

C. III. *Constantiani quidam, pars jure, pars injuriâ damnantur.*

C. IV. *Eunuchos omnes, & tonsores ac coquos Palatio expellit Julianus Aug. & de Palatinorum spadonum vitiis, ac de corrupta disciplina militari.*

C. V. *Julianus A. cultum Deorum, antea dissimulatum, palam & liberè profitetur, & Christianorum Episcopos inter se committit.*

C. VI. *Qua arte complures litigatores Ægyptios, à quibus molestè interpellabatur, domum redire coëgerit.*

C. VII. *Julianus Constantinopoli sæpe jus dicit in Curia, & dum ibi Thraciarum res ordinat, variis exterarum gentium legationibus aditur.*

C. VIII. *Descriptio Thraciarum, & sinus Pontici, regionúmque ac nationum Ponto adjacentium.*

C. IX. *Julianus A. auctâ ornatáque Constantinopoli, Antiochiam petit, ac in itinere Nicomediensibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyræ jurisdictionibus vacat.*

C. X. *Antiochiæ hiemans Julianus jura reddit, nec quemquam propter religionem gravat.*

C. XI. *Georgius Alexandriæ Episcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per vicos trahitur, discerpitúrque ac crematur impune.*

C. XII. *Expeditionem Julianus parat in Persas, & ad prænoscendum belli eventum oracula consulit, victimásque innumerabiles cædit, totus haruspicinæ & auguriis addictus.*

C. XIII. *Templi Apollinis Daphnæi incendium Julianus A. immeritò imputat Christianis, & majorem Antiochiæ Ecclesiam claudi jubet.*

C. XIV. *Julianus A. in monte Casio Jovi sacra facit: cur Antiochensibus iratus, Misopogonem scripserit.*

C. XV. *Descriptio rerum Ægyptiacarum: & de Nilo, de Crocodilo, de Ibi, ac de Pyramidibus.*

C. XVI. *De quinque Ægypti provinciis, déque claris earum urbibus.*

Julianus Augustus Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT I.

Um hæc in diversa parte terrarum fortunæ struunt volubiles casus, Julianus inter multa quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur adsiduè, avésque suspiciens, præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus. Eíque tandem Haruspicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiavit eventus, inspectu jecoris ut aiebat ipse prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cúmque ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerentur, atque ideo mæstus, omen multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Constantii clarè monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se insessurum equo dextra manu erexit, humíque prostrato, exclamavit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen ᵃ evexit. Fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat, sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat conjecturis credere, forsitan in contrarium erupturis.

CAPUT II.

Inter quæ tam suspensa, advenêre subitò missi ad eum legati, Theolaïphus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentésque quòd eum voce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum sollicitudinum turbas imminentes elatus, jámque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motísque properè signis emensa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. Advertebant enim Imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum,

ᵃ EXTULERAT CELSUM, &c.] Tota hæc linea primùm à Gelenio addita est, conjecturáne, an ex fide codicis scripti, incompertum habeo: sed & aliis in locis doctus ille vir lineas inseruit, ut suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Ms. ab eo præstitum est; næ illud exemplar ceteris omnibus nostris præstantiùs atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam ejus nec laudo, nec vitupero. Ceterùm Editio Rom. hunc locum sic præferebat: *Qui eum ad cultum & velut fixa tamen, &c.* Neque quidquam mutavit Editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit: *Qui eum ad cultum evexit. Fixa, &c.* ex Ms. codice, ut opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi: *Qui eum ad culmen evexit. Fixa, &c.* [In Colbert. *Qui eum ad culmen ex velut. Fixa tamen.*]

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

præter spem ordinario jure concessum. Utque solet fama novitates augere, properabat exinde sublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob [a] rapidos circumgressus aëriis serpentibus & pinnigeris fabulosa vetustas imponit: pérque terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, [b] Heracleam ingressus est Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & sexus, tamquam demissum aliquem visura de cælo. Exceptus igitur [c] tertio Iduum Decembrium verecundis [d] Senatus officiis, & popularium consonis plausibus, stipatúsque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur instructa: omnium oculis in eum non modò contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis. Somnio enim própius videbatur, adultum adhuc juvenem, exiguo corpore, factis præstantem ingentibus, post cruentos exitus Regum & gentium, ab urbe in urbem inopina velocitate transgressum, quaqua incederet accessione opum & virium flammæ instar cuncta faciliùs occupasse: principatum denique deferente nutu cælesti absque ulla publicæ rei suscepisse jactura.

CAPUT III.

Brevi deinde [e] Secundo Sallustio, promoto Præfecto Prætorio, summam quæstionum agitandarum ut fido commisit: Mamertino, & Arbetione, & Agilone atque Nevitta adjunctis, itidémque Jovi-

[a] RAPIDOS CIRCUMGRESSUS AERIS.] Mirum est tam ineptam & fatuam scripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuisse: quid enim sibi vult hæc loquendi forma, *circumgressus aëris?* Ego verò non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quem ob rap. circumgressus, aëriis serpentibus & pinnigeris fab. vetustas imponit.* Atque ita in codice Regio superscriptum postea reperi. Sanè in Editione Rom. & Aug. legitur, *& pinnigeris*, [ut & in Mſ. Colbertino,]* ac Tolos. *

[b] HERACLEAM INGR. EST PERINTHUM.] Quidam emendare conati sunt *veterem Perinthum.* Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim hæc Heraclea Thraciæ, Perinthus cognominata est ad differentiam aliarum ejusdem nominis urbium. Sanè in Itinerario Antonini quod manu scriptum habeo, *Perinthoheraclea* conjunctim vocatur: & Sozomenus in lib. 4. cap. 7. ὑπαντῶν Ἡρακλείας τῆς Περίνθου ὀνομαζομένης dicit. Postremò Procopius in lib. 4. de fabricis Justiniani: Ἡράκλεια δὲ, inquit, ἡ πόλις ἥδε ἡ παραλία ἡ ἐν γειτόνων ἡ Πέρινθος, ἣ πάλαι μὲν τὰ πρωτεῖα τῆς Εὐρώπης ἐδίδοτο, νῦν δὲ δὴ μετά γε Κωνσταντινούπολιν τὰ δεύτερα περιέχεται. Id est: *Heraclea autem illa ad mare sita, vicina Byzantio Perinthus, quæ olim quidem Europæ metropolis habebatur, nunc post Constantinop. secundum locum obtinet.* De hac urbe Claudianus in Rufinum lib. 2.

Deseritur Rhodope, Thracúmque per ardua tendunt,
Donec ad Herculei pervenœum nominis urbem.

[c] TERTIO ID. DECEMBR.] Consentit Idatius in Fastis, Tauro & Florentio Coss. *Introivit Julianus Aug. Constantinopolim die III. Idus Decembr.* Neque aliter auctor Alexandrini Chronici, quod quidem ad diem spectat. Moratus autem est in ea civitate quinque admodum menses, ut ex Marcellino nostro colligitur, non decem, ut Zosimus dicit.

[d] SENATUS OFFICIIS.] De hac pompa idem scribit Zonaras: ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ὥρμησε· καὶ οἱ ὑπήντησαν καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ δῆμος, καὶ σὺν εὐφήμοις φωναῖς προῆλθον εἰς τὰ βασίλεια.

[e] SEC. SALLUSTIO PROMOTO PRÆFECTO.] Hic locus ansam erroris præbuit Onufrio, qui in Fastis suis Consularibus hunc Secundum Sallustium Promotum appellat; cùm tamen promotus hoc in loco participium sit. Sic in lib. 21. Marcellinus: *Sallustium*, inquit, *Præfectum promotum remisit in Gallias.* Nec omittendum est, hunc Secundum Sallustium in Cod. Theod. non semel Secundum simpliciter appellari, ut in lege 1. de Domesticis, lege 2. de Agentibus in rebus, & alibi sæpe. * Nunc dubito, idémne sit is qui Secundus dicitur cum Sallustio. Vide in Codice Theodos. pag. 368. Vetus Inscriptio ejus meminit: *Saturnino Secundo*

no Magistro equitum per Illyricum recens provecto. Qui omnes transgressi Chalcedona, præsentibus Jovianorum Herculianorúmque Principibus & Tribunis, [a] causas vehementiùs æquo bonóque spectaverunt, præter paucas in quibus veritas reos nocentissimos offerebat. Et Palladium primum ex Magistro Officiorum in Britannos exterminarunt, suspicione tenus insimulatum, quædam in Gallum composuisse apud Constantium, dum sub eodem Cæsare Officiorum esset Magister. Dein Taurum ex Præfecto Prætorio in exsilium egere Vercellum: cujus factum apud judices justorum injustorúmque distinctores videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, si ortum turbinem veritus, ad tutelam Principis sui confugit? Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cùm id voluminis publici contineret exordium: [b] *Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id objectum est, quòd à Constantio missus notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus. Sed cùm se justè defenderet, tandem abiit innoxius. Iniquitate simili Florentius tunc Magister Officiorum, Nigriniani filius contrusus est in insulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex Præfecto Prætorio Consul etiamtum, rerum mutatione subita territus, cum conjuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit: capitis crimine tamen damnatus est absens. Pari sorte [c] Evagrius Comes rei Privatæ, & Saturninus ex Cura Pa-

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

V. C. Præsidi Provinciæ Aquitaniæ. Magistro memoriæ. Comiti ordinis primi. Proconsuli Africæ. item Comiti ordinis primi intra Consistorium, & Quæstori. Præfecto Prætorio iterum. ob egregia ejus in Remp. merita D.D. N.N. Valentinianus & Valens victores & triumphatores semper Augusti statuam sub auro constitui locarique jusserunt. Hujus Secundi meminit & Libanius in epistola 122. libri 4. quem nunc tutius & melius puto à Secundo Sallustio omnino distinguere.*

[a] CAUSAS VEHEMENTIUS ÆQ. B. SPECTAVERUNT.] Id quidem sic excusare conatur Julianus ipse in Epist. ad Hermogenem Præfectum Ægypti: πάνυ δὲ ἀδίκως τι παθεῖν ἂν αὐ ἐθέλοιμι· ἴστω Ζεύς. ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἐπανέστησαν πολλοὶ κατήγοροι, δικαστήριον ἀποκεκλήρωται. *Istos autem injustè quidpiam pati nolim: testis est Jupiter. Sed quoniam multi adversus eos accusatores exsistunt, judices iis dedi.*

[b] CONSULATU TAURI ET FLOR. INDUCTO SUB PR. TAURO.] Hæc erat forma actorum publicorum, ut primò quidem Consules notarentur, deinde verò nomen apponeretur rei, qui in judicium erat adductus, quemadmodum apparet in Actis passionis S. Cypriani & aliorum. Sic etiam in Gestis purgationis Cæciliani, quæ post Collationem Carthag edita sunt, hoc initium legitur: *Constantino Max. Aug. VI. & Constantino juniore Nob. Cæs. Coss. Idib. Decemb. Sexto Thamugadensi inducto, &c.* Et in Collatione Carth. quoties acta recitantur, semper Consulis nomen præfixum est.* Adde Eusebium in libri VII. Hist. Eccles. capite XV. de Marino. In criminalibus causis quæ coram majoribus judicibus tractabantur, rei præconis voce citati inducebantur. Cùm enim majores Magistratus jus præconis haberent, omnia ferè ad judicium pertinentia per ejus ministerium agebant. Quæcumque igitur Magistratus pro imperio edicebat, eadem præco juxta ejus Tribunal stans, contentissima voce pronuntiabat. S. Augustinus in libri III. de Trinitate capite XI. *Quum verba judicis præco pronuntiat, non scribitur in gestis: Ille præco dixit: sed, Ille judex.* Præconis quoque officium erat, postquam judex consedisset, silentium imperare. Seneca libro 9. controversiâ 2. *Adscendit Prætor tribunal inspectante Provincia. Noxia post terga ligantur manus. Statim intento ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium.*

[c] EVAGRIUS COMES REI PRIVATÆ.] Res Privata seu privatum ærarium

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

latii, & Cyrinus ex Notario, portati sunt in exsilium. [a] Ursuli verò necem Largitionum Comitis ipsa mihi videtur flesse Justitia, Imperatorem arguens ut ingratum. Cùm enim Cæsar in partes mitteretur Occiduas omni tenacitate stringendus, nullâque potestate militi quidquam donandi delata, ut pateret ad motus asperior exercitus; hic idem Ursulus datis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, proculdubio cesserat dari. Quo exstincto, cùm maledictis execrationibúsque multorum se Julianus sentiret expositum, impurgabile crimen excusari posse existimans, absque conscientia sua hominem affirmabat occisum, prætendens quòd eum militaris ira delevit, memor quæ dixerat, ut antè retulimus, cùm Amidam vidisset excisam. Ideóque timidus videbatur, vel parum intelligens quid conveniret, cùm Arbetionem semper ambiguum & prætumidum his quæstionibus præfecisset, aliis specie tenus cum Principiis legionum præsentibus, quem primum omnium saluti suæ norat objectum, ut decuit victoriarum civilium participem fortem. Et quamquam hæc quæ retulimus, ejus displicuere fautoribus; sequentia tamen severitatis recto vigore sunt gesta. [b] Apodemium enim ex Agente in rebus, quem in Silvani necem & Galli effrenatiùs arsisse docuimus, Paulúmque Notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exustos, qui sperari debuit, oppressit eventus. Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa, altè spirantem & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima sorte adusque jubendum Impe-

illud dicebatur, quod privatis Imp. usibus erat dicatum: sicut Largitiones seu publicum ærarium publicis necessitatibus inserviebant. Zosimus in lib. 5. Comitem rerum Privatarum sic Græcè circumscribit: Πετρώνιος ὁ τῶν θησαυρῶν προεστὼς, id est *Comes Largitionum*. καὶ ὁ τῆς ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ἀνηκόντων ταμιείων προβεβλημένος, id est *Comes rei Privatæ*. Res igitur privatæ sunt, quæ privatim ad Principem pertinent, non quæ ad eumdem tunc cùm adhuc privatus esset pertinebant, ut videtur voluisse Juretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptorum bona ad ærarium rei privatæ spectabant, ut ad lib. XV. adnotavi. Quin & procuratio ipsa rerum privatarum inde originem sumpsit. Cùm enim Severus in multos factionum conscios animadvertisset, ditatus proscriptorum bonis, procuratorem rei privatæ primùm instituit, ut testatur Lampridius in ejus Vita. Deinde prædia omnia priorum Impp. ad res privatas pertinebant. Et tamen neque hæc, neque illa in bonis Principis fuerant tum cùm esset privatus. Ceterùm sub re privata etiam largitiones privatæ continentur, ut docet Notitia Imperii Rom. Earúmque mentio fit in Codice Theod. sæpissime, ut in lege 20. de Palatinis sacr. larg. lege 7. de privilegiis eor. lege 2. Cod. de cupressis, & in Novella 3. Marciani Imp. & alibi.

[a] URSULI VERÒ NECEM.] Hujus cædis atrocitatem & invidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὁ γε μὴν τρίτος ὀργῇ μὲν τῇ στρατιωτῶν ἀνῄρητο, δωρεῶν βασιλικῶν αὐτοὺς ὡς ἔλεγον ἀποστερήσας. *Tertius verò* (Ursulus scilicet) *militum iracundiâ ad exitium abreptus est, quòd eos Principis largitionibus fraudavisset.* Quod tamen falsum esse docet Marcellinus in hoc loco. Ceterùm addit Libanius id solatii loco Julianum Ursuli manibus præstitisse, ejus ut filia superstes maxima patrimonii parte frueretur.

[b] APODEMIUM ENIM.] De horum cæde Libanius in προσφωνητικῷ ad Julianum his verbis: δίκην μὲν ἐπράξω παρ' ὧν μὴ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δ' οὐκ ἐπήνεγκας οἷς ὑπῆρχεν αἰσχύνεσθαι. Id est: *Supplicio quidem eos affecisti, de quibus injustum fuisset pœnas non sumere: ceteros autem qui aufugerant, nullo modo vexasti.* Vide eumdem in Orat. funebri pag. 298.

ratori pæne elatum, ideóque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monénſque ut caſtigatiùs viveret, reluctantem præcipitem tamquam è rupe quadam egit excelſa. JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coſſ. Anno Chr. 361.

CAPUT IV.

a Converſus poſt hæc Princeps ad Palatinos, omnes omnino qui ſunt, quíque eſſe poſſunt, non ut Philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam licèt paucos retinuiſſet, morúmque probitate compertos. Namque fatendum eſt pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium effuſiùs aluiſſe, ita ut Rempub. inficerent cupiditatibus pravis: plúſque exemplis, quàm peccandi licentiâ læderent multos. b Paſti enim ex his quidam templorum ſpoliis, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſuefacti. Unde fluxioris vitæ initia pullularunt, & perjuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, deménſque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ ingluvies & gurgites crevere prærupti conviviorum, & pro victorialibus epulares triumphi: c uſúſque abundantes ſerici, & textiles au-

a CONVERSUS D. AD PALATINOS OMNES.] Id fusè & eleganter narrat Libanius in Orat. cit. pag. 292. & ſequentibus, cujus hîc verba Latinè interpretata apponere non inutile fuerit. *Hac cùm ille de divinis rebus conſtituiſſet, oculos ad Imperatorium miniſterium reflectens, cùm turbam inutilem fruſtra ali vidiſſet, coquos quidem mille, totidem tonſores, pincernas autem plures, miniſtrorum examina, jam Eunuchos muſcarum quæ verno tempore paſtores circumvolitant numerum ſuperantes, & innumeros ejuſmodi fungos. Etenim otioſis & ad conſumendam annonam natis hominibus id erat perfugium, ut miniſtri Principis vocarentur & haberentur: & numerato pretio ſtatim in eum numerum adſcribebantur. Hos igitur quos Imp. annona inutiliter alebat, damno potiùs quàm miniſterio eſſe ratus, confeſtim expulit.* Subjicit deinde de Schola Notariorum & Agentum in rebus, quos eodem modo projecit. Idem ſcribit Socrates in lib. 3. Hiſt. qui hæc à nonnullis laudata, à pleriſque autem ait improbata fuiſſe. Remotis enim tot Palatii miniſtris, qui ſi non aliud, certè ornamentum ac pompam aulæ afferebant, vilem & contemptum Principis comitatum videri neceſſe eſt. Ceterùm Gregorius Naz. in στηλιτ. 1. id in odium Conſtantii à Juliano factum eſſe dicit, & Chriſtianiſſimum quemque è Palatio pulſum. ϗ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ παραπέμπων, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς ἄξιους τῶν μεγάλων βασιλικῶν μόνον, ἀλλὰ ϗ ὡς ἐπιτηδείους τοῦ μείζονος. [Petrus Pithœus ad oram Ammiani ſui adnotavit ſibi videri deeſſe heic verbum aliquod, & ita legendum eſſe: *Omnes o. qui ſunt, quique eſſe poſſunt, removit*: vel, *projecit*: cùm infrà memoret *duos Agentes in rebus ex his qui projecti erant.*]

b PASTI ENIM Q. TEMPLORUM SPOLIIS.] Idem etiam dicit Libanius pag. 293. Contra eoſdem invehitur in tractatu, quòd divitiæ iniquitate partæ infeliciores ſunt egeſtate, his verbis: οἱ δὲ ϗ τεμένη ϗ νεὼς κτήματα αὑτῶν ἐποιήσαντο, εἶτα μάλα εὐχερῶς ἐκρίψαντες τὰ ἕδη, ξύλων ϗ ἀχύρων τοὺς νεὼς ἔπλησαν. οἱ δ' αὖ ἁδρότεροι ϗ καθελόντες, οἰκίας ᾤκουν ἐκ τῶν ἐκεῖθεν λίθων πεποιημένας. Id eſt: *Hi verò templa & delubra prædiorum loco habuerunt, ac ſimulacris facilè exturbatis, lignis ac paleis repleverunt. Alii autem magis generoſi, eiſdem dirutis, ex eorum ſaxis ædes ſibi conſtruxerunt.* Idem queritur in Monodia de obitu Juliani, & in Orat. adverſus obtrectatores ſuos, ubi templorum ſpolia Eunuchis largitum eſſe Conſtantium graviter indignatur. Sed Julianus Aug. poſtea lege lata quidquid templis ademptum fuiſſet, reſtitui juſſit, ut docet idem Libanius pag. 291. & Sozomenus in lib. 5. Hiſt. cap. 5. *Adde Chryſoſtomum in Homilia in Juventinum & Maximum.*

* c USUSQUE ABUNDANTES SERICI.] Idem dicit Chryſoſtomus in Homilia XVIII. in Geneſim, pag. 192. in fine.*

Julianus Augustus Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

ctæ sunt artes, & culinarum sollicitior cura: & ambitiosa ornatarum [a] domorum exquisita sunt spatia: quorum mensuram si in agris Consul Quintius possedisset, amiserat etiam post Dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculosis accessere flagitia disciplinæ castrensis, cùm miles cantilenas meditaretur pro jubilo molliores: & non saxum erat ut antehac armato cubile, sed pluma & flexiles lectuli, & graviora gladiis pocula., testâ enim bibere jam pudebat: & quærebantur ædes marmoreæ, cùm scriptum sit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quòd procinctus tempore ausus sit videri sub tecto. Adeo autem ferox erat in suos illis temporibus miles & rapax; ignavus verò in hostes & fractus, ut [b] per ambitiones otiúmque opibus partis, auri & lapillorum varietates discerneret scientissimè, contrà quàm recens memoria tradit. Notum est enim, sub Maximiano Cæsare vallo Regis Persarum direpto, gregarium quemdam [c] post sacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, projectis imperitiâ gemmis, abisse [d] pellis nitore solo contentum. Evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum tonsor venire præceptus, introiret quidam ambitiosè vestitus. Quo viso Julianus obstupuit: *Ego*, inquit, [e] *non Rationalem jussi, sed tonsorem acciri*. Interrogatus tamen

[[a] Ambitiosa domorum spatia, quorum mensuram si in agris Quintius possedisset, &c.] Idem dicit Valerius Maximus in libri IV. cap. IV. *Angustè* (inquit) *habitare nunc putat, cujus domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt*. Hæc sunt verba Valerii Maximi de L. Quintii Cincinnati VII. jugeribus.]

[b] Per ambitionem.] Restituimus veterem Editionis Rom. scripturam, quam codex Regius * & Tolosanus * [ac Colbertinus] & Editio Augustana confirmant. Et sic loquitur Marcellinus in fine lib. 31. de Valente, *ultor acer ambitionum*: quibus in locis ambitio sumitur pro gratia & suffragio virorum potentium, qui honores clientibus aut amicis impetrabant, ut patet ex lege I. Cod. Theod. ad legem Juliam de ambitu, & ex Marcellino nostro suprà p. 162. Græci ἀμβιτίωνα appellant voce ex Latino vocabulo detorta. * Glossæ: *Ambitiones*, φιλοτιμίαι, ἀμβιτίωνες. * Sic apud Isidorum Pelusiotam in Ep. 145. & Memnonem in Excerptis Hist. apud Photium. Rectè Suidas: εἰς ἀμβιτίωνος, ὅτι ἀμβιτίωνος τι προέχων. Unde intelligendus est locus quidam in Actis Ephesini Concilii: κἂν ἡ τῶν προσευχῶν ἐξ ἀμβιτιωνος: ubi interpres nescio quid de Amphictyonibus somniavit.

[c] Post sacculum Parthicum.] Prima vox deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primùm adjecta est. Sed minori audacia emendari sic poterat, *sacculo Parthico in quo erant margaritæ reperto, &c.* Non omittendum est in codice Valentino [& in Colbert.] scriptum fuisse, *secutum Parthicum*: unde Loisellus non ineptè conjecerat legendum esse, *scutum Parthicum*. Sanè in Editione sua sic Castellus emendaverat, cùm in Rom. legeretur, *sequutum Parthicum*. Et scuta Persarum pellibus operiri solita docet Marcellinus noster in lib. 23.

[d] Pellis nitore.] Pelles Parthicæ olim in pretio fuêre, ex quibus Imperatorum calcei fieri solebant, ut Pollio & Corippus testantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, & vetus Scholiastes Juvenalis ad hunc versum Satyræ 5.

& signum de paupere loro.

Corrigiam, inquit, *Parthicam, unde solet bulla pendere signum ingenuitatis*. Denique Constantinus Porphyrog. in cap. 6. de administrando Imperio, δερμάτια ἀληθινὰ παρθικὰ memorat, id est *pelles Parthicas purpureas*. At in vulgatis Editionibus legitur παρθικὰ gravi errore. * Ceterùm Parthi gemmas & margaritas ejusmodi pellibus addere solebant; ut docet Tertullianus in lib. 2. de cultu feminarum: *Ut ex illis cicatricibus nescio quæ grana penderent; quæ planè Parthi peronibus quoque suis bullarum vice inserunt*. Et in libro I. de Parthis loquens, ita dicit: *In peronibus uniones emergere de luto cupiunt*. *

[e] Non Rationalem jussi, sed tonsorem acciri.] Idem refert Zonaras his verbis: τὸ πολὺ δὲ τῆ βασιλικῆς

ille, quid haberet ex arte compendii; [a] vicenas diurnas respondit annonas, totidémque pabula jumentorum, ([b] quæ vulgo dictitant capita) & annuum stipendium grave, absque fructuosis petitionibus multis. Unde motus, [c] omnes hujusmodi cum coquis similibúsque aliis eadem accipere bene consuetos, ut parum sibi necessarios, data quò velint eundi potestate projecit. JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

CAPUT V.

Et quamquam à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paullatímque adulescens desiderio rei flagrabat, multa metuens tamen agitabat quædam ad id pertinentia quantum fieri poterat occultissimè. Ubi verò abolitis quæ verebatur, adesse sibi liberum tempus faciundi quæ vellet advertit, sui pectoris patefecit arcana: & planis absolutísque decretis aperiri templa, arísque hostias admoveri ad Deorum statuit cultum. Utque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum Antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat, ut civilibus discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ serviret intrepidus. Q od agebat ideo obstinatè, ut [d] dissensiones augente licentia, non timeret unanimantem postea plebem: [e] nullas infestas

θεραπείας ἀπεπέμψατο· κουρέα γὰρ ζητήσας ὡς περιεῖδεν αὐτῷ τὸν Κωνσταντίου κουρέα, πολυτελῶς ἐσταλμένος, κουρέα ζητῶν εἶπον, ἀλλ' οὐ συγκλητικόν. Id est: *Maximam partem regiorum ministrorum expulit. Et cùm aliquando tonsorem advocasset, tonsórque Divi Constantii venisset magnificè vestitus, tonsorem se accersisse dixit, non Senatorem.* Addunt Socrates & Cedrenus, Julianum cùm tonsores Palatio ejiceret, id adjecisse, unum pluribus sufficere: quamquam apud Cedrenum κοιτῶνας legitur puerili errore.

[a] VICENAS DIURNAS ANNONAS.] Id est, xx. panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie, ut & civica. Procopius in Anecdotis: μιᾶς ἀπολιπὼν σύνταξιν εἰς ἡμέρας εἴκοσι. De Palatinis loquitur, quorum annonas Justinianus imminuit.

[b] QUÆ VULGÒ DICT. CAPITA.] Hæc vox occurrit in Hesychii Lexico: κάπιτα· κτηνῶν τροφή. & iterum: κάπιτον παράβλημα ἀλόγων. Capita in utroque Codice dicuntur, & capitatio in lege 8. & x. Cod. Theod. de erogat. mil. annonæ. Quam vocem non desunt qui Græcæ originis esse dicant: inter quos est Florens Christianus, qui in Notis ad Aristophanis νεφέλας, à verbo κάπτειν eam derivat; quem secutus est Cl. Salmasius.

[c] OMNES EJUSMODI CUM COQUIS, &c.] Mamertinus in Panegyrico ad Julianum, id meritò prædicat: *Ingentes aulicorum catervæ legionum sumptum facilè vincebant.* Et paullo pòst: *Neque enim comparanda sunt picturata marmorum crusta ei, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, neque turba institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda.*

[d] UT DISSENSIONES AUGENTE LICENTIA.] Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Juliani in excitandis inter Christianos discidiis artes non probavit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cùm ille Episcopos à Constantio relegatos ab exsilio revocabat: quippe & odio Constantii & malo consilio id agebat Julianus, quorum utrumque ab omni virtute longè abest. Præclarè itaque Sozomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ φειδοῖ περὶ αὐτοὺς ταῦτα πρᾶξαι, ἀλλ' ὥστε ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τὰς ἐκκλησίας, ἢ Κωνστάντιος διαβάλλει. Adde Chronicum Alexandr. * & Chrysostomum in Oratione 2. de S. Babyla contra Gentiles, pag. 782. & Augustinum in Epistola 166. cujus hæc sunt verba: *Quibus succedens Julianus, desertor Christi & inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano & Pontio, libertatem parti Donati permisit: denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis: eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si unitati Ecclesiæ, de qua lapsus fuerat, invideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret.* *

* [e] NULLAS INFESTAS HOMINIBUS BESTIAS, UT SUNT, &c.] Idem dicit Chrysostomus Homiliâ XXVII. in Epistolam Pauli Apostoli ad Corinthios, pag. 749. *

JULIANUS AUGUSTUS Tauro & Florentio Coss. Anno Chr. 361.

hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum, expertus. Sæpéque dictitabat, [a] *Audite me, quem Alamanni audierunt & Franci:* imitari putans Marci Principis veteris dictum. Sed parum advertit hoc ab eo nimiùm discrepare. Ille enim cùm Palæstinam transiret, Ægyptum petens, fœtentium Judæorum & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: *O Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios* [b] *vobis inertiores inveni.*

CAPUT VI.

Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis Ægyptii venêre complures, genus hominum controversum, & adsuetudine perplexiùs litigandi semper lætissimum, maximéque avidum multiplicatum reposcere, [c] si compulsori quidquam dederit, ut levari debito possit, vel certè commodiùs per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, divites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes densati in unum, Principem ipsum, & Præfectos Prætorio graculorum more strepentes interpellabant incondité, [d] modò non ante septuagesimum annum extorquentes, quæ dedisse se jure vel secus plurimis affirmabant. Cúmque nihil aliud agi permitterent, edicto proposito universos jussit transire Chalcedona, pollicitus quòd ipse quoque protinus veniret, cuncta [e] eorum negotia finiturus. Quibus transgressis, mandatum est navigiorum magistris ultro citróque discurrentium, ne quis

a AUDITE ME.] Imitatus potiùs videtur dictum Augusti, qui cùm legibus Juliis juventutem coërceret, juvenésque Rom. tumultuarentur, dicere solebat: *Audite me juvenes senem, quem senes juvenem audierunt,* ut refert Plutarch. in ἀποφ. ἡγεμόν.

b VOBIS INQUIETIORES INVENI.] Primus hanc scripturam invexit Gelenius, cùm in superioribus Editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Mſ. Flor. & Regio, * Tolosano * [ac Colbert.] quod tamen non erat rejiciendum. Hic enim sensus est eorum verborum. O Sarmatæ, tandem alios offendi, qui cùm vobis inertiores sint, haud tamen mihi paullo minus negotii facessant. Mirum est tamen eam scripturam etiam Accursio displicuisse, qui sic edidit: *Alios vobis deteriores inveni.*

c SI COMPULSORI QUIDQUAM DEDERIT.] Compulsor est qui fiscalia debita exigit, & lentos debitores ad solvendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona & trib. & lege 15. de exaction. Eos κατεπείγοντας vocat Libanius in Orat. contra Florentium, ubi de Chrysargyro loquitur, * & Themistius in Oratione VI. pag. 157. * Glossæ veteres, *Compulsionem*, εἴσπραξιν, ἀπαίτησιν. Erant autem, ut videtur, milites, quibus Susceptores seu Apparitores Præsidum tributarios, à quibus tributa ipsi exigere non poterant, delegabant. Unde delegatoriæ dictæ ejusmodi Præsidum epistolæ, quæ Compulsoribus & Opinatoribus dabantur, ut est in lege XV. cit. & apud Cassiodorum in lib. XI.

d MODÒ NON ANTE LXX. ANNUM EXTORQUENTES.] De his Ægyptiorum querelis intelligendus est Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio: τὴν δὲ ἐξ Αἰγύπτου χρημάτων ὅσων μνημονεύεις, καὶ τὴν κελευόντων ἵνα νομίζοντος Ἀριστοφάνη, ἐπαινῶ μὲν σε τῆς μνήμης ὅτι μεστὴν τὴν ὁδὸν ἢ δίκαιον λαμβάνοντες. Et paullo pòst sic dicit: καὶ ταῦτα Αἰγύπτιος· οὓς ἐν εἰσφορῶν τοῖς ὁρῶμεν οὐκ ἔδωκαν μεμνημένους, ἀλλὰ μάλ' εὐχερῶς εἰσπράττοντας ἃ μὴ δέδωκαν. *Idque Ægyptius: cujus gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quæ dederunt, sed potiùs ea quæ numquam dederint acriter exigentes.* Vide finem hujus libri.

e EORUM NEGOTIA FINITURUS.] Ante hæc verba quædam voces legebantur in Editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cùm easdem in codice Regio, * Tolos. & Flor. * [ac Colbert.] reperissem, non dubitavi quin pro *cum & eorum*, scribendum esset, *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum alterum pag. 201. ubi pro *suspicio-*

transfretare auderet Ægyptium: hócque obſervato cura propenſiore, evanuit pertinax calumniandi propoſitum, & omnes ſpe præſumpta fruſtrati redierunt ad lares. Unde velut æquitate ipſa dictante, [a] lex eſt promulgata, quâ cavetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his, quæ eum rectè conſtiterit accepiſſe. JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

CAPUT VII.

Allapſo itaque Kalendarum Januariarum die, cùm Mamertini & Nevittæ nomina ſuſcepiſſent paginæ Conſulares, humilior [b] Princeps viſus eſt, in officio pedibus gradiendo cum Honoratis: quod laudabant alii, quidam ut affectatum & vile carpebant. [c] Dein Mamertino ludos edente Circenſes, [d] manumittendis ex more inductis per admiſſionum Proximum, [e] ipſe lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatímque [f] admonitus juriſdictionem eo die ad alterum

nes in hujuſmodi cuncta diſtenta: Codex Reg. & Editio Rom. ſcriptum habent, *cum & a diſtenta.*

[[a] LEX EST PROMULGATA, QUA CAVETUR NULLUM INTERPELLARI SUFFRAGATOREM, &c.] Deſignat Marcellinus legem 1. Cod. Theodoſ. Si cert. pet. ex ſuffrag. ut Petrus Pithœus ad oram Ammiani ſui adnotavit.]

[b] PRINCEPS VISUS EST IN OFFICIO.] Non prætereunda ſunt verba Mamertini in Grat. actione: *Itaque matutino crepuſculo palatium petimus.* & mox: *AEgrè remotis populi qui nos prægrediebatur, agminibus, ut quamlongiſſimè nobis obviàm procederet laboravit.* Et pòſt: *Pane intra ipſas Palatinæ domus valvas lecticas Conſulares juſſit inferri: & cùm honori ejus venerationique cedentes, ſedile illud dignitatis ampliſſimæ recuſaremus, ſuis nos propè manibus impoſitos, miſtus agmini togatorum, præire cœpit pedes, &c.* Conſulari autem officio adeſſe Imperatores eo ſæculo uſitatum fuit. Spartianus in Hadriano: *Conſulum & Prat. officia frequentavit.* Unde Auſonius in Conſulatu dicit:

Jam venit Auguſtus, noſtros ut comat honores,
Officio exornans, quos participare cupiſſet.

Idem in Gratiarum actione. *Ipſa autem*, ait, *ſedes honoris, ſella curulis, glorioſa pompa imperialis officii, &c.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1.

Candida pollutos comitatur Curia faſces,
Forſitan & Dominus.

Sic enim eum locum diſtinguendum, & explicandum cenſeo. Ceterùm ex allato Mamertini loco diſcimus, Mamertinum Conſulem ex palatio proceſſiſſe: qui honor non omnibus Coſſ. tribui ſolebat. Itaque notat Plutarchus in Galba, eum cùm eſſet affinis Liviæ, Conſulem è palatio Kal. Jan. proceſſiſſe: Λιβίας προσήκοντα ὕπατος ἐκ παλατίου προῆλθε.

[c] MAMERTINO LUDOS EDENTE CIRCENSES.] Ludos intellige, quos menſe Januario Coſſ. edere conſueverant ex ante diem 3. Non. Jan. per continuum triduum; ut notatum eſt in Calendario Rom. quod primus edidit Heruvartius. Et ita quidem in Urbe. At per provincias in majoribus civitatibus Circenſes quoque a. d. 3. Nonas Jan. à Magiſtratibus edebantur, ut docet Libanius in Orat. εἰς τὰς καλάνδας, his verbis: τρίτῃ δ' ἱσταμένου ζεύγνυται μὲν ἁμιλλητήρια ἅρματα· πολὺ δὲ λεὼς ἐπὶ τὴν νίκην.

[d] MANUMITTENDIS EX MORE INDUCTIS.] Conſules annum auſpicantes, ſervos aliquot manumittere ſolebant: quem morem, ejúſque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber V. Cl. in lib. 2. Semeſtrium, & in Commentario ad Tit. 2. de origine Juris, ita ut nihil ampliùs dici poſſit. Tantùm moneo, Claudiani verſum malè diſtingui in 4. Conſ. Honorii, ubi hunc ritum eleganter deſcribit. Sic enim diſtinguendus eſt:

Triſtis conditio pulſata fronte recedit.
In civem rubuere genæ.

Id eſt, non jam alapis ſervilibus os obtunditur, ſed ingenuo rubore perfunditur.

[e] IPSE LEGE AGI DIXERAT.] Manumiſſio erat actus legitimus, ut præter Juris Auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In ejuſmodi verò actibus hæc ſollemnis erat formula, ut lege agi juberet is, penes quem erat juriſdictio. Unde apud Vopiſcum in Aureliano Crinitus Aurelianum apud Principem adoptaturus ſic ait: *Jube ut lege agatur, ſitque Aurelianus heres ſacrorum, nominis & bonorum totiuſque juris Ulpio Crinito.* Ceterùm quod hîc legitur, Julianum lege agi juſſiſſe, ſic accipio, ut Juliani præſentis honori venerationique id dederit Mamertinus.

[f] ADMONITUS EA DIE JURISD. AD ALTERUM PERTINERE.] Hic locus magnam habet obſcuritatem. An fortè

pertinere, [a] ut errato obnoxium decem libris auri semet ipse multavit. [b] Frequentabat inter hæc Curiam agendo diversa, quæ divisiones multiplices ingerebant. Et cùm die quodam ei causas ibi spectanti venisse nuntiatus esset ex Asia Philosophus Maximus, [c] exsiluit indecorè: & qui esset oblitus, effuso cursu à vestibulo lon-

intelligit, jurisdictionem eo die non ad Mamertinum Cos. sed ad collegam ejus Nevittam, aut ad Præfectum Urbis pertinuisse? Sanè Coss. olim in Rep. alternis mensibus fasces habebant, jam inde à Bruto qui primus Consul fuit, ut docet Dionysius in lib. 5. initio, & in lib. 9. pag. 600. Morisque erat ut ante Consulem, quo mense fasces non haberet, Accensus iret, Lictores ponè sequerentur, teste Suetonio in Julio, & T. Livio in lib. 3. ubi de Decemviris. Vide & Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Coss. erant in castris, alternis diebus imperium habebant: ut declarat Polybius in narratione pugnæ Cannensis lib. 3. Sed hæc explicatio huic loco convenire non potest. An ergo potiùs intelligit, jurisdictionem non ad Julianum, sed ad Mamertinum Cos. pertinuisse?

[a] UT ERRATO OBNOXIAM DECEMBRIS AURORAM ET IPSE MUTAVIT.] Hîc verò planè opus est OEdipo. Quis enim est qui hîc quidquam intelligat? In codice Vaticano ante quadringentos plus minùs annos descripto sic legitur: *Ut terrato obnoxium Decembris aurorem & ipse mutavit.* [Ita & in Ms. Colbert.] Neque aliter refert Editio Rom. nisi quòd in ea excusum est *auroram.* At codex Regius prorsus cum Vaticano consentit. Tantùm in eo vox illa *Decembris* deest. * Proinde non dubito, quin totus ita scribendus sit locus: *Ut errato obnoxium decem libris auri semetipse multavit.* Quam emendationem paullo post primam Editionem hujus operis cùm feliciter deprehendissem, eámque communicassem viris doctissimis, Sirmundo, Rigaltio, Sarravio: illi eam statim magnopere probârunt. Solus repertus est Jacobus Gothofredus, qui cùm hunc locum aliter emendasset, prorsus infeliciter, nostram emendationem improbavit, ob id præcipuè quòd novum ipsi videbatur, à semetipso quemquam mulctari. Exstat tamen illustre exemplum ejus rei apud Augustinum in libro 1. de sermone Domini in monte, de Acindyno Præfecto Prætorio, qui se ipse multavit. * [Ludovicus Nublæus V. Cl. & doctissimus, mihi suggessit, quod pridem antea fratrem monuerat, exstare legem Gratiani, Valentiniani & Theodosii Impp. legem inquam unicam in titulo utriusque Codicis, Ammiani emendationi illustrandæ accommodatissimam, quæ talis est: *Si quacumque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni sua adspirare tentaverit nuptias: licèt prohibitas nuptias non peregerit; attamen pro tali conamine multa librarum auri decem obnoxium statuimus.* Ex quibus intelligitur, decem auri librarum multam tum omnium maximam fuisse: quæ & rectoribus provinciarum, potestatibusque civilibus ac militaribus lege infligi consuevisset, & quam ipse etiam sibi Imperator Julianus propter errorem irrogandam putârit.]

[b] FREQUENTABANT INTER HÆC CURIAM AGGERE DIVERSO.] Stulta & inepta lectio nescio unde in Lindenbrogii Editionem irrepsit. In Editione certè Rom. legitur, *agere diverso diversásque divisiones mult. ingerebant:* quod nec Accursius nec Castellus mutaverunt. Sed Gelenius ita edere maluit: *Frequentabant inter hæc Curiam agendo diversi, diversásque occasiones mult. ingerebant.* Sed cùm in MSS. Regio ac Flor. & Valentino [ac Colbertino] * & Tolos. * legi comperissem, *agendo diverso diversáque divisiones multip.* existimavi sic à Marcellino scriptum fuisse: *Frequentabat inter hæc Curiam agendo diversa, quæ divisiones m. ing.* ut hæc de Juliano ipso dicantur. Quod egregiè confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 298. εἰσῄλθεν καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισε, πολλοῦ δὴ χρόνου ταύτης τῆς τιμῆς ἐστερημένην· εἰς μὲν γὰρ τὸ βασίλειον εἰσεκαλεῖτο ἑστήξουσά τε καὶ μικρὰ ἀκουσομένη, &c. Id est: *Introibat etiam in Curiam, & Senatores circa se sedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accersebantur enim in palatium, ut stantes pauca quadam audirent, &c.* Idem de Juliano tradit Socrates in lib. 3.

[c] EXSILUIT INDECORE.] At id ejus factum prædicat Libanius pag. 299. his verbis: λέγοντος δὲ αὐτοῦ ἀγγέλλει τις προσιόντα τὸν διδάσκαλον αὐδ ἐξ Ἴωνα φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κεκλημένον. ὁ δὲ ἐκ μέσου ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ᾔει πρὸς τὰς θύρας. & mox: περιβαλὼν δ' οὖν καὶ ἀσπασάμενος ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους ἢ βασιλεῦσί γε ἀλλήλους, εἰσῆγεν ὁ μετέχοντα τῆς βουλῆς. *Hæc cùm in Senatu ageret, nuntiatur à quondam adesse magistrum ipsius ex Ionia accitum. Ipse igitur ex medio patrum Conscript. exsiliens, ad vestibulum cucurrit.* Et mox: *Cúmque hominem amplexus osculatúsque esset, perinde ac privati, aut potiùs perinde ac Reges*

gè

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coff. Anno Chr. 362.

gè progreffus, exofculatum fufceptúmque reverenter fecum induxit, ᵃ per oftentationem intempeftivam nimius captator inanis gloriæ vifus, præclaríque illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum : *Ipfi illi Philofophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria fcribunt, nomen fuum infcribunt, ut in eo ipfo quo prædicationem nobilitatémque defpiciunt, prædicari de fe ac fe nominari velint.* Nec multo deinceps, duo ᵇ Agentes in rebus ex iis qui projecti funt, eum adiere, fidentiùs promittentes latebras monftrare Florentii, fi eis gradus militiæ redderetur : quos inceffens delatoréfque appellans, addebat non effe Imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu abfconditum, qui fortè non diu latitare citra fpem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus ᶜ Prætextatus, præclaræ indolis gravitatífque prifcæ Senator, ex negotio proprio fortè repertus apud Conftantinopolim, quem arbitrio fuo Achaïæ Proconfulari præfecerat poteftate. ᵈ Nec tamen cùm corrigendis civilibus ita diligenter inftaret, omifit Caftrenfia : rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curánfque follicitè ne arma vel indumenta, aut ftipendium, vel alimenta deeffent his, quos per fupercilia Hiftri difperfos, excurfibúfque barbarorum oppofitos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ cùm ita divideret, nihil fegniùs agi permittens : fuadentibus proximis ut aggrederetur propinquos Gothos fæpe fallaces & perfidos, hoftes quærere fe meliores aiebat : illis enim fufficere ᵉ mercatores Galatas, per quos ubique fine conditionis difcrimine ve-

inter fe folent, induxit eum in Curiam, tametfi ille in Senatum relatus non effet. [Ad hunc Maximum exftant complures Juliani Epiftolæ familiariffimæ.]

ᵃ PER OSTENTATIONEM INTEMP.] Longè diffimilis Marci Imp. quem tamen velut exemplar fibi propofuerat. Ille enim in colenda Philofophia moderatum fe, & æqualem femper præftitit : unde in lib. de vita fua id à Vero fratre didiciffe fe fatetur, τὸ ἁπλοῦς καὶ ὁμαλὸν ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem ftudiosè elaborabat, ut eumdem tenorem ubique fervaret, quod ἀνεπιπλάστως τὸ πρόσωπον dicit eleganter iis in libris.

ᵇ AGENTES IN REBUS EX IIS QUI PROJECTI SUNT.] Hos Agentes in rebus unà cum ceteris Palatinis ferè omnibus Julianus in exórdio principatus palatio expulerat. Atque ipfe Scholam quidem omnem noménque Agentum in rebus aboleri jufferat : fed Magifter Officiorum, cui præcepti exfecutio mandata fuerat, alios ejecit, ceteros retinuit : ut docet Libanius in Orat. funebri, pag. 294. ubi multa de eorum calumniis & rapinis fubjicit. Porro Agentes in rebus XVII. omnino habuit Julianus, cùm fecuti Principes ad X. millia habuerint, tefte Libanio in Oratione πρὸς τὸν βασιλέα αὐτὸν κολακεύοντας.

ᶜ PRÆTEXTATUS QUEM ACHAIÆ PROCONSULARI PR. POT.] Eum Magiftratum geffit Prætextatus ufque ad initium Imperii Valentiniani Senioris, ut docet Zofimus in principio lib. 4. Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς. *Prætextatus Achaiæ Proconful, vir omnibus virtutibus excellens.* Vettius Agorius Prætextatus hic dicebatur, ut docet vetus Infcriptio : qui poftea Præfectus Urbi fuit Valentiniano II. & Valente II. Coff. ut fcribit Marcellinus nofter : ac multo pòft Præfectus Prætorio fub Theodofio deceffit, cùm effet Conful defignatus, ut teftatur D. Hieronymus, & Symmachus. Eumdem intelligere videtur Hieronymus in Epift. ad Marcellam de exitu Leæ. * Himerii encomium εἰς τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἑλλάδος Πραιτεξτᾶτον memorat Photius. *

ᵈ NEC TAMEN OMISIT CASTRENSIA.] Zonaras idem quoque fcribit : καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπεσκέψατο καὶ ἐξήταζε.

ᵉ MERCATORES GALATAS.] Ga-

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

numdantur. Hæc eum curantem & talia commendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, sobrietate, militaris rei scientia, virtutúmque omnium incrementis excelsum: paullatímque progrediens ambitum oppleverat mundi. Proinde timore ejus adventus per finitimos longéque distantes latiùs explicato, [a] legationes undique solito ociùs concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis Optimates mittentibus ante tempus [b] abusque Divis & Serendivis: ab Australi plaga ad famulandum rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab Aquilone & [c] regionibus Solis, per quas in mare Phasis accipitur, Bosporanis aliísque antehac ignotis legationes vehentibus supplices, ut annua complentes sollemnia intra terrarum genitalium terminos otiosè vivere sinerentur.

CAPUT VIII.

Appositum est (ut existimo) tempus, ad hàs partes nos occasione magni Principis devolutos, super Thraciarum extimis, sitúque Pontici sinus visa vel lecta quædam perspicua fide monstrare. Athos in Macedonia mons ille præcelsus, navibus quondam Medicis pervius, & Caphareus Euboïcus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem conlisit Argivam, licèt longo spatio controversi [d] à Thessalo mari distinguunt Ægæum: quod paullatim fusiùs

latæ venaliciarii erant, & servitia vendebant: quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. 1.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterùm & illud notandum est, veteres Latinos à venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturæ nomine mancipia censuisse. Plautus:

Mercaturámne, an venales habuit? ubi rem perdidit.

Cicero in Corneliana 2. *Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venaliciarii mercatorésque superarunt.* Neque obstat vetus Inscriptio quæ sic habet: L. VALERIUS. ZABDÆ. MERCAT. VENALICII. L. Nam libertus patronum suum mercatorem venalicium honoris causâ appellat.

[a] LEGATIONES UNDIQUE SOLITO OCIÙS CONCURREBANT.] De his legationibus ita loquutur Zonaras: [illegible] καὶ πρεσβεῖαι ἐκ διαφόρων ἐθνῶν πολλῶν πρὸς τὸν Κωνστάντιον. Quasi verò hæ legationes ad Constantium missæ essent, non ad Julianum ipsum. Porro Editio Rom. hunc locum sic exhibet, *undique solito ejus concurrebant*: neque aliter Mss. Flor. [& Colb.] At in Regio codice ita scriptum reperi, *undique solito magis conc.* Sed emendatum est eadem manu, *solito crebriùs*, utrumque ex conjectura, ut ex ipsa emendationis inconstantia apparet. Quam tamen equidem malim sequi, quàm illam Castelli: *Undique solliciti ad eum concurrebant.*

[b] ABUSQUE INDIS ET SERINDIS.] Sic primus correxit Gelenius, cùm in Editione Rom. scriptum esset, *abusque divisisset Serendi jus.* Ego verò codicis Regii, & Flor. [ac Colbertini] scripturam sequi malui, quæ sic habet, *Divis & Serendivis.* Sunt autem gentes Indicæ sic appellatæ. Divi quidem iidem esse videntur, quos Divas vocat Expositio totius mundi. * Seu potiùs Diveni, qui insulam habitant Divu nomine, ex qua oriundum fuisse Theophilum Indum auctor est Philostorgius in libro 3. Hist. Eccles. Et hæc fortè est insula, quæ vulgò dicitur Diu, ad os Indi fluv. sita, Regi Cambaiæ obnoxia: quam describit Osorius in libro IX. de rebus Emmanuëlis R. Quod spectat ad Serendivos vel Serindivos, assentior viro doctissimo Samuëli Bocharto, qui Serindivos ait esse incolas insulæ *Seilan*, quæ & *Serandib* Arabicè dicitur: quam eamdem esse cum Taprobane, multis probat idem Bochartus in lib. 1. de Coloniis Phœnicum capite ultimo. *

[c] REGIONIBUS SOLIS.] Fortè quia Æetes Solis filius iis regionibus imperavit, ut scribit Apollodorus. Quòd si *solis* adjectivè sumitur, idem erit ac *desertis.*

[d] A THESSALO MARI DISTINGUUNT ÆGÆUM.] Primus eam scripturam

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

adolescens, dextrâ, quâ latè protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas; ideo sic appellatas, quòd omnes ambiunt Delon [a] partu Deorum insignem: lævâ Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thasum: quando perflatur, Lesbo illiditur violentiùs. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum & Troada perstringit, & Ilium heroïcis casibus clarum: efficítque [b] Melana sinum oppositum Zephyro: cujus apud principium Abdera visitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentæque Diomedis Thracii sedes, & convalles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea, ac [c] Ænus, quâ diris auspiciis cœptâ móxque relictâ, ad Ausoniam veterem ductu numinum properavit Æneas. Hinc gracilescens paullatim, & velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, [d] ejúsque partem adsumens, in speciem Φ Græcæ litteræ formatur: exin Hellespontum à Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, & [e] Cœla præ-

excogitavit Gelenius, cùm in antiquioribus Editionibus legeretur: *Controversaria Thessamalitis cingitur AEgeum.* Neque aliter in Codice Regio, nisi quòd in eo [ut & in Colbert.] legitur, *tingunt AEgeum.* Initium maris Ægæi hoc in loco definiebat Marcellinus. Quod alii à Sunio Atticæ promuntorio, ut Mela, alii ab Acroceraunis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos est Plinius, & Solinus. Myrtoum enim Ægæi partem faciunt, aliósque sinus. Ægæum tamen propriè dictum ab Myrtoi fine incipit; ut testis est Strabo in lib. 2. & in Hellespontum desinit. Marcellinus autem noster à Caphareo Eubœæ incipere dicit. Sed quod ait, Caphareo & Atho montibus Ægæum à Thessalo mari distingui, prorsus intelligere nequeo. Nec dubito, quin locus aliter sit corrigendus.

[a] PATRIAM DEORUM INSIGNEM.] Emendavi *partu Deorum*, cùm in MSS. omnibus legeretur *parte.*

[b] MELANA SINUM OPPOSITUM ZEPHYRO.] In MS. Regio & Editione Rom. scribitur *Zephyri*, & in Regio superscriptum est *Zephyrus.* Est autem Melas sinus ad Occasum oppositus Chersoneso Thraciæ.

[c] ÆNUS, QUA DIRIS AUSPICIIS COEPTA.] Ænum Thraciæ urbem ab Ænea conditam esse testatur Conon in Narratione 46. & Mela in lib. 2. cap. 2. & Origo gentis Romanæ. At Dionysius Hal. in lib. 1. non Ænum, sed Æneiam urbem ab eo conditam scribit in Cherroneso, quam Pallenem vocant: cámque ad Cassandri tempora stetisse dicit: sed cùm Cassander Thessalonicam conderet, Æneatas in eam urbem transtulit: Æneatæ tamen quotannis ab Thessalonica proficiscebantur Æneiam, sollemne sacrum in memoriam conditoris Æneæ facturi, ut scribit Livius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen consentit Virgilius in lib. 3. principio, & urbem in Thracia ædificatam ab Ænea canit, Ænum procul dubio significans. Sed quod addit,

AEneadásque meo nomen de nomine fingo.

obstare videtur. Neque enim ab Æno patronymicum fit Æneades, sed αἰνῖος, ut docet Polybius, & Livius. Ab Æneia quidem de qua diximus, gentile fit Αἰνειάτης. Et Ænum ab Ænea condi non potuisse, rectè probat Servius, ex eo quòd Homerus inde auxilia ad Trojam venisse dicat: & quòd Callimachus, & Euphorion à socio Ulyssis illic sepulto, eo tempore quo missus est ad frumenta apportanda, cognominatam scribant. * Adde quòd Hercules tanto ante Æneam Trojâ rediens, Ænum appulisse dicitur ab Apollodoro. *

[d] EJUSQUE PARTEM AD SE JUNGENS.] Codex Regius, * Vatic. * [ac Colbert.] & Editio Rom. scriptum sic habent, *ad seuncens.* In Regio tamen superscriptum est prout edidit Gelenius. Sed Editionis Augustanæ scripturam præferendam esse existimavi: nisi cui placet emendare: *Ejusque partem adsciscens*, [vel *ad se uncans.*]

[e] COELA PRÆTERLABITUR.] In Actis Ephesini Concilii Cyrillus Cœlorum Episcopus recensetur. Ejusdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni: κατάγεται εἰς τὰ κοῖλα ταῦτα δὴ τὰ περὶ σηστόν τε καὶ ἄβυδον. Malè ergo in Ptolemæi libris scribitur Κέλλα, σηστὸς in Hellesponto. In Chronico quoque Alexandrino inter urbes quinti Climatis numerantur Χεῤῥόνησος, Κύλα, σηστός: eodem errore pro Κοῖλα. Cœlos portus dicitur à Mela in lib. 2. & à Plinio in 4.

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

terlabitur & Seston & Callipolin: contrà per Achillis Ajacísque sepulcra Dardanum contingit & Abydon, unde junctis pontibus Xerxes maria pedibus peragravit: dein Lampsacum, Themistocli dono datam à Rege Persarum, & Parion, quam condidit [a] Jasionis filius Parius. Unde semiorbe curvescens altrinsecus, latáque aperiens terrarum divortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit [b] ex Eoo latere Cyzicum, & Dindyma religiosa Matris Magnæ delubra, & [c] Apamiam, Ciúmque, & Astacum secuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam: quà in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Ægos-potamos, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras, & Lysimachiam, & civitatem quam Hercules conditam Perinthi comitis sui memoriæ dedicavit. Et ut effectè plenéque Φ litteræ figura servetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconesus insula est oblonga, & Besbicus. Post cujus summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chrysopolim, & stationes transit obscuras. Nam supercilia ejus sinistra [d] Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis vetus [e] Byzantium, Atticorum colonia, & promuntorium Ceras prælucentem navibus vehens con-

[a] JASIONIS FILIUS PARIUS.] Jasion Electræ & Corytt filius ex Cerere Plutum & Philomelum sustulit, inter quos non bene convenisse dicitur. Plutus enim cùm esset opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus necessitate coactus, quodcumque habebat vendito, eo boves duos emisse dicitur, & plaustrum primus fabricasse, atque arando semet aluisse. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de suo nomine Parin, & opidum Parion appellavit, ut scribit Hyginus in Astronomico Poëtico, cap. de Arctophylace. * Arrianus verò in Bithyoicis Parium Jasionis filium facit, à quo Parium urbem in Hellesponto conditam esse ait: ut refert Eustathius in librum v. Odysseæ pag. 1528. * Alii tamen à Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos est Johannes Antiochenus in Excerptis, quæ abhinc biennio publicavi, & Suidas in Πάριον. Sanè in eo opido Paridis statua fuit, in foro magicis cærimoniis consecrata, cui publicè sacra fiebant, ut docet Athenagoras in Apologetico: τὸ δὲ Παρίου Ἀλεξάνδρου ἢ Περιτίου, &c.

[b] EX EO LATERE.] Emendavi *ex Eoo latere*: quam emendationem confirmant ea quæ statim subnectuntur: *Quà in Occasum procedit, Cherronesum pulsat, &c.*

[[c] ET APAMIAM, CIOMQUE, ET ASTACUM, SECUTO TEMPORE NICOMEDIAM A REGE COGNOMINATAM.] Petrus Pithœus ad marginem Ammiani sui adnotavit, pro *& Astacum* in veteribus libris scriptum inveniri, *ubi Hylam*. Ex quo apparere, heic nonnulla deesse. Constare enim, juxta Apamiam Hylam Herculis delicias à Nymphis raptum, & necatum fuisse in amne, qui postea Hylas dictus sit. Certè in codice Colbertino qui est optimæ notæ, scriptum reperio: *Et Apamiam, Ciumque, ubi Hylam, secuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam.* Ubi aliqua deesse cum Pithœo non dubito: sed quomodo suppleri emendaríque possint, haud facile dictu est. Vulgata quidem lectio planè mendosa est. Nam Astacum à Nicomedia Plinius discretè distinguit in libri v. capite XXXII. & ultimo. Cios fluvius Cium vel Cion opidum alluit, & Hylæ amni proximus est: ut ibidem Plinius docet.]

[d] ATHYRAE PORTUS.] Sic dictus ab Athyra fluvio, qui juxtà in Propontidem evolvitur, ut tradit Agathias in lib. 5. Meminit ejusdem urbis Procopius in lib. 4. de ædificiis Justiniani, & Zonaras ac Nicetas. Erátque vicinum huic opido fanum τῷ ἀρχιστρατήγῳ, id est S. Michaëlis celeberrimum, in loco qui Damocrania dicebatur, teste Cedreno in Michaële Calaphate. Ejus situm discimus ex Itinerario Burdigalensi: *Mansio Sylembria* M. X. *Mutatio Callum* M. X. *Mansio Atthyra* M. X. *Mans. Regio* M. XII. *Civitas Constantinop.* M. XII.

[e] BYZANTIUM ATTICORUM COLONIA.] Byzantium condidêre Megarenses anno 2. Olymp. 30. ut ponit Eusebius in Chronico anno 17. postquam Chalcedon

ſtructam celſiùs turrim : quapropter [a] Ceratas appellatur [b] ventus inde ſuetus oriri prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris utriuſque finitum, jámque miteſcens, in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub adſpectum, latè diffuſum & longè. Omnis autem ejus velut inſularis circuitus litorea navigatio [c] viginti tribus dimenſa milibus ſtadiorum, ut Eratoſthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, aliíque hujuſmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur. Et [d] quà Sol Oceano exſurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos : quà declinat in veſperum, Romanis provinciis terminatur : unde ſuſpicit ſidus Arctoum, homines alit linguis & moribus diſpares : latus ejus Auſtrinum molli devexitate ſubductum. Per hæc ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Græcorum : quæ cuncta ætatibus variis præter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo antè locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devoviſſe. [e] Extremitates autem arcus

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

coodita fuerat, teſte Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. à Megarenſibus duce Archia conſtituta dicitur io Euſebii Chrooico. Poſt Megarenſes deinde Mileſii Byzantium colonis frequentarunt, ſi credimus Velleio in lib. 2. Denique Pauſanias Lacedæmonius paullo poſt bella Medica coloniam eò Lacedæm. deduxit, ut tradit Joſtinus in lib. 9. Inter hos Athenienſium nulla occurrit mentio. Niſi fortè, quia Athenienſium coloni erant Mileſii, à quibus Byzantium cooditum eſſe Velleius dicit, Athenienſium coloniam dici eam poſſe poremus.

[a] PHAROS APPELLATUR.] Sic primus edidit P. Caſtellus, cùm in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur* : neque aliter in Codice Regio, * Vatic.* & Florentino. [In Colbert. legitur : *Q. Elatas appellatur vetus inde ſuetus oripi pragelidus.*]

[b] ET VETUS INDE PONS EURIPI.] Sic Caſtellus & Gelenius hunc locum correxerunt, qui in Editione Rom. ſic legebatur, *Vetus inde ſuetus Oripi.* & ita quoque in codice Regio, * Vatic. Toloſ. * [& Colbert.] Quid autem intelligat Marcellious, facilius eſt dicere quàm quid ſcripſerit. Scribit enim Solinus, & Plinius io lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Aſia urbem Priapum.* Eumdem Euripum Thracii Boſpori, qui Byzantium & Chalcedonem interfluit, memorat Plinius in lib. 9. cap. 15.* Verùm Euripus ille non facit ad hunc locum. Rejectis ergo emendationibus ſeu potiùs depravationibus P. Caſtelli, totum hunc locum ex veſtigiis priſcæ ſcripturæ quam ſuprà retulimus, ita reſtituendum eſſe affirmamus : *Et promuntorium Ceras, prælucentem navibus vehens conſtructam celſius turrim : quapropter Ceratas appellatur ventus inde ſuetus oriri prægelidus.* Ac poſtremam quidem hujus loci partem ita primus correxit Lucas Holſtenius. Ego verò priorem partem quæ de Cerata vento, certiſſimâ ut opinor conjecturâ emendavi. Ait ergo Marcellinus *Ceratam* ventum appellari, eo quòd ſpiret à promuntorio quod dicitur Ceras. Certè novum noo eſt, ventos à locis uode flant, nomen accipere. Sic *Scironites* dicebatur ab Athenienſibos ventus, qui à Scironis promuntorio ſpirabat. *

[c] XXIII. DIMENSA MILLIBUS STAT.] Polybius in lib. 4. Ponti περίμετρον XX. circiter ſtadiorum millia complecti auctor eſt. Strabo verò in fine lib. 2. XXV. millia. Plinius in lib. 4. varias de Pooti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus verò*, inquit, *totius Ponti vicies ſemel ſtadia mille, ut auctor eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius* 300. *ſtadia adjicit. Artemidorus vicies novies mille ſtad. facit. Agrippa* XXIII. *millium* LX. *Mucianus* XXVIII. *mill.* LXV.

[d] QUA SOL OCEANO EXSURGIT EOO, PALUD. CL. MÆOTIDOS.] Immo Mæotis ad Septemtrionem Ponto incumbit, ut teſtis eſt Dionyſius Characenus.

[e] EXTREMITATES ARCUS DUO EXPRIMUNT BOSPORI.] Arcus illius Scythici quem efficit Pontus, extremitates ſeu anguli ſunt ex altera parte Boſporus Thracius, ex altera verò litus illud corniculatum ad Colchos, ubi Pootus deſinit : ut docet

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

utrimque tenues duo exprimunt Boſpori, è regione ſibi oppoſiti, Thracius & Cimmericus: hac causâ Boſpori vocitati, quòd per eos quondam Inachi filia mutata (ut Poëtæ loquuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit. [a] Dextram igitur inflexionem Boſpori Thracii excipit Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena ſunt regiones, & Amyci ſævitiâ Bebryces exempti virtute Pollucis, remotáque ſtatio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quæ litora in ſinus oblongos curvata Sangarius [b] & Phyllis, & Bizes & Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controverſæ [c] extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſæculis obviàm ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cedentéſque retrorſus acri aſſultu ad ea reverti quæ pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiúmque crebritates, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli cùm eos Argo prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præteriſſet innoxia, immobiles turbine circumfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe diremptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cantus. Poſt Bithyniæ partem, provinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, & Sinope, & Polemonion, & Ami-

Mela in fine lib. 1. & Procopius in lib. 4. Goth. Hos duos angulos ſic deſcribit Dionyſius:

Σῆμα δ' ἔχει κεράων σκαιὸν πέρας, ὅς' ἐπὶ Θρηΐκην
Εἰλεῖται φορέλιγα βίῃ κεράτων ἰουκώς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo deſignando peccaſſe. Nam Cimmerius Boſporus in medio flexu eſt maris Pontici, teſte Plinio. Sed tamen cùm in hac ſententia ſemper ſibi conſtet Marcellinus; ſuos potiùs auctores ſecutus eſſe; quàm erraſſe dicendus eſt.

a DEXTRAM IGITUR INFLEXIONEM BOSPORI THRACII.] Hæc eſt ſcriptura Regii codicis, quam vulgatæ longè anteponendam eſſe duxi. Primùm enim Boſpori Thracii dextrum latus Marcellinus deſcribendum aggreditur: ac deinde pergit ad ſiniſtrum, pag. 316. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniæ pars, deinde Mariandyni Paphlagones, & Cappadoces: & hæc omnis ora dextra appellatur: τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου Græci vocant, ut docet Strabo in lib. 2. & 12. & Dionyſius Characenus, Herodotus lib. 3. aliíque. Dextrum latus vocat Solinus cap. 18. de Delphinis: *Intrant dextro latere, lævo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ovid. in lib. 4. de Ponto, Elegia 1.

Qui quamquam dextra regione licentiùs erret.

Eodémque modo Græci qui περίπλους ſcripſere, in omni mari τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ diſtinguere ſolent.

b ET PSYLIS.] Cùm in Codice Regio & Flor. * Toloſ. Vatic. * [& Colbert.] ſcriptum eſſe vidiſſem *Fullis*, non dubitavi eam ſcripturam Marcellino reſtituere. Nam & Apollonius ejus fluvii meminit p. 4. in lib. 2. Argon.

Τῇ δ' ἄρ' ἐπὶ προχοαὶ Φυλλίδος.

Ubi Scholiaſtes notat, Φύλλις ποταμὸς Βιθυνίας: ita & Stephanus Byzantius. At Editio Rom. ſcriptum ſic habet, *& Sulis.* unde M. Accurſius *Pſillis* ediderat corruptè. Pſilis enim ſcribi debet, ut teſtatur Stephanus, * & Arrianus in Periplo Ponti Euxini. * Certè Euphorion in Chiliadibus primam ſyllabam corripuit.

Καὶ Ψίλιν, Ἀσιάνιόν τε, ῥιθεγέ τε Ναυάδοιο.

Qui verſus refertur à Stephano in Ἀσιανία.

c EXTRANEÆ SUNT SYMPLEGADES.] Legendum puto *Cyaneæ ſunt S.* Græci enim κυανέας συμπληγάδας appellant conjunctim interdum; ut memini legere apud Euripidem, & à colore cyaneo ita dictas eſſe notat Scholiaſtes Apollonii lib. 2.

fos amplæ funt civitates, & Tios, & Amaftris, omnes ab aufpicio diligentiâ fundatæ Græcorum: & Cerafus, unde advexit hujufmodi poma Lucullus, [a] infulæque arduæ, Trapezunta & Pityunta continentes oppida non obfcura. [b] Ultra hæc loca Acherufium fpecus eft, quod accolæ μυχοπόντιον appellant, & [c] portus Acone: fluvii diverfi, [d] Acheron, [e] itidémque Arcadius, & Iris, & [f] Tibris, & juxtà Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his eft proximus, [g] ab Armonio defluens monte, & Themifcyræos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare neceffitas fubegerat talis. Attritis damnorum affiduitate finitimis, Amazones veteres quæ eos cruentis populabantur incurfibus, altiora fpirabant: viréfque fuas circumfpectantes [h] his, quæ propinqua fæpius appetebant, validiores, raptæ præcipiti cupiditatis ardore, perruptis nationibus plurimis, manus Athenienfibus intulerunt: acríque concertatione effusè disjectæ, omnes nudatis equitatus fui lateribus corruere. Harum interitu cognito, refiduæ ut imbelles domi relictæ, extrema perpeffæ, vicinitatis eis repenfantis fimilia funeftos impetus declinantes, ad pacatiorem fedem transfiere Thermodontis: quarum progenies longè deinde propagata per numerofam fubolem, manu firmiffima ad loca reverterat genitalia, fe-

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coff. Anno Chr. 362.

[a] Insulæque arduæ Trap. et Pityunta.] Sanè Theodoritus in lib. v. Hift. Eccl. cap. 34. Pityunta πολίδιον vocat, & finem Imperii Rom. ex ea parte fuiffe dicit.

[b] Ultra hac loca Acherusium specus est.] Mela in lib. 2. *juxta Heracleam*, inquit, *fpecus eft Acherufia, ad Manes ut aiunt pervius.* Defcribit hunc fpecum Quintus Smyrnæus in lib. 6. p. 392. & juxta Nymphæum fluv. fitum effe canit, facrum Nymphis Ponti & Paphlagoniæ. In eo canthari, & Panes, & Nymphæ, & fufi colique vifuntur fculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquilonem fpectat, hominibus inacceffus. Illic enim vorago ad inferos ufque porrecta eft. Alter ad Auftrum, quà defcenfus liber eft. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. qui in Mariandynis hunc fpecum ponit, ut Mela. Non igitur dicere debuit Marcellinus, *ultra hac loca*, fed *citra*.

[c] Portus Acone.] Ita & Solinus vocat: fcribendum tamen *Acona*, ex Strabone, Stephano, aliifque.

[d] Acheron.] Hunc fluv. in Mariandynis locat Apollonius juxta Acherufium fpecum: & à Megarenfibus qui Heracleam condidère, σοωναύτην mutato nomine dictum canit: quod confirmat Scholiaftes Lycophronis. Ejufdem meminit Nicander in Alexipharmacis:

Πνδωίας δ' ἀκόνιτον, ὃ δή ῥ' Ἀχερωνίδες ὄχθαι
φύουσι τοῦ χάσματα δυσδέρκτου Εὐβουλῆος.

Ubi Scholiaftes notat: Ἀχέρων ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ Ποντικῇ, ἔνθα ὁ τοῦ Ἅδου κύνα ὁ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε.

[e] Itidemque Arcadius.] Ptolemæo in Ponto Cappadocico ἀρκάδιος fluvii oftia ponuntur. Arcadis itaque dici debuit in recto.

[f] Tembrius.] Sic Caftellus emendare maluit, quàm Editionis Rom. fcripturam retinere, quæ eft *Tibris*. Sanè in Regio codice, * & Vatic. & Tol. * *Tybris* legitur, neque aliter in Mf. Florentino: [in Colbertino *Thybris*.] Procopius in lib. 5. de fabricis Juftiniani, fluvium ait effe in Galatia, & ab incolis dici Tibrim: ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν Γαλάταις ὃν Τίβεριν καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι ἄνθρωποι. & Livius in lib. 28. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam fluens mifcetur ad Bithyniam Tymbri fluvio.* Sed Tymbrius dicitur à Strabone in lib. 13. & à Stephano.

[g] Ab Armonio defl. monte.] Scribendum videtur *Armenio*. fic enim Dionyfius:

Ἔνθ' ἀμαζονίδεσσιν ἀπ' οὔρεος Ἀρμενίοιο
Ἄλυος ὕδωρ προρέων εἰλίσσεται Θερμώδων.

Armenii montis meminit etiam Herodotus in Clio, ex quo Halym fluere fcribit.

[h] Hisque propinqua.] Hic locus ex Editione Auguftana à nobis eft reftitutus, cui fubfcribit Regius codex, & * Tolof. * [& Colbert.]

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino. & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

cuto tempore populis diversarum originum formidabilis. Haud procul inde [a] attollitur Carambis placidè collis, contra Septemtrionem Helicen exsurgens, cujus è regione est Criu-metopon Tauricæ promuntorium, duobus milibus & quingentis stadiis disparatum. [b] Hócque ex loco omnis ora maritima, cujus initium Halys est amnis, velut longitudine lineali directa nervi efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt, acerrimi omnium bellatores, & Chalybes, per quos erutum & domitum est primitus ferrum. Post quos terras patentes Byzares obtinent, & [c] Sapires, & Tibareni, & Mossynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis adsuetudine cogniti. A quibus brevi spatio distant virorum monumenta nobilium, [d] in quibus Sthenelus est humatus, & Idmon, & Tiphys: primus Herculis socius Amazonico bello letaliter vulneratus: alter augur Argonautarum: tertius ejusdem navis cautissimus rector. Prætercursis partibus memoratis, [e] Aulion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati, quòd superatis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber versus, circa hujus ripas virides & opacas orgia pristina reparavit & choros: Trieterica hujusmodi sacra quidam existimant appellari. Post hæc confinia [f] Camaritarum pagi sunt

[a] ATTOLLITUR CARAMBIS PLACIDI COLLIS.] Rectiùs in MSS. Regio, * Tol. & Vatic. * & in Editione Rom. legitur *placidè*: [in Colbert. legitur *placida*.] Quamquam Apollonius Rhodius in lib. 2. ex quo hæc conversa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac præruptum dixerit:

Ἐστι δέ τις ἄκρη ἑλίκης κατεναντίον ἄρκτου
Πάντοθεν ἠλίβατος· καὶ μὶν καλέουσι Κάραμβιν.

Quæ sic Latinè vertit Marcellinus: *Attollitur Carambis placidè collis contra Septemtrionem Helicen exsurgens*: minùs rectè, ut patet. Nam ἠλίβατος est arduus & præruptus, ut dixi: & hæc verba κατεναντίον ἄρκτου sensum hunc habent: Carambin quidem ad Austrum esse, Criumetopon ad Septemtrionem.

[b] HOCQUE EX LOCO ORA MARITIMA NERVI EFFICIT SPECIEM.] Suprà in angulis seu summitatibus arcus Scythici designandis errorem Marcellini notavi. Consequens erat, ut qui in iis erraverat, nervum quoque perperam designaret. Ait enim oram maritimam à Carambi promuntorio, & Haly flumine adusque Criumetopon nervi speciem facere: quod est absurdum. Nam dextrum latus Ponti, à Chalcedone ad Phasim usque directum, nervi perspicuè locum obtinet, ut rectè ait Dionysius:

Ἀλλ᾽ ἐν δεξιτερῇ σημεῖα δεξιὰ πόντου
Ἰθὺ διαγραφθέντα.

& Mela in lib. 2. cap. 19. & 20.

[c] ET TAPIRES.] Sic correxit Castellus, cùm in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. subscribit Augustana, & Codex Regius, * Vatic. * [ac Colbert.] Certè Apollonius in lib. 2. Sapires eos barbaros vocat, apud quos etiam σαπφείρου gemmam abundare notat Scholiastes. Herodotus in lib. 3. & 7. Saspires nominat: quam διπλογραφίαν agnoscit etiam Stephanus in Σάπειρ. ὡς σάπειρ, inquit, ὃ μετὰ τοῦ σ Σάσπειρ. Eosdem sua ætate σάβειρες dictos esse testatur ibidem Stephanus. Sanè Sabires Hunnorum gens in Historiis eorum temporum sæpissime memorantur.

[d] IN QUIBUS STHELENUS EST HUMATUS.] Scribe *Sthenelus*. Is est Actoris filius, Amazonico bello letaliter vulneratus, ut canit Apollonius in lib. 2. Argon. & in Paphlagonia ab Hercule sepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in V.

It Sthenelus, qualem mavortia vidit Amazon:
Cúmque suis comitem Alcides ut condidit armis.

[e] ALION ANTRUM EST.] Corrige *Aulion antrum*, auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalibus ludis loquens, sic ait:

Ἐξ οὗ Καλλιχόρου ποταμοῦ περιναιετάουσιν
Ἠδὲ καὶ αὔλιον ἄντρον ἐπωνυμίην καλέουσι.

Meminêre & Stephanus, & auctor Etymologici.

[f] CAMARITARUM PAGI SUNT CELEBRES.] Sumpsit ex Dionysio de situ orbis:

cele-

celebres, & Phaſis fremebundis curſibus [a] Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam ſobolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine fluvii dictitata, & Dioſcurias nunc uſque nota: cujus auctores [b] Amphitus & Cercius Spartani traduntur, aurigæ Caſtoris & Pollucis, à quibus Heniochorum natio eſt inſtituta. Paullùm ab his ſecernuntur Achæi: qui bello anteriore quodam apud Trojam conſummato, non cùm ſuper Helena certaretur, ut Auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctíſque hoſtilibus, ſtabilem domiciliis ſedem nuſquam reperientes, verticibus montium inſedere ſemper nivalium: & horrore cæli diſtricti, [c] victum etiam ſibi cum periculis rapto parare aſſuefacti ſunt: atque eo ultra omnem deinde ferociam ſævierunt. Super Cercetis, qui iiſdem adnexi ſunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolæ Boſpori, ubi Mileſiæ ſunt civitates, harúmque velut mater omnium Panticapæum: quam [d] perſtringit Hypanis fluvius, genuinis intumeſcens aquis & externis.

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

Καὶ Καρμαειτέων φῦλον μέγα, τοί ποτε βάλαχον, &c.

[a] COLCHOS ÆGYPTIORUM SOBOLEM.] Id primus ſcripſit Herodotus in 2. & poſt eum Diodorus Siculus in 1. Apollonius in lib. 4. Argon. & Dionyſius Characenus: & Valerius Flaccus in lib. 5. his verſibus:

—cunabula gentis
Colchidos hic ortúſque tuens: ut prima Seſoſtris
Intulerit Rex bella Getis: ut clade ſuorum
Territus, hos Thebas patriúmque reducat ad amnem;
Phaſidis hos imponat agris, Colchóſque vocari
Imperet. Arſinoen illi tepidaque requirant
Otia lenta Phari.

[b] AMPHITUS ET TELCHIUS.] Hæc eſt lectio P. Caſtelli, qui illam Editionis Rom. ſcripturam *Amph. & Cercius* non probavit. Atqui Codex Regius & Flor. cum Valentino, * Toloſ. Vatic. * [& Colbert.] eam tuentur, & ſcripta Solini exemplaria, ut teſtis eſt Delrio. Iſidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, ut ſolet, *Dioſcuriadem*, ait, *Colchorum urbem Amphitus & Cercius, aurigæ Caſtoris & Pollucis condidère.* A Strabone in lib. XI. ῥῆκας ϗ ἀμφίστρατος dicuntur; fortè pro κρέκας: unde Latini Crecium, ac mox Cercium finxêre.

[c] VICTUM SIBI CUM PERICULIS RAPTO PARARE ASSUEFACTI.] Horum loco in Editione Rom. ſic legitur: *Virium & aniſibicum peculis rapto, &c.* Unde Caſtellus hanc lectionem exſculpſerat: *Annuum ſibi victum peculiis rapto p. aſſuefacti.* In Regio autem codice ita ſcriptum reperi: *Virivinctum ſibi cum periculis rapto, &c.* Et ſuperſcriptum eadem manu, *victum ſibi cum periculis*, prout Gelenius emendavit. * Toloſanus certè liber hanc ſcripturam firmat. * [In Colbertino legitur: *Virium & amſibi cum peculis rapto.*] Ego integrum locum ſic ſcribendum eſſe exiſtimo: *Horrore cæli diſtrictiores, victum ſibi cum periculis rapto parare aſſuefacti, &c.* De Achæis idem ſcribit Salluſtius in Hiſt. his verbis: *Namque omnium ferociſſimi ad hoc tempus Achæi atque Tauri ſunt: quòd (quantum conjicio) locorum egeſtate rapto vivere aſſueti, &c.* Apud Scholiaſtem Juvenalis Sat. 15. Cui adde Ariſtotelem in lib. 8. Polit. Dionyſium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, & Dionyſium de ſitu orbis. Memorabile eſt, quod de eorum feritatis cauſa ſcribit Appianus in Mithridatico: eos enim à Troja redeuntes, tempeſtate ait abreptos in Pontum, ibique à barbaris graviter eſſe vexatos: cúmque quoſdam è ſuis in Græciam miſiſſent, qui auxilium adverſus barbaros poſtularent, repulſam paſſos, in tantum Græci nominis odium veniſſe, ut poſthac quotquot Græcos cepiſſent, Scythico ritu Diis immolarent, primò quidem univerſos; poſtea pulcherrimum duntaxat quemque, poſtremò ſolos ſorte ductos. * De eiſdem loqui videtur Seneca in Conſolatione ad Helviam capite VI. *Scythia, & totus ille ferarum indomitarúmque gentium tractus, civitates Achaia Ponticis impoſitas litoribus oſtentat.* *

[d] PRÆTEXIT HYPANIS.] In Editione Rom. legitur *pergagit Hiſanus.* In Regio autem & Flor. * Toloſ. Vatic. * [& Colbertino] codice, *pergagyt Hiphanis*: unde

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Itineribus hinc extensis, Amazones adusque Caspium mare porrectæ circumcolunt [a] Tanaïn: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiámque disterminans ab Europa, in stagnis Mæoticis delitescit. Huic Rha vicinus est amnis, in cujus superciliis quædam vegetabilis ejusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Ultra Tanaïn panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, [b] Maraccus, & Rhombites, & Theophanes, & Totordanes. Licèt alia quoque distans immanibus intervallis Sauromatarum prætenditur natio, litori juncta, quod Coracem suscipiens fluvium in æquor ejectat extremum. Propè palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cujus uberrimis venis [c] per Patares angustias undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cujus in dextro latere [d] insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græcorum. Circa hæc stagna ultima extimáque plures habitant gentes, sermonum institutorúmque varietate dispariles: [e] Jaxamatæ, & Mæotæ, & Jazyges, Roxolaníque, & Alani, & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis: alíque ultrà latentes, quòd sunt omnium penitissimi. Sed Mæotidos lateri lævo Chersonesus est propinqua, coloniarum plena Græcarum. Unde quieti sunt homines & sedati, adhibentes vomeri curam, & proventibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri dissociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi, & Napæi, intendente sævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali: & à contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur, ut evethen Græci dicimus stultum, & [f] noctem euphronen, & furias Eumenidas. Diis enim hostiis litantes

apparet scribendum esse, *perstringit Hypanis.*

* [a] TANAÏN, QUI INTER CAUCASIAS ORIENS RUPES.] Consentit quidem Theophanes apud Strabonem, & Dionysius Characenus, ac Ptolemæus. Sed nostro ævo deprehensum est, circa Tanaïs caput nullos esse montes. Oritur autem Tanaïs in minoris Tartariæ Russiæque magnæ seu Moscoviæ confinio, è lacu satis magno; ut Cluverius in libro 1. de Germania scribit. Falsò ergo asserit Orosius Tanaïm è Riphæis montibus defluere.*

[b] MARACCUS ET RH. ET THEOPHANES.] Marabius à Ptolemeo dicitur pro Maracco, & pro Theophane Thespantius, & Varadanus pro Totordane in Sarmatia Asiatica. Rhombitem memorat etiam Strabo.

[c] PER PATARES ANGUSTIAS.] Hæ angustiæ seu fauces Cimmerius Bosporus dicebantur, teste Polybio in lib. 4. & Plinio. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro. * In Msf. Tolos. legitur *per Pateres*; * [in Colbert. *per Patares.*]

[d] INSULÆ SUNT PHANAGORUS ET HERMONASSA.] *Φαναγόρεια* dicitur à Strabone, neque secus à Mela ac Plinio. Alii Phanagoram vocant insulam ipsam, teste Stephano. Idem in Ταυρικὴ sic dicit: *τῇ δὲ Ταυρικῇ δύο παράκειται νῆσοι Φαναγόρεια καὶ Ἑρμώνασσα.* Procopio in lib. 4. Goth. *φαναγόρις.*

[e] JAXAMATÆ.] Sic Ptolemæus vocat, & Stephanus. In Msf. tamen omnibus & Editione Rom. *Ixomata*. Valerius Flaccus in lib. 6. *Exomatas* dicit.

[f] NOCTEM ΕΥ'ΦΡΟ'ΝΗΝ.] Veteres Græci *noctem εὐφρόνην* vocabant, quòd bonum prudénsque consilium afferret, ut docet Plutarchus de Curiositate, & Phornutus de Diis, & Eustathius in Iliad. 2. Eleganter Libanius in Progymnasm. *ἀλλὰ τὸ παντοχοῦ περιφερόμενον τις ἐκ οἶδε λόγον, ὅς φησι δεῖν ἐν νυκτὶ βουλὰς ἔχειν. ὁ δὲ σοφὸς σοφοκλῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἀνόμασε τὴν νύκτα; οὐχ ὅτι τὸ φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παραγίνεται.* Alii εὐφρόνην ab

humanis, & immolantes advenas [a] Dianæ, quæ apud eos dicitur Oreiloche, cæsorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica [b] insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. In quam si fuerint quidam fortè delati, visis antiquitatis vestigiis, temploque & donariis eidem heroi consecratis, vesperi repetunt naves: aiunt enim non sine discrimine vitæ illic quemquam pernoctare. [c] Ibi & aquæ sunt, & [d] candidæ aves nascuntur halcyonibus similes: super quarum origine, & Hellespontiacis prœliis tempore disseremus. Sunt autem quædam per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodosia, & minores aliæ nullis humanis hostiis impiatæ. [e] Hactenus arcus apex protendi existimatur. Ejus nunc residua leniter sinuata, subjectáque ursæ cælesti adusque lævum Bospori Thracii latus, ut ordo postulat, exsequemur: id admonentes, quòd cùm arcus omnium gentium flexis curventur hastilibus, [f] Scythici soli vel Parthici circumductis utrimque introrsus pandis & patulis cornibus, effigiem Lunæ decrescentis ostendunt, medietatem recta & rotunda regula dividente. Ergo in ipso hujus compagis exordio, ubi Riphæi deficiunt mon-

JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

eo deducebant, quòd homines exhilararet. Id enim est Græcè εὐφραίνοι. Sic auctor Etymologici εὐφρόνη, ait, ἡ νύξ, παρὰ τὸ εὖ φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus noster εὐφρόνην à contrario dictam esse, & κατ' ἀντίφρασιν affirmat, vel quòd minimè læta sit, vel quòd parum consilii afferat.

[a] DIANÆ, QUÆ APUD EOS DICITUR ORSILOCHE.] Antoninus Liberalis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri ἑτεροιουμένων lib. 4. Iphigeniam cùm à patre immolaretur, subreptam à Diana, & in Euxinum Pontum delatam fuisse, in qua tum regione regnabat Borysthenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauros vocavit, eo quòd pro Iphigenia taurum ad aram supposuerat: ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua Tauropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eamdem in Leucen insulam transtulit, & immortalitate donatam, mutato nomine Oreilochiam vocavit, & Achilli conjunxit: ἢ ὠνόμασεν αὐτὴν ἀντὶ δ' Ἰφιγενείας Ὀρειλοχίαν. Ex quibus patet hîc scribendum esse *Oreiloche*.

[b] LEUCE INSULA ACHILLI DICATA.] Describunt hanc insulam Philostratus in Heroicis, & Pausanias in Laconicis. Sed hic falli videtur bifariam, tum in eo quòd ad Histri ostia sitam esse dicit: (est enim ostio Borysthenis objecta, teste Mela ac Dionysio Characeno & Plinio) tum quòd xx. dumtaxat stadiorum ejus ambitum facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, iv. latitudinem ei tribuit.

[c] IBI ET AQUÆ SUNT.] In Regio codice superscriptum est *aquila*, ex conjectura exscriptoris: sed nil mutandum existimo.

[d] CANDIDÆ AVES NASCUNTUR.] De quibus Philostratus in Achille scribit, eas quasi æditũas esse Achillis fani, & quotidie templum aquis adspergere. Nullam porrò ex iis Achillis templum volatu transscendere posse scribit Antigonus cap. 134. de Admirandis. Ab his autem candidis avibus Leucen insulam dictam esse præter Dionysium Characenum scribit auctor Magni Etymologici. Unde intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica dixerit τὴν πολυόρνιθον ἐπ' αἶαν λευκὰν ἀκτὰν Ἀχιλῆος.

[e] HACTENUS ARCUS APEX.] Id est, ad os Mæotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum, arcus summitas seu angulus protenditur. Sed hunc errorem jam notavimus.

[f] SCYTHICI SOLI VEL PARTHICI.] Formam arcus Scythici egregiè designat Agatho Tragicus in Telepho, ubi rusticus quidam litterarum ignarus Thesei nomen ita delineat:

Ὁ πρῶτος ἦν μεσόμφαλος κύκλος.
Ὀρθοί τε κανόνες ἐζυγωμένοι δύο.
Σκυθικῷ τε τόξῳ τρίτον ἦν προσεμφερές.

Tertiam litteram in Thesei nomine, arcui Scythico comparat Agathon, quam Euripi-

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

tes, habitant [a] Arymphæi justi homines, placiditatéque cogniti, quos amnes [b] Chronius & Bisula præterfluunt: juxtáque Massagetæ, Alani & Sargetæ, aliíque plures obscuri: quorum nec vocabula nobis sunt nota, nec mores. Interjectu deinde non mediocri Carcinites panditur sinus, ejusdémque nominis fluvius: & religiosus per eas terras Triviæ lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copiosus, concursúque multorum amnium adulescens, mari præruptis undarum verticibus intimatur: cujus in marginibus nemorosis Borysthenes est civitas, & Cephalonesus, & [c] aræ Alexandro Magno, Cæsarique Augusto sacratæ. Longo exinde intervallo [d] pæne est insula quam incolunt [e] Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus conjugiis potiti dominorum & rebus: quibus subjectum gracile litus, [f] Achilleos

des & Theodectes circino comparaverat. Ea litiera sine dubio est C, ut rectè Ciacconius scripsit, quo modo Græci olim σίγμα suum scriptitare consueverant. At Scaliger in Notis ad Eusebium, Ciacconium reprehendit, qui stibadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sanè immeritò: quid enim aliud est stibadium quàm sigma, sigma autem non quodcumque, sed ita ut dixi formatum? haud satis tamen formam arcus Scythici expressit Agatho. Meliùs Terentianus in lib. de Metris initio arcus Scythici formam describit his versibus:

Nervis mollibus invicem
Junctis in teretem strnem.
Cen Parthns solet aut Scythes
Arcus cornibus extimis
Levem nectere lineam.

Et Marcellinus noster hoc in loco: *Effigiem Lunæ decrescentis ostendunt, &c.* Arcus ergo Scythicus probè tensus figuram ἀμφίκυρτον refert, id est utrimque gibbosam.

[a] ARIMASPI HABITANT JUSTI HOMINES.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur *Armephi.* Editioni Rom. subscribunt codex Reg. & Flor. * Tolos. Vatic. * [& Colbert.] Ex quo proclive erat emendare *Arymphæi*, quorum æquitas ab plurimis Scriptoribus celebrata est, Herodoto scilicet, Mela, ac Solino: cùm de Arimaspis nihil tale dicatur. Ceterùm mirandum non est, quòd Marcellinus eos in Europa locat contra quàm Mela ac Plinius. Nam eos Scythiæ populos partim Asiæ, partim Europæ attribuunt Geographi.

[b] CHRONIUS ET BISULA.] Lege *Chronus & Vistula*, ut docet Ptolemæus in Sarmatia Europæa, quem in sequentibus ferè describit Marcellinus. * Vistula tamen Melæ dicitur *Visula*, quod idem est ac Bisula. *

* [c] ARÆ ALEXANDRO MAGNO SACRATÆ.] Earum meminit Orosius in lib. 1. capite 2. *Qua Riphæi montes Sarmatico adversi Oceano Tanaim fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandro Magno in Roxolanorum finibus sitos, Mæoticas auget paludes.* *

[[d] BENE EST INSULA, QUAM INCOLUNT SINDI.] In Ms. Colbertino scriptum reperi: *Pene est insula, quam incolunt Sindi*, &c. Optimè: id est, *est peninsula, quam incolunt*, &c. & ita emendandus est Ammianus Marc. haud dubiè.]

[e] SINDI IGNOBILES.] Inter Europæos Plinius Sindos numerat in lib. 4. Verùm Scylax, Strabo, & Dionysius Characenus, & Ptolemæus adscribunt eos Asiæ, & ab iis Sindicum portum & oppidum nomen accepisse dicunt. De his Stephanus, Σινδοὶ, ait, ἀπὸ μονομβείας ὁ μαιώτιδος λίμνης, ὅπου δὲ καὶ τὸ σινδικὸν ἔθνος φασὶν εἶναι μαιωτῶν ἀποικίαν. λέγεται καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Hecatæus in lib. 1. περὶ ἰδίων apud Scholiastem Apollonii lib. 4. Βίωνες δ' ἀπ' ... σινδοί· ... ... καὶ Ἱππῶναξ δὲ μνημονεύει, περὶ τὸ σινδικὸν διάφραγμα. Quamquam Hipponax σινδικὸν διάφραγμα dixit non à Sindis populis, sed ἀπὸ τῆς σίνδιος, quæ vox meretricem significat, teste Hesychio quem consule. De his Valerius Flaccus in 7.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerántque paterno
Crimine, nunc etiam metuentes verbera turmas.

[f] ACHILLEOS VOCANT INDIGENÆ DROMON.] Pæninsula est ad formam gladii in transversum directa, ubi Achilles, infesta classe mare Ponticum ingressus, se suósque cursu exercitasse dicitur, & victoriam ludicro certamine celebrasse; teste Mela ac Plinio: 125. millibus pass. ab insula Leuce distans. Gravi errore eorum qui Leucen cum Achilleos dromo eamdem fecêre, inter quos

vocant indigenæ dromon, exercitiis Ducis quondam Thessali memorabilem. Eique proxima est civitas [a] Tyros colonia Phœnicum, quam præstringit fluvius Tyras. In medio autem spatio arcus, quod prolixæ rotunditatis esse prædiximus, quódque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi sunt Alani, & Costobocæ, gentésque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusque terras sine cognito fine distentas: quarum pars exigua frugibus alitur: residuæ omnes palantes per solitudines vastas, nec stivam aliquando nec sementem expertas, sed squalentes & pruinosas, ferarum tætro ritu vescuntur: eísque caritates, & habitacula, viléque supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cùm placuerit sine obstaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit convolventes. Cùm autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytæ & Peuci minorésque aliæ gentes: & Histros quondam potentissima civitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis verò Danubius [b] oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis, per latiorem orbem prætentus, ac sexaginta nauigabiles pæne recipiens fluvios, septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Quorum primum est Peuce insula suprà dicta, ut interpretata sunt vocabula Græco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma: nam Boreonstoma ac deinde Stenostoma longè minora sunt ceteris: septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu [c] pontus, & nebulosus est, & [d] dulcior æquorum ceteris, & vadosus: quòd & concrescit aër ex

Arrianus est ac Stephanus, & prior iis Euripides in Iphigenia Taurica. Ejus pæninsulæ longitudinem 80. millium passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandram id litus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum, eo quòd Achilles id spatium solus cursu confecerit.

[a] TYROS COLONIA PHOENICUM.] Nugæ: non enim Tyros, sed Tyras dicitur urbs à præfluente Tyra, teste Ptolemæo & Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius: * quibus utrisque *Tyra* amnis dicitur, non *Tyras*. Scymno Chio cognominis fluvio *urbs Tyras* vocatur colonia Milesiorum. *

[b] ORIENS PROPE RAURACOS MONTES.] Plinius in lib. 4. de Danubio: *Ortus hic in Germania è jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ opidi, &c.* Solinus quoque, *Ister*, ait, *Germanicis jugis oritur, effusus monte qui in Rauracos Galliæ spectat.* Non igitur prope urbem Rauracos oritur, sed ex adverso: neque prope Rauracos montes, sed è montibus Abnobis seu Aunobis, ut Ptolemæus vocat. Quare ita scribendum videtur: *Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Ræticis.* [In codice Colbertino & in ceteris omnibus sic scriptum reperi: *Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis.* Cùm igitur omnium MSS. codicum consensu hæc scriptura firmetur, non deerunt, qui existiment ita Ammianum scripsisse atque sensisse, nec quidquam in eo corrigi aut mutari oportere. Sic autem falsò sensit Marcellinus, sive quòd in vitiata Plinii exemplaria incidit, sive quòd homo Græcus verba ejus Latina, quamquam apertissima, malè & aliter quàm debebat intellexit.]

[c] PONTUS ET NEBULOSUS EST.] Pomponius Mela in lib. 1. de Ponto loquens: *Brevis, atrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque arenoso litore, vicinus Aquilonibus, & quia non profundus est, fluctuosus atque fervens.*

[d] DULCIOR ÆQUORUM CETERIS.] Sallustius in Hist. *Mare Ponticum dulcius quàm cetera*, ut refert Macrobius in lib. 7.

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

humorum ſpiramine ſæpe denſatus, & irruentium undarum magnitudine temperatur, & conſurgit in brevia tortuoſa, limum globóſque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratiâ petere piſces, ut aquarum ſuavitate ſalubriùs fetus educant, in receptaculis cavis quæ ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium belluarum: nihil enim in Ponto hujuſmodi aliquando eſt viſum, præter innoxios delphinas & parvos. Quidquid autem ejuſdem Pontici ſinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur, nec per infidum & labile ſolum greſſus hominis poſſit vel jumenti firmari: quod vitium numquam mare ſincerum, ſed permiſtum aquis amnicis tentat. Perlati aliquantorſum longiùs quàm ſperabamus, pergamus ad reliqua. Acceſſerat aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per Agilonem & Jovium poſtea Quæſtorem, Aquileïæ defenſores longioris obſidii tædio, cognitóque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iiſdémque vivis exuſtis, ut ſuprà relatum eſt, omnes conceſſionem impetraſſe delictorum & veniam.

Caput IX.

At proſperis Julianus elatior, ultra homines jam ſpirabat, periculis expertus adſiduis, quòd ei orbem Romanum placidè jam regenti, velut mundanam [a] cornucopiam Fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera: antegreſſis victoriarum titulis hæc quoque adjiciens, quòd dum teneret Imperium ſolus, nec [b] motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exſiluit fines: ſed populi omnes aviditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſâ & noxiâ, in laudes ejus ſtudiis miris

Saturn. Eamdem dulcedinis aquarum cauſam affert Valerius Flaccus in 4.

Quas Tanaïs, fluviúſque Lyces, Hypaníſque, Meláſque
Addat opes: quantóſque ſinus Mæotia laxent
Æquora. flumineo ſic agmine fregit amari
Vim ſalis, hinc Borea cedens glacialibus auris
Pontus, & exortâ facilis concreſcere brumâ.

Quibus verſibus etiam hoc Poëta ſignificat, cauſam cur glacietur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed & Mæotidis paludis aquas dulces eſſe ob eamdem cauſam affirmat Polybius in 4. quòd ſcilicet fluminum incurſus id evicerit. Cùm ergo aquæ ex Mæotide in Pontum adſiduè influant, minimè mirum eſt, aquas Pontici maris dulciores eſſe.

[a] Cornucopiam Fortuna gestans.] Fortuna eo habitu fingi ſolebat, dextrâ gubernaculum, cornu Amaltheæ ſiniſtrâ geſtans, ut ait Dio in Orat. 64. & 65. de Fortuna, & Pauſanias in Achaïcis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm.

Formatum Fortunæ habitum cum divite cornu.

Denique Marcellinus Comes in Chronico Boethio ſolo Coſ.

[b] Nec motibus internis.] De hac profunda pace quæ per orbem Rom. regnante Juliano manſit, ſic Libanius in Epilogo Orationis funebris: τοσῶτον ἴσχυσε πρός γε τὸ πάντα ἡσυχάζειν ἀπών τε ὁμοίως ϗ παρών· οὔτε γὰρ βαρβάρων ὅπλων ἥψατο περὶ τὰς συνθήκας, οὔτ' ἔνδοθεν ἀνέστη θόρυβος οὐδὲ εἷς. *Qui ad hoc ut omnes ſe in officio continerent, non minùs abſens valuit quàm præſens. Nam neque barbarorum quiſquam arma corripuit: neque inte-*

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diversæ poscebant & tempora perpensa deliberatione dispositis, & militibus orationibus crebris, stipendióque competenti [a] ad expedienda incidentia promptiùs animatis, cunctorum favore sublimis, Antiochiam ire contendens, reliquit [b] Constantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Transgressus itaque fretum, prætercursâ Chalcedona & Libyssâ, ubi sepultus est Hannibal Pœnus, inde Nicomediam venit urbem antehac inclytam, ita magnis retro Principum amplificatam impensis, ut ædium multitudine privatarum & publicarum rectè noscentibus regio quædam Urbis æstimaretur æternæ. [c] Cujus mœnia cùm vidisset in favillas miserabiles consedisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam: [d] hoc maximè ærumnis ejus illacrimans, quòd [e] ordo squalens occurrit

flixit tumultus exortus est. Magna certè ac vera laus, nisi Christianos, hoc est totum propè orbem Rom. ut ait Gregorius Nazianzenus, intestinis motibus, ac subdola persecutione vexasset.

[a] Ad ea expedienda incitanti.] Sic partim Castellus, partim Gelenius correxêre, cùm in Editione Rom. sic excusum esset: *Ad expedienda incitent.* Quemadmodum etiam in codice Reg. [& Colbert.] scriptum fuerat: sed ea scriptura ab antiquario deleta & interpolata est. Equidem sic legendum existimo: *Stipendióque competenti ad expedienda incidentia promptiùs animatis.*

[b] Constantinop. incrementis max. fultam.] Id est beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem sensu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porrò quænam sint ea beneficia, quæ Julianus Constantinopoli largitus est, docet Zosimus in lib. 3. Primò ut Senatum haberet perinde ac urbs Roma: deinde portum maximum ibi ædificavit, quià meridie periclitantibus perfugium præberet. Is portus D. Juliani dicitur in leg. ult. Cod. Th. de calc. coct. Ad hæc porticum semirotundam quæ sigma ex formæ similitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Postremò Bibliothecam in Palatio dedicavit. Hæc Zosimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi potest. Quippe jam à Constantino Max. Senatum Constantinopolis acceperat, ut docet Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione: τὴν δ' ἀνήθροισε τῆς ῥωμαίων βουλῆς τὴν νέαν, &c. & auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de Gestis Constantini pag. 476. hujus Editionis. Verùm hæc fortasse ita conciliari possunt, si Constantinum quidem primum ea in urbe Senatum instituisse dicamus; Julianum verò ejus privilegia ac dignitatem auxisse: quod quidem confirmat egregiè Mamertinus in Gratiarum actione his verbis: *An metuenda tibi est Curia, cùm Senatui non solùm veterem reddideris dignitatem, sed etiam plurimum novi honoris adjeceris?*

[c] Cujus moenia.] Id est opera publica & ædificia, ab anterioribus Principibus exstructa. Quo sensu de hac eadem civitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit: *Ac mirum in modum novis adhuc cultisque mœnibus Romana culmina & cetera urbes ornata, maximè Carthago, Mediolanum, Nicomedia.* Et Ambrosius in Ep. 33. Suetonius in Nerone cap. 38. Vide Isidorum in lib. 15. Originum cap. 2.

[d] Hoc maximè ærumnis ejus illacrimans.] De his Juliani lacrymis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Julianum his verbis: μακαρίζω ἔγωγε τὴν Νικομήδειαν καὶ κειμένην· ἔδει μὲν γὰρ ἐκείνης δακρύων σοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μεῖον τῶν θρήνων οὓς ἐπ' Ἀχιλλεῖ μούσας ἐγεῖραι λόγος, οὔτε τῆς αἱματώδους ψακάδος, &c. *Ego verò Nicomediam tametsi collapsam, beatam prædico, quam lacrimis tuis excitari ac restitui oportebat. Illud verò nihilo inferius est fletibus illis, quos Musa Achille mortuo edidisse dicuntur: nec sanguineâ guttâ, quam Jupiter in Sarpedonis fudit obitu.*

[e] Ordo occurrit populi.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Nam cùm in MSS. Flor. Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * atque in Editione Rom. legatur *populus*, ita scribendum esse existimavi: *Squalens ordo occurrit & populus.* Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. *Quo, inquit, rumore perciti provinciis, ordines civitatum & populi detinebant penes se publicum defensorem.* Et rursus in lib. 25. *Et hac quidem suppliciter ordo & populus pre-*

& populus nimium quantum antehac florentissimus : & agnoscebat quosdam ; [a] ibidem ab Eusebio educatus Episcopo, quem genere longiùs contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ subverterat tremor, abunde præstitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines : unde [b] dextrorsus itinere declinato, Pessinunta convertit, visurus vetusta Matris Magnæ delubra : à quo oppido bello Punico secundo, carmine Cumano monente per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam. Cujus super adventu in Italiam pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi Principis digessimus per excessum : quam autem ob rem hoc nomine oppidum sit appellatum, variant rerum scriptores. Quidam enim figmento Deæ cælitus lapso, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem asseruere cognominatam. Alii memorant [c] Ilum Trois filium Dardaniæ Regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum id egisse, sed [d] Midam affirmat Phrygiæ quondam potentissimum Regem. Venerato igitur numine, hostiisque litato & votis, Ancyram redit : cúmque exinde progredientem ulteriùs multitudo inquietabat, pars

cabatur. Nihil frequentius occurrit in antiquis Inscriptionibus. Verbi gratiâ : *Ordo & populus Neapolitan.* vel *Senatus populúsque :* aut denique *Decuriones & plebs.* Hæc enim omnia idem significant. Sic etiam Eusebius in lib. 3. de vita Constantini cap. 1. utrosque conjunxit τῶν καθ' ἴδιον δήμων τε καὶ πολιτευτῶν ἀνδρῶν πατρονομουμένων. Id est : *Cùm populi & ordines civitatum patriis institutis regerentur.* * Sic & Gregorius Nazianz. in Epistola 49. ad Olympium : πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευτὰς, καὶ ἀξιωματικούς. Id est : *Cunctos cives, & Decuriones, & Honoratos.* * Et Leo Augustus in Ep. ad Anatolium, quam refert Evagrius in lib. 2. Hist. cap. 9. ὃν ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρέων δῆμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id est : *Quem populus Alexandr. & Honorati & Decuriones sibi Episcopum poscunt :* quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. & apud Libanium passim in tomo 2. Orationum : qui & πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. & in cap. 16. lib. 3. & Athanasio in Epist. ad Solitarius, ubi dicit : πολλῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου. & mox : βουλευταὶ καὶ δημόται pro eodem usurpat.

[a] IBIDEM AB EUSEBIO EDUCATUS EPISCOPO.] Hic est ille Nicomediensis Eusebius, Arianæ factionis columen, qui ut narrant Scriptores rerum Eccles. primò Beryti, deinde Nicomediæ fuit Episcopus, tandémque pulso Paulo Constantinop. sedem tenuit. Decessit è vita paullo ante Sardicense concilium, teste Athanasio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Eusebio educatum esse Julianum, testatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Juliani adhuc gravidam, visam sibi esse in somnis Achillem parere : statímque experrectam dum marito somnium narrat, partum absque doloribus edidisse : atque hinc magna de puero concepta spe, parentes eum Eusebio Nicomediæ Episcopo tradidisse, sacris litteris imbuendum.

[b] DEXTRORSUS ITINERE DECLINATO PESSINUNTA CONVERTIT.] Idem prædicat Libanius in Orat. Consulari pag. 247. ὅς γε καὶ τῆς ὁδοιπορίας ὁδὸν τοσαύτην ἀναδραμὼν, εἰς Φρυγίαν ἐλθὼν, τῇ τεκούσῃ ὑμῖν τοὺς θεοὺς πολλοῖς καὶ μεγάλοις τιμήσας ἐπανῆλθε : & rursus in Monodia de Juliani obitu pag. 254.

[c] ILUM TROIS FILIUM.] Hæc translata sunt ex Herodiani lib. 1. Cui jungendus est Scholiastes Lycophronis, qui sic ait : τὸ παλλάδιον ἦν τῆς Ἀθηνᾶς τοιοῦτο ξόανον. τρίπηχυ ξύλινον ἐξ οὐρανοῦ κατεπτῆναι ἐν Πεσσινοῦντι τῆς Φρυγίας, ὅθεν Διόδωρος καὶ Δίων τὸν τόπον κληθῆναί φασιν· ἕτεροι δέ τις ἱστορικὸς οὕτω λέγει τὸν τόπον κληθῆναι ἀπὸ τοῦ πολλοὺς ἐκεῖ πεσεῖν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, ὅτε διὰ τὴν ἁρπαγὴν Γανυμήδους ἐμάχετο Τάνταλος ὁ ἐραστὴς Γανυμήδους καὶ Ἶλος ὁ ἀδελφός.

[d] MIDAM AFFIRMAT.] Hic Phrygiæ Deæ Cybelæ magnificentissimum templum primus Pesinunte condidisse dicitur à Diodoro Siculo in lib. 3. Cui consentit Arnobius in lib. 2. contra nationes : *Quid Phrygiam matrem, cujus esse conditor judicatur*

violen-

violenter erepta reddi sibi poscentium; alii querentes consortiis se curiarum addictos injustè; nonnulli sine respectu periculi agentes adusque rabiem, ut adversarios suos læsæ majestatis criminibus illigarent. Verùm ille [a] judicibus Cassiis tristior & Lycurgis, causarum momenta æquo jure perpendens, suum cuique tribuebat, nusquam à vero abductus, acrius in calumniatores exsurgens: quos oderat, multorum hujusmodi petulantem sæpe dementiam adusque discrimen expertus, dum esset adhuc humilis & privatus. Exemplúmque patientiæ ejus in tali negotio, licèt sint alia plurima, id unum sufficiet poni. Inimicum quidam suum, cum quo discordabat asperrimè, commisisse in majestatem turbulentius deferebat: Imperatoréque dissimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui esset quem argueret, respondit, municipem locupletem. Quo audito, Princeps renidens: *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc pervenisti?* Et ille, *Purpureum sibi*, inquit, *indumentum ex serico pallio parat.* Jussúsque post hæc ut vilis, arduæ rei vilem incusans, abire tacitus & innoxius, nihilominus instabat. Quo tædio Julianus defatigatus, ad Largitionum Comitem visum propiùs. *Jube*, inquit, *periculoso garritori pedum tegmina dari purpurea, ad adversarium perferenda: quem ut datur intelligi, chlamydem hujus coloris memorat sibi consarcinasse: ut sciri possit, sine viribus maximis quid pannuli proficiant leves.* Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda: ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè sub eo à Curialibus quisquam appetitus, licèt privilegiis & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtinebat æquissimum: adeo ut plerique territi emercarentur molestias pretiis clandestinis. Itineribus itaque emensis cùm ad [b]. Pylas venisset, qui

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

vel Midas, vel Dardanus. Eumdem Midam tempore Matris M. & Atyis vixisse, scribit Arnobius in 5. Sanè filius matris Idææ dicitur Hygino fab. 191.

[a] JUDICIBUS CASSIIS TRISTIOR ET LYCURGIS.] L. Cassius Prætor fuit Scipione Nasica & Calpurnio Bestia Coss. magnâ integritatis famâ, ut docet Sallustius in Jugurthino. Idem summæ severitatis in judicando. Unde ejus tribunal scopulus reorum dicebatur, ut scribit Valerius Max. in lib. 3. cap. 7. De eo lege Asconium in Milonianam. Ab hoc Cassio postea judex Cassianus pro tristi ac severo dici cœpit, ut apud Ciceronem 3. in Verrem, & in ea pro Roscio Amerino. Et hæc de Cassio. Quod spectat ad Lycurgum, non assentior Lindenbrogio, qui Lycurgum hîc intelligit Legislatorem Spartanorum. Lycurgum enim Athen. Oratorem arbitror intelligi, cujus in reos severitas celebrata est. Diodorus Siculus in lib. 16. de eo dixit: ὧν ᾗ κατήγορος ἐν τοῖς λόγοις κατήγορος. Unde etiam Ibis cognominatus esse videtur, quòd scilicet ut Ibis angues, sic ipse noxios cives & peregrinos expelleret. Aristophanes in Avibus:

Ἴβις Λυκούργῳ, Χαιρεφῶντι νυκτερίς.

Quamquam scio Scholiastem ejus cognominis aliam afferre causam, quòd scilicet Ægypto oriundus, aut quòd longis cruribus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: ubi & versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri, qui in gerenda Rep. severi essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Epist. x. lib. 1. ad Atticum. *Nosmetipsi*, ait, *qui Lycurgei à principio fuissemus, quotidie demitigamur.*

[b] PYLAS VENISSET.] Hujus stationis mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Mans. Opodanda m.* 12. (Scribe *Spodendo* ex Constantini l b. περὶ θεμάτων 1. & Basilio in Ep. 361. & 379. & ex Cedreno in Basilio

SS

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

locus Cappadocas discernit & Cilicas, osculo susceptum [a] rectorem provinciæ nomine Celsum, jam inde à studiis cognitum Atticis, adscitúmque in consessum vehiculi Tarsum secum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulcrum, usus itineribus solitis venit: urbíque propinquans in speciem alicujus numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnæ, salutare sidus inluxisse Eois partibus adclamantis. Evenerat autem [b] iisdem diebus annuo cursu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris ut fabulæ fingunt apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarum est indicium frugum. Et visum est triste, quòd amplam urbem Principúmque domicilium introeunte Imperatore nunc primùm, ululabiles undique planctus & lugubres sonus audiebantur. Hîc patientiæ ejus & lenitudinis documentum leve quidem apparuit, sed mirandum. Thalassium quemdam ex Proximo libellorum, insidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adesséque officio inter Honoratos prohibito, adversarii cum quibus litigabat in foro, postridie turbâ congregatâ superfluâ, adito Imperatore, *Thalassius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ nostra violenter eripuit.* Et ille hac occasione hominem opprimi posse conjiciens, *Agnosco*, respondit, *quem dicitis offendisse me justa de causa: & silere vos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis.* Mandavítque [c] adsidenti Præfecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipse cum Thalassio rediret in gratiam, [d] quod brevi evenit.

& in Johanne Tzimisce, *Mutatio Pylas m. 14. finis Cappadociæ & Ciliciæ.* Meminit Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3. Describuntque hunc aditum Ciliciæ Xiphilinus & Herodianus in Severo. Sunt & aliæ Pylæ in Amano, quæ Ciliciam à Syria dividunt; quas describit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in libro 48. Cicero in libro 5. Epistola 20. ad Atticum.

[a] Rectorem pr. nomine Celsum.] Fuit hic discipulus Libanii, natione Cilix, Hesychii filius, qui Juliano Principi Ciliciam ingresso panegyricum dixit, ut ait Libanius in Orat. funebri pag. 300. & in Epist. 634. ad Celsum. Hoc discipulo se jactat Libanius in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, eúmque cùm Athenas venisset, ait auctorem fuisse decreti illius, quo Libanius ad sophisticum thronum Athenas evocatus est. Athenas autem profectus erat Celsus suasu Basilii magni, ut docet Libanius in Ep. 143. ad Basilium.

[b] Iisdem diebus Adonia.] Ex his apparet Julianum sub exitium mensis Junii Antiochiam introisse, Mamertino & Nevitta Coss. anno Domini 362. Adonia enim quæ tunc temporis actitata scribit Marcellinus, mense Junio quotannis recurrebant circa solstitium æstivum, ut docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, & Macrobius.

[c] Adsidenti Præfecto,] Sallustio, ut opinor. Porrò Præfecti Præt. Imperatori judicanti adsidere solebant. Hinc Domitius Ulpianus assessor fuisse Alex. Severo dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Præfectum fuisse dicit Prætorii, & Vopiscus in Aureliano: *Assidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, & Bæbio Macro Præfecto Præt.* Quæstores etiam sacri Palatii Imp. adsidebant, ut de Proculo ait Procopius in lib. 1. Persic. & in lib. 1. Goth. de Fidele Atalarici Quæstore: ὃς δὴ Ἀταλαρίχῳ παρήδρευε σεζησεν· κοιαίστωρ δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Nec eos solùm, sed Jurisconsultos etiam & amicos in consilio habebant Principes, cùm judicabant, ut de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. 1. Persic. initio de Arcadio Aug. κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισὶν, οἷοι πολλοὶ βασιλεῖ παρεδρεύειν εἰώθασιν. Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cùm dicit, πάρεδρος ὁ τοῦ βασιλέως συνέδριος. Et Eunapius in Ædesio de Sopatro.

[d] Quod brevi evenit.] Thalassius quippe relicto Christi cultu ad Deorum

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Caput X.

Ibi hiemans ex sententia, nullis interim voluptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verùm per speciem quietis judicialibus causis intentus, non minùs arduis quàm bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret: justisque sententiis & improbi modicis coërcerentur suppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quamquam in disceptando aliquoties erat intempestivus, quid quisque jurgantium coleret, tempore alieno interrogans: tamen nulla ejus definitio litis à vero dissonans reperitur: nec argui umquam potuit ob religionem vel quodcumque aliud, ab æquitatis recto tramite deviasse. Judicium enim hoc est optandum & rectum, ubi per varia negotiorum examina justum id est & injustum: à quo ille ne aberraret, tamquam scopulos cavebat abruptos. Hoc autem ideo assequi potuit, quòd levitatem agnoscens commotioris ingenii sui, Præfectis proximisque permittebat, [[a] ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monstrabátque] subinde, se dolere delictis, & gaudere correctione. Cúmque eum defensores causarum, ut conscium rationis perfectæ, plausibus maximis celebrarent, fertur id dixisse permotus: *Gaudebam planè, præ méque ferebam, si ab his laudarer, quos & vituperare posse adverterem, si quid factum sit secus aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoscendis, hoc unum ponere nec abhorrens à proposito, nec absurdum. Inducta in judicium femina quædam, cùm Palatinum adversarium suum [b] è numero projectorum, cinctum præter

cultum transiit, & ita cum Juliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus & hujusmodi assentationibus à Juliano deleniti; ut narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. & Asterius in Homilia 3. contra avaritiam, his verbis, quæ ob elegantiam apponam Latinè: *Quid enim eos impulit qui Christiani erant, ut ad dæmonum cultum desciscerent? Nonne cupiditas habendi & alienas opes occupandi? Nonne spes & pollicitatio opum & dignitatum, eis ab impiis hominibus ostensa, induxit miseros ut religionem quasi vestem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria nostra recolit. Sed & quædam recentia ejus rei testimonia ætas nostra vidit. Cùm enim Imp. ille, positâ repentè personâ, quod diu dissimulaverat retexit, & numinibus palam sacrificavit, aliósque variis præmiis ad idem faciendum illexit: quos relictâ Ecclesiâ ad numinum aras transierunt? quàm multi variis illecebris inducti, impietatis hamum sorbuerunt? qui nunc quasi fugitivi notis compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expositi. &c.* Porrò de hoc Thalassio Antiochensi Theophanes in Chronico p. 43. quædam narrat scitu digna, quæ heic merentur adscribi. *Thalassius quidam ob lasciviam ac luxum famosus, qui & suam filiam prostituerat, carus erat Juliano utpote Haruspicinæ deditus. Habitabat autem juxta Palatium; cúmque domus ejus concidisset, solus ipse interiit cum eunucho, cujus complexibus inhærens repertus est. Cuncti autem domestici cum ejus uxore & liberis, qui Christiani erant, incolumes evaserunt.*

[a] Ut fidenter impetus suos, &c.] Hæc cuncta usque ad vocem *monstrabat* inclusis terminis absunt ab Editione Rom. & à codice Regio, * Vatic. Tolos. [ac Colbert.] primùmque à Gelenio adjecta sunt ex conjectura, ni fallor. In libro autem 25. ubi idem repetit Marcellinus, id tantùm habetur: *Emendari se, cum deviaret à fruge bona, permittens:* quod etiam ita Zonaras refert: ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο, διορθοῦσθαι [illegible] φίλοις [illegible].

[b] E numero Protectorum.] Audaciam P. Castelli aperuit mihi Editio Romana, in qua legitur *projectorum*, perin-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

spem conspexisset, hoc factum insolens tumultuando querebatur: & Imperator, [a] *Prosequere*, ait, *mulier, si quid te læsam existimas: hic enim sic cinctus est, ut expeditiùs per lutum incedat: at parum nocere tuis partibus potest.* Et æstimabatur per hæc & similia, ut ipse dicebat adsiduè, vetus illa Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reversa ad terras, ni quædam suo ageret, non legum arbitrio, erránsque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices cursus. Post multa enim etiam jura quædam correxit in melius, ambagibus circumcisis, indicantia liquidè quid juberent fieri vel vetarent. Illud autem erat inclemens, obruendum perenni silentio, quòd [b] arcebat docere magistros Rhetoricos & Grammaticos, ritus Christiani cultores.

CAPUT XI.

Iisdem diebus Gaudentius ille Notarius, quem opponendum per Africam missum suprà diximus à Constantio; Julianus quinetiam ex Vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti sub vinculis, morte periere pœnali. Tunc & [c] Artemius ex Duce Ægypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, supplicio capitali multatus est. Post quem [d] Marcelli ex Magistro equitum & pedi-

de ac in codice Regio, [& Colbert.] * ac Tolos. * quod cur Castello displicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus, hunc Palatinum fuisse ex numero eorum quos Julianus in ipso imperii primordio ejecerat. Sic suprà libro 22. *Ut parum sibi necessarios data quò velint abeundi potestate projecit.* & paullo pòst: *Agentes in rebus ex iis qui projecti sunt.* Denique in lib. 28. ad finem: *Salutat te Palladius projecticius, &c.* Ceterùm adeo necessaria erat hæc emendatio, ut absque ea nullus hujus loci sensus elici posset. Cur enim mulier illa viso Palatino præter spem cincto tantopere querebatur? nisi quòd balteum seu cingulum per ambitum & gratiam adversario redditum esse ægrè ferebat.

[a] PROSEQUERE.] Verbum Juris est: unde prosecutiones dicuntur in Codice. * Glossæ veteres, δικαιολογία, prosequutio, allegatio.*

[b] ARCEBAT DOCERE MAGISTROS RHETOR.] Nihil attinet hîc repetere ea, quæ abhinc biennium ad Excerpta Johannis Antiocheni adnotavi. Addam dumtaxat eam Juliani legem non ad solos Grammaticæ ac Rhetoricæ Magistros, sed etiam ad Medicinæ Professores pertinuisse: quod docet me Chrysostomus in Homilia 40. in Juventinum & Maximum: ἰατροὺς καὶ στρατιώτας τε, σοφιστὰς καὶ ῥήτορας ἅπαντας ἀφίστασθαι τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἢ τὴν πίστιν ἐξόμνυσθαι ἐκέλευσεν. *Medicos & milites & Sophistas ac Rhetores omnes à professione sua desistere, aut fidem Christi abnegare jussit.* Exstátque Edictum ipsum Juliani Epist. 42. cujus pars esse videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis & Professoribus. Sed ea lex postea à Valentiniano abrogata est, & Professores Christiani thronis suis restituti lege 6. ibidem.

[c] ARTEMIUS EX DUCE ÆGYPTI.] Στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ταγμάτων appellat Theodoritus in lib. 3. Hist. Eccl. cap. 17. & bonis à Juliano multatum ac capite truncatum ob id memorat, quòd cùm Dux esset Ægypti regnante Constantio, plurima simulacra contriverat. Ejusdem Artemii meminit auctor Chronici Alex. & Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur, quem Julianus in Epist. x. ad Alexandrinos δοῦκα τῆς Αἰγύπτου & στρατηγὸν appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Alexandriæ spolianti ministerium ac satellitium militare præstitit. * Exstant Acta passionis ejus apud Symeonem Metaphrastem, longè optima & utilissima. *

[d] MARCELLI EX MAG. EQ. FILIUS.] Hunc adversus Julianum conspirasse dicit Eunapius, & à Sallustio capite truncatum. ᾧ γε τοσοῦτον ἡμερότητος καὶ πρᾳότητος περιῆν πρὸς τοὺς ἅπαντας, ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν ὄντα ἐπὶ Καίσαρος, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον, καὶ δεδιότα ὄντα διὰ τὰ προκεχωρημένα, καίτοι τοῦ παιδὸς ἁλόντος ἐπιβεβουλευκέναι διὰ τὴν πρὸς Κωνστάντιον φιλίαν, τὸν νεανίσκον τῇ δίκῃ ἐπέδωκε· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ θαρρεῖν ἐκέλευσεν. *Cui tantùm lenitatis & clementia in cunctos superfuit, ut Marcellum eum, à quo cùm ipse Cæsar esset, multis injuriis affectus erat, ob hæc terrore correptum, cùm etiam ejus filius, ob benevolentiam in Constantium, res novas agitasse convictus esset, juve-*

tum filius, ut injectans Imperio manus, publica deletus eſt morte. [a] Romanus quinetiam & Vincentius, Scutariorum ſcholæ primæ ſecundæque Tribuni, agitaſſe convicti quædam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exſilium. Cúmque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur ne cum poteſtate reverſus (id enim minatus eſt) multos læderet ut offenſus, iram in Georgium verterunt Epiſcopum, vipereis ut ita dixerim morſibus ab eo ſæpius appetiti. In fullonio [b] natus, ut ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctúſque in damna complurium, contra utilitatem ſuam reſque communis Epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, [c] in civitate quæ ſuopte motu, & ubi cauſæ non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius quoque ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patulas aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut ejus recalcitrantes imperiis: profeſſioníſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi juſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. Et inter cetera dicebatur id quoque malignè docuiſſe Conſtantium, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta ſolo cohærentia, à conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum exſtructa, emolumentis ærarii proficere debent ex jure. Ad hæc mala id quoque addiderat, unde paullo pòſt truſus eſt in exitium præceps. Reverſus ex comitatu Principis,

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

nem quidem ſupplicio affecerit, patrem verò magnopere ornaverit. Quæ verba de Salluſtio dici perperam cenſuit Suidas, cùm Juliano conveniant.

[a] ROMANUS Q. ET VINCENTIUS SCUTAR.] Hanc conſpirationem intelligit Libanius in Orat. funebri, p. 307. ubi ait milites circiter decem inſidias adverſus Julianum ſtruxiſſe, & diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus conſtituiſſe: ſed præ vino quoſdam ex iis conſilium ſuum detexiſſe: ac deinde ſubiodicat eos milites ob Gentilium ſacrorum reſtaurationem Juliano infenſos fuiſſe. Juliani autem clementiam in hac conjuratiooe punienda idem prædicat Libanius io Orat. Coosulari, p. 246. Annon enim hæc apertè de Scutariis, id eſt Imp. armigeris dicuntur τοὶ (θεοὶ) φέρειν μετ' αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττειν δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτόν, &c. Ex horum militum numero fueruot Juventinus & Maximus, teſte Theodorito in lib. 3. Hiſt. cap. 14. Nam & eos ἀσπιδοφόρους ἐκ τῶν βασιλέως πεζεταίρους fuiſſe dicit, id eſt Scutarios, ut rectè vertit Epiphanius Scholaſticus: & reliqua narratio egregiè convenit. Ait enim in quodam convivio impietatem Principis eos deploraſſe, & cùm ad Julianum delati fuiſſent, io exſilium miſſos eſſe, Juliano iis martyrii gloriam invidente. Idem narrat S. Chryſoſtomus in Homilia 40. in Juventioum & Maximum.

[b] NATUS APUD EPIPHANIAM CILICIÆ OPIDUM.] At hunc Georgiom Cappadocem ubique vocat Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios, & in Epiſt. ad Orthodoxos: & Suſceptorem titulorum ſacri ærarii priùs fuiſſe ait Conſtantinopoli, deinde cùm omnia depeculatos eſſet aufugiſſe. [Hujus Georgii ſic interempti libros omnes cùm philoſophicos & poëticos, tum Chriſtianos Julianus Aug. ſibi ſervari juſſit epiſtolâ miſſâ ad Præfectum Ægypti: ut notavit P. Pithœus io margine Marcellini ſui, quem legi.] * De Georgio cooſentanea dictis Athanaſii ſcribit Gregorius Nazianz. in Oratione 21. p. 382. De ejuſdem avaritia & exactionibus, quibus Alexandrinos ioſtar publicani vexavit, cooſule Epiphaniom in hæreſi 76. contra Anomœos. *

[c] IN CIVITATE QUÆ SUOPTE MOTO SEOITIONIBOS AGITATUR.] Seditioſum Alexandrinorum ingeniom à multis Scriptoribus notatum eſt, Græcis Latinoiſque. Nam ot omittam Hiſtorias Polybii, Pollio in xxx. Tyraoois, eos ob res leviſſimas ad graviſſimas ſeditiooes erumpere ſolitos dicit. Idem ait Vopiſcus in Saturnino, & Evagrius in lib. 2. Hiſt. Eccl. cap. 8. Poſtre-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

cùm transiret per speciosum Genii templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus, [a] *Quamdiu*, inquit, *sepulcrum hoc stabit?* Quo audito velut fulmine multi perculsi, metuentésque ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in ejus perniciem clandestinis insidiis concitabant. Ecce autem repentè perlato lætabili nuntio indicante exstinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptúmque diversis mulcandi generibus proterens & conculcans divaricatis pedibus. Cúmque eo Dracontius Monetæ Præpositus, & Diodorus quidam veluti Comes, injectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in Moneta quam regebat, recèns locatam evertit: alter quòd dum ædificandæ præesset Ecclesiæ, [b] cirros puerorum licentiùs detondebat, [c] id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita [d] vexit ad litus: iisdémque subdito igne crematis, cineres projecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc Martyres appellantur. Poterántque miserandi homines ad crudele supplicium ducti, Christianorum

mò Q. Curtius in 4. *Ægyptii*, inquit, *vana gens, & novandis quàm gerendis aptior rebus.* * Ingens præ ceteris fuit sub Gallieno Aug. seditio, relata à Dionysio Alexandrino in Epistola ad Hieracem: de qua vide Eusebium in libri 7. Hist. Eccles. cap. 21. & Rufinum in cap. 18. lib. 7. qui hæc scribit: *Sed & apud Alexandriam etsi nulla extrinsecus mali causa sit, se ipse quòd genus hominum ferox, seditiosum, & semper inquietum est, civiles inter se motus, &c.* Lege Socratem libri 4. cap. 16. & libri 7. capite 13. *

[a] QUAMDIU SEPULCRUM HOC STABIT.] Veteres Christiani templa Gentilium per contemptum sepulcra vocabant, quòd ubi Dii illorum sepulti fuerant, templa exstrui cœpere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliísque notissimum est: sed postea Gentiles id in Christianos retorquere cœperunt ob Martyrum scilicet reliquias in Basilicis conditas & cultas. Unde Christianorum Ecclesias non aliter vocabant quàm τάφους. Sic Libanius in Orat. funebri ad calcem: ἀιαῖ ȝ αἵμασι τοῖς ἱεροῖς ἀπεχρήσαντο τοὺς τάφους, ναοὺς ἐκλιπόντες ἐπὶ τοὺς ἐκείνου τεχθέντας, &c. *At nos sperabamus sepulcra templis cessura esse, cùm omnes sponte ad aras currerent.* Idem in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, οἱ περὶ τοὺς τάφους pro Christianis ponit. Nec aliter Julianus in Misopogone: τοὺς περὶ τοὺς τάφους καλινδουμένους γραΐδιας: & iterum paullo infrà. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Ædesio: ἔφασκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι.

[b] CIRROS PUERORUM LIC. DETONDEBAT.] Idest, ut existimo, Lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adolescentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, ut de Gallo & Juliano scribunt Auctores Hist. Eccl. Paulinus in Epithalamio Juliani, & in Natali S. Felicis:

— *Primis Lector servivit in annis.*

Quicumque autem Clerici capiebantur, iis statim demebatur coma: unde tonderi dicuntur absolutè, qui Clero mancipantur, apud Gregorium Turon. alióśque. Sed fortasse nihil hoc in loco ejusmodi intelligendum est, maximè cùm Diodorus, de quo hîc sermo est, Comes dicatur, non Episcopus.

*[c] ID QUOQUE AD DEORUM CULTUM EXISTIMANS PERTINERE.] Hunc locum illustrat Theodoritus in Quæstionibus in Leviticum capite 28. ita scribens: εἰώθασιν Ἕλληνες μὴ ἀποκείρειν τῶν παίδων τὰς κορυφάς, ἀλλὰ μαλλοὺς ἐᾶν, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατιθέναι τοῖς δαίμοσιν. *Solent Græci* (id est Gentiles) *capita puerorum non detondere, sed cirros relinquere, eósque postea dæmonibus dedicare.* *

[d] VEXIT AD LACUS.] In codice Reg. legitur *ad litus.* meliùs ni fallor. * In Ms. quoque Tolos. legitur *ad litus:* * [in Colbertino *ad latus*, malè.]

adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiſcretè flagrabant. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, jámque expetiturus pœnas à noxiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſóque [a] edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod juſtitia vetet & leges.

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

CAPUT XII.

Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Orienti cædum & direptionum monumenta ſæviſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Urebatur autem bellandi gemino deſiderio: primò quòd impatiens otii lituos ſomniabat & prœlia: dein quòd in ætatis flore primævo objectus efferarum gentium armis, [b] recalentibus etiamtum Regum precibus & Regalium, qui vinci magis poſſe, quàm ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes [c] obtrectatores deſides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtivas indignum & pernicioſum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum ni ſedatiùs ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum. Et hæc diu multúmque agitantes, fruſtra virum circumlatrabant immobilem occultis injuriis, ut Pygmæi vel [d] Thiodamas agreſtis homo Lindius Herculem. Ille tamen ut majoris præter ceteros ſpiritus, nihilo lentiùs magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam navabat enixam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges, [e] avéſque candidas terrâ quæſitas &

[a] Missoque edicto, &c.] Exſtat hoc edictum apud Socratem in libri III. capite III.

[b] Recentibus etiamtum.] Mſſ. codicum lectionem hîc reſtitui, quam primus Gelenius mutaverat. Sic autem loquitur Marcellinus noſter in fine hujus libri: *Et recalet adhuc apud quoſdam licèt raro conſideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginenſi Petilianus Epiſcopus dicit: *Me id petiſſe, adhuc recalent geſta.*

[c] Obtrectatores desides et maligni.] Chriſtianos intelligit, qui hanc Perſicam Juliani expeditionem, ut intempeſtivam nondum rebus Romanis intus probè conſtitutis, reprehendebant: ut videre eſt in Philippica 2. Gregorii Nazianzeni.

[d] Thiodamas agrestis h. Lindius.] Apollodorus in Bibliotheca bubulcum illum Rhodium, qui Herculem conviciis laceravit, tacito nomine memorat: ſed Thiodamantem ab eo diſtinguit, quem quidem Dryopium bubulcum facit.

[e] Avesque candidas.] Reſtitui ſcripturam codicis Regii ac Florentini, * & Toloſ. * [ac Colbert.] In Editione Rom. legebatur *avréſque*, ex quo Caſtellus correxerat *ovéſque* ineptè: quippe cùm Marcellinus innumeros varii pecoris greges jam dixerit. Adde, quòd oves candidas invenire non magni laboris eſt. Aves itaque ſcripſit Marcellinus, quas Julianus ſuis ſæpe manibus proſecabat, ut prædicat Libanius in Orat. Conſulari p. 246.

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

mari : adeo ut in dies pæne singulos milites carnis distentiore sagina victitantes incultiùs, potúsque aviditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas [a] ex publicis ædibus, ubi vindicandis potiùs quàm cedendis conviviis indulgebant, ad sua diversoria portarentur : Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem cærimoniarum ritus immodicè, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & gravi : & [b] quisque cùm impræpeditè liceret, scientiam vaticinandi professus, juxta imperitus & docilis, sine fine vel præstitutis ordinibus, oraculorum permittebantur scitari responsa, & exstispicia, nonnumquam futura pandentia : oscinúmque & auguriorum, & ominum fides, si reperiri usquam posset, affectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt, more pacis multorum curiosior Julianus novam consilii viam ingressus est, venas fatidicas [c] Castalii recludere cogitans fontis : quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, veritus ne ut ipse præcinentibus aquis capessendam rempublicam comperit, etiam alii similia docerentur : ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo [d] Athenienses insulam purgaverant Delon.

[a] Ex publicis ædibus.] Templa Deorum intelligit, in quibus Julianus victimas immolabat, & idolothyta militibus dividebat. Addit Marcellinus : *Ubi vindicandis potiùs quàm cedendis conviviis indulgebant.* Non quòd novum insoléns que esset, Gentiles in templis convivari : id enim in usu fuisse docet Vopiscus in Tacito, aliique plures. Eóque alludit Tertullianus de Corona, cùm dicit : *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit : & cenabit illic, ubi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda hæc convivia appellat, cùm homines in templis Deorum immortalium fœdè inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo : *Ubi vindicandis potiùs quàm sedandis conv. indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichæos : *Cùm vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Epist. Ambrosii 24. occurrit : *Malui jurgium compositione cedere, quàm pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare.*

[b] Quisque cùm impræp. liceret scientiam vaticin. professus.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, ut præter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua, pag. 11. & tot leges Constantii de maleficis & mathematicis, in Codice relatæ. Eleganter Mamertinus in Gratiarum actione ad Julianum. *Suspicere*, inquit, *in calum licet, & securis contemplari astra luminibus. qui paullo antè pecorum ritu in humum visus trepidos figebamus : quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolæ quidem, quorum opera ad motum signorum cælestium temperanda sunt, tempestatum præsagia rimabantur. Ipsi nautæ, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant.* Sub Juliano itaque Mathematicis, & haruspicibus, & ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo ut modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, pag. 291. inter laudes Juliani prædicat, ϗ μάντεις [illegible]: & in vita sua, p. 41.

[c] Castalii fontis.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Julianum, quas Philippicas soleo vocare : πάλιν ἡ Κασταλία σεσίγηται ϗ σιγᾷ, ϗ ὕδωρ ἐστὶν οὐ μαντευόμενον, ἀλλὰ γελώμενον. Ubi lege quæ Nonnus Scholiastes adnotat.

[d] Athenienses ins. purgaverant Delom.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primò enim eam purgavit Pisistratus, ut narrat Herodotus in Clio. Sed cùm Pisistratus haud totam insulam purgavisset, sed quantum dumtaxat è templo quaquaversus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram jussu oraculi lustraverunt anno 6. belli Peloponesiaci, ut fusè narrat Thucydides in lib. 3. Diodorus Siculus in 12.

Eodem

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

CAPUT XIII.

Eodem tempore die XI. Kalend. Novembrium amplissimum [a] Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus Rex ille condidit iracundus & sævus, & simulacrum in eo Olympiaci Jovis imitamenti æquiparans magnitudinem, subita vi flammarum exustum est. Quo tam atroci casu repentè consumpto, ad id usque Imperatorem ira provexit, ut quæstiones agitari juberet solito acriores, & majorem ecclesiam Antiochiæ claudi. [b] Suspicabatur enim id Christianos egisse stimulatos invidiâ, quòd idem templum inviti videbant ambitioso circumdari peristylio. Ferebatur autem licèt rumore levissimo, hac ex causa conflagrasse delubrum: quòd [c] Asclepiades Philosophus, cujus in actibus Magnentii meminimus, cùm visendi gratiâ Juliani peregrè ad id suburbanum venisset, [d] Deæ Cælestis argenteum breve figmentum quocumque ibat secum solitus efferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensisque cereis ex usu cessit: unde medietate noctis emensâ, cùm nec adesse quisquam potuit nec juvare, volitantes scintillæ adhæsere materiis vetustissimis, ignésque aridis nutrimentis erecti, omne quidquid contingi potuit, licèt ardua discretum celsitudine, concremarunt. Eo anno, sidere etiamtum instante brumali, [e] aquarum incessit inopia metuenda, ut & rivi arescerent quidam, & fontes antehac aquarum

[a] DAPHNÆI APOLLINIS FANUM, QUOD EPIPHANES ANTIOCH.] Immo Seleucus Nicator id templum primus constituisse dicitur, teste Libanio in Antiochico, p. 349. & Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cùm ei inter venandum in eo loco aureus teli mucro è terra se ostendisset, simúlque draco capiti supervolans apparuisset, memor veteris oraculi quo Daphnen Apollini consecrare monitus fuerat, locum Apollini sacravit, nemúsque ac templum addidit, ut ait Libanius: in quo legendum est, καὶ ἄντινα τιμὰς τι ἀπεδίδοσαν, καὶ φυτὰ καὶ νεὼς ἔθηκε, &c. Sed fortasse Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, & donariis ornavit. Ludos certè magnificentissimos ab eo Daphne celebratos fusè describit Polybius apud Athenæum.

[b] SUSPICABATUR ENIM ID CHRISTIANOS.] Id certè affirmat Julianus in Misopogone his verbis: ἐπεὶ δὲ ἀπεκομίσαμεν τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀσεβοῦντες τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ὑμῶν ἀπέδοσαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἀγανακτοῦσι τοῦ νεκροῦ τὸ τέμενος τοῦ Δαφναίου θεοῦ. οἱ δὲ εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἔδειξαν ἐκεῖνο. *Postquàm verò cadaver ex Daphne amovimus, quidam ex vobis minùs erga Deos religiosi, templum Daphnæi Apollinis tradiderunt iis, qui ob mortui reliquias amotas erant infensi. At illi seu clam, seu aliter, templum incendio consumpserunt.*

[c] ASCLEPIADES PHILOSOPHUS.] Hic Asclepiades Cynicæ sectæ Philosophus ad Constantii comitatum venerat tempore Magnentiani belli, ut Marcellinus indicat. Julianus in Orat. ad Heraclium τοῦ κυνισμοῦ ejus meminit: ἤλυθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, &c.

[d] DEÆ CÆLESTIS.] Cælestem Deam Carthagine præcipuè cultam esse pervulgatum est, quam leoni insidentem fingere solebant, ut docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Jovis germana, & conjuga, seu tu Sami tenes vetusta delubra, sive celsa Carthaginis, quæ te virginem vecturâ leonis cælo commeantem percolit, beatas sedes frequentas.* Unde Tertullianus in Apologet. cap. 12. *Ad bestias*, inquit, *impellimur. Certè quas Libero, & Cybele, & Cælesti applicatis.* Et Dio in Helagabalo scribit, eum cùm Uraniam Carthaginensium Deo suo despondisset; dona propter nuptias à subditis exegisse: dotem autem accepisse leones duos aureos, qui Uraniæ appliciti erant. Ceterùm hujus Cælestis cultum Carthaginenses à Phœnicibus, quippe Phœnicum coloni didicerant. Phœnices enim & Assyrii Venerem οὐρανίαν magnopere colebant, teste Herodoto in lib. 1. & Pausania in Atticis. Herodianus etiam in lib. 5. refert, quam Afri Uraniam seu Cælestem vocant, eam à Phœnicibus dici ἀστροάρχην: quod confirmat Marcianus Capella in lib. 8. principio: *Astroarchémque, Uraniam certè Libyssam apparuisse rati, locum consessionis honoratissima præbuère.*

[e] AQUARUM INCESSIT INOPIA.] Ex qua caritas annonæ consecuta est, ut do-

Tt

Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

copiosis pulsibus abundantes: sed in integrum postea restituti sunt. Et quarto Nonas Decembres vergente in vesperam die, reliqua Nicomedia collapsa est terræ motu, itidémque Nicææ portio non mediocris.

CAPUT XIV.

Quæ tametsi mæstitiam sollicito incuterent Principi, residua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter præcipua tamen & seria illud agere superfluum videbatur, quòd nulla probabili ratione [a] suscepta, popularitatis amore [b] vilitati studebat venalium rerum, quæ nonnumquam secus quàm convenit ordinata, inopiam gignere solet & famem. Et Antiochensi ordine id tunc fieri cùm ille juberet non posse, apertè monstrante, nusquam à proposito declinabat, Galli similis fratris, licèt incruentus. Quocirca in eos deinceps sæviens ut obtrectatores & contumaces, [c] volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem appellavit, probra civitatis infen-

cet Libanius in Orat. quæ πρεσβευτικὸς seu legatio inscribitur, & in vita sua, pag. 42. in qua quidem pænuria Julianus tredecim millia modiorum tritici Antiochensibus largitus est. Libanius in legatione, pag. 168. & Julianus in Misopogone. * De hac aquarum pænuria Chrysostomus in Oratione 1. & 2. in Babylam pag. 724. & 781. & Homilia IV. de laudibus S. Pauli sub initium; item Homilia 4. in S. Matthæum: ubi hanc siccitatem adscribit Juliani Aug. sacrificiis, quibus capita fontium polluerat: denique in Homilia 39. in Epistolam priorem ad Corinthios.

[a] SUSCEPTA POPULARITATIS AMORE.] Casaubonus ad Historiam August. adnotavit scribendum esse *suscepto*: sed cùm in codice Regio [& Colbert.] & in Editione Rom. scriptum invenerim *suscepta*, auctoritatem eorum exemplarium sequi malo. Quid enim planius hac scriptura? *Nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.* Julianus enim cùm plebem infimam, statim atque Antiochiam ingressus est, in theatro clamantem audisset, annonam nimis caram esse; annonæ pretium constituit, aureum scilicet pro XV. modiis. Et ipse primus frumentum quod ex Ægypto sibi advectum fuerat, venale in foro propositum, eo quo dixi pretio vendidit. Sed Curiales cùm eam vilitatem viderent, frumentum quidem Principis emerunt; suum autem in agris suis extra Antiochiam majore pretio vendiderunt. Quod cùm indignè ferret Julianus, Curiales omnes in Palatium accitos acerbè increpuit, & in custodiam duci jussit: sed mox misso milite unumquemque in domum suam dimitti præcepit, ut narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. & Julianus in Misopogone.

[b] VILITATI STUDEBAT.] Adeo non puduit maximos olim Principes curam publicæ annonæ gerere, petentique populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio, & Lampridius in Alexandro Severo. Idatius denique in Fastis, Constantio IV. & Maximiano IV. Coss. *Vilitatem*, inquit, *Imperatores jusserunt esse.* Id tamen moderatè & cum judicio fieri debet: alioquin, ut ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quàm convenit ordinata, inopiam gignit & famem. Quod sanè de Commodo testatur Lampridius. *Ipse verò*, inquit, *sæculum aureum Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit, ex qua majorem postea penuriam fecit.* Itaque in Juliano id meritò reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15.

[c] VOLUMEN COMPOSUIT INVECTIVUM, QUOD ANT. VEL MISOPOGONEM.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem adnotavit à Juliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino & Nevitta Coss. sed Julianus ipse in eo elegantissimo Satyrico apertè significat, sequenti anno scriptum fuisse. Etenim & Calendarum Jan. meminit, quibus Consul ipse processit, & votorum. ὅτε ὁ ἐπώνυμος ἑορτὴ, &c. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Juliani avunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interiisse dicitur à Marcellino. Postremò in pag. 66. Antiochenses inducit conquerentes, quòd gravitatem ac tristitiam ipsius septimo jam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Junii, ut suprà notavi. Igitur affecto jam mense Januario id opus Julianus edolavit. Proinde malè Con-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

ſa mente dinumerans, addénſque veritati complura: poſt quæ, multa in ſe facetè dicta comperiens, coactus diſſimulare pro tempore, irâ ſufflabatur internâ. Ridebatur enim ut Cercorps, homo brevis, humeros extentans anguſtos, & barbam præ ſe ferens hircinam, grandiáque [a] incedens tamquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit: itidémque [b] victimarius pro [c] ſacricola dicebatur, ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportunè, cùm oſtentationis gratiâ [d] vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, [e] ſtipatúſque mulierculis lætabatur. Et quamquam his paribúſque de cauſis indignaretur, tacens tamen motúmque in animi retinens poteſtate, ſollemnia celebrabat. Denique præſtituto feriarum die [f] Caſium montem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum, unde ſecundis galliciniis videtur primò Solis exortus. Cúmque [g] Jovi faceret rem divinam, repentè conſpexit quemdam humi proſtratum, ſupplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantíque ei

ſulatu Mamertini & Nevittæ id retulit Marcellinus: qui neque cauſam ipſam, propter quam id volumen eſt ſcriptum, ſatis expreſſiſſe mihi videtur. Conſule Socratem in lib. 3. cap. 15. & Sozomenum in v.

[a] Grandiaque incedens.] Apertè græciſſat: eſt enim planè id, quod apud Homerum ſæpe occurrit, μακρὰ βιβάς.

[b] Et victimarius.] Idem dicit Zonaras: οἱ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες εἰς αὐτὸν, θύτην ἔλεγον, ἀλλ' οὐ βασιλέα σφίσιν ἐπιδημῆσαι· καὶ διὰ τὸ καθειμένον ἔχειν ὑπήνην τὸν πώγωνα, τράγον αὐτὸν ὠνόμαζον: *Antiochenſes eum irridentes, victimarium aiebant, non Imperatorem ad ſe veniſſe, & ob demiſſam barbam hircum eumdem appellabant.* Sanè Julianus victimas ſæpe inſtar popæ ipſe jugulabat: cúmque ab hujuſmodi in ſacrificando αὐτουργίᾳ commendat Libanius in Orat. Conſulari.

[c] Pro sacricola.] Eadem voce utitur Tacitus in 3. Hiſt. *Domitianus linteo amictu turba ſacricolarum immiſtus, &c.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum: *Sum enim non ignotus illius ſacricola, nec recens cultor:* denique Solinus.

[d] Vehens lic. pro sacerdotibus sacra.] Proprium ſacerdotum eſt, ſacra ferre. Unde Virgilius cùm in 2. Georgic. ait,

Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero:

Muſarum ſe ſacerdotem eſſe ſignificat, ut rectè notavit Servius. Miniſtri autem qui ſacra ferebant, propriè ἱεροφόροι dicuntur à Græcis, ut eſt apud Plutarchum de Iſide & Oſiride. Firmicus in lib. 3. cap. xi. *Prophetas, aut veſtitores divinorum ſimulacrorum faciet, aut divinarum bajulos ceremoniarum.* In Græco unde ea tranſtulit Firmicus, ſic fuiſſe non dubito: προφήτας, ἢ ἱεροστόλους ποιεῖ ἢ ἱεροφόρους. Nam & Plutarchus ἱεροστόλους (ἱεροστολιστὰς vocat Porphyrius in 4. de abſtinentia) & ἱεροφόρους conjungit.

[e] Stipatusque mulierculis.] Hanc pompam Juliani luculentè deſcribit Johannes Chryſoſtomus in Oratione contra Gentiles pag. 761. *Equus,* inquit, *Regius & Protectores longo pòſt intervallo ſequebantur: lenones verò & productrices mulierculæ, & impuriſſimorum hominum colluvies Imperatorem undique ſtipabant cum cachinnis & vocibus quæ hujuſmodi homines decebant. Hunc comitatum in deliciis habebat Imperator, hos per fora & vicos circumducebat, præ his Duces contemnens & Præſides.*

[f] Casium montem.] Qui Antiochiæ erat ad meridiem, ut docet Libanius in Antioch. pag. 372. Hegeſippus in lib. 3. cap. 5. ſic dictus à Caſo Cretenſi, qui Caſiotem partem Antiochiæ condidit, teſte ibidem Libanio. Hinc Ὀροκασιὰς arx Antiochiæ dicta, ut ait Procopius in 2. de fabricis.

[g] Jovi faceret rem div.] Jovi ſcilicet Caſio. Libanius in legatione ad Julianum ſub finem: ἱκετεύει σε πόλις πολλούς σοι θεοὺς παρασχομένη συμμάχους ὡς ἔθυσας· τὸν Δία, τόν τε ἐπὶ τῇ κορυφῇ, καὶ τὸν ἐν ἄστει, παρ' ὃν εἰσῆλθες ὕπατος. *Supplicat tibi civitas, quæ multos tibi auxiliares Deos præſtitit: Jovem tum eum qui in montis vertice, tum illum qui in urbe eſt, cujus templum Conſul adiiſti.* Jovem Caſium, & Philium intelligit. De Jove Caſio Libanius loquitur in Antiochico, pag. 354. & in

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

qui esset, responsum est [a] Præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à civitate sua Constantium inter Honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat lacrymas fingens & gemitum, ut Juliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictum*, Imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementiâ Principis, qui* [b] *ut* [c] *prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum sponte sua contendit ac libens.* Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Ægypti scripta, Apim bovem operosâ quæsitum industriâ, tamen post tempus inveniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolæ, faustum & ubertatem frugum, diversáque indicat bona. Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis observationibus consecrata, Mnevis & Apis sunt notiora: Mnevis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile: sequens Lunæ. Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximéque omnium corniculantis Lunæ specie latere dextro insignis: qui cùm pòst vivendi spatium præstitutum sacro fonte immersus è vita abierit, (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm secreta librorum præscribit auctoritas mysticorum: [c] nec nisi semel ei in anno bos femina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim [d] urbem frequentem, præsentiáque numinis Æsculapii claram. Cúmque initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cœperit sacer, conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare: & ad-

Epist. 637.* & nummus Trajani hanc habet Inscriptionem: Διὸς Κασίε; ex altera parte, Σελευκέων π. Συρίας.*

[a] PRÆSIDALEM ESSE THEODOTUM.] Præsidalis dicitur, qui Præsidatu functus est. Sic Fidustius quidam Præsidalis dicitur in lib. 29. initio: & Bonosus quidam à Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Præsidalis vocatur, quem in lib. 5. geminæ administrationis integritate conspicuum appellat. Eâdem formâ quâ Sacerdotalis, & Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciæ, & Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Præsidalis ἡγεμονικὸς dicitur. Sanè Græci illos quos Latini Præsides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 23. & alibi: & apud Hieroclem ἐν συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus περὶ θεμάτων laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνος, est provincia Præsidalis.

[b] UT PRUDENS DEFINIVIT.] Socrates, recte Themistio in Orat. 12.

[c] NEC NISI SEMEL EI IN ANNO.] Hujus lectionis primus auctor fuit Accursius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in MSS. Regio & Flor. [ac Colbert.] sic legitur; *Necatur borago arei bos fem. inv. cum notis cert. offertur. quo perempto alter, &c.* Unde P. Castellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque est secutus: *Necatur Io Inachi bos femina, &c.* Prorsus insulsè. Sic autem scribendum videtur: *Necatur eâdem horâ & bos femina, quæ ei semel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, &c.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo hæc Marcellinus noster exscripsit, & Plinius in lib. 8. cap. 46.

[d] URBEM PRÆSTANTEM PRÆSENTIAQUE.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem præst. frequentiáque num. Asclepii claram*; cùm in Editione Rom. legeretur: *Urbem præsentiam frequentia hominis Æsculapis claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio,* & Tolos.* [ac Colbert.] nisi quòd in Regio τὸ *præsentiam* desideratur.

euntes quosdam [a] indiciis averti videtur obliquis : ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, aversatus, portenderat paullo pòst eventura.

Dn. Julianus Aug. Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

Strictim itaque quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Severi Principum digessimus latè, visa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetustissimam, nisi quòd [b] super antiquitate certat cum Scythis, [c] à Meridiali latere Syrtes majores & Phycus promontorium, & Borion, & Garamantes, natiónésque variæ claudunt : quà Orientem è regione prospicit, Elephantinen & Meroën urbes Æthiopum, & Catadupos Rubrúmque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus : Septemtrioni opposita terrarum situ cohæret immenso, unde exordium Asia Syriarúmque provinciæ sumunt : à vespera [d] Issiaco disjungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium. Pauca itaque super benivolo omnium flumine Nilo, quem Ægyptum Homerus appellat, præstringi conveniet, mox ostendendis aliis, quæ sunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri solet, sicut adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, variantésque geographi in di-

CAPUT XV.

Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphim urbem frequentem, præsentiâque num. AEsculapii claram.*

[a] INDICIIS AVERSARI VIDETUR.] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laërtii f. in Eudoxo. Sed Pausanias in Achaïcis aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cùm Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset, ut accenso ture Deum ad aurem accedentes interrogarent : deinde aures sibi obturarent, donec è fano egressi essent : ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent : sic subjungit : *τοιαύτη καὶ αἰγυπτίοις ἑτέρα περὶ τὸ Ἄπιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθέστηκεν.* Sanè Ægyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarchus de Iside.

[b] SUPER ANTIQUITATE CERTAT CUM SCYTHIS.] Hanc contentionem fusè narratam legere est in lib. 2. Justini, qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Ægyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. & Pausanias in Atticis illud certamen inter Ægyptios & Phrygas fuisse testatur. Videsis Scholiastem Apollonii ad hunc versum lib. 4.

Μήτηρ Αἴγυπτος προτερηγενέων αἰζηῶν.

Unde & primam omnium urbem Thebas Ægyptias conditam esse scribit : cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. & Plinius in lib. 7. cap. 56.

[c] A MERIDIALI LATERE SYRTES MAJORES.] Hic verò omnia susque déque miscuit Marcellinus. Syrtes enim majores, & Borium promontorium ab Occasu habet Ægyptus : à Meridie Elephantinen, & Meroen, & Æthiopiam : ab Ortu verò Arabiam, & Syriam Palæstinam, & mare Rubrum ; denique à Septemtrione mare Ægyptium : ut docent Ptolemæus, Strabo, Orosius, aliique.

[d] ISSIACO DISJ. MARI QUOD QU. NOM. PARTHENIUM.] In Regio codice *Isaïco* scriptum reperi. In Editione Rom. [& in Ms. Colbert.] *Isiaco*. Primus Gelenius vulgatæ lectionis auctor fuit, qui de Issico sinu hunc locum intellexit : cui favere videtur alter Marcellini locus, in lib. 14. ubi dicit : *Cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, &c.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Ægypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi *φαρίην θάλατταν*, quod est mare Libycum, ab aliis *παρθένιον κόλπον* dici auctor est : cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. * Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem* (inquit) *cùm Joppen venisset, & quoddam adscendisset navigium, quod petebat Corycum : ubi fuit in ipso mari Parthenico, &c.* Et Gregor. Na-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

versa latentem notitiam scindunt ; opiniones eorum veritati confines (ut arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui Physicorum in subjectis Septemtrioni spatiis, cùm hiemes frigidæ cuncta constringunt, magnitudinem nivium congelascere : easque postea vi flagrantis sideris resolutas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quæ in meridianam plagam Etesiis flantibus pulsæ, expressæque tepore nimio, incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æstus torridos cadere memorantur, exundationes ejus erigi anni temporibus asserunt alii præstitutis : quod utrumque dissonare videtur à veritate. Imbres enim apud Æthiopas aut numquam, aut per intervalla temporum longa cadere memorantur. Opinio est celebrior alia, quòd spirantibus prodromis, pérque dies quadraginta & quinque Etesiarum continuis flatibus repellentibus ejus meatum, velocitate cohibita superfusis fluctibus intumescit : & reluctante spiritu controverso adolescens in majus, hinc vi reverberante ventorum, inde urgente cursu venarum perennium, progrediens in sublime tegit omnia, & humo suppressa, per supina camporum speciem exhibet maris. [a] Rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum, à monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat Oceanum : hísque indiciis hoc proditum ait, quòd pisces, & herbæ, & belluæ similes per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus, nominum diversitate decursa, quæ ei orbem peragranti nationes indidere complures, æstuans inundatione ditissima [b] ad cataractas, id est præruptos scopulos venit, è quibus præcipitans ruit potiùs quàm fluit : unde Atos olim accolas usu aurium fragore adsiduo deminuto, necessitas vertere solum [c] ad quietiora coëgit. Exinde leniùs means per ostia septem, quo-

zianz. in Oratione 19. Παρθενικὸν πέλαγος vocat, quod est circa insulam Cyprum. Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, & vetus auctor vitæ S. Stephani junioris capite 16. Παρθένιον nominant. *

[a] Rex autem Juba.] Hic est Mauritaniæ Rex, filius ejus Jubæ qui cum Scipione in Africa adversus Julium Cæsarem infeliciter pugnavit : ipse in Cæsaris triumpho ductus, postea in amicitiam Cæsaris Octaviani adscitus, paternum Regnum recepit, teste Plutarcho in Cæsaris vita, & Appiano in lib. 2. de bellis civilibus. De eo Suidas.

[b] Ad cataractas, id est præruptos scopulos.] At id non placet doctissimo viro qui Marcellinum nostrum in Exercitationibus suis acerbè reprehendit. Sed tamen ferri potest interpretatio Marcellini. Certè Eustathius in Dionysium non aliter interpretatur : καταῤῥάκτας, ait, ἄγει κατωφερεῖς ἢ κρημνοὺς : & paullo pòst : καταῤῥάκται δὲ λέγονται οἱ κρημνώδεις τόποι οὓς οἱ ποταμοὶ ἀποχετίζοντες τὸ ῥεῦ σφοδρῶς ὑπερβαίνουσι, &c. Idem in lib. ult. Iliados notat καταῤῥάκτας dici μέρος ποταμῶν, οἱ διὰ πετρῶν καταῤῥέουσι. Denique vetus scriptor apud Suidam cataractas in Histro ait esse scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Sed tamen explicationem Aristidis equidem prætulerim, qui in Ægyptiaca cataractas sic definit, ὁδὸν τὴν ὀρῶν τοῦ ποταμοῦ καταβάσεις, id est descensum, seu defluxum Nili per montes ; & 36. ferè cataractas in Nilo esse testatur. Eodem modo οὐρανοῦ καταῤ-ῥάκται dicuntur in sacris litteris : & Hesychius καταῤῥάκτης, inquit, ὀχετός, ῥύαξ.

[c] Ad editiora coegit.] Sic primus emendavit Gelenius, cùm in prioribus Editionibus perinde ac in MSS. legeretur, *atque ditiora coëgit*. Sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenii nomine Editioni

rum singula perpetuorum amnium usum & faciem præbent, nullis per Ægyptum [a] aquis externis adjutus ejectatur. Et præter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, cadentésque in suppares ejus, septem navigabiles sunt & undosi, quibus subjecta vocabula veteres indiderunt: Heracleoticus, Sebennyticus, [b] Bolbiticus, [c] Phatniticus, Mendesius, Taniticus, & Pelusiacus. Oriens autem inde, ut dictum est, propellitur è paludibus adusque cataractas, insulásque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ, ut singulas ægrè tertio die relinquat. Inter quas duæ sunt claræ, Meroë, & Delta, à triquetræ litteræ forma hoc vocabulo signatiùs appellata. Cùm autem Sol per cancri sidus cœperit vehi, augescens adusque transitum ejus in libram, diebúsque centum sublatiùs fluens, minuitur postea, & mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea pervios equitabiles campos ostendit. Abunde itaque luxurians ita est noxius; ut infructuosus, si venerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans diutiùs terras, culturas moratur agrorum: parvitate autem minatur steriles segetes. Eúmque nemo aliquando extolli cubitis altius XVI. possessor optavit. Et si inciderit moderatiùs, aliquoties jactæ sementes in loco pinguis cæspitis cum augmento ferè septuagesimo renascuntur: solúsque fluminum auras nullas inspirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terrestres sunt & aquatiles: aliæ quæ humi & in humoribus vivunt, unde ἀμφίβιοι nominantur. Et in aridis quidem [d] capreoli vescuntur, & bubali, & [e] Spinturnicia omni deformitate ridicula,

suæ præfixit, emendationem suam retractavit. Ait enim scribendum videri, *ad quietiora coëgit*: quam scripturam vulgatæ equidem longè antepono.

[a] AQUIS EXT. ADJUTUS DILATATUR.] In Editione Rom. *delectatur* excusum est. Unde Castellus vulgatam hactenus scripturam exsculpsit. In Vaticano tamen, & Florent. [ac Colbert.] codicibus legitur, *electatur*; in Regio * & Tolos. * *elabitur*.

[b] BOLBITICUS.] Sic ostium illud appellat Mela; Plinius & Ptolemæus Bolbitinum à Bolbitine urbe Ægypti, cujus meminit Stephanus Byzantius. Βολβίτιν, inquit, πόλις Αἰγύπτου. τὸ ἐθνικὸν Βολβιτινίτης καὶ Βολβίτιος· ὕδωρ καὶ Βολβιτινὸν σῶμα. lege στόμα. [In Ms. Colbert. legitur *Bucente*.]

[c] PHARNITICUS.] Rectiùs in Editione Basiliensi legitur *Phatniticus*. Ita enim ostium hoc appellat Plinius, & Diodorus Siculus in lib. 20. quamquam in Diodori editis exemplaribus corruptè φαγνιτικὸν στόμα perscribitur. Strabo Phatnicum dicit. Sed cùm à Phatnite Præfectura dictum esse videatur, malim equidem Phatnicum scribi. Mela tamen & Ptolemæus Pathmiticum vocant, quemadmodum hoc in loco scriptum habent codex Regius & Flor. cum Editione Augustana, [& Ms. Colbert.]

[d] CAPREOLI VESC. ET BUCALI.] Assentior Lindenbrogio qui legendum esse monuit *bubali*; atque ita in codice Regio superscriptum est. Certè capreoli cum bubalis ferè jungi solent: ut exempli gratiâ in Deuteronomii cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. Aristotelem in 3. de animalibus, & Strabonem in 17. Inde apud Hesychium βούβαλος seu βούβαλις, δορκάδιον esse dicitur, & Plinius in lib. 8. nasci ait in Germania bisontes, & uros, quibus imperiti bubalorum nomen imponant, cùm tamen bubalos gignat Africa vituli potiùs cervíve quadam similitudine. Bubalorum quibus Ægyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lausiaca, de Macario loquens Alexandrino, [& in vita Joh. Chrysost. P. Pithœus ad oram Ammiani sui legit etiam *bubali*.]

[e] PISTURNITIA.] In Regio [& Colbert.] codice *pisturnicia* legitur. Quare non dubito, quin vera sit P. Pithœi doctissimi viri conjectura, qui *Spinturnicia* emendavit ex Plauti Milite: ubi sic ait Palæstrio:

Pithecium hæc est præ illa, & Spinturnicium.

Dn. Fl. Cl. Julianus Pius Felix Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

aliáque monstra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem bestias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, assuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam superiorem commovens solam, [a] ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quidquid contigerit pertinaciter petens, per [b] ova edens fetus anserinis similia. Utque armatus est unguibus, si haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves sufficeret viribus magnis: [c] ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quiescens per undas, [d] diebus humi vescitur, confidentiâ cutis, quam ita validam gerit, ut ejus terga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et sævientes semper eædem feræ, quasi pacto fœdere quodam castrensi, per septem cærimoniosos dies mitescunt, ab omni sævitia desciscentes, quibus sacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur suffossis alvis mollibus certis ferarum dorsualibus crustis, quas delphinis similes nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilus avicula brevis, dum escarum minutias captat, circa cubantem feram volitans blandè, genásque ejus irritatiùs titillando pervenit adusque ipsam viciniam gutturis. Quod factum contuens [e] hydrus, [f] ichneumonis genus,

Ad quem versum sine dubio allusit noster Marcellinus. Nec displicet conjectura Cl. Salmasii, qui in tomo 1. ad Solinum, Spinturnicia per deminutionem seu ὑποκορισμὸν à Spinturnice deduci adnotavit: Spinturnicem autem esse, quam Græci dicunt σπίγγα. Ut enim ab ὄρτυξ Latini fecerunt coturnix, ita à σπίγξ *spinturnix*.

[a] Ordine dentium pectinato.] Solinus & Plinius de crocodilo: *Stipante se dentium serie pectinatim.* Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophontis amoribus, pag. 108. ubi crocodilum luculentè describit: ὀδόντες δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλεῖστον τεταμένοι. φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ὅλον ἔτος ἀνάπτει τὰς ἡμέρας. *Dentes multi & in longam seriem extenti. Aiunt nonnulli tot esse quot anni dies.* nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Ælianus in lib. 2. de Animalibus.

[b] Ova edens fetus anserini sim.] Sic emendavit Gelenius, ineptè ut apparet. Neque enim crocodilus ova edit fetibus anserum, sed ovis anserum similia. Rectiùs itaque in codice Regio & Editione Rom. legitur: *Per ova edens fetus anserinis similia.* [In Colbert. Ms. *perovedens fætus anserinis similia.*]

[c] Ad cubitorum en. longit. decem.] In Augustana Accursii Editione legitur xviii. cui scripturæ suffragantur Herodotus ac Plinius. At Diodorus in lib. 1. usque ad cubitos xvi. crocodilum ait crescere. Quidam etiam dixère solum eum ex cunctis animalibus crescere quamdiu vivit, teste Aristotele ac Plinio: vivit autem diutissimè.

[d] Diebus humi vescitur.] Sic emendavit Castellus, cùm in Editione Rom. esset excusum, *diebus humi vebeperatur*: quemadmodum in Ms. Florentino [& Colbert.] At in codice Reg. *veperatur* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum *repetatur*. Ego verò libentiùs scriberem *versatur*.

[e] Hydrus ichneumonis genus.] Est quidem hydrus ὕδωρ θρέμμα, ut scribit Ælianus in principio Variæ hist. Cedrenus ad annum xviii. Mauricii hydrum appellat, & hylam aliter vocari scribit, canis speciem. Sed tamen cum hydrus genus sit serpentis aquatilis, & hæc omnia ex Solino Marcellinum hausisse constet, malim *enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus: *Quod enhydrus conspicatus alterum ichneumonis genus, penetrat belluam, populatisque vitalibus erosa exit alvo.* Enhydrum etiam vocat Isidorus in lib. 9. Originum, ex Solino ut solet. ἐνύδριν vocare videtur Herodotus in lib. 2. & 4. Aristophanes in Acarnanibus ἰκτίδας, ἐνύδριας, ἐγχέλεις κωπάδας. & Hesychius enhydrum ait esse animal amphibium, simile castori.

[f] Ichneumonis genus.] Hunc ferè mustelæ quæ gallinis insidiatur, similem esse, ait Nicander in Theriacis, ubi & ἰχνεύμονα vocat perinde atque Herodotus in lib. 2.

oris

oris aditum penetrat alite prævia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monstrum fugacibus; ubi audacem senserit, timidissimum, & in terra acutiùs cernens, per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia sagacissimi [a] ad speciem equorum, bifidas habentes ungulas, [b] caudásque breves: quorum sollertiæ duo interim ostendere documenta sufficiet. Inter arundines celsas & squalentes nimia densitate hæc bellua cubilibus positis, otium pervigili studio circumspectat, laxatáque copiâ ad segetes depascendas egreditur. Cúmque jam cœperit redire distenta, [c] aversis vestigiis distinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas insidiatores secuti, repertum sine difficultate confodiant. Item cùm aviditate nimia extuberato ventre pigrescit, super calamos recèns exsectos femora convolvit & crura, ut pedibus vulneratis cruor egestus saginâ distentum faciat levem: & carnes saucias cœno oblinit, quamdiu in cicatrices conveniant plagæ. Has monstruosas antehac raritates in belluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipsi quoque cum orbis terrarum auctoritate sentirent: & per ætates exinde plures sæpe huc ducti, [d] nunc inveniri nusquam possunt, ut conjectantes regionum incolæ dicunt, insectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migrasse compulsi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero potest, ibis sacra est & amabilis, & innocua, ideo quòd nidulis suis

Dn. Julianus Aug. Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

pag. 115. ἀναιροῦσι δὲ τοῦτο κατὰ οἱ ἰχνευταὶ διώκοντες. Rectè in Glossis Hesychii, ἰχνευταὶ οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι. Ichneumona marem dici, ἰκτὶν seu mustelam dici feminam, scribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenæum in lib. x.

[a] Ad speciem equorum bifidas hab. ungulas.] Immo vel hoc maximè differunt ab equis hippopotami, ut rectè notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. ὅσα μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας, πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὁπλὴν, &c. *Quod ad ventrem pedésque attinet, equus est, nisi quòd bifidas habet ungulas.* & Plinius in lib. 8. *Ungulis bifidis quales bubus.* Ex quibus apparet malè hunc locum à Gelenio esse suppletum. In Editione Rom. & codice Regio, [Colbert.] * ac Tolos. * scriptum reperi: *Ad speciem equorum bifidos caudásque breves.* & ad oram Regii exemplaris antiquarius deficere aliquid sibi videri adnotavit. * Legendum puto: *Sagacissimi ad speciem equorum, bifidi, caudásque breves.**

[b] Caudasque breves.] Achilles Tatius in lib. 4. οὐρὰ βραχεῖα καὶ ψιλή. *Cauda*, inquit, *brevis & glabra.* Reliquam ejus descriptionem ibidem vide, sanè accuratam, & ut ab homine Ægyptio, id est oculato teste, dignam fide. Adde & P. Gillii viri diligentissimi descriptionem.

[c] Aversis vestigiis disting.] At Solinus aversum pergere ad pastum ait: & Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione antè determinatas in diem, & ex agro ferentibus vestigiis*: & Nicander in Theriacis elegantissimis versibus:

Τόσσον ἐπιστείβων λάθει βυθὸν, ὁππότε κεν ἂρ
Ἐκνέμεται φυτείαις, παλινσυτὸν ὄγμον ἐλαύνων.

* Vide Ælianum in libri v. de Animalibus capite 53. *

[d] Nunc inveniri nusquam possunt.] Hippopotamos in Nilo defecisse testatur etiam Themistius, qui Marcellini nostri ætate vixit. Is enim in Orat. x. sic ait: καὶ δυσχεραίνομεν ἐξῃρημένων ἐκ Λιβύης μὲν ἐλεφάντων, ἐκ Θετταλίας δὲ λεόντων, ἐκ δὲ τῶν ἑλῶν τῶν περὶ τὸν Νεῖλον τῶν ἵππων τῶν ποταμίων. *Et molestè ferimus, quòd defecerint in Africa quidem elephanti, leones in Thessalia, in paludibus autem circa Nilum hippopotami.* Ceterùm

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

ad cibum ſuggerens ova ſerpentum, efficit ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eóſque antequam finibus ſuis excedant, prœliis ſuperatos aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fetus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem ſævientes: baſiliſcos, & amphiſbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliáſque complures, quas omnes [a] magnitudine & decore aſpis facilè ſupereminens, [b] numquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conveniet explicari. [c] Templa ubique molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes. Quæ figura apud Geometras ideo ſic appellatur, quòd ad ignis ſpeciem, τῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paullatim, [d] umbras quoque mechanica ratione conſu-

Romani id eapropter moleſtè ferebant, quòd in amphitheatrali ſpectaculo hujuſmodi belluas amplius non videbant. Nonnus tamen, qui multùm ab Ammiani ſæculo abfuit, hippopotamos adhuc ſua ætate viſos eſſe ſignificat, cum in lib. 26. dicit:

Οἷος ἐμοῦ πάλιν ἱπποφυὲς ὕδμα χαρέντων, &c.

[a] MAGNITUDINE ET DEC. ASPIS F. SUPEREMIN.] Magnitudinem aſpidis teſtatur etiam Nicander in Theriacis, ubi aſpidem luculentè deſcribit:

Τῆς ἤτοι μῆκος μὲν ὃ λωΐτατον ἔπλετο θηρῶν
Ὀργυιῆ μετρητόν· ἀτὰρ πάχος ἀντιάει δόρυ
Οὐλόν τ' αἰγανέης δρυτόμοι ἔμπεδον οὔνομα τίκτει.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Piſonem, longam ei cervicem tribuit, quam eo uſque extendit, quoad venenum in viatores facilè poſſit inſpuere: quod quidem & Nicander ibidem teſtatur, & Lucanus in 9.

Aſpida ſomniferam tumida cervice levavit.

* Certè Ælianus in libro 6. aſpides quaſdam ad v. cubitorum longitudinem ait pervenire. *

[b] NUMQUAM SPONTE SUA FL. EGREDITUR NILI.] Ex Lucano id ſumpſiſſe videtur Marcellinus, ſed ejus locum minimè intellexit. Sic enim ait in lib. 9.

Ipſa caloris egens, gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua, Nilóque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, & fecimus aſpida mercem.

Quibus verſibus non id dicit Lucanus, aſpidem numquam egredi Nilum; quippe eam in deſertis Libyæ reperiri affirmat: ſed duntaxat ait eam numquam ſponte ſua ex Libya & Ægypto in alium orbem migrare: ac perſtringit avaritiam mercatorum veneni, qui eam ſerpentem in Europam invexerint.

[c] SUNT THERMA LUTRA, QUÆ CYTHRUS INDIGENÆ VOCANT.] Hæc verba primus huc infulſit P. Caſtellus, quæ Sig. Gelenius ex Editione ſua meritò ablegavit: quippe cùm ab omnibus Mſſ. codicibus, & ab Editione Rom. abſint. Et ſanè ab hoc loco prorſus aliena ſunt. Sed ne quis ſcrupulus ſuperſit cuiquam, locum aperiam, ex quo ea huc tranſtulit P. Caſtellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum eſſe Therma lutra ſeu calidas aquas, quas indigenæ Cythrus appellant. *ἔστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρά, τὰ Χύτρους καλέουσι οἱ ἐπιχώριοι*, &c. Ex hoc loco apparet hauſiſſe Caſtellum: qui ſi fraudem ſuam occultam ſemper fore putavit, ſtolidus profectò fuit: ſin cùm probè ſciret rem aliquando in lucem eſſe venturam, nihilominus tantum facinus eſt auſus, næ ille graviter impudens fuit.

[d] UMBRAS Q. MECHANICA RATIONE CONSUMIT.] Idquidem plerique

mit. [a] Sunt & ſyringes ſubterranei quidam & flexuoſi receſſus, quos (ut fertur) periti rituum vetuſtorum adventare diluvium præſcii, metuentéſque ne cærimoniarum oblitteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxerunt: & exciſis parietibus volucrum ferarúmque genera multa ſculpſerunt, & animalium ſpecies innumeras, quas [b] hierographicas litteras appellarunt. Dein Syene, in qua ſolſtitii tempore, quo Sol æſtivum curſum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipſis corporibus umbras non ſinunt. Inde ſi ſtipitem quiſquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa liniamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi: ſicut apud Meroen Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur evenire, ubi [c] per nonaginta dies umbræ noſtris in contrarium cadunt, unde Antiſcios ejus incolas vocant. Quæ quoniam miracula

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

veterum ſcripſere: ſed tamen non ita accipere debemus, quaſi id ſemper & ubique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. x.

Atque umbras nuſquam flectente Syene.

tantum id die medio æſtivi ſolſtitii contingere intelligimus, teſte Plinio, Arriano in Indicis, Achille Tatio in cap. 3. Iſagog. ita etiam à pyramide umbras abſumi meridie dumtaxat ſentiendum eſt; & Heliæ Vineti in Notis ad Auſonium demonſtratio id tantùm evincit. Accedit, quod ait Plutarch. in convivio ſapientum, & Diogenes Laertii f. Thaletem ſcilicet defixo humi baculo ad metam umbræ quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendiſſe. Denique vetus Poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit:

Pyramides, medio quas fugit umbra die.

[a] SUNT ET SYRINGES.] Primus Mercurius Thout dictus ſtelas multas hierographicis litteris conſcripſerat, in quibus Deorum ſtemmata & ſacrorum ritus conſignaverat, eáſque in antris ſaxeo opere ſtructis condiderat: quas deinde poſt diluvium ſecundus Mercurius, qui & Agathodæmon, pater Tat, è ſacra dialecto interpretatas libris mandavit, & in adytis templorum cuſtodiendas repoſuit, ut ſcribit Manetho apud Euſebium in lib. 1. Chronici. Idem memorat & Marcianus Capella in lib. 2. *Erántque*, ait, *quidam libri ſacra nigredine colorati, quorum littera animantium credebantur effigies: quas librorum notas Athanaſia conſpiciens, quibuſdam eminentibus ſaxis juſſit adſcribi: eadémque ſaxa ſtelas appellans, Deorum ſtemmata præcepit continere.* Idem in lib. 8. initio. *Per immenſa ſpatia ſæculorum, AEgyptiorum clauſa adytis continebar: quippe quadringenta ferè ann. millia illic reverenti obſervatione delitui. Atque utinam poſt diluvialis conſternationis excurſum, &c.* [Sic apud Plinium in capite 28. libri 6. memorantur in Arabia *celebres inſulæ, Iſura, Rhinnea ei proxima; in qua ſcriptæ ſunt ſtelæ lapideæ litteris incognitis.* Et, ut Lucanus in libro III. canit, ante inventas litteras:

Saxis tantùm volucréſque, feræque,
Sculptáque ſervabant magicas animalia linguas.]

Et hæc quidem de re ipſa. Nunc videamus ulláne ex antiquis Auctoribus Syringas Ægypti nominaverit. Pauſanias in lib. 1. ſub finem, Syringas in Thebaide, quæ pars eſt Ægypti, collocat trans Nilum, ubi & illa celebris exſtabat Memnonis ſtatua. Idem refert Calliſtratus in Ecphraſi prima: ἄντρον ἦν, ait, περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας σχηματιζόμενον σύριγγι, &c. Meminit & Syneſius in Epiſt. 104. ad fratrem, & Heliodorus in lib. 2. Æthiop. * & Ælianus in libro 6. de Animal. cap. 43. * Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cùm in lib. 2. Annal. inter Ægypti miracula ſic dicit: *Atque alibi anguſtiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabilis.*

[b] HIEROGLYPHICAS LITTERAS.] Diceres id conſilium fuiſſe Caſtello, ut omnia contaminaret. Quid enim cauſæ erat, cur Editionis Rom. ſcripturam expungeret? Annon hierographicas litteras æquè dicere poſſumus ac hieroglyphicas? Certè codex etiam Regius * & Toloſ. * [ac Colbert.] *hierographicas* tuetur; & Manetho: ἐκ τῶν ἐν τῇ σειριαδικῇ (lege συριγγικῇ) γῇ κειμένων στηλῶν ἱερᾷ φησὶ διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι κεχαρακτηρισμένων, &c.

[c] UBI PER XC. DIES UMBRÆ NOSTRIS.] Idem ex Eratoſthene ſcribit Plinius in tota Troglodytice evenire, quæ in eodem parallelo ſita eſt ac Meroe.

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

CAPUT XVI.

multa sunt, opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa rejiciamus, pauca super provinciis narraturi.

Tres provincias Ægyptus fertur habuisse temporibus priscis, Ægyptum ipsam, & Thebaïdam, & Libyam: quibus duas adjecit posteritas, ab Ægypto [a] Augustamnicam, & [b] Pentapolim à Libya sicciore dissociatam. Igitur Thebaïs multas inter urbes, clariores aliis Hermopolim habet, & Copton, & Antinoû, quam Hadrianus in honorem Antinoi condidit sui: hecatompylos enim Thebas nemo non novit. In Augustamnica [c] Pelusium est oppidum nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari Deorum monitu jussus in lacu, qui ejusdem civitatis alluit mœnia, cùm post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur: & [d] Cassium, ubi Pompeii sepulcrum est Magni, & Ostracine, & Rhinocolura. In Pentapoli Libya Cyrene est posita, urbs antiqua sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemaïs, & Arsinoë eadémque Teuchira, & [e] Darnis, & [f] Berenice, quas Hesperidas appellant.

[a] AUGUSTAMNICAM.] In codice Regio [& Colbert.] & in Editione Rom. *Augustanica* scribitur utrobique. In Notitia Imperii Rom. nunc Augustanica, nunc Augustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium αὐγυσταμνική, [à Nilo, quem *Augustum amnem*, id est Imperatorium vel Regium vocavere.] * Apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum Augustonica vocatur: ubi inter Episcopos, qui formulæ Fidei Seleuciensis subscripsere, recensetur Ptolemæus Episcopus Θμούεως Αὐγυστονικῆς, id est Thmuis provinciæ Augustonicæ. *

[b] PENTAPOLIM A LIBYA SICC. DISPARATAM.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, & Editione Rom. legitur *disseratam*; [in Colb. *disseratam*, & f. *dissociatam*.] Ego verò exemplaris Regii scripturam sequi malui. Ceterùm non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo pòst tempore à Libya disjunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis, quæ & Cyrenaïca, semper à Libya separata est: & ex divisione Augusti sub Proconsule Cretæ erat, teste Strabone ac Dione: nec nisi serò Ægypti provinciis contributa est. [Notitia Imperii Romani addit his v. Ægypti provinciis sextam *Arcadiam*, ita ab Arcadio Augusto postea cognominatam.]

[c] PELUSIUM, QUOD PELEUS.] Nescio quos secutus Auctores id asserit Marcellinus. Namque Peleum, occiso fratre Phoco pulsum ab Æaco patre, Phthiam confugisse ad Eurytum seu Eurytionem Actoris f. ab eóque lustratum esse, omnes Historici consentiunt: inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. Apollodorus in Bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. ut omittam Scholiastem Aristophanis, Apollonii, ac Lycophronis. Cúmque Peleus Eurytum inter venandum casu occidisset, Phthiâ relictâ Iolcum se contulit ad Acastrum, ut quidam memorant. Probabilius itaque est, quod ait Strabo, ἀπὸ πηλοῦ καὶ τελμάτων Pelusium esse dictum: nisi potiùs vocabulum est Ægyptiacum.

[d] CASSIUM.] Sic etiam Ptolemæus appellat, & Tabula Peutingerorum, opidum in Cassiotide, inter Ostracinem ac Pelusium. Ceteri Casium vocant, in quo delubrum erat Jovis Casii & statua juvenili ætate, extensa manu dextra punicum malum tenentis: cujus rei significatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, teste Achille Tatio in lib. 3. de Clitoph.

[e] DARNIS.] Hujus mentio fit à Ptolemæo, & in Itinerario Antonini: quamquam apud Ptolemæum interdum Dardanis vitiosè perscribitur, proclivi errore, quem etiam apud Synesium deprehendi in Epist. 67. ad Theophilum Alexandr. ἐν αἰτίᾳ γὰρ ἐποιήσατο τὸ ἐρυθαίτην ὁ Δαρδανίτης: lege meo periculo Δαρνίτης. Et paullo pòst: τὸ Δαρνίτου μειδία. In Actis Ephesini Concilii similiter corruptum id nomen est, ubi Daniel quidam memoratur Episcopus Dardaneos, & Dardaniæ Libyæ, & Dardanorum: sed vera scriptura est Darneos.

[f] BERENICE, QUAS HESPERIDAS APPELLANT.] Eadem formâ dictum accipe, quâ Sallustius dixit: *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* Plinius in Descriptione Cyrenaïcæ: *Berenice*, in-

[a] In ficciore verò Libya Paraetonion, & [b] Chaerecla, & Neapolis, inter municipia pauca & brevia. Ægyptus ipſa, [c] quæ jam inde uti Romano Imperio juncta eſt, regitur à Præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum: quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſſimi, & architecti ſollertia Dinocratis: qui [cùm [d] ampla mœnia fundaret & pulchra, penuriâ calcis ad momentum parum repertæ] omnes ambitus lineales farinâ reſperſit: quod civitatem poſthæc alimentorum uberi copia circumfluere fortuito monſtravit. Inibi auræ ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus & clemens: atque ut periculum docuit per varias collectum ætates, nullo pæne die incolentes hanc civitatem Solem ſerenum non vident. Hoc litus cùm fallacibus &

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno. Chr. 362.

quit, *quondam vocata Heſperidum*: & Ptolemæus, quem ferè Marcellinus ſequi ſolet; Βερενίκη ἡ καὶ Ἑσπερίδες: neque aliter Stephanus Byzantius, * & Theophraſtus in libri I v. capite I v. hiſtoriæ Plant. * Herodotus tamen non Heſperidas, ſed Eveſperidas appellat: quem ſequuntur Thucydides in lib. 7. ac Pauſanias in Meſſeniacis, * & Theophraſtus in libro 8. Hiſt. capite 6. * Cave igitur exiſtimes has v. urbes Cyrenaicæ provinciæ Heſperidas eſſe dictas, quo in errore verſatus eſt Scaliger. Is enim ad Euſebii Chronicum num. 2504. Quinquegentianos eoſdem ſcribit eſſe ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitas à v. opidis illius provinciæ, Cyrenis, Ptolemaïde, Arſinoë, Darni, & Berenice, quas civitates Heſperidas vocabant. Vides, ut hic Marcellini noſtri locus virum doctiſſimum in errorem induxit. Neque verò Scaligero id conceſſerim, Quinquegentianos eſſe eoſdem ac Pentapolitas, quæ, ut memini, eſt etiam opinio Sylburgii in Notis ad Pæanium. Pentapolitæ quippe ii ſunt, qui Cyrenaïcam incolunt: cùm Quinquegentiani ſint barbari ſupra limitem Africæ poſiti, ut teſtatur Julius Honorius vetus auctor, quem Æthicus magna ex parte exſcripſit. Atque hos viri maximi errores, non inſultandi, ſed veritatis ſtudio notamus, quos & viri & operis magnitudo facilè excuſat. Quid, quòd eadem paginâ alucinatur idem ille vir? cùm inſcriptionem illam Arreti Chanartæ Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cùm Baquates illi ſint Africæ populi, de quibus Antoninus loquitur in principio Itinerarii.

[a] IN SICCIORE LIBYA.] Siccior Libya, quam & aridam infrà vocat Marcellinus, eadem videtur eſſe quæ Marmarice & Mareotis Libya dicitur à Ptolemæo ac Plinio, in qua erat Paraetonium: ab occaſu habens Cyrenaicam, ab ortu Ægyptum propriè dictam. Ex quo etiam apparet, id quod ſuprà dicebam, falli Marcellinum, qui Cyrenaicam provinciam ſerò à Libya ſicciore ſejunctam eſſe ſcribit. Ejuſdem Libyæ meminit Expoſitio totius mundi. *Poſt Pentapolitanam*, ait, *Libya eſt, propinquans & ipſa ab occaſu Alexandriæ, quæ non accipit aquam de cælo.* ξηρολιβύην Græci vocabant, ut auctor eſt Servius ad hunc verſum 3. Æneidos:

Et deſerta ſiti regio.

Inhabitabilis, inquit, *vel raritate aquæ. Dicit autem Xerolibyen, quæ eſt inter Tripolim ac Pentapolim.* Immo inter Pentapolim & Alexandriam dicere debuit. τὰ ἄνυδρα τῆς Λιβύης vocat Joſephus in lib. 5. de bello Jud. cap. XI. * [illegible] Theophraſtus libri I v. hiſt. Plantarum capite I v. *

[b] CHERECLA ET NEAPOLIS.] Ptolemæus in Cyrenaïca urbes mediterraneas recenſet, χαίρεκλα, νεάπολις. A Cyrenaica igitur provincia abſtractæ hæ civitates, ſicciori Libyæ poſtea ſunt attributæ.

* [c] QUÆ JAMINDE UTI IMPERIO ROM. JUNCTA EST.] Poſt has voces in Editione Rom. & Auguſtana, & in omnibus Mſſ. codicibus additur *regio*: quam vocem ut ſuperfluam primus Gelenius expunxit. Quare ſuſpicor totum locum ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe: *AEgyptus ipſa, quæ jaminde uti Romano Imperio juncta eſt, regio jure regitur à Præfectis.* Præfecti enim Auguſtales, jaminde à Divo Auguſto Ægyptum gubernabant vice Regum: ut ſcribit Tacitus in libro I. Hiſtoriarum. *

[d] AMPLA MOENIA FUND. ET P. PEN. CALCIS.] Primus hæc verba addidit Gelenius, quæ in cunctis Editionibus antea deerant. In Editione enim Romana ſic legitur hic locus: *Qui cum ammonumentum parum repente omnes ambitus, &c.* neque aliter in codice Regio & Vaticano, [ac Colbert.]

Dn. Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

insidiosis accessibus affligeret antehac navigantes discriminibus plurimis; [a] excogitavit in portu Cleopatra turrim excelsam, quæ Pharos à loco ipso cognominatur, prælucendi navibus nocturna suggerens ministeria: cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per [b] pandas oras & patulas, montium nullas speculas vel collium signa cernentes, harenarum inlisæ glutinosæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem Regina [c] heptastadium, sicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit ob causam notam & necessariam. Insula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur inflatiùs, à civitatis litore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cùm in die quodam nimium quantum petituri venissent, femina callida semper in fraudes, sollemnium specie feriarum, iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus jusserat irrequietis laboribus consummari: & septem diebus totidem stadia molibus jactis in mare, solo propinquanti terræ sunt vindicata. Quò cum vehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt âltis sublata fastigiis templa; inter quæ eminet Serapêum, quod licèt minuatur exilitate verborum, atriis ta-

[a] EXCOGITAVIT IN P. CLEOPATRA TURRIM EXC. QUÆ PHARUS.] Hæc non ita accipienda sunt, quasi ante Cleopatram Pharus non steterit: quam constat regnante Ptolemæo Philadelpho à Sostrato Cnidio fabricatam fuisse longè ante Cleopatræ tempora. Sed cùm à D. Julio diruta esset Pharus bello Alexandrino, ut Cæsar ipse & Strabo in lib. ult. memorant, à Cleopatra postmodum restaurata est: quod præter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica, edita à Scaligero ad calcem Eusebii: *Omnes anni Ptolemæorum à morte Alexandri usque ad mortem Cleopatræ, quæ & in Alexandria Pharum condidit, simul anni ducenti* XCIV. Quibus adde & Chronicum Alexandrinum.

[b] PANDAS ORAS ET VACUAS.] In Mss. Flor. & Regio, [ac Colbert.] & in Editione Rom. legitur *& fatumlas*. Sed amplector scripturam, quam in Codice Vatic. & Fauchetii exstare monuit Gruterus, *pandas oras & patulas*.

[c] HEPTASTADIUM.] Idem de hoc opere sentio, quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatrâ. Nam Josephus in lib. 12. Antiq. c. 2. de LXX. Interpretibus disserens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Græcum vertêre: παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος, καὶ διελθὼν τὸ ἑπτασταδίον χῶμα τῇ θαλάττῃ πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, &c. *Demetrius iis assumptis heptastadium transgressus, aggerem in mari ad insulam pertinentem, & transito ponte, &c.* Cæsar etiam in lib. 3. de bello Civili ad finem: *Hæc insula*, ait, *objecta Alexandriæ portum efficit: sed à superioribus Regibus longitudine passuum* 900. *in mare jactis molibus angusto itinere & ponte cum opido conjungitur.* Ubi dubium non est, quin Cæsar de heptastadio loquatur. Nam & 900. passus heptastadium conficiunt; & cetera conveniunt. Relinquitur ergo, heptastadium ante Cleopatram stetisse. Sed cùm id opus vetustate fortè collapsum Cleopatra refecisset, & ad insulam usque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est, ut heptastadium condidisse diceretur. De hoc stupendo Cleopatræ opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus & Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram, cùm bellum sibi adversus Augustum impendere cerneret, fretum illud quod est inter insulam Pharum & Alexandriam, 4. ferè milliarium seu stadiorum, ut ait Tzetzes, spatio, jactis in mare molibus complanasse, & continenti vindicasse Dexiphanis mechanici operâ. Neque ambigo, quin de heptastadio hi Auctores loquantur. Erat autem Heptastadium medium inter magnum portum & portum Eunosti, ut docet Strabo in lib. 17. his verbis: ἔστι δὲ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάθει (leg. βαθεῖ) ἐκείνῳ τῷ ἑπτασταδίῳ καλουμένῳ χώματι, διειργόμενοι ἐπ' αὐτῷ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παράκεινται. Id est: *Hi portus in mole illa contigui quæ heptastadium dicitur, ab ea dirempti adjacent.* Josephus in lib. 5. de bello Jud. cap. XI. χειρόκμητα σκέλη appellat.

men columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. [a] In quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles: & loquitur monumentorum veterum concinens fides, septingenta voluminum millia, Ptolemæis Regibus vigiliis intentis composita, bello Alexandrino dum diripitur civitas sub Dictatore Cæsare, conflagrâsse. Canopus inde duodecimo disjungitur lapide: quem ut priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus & diversoriis lætis exstructus, auris & salutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cùm sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipsa non sensim, ut aliæ urbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisque seditionibus diu aspere fatigata, ad ultimum multis pòst annis Aureliano Imperium agente, civilibus jurgiis ad certamina interneciva prolapsis, dirutísque mœnibus, amisit regionis [b] maximam partem, quæ Bruchion appellabatur [c] diuturnum præstantium hominum

[a] IN QUO BIBLIOTHECÆ FUERUNT.] Editio Rom. & codex Regius [ac Colbert.] * & Vatic. * hic scriptum habeut: *In quod verò biblioth. &c.* & in Regio superscriptum est *duæ.* Epiphanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuisse bibliothecas Alexaodriæ: primam in Bruchio à Ptolemæo Philadelpho constructam: secundam longo pòst tempore ædificatam esse io Serapeo, quæ & prioris soror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullianus in Apologet. cap. 18. *Hodie*, inquit, *Ptolemæi bibliotheca apud Serapeum cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.* * & Chrysostomus io Oratione 1. adversus Judæos. * Prior igitur à Philadelpho primùm exstructa est, qui centum millia librorum collegisse dicitur ab Eusebio in Chronico p. 52. Græcorum Excerptorum, & à G. Cedreno. Pòst à secutis Regibus aucta, contendentibus Ptolemæis ne ab Attalicis in eo studio vincerentur, septingenta voluminum millia habuit, ut præter Agellium & Marcellinum scribit Isidorus io lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Cæsar Dictator gessit, 400. millia librorum hujus bibliothecæ arsêre, ut scribit T. Livius apud Senecam de Tranquillitate, & Orosius in lib. 6. Neque enim putandum est, universam illam bibliothecam conflagrâsse, quod plerisque persuasum video. Aphthonius in descriptione arcis Alexandrinæ, bibliothecam publicam in arce fuisse testatur.

[b] REGIONUM MAXIMAM PARTEM.] Scaliger in Notis ad Eusebium numero 2274. hunc locum sic emendat, *regionum maximam, quæ Bruchion appellabatur.* Sed præridet emendatio, quæ nobis repentè in mentem venit: *Amisit regionis max. partem, quæ Bruchion appellabatur.* Epiphanius Βρύχιον κλίμα, id est regiooem Bruchium dictam sua ætate desertam fuisse testatur; & Hieronymus in vita Hilarionis, Monachos (quod genus hominum solitudinem sectari solet) ibi habitasse memorat. * Auctor vitæ Apollonii Dyskoli Πρόχιον vocat: ὤκει δὲ ἐν τῷ Προυχίῳ τοῦ δρόμου, ἐν τόπῳ οὕτω καλουμένῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου καὶ ἐτάφη. *

[c] DIUTURNUM PRÆST. HOMINUM DOMICILIUM.] Aote hæc verba punctum notatur in Editione Augustana, ut hæc ad Alexandriam ipsam referantur: quod fortasse verius est. Tamen de Bruchio non incommodè intelligi possunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exstruxerat, ut suprà ex Epiphaoio adnotavi. Circa hanc bibliothecam viros doctissimos diversatos esse credibile est, quibus Philadelphus annonam & salaria è publico constituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium instituit, quod Museum dictum est: ut scribit Plutarchus in ea Dissertatione, quâ probat noo posse jucundè vitam agi ex Epicuri præceptis: & Timon Phliasius, quem Philadelpho carum fuisse ex Laërtio scimus, hoc Museum τάλαρον in Sillis appellat, teste Athenæo in lib. 1. eò quòd in eo Philosophi tamquam altiles aves in cavea saginarentur. Por-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

domicilium. Unde Ariſtarchus [a] grammaticæ rei donis excellens, & Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, & [b] Saccas Ammonius Plotini magiſter, aliique plurimi ſcriptores multorum in litteris nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis ſcientiæ [c] ſcriptis memorabilis: qui [d] in illis ſex libris, ubi nonnumquam imperfectè Tullium reprehendit, [e] ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, judicio doctarum aurium

τὸ Muſeum nil aliud erat quàm Muſarum templum, quibus etiam Philadelphus ſollemnes inſtituerat ludos, μουσεῖα Græcè dictos, teſte Vitruvio in principio lib. 7. Erat autem Muſeum pars Regiæ, ut refert Strabo. Regia autem ipſa maximam civitatis partem obtinebat. Ex his confici videtur, Muſeum & Regiam in Bruchio ſita fuiſſe. Quare jam intelligimus, cur Bruchium in illa ſub Aureliano obſidione tamdiu reſiſtere potuerit.* Erat quippe pars civitatis munitiſſima. Vide Euſebium in lib. 7. Hiſt. cap. 32.

[a] GRAMMATICÆ REI DOCTRINIS.] Editio Rom. [ut & codex Colbert.] habet *domis*: ex quo P. Caſtellus *donis* emendaverat: quam ejus emendationem codex Regius confirmat.

[b] SACCAS AMMONIUS PLOTINI MAG.] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quòd mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum ſibi quæſiviſſet: cujuſmodi homines Saccarios antiqui vocabant, ut videre eſt in Codice Th. tit. de Saccariis Portus urbis Romæ. Suidas, Πλωτῖνος, inquit, μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρότερον γεγονότος σακκοφόρου. Idem in Origene, Saccam cognominatum eſſe ſcribit Ammonium. Hierocles in lib. de providentia, hunc Ammonium θεοδίδακτον appellat, eúmque primum Platonicæ & Ariſtotelicæ Philoſophiæ concordiam ait hominibus oſtendiſſe: ídque diſcipulis ſuis Plotino atque Origeni aperuiſſe, ut refertur in Bibliotheca Photii. Atque hic tantus vir Chriſtianus cùm fuerit, meritò inter Scriptores Eccleſ. ab D. Hieronymo recenſetur. Quamquam Porphyrius in lib. 3. contra Chriſtianos, eum à Chriſti fide ad numinum cultum deſciviſſe ſcripſit: ſed eum Euſebius in lib. 6. Hiſt. refellit. Hujus Ammonii, quod ſciam, hodie nihil exſtat. Nam Commentarii in Ariſtotelem, alterius ſunt Ammonii Hermiæ filii, qui Procli auditor fuit Anaſtaſii Aug. temporibus. * Hic eſſe videtur Ammonius Peripateticus Philoſophus, quem πολυγραμματώτατον fuiſſe ſæculi ſui, teſtatur Philoſtratus in Sophiſtæ Hippodromi Vita: quo qui plura legiſſet, neminem ſe vidiſſe. Et memoriter quidem plura didicit, (inquit) quàm ullus Græcorum, qui memoriâ excelluere poſt Alexandrum Cappadocem: plura autem legit quàm ullus poſt Ammonium Peripateticum. Nullum enim adhuc vidi, qui hoc Ammonio plura legiſſet. *

[c] CORPTI MEMORABILIS.] Legendum eſſe conjeceram *ſcriptis memorabilis*. * Eodem enim errore in libro 15. ubi legitur, *quaſi proſcripti i. nec. M̄rī mil. &c.* pag. 40. Mſſ. omnes habent *quaſi procapti, &c.* * Erit fortaſſe, cui hæc Jani Gruteri conjectura magis arrideat, *multiplicis ſcientiæ captu memorabilis*.

[d] IN ILLIS VI. LIBRIS, UBI TULLIUM REPREH.] Contra hos Didymi libros pro Cicerone ſcripſit Suetonius Tranquillus, teſte Suida.

[e] SILLOGRAPHOS IMITATUS SCRIPTORES.] Silli Græcè dicuntur maledica & ſatyrica carmina, atque inter poeſim à Polluce recenſentur in lib. 4. Heſychius, σίλλος, ait, ἔμμετρον σκῶμμα. Euſtathius in 2. Iliad. ait à veteribus Criticis notatum eſſe, eo genere carminis primùm uſum eſſe Homerum in deſcribendo Therſite, & ubi Therſites Reges irridet: eſſe autem ſillos genus poëſis comicæ, quâ qui utuntur, ſillographos dici. Et Julianus in tractatu, quomodo Cynicè ſit philoſophandum, ait Archilochum ideo fabulas carminibus ſuis miſcuiſſe, ut poëta, non autem ſillographus haberetur. Inter ſillorum Poëtas numeratur à Strabone in lib. 14. Xenophanes Colophonius Phyſicus: ſed omnium celeberrimus fuit Timon Phliaſius, qui tribus libris omnes dogmaticos laceravit, in quibus Xenophanem illum, de quo dictum eſt, loquentem inducebat, ut ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. & Diogenes Laërtii f. In eo autem opere Timon parodiâ frequenter uſus eſt, tranſlatis ex Homero verſibus, atque hemiſtichiis. Hoc eſt quod Diogenes ait in ejus vita: σιλλαίνει τοὺς δογματικοὺς ἐν παρῳδίας εἴδει. Exempli gratiâ de Cteſibio Menedemi diſcipulo dicit in Sillis:

> Δειπνομανὴς, νεκροῦ ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἀκύλιστον:

qui verſus unus ex hoc Homerico per parodiam tranſlatus eſt?

> Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

incu-

Claudius Julianus Augustus Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

incuſatur, ut immania frementem leonem putredulis vocibus [a] canus catulus longiùs circumlatrans. Et quamquam veteres cum iis quorum memini, floruere complures, tamen [b] ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ variæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet, nondúmque apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quoſdam adhuc [c] licèt raros, conſideratio mundani motus & ſiderum, doctíque ſunt [d] numeros haud pauci: ſuper his ſcientiam callent, quæ fatorum vias oſtendit. [e] Medicinæ autem, cujus in hac vita noſtra nec parcâ nec ſobriâ deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur in dies, ut [f] licèt opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi divini aditionem multiplicem, & præſenſionum originem mente vegeta quiſquam voluerit replicare, per mundum omnem inveniet [g] mathemata hujuſmodi ab Ægypto circumlata. [h] Hîc primùm homines longè ante alios ad varia relligionum incunabula (ut dicitur) pervenerunt, & initia prima ſacrorum cautè tuen-

[a] VANUS CATULUS.] Sic placuit P. Caſtello, cùm in Editione Rom. legeretur *canus catulus*, perinde ac in Mſ. Flor. [ac Colbert.] At in Regio codice *canis catulus* ſcriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miſcellaneorum, ubi hunc locum uſurpat, lucernarium catulum dicit.

* [b] NE NUNC QUIDEM IN EADEM URBE DOCTRINÆ VARIÆ SILENT.] De Ægyptiis Menander Rhetor in libro 3. idem dicit: ubi docet quomodo urbes à ſtudiis laudandæ ſint pag. 608. *ὡς περὶ Αἰγυπτίων ἀστρολογίαν καὶ γεωμετρίαν ἀσκεῖν παρ' αὐτοῖς γιγνῶσθαι*. Et antea de Alexandrinis dixerat: *ὅτι δὲ καὶ νῦν τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπὶ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ*. *

[c] LICET ATROS.] Malim *licèt raros*. Sic ferè in lib. 19. ſub finem: *Noſtri quoque licèt rari videbantur exanimes*. Nam de Monachis pulla veſte amictis intelligere, ut Lindenbrogius conjiciebat, abſurdum mihi videtur.

[d] HAUD NUMERO PAUCI.] Hæc eſt emendatio P. Caſtelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio, * & Toloſ.* [ac Colbert.] legitur, *aut numeros pauci*. Unde apparet ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *doctíque ſunt numeros haud pauci*, id eſt Arithmeticam.

* [e] MEDICINÆ A. ITA STUDIA AUGENTUR IN DIES.] Libanius in libri IV. epiſtola 95. ad Marium de Chryſogono Phœnice, ſuo diſcipulo loquens, ait, eum relictâ Scholâ ſuâ navigaſſe in Ægyptum, ut Medicinam ibi citò diſceret ſub Profeſſore Magno. Idem teſtatur etiam Theodoritus in Epiſtola 224. Fulgentius Planciades in l. 1. Mythologici Alexandriæ in cunctis ferè angiportis fuiſſe Medicorum domicilia ſcribit.*

[f] LICET OPUS IPSUM REDOLEAT.] Id eſt, licèt opere ipſo prodatur Medici peritia. Simile eſt apud Græcos illud proverbiale dicendi genus: *αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον*: de quo Suidas & Heſychius. Ariſtophanes in Lyſiſtrata: *τοὔργον τάχ' αὐτὸ δείξει*. Æſchines contra Cteſiphontem: *καὶ αὐτὸ ἔδειξε τὸ ἔργον*. Utitur etiam Julianus in Epiſt. ad Alexandrinos. Sic apud Terentium in Eunucho, Actu 3. Scena 2.

Th. *Perpulcra credo dona, haud noſtris ſimilia.*
Parm. *Res indicabit.*

Et iterum in actu 4. & alibi ſæpe. Quæ cùm ita ſint, non probo eam lectionem, quam ex Fauch. codice profert Gruterus: *Licèt opus id non red.*

[g] MATHEMATA.] In Codice Regio [& Colbert.] & Editione Rom. lacuna erat, quam Caſtellus *Matheſeos* vocabulo ſuppleverat. Exſtitit poſtea Gelenius, qui *Mathemata* edidit: quod nullo modo hîc convenire judico, * mallémque omnino reſcribere, *hujuſmodi arcana*.*

* [h] HEIC PRIMUM HOMINES AD V. RELLIGIONUM INCUNABULA PERVENERUNT.] Primi omnium Ægy-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

tur, [a] condita scriptis arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras colens secretiùs Deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem esse instituit ratam, & femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde visebatur. Hinc Anaxagoras [b] lapides è cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et [c] Solon sententiis adjutus Ægypti sacerdotum, latis justo moderamine legibus, Romano quoque juri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per sublimia gradiens [d] sermonum amplitudine Jovis æmulus Platon visâ Ægypto, militavit sapientiâ gloriosâ. Homines autem Ægyptii plerique subfusculi sunt, & atrati, [e] magisque mæstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, controversi, & reposcones acerrimi. Erubes-

ptii & Deorum notitiam habuisse, & templa ac delubra exstruxisse, & sollemnes conventus instituisse dicuntur. Primi etiam nomina sacra intellexisse, & sermones mysticos docuisse perhibentur: ut tradit Lucianus in libro de Dea Syria. Sed & Apollinis oraculo idipsum confirmatur, quod ex Porphyrio refert Eusebius in libro 9. Præparationis Evang. capite x. tribus versibus:

Αἰγύπτιοι δ' ἔσαν ἀθανάτοις ἐγγεγαῶτες,
Ἀσσύριοι μακάρων ἐπ' ἀπείρονα πρῶτοι ἐθεῖς,
Οἱ τὸ καλὸν πίνοντες ὕδωρ Νειλώτιδος αἴης.

Ad quos versus allusisse videtur Marcellinus noster paullo suprà, ubi dicit: *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, &c.* Eodem referendus videtur locus Chrysostomi ex Homilia 8. in Matthæum, ubi de Ægypto ita loquitur: *καὶ τὴν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ μάγων μητέρα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγγανείας εὑροῦσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὄψει νῦν ἐπὶ τοῖς ἁλιεῦσι καλλωπιζομένην.* Id est: *Et illam Poëtarum & Philosophorum & Magorum parentem, & quæ omne maleficii genus invenit, ac reliquis etiam hominibus communicavit, videbis modò piscatorum magisterio gloriantem.**

[a] CONDITA SCRIBIS ARCANIS.] In Faucheti libro legitur *scriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim ἱερὰς βίβλους quas à Mercurio Trismegisto patre Tat interpretatas in adytis Ægyptiorum reconditas esse tradit Manetho. ἱερατικὰ βιβλία vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurii libros fuisse. Ex his libris quidam fuit τὰ φυσικὰ τοῦ Ἑρμοῦ dictus: fuêre & κυρανίδων βίβλοι, de quibus doctè Cl. Salmasius in Præfatione ad Solinum: fuêre & τὰ συνοπτικὰ τοῦ Ἑρμοῦ, quæ citat Zosimus in lib. 9. de Chemia. Citatur & ἱερὸς λόγος à Stobæo in Physicis.

[b] LAPIDES E CÆLO CASUROS.] Unicum lapidem è cælo casurum prædixit, ut ceteri omnes narrant. Sed cum Ammiano plures dicit Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii, cap. 2. & Tzetzes in Chiliade 6.

[c] SOLON SENTENTIIS ADJUTUS ÆGYPTI SAC.] Hæc cautè accipienda sunt: nam constat Solonem latis demum legibus in Ægyptum venisse, ut testatur Herodotus lib. 1. Heraclides de Republ. Athen. & Plutarchus in Solone.

[d] SERMONUM AMPL. JOVIS ÆMULUS NON VISA ÆGYP.] Legendum: *Jovis æmulus Plato visa Ægypto, &c.* Certè id de Platone intelligendum esse non dubito, de quo ab antiquis dictum accepimus, Jovem si Græcè loqui vellet, sicut Platonem esse locuturum. Dionysius Halic. *περὶ Δημοσθένους δεινότητος. ἤδη δέ τινων ἀκούω ἐγὼ λεγόντων ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ἣν τὸ τῶν ἀνθρώπων καλοῦσι φῦλον, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς ἂν αὐτῶν διαλέγεται Ζεὺς ἢ ὡς Πλάτων.* Hoc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in ejus vita: sed Cicero ipse in Bruto aliis tribuit. *Quis enim*, inquit, *uberior in dicendo Platone? Jovem aiunt Philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. *Δημόκριτος δὲ ὁ τῇ Διὸς φωνῇ παρεικαζόμενος* ob certitudinem ejus dictorum.

* [e] MAGISQUE MÆSTIORES.] Atqui Dio Chrysostomus in Oratione 32. ad Alexandrinos, *γελοίους* eos fuisse testatur in ipso Orationis exordio, & sub finem pag. 393. *ἱλαροὺς* eosdem appellat. Quare assentior propemodum Claudio Salmasio, qui in Exercitationibus ad Solinum hunc Marcellini locum sic emendat: *Et atrati magis quàm mæsti oris.* Mox legendum puto: *Graciles, minuti, & aridi*, idque ex vestigiis veteris scripturæ. Nam in codice Vaticano & in Editione Rom. scriptum est, *gracilem niti & ardi*: in Colbertino Ms. *gracilem niti & aridi.**

cit apud eos, si quis non infitiando tributa, plurimas in corpore vibices ostendat. Et [a] nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, [b] quæ obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum est, ut annales veteres monstrant, quòd Ægyptus omnis sub amicis erat antea Regibus: sed superatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provinciæ nomen accepit ab Octaviano Augusto possessa. Aridiorem Libyam [c] supremo Apionos Regis consecuti sumus arbitrio: [d] Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos,

FL. CL. JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coss. Anno Chr. 362.

[a] NULLA TORMENTORUM VIS.] Idem de Ægyptiis refert elegantissimos scriptor Ælianus lib. 7. ποικιλ. ιϛ. cap. 18. *αἰγύπτιοι φασι δεινῶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις, καὶ ὅτι θᾶττον τεθνήξεται ἀνὴρ αἰγύπτιος στρεβλούμενος ἢ τ᾽ἀληθὲς ὁμολογήσει.* De furacitate Ægyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. 1. qui ideirco sevetissimas leges de furtis ab Ægyptiorum Regibus latas esse commemorat.

* [b] QUÆ OBDURATUM ILLIUS PECTUS LATROCINIIS.] Cùm in Mss. Vatic. Regio, Tolos. ac Colbert. & in Editione Rom. sic legatur: *Qua obdurato illius pactus latrocini invito elicere potuit ut, &c.* in Colbert. *eligere*; locum feliciter restitui: *Qua obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen propr. dicat.* *

[c] SUPREMO APIONIS REGIS.] Hæc & superiora omnia ex Rufi Festi Breviario propè ad verbum Ammianus exscripsit. *Cyrenas*, ait Festus, *cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemai antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. AEgyptus omnis sub amicis Regibus fuerat: sed victâ cum Antonio Cleopatrâ, provinciæ formam Octaviani Cæsaris Aug. temporibus accepit.* Quin Ammianus noster à Festo mutuatus sit, dubium non est. Scripsit enim post Rufum Festum. Hic Valenti Aug. opus suum nuncupavit: noster autem Ammianus Historiam scripsit imperante Theodosio, ut in Prolegomenis ostendimus. Sola superest difficultas, quis ille sit Ptolemæus antiquior Cyrenarum Rex, & an alius sit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. *Ptolemæus*, ait, *Cyrenarum Rex moriens, Romanos testamento dimisit heredes.* Idem Olymp. 178. anno 3. *Libya per testamentum Apionis Regis Romanis relicta.* Ex quibus locis Scaliger in Eusebianis Animadvers. & ante eum Sigonius in lib. 1. de antiquo jure provinciarum, duos fuisse Ptolemæos asserit, alterum Cyrenarum, alterum sicciotis Libyæ sive Ammoniacæ Regem, & utrumque Apionem esse dictum. Verùm duos fuisse Ptolemæos Apionas numquam mihi ipse persuadere potui, neque tanti est apud me horum trium Scriptorum hac in parte auctoritas: maximè cùm Livius & Eutropius, Justinus, atque Appianus lib. 1. bellorum Civil. & in fine Mithridat. unum Ptolemæum Apionem Cyrenarum Regem agnoscant, Ptolemæi Physconis ex pellice filium: quem Cicero in 2. contra Rullum, & Tacitus lib. 14. ac Eutropius Apionem simpliciter appellant. Atque hic Ptolemæus moriens Cyrenarum Regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem Regno etiam siccior Libya tunc quidem continebatur: quæ longè postea à Cyrenaïca seu Pentapoli disparata est, ut Ammianus suprà testatur. Qoò igitur Apionis illius Regis Libyæ commenticii testamentum? cùm ex Ptolemæi Cyrenarum Regis testamento hæc universa pars Libyæ Romanis jam legata fuisset. An id umquam tacuisset Titus Livius? cujus etsi libri interciderunt, Epitomas tamen, seu potiùs ut appellare soleo Prologos maximâ diligentiâ confectos habemus.

[d] CYRENAS CUM RESIDUIS CIVIT.] Quando primùm Cyrene in provinciæ formam redacta sit, difficile est dicere. Neque enim statim post obitum Ptolemæi Apionis provinciæ jus accepit. Decessit Ptolemæus Apion Cyrenarum Rex. C. Cassio, & Cn. Domitio Coss. anno Urbis conditæ 657. ut docet Julius Obsequens ex T. Livio, & Cassiodorus in Fastis, ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Livii lib. 70. *Ptolemæus Cyrenarum Rex, cui cognomentum Apionis fuit, heredem pop. R. reliquit. Ejus regni civitates Senatus liberas esse jussit.* Diúque liberæ ac per id seditionibus obnoxiæ Cyrenæ manserunt, Romanis bello Mithridatico ac Civili tum maximè occupatis. Certè anno Urbis 667. jamtum Cyrenæos legitimis Regibus spoliatos, ac libertate suâ malè usos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum à L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Ægyptum ac Syriam ad classem comparandam, (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) eúmque cùm Cyrenas appu-

CLAUDIUS JULIANUS AUGUSTUS Mamertino & Nevitta Coſſ. Anno Chr. 362.

Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus. Evectus longiùs, ad ordinem remeabo cœptorum.

liſſet, Cyrenæos offendiſſe bellis Civilibus ac continuis Tyrannorum motibus vexatos. Ibi cùm eum Cyrenæi rogaſſent, ut ſibi leges ferret, fecit id ſapientiſſimè, eóſque in meliorem ſtatum reduxit. Quòd ſi Tyrannorum Cyrenenſium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum geſtis docet, Nicocratem filiúmque ejus Leandrum fuiſſe, quos circa bellum Mithridaticum ſcribit tyrannidem Cyrenis invaſiſſe. Ex quibus patet veriſſimum eſſe id quod in Epitome Livii memoratur, Senatum ſcilicet juſſiſſe, ut Ptolemaïci Regni civitates liberæ eſſent. Alioquin, ſi in provinciæ formam redactæ fuiſſent Cyrenæ, quomodo in Provincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuiſſent? Confecto demum Cretico bello, Cyrenaïca provinciæ formam accepiſſe mihi videtur circa annum Urbis 686. Movet me Eutropius, qui lib. 6. poſtquam Creticum bellum retulit, hæc ſubjungit: *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per teſtamentum Apionis qui Rex ejus fuerat, acceſſit, in qua inclyta civitates erant Berenice, Ptolemaïs, & Cyrena.* Sic enim Eutropii verba intelligo, non ut Apion tunc mortuus ſit, quem tot antea annis deceſſiſſe ſuprà probavimus: ſed ut tunc primùm Cyrenaïca provincia pop. Rom. facta ſit. Nam de ficticio Apione ſicciotis Libyæ Regulo Eutropii verba accipere, ſomniare eſt, & contra Eutropii mentem. Aut enim de Ptolemæo Cyrenes Rege verba Eutropii accipienda ſunt; aut Cyrenas bis pop. Rom. legatas à duobus Ptolemæis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet: quod cùm nullus omnino Scriptor nos expreſsè docuerit, nonniſi temere affirmari credíve poteſt. Atque ex hoc Eutropii loco malè intellecto, Rufi Feſti, atque Ammiani, Divíque Hieronymi fluxiſſe error videtur. Ceterùm Appianus in lib. 1. Civil. paullo antea Cyrenaicam provinciam factam indicat Olymp. 176. id eſt anno Urbis 677. *τῷ δ' ἐπιόντος ἔτος ἐκ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος οὔσης δύο ἐκ διαθηκῶν ἔθνη ῥωμαίοις προσεγίγνετο, Βιθυνία τε Νικομήδους ἀπολιπόντος, καὶ Κυρήνη Πτολεμαίου τοῦ Λαγίδου.* Quæ eodem modo accipienda eſſe atque illa Eutropii apparet ex iis quæ modò diſputavimus. Fallitur ergo Onufrius, qui in libris de Imperio Romano Cyrenaïcam ab Aug° provinciam factam eſſe ſcribit, Cretæque inſulæ contributam. Refellit id Appianus, qui lib. 3. Civilium narrat, Cretam ac Cyrenaïcam provincias Bruto & Caſſio decretas eſſe.

Explicit Liber XXII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIII. continentur.

CAPUT I. *Julianus A. Templum apud Hieroſolyma pridem dirutum, fruſtra inſtaurare conatur.*

C. II. *Arſacem idem Armeniæ Regem ad bellum Perſicum parari jubet, & cum exercitu ac Scytharum auxiliis tranſit Euphratem.*

C. III. *Juliano A. per Mesopotamiam iter facienti Saracenarum gentium Reguli coronam auream & auxilia ultro offerunt: classis Romana mille & centum navium adveniens consternit Euphratem.*

C. IV. *Descriptiones muralium machinarum, ballistæ, scorpionis vel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli.*

C. V. *Julianus A. apud Circesium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte navali transgreditur, & milites alloquitur.*

C. VI. *Describuntur majores provinciæ XVIII. Regni Persarum, unà cum suis quæque urbibus, moresque nationum.*

ÆC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur. Julianus verò jam ter Consul adscito in collegium trabeæ Sallustio Præfecto per Gallias, [a] quater ipse amplissimum inierat magistratum: & videbatur novum, adjunctum esse Augusto privatum, [b] quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. Et licèt accidentium varietatem sollicita mente præcipiens,

Claudius Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363. CAPUT I.

[a] QUATER IPSE AMPL. INIERAT MAGIST.] Hunc ultimum Consulatum Julianus inivit Antiochiæ, ut docet Libanius in Oratione de vita sua, & in προσφωνητικῷ ad calcem: eique feliciter annum auspicanti idem Libanius Panegyricum dixit ex more. Ita Themistii Panegyricum Joviano Aug. & Valentiniano Juniori nobilissimo puero Coss. dictum legimus: & Claudiani libros de Consulatibus Honorii. Neque Augustis tantùm, sed & privatis idem honos habebatur. Itaque & Lupicino Consuli, & Richomeri Consuli ac Magistro Equitum Panegyricam abs se dictum esse testatur Libanius in Orat. de vita sua. Claudiani quoque carmina de Consulatu Theodori, item Olybrii ac Probini habentur in manibus. Atque hujus consuetudinis vestigium ante Juliani tempora nullum teperio.

[b] QUOD POST DIOCLETIANUM ET ARISTOBULUM.] Mirum est id ab Ammiano Marcellino asseri, ab his Coss. usque ad IV. Juliani Consulatum, nullum privatum Augusto collegam fuisse. Atqui in Fastis, tribus post Diocleт. & Aristob. annis, Maximianum Aug. II. Consulem collega Januario legimus, ut Scriptorem nostrum memoriâ labi necesse sit. [In Fastis quidem errorem inolevisse, & non *Maximiano Aug. II. ac Januario Coss.* sed *Maximo II. ac Januario Coss.* hunc annum notandum esse, ex libro Fastorum Cuspiniani, & ex hocce Ammiani loco asserit Onufrius. Sed ipsummet falli constat. Nam si in locum *Maximiani Aug. II. Consulis Maximum II. Consulem* cum Onufrio substituerimus, secundum Maximiani A. Consulatum eâdem operâ ex Fastis eradεmus. Nusquam enim alibi quàm in hoc anno exstat ac repetitur.] Ceterùm cum hoc Aristobulo Carinus Augustus tertiùm Consul Calendis Januarii processerat: sed victo atque occiso ad Margum Mysiæ Carino, Diocletianus victor Carini tamquam Tyranni nomen è Fastis expunxit, ejúsque loco se Consulem renuntiavit, retento collega Aristobulo qui à partibus Carini steterat. Id docent Idatii Fasti, in quibus sic habetur. Diocletiano II. & Aristobulo: *His Coss. occisus est Carinus Margo, qui hoc ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Quo loco V. Cl. Jacobus Sirmundus quædam ex conjectura inseruit duabus lineolis inclusa, quæ tamen absunt à Mſ. Codice, ut mihi ipse testatus est, cùm hanc meam observationem ad eum detulissem. Sic enim edidit: [*Et levatus est Diocletianus Aug.*] *qui ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Sed hæc lectio defendi non potest. Nam primùm longè antequàm Carinus occideretur in urbe Margo, Diocletianus ab exercitu Augustus fuerat renuntiatus: deinde si ita legamus, sequitur Diocletianum ante cædem Carini Coss. cum Aristobulo processisse: id enim sonat verbum illud *processerat*. At quomodo fieri id potuit, cùm Aristobulus in castris Carini

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

multiplicatos expeditionis apparatus flagranti studio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperiíque sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare, ambitiosum quondam [a] apud Hierosolymam templum, quod post multa & interneciva certamina obsidente Vespasiano posteáque Tito ægrè est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis: negotiúmque maturandum [b] Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro Præfectis. Cùm itaque rei idem fortiter instaret Alypius, juvarétque provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum: hócque modo elemento destinatiùs repellente, cessavit inceptum. Iisdem diebus legatos ad se missos ab Urbe æterna, clarè natos meritísque probabilis vitæ compertos, Imperator honoribus diversis affecit: & [c] Apronianum Romæ decrevit esse Præfectum, Octavianum Proconsulem Africæ; [d] Venusto

militaret, præcipuúsque ejus partium dux esset, quippe Præfecturà Prætorii succinctus: nec nisi occiso demum Principe suo ad Diocletianum transiverit: ut docet Aurelius Victor his verbis, quæ nobis ad hanc observationem præivère: *Retentique hostium ferè omnes, ac maximè vir insignis Aristobulus Præfectus Pretorio, per officia sua; quæ res post memoriam humanam nova atque inopinabilis fuit, civili bello fortunis, fama, dignitate spoliatum neminem.*

[[a] DILIGENTIÆ TAMEN UBIQUE DIFFIDENS.] Horum verborum nullus bonus & huicce loco conveniens est sensus, auctorísque menti respondens. Vult enim dicere Marcellinus, Julianum quidquid toto orbe Romano agendum sibi esset, diligenter considerasse, licèt belli Persici apparatibus maximè esset intentus. In codice Colbertino scribitur: *Diligentiam tamen ubique diffidens.* Legendum est haud dubiè: *Diligentiam tamen ubique dividens.* Sicut Virgilius scribit de Ænea in libro VIII.

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.

V autem sæpe in F nostri convertunt, & Germani nunc in verbis nostris pro V littera F proferunt.]

[b] APUD HIEROSOLYMAM TEMPLUM.] Quod novissimè Constantino Max. imperante Judæi instaurare aggressi fuerant: sed eos Constantinus malè mulctatos varia in loca dispersit, ut narrat Chrysostomus Homil. 3. contra Judæos. Cedrenus ad annum XX. Constantini: καὶ ἰουδαίους περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ πάλιν σπουδάζοντας κατασχὼν ὁ μέγας τιμωρησάμενος διεσπάρησεν. De hac autem eversione sub Juliano loquitur Julianus ipse in fragmento Epistolæ, quam D. Petavio viro doctissimo debemus, & Ambrosius in Ep. 29. ad Theodosium his verbis: *Non audisti Imp. quòd cùm jussisset Julianus reparari templum Hierosolymis, divino qui faciebant repagulum igne flagrarunt.*

[c] ALYPIO.] Is est ad quem exstant Juliani Aug. Epistolæ, quibus eum fratrem appellat: ejusdem meminit Libanius in Epist. ad D. Basilium: παρεκάθηντό μοι τῶν ἐν ἀρχῇ γεγενημένων ἄλλοι τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ ὁ πάντα ἄριστος Ἀλύπιος ἱεροκλέους ἀνεψιὸς ἐκείνου. *Assidebant mihi Honorati plures, inter quos Alypius Hieroclis illius cognatus.* Hujus Alypii filius fuit Hierocles, prisco illi Philosopho cognominis, de quo Marcellinus in lib. 29. & Libanius in Ep. 314. ad Alypium. Eumdem intelligit Julianus in Misopogone, pag. 84.

[d] APRONIANUM.] Flavius Apronianus Præf. Urbi dicitur in lege 3. Cod. Th. de suariis & pecuariis. Nec rectè Onufrius in Fastis, L. Turcium Apronianum eum appellat: hic enim L. Turcius Apronianus Præfectus Urbi fuerat, Constantio II. & Constante Coss. ut est in Fastis Cuspiniani relatum.

[e] VENUSTO VICARIAM COMMISIT.] Hic est, ut opinor, Venustus, quem *mirandum virum* vocat Macrobius in lib. 1. Saturn. capite 3. patrémque ait fuisse Virii Nicomachi Flaviani, de quo infrà dicturi sumus. De hoc Venusto exstat hodieque vetus Inscriptio Romæ in hortis Justiniani ad portam Flaminiam. DIS. OMNIPOTENTIBUS. LUCIUS. RAGONIUS VENUSTUS. V. C. AUGUR. PUBLICUS P. R. Q. PONTIFEX VESTALIS. MAJOR PERCEPTO. TAUROBOLIO CRIOBOLIOQUE X. KAL. JUN. DN. VALEN-

Vicariam commisit Hispaniæ; [a] Rufinum Aradium Comitem Orientis in locum [b] avunculi sui Juliani recèns defuncti provexit. Quibus ut convenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus) præsentissimo. [c] Felice enim Largitionum Comite profluvio sanguinis repentè exstincto, eúmque Comite Juliano secuto, vulgus [d] publicos contuens titulos, Felicem Julianum Augustúmque pronuntiabat. Præcesserat aliud sævum. Namque [e] Kalendis ipsis

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

TINIANO AUG. IIII. ET NEOTERIO. COSS. ARAM CONSECRAVIT. Hanc Inscriptionem, Romæ à se descriptam, mihi * communicavit Jacobus Sirmondus, vir de litteris optimè meritus. In qua si quis fortè miretur omissam esse mentionem Vicariæ dignitatis gestæ à Venusto; animadvertere debet hanc Inscriptionem in ara litteris rudibus inscriptam fuisse, & sola Venusti Sacerdotia in ea recenseri; civilium verò Dignitatum nullam fieri mentionem. *

[a] RUFINUM ARABIUM.] Scribendum *Aradium*, ut disertè legitur in Regio cod. * Vatic. * [ac Colbert.] & Rom. ac Aug. Editione Mariangeli Accursii. Atque ita conjecerat Juretus ad Symmachi Auctarium, motus auctoritate veterum Inscriptionum, in quibus Aradius Rufinus exaratur. * Ad hunc Rufinum exstant Epistolæ Libanii duæ in libro 4. videlicet 268. & 269. *

[b] AVUNCULI SUI JULIANI.] Hic Juliani Præfecti Prætorio filius, Basilinæ frater, antea Præfectus Ægypti fuerat, teste Juliano in Epist. x. ad Alexandrinos. Postea Comes Orientis, Mamertino & Nevitta Coss. lege 51. Cod. Th. de Decurionibus.

[c] FELICE ENIM LARGITIONUM COMITE.] Hic ob nefarium sacrilegium, quod in sacrosancta vasa commiserat unà cum Juliano Comite Orientis, miserè periit, ut narrat Theodoritus lib. 3. Idem desertor fidei in gratiam Juliani, à Christi religione ad numinum cultum desciverat, quod præter Theodoritum testatur & Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio: μετ̓ τούτων ἦν φοῖνιξ ὁ καλὸς καὶ γενναῖος, τούτῳ μὲν ἀρχαῖος ἑταῖρος, θεοῖς δὲ τοῖς σοὶ φίλος, ὑμνῳδοὶ σοι χρησάμενος ἐπὶ τῆς γνώμης τῷ κρατίστῳ. Suffragatores Aristophanis Libanius hic producit præcipuos in amicitia Juliani; Maximum in primis ac Priscum Philosophos, deinde Elpidium. Sic enim legendum, ἀλλ' οὐδ' Ἐλπίδιος, ὃν, &c. Malè vulgo Ἐλπίδιν legitur, quod quemvis vel doctissimum interpretem in errorem induxisset. Hic est Elpidius Comes rerum privatarum, cujus ibidem meminit Theodoritus, & Libanius in Ep. 29. ad Julianum Aug. Vide Chrysost. Orat. 2. de S. Babyla * contra Gentiles, ubi de Juliani Comitis Orientis morte quædam memorat satis recondita. Notabis etiam obiter Sancti Patris μνημονικὸν σφάλμα. De Juliani enim Comitis morte ita loquitur, acsi ante translationem Reliquiarum S. Babylæ contigisset; cùm tamen anno pòst acciderit. Hujusmodi errata obrepere plerumque solent etiam doctissimis hominibus, non tam memoriæ vitio, quàm per imprudentiam, dum minimè advertunt quæ dicuntur. Vide ejusdem Chrysostomi Homiliam 4. in Matthæum.

[d] PUBLICOS CONTUENS TITULOS.] Statuarum scilicet atque imaginum Principis, quæ per fora atque in locis publicis visebantur. Erant autem hujusmodi. Dn. N. Claudius Julianus P. F. Aug. De hoc porrò Antiochensium in Julianum convicio loqui videtur Julianus in Misopog. p. 87. εἰς αὐτὸν ὑβρίζοντες τὸν ἄρχοντα καὶ ποιοῦντες εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ γενείου τρίχας, καὶ τὰ ἐν τοῖς νομίσμασι χαράγματα: quamquam χαραγμάτων vocabulo effigiem tauri nummis impressam intelligi satius est, in quam jocabantur Syri, teste Socrate in libro 3.

[e] CAL. JAN. ADSCENDENTE EO GR. GENII TEMPLUM.] Julianus Aug. quartùm Consul Antiochiæ processit Kal. Jan. & sacrificaturus ex more, Genii publici templum adscendit. Postridie quòd is dies ater habebatur, quievit domi. Tertio die demum (qui dies erat votorum) in æde Jovis Philii vota pro salute sua ac pop. Rom. nuncupavit, ut ipse testatur in Misopog. p. 70. quem locum, quia illustris est, nec à Martinio interprete intellectus, hîc apponam: ἡ Σύρων ἧκεν νουμηνία· αὖθις ὁ Καῖσαρ εἰς Διὸς Φιλίου· εἶτα ἡ πάνδημος ἑορτή, καὶ ὁ Καῖσαρ εἰς τὸ τῆς Τύχης ἔρχεται τέμενος· ἐπισχὼν δὲ τὴν ἀποφράδα, πάλιν εἰς Φιλίου τὰς εὐχὰς ἀναλαμβάνει κατὰ τὰ πάτρια. *Venerunt Calendæ Syrorum: rursus Cæsar ad Jovis Philii. Deinde Calendæ Januariæ: & Cæsar Genii templum adit: tum intermisso atro die, rursus in æde Jovis Philii vota suscipit more majorum.* πάνδημος igitur ἑορτὴ sunt Cal. Januariæ, quòd is dies per totum orbem Rom. festus haberetur, etiamsi non omnes inde initium anni ducerent. Verbi gratiâ, Syri à dio, qui Novembri Juliano respondet, annum tunc ordiebantur. Itaque in hoc Juliani loco ἡ Σύρων νουμηνία, primus est dies mensis Dii. Explicationem verò no-

Januariis adscendente eo gradile Genii templum, è sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior, nullo pulsante concidit, animámque insperato casu efflavit: quod adstantes interitum per imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant Consulum seniori portendi, nimirum Sallustio: sed ut apparuit non ætati, sed potestati majori interitum propinquare monstrabatur. Super his alia quoque minora signa subinde, quid accideret ostendebant. Inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi, nuntiatum est [a] Constantinopolim terræ pulsu vibratam: quod horum periti minùs lætum esse pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideóque intempestivo conatu desistere suadebant: ita demum hæc & similia contemni oportere firmantes, cùm irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iisdem diebus nuntiatum est ei per litteras, Romæ super hoc bello libros Sibyllæ consultos, ut jusserat, Imperatorem eo anno discedere à limitibus suis aperto prohibuisse responso.

CAPUT II.

Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter susceptæ remittebantur, speciosâ fiduciâ Principe respondente, nequaquam decere adventiciis adjumentis rem vindicari Romanam, cujus opibus foveri conveniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ Regem, ut collectis copiis validis jubenda opperiretur, quò tendere, quid deberet urgere, properè cogniturus. Proinde cùm primam consultæ rationes copiam præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto vere missa per militares numeros expeditionali tessera cunctos transire jussit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissóque (ut textus docebat scriptorum) dispersi per stationes varias, adventum Principis exspectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus, Heliopoliten quemdam [b] Alexandrum Syriacæ jurisdictioni præfecit, turbulentum & sævum: dicebátque non il-

stram apertè confirmat Libanius in descriptione Calendarum in tomo 1. his verbis, quæ Latinè brevitatis causâ hîc afferam: *Ac festa quidem alia familiarum sunt, alia civitatum, quædam etiam populorum. Hoc autem unum commune est omnibus, qui sub Imperio Rom. degunt: celebratúrque anno hoc quidem ineunte, illo verò exeunte.* Idem in Orat. de vita sua, pag. 75. ἣ μεγίστη ἑορτὴ ἣ ἡ κοινὴ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίοις ὄντων Calendas Jan. vocat, itémque in Apologia pag. 604. Lucianus in Pseudologista μεγάλην. νουμηνίαν appellat. Sed & ipsa votorum commemoratio, de quibus ibi Julianus loquitur, nullum dubitationi locum relinquit. Vota enim 3. Non. Jan. suscipi solebant, ut docet Lucianus in loco cit. & Calendarium Heruvartii. De Genii templo Antiochiæ Evagrius in lib. 1. cap. 16.

[a] CONSTANTINOP. TERRÆ PULSU VIBRATAM.] De hoc terræmotu loquitur Libanius in Orat. funebri, ubi eum Juliani sacrificiis & postulationibus sedatum esse scribit: ἔστι μὲν ποιεῖν τὴν μεγάλην ἐν Θρᾴκῃ πόλιν, &c. quæ in Editionibus vulgatis desiderantur, ingenti aliquot paginarum lacuna. Ejusdem terræmotûs mentio fit in Victoris Epitome.

[b] ALEXANDRUM SYRIACÆ JURISD. PR. TURB. ET SÆVUM.] De quo Libanius loquitur in Ep. 707. ad Julianum Aug. ubi eum asperioris ingenii fuisse signi-

lum

lum meruisse; sed Antiochensibus avaris & contumeliosis hujusmodi judicem convenire. Cúmque eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditúmque gloriosum exoptans, oránsque ut deinde placabilis esset & lenior: nondum irâ quam ex compellationibus & probris conceperat emollitâ, loquebatur asperiùs, se esse eos asserens postea non visurum. Disposuisse enim aiebat, hiemandi gratiâ per compendiariam viam, consummato procinctu, [a] Tarsum Ciliciæ reversurum: scripsisséque ad [b] Memorium Præsidem, ut in eadem urbe cuncta sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea contigit. Corpus namque ejus illuc relatum, exsequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, ut ipse mandarat. Jámque apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus, Hierapolim solitis itineribus venit: ubi cùm introiret civitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subitò lapsa, subter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularúmque pondere magno collisit. Unde contractis copiis omnibus, Mesopotamiam tam propere signa commovit, ut famâ de se nullâ præversâ ([c] id enim curatiùs observarat) improvisus Assyrios occuparet. Denique cum exercitu & [d] Scytharum auxiliis Euphrate navali ponte transmisso, [e] venit ad Batnas municipium Osdroënæ, ibíque illætabile portentum offendit. Cùm enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuetè pabulum prope acervum palearum stetisset impendio celsum, (hoc enim modo per regiones illas tales

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

ficat.* Ad hunc eumdem Alexandrum exstant Epistolæ 274. & 281. Libanii in lib. IV.*

[a] TARSUM CILICIÆ REVERSURUM.] Julianum Antiochiâ proficiscentem Antiochensis ordo honoris causâ prosecutus, cùm suppliciter rogaret ut delictorum veniam sibi concederet: Julianus eis respondit, se nequaquam Antiochiæ, sed Tarsi hiberna acturum, si salvus è Perside reverteretur, teste Libaoio de vita sua, pag. 44. Id autem respoosum cum his quæ ibidem refert Libanius, Curialibus Antiochenis à Juliano datum est in mansione I. quæ Litharbis dicebatur, ut testatur Julianus io Epist. 27. ad Libanium. Has porrò Juliani minas ut averterent Antiochenses, eorum rogatu Libanius Orationem ad Julianum scripsit, quæ πρεσβευτικὸς seu legatio ioscribitur: quâ veniam pro civibus suppliciter poscit; orat ne Imperator solita hibernacula dimittat, néve apud Tarsenses homines longè petulantissimos hiemare velit. Alteram quoque Orationem ad Antiochenses idem Libanius scripsit de Imperatoris ira, cujus meminit Socrates in lib. 3. cap. 17. quæ brevi, si Deus dederit, à nobis edetur.

[b] MEMORIUM PRÆSIDEM.] De quo Libanius in Epist. 352.* & in libri 4. Epistola 275. ubi eum Præsidem Ciliciæ fuisse testatur:* & Julianus ipse in Orat. ad Heraclitum, πρὸς κυνιστήν.

[c] ID ENIM CURATIUS OBSERVARAT.] Cùm enim esset Hierapoli, fidos exploratores præmiserat, qui caverent ne quis ad Persas transfugeret, consilia sua, & profectionem hostibus proditurus, ut ipsemet scribit in Epist. ad Libanium Quæstorem. Quod quidem Juliani consilium non immeritò prædicat Libanius in Oratione funebri, pag. 311. μεγάλην δὲ εἰδὼς ἐν ἀπορρήτοις ῥοπὴν, οὐ τῆς ἐξόδου χρόνον, οὐ τῆς εἰσβολῆς ὁδὸν, οὐ μηχανημάτων σχῆμα, οὐδὲ ὧν ἔφερεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐξήνεγκεν· εἰδὼς ὅτι τὸ ἐκλαληθὲν εὐθὺς ἥξει εἰς ὦτα κατασκόπων, &c. *Cùm maximum momentum in silentio esse cerneret, neque profectionis tempus, neque quâ viâ irrupturus esset, neque machinarum speciem, neque quidquam eorum quæ volvebat animo, patefecit: gnarus simul atque quid evulgatum esset, ad exploratorum aures permanare.*

[d] SCYTHARUM AUXILIIS.] Præcipuè Gothorum: horum enim distinctè meminit Zosimus in lib. 3. in pugna illa ad Ctesiphontem: φεύγουσι δὲ ἐπεκδραμόντες οἱ ῥωμαῖοι καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ Γότθοι.

[e] VENIT AD BATNAS.] De hoc oppido Julianum in Epist. 27. ad Libanium lo-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

species construuntur) rapientibus multis quassata congeries inclinata est, parique exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum.

CAPUT III.

Mæstus exinde digressus venit cursu propero Carras, antiquum oppidum, Crassorum & Romani exercitus ærumnis insigne: [a] unde duæ ducentes Persidem viæ regiæ distinguuntur, læva per Adiabenam & Tigridem, dextera per Assyrios & Euphraten. Ibi moratus aliquot dies dum necessaria parat, & Lunæ quæ religiosè per eos colitur tractus, ritu locorum fert sacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admisso, occultè [b] paludamentum purpureum [c] propinquo suo tradidisse Procopio, mandasséque arripere fidentiùs principatum, si se interisse didicerit apud Parthos. Hîc Juliani quiescentis animus agitatus insomniis, eventurum triste aliquid præsagiebat. Quocirca & ipse, & visorum interpretes præsentia contemplantes, diem secuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, observari debere pronuntiabant. Verùm ut compertum est postea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, Præfecturam regente Aproniano, in Urbe conflagravit æterna: ubi ni multiplex juvisset auxilium, etiam Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarum. Post quæ ita digesta, agmina & commeatus omnis generis disponenti, procursatorum adventu anhelantium etiamtum indicatur, equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto avertisse subitò prædas. Cujus atrocitate mali perculsus, ilico ut antè cogitaverat, [d] triginta millia lectorum militum eidem commisit Procopio,

qui Lindenbrogius putavit: sed ex ipsa Epist. facile est hunc errorem refellere. Ait enim Julianus ab Antiochia progressum se esse usque ad Litharba, qui est viculus in Chalcide, inde Berrœam venisse, ibíque diem integrum mansisse: tum ad Batnas locum ita dictum accessisse. Cúmque diei spatium Batnis moratus esset, Hierapolim contendisse: atque hinc ad Libanium se litteras dare. Ceterùm Hierapoli triduum moratus Julianus, Euphratem navali ponte trajecit, Batnásque quod Osdroënæ opidum est, venit, ut Zosimus in lib. 3. Marcellinúsque testantur. Duæ igitur Batnæ in hoc Juliani itinere occurrunt. Prior locus est in Syria cis Euphratem: alterum est opidum Osdroënæ trans Euphratem satis celebre. Utrumque opidum manifestè distinguitur in Antonini Itinerario. *Iter à Callecoma Edessam millia plus minùs 85. sic. Batnas m. p. m. 24. Hierapoli m. p. m. 21. Thilaticomum m. p. m. x. Batnas m. p. m. 15. Edessa m. p. m. 15.* Tabula quoque Peutingerorum utrumque opidum apertè distinguit: Ab Antiochia *Emma m. 23. Chalcida* xx. *Beræa* 29. *Bannis* 27. *Thiltauri* 25. *Bathna* 12. *Hierapoli* 12. *Zeugma m.* 24.

[a] UNDE DUÆ DUC. IN PERS. VIÆ REGIÆ.] Idem narrat Zosimus in lib. 3. ex Eunapio, quem ferè integrum exscripsit, teste Photio: *δυοῖν τοίνυν ἐντεῦθεν ὁδοῖν παρακειμένων, τῆς μὲν διὰ τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος καὶ πόλεως Νισίβιος τῆς Ἀδιαβηνῶν σατραπείαις ἐμβαλλούσης, τῆς δὲ διὰ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Κιρκησίου,* &c. *Cùm autem duæ ex eo loco viæ ducerentur, quarum altera quidem per fl. Tigrim, & Nisibenam civitatem in Adiabenam excurrit, altera autem per Euphratem, & Circesium Castrum, &c.*

[b] PALUDAMENTUM PURPUREUM.] Idem refert Zosimus libro 4. his verbis: *τούτῳ γὰρ* (Procopio) *ὡς γένει συναπτομένῳ μέρος τι τῆς δυνάμεως ἐμπιστεύσας, ἐκέλευσεν ἅμα Σεβαστιανῷ διὰ τῆς Ἀδιαβηνῆς χωροῦντι ἀπαντῆσαι οἱ δι' ἑτέρας ὁδοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἰόντι, δοὺς αὐτῷ καὶ βασιλικὴν στολὴν ἔχειν.*

[c] PROPINQUO SUO TRADIDISSE PROCOPIO.] Cedrenus Procopium Juliani cognatum, seu *ἀνεψιὸν* nominat. Itaque consobrinos Julianum ac Procopium fuisse existimo. Sanè in lib. 26. p. 318. Juliani cognatus dicitur.

[d] TRIGINTA MILLIA LECT. MILITUM.] Libanius in Oratione funebri, xx. dumtaxat millia ponit: *ἀποσχίσας δὲ δυνάμεως μυριάδας ὁπλιτῶν δύο, τούτους μὲν ἐπὶ τὸν Τίγρητα πέμ-*

juncto ad parilem potestatem [a] Sebastiano Comite ex Duce Ægypti ! iisdémque præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia servaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe didicerat evenisse : mandabátque eis, ut si fieri potiùs posset, Regi sociarentur Arsaci : cúmque eo per Corduenam & Moxoënam, Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibúsque aliis præstricto cursu vastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi concurrerent, necessitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis, ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam re cibaria de industria jusserat instrui, flexit dextrorsus : & quieta nocte emensa, mane jumentum quo veheretur ex usu poposcit : oblatúsque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis consternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillísque ornamenta distincta conspersit. Quo ostento lætior exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidisse, ornamentis omnibus spoliatam.* Et paullisper detentus, ut omen per hostias litando firmaret, [b] Davanam venit castra præsidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hîc corporibus cibo curatis & quiete, postridie ventum est ad [c] Callinicum, munimentum robustum, & commercandi opimitate gratissimum: ubi [d] ante diem sextum Kal. quo Romæ Matri Deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur simulacrum, Almo-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

μοι, φυλάξοντας τι τὴν γῆν εἰς πάντα ἀεργὸν ἐσομένην, καὶ περισκοπουμένους κατὰ χωρὶς φυλάττειν· χιλιοι ἦσαν καὶ τῶν ὁπλιτῶν παραπλησίως τι πολλῶν, & reliqua cum Ammiani narratione mirificè congruentia. Zosimus l. 3. XVIII. millia peditum dumtaxat Sebastiano & Procopio commissa esse memorat, quæ Tigris ripam tuerentur : sed Sozomenus in lib. 6. xx. dicit.

[a] SEBASTIANO EX DUCE ÆGYPTI.] Is est igitur Sebastianus Dux Ægypti, sectâ Manichæus, audax & petulans juvenis, qui Georgium pulso Athanasio in sede Alexandrina armis imposuit, ut scribit Athanasius in Ep. ad Solitarios, & in Apologia; qui eum δοῦκα & στρατηλάτην nominat passim. Erat autem filius Antiphili, à quo in disciplinam traditus Libanio, mox relicto eloquentiæ studio ad militiam se contulit, tametsi excellenti ingenio præditus : ut docet Libanius in Epist. 2. ad Antiphilum, quibus & aliam subjungit ad Sebastianum, exhortans ut redeat. Exstant in Editione Cracoviensi Lat. Libanius 308. 340. 494. Epistolas ad eum scribit.

[b] DAVANAM VENIT.] Dabana dicitur in Notitia Imperii Romani sub Duce Osdroënæ unà cum Callinico. Procopius lib. 2. ἐκ κτισμάτων, Δαβανὰς nominat.

[c] CALLINISUM.] Scribe Callinicum, ut Eutropius, Zosimus ac Marcellinus Comes in Anastasio appellant. Hierocles ms. in συνεκδήμῳ : ἐπαρχία Ὀσδροηνῆς ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ιβ'. Λεοντόπολις ἡ νῦν Καλλίνικος. Βίρθα. Hæc urbs condita est à Seleuco Callinico, ut docet Chronicum Alexandr. Olympiade 134. anno 1. Σέλευκος Καλλίνικος ὁ μονόφθαλμος Καλλινίκου πόλιν κτίζει : sed falli hunc Auctorem docuit me Libanius. Is in Epist. ad Aristænetum ait, Callinicum stationem esse in Mesopotamia circa Euphratem, ita vocatam ex eo quòd Callinicus Sophista ibi occisus est. Unde apparet recentiorem fuisse ejus loci appellationem. Callinicus enim Sophista cognomine Sutorius, vixit sub Gallieno, teste Suida : cui Prosphoneticum scripsit. Rerum quoque Alexandrinarum historiam x. libris scripsit, quod opus citatur ab Hieronymo in Commentariis in Danielem.

[d] AD DIEM VI. CAL.] Scrib. *a. d.* VI. quod est ante diem 6. Porrò hic dies ex re ipsa Lavatio dicebatur. Primo enim die qui erat *a. d.* IX. Cal. Aprilis, Galli comam jactantes, crebris ictibus lacertos cruentabant : atque is dies sanguinis dicebatur, teste Tertulliano in Carmine ad Senatorem, & Trebellio Pollione in Gestis Claudii. Idem Tertullianus in Apolog. hæc habet : *Archigallus ille sanctissimus nono Kalendarum earumdem* (April.) *sanguinem impurum lacertos etiam castrando libabat.* * Hanc *festivitatem sanguinis* vocat Augustinus in tractatu 7. in Johannem. Meminit etiam ejus festi auctor Quæstionum ve-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

nis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſollemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto, exſultans pernoctavit & lætus. Luce vero ſecuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adoleſcentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenarum Reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblatâ ex auro coronâ tamquam mundi nationúmque ſuarum dominum adorarunt, ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum appoſiti. Dúmque hos adloquitur, Xerxis illius potentiſſimi Regis inſtar [a] claſſis advenit, Tribuno Conſtantiano cum Comite Lucilliano ductante, quæ latiſſimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariæ naves ex diverſa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela & obſidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidémque ad compaginandos neceſſariæ pontes.

CAPUT IV.

Re ipſa admoneor, breviter quantum mediocre poteſt ingenium, hæc inſtrumentorum genera ignorantibus circumſcriptè monſtrare: & balliſtæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vaſtum, in modum regulæ majoris extentum: cujus ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet ſtilus extentiùs, recto canalis anguſti meatu cavatus, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eíque cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptiſſimè, quarum prope unam adſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter adponit in temonis cavamine ſagittam ligneam ſpiculo majore conglutinatam: hócque facto hinc inde validi juvenes verſant agiliter rotabilem flexum. Cùm ad extremitatem nervorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu à balliſta ex oculis avolat, interdum nimio ardore ſcintillans: & evenit ſæpius, ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoſcat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrum, hujuſmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei,

teris & novi Teſtamenti, quæſt. 84. * Proximus dies magnâ omnium lætitiâ celebrabatur, eóque Hilaria dictus, teſte Macrobio lib. 1. Saturn. Tertio quieſcebant. Quarto demum die, qui erat ante diem VI. Cal. Apr. ſimulacrum Cybelæ carpento impoſitum Almonis aquâ abluebant: hic dies Lavatio; ille Requietio dicebatur, ut docet Calendarium Romanum Conſtantini ævo exaratum, quod Georgio Heruvartio debemus: XI. *Arbor intrat.* X. *Tubiluſtrium.* IX. *Kal. Apr. Sanguen.* VIII. *Hilaria.* VII. *Requietio.* VI. *Lavatio.* Quem locum valde illuſtrat Julianus in Hymno quem in Deorum Matrem compoſuit: τέμνεται γὰρ φασι τὸ ἱερὸν δένδρον καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ἰσημερινῆς ἁψῖδος ἔρχεται· εἶθ' ἑξῆς σαλπιγμὸς περιλαμβάνεται, τῇ τρίτῃ δ' τέμνεται τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόῤῥητον θέρος τοῦ θεοῦ γάλλου. ἐπὶ τούτοις ἱλάρια φασὶ καὶ ἑορταί. Igitur XI. Kal. Apr. quo primum die Sol Æquinoctialem circulum attingit, pinus ſuccidebatur, & in Deûm Matris ſacrarium inferebatur. Arnobius lib. 5. *Quid enim ſibi vult illa pinus, quam ſemper ſtatis diebus in Deûm Matris intromittitis ſanctuarium?* ſic legendum. Poſtridie erat Tubiluſtrium, quem σαλπιγμὸν vocat Julianus. Eo enim die tubæ, quarum in ſacris frequens eſt uſus, luſtrabantur, teſte Feſto.

[a] CLASSIS ADVENIT.] Sexcentarum navium, teſte Zoſimo: præter quas quingentæ erant ſcorteæ, & quinquaginta tectæ, & alia plana navigia ad compingendos pontes: alia item quæ alimenta & machinas portabant. Idem Præfectos claſſis Conſtantium & Lucianum nominat.

curvantúrque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, híque in modum serratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patentiùs perforati: quos inter per cavernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat continentes. Ab hac medietate restium ligneus stilus exsurgens obliquus, & in modum jugalis temonis erectus, ita nervorum nodulis implicatur, ut altiùs tolli possit & inclinari: summitatíque ejus unci ferrei copulantur, è quibus pendet stuppea vel ferrea funda: cui ligno [a] fulmentum prosternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum super congestos cæspites vel latericios aggeres. Nam muro saxeo hujusmodi moles imposita, disjectat quidquid invenerit subter, concussione violenta, non pondere. Cùm igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus juvenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus [b] stilum pæne supinum inclinant: itáque demum sublimis adstans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti percussum: unde absolutus ictu volucri stilus, & mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet quidquid incurrerit collisurum. [c] Et tormentum quidem appellatur ex eo, quòd omnis explicatio torquetur: scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit ætas novella ea re, quòd asini feri cùm venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies vel ornus excelsa, cujus summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quæ forma hoc machinamento vocabulum indidit: & sic suspensa utrimque transversis asseribus & ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eámque quantum men-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] FULCIMENTUM PROSTERNITUR INGENS CILICIUM.] In Regio * & Tolos. * [ac Colbert.] codice ac Rom. Edit. legitur *fulmentum*, quod placet: nam *fulcimentum* vox barbara videtur: apud Tertullianum legitur tamen, & in Glossis: Græcis ἔρεισμα, quam vocem observavi ab interpretibus ferè fulcimentum verti. Phoca Grammaticus in Vita Virgilii:

Terra ministravit flores, & munere verno
Herbida supposuit puero fulmenta virescens.

Fulturam tabularum vocat Hegesip. lib. v. cap. xx.

* [b] PENES UNCINUM INCLINANT.] Sic primus edidit Gelenius. Castellus enim ediderat *pene uncinum.* Ego verò cùm in Mss. omnibus, Regio, Florentino, Tolosano [& Colbertino] & in Editione Romana legeretur, *pene surinum;* certissimâ conjecturâ emendavi, *pene supinum inclinant.* Ita enim sensus optimè constat.*

[c] TORMENTUM APPELLATUR, EX EO QUÒD OMNIS EXPLICATIO TORQUETUR.] Hæc, ut ingenuè fatear, non satis intelligo. An fortè scribendum: *Quòd funium implicatione torquetur?* aut sanè: *Funes implicati torquentur?* Sic à torquendis funibus tormentum deduxerit Ammianus. Ita ballistarum tortores, pag. 142. Potest tamen nec incommodè deduci ab eo quòd lapides torqueat. Porro scorpionem propriè dici tormentum, docet Tertullianus in Scorpiace, initio: *Arcuato impetu hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringit, unde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominant.* Charisius lib. I. *Nam tam scorpium animal dicimus, quàm militare tormentum.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

suræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obvia quæque rumpenda protrudit ictibus validissimis, [a] instar adsurgentis & cædentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto vigore discussum, nudatis defensoribus, ideòque solutis obsidiis, civitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum meditamentis jam crebritate despectis, conditur machina scriptoribus historicis nota, quam helepolim Græci cognominamus: cujus operâ diuturnâ Demetrius Antigoni filius Regis, Rhodo aliísque urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis, ferreísque clavis aptata: & contegitur coriis bubulis virgarúmque recenti textura, atque limo asperguntur ejus suprema, ut flammeos detrectet & missiles casus. Conseruntur autem ejus frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graves, qualia nobis pictores ostendunt fulmina vel fictores, ut quidquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admovet concitis: & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie: sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concavatur ventre subtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et si emissa lentiùs arcu invalido (ictu enim rapidiore exstinguitur) hæserit usquam, tenaciter cremat, aquísque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo quàm superjacto pulvere consopitur. Hactenus de instrumentis muralibus, è quibus pauca sunt dicta: nunc ad rerum ordinem revertamur.

CAPUT V.

[b] Adscitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promptissimis, tendens Imperator agili gradu; [c] Cercusium principio mensis Aprilis ingressus est, munimentum tutissimum, & fabre politum:

[a] INSTAR ASSURGENTIS ET CÆDENTIS ARMATI.] Dudum, *cædentis arietis*, legi debere conjeceram, atque ita nuper in Codice Regio scriptum esse didici.

[b] ADSCITIS SARACENORUM AUXILIIS, QUÆ ANIMIS OBTULERE PROMPT.] Legatos enim Julianus ad eos miserat, qui admonerent, ut auxilia quamprimùm mitterent si iis collibitum esset: velut qui parum sollicitus esset, si non adessent. Sic enim ipse scribit in Epist. ad Libanium Quæstorem: *περὶ τῶν σαρακηνῶν ἔπεμψα πρέσβεις, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς ἥκειν εἰ βούλοιντο.* *Ad Saracenos legationem misi, admonens eos, ut venirent si libitum esset.*

[c] CERCUSIUM.] Zosimus in lib. 3. *κιρκήσιον* vocat; Rufus Festus *Circessum*. In Concilio Chalcedonensi inter Episcopos Osdroënæ provinciæ, qui Synodo subscripsere, recensetur Abrahamus Castrocircon Episcopus. * Geographus Nubiensis *Cercusium* vocat perinde ac Marcellinus, & ad ostia fluvii Alchabur situm esse, ac Euphrate allui testatur. Apparet ergo Cercusium positum fuisse ad confluentem Euphratis & Aboræ, quem *Alchabur* Nubiensis appellat: quod confirmat etiam Procopius in libro 2. Persicorum. *

cujus mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut spatium insulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum antehac & suspe-ctum, muris turribúsque circumdedit celsis, cùm [a] in ipsis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Persæ, ita ut paucis antè annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque cùm Antiochiæ in alto silentio, [b] scenicis ludis [c] mimus cum uxore immissus, in medio sumpta quædam imitaretur, populo venustate attonito, *Conjunx, nisi somnus est,* in-

JULIANUS AUGUSTUS
Juliano A. IV. & Sallustio Coss.
Anno Chr. 363.

a BARBARORUM CONFINIIS INTERIORES LIMITES ORDINARET.] Ea fuit in Rep. Diocletiani providentia, ut omnes limites Imperii Romani castris & castellis undique communiret, & in iis idoneos milites locaret, qui barbarorum irruptionem arcerent. * Testatur hoc Eumenius in Oratione pro Scholis Augustodun. sub finem. * Suidas in ἐσχατιά: ὁ Διοκλητιανὸς λόγῳ πεισθεὶς τῶν πραγμάτων, οὐδὲ δεῖν καὶ δυναμένοις ἀρκούντως ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς ἐγχωρίοις καὶ φρούρια ποιῆσαι. Sed paullo postea Constantinus hanc utilissimam dispositionem subvertit. Nam è præsidiariis illis castellis quæ Diocletianus exstruxerat, ad alia opida nullius præsidii egentia militem transtulit: quo facto latam barbaris viam ad pervadendos Rom. Imperii fines aperuit, ut quidem ei objicit Zosimus lib. 2. his verbis: τῆς γὰρ ῥωμαίων ἐπικρατείας ἁπανταχοῦ τῶν ἐσχατιῶν τῇ Διοκλητιανοῦ προνοίᾳ κατὰ τὸν εἰρημένον μοι τρόπον (locus quem intelligit, hodie deest; videtur tamen is esse quem è Suida produximus) πόλεσι καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις διειλημμένης, καὶ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ ταῦτα τὴν οἴκησιν ἔχοντος, ἄπορος τοῖς βαρβάροις ἦν ἡ διάβασις, &c. In hac autem castrorum munitione id Diocletianus observabat, ut ultra ipsum limitem castella exstrueret, & barbarorum fines subraderet, quemadmodum hoc loco Marcellinus memorat. Quod Idatius quoque confirmat in Fastis: Constantio & Maximiano. *His Coss. castra facta in Sarmatia contra Acinco, & Bononia.* Idque jam antè institutum fuerat à Probo Augusto, ut scribit Vopiscus his verbis: *Contra urbes Romanas castra in solo barbarico posuit.* [Id fecit postea & Valentinianus Aug. teste Ammiano.]

b SCENICIS LUDIS.] Hæc ferè iisdem verbis transscripsit Hegesippus lib. 3. de excidio Hier. cap. v. *Denique cùm ludi scenici in ea celebrarentur urbe, ferunt quemdam actorem mimorum, elevatis oculis ad montem, Persas vidisse advenientes, & dixisse continuò: Aut somnium video; aut magnum periculum. Ecce Persas.*

c MIMUS CUM UX. IMM. E MEDIO SUMPTA QUÆDAM IMITARETUR.] Mimus à Græcis originem sumpsit, cui respondet apud Latinos planipes, ut Diomedes lib. 3. notat. Definitur autem mimus à Græcis, μῖμός ἐστι μίμησις βίου, τά τε συγκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων. Diomedes autem ita definit: mimus est sermonis cujuslibet, & motûs sine reverentia, vel factorum & turpium cum lascivia imitatio. Inter Græcos mimorum auctores clarissimus fuit Sophron, quem Plato quoque Philosophus tanti fecisse dicitur, ut ejus carmina sub lectuli sui pulvino semper habuerit. Scripsit μίμους ἀνδρείους, & μίμους γυναικείους, teste Suida & Athenæo. Auctor Etymologici in v. ἀτάρ laudat Sophronem ἐν τοῖς ἀνδρείοις μίμοις. Idem in v. σκιραφεῖα ejusdem γυναικείους memorat. Sic autem inscripti esse videntur, quòd argumenta hi quidem muliebria, illi ad viros spectantia continerent. Eodem planè modo quo pantomimorum, seu saltatorum argumenta partim ἀνδρεῖα, alia γυναικεῖα fuisse scribit Libanius in Orat. pro saltatoribus, pag. 496. * Inter γυναικείους Sophronis mimos fuere Ἀκέστριαι, laudatæ ab Suida in Κάπηλος. Longo intervallo pòst claruit Philistion, qui mimos Græcè scripsit: de quo in libris sequentibus dicemus. Hic à Suida Comœdias scripsisse dicitur, & tam Comicus Poëta quàm Mimographus dici potest. Namque ea ætate Comœdia nil præter mimum erat: ut docet Marcus Antoninus lib. xi. de vita sua, his verbis: μετὰ δὲ τὴν τραγῳδίαν ἡ ἀρχαία κωμῳδία παρήχθη παιδαγωγικὴν παρρησίαν ἔχουσα. Et paullo pòst: μετὰ ταῦτα τίς ἡ μέση κωμῳδία καὶ λοιπὸν ἡ νέα πρὸς τί ποτε παρείληπται, ἣ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὴν ἐκ μιμήσεως φιλοτεχνίαν ὑπερρύη ἐπίστησον. ὅτι μὲν γὰρ λέγεταί τινα καὶ ὑπὸ τούτων χρήσιμα, οὐκ ἀγνοεῖται. Cleon quoque Mimaulus cognominatus Italicorum Mimorum princeps fuisse memoratur ab Athenæo in fine lib. x. qui Nymphodorum quoque superavit. Hic suos ipse mimos actitavit: sic enim hæc Athenæi verba intelligo: ἰταλικῶν μίμων ἄριστος γέγονεν αὐτοπρόσωπος ὑποκριτής: quo loco cavillationes aliquot mimicæ referuntur. Mimis itaque simillimæ sunt, quas hodie farsas in Gallia vocamus, nisi quòd pedestri sermone constant, quem tamen etiam in mimis olim usitatum esse existimo. Nam & Dio Orat. 2. de Regno, mimos vocat γελοίων ποιητὰς μετὰ σκωμμάτων ἐμμέτρων τε καὶ ἀμέτρων. Antiquitus autem mi-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quit, *en Persæ :* & retortis plebs universa cervicibus, exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Ita civitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusiùs, incensisque locis finitimis & vastatis, onusti prædâ hostes ad sua remearunt innoxii : Mareade vivo exusto, qui eos ad suorum interitum civium duxerat inconsultè. [a] Et hæc quidem Gallieni temporibus evenerunt. Julianus verò dum moratur apud Cercusium, ut per navalem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transirent: litteras tristes Sallustii Galliarum Præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantisque ne ita intempestivè, nondum pace numinum exorata, irrevocabile subiret exitium. Posthabito tamen suasore cautissimo, fidentiùs ultra tendebat : quoniam nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statimque transgressus, pontem avelli præcepit, ne cui militum ab agminibus propriis revertendi fiducia remaneret. Pari sorte hîc quoque omen illætabile visum est, apparitoris cujusdam cadaver extentum carnificis manu deleti : quem Præfectus Sallustius Præsens ea re supplicio capitali damnârat, quòd intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, casu impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato, postridie advenit, ut ille promiserat, alia classis abunde vehens annonam. Profecti exinde [b] Zaitham venimus locum , qui olea arbor interpreta-

mi ad symphoniam saltabant, ut de Antiocho Epiphane scribit Polybius lib. 31. ὑπὸ τῶν μίμων ὁ βασιλεὺς εἰσεφέρετο ὅλος κατειλυμμένος, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐτίθετο ὡς εἷς ὢν τῶν μίμων· καὶ τῆς συμφωνίας προσκαλουμένης ἀναπηδήσας ὠρχεῖτο, καὶ ὑπεκρίνετο μετὰ τῶν γελωτοποιῶν. Apud Rom. verò non saltabant mimi : ut patet ex Theodora Aug. quæ cùm nec psallere, nec saltare nosset, cum mimis in scenam prodiit, teste Procopio. Unde Libanius in Oratione adversus Aristidem pro saltatoribus, initio, mimorum & saltatorum artes longè dissitas esse ait : ὀρχηστὰς autem pantomimos intelligit : sic enim ferè Græci appellant. Philo in Orat. in Flaccum : ὀρχησταὶ καὶ μῖμοι καὶ αὐληταὶ καὶ ὅσα ἄλλα σκηνικῶν ἀθύρματα ἀγώνων. Julianus in Misop. Asterius. * De mimis plura Salmasius in Solinum.*

[a] ET HÆC QUIDEM GALLIENI TEMPORIBUS EVENERUNT.] Sub initium Gallieni capta est à Persis Antiochia. Zonaras enim Persas ait capto Valeriano Aug. victoriâ acriter usos, Antiochiam, & Tarsum urbem Ciliciæ celeberrimam, ac Cæsaream Cappadociæ, in qua 40. hominum millia erant, post diuturnam obsidionem fraude perfugæ tandem cepisse. Idem refertur in Excerptis Græcis Chronici Eusebiani, pag. 71. Sed Trebellius Pollio in XXX. Tyrannis, ubi de Cyriade loquitur, Antiochiam & Cæsaream ante Valeriani infelicem pugnam à Persis expugnatas esse indicat. In quo falli eum existimo. Ceterùm Libanius in Oratione ad Theodosium de ulciscenda cæde Juliani Aug. ejus cladis meminit his verbis: ἵνα μή τι συμβῇ τοιοῦτον οἷον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων δεδιήγημαι, οἷς ἐν τῷ θεάτρῳ συγκαθημένοις ἐπεστήκεσαν οἱ τοξόται τὸ ὄρος κατειληφότες. *Ne quid tale accidat, quale avorum memoriâ, quibus in theatro sedentibus, Persici sagittarii capto monte supervenêre.* * Eunapius in Vita Ædesii sub Constantio A. id ipsum accidisse scribit : cui minimè assentior. *

[b] ZAITAM VENIMUS LOCUM.] Regius codex * & Vatic.* [& Colbert.] *Zaitham* : Zosimus lib. 3. ζαυθὰ appellat. Sed non eo in loco, verùm Duris Gordiani tumulum fuisse memorat his verbis : ἐξήκοντα δὲ προελθὼν σταδίους εἰς τι χωρίον ζαυθὰ προσαγορευόμενον ἦλθε, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ὃ Γορδιανοῦ βασιλέως ἐδείκνυτο τάφος. Verior autem mihi videtur Zosimi quàm Ammiani narratio. Namque Eutropius ac Rufus Festus Gordiani tumulum XX. millibus à Circesio castro abesse testantur. Zaita autem non plus quàm diei unius itinere à Circesio abesse potest, si quidem Ammianus & Zosimus omnes Romani exercitus mansiones accuratè notant : ac proinde XX. millibus abesse à Circesio nullaretur.

tur. [a] Hic Gordiani Imperatoris longè conſpicuum vidimus tumulum, cujus actus à pueritia prima, exercituúmque feliciſſimos ductus, & inſidioſum interitum digeſſimus tempore competenti. Ubi cùm pro ingenita pietate conſecrato Principi parentaſſet, pergerétque ad Duram deſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpicatus ſtetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cùm aciem peteret multiplici telorum jactu confoſſus. [b] Quo omine velut certiore jam ſpectaculi proſperioris elatus, exſultantiùs incedebat: ſed incerto fatu fortunæ aliorſum prorupit eventus. Obitus enim Regis portendebatur, ſed cujus, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ nonniſi caſus diſcrevere poſtremi: ut fidem vaticinii Delphici, quæ poſt Halyn flumen tranſmiſſum, maximum Regnum dejecturum prædixerat Crœſum: & aliam quæ Athenienſibus ad certandum contra Medos [c] obliquè deſtinaverat mare: ſortémque his poſteriorem veram quidem, ſed non minùs ambiguam: [d] *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.* Etruſci tamen Haruſpices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cùm illis procinctum hunc ſæpe arcentibus non crederetur, prolatis [e] libris exercitualibus oſtendebant ſignum hoc eſſe prohibitorium, Principíque aliena, licèt juſtè, invadenti contrarium. Sed calcabantur Philoſophis refragantibus, quorum reverenda tunc erat auctoritas, errantium ſubinde, & in parum cognitis perſeverantium diu. Etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam ſcientiæ ſuæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæſari cum Narſeo Perſarum Rege jam congreſſuro, itidem leo & aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, & ſuperata gente diſceſſit incolumis: illo minimè contemplato, quòd aliena petenti por-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

nus poterit. Gradu enim militari procedens exercitus in hoſtico tot millia conficere non debet: ſed hoc argumentum parum firmum eſt. Illud gravius, quod Zayta non plus quàm 60. ſtadia à Circeſio caſtro abeſt, ut teſtatur Zoſimus, quæ ſeptem tantùm milliaria conficiunt.

[[a] HEIC GORDIANI IMPER. LONGE CONSPICUUM VIDIMUS TUMULUM.] Scripſit P. Pithœus ad marginem Ammiani ſui, titulum tamen tumuli Gordiani Aug. everſum fuiſſe à Licinio A. ut Capitolinus ſcribit.]

[b] QUO OMINE VELUT CERTIORE JAM SPECTACULI PROSPERIORIS ELATUS.] In Regio codice diverſam lectionem reperi, *jam ſpectatus*: quomodo ferè in Romana Editione legitur: ea enim [& Colb.] *ſpectatos* exhibet. Fortaſſe igitur *ſpe ſtatus* Ammianus ſcripſerat. * Paullo pòſt dicit, *incerto fatu fortunæ*, uti Capella in libro 1. *

[[c] OBLIQUE DESTINAVERAT MARE.] Id eſt, *deſignaverat.* Sic Curtius in libro IX. *Intellectum eſt, mare deſtinari ab ignaris natura ejus.*]

[d] AIO TE ÆACIDA.] Sed hoc oraculum ab Ennio in Annalibus eſſe confictum, Cicero demonſtrat in lib. 2. de Div. primùm quòd Latinè Apollo numquam locutus eſt: deinde quòd illa ſors inaudita Græcis eſt: præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus facere deſierat. Certè abſque hoc Ciceronis teſtimonio fuiſſet, Ennii Latinum carmen, ex hoc Apollinis Græco tranſlatum eſſe dixiſſem: [illegible]

[e] RITUALIBUS LIBRIS.] In Regio [& Colbert.] * ac Vatic. * codice, & in Rom. Editione *exercitualibus* legitur, rectiùs fortaſſe: ut ſint qui de oſtentis tractabant quæ ad expeditiones pertinebant: ſic poſtea fulgurales libri dicuntur. Nam *rituales* nil ad hunc locum. Ea voce utitur Caſſiodorus lib. XI. cùm Liberium exercitualem virum vocat.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

tendebatur exitium, & Narseus primus Armeniam Romano juri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis, Sole vergente jam in occasum, ex parva nubecula subitò aëre crassato usus adimitur lucis: & post minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Jovianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos à flumine reducebat. Eóque viso harum rerum [a] interpretes arcessiti interrogatíque, etiam id vetare procinctum fidentiùs adfirmabant, [b] fulmen consiliarium esse monstrantes: (ita enim appellantur, quæ dissuadent aliquid fieri vel suadent.) Ideóque hoc nimis cavendum, quòd militem celsi nominis cum bellatoriis jumentis exstinxit: & [c] hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contrà Philosophi, candorem ignis sacri repentè conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris [d] spiritus cursum, ex æthere aliquâ vi ad inferiora detrusum: aut si exinde prænoscitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriosa cœptanti, cùm constet flammas suapte natura nullo obstante ad sublimia convolare. Peracto igitur, ut antè dictum est, ponte, cunctísque transgressis, Imperator antiquissimum omnium ratus est, militem

[a] INTERPRETES ARCESSIT.] Lego *arcessiti, interrogatique*, ut habet Editio Augustana 1. [codex Colbertinus, *accersiti interrogatique*.]

[b] FULMEN CONSILIARIUM.] Genera fulminum tria esse ait Cæcina: Consiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: cùm aliquid versantibus in animo nobis, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur, ut refert Seneca lib. 2. Nat. Quæst. Hic est Cæcina, pater Auli Cæcinæ ejus quem defendit Cicero. Erat autem domo Tuscus, & Etruscæ disciplinæ callentissimus, de qua etiam librum scripsit. Cicero lib. 6. Epist. 6. Plinius in Indice.

[c] HOC MODO CONTACTA LOCA NEC INTUERI, NEC CALCARI DEBERE.] Romani pariter ac Græci loca de cælo tacta, propriâ quadam religione sacra esse existimabant. Fulmen enim ipsum sacrum esse arbitrabantur, unde ignis sacer ab Ammiano hîc dicitur. Itaque ea loca studiosè Haruspices muniebant, & hydriam cum operculo ibi collocabant. Pausanias in Heliac. 1. αὐτίκα δὲ εἰς τοῦτο τοῦ ἐδάφους κατασκῆψαι κεραυνόν φασιν, ἔνθα ὑδρία καὶ ἐπίθημα εἰς ἐμὲ ἦν ἡ χαλκῆ. Ea loca Græci ἐνηλύσια vocabant. Hesychius ἐνηλύσια: τὰ κατασκηφθέντα χωρία λέγονται, ἔνιοι δὲ ἐνηλύσια παρὰ τὸ ἠλύσιον ἤγουν ἔλθον· ἄλλοι δὲ τὰ ἐν τοῖς ἀβάτοις χωρίοις ἀφιδρυμένας τίμεας. Auctor Etymologici idem dicit: ἐνηλύσια ἐνηλύσια, παρὰ τὸ ἠλύσιον ὃ τὸ ἔλθον. Αἰσχύλος ἐν Ἀργείοις. κεραυνοῦ ζεῦ κατασκήπτου λοιποῖς ἀκεραυνίοις ἀρύγειν ἐπηλυσίοις. οἱ δὲ τὰ κατασκηφθέντα εἰς ἃ κεραυνὸς εἰσέβαινε, ἃ καὶ ἀνατεθέντα Διὶ καταιβάτῃ, καὶ λέγονται ἄβατα καὶ ἄβατα. Iovi καταιβάτῃ sacra fuisse testis est & Pollux lib. 9. Dicebantur autem ἐνηλύσια, sive ἠλύσια, quòd fulmen in ea descendisset: ὃν κεραυνὸς εἰς αὐτὰ εἰσῆλθε: ut indicat Pollux ibidem. Sed & hominem fulgure ictum ibidem sepeliebant, (cremare enim nefas erat) ac locum levi maceria circumdabant: ut docet Plutarchus lib. 4. Sympos. quæst. 2. Quò allusit Marcellinus in Hermogenem, p. 108. νόμος δὲ σώματα βληθέντα αὐτοῦ θάπτεσθαι οὐ καίειν. Plinius lib. 2. *Hominem fulgure ictum cremari nefas: terrâ condi religio tradidit.*

[d] SPIRITÛS CURSUM EX ÆTHERE ALIQUA VIA AD INFERIORA DETRUSUM.] * Legendum puto, *aliqua vi.* * Confundit Ammianus duas opiniones veterum Philosophorum de fulmine. Nam Anaximenes quidem & Anaximander fulmen spiritum esse dicebant, ut refert Senecá lib. 2. Nat. Quæst. & Plutarchus lib. 3. de placitis Philosoph. Anaxagoras verò ignem esse dicebat ex æthere in inferiora summâ vi delapsum, ut testatur ibidem Plutarchus, & ante eum Aristoteles lib. 2. Meteorol. in fine: quibus accedit Seneca lib. 2. Natur. Quæst. cap. 12. & cap. 19. sed in capite 19. malè Anaximandrus pro Anaxagora exaratur. *Anaximandrus ait, omnia ista sic fieri, ut ex æthere aliqua vis in inferiora descendit, &c.* Putes Marcellinum nostrum hæc exscribere voluisse: adeo ejus verba his Senecæ similia sunt.

alloqui, sui rectorísque fiduciâ properantem intrepidè. Signo itaque per lituos dato, cùm centuriæ omnes, & cohortes, & manipuli convenissent, ipse aggere glæbali adsistens, coronáque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit, favorabilis studio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Namque ut Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, &* [a] *Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caspios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed ut à vetustate discedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo.* [b] *Trajanus, & Verus, ac Severus hinc sunt digressi victores & trophæati: redisśétque pari splendore junior Gordianus, cujus monumentum nunc vidimus honoratè,* [c] *apud Resainam superato fugatóque Rege Persarum, ni factione Philippi Præfecti Prætorio, sceleste juvantibus paucis in hoc ubi sepultus est loco, vulnere impio cecidisset. Nec erravere diu manes ejus inulti, quòd* [d] *velut elaborante justitia, omnes qui in eum conspiravere, cruciabilibus interiere suppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propensior subire impulit facinora memoranda:* [e] *nos verò miseranda recens captarum urbium, & inultæ cæsorum exercituum umbræ, & damnorum magnitudines, castrorúmque amissiones ad hæc quæ proposuimus hortantur,* [f] *votis omnium sociis, ut medeamur præteritis, & ho-*

[a] MASSAGETAS, QUOS ALANOS NUNC APP.] Massagetas tamen ab Alanis distinguit Claudianus lib. 1. in Rufinum:

Massagetes, patriámque bibens Mæotin Alanus.

Quin & Procopius non Alanos, sed Hunnos Massagetas passim appellat: cui subscribit Evagrius in lib. 3. cap. 2. Sed Isacius Tzetzes in Lycophronem, Massagetas ait esse, qui nunc Abasgi dicuntur.

[b] TRAJANUS ET RURSUS SEVERUS.] Regius codex aurem, quod dicitur, nobis vellit, in quo *Trajanus & Verus Severus* scriptum vidimus, * ut & in Mss. Tolos. Vatic. * [ac Colbertino.] Quare non dubito quin Ammianus scripserit: *Trajanus & Verus, & Severus hinc rediere victores.* Neque enim verisimile foret, Julianum, qui omnes Augustos quicumque de Parthis triumpharunt, hîc diligenter recenset, Lucium Verùm Divi Marci collegam hîc prætenisse, qui de Parthis triumphavit, & cognomen Parthici meruit, teste Dione & Capitolino. Cari autem Augusti mentionem hoc loco de industria vitavit, ne infelicem vitæ exitum, perinde ac Caro contigit, sibi ominari videretur.

[c] APUD RESAINAM SUPERATO.] In Editione Mariangeli Accursii legitur, *apud Resanam*, [in Ms. Colbert. *Resainan.*] Est autem Resaina opidum Osdroënæ, aut castrum, in quo milites sub Duce Osdroënæ constituti agebant; ut docet Notitia Imperii Orient. Ejus meminit Stephanus de Urbibus, ῥέσινα πόλις πρὸς τῷ ἀβόῤῥᾳ ποταμῷ. Ptolemæus in Mesopotamia inter mediterraneas numerat ῥέσιναι. Inter Episcopos quoque Provinciæ Mesopotamiæ, qui Nicæno Concilio subscripsere, memoratur Antiochus Resinates, seu Resinitanus. Neque hanc stationem Tabula Itiner. Peutingerorum omisit, in qua legitur: *A Zeugmate transis Euphratem Thiar. mill. 32. Batnis 30. Charris 32. Saba 35. Ressania 36.* lego *Ressaina.*

[d] VELUT CLARENTE JUSTITIA.] At in Ms. Florentino [& Colbert.] * ac Tolos. * & in prima Editione legitur, *velut elabente Justitia*: quam scripturam ad Regii quoque libri marginem reperi. Nam in ipso contextu scriptum est *velut elaborante Justitia*: quod præ vulgata lectione mihi quidem præplacet. In Mariangeli Edit. legitur, *illabente Justitia.*

[e] NOS VERÒ MISERANDA RECENS CAPT. URBIUM.] Deesse aliquid videtur, puta, *facies*, aut quid simile. [Legitur in Ms. Colb. *regens capt. urbium*: fortè pro *strages.*]

[f] SOLEMUR SOCIOS.] Sic emendavit Gelenius, cùm in Editione Rom. le-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

noratâ hujus lateris securitate Repub. quæ de nobis magnificè loquatur posteritas, relinquamus. Adero ubique vobis adjumento numinis sempiterni Imperator, & antesignanus, & conturmalis [a] *ominibus secundis, ut reor. At si fortuna versabilis in pugna me usquam fuderit, mihi verò pro Romano orbe memet vovisse sufficiet, ut Curtii Muciique veteres, & clara prosapia Deciorum. Abolenda nobis natio molestissima, cujus in gladiis nondum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt majoribus nostris ætates, ut interirent radicitus quæ vexabant. Devicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam Dux inclytus timuit* [b] *superesse victoriæ. Evertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos. Fidenas, ne Imperio subcrescerent æmulæ, Roma subvertit: & Faliscos ita oppressit, & Veios,* [c] *ut suadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has civitates aliquando valuisse credamus. Hæc ut antiquitatum peritus exposui: superest ut aviditate rapiendi posthabita, quæ insidiatrix sæpe Romani militis fuit, quisque agmini cohærens incedat; cùm ad necessitatem congrediendi fuerit ventum, signa propria secuturus; sciens quòd si remanserit usquam, exsectis cruribus relinquetur. Nihil enim præter dolos & insidias hostium vereor nimiùm callidorum. Ad summam polliceor universis, rebus post hæc prosperè mitigatis, absque omni prærogativa Principum, qui quod dixerint vel censuerint pro potestate auctoritatis justum esse existimant, rationem me rectè consultorum vel secus, si quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite jam nunc, quæso, erigite animos vestros,* [d] *multa præsumentes & bona, æquata sorte*

gatur *ut somnium sociis,* * perinde ac in Tolos. * [& Colbert.] In Ms. Reg. *isomnium sociis,* * ut in Ms. Vatic. Fortè Marcellinus scripserat, *votis omnium sociis.* *

[a] OMNIBUS SECUNDIS.] Lege *ominibus:* ut Editio Rob. Stephani præfert, quæ ex Basiliensi Sig. Gelenii Editione profluxit.

[b] SUPERESSE VICTOR.] In Mss. Flor. & Regio, * Vatic. * [ac Colbert.] & in Editione Rom. ac Mariangeli exaratum est, *victoriæ:* quare non dubito, totum hunc locum sic legi debere: *Devicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam Dux inclytus timuit superesse victoriæ. Evertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos.* Qua emendatione nihil jam clarius. Interpunctiones enim ipsæ sunt ex Codice Regio, cui Editio Rom. & Mar. assentitur. Tantùm ex vocabulo *dum, Dux* fecimus, more simili loco libri XXVI. in quo, *partium dum in ancipiti Agilo,* habent omnes scripti codices eodem errore. * Ceterùm Marcellinus hoc loco imitatus esse videtur Senecam, qui in Consolatione ad Polybium, de Æmiliano Scipione hæc dicit: *Vir in hoc natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset.* *

[c] UT SUADERE NOBIS LABORET, &c.] Lucium Florum imitatus videtur, qui lib. I. ait: *Laborat Annalium fides, ut Veios fuisse credamus.* Eâdem propè figurâ usus Demosthenes, ut urbium excidium à Philippo dirutarum Atheniensibus ob oculos poneret, Philipp. 3. ὄλυνθον μὲν καὶ μεθώνην καὶ ἀπολλωνίαν καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν, ὥστε μηδὲ εἰ πώποτε ᾠκήθησαν, ῥᾴδιον προσελθόντ' εἰπεῖν. Quod Demosthenis dictum, ut & alia plurima, studiosè imitatus est Philo in lib. de vita Mosis: καὶ μὲν οὖν πόλεις ἃς κατασκάψαντες ἃ ἐμπρήσαντες ὑφῆψαν, ὡς μηδ' εἰ τὴν ἀρχὴν ᾠκήθησαν, σημεῖον ἔχειν.

[d] MULTA PRÆSUMENTES BONA, ET ÆQUATA.] Hæc oratio satis languida est: sed aliter in Regio, * & in Tolos. codice * [ac Colbert.] & in Romana ac Mar. Editione concipitur: *Erigite animos vestros multa præsumentes & bona, æquata sorte no. &c.* Quod sanè fortiùs & numerosiùs ad aures accidit. Est autem phrasis Græca: *Multa præs. & bona.* πολλὰ καὶ ἀγαθὰ προσλαμβάνοντες ταῖς ἐλπίσιν: ubi καὶ eleganter παρέλκει. Cujus locutionis exempla passim apud Græcos tam Oratores quàm Historicos occurrunt. Apud Dionem Cocceianum lib. 44. pag. 259. πολλῶν καὶ χρησίμων: ubi Leunclavius eam particu-

nobiscum quidquid occurrerit difficile subituri, & conjectantes æquitati semper solere jungi victoriam. [a] Conclusa oratione ad hunc grarissimum finem, ductoris gloriâ prœliator miles exsultans, [b] spéque prosperorum elatior, sublatis altiùs scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat, sub Imperatore plus sibi laboris quàm gregariis indicente. Maximè omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monstrabant: memores aliquoties eo ductante, pérque ordines discurrente, cadentes vidisse gentes aliquas, alias supplicantes.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT VI.

Res adegit huc prolapsa, ut in excessu celeri situm monstrare Persidis, descriptoribus gentium curiosè digestum, è quibus ægrè vera dixere paucissimi. Quòd autem erit paullo prolixior textus, ad scientiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam brevitatem ubi narrantur incognita: non quid signatiùs explicet, sed quid debeat præteriri scrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, [c] multisque antea nominibus appellatum ob causas quas sæpe retulimus: cùm apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexandrum, in vocabulum Parthi concessit [d] Arsacis obscurè geniti, latronum inter adolescentiæ rudimenta ductoris, verùm paullatim in melius mutato proposito, clarorum contextu factorum aucti sublimiùs. Qui post multa gloriosè & fortiter gesta, [e] superato Nicatore Se-

lam tamqnam otiosam inclusit, & expungendam putavit: sed idem Dio pag. 287. similiter eam usurpat.

[a] CONCLUSA ORATIONE AD HUNC GRAVISSIMUM FINEM.] Placet *gratissimum*, ut in Editione Rob. Stephani, & Mariangeli, & Rom. & in Regio cod. [Colbert.] * Vatic. ac Tolos. * exaratum est: quod sequentia planè confirmant. Ceterùm omittendum non est, quod refert Zosimus in libro 3. Julianum finita hac oratione centum ac triginta nummos argenteos singulis militibus donativi nomine erogasse: *ἀπὸ τινος βήματος πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀγωνιοῦντα προσφωνήσας ἐφιλοτιμήσατο νομισμάτων τριάκοντα καὶ ρʹ τῷ στρατιώτῃ ἑκάστῳ δόσιν τιμήσας, ἣ ἐπὶ πλέον εὐφροσύνην ἐποιήσατο.* Quod quidem si verum est, (neque enim Zosimo aut Eunapio quem exscripsit, hac in parte fidem derogare possumus) quo modo Amm. Marcellinus id prætermisit? Sanè existimo Amm. Marcellinum de hoc donativo intellexisse in lib. 22. cùm ait: *Et militibus orationibus crebris stipendióque competenti ad expedienda incidentia promptiùs animatis, cunctorum favore sublimis Antiochiam ire contendens.*

[b] SPEQUE IN PROSPERUM ELATIOR.] Fortè *spéque inde prosperorum elatior:* atque ita Ammianum scripsisse existimo. In Regio reperi, *spéque prosperorum*. In Editione Rom. *spéque prosperum*. [In MS. Colbert. *spéque prosperùm.*]

[c] MULTISQUE ANTEA NOMINIBUS APPELLATUM.] Primò enim Medorum regnum vocatum est debellatis Assyriis duce Arbace: inde Persarum, devictis Medis duce Cyro: unde & Medorum imperium etiam post Cyrum à multis Auctoribus dicitur, quod revera Persarum erat; & bella illa Darii, & Xerxis *τὰ μηδικὰ* ab Herodoto, & Thucydide appellantur, quod etiam à Scholiaste Thucydidis lib. 1. notatur. Postea Parthica Dynastia constituta est auctore Arsace Partho, de quo mox videbimus; ac deinde rursus Persarum imperium velut postliminio restitutum est ab Artaxerxe, Alexandri Severi temporibus, ut scribunt Herodianus, Zosimus, Agathias.

[d] ARSACIS PARTHI.] Parthum fuisse Arsacem Herodianus ac Zosimus in Gestis Alexandri Severi testantur. Strabo lib. XI. & Suidas in v. Ἀρσάκης Scytham eum nominant, levi utique discrimine: cùm satis constet, Parthos à Scythis originem ducere. Alii Bactrianum Arsacem faciunt, teste ibidem Strabone.

[e] SUPERATO NICATORE SELEUCO.] Hic fallitur Amm. Marcellinus. Neque enim Seleucus Nicator, verùm Seleucus alter cognomento Callinicus, quartus à Nicatore Syriæ Rex, ab Arsace superatus est, ut disertè docet Justinus lib. 41. & Strabo lib. XI. Vera autem Imperii Parthorum epocha sic habet. Post obitum Alexandri Magni, Parthi primùm Antigono, inde Seleuco Nicatori paruerunt: à cujus nepote Antiocho

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

leuco ejuſdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidiiſque Macedonum pulſis ipſe tranquilliùs agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, vi vel æquitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum & caſtrorum caſtellorúmque munimentis oppleta Perſide, adſueſactáque timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, [a] medium ipſe agens curſum ætatis, placida morte deceſſit. Certatímque Summatum & vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (ut ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permiſtus eſt omnium primus. Unde ad id tempus Reges ejuſdem gentis prætumidi, appellari ſe patiuntur Solis fratres & Lunæ: útque Imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata; ita Regibus Parthicis abjectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, couſque propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non niſi Arſacides is ſit, quiſquam in ſuſcipiendo Regno cunctis anteponatur: & in qualibet civili concertatione, quæ adſiduè apud eos eveniunt, velut ſacrilegium quiſque caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel privatum. Satíſque conſtat hanc gentem Re-

Divo primùm defecêre 1. Punico bello, L. Manlio Volſone, C. Atilio Regulo Coſſ. qui apud Græcos erat annus 2. Olymp. 132. Cauſa defectionis hæc fuiſſe dicitur. Arſaces ac Tiridates ambo fratres, Arſacis filii, Phriapiti nepotes erant. Horum alter Tiridates graviter ferens ſe à Pherecle Satrapa, quem Antiochus Divus Parthiæ præfecerat, de ſtupro ſollicitatum eſſe, rem fratri aperuit. Arſaces mox adjuncto fratre, & quinque ſociis Phereclem facto impetu obtruncat, & Parthos pulſis Macedonibus in libertatem aſſerit. Ipſe à Parthis ob virtutem Rex ſalutatus eſt, ut ſcribit Arrianus in Parthicis, cujus verba refert Photius in Bibliotheca. Arriani tamen verba paullo aliter refert Georgius Syncellus in Chronico, pag. 54. Editionis Joſephi Scaligeri. Præfectum enim ipſum Agathoclem, non Phereclem appellat. Ἀρσάκης, inquit, καὶ Τηριδάτης ἀδελφοὶ, τὸ γένος ἕλκοντες ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Ἀρταξέρξου, ἐσατράπευον Βακτρίων ἐπὶ Ἀγαθοκλέους Μακεδόνος ἐπάρχου τῆς Περσικῆς· ὃς Ἀγαθοκλῆς ἐρασθεὶς Τηριδάτου, ὥς Ἀρριανός φησιν, ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῷ νεανίσκῳ σπουδάζων ἐπιβουλεῦσαι, διαμαρτήσας ἀνῃρέθη παρ' αὐτοῦ καὶ Ἀρσάκου ἀδελφοῦ. Atque hoc Parthici regni initium fuit. Cujus opes brevì auctæ ſunt, adeo ut Arſaces acie collata Seleucum Callinicum, qui Antiocho Divo ſucceſſerat, devicerit: quem diem Parthi exinde ſollemnem, ut initium libertatis obſervant: quemadmodum ſcribit Juſtinus lib. 41. Duplex igitur epocha Parthici imperii notanda eſt, prior ex defectione Parthorum ſub Antiocho Theo conſurgit; ſecunda à victoria inſigni qua Seleucus Callinicus ab iiſdem ſuperatus eſt, deducitur. Atque ita diſſenſum Scriptorum conciliare ſoleo; quorum alii ſub Antiocho Theo, in quibus eſt Arrianus, Trogus Pompeius, & Euſebius; alii ſub Seleuco Callinico, ut Georgius Syncellus, & Appianus in Syriacis, & Juſtinus ac Strabo, Parthici imperii initium collocarunt. Hos enim de ſecunda, illos de priore epocha ſenſiſſe exiſtimo. Euſebius autem & Juſtinus contraria ac ſibi pugnantia dicunt. Namque Euſebius Olymp. 133. anno 1. Antiochi Divi quartodecimo, Parthos à Macedonibus defeciſſe memorat. Atqui is erat annus primus Seleuci Callinici, qui anno 1. 133. Olymp. regnum orſus eſt. Peccat enim Euſebius anachroniſmo biennii, ex eo quòd Seleuci Nicatoris obitum biennio tardiùs aſſignat: quem Ptolemæo Cerauno biennium ſuperfuiſſe ſcribit, cùm conſtet eum à Ptolemæo Cerauno eſſe occiſum: quæ maxima imprudentia eſt. Similiter & Juſtinus Perſas ait primum à Seleuco Callinico pronepote Nicatoris deſciviſſe, Manlio Volſone & Atilio Regulo Coſſ. qui Conſulatus cùm in annum 2. Olymp. 132. inciderit, apparet non Seleucum Callinicum ſed Antiochum Divum tum in Syria imperaſſe.

[a] MEDIUM AGENS CURSUM ÆTATIS, PLACIDA MORTE D.] Juſtinus lib. cit. *Sic Arſaces quæſito ſimul conſtitutóque regno, matura ſenectute decedit:* quod

gna, populis vi superatis compluribus, dilatasse [a] adusque Propontidem & Thracias: sed altè spirantium ducum superbiâ, licenter grassantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam: primò per Cyrum, quem Bospori fretum cum multitudine fabulosa transgressum, ad internecionem delevit [b] Tomyris Regina Scytharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde cùm Dareus, postcáque Xerxes Græciam elementorum usu mutato aggressi, cunctis pæne copiis terrâ maríque consumptis, vix ipsi tutum invenere discessum: ut bella prætereamus Alexandri, & [c] testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam. Quibus peractis transcursisque temporibus longis, sub Consulibus, & deinceps in potestatem Cæsarum redactâ Repub. nobiscum eæ nationes subinde dimicarunt, paribúsque momentis interdum, aliquoties superatæ, nonnumquam abiere victrices. Nunc locorum situm quantum ratio sinit, carptim brevitérque absolvam. Hæ regiones in amplitudines diffusæ longas & latas, ex omni latere insulosum & celebre Persicum ambiunt mare: [d] cujus ostia adeo esse perhibentur angusta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promuntorio contrà

JULIANUS Augustus
Juliano A. IV. & Salustio Coss.
Anno Chr. 363.

ab Ammiano Marcellino fortè non dissidet: senectus enim in aliquibus velocior & maturior est: alii autem tardiùs senescunt. Sed Georgius Syncellus in Chronico prorsus ab ab Ammiano dissentit, biennio tantùm regnasse Arsacem dicens, & violenta morte exstinctum: καὶ βασιλεὺς Περσῶν Ἀρσάκης, ἀφ' οὗ οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαι ἐχρημάτισαν, ἔτη β'. καὶ ἀναιρεῖται. καὶ μετ' αὐτὸν Τειριδάτης ἀδελφὸς ἔτη λζ.

[a] ADUSQUE PROPONTIDEM ET THRACIAS.] Vide infrà pag. 295. Hinc Sapor in Epistola ad Constantium Aug. quæ refertur lib. 17. *Adusque Strymona flumen & Macedonicos fines tenuisse majores meos, antiquitates quoque vestræ testantur.* Sanè Megabyzus dux Darii Regis Persarum, Thraciam subegit, & ad Macedoniam usque penetravit: primúsque Thraciæ Satrapa constitutus est, teste Herodoto lib. 5. Eadem vanitas Artabani, apud Tacitum in 6. Ann. ac deinde Artaxerxis, apud Herodianum in principio lib. 6.

[b] TAMYRIS.] In Ms. Regio * & Vatic. * ac Mariangeli Edit. *Tomyris* scribitur: neque alteram lectionem Lindenbrogius præferre debuit. Ubicumque enim scriptum est *Tamyris*, mendosè scriptum esse non dubito: τόμυρις enim ab Herodoto ac Diodoro Siculo aliísque appellatur. Jordanes in Geticis scribit, Tomyrim in Mœsiaco litore Tomes seu Tomos opidum è suo nomine condidisse: quod procedere non potest, si Tamyris scribitur.

[c] ET TESTAMENTO NATIONEM OMNEM.] Quidam Scriptores testamento Alexandri singulis Præfectis distributas esse provincias memorant. Sic enim Auctor libri primi Machabæorum affirmat, & Excerpta Chronologica hominis semibarbari, à Scaligero edita: *Veniens ad mortem Alexander, testamentum scripsit, ut unusquisque Principum Alexandri regnarent singuli in proprias eorum provincias sic, &c.* Sed Q. Curtius, & Arrianus, ac Diodorus Siculus fabulam hanc satis refutant. Curtii verba lib. x. in fine maximè hic faciunt: *Credidère quidam testamento Alexandri distributas esse provincias: sed famam ejus rei, quamquam ab Auctoribus tradita est, vanam fuisse comperimus.*

[d] CUJUS OSTIA ADEO ESSE PERHIBENTUR ANGUSTA.] Totus hic locus ex Eratosthene translatus esse videtur: cujus verba refert Strabo lib. 16. φησὶ δὲ περὶ αὐτῆς τῆς θαλάττης ἐρατοσθένης οὕτως, ὅτι τὸ μὲν στόμα φησὶν εἶναι στενὸν οὕτως ὥστ' ἐξ Ἁρμόζοντος τῆς Καρμανίας ἄκρας, τὴν Ἀραβίας ἀφορᾶσθαι τὴν ἐν Μάκαις. Plinius autem à seipso dissentit. Nam lib. 6. cap. 24. ait: *Persicum introitum alii 5. mill. pass. latitudinis, alii quatuor fecerunt.* Idem verò cap. 23. sic scribit: *Inde promuntorium Carmaniæ est, ex quo in adversam oram ad gentem Arabiæ Macas trajectus distat quinquaginta millibus passuum.* Eademque repetit cap. 28. sed utrobique, *quinque mill.* scribendum esse existimo. Alioquin quomodo id verum esset, quod Eratosthenes affirmat & noster Marcellinus, ex Harmozonte Carmaniæ promuntorio oppositum Macarum promuntorium facillimè cerni. Ἁρμόζον ἄκρα me-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

oppoſitum aliud promuntorium, [a] quod appellant incolæ Maces, ſine impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permeatis, cùm latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio adusque urbem Teredona porrigitur, ubi poſt jacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates: omníſque ſinus dimenſione litorea [b] in numerum viginti millium ſtadiorum velut ſpatio detornato finitur: cujus per oras omnes oppidorum eſt denſitas & vicorum, naviúmque crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniæ ſinum, orienti objectum: intervallo [c] Cantichus nomine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde alius [d] quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, è quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari junguntur Oceano, qui ferventem Solis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoque nimiùm calens. Utque geographici ſtili formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque Caſpias portas Caduſiis conterminat, & Scytharum gentibus multis, & Arimaſpis hominibus luſcis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphaten, & in Aſia ſitos Albanos, [e] mare Rubrum, & [f] Scenitas Arabas quos Saracenos poſteritas appel-

moras & Ptolemæus in deſcriptione Carmaniæ.

[a] Quod appellant incolæ Maces.] Eratoſthenes dicit τὸ ἐν Μάκαις. Quare ita Ammianum quoque ſcripſiſſe veriſimile eſt, *quod appellant incolæ ἐν Μάκαις*: quod ab imperitis poſtea depravatum eſt. Certè vulgata lectio ferri non poteſt. Neque enim incolæ ipſi Maces, ſed Macæ ab omnibus Geographis veteribus appellantur: aut promuntorium ipſum dicitur Maces, ſed Macera, teſte Arriano in libro, qui Indica inſcribitur.

[b] In numerum XX. mill. st.] Conſentit Eratoſthenes his verbis quæ Ammiano Marcellino lucem adferunt: ἀπὸ δὲ τοῦ στόματος ὁ ἐν δεξιᾷ παράπλους ἐπιφερὴς ὢν κατὰ τὰς μ̄ ἀπὸ τῆς Καρμανίας πρὸς ἕω μικρὸν ἔπειτα πρὸς ἄρκτον νεύει, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἑσπέραν μέχρι Τερηδόνος καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐφράτου. περιέχει δὲ ταύτην Καρμανίαν παραλίαν καὶ τὴν Περσῶν, καὶ Σουσίων, καὶ Βαβυλωνίων ἀπὸ μέρους, ὅσον μυρίων οὖσαν σταδίων. τὸ δ' ἐντεῦθεν ἑξῆς ἐπὶ τὸ στόμα, πάλιν ἄλλοι τοσοῦτοι. &c. Hinc intelligimus cur ſpatium detornatum dixerit Ammianus. Eſt enim Perſicus ſinus prorſus circulari ambitu navigabilis. Præclarè igitur Plinius lib. 6. ſitum ejus humani capitis effigie eſſe dixit. Sed quod ibidem Plinius ſcribit, ejuſdem circuitum eſſe 25. millium paſſuum, ut Eratoſthenes tradit: ex loco ipſo Eratoſthenis quem proximè adduximus, falſi convincitur.

[c] Cantichus nomine pand. sinus.] In Reg.* & Toloſ.* *Cantichus*. In Editione Mariangeli Accurſii *Cataonius* legitur: quod ex officina Petri Caſtelli illius manavit, qui Editionem Bononienſem fabricavit. Fortè *Meſaniticus* legendum eſt, μεσανίτης ſinus Perſici maris eſt apud Ptolemæum in Arabiæ deſertæ ſitu, & apud Marcianum ac Stephanum.* An potiùs ſcribendum eſt *Elaniticus*? De quo ſinu Plinius in lib. 6. Strabo, Diodorus S. & reliqui.*

[d] Quem vocant Chaliten.] Ptolemæus lib. 6. in deſcriptione Felicis Arabiæ Σαχαλίτην κόλπον appellat, eique cognomines Arabiæ populos Sachalitas. Sed Marcianus, non ille Heracleota qui περιήγησιν verſu comico conſcripſit, ſed alter longè recentior, lib. 1. περίπλου, hunc ſinum Aſchalitem nominat, & maximum eſſe ait, utpote qui ad oſtium uſque ſinus Perſici penetret. Sed Arrianus in periplo maris Erythræi Sachaliten quoque nuncupat, & Stephanus.

[e] Mare Rubrum.] Immo *mare Rubrum* huic oræ prorſus ad meridiem eſt: ut ait Plinius cap. 25. lib. 6. Meſopotamia verò ab Occidente.

[f] Scenitas Arabas quos Saracenos post. app.] Saracenos tamen à Scenitis diſtinguunt Plinius lib. 6. cap. 28. ac Ptolemæus. Notandum eſt autem, quod ait Plutarchus in Lucullo, *Scenitas Arabas* ex ſuis ſedibus eſſe tranſlatos à Tigrane Armeniorum Rege, quos in Ciliciam Commagenémque deduxit teſte Plinio Secundo in libro 6. De Saracenorum Etymologia vide Scaligerum in Euſebii Chro-

lavit: Mesopotamiam [a] sub axe meridiali despectat: Orienti à fronte contrarius; ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus ejectatur Australe. Sunt autem in omni Perside hæ regiones maximæ, quas [b] Vitaxæ, id est Magistri equitum curant, & Regis Satrapæ. (nam minores plurimas recensere difficile est & superfluum) Assyria, Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania major, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, [c] Paropanisadæ, Drangiana, Arachosia, & [d] Gedrosia. Citra omnes propinqua est nobis Assyria, celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagósque amplos diffusa quondam & copiosa, ad unum concessit vocabulum, & nunc omnis appellatur Assyria: ubi inter bacarum vulgariúmque abundantiam frugum bitumen nascitur prope lacum nomine Sosingiten, cujus alveo Tigris voratus fluénsque subterraneus, percursis spatiis longis emergit. Hic & [e] naphtha gignitur piceâ specie glutinosâ, similis ipsa quoque bitumini: cui etiamsi avicula insederit brevis, præ-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

nicon: ubi tamen fallitur, cùm ait antiquiorem Ptolemæo neminem exstare, qui Saracenorum meminerit. Atqui Plinius Ptolemæo vetustior eos disertè nominat.

[a] SUB AXE MERIDIONALI.] Regius codex [& Colbert.] habet *meridiali*, & sic postulat analogia: quare barbarè loquuntur qui meridionalem dicunt. Apud Gellium lib. 2. cap. 21. codex Regius *meridialem ventum* habet.

[b] VITAXÆ, ID EST, MAGISTRI EQUITUM.] Hanc vocem Persicam in Lexico Hesychii aliter interpretatam reperi: *βίταξ ὁ βασιλικὸς παρὰ Πέρσαις*: unde non immeritò quis suspicari posset, hunc locum Ammiani transpositum esse, ac legendum: *Vitaxa, id est Reges, & Magistri equitum curant & Satrapæ.* Sed absque scriptorum codicum auctoritate equidem id asserere nolim. Persicarum autem dignitatum nomina hæc memorantur à Procopio lib. 1. Persic. *χαναράγγης*, quod est Magister militum seu Dux limitis: & *οὐαρίζης*, quod quidem dignitatis nomen esse Procopius scribit, sed quid significet non expressit: & *μιρράνης*, quod est Magister militum. Marcellinus lib. 25. initio Merenem vocat equestris Magistrum militiæ. Theophylactus quoque Simocatta lib. 1. ait Cardarigan nomen esse dignitatis apud Persas, ac sollemne esse Persis ex dignitatibus nomen sortiri, ut qui à parentibus indita sibi nomina dedignentur: *φίλον δὲ Πέρσαις ἐκ τῶν ἀξιωμάτων προσαγορεύεσθαι*. Idem lib. 3. in fine *δρουγγαρίου* dignitatem summam esse ait apud Persas, quam Rom. Curopalatem vocant. Libro autem 4. cap. 2. *φερεχάνην* ait dici à Persis; quam Rom. Magisteriam dignitatem vocant. Zich quoque maximæ apud Persas dignitatis nomen, teste Menandro Protectore lib. 1. Postremò Surena dignitatis nomen secundæ post Regem, teste Ammiano, Zosimo, & Plutarcho. Est autem Surena Syriacè Dominus noster: *sur* enim Dominum significat, *ena* noster.

[c] PAROPAMISADÆ.] Rectiùs in Regio codice, & Roberti Stephani Editione legitur *Paropanisadæ*: sic enim Ptolemæus lib. 6. & Tabula Peutingerorum. Strabo tamen *Parapamisadas*, montem ipsum *Paropamisum* vocat.

[d] GEDROSIA.] In Ms. Regio, [*] Tolos. Vatic. [*] [& Colbert.] & Romana Editione reperi *Cedrosia*: quod spernendum non est. Nam Alexander Polyhistor ita scripserat *κεδρωσία*, teste Stephano: quod exemplaris mendum fuisse frustra suspicatur Stephanus. Nam & Diodorus lib. 18. sic nominat: & in Excerptis Chronolog. editis à Scaligero *Cedrusia* dicitur, & in Suidæ Lexico. Arrianus *γεδρωσίαν* semper appellat.

[e] NAPHTHA PICEA SPECIE GLUTINOSA.] *Naphthas* vocabulum est barbarum, quo Medi genus quoddam olei cedro similis appellant. Probus ex Sallustio lib. 4. Histor. *Hoc Naphthas genus est olei cedro similis.* Græcis *ὁ νάφθας* ferè dicitur; interdum tamen *ἡ νάφθα*. Corruptum autem id vocabulum legitur apud Gregorium Nyssen. de anima: *καὶ ὥσπερ ὁ καλούμενος θδὲς ἐξάπτεται πρὸς πυρὶ τῷ μὴ ζῆν ἐκ τῷ προσάψαντος, οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα ἀπορίαν πρὸς ἃ ψυχῆς ἀνάπτεται.* legendum est *νάφθας*. Apud Simplicium quoque in Commen-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

pedito volatu subversa penitus evanescit. Et cùm hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inveniet humana mens, præter pulverem, extinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conspicitur terræ, unde halitus letalis exsurgens, quodcumque animal proximè steterit, odore gravi consumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo, [a] cùm os ejus excesserit latum, antequam sublimiùs vagaretur, terras circumsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Cujus simile foramen apud Hierapolim Phrygiæ [b] antehac, ut adserunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius spiritus perseveranti odore quidquid propè venerat corrumpebat, absque spadonibus solis: quod quâ causâ eveniat, rationibus physicis permittatur. [c] Apud Asbamæi quoque Jovis templum in Cappadocia, ubi amplissimus ille Philosophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus seséque resorbens, numquam extra margines intumescit. Intra hunc circuitum Adiabena est, Assyria priscis temporibus vocitata, longáque assuetudine ad hoc translata vocabulum ea re, quòd inter Onam & Tigridem sita navigeros fluvios, adiri vado numquàm potuit: *transire* enim διαβαίνειν dicimus Græci: & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem id dicimus, quòd in his terris amnes sunt duo perpetui, quos & transivimus, [d] Diabas & Adiabas, juncti navalibus pontibus: ideóque intelligi Adiabe-

tario in Categorias Aristotelis ferè eodem modo depravatum est: ὡς αἱ τῆς λίμνης χερσὶν συνέχωσι (leg. συνεχῶσι) ἀλλήλων πόῤῥω διεστῶσι, καὶ ὁ ἀέρας (leg. νάφθας) δέχεται πόῤῥωθεν τὸ τοῦ πυρὸς εἶδος. Utrumque errorem in versione sua retinuit interpres Latinus. * Quamquam ἄσφαλτος ferri potest. Sic enim dicebatur à Græcis, ut ex Strabonis Epitome, & ex Constantino Porphyrogenneto docuit Salmasius in Solinum pag. 242. * Græci μηδείας ἔλαιον dixère naphtham teste Procopio in Persicis, & Suida. Nicander in Alexipharm.

Ἠν δὲ τὸ μηδείης κολχίδος ἐχθόμενον πῦρ
Κύνοπτον δέξηται ἐφήμερον.

Scholiastes: τὸ ἐφήμερον σκευαστικόν ἐστι φάρμακον, ὃ καὶ οἱ βάρβαροι νάφθαν καλοῦσι, &c. Idem ait Sotion de fluminibus.

[a] Cum os ejus excesserit latum.] Hujus loci sensus valde obscurus est, quem sic intelligo. Hunc pestiferum halitum è profundo puteo ortum, si os ipsum putei excederet, ac per aërem diffunderetur, eas regiones prorsus incultas ac desertas facturum fuisse: sed nimirum hic halitus ad crepidinem putei progressus, in imum rursus redit, ac sese resorbet. Perinde ac fons ille, qui ad Asbamæi Jovis templum in Cappadocia cernitur.

[b] Antehac ut adserunt aliqui videbatur.] Atqui Damascius in vita Isidori qui multò post Ammianum vixit, hoc spiraculum Hierapoli Phrygiæ adhuc sua ætate visum esse memorat, sub templo Apollinis; quod ipsas etiam supervolantes aves letali halitu conficeret: solísque initiatis & consecratis securum atque innoxium ejus introitum fuisse: séque adeo unà cum Doro Philosopho eò descendisse.

[c] Apud Asbamæi quoque Jovis templum.] Idem de hoc fonte scribit Philostratus in vita Apollonii lib. 1. cap. 4. his verbis: ἔστι δέ τι περὶ Τύανα ὕδωρ ὅρκιον Διὸς ὥς φασι, καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἀσβαμαῖον. οὗ πηγὴ ἀναδίδοται ψυχρά. παφλάζει δὲ ὥσπερ θερμαινόμενος λέβης, &c. Nihil autem à Philostrato dissentit noster Marcellinus, nisi quòd cognomen Asbamæi Jovi ipsi tribuit, quod Philostratus aquæ cognomen esse dixerat: quem secutus est Suidas, Ἀσβαμαῖον ὕδωρ οὕτω καλούμενον. Ceterùm quod de eo fonte scribit Marcellinus, effervescere eum subinde ac mox in se redire: idem testatur Philostratus, cùm dicit, παφλάζει δὲ ὥσπερ θερμαινόμενος λέβης. Id est: *Effervescit autem more aqua in lebete bullientis.* Simile est quod narrat Aristoteles lib. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. cap. 55. de fonte in Palicis Siciliæ, ad quem jurandi causâ perinde ut ad Asbamæum illum fontem conveniebant.

[d] Diavas et Adiavas.] Existi-

nam cognominatam, ut à fluminibus maximis Ægyptus, Homero auctore, & India, & Euphratensis antehac Commagena: itidémque Hiberia ex Hibero, nunc Hispania, & à Bæti amne insigni provincia Bætica. In hac Adiabena Ninus est civitas, quæ olim Persidis Regna possederat, nomen Nini potentissimi quondam Regis Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Darium Alexander post discrimina varia prœliorum incitato Marte prostravit. In omni autem Assyria multæ sunt urbes; inter quas [a] Apamia eminet Mesene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & [b] Vologessia, hísque similes multæ. Splendidissimæ verò & pervulgatæ hæ solæ sunt tres: [c] Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis struxit, (arcem enim antiquissimus Rex condidit Belus) & [d] Ctesiphon, quam Vardanes priscis temporibus instituit, posteáque Rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summum: post hanc Seleucia, ambitiosum opus Nicatoris Seleuci. Quâ per duces Veri Cæsaris (ut antè retulimus) expulsatâ, avulsum sedibus simulacrum [e] Comei Apollinis, perlatúmque Ro-

mo hos fluvios esse eos, qui frequentiùs Zabas & Anzabas dicuntur. Ut enimdiæta & zæta, * Diacones & Zacones, * Diabolus & Zabolus, Hippo Diarrytus & Zarrytus promiscuè dicitur; ita planè Diabas & Zabas. Zabæ autem fl. mentio est apud Cedrenum, & in Historia Miscella in rebus Gestis Heraclii. Hic è montibus celsis à Septemtrione exortus modicus fertur: mox in Austrum procedens ac torrentibus multis auctus, navigabilis fit, atque in Tigrim delabitur, teste Theophylacto lib. 4. initio. Adiabas verò ab Ammiano Anxabas dicitur lib. 18. & 10 Adiabene ponitur. * Scio quidem Samuëlem Bochartum in libro IV. Geographiæ sacræ cap. 19. pro Anxaba Zabam restituere in Ammiani nostri exemplaribus. Sed obstat omnium codicum auctoritas. * [*Magnus Zabas* seu Zabas major in Historiæ Miscellæ lib. 18. est haud dubiè Adiabas, haud procul à Ninive in Assyria: *minor Zabas* in eodem libro est is, qui Ammiano Diavas dicitur.]

[a] APAMIA MESENE COGNOMINATA.] Plinius lib. 6. cap. 27. Apamiam à Messene separat. *Circa Apamiam*, inquit, *Messenes oppidum*: & ita Stephanus in ἀπάμεια.

[b] VOLOGESSIA.] Stephano βολογεσσιὰς πόλις πρὸς τῷ εὐφράτῃ. Hæc ab eodem Plinio cap. 26. Vologesocerta dicitur, condita à Vologeso Parthorum Rege non longè à Babylonia. *Certa* autem Persicè & Armeniacè opidum significare videtur: unde Vologesocerta erit Vologesi opidum; ut Tigranocerta Tigranis. Hesychius ι κέρτα πόλις ὑπὸ ἀρμενίων. In Tabula Peutingerorum ad ostia fl. Tigris ponitur Volocessia; inde Babylonia 18. dein Seleucia 44. ab hinc Rache 60. lege *Rage*.

[c] BABYLON.] Quam sua ætate pænè desertam fuisse scribit Diodorus Siculus in principio lib. 2. Pausanias autem in Arcadicis scribit suo ævo, id est Marci Antonini temporibus Babylonis nihil præter mœnia Belique fanum superfuisse. Cui subscribere videtur Libanius in Orat. funebri, pag. 39. de Ctesiphonte loquens & Coche: αἱ τῆς βαβυλωνίων γῆς αἱ τῆς βαβυλῶνος κωμῶν.

[d] CTESIPHON QUAM VARDANES, &c.] Quis hic Vardanes * vel Varanes * fuerit obscurum est, à quo primùm esse conditam Ctesiphontem Marcellinus memorat. Rex autem Pacorus videtur esse Orodis Regis filius, qui à Ventidio M. Antonii legato interfectus est: qui cùm Rex numquam fuerit, à quibusdam tamen Scriptoribus Rex vocatur. Frontinus enim lib. 1. Strateg. cap. 1. & Floros lib. 4. cum Regem cognominant. Quòd si de hoc Pacoro Orodis filio loqui voluit Marcellinus, tum falsum erit quod subjicit, supradictam urbem Græco cognomine κτησιφῶντα ab eo esse appellatam. Ctesiphontis enim appellatio Pacori illius ætate longè antiquior est, cùm à Polybio memoretur in historia illius belli quod Antiochus Magnus cum Molone Mediæ Præfecto gessit, lib. 5.

[e] SIMULACRUM CHOMEI APOLLINIS.] Princeps Editio Romana habet

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

mam, in æde Apollinis Palatini Deorum Antiſtites collocarunt. Fertur autem, quòd poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exſiluit, quæ inſanabilium vi concepta morborum, ejuſdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hic propè Chaldæorum eſt regio altrix Philoſophiæ veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & [a] Marſes, & flumen Regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſulaſque circumfluens, & arva cultorum induſtriâ diligentiùs rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani junguntur, apud quos non multa ſunt oppida: inter alia tamen eminet [b] Suſa, ſæpe domicilium Regum, & [c] Arſiana, & Sele, & Aracha: cetera brevia ſunt & obſcura. Fluvii verò multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtant [d] Oroates, & [e] Harax, & Meſeus,

Comei: cui Auguſtana quoque Editio adſtipulatur, [& codex Colbert.] * ac Toloſ. * Quare non dubito, quin *Comæi Apollinis* ſcribi debeat, quod eſt τοῦ κωμαίου Ἀπόλλωνος. Apollinem enim cognomento Comæum ab aliis quoque cultum eſſe docet Athenæus lib. 4. περὶ δὲ Ναυκρατίτας ὥς φησιν Ἑρμείας ἐν τῷ β' περὶ τοῦ γρυνείου Ἀπόλλωνος ἐν τῷ πρυτανείῳ δειπνοῦσι γενεθλίοις Ἑστίας πρυτανίτιδος, καὶ Διονυσίοις, ἔτι δὲ τῇ τοῦ Κωμαίου Ἀπόλλωνος πανηγύρει.

[a] MARSIAS.] In Regio, * Vatic. Toloſ. * [ac Colb.] codice, atque in Editione Rom. *Marſes:* unde non abſurdè conjecimus ſcribendum eſſe *Maarſares*. Sic enim Ptolemæus appellat in Babyloniæ deſcriptione; quem exſcripſiſſe videtur noſter Marcellinus. Annoo enim hæc verba, *Perfluunt autem has terras potiores ante alios amnes Marſes, & flumen Regium, & Euphrates*, ex his Ptolemæi tranſlata ſunt: διαῤῥεῖ δὲ τὴν χώραν ὁ τε Βασίλειος ποταμὸς, καὶ ὁ καλούμενος Μααρσάρης, &c.

[b] SUSA SÆPE DOMICILIUM REGUM.] Hiemem Reges Perſarum Suſis, aut Babylone agebant, aut interdum Bactris: æſtatem autem Ecbatanis Mediæ opido, ut ſcribit Dio Orat. 6. & Maximus Tyrius Orat. xx. Xenophon lib. 8. ait Cyrum vernos menſes tres exegiſſe Suſis, æſtivos duos Ecbatanis.

[c] ET ARSIANA, SELA, ET ARECHA.] Rectiùs, ut ſolet, Codex Regius, * Toloſ. Vatic. * [ac Colbert.] *Sele & Aracha.* Ptolemæus in Suſianæ ſitu ἄρακκα, οὕτω nominat. In Rom. Edit. *Sele & Archa:* ſed Auguſtana Editio Mariangeli, *Sele & Araca.* * Bochartus libri 4. Geographiæ ſacræ cap. 16. emendat, *& Tarſiana.* *

[d] PRÆSTANTIOR OATES, ET HARAX, ET MESEUS.] Quod in ſcriptis codicibus, ac præcipuè in Pandectis Florentinis occurrit, ut finis unius vocabuli, & ſequentis dictionis initium coaleſcant; id hoc loco eveniſſe non dubito. Itaque rectè fecit Mariangelus Accurſius, qui in Editione ſua *Oroates* cudi juſſit: ſic enim Plinius eum vocat; Ptolemæus & Marcianus ὀροάτιν. Jam qui Meſeus ab Ammiano dicitur, is *Meſans* eſt Ptolemæo: Marciano in periplo Suſianæ *Magaus*. Mariangelus in Editione ſua *Mogaus* exhibet: ſed vir ille totam hanc Perſidis deſcriptionem non ex Mſ. fide, ſed ad Ptolemæi exemplaria caſtigaſſe videtur.

[e] ET HARAX.] Apud Ptolemæum in ſitu Suſianæ χάραξ σπασίνου. μεταξὺ τῶν ποταμοῦ ἐκβολῶν. εὐλαίου ποταμοῦ ἐκβολαί. Ex quibus deceptus fuiſſe videtur Marcellinus, qui Characem pro fluvio accepit, cùm ſit nomen opidi ſatis celebris, quod in Tabula quoque Peutingerorum dicitur *Spaſinu Charax:* cujus meminit Xiphilinus in Trajano, & Lucianus in Macrobiis. Atque in hac urbe genitum eſſe Dionyſium, qui de ſitu orbis verſibus ſcripſit, docet Plinius lib. 6. cap. 27. quem qui Alexandrinum vulgò vocant, ii minimè quidem falluntur. Nam Characi priùs Alexandriæ nomen fuit, teſte ibidem Plinio. Graviùs errat Scaliger in Notis ad

[a] per arenosas angustias quæ à Rubro prohibent Caspium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læva Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri superioris, & incrementa Persidos, legimus [b] Asiæ reginam totius Assyriis domitis, quorum plurimos pagos [c] in Acropatenæ vocabulum permutatos belli jure possedit * Pugnatrix natio, & formidanda post Parthos, quibus vincitur solis, regiones inhabitans ad speciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eísque maximæ celsitudines imminent montium, quos Zacram, & Orontem, & Jasonium vocant. Coroni quoque montis altissimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris adfluunt & vinariis, pingui fecunditate lætissimi, & fluminibus fontiúmque venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia: fetus [d] equarum nobilium, quibus (ut Scriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes prœlia viri summa vi vehi exsultantes solent, quos Nesæos appellant. Abundant æquè civitatibus quibus Media, & vicis in modum oppidorum exstructis, & multitudine incolarum. Utque absolutè dicatur, uberrimum est habitaculum Regum. In his tractibus Magorum agri sunt fertiles: super quorum tecta studiísque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

Eusebii Chronicum, qui eum Severi August. temporibus scripsisse contendit: idque unico Dionysii versiculo confecisse se existimat, qui habet:

Ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.

Sed eum versum de Caio & Lucio Cæss. ab Augusto adoptatis intelligo. Nam & Plinius Dionysium Caio comitem in Orientem ituro, ab Augusto datum esse memorat. Sed versus illi Dionysii de Parthis:

Ἀλλ' ἤμποις κατὰ δύσιν ἀναιμαχέτους ἐπὶ νώτους
Αὐσονίου βασιλῆος ὑποτρέσσωσιν ἀκωκήν.

an de alio quàm Augusto intelligi possunt?

[a] PER ARENOSAS ANGUSTIAS.] Intelligit *τέναγος ἀμμῶδες*, quod notatur à Ptolemæo in Susianæ descriptione: sed quod addit Ammianus his angustiis à Rubro prohiberi Caspium mare, non capio: ac fortasse Persicum pro Caspio scribendum est.

[b] ASIÆ REGINAM TOTIUS.] Codex Reg. & Flor. * cum Tolos. Vatic. * [& Colbert.] & cum Editione Rom. & August. scriptum habent *regna totius*. Fortè deest aliquod vocabulum; putà, *Asiæ regna tenuisse totius*.

[c] IN ACROPATENÆ.] Rectiùs Mariangeli Editio, *Atropatena*: sic enim Ptolemæus, & Strabo eam provinciam vocat, & Stephanus de Urbibus: in Tabula Peutingerorum, & apud Plinium Atrapatene scribitur, corruptè: dicta est enim ἀπὸ τοῦ Ἀτροπάτου ἡγεμόνος teste Stephano: qui unus fuit è successoribus Alexandri.

[d] FETUS EQUARUM QUOS NISÆOS APPELLANT.] In castigatissimis Editionibus, Romanam dico, & Augustanam, & Roberti Stephani, *Nesæos* reperi: neque aliter * Mss. codices Regius, Tolos. Vatic. * [& Colb.] præferebant. Quid quòd apud Græcos eamdem διοχαρίαν reperias? Sanè Stephanus Byzantius, & Hesychius ac Arrianus νισαίους ἵππους appellant: neque aliter scribitur apud Dionem in Borysthenitica, ubi de Magis Persarum: ἐλαύνειν δὲ τοῦτο αὐτὸ δρᾶν κατὰ λόγον ἱερόν, καὶ διὰ τὸ Διὸς τρέφειν ἅρμα Νισαίων ἵππων. οἱ δέ εἰσι κάλλιστοι καὶ μέγιστοι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν. τῷ δέ γε Ἡλίῳ ἕνα ἵππον. Subdit deinde quædam de illo Jovis quadrijugo curru satis recondita. Sanè in omnibus expeditionibus hic Jovis currus cum equo Solis olim apud Persas præire solebat, ut testatur Herodotus lib. 7. ὄπισθε δὲ τούτων τῶν δέκα ἵππων ἅρμα Διὸς ἱρὸν ἐπετέτακτο, τὸ ἵπποι μὲν εἷλκον λευκοὶ ὀκτώ. ὄπισθε δὲ τῶν ἵππων εἵπετο πεζῇ ἡνίοχος ἐχόμενος τῶν χαλινῶν. οὐδεὶς γὰρ δὴ ἐπὶ τοῦτον τὸν θρόνον ἀνθρώπων ἀναβαίνει. Sed & Q. Curtius lib. 3. *Currum deinde Jovi sacratum albentes vehebant equi: hos eximiæ magnitudinis equus, quem Solis appellant, sequebatur.* Idque institutum à Cyro videtur: de quo vide Xenophontem lib. 8. de Instit. Cyri. Philostratus cap. xx. lib. primi de vita Apollonii: λευκὸν δὲ ἄρα ἵππον τὸν ἐκ Νισαίων καταθύσειν ὁ βασιλεὺς ἔμελλε τῷ ἡλίῳ.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

opinionum insignium auctor amplissimus Plato, Machagistiam esse verbo mystico docet, divinorum incorruptissimum cultum, cujus scientiæ sæculis priscis multa ex Chaldæorum arcanis [a] Bactrianus addidit Zoroastres: deinde [b] Hystaspes Rex prudentissimus Darii pater. Qui cum superioris Indiæ secreta fidentiùs penetraret, ad nemorosam quamdam venerat solitudinem, cujus tranquillis silentiis præcelsa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorúmque monitu rationes mundani motûs & siderum, purósque sacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua sensibus Magorum infudit: quæ illi cum disciplinis præsentiendi futura, per suam quisque progeniem, posteris ætatibus tradunt. Ex eo per sæcula multa ad præsens unâ eadémque prosapiâ multitudo creata, Deorum cultibus dedicatur. [c] Ferúntque si justum est credi, etiam ignem cæli-

[a] BACTRIANUS ZOROASTRES.] De hoc Magorum auctore mira produnt veteres. Persæ quidem teste Dione in Borysthen. eum dicunt sapientiæ ac justitiæ studio in montem nescio quem secessisse, ac deinde eum montem igne cælitus lapso conflagrasse: cúmque is continuè arderet, Regem unà cum proximis adorandi causâ eò accessisse: ac tum Zoroastrem repentè ex flammis illæsum apparuisse benigno vultu, jubentem ut animo fidenti essent, ac certa sacrificia factitarent: eo enim in loco præsentes esse Deos. Eadem ferè Suidas ac Georgius Cedrenus de Zoroastre produnt, eum scilicet uti à Diis immortalibus precatus fuerat, fulmine arsisse, cùm Persis priùs mandavisset, ut cineres suos colerent ac servarent, tamquam mansuri penes eos imperii pignus. * Paullo aliter Clemens Rom. in Recognitionibus homiliâ IX. * de Zoroastris antro Porphyrius ex Eubulo in antro Nympharum scribit. Quibus accedit Gregorius Turon. lib. 1. Hist. Francorum his verbis: *Primogenitus Cham filii Noë fuit Chus: hic ad Persas transiit, quem Persæ vocitavere Zoroastrem, id est viventem stellam. Ab hoc etiam ignem adorare consueti, ipsum divinitus igne consumptum, ut Deum colunt.* Plures autem fuêre Zoroastres, ut satis constat: sed omnium antiquissimus fuit Bactrianus, quippe Nini Assyriorum Regis æqualis, qui bellum inferente Nino, non armis tantùm, sed & magicis artibus sese tutatus est, ut refert Arnobius in lib. 1. & Justinus: hunc Semiramis Assyriorum Regina bello superavit, ut docet Theon in Progymnasm. cap. περὶ σολοικισμοῦ, ὃ γὰρ οἱ πάμπολλοι κρείττους τοῦ λέγειν, ὃ καὶ μετὰ τὸ σημεῖον ζωγράφου τῷ βασιλεῖ, ὅτι σολοικισμὸν τὸ ἔθνος τοῦ ἀρίστου αὐθεντοῦντος [illegible]. Alter fuit Pamphylius genere, Armenii filius, quem Hera vocat Plato lib. x. de Rep. ut scribit Clemens Alexandr. lib. 5. Strom. Arnobius lib. 1. ait hunc familiarem fuisse Cyro, ex Ctesia lib. 1. Histor. *Age nunc veniat quæso per igneam zonam Magus interiori ab orbe Zoroastres, Hermippo ut assentiamur auctori, Bactrianus: & ille conveniat cujus Ctesias res gestas Historiarum exponit in primo. Armenius Zostriani nepos, & familiaris Pamphylus Cyri.* Ubi notandum est Armenium dici ex Latinorum more pro Armenii filio τὸν Ἀρμενίου. Sed in Arnobio suspectum habeo nomen Cyri. Nam cùm dicat Ctesiam lib. 1. Hist. hujus Magi mentionem fecisse, certum autem sit Ctesiam libris sex prioribus de Assyriorum ac Medorum rebus scripsisse, ac in septimo libro res Persicas aggressum: quomodo in libro 1. Cyri meminisse potuit Ctesias, non video. Itaque *Nini* fortasse in Arnobio legendum est. Fuit & Zoroastres Proconnesius, paullo anterior Xerxis temporibus, teste Plinio in lib. 30. Hunc verò qui Magiæ Persis auctor fuit, Oromazis filium vocat Plato in Alcibiade 1.

[b] HYSTASPES REX.] Falsum est *Hystaspem* Darii patrem Regem fuisse, neque id refutationem meretur. Ceterùm quod hoc loco Marcellinus *Hystaspi* tribuit, id Dario ejus filio tribuitur ab aliis. Hic enim sepulcro suo inter cetera id etiam inscripsisse fertur, quòd Magorum Magister fuisset, ut narrat Porphyrius lib. 4. περὶ ἀποχῆς. * Alii tamen Hystaspem hunc Magiæ doctorem Hystaspe Darii patre multo vetustiorem faciunt, teste Agathia in l. 2. Lactantius in libri 7. cap. 15. *Hydaspen* vocat *antiquissimum Medorum Regem*: corruptè pro *Hystaspen*: ut monuit Canterus in libro 2. Variarum cap. 14. Hystaspis enim Magi meminit Justinus in Apol. Clemens in 6. Strom. *

[[c] FERUNT IGNEM CÆLITUS LAPSUM, APUD SE SEMPIT. FOC. CUSTODIRI.] Q. Curtius in libro III. *ignem* memorat, *quem Persæ sacrum & æternum vo-*

tus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cujus portionem exiguam ut faustam præisse quondam Asiaticis Regibus dicunt. Hujus originis apud veteres numerus erat exilis, ejúsque ministeriis Persicæ potestates in faciendis rebus divinis sollemniter utebantur. Erátque piaculum aras adire, vel hostiam contrectare, antequam Magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria. Verùm aucti paullatim, in amplitudinem gentis solidæ concesserunt & nomen: villásque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus suis uti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambysis Regnum inisse Persidos antiqui memorant libri, docentes eos Darei factione oppressos, imperitandi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur Medicum, quo illitum telum si emissum lentiùs laxiore arcu (nam ictu exstinguitur rapido) hæserit usquam, tenaciter cremat: & si aquâ voluerit abluere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo quàm jactu pulveris consopitur. Paratur autem hoc modò. Oleum usus communis herbâ quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem servantes, & coalescens durant ex materia venæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quam (ut diximus) naphtham vocabulo appellavere gentili. Per hæc loca civitates dispersæ sunt plures, quîcis omnibus præstant [a] Zombis, & Patigran, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclia, & [b] Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana, sub Jasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt [c] Choaspes, & Gyndes, & [d] Amardus, & Charinda, & Cambyses, & Cyrus, cui magno & specioso Cyrus ille superior Rex amabilis, abolito vetere id vocabulum dedit, cùm ereptum ire Regna Scythica destinaret: quòd & fortis est, ut ipse etiam ferebatur, & vias sibi, ut ille, impetu ingenti molitus, in Caspium delabitur ma-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

cant. Et in libro 10. Historiæ Tripertitæ capite 30. *πυρεῖα vocant Persæ templa, in quibus perpetuum ignem servant.* Scriptores rerum Heraclii Aug. tradunt, *in civitate Thebarma* non longè à Gazaca urbe *templum fuisse ignis ac errorem prunarum.* Lege Theophanem & Cedrenum in Heraclio A. & Historiæ Miscellæ librum XVIII.]

[a] ZOMBIS ET PATIGRA, ET GAZACA.] Ζομβὶς πόλις τῆς Μηδίας Stephano. Eidem Γάζακα πόλις μεγίστη τῆς Μηδίας: ejus meminit Ptolemæus. Pro *Patigra*, in omnibus Mss. * Reg. Tol. Var. * [Colb.] est *Patigran*: fortè *Patigrana*, Ptolemæo Πατίγρανα. [Quæ Ammiano *Gazaca* est, γαζακὸν dicitur Cedreno, in rebus Heraclii Augusti; Κάνζακα in Chronico Alexandrino: *Gazacensium civitas* in libro XVIII. Historiæ Miscellæ.]

[b] ARSACIA ET EUROPUS.] Strabo lib. XI. Europum & Arsaciam eamdem esse ait, cui consentit Stephanus.

[c] CHOASPES ET GYNDES.] Hi fluvii nil videntur hîc convenire. Nam *Gyndes* Dahas Ariósque disterminat, teste Tacito XI. Vide Herodotum. *Choaspes* tamen è Media in Tigrim influit, teste Plinio 6. libro.

[d] AMARDUS.] Ptolemæo Μάρδος levi discrimine: sic Mardi eidem Ἄμαρδοι dicuntur. In Regio Codice *Arnardur.* In Edit. Rom. *Arriardus,* [ut & in Colbert. codice] ac Tolos. *

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

re. Per tractus meridianos expansa, post hæc confinia, litoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus dives & palmite, aquarúmque copiâ jucundissima. Amnes quippe multi per eam antedictum influunt sinum: quorum maximi sunt [a] Vatrachites, Rogomanis, & Brisoana, atque Bagrada. Oppida verò mediterranea sunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne: inter quæ Persepolis est clara, & Ardea, & [b] Obroatis, atque Tragonice. Insulæ verò visuntur ibi tres tantùm, [c] Tabiana, & Fara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colentes nivales terras & pruinosas: quorum regiones [d] Choatres fluvius interscindit ceteris abundantior: & hæc potiora residuis sunt oppida, [e] Genonia, Mœsia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cujus finibus per Caspia litora adusque portarum angustias stadia quadraginta numerantur & mille. Feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eósque ita certamina juvant & bella, ut judicetur inter alios omnes beatus, qui in prœlio profuderit animam. Excedentes enim è vita morte fortuita, conviciis insectantur ut degeneres & ignavos. Quibus ab Orientali Australíque plaga Arabes beati conterminant, ideo sic appellati, quòd frugibus juxtà, & fœtibus, & palmite, odorúmque suavitate multiplici sunt locupletes: magnæque eorum partes mare Rubrum à latere dextro contingunt: læva Persico mari collimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueti. Ubi & stationes, & portus tranquilli sunt plures, & emporia densa, & diversoria Regum ambitiosa nimiùm & decora, aquarúmque suapte naturâ calentium saluberrimi fontes, & rivorum fluminúmque multitudo perspicua, sospitalísque temperies cæli, ut rectè spectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campís-

[a] VATRACHITES, ROGOMANIS.] In Mss. Fl. & Reg. * Vat. Tolos. * & in Editione Rom. *Rogomanius*, quod placet: Ptolemæo ῥογομάνιος in genitivo. [In Ms. Colbert. *Ragomanius.*] Apud Marcianum (non illum Heracleotam, qui περιήγησιν versu comico scripsit ad Nicomedem Regem Bithyniæ, sed alterum recentiorem, qui Epitomen Artemidori Ephesii duobus libris scripserat, teste Stephano in μαλάκη: cujus Epitomes hodie mdutaxat Epitome restat) apud hunc Marcianum inquam ῥογομανίας ποταμοῦ scribitur. *Vatrachites* quis sit obscurum est, [qui in Codice Colbert. *Vatradites* scribitur.]

[b] OBROATIS.] In Mss. Flor. * Tolos. Vat. * [Colb.] & Reg. *Habraatis*; Ptolemæo ἀβοράτις.

[c] TABIANA, FARA, ET ALEXANDRIA.] Pro *Tabiana* in Mss. Flor. & Reg. * Tolos. Vatic. * [ac Colb.] *Cadiana* legitur. Ptolemæo ταβιάνα: νῆσοι δ' παράκειν(ται) τῇ περσίδι ταβιάνα· σώφθα. ἀλεξάνδρου ἡ καὶ ἀραχία. Marcianus in periplo Persidis duas quoque memorat insulas: alteram σώφθα, alteram νῆσος ἀλεξάνδρου. Araciam memorat & Plinius.

[d] CHOATRES FLUVIUS.] Nullus ejus nominis fl. quod sciam, memoratur apud Parthos. Est quidem *Choatres* mons in Parthia celebris, *Choatras* teste Solino cap. 41. Ptolemæo & Orosio παρχόατρος; Straboni παραχοάθρας. Ceterùm in Mss. Reg.* Tol. Vat.* [Colbert.] & in Editione Rom. *Choadres* legitur.

[e] GENONIA, MOESIA, CHARAX.] Ex Mss. Fl. * Tol. Vat.* [Colb.] & Reg. & Mar. Editione *Mœsia* supplevimus: quod firmat Ptolemæus σιωνία. μυσία χάραξ. In Editione Romana legebatur *Genoniam Charax.*

que

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

que copiosis & vallibus, has tamen civitates habet eximias, [a] Geapolim, & Nascon, & Baraba, itidémque Nagara, & [b] Mephram, & [c] Taphra, & [d] Dioscuriada. Insulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen aliis Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum. Post hujus terminos gentis, Carmania major verticibus celsis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreísque fetibus culta, sed obscurior Arabum terris multo & minor: fluminibus tamen ipsa quoque non minùs abundans, cæspitísque ubere juxtà fecunda. Amnes autem sunt hîc ceteris notiores [e] Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam civitates, licèt numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copiosæ: inter quas nitet Carmana omnium mater, & Portospana, & Alexandria, & [f] Hermupolis. Interiùs verò pergenti occurrunt Hyrcani, quos ejusdem nominis alluit mare. Apud quos [g] glæbæ macie internecante sementes, ruris colendi cura est levior: sed vescuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigridum milia multa cernuntur, feræque bestiæ plures: [h] quæ cujusmodi solent capi commentis, dudum nos meminimus retulisse. Nec ideo

[a] GEAPOLIN.] In Mss. *Hierapolin* legitur, & in Editione Rom. & Mar. Ptolemæo in maritimis opidis Arabiæ Felicis γερ πόλις. Non displicet tamen γία πόλις. Stephanus: γία πόλις μεσόγειος πετρῶν ἐν ἀρραβίᾳ· ἐθνικὸν γαιος. ἐν πέτραις δ' ὀπωρεύεται, κύριον ὄνομα γάιος, ὅθεν καὶ ὁ στεφανὸς τῶν ἰατρῶν σοφιστὴς ἴσως ἐστιῦθεν καλούμενος. lege ὁ στεφανωτὸς ἰατροσοφιστὴς ex Suida in γάιος. sed hæc longè differt ab ea de qua hîc sermo est. Est enim hîc sermo de Arabia Eudæmone. Ptolemæus agnoscit γαῖα πόλις.

[b] MEPHRAM.] Ptolemæo μαῖφα μητρόπολις. In Arabia quoqne Petræa *Mepha* castellum fuit, ut est in Notitia Imperii Romani: sed in Codice * Vatic. * [Colb.] ac Regio, & Rom. Editione legitur *Mephre*.

[c] TAPHRON.] In Ms. Reg. * Tolos. * [Colbert.] & Flor. *Taphra*. videtur esse quæ Ptolemæo σάπφαρα: Stephano τάρφαρα in τάφαρα, & in v. ἀβίσα. Editio quoque Rom. habet *Taphra*.

[d] DIOSCURIADA.] In Reg.* Vat. Tol.* [Colb.] & Rom. Edit. est *Dioscurida*. Intelligitur fortè ἡ διοσκορίδου urbs & insula in Arabia Felice, teste Ptolemæo. Mox pro *Turgana* apud Ptolemænm est Ὀργάνα, ἐν ᾗ ἱερὸν σεράπιδος. Neque aliter eam insulam vocat Arrianus in Indicis.

[e] SAGARSUS ET SAOANIS.] Ptolemæo. *Saganus*. De *Sagareo* nil compertum habeo, nisi is sit νάειος, ibidem à Ptolemæo positus.

[f] HERMUPOLIS.] In Reg. * Tolos. * [Colbert.] & Rom. *Hermopolis*. Ea videtur esse, quæ à Ptolemæo ἁρμοῦζα πόλις. Porrò quæ Portospana hîc dicitur, apud Ptolemæum est πορτοσπανα, non πορτοσπάνια, ut Lindenbrogius dixit.

[g] GLÆBÆ MAXIMÆ AURO MICANTES.] Restituimus hunc locum ex conjectura Cl. Salmasii, cui codex Reg. [& Colb.] & Editio Rom. suffragantur.

[h] QUÆ CUJUSMODI SOLENT CAPI COMMENTIS.] Quo astu tigres à venatoribus capi soleant, docet Pomponius Mela lib. 3. cap. 5. Plinius lib. 8. cap. 18. ac Solinus cap. 21. quibus accedit Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ his versibus:

Arduus Hyrcana quatitur sic matre Niphates,
Cujus Achamenio Regi ludibria natos
Avexit tremebundus eques. Furit illa marito
Mobilior Zephyro, totámque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjámque haustura profundo
Ore virum, vitrea tardatur imagine forma.

Id est solo occursu maris retardatur, cujus subsidio raptores evadunt. Idem scribit Philostratus lib. 2. cap. 7. Valerius Argon. lib. 1. & lib. 6. ubi de Jaxamatis:

Jaxamatas venatus alit: nec clarior ullus
Arctos equis. Abeunt hypanim, fragilémque per undam,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tamen ſtivam ignorant, ſed ſeminibus teguntur aliquæ partes, ubi ſolum eſt pinguius: nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plantandum: & marinis mercibus plerique ſuſtentantur. Hîc amnes duo pervulgati ſunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improviſæ finitima populantur. Habent etiam civitates inter minora municipia validas, duas quidem maritimas, [a] Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, [b] Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem ſub Aquilone dicuntur Abii verſari, genus piiſſimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos (ut Homerus fabuloſiùs canit) Jupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti ſunt Margiani, omnes pæne collibus altis undique circumſæpti, ideo à mari diſcreti. Et quamquam pleraque ſunt ibi deſerta aquarum pænuriâ, quædam tamen habent oppida: ſed Jaſonion, & Antiochia, & Niſea, ſunt aliis notiora. Proximos his limites poſſident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentiſſima, Perſiſque ſemper infeſta, antequam circumſitos populos omnes ad ditionem gentilitatémque traherent nominis ſui: quam rexere veteribus ſæculis etiam [c] Arſaci formidabiles Reges. Ejus pleræque partes, ita ut Margiana, procul à litoribus ſunt diſparatæ, ſed humi gignentium fertiles: & pecus quod illic per campeſtria loca veſcitur & montana, membris eſt magnis compactum & validis: ut indicio ſunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obſidione Cyzicena viſi Romanis. Gentes iiſdem [d] Bactrianis obediunt plures, quas exſuperant Tochari: & ad Italiæ ſpeciem crebris fluminibus inundantur: è quibus Artemis & Zariaſpes antè ſibi conſocia-

Tigridis aut ſæva profugi cum prole leæna:
Mæſtaque ſuſpecta mater ſtupet aggere ripa.

Sunt & alii complures modi quibus tigres in Oriente capi ſolent: inter quos hic refertur à Petro Teixera lib. 1. Relationis de Regibus Perſarum, cap. 29. Venatores brachium lævum laminis ferreis ad cubitum uſque accuratè contegunt, dextro pugionem aut veriabulum acutiſſimum præferunt: qui ubi primùm tigrem adſpexere, brachium iis ſiniſtrum ad morſum offerunt: quod cùm illa apprehendit, illi è veſtigio pugione in ventrem immiſſo feram conficiunt. Idem Teixera tigrem ait, licèt ſit ferociſſima, tardam tamen nec paris ac ceteras feras beſtias velocitatis eſſe: quare ceteras animantes ejus impetum facillimè fugâ evadere: quod ſi ita eſt, quæcumque Auctores ſuprà allati de tigrium venatu ſcripſere, longè à vero abeſſe oportet.* Aliud fraudis genus ad capiendos tigrium fetus refert Ambroſius in libro 6. Hexaemeron capite 4. *Ubi ſe contiguum viderit, ſpharam de vitro projicit. At illa imagine ſui luditur, & ſobolem putans, revocat impetum, colligere fetum deſiderans*, & reliqua quæ ibi vide. Hinc igitur explicandi ſunt Claudiani verſus, quos paullo antè retuli.*

[a] SOCUNDA ET SARAMANNA.] Ptolemæo σαραμάννα πόλις. σωκανάα πόλις. Straboni lib. 11. σαμαριανὴ in Hyrcania corruptè, ut opinor. In Reg. Mſ. erat *Seconda*, [ut & in Colb.]

[b] AZMORNAM ET SOLEN.] In Reg. eſt *Amorna & Solen*. Ptolemæo ἀμαρα. Τραχαρία μητρόπ. σύλη. ἄσμυρα. In Editione Rom. eſt *Azinorna*: [in Mſ. Colb. *Azmorna*.]

[[c] ARSACI FORMIDABILES REGES.] Juſtinus in libro XLI. Bactrianorum Regnum paullo ante Parthicum à Diodoto conſtitutum eſſe dicit, idque *opulentiſſimum mille urbium imperium* appellat, & à Parthis poſt multa prœlia tandem ſubactum eſſe tradit.]

[d] BACTRIANIS OBEDIUNT PLURES, QUAS EXSUPERANT TOCHA-

ti, itidémque Ochus & [a] Orgomanes juncti convenis aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt & hîc civitates, quas amnes diversi perstringunt, his cedentes ut melioribus, [b] Chatra, & Charte, & [c] Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, unde regnum & vocabulum nationis est institutum. [d] Sub imis montium pedibus quos appellant Sogdios: [e] inter quos amnes duo fluunt navium capacissimi, Araxates & Dymas, qui per juga vallésque præcipites in campestrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè latéque diffusam. Hîc inter alia oppida celebrantur Alexandria, & [f] Cyreschata, & Drepsa metropolis. His contigui sunt Sacæ, natio fera, squalentia incolens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec civitatibus culta: cui [g] Ascanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorum radices, & vicum quem Lithinon pyrgon appellant, iter longissimum patet [h] mercatoribus pervium, ad Seras subinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Imavos & Tapurios vocanr, Scythæ sunt inrra Persicos fines, Asianis contermini Sarmatis, Alanorúmque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam in secessu, coalitíque solitudine, per intervalla dispersi sunt longa, adsueti victu vili

r i.] Antea edebatur, *quæ arva plana arant:* ídque ex commento Castelli. In Reg. Ms. * Tol. * [ac Colb.] & in Editione Rom. legitur, *quas exiuperan chari.* * In Vatic. *quas exsuperant chari:* * ex quo veram lectionem eruimus, adjuvante Ptolemæo, cujus hæc sunt verba in Bactrianæ descriptione: *κατέχουσι δὲ τῆς Βακτριανῆς τὰ μὲν ἀρκτικὰ Ζαριάσπαι· ὑφ' οὓς δὲ τοὺς Ζαριάσπας Τόχαροι μέγα ἔθνος.* De his loquitur & Dionysius de situ orbis, & Plinius. Malè apud Strabonem lib. xi. *Τάχαροι* dicuntur.

[a] Orchomanes.] In Reg. est *Orgomanes.* In Aug. Editione *Dargamanes.* Ptolemæo *Δαργαμάνης.* In Editione Rom. *Orchamones*, [in Colb. *Orchomanes.*]

[b] Cathra et Charte.] In Reg. *Chatra & Carthe.* In Augustana Editione *Charrachatra*, Ptolemæo *Χατραχάρτα.* In Editione Romana *Chatra & Charte*, [ut in Ms. Colbertino] * & in Tolosano.*

[c] Alicodra, et Astacia, et Menapila.] In Editione Aug. est *Astacana:* Ptolemæo *Ἀλίχορδα, Ἀστάκανα, Μενάπια.*

[d] Sub imis montium pedibus.] Sic distinxi hunc locum, ut & auctoritas Regii Cod. * Tol. * [& Colb.] & ratio ipsa suadebat: hinc enim orditur Ammianus descriptionem Sogdianæ. Desunt autem hîc nonnulla, quæ sic suppleri possunt: *Hinc Sogdiani agunt sub imis montium pedibus quos app. Sogdios.*

[e] Inter quos amnes duo fluunt.] Si verum est hæc ex Ptolemæo esse descripta, ut verisimillimum est; multa hic Ammianus peccavit. Neque enim Ptolemæus dicit duos amnes interfluere inter montes Sogdios, sed potiùs Sogdios montes protendi inter duos amnes, Oxum sc. & Jaxartem: neque Oxiam paludem à Dyma ait effici, sed ab nescio quo innominato fluvio. Postremò nec Sogdianam totam suppositam esse Sogdiis montibus dicit, sed exiguam ejus partem.

[f] Tribatra.] In Ms. Flor. * Tolos. Vatic.* [Colb.] & Reg. *Crescata* legitur, nec secus in Editione Rom. sed Mariangeli Editio ex conjectura, ut opinari datur, *Cyreschata* præfert: quod sequi placet ex auctoritate Ptolemæi. Hæc & *Κύρα* simpliciter dicta est. Strabo lib. xi. *μεταξὺ δὲ τῆς Σογδιανῆς καὶ τὰ Κύρα ἔσχατον ὂν Κύρου κτίσμα ἐπὶ τῷ Ἰαξάρτῃ ποταμῷ· ὅπερ ἦν ὅριον τῆς Περσῶν ἀρχῆς.* Apud Stephanum legitur *Κύρου πόλις ἣ καὶ Κυρέσχατα καλεῖται.* Ab eadem causa dicta urbs est *Ἀλεξανδρέσχατα* apud Appianum in Syriacis. Ptolemæo *Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.* [Pro *Drepsa* Colbert. *Areta ipsa* habet.]

[g] Ascanimia mons et Comedus.] Mariangeli Editio ad Ptolemæi codices castigata habet *Ascatanca.* Ptolemæo enim est *Ἀσκατάγκας.* Comedum autem montem ipsum vocari Ptolemæus non dicit, sed tantùm regionem dici *Κωμηδῶν ὀρεινήν*, à Comedis scilicet incolis.

[h] Mercatoribus pervium ad Seras.] Neque id Ptolemæus distinctè dicit.

& paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus, quas nunc recensere alio properans superfluum puto. Illud tamen sciendum est, inter has nationes pæne ob asperitatem nimiam inaccessas, homines esse quosdam mites & pios; ut Jaxartæ sunt & Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc versu:

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Inter flumina verò multa, quæ per has terras vel potioribus jungit natura, vel lapsu pòst trahit in mare, [a] Rœmnus celebris est, & Jaxartes, & [b] Talicus. Civitates autem non nisi tres solas habere noscuntur, Aspabota, & [c] Chauriana, & Saga. Ultra hæc utriusque Scythiæ loca, contra Orientalem plagam in orbis speciem consertæ celsorum aggerum summitates ambiunt Seras, ubertate regionum & amplitudine circumspectos: ab Occidentali latere Scythis adnexos: à Septentrione & Orientali, nivosæ solitudini cohærentes: quâ meridiem spectant, adusque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, [d] Anniva, & Nazavicium, & Asmira, & Emodon, & Opurocarra. Hanc itaque planitiem undique prona declivitate præruptam, terrásque lato situ distentas, duo famosi nominis flumina, [e] OEchardes & Bautis lentiore meatu percurrunt. Et dispar est tractuum diversorum ingenium: hîc patulum, alibi molli devexitate subductum: ideóque satietate frugum, & pecoribus, & arbustis exuberat. Incolunt autem fecundissimam glæbam variæ gentes, è quibus [f] Alitrophagi, & Annibi, & Sizyges, & Chardi aquilonibus objecti sunt & pruinis. Exortum verò Solis suspiciunt [g] Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones omnium

[a] ROEMNUS, ET JAXARTES, ET TALICUS.] In Mar. Editione legitur *Rhymmus & Daicus*, ex Ptolemæo, ut apparet. Nam scripti codices nihil variant. Sed vulgatam lectionem equidem tueri malim: præsertim cùm sciam *υ* & *οι* litteras esse permutabiles: cujus affinitatis infinita propemodum legentibus exempla occurrunt. Hinc Mœsiam Latini dixere, quæ Græcis est *μυσία*. In Lexico etiam Suidæ Ms. Bibliothecæ Regiæ, ante literam Υ observavi positam fuisse *οι*. quod tamen in editis minimè observatur. In singulis quoque litteris is ordo servatur in Editionibus quoque vulgaribus Suidæ, ut *οι* ante literam *υ* proximè collocetur. [Hunc fluvium, quem Ammianus Rœmnum vocat, Ptolemæus Rhymmum, vel potiùs Rhymnum, Plinii ætate Rymnum dictum esse non dubito. Certè ejus accolæ fluminis *Rhymnici* ab eo nuncupantur, & inter Scytharum Gentes numerantur in capite XVII. libri VI.]

[b] TALICUS.] Ptolemæo, *Δάϊκος ποταμοῦ*. Ammiano * *Talicus* pro *Taicus* aut * *Daicus*, eo more quo Rogomanius supsà, & Arcadius, & Thespanius, & similia multa: cùm Daix regulariter dicere debuisset. [Δαΐχ Menandro vocatur in Excerptis legationum pag. 109.]

[c] CAURIANA.] In Reg. * Vat. Tol.* [& Colbert.] *Chauriana* rectiùs. Apud Ptolemæum enim est *χαυρána*: & quæ *Saga*, ea *σοῖτα* apud Ptolemæum. Unde opinari datus *σοῖγα* fuisse scriptum in exemplari, quo usus est Marcellinus: quod quidem corruptum fuisse satis apparet.

[d] ANNIVA ET NAZAVICIUM.] Ptolemæo *ἄννιβα. αὐξάκια*. Pro Asmira Ptolemæus habet *ἀσμιραῖα*. Itémque *ὀττοροκόῤῥας* pro Opurocarra. Orosio lib. 1. *Ottorogorras*.

[e] OEchARDES ET BAUTIS.] Ptolemæo *οἴχαρδης* & *βαύτης*. [Colb. Ms. *& Chartis & Bautis*.]

[f] ALITROPHAGS ET CARAMBUSS.] In Ms. * Vatic.* & Reg. legitur *& anibusi*. In Editione Rom. *e Canibus*. [In Ms. Colbertino *a canibus*.]Ptolemæo *ἀνθρωποφάγοι* & *ἄννιβοι*. Itidémque *οἴχαρδοι*, non Chardi, ab OEchardo fluvio ita dicti.

[g] RABANNÆ.] Ptolemæo *ῥαβάνναι*.

ſplendidiſſimi : quibus [a] Athagoræ ab Occidentali parte cohærent, & [b] Aſpacaræ. Betæ verò auſtrali celſitudini montium inclinati, urbibus licèt non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ Aſmira, & Eſſedon, & Aſparata, & [c] Sera, nitidæ ſunt & notiſſimæ. Agunt autem ipſi quietiùs Seres, armorum ſemper & prœliorum expertes : utque hominibus ſedatis & placidis otium eſt voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Cæli apud eos jucunda ſalubriſque temperies, aëris facies munda, leniúmque ventorum commodiſſimus flatus: & abunde ſilvæ ſublucidæ : à quibus arborum fetus aquarum [d] aſperginibus crebris, velut quædam vellera molientes, ex lanugine & liquore miſtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt : nentéſque ſubtemina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac Nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cúmque ad coëmenda fila, vel quædam alia fluvium tranſierint advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur : & ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent adventicium. Ariani vivunt poſt Seras, boreæ obnoxii flatibus; quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, [e] faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria opidis : inter quæ ſunt celebria, Bitaxa, Sarmatina, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur & mille. His locis Paropaniſadæ ſunt proximi, Indos ab Oriente, Caucaſúmque ab Occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montium defectibus inclinati : quos reſiduis omnibus major [f] Ortogordo-

[a] ATHAGORÆ.] Sic ex Mſſ. Regio, * Toloſ. Vatic. * [Colbert.] & Flor. & Editione Rom. & Mar. emendavimus, cùm *Athara* legeretur. Ptolemæo ὀτζάγουραι. Iidem eſſe videntur, quos Plinius lib. 6. cap. 17. ex eóque Solinus & Capella Attacoros vocant, de quibus peculiare volumen ſcripſit Amometus teſte Plinio.

[b] ASPACARÆ.] Sic diſertè in codice Regio reperimus. optimè. In * Toloſ. Mſ. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Aſpacarat Beata.* Ptolemæo ἀσπάκαραι. Eorum urbs quoque *Aſpacara* : malè infrà *Aſpatara* appellatur. Pro *Beta* Ptolemæus βᾶται. Sed errat Marcellinus, qui *Betas* in meridiem vergere prodit. Nam de Ottorocarris id ſcribit Ptolemæus.

[c] ET PHERÆ.] In Reg. * Vat. Toloſ. * [& Colbert. Mſſ.] *Fera* ſcribitur : ex quo *Sera* legendum eſſe apparet. Sic enim dicta eſt Sericæ caput. Ptolemæo σῆρα μητρόπολις. In Editione Rom. *Fere.*

[d] ASPERGINIBUS CREB. MOLLIENTES.] In Mar. & Rob. Stephani Editionibus legitur *mollientes* rectiùs ſine dubio. Solinus cujus verba plerumque mutuatur Marcellinus noſter, ſic habet : *Qui aquarum aſpergine inundatis frondibus, vellera arborum adminiculo depectunt liquoris, & lanuginis teneram ſubtilitatem humore domant ad obſequium.* Plinius verò, ex quo hauſit Solinus, ſic dicit : *Perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.* Capella lib. 6. lanuginem vocat.

[e] FACIENS LACUM INGENTEM.] Id de ſuo admetitur Marcellinus. Nam Ptolemæus certè id non dicit.

[f] ORTOGORDOMARIS.] Ptolemæus : ἐμβάλλουσι δὲ εἰς τὴν χώραν ποταμοὶ ὅ τε δοργαμάνης ὁ ἀπὸ τῆς βακτριανῆς. Videtur Marcellinus ὅτε δοργαμάνης pro una voce accepiſſe : quod eò fortaſſe ipſi contigit, quia in Mſſ. veteribus, præſertim quæ capitalibus litteris eſſent exarata, nulla diſtinctio eſſet litterarum. Suprà in Bactrianæ deſcriptione hic idem fluvius Dorgomanes dicitur.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

maris interluit fluvius, à Bactrianis exsurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores sunt Agazaca, & [a] Naulibus, & Ortopana, [b] unde litorea navigatio adusque Mediæ fines, portis proximos Caspiis, stadiorum sunt duo millia & ducenta. Antedictis continui sunt Drangiani collibus cohærentes, quos flumen alluit [c] Arabium nomine ideo appellatum, quòd inde exoritur, intérque alia duobus municipiis exsultantes, [d] Prophthasia & Ariaspe, ut opulentis & claris. Post quos ex adverso Arachosia visitur, dextrum vergens in latus Indis objecta, quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficítque paludem Arachotoscrenem appellatam. Hîc quoque civitates sunt inter alias utiles, Alexandria, & Arbaca, & Choaspa. At in penitissima parte Persidos Gedrosia est, dextrâ terminos contingens Indorum, inter minores alios [e] Artabio uberior flumine: ubi [f] montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hîc sunt: inter civitates præter insulas [g] Sedratyra, & Gynæcôn limen meliores residuis æstimantur. Ne igitur oræ maritimæ spatia alluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes, à proposito longiùs aberremus, id sufficiet dici: quòd [h] mare prætentum à Caspiis montibus per boreum latus adusque memoratas

[a] NAULIBUS ET ORTOPANA.] Ptolemæo ναυλίβις. χαρουαρ ἢ ἢ ὀρτοσπάνα, & ita planè exhibet Editio Mariangeli. In Bononiensi autem Editione quam Petrus Castellus inquinavit, *Naulibus*, & *Artaarta* legitur ex eodem Ptolemæo, ut apparet.

[b] UNDE LITOREA NAVIGATIO.] Eratosthenes apud Strabonem lib. XI. ἀπὸ δὲ κασπίων πυλῶν εἰς ὀρτόσπανα διὰ τ ἐν βάκτροις τείσδω δισχιλίους σταδίους. & lib. 15.

[c] ARABUM NOMINE.] In Mss. codd. Regio, Vatic. Tolos. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Arabium* reperimus. Ptolemæus: διαρρεῖ δὲ τὴν χώραν ποταμὸς ἀπὸ τοῦ ἀράβιος ἀνατεινόμενος. Unde hæc supplenda videntur in Auctore nostro: *Collibus coharentes, quos flumen interfluit Arabium nomine, ideo appellatum quòd inde exoritur.* Hic porrò locus in Editione Lindenbrogii corruptissimus est: legitur enim, *appellatis quod inde exorti.* Sed nostra lectio præter auctoritatem Regii Cod. * Vatic. Tolos. * [& Colbert.] ab Editione Rom. & Mar. & Stephani approbatur. Arrianus quoque in lib. 6. de rebus Alexandri, & in Indicis Arabium vocat fluvium Indiæ, ejúsque accolas Arabios & Arabitas.

[d] PROSPTHASIA.] Sic Lindenbrogius ediderat. In Regio * ac Tolos. Ms. * & in Rom. Editione *Prostasia* legitur: [*Prosthasia* in Ms. Colb.] ex quo *Prophthasiam* edere malui ex auctoritate Strabonis, & Stephani, qui Phradam priùs dictam prodit; φράδα πόλις ἐν δράγγαις, ἣν ἀλέξανδρος προφθασίαν μετωνόμασεν. χάραξ ἐν ἔξω χωνιῶν. Auctor est Plutarchus in 2. de fortuna Alexandri, Prophthasiam à Macedonibus conditam in Sogdianis. Quare cùm id nomen Græcum esse constet, Prophthasiam præfero. προφθασία enim Græca vox est: sic sacrum quoddam apud Clazomenios dictum docet Diodorus Siculus.

[e] ARTABIO FLUMINE.] Suprà *Arabium* dixerat. Apud Ptolemæum est ἀράβιος ποταμοῦ. Marcianus tamen in periplo ἀρτάβιον dicit.

[f] MONTES BARBITANI.] Ptolemæo ὄρη καλούμενα ἄρβιτα. Fortè Harbitani legendum: sic suprà *Nazavicium* pro *Hazavicium*: & apud Marcellinum Comitem in Chronico *Narbazaicus* pro *Harbazacio*.

[g] SEDRATYRA.] Reg. codex [& Colbert.] *Sedratira.* An fortè ea est, quæ apud Ptolemæum σωζήτρα?

[h] MARE PRÆTENTUM A CASPIIS.] Hanc oram describit Strabo lib. XI. pag. 508. sed spatia non exprimit.

Julianus Augustus Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

angustias, novem millium stadiorum; Australe verò [a] ab ostiis Nili fluminis adusque principia Carmanorum, quatuordecim millium stadiorum numero definitur. Per has nationes dissonas & multiplices, hominum quoque diversitates sunt ut locorum. Sed ut generaliter corpora describamus & mores, graciles pæne sunt omnes, subnigri vel livido colore pallentes, caprinis oculis torvi, & superciliis in semiorbium speciem curvatis junctísque, [b] non indecoribus barbis, capillísque promissis hirsuti: omnes tamen promiscuè, vel inter epulas festósque dies, [c] gladiis cincti cernuntur. [d] Quem Græcorum veterum morem abjecisse primos Athenienses, Thucydides est auctor amplissimus. Effusiùs plerique soluti in venerem, ægréque contenti multitudine pellicum: [e] puerilium stuprorum expertes: [f] pro opibus quisque adsciscens matrimonia plura vel pauca. Unde apud eos per libidines varias caritas dispersa torpescit. Munditias conviviorum & luxum, maximéque potandi aviditatem vitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales mensas hora est præstituta prandendi, sed venter unicuique velut solarium est, eoque monente, quod inciderit editur: nec quisquam post satietatem [g] superfluos sibi ingerit cibos. Immane quantùm restricti & cauti, ut inter hostiles hortos gradientes nonnumquam & vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum & secretarum artium metu. Super his nec stando mingens, [h] nec ad requisita naturæ se-

[a] Ab ostiis Nili fluminis.] Inter Nilum fl. & sinum Arabicum breve spatium interest 90. circiter stad. ut ex Eratosthene prodit Strabo.

[b] Non indecoribus barbis.] Idem de Persis testatur Procopius in ἀνεκδότοις, ubi ait Venetianos & Prasinos mentum & mustacas non rasisse ex more Romanorum, sed promissâ undecumque barbâ instar Persarum fuisse. Jam de promissis eorumdem capillis testis est Seneca in Epist. ult. Ex quibus interpretari soleo locum Libanii ex Orat. funebri in Julianum, pag. 325. ἡμεῖς μὲν οἰόμεθα γῆν ἐκ τῶν ἅπαξ μίας εἰς τὸ Ῥωμαίων ἴσως καὶ γλῶτταν ἀμείψειν, καὶ στολὴν μετακοσμήσειν, καὶ κουρᾷ κόμας. Hinc in Epitaphio Æschyli Atheniensis, Poëtæ tragici:

Καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

[c] Gladiis cincti cernuntur.] Josephus lib. 18. Antiq. cap. 3. de Persis idem dicit: μαχαιροφορεῖν τε γὰρ ἔθος αὐτοῖς.

[d] Quem Græcorum veterum morem.] De hoc more veterum Græcorum loquitur & Aristot. in 2. Polit. cap. 6. ἐσιδηροφοροῦντό τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων.

[e] Puerilium stuprorum expertes.] At contrarium de Persis tradit Sextus lib. 1. Pyrrhon. Hypotyp. παρὰ μὲν Πέρσαις ἔθος εἶναι ἀρρενομιξίαις χρῆσθαι. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἀπαγορεύεται νόμῳ τοῦτο πράττειν. [Ammiano tamen favet Curtius in libro x. ubi Orsines Persa ait, *moris non esse Persis mares ducere, qui stupro effeminarentur.*]

[[f] Pro opibus quisque adsciscens matrimonia plura vel pauca.] Sic Persæ, sic Hunni, ut Dexippus docet, ita etiam Germani fecerunt; sicuti Tacitus in libro de moribus Germanorum tradit. Eumdem morem Saraceni servarunt, & omnes Arabes, ac Muhammedis sectatores, quos hodieque Turci imitantur.]

[g] Superfluos sibi ingerit cibos.] Bellaria intelligit ac secundas mensas, quibus carebant Persæ. Sed contrarium dicit Herodotus lib. 1. Persas scilicet cibis uti paucis, bellariis autem plurimis: σίτοισι δὲ ὀλίγοισι χρέωνται· ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐκ ἁλέσι. Persis quidem patrium id esse institutum tradit Xenophon, τὸ μονοσιτεῖν: quod est semel tantùm in die edere, idque sub vesperam, ut docet Procopius lib. 1. Persic.

[h] Nec ad requisita naturæ secedens.] Idem dicit Xenophon lib. 8. de institutione Cyri: καὶ ἐκεῖνο δὲ αὐτοῖς ἐπιχώριον τὸ μεταξὺ πορευομένους μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανε-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cedens facilè visitur Persa: ita observantiùs hæc aliáque pudenda declinant. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate vagóque incessu se jactitantes, ut effeminatos existimes, cùm sint acerrimi bellatores: sed magis artifices quàm fortes, eminúsque terribiles: abundantes inanibus verbis, [a] insanúmque loquentes & ferum, magnidici, & graves, ac tætri, minaces juxtà in adversis rebus prosperis, callidi, superbi, crudeles, vitæ necísque potestatem in servos & plebeios vindicantes obscuros. Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim vel solidas: nec ministranti apud eos famulo mensæque adstanti hiscere vel loqui licet, vel spuere: ita [b] prostratis pellibus [c] labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ: inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos, & desertores: & abominandæ aliæ, per quas [d] ob noxam unius omnis propinquitas perit. Ad judicandum autem usu rerum spectati destinantur & integri, parum alienis consiliis indigentes: unde nostram consuetudinem rident, quæ interdum [e] facundos, jurísque publici peritissimos post indoctorum collocat ter-

ἐγέλεσθαι. Eamdem Persarum verecundiam testatur & Dio Chrysostomus Orat. 13. de exsilio: καὶ τὸ γυμνοῦσθαι τὸ σῶμα αἴσχιστον αὐτοῖς ἐδόκει καὶ τὸ πτύειν ἐν τῷ φανερῷ. Et ante utrumque Herodotus lib. 1. [Idem observant hodieque Muhammedani, inprimis Turci.]

[a] INSANUMQUE LOQUENTES AC FERUM.] Persæ à puero assuescebant magnitudini vocis. Eustathius in Dionysium: ἀσκοῦσι δὲ λέγεται καὶ μεγαλοφωνίαν οἱ Πέρσαι; ex Strabone lib. xv.

[b] PROSTRATIS PELLIBUS.] Pelles Persicæ in pretio fuere, ut superioribus libris notavi: eæque variis coloribus eleganter erant pictæ. Callixenus Rhodius lib. 4. de Alexandria: ψιλαὶ δὲ Περσικαὶ τὴν ἀνὰ μέσον χώραν ἐκάλυπτον, ἀκριβῆ τὴν εὐγραμμίαν τῶν ἐνυφασμένων ἔχουσαι ζῳδίων: quem locum citat Athenæus lib. v. Plutarchus quoque in Agesilai vita de Pharnabazo Persa hæc dicit: ὑποβεβλημένων αὐτῷ καδίων μαλακῶν καὶ ποικίλων ἀμφιτάπων: pro quo Xenophon lib. 4. rerum Græc. ubi eamdem rem narrat, habet: ὑποτιθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θεραπόντων ψαπίδα. Eædem pelles etiam Babylonicæ videntur dictæ: distinguuntur tamen in leg. 16. D. de publicanis. Glossarium vetus: βαβυλωνικὸν δέρματος εἶδος. Earum mentio est apud Zonaram in rebus Constantii, ubi de Hormisda loquitur: σκηνὴ ποτε τῷ πατρὶ αὐτοῦ διακοσμηθεῖσα ἐκ βαβυλωνίοις δέρμασιν ἰσχυρῶς ποικιλθεῖσιν ἀργυρίῳ. Hieronymus ad Lætam de institutione filiæ: *Divinos codices amet, in quibus non auri & pellis Babylonicæ vermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata & erudita distinctio.* His igitur pellibus tricliniares lectos sternere soliti erant Persæ.

[c] LABRA OMNIUM VINCIUNTUR.] Patrium fuit apud Persas in mensa silentium servare, ut testis est Menander Protector lib. 2. Hist. his verbis: ὁ δὲ ἄρχων Περσῶν τὸ Ζαβέλα συμπόσιον ἐπισημαινόμενος ἀφορίζοντος τοῦ νόμου τὸ σιωπᾶν τὸ ἰσχύοντα παρ' αὐτοῖς ἐν τῷ ἑστιᾶσθαι, ἀποσχεδίως ἤρξατο διαλέγεσθαι. Accedit Theophylactus lib. v. Hist. cap. 5. ubi ait Chosroem epulantem manu significasse, ut nescio quis ultimo supplicio afficeretur: ὁ γὰρ ἐν εὐωχουμένοις σῖγα τοῖς Πέρσαις δέδοκται. Atque hinc fortè est, quòd apud Xenophontem lib. 8. Cyrus inducitur in sollemni convivio nonnisi finitis epulis cum convivis loquens. Sunt alioquin Parthi naturâ taciturni, ut prodit Justinus lib. 41.

[Heic autem docet Ammianus, quod nusquam alibi legere memini, apud Persas labra famulorum ministrantium ad mensam & adstantium vincta fuisse pellibus, itaut nec hiscere, nec loqui, ac ne spuere quidem possent. Quod factum puto, ne famuli dapes quas mensis inferebant, halitu suo inficerent. Sed *prostratis pellibus* quid heic significet, planè ignorare me fateor.]

[d] OB NOXAM UNIUS OMNIS PROPINQUITAS PERIT.] Hoc maximè supplicio plectebantur apud Persas ii, qui Regem interfecerant. Quo fiebat ut rarò admodum Principum illorum vita insidiis appeteretur, ut Claudianus canit ad Honorium:

Rarus apud Persas Regum cruor: una-
que toto
Pœna manet generi. quamvis crudelibus
æquè
Paretur dominis.

[e] FACUNDOS JURISQUE PUBLICI PERITISSIMOS POST INDOCTORUM

ga.

ga. Nam quòd [a] supersidere corio damnati ob iniquitatem judicis judex alius cogebatur, aut finxit vetustas, aut olim recepta consuetudo cessavit. Militari cultu ac disciplina, proludúsque continuis rei castrensis & armaturæ, quam sæpe formavimus, metuendi vel exercitibus maximis: equitatûs virtute confisi, ubi desudat [b] nobilitas omnis & splendor. Pedites enim [c] in speciem mir-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

COLLOCAT TERGA.] Assessores Magistratuum intelligit tam civilium quàm militarium, qui erant juris publici, id est juris civilis peritissimi. Nam cùm Magistratus ipsi plerumque illiterati, interdum & barbari essent; necesse erat ut juris peritos sibi adjungerent, quorum operâ in jure dicundo sublevarentur. Itaque hujusmodi Assessores, quasi νόμους necessaria pro tempore suggesturi, post terga Magistratuum stabant: quod indignatur etiam Synesius in Orat. de Regno: νῦν γὰρ ἤδη καὶ βουλεία, δῆμον αὐτῶν ἐξ ὧν ὑμεῖς τὸ φάρος ἐδικαιώσατε, ὅπως ὁ συνεδρεύειν ἀνθρώποι ἐξαρτῶσι χλαμύδας ἐφάπτων. καὶ ὅταν ἀποδύς τὸ ὅθεν ἐσώσατο κώδιον ἀνελάμψῃ τήβεννον, καὶ τοῖς Ῥωμαίων τέλεσι συμφρονήσῃ περὶ τῶν πρακτέων, προεδρίας παρ' αὐτὸν τὸν ὕπατον, νομίμων ὀπίσω ἐπισω διαστάντων. Nunc verò & Themidem consilii publici præsidem & Martem ipsum arbitror erubescere, cùm vir pellitus præest chlamyde indutis, & deposita pelle quâ amictus erat, togam sumit, & cum Magistratibus Rom. de Rep. consultat, in primis subselliis juxta ipsum Consulem sedens, viris juris peritis post tergum sedentibus. Ac fortassè νομικῶν scribendum est pro νομίμων. [Hîc invehitur Synesius in Barbaros, Gothos, aliósque, qui apud Romanos dignitates civiles & militares consecuti essent, & depositis pellibus suis, de Romanis judicarent, ac de Rep. consilium haberent.]

[a] SUPERSEDERE CORIO DAMNATI.] Minimè verò id finxit vetustas, ut suspicatur Marcellinus. Nam præter exemplum à Cambyse Rege editum in Sisamnem, quod refert Herodotus lib. v. alterum longè gravius refertur à Diodoro Siculo lib. 15. Cùm Tiribazus Præfectus delatus esset ab Orontte, quòd cum Lacedæmoniis occultè sentiret, Artaxerxes Rex Persarum ejus rei cognitionem tribus mandavit judicibus: quos cùm pecuniâ corruptos fuisse postea comperisset, vivis cutem detrahi jussit, eámque cutem insterni sellis, quibus novi judices quos eorum loco legerat, sessuri erant. Simile exemplum Pyrrhus in Niciam Tarentinum statuisse memoratur, eo quòd Tarentum prodere voluisset. Sellam enim constrictam loris de Niciæ occisi pelle reliquit Miloni, cui custodiam arcis cum præsidio militari mandabat, ut ait Zonaras lib. 2. Hist.

[b] NOBILITAS OMNIS ET SPLENDOR.] Hi sunt, quos Xenophon in libris de Institutione Cyri passim appellat ὁμοτίμους, qui erant equites. Ceteri δημόται, id est plebeii vocabantur. Persæ igitur in duo genera divisi erant, in Nobiles seu ὁμοτίμους, & plebeios seu δημότας. Et Nobiles quidem militaribus studiis exercebantur, atque ex equo pugnabant. Plebeii autem in bello sarcinas Nobilium portabant quasi calones, ut docet Xenophon in libro 2. de Institutione Cyri pag. 53. ubi Pheraulas nomine plebeiorum ita loquitur: ὑμεῖς δέ γε, ἔφη, ὦ μεγάλοι φαρτίοις καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἐπαιδευόμεθα.

[c] IN SPECIEM MIRMILLONUM CONTACTI.] Sic lib. 16. in fine de Romano milite dixit Marcellinus: *Vulneribus declinandis intentus, seque in modum Mirmillonis operiens:* scilicet Myrmillones cùm adversus retiarium in arena pugnabant, oblongo scuto tegere sese ac genu inflexo subsidere solebant. Ausonius in Ep. Eidyllii 17. *Et Mirmillo in armis subsidens.* Hinc Myrmillonica scuta, à veteribus dicta esse non dubito, eo quòd scutis Mirmillonum essent simillima. De his in Festi Pompeii Epitome hæc leguntur: *Myrmillonica scuta, cum quibus soles pugnari de muro.* Erant enim ad hoc ipsum apta. Ex quo patet Myrmillonem per υ Græcum scribi debere, quemadmodum in Edit. Rom. hîc & in Regio codice, * Vatic. * [ac Colb.] utrobique exaratur. Placétque opinio Turnebi, qui à Græca voce μορμύλος Latinam vocem deducit in lib. 3. Adversf. Porro Persicos pedites ejusmodi scuta gestasse, docet Procopius lib. 1. τῶν δὲ δυρεοὺς ποιοῦσι τὸ μέγεθος περιβόλων μόνον, ὅπως αὐτοὶ περὶ τὰ τείχη ὄντες ἀμύνωνται. Sed quid vetat, quominus Ausonii locum, quando hîc se offert occasio, explicemus? quem Scaliger in lib. 2. Auson. Lect. prorsus infeliciter enarravit. Is sic habet: *Simile ludicro quod Græci σομάχιον vocavêre. Officula ea sunt, ad summam 14. figuras Geometricas habent: harum verticularum variis coagmentis simulantur species mille formarum: elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, & myrmillo in armis subsidens, &c.* His verbis loculum Archimedium intelligi dico, de quo Atilius Fortunatianus in lib. de metris sic scribit: *Nam si loculus ille Archimedius 14. eboreas lamellas, quarum anguli varii sunt, in quadratam formam inclusas habens, componentibus nobis ali-*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

millonum contecti, [a] jussa faciunt ut calones. Sequitúrque semper hæc turba tamquam addicta perenni servitio, nec [b] stipendiis aliquando [c] fulta nec donis. Et gentes plurimas præter eas quas abundè perdomuit, sub jugum hæc natio miserat, ita audax & ad pulver es Martios erudita; [d] ni bellis civilibus externísque adsidue vexarentur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur [e] lumine colo-

ter atque aliter, modò galeam, modò ficam, modò navem figurat, & innumerabiles efficit species: solebátque nobis pueris hic loculus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse, &c. Adde Ennodium in Epigram. 153. quod est de Stomatio.

[a] JUSSA FACIUNT UT CALONES.] Idem testatur Procopius lib. 1. Persic. apud quem Belisarius hæc de peditibus Persicis dicit: τὸ γὰρ πεζὸν ἅπαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅμιλός ἐστιν ἀχύνων οἰκτρῶν. οἳ δὲ ἐς τὴν παράταξιν ἐπ' ἄλλῳ οὐδενὶ ἔρχονται ἢ τεῖχός τε διορύξαι καὶ τοὺς πεπτωκότας σκυλεῦσαι, καὶ τἄλλα τοῖς στρατιώταις ὑπουργεῖν. Hanc ob causam ab Agathia lib. 3. in Phasidis obsidione dicuntur ἀχθοφόροι & ἐργάται & ὑπηρέται. Et innominatus Auctor apud Suidam θῆτας vocat: οἱ αὐτοὶ ὡς τὸ πλεῖστον ἐς τὸ θητικὸν ἐπήγοντο πλεῖστον ὄντες, καὶ παιδία καὶ γυναῖκας ὥς κατά τινα δὴ πάτριον νόμον ἐς τοὺς κινδύνους θεατὰς τῆς οἰκείας ἀλκῆς ἦγον. Quem locum equidem Dionis esse crediderim: stilus enim nescio quid Dionis refert. Sed quod seu Dio, seu quis alius hic ait, solitos esse Persas secum ad bella feminas quoque educere, idcirco ut fortitudinis ipsorum spectatrices sint, vereor ut omnino verum sit. Magísque placet quod Libanius scribit in βασιλικῷ: ideo mulieres à Persis in exercitu circumduci, ut servilia ministeria exhibeant: ἀγείρεται δὲ καὶ γυναῖκας ἀκολουθήσειν εἶναι τῇ στρατιᾷ. Hujus Persici moris meminit etiam Herodianus lib. 6.

[b] NEC STIPENDIIS ALIQUANDO FULTA.] Scribit Herodianus in lib. 6. Persas militantes nulla ab Rege stipendia accipere, sed quoties ad bella proficiscendum est, Regis edicto promiscuam virorum, interdum & mulierum multitudinem convenire, ac peracto bello suas quemqoe domos repetere, eáque dumtaxat commoda militiæ habere, quæ ex hostili agro diripere potuerint. Porro non omiserim pedites à Persis vocari κάρδακας, ut docet Cornelius Nepos in Datame: *Habebat Autophradates barbarorum equitum XX. peditum centum millia, quos illi Gardaces vocant.* lege *Cardaces.* Sic enim dicebantur milites apud Persas à voce κάρδα, quæ fortem significat: quamquam Hesychius nomen id geotis videtur existimasse: sic enim scribit: Κάρδακες οἱ στρατευόμενοι βάρβαροι ὑπὸ Περσῶν, καὶ οἱ ἄλλοι οὕτω καλοῦσι τοὺς στρατιώτας ἀπὸ ἰδίου τινὸς τόπου. Eorum meminit & Polybius lib. v. in exercitu Antiochi Magni: καὶ Κάρδακες οἱ μετὰ Λυσιμάχου τοῦ Γαλάτου χίλιοι. Et Plutarchus in libro, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν κατ' Ἐπίκουρον. οὐδὲ γὰρ, inquit, εἴποι γ' ἂν οὐδὲ Ἄτταλος, οὐδὲ Ἀρχέλαος ἐπειδὰν στρατηγίαν καὶ ἀρχὴν καὶ μοναρχίαν καὶ κράτος καὶ δόξαν ... Κάρδακας καὶ ἀχάτας μετ' αὐτῶν καὶ γελοίας γελωτοποιούς. Denique Ammonius Grammaticus eorum quoque mentionem facit, & Eustathius in Iliad. lib. 2. ex Pausaniæ & Ælii Dionysii Vocabulariis.

[c] STIPENDIIS FULTA.] Sic loquuntur Impp. in lege XI. Codicis Theod. de filiis militarium: *Si filii primipilarium reperti fuerint, qui ingressi legitimos annos nullis stipendiis fulciuntur.* Eodem sensu noster quoque Marcellinus in lib. 22. dixit de Juliano ad expeditionem Persicam properante: *Reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam.* Et Paulinus in Carmine ad Jovinum.

Hujus divino mortales munere fulti.

Apuleius quoque in Apologia: *Neque enim diu est, cum te crebra mortes propinquorum immeritis hereditatibus fulserunt.*

[d] UT IN BELLIS CIVILIBUS ET EXTERNIS ADSIDUE VEXARETUR.] Hujus loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita perscriptus est: *Ni bellis civilibus & ext. ads. vexarentur.* quemadmodum in * Tolos. & Vatic. Mss. * & in vetustissima quoque Editione Romana scriptum esse memini. Cujus lectionis veritatem pluribus confirmare nihil necesse est. Satis est eam lectori proponere: quod & alibi jam fecimus, & postea facturi sumus, quoties manifesta veritas argumentis non egebit. Persas porrò civilibus & externis adsiduè bellis exercitos esse præter Amm. Marcellinum testatur & Philo in lib. 2. de specialibus legibus, idque incestis eorum connubiis attribuit: ἀεὶ γὰρ ἐν στρατείαις καὶ μάχαις εἰσὶ, κτείνοντες καὶ κτεινόμενοι, καὶ τοτὲ μὲν τοὺς περιοίκους κατατρέχοντες, τοτὲ δὲ τοὺς ἐπιστρατευομένους ἀμυνόμενοι. πολλοὶ δὲ πολλαχόθεν ἐπανιστάμενοι τοῦ βαρβαρικοῦ μὴ μονωθέντες ἠρεμεῖν. πρὶν γοῦν καταλυθῆναι τὸν ἐν χερσὶ πόλεμον, ἕτερος φύεται· ὡς μηδέποτε τοῦ ἔπους ἀποσχέσθαι καιρὸν εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὁπλοφορεῖν, πλείονα χρόνον ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἐν ὑπαίθρῳ ταλαιπωρουμένους ἢ ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντας διὰ πολλὴν ἔνδειαν εἰρήνης.

[e] LUMINE COLORUM VARIO.]

rum fulgentibus vario, ut licèt sinus [a] lateráque diffuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis uti monilibúsque aureis, & gemmis, præcipuè margaritis quibus abundant, adsuefacti [b] post Lydiam victam, & Crœsum. [c] Restat, ut super ortu lapidis hujus pauca succinctiùs explicentur. Apud Indos & Persas margaritæ reperiuntur in testis marinis robustis & candidis, permistione roris anni tempore præstituto conceptæ. Cupientes enim velut [d] coïtum quemdam, humores ex lunari aspergine capiunt densiùs oscitando. Exindéque gravidulæ edunt minutas binas, aut ternas, vel uniones ideo sic appellatas, quòd [e] evisceratæ conchulæ singulas aliquoties pariunt, sed majores. Idque indicium est ætherea potiùs derivatione, quàm saginis pelagi hos oriri fetus & vesci: quòd guttæ matutini roris iisdem infusæ claros efficiunt lapillos & teretes: vespertini verò [f] flexuosos contrà, & rutilos, & maculosos interdum. Minima au-

JULIANUS Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

Idem ait Herodianus lib. 4. ἐσθῆτι χιτῶνι ἢ βαφαῖς διαφόροις πεποικιλμένῃ. Sextus quoque in lib. 1. Hypotyp. ἐφόρουν μὲν αἰσθαβαρῆ ἐσθῆτα καὶ ποδήρη χιτῶνα νομίζουσιν ἀνεμπτώτα εἶναι. *Persæ vestibus varii coloris & talaribus uti decorum putant.*

[a] LATERAQUE DIFFUSA RELINQUANT FLATIBUS AGITARI.] Idem exprimit Herodianus lib. 3. de Persis: περιπορφύροις ἐσθῆσι κοσμούμενοι. & lib. 4. χαῦνον ἐσθῆτα vocat, itemque χαύνως περιπεπορφυρωμένην ἐκεῖ τοῖς αὐλοῖς. Justinus fluidam dicit. Manilius:

Et Syriæ gentes & laxo Persis amictu.

[b] POST INDIAM VICTAM ET CROESUM.] In Regio * & Tolos. * codice disertè scribitur, *post Lydiam*: [in Colbert. *Ludia*:] quam scripturam veram esse arbitror. Sic pag. 71. *à Rom. & Pompeio.* Hegesippus lib. 1. cap. 14. ex Josepho pag. 716. Ita enim scribit quoque Herodotus, Persas antequam subigerent Lydos, nihil lautum neque opiparum habuisse, neque in victu neque in vestitu: οὔτε γάρ σφι πρὶν Λυδοὺς καταστρέψασθαι, ἦν οὔτε ἁβρὸν οὔτε ἀγαθὸν οὐδέν. Sed & Dionysius Characenus, ejusque interpres Rufus Festus Avienus in Situ Orbis idipsum testatur his versibus:

—Jam longi tempore sæcli
Ex quo Mæonios (id est Lydos) *bello trivere cruento,*
Illudunt auro vestes, & cuncta teguntur
Auro membra viris, auro vestigia condunt.

In his versibus *illudunt* scripsi: nam *illidunt* non placet. Sic apud Paulinum in Epithal. io Julianum legitur: *Horreat inlusas auro vel murice vestes*: & alibi apud eumdem Paulinum *camera musivo inlusa* dicitur. [Virgilius in 2. Georgicon *illusas auro vestes* vocat.] Sed ut ad rem redeam, firmat hanc quoque emendationem Justinus lib. 41. *Parthis vestis primùm sui moris. posteaquam accessere opes, ut Medis perlucida ac fluida.* De aureis Persarum calceis loquitur etiam Libanius in eleganti Epistola ad Modestum, qoâ illum podagrâ laborantem consolatur: μέγιστον δὲ ὅτι χρυσοφοροῦσι ἀεὶ τῶν σφυρῶν καὶ τῶν ἀνοχέων ἀπέχονται. Julianus in Orat. 2. ad Constantium.

[c] RES STATUIT UT.] In Regio cod. & Edit. Rom. deest particula *ut*. Sic enim scribitur: *Restatuit super*: quare amplector lectionem quam exhibet Mariangeli Accursii Editio: *Restat ut.* In libro quidem 16. legitur: *Res monuit super eodem Eutherio*: & lib. 23. *Res adegit huc prolapsa.*

[d] COITUM QUEMDAM HUMORIS.] Hunc locum sic distingui mallem: *Cupientes enim velut coïtum quemdam, humores ex lunari aspergine capiunt, &c.* Hæc porrò omnia ferè transscripta sunt ex Solini cap. 56.

[[e] EVISCERATÆ CONCHULÆ SINGULAS ALIQUOTIES PARIUNT.] Solinus in capite 56. ex quo pleraque hausit de margaritis Marcellinus, sic loquitur: *In aqua mollis est unio: duratur evisceratus*: ubi in veteri codice Lipsii legitur *exemtus*, quemadmodum ait Ant. Delrio.]

[f] FLEXUOSOS CONTRA ET RUTILOS.] Hunc locum Cl. Salmasius in tomo 2. Solinianarum Exercit. sic corrigendum putavit: *Vespertini verò fuscos: Sol contra & rutilos & maculosos interdum.* Sanè Plinius in lib. 9. & ex eo Solinus concharum fetus Sole rubescere ac fuscari scribunt; ideóque conchas ut præcipuum custodiant, pelago altiùs mergi. Sed nulla hîc emendatione opus

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

tem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſæ verò ſæpiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certè vitiis diffluunt abortivis. Capturas autem difficiles & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari ſueta litora propter piſcantium inſidias declinantes, ut quidam conjiciunt, circa devios ſcopulos & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici ſeceſſibus maris gigni legíque, licèt dignitate diſpari, non ignoramus.

eſt. Ait enim Marcellinus, conchas magis de cælo quàm ex mari fetus edere: idque ex eo probat, quòd pro qualitate roris & ſerenitate cæli margaritas edunt candidas aut obſcuras. Quòd verò Sole fuſcentur, non probat, conchis ſocietatem eſſe cum cælo, non magis quàm hominibus, quorum vultus à Sole coloratur. Ceterùm quod de rotunditate & flexuoſitate margaritarum Marcellinus hìc dicit, admenſus eſt de ſuo.

Explicit Liber XXIII.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXIV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIV. continentur.

CAPUT I. *Julianus cum exercitu Aſſyriam ingreditur, & Anathan caſtellum ad Euphratem in fidem recipit, ac incendit.*

C. II. *Imperator caſtellis & opidis aliis intentatis, aliis quæ deſerta erant incenſis; Piriſaboram in deditionem accipit ſuccenditque.*

C. III. *Julianus A. ob rem bene geſtam centenos viritim denarios militibus promittit, & exiguum donativum dedignantes, modeſta oratione ad ſanitatem revocat.*

C. IV. *Opidum Maozamalcha expugnatum à Romanis atque exciſum.*

C. V. *Munitiſſimum ſitu & opere caſtellum expugnant Romani ac incendunt.*

C. VI. *Perſarum duobus millibus & quingentis interfectis, & vix* LXX. *ſuorum amiſſis, Julianus multos coronis pro concione donat.*

C. VII. *Imperator à Ctesiphontis obsidione deterritus, cunctas naves suas temere jubet exuri, & à flumine recedit.*

C. VIII. *Imperator cùm jam nec pontes facere, nec parti copiarum suarum posset adjungi, per Corduenam reverti statuit.*

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT I.

POST [a] exploratam alacritatem exercitus, uno paríque ardore impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testati, Julianus summæ rei finem imponendum maturiùs credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos jubet: præstructísque omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente jam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Utque ductor usu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit, qui cautiùs gradientes ex utroque latere, itidémque à fronte, ne quis repentinus irrueret prospectabant. Ipse verò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextrâ legiones aliquas cum Nevitta supercilia fluminis præstringere jussit Euphratis. Cornu verò lævum cum equitum copiis [b] Arinthæo tradidit & Hormisdæ, ducendum confertiùs per plana camporum & mollia. Agmina verò postrema Dagalaïphus cogebat & Victor, ultimúsque omnium [c] Osdruenæ Dux Secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent usquam, vel conspicantibus procul timorem multitudinis majoris incuteret, laxatis cuneis jumenta dilatavit & homines, ut [d] decimo pæne lapide postremi dispararentur à signife-

[a] POST EXPLORATAM ALACRITATEM EXERCITUS.] In omnibus bellicis expeditionibus, sive ad cladem, sive ad victoriam maximum momentum afferunt militum animi: qui perinde ac metu seu alacritate præditi fuerint, de eventu ac summa re spes concipi potest. Proinde duces inprimis animos militum explorare debent, antequam prœlium ineant, aut obsidionem aggrediantur, aut quidvis magni momenti agendum suscipiant: quod quidem prudentissimè factum ab Agamemnone docet Homerus ιλ. β.

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστί.

Idem præceptum frequenter inculcat Polybius. πάντων, ait, τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐνεργημάτων μεγίστην ῥοπὴν ἔχουσι καὶ πρὸς τὸ λείπεσθαι καὶ πρὸς τὸ νικᾶν, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγωνιζομένων. quæ Polybii verba citat Suidas in λείπεσθαι. & Vegetius in lib. 3. cap. ult. & Leo in Tacticis Constit. xx. §. 49. Exempla autem in summis ducibus passim Historiæ suppeditant. Tacitus in 2. Ann. initio de Germanico, Theophylactus in fine lib. 1. de Philippico.

[b] ARINTHÆO TRADIDIT ET HORMISDÆ.] Zosimus in lib. 3. τὸ μὲν πεζῶν μίκτην στρατηγὸν κατεστήσατο, ὁ Ἱρμίσδης δὲ τὸ ἵππου καὶ Ἀρινθαῖον σὺν αὐτῷ.

[c] OSDRUENÆ DUX.] Meliùs scriberetur *Osdroëna*. Sic enim semper Marcellinus & Latini omnes appellant: at Græci Ὀσροηνὴν ab Ostoë quodam ejus regionis tunc cùm Persis pareret Regulo: ut scribit Procopius in lib. 1. Persic. Est autem ὀσρόης idem qui χοσρόης, Latini Chosdroëm dicunt. Sic Pausanias Eliac. 1. ὀσρόην vocat Regem Parthorum sub Trajano, quem Arrianus χοσρόην apud Suidam in. γεωσμαχ. Aurelius Victor *Chosdroem*.

[d] DECIMO PÆNE LAPIDE.] Consentit & Zosimus: τὸ δὲ λοιπὸν ἡ στρατιὰ ἄχρι σταδίους διαστῶσα ἑβδομήκοντα.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

ris primis : quod arte mira sæpe fecisse Pyrrhus ille Rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castra metandi, armorúmque speciem diffundendi ex industria, vel attenuandi perquam scientissimus, ut ubi usu venisset plures æstimarentur, aut pauci. Sarcinas verò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne inter utrumque latus instituit procedentium ordinatim, ne qua vi subita raperentur, ut sæpe contigit, improtecta. Classis autem licèt per flumen ferebatur adsiduis flexibus tortuosum, nec residere, nec præcurrere sinebatur. Emenso itaque itinere bidui prope [a] civitatem venimus Duram desertam, marginibus amnis impositam. In quo loco greges cervorum plures inventi sunt, quorum alii confixi missilibus, alii ponderibus elisi remorum, ad satietatem omnes paverunt : pars maxima natatu adsueta veloci alveo penetrato, incohibili cursu evasit ad solitudines notas. Exin dierum quatuor itinere levi peracto, vespera incedente cum expeditis mille impositis navibus, Lucillianus Comes [b] imperitiâ præceps mittitur [c] Anathan munimentum expugnaturus : quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus ut præceptum est per opportuna dispersis, obsidebatur insula, nebulosa nocte obumbrante impetum clandestinum. Sed postquam advenit lux certa, aquatum quidam egressus, visis subitò hostibus ululabili clamore sublato, excitos tumultuosis vocibus propugnatores armavit. Et mox speculâ quadam altissimâ explorato situ castrorum, quamocissimè cum duarum præsidio navium amnem supermeat Imperator, ponè sequentibus navigiis multis, quæ obsidionales machinas advehebant. Jámque muris propinquans, cùm non absque discriminibus multis consideraret esse certandum, sermone cum leni, tum aspero & minaci hortabatur ad deditionem defensores : qui ad colloquium petito Hormisda, promissis ejus & juramentis illecti, multa sibi de lenitudine Romana spondebant. Denique [d] præ se bovem coronatum agentes, quod est apud eos susceptæ pacis indicium, descen-

[a] CIVITATEM VENIMUS DORAM.] Rectiùs in codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] & in Editione Rom. *Duram* legitur. Δοῦρα enim Zosimus appellat, & Stephanus πόλις μεσοποταμίας ὡς πολύβιος. Locus Polybii est in lib. 5. ubi de Molone : τὴν μὲν παραποταμίαν μέχρι πόλεως Εὐρώπου κατέσχε, τὴν δὲ μεσοποταμίαν ἕως Δούρων. Marcellinus ait marginibus Euphratis appositam esse. Isidorus Characenus in Descriptione Mesopotamiæ & Babyloniæ nominat Δοῦρα, quam Seleucus condidit, Europum à Græcis vocatam. Est quidem Dura in Babylonia, cujus meminit Daniel in cap. 3.

[b] IMPERITIA PRINCIPIS.] Hæc de Juliano dici ratio non patitur. Itaque aut *imperitia præceps* scribendum est, aut *imperio Principis*.

[c] ANATHAN.] Isidorus Characenus in Babylonia memorat Αναθὼ νῆσος ἐν τῷ Εὐφράτῃ. Theophylactus autem Simocatta in lib. 4. cap. x. Ἀνάθων vocat castellum juxta Euphratem trans Circessium : & ita in lib. 5. Libanius p. 312. φρούριον dicit ἐν χεῤῥονήσῳ τοῦ ποταμοῦ.

[d] PRÆ SE BOVEM CORONATUM AG.] Mos hic Syrorum fuisse videtur. Sic Palmyreni ab Aureliano Imp. obsessi, cùm deditionem fecissent, extra opidum effusi sunt, dona & victimas adducentes, teste Zosimo in lib. 1. πρὸ δὲ τῆς πόλεως ἐξεχέοντο δῶρα καὶ ἱερεῖα προσφέροντες. * Eodem referre soleo locum Xeno-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

dêre supplieiter : & statim munimento omni incenso, [a] Pusæus ejus Præfectus, Dux Ægypti postea, honore Tribunatus adfectus est. Reliqui verò eum earitatibus suis & supellectile, humaniore cultu [b] ad Syriacam civitatem Chaleida transmissi sunt. Inter hos miles quidam, cùm Maximianus perrupisset quondam Persicos fines, in his locis æger relictus, prima etiamtum lanugine juvenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu complures, eum numerosa subole tunc senex incurvus, exsultans proditionísque auctor ducebatur ad nostra, testibus affirmans, & præscisse se olim, & prædixisse, quòd centenario jam contiguus sepelietur in solo Romano. Post quæ Saraceni procursatores quosdam partis hostium obtulere lætissimo Principi, & [c] munerati ad agenda similia sunt remissi. Acciderat aliud postridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conscinderentur, & supini plerique milites sternerentur vel proni, spiritu stabilitatem vestigii subvertente : nec minus eodem die aliud periculosum evenit. Amne enim repentè extra margines evagato, mersæ sunt quædam frumentariæ naves, [d] cataractis avulsis, ad defundendas reprimendásque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrum per insidias, an magnitudine acciderit fluentorum, sciri non potuit. Post perruptam incensámque urbem omnium primam, & captivos transmissos, certiore jam spe provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in favores Principis consurgebat, affore sibi etiam deinde cælestem existimans curam. Et quia per regiones ignotas de obscuris erat suspectior cura, astus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideóque Imperator nunc antesignanus, nunc agminibus cogendis insistens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abstrusum, frutecta squalida vallésque serutabatur: licentiores militum per longinqua discursus affabilitate nativa prohibendo vel minis. Hostiles tamen agros omni frugum genere divites cum segetibus & tuguriis inflammari permisit ita demum, cùm usui

phontis in libro 5. de Institutione Cyri pag. 120. ubi de Gobria Assyrio loquitur, & pag. 135. *

[a] PUSÆUS EJUS PRÆFECT.] Zosimus in lib. 3. πουσαίῳ δὲ τῷ τούτων ἡγεμόνι δοὺς ταξιάρχου φροντίδα, τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις εἶχε, πιστοῦ πειραθείς. *Pusæum castri Præfectum, Tribunatus honore donatum, deinceps in numero amicorum habuit, cùm fidum esset expertus.*

[b] AD SYRIACAM CIVIT. CHALCIDA TRANSMISSI SUNT.] De his loquitur Libanius in Legatione ad Julianum pag. 158. οὐκ ἐπάγων δὲ τὸν σίδηρον τοῖς ἱκετεύουσιν. &c. Et mox : καὶ πέμπονται τῶν φρουρίων ἐγγὺς ἀπενεχθῆναι. *

[c] ET ITERUM AD AGENDA SIMILIA.] In Editione Rom. & Ms. Flor. [ac Colbert.] legitur *& minerat.* In codice autem Regio * & Tolos. * *& munerat :* unde certissimâ conjecturâ locum sic emendavi, *& munerati, &c.*

[d] CATARACTIS AVULSIS AD DIFF.] Id quidem fusè narrat Libanius in Oratione funebri p. 313. & Assyriorum fraude, non fortuito casu id factum esse testatur. De fossis & cataractis in Assyria loquitur Strabo in lib. 16. qui & στόμα τῶν διωρύχων ἐξανοίγειν Græcè dicit, quod Marcellinus noster cataractas avellere. Polybius autem in lib. v. τὰς διώρυχας ἀνασπωμένων. Duplicem autem usum cataractæ præstabant, tum ad rigandos agros, tum ad incursiones hostium cohibendas.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

necessaria abunde sibi quisque collegisset: & hoc modo sauciabatur salus hostium nesciorum. Bellatores enim libenter quæsitis dextris propriis utebantur, alia virtutis suæ horrea reperisse existimantes, & læti quòd vitæ quoque subsidiis affluentes, alimenta servabant quæ navigiis vehebantur. [a] Hìc vino gravis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam nullo urgente transgressus, in conspectu nostro ab hostibus captus, occisus est.

CAPUT II.

Quibus tali casu patratis, ad castra pervenimus nomine Thilutha, in medio fluminis sita, locum immenso quodam vertice tumescentem, & potestate naturæ velut manu circumsæptum humana: cujus ad deditionem incolæ tentati molliùs, ut decebat, quoniam asperitas edita vim superabat armorum, intempestivam tunc defectionem esse firmabant. Sed hactenus responderunt, cùm interiora occupaverint protinus gradientes Romani, se quoque, [b] utpote regnorum sequelas, victoribus accessuros. Et post hæc prætermeantes ipsa mœnia naves nostras cum verecundia quietè spectabant immobiles. Quo transito, cùm ad munimentum aliud Achaïachala nomine venissemus, fluminis circumitione vallatum, ardúmque transscensu, refutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros invalidos derelicta, prætereuntur incensa. Postera igitur & insequenti die stadiis ducentis emensis, ventum est ad locum Baraxmalcha. Unde amne transito, miliario septimo disparata Diacira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumento & salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus superpositum: quâ incensâ, cæsísque mulieribus paucis quæ repertæ sunt, trajecto fonte scatenti bitumine, Ozogardana occupavimus oppidum, quod formidine advenientis exercitus itidem deseruere cultores: in quo Principis Trajani tribunal ostendebatur. Hac quoque exustâ, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ secundum diem secuta est, Surena post Regem apud Persas promeritæ dignitatis, & Malechus Podosaces nomine, [c] Phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro, omni sævitia per nostros limites diu grassatus, structis Hormisdæ insidiis,

[a] HIC VINO GRAVIS.] Eam rem intelligit Libanius in Orat. funebri pag. 313. ἤσθιον, ἔπινον, ὁ μὲν μέχρι μέθης· ὁ γὰρ οἶα τοῦ διὰ μέθην αὐτίκα (sic Ms.) ἀπεσφαγμένου ὁ φόβος. *Edebant ac potabant, citra ebrietatem tamen. Neque enim inebriari sinebat cædes illius, qui nuper ob vinolentiam jugulatus fuerat.*

[b] UTPOTE REGN. SEQUELAS VICTORIBUS ACCESSUROS.] Sic loquitur Tacitus in lib. 1. Hist. sub finem de Cæcina: *Sed metu ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloria retentâ Italiâ, & ubi certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia accessuros.*

[c] PHYLARCHUS SARACENORUM.] Saraceni in Phylas seu tribus divisi erant duodecim, ut Nonnosus docet & Orosius in Procemio Historiæ. Singulis tribubus præerant Phylarchi. Strabo in lib. 16. Scenitarum Arabum (quos Saracenos esse docet Marcellinus) Phylarchos commemorat, & partim Romanis, partim Persis obnoxios esse dicit. Dicebantur & φυλάρχαι, ut docet vetus Auctor apud Suidam: ξυμβάλλει τῷ Τραϊανῷ ὁ Ἄγβαρος ὁ τῆς Ὀσροηνῆς χώρας δυνάστης ὥσπερ φυλάρχας ὀνομάζουσιν ἐκείνοι, ὅτι καὶ τὰ χωρία αὐτῶν φυλαὶ ὀνομάζονται. *Trajano occurrit Acbarus Osdroenæ Regulus, quos illi Phylarchas vo-*

quem

quem ad speculandum exiturum incertum unde præsenserant, ideo sunt tentamento frustrati, quòd angusta fluminis interluvies & præalta transiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, cùm essent hostes jam in contuitu, visi tunc primitus corusci galeis, & horrentes indutibus rigidis: milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos involavere fortissimè. Et quamvis arcus validis viribus flecterentur, & splendor ferri intermicans Romanorum metum augeret: irâ tamen acuente virtutem, clypeorum densitate contecti, ne possent emittere coëgerunt.[a] Animatus his vincendi primitiis miles, ad vicum Macepracta pervenit, in quo semiruta murorum vestigia videbantur: qui priscis temporibus in spatia longa protenti, tueri ab externis incursibus Assyriam dicebantur. [b] Hinc pars fluminis scinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, usui agris futura & civitatibus circumjectis: alia Nahamalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur, Ctesiphonta prætermeat: cujus in exordio turris in modum phari celsior surgit: hanc peditatus omnis pontibus cautè digestis transivit. Equites verò cum jumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt: alii multitudine subita petiti telorum hostilium, quos egressi auxiliares ad cursuram levissimi, fugientiúmque cervicibus insistentes, laniatu avium prostraverunt. Quo negotio itidem gloriosè perfecto, [c] ad civitatem Pirisaboram ventum est, amplam & populosam, ambitu insulari circumvallatam. Cujus obequitans mœnia Imperator & situm, obsidium omni cautela cœptabat, quasi sola formidine oppidanos à propugnandi studio submoturus. Quibus per colloquia sæpe tentatis, cùm nec promissis quisquam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordium: &

JULIANUS AUGUSTUS
Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cant, eo quòd regiones ipsa phyla seu tribus vocantur. Rufus etiam Festus in Breviario: *Phylarchi*, ait, *Saracenorum in Osdroene superati.* Sed & barbari ferè omnes in tribus seu φυλαὶ dividebantur. Nam & Eunapius in Fragmentis legationum, & Zosimus Optimates Gothorum τοὺς ἑκάστης φυλῆς ἡγεμόνας vocant, & Olympiodorus Phylarchos Burgundionum memorat. Turcos quoque in XII. tribus divisos fuisse docet Menander Protector. Eodem referre soleo Persarmeniorum φυλάρχας, quorum idem meminit Menander [& *Faras* Langobardorum apud Paulum.]

[a] ANIMATUS HUJUSMODI PRIMITIIS.] Hæc lectio ex conjectura Gelenii nata est. Nam priores Editiones sic præferebant: *Animatus his vescendi primitiis:* prout Editio quoque Rom. & codex Regius * ac Tolos. * [& Colbert.] scriptum habent. Sed quid facilius erat quàm veram scripturam, inde elicere? hanc scilicet: *Animatus his vincendi primitiis miles, &c.* Sic enim loquitur Marcellinus in lib. 16. pag. 61.

[b] HINC PARS FLUMINIS SCINDITUR.] Id quidem Zosimus sic narrat: εἰς τινα τοῦ Εὐφράτου διώρυχα ἦλθον, ἐκτεινομένην μὲν εἰς μῆκος ἄχρι τῆς Ἀσσυρίας, συμπεριτεινομένην δὲ πάσῃ τῇ πέραν τοῦ Τίγρητος χώρᾳ. *Venit ad quandam fossam Euphratis, quæ in latum quidem usque ad Assyriam extenditur, pratenta autem est universa trans Tigrim regioni.* Meminit ejusdem Herodotus in lib. 1. ubi de rebus Assyriorum, & Plinius in lib. 4. cap. 26. qui circa vicum Massicen Euphratem scindi scribit. Massice igitur idem est qui Macepracta.

[c] AD CIVITATEM PIRISABORAM.] De qua sic loquitur Libanius in Oratione funebri p. 315. ἦν πόλις Ἀσσυρίων μεγάλη τε τῷ τότε βασιλεύοντι ὁμώνυμος, &c. *Urbs erat Assyria haudquaquam exigua, ei qui tunc regnabat cognominis.* Certè Pirisabora extremam partem nominis à Sapore Rege trahit, quem Σαβώρην Agathias & Theophanes appellant, & Sozomenus, aliique.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

a armatorum triplici corona circumdatis muris, die primo adusque noctis initium missilibus certabatur. Tum defensores animo præstantes & viribus, per propugnacula ciliciis undique laxiùs pansis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti b scutis vimine firmissimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis, validissimè resistebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminæ singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciem contegebant. Et aliquoties Hormisdæ & indigenæ & Regalis colloquia petentes obnixè, propinquantem probris atque conviciis ut malè fidum incessebant & desertorem: hac lentâ cavillatione diei maximâ parte exemptâ, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptáque altitudo complanari fossarum. Quæ vixdum ambiguâ luce defensores intentiùs contemplati, eo accedente quòd angularem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis civitatis duplicibus muris, continentem occupant arcem, asperi montis interrupta planitie superpositam: cujus medietas in sublime consurgens, tereti ambitu c Argolici scuti speciem ostendebat, nisi quòd à Septemtrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta projectæ cautes eminentiùs tuebantur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus latereulis fabricatæ, d quo ædificii genere nihil esse tutius constat. Jámque ferocior miles pervasâ urbe, quam viderat vacuam, adversùs oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cùm enim iidem prohibitores catapultis nostrorum urgerentur atque ballistis; ipsi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tensos: quibus panda utrimque surgentia cornua ita lentiùs flectebantur, ut nervi digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illisæ contrariis letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus utrobique saxorum manualium nimbis: & neutrobi inclinato momento, prœlium atrox à lucis ortu ad initium noctis destina-

* a ARMATORUM TRIPLICI CORONA CIRCUMDATIS MURIS.] Lipsius in Poliorceticis cap. 4. triplicem militum seriem interpretatur. *

b SCUTIS VIMINE FIRM. TEXTIS.] Eunapius in Historia hanc Persarum armaturam egregiè describit: οἱ δὲ τῶν Πάρθων οἰσυΐνας ἀσπίδας εἶχόν τε καὶ κράνη οἰσύϊνα ζῶτον τρόπον πεπλεγμένα. *At Parthi clypeos vimineos, galeasque similiter gestantes patrio quodam more textas.* Ea scuta dicebantur γέρρα, ut notat Harpocration & auctor Etymologici ex Herodoti lib. 7. & Xenophonte. Vide Festum in *Gerrones*.

c ARGOLICI SCUTI.] Sumptum id videtur ex Virgilii lib. 3. ubi legitur:

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar.

Ad quem locum Servius notat. *Causâ*, inquit, *magnitudinis. Græcorum enim clypei rotundi: ut Cato 1. Originum ait:* quod confirmat Scholiastes Comici in Vespis initio, & auctoritate Æschyli in Persis demonstrat. Sed & Homerus ἀσπίδας εὐκύκλους & ὀμφαλοέσσας passim nominat. Erant tamen & clypei quidam oblongi, ποδῆρεις dicti, ut ex veteribus scholiis docet Eustathius in Il. ξ. Ceterùm etsi Virgilius Argolicum clypeum pro Græcanico videtur posuisse, peculiaris tamen clypei Argolici forma fuit, ut innuit in Argolicis Pausanias, & Julius Pollux.

* d QUO ÆDIFICII GENERE NIHIL ESSE TUTIUS CONSTAT.] Idem Chrysostomus testatur tomo 2. pag. 995. ædificia ex bitumine & latere coctili esse omnium firmissima. *

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſecuto cùm certaretur aſperrimè, multíque funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent: Imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatíſque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licèt ſaxis & glande ceteríſque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non antè diſceſſit, quàm telorum congerie quæ ſuperjaciebantur, ſe jam cerneret obruendum. Evaſit cum omnibus tamen, paucis leviùs vulneratis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim [a] Æmilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portam Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum veterum recens factum defendit. Æmilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, urbem nudatam irrupit: Julianus verò locum patentem aggreſſus, obumbrata cæli facie fragmentis montium & miſſilibus, ægrè repulſus abſceſſit. His raptim ac tumultuariè agitatis, cùm operoſitas vinearum & aggerum impeditiſſima à ceteris urgentibus cerneretur: machinam quæ cognominatur Helepolis, juſſit expeditiùs fabricari: quâ ut ſuprà docuimus Rex uſus Demetrius, ſuperatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum aciem intentiùs conferentes, itidémque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubitò vertuntur ad preces: circumfusíque per turres ac mœnium minas, & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabant. Cúmque ceſſaſſe opera, & munitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Hormiſda poſcebant. Hócque impetrato, Mamerſides præſidiorum Præfectus demiſſus per funem, ductúſque ad Imperatorem, ut obſecravit, vitâ cum impunitate ſibi conſortibúſque ſuis firmiter pactâ, redire permiſſus eſt. Geſtíſque nuntiatis, plebs omnis utriuſque ſexus ad ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace fœderata cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis egreditur portis, ſalutarem Genium affulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem dediticiorum duo millia & quingenti: nam cetera multitudo obſidium antè ſu-

[a] ÆMILIANUM PORTAM CARTHAG.] Polybii locus in quo hæc fusè narrabantur, hodie deſideratur. Itaque ejus facinoris memoria obſcura eſt. Nam neque Appianus in Libyco, neque Zonaras id diſtinctè memorant. Quippe uterque Scipionem ait perfractam à militibus, qui jam in urbem intraverant, portam introiſſe, non ipſum ſuffodiſſe portam. Zonaras tamen dicit: [illegible] &c.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT III.

spectans, navigiis parvis permeato amne discessit. In hac arce armorum alimentorúmque copia reperta est maxima: unde necessariis sumptis, reliqua cum loco ipso exussere victores.

Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinum aggressum, paucissimos trucidasse: inter quos strato Tribuno unum rapuisse vexillum. Statímque concitus ira immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus pervolavit: & grassatoribus fœda consternatione depulsis, residuos duos Tribunos sacramento solvit ut desides & ignavos: [a] decem verò milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit supplicio, secutus veteres leges. Incensa denique urbe, ut memoratum est, constructo Tribunali insistens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cùm eos parvitate promissi percitos tumultuari sensisset, ad indignationem plenam gravitatis erectus, *En*, inquit, *Persæ circumfluentes rerum omnium copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana Respublica per eos, qui ut augerent divitias,* [b] *docuerunt Principes auro quiete à barbaris redempta redire.* [c] *Impetitum ærarium est, urbes exinanitæ, populatæ provinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamvis ortus sim nobilis, præter pectus omni liberum metu:* [d] *nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honestam. Nam & Fabricii*

[a] DECEM VERÒ MILITES EX IIS.] Decimationis supplicium haud dubiè intelligit. Ceterùm hanc fiduciam, & auctoritatem Juliani in puniendis fugacibus magnopere Libanius effert in Orat. funebri, p. 315. inter cetera: καταβιβάζων ἀπεστρατευμένους πολλοὺς αὐτὸς ἔχων δορυφόρους οὐδὲ τρεῖς. Id est: *Exauctorans tot numero armatos, ne tres quidem circa se stipatores habens.*

[b] DOCUERUNT PRINCIPES AURO QUIETE A BARBARIS REDEMPTA.] Constantinum intelligit, ut opinor, de quo etiam in Cæsaribus hæc dicit: τά γε μὴν εἰς τοὺς βαρβάρους ἦν αὐτῷ γελοῖα. φόρους γὰρ ὥσπερ ἐτετελέκει. Idque ejus filii postea factitarunt: ut de Constante scribit Aurelius Victor, eum obsides à barbaris pretio quæsitos accepisse. Porrò id semper & ubique facere, extremæ ignaviæ est. Sed interdum ex necessitates temporum occurrunt, quæ omnino ho- remedio uti cogant. Ac tum demum nullum in eo dedecus est, modò cum moderat ione fiat ac dignitate. Primus ex Impp. Rom. id usurpavit Domitianus: at id quantopere Plinius vituperavit: Trajanus deinde etiam ipse id factitavit, sed parcè, & cum decore ac dignitate. Armatus enim barbaris supplicantibus munera largitus est. Hoc verò laudat idem Plinius in illa Gratiarum actione: *Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus: rogant, supplicant: largimur, negamus: utrumque ex imperii majestate.* Post Domitianum ignavissimus quisque iis artibus adversus barbaros est usus, ut Commodus, & Caracalla, de quibus id narrant Herodianus & Dio. Hadrianus autem & Justinianus prudenti consilio id fecêre. De Justiniano Agathias in lib. ult. Menander in 1.

[c] IMPETITUM ÆRARIUM EST.] Editio Rom. * & Tolos. codex * [ac Colb.] *impetum*. Codex Regius *imptum*, & ad marginem emendatur *inops*.

[d] NEC PUDEBIT IMP. PROFITERI PAUPERTATEM.] Sic Pericles apud Thucydidem in lib. 2. καὶ τὸ πένεσθαι, inquit, οὐχ ὁμολογεῖν τινι αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. *Neque turpe est paupertatem profiteri: sed eam minimè omni opere evitare*

familiari re pauperes rexere bella gravissima, gloriâ locupletes. Hæc vobis cuncta poterunt abundare, si imperterriti Deo méque, quantum humana ratio patitur, cautè ductante mitius egentis: sin resistitis ad seditionum revoluti dedecora pristinarum, pergite. Ut Imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam, quam mihi febricula eripiet una. Aut certè discedam: nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus. Præque me fero & lætor, ductores spectatissimos esse nobiscum, [a] perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modesta Imperatoris oratione, inter secunda & aspera medii, miles pro tempore delenitus, assumptâ cum meliorum exspectatione fiduciâ, regibilem [se fore pollicitus & morigerum, cunctorum adspirante consensu,] auctoritatem ejus sublimitatémque cordis extollebat in cælum: [b] quod cùm verè atque ex animo dicitur, solet armorum crepitu leni monstrari. Repetitis post hæc tentoriis, pro copia rei præsentis victu se recreavit & quiete nocturna. Animabat autem Julianus exercitum, cùm non per caritates, sed per inchoatas negotiorum magnitudines dejeraret adsiduè: [c] *Sic sub jugum mitteret Persas: ita quassatum recrearet orbem Romanum:* ut Traja-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

turpius. * Et Aristides, cùm ei Callias pecuniam offerret, constanter recusans aiebat, plus sibi gloriæ afferre paupertatem, quàm Calliæ opes. Multos [illegible] reperiri, qui bene aut secus divitiis uterentur: paupertatem verò qui constanter ferrent, paucissimos esse: erubescere verò de paupertate eos tantùm, qui egerent inviti: ut refert Plutarchus in Aristide sub finem.*

[a] PERFECTOS BELLICARUM O. GENERE DOCT.] Hæc est quidem Editionis Rom. scriptura: sed Codex Regius cum Aug. Editione scriptum habet *perfunctos.*

[b] QUOD CUM VERE DICITUR, SOLET ARMORUM CREPITU LENI MONSTRARI.] Hic mos fuit etiam veterum Gallorum, ut testatur Cæsar in lib. 7. Nam post Vercingetorigis orationem sic ait: *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat, quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant.* In militibus autem Rom. exempla passim suppeditat Marcellinus, ut in lib. 21. pag. 198.

[c] SIC SUB JUGUM MITTERET PERSAS.] Antiqui per vota sua jurabant, ut Vatinius: *Ita Consul fiam.* Quod tantam indignationem movit Catullo, ut diceret:

Per Consulatum pejerat Vatinius.
Miser Catulle, quid moraris emori?

Et Cleopatra quoties jurare volebat, maximum id votum concipiebat: *Sic in Capitolio jura reddam,* teste Dione in lib. 50. & Otho ipsum Neronem adhuc privatus alloquens, sic juravisse ab eodem dicitur: *οὕτω με Καίσαρα ἴδοις, Sic me Cæsarem videas.* Omitto Planeum in Epist. 9. lib. x. M. Tullii, Senecam in Suasoria ult. Senecam alterum in Epist. 117. * Ex his intelligendus est Chrysostomi locus in Homilia xx. ad populum Antiochensem, ubi Theodosium Imper. sic loquentem inducit: *καὶ εὐχῆς μοι δεσποτικῆς ἔργον ἦν, τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν; καὶ νῦν ἐπειδὴ ἄξιον ὁρκον πεποίηκα.* Nec aliter soleo interpretari locum Senecæ in libro 11. de Clementia: ubi vocem illam Neronis, *Vellem nescire litteras,* tantopere laudat. *O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! in cujus verba Principes Regesque juramentum faciant:* quod quidem nec Muretus nec Lipsius intellexit. Optat Seneca, ut ex his Neronis verbis juramentum Reges ac Imperatores faciant hoc modo. Ita velim nescire litteras. Sic vellem mea manu damnatum neminem. * [Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, loquens de Dioscoro Episcopo Ammonii fratre, qui sepultus fuerat extra portam Constantinopolis: *ὡς καὶ πλείους τῶν γυναικῶν καταλαβέσθαι τῆς Μαρτυρίας, τὸν ὅρκον κατὰ τῶν εὐχῶν Διοσκόρου ὀμνύειν.* Jurabant igitur hæ mulieres: Ita me Dioscorus suis precibus adjuvet.] Adjurandi etiam potentissima ratio hæc erat. Sic apud Virgilium:

— per spem surgentis Iuli.

& alibi:

Sic tibi cùm fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.

Adde & Suidam in ὅρκος. Sed & omne jusjurandum tacitum habet & votum, & exse-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

nus fertur aliquoties jurando dicta consuesse firmare : *Sic in provinciarum speciem reductam videam Daciam* : [a] *Sic pontibus Histrum & Euphraten superem*, & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quemdam est ventum, arva aquis abundantibus fecundantem : quo itinere nos ituros Persæ prædocti, sublatis cataractis undas evagari fusiùs permiserunt. Itaque humo latè stagnante, altero die militi requie data, Imperator ipse prægressus, constratis ponticulis multis [b] ex utribus, & coriaceis navibus, itidémque confectis palmarum trabibus, exercitum non sine difficultate traduxit. In his regionibus agri sunt plures consiti vineis varióque pomorum genere : ubi oriri arbores assuetæ palmarum, per spatia ampla [c] adusque Mesenen & mare pertinent magnum, instar ingentium nemorum. Et quaquà inces-

crationem : pœnam enim imprecatur sibi qui jurat, si pejeraverit. Ut apparet in juramentis Græcorum apud Demosthenem & Æschinem, & Romanorum apud Festum in *lapidem*. Et rectè Plutarchus in Quæstionibus Romanis, cap. 44. πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας : *Omne jusjurandum in exsecrationem perjurii desinit*. Et Servius in lib. 2 Æn. *Exsecratio*, inquit, *est adversorum deprecatio : jusjurandum verò optare prospera*. Utrumque etiam jungit Aristophanes in Avibus, ubi Pisthetærus ait :

Κατόμοσον νῦν ταῦτά μοι.

Chorus resp. Ὄμνυμι ἐπὶ τούτοις πᾶσι νικᾶν τοῖς κριταῖς,

Εἰ δὲ παραβαίην, ἑνὶ κριτῇ νικᾶν μόνον.

Ubi Scholiastes fallitur, qui ὄμνυμι positum ait esse pro εὔχομαι. Neque enim Chorum ibi jurare, sed optare tantùm. Illud ad extremum addam, hanc mihi causam videri, cur antiqui illi exta, quibus tactis conceptum erat jusjurandum, in mare projicerent, neque quidquam de victima edendum putarent, quod testatur Eustathius in Il. τ. & Pausanias Eliac. 1. ob adjunctas scilicet juri jurando exsecrationes.

[[a] SIC PONTIBUS HISTRUM ET EUPHRATEN SUPEREM.] P. Pithœus ad marginem Ammiani sui notat, hoc loco in veteribus libris pro *Euphraten* scriptum esse *Aufidum*, & nos remittit ad Strabonem, & ad Mellam ac Plinium, qui Aufidi fluminis meminere. Quasi Aufidus à tribus istis Auctoribus multisque aliis memoratus, amnis in Italia non magnus, Canusium Apuliæ Dauniæ opidum præfluens, locum heic ullum habere possit, aut cum Histro jungi termino Imperii Romani : quasi demum optaturus fuerit Trajanus parvo, eique toti utrimque suæ ditionis flumini pontes imponere. Trans Histrum erat Dacia, quam Trajanus in formulam provinciæ redigere cupiebat, sicut & fecit : trans Aufidum & circum erant soli Apuli, aliæque Italiæ nationes ipsi subjectæ. Tamen nihilominus in codice Colbertino scriptum disertè reperio : *Sic pontibus Histrum & Aufidum superem !* Aut igitur heic vitiosa sunt Ammiani exemplaria ; aut certè *Aufidi* appellatione aliquod flumen nobis incognitum, fines Imperii Rom. principatu Trajani terminans designatur.]

[b] ET UTRIBUS SUBLICIISQUE NAVIBUS.] Sic primus emendavit Castellus, quem ceteri deinceps secuti sunt. At in Editione Rom. sic legebatur : *Constratis periculis m. & utrib. & projici à navib. itidem confectis palm. trabibus, &c.* Cui subscribunt codex Regius & * Tolos. * [Colbert.] & Florentinus, nisi quòd in his legitur, *procia navibus itidémque, &c.* Ego verò sic emendandum hunc locum existimo : *Constratis ponticulis m. ex utribus, & coriaceis navibus, itidémque confectis palmarum trabibus, &c.* quod confirmat Libanius pag. 316. ἐπειδὴ τοίνυν ἐχώρουν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἄλλον ταῖς διώρυχας : & post nonnulla quæ operæpretium erit ibi legere, addit : καὶ αὐτίκα φοίνικες μὲν ἐπὶ γῆς οἱ εὐ-νίκαι. συχναὶ δὲ ἀπὸ τούτων αἱ γέφυραι. *Et confestim palmæ plurimæ caduntur, ex quibus multi pontes facti sunt.* Quod spectat ad coriaceas naves, earum in apparatu bellico Juliani meminit Zosimus, & νῆες ἀπὸ διφθερῶν vocat, opponitque eas τῶν ἀπὸ ξύλων. Libanius etiam pag. 317. in obsidione Majozamalchæ τὰ σκύτινα τῶν πλοίων appellat. Eorum navigiorum frequens usus fuit in Assyria, ut docet Herodotus in lib. 1. Denique pontes ex utribus memorantur etiam in lib. 25. Ascogephyros Græco vocabulo recentiores Latini dixerunt, quos describit Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam editus.

[c] ADUSQUE MESENEN.] Mesene regio est Parapotamiæ, ut docet Plinius in lib.

ſerit quiſquam, [a] termites & ſpadica cernit adſidua, [b] quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipſæ dicuntur, faciléque ſexus poſſe diſcerni. Additur etiam, generare feminas ſeminibus illitas marium, ferúntque eas amore mutuo delectari: hócque inde clarere, quòd contra ſe viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fetus emittit intempeſtivos. Et ſi qua femina cujus arboris amore perculſa ſit ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hiſque indiciis velut coëundi quædam proditur fides. Quâ cibi copiâ ſatur exercitus, plures prætergreſſus eſt inſulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ gravis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu latenti tentatus, neque inultus, [c] prope locum venit ubi pars major Euphratis in rivos dividitur multifidos.

JULIANUS Augustus Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

CAPUT IV.

In hoc tractu [d] civitas, ob muros humiles ab incolis Judæis deſerta, iratorum manu militum conflagravit. Quibus actis pergebat ulteriùs Imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur erectior. Cùmque Maogamalcha veniſſet, urbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis providit ſollicitè, ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cujus fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito, ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoque pedes civitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in perni-

6. ſic dicta, quòd inter duo flumina ſita ſit media, ut ex Aſinio Quadrato docet Stephanus. Ἀπάμεια, inquit, ἐν τῇ Μεσηνῇ ὑπὸ τοῦ Τίγρητος περιεχομένη, ἐν ᾗ σχίζεται ὁ Τίγρης ποταμός· καὶ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ μοίρᾳ περιέρχεται ποταμὸς Δέλας, ἐν δὲ ἀριστερᾷ Τίγρης ὁμώνυμος τῷ μεγάλῳ. *Apamea eſt in Meſene regione, Tigri fl. cincta: ubi fl. Tigris in alveos duos ſcinditur: dextrà Delas, ſiniſtrâ Tigris labitur, magno illi cognominis.* Xiphilinus in Hadriano Meſſenem inſulam eſſe dicit in Tigri. Incolæ Meſſenii dicuntur in Prologo 42. Trogi Pompeii, * & ab Eutropio in lib. 6. ubi de Trajano hæc dicit: *Seleuciam & Cteſiphontem, Babylonem & Meſſenios vicit ac tenuit.* Sic enim legendum eſſe & Mſſ. & Pæanii verſio docent. *

[a] TERMITES ET SPADICA.] Σπάδικα Græci vocant avulſum è palma termitem cum fructu, ut ait Agellius in lib. 2. & 3. & Plutarchus in lib. 8. συμποσ. cap. 4. Corrupta hæc dictio jamdudum eſt in lib. 4. Porphyrii de abſtinentia: Κοίτη δὲ αὐτοῖς ἐκ τῶν σπαδίκων τοῦ φοίνικος, ἃς καλοῦσι βάϊς ἐπέπλεκτο: quæ Porphyrii verba ſic vertit D. Hieronymus in lib. 2. contra Jovinianum: *Lectus illis de foliis palmarum, quas baias vocant.* Apparet jamtum ætate D. Hieronymi eum locum depravatum fuiſſe. Nam ſi tunc vera ſcriptura ἐκ τῶν σπαδίκων eo loci fuiſſet, numquam folia palmarum vertiſſet Hieronymus, ſed termites, aut ſpadices.

[b] QUORUM EX FRUCTU MELLIS, ET VINI CONF.] Herodotus in lib. 1. ait Aſſyrios ex palmis cibum, & mel, & vinum ſibi conficere. De vino quidem ex palmis, quod φοινικινὸν, ſeu φοίνικα vocat Athenæus, pleni ſunt veterum libri. Nam & Xenophon in Expeditione Cyri, & Dioſcorides, & Plinius ejus meminere. Plutarchus in lib. 8. Sympoſ. cap. 4. ait, Babylonios præ ceteris arboribus palmam magnifacere, quippe quæ trecenta ſex utilitatum genera ipſis afferat.

[c] PROPE LOCUM VENIT.] Blithram hunc locum vocat Zoſimus.

[d] CIVITAS AB INCOLIS JUDÆIS DESERTA.] Philo in Legatione ad Caium ait, plenum eſſe orbem terrarum Judæorum coloniis: & regionem ferè omnem trans Euphratem, Babyloniam, & reliquas Præfecturas quæ agrum fertilem habeant, à Judæis obtineri. Idem ſcribit & Joſephus. Theophylactus quoque in lib. 5. cap. 7. captis à Veſpaſiano Hieroſolymis, & everſo templo, pleróſque Judæorum metu atque odio no-

cioſas præcipitatus inſidias, ex ipſo vitæ diſcrimine tandem emerſit. Namque per latentem opidi portam Perſæ decem armati degreſſi, imáque clivorum pervadentes poplitibus ſubſidendo, repentino impetu noſtros aggreſſi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu Principem gladiis petiere diſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum altiùs ſcutum: quo contectus magnâ elatáque fiduciâ unius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Reſiduis, è quibus vulnerati ſunt aliqui, disjectis in fugam, ſpoliatíſque ambobus, reducens incolumes ſocios cum exſuviis remeavit ad caſtra, omnium lætitiâ magnâ ſuſceptus. Suſtulit in hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentiſſimum Gallum alitis propugnatione Valerius, poſtea cognomento Corvinus: hácque gloriâ poſteritati ſunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum. Conſtratis poſtridie pontibus, exercitúque travecto, & metatis alibi ſalubriùs caſtris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur ſolitudines planæ, oppidi ſuſcepit obſidium, periculoſum fore exiſtimans, ſi gradiens prorſus, à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hoſtium dux jumenta adortus, quæ in lucis palmaribus veſcebantur, à cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra diſceſſit. Et duarum incolæ civitatum, quas amnes amplexi faciunt inſulas, parvâ ſui fiduciâ trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſilvarum denſa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium & potiſſimum itineris longi quod ſupererat dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant: ipſi quoque lintribus & cymbis per varia diſcurrentes, captivos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diviſæ per globos abigendis inſiſterent prædis: hócque proviſo, nullo provincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur. Jámque Imperator muris duplicibus oppidum, ordine circumdatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſarius appetitus, ita effectu res difficillima: nam acceſſus undique rupibus anfractu celſiore diſciſſis, flexuoſíſque exceſſibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maximè cùm [a] turres celebritate & altitudine formidandæ, montem ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant, & proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate mu-

minis Rom. relictâ Palæſtinâ in Perſidem migraſſe dicit: atque ibi opibus auctos, ad ſeditiones tandem erupiſſe.

[a TURRES CREBRITATE ET ALTITUDINE FORMIDANDÆ.] In codice Colbertino legitur ſcriptum: *Turres celebritate & alt. formid.* Quemadmodum in veteribus libris MſT. Ammiani ſcriptum ſe reniebatur.

niebatur. Accedebat his haud levius malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, sed tamquam superatura vel devota cinctibus patriæ, resistebat adversis. Jam ægrè retentabatur inferens se proterviùs miles, & pugnam vel æquo campo justóque prœlio poscens: cúmque receptui caneretur, adsiduè animosis hostem urgendi conatibus urebatur. Vicit tamen nostrorum consilium contentionem virium maximam: divisisque operibus, officia quisque distributa capessit ocissimè. Hinc enim ardui suggestus erigebantur: inde fossarum altitudines alii complanabant: terrarum latibula concava oblongis tramitibus alibi struebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funestos sonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Nevitta & Dagalaïphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis præerat Imperator. Cúmque apparatu omni exscindendæ urbis labore multiplici consummato, pugna flagitaretur: Victor nomine dux reversus est, [a] adusque Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntians offendisse. Quo efferati gaudio milites omnes, elatíque firmioribus animis ad certandum, signum opperiebantur armati. Jámque clangore Martio sonantibus tubis strepebant utrimque partes: & primi Romani hostem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ consæptum, fidentémque quòd tela rigentis ferri lapsibus impacta resiliebant, crebris procursationibus & minaci murmure lacessebant: nonnumquam compage scutorum, qua velut testudine infigurabilium fornicum operiebantur aptissimè, adsiduis motibus laxiùs dehiscente. Contrà Persæ muris obstinatiùs adhærentes quantum facere nitíque poterant, [b] eludere & frustrari exitiales impetus conabantur. Verùm ubi vimineas crates præ se ferentes oppugnatores jam mœnia perurgerent, cum sagittariis funditores, alii quinetiam saxa volventes ingentia, cum facibus & malleolis eos longiùs propulsabant: tum aptatæ ligneis sagittis ballistæ flexu stridoréque torquebantur, creberrima spicula funditantes, & scorpiones, quocumque manus peritæ duxissent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde ac sæpe geminatis congressibus, æstus in meridiem crescens, effervescente vaporatiùs Sole, apparatu operum & studio prœliandi intentos cunctos, revocaverat fatigatos & sudore perfusos. Eodem mentis proposito secuto quoque die per varia certaminum genera controversæ partes dimicantes instanter, [c] æquis manibus & pari fortuna discedunt. Verùm in omne discri-

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

perisse notavit & Pithœus ad oram libri sui. Quæ haud dubiè vera probáque est scriptura. Turres celebritate formidandæ sunt & dicuntur, turres militum frequentiâ & multitudine hostibus metuendæ.]

[a] ADUSQUE CTESIPHONTA.] Quæ stadiis LIX. ab urbe Maozamalcha distabat, ut Zosimus scribit.

[b] CLAUDERE ET FRUSTRARI EXITIALAS IMPETUS.] Scribendum videntur. *eludere.*

[c] ÆQUIS MANIBUS.] Metaphora vi-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

men armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans, omitteret majora quæ tentabat. Sed in districtis necessitatibus nihil tam leve est, quod non interdum etiam contra sperata, rerum afferat momenta magnarum. Cùm enim, ut sæpe, discessuræ partes leviùs concertarent, abusivè incusso ariete, qui paullo antè erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris, latere coctili firmissimè structa: cujus ruina muri contiguum latus secum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate casuum obsidentium labor, obsessorúmque industria vicissim facinoribus speciosis inclaruit. Nihil enim asperum ira & dolore succenso militi videbatur: nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. Nam cùm anceps pugna diutius fervens, sanguine utrimque multis cædibus fuso, diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur. Dúmque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori pervigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cavatis tramitibus subterraneis sublicibúsque suspensis, ima penetrasse fundamentorum, jam si ipse disposuerit evasuros. Cùm itaque noctis plerumque processisset, æneatorum accentu signo dato progrediendi ad pugnam, ad arma concursum est: & consultò murorum invaduntur utrimque frontes, ut dum propulsaturi pericula defensores ultro citróque discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistente, cunicularıorum subitò manus emergat. Quibus ita ut convenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactísque latebris, evolat Exsuperius de Victorum numero miles, post quem Magnus Tribunus, & Jovianus Notarius: quos audax multitudo secuta, his priùs confossis quos in æde per quam in lucem prodierant invenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, [a] ex usu [b] moris gentici justitiam felicitatémque Regis sui canoris vocibus extollentes. Existimabatur Mars ipse, si misceri hominibus numina majestatis jura

detur esse à Gladiatoribus ducta, quorum petitiones manus dicebantur, ut docet Quintilianus in libri 5. Instit. cap. 13. aut sanè à manibus in ludo aleæ, de quibus Suetonius in Augusto. * Sumtum est ex T. Livii libro 27. in quo Marcellus milites suos objurgans, sic loquitur: *Nempe æquis manibus hesterna die diremistis pugnam.* *

[a] EX USU MORIS GENTICI JUSTITIAM FEL. REGIS SUI.] Idem scribit Zosimus his verbis: *ἐπέστη παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς Πέρσαις ᾄσματα λέγουσιν ἐπιχώρια, τὴν μὲν τοῦ σφῶν βασιλέως ἀνδρείαν ὑμνοῦντα, διαβάλλοντα δὲ τὴν τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἀλόγιστον ἐπιχείρησιν. Præter omnem exspectationem supervenerunt Persis carmina quædam gentilia canentibus, quibus Regis quidem sui fortitudinem celebrabant, Romani autem Principis conatus irritos vituperabant.* Ejusmodi sunt acclamationes Persarum & Romanorum, antequam manus consererent, relatæ in libro 19. *Nostris*, inquit, *virtutes Constantii Cæs. extollentibus, ut domini rerum & mundi. Persis Saporem & Saansaam vocantibus, & Pirosem, &c.* Ad eumdem morem pertinet etiam, id quod scribit Libanius in Orat. funebri pag. 271. de Augustodunensi obsidione: *παρειμένοις ποσὶν ἔτρεχον τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα βοῶντες, καὶ ἐνίκων οἱ γέροντες ὥσπερ οἱ Μυρωνίδου. Pedibus præ senio debilitatis cucurrerunt, nomen Cæsaris clamantes, & senes victoriam repertarunt, perinde ac illi quondam duce Myronide*, de quibus Thucydides in 1.

[b] MORIS GENTICI.] Sic lo-

permittunt, adfuisse [a] castra Lucanorum invadenti Luscino. Hócque ideo creditum est, quòd in congressu flagranti scalas vehens visus formidandæ vastitatis armatus, [b] postridie cùm recenseretur exercitus, præcipuo studio quæsitus, reperiri non potuit: cùm se ultro offerret, si miles fuisset, memorabilis conscius facti. Sed ut tunc qui esset pulchri facinoris auctor, penitus est ignoratum; ita nunc enituerunt ii qui fecêre fortissimè, obsidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more. Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura invaditur civitas: & sine sexus discrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, potestas iratorum absumpsit: alii exitii imminentis timore, cùm hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, è muris acti sua sponte præcipites, membrisque omnibus infirmati, vitam morte funestiorem paullisper dum cæderentur egerunt. Extractus est autem vivus cum satellitibus LXXX. Nabdates præsidiorum Magister, quem oblatum sibi cum aliis servari jussit intactum serenus Imperator & clemens. Divisâ itaque perpensis meritis & laboribus prædâ, ipse ut erat parvo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa quæ callebat nutibus venustissimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium jucundum ut existimabat & gratum. Ex virginibus autem quæ speciosæ sunt captæ, ut in Perside, ubi feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui se invictos à laboribus ubique præstiterunt. Inter hæc certamina nostræ partis architectus, cujus nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte assistens, reverberato lapide quem artifex titubanter aptaverat fundæ, obliso pectore supinatus profudit animam, disjecta compage membrorum, adeo ut ne signa quidem totius corporis noscerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiaverat certus, circa muros subversi oppidi [c] fallaces foveas & obscuras,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quitur Tacitus in lib. 6. Annalium.

[a] CASTRA LUCANORUM INVADENTI LUSCINO.] Cùm Brutii, & Lucani duce Stenio Statilio Lucano, jam secundùm Thurios obsiderent: Romani Thurinis auxilium ferendum esse decreverunt. Missus itaque adversus Lucanos C. Fabricius Luscinus Consul, castra eorum cepit, & XX. millia hominum interfecit. Victoriæ tantæ Mars auctor creditus, ob eam causam quam refert Valerius Maximus in lib. 1. cap. ult. Thurini obsidione liberati Fabricium ob id donavere statuâ, ut refert Plinius in lib. 34. cap. 6. Hujus belli meminit etiam Dionysius Halic. in Excerptis legationum. In Prologo lib. XI. Titi Livii id relatum est his verbis: *Item contra Lucanos res gestas continet, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat*: scribe meo periculo, *Thurinis*.

[b] POSTRIDIE CÙM RECENSERETUR EXERCITUS.] Hic mos erat Imperatorum Rom. ut postridie quàm pugnatum erat, exercitum recenserent, & eos qui strenuè se gesserant præmiis militaribus pro concione donarent. Plenæ sunt historiæ ejus moris, qui stante Rep. obtinuit. Sub Cæsaribus autem interdum etiam, quamquam non ita frequens, ejus occurrit mentio. Sic Theophylactus in lib. 2. post pugnam cum Persis: τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ait, ὁ στρατηγὸς ἐξέτασιν τοῦ στρατοπέδου ἐποιεῖτο, καὶ δίδωσι τοῖς τραυματίαις [illegible]. * De obsidionalibus coronis vide Lipsium libri 5. de Mil. cap. 17. *

[c] FALLACES FOVEAS ET OBSCURAS.] Id ante obsidionem urbis Mao-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363. quales in tractibus illis sunt plurimæ, subsedisse manum insidiatricem latenter, ut improviso inde exorta, agminis nostri terga feriret extrema. Confestímque ad extrahendam eam missi sunt compertæ fortitudinis pedites. Qui cùm neque pervadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam & sarmenta speeuum faucibus aggesserunt. Unde fumus angustiùs penetrans, ideóque spissior, quosdam vitalibus obstructis necavit: alios ignium afflatus immissus prodire in perniciem coëgit abruptam: & ita omnibus ferro incendióue consumptis, ad signa repedavit ociùs miles. Hoc modo civitas ampla & populosa virtute roboris excisa Romani, in pulverem concidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus, multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina venimus [a] ædificiis cautis exstructa: ubi Victorem Comitem exercitus prævium à transitu fluminis Regis filius, progressus à Ctesiphonte cum Optimatibus & multitudine armata, prohibere conatus, catervis sequentium militum visis abscessit.

CAPUT V.

Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrósque pube variorum seminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat etiam in hac eadem regione [b] extentum spatium & rotundum, loricæ ambitu circumclausum, destinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus jubatis leones, armísque hispidos apros, & ursos (ut sunt Persici) ultra omnem rabiem sævientes*, & alia lecta immania corpora bestiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites nostri venatoriis lanceis & missilium multitudine confoderunt. Quæ loca pingui situ & cultu: [c] quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longiùs disparatur: ubi vallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus Princeps, & civitatem

zamalchæ refert Libanius, pag. 316. πυκνὰς ἐποιεῖτο τὰς ἀναπαύλας, ὅπως τὸ μὲν ἄλλο στρατόπεδον ἐν χαρακώματι μένῃ, τοῖς δὲ κούφοις τε καὶ ἰσχυροτέροις ᾖν διερευνᾶσθαι τὴν γῆν· οἳ καταγαίοις τε οἰκήσεσιν ἐντυχεῖν, &c. *Frequenter requiescere faciebat exercitum, eo ut milites partim in castris manerent, expediti verò & robustiores regionem scrutarentur: qui subterranea domicilia deprehenderunt.*

[a] ÆDIFICIIS CAVATIS EXSTRUCTA.] Sic correxit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *ædificiis cautis*, nec secus in codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * Sed quanto expeditius erat ac satius ita emendare, *ædificiis lautis exstructa?* Sæpe enim monui has litteras inter se confundi solere. In Regio codice superscriptum est *cautiùs*.

[b] EXTENTUM SPATIUM ET ROTUNDUM.] Hujus loci meminit Libanius, pag. 319.

[c] QUIBUS COCHE QUAM SELEUCIAM NOMINANT.] Hujus scripturæ primus auctor fuit Gelenius. Nam Castellus locum mirificè depravarat. In Editione quidem Rom. legebatur: *Quo loco pinguisitas, & cultra quibus equans Sedenciam nominant, &c.* At in Regio codice sic exaratum inveni: *Quo loco p ngui sitas* (& superscriptum *situs*) *& cultu quibus coharet quam Seleuciam nom.* [In Colbert. *Quo loco pinguisitas & cultu quibus coæquans Seleuciam nominant.*] Certè non immeritò dubitari potest, sitne Coche eadem quæ Seleucia. Nam Seleuciam tunc desertam fuisse, & à Vero Principe quondam excisam subjicit

desertam collustrans, [a] à Vero Principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens ejectat, in Tigridem defluens: corpora vidit suffixa patibulis multa necessitudinum ejus, quem prodidisse civitatem Pirisaboram retulimus suprà. Hic & Nabdates vivus exustus est, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatæ docui civitatis: eò quòd inter exordia obsidii cœpti clam pollicitus prodere, dimicavit acerrimè, adeptúsque veniam insperatam, ad id proruperat insolentiæ, ut Hormisdam laceraret omnibus probris. Itaque aliquantum progressi, tristi percellimur facto: dum enim tres procursatorum cohortes expeditæ cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subitò portis profuderat civitas: proruptores alii ex contraria fluminis ripa jumenta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. Unde profectus Imperator iratus & frendens, jámque regionibus Ctesiphontis propinquans, [b] celsum castellum offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior ut ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, paullóque avidiùs intra jactum telorum repertus, latere non potuit: statímque diversorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni vulnerato Armigero, qui lateri ejus hærebat, ipse scutorum densitate contectus, evitato magno discrimine discessisset. [c] Quâ causâ concitus immanè, munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quòd loco fidebant propemodum inaccesso, quódque Rex cum ambitiosis copiis passibus citis incedens propediem affore credebatur. Jámque vineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, vigiliâ secundâ præcipiti, cùm nox casu tunc Lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant apertè cuncta monstraret: repentè in unum pondus coacta multitudo patefactis subitò portis erupit: cohortémque necopinantem adorta, nostrorum cccidit complures: inter quos etiam Tribunus peremptus est, periculum propulsare conatus. Quæ cum ita aguntur, pari modo ut antea, Persæ ex adversa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam vivos cepêre nonnullos. Et

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

Marcellinus. At Coche opidum tunc erat munitissimum, teste Nazianzeno in Philippica 2. Deinde nonnisi diu post ea quæ hîc evenisse narrat Auctor noster, exercitus Cochen versus signa promovit, ut patet ex pag. 277. Postremò Arrianus in lib. 8. Parthicorum Chochen à Seleucia apertè distinguit, his verbis: *καὶ βασιλεὺς ἐξελαύνει ἐκ σταθμείας ὁ ... τοῦ ποταμοῦ τοῦ Τίγρητος ἐς κώμην ἥτινι Χωχὴ ὄνομα*: quæ Arriani verba citat Stephanus in *Χωχή*.

[a] SACRO PRINCIPE Q. EXCISAM.] Affirmat quidem Lindenbrogius scribendum esse *à Caro Pr.* quam ejus emendationem confirmare videtur Zosimus in lib. 3. Ego verò corrigendum potiùs esse arbitror, *à Vero Principe quondam excisam.* Et conjectura nostra ipsius Marcellini auctoritate nititur, qui in lib. 23. de Seleucia sic dicit: *Quâ per duces Veri Cæsaris, ut antehac retulimus, expulsatâ*, &c. Sanè Carus Cochen quidem cepisse, & Ctesiphontem dicitur, non autem Seleuciam.

[b] CELSUM CASTELLUM.] Minossabatha videtur appellare Zosimus.

[c] QUA CAUSA CONCITUS IMMANE MUNIMENTUM.] *Immane* non ad munimentum refertur, sed adverbialiter su-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

timore, simul quia venisse in majorem numerum copiæ putabantur hostiles, egêre nostri tunc segniùs: sed ubi animis in audaciam restitutis, armísque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus bucinarum, cum minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reverterunt intacti. Et Imperator ira gravi permotus, [a] reliquos ex ea cohorte, qui abjectè sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est, dignitatibus imminutis. Flagrans post hæc ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam convertit & curam, numquam ab antè signanis ipse digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum esset exemplo, spectator probatórque gestorum. Quo inter discrimінum vertices diu multúmque versato, varietate munitionum atque telorum, & conspiratione oppugnatorum, idem castellum incenditur captum. Post quæ consideratis asperitatibus antè gestarum rerum & impendentium, requievit exercitus labore nimio quassatus, multis victui congruis affatim distributis. Vallum tamen sudibus densis & fossarum altitudine cautiùs deinde struebatur, cùm à vicina jam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta.

CAPUT VI.

Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur, tunc aridum. [b] Id antehac Trajanus, posteáque Severus, egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi studio curaverat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutissimúmque ad omnia visum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes mole saxorum obruêre multorum. Hácque valle purgata, avulsis cataractis undarum magnitudine classis secura [c] stadiis XXX. decursis, in alveum ejecta est Tigridis: & contextis ilico pontibus transgressus exercitus, iter Cochen versus promovit. Utque lassitudini succederet quies opportuna, in agro consedimus opulento, arbustis & vitibus, & cupressorum viriditate lætissimo, cujus in medio [d] diver-

initur. Est ergo *concitus immanè* idem quod concitus ira immani, ut loquitur Marcellinus suprà libro 24. pag. 269.

[a] RELIQUOS EX EA COHORTE.] Lipsius in lib. 2. de Militia cap. 7. *cohortem* heic impropriè dici ait de equitibus. Cui non assentior. Loquitur enim Marcellinus de equitibus, qui in cohorte peditum erant. Quippe singulæ cohortes suos equites habebant, teste Vegetio in libro 2.*

[b] ID ANTEHAC TRAJANUS.] Non omittenda sunt Libanii verba, pag. 319. ἐζήτει διώρυχα ναυσιπέρον, (sic Ms. præfert.) καὶ ταύτην ἐκ βίβλων, ἔργον μὲν παλαιοῦ βασιλέως, ἄγουσαν δὲ τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Τίγρητα τῶν δυοῖν αἰωρίων πόλεων. *Captis quibusdam incolis fossam navigabilem quærebat, eámque ex libris, quæ ab Imperatore quodam olim facta Euphratem Tigri conjungeret, paullo supra duo opida, Cochen scilicet & Ctesiphontem.* At Dio in Trajano id quidem cum aggressum esse scribit, sed cùm Euphratis alveum multo excelsiorem esse Tigris alveo comperisset, ab incepto destitisse. Primùm autem Seleucus Nicator eam fossam deduxerat, tunc cùm Seleuciam conderet, ut docet Plinius in lib. 5. cap. 26. Post expeditionem Juliani mansisse videtur hæc fossa, nec à Persis obruta fuisse, quod testatur Theophylactus in lib. 5. cap. 6.

[c] STADIIS XXX. REPULSA.] In Editione Rom. & Mss. omnibus legitur *depulsis.* Unde corrigendum puto *decursis.*

[d] DIVERSORIUM OPACUM EST ET AMOENUM.] Zosimus παράδεισον βασιλικὸν appellat. Solebant enim Reges Persa-

sorium opacum est & amœnum, [a] gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, Regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altiùs jam contra difficultates omnes incedens, tantúmque à fortuna sperans nondum afflictà, ut propius temeritatem multa crebrò auderet: validiores naves, ex his quæ alimenta portabant & machinas, [b] deoneratas octogenis implevit armatis: retentóque secum classis robore firmiore, quam in tres diviserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripæ occuparentur hostiles. Quod cùm acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque destinationem flecterent Principis, sublato vexillo, ut jussum est, evolant è conspectu quinque subitò naves: & cùm ripas jam adventarent, facibus & omni materia quâ alitur ignis petitæ adsiduis jactibus, cum militibus jam conflagrassent, [c] ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines jam tenerent ut mandatum est, erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigiis adegisset. Quo facto & naves incolumes sunt receptæ: & residuus miles, quamquam saxis & varietate telorum ex edito vexaretur, post concertationem acerrimam præaltas ripas & arduas supergressus, stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio transna-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

rum, utpote venationi admodum dediti, quibusdam sæptis ac vivariis feras omnis generis includere, ut quoties se equósque exercere vellent, citra laborem venarentur: quam venationem, ut nimis mollem reprehendit Dio Chrysost. in Orat. 3. de regno: ἐκεῖνοι μὲν γὰρ παραδείσους περιλαβόντες, ὁπότε ἐπιθυμήσειαν, ὥσπερ ἐν εἱρκτῇ τὰ θηρία ἔκτεινον, &c. *Illi enim septis quibusdam quasi carceribus inclusas feras, quoties sibi libitum erat, conficiebant absque labore & periculo.* Hæc autem sæpta ferè palatiis erant adjuncta, ut docet Xenophon in lib. 1. de expeditione Cyri sub initium. Et hic quidem ea loca παραδείσους appellat, non ibi tantùm, sed etiam in lib. 4. Hist. ubi θήρας ἐν παραδείσοις περιειργασμένας opponit venationi ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις: & rursus in OEconomico. Videtur autem hæc vox Persica esse: quamquam alii ab Hebraica lingua eam deducunt. Certè nullatenus Græcæ originis est. [De his diversoriis Regum Persarum, sæptisque ac nemoribus Curtius in libro 7. Idem initio libri 8. describit hæc magna nemora, muris cincta, quibus nobilium ferarum greges clauduntur. In libro 18. Hist. Misc. *Invenerunt Romani in his palatiis* Chosdrois *aviaria, dorcades, & onagros, pavones, & phasianos infinitos, necnon in vivario ejus apud Damastager leones ac tigres miræ magnitudinis.*]

[a] GENTILES PICTURAS REGIS BESTIAS, &c.] Petrus Teixera in lib. 1. cap. 29. Relationis rerum Persicarum, ait Persarum olim Regem, & Optimates maximè addictos fuisse venationi: & maximam partem bonorum in canes & accipitres impendisse, eásque picturas sua magnitudine dignas existimasse.

[b] DEONERATAS OCTOGENIS IMPLEVIT.] In Ms. Regio *octingentis* legitur. Hoc Juliani strategema luculenter describit Libanius in Oratione illa funebri, pag. 320. ναῦς τῶν φορτίων ἐκ παραγγέλματος ἦσαν αἱ νῆες, &c. quæ cum Marcellini nostri narratione mirificè consentiunt. Miror tamen Marcellinum nostrum nullam ejus strategematis facere mentionem, quo Julianus cùm ignaris hostibus milites trajicere vellet, ludos campestres per totum diem in ripa edidit, quemadmodum narrat Libanius in loco cit. & de vita sua pag. 45. Rufus Festus in Breviario, Sozomenus in lib. 6. cap. 1. & vetus Scriptor apud Suidam in γυμνικοῖ.

[c] NI VELOCI FRIGORE PECTORIS.] Scribendum arbitror, *veloci vigore.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tatum: cùm eo momento turbari quidam milites, veritíque ne remanerent post signum erectum, scutis quæ patula sunt & incurva, proni firmiùs adhærentes, eáque licèt imperitè regendo, per voraginosum amnem velocitatem comitati sint navium. Contra hæc Persæ objecerunt instructas cataphractorum equitum turmas sic confertas, ut laminis coaptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa; quorum in subsidiis manipuli locati sunt peditum, contecti scutis oblongis & curvis, quæ texta vimine & coriis crudis gestantes, densiùs se commovebant. Post hos elephanti gradientium collium specie, motúque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator catervis peditum infirmis medium inter acies spatium, secundùm Homericam dispositionem præstituit, ne locati priores, cedentésque deformiter cunctos averterent secum, aut postsignani ponè omnes rejecti centurias, nullo retinente licentiùs verterent terga: ipse cum levis armaturæ auxiliis per prima postremáque discurrens. Ergo ubi vicissim contiguæ se cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, vibrantésque clypeos, [a] velut pedis anapæsti præcinentibus modulis leniùs procedebant: & [b] præpilatis missilibus per procursatores principiis pugnæ tentatis, excita undique [c] humus rapido turbine portabatur. Et cùm undique solito more conclamaretur, virorúmque alacritatem sonantia classica jam juvarent, hastis & mucronibus strictis hincinde comminus pugnabatur: sagittarum periculis miles erat immunis, quantum interiora festinatiùs occupabat. Inter quæ Julianus pulsos fulcire subsidiis, incitaré-

[a] VELUT PEDIS ANAPÆSTI PRÆCIN. MODULIS.] Spartiatarum exercitus ad modum procedebat & tibiam, nec adhibebatur ulla sine anapæstis pedibus hortatiô, ut ait Cicero in 3. Tuscul. & Valerius Max. in lib. 2. cap. 1. cujus verba sublegisse videtur Marcellinus. Sic enim ait Maximus de Spartanis: *Non antè ad dimicandum descendere solebant, quàm tibia concentu, & anapæsti pedis modulo cohortationis calorem animo traxissent.* Porro hæc anapæsta Tyrtæus composuerat Spartanis, teste Pausania in Messeniacis. Erant autem ejusmodi:

Ἄγετ' ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
Κοῦροι πατέρων πολιῆται,
Λαιᾷ μὲν ἴτυν προβάλεσθε,
Δόρυ δ' εὐτόλμως βάλλοντες,
Μὴ φειδόμενοι ζωᾶς.
Οὐ γὰρ πάτριον τᾷ Σπάρτᾳ.

Ut refert Dio in Orat. 2. de regno, & Tzetzes in Chil. 1. hist. 26. qui hæc ἐμβατήρια μέλη appellant. Et alioqui anapæstis delectatos esse Spartanos, patet ex Athenæi lib. 4. ubi Hyacinthiorum sollemne describitur. Ait enim ibi Polycrates, pueros canentes ad tibiam, pulsasse citharæ chordas simul omnes ad pedis anapæsti modum: ἐν ῥυθμῷ ἀναπαίστῳ μετ' ὀξέος δὲ τόνου τὸν θεὸν ᾄδων. Celeri quippe & incitato Laconum ingenio hic anapæsticus modus, acutus & creber ac vegetus, conveniebat.

[b] ET PRÆPILATIS MISSILIBUS.] Malim *propilatis*, ut in lib. 16. *Propilabantur*, inquit, *missilia*, *&c.* id enim erat apud veteres initium pugnæ. Cæsar in lib. 1. & 2. de bello Gallico, *pilis missis* dicit. At præpilata missilia apud T. Livium sunt, quæ obtusa sunt, & mucronis loco pilam præfixam habent. Polybius ἐσφαιρωμένα dixerat, & Xiphilinus in Nerone.

[c] HUMUS RAPIDO TURBINE PORTABATUR.] Hoc verò nimis poëticum, & planè διθυραμβῶδες. Sic Silius Italicus in lib. x.

—sublatum pulvere campum
Vulturius rotat.

Et Statius in 5. Theb.

—totúmque Notis portantibus æquor.

que

que tardantes, quasi conturmalis strenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Persarum, [a] leni antè, dein concito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam urbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus, in campis torridis adusque diei finem à lucis ortu decernens: ejúsque occipitiis pertinaciùs hærens, omnem cum [b] Pigrane & Surena, & Narseo potissimis ducibus adusque Ctesiphontis muros egit præcipitem, adversorum feriens suras & terga. [c] Perrupisséque civitatis aditus, lapsorum agminibus mistus, ni Dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & vocibus, ipse humerum & sagittâ præstrictus: & timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconsultè repertus, nullósque inveniens exitus, multitudinis pondere circumveniretur. Sonent Hectoreas poëtæ veteres pugnas: fortitudinem Thessali ducis extollant: longæ loquantur ætates Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynægirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minùs illo die quorumdam ex nostris inclaruisse virtutem, omnium confessione monstratur. Post timorem depositum calcatásque ruinas hostilium corporum, justo sanguine miles etiamtum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ignoratus ubique dux esset an miles magis, tum ita rem prosperè gesserat, ut cæsis Persarum plus minúsve duobus millibus & quingentis, LXX. caderent soli nostrorum. Qui appellans plerosque nominatim, quos stabili mente aliquid clarum fecisse ipse arbiter perspexit, navalibus donavit coronis, & civicis, & castrensibus. Abunde ratus post hæc prosperitates similes adventare, complures hostias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua novem procubuere tristissimi: decimus verò qui diffractis vinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstravit. Quibus visis exclamavit indignatus acriter Julianus, Jovémque testatus est, nul-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] LENI ET INCONCITO GRADU.] Sic Castello placuit, cùm in Editione Rom. excusum esset, *leni antè inconcito gradu:* prout etiam in Ms. legitur Florentino, * & Tolos. * [ac Colbert.] At Codex Regius ita scriptum habet, *leni antè incitato gradu:* [lego, *leni antè, dein concito gradu.*] Sequitur enim, *calefactis armis retrorsus gradiens,* ut appareat eum cursum incitatum fuisse, qui antea lenis fuerat.

[b] CUM TIGRANE.] Non sum veritus Editionis Rom. scripturam auctori suo reddere, quam & auctoritas exemplaris Regii * & Tolos. * [ac Colbert.] firmabat. Accedit Zosimus, qui Pigraxem hunc nominat. *ἡ φυγῆς ἡγησάμενοι τῶν στρατηγῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι Πιγράξης γένει καὶ ἀξιώσει προέχων ἁπάντων, καὶ Ἀναρέως καὶ Συρήνας.* *Fugæ initium Duces fecere: Pigraxes summo loco, & dignitate aliis antecellens, & Anarreus,* (Narteus in Mss. Regio. Fl. & Valent. [& Colbert.] dicitur) *& Surenas.* Sex autem millia Persarum in hoc prœlio occubuisse prodit Libanius pag. 322. At Marcellinus 11. millia tantùm dicit, & 12.

[c] PERRUPISSETQUE CIVITATIS ADITUS, NI VICTOR.] Aliam ejus rei causam affert Rufus Festus. *Persas,* ait, *terrore subito miscuerunt: versisque agminibus totius gentis, apertis Ctesiphontem portis victor miles intrasset, nisi major prædarum occasio fuisset, quàm cura victoriæ.* Idem etiam disertè confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 322.

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

la Marti jam sacra facturum : [a] nec resecravit, celeri morte præreptus.

CAPUT VII.

Digesto itaque consilio cum Primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in voluntatem quorumdam, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & civitas situ ipso inexpugnabilis defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus Rex affore credebatur. Vicit sententia melior : cujus utilitate Princeps sollertissimus approbatâ, Arinthæum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & [b] latebræ texere notissimæ : hinc opulenta. Sed ille avidæ semper ad ulteriora cupiditatis, [c] parvi habitis vetantium dictis, & increpitis Optimatibus, quòd ob inertiam [otiique desiderium [d] amitti suaderent propè jam] parta Regna Persidis : flumine lævâ relicto, infaustis ductoribus præviis, mediterraneas vias arripere citato proposuit gradu. Et tamquam funesta face Bellonæ subjectis ignibus exuri cunctas jusserat naves, [e] præter minores duode-

[a] NEC RESECRAVIT.] Id est, nec se religione solvit, quam jurando contraxerat. Resecrare enim est solvere religione, ut ait Festus : sed propriè de obsecrantibus dicebatur. Cùm enim reus comitiis populum per Deos obsecraverat, ut periculo liberaretur : jubebat magistratus eum resecrare, ut populus Rom. religione solveretur, quâ se obligatos esse putabant, quòd per Deos essent rogati. Hinc quoties aliquid postulantes ab altero *Obsecro* dixerant, statim religionis causâ addebant *Resecro*, ut docet Plautus in Aulularia. Interdum ipsi qui obsecrabantur, resecrabant, ut apud eumdem Plautum in Persa, Scena 1. Resecratio etiam exsecrationi nonnumquam opponitur, ut apud Cornelium Nepotem in Alcibiade. *Restituta ergo huic sunt publicè bona, iidémque illi Eumolpidæ ac Ceryces, qui eum devoverant, rursus resecrare sunt coacti.* καὶ ἀρὰς ἀφοσιώσασθαι dicit Plutarchus in Alcibiade. Diodorus Siculus in lib. 13. ἀρᾶς τ' ἀράς. Callisthenes uno verbo ἀνιερῶσαι, teste Suida. * Pollux ἐπαναρᾶσθαι dicit in lib. v. Onomast. capite 24. * Ritus autem exsecrationis ac devovendi is erat Athenis, ut Sacerdotes & Antistitæ stantes versus occasum imprecarentur dira quædam, & puniceas vestes excuterent, ut tradit Lysias in Orat. contra Andocidem.

[b] LATEBRÆ TEXERE NOTISSIMÆ.] Post hæc verba in Ms. Flor. Val.& Regio, [& Colbert.] * ac Tolos.* legitur, *hinc opulenta, sed ille, &c.* Neque aliter in Editione Romana. Quare accedo libenter conjecturæ viri docti qui Regium exemplar manu sua descripsit. Is enim ad oram libri adnotat suspicari se, plurima hîc deesse. Deest autem primò legatio Saporis ad Julianum, de qua præter Libanium pag.322. loquitur & Socrates in lib. 3. cap. 18. Deinde desideratur narratio rerum, quas exercitus Rom. Ducibus Procopio & Sebastiano intra Tigrim relictus gesserat, & quam ob causam Juliano in Assyria, prout ipsis mandatum erat, occurrere non potuerit. Hæc autem desiderari ipse docet Marcellinus in fine hujus libri pag. 282. his verbis : *Hisque accedebat aliud malum, quòd nec adminicula quæ præstolabamur, cum Arsace & nostris Ducibus apparebant, ob causas impedita prædictas.* Ubinam prædictas, nisi hoc in loco? Certè Libanius post legationem illam Saporis à Juliano occultè dimissam, ne pacis mentione frangerentur ac mollirentur animi militum, subjicit de Arsace & exercitu Rom. Postremò desideratur in hac lacuna fraus Persicorum transfugarum, quorum suasu Julianus inductus, classem temere concremavit. De his enim se locutum hîc esse, satis indicat Marcellinus sequentibus mox verbis.

[c] PARVI HABITIS VETANTIUM DICTIS.] Ducum & Comitum, atque inter hos Regalis Hormisdæ, qui transfugarum consilio ac promissis dolum subesse admonebant, ut scribit Zonaras.

[d] AMITTI SUADERENT PÆNE JAM.] Hanc integram περίοδον primus Gelenius ex conjectura, ut opinor, adjecit. Nam in Ms. Regio [& Colb.] & Editione Rom. desiderantur hæc verba.

[e] PRÆTER MINORES XII.] Consentit Zonaras qui 700. triremes cum 400.

cim, quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis: ídque putabat utiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis uſui hoſtibus foret, aut certè ut ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum ferè viginti millia in trahendis occuparentur iiſdem navibus & regendis. Dein cùm metuens ſibi quiſque muſſaret, monſtrarétque perſpicua veritas, quòd repulſus forſitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, [a] tortíque perfugæ apertè faterentur ſe feſelliſſe, concurſu maximo exſtingui juſſæ ſunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraſque conſumpſit, XII. tantummodo naves potuerunt intactæ ſervari, quæ ut poſſint cuſtodiri diſcretæ ſunt. Hoc caſu claſſe cùm non oporteret abolita, Julianus conſociato fretus exercitu, cùm armatorum nulli per diverſa diſtringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes ut inediâ nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incenderunt: & conflagratione procedere vetiti, ſtativis caſtris dum flammæ ſeneſcerent tenebamur. Inſultantéſque nobis longiùs Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertiùs reſiſtentes: ut procul conſpicantibus viderentur adveniſſe jam Regis auxilia, ideoque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus & inſolita tentamenta. Mærebat tamen ob hæc Imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas, amiſſis navibus temere, nec occurri poterat hoſtis adventicii motibus, quem adeſſe coruſcus nitor indicabat armorum, artè pro ſingulis membris inflexus. Híſque accedebat aliud haud exiguum malum: quòd nec adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant, [b] ob cauſas impedita prædictas.

JULIANUS AUGUSTUS Jul. A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

CAPUT VIII.

Has ob res ut ſolaretur anxios milites Princeps, [c] captivos graciles ſuapte naturâ, ut pæne ſunt Perſæ, & macie jam confectos juſſit in medium duci: noſtróſque reſpiciens: *En*, inquit,

onerariis inceoſas fuiſſe dicit. At Libanius pag. 302. quiodecim naves ad compingendos pontes ait eſſe ſervatas: qui quidem eo loci multum laborat, ut hoc inconſultum & imprudens Achillis ſui facinus excuſet. Adde Auguſtinum in lib. v. de Civitate Dei, cap. 29.

[a] TORTIQUE PERFUGÆ.] Id planè eodem modo refert Zonaras: ὅθεν ἐκείνων ἀποτεφρωθεισῶν ἤδη πολλοὶ τῶν ταξιαρχῶν ἔλεγον δόλον εἶναι τὰ παρὰ τῶν αὐτομόλων ἐκείνων λεγόμενα, μόλις ποτε κατένευσεν ὑποβαλεῖν τοὺς αὐτομόλους· οἳ ἐκδεθέντες βασάνοις ἐξεῖπον τὸ ἀληθές. *Cùm jam univerſa naves conflagraſſent, pleriſque Tribunorum contendentibus ea quæ à transfugis dicerentur fraudem & inſidias eſſe, vix permiſit, ut quæſtioni transfugæ ſubderentur: qui tormentis adacti, tandem veritatem aperuere.*

[b] OB CAOSAS IMPEDITA PRÆDICTAS.] Arſaces quidem Armeniæ Rex ſeu proditiooe, ut ei objicit Libanius, ſeu quòd regiooem ſuam nudare Perſis nolebat, copias ſuas Juliano obviam mittere ſuperſedit. Chiliocomom tamen vaſtavit, ut legitur p. 300. Exercitus autem Rom. qui cis Tigrim relictus fuerat, partim ignaviâ ac metu, quòd coorſortes ſuos in Tigri lavantes ſagittis Perſarum occiſos viderant, partim diſcordiâ Ducum, cùm ſibi invicem obtrectarent, & altero proficiſci jubente, alter ot manerent hortaretur, inertiâ ibidem & otio commarcuit. Libanii verba ſunt p. 301. eò enim recurreotendum eſt poſt finem paginæ 322. ob tranſpoſitionem pagioarum, qua hæc Oratio miſerè depravata eſt.

[c] CAPTIVOS ORACILES JUSSIT IN MEDIUM DUCI.] Hoc ſtrategemate

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV.& Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuvie capellas & tatras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abjectis armis vertentes semet in fugam. Quibus dictis, remotísque captivis, super rerum summa consultabatur. Et multis ultro citróque dictitatis, cùm reverti debere per loca quà venimus, plebs vociferaretur imprudens: resistebat intentiùs Princeps, multis cum eo nequaquam fieri posse monstrantibus, per effusam planitiem pabulo absumpto & frugibus, vicorúmque reliquiis exustorum inopiâ squalentibus ultimâ: quódque liquentibus jam brumæ pruinis omne immaduerat solum, & ruptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quòd per eas terras vapore sideris calescentes, muscarum & culicum multitudine referta sunt omnia, earúmque volatu dies & astrorum noctu micantium facies obumbratur. Et cùm nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes & dubii, exstructis aris cæsísque hostiis consulta numinum scitabamur: utrum nos per Assyriam reverti censerent, an præter radices montium leniùs gradientes, Chiliocomum prope Corduenum sitam ex improviso vastare: quorum neutrum extis inspectis [a] confore dicebatur. Sedit tamen sententia, ut omni spe meliorum succisa Corduenam arriperemus: & XVI. Kal. Julias promotis jam signis, progresso Imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulveris apparebat: ut opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens, ut constipatione densa feroces leonum frustrentur assultus. Quidam arbitrabantur [b] Sacenæ duces adventare jam nostros, rumoribus percitos, quòd Imperator Ctesiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Persas nobis viantibus incubuisse firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua ne quid adversum accideret, revocantibus agmina classicis, in valle graminea prope rivum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutiùs quievimus castris. Nec enim adusque vesperam aëre concreto discerni potuit, quidnam esset [c] quod diu squalidius videbatur.

ad ingenerandum militibus hostium contemptum antiqui Imperatores sæpe usi sunt: & Leo Imperator in Tacticis id magnopere suadet. Simili arte Agesilaus captivos Persas nudos divendi ante ora militum jussit, ut milites cùm eorum mollitiem cernerent, cum muliereulis sibi bellum fore sperarent, teste Xenophonte in lib. 3. & Plutarcho in Agesilao.

[a QUORUM NEUTRUM EXTIS INSPECTIS CONFORE DICEBATUR.] Terentius in Andria hoc utitur verbo: *Restat Chremes, qui mihi exorandus est: & spero confore.* Ubi Donatus *confore* malè à *confit* deducit. Putat Petrus Pithœus esse hoc verbum exstispicum, ut ad oram libri sui notavit.]

[b SACENÆ DUCES ADVENTARE, &c.] Ita præ ceteris codex Colbert. Legendum tamen puto *Saracenos duces adv. &c.*]

c QUOD HIS SQUALIDIUS VIDEBATUR.] Emendavi, *quod diu squa. videbatur:* cùm viderem in hac eadem pagina paullo suprà pro *diu fluctuantes & dubii*, in Mss.& Editione Rom. scriptum esse *dius fluct.* eodem errore.

Explicit Liber XXIV.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XXV.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXV. continentur.

CAPUT I. *Persæ Romanos iter facientes adorti, fortiter reprimuntur.*
C. II. *Inopiâ frumenti & pabuli premitur exercitus: Julianus terretur ostentis.*
C. III. *Imperator, dum ad repellendos Persas qui undique instabant, omissâ loricâ temere se prœliis inserit, hastâ vulneratur, ac in tabernaculum refertur.*
C. IV. *Romanis hinc victoribus, inde fusis, Julianus in tentorio jacens circumstantes alloquitur, ac post epotam frigidam moritur.*
C. V. *Virtutes ejus ac vitia, forma corporis, & statura.*
C. VI. *Jovianus, Primicerius Domesticorum Protectorum, tumultuariè eligitur Imperator.*
C. VII. *Romanos ex Perside redire properantes, procedentesque, crebris prœliis lacessunt Persæ & Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur.*
C. VIII. *Fame & inopiâ suorum adductus Jovianus A. pacem cum Sapore necessariam sed turpissimam facit, traditis* v. *regionibus cum Nisibi & Singara.*
C. IX. *Romani fluvio Tigri transito, post diuturnam & maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Mesopotamiam perveniunt. Jovianus A. res Illyrici atque Galliarum utcumque ordinat.*
C. X. *Bineses Nobilis Persa Nisibin, urbem inexpugnabilem, nomine Saporis à Joviano recipit: opidani inviti patriâ excedere, & Amidam migrare compulsi.* v. *regiones cum urbe Singara &* XVI. *castellis ex pacto Persis Optimatibus assignantur.*
C. XI. *Jovianus metu rerum novarum per Syriam, Ciliciam, Cappadociam, & Galatiam celeriter itinere facto, Ancyræ cum Varroniano filio infante Consulatum init, ac mox Dadastanæ repentina morte fungitur.*

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT I.

ET hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendentem, ut solet in arduis rebus & dubiis, exegimus, nec sedere quoquam auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Ubi verò primùm dies inclaruit, radiantes [a] loricæ limbis circumdatæ ferreis, & corusci thoraces longè prospecti, adesse Regis copias indicabant. Hócque viso accensum, properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: & non procul à vallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prœlio acri conserto, [b] Machamæus cecidit, ductor unius agminis nostri. Cui propugnaturus Maurus frater, Dux postea Phœnices, cùm germani trucidasset interfectorem, obvium quemque perterrens, infirmatus & ipse humerum telo, pallescentem morte propinqua Machamæum extrahere pugna viribus valuit magnis. Et cùm fatiscerent vix toleranda æstuum magnitudine crebrísque congressibus partes, ad ultimum hostiles turmæ gravi sunt repulsa discussæ. [c] Hinc recedentibus nobis longiùs, Saraceni nostrorum metu peditum repedare compulsi, paullo postea innexi Persarum multitudine tutiùs irruebant, Romana impedimenta rapturi: verùm viso Imperatore ad alas subsidiarias reverterunt. Qua ex regione profecti [d] ad Hucumbta nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad esum congruis, & satietate quæsita frumenti ultra spem recreati discessimus: & confestim, absque his quæ tempus vehi permisit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie [e] exercitu sedatiùs procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia sustinebant, necopinantes Persæ adorti, negotio levi interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ociùs intellecto, per patulas valles latè diffusus tantam molem discriminis, vulneratis qui supervenerant, repulisset. In hac cecidit pugna [f] Adaces Nobilis Satrapa, legatus quondam ad Con-

[a] LORICÆ NIVEIS LIMBIS CIRCUMD.] Sic emendavit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur, *nivibus lumbis*. Ego verò cùm in omnibus MSS. Regio, Val. & Flor. repererim, *lorica nimbis circumdata ferreis*, eam scripturam sequi malui. *Limbis* tamen equidem prætulerim. Sic enim loquitur Marcellinus in lib. 16. *Sparsique cataphracti equites quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti.* [Sanè in MS. Colb. scriptum est, *lumbis circ. fer.* sed correctum eadem manu, *nimbis*.] Hi sunt quos ὠμοβύρσοις καὶ σιδηροῖς θώραξι vocat Plutarchus in Crasso.)

[b] HINC RECEDENTIBUS NOBIS.] Ad locum qui Baraphthas dicitur, teste Zosimo.

[c] MACHAMÆUS CECIDIT.] Zosimo in lib. 3. Μαχαμαῖος. Eumdem intelligit Libanius pag. 302. cùm dicit: πεσόντος δὲ τοῦ ἡμετέρου τινὸς (sic MSS.) προμάχου.

[d] AD HUCUMBRAM NOMINE VILLAM.] σύμβραν vocat Zosimus villam mediam inter duas urbes Nischaram & Nischanabem, quæ cùm fluvio Tigri dirimantur, ponte ad utilitatem commerciorum fabricato junguntur. [*Hucumbra* scriptum est in codice Colb.]

[e] EXERCITU SEDATIUS PROCEDENTE.] Ad locum, qui est inter Danabam & Symam opida, teste Zosimo.

[f] ADACES LEGATUS Q. AD CONSTANTIUM.] Idem dicit Zosimus: ἀνῃρέθη γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ σατράπης τις τῶν ἐπιφα-

ſtantium Principem miſſus, ac benignè ſuſceptus: cujus exuviis interfector Juliano oblatis, remuneratus eſt ut decebat. Eodem die Tertiacorum equeſtris numerus à legionibus incuſatus eſt, quòd cùm ipſæ hoſtium adverſas irrumperent acies, illi paullatim dilapſi, alacritatem pæne totius minuiſſent exercitus. Unde ad indignationem juſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtiſque diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captivos agere iter impoſuit, ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliæ turmæ appoſito, cujus Tribunus turpiter prœlium deſeruiſſe convincebatur. Abjecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile vexillationum Tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator. Progreſſi itaque LXX. ſtadia attenuatâ rerum omnium copiâ, herbis frumentiſque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges & pabula, ut quiſque vehere potuit conſervavit. Hoc etiam loco relicto, cùm ad tractum Maranga appellatum omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum apparuit multitudo, cum Merene equeſtris Magiſtro militiæ, filiiſque Regis duobus, & Optimatibus plurimis. Erant autem omnes catervæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, ut juncturæ rigentes compagibus artuum convenirent: humanorúmque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter apta, ut imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantùm incidentia tela poſſint hærere, quà per cavernas minutas & orbibus oculorum affixas parciùs viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur. Quorum [a] pars contis dimicatura ſtabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam exiſtimares: juxtáque ſagittarii (cujus artis fiduciâ ab incunabulis ipſis gens prævaluit maximâ) tendebant divaricatis brachiis flexiles arcus, [b] ut nervi mammas præſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummáque peritiâ digitorum pulſibus argutùm ſonantes arundines evolabant, vulnera pernicioſa portantes. Poſt hos elephantorum ful-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

τῶν ὄνομα Δάκης, (ſcrib. Αδάκης) ὃς ἔτυχε στρατηγῶν ἐπὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν καισαρὰ ἀπεσταλμένος.

[a] PARS CONTIS DIMICATURA.] Dio in lib. 40. de Perſica armatura: *ἀσπίδι μὲν*, inquit, *οὐδὲν νομίζουσι· ἱπποτοξόται δὲ καὶ ἀκοντοφόροι* (ſcribe ex Mſ. *κοντοφόροι*) *τὰ πολλὰ κατάφρακτοι στρατεύονται. Clypeo quidem uti minimè curant: ſagittarii autem ex equo, & contis dimicantes, cataphracti plerumque in pugnam prodeunt.* Adde Herodianum in fine lib. 4.

[b] UT NERVI MAMMAS PRÆSTRINGERENT.] Ut apud Homerum Pandarus Iliad. 4.

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

Quod ſagittandi genus *περὶ μαζὸν* dicebatur. Erat & altera jaculandi ratio *περὶ δεξιὸν ὠτίον*, itémque *παρ' ὦμον*, ut docet Euſtathius in Il. x. Quibus adde & quartum jaculandi modum ab inguine, quem Parthis familiarem fuiſſe docet Perſius in Sat. 5. Propertius in lib. 4. de Vitdomaro:

Illi virgatis jaculantur ab inguine bracis.

Sic enim corrigendum eum verſum exiſtimo. Quintus denique modus ſagittandi fuit, pede vicem manus implente: qua ratione uſos eſſe Arabas ſcribit Suidas in *Αραβες*. Vide & Servium in librum IX. Æneid.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

gentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum adspectum magis equi terrebantur. Quibus insidentes magistri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos gestabant, [c] acceptæ apud Nisibin memores cladis: & si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, collisam sterneret plebem, vertebram, quæ caput à cervice disterminat, ictu maximo terebrabant. [a] Exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre, ita citiùs vitam hujusmodi adimi belluarum. Quibus non sine magno horrore perspectis, stipatus armatarum cohortium globis cum Primatibus fidentissimus Imperator, ut flagitabat [b] major vis & atrocior, lunari acie sinuatisque lateribus occursuros hosti manipulos instruebat. Et ne sagittariorum procursus nostrorum cuneos disjectaret, [c] illatis concitatiùs signis spiculorum impetum fregit: datóque ad decernendum sollemniter signo, densati Romani pedites confertas hostium frontes nisu protruserunt acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum sonitus, & virorum armorúmque lugubre sibilantium fragor, nihil perpetiens jam remissum, campos cruore & corporum strage contexit, effusiùs cadentibus Persis: quibus sæpe languidis in conflictu, artiùs pes pede conlatus graviter obsistebat, pugnare fortiter eminus consuetis, & si inclinatas suorum copias senserint, cedendo in modum imbrium ponè versus directis sagittis hostes à persequendi fiducia deterrere. Pulsis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles Solis cursu flammeo diu laxatus, signo in receptum dato, in tentoria repedat, ad audendum deinceps majora sublatus. In hoc prœlio Persarum major ut dictum est apparuit strages; nostrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum casus Vetranionis mors viri pugnacis, [d] qui legionem Ziannorum regebat.

[a] EXPLORATUM EST ENIM AB HASDRUBALE.] Id Hasdrubalis consilium refert Zonaras in tomo 2. pag. 90. παρήγγειλεν ὁ Ἀσδρούβας τοῖς ἐπ' αὐτῶν καθημένοις τοὺς τιτρωσκομένους τῶν θηρίων παραυτίκα σφάζειν· ῥᾷστα γὰρ σιδηρίῳ τινὶ ὑπὸ τὸ οὖς τυπτόμενοι ἐκτιτνύοντο. *Præcepit Hasdrubal Indis qui belluis insidebant, ut vulneratos elephantos confestim interficerent. Cultro autem quodam sub aurem percussi facillimè necabantur.* [Ceterùm paullo suprà pro *vertebram*, *venam* scriptum reperi in codice Colbertino: & ita in veteribus libris scriptum se invenisse notavit P. Pithœus.]

[b] MAJOR VIS ET TRUCIOR.] In Editione Rom. legebatur, *major jussit atrocior*: quam scripturam Castellus miris modis depravarat. Sed Accursius quidem sic edidit, *major vis ita trucior*. Gelenius autem hoc modo, *major vis ita atrocior*: quo modo in exemplari Regio scriptum reperi. [In Colb. *major visit atrocior*, omnino pro *major vis & atrocior*.]

[c] ILLATIS CONCIT. SIGNIS SPICULORUM IMPETUM FREGIT.] Idem in illa celebri Marathonia pugna observavit Miltiades, qui Athenienses effuso cursu jussit Persas aggredi, quò scilicet ante ictus sagittarum ad hostem venirent, ut scribit Herodotus in VI. & Justinus in 2. Vegetius quoque in lib. 1. cap. 9. hoc præceptum Ducibus inculcat. * Nec secus Ventidius adversus Parthos, teste Frontino libri 2. cap. 2. *

[d] QUI LEGIONEM ZIANNORUM REGEBAT.] In Notitia Orientalis Imperii *Tzanni* dicuntur sub dispositione Magi-

JULIANUS Augustus Jul. A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT II.

Post quæ triduo induttiis destinato, dum suo quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat jam non ferenda: & quoniam frugibus exustis & pabulis, homines in discrimen ultimum venerant & jumenta, ex eo cibo quem animalia Tribunorum vehebant & Comitum, imæ quoque militum plebi penitus indigenti pars distributa est magna. Et Imperator, cui non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parvis cenaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quidquid ad ministeria postulabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autem ad sollicitam suspensámque quietem paullisper protractus, cùm somno (ut solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Julii quædam sub pellibus scribens, [a] obscuro noctis altitudine sensus cujusdam Philosophi teneretur, vidit squalidiùs, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam cùm ad Augustum surgeret culmen conspexit in Galliis, velatâ cum capite Cornucopiâ per aulæa tristiùs discedentem. Et quamquam ad momentum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, ventura decretis cælestibus commendabat: relictóque humi strato cubili, adulta jam excitus nocte, & numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem visam, aëris parte sulcata evanuisse existimavit: horroréque perfusus est, ne ita apertè minax Martis apparuerit sidus. Erat enim nitor igneus iste, [b] quem διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens umquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus posse labi, profanus meritò judicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus sufficiet pauca monstrare. [c] Scintillas quidam putant ab ætherio

stri militum per Thracias. Sic enim in Ms. codice legitur, cùm vulgò *Thaanni* legatur & *Thanni*. Erant autem Tzanni populi Lazis finitimi & Armeniis, ut docet Procopius in lib. 1. Persic. Agathias in libro v. & Justinianus in Novella 28. de moderatore Helenoponti. *Zanni* dicuntur à Marcellino Comite in Chronico sub Theodosio Minore. Eustathius in Dionysium, οἱ μάκρωνες, inquit, ἔθνος ποντικόν. τούτους νῦν σάννους φασὶν, ἰδιωτικώτερον δὲ τζάνους, ὧν καὶ ἡ κατοικία τζανικὴ. Sanè Zanni, & Sanni, Tzanni, & Thanni sola pronuntiandi ratione differunt, ut Zangæ & Tzangæ, Tabennesintæ & Zabennesiotæ in Chronico Victoris Tunnonensis; Turullus & Tzurullus oppidum Thraciæ in Procopio & Suida. Ex his quæ diximus, apparet Tzannos longè ante Justiniani tempora fœderatos Rom. & auxiliares fuisse.

[a] SENTENTIIS CUJUSD. PHILOSOPHI.] Sic conjecit P. Castellus, cùm in Editione Rom. & Mss. omnibus legeretur *senius cui*. Unde scribendum existimo *obscuro noctis*, (sic in Ms. Reg. * & Tolos. * & Edit. Rom.) *altitudine sensus cujusd. Phil. teneretur.* [Sanè in Colb. legitur, *obscuro noctis altitudine senius cujusdam Philosophi teneretur.*]

[b] QUEM ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ.] Id signum ab antiquis infaustum esse habitum docet Homerus Il. 4.

Οἷον δ' ἀστέρα ἧκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω
Ἢ ναύτῃσι τέρας, ἠὲ στρατῷ εὐρέϊ λαῶν
Λαμπρόν. τοῦ δέ τε πολλοὶ ἀπὸ σπινθῆρες
ἵενται.

Ubi Eustathius rectè notat: ἀστέρα δὲ λέγει οὐ κυρίως, ἀλλά τι ἀστεροειδὲς, οἷον κομήτην, ἢ ὁποῖοι οἱ διάττοντες, ὧν ἡ φύσις ἄλλως στροφή· διὸ καὶ αἰθέρος ὡς ἐπιπαν δηλοῖ. Ventorum quidem id signum esse testatur Aratus in Prognostico.

[c] SCINTILLAS AB ÆTHERIO CADENTES VIGORE.] Idem sentit Theon in Arati Prognostica. Sic enim definit has imagines: σελαγοῦντες εἰσὶν αἱ ἀναπτόμεναι ὁ αἰθὴρ:

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cadentes vigore, parúmque porrectiùs tendere sufficientes exstingui: vel certè radiorum flammas injectas nubibus densis acri scintillare contactu: aut cùm lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium sustentatur: amplitudine verò spatiorum exinanitum, [a] in aërium solvitur corpus, ad substantiam migrans, cujus attritu incaluit nimio. Confestim itaque ante lucis primitias Etrusci Haruspices accersiti, consultique quid astri species portenderet nova, vitandum esse cautissimè responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex [b] Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis* id relatum esse monstrantes, quòd face in cælo visa committi prœlium, vel simile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa spernente, orabant Haruspices saltem aliquot horis profectionem differri: & ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiæ reluctante: sed exorto jam die, promota sunt castra.

CAPUT III.

Hinc nos egressos, Persæ cùm sæpe afflicti peditum stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occultè comitabantur, altrinsecus viantes catervas à celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusque perpetuum diem nec vallum erigeret, nec sudibus se communiret. Dúmque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, invasa subitò terga poneversùs arma cogentium Principi indicatur, etiamtum inermi ad speculanda anteriora progresso. Qua concitus clade, [c] oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio metu, qui etiam antesignanos unde discesserat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fætorem stridorémque elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis & multiplicatis missilibus decernebat. Verùm Principe volitante inter prima discrimina prœliorum, exsilivit nostra succinctior armatura, aversorúmque Persarum & beluarum suffragines concidebat & dorsa. Quos cùm Ju-

ὅτι οὐ αἰσθήσῃ ὧν πάσχεις τὸ νῦν.

[a] IN ÆSTUM SOLVITUR CORPUS.] Sic emendavit Gelenius, cùm ex Castelli conjectura antè legeretur *iners tum solv.* At in Editione Rom. sic legebatur *inertium solv. corpus.* Sed cùm in codice Regio scriptum repperissem *in artum sol. corp.* [in Colbert. *inertum solv. corpus*:] statim emendavi, *in aërium solvitur corpus*: quæ emendatio confirmatur verbis sequentibus, *ad substantiam migrans, cujus attritu incaluit nimio* Quidam enim ex attritu aëris hæc prosilientia formari sidera dicebant, inter quos Anaxagoras teste Diogene, & Seneca in lib. 2. Natur. quæst. cap. 14.

[b] TARQUITIANIS LIBRIS.] Tarquitius libros de Etrusca disciplina, & Ostentarium Tuscum conscripserat, teste Plinio, & Macrobio * in libri 3. Sat. cap. 7. * Is ipse est, opinor, cujus mentio fit in hac Inscriptione veteri: *L. Tarquitio. L. F. Pom. Etrusco. Sulpiciano. Scribæ. Quæstorio.*

[c] OBLITUS LORICÆ.] Zonaras idem scribit: ἔτυχε γὰρ διὰ βάρος καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου φλέγμα (θέρους γὰρ ἦν ἀκμὴ) τὸν θώρακα ἀποδυσάμενος. Id est: *Quippe loricam ob pondus, & Solis ardorem (medium enim tunc tempus erat æstatis) deposuerat.* At Libanius in Orat. funebri, pag. 303. colorem hîc affert minimè probabilem. Ait enim inermem tunc fuisse

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

lianus cavendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus apertè demonstrans, irásque sequentium excitans, ardenter effunderet semet in pugnam, clamabant hinc inde Candidati, quos disjecerat terror, ut fugientium molem, tamquam ruinam malè compositi culminis declinaret: & incertum [a] subita equestris hasta cute brachii ejus præstricta, costis perfossis hæsit in ima jecoris fibra. Quam dum avellere dextera manu conatur, acuto utrimque ferro digitorum nervos sensit excisos: & provolutus jumento, præsentiúmque veloci concursu relatus in castra, medicinæ ministeriis fovebatur. Móxque ubi lenito paullisper dolore timere desiit, magno spiritu contra exitium certans, arma poscebat & equum: ut reviso prœlio suorum fiduciam repararet, ac videretur sui securus alienæ salutis sollicitudine vehementer adstringi: eo vigore, licèt in negotio dispari, quo Epaminondas ille Dux inclytus, letaliter apud Mantineam saucius & revectus ex acie, conquirebat sollicitè scutum. Quod cùm vidisset propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit. Sed cùm vires parum sufficerent voluntati, sanguinísque profluvio vexaretur, mansit immobilis: ideo spe deinceps vivendi absumptâ, quòd percunctando [b] Phrygiam appellari locum ubi ceciderat comperit. Hîc enim obiturum se præscripta audierat sorte. Reducto ad tentoria Principe, incredibile dictu est quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore ferventior involabat, hastas ad scuta concrepans; etiam mori si tulisset fors obstinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, & æstus calescens officeret alacritati membrorum; tamen velut exauctoratus amisso ductore, sine parcimonia ruebat in ferrum. Contrà animosiùs Persæ sagittarum volantium crebritate conspectum sui rapiebant oppositis: quos elephanti tardiùs præcedentes, magnitudine corporum cristarúmque horrore pavorem jumentis incutiebant & viris. Concursus itaque armatorum, & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quam-

Julianum, eo quòd Persas ubique vicerat: quæ nimia sui fiducia in tanto duce nequaquam ferenda est. Itaque meritò in Victoris Epitome reprehenditur.

[a] SUBITA EQUESTRIS HASTA.] Libanius pag. 303. δόρυ δ' ἱππέως ἐπ' αὐτὸν ἐλθὸν ἄοπλον διὰ τοῦ βραχίονος δραμὸν ἐς τὴν πλευρὰν ἀνέδυ, &c. *Hasta equestris in eum inermem illata, per brachium in latus irrepsit.* Et hic quidem ejus cædis auctores Christianos fuisse contendit, qui à Juliano depressi ac vexati, cùm insidias ei dudum compararent, tandem oblata occasione facinus peregerunt, ut dicit pag. 323. quem Libanii locum profert etiam Sozomenus in lib. 6. Sed Eutropius qui huic Persicæ expeditioni interfuit, & Rufus Festus, ac Victoris Epitome ab hostium equite, & quidem fugiente, conto percussum esse memorant.

[b] PHRYGIAM APPELLARI LOCUM UBI CECIDERAT.] Julianus cùm esset Antiochiæ, noctu in somnis juvenem viderat rutilâ comâ, qui ipsum in Phrygia moriturum ei visus erat prædicere. Cùm igitur letaliter vulneratus, locum illum in quo castra habebat, Phrygiam appellari didicisset, exclamâsse dicitur: O Sol, Julianum perdidisti: ut narrat Zonaras, & auctor Chronici Alexandrini: sed in hoc ῥασία perperam exaratum est pro φρυγία.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

diu satietate vulnerum partibus fessis, nox diremit certamina jam tenebrosa. Quinquaginta tum Persarum Optimates & Satrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquentia vetustatis diversis in locis [a] prœlia XX. Marcelli: [b] Sicinium Dentatum adjiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur super his Sergium, qui vicies & ter vulneratus est in variis pugnis, ut fertur: cujus posteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbravit. Deformabat tamen tristitia lætiores eventus. Dum hæc post discessum Ducis ubique aguntur, exercitûs cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum Magister: Sallustius Præfectus actus in exitium præceps, & operâ sui Apparitoris ereptus, Sophorio amisso Consiliario qui ei aderat, casu evasit & fugâ: quidámque milites per multa discrimina [c] occupato castelli vicini præsidio, post diem denique tertium jungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Julianus in tabernaculo jacens circumstantes allocutus est demissos & tristes: *Advenit ô socii nunc abeundi tempus è vita impendio tempestivum, quam reposcenti naturæ* [d] *ut debitor bonæ fidei redditurus exsulto: non ut quidam opinantur adflictus & mærens: Philosophorum sententiâ generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætandum esse potiùs quàm dolendum. Illud quoque advertens, quòd etiam Dii cælestes quibusdam piissimis mortem tamquam summum præmium persolverunt. Munus autem id mihi delatum optimè scio, ne difficultatibus succumberem arduis, néve me projiciam umquam aut prosternam: expertus quòd dolores omnes ut insultant ignavis, ita persistentibus cedunt. Nec me gestorum pænitet, aut gravis flagitii recordatio stringit, vel cùm in umbram & an-*

[[a] PROELIA VIGINTI MARCELLI.] At Plinius in libri 7. capite 25. & Solinus in capite 6. multo plura M. Marcelli prœlia commemorant, & signis collatis undequadragies dimicavisse eum scribunt. Quod autem paullo infrà ait Ammianus, ultimum ex Sergii posteris, *Catilinam claras gloriarum ejus adoreas sempiternis maculis obumbravisse*, id accepit à Solino ut solet, cui in capite VI. Collectaneorum dicitur Catilina *tantas* Sergii *adoreas odio damnati nominis obumbrâsse.*]

[b] SICINIUM DENTATUM.] L. Siccius Dentatus emendatè dici debet: sic enim præter Dionysium Halic. vocat Zonaras in tomo 2. Annalium, quos ex Dione composuit, pag. 27. Λεύκιον ὄνομα, & Fulgentius Planciades de verbis antiquis ex Varrone. De eodem Siccio Dentato vide Festum in *Obsidionalis corona.*

[c] OCCUPATO CASTELLI VICINI PRÆSIDIO.] Id Zosimus paullo aliter refert his verbis: ἄνδρες ἑξήκοντα μόνοι, σφῶν τε καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἀξιώματος μεμνημένοι, περιβαλλόμενοί τι ἄχρι θανάτου, τὸ φρούριον χρόνιον ἐκράτησε, ἀφ' οὗ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεξελθόντες οἱ Πέρσαι παρερεκτῦν ἔδοξαν· καὶ τρεῖς ἐξῆς ἡμέρας τῶν πολεμίων ἐφεδρευόντων, ἐκ ὀλίγου μέρους τοῖς πολιορκοῦσιν ἐπιθέμενοι ἀπεσώθησαν. LX. *milites, sui & dignitatis Rom. memores, ad mortem usque audaciter decertantes, castellum illud occuparunt, ex quo Persæ in Rom. iter facientes impetum fecerant: & ab hostibus per triduum obsessi, aggressi tandem oppugnatores ipsos, incolumes evaserunt.* Infrà, pag. 297. hoc castellum Vaccatum dicitur.

[d] UT DEBITOR BONÆ FIDEI REDDITURUS EXSULTO.] Sapienter id quidem & ex præcepto D. Marci, quem Julianus sibi imitandum proposuerat. Hic enim in libris de vita sua nihil frequentiùs inculcat, quàm hilari ac libenti animo mor-

gulos amandarer, vel post principatum susceptum: quem tamquam à cognatione Cælitum defluentem, immaculatum (ut existimo) conservavi, & civilia moderatiùs regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametsi prosperitas simul utilitásque consultorum non ubique concordent, quoniam cœptorum eventus superæ sibi vindicant potestates. Reputans autem justi esse finem imperii, obedientium commodum & salutem, ad tranquilliora semper ut nostis propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudénsque, adeo sciens, quòd ubicumque me velut imperiosa parens consideratis periculis objecit Resp. steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica præcinente. Ideóque sempiternum veneror numen, quòd non clandestinis insidiis, nec longa morborum asperitate, vel damnatorum fine decedo: sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è mundo digressum. Æquo enim judicio juxtà timidus est & ignavus, qui cùm non oportet, mori desiderat: & qui refugiat, cùm sit opportunum. Hactenus loqui vigore virium labente sufficiat. [a] *Super Imperatore verò creando cautè reticeo, ne per imprudentiam dignum prætercam: aut nominatum quem habilem reor, antepositο forsitan alio in discrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem Reip. frugi, opto bonum post me reperiri rectorem.* Post hæc placidè dicta, familiares opes junctioribus velut supremo distribuens stilo, Anatolium quæsivit officiorum Magistrum: quem cùm beatum fuisse Sallustius respondisset Præfectus, intellexit occisum: acritérque amici casum ingemuit, qui elatè antè contempserat suum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, [b] auctoritate integra etiamtum increpabat: humile esse, cælo sideribúsque conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo jam silentibus, ipse cum Maximo & Prisco Philosophis super animorum sublimitate perplexiùs

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

tem esse exspectandam, gratias quinetiam Deo habendas esse. In libro autem 4. eâdem utitur mètaphorâ quâ Julianus hoc in loco: ἀναμένων τὸ ἀνακλητικὸν ἐκ τοῦ βίου ἄλυτος, μήτε ὅρκου δεόμενος μήτε ἀνθρώπου τινὸς μαρτυρίας. *Signum receptui * ex hac vita * exspectans expeditus, ut nec juramento opus sit nec testibus.* Et paullo pòst subjicit, hominem sapientem eadem facilitate & constantia digredi è vita, quâ ad aliam quam actionem verecundè ac decenter obeundam se conferret: neque umquam imperfectam ejus vitam tamquam fabulam nondum ultimo actu finito intercipi à fato.

[a] SUPER IMP. VERO CREANDO CAUTE RETICEO.] Libanius, pag. 323. δεομένων δὲ, ait, τῶν φίλων ἀποφῆναι τὸν τῆς ἀρχῆς κληρονόμον, οὐδένα αὐτῷ παραπλήσιον εἶχεν ὁρῶν, ἀφῆκε τῇ στρατιᾷ τὴν ψῆφον. *Cúmque amici rogarent, ut successorem Imperii nuncuparet, ipse qui neminem sibi parem circumspiceret, suffragiis militum rem permisit.* Videtur autem Julianus exemplum Galbæ Aug. reformidasse: qui affecta ætate cùm Pisonem Cæsarem nuncupasset, & sibi, & Pisoni perniciem creavit. Namque Otho prælatum sibi Pisonem ægrè ferens, in Principem conspiravit, ut in Historiis refert Tacitus.

[b] AUCTORITATE ETIAMTUM INTEGRA INCREPABAT.] Neque id omisit Libanius, cujus hæc sunt verba: ἁπάντων γὰρ τῶν παρεστηκότων εἰς θρῆνον πεπτωκότων καὶ οὐδὲ τῶν φιλοσοφούντων δυναμένων καρτερεῖν, ἐπετίμα τοῖς τε ἄλλοις καὶ οὐχ ἥκιστα δὲ τούτοις, &c. *Et cùm circumstantes in fletum universi effunderentur, neque ipsi Philosophi à gemitu possent temperare: cunctos increpabat, sed hos maximè: quòd cùm rebus à se in omni vita gestis aditum sibi ad Deorum sedes aperuisset, ipsi haud secus ac tartaro dignum lugerent.* Deinde tabernaculum illud Juliani carceri comparat, quo moriturum Socratem amici convenerant.

Julianus Augustus. Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

disputans, hiante latiùs suffossi lateris vulnere, & spiritum tumore cohibente venarum, epotâ gelidâ aquâ quam petiit, medio noctis horrore vitâ faciliùs est absolutus, [a] anno ætatis altero & tricesimo: natus apud Constantinopolim: à pueritia usque parentis obitu destitutus Constantii, quem post fratris Constantini excessum inter complures alios turba consumpsit Imperii successorum; [b] & Basilina matre, jam inde à majoribus nobili.

CAPUT IV.

[c] Vir profectò heroïcis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita majestate conspicuus. Cùm enim sint, ut sapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Justitia, Fortitudo, eísque accidentes extrinsecùs aliæ, scientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento studio coluit omnes ut singulas. Et primùm ita inviolata castitate enituit,

[a] ANNO ÆTATIS ALTERO ET TRICESIMO.] Id est, secundo ac tricesimo. Sic enim ferè loquuntur Latini, ut Quintilianus in Dialogo de causis corruptæ eloquentiæ: *Uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio C. Catonem insecuti sunt.* Neque aliter Eutropius in lib. 9. de Maximiani Galerii pugna, & alii passim. Observavi tamen interdum eam vocem pro uno sumi, ut apud Velleium alicubi legere memini. Sed hoc in loco à Marcellino pro secundo accipitur, ut dixi. Cui enim potiùs de Juliani ætate quàm Juliano ipsi credamus? At is in Epist. 51. ad Alexandrinos, 32. annos natum se esse dicit, tum cùm eam Epistolam scriberet. Idem in Misopogone significat his verbis: τὸν δὲ πελάσαντα μικρὸν τὴν ἀφεῖναι παλχαλιπεῖν. ἐμοὶ δὲ ἡ πάλαι τούτων ὄψις. At Socrates in lib. 3. Julianum anno ætatis 1. & xxx. interiisse scribit: quod ex ipsomet Socrate refellere facillimum fuerit. Scribit enim in lib. 3. cap. 1. post obitum Constantini Magni cùm Dalmatius Cæsar esset occisus, Gallum & Julianum in discrimen vitæ pariter adductos esse. Sed Gallum quidem morbo, quo tunc gravissimo laborabat, instanti exitio ereptum: Julianum verò ob teneram adhuc ætatem servatum fuisse, quippe qui vix tum esset octennis. Idem etiam scribit Sozomenus in lib. v. Igitur si id discrimen Juliano contigisse ponamus anno Domini 337. quo Constantinus est mortuus; efficietur profectò Julianum 4. & 30. annis vixisse. Mortuus est enim anno Domini 363. Sed si Cedrenum sequimur, qui cædem Dalmatii, & discrimen illud Juliani refert in annum 2. ab obitu Constantini M. tum id efficietur quod nos posuimus, 32. annos vixisse Julianum. Cassiodorus anno ætatis 32. Julianum obisse dicit.

[b] ET BASILINA MATRE.] Supple ἀπὸ κοινοῦ *destitutus.* Nam Basilina cùm Julianum primum, atque adeo unicum peperisset, paucis pòst mensibus decessit, ut testatur Julianus ipse in Misopogone. Hæc Basilina erat Juliani filia Præfecti Prætorio, quemadmodum scribit Libanius in Orat. funebri pag. 260. Ejusdem meminit Athanasius in Epist. ad Solitarios, ubi de Eutropio Hadrianop. Episcopo scribit, qui in exsilium missus est studio & instinctu Basilinæ. Βασιλῖνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. *Basilina enim magnopere eum insectabatur.* Ideo fortasse quòd Eutropius Eusebium Nicomed. Episcopum (affinem Basilinæ, ut suprà notavi) acriter reprehendebat. Meminit & Georgius Alex. in Vita Chrysostomi, ubi ait objectum fuisse Chrysostomo, quòd prædium à Basilina Ecclesiæ Constantinop. legatum, vendiderat, & pretium in suos usus verterat: ὅτι διαφθείρει τῇ ἐκκλησίᾳ τόπους οὓς Βασιλῖνα ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ μήτηρ κατέλιπε, πωλήσας ἐσφετερίσατο. Basilinæ frater erat Julianus Comes Orientis, avunculus Juliani A. Malè Chrysostomus in Orat. contra Gentiles θεῖον πρὸς πατρὸς vocat.

[c] VIR PROFECTÒ HEROÏCIS CONN. INGENIIS.] Nihil mirum, si vir Græcanicæ superstitioni deditus, in Juliani sui laudes effunditur. Sed & Christiani quotquot absque affectu animi sincerè locuti sunt, Juliano testimonium egregiæ indolis perhibuerunt. Audi Augustinum in lib. 5. de Civitate Dei cap. 21. *Ipse apostata Juliano, cujus egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega & detestanda curiositas, &c.* Sed & Prudentius idem ingenuè confitetur in Apotheosi his versibus:

Principibus tamen è cunctis non defuit unus
Me puero, ut memini, ductor fortissimus armis,
Conditor & legum celeberrimus, ore manuque

ut post amissam conjugem nihil umquam venerium agitaret: illud advertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum scriptorem ætate grandævum interrogatum, ecquid adhuc feminis misceretur, negantem id adjecisse, quòd gauderet harum rerum amorem, ut rabiosum quemdam effugisse dominum & crudelem. Item ut hoc propositum validiùs confirmaret, recolebat sæpe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat jucundè, id asserentem, quòd ut egregius pictor vultum speciosum effingit, ita pudicitia celsiùs consurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore juventutis ita cautè vitavit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius vel citerioris vitæ ministris incusaretur, ut sæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus crescebat in majus, juvante parcimonia ciborum & somni, quibus domi forísque tenaciùs utebatur. Namque in pace victus ejus mensura atque tenuitas erat rectè noscentibus admiranda, velut ad pallium mox reversuri: per varios autem procinctus, [a] stans interdum more militiæ [b] cibum brevem vilémque sumere visebatur. Ubi verò exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum, post hæc serias ad artes confugiens doctrinarum. Et si nocturna lumina inter quæ lucu-

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

Consultor patria, sed non consultor habenda
Relligionis: amant tercentum millia Divùm.
Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus orbi.

[*Orbi*, id est orbi Romano, Imperio Romano. Sic enim malo, quàm quod in vulgatis Editionibus legitur, *Urbi*, hoc est, urbi Romæ. Vult igitur dicere Prudentius, Julianum quamvis à Christo desciverit, bonum tamen & utilem Imperio Rom. Principem fuisse.]

[a] STANS INTERDUM MORE MILITIÆ.] Idem testatur Mamertinus in Gratiarum actione: *Neque turba institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda: neque tempus epularum ei, qui sæpiùs statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obvio, poculo fortuito.* Hic porrò mos erat militum Rom. ut in castris stantes cibum sumerent. Unde Quintilianus in Milite Mariano sic dicit: *Cùm alii excubent armati, alii claustra portarum tueantur, alii vallum fossásque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant: Tribunus inter scorta volutabitur.* Plutarchus etiam in Apophth. & ex eo Polyænus narrant, Scipionem cùm ad Numantiam venisset, jussisse ut milites stantes quidem prandium sumerent, cœnarent autem sedentes: tricliniares enim, & cubiculares lectos ex castris sustulit, primus ipse in vili stramento decumbens, teste Appiano in Hispaniensi. Quam disciplinam postea Rom. Duces servarunt. Tiberius enim majore parte æstivatum expeditionum cœnavit sedens, ut ait Velleius in lib. 2. Olim tamen in Rep. Rom. hunc morem non fuisse, ut stantes cibum sumerent, docet Livius in lib. 34. ubi de Graccho, qui id multæ ac pœnæ militatis loco militibus iis indixit, qui segniùs se in pugna gesserant. *Citatósque singulos jurejurando adigam, nisi quibus morbus causa erit, non aliter quàm stantes quoad stipendia fecerint, cibum potúmque capturos esse.*

[b] CIBUM BREVEM VILEMQUE.] Libanius in Monodia de obitu Juliani: ὦ λόχοι στρατιωτῶν ὡς ἀπώλετε βασιλεύς, πεινῶντι τοῖς πολλοῖς ἐπὶ στρατιᾷ στιβάδος. Idem in Orat. Consulari ad Julianum, ejus tenuitatem victûs magnopere prædicat: quam profectò admirabilem fuisse Marcellino facilè credo. Nam & Zonaras ejusmodi illam fuisse affirmat, ut ab omni ructu & sputatione liber esset. Et sæpenumero dicebat, Philosophum ne respirantem quidem exaudiri oportere. Itaque eleganter Libanius τεττίγων τροφὴν ei tribuit pag. 249. id est cibum cicadarum, quas aiunt solo aëre vivere, ut ait Philo in libro, Quòd omnis probus liber est. Unde nata est hæc proverbialis locutio: ὡς πλεῖν τὴν τεττίγων ἰδεῖν: qua utitur idem Libanius in tomo 1. Declamat. 37.

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

brabat, potuissent voces ullæ testari, profectò ostenderant, inter hunc & quosdam Principes multum interesse, quem norant voluptatibus ne ad necessitatem quidem indulsisse naturæ. Dein prudentiæ ejus indicia fuere vel plurima, è quibus explicari sufficiet pauca. Armatæ rei scientissimus, & togatæ: civilitati admodum studens, tantum sibi arrogans, quantum à contemptu & insolentia distare existimabat: virtute senior quàm ætate: [a] studiosus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties judex: [b] censor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemptor, mortalia cuncta despiciens: postremò id prædicabat, *turpe esse sapienti, cùm habeat animum, captare laudes ex corpore.* Quibus autem justitiæ inclaruit bonis, multa significant: primò, quòd erat pro rerum & hominum distinctione sine crudelitate terribilis: deinde, quòd paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quòd minabatur ferro potiùs quàm utebatur. Postremò, ut multa prætercam, constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita consurrexisse mitissimè, ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret. Fortitudinem certaminum crebritas, usúsque bellorum ostendit, & patientia frigorum immanium, & fervoris quoque. Corporis munus à milite, ab Imperatore verò animi poscitur. Ipse trucem hostem ictu confecit audacter congressus, ac nostros cedentes objecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regnáque furentium Germanorum excidens, & in pulvere vaporato Persidis, augebat fiduciam militis dimicans inter primos. Castrensium negotiorum scientiam plura declarant & nota: civitatum oppugnationes & castellorum inter ipsos discriminum vertices, acies figurâ multiformi compositæ, salubriter & cautè castra metata, prætenturæ stationésque agrariæ [c] tutis rationibus ordinatæ. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus artissimè dum timetur, acsi periculorum socius & laborum, & inter concertationes acerrimas animadverti juberet in desides; & Cæsar adhuc, sine stipendio regeret militem feris oppositum gentibus, ut dudum est dictum; allocutúsque tumentes armatos, discessurum ad vitam minaretur privatam, ni tu-

* [a] STUDIOSUS COGNITIONUM OMNIUM, ET INDECLINABILIS ALIQUOTIES JUDEX.] Sic initio libri 21. Ammianus Julianum appellat *eruditum*, & *studiosum cognitionum omnium Principem*: & in libro 18. fuisse eum ait *indeclinabilem justorum injustorúmque distinctorem.* Augustinus in Epistola 48. ad Vincentium de Donatistis loquens sic ait: *Quando Juliano Imperatori in sua petitione dixerunt, quòd apud eum sola justitia locum haberet.* *

[b] CENSOR MORIBUS REGENDIS ACERRIMUS.] Nollem Sig. Gelenium hujus loci depravandi primum auctorem fuisse. Quid enim elegantius & planius hac Editionis Rom. scripturâ? *Censoriis moribus: regendis acerrimis placidus.* Sanè in Ms. Regio, * Tolos. * & Flor. legitur *Censoriis moribus:* in Valentino autem *Censorius*, teste Antonio Loisello, [ut & in Colb.]

[c] TOTIS RATIONIS. ORDINATÆ.] Emendatum est ex conjectura nostra *tutis rationibus.* Quam emendationem confirmat alter Marcellini locus in lib. XVI. p. 78. *Hostes miscuere discursatores & leves, profectò ratione tuta poscente.*

multuari

multuari desisterent. Denique id pro multis nosse sufficiet: [a] exhortatum eum simplici concione militem Gallicanum, pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatiis regionum extentis, per tepentem Assyriam adusque confinia traxisse Medorum. Felicitas ita eminuit, ut ipsis quodammodo cervicibus [b] Fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis evectus, victoriosis cursibus [c] difficultates superstaret immensas. Et postquam ex occidua plaga digressus est: quoad fuit in terris, quievere nationes omnes immobiles, acsi quodam [d] caduceo leniente mundana. Liberalitatis ejus testimonia plurima sunt & verissima: inter quæ, [e] indicta sunt tributorum admodum levia, [f] coronarium indultum,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] EXHORTATUM EUM SUPPLICI CONCIONE.] Apparet scribendum hîc esse *simplici concione.*

[b] FORTUNÆ ALIQUAND. BONÆ GUBERNATRICIS.] Ex Terentio in Eunucho actu v. Scena 9. ubi Chærea:

Quid commemorem primùm aut laudem maximè,
Illum qui mihi dedit consilium, ut facerem? an me, qui ausus siem
Incipere? an Fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit?

[c] DIFFICULT. SUPERARET IMMENSAS.] Nescio quid causæ fuerit Castello, cur scripturam Editionis Rom. respueret, *superstaret imm.* quæ & elegans est, & metaphoræ illi quâ utitur Marcellinus, meliùs convenit. Sanè in Ms. Regio *superestaret* scriptum reperi. Sed media illa littera ibidem expuncta est. [In Colbert. legitur *supestaret.*]

[d] CADUCEO LENIENTE MUNDANO.] Hæc loquendi forma videtur posse confirmari altero loco lib. 22. qui sic habet: *Ei orbem Rom. placidè jam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna gestans propitia, cuncta gloriosa deferebat & prospera.* Sed tamen magis nobis arridet conjectura nostra, ac si q. *caduceo leniente mundana.*

[e] INDICTA SUNT TRIBUTORUM ADM. LEVIA.] Hanc Juliani laudem celebriorem reddidêre tributorum augmenta, à secutis Principibus excogitata: de qua illustris est locus S. Ambrosii in Orat. de obitu Valentiniani junioris: *Provincialibus nihil umquam indici passus est. Preterita, inquit, non queunt solvere: nova poterunt sustinere? Hoc laudant provinciæ Julianum: & ille quidem in robusta ætate; iste in processu adolescentiæ: ille plurima reperit, & exhausit omnia; iste nihil invenit, & omnibus abundavit.* Julianus ipse de se in Misopogone: οὐδ' ἐπηγγείλαμεν τὸ χρυσίον, οὐδ' ἐπετάξαμεν ἀργύριον. *Neque aurum indiximus, neque argentum exegimus.* Erátque ei id in votis, ut bellum ita sibi conficere à Diis concederetur, ut ad antiquam formam tributa reducere liceret, teste Libanio in Orat. funebri, p. 326.

[f] CORONARIUM INDULTUM.] Aurum coronarium illud erat, quod coronarum nomine provinciæ, ac civitates missis legationibus Principi offerebant, ut docet Dio in Fragmento illo luculentissimo lib. 77. quod abhinc biennio publicavi: idque vel ob Imperii primitias, ut infrà in hoc libro, pag. 304 & in lib. 28. pag. 378. vel ob victoriam de barbaris, vel ob vota quinquennalia ac decennalia: ut in lege 4. de auro coronario Cod. Th. De his loquitur Themistius in Orat. 13. ὁ χρυσοῦ δὲ τινα στέφανον χρυσοῦ ἀπέφθου πολλῶν ταλάντων, ὅσα πολλοὶ αὐτοῦ ἀφοσιοῦνται καὶ πολλαχόθεν, πέμπειν ὑμᾶς ψηφισαμένων, &c. In his autem mittendis coronis inter se certabant civitates, ut pretio ac pondere sese mutuò superarent. Itaque hæ quidem mille solidos, hæ bis mille, aliæ aliquanto plus pendebant. Quare cùm Julianus has non sine incommodo exigi sciret, legem tulit, ne plusquam 70. solidorum pondo coronæ aureæ deinceps mitterentur, ut scribit Libanius in Orat. funebri pag. 305. eumdem enim honorem esse in minori, quem in graviori pondere aiebat. Ceterùm avaritiæ extremæ esse, lucrum honoris specie quærere. Quin etiam aurum coronarium arbitrio Decurionum reliquit, ut videre est in lege 1. Cod. Th. de auro coronario: quò fortasse hæc illius verba referenda sunt in Misopogone, οὐδ' ἐπηγγείλαμεν τὸ χρυσίον. Ante Julianum autem Impp. Romani aurum coronarium remiserant: primus Augustus, ut est in lapide Ancyrano, & apud Dionem in lib. 51. in V. Consulatu Augusti περὶ δὲ τὰς πόλεις δὲ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον οὐκ ἐδέξατο: deinde Hadrianus: tum Antoninus Pius, ut Spartianus scribit: & Alexander Severus, teste Lampridio. Ab hoc auro coronario distinguendæ sunt coronæ aureæ, quæ olim

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] remissa debita multâ diuturnitate congesta, [b] æquata fisci jurgia cum privatis, [c] vectigalia civitatibus restituta [d] cum fundis, absque his, [e] quos velut jure vendidere præteritæ potestates : quódque numquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, [f] quam cautiùs apud do-

liberâ Rep. Prætoribus aut Consulibus dabantur à Regibus ac provinciis & civitatibus liberis ad ornamentum triumphi, quod aurum postea in ærarium referebatur. Sed cùm Imperatorum avaritia & cupiditas civitatibus damno maximo esset, Piso legem tulit, ne aurum coronarium nisi decreto triumpho decerni à civitatibus, & ab Imperatoribus accipi liceret, ut ait Cicero in Pisonem.

[a] REMISSA DEBITA MULTA DIUT. CONGESTA.] Idem prædicat de se Julianos in Misopogone : ἀλλὰ φέρε τὰς ἐν ἀμαρτήμασι τῶν εἰωθότων ἀφορμὰς τὸ πλῆθος. *Sed preter indulgentiam reliquorum, etiam quinta pars sollemnium tributorum omnibus remissa est.* Exstat etiam Epistola Juliani 47. ad Thracenses, quâ eis tributorum reliqua usque ad Indictionem tertiam remittit. Quæ cùm ita sint, quo modo conciliari possint cum iis, quæ in lib. XVI. dicta sunt, equidem noo video : sic enim de Juliano ibi loquitur Marcellinos : *Id eum adusque imperii finem scimus utiliter observasse, ne per indulgentias, quas appellant, rei tributaria concederet reliqua.* An dicemus hic loqui Marcellinum de reliquis non tributorum, sed aliarum præstationum, puta chrysargyri : quod confirmat lex 50. Cod. Th. de Decurion.

[b] ÆQUATA FISCI JURGIA CUM PRIVATIS.] Ut scilicet quoties inter fiscum & privatum lis esset, æquo jure utrerque ageret, nec fisci causa potior haberetur. Fecerat id Trajanus, de quo Plinius in Grat. actione sic dicit ; *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In jus veni.* Et mox : *Sors & urna fisco judicem assignat : licet rejicere, &c. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus mala causa numquam est nisi sub bono Principe.*

[c] VECTIGALIA CIVITATIBUS RESTITUTA CUM FUNDIS.] Vectigalia sunt portoria & hujuscemodi reditus, qui concessione Principum civitatibus relicti sunt ad restaurationem operum publicorum, & ad alias necessitates. Sic Alexander Severus, teste Lampridio, vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit. Itaque & legata quæ civitatibus relicta erant, eo nomine continebantur. Capitolinus in Gordiano, de Timesicleo Præf. Præt. *Morbo*, inquit, *exstinctus est, herede Rom. Rep. ut quidquid ejus fuerat, vectigalibus Urbis accederet.*

[d] CUM FUNDIS.] Exstat ipsa Juliani lex in Cod. Theod. de locatione fundorum juris emphyt. ad Secundum : *Possessiones publicas civitatibus jubemus restitui, ita ut justis æstimationibus locentur, quo cunctarum possit civitatum reparatio procurari. PP. Id. Mart. Constantinop.; Mamertino & Nevitta Coss.* Hujus legis pars esse videtur lex 1. Cod. Just. de diversis prædiis templorum & civitatum. Eamdem Juliani constitutionem memorat etiam Libanius in προσφωνητικῷ sub finem. ὅτι δὲ μὲ καὶ τὸ τῶν πόλεων ἐπανορθοῦσι τὸ πολὺ ἐξεληλαμένας ἀρχαίων τε καὶ δικαίων κτημάτων· αἳ τοὺς μὲν ἰδίους οἴκους μεγάλους ἐποίουν, τοῖς δὲ κοινοῖς ἐδίδοσαν ἀμορφίας. *Cujus & hoc eximium est, quòd civitatum egestatem sublevasti, quæ antiquis & legitimis possessionibus spoliata fuerant : unde privatis quidem ædibus magnitudo & opes accesserant, publica verò deformata & neglecta jacebant.* Eodem pertinent lex 8. 9. & 10. ejusdem Juliani in Cod. Th. de operibus pub. Porrò hæc prædia & agri civitatum dicebantur prædia vectigalia & agri vectigales, quotie: in perpetuum locabantur, ut est in lege 1. D. si ager vectigalis, &c. Dicebantur etiam prædia Juris civilis, ut in Novella 30. Theodosii Junioris, & in Novella 3. Marciani. Ceterùm eos civitatum agros Decuriones inter se dividere solebant, teste Libanio in Orat. pro Rhetoribus in fine.

[e] QUOS VELUT JURE VENDIDERE PR. POTESTATES.] Puta Præfecti Prætorio, Comites Largitionum, & Rationales. Hi enim agros publicos civitatum occupare & vendere solebant ad juvandas necessitates ærarii, ut patet ex Novella 30. Theodosii, & Novella 3. Marciani jam citatis. Maximè autem loca & prædia quæ ad jus templorum pertinebant, à Divis Constantino & Constantio vendita vel donata fuerant, ut suprà adnotavi : quæ Julianus templis restitui præcepit. Sed postea Valentinianus eadem templis ablata, in fiscum suum redigi jussit, ut videre est in lege 7. Cod. Theod. de jure fisci. *Universa*, inquit, *loca vel prædia quæ nunc in jure templorum sunt, quæque à diversis Principibus vendita vel donata sunt, &c.*

[f] QUAM CAUTIUS APUD DOMINOS SERVARI EXISTIMABAT.] Sic Constantius Chlorus Aug. avus paternus Juliani A. dicebat, aurum & argentum apud dominos tamquam apud fidos depositarum opum custodes sibi servari : ut tradit Eusebius in libri 1. de Vita Constantini capite XIV. Unde & Pauper cognominatus est,

JULIANUS AUGUSTUS Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

minos servari existimabat, id aliquoties prædicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros interrogatum, apud amicos benivolè respondisse.* Digestis bonis quæ scire potuimus, nunc ad explicanda ejus vitia veniamus, licèt dicta sint carptim. Levioris ingenii: verùm hoc instituto rectissimo temperabat, emendari se, cùm deviaret à fruge bona, permittens. Linguæ fusioris & admodum rarò silentis: præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, ut æquiperare videretur in hac parte Principem Hadrianum: superstitiosus magis quàm sacrorum legitimus observator, [a] innumeras sine parcimonia pecudes mactans: ut æstimaretur, si revertisset de Parthis, boves jam defuturos: Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum: [b] *οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Αἰ σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα.* Vulgi plausibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe adfectans. Verumtamen cùm hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, vetus illa Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens, interdum ostenderet se dissimilem sui. Namque & jura condidit non molesta, absolutè quædam jubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat illud inclemens, quòd docere vetuit Magistros Rhetoricos & Grammaticos Christianos, [c] ni transissent ad numinum cultum. Illud quoque itidem parum ferendum, quòd [d] municipalium ordinum cœtibus patiebatur in-

quòd parvam in ærario pecuniam, nil ferè in domesticis thesauris reconditum haberet.]

* [a] INNUMERAS SINE PARCIMONIA PECUDES MACTANS.] Idem de Juliano Aug. affirmat Chrysostomus in Oratione 2. de S. Babyla Martyre, contra Gentiles, pag. 762. & 773.*

[[b] ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕΣ ΜΑΡΚΩι ΤΩι ΚΑΙΣΑΡΙ. ΑΝ ΣΥ ΝΙΚΗΣΗιΣ, ΗΜΕΙΣ ΑΠΩΛΟΜΕΘΑ.] Johannes Georgius Grævius, vir optimus atque doctissimus, mihi Trajecto Batavorum rescripsit mense Maio anno M. DC. LXXX. ut versus constet, legendum sibi videri.

Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἂν δὲ νικήσῃς, ἄμμες ἀπωλόμεθα.

Addidit, huic voto non dissimile alterum commemorari à Seneca in libri III. de Beneficiis capite XXVII. *ἄμμες* quidem Æolicè dicitur pro *ἡμεῖς*: sed cùm in codicibus priscis omnibus Græca hæcce scripta repetiantur, ita ut à fratre olim meo sunt edita; nihil mutandum: nihil addendum puto, ne temeritatis accuset, si à codicibus consentientibus sine caussa recessero, quorum auctoritatem plurimi faciendam esse nemo nescit. Versum quidem stare nihil necesse est. Ingeniosa tamen est amici nostri conjectura: cui libenter acquiescerem, ni conspiratio codicum obstaret.]

[c] NE TRANSIRENT A NUMINUM CULTU.] Hæc quidem ut à Sig. Gelenio sunt edita, sensu omni carent. Causa enim cur Julianus Christianos Professores publicè docere vetuit, non ea fuit, ne ipsi transirent à numinum cultu: nisi de discipulis eorum id intelligatur. Sed cùm in Ms. Regio, * Tol. * [& Colb.] & in Editione Rom. sic scribatur hic locus, *ne transissent numinum cultu*: non dubitavi quin ita corrigendus esset ut edidi, *ni transissent ad numinum cultum.*

[d] MUN. ORDINUM COETIBUS PAT. INJUSTE QUOSDAM ADNECTI.] Erat certè Julianus non sine causa in Curiarum favorem propensior. Quippe plerique earum onera subterfugientes, alii ad militiam transierant; alii ut Senatores urbis Romæ aut Constantinop. fierent ambierant, ut docet Libanius in Orat. funebri p. 296. Plerisque etiam Constantius immunitates & vacationes civilium munerum concesserat, quas Notarii & Eunuchi (qui eo imperante plurimùm potuere) pretio accepto vendebant, teste ibidem Libanio. At Julianus lege lata cunctos sine discrimine ad Curias

Julianus Augustus Juliano A. IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

justè quosdam adnecti, vel peregrinos, vel ab iis consortiis [a] privilegiis aut origine longè discretos. Figura talis utique membrorum. Mediocris erat staturæ, capillis tamquam pexisset mollibus, hirsutâ barba in acutum desinente vestitus, [b] venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paullo majore, [c] labro inferiore demisso, opima & incurva cervice, humeris vastis & latis, ab ipso capite usque unguium summitates liniamentorum recta compage, unde viribus valebat & cursu. Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse: sciant docente veritate perspicuè, non Julianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse, [d] cùm Metrodori mendaciis avidiùs acquiescit, ut dudum retulimus [e] plenè. Unde cæsi

revocandos esse statuit: quo facto Curiæ quæ antea vacuæ erant, vix jam multitudinem introeuntium capiebant. τὸ γὰρ δὴ πολλῶν ἐπαινεῖν ἄξιον ἐκεῖνο γράμμα, τὸ δεῖν πάντα ἄνδρα εἰς βουλὴν καλεῖν, καὶ μηδὲν ἔχοντα ἐρεῖν εἰς ἄφεσιν, ἐγγράφειν, ὥστε τὸ χρῆμα ἐπανώρθωσε, &c. ait Libanius. Id est: *Etenim dictum illud summis laudibus dignum, omnes ad Curiam retrahendos esse, & qui nihil causa ad immunitatem suam afferrent, albo inscribendos esse, adeo cuncta restituit, &c.* Illud tamen minimè ferendum erat, quòd ad Curiarum favorem nimis propensus, injustè plures muneribus publicis adnectebat, ut testatur Marcellinus in lib. 21. pag. 195. adeo ut ægrè sub eo à Curialibus quisquam appetitus, licèt privilegiis, & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtineret æquissimum, ut idem scribit in lib. 22. pag. 220. qui locus cum hoc, quem nunc præ manibus habemus, componi debet. Adeo hic pæne ad verbum cuncta repetit, quæ illic commemoraverat.

[a] PRIVILEGIIS AUT ORIGINE.] Inter cetera Clericos Christianos, quibus Constantinus & Constantius vacationem civilium munerum concesserant, ad Curiam revocavit, ut scribit Sozomenus in lib. 5. cap. 5. Exstátque lex ipsa Juliani in Cod. Th. de Decurionibus.

[b] VENUSTATE OCULORUM MICANTIUM.] Mamertinus in Gratiarum actione de Juliano loquens, *micantia sidereis ignibus lumina.*

[c] LABRO INFERIORE DIVISO.] Sic in Editione Rom. legitur. Sed huic scripturæ multùm anteponenda est codicis Regii, & Val & Fauch. scriptura, quam etiam Accursius in Editione sua restituit, *labro inferiore demisso*: [in Colbert. *l. i. dimisso.*] Certè in veteribus nummis Juliani etiamnum apparet, labeonem eum fuisse. Eodem autem modo loquitur in Eunucho Terentius:

Incurvus, tremulus, labiis demissis.

[d] CUM METRODORI MENDACIIS AVID. ACQUIESCIT.] Metrodorus quidam Philosophus Constantini M. temporibus orbis perlustrandi gratiâ ulteriorem Indiam penetrasse dicitur. Cúmque ad Brachmanas venisset, frugalitatis & continentiæ causâ, & quia molas aquarias & balnea priùs illis ignota fabricarat, ab iis dilectus, cum in adyta templorum religionis specie introire permitteretur, multos lapillos unionésque subripuit. Multas quoque ingentis pretii gemmas à Rege Indorum accepit, quas Constantino Regis nomine offerret. Igitur cùm Byzantium reversus, hæc omnia Constantino non Regis Indorum, sed suo ipsius nomine obtulisset, admiranti gemmas Principi, se longè plura terrestri itinere præmisisse dixit, sed à Persis cuncta esse direpta. Quibus auditis Constantinus litteras ad Saporem paullo avidiùs & asperiùs dedit, quibus lapides & cetera Regis Indorum munera ad se quamprimum remitti flagitabat. Sed Sapor acceptis litteris cùm nihil respondisset, pax eam ob causam inter Rom. & Persas soluta est, ut scribit Georgius Cedrenus in Chronico, anno XXI. Constantini M. cui uni explicationem hujus loci debemus. Ejusdem Metrodori Philosophi meminit Rufinus in lib. 1. Appendicis cap. 9. & ex eo Socrates atque Sozomenus. Hieronymus denique in Chronico: Anno 24. Constantini, *Metrodorus*, ait, *Philosophus agnoscitur.* Suspicor autem hunc esse Metrodorum, qui Cyclum feriarum quem νουμηνιακὸν Græci vocant, conscripsit, de quo Photius in Bibl.

[e] VINDICTÆ SITI AD IND. EXCI-

ad internecionem exercitus noſtri, capti militares aliquoties numeri, urbes exciſæ, rapta munimenta vel diruta, provinciæ gravibus impenſis exhauſtæ: & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Perſis adusque Bithynos & litora Propontidis. At in Gallis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, jámque Alpibus ad vaſtandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeſſis hominibus, nihil præter lacrimas ſupererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & exſpectatio triſtior impendentium. Quæ omnia juvenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Cæſaris miſſus, Regéſque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta pæne mirâ dictu celeritate correxit. Utque Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, ſi conſiliis ejus & factis illuſtribus decreta cæleſtia congruiſſent. Et cùm ſciamus experimento, adeo quoſdam ruere improvidos, ut [a] bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus ſuccubuere ſæpiſſime ſunt qui reprehendant paria repetiſſe Principem ubique victorem.

JULIANUS Augustus Juliano A. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipſe ſtatuerat conderetur: principio lucis ſecutæ, quæ erat quintum Kal. Julias, hoſtibus ex omni latere circumfuſis, collecti Duces exercitus, advocatiſque legionum Principiis & turmarum, ſuper creando Principe conſultabant. Diſciſsíque ſtudiis turbulentis, Arinthæus, & Victor, & è palatio Conſtantii reſidui, de parte ſua quemdam habilem ſcrutabantur: contra Nevitta, & Dagalaïphus, proceréſque Gallorum, virum talem ex commilitio ſuo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante ſententia, [b] itum eſt voluntate om-

CAPUT V.

TUM URI NOSTRI.] Hunc locum ſic primus excudit Gelenius, qui in Editione Rom. & codice Regio * ac Toloſ. * legebatur hoc modo: *Vindicta ſi ad ind. exercitus noſtri, &c.* [In Mſ. Colb. *plena vindicta ſi ad indignationem exercitus noſtri, &c.*] Ego verò longè minori audacia locum priſtino nitori reſtituiſſe mihi videor. Certè emendationem noſtram magnopere confirmat alter locus lib. 22. pag. 224. *Sciens & audiens, gentem aſperrimam per LX. ferme annos inuſſiſſe Orienti cædium & direptionum monumenta ſæviſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis.*

[a] BELLA INTERDUM VICTI, ET NAUFRAGI REPETANT MARIA.] Ex Seneca lib. 1. de Beneficiis cap. 1. hæc tranſlata ſunt. Sic enim Seneca: *Adeóque adverſus experimenta pertinaces ſumus, ut bella victi, & naufragi maria repetamus.* Simile eſt illud Ovidii in lib. 1. de Ponto, Eleg. 6.

Saucius ejurat pugnas gladiator, & idem
Immemor antiqui vulneris arma capit.
Nil ſibi cum pelagi dicit fore naufragus undis:
Et ducis remos quâ modo navit aquâ.

Adde Ariſtotelem in Rhet. Ex his autem apparet, hunc locum ſic corrigi debere: *Et cum ſciamus adeo adverſus experimenta quoſdam, &c.* præſertim cùm in Mſ. Reg. [& Colb.] * ac Toloſ. * & in Editione Rom. legatur, *adeo experimenta quoſd. &c.*

[b] ITUM EST VOLUNTATE OMNIUM IN SALLUSTIUM.] At Zoſimus, & cum eo Zonaras, non tunc temporis, ſed poſt Joviani Aug. mortem Imperium omnium conſenſu delatum eſſe Salluſtio narrant: quod quidem ipſe ſenectutem cauſatus conſtanti animo recuſavit: filio verò quòd adhuc is junior eſſet, deferri noluit. Eumdem Zoſimus optimum & eminentiſſimum virum temporis ſui verè nominat. Quid enim præſtantius ad laudem, quàm ab omnibus uno conſenſu dignum Imperio exiſtimari? Quod contrà magni animi illuſtrius

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

mum in Sallustium: eóque causante morbos & senectutem, honoratior aliquis miles advertens destinatiùs reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *si illud bellum vobis curandum commisisset absens, ut sæpe factum est, Imperator? nonne posthabitis ceteris militem instantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: & si Mesopotamiam videre licuerit, utriusque exercitûs consociata suffragia legitimum Principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis sæpe est factum, Jovianus eligitur Imperator, [a] Domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim [b] Varroniani notissimi Comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi. Et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitóque productus è tabernaculo, per agmina jam discurrebat proficisci parantia. Et quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani quosdam clamare Jovianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una littera discernebat, Julianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis favoribus, ut solebat. Verùm cùm incurvus ille visus & longior adventaret, suspicati quod acciderat, in lacrimas effusi sunt omnes & luctum. Quod si gravis quidam æquitatis spectator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improvidè: nauticos idem justiùs incusabit, amisso perito navigandi magistro, sævientibus flabris & mari, quòd clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam judicio fortunæ peractis, Jovianorum signifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum novo diffidens Principe, etiamtum privato, ut patris ejus obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens jam communia supergresso, [c] discessit ab Persas: ac datâ dicendi copiâ quæ sciret, docet Saporem jam propinquantem, exstincto quem verebatur, turbine concitato calonum ad umbram Imperii Jovianum adhuc Protectorem adscitum, inertem quemdam & mollem. Hoc ille audito, quod semper trepidis votis

argumentum est, quàm Imperium, quod ceteri ferè omnes per ignes & gladios raptum ibant, id sibi ultro delatum aspernari? Quantus autem vir fuerit, præter jam dicta, abundè declarat testimonium Nazianzeni in στηλιτ. 1. his verbis: ὅσοι τοι διὰ ταῦτα καὶ τὸ πλεονεκτοῦντα ἔσχον (φιλῶ γὰρ ἄνδρα ἐντίμως μετὰ τὴν στρατείαν, τὸν ἔσχατον δὲ καὶ ἔνδοξον καὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν τῶν πάλαι καὶ νῦν ἐπαινουμένων) &c. Eumdem Phœnicem vocat Libanius in Orat. Consulari pag. 236. quod ut Achillem Phœnix, sic ipse Julianum præceptis imbuerat.

[a] DOMESTICORUM ORDINIS PRIMUS.] Eutropius in lib. ult. *Jovianus*, ait, *qui tunc Domesticus militabat, &c.* Hieronymus in Chronico: *Jovianus ex Primicerio Domesticorum Imp. factus est.* Themistius in Orat. Consulari ad Jovianum: αἰχμαλώτους ἐξεστράτευσας· ἐπανῆκες δὲ αὐτοκράτωρ. [Primicerius & primus unum idemque est. Sic Stephanus *Primicerius Martyrum* ab Augustino, & Petrus *Primicerius Apostolorum* à Baldrico dictus est.]

[b] VARRONIANI NOTISSIMI COMITIS FILIUS.] Zonaras: Ἰοβιανὸς καὶ τις ἐκ... εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν προήχθη τότε χιλιαρχῶν, υἱὸς Βαρρωνιανοῦ χρηματίσαντος κόμητος. *Jovianus communi consensu ad Imperium eligitur, tunc Tribunus, Varroniani Comitis filius.* Domesticorum eum Comitem fuisse prodit Zosimus.

[c] DISCESSIT AD PERSAS.] De hoc transfuga, qui Juliani necem Persis nun-

expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adjuncta iis qui dimicavere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri invadi terga postremi.

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

CAPUT VI.

Quæ dum ultro citróque ordinantur, hostiis pro Joviano extíſque inspectis pronuntiatum est, cum omnia perditurum, si intra vallum remansisset ut cogitabat: superiorem verò fore, profectum. Proinde egredi jam cœptantes adoriuntur nos elephantis præviis Persæ: ad quorum fremitum incessúmque terribilem equis inter initia turbatis & viris, [a] Joviani & Herculiani occisis belluis paucis, cataphractis equitibus acriter restiterunt. Deinde legiones Joviorum atque Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantos duos straverunt cum hostium plebe non parva: & in lævo prœlio viri periere fortissimi, Julianus & Macrobius, & Maximus legionum Tribuni, quæ tunc primas exercitûs obtinebant. Hísque sepultis ut rerum angustiæ permiserunt: prope confinia noctis cùm ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, jacens Anatolii corpus est agnitum, quod tumultuariâ operâ terræ mandatum est. Hîc & milites sexaginta cum Palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum confugisse retulimus. Secuto deinde die pro captu locorum reperta in valle castra ponuntur, velut murali ambitu circumclausa, præter unum exitum eumdémque patentem, undique in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hócque viso, è saltibus nos hostes diversitate telorum, ac verbis turpibus incessebant, ut perfidos & lectissimi Principis peremptores: audierant enim ipsi quoque referentibus transfugis, rumore jactato incerto, Julianum telo cecidisse Romano. Ausi denique inter hæc equitum cunei, portâ perruptâ Prætoriâ, prope ipsum tabernaculum Principis advenire: occisis multis suorum & vulneratis, vi repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte [b] Charcham occupavimus locum: ideo tuti, quòd riparum aggeribus humanâ manu destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarent, nostrorum agmina nullus ut antè vexabat. Cúmque his Kal. Juliis stadiis XXX. confectis, civitatem nomine [c] Duram adventaremus, fatigatis jumentis, vectores eorum novissimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circumsæpti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorum opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneráque plu-

tiavit, Libanius de vita sua pag. 45.

[a] JOVIANI ET HERCULIANI.] A Diocletiano Jovio & Maximiano Herculio ita dicti, ut testatur Vegetius in lib. 1. Victor. *Huic post à cultu numinis, Herculii cognomentum accessit, ut Valerio Jovii: unde etiam militaribus auxiliis in exercitu præstantibus nomen impositum.* De iisdem Sozomenus in lib. 6. cap. 6. Erant etiam Jovii & Herculii indidem appellati, de quibus Suidas in ἰόϐιοι, & Notitia Imperii Rom.

[b] CHARCHAM.] Sic Gelenius quidem edidit. At in Editione Aug. *Charcam*, in Regio codice *Carcham* scriptum inveni: in Editione Romana *Charsam*: [in Mſ. tamen Colbertino *Charcham*.]

[c] DURAM.] Civitas est trans Tigrim sita, cujus meminit Polybius in lib. 5. pag.

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

rima à Juliano ad ſimilitudinem præteriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum, ſolùm audierant, Imperatorem bellicoſum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum. Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſitionibus retrahentes: cùm ſtaremus ut pugnaturi, gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excruciabant. Jámque (ut ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) famâ circumlatâ, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans immodeſtè, dari ſibi copiam tranſeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Imperator, tumentémque jam canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos adſcrens eſſe complures, ſimúlque adjiciens, hoſtiles manus hincinde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed cùm hæc ſæpe congeminando refragaretur incaſſum, mileſque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, [a] id imperatur ægerrimè, ut miſti cum Arctois Sarmatis Galli amnem primi omnium penetrarent: ut his magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur; aut ſi id perfeciſſent innocui, tranſitus fidentior tentaretur. Electíque ſunt ad id negotium habiles, qui maxima præ ceteris flumina tranſmeare in regionibus genuinis à prima pueritia ſunt inſtituti: & cùm latendi copiam nocturna quies daret, tamquam è tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citiùs ripas occupavere contrarias: Perſarúmque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca ſervare diſpoſitos ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortíſque ſagulis oſtendebant. Hoc longè conſpecto, ardens ad tranſitum miles eâ morâ tantummodo tenebatur, quòd utribus è cæſorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

CAPUT VII.

Quæ dum vanis conatibus agitantur, Rex Sapor & procul abſens, & cùm propè veniſſet, exploratorum perfugarúmque veris vocibus docebatur fortia facta noſtrorum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantos, quot numquam Rex antè meminerat, interfectos: exercitúmque Romanum continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, ut memorabat, conſulere,

394. Differt à Dura Meſopotamiæ civitate, de qua ſuperiùs notavi.

[a] EDICIT IMPERATOR UT SIST. AGMEN ET ASS. NARE GALLI.] Hæc omnia ex depravatione P. Caſtelli nata ſunt, qui cùm in Editione Rom. ſic legeretur: *Id Imperator ut mixti cum Aceto Iſermaris Galli, &c.* ita emendavit ut dixi. Sed in codice Vaticano & Fauch. hoc modo legitur: *Id Imperator agerrimè ut mixti cum Arcto Iſarmaris Galli, &c.* In Toloſ. autem legitur, *ut mixti cum Arctois Sarmatis Galli, &c.* [In Colb. *Id Imperator agerrimè, ut mixti cum Arctois armatis Galli, &c.* Ego verò codicis Regii ſcripturam amplexus ſum, non quò eam veram ipſius Auctoris ſcripturam, ſed quòd meliorem & planiorem ceteris eſſe exiſtimarem. Ac videtur pro Sarmatis Germanos potiùs fuiſſe ponendos, ut elicitur ex pag. 301. Ceterùm etiam conjectura noſtra hujus loci emendationem adjuvimus. Reſtitui enim, *id impetratum ægerrimè*

ſed

ſed vindictæ, difficultatémque rerum inſtantium aut victoriâ ſummâ, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per provincias, levi teſſera colligi poſſe: expertus & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum: ſimul comperiens in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia, hebetarunt ejus anxiam mentem uno paríque natatu quingenti viri tranſgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibúſque confoſſis, reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter cùm neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miſerabiliter biduo: furebat inediâ iráque percitus miles, ferro properans, quàm fame ignaviſſimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cæleſtis numen: & [a] Perſæ præter ſperata priores, ſuper fundanda pace oratores Surenam & Optimatem alium mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos omnibus pæne prœliis pars Romana ſuperior graviùs quaſſabat in dies. Condiciones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum Regem, quæ jubet ſi impleverit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio Præfecto [b] mittitur Arinthæus: & dum deliberatur examinatiùs quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inediâ cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequam hi mitterentur, ſi exabuſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profectò veniſſet ad præſidia Corduenæ, uberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem Rex obſtinatiùs, ut ipſe aiebat, ſua dudum à Maximiano erepta: ut docebat autem negotium, pro redemptione noſtra, [c] quinque regiones Tranſtigritanas:

rimè. [Vel potiùs unâ litteculâ mutatâ, *id imperatur ægerrimè, ut miſti cum Arctois Sarmatis Galli, &c.*]

[a] PERSÆ PRÆTER SPERATA PRIORES.] Aſtum Saporis eum fuiſſe docet Libanius in Orat. funebri pag. 324. qui conſultò nomen pacis injecit, ut Rom. militum animi ea ſpe decepti minuerentur. Cúmque Romanos ad pacem omnes propenſos eſſe ſenſiſſet, ipſúmque ante omnes Principem dulcedine quietis & otii delenitum eſſe: moras cœpit nectere, & interrogationibus ac reſponſis tempus terere, hoc admittendo, illud differendo: eo conſilio ut dum crebræ legationes ultro citróque commeant, alimenta Rom. conſumerentur.

[b] MITTITUR ARINTHÆUS.] Auctor Chronici Alexandrini ſcribit, Regem Perſarum Sabuarſacium (ſic enim Saporem vocat, cognomento Arſacem) nondum comperto Juliani interitu, percuſſum gravi timore, legatum ex Armenia miſiſſe Surenam nomine, qui pacem ſuppliciter poſceret. Quam petitionem cùm Jovianus libentiſſime eſſet amplexus, Arinthæus Patricius cum ſummo imperio miſſus eſt, de pacis condicionibus cum Surena tractaturus. Et induciis tridui datis, tandem pax inter Rom. & Perſas convenit.

[c] QUINQUE REGIONES TRANSTIGRITANAS.] Perſæ ingenti prœlio in Armenia à Galerio Cæſare ſuperati, Meſopotamiam cum quinque regionibus Tranſtigritanis reddiderant, ut ſcribit Rufus Feſtus in Breviario. Cur autem Tranſtigritanæ dicantur eæ regiones, ſæpenumero dubitavi. Pleræque enim earum, Romanis quidem erant cis Tigrim, ut paret ex lib. 21. ubi Sapor trajecto Tigri Bezabden, in Zabdicena unâ è Tranſtigr. regionibus ſitam, oppugnat.

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

[a] Arzanenam, & Moxoenam, & [b] Zabdicenam, itidémque Rehimenam, [c] & Corduenam, cum castellis quindecim, & Nisibin, & Singaram, & castra Maurorum, munimentum perquam opportunum. Et cùm pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum globus instabat timido Principi, Procopii metuendum subserens nomen: eúmque adfirmans, nisi rediret, cognito Juliani interitu, cum intacto milite quem regebat, novas res nullo renitente facilè moliturum. Hac perniciosa verborum ille adsiduitate nimia succensus, sine cunctatione tradidit omnia quæ petebantur: difficilè hoc adeptus ut Nisibis & Singara sine incolis transirent in jura Persarum, à munimentis verò alienandis [d] reverti ad nostra præsidia Romani permitterentur. Quibus exitiale aliud accessit & impium, ne post hæc ita composita, Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper & fido. Quod ratione gemina cogitatum est, ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandatu vastaverat Principis, & remaneret occasio, per quam subinde licenter invaderetur Armenia. Unde postea contigit, ut vivus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata inter dissensiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per indutias contrarium pactis, obsidatûs specie viri celebres al-

Arzanene quoque trans Nymphium sita est, non trans Tigrim, teste Procopio in lib. 1. & 2. Persic. & in lib. 3. de ædificiis. Ad hæc Corduene ad Orientem erat fontibus fluvii Tigris, teste Ptolemæo. Quare Romanis in Corduenem euntibus nil opus erat Tigrim trajicere. Neque Ammianus noster cùm ad Jovinianum Corduenæ Satrapam mitteretur, Tigrim se trajecisse dicit in lib. 18. Denique Petrus Patricius in illa pace quæ inter Rom. & Persas inita est, quâ Persæ v. gentes Transtigritanas restituerunt, cautum fuisse tradit, ut Tigris utriusque Imperii limes esset. Non ergo trans Tigrim erant illæ regiones, sed potiùs circa aut supra Tigrim. * Quod quidem Rufus Festus egregiè confirmat hisce verbis: *Pace facta Mesopotamia est restituta: & super ripam Tigridis limes est confirmatus: ut quinque gentium trans Tigridem constitutarum ditionem assequeremur.* * [Transtigritanæ ergo erant hæ v. regiones non Romanis, sed Persis.]

[a] Arzanenam.] Sic etiam nominat Petrus Patricius in Excerptis legationum, ubi has v. Transtigritanas regiones sic enumerat: ὥστε κτ̄ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα τὴν ἰντηληνὴν μετ̄ σωφηνῆς κ. Ἀρζανηνὴν μετ̄ Καρδουηνῶν κ. ζαβδικηνῆς Ῥωμαίους ἔχειν, κ. τίγριν τῆς ἑκατέρας πολιτείας ὁροθέσιον εἶ). Arzanenam Theophylactus quoque vocat, & Procopius in 1. & 2. lib. Pers. Sed in lib. 3. de ædificiis ἀρζανηνὴν appellat: quemadmodum & Menander Protector in lib. 8. Hist. pag. 103. Agathias in 4. ἀρζανηνήν. A Strabone ἀρξηνὴ appellatur Armeniæ regio, & πεδίον ἀρξηνὸν sic dictum ab Araxe fluvio, quem Barbari Eras nominant, teste Theophylacto in lib. 3. cap. 6. Socrates in lib. 7. cap. 18. Azazenam eam regionem videtur vocare: [*Asarzananam* codex Colbertinus vocat, *Asarzanenam* codex Pithœi. Eutropius in libro vi. *Tigranocertam civitatem Arzianena nobiliss.* vocat.]

[b] Zabdicenam.] Petrus Patricius ζαβδικὴν appellat, Zosimus βαβδικηνὴν mendosè pro ζαβδικηνὴν: ζαβδικῶν χωρίον Sozomenus in lib. 2. cap. xi. Bezabden ejus caput.

[c] Corduenam.] Καρδουηνὴν vocat Petrus Patricius & Zosimus. Sic etiam Rufus Festus de Trajano: *Carduenos*, inquit, *& Marcomedos obtinuit.* * In Notitia Imperii Rom. equites *Cordueni* & *Carduenı* promiscuè dicuntur. Xiphilinus in Trajano τὰ Καρδουχῶν ὄρη appellat. Sanè Gordyeni olim Carduchi dicebantur, teste Strabone ac Stephano Byzantio.

[d] Reverti ad nostra præs. Romana.] Scribendum est *Romani*, ut Accursius edidit. Pactus enim erat Jovianus ut v. regiones Transtigritanæ cum xv. castellis dederentur Persis unà cum possessoribus & omni instrumento: Nisibis verò & Singara absque incolis traderetur: atque ut

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

trinſecus dantur [a] Remora, & Victor ex parte noſtrorum, & Bellovædius, inſignium numerorum Tribuni: ex parte verò diverſa Bineſes è numero Nobilium Optimatum, tréſque alii Satrapæ non obſcuri. Fœderata itaque pace annorum triginta, eáque jurisjurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragoſa vitabantur & aſpera, potûs inopiâ premebamur & cibi.

CAPUT VIII.

Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum: qui fame aduſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideóque latenter progreſſi; aut imperitiâ nandi gurgite fluminis adhauriebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent ad ripas, à Saracenis vel Perſis (quos, ut diximus paullo antè, exturbavere Germani) cædebantur ut pecora, vel longiùs amandati ſunt venumdandi. Ubi verò tranſeundi amnis apertè ſignum dedere bucinæ concrepantes, immane quo quantóque ardore temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quiſque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis jumenta retinentes hincinde natantia; alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſſitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis tranſvectus, eadem navigia ultro citróque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandémque univerſi præter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis diſcrimine per difficiles caſus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Perſas pontem jungere procul è noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem & fœdera ſopitis belli turbinibus, incurioſiùs gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata: verùm cùm ſe proditos advertiſſent, à conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam ſuſpicione jam liberi, properantéſque itineribus magnis, [b] prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olímque deſertum: quod diruendum adorti temporibus variis Trajanus & Severus Prin-

ex illis xv. caſtellis Romani, quibus id libitum eſſet, ad alia Rom. caſtella migrare ſinerentur.

[[a] NEVITTA ET VICTOR EX PARTE NOSTRORUM, ET MELLOBAUDES.] In codice Colbertino ſcribitur: *Remora, & Victor ex parte noſtr. & Bellovædius.* In veteribus libris Mſſ. Ammiani, quos legit P. Pithœus, *Remora* quoque reperitur, ut ipſe ſua manu ad latus Ammiani ſui adnotavit: quamquam *Remoram* nomen viri proprium invenire uſquam non memini. *Nevitta* quidem heic locum habere non valet, ſub Juliano Magiſter armorum & Conſul: qui de Magiſtro militum Tribunus poſtea fieri non potuit. Sed nec Mellobaudes vel Mallobaudes locum heic habet, Rex Francorum, & ex Tribuno Armaturarum Comes Domeſticorum.]

[b] PROPE HATRAM VENIMUS.] Hatræ dicitur hoc opidum in Tabula Itineraria Peutingerorum, non longè à fluvio Tigri. Dio in lib. ult. τὰ ἄτρα appellat. Sic enim in Mſ. codice exaratum erat, ex quo nuper Dionis Fragmenta edidimus. Opidum Trajani & Severi Principum obſidione memorabile. De Trajano quidem id refert Dio in lib. 68. pag. 785. quamquam ibi τοῖς ἀγαρη-

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

cipes bellicosi, cùm exercitibus pæne deleti sunt, ut in eorum actibus has quoque digessimus partes. Unde cognito per porrectam planitiem adusque lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inveniri posse præter salsam & fætidam, nec ad victum aliquid nisi [a] abrotonum, & absinthium, [b] & dracontium, aliáque herbarum genera tristissima: vasa quæ portabantur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis jumentisque aliis, alimenta quæsita sunt licèt noxia. Et viâ sex dierum emensâ, cùm ne gramina quidem invenirentur, solatia necessitatis extremæ: Dux Mesopotamiæ Cassianus, & Tribunus [c] Mauricius pridem ob hoc missus, ad Ur nomine Persicum venere castellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parciùs victitans conservarat. Hinc Procopius alter Notarius, & Memoridus [d] militaris Tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Juliani mortem, & Jovianum post ejus obitum ad culmen augustum evectum. Quibus mandaverat Princeps, ut Lucillianum socerum suum, post depositum militiæ munus digressum ad otium morantémque eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterii equitum & peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, si casus novi quidam exsurgerent, opponendum. Quibus secretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratæ industriæ fideíque duceret secum: adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentíque consilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiamtum in Italia, missis insignibus Jovino jussit succedere armorum Magistro per Gallias, gemina utilitate præspeculata: ut & Dux meriti celsioris, ideóque suspectus abiret è medio; & homo inferioris spei ad sublimiora provectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Jussum est autem ad implenda hæc perrecturis, extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaquà irent [e] verbis diffundere, concinentibus procinctum Parthicum

ναῖς vitiosè perscriptum est pro ἀπλωσῖν.

[a] ABROTANUM ET ABSINTHIUM.] In Editione Rom. * & in Ms. Tolos. * [ac Colb.] *abrotonum* scribitur rectiùs. Sic enim Græci vocant. De absinthio quo abundat Assyria, Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii: ὁ χῶρος δὲ ὁ ἐπὶ Βαβυλῶνος ἀψινθίου πλήρης ἐστι, &c.

* [b] ET DRACONTIUM.] Dracontion describitur à Theophrasto libri 7. Hist. plant. capite XI. ari species ita dicta, quòd caulem habeat instar pellis draconis varietate quadam interpictum. Vulgò Serpentina dicitur. Malè in Glossis *fel terræ*, δρακόντιος βοτάνη redditur. Nam fel terræ Centaurium est. *

[c] MAURICIUS PRIDEM OB HOC MISSUS.] Zosimus in libro 3. idem sic narrat: Μαυρίκιον μὲν τῶν λοχαγῶν ἕνα ἔπεμψαν ἐκ Νισίβιος ἀγαγεῖν ἐκέλευον τῷ στρατοπέδῳ, ἀπαντῆσαι δὲ μετ' ταύτης ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ πορρωτάτω. *Mauricium Tribunum alimenta è Nisibi exercitui advehere, & quàm longissimè posset occurrere jussit obviàm.*

[d] MILITARIS TRIBUNUS.] Sic dicuntur Tribuni militum, ad differentiam Tribunorum & Notariorum: & ita in lege un. Cod. Theod. qui à præbitione tironum, & apud Eutropium in Severo.

[e] BREVES DIFFUNDERE CONCINENTES.] Hæc scriptura ex conjectura Gelenii profecta est. Nam in Editione Rom.

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

exitu prosperο terminatum : additísque festinando itineri noctibus, provinciarum militiæque rectoribus insinuare novi Principis scripta, omniúmque sententiis occultiùs sciscitatis remeare velociter cum responsis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus corroborandi matura consilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index tristiorum casuum velocissima, per provincias volitabat & gentes ; maximéque omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cùm urbem Sapori deditam comperissent : cujus iram metuebant & simultates, recolentes quæ adsiduè pertulerit funera, eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enim orbem Eoum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hæc civitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. Miseri tamen licèt majore venturi pavore constringerentur, spe tamen sustentari potuerunt exigua : hac scilicet, velut suopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem statu retinebit urbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem ubique rumores diffundiditant varii, in exercitu absumptis commeatibus paucis quos advectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana vertenda, ni jumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset : unde effectum est, ut & [a] armorum pleraque projicerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut si usquam modius unus farinæ fuisset repertus, (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minùs. Profecti exinde Thilsaphata venimus, ubi Sebastianus atque Procopius cum Tribunis Principiísque militum sibj ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat sollemnitas, occurrerunt : & sequebantur benignè suscepti. Post quæ itinere festinato, Nisibi cupidè visa, [b] extra urbem stativa castra posuit Princeps ; rogatúsque enixè precante multiplici plebe, ut ingressus, Palatio more succederet Principum : pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc vespera tenebrante, raptus à cena Jovianus,

perinde ac in codice Regio * & Tolos. * [ac Colbert.] legitur in hunc modum, *brevis diff. concinentibus.* Unde conjici potest sic à Marcellino scriptum fuisse, *rumores quaquà irent breviis diffundere concinentibus.* Sunt autem brevia chartulæ seu pittacia, quæ illi à Joviano missi spargere per opida ac provincias jubebantur. [Sed magis placet ita scribi, *verbis diffundere concinentibus, &c.*]

[a] UT ET ARMORUM PLERAQUE PROJICERENTUR.] Fœda ac miserabilis facies exercitus Romani amisso duce redeuntis : quam optimè describit Libanius in Orat. funebri, pag. 325. ὡς ὅτοι γε τὰ ὅπλα ῥίψαντες ἐκείνοις ἔχειν, ὥσπερ ἐκ ναυαγίου γυμνοὶ στρατιῶται οἱ πολλοὶ ἐπανῆλθον, &c. *Adeo illi projectis armis, tamquam ex naufragio nudi plerique ac mendicantes redierunt. Quòd si quis dimidiatum clypeum, aut hasta tertiam partem, aut ocrearum alteram super humeros retuleras, is verò Callimachus habebatur.* Adde Chrysostomum in Orat. 2. de S. Babyla.

[b] EXTRA URBEM STATIVA CASTRA POSUIT PRINCEPS.] Consentit Zosimus in lib. 3. & auctor Chronici Alexandrini. Proinde miror, cur Johannes Antiochenus in Excerptis, quæ abhinc bienniο edita sunt, Jovianum biduo Nisibi commoratum esse scribat. Paullo pòst ex Ms. Reg. [& Colbert.] & Editione Rom. sic scribendum est : *Ut ingressus, Palatio more succederet Principum.*

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

primus inter Notarios omnes, quem in obsidione civitatis Majozamalchæ per cuniculum docuimus evasisse cum aliis, ductúsque ad devium locum, & præceps actus in puteum siccum, obrutus est saxorum multitudine superjecta: hanc profectò ob causam, quòd Juliano perempto, ipse quoque nominatus à paucis ut imperio dignus, nec post creatum Jovianum egit modestè: sed susurrans super negotio quædam audiebatur, invitabátque ad convivia subinde militares.

CAPUT IX.

Postridie Bineses unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata Regis complere festinans, promissa flagitabat instanter: & Principe permittente Romano civitatem ingressus, [a] gentis suæ signum ab arce extulit, submigrationem è patria civibus nuntians luctuosam. Et vertere solum extemplò omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur sibi necessitas abscedendi, ad defendendos penates se solos sufficere sine alimentis publicis adfirmantes & milite, satis confisi adfuturam justitiam pro genitali sede dimicaturis, ut experti sunt sæpe. Et hæc quidem suppliciter ordo & populus precabatur: sed ventis loquebantur incassum, Imperatore, ut fingebat alia metuens, perjurii piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Constantium immani crudescente bellorum materiâ superatum à Persis interdum, deductúmque postremò per fugam cum paucis ad [b] Hibitam stationem intutam, panis frusto vixisse precario, ab anu quadam agresti porrecto, nihil tamen ad diem perdidisse supremum: & Jovianum inter exordia principatus provinciarum muro cessisse, cujus obice jam inde à vetustate innoxiæ permanserunt. Cúmque nihil promoveretur, jurisjurandi religionem Principe destinatiùs prætendente: cùm oblatam ei coronam aliquamdiu recusans, coactus denique suscepisset, [c] Silvanus quidam causarum Defensor confidentiùs exclamavit. *Ita*, inquit, *Imperator à civitatibus residuis coroneris*. Quo verbo exasperatus, intra triduum omnes jussit excedere mœnibus, detestantes rerum præ-

[a] GENTIS SUÆ SIGNUM AB ARCE EXT.] In Alexandrino Chronico id sic relatum est: ὁ δὲ Ἴνιος ὁ τῶν Περσῶν σατράπης ἀπελθὼν ἐν τῇ πόλει κατὰ κέλευσιν τοῦ βασιλέως, εἰς ἕνα τῶν πύργων σημεῖον Περσικὸν ἐπέθηκε. *Junius Persarum Satrapa permissu Imp. urbem ingressus, signum Persicum ex quadam turre sustulit.* [Legendum Βίνιος, Vinius, id est, *Bineses* vel *Binises* Ammiano.]

[b] HIBITAM STATIONEM INTUTAM.] Eadem esse videtur, quæ in Tabula Peuting. dicitur Thebeta 18. millibus distans ab urbe Nisibi: & inter Episcopos Mesopotamiæ, qui Nicæno Concilio subscripsere, Jacobus Hebetensis commemoratur. * Sed Jacobus Nisibites vel Nisibitensis scribi debet, ex Gennadio aliísque. *

[c] SILVANUS Q. CAUSARUM DEFENSOR.] Hunc Comitem & Decurionem appellat auctor Alexandrini Chronici: καὶ ἐξελθὼν πρὸς αὐτὸν Σιλβανὸς κόμης τῆς ἀξίας καὶ πολιτευόμενος τῆς αὐτῆς πόλεως, προσέπεσε τῷ βασιλεῖ δεόμενος μὴ παραδοῦναι τὴν πόλιν Πέρσαις. ὡς δὲ οὐκ ἔπειθεν αὐτὸν, ὀμωμοκέναι γὰρ ἔφασκε καὶ μὴ βούλεσθαι δόξαν ἐπιόρκου λαβεῖν, &c. *Et egressus Silvanus Comes, & Decurio Nisibenus ad Principis genua affusus oravit, ne Persis Nisibin tradere velles. Quòd cùm persuadere non posses, (aiebat enim Imp. se juramento obstrictum esse, &c.)*

ſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi minitantibus, mœnia permiſta ſunt lamentis & luctu: & per omnia civitatis membra una vox cunctorum erat gementium, cùm laceraret crines matrona exſul fuganda laribus, in quibus nata erat & educata: orbatáque mater liberis vel conjuge viduata, procul ab eorum Manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatium amplexa vel limina lacrimabat. Exin variæ complentur viæ, quà quiſque poterat dilabentium. Properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi poſſe credebant, contemptâ reliquâ ſupellectili pretioſâ & multâ: hanc enim reliquerunt pænuria jumentorum. Tu hoc loco Fortuna orbis Romani meritò incuſaris, quæ difflantibus procellis Remp. excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori, [a] conſummando juveni porrexiſti: quem nullis anteactæ vitæ inſignibus in hujuſmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas uſque bonorum pervenit: quòd [b] dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dúmque in animo [c] per Gallias & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam adventus ſui prævenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu perjurii fugiendi commiſit, [d] Niſibi prodita: quæ jam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. [e] Numquam enim ab Urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum pars ulla noſtrarum ab Imperatore vel Conſule hoſti conceſſa: ſed

Jovianus Augustus D. Jul. IV. & Salluſtio Coſſ. Anno Chr. 363.

[a] CONSUMMANDO JUVENI.] Sic honeſtè & verecundè dixit Marcellinus, cùm ob majeſtatem Auguſti culminis, inconſummatum nollet apertè dicere. Eſt igitur figura, quam Græci εὐφημισμὸν dicunt. Quâ uſus eſt etiam Demoſthenes in Orat. adverſus Leptinem, ubi ampliſſima munera olim ab Athen. civitate quibuſdam publicè data commemorat. τότε μὲν γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν καὶ γῆς εὐπόρει καὶ χρημάτων, νῦν δὲ εὐπορήσει. δεῖ γὰρ οὕτω λέγειν καὶ μὴ βλασφημεῖν. *Tunc enim civitas noſtra & agris, & pecuniis abundabat: nunc verò abundabit: hoc enim ſatius eſt dicere quàm malè ominari.*

[b] DUM EXTIMESCIT ÆMULUM POTESTATIS.] Eutropium imitatus videtur Marcellinus, qui ſic ait de Joviano: *Sed dum æmulum Imperii veretur intra Orientem reſidens, gloriæ parum conſuluit.*

[c] GALLIAS ET ILLYRICUM.] Scribendum videtur, *per Gall. & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſubl. tentaſſe.*

[d] NISIBI PRODITA, QUÆ JAM INDE, &c.] Severus quidem hac urbe recepta gloriari ſolebat, ſeſe eam Syriæ propugnaculum reddidiſſe. πρόβολον αὐτὴν τῆς Συρίας πεποιῆσθαι. Sed Dio eam urbem plurimorum & bellorum ſimul, & damnorum cauſam fuiſſe Imperio Rom. prodit. Ceterùm ex quo à Joviano Perſis dedita eſt, à Rom. recuperari non potuit, teſte Zoſimo & Agathia. Cives quidem ipſi maxima pars Amidam ſe receperunt, cujus urbis ſuburbanum Jovianus eis incolendum dedit, ut ſcribit Zoſimus & auctor Alex. Chronici. Chryſoſtomus in Orat. 2. de S. Babyla contra Gentiles, Niſibin vocat propugnaculum orbis Romani: ἡ τὸ πρὸ ἡμᾶς οἰκουμένης ὥσπερ τεῖχος ἦν ἀρραγὲς, &c.

[e] NUMQUAM ENIM AB URBIS ORTU.] Hoc Marcellini dictum Caſaubonus in Notis ad Spartianum in Hadriano, & poſt eum Lindenbrogius ad hunc locum falſò arguunt. Exemplum enim Hadriani & Aureliani objicit Caſaubonus, & Diocletiani, qui Rom. Imperii limitem à meridie ſupra Ægyptum artavit teſte Procopio. Sed quis non videt horum Principum, & Joviani longè diſſimilem eſſe cauſam? Illi enim ſapienti conſilio regiones quaſdam, quas ſine magno ſumptu & incommodo tueri non poterant, citra fœdus ullum dimiſerunt: at Jovianus turpi pactione quaſi victus, redemptionis loco provincias pop. Rom. Perſis tradidit. Verum itaque eſt, quod Marcellinus noſter & Eutropius cum Rufo Feſto aſ-

JOVIANUS AUGUSTUS D. Juliano IV. & Salustio Coss. Anno Chr. 363.

ne ob recepta quidem quæ direpta sunt, verùm ob amplificata regna triumphalis gloria fuisse delata. Unde P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fulvio Capuâ post diuturna certamina superatâ, & Opimio post diversos exitus prœliorum, Fregellanis tunc internecivis hostibus ad deditionem compulsis, triumphi sunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent, in extremis casibus icta cum dedecore fœdera, postquàm partes verbis juravere conceptis, repetitione bellorum ilico dissoluta: ut temporibus priscis apud Furcas Caudinas sub jugum legionibus missis in Samnio, & per Albinum in Numidia sceleste pace cogitata, & auctore turpiter pactionis festinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis civibus, & urbe tradita, missoque Tribuno Constantio, qui munimenta præsidiaria cum regionibus, Persicis Optimatibus adsignaret: cum Juliani supremis Procopius mittitur, ea, ut superstes ille mandarat, humaturus [a] in suburbano Tarsensi. Qui ad exsequendum profectus, confestim corpore sepulto discessit, nec inveniri usquam potuit studio quæsitus ingenti, nisi quòd multo postea apud Constantinopolim visus est subitò purpuratus.

CAPUT X.

His hoc modo peractis, discursisque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies velut offenso numine multa visebantur & dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani statua Cæsaris quæ locata est in vestibulo regiæ, amisit repentè [b] sphæram æream, formatam in speciem poli, quam gestabat: & cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes: & visa sunt interdiu sidera cometarum, super

serunt, numquam ab Urbe condita Ducem ullum Rom. pactione inita provincias hostibus concessisse. Quo maximè pax illa Joviani plena dedecoris & infamiæ fuit, quantumvis eum excusare Christiani tentaverint, ut Gregorius Naz. in Philipp. 2. Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei cap. 29. & in lib. 5. cap. 21. Itaque rectè Zonaras id fœdus indecorum, & indignum nomine Rom. fuisse dicit: κάκιστον διέπραξε τὴν ἀρχὴν, τοῖς Πέρσαις ἐκστὰς τῶν προσηκόντων Ῥωμαίοις ἀπ' αἰῶνος πολιχνῶν. Et Agathias in lib. 4. ait Jovianum omnibus modis festinantem ex hostico digredi, & numquam satis citò se in provincias pop. Rom. venturum esse credentem, turpem & ignominiosam ac damnosam Reip. pacem fecisse.

[a] IN SUBURBANO TARSENSI.] Vide Libanium in Orat. funebri, pag. 331. Gregorius in Philipp. 2. Juliani cadaver præeuntibus mimis, & ludionibus scurriliter mortuum deridentibus Tarsum esse delatum ait: quod non per contumeliam factum esse putandum est, sed ex more veteri; de quo Agellius in lib. 20. cap. 2. & Suetonius in Vespasiann, & ibi Casaubonus. Memorabile est, quod ait idem Gregorius in Carmine de Virginitate, Juliani cadaver in tumulo quasi ebullire visum esse.

Οὐ δὲ ὄθεν πλησθέντος ἐπὶ μόθον ἔγρετο χειρῶν,
Θερμὸν ἔτι ζεῖον κόνις, μέγα θάμβος ἀλιτροῖς.

Idem dicit in Oratione 21. de laudibus Athanasii pag. 394.

[b] SPHÆRAM ÆREAM FORM. IN SP. POLI.] Sic ferè imagines Imperatorum pingi solebant: ut docet Basilius Seleuciæ Episcopus in Sermone 1. de Adam his verbis: ὥσπερ οἱ τὰς τῶν βασιλέων ἀποβλέποντες εἰκόνας, τῇ τῶν χρωμάτων λαμπρότητι μαρμαρυγὰς ἀφιᾶσι, ἁλουργίδα μὲν τὸ τῆς θαλάσσης ἀποστίλβουσαν ἄνθει, διάδημα δὲ ταῖς ῥιπαῖς τῶν λίθων ἀστράπτον, χεῖρα δὲ τῷ σφαιροειδεῖ σχήματι τὸν κόσμον τὸν κύκλον τοῖς δακτύλοις εἴργειν νομιζομένην, ἐκπλήττονται μὲν, &c. *Ut qui imagines Impp. adspiciunt, quæ colorum fulgore præstingunt oculos, chlamydem quidem purpuream marino flore collucentem, diadema autem lapillorum lumine coruscans, manum denique quæ orbem terrarum in modum sphæra formatum digitis gestare creditur, hærent attoniti, &c.*

quorum

Jovianus Augustus D. Juliano IV. & Sallustio Coss. Anno Chr. 363.

quorum natura ratiocinantes physici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo existimant appellari, quòd tortos ignes spargunt ut crines, [a] in unum stellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ficciore terrarum ignescere, paullatim in sublimiora surgente. Quidam currentes radios Solis, densiore nube objecta digredi ad inferiora prohibitos, splendore infuso corpori crasso, lucem velut stellis distinctam mortali conspectu monstrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc speciem tunc apparere, cùm erecta solito celsiùs nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certè stellas esse quasdam ceteris similes, quarum ortus obitúsque quibus sint temporibus præstituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorsum oratio properans. Moratum paullisper Antiochiæ Principem, curarúmque ponderibus diversis adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec jumento parcens nec militi, flagrante hieme inde profectus, signis ut dictum est vetantibus plurimis, Tarsum urbem Cilicum nobilem introiit, cujus originem docuimus suprà. Exindéque egredi nimiùm properans, [b] exornari sepulcrum statuit Juliani, in pomœrio situm itineris, quod ad Tauri montis angustias ducit: cujus suprema & cineres, si qui tunc justè consuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis [c] gratissimus amnis & liquidus: sed ad perpetuandam gloriam rectè factorum [d] præterlambere Tiberis interlecans urbem æternam, [e] Divorúmque veterum monumenta præstringens. Deinde

[a] IN UNUM STELLIS MULT. CONGREGATIS.] Quæ Democriti & Anaxagoræ fuit opinio, qui cometam nil aliud esse dicebant, quàm concursum errantium siderum, teste Aristotele in lib. 1. Meteor. & Diogene in Anaxagora. Sed hanc sententiam refutat Seneca in lib. 7. Nat. quæst. Sequens autem opinio cometas ex halitu ficciore terrarum nasci, Aristotelis est, & Peripateticorum, ut Spori apud Theonem in Aratum pag. 120. Postrema omnium opinio hîc relata, Pythagoram habet auctorem, teste Aristotele, & Plutarcho in lib. 3. de Placitis Philosophorum.

[b] EXORNARI SEPULCRUM ST. JULIANI.] Idem tradit Zonaras his verbis: *ἐξ ἀντιοχείας δ' εἰς ταρσὸν γενόμενος, ϰ τὸ μνῆμα κοσμήσας τὸ ἰουλιανοῦ ἀπῄει.* Idem Juliani cadaver Tarso Constantinopolim postea allatum esse scribit, quod confirmat Cedrenus.

* [c] NON CYDNUS GRATISS. AMNIS ET LIQUIDUS.] Idem dicit Dio in Tarsica 1. initio, & pag. 401. & 402. purissimas ejus fluvii aquas fuisse testatur, adeo ut Tarsenses, si fortè Cydnus per urbem suam turbidior fluxisset; indignari solerent: aquam enim Cydni purissimam non bibere solùm, sed etiam cernere cupiebant. *

[d] PRÆTERLABERETUR TIBERIS.] Sic primus emendavit Gelenius, cùm in Editione Rom. & Bononiensi legeretur *præterlaberet*. In codice Regio, [& Colb.] scriptum reperi *præterlaberit Tyberis*. Ego verò non dubito, quin legendum sit *præterlambere*, supple *deberet*: sic enim loquitur Marcellinus in libro XVII. pag. 89. *Mosa fluvius præterlambit*. Certè in Editione August. legitur *præterlabere*.

[e] DIVORUMQUE VETERUM MONUMENTA PRÆSTRINGENS.] Mausolea enim Imperatorum erant in campo Martio juxta ripam Tiberis. De Mausoleo quidem Augusti id notissimum est ex Strabone in lib. 5. & Suetonio, ac Tacito in lib. 3. Annalium, ubi de Pisone loquitur: *Mari ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum appulerat*. Sed & sequentium Principum ferè omnium sepulcra ibidem fuisse, Scriptores Aug. Historiæ testantur.

JOVIANUS AUGUSTUS Joviano A. & Varroniano Nobilissimo Coss. Anno Chr. 364.

Tarso profectus, extentis itineribus venit opidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reversi Procopius Notarius & Memoridus Tribunus occurrunt, gestorúmque aperiunt textum, hinc ut ordo poscebat exorsi, quod Lucillianus Mediolanum ingressus cum Seniaucho & Valentiniano Tribunis quos duxerat secum, cognito quòd Malarichus recusavit suscipere magisterium, effuso cursu petierat Remos. Et tamquam in alto gentis silentio, extra calcem ut dicitur procurrebat: & intempestivè parum etiamtum firmatis omnibus, ex Actuario ratiociniis scrutandis incubuit: qui fraudum conscius & noxarum, ad militaria signa confugit: finxítque Juliano superstite in res novas quemdam medium surrexisse: cujus fallaciis turbo militaris acerrimè concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paullo postea Principem, trepidum & quò confugeret ambigentem, Primitivus hospes tutiùs amandarat. His ita tristibus lætum aliud addebatur, missos à Jovino milites adventare, quos [a] Capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Joviani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum iisdem redierat, regenda Scutariorum secunda committitur schola, & [b] Vitalianus Domesticorum consortio jungitur, Erulorum è numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate, malè rem per Illyricum gessit: confestímque mittitur in Gallias Arinthæus, ferens litteras ad Jovinum, ut constanter ageret suum obtinens locum: eíque mandatum est, ut animadverteretur in concitorem tumultus, auctoréśque seditionis ad comitatum vincti transmitterentur. Post quæ ut videbantur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium breve Gallicani milites visi Principi, ingressique Consistorium, post audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire jubentur ad signa. Et cùm introisset

[a] CAPITA SCHOLARUM.] Horum mentio fit in lege pæn. Cod. Just. de erogat. milit. ann. Porro Capita scholarum sunt, quos Capita contuberniorum vocat Vegetius in lib. 2. Contubernium enim in armata militia idem est ac schola: sic scholas idem Vegetius pro contuberniis posuit seu manipulis, in lib. 2. cap. 21. Non enim pro centuriis sumi possunt. Centuriis quippe præerant Centuriones, quos Centenarios sua ætate dictos esse testatur Vegetius. Cùm igitur legio in cohortes, hæ in centurias, centuriæ in contubernia distributæ olim fuerint, ac cohortibus quidem Tribuni, Centuriones seu Centenarii centuriis, contuberniis verò Capita contuberniorum Præpositi: sequitur Capita scholarum eosdem esse ac contuberniorum Capita. At Lindenbrogius multa hîc de Scholaribus congessit, quæ profectò nihil ad hunc locum faciunt. Alii enim sunt Scholares, de quibus in superioribus libris affatim dixi. Eodem modo Capita officiorum dicuntur in lege 4. Cod. Th. de extraord. & sord. & in lege 2. Cod. Just. de proximis sacr. scrin.

[b] VITALIANUS, QUI MULTO POST AUCT. COMITIS DIGN.] Vitalianus Comes rei militaris, à Gratiano missus est in Illyricum: ubi agente eo, duæ manus Gothorum, quarum alteri præerat Fritigernus, alteri Alatheus & Saphrax, cùm Galliis & Italiæ imminerent, eo necessitatis Gratianum adduxêre, ut iis Pannoniam & superiorem Mœsiam, quò à Galliis abscederent concesserit, ut scribit Zosimus in lib. 4. Id autem contigit Gratiano V. & Theodosio Augg. Coss. anno Domini 380. paullo antequam Athanaricus à Gothis expulsus ad Theodosium se reciperet. Zosimus hunc ϛρατηγὸν βιταλιανὸν vocat, ἄνδρα τοῖς παρεσῶσι πράγμασι κατ' οὐδὲν ἀρκέσαι δυνάμενον.

Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore necessariis, Consulatum iniit adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio suo admodum parvulo: cujus vagitus, pertinaciter reluctantis ne in curuli sella veheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoque Jovianum celeri gradu præscriptus vitæ finiendæ dies exegit. Cùm enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inventus est nocte: super cujus obitu dubietates emersere complures. [a] Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certè ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus similis evenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis gravi, vultu lætissimo, oculis cæsiis, vasta proceritate & ardua, adeo ut [b] diu nullum indumentum regium ad mensuram ejus aptum inveniretur. Et æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: jocarique palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnumquam honorificus, mediocriter eruditus, magísque benivolus, & perpensiùs, ut apparebat ex paucis quos promoverat, judices electurus: edax tamen, & [c] vino venerique indulgens: quæ vitia imperiali verecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater ejus monitu cujusdam somnii dudum præscisse quod evênit, idque duobus amicis commisisse fidissimis, illo adjecto, quòd ipsi quoque deferretur trabea Consularis. Sed impetrato uno, [d] adipisci non potuit aliud. Audita enim filii celsiore fortuna, antequam eum vide-

JOVIANUS AUGUSTUS Joviano A. & Varroniano Nobilissimo Coss. Anno Chr. 364.

[a] FERTUR ENIM.] Ita quidem Socrates in lib. 3. Sozomenus in 6. Victoris Epitome, aliique narrant: sed Zonaras quosdam ait scripsisse, Jovianum comestis fungis recentibus venenatis necatum esse: cui consentit vetus Auctor apud Suidam in Ἰοβιανός. Quinetiam Chrysostomus in Homilia x v. in Philippenses, venenata potione exstinctum esse Jovianum palam affirmat: ejusdémque filio Varroniano præ imminentium discriminum metu alterum oculum erutum esse. Adeo invidiosum erat ac periculosum, Augusti filium, & Nobilissimum quondam nominatum fuisse. Verba Chrysostomi sunt hæc: *ἕτερος πάλιν ὁ μετ᾽ τοῦτον ὑπὸ δηλητηρίου ἀπέσβη φαρμάκου, καὶ τὸ ποτήριον ἦν αὐτῷ οὐκ ἦν πόμα, ἀλλὰ θάνατος. καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύττεται φόβῳ τῶν μελλόντων, οὐδὲν ἠδικηκώς.* Postremò Marcellinus noster annon satis apertè significat proximorum insidiis strangulatum esse Jovianum? cùm dicit: *Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus similis contigisset, &c.* Æmiliano enim domi suæ quiescenti noctu vis illata est, ut refert Cicero pro Milone: eique C. Carbo Trib. pl. vim attulisse est existimatus, teste eodem Cicerone in lib. 9. Ep. 21. & Fulvius Flaccus, teste Plutarcho in Gracchis.

[b] DIU NULLUM INDUMENTUM.] Idem scribit Cedrenus: *ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν εὐμήκης, ὡς μηδὲ ἓν τῶν βασιλικῶν ἱματίων ἁρμόζειν αὐτῷ.*

[c] VINO VENERIQUE INDULGENS.] Eadem de Joviano tradit Zonaras: *ὁ μὲν Ἰοβιανὸς εὐσεβὴς ἦν περὶ τὸ δόγμα καὶ ἀγαθοεργός. οἴνου δ᾽ ἥττητο καὶ ἀφροδισίων. καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀναδρομὴν εὐμήκης, καὶ γραμμάτων οὐκ ἄπειρος. Jovianus quidem religiosus fuit erga Christianam fidem, & benivolus. Vino tamen, venerique indulgens. Procerus statura, nec litterarum expers.*

[d] ADIPISCI NON POTUIT ALIUD.] Jovianus quidem Varronianum patrem sibi in Consulatu collegam adsciscere decreverat: sed eo dum iter faceret mortuo, Varronianum filium suum sibi collegam adjunxit: ut docet Themistius in Orat. Consulari, quam Cal. Januarii Joviano in urbe An-

JOVIANUS AUGUSTUS Joviano A. & Varroniano Nobiliſſimo Coſſ. Anno Chr. 364.

ret, fatali præventus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſſimum magiſtratum portendi, per quietem prædictum eſt ſeni: Varronianus nepos ejus infans etiamtum, cum Joviano patre declaratus eſt, ut ſuprà retulimus, Conſul.

cyra Conſulatum ineunti dixit. Sed quia locus ille Themiſtii corruptus eſt, hic eum ùt ex Mſ. legendus eſt, apponam. ποιεῖται γὰρ αὐτὴν βασιλεὺς ὁ μὲν ἆθλον, ὁ δὲ προοίμιον· κοινὸν δὲ ὑμῖν ἡ τὸ ἀθρόον καὶ εἰς τὸ ἄμεινον προελθεῖν. ἄμφω γὰρ οὐδὲν προσδοκῶντες, ὁ μὲν αὐτοκράτωρ ἐξ ἰδιώτου, ὁ δὲ ὕπατος, ἐφ᾽ ἕτερον τὸ ὄμμα προσνεύοντος. *Hunc enim (honorem Conſulatus) alter veſtrûm imperii præmium, alter primordium facit. Sed & utrique veſtrûm ſubita & repentina ad majorem ſtatum provectio communis eſt. Cùm enim neuter id antea ſperaſſet, tu ex privato Imperator, hic Conſul eſt factus, cùm in alterum animus propenderet.*

Explicit Liber XXV.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVI. continentur.

CAPUT I. *Valentiniano, ſcholæ ſecundæ Scutariorum Tribuno, communi Magiſtratuum civilium & militarium conſenſu, Nicææ abſenti defertur Imperium: & de ratione Biſſexti.*

C. II. *Valentinianus cùm Ancyrâ evocatus Nicæam celeriter veniſſet, una omnium voce iterum eligitur Imperator, purpuráque & diademate ornatus, Auguſtúſque appellatus, militem alloquitur.*

C. III. *De Aproniani Præfectura Urbana Romæ.*

C. IV. *Valentinianus Valentem fratrem ſuum Nicomediæ Tribunum Stabuli; ac mox apud Conſtantinopolim in Hebdomo, conſentiente exercitu, conſortem Imperii conſtituit.*

C. V. *Imperatores ambo Comites & militares numeros inter ſe partiuntur; & paullo pòſt alter Mediolani, alter Conſtantinopoli I. Conſulatum ineunt. Alamanni Gallias vaſtant; Procopius in Oriente res novas molitur.*

C. VI. *Patria & genus, mores, ac dignitates Procopii; déque ejus ſub Joviano latebra: & qua ratione Conſtantinopoli Imperator ſit appellatus.*

C. VII. *Procopius Thracias sine sanguine in suam potestatem redigit, & equites peditésque per Thraciam iter facientes, promissis in verba sua adigit, necnon Jovios & Victores, à Valente adversus se missos, sibi oratione jungit.*

C. VIII. *Nicæa & Chalcedone obsidione liberatis, Bithynia in ditionem Procopii redigitur: & mox Cyzico expugnato Hellespontus.*

C. IX. *Procopius in Bithynia, in Lycia, & Phrygia à suis desertus, & vivus Valenti traditus, capite truncatur.*

C. X. *Marcellus Protector, ejus cognatus, & multi Procopianarum partium supplicio capitis affecti.*

INTERREGNUM. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

CAPUT I.

ICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, convenerat jam [a] referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati sæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestivos, strepentes ut læsos, si præteritum sit quod locutus est Imperator in cena, vel omissum quam ob causam gregarii milites coërciti sunt apud signa, & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionum, super exiguis silere castellis: quódque cunctorum nomina, qui [b] ad Urbani Prætoris officium convenere, non sunt expressa: & similia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetæ, non humilium minutias indagare causarum: quas si scitari voluerit quispiam, individua illa corpuscula volitantia per inane, atomos ut nos appellamus, numerari posse sperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum stilis uberibus explicatas non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem Epistola Tullius quoque testis reverendus adfirmat. Proinde inscitia vulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac volubilium casuum diritate exitu luctuoso finita, [c] obitúque intervallato brevi tempore Principum, cor-

[a] REFERRE A NOTIORIBUS PEDEM.] Sic loquitur Solinus in Epistola ad Adventum: cujos quidem Solini phrases Græculus noster sæpe usurpat, ut observavi.

[b] AD URBANI PRÆTORIS OFFICIUM.] Prætoris officium illud propriè dicitur, cùm Prætor quo primùm die Magistratum inierat, (id autem tunc temporis fiebat Kal. Jan.) ab Honoratis deducebatur & plebeiis officii causâ. Sic Plinius in lib. 1. Epist. ad Voconium Romanum: *Ipse me Regulus convenit in Prætoris officio:* & Spartianus in Hadriano: *Prætorum & Consulum officia frequentavit.* Erátque hæc singularis ambitio Prætorum & Consulum, ut quamplurimi & honoratissimi viri ad officiom suum accederent. * Quo admirabilior est Trajani Principis moderatio, de quo hæc ait Plinius in Gratiarum actione: *Ipsi nt quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis magnúsque Consul sub bono Principe incedere videretur.* Hæc ambitio à Magistratibus sæcularibus transiit tandem ad Ecclesiæ Sacerdotes, qui ut plurimi & honoratissimi viri officio suo, id est ordinationis suæ cærimoniis interessent, valde ambiebant, & sportulas seu munera mittebant absentibus, Magistratuum more: ut testatur Ruricius in Epistola ad Æooium Episcopum XIV. lib. I. *

[[c] OBITUQUE INTERVALLATO

INTERREGNUM. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

pore curato defuncti, missoque Constantinopolim ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Nicæam versus exercitu, quæ in Bithynia mater est urbium, potestatum civilium militiæque rectores magnitudine curarum adstricti communium, interque eos quidam spe vana sufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & gravem. Et rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen præstringebatur Equitii, scholæ primæ Scutariorum etiamtum Tribuni: qui cùm potiorum auctoritate displicuisset, ut asper & subagrestis: translata est suffragatio levis in Januarium Joviani adfinem, curantem summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. Quo itidem spreto, quia procul jacebat: ut aptus ad id quod quærebatur atque conveniens, Valentinianus nulla discordante sententia, numinis adspiratione cælestis electus est: agens scholam Scutariorum secundam, relictúsque apud Ancyram, postea secuturus, ut ordinatum est. Et quia nullo renitente hoc è Rep. videbatur, missis qui eum venire ociùs admonerent, [a] diebus decem nullus Imperii tenuit gubernacula: quod tunc evenisse, extis Romæ inspectis, Haruspex edixerat Marcus. Inter hæc tamen ne quid novaretur contrarium placitis, néve armatorum mobilitas sæpe versabilis in præsentium quemdam inclinaret arbitrium, attentè providebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc sub Dagalaïpho Magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea Magister Officiorum, exercitus universi judicium, quantum facere nitíque poterant, ut Pannonii fautorésque Principis designati firmantes. Qui cùm venisset accitus, implendíque negotii præsagiis, ut opinari dabatur, vel somniorum adsiduitate, nec videri die secundo, nec prodire in medium voluit, [b] bissextum vitans Februarii mensis tunc illucescens, quod aliquoties rei Romanæ fuisse dignorat infaustum: cujus notitiam certam designabo. Spatium anni vertentis

BREVI TEMPORE PRINCIPUM.] Ut sensus constet, legendum omnino est: *Obitúque intervallato trium brevi tempore Principum.* Nam intra breve tempus, nimirum intra triennium & menses quatuor ac dimidium tres Imperatores obierant, Constantius, Julianus, Jovianus. Constantius quidem III. Nonas Octobres Tauro & Florentio Coss. anno Chr. 361. Julianus A. Juliano A. IV. & Sallustio Coss. anno Chr. 363. & Jovianus in suo Consulatu, A. Chr. 364. die XVII. Februarii.]

a DIEBUS DECEM.] Decessit quidem Jovianus Aug. XIII. Cal. Mart. teste Eutropio, seu 17. mensis Februarii, ut Socrates dicit. Valentinianus verò Imp. renuntiatus est V. Cal. Martias, ut Idatius in Fastis, Socrates 10 lib. 4. Marcellinúsque testantur. Quare ab obitu Joviani ad Valentiniani inaugurationem X. omnino dies intersunt, si utrumque terminum incluseris, & bis VI. Cal. numeraveris: fuit enim annus ille bissextilis, teste Marcellino nostro. Res clarior fuerit, si à die 17. Februarii ad 26. computaveris, quo levatus est Valentinianus, non autem 25. ut perperam ait Scaliger in Notis ad Eusebii Chronicon num. 2381. Hic autem annus erat Natalis Dominici 364. quem bissextilem fuisse cælestis motûs ratio demonstrat.

* b BISSEXTUM VITANS FEBRUARII MENSIS TUNC ILLUCESCENS.] Non modò huncce diem Romani infaustum putabant, sed etiam totum annum quo bissextus fuerat. Augustinus Epistolâ 119. ad Januarium, ridet eos, qui superstitiosè dicere solebant: *Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est.* *

INTERREGNUM. D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

id esse periti mundani motus & siderum definiunt veteres, inter quos Menon, & [a] Euctemon, & Hipparchus, & Archimedes excellunt, cùm Sol perenni rerum sublimium lege [b] polo percurso signifero, quem Zodiacum sermo Græcus appellat, trecentis & sexaginta quinque diebus emensis & noctibus, ad eumdem redierit cardinem: ut verbo tenus, [c] si à secunda particula elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni intervallum verissimum memoratis diebus & horis sex adusque meridiem concluditur plenam: annique sequentis erit post horam sextam initium porrectum ad vesperam. Tertius à prima vigilia sumens exordium, ad horam noctis extenditur sextam. Quartus à medio noctis adusque claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem squalida diversitate confundat, & autumnalis mensis inveniatur quandoque vernalis: placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctisque adjectæ transire mensuram. Hocque altè considerato, eruditis concinentibus multis effectum est, ut ad unum distinctúmque exitum circumversio cursus annui revoluta, nec vaga sit nec incerta, nullóque errore deinceps obumbrata ratio cælestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc nondum extentis fusiùs regnis, diu ignoravere Romani, pérque sæcula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cùm in Sacerdotes potestatem trans-

[a] EUCTEMON.] Hujus meminit Plinius in lib. 18. cap. 25. In Indice quidem ejus libri Eutemon perscribitur, in ipso capite Eudæmon. Vitruvius quoque in lib. 9. cap. 7. eum inter celebres Astrologos recenset: *Siderum & occasus & ortus, tempestatúmque significatus Eudoxus, Euctemon, Callippus, Meto, Philippus, Hipparchus parapegmatorum disciplinis invenerunt.* * Ubi mendosè legitur, *Eudamon, Callistus, Melo.* [Pro *Menon* autem codex Colbertinus *Memon* scriptum habet: alii *Meton* præferunt Vitruvium suprà laudatum secuti.]

[b] POLO PERCURSO SIGNIFERO.] Nihil hîc opus erat emendatione Scaligeri. Nam Lucanus in lib. 3. perinde dixit:

AEthiopúmque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli.

[c] SI A II. PARTICULA ELATUS ARIETIS.] Dubitari meritò potest, cur secundam potiùs arietis quàm primam dixerit partem. Dionysius quidem Petavius, vir undecumque doctissimus, in lib. 2. cap. 2. Uranologii, scribit Marcellinum in 2. parte arietis cardinem verni æquinoctii videri ponere, idque ex veteribus Astrologis Eudoxo, Euctemone, & Metone. Atque id ita vir ille doctissimus ibidem explicat. Antiqui circulos in LX. partes dividebant. Ergo singulis dodecatemoriis imputabantur partes v. quarum unaquæque partes habebat seu gradus hodiernos VI. Itaque octavus signorum gradus ad 2. partem pertinebat. Hoc sibi velle Marcellinum non quidem affirmat, sed conjicit tantùm vir numquam sine honore nominandus: cujus conjecturæ equidem, ut debeo, multum tribuo: vix tamen in animum inducere possum, tantam subtilitatem in hoc loco contineri. Nam Marcellinus de spatio anni vertentis hîc agit, non de cardine Solaris circuitus Zodiaci. Annum autem à cardine seu puncto, seu æquinoctiali, seu solstitiali incipere nihil necesse est. Igitur exempli gratiâ 2. particulam arietis pro quovis determinato initio anni posuit. Etenim ut ait Macrobius in Somnium Scipionis lib. 2. cap. XI. annum Solis vocamus non solùm à Cal. Jan. usque ad easdem Cal. sed & à sequente post Cal. die usque ad eumdem diem, & à quocumque cujuslibet mensis die in diem eumdem

VALENTINIANUS Augustus D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

tulissent intercalandi: qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora vel augebant. Hócque ex cœpto emerserunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminisse nunc supervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus Augustus Græcos secutus, hanc inconstantiam correcta turbatione composuit, spatiis duodecim mensium & sex horarum magna deliberatione collectis: per quæ duodecim siderum domicilia Sol discurrens motibus sempiternis, anni totius intervalla concludit. Quam rationem bissexti probatam, etiam victura cum sæculis Roma adjumento numinis divini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Elapso die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam existimant, propinquante jam vespera monitu Præfecti Sallustii sub exitii denuntiatione statutum est prompta consensione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel suspectus altiora conari, procederet postridie mane. Cúmque multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finitâ nocte lux advenisset: in unum quæsito milite omni, progressus Valentinianus in campum, permissúsque tribunal adscendere celsiùs structum, comitiorum specie, voluntate præsentium secundissimâ, ut vir serius, rector pronuntiatur Imperii. Mox [a] principali habitu circumdatus & coronâ, Augustúsque nuncupatus cum laudibus amplis, [b] quas novitatis potuit excitare dulcedo, præmeditata dicere jam parabat. Eóque ut expeditiùs loqueretur brachium exertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiúmque omnium plebe urgentium destinatè, confestim Imperatorem alterum declarari. Quod licèt nonnulli existimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri despectorum: ex eo tamen id frustra creditum videbatur, quòd non emercati sed consoni totius multitudinis paria volentis clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimescentis sublimium fortunarum. Dein ex susurris immaniter strepentis exercitus cieri tumultus

reditus, annus vocatur. Et Theo in Arati Phænomena: ὅταν γὰρ ἀφ' οὗ τις ἄρξηται σημείου ὁ χρόνος, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἔλθῃ, ἐνιαυτὸς λέγ.

[a] MOX PRINCIP. HABITU CIRCUMD. ET CORONA.] Scutóque pedestri impositus, ut scribit Nicephorus Callistus in lib. XI. cujus verba quia ex optimo Scriptore mihi videntur hausta, hîc adducere placuit: ψήφῳ τε στρατιωτικοῦ παντὸς καὶ τῶν τὰς μεγάλας διεπόντων ἀρχὰς, καὶ μάλιστα Δατιανοῦ τοῦ πατρικίου ἐν γηραλέᾳ διακειμένου, Σεκούνδου τοῦ ὑπάρχου καὶ Ἀρινθαίου τοῦ στρατηγοῦ καὶ Δαλαΐφου (τῶν δομεστίκων δ' οὗτος ἡγεῖτο) εἰς τὸ βασιλεύειν αἱρεῖται· καὶ δὴ τὰ σύμβολα ἀναδησάμενος, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος (ὡς ἔθος) ὀχούμενος στρατὸν ἠξίου κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς προσλαβεῖν. *Suffragiis exercitus & eorum qui summas dignitates gerebant, maximè Datiani Patricii, & Secundi Præfecti Prat. & Arinthai Magistri militum, & Dagalaïphi Domesticorum Comitis Valentinianus eligitur Imperator. Qui cùm insignia Imperii accepisset, & ex more scuto impositus esset: universum exercitum rogare cœpit ut collegam Imperii adscisceret.*

[b] QUAS NOVIT. POTUIT EXCOGITARE DULCEDO.] Quid causæ fuerit, cur Castellus Editionis Rom. scripturam interpolaret, equidem non video. Nonne enim recta erat hæc lectio? *Laudibus amplis quas novitatis pot. excitare dulcedo:* quo modo &

violentior

violentior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad perniciosa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimescens, elatâ prospetè dexterâ [a] vi Principis fiduciâ pleni, ausus increpare quosdam ut seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absolvebat. *Exsulto provinciarum fortissimi defensores, & præ me fero, sempérque laturus sum, nec speranti, nec appetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potissimo omnium, vestras detulisse virtutes. Quod erat igitur in manu positum vestra, nondum electo Imperii formatore, utiliter & gloriosè complestis, adscito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adolescentia ad hanc usque ætatis maturitatem splendidè integréque vixisse experiundo cognoscitis. Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos & mutationes varias accidentium ipse quoque ut homo formidans: sed studendum est concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ convalescunt: quod impetrabitur facile, si patientia vestra cum æquitate consentiens, id mihi quod mearum est partium concesserit libens. Dabit enim (ut spero) fortuna consiliorum adjutrix bonorum, quantum efficere & consequi possum* [b] *diligenter scrutantibus temperatum. Ut enim sapientes definiunt,* [c] *non modò in imperio, ubi pericula maxima sunt & creberrima, verumetiam in privatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, cùm judicaverit quisquam prudens, adjungere sibi debebit, non cùm adjunxerit, judicare. Hæc cum spe lætiorum polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum,* [d] *ob nuncupationem Augustam debita protinus accepturi.* Fi-

VALENTINIANUS Augustus D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

Reg. codex [& Colb.] & Angustana habet Editio.

[a] UT PRINCEPS FIDUCIA PLENUS.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Rom. cámque secutis Editionibus legeretur, *in Principis fiducia pleni*. At in exemplari Regio scriptum reperi, *ui Principes fid. pleni:* & superscriptum ex conjectura, *ut Princ.* * quemadmodum in Tolosano scriptum est. * Ego verò si quid meæ sententiæ est, ita scriptum malim, *vi Principis fiducia pleni*, [uti legitur in Mſ. Colb.]

[b] DILIGENTER SCRUTANTI TEMPERAMENTUM.] Huic Gelenii conjecturæ scripturam codicis Regii [& Colb.] * ac Tol. * & Editionis Rom. equidem multùm antepono: *Dabit enim, ut spero, fortuna consi. adjutrix bon. quantum eff. & conſ. possum, diligenter scrutantibus temperatum.* Id est. Dabit enim nobis fortuna diligenter inquirentibus, ut spero, moderatum & sobrium collegam. In Editione Rom. ne quid dissimulem, excusum est *temperatim:* ex quo P. Castellus ineptam hanc scripturam excuderat, *diligenter perscrutari temperantiam.*

* [c] NON MODO IN IMPERIO, VERUMETIAM IN PRIV. RAT. ALIENUM AD AMICIT. &c.] Sumpsit id Marcellinus ex Cicerone in Epistola 1. ad Q. fratrem. *

[d] OB NUNCUP. AUG. DEBITA.] Mos erat Principibus Romanis, ut simulatque Augusti à militibus nuncupati erant, donativum eis erogarent, quò militum benevolentiam conciliarent sibi: ídque etiam Augustorum filii, cùm in Imperium quasi hereditario jure succederent, nihilo minùs observabant, ut de Commodo scribit Herodianus in lib. 1. Hoc donativum recentior Latinitas Augustaticum dixit. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Paulo solo Consule: *Augustatico*, inquit, *suo dudum Anastasius militibus præstito; donativum quoque hoc fratre Consule tribuit.* Quinquennalibus etiam ac decennalibus, quòd hæc quædam quasi renovatio erat Imperii, ut scribit Dio, do-

Valentinianus Augustus D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

nita oratione, quam auctoritas erexerat inopina, flexit Imperator in suam sententiam universos: consiliúmque ejus viam secuti, qui paullo antè flagrantissimis vocibus aliud postulabant, circumsæptum aquilis & vexillis, agminibúsque diversorum ordinum ambitiosè stipatum, jámque terribilem duxerunt in regiam.

CAPUT III.

Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Urbem æternam, judex integer & severus, inter curarum præcipua, quibus hæc Præfectura sæpe sollicitatur, id primum operâ curabat enixâ, ut veneficos qui tunc rarescebant, captos, póstque agitatas quæstiones nocuisse quibusdam apertissimè confutatos, indicatis consciis morte multaret, atque ita paucorum discrimine reliquos si qui laterent formidine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quòd Juliani promotus arbitrio agentis etiamtum per Syrias, in itinere unum amiserat oculum: suspicatúsque artibus se nefariis appetitum, justo quidem sed inusitato dolore hæc & alia magnâ quæritabat industriâ. Unde quibusdam atrox visus est, [a] in amphitheatrali curriculo [b] undatim coëunte aliquoties plebe, causas dispiciens criminum maximorum. Denique post hujusmodi vindicata complura, Hilarinum aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico tradidisse, docendum secretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conscio adminiculis juvaretur internis, capitali animadversione damnavit: qui laxiùs retinente carnifice, subitò lapsus confugit ad ritûs Christiani sacrarium, abstractúsque exinde ilico abscissa cervice consumptus est. Verùm hæc similiáque tum etiam ut coërcenda mox cavebantur, & nulli vel admodum pauci, in his versati flagitiis, vigori publico insultarunt: sed tempore secuto,

nativum militibus Principes erogabant: singulis scilicet aureos quinque: quem sollemnem Principum morem tandem Justinianus abolevit, ut tradit Procopius in Anecdotis pag. 108. De hac consuetudine loquitur Libanius in Orat. in Ellebichum pag. 526. ubi causam seditionis illius Antiochenæ Theodosii Aug. temporibus hanc affert: χρημάτων ἐδέησε βασιλεῖ πρὸς τὴν ὅλην στρατείαν· καὶ μάλιστα δὲ τοῦ μὲν εἰς ἔτος δέκατον, τοῦ παιδὸς δὲ πέμπτον τῆς βασιλείας προϊόντος. νόμος δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις χρόνοις χρυσὸν ἰέναι παρὰ τοῦ κρατοῦντος τοῖς στρατιώταις εἰς χεῖρας. *Principi ob necessitates imperii pecuniâ opus fuit, maximè cùm ipsi quidem decimus, filio autem quintus imperii annus procederet: quo tempore solent Imperatores aurum militibus largiri.* Ex quo interim loco annus seditionis Antiochenæ colligitur: Valentiniano scilicet III. & Eutropio Coss. qui fuit annus Natalis Dominici 387. hoc enim anno Arcadii quinquennalia acta esse Marcellinus Comes Idatiúsque testantur.

[a] IN AMPHITHEATRALI CURRICULO.] Sic & Accursius & Gelenius ediderunt. At in Editione Rom. legitur, *in amphitheatrali circulo,* * ut pag. 455. * quod fortasse rectius est. Nam curriculum de amphitheatro quomodo dici possit, non satis capio. In Regio codice scriptum inveni *amphith. judicio*, mendosè ut arbitror: [in Colbert. *in amphith. curriculo.*] * In Tolosano codice legitur etiam *curriculo*. Sed hoc leve & minimi momenti. Illud potiùs notatu dignum, Magistratus olim Rom. in medio amphitheatro capitalia judicia exercuisse, & in sontes animadvertisse: cujus severitatis exemplum retulit Marcellinus in libro XV. de Leontio loquens Præf. Urbi: alterum exemplum affert Socrates in libri 7. capite 13. de Oreste Præfecto Augustali, qui Hieracem quemdam comprehensum, ut seditiosum publicè in theatro torqueri præcepit: & in capite 14. de eodem Oreste. *

[b] UNDATIM COEUNTE PLEBE.] Sic loquitur Orosius in libri 6. capite 21. *Ita*

VALENTINIANUS AUGUSTUS D. Joviano & Varroniano Coss. Anno Chr. 364.

longæva impunitas nutrivit immania, uſque eò graſſante licentia, ut imitatus Hilarinum quidam Senator, ſervúmque ſuum modò non per ſyngrapham arcanis piacularibus inducendum commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama vulgarat. Iſque ipſe hoc genere quo jactum eſt abſolutus, cùm vitæ pudere deberet & culpæ; non abolendæ incubuit maculæ: ſed tamquam inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrénſque per ſilices, multa poſt ſe nunc uſque trahit agmina ſervulorum, per novum quoddam inſigne curioſiùs ſpectari adfectans: ut Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine leniùs præcinente rediret ad ſua poſt cenam. Sub hoc tamen Aproniano ita jugiter copia neceſſariorum exuberavit, ut nulla ſaltem levia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur: quod adſiduè Romæ contingit.

CAPUT IV.

At in Bithynia Valentinianus Princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem ſigno proficiſcendi, convocatis Primoribus, quaſi [a] tuta conſilia quàm ſibi placentia ſecuturus, percunctabatur quemnam ad Imperii conſortium oporteret adſumi: ſilentibúſque cunctis, Dagalaïphus tunc equeſtris militiæ rector reſpondit fidentiùs: *Si tuos*, inquit, *amas, Imperator optime, habes fratrem: ſi Rempublicam*, [b] *quære quem veſtias.* Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus Kal. Martiis, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum Tribunatus dignitate præfecit. Indéque cùm veniſſet Conſtantinopolim, multa ſecum ipſe divolvens, & [c] magnitudine urgentium negotiorum jam ſe ſuperari conſiderans: nihil morandum ratus, [d] quintum Kal. Aprilis [e] productum eumdem Valentem in ſub-

omnes ad experientiam belli deciſionémque fœderis undatim gentes commovebantur. *

[a] TOTA CONSILIA TAMQUAM SIBI PL.] Hunc locum præclarè mihi videor reſtituiſſe. Nam cùm in codice Reg. [& Colb.] * ac Toloſ. * & Editione Rom. legi comperiſſem, *tota conſilia quàm ſibi placentia*, ſic corrigendum eſſe exiſtimavi, *tuta conſilia quàm ſibi placentia ſecuturus*: id eſt, *tuta potiùs quàm ſibi placentia*: quod loquendi genus familiare Græcis, & Marcellino noſtro non infrequens eſt, ut ſuprà adnotavi.

[b] QUÆRE QUEM VESTIOAS.] Laudo acumen Lindenbrogii, qui ex Cedreni auctoritate hunc locum emendandum eſſe perſpexit. Sic veſtire dixit Idatius in Faſtis: Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coſſ. *His Coſſ. depoſuerunt purpuram privati effecti Diocletianus & Maximianus: & veſtierunt Severum & Maximinum.* Et Themiſtius in Orat. 13. ſub finem: ὀμφίασιν ὁμοῦ ὁ φιλήτωρ τό τ' ἄστυ τῷ κύκλῳ καὶ τ' ὕλα τῷ δημουργίδι.

[c] MAGNITUDINI URGENTI NEG. JAM SESE PARARE.] Hunc locum ſic primus edidit Gelenius. Sed cùm in Editione Rom. & in codice Regio [& Colb.] * ac Toloſ. * ſcriptum eſſe vidiſſem, *magnitudine urgentianegotiorum jam ſo ſeparari*, leviſſima mutatione veram ut puto ſcripturam aſſecutus ſum. Quid enim elegantius & planius hac ſcriptura? *Magnitudine urgentium negotiorum jam ſe ſuperari conſiderans.*

[d] QUINTUM CAL. APRILIS.] Idatius in Faſtis & Chronicum Alexandrinum ante diem IV. Kal. Apr. Valentem Auguſtum à fratre renuntiatum eſſe ſcribunt. Sed Marcellino noſtro ſuffragatur Socrates in lib. 4. cap. 1. qui triceſimo pòſt die quàm Valentinianus Aug. erat nuncupatus, id factum eſſe teſtatur.

[e] PRODUCTUM VALENTEM IN SUBURBANUM.] Hoc ſuburbanum Septimum dicebatur, quod ſeptimo ab urbe Re-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
D. Joviano & Varroniano Coss.
Anno Chr. 364.

urbanum, universorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronuntiavit: decoréque Imperatorii cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis, [a] constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis rebus gnaviores quàm in componendis, suspectas morborum causas investigandas acerrimè Ursacio Officiorum Magistro Delmatæ crudo, & Juventio Sisciano Quæstori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Juliani memoriæ Principis, amicísque ejus, [b] tamquam clandestinis præstigiis læsi. Sed hoc evanuit facilè, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus bucinis, excitæ gentes sævissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Rætiásque simul Alamanni populabantur; Sarmatæ Pannonias & Quadi; Picti, Saxonésque & Scotti, & Atacotti Britannos ærumnis vexavêre continuis; Austoriani Mauricæque aliæ gentes Africam solito acriùs incursabant; Thracias & diripiebant prædatorii globi Gothorum. Persarum Rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injustè; causando quòd post Joviani excessum cum quo fœdera firmarat & pacem, nihil obstare debebit quo minùs ea recuperaret, [c] quæ antea ad majores suos pertinuisse monstrabat.

gia milliario abesset. Idatius in Fastis: Joviano & Varroniano Coss. *Ipso anno*, inquit, *levatus est Valens Aug. Constantinop. in milliario VII. in Tribunali à fratre suo Valentiniano die IV. Kal. April.* Quæ iisdem verbis in Chronico Alexandrino sic referuntur Græcè: *τούτῳ τῷ ἔτει ἐπέρθη ὁ Οὐάλης αὔγουστος εἰς Κωνσταντίνου πόλιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ ὑπὸ Οὐαλεντινιανοῦ αὐγούστου πρὸ δ´ καλανδῶν ἀπριλλίων.* In eo loco Valens Tribunal illud in quo creatus erat Augustus, gradibus marmoreis & statuis ornavit, teste Themistio in fine Orat. 16. quæ Philadelphus inscribitur: *πῶς ἂν ἄποπτον τὸ μὴ ἐραστὰς ἐφ' ᾧ σε τὴν ἁλουργίδα ἐνῆψαι, περισταιρῆσαι λίθοις κρηπῖδι καὶ βήματι καὶ ἀνδριάσι*, &c. Unde etiam Tribunal is locus dicebatur, teste Nicephoro Callisto in lib. 13. initio, & in lib. 18. cap. 41. Dicebatur etiam Campus, ut scribit Theophylactus Simocatta in lib. 8. cap. 12. quia scilicet lata ibi planities erat, quemadmodum canit Claudianus in Rufinum lib. 2.

Urbis ab Augustæ tractu quà vergit in Austrum,
Planities vicina patet: nam cetera Pontus
Circuit, exiguo dirimi se tramite passus.

& paullo pòst de Rufino loquens ait:

Increpat Augustum, scandat sublime Tribunal:
Participem sceptri, socium declaret honoris.

Quippe post Valentem cuncti ferè Impp. eo loci coronabantur, ut de Arcadio & Honorio scribit Marcellinus Comes, de Leone Victor Tunonensis in Chronico.

[a] CONSTRICTI RAPIDIS FEBRIBUS.] Idem scribit Zosimus in lib. 4. nisi quòd Valentinianum solum febre correptum fuisse prodit, idque cùm à Nicæa Constantinop. peteret.

[b] TAMQUAM CLANDEST. PRÆSTIGIIS LÆSI.] Zosimus, *ὑποψία*, inquit, *αὐτὸν εἰσῄει ψευδὴς ὡς ἔκ τινος γοητείας ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ φίλων αὐτῷ σκευωρηθείσης νοσεῖν.* *Suspicio quadam eum perculit falsa, ne ex præstigiis amicorum Juliani ac maleficis in morbum incidisset.* Subjicit deinde Zosimus viros dignitate conspicuos ejus rei insimulatos esse, sed industria & dexteritate Sallustii Præfecti Præt. discussas esse calumnias.

[c] QUÆ ANTEA AD MAJORES SUOS

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

CAPUT V.

Acta igitur tranquilliùs hieme, concordissimi Principes, unus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adjunctus, percursis Thraciis Næsum advenerunt: ubi in suburbano, quod appellatum Mediana à civitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi, partiti sunt Comites. Et Valentiniano quidem cujus arbitrio res gerebatur, Jovinus evenit, dudum promotus à Juliano per Gallias Magister armorum, & Dagalaïphus, quem militiæ rectorem provexerat Jovianus: in Orientem verò secuturus Valentem ordinatus est Victor, ipse quoque judicio Principis antedicti provectus, cui junctus est Arinthæus. Lupicinus enim pridem à Joviano pari modo promotus Magister equitum, partes tuebatur Eoas. Tunc & Æquitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum Magister, sed Comes: & Serenianus olim sacramento digressus, [a] recinctus est ut Pannonius, sociatúsque Valenti Domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri. Et post hæc cùm ambo fratres Sirmium introissent, diviso palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. Et Orientem quidem regebat potestate Præfecti Sallustius; Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias provincias Germanianus. Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, sumpserunt primitus trabeas Consulares: omnísque hic annus dispendiis gravibus rem Romanam afflixit. Alamanni enim perrupêre Germaniæ limites, hac ex causa solito infestiùs moti. Cùm legatis eorum missis ad comitatum certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & vilia sunt attributa: quæ illi suscepta, furenter agentes, ut indignissima projecêre. Tractatíque asperiùs [b] ab Ursacio tunc Magistro Officiorum, iracundo quodam & sævo,

PERTINUISSE.] Armenia primò quidem Persis paruit: eámque Satrapa missus à Rege Persarum administrabat: postea victis ab Alexandro Persis, in Macedonum ditionem venit, & Syriæ Regibus obtemperavit usque ad tempora Antiochi Magni: quo à Romanis superato, Artaxias & Zariadres, cùm antea Regis illius in Armenia Satrapæ fuissent, regnum occupaverunt, ut scribit Strabo in lib. XI. Tandem à Parthis regnum illud occupatum est, & Parthorum Rex fratrem suum Arsacem nomine Armeniis Regem imposuit, ut colligo ex Procopii lib. 2. Pers. initio, & ex lib. ejusdem 2. de Fabricis Just.

[a] RECINCTUS EST.] Recingi dicitur, qui cingulum militare rursus accipit, quod ἀναζωννύας Græci vocant. Sic Themistius in fine Orat. 6. *ἀλλ' ἀπηυδῶντα καὶ τεθραυσμένον ὥσπερ τινα ἐνδόκιμον παλαιστρατιώτην ἀνακαλεῖται καὶ ἀναζώννυσι. Sed fatiscentem & fractum, tamquam magni nominis veteranum revocat, & recingit.*

[b] AB URSACIO TUNC MAGISTRO OFFICIORUM.] Magister Officiorum legationes tractabat, unde & sub dispositione sua habebat scrinia sacra, ut legationibus non civitatum solùm, sed etiam exterarum gentium responderet. Scrinium quoque Admissionum sub ejus erat administratione, ut testatur Imperii Notitia, quò legatos nationum in Consistorium introduceret. Quocirca à Cassiodoro in lib. 6. Epist. 6. *adspectus Regii haud irritus promissor* dicitur, *collocutionis Regiæ gloriosus donator, aulici Consistorii quasi quidam Lucifer.* Et paullo pòst: *Per eum exteris gentibus ad laudem Reip. nostra ordinatur humanitas, & volentes redeunt, quos mærentes exceperat: per eum quippe legatorum quamvis festinantium prænuntiatur adventus.* Quod sic intelligo. Sub Magistro Officiorum erat schola Agentum in rebus, ex qua schola Curiosi per omnes provincias, & ad limites mittebantur: per eos Curiosos in limite constitutos nun-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

regressi factúmque exaggerantes, ut contumeliosè despectas gentes immanissimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo posteriùs, in Oriente Procopius in res surrexerat novas: quæ prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Parisios, eodémque nuntiata sunt die. Et Alamannis quidem occursurum Dagalaïphum pergere maturè præcepit: qui vastitatis propinquioribus locis longiùs discesserant incruenti. Super appetitu verò Procopii an-

tiabatur Magistro Offic. si qua legatio à barbaris gentibus ad Imp. mitteretur. Nam ut ait Priscus Rhetor in Historia pag. 26. πάντων γὰρ τῶν βασιλέως βουλῶν ὁ μάγιστρος κοινωνεῖ διὰ τῶν τε ἀγγελιαφόρων καὶ ἑρμηνέων καὶ στρατιωτῶν τῶν ἀμφὶ τὴν βασιλείαν φυλακὴν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων. *Omnium Imp. consiliorum Magister Offic. particeps est, tum propter Veredarios, seu Agentes in rebus, & interpretes, tum ob milites circa palatium excubantes, qui omnes sub illius administratione sunt positi.* Hinc apud eumdem Priscum Legatos Gobazis Regis Lazorum Euphemius Magister Off. in Consistorium induxisse dicitur: & apud Corippum in lib. 3.

Legatos Avarum jussos intrare Magister
Ante fores sacras divina nuntiat aula,
Orantes sese vestigia sacra videre
Clementis Domini: quos voce & mente benigna
Imperat admitti.

* Lucianus de Dea Syria εἰσαγγελέα vocat, quem Romani Magistrum Officiorum seu Admissionum. Sic enim ait: ἀπίξιας δὲ παρ' ἡμέας ἀνὰ εἰσαγγελέως.* Atque idcirco Magister Offic. ante velum sacri Consistorii stabat: ut præter Corippum in hoc quem adduxi loco, testatur S. Athanasius in Apologia ad Constantium sub initium, ubi purgat sese, nec umquam nisi honorificè de Constantio apud Constantem verba fecisse asserit: δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάγιστρος μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ εἱστήκει πρὸ τοῦ βήλου, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμᾶς. *Potest etiam Eugenius, qui tum Magister erat Off. testimonium dicere: hic enim ante velum stabat, & quæ petebamus nos, & quæ ille nos dicere volebat, audiit omnia.* Eidem Off. Magistro legati exterarum gentium referebant ea, de quibus cum Imp. acturi venerant. Hinc apud Menandrum Protect. in lib. 8. cùm is, qui à Secretis erat Hormisdæ Persarum Regis, legatos Rom. interrogasset, ecquid acturi venerant: nequaquam ipsi, sed illi qui à Latinis Magister Off. dicitur, id enuntiandum esse dixerunt. Sed quando in tractationem hanc incidimus, operæpretium facturus mihi videor, si & reliquas illius dignitatis partes summatim attigero, quò perfectior ejus notitia lectoribus ingeneretur. Igitur sub ejus dispositione fuerunt officia Palatina, & Scholæ: quod & Rutilius in lib. 1. Itinerarii declarat:

Officiis regerem cùm regia tecta Magister,
Armigerásque pii Principis excubias.

Posterior enim versus de Scholis Palatii intelligendus est: de quibus ad lib. XIV. dixi. Idque testatur præter Notitiam Imperii Cassiodorus in formula Magisteriæ dignitatis lib. 6. & totus titulus in Codice Just. de officio Mag. Off. Prior autem versus ad officia regiæ domus pertinet, quæ Magister regebat, unde etiam nomen habuit. Græci quoque ἡγούμενον τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων vocant, ut Zosimus in lib. 2. & 3. Zonaras in Constantio. At Procopius, & Agathias ac Menander μάγιστρον seu περιηγητὴν vocant τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ταγμάτων: quæ parum inter se differunt. τάξεις quidem propriè sunt officia, ut in Juliani & Synesii Epistolis occurrit; & in Glossis veteribus, τάξις ἄρχοντος, *Officium. Apparitio.* ταξεώτης, *Officialis.* Inter officia autem quæ Magistro Off. parebant, primi numerantur Mensores in Notitia Imperii. Hi erant qui hospitia singulis in palatio militantibus metabantur, ut docet lex 4. & 5. Cod. Th. de metatis, quæ ad Magistros Off. directæ sunt. Mensores etiam dici possunt, qui mensuras & pondera annonæ publicæ tractabant: unde & cum cellariis recensentur in lege ult. Cod. de diversis off. Peræquatores victualium rerum vocat Cassiodorus in formula Magisteriæ dignit. Ejus enim erat, mensuras & pondera specierum annonar. in urbe Regia constituere, ut ibi docet Cassiodorus. Quo sensu Mensores dicuntur in Cod. Th. lege 1. de Canone frum. urb. Romæ: & lege 9. de pistoribus: & in antiquis Inscriptionibus. Post Mensores sequuntur in Notitia Lampadarii: quos sub Magistro Off. fuisse docet Novella Theod. de Lampadariis, data ad Opilionem Mag. Off. His jungendi sunt Cursores & Decani: hæc enim tria officia conjunctim numerantur in lege ult. Cod. de div. off. Cursores sunt, qui ante agmen Imp. comitatus præcurrebant, cum Lampadariis ignem seu lampadem præferentibus. De quibus Corippus in lib. 3.

tequam adoleſceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potiſſimùm ratione ſollicitus, quòd ignorabat, utrum Valente ſuperſtite an exſtincto memoratus Imperium adfectarat. Æquitius enim relatione Antonii Tribuni accepta, agentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipſum auditum obſcurè ſignificabat: ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem [a] Æquitio aucto Magiſterii dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis jam formidatus invaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendiò terrebatur, reputans paullo antè Julianum, contempto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum antè nec exſpectatum, ab urbe in urbem incredibili velocitate tranſiſſe. Verùm ardens ad redeundum ejus impetus molliebatur conſiliis proximorum, ſuadentium & orantium, ne interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias, néve hac cauſatione provincias deſereret [b] egentes adminiculis magnis: iiſque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterit diſcriminibus

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coſſ. Anno Chr. 365.

—prænuntius antè
Signa dedis Curſor, poſità de more lucernâ.

Horum Primicerius Protocurſor dicitur in lib. 17. Hiſt. Miſcellæ. De Lampadariis vide Gloſſarium Meurſii. Decani autem erant, qui faſces Principi præferebant. Cedrenus enim ait Decanos à Romanis dici τῶν ῥαβδούχων. De his Chryſoſtomus in Epiſt. ad Hebræos, Homilia 13. καὶ τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις: gravi errore Meurſii, qui in Gloſſario hos cum lecticariis illis Eccleſiæ qui ſepulturas curabant, confudit: quem refutant verba Chryſoſtomi, & Imp. in lege 2. Cod. de Decanis, Ambroſius in Epiſt. 33. denique Corippus in lib. 3. qui & hos ſub Magiſtro Off. fuiſſe ſatis indicat.

—ſchola cuncta Palati
Juſſa ſuis adſtare locis: jàmque ordine certo
Turba Decanorum, Curſorum, in rebus Agentum,
Cùmque Palatinis ſtans Candida turba Tribunis,
Et Protectorum numerus: mandante Magiſtro
Omnis ſacrorum vis adſuis Officiorum.

Ubi & Protectorum ſcholam ſub Magiſtro Off. fuiſſe ſignificat: quod notandum eſt. Sed & lex 2. Cod. de Decanis ad Helionem Mag. Off. dirigitur. Ad hæc ſcrinia ſacra ſub ejus diſpoſitione fuêre, ut Notitia declarat: unde in ſacris Scriniis militantes apud Magiſtrum Off. conveniri oportebat lege 12. Cod. de proximis ſac. ſcrin. & totius ferè tituli leges ad Magiſtros Off. ſcriptæ cernuntur. Denique officium Admiſſionum eis parebat, de quibus ſuprà dixi. Præter hos Caſtrenſiani ac Miniſteriani ejus juriſdictioni ſubjacebant, ut obſervavi ex lege 3. & 4. de Caſtrenſ. quæ datæ ſunt ad Mag. Officiorum.

[a] EQUITIO AUCTO MAGISTERII DIGNITATE.] Æquitius ex Comite rei militaris Magiſter militum à Valentiniano factus, poſtea etiam Conſulatum geſſit cum Gratiano, anno Domini 374. de quo Hieronymus in Chronico ad annum 373. hæc dicit: *Equitius Comes Illyrici iniquiſſimis tributorum exactionibus antè provincias quas regebat, quàm à barbaris vaſtarentur evertit.* Æquitius autem in codice Regio ferè ſemper ſcribitur cum diphthongo, ſemel in Editione Auguſtana. In Chronico Alexandr. & Faſtis Idatii Mſſ. Æquitius ſimiliter exaratur, & in Victoris Epitome, ut teſtatus eſt Schottus. Zoſimus tamen & Socrates Equitium vocant. Αἰκίνος quidam recenſetur ejuſdem nominis in Canonibus Eccleſiæ Africanæ.

[b] EGENTES ADMINICULIS EJUS.] Sic primus edidit Gelenius. Anteriores enim Editiones ſic præferebant, *adminiculis in ejuſque legationes, &c.* Ego verò cùm in codice Regio & Flor. * Toloſ. * [& Colbert.] legi viderem, *adminiculis meniſque:* non dubitavi quin locus hunc in modum reſtituendus eſſet, *egentes adminiculis magnis. Iiſque leg. &c.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. Tandem denique utilitate rei perpensiùs excogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum fratrísque solius esse Procopium; Alamannos verò totius orbis Romani: statuítque nusquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitúsque super Africa ne repentè perrumperetur, [a] Neotherium postea Consulem tunc Notarium, ad eamdem tuendam ire dispoluit, & Masaucionem Domesticum Protectorem ea consideratione, quòd diu sub patre Cretione quondam Comite educatus, suspecta noverat loca; hísque & Scutarium adjunxit Gaudentium, olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodémque tempore utrobique turbines exarsere mæstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & in Occidentali & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt excitata: ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus.

CAPUT VI.

Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione qua propinquitate Julianum postea Principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut vita moribúsque castigatior, licèt occultus erat & taciturnus, Notarius diu perspicaciter militans & Tribunus, jámque Summatibus proximus: post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altiùs anhelabat, adjunctus consortio Comitum: & apparebat eum, si umquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Julianus Persidem ingrediens, consociato pari potestatis jure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandarátque, ut susurravit obscurior fama, (nemo enim dicti auctor extitit verus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, Imperatorem ipse se provideret ociùs nuncupari. Qui injuncta civiliter agens & cautè, Juliani letaliter vulnerati funus, & [b] ad regenda communia comperit Jovianum evectum: falsóque

[a] VULTERIUM POSTEA CONSULEM.] Hujus viri nomen primus corrupit P. Castellus, quem ceteri postea sunt secuti. At in Editione Rom. excusum erat *ne Vulterium*. Ego verò cùm in codice Reg.* Tol.* [& Colbert.] *Neulterium* distinctè perscriptum offendissem, levi negotio veram scripturam elicui. *Neuterius* in Fastis Idatii dicitur: in Codice Theod. *Neotherius*, quod magis placet. Est enim Græca vox νεοθήριος. Hic Præfectus Præt. fuit in Occidente sub Valentiniano Juniore, Consulatu Arcadii I. & Bautonis, ut colligitur ex Cod. Th. titulo de indulg. crim. & tit. de extraordin. sive sord. mun. & aliis ex locis. Fuerat jam antea Præfectus Præt. Gratiano V. & Theodosio Aug. Coss. ut est in Cod. Th. de Decurionibus. Consul denique fuit anno Dom. 390. cum Valentiniano Aug. IV. eíque ob hanc dignitatem gratulatur Symmachus in lib. 5. Epist. eodémque anno Præfectus Præt. lege 7. Cod. Th. de Curiosis.* In veteri Inscriptione Rufii Volusiani scribitur absque adspiratione sic: D. N. VALENTINIANO AUG. ET NEOTERIO CONSS. Præstat igitur hanc scripturam sequi: ut sit Græcè νεωτέριος, ut Proterius, Deuterius, & similia.*

[b] AD REGENDA COMMUNIA.] Et hîc græcissat Marcellinus. Græci enim τὰ κοινὰ dicunt Rempublicam, ut Themistius aliique.

rumore

rumore disperso, inter abeuntis anhelitus animæ eumdem Julianum vero mandasse, placere sibi, Procopio clavos summæ rei gerendæ committi: veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discrevit, maximè post Joviani territus necem Notariorum omnium primi: quem Juliano perempto veluti dignum Imperio paucis militibus nominatum, novâque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. Et quia se quæri industriâ didicerat magnâ, vitans gravioris invidiæ pondus, [a] ad abdita longiúsque remota discessit. Cúmque à Joviano exploratiùs indagari latibula sua sentiret, & [b] ferinæ vitæ jam fuisset pertæsum: (quippe à celsiore statu dejectus ad inferiora, etiam edendi penuriâ in locis squalentibus stringebatur, hominúmque egebat colloquiis) postremæ necessitatis impulsu deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit. Ubi, quoniam & illud firmius visum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quemdam [c] ex Palatino milite Senatorem, Constantinopolim quantum fieri poterat clanculo sæpe intermeans: ut indicio ejusdem Strategii patuit, postquam sæpius in factionis conscios est inquisitum. Ritu itaque sollertissimi cujusdam speculatoris, ignotus ob squalorem vultus & maciem, rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi

a AD ABDITA LONGIUSQUE REMOTA DISC.] Zosimus in lib. 4. scribit, Procopium Juliano mortuo ad Jovianum venisse, eique chiamydem purpuream quam à Juliano acceperat, tradidisse, ac rogasse ut militiæ sacramento solutus domum reverti sineretur. Quo impetrato, Cæsaream Cappadociæ cum uxore & liberis se contulit, ubi multa prædia possidebat. Pòst cùm Valentinianus & Valens qui hominem suspectum habebant, eum comprehendi jussissent, ille milites missos frustratus, in Euxinum Pontum aufugit, & ibi conscensa nave ad Tauricam Chersonesum delatus est. Sed cùm incolas suspectos haberet, inde Byzantium noctu profectus, divertit apud quemdam notum sibi vetusta consuetudine: tandémque re cum Eugenio Eunucho communicata, impetium arripuit.

* b FORMÆ VITÆ JAM FUISSET PERTÆSUM.] Hujus loci emendatio debetur Priscæo, qui jampridem emendavit *ferina vita*. Atque ita loquitur Gellius, cujus verba imitari solet Marcellinus. Hanc emendationem confirmant MSS. codices, Regius & Tolosanus, in quibus scriptum est, *& ferme vita jam fuisset pertæsum.* * [In Colbertino, *& ferma vita jam fuisset pertæsum.*]

c EX PALATINO MILITE SENATOREM.] Palatini propriè dicebantur, qui rei privatæ & largitionales titulos exigebant, de quibus vide titulum in utroque Cod. de Palat. sacr. larg. Qui verò in hoc officio militaverant, transactis stipendiis inter Senatores seu Clarissimos allegebantur: & quidem inter Consulares, ut ex lege Theodosii 19. apparet in Cod. Th. de Palatinis, & lege ult. eodem tit. Solebant enim, qui post laboriosæ militiæ decursa stipendia loco præmii allegebantur in Senatum, inter Prætorios aut Consulares allegi, ut onere Præturæ ac Quæsturæ, quæ maximis ludorum impensis gerebantur, immunes forent: quod docet Symmachus in lib. 7. Epist. 95. his verbis: *Sed adjicienda est ei prærogativa militiæ, ut beneficio allectionis utatur. His quippe tantùm munia relaxari Divalia statuta voluerunt, quos castrensis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, pronę cursu inter Consulares allegetur.* Sic Domestici Protectores, cùm transactis stipendiis exibant, inter Clarissimos ex Consularibus allegebantur, nec ad ullas Senatorii ordinis expênsas vocabantur lege 7. & seqq. Cod. Th. de Domesticis. Hujusmodi allectionum frequentia à Constantini M. temporibus cœpit, qui innumeros ex omni hominum genere in Senatum allegit, ut scribit Nazarius in Panegyr. ad Constantinum. Commodus quoque, cùm plerosque inter Prætorios allegisset, Sena-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

cupiditate aliena rapiendi ſuccenſum. Cujus diritati adjectum erat incentivum exitiale ſocer Petronius, [a] ex Præpoſito Martenſium militum promotus repentino ſaltu [b] Patricius, animo deformis & habitu: qui ad nudandos ſine diſcretione cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter & inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita jam inde à temporibus Principis Aureliani perſcrutans, & impendio mærens, ſi quemquam abſolviſſet indemnem. Cujus morum intolerantiæ hæc quoque pernicies accedebat, quòd cùm ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde duriſſimus, nec reddendæ nec accipiendæ rationis umquam capax: inviſior Cleandro, quem agentem ſub Imperatore Commodo Præfecturam, ſublatâ vecordiâ diverſas legimus vexaſſe fortunas: & oneroſior Plautiano, qui Præfectus itidem ſub Severo, ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio periſſet ultore. Hæc lacrimoſa, quæ incitante Petronio ſub Valente clauſere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiúmque ſpes atrocior, provincialium & militum paria gementium ſenſibus imis hærebant: & votis licèt obſcuris & tacitis permutatio ſtatus præſentis ope numinis ſummi, concordi gemitu poſcebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratúſque ubi felicius acciderit fatum, negotio levi adapicem ſummæ poteſtatis aſſumi, ſubſidebat ut prædatrix beſtia, viſo quod capi poterat protinus eruptura. Cui hæc quæ maturabat ardenti, fors hanc materiam dedit impendiò tempeſtivam. Conſumpta hieme feſtinans ad Syriam Valens, jámque fines Bithynorum ingreſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempeſtate intactam ideóque ſæviſſimam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hócque cognito, ut impræpeditò ipſe pergeret quò tendebat, ſufficiens equitum adjumentum & peditum mitti juſſit ad loca, in quibus

tum miſcuit: ut in Pertinacis vita ſcribit Capitolinus.

[a] EX PRÆPOSITO MARTENSIUM.] Præpoſiti à Tribunis diſtinguuntur in lege un. Cod. Th. de Comitibus & Trib. Schol. & in lege 1. de erogat. militaris annonæ, lege 1. de commeatu: & apud Vegetium in lib. 2. cap. 12. denique apud Rufinum in lib. 1. cap. 18. & lib. 2. cap. 3. Hegeſippus tamen in lib. 1. cap. 28. Præpoſitos vertit, quos χιλιάρχους dixerat Joſephus, & Apuleius in x. lib. Idem Hegeſippus in lib. 2. cap. 14. Galbam Præpoſitum duodecimi ordinis vocat, quem Joſephus ἡγεμόνα, id eſt legatum vocat. Eorumdem meminit Athanaſius in Epiſt. ad Solitarios: ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. Hi minori videntur fuiſſe dignitate præditi quàm Tribuni, licèt Rufinus hoc ordine eos recenſeat, *Tribuni, Præpoſiti, Comites.* Præerant autem cohorti perinde ac Tribuni, ut docet Vegetius in citato loco.

[b] PATRICIUS.] Petronius Patricius dicitur in lege 7. Cod. Theod. de filiis militarium, pater Albiæ Dominicæ, quæ Valentis Aug. conjux fuit. Procopium tamen Valentis κηδεστὴν, id eſt ſocerum vocat Zoſimus in lib. 5. hominem ſævum & humanitatis expertem: ſed in nomine fortaſſis error eſt. Ceterùm de Patriciatus dignitate à Conſtantino M. inſtituta quæ ceteras omnes anteibat, vide eumdem Zoſimum in lib. 2. De iis Priſcus in Hiſt. p. 56. ἐν τοῖς πατρικίοις σὺν Ἀνατολίῳ καταλεγόμενον, οἳ δὴ καὶ ἀρχὰς ἀναβεβήκασι πάσας. *Nomum, qui unà cum Anatolio inter Patricios cenſebatur, quæ dignitas ceteras omnes antecedit.*

VALENTINIANUS ET VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

barbarici timebantur excursus. Dimoto itaque longiùs Principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, & vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium jecit abruptè: extremáque jam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione facinus adoritur audacissimum. Divitenses Tungricanósque juniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos sollemniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos sollicitare properans: quia cum omnibus loqui periculosum erat & arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti spe præmiorum ingentium, sub consecratione jurisjurandi promisere se quæ vellet cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, [a] stipendiis excellentes & meritis. Utque condictum est, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, [b] Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas, ubi locata noverat signa: doctúsque per arcanorum conscios omnes in ejus studium consensisse societate coïta nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione vendibilium militum cum honore quidem sed in modum tenebatur obsessi: qui ut Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem Imperii præmia Julianum susceperant, ipsi quoque Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque subtabidus, (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunicâ auro distinctâ ut regius minister indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedum: hastatúsque purpureum itidem pannulum læva manu gestabat, ut in theatrali scena simulacrum quoddam insigne

[a] STIPENDIIS EXCELLENTES ET MERITIS.] Usu & lege Castrensi id receptum erat, ut non æqualia cunctis militibus stipendia numerarentur: sed uoviciis quidem ac tironibus minora, promotioribus autem mediáque jam in matricula inscriptis majora: Veteranis autem qui mox dimittendi essent, multo majora: quò & ipsi sacramento soluti reliquum vitæ feliciùs degere, & posteris suis solatii loco aliquid possent transmittere. In horum autem abeuntium locum milites ordine inferiores succedere solebant, & ampliora stipendia pro loco & gradu suo consequi, ut scribit Procopius in Anecdotis p.104. Qua autem ratioue hæ promotiones in militia fierent, docet Vegetius in lib. 2. cap. 21. Igitur qui militiæ nomen dabat, postremum legionis locum obtinebat, donec decedentibus subinde aliis atque aliis, ad altiorem gradum paullatim adscenderet. Itaque ut uovum & insolitum in Marciano uotat Evagrius in principio lib. 2. quòd ob eximiam fortitudinem à militari quodam uumero adscitus est non postremo loco, ut moris est, sed in locum cujusdam militis nuper mortui. Idem etiam in militia Palatina, & in Officio Præfecturæ Præt. & aliorum judicum ad exemplum armatæ militiæ observabatur: quod divinum institutum uon immeritò Vegetius appellat.

[b] ANASTASIANAS BALNEAS A SORORE CONSTANTINI COGN.] Anastasia Constantii Chlori filia, Constantini Magni soror, Bassiano Cæsari nupsit, ut legitur in Excerptis de Constantino, quæ cum hac uostra Marcellini Editione vulgavimus. Ab ejus nomiue dictæ sunt balneæ Anastasianæ Constantinop. in regione IX. urbis. At Sozomenus in lib. 6. cap. 9. Anastasianas & Carosianas balneas ab Anastasia & Carosia Valentis filiabus ita appellatas esse prodit: quem secutus est Nicephorus & Auctor

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

per aulæum vel mimicam cavillationem subitò putares emersum. Ad hoc igitur dehonestamentum honorum omnium ludibriosè sublatus, & ancillari adulatione beneficii allocutus auctores, opésque pollicitus amplas & dignitates ob principatûs primitias, processit in publicum multitudine stipatus armorum: signísque sublatis erectiùs ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre concrepantium, [a] quæ metuentes ne à celsioribus tectis saxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, densiùs ipsis galearum cristis aptabant. Huic [b] intimidiùs incedenti nec resistebat populus, nec favebat: accendebatur tamen insita plerísque vulgarium novitatis repentina jucunditate, ea re potiùs incitante, quòd Petronium ut prædiximus divitias violenter augentem, omnes eadem mente detestabantur, qui [c] sepulta jamdudum negotia, & redivivas nebulas debitorum in diversos ordines excitabat. Cùm itaque [d] Tribunal idem adscendisset Procopius, & cunctis stupore defixis timeretur silentium triste: procliviorem viam ad mortem (ut sperabat) existimans advenisse, per artus tremore diffuso implicatior ad loquendum, diu tacitus stetit: pauca tamen interruptâ & moribunda voce dicere jam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum susurro pretio illectorum, deinde tumultuariis succlamationibus plebis Imperator appellatus inconditè, petit Curiam raptim. Ubi nullo Clarissimorum, sed ignobili paucitate inventa, Palatium pessimo pede festinatis passibus introiit. Mirantur quidam profectò irrisione digna principia, incautè cœpta & temere, ad ingemiscendas erupisse Reip. clades, ignari forsan exemplorum, hæc accidisse primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriscus de genere quidam infimæ sortis, adusque Pseudophilippi nomen evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic

Chroniei Alexandr. Ceterùm hunc Procopii processum ex Anast. balneis egregiè describit Themistius in Orat. 1 x.

[a] QUÆ METUENTES NE A TECTIS SAXIS CONFLICTARENTUR, GALEARUM CRISTIS APTABANT.] Sic Herodianus in libro 11. de Juliani A. per urbem Romam processu loquitur, & milites Didii Juliani à castris Prætoriis Urbem ingressos, capita sua scutis texisse prodit.

[[b] HUIC TIMIDIÙS INCEDENTI.] In MSS. codicibus cum Colbertino, tum his quos P. Pithœus perlegit, legitur disertè *intimidiùs* eodem planè sensu. Nam ut Propertio *intactus cupidinibus* pro *tactus* dicitur, Plauto *clunes infracti* pro *fracti*; Velleio in libro 11. similiter *Tigranes Luculli armis infractus*, pro *fractus*: ita *intimidus* pro *timidus*, & *intimidè* ab Ammiano Marcellino usurpatur pro *timidè*.]

[[c] SEPULTA JAMD. NEGOTIA, ET REDIVIVAS TABULAS DEBITORUM.] Notat P. Pithœus ad oram Ammiani sui, in veteribus Ammiani libris quos legit, scriptum se reperisse, *rediv. nebulas debitorum*. Idem quoque disertè scriptum inveni in codice Colbertino: quæ scriptura vulgatæ præferenda est haud dubiè. *Nebulas debitorum*. vel nebulosa debita metaphoricè appellavit Marcellinus debita obscura, & diuturnitate temporis tamquam tenebris aut nebulis operta, longa tecta caligine, ob idque ignota.]

[d] TRIBUNAL IDEM ADSCENDO.] Zosimus in hujus historiæ narratione τὸ πρὸ τῶν ἀνακτόρων βῆμα appellat. Est ergo illud Tribunal purpureis gradibus structum, quod juxta Curiam locatum erat in regione 2. ut legitur in Descriptione urbis Constantinop. Nam Curia ipsa sita erat è regione Palatii, teste Zosimo in lib. 5. Hinc Suidas in v. [illegible] Tribunal Palatii vocat.

Antiochiæ Macrino Imperatore agente, ab Emesa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamæa matre confossus est. In Africa superior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo spiritu intercluso profudit.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Conss. Anno Chr. 365.

CAPUT VII.

Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant, aut parere desierant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora jam vitæ discesserant, in insoliti casus ambigua partim inviti, alii volentes adsciscebantur: nonnulli omnia tutiora præsentibus rati, è civitate occultè dilapsi, Imperatoris castra petivere itineribus festinatis. Hos omnes [a] Sophronius vivacissimo cursu prægressus, tunc Notarius, Præfectus postea Constantinopoleos, Valentem à Cæsarea Cappadocum jam profecturum, ut [b] vaporatis æstibus Ciliciæ jam lenitis [c] ad Antiochiæ percurreret sedes: textu narrato gestorum, spe dubia ut in talibus percitum & stupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentissimâ curâ Procopius in dies agitabat & noctes, [d] subditivos quosdam ostentans, qui astutia confidenti partim ab Oriente, alii è Galliis se venisse, & Valentinianum obiisse fingentes, cuncta patere novo & favorabili Principi memorabant. Et quia res novæ petulanter arreptæ celeritate muniri solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, cum festinatione [e] Nebridius in locum [f] Sallustii Præfectus Prætorio factione Petronii re-

[a] SOPHRONIUS.] Cæsareâ Cappadociæ oriundus, ut indicat Basilius Magnus in Epist. 332. ad eumdem. Fuit Præfectus urbi Constantinop. Exstátque ad eum Gregorii Nazianz. Epistola hoc titulo, σωφρονίῳ ὑπάρχῳ. Postea Magister Officiorum creatus est, ut indicant Basilii plures Epistolæ, σωφρονίῳ μαγίστρῳ.

[b] VAPORATIS ÆSTIBUS CILICIÆ.] Intolerabilem in Cilicia æstum fuisse testatur Hieronymus in Epist. ad Rufinum: *Cùm me Thracia, Pontus atque Bithynia, totúmque Galatia & Cappadocia iter, & fervido Cilicum terra fregisset æstu: Syria mihi velut portus occurrit.* Q. etiam Curtius in lib. 3. *Et tunc*, inquit, *æstus erat, cujus calor non aliam magis quàm Ciliciæ oram vapore Solis accendit.*

[c] AD ANTIOCHIÆ PERC. SEDES.] At Socrates in lib. 4. cap. 2. & 5. & post eum Sozomenus in lib. 6. cap. 7. Valentem Antiochiam venisse scribunt hoc anno, metu ne tricennales indutiæ violarentur à Persis: & in ea civitate aliquamdiu commoratum esse. Sed Marcellini in hac parte potior est auctoritas; cui subscribit Libanius de vita sua.

[d] SUBDITIVOS QUOSDAM OSTENTANS.] De quibus Themistius in Orat. IX. ad Valentem pag. 205. τὰς ἀπίστους φήμας, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐκ τῆς ἀνατολῆς κατεσκευασμένους, τοὺς μὲν ἐξ ἰλλυριῶν, τοὺς δὲ ἐξ ἰταλίας, &c. Subjicit deinde legationes ementitas diversarum gentium & provinciarum, in Consistorium introductas esse.

[e] NEBRIDIUS IN LOCUM SALLUSTII PRÆF. PRÆT.] Zosimus idem scribit: Νεβρίδιον ὡς ἡ αὐλὴ μετὰ πλούτου περιδύσας ἀρχῆς, &c. Hic Nebridius paullo pòst in carcere mortuus est, ut videtur indicare Themistius in Orat. IX. his verbis: τοῖν δ' ἀρχόντοιν τοῖν κορυφαίοιν ὁ μὲν τεθνηκὼς ἠπιστεῖτο· ὁ δὲ ζῶν ὑπωπτεύετο τεθνάναι. *E summis verò Magistratibus alter qui erat verè mortuus, non credebatur: qui vivebat, mortuus putabatur.* Hi enim summi Magistratus alii esse non possunt, quàm Nebridius Præf. Præt. & Cæsarius Urbi Præfectus. Quorum Nebridius quidem cùm brevì pòst abiisset è vita, adhuc vivere fingebatur, ut litteris ejus nomine inscriptis abuteretur Procopius. Quod ex Marcellino quoque nostro confirmari videtur. Subdit enim: *Et Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis.*

[f] IN LOCUM SALLUSTII.] *Salutii* legitur in codice Regio [& Colb.] & in Augustana Editione. Et ita quoque in principio hujus libri, & in lib. 23. 24. & 25.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

cèns promotus, & Cæsarius Constantinopolitanæ urbis Præfectus, in vincula compinguntur: & jubetur civitatem curare solita potestate Phronemius, esséque Magister Officiorum Euphrasius, ambo Galli, institutis bonarum artium spectatissimi: & administratio negotiorum castrensium Gomoario & Agiloni revocatis in sacramentum committitur inconsultè, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Julius Comes per Thracias copiis militaribus præsidens, oppressurus rebelles si comperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum: & quasi jussu Valentis seria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis accitus Constantinopolim, strictiùs tenebatur. Hácque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes sine cruore acquisitæ, adminicula ausis tumultuariis maxima compararunt. Post quæ ita eventu lætiore completa, Araxius exambitâ regiâ Prætorio Præfectus accessit, velut Agilone genero suffragante: aliíque plures ad aulæ varios actus & administrandas provincias sunt admissi, quidam inviti, alii ultro semet offerentes cum præmiis. Utque in certaminibus intestinis usu venire contingit, emergebant ex vulgari fæce nonnulli, desperatione consiliísque ductantibus cæcis: contráque quidam orti splendidè, à culminibus summis adusque mortes & exsilia corruebant. Ubi per hæc & similia factio firmiter videbatur esse composita, restabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum est facilè, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia, vel justis exorsa primordiis impedivit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditúmque turmæ, blandéque acceptæ & liberaliter cùm essent, omnésque in unum sitæ, jámque exercitus species appareret: promissis uberrimis inhiantes, sub exsecrationibus diris in verba juravêre Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quòd eum suis armis defensabunt. Inventa est enim occasio ad alliciendos eos perquam opportuna: quòd Constantii filiam parvulam, cujus recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem prætendebat & Juliani. Adeptúsque est aliud tempori congruum: quòd Faustinâ matre puellæ casu præsente, quædam acceperat habitûs insignia principalis. Adjungit his aliud veloci diligentia maturan-

codex Regius semper, & interdum Editio Romana præferunt. Quid, quòd & Eunapius in Maximo Σαλούτιον appellat? Hic sub Juliano quidem Præfectus Præt. Galliarum fuerat, itémque sub Joviano. Postea verò divisione Imperii inter Valentinianum ac Valentem facta, Præfectus Præt. fuit per Orientem, donec Nebridius in ejus locum suffectus est, Valentiniano & Valente Coss. Orta deinde Procopii tyrannide, cùm Nebridius ab eo comprehensus fuisset, Salustius iterum Præfectus Præt. Orientis à Valente factus est, ut testatur Eunapius in Maximo. Tandem Lupicino & Jovino Coss. Valens cùm adversus Gothos exercitum moturus esset, Marcianopoli degens Auxonium Præfectum Præt. constituit, Salustio ob senectutem remoto, qui jam secundùm eam potestatem gesserat, ut scribit Zosimus in lib. 4. & Eunapius in Maximo his verbis: τῷ γοῦν Σαλουτίῳ τ' ἀρχὴν παραλύσας, Αὐξόνιον ἐπιτίθησι τοῖς τ' αὐλῆς ἔργοις. scribe Αὐξόνιον ἐπιστῆσαι, &c. Ceterùm hic Salustius cum unico l in codice Regio & Editione Rom. semper

dum : & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulantiam adjumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliáque ad illecebras aptantes : quos correptos Æquitius per eas regiones militum rector exstinxit genere diverso pœnarum. Pariáque deinde metuens, obstrúxit tres aditus angustissimos, per quos provinciæ tentantur Arctoæ, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hácque cautelâ, vana persuasione rapiendi Illyrici destitutus usurpator indebitæ potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculsus, jámque revertens per Gallo-Græciam, auditis apud Constantinopolim gestis, diffidenter incedebat & trepidè : ac repentino pavore vias providendi turbante, eousque desponderat animum, ut augustos amictus abjicere tamquam gravem sarcinam cogitaret : fecissétque profectò, ni vetantibus proximis detractus à deformi proposito, firmatúsque meliorum sententiis, agmina duo præire jussisset, quibus nomina sunt Jovii atque Victores, castra perduellium irrupturos. His jam propinquantibus, ipse Procopius à Nicæa regressus quò nuper advenerat, cum Divitensibus desertorúmque plebe promiscua, quam dierum brevi spatio congregarat, [a] Mygdum acceleravit : qui locus Sangario adluitur flumine. Ubi cùm legiones jam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes missilia quasi procursatione hostem lacessens, solus prorupit in medium. Et secundioris ductu fortunæ ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem si norat ambigitur, Latinè salute data blandè produxit : [b] eúmque porrectâ dexterâ suaviatus, omnibus hincinde attonitis, *En*, inquit, *cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis juramenta constricta ! Placet, fortissimi viri, pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones : utque Pannonius degener* [c] *labefactans cuncta & proterens, Imperio quod ne votis quidem concipere au-*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI

Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

scribitur, ut observavi. Julianus quoque & Zosimus, Socrates, Suidas, alíique Σαγάριον appellant.

[a] MYGDUM ACCELERAVIT.] Videtur intelligi opidum quod Mideum dicitur in Tabula Peutingerorum sic: *A Nicæa Agrillo m. 24. Dorylæo 35. transis Sangarium fl. Mideum 25.* Ptolemæus Δορύλαιον & Μίδαιον vocat Phrygiæ opida. Ad hanc porrò expeditionem Procopii pertinent hæc Eunapii verba : ὁ δὲ Προκόπιος τοὺς χαριστηρίους ἀνάγκαζεν ἐπὶ τὴν βασιλεία ὑπάγοντα διὰ Φρυγίας συνήλασε. Citat Suidas in χαριστήριος.

[b] EUMQUE PORRECTA DEXTERA SUAVIATUS.] Hic suaviandi mos celeberrimus fuit apud veteres, ut manum ad os latam deinde porrigerent. Dio in lib. 64. de Othone : φιλήματα τὸ ὡς ἑκάστοις διὰ τῶν δακτύλων ἔπεμπε. Quod Tacitus in 1. Hist. sic dixerat : *Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula.* De eodem more Libanius in Orat. περὶ προσκυνεῖν, cùm dicit, καὶ τιμῶν τοῖς διὰ χειρῶν φιλήμασι. Denique Hieronymus in Epist. ad Pammachium contra Johannem : *Salutatáque*, ait, *& voce & manu Ecclesiâ, &c.* Quod osculorum genus nescio cur divinum vocet Lipsius in lib. 2. Electorum. Nam in privatis quotidianísque salutationibus & olim usurpatum est, ut dixi, & nunc sollemni usu receptum est.

[c] LABEFACTANS CUNCTA.] In codice Regio, [& Colb.] & in Editione Aug. legitur *aliefactas cunctas.* Unde suspicor

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

sus est umquam, potiatur, ingemiscere nos vestris nostrisque vulneribus. Quin potiùs sequimini culminis summi prosapiam, [a] *non [ut rapiat aliena, sed in integrum majestatis avitæ] restituatur, arma justissima commoventem.* Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter venerant pugnaturi, [b] signorum apicibus aquilisque summissis descivêre libentes ad eum: & pro terrifico fremitu quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem stipatúmque de more, consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.

CAPUT VIII.

Huic perduellium prosperitati lætior accessit. [c] Rumitalca enim Tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & susceptâ curâ Palatii, digesto maturè consilio permistóque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit, exindéque Nicæam spe celeriùs occupavit. Ad quam obsidendam cum hujusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex Duce & Rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. Exindéque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cujus è muris probra in eum jaciebantur, & injuriosè compellabatur ut Sabaiarius.* Est autem Sabaia [d] ex ordeo vel frumento in liquorem

legendum esse, *labefactans cunctos & proterens.*

[a] UT RAPIAT ALIENA, SED IN INT. MAJ. AVITÆ.] Hæc verba tam in exemplari Regio [& Colb.] quàm in Augustana Editione desunt, & à Sig. Gelenio ex conjectura, ut opinor, adjecta sunt. Poterat tamen minori negotio locus sic restitui: *Sequimini culminis summi prosapiam, ut restituatur, arma justissima commoventem.*

[b] SIGNORUM APICIBUS AQUILISQUE SUBMISSIS.] Quod apertissimum signum est defectionis & deditionis: unde apud Lucanum in VI. miles quidam Cæsarianus ait:

Pacem gladio si quærit ab isto
Magnus, adorato submittat Cæsare signa.

Cujus moris illustre exstat exemplum apud Zonaram in Gallieno, ubi ait signiferum Macriani casu quodam prolapsum inclinasse vexillum: quòd ceteri signiferi conspicati, cùm causam ignorarent, suspicati sunt illum deditione factâ Imperatori signum submisisse: statímque ipsi signis omnibus submissis Gallieni Aug. nomen acclamaverunt. Similis propè casus refertur ab Orosio in lib. ult. de Mascizele: *Signiferum*, ait, *quemdam gladio percussit in brachio, cúmque manu debilem ipso vulnere coëgit inclinare vexillum. Quo viso, reliquæ cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim se Mascezili signa tradidere conversis.* Denique Pacatus in Panegyrico ad Theodosium: *Quanto meliùs*, inquit, *manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis, & terram osculis premens, &c.* Omitto Velleium in lib. 2. ubi de pugna Actiaca.

[[c] RUMITALCA TRIBUNUS, &c.] In codice Colbertino nunc *Rumith*, nunc *Rumitalica* corruptè scriptum reperio. Hic autem ex Tribuno Cura Palatii Procopii, qui & Nicæam occupavit, & Valentem Aug. à Chalcedonis obsidione discedentem pæne circumvenit: haud dubiè natione Thrax fuit, ut nomen ejus indicat. Nam *Rœmetalces Thraciæ Rex*, socius & amicus Augusti, à Velleio Paterculo in libro II. & à ceteris Historicis Græcis Latinísque memoratur. *Rhœmetalces* iste Ῥυμητάλκης à Dione vocatur in libro LIV. & sub Augusto patruus & tutor filiorum Cotys fuisse dicitur: & in libro LV. Ῥυμητάλκης Θρᾷξ nuncupatur. *Rumetalces* autem vel *Rhymetalces*, & *Rœmetalces*, ac *Rumitalca* unum idémque nomen est. Quippe υ Græcum sæpe Latini in œ vertunt, ut ex Μυσία fecerunt *Mœsiam*: quin & pro υ posuerunt œ, & pro muris dixerunt *mœros*, unde *pomœrium* quasi postmurium.]

[d] EX ORDEO VEL FRUM. IN LIQ. CONVERSUS. [*Conversis* scribendum videtur. Hic autem potus * ex ordeo vel tritico, quem Sabaiam vocabant, usitatus erat in Pannonia maximè. Unde Valens utpote Pannonius, ortus Cibali opido, * Sabaiarius vel * Sabiarius (sic in Reg. codice [& Colb.] ac in Editione Rom.) per ludi-

conversis

conversis paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopiâ commeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere jam parabat: cùm inter hæc clausi apud Nicæam, patefactis subitò portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem à tergo, nondum à Chalcedonos suburbano digressum: & patrassent conata, ni rumore quodam præverso imminens exitium ille perdoctus, instantem vestigiis hostem [a] per Sunonensem lacum & [b] fluminis Galli sinuosos amfractus properè discedendo frustra sequentem lusisset. Et hoc casu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta est. Unde cùm Ancyram Valens citis itineribus revertisset, comperissétque [c] Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: spe prosperorum erectior, Arinthæum lectissimum Ducem occursurum hostibus misit. Qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Jovianum, [d] Hyperechium sibi oppositum repentè vidit cum copiis, antehac [e] Castrensis Apparitorem, cui ut amico Procopius auxilia ductanda commisit. Et dedigna-

VALENTINIANUS ET VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

brium vocabatur. Eumdem Pannoniorum potum fuisse testatur & Dio in lib. 49. Ait enim Pannonios victu durissimo uti, nec vinum oleúmve nisi admodum rarum habere: ordeum enim ac milium esui simul ac potui illis esse.

[a] PER SUNONENSEM LACUM.] Sic Accursius & Gelenius edidêre, [& ita habet Colb. Ms.] Sed in Editione quidem Rom. *Simonensem*: in codice autem Regio *Sumonensem* legitur. Videtur porrò hic Sunonensis lacus idem esse qui Ascanius à Geographis dicitur, juxta Nicomediam. Evagrius in lib. 2. cap. 14. Hist. βοάνην λίμνην nuncupat haud procul Nicomedia.

[b] FLUM. GALLI SINUOSOS AMFRACTUS.] Gallus fl. in Phrygia est, teste Strabone, & Stephano, & Ovidio in Fastis. Sed de hujus sinuosis amfractibus nihil legi. Fuit quidem Draco fl. juxta Helenopolim in Bithynia ita flexuosus, ut vicies à viatoribus trajiceretur in Bithynia, teste Procopio in lib 5. de Fabricis.

[c] LUPICINUM AB ORIENTE.] Hic à Joviano promotus fuerat Magister militum per Orientem, ut suprà retulit Marcellinus. Idem videtur esse, qui à Constantio Magister armorum per Gallias datus est Juliano Cæsari, de quo Marcellinus in lib. XX. Julianus postea cùm Imperator creatus esset, eum ut suspectum in custodia habuit. Sed mortuo paullo pòst Constantio, non modò liberavit, sed etiam ejus operâ usus est. Idem cùm strenuam operam Valenti navâsset Procopiano bello, Consulatum meruit in sequentem annum: quo anno Libanius ei Antiochena in urbe panegyricum dixit, ut scribit ipse in vita sua p. 54. ubi inter cetera eum vocat ὁ στρατηγὸν πολλοῦ μὲν ἄξιον ἐκλεκτοῦ φυλάττων, πολλοῦ δὲ ὄντα τότε τῷ βασιλεῖ, φοβερὸν μὲν πολεμίοις. Et paullo pòst: περὶ μὲν γὰρ τοῦ κρατοῦντος ἦν αὐτῷ τὸ ἐν ὑπάτοις εἶναι, περὶ ἐμοῦ δὲ *** Sic enim in Ms. codice locus asterisco notatus est.

* [d] HYPERECHIUM.] Hyperechius Maximi filius, optimæ indolis adolescens memoratur à Libanio in libro IV. Epistolarum: ubi Libanius eum commendat Celso atque Datiano: & inter cetera rogat Datianum, ut juveni Præsidatum provinciæ alicujus impetret à Principe. Eumdem igitur esse arbitror, cujus heic meminit Marcellinus. *

[e] RECTE GASTRENSIS APPARITOREM, ID EST VENTRIS.] In codice Reg. & Flor. [ac Colb.] & in Editione Rom. *Castrensis* legebatur. Sed Castellus cùm ventris ministrum interpretari vidisset, *Gastrensis* emendavit. Ego verò jampridem odoratus sum, hunc locum putido glossemate esse inquinatum. Scripserat enim procul dubio Marcellinus, ut & nos edidimus: *Hyperechium repentè sibi oppositum vidit cum copiis, antehac Castrensis Apparitorem.* Sed cùm in quodam exemplari *Gastrensis* exaratum esset, Grammaticus nescio quis ad oram adnotavit: *Rectè Gastrensis Apparit. id est ventris ministrum & gutturis.* Atque hoc scholium ex margine postea in textum, * atque adeo in ipsos Mss. codices * à librariis admissum est. Porro Castrensis Apparitor is est, qui Castrensianus uno verbo dicitur, qui scilicet in officio seu apparitione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii militabat.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

tus hominem superare certamine despicabilem, auctoritatis & [a] celsi fiduciâ corporis, ipsis hostibus jussit suum vincire rectorem: atque ita turmarum antesignanus umbratilis comprensus suorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venustus quidam Largitionum Apparitor sub Valente, multo antè Nicomediam missus, ut aurum susceptum stipendii nomine militibus per Orientem diffusis viritim tribueret, hac tristitiâ cognitâ alienum pervidens tempus, Cyzicum cum iis quæ susceperat se citiùs contulit. Ubi fortè Serenianus repertus Domesticorum tunc Comes, missus ad [b] thesauros tuendos, urbem inexsuperabili mœnium ambitu monumentis quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario præsidio custodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut [c] possessâ Bithyniâ sibi etiam Hellespontum jungeret, validam destinaverat manum. Morabantur autem effectum sagittis & glandibus ceterísque jaculis obsidentium sæpe globi confixi, & propugnatorum sollertiâ claustrum per catenam ferream valde robustam ori portus insertum, quæ ne rostratæ irruerent naves hostiles, erat altrinsecus colligata. Hanc post varios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prœliis, Aliso quidam Tribunus abscidit, exsertus bellator & prudens, hoc modo. Conjunctis tribus navigiis, testudinem hac specie superstruxit. Densatis cohærentes supra capita scutis, primi transtris instabant armati, alii post hos semet curvantes humiliùs, tertiis gradatim inclinatis submissè, ita ut novissimi suffraginibus insidentes formam ædificii fornicati monstrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium ictus atque saxorum per decursus cadentium labiles, instar

[a] CELSI FIDUCIA CORPORIS.] Mira quædam de hoc viro tradit Basilius M. in Epist. 186. quâ Arinthæi viduam consolatur. Ait enim pulcritudine & staturâ conspicuum illum fuisse, & corporis robori virtutem animi parem habuisse; prorsúsque à Deo creatum esse, ut humani generis specimen esset: adeo ut omnes in eum oculos conjicerent, ejus facinora omnium ore prædicarentur: pictores ac statuarii in fingendis illius imaginibus ac statuis longè ab exemplari superarentur: historici verò qui ejus gesta narrabant, fabulas referre viderentur. Quo factum est, ut plurimi tristem illum nuntium minimè credendum putarent, neque in animum inducere possent, mortuum esse Arinthæum. Atque hic tantus vir, pæne alter Hercules, uxoris hortatu ac monitis paullò ante obitum sacrum baptisma suscepit, ut docet ibidem Basilius. Vide ejusdem Epist. 202. Exstat etiam ejusdem Basilii Epistola 380. ad Arinthæum. Ejusdem meminit Claudianus in Eutropium.

[b] MISSUS AD THESAUROS TUENDOS.] Thesauri erant in urbe Cyzico, ut ex hoc loco apparet, iísque Comes Thesaurorum præerat: qui erat sub dispositione Comitis sacrarum Largitionum, ut ex Notitia discimus. Duo autem numerosa corpora erant Cyzici, Monetariorum, & Linyphorum, qui quotannis certum numerum, hi quidem aureorum nummorum, illi verò vestium militarium fisco pendebant, ut docet Sozomenus in lib. 5. cap. 15.

[c] UT POSSESSA BITHYNIA.] Cui Procopius Consularem mox præfecit Andronicum ex Consulari Phœnices, quem sub initium tyrannidis Constantinopolim evocaverat. Idem paullo pòst in Thracias missus cum Vicarii potestate, auctori suo fidem integram præstitit. Cúmque Valentis partes superiores essent, fugâ sibi aut latebris consulere noluit, sed victoribus semetipsum tradidit. Mox abscissa cervice periit, bonáque ejus publicata sunt, ut scribit Libanius in Apologia adversus doctrinæ suæ obtrectatores. Idem in Orat. de vita sua pag. 56. Andronici necem Hierii potiùs fraudi

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Valentiniano A. & Valente A. Coss. Anno Chr. 365.

imbrium evanescant. Itaque conjectu telorum Aliso paullisper defensus, ingenti corporis robore, supposito stipite eamdem catenam fortiùs bipenni concidens ita confregit, ut disjecta patefaceret aditum latum: hócque exitu civitas hostili impetu patuit improtecta. Quâ causâ exstincto postea proterviæ totius auctore, cùm in factionis participes sæviretur: hic idem Tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu pòst in Isauria oppetiit vastatoria manu confossus. Hoc marte Cyzico reserata, Procopius ad eam properè festinavit: veniáque universis qui repugnavêre donatis, Serenianum solum injectis vinculis jussit duci Nicæam servandum artissimè. Statímque [a] Hormisdæ maturo juveni, Hormisdæ Regalis illius filio potestatem Proconsulis detulit, & [b] civilia more veterum & bella recturo. Qui agens pro moribus leniùs, à militibus quos per devia Phrygiæ miserat Valens, subito corripiendus incursu, tanto vigore evasit, ut adscensa navi quam ad casus pararat ancipites, sequentem ac pæne captam uxorem sagittarum nube diffusa defensam averteret secum: matronam opulentam & nobilem, cujus verecundia & destinatio gloriosa abruptis postea discriminibus maritum exemit. Eâ victoriâ ultra homines Procopius sese efferens, & ignorans quòd quivis beatus versâ rotâ fortunæ ante vesperum potest esse miserrimus: Arbetionis domum, cui antea tamquam eadem sibi sentientis parcebat ut propriæ, jussit exinaniri, [c] mobilis census inæstimabilis plenam: ideo indignatus, quòd venire ad eum accitus aliquoties distulit, causatus incommoda senectutis & morbos. Et licèt hac ex causa præsumptor momentum pertimesceret grave, tamen cùm obsistente nullo se in Orientales provincias effundere libenti cunctorum assensione jam licentiùs posset, avidas novitatem quamdam visere tædio asperioris imperii quo tunc tenebantur: erga alliciendas quasdam civitates Asiæ, legendósque eruendi peritos auri, ut sibi profuturos prœliis quæ magna exspectabat & crebra, segniùs commoratus, in modum acuti mucronis obtusus est. Ut quondam

ac mendaciis, quàm Valenti adscribendam esse dicit. Erat autem Andronicus Tyro oriundus, discipulus olim Libanii: ad quem exstant complures Libanii Epistolæ, & aliquot D. Basilii.

[a] HORMISDÆ MAT. JUVENI.] De quo Zosimus in lib. 4.

[b] CIVILIA MORE VETERUM ET BELLA RECTURO.] Proconsules enim Reip. Rom. temporibus bellicas res, & civilia negotia in provinciis administrabant: quod primus mutavit Augustus, qui cùm provincias quæ sine militari imperio regi non poterant, sibi retinuisset, ceteras pacatiores populo Rom. & Proconsulibus reliquit. Atque exinde Procoss. nec chlamydem, nec gladium gestare licuit, nisi quibus speciali privilegio Princeps jus gladii dedisset. Est autem jus gladii potestas animadvertendi in milites, ut docet Dio in lib. 53.

[c] OB ILLOS CASUS INÆST.] Nollem Sig. Gelenium hujus loci corrumpendi auctorem fuisse. In Editione Rom. legebatur, *mobiles casus inæstimabilis plenam*. Neque aliter MSS. codices Reg. Flor. Valent. & Fauch. [ac Colb.] præferunt. Quare certissimâ conjecturâ hunc locum mihi videor sic restituisse: *Arbetionis domum jussit exinaniri mobilis census inæstimabilis plenam.* Quæ emendatio confirmatur altero loco,

Valentinianus & Valens Augusti Gratiano N. & Dagalaiso Coss. Anno Chr. 366.

Pescennius Niger ad subveniendum spei rerum extremæ à populo Romano sæpe accitus, dum diu cunctatur in Syria, à Severo superatus in sinu Issico (qui est in Cilicia, [a] ubi [b] Dareum Alexander fudit) fugatúsque, in suburbano quodam Antiochiæ gregarii manu militis interiit.

Hæc adulta hieme Valentiniano & Valente Coss. agebantur.

Caput IX.

Translato verò in Gratianum adhuc privatum & Dagalaïphum amplissimo magistratu, aperto jam vere suscitatis viribus, Valens juncto sibi Lupicino cum robustis auxiliis Pessinunta signa propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. Quo præsidiis ociùs communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelsi tramitésque fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem ibi Gomoarium adgressurus. Cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima consideratione resistebatur, quòd hostis ejus ut antè relatum est Constantii filiam parvulam cum matre Faustina & in agminibus, & [c] cùm propè in acie starent, lecticâ circumferens secum, ut pro imperiali germine cui se quoque junctum addebat, pugnarent audentiùs, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, Regem adhuc infantem in cunis locavêre post aciem, cujus metu ne traheretur captivus, adversos fortiùs oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit Imperator: & Arbetionem ex Consule agentem jam dudum in otio, ad se venire hortatus est, ut Constantiniani ducis verecundiâ truces animi lenirentur: neque secus evenit. Nam cùm omnibus provectior natu & dignitate sublimior, canitiem reverendam ostenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium; milites verò secutos ejus errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni destituendo jam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius, cùm elusis hostibus

qui est in lib. 28. initio: *Projectóque in ignem mobili censu*, &c.

[a] Ubi Darium Alexander fudit.] Idem scribit Herodianus in lib. 3. Nigrum scilicet eodem in loco, in quo Darium Alexander vicerat, à Severo esse superatum. Neque hic solùm, sed & multis aliis in locis observavi, Marcellinum nostrum Herodiani vestigiis institisse, ut verbi gratiâ pag. 321. cùm Procopii processum ex balneis describit. Annon enim verba, *circumclausus horrendo fragore scutorum*, &c. conversa sunt ex illis Herodiani in lib. 2. de Didio Juliano? quod manifestè fatebitur, quisquis locum utrumque inter se contulerit. Mitto quæ de Pesinutis urbis origine dixit Marcellinus in lib. 22. quæ ex Herodiani lib. 1. transscripta esse satis apparet.

[b] Darium.] In Editione Aug. & codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] *Dareum* hîc & in lib. 23. semper exaratum inveni. Neque aliter in castigatis Ciceronis Editionibus legitur. Certè in lib. 23. Editio Romana *Dareum* ubique scriptum exhibet.

[c] Cum propinquæ acies starent.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Rom. excusum erat, *cùm propè in acies starent*. Unde Castellus proclivi conjectura correxerat, *cùm propè acies starent*: quo modo in exemplari Regio scriptum reperi. Sed Accursius ita edi jussit, *cùm propinqua acies staret*. [In Ms. Colbert. legitur, *cùm propè in acie starent*, optimè: id est,

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

unde venerat redire posset innoxius, ad castra Imperatoris, opportunitate intervalli proximi, captivi colore transivit, velut accursu multitudinis visæ subito circumsæptus. Quâ successus alacritate[a] Valens castra promovit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: cúmque secuti complures jam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem transeunt[b] cum vexillis scuta perversâ gestantes, quod defectionis signum est apertissimum. Hoc præter spem omnium viso, Procopius salutis intercluso suffragio versus in pedes, circumjectorum nemorum secreta & montium petebat: Florentio sequente & Barchalba Tribuno, quem per sævissima bella jam inde à Constantii temporibus notum, necessitas in crimen traxerat, non voluntas. Majore itaque noctis parte consumpta, cùm à vespertino ortu Luna prælucens in diem metum augeret, undique facultate evadendi exempta consiliorum inops Procopius, ut in arduis necessitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosâ & gravi, mersúsque multiformibus curis, subitò à comitibus suis artiùs vinctus, relato jam die ductus ad castra, Imperatori offertur reticens atque defixus: statímque abscissa cervice, discordiarum civilium gliscentes turbines sepelivit & bella, ad veteris Perpennæ exemplum: qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paullisper potitus, à frutectis ubi latebat extractus, oblatúsque Pompeio, ejus jussu est interfectus. Paríque indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. Nam si Principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret: si rebellem & oppugnatorem internæ quietis ut ferebatur; amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem vitâ Procopius anno quadragesi-

cùm jam ferè milites starent in acie. Ita & P. Pithœus scriptum se in vett. libris Ammiani reperisse testatur.]

[a] VALENS CASTRA PROMOVIT AD PHRYGIAM.] Superato, vel potiùs dedente se ad Thyatira Lydiæ opidum Gomoario, Valens Sardes venit: ibíque aliquantisper moratus, Phrygiam petiit, & in Nacoliensibus campis in Phrygia Salutari acie collata, cùm Agilo signa ad eum transtulisset, Procopii factionem oppressit. Procopius enim à suis comprehensus, & Valenti oblatus, mox supplicio affectus est, ut scribit Zosimus in lib. 4. Idatius in Fastis VI. Cal. Junias, Gratiano & Dagalaifo Coss.

[b] CUM VEXILLIS SCUTA PERVERSA GESTANTES.] De hac defectione sic Themistius loquitur in Orat. 9. ἅμα τῷ ψαῦσαι αὐτοὺς τῶν ὀφθαλμῶν, ὑπὸ μάλης ἔκρυπτον τὰς ἀσπίδας, ὥσπερ φῶρες κεκρυμμένα καταληφθέντες ἐπ' αὐτοφώρῳ. *Simul atque sub conspectum tuum venêre, clypeos sub axillis occultaverunt, perinde ac fures deprehensi rem furtivam occultare solent.* Eleganti similitudine defectionem Procopianorum militum his verbis exprimit Themistius. Sub axillis enim gestare scuta, nil aliud est quàm perversa scuta gerere. Nam perversa tunc sunt scuta, cùm ope ansarum seu lororum sub alis appensa retinentur, Quod quidem furto rectè comparat Themistius. Græci enim ὑπὸ μάλης de re furtiva & occulta solent dicere: ut Aristophanes in Lysistrata, Demosthenes in 3. contra Aphobum, & Calenus apud Dionem in lib. 46. Porrò in defectione scuta perversa non sub alis tantùm gestari, sed etiam capiti superponi solita docet Appianus in lib. 2. de bellis civilibus, ubi de Afranianis: οἱ δὲ ἐπέθεσαν ταῖς κεφαλαῖς τὰς ἀσπίδας, ὅπερ ἦν σύμβολον ἑαυτοὺς παραδιδόντων. De vexillis autem inversis locus est Orosii in lib.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

mo, ampliùs mensibus decem : corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcurvus, humúmque intuendo semper incedens, pérque morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in vita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius : & quod est mirandum, quoad vixerat incruentus.

CAPUT X.

Iisdem ferè diebus [a] Protector Marcellus, ejusdem cognatus, agens apud Nicæam præsidium, proditione militum & interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit : cujus mors saluti plurimis fuit. Nam si victoriæ superfuisset incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentíque ob similitudinem morum & genitalis patriæ vicinitatem acceptus : occultas voluntates Principis introspiciens ad crudelitatem propensioris, multas innocentium ediderat strages. Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis quos vilitas & desperatio trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente : quòd & Gothorum tria millia Regibus jam lenitis ad auxilium erant missa Procopio, Constantianam prætendenti necessitudinem, quæ ad societatem suam parva mercede traduci posse existimabat : quódque gesta in Illyrico etiamtum latebant. Inter quæ tam trepida, speculationibus fidis Æquitius doctus conversam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos Philippopolim clausam præsidiis hostium, Eumolpiadam veterem reserare magna vi conabatur, urbem admodum opportunam, & impedituram ejus adventus, si ponè relictâ, adjumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam gesta compererat) festinare ad Æmimontum cogeretur. Verum paullo postea cognita levi præsumptione Marcelli, milites missi sunt audaces & prompti, qui eum raptum ut deditum noxæ mancipium, in custodiam compegerunt. Unde post dies productus, lateribus sulcatis acerrimè, paríaque perpessis consortibus interiit, hoc favorabilis solo, quòd abstulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim, [b] * illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam causis inanibus prætexebat. Exstirpatis occasu ducis funeribus belli, sævitum est in multos acriùs quàm errata flagitaverant vel delicta : maximéque in Philippopo-

ult. quem suprà adduxi : *Certatim se Massezili signis tradidère conversis.* Et Spartiani in Severo : *Prælatis signis quæ Prætorianis ademeras, supinis, non erectis.*

[a] PROTECTOR MARCELLUS.] At Zosimus in lib. 4. Marcellum ait jussu Procopii Cyzicum venisse, & Serenianum Domesticorum Comitem comprehensum occidisse : quod falsum est. Mortuo enim Procopio Serenianus occisus est, ut testatur hîc Marcellinus ; qui & Procopii imperium ἀναίμακτον, id est incruentum fuisse testatur.

[b] ILLI ET ILLI FIDUM AD DOCTRIN. DIR.] Hunc locum sic primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. ac Bononiensi ita legebatur : *Ille & ille fidem ad doctrinarum diritatem causis inanibus prætexebat.* Neque aliter codex Regius, & Flor. & Valentinus ; nisi quòd in iis scriptum est *fidum*, [ut & in Colb.] Per doctrinarum autem diritatem, intelligit Ammia-

leos defensores, qui urbem ſéque ipſos nonniſi capite viſo Procopii quod ad Gallias portabatur, ægerrimè dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërciti ſunt aliqui leniùs: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum ardore adeptus ambitu Præfecturam: & Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari multatus, breve poſt tempus evaſit. Euphraſius verò itémque Phronemius miſſi ad occiduas partes, arbitrio objecti ſunt Valentiniani: & abſoluto Euphraſio Phronemius Cherroneſum deportatur, inclementiùs in eodem punitus negotio, ea re quòd divo Juliano fuit acceptus: [a] cujus memorandis virtutibus ambo fratres Principes obtrectabant, nec ſimiles ejus nec ſuppares. His accedebant alia graviora, & multo magis quàm in prœliis formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæſtiones, ſine diſcrimine ullo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines graſſabantur, & pacis obtentu judicium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam exſecrantibus univerſis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leviora facit pericula: & Martiæ virtutis poteſtas aut id quod auſum occupat; aut inopinata mors ſi acciderit nullum ignominiæ continet ſenſum, finémque ſecum vivendi ſimul & dolendi perducit: ubi verò conſiliis impiis jura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel [b] Caſſianæ ſententiæ fuco perliti reſident judices, agitur autem quod agitur ad voluntatem prætumidæ poteſtatis, & ex ejus libidine [c] incidentium vitæ neciſque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam ut quiſque ea tempeſtate ob quamlibet voluerat cauſam, regiæ propere accedens, & aliena rapiendi aviditate exuſtus, licèt apertè inſontem arceſſens, ut familiaris ſuſcipiebatur & fidus, ditandus caſibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adſciſcens, per ſupplicio-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI
Gratiano N. & Dagalaïfo Coſſ.
Anno Chr. 366.

nus præſagiorum & divinandi malas artes, quibus deditum fuiſſe Serenianum docuit in lib. XIV. pag. 16.

[a] CUJUS MEM. VIRTUTIBUS AMBO FRATRES.] Valentinianum cum fratre Valente Juliani memoriæ obtrectaſſe & invidiam conciviſſe docuit Marcellinus ſuprà, pag. 315. Docent id quoque plures eorumdem Conſtitutiones in Codice relatæ, quibus leges à Juliano latas abrogârunt. Hinc eſt, quòd Themiſtius in Orat. IX. ad Valentem in fine, Juliani Principis memoriam Valenti aſſentando perſtringit. Quid enim hæc verba: ὁ τὸ πώγωνα καθειμένος καὶ τῷ φιλοσοφοῦντι τὸν βασιλέα μεμιμημένος. Annon ſatis apertè Julianum deſignant, qui & barbam ſubmittebat, & Marci Antonini ſtudia ac mores ſe imitari profitebatur, ut ad lib. XVI. notavi?

[b] VEL CASSIANÆ SENTENTIÆ.] Caſſiana ſeveritas dicta eſt à L. Caſſio, de quo ad lib. XXII. adnotavi ad eum locum: *Sed ille judicibus Caſſiis triſtior, & Lycurgis, &c.* Sic etiam in fine lib. 30. de Valentiniano: *Lycurgos inveniſſe ſe prædicabat, & Caſſios, columina juſtitiæ priſcæ.* Et alioquin univerſæ Caſſiorum genti erat innata ſeveritas: unde Caſſiana ſeveritas ac diſciplina proverbio celebrata eſt. Divus Marcus in Epiſtola ad Præfectum Præt. *Puto*, inquit, *me non erraſſe: ſiquidem & tu notum habes Caſſium, hominem Caſſianæ ſeveritatis & diſciplinæ.* Et Cicero in Veterem actione 1. * *Non quæro judices Caſſianos: veterum judiciorum ſeveritatem non requiro* *.

[c] VITÆ INCIDENTIUM.] Scribendum videtur *incedentium*, ut locutus eſt Marcellinus noſter in lib. 19. ad calcem de Paullo Notario: *Cujus ex nutu, propè dixerim, pendebat incedentium omnium ſalus.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. P. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

rum diversitates effrenatiùs exsultavit: sententiæ illius Tullianæ ignarus docentis, infelices esse eos qui omnia sibi licere existimarunt. Hæc implacabilitas [a] causæ quidem piissimæ, sed victoriæ fœdioris, innocentes tortoribus exposuit multos, [b] vel sub eculeo caput incurvos, aut ictu carnificis torvi substravit: quibus si pateretur natura, vel denas animas profundere præstabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus universis, quasi læsæ majestatis luere pœnas, dilaniatis antè corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cùm superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exsilia, & quæ leviora quibusdam videntur, quamquam sint aspera, viri pertulêre Summates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & fortè meritis locupletior, actus patrimonio præceps, trusúsque in exsilium consumebatur angore, aut stipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impositus, quamdiu Principem & proximos [c] opum satietas cepit & cædis. Hoc novatore adhuc superstite, cujus actus multiplices docuimus & interitum, [d] diem duodecimum Kal. Augustas, Consule Valentiniano primùm cum fratre, horrendi terrores per omnem orbis ambitum grassati sunt subitò, quales nec

[a] CAUSÆ QUIDEM PIISSIMÆ, SED VICTORIÆ FOEDIORIS.] Imitatur locum Ciceronis, qui in lib. 2. de Officiis habetur de Julio Cæsare: *Secutus est, qui in causa impia, victoria etiam fœdiore, non solùm singulorum civium bona publicaret, sed universas provincias regionésque uno calamitatis genere comprehenderet.* Rectè ergo & ordine fecimus, cùm eam scripturam, præsertim omnium exemplarium consensu firmatam hic restituimus, explosâ P. Castelli conjecturâ, qui *victoriam fœdantis* ediderat.

[b] VEL SUB ECULEO CAPUT INCURVOS.] Eodem modo loquitur in lib. 28. de Hymetio Africæ Proconsule: *Inductúsque in judicium quamquam incurvus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia.* Eculeus, quantum ex veterum libris colligimus, stipes fuit ligneus, sursum ac deorsum perforatus, cujus in medio transversarium erat lignum, cui noxius tamquam equo insidebat, unde & machinæ nomen ductum. In infima parte stipitis ses aut septem erant foramina, aliud alio inferius, ad quæ fidicularum intensionibus pedes noxii hominis adducebantur. In qua intensione cùm hinc quidem pedes deorsum attraherentur, inde manus post tergum vincula cohiberent, necesse erat ut miseri homines præ dolore totius corporis caput incurvarent. Hinc apud Sulpicium in lib. 2. de Vita B. Martini, *sponte adscenderet equuleum, &c.* Plura de eculeo vide apud Sigonium in lib. 3. de judiciis.

[c] SATIETAS OPUM CEPIT ET CÆDIS.] Valentis tamen in puniendis factionis consciis clementiam prædicat Themistius in Orat. IX. Sed cùm hæc Oratio ad Valentem ipsum præsentem habita sit à Themistio, illud Oratoris illius testimonium non magnopere fidem meretur. Plus apud me ponderis habet testimonium Libanii, qui & amicus erat Procopii, & cum Hyperechio & Andronico Procopianæ factionis præcipuis auctoribus magna fuit necessitudine conjunctus. Is igitur in vita sua p. 55. Valentem laudat, quòd unà cum tyranno Procopio tyranni amicos necandos sibi esse non putarit. *ἀλλ' ἐπαινοίην ἂν τὸν βέλτιστον, ὃς ἔδειξε μὲν χρηστὸν, τὸ μὴ τῷ τυράννῳ τοὺς τοῦ τυράννου φίλους ἐπαποκτεῖναι. Sed redeo ad Valentem, cujus benignitas in eo apparuit, quòd cum tyranno amicos tyranni minimè occidendos putavit.*

[d] DIEM XII. CAL. AUGUSTAS.] Consentit Idatius in Fastis: Valentiniano & Valente Coss. *mare ultra terminos suos egressum est die XII. Cal. Aug.* quæ iisdem verbis (quod & in aliis plurimis locis notavi) in Chronico Alexandrino referuntur: *τούτῳ τῷ ἔτει ἡ θάλασσα ἐκ τῶν ἰδίων ὅρων ἐξῆλθε μηνὶ πανέμῳ, πρὸ ιβ' καλανδῶν Αὐγούστων.* Ejusdem terræmotus meminit Hieronymus in Chronico, & in vita Hilarionis: ubi his verbis utitur, quæ cum Marcellini narratione valde consentiunt. *Ea tempestate terræmotu totius orbis qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos, & quasi rursus di-*

fabulæ

fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paullo enim post lucis exortum, densitate prævia fulgurum acriùs vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, maréque dispulsum retrò fluctibus evolutis abscessit, ut retecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes : valliúmque vastitates & montium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios Solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent & similia : marini fremitus velut gravati repulsam, versa vice consurgunt, pérque vada ferventia insulis & continentis terræ porrectis spatiis violenter illisi, innumera quædam in civitatibus, & ubi reperta sunt ædificia complanarunt: proinde ut elementorum furente discordia, involuta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo cùm minimè speraretur, millia multa necavit hominum & submersit : recurrentiúmque æstuum incitata vertigine, quædam naves, postquam humentis substantiæ consenuit tumor, pessumdatæ visæ sunt : exanimatáque naufragiis corpora supina jacebant aut prona. Ingentes aliæ naves extrusæ rabidis flatibus, culminibus insedere tectorum, ut Alexandriæ contigit : & ad secundum lapidem ferè procul à litore contortæ sunt aliquæ, ut Laconicam [a] prope Mothonem opidum nos transeundo conspeximus diuturna carie fatiscentem.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano Nobilissimo & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

luvium Deus minaretur, vel in antiquum chaos redirent omnia, naves ad prærupta montium pependerunt.

[a] PROPE METHONEM OPIDUM.] Methone Laconicæ opidum memoratur à * Scylace atque * à Thucydide in lib. 2. eámque adhuc sua ætate nomen id retinuisse scribit Eustathius in Homeri Catalogum. Sed ceteri Messeniæ assignant, inter quas Mela ac Strabo, Plinius, ac Ptolemæus. Eámque * Scylax & * Pausanias in Messenicis Mothonem nominant, perinde ac Porphyrius in lib. 2. de abstinentia. *μόγος*, inquit, *ὁ βασιλεὺς μαυρουσίων, ὁ ἐν Μεθώνῃ σφαγεὶς ὑπ' Ἀγρίππα.* scribe *βόγος* ex Strabonis lib. 8. In Tabula quoque Peutingerorum *Mothone* dicitur. [Hodieque vulgò *Modon.*] Neque aliter hoc in loco tam Editio Rom. quàm Regius codex [& Colbertinus] scriptum habent. Quid, quòd & in Prologo 7. Trogi Pompeii *Mothone* dicitur, quæ à reliquis Methone, opidum Magnesiæ longè ab hoc nostro diversum.

Explicit Liber XXVI.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVII. continentur.

CAPUT I. *Alamanni, fusis acie Romanis, Chariettonem & Severianum Comites interficiunt.*

C. II. *Jovinus Magister equitum per Gallias, unam & alteram Alamannorum manum imparatam cædit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos prælio superat,* VI. *hostium millibus interfectis,* IV. *vulneratis.*

C. III. *De III. Præfectis Urbi, Symmacho, Lampadio, & Juventio. Sub eo Damasi & Ursini de Episcopatu Romano contentiones.*

C. IV. *Describuntur populi, &* VI. *Provinciæ Thraciarum, singularúmque claræ urbes.*

C. V. *Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, & post triennium pacem cum eis facit.*

C. VI. *Gratianum filium Valentinianus consentiente exercitu Augustum nuncupat, & puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibúsque commendat.*

C. VII. *Valentiniani A. iracundia, feritas, & sævitia.*

C. VIII. *Pictis, Attacottis, & Scottis, post Ducem & Comitem interfectos, Britanniam impune vastantibus, Theodosius Comes fusis prædam excussit.*

C. IX. *Mauricæ Gentes Africam populantur. Isaurorum latrocinia Valens compescit. De Prætextati Præfectura Urbana.*

C. X. *Valentinianus A. Rhenum transit, & Alamannos qui in celsissimos montes fugerant, non incruento utrimque certamine fundit fugátque.*

C. XI. *De Probi nobilitate, opibus, dignitatibus, & moribus.*

C. XII. *Romani & Persæ de Armenia & Hiberia inter se pugnant.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

CAPUT I.

DUM per Eoum orbem hæc quæ narravimus diversi rerum expediunt casus, Alamanni post ærumnosas jacturas & vulnera, quæ congressi sæpe Juliano Cæsari pertulerunt, viribus tandem resumptis licèt imparibus pristinis, ob causam expositam suprà, Gallicanos limites formidati jam persultabant. Statímque post Kal. Januarias, cùm per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentiùs vagabatur. Horum portioni primæ Charietto, tunc per utramque Germaniam Comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Severiano itidem Comite, invalido & longævo, qui [a] apud Cabilona Divitensibus præsidebat & Tungricanis. Proinde confertiùs agmine in unum coacto, pontéque brevioris aquæ firmâ celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliísque levibus jaculis incessebant, quæ illi reciprocis jactibus validè contorquebant. Ubi verò turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, cùm Severianum vidissent equo deturbatum, missilíque telo [b] peroffensum. Ipse denique Charietto, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sonu audentiùs pertinet, pudendúmque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo letali confixus. Post cujus interitum, [c] Erulorum Batavorúmque vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebrò sublatum altiùs ostendebant, post certamina receptum est magna.

[a] APUD CALIDONA.] In exemplari Regio & Editione Aug. legitur *Calydona*, de quo loco nihil usquam legere memini. [In codice Colbertino scriptum reperio & *Calidona*. Sed non dubito scribendum esse *Cabilona*. Sic Marcellinus in libro XIV. *Cabillona* Græcanicè pro *Cabillonem* in IV. casu eam urbem bis appellat, *& militem omnem apud Cabillona collectum esse* scribit, Constantio A. per Arelate & Valentiam Rauracos ac Rheni ripam petente, ut Alamannis bellum inferret. Error ortus est ex transpositione trium litterarum, & ex similitudine litterarum b & d, quarum altera in alteram facilè commutatur ab incautis. Ex *Cabilona* vel *Cabillona* ab his qui urbem non noverant, factum est *Calibona* transpositis 3. litterulis: ex *Calibona* factum est *Calidona* & *Calydona*. Divitenses autem & Tungricani tum in præsidio erant Cabillone ad Ararim, quibus præerat Severianus Comes: ex quibus Tungricani in codice Colbertino *Tnncgracani* dicuntur: & in libro XXVI. Marcellinus *Divitenses Tnngricanosqne jnniores* conjungit, à quibus Procopius Augustus est consalutatus. Ubi codex Colbert. scriptum habet & *Tnncgrecanos jnniores*, pro *Tnngrecanos* vel *Tungricanos*.]

[b] TELO PER OS FIXUM.] Sic Accursius & Gelenius ediderunt, quorum consensui equidem multum tribuo. In Regio codice scriptum inveni, *missilique telo perfossum*. At Valentinus codex teste Ant. Loiselo scriptum habebat, *miss. telo peroffensum*, [ut & Colbertinus,] * Vatic. ac Tolos. *

[c] ERULORUM.] In Regio codice, [& in Colbert.] scribitur *AErulorum*: & ita Zonaras in Gestis Gallieni eos appellat, [illegible]. Hos Dexippus in lib. 12. Chron. ἐλόρους usitata Græcis trajectione vocaverat, ut do-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

CAPUT II.

[a] Quâ clade cum ultimo mærore compertâ, [b] correcturus secius gesta Dagalaïphus à Parisiis mittitur. Eóque diu cunctante, causantéque diffusos per varia barbaros semet adoriri non posse, accitóque paullo pòst ut cum Gratiano etiamtum privato suscipe-ret insignia Consulatus; Jovinus equitum Magister accingitur: & instructus paratúsque, cautissimè observans utrumque sui agminis latus, venit [c] prope locum Scarponna: ubi inopinus majorem barbarorum plebem antequam armaretur, temporis brevi puncto præventam ad internecionem exstinxit. Exsultantes innoxii prœlii gloriâ milites ad alterius globi perniciem ducens, sensimque incedens rector eximius speculatione didicit fida, direptis propiùs villis vastatoriam manum quiescere prope flumen: jámque adventans, abditúsque in valle densitate arbustorum obscura, videbat lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantésque nonnullos. Et nactus horam impendiò tempestivam, signo repentè per lituos dato latrocinalia castra perrupit: contráque Germani nihil præter inefficaces minas jactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec componere aciem, nec resurgere in vires permittebantur, [d] urgente instanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, absque iis quos versos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, auctâ fiduciâ Jovinus militem ducens, diligenti speculatione præmissâ, in tertium cuneum qui restabat, properè castra commovit: & maturato itinere omnem prope Catelaunos invenit ad congrediendum promptissimum. Et vallo opportunè metato, suísque pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planitie composuit aciem dilatatam arte sollerti, ut spatiis amplioribus occupatis æquiperare Romani

cet Stephanus & Auctor Etymologiei. Ablabius etiam Historicus ita appellarat, teste Jordane in Gothicis: *Nam prædicta gens, Ablabio Historico referente, juxta Mæoticas paludes habitans, in locis stagnantibus quæ Græci ἕλη vocant, Eluri nominati sunt omnes.* Cui consentit auctor Etymologici, cùm ait: ἀπὸ τῶν ὄντων ἑλῶν Ἔλουροι κέκληνται. Ex his auxilia mercede conducere non Romani solùm, sed etiam aliæ nationes pleræque consueverant, ut ibidem Jordanes refert: erant quippe staturâ proceri & ad cursum velocissimi. De iisdem multa Procopius in lib. 2. Gotth. scribit.

[a] QUA CLADE CUM ULT. MÆRORE COMP.] Zosimus in lib. 4. p. 470. Valentinianum accepto hoc nuntio adeo exarsisse scribit, ut Batavorum numerum integrum exauctorare voluerit, quòd segniùs se in pugna gessissent: sed exoratum à proximis, tandem iis pepercisse.

[b] CORRECTURUS HUJUSMODI GESTA.] In Regio & Vatic. codice legitur, *correpturus sed ejus gesta.* [In Colbert. *correcturus sed ejus gesta.*] Unde non sine causa existimavi scribendum esse, *correcturus seciùs gesta:* quemadmodum loquitur Marcellinus infrà pag. 346. *Quibus magno cum horrore compertis, Severum misit correcturum seciùs gesta.*

[c] PROPE LOCUM SCARPONNA.] Quod castrum duodecimo à Mettensium urbe milliario situm est, ut scribit Paulus Diaconus de Episcopis Mettensibus.

[d] INSTANTER VICTORE.] *Instante* legitur in Regio exemplari, in quo etiam ex conjectura superscriptum est *urgenter.* [In Colb. *urguente instante victore.*] Certè non dubito, quin aut scribendum sit, *urgenter instante victore*, aut sanè *instanter urgente victore.*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Gratiano N. & Dagalaifo Coss. Anno Chr. 366.

hostium multitudinem apparerent, inferiores numero, licèt viribus pares. Signo itaque per bucinas dato, cùm pede collato res agi cœpisset, sueta vexillorum splendentium facie territi stetêre Germani. Quibus hebetatis parumper, reparatísque confestim, adusque diei extimum concertatione protenta, validiùs imminens miles fructum rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balchobaudes Armaturarum Tribunus magniloquentia socordi coalitus, propinquante jam vespera cessisset inconditè. Quem si secutæ residuæ cohortes abiissent, ad tristes exitus eousque negotium venerat, ut nec acta nuntiaturus quisquam posset superesse nostrorum. Sed resistens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hostium quatuor millibus sauciis, sex alia interficeret millia: ipse verò [a] non ampliùs mille ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis. Noctis itaque adventu prœlio jam dirempto, refectísque viribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius in agminis quadrati figuram producto exercitu, cùm comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos: securus insidiarum per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando semineces & constricos, quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. Exin progressus ulteriùs, revertens ubi nullum repererat, didicit Regem hostilium agminum cum paucis [b] captum ab Ascariis, quos ipse per iter aliud ad diripienda tentoria miserat Alamannica, suffixum patibulo. Ideóque iratus in Tribunum animadvertere statuit, ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse: eúmque damnasset, ni militari impetu commissum facinus atrox, documentis evidentibus constitisset. Et post hæc redeunti Parisios post claritudinem rectè gestorum Imperator lætus occurrit: eúmque postea Consulem designavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quòd iisdem diebus Procopii susceperat caput à Valente transmissum. Præter hæc, alia multa narratu minùs digna conserta sunt prœlia per tractus varios Galliarum, quæ superfluum est explicare, quoniam neque operæ pretium aliquod eorum habuere proventus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet.

Hoc tempore vel paullo antè, nova portenti species per Annonariam apparuit Tusciam: ídque quorsum evaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi prope horam diei tertiam spectantibus multis asinus Tribunali adscen- CAPUT III.

[a] NON AMPLIUS DUCENTIS.] Codex Regius vocem interserit necessariam ut puto, *non amplius mille ducentis amitteret*. Vaticanus [& Colbert.] *ille ducentis*, *pro *mille*.* *ut legitur in Vatic.* [& in Colb.] quod magis placet.

[b] CAPTUM AB HASTARIIS.] In Regio codice priùs scriptum fuit *Ascariis*, quod magis placet. Ascarii enim inter Auxilia Palatina cum Erulis & Batavis recensentur in Notitia Occidentalis Imperii. Hastariorum autem numeri ita dicti, nullibi quod sciam fit mentio. Ceterùm de hac victoria Alamannica loquitur Idatius in Fastis.

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ſo audiebatur deſtinatiùs rugiens : & ſtupefactis omnibus qui aderant, quíque didicerant referentibus aliis, nullóque conjectante ventura, poſtea quod portendebatur evênit. Terentius enim humili genere in Urbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatûs reum detulerat [a] Orfitum ex Præfecto, hanc eamdem provinciam Correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eáque confidentiâ deinceps inquietiùs agitans multa, in naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu regente Claudio Romam. Multo tamen antequam hoc contingeret, [b] Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ, quo inſtante Urbs ſacratiſſima otio copiíſque abundantiùs ſolito fruebatur : [[c] & ambitioſo ponte exſultat atque firmiſſimo, quem] condidit ipſe, & magnâ civium lætitiâ dedicavit, ingratorum ut res docuit apertiſſima. Qui conſumptis aliquot annis domum ejus in Tranſtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quòd vilis quidam plebeius infixerat illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, [d] libenter ſe vino proprio calcarias exſtincturum, quàm id venditurum pretiis quibus ſperabatur. Advenit poſt hunc Urbis moderator Lampadius ex Præfecto Prætorio, homo indignanter admodum ſuſtinens, ſi etiam cùm ſpueret non laudaretur, ut id quoque prudenter præter alios faciens : ſed nonnumquam ſeverus & frugi. Hic cum magnificos [e] Prætor ederet ludos, & uberrimè largiretur, plebis nequiens to-

[a] OFFICIUM EX PRÆFECTO.] Orfitum hîc reſtituendum eſſe dubium non eſt, qui peculatûs arceſſitus à Terentio, miſſus eſt in exſilium. Idem tamen precibus & ſtudio Vulcatii Rufini Præf. Præt. paullo pòſt bonis & patriæ reſtitutus eſt, ut ſcribit Marcellinus p. 345. in lib. 27.

[b] SYMMACHUS.] De quo exſtat hæc vetus Inſcriptio : *L. Aurelio. Avianio. Symmacho. V. C. Præfecto. Urbi. Proconſuli Pro. Præfectis. Prætorio, &c.* Pater fuit Q. Aurelii Symmachi illius, cujus hodie Epiſtolæ leguntur. Præfecturam autem Urbanam iniit ſub exitum anni quo Jovianus Aug. & Varronianus Coſſ. fuêre, & ad exitum uſque inſequentis anni geſſit, ut ex Codice Theodoſiano colligitur. * De ejus domo à plebeiis incenſa vide Symmachi Epiſtolam 38. libri 1. Ob quam injuriam cùm Symmachus in agrum ſeceſſiſſet, Senatus non ſuffragiis modò, ſed etiam oratoribus miſſis ut rediret rogavit : quod teſtatur Symmachus filius in Epiſtola citata. *

[c] ET AMB. PONTE EXSULTAT ATQUE FIRM. QUEM.] Hæc verba tam in Editione Aug. quàm in codice Regio & Vatic. [ac Colbert.] omiſſa ſunt : quæ primus ſupplevit Gelenius : ex conjectura, an ex Hirsfeldenſi codice nequeo dicere. Quòd ſi vera eſt hæc ſcriptura, pontem Gratiani hîc intelligi oportet, quo in Inſulam Tiberinam trajici mos erat. De quo hæc eſt vetus Inſcriptio : *Domini. noſtri. Impp. Caſſ. Fl. Valentinianus. Trib. pot.* VII. *Imp.* V. COS. II. *P. P. &. Fl. Valens. &. Fl. Gratianus. Pontem. felicis. memoriæ. Gratiani. in uſum. Senatus. ac pop. R. conſtitui. dedicariq. juſſerunt.*

[d] LIBENTIUS SE VINO PR. CALCARIAS EXSTINCTURUM.] Calcem vino reſtingui docet Plinius in lib. 36. cap. 24. ubi de malta, * quod cæmenti genus eſt. Utebantur autem in eam rem vino viliſſimo, ut credibile eſt. Proinde ſenſus eſt, Symmachum dixiſſe, ſe potiùs vino proprio ad maltam faciendam abuſurum, quàm id vili pretio venditurum. * Sed hic locus ſimpliciter intelligendus eſt, ut Symmachus dixerit, ſe libentiùs vinum perditurum, & loco aquæ effuſurum, quàm tali aut tali pretio venditurum. Porrò in codice Regio & Vat. [& Colb.] legitur *libenter* : non malè. Sic enim loqui amat Ammianus.

[e] PRÆTOR EDERET LUDOS.]

lerare tumultum, [a] indignis multa donari sæpe urgentis; ut liberalem se & multitudinis ostenderet contemptorem, [b] accitos à Vaticano quosdam egentes opibus ditaverat magnis. Vanitatis autem ejus exemplum, ne latiùs evagemur, hoc unum sufficiet po-

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

Prætores ludos scenicos, & Circenses, & amphitheatrale munus populo Rom. dabant, ex instituto Augusti: ut videtur. Constantinus verò omnes qui Senatores essent, ad Præturam & Editiones ludorum primus coëgit, ut illi objicit Zosimus in lib. 2. Quo factum est, ut plerique spontaneo exsilio ab hujusmodi impensarum onere se redimerent.

[a] INDIGNIS MULTA DONARI SÆPE URGENTIS.] Mimis enim, & histrionibus, & aurigis immensa ab editoribus munera dabantur, ut de Junio Messalla dicit Vopiscus in Caro. * Chrysostomus Homiliâ 67. in Matthæum, & Hom. 19. in Epistolam 2. ad Corinhios; Augustinus in Epistola 5. ad Marcellinum, & * in Sermone 5. eorum quos haud ita dudum edidit Jac. Sirmundus. Denique Ambrosius in Sermone 81. *Quòd si Magistratus*, ait, *in theatris mimis, athletis & gladiatoribus aliisque hujusmodi totum ferè patrimonium suum largitur ac prodigit, ut unius horæ favorem populi acquirat, &c.* ac paullo pòst. *Divitias nostras consultè & utiliter dispenamus. Preparemus nova & preclarissima munera. Edamus primam candidam in vestitu nudorum: secundam verò non minùs nobilem, &c.* Quo in loco Candida dicitur Editio, quæ fiebat à Magistratibus sumptu ipsorum, non ex arca publica. Unde in Calendario Heruvartii in Decembri mense *Munus arca & munus Kandida* opponuntur. * Hinc Hieronymus in Epistola ad Pammachium de obitu Paullinæ, munerarium & Candidatum conjungit: *Munerarius pauperum, & egentium candidatus.* In actis passionis Bonifatii Martyris nuper Romæ editis mentio fit hujus *Candidæ*. Sic enim de Aglaë matrona Romana scribitur. *Hæc ergo ter Candidam egerat apud urbem Romam ex Prefectura, habens sub se 73. procuratores, qui curas agebant in possessionibus ejus, & unum majorem, qui erat super omnes.* Ubi scribendum puto: *Ex Pratura.* Prætores enim & Quæstores Candidati id munus edebant, unde & Candida nominata est. * [Græca tamen sic habent: αὕτη δὲ τρίτον κάνδιδα ἔπραξεν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐξ ἐπαρχότητι. Græcum contextum mihi communicavit V. CL. & eruditiss. amicus meus, Aimericus Bigotius: ut & verba ex Martyrio S. Eleutherii, ubi pater Eleutherii Nobilissimo ex genere Aniciorum *ter candidam Romæ dedisse* dicitur: ὅτος ἔδωκε τρία κάνδιδα ἐν τῇ Ῥώμῃ.] Porrò cùm ejusmodi largitionibus multi rem familiarem exhaurirent; primùm Tiberius eas donationes temperavit, teste Suetonio: deinde Marcus, ut est apud Capitolinum. Postea Macrinus, ut scribit Dio in lib. 78. pag. 878. ac deinceps alii, ut legere est in Codice Theod. in tit. de Prætoribus, & in tit. de expensis ludorum. * Porrò quod ait heic Marcellinus, plebem in Theatro sæpe postulâsse, ut indignis multa donarentur ab Editoribus ludorum; idem quoque scribit Augustinus in Psalmum 136. hisce verbis: *Si non timeret famem in domo sua, qui clamat ut pantomimi vestiantur*, & in psalmum 149. *Quanta donant*, inquit, *quanta impendunt? Effundunt vires non patrimonii tantùm, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem: quia populus non clamat ut pauper accipiat: clamat autem populus, ut venator accipiat.* *

[b] ACCITOS A VATICANO Q. EGENTES.] Intelligo pauperes, qui in vestibulo ædis Apostolorum quæ erat in Vaticano, stantes stipem petebant, teste Procopio in Anecdotis pag. 117. & Paullino in Epist. ad Alethium: quod & in aliis Ecclesiis seu Basilicis Christianorum observabatur, ut docet Chrysostomus in tract. 2. de negatione S. Petri. * & in Homilia IX. de Pœnitentia: ubi ait conchas quidem aquâ plenas pro foribus Ecclesiæ positas fuisse, ut fideles ingressuri manus abluerent: pauperes verò in vestibulo sedisse, ut Christiani per eleemosynam animæ sordes abstergerent. Denique in Homil. 30. in Epistolam priorem B. Pauli A. ad Corinthios, mendicos valvis Basilicarum affixos, ornamentum esse Ecclesiæ testatur, adeo ut absque illis imperfectus esset Ecclesiæ cœtus.* Ceterùm piam Christianorum consuetudinem quæ tunc temporis obtinebat, tacitus preterire non possum. Simul atque enim Præturam aut Consulatum Senatores erant adepti, ad ædem Apostolorum Deo gratias acturi currebant, & pauperibus pecuniam ac vestes largiebantur. Sic enim Prudentius in lib. 1. contra Symmachum.

Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausonium Christo inclinare securem.

& Ennodius in Apologia pro Synodo Palmari, in fine: *Mentior, nisi egena agmina Consulatûs vestri, subsidio miseriarum, prestolantur adventum.* Et paullo pòst: *Ecce nunc ad gestatoriam sellam Apostolicæ Confes-*

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ni: leve quidem sed cavendum judicibus. Per omnia enim civitatis membra, quæ diversorum Principum exornarunt impensæ, nomen proprium inscribebat: non ut veterum instaurator, sed conditor. Quo vitio laborasse Trajanus dicitur Princeps: unde eum herbam parietinam jocando cognominarunt. Hic Præfectus exagitatus est motibus crebris: uno omnium maximo, cùm collecta plebs infima, domum ejus [a] prope Constantinianum lavacrum injectis [b] facibus incenderat & malleolis, ni vicinorum & familiarum veloci concursu à summis tectorum culminibus petita saxis & tegulis abscessisset. Eáque vi territus ipse primitus crebrescentis seditionis in majus, secessit ad Mulvium pontem, (quem struxisse superior dicitur Scaurus) adlenimenta ibidem tumultus opperiens, quem causa concitaverat gravis. Ædificia erigere exoriens nova, vel vetusta quædam instaurans, non [c] ex titulis solitis parari jubebat impensas: sed si ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam simile; Apparitores immittebantur, qui velut ementes diversa, raperent species nulla pretia persolvendo: unde accensorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digressu. Advenit successor ejus [d] ex Quæsitore Palatii Juventius, integer & prudens, Pannonius: cujus administratio quieta fuit & placida, copiâ rerum omnium fluens. Et hunc quoque discordantis populi seditiones terruere cruentæ, quæ tale negotium excitavêre. [e] Damasus & Ursinus supra humanum modum ad rapiendam Episcopatus sedem ardentes, scissis studiis asperrimè conflictabantur, adusque mortis vulnerúmque discrimina adjumentis utriusque progressis: quæ nec corrigere sufficiens Ju-

sionis uda mittunt lumina Candidatos, &c.

[a] PROPE CONSTANTINIANUM LAVACRUM.] Thermæ Constantinianæ in regione VI. urbis Romæ fuerunt, ut scribit P. Victor: à Constantino M. post victoriam de Maxentio ædificatæ, teste Aurelio Victore: *Circus Maximus excultus mirificè, atque ad lavandum institutum opus, ceteris haud multo dispar.*

[b] FACIBUS INCENDERAT ET MALLEOLIS.] Hujusmodi periculis Præfecti urbis Romæ obnoxii erant, ut præter Symmachi exemplum proximè allatum docet Ambrosius in Ep. 29. ad Theodosium: *Neque recordaris, Imperator, quantorum Romæ domus Præfectorum incensæ sunt: & nemo vindicavit. Immò si quis Imperatorum voluit factum severiùs reprehendere, ejus magis, qui tanto est perculsus dispendio, causam gravet.*

[c] EX TITULIS SOLITIS.] Puta ex conditis formarum aut operum publicorum, & ex reliquis vectigalibus populi Rom. quæ ad restaurationem operum publicorum erant deputata, ut suprà notare memini. Vide Symmachum in lib. 2. Ep. 33. & 50.

[d] EX QUÆSITORE PALATII JUVENTIUS.] De quo Marcellinus in lib. 26. non procul ab initio hæc dixit: *Morborum causas investigandas acerrimè Ursacio Off. Magistro Delmatæ* (sic enim Ms. Reg. & Editio Rom.) *crudo, & Juventio Sisciano Quæstori tunc commiserunt.* Ejusdem Juventii Præf. Urbi meminit Symmachus in lib. 2. Epist. 43. His igitur testimoniis adductus *Juventium* hîc edere malui, quàm cum Gelenio aut Lindenbrogio *Viventium*, præsertim cùm & Mss. Regius ac Flor. [& Colb.] cum Editione Aug. à nostris partibus stent. Atque ita in Codice Th. emendandum censeo. [*Quæsitor* autem heic (ut & ait P. Pithœus) ponitur pro *Quæstor.*]

[e] DAMASUS ET URSICINUS.] *Ursinus* in codice Regio & Valent. [& Colb.] nominatur. Neque aliter hunc Damasi competitorem appellat Hieronymus in Chronico, & in Epist. ad Damasum, Socrates in lib. 4. cap. 29. & ex eo Cassiodorus in lib. 8. Hist. Tripertitæ. Accedunt Epistolæ Conventius

Valentinianus & Valens Augusti Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ventius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum. Et in concertatione superaverat Damasus, parte quæ ei favebat instante. Constátque [a] in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum, uno die centum triginta septem reperta cadavera peremptorum: efferatámque diu plebem ægrè postea delenitam. Neque ego abnuo, ostentationem rerum considerans Urbanarum, hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum jurgari debere: cùm id adepti, futuri sint ita securi, [b] ut ditentur oblationibus matronarum, [c] procedántque vehiculis insidentes, circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, adeo ut eorum convivia regales superent mensas. Qui esse poterant beati revera, si magnitudine Urbis despecta quam vitiis opponunt, ad imitationem Antistitum quorumdam provincialium viverent: [d] quos tenuitas edendi potandique parcissimè, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia, perpetuo

cilii Aquileiensis, & Concilii Romani à Jac. Sirmundo nuper editæ, in quibus Ursinus dicitur, ut & apud Rufinum. De quo consulendi sunt Annales Illustriss. Cardinalis Baronii.

* [a] In Basilica Sicinini.] Marcellinus Presbyter in Præfatione libelli precum, quem obtulit Valentiniano juniori, hanc *Basilicam Liberii* vocat, eo quòd Liberius Papa illic Ecclesiam ædificasset. Meotio ot hujus Basilicæ à Liberio Papa constructæ apud Anastasium Bibliothecarium in gestis Liberii. Verùm Anastasius eam Basilicam à Liberio structam esse dicit in Macello Liviæ, noo in Basilica Sicinini. Macellum autem illud, & Sicinii Basilica fuerunt in regione v. *Basilicam Liberii* vocat vetus Scriptor, qui historiam hujus schismatis litteris mandavit: Socrates in libri IV. capite 49. *Basilicam Sicinam*, τόπῳ τῆς βασιλικῆς Σικινίνη. *

* [b] Ut uitentur oblationibus matronarum.] Episcopos urbis Romæ perstringit Marcellinus, qui oblationes fidelium in proprios usus convertebant: ἐπὶ προσφορῶν ὀνόματι τῆς δωροληψίας ἐπιτηδεύων, ut ait Apollonius de Montano hæretico apud Eusebium. Veteres Christiani olim annonam & pecunias offerebant Sacerdotibos, quibus noo solùm Clerici, sed etiam paupetes matricularii alerentur. Postea Sacerdotes quidam has pecunias intervertere & in sinum suum congerere cœperunt; & paucorum culpâ, ut reliqui omnes hac suspicione coutingereotur, effectum est. Quocirca Johannes Chrysostomus in Homilia 21. iu Epistolam Pauli A. ad Corinthios suadet fidelibus, ut ipsi eleemosynas suas erogent pauperibus, nec Sacerdoti ulteriùs offerant. Lege Gregorium Nazianzenum in Oratiooe 32. pag. 526. & de Episcoporum provincialium tenui victu, vili cultu, demissisque oculis, eumdem in Carminibus pag. 11. *

* [c] Procedantque vehiculis insidentes, circumspecte vestiti, ep. cur. profusas.] De hoc non Antistitum modò Romanorum, sed etiam ceterorum Patriarcharum & Archiepiscoporum luxu loquitur Gregorius Nazianzenus, in Oratione funebri de laudibus Basilii, paginâ 360. & in Oratione 32. pag. 526. *

[[d] Si ad imitationem quorumdam Antistitum provincialium viverent, quos tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum et supercilia humum spectantia commendant.] Martinus Turonorum Episcopus, æqualis eorum temporum, *in Episcopatu idem constantissimè perseverabat, qui priùs fuerat. Eadem in corde ejus humilitas; eadem in vestitu ejus vilitas erat*: ut scribit Sulpicius Severus in vita S. Martini. Germanus quoque Autissiodorensis Episcopus, Martino suppar, vili veste utebatur, licèt numquam Mooachus fuisset, sicuti fuerat Martinus: *Germano* (inquit Constantius Presbyter in libro de ejus vita) *indumentum cuculla & tunica indiscretis fuere temporibus.* Cuculla autem & tunica indumenta tum erant plebis Romanæ. Cucullæ nomine designat heic Constantius vestem cucullatam, & à cucullo capitis tegumento ita dictam: quæ tunica alio nomine capa dicebatur, quòd caput operiret: erat autem non cucullata modò, sed etiam manicata vel manuleata, & talaris: *Supercilia humum spectantia* apud Ammianum, & *cordis humilitas* apud Sulpicium, una res est. Legimus Theodosium Juniorem Aug. Chersonensis Episcopi, Constantinopoli mortui sagum sordidum magnâ curâ quæsivisse, &

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI

Lupicino & Jovino Coss. Anno Cht. 367.

CAPUT IV.

numini verísque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos. Hactenus deviasse sufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur.

Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, novi per Thracias exciti sunt proeinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cujus regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos, ratione justa permotus: quòd auxilia misere Procopio civilia bella coeptanti. Ergo convenit pauca super harum origine regionum & situ transcurrere per brevem excessum. Erat Thraciarum descriptio facilis, si veteres concinerent stili: quorum obscura varietas quoniam opus veritatem professum non juvat, sufficiet ea quæ vidisse meminimus expedire. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerúmque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, [a] Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissimè, destinatique nationibus feris, euncti Thraciarum vocabulo censebantur. Et partem earum habitavere Scordisci, longè nunc ab iisdem provinciis disparati, sævi quondam & truces, ut antiquitas docet, hostiis captivorum Bellonæ litantes & Marti, humanúmque sanguinem in ossibus capitum cavis bibentes avidiùs: quorum asperitate post multiplices pugnarum ærumnas sæpe res Romana vexata, [b] postremò omnem amisit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cujus in summitate Occidentali montibus præruptis densitatæ Succorum patescunt angustiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem verò sinistram arctois obnoxiam stellis Æmimontanæ celsitudines claudunt, ut & Hister quà Romanum cæspitem lambit, urbibus multis & castris contiguus & castellis. Per dextrum quod australe est latus, scopuli tenduntur Rhodopes: unde Eoum jubar exsurgit, finitur in fretum: cui undosiùs ab Euxino Ponto labenti, pergentíque flucti-

ob sanctitatem hominis reverenter induisse. Severus Sulpicius in libri de vita S. Martini capite XXVI. *Sed nec cibo*, inquit, *aut somno quidem indulsit, nisi in quantum natura necessitas cogebat.* Idem in 2. Dialogi de virtutibus B. Martini capite 1. *tunicam & amphibalum* Martino Episcopo tribuit: & in capite IV. eum, cùm diœceses visitaret, *veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum* fuisse prodit, nec vehiculo, ac ne equo quidem, sed *asello suo* insedisse, & tantummodò *piscem Pascha diebus edere consuevisse*: ut in Dialogi III. capite XIII. invenio.]

[a] AQUILONEM ET ZEPHYRUM VENTOS EXINDE FLARE.] Homeri versum qui est in Il. 9. sic explicat Strabo in lib. 1. ut Homerus non generaliter dixerit è Thracia Zephyrum flare; sed tantùm incolis Thasi, Lemni, ac Samothraciæ. Alii etiam aliter explicabant, ut ibidem refertur à Strabone. Sed fortasse & hoc dici potest, Homerum poëticâ licentiâ id dixisse. Nam Poëtæ omnes ventos è Thracia flare fabulantur, ibíque ventorum specum esse: ut scribit ex Dionysophane Scholiastes Apollonii pag. 39. & auctor Etymologici in Ἀεργά.

[b] OMNEM AMISIT EXERCITUM CUM RECTORE.] C. Porcius Cato Consul cùm Scordiscis bellum intulisset, malè rem gessit, ut scribit Eutropius in lib. 4. & Prologus libri 63. Titi Livii: exercitus enim (simile prodigio) pæne totus est interceptus, ut loquitur Florus in lib. 3. cap. 4. Dio in Fragmentis quæ nuper edidimus &

bus reciprocis ad Ægæum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. Ex angulo tamen Orientali Macedonicis jungitur collimitiis per artas præcipitéſque vias, quæ cognominantur [a] Acontiſma: cui proxima [b] Arethuſa convallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulcrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui, & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen, accepimus natum. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum ſermonúmque varietate diſſimiles. E quibus præter alios ut immaniter efferati timebantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut cùm hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verùm auctâ Republicâ, dum Conſulare vigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas, vagantéſque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit; Druſus intra fines continuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum, à celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos prœlio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio Proconſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſporo ſita & Propontide claſſes obtinuere Romanæ. Advenit poſt hos Imperator Lucullus, qui cum duriſſima gente Beſſorum conflixit omnium primus: eodémque impetu [c] Æmimontanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum tranſiere noſtrorum: hócque modo poſt procinctus ancipites, Reipub. [d] ſex

Κάτωνος συμφορὰς vocat. Sed nemo ex illis Scriptoribus Catonem Porcium in eo bello occubuiſſe ſcribit.

[a] ACONTISMA.] Hunc aditum provinciæ Macedoniæ commemoravit in lib. 26. Fuit & Manſio in eo aditu ita dicta inter Topirum Rhodopæ, & Neapolim Macedoniæ oppida: cujus meminit Antoninus in Itinerario. In Burdigalenſi Itinerario ſic notatur:

Civitas Topirum m. x.
Mut. Pardos m. 8. finis Rhodopæ, & Macedonia.
Manſio Acontiſma m. 9.

Sic enim ſcribendum eſt. Conſtantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων Acontiſma inter urbes provinciæ Thraciæ numerat: cui non aſſentior.

[b] ARETHUSA CONVALLIS ET STATIO.] Sic Gelenius edidit. At in codicibus * Mſſ. Vatic. Toloſ. * Regio [& Colbertino,] perinde ac in Auguſtana Editione ſcriptum reperi, *Arethuſa cures vales eſt ſtatio.* Unde ità ferè ſcriptum fuiſſe conjici poteſt, *Arethuſa circa valles eſt ſtatio.* Arethuſa urbs Græca in Macedonia recenſetur à Scylace Caryandeno. Ptolemæus Amphaxitidis oppida numerat Ἀρέθουσα, Ἄλωρα. In ea fuit mutatio curſus publici, ut ſcribitur in Burdigal. Itinerario ſic: *Manſ. Acontiſma 9. Mut. Neapolim m. 9. Civ. Philippis m. x. Mut. Ad duodecimum m. 12. Mut. Deberos m. 7. Civ. Amphipolim m. 13. Mut. Peripidis m. x. Ibi poſitus eſt Euripides poëta*: legendum eſt *Mutatio Arethuſa.*

[c] ÆMIMONTANOS ACRITER RESIST.] Hæc ferè omnia ex Rufi Feſti Breviario paucis immutatis tranſlata ſunt: ſic enim ait Feſtus: *M. Lucullus per Thracias cum Beſſis primùm conflixit. Ipſam caput gentis Tratiam vicit: AEmimontanos ſubegit: Eumolpiadam quæ nunc Philippopolis dicitur, Uſcudamam quæ modò Hadrianopolis nominatur, in ditionem noſtram redegit: Cabylem cepit, &c.* Sic enim in vetuſtiſſimo exemplari Bibliothecæ Regiæ hic locus Feſti perſcriptus eſt.

[d] SEX PROVINCIÆ SUNT QUÆSITÆ.] Rufus Feſtus ſic habet, ut quidem in Mſ. Regio legitur: *Ita ditioni Reip. ſex Thraciarum provinciæ ſunt conquæſitæ: Thracia, AEmimontus, Mœſia inferior, Scythia, Rhodopa, Europa.* Et paullò ſuprà: *Per Appium Claudium Proconſulem, hi qui Rhodopam incolebant, victi ſunt.* In Itinerario Burdigalenſi *Rhodopea provincia* dicitur. In Notitia autem Imperii *Rhodopa*: ſic enim habet Mſ.

Ppp ij

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

provinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima [a] ex fronte quæ Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, & Berœa amplæ civitates exornant. Post hanc Æmimontus Hadrianopolim habet, quæ dicebatur [b] Uscudama, & Anchialon, civitates magnas. Dein [c] Mysia, ubi Marcianopolis est, à sorore Trajani Principis ita cognominata, & Dorostorus, & Nicopolis, & [d] Odyssus: juxtáque Scythia, in qua celebriora sunt aliis oppida Dionysopolis, & Tomi, & [e] Calatis. Europa omnium ultima, præter municipia urbibus nitet duabus, [f] Apris & Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. Rhodopa huic adnexa Maximianopolim habet, & Maroneam, & Ænum, quâ conditâ & relictâ Æneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupavit errores. Constat autem, ut vulgavere rumores adsidui, omnes pæne agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate virium & prærogativâ quadam vitæ longiùs propagandæ nos anteire: ídque inde contingere arbitrantur, quòd colluvione ciborum abstinent calidis, & perenni viriditate roris asperginibus gelidis corpora constringente, auræ purioris dulcedine potiuntur, radiósque Solis suapte naturâ vitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœptum.

[a] QUÆ EX FRONTE ILLYRIIS EST CONFINIS.] Magis placet Codicis Regii [& Colbertini,] * Tolos. ac Vatic. * aliorúmque scriptura, *prima ex fronte, quæ Ill. &c.* Ait enim ex eo latere quod Illyrico contiguum est, primam è Thraciarum provinciis occurrere Thraciam propriè dictam, quod verum est. Thracia enim propriè dicta, Daciæ Illyrici provinciæ confinis est, ut ex Itinerario Burdigalensi apparet. At in vulgata scriptura hæc verba *ex fronte* superflua essent. Quòd si à fronte quæ Macedoniæ conterminat, cœpisset Ammianus, primam tunc Rhodopam posuisset.

[b] USCUDOMA.] Rectiùs in exemplari Regio, * Tolos.* [& Colb.] *Uscudama*: sic enim Festus, Jordanes & Marcellinus noster alibi eam vocant.

[c] MYSIA.] Hæc Mœsia inferior seu secunda appellatur, de qua Marcellinus in lib. XVII. pag. 140. *Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis.* At superior seu Mœsia prima inter provincias erat Illyrici, ut docet Notitia Imperii, & Rufus Festus.

[d] ODYSSUS.] Sic Ptolemæus appellat, & Procopius in lib. 4. de Fabricis. Sed Diodorus Siculus, & Strabo Odessum vocant Milesiorum coloniam, inter Apolloniam & Callatim ex adverso Heracleæ in Ponto nobilissimæ sitam, ut scribit Diodorus in fine lib. XX. Quam scripturam firmant nummi veteres, quorum unum ostendit mihi vir Clar. Johannes Tristanus cum hac inscriptione: ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ. & ad latus, ΟΔΗ. & alterum pulcherrimum in Thesauro Nobilissimi Aurelianensium Principis ab se visum esse testatus est inscriptione integra: ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ. ΟΔΗCΙΩΤΩΝ.

[e] ET CALATIS.] Callatis geminato lambda scribi debet ex Ptolemæo, Procopio, Diodoro, Etymologico magno: quibus accedunt Tabula Peutingerorum, & Nummi veteres ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ. Condita est ab Heracliensibus in Ponto, ut ait Memnon & Strabo, & à vicina palude sic nominata, ut ait auctor Etymologici. Κάλλατις, inquit, πόλις ἐστὶ ἀποικία τῶν Ἡρακλεωτῶν. ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς παρακειμένης λίμνης. Regius [& Colb.] codex hîc scriptum habebat *Galati*: quomodo & in Rufi Festi exemplaribus, & alibi dicitur: ut apud Diodorum in fine lib. 20. παρῆλθεν εἰς Ὀδησσὸν, ἣ κεῖται μεταξὺ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ γαλατίας. scribe καλάτιδος. Ptolemæus καλλατίαν vocat.

[f] APRIS.] Ptolemæus in Thracia recenset Ἄπρος· κολώνια ἀρχαία. Procopius in lib. 4. Gotth. & Constantinus in lib. de Themat. ex Hierocle ἄπρον nominant.

Procopio superato in Phrygia, internarúmque dissensionum materiâ consopitâ, Victor Magister equitum ad Gothos est missus, cogniturus apertè quam ob causam gens amica Romanis, fœderibúsque ingenuæ pacis obstricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defensione purgarent, litteras ejusdem obtulêre Procopii: ut generis Constantiniani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, veniáque dignum asserentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens parviducens excusationem vanissimam, in eos signa commovit, motûs adventantis jam præscios: & pubescente vere quæsito in unum exercitu, prope [a] Daphnem nomine munimentum est castra metatus: pontéque contabulato supra navium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. Jamque sublatus fiduciâ, cùm ultro citróque discurrens nullum inveniret quem superare posset vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petivêre Serrorum arduos, & inaccessos nisi perquam gnaris. Ne igitur æstate omni consumpta sine ullo remearet effectu, Arinthæo Magistro peditum misso cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hócque tantùm quod fors dederat impetrato, rediit cum suis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto. Anno secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusiùs Danubii gurgitibus vagatis impeditus, mansit immobilis, [b] prope Carporum vicum stativis castris adusque autumnum locatis emensum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit. Simili pertinacia tertio quoque anno [c] per Novidunum navibus ad transmittendum amnem connexis

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI

CAPUT V.

[a] DAPHNEM NOMINE MUNIMENTUM.] Daphne castrum fuit in Mœsia secunda, quod Constantinus Maximus adversus Gothorum excursus ædificavit, teste Procopio in lib. 4. de operibus Justiniani. Unde in Nummis Constantini CONSTANTINIANA. DAFNE. dicitur, teste Occone & Goltzio. Ab eodem castro dicti sunt Ballistarii Dafnenses, & Constantini Dafnenses inter militares numeros, qui Magistro militum per Thracias obtemperabant, ut legitur in Imperii Notitia. Procopius quidem hoc castrum in adversa Danubii ripa collocare videtur ex adverso Transmariscæ castelli: sic enim ait: μετὰ τὸ κάστρον τὸ Τρανσμαρίσκας ὀχύρωμά ἐστιν, ὅπερ καταντικρὺ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ Κωνσταντῖνος ποτὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς φρούριον ἐκ ἀπημελημένον ᾠκοδομήσατο Δάφνην ὄνομα, ἐν ἀξύμφορον οὐ νομίσας ταύτῃ φυλάσσεσθαι τὸν ποταμὸν ἑκατέρωθεν. *Post Quintum Trismariscæ castellum sequitur, cui ex adverso in opposita continente Constantinus olim Imp. castrum non obscurum exstruxit, Daphnem nomine, è republica fore ratus, si utramque fluminis ripam eo modo custodiret.* Hæc cùm ego olim adnotâssem, incidi postea in tomum III. Gretseri de Cruce: ubi eadem à Gretsero observata esse animadverti in libri 1. capite 31. *

[b] PROPE CARPORUM VICUM.] In Mœsia, ut videtur. Carpi enim à Galerio victi, deditione facta omnes in Rom. solum translati sunt, Tusco & Anulino Coss. ut ait Aur. Victor, & Idatius, & Mamertinus in Panegyr. Constantio Cæs. [*Corporum* scriptum est in Ms. Colb. & quibusd. aliis.]

[c] PER NOVIDUNUM.] Castrum fuit in Scythia, ut docet Notitia Imperii Rom. & Procopius in lib. 4. de operibus publicis à Justiniano conditis, ubi omnes Thraciarum provincias cum castellis enumerat:

perrupto barbarico, continuatis itineribus longiùs agentes Greuthungos bellicosam gentem adgressus est: postque leviora certamina [a] Athanaricum ea tempestate judicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam: ipséque cum omnibus suis Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam ut in illis tractibus habilem. Aderant post diversos triennii casus finiendi belli materiæ tempestivæ. Prima, quòd ex Principis diuturna permansione metus augebatur hostilis: dein quòd [b] commerciis vetitis, ultimâ necessariorum inopiâ barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices sæpe mittentes venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verùm spectator adhuc æquissimus rerum, antequam adulationum perniciosis illecebris captus Remp. funeribus perpetuò deflendis affligeret, in commune consultans pacem dare oportere decrevit. Missique vicissim Victor & Arinthæus, qui tunc equestrem ac pedestrem [c] militiam agebant: qui cùm propositis condicionibus assentiri Gothos docuissent litteris veris, præstituitur componendæ paci conveniens locus. Et quoniam asserebat Athanaricus sub timenda exsecratione jurisjurandi se esse obstrictum, mandatisque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanorum, & adigi non poterat, indecorúmque erat & vile ad eum Imperatorem transire: rectè noscentibus placuit, navibus re-

Σκυθίας προμὶς, παιδόνῃ, φύλλαις, &c. Ptolemæus Noviodunum Mœsiæ opidum fuisse ætate sua testatur. * Hodie *Nivors*, teste Cluverio in libri 3. capite 43. * Porro hoc tertio anno expeditionis Gothicæ, Valentiniano Nobil. puero & Victore Coss. Valentem Novioduni resedisse testantur lex 2. Cod. Th. de fisci debitoribus, & lex 1. Cod. eod. de vestibus holoveris.

[a] ATHANARICUM JUDICEM POTENTISSIMUM.] Sic Gothorum Reges spreta Regis appellatione Judices dici malebant. De Athanarico id testatur Themistius in Orat. x. ad Valentem, quam ei post pacem cum Gothis initam dixit, Valentiniano III. & Valente III. Coss. οὕτω γοῦν τὴν μὲν τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίαν ἀπαξιοῖ, τὴν τοῦ δικαστοῦ δὲ ἀγαπᾷ· ὡς ἐκεῖνο μὲν δυνάμεως πρόσρημα, τὸ δὲ σοφίας. *Idcirco enim Regis appellationem repudiat, usurpat Judicis, tamquam hæc quidem potentiæ, illa verò sapientiæ propria sit.* Ceterùm in codice Regio *Adatharicus* hic Gothorum Rex semper dicitur. Augustana Editio hoc in loco *ad Athanaricum* præfert. [Codex Colbert. *Adatharicum*, *Adathaniribcum*, & *Mathanaricum*.]

[b] COMMERCIIS VETITIS.] Romani veteres prudentiæ civilis magistri, fœderatis barbaris maximi beneficii loco commercandi in solo Rom. copiam dabant. Sed ne mercaturæ specie barbari, utpote naturâ perfidi, insidias struerent, néve interna Reip. curiosiùs introspicerent, certa in limite opida ei rei statuebant, & quibus diebus ac quoties convenire eis cùm Rom. liceret, præscribere solebant, * custodes quoque eisdem apponebant Centuriones, qui eos deducerent: * ut de Marco & de Commodo scribit Dio in lib. 71. & 72. ubi de pace cum Marcomannis & cum Buris facta loquitur *: & ante eum Tacitus in libro IV. Hist. & in libro de Moribus Germanorum, de Hermunduris. * Et Gothis quidem initio certa in limite opida, in quibus commercarentur, præstituta esse, dubium non est. Postremo tamen fœdere id à Rom. obtinuerant, ubicumque demum vellent, ibi commercatum ut exercere sibi liceret, ut scribit Themistius in Orat. x. Sed Valens in pace illa quam cum Athanarico percussit, in duobus dumtaxat opidis ad Histrum situs commercandi jus Gothis dedit, teste ibidem Themistio. De his mercatibus ad Histrum Dexippus, Priscus passim, & Malchus in Historiis loquuntur.

[c] MILITIAM AGEBANT, QUI.] Tria hæc verba absunt à codice Regio & Vat. [& Colb.] ultimum verò etiam ab Edi-

migio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris Principem, gentísque judicem inde cum suis, fœderari ut statutum est pacem. Hócque composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim rediit: ubi postea [a] Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, & ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro.

CAPUT VI.

Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitantéque extrema, [b] convivio occultiore Gallorum qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Julianus tunc Magister memoriæ poscebatur, quasi afflatu quodam furoris bestiarum more humani sanguinis avidus, ut ostenderat cùm Proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim Urbana, quam adhuc administrans exstinctus est, [c] tempus anceps metuens tyrannidis, cujus arbitrio tamquam inter dignorum inopiam ad id ascenderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studiis altioribus in favorem Severi Magistri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui licèt asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & præferendus modis omnibus antedicto. Sed dum hæc cogitantur incassum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque se mortis periculo contemplans extractum: Gratianum filium suum adulto jam proximum, insignibus principatûs ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militéque

tione Augustana. Certè longè elegantius legetur hoc modo: *Mißique vicißim Victor & Arinthaeus, qui tunc equestrem ac pedestrem militiam agebant, cùm propositis condicionibus, &c.* Victor enim Magister equitum, Arinthæus peditum erat, ut proximè dixit Marcellinus.

[a] ATHANARIC. PROXIM. FACTIONE GEN. TERR. EXPULSUS.] Gothi duce Fritigerno cùm Histrum trajicere, & in Achaiam se effundere decrevissent, Athanaricum, qui Romanis fidem inviolatam servabat, priùs expellendum è sedibus suis putarunt, ne Romanorum copiis à fronte occurrentibus, ille à tergo sibi immineret. Pulsus itaque Athanaricus, Constantinop. cum suis ad Theodosium confugit: à quo benignè susceptus, cùm eodem mense decessisset, regali sepultura ab Imp. honoratus est: quâ magnificentiâ capti Gothi, qui cum Athanarico venerant, fortiter deinceps pro Theodosio pugnarunt, ut scribit Zosimus in lib. 4. Contigit Athanarici obitus anno Dom. 381. Syagrio & Eucherio Coss. teste Idatio, & Marcellino Comite. * Ejus rei meminit S. Ambrosius in procemio librorum de Spiritû sancto ad Gratianum Aug. *Nam etiam Constantinopolis jam Dei verbum recepit, & evidentia meruit tui documenta judicii. Etenim quamdiu venena Arianorum suis fovebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, muros armis circumsonabat hostilibus. Postea verò quàm fidei exsules abdicavit, hostem ipsum*, (id est Athanaricum Regem cum suis) *quem Regnum* (id est Imperium Rom. in Oriente) *semper timere consueverat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet.* *

[b] CONVIVIO OCCULTIORE GALLORUM.] Sic Gelenius edidit ex conjectura, ut opinor. Nam in codice quidem Regio [& Colbert.] scriptum reperi *convii occult.* * In Tolos. Ms. scriptum inveni, *colloquio occultiore Gall.* ut loquitur Marcellinus initio libri XXX. * In Augustana autem Editione *concitatione Gall.* Equidem si conjecturæ indulgere licet, libentiùs legerem *consilio occult. Gallorum.*

[c] TEMPUS ANCEPS METUENS TYRANNIDIS.] Maximi tyrannidem intelligit, qui occiso Gratiano imperium quinquennio tenuit. Idem eùm Valentinianum Juniorem Gratiani fratrem acie superasset, Italiam cum Roma occupavit, Valentiniano III. & Eutropio Coss. ut docet Sulpicius in lib. 1. de vita Martini, & Sozomenus in lib. 7. Eodémque anno Rusticum Julianum Præfectum Urbi promovit. Fuit autem hic

VALENTINIANUS & VALENS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

firmato ut animis id acciperet promptis, cùm Gratianus venisset, progressus in campum tribunal ascendit: splendoréque nobilium circumdatus potestatum, dexterâ puerum apprehensum productúmque in medium, oratione concionaria destinatum Imperatorem exercitui commendavit. [a] *Faustum erga me vestri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis judicatus sum multis & claris: consiliorum sociis votorúmque auspicibus vobis, pietatis officium adgrediar tempestivum, prospera Deo spondente: cujus sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur, quæso, placidis mentibus, viri fortissimi, desiderium nostrum, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis sanciunt jura, non tantùm transire volumus per conscientiam vestram, verumetiam probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu versatum inter liberos vestros commune diligitis pignus, undique muniendæ tranquillitatis publicæ causâ in Augustum sumere commilitium paro, si propitia cælestis numinis vestræque majestatis voluntas parentis amorem juverit præeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatum, nec tolerantiâ rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martii pulveris, ut videtis: sed familiæ suæ laudibus majorúmque factis præstantibus concinentem,* [b] *potioribus (* [c] *invidiæ metu dicitur) protinus succreturum. Ut enim mihi videri solet, mores ejus & appetitus, licèt nondum maturos sæpe pensanti: ineunte adolescentiâ, quoniam humanitate & studiis disciplinarum sollertium est politus, librabit suffragiis puris merita rectè secúsve factorum: faciet ut sciant se boni intelligi: in pulchra facinora procursabit, signis militaribus & aquilis adhæsurus: Solem nivésque & pruinas & sitim perferet & vigilias: castris si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit: salutem pro periculorum sociis objectabit: & quod pietatis summum primúmque munus est, Remp. ut domum paternam diligere poterit & avitam.* Nondum finita

Julianus vir Græcè & Latinè doctissimus, ut testatur Symmachus in lib. 3. Epistol. Proconsul Africæ fuit Gratiano II. & Probo Coss. ut docet lex 2. Cod. Theod. de scenicis, & anno sequenti Modesto & Arinthæo Coss. ut est in lege 12. Cod. Theod. de divers. off..

[a] AUCTUM ERGA ME.] In * codice Tolos. * & in Editione August. legitur *haustum erga me.* In Fauchetii autem libro [& in Colbert.] *Faustum, &c.* Ego verò sic scribendum existimo: *Fausto erga me v. favoris indicio hunc loci princip. circumferens habitum, quo potior aliis judicatus sum multis & claris, consil. sociis votorumque auspicibus vobis pietatis officium aggrediar tempestivum, &c.* Certè codex Reg. [& Colb.] cum Editione Aug. scriptum habet *tempestivum.*

[b] PAUCIORIBUS INVIDIÆ METU.] Hunc locum sic emendandum esse non dubito, *potioribus invidia metu, ut dicitur, protinus succreturum.* Quod loquendi genus sumptum videtur ex Livii lib. x. apud quem Fabius hæc dicit, *& se seniorum gloria succrevisse, & ad suam gloriam consurgentes alios lætum adspicere.* Sic etiam ferè Marcellinus in lib. 14. de Ursicini liberis, *succrescere imperio adultos ejus liberos mussitantes.*

[c] INVIDIÆ METU.] Proverbiale id esse loquendi genus indicat Marcellinus: pro quo antiqui dicebant præfiscine, id est *ἀβασκάντως*, teste Charisio, quoties aut se ipsi aut alterum quempiam laudabant. Græci dicere solebant *τὴν ἀδράστειαν προσκυνῶ.* Euripides in Rhæso, *σὺν δ' ἀδραστείᾳ λέγω.* Credebant enim Adrastiam seu Nemesin, quæ eadem cum invidia est, ut ad libr. 14. notavi, hominibus nimium sibi arrogantibus imminere.

oratione

oratione dictis cum assensu læto auditis, [a] pro suo quisque loco & animo milites alius alium anteire festinans, tamquam utilitatis & gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, classicorum amplissimo sonu blandum fragorem miscentes armorum. Quo viso majore fiducia Valentinianus exsultans, coronâ indumentísque supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, jámque fulgore conspicuum, alloquitur advertentem quæ dicebantur. *En*, inquit, *habes mi Gratiane amictus, ut speravimus omnes, Augustos, meo commilitonúmque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis.* [b] *Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris patruique collega: & assuesce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritúmque considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani Imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiet, cetera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adcrescentem Imperatorem fidei vestræ commissum servetis affectione fundata.* His dictis sollemnitate omni firmatis, [c] Eupraxius Cæsariensis Maurus, Magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamavit, *Familia Gratiani hoc meretur:* statímque promotus Quæstor, multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper [d] legúmque similis, quas omnibus una eadémque voce loqui in multiplicibus advertimus causis: qui tunc magis in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

[a] PRO SUO QUISQUE LOCO ANIMO LÆTO.] Cùm ultima vox absit à codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] eo adducor ut credam sic à Marcellino scriptum fuisse, *pro suo quisque loco & animo milites, &c.* quemadmodum loquitur in lib. 14. pag. 25.

[[b] ACCINGERE IGITUR PRO RERUM URGENTIUM PONDERE, &c.] Imperator Romanus quotiescumque potestatis consortem sibi parabat adjungere, sive Augustum, sive Cæsarem tantùm: primò convocatos milites pro Tribunali alloquebatur, ut eorum consensum obtineret: deinde verbis & donativi pollicitatione compos factus votorum suorum, novum Augustum vel Cæsarem, deposita veste privata tum demum purpurâ ornatum, senior Imperator alloquebatur, & ad bene fortiterque regendam Remp. coram exercitu hortabatur. Ita Constantius se gessit, in nuncupatione Juliani Cæsaris, ut scribit Marcellinus in libro XV. Ita se gessit & Valentinianus in nuncupatione Gratiani Aug. ut idem in hoc loco ac libro tradit. Honorium in Tribunali Hebdomi Augustum appellatum Theodosius quoque, apud Claudianum de IV. Consulatu Honorii, longa oratione alloquitur, ac præceptis salubribus instruit, sed domi. Imperatores appellatos Justinus Tiberium, Tiberius Mauricium publicè in Tribunali sunt allocuti. Carolus Magnus Ludovicum, consortem Imperii de communi omnium sententia constitutum præceptis similiter coram cunctis instruxit, ut apud Theganum, ac in Chronico Moissiacensi, & in Vita Ludovici Pii reperio. Hæc pauca de multis exempla sufficient.]

[c] EUPRAXIUS CÆSARIENSIS MAURUS.] Id est, è Cæsariensi Mauritania, * vel potiùs è Cæsarea Mauritaniæ. Sic *Neapolitanos Palæstinenses* dicit Spartianus in Severo Aug. * Hic autem Eupraxius postea Quæstor sacri Palatii fuit: tandemque Præfectus Urbi post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, ut est in Codice Theod. Ejus Præfecturam memorat & Symmachus in Ep. 45. lib. X. sed corruptè ibi *Cuprasius* exaratur; [in Ms. Colb. *Upraxius.*]

[d] LEGUMQUE SIMILIS, QUAS UNA EADEMQUE VOCE OMNIBUS LOQUI.] Hoc sumptum est è Cicerone, qui in lib. 2. de Officiis sic ait: *Cùm id non contingeret, leges sunt inventæ: quæ cum omni-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Lupicino & Jovino Coss. Anno Chr. 367.

ſuſcepta parte juſtitiæ permanebat, cùm eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Conſurrectum eſt poſt hæc in laudes majoris Principis & novelli: [a] maximéque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultúſque & reliqui corporis jucundiſſimus nitor, & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximóſque licuiſſet, qui virtutem ejus etiamtum inſtabilem obnubilarunt actibus pravis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Cæſares ſed [b] Auguſtos germanum nuncupavit & filium, benivolè ſatis. Nec enim quiſquam antehac adſcivit ſibi pari poteſtate collegam, [c] præter Principem Marcum, [d] qui Verum adoptivum fratrem abſque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriæ ſocium fecit.

bus ſemper una atque eadem voce loquuntur. Idem Cicero in lib. 1. de Officiis, *Optandumque, ait, ut ii qui præſunt Reip. legum ſimiles ſint, qua ad puniendum non iracundiâ, ſed æquitate ducuntur.* Cui ſententiæ affine eſt illud apud T. Livium in principio lib. 2. *Leges rem ſurdam & inexorabilem eſſe, ſalubriorem inopi quàm potenti: nil laxamenti nec veniæ habere, ſi modum exceſſeris.* Et hæc apud Dionem Chryſoſt. in Orat. de ſervitute: καὶ μὴν ὁ μὲν νόμος ἀνθρώπειός ἐστι καὶ ἀπλοῦς. ἔθος δὲ οὐδὲν ἧττον. ἀλλὰ τῶν μὲν νόμων φασὶ πολλῶν δεῖσθαι πολιτείαν.

[a] MAXIMEQUE PUERI.] Vix tum novennis erat Gratianus, cùm Auguſtus à patre Valentiniano declaratus eſt. Natus enim fuerat Euſebio & Hypatio Coſſ. anno Natalis Dominici 359. die IV. Cal. Maias, ut ſcribit Idatius in Faſtis. In Chronico Alexandrino X. Cal. Junias legitur. Auguſtus autem nuncupatus eſt in Galliis apud Ambianos, Lupicino & Jovino Coſſ. anno Domini 367. die 9. Cal. Septemb. ut Idatius & Socrates, & auctor Alex. Chronici conſentiunt. Ceterùm Gratianus urbem Ambianos in qua appellatus erat Auguſtus, poſtea ſtudioſè auxit & muniit, adeo ut ejus urbis conditor dicatur à Sigeberto in Chronico.

[b] AUGUSTOS GERMANUM NUNCUP. ET FILIUM.] De hac prolixa Valentiniani liberalitate exſtat inter Sacra Poëmata Precatio Paullini Epiſcopi pro ſalute Auguſtorum, ubi hi leguntur verſus:

Talem terrenis ſpeciem ſpectamus in oris.
Auguſtus genitor, geminùm ſator Auguſtorum,
Qui fratrem natúmque pio complexus utrumque
Numine, partitur Regnum, neque dividit unum,
Omnia ſolus habens, atque omnia dilargitus.

Sed id carmen non Paullini, ſed Auſonii eſt, exſtatque inter ejus opera ſub hoc titulo, *Verſus Paſchales.* Huic Auſonii loco ſimillimus eſt alter Themiſtii in Orat. XV. ad Valentem, quæ φιλάδελφος inſcribitur: ὁ δὲ πάντα μὲν λαβὼν, πάντα δὲ νείμας, ἀδελφοῖς καὶ παιδί, τὸν μὲν ἐκ τῆς φύσεως, τὸν δὲ αὐτὸς ποιήσας, ἴσα μὲν ἐδωρήσατο, σύμπαντα δὲ ἔχει δι' εὐπείθειαν τοῦ κοινωνήσαντος. *Hic verò,* (Valentinianus) *qui cùm integrum accepiſſet, integrum diviſit: frater tuus ſimulque pater, quorum alterum à natura habet, alterum ipſe fecit ſibi: licèt æqualia ſit largitus, univerſa tamen retinet, ob ejus quem participem Imperii fecit obedientiam.*

[c] PRÆTER PRINCIPEM MARCUM.] Atqui nonne etiam Severus Baſſianum & Getam filios Auguſtos nuncupavit, teſte Herodiano in lib. 3. Quòd ſi quis ab exercitu, non autem à Severo appellatos eſſe Auguſtos cavillabitur, ut ſcribit Spartianus in Severo; tum Diocletiani exemplum opponam, qui Maximianum Herculium collegam Auguſti imperii ſibi adjunxit. Sed reſponderi poteſt, nec Diocletianum, nec Severum collegas ſibi Auguſtos ſtatim adſciviſſe, ſed initio Cæſares tantùm, ut de Baſſiano quidem ac Geta ſcribit Spartianus; de Maximiano autem Eutropius. At Valentinianus fratrem ac filium non Cæſares primùm, ac deinde Auguſtos; ſed ſtatim Auguſtos creavit.

[d] QUI VERUM ADOPTIVUM FRATREM.] Eutropius in lib. 8. *Tuncque primùm, ait, Romana Reſp. duobus æquo jure imperium adminiſtrantibus paruit.* Idem ſcribit Oroſius in lib. 7. Ceterùm notandum eſt, eum qui hîc Verus dicitur, à Græcis ferè Lucium dici: & qui Marcus, eum Verum ferè nominari. Sic apud Zoſimum in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT VII.

His ex ſententia Rectoris & militum ordinatis, vix dies interceſsêre pauci, cùm Mamertinum Præfectum Prætorio ab Urbe regreſſum, quò quædam perrexerat correcturus, [a] Avitianus ex Vicario peculatûs detulerat reum. Cui ideo [b] Vulcatius ſucceſſit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem ſenectutis honoratæ prætendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe numquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex Præfecto Urbis ſolutum exſilio, patrimonii redintegratâ jacturâ, remitti fecit in lares. Et quamquam [c] Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu, licentiùs erupit ad perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferveſcens. Hanc enim ulcus eſſe animi diuturnum, interdúmque perpetuum prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitia conſuetum: id afferentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex Comite Largitionum Illyrici, quem ob delicta levia flammis juſſit exuri: & Diodori ex Agente in rebus, triúmque Apparitorum [d] poteſtatis Vicariæ per Italiam, ob id necatorum atrociter, quòd apud eum [e] queſtus eſt Comes, Diodorum quidem adverſus ſe [f] civiliter imploraſſe juris auxilium, Officiales

lib. 1. ἡ τῶν ἀδελφῶν συνωρὶς Βῆρον ϗ Λούκιον: & apud Julianum in Cæſaribus. Dio quidem, & Galenus de libris ſuis, & contra eos qui de typis ſcripſere, & Hieronymus in Chronico eum qui Marcus dicitur, Verum appellant. Errátque Scaliger, qui ita appellatum eſſe Marcum negat, in Notis ad Euſebii Chronicum.

[a] AVITIANUS EX VICARIO.] Ex Vicario Africæ ſcilicet: fuerat enim Avitianus Vicarius Africæ, Juliano IV. & Salluſtio Coſſ. ut legitur in Codice Theod. lege xv. de curſu publico, & lege 2. de itinere muniendo. Avitianus quidam Comes memoratur à Sulpicio in 3. Dialogi de Virtutibus B. Martini capite v. vir *barbara nimis & ultra omnes cruenta feritatis.*

[b] VULCATIUS SUCCESSIT RUFINUS.] Lupicino & Jovino Coſſ. quo anno reſcriptum exſtat Valentiniani ad eumdem directum in Cod. Theod. de Advocato Fiſci.

[[c] VALENTINIANUS HOMO PROPALAM FERUS.] Idem de eo dicit Severus Sulpicius in 2. Dialogi de Virtutibus B. Martini capite 6. *Valentinianus tum major rerum potiebatur.* ·.·. *Etenim ad animum illius immitem ac ſuperbum uxor acceſſerat Ariana.* (nimirum Juſtina A. mater Valentiniani Junioris A.)]

[d] POTESTATIS VICARIÆ PER ITALIAM.] Id eſt Vicarii Italiæ, ſub cujus diſpoſitione erant hæ provinciæ, Venetia & Iſtria, Æmilia, Liguria, Flaminia & Picenum Annonarium, Alpes Cottiæ, Rætia prima & ſecunda: quæ provinciæ Italia ſpecialiter appellantur, & diſtinguuntur ab Urbicariis regionibus, quæ ſubjacebant Vicario urbis Romæ.

* [e] QUESTUS EST COMES.] Comitem Italiæ heic intelligi puto, vel Comitem Rei militaris per Italiam: qui erat ſub diſpoſitione Magiſtri militum Præſentalis, ut docet Notitia Imperii Occidentalis.*

[f] CIVILITER IMPLORASSE JURIS AUXILIUM.] In Valentino & Fauch. codicibus legitur *inciliter*: [*inliciter* in Colbert. fortè pro *inciviliter*, vel *inlicitè*:] in Editione Auguſtana *velociter*: in exemplari Regio * ac Toloſ. * *viriliter.* Sed omnibus meo judicio præferenda eſt Gelenii ſcriptura. Nihil enim tam civile eſt, quàm adverſus violentiam hominum potentiorum juris præſidium implorare. Ideóque maximè judicia conſtituta ſunt, ut infirmioribus divitum potentiâ oppreſſis ſubveniretur. Et eo

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

verò [a] jussu judicis ausos monere proficiscentem, ut responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani, locum ubi sepulti sunt, *Ad innocentes* appellant. Dein cùm in negotio Maxentii cujusdam Pannonii, [b] ob exsecutionem à judice rectè maturari præceptam, trium oppidorum ordines mactari jussisset, interpellavit Eupraxius tunc Quæstor ; & *Parcius*, inquit, *agito, piissime Principum : hos enim quos interfici tamquam noxios jubes, ut* [c] *martyras, id est divinitati acceptos, colit religio Christiana.* Cujus salutarem fiduciam [d] Præfectus imitatus Florentius, cùm in re quadam veniâ dignâ audisset eum percitum irâ jussisse itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum. *Et quid agetur,* ait, [e] *si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos ? Inter reliqua id*

ferè sensu civiliter sententiam promi dixit Apuleius in x. *Ut rite & more majorum judicio reddito, utrimque examinatis allegationibus civiliter sententia promeretur, nec adinstar barbaricæ feritatis aut tyrannicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus.*

[a] JUSSU JUDICIS AUSOS MONERE PROFICISC.] Apparitores Vicarianæ potestatis jussu ipsius Vicarii Comitem illum proficiscentem ad Comitatum admonuerant ut se in judicio sisteret, & causam diceret. Hoc enim erat illorum officium, ut præter ceteros docet Symmachus in lib. x. Epist. 41. Hoc verò Comes ille apud Valentinianum conquestus est, quòd Apparitores id ausi fuissent : & Valentinianus qui Comitem ad Vicarii tribunal remittere debuerat, & adversarium Comitis & Apparitores ob id interfici jussit. Mediolani autem cæsos subjicit Marcellinus, quæ urbs cùm caput esset Italiæ, sedes erat Vicarii Præfectorum per Italiam.

[b] AB EXSECUTIONE A JUDICE.] In exemplari Regio scriptum reperi *ad executionem* : sed omnino sic corrigendum existimo, *ob exsecutionem à judice rectè maturari præceptam trium opidorum ordines mactari jussisset.* Sciendum enim est Curialibus inter cetera id quoque onus incubuisse, ut sententias judicum exsecutioni mandarent : quod docet lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus. Hinc etiam lex 32. de appellat. & lex 15. quorum appellation. in Codice Theod. ad Decuriones directæ sunt. Igitur in causa Maxentii Pannonii, qui sententiâ judicis erat condemnatus, cùm Curiales trium opidorum eam sententiam ; rectè à judice maturæ exsecutioni mandari præceptam, exsecuti fuissent : Valentinianus qui Maxentio utpote populari suo favebat, Curiales interfici jussit.

[c] MARTYRAS, ID EST DIVINITATI ACCEPTOS.] Hæc non ita accipienda sunt, quasi velit dicere Martyras, ὡς αὐθ᾽ ἱερὸς, ut Græci dicunt, idem esse ac divinitati acceptos seu θεοφιλεῖς. Neque enim Marcellinus, homo ut ipse profitetur Græcus, adeo imperitus fuit suæ linguæ, ut nesciret μάρτυρας idem esse ac testes. Nam & in lib. 22. de iis hæc dicit : *AEdes illis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc Martyres appellantur.* Sic autem Christiani appellarunt primò quidem Apostolos & Discipulos Christi, qui ea quæ viderant ipsi testabantur, & quibus ipse Christus præceperat : *Eritis mihi testes in Hierusalem & in Samaria.* Deinde verò omnes eo nomine vocaverunt, qui cùm fidem à primis testibus illis sibi traditam accepissent, eam sanguine suo testati essent : & qui pro Christo quem non viderant & credebant, testimonium dixissent. Nam ut ait Origenes in Procemio librorum contra Celsum : Ἰησοῦς μὲν οὖν ἀεὶ ψευδομαρτυρεῖται καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε κακίας οὔσης ἐν ἀνθρώποις οὐ κατηγορεῖται, καὶ αὐτὸς μὲν σιωπᾷ πρὸς ταῦτα· ἀπολογεῖται δὲ ἐν τῷ βίῳ τῶν γνησίων ἑαυτοῦ μαθητῶν, &c.

[d] PRÆFECTUS FLORENTIUS.] Præfectus Prætorio Galliarum, qui Germaniano successerat : ad quem missa est lex v. Cod. Theod. de censu, Lupicino & Jovino Coss.

[e] SI OPIDUM ALIQUOD CURIALES NON HABERET TANTOS.] Curiæ quæ imperante Juliano & dignitate & multitudine hominum floruerant, eo mortuo paullatim labi cœpere, cùm plerique earum onera vitantes, emptis suffragiis aut ad Palatinam militiam, aut ad civiles administrationes, aut ad militiæ armatæ sacramenta transirent. Unde in quibusdam opidis unicus supererat Curialis, qui munera universa solus impleret : ut queritur Libanius in Orat. περὶ τῶν βαρυῶν αὐτὴν καλοῦντας : & in Epilogo Orationis funebris p. 327. βιάζεται δὲ τὴν ἀργοτάτην θεραπείαν

quoque suspendi debet, [a] *ut cùm habuerit occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum & factu: quòd si quis eum adisset judicium potentis inimici declinans, aliúmque sibi postulans dari: hoc non impetrato, ad eumdem quem metuebat, licèt multa prætenderet justa, remittebatur. Itémque aliud audiebatur horrendum: quòd ubi [b] debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. [c] Nulla vacat quæstio pravitatum apud eos, qui quod volunt ipsi, maximas putant esse virtutes.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT VIII.

Profectus itaque ab Ambianis, Treveró sque festinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam: [d] Nectaridúmque Comitem maritimi tractus occisum, & Fullofaudem Ducem hostium insidiis circumventum. Quibus magno cum horrore compertis, Severum etiamtum Domesticorum Comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequiùs gesta: quo paullo postea revocato, Jovinus eadem loca profectus, Provertuidem celeri gradu præmisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremò ob multa & metuenda, quæ super eadem insula rumores adsidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissimè cognitus: adscitáque animosa legionum & cohortium pube, ire tendebat præeunte fiducia speciosa. Et quoniam cùm Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis Oceani, sitúmque Britanniæ pro captu virium explanavi, ad ea quæ digesta sunt semel, revolvi superfluum duxi: ut [e] Ulyxes Homericus apud Phæa-

ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποδράντες, τὴν ἄδικον ἐλευθερίαν ἐζήτουν. Curiales verò servire patriæ suæ dedignantes, quod justissimum obsequium est, libertatem & immunitatem injustam ambierunt.

[a] UT CUM HABUERINT.] In Editione Augustana legitur *habuerit*, non malè: ferri tamen vulgata lectio potest, si ad *τὸ urbes* referatur.

[b] DEBITORUM ALIQUEM.] Debitores fiscalium titulorum intelligit, qui debitores fisci in Codice dicuntur. Hanc autem Valentiniani in exigendis tributis nimiam severitatem etiam Zosimus reprehendit in lib. 4.

[c] NULLA VACAT QUÆSTIO PRAVIT.] Hic locus corruptissimus est. Et in Regio quidem & Vat. * ac Tolos. * codice sic legitur: *Nulla vasat vectio pravitatum apud eos, qui quod ve ineff. . . maximas putant esse virtutes.* [In Colb. legitur *pravitatem*, & *ineffi.*] In Augustana autem Editione: *Nulla vacat quæstio pr. apud eos, qui quid vel ineffficacissimas putant esse virtutes.* At Gelenius ita ediderat: *Nulla vocat mistio pr. apud eos, qui quod vel maximas putant, &c.* * Ego verò ita ferè à Marcellino scriptum esse existimo: *Nulla autem est correctio pravitatum apud eos, qui quod velint efficere, maxima putant esse virtutis.* *

[d] NECTARIDUMQUE COMITEM MARITIMI TRACTUS.] Hic Comes litoris Saxonici per Britannias, dicitur in Notitia Imperii Romani.

[e] ULYSSES HOMERICUS.] Rectè atque ordine fecimus, cùm codicis Regii, * Tolos. * [& Colbertini] scripturam hic restituimus. Ulyxem enim, non Ulyssem dicebant veteres Latini: & cùm in vetustis exemplaribus Scriptorum ferè omnium Latinorum Ulyxes

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

cas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes divisi, [a] Dicalidonas & Vecturiones, itidémque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti, per diversa vagantes multa populabantur: Gallicanos verò tractus [b] Franci & Saxones iisdem confines, quò quisque erumpere potuit terrâ vel mari, prædis acerbis incendiísque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema Dux efficacissimus petens, cùm venisset ad Bononiæ litus, quod à spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursúsque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum: exinde transmeato lentiùs freto defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde cùm consecuti Batavi venissent & Eruli, Joviísque & Victores, fidentes viribus numeri: egressus tendénsque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: & properè fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subitò quam salus sperari potuit recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit. Ubi ad audenda majora prospero successu elatus, tutáque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores & improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis impunitatéque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diversa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut redierе plerique, incentivo percitus, retentúsque anxiis curis, Civilem nomine rectu-

scribatur, mirum est tamen impressos codices alteram scripturam ubique præferre. Est autem dialectus hæc Dorica, quâ ὀλύξην dicebant. Unde Cretenses, quos dialecto Dorica usos esse constat, in quadam inscriptione sic exarasse ait Plutarchus in Marcello: ἵδρυμα λέγε) Κρητῶν φασὶ τὸ ἱερὸν, καὶ λόγχας ἐδείκνυον καὶ κράνη, τὰ μὲν ἔχοντα ἐπιγραφὴν μηριόνου, τὰ δὲ οὐλίξου τουτέστιν ὀδυσσέως.

[a] DICALIDONAS.] De quibus loqui videtur Eumenius in Panegyrico ad Constantinum M. ubi de Constantio Chloro illi sermo est, qui post victoriam de Pictis Eboraci mortuus est. *Neque enim*, ait, *ille tot tantísque rebus gestis non Dicaledonum aliorúmque Pictorum silvas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen ultimam, nec ipsas si qua sunt Fortunatorum insulas dignabatur acquirere, &c.* At in vulgatis Editionibus excusum est, *non dico Caledonum, &c.* quod si quis præferre voluerit, eo quòd Caledonia in Britanniis memoratur à Tacito, & Caledonii Britanni à Claudiano dicuntur & Ausonio, equidem non magnopere repugnabo. In Mss. Vat. & Reg. legitur *Dicalydonas & Vesturiones*: [in Colbert. *Dicalydonas & Verturiones*.]

[b] FRANCI ET SAXONES IISDEM CONFINES.] Inter Saxonas quippe & Alamannos sita erat Francia, ut scribit Hieronymus in Hilarionis vita, & Itineraria Tabula Peutingerorum. Hinc in Historiis ferè Franci Saxonésque junguntur, ut apud Julianum in Orat. 1. Eutropium in lib. 9. de Carausio: *Cùm apud Bononiam, ait, per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, &c.*

rum Britannias pro Præfectis ad se popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed juſti tenacem & recti: itidémque Dulcitium, Ducem ſcientiâ rei militaris inſignem.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coſſ. Anno Chr. 368.

CAPUT IX.

Hæc in Britanniis agebantur. Africam verò jam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſecordia, & aliena invadendi cupiditas, maximéque Romani nomine Comitis. Qui venturi providus, transferendæque in alios invidiæ artifex, ſævitiâ morum multis erat exoſus, hac præcipue causâ quòd ſuperare hoſtes in vaſtandis provinciis feſtinabat, affinitate Remigii tunc Magiſtri Officiorum confiſus: quo prava & contraria referente, Princeps (ut præ ſe ferebat ipſe) cautiſſimus lacrimoſa diſpendia diutiùs ignoravit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, & Ruricii Præſidis legatorúmque mortem, & cetera luctuoſa, cùm adegerit ratio, diligentiùs explicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi: quæ ſentimus, apertè loquamur: hunc Imperatorem omnium primum in majus militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium, dignitates opéſque eorum ſublimiùs erigentem: & quod erat publicè privatímque dolendum, indeflexâ ſævitiâ punientem gregariorum errata, parcentem potioribus; qui tamquam peccatis indultâ licentiâ, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera [a] inventores juris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, cùm ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumqum ad privatorum pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſſi prædones, oppida villáſque uberes libera populatione vexantes, magnitudine jacturarum Pamphyliam affligebant & Cilicas. Quos cùm nullis arcentibus internecivè cuncta diſperdere [b] Aſiæ

[a] INVENTORES JURIS ANTIQUI.] Priſcos Athenienſes videtur intelligere, à quibus Romani leges XII. Tabularum acceperunt. Illi enim ſummos quoſque duces ſuos aut exſilio, aut morte multaruut. Ab iis etiam oſtraciſmus inventus eſt, quo eminentiſſimum quemque non aliud ob crimen, quàm quòd in libera civitate nimiùm ſupra ceteros exſtabat, teſtarum ſuffragiis è patria in decennium relegabant.

[b] ASIÆ VICARIUS.] Qui Vicarius diœceſeos Aſianæ in Notitia Imperii dicitur. Eamdem poteſtatem deſignat Eunapius in vita Maximi, ubi de Clearcho loquitur Aſiæ Vicario, cui ſucceſſit Muſonius: τῆς ὅλης ἀσίας ἀπιόντος κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ Κλέαρχος ἐπιστὰς, ὅσον ἐστὶ τῆς ἐξουσίας ἐφ' ἑλλησπόντου διὰ λυδίας καὶ πισιδίας ἐπὶ παμφυλίαν ἀφορίζεται. *Toti tunc Aſiæ præerat Clearchus, quæ ab Helleſponto per Lydiam ac Piſidiam in Pamphyliam uſque porrigitur.* Ad hunc Clearchum Vicarium Aſiæ miſſa eſt lex unica in Cod. Theod. ne colonus inſcio domino, Valentiniano & Valente Coſſ. Erat autem hæc dignitas ſubjecta atque obnoxia Præfecto Præt. quod & Eunapius ibidem ſatis indicat. Nam cùm Præfecti Præt. multas diœceſes adminiſtrarent, nec ſimul ac ſemel ubique præſtò eſſe valerent, Vicarii conſtituti ſunt, qui in ſua diœceſi Præfectorum Præt. munera ac vices implebant: ac præcipuè annonam, & tributa curabant, perinde ac Præfecti Præt. ut ex allato Eunapii loco de Muſonio Vicario abundè colligitur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

Vicarius ea tempestate [a] Musonius advertisset, Athenis Atticis antehac magister Rhetoricus: deploratis novissimè rebus, luxúque adjumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis, [b] quos Diogmitas appellant, unum grassatorum cuneum, si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quemdam transiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit insidias: & ibi cum his confossus est quos ducebat. Tali successu latrones prætumidos, palantésque per varia confidentiùs, interfectis aliquibus, ad latebrosa montium saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: ubi cùm eis nec quiescendi nec inveniendi ad victum utilia copia laxaretur, per indutias pacem sibi tribui poposcerunt, [c] Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos ut signiferæ manus semper valuere sententiæ: obsidibúsque datis ut imperatum est, [d] immobiles diu mansere, nihil audentes hostile. Hæc inter Prætextatus præfecturam Urbis sublimiùs curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adulescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id quod rarò contingit, ut cùm timeretur, amorem non perderet civium, minùs firmari solitum erga judices formidatos. Cujus auctoritate justísque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum jurgia concitarunt, pulsóque Ursino,

[a] MUSONIUS, ATHENIS ATT.] Musonius Proæresii discipulus, cùm Athenis Sophisticum thronum nactus esset, adversus Proæresium insurrexit: sed cùm imparem se tanto certamini intelligeret, mox ad gerendam Remp. se transtulit, ut scribit Eunapius in Proæresio: qui & in Historiis illius mentionem à se factam esse subjungit. Quòd si quis Eunapii locum ex Historiis requirit, exstat apud Suidam in Μουσώνιος. πάντα ὅσα ἦν ἄριστα, μικρὰ ἐφαίνετο πρὸς τὴν ἀρετὴν Μουσωνίου. δι' ὃ καὶ λόγου ἀξιούμενον, τὴν τῆς ἀσιανῆς χώρας τῆς Ἀσίας ἐπῆλθε, καὶ ὁ τῆς ἀνθύπατος ἔχων ἀρχὴν πρὸς τὰς ἐπιδημίας ἐξίστατο. κἀκεῖνος ἅπαντα ὅπου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, τὴν θάλασσαν ἐπλήρωσε τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσφορῶν, &c. *Quæcumque erant maxima, ea Musonius quâ erat animi magnitudine, pro minimis ducebat. Quapropter cùm ut par erat ab omnibus celebraretur, maritimam oram Asiæ peragravit, eique iter facienti Proconsul Asiæ cedebat. Musonius igitur cùm paucis diebus omnem illam oram perambulasset, Asiaticis tributis ac vectigalibus in naves impositis mare implevit. Neque verò quisquam de ulla injuria querebatur: sed cuncti cum voluptate tributa inferebant. Eunapius quippe Rhetor ex Lydia ei negotio præfectus erat.* Ex his verbis satis apparet de Musonio Asiæ Vicario Eunapium ibi locutum esse. Ejusdem meminit Zosimus in lib. 5. μουσώνιος ἦν ἀνὴρ καὶ παιδείας ἥκων εἰς ἄκρον. Idem videtur esse, cujus encomium scripsit Himerius Sophista, cùm Proconsul esset Achaiæ, & ad quem exstat Libanii Epistola 453.

[b] QUOS DIOCMITAS APPELLANT.] Horum meminit Capitolinus in Marco. Assentior autem Turnebo, qui in lib. 25. Advers. cap. 18. Diocmitas esse dicit levis armaturæ milites, qni ad persequendum hostem ipsa levitate habiles sunt: dicti sunt enim ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ. Eorum mentio fit à Symeone Metaphraste in vita Athanasii: ζημίαν ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διογμίτας, εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσωσι. *Capitis supplicium subituros esse Diogmitas, nisi Athanasium vivum adducerent.* Apparet igitur legendum esse *Diogmitas*, non *Diocmitas*.

[c] GERMANICOPOLITANIS.] Germanicopolis opidum Isauriæ est, & quidem totius regionis quæ à Barbaris tenebatur, caput. Isauriæ enim provinciæ quæ Romanis parebat, metropolis erat Seleucia, ut scribit Constantinus in lib. 1. de provinciis cap. 13. τὰ δὲ αὐτῆς σελευκείας ἡ μητρόπολις ... διεξέπολις. καὶ ἐπὶ πρός τε γερμανικούπολις, &c. Et in Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi Concilio subscripsere, primus ex Episcopis Isauriæ provinciæ nominatur Basilius Seleuciensis, ultimus Tyrannns Germanicensis.

[d] IMMOBILES DIU MANSERE.] Paullo post Valentiniani senioris obitum Isauri rursus latrocinari cœperunt, & finiti-

al.a

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti. Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

alta quies [a] parta, proposito civium Romanorum aptissima: & adolescebat gloria præclari rectoris plura & utilia disponentis. Namque & [b] mæniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & [c] discrevit ab ædibus sacris privatorum parietes, iisdem inverecundè connexos: ponderáque per regiones instituit universas, cùm aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetravit, [d] quod laudando Brutum Tullius refert, ut cùm nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat.

CAPUT X.

Sub idem ferè tempus Valentiniano ad expeditionem cautè ut rebatur profecto, [e] Alamannus Regalis Rando nomine, diu præstruens quod cogitabat, Mogontiacum præsidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus invenit celebrari sollemnitatem, impræpeditè cujusquemodi

mas provincias populati sunt, à castellis dumtaxat abstinentes, ut tradit Zosimus in lib. 4.

[a] PARI JAM PROPOSITO.] In codice Regio [& Colb.] *pariam* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum, *paruit prop. &c.* * in Tolosano legitur, *patuit.* * Mihi quidem, si quid corrigendum est, sic emendare satius videretur: *Pulsoque Ursino alta quies parta est, proposito civium Rom. aptissima: & adolescebat gloria præclari Rectoris, &c.* Particulam autem copulativam ex fide Regii codicis addidi, quæ hîc omnino necessaria videtur. Ceterùm Vettius Agorius Prætextatus Præfecturam Urbanam iniit Lupicino & Jovino Coss. ut ex Codice Theod. constat: & in auctores & conscios seditionis Ursinianæ severiùs animadvertit, Clericis etiam nonnullis supplicio affectis, ut scribit Socrates in lib. 4. cap. 24. qui tamen Maximinum eum perperam appellat.

[b] MÆNIANA SUSTULIT OMNIA.] Mænius cùm domum suam venderet Catone & Flacco Censs. ut ibi Basilica Porcia ædificaretur: excepit sibi jus unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis, unde ipse & posteri ejus spectare munus gladiatorium possent: ut scribit Asconius in Divinationem. Post hunc alii è lapide, alii è maceria ædificavêre in porticibus mæniana, & foribus ac domibus adjecerunt: quod ex vetere Grammatico scribit Isidorus in lib. XV. Originum. ξύλων ἐξοχὰς vocat Herodianus in fine lib. 7. Vide Brissonium in lib. de verborum signif. Similia sunt quæ περιπτύχια dicuntur in lege 39. Cod. Th. de operibus publicis.

[c] DISCREVIT AB ÆDIBUS SACRIS PRIVATORUM PARIETES.] Non modò ædibus sacris, sed ne operibus quidem publicis, murisve urbium quidquam licet conjungere, lege 9. D. de rerum divisione.

[d] QUOD LAUDANDO BRUTUM TULLIUS REFERT.] Verba Tullii sunt in Oratore ad Brutum: *Quid tam difficile quàm in multorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos contra quos statuis, æquos placatósque dimittas. Itaque efficis, ut cùm gratiæ causâ nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis.*

[[e]* ALAMANNUS REGALIS RANDO MOGONTIACUM IRREPSIT.] Heic P. Pithœus ad oram Ammiani sui laudat *Hieronymum in libro de Monogamia ad Gerontiam*, seu potiùs in Epistola ad Agerochiam: quasi verba Hieronymi ad rem valde pertineant. Ubi notandum est Valentiniano II. & Valente II. Coss. anno Christi CCCLXVIII. à Randone Alamanno clam irruptum direptumque esse Mogontiacum, & incolas ejus abductos. Sed iterum anno CCCCVI. aut ex aliis CCCCVIII. principatu Honorii iterum *Mogontiacum captum atque subversum est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata:* & multa mala passæ sunt plurimæ aliæ urbes Gallicanæ, quum Alani, Suevi, Vandali, Burgundiones, & Alamanni Gallias intrarunt, easque per annos aliquot impunè vastarunt. De posteriore hocce excidio Mogontiaci loquitur Hieronymus in Epistola suprà laudata; de priore illa sub Valentiniano ejusdem urbis clade solus Ammianus: nec verba Hieronymi ad eam ulla ratione pertinent, sicut existimavit P. Pithœus.]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

fortunæ [a] virile & muliebre secus cum supellectili non parva indefensum abduxit. Parvo inde pòst intervallo inopina rei Romanæ spes lætiorum affulsit. Cùm enim Vithicabius Rex Vadomarii filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos semper succenderet bellicos, opera navabatur impensior, ut qualibet [b] occumberet strage. Et quia tentatus aliquotiens nullo genere potuit superari vel prodi, fraude citerioris vitæ ministri, studio sollicitante nostrorum occubuit; cujus post necem aliquatenus hostiles [c] torpuere discursus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas verebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alamannos expeditio solitis gravior, destinatiùs id publica tutela poscente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi: milite nihilominus accenso, cui ob suspectos eorum mores, nunc infimorum & supplicum, paullo pòst ultima minitantium, nullæ quiescendi dabantur induciæ. Contracta igitur undique mole maxima catervarum, armis & subsidiis rei cibariæ diligenter instructâ, accitóque Sebastiano Comite cum Illyriis & Italicis numeris quos regebat, [d] anni tempore jam tepente Valentinianus cum Gratiano [e] Rhenum transgressus, resistente nemine; divisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Jovino & Severo Magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera servantibus, ne repentino invaderentur assultu. Protinúsque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus, per regiones longo itu porrectas sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis Barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inveniri, cuncta satorum & tectorum quæ visebantur intacta, cohortium manu vorax flamma vastabat, præter alimenta, quæ colligi dubius rerum eventus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu Princeps ulteriùs tendens, cùm prope locum venisset, cui Solicinio nomen est, ve-

[a] VIRILE ET MULIEBRE SECUS.] In exemplari Regio [& Colb.] & in Augustana Editione *sexus* legitur rectiùs fortasse: nam τὸ *secus* pro sexu nimis poëticum est.

[b] CONCIDERET STRAGE.] Sic Gelenius edidit. Sed cùm in codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * scriptum invenerim, *comperet strage*; ita potiùs à Marcellino scriptum esse existimo, *ut qualibet occumberet strage*. Accursius autem, *comperta strage*, infelici conjectura ediderat.

[c] TORPUERE DISCURSUS.] In Regio codice legitur *tepuere*.

[d] ANNI TEMPORE JAM RECENTE.] Regius codex habet *jam tepente*, quam scripturam vulgatæ longè antepono. Nam & in MS. Flor. legi *jam terente* monuit Lindenbrogius, [ut & legitur in Colbertino.]

[e] RHENUM TRANSGRESSUS.] Multum ab hac Gelenii scriptura dissentiunt nostri codices. Nam in Regio ac Flor. [& Colb.] * ac Tolos. * sic legitur, *inhenum transtibusque neminem divisis agm. quadr. ipse medebat*. At in Augustana Editione ita excusum est, *Rhenum tramitibúsque Rheni divisis agm. quadr. incedebat*. Ex quo apparet, quanto sagacior ac felicior in conjiciendo Gelenius fuerit Accursio. Est tamen, quod in illa Gelenii emendatione non probem: primò quòd vocem illam *neminem* expunxit: deinde quòd *indivisis agminibus* edere maluit quàm *divisis*. Itaque sic videtur legi

lut quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione veriſſima Barbaros longè conſpectos. Qui nullam ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorum gnaritate confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupavere præcelſum, per confragoſos colles undique præruptum & invium, abſque Septemtrionali latere, unde facilem habet devexitatem & mollem. Signis ilico fixis ex more cùm undique ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum ſtetit regibilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod erat opportunè ſubcundæ indicium pugnæ. Ergo quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit: ut arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe proclivem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes Germanos ſi fors ita tuliſſet levi negotio confoſſurus: [a] quo ut placuit maturato, Gratianóque apud ſigna Jovianorum retro detento, cujus ætas erat etiamtum prœliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto conluſtrans, nullo potentium in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans, ut erat ſui arrogans æſtimator, inveniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos clivos, præter eam quam inſpexere [b] proculcatores. Per ignota itaque & paluſtres uligines devius tendens, inſidiatricis manus locatæ per obliqua ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adjumento poſtremo, per labilem limum incitato jumento digreſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam ejus cubicularius ferens auro lapilliſque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea vivus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignóque erecto quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas promptè ante alios præïere duo juvenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Salvius & Lupicinus, Scu-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coſſ. Anno Chr. 368.

potuiſſe commodiùs: *Rhenum transgreſſus reſiſtente nemine, diviſis agm. quad. ipſe medius incedebat.*

[a] QUOD HAUD PLACUIT MATURATO.] Scribendum omnino eſt, *quo ut placuit maturato, &c.* qua quidem emendatione certius nihil: ut mirer Gelenio homini acutiſſimo hoc in mentem non veniſſe. In Regio, * & Toloſ. * codice legitur, *quod aut pl. mat.*

[b] PROCULCATORES.] In codice Regio & Baſilienſi Editione *Procurſatores* dicuntur: ſed cùm Auguſtana Editio codici Flor. [& Colb.] conſentiat, non dubito quin præferenda ſit altera ſcriptura. Sunt autem Proculcatores iidem ac procurſatores, ſeu excurſatores, qui ſcilicet agmen præeuntes, incurſum hoſtium explorabant, ut videre eſt in principio lib. 24. Eos Vegetius in lib. 2. excultatores ſeu exculcatores vocat: Leo in Tacticis σκουλκάτωρας. Iidem Græci σκοῦλκας & σκοῦλκαν vocant ſtationem ſeu vigilias, indidem deflexo vocabulo. * In Toloſ. codice *Proculcatores* ſcriptum inveni. *

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

tarius unus, alter è schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastásque crispando cùm ad rupium objecta venissent, trudentibúsque Alamannis evadere ad celsiora conarentur, advenit omne pondus armorum, iisdémque antesignanis per hirta dumis & aspera magno virium nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partium spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licèt feroces, sed incauti barbari dexteris coïere collatis: quos latiùs sese pandens exercitus infusis utrimque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipsi assumptâ fiduciâ restiterunt: æquatáque parumper prœliorum sorte, haud parva mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Disjecti denique Romanorum ardore, metúque turbati, miscentur ultimis primi: dúmque in pedes versi discedunt, verutis hostilibus forabantur & pilis. Postremò dum anheli currunt & fessi, pandebant sequentibus poplites & suras & dorsa. Stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: dispersi ceteri silvarum se latebris amandarunt. In hac dimicatione nostri quoque oppetiêre non contemnendi; inter quos Valerianus fuit Domesticorum omnium primus, & Natuspardo quidam Scutarius, [a] exsertus ita bellator, ut Sicinio veteri comparetur & Sergio. Hísque tali casuum diversitate perfectis, milites ad hiberna, [b] Imperatores Treveros reverterunt.

CAPUT XI.

Per hæc tempora Vulcatio Rufino absoluto vitâ dum administrarat; ad regendam Præfecturam Prætorianam ab Urbe Probus accitus, claritudine generis & potentiâ & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum pæne patrimonia sparsa

[a] EXERCITUS ITA BELLATOR.] Nescio unde hæc scriptura in Lindenbrogii Editionem irrepsit. Nam in Regio quidem exemplari, & in Augustana Editione locus corruptus est hoc modo, *& Sextus ita bellator:* [in Colbert. Ms. *ex sextus.*] Gelenius verò sic ediderat, *exsertus ita bellator*, optimè procul dubio. Sic enim in superiore libro locutus est Marcellinus pag. 326. *Aliso quidam Tr. abscidit exsertus bellator & prudens.*

[b] IMPERATORES TREVEROS REVERTERUNT.] Ubi & triumphales ludos edidit Valentinianus, ut testatur Ausonius in Mosella sub finem:

—Augusta veniens quòd mœnibus urbis
Spectavit junctos natique patrisque triumphos:
Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum,
Et fontem Latiis ignotum annalibus Histri.

Hanc enim haud dubiè Valentiniani victoriam Alamannicam designat, quæ contigit Valentiniano II. & Valente II. Coss. Quare valde miror, qua ratione Cluverius, vir alioquin diligentissimus, hos versus Ausonii de Gratiani Argentuariensi victoria acceperit: quod passim inculcat ac repetit in lib. 2. & 3. Germ. Ant. capite 4. Atqui apud Argentuariam Lentienses Gratianus vicit post mortem patris, ut constat. Valentinianus verò tunc cùm hæc Ausonius scriberet, adhuc vivebat. Sic enim paullo pòst ait:

Burdigalam cùm me in patriam nidumque senecta
Augustus pater, & natus mea maxima cura. Mittent, &c.

Sed hic Cluverii error ex M. Freheri Commentariis haustus videtur. Interim demendus est alter Cluverii scrupulus, qui in supradicto capite 4. nescire se ait, cur Ausonius *fontem Histri Latinis ignotum* dixerit.

possedit, justè an secus non judicioli est nostri. Hunc [a] quasi genuina quædam, ut fingunt Poëtæ, fortuna vehens præpetibus pinnis, nunc beneficum ostendebat & amicos sublimiùs erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates. Et licèt potuit quoad vixit [b] ingentia largiendo, & [c] intervallando potestates adsiduas: erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut videretur cùm sibi fideret, de cothurno strepere tragico, & ubi paveret, omni humilior socco. Atque ut natantium genus elemento suo expulsum, haud tam diu spirat in terris; ita ille marcebat absque præfecturis: quas jurgiis familiarum ingentium capessere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetrarent impune, dominum suum mergentium in Rempub. Namque fatendum est, numquam illa magnanimitate coalitus, clienti vel servo agere quidquam jussit illicitum: sed si eorum quemquam crimen ullum compererat admisisse, vel ipsa repugnante justitia, non explorato negotio, sine respectu boni honestique defendebat. Quod vitium reprehendens [d] ita pronuntiat Cicero: *Quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* [e] Suspiciosus tamen, & munitus suopte ingenio

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano & II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

Ego verò facilè id solvi posse aio, si meminerimus Danubium à fonte ad Mœsiam usque appellari; inde ad Pontum usque Histrum. Itaque Histri fontes Latinis seu Romanis nulli sunt, sed Danubii.

[a] QUASI GEMINA QUÆDAM, UT P. P. FORTUNA.] Sic ferè loquitur Valerius Max. in lib. 6. cap. 11. *Namque Alcibiadem quasi duæ fortunæ partitæ sunt: altera quæ ei nobilitatem, &c.* Sed tamen in hac sententia maneo scribendum esse *genuina.* Eodem errore in Elogio Juliani quod est in lib. 25. ubi legitur, *ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret*: in Editione Rom. scriptum erat *gemina*: & in Epist. 23. & 25. lib. 1. Symmachi plerique codices *gemina* pro *genuina* præferunt, teste Jureto.

[b] INGENTIA LARGIENDO.] De liberalitate & munificentia Probi idem testatur Claudianus in Consulatu Olybrii & Probini:

Hic non divitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnavit opes: sed largior imbre
Sueverat innumeras hominum ditare catervas, &c.

[c] INTERPELLANDO POTESTATES ASSIDUAS.] Restituta est hoc in loco vera scriptura, quam & Regius & Vatic. codex, [ac Colbert.] & Editio August. servaverat. Et eleganter intervallasse potestates dicitur Probus, quippe qui tot magistratus gesserit ac præfecturas, ut numquam ferè sine magistratu visus sit. Fuit enim primò Proconsul Africæ, Datiano & Cereale Coss. ut discimus ex lege 3. Cod. Theod. Quorum appellat. ac deinde Præfectus Præt. quater, ac postremò Consul cum Gratiano A. anno Domini 371. ut docent veteres Inscriptiones apud Gruterum p. 401. Primam quidem Præfecturam Præt. quam hîc commemorat Marcellinus, gessit Valentiniano Nob. P. & Victore Coss. ut elicitur ex Codice Theod. Fuit autem Cœlii Probini filius, Petronii Probiani nepos, quorum uterque Consul fuerat: ut ex vetusta Inscriptione docuit me Jac. Sirmundus. Itaque ex avi nomine dictus est Sextus Petronius Probus. Ejusdem elogium exstat apud Ausonium in Ep. 3. * Narrat Paulinus in Vita Ambrosii, tantam ejus famam etiam apud exteras gentes fuisse, ut ex Perside Romam nonnulli venerint, Probi potentiam ac divitias spectaturi.*

[d] ITA PRONUNTIAT CICERO.] In Philippica 2. sed & in jure suasor criminis & laudator eâdem pœnâ tenentur. Nam Ulpianus in lege 1. D. de servo corrupto: *Et si erat servus omni modo fugiturus, vel furtum facturus; hic verò laudator hujus propositi fuerit; tenetur. Non enim oportet laudando augeri malum.*

[[e] SUSPICIOSUS TAMEN ET MU-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

fuit, & subamarùm arridens, blandiénsque interdum ut noceat. Id autem perspicuum est in ejusmodi moribus malum, tum maximè cùm cælari posse existimatur: [a] ita implacabilis & directus, ut si lædere quemquam instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari: ideóque aures ejus non cerâ, sed plumbis videbantur obstructæ. In summis divitiarum & dignitatum culminibus anxius & sollicitus, ideóque semper levibus morbis afflictus. Hæ per Occidentales plagas series rerum fuere gestarum.

CAPUT XII.

Rex verò Persidis longævus ille Sapor, & ab ipsis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, post Imperatoris Juliani excessum & pudendæ pacis icta fœdera, cum suis paullisper nobis visus amicus, calcata fide sub Joviano pactorum, injectabat Armeniæ manum, ut eam, velut placitorum abolita firmitate, ditioni jungeret suæ. Et primò per artes fallendo diversas, nationem omnem renitentem dispendiis levibus afflictabat, sollicitans quosdam Optimatum & Satrapas, alios excursibus occupans improvisis. Dein per exquisitas perjuriisque mistas illecebras [b] captum Regem ipsum Arsacem, adhibitúmque in convivium jussit ad latentem trahi posticam: eúmque effossis oculis, vinctum catenis argenteis, quod apud eos Honoratis vanum suppliciorum æstimatur esse solatium, exterminavit ad castellum Agabana nomine, ubi discruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde ne quid intemeratum perfidia præteriret, [c] Sauromace pulso, quem auctoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aspacuræ cuidam potestatem ejusdem detulit gentis diademate addito, ut arbitrio se monstraret insultare nostrorum. Quibus ita studio nefando perfectis, Cylaci spadoni & Artabanni, quos

NUTUS SUOPTE INGENIO FUIT.] In codice Colbertino scriptum est: *Suspiciosus tamen & munitus s. i. fuit*: quæ scriptio planè mihi arridet. *Munitus* vocatur Ammiano homo undique sibi cavens, & ex omni parte veluti tectus adversus insidias & fraudes ac dolos. *Minutus* retinet Lindenbrogius, & explicat μικρόψυχος, id est timidus & pusilli animi: quod vitium in Probum etiam cadit.]

[[a] ITA IMPLACABILIS ET DIRUPTUS, &c.] Quid heic *diruptus* significet, haud facile dictu est. Huic enim loco nomen istud haudquaquam convenit. Codex Colbertinus præfert, *ita implac. & directus, ut nec exorari posset, nec ad ignoscendum inclinari*. Quam lectionem mecum docti omnes sunt probaturi. *Directum* appellat Marcellinus hominem immobilem, inflexibilem, & ut alibi loquitur indeclinabilem, in malo proposito sibi constantem ac firmum, & si quem lædere voluerit, nulla umquam ratione ad veniam flectendum atque convertendum. P. Pithœus ad oram Ammiani sui notavit, cùm *munitus*, tum *directus* in veteribus libris legi.]

[[b] CAPTUM REGEM IPSUM ARSACEM.] Nescio an is sit Arsaces Armeniorum Rex, quem à Pacurio Persarum Rege unà cum Basilio Consiliario evocatum, & in lethem conjectum esse, multis refert Procopius in lib. 1. Persic.

[[c] SAUROMACE PULSO, QUEM AUCTORITAS ROMANA PRÆFECIT HIBERIÆ.] Sauromaces nomen apud Hiberos notum fuit. Plinio in libro x. Epistolarum *Rex Sauromaces* memoratur, & legatus *Sauromaca Regis* Nicæam venisse dicitur: quem Regem Hiberorum fuisse alterum puto principatu Trajani A. qui præter ceteros Hiberorum Regem in fidem accepit, ut Eutropius tradit. Sed *Sauromates* & *Sauromata* Editiones Plinii habent pro *Sauromaces* & *Sauromaca*.]

olim susceperat perfugas, commisit Armeniam, (horum alter antè gentis Præfectus, [a] alter Magister fuisse dicebatur armorum) iisdémque mandarat, ut Artogerassam intentiore cura exscinderent, oppidum muris & viribus validum, quod thesauros & uxorem cum filio Arsacis tuebatur. Iniere ut statutum est obsidium duces. Et quoniam munimentum positum in asperitate montana, rigente tunc cælo nivibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptúsque ad muliebria palpamenta, Artabanne adscito, prope mœnia ipsa fide non amittendæ salutis accepta, propere venit: & cum socio ad interiora susceptus ut postulavit, suadebat minaciter defensoribus & Reginæ, motum Saporis inclementissimi omnium lenire deditione veloci. Multis post hæc ultro citróque dictitatis, ejulantéque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulsores in misericordiam flexi mutavêre consilium: & spe potiorum erecti, secretis colloquiis ordinarunt, horâ præstitutâ nocturnâ reclusis subitò portis validam manum erumpere, vallúmque hostile cædibus aggredi repentinis, ut lateant id tentantes, polliciti se proditUros. Quibus religione firmatis egressi, biduúmque ad deliberandum quid capessere debeant sibi concedi clausos petiisse asseverantes, in desidiam obsessores traduxerunt: & vigiliis quibus ob securitatem altiore stertitur somno, civitatis aditu reserato juventus exsiluit velox: passibúsque insonis expeditis mucronibus repens, cùm castra nihil metuentium invasissent, jacentes multos nullis resistentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necésque insperatæ Persarum, inter nos & Saporem discordiarum excitavêre causas immanes: illo etiam accedente, quòd Arsacis filium Param, suadente matre cum paucis è munimento digressum, susceptúmque Imperator Valens apud [b] Neocæsaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notissimam, liberali victu curandum & cultu.

[a] MAGISTER FUISSE DICEBATUR ARMORUM.] In codice Regio post vocem *Magister* modicum spatium vacat: & ad oram antiquarius adnotat scribendum sibi videri, *Magister alter fuisse, &c.* quod equidem verum esse existimo.

[b] NEOCÆSAREAM URBEM POLEMONIACI PONTI NOTISSIMAM.] In codice Regio reperi *nobilissimam* levi discrimine. * Sic Eutropius *Tigranocertam civitatem Armeniæ nobilissimam* vocat in libro 6. * Neocæsarea Ponti Polemoniaci metropolis fuit, ut patet ex Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt. Pontus autem Polemoniacus pars est Euxini Ponti. Nam Pontus Euxinus pro gentibus quas alluit, varias sortitus est appellationes. Præter Pontum enim propriè dictum est Pontus Galaticus, & Polemoniacus, & Cappadocicus; quibus nominibus etiam provinciæ appellantur, ut docet Ptolemæus in lib. 5. At Scaliger ad num. 2081. Eusebiani Chronici scribit, Pontum Polemoniacum ita dici ad distinctionem Ponti Pelagonii, qui mendosè per æ scribitur in veteri inscriptione, quæ exstat in Editione Gruteri, p. 402. L. DIDIO. MARINO. V. E. PROC. FAM. GLADIAT. PER. ASIAM. HY. GALATIAM. CAPPAD. LYCIAM. PAMPHYL. CILICIAM. CYPRUM. PONTUM. PÆLAG. Et mox: BITHYNIÆ. PONTI. PÆLAG. Sed quis non videt in ea inscriptione scribendum esse PAPLAG. Eodem errore *Pelagonia* pro *Paphlagonia* scribi in Facundi libro 7. notavit vir præstantissimus Jacobus Sirmundus. Contra Paflagonia perperam scribitur in lib. 6. Marciani Capellæ, pro Pelagonia.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

Qua humanitate Cylaces & Attabannes inlecti, missis oratoribus ad Valentem, auxilium eumdémque Param sibi Regem tribui poposcerunt. Sed pro tempore adjumentis negatis, per Terentium Ducem Para reducitur in Armeniam, [a] recturus interim sine ullis insignibus gentem: quod ratione justa est observatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu gestorum Sapor ultra hominem efferatus, concitis majoribus copiis Armenias aperta prædatione vastabat. Cujus adventu territus Para, itidémque Cylaces & Artabannes, nulla circumspectantes auxilia, [b] celsorum montium petivêre recessus, limites nostros disterminantes & Lazicam: ubi per silvarum profunda & flexuosos colles mensibus quinque delitescentes, Regis multiformes lusêre conatus. Qui operam teri frustra contemplans sidere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus, castellísque munitis & castris quæ ceperat superata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogerassam circumsæptam, & post varios certaminum casus lassatis defensoribus patefactam incendit: Arsacis uxorem erutam inde cum thesauris abduxit. Quas ob causas ad eas regiones Arinthæus cum exercitu mittitur Comes, suppetias laturus Armeniis, si eos exagitare procinctu gemino tentaverint Persæ. Inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cùm sibi conduceret humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param ut incuriosum sui per latentes nuntios increpabat, quòd majestatis regiæ velamento Cylaci serviret [c] & Artabanni: quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæsorum ad Saporem ut ei morigerus misit. Hac clade latè diffusâ, Armenia omnis periisset [d] impropugnata, ni Arinthæi adventu territi Persæ eam incursare denuo distulissent: hoc solo contenti, quòd ad Imperatorem misêre legatos, petentes nationem eamdem, ut sibi & Joviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulsus ut antè diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro jam proximum Aspacures oravit, ut socia potestate consobrini regnarent: causatus ideo se nec cedere, nec ad partes posse transire Romanas, quòd Ultra ejus filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. Quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas

Pontus igitur Pelagonius in Asia nullus est.

[a] RECTURUS INT. SINE INSIGNIBUS.] Id est sine diademate & regiis insignibus.

[b] CELS. MONTIUM PETIVERE SECESSUS.] In codice Regio [& Colb.] *recessus* scribitur. Ceterùm hi montes qui Rom. limitem & Lazicam dirimebant, incipiebant à Rhisæo opido, quod Rhisunitem vocat Ptolemæus: in iisque gens libera degebat, nec Romanis nec Lazis obnoxia, ut scribit Procopius in lib. 4. Goth.

[c] ET ARTABANNI.] Regius codex *Arabanni* scriptum habet ubique: in principio autem libri 30. *Arrabannus:* [in Mſ. Colb. nunc *Arabanni*, nunc *Arraboni*, & *Arrabannes.*]

[d] NI PROPUGNATORIS ARINTHÆI.] Cùm in Reg. codice scriptum esse vidissem, *ne propugnatam*; existimavi integrum locum haud paullo elegantiùs scribi

consilio

consilio prudentiáque molliret, divisioni adquievit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces [a] Armeniis finitima retineret & Lazis, Aspacures Albaniæ Persisque contigua. His percitus Sapor, pati se exclamans indigna, quòd contra fœderum textum juvarentur Armeniæ, & evanuit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quódque se non assentiente nec conscio dividi placuit Hiberiæ regnum: velut obseratis amicitiæ foribus vicinarum gentium auxilia conquirebat, suúmque parabat exercitum, ut serenata cæli temperie subverteret omnia, quæ ex re sua struxere Romani.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

posse hoc modo: *Armenia omnis perisset impropugnata, ni Arinthei*, &c. sic enim loqui solet Marcellinus.

[a] ARMENIIS FINITIMA RET. ET LAZIS.] Quippe Hiberia media est inter Lazos ac Persas: ab Oriente enim Albaniam habet & Persas: ab Occasu autem Colchidem, quæ Lazica postea dicta est, ut scribit Procopius in lib. 1. Persic. & Ptolemæus. Armenia autem Hiberis est ad Meridiem.

Explicit Liber XXVII.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVIII.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXVIII. continentur.

CAPUT I. *Multi, etiam Senatores, ac Senatorii generis feminæ, Romæ veneficiorum, stuprorum & adulteriorum accusantur, & supplicio afficiuntur.*

C. II. *Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam castris, castellis & turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exstruentes interficiunt. Marathocupreni grassatores in Syria jussu Valentis A. cum liberis & vico suo deleti.*

C. III. *Theodosius urbes Britanniæ à Barbaris vastatas restituit, castella reparat, & provinciam insulæ recipit, quæ Valentia est appellata.*

C. IV. *De Olybrii & Ampelii Præfectura Urbana: & de vitiis Senatus populique Romani.*

C. V. *Saxones in Gallia, post factas indutias, à Romanis insidiis circumventi. Valentinianus data fide jungendi copias, Burgundiones Alamanniæ immisit, qui decepti ac illusi, captivis omnibus occisis domum redierunt.*

C. VI. *Clades Tripoli provinciæ, Leptitanisque & OEensibus ab Austurianis illatæ, & fraude Romani Comitis Valentiniano occultata, & minimè vindicatæ.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

CAPUT I.

DUm apud Persas, ut suprà narravimus, perfidia Regis motus agitat insperatos, & in Eois tractibus bella rediviva consurgunt: [a] anno sextodecimo & eo diutiùs post Nepotiani exitium, sæviens per Urbem æternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset utinam juge silentium! ne fortè paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licèt ab textu cruento gestorum exquisitè narrando, justus me retraheret metus multa reputantem & varia; tamen præsentis temporis modestiâ fretus, carptim ut quæque memoriâ digna sunt explanabo: nec pigebit quid ex his, quæ apud veteres acciderint, timuerim docere succinctè. Bello Medico primo cùm diripuissent Asiam Persæ, obsidentes Miletum molibus magnis, minantésque defensoribus cruciabiles neces, injecere clausis necessitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritatibus propriis, projectóque in ignem mobili censu, arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paullo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paullispérque jucundè auditus, cùm cothurnatiùs stilus procederet lacrymosus, indignatione damnatus est populi, arbitrati non consolandi gratiâ, sed probrosè monendi quæ pertulerat amabilis civitas, [b] nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores scenicis adnume-

[a] ANNO XVI. ET EO DIUTIUS POST NEPOTIANI EXITIUM.] Flavius Popillius Nepotianus Eutropiæ Constantini sororis filius, cùm Magnentium cæso Constante Imperium in Galliis invasisse cerneret, & ipse tamquam eo dignior Imperium concupivit. Cæso igitur Urbi Præfecto Cœlio Probino, & armata gladiatorum manu Imperator renuntiatus, multos qui Magnentii partibus favebant occidit: adeo ut passim domus, fora, viæ, templáque cadaveribus complerentur. Sed mox missi à Magnentio duces, Heraclida Senatore prodente, factionem ejus oppressere: caput ejus pilo per Urbem circumlatum est. Gravissimæ deinde proscriptiones, & Nobilium qui Nepotiani partibus favisse suspecti erant, cædes subsecutæ sunt. Nam & Eutropia Nepotiani mater, & Sperantius, & Abuterius, aliique plures capite pœnas dederunt, ut scribit Athanasius in Epist. Apologetica ad Constantium pag. 676. *καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν ῥώμῃ γνησίους ἡμῶν ὑποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ὡς ἀληθῶς Εὐτροπίαν, καὶ ἀβουτέριον τὸν γνήσιον ἐκεῖνον, καὶ σπεράντιον τὸν πιστότατον, καὶ ἄλλους πολλούς.* Porro id Nepotiani exitium contigit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. ex ante diem III. Nonas Jun. usque ad pridie Cal. Jul. ut scribit Idatius in Fastis, & Chronicum Alexandrinum.

[b] NULLIS AUCTORUM ADMIN.

raſſe fabulis inſolenter. [a] Erat enim Athenienſium colonia Miletus, [b] deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello ſe Dorico devoviſſe. Sed ad propoſita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ Vicariam Præfecturam, [c] apud Sopianas Valeriæ oppidum obſcuriſſimè natus eſt, patre [d] Tabulario Præſidialis officii, orto à poſteritate Carporum, quos antiquis excitos ſedibus Diocletianus tranſtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium doctrinarum, defenſionémque cauſarum ignobilem, & adminiſtratas Corſicam itidémque Sardiniam, [e] rexit deinde Tuſciam. Unde morato in itinere diutiùs ſucceſſore, progreſſus ad curandam Urbis annonam, etiam provinciæ

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coſſ. Anno Chr. 368.

FULTA.] Auctores dicuntur conditores, ſeu coloniæ deductores, quos Græci κτίστας vocant. Quo nomine non ſolùm ii cenſentur, qui primi urbem condidere, ſed etiam qui colonis frequentavere. Auctores eo ſenſu dixit Suetonius in Claudio cap. 25. Solinus cap. x. & Juſtinus in lib. 21. & 23. ut Livium Avienúmque prætercam. Auctores igitur hoc in loco ſunt Athenienſes, qui coloniam in Aſiæ eam partem miſerunt, quæ Ionia dicitur.

[a] MILETÚMQUE RELEGATUS EST.] Hæc verba abſunt à codice Regio, * & Tol. * [& Colb.] & Vaticano: rectè ut equidem cenſeo. Neque enim Phrynichus propter illam tragœdiam ab Athenienſibus relegatus eſt, ſed mille drachmis tantummodò multatus, ut ſcribit Herodotus in lib. 6. & Calliſthenes apud Strabonem in lib. 14. alíique plures. Cùm autem duo fuerint Phrynichi Athenienſes tragici, alter Polyphradmonis filius, Theſpidis diſcipulus, alter filius Melanthæ: hic qui Mileti haloſim dedit, Melanthæ filius dicitur à Scholiaſte Ariſtophanis in Veſpas: cui ſubſcribit Ælianus in lib. 13. cap. 17. In Editione etiam Auguſtana legitur, *Miletum relegatus eſt*. Sed non dubito quin hæc verba tum Accurſius, tum Gelenius ex conjectura addiderint, ut ſequentia cum antecedentibus cohærerent: ſequitur enim narratio de conditu Mileti, cujus urbis nullam antea mentionem factam videbant. Etenim ubi legitur, *obſidentes Miletum molibus magnis*, utriuſque Editio perperam ſcriptum habebat, *obſid. militum, &c.*

[b] DEDUCTA INTER IONAS ALIOS PER NILEUM.] Poſt mortem Codri Regis Athenienſium, inter filios ejus Medontem ac Nileum, qui ceteros fratres ætate anteibant, de regno orta contentio eſt. Permiſſâ oraculo Delphico controverſiâ, Apollo Medonti regnum adjudicavit. At Nileus fratri utpote clando parere dedignatus, collecta Athenienſium juventute, cum reliquis fratribus aliiſque ex Græcia adjunctis comitibus, in Aſiam profectus eſt, & pulſis Caribus ipſe Miletum; ceteri alias in Ionia urbes condidêre: ut ſcribit Pauſanias in Achaïcis, Strabo in lib. 14. Ælianus in lib. 8. Variæ Hiſt. Conon in Narrat. 2. apud Photium, Tertullianus de Pallio, alíique. Contigit autem hæc Ionica migratio annis 140. poſt excidium Trojæ, teſte Ariſtarcho, & Eratoſthene atque Porphyrio. Ceterùm Nileus rectè ſcribitur. Nam & Herodotus in 6. & Marmora Arundelliana, & Pauſanias in Achaïcis, & Suidas Νηλεὺ appellant.

[c] APUD SOPIANAS.] Sic etiam in Itinerario Antonini hoc opidum nominatur: in codice tamen Regio, * & Toloſ. * & in Auguſtana Editione ſcriptum reperi *apud Sopianum*, [in Colbert. Mſ. *Sopianu.*]

[d] TABULARIO PRÆSIDIALIS OFFICII.] Ita diſtinctè ſcriptum eſt in Regio exemplari. Tabularius autem Præſidialis officii is eſt, qui tabulas publicas civitatum, & rei tributariæ rationes tractat. Hi cùm antea Numerarii dicerentur, Valens legem tulit, ut poſthac Tabularii dicerentur lege 9. Cod. Th. de Numerariis. Nec multo pòſt Theodoſius duos in ſingulis provinciis Tabularios collocari præcepit, quorum ad alterum fiſcalis arcæ ratiocinia, ad alterum largitionales tituli pertinerent, lege 12. eodem tit. lege 30. de Suſceptoribus. Unde in Notitia Occidentalis Imperii, inter Officiales Conſularium, Correctorum & Præſidum Tabularii duo pro Numerario recenſentur. Videntur tamen Tabularii civitatum & provinciarum diſtincti fuiſſe à Tabulariis Præſidum: & ad eos ſpectat titulus in Cod. Th. de Tabulariis, & lex 1. de exaction. & Geſta purgationis Cæciliani, & Vetus inſcriptio: *Tabularius. Luſitaniæ & Vettoniæ.*

[e] REXIT DEINDE TUSCIAM.]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coss. Anno Chr. 368.

moderamina retinebat: egítque consideratione triplici inter exordia cautiùs. Primò quòd recalebant in auribus ejus parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum apprimè callentis, [a] adusque sublimia regimenta, [venturum] sed periturum ferro pœnali: dein quòd nactus hominem Sardum, quem ipse postea per dolosas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præsagia sollicitare larvarum perquam gnarum: dum superesset ille, timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior: postremò quòd tamquam subterraneus serpens per humiliora reptando, nondum majores funerum excitare poterat causas. Principium autem unde latiùs se funditabat, emersit ex negotio tali. [b] Chilo ex Vicario & conjunx ejus Maxima nomine, questi [c] apud Olybrium ea tempestate Urbi Præfectum, vitámque suam venenis petitam asseverantes, impetrarunt ut hi quos suspectati sunt, ilico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, & Asbolius palæstrita, & Haruspex Campensis. Verùm negotio tepescente ob diuturnam morborum asperitatem qua tenebatur Olybrius: morarum impatientes hi qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum jurgium [d] Præfecto mandaretur annonæ: ídque studio celeritatis concessum est. Acceptâ igitur nocendi materiâ Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: [e] ut sæpe faciunt amphitheatrales

Maximinus Corrector Tusciæ fuit Gratiano Nob. puero, & Dagalaïpho Coss. qui erat annus sextus decimus post exitium Nepotiani. Id docet subscriptio legis 8. de accusationibus in Codice Theod.

[a] ADUSQUE SUBLIMIA REGIMENTA.] Deest *venturum*, aut quid simile.

[b] CHILO EX VICARIO.] Chilo Vicarius Africæ dicitur in lege 4. Cod. Th. de excusat. artif. Gratiano III. & Equitio Coss. sed mendosa est inscriptio, ut innumeris in locis Codicis Th. scribendúmque est, *Chiloni Proconsuli Africæ*, ut patet ex inscriptione legis 7. Cod. Th. de prædiis navicular.

[c] APUD OLYBRIUM EA TEMP. URBI PRÆF.] Prætextato Præfecto Urbi successit Olybrius, qui Præfecturam urbanam iniit Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut ex Codice Theod. rectè Onuphrius adnotavit in Fastis: hic annus erat XVIII. ab exitio Nepotiani. Quare in principio hujus libri non rectè videtur scribi: *Anno* XVI. *& eo diutiùs post Nepotiani exitium, sæviens per urbem æternam urebat cuncta Bellona, &c.*

[d] PRÆFACT. MAND. ANNONÆ.] Hieronymus in Chronico ad annum Christi 371. sic adnotat: *Maximinus Præfectus annonæ maleficos ab Imp. investigare jussus, plurimos Romæ Nobilium occidit.* Sed annus perperam assignatur. Eo enim anno 371. quo Gratianus iterum Consul fuit cum Probo, Olybrius Præfecturâ urb. decesserat. & ab exitio Nepotiani annus is quem ponit Hieronymus, est vicesimus primus, quod à Marcellini nostri epocha longiùs discedit. Fuit igitur Maximinus Præf. annonæ anno Dom. 368. Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut colligo ex Codice Th. de annonis civicis, ubi Maximus dicitur perinde ac à D. Hieronymo & Rufino.

[e] UT SÆPE FACIUNT AMPHITHEATR. FERÆ.] Feræ illæ quæ ad voluptates pop. Rom. ex omni orbe terrarum conquirebantur, sæpe ex caveis elapsæ, in media civitate horrendas strages edebant, ut testatur Tertullianus in lib. ad Martyras: *Quoties feræ & in silvis suis, & in mediis civitatibus elapsæ caveis, homines devoraverunt?* Libanius quoque in Encomio Dianæ quod est in tomo I. postquam Dianæ id munus ac beneficium esse dixit, quòd feræ se in silvis continent, nec in urbes & villas incurrunt ut homines lacerent, subdit: *Quis enim earum impetum ferre posset, quandoquidem si fortè quædam ex illis bestiis, quæ in vivariis diu macerata sunt, elapsa è cavea*

feræ, [a] diffractis tandem folutæ pofticis. Cúmque multiformiter quafi in proludiis negotium fpectaretur, & quidam fulcatis lateribus nominaffent nobiles aliquos, tamquam ufos artificibus lædendi per clientes, aliófque humiles notos reos & indices: [b] fupra plantam (ut dicitur) evagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, nonnifi fuppliciis acrioribus perniciofa facinora fcrutari poffe vel vindicari quæ Romæ perpetravere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat vitiorum inimicus acer magis quàm feverus, uno proloquio in hujufmodi eaufas, quas [c] arroganter propofito Majeftatis imminutæ mifcebat, omnes quos juris prifci juftitia divorúmque arbitria quæftionibus exemere cruentis, fi poftulaffet negotium, ftatuit tormentis affligi. Utque congeminata poteftas erectáque fublatiùs altiores confarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere difpofito pro Præfectis, fociavit ad hæc cognofcenda quæ in multorum pericula ftruebantur, Leonem Notarium, poftea Officiorum Magiftrum, [d] buftuarium quem-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano A. II. & Valente A. II. Coff. Anno Chr. 368.

per civitatem difcurrere cœpit, folo adfpectu terrorem injicit: continuò fibi quifque perfugium quærit, januæ clauduntur, &c. ὅπου γε λῦ ἴ, τι τῶν τοιούτων διὰ τῶν ἐν τοῖς ζωγρείοις πεπεδημένων ὑπερβὰς τὸ οἰκίον ἔλθῃ διὰ τῆς πόλεως, βλέμματι μόνῳ ταράττει, &c. * Quibus adde hæc Plinii lo libri 36. capite 5. de Praxitele quodam fculptore: *Accidit ei, cùm in Navalibus ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentiffimi artificis.* Adjungenda funt & verba Chryfoftomi ex Homilia XXIX. in Matthæum fub finem: καθάπερ θηρία χαλεπὰ ἀπὸ γαλεάγρας φυγόντα τὰς πόλεις θορυβῶσι: & in Homilia LX. ubi hujufmodi vivaria, ubi beftiæ caveis inclufæ fervabantur, remota fuiffe dicit à Curia, & à Prætorio ac Palatio, ne fortè beftiis erumpentibus periculum his in locis cuiquam crearetur. Cujus rei illuftre habes exemplum in libro 16. Hiftoriæ Mifcellæ ad annum 23. Juftiniani Aug. *Menfe Martio exfiluit elephas è ftabulo noctu, & interfecit multos, alios verò debilitavit.* *

[a] DIFFRACTIS TAND. SOLUTÆ POSTICIS.] Pofticæ funt portæ amphitheatri, per quas feræ intromittebantur in arenam. Nam cùm de amphitheatralibus feris loquatur hîc Marcellinus, aliæ pofticæ intelligi nequeunt. * De bis pofticis fit mentio in Actis Martyrii Tarachi, Probi, & Andronici: *Præfes confufus & irâ excandefcens, mandat fuis leænam provocare: quæ magno rugitu pofticam aggreditur, & tranfiit. Clamat populus timens magna voce: Aperiatur: & fic poftica deftructa eft.* Ita quidem edidit Rofvveidus. Sed in Mf. codice ita fcriptum inveni: *Quæ provocata, cum magno rugitu pofticam confregit: ut omnis populus cum timore clamaret: Aperiatur leæna.* *

[b] SUPRA PLANTAM UT DICITUR EVAGATUS.] Proverbialis locutio eft, quæ unde initium fumpferit, docet Valerius Max. in lib. 8. cap. 13. *Mirificè*, ait, *& ille artifex, qui in opere fuo moneri fe à futore de crepida & anfulis paffus, de crure etiam difputare incipientem fupra plantam afcendere vetuit.* [Hoc Apellis pictoris verbum, *Ne fupra crepidam futor judicaret*, io proverbium venit: ut ait Plinius in lib. 35. cap. 10.] Similis jocus Stratonici citharœdi refertur ab Athenæo, qui futori cuidam fecum de Mufica difputanti, minimè audiendum eum effe dixit, quippe qui fupra plantam afcenderet: οὐ συνεῖχεν αὐτῷ ἔφη, ὅτι ἀνώτερον τοῦ σφυροῦ λέγοι. Hoc autem adagio utitur Epictetus in Enchiridio cap. 61. ὑπὲρ πόδα ὑπερβῇς: & Lucianus in Dialogo pro imaginibus: ταῦτά σοι ἴκμενα ἔδοξε καὶ ὑπὲρ τὸν πόδα. Quamquam eo loci proverbium ductum videtur ex calceis tragicorum, qui actoris pedem longè fuperabant: quod indicat ipfe Lucianus in ejufdem Dialogi principio: μὴ δὲ ὑπὲρ τὸν πόδα ἔσω τὸ ὑπόδημα: & eo fenfu dixit Horatius:

Metiri fe quemque fuo modulo ac pede
verum eft.

[c] ARROGANTI PROPOSITO.] In Mf. Regio legitur *arrogat:* io Editione Auguftana [& in Mf. Colb.] *arrogant.* fcribe, *quas arroganter propof. &c.* * Tamen ita loquitur libri 18. initio. *

[d] BUSTUARIUM QUEMDAM LATRONEM.] Buftuarius quidem gladiator quis fit, ex Cicerone in Pifonem, & ex Servio Grammatico didici: qui fcilicet

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilominus humani sanguinis avidissimum. Auxit obstinatum Maximini ingenium ad lædendum adventus collegæ similis, & [a] litterarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideóque pedes huc & illuc exsultando contorquens, saltare non incedere videbatur, dum studebat [b] inter altaria celsiùs gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas. Jámque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diversitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini causarum defensoris eminuit: quem ut ausum Hispanillæ cujusdam artibus pravis adfectasse conjugium, transeunter indiciorum fide discussa, supplicio letali damnavit. Et quoniam existimo forsitan aliquos hæc lecturos, exquisitè scrutando notare, strepentes id actum esse priùs, non illud, aut ea quæ viderint prætermissa: hactenus faciendum est satis, quòd non omnia narratu sunt digna, quæ per squalidas transiere personas: nec si fieri fuisset necesse, instructiones vel ex ipsis tabulariis suppeterent publicis, tot calentibus malis, & novo furore sine retinaculis imis summa miscente: cùm justitium esse quod timebatur, non judi-

in nobilium virorum funere dimicabat. Sed bustuarius latro is est, qui à Græcis τυμβωρύχος dicitur, id est sepulcrorum effossor; quos Latini vespillones uno verbo appellant, ut in lege 31. D. de evictionibus, & in lege 71. D. de solutionibus, & Antidamus Heracleopolites apud Fulgentium Planciadem de verbis antiquis. Postremò in Glossis veteribus, τυμβωρύχος, *sepulcri violator, vispiliator.*

[a] LITTERARUM CUM AMP. DIGN. DULCEDO.] Litteræ sunt codicilli Vicariæ Præfecturæ, quos Valentinianus Maximino Præfecto Annonæ miserat. Hos πινακίδας Græci vocant: sic enim Themistius in Orat. 17. καὶ ὁ προὔχων τοῦ ἀρχῶν ἀγορᾷ, &c. ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον τίμημα ἐπανελήλυθε τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἐμπειρίᾳ. κἂν οὕτω τοιοῦτος τις καταφανῇ, οὐ δεήσεται οὐ προστατῶν πινακίδος, &c. *Non jam amplius magistratuum mercatus proponitur: sed justitia, ac prudentia pristinus honos rediit: & si quis his dotibus præditus reperiatur, non opus erit ut codicillos emendicet.* Glossæ veteres, πινακὶς βασιλικὴ, *codicillus.* Idem in Orat. 4. χρυσηλάτους δέλτους vocat codicillos auratos: Isidorus Pelusiota in Epist. 5. libri 2. δέλτους ἐξ ἐλεφάντων vocat, id est codicillos eburneos. At Libanius χρηματιστὰ appellat in Orat. Consulari ad Julianum: καὶ γὰρ ἡγεῖται ἄτοπον εἰ τὰ μὲν χρηματιστὰ τοῖς ἄρξουσιν αὐτὸς ἐγχειρίζει, &c. *Absurdum enim judicat, si cùm codicillos ipse manu sua tradat iis qui provincias recturi sunt, &c.* & in Epistola 767. ad Tatianum Præfectum Præt. ubi docet moris fuisse, ut Præfecti Præt. Imperatoribus insinuarent eos, qui provincias recturi erant: Imperatores verò iisdem codicillos darent: βασιλεὺς μὲν γὰρ τὸ δοῦναι τὸ χρηματιστήριον· σὺ δ' ὃν λαβεῖν ἄξιον δεδήλωκας. Cum codicillis autem mittebantur insignia: unde insignia pro codicillis sumuntur in lib. 25. pag. 302. & apud Themistium in Orat. 16. initio, & in Zosimi lib. 4. & in Scholiis in Gregorii Philipp. 1. τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα pro codicillis usurpantur. * Chrysostomus in Homilia 11. de verbis Esaiæ: καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέγουσι δέλτους, σύμβολον τῆς ἀρχῆς. Ex quo loco discimus, symbola magistratuum nihil aliud fuisse quàm Imperatoris codicillos: sed eos diversos fuisse pro diversitate magistratuum. Nam codicilli quidem delatæ Præfecturæ erant aurei; reliquorum verò magistratuum eburnei: ut suprà vidimus ex Isidoro Pelusiota. *

[b] INTER ALTARIA CELSIUS GRADIENTES BRACHMANAS.] Philostratus in lib. 3. de vita Apollonii cap. 4. ait Brachmanas duobus interdum cubitis supra terram elatos celsiùs gradi, idque non præstigiarum aut ludicræ ostentationis causâ, sed ut Solis cui devoti sunt, cursum eâ ratione imitentur: μετεωροπορῶντας δὲ ἰδεῖν τοὺς Βραχμᾶνάς φησιν ἀπὸ τῆς γῆς ἐς πήχεις δύο, οὐ θαυματοποιίας ἕνεκεν, ἀλλ' ὅπως τῷ ἡλίῳ συναποβαίνοντες ἀπὸ γῆς δρῶσιν, ὡς πρόσφορα τῷ θεῷ πράττοντες. Brachmanas autem Solis cultui mancipatos fuisse, docet Hierocles apud Ste-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

cium apertè constaret. Tunc Cethegus Senator adulterii reus decollatus, cervice periit abscissa, & [a] Alypius nobilis adulescens, ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miseriis velut sui quisque discriminis cernens imaginem, tortorem & vincula somniabat & diversoria tenebrarum. Eodem tempore etiam [b] Hymetii præclaræ indolis viri negotium est actitatum: cujus hunc fuisse novimus textum. Cùm Africam Proconsul regeret, Carthaginensibus victus inopiâ jam lassatis, [c] ex horreis Romano populo destinatis frumentum dedit: paullóque postea cùm provenisset segetum copia, integrè sine ulla restituit mora. Verùm quoniam [d] denis modiis singulis solidis indigentibus venumdatis, emerat ipse tricenos, [e] interpretii compen-

phanum Byzantium, & generaliter gens Indorum omnis Solem colit. Manè enim è lecto surgentes Indi ad orientem Solem conversi, saltatione quadam Deum salutant, Solis cursum & choream imitantes: idémque faciunt vesperi cùm cubitum eunt, ut refert Lucianus de saltatione.

* [a] ALYPIUS NOB. ADDLESCENS OB LEVEM RELEGATUS ERRORSM.] Hic videtur esse frater Q. Hermogeniani Olybrii, de quo duæ sunt inscriptiones à Baronio relatæ ad annum Christi 395. FALTONIUS. ALYPIUS. V. C. PRÆF. URBI. dicitur sub Theodosio Aug.*

[b] HYMETII.] Videtur is esse, qui Vicarius Urbis fuerat Mamertino & Nevitta Coss. ad quem exstat lex 29. Cod. Th. de appellationibus. Erat autem frater Toxotii, patruus Eustochii virginis: ut colligitur ex Epistola D. Hieronymi ad Lætam de institutione filiæ. Memoratur etiam à S. Basilio in Ep. 330. quidam ejusdem nominis ὑμέτιος.

[c] EX HORREIS ROM. POPULO DESTINATIS.] Olim Ægyptiæ & Africanæ messes populum Rom. pascebant. Ac de Ægypto quidem id testatur Statius in Silvis, & Plinius in Panegyrico: de Africa autem præter ceteros Claudianus de bello Gildonico, ubi Romam sic loquentem inducit:

Tot mihi pro meritis Libyam Nilúmque dedere,
Ut dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus æstivis alerent.

Sed postquam Constantinus Imperium Rom. divisit, & urbem nominis sui æmulam Romæ condidit; Ægyptus quidem Orientali Imperio cessit, ad plebem Constantinop. alendam: Africa verò Romano populo relicta est, ut ibidem Claudianus notat: cui subscribit Eunapius in Ædesii vita, & Descriptio veteris orbis à Jac. Gotofredo edita. Hinc in Oriente quidem erat Præfectus annonæ Alexandrinæ sub dispositione Præfecti Præt. Orientis: cujus mentio fit in lege 3. Cod. Th. de Susceptoribus. At in Occidente erat Præfectus annonæ Africanæ sub dispositione Præfecti Præt. Italiæ & Africæ; ut docet Notitia Imperii Romani. Ille Alexandriæ; hic Carthagine residebat, & officium habebat: ut patet ex lege 13. Cod. Th. de annona & tributis, lege 8. de exactionibus, lege 12. de Naviculariis. * Prudentius in libro 2. contra Symmachum, Siciliam & Sardiniam quotannis Romanos alere missa classe consuevisse scribit. *

[d] DENIS MODIIS SINGULIS SOLIDIS VENUMDATIS.] Sic Julianus Antiochensibus in illa annonæ penuria cùm denos modios singulis aureis seu solidis vendi videret; ipse ex fiscali tritico quinos denos modios unico solido vendidit, ut ipse dicit in Misopogone. Apparet igitur caritatem annonæ fuisse non mediocrem, cùm modii Romani decem solido venibant. Postea Valentinianus legem tulit, ut modii duodecim non pluris solido venumdarentur, si Suidæ credendum est. Is enim in v. Μανίμ sic scribit: ἐνομοθέτησεν Οὐαλεντινιανὸς πωλεῖσθαι τὸν σῖτον μοδίους δώδεκα τῷ νομίσματι μηδενὸς ἀντιλέγοντος.

[e] INTERPRETII COMPENDIUM.] Cùm Hymetius denos modios singulis solidis vendidisset, sequente anno ex illa pecunia quam ex frumenti publici venditione collegerat, triticum emit: & cùm ubertas segetum provenisset, qui priore anno decem modios solido vendiderat, triginta modios uno aureo comparavit. Ac horreis quidem populi Romani totidem modios quot ante messem inde abstraxerat, fideliter restituit: interpretium autem (id erat xx. modii in solidum) ad Principis ærarium misit. Interpretium rectè in Glossis παράλλαιον explica-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dium [a] ad Principis ærarium misit. Ideóque Valentinianus per nundinationem suspicatus parum quàm oportuerat missum, eum bonorum parte multavit. Ad cujus cladem exaggerandam id quoque iisdem diebus acciderat non minùs exitiale. Amantius Haruspex ea tempestate præ ceteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob prava quædam implenda, ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductúsque in judicium, quamquam incurvus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia. Quo infitiante, secretioribus chartis ab ejus domo prolatis, commonitorium repertum est manu scriptum Hymetii, petentis [b] ut obsecrata ritu sacrorum sollemnium numina erga se Imperatores delenirent: cujus extima parte quædam invectiva legebantur in Principem, ut & avarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione judicum doctus, asperiùs interpretantium facta, vigore nimio in negotium jussit inquiri. Et quia [c] Frontinus Consiliarius antedicti, minister

tur: sed τίμημα suppleri debet. Interpretium enim dici non potest nisi habita ratione ad alterum pretium. Atque ut breviter definiam, interpretium est lucrum inter emptum ac venditum. Ut si quod pretio unius aurei emptum est, illud postea duobus aureis vendidero, interpretium erit unus aureus: aut quemadmodum in hac specie, si cùm modios x. solido uno vendiderim, postea uno solido triginta modios comparavero, interpretii lucrum erunt duo trientes unius solidi, seu x x. modii. Propriè tamen interpretium nihil aliud significat quàm duorum temporum pretium, vel duplex pretium: & tam pro damno quàm lucro accipi potest. Sic Artemius Episcopus pro dispendio sumit in eo loco quem Lindenbrogius adduxit. Nempe interdum accidit, ut quod certo pretio emeris, postea minoris vendere cogaris: & tunc interpretium non lucrum, sed dispendium habet. Hinc Marcellinus noster hoc in loco non simpliciter interpretium dixit, sed *interpretii compendium*: incrementa dicuntur in lege 1. Cod. Th. de frumento urbis Const. At Cujacius in lib. 16. Observ. cap. 4. interpretium ait esse pretium pretii, nimis obscurè.

[a] AD PRINCIPIS ÆRARIUM.] Id est ad arcam Præfecturæ Prætorianæ: hic enim titulus annonarius ad arcam Præfectorum pertinebat, qui annonam curabant, ut ad libros superiores adnotatum est. Hinc apud Cassiodorum Epistola 26. lib. 2. quæ est de interpretiis annonariarum specierum, ad Præfectum Præt. missa est. Cave igitur, ne ærarium hîc privatum aut sacrum intelligas.

[b] UT OBSECRATA RITU SACRORUM SOL. NUMINA IMP. DELENIRET.] Sic primus edidit Gelenius. At in Augustana Editione locus legitur hoc modo: *Ut obsecratores sacrorum sol. numina erga se Imp. delinirent.* Neque aliter in Regio codice, nisi quòd in eo sic habetur, *ut obsecrationibus agrorum sol.* &c. & superscriptum est ex conjectura *delinirentur.* [In Ms. Colbert. *ut obsecratoribus agrorum sol. numina*, &c.] Mihi sic scribendus hic locus videbatur: *Ut obsecrato ritu sacrorum sollemnium numine erga se Imperatores* (Valentinianum & Gratianum scilicet) *deleniret*: vel sanè, *ut obsecrata ritu sacr. sol. numina erga se Imperatores delenirent.* Commonitorium enim illud Hymetii nihil aliud erat quàm concepta precatio, quam ad Amantium Haruspicem miserat, cum brevi monito eorum quæ in illo sacrificio observari volebat.

[c] FRONTINUS CONSILIARIUS.] Laudanda est Lindenbrogii conjectura, qui primus hunc locum rectè emendavit, cùm in antiquis Editionibus, adeóque in Mss. omnibus *Consutarius* legeretur. In Ms. quidem Regio *Consularius* superscriptum est; sed sine dubio vitiosè. Consiliarius autem sive Assessor, is est qui Magistratui in judicando consilium suggerit, de quibus ad lib. 23. nonnulla adnotavi. Eos Græci κοινωνὸν τῶν πόνων appellant, ut præter Gregorii Thaumaturgi locum à Lindenbrogio allatum, docet Libanius in Ep. 376. ad Honoratum: Γάμετῶν ἀρχὲ τῶν Ἐπαρχείων, ἢ Κρείττου πλῶνας εἰς κοινωνίαν πόνων. * Gregorius quoque Nazianz. in Epistola 48. ad Asterium, & in Epistola 175. ad Olympium, & Isidorus Pelusiota in lib. 5. Epistola 40. ad Taurum Præf. Præt. * Sed & Priscus Rhetor in Historia, pag. 29. se Consiliarium ab Euphemio Offic. Magistro adscitum esse significat his verbis: ὃς ἢ Πρίσκον τὸν συγγραφέα τῶν τῆς ἀρχῆς φροντίδων

fuisse

fuisse conceptæ precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exsilium ad Britannos: Amantius verò damnatus postea rerum capitalium interiit. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio Urbi Præfecto & Maximino Vicario, confestímque perdendus ut apparebat, datâ sibi copiâ rectius Imperatoris præsidium appellavit, nominisque ejus perfugio tectus, servabatur incolumis. Super hoc Princeps consultus, Senatui negotium dedit. Qui cùm rem librata justitia comperisset, eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægrè Imperatoris iracundiam tulit perciti vehementer, quòd hominem addictum ut ipse proposuerat morti, clementiori sententia didicerat plexum. Ob hæc & hujusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis paullatimque serpentibus, acervi crescerent ærumnarum, Nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex Urbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Minervius, oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, néve Senator quisquam inusitato & illicito more tormentis exponeretur. Qui cùm intromissi in Consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem, moderatè [a] redarguit Quæstor Eupraxius: hácque libertate [b] emendatum est crudele præceptum, supergressum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adulescens, Lampadii filius ex Præfecto, exploratiùs causam Maximino spectante, convictus codicem noxia-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

ἐδέξαντο κοινωνεῖν. Consiliorum participes vocat Diocletianus in lege 1. Cod. de Assessoribus. Janus à Costa doctissimus Antecessor Assessorem à Luciano designari existimabat in Apologia de his qui mercenariam operam præstant, his verbis: τὰς δίκας εἰσάγειν, καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν ἐπιτιθέναι, καὶ τῶν πραττομένων καὶ λεγομένων ἁπάντων ὑπομνήματα γράφεσθαι, &c. Sed pace eruditissimi viri dictum sit, non Assessorem, sed Hypomnematographum se fuisse, his & sequentibus verbis significat Lucianus. Sic enim dicebantur Alexandriæ Actuarii seu Memoriales qui acta conficiebant, lege ult. Cod. Th. de Decurionibus: quod integer locus tam apertè demonstrat, ut prorsus dubitari non possit. Glossæ veteres, ὑπομνηματογράφος, *Actuarius, Memoralius.* Assessoris autem officium perspicuè designat Marcellus Memorialis in Epistola præfixa Collationi Carth. his verbis: *Ac jampridem in hanc operationem officii mei symbolam dedi, quum à V. Sp. Tribuno & Not. Marcellino curarum adscitus in partem non tam merito meo quàm dignatione censentis, communicavi cum judice libranda disceptationis laborem.*

[a] REDARGUIT QUÆSTOR EUPRAXIUS.] Qui scilicet illud rescriptum jussu Valentiniani dictaverat. Quæstoris enim munus erat leges dictare, ut suprà monuimus.

[b] EMENDATUM EST CRUDELE COEPTUM.] Cùm in Regio codice [& Colbert.] * ac Tolos. * *receptum* reperissem, non dubitavi quin emendandum esset *crudele praceptum.* Est autem crudele præceptum illud, quod refertur suprà pag. 378. Constitutio verò ipsa, quâ id crudele rescriptum emendatum est, exstat in Cod. Theod. de quæstionibus ad Olybrium Præf. Urbi, Valentiniano Nob. P. & Victore Coss. *Nullus omnino ob fidiculas perferendas, inconsultis ac nescientibus nobis, vel militiæ auctoramento, vel generis aut dignitatis defensione nudetur: exceptâ tamen majestatis causâ, in qua sola omnibus æqua conditio est.* Quibus conferenda sunt verba Marcellini nostri in fine lib 19. *Neque enim abnuimus salutem legitimi Principis studio muniri debere cunctorum, cujus redimendæ causâ validiùs, ubi majestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis nullam Corn. le-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

rum artium [a] nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exsúlque mittendus ut sperabatur, patris impulsu provocavit ad Principem: & [b] jussus ad ejus Comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam; traditus Phalangio Bæticæ Consulari, cecidit funesti carnificis manu. Super his etiam [c] Tarracius Bassus postea Urbi Præfectus, & frater ejus Camenius, & Marcianus quidam, & Eusaphius, omnes Clarissimi, arcessiti in crimen, quòd ejusdem conscii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino, ut dispersus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino junctissimus. Nec minùs feminæ quoque calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoque sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flaviana: quarum altera cùm duceretur ad mortem, indumento quo vestita erat abrepto, ne velamen quidem secreto membrorum sufficiens retinere permissa est. Ideoque carnifex nefas admisisse convictus immane, vivus exustus est. Paphius quinetiam & Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus pravis se polluisse confessi, eodem pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiam Procurator monetæ exstinctus est. Sericum enim & Asbolium supradictos, quoniam cùm hortaretur passim nominare quos vellent, adjecta religione firmarat, nullum igni vel ferro se puniri jussurum, plumbi validis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campensem Haruspicem dedit, in negotio ejus nullo sacramento constrictus. Opportunum est ut arbitror explanare nunc causam, quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, jam inde à priscis majoribus nobilem, ut locuta est pertinacior fama: nec enim super hoc ulla documentorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiamtum Præfectus annonæ, nactúsque audaciæ incitamenta non levia, tendebat adusque Probi contem-

ges exemere fortunam. Chrysostomus in Homilia 13. ad populum Antiochenum: [illegible], ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. *Ubi crimen est læsæ majestatis, dignitas neminem tegit.*

[a] NONDUM PER ÆTATEM FIRMATO CONSILIO.] Hujusmodi adolescentum errata paternâ potiùs potestate castiganda sunt, quàm judicis severitate. Itaque Lolliani mors eo atrocior omnibus visa est, quòd nobilis adolescens per ætatis imprudentiam lapsus, leve delictum capite expiaverat. Atque hic miserabilis casus Lolliani occasionem fortè dedit Constitutioni Valentiniani de emendatione propinquorum: quæ in Codice utroque exstat etiamnum.

* [b] JUSSUS AD EJUS COMITATUM DUCI.] Exstat lex Valentiniani ad Ampelium Præfectum Urbi, in Codice Theodosiano, de maleficis & mathematicis, quæ ad hoc negotium pertinet. *

[c] TARRACIUS BASSUS POSTEA URBI PRÆF.] Hic est, ut existimo, Anthemius Bassus Præf. Urbi, prædecessor Q. Aurelii Symmachi, ut ipse Symmachus dicit in lib. 10. Epist. 33. & 39. In Epist. 47. Anicius Bassus dicitur. * De eo exstat vetus Inscriptio Romæ ad viam Nomentanam, quam abs se visam mihi communicavit Marquardus Gudius: ANICIO. AUCHENIO. BASSO. V. C. QUÆSTORI. CANDIDATO. UNO. EODEMQUE. TEMPORE. PRÆTORI. TUTELARI. PROCONSULI. CAMPANIÆ. PRÆFECTO. URBI. TRINI. MAGISTRATUS. INSIGNIA. FACUNDIÆ. ET. NATALIUM. SPECIOSA. LUCE. VIRTUTIS. ORNAN-

ptum, viri Summatum omnium maximi, juréque Præfecturæ Prætorianæ regentis provincias. Quod [a] Aginatius indignissimè ferens, dolensque in examinandis causis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cùm esset ipse Vicarius Romæ: familiari sermone docuit Probum occultè, facilè vanum hominem recalcitrantem sublimibus meritis posse opprimi, si ille id fieri censuisset. Has litteras, ut quidam asseverabant, Probus ad Maximinum, eruditiorem jam in sceleribus commendatúmque Principi pertimescens, nullo conscio præter bajulum misit. Hisque recitatis ita homo ferus exarsit, ut machinas omnes in Aginatium deinde commoveret: velut serpens vulnere noti cujusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarum materia, quæ eumdem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat, ut Maximini actus, dum superetat, venditantem: cujus ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda: paríque petulantia Anepsiæ quoque ejus uxori lites minabatur & jurgia. Quæ hæc metuens, ut Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquisse. Qui aviditate nimia flagrans, (nec enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis medietatem. Verùm etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est ut arbitrabatur honestum & tutum: & [b] ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini privignam Anepsiæ filiam petit filio conjugem: ídque assentiente muliere promptè firmatum est. Per hæc & alia simili mærore deflenda, quæ decolorabant speciem Urbis æternæ, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. Namque & resticulam de fenestra Prætorii quadam remotâ dicitur semper habuisse suspensam, cujus summitas [c] quædam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: & Mucianum Barbarúmque Apparitores aliquotiens discretim trudi jubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tamquam ejulando casus quibus se simulabant oppressos, judicis exaggerando crudelitatem, remedium

TI. QUI. CLARITATEM. GENERIS. PATERNIS. AVITISQUE. FASTORUM. PAGINIS. CELEBRATAM. &c.

[a] AGINATIUS.] Hic Consularis Byzacenæ provinciæ fuerat Juliano Aug. IV. & Sallustio Coss. ut docet lex 1. Cod. Th. de conlatione donat. poss. * Ad hunc eumdem Aginatium Vicarium urbis Romæ exstat rescriptum Valentiniani Aug. quod Baronius refert anno Christi 369. ex quo apparet civem Rom. fuisse. *

[[b] NE AMITTERET ANSAM S. O. LUCRANDI UBERIS PATRIMONII.] In codice Colbert. legitur, *amplam s. o. l. u. patrim.* de quo nomine suprà aliqua notavi.]

[c] QUAMDAM VELUT TAMUSAM.] Hic locus & Donatum Ponzanum & Lindenbrogium valde exercuit: quem nos ope Regii codicis minimo negotio restituimus. Nam cùm in Ms. Regio & Flor. [ac Colb.] & in Editione Augustana sic legeretur: *Quamdam velut clam usam collig. nullis quidem ind. fulta, sed nocitura ins. multis*; ita scribendum esse existimavi: *Cujus summitas quadam velut clausa colligaret*, &c. Quænam porrò illa fuerint quæ velut clausa funiculo colligata erant, divinare non opis nostræ

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

nullum aliud reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando sæpe adseverabant, nî criminibus magnis petissent nobiles viros: quibus ad sui societatem adnexis, facilè eos absolvi posse firmabant. [a] Ob quæ implacabilitate ultra apposita jam pergente, manus vinclis sunt artatæ complurium: ortuque nobiles inculti videbantur & anxii. Nec eorum culpari quisquam debuit, cùm salutantes humum pæne curvatis contingentibus membris, persæpe clamantem audirent spiritûs ferini latronem, nullum se invito reperiri posse insontem. Quæ verba effectui properè juncta terruissent profectò [b] Numæ Pompilii similes & Catonum. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrimæ: quod in variis & confragosis actibus vitæ plerumque contingit. A jure tamen justitiáque crebrò discedens ferreus cognitor, erat uno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod propè vitium esse in hoc loco [c] legitur apud Tullium: *Nam si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.* Post hæc prægresso Leone, [d] acceptóque successore, [e] ad Principis Comitatum Maximinus accitus, auctusque Præfecturâ Pratorianâ, nihilo lenior fuit, & jam longiùs nocens, ut basilisci serpentes. In id tempus aut non multo priùs, scopæ florere sunt visæ, quibus Nobilitatis Curia mundabatur: ídque portendebat extollendos quosdam despicatissimæ sortis ad gradus potestatum excelsos. Et quamlibet tempestivum est ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporum cursus [f] immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium Vicariam Præfecturam in Urbe contra quàm oportuerat gesta sunt, quia ad nutum Maximini & voluntatem, iisdem ministris velut Apparitoribus gerebantur. Post hunc venit Ursicinus ad mitiora propensior: qui quoniam cautus esse voluit & civilis, retulerat Esaiam cum aliis,

est. Suspicari tamen datur quædam fuisse τετελεσμένα, id est magicis artibus consecrata.

[a] OB QUÆ IMPIA VILITATE.] Nihil certius est quàm sic corrigendum esse ut fecimus. Conjecturæ nostræ suffragatur Regius [& Colb.] codex, in quo scriptum invenimus: *Ob que impla vilitate.*

[b] NUMÆ POMPILII SIMILES ET CATONEM.] Scribendum videtur, *& Catonum.*

[c] LEGITUR APUD TULLIUM.] In Epistola illa parænetica ad Quintum fratrem, quæ est in lib. 1. Epistolarum ad eumdem.

[d] ACCEPTOQUE SUCCESSORE.] Ursicino scilicet, qui Maximino successit: hæc enim verba ad Maximinum referenda sunt. Fuit autem Ursicinus Vicarius urbis Romæ, Modesto & Arinthæo Coss. ut patet ex lege 14. Cod. Th. de censitoribus, quæ ad Ursicinum Præfectum annonæ directa est iis quos dixi Coss. Aut igitur eo anno exeunte Ursicinus ex Præf. annonæ Vicarius Urbis est factus, aut certè secutis Coss.

[e] AD PRINCIPIS COMITATUM MAXIM. ACCITUS.] Sic mos erat, cùm successorem Magistratui alicui dare Imperator volebat, ut eum missis litteris ad Comitatum evocaret: ut docet Symmachus in Epist. 23. lib. x. in qua successorem sibi mitti postulabat. *Ament*, ait, *alii perpetuas potestates. Mihi summus est fructus felicitatis, ut coràm vestrum numen advenerer, &c.*

[f] IMMORABIMUR PAUCIS.] In Ms. Regio [& Colb.] & Augustana Editione

ob commissum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum ejus ex Agente in rebus, reum imminutæ majestatis deferre conatis: ideóque ut cunctator contemptus, & ad hæc fortiter exsequenda parum conveniens, è Vicaria potestate discessit. Huic successit [a] Emonensis Simplicius, Maximini Consiliarius ex Grammatico, post administratam nec erectus nec tumidus, sed obliquo adspectu terribilis: qui compositis ad modestiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primò Rufinam cum universis auctoribus adulterii commissi vel consciis interfecit, super quibus Ursicinum retulisse prædiximus: alios deinde complures nullo noxiorum discrimine vel insontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium nervis studebat: Busirim veterem & Antæum imitatus, & Phalarim, ut taurus ei solus deesse videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus actitatis, Hesychia quædam matrona ob intentatum crimen, in domo Apparitoris cui custodienda est tradita, multa pertimescens & sæva, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adjunctum est his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu amplissimo, infamati sub Maximino in Fausianam feminam non obscuram, post Victorini obitum quo juvante vixere securiùs, Simplicii adventu perterrefacti, non secus volentis magna cum minis, ad secreta receptacula se contulerunt. Sed Fausianâ damnatâ inter reos recepti vocatíque edictis, semet abstrusiùs amandarunt: quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat. Sed ut solent insperati casus adgravare miserabiles clades, Apaudulus nomine servus Anepsiæ, verberatæ conjugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus: missíque Apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ, morte multatus est. Mulier verò ut continendæ vitæ spem firmam dilato posset habere supplicio, appetitam se nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpessam asseveravit. Hæc ut gesta sunt [b] mugitus ad Principem Simplicius retulit: agénsque ibi Maximi-

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

legitur *immoravimus*: fortasse scripserat Ammianus *memorabimus*.

[a] EMONENSIS SIMPLICIUS.] Emonâ oriundus, quod opidum est Italiæ, proximum Norico, de cujus conditu fusè loquitur Zosimus in lib. 5. sed fallitur cùm inter superiorem Pannoniam ac Noricum eam urbem sitam esse dicit. Emona sine adspiratione dicitur in Itinerario Burdigal. & Peutingerornm, & ab Herodiano in lib. 8. & in veteri Inscriptione. Hic porrò Hemonensis vel Emonensis Simplicius, Vicarius Urbis fuit Gratiano IV. & Equitio Coss. ut patet ex lege 1. de his qui latrones occult. Ejusdem Simplicii Vicarii mentio fit in rescripto Gratiani ad Aquilinum Vicarium, quod ab Illustr. Card. Baronio publicatum est.

[b] MUGITUS AD PRINCIPEM.] Quid sibi velit mugitus equidem nescio. Ac fortasse emendandus est locus hoc modo: *Hæc ut gesta sunt, ociùs ad Principem Simplicius retulit.* Sanè in codice Vat. & Regio [ac Colb.]* & Tol.* scriptum est *retulit*. Huic autem Simplicii relationi rescripsit Valentinianus in hanc formam: *Eos qui secum alieni*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

nus, infestus ob causam quam suprà docuimus Aginatio, simultate unà cum potestate in majus accensa, [oravit] impensè ut rescriberetur eum occidi: & impetravit facilè malè sanus incitator & potens. Metuénsque gravioris invidiæ pondus, ne pronuntiante Simplicio & Consiliario suo & amico, periret homo Patriciæ stirpis: tenuit apud se paullisper Imperiale præceptum, hærens & ambigens quemnam potissimum exsecutorem atrocis rei fidum invenîret & efficacem. Tandémque ut solent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus est Gallus, audax adusque insaniam: cui hanc operam implere brevi pollicito deferri providit Vicariam, & commonitorium cum Augusti litteris tradidit: instruens hominem sævum quidem sed rudem, qua celeritate Aginatium sine ullo deleret obstaculo, dilatione qualibet inventa forsitan evasurum. Festinavit ut mandatum est Doryphorianus magnis itineribus Romam: & [a] inter administrandi initia magnâ quæritabat industriâ, qua vi Senatorem perspicui generis interficeret juvantibus nullis. Cognitóque eum jam pridem repertum in villa propria [b] custodiri, ipse tamquam caput fontium paritérque Anepsiam [c] horrore medio tenebrarum audire disposuit, quo tempore hebetari solent obstrictæ terroribus mentes: ut inter innumera

criminis reos occulendo sociarunt, par atque ipsos reos pœna exspectet: ut est in lege 1. de his qui latron. vel alios crim. reos occult. Codice Th. Quod Valentiniani ad Simplicium rescriptum planè mihi videtur Aginatium ipsum petere. Aginatius enim Abienum & Anepsiam adulterii reos occultaverat.

[a] INTER SALUTANDI INITIA.] Accursius in Editione sua excudit, *inter intrandi initia*, parum felici conjectura, ut equidem censeo. Nec dubito quin in scripto illius exemplari exaratum fuerit perinde ac in Regio [& Colbert.] & Vaticano reperi, *interandi initia.** Scribe ergo meo periculo, *inter administrandi initia.**

[b] VULTU DIRO IPSE TAMQUAM.] Quanto rectiùs Accursius hunc locum ediderat? Sic enim excudi jussit: *Cognitóque eum jampridem repertum in villa propria custodiri, ipse tamquam capita fortium perque Auepsiam horrorem & tenebr. audire disposuit.* At in Regio & Vat. * Tolos. *] & Colbert.] codice ita perscriptum hunc locum reperi: *In villa propria vulto diripse tanquam capita fontium perque Anepsiam horrorem & tenebrarum, &c.* Ex quibus inquinatissimæ scripturæ vestigiis veram, ni fallor, hujus loci emendationem assecutus sum.

[c] HORRORE MEDIO TENEBR.] Auctorem hujus emendationis habui Marcellinum ipsum, qui ita locutus est non semel: exempli gratiâ in lib. 25. pag. 291. & in libro 21. initio. Ceterùm tristis ac supra modum severi judicis est, horrore medio noctis de capite hominum judicare. Itaque eorum judicum humanitas laudabatur, qui nonnisi à primo diluculo criminalibus caussis vacabant. Et Libanius in Orat. ad Hellebichum Magistrum militum, qui in causa seditionis Antiochenæ cum Cæsario Trib. & Notario judex sederat, id inter ceteras ejus laudes numerat: χαρίζεται μὲν ταυτὶ δὲ μάλιστα ἐν μέσαις νυξὶ, μήτι ἐν ἀρχομένοις ἀλεκτρυόσιν εὐθὺς ἥκων ἐπὶ τὸ θεῖον· ὡς αὐτῷ τι ἐν αὐτοῖς τῶν καιρῶν ἐχόντων εἰς ἔκπληξιν ἀφορμάς. Id est: *Hoc primùm nobis gratificatur, quòd non medio noctis horrore, aut sub primum gallicinium tribunal ingressus est, eo quòd hæc tempora terrorem animis injicere soleant.* * Adde Senecam in libro III. de Ira, ubi adversus crudelitatem Caligulæ, qui tres Senatores ad lucernam decollaverat, his verbis invehitur: *Quid tam inauditum quàm nocturnum supplicium? Cùm latrocinium tenebris abscondi soleat, animadversiones quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt.* Mentio fit nocturni judicii in Passione SS. Petri & Marcellini: *Post hæc Commentarienses miserunt ad Artemium Carcerarium, ut nocte præsto esset cum personis, quæ erant in carcere.* Et infrà: *Cùm primo pullorum cantu sederet Serenus Vicarius, & juberet audiendas intro-*

multa [a] Ajax quoque Homericus docet, optans perire potiùs luce, quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam judex, quin immo prædo nefandus ad id solum quod promisit intentus, cuncta extollebat in majus, jusso Aginatio statui, agmina fecit introire carnificum: catenisque sonantibus triste, mancipia squalore diuturno marcentia in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium: [b] quod in stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges. Denique cùm jam contigua morti tormenta ancillæ voces expressissent obliquas, indicii fide parum plenè discussa, Aginatius ad supplicium duci pronuntiatus abruptè, nec auditus cùm magnis clamoribus appellaret nomina Principum, [c] sublimis raptus occiditur, pari sententia Anepsiâ interfectâ. Hæc agitante Maximino cùm adesset, pérque emissarios cùm procul ageret, funera Urbs deploravit æterna. Sed accelerarunt ultimæ diræ cæsorum. Namque ut postea tempestivè dicetur, & idem [d] Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio jugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico truncatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, trusúmque carcere Tulliano, matris consilio Princeps exinde rapuit, reversúmque ad lares per cruciatus op-

mitti personas; ingressus Artemius dixit, &c. *

[a] AJAX HOMERICUS DOCET.] In Iliadis A VII. Ceterùm nec illud prætereundum est, Ajacem utpote hominem Deo acceptum, voti sui compotem exstitisse. Nam sub diluculum manus sibi attulit, ut scripsit auctor Æthiopidis apud Scholiastem Pindari Ode 4. Isthmion. *ὁ γὰρ τὴν Αἰθιοπίδα γράφων περὶ τὸν ὄρθρον φησὶ τὸν Αἴαντα ἑαυτὸν ἀνελεῖν.*

[b] QUOD IN STUPRI QUÆSTIONE FIERI VETUERE CL. LEGES.] Olim florente Rep. de servis nulla quæstio erat in dominum, nisi de incestu, ut ait Tullius in Orat. pro Milone. Incestus autem dicitur de eo, qui virginem Vestalem, aut qui sacra pop. Rom. incestavisset. Postea Julius Cæsar & Octavianus cùm leges de adulteriis coërcendis ferrent, ut in adulterii quæstione servi in caput dominorum torquerentur sanxere. Sed in quæstione stupri, servi adversus dominos tormentis interrogari non poterant, ut distinctè ait Papinianus in lege 17. D. de quæstionibus. Proinde miror Lindenbrogium, qui dum Marcellinum nostrum erroris hîc arguere nititur, magno ipse se obstrinxit errore. Neque lex v. eodem tit. ab eo prolata, ejus sententiam confirmat, immo planè destruit. Non enim ait Marcianus in stupro servos adversus dominum torqueri: sed cùm stupro incestum adjunctum est, putà si quis viduam cognatam suam, cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit: & hoc casu ob incestum adjunctum stupro, quæstio de servis habetur, quæ aliàs in simplici stupro viduæ aut virgini illato non haberetur. Hic autem de simplici stupro Anepsiæ viduæ illato agit Marcellinus. Ceterùm illud tacendum non puto, solitos esse veteres Rom. ne ea tormentis servorum crimen ipsorum detegeretur, ipsos servos criminis conscios manumittere, antequàm judicium fieri cœpisset. Itaque judices plerumque jubebant, ut rei qui suspecti erant de incestu, familiam suam in potestate haberent. Exemplum in Minucia Vestali refert Livius in lib. 8.

[c] SUBLIMIS RAPTUS.] Sic Plautus loquitur, & Terentius in Andria actu 5.

Sublimem hunc intro rape quantum potes.

Et in Adelphis. Appianus quoque in lib. I. bellorum civilium: *οἱ δὲ μετέωροι περὶ τὸν σύλλαν φερόμενοί τι καὶ περὶ πόδας αὐτοῦ ῥιπτόμενοι*, &c. Interdum tamen rapi sublimes dicuntur, qui suspenduntur in eculeo. Sic p. 36. libro XV. & apud Libanium de vita sua p. 55. *καὶ τὸν μὲν τῶν γερόντων τι ἤσιεν καὶ μετέωρον περὶ πηγάς*: & apud Procopium in Anecdotis pag. 78. *τὸν ἐμπόρων ἐκέλευσε μετέωρον αἴρειν τὸν σπηλιώτην*, &c. Sed in hoc loco *raptus sublimis* nihil aliud est quàm correptus, ut in pag. 36. libro XV.

[d] MAXIMINUS SUB GRATIANO.] Valente Aug. v. & Valentiniano juniore A. Coss. anno Domini 376. cæsus est jussu

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano Nobiliss. Puero & Victore Coss. Anno Chr. 369.

CAPUT II.

pressit immensos. Unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum status ut ita dixerim fuit.

At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rætiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, castra extollens altiùs & castella, turrésque adsiduas per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extenditur longitudo: nonnumquam etiam ultra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines. Denique cùm reputaret munimentum celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspiciis, præterlabente Nicro nomine fluvio, paullatim subverti posse undarum pulsu immani, meatum ipsum aliorsum vertere cogitavit: & quæsitis artificibus peritis aquariæ rei, copiosáque militis manu arduum est opus adgressus. Per multos enim dies compaginatæ [a] formæ è roboribus, conjectæque in alveum, fixis refixisque aliquotiens propè ingentibus stilis, fluctibus erectis [b] confundebantur, avulsæque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur sæpe demersi: tandémque non sine quorumdam discrimine castra præsidiaria [c] inquietudine urgentis amnis exempta, nunc valida sunt. Ac talibus lætus exsultánsque, [d] pro anni & temporis statu dilapsos conducens, Reipublicæ curam habuit, ut officio Principis congruebat. Ratúsque aptissimum ad id quod deliberabat implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus est, munimentum exstruere disposuit raptim. Utque celeritas effectum ne-

Gratiani Principis Maximinus: quo tempore etiam Gratianus epistolam misit ad Senatum urbis Romæ, quâ vetabat ne Præsides, aut Vicarii, aut Procoss. de capite Senatoris sententiam ferrent, ut sub Maximino Præf. Præt. actum fuerat. Eam epistolam Symmachus in Senatu recitavit mandato Principis: quo nomine eidem gratias agit in Epist. 2. lib. x. Exstat autem pars epistolæ Gratiani ad Senatum in Cod. Th. tit. de accusationibus. Sed obstare videtur lex ult. in Cod. Th. ad legem Corn. de Falso, ubi Maximinus adhue Præfectus fuisse dicitur post legem illam Gratiani.

[a] FORMÆ E ROBORIBUS.] Id est arcæ stipitibus robustis, & catenis inclusæ, ut loquitur Vitruvius in lib. v. cap. 12. Hinc formacci parietes dicebantur in Hispania, quòd formarum, seu arcarum modo utrimque duabus tabulis circumdati instruebantur, ut ait Plinius in lib. 35. cap. 14. Varro lib. 1. de re rust. cap. 14. Glossæ Isidori.

[b] CONFUNDEBANTUR.] In codice Regio & Editione Aug. legitur *configebantur*; [in Colbert. *confidebantur*:] & paullo pòst pro *interrumpebantur*, in omnibus nostris exemplaribus scribitur *interan*. ut suspicet à Marcellino scriptum fuisse, *avulsaq. vi fluminis interibant*.

[c] INQUIETUDINE ERRANTIS.] Postrema vox deest in Editione Augustana, & in Regio codice [ac Colbert.] in quo sic scriptum est *inruietudiner ingentis, &c.* Equidem sic à Marcellino scriptum esse existimaverim, *castra pr. inquietudine stringentis amnis exempta, &c.* [aut potiùs *urgentis*.]

[d] PRO ANNI ET TEMP. STATU DILAPSOS CONDUCENS.] Multum hîc ingenio suo Gelenius indulsit, cujus emendationem nullatenus probo: quid enim illud est, *dilapsos conducens?* Nam contra disciplinam usumque rei militaris est, milites dilabi à signis: & dilapsi non conducunur, sed pro desertoribus puniendi sunt. Verùm in Regio codice longè aliter [& Colb.] perscriptus est hic locus: *Pro animi & temporis tudila conducens Reip. trudium, ut offer Principis congruebat.* Accursius autem sic edidit: *Pro animi & corporis tutela conducens Reip. triduum, ut operi Principis congruebat.* Ex quibus conjici potest sic scribendum esse: *Exsultansque quod pro anni tempore tutela conducens Reip. triduo perfecta principis congruebat: ratusque, &c.* sic ferè p. 111. & 350.

gotii

gotii faceret tutum, per [a] Syagrium tunc Notarium, postea Præfectum & Consulem, [b] Aratorem monuit Ducem, ut dum undique [c] altum esset silentium, id arripere conaretur. Transiit cum Notario Dux ut jussum est statim, fodereque per militem quem duxit fundamenta exorsus, Hermogenem susceperat successorem: eodémque puncto quidam Optimates Alamanni venêre obsidum patres, quos lege fœderis mansuræque diutiùs pacis haud aspernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus supplicabant, ne Romani securitatis improvidi, quorum fortunam sempiterna fides cælo contiguam fecit, pravo decipérentur errore, pactísque calcatis rem adorirentur indignam. Verùm hæc & similia loquentes incassum, cùm nec audirentur, nec quietum aliquid vel mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt: hisdémque digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit globus, Optimatibus tum danda responsa, ut intelligi dabatur, opperiens: adortúsque milites seminudos, [d] humum etiamtum gestantes, expeditis agiliter gladiis obtruncabant: inter quos etiam Duces ambo sunt cæsi. Nec indicaturus gesta superfuit quisquam præter Syagrium: qui deletis omnibus [e] ad Comitatum reversus, irati sententia Principis sacramento exutus, abiit ad lares, id commeruisse sævo judicatus arbitrio, quòd evaserit solus. Hæc inter per Galliam latrociniorum rabies sæva scatebat in perniciem multorum, observans celebres vias, fundénsque indubitanter quidquid inciderat fructuosum. Denique præter complures alios, quos absumpserunt insidiæ tales, Constantianus Tribunus stabuli, impetu est clandestino exceptus, móxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis & Justinæ germanus. At procul tamquam horum similia cientibus furiis

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

[a] SYAGRIUM POSTEA PRÆF. ET CONSULEM.] Consul fuit in Occidente, & collegam in Oriente habuit Eucherium anno Natalis Dominici 381. eodémque anno Præfectus fuit Prætorii, ut ferè mos fuit illorum temporum. At Onufrius in Fastis Syagriom Orieotis Consulem fuisse dicit: quem refellit subscriptio legis 88. & 89. Cod. Th. de Decurionibus, & testimonium Symmachi in Epist. 95. lib. 1. Ejusdem Syagrii Præf. Præt. mentio fit in Codice Th. de appellat. Gratiano V. & Theodosio I. Coss. Dicebatur autem Afranius Syagrius, teste Sidonio in Epist. 7. lib. 1. noo autem Postumus, ut sine auctore pooit Onufrius in Fastis. Præfectus Prætorio ter fuisse dicitur ab eodem Sidonio in Epist. 12. lib. 7. Foerat antè Magister Offic. Ausonio & Olybrio Coss. ut legitur in Cod. Th. de commeatu. * Fuit autem inter præcipuos amicos Ausonii, ut patet ex Ausonii Epigrammate 1.

[b] ARATOREM.] Regius codex [& Colb.] cum Augustana Editione consentiens scriptum habet *Oratorem.*

[c] ACTUM ESSET SILENTIUM.] Lege *altum esset sil.* ut in Fauchetii codice legi monuerat Gruterus: sic noster in fine libri 25.

[d] HUMUM ETIAMTUM GESTANTES EXPEDITI.] In codice Regio legitur, *humum etiamtum ante sexpeditum ag. gladiis obcabant.* Accursius autem edidit hoc modo, *ante se expeditum ag. gladiis occabant.* Ego verò scribendum esse existimavi, *expeditis agiliter gladiis*, quemadmodum loquitur Marcellinus tum alibi, tum in fine libri 27. pag. 354. In ceteris emendationem Gelenii sequi malui, quàm variè conjiciendo halucinari.

[e] AD COMITATUM REVERSUS.] In Regio codice exaratum est, *attutum reversum:* in Editione Augustana, *ad tutum reversum:* [in Colbert. Ms. *adtatum reversum, &c.*]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

per omne latus, [a] Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici hujus nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundantes: ideóque formidati, quòd mercatorum militúmque honoratorum specie [b] sine strepitu ullo diffusi, opimas domos & villas & oppida pervadebant. Nec quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non destinata sed varia petentium & longinqua, & quoquò ventus duxerat irrumpentium: quam ob causam præ ceteris hostibus [c] Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet conjurati multorum opes attriverint, [d] œstróque concepti furoris exagitati strages edidere luctificas, sanguinis nihilo minùs avidi quàm prædarum: tamen ne per minutias gesta narrando operis impediam cursum, id unum sufficiet eorum exitiale poni commentum. Quæsitus in unum impiorum hominum globus, imitatus [e] Rationalis officium [f] ipsúmque judicem, vespertinis tenebris lugubre clamante præcone civi-

[a] MARATOCUPRENI.] Si hæc vera scriptura est, vicus ille in Syria Cœle prope Apamiam positus dicebatur μαραθόκυπρος, incolæ μαραθοκυπρηνοί. Sed in cod. Regio aliter scriptus est hic locus: *At procul tamquam horum similia actentibus furiis per omne latus morati Cuprani, &c.* In Editione autem Augustana hoc modo: *Similia ardentibus furiis per omne latus morato Cupieni, &c.* [In codice Colbert. *At procul tamquam horum similia actensibus furiis per omne latus Moratocupreni, &c.* lege *cientibus furiis*, ut in libro 31. p. 453. loquitur Ammianus. De his autem latrunculis intelligendus est Libanius in libri 4. Epistola 274. ad Alexandrum Consularem Syriæ: qui cùm profectus esset Apameam, ut Pythia illic viseret, plurimos latrones interceperat: ἐπειδὴ δὲ καὶ λῃστὰς πολλοὺς καὶ σφοδροὺς, καὶ τὰς πύλας φθειρομένων μαραθοκυπρηνῶν ἔχων.]

[b] SINE ULLO DISCRIMINE DOMOS.] Longè alia codicis Regii scriptura est, * ac Tolos. * *Sinestre ullo die fosi opimas domos, & villas, & opes pervadebant:* [in Colbert. *fosi.*] Atque ita ferè Florentinus codex, & Aug. præfert Editio. Unde non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quod mercatorum militúmque honoratorum specie sine strepitu ullo diffusi, opimas domos, & villas, & opida pervadebant.*

[c] SAXONES TIMANTUR.] Saxones enim piraticis myoparonibus mare infestum habebant, ut scribit Hegesippus in lib. 5. cap. 15. *Præstantiores ceteris Saxones piraticis myoparonibus, non viribus nituntur, fuga potiùs quàm bello parati.* [Idem Claudianus dicit, & Sidonius in libri 8. Epistola 6. Ammianus ipse in libro XXX. *Saxones semper quo libet inexplorato ruentes* appellat.] Julianus in Orat. I. Francos & Saxones gentium quæ trans Rhenum Occid. Oceanum accolunt, bellicosissimos esse dicit. Sed & Maratocuprenos piraticam perinde exercuisse satis indicat Marcellinus.

[d] OESTRO TAMEN CONCEPTI.] In Regio codice & Editione Aug. legitur: *.·.·.troque concepti furoris exagitatis r.·.·.es edidere luctificas, sanguinis n. m. avidi quàm prædarum .·.·.·.reme per minutias, &c.* Unde uno spiritu locum sic continuandum esse existimavi: *Et quamlibet conjurati m. opes attriverint, œstróque conc. fur. exagitati strages edidêre luct. sanguinis nihilo minùs avidi quàm prædarum; tamen ne per min. &c.* Quæ scriptura quin vulgatæ illi ex Gelenii conjectura profectæ præferenda sit, nemo ut spero dubitabit. In Regio quidem * & Tolos. * codice, ne quid dissimulem, scriptum est, *exagitatis cædes edidêre*, prout Gelenius edidit: [in Colbert. *exagitatis ese debere luctif. — reme per minutas gestinar randor enus operis, &c.*]

[e] RATIONALIS OFFICIUM.] Rationales in provinciis constituti Officium, seu Apparitionem habebant, ut docet disertè lex 7. de cohortalibus & lex 2. & 4. de bonis vacantibus, in Codice Theod. * Quibus adde Epistolam Flavii Himerii Rationalis Ægypti ad Præfectum Mareotæ, quam refert Athanasius in Apologia: ἡ ὑπ' ἐμὲ τάξις, ... Sed & acta apud Rationalem confecta fuisse, ibidem docetur. Habebat ergo Officialem ab Actis. * Hi autem Rationales, damnatorum bona & sententiâ judicis proscriptorum occupabant, ut suprà monuimus. Erántque viri Perfectissimi, ut docet Symmachus in lib. I.

[f] IPSUMQUE JUDICEM.] Id est

tatem ingressi, ambitiosam domum cujusdam Primatis, ut proscripti jussique interfici, cum gladiis obsederunt: raptâque supellectili pretiosa, quia subitò perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus, ante revolutam lucem gressu discessere veloci. Verùm cùm [a] exuviis referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent; intercepti imperiali motu, oppressi interiêre omnes ad unum; [b] eorúmque soboles parva etiamtum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, & lares versi, quos ambitiosè luctuosis aliorum dispendiis construxerunt. Et hæc quidem textu processere narrato.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano N. P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

CAPUT III.

Theodosius verò dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Augusta profectus, quam veteres appellavere Lundinium, cum milite industria comparato sollerti, versis turbatísque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad insidiandum barbaris præveniens loca, nihil gregariis imperans, cujus non ipse primitias alacri capesseret mente. Hócque genere cùm streni militis munia & præclari ducis curas expleret, fusis variis gentibus & fugatis, quas insolentia nutriente securitatem aggredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit civitates & castra multiplicibus quidem damnis adflicta, sed ad quietem temporis longi fundata. Evenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter ipsa conatûs principia fuisset exstinctum. [c] Valentinus quidam in

rectorem provinciæ. Cave enim hîc Rationalem intelligas. Nam Rationales ipsi, ut arbitror, judices non erant, ne in causa quidem pecuniaria inter fiscum & privatos: sed Comites rerum Privatarum soli jurisdictionem in causis fiscalibus habebant. Ac licèt concederem Rationales jurisdictionem eo tempore habuisse, perinde ac olim Procuratores fisci, quod innuit Symmachus in lib. x. Epist. 55. * & Eusebius in libri 8. capite 9. * certum est nihilo minùs in criminali causa Rationalem judicem esse non potuisse. Hîc autem agit Marcellinus de quodam Primate municipe, sententiâ judicis proscripto jussóque interfici. Adde quòd Præconem hoc in loco commemorat Marcellinus. At Præco nonnisi judicibus ordinariis, & Proconsulibus ac Præfectis apparebat, & ut uno verbo dicam, cunctis Magistratibus civilibus: isque currum judicis anteire consueverat, ut docet Chrysostomus in caput 1. Epistolæ prioris ad Corinthios: & Basilius apud Stobæum cap. 162. Hieronymus ad Rusticum Monachum: *Pomparum ferculis similes procedunt in publicum, ut si præconem addideris, putes incedere Præfecturam.*

[a] EXUVIIS REFERTI MULTORUM.] In exemplari Regio [& Colbert.] & in Editione Augustana legitur: *Cùm exuviis reperti mult. pariendi dulcedine prætermitteret, at interceptam imperiali, &c.* Quare ita scribendum potiùs videtur: *Cùm exuviis referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent.*

* [b] EORUMQUE SOBOLES PARVA ETIAMTUM.] Memorabile exemplum, quo pueri ob parentum scelus interfecti sunt, & vicus integer flammis absumptus. Hujus rei meminit Libanius in Oratione ad Curiam Antiochenam, quem locum singularem ex Oratione Libanii nondum edita heic totum appouam: ἀλλ' ἴσμεν δή τινα τὴν κώμην ἐκείνην ϗ τὸ ἐν αὐτῇ γένος εἰς ἐξηκόντα, μέχρι δὲ ἐν γάλακτι παιδίων περιελθόντος τῷ πυρί· προσενεχθέντος οἶμαι τοῦ τότε Βασιλέως, ὅπως μὴ πάλιν ἀναφύοιτο τὸ δεινὸν ἐκεῖνο γένος· διὰ τοῦτο φέρουσαι δὴ ἀγκάλαις αἱ μητέρες τὰ τέκνα, δὴ τῶν δημίων χειρῶν ἐωθοῦντο μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν φλόγα· εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ἐποίουν οὗτοι ϗ ἐκεῖνοι, οὔτ' ἂν ἐπλούτουν κακῶς, οὔτ' ἂν ἀπέθνησκον. Suprà locutus erat Libanius de Rusticanis, qui relictis bobus & aratris ad latrocinia conversi, cædes faciebant, & viatores spoliabant. *

[c] VALENTINUS QUIDAM.] In co-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS Augusti Valentiniano N.P. & Victore Coss. Anno Chr. 369.

* Valeria Pannoniæ superbi spiritûs homo, Maximini illius exitialis Vicarii, postea Præfecti conjugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exsul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & novas, in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen clam palámque circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exsules sollicitabat & milites, pro temporis captu ausorum illecebrosas pollicendo mercedes. Jámque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde convenerat Dux alacrior ad audendum, & corde celso ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta sibi societate junctissimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat Duci: militari scientia verò, qua superabat præsentes, futura conjiciens, de conjuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reviviscerent provinciarum [b] turbines compositi. Hinc ad corrigenda plura conversus & necessaria, periculo penitus dempto, cùm apertè constaret nulla ejus cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes & præsidiaria ut diximus castra, limitésque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatámque provinciam, quæ in ditionem concesserat hostium, ita reddiderat statui pristino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & [c] Valentia deinde vocaretur [d] arbitrio Principis velut ovantis.·.·. Areanos genus hominum à veteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Con-

dice Flor. & Regio, * Tolos. * [& Colbert.] Valentinianus dicitur: & ita Zosimus eumdem nominat in lib. 4. Hieronymus anno Christi 372. *Valentinianus in Britannia, antequam tyrannidem invaderet, oppressus.* Paullo pòst tamen Valentinum vocant nostri libri, & Historia Miscella.

[a] IN VALERIA PANNONIA.] Magis placuit Editionis Augustanæ scriptura, *in Valeria Pannoniæ.* Nam Valeria quondam Pannoniæ pars fuit, quam Galerius Maximianus cæsis immanibus silvis & emisso in Danubium Peisone lacu, uxoris nomine Valeriam appellavit, ut ait Victor Aurelius, & Marcellinus noster in lib. XIX. Valeria autem Pannoniæ cum additamento dicitur, ad distinctionem Valeriæ alterius, quæ est Italiæ provincia. * *Valeriam Pannoniorum* vocat Ambrosius in fine libri 2. de Fide. *

[b] TURBINES COMPOSITI.] Vel numerus ipse quem in clausulis servare solet Marcellinus, admonet sic scribendum esse, *reviviscerent provinciarum turbines consopiti:* quemadmodum alibi Marcellinum loqui memini in libro 27.

[c] VALENTIA DEINDE VOCARETUR.] Hæc non de tota insula dicuntur, sed de ea parte dumtaxat quam occupaverant barbari. Ex qua cùm Theodosius Comes barbaros expulisset, relatione ad Principem missa petiit, ut ea para provinciæ Valentia diceretur, & in eam rector legitimus, Consularia scilicet mitteretur. Antea quippe Britannia quæ parebat Rom. quatuor omnino provincias habebat, Maximam Cæsariensem, Flaviam Cæsariensem, Britanniam primam, Britanniam secundam, ut scribit Rufus Festus in Breviario: quibus post hanc Theodosii victoriam addita est Valentia, cujus etiam unà cum ceteris mentio fit in Notitia Imperii Rom. sub dispositione Vicarii Britanniarum. Porrò hanc Theodosii Britannicam victoriam Pacatus in Pan. commemorat, & Claudianus in lib. de IV. Consulatu Honorii, & Symmachus in Epist. 22. libri X. Missus erat in Britanniam anno Natalis Dominici ut videtur 368. Valentiniano II. & Valente II. Coss. Anno autem sequente victor ex insula reversus est. *

[d] ARBITRIO PRINCIPIS.] In Mss. adduntur hæc verba, *Principis velut ova .·.·.·.·.·studio nuntio inest haetiam precipua. Areanos, &c.* [In codice Colbert. eadem reperi, nisi quòd pro *haëtiam* legimr *etiam.*] Quibus ferè consentit Editio Augustana. Apparet igitur ita ferè scriptum fuisse, &

ſtantis retulimus, paullatim prolapſos in vitia à ſtationibus ſuis removit: apertè convictos, acceptarum promiſſarúmque magnitudine prædarum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citróque per longa ſpatia diſcurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſimè antedictis rebus aliiſque adminiſtratis ſimilibus, ad Comitatum accitus, tripudiantéſque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et favore omnium aduſque fretum deductus, leni vento tranſgreſſus, venit ad commilitium Principis: cúmque gaudio ſuſceptus & laudibus, [a] in locum Valentis Jovini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur.

CAPUT IV.

Diu multúmque à negotiis diſcurſis urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii Præfectura tranquilla nimis & leni: qui numquam ab humanitatis ſtatu dejectus, ſollicitus erat & anxius, ne quod uſquam factum ejus aſperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra unde poterat circumcidens, [b] juſtorúmque diſtinctor & arbiter plenus, in ſubjectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium parum quidem nocens rei communi, ſed in alto judice maculoſum, quòd citeriorem vitam pæne omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica [c] amoréſque peregerat nec vetitos, nec inceſtos. Poſt hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex Ma-

Valentia d. vocaretur arbitrio Principis velut ovantis. Sequentia verò conjectura aſſequi non adeo facile eſt. Videtur tamen tale quippiam deſiderari: *Inter ejus diſpoſitiones eſt hæc etiam præcipua. Areanos, &c.*

[a] IN LOCUM VALENTIS JOVINI.] Valens Jovinus primùm à Juliano Magiſter equitum * per Illyricum, ac deinde * per Gallias promotus fuerat, ut ſcribit Marcellinus in lib. 21. Poſt Juliani obitum Malaricus à Joviano Aug. ei ſucceſſor datus cùm Magiſterium recuſâſſet, Jovianus miſſis ad Jovinum litteris eidem Magiſterium militum confirmavit, ut dictum eſt in lib. 25. Eamdem dignitatem ſub Valentiniano retinuit, uſque ad hunc annum quo Theodoſium ſucceſſorem accepit, Valentiniano III. & Valente III. Coſſ. ut quidem exiſtimo, anno D. 370. Movet me locus, qui eſt in pag. 370. Itaque mendoſa eſt in Cod. Th. ſubſcriptio legis XI. de Veteranis, ad Jovinum Magiſtrum mil. Valentiniano & Valente Augg. IV. Coſſ. ſcribendúmque eſt III. Coſſ. Hic Jovinus poſtea Remis Baſilicam Jovinianam exſtruxit titulo S. Agricolæ, in qua etiam ſepultus eſt. Ejus epitaphium refert Frodoardus in lib. I. cap. 6. Hiſt. * Eccleſiæ Remenſis. *

Felix militia ſumpſit devota Jovinus
Cingula, virtutum culmen provectus in altum.
Biſque datus meritis equitum peditúmque Magiſter,
Extulit æternum ſæclorum in ſæcula nomen, &c.

Ultimus hic verſus Conſulatum ejus notat, quem geſſit cum Lupicino. Plura de eo doctè adnotavit nuper Johannes Triſtanus in Commentariis Hiſtoricis ad numiſmata Auguſtorum, quos etiam Latinè legi Reip. litterarum intereſſet. Ceterùm Theodoſii Magiſtri equitum qui Jovino ſucceſſit, mentio fit in lege un. Cod. Th. de nuptiis gentilium.

[b] JUSTORUMQUE DISTINCTOR.] Scribendum puto, *juſtorum injuſtorúmque diſtinctor*, ut alibi loquitur Marcellinus. Portò hic Olybrius eſſe videtur, qui poſtea Conſul fuit cum Auſonio: * de quo exſtat vetus Inſcriptio in Theſauro Gruteri pag. 373. *

[c] AMORESQUE PEREGERAT.] Magis placet exemplaris Regii ſcriptura, *amoréſque peragebat*: idem tamen ex vulgata le-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI

gistro Officiorum [a] ad Proconsulatum geminum, indéque multo postea ad Præfecturæ culmen evectus, lectus alia, & ad populi favorem adipiscendum aptissimus: nonnumquam tamen rigidus, atque utinam in proposito perseverans. Correxisset enim ex parte licèt exigua irritamenta gulæ & ganeas tætras, nî flexus in molliora amisisset gloriam diu victuram. Namque statuerat, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, néve aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel ad usque præstitutum diei spatium [b] lixæ coctam proponerent carnem: vel honestus quidam mandens videretur in publico. Quæ probra aliáque his majora dissimulatione jugi neglecta ita effrenatiùs exarserunt, ut nec [c] Epimenides ille Cretensis, si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare sufficeret Romam: tanta plerósque labes insanabilium flagitiorum oppressit. Et primò Nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci constringentes excessu. Prænominum claritudine conspicui quidam ut putant, in immensum semet extollunt, cùm Reburri, & Fabunii, & Pagonii Gerioneśque appellentur, ac Dalii cum Tarraciis [d] & Perrasiis, aliísque ita decens sonantibus originum insignibus multis. Nonnullos fulgentes sericis indumentis, [e] ut ducendos ad mortem, vel ut sine diritate ominis loquamur, prægres-

ctione sensus elici potest.

[a] AD PROCONSULATUM GEMINUM.] Fuit quidem Ampelius Proconsul Africæ sub exordium Valentiniani, ut docet lex 2. in Cod. Th. de naviculariis. *Antea fuerat Proconsul Achaiæ, teste Himerio in Propemptico, εἰς ἀμπέλιον ἀνθύπατον κ.τ.λ.* Iniit autem Præfecturam Urbanam Valentiniano III. & Valente III. Augg. Consulib. sub exitum anni, ut notat Onufrius in Fastis. Hunc inter Summates Senatus fuisse ait Symmachus in lib. v. Epist. 64.

[b] LIXÆ COCTAM PROPONERENT CARNEM.] Lixæ sunt qui assas, vel elixas carnes vendunt: [quales apud nos sunt thermopolæ, qnos vulgò à carnibus coquendis *Chaircutiers* vocamus.] Unde etiam in exercitu lixæ dicti, ut indicat Valerius Max. in lib. 2. cap. 2. de Metello: *Protinus namque lixas è castris submovit, cibúmque coctum venalem proponi vetuit.* In Glossis veteribus lixa ἀγοραῖος dicitur, id est propola. Et Pompeius Festus lixas dici ait, qui exercitum sequuntur quæstus gratiâ.

[c] EPIMENIDES ILLE CRETENSIS.] Hic vir expiandi peritissimus fuit. Usus est autem in lustrationibus præcipuè scillâ: quare & scillæ quædam species ab ejus nomine ἐπιμενίδειος dicta. Theophrastus in libri 7. capite XI. ἰδιώτατον γὰρ ὁ μόνος βολβοι καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἀσφοδίλου καὶ τῆς σκίλλης, πλὴν οὐ πάσης ἀλλὰ τῆς Ἐπιμενιδείου καλουμένης, ἥτις ἀπὸ τῆς χρήσεως ἔχει τὴν προσηγορίαν.

[d] ET PERRASIIS.] *Parrasiis* in Regio codice scriptum habetur: [*Perrasiis* in Colb.]

[e] UT DUCENDOS AD MORTEM.] Hæc non ita accipienda sunt, ac si ducendi ad mortem fulgere soleant sericis indumentis: ut accepit Lindenbrogius, qui lectorem rejicit ad ea quæ pag. 54. adnotaverat. Neque enim hîc agit Ammianns de his qui efferuntur ad tumulum; sed de his qui extremo supplicio condemnati, à carnifice ducuntur ad mortem. Sic enim loqui solet. Hæc igitur sic construenda sunt: Ut eos qui ducuntur ad mortem, ingens populi turba anteire & sequi solet; ita illos Nobiles sequitur & comitatur multitudo maxima famulorum. Hunc autem horum verborum sensum esse, patet ex iis quæ adjicit Marcellinus, *vel ut sine diritate ominis loquamur, pregresso exercitu arma cogentes.* Lucianus in Peregrino de hoc more loquitur: ὃς οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος ὅτι καὶ τοῖς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀπαγομένοις ἢ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐχομένοις πολλῷ πλείους ἕπονται. *Demens qui ignorabat hos, qui ad patibulum abducuntur, & qui à carnifice rapiuntur, longè plures spectatores subsequi.* Olim autem damnati extra

ſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorum. Tales, ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris [a] tholos introierint balnearum, ubi ſunt noſtrum, minaciter clamant: ſi apparuiſſe ſubitò ignota compererint mancipia, aut oppidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lupam: certatim concurrunt, palpantéſque advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut [b] Semiramim Parthi, vel [c] Cleopatras Ægyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud majores [d] cenſoriâ notâ Senator adflictus eſt, auſus dum adhuc non deceret, præſente communi filia conjugem oſculari. Ex his quidam cùm ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beatè vivendum exiſtimantes: & abundare omni cultu humanitatis [e] peregrinum putantes, cujus fortè etiam gratiâ ſunt obligati, interrogatum quibus ther-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

portas ad ſupplicium ducebantur, ut docet Herodotus in lib. 3. de Pſammeticho; Ariſtoteles in 2. Rhetor. de Antiphonte Poëta; Heliodorus in lib. 8. de Chariclea. Ac Romæ quidem extra portam Eſquilinam ſupplicia de noxiis ſumebantur; Conſtantinopoli autem in Sycæno ſuburbio, ut docet Zoſimus in lib. 4. de Proculo: ἀπήγαγε τοῦτον ἐς συκὰς τὸ προάστειον τὸ ἐπὶ θανάτῳ προκείμενον. * Alexandriæ ad v. ab urbe lapidem, ex Johanne Moſcho in capite 72. Antiochiæ autem in loco, qui barathrum dicebatur extra civitatis portas, teſte Chryſoſtomo in Homilia 15. ad populum Antiochenum. Adde Aggenum in lib. de Limitibus agrorum, ubi de locis publicis agit; & Plutarchum in lib. de Curioſitate: * & Hieronymum in caput XXVI. Matthæi: *Extra urbem enim & foras portam loca ſunt, in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvariæ, id eſt decollatorum ſumpſere nomen.* * At hodie in mediis civitatibus patibula ſtatuuntur, & miſerorum hominum clamoribus, prope dixerim, ædes civium reſonant.

[a] THOLOS SNTR. BALNEARUM.] Sic βαλανείων θόλους dixit Athenæus in lib. XI. quibus ſimiles ait eſſe phialarum umbilicos. Græci θόλους & θολοὺς dicebant propriè œcos rotundos: ut docet auctor Etymologici in v. σκιάς, & Harpocration in θόλος. Talis erat apud Romanos ædes Veſtæ & Panthei, quam Marcellinus in lib. 16. regioni tereti comparat ſpecioſa celſitudine fornicatæ. Rectè ergo Servius in lib. 9. Æn. *Alii*, inquit, *dicunt tholum ædium ſacrarum genus, fabricæ Veſtæ & Panthei ſimile. Ædes autem rotundas tribus Diis dicunt fieri debere, Veſtæ, Dianæ, Herculi, vel Mercurio.* Sed & tholus pro teſtudine ſumitur, id eſt camerâ rotundâ atque convexâ, ut notiſſimum eſt.

[b] SEMIRAMIM PARTHS.] Parthos pro Aſſyriis poſuit.

[c] CLEOPATRAS ÆGYPTUS.] In Regio codice & Editione Aug. legitur *Cleopatram*. Plures quidem in Ægypto regnavere Cleopatræ, jam inde à Cleopatra Antiochi Magni filia, quæ Ptolemæo Epiphani nupſit: ſed celeberrima omnium fuit Cleopatra Ptolemæorum ſtirpis ultima, quæ ab Auguſto ad Actium devicta eſt.

[d] CENSORIA NOTA AFFLICTUS EST SENATOR.] M. Cato Cenſor Manilium Senatorem, quem omnium opinio jam Conſulem deſignabat, Senatu movit, quòd uxorem interdiu oſculatus fuiſſet præſente filia, ut refert Plutarchus in Catonis vita, & in præceptis connubialibus. Ac præclarè Plato in lib. 5. de legibus, pueros verecundiæ ac pudori aſſuefaciendos eſſe dicit non tam minis quàm exemplo ſeniorum. Seniores enim pueros maximè revereri debere, & cavere ne quis puerorum ipſos aut videat, aut audiat turpe aliquid agentes, aut loquentes. Quibus conſentit illa ſententia Juvenalis in Sat. 14.

Maxima debetur puero reverentia: ſi quid
Turpe paras, ne tu pueri contempſeris annos.

[e] PEREGRINUM.] In Mſſ. Flor. & Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] legitur, *pegrinum putantes cujus, &c.* Quibus adſtipulatur Editio Auguſtana. Nec dubito quin

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

mis utatur aut aquis, aut ad quam successerit domum. Et cùm ita graves sint & cultores virtutum ut putant, si venturos undelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiasse: [a] ita velociter imminent, vident & percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum suspexêre majores, cùm priscis illis victoriis indicatis gaudio cuncta complessent. Horum domus otiosi quidam garruli frequentant, variis adsentandi figmentis [b] ad singula altioris fortunæ verba plaudentes, parasitorum [c] in comœdiis....... ætas affectando. Ut enim illi sufflant milites gloriosos, obsidiones urbium & pugnas & millia hostium iisdem ut heroïcis æmulis assignantes: ita hi quoque columnarum constructiones alta fronte suspensas mirando, atque [d] parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poscuntur etiam in conviviis aliquoties trutinæ, ut appositi pisces & volucres ponderentur & glires:

locus ita emendandus sit: *Et abundare omni cultu humanitatis putantes, peregrino, cujus fortè etiam gratia sunt obligati, interrogato quibus thermis utatur, &c.* eleganti sensu & expedito. [Ego in codice Colbertino lego: *Et abundare omni cultu humanitatis peregrinum putantes, cujus fortè etiam gratiâ sunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur, &c.* Quare nihil heic mutandum existimo. Verborum Ammiani talis est sensus: Putant Nobiles illi Romani vel Senatores abunde cultum à se esse peregrinum & humanissimè exceptum, si dignati fuerint eum interrogare, quibus thermis utatur, quibus in aquis lavetur, aut ubi habitet. *Abundare* ergo *omni cultu humanitatis* refertur non ad Nobiles Romanos, sed ad peregrinum, ut ordo ipse & collocatio verborum Ammiani satis indicat.]

[a] ITA IMMINENT.] In Mss. Flor. & Regio sic legitur, *ita ter himinent, vident, & percunctantur*: atque ita ferè in Editione Augustana. [In Colb. *Italos ter himinens.*] Proinde non absurdè quis conjecerit ita ab Ammiano scriptum fuisse: *Ita velociter imminent, vident, &c.* [vel potiùs: *Ita velociter hominem vident, &c.*] Ceterùm adeo in Circenses ludos insaniebat tum populus Rom. ut si quando Curules equos in Urbem advenire nuntiatum esset, omnes è portis effusi obviam procurrerent eos spectaturi, ut testatur Symmachus in Ep. 22. lib. x.

[b] SINGULA ALTIORIS FORTUNÆ VERBA.] In codice Regio & Editione Aug. scriptum reperi *interioris fortune.* Atque ita quoque scriptum habebat codex Valesi. & Fauchetii. [In codice Colbert. *Ad sing. interioris fortuna verbari audentes.*]

[c] IN COMOEDIIS........ETAS.] Scribendum puto: *Parasitorum in comœdiis facetias affectando. Ut enim illi sufflant milites gloriosos, &c.* Videtur enim Marcellinus imitatus esse locum hunc Ciceronis in Lælio: *Nec parasitorum in comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.*

[d] PARIETES LAPIDUM CIRC. COLORIBUS NITIDOS.] Antiqui sectis marmorum crustis varii coloris parietes ornabant, ut ex Plinii lib. 35. & utroque Seneca notum est. Quò spectant hæc Dionis Chrysostomi in Euboica pag. 122. καὶ ποικίλλεται πρὸς χρόαν οὐκ ἐν ἐσθῆτι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρωτὸς καὶ τριχῶν. ἔτι δὲ ἐν οἴκων ὀροφαῖς καὶ τοίχοις καὶ ἐδάφεσι· τὰ μὲν χρώμασι, τὰ δὲ λίθοις, τὰ δὲ χρυσῷ, τὰ δὲ ἐλέφαντι ποικίλλοντες, τὰ δὲ αὐτῶν τοίχων γλυφαῖς. *Et pigmentaria non in veste solum, sed cutis etiam & capilli. Ad hæc in cameris ædium, & parietibus ac pavimento, quæ partim picturis, partim marmore, partim auro & ebore variantur, partim anaglyphis.* Eodem sensu ποικίλλειν dixit Themistius in Orat. 6. sub finem. Postquam enim Urbem novis ædificiis ornari dixit, & parietes ac pavimenta marmorum vario genere decorari, subdit: μεστὴ δὲ ἡ πόλις τεκτόνων καὶ οἰκοδόμων καὶ ποικιλλόντων. *Jam ipsa civitas plena fabris est, & architectis, & tessellariis.* Quamquam verbum illud Græcum vix unico Latino exprimi potest. Comprehendit enim tessellarios, musivarios, & Phrygiones. In Glossis tamen ποικιλτὴς, *variator*, & ποικίλλω, *vario*, vertitur. * Sic apud Prudentium de templo Eulaliæ Mart. *Saxaque cæsa solum variant.* * Et apud Gregorium Tur. in lib. 5. *Ecclesiam fabricavit, quam fulcivit columnis, variavit marmore, musivo depinxit.* Et Agathias in lib. 5. μαρμάρων δέ τι τῶν τιμιωτάτων τε καὶ λίαν προσαρμοζόμενον τῇ οἰκοδομίᾳ, ὁποῖα πολλὰ ἐς ἐπίδειξιν κατακολλῶσι τοῖς τοίχοις οἱ περὶ ταῦτα δὴ τὰ ποικίλματα διασχολοῦντες. *Marmor quod-*

quorum

quorum magnitudo [a] sæpius replicata non sine tædio præsentium, ut antehac inusitata, laudatur adsiduè : maximè cùm hæc eadem numerantes Notarii triginta propè adsistant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deesse solus Magister ludi litterarii videretur. Quidam detestantes ut venena doctrinas, Juvenalem & [b] Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes : quam ob causam, non judicioli est nostri. Cùm multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes [c] destinatum pœnæ Socratem, conjectùmque in carcerem, perrogasse quemdam scitè lyrici carmen Stesichori modulantem, ut doceretur id agere dum liceret : interrogantéque musico, quid ei poterit hoc prodesse morituro postridie, respondisse, ut aliquid sciens ampliùs è vita discedam. Ita autem pauci sunt inter eos severi vindices delictorum, ut si aquam calidam tardiùs attulerit servus, trecentis adfligi verberibus jubeatur : si hominem sponte occiderit propria, instantibus plurimis ut damnetur [d] reus, dominus hactenus exclamat, [e] Quid faciat malus, famosus, & nequam ? & si quis aliquid ejusmodi deinceps ausus

dam juxta torum parieti affixum : qualia multa ostentationis causâ parietibus agglutinari solent ab iis, qui ejusmodi varietatibus delectantur.

[a] SÆPIUS DELICATA.] Non dubito, quin hanc scripturam Gelenius ex conjectura nobis invexerit. Certè in codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * legitur, *sæpius licata.* Accursius autem cùm eamdem scripturam in codice reperisset, ita emendavit : *Quorum magnitudo sæpius vulgata, non sine tædio præs. ut antehac inusitata laudatur adsiduè.* [Legendum est, *sæpius replicata*, id est repetita in convivio.]

[b] MARIUM MAXIMUM.] Marius Maximus vitas Cæsarum scripsit, ut ex Spartiano & Scholiaste Juvenalis notum est. Fuit autem Præfectus Urbi, imperante Macrino, ut scribit Dio in lib. 78. & successit Advento Præf. Urbi, ut idem Dio testatur.

[c] DESTINATUM POENÆ SOCRATEM.] Socrates jam ætate provectus, apud Connum Metrobii filium citharam pulsare discebat. Quare cùm rideretur ab adolescentibus, illud Solonis dictum eis respondit. Melius est serò discere quàm numquam, κρεῖττον ὀψιμαθῆ εἶναι ἢ ἀμαθῆ, ut refert Suidas in ὀψιμαθής, & Stobæus in cap. 117. Quibus consentit Plato in Euthydemo initio : ubi & Connum ob id γεροντοδιδάσκαλον esse dictum commemorat : quo titulo etiam Varro Satyram scripsit. Solonis autem ἀπόφθεγμα si quis requirat, est hujusmodi. Cùm fortè in convivio fratris filius carmen quoddam Sapphûs bellè cecinisset, delectatus eo carmine Solon rogavit adolescentem, ut se id canticum doceret : & quum quidam eum interrogaret cur tantopere id cuperet : Ut, inquit, hoc doctior discedam è vita, ἵνα μαθὼν αὐτὸ ἀποθάνω : ut scribit Ælianus apud Stobæum in cap. cit. Apparet igitur Solonis & Socratis exempla à Marcellino esse inter se confusa. Similis est sententia apud Julianum in lege 20. D. de fideicomm. libert. *Nam ego*, inquit, *discendi cupiditate, quam solam vivendi rationem optimam in 8. & 70. annum ætatis duxi, memor sum ejus sententiæ qui dixisse fertur : κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Etiamsi alterum in feretro pedem habeam, addiscere aliquid velim.*

[d] UNUS DOMINUS.] In codice Regio, * Tolos. * [& Colb.] & in Augustana Editione scriptum reperi *iremus dominus :* atque ita ferè in codice Florentino scriptum fuisse monet Lindenbrogius. Proinde non absurdè quis conjecerit, ita Marcellinum scripsisse : *Dominus hactenus exclamet :* [aut potiùs, *ut damnetur reus, dominus h. excl.*

[e] QUID FACIAT MANIOSUS ET NEQUAM.] Hæc est conjectura Gelenii. Non enim dubito, quin in MS. ejus codice perinde scriptum fuerit, ac in nostris exemplaribus, Regio scilicet, & Flor. ac Faucherii [& Colberti,] quibus subscribit Editio Augustana hoc modo : *Quid faciat ma.........mosus & nequam? & si quis... ....di deinceps ausus fuerit cortu...... tis autem hoc apud eos * est nunc : quòd, * &c.* Ex quibus hanc ferè scripturam elicere pos-

rato audeant tempore. Ubi si inter aurata flabella laciniis sericis insederint muscæ, vel [a] per foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit Solis, queruntur quòd non sunt apud Cimmerios nati. Dein cùm [b] à Silvani lavacro vel Mamææ aquis ventitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, [c] solutis pressoriis vestes [d] luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur sufficientes [e] ad induendos homines undecim: tandémque electis aliquot involutus, receptis anulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, [f] digitis ut metatis abit. Enimverò si quis è militia Principis recens digressus abierit in larem, æut

tione Augustana legitur, *lembis invecti pictis Puteolos velle certamen*, *&c.* An fortasse intelligitur certamen quinquennale, quod Puteolis instituit Antoninus Pius: de quo Spartianus in vita Pii, & Inscriptiones antiquæ. Sed hæc conjectura non placet. Multo minùs emendatio Gelenii. Quippe ab urbe Roma ad Cajetæ portum euntibus nequaquam Avernus lacus est navigandus, utpote qui trans Cajetam sit, ut Strabo & Plinius satis ostendunt.

[a] PER FORAMEN UMBRACULI PENSILIS.] Umbracula sunt, quæ ad arcendos Solis radios nobilibus feminis prætendi solebant. De quibus Ovidius in 2. Fastorum, ubi de Iole:

Aurea pellebant tepidos umbracula Soles,
Quæ tamen Herculeæ sustinuere manus.

& in lib. 2. Artis amandi:

Ipse tene distincta suis umbracula virgis.

Sic etiam Clandianus appellat in lib. 2. in Eutropium. Græci σκιάδια vocant, seu σκιάδειον, ut Aristophanes in Avibus, Dionysius Hal. in lib. 7. pag. 424. Glossæ, σκιάδιον, *umbraculum.* Galli parasolium vocamus. Adde Martialis Epigramma in lib. 14. cui titulus est *Umbella.*

[b] A SILVANI LAVACRO, VEL MAMÆÆ AQUIS.] De Silvani lavacro nihil usquam legere memini. Fuit quidem Romæ fons Silvani cum æde Herculis & Silvani in regione XIII. Urbis, quem describere videtur Propertius in Elegia 4. libri 4. Sed Silvani lavacrum, de quo hîc loquitur Marcellinus, erat in Campania; si quidem hæc cum præcedentibus cohærent. Aquæ certè Mamææ erant in Bajano, ut indicat Lampridius in vita Alexandri Severi: *In matrem Mamæam*, inquit, *unicè pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mamææ: & in Bajano Palatium cum stagno quod Mamææ nomine hodieque censetur.*

[c] SOLITIS PRESSORIIS.] Scribe omnino *solutis pressoriis.* Antiqui enim vestes accuratè complicatas ponderibus impositis splendere cogebant; ut docet Seneca de tranquillitate animi. Itaque cùm vestes sumere vellent, ejusmodi præla seu pressoria solvi oportebat. Sic Claudianus in Epithalamio Palladii & Celerinæ:

—prælisque soluta
Mira Dionæa sumit velamina tela.

[d] LUCE NITENTES ARBITRA.] In Editione August. legitur *arbitria:* in Regio autem codice *arbitua:* [in Colb. *arbitrua:*] ut fortasse ita scripserit Marcellinus: *Vestes luce nitentes ambigua.* Sic in lib. 16. dixit, *non è pluma & stragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus.*

[e] AD JUVANDOS HOMINES UNDECIM.] Magis placet Editionis Augustanæ scriptura: *Ad induendos hom. undecim.* In Regio exemplari scriptum inveni *alluendos*, pessimè: in Fauchetiano *abluendos:* [in Colb. *sufficient exalluendos.*].

[f] DIGITIS UT METATIS ABIT.] In Regio codice * & in Tol. * [ac Colb.] scriptum est, *digitis & metatis. Ne id enimverò, &c.* Atque ita in Editione Augustana, nisi quòd in ea legitur, *digitis emetatis.* Et quamquam adeo corruptum locum satius esset deponere; tamen ut studioso lectori satisfaciam, conjecturam meam hîc proponam. Sic ergo videtur commodiùs scribi posse: *Digitis ut mactatis redit.* Arguit enim luxum Senatorum illorum, qui digitos anulis onerabant, etiam medios articulos transeuntibus. De quibus Plinius in lib. 33. initio, Quintilianus in XI. cap. ult. Martialis in lib. XI.

Senos Charinus omnibus digitis gerit,
Nec nocte ponit anulos;
Nec dum lavatur, &c.

Ubi obiter notandus est ille mos anulos ponendi dum lavatum itur; cujus moris hîc meminit Ammianus, & Terentius in Heautont. actu 4. * Hunc virorum luxum graviter & acerbè perstringit Chrysostomus in Homilia 22. in Genesim: ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν ἔστι βλακώδεις καὶ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν διάθεσιν ἑαυ-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

provectibus, tali præsente.....irio..... lenu præsul existimatur: ceteri taciturni audiunt dicta..... solus paterfamilias tectus narrans aliena & placentia referens & utile [a] pleraque fallendo. Quidam ex iis licèt rari aleatorum vocabulum declinantes, ideóque se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum est, quòd cùm omnes amicitiæ Romæ tepescant, [b] aleariæ solæ, quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ: unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, [c] ut Quintilios esse existimes fratres. Ideóque videre licet ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam Præturæ nec suspectam antea nec speratam, incedere gravitate composita mæstiorem, quòd ei in majore convivio vel consessu Proconsularis quidam est antelatus. [d] Subsident aliqui copiosos homines, senes aut juvenes, orbos vel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos, (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod observatur) ad voluntates condendas allicientes [e] eos præstigiis miris: qui cùm supremis judiciis ordinatis, quæ habebant reliquerint iis, quibus morem gerendo testati sunt, ilico pereunt, [f] ut id impleri sorte fatorum opperiente. *** Alius cum dignitate licèt mediocri, cervice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur adspectu, ut post captas Syracusas existimes reverti M. Marcellum. Multi apud eos negantes esse superas potestates in cælo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur se cau-

τὸν κατάγουσι, ἀκατάλλακτα ἐμπιπλάμενοι, καὶ τοῦ μεγέθει καὶ τῷ ὄγκῳ τῶν λίθων καλλωπιζόμενοι, ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἔχρῆν. *

[a] ET.......PLERAQUE FALLENDO.] In Ms. Flor. & Regio legitur: *Et utile pleraque fallendo*: quibus consentit Editio Augustana. [In Colb. *Et urile pl. fall.*] Ex quibus libris integram hanc periodum restituimus; quam Gelenius ob mendorum ac lacunarum frequentiam expunxerat: sed & conjecturæ nostræ aliquid indulsimus.

[b] ALEARIÆ SOLÆ.] Quæ tamen impropriè amicitiæ dicuntur, quippe quæ non ex virtute profectæ sint, sed ex voluptate quadam in colludendo. Itaque sublato ludo, hujusmodi amicitiæ exstingui solent, ut rectè notat Aristoteles in lib. 8. Mor. Nicom. & Plutarchus περὶ πολυφιλίας, & Cicero in Lælio.

[c] UT QUINTILIOS ESSE EXIST. FRATRES.] Hujus loci emendatio sanè eximia debetur codici Regio & Augustanæ Editioni, de qua nemo, ut spero, dubitabit. Nota enim est Quintiliorum fratrum concordia, qui cùm in omni vita cùm publicè tum privatim numquam à se mutuò disjuncti fuissent, multósque adeo Magistratus & Consulatum gessissent simul, tandem à Commodo simul interfecti sunt, ut refert Dio in lib. 72. Simili antea sub Nerone concordia insignes fuerant Scribonii fratres, planè gemini ut ita dixerim Quintiliorum: de quibus Tacitus in 4. Hist. & Dio in Nerone.

[d] SUBSIDENT ALIQUI CURIOSOS HOMINES.] Amplector eam scripturam quam in Fauchetii codice exstare monuit Gruterus, *copiosos homines*, id est divites. Eodem errore in fine libri 27 scriptum erat *concitus majoribus curis*, cùm scribendum esset, *concitis majoribus copiis*, ut rectè in codice * Tol. * & Regio exaratum est.

[e] EOS TECHNIS.] In Mss. Flor. & Regio, [& Colb.] * ac Tolos. * legitur, *potest regiis*: neque aliter in Editione August. Quare opinor ita à Marcellino perscriptum fuisse, *allicientes eos præstigiis miris.*

[f] UT ID IMPLERI SORTE FATORUM OPPERIENTE.] Hanc elegantem scripturam ex his inquinatissimis vestigiis scriptorum codicum deprehendimus: *Ut id impleris ora fatorem operiente.* Sequentia verò quia nimis corrupta erant, prætermisimus. Sic autem habent: *Nec puteos, nec*

tiùs posse, antequam ephemeride scrupulosè sciscitata didicerint, ubi sit verbi gratiâ signum Mercurii, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat Luna. Alius si creditorem suum flagitare molestiùs adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque ut veneficum curat urgeri: unde non nisi reddita cautione, dispendióque adflictus gravi discedit. Et additur huic, [a] debitorem voluntarium includit ut proprium, [b] nec ante ejus profectionem absolvit. Parte aliâ uxor, ut proverbium loquitur vetus, eamdem incudem diu noctúque tundendo, [c] maritum testari compellit, hócque idem ut faciat uxor, urget maritus instanter: & [d] periti juris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter ejus æmulus in triclinio, [e] repugnantia tractaturi: iisdémque [f] subseruntur genitalium extorum interpretes controversi, hinc Præfecturas profusiùs largientes & sepulturas divitum matronarum;

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

facili potest ægritudo testam. . . . . comitatum est his quis tuam. . . . . . . cum dignitate licèt. . . . . . vice tumida gradiens, &c. [in Colbert. *vicet humida gradies, &c.*] Hæc postrema tamen unius vocis adjectione sic videntur esse supplenda, *cum dignitate licèt mediocri, cervice tumida gradiens, &c.*

[a] DEBITOREM VOLUNTARIUM INCLUD. UT PROPRIUM.] Debitor voluntarius est is, qui metu calumniæ pecuniam accusatori se daturum promisit: cui opponitur proprius, id est verus debitor, qui reapse debet. * Sic apud Senecam in libro v. de Benef. *Dico me tibi obligatum pro filio: non quia sum, sed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium.* Contra has divitum calumnias Gregorius Nazianzenus in Carmine adversus divites pag. 238. *

[b] NEC ANTE EJUS PROFECTIONEM ABSOLVIT.] An potiùs scribendum est *professionem?* Ut sit hic sensus, debitorem illum voluntarium qui ex creditore debitor factus est, non priùs à Senatore qui ei accusatorem submiserat, dimitti, quàm datâ apochâ professus sit nil sibi ab Senatore deberi.

[c] MARITUM TESTARI COMPELLIT, HOCQUE IDEM, &c.] Id Romæ tunc usitatum fuisse, docet Hieronymus in Epistola ad Furiam de viduitate servanda, his verbis: *Scribuntur tibi nunc sponsales tabulæ, ut post paullulum testamentum facere compellaris. Simulabitur mariti infirmitas, & quod te morituram facere volet, ipse victurus facies.* * Et Zeno Veronensis, eorumdem temporum Scriptor, in Sermone 2. de avaritia: *Inde est*, inquit, *quòd conjuges nuptiali sanctissimo repugnantes jugo, pro se quisque nitentes amore videlicet nimio, hereditatem captant alter alterius.* * De his captatorum artibus Lucianus loquitur in Dialogis mortuorum: apud quem Cnemon Damippo dicit: ἔδοξε δέ μοι καὶ σοφὸν τοῦτ' εἶναι, διαθήκας ἐς τὸ φανερὸν ἐν αἷς ἐκείνῳ καταλέλοιπα τὰ μὰ πάντα, ὡς κἀκεῖνος ζηλώσειε καὶ τὰ αὐτὰ πράξαι. *Ac visum est mihi hoc in primis callidum, testamentum ei ostendere, in quo omnium bonorum meorum illum heredem institueram, ut ille idem quoque faceret.* Denique Quintilianus in declam. 325. *Multi sunt*, inquit, *qui testamenta sic scribant, tamquam illud ad vitam eorum pertineat. Sic quidam heredes scribunt eos quos captant, tamquam intellecturos, tamquam secreto scriptos.*

[d] PERITI JURIS ALTRINS. ADSCISCUNTUR.] Qui scilicet legem ac formam testamenti scribendi suggererent. Ad hoc enim maximè Jurisperiti adhibebantur, ut Suetonius in Nerone, & Arrianus in lib. 2. cap. 13. Dissertationum Epicteti testantur.

[e] REPUGNANTIA TRACTATURI.] Tractare propriè Jurisperiti dicuntur, cùm de articulis & quæstionibus Juris disputant. Sic in lege 1. D. de calumniatoribus, & in lege 13. D. de jure patronatus. Vetus Scholiastes Juvenalis ad illa in Satyra 1.

—*Jurisque peritus Apollo:*

Intra Apollinis, ait, *templum Jurisperiti sedebant, & tractabant.* Unde lucem accipit lex 1. D. de extraordinariis cognitionibus: *Advocatos accipere debemus, qui causis agendis quoquo studio operantur: non tamen qui pro tractatu, non adfuturi causis, accipere quid solent, advocatorum numero censendi.* * Sic Augustinus in Sermone 50. de Tempore. *

[f] SUBSERUNTUR GENITALIUM EXTORUM INTERPRETES.] Simile est, quod narrat Lucianus in Dialogis mortuorum, cùm Mœrichus & Aristeas viridi-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

inde ad exſequias virorum [a] jamjam adventantes neceſſaria parari oportere innuentes: & teſtatura...... ancillas ſuapte naturâ pallidi aſpirati pridie conſumpta defuncta...... um Romaque:[b] ut Tullius ait: *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit: & amicos tamquam pecudes eos potiſſimùm diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos.* Cúmque mutuum illi quid petunt, ſoccos & [c] Miconas videbis & Lachetas: cùm adiguntur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Creſphontem & Temenum putes. Hactenus de Senatu. Nunc ad otioſam plebem veniamus & deſidem: in qua [d] nitent ut nominibus cultis & quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarii, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino, & cum Trulla, & [e] Lucanicus cum Pordaca & Salſula, ſimiléſque innumeri. Hi omne quod vivunt vino & teſſeris impendunt, & luſtris, & voluptatibus, & ſpectaculis: eíſque templum, & habitaculum, & concio, [f] & cupitorum ſpes omnis Circus eſt maximus: & videre licet per fora, & compita, & plateas, & conventicula [g] circulos multos

tiſſimi ſe mutuò captarent, ac ſe viciſſim heredes inſtituiſſent palam ſcriptis teſtamentis: vates & Aſtrologos & ſomniorum interpretes & Chaldæos, Apollinem quoque Pythium ab utroque conſultum, modò huic, modò illi obventuram hereditatem prædixiſſe.

[a] FEMINAS INVITANTES.] Sic Gelenius emendaverat. Sed cùm in Mſſ. omnibus & in Editione Auguſtana legi comperiſſem, *fama adventantes*; non dubitavi quin Marcellinus ita ſcriptum reliquiſſet, *inde ad exſequias virorum jamjam adventantes neceſſaria parari oportere innuentes.*

[b] UT TULLIUS AIT.] Locus eſt in libro de Amicitia.

[c] ET MICIONES.] In Regio codice [& Colbert.] * ac Toloſ. * & Editione Auguſt. ſcriptum eſt *Micaunas*. Quare non dubitavi *Miconas* hîc teſtituere. Sunt enim ſervorum comicorum nomina plerumque diſſyllaba: ut λάχης. σίμων. μάνης. & ſimilia. Dio in Orat. 74. οὐ κατὰ λάχητα, οὐδὲ κατὰ σίμωνα.

[d] NITENT NOMINIBUS CULTIS.] Regius codex, * & Toloſ. * [ac Colbert.] vocem interſerit minimè ſuperfluam, ni fallor, *in qua nitent ut nominibus cultis, &c.* Neque enim quæ infrà recenſet nomina, culta ſunt aut præclara, ſed prorſus ridicula atque ſcurrilia. [Sed plebeti hæc nomina culta eſſe ſibi perſuadebant, & his ſe honorari ac enitere tamquam magnificis vocabulis exiſtimabant.]

*[e] LUCANICUS.] In teſtamento Grunnii Porcelli inter ſignatores primus nominatur *Lucanicus* & ultimus Cymatius: quorum nominum origo ſatis aperta eſt. *Lucanicus* enim à pernis Lucanicis dicitur; & Cymatius à cymis braſſicarum, quæ olim in deliciis fuere: * [unde & Cimeſſores dicti apud Marcellinum in hoc loco, pro Cymeſtores à cymarum eſu.]

[f] ET SPES OMNES.] In Regio, Florent. [Colbert.] * ac Toloſ. * codicibus legitur, *& copitorum ſpes omnes.* In Auguſtana autem Editione, *& compitorium ſpes omnes:* ſed hæc vox ex ſequenti linea videtur huc perperam irrepſiſſe. Nec aſſentiri poſſum Cl. Salmaſio, qui in Notis ad Vopiſcum, in Aureliano ſic emendavit, *& copia eorum & ſpes omnis Circus eſt Maximus*, & annonam ſeu panem gradilem his verbis intelligi ait, qui ex gradibus Circi populo erogabatur. Etenim Marcellinus noſter nihil hic de annona, ſed tantùm de Circenſibus ludis loquitur. Deinde annonam ex Circi gradibus erogatam fuiſſe numquam crediderim. Erant enim in ſingulis Urbis regionibus certi gradus, ex quibus populo erogabatur annona, ut ſatis innuit Prudentius contra Symmachum:

Quæ regio gradibus vacuis jejunia dira
Suſtinet? aut quæ Janiculo mola nota quieſcit?

Itaque in deſcriptione urbis Conſtantinop. hi Gradus in ſingulis regionibus recenſentur cum Piſtrinis. Quòd ſi conjecturis hîc indulgere licet, poſſit & alicui videri ſic legendum eſſe, *& cupidorum ſpes omnes Circus eſt Maximus:* [vel potiùs, *& cupitorum ſpes omnis Circus eſt Maximus.*]

*[g] CIRCULOS MULTOS COLLECTOS.] κυκλεῖα Græcè vocat Johannes Chry-

collectos in se controversis jurgiis ferri, aliis aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem vixerunt, potiores auctoritate longæva, [a] per canos & rugas clamitant sæpe, Rempublicam stare non posse, si futurâ concertatione quem quisque vindicat, carceribus non exsiluerit princeps, [b] & funalibus equis parum cohærenter circumflexerit metam. Et ubi negligentiæ tanta est caries, exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondum Solis puro jubare, effusiùs omnes festinant præcipites, ut velocitate currus ipsos anteeant certaturos: [c] super quorum eventu discissi votorum studiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes. Unde si ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices scenarii per sibilos exploduntur, si quis sibi ære humiliorem non conciliaverit plebem. [d] Qui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos vociferantur pelli debere ([e] quorum subsidiis semper nisi sunt ac steterunt) & tætris vocibus & absurdis: quæ longè abhorrent à studiis & voluntate veteris illius plebis, cujus multa facetè dicta memoria loquitur & venusta. Id enim nunc repertum est pro sonitu laudum impensiore per applicatos homines ad loquendum,

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

sostomus Homiliâ 10. in Johannis Evangelium pag. 71.*

[a] PER JANOS ET FORA CLAMITANT.] In MSS. Flor. & Regio, [ac Colbert.] * & Tolos. * legitur, *por Janos & rogant vel amittant*: quibus Augustana subscribit Editio. Unde quis conjicere possit, sic ferè à Marcellino scriptum fuisse, * *potiores auctoritate longæva, per canos & rugas clamitant sæpe.* Alludit enim, ut opinor, ad locum Senecæ de brevitate vitæ cap. 219. *Non est itaque, quòd quemquam propter canos aut rugas putes diu vixisse.* *

[b] ET FUNALIBUS EQUIS PARUM COHÆRENTER CIRCUMFLEXERIT.] Hunc locum sic supplendum putavi, cùm in MSS. Flor. & Regio, * Tolos. * [& Colb.] atque in Editione August. ita scriptum esse vidissem, *nominabilis equis parum coherce* .·.·. .·. *er circumelexerit metam.* Quamquam potest etiam aliis multiplicibus modis illa vox *nominabilis* emendari, & pro *coherenter* scribi *coercenter.* Erat autem id propè caput artis equestris, ut sinisteriore funali equo metam quàm proximè fieri posset arraderent, nec tangerent tamen. Itaque peritissimi aurigæ sinisterioris equi funalis habenas adducere solebant, dexterioris autem laxare, ut testatur Nonnus in lib. 37. Dionys. in illa luculenta descriptione Curulis certaminis.

Σχάζεό μοι καὶ σεῖο κυβερνητῆρι χαλινοῦ
Δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἐγγύθι νύσσης,
&c. Et in lib. 43.
Ως δέ τις ἱππεύων ἐλατὴρ ὑπὸ κυκλάδι τέχνῃ
Δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἐγγύθι νύσσης,
Δεξιτερὸν χάλασσε πειθήμονι χαλινοῦ,
&c.

Quibus adde & Lucani versus in lib. 8.

—*nec sic moderator equorum*
Dexteriore rota lævum cùm circuit axem,
Cogit inoffensa currus accedere meta.

* [c] SUPER QUORUM EVENTU DISCISSI VOTORUM STUDIIS, ANXII PLURIMI AGUNT PERVIGILES NOCTES.] Idem dicit Libanius in libri IV. Epistola 288.*

[d] QUI SI DEFUERIT STREPITUS.] In Editione Aug. legitur, *sui si defuerit strep.* atque ita etiam in exemplari Regio scriptum reperi, [ut & in Colbert.] * ac Tolos. * eadémque manu superscriptum, *seu si, &c.* quam equidem docti exscriptoris conjecturam præ vulgata à Gelenio scriptura valde probo.

* [e] PEREGRINOS, QUORUM SUBSIDIIS SEMPER NISI SUNT AC STETERUNT ROM.] Aurelius Victor, Marcellini æqualis, idem dicit in Domitiano: *Hactenus Romæ, seu per Italiam orti Imperium rexere: hinc advenæ, nescio quoque an, ut in Prisco Tarquinio longè meliores. Ac mihi quidem, audienti multa legentique, planè compertum, urbem Romam externorum virtute atque insitivis artibus præcipuè crevisse. Quid enim Nerva Cretensi prudentius magisque moderatum? &c.* *

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Valentiniano & Valente III. Coss. Anno Chr. 370.

ut in omni ſpectaculo, [a] exodiario, venatori, aurigæ, & hiſtrionum generi omni, & judicibus celſis itidémque minoribus, necnon etiam matronis clametur adſiduè, [b] *Per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci, nemo ſufficit explanare. In his plerique diſtentioribus ſaginis addicti, præeunte nidoris indagine acutíſque vocibus feminarum, à gallicinijs ipſis, in modum pavonum inanitate clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos prærodentes dum patinæ deferveſcunt: alii nauſeam horridæ carnis dum excoquitur intentiùs deſpectantes, ut diſciſſarum pecudum exta [c] rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis. Sit ſatis interim hæc digeſſiſſe ſuper rebus Urbanis: nunc redeamus ad cetera, quæ per provincias agitavere multiplices caſus.

CAPUT V.

[d] Erupit Auguſtis ter Coſſ. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſæpe noſtrorum funeribus paſta: cujus eruptionis primæ pro-

[a] EXODIARIO.] Exodiarii hîc ſunt mimi, qui in fine ludorum intrabant, ut quidquid lacrimarum atque triſtitiæ ex tragicis affectibus ſpectatores coëgiſſent, hujus ſpectaculi riſus detergeret, ut ſcribit eleganter vetus Scholiaſtes Juvenalis in Sat. 4. Et olim quidem exodia Atellanis fabulis conſerta à juvenibus actitabantur honeſtis, ut teſtatur Livius in lib. 7. poſtea verò hujuſmodi exodia mimi uſurpaverunt: quod ſub Julio Cæſare cœpiſſe videtur, qui Laberii & Publii Syri mimos introduxit. Itaque Cicero in lib. 9. Epiſt. 16. ad Pætum, poſtquam de Cæſaris dominatione multa dixit: *Nunc venio*, ait, *ad jocationes tuas, quando tu ſecundùm OEnomaum Accii, non (ut olim ſolebat) Atellanam; ſed (ut nunc fit) mimum dediſti.* Et Juvenalis in Sat. 4.

Urbicus exodio riſum movet Atellanæ.

Apud Græcos ſtrictior eſt τοῦ ἐξοδίου appellatio. Nam ἐξόδιον Græci vocant melos, quod in exitu fabulæ canebatur, ut ſcribit Pollux in lib. 4. cap. 15. & Scholiaſtes Ariſtophanis in Veſpis. Tale erat in Tragœdia quidem πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων, &c. quæ clauſula omnibus ferè Euripidis tragœdiis adtexta eſt. In Comœdia autem Καθίστασαν, &c. Citharœdorum: Ἀλλὰ, ἀλλ' ἄναξ, &c. Rhapſodorum denique: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄξιοι ἐστὲ, &c. ut ſcribit Ælius Dionyſius apud Euſtathium in Iliad. β. & Heſychius in Ἀλλ' ἄναξ & Νῦν.

[b] PER TE ILLE DISCAT.] Supple, aurigare aut ſaltare. Illa autem acclamatio *per te* favoris indicium erat. Non enim juramus niſi per ea quæ maximi facimus. Unde & apud nos id proverbium in vernaculo ſermone manſit, ut de eo qui aliquem ſuſpicit dicamus, per eum dumtaxat illum jurare. Talis fuit illa Conſtantinop. plebis acclamatio in Circo, quam refert auctor Alexandrini Chronici, Anaſtaſio III. & Venantio Coſſ. Ἰουλιανὰς ἡ ἐπιφανεστάτη πατρικία ἔκραζον διὰ τὸν ἄνδρα αὐτῆς Ἀρεόβινδον βασιλέα τῇ Ῥωμανίᾳ. *Juliana Nobil. Patricia clamabant per virum ipſius Areobindam Imperatorem Rom.*

[c] RIMARI CUM ANATOMICIS DEMOCRITUM PUTES.] Fuit Democritus Medicinæ peritiſſimus, & multos de Medicina ſcriptos libros reliquit. Scripſit enim Διαιτητικὸν ἢ ἰατρικὴν γνώμην, & περὶ πυρετῶν: ut refert in ejus vita Diogenes. Nec deſunt qui eum magiſtrum Hippocratis Coi fuiſſe dicant, ut ſcribit Cornelius Celſus in Procœmio librorum de Medicina.

[d] ERUPIT AUGUSTIS TER COSS. SAXONUM MULTITUDO.] Hanc Saxonum cladem Hieronymus in Chronico confert in annum Domini 374. Caſſiodorus autem qui Hieronymi Chronicum exſcripſit, in Conſulatum IV. Valentiniani & Valentis, qui annus fuit 373. Natalis Dominici. Sed Marcellino, cui hæc inveſtigare propoſitum fuit, equidem aſſentiri malim. Contigit igitur hæc Saxonum clades ex Marcellini noſtri ſententia anno Domini 370. Valentiniano & Valente III. Coſſ. De qua victoria ſic Oroſius in lib. 7. loquitur: *Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis ſitam, virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Rom.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano III. & Valente III. AA. Coss. Anno Chr. 370.

cellam [a] Nannenus sustinuit Comes, regionibus iisdem appositus, [b] dux diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem destinatæ plebi congressus, cùm milites quosdam ruisse, & se vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore quid agi deberet, id est adeptus ut peditum Magister Severus opitulatum rebus dubiis adveniret. Qui ducens militem rei sufficientem cùm venisset ad loca, discriminatis ordinibus barbaros ante conluctationem adeo terruit & turbavit, ut nec controversas opponerent manus, sed signorum aquilarúmque fulgore præstricti venialem poscerent pacem. Diúque variatis consiliis, cùm id Reipub. conducere videretur, pactis indutiis, & datis ex condicione proposita juvenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones, sine impedimento unde venerant reversuri. Quibus omni jam formidine vacuis reditúmque parantibus, occultè pedites missi insidias in abdita quadam valle struxerunt, unde prætereuntes adgredi negotio poterant levi: sed longè secus accidit quàm sperabatur. Sonitu enim adventantium perciti exsiluere quidam intempestivè, visíque subitò dum se firmare festinant, ululantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetêre tamen mox conglobati, extremáque sorte vires licèt non integras suggerente confligere cogebantur: multáque cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope divortium itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subvenisset. Exin concursum infestiùs, firmatísque pectoribus hincinde incumbentes Romani clausos hostes eductis gladiis obtruncabant: nec quisquam eorum genitales revisere potuit larês, ne uno quidem cædibus concorporalium superesse permisso. Ac licèt justus quidam arbiter rerum factum incusabit perfidum & deforme: pensato tamen negotio non feret indignè, manum latronum exitialem tandem copiâ datâ captam. Post hæc ita prosperè consummata, Valentinianus versando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa & circumspiciens, quibus commentis Alamannorum & Macriani Regis frangeret

finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Quæ verba Orosii ex istis D. Hieronymi adumbrata esse videntur: *Saxones cæsi Deusone in regione Francorum.*

[a] NANNENUS SUST. COMES.] Hic est Nannenus, qui postea Magister militum fuit: cui & Quintino Maximus tyrannus infantiam filii sui Victoris & tutelam Galliarum commisit, ut ex lib. 3. Hist. Sulpicii Alexandri refert Turonensis Gregorius in lib. 2. capite 9. In Regio codice scribitur, *Nanneius sustinuit Comes.* * *Eruptionis primam procellam* emendat Cluverius in lib. 3. cap. 21. pro *prima*: sed nihil opus.*

[b] DIUTURNO BELL. LABORE COMPERTUS.] Codex Regius, [& Colbert.] * ac Tolos. * cum Editione August. consentiens vocem præmittit hoc modo, *dum diuturno, &c.* Proinde non dubito quin Marcellinus ita scriptum reliquerit, *dux diut. bellorum labore compertus.* Simile mendum in eadem voce notavi suprà ad librum XXIII.

VALENTINIANUS & VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Valentiniano III. & Valente III. AA. Coss. Anno Chr. 370.

fastus, sine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio, jam inde ab incunabulis primis varietate casuum imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuisse longis sæculis æstimetur intacta. Seditque consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos & [a] pubis immensæ viribus affluentes, ideóque metuendos finitimis universis. Scribebátque frequenter ad eorum Reges per taciturnos quosdam & fidos, ut iisdem tempore præstituto supervenirent, pollicitus ipse quoque transito cum Romanis agminibus Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitantibus insperatum. Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt litteræ: primâ, quòd jam inde temporibus priscis, [b] subolem se esse Romanam Burgundii sciunt: dein quòd [c] salinarum [d] finiúmque causâ Alamannis sæpe jurgabant.[e] Et catervas misere lectissimas: quæ antequam milites con-

[a] ET TURBÆ IMMENSÆ VIRIBUS AFFLUENTES.] In exemplari Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *& ubi immensa:* in Editione autem Augustana, *& urbis immensa.* An fortè ita scripserat Marcellinus, *& pubis immensa viribus affluentes?*

[b] SUBOLEM SE ESSE ROM. BURGUNDII SCIUNT.] Non probo explicationem Lindenbrogii, qui de Burgundiis eatenus hoc verum esse scripsit, quatenus in Æduorum, qui fratres se populi Romani dicebant, sedes immigraverunt: quod quidem oollem ab eo dictum fuisse. Primò enim ex hac explicatione sequitur Burgundios fratres tantùm populi Romani dici potuisse. At Marcellinus sobolem Rom. vocat. Deinde nondum his temporibus quorum historiam persequitur Marcellinus, Burgundii Sequanorum & Æduorum provinciam occupaverant. Id enim diu postea contigisse Prosperi & Cassiodori & Orosii scripta restantur. Alia igitur ratio quærenda est, cur Burgundii sobolem se Romanam esse dicerent. Eam ex Orosii libro 7. hîc apponam: *Burgundionum quoque novorum hostium novum nomen, qui plusquam* 80. *millia armatorum ripæ Rheni fl. insederunt. Hos quondam subacta interiore Germania à Druso & Tiberio adoptivis filiis Cæsaris, per castra dispositos aiunt in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgo vocant, &c.* * Sed hæc de Burgundionum origine falsa ac fabulosa esse, rectè docuit Cluverius in libri III. capite XXXVI.*

[c] SALINARUM FINIUMQUE CAUSA.] Sic quoodam inter Hermunduros & Chattos atrox prœlium exarsisse prodit Tacitus io fine libri 13. ob salem qui in flumine ac silvis in utriusque gentis confinio gignebatur. * Salaio flumen à Tacito designari notat Cluverius in capite V. Eumdem amnem à Marcellino intelligi certum est, postquam Burguudiooes vel Burgundii Chattorum, Alamanni Hermundurorum sedes occupaverunt. * Et Strabo Autariatas scribit gentem Illyricam, continuum cum Ardiæis bellum gerere salinarum causâ, quæ ἁλιπηγα appellat.

[d] FINIUMQUE CAUSA ALAMANNIS SÆPE JURGABANT.] Burgundii confines erant Alamannis, ut docet Marcellinus in principio libri XVIII. *Cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant.* Idem notat Procopius io lib. 1. Goth. & ante utrumque Mamertinus in Genethliaco, quem Maximiano Herculio dixit: *Burgundiones*, ait, *Alamannorum agros occupavere, sed sua quoque clade quæsitos: Alamanni terras amisere, sed repetunt.* Quo in loco Mamertinus Burgundiooes à Burgundiis apertè distinguit. Ait enim paullo antè: *Gothi Burgundos penitus exscindunt: rursum pro victis armantur Alani.* Atqui Marcellinus Burgundios hîc pro Burgundionibus posuit. Quos enim Burgundios vocat, eos Hieronymus in Chrooico, & Orosius Burgundiones appellant. Socrates in lib. 6. & Agathias in 1. Βουργουζίωνας vocat, Jordanes in Historia Gothorum Burgundziones: sic enim exemplaria Mss.

[e] CATERVAS MISERE LECTISSIMAS.] Hieronymus in Chronico: Anno Domini 374. *Burgundionum* 80. *ferè millia, quot numquam antè, ad Rhenum descenderunt.* Idem refert Cassiodorus in Fastis, Valentiniano IV. & Valente IV. Coss. Sed Marcellinus noster id ponit Consulatu Valen-

gregarentur in unum, adusque ripas Rheni progressæ, Imperatore ad struenda munimenta districto, terrori nostris fuere vel maximo. Igitur paullisper morati, cùm neque Valentinianus ut spoponderat, die prædicto venisset; nec promissorum aliquid adverterent factum, ad Comitatum misere legatos, poscentes adminicula sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostibus exponerent terga. Quod ubi negari per ambages sentirent & moras, mæsti exinde discesserunt & indignati. Hócque comperto Reges ut ludibrio habiti sævientes, captivis omnibus interfectis, genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine Rex appellatur Hendinos, & ritu veteri potestate deposita removetur, si sub eo fortuna titubaverit belli, vel segetum copiam negaverit terra: ut [a] solent Ægyptii casus ejusmodi suis adsignare rectoribus. Nam Sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis ut Reges. Per hanc occasionem impendio tempestivam, Alamannos gentis antedictæ metu dispersos aggressus per Rætias Theodosius, ea tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscumque cepit, ad Italiam jussu Principis misit, ubi fertilibus pagis acceptis jam tributarii circumcolunt Padum.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Valentiniano A. III. & Valente A. III. Coss. Anno Chr. 370.

CAPUT VI.

Hinc tamquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ provinciæ veniamus ærumnas, quas ut arbitror Justitia quoque ipsa deflevit: quæ unde instar exarsere flammarum, textus aperiet absolutus. Austuriani his contermini partibus barbari, in discursus semper expediti veloces, vivereque adsueti rapinis & cædibus, paullisper pacati: in genuinos turbines revoluti sunt, hanc causam prætendentes ut seriam. Stachao quidam nomine popularis eorum, ut in otio [b] nostra peragrando licentiùs, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere verissima:

tiniani & Valentis tertio, qui annus Christi fuit 370. Ceterùm ante hæc verba punctum notandum est, scribendúmque: *Et catervas misere, &c.*

[a] SOLENT ÆGYPTII CASUS EJUSMODI ADSIGNARE RECTORIBUS.] In codice Regio [& Colbert.] & August. Editione scriptum inveni, *casus ejusmodi jus ass.* ut fortè sic Marcellinus scriptum reliquerit, *casus ejusm. suis assignare rectoribus.* Ceterùm ideo hos casus Ægyptii rectoribus suis vitio vertere solebant, quòd eos haberent Deorum loco, & hæc mala eos avertere posse ac debere crederent. Diodorus Siculus in lib. 1. *δοκοῦσι οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ἑαυτῶν βασιλεῖς προσκυνεῖν τε καὶ τιμᾶν ὡς πρὸς ἀλήθειαν ὄντας θεούς· τοὺς βουλομένους τε καὶ δυναμένους τὰ μεγάλα εὐεργετεῖν, ἡγούμενοι θείας μετέχειν φύσεως. AEgyptii Reges suos non secus ac Deos venerantur & colunt. Nam & eos non sine Dei providentia summo imperio potiri existimant: & qui maxima beneficia hominibus conferre volunt ac possunt, eos divinæ naturæ participes arbitrantur.* Quibus addi potest hic Minucii Felicis locus in Octavio: *AEgyptii sanè hominem sibi quem colant eligunt: illum unum propitiant: illum de omnibus consulunt: illi victimas cædunt: & ille qui ceteris Deus, sibi certè homo est.*

[b] NOSTRA PERAGRANDO LICENTIÙS.] In Mss. Flor. Regio, & Valentino, * Tolos. * [& Colbert.] quædam voces præmittuntur hoc modo, *uti novo nostra peragr.* Et Mariangelus quidem Accursius ex conjectura, ut apparet, edidit, *vero novo nostra peragrando.* Gelenius autem utramque vocem satis audacter expunxit. Mihi videtur sic legi posse commodiùs: *Stachao quidam nomine popularis eorum, ut in otio nostra peragrando licentiùs, &c.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

quocirca supplicio flammarum absumptus est. Hujus necem ulcisci, ut propinqui damnatique injustè causantes, ferarum similes rabie concitarum exsiluere sedibus suis, Joviano etiamtum imperante: veritíque prope Leptim accedere, civitatem muris & populo validam, suburbano ejus uberrimo insedere per triduum: mactatísque agrestibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat ad speluncas, incensa supellectili multa quæ vehi non poterat, referti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Silvam quoque [a] casu cum caritatibus in agro inventum, [b] Ordinis sui Primatem. Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor, præsidium imploravere [c] Romani Comitis per Africam recèns provecti. Qui cùm venisset militares copias ducens, ferréque opem rebus rogaretur adflictis, nonnisi abundanti commeatu aggesto, & camelorum quatuor millibus apparatis, castra firmabat esse moturum. Hócque responso miserandis civibus stupefactis, atque negantibus sufficere se posse post vastationes & incendia, ita enormibus instrumentis remedia quærere damnorum immanium, dissimulanter diebus ibi quadraginta consumptis, nullo tentato inde discesserat Comes. Qua spe Tripolitani frustrati, formidantésque extrema, adlapso [d] legitimo die Concilii quod apud eos est annuum, Severum & Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimosas provinciæ ruinas docerent intrepidè. Quibus compertis Romanus, misso equite velocissimo Magistrum Officiorum petit Remigium, affinem suum vel rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem hujus negotii Vicario sibique deferri. Venerunt in Comitatum legati: aditóque Principe, verbis quæ perpessi sunt ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cùm neque relationi Officiorum Magistri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur:

[a] CASU IN AGRO INVENTUM.] Editio Augustana cum Florentino codice consentiens sic præfert, *casuum feritatibus in agro inventum*. In Regio autem * & Tolos.* exemplari ita scriptum inveni, *casuum feritatibus:* [in Colbert. *Silvam quoque casuum feritatibus.*] Proinde levissima mutatione sic restituendum hunc locum existimavi, *casu cum caritatibus in agro inventum*. Paullo suprà pro *aucti rapinis*, in eodem codice Regio, [& in Colb.] * ac Tolos. * scriptum est, *reverti rapinis:* in August. Editione, *reversi rap.* Nec dubito, quin Marcellinus ita reliquerit, *referti rapinis*, &c.

[b] ORDINIS SUI PRIMATEM.] Id est Primatem Curiæ Leptitanæ: sic Primates Ordinis Alexandrini dicuntur in lege 4. & 190. Cod. Theod. de Decurionibus. *Curiæ vertices* vocat Marcellinus in lib. 14. pag. 15. ubi vide quæ adnotavi, & adde legem 3. Cod. Theod. de Scenicis, & pag. 424. infrà.

[c] ROMANI COMITIS PER AFRICAM.] Ad quem rescriptum exstat Valentiniani Modesto & Arinthæo Coss. relatum in titulo Cod. Theod. de div. officiis. Ejusdem meminit Zosimus in lib. 4. ejusque avaritiâ factum esse ait, ut Mauri Firmum ad Imperium extollerent.

[d] LEGITIMO DIE CONCILII.] In his Conciliis non soli Curiales, sed omnium ordinum & collegiorum homines convenie-

promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes[a] ludi poteſtates excelſæ. Dum remedia quædam à commilitio Principis exſpectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diúque anxiis, rurſus globi ſupervenêre barbarici, fiduciâ ſublati præteritorum: Leptitanóque agro & Oeenſi interneciva populatione tranſcurſis, expleti prædarum acervis ingentibus abſceſſerunt, occiſis [c] Decu-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

bant: & decreta condere ac legatos eligere conſueverant, qui deſideria totius provinciæ Imperatori nuntiarent, ut patet ex titulo Cod. Th. de legatis, & decretis legat. & Imperatores ad hæc Concilia ſæpe, ſi opus erat, reſcribebant. Sic lex 2. in Cod. Theod. quemadmodum munera civ. directa eſt ad Concilium provinciæ Africæ: & lex 3. in eodem Codice de inofficioſo teſtamento, ad Concilium Byzacenorum.

[a] LUDI POTESTATES EXCELSÆ.] Id eſt Præfecti Prætorio, ad quos decreta legationéſque civitatum mittebantur; ut patet ex titulo Cod. Th. de legatis. Poſſunt etiam intelligi Quæſtor ſacri Palatii, Magiſtri ſcriniorum, Comites Conſiſtoriani, & alii, qui Imp. judicanti adſidebant. Sic in lib. XVI. pag. 77. Marcellinus diait: *Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximéque Florentii Præfecti Prat.* * Idem queritur Valentinianus Aug. in Novella 7. de indulg. Reliquorum. *

[b] LEPTITANOQUE AGRO ET OEENSI.] Oea ſeu Oeenſis colonia memoratur à Mela ac Plinio in Africæ deſcriptione. Apud Ptolemæum *ἰῶα* perperam ſcribitur pro *ὀία*. In Itinerario quoque Antonini Oea colonia; in Tabula Peutingerorum Oſa colonia multiplici errore perſcribitur. Sita erat inter Sabratam & Leptim: ex quarum trium urbium nomine provincia Tripolis dicta eſt teſte Solino in cap. 30. Sanè in Notitia Africæ quam Jac. Sirmondus ante ſex annos edidit, Tripolitanæ provinciæ hæ numerantur urbes, Leptis magna, Sabrata, Girba, Oea, Tacapa. In Collatione 1. Carthaginenſi Marinianus memoratur Epiſcopus ab Oea: ſic enim legendum eſt, non autem *Abeea.* * Ita in Concilio Carthaginenſi ſub S. Cypriano Natalis ab Oea nominatur. Auguſtinus in Epiſtola v. ad Marcellinum de Apuleio loquens: *Et pro ſtatua ſibi apud Coenſes locanda, ex qua civitate habebat uxorem, adverſus contradictionem quorumdam civium litigaret.* Scribe, *apud Oeenſes.* Uxor enim Apuleii, Pudentilla Oeenſis fuit, teſte Apuleio ipſo in Apologia. *

[c] DECURIONIBUS MULTIS.] Decuriones ſunt, quos frequentiùs Curiales poſterior ætas dixit, & meliùs. Curiales enim à Curia denominati, ut apud Græcos *βουλευταὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς.* At Decuriones non dicuntur à Decuria. Neque enim municipales Ordines umquam Decurias vocitari videas, niſi in lege 176. Cod. Th. de Decurionibus. Sanè Decuriæ à Curiis multum diſtant: Decuriæ enim propriè ſunt collegia, in quibus Librarii, Scribæ, Lictores, Viatores, Nomenclatores, & Accenſi Magiſtratuum Rom. cenſebantur. Sic Decuria Lictoria Conſularis, & Decuria Viatoria Conſulatis, quarum mentio fit in Theſauro Inſcript. Gruteri, & in lege 1. Cod. Theodoſ. de lucris offic. erat Decuria in quam relati erant Lictores, & Viatores Conſulum: & apud Scholiaſtem Juvenalis in Sat. v. Decuria Quæſtoria ea eſt, in quam Scribæ Quæſtorii referebantur. Cave enim ne cum Caſaubono in Notis ad Suetonium in Octaviano, interpreteris de Decuria Equitum Rom. Sarmentos enim quem Decuriam Quæſtoriam emiſſe ait ibi Scholiaſtes, Scriba erat teſte Horatio in Sat. v. Quo ſenſu Cicero 4. in Verrem ſub finem, Scribas irridet, qui Decuriam emerant nummulis corrogatis. Atque hæ Decuriæ Scribis partim ſorte attribuebantur, ut docet Cicero in 4. Catilinaria; partim Magiſtratuum gratiâ: ut Livius in lib. 4. ſcribit: *Scribam eum Quæſtor in Decuriam legerat:* partim etiam pretio eas comparabant, ut præter Ciceronem, & Scholiaſtem Juvenalis ſuprà citatos docet Suetonius in vita Horatii his verbis: *Victíſque partibus veniâ impetratâ, ſcriptum quæſtorium comparavit.* Scributus enim eſt officium Scribæ: quo ſenſu ſcributum facere diait Piſo de Flacco quodam apud Agellium in lib. 6. & Livius in lib. 9. * De his Scribarum Decuriis Suetonius in Claudio cap. 1. * Similiter etiam Decuria Prætoria quædam fuit, cujus mentio in hac veteri Inſcriptione: *Viator. Honor. Dec. Coſſ. & Pret.* Fuit & Decuria Julia, de qua vide Indicem Gruteri: & Herculea, & Laurentum, de quibus loquitur lex 46. Cod. Th. de curſu publico: *Diverſorum Officiorum veterani etiamſi per ſuffragium ad Curiarum honorarium patronatum, aut ad ſocietatem conſortiumque Laurentum, aut ad Decuria Herculea ſuffragium adſpiraſſe doceantur.* De Laurentum Decuria loquitur etiam hæc vetus Inſcriptio: *C. Firmio. C. F. Menen. Rufino equo. publ. Lauren. Lav. Dec. Flamin.* Id eſt, ut explicare ſoleo, Laurentinæ Lavinatis Decuriæ Flamini. Item

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

rionibus multis : ᵃ inter quos Rusticianus Sacerdotalis & Nicasius enitebat Ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quòd ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura Præsidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et jam recèns inflictæ cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acriùs Principem. Ideóque Tribunus & Notarius Palladius mittitur, ut & militi disperso per Africam præberet stipendium debitum, & gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur. Inter tales tamen consulendi moras exspectandíque responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt, irritamento sanguinis atrociùs efferatæ : cunctísque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, prædas quas antehac reliquerant avexerunt, arboribus exsectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis opidanus & potens, captus in suburbano, lapsúsque antequam vinciretur, quia pedibus æger evadere penitus vetabatur, in puteum

altera Inscriptio : *M. Valerius. Achilleus. lictor. proximus. Laurens. Lavinas.* De his Decuriis intelligendus est Suetonii locus in Octaviano cap. 57. *Veterani, Decuria, Tribus :* & Cornelii Taciti in lib. 13. ubi de libertinis loquitur : *Hinc plerumque Tribus, Decurias, Ministeria Magistratibus & Sacerdotibus.* Postremò monendum id quoque est, has Decurias intelligi io lege 1. Cod. Th. de lucris offic. & in titulo libri 14. Cod. Th. de Decuriis urbis Romæ : quod manifestè confirmat lex 1. ejus tituli, quâ jubetur, ut quicumque ad primos ordines Decuriarum vult promoveri, sit litteratus ex Librariis, aut Censualibus. Qui in his Decuriis erant, dicebantur Decuriales, ut patet ex vetustis Inscriptionibus. * Hi acta omnia & monomenta servabant, præcipuè sententias judicum ¶ contractus, adoptiones, & similia. Uode Cassiodorus io libri v. Epistola xxi. sic ait : *Omnium hominum quies ac securitas, & publica fides in eorum scriniis servabatur.* Præerat autem his omnibus rector Decuriarum : de cujus officio vide Cassiodorum Epistola 21. & 22. libri citati. Edictæ suot nuper Cl. Sarravii Epistolæ, inter qoas legitur Epistola Salmasii pag. 110. in qua totam haocce observationem nostram de scripto Quæstorio & Decuria Quæstoria à Salmasio compilatam lector agnoscet. Scripsit enim eam Epistolam Salmasius sex annis post primam Editionem Adnotationum nostrarum in Amm. Marcellinum.

ᵃ INTER QUOS ROSTICIANUS SACERDOTALIS, ET NICASIUS EN. ÆDILIS.] Inter honores municipales, qui Decurionibus pro merito cujusque deferri solebant, fuit Ædilitas, Sacerdotium, Flamonium, & Duumviratus, & similes. De Ædilitate Tertullianus in Apologetico cap. 46. & Gesta purgationis Cæciliani & Felicis : hi à Græcis ἀγορανόμοι dicebantur, ot apud Arrianum in lib. 3. Dissert. cap. 1. ποιῆτοι σε θέλω πολίτην Κορινθίων, κἂν οὕτω τύχῃ ἀγορανόμον, ἢ ἐφήβαρχον, ἢ στρατηγόν, &c. De Sacerdotio autem ac Flamonio passim loquuntur Impp. in Cod. Th. tit. de Decurionibos, nominatim in lege 21. obi Sacerdotii honos à Flamonii hooore distinguitur, perinde ac apud Sidonium in lib. 5. Epist. 7. & rectè. Nam Sacerdotes provinciarum sunt ; municipiorum Flamines. Tertullianus de Idololatria : *Et corona aurea Sacerdotum provincialium.* Et passim in titulo Codicis Th. de Decurionibus, Sacerdotes provinciæ dicuntur. Pacatus in Panegyrico : *Reverendos municipali purpura Flamines ; insignes apicibus Sacerdotes.* Ac Sacerdotium quidem ἀρχιερωσύνη Græcè dicebatur lege 112. eodem ; Flamonium autem ἱερωσύνη. Et Sacerdos quidem in civitate metropolitana sedebat ; ut Sacerdos Jovis Opt. Max. Carthagine, sicut est in Gestis purgatioois Felicis Episcopi : & Sacerdos provinciæ Tripoleos Lepti, teste hîc Marcellino. At Flamines in municipiis erant, ut dixi. * Denique Sacerdotes jus habebant in reliquos Flamines totius provinciæ, eosque eligere solebant : ut docet Eunapius in Maximo, ubi de Chrysanthio loquitur. Adimendi quoque eis Flamonii habebant potestatem : sicuti indicat Julianus Aug. 10 Epistola ad Arsacium Sacerdotem Galatiæ, quam refert Sozomenos in libri v. capite xvi. * Ceterùm Sacerdotalis hîc, & in Codice, is est qui Sacerdotio fuoctus est : quemadmodum Doomviralis, qui Duomviratom gessit, in lege 5. Digestis de albo scribendo, & in Apuleii Apologia, & in Cod. Th. passim: sic Præsidalis, Proconsularis, & similia.

aquis vacuum ſeſe conjecit: unde coſtâ diffractâ levatus à barbaris, ductúſque prope portas, conjugis miſeratione redemptus eſt, & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduum interiit. Unde elati in pertinaciam ſævisſimi graſſatores ipſa pulſavere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia feminarum, quas numquam antea hoſtiliter clauſas pavor exanimabat inſolitus: obſeſſáque urbe per octo continuos dies, cùm quidam oppugnatores ſine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubii cives, ultimáque tentantes, profectis antè legatis nondum reverſis, Jovinum mittunt atque Pancratium, quæ viderint; quæ ipſi perpeſſi ſint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum & Flaccianum ſuperiores illos legatos, percontando quid egerint, cognoverunt eos audiri à Vicario juſſos & Comite. E quibus Severus ilico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad Comitatum magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res venerat antè præſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum Principiis per quoſdam ſecretorum mandaverat conſcios, ut ei tamquam potenti & Palatii Summatibus proximo, ſtipendii quod pertulerat præſtarent maximam partem: & ita eſt factum. Confeſtímque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem, Erechthium & Ariſtomenem facundos municipes & inſignes, liberè ſuas civiúmque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vaſtata ſecum eduxit. Quibus apertè cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciæ cineribus viſis revertit: Romanúmque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſimè quæ viderat minabatur ad Principem. Atque ille irâ percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quòd [a] miſſus ut Notarius incorruptus, donativum militis omne in quæſtus averterit proprios. Quâ gratiâ [b] flagitiorum arbitrâ conſcientiâ, cum

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

[a] MISSUS UT NOTARIUS INCORRUPTUS DONATIVUM, &c.] Notarii ferè ab Imperatoribus eligebantur, qui donativum militibus erogandum perferrent. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Patricio & Hypatio Coſſ. *Anaſtaſius*, ait, *Imperator donativum Illyricianis militibus per Paulum Tribunum Notariorum erogandum miſit.*

[b] FLAGITIORUM ARBITRA CONSCIENTIA.] Id eſt flagitiorum conſcientia velut arbitra Palladium cum Romano conciliavit. Sic Tacitus in lib. 6. dixit: *Cur mutua accuſatione intentata nunc ſileant? metum prorſus & noxam conſcientiæ pro fœdere haberi.* Idem in lib. 4. Annalium: *Iidémque ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ fecère*: & in eamdem ſententiam appoſitè Juvenalis in Satyra 3.

Quis nunc diligitur niſi conſcius, & cui fervens
Æſtuat occultis animus ſempérque tacendis?

Et paullo pòſt:

Carus erit Verri, qui Verrem tempore quo vult
Accuſare poteſt.

* Quibus adde Chryſoſtomum Homiliâ 59. in Matthæum ſub finem, ubi de malis rectoribus loquitur: *τοὺς συνειδότας αὐτοῖς ὥσπερ τρέμοντες*: & in Homilia 21. in Epiſtolam Pauli ad Romanos pag. 301. Auguſtinus in Pſalmum 36. Homiliâ 2. *Duo*, inquit, *injuſti vix ſe patiuntur: & quando ſibi videntur diligere, conſcientiam ſibi debent, non amicitiam.* *

Romano deinde Palladius concordabat: reversúsque ad Comitatum, arte mendaciorum impiâ Valentinianum fefellerat, Tripolitanos frustra queri commemorans. Ideóque rursus ad Africam cum Jovino postremo omnium legatorum remittitur, (Pancratius enim decesserat apud Treveros) ut cum Vicario ipse merita legationis quoque secundæ spectaret: præter hæc linguas Erechthii & Aristomenis præcidi jusserat Imperator, quos invidiosa quædam locutos idem Palladius intimârat. Secutus ut statutum est Vicarium Notarius venit ad Tripolim. Hócque comperto Romanus Domesticum suum illuc voluciter misit, & Cæcilium Consiliarium in ea provincia genitum: per quos, incertum pretiis an fallaciis, circumventi municipes omnes gravabant Jovinum, destinatiùs asserentes nihil eorum mandasse quæ docuerat Principem: eousque iniquitate grassante, ut ipse quoque Jovinus ad salutis suæ discrimen confiteretur, se Imperatori mentitum. Quibus per Palladium regressum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem proclivior Jovinum quidem ut auctorem; Cælestinum verò Concordiúmque & Lucium, ut falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit: [a] Ruricium autem Præsidem ut mendacem morte multari: hoc quoque accedente, quòd in relatione ejus verba quædam (ut visum est) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Uticam sententiâ [b] Vicarii Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cùm à Vicario audiretur & Comite, constanter saluti suæ propugnans, acclamationibus iratorum militum impetúque cum conviciis pæne confossus est: objicientium ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales usus præbere necessaria detrectarunt. Et ob hæc trusus in carcerem, dum consultus super eo quid conveniret agi decerneret Imperator, sollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibíque delitescens, fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticísque cladibus vexata conticuit Tripolis non indefensa: quia vigilavit Justitiæ oculus sempiternus, ultimæque legatorum & Præsidis diræ. Diu enim postea hujusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutúsque fastu quo tumebat, discessit ad otium. Et cùm Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantem, venisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem ut jussum est scrutaretur: inter chartas ejus inventa est Meterii cujusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano*

[a] RURICIUM PRÆSIDEM, UT MENDACEM.] Ruricius Præses erat Tripoleos seu Tripolitanæ provinciæ. Is super vastatione provinciæ, & incursu barbarorum relationem ad Principem miserat cum decretis & desideriis Concilii Tripolitanorum.

[b] VICARII CRESCENTIS.] Crescens Vicarius Africæ fuit, Gratiano II. & Probo Coss. ut discimus ex lege 17. Cod. Th. de

Meterius,

Meterius; & in fine post multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius projecticius: qui non aliam ob causam dicit se esse projectum, nisi quòd in causa Tripolitanorum* [a] *apud aures sacras mentitus est.* His literis ad Comitatum missis & lectis, Valentiniani jussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolam: ideóque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, [b] in statione primis tenebris observatâ custodum absentiâ, [c] qui festo die Christiani ritûs in Ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunæ secundioris judicio plenè comperto, deletóque tristium concitore turbarum, exsiluerunt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cùm sibi jussas abscidi linguas didicissent ut prodigas, ad longè remota declinarunt & abdita: doctóque super nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentiùs, (Valentinianus enim obierat) [d] ad Hesperium Proconsulem [e] & Flavianum Vicarium audiendi sunt missi: quorum æquitas [f] auctoritate

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

annona & tributis: qui fuit annus Natalis Dominici 371. Hoc itaque vel sequenti anno gestum id est, quod memorat Marcellinus.

[a] APUD AURES SACRAS.] Aures sacras, & divinas aures Principibus tribuebant illo tempore: & ita loquitur, ut ceteros mittam, Symmachus in lib. x. Epist. 34. Eumenius in Orat. de scholis, & Imp. in lege 9. Cod. Th. de legatis.

[b] IN STATIONE.] Id est in mansione quadam militari, aut in mutatione. Stationem enim sic à Marcellino sumi solere suprà notavi: sed si hîc ita sumitur statio, cur stationis seu opidi nomen prætermisit Marcellinus?

[c] FESTO DIE CHRIST. RITUS IN ECCLESIA PERNOCTABANT.] Mos erat veterum Christianorum, ut quo die Synaxis erat futura, de nocte in Ecclesiam convenirent, & orationi vacarent. Athanasius in Apologia ad Constantium: *καὶ ὑμεῖς δὲ εὐχόμεθα αὐτῶν, ἐπειδὴ πάντες ἦσαν ἠθροισμένοι συνάξεως.* Et multo pòst: *νὺξ ἦν, καὶ τινὲς τοῦ λαοῦ ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως.*

[d] AD HESPERIUM PROCONSULEM.] Hesperius Proconsul Africæ fuit, Valente V. & Valentiniano Juniore Coss. ut scriptum est in lege 3. Cod. Th. de Scenicis: qui annus fuit Natalis Dominici 376. Idem postea Præfectus Prætorio Galliarum fuit, unà cum patre suo Ausonio, Consulatu Ausonii ipsius & Olybrii, ut est in Codice Theodosiano. Quod confirmat etiam Ausonius in Gratiarum actione ad Gratianum, quam dixit tum, cùm è Consulatu decederet: *Ad Præfecturæ collegium filius cum patre conjunctus.* Et paullo pòst: *Et tui tantùm Præfectura beneficii, quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberaliùs divisa quàm juncta, cùm teneamus ambo integrum, neuter desideret separatum.* Itaque tunc primùm videntur duo simul fuisse Præfecti Præt. per Gallias. Ad hunc Hesperium exstant Epistolæ Symmachi in lib. 1.

[e] ET FLAVIANUM VICARIUM.] Flavianus Vicarius Africæ memoratur in lege 2. Cod. Th. ne sanctum Baptisma iteretur, Gratiano IV. & Merobaude Coss. anno Christi 377. Idem postea Præfectus Prætorio Illyrici & Italiæ Antonio & Syagrio Coss. lege 13. Cod. Theod. de pœnis, anno Dom. 382. & iterum anno 391. Consulatu Tatiani & Symmachi Præfecturam administravit, ut præter leges in Cod. Th. de Apostatis, docet Symmachus in lib. 2. Epist. 61. Anno item sequenti cùm Eugenius tyrannidem arripuisset, auctoritate sua Flavianus adhuc Præfectus Præt. eum impulit, ut se ad bellum pararet, * extis victoriam ei portendi * affirmans, ut scribit * Rufinus in libro XI. cap. 33. * & ex eo Sozomenus in lib. VII. cap. 22. Denique Consul fuit teste Symmacho in lib. 2. Epist. 82. & 83. ab Eugenio ut opinor factus: quo fit, ut nomen ejus in Fastis non compareat. Huic Romæ statua posita est cum hac Inscriptione: VIRIO NICOMACHO FLAVIANO V. C. QUÆST. PRÆT. PONTIF. MAJORI CONSULARI SICILIÆ VICARIO AFRICÆ. QUÆST. INTRA PALATIUM. PRÆF. PRÆT. ITERUM COS. ORD. HISTORICO DISERTISSIMO Q. FAB. MEMMIUS SYMMACHUS V. C. PROSOCERO OPTIMO. * Ejusdem Flaviani Præf. Præt. meminit Paulinus in Vita Ambrosii. *

[f] AUCTORITATE NIXA JUSTISSIMA.] Auctoritas hîc pro imperiali præcepto ponitur, ut apud Symmachum, Sulpicium Severum, Ambrosium Epist. 29. &

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

nixa justiſſimâ, totto Cæcilio, aperta confeſſione cognovit, ipſum ſuaſiſſe civibus, gravarent mentiendo legatos. Hæc acta ſecuta eſt relatio, geſtorum pandens pleniſſimam fidem; ad quam nihil reſponſum eſt. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad Comitatum profectus ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſaturum ut inclinatos in provinciæ partem: íſque Merobaudis favore ſuſceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cùm Mediolanum veniſſent, fruſtráque ſe tractos [a] obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora quæ narravimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, laqueo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

alios. Interdum etiam pro judicum decretis & juſſionibus ſumitur, ut in Edicto Theodorici, & in veteri Inſcriptione: *Ex auctoritate L. Turci. Aproniani. V. C. Præf. Urbis, &c.* MSſ. tamen codices hoc in loco ſcriptum habent, *auctoritate mixta juſtiſſima.* Sic enim in Regio & Valentino exemplari [& Colb.] perſcriptum reperi: quibus Auguſtana ac Baſilienſis Editio ſuffragantur.

[a] OBSIMULATIS DOCUMENTIS PROBABILIB.] Hic locus mihi quidem corruptus videtur. Si enim hæc documenta probabilia erant, quomodo ſimulata dicuntur? niſi fortè *obſimulata* idem valet atque *oppoſita*: quod certè aut omnino dicendum eſt, aut emendandum hoc modo: *Fruſtráque ſe tractos ob ſimultates documentis probabilibus oſtendiſſent.*

Explicit Liber XXVIII.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXIX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXIX. continentur.

CAPUT I. *Theodorus Notarius Imperium affectat, & apud Valentem Antiochiæ accuſatus Majeſtatis, convictúſque cum plurimis criminis conſciis interficitur.*

C. II. *Multi in Oriente veneficiorum & aliorum criminum rei delati, damnatíque, pars jure, pars injuriâ jugulantur.*

C. III. *In Occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. ſævitiæ & efferatæ crudelitatis exempla.*

C. IV. *Valentinianus A. Rhenum navali ponte transgressus, culpâ militis Macrianum Alamannorum Regem incautum capere non potuit.*

C. V. *Theodosius, Magister equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui à Valentiniano desciverat, multis prœliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulso, pacem Africæ reddit.*

C. VI. *Quadi, nefaria Gabinii Regis sui cæde incitati, Pannonias & Valeriam igni & ferro cum Sarmatis vastant, & legiones duas pæne totas delent. De Claudii Præfectura Urbana.*

XACTA hieme Rex Persarum gentis Sapor pugnarum fiduciâ pristinarum immaniter arrogans, suppleto numero suorum abundéque firmato, erupturos in nostra cataphractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias Trajanus Comes & Vadomarius ex Rege Alamannorum cum agminibus perrexere pervalidis, hoc observare Principis jussu appositi, ut arcerent potiùs quàm lacesserent Persas. Qui cùm venissent Vagabanta legionibus habilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter exceperunt inviti: operáque consultâ retrocedentes, ne ferro violarent adversorum quemquam primi, & judicarentur discissi fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt: confossisque multis discessere victores. Inter moras tamen utrimquesecus tentatis aliquotiens levibus prœliis, varióque finitis eventu, pactis induttis ex consensu, æstatéque consumpta, partium discessere ductores etiamtum discordes Et Rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus, rediit ad sedes: & [a] Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis pæne perierat fraudibus, ut aperiet series delata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spûdasium Palatinos, exigi quæ de ærario interceperant jussos, insidiari [b] Comiti Fortunatia-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

CAPUT I.

[a] ANTIOCHIAM IMP. ROM. INGRESSUS.] Valens Imperator Antiochiam ingressus est, Gratiano II. & Probo Coss. ut colligo ex lege 74. & 76. Cod. Th. de Decurionibus. Quod etiam testimonio Libanii confirmari potest: qui in Vita sua se quinquagenarium fuisse Joviano adhuc imperante testatus pag. 46. postea pag. 48. annum ætatis octavum & quinquagesimum egisse se dicit, tunc cùm Valens Aug. Antiochiam venit. Cùm igitur ab exitu Joviani ad Consulatum Gratiani II. anni sint octo, relinquitur Valentem eo quem dixi anno Antiochiam introisse. Adde Socratem in lib. 4. cap. 13.

[b] COMITI FORTUNATIANO.] Comitem rerum Privatarum intellige, sub cujus jurisdictione erant Palatini, qui rei Privatæ titulos exigebant. Fortunatianus enim Comes rei Privatæ dicitur Valentiniano Nobil. puero, & Victore Coss. in Codice Th. de metallis, & titulo de aquæductu: quam

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

no, molesto illi flagitatori. [a] Qui animi asperitate confestim ad insanum percitus modum, pro potestatis auctoritate quam regebat, Palladium quemdam obscurissimè natum, ut veneficum à memoratis conductum, & [b] Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent, [c] Prætorianæ judicio tradidit Præfecturæ. Cúmque ad facti vel tentati quæstionem acriùs veniretur, exclamabat Palladius confidenter levia esse hæc de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda & potiora, quæ ingenti molimine jam præstructa, nisi prospectum fuerit, universa confundent. Jussúsque docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans [d] Fidustium Præsidialem, & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagiis didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico, (namque aderat fortè) occultéque inductus, viso indice, nulla infitiatione obumbrare jam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolute confessus se cum Hilario & Patricio vaticinandi peritis, quorum Hilarius militaverat in palatio, de imperio consuluisse futuro: motásque secretis artibus sortes & nuncupationem Principis optimi, & ipsis consultoribus luctuosos exitus prædixisse. Atque cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus vigore animi antistaret, visus est aliis excellere Theodorus, secundum inter Notarios adeptus jam gradum. Et erat revera ita

dignitatem etiam inseqnenti gessit anno, ut docet subscriptio legis 2. Cod. Th. de tironibus. De eodem Zosimus in lib. 4. ubi hanc historiam narrat; φορτουνατιανὸς τῇ τῶν βασιλικῶν ἰδίων ταμιείων φροντίδι, γοητείας χάριν φεύγοντα κείνοι ὑπέβαλεν αἰκισμοῖς.* Fuit porrò inter præcipuos amicos Libanii, eúmque Libanius virum doctissimum fuisse testatur, & tam prosâ quàm versu disertissimum: ut docet Epistola 262. libri 4. & 25. libri 5.*

[a] QUI A NIMIA ASPERITATE.] In codice Regio [& Colb.] scribitur, *qui animi asperitate*; quam scripturam in Augustana etiam Editione reperi.

[b] HELIOOORUM FATORUM PER GSNITURAS INTERPRETSM.] Eumdem infrà Mathematicum appellat. Hi etiam Genethliaci dicebantur, ut in lib. 14. cap. 1. Agellii legitur; Græcis γενεθλιαλόγοι, & γενεσιαλόγοι. Sic enim Artemidorus in lib. 2. cap. 74. περὶ δὲ μαθηματικῶν τῶν γενεσιαλόγων: & Origenes contra Celsum, ni fallor. Unde in capite 60. Concilii in Trullo pro τῶν ψύχων καὶ ἀστρολογίας καὶ γενεαλογίας, scribendum videtur γενεθλιαλογίας. Cicero, Vitruvius, & plerique antiquiorum Chaldæos vocabant, eo quòd hæc prædictionum ratio à Chaldæis primùm inventa sit. Quamquam alii Ægyptios Auctores faciunt, ut Arnobius in lib. 2. *Quando siderum motus, aut ratio cœpta est Genethliaca sciri? non post Theutatem AEgyptium, &c.* cui opinioni favere videtur Marcellinus noster in fine lib. 22. quum ait de Ægyptiis: *Super his scientiam callent quæ fatorum vias ostendit.* De iisdem Genethliacis sentit etiam in lib. 30. pag. 420. *Hi velut fata natalicia premonstrantes, &c.* Contra hujus scientiæ vanitatem disputat Favorinus apud Agellium in lib. 14. & Cicero in 2. de Divin. cujus hæc verba sunt inprimis notanda: *Quàm multa ego Pompeio, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari à Chaldæis dicta memini, neminem eorum nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum? ut mihi permirum videatur, quemquam exstare qui etiamnum credat iis, quorum prædicta videat re & eventis refelli.*

[c] PRÆTOR. JUOICIO TRAOIOIT PRÆFSCTURÆ.] Modesti scilicet Præfecti Prætorio. Nam ut scribit Zosimus in 4. cùm Palatini illi, veneficii accusati, à Fortunatiano tormentis subditi, multos conscios nominassent: res cognitioni Modesti Præf. mandata est, eo quòd personæ exhibendæ erant, jurisdictioni Comitis Privatarum haudquaquam obnoxiæ.

[d] FIOUSTIUM PRÆSIOIALEM.] Id est Præsidatu functum, ut ad lib. 22. notavi.

ut opinati sunt. Namque [a] antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modestiâ, prudentiâ, humanitate, gratiâ, litteris ornatissimus, [b] semper officio locóque quem retinebat superior videbatur, altis humilibúsque juxtà acceptus. Solúsque pæne omnium erat, cujus linguam non infrenem sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fidustius, excarnificatus jam ad interitum, omnia quæ prædixit, se indicante Theodorum [c] per Eucærium didicisse, virum præstabili scientiâ litterarum, abundéque honoratum: Asiam quippe paullo antè rexerat pro Præfectis. Quo in custodia condito, gestorúmque volumine Imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardentissimæ facis fusiùs vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximéque [d] Præfecti Prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaretur in dies, obumbratis blanditiarum concinnitatibus cavillando Valen-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

Hujus autem Fidustii meminit Libanius in vita sua p. 56. εὗρεν ὕστερον λόγον, φιλοῦσάν τε καὶ εἰς ἐκείνους ἐπαινοῦσαν τῷ σωτῆρι, &c. Irenæum quoque & Pergamium ejus factionis conscios ibidem Libanius commemorat: quos cùm interrogasset Valens num & Libanius particeps foret, illi ignarum & insontem esse Libanium confessi sunt, tametsi Pergamius Libanio esset infensus. * De hoc eodem Pergamio loquitur in Epistola 101. ad Aristophanem Corinthium in libro 4. Epist.*

[a] ANTIQUITUS CLARO GENERE IN GALLIIS NATUS.] Elogium Theodori habes etiam apud Chrysostomum in Epistola ad juniorem viduam. Sed eum in Sicilia natum esse Chrysostomus affirmat his verbis: quæ quoniam adhuc à nemine observata sunt, hîc præteriri non debent. Θεόδωρον ἴσως ἀκούεις τὸν ἀπὸ Σικελίας· καὶ γὰρ τῶν ἐπιφανῶν ἐπισήμων ἐτύγχανεν ὤν. οὗτος καὶ κάλλει καὶ μεγέθει σώματος καὶ παῤῥησίᾳ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα πάντων κρατῶν, καὶ δυνάμενος ὅσα τῶν ἐν τέλει φερομένων οὐδείς, οὐκ ἤνεγκε τῆς εὐημερίας σώφρως ἐπιβαίνειν· ἀλλ' ἐπιβουλεύσας βασιλεῖ καὶ ἁλοὺς, αὐτὸς μὲν ἀπετμήθη, ἡ δὲ τούτου γυνὴ πάντων ἄφνω γυμνωθεῖσα τῶν αὐτῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, ταῖς ταμιακαῖς οἰκέταις ἐγκατελέγετο. *Theodorum fortè audiisti illum è Sicilia oriundum: fuit enim vir in primis illustris. Hic cùm & forma dignitate, & proceritate corporis, & erga Principem ipsum libertate omnes superaret, tantúmque posset quantum in palatio nemo, felicitatem suam moderatè non tulit: sed insidias Principi struens cùm deprehensus esset, ipse quidem pœnas capite dedit: uxor autem ipsius subitò bonis omnibus & ipsa quoque libertate spoliata, inter cellarias ancillas relata est.* Igitur Theodotus natus quidem erat in Sicilia: sed ejus origo erat ex Gallia teste Marcellino. Et sic conciliandus est cum Marcellino Chrysostomus. Eadem ratione originem à patria separari videas passim in Historia Augustorum. Nec aliter conciliare soleo Aurelium Victorem cum Victoris Epitome: ex quibus alter Nervam Cretensem vocat, altera Narniensem. Nulla enim est dissensio, si intelligamus Nervam Narniæ quidem genitum, origine autem Cretensem fuisse.

[b] SEMPER OFFICIO, LOCOQUE QUEM RET. SUPERIOR VIDEBATUR.] Eodem planè modo Valentinianum laudat Socrates in principio libri 4. ἦν δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀεὶ τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο 1* & Gregorius Naz. de Cæsario fratre loquens in Orat. 10. pag. 166.*

[c] PER EUSERIUM.] Scribendum puto *Eucærium*, quod nomen originem Græcam habet εὐχάριος: sic *Eucarus* quidam Alexandrinus memoratur à Tacito in lib. 14.

[d] PRÆFECTI PRÆT. TUNC MODESTI.] Is Auxonio Præfecto Præt. successerat ex anno Dom. 371. Gratiano II. & Probo Coss. Nam Auxonius sub initium hujus anni, aut sub alterius exitum decesserat, ut docet lex 2. Cod. Theod. de patrociniis vicorum. Zosimus in lib. 4. τελευτήσαντος δὲ τοῦ τῆς αὐλῆς ὑπάρχου (Auxonium intelligit) Μοδέστῳ ταύτην παραδίδωσι τὴν ἀρχήν. Ex his patet graviter halucinatum esse Scaligerum, qui in lib. 2. Auson. Lectionum cap. 17. affirmat Auxonium in Codice Th. vitiosè perscribi, & Ausonium emendandum esse. Atqui Auxonius is de quo dixi, anno Dom. circiter 371. abiit è vita: Ausonius autem diu post hunc annum & Consul & Præfectus fuit. Adde quòd Auxonius Præf. Præt. Orientis fuit sub Valente, cùm Auso-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

tem subrusticum hominem sibi variè commulcebat, horridula ejus verba & rudia flosculos Tullianos appellans, & ad extollendam ejus vanitiem sidera quoque, si jussisset, exhiberi posse promittens. Igitur & Theodorus à Constantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri jubetur effectu: & dum ille reducitur, ex præjudiciis variis quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à disjunctissimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conspicui. Cúmque nec carceres publici jam distenti inclusorum jam catervas, nec privata domicilia sustinerent constipatione vaporata confertas: quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & suam & proximi cujusque vicem omnes horrebant. Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in devia territorii parte abscondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poscebant, internarum cladum litui jam sonabant. Et quia fallere non minùs videtur qui gesta præterit sciens, quàm ille qui numquam facta fingit: non abnuimus, (neque enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per occultas coïtiones, & tunc in extrema demersam: ferrúmque ad jugulum ejus propè adactum à militaribus, fato reflectente depulsum, quem lacrimosis in Thracia discriminibus destinarat. Namque & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco leni quiete post meridiem consopitus, à Sallustio tunc Scutario, & sæpe aliàs appetitus insidiantibus multis, vitæ terminis à primigenio ortu adscriptis ausa immania frenantibus evadebat. Ut sub Principibus Commodo & Severo nonnumquam accidebat, quorum summa vi salus crebrò oppugnabatur: adeo ut post intestina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cavea, cùm adfuturus spectaculis introïret, * à Quintiano Senatore illicitæ cupidinis homine ad debilitatem pæne pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extremo, à Saturnino Centurione consilio Plautiani Præfecti in cubi-

nius Præfectus fuerit Præt. per Gallias sub Gratiano. Ceterùm Modestus huic judicio quod narrat Marcellinus, à Valente præfectus est: & cùm sedulam operam in hac quæstione navasset, Consulatum insequenti anno præmii loco accepit. * Hunc porrò Modestum intelligit Gregorius Nazianzenus in Oratione funebri de laudibus Basilii Magni, ut testatur etiam Theodorus: quem quidem Arianum fuisse, utpote ab Arianis baptizatum, Gregorius refert, & variis blanditiarum artibus Valentem sibi conciliando, Præfecturam Prætorianam diutius retinuisse. Idque de ipso Marcellinus noster commemorat cùm heic, tum in libro 30.

* A QUINTIANO SENATORE.] Sic eum Herodianus nominat, quem ubique sequitur Marcellinus noster, ut rectè Casaubonus notavit. At Xiphilinus in Commodo, & Lampridius Claudium Pompeianum vocant, itidémque Zonaras. Sed non dubito, quin corrupti sint in hac parte Dionis codices, & Lampridium, & Zonaram, & Xiphilinum in errorem induxerint. Etenim Pompeianus Commodi manus evasisse dicitur ab ipso Dione in lib. 72. & Pertinaci quoque superstes fuisse in lib. 73. & apud Capitolinum in Pertinace: vitâ quoque & moribus sanctissimus, planéque Commodi dissimilis fuisse proditur ab iisdem. Itaque certum habeo, apud Xiphilinum pro his verbis, Κλαύδιος πομπηιανὸς ἐπεβούλευσεν, scribendum fuisse, Κουαδρᾶτος ἐπεβούλευσεν, quod ex sequentibus liquidò confirmatur. Subjicit enim Xiphilinus eum cum Lucilla stupri consuetudinem habuisse, eíque Lucillæ filiam

culo jacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adulescens. Quocirca etiam Valens erat veniâ dignus, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodémque jure, nihil inter se distantibus meritis, [a] nocentes innocentésque maligna insectatione voluceriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos se quidam priùs discerent quàm suspectos. Adolescebat autem obstinatum ejus propositum admovente stimulos avaritia, & sua & eorum qui tunc in regia versabantur: novos hiatus aperientium, & si qua humanitatis fuisset mentio rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis, [b] mortem in acie linguæ portantis, ad partem pessimam depravantes, omnia turbine intempestivo perflabant, eversum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim expositus accessu insidiantium & reclusus, vitio gemino perniciosè implicitus: quòd intoleranter irascebatur tunc magis cùm eum puderet irasci: & quæ facilitate privati opertis susurris audierat, an vera essent excutere tumore Principis supersidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum est ut clementiæ specie penatibus multi protruderentur insontes, præceps in exsilium acti: quorum in ærario bona coacta [c] & ipse ad quæstus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, angustiis formidandæ paupertatis adtriti: cujus metu vel in mare nos ire præcipites, suadet Theognis Poëta vetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Unde animadversum est rectè hoc definitum: nullam esse crudeliorem sententiam eâ, quæ est cùm parcere videtur asperior. Igitur cum Præfecto Prætorio Summatibus quæsitis in unum, quibus cognitiones

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

desponsam: eumdem ob lasciviam Commodo carum fuisse, quocum ludere & vagari solebat. Quæ omnia in Pompeiani quidem gravitatem non cadunt: Quadrato verò optimè conveniunt, ut docet Herodianus in lib. 1.

[a] NOCENTES INNOCENTESQUE MALIGNA INSECT.] Idem scribit Libanius in vita sua, pag. 56. *καὶ ἐχώρει μὲν διὰ τῶν ἠδικηκότων ὁ βασιλεὺς τὴν ὀργήν· συνεσπῶντο δέ τινες καὶ τῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐπισταμένων. μάντις δὲ ἅπας ἐχθρὸς καὶ ὅτῳ τι ἐδέησε τῆς τέχνης διδάσκαλος περὶ τῶν ἰδίων. Et Imperator principio quidem nocentes supplicio afficiebat: postea verò quidam involuti sunt, qui nihil tale norant. Omnésque vates, & qui vatum operâ in privatis suis negotiis usi fuerant, hostes publici habebantur.* Quibus consentanea scribit Sozomenus in lib. 6. cap. 35.

[b] MORTEM IN ACIE LINGUÆ PORTANTIS.] Aut addendum aut tacitè subaudiendum est hoc modo, *mortem & vitam in acie linguæ port.* Alioquin quomodo intelligas quæ sequuntur, *ad partem pessimam depravantes?* ad mortem scilicet. Hæc autem explicatio confirmatur ex libro 18. p. 119. ubi Aristoteles Callisthenem crebrò monuisse dicitur, ut quàm rarissimè & jucundissimè loqueretur apud hominem *vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem.*

[c] ET IPSE AD QUÆSTUS PROPRIOS REDIGEBAT.] Fœdam Valentis avaritiam hîc & passim omnibus paginis insectatur: qui damnatorum bona non solùm fisco vindicabat, sed etiam in proprios usus vertebat: cùm modestiores Principes aut proximis ea relinquere solerent, aut petitoribus concedere, aut in ærarium publicum ad usus publicos referre. Sic Hadrianus teste Spartiano, *damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa in ærarium publi-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

commissæ sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus: resultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum sonitus, Tene, Claude, Comprime, Abde, ministris officiorum tristium clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebrosis rebus confusione cuncta miscente: summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus expeditiùs absolvemus. Primo introvocatu post interrogatiunculas leves Pergamius, à Palladio ut dictum est proditus, quædam imprecationibus præscisse nefariis: sicut erat impendio eloquentior, & in verba periculosa projectus, inter ambigentes judices quid priùs quæri debeat quídve posteriùs, dicere audacter exorsus, multa hominum millia quasi consciorum sine fine strependo fundebat, modò non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo ut consarcinante nimis ardua, morte multato, aliísque gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori causam quasi ad Olympici certaminis pulverem pervenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque evenerat triste: quòd Salia thesaurorum paullo antè per Thracias Comes, cùm de vinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruinâ incidentis immensi terroris repentè perculsus, animam inter retinentium manus efflavit. Constituto itaque judicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex voluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror pervaserat universos. Totus enim devius ab æquitate dilapsus, jámque eruditior ad lædendum, in modum arenariæ feræ, [a] si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad ultimam rabiem sæviebat. Inducti itaque [b] Patricius & Hilarius, ordinémque replicare jussi gestorum, cùm inter exordia variarent, fodicatis lateribus, inlato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias, aperiunt negotii fidem ab ipsis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Construximus*, inquit, *magnifici judices, ad cortinæ similitudinem Delphicæ diris auspiciis de laureis virgulis infaustam hanc mensulam quam videtis: & imprecationibus carminum secretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam movimus tandem: movendi autem,*

cum Pop. Rom. receptâ. Et Severus bona Albinianorum proscripsit, atque in ærarium publicum retulit, ut ait Capitolinus in Albino. Vide titulum in Codice Th. de bonis proscriptorum.

[a] SI ADMOTUS QUISQUAM FABRICÆ DIFFUGISSET.] Per fabricam videtur intelligere murum qui podium ab arena distinguebat: de quo vide Lipsium in cap. 12. de Amphitheatro: vel sanè cancellosos postes quibus admoti bestiarii subita conversione ferarum impetus eludebant, ut refert Cassiodorus in lib. 5. epist. 42.

[b] PATRICIUS ET HILARIUS.] Patricius è Lydia, Hilarius ex Phrygia erat oriundus teste Zosimo. Utriusque elogium habes apud Suidam ex Eunapii Historia, ni fallor: Ἱλάριος ὁ ἐκ Φρυγίας ἐπὶ Ἰοβιανοῦ βασιλέως Ῥωμαίων κατὰ παιδείαν μὲν ἦν ἀνὴρ ὁ γνώριμος· κατὰ πάντα δὲ αὐτῷ θεὸς ἔδωκε τὰ μέλλοντα προγνώσεσθαι· ὥστε ἦν μάντις ἄριστος. De Patricio verò hæc habet: Πατρίκιος· οὗτος ἤκμαζεν ἐπὶ Ἰοβιανοῦ βασιλέως· ἦν δὲ ἐκ Λυδίας· ὃς δὲ ἀπὸ τῶν φαινομένων ἢ συνεπιτεχθέντων σημείων τὰ μέλλοντα ἐτεκ-

quoties

quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Collocabatur in medio domûs emaculatæ odoribus Arabicis undique, [a] *lance rotunda purè superposita, ex diversis metallicis materiis fabrefacta: cujus in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor scriptiles formæ incisæ peritè, dijungebantur* [b] *spatiis examinatè dimensis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calciatusque itidem linteis soccis,* [c] *torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia* [d] *superstitit: cortinulis pensilem anulum librans......* [e] *sartum ex carpathio filo perquàm levi, mysticis disciplinis initiatum: qui per intervalla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros & modos plenè conclusos: quales leguntur Pythici, vel* [f] *ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, & adsiliens anulus* [g] *duas perstrinxerat syllabas* ΘΕΟ *cum adjectione litteræ postrema, ex-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

ἐπὶ τοῦ ἐξεταστής. Sed utrobique ἐπὶ Οὐάλεντος scribendum existimo.

[a] LANCE ROTUNDA PURE SUPERPOSITA.] Sic etiam tripodi Delphico superposita lanx erat, quæ Græcè dicitur *κύκλος*, seu ὅλμος. Pollux in lib. x. cap. 23. *τοῦ δελφικοῦ τρίποδος*, inquit, *ἐπίθημα κύκλος καὶ ὅλμος*. De hoc disco Artemidorus in lib. 5. *ἔδοξέ τις ἐπὶ χρυσῷ τρίποδι δελφικῷ πίνακος μέγα*.

[b] SPATIIS EXAMINATÆ DIMENSIS.] Magis placet Basiliensis Editionis scriptura, *examinatè dimensis*.

[c] TORULO CAPITE CIRCUMFLEXO.] In Regio codice,* & Tolos. * superscriptum est *capiti:* quam scripturam equidem vulgatæ prætulerim. Est autem torulus tum hîc, tum in lib. XVI. fascia seu vitta.

[d] SUPERSISTIT CORTINULAS.] Hunc locum ex fide & auctoritate non modò Regii codicis, sed etiam Editionis Augustanæ distinxi & emendavi. Id tantùm mihi licere volui, quod cùm in exemplari Regio * & Tolos. * scriptum esset *cortinules ..... pensilem, &c.* in Editione autem Augustana *cortinales...... pensilem*, sic emendare ausus sum: *Cortinulis pensilem anulum librans*. Sunt autem cortinulæ vela, ut apud D. Ambrosium in Ep. 33. *Suggestum est mihi cortinas regias esse collectas*. In Epist. 32. ad Marcellinam sororem vela Regia pro eodem dixerat. Apparet igitur longè diversa significatione cortinulas hîc sumi, ac suprà cortina sumitur. Nam cortina Delphica in eo loco nil aliud erat quàm tripus. At cortinulæ nunc sunt vela, ex quibus anulus magicis carminibus consecratus dependet.

[e] ARCTUM EX CARPATHIO FILO.] Editionis Augustanæ scripturam quis non præferat, *anulum librans sartum ex carpathio filo*. Quin etiam pro *carpathio* pæne adducor ut credam à Marcellino scriptum esse *carbasio*, id est lineo. Ceterùm de his anulis magicis quos *φαρμακίτας* & *πεπιστευμένους* vocat Scholiastes Aristophanis in Plutum, copiosè agit Lindenbrogius ad hunc locum. Talis fuit anulus ille Persinæ Reginæ apud Heliodorum in lib. 4. cujus virtute ac præsidio Chariclea flammas evadit, apud eumdem in lib. 8. Eorum anulorum vis omnis erat in pala quæ litteris quibusdam sacris insignita, & magicis consecrationibus initiata erat: gemma quoque similiter consecrata includi solebat, ut apud Heliodorum pantarba.

[f] EX ORACULIS EDITI BRANCHIDARUM.] Branchidæ locus erat in agro Milesio supra Panormum portum: celebris Apollinis oraculo, quem Iones & Æoles olim consulere solebant, ut scribit Herodotus in 1. Postea is locus Didymi dictus teste Pomponio Mela in lib. 1. cap. 17. Branchidæ autem dicti sunt à Brancho Apollinis amasio, qui primus oraculi Apollinis Didymæi antistes fuit, ut ait Strabo in lib. 9. Conon in narratione 38. & 44. Evangelum ei successisse prodit. Ac Branchidæ quidem propriè sunt successores veteris illius Branchi: eadem ratione quâ Jamidæ, Telliadæ, Clytidæ dicti sunt olim familiæ vatum in Græcia, de quibus Herodotus & Pausanias scribunt. Postea verò Branchidæ nomen loco dedere.

[g] DUAS PERSTRINXERAT SYLLABAS CUM ADJECTIONE.] Cùm in codice Regio * & Tolos. * & in Editione August. scriptum reperissem, *perstr. syllabas & cum adject.* statim conjicere cœpi sic à Marcellino relictum fuisse: *Et assiliens anulus duas perstrinxerat syllabas* θεο *cum adjectione littera postrema* (scilicet δ) *&c.* Cer-

AAaa

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

clamavit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. Nec ultrà super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat, hunc esse qui poscebatur. Cúmque totius rei notitiam ita signatè sub oculis judicum subjecisset, adjecit benivolè, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: versus illos notissimos edidere, clarè pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora citò futuram: nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiáque flatantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos:

ᵃ Οὐ μὰν νηποινί γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀλγεα χωομένοις κήρ.

Quibus lectis, unguibus malè mulcati separantur exanimes. Postea ut cogitati sceleris officina pateret apertè, Honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cúmque nihil præter se quisque cernens, ruinam suam impelleret super alium, permissu quæsitorum cœptans dicere Theodorus, primò in precem venialem prostratus, dein artiùs respondere compulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad Imperatorem referret ut conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, asserente non appetitu regni occupandi illicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati id quod sperabatur ultro venturum. Deinde hæc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso: confutabant Theodorum litteræ suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe jam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur; sed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus post hæc cognita sequestratis, ᵇ Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius ar-

tè quin hic locus ita intelligi debeat, dubium non est. Ceterùm à Marcellini nostri narratione dissentiunt Zonaras ac Cedrenus. Neque enim ope anuli consecrati, sed per ἀλεκτρυομαντείας nomen imperaturi post Valentem quæsitum esse memorant. Ea autem divinatio erat hujusmodi, ut aiunt: litteræ 24. pulveri erant inscriptæ: singulis granum tritici vel ordei imponebatur. Tum recitatis quibusdam magicis carminibus gallus gallinaceus dimittebatur: & ii quibus id curæ erat, sollicitè attendebant quibus è litteris grana colligeret. Ex litteræ inter se junctæ id quod quæsitum fuerit prædicere creduntur. Hæc Zonaras & Cedrenus. At Socrates in lib. 4. necromantiâ usos esse eum maleficos in quærendo Valentis successore narrat. Sed Sozomenus in lib. 6. cap. 35. cum Scriptore nostro consentit.

ᵃ OΥ' MHN'.] Scribe οὐ μὰν ἀτίμωτον, &c. quemadmodum in Ms. Flor. & Aug. Editione legitur: & ita apud Homerum occurrit aliquoties. Potest etiam legi οὐ μὴν, ut Apollonius Rhodius ponit pro οὐ μὰν, teste Scholiaste. * Pro ἀτίμωτον in codice Mat. Accursii legitur νηποινὶ: & sic ferè in codice Florentino. Quare non dubito, quin hæc scriptura præferenda sit vulgari lectioni, cujus auctor fuit Gelenius. νηποινὶ autem Græcè idem est quod impune: ut docent Hesychius & Suidas. * In secundo versu Ms. Flor. & Augustana Editio habet, ἰσοπλήσει κακὸν οἶτον. legerem ἰσοπλήσειν, nisi syllaba repugnaret.

ᵇ EUTROPIUS ASIAM PROCONS. OBT. POTESTATE.] De quo Libanius in vita sua, p. 54. ubi de Festo loquitur Asiæ Proconsule: περὶ τοῦτον μόνος πρὸς μόνον τὸ βάλλοντι εἶπον, ὡς ἐμοί τι ῥᾴδιον εἰς αὐτὸν ἢ τὸ Εὐτρόπιον ἑλεῖν. * De eodem Eutropio loquitur in libri 4. Epistola 191. ad Themistium, ubi eum Acacii Sophistæ discipulum, & fratris filium fuisse ait, ac nondum quidem Magistratum

cessitus in crimen, abscessit innocuus, [a] Pasiphilo eximente philosopho, qui ut eum mendacio injusto perverteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari. His accessit philosophus [b] Simonides, adulescens ille quidem, verùm nostrâ memoriâ severissimus. Qui cùm audisse negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex veritate, sed ex unius nutu pensari vidisset, didicisse se dixit prædicta, & commissa pro firmitate animi tacuisse. Queîs omnibus perspicaciter inquisitis, Imperator cognitorum consultationi respondens, sub uno proloquio cunctos jubet occidi: & vix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente, & onerante questibus cælum, (namque singulorum mala omnium esse communia credebantur) ducti universi flebiliter jugulantur præter Simonidem: quem solum sævus ille sententiæ lator, efferatus ob constantiam gravem, jusserat flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit: [c] Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philosophum clarum: qui cùm mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius, adscenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, in plagas calumniarum conjecta, percussorum dexteras

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

gessisse, sed brevì esse gesturum. * Eumdem Eutropium memorat Gregorius Nazianzenus in Epist. 137. & magnum Eutropium appellat. In Epistola autem 138. eumdem Proconsulem Asiæ fuisse non obscurè significat his verbis, ἐμοί τε φὴς πάντα ὡς τετίμηκας οὕτω τιμῶντος, ἵνα τὰ ὑψηλότατα τῶν ἀρχῶν θρόνον ἔχοντα τὸ ἐπίφθονον ἔτι, κατὰ τῆς Ἀσίας ἐντυχὼν εἰ μέμνησαι, &c. *Atque ut omnia preteream beneficia, quibus me affecisti, cùm tu summum Magistratum teneres, qui adhuc invidiam tibi creabat, reperto me in Asia, si memoriâ tenes, &c.* Idem postea Præfectus Præt. fuit anno Dom. 380. & 381. ut ex Codice Theodosiano colligere est. Ac nisi conjecturâ fallor, is ipse est Eutropius vir Cl. qui Breviarium Historiæ Rom. satis eleganti sermone scripsit ad Valentem Aug.

a PASIPHILO.] Ejusdem nominis fuit is cui Palladius Æmilianus carmen suum de re rustica inscripsit: ad quem directa est lex 8. Cod. Th. de jurisdictione, Olybrio & Probino Coss. Malè in codice Regio & Aug. Editione legitur *Parsiphilo*.

b SIMONIDES.] Ejus meminit etiam Zosimus in lib. 4. καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐκ Φρυγίας Ἱλάριος, καὶ Σιμωνίδης ἐπὶ τούτῳ, καὶ Πατρίκιος ὁ Λυδὸς, καὶ ὁ ἐκ Καρίας Ἀνδρόνικος. ὅπαν δὲ οὗτοι πάντες εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλυθότες. *Et post Maximum Hilarius è Phrygia, & Simonides post hunc, & Patricius Lydus, & Andronicus è Caria, supplicio affecti sunt: omnes doctrinæ laude præstantes.* * Adde Suidam in Σιμωνίδης. *

c PEREGRINUM IMITATUS PROTEA.] Peregrinus Philosophus Cynicus cognomento Proteus, cùm Herculis mortem æmulari vellet, in conspectu totius Græciæ se in rogum immisit Olympiade 236. cùm proxima antè Olympiade facturum id se pollicitus, ad hoc spectaculum omnibus condixisset. Hujus honorificam mentionem facit Agellius in lib. 8. cap. 3. Maximus Tyrius in Orat. 37. sed Lucianus ejus mortem ac vitam peculiari libello proscripsit. Et Pausanias gravissimus Scriptor, qui iisdem temporibus vixit, hanc de ejusmodi desperatis hominibus sententiam fert in lib. 2. Eliacorum. Cùm enim Timanthem quemdam athletam retulisset, solutis præ senio viribus se in rogum conjecisse, subdit: ὁπόσα δὲ ἤδη τοιαῦτα ἐγένετο ἀνθρώποις ἢ καὶ ὕστερόν ποτε ἔσται, μανία μᾶλλον ἢ ἀνδρεία νομίζεσθαι κατά γε ἐμὴν γνώμην. *Quacumque porrò aut superiori memoria facta sunt, aut deinceps fient ejusmodi, equidem insania potiùs ac furori quàm fortitudini tribuenda esse censeo.* Ceterùm hic Peregrinus natus erat ex opido Hellesponti Pario, teste

VALENTINIANUS, VALSNS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

fatigavit, tormentis & plumbo & verberibus antè debilitata : ſumptúmque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento vel morâ ſupplicium, dum quæritur an ſumi deberet : & ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & acervi voluminum multi ſub conſpectu judicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam cæſorum invidiam : cùm eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum & juris. Neque ita multo pòſt Maximus ille philoſophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cujus ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Julianus exſtitit Imperator, oraculi ſuprà dicti verſus audiſſe inſimulatus : ſéque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verùm ultro prædixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis pœnalibus perituros : [a] Epheſum ad genuinam patriam ductus, [b] ibique capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitatéque præſtans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium ejus diriperetur, capitali eſt pœnâ adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario Britanniarum, placiditatis homo jocundæ, poſt otioſam & repoſitam vitam (quoniam huc uſque injuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volutatus, ut veneficii reus citatus eſt cum [c] Hierocle filio, adoleſcente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & vili & ſolo, omníque laniena excruciato, ut verba placentia Principi, vel potiùs arceſſitori loqueretur : quo cùm pœnis non ſufficerent membra vivo exuſto, ipſe

Luciano : eique mortuo Pariani ſtatuam in foro poſuerunt, ex qua oracula reddi dicebantur, ut ait Anaxagoras in legatione pro Chriſtianis.

[a] EPHSSUM AD GSNUINAM PATRIAM.] Maximus Philoſophus oriundus fuit ex Ionia, uti teſtatur Libanius in Orat. pro Ariſtophane Corinthio his verbis : ὥσπερ τὸ Δωδωναῖον τοῦδε, τόν τε ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ τὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας. Priſcum Epirotam & Maximum ex Ionia Philoſophos intelligit. Idem in Oratione funebri p. 299. Maximum vocat ἄνδρα Ἴωνα φιλόσοφον. Rectè igitur Marcellinus noſter Epheſium fuiſſe dicit, ex Epheſo urbe Ioniæ. Eunapius tamen Sardianus Smyrnæum facere videtur. Nymphidianum enim qui Maximi Philoſophi frater fuit, oriundum fuiſſe ait è Smyrna, quæ fuit etiam Ioniæ civitas. Sed Marcellino ſubſcribunt Socrates in lib. 3. & Sozomenus in 5. At Suidas in v. Μάξιμος eum Epirotam aut Byzantium fuiſſe dicit magno errore. Maximum quidem Byzantium patrem Euclidis ab hoc noſtro Epheſio diſtinguit apertè Socrates in principio libri 3.

[b] IBIQUE CAPITE TRUNCATUS.] A Feſto Aſiæ Proconſule, quem ad hoc maximè miſerat Valens, ut ſcribit Eunapius in Maximi vita. Et quidem eo miſerabilior fuit hæc Maximi cædes, quòd graviſſimo morbo tum tenebatur, ex quo intra breviſſimum temporis ſpatium erat moriturus. Itaque Libanius in Vita ſua, pag. 52. gratias agit Fortunæ, quæ ſibi odium potiùs quàm amicitiam Feſti conciliaverit, hominis præſertim ea crudelitate præditi, ut vereretur ne morbus quo Maximus Philoſophus laborabat, eum gladio ſuo ſubtraheret : τῷ μόνους δὲ οὐδὲ τῇ τύχῃ χάριν, ὅ με ἐκ ἐκείνου φίλον ἀνδρὸς διέσωσε μετὰ ταῦτα ὕστερον μὴ φθάσαι τὸ ὀλίγον εἰδέναι ὁ νόσος ἀπηλλάξεν τὸν Μάξιμον.

[c] HIEROCLE FILIO INDOLIS BONÆ.] Eamdem laudem tribuit Hierocli Libanius in libri IV. Epiſtola 284. ad Alypium ejus patrem ſcripta : πῶς δὲ ἂν ἔτι χαίρ-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI

Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

CAPUT II.

quoque Alypius post multationem bonorum exsulare præceptus, [a] filium miserabiliter ductum ad mortem, casu quodam prospero revocatum excepit.

Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infimitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lacrimis universa perfuderat luctuosis. Nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos voluisset, ut artibus interdictis imbutos: ita ut ferarum occulta vestigia doctus observare venator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam veneficiorum notitiâ pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conscios majestatis. Et ne vel conjugibus maritorum vacaret miserias flere, immittebantur confestim qui [b] signatis domibus inter scrutinia supel-

τὸν ὄλεθρον συνεργήσαντος ἐμοῦ· καὶ πολλοὶ τοῖς ὑμῶν ἐπιτιμῶντες, εἰς τὸν σὸν ἀδελφὸν βλέποντες, εἰς οὕτως ἂν ἀγαθῶν γένοιντο πατέρες. Ex hac autem Epistola discimus, eum discipulum fuisse Libanii Sophistæ, Juliani Aug. temporibus. *

[a] FILIUM MIS. DUCTUM AD MORTEM, CASU QUODAM PROSPSRO RSV.] Omnis siquidem populus Antiochenus unà cum opificibus cùm convenisset in Hippodromum, Hieroclem qui jam frenanato ore ad supplicium trahebatur, clamoribus ac precibus suis servavit; ut scribit Chrysostomus in Orat. 3. de incomprehensibili Dei natura. Ubi cùm vim & efficaciam precantis ad Deum multitudinis Antiochensibus ostendere vellet, hoc exemplo utitur: *πρὸ γὰρ δέκα τούτων ἐτῶν ἑάλωσαν ἐπὶ τυραννίδι τινὲς καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἴστε. εἶτα τῶν ἐν δυναστείᾳ τις ὄντων ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανεὶς, σχοινίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἤγετο τὴν ἐπὶ θάνατον ὁδόν. τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγε, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ δῆμος ἀνελθὼν ἐξήρπασε τῆς βασιλικῆς ὀργῆς τὸν καταδικασθέντα*, &c. *Nam ante hos decem annos, ut meministis, quidam conjurationis adversus Imp. conscii sunt deprehensi: & cùm ex civitatis primatibus nescio quis reus ejus criminis visus esset, freno in os injecto ad supplicium ducebatur. Tunc tota civitas ad Hippodromum cucurrit, & opifices è tabernis eduxit: ac simul universus populus ad regiam progressus, damnatum hominem nullâ dignum veniâ, Imp. furori subtraxit, &c.* Quin hic Chrysostomi locus de Theodori motu intelligendus sit, dubitari non potest: nam & tempus ipsum aptè convenit, & quòd eam conjurationem Antiochiæ ait esse detectam. Quo posito sequitur, hunc primatem qui populi precibus liberatus est, esse Hieroclem Antiochenum; quem Marcellinus noster casu quodam prospero revocatum esse ait cùm duceretur ad mortem. Ceterùm in verbis Chrysostomi notanda sunt hæc, *σχοινίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχων*: quæ sic vertimus, *freno in os injecto.* Sic Pacatus in Panegyrico de quibusdam Christianis Antistitibus ait: *Cum lictorum arma, cùm damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus sanguine ad sacra referebant.* Et hunc morem antiquissimum esse docet Herodotus in lib. 3. de Ægyptiis loquens, quos Cambyses ad supplicium duci jussit: & in lib. 4. de vatibus Scythicis. Denique Aristophanes in Nubibus:

Φιμώσετε τούτου τῷ ξύλῳ τὸν αὐχένα.

Ex illo autem freno habena seu funis aptabatur: quo carnifex damnatos ad supplicium trahebat. Itaque *σχοινίον*, quod est funem, pro freno dixit Chrysostomus in eo loco, & in Homilia 15. ad populum Antiochenum, & in Orat. 1. de Machabæis.

[b] SIGNATIS DOMIBUS.] Id est obsignatis. Obsignabantur autem ædes appositis fiscalibus titulis. Sic in lege 3. Cod. Theod. de aquæ ductu, fundus fiscalis tituli proscriptione signatus dicitur. * Et in Martyrologio Notkeri IV. Kal. Septemb. *Romæ Sabinæ Mart. quæ passa est Hadriano imperante sub Præfecto Urbis Elpidio, omnesque ejus facultates Dominicis vel publicis titulis insignantur.* Item VII. Kal. Julii: *Tunc Gallicanus in paucissimis casis, quas ad ministerium pauperum reservatas habebat, ita Christum defensorem invenire merebatur, ut quicumque eas malitiosè vel ad ponendos titulos fisci intrare præsumeret, statim diabolo repleretur.* * Hi tituli nil aliud erant quàm tabulæ inscriptæ cum velis seu cortinis purpureis, ut declarat Agathias in lib. 5. *αἱ χαμηλαὶ σανίδες ἐπῄεσαν καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑποπόρφυρα ἐς τόδε αὐτῷ ἀποτεταμένα, ἃ δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων οἴκοις δημοσίᾳ ἐπέβαλλε.* Græci *ἀποσημαίνεσθαι* dicunt, ut Xenophon in lib. 2. rerum Græcarum: & *ἀποσφραγίζεσθαι*. Sic enim Teles apud Stobæum in cap. 237. *καὶ ὃν πρότερον ὅταν ὁ βασιλεὺς ἢ δυνάστης τὰ ὑπάρχοντα περισφραγίζηται, οὐκ ἔξεστιν ἅψασθαι.* * Athanasius in

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. II. & Probo Coss. Anno Chr. 371.

lectilis [a] pœnis addicti, incantamenta quædam anilia, vel ludibriosa subderent amatoria, ad insontium perniciem concinnata: quibus in judicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefensi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscuè juvenes aliíque membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestoriis ducebantur. Inde factum est per Orientales provincias, ut omnes metu similium exurerent libraria omnia: [b] tantus universos invaserat terror. Namque ut pressiùs loquar omnes ea tempestate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionysii pavitantes: qui cùm epulis omni tristioribus fame saginarentur, ex summis domorum laqueariis in quibus discumbebant, setis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & [c] Bassianus procerum genere natus, Notarius militans inter primos, quasi prænoscere altiora conatus, licèt ipse de qualitate partûs uxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus est. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpigneratus abstrusis, jam funebres aculeos exertabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda quæ sciret vel fingeret lacessitus. Nam & sollicitiùs cibo mundissimo fovebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs collaticium grave, & [d] incedebat passim ac latè os circumferens vultuosum, omnibúsque formidatus: eâ fiduciâ sublatior, quòd ad lupanar, quo sicut ipse voluit [e] liberiùs servabatur, Cubiculariis officiis præpositus, assiduè propalam ven-

Apologia de fuga: ἐπισφραγίζεσθαι οἰκίας: & in Epistola ad Solitarios: πάντων ἐπισφραγίζεσθαι οἴκους. * Ceterùm hi tituli ædibus reorum appositi, non statim eas fisco vindicatas esse significabant. Plerumque enim ante sententiam latam, statim ac comprehensus fuerat reus, ædes ejus obsignabantur, quò chartæ omnes in judicio proferri possent, ex quibus documentum judici suppeteret. Quòd si reus sententiâ judicis erat absolutus, refixis titulis rem suam recuperabat: sin erat condemnatus, ædes fisco applicabantur. Chrysostomus in Orat. 13. ad populum Antiochenum: τὰς οὐσίας ἐδήμευον, καὶ σημαντρα ἐν ταῖς θύραις ἑκάστου ἦν ἰδεῖν. *Bona publicabant, & in singulorum vestibulis titulos fiscales cernere erat.* Idem in Orat. in Juventinum & Maximum.

[a] POENIS ADDICTI.] Regius codex * & Tolos. * [ac Colb.] cum Editione Aug. habet *patris addicti*, id est patrisfamilias.

[b] TANTUS UNIVERSOS INVASERAT TERROR.] Atrocitatem eorum temporum satis declarat Sozomenus in lib. 6. cap. 35. ubi Valentem refert præcipiti iracundia adversus omnes Philosophos ferri primùm cœpisse, deinde verò comprehensos esse multos, qui Philosophi quidem non erant, pallio tamen philosophici simili erant amicti: adeo ut omnes eo tempore præ metu pallia abjicerent. Cædes porrò damnatorum tanta fuit, ut eam mactationi pecudum in epulis ac viscerationibus compararet Eunapius in Maximi vita, & Marcellinus noster suprà in hoc libro.

* [c] BASSIANUS PROCERUM GENERE NATUS.] Hic videtur esse Bassianus filius Thalassii Præfecti Prætorio, gener autem Elpidii Præfecti etiam Præt. cognatus ac discipulus Libanii, adolescens optimus: ut testatur Libanius in libri 4. Epistola 269. ad Rufinum. *

[d] INCEDEBAT PASSIM ELATE.] In Editione Augustana legitur: *Et incedebat passim ac latè os circumferens vultuosum.* Cui Editioni subscribit Regius codex, * & Tolos. *

[e] LIBERIUS SERVABATUR.] Fortè *versabatur*.

titabat, [a] elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuosa. [b] Pérque eum ut forensium causarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere possit faciliùs Valens, quibúsve figurarum commentis [c] splendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum est quæ [d] cruciarius ille conflavit; hoc unum edisseram, [e] quàm præcipiti confidentia Patriciatûs columina ipsa pulsavit. Qui ex clandestinis, ut dictum est, Regiorum confabulationibus immaniter arrogans, & ipsa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par Consulum Eusebium & Hypatium germanos fratres, Constantii Principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & consuluisse & agitasse quædam super Imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficté constructo, quòd Eusebio etiam principalia indumenta parata sint. Quibus haustis aventer, fremebundus & minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia sibi licere etiam injusta existimabat, inremissè ab extremis regionum intervallis exhibitis omnibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quæstionem criminosè præcepit. Cúmque nodosis coartationibus æquitate diu jactata, & nexibili adseveratione perditi nebulonis durante, nullam confessionem exprimere tormenta gravia potuissent, ablegatósque ab omni hujusmodi conscientia res ipsa viros ostenderet claros: calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi verò exsilio & pecuniariis adflicti dispendiis, paullo postea redditâ sibi multâ sunt revocati, dignitatibus integris & splendore. Nec tamen

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

[a] ELOGIA PARENTIS PUBLICI.] Id est sententias & edicta Imperatoris, qui parens publicus dicitur à Symmacho in Epistolis & alibi sæpe. Elogium autem quid sit, notavi ad librum XIV. Glossæ veteres, *Elogium*, διάταγμα.

[b] PERQUE EUM UT FORENSIUM CAUSARUM PATRONUM.] Ex his necessariò colligitur, Heliodorum Advocatum fuisse: ut fortasse is ipse sit Heliodorus, de quo Libanius loquitur in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, pag. 602. qui ex vilissimo gari mercatore celebris causidicus evasit. Nam cùm Corinthum venisset gari vendendi causâ, & hospes apud quem divertebat, morbo laboraret, nec se in judicio die dicta sistere posset: ipse ejus loco se exhibuit: auditísque causidicis in spem venit se quoque si causis agendis operam daret, non postremum causidicum futurum. Quare cùm tempus dispensasset partim mercibus vendendis, partim causis audiendis, brevì celebris Advocatus exstitit: erat enim admodum impudens, & ob mercaturam gari subinde ridebatur: sed ipse ridentibus potior, magnas ex causidicina opes sibi comparavit: ejus enim patrocinio omnes certatim se committebant. Peracto tandem advocationis tempore, fisci Advocatus fuit, & postea magistratum gessit.

[c] SPLENDIDA LOCA.] Intelligit quos locos communes vulgo Rhetores vocant. * Valentem certè studiosum inprimis fuisse eloquentiæ, testatur Themistius in Oratione quinquennali. *

[d] QUÆ CRUCIARIUS ILLE.] Cruciarius est cruce dignus, apud Apuleium in lib. X. initio, & Senecam in controversia 21. [& in crucem sublatus apud Petronium.] Vide Isidorum in lib. X. Originum.

[e] QUAMQUAM PRÆCIPITI.] Scribendum sine dubio est: *Hoc unum edisseram, quàm præcipiti confidentia Patriciatus columina ipsa pulsavit.*

* [f] CUI NIHIL LICERE DEBUERAT, QUIA OMNIA SIBI LICERE EXISTIMABAT.] Sumtum est ex Seneca in libri 3. de Ira capite 12. *Nihil tibi liceat dum irasceris. Quare? Quia vis omnia licere.* Vel certè ex Consolatione ad Polybium capi-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

post hæc tam pænitenda repressiùs actum est vel pudenter : non reputante alta nimiùm potestate, quòd rectè institutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria: [a] nihilque sit tam deforme, quàm ad ardua Imperii supercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi. Sed Heliodoro incertum morbo an quadam excogitata vi mortuo, (nolim dicere, utinam nec ipsa res loqueretur !) funus ejus per vespillones elatum [b] pullati præcedere Honorati complures, inter quos & fratres jussi sunt Consulares. Ibi tunc rectoris Imperii caries tota stoliditatis apertiùs est profanata: qui cùm abstinere inconsolabili malo rogaretur, obnixè inflexibilis mansit : ut videretur aures occlusisse ceris, quasi scopulos Sirenios transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis tandem, [c] nudatis capitibus infaustam bustuarii libitinam adusque sepulcrum [d] incedentes & pedibus, [e] quosdam etiam complicatis articulis,

te 26. *Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent.* Adde caput ejus octavum de Clementia. *

[a] NIHILQUE SST TAM INIQUUM, QUAM AD, &c.] Hæc Marcellinus sumpsit ex elegantı illa Ciceronis Epıstola ad Quiotum fratrem. Sıc enim ait Cicero de iracundia : *Quod vitium cùm in hac privata quotidianáque vita levis esse animi atque infirmi videtur : tum verò nihil est tam deforme, quàm ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere.* Unde pæne adducor ut credam sie à Marcellino relictum esse: *Nihilque sit tam deforme, quàm, &c.* Accursius quidem ita ediderat, *nihilque sit tam dirum, quàm, &c.* At Gelenius sie edere maluit, *nihilque sit tam iniquum, &c.* uterque ex coojectura, ut equidem uon dubito. Nam in Regio codice adjectivus deest. Sie enim in eo exaratum est : *Nihilque sit tamquam ad ardua, &c.* [& ita in Colbert.]

[b] PULLATS PRÆCEUSRS HONORATI COMPL.] Mos erat apud veteres, ut cùm funus efferebatur, propinqui & amici cum clientibus ae servulis honoris causâ præcederent. Hieronymus ad Paulam de obitu Blæsillæ : *Ex more*, inquit, *parantur exsequiæ: & nobilium ordine præeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Epistola ad Riparium adversus Vigilantium : *Ergo Martyrum immundæ sunt reliquiæ? & quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent?* Auctor Historiæ Miscellæ in lib. 12. de Athanarieo Constantinopoli defuncto loquens: *Cujus exsequias, ait, Imperator ipse præcedens, digna eum tradidit sepulturæ.* Idem ait Jordanes io Geticis. Omitto locum Sulpicii in fine libri 2. de vita Sancti Martini, Hegesippum in lib. 5. cap. 2. Petrum Chrysologum Serm. 125. Hinc Græci προπέμπειν dicunt, ut Iamblichus de vita Pythagoræ, Chrysostomus in Homilia de morte, & acta Synodi contra Chrysostomum habitæ.

[c] NUDATIS CAPITIBUS.] Honoris scilicet causâ. Sie Julianus capite nudo, & posito diademate, funus Constantii deduxit, teste Gregorio Nazianz. in Invectiva 2. Ceterùm ex hoe loco colligı videtur, Romanos ac præcipuè nobiles ea ætate minimè solitos esse capite uudo incedere, maximè extra civitatem. Ibi enim cadavera humabantur, ut notavi suprà.

[d] INCEUENTES PEUIBUS.] Scribendum videtur : *Nudatis capitibus adusque sepulcrum incedentes & pedibus.* Sie Suetonius in Augusto scribit, reliquias ejus collectas à primoribus Equestris ordinis tunicatis discinctisque & pedibus nudis, ac in mausoleum conditas esse. Confirmatur autem hæc emendatio sequentibus verbis. Sequitur enim, *quosdam etiam complicatis articulis præire mandavit.* Ubi exaggerationem gradatim factam agnoscas: primò enim nudare capita jussi sunt, quod leve est : dein nudare pedes, quod gravius : postremò digitos complicare. Quòd si vulgatam scripturam retineas, languet oratio.

[e] QUOSDAM ETIAM COMPLICATIS ARTICULIS.] Veteres in mærore ac luctu manus complicabant : quem habitum eleganter describit Apuleius lib. 3. *Complicitis denique pedibus, ac palmulis in alternas digitorum vicissitudines super genua connexis, sic grabatum coxim insidens, ubertim flebam.* * Et Gregorius Nyssenus in Oratione contra feneratores : κάθηται τὼ χεῖρε συνδήσας, εἶτα συνέχων. Nilus in libro de cæde Monachorum in Monte Sina pag. 115. eumdem habitum lugentis describit : ἐκάθητο τὰς χεῖρας περιπλέξας τοῖς γόνασι, καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τούτων κατακλίνας, τὴν πολλὴν ἐκχέων δακρύων. * Hanc porrò hominum stultitiam graviter arguit Dio Orat. 56. de ægritudine,

præire

præire mandavit. [a] Horret nunc reminiſci, quo juſtitio [b] humilitati tot rerum apices viſebantur, & præcipuè Conſulares, [c] poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monumenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentiâ & virtutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidíque conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui & majorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis [d] actibus Præfecturæ geminæ decoravit. Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes: quòd cùm in aliis ita ſæviret infeſtè, [e] ut pœnarum atrocitatem ægrè ferret finiri cum morte; Pollentianum Tribunum malitiâ quemdam exſuperantem, iiſdem diebus convictum confeſſúmque, quòd exſecto vivæ mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione Imperii conſulere auſus eſt: [f] familiaritatis contuitu, Or-

qui non contenti præſenti moleſtiæ animum ſubmittere, alia etiam extrinſecus adjumenta luctûs excogitarunt, ut pullas veſtes, manuum complicationes, & humiles ſellas: τὸ δὲ μὴ μόνον εἴκειν τῇ φθορᾷ τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ προσεμηχανήσαντό τινας ἔξωθεν, οἷον μέλαιναν ἐσθῆτα, καὶ συμπλοκὰς χειρῶν, καὶ ταπεινὰς καθέδρας, ἐκ σφόδρα εὐήθους. Quintus Smyrnæus lib. 14. de Captivis mulieribus Trojanis, quæ in Græciam abducebantur:

Αἱ δ' ἄρα πεπλαίνοντο ἐς Ἴλιον ἠχνυμέναι κῆρ
Ἀνιάδες· καὶ πολλὰ κατειβόμεναι γοάασκον.
Καί ῥ' αἱ μὲν περὶ γούνατ' ἔχον χέρας.

Hippocrates * in Symbolico ſive de Signis apud Euſtathium Iliados III. pag. 642. * ἀσπαζόμενοι, ὑπερχεόμενοι, χηρεύοντες, εὐφραινόμενοι, εὐχόμενοι, ὀλολύζοντες, ἐναγκαλιζόμενοι, ἐς πᾶσαν ἰδέαν ἀγαθοί. οἰμώζοντες δὲ ἢ κλαίοντες, ἢ συμπεπλεχότες τὰς χεῖρας ἢ συγκαθιζόμενοι καὶ ἔξω ἐς πᾶσαν ἰδέαν κακοί.

* [a] HORRET ANIMUS REMINISCI.] Sic primus emendavit Accurſius. Nam in Editione Gelenii legitur: *Horret nunc reminiſci*: prout in codice Regio, [Colb.] & Toloſ. ſcriptum reperi. *Horret* igitur impersonaliter poſitum eſt ex more loquendi ſæculi illius. Sic Hilarius in libro contra Conſtantium Aug. pag. 295. *Sed tibi ſtatim quod utraque Fide continebatur, exhorret*: & Rufinus in lib. 8. Hiſt. Eccleſ. capite 6. *Cúmque jam illis ipſis ſpectatoribus nimietas crudelitatis horreſceret*. In Actis quoque Præſidialibus Tarachi, Probi & Andronici, capite 7. *Vultus tuus mihi horret*. Cyprianus item in Epiſtola ad Jubajanum, Ambroſius in Epiſt. Pauli ad Corinthios capite 12. ſeu quis alius Auctor iſtorum Commentariorum; Auguſtinus in Epiſtola 70. *

[[b] QUO JUSTITIO HUMILIATI TOT RERUM APICES VISEBANTUR.] In codice Colbertino lego *humilitati*: quo modo Marcellinum ſcripſiſſe puto. Ab *humilis* enim fit *humilitare* ſæpius quàm *humiliare*, ut à *nobilis nobilitare*, à *debilis debilitare*, à *facilis facilitare*, ab *habilis habilitare*, à *ſtabilis ſtabilitare* apud Ennium pro *ſtabilire*.]

[c] POST SCIPIONES ET TRABEAS.] Inter Conſulum inſignia fuit ſcipio eburneus cui aquila inſidebat, ut docet Juvenalis in Sat. x. Caſſiodorus in Formulis, Iſidorus, aliique. Græci σκῆπτρον vocant. Sic Libanius in Oratione Conſulari ad Julianum: καὶ τὴν ἐσθῆτα ταύτην ἐνδῦναι, καὶ τὸ σκῆπτρον ἐνεγκεῖν: & Themiſtius in Oratione XI. Juvenalis quoque & Claudianus ſceptrum vocant.

[d] ACTIBUS PRÆFECTURÆ GEMINÆ DECORAVIT.] Flavius Hypatius Præfectus Prætorio Italiæ fuit Antonio & Syagrio Coſſ. & ſequenti anno qui Merobaudem II. & Saturninum Coſſ. habuit: hoc eſt anno Natalis Dominici 382. & 383. ut ex multis Codicis Theod. legibus colligitur. Quæ non duplex Præfectura, ſed una eadémque videtur fuiſſe. Fuit autem Hypatius eodem anno Præfectus Urbi, ut legitur in lege 26. Cod. Theodoſ. quorum appellationes. Geminam ergo Præfecturam rectè geſſiſſe dicitur. Ceterùm cùm Hypatius Præf. Præt. Italiæ fuerit, apparet eum relicto Oriente poſt obitum Valentis, ad Occidentis Imperium migraviſſe.

[e] UT POENARUM MORAS.] Hæc eſt conjectura Gelenii. Nam in Mſſ. Regio, * Toloſ. * [ac Colbert.] & Flor. & in Editione Auguſtana ſic legitur hic locus: *Ut pœnarum maturis.......ferret*, &c. unde ſic arbitror commodiùs ſcribi potuiſſe: *Ut pœnarum atrocitatem ægrè ferret finiri cum morte*.

[f] FAMILIARITATIS EJUS INTUI-

dine omni mussante abire jussit inlæsum, salutem & invidendas opes & militiæ statum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cælesti indulta felicibus, quæ vel vitiosas naturas sæpe excoluisti! quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset, [a] nihil aliud esse Imperium, ut sapientes definiunt, nisi curam salutis alienæ: bonique esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum, & implacabilibus iracundiis: nosséque, ut Cæsar Dictator aiebat, [b] *miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis*: ideóque de vita & spiritu hominis, qui pars mundi est & animantium numerum complet, laturum sententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti studio ubi inrevocabile factum est agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. [c] Apud Proconsulem Asiæ Dolobellam [Smyrnæa [d] materfamilias filium]

TU.] In codice Regio * & Tolos. * [ac Colberr.] scriptum reperi, *familiaritate eis contuitu:* neque aliter Augustana præfert Editio: quare ita puto Marcellinum scripsisse, *familiaritatis contuitu.*

[a] NIHIL ALIUD ESSE IMPERIUM NISI CURAM SALUTIS ALIENÆ.] Eamdem sententiam usurpavit in lib. XIV. pag. 31. & in lib. XXV. pag. 291. his verbis: *Reputánsque justi esse finem Imperii obedientium commodum & salutem.* Præclarè. Hoc enim maximè inter Regem ac tyrannum interest, quòd tyrannus quidem omnia sui unius causâ facit, & ad utilitatem suam aut voluptatem cuncta refert: Rex verò subditorum commodis servire debet, & Agamemnonem imitari, quem Homerus & bonum Regem, & fortem appellat pugnatorem: Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. Nam quemadmodum fortis bellator dicitur Agamemnon, non quòd peritè plagam hosti inferre, ac rursus sibi cavere novit, sed quia exercitum ducere, aciem instruere ad referendam de hoste victoriam egregiè callet: sic idem egregius Rex dicitur, non quòd in summa rerum omnium felicitate vitam transigit, sed quòd eorum quibus præest, commodis utilitatíque prospicit, ut ait Socrates apud Xenophontem in 3. Commentar. In quam sententiam Cicero in Epist. 1. ad Quintum fratrem: *Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui aliis præsunt, ut ii qui erunt in eorum imperio, sint quàm beatissimi. Est enim non modò ejus qui sociis & civibus, sed etiam ejus qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum quibus præsit, commodis utilitatíque servire.* Et in libro 1. de Officiis: *Omnino*, ait, *qui Reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: unum ut utilitatem civium sic tueantur, ut quidquid agunt, ad eam referant obliti commodorum suorum. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est.* Quam sententiam Plato hausit ex Archyta Tarentino, qui in lib. de Lege & Justitia idem dixerat: ἄριστος δὲ κ' ἂν εἴη ἄρχων ὁ ἀρχικωτάτῳ νόμῳ. οὗτος δὲ κ' εἴη ὁ μηδὲν αὐτοῦ ἕνεκα ποιῶν, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ νόμος αὐτοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. *Optimus autem is Princeps erit, qui ex maximè principali lege imperabit. Is verò erit, qui nihil sui ipsius sed subditorum causâ faciet: quemadmodum lex non sui ipsius, sed subditorum causâ manet.* Adde Platonem in Politico, Aristotelem in V. Eth. cap. X.

[b] MISERUM ESSE INSTRUMENTUM SENECTUTI.] Ad verbum Græcè, κακὸν τῷ γήρως ἐφόδιον ἐστὶ ἡ ὠμότητος ἀνάμνησις. Instrumentum enim apud Marcellinum nostrum idem est quod ἐφόδιον, hîc & suprà in lib. 28. & alibi. Sic apud Stobæum in cap. de senectute, Socrates rogatus, τί ἂν εἴη γήρως ἐφόδιον ἄριστον, quod esset optimum instrumentum senectuti, Idem, inquit, quod juventuti. Et apud Asterium in Homilia 2. σοὶ μὲν γὰρ ἀκολουθήσει πικρὸν ἐφόδιον ἡ ἁμαρτία τῆς ἀδικίας προδομένῳ πορείας. * Græci quoque dicunt eleganter, ὡς ἀγαθὸν γηροτρόφος ἡ ὁμόνοια: ut apud Themistium initio Orationis 17. Eodem ferè sensu dixit Plutarchus in vita Catonis Censorii: κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν πεποιημένος. *

[c] APUD PROCONS. ASIÆ DOLABELLAM.] In Regio codice *Dolobellam* scriptum inveni. Neque aliter hoc nomen scribitur in Appiani, Plutarchi, Dionísque codicibus, & in vetustis Editionibus aut MSS. exemplaribus Latinorum Auctorum. Ceterùm hic videtur esse Dolabella, qui Consul fuit cum Antonio, & provinciam Asiam post mortem C. Cæsaris sibi decrevit.

[d] MATERF. FILIUM PROPRIUM.] Sic Gelenius edidit: Accursius verò *sobolem*

proprium & maritum venenis necasse confessa, quòd filium [[a] ex priore viro ab eis occisum comperisset] & comperendinata, cùm consilium, ad quod res ex more delata est, anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses judices tristiores: quorum æquitas Deorum quoque jurgia dicitur distinxisse. Hi causâ cognitâ, centesimo pòst anno cum accusatore mulierem adesse jusserunt: ne aut [b] absolverent veneficam, aut ultrix necessitudinum puniretur. Ita numquam tardum existimatur, quod est omnium ultimum. Post commissa iniquitatibus variis antedicta, & impressas fœdè corporibus liberis quæ supervixerant notas, inconnivens Justitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilavit attentè. [c] Namque cæsorum ultimæ diræ, perpetuum numen ratione querelarum justissima commoventes, Bellonæ accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ suprà digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur ærumnas: cœtus furiarum horrificus post inconvolutos multiplices casus ab eadem urbe digressus, cervicibus Asiæ totius insedit hoc modo. [d] Festus quidam Tridentinus ultimi sanguinis & ignoti, in nexum

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

propriam. At in codice Regio tria hæc deerant verba, & lacuna erat relicta. In lib. 8. Valerii Maximi, & Agellii 12. legitur tantùm virum & filium ab ea muliere occisum. Itaque filium non de propria mulieris sobole, sed privignum intelligendum puto. In Mſ. Vaticano legitur, *Smyrna....... propriam, &c.*

[a] EX PRIORE VIRO AB EIS OCCISUM COMPERISSET.] Sic Gelenius ex conjectura supplevit. Nam in Regio codice legitur tantùm *eaermonio.* [In Colb. *eavermonio.*] Accursius verò ita emendaverat, *ex alio marito ab eis comperit necatum.*

[b] ABSOLVERENT VENEFICAM.] Codex Regius *veneficium:* quam scripturam confirmat Agellius in lib. 12.

[[c] NAMQUE CÆSORUM ULTRICES DIRÆ, PERPETIUM NUMERATIONE QUERELARUM JUSTISS. COMMOVENTE.] Sic in libro XXVIII. *Sed accelerarunt ultrices diræ cæsorum.* Sic vulgatæ Editiones utrubique præferunt. At codex Colbertinus utroque loco *ultimæ.* Et quidem in libro 28. *Sed accelerarunt ultimæ diræ cæsorum.* In libro autem 29. *Namque cæsorum ultimæ diræ, perpetuum numen ratione querelarum justissima commoventes, &c.* Quæ certissima & optima est scriptura. *Cæsorum ultimæ diræ* dicuntur Ammiano injustè damnatorum ultimæ preces, imprecationesque, & iniquorum judicum exsecrationes. Diras *impia vota* & *querelas* vocat Virgilius in Diris. *Accelerare* autem *ultimas diras cæsorum* dixit Ammianus, sive ultimas morientium preces & exsecrationes: sicuti apud veterem Poëtam *preces ire* dicuntur.

Et fama est junctas fortiùs ire preces.

Qui in utroque loco Ammiani *ultrices diræ* posuere, in mente habuere Furias seu Eumenidas, quæ alio nomine *Diræ* à Latinis sunt appellatæ, *Ultricesque* nonnumquam cognominatæ. A. Victoris Epitome de Bassiano: *Hic fratrem suum Getam peremit. Ob quam causam furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immeritò ultrices vocantur.* Sed à melioris notæ codicibus Mſſ. sine causa recedere non licet, quum optimè nobis sensus ratio constat.]

[d] FESTUS QUIDAM.] De quo Zosimus in lib. 4. hæc dicit: τῶ δ' ἀτοπημάτων ὁ κολοφὼν φῆστος, ὃν εἰς πᾶσαν ὠμότητα εὐχερῆ ὄντα, τῆς Ἀσίας ἀνθύπατον ὁ βασιλεὺς ἔστειλε. *Porrò omnium calamitatum cumulus fuit Festus quidam, quem Valens ad omne genus crudelitatis promptissimum esse probè sciens, Asiæ Proconsulem destinavit.* Ejusdem elogium exstat apud Suidam in φῆστος ex Eunapii Sardiani Historiis, & apud eumdem Eunapium in Vita Maximi Philosophi. Hic est, ut opinor, Rufus Festus V. Cl. qui Breviarium scripsit ad Valentem Aug. non autem ad Valentinianum, ut habent vulgatæ Editiones, & scripti codices. Annon enim hæc libri ejus clausula Valentem respicit? *Ut ad hanc ingentem de Gothis, etiam Babylonica tibi palma pacis accedat.* Accedit quòd in duobus Mſſ. antiquissimis *Festi Dictatoris Breviarium*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

germanitatis à Maximino dilectus ut sodalis [a] & contogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgressus est: ibíque [b] administratâ Syriâ, Magisterióque memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentia reliquit exempla: unde [c] regere Asiam Proconsulari potestate exorsus, velificatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat subinde actibus ejus ut perniciosis & fœdis. Sed cùm impiè peremptorum exsequiis suffragantibus ad Præfecturam venisse hominem comperisset immeritum, exarsit ad agenda sperandáque similia; & histrionis ritu mutatâ repentè personâ, studio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, Præfecturam autumans adfore propediem, si ipse quoque se contaminasset insontium pœnis. Et quamquam sint multa & varia, quæ ut leviùs interpretemur egit asperrimè: pauca tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac pervulgata, ad æmulationem eorum commissa quæ facta sunt Romæ. Ratio enim eadem est ubique rectè secúsve gestorum, etiamsi magnitudo desit dissimilis rerum. [d] Philosophum quemdam Cœranium, haud exilis meriti virum, eâ causâ tormentorum immanitate inultum occidit, quòd ad conjugem suam familiariter scribens, id sermone addiderat Græco: [e] *σὺ ἢ νόει, ἢ γράφε τὴν πύλην*: quod dici proverbialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quamdam simplicem, intervallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit ut noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curavit accita. In chartis cujusdam municipis clari scrutari ex negotio jussis, genitura Valentis cujusdam inventa est: repellénsque calumnias is cujus intererat, cùm objectaretur ei quamobrem constellationem Principis collegisset, fratrem suum

exaratum est, ut in Notis ad Victoris Epitomen testatus est Andr. Schottus. Est autem Dictator, qui ad memoriam dictat, qui & *ἀντιγραφεὺς* Græcè dicitur, ut notatum est à Cl. Salmasio ad Vopiscum in Caro. Cùm igitur Marcellinus Festum Magistrum fuisse memoriæ prodat, & reliqua egregiè conveniant; nihil vetat quo minus hunc Festum eumdem cum Historico esse credamus.

[a] ET CONTOGATUS.] Id est togatus, seu Advocatus in eodem foro.

[b] ADMINISTRATA SYRIA.] Festus Consularis Syriæ fuit Valente II. & Valentiniano II. Coss. ut colligo ex lege XI. Cod. Th. de cohortalibus. Certè Libanius in vita sua Festum Consularem fuisse Syriæ dicit antequam Valens Antiochiam venisset. Idem Festum ait hominem fuisse furiosum, & linguæ Græcæ prorsus ignarum.

[c] REGERE ASIAM PROCONSULARI POTESTATE EXORSUS.] Proconsul Asiæ vir Spectabilis erat, sub cujus administratione erat Asia propriè dicta, Hellespontus, & insulæ. Nullatenus autem erat obnoxius Præfecturæ Prætorianæ eo quidem adhuc tempore. Nam postea imperante Arcadio, cùm omnia perturbata essent, Proconsularis etiam potestas imminuta est, ut scribit Eunapius in Vita Maximi. De Proconsulatu Festi scribit Eunapius, & Zosimus; & Libanius in vita sua, cùm dicit: *ἀνὴρ ἄρχοντ' ἐς Ἰωνίαν ἐπὶ τῷ αἰσχῷ.*

[d] PHILOSOPHUM Q. COERANIUM.] Ægypto oriundum. Eunapius de Festo: *ἀλλ' ἐπὶ τοσόνδε προεχώρησεν ὀργῆς καὶ φόνου, ὥστε καὶ Μάξιμον ξίφει διεχρήσατο, Κοιρανὸν αἰγύπτιον ἐπισφάξας αὐτῷ. Sed eo furoris processit & crudelitatis, ut etiam Maximum gladio occideret, & Coeranum AEgyptium quasi succidaneam ei victimam mactaret.* Fuit etiam alter Cœranus Ægyptius temporibus Severi, ut refert Dio: & alius Græci generis sub Nerone, de quo Tacitus in fine XIV.

[e] ΣΥ ΔΕ ΝΟΕΙ.] De hoc adagio nihil legi.

fuisse Valentem, dudúmque obisse documentorum plena fide monstrare pollicitus, inexspectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adulescens in balneis admovere marmori manûs utriusque digitos alternatim & pectori, septémque vocales litteras numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus: in judicium tractus, percussus est gladio post tormenta.

CAPUT III.

His & mihi vertenti stilum in Gallias confunditur ordo seriésque gestorum, inter multa & sæva Maximinum reperiens jam Præfectum: qui potestate latè diffusa scævum Imperatori accesserat incentivum, majestati fortunæ miscenti licentiam gravem. Quisquis igitur dicta considerat, perpendat etiam cetera quæ tacentur: veniam daturus ut prudens, si non cuncta complectimur, quæ consiliorum pravitas crimina in majus exaggerando commisit. Adulescente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux suopte ingenio Valentinianus, post ejusdem Maximini adventum, nec meliora monente ullo nec retentante, per asperos actus velut æstu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo ut irascentis sæpe vox & vultus & incessus mutaretur & color. Quam rem indicia varia testantur & certa, è quibus pauca sufficiet poni. Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad observandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absolvit, adsultu ejus evadere conantis appetitus & morsu: ideóque necatus ad exitium fustibus, eadem humatus est die. Præpositum Fabricæ oblato thorace polito faberrimè, præmiúmque ideo exspectantem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paullo minus habuit species ferrea, quam ille formarat. [a] Epiroten aliquem ritus Christiani Presbyterum...... ... tam Octavianum ex Proconsule.............. offensarum auctore licèt tardiùs ad sua redire permisso. Constantianus Strator paucos militares equos ex his ausus mutare, [b] ad quos probandos missus est in Sardiniam, eodem jubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athanasius favorabilis tunc auriga, suspectus ei vulgari levitate, ut vivus incendi jube-

[a] EPIROTEN ALIQUEM RITUS CHRISTIANI PRESBYTERUM.] Rectè quidem & ordine fecit Gelenius, qui quaterniones transpositos primus restituit. Sed nos hoc ampliùs præstitimus, quòd hæc & sequentia verba in Gelenii Editione ob lacunas, ut opinari datur, omissa Auctori suo reddidimus: nec reddidimus solùm, sed etiam sensum eorum perspeximus. Inter exempla enim crudelitatis Principis Valentiniani hoc vel præcipuum Marcellinus refert, quòd Epiroten quemdam Presbyterum gladio occidi jusserit, idcirco quòd Octavianum ex Proconsule Africæ, (cujus mentio fit in lib. 23.) alicujus criminis reum, apud se latentem prodere noluisset. Eamdem historiam refert Hieronymus in Chronico Anno Domini 372. *Presbyter Syrmii nequissimè decollatur: quòd Octavianum ex Proconsule apud se latitantem prodere noluisset.*

[b] AD QUOS PROBANDOS MISSUS ERAT IN SARD.] Stratorum munus id erat, ut equos eos maximè, qui Imperatorum usui erant destinati, diligenter probarent: ut apparet ex Codice Theodos. de Stratoribus. Themistius in Oratione quinquennali ad Valentem A. pag. 462. *καὶ ἵπποις μὲν ἴσως ἂν ἐχρῶντο μὴ λίαν ἐξητασμένοις.* Machinæ quoque & tela bellica probabantur, ex Themistio pag. 239.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

retur, si quid tentasset hujusmodi : [a] [quem] non multò postea veneficiis usum ferebatur, nullâ delatâ voluptatum artifici veniâ, ignibus aboleri præceptus est. Africanus causarum in Urbe defensor assiduus, [b] post administratam provinciam ad regendam aliam adspiravit : [c] cujus suffragatori Magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti verbo responderat : *Abi*, inquit, *Comes : & muta ei caput, qui sibi mutari provinciam cupit.* & hoc elogio periit homo disertus, ad potiora festinans ut multi. Claudium & Sallustium ex Jovianorum numero, adusque Tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam vilitate ipsa despectus, quòd cùm imperium Procopius affectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. Cúmque nihil quæstiones reperirent assiduæ ; mandare Magistris equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium in exsilium, & Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quòd eum revocabit ad supplicium raptum : hócque ita ut statutum est observato, nec Sallustius morte exemptus est, nec Claudius nisi post ejusdem Valentiniani obitum deportationis mæstitiâ liberatus. * * * longè. . .. cusaverit, cùm illi sæpissime torquerentur. Replicatis igitur quæstionibus densè, & quibusdam vi nimia tormentorum absumptis, ne vestigia quidem ulla delatorum reperta sunt criminum. In hoc negotio Protectores ad exhibendas missi personas, fustibus præter solitum cæsi. Horrescit animus omnia recensere, simúlque reformidat, ne [d] ex professo quæsisse videamur in vitia Principis, alia commodissimi. Illud tamen nec præteriri est æquum nec sileri : quòd [e] cùm duas haberet ursas sævas hominum

[a] CUJUS NON MULTO POSTEA BENEFICIIS.] Prima illa vox ad sensum explendum à Gelenio adjecta est : sed cùm in Ms. Regio, & in Editione Aug. similiter desit, locus ita commodiùs concipi posse videtur : *Quem non multo postea veneficiis usum ferebatur, &c.* vel sanè : *Quoniam non multo postea, &c.*

[b] POST ADMINISTRATAM PROVINCIAM.] Advocati peracto Advocationis tempore ad regendam provinciam mitti solebant, ut ex Codice, & vetustis Inscriptionibus notum est. Unde Libanius in Orat. adversus doctrinæ suæ obtrectatores, Heliodorum illum Advocatum post Advocationem fisci ait provinciam administrasse, ut mos erat : ὁ δὲ καὶ ἦρχεν ὡς διὰ τὸ τῆς ῥητορείας συνηγορικόν.

[c] CUJUS SUFFRAGATORI.] Suffragatores dicuntur viri primates in Comitatu, qui cùm gratiâ apud Principem multùm valeant, clientibus suis & humilioris fortunæ hominibus ad aliquid à Principe impetrandum suffragationem suam commodant. Hi à Græcis προστάται, & συνήγοροι dicuntur, ut docet Suidas. Themistius in Orat. 4. καὶ ταῦτα ὅτι λιπαρήσαντα, ὅτι δυσωπήσαντα, ὅτι ἑτέρῳ προστάτῃ χρησάμενοι καὶ συνηγόρῳ. Itaque suffragator pæne idem est quod patronus : * & optimè in Glossis veteribus explicatur, διὰ προστασιῶν, per suffragia. Seneca in libro de brevitate vitæ : *Candidati* (inquit) *laborare desinimus ; suffragatores incipimus.* Ambrosius in caput 1. Epistolæ Pauli A. ad Romanos : *Nam ideo ad Regem per Tribunos aut Comites itur, quia homo utique est Rex, & nescit quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem, quem utique nihil latet, promerendum suffragatore non opus est.* *

[d] EX PROFESSO QUÆSISSE VIDEATUR.] Mallem *videamur*, ut in Regio codice superscriptum est : & paullo pòst scribe ex eodem libro * & Tolos. * [ac Colb.] *alia commodissimi.*

[[e] CUM DUAS HABERET URSAS SÆVAS HOMINUM AMBESTRICES, EARUM CAVEAS PROPE CUBICULUM SUUM LOCARET.] Valentinianus, natus in Pannonia Provincia Illyrici, prope cubiculi sui

ambestrices, Micam auream & Innocentiam: [a] cultu ita curabat enixo, ut earum caveas prope cubiculum suum locaret, custodésque adderet fidos, visuros sollicitè ne quo casu ferarum [b] deleretur luctificus calor. [c] Innocentiam denique, post multas quas ejus laniatu cadaverum viderat sepulturas, ut benemeritam in silvas abire [d] dimisit innoxiam. Exop..... simile sedit..... * *

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

CAPUT IV.

Et hæc quidem morum ejus & propositi cruenti sunt documenta verissima: sollertiæ verò circa Rempublicam nusquam digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incusabit: illud contemplans quòd majus pretium operæ forsitan regendis veriùs milite barbaris quàm pellendis. Et cùm dedisset * * * * è speculis, si quis hostium se commovisset, desuper visus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potissimum, ut Macrianum Regem auctum inter mutationes crebras sententiarum, jámque in nostros adultis viribus exsurgentem,

fores velut fidas corporis custodes habuit ursas duas caveis inclusas, in laniandis ipso spectante cadaveribus comedendisque hominibus exercitatas. In quo imitatus videtur Galerium Maximianum, ortum ex Dacia Illyrici quoque provincia, qui homines vivos ursis absorbendos objicere consueverat, eóque privato spectaculo pascebat oculos, ac maximè delectabatur. Sic enim scribit Lactantius in libri de mortibus Persecutorum capite XXI. quem librum nuper Vir doctissimus Balusius publicavit. *Habebat ursos ferocia ac magnitudinis sua simillimos*, (Galerius) *quos toto imperii sui tempore elegerat. Quoties delectari libuerat, horum aliquem afferri nominatim jubebat. His homines non planè comedendi, sed absorbendi objectabantur; quorum artus cum dissiparentur, videbat suavissimè, nec umqnam sine humano cruore cenabat.* Ceterùm à patre Valentiniano non degeneravit Valentinianus junior Augustus, qui ursorum & leonum venationibus maximè delectabatur, ut Philostorgius in libro XI. Hist. scribit.]

[a] CURA AGEBAT ENIXA.] Hæc est conjectura Gelenii: à qua longè discrepat exemplaris Regii, *Tol.* [& Colbert.] scriptura, *cultans acerabat onixo*: in Augustana autem Editione sic legitur, *culsans accelerabat enixè*. Unde conjicere est sic à Marcellino scriptum fuisse, *cultu ita curabat enixo*.

[b] RUMPERETUR.] In Mss. Flor. & Regio, *Tol.* [& Colb.] & in Aug. Editione legitur *debetur*. Fortè scribendum est *deleretur*.

[[c] INNOCENTIAM, POST MULTAS QUAS EJUS LANIATU CADAVERUM VIDERAT SEPULTURAS, UT BENEMERITAM IN SILVAS ABIRE DIMISIT INNOXIAM.] Veteres non domesticas modò bestias, sed etiam feras, quibus aliqua in re usi erant, velut de se bene meritas libertate remunerari consueverant, & in agros silvasque dimittere; itaut incustoditæ vagarentur, & tamquam sacræ à nemine violarentur. Eum morem secutus, Statius fingit Liberum Patrem duas tigres mansuefactas & domitas, quas in bello Indico ad currum junctas habuerat, cùm victor Thebas rediisset ex India, ceu optimè meritas, aut si mavis emeritas consecrasse, & in agrum Thebanum dimisisse: quæ & è manu pascerentur, & nunc per campos errarent, nunc etiam urbem Thebas intrarent innoxiæ. Statii in libro VII. Thebaïdos versus tales sunt:

Errabant geminæ Dircæa ad flumina tigres,
Mite jugum, belli quondam vastator Eoi
Currus: Erythrais quas nuper victor ab oris
Liber in Aonios meritas dimiserat agros, &c.

Ab Statio sua verba accepisse Ammianum putes: *Liber tigres suas in Aonios agros meritas dimisit*: Valentinianus ursam suam *ut bono meritam in silvas dimisit innoxiam*. Ea dimissione homines feris gratiam referre se existimabant. Julius Cæsar equorum greges (quibus nimirum in bello Gallico usus erat) *in trajiciendo Rubicone flumine consecravit, ac vagos & sine custode dimisit*: sicuti tradit Suetonius Tranquillus in Caio Julio Cæsare capite LXXXI. Hic mos à nemine observatus, illustrari merebatur.]

[d] DIMISIT INNOXIAM.] Post hæc

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

vi superstitem raperet vel insidiis, ut multo antè Vadomarium Julianus : [a] & provisis quæ negotium poscebat & tempus, cognitóque transfugarum indiciis, ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus, tacitè quantum concessit facultas, ne qui conferendo offiiceret ponti, junxit navibus Rhenum. Et antegressus contra Mattiacas aquas primus Severus, qui pedestrem curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit, timens ne resistere nequiens, irruentium opprimeretur hostilium agminum mole. Et quia suspicabatur venalia ducentes mancipia scurras, casu illic repertos, id quod viderant excursu celeri nuntiare, cunctos mercibus direptis occidit. Adventu itaque plurium copiarum animati judices, castrísque ad tempus brevissimum fixis, quia nec sarcinale jumentum quisquam nec tabernaculum habuit præter Principem, cui tapetes suffecerant pro tentorio : parumper ob tenebras morati nocturnas, exsiliente procinctu pergebant ulteriùs, itinerum gnaris ducentibus, equitatu cum Theodosio rectore præire disposito equitat erat...... * * tempore jaceat extento strepitu suorum est impeditus : quibus assiduè mandans, ut incendiis & rapinis abstinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu dissonísque clamoribus satellites exciti, idque quod acciderat suspecti, carpento veloci impositum Regem angusto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec suâ culpâ, nec Ducum, sed intemperantiâ militis, quæ dispendiis gravibus sæpe rem Romanam afflixit, adusque quinquagentesimum lapidem terris hostilibus inflammatis, rediit Treveros mæstus. Ubi tamquam leo ob cervum amissum vel capream morsus vacuos concrepans, dum hostium disjecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens est Alamanna, Regem Fraomarium ordinavit : quem paullo postea, quoniam recens excursus eumdem penitus vastaverat pagum, in Britannos translatum potestate Tribuni Alamannorum præfecerat numero, multitudine viribúsque ea tempestate florenti : Bitheridum verò & Hortarium nationis ejusdem Primates item regere milites jussit : è quibus Hortarius, [b] proditus relatione Florentii Germaniæ Ducis, contra Remp. quædam ad Macrianum scripsisse bar-

verba in Mss. Flor. * Tolos. * [& Colbert.] & Regio, & in Editione Aug. sic legitur : *Exop...... simile sedit. ..... Et hac quidem*, &c. Ex quibus vestigiis hanc ferè scripturam colligas, *quæ exinde similes edidit strages.*

[a] ET PRÆVISUM NEGOTIUM.] Sic Gelenius edidit. In Editione verò Augustana legitur *pravinm*. Ego verò cum in codice Regio [& Colb.] ita scriptum deprehendissem, *& pravi...... negotium*, &c. veram hujus loci emendationem statim odoratus sum : quis enim neget ita ab Marcellino scriptum fuisse ? *Et provisis quæ negotium poscebat, & tempus*, &c. sic enim alibi loquitur.

[b] PRODITUS OPERA FLORENTII MOGONTIACI DUCIS.] In codice Regio, * Tolos. * [& Colbert.] scribitur hoc modo, *proditus peratione Florentii Germaniaca Ducis* : neque aliter Accursius ex codice suo edidit, nisi quòd, *desperatione*

baróſque

baróſque Optimates, veritate tormentis expreſſa, conflagravit flamma pœnali.

Abhinc inter * * * * * proximo, hæc narratione diſſeri continua placuit, nedum negotiis longè diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſariò confundatur. Nubel velut Regulus per nationes Mauricas potentiſſimus vitâ digrediens, & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, diſcordias excitavit & bella. Ejus enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Utque rumores diſtulerunt aſſidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum, libenter ſuſcipi recitaríque Principi, in earum favorem concinentibus multis: ea verò quæ contrà Firmus ſalutis tuendæ gratiâ docebat crebrò per ſuos, accepta diutiùs occultari: Remigio tunc Officiorum Magiſtro, adfine amicóque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates hæc velut minima & ſuperflua nonniſi opportunè legi poſſe adſeverante. Quæ cùm ad obruendam defenſionem ſuam agitari animadverteret Maurus, ultimorum metu jam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut pernicioſus & contumelioſus condemnatus occideretur, [a] ab imperii ditione deſcivit, & adjumenta * * tium ad vaſtandum. [b] [Quare ne] hoſtis implacabilis incrementis virium adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſis auxilio militis pauci Theodoſius Magiſter equitum mittitur, cujus virtutes ut impetrabilis ea tempeſtate [c] præ ceteris nitebant: [d] Domitii Corbulonis & Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub Nerone, alter Trajano rem regente Ro-

Florentii, juſſit excudi. Ego verò non dubito, quin Marcellinus ita ſcriptum reliquerit, *proditus relatione Florentii Germaniæ Ducis.*

[a] AB IMPERII DITIONE DESCIVIT.] Et diademate aſſumpto Regem ſe ipſe conſtituit, ut ſcribit Victoris Epitome, & Oroſius in lib. 7. Quare non aſſentior Goltzio, qui in Theſauro ſuo hunc Firmum Auguſtum fuiſſe cenſet, nummúmque ejus hunc profert: DN. FIRMUS. P. F. AUG. Sed non dubito, quin de altero Firmo nummus iſte intelligendus ſit, cùm Firmus, de quo hîc ſermo eſt, nunquam Auguſti, ſed Regis dumtaxat nomen adſciverit. * Zoſimus Βασιλέα dicit Auguſtinus in libro 1. contra Epiſtolam Parmeniani capite 10. *Quæ à Donatiſtis Rogatus ille Maurus per Regem barbarum Firmum, quàm ſæva & quàm acerba perpeſſus ſit.* Et paullo pòſt: *Non enim tam ſæva ſunt, quæ adverſus Maximianiſtas per judices egerunt, quàm quæ etiam ad perſequendum Rogatum Maurum, ab eis per Firmum barbarum geſta ſunt: etſi illum licèt hoſtem immaniſſimum Romanorum in legitimis numerent.* Ubi vides Firmum pro legitimo Imperatore habitum eſſe à Donatiſtis: & nomen Βασιλέως apud Zoſimum ſuprà ambiguum eſt, quippe quo & Rex & Imperator ex æquo ſignificatur. *

[b] HOSTIS IMPLACABILIS.] Ante has voces lacuna erat exigua in Mſſ. Flor. & Regio, & in Editione Auguſtana: quæ ſic videtur non incommodè poſſe ſuppleri: *Quocirca ne hoſtis, &c.*

[c] PRÆ CETERIS NITEBANT.] Apparet ſcribendum eſſe *enitebant*, ut modulatior ſit clauſula.

[d] DOMITII CORBULONIS, ET LUSII.] Utriuſque elogium exſtat in Fragmentis Dionis quæ ante biennium publicavi. Corbulo quidem à Dione Κουρβούλων ſemper dicitur, & ab Evagrio in lib. 3. cap. 41. Luſius verò Quintus Κυίντος Λούσιος ab eodem

manam, pluribus inclaruêre fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspiciis, emeatóque mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore prægresso, defertur ad Sitifensis Mauritaniæ litus, quod appellant accolæ [a] Igilgitanum. Ibíque inventum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum super his quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, [b] Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correpturos Vincentium: qui curans Romani vicem, incivilitatis ejus erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardiùs milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domesticis custodiendum Protectoribus committi mandavit: agénsque in oppido sollicitudine diducebatur ancipiti, multa enim animo versans, quâ viâ quibúsve commentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem: vel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidiisque potiùs clandestinis, quàm prœliorum stabilitate confisum. Quòd ubi Firmo levi rumore, dein apertis est indiciis cognitum, spectatissimi Ducis adventu præstrictus, [c] veniam confessionis præteritorum missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentiùs, ut monstrare pollicebatur. Quibus lectis, pacéque obsidibus acceptis promissa, Dux ad recensendas legiones quæ Africam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam stationem, quò convenire præceptæ sunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus spe cunctorum erecta, reversus Sitifim, concitato indigena milite cum eo quem ipse perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ocius festinabat. Inter residua autem multa & clara, id amorem ejus auxerat in immensum, quòd à provincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea esse, fiduciâ memorans speciosâ. His ita cum lætitia possessorum dispositis, ad [d] Tubusuptum progressus oppidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi

Dione nominatur, ortus è Mauritania. Uterque tandem gladio occisus est, cùm ob egregia merita invidiam in se & aulicorum & Principum concitassent. Ac fortasse consultò Theodosium iis comparat Marcellinus, qui & ipse similem exitum sortitus est, ut notabimus infrà.

[a] IGILGITANUM.] Etiam in codice Regio *Gilgitanum* scriptum inveni, * ut & in Tolos. * [& Colbert.] neque secus in Editione Mariangeli: sed *Igilgitanum* ut Gelenius edidit, amplector. Nam & in Notitia Africæ quam Jacobus Sirmondus ante aliquot annos edidit, inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis quartus numeratur *Domitianus Igilgitanus.* In Collatione Carthagin. Eguilguilitensis Episcopus dicitur. [Veteres *Igilgilitanum* dixere ab urbe *Igilgili*, quæ Plinio *Gilgili opidum*, & vulgò *Gigeri* dicitur.]

[b] GILDONEM FIRMI FRATREM.] Is ipse est, qui mortuo Theodosio Augusto, cùm esset Comes Africæ, ab Honorio descivit, ut testatur Claudianus de bello Gildonico, apud quem Theodosius Senior hæc ait:

— ausus Latio contendere Gildo:
Germani nec fata timet, &c.

id est Firmi.

[c] VENIAM CONFESSIONIS PRÆTERITORUM.] Emendo, *veniam cum concessione præteritorum*, ut loquitur Marcellinus in lib. XVII. & in lib. XXX. & in fine hujus libri.

[d] TUBUSUPTUM OPIDUM FER-

repudiavit, quæ obſides, ut antè ſtatutum eſt, non duxerat ſecum. Unde omnibus pro loco & tempore cautiùs exploratis, concito gradu Tyndenſium gentem & Maſſiniſſenſium petit, levibus armis inſtructas, quas [a] Maſcizel & Dius fratres Firmi ductabant. Cum eſſent hoſtes jam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſſilia hincinde crebriùs jacta, committitur certamen aſperrimum : intérque gemitus mortis & vulnerum audiebantur barbarorum ululabiles fletus captorum & cæſorum : pugnáque diremptâ plures agri populati ſunt & incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, exciſi radicitus : quem Salmaces dominus, Firmi frater in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate [b] Lamfoctenſe oppidum occupavit, inter gentes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: ut ſi pergens interiùs alimentorum offendiſſet pænuriam, juberet è propinquo convectari. Quæ dum ita procedunt, Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conſerta manu cum noſtris, fuſis è parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægrè diſcrimine mortis exemptus eſt. Feſſus ærumnis gemini prœlii Firmus, imóque æſtuans corde, ne quid ultimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus Antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuſcepti leniùs, pollicitíque victui congrua militibus, ut præceptum eſt, læta retulere reſponſa : præmiſſis muneribus Maurus ipſe fidentiùs ad Romanum perrexerat Ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus : cúmque propè veniſſet, fulgore ſignorum & terribili vultu Theodoſii præſtrictus, jumento deſiluit: curvatáque cervice humi pæne adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia. Suſceptúſque cum oſculo, quoniam id Reipublicæ conducebat, bonæ ſpei jam plenus, ſufficientia præbuit alimenta : & quibuſdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis abſceſſit, captivos ut ſpoponderat redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduóque poſt Icoſium oppidum, cujus ſuprà docuimus conditores, militaria ſigna & [c] coronam Sacerdotalem cum ceteris quæ interceperat, nihil cunctatus

RATO CONTIGUUM MONTI.] In Itinerario Peutingerorum Mons Ferratus dicitur à Ruſuccuro Colonia Saldas uſque pertingens : in quo itinere Tubuſuptum fuiſſe docet Itinerarium Antonini, juxta Saldas. Fuit autem Tubuſuptus Sitifenſis Mauritaniæ opidum : unde in Notitia Africæ inter Epiſcopos Mauritaniæ Sitifenſis recenſetur Maximus Tubuſubditanus. In Collatione Carthaginenſi Florentinus nominatur Epiſcopus à Tubuſubtu.

[a] MASCIZEL.] Hic eſt frater Gildonis, qui ab Honorio Auguſto cum exercitu miſſus in Africam, Gildonem vicit, & peremit, ut Claudianus & Oroſius ſcribit. Idem poſtea juſſu Stiliconis in fluvium è ponte præcipitatus interiit, teſte Zoſimo in lib. 4.

[b] LAMPOCTENSE OPPIDUM.] In Mauritania Sitifenſi, ut exiſtimo. Nam in Notitia Africæ, inter Mauritaniæ Sitifenſis Epiſcopos recenſetur Vindemius Lemphactenſis. [*Jamphotenſe opidum* in Mſ. Colbert. ſcribitur.]

[c] ET CORONAM SACERDOTALEM.] Sacerdotes provinciarum, de quibus ad ſuperiorem librum notavi, coronas aureas capite geſtabant, ut teſtatur Tertullianus in lib. de Idololatria, cùm dicit : *Quo more*

restituit ut præceptum est. Exinde cùm discursis itineribus magnis Tipasam noster Dux introïret, [a] legatis Mazicum qui se consociaverant Firmo, suppliciter obsecrantibus veniam, animo elato respondit, se in eos ut perfidos arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, revertíque jussis ad sua, [b] Cæsaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cujus itidem originem in Africæ situ digessimus plenè: eámque ingressus, cùm omnem pæne incendiis latè dispersis vidisset exustam, horridásque canitie silices, Primam & Secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit, ut favillarum egerentes acervos, agitarent ibi præsidium, ne repetito barbarorum impetu vastaretur. Quæ cùm rumores veri distulissent, provinciæ rectores Tribunúsque Vincentius è latibulis quibus sese commiserant egressi, tandem intrepidi ad Ducem ocius pervenerunt. Quibus ille grataner visis atque susceptis, agens etiam apud Cæsaream, fide rerum diligentiùs explorata, comperit Firmum per speciem faventis & supplicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitæ conturbaret. Quamobrem conversus hinc venit ad [c] municipium Sugabarritanum, Transcellensi monti adcline: ubi inventos equites quartæ Sagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiæ gradum: eósque & Constantianorum peditum partem [d] Tigavias venire jusserat cum Tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi. Dúmque hæc aguntur, reverterunt Gildo & Maximus, Bel-

nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, vel corona aurea Sacerdotum provincialium: & in libro de Corona. * Hinc explicandus est canon 55. Concilii Eliberitani: *Sacerdotes qui tantùm coronam portant nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant: placuit post biennium accipere communionem.* De coronis Sacerdotum loquitur Festus in voce *Stropus.** Hi Sacerdotes provinciarum Græcè ἀρχιερεῖς dicebantur, ut notavi ad lib. 28. Sic Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 27. *ἱερέας τε εἰδώλων κτ' πάντα τόπον ἢ πόλιν, ἢ ἐπὶ τούτων ἑκάστης ἐπαρχίας ἀρχιερέα, ἐκ ἐν πολιτείαις ἕνα γέ τινα τῶν μάλιστα ἐμφανῶς διὰ πάσης ἐμπρέψαντα λειτουργίας. Flamines omnium locorum & urbium, & præterea cujusque provinciæ Sacerdotem, qui inter Decuriones munera publica magnificentissimè obierit.* Ita & in lib. 1 x. cap. 3.

[a] LEGATIS MAZICUM.] Mazices populi sunt qui ad Orientem Cæsariensis Mauritaniæ incolunt, ut scribit Ptolemæus in lib. 4. Eorumdem meminit Vegetius in lib. 3. cap. 22. & Expositio totius mundi, nuper à Jac. Gothofredo viro doctissimo in lucem edita. Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis: *τῶν δὲ νομάδων καὶ μαζίκων βασιλεὺς Ἰάρβαντος*: qui Gætulus Iarbas à Virgilio dicitur in 4. Æneidos. Postremò in Excerptis Chronologicis à Scaligero ad Eusebii calcem editis, Mazici dicuntur, *Mauri, Vacuati, Gætuli, Afri, Mazici.*

[b] CÆSAREAM TENDEBAT.] Quam Firmus sub initia tyrannidis occupatam ac direptam incenderat, ut scribit Orosius in lib. 7. *Interea in Africa partibus Firmus sese excitatis Maurorum gentibus Regem constituens, Africam Mauritaniámque vastavit: Cæsaream urbem nobilissimam Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendiísque completam, barbaris in prædam dedit.*

[c] SUGABARRITANUM MUNICIPIUM.] Opidum Cæsariensis Mauritaniæ, Zuchabbari à Ptolemæo dicitur. In Africæ Notitia inter Episcopos Cæsariensis Mauritaniæ nominatur Stephanus *Zucabiaritanus* * pro *Zucabarritanus.** Sed in Collatione prima Carthaginensi Zugabbaritensis Episcopus exaratur rectiùs, ut videtur.

[d] TIGAVIAS.] Et hoc Cæsariensis Mau-

lenen è Principibus Mazicum & [a] Fericium gentis Præfectum ducentes, qui factionem juverant quietis publicæ turbatoris * * * * producerent vinctos. Quo ita ut statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus, cùm invenisset eos in exercitu circumsæptos: *Quid de istis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere contubernales devoti censetis?* Secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos: Sagittariorum verò primoribus manus incidit; residuos supplicio capitali multavit: [b] ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ serpentis aliquotiens renascentem hoc genere pœnarum exstinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum laudantes, hoc ut dirum vituperant & asperrimum: Dardanos hostes memorantes internecivos, & justè quæ sustinuere perpessos: hos verò subsignanos milites debuisse leniùs corrigi, ad unum prolapsos errorem. Quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortem & facto & exemplo adversam. Antedictos Bellenen & Fericium, quos duxerat Gildo, Tribunúmque Sagittariorum Curandium ea re jussit occidi, quòd nec ipse umquam cum hostibus congredi voluit, nec suos ut pugnarent hortari. Agebat autem hæc [c] Tullianum illud advertens, quòd *salutaris vigor vincit inanem speciem clementiæ.* Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutissimum arietibus admotis evertit: & cæsis omnibus incolis mœnibúsque complanatis, ad Tingitanum castellum progressus per Ancorarium montem, Mazicas in unum collectos invasit, jam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cùm esset

ritaniæ opidum fuit. In Notitia Africæ inter Cæsariensis Mauritaniæ Episcopos Crescens Tigabitanus ponitur. Et in Codice Canoonum Ecclesiæ Africanæ, titulo 97. civitas Tagavensis dicitur.

* [a] FERICIUM GENTIS PRÆFECTUM.] Cùm *Bellenem* unum *è Principibus Mazicum* Marcellinus fuisse dicat, *Fericium* verò *Præfectum gentis*: quæri potest, quænam sit differentia inter *Præfectum* & *Principem*. Equidem sic opinor, *Principes* quidem fuisse Optimates & Regulos. Sic in veteri saxo fit mentio Arreti *Chanartæ Principis gentium Baquatium*. *Præfectos* verò fuisse reor Duces, qui à Rom. Imperatoribus erant constituti, ut barbaris gentibus præessent. De quibus exstat locus illustris in Epistola 79. S. Augustini ad Hesychium: *Sunt apud nos barbaræ innumerabiles gentes. Pauci tamen anni sunt, ex quo quidam eorum qui pacati Romanis finibus adhærent, itaut non habeant Reges suos, sed super eos Præfecti à Romano constituantur Imperio: & illi, & ipsi eorum Præfecti Christiani esse cœperunt. Interiores verò, qui sub nulla sunt potestate Romana, &c.* Jordanes quoque in libro de Successione Regnorum, Præfectos gentium Mauricarum commemorat. *Mauris*, inquit, *partis adversæ per pacificos Mauros superatis, una die* XVII. *Præfectos exstinxit.* Quod scribit Spartianus in Hadriano A. Præfecturam Mauritaniæ datam esse Martio Turboni, quam Lusius Quietus antea gesserat: eodem referendum videtur. Marcellinus noster in ipso libro 29. *Theodosius regionum maxima parte vastata, gentibus* Mauricis, *per quas transibat, apposuit fidei comperta Præfectos.* *

[b] AD ÆMULATIONEM CURIONIS.] De quo consulendus est Frontinus in lib. 4. Strateg. initio.

[c] TULLIANUM ILLUD ADVERTENS.] quod legitur in Epistola 2. M. Tullii ad Brutum.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

utrimque discursum, agmina viris armísque incitata nostrorum non perferentes Mazices, licèt bellicosum genus & durum, diversis stragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruentésque in fugam cæsi sunt, absque iis qui repertâ copiâ discedendi, supplici prece veniam quam dari tempus flagitaverat, impetrarunt. Suggen eorum ductorem * * * Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam ire disposito ad agitanda præsidia, ne provincia pervaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarum & cædum actibus congregaverat Firmi, ut sperabatur majora mox adepturi. Progressúsque aliquantum juxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonum varietate nationes plurimas unum spirantibus animis, immanium exordia concitare bellorum, adigente hortantéque maxima spe præmiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans divitiis & destinatione feminea, nisibus magnis instituit juvare germanum. Quocirca Theodosius veritus ne Marti sese committeret impari, congressúsque multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atque quingentos) amitteret universos, inter pudorem cedendi pugnandíque ardorem gradiens retro paullatim, trudente pondere plebis abscessit. Hócque eventu barbari nimium quantùm [elati] sequentésque pertinaciter * * * certare necessitate compulsus, semetipsum & ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri complurium, versa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersæptos. Exinde cùm militem ducens incolumem Theodosius ad fundum venisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, aliísque ad Sagittariorum exemplum quibus manus ademptæ sunt, contruncatis, Tipatam mense Februario venit. Ubi diutius agens, ut antiquus ille Cunctator pro negotio consultabat, commentis potiùs & prudentiâ, quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impetrabilem jactu telorum, si fors copiam dederit, oppressurus. Mittebat tamen assiduè suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Bajuras, Cantaurianos, Avastomates, Casaves, Davarésque, & finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad societatem alliciens, veniámque petulantiæ interdum promittendo, cum * * tultorius per ambages & moras hostem frangentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatem. Quâ causâ declinans perniciem proximam Firmus, licèt præsidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coëgerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses montes longè remotos penetravit, & diruptis rupibus inaccessos. Cujus abitu clandestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluens,

invadendi ejus castra nostris copiam dedit. Hísque direptis, & interfectis qui resistebant vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vastata, gentibus per quas transibat Dux consultissimus adposuit fidei compertæ Præfectos. Hac inopinâ sequendi confidentiâ territus perduellis, servis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, ne quo præpediretur obstaculo, abjecit pretiosarum sarcinas specierum quas avexerat secum. Uxorem namque fessam labore continuo & perancipitis *** Theodosius, [a] nullíque adeuntium parcens, mundiore victu stipendióque militite recreato, Caprariensibus [b] Abannísque eorum vicinis prœlio levi sublatis, ad municipium properavit....... ense: veríque nuntiis doctus barbaros occupasse jam tumulos, per amfracta undique spatia in sublime porrectos, nullíque pervios nisi indigenis locorum perquàm gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per indutias licèt breves Æthiopum juxtà agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui concatervatis copiis fremitúque minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, averterunt eum inæstimabilium turmarum specie dira perterrefactum: statímque redintegratis animis commeatus vehens abunde revertit, & conglobatis suis scutáque in formidabilem moventibus gestum, controversas iisdem opposuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoque parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens, militis paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine Contensem [c] flexit iter intrepidus, [ubi captivos] nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat & celso: cunctísque receptis, in proditores satellitésque memorati animadvertit acriter, ut solebat. Hoc ei [d] magni numinis adjumento gerenti pro-

[a] NULLIQUE PARCENS.] In Regio codice legitur, *nullique adeuntium parcens:* atque ita ferè in Ms. Florentino, & Aug. Editione. [In Colb. Ms. *nullique ad eum... tium parcens.*] Nec dubito, quin Marcellinus ita scriptum reliquerit: *Nullique cadentium parcens.* Sic enim loquitur in lib. XIV. sub init. & alibi.

[b] ABANNISQUE EORUM VICINIS.] Abennæ dicuntur à Julio Honorio Oratore, qui Cosmographiam scripsit: cujus etiam meminit Cassiodorus de divinis Lectionibus cap. 25. Is igitur inter gentes Oceani Meridiani recenset Quinquegentianoi, Mazicas, Bacuatas, Massylios, Abennas. At hæc gentium nomina desunt in Cosmographia Ethici, quæ tota ex Julio Oratore transscripta cùm sit, non Æthici, sive Ethici, sed Julii Honorii Oratoris Cosmographia dici debet.

[c] FLEXIT ITER INTREPIDUM; UBI TIMENS NOSTROS FIRMUS.] Sic Gelenius edidit ex conjectura, ut restitutis ordini suo quaternionibus sensus aliquis exsisteret. Secundus enim quaternio qui malè præpositus fuerat, sic finiebatur, *flexit iter intrepi* ..... post quæ verba recurrendum erat ad tertium quaternionem, qui sic incipiebat *nostros Firmus*, & cetera jam suo ordine: soli enim duo quaterniones erant transpositi. Idque tum ex Regio codice, [& Colb.] tum ex Augustana Editione liquidò apparet. Proinde non dubito, quin hic locus ita sit corrigendus: *Ad civit. Contensem flexit iter intrepidus, ubi captivos nostros Firmus, ut in munimento abstruso locarat & celso:* quam emendationem sequentia confirmant.

[d] MAGNI NOMINIS ADJUMENTO.] In Regio codice superscriptum erat *numinis:* quam scripturam etiam in codice Fauchetii exstare monuerat Gruterus. Idem error in Panegyrico Sidonii ad Majorianum Aug.

VALENTINIANUS, VALENS, & GRATIANUS AUGUSTI.

ſperrimè, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcendum unà cum fratre Mazuca cetéríſque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, cùm adipiſci non poſſet, genti bellum indixit. Et prœlio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit; adeóque Iſaflenſes pondere catervarum urgentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent, & ipſe Firmus ferox, & ſæpe in ſuam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citiùs adſueto: Mazuca verò frater ejus caperetur letaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, ubi ſæva inuſſerat monumenta facinorum peſſimorum, dilatato vulneris hiatu diſceſſit. Caput tamen ejus avulſum reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio urbi illatum eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſium gentem, quæ obſtitit, ſuperatam Dux nobilis incommodis multis, ut æquitas poſcebat, adflixit. Ibi Evaſium potentem municipem, Florúmque ejus filium, & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis juviſſe cenfutatos apertè, flammis abſumpſit. Exindéque pergens interiùs, nationem Jubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribúſque peremptis aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes revertit ad Audienſe caſtellum: ubi Jeſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus. His & ejuſmodi glorioſis actibus exſultans ampliſſimus ductor, ipſum otii turbatorem petebat valido virium niſu: ideóque prope [a] munimentum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudentéſque ſententiarum vias eumdem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioréque proſpiciens cura, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit revertiſſe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur incitatis. Cui Rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibúſque inſignis, progreſſus obviàm confidenter: *Cujus loci es tu?* (inquit) *vel quid acturus huc veniſti? reſponde.* Quem Theodoſius fundata mente intuens torvum: *Comes*, ait, *Valentiniani ſum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, ut invictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt convicia multa quæ congeſſit in Ducem, irâ doloréque perculſus abſceſſit. Et ſecutæ principio lucis, utrimque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimæ: & barbarorum viginti pæne millia in ipſis locata ſunt frontibus, occultatis pone terga ſubſidialibus globis, ut

—*Vindex tibi nomine Divûm Majorianus erit:* cùm ſcribendum ſit *numine.*

[a] MUNIMENTUM MEDIANUM.] Caſtellum Medianum in Cæſarienſi Mauritania ponitur in Notitia Africæ.

adſurgentes

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

adsurgentes paullatim nostros multitudine clauderent insperata: hisque Jesalensi auxiliares accessere quamplures, quos adjumenta & commeatus nostris docuimus promisisse. Contrà Romani quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriisque antegressis clati, densatis lateribus, scutisque in testudinis formam cohærenter aptatis, restiterunt gradibus fixis: & à Sole orto usque ad diei extimum pugnâ protentâ, paullo ante vesperam visus est Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo porrectiùs panso milites clamoribus magis hortari, ut dedant Theodosium opportunè, truculentum eum appellans & dirum, & suppliciorum sævium repertorem, si discriminibus eximi vellent quæ perferebant. Hæ insperatæ voces ad dimicandum quosdam acriùs incitarunt; alios deserere prœlium illexerunt. Proinde ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis horrore, Dux reversus ad [a] Duodiense castellum, militésque recognoscens, eos quos à pugnandi proposito pavor & verba detorserant Firmi, diverso genere pœnarum exstinxit: alios ademptis dexteris, quosdam vivos combustos. Excubiásque agens cura pervigili, barbarorum aliquos ausos cùm apparere non possent, post occasum Lunæ castra sua tentare, fudit, vel irruentes audentiùs cepit. Digressus exinde passibus citis, Jesalenses ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum sperari potuit, ad pænuriam vastavit extremam: pérque Cæsariensis Mauritaniæ oppida reversus Sitifim, Castorem & Martinianum rapinarum flagitiorúmque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur post hæc cum Isaflensibus bellum: primóque conflictu barbarorum pluribus pulsis & interfectis, Rex eorum Igmazen vincere antehac assuetus, terrore fluctuans mali præsentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam spei sibi restare si obstinatiùs egerit arbitratus, quantum cautè fieri potuit & occultè, prorupit ex acie solus: visúmque Theodosium suppliciter petiit, ut Masillam Mazicum Optimatem ad se venire juberet. Per quem ut rogaverat missum, clandestinis colloquiis monuit Ducem suopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam sibi copiam agendi quæ vellet, popularibus suis acriter immineret, eósque assiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, sed jacturis multiplicibus fessos. Paruit Theodosius dictis: & crebritate certaminum Isaflenses ita protrivit, ut iisdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, & aviis & diuturnis latebris amandandus, inibi dum de fuga consultat, tentus ab Igmazene custodiretur. Et quoniam obscuriùs gesta didicerat per Masillam, in extremis rebus unum remedium superesse contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria statuit morte:

[a] AD DUODIENSE CASTELLUM.] Codices MSS. scriptum habent, *ad Vediense castellum*. Editio autem Augustana, *ad Audiense*. Pæne omiseram superiori linea scri-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI. Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

[a] vinóque consultò distentus, [b] & crapulentus, silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, pervigil ipse impendentis ærumnæ terrore, insonis gressibus relicto cubili, manibus repens & pedibus, longiùs sese discrevit: repertúmque funiculum quem finiendæ vitæ paravere casus, de clavo parieti adfixo suspendit: ubi collo inserto animam absque moris cruciabilibus exhalavit. Quod dolenter ferens Igmazen, ereptámque sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana [c] vivum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadaver impositum ferens, cùm tentoria exercitûs adventaret [d] ad Subicarense castellum locata, in jumentum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exsultanti. Qui convocatis armatis simul atque plebeiis, interrogatísque an agnoscerent vultum, cùm ejusdem esse sine ulla didicisset ambage, ibi paullisper moratus [e] Sitifim triumphanti similis rediit, ætatum ordinúmque omnium celebrabili favore susceptus.

bendum esse, *partibus tenebrarum obvolutis horrore*: sic enim loqui solet Marcellinus, ut notavi ad librum 28.

[a] VINOQUE CONSULTO DISTENTUS.] Qui mortem sibi consciscere volunt, ut omnem sensum sibi doloris adimant, solent vino & epulis largiùs indulgere: sic enim homines ad quidvis suscipiendum audaciores efficiuntur. Atque hoc fecisse dicitur Brennus, non ille qui Romam cepit, sed alter paullo recentior, qui Gallos in Græciam duxit. Nam cùm profligatas res suas cerneret, tædio ac desperatione victus cùm se mero ingurgitasset, manus sibi attulit, ut scribit Diodorus in lib. 22. & Pausanias in Phocicis. Eadem audacia XXVII. Senatorum Campanorum refertur à Livio in lib. 26. qui epulati, & quantum facere potuerant alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali, venenum omnes sumpserunt. Idem de Cæcilio Agricola scribit Dio in lib. 76. & de Themistocle Plutarchus: [de Cleopatra Ægypti Regina idem in Antonio; de Scapula quodam auctor libri de bello Hispaniensi; de Judacilio Picentium duce Orosius in libro V. de Juba Rege Mauritaniæ & Petreio Florus in libri IV. capite II.]

[[b] ET CRAPULENS.] In codice Colb. scriptum reperio, *& crapulentus*: & superpositum *is*, id est *crapulentis*, aut certè *crapulis*. *Crapulas* in plurali numero illorum temporum Latinitas usurpavit, & ab ebrietate distinxit. Nam Petrus Chrysologus in Sermone XII. *Ille cibum nostrum deducit in crapulam; potum nostrum in ebrietatem diffundit.* Et in Sermone XIII. *Per crapulam, per ebrietatem, &c.* Legendum tamen puto ex MS. Colb. *Vinoque consultò distentus & crapulentus*, magis quàm, *vinoque cons. distentus & crapulis*, vel *crapulentis*.]

[c] VINCTUM DUCERE PERDUELLEM.] In codice Regio, & Augustana Editione scriptum reperi, *vivum ducere perduellem*; [in cod. Colb. *vilium* malè.]

[d] AD SUBICARENSE CASTELLUM.] Suspicor hîc scribendum esse *Rusubbicarense castellum*, quod est in Mauritania Cæsariensi, ut docet Antonini Itinerarium: *Icosium m. p. m. 22. Rungonia Colonia m. p. m. 15. Rusubbicari m. p. m. 24.* Ptolemæus in lib. 4. inter Mauritaniæ Cæsariensis opida ponit ἰκόσιον. ῥουσόνιον. ῥουσιβικαρ: sed scribendum est ῥουγόνιον. ῥουσιβίκαρ. In Itineraria Tabula Peutingerorum, *Rusibicari Matidiæ* dicitur. Et in Collatione I. Carthaginensi Constantinus memoratur Episcopus Rusubiccariensis. Denique in Notitia Africæ, inter Mauritaniæ Cæs. Episcopos recensentur *Bonifatius Rusguniensis*, & *Paulinus Rubicariensis*, corruptè pro *Rusubicariensis*.

[e] SITIFIM TRIUMPHANTI SIMILIS REDIIT.] Gratiano III. & Æquitio Coss. ut videtur: qui erat annus Natalis Dominici 374. Frustra autem à Marcellino nostro exspectes, quid postea Theodosio factum sit, & utrum is ad Comitatum Valentiniani reverterit. Cædem quinetiam ipsius reticuit, quod equidem valde miror. Quod utrum memoriæ vitio imprudens admiserit, an reverentiâ Theodosii illius filii, qui tunc temporis cùm hæc Marcellinus scriberet, imperium obtinebat, an denique vitium passi sint codices nostri, nequeo dicere. Ceterùm quod à Marcellino, seu antiquario prætermissum est, id nos quoad ejus fieri potest, supplere debemus. Theodosius

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

CAPUT VI.

Dum hoc pulvere per Mauritaniam Dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio [a] motu est excita repentino, parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix & potens, [b] ut indicant perpetrata, quoniam proclivia, obsessáque ab iisdem ac Marcomannis Aquileïa, Opitergiúmque excisum, & cruenta complura [c] perceleri acta procinctu: vix resistente perruptis Alpibus Juliis Principe serio, quem antè docuimus, Marco. Et erat ut barbaris ratio justa querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso Principatûs initio flagrans, trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano juri jam vindicatis, ædificari præsidiaria castra mandavit: quod accolæ ferentes indignè, suíque cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne avidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus Præfecturæ accesserat tumor, increpabat Æquitium per Illyricum eo tempore Magistrum armorum ut pervicacem & desidem, necdum opere quod maturari dispositum est consummato: addebátque ut consulens in commune, quòd si parvo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam Ducis, munimentum absque una causatione consurgeret. Utrumque mox est impetratum. Qui promotus profectúsque cùm

igitur exstincto Firmo Mauro cùm Africæ statum restituisset, stimulante quorumdam aulicorum invidia jussus interfici, apud Carthaginem baptizari petiit: ac postquam sacramentum Christi quod quæsierat, assecutus est, post gloriosam sæculi vitam & jam de æternitate securus, percussori jugulum ultro præbuit, ut loquitur Orosius in lib. 7. cap. 33. Cujus rei meminit Ambrosius in Sermone de excessu Theodosii his verbis: *Portavit jugum grave Theodosius à juventute, quando insidiabantur ejus saluti, qui patrem ejus triumphatorem occiderant. Portavit jugum grave, quando subiit pietatis exsilium, quando infusis Rom. Imperio barbaris suscepit Imperium.* Porro hæc Theodosii Magistri militum cædes contigit anno Dom. 377. ut scribit Hieronymus in Chronico: *Theodosius*, ait, *Theodosii postea Imperatoris pater, & plurimi nobilium occisi.* Occiso patre Theodosius junior ex Duce Mœsiæ, sponte in Hispaniam secessit, ut præter Ambrosium docet Theodoritus in lib. 5. Hist. cap. 5. unde postea evocatus à Gratiano Magister militum, ac mox Augustus creatus est, Gratiano cædem patris, quam malo consilio ductus admiserat, honore filii compensare cupiente.

[a] MOTA EST INSULTU REPENTINO.] In Ms. Flor Regio [& Colb.] sic legitur, *mota est in excita repentino.* Quare amplector præ illa Gelenii conjectura hanc Editionis Aug. scripturam, *motu est excita repentino.*

[b] UT INDICANT PROPERATA.] In Aug. Editione, & in codice Regio, & Vat. hic locus ita perscriptus est: *Ut indicat properata quoniam raptim proclivia obsessaque ab iisdem, &c.* Unde fortasse quispiam sic scribendum esse conjiciat: *Ut indicant properata quondam raptu proclivi, obsessaque, &c.* Sanè hæc omnia uno ductu ac tenore continuanda esse non dubito.

[c] PER CELSRES ACTA PROCINCTUS.] In codice Regio scriptum inveni, *perceleri acta procinctu.* In Vaticano & Colbert. *perceleris acta procinctu:* * in Tolos. *perceleri facta procinctu.* *

[d] PRIMICERIO QUEM ANTE DOCUIMUS MARICO.] Quis sit hic Maricus, aut quo tempore vixerit, obscurum est. Videtur tamen temporibus Diocletiani vixisse: eo enim imperante victi sunt Marcomanni & Quadi, ut docent Panegyrici veteres, & Idatius in Fastis. Sanè vox hæc Primicerius, haud multo antiquiorem hunc Maricum fuisse demonstrat: recens enim ejus dignitatis appellatio est. Significatur autem, ut puto, Primicerius Protectorum. * Suspicor tamen altius heic mendum subesse, quod fortasse sic emendari possit: *Vix resistente perruptis Alpibus Juliis Principe serio, quem antè docuimus, Marco.* Quadorum enim & Marcomannorum motus contigit Principatu Divi

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

venisset ad loca, intempestivè turgens ut filius, nullis adfatibus delenitis iis, quos numquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus paullo antè inchoatum adgreditur, admissâ copiâ rogandi suspensum. Denique Gabinium Regem ne quid novaretur modestè poscentem, ut adsensurus, humanitate simulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem post epulas, hospitalis officii sanctitate nefariè violata, trucidari securum effecit. Cujus rei tam atrocis disseminatus rumor ilico per diversa, & Quados & gentes circumsitas efferavit: Regisque flentes interitum, in unum coactæ miscere vastatorias manus: quæ Danubium transgressæ cùm nihil exspectaretur hostile, occupatam circa messem agrestem adortæ sunt plebem: majoréque parte truncata, quidquid superfuit domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Evenisset profectò tunc inexpiabile scelus, numerandum inter probrosas rei Romanæ jacturas, (paullo enim adfuit quin filia caperetur Constantii, cibum sumens in publica villa quam appellant Pistrensem, cùm duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis præsens Messalla provinciæ rector, eam judiciali carpento impositam ad Sirmium vicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso. Hoc casu prospero regia virgine periculo miserandæ servitutis exempta, cujus nisi potuisset impetrari redemptio captæ, magnas inussisset Reipublicæ clades. Latiùs se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptissimæ, prædas hominum (virile & muliebre secus) agebant & pecorum, villarum cineribus exustarum cæsorúmque incolentium exsultantes ærumnis, quos nec-opinantes sine ulla parcimonia deleverunt. Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersa formidine, Præfectus Prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus assuetus, rerum novarum lugubri visu præstrictus, oculósque vix attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cùm paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit immobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, impropugnata civitas venisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pavore, ad arripienda quæ urgebant acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorúmque maximam partem pacis diuturnitate contemptam [a] & subversam adusque celsarum turrium minas expediit, studio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter absoluto, quòd [b] impensas ædificandi causâ

Marci, quem *serium Principem* Marcellinus vocat perinde ac Valentinianum in lib. XXVI. Mamertinus in Gratiarum actione *serios Principes* opponit *communibus*. *

[a] ET SUBVERSAS.] Scribendum videtur, *& subversam* supple *murorum partem*: [In codice quidem Colbertino & in aliis legitur *subversas*.]

[b] IMPENSAS ÆDIFICANDI CAUSA.] Non ignoro impensas simpliciter accipi

theatri dudum congestas, sufficientes ad id quod efficere maturabat, invenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud: & Sagittariorum cohortem è statione proxima, adfuturam obsidio si venisset, accivit. His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicandi sollertes, sarcinísque impediti prædarum, ad Æquitii vertuntur indaginem. Er cùm ad Valeriæ spatia longè remota secessisse captorum didicissent indiciis, illuc properato perierant gradu frendenres, hácque ex causa jugulo ejus intenri, quòd per ipsum circumventum Regem existimabant insontem. Quibus concito cursu ruentibus infestiùs, obviàm legiones moræ sunt duæ, Pannonica & Mœsiaca, valida prœliis manus: quæ si conspirasset, abierat proculdubio victrix. Sed dum discrerim grassatores adoriri festinant, ortis inrer se discordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ sagacissimi, non exspectaro cerrandi signo sollemni, Mœsiacam primam incessunt: dúmque milites arma tardiùs per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiduciâ aciem perrupere Pannonicam: disjectáque agminis mole, geminatis ictibus omnem pæne delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium. Inter hæc fortunæ dispendia tristioris [a] Dux Mœsiæ Theodosius junior, pri-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI
Gratiano A. III. & Æquirio Coss.
Anno Chr 374.

posse pro sumptibus & pecunia. Sed tamen facere non possum quin suspicionem meam hic lectoris proponam judicio ac censuræ. Suspicor enim impensas hic sumi pro cæmentis seu materia ex arena & calce qua parietes satiari solent. Palladius Æmilianus in lib. 1. de re rustica: *Impensâ pum.ceâ farciri muros*, id est cæmento ex pumice. Rectè ergo in Glossis veteribus, in titulo de habitationibus, legitur *impensa, ὄνεγμα*. Certè ὄνεγμα eo sensu sumitur à Plutarcho in præceptis quo modo sit gerenda Resp. * Sed & generaliter impensæ dici possunt species omnes fabricis ædium utiles, ut lapides, ligna, ferrum, & similia. Sic Marcellinus noster sumere videtur in libro XXVII. pag. 337. & vetus auctor Quæstionum veteris ac novi Testamenti, quæstione 106. Locum heic adscribo: *Arbitramur*, inquit, *quia Moyses, ut omnem errorem inferioris creatura auferret & impensarum mundi, in principio substantias ipsas ex quibus mundus constat, factas esse significavit: ut qui hujus rei testimonium recipit, ambigere non possit factum esse mundum: quando substantias qua ad impensas mundi profecerunt, initio subjectas fatetur*. Et infrà: *Substantia enim, quas primùm factas esse diximus, impensa sunt mundo*. Addenda est vetus Inscriptio Romæ, quæ talis est:

Constantina Deum venerans Christóque dicata,
Omnibus impensis devota mente paratis,
Numine divino multum Christoque juvante,
Sacravit templum victricis Virginis Hagnes.

Victricis, id est Martyris, quæ tormenta & supplicia persecutorum superavit. Hieronymus de locis Hebraicis, agens de Hierusalem: *David eam Judea metropolim fabricatus est; eo quòd ibi locum Templi emerit, & impensas structura Salomoni filio dereliquerit.* Idem auctor in Commentariis in Epistolam 1. ad Corinthios, qui vulgò tribuuntur Ambrosio, capite 15. *Cùm ex eadem massa omnis caro sit; unde & quomodo in his tanta diversitas sit, ut unâ impensâ faceret genera diversa.* Ambrosius in libro de fide Resurrectionis. Augustinus in libro de vera Religione: *Quid enim praclarum novit, qui novit eâ impensâ qua calce & arenâ consit, tenaciùs lapides coharere quàm luto?* Juvenalis in Sat. III. *impensas* vocat columnas marmoreas, signa nuda, signa vestita, forulos cum libris, & modio argenti. Marcellus Empiricus aliter eo nomine utitur. Nam in Carmine de Medicina, species ex quibus fiunt medicamenta, *impensas* appellat. *

[c] DUX MOSSIÆ THSODOSIUS JUNIOR.] Hanc ejus victoriam commemorat Zosimus in lib. 4. Μυσίας δ' οὐδεὶς ἐπιτέξ-ὢν τυχοῦ, Θεοδόσιος τε τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἔχων·

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 574.

ma etiamtum lanugine juvenis, Princeps postea perspectissimus, Sarmatas Liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit & adflixit, congressibus densis adtritos: adeóque obsistentes fortiliter turbas confluentes oppressit, [a] ut cæsorum plurium alites justè sanguine satiaret & feras. Unde residui tumore jam deflagrante metuentes, ne idem Dux virtutis ut apparuit expeditæ, in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per silvarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum, abjectâ pugnandi fiducia concessionem petivere præteritorum & veniam: victique ad tempus indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maximè timore perculsi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, [b] Claudio regente Urbem æternam, Tiberis qui media intersecans mœnia, cloacis & fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, & supra amnis speciem pansus, omnia pæne contexit. Et stagnantibus civitatis residuis membris quæ tenduntur in planitiem molliorem, montes soli & quidquid insularum celsiùs eminebat, à præsenti metu defendebatur: & ne multi inediâ contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At verò ubi tempestas mollivit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum exspectabatur. Hic ipse Præfectus egit admodum quietè, nullam seditionem super querela justa perpessus: & instauravit vetera plurima. Inter quæ porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippæ contiguam, Eventus [c] Boni cognominatam, ea re quòd hujus nominis propè visitur templum.

τος, ἀνδρείας φύντος ἢ τῶν ὁπόντων ἀποδείξαντος. ὅθεν ἐν τούτοις τὴν νίκην δόξαν κτησάμενος ἔτυχε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας. *Mœsia verò nullam incursionem perpessa est, eo quòd Theodosius Dux fortiter restitit, & irruptionem tentantes barbaros fugavit: ex qua victoria laudem adeptus, postea ad Imperium pervenit.* Idem scribit de hac Theodosii victoria Themistius in Oratione 18. pag. 470.

[a] UT CÆSORUM PLURIMUM.] Rectiùs in Editione Aug. legitur, *ut cæsorum plurium alites justè sanguine satiaret & feras.* Ac fortasse etiam emendandum est, *alites juxtà sanguine satiaret & feras.* Feræ enim & alites plerumque junguntur à Scriptoribus, cùm insepulta cadavera volunt dicere, ut apud Catullum ait Ariadne:

Pro quo dilaceranda feris dabor alitibúsque:

& passim apud Poëtas post Principem suum Homerum in principio Iliados.

[b] CLAUDIO REGENTE URBEM ÆTERNAM.] Claudius Præfectus Urbi fuit, Gratiano III. & Equitio Coss. ut docet lex 22. in Codice Th. quorum appellationes. Idem antea Proconsul Africæ fuerat Valentiniano Nob. Puero & Victore Coss. & sequenti anno quo Valentinianus III. & Valens III. Coss. fuerunt leg. 19. eodem Tit. & lege 7. de lustrali collatione.

[c] BONI EVENTUS COGNOMINATAM.] Bonum Eventum præcipuè colebant agricolæ teste Varrone in libri 1. de re rustica initio, ut is fruges ac frumenta & vineta bene evenire faceret. Cato de re rustica: *Uti tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire benéque evenire sinas.* Et Festus Pompeius de verborum significationibus: *Panibus*, ait, *redimibant caput equi immolati Idibus Octob. quia sacrificium fiebat ob frugum*

eventum. Hinc Boni Eventus simulacrum Romæ erat, dextrâ pateram, sinistrâ spicam & papaver tenentis, ut scribit Plinius in lib. 34. cap. 8. Manilius in lib. 1. Astronom.

Eventus frugum varios & tempora dicunt.

* Et Zeno Veronensis de Præcepto: *Attende tibi. Agricola es. Attende tibi, ut diligenter circumfodias infructuosam ficum, & adhibeas stercoris qualos, & totum facias quid. quid ad fructuosum spectat eventum.* * Ceterùm Boni hujus Eventûs templum erat in IX. regione Urbis juxta thermas Agrippæ seu Agrippianas, quæ apud Charisium in lib. 1. malè Agrippinianæ dicuntur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

Explicit Liber XXIX.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXX.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXX. continentur.

CAPUT I. *Para Rex Armeniorum evocatus à Valente, & Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum trecentis popularibus fugit, & frustratus viarum observatores, equis Regnum repetit, nec multo pòst à Trajano Duce in convivio interficitur.*

C. II. *Valentis A. & Saporis P. R. de Armeniæ & Hiberiæ Regnis contendentium legationes.*

C. III. *Valentinianus A. post vastatos aliquos Alamanniæ pagos, cum Macriano Alamannorum Rege colloquitur, ac pacem facit.*

C. IV. *Modestus Præfectus Prætorio à jure dicendo Valentem avertit: & de Caussidicina, deque Jurisconsultis, & variis Advocatorum generibus.*

C. V. *Valentinianus Sarmatis & Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiscitur, & transito Danubio Quadorum pagos vastat, vicos incendit, barbaros cujusque ætatis jugulat.*

C. VI. *Idem dum legatis Quadorum populares suos purgantibus respondet iratus, ictu sanguinis exstinguitur.*

C. VII. *Quo patre natus sit, & quas res Princeps gesserit.*

C. VIII. *Ejus sævitia, avaritia, invidia, & timor.*

C. IX. *Ejusdem virtutes.*

C. X. *Valentinianus junior Valentiniani filius, in castris apud Bregetionem Augustus appellatur.*

VALENTINIANUS, VALSNS & GRATIANUS AUGUSTI.

CAPUT I.

NTER has turbarum difficultates, [a] quas perfidia Ducis Rege Quadorum excitavit occiso per scelus; dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum Rege clandestinis insidiis obtruncato: cujus materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse novimus causam. Consarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes malè sollertes homines, dispendiis sæpe communibus pasti. Inter quos erat [b] Terentius Dux demissè ambulans, sempérque submæstus, sed quoad vixerat, acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentilibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad Comitatum assiduè Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens eumdem juvenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subjectos immanem. Unde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantium rerum ratione tractatûs, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cùm neque ad Imperatoris castra accipi, nec urgentis adventûs causam scire cunctis reticentibus posset: tandem secretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ Regem: ne odio Paræ spéque quòd revertetur, natio nobis opportuna deficeret ad jura Persarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quæ reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium grave. Et doli jam prudens, neque aliam nisi cito discessu salutis reperiens viam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus secutis eum è patria, cum equis velocissimis, ut in magnis solet dubiisque terroribus audacter magis quàm considratè, pleraque diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cúmque eum [c] provinciæ moderator, Apparitoris qui portam tuebatur imperatus, festinato studio re-

[a] QUAS PERCHA DUX.] At idem Marcellianus dictus est suprà in fine libri 29. Zosimus in lib. 4. Cælestium videtur vocare. Ab eo enim per insidias occisum esse Regem Quadorum in convivio scribit. Sed codex Regius & Var. * Tol. * [& Colb.] scriptum habet, *quas percha Ducis*. Editio autem Augustana *quas per caducis*: unde sic locum hunc emendandum puto: *Inter has turbarum difficultates, quas perfidia Ducis Rege Quadorum excitavit occiso, &c.* Ita ferè in principio libri 28. loquitur Marcellinus: *Dum apud Persas, ut suprà narravimus, perfidia Regis motus agitat insperatos, &c.*

[b] TERENTIUS DUX.] Vir pius & admodum Catholicus, cujus insigne dictum factúmque refert Theodoritus in lib. 4. Hist. Eccles. cap. 28. Erat autem Dux Armeniæ. Idem postea Comes rei militaris fuit, ut docet Basilius in Ep. 175. & 250.

[c] PROVINCIÆ MODERATORIS APPARITOR.] Haud dubiè emendandum est, *provincia moderator, Apparitoris qui portam tuebatur percitus, festinato studio reperisset*

perisset

periſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixiùs obſecrabat : & parum hoc impetrato, mortis averſus eſt metu. Nec minùs paullo poſtea legionem ſecutam jámque adventantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excurrens, fundénſque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed [a] voluntate errans, ita in fugam compulit, ut cum Tribuno milites univerſi perterrefacti, vividiùs quàm venerant remearent ad muros. Exin ſolutus omni formidine, biduo & binoctio exanclatis itinerum laboribus magnis, cùm ad flumen veniſſet Euphraten, & inopiâ navium voraginoſum amnem vado tranſire non poſſet, nandi imprudentiâ paventibus multis, ipſe omnium maximè cunctabatur: & remanſiſſet, ni cunctis verſantibus varia id reperire potuiſſet effugium in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis repertos [b] binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans propè in agris vinariis copia : quibus ſingulis Proceres inſidentes & Regulus ipſe, jumenta trahentes, præruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant : hócque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natantibus, & circumluente flumine ſæpe demerſi jactatíque, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines : ubi paullìſper refecti, expeditiùs quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato Princeps antedicti fugâ perculſus, quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis & levibus Danielum mittit & Barzimerem revocaturos eum, Comitem unum, alterum Scutariorum Tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quòd ille properans, ut peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & gyros, compendioſis vallibus ejus itinera prævenerunt : & diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas trium millium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis caperetur improvidus : ſed evanuit cogitatum hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans, cùm bivium armato milite vidiſſet oppletum, [c] per poſterulam

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

ſet in ſuburbanis, prout in Mſſ. Flor. & Regio, & in Aug. Editione legitur. Ridiculum enim eſſet dicere Apparitorem, qui portam tuebatur, percitum feſtinato ſtudio reperiſſe Param in ſuburbanis. [In Mſ. Colbert. legi, *prov. moderator Apparitoris, qui portam tuebatur imperatus, feſti. ſt. ſupperiſſet in ſub.* optimè.]

[a] VOLUNTATE ERRANS IN FUGAM COMPULIT.] In Editione Auguſt. ſcriptum reperi, *errans hanc in fugam compulit*. At in Regio [& Colbert.] codice ſic legitur, *ka in fugam compulit* : quare ſcribendum exiſtimo, *ita in fugam compulit ut, &c.*

[b] BINIS UTRIBUS.] Utres vinarios intelligit, de quibus Apuleius in lib. 7. & Juriſconſultus in lege 4. D. de tritico, vino & oleo legato, & Scriptores Græci Latinique paſſim.

[c] PER POSTERULAM.] Hanc vocem Caſſianus in lib. 5. cap. 11. ſumit pro * poſtica vel poſtico, *une porte de derriere*, vel certè pro falſa porta. * Sic enim ait : *Quantalibet urbs ſublimitate murorum & clauſarum portarum firmitate muniatur, poſterula unius quamvis parviſſima proditione vaſtabitur.* * Eadem vox legitur in Paſſione S. Agathæ, ubi de Quintiano Judice : *Ipſe ad poſterulam ſecretam fugiens, populum ſu ,annis dereliquit.* Nec aliter Anaſtaſius Bibl. in Geſtis Hormiſdæ Papæ. * At in hoc Marcellini lo-

[a] tramitem medium ſqualentem frutectis & ſentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad Regem, arcano ſermone ſolum quæ viderat docet, ac retinetur intactus. Móxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus & cibum: quo paullum progreſſo, in lævum tractum item alius talia facturus ire jubetur ociſſimè, alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita utiliter ordinatis, Rex ipſe cum ſuis dumeta per quæ viator venerat relegens, eo rurſus monſtrante, per hiſpidam & jumento onuſto exiguam callem poſt terga relictis militibus evolavit: qui captis ejus miniſtris, miſſis ad mentes obſervantium præſtringendas, quaſi venaticiam prædam modò non porrectis brachiis exſpectabant. Dúmque hi venturum opperiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cum gaudio popularium ſummo ſuſceptus, [b] in fide manſit immobilis, injuriis quas pertulerat omnibus demuſſatis. Danielus poſt hæc & Barzimeres cùm luſi jamjam revertiſſent; probroſis lacerati conviciis, acſi inertes & deſides, ut hebetatæ primoappetitu venenatæ ſerpentes, ora exacuere letalia, cùm primùm potuiſſent, elapſo pro virium copia nocituri. Et leniendi causâ flagitii ſui, vel fraudis quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis criminibus Param, incentiones Circeas in vertendis debilitandiſque corporibus miris modis eum callere fingentes: addentéſque quòd hujuſmodi artibus offuſâ ſibi caligine mutatus, vaſorúmque forma tranſgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. Hinc in illum [c] inexplicabile auctum Principis odium, & doli ſtruebantur in dies, ut per vim ei vel clam vita adimeretur: agentíque tunc in Armenia Trajano, & rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui inlecebroſis Regem inſidiis ambiens, & modò ſerenæ mentis Valentis indices litteras tradens, modò ipſe ſeſe ejus conviviis ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad prandium verecundiùs invitavit: qui nihil adverſum metuens venit, conceſſóque honoratiore diſcubuit loco. Cúmque apponerentur [d] exquiſitæ cuppediæ, &

co poſterula eo ſenſu ſumi non poteſt: niſi fortè pro aditu, & quaſi oſtio tramitis ſumatur.

[a] TRAMITEM MEDIUM VITABUNDUS EXCEDENS.] Imitatur Salluſtium qui in Jugurthino ſic loquitur de Jugurtha: *Ipſe quaſi vitabundus per ſaltuoſa loca & tramites exercitum ductare.* Ait igitur Marcellinus viatorem illum cùm bivium armatis oppletum vidiſſet, obliquo aditu tramitem quemdam medium inter duas vias petiiſſe, ac ſic evaſiſſe.

[b] IN EADEM FIDEI CERTITUDINE MANSIT IMMOBILIS.] Non dubito quin hanc ſcripturam Gelenius ex conjectura procuderit. Nam in Mſſ. Flor. & Regio [ac Colb.] & in Editione Aug. ita ſcriptum reperi, *fiderandi ne manſueti mobilis.* Unde proclivius erat ſic emendare, *in fide priſtina manſit immobilis.*

[c] INEXPLICABILI AUCTUM PRINCIPIS ODIUM.] Meliùs ſcriberetur *inexpiabile*. Idem error in lib. XV. inſedit, ubi legitur, *& ob hoc homo tamquam inexplicabili obnoxius culpa, gravi mole criminis pulſabatur.* Scribendum enim illhc quoque *inexpiabili.*

[d] EXQUISITÆ CUPEDIÆ.] In

ædes amplæ nervorum & articulato flatilíque sonitu resultarent, jam vino incalescente, ipso convivii domino per simulationem naturalis cujusdam urgentis egresso, gladium districtum intentans, torvo lumine ferociens, quidam immittitur barbarus asper ex his quos Supras appellant, confossurus juvenem, ne exsilire posset etiamtum præpeditum. Quo viso Regulus fortè prominens ultra torum, expedito dolone adsurgens, ut vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœdè concisa. Hócque figmento nefariè decepta credulitate, inter epulas quæ reverendæ sunt vel in Euxino Ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor [a] in ambitiosa lintea conspersus spumante sanie satietati superfuit convivarum, horrore maximo dispersorum. [b] Ingemiscat, si quis vitâ digressis est dolor, hujus adrogantiam facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine [c] Democharen, vel ut quidam scribunt Niciam, ministrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quòd Pyrrhum Italiam tunc bellis sævissimis exurentem, veneno poculis necabit infectis: scripserítque ad Regem, [d] ut ab interiore caveret obsequio. Tantum reverentiæ locum apud priscam illam Justitiam, vel hostilis mensæ genialitas obtinebat. Verùm excusabatur recens inusitatum facinus

exemplari Regio [& Colb.] *cuppodia* scribitur hic & in lib. XXVI. neque aliter apud Nonium Marcellum aliosque.

[a] IN AMBITIOSA TORALIA SPARSUS.] Hæc quidem Gelenii conjectura est. At in Regio codice ita legitur, *in ambitiosalam & conspersus spumantes ante societati, &c.* [in Colbertino, *in ambisitio salam & conspersus spumantos ante societati, &c.*] in August. autem Editione legitur hoc modo, *in ambitiosa jam & conspersus spumantes anto societati, &c.* Ac fortasse ita scripserat Marcellinus: *Peregrinus cruor in ambitioso lecto conspersus, spumante sanie satietati superfuit convivarum:* [vel potiùs ita: *Peregrinus cruor in ambitiosa lintea conspersus, spumante sanie satietati superfuit convivarum:* ex vestigiis scripturæ codicis Colbertini. Lintea autem illa, sunt lintea toralia, quorum præter ceteros meminit Ammianus ipse in libro XVI. de quodam lauto & mundo apud Aquitanos convivio loquens hisce verbis: *Cùm vidisset linteorum toralium par, duos clavos ita latiss. &c.*]

[b] INGEMISCAT, SI QUIS VITA DIGRESSIS EST DOLOR, HUJUS ARROG.] Eâdem figurâ dixit T. Livius in lib. 21. *Quantum ingemiscant*, inquit, *patres nostri circa mœnia Carthaginis pugnare soliti, si videant nos progeniem suam, &c.* quæ figura magnam habet ἔμφασιν & gravitatem: estque valde familiaris Græcis Auctoribus. Nam & Demosthenes in Orat. contra Aristocratem sic dicit: κρίνει πάλιν μετ' αὖ συνάξειν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, &c. & in fine Orat. contra Aphobum: μέγα δ' ἂν οἰμώξειε τῆς μητρὸς ἐμῆς, εἰ αἴσθοιτο, &c. & Dio in lib. 50. pag. 435. Denique Herodotus in lib. 7. ubi Lacedæmonii Geloni Siculorum Regi sic aiunt: ἦ κε μέγ' οἰμώξειε ὁ Πελοπίδης Ἀγαμέμνων πυθόμενος Σπαρτιήτας τὴν ἡγεμονίην ἀπαραιρῆσθαι ὑπὸ Γέλωνος: quæ Herodoti verba translata sunt ex Homerico versu in Iliad. 8. ni fallor.

[c] DEMOCHAREM, VEL UT QUIDAM SCRIBUNT NICIAM.] Timocharem habet Editio Mariangeli, quemadmodum is dicitur à Valerio Maximo in lib. 6. cap. 5. & apud Agellium in lib. 3. cap. 8. At eumdem Niciam vocat Claudius Quadrigarius apud Agellium in dicto loco, & Zonaras in tomo 1. Annalium: qui id etiam adjicit, Pyrrhum cùm ex Italia in Epirum tamquam reversurus solveret, Milonem cum præsidio Tarenti reliquisse, sellámque ei tradidisse pelle Niciæ vinctam & constratam. Ælianus autem in lib. 12. cap. 33. Variæ Historiæ Cineam hunc Pyrrhi medicum nominat, corruptè ut censeo.

[[d] UT AB INTERIORE CAVERET OBSEQUIO.] In codice Colbertino ita scriptum lego: *Scriberetque ad Regem, ut ab exteriore caveret obsequio. Exterius* Medici *obsequium* vocare potuit Marcellinus, ut in li-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

& pudendum necis exemplo Sertorianæ: adulatoribus forsitan ignorantibus, quòd, [a] ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, numquam similitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum.

CAPUT II.

Hæc per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor verò post suorum pristinam cladem comperto interitu Paræ, quem sociare sibi impendio conabatur, mærore gravi perculsus, augentéque nostri exercitûs alacritate formidinem, majora sibi præseminans, [b] Arrace legato ad Principem misso, perpetuam ærumnarum causam deleri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset, aliud poscens, ut Hiberiæ divisione cessante, remotísque inde partis Romanæ præsidiis, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc respondit sententiam, nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ Regis litteræ hieme jam extrema perlatæ sunt, vana causantis & tumida. Adseverabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi intervenissent conscii pacis fœderatæ cum Joviano, quorum aliquos vitâ didicerat abscessisse. Ingravescente post hæc altiùs cura, Imperator eligere consilia quàm invenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem Magistrum equitum & Urbicium Mesopotamiæ Ducem ire properè jussit in Persas, responsum absolutum & uniusmodi perferentes: quòd Rex justus & suo contentus, ut jactitabat, sceleste concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum vivere cultoribus ejus permissis: sed ni Sauromaci præsidia militum impertita principio sequentis anni ut dispositum est inpræpedita reverterint, invitus ea complebit, quæ sponte sua facere supersedit. Quæ legatio

bro xxv. *citeriorem vitam* vel exteriorem appellat his verbis: *Ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius vel citerioris vitæ ministris incusaretur. Exterius obsequium* vocat, quod alii interius & domesticum dicerent; *citeriorem vitam*, quam alii interiorem nuncupavere, ipse Marcellinus in libro isto xxx. *secretiorem vitam.*]

[a] UT DEMOSTHENES AFFIRMAT.] In Oratione contra Androtionem initio: *οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτ' ἀποφεύγειν σε δίκαιος, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, σὺ ταῦτ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ἄλλος οὐ γράψει.* Quæ sic vertit Quintilianus: *Non enim si quid umquam contra leges factum est, idque tu es imitatus, idcirco te convenit pœnâ liberari: quin è contrario damnari multo magis. Nam ut si quis eorum damnatus esset, tu hæc non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scribet alius.* Eadem ferè verba repetit Demosthenes in Orat. adversus Aristocratem. Quæ quidem Cicero in actione 3. contra Verrem eleganter est imitatus: ut memini notatum esse ab Antonio Mureto in lib. XIII. Variarum Lect. cap. x. * Demosthenis verba imitatus est suo more Isidorus Pelusiota in Epistola 151. libri 5. * Sed & Isocrates eamdem ferè sententiam posuit in Busiridis Laudatione sub finem: ubi Sophistam quemdam reprehendit, qui cùm Busiridem laudare constituisset, non illum culpâ vacare ostenderat, sed alios eadem fecisse docuerat: quæ ut ait Isocrates, facillima delinquentium defensio est. Cùm enim difficilè scelus ullum reperiatur quod nondum ab aliquo patratum sit; si sceleris convictos nihil grave admisisse putabimus, dummodo alios eadem fecisse constet: nonne omnibus reis expedita defensio suppetet, & malitiosis hominibus licentia atque impunitas proponetur?

[b] ARSACE LEGATO.] [a] In Editione August. & codice Regio [&

recta quidem & libera, ni deviasset in eo, quòd absque mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Quâ regressâ, advenit Surena potestatis secundæ post Regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnificè, sed parum imperrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, idcóque Scytharum auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe vana conceperat Sapor, ultráque solitum asperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorem compercrat nostrum: [a] iram ejus conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea quæ Victor Comes susceperat & Urbicius, armis repeteret si quisquam repugnaret, & milites Sauromacis præsidio destinati malis affligerentur extremis. Hæcque ut statuerat maturata confestim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus totius Gothiæ, Thracias licentiùs perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque venerimus. Hæc per Eoos agitata sunt tractus. Quorum inter seriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum & errantes sempiternus vindicavit Justitiæ vigor, aliquoties serus, sed scrupulosus quæsitor gestorum rectè vel secius, hoc modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus Comiti favisse Romano, postquàm Leo in ejus locum Magister esse cœpit Officiorum, à muneribus Reipublicæ jam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem securiùs, Præfectus Prætorio Maximinus reversum ad otium spernens, ut solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: útque rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac ejus Domesticum, postea Notarium Principis, raptum quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit ut Romani juvaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cùm esset ut dictum est in secessu, conscientia malorum urgente, vel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

CAPUT III.

Secuto post hæc anno, Gratiano adscito in trabeæ societatem Æquitio Consule, Valentiniano post vastatos aliquos Alamanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basiliam, quod appellant ac-

Colbertino] scriptum inveni *Atrace*.

[[a] IRAM EJUS OCCULTANS, &c.] Iratus erat Sapor, quòd ipsi res in Armenia & Hiberia non bene succederet: sollicitus erat & Valens Aug. de utriusque Provinciæ statu. Sed cur Sapor iram Valentis hostis sui occultaret, ac non potiùs suam indignationem dissimularet ac tegeret? In codice Colbertino lego, *iram ejus conculcans*, optimo sensu. *Iram Valentis conculcans Sapor*, id est spernens, negligens, parvi ducens, augens etiam ac provocans, & ipsi insultans. Editio Basiliensis Frobenii anni 1546. & Parisiensis Roberti Stephani Gelenianam secuta, Editio etiam Lugdunensis Gryphii codici Colbertino suffragantur.]

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Gratiano A. III. & Æquitio Coss. Anno Chr. 374.

cosæ Robur, offertur Præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem decuerat Ducem, examinatiùs lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano Notario misso negotium scrupulosa quæsivit indagine: móxque veris per eum nuntiis gestorum acceptis, evolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore ut mente conceperat oppressurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aspera, adnitebantur omnes per regiam Optimates, ut adusque principium veris [a] oratum eum pertinerent & exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in pastum herbæ reperirentur, nec cetera usui congrua, penetrari non posse firmantes: dein vicinorum Galliis Regum immanitatem, maximéque omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes, quem constabat impacatum relictum, etiam ipsa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentésque utilia, reduxere eum in meliorem sententiam: statímque ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandiùs Rex antedictus accitur, proclivis ipse quoque ad excipiendum fœdus, ut apparebat. Et venit immane quo quantóque flatu distentus, ut futurus arbiter superior pacis: diéque prædicto colloquii ad ipsam marginem Rheni caput altiùs erigens stetit, hincinde sonitu scutorum intonante gentilium. Contrà Augustus adscensis amnicis lembis, sæptus ipse quoque multitudine castrensium ordinum, tutiùs prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus: & immodestis gestibus murmuréque barbarico tandem sedato, post dicta & audita ultro citróque versùs, amicitia media sacramenti fide firmatur. Hísque perfectis discessit turbarum Rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps socius: & dedit postea adusque vitæ tempus extremum, constantis in concordiam animi [b] facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia postea: quam dum internecivè vastando perrumpit avidiùs, oppetiit Mellobaudis bellicosi Regis insidiis circumventus. Post fœdus tamen sollemni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna discessit.

CAPUT IV.

Hæc per Gallias & latus agebantur Arctoum. At in Eois partibus alto externorum silentio intestina pernicies augebatur per Valentis amicos & proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Navabatur enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites, à studio judicandi revocaretur, metu ne ita ut Juliani

[a] ORATUM EUM PERTINERENT ET EXORATUM.] [*Pertinerent* activè dictum, pro retinerent omni vi atque ratione. Sic initio libri XXVII. *Ipse denique Chariette, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio sonu audentiùs pertinet*, &c. uti codex Colbert. præfert: cùm vulgò legatur, *sono And. retinet.*] Nescio quid causæ fuit Gelenio, ut elegantem hanc scripturam interpolaret. Sic enim loquitur Terentius in Andria:

Simo gnatam ut det oro, vixque id exoro:

& Symmachus in Ep. 16. libri 1. & Paulinus in Ep. 27. Claudianus denique in Eutropium lib. 1. [In Ms. Colbert. legitur, *perciperent*, pro *pertinerent*, deestque vox *veris*.]

[b] FACINORUM DOCUMENTUM

temporibus defensione innocentia respirante, frangeretur potentium tumor adsumptâ licentiâ latiùs solitus evagari. Ob hæc & similia concordi consensu dehortantibus multis, maximéque [a] Modesto Præfecto Prætorio regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis vetustatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, & adserente quòd infra imperiale columen causarum essent minutiæ privatarum: ille [b] ad humiliandam celsitudinem potestatis negotiorum examina spectanda instituta esse arbitratus, ut monebat, abstinuit penitus, laxavítque rapinarum fores: quæ roborantur in dies judicum advocatorúmque pravitate sententium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæsivere præclaros. Hanc professionem Oratorum forensium, jure *πολιτικῆς μορίου εἴδωλον*, id est [c] civilitatis particulæ umbram, vel

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

PULCHRORUM.] Scribendum videtur, *facinorum documenta pulchrorum*, ut clausula aptiùs sonet.

[a] MODESTO PRÆFECTO PRÆT.] Domitius Modestus is dicebatur. Fuerat autem primò Comes Orientis temporibus Constantii Augusti, ut docet Marcellinus noster in lib. XIX. ad finem. Postea mortuo Constantio accusatus est apud Julianum, quòd Constantii partes studiosiùs quàm par erat adversus ipsum ac diutiùs fovisset. Sed Julianus cùm in Orientem venisset, non modò eum absolvit, sed etiam Præfectum Urbis Constantinop. creavit: ut docet Libanius in Epist. 688. ad Maximum, & 689. ad Hyperechium. Idem sub Juliano se Deorum cultui deditum esse simulavit, ut ex Epist. 704. Libanii didici. Nec dubito quin ea simulatione Julianum sibi conciliaverit Modestus, & ex offenso amicum reddiderit, ut de Thalassio suprà notavi ad lib. 22. Quod etiam non omisit Gregorius Nazianzenus in Philippica 2. adversus Julianum: *τὸ δ' αὖ εἰ λέγοιμι ἀρχῶν μεταθέσεις καὶ μεταπτώσεις πολλάκις διὰ μόνης νεύσεως.* Et paullo suprà: *μία ψῆφος ἦν εἰς ἀρχὴν ἡ παράβασις.* *Unicum erat suffragium ad Magistratus impetrandos desertio Christiani cultus.* Hic idem Modestus iterum Præfectus urbi Constant. fuit Valentiniano Nob. puero & Victore Coss. ut scribit Idatius in Fastis: *His Conss. opus magnificum cisterna Constantinopoli. completum est à Domitio Modesto V. C. iterum Pref. Urbis, quod in prima inchoaverat Prefectura.* Hæc cisterna ex conditoris nomine Modestiaca dicta est, eratque in regione XI. Urbis, ut est in Descriptione urbis Constant. De ejusdem Præfectura Prætoriana & Consulatu suprà notavi. Filium autem habuit Infantium teste Libanio in Epist. 880. qui postea Comes fuit Orientis, ut in Cod. Th. legitur.

[b] AD HUMILIANDAM.] In MS. Regio legitur *humilitandam*: nec aliter in libro 29. scriptum habet codex Reg. & Florentinus. [ac Colb. Vide de eo verbo suprà pag. 561.]

[c] CIVILITATIS PARTICULÆ UMBRAM VEL ADULATIONIS PARTEM QUARTAM ESSE DEFINIT PLATO.] Platonis locus est in Gorgia, ubi Socrates hanc sententiam sic explicat. Ut corporis, sic etiam animi quædam est *εὐεξία*, quam bonam habitudinem possumus dicere. Eam autem corpori quidem præstat medicina & exercitatrix seu *γυμναστικὴ*; quæ sub corporis curatione quasi partes continentur. Animo verò eam habitudinem præstat politica seu civilis ars, cujus duæ sunt partes: justitia quæ medicinæ ex adverso respondet; & legalis, quæ exercitatrici. Et hæ quidem quatuor omnino sunt artes quæ partim animum, partim corpus rectè curant atque excolunt. Sed harum loco frequenter irrepit adulatrix, quadrifariam & ipsa divisa, quæ non id quod optimum est, sed solam voluptatem consectatur. Pro medicina enim subit coquinaria: pro exercitatrice mangonum ars, qui colorem fuco & verum robur inani sagina mentiuntur. Similiter legalem seu *νομοθετικὴν* imitatur sophistice; judiciariam autem rhetorice. Et hæc fuit sententia Socratis, qui Rhetoricam inter turpes artes disertè collocat, quidquid contrà Quintilianus dicat in lib. 2. cap. 15. Ad eum Platonis locum alludit Themistius in Orat. XV. Post Platonem omnes Academici Rhetorum artem perinde damnarunt. E quorum numero Critolaus & Charmidas multis in eam invecti sunt, quæ congessit Sextus in lib. 2. adversus Mathematicos: & Dio Academicæ sectæ Philosophus, in Euboïca Oratione sub finem, pau-

adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis: [a] Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. [b] Tisias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia. Quam à veteribus ita determinatam, Orientalium quorumdam versutia adusque bonorum extulit odium: unde etiam [c] retinaculis temporis præstituti frenatur. Ergo absolutis super ejus indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrociniis Tribunalia: cùm oratores concitæ facundiæ, attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentísque dicendi pluribus eminebant: ut [d] Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causâ ex tota Græcia fieri solitos, monumentis Atticis continetur: & [e] Callistratus, quem [f] nobilem illam super Oropo causam

peribus suis eam artem interdicit perinde ac plumariam atque præconium & reliquas hujusmodi. Maximus item Tyrius in Orat. 12. Rhetores mangonibus comparat, qui cùm tenera mancipia acceperint sub Sole & cælo libero educata, eadem in umbra alentes ac levigantes, naturalem pulcritudinem corrumpunt. Nec absurdè Platonicis adjungetur Philo, qui in libr. de Agricultura initio, de Rhetorica hæc dicit: *ἢ ῥητορικῶν τὸ συνηγορικὸν καὶ ἔμμισθον εἶδος, οὐ περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ δικαίου πραγματευόμενον, ἀλλὰ περὶ τὸ δι' ἀπάτης πειθὼ τῶν ἀκουόντων.*

[a] EPICURUS KAKOTEXNIAN NUMINANS.] Id est fallendi artem: quæ fuit etiam Athenæi sententia, ut refert Quintilianus in lib. 2. Ceterùm Epicurus Rhetoricam artem esse negabat. Sic enim scribit in lib. de Rhetorica: *φύσις γάρ ἐστιν ἡ κατορθοῦσα λόγους, τέχνη δὲ οὐδεμία*; ut videre est in Scholiis ad Hermogenem, pag. 377. id est: *Sola natura est, quæ orationem perficit, ars autem nulla.*

[b] CTESIAS SUASIUNIS OPIFICEM.] In Ms. Regio scriptum inveni *κτησίας*, [in Colbert. *Κτησίας*.] Nec dubito quin Ammianus scriptum reliquerit *Tisias*: fuit enim Tisias cum Corace Siculo antiquissimus artis Rhetoricæ scriptor, ut prodit Dionysius Halic. & Plutarchus in Isocratis Vita, Quintilianus in lib. 3. Cicero, & alii plures. Hujus auditor fuisse dicitur Leontinus Gorgias, ut narrant interpretes Hermogenis initio. Hi Rhetoricam definiebant *πειθοῦς δημιουργόν*, id est suasionis artificem, ut videre est apud Platonem in Gorgia.

[c] RETINACULIS TEMPORIS PRÆST. FRENATUR.] Cùm enim certus esset numerus patronorum, ubi ordine matriculæ ad primum locum & Advocationem fisci pervenerant, post biennium abscedebant, ut patet ex Codice.

[d] DEMOSTHENES QUO DICTURO CONCURSUS, &c.] Imitatur Ciceronem, qui sic loquitur in Bruto: *Ne illud quidem intelligunt non modo ita memoria proditum esse, sed ita necesse fuisse, cùm Demosthenes dicturus esset, ut concursus ex tota Græcia audiendi causâ fierent.*

[e] ET CALLISTRATUS.] Callistratus Aphidnæus, celeberrimus Athenis Orator, in Rep. gerenda versatus est paullo ante Leuctricam pugnam, ut tradit Xenophon in lib. 6. Hist. Diodorus Siculus in lib. XV. Eum Oratorum omnium qui umquam Athenis fuissent, principem ponit Æschines in Orat. de ementita legatione, & Cornelius Nepos in Epaminonda. Hic postea ab Atheniensibus relegatus, Datum opidum in Thracia condidit, ut memorat Isocrates in Oratione Sociali, Scylax Caryandenus in Thraciæ descriptione, & Zenobius in adagio *Θάσος ἀγαθῶν*. Cúmque Apollinis Delphici oraculum consuluisset de reditu in patriam, eique respondisset Apollo, si in patriam rediisset, eum jus recuperaturum: Athenas reversus, capitali supplicio damnatus est, ut refert Lycurgus in Orat. contra Leocratem. Erat autem Callicratis filius, teste Theopompo in lib. x. Philipp. apud Athenæum in 4°. Quare fallitur Plutarchus in x. Rhetorum Vitis, qui Callistratum hunc Empædi filium facit: *Καλλιστράτου τοῦ Ἐμπαίδου Ἀφιδναίου, ῥήτορος δημοτικοῦ καὶ ἱππαρχήσαντος.* Fuit quidem Callistratus Empædi filius, Præfectus equitum in Sicilia Peloponnesiaci belli temporibus, de quo Pausanias in Achaïcis: sed hic de quo agimus recentior, Callicratis filius fuit: cujus meminit Demosthenes contra Timotheum, & Aristoteles in Rhetorica.

[f] NOBILEM ILLAM SUPER OROPO CAUSAM.] * Oropii se & agrum suum dediderant Atheniensibus, teste Iso-

(* qui

([a] qui locus in Eubœa eſt) perorantem, idem Demoſthenes Academiâ cum Platone relictâ ſectatus eſt : ut Hyperides, & Æſchines, & Andocides, & Dinarchus, & [b] Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vitâ, moribus, frugalitatéque ſpectati, & poſtea per varias ævi ſequentis ætates Cenſorii, & Conſulares multi, & triumphales, Craſſi & Antonii, & cum Philippis Scævolæ aliíque numeroſi, poſt exercitus proſperrimè ductos, poſt victorias & trophæa, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt : laureáſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fluminibus ſæpe depreſſos aliquos judiciorum eripiens flammis : *Non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe ; negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe* firmabat. At nunc videre eſt [c] per Eoos omnes tractus violenta & rapaciſſima genera hominum per fora omnia volitantium, & ſubſidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, veſtigia ſagaciùs colligendo, ad ipſa cubilia pervenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui ſeminando diverſa jurgia per vadimonia mille jactantur, viduarum poſtes & orborum limina deterentes, & [d] aut inter diſcordantes amicos aut propinquantes vel affines, ſi ſimultatum [e] levia ſenſerint receptacula, odia ſtruentes infeſta : in quibus æta-

erate in Plataico. Aliquanto pôſt Themiſou Eretrienſis & Theodorus collecta exſulum manu Oropum pulſo Athenienſium præſidio occuparunt Olymp. 103. anno 3. Quod opidum ut recuperarent Athenienſes, ilico omnes copias eduxerunt : coutrà Thebani auxilium Themiſoni tulere. Itaque Athenienſes jure potiùs quàm armis decernendum rati, opidum Thebanorum fidei commendaverunt, donec res in publico Græcorum concilio eſſet judicata. Sed Thebani id opidum reſtituere poſtea recuſarunt, ut ſcribit Xenophou in lib. 7. Diodorus in 15. Ulpianus ad Demoſthenem pro Corona. Ceterùm Athenienſes judicium capitis conſtituerunt adverſum eos quorum negligentiâ id opidum captum fuerat : & Chabrias Imperator eo nomiue accuſatus cauſam dixit, ut refert Demoſthenes coutra Midiam : φιλόσοφον ὅπως τις ἴσμεν Χαβρίου κατηγορήσαντα ὅτ' ἐκεῖνος τὴν περὶ Ὠρωποῦ κρίσιν θανάτου, καὶ πάντων τῶν κατηγόρων πικρότατον γενόμενον. *Philoſtratum omnes novimus, hunc qui Chabriam accuſavit, cùm ille de Oropo cauſam capitis diceret, omnium accuſatorum acerbiſſimum.* Inter accuſatores Chabriæ præter Philoſtratum fuiſſe videtur & Calliſtratus uoſter, ad id publicè conſtitutus ex more inſtitutóque Athenieuſium, de quo Plutarchus in Demoſthenis Vita : μέλλοντος δὲ τοῦ Καλλιστράτου ἀγωνίζεσθαι τὴν περὶ Ὠρωποῦ κρίσιν.

[a] QUI LOCUS IN EUBOEA EST.] Immo in confinio Atticæ & Bœotiæ, teſte Thucydide, Pauſania, Ulpiano, aliiſque.

[b] ANTIPHON QUEM OB UEPENSUM NEG.] Vide Plutarch. in Antiphontis Vita.

[c] PER EOS OMNES TRACTUS.] Scribendum omniuo eſt, *per Eoos*, ut præcedentia demonſtrant : atque ita in codice Valentino exaratum fuiſſe notarat Ant. Loiſellus.

[d] ET AVIUI INTER DISCORUANTSS.] In Regio exemplari [& Colb.] * ac Toloſ. * ſcriptum iuveni : *Et avi inter diſcord. &c.* Quare amplector ſcripturam Editiouis Auguſtanæ quæ eſt ejuſmodi : *Et aut inter diſcordantes amicos aut propinquos, &c.*

[e] OB LEVIA SCRINII RECEPTACULA.] Hæc quoque ſcriptura ex coujecturą Gelenii profecta eſt. In codice quidem Regio [& Colb.] ita legitur hic locus : *Simultatum levias in ſerinin receptacula, &c.* quemadmodum in Mſ. Florent. ſcriptum fuiſſe monuit Lindenbrogius. Neque diver-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

tis progressu non ut aliorum vitia intepescunt, sed magis magisque roborantur: inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiendam versutis orationibus judicum fidem, quorum nomen ex Justitia natum est, sicam ingenii distringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium scævitate, ut Tullius adseverat, nefas est religionem decipi judicantis. Ait enim: *Cúmque nihil tam incorruptum esse debeat in Republica quàm suffragium, quàm sententia; non intelligo cur qui ea pecuniâ corruperit, pœnâ dignus sit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur qui oratione, quàm qui pretio judicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo potest; dicendo potest.* Secundum est genus eorum, qui juris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum abolevere discidia, velut vinculis ori impositis reticentes, jugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalicia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant quod oscitantur. Hi ut altiùs videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & [a] Cascellium, & Alfenum, & Auruncorum [b] Sicanorúmque jamdiu leges ignotas, cum Evandri matre adhinc sæculis obrutas multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragari absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes vilésque latratus quò velint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines judicum per multa distentas inresolubili nexu vincientes negotia, laborant ut omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria judicia circumscribunt: quæ cùm rectè procedunt, delubra sunt æquitatis: cùm depravantur, foveæ fallaces & cæcæ: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra, adusque ipsas me-

sam in exemplari Mariangeli scripturam fuisse satis constat: sic enim edidit: *Simultatum levia inseri in receptacula, &c.* [Unde adducor, ut credam sic à Marcellino scriptum fuisse: *Si simultatum levia senserint receptacula, &c.* sensu jam plano ac manifesto.]

[a] ET CÆSELLIUM.] Quanto meliùs in codice Regio [& Colb.] *Cascellium?* Cui suffragatur Editionis August. scriptura, *Castellium.* Aulus Cascellius juris civilis scientiâ celebris fuit, idémque summa libertate & constantiâ præditus. Numquam enim adduci potuit, ut de aliqua earum rerum quam Triumviri dederant, formulam componeret. Idem cùm adversus Cæsaris tempora liberiùs loqueretur, monerentque amici ut ab eo desisteret, duas sibi res magnam licentiam parere respondit, senectutem & orbitatem, ut legitur in lib. 6. Valerii Maximi. Ejusdem meminit Horatius, Macrobius, & Pomponius in lege 2. D. de origine juris.

[b] SICANOROMQUE.] Sic etiam Agellius in lib. 1. cap. x. quem Marcellinus noster imitatur. Non displicet tamen scriptura, quam in Regio codice reperi, *Siculorumque.* Siculi enim, non Sicani olim Italiam incoluere: iique à Pelasgis expulsi, in Trinacriam insulam quam tunc Sicani tenebant, trajecere; ut tradit Dionysius Ha-

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI.

dullas exſuctus. Quartum atque poſtremum eſt genus [a] impudens, pervicax, & indoctum, eorum qui cùm immaturè è litterariis erupernnt ludis, per angulos civitatum diſcurrunt, [b] mimiambos non cauſarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, cenarum ciborúmque aucupantes delicias exquiſitas. Qui cùm ſemel umbraticis lucris, & inhiandæ undique pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſam admiſſi, quod rarò contingit, [c] ſuſcepti nomen & vim negotii ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut conluvionis tæterrimæ audire exiſtimes ululabili clamore Therſiten. Cùm autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, ut numquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi verò advena quiſquam inuſitatum ſibi antea [d] Marcianum verbo tenus quæſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt. Nec jam fas ullum præ oculis habent: ſed tamquam avaritiæ venumdati & uſucapti, nihil præter interminatam petendi licentiam norunt. Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes: útque pervulgati juris proferatur lectio vana, ſeptem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et cùm nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controverſiâ [e] intromiſſâ, ipſa capita ſplendoris ingreſſa alia ſe-

lic. in lib. 1. Hellanicus in lib. 2. de Sacerdotibus Junonis Argivæ, & Menippus, ac Thucydides uutio lib. 6. Conſtantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων.

[a] IMPUDSNS, PERVICAX.] Io exemplari Regio & Editione Mariangeli legitur, *impune pervicax*; [in cod. Colb. *impunes pervicax.*]

[b] MIMIAMBOS.] Mimos iambis ſcriptos intelligit. Antiquiſſimus autem Mimiamborum ſcriptor traditur Cercidas Megalopolitanus, de quo Stephanus in Μεγάλη πόλις: ἀφ' ἧς Κερκιδᾶς ἄριστος νομοθέτης καὶ μελιάμβων ποιητής. Ejus Mimiambi citantur à Stobæo verſibus quos ſcazontas, ſeu χωλιάμβους Græci nominant, conſcripti. Eodem metri genere Cn. Matius mimiambos ſuos ſcripſerat, ut docet Terentianus & Agellius in libro 20. cap. 8.

[c] SUSCEPTI NOMEN.] Id eſt clientis. Suſceptos enim illa ætate vocabant, quos antiqui clientes, ut notum eſt ex Symmacho aliiſque. * Ita vetus Auctor in Quæſtionibus ex utroque miſtis capite 102. in fine. Hinc Advocati ſuſcipere dicebantur, quoties cauſam alicujus defendendam receperant, ut docet vetus Inſcriptio apud Gruterum pag. 462. *Ita ut nemo de ejus induſtria, niſi ille, contra quem ſuſceperat, formidaret.* Et vetus Auctor ſuprà citatus in quæſtione 114. *Qui fidem noſtram accuſant*, inquit, *non magis contra nos quàm contra Auctorem noſtrum ſuſcipiunt.**

[d] MARCIANUM VERBO TENUS.] Fruſtra Lindenbrogius ambigit, quis ſit hic Marcianus. Nam Marcellinus noſter nomen certum pro incerto poſuit: idem enim eſt ac ſi dixiſſet, *Marcianum verbi gratiâ.* Gloſſæ Iſidori, *verbo tenus, verbi gratiâ.*

[e] INTROMISSA IPSA CAPITA.]

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti.

cum Advocatorum simulacra inducunt. Cúmque [a] intra cancellorum venerint sæpta, & agi cœperint alicujus fortunæ vel salus, atque laborari debeat ut ab insonte gladius, vel calamitosa detrimenta pellantur, corrugatis hincinde frontibus, brachiisque histrionico gestu formatis, ut concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu: tandémque ex præmeditato conludio, per eum qui est in verba fidentior, suave quoddam principium dicendi exeritur, [b] Cluentianæ vel pro Ctesiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, ut nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos: spatióque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antæo vetere colluctati, perseveranter flagitant pulveris periculosi mercedes. Verumtamen hæc cùm ita sint, non desunt advocatis incommoda plurima, parum sustinenda rectè victuro. Namque sellulariis quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident, & ruptâ maledicendi ferociâ, ut dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cùm commissarum sibi causarum infirmitatem [c] rationibus validis convallare non possunt. Et judices patiuntur interdum doctos [d] ex Phili-

Hunc locum sic interpungi mallem: *Tandem obtrita vetustate controversia intromissa, ipsa capita splendoris ingressa, &c.* ut controversia intromissa dicatur eodem modo quo apud Græcos Oratores, δίκην εἰσαγαγεῖν.

[a] Intra cancellorum venerint sæpta.] Cancellos forenses intelligit, de quibus Cicero in Sextiana: *Tantus est in omnibus spectaculis usque à Capitolio, tantus in fori cancellis plausus excitatus:* & in Actione 3. in Verrem, & in lib. 1. de Oratore. Græci similiter κιγκλίδας vocabant portas judicialis Prætorii, ut docet Pollux in lib. 8. Harpocration, & Hesychius. Officiales porrò qui hos cancellos custodiebant, Cancellarii dicebantur, de quorum officio vide Cassiodorum in lib. xi.

[b] Pro Cluentio.] Sic Gelenio placuit: sed cùm in Mss. Flor. Regio [& Colb.] horum loco legatur, *cluenda ne*: haud difficile fuit veram scripturam elicere. Scripsit enim Marcellinus procul dubio, *Cluentianæ, vel pro Ctesiphonte orationum, &c.* atque ita disertè scriptum est in Editione Mariangeli. Neque aliter eam Ciceronis orationem appellat Victorinus in lib. 1. Rhet. & Servius. Sic Sextianam, Milonianam ferè dicebant, ut patet ex eodem Servio.

[c] Rationibus validis convelare non possunt.] Eodem modo loquitur Agellius in lib. 7. cap. 3. sed tamen magis placet *convallare*: quam scripturam in codice Fauchetii exstare monuit Gruterus. [In Colb. Ms. *convalere* legitur pro *convelare*.]

[d] Ex Philistionis, aut Æsopi cavillationibus.] Philistion Mimographus Magnesianus sub Tiberio floruisse dicitur ab Eusebio in Chronico. Eum tamen alii Prusensem; Philo Sardianum vocat: sed in veteri Epigrammate quod refertur in lib. 3. Anthol. cap. 6. Nicensis dicitur. Eumdem Suidas Comicum Poëtam appellat, & comœdias βιολογικὰς scriptitasse dicit. Sunt autem κωμῳδίαι βιολογικαὶ idem quod Mimi. Mimi enim propriè βιολόγοι dicuntur, quòd vitam hominum quotidianam exprimere solent, ut docet Marcellinus noster in lib. 23. *Cùm Antiochiæ scenicis ludis Mimus cum uxore immissus, è medio sumpta quædam imitaretur.* Et Glossæ veteres: *Atellani*, σκηνικοὶ, ἀρχαιολόγοι, βιολόγοι. Eamdem ob causam ἠθολόγοι etiam dicebantur Mimi, quòd mores hominum effingerent. Sic enim Mimos appellat Diodorus Siculus in lib. xx. pag. 797. de Agathocle, ὑπῆρχεν δὲ φύσει καὶ γελωτοποιὸς καὶ μῖμος. Et paullo pòst: ὥστε τὸ πλῆθος πολλάκις εἰς γέλωτα ἐκτρέπεσθαι, καθάπερ τινὰ τῶν ἠθολόγων ἢ θαυματοποιῶν θεωροῦντας. Hesychius & Suidas ἠθολόγον aiunt esse θεατρικούς. Et hoc quidem Mimus habuit commune cum Comœdia, quòd in utroque vita hominum exprimebatur. In quo Menander Comicus veterum judicio palmam tulit. Itaque Aristophanes Byzantius de eo rectè & venustè hoc dixerat.

ſtionis aut [a] Æſopi [b] cavillationibus, quàm ex Ariſtidis illius juſti vel Catonis diſciplina productos: qui [c] ære gravi mercati publicas poteſtates, ut creditores moleſti opes cujuſquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad ultimum id habet cauſidicina cum ceteris metuendum & grave, quòd hoc ingenitum eſt pæne litigantibus cunctis, ut cùm jurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum: & omnem certaminum exitum iiſdem ſoleant adſignare, & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed [d] ſolis defenſantibus iraſcantur. Verùm unde huc declinavimus revertamur.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Poſt Conſulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

CAPUT V.

Pubeſcente jam vere Valentinianus à Treveris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eíque regiones adventanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibúſque ejus proſtrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares ſuos inventurus aut conſcios. Quibus

—ὦ Μένανδρε καὶ βίε,
Πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἀπεμιμήσατο;
—O Menander & Vita,
Uter imitatus alterum fuit veſtrûm?

Ut referunt Hermogenis Interpretes pag. 38. Sed hoc inter Comœdiam ac Mimum interfuit, quòd Mimus ferè turpia imitabatur, nec niſi riſum captabat. At Comœdia gravior & honeſtior fuit. Vide Agellium in lib. 2. cap. 23. Tandem verò Comœdia in Mimum degeneravit, ut ex M. Antonino notavi ad lib. 23. Unde Philiſtion tam Comicus quàm Mimographus promiſcuè eſt vocatus. Antoninus certè in lib. 6. de Vita ſua eum inter Mimographos recenſet: ὅσοι ... Φιλιστίωνος καὶ Φοίβου καὶ Ὀριγανίωνος.

[a] ET ÆSOPI CAVILLATIONIBUS.] Æſopum hîc intelligo non illum tragicum hiſtrionem, ut putavit Lindenbrogius, ſed illum notiſſimum fabularum ſcriptorem. Nam tragicus hiſtrio Æſopus ipſe nihil ſcripſit, ſed tragœdias tantùm actitavit.

[b] CAVILLATIONIBUS.] Cavillationes propriè dicuntur de Mimis, ut patet ex lib. XXVI. ubi ait: *Per Mimicam cavillationem ſubitò putares emerſum.* Sic Solinus in cap. 11. de Sicilia: *Hîc primùm inventa comœdia eſt: hîc & cavillatio Mimica in ſcena ſtetit.* Omitto Arnobium in fine libri 4. & Prudentium in Martyrio Laurentii. Cavillatio autem dicta eſt à calvendo, quod fruſtrari ſignificat & fallere, ut ſcribit Priſcianus in lib. 8. Ipſum verò calvendi verbum Nonius Marcellus ait tractum eſſe à calvis Mimicis, quòd ſint omnibus fruſtratui.

[c] MERCATI PUBLICAS POTESTATES, UT CREDITORES.] Sic Cicero lib. 2. in Verrem: *Fecerunt idem, quod in noſtra Rep. ſolent ii, qui per largitionem magiſtratus adepti ſunt: dederunt operam, ut ita poteſtatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent.* Contra hanc iniquitatem acriter invehitur Salvianus in lib. 4. de Gubernat. Dei. *Ad hoc*, inquit, *honor à paucis emitur, ut cunctorum vaſtatione ſolvatur. Quo quid eſſe indignius, quid iniquius poteſt? Reddunt miſeri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercium neſciunt, & ſolutionem ſciunt.* Addi etiam potuit: *Ipſi venduntur, & ſolvunt.* * Adde Zoſimum in libro 4. pag. 755. Syneſium in Oratione de Regno ſub finem. * Ceterùm hæ magiſtratuum rapinæ non aliter prohiberi poſſunt, quàm providendo ne Magiſtratus venales ſint. Quid enim aliud ab eo qui Magiſtratum pretio emit, exſpectes, quàm ut vendat quod emit? Etenim ut ait eleganter Seneca in lib. 1. de Beneficiis: *Quæ emeris vendere, gentium jus eſt.* Idcirco Alexander Severus honores juris gladii numquam vendi paſſus eſt, dicens: *Neceſſe eſt ut qui emit, & vendat. Erubeſco punire hominem, qui emit, & vendidit.* Adde Novellam 8. Juſtiniani.

[d] SOLIS DEFENSANTIBUS IRASCANTUR.] Æquiùs Symmachus, qui in Epiſt. 17. libri 8. *Fortunam*, inquit, *judicii non defenſoris inſcitia, ſed voto judicis imputavi.* Meritò id quidem. Nam ut ait Seneca in lib. 7. de Beneficiis: *Etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentia officium, ſi omni arte uſus eſt.* Magna laus Theodori

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ſæpe eadem iterantibus, hactenus perpenſa deliberatione reſpondit, hæc in locis ubi dicuntur admiſſa, quærenda veriſſimis documentis & vindicanda. Cúmque exinde [a] Carnuntum Illyriorum oppidum introiſſet, deſertum quidem nunc & ſqualens, ſed ductori exercitûs perquam opportunum, ubi fors copiam dediſſet aut ratio, è ſtatione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Er quamquam terrori cunctis erat, dum ſperabatur ut acer & vehemens mox Judices damnari juſſurus, quorum perfidiâ vel ſeceſſione Pannoniarum nudatum eſt latus: cùm illuc veniſſet, ita intepuit, ut neque in Gabinii Regis inquireret necem, neque inuſta Reipublicæ vulnera quo ſinente vel agente ſegniùs eveniſſent, accuratiùs veſtigaret: eo videlicet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigendis, remiſſior erga majores fortunas vel verbis aſperioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, numquam ex quo eum viderat, minari deſinens vel miteſcens: cujus rei cauſæ nec obſcuræ fuerunt, nec leves. Hic Præfecturam Prætorio tunc primitus nactus, eámque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non ut proſapiæ ſuæ claritudo monebat, plus adulationi quàm verecundiæ dedit. Contemplatus enim propoſitum Principis, quærendæ undique pecuniæ vias abſque juſtorum injuſtorúmque diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut ſæpe moderatores fecere rranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur atque tranſverſum. Unde graves obedientium caſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, juxtà opulentas & tenues enervatas ſuccidêre fortunas, argumentis aliis pòſt validioribus aliis, uſu lædendi reperiente longævo. Denique tributorum onera vectigaliúmque augmenta multiplicata, Optimatum quoſdam ultimorum metu exagitatos [b] mutare compulerunt ſedes: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam expreſſi, cùm non ſuppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cùm vitæ jam tæderet & lucis, ſuſpendiorum exoptata remedia conſumpſerunt. Hæc ita illecebroſiùs atque iuhumaniùs agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus verò tamquam auribus cerâ illitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus, ídque tantùm cogitans quod offerebatur; parſurus tamen

cauſidici apud Libanium in Epiſt. 329. ad Anatolium: χάεις ꝺ̓ αὐτῷ κ̀ παρ̀ τ̃ ὑπερδίων. *Etiam victi ei gratiam habent.*

[a] CARNUNTUM ILLYRIORUM OPPIDUM.] Livius in principio lib. 43. Carnuntem vocat urbem Illyriorum munitam: ut appareat in Polybio, unde omnia ferè tranſtulit Livius, dictam fuiſſe καρνοῦντα, ſicuti etiam Ptolemæus vocat. Hodie *Haimberg* dicitur, eſtque in ripa Danubii, teſte Cluverio libri 3. capite 30. Ingreſſus autem hoc opidum eſt Valentinianus poſt Conſulatum Gratiani III. & Æquitii, ut Marcellinus docet. Quare corrigenda eſt ſubſcriptio legis 12. Cod. Th. de accuſationibus, quæ data dicitur Carnunti, Gratiano III. & Equitio Coſſ. lege *P. C. Gratiani III. & Equitii V. C.*

[b] MUTARE COMPULERUNT SEDES.] In codice Regio [& Colb.] & E-

fortaſſe Pannoniis, ſi hæc antè ingemiſcenda compendia comperiſſet, quæ nimiùm ſerò tali didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exemplum etiam Epirotæ [a] acturos ſibi gratias à Præfecto mittere compulſi legatos, [b] Iphiclem quemdam Philoſophum, ſpectatum robore pectoris hominem, adegere non ſponte propria pergere ad id munus implendum. Qui cùm Imperatorem vidiſſet, agnitus adventúſque ſui cauſam interrogatus, Græcè reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor, quærente curatiùs Principe, ſi hi qui miſere, ex animo bene ſentiunt de Præfecto; gementes, inquit, & inviti. Quo ille verbo tamquam telo perculſus, actus ejus ut ſagax beſtia rimabatur, genuino percunctando ſermone [c] quos noſcitabat: ubinam ille eſſet verbi gratiâ honore [d] ante ſuos excellens & nomine, vel ille dives, aut alius ordinis primus. Cúmque diſceret periſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mortem, aut plumbo vitâ ereptâ exſtinctum: in immenſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc Officiorum Magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque Præfecturam, [e] ut è celſiore ſcopulo caderet, adfectante: quam ſi adeptus rexiſſet, præ his quæ erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in cælum. Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per continuos tres menſes æſtivos arma parabat & alimenta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus opportunè Quados, tumultûs atrocis auctores; in quo opido Fauſtinus,

ditione Aug. ſcriptum inveni, *compulit ſedes*. Ac fortaſſe ita ſcripſerat Marcellinus more Græcorum, qui dicerent, τὰ τέλη ἐκπέμπειν.

[a] ACTUROS SIBI GRATIAS A PRÆFECTO COMPULSI MITTERE LEGATOS.] Moris erat, ut provinciales legationibus miſſis publicè in Senatu laudarent eos, qui ſuam provinciam rexerant: quæ conſuetudo cœpit ex adulatione Græcorum, qui Magiſtratibus ſuis aſſentabantur. Sed Senatus olim quidem hujuſmodi legationes aſpernabatur, neque iis audiendis aut tempus aut locum dabat, ut docet Cicero in lib. 3. Epiſt. 8. Idem in lib. 2. contra Verrem ejus conſuetudinis meminit. Neronis tandem tempore Senatuſconſultum factum eſt, ne rectores provinciarum ad Concilium provinciæ ſuæ referrent, agendas ſibi apud Senatum gratias, néve quis ea legatione fungeretur, ut ſcribit Tacitus in lib. XV. Sed nihilo minùs ea conſuetudo poſtea revocata eſt, ut patet ex Plinio in Gratiarum actione verſus finem: *Volo ego qui provinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, ſed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget: efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere.* Lampridius in Alexandro Severo: *Præſides*, ait, *provinciarum, quos verè, non factionibus laudari comperit, in itineribus ſecum ſemper habuit in vehiculo, &c.** Meminit & Dio in libro 56. Caſſiodorus in libri 7. Epiſt. 2. *

[b] IPHICLEM QUEMDAM PHILOSOPHUM.] Sectæ Cynicæ, ut indicant ſequentia, *ſpectatum robore mentis hominem*: & Julianus in Orat. contra imprudentes Cynicos pag. 370. Iphiclem quem ſodalem ſuum vocat, ait horrida & ſqualenti coma nudo pectore, vili indutum pallio per hiemem inceſſiſſe: quæ Cynicum Philoſophum fuiſſe clarè demonſtrant.

[c] QUOD NON SCITABAT.] In codice Regio, *nonſcitabat*, οὕτως ſcribitur, tertiâ litterâ punctis ſubnotatâ: in Editione verò Auguſtana diſtinctè legitur, *quod noſcitabat*; rectè ut equidem judico. Emendari tamen præterea vellem, *quos noſcitabat*.

[d] INTER SUOS EXCELLENS.] Non omittenda eſt Mſſ. Flor. & Regii Editioniſque Aug. ſcriptura, verior fortaſſe, *ante ſuos cellens*; [in Colb. Mſ. *ante ſuos excellens.*]

[e] SI CELSIOR E SCOPULO CADERET.] Quanto elegantior eſt Editionis Auguſtanæ ſcriptura: *Ut è celſiore ſcopulo caderet?* Cui ſubſcribit codex Regius, in quo ita exaratum inveni: *Ut ex celſiore ſcopulo*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

filius sororis [a] Juventii Præfecti Prætorio, Notarius militans, Probo spectante negotium, carnificis manu peremptus est post tormenta: vocatus in crimen, quòd asinum occidisse dicebatur ad usum artium secretarum, ut adserebant quidam urgentes: [b] ut [autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium] capillorum. Alio quoque in eum perniciosè composito, quòd petente per jocum quodam Nigrino ut eum Notarium faceret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem, si id volueris impetrare.* Hócque ludibrio iniquè interpretato, & Faustinus ipse, & Nigrinus, & alii sunt interfecti. Præmisso igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat, ad vastandos cremandósque barbaricos pagos, Comite adjuncto Sebastiano, Valentinianus Acincum properè castra commovit: navigiisque ad repentinum casum conjunctis, & contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus ejus adventum, quò plerique ancipites incertíque accidentium cum suis caritatibus secesserunt: sed stupore defixos, cùm in regionibus suis, contra quàm opinabantur, augusta cernerent signa. Progressus ergo coacto gradu inquantum res tulit, jugulatáque ætate promiscua, quam etiamtum palantem subitus occupavit excursus, & tectis combustis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat secum: itidémque apud Acincum moratus autumno præcipiti, per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quærebat hiberna: nulláque sedes idonea reperiri [c] præter Sabariam poterat, quamvis eo invalidam tempore assiduísque malis adflictam. Unde hoc etiamsi magni intererat paullisper sequestrato, impigrè motus, peragratâ fluminis ripâ, castrísque præsidio competenti munitis atque castellis, Bregitionem pervenit: ibíque diu compositum ad quietem Principis fatum sortem denuntiabat ei supremam prodigiis ingerentibus multis. Namque diebus antè paucissimis ruinas fortunarum indicantia cessarum, arsere crinita sidera cometarum, quorum origi-

caderet. Eamdem sententiam Claudianus expressit in lib. 1. contra Rufinum:

—jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror: tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

* Et ante eum Juvenalis in Sat. x. postremò Gregorius Nazianz. Oratione 16. pag. 259. ὁ μὲ πάσιν ἐπαιρόμενος, ἵνα καὶ πλέον χαλεπώτερον. *

[a] JUVENTII PRÆF. PRÆT.] Juventius (sic in Mſ. Regio scribitur) Præfectus Præt. Galliarum fuerat, & Florentio successerat, ut patet ex Codice Theod. de censu sive adscriptione. Florentii quidem Præfecti Præt. per Gallias meminit Marcellinus in lib. XXVII. [In Mſ. Colb. scriptum *Viventii.*]

[b] UT AUTEM AIEBAT ILLE AD IMBECILLITATEM FIRMANDAM FLUENTIUM.] Hæc verba absunt ab exemplari Regio & Vat. & Editione Augustana: sic enim in illa legitur, *urgentes, & cavillorum;* in Regio verò & Vaticano exemplari, *urguentes, ut capillorum.* [in Colb. *urgentes: ut capillorum.*]

* [c] PRÆTER SABARIAM.] Hæc urbs hodie *Sarvar* appellatur, & sita est ad confluentem Guntii & Arrabonis, ut censet Cluverius in Descriptione Norici. Ea Pannoniæ civitas Martinum Turonicum Epicopum tulit. *

nem

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti. Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

nem ſuprà docuimus. Antè apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum, palatii & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regii lavacri inſidens, occentánſque funebria, nulla jacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licèt ardenti ſtudio petebatur. Item cùm ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam voluit unde introivit exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. Cúmque locus adgeſtis ruderibus neglectus purgatur, [a] lapſam forem ferratam quæ exitum obſeravit, multitudo removere non potuit viribus magnis eniſa: & dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Noctéque quam lux ereptura eum vitâ ſecuta eſt, ut per quietem ſolet, videbat conjugem ſuam abſentem ſedere, paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam: quam æſtimari dabatur Fortunam ejus eſſe, cum tætro habitu jam diſceſſuram. Progreſſus deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis, cùm eum oblatus non ſuſciperet equus, anteriores pedes præter Stratorem erigens in ſublime; innata feritate concitus, ut erat immanis, dexteram [b] Stratoris militis [c] juſſit abſcidi, quæ eum inſilientem jumento pulſerat conſueto: periſſétque cruciabiliter innocens juvenis, ni Tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet.

CAPUT VI.

Poſt hæc Quadorum venêre legati, pacem cum præteritorum obliteratione ſuppliciter obſecrantes: quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirocinium & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire induciis quæ poſcebantur indultis, (quippe eos vexari diutiùs nec ciborum inopia, nec alienum tempus anni patiebantur) in Conſiſtorium [d] Æquitio vadente ſunt intromiſſi. Cúmque membris incurvatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere juſſi quæ ferebant, uſitatas illas cauſationum ſpecies jurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente Procerum gentis delictum adſeverantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amníque confines eveniſſe quæ in-

[a] LAPSAM FOREM FERRATAM.] Cataractam intelligit, de qua dixi ad lib. XXI. Livius in lib. XXVII. *Porta cataractâ dejectâ clauſa erat, &c.* Euſtathius in ult. Iliad. *καταράκτην* ait eſſe *πύλην ἐνδόμυχον, συντελοῦσαν εἰς πολιορκίαν.*

[b] STRATORIS MILITIS.] Stratores erant milites qui Imperatorem in equum allevabant: erántque ſub diſpoſitione Tribuni Stabuli, ut ex hoc loco apparet. Hi equos à provincialibus oblatos inſpiciebant, ac probabant, quemadmodum docet Marcellinus in lib. 29. & lex unica in Cod. Th. de Stratoribus. [Ibid. in Mſ. Colb. ſcriptum, *præter artorem erigens*: ubi legendum puto, *præter Stratorem*, id eſt ante Stratorem.]

[c] JUSSIT ABSCIDI.] Poſitum pro *abſcindi*. Sed cùm in omnibus codicibus ita ſcriptum repeciſſem, mutare religio fuit: præſertim cùm apud Arnobium in fine lib. 6. & Paulinum in Epiſt. 5. & 6. eodem modo ſcriptum ſit id verbum.

[d] EQUITIO INTRODUCENTE.] Sic Gelenius excudi juſſit, contra ſcriptorum codicum auctoritatem. Nam in Regio quidem [& Colb.] exemplari legitur *Equitio vadente*: in Mſ. autem Flor.* & Toloſ.* perinde atque in Ang. Editione inverſo verborum ordine, *Equitio in Conſiſtorium vadente ſunt intromiſſi.* Proinde non dubito quin, aut, *Equitio vadente*, ſcribendum ſit, ut in Mſſ. aut ſanè, *Equitio ſuadente.*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

civiliter gesta sunt: etiam id quoque addendo ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum exstrui cœptum nec justè nec opportunè, ad ferociam animos agrestes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculsus, & inter exordia respondendi tumidior, increpabat objurgatorio sonu nationem omnem, ut beneficiorum immemorem & ingratam. Paullatimque lenitus [& ad molliora] propensior, tamquam ictus è cælo, vitalique via vocéque simul obstricta, suffectus igneo lumine cernebatur: [a] erumpente subitò sanguine, letali sudore perfusus, [b] ne laberetur spectantibus & vilibus, concursu ministrorum vitæ secretioris ad conclave ductus est intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas spiritûs reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoscebat adstantes, quos Cubicularii, ne quis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam viscerum flagrante compage laxanda erat necessariò vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob causam, quòd eos per varia sparserat, curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. Unus tamen repertus, venam ejus iterum sæpiúsque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis: vel ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quòd meatus aliqui, [c] quos hæmorrhoïdas nunc appellamus, obserati sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa vi quadam urgente morborum, ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicerέque conatus aliqua vel mandare, ut singultus ilia crebriùs pulsans, stridórque dentium & brachiorum

[a] ET REPENTE CONTBITO SANGUINE.] In MSS. Flor. Vat. & Regio legitur, *ecrepenè cubito sanguine:* [in Colbert. *egre pene cubito sanguine.*] At Mariang. Accursius sic edidit, *erumpente subitò sanguine*, quod non displicet. Nam ut ait Hieronymus in Epist. ad Præsidium Diaconum: *Nuper Valentinianus Imp. cum adversus Sarmatas quinque propter Illyrici vastationem in Consistorio sævus infremeret, & totius gentis excidium rigidus minaretur, sanguine erumpente discrepuit.* Et in Epist. ad Heliodorum idem Hieronymus Valentinianum vomitu sanguinis interisse dicit. Cui subscribit Socrates in lib. 4. cap. 26. & ex eo Sozomenus in lib. 6. cap. 36. At Victor in Epitome impetu sanguinis voce interclusa, sensu integrum exspirasse tradit: cui assentitur Zosimus in lib. 4. & vetus Auctor apud Suidam in λοίμ.

[[b] NE LABERETUR SPECTANTIBUS EXSULIBUS, CONC. &c.] Qui sint isti exsules, nemo facilè dixerit. At in codice Colbert. lego, *spectantibus & vilibus:* quomodo & in Lugdunensi Editione Gryphii scriptum reperitur. Optimè: ut intelligatur ad spectandum Imperatorem cujusvis conditionis homines, & humiles etiam vilesque personas concurrisse: quales tum à Principe removere Cubiculariis ac ministris vitæ secretioris minimè vacabat.]

[c] QUOS HÆMORRHOIDAS.] Quos hîc meatus intelligat Marcellinus, difficile est dicere: hæmorrhoides autem quid sint hoc in loco, adhuc difficilius. Medici enim hæmorrhoïdas vocant ora venarum quæ in sede sunt, & sanguinis ex iis effusionem. At id prorsus alienum est ab hoc loco quem præ manibus habemus. Itaque superest, ut dicamus, aut Scriptorem nostrum ea dixisse quæ non satis intelligeret, aut hæmorrhoïdas communiter dici ora venarum omnium, ut apud Sophoclem ἐκ τ̃ αἱμοῤῥοΐς. Idque firmat Aristoteles in lib. 3. de Natura animalium, & in lib. 3. de Partibus animalium, ubi hæmorrhoïdas, id est sanguinis effluxum, non ex sede tantùm, sed è naribus etiam & gingivis cieri docet. Ceterùm hic locus in Regio & Vatic. codice, [& Colbert.] * ac Tolos. * sic legebatur: *Meatus aliqui quas heroidas nunc appellamus, obserata sunt gelidis frigoribus concrustata:* & ita quoque in Editione Aug. excusus est, nisi quòd *hemorroidas* in illa legitur. * Intelligere autem videtur Marcellinus τ̃ τοῦ αἵματος σύμπηξιν, quæ ex nimio

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI

motus velut cæstibus dimicantium indicabat, jam superatus liventibúsque maculis interfusus, animam diu colluctatam efflavit, [a] ætatis quinquagesimo anno & quinto; [b] imperii, minùs centum dies, secundo & decimo.

Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

Replicare nunc est opportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris hujusce Principis adusque ipsius obitum actus ejus discurrere per epilogos breves, nec vitiorum prætermisso discrimine vel bonorum, quæ potestatis amplitudo monstravit, nudare solita semper animorum interna.

CAPUT VII.

Natus apud Cibalas Panniæ oppidum Gratianus major ignobili stirpe, cognominatus est à pueritia prima Funarius, ea re quòd nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere studio magno conatis nequaquam cessit: æmulatus Crotoniatem Milonem, cui mala sæpe cohærenter læva manu retinenti vel dextra, nulla umquam virium fortitudo abstraxit. Ob ergo validi corporis robur, & [c] peritiam militum more luctandi notior multis, post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei castrensi per Africam: unde furtorum suspicione contactus, digressúsque, multo postea pari potestate [d] Britannum rexit exercitum, tandémque honestè sacramento solutus, revertit ad larem: & agens procul à strepitu, multatione bonorum adflictus est à Constantio hoc nomine, quòd civili flagrante discordia, hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem. Cujus meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia commendabilis, contextu suarum quoque suffragante virtutum, indutibus Imperatoriæ majestatis apud Nicæam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adscivit, [e] ut germanitate ita concordiâ sibi junctissimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus post periculorum molestias plures dum esset privatus emensas, imperitare exorsus, arces prope flumina sitas & urbes, & Gallias petiit Alamannicis patentes excursibus, revivi-

frigore accidere solet, ut ait Xenophon in libro v. de Expeditione Cyri, pag. 368. *

[a] ÆTATIS QUINQUAGESIMO ANNO ET QUINTO.] Consentit quidem Victoris Epitome: sed Zonaras annos ei tribuit LXXXIV. menses XI. Socrates verò cum Sozomeno LIV. & ita Zonaræ codices emendandos puto.

[b] IMPERII, MINÙS CENTUM DIES, SECUNDO ET DECIMO.] Exacta computatio est. Valentinianus enim Augustus erat nuncupatus anno Natalis Dominici 364. die v. Cal. Martias. Idem anno Dom. 375. diem functus est xv. Cal. Decemb. es in castello Bregetione, ut rectè scribit Idatius in Fastis. [Bregetio nunc *Graan* vulgò dicitur.]

[c] PERITIAM MILITUM MORE LUCTANDI.] Luctatio militaris minùs accurata quidem, & minùs erudita fuit quàm palæstrica: simplicior tamen & fortior. De qua vide Capitolinum in Maximino, & Jordanem in Geticis.

[d] BRITANNUM REXIT EXERCITUM.] Victor in Epitome Gratianum seniorem ad Præfecturæ Prætor. culmen pervenisse commemorat: cui tamen minimè credo: neque enim id Marcellinus hoc in loco prætermisisset. Adde quòd Præfectura Præt. hominibus militaribus deferri eo tempore vix solebat.

[e] GERMANITATE CONCORDI.] Cùm in MSS. Flor. & Regio, * ac Tolos. * & in Editione Aug. legatur, *germanitate ita con-*

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ſcentibus erectiùs cognito Principis Juliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus meritò timebatur, quòd auxit [a] & exercitus valido ſupplemento, & utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere uſquam hoſtis [b] ad noſtra ſe proripiens poſſit. Utque multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæque per ſe vel Duces correxit induſtrios; poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuæ poteſtatis adſumptum, Vithigabium Regem Alamannorum Vadomario genitum, adoleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem & bella, clam, quia non potuit apertè, confodit: & Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis pæne perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen cautè geſta, jam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexploratò ruentes, delatóſque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis pæne redierant locupletes, malefido quidem ſed utili commento peremit, prædâ raptoribus vi fractis excuſsâ. Itidémque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta, in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo pæne redire permiſſo graſſatorum ad ſua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exſulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferveſceret, oppreſſit. Africam deinde malo repentino perturbatam diſcriminibus magnis exemit: cùm voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, [c] ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similíque fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte præventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam. Ac licèt operâ præ-

cordia; conjicere facile eſt, ſic à Marcellino ſcriptum fuiſſe, *germanitate & concordia ſibi junctiſſimum*. [Diſertè ſcriptum legi in codice Colbert. *ut germanitate, ita concordia ſibi junctiſſimum*: quæ vera eſt lectio & indubitabilis.]

[a] EXERCITUS AUXIT VALIDO SUPPLEMENTO.] Præcipuè juventutis Gallicanæ & Germanorum tirociniis, ut Zoſimus tradit in lib. 4. p. 742.

[b] AD NOSTRA SE PRORIPIENS.] In exemplari Regio [& Colbert.] * ac Toloſ. * & Aug. Editione legitur, *ad noſtra ſeſe proripiens*. non malè. *Proripiens* autem pro *prorepens* ponitur, per κατάχρησιν ſive abuſum & corruptionem ſermonis illius ſæculi.

[c] AD OMNES DISSENSIONUM MOTUS PERFLABILES GENT. MAURICAS.] Vanitatem & perfidiam genti Maurorum inſitam longè antea notaverat Salluſtius in Hiſtoriis. Tertullianus enim in lib. de Anima ſcribit: *Salluſtius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulſat.* Vani enim propriè ſunt homines leves, infidi, inconſtantes, quos Græci κόφους vocant, ut docet Agellius in lib. 18. Jordanes quoque in Geticis infidelitatem Maurorum ſuggillat, * & Prudentius in Apotheoſi adverſus Judæos. Per *gentes* autem *Mauricas* intelligit Marcellinus non provinciales Mauros, ſed barbaros, qui trans limitem habitabant in varias nationes diviſi; de quibus vide librum XXIX. Spartianus in Hadriano *gentes Mauras* vocat, ut & Mamertinus in Genethliaco. Incertus auctor Panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti, *ferociſſimos Mauritaniæ populos, inacceſſis montium jugis & naturali munitione fidentes* appellat. Sic *Mauri* ſumuntur à noſtro Marcellino ſæpe, ut in libro XXII. & à veteribus non rarò. Itaque erravit Pacatus in Panegyrico, quum de Theodoſii

ſtabilium Ducum hæc quæ retulimus conſummata ſunt : tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditæ mentis uſúque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura : inter quæ illud elucere clariùs potuit, ſi Macrianum Regem ea tempeſtate terribilem, vivum capere potuiſſet, ut induſtriâ magnâ tentarat, poſtquam eum evaſiſſe Burgundios, quos ipſe admoverat Alamannis, mærens didiciſſet & triſtis.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Poſt Conſulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

CAPUT VIII.

Hæc ſuper actibus Principis brevi ſunt textu percurſa : nunc confiſi, quòd nec metu nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas, incorrupta præteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim ejus numerabimus vitia, pòſt & [a] præcipua narraturi. Adſimulavit nonnumquam clementiæ ſpeciem, cùm eſſet in acerbitatem naturæ calore propenſior : oblitus profectò quòd regenti imperium omnia nimia velut proceri ſcopuli ſunt devitanda. Nec enim uſquam reperitur miti coërcitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari juſſiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis adúſque diſcrimina vitæ vexatis : & ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cùm id etiam Principes [b] interdum fecere ſæviſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri majorum, & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutum eſſe definiunt bonas : è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille Rex potentiſſimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, ſuppliciorum varietates quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibuſdam noxiis amputabat : & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat : quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Prænestino Prætore, qui bello quodam Samnitico properare juſſus ad præſidium venerat ſegniùs, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate Dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abjectâ purgandi ſe fiduciâ

patris victoriis loquens ſic ait : *Compulſus in ſolitudines avias omnis Alamannus, & uterque Maurus occurrent.* Confundit enim barbaros Mauros, qui à Theodoſio Magiſtro Militiæ victi ſunt, cum provincialibus Mauris. Juvenalis in Satira XIV. quum ait, *Dirue Maurorum attegias*, & alibi quum ſcribit, *Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus*; de his Mauris barbaris loqui voluit.*

[a] BENE MERITA NARRATURI.] Sic Gelenius edidit ex conjectura. Verumtamen cùm in codice Regio, * Tol. * [& Colbert.] & in Editione Auguſtana legatur, *præterita narraturi*; videndum eſt ne fortè ita ſcriptum reliquerit Marcellinus, *præcipua narraturi*.

[b] INTERDUM FECERINT SÆVISSIMI.] In Mſſ. Regio, * & Toloſ. * [ac Colbert.] & in Editione Aug. ſcriptum inveni, *fecere ſæviſſimi* : quam ſcripturam veriorem eſſe, vel ipſe clauſulæ numerus ac modus evincit. At Gelenius hanc loquendi formam vitioſam putavit & barbaram : cur ita? Nam Terentius, bonus inprimis Latinitatis Auctor, ſic locutus eſt in Hecyra :

Nam ut hic laturus hoc eſt, ſi ipſam rem ut ſiet reſciverit,

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ſtupefacto, viſum propè fruticem juſſit abſcidi: hócque joci genere caſtigatum eum abſolvit, non ideo contemptus, [a] ut qui bella diuturna per ſe ſuperavit & gravia, ſolus ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, minimeque reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem Principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in adverſis rebus remedium pietas reperit majorum, ut [b] Iſocratis memorat pulchritudo: cujus vox eſt perpetua docentis, ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quàm juſtum quid ſit ignoranti. Unde motum exiſtimo Tullium præclarè pronuntiaſſe, cùm defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probro nemini umquam fuit.* Aviditas plus habendi ſine honeſti praviq́ue differentia, & indagandi quæſtus varios per alienæ vitæ naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantiùs aduleſcens. [c] Quam quidam prætendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quòd ut ille poſt Gallienum & lamentabiles Reip. caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poſt procinctûs Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quòd ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet. Themiſtoclis illius veteris diſſimilis: qui cùm poſt pugnam agmináque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet humi

Non edepol clam me eſt: cùm hec quod levius eſt, tam animo iracunde tulit. Et Marcellinus quoque noſter alibi ſic locutus eſt, ut in principio lib. XXI. Sed interdum Caſtellus ac Gelenius eam ſcripturám interpolaverunt.

[a] UT QUI BELLA DIUTURNA PER SE SUPERAVIT ET GRAVIA.] Totam hanc ἀκολουθίαν auctori ſuo reſtituimus, ex auctoritate Regii * Toloſanique * codicis, & Editionis Auguſtanæ. Sic enim in iis legitur, *non ideo contemptus vis bella diuturna parum ſuperavit, & gra...... ſolus, &c.* Hoc tantùm licentiæ nobis ſumpſimus, ut ex conjectura emendaremus, *per ſe ſuperavit*: quemadmodum loquitur Marcellinus noſter in lib. XVI. [In codice Colbert. legitur, *non ideo contemptus jus bella diuturna parum ſuperavit & gra.......lius, &c.*]

[b] ISOCRATIS MEMORAT PULCHRITUDO.] Locus Iſocratis eſt in Oratione Panathenaïca, ubi de pugnis Lacedæmoniorum injuſtis diſſerit: θαυμάζω δ' εἴ τινες τὰς μάχας ἢ τὰς νίκας τὰς παρὰ τὸ δίκαιον γενομένας, μὴ νομίζουσιν αἰσχίους εἶναι ἢ πλείω ὀνειδῶν μεστὰς, ἢ τὰς ἥττας τὰς ἄνευ κακίας συμβαινούσας. *Miror autem ſi qui ſunt, qui prœlia ac victorias præter jus & æquum partas non turpiores eſſe, & pluribus probris ſcatere cenſeant, quàm clades ſine ignavia acceptas.*

[c] QUAM QUIDAM PRÆTENDENTES IMP. AURELIANUM.] Sic planè Hieronymus in Chronico: *Valentinianus*, ait, *egregius Imp. & Aureliano moribus ſimilis, niſi quòd ſeveritatem ejus nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam interpretabantur.* Quæ Hieronymi verba mutuatus eſt Jordanes in lib. de Succeſſione Regnorum. Sed & Græci ferè omnes Valentinianum hunc laudibus extollunt, ut videre eſt in Excerptis Johannis Antiocheni quæ nuper edidimus, & in Hiſtoriis Zonaræ atque Cedreni. Sed Valentiniani ingenium quod fuerit, patet ex hoc Auſonii loco in Gratiarum actione ad Gratianum ejus filium: *Non palatium, quod tu cùm terribile acceperis, amabile præſtitiſti; non forum & baſilica, olim negotiis plena, nunc votis; non Curia honorificis modò lata decretis; olim ſollicitis maſta querimoniis.* Ubi querimoniæ intelliguntur ex quas habes in lib. XXVIII.

projectas & torquem: *Tolle*, inquit, *hæc*, ad comitum quemdam propè adstantem, [a] *verè quia Themistocles non es*: quodlibet spernens in duce magnanimo lucrum. Hujus exempla continentiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ virtutis indicia, (nec enim aliena non rapere laudis est) unum ex multis constans innocentiæ vulgi veteris specimen ponam. [b] Cùm proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, vulgi rudes animi, sed humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. [c] Invidiâ præter hæc antedictus medullitus urebatur: & sciens pleraque vitiorum imitari solere virtutes; memorabat assiduè, [d] severitatem rectæ potestatis esse individuam sociam. [e] Utque sunt dignitatum apices maximi licere sibi cuncta

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

Denique Symmachus in lib. x. Epist. 27. ad Valentinianum ejusdem filium, eum diligentissimum ac serium Imp. nominat. * Idem tamen Ausonius in eadem Gratiarum actione sub finem eam Valentiniani severitatem necessitati temporum tribuit. Sic enim ait: *Tu Valentiniano genitus, cujus alta bonitas, præsens comitas, temperata severitas fuit. Parto & condito optime Reip. statu, intelligis posse te esse lenissimum sine dispendio disciplinæ.* *

[[a] TOLLE HÆC TU, QUI THEMISTOCLES NON ES.] Ita vulgatæ Editiones omnes aut saltem pleræque exhibent. At in codice Colb. ita scriptum reperio: *Tolle, inquit, hæc ad comitum quemdam propè adstantem, verè quia Themistocles non es.* Id est, quia verè Themist. non es & generosus auri contemptor. Hæc haud dubiè vera scriptura est, quam ideo vulgatæ substitui.]

[b] CUM PROSCRIPTORUM LOCUPLETES DOMUS.] Valerius Maximus in lib. 4. cap. 3. idem sic narrat: *In illa quoque procella quam C. Marius & L. Cinna Reip. inflixerunt, abstinentia populi Rom. mirifica conspecta est. Nam cùm à se proscriptorum penates vulgi manibus diripiendos objecissent, inveniri potuit nemo, qui è civili luctu prædam peteret: quæ quidem tam misericors plebis continentia tacitum crudelium victorum convicium fuit.* At non eadem moderatione gessit se populus Rom. in proscriptione Syllana. Plures enim tum reperti sunt, qui sectionem proscriptorum emerent, ut refert in Sylla Plutarchus & in Crasso, * ac Velleius. * Triumvirali autem proscriptione pauci fuere, qui ad sectionem accederent, teste Appiano in lib. 4. Affine huic exemplum Italorum refert Tacitus in 3. Hist. qui captâ Cremonâ, cùm cives à militibus venderentur, talium mancipiorum emptionem aspernati sunt.

[c] INVIDIA PRÆTER HÆC.] Zosimus pag. 742. de Valentiniano: τοῖς δὲ ἐν τῷ ζῆν ἀμέμπτως ἔχειν δόξαν ἐδόκει.

[d] LIVOREM VIRTUTUM RECTÆ POT. INVIDIAM ESSE SOCIAM.] Sic Gelenius edidit absque sensu. Sed cùm in Mss. Flor. & Regio, [Colb.] * & Tolos. * sic legi animadvertissem, *livorem severitatem rectæ potestatis esse invidiam sociam*: non dubitavi quin emendandum esset hoc modo, *memorabat assiduè severitatem rectæ potestatis esse individuam sociam.* Accursius quidem ediderat, *livorem severitatis, &c.* Sed procul dubio expungenda vox illa est, quam nescio quis addiderat, ut cum præcedenti periodo hæc cohæreret. Verùm quis nescit Marcellinum hæc Impp. elogia nullo plerumque ordine contexere? Porro hoc Valentiniani dictum refert etiam Zonaras: ἦν δὲ τὴν ἰσχὺν ἀνδρειότατος καὶ τὴν γνώμην δικαιότατος. διὸ καὶ τῶν ἀρχόντων τότε πολλοὺς ὡς ἀδικοῦντας ἐτιμωρήσατο, τὸν κρατοῦντα λέγων ἀπαιτεῖσθαι πρὸ τῶν ἄλλων δικαιοσύνην. *Hic fortissimus idémque justissimus fuit. Itaque multos qui Magistratus gerebant, tamquam injustè agentes supplicio affecit, cùm diceret ab Imperare justitiam præ omnibus requiri.*

[[e] UTQUE SUNT DIGNITATUM APICES MAXIMI LICERE SIBI CUNCTA EXISTIMANTES, ET AD SUGGILLANDUM CONTRARIOS EXTURBANDOSQUE MELIORES PRONIUS INCLINATI.] Itane Principes eos qui ipsis contradicere audent, aut adulari nolunt, pulsare & suggillare solent? Imperatoribus & Regibus indecorum atque adeo insolitum est non inimicos modò, sed etiam hostes ip-

Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

existimantes, & ad supplicandum contrarios exturbandósque meliores proniùs inclinati, bene vestitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles: & fortibus detrahebat, ut solus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarsisse Principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem Princeps timidos sæpius, [a] maculosos tales appellans & sordidos, & intra sortem humilem amandandos: ad pavores irritos aliquoties abjectiùs pallens, & quod nusquam erat [b] ima mente formidans. Quo intellecto Magister Officiorum Remigius, cùm eum ex incidentibus ira fervere sentiret, [c] fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hócque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat serenus & clemens. Judices numquam consultò malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos invenisse se prædicabat & Cassios, columina Justitiæ prisca: scribénsque hortabatur assiduè, ut noxas vel leves acerbiùs vindicarent. Nec afflictis, si fors ingruisset inferior, erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod semper ut agitato mari jactatis, portus patuit exoptatus. Finis enim justi imperii, ut sapientes docent, utilitas obedientium æstimatur & salus.

CAPUT IX.

Consentancum est venire post hæc ad ejus actus sequendos rectè sentientibus & probandos: cum quibus si reliqua temperâsset, vixerat ut Trajanus & Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens sarcinas: oppidorum & limitum conditor tempestivus: militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantùm deerrans, quòd cùm gregar iorum etiam levia puniret errata, [d] potiorum ducum flagitia progredi sinebat in majus, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus, & Africanæ clades, & vastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ, nihil incestum: háncque ob causam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis: quod custodire facilè potuit, necessitu-

sos cædere, cùm manus à famulis quoque suis continere consueverint. Sic tamen Editiones Ammiani omnes præferunt. At in codice Colbertino reperio disertè scriptum, *& ad supplicandum contrarias exturbandosque meliores proniùs inclinati*. Quæ indubitata est scriptura, mutatâ litterâ *a* in *o*, & corrigendo *contrarios*. *Supplicare* heic sumit Ammianus pro supplices reddere, humiliores infirmioresque redigere, sibi subjicere atque summittere adversantes.]

[a] MACULOSOS TALES APPELLANS ET SORDIDOS.] Eâdem metaphorâ Ambrosius in Epist. 6. dixit maculosum pro ignavo: *Quæramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentium, inviam sermonibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignaviæ suæ sordibus.*

[b] IN ATTENTE FORMIDANS.] In codice Regio [& Colb.] scriptum reperi, *imamenta formidans*, perinde ac in MS. Flor. exstare monuit Lindenbrogius. In Editione Aug. legitur, *imaginimenta formidans*, ex imaginatione, sic enim loqui liceat, Accursii. Sed arridet omnino conjectura Lindenbrogii, *ima mente formidans.*

[c] FIERI MOTUS QUOSDAM.] Legendum esse arbitror, *cleri motus, &c.* sic superiore linea pro, *cùm eum ex incidentibus, &c.* in MSS. legebatur, *fumum ex incid.* eodem errore.

[d] POTIORUM DUCUM FLAGITIA

dinibus

dinibus suis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, absque fratre: quem temporis compulsus angustiis, in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut administratio venumdata, nisi inter [initia] ut solent occupationis spe vel impunè quædam scelesta committi. Ad inferenda propulsandáque bella sollertissimus, cautus; æstu Martii pulveris induratus; boni pravíque suasor & dissuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus: scribens decorè, venustéque pingens & fingens, & novorum inventor armorum: memoria sermonéque incitato quidem, sed raro, facundiæ proximo vigens; amator munditiarum, lætúsque non profusis epulis sed excultis. Postremò hoc moderamine Principatûs inclaruit, quòd [a] inter religionum diversitates medius stetit, nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit. Corpus ejus lacertosum & validum, capilli fulgor colorísque nitor, [b] cum oculis cæsiis semper obliquum intuentis & torvum, atque pulchritudo staturæ, lineamentorúmque recta compago, majestatis regiæ decus implebat.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani III. & Æquitii Anno Chr. 375.

CAPUT X.

Post conclamata Imperatoris suprema, corpúsque curatum ad sepulturam, [c] ut missum Constantinopolim inter divorum reliquias humaretur: suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quæ non semper dicatæ legitimo-

PROGREDI SINEBAT.] Vide suprà ad lib. XXX. sed & Zosimus id confirmat: ᾗ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων ἤπειλει ἐξετάζειν.

[a] INTER RELIGIONUM DIVERSITATES MEDIUS STETIT.] Valentinianus in exordiis principatus cùm maleficorum artes abolere vellet, lege lata prohibuerat ne sacra nocturna celebrarentur: quæ lex relata est in Codice Th. in tit. de maleficiis cap. 7. Sed cùm Prætextatus Proconsul Achaiæ Valentinianum liberè monuisset, ea lege vitam propemodum Græcis omnibus, id est Paganis adimi, si mysteriorum castissimi ritus funditus tollerentur; Valentinianus sacra more majorum à Græcis celebrari permisit, ut scribit Zosimus in lib. 4. principio. Quæ lex hodie quidem non exstat: sed ejus mentio fit in lege 9. Cod. Th. de maleficiis. Sic enim Imp. Valentinianus scribit ad Senatum: *Haruspicinam ego nullum cum maleficiorum causis habere consortium judico: neque ipsam, aut aliam præterea concessam à majoribus religionem genus esse arbitror criminis. Testes sunt leges à me in exordio imperii mei datæ, quibus unicuique quod animo imbibisset colendi libera facultas tributa est, &c.* De Valentiniano idem testatur Symmachus in Epist. 54. lib. x. & S. Ambrosius in Orat. de obitu Valentiniani, & in Epist. 30. ad Valentinianum de ara Victoriæ, * ac Socrates in libro IV. Hist. Eccles. capite 24. *

[b] CUM OCULIS CÆSIIS.] Cedrenus Valentinianum sic depingit: ἦν δὲ τῷ σώματι εὐμεγέθης, τὸ χρῶμα ἐρυθρός, τὰ τρίχα τῆς κεφαλῆς ὑπόξανθον ἔχων, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡραίους μικρὸν ὑπογλαυκίζοντας. *Corpore erat procero, colore ruber, flavo capillo, oculis venustis & mediocriter glaucis.*

[c] UT MISSUM CONSTANTINOPOLIM.] Valentiniani Magni cadaver Constantinop. introivit anno sequenti, qui Valentem V. & Valentinianum Juniorem Consules habuit, v. Cal. Januarias, ut refert Idatius in Fastis: sed in sarcophago depositum est ab Imp. Theodosio sexennio pòst, Antonio & Syagrio Coss. teste eodem Idatio & Marcellino Comite in Chronico.

VALENTINIANUS, VALENS & GRATIANUS AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

rum Principum fidei, [a] velut imperiorum arbitræ, ausuræ novum quiddam in tempore sperabantur: hoc tentandæ novitati res adjuvante, quòd gestorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum morari disposuerat pater. Cùm negotium in his esset angustiis, & [b] tamquam in eadem navi futuri periculorum si accidissent participes, omnes eadem formidarent: Sedit Summatum consilio, avulso ponte, quem compaginarat antè necessitas invadens terras hostiles, ut superstitis Valentiniani mandato [c] Merobaudes protinus acciretur. Hócque ille, ut erat sollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut fortè doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ jura Gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad observandas Rheni ripas, quasi furore barbarico crudescente: utque erat secretè mandatum, Sebastianum Principis adhuc ignorantem excessum, longiùs amandavit, quietum quidem virum & placidum, sed militari favore sublatum, ideo maximè tunc cavendum. Reverso itaque Merobaude, altiore cura prospectum, expedito consilio [d] Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, vo-

[a] VELUT IMPERIORUM ARBITRÆ.] In codice Regio * ac Tolos. * legitur, *arbitraria:* quod non probo. [Io Ms. Colbert. *arbitrara.*] Ceterùm non tunc primum Gallicanæ legiones se principatûs arbitras ferebant. Semper enim Galli aliis parere dedignati sunt, & aut ipsi Principes facere, aut ceteris gentibus imperare voluerunt. Quod & Vopiscus scribit in Saturnino: *Saturninus oriundus fuit Galliis, ex gente hominum inquietissima, & avida semper vel faciendi Principes, vel imperii.* Adde Trebellium Pollionem in Postumo.

[b] TAMQUAM IN EADEM NAVI.] Proverbiale loquendi genus est, quo utitur Cicero in lib. 2. Epist. 5. *Tibi etsi ubicumque es, in eadem es navi, tamen quòd abes gratulor.*

[c] MEROBAUDES PROTINUS ACCIRETUR.] Quem ob rei militaris scientiam Valentinianus, adversus Quados expeditionem parans, Magistrum utriusque militiæ constituerat, ut scribit Zosimus in lib. 4. Idem postea Consul iterum fuit, tandémque jussu Maximi tyranni mortem sibi conscivit, ut refert Pacatus in Panegyrico.

[d] VALENTINIANUS PUER, TUM QUADRIMUS.] Atqui Valentinianus Junior natus erat Gratiano Nob. & Dagalaifo Coss. anno Natalis Dominici 366. die 15. Cal. Febr. ut scribit Idatius in Fastis, & auctor Alexandrini Chronici iisdem planè verbis quibus Idatius. Quibus suffragatur Themistius in Orat. XI. ad Valentinianum Juniorem, pag. 254. ubi natalem ipsius vice oraculorum & vaticiniorum prædixisse ait tyranni Procopii exitum. Constat autem Procopium eo anno quem dixi, à Valente victum & necatum fuisse. Accedit præterea Socrates in lib. 4. Sozomenus in 6. qui Valentinianum Juniorem eo anno in lucem editum esse testantur. Quod si ita est, quo modo idem quadrimus ad Imperium venisse dicatur non video. Creatus enim est Augustus post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, anno Domini 375. Huic difficultati, quam ego primus & jamdudum deprehenderam, aliisque solvendam proposueram, ita occurrendum puto, ut Valentinianum qui anno 366. natus est, diversum esse dicamus ab hoc qui postea Augustus fuit: quod quidem his argumentis evincam. Primò enim Valentinianus, qui mortuo patre Augustus est renuntiatus, quadrimus tunc erat, ut scribit præter Marcellinum nostrum Victor in Epitome, & Zonaras: Zosimus certè vix quinquennem fuisse dicit. Deinde viginti annos natus obiisse dicitur à Nicephoro in lib. XII. cap. 38. Interfectus porrò est, ut inter omnes constat, anno Domini 392. Hieronymus in Epist. de exitu Nepotiani, eumdem Valentinianum adolescentem adhuc & pæne puerum esse occisum memorat. Quæ certè omnia non procederent, si anno 366. natus fuisset. Denique Valentinianus Junior, is qui anno 366. in lucem est editus, Consulatum gessit cum Victore anno Domini 369. ut testatur apertè Themistius in Orat. XI. quam

caretur in Imperium cooptandus, centesimo lapide disparatus, degénsque cum [a] Justina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hócque concinenti omnium sententia confirmato, Cerealis avunculus ejus ociùs missus, eumdem puerum lecticâ impositum duxit in castra: sextóque die post parentis obitum Imperator legitimè declaratus, Augustus nuncupatur more sollemni. Et licèt cùm hæc agerentur, Gratianum indignè laturum existimantes, absque sui permissu Principem alium institutum: postea [b] metûs sollicitudine discussa vixêre securiùs, quòd ille, ut erat benivolus & [c] peritus, consanguineum pietate nimia dilexit & educavit.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS, JUNIOR AUGUSTI Post Consulatum Gratiani A. III. & Æquitii Anno Chr. 375.

ei Consulatum Constantinop. auspicanti Cal. Jan. dixit. Quòd si hie idem esset cum eo, qui post mortem Valentiniani Augustus est nuncupatus, cùm is paullo postquam Imp. est factus, Consulatum inierit cum Valente, Consul iterum necessariò dici debuisset. At in Fastis omnibus annus ille 376. sic notatur, *Valente Aug. V. & Valentiniano Juniore Aug.* Quæ cùm ita sint, apparet duos ejusdem nominis Valentinianos, alterum Valentiniani magni, alterum Valentis filium, distingui debere. * Vide Adnotationum mearum in Socratem pag. 50. *

[a] JUSTINA MATRE.] Quæ Magnentio tyranno priùs nupserat, ut scribit Zosimus. Quo maximè refellitur fabula illa, quam refert Socrates in lib. 4. cap. 36. de digamia Valentiniani Majoris, qui duas uno tempore uxores habuerit. Ait enim Socrates, Severam Aug. cùm Justinam virginem præstanti forma secum lavantem vidisset; pulchritudinem puellæ Valentiniano laudavisse: qui statim ejus amore captus, eam uxorem adsciverit non repudiatâ Severâ. Virginem igitur fuisse dicit, quæ uxor fuerat Magnentii.

[b] METU SOLLICITUDINE.] Assentior Lindenbrogio sic emendanti, *metûs sollicitudine*, * ut in Ms. Tol. scriptum reperi. * Ita vetus Auctor post Imperii Notitiam editus in descriptione Thoracomachi, *timoris sollicitudinem* dixit. * In Ms. Tol. [ac Colb.] scriptum est, *mens sollicitudine.* *

[c] ET PERITUS.] In Ms. Vaticano & Regio, * Tolos. * [ac Colbert.] legitur, *benivolus & pertus.* * De pietate Gratiani in fratrem Ausonius in Panegyrico: *Piissimo. Hujus verò locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus consecratus: ad instar filii ad Imperium frater adscitus. Eâdem benevolentiâ & Theodosium paullo pòst participem assumsit Imperii, cum parvulum haberet & fratrem: avidior fida societatis, quàm nimia potestatis:* ut ait Augustinus in lib. v. de Civitate Dei. * [Ceterùm aut apud Ammianum pro *pertus* legendum est *apertus*: ut Cæsar in libro de Bello Africo *Gallos homines apertos minimeque insidiosos* appellavit: aut si legamus *peritus*, eo nomine designari putandum est, numeris omnibus absolutum, vitiorum expertem, aut omni virtute adornatum atque perfectum: qualem Gratianum Aug. describit Ammianus ipse, quem in lib. XXXI. *moderatum & clementem*, & lectorum Principum æmulum fuisse tradit. Certè Ammianus in libro XVI. de Eutherio spadone loquens, peritum ita sumit: *Ex omni latere autem ita peritum,* (ut Eutherium) *neque legisse neque audisse confiteor.*]

Explicit Liber XXX.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXXI.

Incipit feliciter.

Hæc libro Ammiani Marc. XXXI. continentur.

CAPUT I. *Cædis Valentis A. & cladis à Gothis inferendæ prodigia.*

C. II. *De Hunnorum, & Alanorum, aliarumque Scythiæ Asiaticæ gentium sedibus & moribus.*

C. III. *Hunni Alanos Tanaïtas armis aut pactis sibi adjungunt, Gothosque invadunt, ac suis sedibus pellunt.*

C. IV. *Pars major Gothorum cognomine Thervingorum finibus suis expulsa, permissu Valentis à Romanis transportatur in Thraciam, obsequium & auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.*

C. V. *Thervingi fame & inopiâ pressi ac pessimè habiti, Ducibus Alavivo & Fritigerno à Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.*

C. VI. *Sueridus & Colias Gothorum Optimates, unà cum suis priùs recepti, cur rebellaverint, & cæsis Hadrianopolitanis, Fritigerno se adjunxerint, ad diripiendas Thracias conversi.*

C. VII. *Profuturus & Trajanus ac Richomeres pugnant æquo Marte cum Gothis.*

C. VIII. *Clausi intra Æmimontanas angustias Gothi, deinde à Romanis emissi, Thraciam rapinis, cædibus, stupris, incendiisque fœdant, & Barzimerem Scutariorum Tribunum interficiunt.*

C. IX. *Frigeridus Dux Gratiani Farnobium Optimatem cum multis Gothis & Taifalis cædit: reliquis vita, & agri circa Padum dati.*

C. X. *Lentienses Alamanni à Gratiani A. Ducibus prœlio superati, Rege Priario etiam interfecto; & post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.*

C. XI. *Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Berœam inopinantes concîdit; paucos fuga servavit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus auxilium.*

C. XII. *Valens A. ante adventum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.*

C. XIII. *Gothi omnes in unum conjuncti, nimirum Thervingi ductu Fritigerni R. & Greuthungi ducibus Alatheo & Safrace cum Romanis acie instructa confligunt, & fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam conjiciunt. Valens occisus nusquam comparuit.*

C. XIV. *Valentis A. virtutes, & vitia.*

C. XV. *Gothi victores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens & Imperatoria insignia cum Præfecto & Consistorianis reliquerat: & omnia frustra experti discedunt.*

C. XVI. *Gothi, Hunnorum Alanorumque copiis auro sibi adjunctis frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Julius, Magister militum trans Taurum, Orientales provincias Gothis exoneraverit.*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

CAPUT I.

NTEREA & Fortunæ volucris rota, adversa prosperis semper alternans, Bellonam [a] furiis in societatem adscitis armabat, mæstósque transtulit ad Orientem eventus, quos adventare præsagiorum fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quæ vates auguréſque prædixêre veridicè, resultabant canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres tinniebant & flebile, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochiæ per rixas tumultúsque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentiùs clamitaret: vocésque præconum audiebantur assiduè, mandantium congeri ligna ad [b] Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum vitæ modo non apertè loquendo monstrabant. Super his larvale simulacrum Armeniæ Regis, & miserabiles umbræ paullo antè in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædam nimiùm horrenda, multos diris terroribus agitabant. [c] Vagula gur-

[a] FURIIS IN ÆTATEM ADSCITIS.] Apparet emendandum esse, *furiis in societatem adscitis*, ut loqui solet Marcellinus noster.

[b] VALENTINI LAVACRI.] Hoc Valentis lavacrum erat Antiochiæ, cujus meminit Evagrius in lib. 1. cap. 20. quod cùm incendio magna ex parte corruptum esset, Theodosins Senior eidem reficiendo ducentas auri libras largitus est.

[c] TRAGULA GURGULIONE CONFECTO.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius, mendosè ut apparet. In Mss. autem Regio, Flor. & Valentino [ac Colb.]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

gulione confecto exanimis visa est jacens: cujus mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & pervulgatas. Denique [a] cùm Chalcedonos subverterentur veteres muri, [b] ut apud Constantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plenè pandentes:

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατ᾽ ἄστυ χορείῃ
[c] Τερπόμεναι στρέφωνται ἐϋστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
[d] Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο [e] πόρον περόωντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ᾽ ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος [f] καὶ δῆρις ἐφέξει.

CAPUT II.

Totius autem sementem exitii & cladum originem diversarum, quas Martius furor incendio solito miscendo cuncta concivit, hanc comperimus causam. Hunnorum gens, monumentis veteribus le-

* & Tolos. * legitur *Vagula:* fortasse pro *Aquila.* Prætetea in codice Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *gurgulione confecto.*

[a] CUM CHALCEDONOS SUBVERTERENTUR VET. MURI.] Ob probra & convicia quæ Chalcedonenses in Valentem jecerant Procopiani belli temporibus, ut refert Socrates in lib. 4. cap. 8.

[b] UT APUD CONSTANTINOP. ÆDIFICARETUR LAVACRUM.] Constantianæ scilicet thermæ teste ibidem Socrate. Zonaras tamen ac Cedrenus è lapidibus murorum Chalcedonensium aquæductum Constantinop. ædificatum esse scribunt à Valente, ejusque appellatum nomine: * opus sanè memorabile, cujus meminit Themistius in Oratione decennali ad Valentem A. & Gregorius Nazianzenus in Orat. XXV. qui hunc Valentis aquæductum subterraneum & aërium fluvium eleganter appellat. Ita etiam Themistius in Amatorio seu de Regia pulcritudine ad Gratianum A. αἱ δὲ ὑποδεχόμεναι ὀλιβάνης ... ἔργοις καὶ ἐναλοι, ... τὰ τοῦτα ἐπιτηδευομένοι, ... χιλίους ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ὅτι ἄνεν ὅτι ... διαδεχομένων, καὶ ὅτι ὑποχεδῶσαι, ὅτι εἰσχεδῶσαι συνεχεῖς ... καὶ ... περὶ τῶν πυλῶν.* Zonaras & Cedrenus tradunt, Nymphæum quoqoe à Præfecto urbis exstructum esse, in cujus dedicatione populus choreis & epulis vacavit. Quod etiam relatum est à Socrate in dicto loco. Ceterùm in Socrate libentiùs Κρηνιαναὶ legerem quàm Κωνσταντιαναί. Carosianæ enim thermæ à Valente absolutæ & dedicatæ sunt post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, agente Præfecto urbis Constantinop. Vindalonio Magno, ut scribit Idatius in Fastis & auctor Chronici Alexandrini: & à Carosia Valentis filia nomen traxere teste Sozomeno in lib. 6.

[c] ΤΕΡΠΟΜΕΝΑΙ ΣΤΡΟΦΟΩΝΤΕΣ.] Ita primus excudi fecit Accursius. At in MS. Florentino legitur, στροφόωντες teste Lindenbrogio. Ego verò suspicor scribendum esse τερπόμεναι στρέψωνται: quamquam apud Socratem in lib. 4. cap. 8. legitur, στήσονται: cui subscribunt Zonaras, Cedrenus, Nicephorusque Callistus. Sed cùm in primo versu δροσερῇ χορείῃ ex MSS. ediderimus, στήσονται hîc convenire non potest.

[d] ΔΗ ΤΟΤΕ ΟΥΝΙΑ ΦΥΛΑ.] In MS. Flor. [ac Colb.] & Editione Aug. legitur, οὔνια φῦλα: unde quispiam non absurdè conjecerit scribendum potiùs esse, Δὴ τότε Οὔννια φῦλα: sed in Socrate & Zonara aliisque suprà citatis legitor, Δὴ τότε μυρία φῦλα: & huic versui subjicitur ab iisdem Auctoribus hic alter, qui in nostris codicibus deerat.

Ἄγρια, μαργαίνοντα, (al. μαργαίνοντα) περικλειτὸν ὀλέσει ... ἀκαλύ.

* Certè οὔνια φῦλα ferri non potest: cùm heic de Gothis sermo sit, non de Hunnis. *

[e] ΠΟΡΟΝ ΠΕΡΑΟΝΤΑ.] In MS. Flor. [& Colb.] & Editione Aug. ...ερωντα legitur, duabus simul confusis dictionibus. Nec dubito, quin (ut apud Socratem legitur ac ceteros) scribendum sit, βάντα πέρα διαβάντα.

[f] ΚΑΙ ΔΗΡΙΣ ΕΦΕΞΕΙ.] In codicibus quidem nostris scriptum erat δῆριν ἐφέξει: unde conjecturâ ductus emendavi δῆρις ἐφέξει. At in Socrate & citatis Auctoribus legitur, καὶ πότμον ὀπάσσει, minus rectè: dicen-

Valens, Gratianus & Valentinianus Junior Augusti,

viter nota, [a] ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis [b] infantum ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempestivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes absque ulla venustate, spadonibus similes: compactis omnes firmisque membris, & opimis cervicibus: prodigiosæ formæ & pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. [c] In hominum autem figura licet insuavi ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cujusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt brevi. Ædificiis nullis umquam tecti: sed hæc velut ab usu communi discreta sepulcra declinant. Nec enim apud eos vel arundine fastigatum reperiri tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes & silvas, pruinas, famem, sitimque perferre ab incunabulis assuescunt. Peregrè tecta nisi adigente maxima necessitate non subeunt: nec enim apud eos

dum enim erat ἰοῦλα, si tamen in usu est. Ceterùm hos Græcos versus post Langium & Christophorsonum Latinè sic vertimus:

Tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas,
Latáque subsilient hilares per compita Nymphæ,
Ac funesta dabit muris munimina thermis:
Tunc fortes populi variis è gentibus orti
Trajicient armis Histri speciosa fluenta,
Vastabúntque agros Mœsos atque arva Scytharum.
Ast ubi Pannoniam attigerint, majora parantes,
Hos illic fatum & Martis violentia sistet.

[a] Ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens.] De Hunnorum situ idem tradit Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: & ex professo Procopius tum in lib. 1. Persicorum, tum in 4. Gotthicorum.

[b] Infantium ferro sulcantur altius genæ.] Idem prodit Jordanes in Geticis, cujus verba ex Marcellini nostri Historiis translata esse non dubito. Sic enim ait de Hunnis: *Nam maribus ferro genas secant, &c. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt, quia facies ferro sulcata tempestivam pilorum gratiam per cicatrices absumit.* Porrò hanc causam esse cur imberbes sint Hunni, libenter & Ammiano nostro & Jordani concesserim. Sed tamen aliam quoque ejus rei causam mihi videor deprehendisse. Observavi enim Hunnos in luctu genas cultris convulnerare solitos esse. Sic enim de Cutriguris, quæ Hunnorum gens est, narrat Agathias in lib. 5. οἰμωγή τε ἠκούετο μακρὰ βαρβαρικά. τοῖς γὰρ ξιφιδίοις τὰς παρειὰς κατεξαίνοντες ὠλοφύροντο κατὰ τὸ πάτριον νόμον. *Et gemitus barbarorum ingens exaudiebatur. Genas enim pugionibus concidentes, more patrio lugebant.* Et apud Menandrum Protectorem in lib. 8. Hist. Turxathus Dilzibuli * vel Dizabuli * filius, Turcorum Princeps, cùm patri nuper mortuo exsequias celebraret, Romanorum legatos genas sibi unà cum reliquis Turcorum laniare jubet: δεῖν ὑμᾶς, ὦ Ῥωμαῖοι, καταχαράξαι τὰ πρόσωπα ταῖς μαχαίραις, &c. Ex quibus intelligendi sunt Sidonii versus in Panegyrico ad Avitum, quos nemo adhuc interpretatus est:

Vulnere vel si quis plangit, cui flesse ferisse est,
Ac ferro perarasse genas, vultúque minaci
Rubra cicatricum vestigia defodisse.

[c] In hominum figuras. Sic et in sua vita.] Quis hujus scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo. Nam Accursius quidem sic ediderat: *In hominum autem figura sic & in sua vita visi sunt asperi, &c.* In Regio autem exemplari, * Tolosano, * [& Colbert.] ita scriptum inveni: *In hominum autem figura licet in sua vita visi sunt asperi, &c.* quemadmodum in duobus Vaticanis codicibus legitur. Proinde ita à Marcellino scriptum esse conjicimus: *In hominum autem figura sic & insuaves sunt & asperi.* aut certè: *In hominum autem figura*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUST.

securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel [a] ex pellibus silvestrium murium consarcinatis : nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non antè deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxerit defrustata. [b] Galeris incurvis capita tegunt; hirsuta crura coriis munientes hædinis : eorúmque calcei formulis nullis aptati, [c] vetant incedere gressibus liberis. Quâ causâ ad pedestres parum accommodati sunt pugnas : verùm [d] equis propè affixi duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnumquam insident es, funguntur muneribus consuetis. [e] Ex ipsis quivis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque sumit & potum, & inclinatus cervici angustæ jumenti, in altum soporem adusque varietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla severitate regali, sed tumultuario Optima-

licèt insuavi, ita visi sunt asperi, &c. Sanè ejusmodi ferè scripturam hujus loci fuisse docet Jordanes io Geticis, qui hæc Marcellini nostri verba sic imitatus est : *Hi verò sub hominum figura vivunt bellninâ sævitiâ.* [Hi porrò in codice Colb. vocantur modò *Hunni*, modò *Huni*; necnon *Chuni* ac *Chuni*.]

[a] EX PELLIBUS SILVESTRIUM MURIUM.] Hæ pelliculæ odoratæ erant, ut præter Helmodum in lib. 1. Chronici Sclavorum, docet D. Hierooymus in lib. 2. contra Jovinianum his verbis : *Odoris autem suffitus & diversa thymiamata, amomum, cyphi, œnanthe, muscus & peregrini muris pellicula.* Idem in Epitaphio Marcellæ viduæ sub initium, *fragrare musce, mure, &c.* [Jordanes in Ceticis scribit, pelles murinas ab Hunoguris, quæ gens Hunnica est, io orbem Romanum importari. Priscus ait Hunnorum Reges pellibus ferarum ad ornatum uti.]

[b] GALERIS INCURVIS CAPITA TEGUNT.] Hieronymus in Epitaphio Nepotiani tiaras vocat. Postquàm enim Romanos ab Hunnis vinci & fugari memoravit, subjicit : *Nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur : statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.*

[c] VETANT INCEDERE GRESSIBUS LIBERIS.] Hinc ἄποδες & ἀνεξόδιοι Hunni dicuntur ab antiqoo Scriptore apud Suidam : ὁ δὲ ἐκέλευσε χωρεῖν ἐπὶ τοὺς ἄποδας καὶ ἀνεξοδιάστους Οὔννους. οὐδὲ γὰρ ἵππου ἂν ῥᾳδίως ἀποβαίη Οὖννος τῆς γῆς ἐπιβαίνειν. *Ille verò jussit ut contra truncos & in successu titubantes Hunnos procederent. Neque enim Hunnus absque jumento facilè ambulaverit.* [Itaqoe meritò indignatur Hieronymus in Epitaphio Nepotiani : *Proh pudor! fugit Rom. exercitus, victor orbis & dominus. Ab his vincitur, hos pavet, horum terretur adspectu, qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur.* Adde Zosimum pag. 747. Quod suprà Hierooymus ait, *Romanum exercitum Hunnos pavere, & horum terreri adspectu*; idem Jordanes de rebus Geticis affirmat : *Quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes fugabant.* Addit fuisse eos deformes, oigros, staturâ breves, parvis oculis & torvis, simis naribus, & ob sectas ferro genas imberbes. Unde ab Ammiano bestiis comparantur bipedibus, & *pandi* omnes ac *prodigiosa & insuavis* formæ fuisse dicuntur. Calcei sine formulis rectè convenienterque fieri ooo possunt. At Hunnorum calcei informes erant, ac ipsorum pedibus mioimè cooveniebant, utpote formulis nullis aptati, quas sutores vel Cordubanarii nostri vulgò *formas* hodieque vocitant, *des formes.* Quare Hunni malè calciati, liberè & facilè iogredi non valebant : atque si terram tetigissent, actum de se arbitrabaotur : qoippe qui pedibus hostem insequentem effugere, ac mortem evadere se ouo posse intelligerent.]

[d] EQUIS PROPE ADFIXI.] Sic Claodianus in libro primo in Rufinum de Hunnis :

Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatis aptavit equis.

[e] IN IPSIS QUIVIS.] In codice Regio, [& Colbert.] * ac Tolos. * & Augustaoa Editione legitur : *Et ipsi quivis, &c.* Unde adducor ut credam sic à Marcellino scriptum

tum

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

tum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnumquam lacessiti, sed ineuntes prœlia cuneatim variis vocibus sonantibus torvum. Utque ad pernicitatem sunt leves & repentini; ita [a] subitò de industria dispersi vigescunt, & [b] incomposita acie cum cæde vasta discurrunt: nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia [c] rapiditate cernuntur. Eóque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quòd [d] procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, [e] sed distinctis: comminus ferro [f] sine sui respectu confligunt, hostésque dum mucronum noxias observant, [g] contortis laciniis illigant, ut laqueatis resistentium membris equitandi vel gravandi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec stivam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis in quibus habitant: ubi conjuges [h] tætra illis vestimenta contexunt, &

fuisse. *Ex ipsis (supple equis) quivis in hac natione pernex & perdins emit & vendit, &c.*

[a] SUBITO DE INDUSTRIA DISPERSI VIGESCUNT.] Hic prœliandi mos erat Hunnorum, ut Claudianus quoque canit lib. 2. in Rufinum:

—acerrima nulle
Ordine mobilitas, insperatique recursus:

& Agathias in lib. 1. de Narsete, qui à Francorum copiis premebatur: βαρβαρικήν τινα στρατηγίαν ἢ μᾶλλον τοῖς Οὔννοις μεμελετημένην ἐμηχανᾶτο. ἐκέλευε γὰρ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν φεύγοντας τὰ νῶτα ἐς τὰ ὀπίσω ἀναχωρεῖν, &c. *Narses barbarum quoddam & Hunnis magis usitatum strategema excogitavit. Suos enim terga vertere jussit, &c.* Idem in fine libri v. Hunnos cùm fugiunt, infestiores magísque timendos esse scribit, quippe qui aversi sequentem hostem sagittis incessant. Et his artibus Hunni Gothis superiores evasere. Partim enim circumequitando, partim excurrendo & opportunè retrocedendo, jaculantes ex equis maximam Gothorum cædem fecere, teste Zosimo, pag. 747. Ceterùm hîc emendavi *vigescunt* ex codice Regio & Valentino, [ac Colbert.]

[b] ET IMPOSITA ACIE.] Scribendum puto, *& incomposita acie.*

[c] PARTE DECERNUNTUR.] In codice Regio [& Colbert.] * Tolos. & Vatic. * legitur, *parit decernuntur.* Unde sic corrigendum arbitror: *Nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia rapiditate cernuntur.*

[d] PROCUL MISSILIBUS TELIS.] Procopius in principio libri 2. Gotth. ait Hunnos esse ἱπποτοξότας ἀρίστους, id est optimos ex equo sagittarios, & inter equitandum peritissimè jaculari. Gothos contrà pedites jaculari scribit in lib. 1. Gotth. Equites enim Gothorum hastâ dumtaxat & gladio utuntur: quo fit ut ab Hunnis longè superentur.

[e] SED DISTINCTIS.] Ita Mariangelus Accursius edidit: sed in exemplari [Colbert.] * & Tolos. * ac Regio scriptum inveni, *sed distinc.....*

[f] SINE VI RESPECTU CON.....] Apparet scribendum esse, *sine sui respectu confligunt*: quemadmodum loqui solet Marcellinus cùm alibi, tum in lib. XXIX.

[g] CONTORTIS LACINIIS ILLIGANT.] Hunnis id familiare fuisse docet Sozomenus in lib. VII. cap. 25. ubi de Theotimo Tomorum in Scythia Episcopo loquitur: quem Hunnus quidam opulentum ratus, cùm illaqueare vellet, manum quâ laqueum conjecerat, arescere sensit. Sed & Scytharum reliquæ gentes eo astu in prœliis utebantur. De Jaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. 1. de Auchatis Valerius Flaccus in 6.

Dectus & Auchates patule vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis abducere turmas.

De Parthis etiam, qui à Scythis originem ducunt, vetus Auctor apud Suidam in σειραῖς. Omitto Alanos, de quibus idem tradit Josephus & Hegesippus. [Sed & Pausanias in Atticis scribit, Sarmatas idem factitâsse: & Jaxamatarum ostio Tanaïs proximorum feminas ex equis pugnare scribit Mela libri 1. capite ult. & *quos laqueis interceperunt hostes, trahendo conficere.*]

[h] TÆTRA VILLIS VESTIMENTA.]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullúsque apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natúsque procul, & longiùs educatus. Per inducias infidi, inconstantes, [a] ad omnem auram incidentis spei novæ perquàm mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestúmve sit penitus ignorantes: flexiloqui & obscuri, nullius religionis vel superstitionis reverentiâ aliquando districti: auri cupidine immensâ flagrantes: adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à sociis nullo irritante sæpe desciscant, itidémque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum & cædes, adusque [b] Alanos pervenit, [c] veteres Massagetas: qui unde sint, vel quas incolant terras, (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demonstrare, geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda....... & varia, tandem reperit veritatis interna...*..*...ad .. [d] Hister advenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusque amnem Tanaïm pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. [e] Hoc transito, in immensum

Claudianus in Rufinum lib. 1. de Hunnis:
—tristes habitus, obscenáque visu
Corpora.
Atri scilicet coloris vestibus Hunni erant amicti. Unde & Marcellinus in superiore pagina obsoleti coloris tunicam eisdem tribuit. Pænemonere omiseram in Regio codice legi, *tetra illis vestimenta*, quod magis placet: * & in Tolos. ac Vatic. codicibus legitur: [in Colb. *terra.*]

[a] AD OMNEM AURAM INCIDENTES.] Scribendum omnino est, *ad omnem auram incidentis spei novæ perquàm mobiles:* quod quidem Marcellinus noster imitatus videtur ex Livio, qui in lib. XXIX. dicit, *mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram spei mobili atque infida.*

[b] ADUSQUE ACHAIAM PERVENIT.] Longè aliter in MSS. codicibus Regio, Flor. ac Valentino, * Tolos. Vatic.* [& Colbert.] legitur, *adusque Adalam*: quod cùm Accursius minimè intelligeret, audacter emendavit *adusque Achaïam*, contra Historiæ fidem. Neque enim Hunni iis quidem temporibus adusque Achaïam penetrasse dicuntur. Sed procul dubio emendandum est, *adusque Alaniam pervenit*: quod confirmatur ex pag. 621. ubi Marcellinus noster institutam Historiæ seriem reperens, sic ait: *Igitur Hunni pervasis Alanorum regionibus, &c.* Adde, quòd nisi ita legatur, sequentia cum antecedentibus minimè cohærebunt. Sequitur enim digressio & ἐκφράσεις de Alanis; ut satis appareat sermonem de illis priùs habitum fuisse. Postremò Jordanes in Geticis ait, ab Hunnis superatos esse Alanos: quod ex Marcellino, ut pleraque de Hunnis ibi relata, mutuatus est. Annon enim ex hoc Marcellini nostri loco illa Jordanis exscripta sunt? *Quod genus expeditissimum, & multarum gentium grassatorem Geta, ut viderunt, expavescunt.*

[c] RESTANT MASSAGETÆ.] Sic Mariangelus Accursius edidit. Ego verò cùm in codice Regio, * Tolos. * [& Colb.] scriptum invenerim, *Res Massageta*, in suspicionem hanc adductus sum, ut truncatum ac mutilum hunc esse locum existimarem, atque hoc ferè modo esse supplendum, *adusque Alanos pervenit, veteres Massagetas: qui unde sint, &c.* Quæ conjectura non mediocriter confirmatur ex lib. XXIII. ubi dicit Marcellinus, *& Massagetas quos Alanos nunc appellamus, &c.*

[d] HISTER ADVENARUM.] Hic locus sic commodè suppleri potest: *Hister advenarum auctus magnitudine fluentorum, &c.* quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XV. de Rhodano, & in fine libri XVIII. ut notavi ad hunc locum suprà.

[e] HOC TRANSITO.] Supple *Histro.* Alani enim supra Histrum incolebant, Europææ Sarmatiæ populi: ut præter Dionysium Characenum tradit Plinius in lib. 4. Orosius in 1. & Tzetzes in Lycophronem. Sed Procopius in lib. 4. Gotth. Alanos regionem il-

extentas Scythiæ ſolitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paullatímque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos præruptos gelúque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos [a] Budini ſunt, & Geloni perquàm feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equíſque tegmina conficiunt, [b] bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi conlimitant, interſtincti colore cæruleo corpora ſimul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles verò latis, fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideóque plaga omnis Orienti æſtivo objecta, uſquedum venitur ad Seras, inhabitabilis manſit. Parte alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti adclines, diffuſi [c] per populoſas gentes & amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari aduſque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, maréque inundantem auſtrale. Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recenſere non refert) licèt dirempti ſpatiis longis, per pagos, ut Nomades, vagantur immenſos: ævi tamen progreſſu ad unum conceſſere vocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur * [d] mores & media & efferatam vivendi, ſed jam immaturam.* Nec enim ulla ſunt illiſce tuguria, aut verſandi vomeris cura: ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

lam qoæ à Caucaſo ad Caſpias portas extenditur, incolere ſcribit. Ptolemæus verò Alanos Aſiaticos ab Europæis Alaois diſtinguit, contra quàm Marcellinus. Nam Europæos Alaunos vocat à montibus Alanis ita dictos: Aſiaticos verò Alaunos Scythas ab Alanis montibus cognominatos in Scythia cis Imaum mootem collocat.

[[a] POST QUOS VIDINI SONT, ET GELONI.] In Mſ. Colbert. legitur *Nidini*, quod nomen cùm non intelligerent Critici, in *Vidini* mutavere. *Vidini* autem ſeu *Bidini* poſitum pro *Budini*: quam gentem Geographi in eo tractu collocaverunt. *Budinos* Geloois proximos facit Pomponius Mela in libri 1. capite ultimo, de quibos & Plinius. *Neuros* idem Pomponius in Scythia Europæa collocat: qui in Ammiani codice Colbertino *Nervi* vocantur: qua ratione hoc nomen in ceteris noſtri Hiſtorici codicibus ſcriptum eſſe non dubito. Certè *Nidini* & *Nervi* in codice Valentino legi etiam teſtatur P. Pithœus ad oram Ammiani ſui.]

[b] BELLATRIX GENS.] Hæc verba deſunt in codice Regio, * & Toloſ. * In Vaticano autem codice [& Colbert.] locus ſic legitur, *equiſque tegmina conficiunt bellatur gen. Gelonis, &c.* ut fortaſſis ita ſcribendum ſit, *equiſque tegmina conficiunt bellatoriis*: quemadmodum in lib. 23. ſub ioitium jumenta bellatoria dixit Marcellinus. Solinus verò in cap. xx. ex quo hæc tranſſcripta ſunt, ſic habet: *Geloni ad hos proximant: de hoſtium cutibus & ſibi indumenta faciunt, & equis ſuis tegmina.*

[c] PER POPOLOS AC GENTES AMPLAS.] Hoc in loco facilè mihi aſſenſuros lectores exiſtimo. Nam cùm in Editione Auguſtana & in codice Regio, * Toloſ. * [& Colbert.] ſcriptum eſſe vidiſſem, *per populos. Has gentes & amplas, &c.* emendavi abſque ulla mutatione, *diffuſi per populoſas gentes & amplas.*

[d] MORES ET MEDIA ET EFFERATAM.] Non abſurdè fortaſſe hic locus ſic ſupplebitur, *ob mores eoſdem & feritatem vivendi ſimilem & armaturam.* Ita ferè in

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

distentas. Cúmque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram [a] locatis sarracis ferino ritu vescuntur: absumptísque pabulis, velut carpentis civitates impositas vehunt, maréque suprà cum feminis coëunt, & nascuntur in his & educantur infantes: & habitacula sunt hæc illis perpetua; & quocumque ierint, illic genuinum existimant larem. Armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximéque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quòlibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeantium cursus. Omnis igitur ætas & sexus imbellis circa vehicula ipsa versatur, muniísque distringitur mollibus: juventus verò equitandi usu à prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat vile: & omnes multiplici disciplina prudentes sunt bellatores. Unde etiam [b] Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritissimi. Proceri autem Alani pæne sunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, & armorum levitate veloces, [c] Hunnísque per omnia suppares, verùm victu mitiores & cultu: latrocinando & venando adusque Mæotica stagna & Cimmerium Bosporum, itidémque Armenios discurrentes & Mediam. Utque hominibus quietis & placidis otium est voluptabile; ita illos pericula juvant & bella. Judicatur ibi beatus, qui in prœlio profuderit animam: senescentes enim & fortuitis mortibus mundo digressos, ut degeneres & ignavos conviciis atrocibus insectantur: nec quidquam est quod elatiùs jactent, quàm homine quolibet occiso: próque exuviis gloriosis, interfectorum avulsis capitibus detractas pelles pro phaleris jumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos visitur, aut delubrum, nec tugurium quidem

lib. XVII. dixerat Marcellinus, *Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum armaturaque concordes.* Quod Græci eleganter dicerent, ὅμοροί τε ϗ ὁμοιότροποι ϗ ὁμόσκευοι. Sic enim Thucydides in fine lib. 2. de Getis loquitur, & in lib. 3. itémque Dio in fine lib. 54.

[a] LOCATIS SARRACIS.] In Editione Augustana legitur *sarriculis*: in MSS. [Colbert.] * & Tolos. Vatic. * & Flor. *sarraclis*: in Valentino autem codice *sarraculis*, teste Ant. Loisello. Postremò in exemplari Regio scriptum inveni *carrucis*: quam scripturam omnium deterrimam esse existimo.

[b] PERSÆ, QUI SUNT ORIGINITUS SCYTHÆ.] Persas posuit pro Parthis. Nam de Parthis quidem id Scriptores antiqui docent, eos originem ex Scythis ducere. Sic Trogus Pompeius in lib. 2. & 41. & ex illo Jordanes in Geticis. Sic Q. Curtius in lib. 6. & Stephanus Byzantius, & Arrianus in Parthicis, qui imperante apud Ægyptios Sesostri, apud Scythas autem Jandyso, Scythas in eam regionem quæ Parthia dicitur, migrasse memorat. Arriani verba referuntur in Bibliotheca Photii. Auctor quoque Chronici Alexandrini Scytharum juventutem ait à Sesostri in Parthiam esse translatam. Ex quibus liquidò apparet, Marcellinum Persas pro Parthis perperam dixisse. Eâdem licentiâ Tertullianus in libro de Pallio dixit: *Scythæ exuberant Persas.* Idem tamen castigatiùs loquitur in libro de Anima: *Dum aborigines occupant terras, ut Scythæ Parthicas.*

[c] HUNNIS PER OMNIA SUPPARES.] Et hunc locum Jordanes imitatus est in Geticis, cùm ait: *Alanos quoque pugnâ sibi pares, sed humanitatis victu formâque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugavere.*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

culmo tectum cerni usquam potest: sed [a] gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmque ut Martem, regionum quas circumcircant præsulem verecundiùs colunt. Futura miro præsagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, apertè quid portendatur norunt. Servitus quid sit ignorabant, omnes generoso semine procreati: Judicésque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi usu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi revertamur.

CAPUT III.

Igitur Hunni pervasis Alanorum regionibus, quos Greuthungis confines Tanaïtas consuetudo nominavit, interfectisque multis & spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta junxerunt: eísque adjunctis, confidentiùs [b] Ermenrichi latè patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicosissimi Regis, & per multa variáque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi subitæ procellæ perculsus, [c] quamvis manere fundatus & stabilis diu conatus est, impendentium tamen diritatem augente vulgatiùs fama, magnorum discriminum metum voluntaria morte sedavit. Cujus post obitum Rex Vithimiris creatus restitit aliquantisper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede sociaverat partibus suis. Verùm post multas quas pertulit clades, animam effudit in prœlio vi superatus armorum. Cujus parvi filii Viderichi nomine curam susceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti: qui cùm tempore arto præventi abjecissent fiduciam repugnandi, cautiùs discedentes [d] ad amnem Danastum pervenerunt, inter Histrum & Borysthenem per camporum ampla spatia diffluentem. Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Thervingorum Judex, (in quem, ut antè relatum est, ob au-

[[a] GLADIUS B. R. HUMI FIGITUR NUDUS: EUMQUE UT MARTEM REGIONUM SUARUM PRÆSULEM VERECUNDIUS COLUNT.] Quod Ammianus heic de Alanis dicit, idem Jordanes in Geticis Scythis omnibus, atque Hunnis tribuit, *quibus per omnia suppares* fuisse Alanos Ammianus disertè testatur. De gladio Martis humi defixo, qui sacer apud Scytharum Reges habebatur, à pastore reperto, & ad Attilam Hunnorum Regem delato, verba Jordanis Priscum Historicum secuti talia sunt: *Addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inventus; sacer apud Scytharum Reges semper habitus: quem Priscus Historicus tali refert occasione detectum. Cùm pastor quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur, tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcaverat, effossumque protinus ad Attilam defert. Quo illo munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi Principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum.* Hæc à Prisco Sophista, Theodosii Junioris Aug. æquali, Byzantinæ Historiæ Scriptore diligentissimo, Jordanes accepit: ex quo judicari facilè potest quanti facienda sint, maximè cùm Ammiani nostri auctoritate confirmentur.]

[b] ERMENRICHI.] Is est, qui Ermanaricus dicitur à Jordane in Historia Gothorum, quem vide.

[c] FUNDATUS ET HABILIS DIU CUNCTATUS EST.] Cùm in exemplari Regio, * Tol. Vatic. * [& Colbert.] scriptum invenissem, *fundatus est habilis diu conatus est*: non dubitavi, quin locus emendandus esset hoc modo, *quamvis manere fundatus & stabilis diu conatus est*. Sic enim loqui solet Marcellinus.

[d] AD AMNEM DANASTUM.] *Da-*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

xilia missa Procopio dudum Valens commoverat signa) stare gradu fixo tentabat, surrecturus in vires, si ipse quoque lacesseretur ut ceteri. Castris denique prope Danasti margines [a] ac Greuthungorum vallem longiùs opportunè metatis, Munderichum Ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & Optimatibus aliis adusque vicesimum lapidem misit, hostium speculaturos adventum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verùm longè aliter quàm rebatur evênit. Hunni enim (ut sunt in conjectura sagaces) multitudinem esse longiùs aliquam suspicati, prætermissis quos viderant, in quietem tamquam nullo obstante compositis, [b] rumpente noctis tenebras Luna vado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt: & veriti ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petivere veloci. Eúmque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum coëgerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei novitate majoréque venturi pavore constrictus, à superciliis [c] Gerasi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altiùs erigebat: hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans & salutem. Dúmque efficax opera suscitatur, Hunni passibus eum citis urgebant: & jam oppresserant adventantes, ni gravati prædarum onere destitissent. Fama tamen latè serpente per Gothorum reliquas gentes, quòd inusitatum antehac hominum genus [d] modò ruens ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum apposita quæque convellit & corrumpit: populi pars major, quæ Athanaricum attenuata necessariorum pænuria deseruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia Barbarorum: diuque deliberans quas eligeret sedes,

nastium codex Regius præfert, & * Vatic. Tolos. * [& Colb.] fortè pro *Danastrum*. Jordanes *Danastrum* vocat, & Constantinus Porphyrog. in cap. 8. de administrando Imperio. [Nune dicitur *Dnester*, seu *Dniester*, ac *Niester*. Eumdem esse ac Tyram tradit Cluverius in cap. 43. lib. 3. Germ. & capite 42.]

[a] AGERE UT UNGORII VALLEM.] Inter locos qui in hoc Auctore à nobis restitui sunt, hic meritò palmam ferat. Quid enim corruptius vulgatâ scripturâ? quid contrà apertius & certius hac emendatione? *Castris denique prope Danasti margines ac Greutungorum vallem longiùs opportunè metatis, &c.* Hunni quippe trajecto Tanai primos invaserant Alanos, qui Tanaïtæ dicebantur, idcirco quòd ad flexum Tanais fluv. sedes habebant, ut docet Ptolemæus in Descriptione Europææ Sarmatiæ: deinde Greuthungos aggressi sunt, qui Tanaïtis confines erant, ut suprà docuit Marcellinus. Eosdem *Greuthungos* (sic enim ibi codex Regius, * Tolos. * [& Colbert.]) memoravit in lib. XXVII. ubi longè trans Danubium habitasse dicuntur. Quamquam Basiliensis Editio *Greutungos* sine adspiratione ibidem præferebat. Idatius in Fastis & in Chronico *Greothingos* nominat: Zosimus verò in lib. 4. Γρεύθιγγοι. Sic enim scribendum est. At Claudianus de IV. Consulatu Honorii, & in Eutropium lib. 2. Grutungos vocat, [ut & Pollio in Claudio.]

[b] RUMPENTE NOCTIS TENEBRIS LUNA.] Aut scribendum est *tenebras*, aut sanè *erumpente noctis tenebris Luna.*

[c] GERASI FLUMINIS.] Quod ad Orientem erat antiquæ Daciæ. Eumdem enim esse Getasum existimo cum eo quem Ptolemæus *ἱέρασον* vocat in Descriptione Daciæ, & sola pronuntiatione differre * hæc nomina. Accolis nunc dicitur *Prut*, teste Cluverio in lib. 3. cap. 41.*

[d] MODO RUENS.] Sic Accursius edidit,

cogitavit Thraciæ receptaculum gemina ratione sibi convenientius, quòd & cæspitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Histri distinguitur [a] à Barbaris, patentibus jam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem residui velut mente cogitavere communi.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

CAPUT IV.

Itaque duce Alavivo ripas occupavere Danubii: missísque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quietè victuros se pollicentes, & daturos si res flagitasset auxilia. Dum aguntur hæc in externis, novos majoresque solitis casus versare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quidquid ad Pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum vagari cum caritatibus suis disseminantes. Quæ res aspernanter à nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam quòd illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueverant bella. Verùm pubescente jam fide gestorum, cui robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus & obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem: negotium lætitiæ fuit potiùs quàm timori, eruditis adulatoribus in majus fortunam Principis extollentibus: quòd ex ultimis terris tot tirocinia [c] trahens ei nec-opinanti offerret, ut collatis in unum suis & alienigenis viribus invictum haberet exercitum, & pro militari supplemento quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. [b] Hácque spe mittuntur diversi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem eversurus relinqueretur vel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendíque adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, navibus ratibúsque & cavatis arborum alveis agminatim impositi: atque per amnem longè omnium difficillimum, imbriúmque crebritate tunc auctum, ob densitarem nimiam contra

ex conjectura, ut opinor. Certè in MSS. Flor. & Regio * & Tol. * [ac Colb.] * & Vat. * legitur, *modo uierum*.

[a] AB ARVIS PATENTIBUS JAM PEREGRINI FULM. MARTIS.] Magis placet exemplaris Regii * & Tolos. * [ac Colb.] scriptura, *distinguitur à Barbaris patentibus jam peregrini fulminibus Martis.* Sensus autem hic est, ideo Gothos Thraciæ sedes elegisse, quòd Histro flumine Thracia dirimeretur à barbaris gentibus, quæ bellicis cladibus, & Marti jam peregrino expositæ erant. Mars enim in Thracia natus dicitur, ut docet Arnobius in lib. 4. contra Gentes: *Quis Spartanum fuisse Martem? nonne Epicharmus auctor est? quis in Thraciæ finibus procreatum? non Sophocles Atticus cunctis consentientibus theatris?* Hinc Manilius in lib. 4. Astron.

—*& Threce Martem sortita colonum.*

[b] HACQUE PERSUASIONE.] Sic edidit Accursius ex conjectura ut arbitror. Nam in codice Regio,* Tolos. & Vat. * scriptum inveni, *hacques permittuntur, &c.* [in Colb. *hacque permitt.* Ex quo apparet ita potiùs emendandum fuisse: *Hacque spe mittuntur diversi, &c.*

*[c] THRACENSES NECOPINANTI OFFERRENT.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius, corruptè ut apparet. Nam Gothi qui è Scythia in Thraciam transferebantur, ob id Thracenses vocari non poterant.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

ictus aquarum nitentes quidam & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neque obscurum est neque incertum, infaustos transvehendi barbaram plebem ministros, numerum ejus comprehendere calculo sæpe tentantes, conquievisse frustratos: quem qui scire velit, (ut eminentissimus memorat vates) Libyci velit æquoris idem discere quàm multæ zephyro truduntur harenæ. [a] Reviviscant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, ubi montonis * pede [b] quæsitum exponunt, & turmatim apud Doriscum [c] exercitus recensentur, concordante omni posteritate ut fabulosæ sunt lectæ. Nam postquam innumeræ gentium multitudines per provincias circumfusæ, pandentésque se in spatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta oppleuere montium juga, fides quoque vetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alavivo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque ut Ætnæas favillas armatorum agmina diffundente barbaria; [d] cùm difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine rerum gestarum notissimos: quasi lævo quodam numine deligente, in unum quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat & Maximus, alter per Thracias Comes, Dux alter exitiosus, ambo æmulæ temeritatis: [e] Quorum

In MSS. codicibus Vatic. & Regio [ac Colb.] scriptum est, *tharens ei nec opinanti offerret*, pro *trahens*. Sed veram lectionem nullius litteræ transpositione corruptam exhibet codex Tolosanus, in quo totus hic locus ita scribitur: *Eruditis adulatoribus in majus Principis fortunam extollentibus, quòd ex ultimis terris tot tirocinia trahens, ei nec-opinanti offerret, &c.* *

[a] REVIVISCANT TANDEM MEMORIÆ VETERES.] Omnino scripsisse Marcellinum existimo: *Reviviscant tandem, &c.* Sic enim postulat totius loci sententia. Sed sequentia mirum in modum corrupta sunt, quæ absque librorum subsidio nemo, ut opinor, emendaverit.

[b] QUÆSITUM EXPONUNTUR.] Fortassis ita scripserat Marcellinus, *quæsita in unum exponuntur*. supple *acies*. quo modo loqui solet. Sed in exemplari Regio [& Colbert.] scriptum inveni, *quæsitum exponunt*, supple *memoria veteres*.

[c] EXERCITUS RECENSETUR.] Mallem equidem sic scribi, *& turmatim apud Doriscum exercitus recensentur*. Eâdem enim figurâ in lib. XVIII. Marcellinus dixit: *Quousque nobis Doriscum & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis?* Tanta quippe támque infinita diversarum gentium multitudo convenerat, ut singuli populi justorum exercituum speciem referrent. Ceterùm bis in eo itinere Xerxes copias recensuit: primò Abydi, deinde in opido Thraciæ Dorisco, ut docet Herodotus in VII. Quocirca conjicere quispiam possit hîc scribendum esse, *ubi ...... Abydi quæsiti in unum exponuntur, &c.*

[d] CUM DIFFICILIBUS NECESS. ARTICULIS.] Hunc locum præclarè mihi videor restituisse. Cùm enim in codice Regio, * Tolos. Vat. * [& Colb.] scriptum sic reperissem, *cùm difficilis, &c.* non dubitavi quin Marcellinus noster ita scriptum reliquisset: *Cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos, &c.* Quinetiam eadem in periodo paullo suprà emendavi, *nostri limitis reseratis obicibus*, cùm antea vitiosè legeretur *limites*. Sed emendatio nostra etiam Regii codicis auctoritate fulcitur, in quo lectionem hanc nostram superscriptam inveni.

[e] QUORUM INSIDIATRIX AVIDITAS.] Idem scribit Hieronymus in Chro-

VALENS; GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI

Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

CAPUT V.

insidiatrix aviditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quæ memorati, vel certè sinentibus iisdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec [a] apud sui periculi judices absolvere ulla poterat venia) triste & inauditum. Cùm traducti Barbari victûs inopiâ vexarentur, turpe commercium Duces invisissimi cogitarunt: & quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, [b] inter quæ [& filii] ducti sunt Optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum Rex cum Alatheo & Saphrace quorum arbitrio regebatur, itémque Farnobio, propinquans Histri marginibus, ut simili susciperetur humanitate obsecravit Imperatorem legatis propere missis. Quibus ut communi rei conducere videbatur repudiatis, & quid capesserent anxiis: Athanaricus paria pertimescens abscessit, memor Valentem dudum cùm fœderaretur concordia despexisse, affirmantem se religione devinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hácque causatione Principem firmare pacem in medio flumine coëgisse: quam simultatem veritus ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum & mon-

nico: *Anno Dom. 378. gens Hunnorum Gothos vastat: qui à Rom. sine depositione armorum suscepti, per avaritiam Maximi Ducis ad rebellionem fame coacti sunt.* Hieronymum sequitur, ut solet, Orosius in lib. VII. cap. 33. Notetur interim Valentis imprudentia, qui tot numero barbaros minimè depositis priùs armis in Romanum solum recepit. Quamquam ejus rei culpa fortasse non ipsi Valenti, sed ejus Ducibus tribuenda est. Valens enim, ut scribit Eunapius & Zosimus, jusserat ut Gothi nonnisi traditis armis trajicerentur. Sed Duces quibus trajectionis cura mandata fuerat, lucro duntaxat ac compendio proprio inhiantes, id tantùm curaverunt, ut præstantes formâ mulieres, & formosos pueros, servosque & colonos sibi robustos seligerent. Quidam etiam muneribus corrupti, cùm linea accepissent texta, & stragula utrimque villosa; barbaros cum armis trajecerunt. Alterum item Valentis consilium laudandum est, quod refertur ab Eunapio in Excerptis legationum. Jusserat enim Valens, ut ante omnia imbellis ætas utriusque sexus transveheretur, utque ii per diversas orbis Rom. provincias distribuerentur, quò fidei reliquorum atque obsequii quidam quasi obsides essent. Hæc porrò Gothorum trajectio contigit Valente Aug. V. & Valentiniano Jun. Coss. anno Dom. 376. ut rectè ponit in Fastis Idatius, non autem 378. ut Hieronymus.

[a] APUD SUI PERICULI JUDICES.] Sui periculi judices sunt ipsi qui facinus admiserunt. Hi igitur, ait Marcellinus, si in sua causa ac proprio periculo judices constituerentur, ne ipsi quidem hoc facinus impunitum dimitterent. Hanc autem loquendi formam sumpsisse videtur ex Cicerone, qui in Orat. pro Dejotaro initio sic dicit: *Nemo enim ferè est, qui sui periculi judex, non sibi se æquiorem quàm reo præbeat.* * Quod breviùs & eleganter dixit Seneca in lib. 2. de Beneficiis, cap. 26. *Nemo non benignus est sui judex.* * Et Ovidius in lib. 3. de Ponto, Epist. 6.

Huic ego qui patior, nil possem demere pœnæ,
Si judex meriti cogerer esse mei.

* Id Græci eleganter dicunt αὐτῷ δικάζειν, ut loquitur Chrysostomus Homiliâ 37. in Matthæum: πῶς οὖν τὰ ἐναντία ψηφίζεσθε νῦν, ὅτι οὐχ ἑτέροις ἀλλ' ὑμῖν αὐτοῖς δικάζετε· τοῦτο ἡ φιλονεικία γίνεται κώλυμα εἰς τὸ συνορᾶν τὸ δίκαιον. διὰ τοῦτο ὅταν μὲν ἑτέρους κρίνωμεν, μετ' ἀκριβείας ἐξετάζομεν· ὅταν δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς δικάζωμεν, ἐσκοτώμεθα, &c. * Nec ignoro virum doctissimum in Notis ad Historiam Augustam hunc Marcellini nostri locum aliter explicuisse, de Præfectis nempe Præt. à quibus appellare non licet. Sed hæc interpretatio nec verbis nec sententiæ Auctoris nostri respondet.

[b] INTER QUÆ DUCTI SUNT OPTIMATUM.] Hunc locum sic legendum ac supplendum esse existimo: *Pro singulis dederant mancipiis: inter quæ & filii ducti sunt Optimatum.* In codice quidem Regio [&

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI
Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

tium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.

CAPUT V.

At verò Thervingi jam dudum transire permissi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento adstricti, quòd Ducum dissimulatione perniciosa nec victui congruis sunt adjuti, & tenebantur consultò, nefandis nudandi commerciis. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium vertendi mussabant: & Lupicinus ne jam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ociùs proficisci. Id tempus opportunum nacti Greuthungi, cùm alibi militibus occupatis, navigia ultro citróque discurrere solita transgressum eorum prohibentia quiescere prospexissent, ratibus transiere malè contextis, castráque à Fritigerno locavere longissimè. At ille genuinâ prævidendi sollertiâ venturos muniens casus, ut & imperiis obediret & Regibus validis jungeretur, incedens segniùs, Marcianopolim tardè pervenit itineribus lentis. Ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium faces furiales accendit. Alavivo & Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi mœnibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad comparanda victui necessaria, ut ditioni nostræ obnoxiam & concordem, per preces assiduè postulantem: ortísque majoribus jurgiis inter habitatores & vetitos, adusque necessitatem pugnandi est ventum. Efferatíque acriùs barbari, cùm necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum manum. Quod accidens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens vino marcebat & somno: futuri conjiciens exitum, [a] satellites omnes qui pro Prætorio honoris & tutelæ causâ Duces præstolabantur, occidit. Hócque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorum Regum ut opinabatur paullatim augescens, multa minabatur & sæva. Utque erat Fritigernus expediti consilii, veritus ne teneretur obsidis vice cum ceteris, exclamavit graviore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis: quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hócque impetrato egressi omnes, exceptíque cum plausu & gaudiis, [b] ascensis equis evolarunt, moturi incitamenta diversa bellorum. Hæc ubi fama rumorum nutrix maligna dispersit, urebatur dimicandi studio Thervingorum natio omnis: & inter metuenda multa periculorúmque prævia maximorum, vexillis de more sublatis, auditísque triste sonantibus classicis, jam turmæ prædatoriæ concursabant, prædando villas & incendendo, vastísque cladibus quidquid inveniri poterat

Colb.] & in Editione Aug. legitur, *dederat mancipiis.*

* [a] SATELLITES OMNES, QUI PRO PRÆTORIO HONORIS ET TUTELÆ CAUSA DUCES PRÆSTOLABANTUR.] Lege Procopium in libro 2. Vandalicorum pag. 161. & Hieronymum in Micheam pag. 341. *

[b] ADSCENSIS EQUIS VOLARUNT.] Scribendum puto, *evolarunt.* Ceterùm Jor-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI. Valente A. V. & Valentiniano Juniore A. Coss. Anno Chr. 376.

permiſcentes. Adverſus quos Lupicinus, properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quàm conſultè progreſſus, in nono ab urbe miliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbaríque hoc contemplato, globos irrupere noſtrorum incautos, & parmas ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis perforabant & gladiis: furoréque urgente cruento, & Tribuni & pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis: præter Ducem infauſtum, qui ad id ſolum inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt umquam) obteſtamur, ne quis à nobis ſcrupuloſè geſta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates, cùm explicandæ rerum memoriæ ubique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris offuſam aliquando fuiſſe Remp. ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Namque ſi ſuperiores vel recèns præteritæ evolvantur ætates, tales támque triſtes rerum motus ſæpe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repentè cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanæ clades immenſas, ultimis prœliis per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus exſtirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante Imperium, unum ſpirando, veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, [a] poſt * eri urbium captarum & direptarum & peſſum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet intactas. Verùm mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrum ſunt reſtitutæ: hac gratiâ, quòd [b] nondum ſolutioris vitæ mollitie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro Republica mortem, tam-

danes in Geticis non hoc aſtu ſcribit evaſiſſe Fritigernum, ſed diſtricto gladio viam ſibi ad ſuos aperuiſſe.

[a] POST URBIUM CAPTARUM, &c.] Hic locus mirificè corruptus eſt, quem tamen emendare conati ſunt viri doctiſſimi Caſaubonus atque Salmaſius, uterque in Notis ad Hiſtoriam Auguſtam. Et Caſauboni quidem conjectura hæc eſt: *Poſt urbium captarum & direptarum, & peſſumdatarum cunctarum provinciarum interitus, cùm partes eorum exiguas reliquiſſet intactas....... Verùm, &c.* At Salmaſius ſic emendat: *Poſt urb. capt. & dirept. caſum, poſt peſſumdatos pop. Rom. exercitus, partes eorum exiguas reliquit intactas.* Sed quis credat Marcellinum noſtrum ita ſcripſiſſe? Priori quidem conjecturâ nihil excogitari potuit infelicius, & à Marcellini genio magis alienum. Ac profectò ut deſperatis ægris adhiberi remedia vetat Hippocrates, ita etiam à deſperatis Auctorum locis abſtinendum eſſe exiſtimo. Illud itaque dumtaxat monebo, locum eſſe quemdam in lib. XX. pag. 243. qui cum hoc collatus auxilio eſſe poſſit: ſic enim habet: *Cùm diſperſâ gentium confidentiâ, poſt civitatum excidia peremptáque innumera hominum millia, pauca quæ ſemiintegra ſunt relicta, cladis immenſitas perſultaret.*

[b] NONDUM SOLUTIORE MOLLITIE.] In Mſſ. Regio * & Toloſ. * & Editione Aug. ſic legitur, *nondum ſolutio reſti-*

quam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. [a] Duobus navium millibus perrupto Bosporo & litoribus Propontidis Scythicarum gentium catervæ transgressæ, ediderunt quidem acerbas terrâ marique strages: sed amissa suorum parte maxima reverterunt. Ceciderunt dimicando cum Barbaris Imperatores Decii, pater & filius. Obsessæ Pamphyliæ civitates; [b] insulæ populatæ complures; inflammata Macedonia: omnis diu multitudo [c] Thessalonicam circumsedit, itidémque Cyzicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ contra Dacos Trajanus condidit Imperator. Post clades acceptas illatásque multas & sævas, [d] excisa est Philippopolis, centum hominum millibus (nisi fingunt annales) intra mœnia jugulatis. Vagati per Epirum Thessaliámque & omnem Græciam licentiùs hostes externi: sed assumpto in imperium Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & severissimum noxarum ultorem pulsi, per longa sæcula siluerunt immobiles: nisi quòd postea latrocinales globi vicina cum sui exitio rariùs incursabant. Verùm ea persequar unde diverti.

CAPUT VI.

Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus & Colias, Gothorum Optimates, cum populis suis longè antè suscepti, & curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris literis repentè perlatis, quibus transire jussi sunt in Hellespontum, viaticum, cibum, biduúmque dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod [e] civitatis Magistratus ferens indignè, (succensebat enim iisdem ob rem suam

tuta mollitie. Quare non dubito quin Marcellinus ita scripserit; *Nondum solatioris vitæ mollitie, &c.*

[a] DUOBUS NAVIUM MILLIBUS PERRUPTO BOSPORO.] Consentit quidem Pollio in Claudii gestis: sed Zosimus in lib. 1. sex millia navium habuisse barbaros scribit. Suidas verò in v. σκύθαι, ubi illum Zosimi locum adducit, habet [illegible] corruptè, ut apparet. Ceterùm etiam antea Scythæ in Asiam irruperant Valeriani Aug. temporibus, ut idem Zosimus, & Jordanes in Geticis scribit: ut dubium esse possit, utram hic Scytharum trajectionem intellexerit Marcellinus.

[b] INSULÆ POPULATÆ.] Creta scilicet, Cyprus, & Rhodus, imperante Claudio à Scythis vastatæ sunt; ut scribit Pollio & Zosimus.

[c] THESSALONICAM CIRCUMSEDIT.] Scythæ imperante Valeriano Thessalonicam diuturna obsidione presserunt; ut refert Zosimus, Jordanes, & Georgius Syncellus in Chronico. Sed & postea regnante Claudio eamdem civitatem aggressi sunt; itidémque Anchialum & Cyzicum, teste Zosimo.

[d] EXCISA EST PHILIPPOPOLIS.] Regnante Decio, ut ex Dexippo scribit Georgius Syncellus in Chronico, cujus verba profert Scaliger in Eusebiano Chronico pag. 71. Ex quibus apparet nullum hic ordinem temporum à Marcellino nostro servatum fuisse.

[e] CIVITATIS MAGISTRATUS.] Id est Duumvir. Sic Magistratus pro Duumviro sumitur in toto Titulo Codicis Th. de Decurionibus. Et apud Optatum in lib. 1. itémque in Gestis purgationis Cæciliani, Cæcilianus *Magistratus* & *Duumvir* promiscuè appellatur. Eodem sensu Magistratus sumuntur in lib. x. Apuleii, & à Tertulliano in lib. de Corona, cùm ait: *Coronant & publicos ordines laureis publica causa: Magistratus verò insuper aureis.* * Sic in Concilio Elibertitano capite 56. * Hi à Græcis στρατηγοὶ dicebantur, ut docent Glossæ vett. in quibus legitur, στρατηγὸς, *Magistratus.* στρατηγία, *Magistratus.* Corinthi certè summus Magistratus

in ſuburbanis vaſtatam) imam plebem omnem [a] cum Fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam in eorum armavit exitium : juſſiſque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius ut ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gothi perculſi, & concito quàm conſiderato civium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles : laceratíque ad ultimum deteſtatione atque conviciis, & tentati miſſilium jactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam : & cæſis plurimis quos impetus deceperat petulantior, averſiſque reſiduis & telorum varietate confixis, habitu jam Romano cadaveribus ſpoliatis armati, viſo propiùs Fritigerno junxerunt ſemet ut morigeri ſocii, urbémque clauſam obſidionalibus ærumnis urgebant. In qua difficultate diutiùs poſiti, paſſim & promiſcuè ruebant : eminénſque aliquorum audacia peribat inulta, multíque ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus conluctari homines ignaros obſidendi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imperfecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memorans, ſuadénſque ut populandas opimas regiones & uberes abſque diſcrimine ullo, vacuas præſidiis etiamtum adorirentur. Laudato Regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi cautè gradiebantur, dediticiis vel captivis vicos uberes oſtendentibus, eos præcipuè ubi alimentorum reperiri ſatias dicebatur : eo maximè adjumento præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus venumdati, adjectis plurimis quos primo tranſgreſſu necati inediâ, vino

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

dicebatur στρατηγὸς, ut indicat Arrianus in lib. 3. Diſſertat. Epicteti, cap. 1. & Libanius in Orat. pro Ariſtophane Corinthio. Apud Rhodios quoque & Tarſenſes ſummum Magiſtratum ita vocatum eſſe docet Dio in Rhodiaca & in Tarſica 1. Idem apud Epheſios nomen fuiſſe docet Lucianus in Toxari : apud Philippenſes Lucas in Actis Apoſtolorum cap. 16. Athenis quoque στρατηγοὶ oppreſſo Archontum nomine primas invaſere. Nam & apud Ciceronem in lib. v. Epiſt. 11. ad Atticum, & in decreto Athenienſium in honorem Herodis quod Joſephus refert, στρατηγὸς primo loco nominatur ante ἄρχοντα. Denique in omnibus Græciæ civitatibus tandem obtinuit, ut ſummi Magiſtratus dicerentur Strategi, ut ex veteribus nummis & marmoribus conſtat, in quibus ἐπὶ στρατηγοῦ τοῦ δεῖνος toties occurrit. Et ſic ea vox interpretanda eſt in lib. 4. Artemidori cap. 51. & ult. & in lib. v. cap. 37. Itémque apud Euſebium in lib. 8. Hiſt. Eccl. cap. 19. τῶν ἐν ἁπάσαις πόλεων λογιστὰς ἅμα στρατηγοῖς καὶ ταβουλαρίοις : id eſt *Curatores ſingularum civitatum cum Magiſtratibus & Tabulariis* : qui locus etiam confirmat ea, quæ de Tabulariis civitatum notavimus ſuprà. Sic etiam in cap. 23. ejuſdem libri, & in cap. 1. libri IX. λογιστὰς & στρατηγοὺς conjungit Euſebius, perinde ac in Collatione I. Carthaginenſi p. 5. *Univerſos etiam cunctarum provinciarum Curatores, Magiſtratus, & ordinis viros, &c.* * & in lege 2. Cod. Theod. de Canone frument. Poſtremò Origenes in libro ult. contra Celſum in fine, στρατηγεῖν dixit pro magiſtratu fungi : εἰ δὲ βούλεται ἡμᾶς ὁ Κέλσος καὶ στρατηγεῖν τῆς πατρίδος, &c. *

[a] CUM FABRICENSIBUS.] Hadrianopoli Fabrica erat ſcutaria atque armorum ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, ut docet Notitia Orientalis Imperii. Hadrianopolitanæ Fabricæ mentio fit ab D. Athanaſio in Epiſt. ad Solitarios ſub initium : ubi dicit, Arianos Epiſcopos antequam Concilium Serdicæ inchoaretur, Hadrianopolim aufugiſſe : qua in urbe cùm efficere non potuiſſent ut Clerici ſecum communicarent, re

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI.

exili vel panis frustis mutavere vilissimis. Quibus accessere [a] sequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graves: susceptíque libenti consensione cunctorum, magno usui iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula secretiora monstrando. Nec quidquam nisi inaccessum & devium, præeuntibus iisdem mansit intactum. Sine distantia enim ætatis vel sexus, cædibus incendiorúmque magnitudine cuncta flagrabant: abstractísque ab ipso uberum suctu parvulis & necatis, raptæ sunt matres, & viduatæ maritis conjuges ante oculos cæsis, & puberes adultíque pueri per parentum cadavera tracti sunt. Senes denique multi, ad satietatem vixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletísque gentilium favillis ædium, ducebantur extorres.

CAPUT VII.

Hæc ex Thraciis magno mærore accepta Valentem Principem in sollicitudines varias distraxerunt. Et confestim Victore Magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniæ statu pro captu rerum componeret impendentium: [b] ipse Antiochiâ protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum præmisit [c] & Trajanum, ambo Rectores, anhelantes quidem altiùs, sed imbelles. Qui cùm ad loca venissent, ubi particulatim pérque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum intempestivè conversi, legiones ab Armenia ductas opposuere vesanum adhuc spirantibus Barbaris, opere quidem Martio sæpe rectè compertas, sed impares plebi immensæ, quæ celsorum juga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies valeret indomita, truso hoste ultra Æmi montis abscisos scopulos faucibus insedere præruptis, uti Bar-

ad Constantium relata, impetrarunt ut x. Laïcis in loco qui Fabricá dicitur, capita amputarentur: ϗ πετυχήκασιν ἀπὸ τ ἐκεῖ κελευσθῆναι φάβρικα δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλάς, &c.

[a] SEQUENDARUM AURI VENARUM PERITI.] Sic loquuntur Imperatores in lege 7. Cod. Th. de Metallis; & Firmicus * in libro 8. * *Metallorum*, ait, *inventores erunt, qui latentes auri & argenti venas ac ceterarum specierum sollertibus inquisitionibus persequentur.* Hinc Claudianus in Consulatu Theodori *venas sequaces* dixit. Ceterùm auri metalla in Thracia fuisse ad Datum opidum docet Strabo in lib. 7. & Zenobius in Adagiis. Bessi quoque Thraciæ populi auri metalla exercebant, ut patet tum ex Pacati Panegyrico, tum ex Claudiano de Consulatu Theodori. Metallarii Thraces memorantur in lege 7. Cod. Th. de Metallis.

[b] ANTIOCHIA PROTINUS EGRESSURUS.] Valens Antiochiâ egressus est, Gratiano IV. & Merobaude Coss. ut patet ex Codice Th. in tit. de erogatione mil. ann. & in tit. de militari veste.

[c] ET TRAJANUM AMBO RECTORES.] Trajanus Magister militum memoratur à Theodorito in lib. 4. cap. 29. Hist. Eccles. ubi & dictum ejus refertur. Cùm enim Valens Constantinopolim ingressus Trajanum adversus Gothos cum exercitu præmisisset, & ille victus rediisset, conviciis à Valente laceratus est: qui cùm animi mollitiem & ignaviam ei exprobraret, Trajanus liberè respondit, non se à barbaris victum, sed ipsum Imp. victoriam hostibus prodidisse, quippe qui Deo bellum indixisset, ac veros Dei cultores acerbissimè vexaret: atque ita Deum sibi quidem infensum, barbaris autem amicum ac propitium redderet. Est ad eumdem Trajanum Epistola D. Basilii 376. & 377. Denique Palladius in Lausiaco *Τραϊανὸν στρ-*

baros locis inclusos, [a] nusquam reperientes exitum diuturna consumeret fames, & opperirentur ipsi Frigeridum Ducem, cum Pannonicis & Transalpinis auxiliis adventantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias iis qui ad ultimum vexabantur exitium. Post quem [b] Richomeres Domesticorum tunc Comes, imperatu ejusdem Gratiani motus è Galliis, properavit ad Thracias ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraque deseruerat (ut jactavere quidam) Merobaudis suasu, veriti ne destitutæ adminiculis Galliæ vastarentur licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido præpedito, vel certè ut obtrectatores finxere malivoli, morbum causante ne ferventibus prœliis interesset: universos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur & Trajano, tendentibus [c] prope oppidum Salices: unde haud longo spatio separatum vulgus inæstimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam [d] intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum. Prævia igitur spe meliorum Romani Duces, si fors copiam attulisset ausuri aliquid gloriosum, Gothos quidquid molirentur sagaciter observabant: id scilicet præstruentes, ut si aliorsum castra movissent, quod fecere creberrimè, terga ultimorum adorti plures perfoderent confisi, magnámque spoliorum averterent partem. Hoc intellecto hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitûs metu præstricti, aliorúmque militum quos affluere jam sperabant: tessera data gentili, per diversa propè diffusas accivere vastatorias manus, [e] quæ [jussis]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI
Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

πλάτω vocat, ejusque filiam Candidam à sanctitate vitæ commendat.

[a] NUMQUAM REPERIENS EXITUM.] Scribendum omnino est, *nusquam reperientes exitum*: vel sanè, *nullumque reperientes exitum*, ut loquitur Marcellinus infrà p. 633.

[b] RICHOMERES DOMESTICORUM TUNC COMES.] Posteà Magister militum * factus à Gratiano, & pòst ab eodem datus est Theodosio, tunc cùm Gratianus Theodosium collegam adscivit Imperii, & cum eo Palatium, ac Comites rei militaris partitus est. Richomeres ergo in Oriente * Consul à Theodosio factus est cum Clearcho, anno Dom. 384. Libanius de Vita sua in fine, eum Antiochiam venisse testatur, eique Consuli ac Magistro equitum panegyricum abs se dictum esse: [illegible]: *Richomeres Magister militum advenit, vir sacris Deorum immortalium addictus.* Eumdem postea Theodosius adversus Eugenium tyrannum profecturus, Magistrum utriusque militiæ constituerat, Tatiano & Symmacho Coss. ut patet ex lege 13. Cod. Th. de re militari: sed Richomeres ante expeditionem morbo decessit, teste Zosimo in lib. 4. Sunt ad eumdem Epistolæ Symmachi in lib. 3. & Libanii.

[c] OPIDUM SALICES.] Opidum Scythiæ, quod ob frequentiam salictorum, ut videtur, dicebatur Ad Salices. Situm erat inter Tomos & Salmuridem, ut patet ex Itinerario Antonini.

[d] INTRAMURANIS COHIBITA SPATIIS.] Lex Grammaticæ postulat, ut scribatur *cohibitum*, supple *vulgus*.

[e] CUIQUE OPTIMATUM ACCEPTAS.] In codice Regio, * Tolos. * [Colbert.] & Flor. & in Editione Aug. legitur, *quæ Optim. acceptis*, proinde sic locum emendari debere existimo: *Accivere vastatorias manus: quæ mandatis Optimatum acceptis, statim ut.* Optimates porrò Gothi vocabant Duces suos, eo quòd nobilitate ceteris antecellerent. Sic suprà Sueridus & Colias Gothorum Optimates dicuntur, & Anaolfum

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

Optimatum acceptis, statim ut [a] incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi appellant) aliti velocitate regressæ, incentivum audendi majora populatibus addiderunt. Nihil post hæc inter partes præter inducias laxatum est breves. Reversis enim his quos necessitas evocarat, plebs omnis intra sæptorum ambitum etiamtum contrusa, immaniter fremens, animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam hæc Sole agebantur extremo, nóxque adventans ad quietem invitos retinebat & mæstos, capto per otium cibo somni manserunt expertes. Contrà Romani his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur hostes, & malè sanos eorum ductores ut rabidas feras: eventum licèt ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob justiorem sui causam mentibus exspectantes impavidis. [b] Candente itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, Barbari postquam inter eos ex more juratum est, tumulosos locos appetere tentaverunt: quò exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent actiore. Hócque viso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens nec vagabatur, nec relictis ordinibus procursabat. Ergo ubi utrimque acies cautiùs incedentes gressu steterünt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, à minore solita ad majorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari verò majorum laudes clamoribus stridebant inconditis: intérque varios sermonis dissoni strepitus leviora prœlia tentabantur. Jámque verutis & similibus aliis utrimque semet eminus lacessentes, ad conferendas coïere minaciter manus: & scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus est. Barbaríque ut reparabiles semper & celeres, ingentes clavas in nostros conjicientes ambustas, mucronésque acriùs resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, è propinquo latere fortiter excitus, hærente jam morte cervicibus sustentavit. Fervente igitur densis cædibus prœlio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique volitantibus telis oppetebat & gladiis: & sequebantur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidémque altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum,

Gothorum Optimatem vocat Idatius in Chronico. Aurelianus quoque apud Vopiscum in Bonoso Optimates Gothicas similiter dixit. Olympiodorus Historicus in Bibliotheca Photii: τ̃ Ῥαδαγαίσου Γότθων οἱ κεφαλαιῶται ὀπτίματοι ἐκαλοῦντο.

[a] INCENSIS MALLEOLIS.] Veram hujus loci scripturam ex Regio codice * & Tol. * & Editione Aug. restitui. Sic Marcellinus in lib. XXI. de Juliano dixit: *Sed ille, ut fax vel incensus malleolus velociter ad destinata festinans, &c.*

[b] CADENTE ITAQUE PROTINUS DIE.] Rectiùs in Faucheti codice legitur

[a] secando

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

ᵃ secando suffragines. Et cùm omnia cæsorum corporibus opplerentur, jacebant inter eos quidam semianimes, spem vitæ inaniter usurpando; alii glande fundis excussa, vel harundinibus armatis ferro confixi: quorumdam capita per medium frontis & verticis mucrone distincta, in utrumque humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum lassatæ, æquo Marte partes semet altrinsecus afflictabant: nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen internecciva certamina cedens vespero dies: & cunctis quà quisque potuit incompositè discedentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione Honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ volucres consumpsêrunt, assuetæ illo tempore cadaveribus pasci, ut indicant nunc usque albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longè minore Romanos, ᵇ cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos: non tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem.

CAPUT VIII.

His casibus prœliorum ita luctuosè finitis, nostri proximos Marcianopoleos petivere secessus. Gothi intra vehiculorum anfractus sponte sua contrusi, numquam exinde per dies septem egredi vel videri sunt ausi: ideóque opportunitatem milites nacti, immensas alias Barbarorum catervas inter Æmimontanas angustias clauserunt aggerum objectu celsorum: hac spe nimirum, ut inter Histrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullósque reperiens exitus periret inediâ, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Post quæ repetivit Gallias Richomeres, ob majorem prœliorum fremitum qui exspectabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Metobaude Consulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionúmque eventu, Saturninum, equestris exercitûs ad tempus curâ commissâ suppetias Trajano ferentem misit & Profuturo. Fortéque iisdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbari [erumpere] molibus magnis ardebant. Hócque sæpe tentato cùm obruerentur vigore nostrorum per asperitates scruposas validè resistentium: adacti necessitate postrema, Chunorum & Alano-

Candente: quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XXI. *ubi lux excanduit tertia.*

ᵃ SECANTES SUFFRAGINES.] Cùm in MSS. Flor. * Tolos. * [Colb.] & Regio scriptum sit, *secandos suffr.* non dubito quin Marcellinus scriptum reliquerit, *secando suffragines.* Nam & id modulatiùs sonat, & Marcellini stilo magis respondet.

ᵇ CUM EA COPIOSA MULTITUDINE.] Regius codex [& Colb.] scriptum habet, *cum eo copiosa m.* quod positum videtur esse pro, *adeo copiosa.*

ᶜ. BARBARIQUE MOLIBUS M.]

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

rum aliquos ad societatem spe prædarum ingentium adsciverunt. Quo cognito Saturninus (jam enim aderat & prætenturas stationésque disponebat agrarias) paullatim colligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, [a] uti amnis impulsu undarum obicibus ruptis emissus, convelleret levi negotio cunctos, suspecta loca diutiùs observantes. Deinde post reseratas angustias abitúmque militis tempestivum, incompositè qua quisque clausorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vastabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impunè, ab ipsis tractibus quos prætermeat Hister exorsi, adusque Rhodopen & [b] fretum quod immensa disterminat maria, rapinis & cædibus, sanguinéque & incendiis, & liberorum corporum corruptelis omnia fœdissimè permiscentes. Tunc erat spectare cum gemitu facta dictu visúque prædira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus parvulos, & puberum audire lamenta puellarúmque nobilium, quarum stringebat fera captivitas manus. Post quæ adulta virginitas, castitásque nuptarum [c] ore adfecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte licèt cruciabili prævenire. Inter quæ cùm belluæ ritu traheretur ingenuus paullo antè dives [& liber,] de Fortuna ut inclementi querebatur & cæca, quæ eum [d] puncto temporis brevi opibus exutum & dulcedine caritatum domóque extorrem, quam concidisse vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut serviturum sub verberibus & tormentis duro devovisti victori. Barbari tamen, velut diffractis caveis bestiæ, per spatiorum amplitudines fusiùs incitati, oppidum petivere nomine

Scribendum omnino est, *barbari erumpere molibus magnis ardebant*: sic enim sensus postulat.

[a] UT IMMANIS PULSUS UNDARUM.] Non is equidem sum, qui omnia pro arbitrio corrigere velim: sed tamen facere non possum quin conjecturam meam hîc proponam. Suspicor enim scribendum esse, *uti amnis impulsu undarum obicibus ruptis emissus*.

[b] TRACTUM QUI IMMENSA DISTERMINAT MARIA.] In codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * & Editione August. hanc scripturam inveni, *tractum quod immensa dist. m.* Sed in Regio exemplari superscriptum erat *fretum*, optimè ut equidem judico. Sic enim Marcellinus noster in lib. XXI. *adusque fretum & Propontidem*. Et in lib. XXVII. Thraciarum provincias à Septentrione quidem ait Danubio terminari: à Meridie autem scopulis montis Rhodopes attolli: ab Oriente verò finiri in fretum, quod ab Euxino Ponto in Ægæum reciprocis fluctibus fertur. Vide & paginam ultimam libri XXXI. & ultimi.

[c] ORE AFFECTO.] Cùm in Regio codice * & Tol. * [ac Colb.] scriptum invenerim, *ore adfecto* · prope est ut existimem sic à Marcellino relictum fuisse, *adulta virginitas castitásque nuptarum ore abjecto flens ultima ducebatur*. [Annon tamen MSS. codicum sequendæ nobis est potiùs auctoritas? *Ore* enim *adfecto* nihil aliud est quàm facie unguibus secta: quod facere in luctu & in summo dolore mulieres solent.]

[d] PUNCTO TEMPORIS BREVIORIS EXTORTUM.] Sic quidem in exemplari Regio superscriptum est, ex conjectura antiquarii: sed in textu ipso scriptum est hoc modo, *brevioribus extotum*, * ut & in Tol. * [& Colb.] Unde absque ulla propemodum litterarum mutatione sic emendandum putavi: *Quæ cum puncto temporis brevi* (ita loquitur Marcellinus in l. XIX.) *opibus exutum, &c.*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS JUNIOR AUGUSTI. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

[a] Dibaltum, ubi Tribunum Scutariorum Barzimerem inventum cum suis, Cornutísque & aliis peditum numeris, castra ponentem adsiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitii) jussa canere bellicum tubâ, lateribus firmatis, prærupit cum promptis adcinctis ad prœlium: fortitérque resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum adcursus complurium anhelum circumvenisset & fessum. Et ita eccidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

CAPUT IX.

Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum, tamquam obicem validum ubi reperirent excisuri: & cultiore victu somnóque parumper assumpto, eum sequebantur ut feræ: docti quòd Gratiani monitu reversus in Thracias, & [b] prope Berœam vallo metato, eventus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. Ille verò regendi conservandique militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, vel exploratorum relatione quos miserat apertè instructus, per montium celsa silvarúmque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatósque in cuneos sensim progrediens, Gothorum Optimatem Farnobium cum vastatoriis globis vagantem licentiùs occupavit, ducentémque Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est duci, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen directuri vacua defensoribus loca. Eorum catervis subitò visis, certare comminus Dux cautissimus parans, [c] adortúsque nationis utriusque grassatores minantes etiamtum acerba: trucidasset omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis pòst appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset: vivósque omnes circa Mutinam, Régiúmque & Parmam Italica oppida, rura culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obscenæ vitæ flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus pubcres, ætatis viriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. Porro si qui jam adultus aprum exce-

[a] OPPIDUM NOMINE DIBALTUM.] *Debeltum* opidum Thraciæ dicitur in Itinerario Antonini. Ptolemæus Δεύελτον coloniam nominat, perinde ac Plinius in lib. 4. qui sua ætate *Deultum* dictum esse testatur. Eique scripturæ suffragantur veteres nummi. Hierocles in συνεκδήμῳ, inter Æmimonti urbes memorat Debeltum. Sic enim ait: Ἐπαρχία Αἱμιμόντου ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ἕξ. Ἀδριανούπολις, Ἀγχίαλος, Δεβελτὸς, Πλωτινόπολις.

[b] PROPE BEROEAM.] Thraciæ civitatem, ut dixit Marcellinus in lib. XXVII. quæ à Græcis ferè Βερόη appellatur: sic enim Theophylactus Simocatta in lib. 2. Hist. cap. 15. Hierocles: ἐπαρχία Θρᾴκης ὑπὸ κονσυλάριον πόλεις ι. Φιλιππούπολις. Βερόη. Beroa quoque dicitur in Itinerario Antonini.

[c] ADORTUSQUE NATIONES OPPRESSIT.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Cùm enim in codice Regio [& Colb.] * ac Tolos. * scriptum esse vidis-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

perit ſolus, vel interemerit urſum immanem, colluvione liberatur inceſti.

CAPUT X.

Hæc autumno vergente in hiemem funeſti per Thracias turbines converrebant: quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens latè ſerpebat. Et jam Lentienſis Alamannicus populus, tractibus Rætiarum confinis, per fallaces diſcurſus violato fœdere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat: quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter Principis Armigeros militans, poſcente negotio reverſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet arceſſitu Valentis patrui Gratianum Orientem verſus mox ſigna moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum verum excidium conjurati. Quibus avidè Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc quaſi vicini cernentes, ut ſunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum [a] gelu pervium pruinis Februario menſe.... tendentes prope cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui jactura afflictos graviter adultis viribus averterunt. Verùm retrocedere coacti Germani, atque noſcentes exercitus pleramque partem in Illyricum ut Imperatore mox affuturo prægreſſam, exarſere flagrantiùs: majoráque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis jactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentiùs irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, revocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, convocatiſque aliis quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit virtutis ſobriæ Duci: eíque Mallobaudem junxit pari poteſtate collegam, Domeſticorum Comitem, Regémque Francorum, virum bellicoſum & fortem. [b] Nannieno igitur penſante fortunarum verſabiles caſus, ideóque cunctandum eſſe cenſente; Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat, ire in hoſtem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adversùm fragore terrente, primùm [c] apud Argentariam ſigno per cornicines dato concurri eſt cœptum: ſagittarum verutorúmque miſſilium pulſibus crebriores

ſem, *nationes ut prinſque*, quemadmodum ferè in Mſ Flor. & Editione Auguſt. legitur, emendavi, *adortuſque nationis utriuſque graſſatores*, Gothos ſcilicet & Taifalos: ſtatimque ſcribendum, *trucidaſſet omnes, &c.*

[a] GELU PERVIUM PRUINIS, &c.] Hujus loci, ut apparet, mutili ſententia his ferè verbis ſuppleri poteſt: *Rhenum gelu pervium ac pruinis Februario menſe tranſire tentarunt: quos tendentes propè cum Petulantib. Celtæ, &c.* Et paullo pòſt ſic ſcribendum videtur: *Verùm retrocedere coacti Germani, noſcentéſque, &c.*

[b] NANNIENO IGITUR.] Hic Nannenus Comes ſuprà nominatus eſt in lib. XXVIII. p. 537.

[c] APUD ARGENTARIAM.] Hieronymus in Chronico anno Dom. 378. *Alamannorum*, ait, XXX. *circiter millia apud Argentariam opidum Galliarum ab exercitu Gratiani ſtrata.* Meliùs in Chronico Caſſiodori id refertur Gratiano IV. & Mero-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

hincinde sternebantur. Sed in ipso prœliorum ardore infinita hostium multitudine milites visa, vitantésque aperta discrimina, per calles consitas arboribus & angustas, ut quisque potuit dispersi, paullo postea stetere fidentiùs: & splendore consimili, proculque nitore fulgentes armorum, Imperatorii adventûs injecêre Barbaris metum. Qui repente versi in terga, resistentésque interdum, ne quid ultimæ rationis omitterent: ita sunt cæsi, ut ex prædicto numero non plusquam quinque millia ut æstimabatur evaderent densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti successus fiduciâ Gratianus erectus, jámque ad partes tendens Eoas, lævorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, universam (si id tentanti fors affuisset) delere statuit malefidam & turbarum avidam gentem. Hócque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses ærumnis populi sui ad internecionem pæne deleti, & repentino Principis adventu defixi, quid capesserent ambigentes, cùm neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent invenire vel breve, impetu celeri obsessos petiverunt inviis cautibus colles: abruptísque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibúsque suis quas secum duxerant, omni virium robore propugnabant. Quâ difficultate perpensa, velut murorum obicibus opponendi per legiones singulas quingenteni leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum auctâ fiduciâ, quòd versari inter antesignanos visebatur acriter Princeps, montes scandere nitebantur, [a] tamquam venaticias prædas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsúmque prœlium vergente in meridiem die, tenebræ quoque occupavere nocturnæ. Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: cædebant cadebántque nostrorum non pauci: simul arma Imperatorii comitatûs auro colorúmque micantia claritudine, jaculatione ponderum densa confringebantur. [b] Etenim diu reputante Gratiano cum Optimatibus, perniciosum apparebat & irritum contra asperitates aggerum prominentium intem-

baude Coss. qui erat annus Natalis Dominici 377. Hujus victoriæ meminit etiam Victor in Epitome. Est autem Argentaria seu Argentuaria Germaniæ opidum in Triboccis situm teste Ptolemæo: cujus mentio fit in Itinerario Antonini & Tabula Peutingerorum. * Hodie *Colmar* dicitur, urbs clara Elsatiæ, ut censet Cluverius in lib. 2. Germ. cap. 12. vel potiùs *Arburg*, cujus parietinæ visuntur.*Ceterùm hic locus haud paullo meliùs sic legeretur: *Ubi primùm apud Argentariam s. p. c. d. pugnari est cœptum, sagittarum, &c.*

[a] TAMQUAM VENATICIAS PRÆDAS.] Meliùs meo quidem judicio scribitur in Regio exemplari *venaticas*: sic in veteri Lexico *Venaticus* θηρευτικός explicatur. Sed parvi interest utro modo scribatur. Nam in principio lib. XXX. *venaticiam prædam* agnoscunt nostri codices.

[b] ETENIM DIU REPUTANTE.] In Ms. Flor. legi Lindenbrogius monuit: *Et m̄ diu reputante, &c.* in codice Regio scriptum inveni: *Et tamen.* In Editione Augustana * & Tol. codice: * *Et inde.* Quæ variæ scripturæ ex compendiariæ illius notæ, quam primo loco posui, prava interpretatione natæ sunt. Mihi verò dubium non est quin

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. Anno Chr. 377.

pestivâ contendere pertinaciâ: multis (ut in tali negotio) variatis sententiis, otioso milite circumvallari placuit Barbaros inediâ fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verùm cùm obstinatione simili renitentes Germani peritíque regionum petissent alios montes, his quos antè insederant altiores: conversus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienses intentum jugulis suis omni perseverandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetravere supplici prece, oblata (ut præceptum est) juventute valida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt. Hanc victoriam opportunam & fructuosam, quæ gentes hebetavit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est [a] quanto cum vigore exerta celeritate aliorsum properans expedivit: [b] præclaræ indolis adulescens, facundus, & moderatus, & bellicosus, & clemens: ad æmulationem lectorum progrediens Principum, dum etiamtum lanugo genis inserperet speciosa, ni vergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis semet ad vana studia Cæsaris Commodi convertisset, licèt hic incruentus. Ut enim ille quia perimere jaculis plurimas feras spectante consueverat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exsultavit: ita hic quoque intra sæpta quæ appellant vivaria, sagittarum pulsibus crebris [c] dentatas conficiens bestias, incidentia multa parvi ducebat & seria: eo tempore quo etiamsi Imperium Marcus regeret Antoninus, ægrè sine collegis similibus & magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos Reip. poterat casus. Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias [d] res rationésque poscebant, & punito Scutario proditore, qui festinare Principem ad Illyricum Barbaris indicarat: Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis-Arboris nomen est,

legendum sit: *Et quoniam diu reputante Gratiano, &c.* sensus enim ita necessariò postulat.

[a] QUANTO CUM VIGORE.] In Regio codice, * Tol. * [& Colb.] & in Editione August. legitur, *quantoque cum vigore*: unde quispiam non ineptè conjecerit sic scribendum esse, *quo quantoque cum vigore*:

[b] PRÆCLARÆ INDOLIS ADULESCENS.] Gratiani Aug. elogium exstat apud D. Ambrosium in Orat. de obitu Valentiniani, sub finem. *Augustæ*, inquit, *memoria Gratianus fuit fidelis in Domino, pius atque mansuetus, puro corde: fuit etiam castus corpore, qui præter conjugium nescierit feminæ alterius consuetudinem.* Quibus adde Victoris Epitomen. Sed has omnes Gratiani dotes decolorabat tenuis ac propè nulla Reip. cura: à cujus administratione non modò naturâ erat aversus, sed studiis etiam atque instituta vitæ ratione penitus abhorrebat. Dum nihil alind diu noctúque ageret quàm spiculis meditari, summæque voluptatis divinæque artis crederet ferire destinata, ut scribit Victor in Epitome.

[[c] SAGITTARUM PULSIBUS CREBRIS DENTATAS CONFICIENS BESTIAS.] In Ms. Colbertino scribitur, *dendata conficiens bestias.* Dentatæ quidem sunt & dici possunt bestiæ omnes quæ dentes habent, tam parvæ quàm magnæ. Sed heic Ammianus Marcellinus *dentatas* κατ᾽ ἐξοχὴν *bestias* appellat feras Amphitheatrales, firmitate maxillarum & dentium numero ac magnitudine præ ceteris metuendas: quales sunt leones, ursi, & similes.]

[d] RES NATIONESQUE POSCE-

[a] per Lauriacum ad opitulandum oppressæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iisdémque diebus Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissimè cogitanti, muniréque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes & leves, [b] tamquam exæstuantes vi torrentes per Septemtrionales provincias fusiùs vagarentur; successor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociæ specie, & ad cuncta mobilis & incertus: idem quem præteritorum textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Juliano Cæsari, dum inter ejus Armigeros militaret [c] ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam. Remotúsque in ipsa vertigine pereuntium rerum Dux cautus & diligens: cùm etiamsi dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

VALENS; GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

CAPUT XI.

His fortè diebus Valens tandem excitus Antiochiâ, longitudine viarum emensa [d] venit Constantinopolim: ubi moratus paucissimos dies, seditionéque popularium levi pulsatus, [e] Sebastiano paullo antè ab Italia ut petierat misso, vigilantiæ notæ ductori, pedestris

BANT.] Crediderim potiùs sic à Marcellino scriptum fuisse: *Dispositis igitur qua pro temporum captu per Gallias res rationésque poscebant, &c.* sic enim loquitur ferè in lib. XIV.

[a] PER LAORIACUM.] Io Regio codice,* Tolos.* [& Colbert.] scriptum inveni periode ut in Florentino, *per maurea cum:* uihilominus scribendum esse existimo, *per castra quibus Felicis Arboris nomen est, & per Laureacum, &c.* Et castrum quidem illud quod vulgo dicebatur Arbore felici, sitom erat in Rætiis, ut docet Notitia Imperii Romani. Lauriacum verò seu Laureacum (utroque enim modo scribi potest) erat in Norico Ripensi: cujus crebra fit meotio ab Eugippio in vita Severini: hodie *Lork*. Hinc milites Auxiliares Laureacenses dicti in Inscript. Gruteri p. 164.

[b] TAMQUAM EXÆSTUANTES VI TORRENTES.] In Mss. Flor. & Regio * & Tolos.* [ac Colb.] & in Editione Augustana sic legitur hic locus, *tamquam exastuares ut ia torrentes.*

[c] AC REGIAM CUSTODIRET.] Hanc scripturam equidem probare noo possum. Maurus enim tunc temporis cùm Cæsar esset Julianus, Regiam non custodiebat. Nam Regia nonnisi de Imperatore dici potest. Atqui Julianos tunc tantùm Cæsar erat. Deinde Maurus Petulantium tunc erat Hastatus seo Draconarius, ut dixit Marcellious in lib. XX. Ad legiooarios autem milites Palatii custodia oon pertinebat, sed ad Scholares. Turbat me tameo, quòd Maurus à Marcellino hîc dicitur inter Juliani Armigeros militasse. Est autem Armiger propriè Scholaris, qui pro palatio excubat. Unde Marcellious *Scutarium* vocat in hâc pag. quem *Armigerum* vocarat p. 636. Itaque an hæc emendatio hujus loci recta sit, viderit lector. In Mss. quidem Flor. & Regio & * Tolos. * [ac Colb.] & in Editione Aug. legitur, *arrogantia custodiret.* Equidem sic potiùs scriptum mallem: *Dum inter ejus Armigeros militaret, arroganti confidentia* [vel, *audaciâ*] *torquem obtulisse, &c.* quæ scriptura confirmatur ex lib. XX. pag. 242.

[d] VALENS VENIT CONSTANTINOPOLIM.] Valens Augustus Constantinopolim ingressus est 3. Cal. Jun. ipso VI. & Valeotiniano II. Coss. & ibi duodecim dumtaxat moratus dies, profectus est ex urbe ad fossatum die III. Idus Junias, ot scribit Idatius io Fastis, & Socrates in lib. 4. cap. 31. Historiæ Eccl. qui de seditiooe illa popularium urbis Constantinop. consulendus est.

[e] SEBASTIANO PAULLO ANTE AB ITALIA MISSO.] At Zosimos in lib. 4. hunc Sebastianum non ab Valentiniano Juniore ex Italia missum ait ad Valentem, sed affectum tædio, quòd Occidentis Imperatores adhuc imbecilla ætate à Cubiculariis eunuchis pro arbitrio regereotur, Constantinop. venisse, statimqoe Magistrum militiæ ab Valente esse factum. Ejusdem Sebastiani elogium exstat apud Suidam io σεβαστιανὸς, ex Historiis Eunapii Sardiani. Periit autem bello Gothico, ot Marcellinus memorat. De eodem multa adnotavi io Notis ad librum XXIII.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

exercitus curâ commissâ, quem regebat antea Trajanus: ipse [a] ad Melanthiada villam Cæsarianam profectus, militem stipendio fovebat, & alimentis, & blanda crebritate sermonum. Unde cùm itinere edicto per tesseram [b] Nicen venisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opimâ Barbaros prædâ à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim revertisse: qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus jungere festinant, circa Berœam & Nicopolim [c] ingentibus præsidiis fixis: atque ilico ut oblatæ occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope Hadrianopolim, obseratis vi portis juxtà adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste veniret & subornatus, atque contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale [d] per Actum acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Juliarum. Agnitus tamen licèt serò Sebastianus, & urbem introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit: [e] vesperáque intendente, Gothorum vastatorios cuneos prope flumen Hebrum subitò visos, paullisper opertus aggeribus & frutectis, obscura nocte suspensis passibus incompositos aggressus est: [f] adeoque prostravit, ut præter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædámque retraxit innumeram, quam nec civitas cepit, nec planities lata camporum. Quâ causâ percitus Fritigernus, & extimescens ne Dux, ut sæpe audie-

[a] AD MELANTHIADA VILLAM CÆSARIANAM.] Agathias in lib. v. Hist. & ex eo Suidas *μελανθιάδα κώμην* nominat, & centum ac quadraginta (Suidas centum ac duo dicit) stadiis ab Urbe Regia distare scribunt. Auctor Chronici quod vulgo Alexandrinum vocant, *μελανθιάδα* nuncupat, perinde ac Marcellinus noster. Villa autem Cæsariana dicitur eo quòd ad Impp. pertinebat.

[b] NICEN VENISSET.] Nice oppidum Thraciæ memoratur à Socrate in lib. 2. Hist. cap. 36. & in libro 4. cap. 11. Ejusdem mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Mansio Nice m.* IX. *Mutatio Tarpodizo m.* X. *Mut. Urisio m.* VII. *Mans. Bergulis m.* VII. Memoratur etiam à Procopio in lib. 4. de ædificiis Nice castrum Æmimonti, quod est hoc ipsum, cujus meminit Marcellinus: ut patet ex libro XXXI. infrà.

[c] GENTIBUS PRÆSIDIIS FIXIS.] Scribendum videtur, *ingentibus præsidiis fixis.*

[d] PER ALIUM ACCIDERAT COMITEM.] In MSS. Regio & Vaticano, * Tolos. * [& Colbertino] legitur: *Quale per actum acciderat comitem, &c.* rectiùs ni fallor. Actus enim nomen proprium est Comitis illius, qui cùm à Magnentianis captus & subornatus fuisset, ad milites Constantianos qui in Alpibus Juliis præsidium agebant reversus, susceptusque ab iisdem rei totius ignaris, claustra Alpium Juliarum Magnentio tytanno prodidit, ut ex hoc Marcellini loco colligitur. Lege igitur: *Quo per fraudem à Magnentiacis militibus capto, &c.* sicut in Regio codice superscriptum est.

[e] VESPERAQUE INTENDENTE.] In Flor. & Regio [ac Colb.] codice legitur, *incendente* pro *intendente.* In MS. Tolosano, *vesperaque incedente.*

[f] ID QUOQUE PRÆSTANS.] In MSS. Flor. & Regio, * Tolos. * [& Colb.] scriptum inveni: *Id quoque prostravit.* Accursius qnidem sic edidit: *Id quoque præstavit,* nimis barbarè. At quid facilius erat ac

rat,

rat, impetrabilis dispersos licenter suorum globos raptuíque intentos consumeret, improvisos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum citò discessit, ut agentes in regionibus patulis nec inediá, nec occultis vexarentur insidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, quâ industriâ superavarit Alamannos, pedestri itinere præmissis impedimentis & sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: & quadriduum ibi moratus, per idem flumen [a] ad Martis Castra descendit, febribus intervallatis afflictus; in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amisit sequentium paucos.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

CAPUT XII.

Iisdémque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienses compererat superatos, quódque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat: è Melanthiade signa commovit, æquiperare facinore quodam egregio adulescentem properans filium fratris, [b] cujus virtutibus urebatur: ducebátque multiplices copias nec contemnendas, nec segnes: quippe etiam veteranos iisdem junxerat plurimos: inter quos & honoratiores alii, & [c] Trajanus procinctus est, paullo antè Magister armorum. Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidiis itinera claudere, per quæ commeatus necessarii portabantur: occursum est huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates angustiarum quæ propè erant, peditibus sagittariis & equitum turmâ citiùs missâ. Triduóque proximo cùm Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus passuum à civitate discreti stationem peterent Nicen: in-

expeditius, quàm ita corrigere? *Adeoque prostravit ut, &c.* quemadmodum ferè in pag. 537.

[a] AD MARTIS CASTRA DESCENDIT.] Opidum erat in Dacia Ripensi situm, cujus meminit Hierocles in συνεκδήμῳ seu peregrinationis comite: Ἐπαρχία Δακίας τῆς παραποταμίας ὑπὸ Κονσουλάριν πόλεις πέντε. Ῥατιαρία μητρόπολις, Βονώνια, Ἀκινες, Κάςρα Μάρτις, Ἰσκός. *Provincia Dacia Ripensis sub Consulari urbes quinque: Ratiaria metropolis, Bononia, Acines, Castra Martis, OEscus.* Exstat hic Auctor Ms. apud Jacobum Sirmundum, ex cujus codice hunc locum descripsi & emendavi. In indice quoque Catholicorum Episcoporum, qui Sardicensi Syoodo subscripsere, Calvus memoratur quidam à Dacia Ripensi *de Castra Martis*, ut videre est in Fragmentis Hilarii de Synodis. * Sozomenus in libri 9. cap. 5. opidum Mœsiæ facit. *

[b] CUJUS VIRTUTIBUS UREBATUR.] Erant & peculiares quædam causæ simultatis & invidiæ, quòd cùm Valentinianus Junior inscio patruo simul ac fratre nuncupatus esset Augustus, Gratianus paulo pòst suffragiis militaribus non modò assensum præbuerat, sed etiam Imperium cum fratre partitus fuerat, non coosulto Valente patruo, ut scribit Eunapius in Historiis: qui etiam hanc præcipuam ait fuisse causam cur Valens Gothos susceperit: Καὶ γὰρ ὑπ' ἀντιζηλοτυπίας αὐτῷ πρὸς τοὺς συμβασιλεύοντας, οἳ παῖδες μὲν ἦσαν ἀδελφοῦ, τὴν βασιλείαν δὲ διῃρῆσθαι κατὰ σφᾶς ἰδίνουν, τὴν διατομὴν ἐκ εἰσῆκόντος ἐπὶ τὸν Θεῖον. Accedebat & alia haud minoris fortasse obtrectationis causa, quòd cùm Valens Arianos omni studio foveret; Gratianus contrà Princeps erat Christianissimus, ut ait locuples testis Ambrosius.

[c] TRAJANUS PRÆCINCTUS EST.] In Ms. Regio, * Tolos. * [& Colb.] & Editione Augustana legitur, *procinctus.* Sed si mei arbitrii res esset, mallem equidem scribi, *recinctus est*, ut in lib. XXVI. pag. 453. Trajanus enim Magister militum paullo antea dimissus fuerat cum conviciis à Valente, eo quòd infeliciter pugnasset cum bar-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

certum quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus: Imperator procaci quodam calore perculsus iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo sudibus fossáque firmato, Gratianum impatienter opperiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit ab eodem Imperatore præmissum cum litteris, ipsum quoque venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præstolaretur paullisper periculorum participem, néve abruptis discriminibus temere semet committeret solum: adhibitis in consilium potestatibus variis, quid facto opus esset deliberabat. Et cùm Sebastiano auctore quidam protinus eundum ad certamen urgerent: Victor nomine Magister equitum, [a] Sarmata, sed cunctator & cautus, eadem sentientibus multis, Imperii socium exspectari censebat: ut incrementis exercitûs Gallicani adscitis, opprimeretur leviùs tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta Principis destinatio, & adulabilis quorumdam sententia regiorum: qui ne pæne jam parte victoriæ (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus Presbyter (ut ipsi appellant) missus à Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad Principis castra: susceptúsque leniter, ejusdémque ductoris obtulit scripta, petentis propalam ut sibi suísque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederetur & frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Christianus ut conscius arcanorum & fidus, secretas alias ejusdem Regis obtulit litteras, qui astu & ludificandi varietate nimiùm sollers, docebat Valentem quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sævitiam mol-

baris, ut refert Theodoritus in lib. IV. cap. 29. eique Sebastianus successerat, ut dixit Marcellinus pag. 639.

a VICTOR MAGISTER EQUITUM ARMATUS.] In ultima voce videtur mendum subesse. In Regio quidem exemplari scriptum inveni: *Magister equitum armata, &c.* [ut & in Colbertino, pro quo *Sarmata* haud dubiè reponendum est. Sic in libro XXV. idem codex Colbertinus *Armatis* pro *Sarmatis* præfert hisce verbis: *Ut mixti cum Actuariis Armatis Galli, &c.* Contrà in eodem libro XXV. codex Colb. *Sarmatas* pro *armatos* ponit: *Adlocutusque tumentes Sarmatas, &c.* Victor ergo Magister equitum natione erat Sarmata, & Valenti militabat: sicut principatu Constantii Francorum multitudinem in Palatio Augusti floruisse disertè scribit Ammianus, de Silvano loquens: & Latinum Domesticorum Comitem, Agilonem Tribunum Stabuli, ac Scudilonem Scutariorum Tribunum, aliosque genere Alamannos plurimum apud Constantium potuisse in lib. XIV. tradit. Gothi quoque non pauci tum Imperatoribus Romanis militabant, inter quos Nevitta eminuit: ne quis miretur Victorem, hominem Sarmatam, in exercitu Valentis Magisterium equitum gessisse. Vulgata quidem Ammiani lectio ferri non potest, ac sensu omni caret: *Victor Magister equitum armatus, sed cunctator & cautus.* Quasi qui *Magistrum equitum* aliquem vocat, necesse habeat *armatum* adjicere: aut quasi homo militaris vel numquam vel raró sit cunctator & cautus. Barbari autem quales erant Sarmatæ, naturâ audaces ac sibi præfidentes erant, temerariique, plusque in viribus quàm in consilio reponebant. Quare non sine causa notavit Ammianus, Victorem licèt Sarmata esset, more Ro-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

lire non posse, vel ad condiciones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatum iisdem juxtà monstraret exercitum, & timore Imperatorii nominis intentato, eos à pernicioso pugnandi revocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt. Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa præproperè commoventur, impedimentis & sarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua consocatis. Thesauri enim & Principalis fortunæ insignia cetera, cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœnium tenebantur. Decursis itaque viarum spatiis confragosis, cùm in medium torridus procederet dies, [a] octavo tandem hostium carpenta cernuntur, quæ ad speciem rotunditatis detornata digestáque exploratorum relatione affirmabantur. Atque ut mos est ululante barbara plebe ferum & triste, Romani Duces aciem struxêre: & anteposito dextro cornu equitum primo, peditatûs pars maxima subsidebat. Cornu autem equitum lævum disjectis adhuc per itinera plurimis, summa difficultate conductum properabat passibus citis. Dúmque idem cornu nullo etiamtum interturbante extenditur, horrendo fragore [b] sibilantibus armis, pulsuque minaci scutorum territi Barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens, & accita [c] nondum venerat, oraturos pacem misêre legatos. Eorum dum vilitatem despicit Imperator, ut firma fierent paciscenda, Optimates poscens idoneos mitti: illi de industria cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites sui redirent, quos adfore jam sperabant: & miles fervore calefactus æstivo, siccis faucibus commarceret relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentísque aridis subditis ut hoc fieret, iidem hostes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quòd homines & jumenta cruciabat inedia gravis. Inter quæ Fritigernus callidus futuri conjector, Martémque pertimescens ancipitem, velut caduceatorem unum è plebe suo misit arbitrio, impetens nobiles quosdam & electos ad se propediem obsides mitti, impavidus ipse vim militarem laturus & necessaria. Laudato probatóque formidati Ducis proposito, Tribunus Æquitius cui tunc erat cura Palatii credita, Valentis propinquus, assentienti-

mano prudentem & cautum, nec temerario ardore præcipitem aut pugnandi cupidum fuisse.]

[a] OCTAVO TANDEM HOSTIUM CARP. CERNUNTUR.] Id est octavo lapide seu milliario ab Hadrianopoli: quamquam Idatius in Fastis milliario XII. ab Hadrianopoli pugnatum esse dicit.

[b] SIMULANTIBUS ARMIS.] Lege meo periculo, *sibilantibus armis*. Sic enim loquitur Marcellinus in lib. XXV. pag. 416. *Armorumque lugubre sibilantium fragore, &c.*

[c] NONDUM FOEDERATUROS PACEM.] Hunc locum, qui omni sensu carebat, levi negotio sic emendavi. Cùm enim in MSS. Regio * & Tolos. * scriptum invenissem, *fœderato raturos*, quemadmodum ferè in Flor. legi testatus est Lindenbrogius; existimavi sic à Marcellino scriptum fuisse: *Quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens & accita, nondum venerat,*

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

bus cunctis ire pignoris loco maturè disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsúsque à Dibalto, verebatu-eorum irrationabiles motus: Richomeres [a] se sponte obtulit propria: iréque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus & viro convenire existimans forti: jámque pergebat indicia dignitatis & natalium [daturus.] Eo ad vallum hostile tendente, Sagittarii & Scutarii, [b] quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat & Cassio, avidiùs impetu calenti progressi, jámque adversis connexi, ut immaturè proruperant, ita inerti discessu primordia belli fœdarunt. Hócque impedimento conatûs intempestivi & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reversus & Safrace, Alanorum manu permista, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque accursu veloci invenire comminus potuit, incitata cæde turbavit.

CAPUT XIII.

Cúmque arma ex latere omni concuterentur & tela, lituósque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immaniùs furens: cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt: & [c] prœlium flammarum ritu crescens, terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus jaculorum & sagittarum. Deinde collisæ in modum rostrorum navium acies, trudentésque se vicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis jactitatæ. Et quia sinistrum cornu adusque plaustra ipsa accessit, ultra (si qui tulissent suppetias) processurum: à reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente, sicut ruinâ aggeris magni oppressum atque dejectum est: [d] steterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut

oraturos pacem misêre legatos.

[a] SE SPONTE OBTULIT PROPRIA IRE QUE PROMISERAT LIBENS.] Hæc locutio prorsus barbara, & Marcellini nostri elegantiâ est indigna: proinde nulla ferè mutatione locum sic restituendum esse duxi: *Se sponte obtulit propria: ireque promiserat libens*, &c.

[b] QUOS BACURIUS HIBERUS.] Sic in exemplari Regio [& Colb.] dicitur, non *Baturius*, ut in vulgatis hactenus Editionibus. Hic est, ni fallor, Bacurius, cujus egregiâ operâ Theodosius usus est in bello adversus Eugenium tyrannum; ut scribit Zosimus. Et hic quidem oriundum ait fuisse ex Armenia, quæ Hiberiæ confinis fuit: & virum omnis malitiæ ac doli expertem, bellica autem laude præstantem fuisse memorat. Sed Rufinus in lib. I. Hist. cap. x. Bacurium Regulum Hiberorum ait fuisse, virum fidelissimum, cui summa erat cura religionis & veritatis. Eumdem Palæstini limitis Ducem, ac deinde Domesticorum Comitem fuisse testatur, & Theodosio Imp. in bello adversus tyrannos fortem ac fidelem operam exhibuisse. Sunt etiam ad eumdem Libanii Epistolæ 936. & 952.

[c] PROELIUM FLAMMARUM RITU CRESCENS.] Ex Homero sumptum videtur, qui in Iliad. ρ'. sub finem ait:

— ἐπὶ τὸ πτόλεμος τέτατό σφιν
Ἄγριος ἠΰτε πῦρ. —

& in libro ultimo Iliados:

Ὣς οἱ μὲν μάρναντο δέμας πυρὸς αἰθομένοιο.

Et Eustathius in scholiis pag. 1110. prœlium flammæ comparari ideo notat, quòd instar flammæ celeriter perdat & consumat omnia. Non igitur sine causâ Polybius in lib. XI. bellum igni & incendio confert. Ut enim semel accensus ignis, & materiâ ipsâ & vi ventorum augeri solet, ac sæpe ipsum auctorem incendii consumit; sic bellum concitatum plerumque eos labefactat primos à quibus excitatum est. Interdum etiam ulteriùs serpit, & vicinorum dementiâ populorum dum fovetur atque alitur, apposita quæque pervastat. [Ceterùm pro *crescens* in Ms. Colbert. lego, *acre satis.*]

[d] STETERUNT IMPROTECTI PEDITES.] Quæ causa cladis illius & inter-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

vix mucronem exerere, aut manus reducere quisquam posset. Nec jam objectu pulveris cælum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Quâ causâ tela undique mortem vibrantia, destinata cadebant & noxia, quòd nec prævideri poterant nec caveri. Verùm ubi effusi immensis agminibus barbari jumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, & evadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadendi contemptu occursantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis securium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videréque licebat celsum ferocia Barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisâ ferro dexterâ, vel confosso latere, inter ipsa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruináque confligentium mutua [a] ac humo corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt: & morientium gemitus profundísque vulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto támque confusæ rei tumultu exhausti labore & periculis pedites, cùm deinceps neque vires illis, neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisque collisione assidua, gladiis contenti districtis in confertas hostium turmas mergebant se, salutis immemores, circumspectantes ademptum esse omne evadendi suffragium. Et quia humus rivis operta sanguineis gressus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: adeo magno animorum robore [b] oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocumque se inflexerant oculi acervis cæsorum aggestis, exanimata cadavera sine parcimonia calcabantur. Sólque sublimior decurso Leone ad domicilium cælestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inediâ sitíque confectos, etiam armorum gravantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente Barbarorum pondere acies inclinatæ nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, inconditè (quà quisque poterat) vertuntur in pedes. Dúmque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pavoribus circumsæptus, paullatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. Eóque viso

necionis Romanorum fuit, ut testatur etiam Orosius in lib. VII. *Primo*, inquit, *statim impetu Gothorum pertubata Rom. equitum turma nuda peditum deseruere præsidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctæ, ac primùm nubibus sagittarum obrutæ, deinde cùm amentes metu sparsim per devia cogerentur, funditus cæsæ gladiis insequentium contisque perierunt.*

[a] AD HUMUM CORPORIBUS STRATIS.] In Regio codice legitur, *dhumo corporis stratis.* [In Colb. *at humo corporis stratis.*] Nec dubito, quin Marcellinus scriptum reliquerit, *ac humo corporibus stratis.*

[b] OPPOSITI INCUMBENTIBUS.] In Regio codice, * Tolos. * [& Colbert.] & in Editione August. *oppositis* scriptum habetur.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss.
Anno Chr. 378.

Trajanus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab Armigeris Princeps ſaltem adventicio tegeretur auxilio. Hócque audito Victor nomine Comes Batavos in ſubſidiis locatos haud procul ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cùm invenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit: paríque modo Richomeres periculo ſemet exemit, [a] & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente Barbari noſtros, jam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictúque ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, [b] aut parcebat cedentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera jacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaveribus campos impleverunt. Diremit hæc numquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore Lunari nox fulgens. Primáque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur, (neque enim vidiſſe ſe quiſquam vel præſto fuiſſe adſeveravit) [c] ſagittâ perniciosè ſaucius ruit: ſpiritúque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt uſquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratiâ mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantem cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abjectúmque in paludem, nec emergere potuiſſe nec inveniri. Alii dicunt Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis & ſpadoni-

[a] ET SATURNINUS.] Saturninus Comes memoratur à D. Baſilio in Ep. 315. ad Abramium Epiſcopum Batnarum: *νῦν δὲ μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σατορνίνου τοῦ Κόμητος.* Idem paullo antè Magiſter equitum à Valente factus fuerat. Conſulatum denique geſſit unà cum Merobaude iterum Conſule anno Dom. 383. Vixit autem uſque ad tempora Arcadii Auguſti: à quo neceſſitate temporum compulſo deditus eſt Gaïnæ unà cùm Aureliano Conſule, anno Dom. 400. ut narrat Zoſimus in lib. v. Sunt ad eumdem Saturninum Epiſtolæ Libanii 753. & 793. * Huic ut opinor Saturnino ſtatua Romæ poſita eſt cum hac Inſcriptione, quæ legitur apud Jac. Sirmundum: FLAVIO. PEREGRINO. SATURNINO. V. CL. ET. INLUSTRI, &c.

[b] AUT PARCEBAT CÆDENTIBUS QUISQUAM.] Magis placet codicis Regii [& Colbertini] ſcriptura, *aut parcebat cedentibus quiſquam*: nam cedentes renitentibus hîc opponuntur: & Marcellinus noſter ſic loqui ſolet, ut exempli gratiâ in lib. xiv. pag. 8.

[c] SAGITTA PERNICIOSE SAUCIUS RUIT.] Huic ſententiæ ſuffragatur Libanius in Orat. ad Theodoſium de cæde Juliani Apoſtatæ vindicanda: ubi Valentem ait Imperatorem, in media militum turba pugnantem occubuiſſe, tametſi & equorum regalium copia ei præſtò eſſet, quorum velocitatem nemo ignorat: & Duces fugam ſuaderent, atque orarent ut equo avectus ſalvum ſe & incolumem Reip. reſervaret. Sed ille indignum eſſe ducens, tantæ cladi ſupereſſe, cæſorum ſecum militum molem vice tumuli habuit. Hæc Libanius in ea Orat. Mſ. At ceteri ferè omnes Valentem ad vile tugurium delatum, ibi à barbaris ignorantibus crematum eſſe conſentiunt. Sic præter Hiſtoriæ Eccl. Scriptores Oroſius in lib. vii. & Chryſoſtomus in Homilia xv. in Philippenſes: *τῶν δὲ μετ' αὐτὸν ὁ μὲν καθάπερ ἀνήρ τις ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος μεθ' ἵππων καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ ἡ γυνὴ ἐν χηρείᾳ.* *Ex principibus autem qui illum inſecuti ſunt, hic quidem inſtar miſeri cujuſpiam crematus eſt unà cum equis & jumentis & ceteris omnibus: & uxor ejus vidua relicta eſt.* Et multo clariùs idem Chryſoſtomus in Epiſtola ad viduam adoleſcentem.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss.
Anno Chr. 378.

bus paucis propè [a] ad agrestem casam relatum secunda contignatione fabrè munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captivitatis exemptum. Cùm enim oppessulatas januas perrumpere conati, qui secuti sunt, [b] à parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congestis stipulæ fascibus & lignorum, flammáque suppositâ, ædificium cum hominibus torruerunt. Unde quidam de Candidatis per fenestram lapsus, captúsque à Barbaris prodidit factum, & eos mærore afflixit, magnâ gloriâ defraudatos, quòd Romanæ rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse juvenis occultè postea reversus ad nostros, hæc ita accidisse narravit. Pari clade recuperatis Hispaniis, Scipionum alterum cremata turri in quam confugerat, absumptum incendio hostili comperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni, nec Valenti [c] sepulturam, qui supremitatis honor est, contigisse. In hac multiplici virorum illustrium clade Trajani mors eminuit, & Sebastiani: cum quibus XXXV. oppetivere Tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus, atque [d] Equitius: quorum alter Stabulum, alter curabat Palatium. Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit in primævo ætatis flore, bono cuique spectatus, meritis Ursicini patris Magistri quondam armorum suísque commendabilis. Constátque vix tertiam evasisse exercitûs partem. Nec ulla annalibus præter Cannensem pugnam, ita ad internecionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis lusi bellorum iniquitati cesserunt ad tem-

[a] AD AGRESTEM CASAM RELATUM.] Chrysostomus in Ep. ad viduam: ἐπνίγη καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς κώμην τινὰ ἀποκλεισθεὶς μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν, &c. *Quando & Imp. ipse in quadam villa relictus cum paucis militibus, ipse quidem egredi minimè est ausus. Igne verò ab hostibus admoto cum omnibus ibidem inclusis, non viris modò sed etiam equis conflagravit.* Cui consentit Orosius in lib. 7. cap. 33. *Ipse Imp. cùm sagittâ saucius versúsque in fugam, agrè in cujusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subjecto igne consumptus est.*

[b] APERTE PENSILIS DOMUS.] Scribendum videtur, *à parte pensili domus, &c.*

[c] SEPULTURAM, QUÆ SUPREMITATIS HONOR EST.] Imitatur Solinum ut solet, qui in cap. 47. perinde loquitur: *Agrigentina etiam regio frequens est equorum sepulcris, quod supremitatis munus meritis datum creditur.* Rectè autem & propriè Marcellinus supremitatis honorem dixit. Sic enim sepulturæ honos dicitur à Valerio Maximo in lib. IV. cap. 4. & à Valentiniano in Titulo V. Novellarum, de sepulcris. Virgilius in VI.

Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes.

Et in lib. XI.

—inhumatáque corpora terræ
Mandamus, qui solus honos Acheronte sub imo est.

Et ante omnes princeps non Poëtarum modò, sed omnis facundiæ Homerus in Iliad. π'.

Τύμβῳ τε, στήλῃ τε, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

[d] EQUITIUS.] Tribunus & Cura Palatii, Valentis Augusti propinquus, ut dixit Marcellinus suprà. Erat autem, ut equidem suspicor, filios Equitii Pannonii, Magistri militum per Illyricum, de quo ad libros superiores dixi. Quo porrò modo hoc nomen scribi debeat, incertum est. Alii enim cum diphthongo scribunt, ut notavi: alii sine diphthongo. Quibus suffragatur vetus Inscriptio à Grutero relata p. 164. ORDINANTE. VIRO. CLARISSIMO. EQUITE. COMITE. ET. MAGISTRO. UTRIUS-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI. Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

CAPUT XIV.

pus : & certamina multa fabulosæ næniæ flevêre [a] Græcorum.

Periit autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, [b] cùm per annos quatuor imperasset & decem parvo minùs. Cujus bona multis cognita dicemus, & vitia. Amicus fidelis & firmus, ultor acer ambitionum, severus militaris & civilis disciplinæ corrector : pervigil semper & anxius, ne propinquitatem ejus prætendens [c] altiùs semet ferret : erga deferendas potestates vel adimendas nimiùm tardus : provinciarum æquissimus tutor ; quarum singulas ut domum propriam custodiebat indemnes : tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens augmenta, [d] in adærandis reliquorum debitis non molestus ; furibus & in peculatu deprehensis judicibus inimicus asper & vehemens. Nec sub alio Principe in hujusmodi negotiis meliùs secum actum esse meminit Oriens. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione : cujus rei licèt abundent exempla, unum tamen sufficiet poni. Ut sunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, si qui caducum vel aliud petisset ex usu, [e] cum magnâ justorum injustorúmque distinctione [f] contradictori copiâ servatâ, donabat ei.

QUE. MILITIÆ. Neque enim dubium est, quin scribendum sit in hac Inscriptione, EQUITIO. COMITE. * Atque ita citat Crispinianus in Fastis. *

[a] GRÆCORUM COMMENDABILIS CONSTATQUE.] Duas postremas voces tametsi in Mss. legebantur, audacter expunxi. Sunt enim perperam hoc in loco repetitæ ex linea 22. p.647. quod fatebitur, ut spero, quisquis animum intendere voluerit.

[b] CUM PER ANNOS IV. IMPERASSET ET X. PARVO MINUS.] Immo aliquanto plus imperavit Valens. Quippe à fratre Augustus nuncupatus est anno Dom. 364. mense Martio. Periit autem anno Dom. 378. die IX. mensis Augusti : quod intervallum est annorum XIV. mensium IV. & aliquot præterea dierum. Proinde fallitur Victor, qui in Epitome scribit Valentem regnasse annos XIII. menses V. & Socrates, itémque Sozomenus, qui in fine lib. VI. ait Valentem anno ætatis circiter quinquagesimo, imperii sexto & decimo decessisse.

[c] ALTIÙS SEMET FERRET.] Marcellinum scripsisse existimo, *semet efferret*.

[d] IN ADÆRANDIS RELIQUORUM DEBITIS.] Reliqua functionis tributariæ quæ à provincialibus debebantur, aut indulgere subditis consueverant Principes Rom. aut certè mediocri pretio taxare : putà pro equis militaribus tot solidos, pro militari veste tot, & similiter : ne susceptores & compulsores infinita pretia à collatoribus exigerent. Reliquorum igitur debita sunt idem hoc loco, ac reliqua debitorum. Ac fortasse sic scripserat Marcellinus, *in adarandis debitorum reliquis non molestus.* * Præclarè in veteribus Glossis ea vox explicatur : *Adarat*, ἐξαργυρίζεται : quam vocem usurpat Joh. Chrysostomus in caput 21. Matthæi Homiliâ 67. ubi eleemosynam comparans tributariæ functioni, sic ait : οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τῶν εἰσφερομένων. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα κάματον ἐξαργυρίζοντας. Id est : *Minimè heic opus est pretium solvere pro translatione specierum seu militaris annonæ : nulla molestia suscipienda est in adarandis speciebus.* Paullo pòst sic ait Chrysostomus : οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα παραπέμποντα εὑρεῖν τῶν καταβληθέντων. Quæ sic vertenda sunt : *Non heic necesse est prosecutorem invenire, qui species illatas ad horrea prosequatur.* De his Prosecutoribus passim mentio fit in Codice Theodosiano.* Ceterùm idem ferè Valentis elogium legitur in Victoris Epitome.

[e] CUM MAGNA JUSTORUM DISTINCTIONE.] Cùm in Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * codice scriptum invenerim, *justorúmque distinctione*, non sine causa locum sic corrigendum esse censui, *cum magna justorum injustorúmque dist.* Ita enim loqui solet Marcellinus ut notavi ad p. 525.

[f] CONTRADICTORI COPIA SERVATA.] Id est servata domino vel ei cujus interest, facultate contradicendi petitori, & rem suam per se vel per procuratorem idoneum defendendi : quo pacto petitor accepti à Principe beneficii exsecutionem suspendere jubebatur : & ille cujus bona impetrata

qui

qui petierat, tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetratorum participes jungens: ut castigatiùs agerent inquieti, lucra quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diversas urbes & oppida vel instauravit, vel à primis instruxit auspiciis, (ne sim longior) taceo, [a] rebus ipsis id apertiùs monstrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda sunt, ut existimo: nunc ejus vitia percurramus. [b] Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatiens, duritiámque magis affectans immanem, [c] in crudelitatem proclivior, subagrestis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructúsque conquirens, túncque magis intolerabilis, cùm incidentia crimina ad contemptam vel læsam Principis amplitudinem trahens, in sanguinem sæviebat & dispendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd cùm legibus lites omnes [d] quæstionésque committere videri se vellet, destinatísque velut lectis judicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: [e] injuriosus aliàs & iracundus, & criminantibus sine differentia veri vel falsi facillimè patens: quæ vitiorum labes etiam in his privatis quotidianísque rationibus impendiò est formidanda. Cessator & piger: [f] nigri coloris, pupulâ oculi unius obstructâ, sed ita ut non eminus appareret: figurâ bene compactâ membrorum, staturæ nec proceræ, nec humilis, incurvis cruribus, exstantéque mediocriter ventre. Hæc super Valente dixisse sufficiet, quæ vera esse æqualis nobis memoria plenè testa-

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss.
Anno Chr. 378.

sunt, intra anni spatium ad Comitis rerum Privatarum examen querelas suas deferre poterat, ut dicitur in lege 27. Cod. Theod. de petitionibus.

[a] POTIORIBUS IPSIS.] Longè melior, meo quidem judicio, codicis Regii *& Tolos.* scriptura est, *rebus ipsis id apertiùs monstrare concedens*: id est ipsis ædificiis & operibus. Simile est, quod Græci dicunt, αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον. de quo Adagio dixi ad finem libri XXII. In vulgata autem lectione vox *ipsis* superflua est & otiosa. [In Colb. MS. lego, *ribus ipsis id ap. monstr. conc.*]

[b] MAGNARUM OPUM INTEMPERANS APPETITOR.] Valentis avaritiam plurimis in locis notavit Marcellinus. Cui subscribit Nazianzenus Gregorius in Oratione funebri de laudibus D. Basilii. Sic enim ait de Valente: Βασιλεὺς ὁ φιλοχρυσότατος καὶ μισοχριστότατος, καὶ δύο μέγιστα νόσων νοσῶν, ἀπληστίαν καὶ βλασφημίαν. *Imperator ille amore lucri in immensum flagrans, & odio Christi, ac duplici morbo laborans, impietatis simul atque avaritia.*

[c] IN CRUDELITATEM PROPENSIOR.] Cedrenus in Valentis elogio eadem habet: ἦν δὲ Οὐάλης τῆς ἡλικίας συμμετρίαν ἔχων, αὐθάδης δὲ τὸν τρόπον καὶ ὑπερήφανος καὶ πρὸς αἱμάτων χύσεις ἑτοιμότατος, ἔχων τὰς φρένας ἀσυμπαθεῖς, καὶ πάσης παιδείας ἀμέτοχος. *Valens statura quidem fuit mediocri, moribus autem superbus & insolens, ad fundendum sanguinem promptissimus, omnis miserationis expers, nullisque disciplinis excultus.*

[d] QUÆSTIONES COMMITTERE VETERES VELLET.] Cùm in MS. Regio [& Colb.] scriptum sit *veterise vellet*, viderit lector eruditus, an cum ratione emendatum sit à nobis hoc modo, *cùm legibus lites omnes quæstionésque committere videri se vellet, &c.*

[e] INJURIOSUS ALIAS.] In codice Regio legitur, *injuriosus alia*, rectiùs ut jam monui. [In Colb. *injuriosos aliàs*, pro *injuriosus aliàs*.]

[f] NIGRI COLORIS.] In MSS. codicibus & vulgatis Editionibus hic locus absque ulla distinctione legebatur: *Nigri coloris pupula oculi unius obstructa, &c.* Sed nos additâ virgulâ locum distinguendum putavimus. In exemplari porrò Regio scriptum erat, *inigni coloris*, eadémque superscriptum ma-

GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

tur. Illud autem præteriri non convenit, quòd cùm oraculo tripodis, quem movisse Patricium docuimus & Hilarium, tres versus illos fatidicos comperisset, quorum ultimus est, Ἐν πεδίοισι Μίμαντος [a] αἴγλα καιομένοις κάρ; hoc ut erat inconsummatus & rudis, inter initia contemnebat: processu verò luctuum maximorum abjectè etiam timidus, ejusdem sortis recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi [b] Erythræo oppido superpositum montem Mimanta, & Homerum scripsisse & Tullium doctis referentibus audiebat. Denique post interitum ejus discessúmque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inventus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis affixus incisis litteris Græcis, sepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem indicabat.

CAPUT XV.

Post exitialem pugnam, cùm jam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuêre, dextra pars, alii læva vel quò metus traxerat ferebantur, quisque proximos quærens: cùm præter se [c] nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen licèt longiùs ejulatus miserabiles relictorum, singultúsque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce verò cœptante victores, ut bestiæ sanguinis irritamento atrociùs efferatæ, spei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim [d] agminibus petivere densatis, eam vel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores & transfugas potestatum culmina maximarum, & fortunæ principalis insignia thesaurósque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. Et ne intervallatis ardor intepesceret moris, horâ diei quartâ ambitu cincto murorum, infestissimè certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium festinantibus, contráque defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonúmque numerus magnus civitatem cum jumentis introire prohibitus, affixus parietibus mœnium ædibúsque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, supera-

nn, *ignei*: [in Colbert. *inigni col.*] * in Tol. *piger, inigni caloris. pupula, &c.* *

[a] ΑΙΓΛΑ ΚΑΙΟΜΕΝΟΙΣ ΚΑΡ.] In Ms. Regio hoc ἀκεγπλάτιος sic legitur. αἴαλι καιομένο αιῥ. Postrema quidem restitui posse mihi videntur hoc modo, καιομένο πυρ supple πεδίον. Hoc enim acroteleution Homeri egregiè huic loco convenit. Oraculum autem ipsum exstat integrius in lib. XXIX. [In Colbertino legitur: αἴαλι καιομένοι αι.]

[b] ERYTHRÆO OPPIDO SUPERPOSITUM MONTEM MIMANTA.] Hîc memoriæ vitio lapsus esse videtur Marcellinus. Neque enim Erythris, sed Chio superpositum montem Mimanta Homerus cecinit in Odyss. 3.

Ἠ ὑπένερθε Χίοιο παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα.

Quamquam non nego Erythras etiam monti Mimanti suppositas fuisse: id enim apertè significat Homerus in Hymno ad Neptunum, quem refert Herodotus in Homeri vita. Est & alter Mimas mons in Thracia, de quo loquitur Aristophanes in Nubibus, ut notat Scholiastes Comici & Suidas.

[c] NIHIL SINGULI LICERE POTERANT.] Sic Accursius edidit: at in codice Regio [& Colbert.] * ac Tolos. * scriptum inveni, *singuli cere poterant*: & superscriptum eadem manu *ferre*: quod tamen minimè placet. Mallémque sic emendare, *cùm præter se nihil singuli cernere poterant*, ut loquitur Marcellinus in lib. XXIX. p. 554.

[d] AGMINIBUS PETIVERE DENSATIS.] In exemplari Regio legitur *densetis*. Neque hîc solùm, sed præterea pag. 9.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI
Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss.
Anno Chr. 378.

râtque rabies imminentium adusque horam diei nonam : subitò pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetêre loricas, conferti in cuneum desciverunt ad Barbaros : eósque illi avidè raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidârunt : & ex eo deinceps observatum est, neminem hujusmodi aliquid vel in desperatione rerum ultima cogitasse. Fervente itaque tot malorum congerie, repentè cum fragore cælesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos : reversique ad vallum dimensum tereti figura plaustrorum, immanes spiritus latiùs porrigentes, jubebant nostris per minaces litteras, & legatum * [a] ætatem, fide retinendæ salutis accepta. Verùm introire non auso qui missus est, per Christianum quemdam portatis scriptis & recitatis, utque decebat contemptatis, parandis operibus [reliquum] diei & nox omnis absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœnium intuta firmata : & ad emittenda undique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestáque propè sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam siti [b] adusque ipsa vitæ detrimenta vexati sunt. Contrà Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cùm sterni & sauciari cernerent fortiores, & particulatim vires suas convelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante Justitia publicatum est. Partis enim nostræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere ut simulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quamdam incenderent partem : ut tamquam signo erecto occultiùs, dum circa exstinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, civitas perrumperetur impropugnata. Perrexere ut statutum est Candidati : cúmque prope fossas venissent, manus tendentes orantésque, ut Romanos semet admitti poscebant. Et recepti, (quia nulla erat suspicio quæ vetaret) interrogatique super consiliis hostium variarunt : unde factum est, ut cruenta quæstione vexati, cervicibus perirent abscissis, quid acturi venerant apertè confessi. Omni itaque bellandi apparatu præstructo, adventante vigilia tertia, Barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obstinatione Magnatium majore. At cum armatis provinciales & Palatini ad obruendos eos excitatiùs exsurgebant : & [c] cujusque modi

318. 416. & 577. eamdem scripturam inveni : quæ cur Editoribus tantopere displicuerit, causam non video. Sic enim Virgilius loquitur in x. Æn.

Postremò addensent acies.

& in XII. ejusdem operis, & in lib. 1. Georg. Sed & Sallustius in lib. 3. Hist. eodem modo dixit : *Ille subsidiis principes augere & densere frontem*, citante Eutyche Grammatico. [In Colbertino tamen Ms. legitur, *densatis.*]

[a] ÆTATEM.] Scribendum videtur, *jubebant nostris per min. litteras & legatum, ut se dederent statim fide retinenda salutis accepta.*

[b] ADUSQUE IPSA VITÆ DISCRIMINA.] In Regio codice scriptum inveni perinde ut in Flor. *defrumenta*, eadémque manu superscriptum *detrimenta*. [In Colb. *defrumenta.*]

[c] ET HUJUSCEMODI TELA.] Lege *& cujuscemodi tela*, vel *cujusque modi*.

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

tela, in multitudine tanta vel temere missa, cadere sine noxa non poterant. Animadversum est à nostris, iisdem telis Barbaros uti quibus petebantur. Ideóque mandatum est, ut nervis ferrum lignúmque connectentibus ante jactum incisis, emitterentur arcu sagittæ: quæ volitantes vires integras inservabant: infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certè si cecidissent in vanum, ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus grave momentum casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum sermo vulgaris appellat, è regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem: qui licèt humo frustra illisus est, visus tamen ita eos metu exanimavit, ut stupore spectaculi novi cedentes è medio, abire tentarent. Sed bucinis Optimatum monitu occinentibus, instauratum est prœlium: & pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo [a] vel funditoris amento incassum excusso. Agmina enim præeuntium Ductorum, quos [b] rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæsiti cupiditas incendebat, secuti ceteri præ se ferebant æquiperasse discrimina potiorum: námque semineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi jaculis pectora volvebantur: nonnulli scalas vehendo, adscensúmque in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis, & columnarum fragmentis, & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quòd etiam defensorum plurimos cadere diversis ictibus videntes eminus lætabantur. Ita sine requie ulla vel modo pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine jam, sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperationis erat signum extremæ, flexo in vesperam die digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quòd non ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærumnas ubique declinarunt.

CAPUT XVI.

Conversi post hæc per omne tempus noctis (ut æstivæ non longum) ad vulnerum curas artésque medendi gentiles, reddita luce in varias consiliorum vias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes: multísque dictatis & controversis, occupare statuunt

[a] VEL FUNDÆ AMENTO.] In codice Regio perinde ac in Florentino [& Colbert.] scriptum reperi, *nullo ferme ali telo vel fundoris amento*: ut fortasse ita scripserit Marcellinus, *vel funditoris amento incassum excusso*. Fundas portò etiam de onagris seu scorpionibus, tormentis bellicis, dixit Marcellinus in lib. XIX.

[b] RAPIENDI VALENTIS MALIS LUCUBRATIONIBUS QUÆSITI.] Pæne assentior Jano Grutero, qui scribendum esse conjiciebat *quæsita*, id est opes quæsitas. Sed fortasse nihil mutandum est, cùm idem ex vulgata lectione sensus eliei possit. Quòd si quid mutare licitum esset, equidem mallem corrigere, *Valentis malis lucubrationibus quæsiti*, ut vitetur ambiguitas. Eadem significatione Hegesippus in lib. v. quærendi cupidinem dixit. [In cod. Colb. legi, *rap. Valentis m. luc. quæsti, &c.*]

Perinthum; exinde quæque divitiarum referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam quam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant. Obsessi verò apud Hadrianopolim, post eorum abitum, cùm vacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores: egressi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorosa & devia pars Philippopolim, [a] exindéque Serdicam, alii ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetiisse, vel certè ad tugurium confugisse (ubi existimatus est vi periisse flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alanísque permisti nimiùm bellicosis & fortibus, rerúmque asperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni: fixis juxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladium memores pristinarum nec adire, nec tentare sunt ausi; agros verò fertiles latè distentos & longè, ad extremam vastavere pænuriam, cultoribus cæsis aut captis. Unde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu servantes, ire ociùs festinabant, multa in exitium urbis inclitæ moliturі. Quos inferentes sese immodicè, obicésque portarum pæne pulsantes, hoc casu cæleste repulit numen. [b] Saracenorum cuneus (super quorum origine moribúsque diversis in locis retulimus plura) [c] ad sortem magis expeditionalium rerum quàm ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus Barbarorum

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

[a] EXINDEQUE SERDICAM ALIAM MACEDONIÆ URBEM.] At Serdica Daciæ Mediterraneæ civitas est, non autem Macedoniæ. Quare cùm in codice Regio optimo ac fidelissimo [& in Colbert.] sic invenissem, *pras Philippopolim, exindeque Serdicam, alia Macedoniam, &c.* non dubitavi quin à Marcellino ita scriptum fuisset, *pars Philippopolim, exindeque Serdicam, alii ad Macedoniam omni studio ad prop. excogitato currebant.* Et ita unius litteræ adjectione locum ab Accursio corruptum egregiè restituimus. Quippe ab Hadrianopoli quæ erat Æmimonti civitas, dextrâ quidem iter erat in Daciam, sinistrâ autem in Macedoniam, ut patet ex Tabulis Geographicis.

[b] SARACENORUM CUNEUS.] Missus à Mavia Saracenorum Regina, ut scribit Socrates in cap. 1. libri v. & Sozomenus.

[c] AD SORTEM MAGIS EXPEDITIONALIUM RERUM, QUAM AD CONCURSATORIAS HAB. PUGNAS.] Saraceni enim magis ad furta & lattocinia quàm ad pugnam seu stabilem seu ex concursatione apti sunt, ut notat etiam Procopius in lib. 2. Pers. *Σαρακηνοὶ μὲ γὰρ τειχομαχεῖν φύσιν ἀδύνατοι φύσει· ἐς δὲ τὸ ληΐζεσθαι πάντων μάλιστα δεινοί.* & in lib. 2. de Ædificiis. Hujusmodi autem homines in expeditionibus quidem maximo usui sunt, dum aut pabulatores hostium, aut impedimenta intercipiunt: in obsidionibus autem prorsus inutiles sunt, in quibus aut stabili pugna aut ex concursatione pugnandum est, ut docet Marcellinus p. 111. & 283. Concursatorias pugnas vocare solet Marcellinus, quas Græci *τὰς ἐκ διαδρομῆς μάχας*; quibus opponuntur *αἱ σταδίαι.* Itaque emendandus Hesychius in *σταδίᾳ.* Sic Livius in principio lib. XXVIII. concursationi stabilem pugnam * & statarium militem concursatori * opponit. Porrò non dissimulanda est codicis Regii scriptura, in quo legitur, *ad fortem magis, &c.* ut fortasse ita scribendum sit, *ad furta magis expedit. &c.* Sic furta

VALENS, GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

globo repentè conspecto, à civitate fidenter erupit: diúque extento certamine pertinaci, æquis partes discessere momentis. Sed Orientalis turma novo neque antè viso superavit eventu. Ex ea enim [a] crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum & lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorum inseruit, & interfecti [b] hostis jugulo labra admovit, effusúmque cruorem exsuxit. Quo monstroso miraculo Barbari territi, postea non ferocientes ex more, cùm agendum appeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. Processu dein [c] audaciâ fractâ, cùm murorum ambitum [d] insularumque spatiis immensis oblongum, & inaccessas pulcritudines urbis, & incolentium plebem considerarent immensam, juxtáque fretum quod Pontum disterminat & Ægæum: disjectis bellorum officinis quas parabant, post accepta majora funera quàm illata, exinde digressi sunt effusoriè per Arctoas provincias: quas peragravere licenter adusque radices Alpium Juliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. [e] His diebus efficacia Julii Magistri militiæ trans Taurum enituit salutaris & velox. Comperta enim fatorum sorte per Thracias,

bellorum dixit Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 5. & alii multi.

[a] CRINITUS QUIDAM.] Talis erat habitus Saracenorum, ut docet Hieronymus in Vita Malchi: *Ecce subitè equorum camelorumque sessores Ismaelitæ irruunt, crinitis vittatisque capitibus, ac seminudo corpore pallia & latas caligas trahentes*: & Theodorus Mopsuestenus in caput x. Hieremiæ, Saracenos ait comam à fronte quidem detondere, retro autem intonsam demittere. Denique Plinius in VI. *Arabes*, ait, *mitrati degunt, aut intonso crine*: cui subscribit Claudianus in lib. I. de laudibus Stilichonis:

Hinc mitrâ redimitus Arabs.

Unde etiam in veteribus nummis Agbarus Arabum in Edessâ Regulus, mitratus cernitur.

[[b] QUIDAM EX TURMA SARACENORUM INTERFECTI HOSTIS JUGULO LABRA ADMOVIT, EFFUSUMQUE CRUOREM EXSUXIT. QUO MONSTROSO MIRACULO TERRITI BARBARI, &c.] Hic mos Saracenorum erat. Certè Lambertus Schafnaburgensis, in Chronico usque ad annum 1077. deducto, de Episcopis Mogontiacensi, Babembergensi, Ratisponensi & Trajectensi, Hierosolymam petentibus, & à Saracenis in villa quadam circumsessis anno 1065. loquens scribit: *Dux Arabum ait, se omnibus quæ haberent sublatis, carnes eorum comesturum, & sanguinem bibiturum.* Marianus Scotus de isto Duce Arabum, & de Gunthario vel Guntheto Babembergensi Episcopo sic loquitur in Chronico, anno 1065. *Episcopus verò per interpretem ait: Quid mihi facies? Et ille* (Dux Arabum) *dixit: Istum pulchrum sanguinem gutturis tui sugam, & suspendam te sicut canem ante castellum*, &c. Plinius Secundus in libri XXVIII. capite 1. à comitiali morbo laborantibus idem Romæ fieri in arena indignatur his verbis: *Sanguinem namque gladiatorum bibunt, ut bibentibus populis procul sint comitiales morbi: quod spectare facientes eadem arenâ feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantemque, & unà ipsam animam ex osculo vulnerum: cùm è plagis hunc ne ferarum quidem admoveri ori fas sit humano.*]

[c] AUDACIÆ FRACTO.] In Mss. Flor. & Regio legitur *audaciam fracto*. Sed in Regio codice superscriptum inveni, *audaciâ fractâ*: quo modo scripsisse Marcellinum existimo.

[d] INSULARUM SPATIIS.] Haud dubiè emendandum est, prout in Regio codice legitur, *cùm murorum ambitum insularumque, spatiis immensis oblongum*, &c. ubi insulæ sunt domus, quæ proprio parietum ambitu à vicinis ædibus disjunctæ sunt.

[e] HIS DIEBUS EFFICACIA JULII MAGISTRI MILITIÆ.] Hoc Julii Magistri militum per Orientem strategema multis narrat Zosimus in lib. IV. Sed non hoc anno, verùm insequenti sub initia Imperii Theodosii actum id esse testatur.

Gothos antea susceptos, dispersósque per varias civitates & castra, datis tectioribus litteris ad eorum Rectores Romanos omnes, quod his temporibus rarò contingit, universos tamquam vexillo erecto uno eodémque die mandavit occidi, exspectatione promissi stipendii securos ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu vel mora completo, Orientales provinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis. Hæc ut miles quondam & Græcus, à principatu Cæsaris Nervæ exorsus adusque Valentis interitum pro virium explicavi mensura: opus veritatem professum numquam (ut arbitror) sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua * potiores, ætate doctrinisque florentes. Quos id (si libuerit) aggressuros, procudere linguas ad majores moneo stilos.

GRATIANUS & VALENTINIANUS AUGUSTI Valente A. VI. & Valentiniano A. II. Coss. Anno Chr. 378.

Hic porrò Julius, Comes rei militaris antea fuerat per Thracias, ut retulit Marcellinus in bello Procopiano. laudatur à Libanio tum in Epistolis, tum in Orat.

* POTIORES ÆTATE.] Mallem equidem hunc locum ita scribi & interpungi: *Scribant reliqua potiores, ætate doctrinisque florentes.*

Explicit Liber XXXI. feliciter.

venit apud Bononiam, quam Galli priùs Gesoriacum vocabant. Post victoriam autem Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, & Constantinus omnium militum consensu Cæsar creatus. Interea Cæsares duo facti, Severus, & Maximinus: Maximino datum est Orientis Imperium: Galerius sibi Illyricum, Thracias & Bithyniam tenuit: Severus suscepit Italiam, & quidquid Herculius obtinebat. Postquam verò Constantius [a] in Brittania mortuus est, & Constantinus filius successit, subitò in urbe Roma Prætoriani milites Maxentium filium Herculii Imperatorem crearunt. Sed adversum Maxentium jussu Galerii Severus duxit exercitum. Qui repentè ab omnibus suis desertus est, & Ravennam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, & castra Interamnæ ad Tiberim posuit. Tunc legatos ad Urbem misit Licinium & Probum, per conloquium petens [b] ut gener apud socerum, id est Maxentius apud Galerium precibus magis quàm armis optata mercaretur. Qui contemptus, agnovit promissis virorum Maxentii [c] partes suas deseruisse: quibus perturbatus retro versus est, & ut militi suo prædam quamcumque conferret, [d] * flamminia jussit auferri. Ille ad Constantinum refugit. Tunc Galerius [e] in Illyrico Licinium Cæsarem fecit. Deinde illo in Pan-

Constantini testante Photio in Bibliotheca, & Zonaras in Constantii Chlori Vita, pag. 246. Adde Nicephorum in lib. VII. cap. 29.

[a] IN BRITTANIA.] Sic in membranis Jac. Sirmundi exaratum est, ne quis fortè mendum typographorum hìc subesse existimet. Sed & in Rufi Festi Breviario *Brittaniam* ubique scriptum habet vetus codex Bibliothecæ Regiæ, Græcorum more qui βρεττανίαν dicunt.

[b] UT GENER APUD SOCERUM.] Maxentium Galerii Maximiani generum fuisse, præter hunc locum testatur veteris nummi inscriptio ab Eminentiss. Cardinale Baronio in Annalibus producta. Victor quoque in Epitome: *Is Maxentius carus nulli umquam fuit, ne patri, aut socero quidem Galerio.* Quamquam in vulgatis Victoris Editionibus legitur, *Is Maximianus*, &c. corruptè. Nam ex Historiæ Miscellæ lib. XI. ubi hic Victoris locus adducitur, apparet ita scribendum esse ut priore loco posui.

[c] PARTES SUAS DESERUISSE.] In Panegyrico, qui dictus est Constantino Maximo, id refertur his verbis: *Duxerat magnum Severus exercitum, & hostem suum perfidià desertus armaverat. Majores postea copias Maximianus admoverat, & ipse transfugis circumcisus videbatur prosperè refugisse.* Vide Aurelium Victorem.

[d] FLAMMINIA JUSSIT AUFERRI.] Gravius hìc est ulcus, quàm ut conjecturâ sanari possit. Deesse enim videntur nonnulla, quæ ad Maximianum Herculium pertinebant. Nam quæ proximè sequuntur, *Ille ad Constantinum refugit*, proculdubio ad Herculium spectant.

[e] IN ILLYRICO LICINIUM CÆSAREM FECIT.] Maximiano Herculio X. & Galerio VII. Conss. qui annus erat Natalis Dominici 308. Licinius à Galerio Cæsar factus est Carnunto, quæ urbs Panoniæ est sub Illyrico comprehensa, ut scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici, quod vulgo Alexandrinum vocant. Nec assentiri possum doctissimo viro, qui Licinium à Galerio Cæsarem factum ponit anno Dom. 307. Etenim tum ex horum Excerptorum Auctore, tum ex libro 2. Zosimi constat, Licinium tunc Cæsarem esse nuncupatum, cùm Galerius ex Italia in Illyricum, ab expeditione adversus Maxentium rediisset. Profectus autem est contra Maxentium Galerius anno Domini 307. quo etiam tempore Severus Cæsar à Maxentio interfectus est; ut ait Auctor Excerptorum. Proinde ex Italia in Illyricum cum exercitu reverti non potuit nisi anno sequente. Ceterùm Licinius ex Cæsare Augustus postea factus est, anno ut suspicor 311. paullo ante mortem Galerii: quod indicat Auctor Alexandrini Chronici his verbis: *Γαλέριος βασιλεύσας ἔτη ιϛ΄. πρὸ τῶν ἐποίησε βασιλέα Λικίνιον.* Movet me præterea, quòd Galerius Maximianus in edicto suo quod anno 311. emisit, nullam

nonia relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabuit, ut aperto & putrescente viscere moreretur, in supplicium persecutionis iniquissimæ ad auctorem scelerati præcepti justissimâ pœnâ redeunte. [a] Imperavit ann. XVIIII. Severus Cæsar ignobilis & moribus & natalibus, ebriosus, & hoc Galerio amicus. Hunc ergo & Maximinum Galerius Cæsares fecit, Constantino nihil tale noscente. Huic Severo Pannoniæ & Italiæ urbes & Africæ contigerunt. Quo Cæsar Maxentius factus est Imperator. Nam desertus Severus à suis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio evocatus illuc venit Herculius, qui per perjurium Severum deceptum, custodiæ tradidit, & captivi habitu in Urbem perduxit, & [b] in villa publica Appiæ viæ tricesimo miliario custodiri fecit. Postea cùm Galerius Italiam peteret, ille jugulatus est, & deinde relatus ad octavum miliarium conditúsque in Gallieni monumento. Igitur [c] Galerius sic ebriosus fuit, ut juberet temulentus ea quæ facienda non essent, à Præfecto admonitus constituerit, ne jussa ejus aliquis post prandium faceret. Interea [d] Constantinus apud Veronam victis Ducibus Tyranni, Romam petiit. Cùm autem ad Urbem Constantinus venisset, egressus ex Urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo præcipitatus in fluvium. Postera die corpus ipsius levatum flumine, & caput ejus incisum, in Urbem perlatum est. De cujus origine mater ejus cùm quæsitum esset, [e] Syro quodam genitum esse confessa respondit. [f] Impera-

Imp. Licinii mentionem facit; cùm tamen Constantinum Imp. nominatim appellet: ut credibile sit paullo post hoc Edictum Licinium à Galerio Augustum creatum esse. Certè Licinius in Fastis Cassiodori & Cuspiniani hoc anno Consul ponitur cum Galerio Maximiano VIII. Consule. Qui si jam ab anno 308. Augustus fuisset, jampridem Consulatum sine dubio gessisset. Namque Imperatores eo tempore simul atque Imperium adepti fuerant, Consulatum inibant.

[a] IMPERAVIT ANN. XIX.] Annos quidem XIX. integros ac plenos imperavit Galerius, sed præterea annos duos semiplenos seu cavos.

[b] ET IN VILLA PUBLICA APPIÆ VIÆ.] Ad Tres-Tabernas, ut scribit Victor in Epitome, & Zosimus in lib. 2. Erant autem Tres-Tabernæ in via Appia, ut patet ex D. Luca in Actis Apostolorum, tricesimo ab urbe milliario, ut scribit auctor Excerptorum: quod confirmat Itineraria Peutingerorum Tabula sic: *Ab urbe Appia via Bovillas m.* X. *Aricia m.* 3. *Tribus Tabernis m.* 17. Ex his patet falli Eutropium & Aurelium Victorem, qui Severum Ravennæ occisum esse scribunt.

[c] GALERIUS SIC EBRIOSUS FUIT.] At id de Maximino tradit Victoris Epitome.

[d] CONSTANTINUS APUD VERONAM VICTIS DUCIBUS TYRANNI.] Constantinus V. Imperii sui anno cum 40. millibus armatorum adversus Maxentium profectus, Segusiensium opidum primo impetu cepit: pòst in Taurinatibus campis occurrentes Maxentii copias atque in his cataphractos equites profligavit. Hinc Mediolanum progressus, paullo pòst Veronam obsidere instituit, & Maxentii exercitum qui ad liberandam obsidione Veronam missus fuerat, fudit ac fugavit; ipsum Ducem Pompeianum occidit, ut tradit Auctor Panegyrici dicti Constantino. Cladis illius Veronensis meminit etiam Aurelius Victor.

[e] SYRO QUODAM GENITUM ESSE.] Victor in Epitome idem dicit: *Sed Maxentium suppositum ferunt arte mulieris, tenere mariti animum laborantis auspicio gratissimi partûs, coepti à puero.* Cui subscribit Auctor Panegyrici Constantino dicti: *Ille erat Maximiani suppositus, tu Constantii Pii filius.*

[f] IMPERAVIT ANN........] Scribendum est *ann.* VI. ex veteribus Panegyricis Constantino dictis, & ex Auctore Ale-

vit ann. . . Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, à Galerio factus Imperator, velut adversum Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio cùm recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium fœdere sibi fecit adjungi, ut Licinius Constantiam sororem Constantini apud Mediolanum duxisset uxorem. [a] Nuptiis celebratis, Gallias repetit Constantinus, Licinio ad Illyricum reverso. Post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens ut Bassianus Cæsar fieret; qui habebat alteram Constantini sororem Anastasiam: ut exemplo Diocletiani & Maximiani inter Constantinum & Licinium Bassianus Italiam medius obtineret. Et Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem qui Licinio fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino jubente convictus & stratus est. Cùm Sinicius auctor insidiarum posceretur ad pœnam, negante Licinio, fracta concordia est: additis etiam causis, quòd apud Æmonam Constantini imagines statuásque dejecerat. Bellum deinde apertum convenit ambobus: utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio XXXV. M. peditum & equitum fuere. Constantinus XX. M. peditum equitum duxit. Cæsis post dubium certamen Licinianis viginti peditum millibus & equitum ferratorum. Item Licinius cum magna parte equitatûs noctis auxilio pervolavit ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio & thesauris, tetendit ad Daciam: Valentem Ducem limitis Cæsarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thraciæ civitatem per Valentem collectâ ingenti multitudine, legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum: quibus frustra remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense ab utroque concurritur, & post dubium ac diuturnum prœlium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis auxilium. Licinius & Valens credentes Constantinum, quod & verum erat, ad persequendum longiùs à Byzantio processurum, flexi in partem Berœam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in ulteriora festinans, deprehendit Licinium remansisse post tergum: fatigatis bello & itinere militibus. Missus deinde [b] Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante & pollicente se imperata facturum. Denuo sicut antè mandatum est, Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata est, ut Licinius Orientem, Asiam, Thraciam, Mœsiam, [c] minorem

xandrini Chronici, qui Maxentii initium rectè collocat anno Dom. 306.

[a] NUPTIIS CELEBRATIS GALLIAS REPETIT.] Idem legitur pæne verbis iisdem apud Zosimum in lib. 2.

[b] MESTRIANUS LEGATUS.] Hujus legationis cujus princeps erat Mestrianus, meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum.

[c] MINOREM SCYTHIAM.] Sic dicta est pars Mœsiæ, ad distinctionem majoris Scythiæ illius, quam Scytharum innumeræ gentes olim incolebant, ut scribit Jordanes in Geticis, ubi de Tomyri Regina: *In partem*, inquit, *Mœsia (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia*

Scythiam possideret. Deinde reversus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, ut filii Constantini Crispus & Constantinus, filius etiam Licinii Licinius Cæsares fierent, & sic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Constantinus & Lucinius simul Consules facti. In Orientis partibus [a] Licinio, Constantino, [b] repentina rabie suscitatus Licinius omnes Christianos à palatio jussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium & Constantinum efferbuit. Item cùm Constantinus Thessalonicâ esset, [c] Gothi per neglectos limites eruperunt, & vastatâ Thraciâ & Mœsiâ prædas agere cœperunt. Tunc Constantini terrore & impetu repressi, captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quòd partes suæ ab alio fuerint vindicatæ. Deinde cùm variasset inter supplicantia & superba mandata, iram Constantini meritò excitavit. Per tempora quibus nondum gerebatur bellum civile, [d] sed item parabatur, Licinius scelere, avaritiâ, crudelitate, libidine sæviebat: occisis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. Rupta jam pace utriusque exercitus, Constantinus Cæsarem Crispum cum grandi classe ad occupandam Asiam miserat: cui de parte Licinii similiter cum navalibus copiis [e] Amandus obstabat. Licinius verò [f] circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Constantinus inflexit. Cùm bellum terrâ marîque traheretur, quamvis per arduum suis nitentibus, attamen disciplina militari & felicitate Constantinus Licinii confusum & sine ordine agentem vicit exercitum, leviter femore sauciatus. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quò dum multitudo dissipata contenderet, clauso Byzantio Licinius obsidionem terrenam maris securus agitabat: sed Constantinus classem collegit ex Thracia. Dehinc solita vanitate Licinius Martinianum sibi Cæsarem [fecit.] Crispus verò cum clas-

est appellata) transiens, &c. Et multo pòst: *Hernac quoque, junior Attilæ filius, cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes elegit.*

[a] LICINIO, CONSTANTINO.] Supple *Consulibus.* Is erat annus Dom. 319. quo Constantinus Augustus V. & Licinius Cæsar Consules fuerunt.

[b] REPENTINA RABIE SUSCITATUS LICINIUS.] Hæc periodus transscripta est ex lib. 7. Orosii cap. 28.

[c] GOTHI.] Immo Sarmatæ duce Rausimodo, ut narrat Zosimus in libro secundo.

[d] ITEM PARABATUR.] Fortè scribendum est, *interim parabatur.*

[e] AMANDUS.] Zosimus Ἄβαντα vocat: Sigonius in libris de imperio Occidentali, Abanta nominat corruptè.

[f] CIRCA HADRIANOPOLIM.] Hæc insignis Constantini victoria contigit anno Dom. 324. Crispo III. & Constantino III. Coss. ut scribit Idatius in Fastis: *His Conss. bellum Hadrianopolitanum die* v. *Nonas Julias, & bellum Chalcedonense* XIV. *Cal. Octobr.* Quæ iisdem verbis Græcè referuntur in Chronico Alexandrino, nisi quòd Consulatu Paulini & Juliani, & v. Cal. Julias, non autem v. Nonas ea contigisse dicuntur. Sed verior Idatii narratio est: eamque confirmat Constantinus ipse in lege 1. Cod. Th. de veteranis: *Veterani*, ait, *qui ex die* v. *Non. Juliarum, cùm prima per Thraciam victoria universo orbi inluxit, & qui postea apud Nicomediam nostram missionem meruerunt, &c.* Quæ lex lata est Paulino & Juliano Coss. sic enim emendanda subscriptio. In Calendario denique quod primus edidit Herwartius, hæc Constan-

ſe Conſtantini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo ſic Amandum vicit, ut vix per eos qui in litore remanſerant, vivus Amandus effugeret. Claſſis verò Licinii vel oppreſſa vel capta eſt. Licinius deſperata maris ſpe per quod ſe viderat obſidendum, Chalcedonam cum theſauris refugit. Byzantium Conſtantinus invaſit, victoriam maritimam Criſpo conveniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopolim Licinius [pugnavit] maximè auxiliantibus Gothis quos Aliquaca Regalis deduxerat: cùm Conſtantini pars vincens XXV. M. armatorum fudit partis adverſæ, ceteris fugientibus. Poſtea cùm legiones Conſtantini per Liburnam venire vidiſſent, projectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die Conſtantia ſoror Conſtantini, uxor Licinii, venit ad caſtra fratris, & marito vitam popoſcit, & impetravit. Ita Licinius privatus factus eſt, & convivio Conſtantini adhibitus: & Martiniano vita conceſſa eſt. Sed [a] Herculii Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem Reipublicæ ſumeret, tumultu militari exigentibus in Theſſalonica juſſit occidi; Martinianum in Cappadocia: qui regnavit ann. XVIIII. filio & uxore ſuperſtite: quamvis omnibus jam miniſtris nefariæ perſecutionis extinctis, hunc quoque [b] in quantum exercere [potuit,] perſecutorem digna punitio flagitaret. Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopolim nuncupavit ob inſigne victoriæ: quam velut patriam cultu decoravit ingenti, & Romæ deſideravit æquari: deinde [c] quæſitis ei undique civibus divitias multas largitus eſt; ut propè in ea omnes theſauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam Senatum conſtituit ſecundi ordinis, Claros vocavit. Deinde adverſum Gothos bellum ſuſcepit, & implorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Conſtantinum Cæſarem centum propè millia fame & frigore extincta ſunt. Tunc & obſides accepit, inter quos & [d] Ariarici Regis filium. Sic cum his pace firmata, in Sarmatas verſus eſt, qui dubiæ fidei probantur. Sed ſervi Sarmatarum adverſum omnes dominos rebellarunt: quos pulſos Conſtantinus libenter accepit, & ampliùs trecenta millia hominum miſtæ ætatis & ſexûs per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiámque diviſit. Item Conſtantinus Impe-

tini victoria ſic notatur: v. *Non. Julias fugato Licinio, Circenſes miſſus* XXIV.

[a] HERCULII MAXIMIANI SOCERI SUI.] Tota hæc periodus ex Oroſii lib. 7. tranſlata eſt.

[b] IN QUANTUM EXERCERE POTUIT.] Ultimam vocem, ſine qua ſenſus vacillabat, ſupplevi ex cap. 28. Oroſii, qui viciſſim ex hoc Auctoris noſtri loco emendandus eſt.

[c] QUÆSITIS EI UNDIQUE CIVIBUS.] Adeo ut Hieronymus in Chronico non veritus ſit dicere, Conſtantinopolim à Conſtantino dedicatam fuiſſe pæne reliquarum urbium nuditate: quo magis Eunapio fides haberi poteſt, qui in Ædeſii vita hæc de Conſtantinop. populo dicit, τὸν μεθύοντα δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος ταὶ ἄλλας χειρώσας (lege χηρώσας) πόλεις ἀνθρώπων ἐς τὸ Βυζάντιον μετῴκισεν, *inſanam populi multitudinem quam Conſtantinus exhauſtis propè ceteris urbibus, Byzantium tranſtulit.*

[d] ARIARICI REGIS.] Atiaricus Rex erat Gothorum, ut refert Jordanes in Geticis.

rator [a] primus Christianus, excepto Philippo qui Christianus admodum ad hoc tantùm constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potiùs quàm idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper Christiani Imperatores usque hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano, quem impia ut aiunt machinantem exitialis vita deseruit. Item Constantinus justo ordine & pio vicem vertit. Edicto siquidem statuit, citra ullam cædem hominum Paganorum templa claudi. Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarico solo, hoc est in Sarmatarum regione delevit. Calocærum quemdam in Cypro adspirantem novis rebus oppressit. Dalmatium, filium fratris sui Dalmatii Cæsarem fecit. Ejus fratrem Annibalianum datâ ei Constantinâ filiâ suâ, Regem Regum & Ponticarum gentium constituit. Ita ut Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius, Africam, Illyricum & Italiam Constans, Ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cùm bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano villâ publicâ juxta Nicomediam, dispositam bene Rempublicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus est Constantinopoli.

Item ex libris Chronicorum inter cetera.

Igitur imperante Zenone Augusto Constantinopoli, superveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romæ, deposuit de imperio Glycerium, & factus est Episcopus, & Nepos factus Imperator Romæ. Mox veniens Ravennam: quem persequens Orestes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Orestis, adscendens navim fugam petit ad Salonam, & ibi mansit per annos quinque: postea verò à suis occiditur. Mox eo egresso, factus Imperator Augustulus.

[b] Augustulus qui ante regnum Romulus à parentibus vocabatur, à patre Oreste Patricio factus est Imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Orestem Patricium in Placentia, & fratrem ejus Paulum ad Pineta foris Classem Ravennæ. Ingrediens autem Ravennam, deposuit Augustulum de regno, cujus infantiæ misertus, concessit ei sanguinem: & quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum sex millia solidos, & misit eum intra Campaniam cum parentibus suis liberè vivere. Etenim pater ejus

[a] PRIMUS CHRISTIANUS EXCEPTO PHILIPPO.] Hæc & sequentia ex lib. 7. cap. 28. Orosii exscripta sunt, qui ut nobis ad hunc locum emendandum auxilio fuit, sic vicissim ex Auctore nostro corrigendus est.

[b] AUGUSTULUS, QUI ANTE REGNUM ROMULUS.] Romulus Augustus vero nomine dicebatur; sed ob puerilem ætatem vulgo Augustulus ὑποκοριστικῶς vocabatur, ut scribit Procopius in lib. 1. Goth. initio. Cui accedit Evagrius in lib. 2. cap. 16. Cedrenus pag. 288. Ῥωμύλος ὁ ἐπίκλην Αὐγουστύλιος. Malchus certè in lib. 1. Hist. Byzantinæ Augustum vocat Orestis filium, non Augustulum. & in veteribus Nummis dicitur IMP. C. ROMULUS AUGUSTUS. P. F. AUG. quamquam nonnulli Momy-

[a] Orestes Pannotos, qui eo tempore quando Attila ad Italiam venit, se illi junxit, & ejus Notarius factus fuerat. Unde profecit & usque ad Patriciatus dignitatem pervenit. Ergo postquam factus est Imperator Zeno à filio suo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio suo anno uno: & merito Leonis regnum remansit apud Zenonem. Zeno verò cum filio jam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Isauriæ nobilissimus, qui dignus esset filiam Imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo, quia patellas in genucula non habuisset, sed mobiles fuissent ut etiam cursu velocissimo ultra modum hominum haberetur. In Republica omnino providentissimus, favens genti suæ. Huic insidiabatur Basiliscus, ipse primus Senator: quo cognito Zeno cum aliquantis divitiis petiit Isauriam. At ubi ille egressus est, mox Basiliscus qui ei ut dictum est insidiabatur, arripuit Imperium. Basiliscus imperavit annos II. Zeno confortans Isauros intra provinciam, deinde misit ad civitatem Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, & eum invitavit in solatium sibi adversus Basiliscum, objectans militem, post biennium veniens, obsidens civitatem Constantinopolim. Sed quia Senatus & populus Zenonem metuentes; ne quid mali pateretur civitas, relicto Basilisco, se illi omnes dederunt aperta civitate. Basiliscus fugiens ad Ecclesiam, intra Baptisterium cum uxore & filiis ingreditur. Cui Zeno dato sacramento securum esse de sanguine, exiens, inclausus cum uxore & filiis intra cisterna sicca, ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus est amore Senatus & populi, munificus omnibus se ostendit, ita ut omnes ei gratias agerent. Senatu Romano & populo tuitus est, ut etiam ei imagines per diversa loca in urbe Roma levarentur. Cujus tempora pacifica fuerunt. Odoacer verò cujus suprà fecimus mentionem, mox deposito Augustulo de Imperio, factus est Rex: mansitque in regno annos XIII. Cujus pater [b] Ædico dictus, de quo ita invenitur in libris Vitæ beati Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, & prædixit regnum ejus futurum. Ita reperis ad locum. Quidam Barbari cùm ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt, inter quos & Odoacar, qui postea regnavit Italiæ, vilissimo habitu juvenis staturâ procerus advenerat: qui dum humillimum tectum cellulæ ejus suo vertice contingeret, inclinans se, à viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam vale dicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis citò plurima largiturus. Interim ut Dei famulus ei prædixerat, mox in Italia ingressus est, regnum accepit. Eodem tempore

lum vocant gravi errore.

[a] ORESTES PANNOTOS.] Scribendum videtur *Pannonius* ex Prisco Rhetore pag. 24. à quo etiam Orestes sæpe Notarius Attilæ dicitur.

[b] ÆDICO DICTUS.] Is esse videtur

Odoachar Rex memor factus, quod à viro sancto prædictum audierat, statim familiariter litteras ad eum dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque ejus alloquiis per litteras invitatus, Ambrosium quemdam exsulantem rogat absolvi: cujus Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar Rex bellum gessit adversus Rugos, quos in secundo vicit, & funditus delevit. Nam dum ipse esset bonæ voluntatis, & Arianæ sectæ favorem præberet, quodam tempore dum memoratum Regem multi nobiles coram sancto viro humana ut fieri solet adulatione laudarent; interrogat quem Regem tantis præconiis prætulissent. Respondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tredecim & quatuodecim: annos videlicet integri ejus regni significans. Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum quem fecit Patricium & Consulem, donans ei multum, & mittens eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus est, ut si victus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco ejus, dum adveniret, tantùm præregnaret. Ergo superveniente Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente Gothica, missus ab Imperatore Zenone de partibus Orientis ad defendendam sibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluvium Sontium, & ibi pugnans cum eodem, victus fugit. At verò Odoacer abiit in Veronam, & fixit fossatum in campo minore Veronense v. Kalendas Octobris. Ibique persecutus est eum Theodericus, & pugnâ factâ, ceciderunt populi ab utraque parte: tamen superatus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius Mediolanum, & tradiderunt se illi maxima pars exercitûs Odoacris, necnon & [a] Tufa Magister militum, quem ordinaverat Odoachar cum Optimatibus suis Kal. Aprilis. Eo anno missus est Tufa Magister militum à Theoderico contra Odoacrem Ravennam. Veniens Faventiâ Tufa, obsedit Odoacrem cum exercitu cum quo directus fuerat; & exiit Odoachar de Ravenna, & venit Faventiam, & Tufa tradidit Odoacri Comites Patricii Theoderici, & missi sunt in ferro, & adducti Ravennam. FAUSTO ET LONGINO. His Consulibus Odoachar Rex exiit de Cremona, & ambulavit Mediolanum. Tunc venerunt Wisigothæ in adjutorium Theoderici, & facta est pugna super fluvium Adduam, & ceciderunt populi ab utraque parte: & occisus est [b] Pierius Comes Domesticorum III. Idus Augustas, & fugit Odoachar Ravennam, & mox subsecutus est eum Patricius Theodericus veniens in Pine-

Edeco Legatus Attilæ, cujus meminit non semel Priscus in Excerptis legationum, & Jordanes in Geticis.

[a] TUFA MAGISTER MILITUM.] Hujus meminit Ennodius in Vita S. Epiphanii, & Historia Miscella in lib. XVI. quem primus edidit Gruterus ex membranis Bibliothecæ Palatinæ.

[b] PIERIUS COMES DOMESTICORUM.] Hic Comes Pierius memoratur ab

ta,

ta, & fixit fossatum, obsidens Odoacrem clausum per triennium Ravennâ, & factum est usque ad sex solidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Festum caput Senati ad Zenonem Imperatorem, & ab eodem sperans vestem se induere regiam. OLYBRIO V. C. Cos. Hoc Consule exiit Odoachar Rex de Ravenna nocte cum Herulis ingressus in Pineta, in fossato Patricii Theoderici, & ceciderunt ab utraque parte exercitus, & fugiens [a] Levila Magister militum Odoacris, occisus est in fluvio Veiente: & victus Odoacer fugit Ravenna Idibus Juliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium suum Thelane obsidem Theoderico, accepta fide securum se esse de sanguine. Sic ingressus est Theodericus: & post aliquot dies dum ei Odoachar insidiaretur, detectus cautè ab eo præventus in Palatio, manu sua Theodericus eum in Lauretum præveniente gladio interemit. Cujus exercitus in eadem die jussu Theoderici omnes interfecti sunt, quis ubi potuit reperire cum omni stirpe sua: & moritur Constantinopoli Zeno Imperator, & factus est Imperator Anastasius.

THEODERICUS enim qui in legationem direxerat Faustum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita morte ejus antequam legatio reverteretur, ut ingressus est Ravenna, & occidit Odoacrem, Gothi sibi confirmaverunt Theodericum Regem, non exspectantes jussionem novi Principis. Vir enim bellicosissimus, fortis, cujus pater Walamir dictus Rex Gothorum, naturalis tamen ejus fuit: mater Ereriliva dicta Gothica, Catholica quidem erat, quæ in baptismo Eusebia dicta. Ergo præclarus, & [c] bonæ voluntatis in omnibus, qui regnavit annos XXXIII. cujus temporibus felicitas est secuta Italiam per annos XXX. ita ut etiam pax pergentibus esset. Nihil enim perpere gessit. [d] Sic gubernavit duas gentes in uno Ro-

Eugippio in Vita Severini.

[a] LEVILA MAGISTER MILITUM.] Libilla dicitur ab anonymo Fastorum Auctore, quem primus edidit Cuspinianus: sed hic eam pugnam refert Consulatu Fausti & Longini, perperam: cùm præter horum Excerptorum Auctorem, Cassiodorus etiam in Fastis eam ponat Consulatu Olybrii junioris, qui fuit annus Natalis Dominici 491.

[b] MATER ERERILEVA.] Erelieva Theoderici mater dicitur à Jordane in Historia Gothorum; in libro XV. Historiæ Miscellæ Trilewa * pro Erilewa *; Lilia ab Aimoino in lib. 1. Historiæ Francorum, capite X.

[c] BONÆ VOLUNTATIS.] Sic pag. 664. Odoacer bonæ voluntatis fuisse dicitur: quæ locutio non est ita barbara, ut prima fronte videri potest. Nam & Velleius Paterculus in fine lib. 2. eam usurpat, cùm ait: *Ex quo apparet Varum sanè gravem & bonæ voluntatis virum*: & ante Velleium Plancus in Epist. ad Ciceronem 8. lib. X. Hos Græci eleganti vocabulo [illegible] vocant. Sic enim Artemidorus in lib. 2. de Hercule. * Apud Senecam in libro 1. de Clementia capite 13. *bonæ ac fidæ voluntatis ministri* dicuntur pro benevolis: & in libri de Vita Beata capite 8. Adde his Sallustium in Oratione ad Cæsarem de Rep. ordinanda. *

[d] SIC GUBERNAVIT GENTES IN UNO ROM. ET GOTHORUM.] Romanorum enim religionem fidémque integram & intactam servavit: nec quisquam è Rom. ad Arianam sectam transire vi tormentísque compulsus est. Quinimmo Gothis ad Romanam transire fidem tutò licuit. Nemo præterea qui ad Christiani cultûs Ecclesias confugisset, à Gothis per vim abstractus est. Magistratus publici penes Romanos mansere, nec ullus Gothus eos gessit. Adhæc permissum semper est Romanis, ut ab Orientis Imperatore quotannis Consulatûs honorem

manorum & Gothorum, dum ipse quidem Arianæ sectæ esset, tamen militia Romanis sicut sub Principes esse præcepit. Dona & annonas largitus: quamquam ærarium publicum ex toto feneum invenisset, suo labore recuperavit & opulentum fecit: nihil contra religionem Catholicam tentans: exhibens ludos Circensium, & Amphitheatrum, ut etiam à Romanis Trajanus vel Valentinianus, quorum tempora sectatus est, appellaretur, & à Gothis secundum Edictum suum quem eis constituit, Rex fortissimus in omnibus judicaretur. Hic dum inliteratus esset, tantæ sapientiæ fuit, ut aliqua quæ locutus est, in vulgo usque nunc pro sententia habeantur, unde nos non piget aliqua de multis ejus in commemoratione posuisse. Dixit: Aurum aut dæmonem qui habet, non eum potest abscondere. Item: Romanus miser imitatur Gothum; & [a] utilis Gothus imitatur Romanum. Quidam defunctus est, & reliquit uxorem, & parvulum filium nescientem matrem. Ab aliquo sublatus est filius ejus parvulus, & ductus in aliam provinciam, & educatus: factus juvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim jam sponderat virum. Cùm vidisset mater, amplectitur filium, benedicens Deum se filium revidisse, & fecit cum eo dies XXX. & ecce veniens sponsus matris, videns juvenem, interrogavit quis esset: quæ respondit esse suum filium. At ubi comperit esse filium ejus, cœpit repetere arras & dicere: Aut nega filium tuum esse, aut verè abscedo hinc. Mulier compellitur ab sponso, & cœpit negare filium quem ipsa antè confessa est, & dicere: Vade juvenis de domo mea, quia peregrinum te suscepi. Ille enim dicebat regressum se ad matrem in domum patris sui. Quid multa? Dum hæc aguntur, filius rogavit Regem adversus matrem, quam Rex jussit in conspectu suo sisti. Cui & dixit: Mulier, filius tuus adversus te rogat, quid dicis? est filius tuus? annon? Quæ dixit: Non est meus filius; sed peregrinum suscepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimasset in auribus Regis, dicit mulieri denuo: Est filius tuus? annon? quæ dixit: Non est filius meus. Dicit ei Rex: Et quæ est facultas tua, mulier? quæ respondit: Usque ad mille solidos. Et [b] tum aliud se Rex non esse facturum sub jusjurandum pollicitus est, nisi ipsum alium non acciperet maritum. Tunc confusa est mulier, & confessa est suum esse filium. Sunt ejus & multa alia. Postea verò accepit uxorem de Francis nomine Augofladam. Nam uxorem habuit ante regnum, de qua susceperat filias: unam dedit [c] nomine

acciperent. Unde & Eutharicus ipse à Justino Augusto Consularem trabeam accepit, teste Cassiodoro in lib. 8. Epist. 1. Hæc Procopius in lib. 2. Goth. pag. 120. à Theoderico & successoribus ejus religiosè servata esse dicit, nullámque ab iis legem esse latam.

[[a] ET UTILIS GOTHUS.] Id est, dives Gothus imitatur luxum locupletium Romanorum. Sic *utilis* à Gregorio Turon. passim pro locuplete sumitur, ut v. c. in libri 4. cap. 3.]

[b] ET DUM ALIUD SESE NON ESSE FACTURUM.] Lege, *& tum aliud*, *&c.* Simile judicium Claudii Augusti refert Suetonius in Claudio, cap. 15.

[c] UNAM NOMINE AREVAGNI.]

Arevagni Alarico Regi Wisigotharum in Gallia; & aliam filiam suam Theodegotham Sigismundo filio Gundebai Regis. [a] Facta pace cum Anastasio Imperatore per Festum de præsumptione regni, & omnia ornamenta Palatii, quæ Odoachar Constantinopolim transmiserat, remittit. Eodem tempore intentio orta est in urbe Roma inter Symmachum & Laurentium. Consecrati enim fuerant ambo. Ordinante Deo qui eo dignus fuit, superavit Symmachus. Pòst facta pace in Urbe Ecclesiæ, ambulavit Rex Theodericus Romam, & occurrit B. Petro devotissimus ac si Catholicus. Cui Papa Symmachus, & cunctus Senatus, vel populus Rom. cum omni gaudio extra Urbem occurrentes. Deinde veniens ingressus Urbem, venit ad Senatum, & [b] ad Palmam populo adlocutus, se omnia Deo juvante quod retro Principes Romani ordinaverunt, inviolabiliter servaturum promittit. [c] Per tricennalem triumphans populo ingressus Palatium, exhibens Romanis ludos Circensium. [d] Donavitque populo Rom. & pauperibus annonas singulis annis, centum viginti millia modios, & ad restaurationem palatii, [e] seu ad recuperationem mœniæ civitatis singulis annis libras ducentas de arca vinaria dari præcepit. Item Amalafrigda germana sua in matrimonium tradens [f] Regi Wandalorum Transimundo. Liberium Præfectum Prætorii quem fecerat in initio regni sui, fecit Patricium, & dedit ei successorem in administratione Præfecturæ. Itaque Theodorus filius Basilii, Odoin Comes ejus insidiabatur ei. Dum hæc cognovisset, in palatio quod appellatur Sessorium, caput ejus amputari

Procopius in lib. 1. Goth. Θευδιχοῦσαν vocat. Jordanes & Auctor Historiæ Miscellæ in fine lib. XVI. Theodericum duas habuisse naturales filias scribunt, Thendigotham, & Ostrogotham: quarum alteram Alarico, alteram Sigismundo Gundobadi Burgundionum Regis filio copulavit. Sigismundum quidem Theoderici filiam duxisse, testis est Ennodius in Vita Epiphanii, in Oratione Epiphanii ad Gundobadum.

[a] FACTA PACE CUM ANASTASIO.] Vide Cassiodorum in lib. 1. Ep. 1.

[b] AD PALMAM POPULUM ADLOCUTUS.] Hunc Theoderici ingressum in Urbem, & adlocutionem ad populum commemorat vetus Auctor in Vita S. Fulgentii cap. 13. *Contigit, ut B. Fulgentius in loco qui Palma aurea dicitur, memorato Theoderico Rege concionem faciente, Rom. Curia nobilitatem, decus, ordinémque distinctis decorum gradibus adspectaret, & favores liberi populi castis auribus audiens, qualis esset hujus sæculi gloriosa pompa cognosceret.* Ceterùm hic locus *Palma aurea* dictus, videtur fuisse prope Curiam & forum. Ac fortasse eadem est domus Palmata, cujus meminit Cassiodorus in lib. 4. Ep. 30. * Erat & prope Ravennam locus dictus Ad Palmam, in quo Christiani Martyres necabantur, ut est in Martyrologio Notkeri IV. Kal. Maii. *

[c] PER TRICENNALEM TRIUMPHANS.] An fortè legendum est, *per decennalem*, ut hæc Theoderici pompa ad decennalia ejus referatur. Ingressus autem est Romam Patricio & Hypatio Coss. anno Domini 500. regni autem sui anno octavo. Itaque si decennalia tunc celebravit Theodericus, toto biennio anticipavit, quod non insolens fuisse eruditi sciunt.

[d] DONAVITQUE POP. ROM. ET PAUPERIBUS ANNONAS.] Idem refert Cassiodorus in Fastis, Patricio & Hypatio Coss. & Procopius in Historia Arcana, pag. 117. & Aimoinus in principio libri 2.

[e] SEU AD RECUPERATIONEM.] Id est, *reparationem mœnium.* [*Recuperare* enim tum dicebant pro *reparare.*]

[f] REGI VANDALORUM TRANSIMUNDO.] Vide Cassiodorum in lib. V. Epist. 43.

præcepit. Verba enim promissionis ejus quæ populo fuerat adlocutus, rogante populo in tabula ænea jussit scribi, & in publico poni. Deinde sexto mense revertens Ravennam, [a] alia germana sua Amalabirga tradens in matrimonio Herminifrido Regi Toringorum: & sic sibi per circuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim amator fabricarum, & restaurator civitatum. Hic aquæductum Ravennæ restauravit, quem Princeps Trajanus fecerat, & post multa tempora aquam introduxit: Palatium usque ad perfectum fecit, quem non dedicavit: Portica circa Palatium perfecit. Item Veronæ thermas, & palatium fecit, & à porta usque ad palatium porticum reddidit: Aquæductum quod multa tempora destructum fuerat, renovavit, & aquam intromisit: Muros alios novos circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Thermas, Amphitheatrum, & alios muros civitatis fecit. Sed & per alias civitates multa beneficia præstitit. Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut se illi sub fœdus darent, sibi eum Regem sperantes. Negotiantes verò de diversis provinciis ad ipsum concurrebant. Tantæ enim disciplinæ fuit, ut si quis voluit in agro suo argentum vel aurum dimittere, ac si intra muros civitatis esset, ita existimaretur. Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut nulli civitati portas faceret: nec in civitate portæ claudebantur: quis quod opus habebat faciebat, quâ horâ vellet ac si in die. Sexaginta modios tritici in solidum ipsius tempore fuerunt, & vinum triginta amphoras in solidum.

Eodem itaque tempore habebat Anastasius Imp. tres nepotes; id est Pompeium, Probum, & Hypatium: cogitans quem de ipsis faceret post se Imperatorem, quadam die jussit eos secum prandere, & intra palatium post prandium meridiari, & singula lecta eis sterni. Et in uno lecto jussit ad capite regnum poni, & quis de ipsis in eodem lecto elegisset dormire, in hoc se debere cognoscere cui regnum postea traderet. Unus quidem in uno lecto se jactavit, duo enim in alio amore fraterno se conlocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto ubi regnum positum erat, nullus eorum dormiret. Dum hæc vidisset, cœpit cogitare intra se & dicere, eò quòd nullus eorum regnaret: cœpit orare Deum, ut illi revelatio fieret, ut scire possit dum adviveret, qui post occasum ejus regnum susciperet. Hæc eodem cogitante & orante cum jejunio, quadam noctu vidit hominem, qui ita eum admonuit: Crastino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus fuerit, ipse accipiet post te regnum tuum. Ita factum est, ut Justinus, qui Comes erat Excubitorum, dum advenisset ubi directus fuerat ab Imperatore, renuntiaret: ipse ei nuntiatus est primus per Præpositum Cubiculi. Cúmque hæc cogno-

[a] ALIA GERMANA SUA.] Fortè scribendum est, *filiam germanæ suæ*. Idque ex Cassiodoro lib. 4. Epist. 1. & Historia Miscella in lib. 16. & ex Procopio in lib. 1. Goth. qui Amelobergam hanc vocat, Amalafridæ filiam.

viſſet, cœpit gratias Deo referre, qui ei dignatus eſt revelare ſucceſſorem. Cúmque hæc apud ſe tacitè habuiſſet, quodam die procedens Imperator, dum feſtinus vellet à latere Imperatoris tranſire, obſequium ordinare vellens, calcavit chlamydem Imperatoris: cui Imperator hoc tantùm dixit: Quid feſtinas? Nam ultima vita regni ſui temptans cum Diabolus, volens ſectam Eunomianam ſequi: quem populus fidelis repreſſit, ita ut ei in Eccleſia clamaretur: In Trinitate lanceola non mittis. Non poſt multum temporis in lecto ſuo intra urbem Conſtantinopolim morbo tentus extremam clauſit diem.

Igitur Rex Theodericus inliteratus erat, & [a] ſic obruto ſenſu, ut in decem annos regni ſui quatuor litteras ſubſcriptionis edicti ſui diſcere nullatenus potuiſſet. De qua re laminam auream juſſit interraſilem fieri, quatuor litteras Regis habentem, Theod. ut ſi ſubſcribere voluiſſet, poſitâ laminâ ſuper chartam, per eam penna duceret, & ſubſcriptio ejus tantùm videretur. Ergo Theodericus dato Conſulatu Eutharico Romæ & Ravennæ triumphavit, qui Eutharicus nimis aſper fuit, & contra fidem Catholicam inimicus. Poſt hæc Theoderico Veronæ conſiſtente propter metum gentium, facta eſt lis inter Chriſtianos & Judæos Ravennæ: quare Judæi baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis jactaverunt. Dehinc accenſus eſt populus non reſervantes neque Regi, neque Eutharico, aut Petro qui tunc Epiſcopus erat, [b] conſurgentes ad Synagogas, mox eas incenderunt: quod & in cena eadem ſimiliter contigit. Mox Judæi currentes Veronam ubi Rex erat, agente [c] Triwane Præpoſito Cubiculi: & ipſe hæreticus favens Judæis, inſinuans Regi factum adverſus Chriſtianos: qui mox juſſit propter præſumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas incendio concremaverunt, datâ pecuniâ reſtaurarent: qui verò non habuiſſet unde dare, [d] fruſtati per publicum ſub voce præconis ducerentur. Data præcepta ad Euthericum Cilligam, & Petrum Epiſcopum ſecundum hoc tenore præcepit: & ita adimpletum eſt. Ex eo enim invenit Diabolus locum, quemadmodum hominem, bene Rempublicam ſine querela gubernantem ſubreperet. Nam mox juſſit ad fonticlos

[a] Sic obruto sensu.] Legendum videtur, *bruto ſenſu*. Theodericum ſanè ἀγράμματον fuiſſe Procopius docet in lib. 1. Goth. ὡς ἄρα οἱ [illegible] γραμμάτων [illegible] ἔχων. Nihilo literatior iiſdem temporibus in Oriente regnabat Juſtinus, qui ne nomen quidem ſuum ſcribere noverat. Itaque ut ſanctionibus ſubſcriberet, hoc excogitatum eſt. Tabellæ ligneæ formæ quatuor literarum Just. inciſæ ſunt, per quas calamum encauſto tinctum Juſtinus miniſtro manum regente ducebat, ut ait Procopius in Anecdotis.

[b] Consurgsntes ao Synagogas.] Idem Romæ contigiſſe docet Caſſiodorus in Ep. 43. lib. 4.

[c] Triwans Præposito Cubiculi.] Hic eſt, ui fallor, quem Boëthius in libro primo de Conſolatione, Triguillam vocat, regiæ Præpoſitum domûs.

[d] Frusiati.] Scribendum puto *fuſtati*, id eſt *fuſtibus verberati*.

in proaſtio civitatis Veronenſis oratorium S. Stephani, [a] idem ſitum altarium ſubverti. Item ut nullus Romanus arma uſque ad cultellum uteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, jacens ſub porticu non longè à palatio Ravennæ, quatuor generavit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus à populo viſi ſunt, & in mari præcipitari; duo portati ſunt unum caput habentes. Stella cum facula apparuit, quæ dicitur cometes, ſplendens per dies XV. & terræ motus frequenter fuerunt. Poſt hæc cœpit adverſus Romanos Rex ſubinde fremere inventa occaſione. [b] Cyprianus qui tunc Referendarius erat, poſtea Comes Sacrarum & Magiſter, actus cupiditate, inſinuans de Albino Patricio, eo quòd litteras adverſus regnum ejus Imperatori Juſtino miſiſſet: quod factum dum revocitus negaret, tunc Boëthius Patricius qui Magiſter Officiorum erat, in conſpectu Regis dixit: Falſa eſt inſinuatio Cypriani: ſed ſi Albinus fecit, & ego, & cunctus Senatus uno conſilio fecimus: falſum eſt, Domine Rex. Tunc Cyprianus hæſitans, non ſolùm adverſus Albinum, ſed & adverſus Boëthium ejus defenſorem, [c] deducit falſos teſtes adverſus Albinum. Sed [d] Rex dolum Romanis tendebat, & quærebat quemadmodum eos interficeret: plus credidit falſis teſtibus quàm Senatoribus. Tunc Albinus & Boëthius ducti in cuſtodia ad Baptiſterium Eccleſiæ. Rex verò vocavit Euſebium Præfectum urbis Ticini, & inaudito Boëthio, protulit in eum ſententiam. Qui mox in agro Calventiano ubi in cuſtodia habebatur, miſit Rex, & fecit occidi: qui acceptâ chordâ in fronte diutiſſimè tortus, ita ut oculi ejus creparent, ſic ſub tormenta ad ultimum [e] cum fuſte occiditur. Rediens igitur Rex Ravennam, tractans non ut Dei amicus, ſed legi ejus inimicus, immemor factus omnis ejus beneficii & gratiæ quam ei dederat, confidens in brachio ſuo, item credens quòd eum pertimeſceret Juſtinus Imp. mittens & evocans Ravennam Johannem Sedis Apoſtolicæ Præſulem, & dicit ad eum: Ambula Conſtantinopolim ad Juſtinum Imp. & dic ei inter alia, ut reconciliatos hæreticos in Catholica reſtituat re-

[a] IDEM] Legendum videtur *ibidem*.

[b] CYPRIANUS, QUI TUNC REFERENDARIUS.] De quo vide Epiſtolam 40. libri V. Caſſiodori, ubi Referendarii officium ſic deſcribitur: *Interpellantium ſiquidem confuſas querelas diſtincta relatione narrabas: & qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis commendati allegationibus obtinebant, &c.* De eodem Cypriano Boëthius in lib. I. de Conſolat. loquitur his verbis: *Ne Albinum Conſularem virum præjudicata accuſationis pœna corriperet, odiis me Cypriani delatoris oppoſui.*

[c] DEDUCIT FALSOS TESTES.] Baſilium ſcilicet, Opilionem, & Gaudentium, ut ibidem Boëthius ſcribit.

[d] REX DOLUM ROM. TENEBAT.] Boëthius ſic narrat: *Meminiſti inquam Verona, cùm Rex avidus communis exitii, majeſtatis crimen in Albinum delatum ad cunctum Senatus ordinem transferre conaretur, univerſi innocentiam Senatus quanta mei periculi ſecuritate defenderim.*

[e] CUM FUSTE OCCIDITUR.] Juſtino Auguſto II. & Opilione Coſſ. occiſus eſt Boëthius in territorio Mediolanenſe, ut ſcribit Marius in Chronico; ſequenti verò anno quo Philoxenus & Probus Conſules fuerunt, occiſus eſt Symmachus Patricius Boëthii ſocer Ravennæ, teſte eodem Mario.

ligione. Cui Papa Johannes ita respondit: Quod facturus es, Rex, facito citiùs. Ecce in conspectu tuo adsto. Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi dicturus sum. Nam in aliis causis quibus mihi injunxeris, obtinere ab eodem annuente Deo potero. Jubet ergo Rex iratus navem præparari, & superimpositum eum cum aliis Episcopis, id est Ecclesium Ravennatem & Eusebium Fanestrem, Sabinum Campanum, & alios duos simul, & Senatores Theodoro, Importuno, Agapito, & alio Agapito. Sed Deus qui fideles cultores suos non deserit, cum prosperitate perduxit. Cui Justinus Imp. venienti ita occurrit, ac si B. Petro: cui data legatione, omnia repromisit facturum, præter reconciliatos qui se fidei Catholicæ dederunt, Arianis restitui nullatenus posse. Sed dum hæc aguntur, Symmachus caput Senati, cujus Boëthius filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Ravennam. Metuens verò Rex ne dolore generi aliquid adversus regnum ejus tractaret, objecto crimine jussit interfici. Revertens igitur Johannes Papa à Justino, quem Theodericus cum dolo suscepit, & in offensa sua eum esse jubet: qui post paucos dies defunctus est. Ergo euntes populi ante corpusculum ejus, subitò unus de turba abreptus dæmonio cecidit, & dum pervenisset cum lectulo ubi lectus erat usque ad hominem, subitò sanus surrexit, & præcedebat in exequias. Quod videntes populi & Senatores, cœperunt reliquias de veste ejus tollere. Sic cum summo gaudio populi deductus est corpus ejus foris civitatem. Igitur Symmachus Scholasticus Judæus jubente non Rege, sed tyranno, dictavit præcepta die quarta feria, septimo Kalend. Septemb. Indictione IV. Olybrio Consule, ut die Dominico adveniente Ariani basilicas Catholicas invaderent. Sed qui non patitur fideles cultores suos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum sententiam Arii, auctoris religionis ejus: fluxum ventris incurrit, & dum intra triduo evacuatus fuisset, eodem die quo se gaudebat Ecclesias invadere, simul regnum & animam amisit. Ergo antequam exhalaret, nepotem suum Athalaricum in regnum constituit. Se autem vivo fecit sibi monumentum ex lapide quadrato, miræ magnitudinis opus, & saxum ingentem quem superponeret, inquisivit.

ADDENDA NOTIS

Paginâ 452. col. 2. versu 35.

[PRODUCTUM EUMDEM VALENTEM IN SUBURBANUM, AUGUSTUM PRONUNTIAVIT.] Meretur Suburbanum istud, in quo quidam graviter erraverunt, à nobis exactè explicari atque describi. A re nomen habuit. Græcis enim Ἕβδομον, Latinis interdum *Hebdomum*, plerumque *Septimum* appellabatur, propterea quòd VII. millia passuum ab urbe Constantinopoli aberat. *Septiminum* semper Historia Miscella mendosè vocat pro *Septimum*. Sozomenus τὸ Ἕβδομον μίλιον: Fasti Consulares sub nomine Idatii à Sirmundo editi *milliarium Septimum* semel atque iterum nuncupant: *Septimum ab Urbe milliarium* Marcellinus Comes in Chronico: Suburbanum nomine Hebdomum, προάστειον καλούμενον Ἕβδομον, Procopius in libro 1. de Ædificiis Justiniani. Hebdomi partes erant, *Basilica Johannis Baptistæ* amplissima ac pulcherrima, à Theodosio majore exstructa, & capite Præcursoris Domini nostri huc ex Bithynia translato honorata: *Campus*: *Tribunal*; & Palatium *Secundiana*. *Campus* erat lata patensque planities, in qua exercitus explicari, & instrui acies poterat. Ibi Arcadius A. milites post confectum bellum Eugenianum domum reversos excepit, priorque ex more Duces ac signa salutavit. Quippe Imperatores copiis suis advenientibus honoris causâ extra portas occurrere consueverant. In Campo milites exercebantur: ibi nonnumquam damnati supplicio afficiebantur, & eorum capita ibidem erecta ostentabantur. Ibi & cùm aliàs tum præcipuè VII. Kal. Febru. supplicationes fiebant: & Episcopus Constantinopolitanus lecticæ insidens, comitante Clero & populo, interdum etiam præsente ipso Imperatore, ab Urbe ad *Campum* psallendo procedebat. Campum Scriptores Græci Latino nomine κάμπον appellitant; & κάμπον τοῦ τριβουναλίου, Campum Tribunalis; Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus in Breviario Historico capite 11. τὸ πεδίον τὸ περὶ τὸ τεῖχος ὃ Ἕβδομον καλοῦσι, nuncupat, Campum Hebdomi Hebdomumque confundens. Nobilissima pars Hebdomi fuit Tribunal excelsum, hic pro temporario perpetuum à Valente A. factum, statuisque & tabulis ac gradibus marmoreis è porphyrite lapide ornatum: quod adscendebat Imperator, ut stans Ducibus ac Tribunis signisque & aquilis circumdatus, de bello & pace milites alloqueretur, sive ut aliquem ex eorum sententia Imperii consortem aut Cæsarem faceret. Ibi igitur Valens à Valentiniano fratre, ibi Arcadius & Honorius fratres alter post alterum à patre suo Theodosio, ibi ab Arcadio Theodosius junior, à Pulcheria Marcianus, ejus demum successor Leo Augusti sunt appellati. Ibi Basiliscus fugato Zenone, Mauricius à Tiberio Constantino socero, Phocas destituto Mauricio, & Leo cedente Michaële ab exercitu Imperatores consalutati. *Tribunal* istud Hebdomi ac simul *Campum* adjacentem libro II. in Rufinum Claudianus commemorat: Historici Græci Romano nomine, sed Græca terminatione Τριβουνάλιον, aut Τριβουνάλιον τοῦ Ἑβδόμου; nostri nonnumquam & *Tribunalium* appellant: differebatque à *Tribunali* intramurano porphyreticis gradibus exstructo, quod ante Palatium, nec procul à Curia in 2. regione Urbis positum Ammianus Marcellinus in libro XXVII. & Zosimus in rebus Procopii Tyr. memorant; & quod Suidas *Tribunal Palatii*, quidam *Tribunal novemdecim accubitorum*, τὸ Τριβουνάλιον δεκαεννέα ἀκκουβίτων, cognominant: Liutprandus domum altam & pulchram juxta Hippodromum esse ait. De Palatio Secundianis infrà dicemus. *Hebdomum* autem sæpe *Campus*, sæpe & *Tribunal* promiscuè appellarunt: ut solent loca celebria nobiliorum partium suarum nominibus non rarò designari. Eâdem ratione in Disceptationis de Basilicis capite I. & II. olim docui, Gregorium Turonicum Episcopum præter ceteros Monasteria nunc *Oratoria*, nunc *Basilicas*, sæpe & *Cellulas* à duobus maximis ac præcipuis cujusque Cœnobii membris vocavisse.

Hebdomum sive Septimum ab urbe Constantinopoli millia passuum septem semper abfuisse, unde & nomen acceperit, nec umquam pomœrio Urbis inclusum esse constat: mirum ut sir Petrum Gillium hominem doctum & diligentem aliter sensisse, & quosdam recentiores in errorem induxisse. Certè Valentinianus, *cùm venisset Constantinopolim, productum Valentem in Suburbanum* (hoc est in Hebdomon) *Augustum pronuntiavit, & in eodem vehiculo secum reduxit*: sicuti scribit Ammianus Marcellinus in libro XXVI. Qua de re Idatius, seu quivis alius ita loquitur in Fastis: *Levatus est Valens A. Constantinopoli in miliario* VII. *in Tribunali à fratre suo Valentiniano. Suburbanum* igitur, & *miliarium Septimum* una res erat: *Miliarium* inquam VII. ab urbe Regia Constantinopoli, suo Tribunali instructum, in Chronico Alexandrino Ἕβδομον nominatum. Ejusdem Idatii de Arcadio verba sunt hæc: Merobaude II. & Saturnino Coss. *Levatus est Arcadius A. Constantinopoli in Miliario* VII. *in Tribunali à Theodosio A. patre suo*: quem Marcellinus Comes *à patre suo Theodosio A. consortem imperii* VII. *ab Urbe miliario coronatum* dicit; Chronicum Alexandrinum in Tribunali Hebdomi, ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου. Quod igitur uni est *miliarium Septimum*, alteri *Tribunal Hebdomi*, à Marcellino Comite apertissimis verbis

bis dicitur VII. *ab Urbe miliarium:* ne quis forsitan dubitare possit, *Hebdomon*, aut *Septimum* cum *Tribunali* septem ab urbe Augusta millia passuum abfuisse. Hermias Sozomenus in libri VII. capite XXIV. Historiæ Ecclesiasticæ de Theodosio Magno ad bellum Eugenii proficiscente sic scribit: *Cùm egressus Constantinopoli ad Septimum miliare pervenisset, Deum illic orasse dicitur in Ecclesia, quam Johanni Baptistæ exstruxerat.* λέγεται δὲ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξελθὼν, πρὸς τῷ Ἑβδόμῳ μιλίῳ γενόμενος, προσεύξασθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ αὐτόθι ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐδείματο. Ἕβδομον μίλιον, ubi erat Ecclesia Johannis Baptistæ à Theodosio A. exstructa, si verbum verbo reddas, idem est quod *miliarium Septimum* semel atque iterum Idatio in Fastis, *Septimum ab Urbe miliarium* Marcellino Comiti, non ab aliud quàm quia Hebdomon cum sua Johannis Baptistæ Basilica septimo ab urbe Regia lapide distabat. Socrates quoque in libri VI. capite VI. Hebdomi ab urbe Const. distantiam disertè declarat his verbis: Γαϊνᾶς βάρβαρος ἐπιμεμηνότως δαιμονᾷ, ὡς δῆθεν εὐξόμενος τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου (ἑπτὰ δὲ σημεῖα ἀπέχει τοῦτο τῆς πόλεως) καταλαμβάνει. *Gaïna natione Barbarus arrepticium se simulans, tamquam orationis causâ confert se ad Ecclesiam Johannis Apostoli, quæ septem millibus passuum ab Urbe abest.* Quid clarius? Quid apertius? Si non sufficit unum Socratis veteris gravisque Historici testimonium; addemus ejusdem & alterum ex libri VI. Hist. Eccles. capite XII. quod tale est de Epiphanio Episcopo: προσορμισθεὶς τῷ ἐπὶ Ἰωάννου μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νηὸς, αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσῆλθε. *Cùm ad Basilicam Johannis appulisset,* VII. *millibus ab Urbe distantem; nave egressus collectam ibi celebravit, & ordinato Diacono, postea civitatem* (Const.) *intravit.* Hoc *Martyrium Johannis*, vel *Johannis Apostoli*, Sozomenus de Gaïna scribens, *Ecclesiam Johannis Baptistæ, à patre Imper. Arcadii in Hebdomo ædificatam* vocat; Theophylactus Simocatta in libri VIII. capite X. *Ecclesiam Prophetæ S. Johannis Baptistæ in Hebdomo* appellat; Theophanes *ædem S. Johannis Prodromi; templum sancti Johannis Baptistæ* Anastasius Bibliothecarius qui Theophanem transtulit, & Historiæ Miscellæ liber XVII. Omnino igitur Johannes Baptista ab Socrate dictus est *Apostolus* pro Præcursore vel Prodromo. Nam Apostolus nuntium missumque significat: qualis utique fuit Johannes Baptista, qui præmissus est Domino, *& ante ejus faciem præivit ad parandas vias ejus*: & de quo Johannes in Evangelio scripsit: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes.* Nec enim credo Socratem Johannis Apostoli nomine Johannem Apostolum unum de XII. & Evangelistam designare voluisse, quandoquidem Constantinopolim patriam suam, ubi natus est, ubi & vitam egit & historiam scripsit, ac suburbana Const. in primis Hebdomon vir tantus ignorare non potuit, & quo Basilica Hebdomi patrono tituloque censeretur. Cùm itaque Basilica Johannis Baptistæ in Hebdomo statuta esset à Theodosio A. & ut semel atque iterum affirmat suprà Socrates, septimo lapide ab Urbe distaret: quis non videt Hebdomon eadem ratione VII. millia passuum ab urbe Regia Constantinopoli abfuisse?

Situm erat in Thracia Hebdomum ad mare Constantinopolim inter & Rhegium, locum in veteri Itinerario à Burdigala Hierusalem usque memoratum: sicuti docent Theophanes, quem Anastasius in Latinum sermonem transtulit, & Historia Miscella in libro XVII. ubi hæc de Phocæ promotione leguntur: *Prasini exeuntes in Rhegium, magnis laudibus tyrannum Phocam efferebant, & persuadent ei venire in Septimum. Dirigit igitur Phocas Theodorum à Secretis: qui ingressus magnam Ecclesiam, coram populo legit, ut tam Patriarcha quàm Senatus & vulgus venirent in Septimum. Hoc igitur facto, & cunctis convenientibus apud Septimum, pronuntiatur malus, & dominus sceptrorum tyrannus provehitur. Denuntiatio vero tyranni in templo S. Johannis Baptistæ effecta est: ubi duobus moratus diebus, tertia die introivit Regalia, super imperialem sedens carrucam.* E loco Thraciæ Rhegio venit in Septimum sive in Hebdomon Phocas, ubi appellatus est Augustus; & ex Hebdomo Constantinopolim ac Palatium petiit. Ex quo apparet Hebdomum Rhegium inter & Constantinopolim medium fuisse. Et cùm Phocas post acceptum diadema in Martyrio Johannis Baptistæ, heic biduum commoratus dicatur: videtur mihi ista Johannis Baptistæ Basilica Regiam aliquam adjunctam habuisse, in qua novus Imperator unà cum Palatinis officiis, totoque comitatu aliquamdiu habitare potuerit. Nimirum erat tum in Hebdomo Palatium Secundianæ apud Gregorium Magnum memoratum initio libri XI. Epistolarum hisce verbis: *Coronatus est Phocas & Leontia Augusta in Septimo, Palatio quod dicitur Secundianæ.* Idem narrat Theophylactus Simocattus in libri VIII. capite X. nimirum Prasinos apud Rhegium Phocam faustis acclamationibus ac laudibus prosecutos esse, eique persuasisse ut se conferret in Hebdomum, VII. tantùm millibus ab urbe Constantinopoli distans: ubi cum à Patriarcha Cyriaco diademate redimitum esse Zonaras tradit. Quin & Mauricius A. anno principatus IX. egressus Constantinopoli, primò ad Septimum sive Hebdomon, mox ad Rhegium pervenit, Thraciam & Hunnos Avares petens: ut in Historiæ Miscellæ libro XVI. invenimus. *Anno imperii sui IX. cùm ver inciperet, & agmina pervenissent ad Thracem, exivit cum eis Mauricius videre quæ à Barbaris essent eversa. Exeunte autem eo ad Septimum, Solis eclipsis facta est: cumque esset apud Rhegium, multitudines pecuniis animavit.* XII. millibus distabat à civitate Constantinopoli *mansio Regium*, ut docet Itinerarium Burdigalense suprà laudatum. Inter utraque loca medium erat Hebdomum seu Septimum, à CP. VII. à Regio V. millibus dissitum.

Zonaras in Theodosio & in Phoca, Cedrenus in Arcadio & in Justino, ac plurimi alii Hebdomi meminerunt. Ibi & multas leges ab Imperatoribus latas esse, asserit Guidus Pancirolus in Descriptionem Constantinopolis Notitiæ Imperii Rom. præfixam. Longum ac etiam pæne supervacaneum esset, laudare singulos ac universos Scriptores, qui Hebdomon, aut de ejus partibus unam aliquam commemorant, tamquam non extramuranam modò, sed etiam ab urbe Constantinopoli notabili intervallo dissitam. Sufficiet de plurimis Auctoribus & Historicis qui Hebdomi mentionem faciunt, paucos attingere. Historia Miscella, cujus auctor Paullus Aquileiensis Diaconus creditur, complura ex Theophane gravi Historico accepta complectitur. In ejus Historiæ libro XIV. hæc reperio: XXX. *imperii Theodosii* (junioris) *anno terræmotus magni facti sunt Constantinopoli per* IV. *menses; itaut timentes Byzantii. extra civitatem in loco qui dicitur Campus, essent perseverantes, unà cum Episcopo* (Proclo) *ad Deum precibus & litaniis vociferantes.* Theodorus Lector in libro I. Historiæ Ecclesi. ejusdem *Campi*, & supplicationum ibi fieri solitarum non semel meminit. Dicitur enim Marcianus Theodosii successor ad supplicationes quæ fiebant in *Campo*, (ἐν τῷ Κάμπῳ) pedes extra Urbem progressus, multas & magnas egentibus pecunias donavisse, Anatoliumque Episcopum hortatus esse, ut juxta morem Episcoporum novæ Romæ *à Tauro* usque *ad Campum* lecticâ vectus ad supplicationem procederet: qui cùm Marcianum pedibus incedentem videret, ipse quoque pedes processerit. Idem memoriæ prodidit, Marcianum A. iterum ad supplicationem processisse *in Campum* VII. Kalendas Februarias. Utrubique hic est *Campus Hebdomi. D. Joviano & Varroniano Coss. levatum esse Valentem A. Constantinopoli in milliario* VII. *in Tribunali*, Fasti à Sirmundo editi docent: item *Merobaude II. & Saturnino Coss. levatum esse Arcadium A. Constantinopoli* (id est prope Constantinopolim, apud Constantinop.) *in milliario* VII. *in Tribunali*. Ex quibus Valens *in Suburbano* factus Imperator dicitur in libro XXVI. Ammiani M. *in Hebdomo*, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, in Chronico Alexandrino. Arcadium autem Marcellinus Comes in Chronico VII. *ab Urbe milliario coronatum* refert: Chronicon Alexandrinum Constantinopoli *in Tribunali* Hebdomi, ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου. Ibi Rufinus Præfectus Prætorio à militibus, quibus ex Italia domum redeuntibus Arcadius extra Urbem occurrerat, est interfectus: quam cædem ad pedes Imperatoris *in Tribunali*, ἐν τῷ λεγομένῳ Τριβουναλίῳ, factam esse Philostorgius in libro XI. & Nicephorus Callistus in libro XIII. scribunt. Hi Auctores apertissimè indicant *Hebdomum* cum suo *Tribunali* septimo ab urbe Regia milliario abfuisse: quod Socrates & Sozomenus suprà jam laudati, quum de *Basilica Johannis Baptistæ* non semel dicunt, eâdem operâ & de *Hebdomo* dicunt. Theodorus Lector in libro I. auctor Chronici Alexandrini, Nicephorus Callistus in fine libri XIV. aliique tradunt, Marcianum *in Septimo*, ἐν τῷ Ἑβδόμῳ, Augustum appellatum esse: quem Idatius in Chronico latè & impropriè *apud Constantinopolim à militibus factum Imperatorem* dicit. Basiliscus *in Campo*, ἐν τῷ Κάμπῳ, post depulsum Zenonem Imperator est consalutatus: uti refert in libro I. Theodorus Lector: *Tiberius Constantinus A. accito Patriarcha Johanne & Senatu, in Tribunalium lecticâ est deportatus, & cum consilio Sophiæ A. Mauricium generum suum pronuntiavit Imperatorem:* sicut in Historiæ Miscellæ libro XVII. traditur. De provectione Phocæ suprà diximus: *Phocas Tyrannus peremit Mauricium unà cum masculis* V. *pueris ejus, & horum capita jussit poni in Campo Tribunalii diebus multis: & exivit ab Urbe, & contemplabatur ea*, quorum nuda corpora *in Tribunal* abjecta esse ait Nicephorus in libro XVIII. *Anno imperii* VII. *Phocas Macrobium Scribonium jussit sagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua tirones exercebantur, quasi conscium insidiarum suarum:* quemadmodum docet Historia Miscella in libro XVII. Nimirum in *Campo Hebdomi* ad lanceam ibi fixam solebant tirones exerceri. Militum autem exercitationes campestres extra urbes fiebant. Ex quibus omnibus apparet, usque ad Mauricii & Phocæ principatum *Hebdomon* cum Martyrio Johannis Bapt. cúmque *Campo* & *Tribunali* non solùm extra urbem Augustam fuisse, sed etiam ab ea procul abfuisse. In libro Historiæ Miscellæ XIX. hæc reperio de Constantino Pogonato sive Barbato Heraclii A. pronepote: *Anno* V. *imperii Constantini Deum impugnantium Saracenorum stolus adscendens applicavit in Thracensibus partibus, à summitate videlicet Septimi quæ vergit ad Occidentem, & rursus usque ad arcem quam Cyclobium dicunt, quæ spectat ad Orientem.* Et infrà: *A brachialio Aurea porta usque Cyclobium.* Hoc est, quod prodit Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus in rebus Heraclii A. & ejus filiorum ac nepotum, initio principatus Constantini Pogonati maximam Saracenorum classem *ad Hebdomon* Constantinopolis suburbanum appulisse. Nimirum anno V. regni Constantini Barbati, Christi DCLXXIII. ad loca propinqua urbi Regiæ quam obsidere decreverant, appulere Saraceni; Urbem utique ipsam non intravere. Idem Theophanes ab Anastasio Bibliothecario translatus, Zonaras & Cedrenus scribunt. Ex quibus facilè intelligitur, *Hebdomon* aliquot passuum millia tum ab urbe Constantinopoli abfuisse: cùm pars Hebdomi, quam *summitatem Septimi* Historia Miscella, Gillius *promontorium Hebdomon* appellat, longè ab Urbe abfuerit. In libro XXIV. Historiæ Miscellæ de Leone Armenio hæc leguntur: *Leo veniens ad Tribunal ante Urbem positum unà cum Prætoribus & exercitibus, valde legitimus Romanorum Imperator ostenditur, & die media Constantinopolim per Carsii portam ingreditur. & ad Regalia pervenit: postera verò die coronatus est à*

Nicephoro Patriarcha in ambone majoris Ecclesiæ. Ubi legendum videtur non *Carsii portam*, sed *Chrysen portam*, id est Auream portam. Cedrenus eum eadem enarrans eisdem ferè verbis ait, διὰ τῆς χρυσῆς πόρτης. Cùm igitur *in Tribunali Hebdomi* Leo à militibus consalutatus Imperator, mox Constantinopolim ac Palatium intramuranum Aureâ portâ ingressus, postridie demum in majore Ecclesia coronam acceperit; apparet anno Domini DCCCXIII. imperii Leonis Armenii primo, *Hebdomon*, ac partem Hebdomi *Tribunal* procul ab Urbe dissitum, & portæ Aureæ adversum ac longo intervallo objectum exstitisse. Leo Grammaticus in Vita Constantini Porphyrogenneti tradit, Symeonem Bulgarum Regem cum magno exercitu ad urbem CP. venisse, & fossam à Blachernis usque ad portam Auream duxisse: sed perspecta Urbis mœnium firmitate, cognitisque opidanorum viribus & machinis de expugnatione desperantem, in Hebdomon se recepisse, ibique de pace egisse. Idem in capite v. scribit, Romanum Cæsarem cum Constantino A. genero suo *ad Tribunal* se contulisse. & postquam ibi stipendium militibus erogavisset, in palatium mox revertisse. Subjicit in capite VIII. Mariam Christophori A. filiam, Imper. Romani neptem, Constantinopoli Petro Bulgarum Regi nupsisse: quam in Bulgariam cum viro suo proficiscentem parentes usque *ad Hebdomon* honoris causâ sunt prosecuti. Anno autem Christi DCCCCXII. Constantinus Porphyrogennetus Leonis Philosophi filius imperare cœpit: anno DCCCCXIX. Romanus Lecapenus ejus socer, primùm Cæsar, mox Augustus est appellatus. Tum ergo adhuc *Hebdomon*, & *Tribunal*, vel potiùs Campus Hebdomi, quò milites stipendium aut certè donativum accepturi convenerant, non modò extra urbem CP. erat, sed etiam ab ea sat longè distabat. Quid apertius? Georgius Pachymeres res gestas Imperatorum Michaëlis & Andronici Palæologorum scripsit. Is in libri 2. capite 21. tradidit, quosdam de exercitu Imperatoris, qui castrum Galati à Genuensibus occupatum terrâ marique obsidebat, venisse *in Hebdomon*, & ibi Monasterii reliquias, ac Ecclesiæ quæ in stabulum mutata erat, ruinas, corpusque integrum Imper. Basilii Bulgaricidæ reperisse: quem Romani A. filium à cæde plurimorum Bulgarum Græci Βουλγαροκτόνον cognominavere. Hæc ruinosa Ecclesia in stabulum conversa, haud dubiè erat ipsa Johannis Baptistæ Ecclesia in Hebdomo, VII. ab urbe Regia CP. lapide distans: in qua Basilius A. Basilii Macedonis abnepos sepeliri se jusserat. Nondum autem Francis Michaël Palæologus Constantinopolim eripuerat. Ut appareat circa annum Christi M. CCLX. Hebdomon sive Septimum unà cum suo Johannis Baptistæ Martyrio ab urbe CP. procul adhuc absuisse.

Pluribus argumentis ad rem tam manifestam probandam nobis opus non est. Præstat rationes adversariorum refellere; quos inter Gillius qui Constantinopolim suam nobis reliquit, facilè primas tenet; vel potiùs unus est instar omnium. Qui igitur Gillium refellere potuerit, censendus erit in eo uno omnes ejus opinionis sectatores prostravisse. Ac primùm verba suprà laudata Sozomeni in libri VII. capite XXIV. scribentis, *Theodosium egressum Constantinopoli, cùm ad VII. miliare pervenisset, Deum ibi orasse in Johannis Bapt. Ecclesia à se exstructa*: ita exponit Petrus Gillius in libri IV. de Constantinopoli capite I. *Theodosius egressus unum miliare extra Constantinopolim, in æde Johannis Bapt. quam ipse construxerat in Hebdomo suburbio, Deum precatus est.* Hæccine est verborum ac sensus Sozomeni expositio? an potiùs impositio, vel aliorum pro aliis suppositio? περὶ τὸ ἕβδομον μίλιον προελθὼν, *egressus unum miliare extra Constantinopolim?* An Gillius talem interpretationem aut probavit ipse, aut aliis persuaderi posse speravit? Si hæc nobis in veteres Auctores licent, quid non licebit? Pergit Gillius: *Qui nesciunt Hebdomum esse suburbanum Constantinopolitanum, interpretarentur ad VII. miliare Theodosium extra Urbem progressum. At Hebdomum suburbium est ex eodem Sozomeno, quum alibi dicit* (lib. VII. c. XXI.) *Theodosium caput Johannis Baptistæ ex vico Cosilai qui Pantichio Calchedonensis agri loco proximus erat, transtulisse, & posuisse ante Constantinopolim* (πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως) *in loco Hebdomo dicto: quem nos suburbium olim fuisse, nunc intra Urbem esse mox declarabimus.* Hæc ille. Est quidem *Hebdomon* Constantinopolis *suburbanum*, cùm ab Ammiano præter ceteros sic appelletur: sed (ut vel nomine suo solo indicat) ab Urbe nihilominùs VII. millibus passuum distat: non autem uno milliario ab ea discretum est, sicut Gillio placet: nec umquam Constantinopolis mœnibus inclusum fuit. In Defensione Disceptationis meæ de Basilicis pag. 339. 340. & sequentibus docui, Latinis Scriptoribus *suburbana*, Græcis προάστεια dici loca, quæ V. VI. VIII. X. XII. millibus passuum, itinere etiam diei ab urbibus abessent. Nimirum suburbanorum vel προαστείων (quod maximè notandum) duo sunt genera. Altera enim sunt suburbana propriè dicta, videlicet muris portisque urbium proxima ac pæne continua, quæ plerique suburbia, recentiores nostri Scriptores *burgos ac forenses burgos* appellant: qualia suburbana sola Gillius agnovit haud dubiè, & præter quæ nulla alia videtur nota habuisse; itaut *Hebdomon* quia *suburbanum* Constantinopolis nonnumquam vocatum est, urbis Regiæ muris proximum, & ab ea uno tantùm lapide dissitum, deinde intramuranum factum fuisse crediderit. Altera suburbana sunt latè atque impropriè sumta, loca scilicet remotiora à mœnibus, VI. VIII. X. & ampliùs milliariis ab urbibus separata: quale est *Hebdomon* nostrum, *suburbanum* Constantinopolis Ammiano dictum in libro XXVI. ubi Valens à fratre Imperator est factus. Tale suburbanum Naisi vel Næssi, opidi Daciæ mediterraneæ, cujus meminit

idem in eodem libro hisce verbis: *In suburbano, quod appellatum Mediana à civitate* (Næsso) III. *lapide disparatur, &c. Daphnen amœnum & ambitiosum Antiochiæ suburbanum* Ammianus in libro XIX. Usuardus in Babyla *suburbium Antiochiæ* appellat; προάστειον Johannes Chrysostomus; τὸ ἐπώνυμον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον Sozomenus in libro v. Et Daphne tamen cum templo Apollinis & fonte Castalio, & cum luco Daphnensi ac Basilica Babylæ M. XL. stadia seu v. millia passuum aberat ab urbe Antiochia, quæ ab eo suburbano cognominata est Antiochia Epidaphnes. *Suburbanum fretum* in libri v. Epigrammate I. nuncupat Martialis mare ad Antium, *Albam* item *suburbanam* in Epigrammate ad Crispum: cùm Antium ab urbe Roma itinere diei, Alba XII. milliariis absit. *Decimum* suburbanum Carthaginis similiter dixere, quod tamen (ut ait Procopius) ab ea distabat stadiis LXXVIII. sive milliaribus decem. Supervacuum esset pluribus exemplis rem adeo certam & manifestam confirmare.

Nihil igitur obstat, quo minùs *Hebdomon* seu *Septimum* quod VII. ab urbe Constantinopoli millibus distat, *Suburbanum* tamen à Latinis Auctoribus, προάστειον vocetur à Græcis, & πρὸ τοῦ ἄστεως κείμενον. fuisse à Sozomeno dicatur, à quibusdam etiam *apud Constantinopolim, & Constantinopoli*: cùm veteres & recentiores Scriptores linguæ Latinæ peritissimi passim ita locuti sint. Diximus suprà Gillium ad unum milliarium extra Constantinopolim *Hebdomum* suburbanum & Ecclesiam Johannis Baptistæ gratis & citra ullam auctoritatem posuisse, ut nimirum facilius legentibus persuaderet, *Hebdomon* istud cum Martyrio Johannis Bapt. aucto pomœrio Urbis mœnibus inclusum fuisse. Sed quoniam intelligebat suam hancce de tantula Hebdomi ab urbe Regia distantia opinionem solo nomine satis refelli: novam homo ingeniosus commentus est hujus appellationis originem, affirmavitque *à septenario numero suburbiorum, quæ nomina retinuerint etiam inclusa in Urbem, Hebdomon dictum esse*. Sed quàm confidenter hæc asseruntur, tam facilè negantur à nobis. Quando enim, aut sub quo Principe adeo promota sunt Constantinopolis pomœria, ut septem suburbana sua illa suis muris incluserit, & unum ex his septem *Hebdomum* à numero suburbiorum dictam veterem suam appellationem servaverit? An quod anno Christi MCCLX. nondum factum erat, postea prævalentibus Turcis & velut jugulo Imperatorum Orientis cotidie imminentibus fieri potuit, ut Constantinopolis tantis incrementis augeretur, & septem suburbana ista moris includeret? Turcis quidem Constantinopoli dominantibus hæc contigisse nemo sanus crediderit. Futile sit his nugis refellendis diutius immorari, cùm nullo firmo fundamento nitantur. Postremò Gillius in capite IV. libri v. de Topographia CP. adjicit quæ sequuntur: *Suburbium Hebdomum in VI. colle fuisse, qui nunc est intra Urbem, ostendit ædes Johannis Baptistæ, quam etiamnum Græci vulgò vocant Prodromi, maxima ex parte diruta*. Si qua fuit vivo Gillio, seo Francisco I. regnante, si qua est & nunc Constantinopoli qualiscumque Ecclesia sancti Johannis Prodromi; planè differt ab Ecclesia ejusdem Prodromi & Baptistæ in Hebdomo sita, cùm VII. ab ea millibus passuum distet, & præter Patroni appellationem nihil hæc habet cum illa commune. Præterea Græci (ut sunt nunc omnium antiquitatum, omnium ferè omnes litterarum ignari) in assignando titulo istius Ecclesiæ Johannis Bapt. & Prodromi facillimè errare possunt, fallaci majorum traditione decepti. Nemo enim veterum quos quidem legerim, Ecclesiæ sancti Johannis Prodromi Christi intra muros Constantinopolis ullam mentionem fecit. Gœdos quidem Pancirolus de opinione Gillii sic loquitur: *Gillius nunc intra urbem Regiam esse vult Hebdomum in VI. colle, & à numero suburbiorum Septimum* (sive Hebdomon) *vocari*. Sed nihil adjicit, itaut omnino à Gillio dissentire videatur. Sextum porrò istum *collem*, in quo Hebdomon situm fuerit, & qui unà cum Hebdomo postea urbe inclusus sit, omnes ignorant. Jam verò si quando inclusum Constantinopoli esset Hebdomum, non solùm cum Basilica sua Johannis Baptistæ & Prodromi, sed etiam cum reliquis suis membris simul & semel orique esset inclusum. Ostendant ergo nobis qui ita sentiunt, *in* VI. *colle suo* intra Constantinopolim cum *Ecclesia Prodromi Tribunal*; ostendant *Campum*; ostendant *Palatium Secundianas*, vel saltem trium istarum Hebdomi partium reliquias ibi aliquas, sed indubitatas, aliqua certa vestigia. Hoc Petrus Gillius, & inter Gillii sectatores Fresniut Cangius, qui novissimam Constantinopolis Descriptionem vulgavit, adeo non fecere, ut ne harumce quidem Hebdomi partium usquam meminerint: quas tamen simul cum Hebdomo & Basilicâ Prodromi ex suburbanis unâ eâdemque operâ eisdemque ingeniosi alicujus machinis Constantinopolim transferri oportebat. Ex his quæ suprà diximus apparet vel cæco, Hebdomon sive Septimum cum IV. suis partibus, quas primi diligenter explicuimus, nimirum cum *Campo*, cum *Tribunali*, cum *Martyrio* vel *Ecclesia Johannis Baptistæ*, & cum *Palatio Secundianis*, non modò semper extra Constantinopolim positum fuisse, sed etiam ab Urbe VII. millia passuum semper abfuisse: id est semper *suburbanum* extitisse, nunquam intramuranum; semper verè *Hebdomon* ac nominis sui, & unius ejusdemque videlicet VII. milliariorum ab Urbe distantiæ.]

FR. LINDENBROGI

FR. LINDENBROGI J. C.

AUCTIORES

OBSERVATIONES

IN

AMMIANUM

MARCELLINUM:

Et in eumdem

COLLECTANEA

VARIARUM LECTIONUM.

FR. LINDENBROGI J. C.
PRÆFATIO
AD LECTOREM.

ISTORIARUM *cognitio, cùm per se res delectabilis sit: tum verò cuicumque in celebritate & luce publica versanti maximè utilis necessariáque. Sed ne cæco quodam judicio atque profani vulgi errore decepti, falsa pro veris amplectamur, & insuperhabitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maximè opus esse nemo sanus negabit: eosque Scriptores præferendos, qui non tam oratione vinnula ac venustula aures legentis oblectent, ceterum à rebus steriles sint atque inanes, quàm qui sapientiæ præceptis rerúmque gravissimarum exemplis informare animum possint.*

Eo in numero jure meritoque collocandum censeo Ammianum Marcellinum, Auctorem serium & ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum versari miror, immo indignor. Cujus si integra historia exstaret, quam à Nervæ principatu ad Valentiniani & Valentis Impp. obitum perduxit, esset profectò qui aliorum jacturam æquiore animo ferremus. De rebus sanè majorum nostrorum à Taciti ævo natum Scriptorem habemus neminem, qui memoriæ aut plura, aut exactiora tradiderit. Quippe non audita narrat, sed visa; nec ab aliis saltem acta, sed quibus ipsemet sæpe interfuit, laborum particeps periculorúmque: qui & stipendia adversus Germanos meruit, & plerasque Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus meritò illum amo. Præter omnifarium doctrinarum genus quo deliciatur, sententiis creber est & aptus; consiliorum diligens observator: nec publica tantùm & cuivis in oculos incurrentia, sed arcana quoque & quæ intra aulam, ut dicitur, notat, judicio minimè vanus. Nisi quòd in multiplicibus illis regionum descriptionibus, rerúmque naturalium disquisitionibus pæne intempestivis in leges historicas nonnihil videtur peccare: quorum alterum philosophi proprium; alterum periegetici est, & orbis situm narrantis.

De stilo ejus, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem & asper, si cum Augusti ævo conferatur: at verò ornatus & suas habens veneres, si posteriora tempora & sæculum Auctoris, originémque ejus & sectam spectes. Qui cùm Græcus natione esset, & castra sequeretur, castrensi, immo aulica quoque dictione usus est. Nam & ipsi Imperatores, & qui in Comitatu eorum elegantiores videri volebant, ita tum loquebantur. Tamen ut in senticeto rosæ nonnumquam & lilia succrescunt; ita in ejus stili aspritie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum appa-

rent, qui cum Livianis de jure Latinitatis oppidò certare possint: unde neque Priscianus Grammaticus veritus est auctoritate ejus uti. Itaque si minùs interdum placet & obscurus esse videtur: obscuritates non adsignemus culpæ scribentis, sed inscitiæ non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Cæcilius inquit. Robur addunt inscitiæ corruptelæ, quibus adeo turpiter interpolatus hactenus fuit, ut ipsus sese, si postliminio mortu in vitam animaretur, credo sæpissime non intelligeret. Idcirco impensè operam dedi, uti quæ mendosa sunt, quantum ejus fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem fœdissimorum nævos innumeros demsi, ope membranarum adjutus, quarum fragmenta vetusta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus accessit codex Florentinus, qui in Bibliotheca S. Marci adservatur: non ille quidem valde vetustus, ex vetusto tamen, eóque haud malo ut apparet exemplari descriptus. Illum calente tum sidere cælestis Leonis, ut æstus ardorem miti secessu vitarem, totum in Marciana æde accuratè contuli: sine quo si fuisset, manum numquam operi admovere ausus essem. Atque etiamnunc aliquammulta vitia hærent, quæ altiùs radices egisse videntur, quàm ut facile exstirpari possint.

In Observationibus id potissimum adnisus sum, non ut singularum emendationum rationem per minutias redderem: longum id fuisset, & cui bono? sed quæ haud ita facilè ab omnibus intelligi posse putabam, vel ab aliis Historicis lucem desiderabant, ea ut explicarem: breviter omnia & veluti per indicem tantùm ostendens, quid cuique inservire maximè possit. Quod si commodè sub manus cessit, sat est: certè hæc operæ impensæ summa est. Feliciter.

FR. LINDENBROGII J. C. OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XIV.

Pag 1. OST *emensos insuperabilis expeditionis eventus*] Intelligit bellum, quod cum Magnentio vario Marte in partibus Galliæ gestum fuit. Etenim *ingentes Romani Imperii vires ea dimicatione consumtæ sunt, ad quælibet externa idoneæ.* Eutrop. lib. x. Qui tandem diversis prœliis victus, ὁ πανταχόθεν ἀποσφαλεὶς ἑαυτὸν ἀνεῖλεν αὐτοχειρίᾳ ... ἀπεσφάξατο. Zosim. lib. II. Socrat. Histor. Eccles. lib. I. cap. XXXVII. Sozom lib. IV. cap. VI. Nicephor. Callist. lib. IX. cap XXXIII. Quâ victoria pop Rom. lætus publicè honorem Constantio habitum ivit; uti id in partem indicat hæc Inscriptio vetus: RESTITUTORI URBIS ROMÆ ATQUE ORBIS ET EXSTINCTORI PESTIFERÆ TYRANNIDIS D. N. FL. JUL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIUMFATORI SEMPER AUGUSTO NERATIUS CEREALIS V. C. PRÆFECTUS URBI VICE SACRA JUDICANS D. N. M. QUE EJUS.

Per stationes hibernas] Ita Ms. ut & lib. 16. *Milite disperso per stationes hibernas.*

Cæsaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum] Notat hîc Zosimus vafritiem Constantii Imp. qui Gallum specie quidem Persis resistendi, reapse autem ut eo faciliùs cum è medio tolleret; in participatum Imperii vocavit. Idem de Juliano Amm. lib. XVI. *Rumore tenus ubique jactabatur, quòd Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri sævissima.* Eunapius Sard. in Maximo: πεμφθεὶς δὲ οὗτος (*Julianus*) ἐπὶ Γαλατίας, οὐχ ἵνα βασιλεύῃ τῶν ἐκεῖ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθαρῇ. Sozomen. lib. 5. cap. 2. * Zonar. tom. 3. pag. 18 Καίσαρα δὲ τοῦτον ἀναγορεύσας ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος, εἰς Γαλλίας ἐξέπεμψε μετ' ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν εἰς ἐκείνας στρατῶν ἐγχειρεῖσθαι, ἐπεὶ δ' ... τῆς ἀρχῆς τὸν Ἰουλιανὸν ὁ Κωνστάντιος ἤλπιζεν, ἀλλ' ὡς ἐπιβουλῆς αὐτῷ πρόφασιν τὸ χρῆμα προεβάλετο τὸ τῆς Καισαρείας, ἵν' ὑπὸ τῶν πολεμίων διαφθαρῇ, μὴ ἔχων δύναμιν πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον ἀξιόχρεων. *Constantius Imper. eum (Julianum) jam Cæsarem, cum paucis omnino militibus in Gallias ablegavit. ut inde suspicio nasceretur, Julianum non delectum esse Imperii Collegam, sed ad dissimulandas insidias habitu Cæsareo ornatum esse, ut paribus tanto bello copiis non instructus, ab hostibus cæderetur.* Sic Nero Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris juventæ: Othonem in Lusitaniam per speciem honoris sepoluit: & Galba Virginium ab exercitibus Germaniæ secum abduxit. Vid Tacit. * Sic Rufinus Galli Cæsaris avunculus ad sedandos ob annonæ caritatem tumultuantes milites missus fuit, ut hoc insidiarum genere periret. Amm. lib. XIV. Et Ursicinus contra Silvanum mittebatur, ut ita interimeretur, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Ammian. lib. XV. Sanè non raro ludunt hunc lusum viri magni, ut exemplis aliis antiquis & novis doceri posset, nisi periculosum. Vide Gruteri Discurs. Polit. lib. 2. pag. 124 &c.

Principale culmen] Sic *principalis cognitio*, apud Tryphonianum l. fin. ff. ubi pup. educ. *Principalis auctoritas*, Papinian. l. 50. ff. de heredib. *Principalia arma*, Vell. Paterc. lib. 2.

Pag. 2. *Gentilitate Constantini nominis*] Legendum *Constantii nominis.* Aurel. Vict. *Magnentius fratre Decentio Gallias: Constantius Gallo, cujus nomen suo mutaverat, Orientem Cæsaribus commiserant.* Cedren. p. 246. Κωνστάντιος τὸν ἀνεψιὸν Γάλλον Καίσαρα ἀναγορεύσας, καὶ Κωνστάντιον μετονομάσας, εἰς τὴν ἀνατολὴν ἀπέστειλεν. Socrat. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 27. *Gentilitate* autem dixit, ut inf. *Epigonus & Eusebius ob nominum gentilitatem oppressi.* Lib. XXV. *Gentilitate propè perceti nominis.* Cicero in Topicis: *Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt.*

Hannibaliano Regi] Regem vocat Amm. quem alii *Nobilissimum.* Ad quam dignitatem qui promoti, participes quodammodo Imperii erant, & jam Cæsarianæ majestatis velut designati heredes. Itaque purpurea quoque veste, quæ solum Principem decet, utebantur. Zosim. lib. II. pag. 692. συνάρχους αὐτοῖς (puta Constantino, Constanti, atque Constantio) προσῆκε καὶ Δαλμάτιον Καίσαρα ὑπὸ

Κωνςαντῖνον καταςαθεὶς, ἔτι δὲ καὶ Κωνςαντῖνος ἀδελφὸς αὐτῷ, καὶ Δαλματιανὸς ἐκεῖνα χρόνον κατακοσμῆ καὶ περιχρύσῳ, τὸ τῶν λεγομένων Νωβελισσίμων παρ' αὐτῷ Κωνςαντῖνον τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας. Consentanea bis Photius C P. in Bibliotheca sua ex Olympiodoro scribit: Οὐαλεντινιανὸς ὁ ἐς ζῶντος μὲν Ὀνωρίου Νωβελίσσιμος γίνεται. Et pag. 114. Ἐπιλαμβάνει αὐτὴ (Placidia) μὲν δὴ τὸ Αὐγούστης, ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς δὲ τὸ Νωβελισσίμου ἀξίωμα. * Marcellinus Comes Indictione v. Mavortio solo Cos. anno Regiæ urbis conditæ cxcvii. *Justinus Imp. Julianum ex sorore sua nepotem, jamdudum à se Nobilissimum designatum, regni quoque sui successorem creavit.* Nobilissimi hi æquiperari possunt iis, quos Galli vocant *Princes du Sang.* * Apud Scævolam l. 3. ff. de natal. restit. *Sanctissimus & Nobilissimus Imperator* vocatur M. Antoninus: l. 11. C. de Transactionib. *Impp. Valerianus, Gallienus, A. A. & Valerianus Nobilis Cæsar:* l. 4. C. de privileg. cor. *Honorio N. B. P. & Evodio Coss.* Inscriptio vetus in Britann. OB HONOREM PHILIPPI IMPERATORIS NOBILISS. SEMPER AUGUSTI ET PHILIPPI CÆSARIS NOBILISSIMI. Quo titulo etiam gaudebant Principum filiæ & sorores, l. fin. C. Theod. de lustr. conl. *Si ad dominum Domina ac venerabilis Augustæ Pulcheria germana nostra, seu Nobilissimarum sororum pietatis nostræ pertineat.* Et in alia Inscriptione: JULIÆ NOBILISS. PUELLÆ FILIÆ GALLIENI AUG.

Pag. 3. *Megara quadam mortalis*] Latin. Pacat. in Panegyr. Theodosii: *Bello civili Megara.*

Ramigerulus] Gloss. *Ramigerulus*, ψιθυριστής. * Ivo Carnot. Ep. 87. *Monachos rumigerulos, de loco ad locum discursantes.* Joh. Sarisber. Epist. 167. *Non facile rumigerulo credidi:* & alibi apud eumdem in Epistolis. Adam. Brem. c. 155. *Accesserant cotidie aliis Gnathones, parasiti, somniatores, & rumigeruli.* *

Artium nefandarum] Vid. Tit. Cod. de mal. & mathem.

Pag. 4. *Palatii pseudothyrum*] Utitur hac voce auctor Comœdiæ, cui Querolus nomen: *Eamus ad pseudothyrum quam bene nosti.* ARB. *Quid si illuc clausum est?* * Sulpicius Severus pag. 393. Vide locum. Cicero Verrin. 5. pag. 96. *Per pseudothyron revertantur.* * Orosius lib. 7. cap. 6. de Claudio Imp. *Per pseudothyrum in palatium refugiens.* Id Sueton. dixit eamdem historiam narrans, cap. 18. lib. 5. *Postico evadere in palatium.* Tacit. III. Annal. *Per aversam palatii portam:* ut & Livius lib. x. *Nocte per aversam portam silentio excesserant.* Galli dicunt, *une fausse porte.*

Tamquam licentia crudelitati indulta.] Locus hic unicus est quem hujus Auctoris ab antiquis laudari memini. Adducit autem illum Priscian. Gramm. lib. ix. hisce verbis: *Indulsi, indulsum vel indultum. Unde Marcellinus rerum gestarum* XIV. *Tamquam licentia crudelitati indulta.* Cui consimilis alius locus inf. *Indulta licentia vitiis:* lib. XXVII. *Tamquam peccatis indulta licentia.*

Pag. 5. *Nec vox accusatoris ulla, licèt subditicii, in his malorum quærebatur acervis*] Vulg. *licet subditi*, malè. Ipse Amm. inf. *Cùm accusatores quæsitoresque subditicios sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes.*

Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti] Idipsum de Tarquinio Superbo narrant Historiæ. Dionys. Halicarn. lib. IV. ἔτι δ' αὐτῷ (Tarquinio) πολλαχῇ διεσπαρμένοι κατάσκοποι, καὶ διηρευνῶντο τὰ λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα, λανθάνοντες τοὺς πολλούς. οἱ συνεισδύοντες εἰς ὁμιλίαν τοῖς πέλας, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ τὸ πρῶτον λέγοντες αὐτοὶ κατὰ τοῦ τυράννου τὴν ἑκάστου γνώμην ἐλάμβανον. ὅπως δέ τις ἐάλω, τοὺς χαλεπαίνοντας περιβλέπουσι κατεμήνυον πρὸς τὸν τύραννον. αἱ δὲ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ὠμαὶ τότε παρῆσαν καὶ ἀπαραίτητοι. Similia ferè de Tiberio scribit Xiphilin. pag. 233. De Alexandro Severo Lampridius pag. 181. *De omnibus hominibus per fideles suos semper quæsivit, & per eos, quos nemo nosset hoc agere.* Sic Hadrianus per frumentarios sermones secretos explicabatur.

In penetrali secreto] Glossar. vet. *Penetrale secretum, secretarium,* ἀπόρρητον.

Peragranter] Sic inf. lib. 28. *Transeunter.* * Cassiodor. de divin. lect. c. 28. p. 244. b. August. de Civit. lib. 15. c. 23. *Quæstionem transeunter commemoraviam.* *

Amphiarao] Oiclei filius Amphiaraus, rudis & idiota initio, καὶ ὁ μάντις: qui cùm apud Phliasios obdormivisset, repentè vates prodiit. Pausan. in Corinth. pag. 56. Ὁπόσοι δὲ τὸν ὕστερον ἔτι ἴσμεν ὀνομαζόμενοι ἀπὸ Φλιασίων μάντεις, ἐς τοῦτον Ἀμφιάραον ἐλθεῖν, καὶ τὴν νύκτα ἐγκατακοιμηθεὶς, μαντικὸς τότε πρῶτον, οἱ Φλιάσιοί φασιν, ἤρξατο. Templum & ara illius apud Oropios fuit. Pausan. in Attic. Vide Theodoret. de Oraculis, Serm. x.

Martio] Livius lib. XXV. Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Arnob. advers. Gentes lib. 1. Symmach. lib. IV. Epist. XXXIV. * Macrob. Saturn. 1. c. 17. * Isidor. Hispal. Etymol. lib. VII.

Parietes arcanorum soli conscii] Cicero pro Cluent. *Parietes nuptiarum testes.*

Qua abruptè mariti fortunas trud.] Hanc lectionem, quæ verissima est, è vestigiis Ms. cod. eruimus: antè corruptè admodum legebatur: *Abrupta è mariti fortuna stridebat.* Sic alibi Auctor noster loquitur, lib. XV. *Damnabantur abruptè.* * Lib. 10. & lib. 18. C. Theod. de petit. vel ultro dat. *Lucrum abruptum.* L. 1. §. 4. ff. Quar. rer. actio non detur: * *Periculum abruptam.* Aurel. Vict. in Alexand. *Romanum statum quasi abrupto præcipitaverit.*

Lenitate feminea ad veritatis humanitatisque viam] Ut Livia Augusti conjux fecit, de qua Dio Cass. lib. LV. & Plotina Trajani apud Sext. Aur. Victor.

Vesperi per tabernas palabatur] Paul. Diacon. Hist. Long. lib. VI. c. XXXV. de Ariperto: *Hic in diebus quibus regnum tenuit, nocte egrediens, & hac illacque pergens, quid de eo à singulis civitatibus diceretur per semetipsum explorabat: ac diligenter qualem justitiam singuli judices populo suo facerent, investigabat.* Recentius hujus rei exemplum habemus in Friderico Seniore Imp.

Pag. 6. *Pernoctantium luminum claritudo*] D. Hieronym. Epist. XIV. *Dum audientiam & circulum luminum jam in plateis accensa solverent, & inconditam disputationem nox interrumperet.* * Sumtus in hæc luminaria de publico præstiti, l. 19. C. de oper. pub. * Mos bono publico introductus, & nunc in multis rectè constitutis Rebuspublicis frequens.

Thalassius verò ea tempestate Præfectus Prætorio Præsens] Hæc vera distinctio est, ut inf. lib. 23. *Præfectus Sallustius Præsens.* * Concil. Constantinop. Act. 5. p. 724. 725. τῷ πανευφήμῳ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις στρατηλάταις τῶν δύο πραισέντων ἑκατέρων δυνάμεων. *Illustrissimo Magistro sacror. officiorum, ac strenuissimis Magistris militum sacra præsentia utriusque exercitus.* * Dignitas Præsentis ἔνδοξος fuit. Theophylact. Simocat. lib. 1. τὴν τῶν στρατηγῶν τὴν ἀρχὴν Ῥωμαῖοι λεγομένην Πραισέντου ἐγχειρίζεται τιμήν. Lamprid. in Alex. Severo: *Si unquam alium Præsentium successorem daret, semper illud addidit: Gratias tibi agit Resp.* * Jordanes de regnor. successione in fine: *Astabanes evocatus, Magistri militiam Præsentis accepit dignitatem.* * Viri illustris Magistri militum Præsentalis, & magisteriæ in Præsenti potestatis, mentio in Notitia Imperii.

Pag. 7. *Celsæ potestates*] Inf. pag. 50. *Circumdatus potestatum cœtu celsarum.* Lib. XVI. pag. 140. *Celsarum potestatum assensus.* Ita *sublimes potestates*, l. 2. C. de his quæ ex pub. *Illustres potestates*, l. 2. C. de execut. & exact. *Sæculi potestates*, Hieron. ad Nepotian.

Isauri quibus usitatum est] Isaurorum latronum meminit l. *Provincialium*. C. de feriis. Gloss. Nomic. Ἴσαυροι οἱ λῃσταί, οἱ φῶρες, ἢ οἱ χωσιάριοι, κυρσάριοι. Vid. Strab. lib. XII.

In amphitheatrali spectaculo feris] Moris hujus origo apud Tertull. de spectac. cap. XII. exempla verò apud Historicos passim. Eutrop. lib. X. de Constantio: *In Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum Regibus, quos etiam bestiis, cùm magnificum spectaculum muneris parasset, objecit*. Eleazarus apud Egesipp. lib. 5. in illa ad Judæos Oratione, qua in proprias necessitudines ac viscera sæviendi auctor illis est, ne per ludibrium pompæ reserventur spectaculo, dum mala captivitatis recenset, inter alia sic ait: *Subeundi quoque morsus ferarum ad victorum spectaculum, quod diversis jam celebratur arenis urbium, vel exemplo nobis debet esse pudendum, vel visu miserabile, ut reservemur aut bestiis, aut fratribus præliaturi*. Cùm ergò tale Romanor. institutum, non video cur præter morem Ammianus Isauros feris objectos dicat.

Pag. 8. *Merces avertebant*] Plaut. Trinum. *Prædam avertere*. Livius lib. 37. *Ingentem prædam intra paucos dies avertebant*.

Scironis prærupta letalia] Pomp. Mela lib. II. cap. III. *Scironia saxa sævo quondam Scironis hospitio etiamnunc infamia*. Stat. Papin. Thebaid. lib. I. *Infames Scironis petras*. Fabulatem historiam explicant Hygin. fab. XXXVIII. Lactant. in Stat.

Advectitium nihil] Inf. pag. 42. *advectitiis adfluere copiis*. In Ms. tamen *adventicium* legitur. Sic lib. XV. *adventitiis effeminati delicias*, pag. 102. Et mox, *merces adventitia*. Sic *species adventitia*, l. unic. C. Theodos. De saccar. per port. Rom.

Densis intersæpientes itinera prætenturis] Corruptissimus est locus, ut vulgo legitur: *Densis inter obsidentium itinera prætent*. Tendere, prætendere, prætenturæ, tensuræ, vocabula sunt castrensia. Glossar. vet. *Prætentura*, προβολή, ἐπιτείχισμα. Προβολή, *objectus, obtentus*. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. *Neve quis intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossâ cingeret*. Egesipp. lib. 5. cap. 20. *Castellum in quo prætendebant*. Eod. lib. c. 24. *Subtraxerunt sese insidiis latrocinantium, & custodiis prætendentium*. Ita enim ex Ms. cod. hic locus restituendus est. Hyginus Gromaticus in lib. de castrametatione, quem nondum typis publicatum Ms. habeo: *Exploratores in striga cohortis primæ prætendunt*. Inde ergo *prætentura* & *tensura*, quarum in eodem lib. mentio frequens. Ipse Ammian. lib. 25. *Prætentura stationesque agrariis totis rationibus ordinata*. Lib. 32. *Prætenturas stationesque disponebat agrarias*.

Globis confertos] Vel *confertoc*: ut Curtius Ruf. lib. III. *Conferti & quasi cohærentes tela vibrare*. " Ammian. lib. 16. pag. 142. *In lævo cornu locavere confertum*. Lib. 29. pag. 215. *Conferto valido cursu*. Vid. p. 389. 475. P. 412. *confertius resistentes*. "

Pag. 9. *Cum se impares nostris fore congressione stataria*] Lib. XX. *Legionesque augens juventutis validæ supplementis, quarum stataria pugna per Orientales sæpius enituere procinctus*. Græcis Σταδιαία μάχη. Pollux, ut in Anthologi. lib. I.

Εἰσὶ ἐν σταδίοισι ἔσω δύο ἔκλογες ᾧδε.

Zosimus lib. IV. de Hunnis: μάχην μὲν σταδιαίαν οὔτε δυνάμενοι ἢ ὅλως εἰδότες ἐπαγαγεῖν. Stataria ergo pugna est, cùm pede collato vir virum legit, nec quisquam loco recedit: uti eam optimè describit Plautus in Amphitr. Act. 1. Sc. 1.

——*fugam in se tamen nemo convortitur,*
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam amittunt priùs, quàm loco demigrent;
Quisque uti steterat jacet, obtinetque ordinem.

Ita gradariæ pugnæ mentio apud Diomed. lib. 3. cap. 8. *Iambicum genus primis Apulis Daunium à duce suo Daunio prodiderunt, quòd is cùm primus adversus aciem Diomedis pugnam bellum asperum misisset, gradali pugna duos demeare instituit, ut collato pede assequente paulatim dextero, distentoque & progrediente lævo, & brevi successu & longo distenta gradus simul & visus firmaretur*. Aliarum pugnarum appellationes, velut Planariarum, Concursatoriarum, Expeditionalium, apud hunc nostrum Ammian. in facili erit observare.

Supercilia fluvii] Infr. *supercilia Nili*. *supercilia fluminis, Rheni*. Pag. 150. *Supercilia Rheni*. Lib. 17. pag. 171. *Superciliis impositis fluminis Mosæ*. Græci ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ dicunt. Polyb. lib. 8. παρ' αὐτὴν τὴν ὀφρὺν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔνταξιν.

Magnitudine angusti gurgitis & profundi] Eodem modo infr. lib. 24. *Angusta fluminis interluvies & præalta transiri vado non potuit*.

Piscatorios quærunt lenunculos] Non. Marcel. *Lenunculus, navigium piscatorium*. Gloss. *Lenunculus*, πλοιάριον, σκαφίδιον. " Vid. Gellium lib. X. c. 25. Tacit. Annal. 14. *Occursu lembunculorum Lucrinum in lacum vectum*, pag. 309. Dubio procul legend. *Lenunculorum*. Cæsar de bello Civili lib. 3. cap. 43. *Parvi lenunculi ad officium imperiumque conveniebant*. " Sallust. *Primo indicit forte super noctem in lenunculo piscantis*. Amm. lib. XVI. *Lenunculo se commisisse piscantis*: quod idem narrans Sueton. lib. 1. dixit: *Parvulum navigium obvoluto capite conscendisse*. Florus: *Speculatorium navigium*. Ab hisce lenunculis corpus lenunculariorum, ad similitudinem naviculariorum, aliorumque corporum. Inscript. vet. Romæ: PATRONO CORPORIS LENUNCULARIORUM AUXILIARIORUM OSTIENSIUM. Et in tabula marmorea: ORDO CORPORATORUM LENONCULARIOR. TABULARIORUM AUXILIARES OSTIENSES.

Temere contextis ratibus] Ut " Auson. Perioch. V. Odyss. *Contextis ratis temere properata navigationem solus aggreditur*. " Sallust. *Castella & oppida temere munita*. Apul. *Domus temere contecta*. Temere est σχεδίως: unde navigia ipsa, de quibus hic agitur, *schedia* vocantur. Festus Pomp. lib. XVII. Ulpian. l. 1. §. 6. ff. de exercit. action Suid. σχεδία, ἡ ἐκ τῶν προχείρων, ἢ εἰκαίως πεποιημένη ναῦς. Hesych. & Theophylact. Simocat. lib. VIII. τὰς λελεμβωμένας σχεδίας συμπήξαντες, ὁμοθυμαδὸν τῶν ποταμῶν διεπέρασαν.

Pag. 10. *Relictum in sedibus*] Sæpissimè hæc vox apud Ammian. Veget. & ejus sæculi Scriptores. Inf. lib. 17. *Militares numeri destinatas remearunt sedes*. " Pag. 169. *Frumentum in sedibus consumendum*. " Lib. 20. *Redito nunc ad sedes*. *Sedes* autem sive *sedeta* sunt loca, in quibus milites citra expeditionum necessitatem commorantur. Unde in l. fin. C. Quib. non. obst. long. temp. & Institutor. Justinian. lib. 8. Tit. de milit. testam. illa verba, *citra expeditionum necessitatem, in aliis locis, vel suis ædibus degunt*, corruptè hactenus sic legi certum est. Restituenda autem hoc modo, *in aliis locis, vel suis sedibus*: quod Theophili confirmatur auctoritate, sic vertentis, ἐν τοῖς λελεγμένοις αὐτοῖς σεδέταις: ut etiam l. 18. C. de Episc. audient. *In suis sedetis sive stationibus*. In Glossario nomico *sedeta* interpretatior σεκρέτα. Et in aliis Gloss. *Sedentes*, καθέδραις, σεκρετίοις.

Triduum & trinoctium] Similiter Fest. Avien. in Descript. oræ maritimæ: *Cursus carinæ biduo & binoctio est*. Tacit. Annal. 3. *Dum ne plus quàm binoctium abesset*.

Hastisque ferientes scuta, qui habitus iram pugnantium concitat] Mos militaris, diverso gestu vel strepitu diversas quoque animorum affectiones notans. Inf. lib. 15. *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum: nam contrà cùm hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris*. Lib. 16. *Arderemque pu-*

grandi hastis illidendo scuta monstrantes. Lib. 21. *Vnanimanti consensu voces horrendas immani scatorum fragore miscebat.* Eodem lib. *Hastasque vibrantes irati, post multa quæ benevole responderant, petebant se duci protinus in rebellem.* Lib. 23. *Sublatis altius scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat.* Curt. lib. x. *Nulli placebat oratio: itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant.* Et post alia: *Sequitur phalanx hastis clypeos quatiens, expletura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum.* Vide Livium lib. XXXVIII p. 313. Cæsar. de bello Gall. lib. VII. Tacit. Histor. lib. v. & in lib. de morib. Germ. * Polybius lib XV. pag. 701 Οἱ μὲν γὰρ Ῥωμαῖοι κατὰ τὰ πάτρια συναλαλάξαντες, καὶ συμψοφήσαντες τοῖς ξίφεσι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλλον τοῖς ὑπεναντίοις. *Romani more patrio clamorem tollentes, & gladiis scuta quatiendo perstrepentes, irruunt in adversos.* Idem pag. 430. *Sono armorum tripudiisque (ita illis Germanis mos) approbata sunt dicta.* *

Propugnaculis insistebant & pinnis] Inf. pag. 113. *Inter propugnacula visebatur & pinnas.* Propugnacula sunt προμαχῶνες, pinnæ ἐπάλξεις. Synes. Constit. 11 μάχεσθαι ποτὲ περὶ ἐπάλξιν στενήν; μάχεσθαι περὶ τοῦ κατασκήνου,

Pag. 11. *Mente quadam versatili*] Ir. *versabili*: ut inf *versabiles motus*, *versabilis Princeps*, *versabiles Sarmata*, *&c.*

Pag. 12. *Stationibus servabatur agrariis*] Inf. lib. 16 *Stationes praetendit agrarias.* Liber de reb. bell. cap. de limit. munit. *Munitione possessorum distributa sollicitudo sine publico sumtu constituat, vigiliis in his & agrariis exercendis.* Veget. lib. 1. c. 3. *Si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi à civitatis illecebris.*

Pag. 13. *Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi*] Qui tamen fœderis vinculo in Romanam postea convenere societatem. Novell. XXXI. Imp. Theodos.

Pag 14. *Alibi mulier nubit, in loco pariat alio*] Ita de Hunnis lib. XXXI. *Nullus apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus.*

Pag. 16. *A Principis salute velut filo pendere statum orbis terrarum*] Prudentes hoc quidem & laudandum. Ut enim inquit Egesipp. lib. 5. cap. 30. *in milite unius sors est, in Imperatore universorum periculum.* Unde in acclamationibus sollemnis hæc vox est: SALVA ROMA, QUIA SALVOS IMPERATOR. Lampsid. in Alex. Sever. L. 2. C. Theod. de veteranis, quæ est l. 1. lib. XII Tit. XLVII. C Justin. *Cùm introisset principia, & salutatus esset à Præfectis & Tribunis, & viris eminentissimis, adclamatum est: Auguste Constantine, Dii te nobis servent, vestra salus, nostra salus, vere dicimus, jurati dicimus.* Phædrus lib. v. fab. LXXXVIII.

Lætare incolumis Roma, salvo Principe

Locutus autem Ammian. ad imitationem Val. Max. lib. VI. cap. IV. § 1. *Cùm admodum tenui filo suspensa Resp. salus ex sociorum fide penderet.*

Propositum accendente adulatorum coborte] Notat hoc vitium in Constantio Julianus in Epist. & Ammian. lib. 18.

Pag 18. *Ad Comitatum Imperatoris*] Id Galli dicunt, *à la Cour de l'Empereur.* Constantius Imp. in rescripto ad Taurum l. 7. C. de malef. & mathem. *Qui in Comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum majestatem.* L. 6. 7. C. Theod de leg. & decret. legat. *Perducere ad Comitatum.* Plura de hac locutione jam notata ad Symmach.

Pag. 19. *Vrbem æternam*] Sic locis infinitis appellatur, non solùm ab Amm sed ab ipsis etiam Impp. ut ex illorum Constitutionibus notum. In nummis quoque antiquis, insidens scuto Roma, victoriam dextrà, scipionem sinistrà gerens, cum hac inscriptione videtur: ROMA ÆTERNA. Alia ambitiosæ hujus orbis elogia alibi congessimus. Lubet nunc tantùm pauca ex aliis Auctoribus collecta huc apponere. Et quidem Romæ urbis laudes elegantissimis versibus canit Lesbia Erinna apud Stobæum cap. XLVIII. de Fortitudine, p. 166. & Aristid. Orat. de ea integra. * Claudian. lib. 3. de laud. Stiliconi.* Marcian. Heracleota, pag. 10. ἄστρον τι πόλεως τῆς ὅλης εἰσηγμένης. Polemon: ἄστρον τῆς ὅλης οἰκουμένης. Eunapius Sardian. in Proæres. βασιλεύουσα Ῥώμη. Rutil. Numat. lib. 1.

——Regina tui pulcherrima mundi,
Inter sidereos Roma recepta polos.

Æthic. Cosmog. *Domina totius mundi Roma.* Solin. *Caput orbis.* Jul. Frontin. *Regina & Domina orbis.** Marinus in vita Procli, βασιλὶς πόλις, p 165.* *Martis terrarum Dea, cui par est nihil, & nihil secundum.* * Cicero Catilin. IV. eam vocat lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium. *

Virtus convenit atque Fortuna] Mutuatus est hæc, ut & alia quæ sequuntur à Luc. Floro lib. 1. *Tot laboribus periculisque jactatus* (pop. Rom.) *ut ad constituendum ejus Imperium contendisse* VIRTUS & FORTUNA *videantur.* * Imitatus est Arnulfus Lexoviens. Episc. pag. 44. b. *Ut ad constitutionem Ecclesiæ illius contendere Virtus & Fortuna viderentur.** Ita de Alex. Mag. Curtius lib. x. *Fatendum est cùm plurimum Virtuti debuerit, plus debuisse Fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit.*

Ab incunabulis primis] Flor. lib. 1. *Si quis pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, atque adoleverit, ut quasi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque ejus inveniet.** Videndus omnino Lactantius de divino præmio c. 15. p. 420.

Pag. 20. *Nomine solo aliquoties vincent*] Fama & nominis auctoritas, maximum in bello pondus. Justin. lib. 42. *Plus Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius Imp. facere potuisset.* Livius lib. 27. pag. 664. *famam*, inquit, *conficere bella.* Curt. lib. 3. *famâ bella constare.** Lib. 4. *Famam quoque quâ plura quàm armis everterat, cæcus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset*, p. 40. Lib. 5. p. 155. *Sed nomen Alexandri & fama maximum in bello utique momentum.** Vid. Plin. lib. 4. Epist. 11.

Leges fundamenta libertatis] Versus antiquus in lib. Epigram. pag. 23. *Iuris servitium defer, sic liber haberis.* Leges enim timere, maxima est securitas. Synes. Epist. 2. Ἀφοβία μέγιστη, ὁ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους.

Cæsaribus tamquam liberis suis regenda] Puta cùm populus in eos omne imperium suum potestatemque contulit, l. 1 ff de Constit. Imp. Instit. de jur. natur. gent. Idque ex lege Regia, lata olim de potestate Romuli, & relata de Imperio Octavii: ut ex Dione constat lib. LIII. Cujus quidem legis mentio iterum l. 1. ff. de mort. infer.. l. 1. §. 2. de vet. jur. enucl. l. 3. C. de testam.

Pompiliani securitas temporis] Numæ Pompilii. Claudian IV. Consulatu Honor.

——notis regimur fruimurque quietis
Militiaque bonis, cen bellatore Quirino,
Cen placido moderante Numa.

Pag. 21. *Patriam esse convenit gloriosam*] Magna laus, patria laude digna: unde quorum vitas extollere volumus, eorum patriam & originem prædicare quoque solemus. Hilar. in vita Honorati. Inde Libanius Sophista cùm Philippum Regem vituperare vellet, patriam quoque ejus depressit, p. 105. τί γὰρ ἄν τις εἴποι περὶ αὐτοῦ καλόν; τὴν πατρίδα; ἀλλὰ βάρβαρος ἦν· ὁ τῆς πόλεως μέγεθος; καὶ τί φαυλότερον τῆς πόλεως; *Ecquid nam aliquid præclari de illo dicat? patriamne laudabis? atqui barbarus fuit. Vrbis magnitudinem? at quid illa vilius fuit?*

Æternitati commendari per statuas] Ob merita

vitæ imagines, statuæ & tituli rependuntur, inquit Tertull. de anim. cap. XXXIII. Qui sanè honor ut non vulgaris est, ita ambitiosè nimis eum multi affectabant: adeo ut legibus cavere necessum fuerit, ne inconsulto Principe, vel sacra vice judicante, alicui concederetur, l. 2. & ult. C. de stat. & imag. Itaque Titinnius Capito ab Imp. Trajano impetraverat, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere, Plin. l. 1. Ep. 17. Et Æmilius Strabo V. C. cùm L. Apuleiu statuam de suo (nec enim ex descriptione publica id fieri leges sinebant, l. fin. C. de stat.) ponere vellet, ad principes Africæ viros libellu misso locum eidem postulabat. De statuis alia multa Plinius lib. XXXIV.

Ex conscientia honeste recteque factorum] * Cic. in Somn. Scip. *Sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis est præmium.* Cicero Philipp. 5. p. 611. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæque desiderat: qua etiamsi careat, tamen sit se ipsa contenta, &c.* Somn. Scip. 2. c. 10. Macrob. Seneca de Clement. lib. 1. cap. 1. *Recte factorum verus fructus sit fecisse, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipsas.* * Symmach. lib. IX. Epist. CV. *Ita sola conscientia est fructus & ratio virtutis: nihil moror statuas & publica falsa titulorum.* Plin. lib. 1. Ep. 8. *Meminimus quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quàm in fama reponatur.* * Nec malè Arnulfus Lexuviens. Episcopus p. 100. *Quòd si aliena bene merentibus gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit, quæ potiùs interioris fructus lucra considerans, satis habet simpliciter apud se de bene felicis conscientiæ testimonio gloriari.* *

Auro curant imbracteari] Inf. lib. 17. pag. 101. *auro imbracteatam.* *Bractea* est πέταλον. Plin. lib. XXXIII. cap. III. *Bracteatores*, πεταλουργοί. Jul. Firm. Astron. lib. VIII. *Aurificem faciet, bracteatorem, vel certe marmorarium. Bractearii*, id est πεταλουργοί, l. 1. C. de excus. artif.

Acilio Glabrioni delatum est primo] Livius lib. XL. *Ædem (Pietatis) dedicavit M. Acilius Glabrio Duumvir, statuamque auratam, quæ prima omnium in Italia statua aurata est, patri Glabrioni posuit.* Val. Max. lib. 2. cap. 5.

Ut memorat vates Ascræus] Nobilem illum Hesiodi locum indicat ἐν ἔργοις. α.

> Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν, &c.

Censorius Cato] * Plutarch. in Apophthegmatib. * & in Catone: πρὸς τινὰς θαυμάζοντας ὅτι πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας ἐχόντων, ἐκεῖνος οὐκ ἔχει. μᾶλλον ἔφη βούλομαι ζητεῖσθαι διὰ τί μου ἀνδριὰς οὐ κεῖται, ἢ διὰ τί κεῖται. Talis ferè mens Stiliconi, de quo lectissimis versibus Claudian. lib. II. de laudib. Stilicon.

> ——quis deviat esset
> Angulus aut regio, quæ non pro numine vultus
> Dilectos coleret, talem ut semper honorem
> Respueres? decus hoc sapias, quem falsa timentum
> Munera decipiunt, qui se diffidit amari:
> Hic solus sprevisse potest, qui jure meretur.

Carrucis solito altiores] Magnus in carrucis luxus Romanorum, quas & auratas & argenteas habuisse Martial. indicat lib. 3. Epig. 63. Lamprid. in Alex. Sever. Julianus Novel. XVII. Pont. Paullin. Episcop. Nolan. Epist. X. ad Sever. —*viliore asello burico sedentem tota hujus sæculi pompa, qua honorati & opulenti poterant circumflui Senatores, prosequebatur carrucis nitentibus, phaleratis equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* Hunc fastum frugaliores Principes uti reprimerent, Imperiali edicto solis Honoratis intra urbem carrucarum usum concesserunt, l. unic. C. Theod. & Justinian. de honorat. vehiculis.

Quas in colli exerta] Locus fœdè corruptus, cui neque à Ms. medela: proponatu tamen ut ibi legitur: *—quas in collis inserta singulis ipsis adnectant, ut una sabiegmiaum tenuitate perspicabiles expectantes...... crebris à cogitationibus maximeque.* Viderint alii, an quid inde expiscari possint.

Pag. 23. *Cultorum ut putant ferarium*] Sic *pinguia culta.* Fest. Avien. in Descript. urb. terræ:

> *Tunc Pisida ferox exercet pinguia culta.*

* Cassiod. lib. 4. Var. 36. *Istorum culta vastavit.* Lib. 12. Variar. 5. *Exercitus — Lucania Brutiorumque dicitur culta vastasse.* Paulinus in natali Felicis II. *Quisque colunt regni felicia culta Galesi.* Claud. de bello Gild. n. 103. *Sufficerent Etrusca mihi, Campanaque culta.* *

Ex collaticia stipe Valerius] Quæ hic strictim tanguntur, ea uberiùs narrant T. Livius lib. 2. Plutarch. in vita Valerii, Dionys. Halicarn. lib. 5. & 6. * Seneca ad Helviam matrem lib. de consolat. * cap. XII. Salvian. Massil. de provid. lib. 1.

Pag. 24. *Distributio sollemnium sportularum*] Exempla hujus rei apud Symmach.

Pro domibus excubat aurigarum] Claud. lib. 2. de laud. Stilic.

> ——*vestibulis foribusque potentum excubat.*

Pag. 25. *Ne Sannione quidem, ut ait Comicus*] Terent. in Eunucho Act. IV. Scen. VII.

Basternis] Glossar. Nomicum: Λεκτίκιον, βάστερνα, καρρέχατο. Martyrolog. Græcum de D. Eugenia: ἐπὶ ἀναχωρήσασα ἐπὶ τῷ βαστερνίῳ. Et: προσέταξε ςῆναι ὁ βαστέρνιον. Hieronym. ad Eustoch. Aldhelm. de Virginit.

Pag. 26. *Quos insignes faciunt virga dextris aptata*] * Asterius Episcopus Amaseæ in Homil. de œconomo iniquitatis pag. 211. τί δὲ τὰ τῆς ὑπεροχῆς ἀξίας ἡ ζωνὴ ὁ ἀργύρεον ὄχημα, ἡ καλάμις ἡ χρυσοῦ. *Quid autem & quanti tota illa quam Præsides obtinent scena: argenteum vehiculum, & virga aurea?* Seneca de Tranquil. initio: *Placet honores fascesque, non purpura aut aureis virgis adductus* (ita legu: vulgo *adductum* malè) *capessere, sed ut amicis propinquisque & omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sim.* Exque virgæ in nummis antiquis in manibus magistratus apparent. * *In virga potestatem intelligi convenit, insigne enim potestatis est*, inquit Hilarius Episcop. Pict. in Psal. 2. & 124. Unde Curopalates aureâ virgâ decoratus ante pedes regios primus incedebat. Cassiodor. lib. 7. Var. 5. Vid. Petr. Fabri V. C. Agonisticon lib. 1. cap. 22.

Multitudo spadonum coloris oblaridi] Hunc sequioris sexus fastum multis reprehendit D. Chrysostom. cujus Homil. XX. in Paul. ad Ephes. V. hæc verba sunt: ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ ζευγῶν λευκῶν ἡμιόνων περιφέρεται, πανταχοῦ εὐνούχων ἀγέλας ἔχει, καὶ οἰνοχόους ἔχει. Hieron. ad Eustoch. *Præcedit caveas basternarum ordo semivirorum, & rubentibus buccis cutis farta distenditur.*

Detestetur memoriam Semiramidis] Incertum, Semiramis-ne prima evirari mares jusserit, an verò Persarum id jam olim institutum sit. Claudian. lib. 1. in Eutrop.

> —— *Seu prima Semiramis astu*
> *Assyriis mentita virum, ne vocis acuta*
> *Mollities, levesque genæ se prodere possent,*
> *Hos sibi conjunxit similes: seu Persica ferro*
> *Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram.*

Certè de Semiramide nil tale Diodorus Sicul. vel Trogus, sed tantùm vestitu eam sexum mentitam asserunt: στολὴν ἐσχηματίσατο δι' ἧς οὐκ ἦν διαγνῶναι τὸν περιβεβλημένον πότερον ἀνὴρ ἐστὶν ἢ γυνή. Persis verò id numero multi sunt qui adtribuunt. Petron. Donat. Stephan. Cujus detestandi facinoris invectivam vide apud Suid. ex Cyrillo in voce εὐνοῦχος.

Pag. 27. *Peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe*] Non novum id Romæ, & quod Augustum etiam fecisse cùm gravius Urbem annona flagellaret, scribit

Sueton. lib. 1. Orosius lib. 7. cap. 3. C. Papius quoque Tribunus pl. lege lata peregrinos urbe expulerat, sed alia de causa: ὅτι ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν. Dio Cass. lib. XXXVII.

Tria millia saltatricum ne interpellata quidem] Quæ scilicet veterum fabularum exitus in scenis saltantes imitarentur, ut loquitur Jul. Firmic. lib. 6. Quippe sat non fuit corruptis severioribus P. R. moribus inter privatos parietes hanc artem continuasse: sed eo quoque luxuriarum ventum, ut parum putarent commodè mimum egisse, ni saltationum etiam obscœnis gestibus oculi inquinarentur. Cujus moris præcipui auctores tempore Augusti fuere Pylades & Bathyllus. Zosim. lib. 1. ἥ τε γὰρ παντόμιμος ὄρχησις ἐν ἐκείνοις εἰσήχθη τοῖς χρόνοις, οὔπω πρότερον οὖσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. Quos mox secuti Mnester, Paris, Phabaton, Caramallus, multos juvenere discipulos. Seneca Natural. quæstion. lib. 1. *Stat per successores Pyladis & Bathylli domus. Harum artium multi sunt discipuli, multique doctores, privatum urbe tota sonat pulpitum.* Et quidem quanto quisque formosior, tanto pensiore cura huic studio incumbebat, qui magis saltando placeret. Inscriptio vetus in Transsilvania: DIS MANIBUS. MEMORIÆ C. REGOLI MORIBUS DECORI NATALIBUS D. D. HYACINTHO VEL NARCISSO COMPARANDI. QUI VIXIT AN. XII. M. III. TER IN PUBLICO. SPECTANT. S. P. Q. TRAJANEN. QUATER IN CURIA SPECTANTE IMP. M ANTONINI PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT. JOCIS OMNES OBLECTAVIT. CUNCTIS PLACUIT. FELIX REGULUS PATER INFELIX ANIMÆ INNOCENTISSIMÆ L. H. L. D. Cui consentiunt alia monumenta Neapoli, Romæ, Antipoli reperta. Denique in tantum excreverat numerus saltatorum, ut remedium malo quærentes viri sanctiores infamiæ metu impetum ejus frangere conati sint, l. 14. ff. ad L. Jul. de adult. Sed verum hîc quod P. Syrus ait: *Ægrè reprehendas, quod sinas consuescere*: eoque ventum, ut remanerent saltatores, exsularent philosophi.

Pag. 18. *Feminas spectare cirratas*] Cirri sunt cincinni & crines oblongiores, proprii puerorum & virginum. Glossar. Μαλλὸς παιδίου ἢ ἀθλητοῦ, *Cirrus*. * Veget. de mulomed. 51. de articulis: *Resecandi sunt cirri*. 94. Tertull. de virgin. veland. cap. 10. *Cirros Germanorum.* * In lib. Notar. *Cirrus, Cirritus, Cirritudo.* Juvenal. --- *madido torquentem cornua cirro.* Aldhelm. de Virginit. *Formosam vultus venustatem non stibio confectam, vel calamistro cirris crispantibus adeptam, sed ingenitam.* Inde cirratæ puellæ, & pueri cirrati apud Persium & D. Ambros.

Homerici lotophagi] Homer. Iliad. x.

—— ὅς τις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν
Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι,
Ἀλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι.

Pag. 29. *Præter orbos & calibes: neque credi potest*] Petron. Arbit. *In hac urbe nemo liberos tollit. Quia quisquis suos habet heredes, nec ad cenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui verò nec uxores unquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt.* De orbis exstat locus apud Tacit. in Dialogo de orat. * Tertull. de Patient. cap. ult. *Aucupandis orbitatibus omnem coactis obsequiis laborem mentitis adfectionibus tolerat.* Horat. in Satyr. ubi Ulyss. & Tiresias colloquuntur. Seneca de Consolat. ad Marciam cap. 19. p. 338. *

Ubi aurum dextris manibus cavatis offertur] Sportulam nuptialem intelligit. Plin. libr. x. Epistol. CXVII. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Vid. Apul. Apolog. Symmach. lib. 3. Epist. 24. lib. 4. Epist. 55.

Catulus in Ædilitate] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. *Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia est: ejus instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium consessum velorum umbraculis texit.* De Campana luxuria idem Valer. lib. 9. cap. 1.

In Ædilitate] Nempe cùm Capitolium dedicaret. Plin. lib 19. cap. 1.

Pag. 30. *Equorumque præcipua vel delicta servantes*] Sic inf. lib 30. *Intra probra medium & præcipua.* Lib. 21. *Præcipua prima convenires expedire.* Multo autem aliter in vetere Editionibus, ut in Collectaneis variar. lectionum notatum.

* *Et est admodum mirum, videre plebem*] Quæ hoc loco graviter ab Ammiano de insano Circensium ludorum populi studio narrantur, cum iis graphicè conveniunt, quæ Tertull. eamdem in rem narrat, de Spectaculis cap. 16. *Aspice populum ad id spectaculum cum furore venientem.* *

Antiochensis ordinis vertices] Ita ex Ms. vulgo, *denique Antiochio ordinis verendi duces.* Confirmant ipsissima Ammiani verba nostram emendationem. Sic enim infr. *honorum vertices*, & *principiorum vertices.* Historiam tangit Hieronym. in Chron. *Nonnulli Nobilium Antiochiæ à Gallo interfecti.*

Vetitis certaminibus pugilum] Non sine ratione vetita certamina vocat τῶν μονομάχων: quippe quæ Constantinus Imp. sustulerat. Euseb. & Sozom. in Histor. Eccles. L. 1. C. Theodos. de gladiator. quæ nunc unica est in C. Justin. eod. Tit. Cui tamen legi patientiam populus haud præbuit; tantâ insaniâ ferebatur invicem se conficientes spectare gladiatores. Quare insecuti Impp. Constantius, Julianus Arcad. & Honor. ut tam cruenta spectacula penitus abolerentur, sub comminatione majoris pœnæ eadem interdicere necessum habuere, l. 2. 3. C. Theod. de gladiatorib.

Pag. 31. *Afore jam sperabatur*] Pluries hoc significatu utitur Ammian. τὸ *sperare*: * pag. 107. 156. 157. 161. 257. 298. Vid. Tertull. p. 327. o. 11. & de Pœnit. c. 12. *Idem sibi de die sperent.* * Firmic. lib. VII. *Imminentium culminum speret ruinas ac metuat.* Panegyr. Constantino dictus: *Quid aliud illum sperasse credendum est, qui jam ante biduum palatio emigraverat?* Vetus Ms. Scholiast. Lucan. lib. IV. *Sperare salutem. Propriè dixit sperare: speramus enim bona. Sic ipse alibi: -- Liceat sperare timenti. Virgil. autem impropriè dixit: Si potui tantum sperare dolorem.*

Localibus subinde medetur ærumnis] Locales ærumnas dixit, ut Orosius *locales miserias*, lib. 1. cap. 1. * Tertull. Apolog. cap. XX. *Fames & lues, & locales quæque clades, & frequentia plerumque mortium vastant.* Idem ad Scapulam cap. 3. *Ira Dei localis*, cui opponitur *universalis & summa.* *

Pag. 32. *Domum ambitiosam*] Ovid. Trist. 1. Eleg. 8. *Nota quidem, sed non ambitiosa domus.* Ammian. inf. *ambitiosum templum.--ambitiosus magister.--ambitiosa mensa, &c.*

Pag. 33. *Referente Thalassio doctus, quem movisse jam compererat lege communi*] Fortè scripsit Ammian. *quem obisse jam comp.* i. e. id est, quem communi lege vivendi jam defunctum esse intellexerat.

Militare otium ferè tumultuosum] Veget. lib. III. cap. IV. *Interdum movet tumultum ex diversis locis collectus exercitus, & cùm pugnare nolit, irasci se simulat, cur non ducatur ad bellum: quod ii præcipue faciunt, qui in sedibus otiosè delicateque vixerunt.*

Scholis jussit esse contentum Palatinis] De hisce

ſcholis quædam notamus ad lib. XXV.

Pag. 34. *Domitiano ex Comite Largitionum Præfecto*] Mſ. *Domitiano ex Comite Largitionum Præfecto provecto*. Quod videtur dictum ut illud lib. XXII. *Salluſtio promoto Præfecto Prætorio*. Et *provectus*, ut lib. XXII. *Magiſtro equitum per Illyricum recens provecto*.

Pag. 36. *Adorti ſunt Montium primum, qui divert.*] Non Montium hunc Quæſtorem vocat Hiſtor. Eccleſ. ſed Magnum. Epiphan. Scholaſt. lib. 5. cap. 12. *Quæſtorem vocabulo Magnum, & Domitianum Præfectum Orientis* (Gallus Cæſ.) *occidit*. Socrat. lib. 2. cap. 34. Δομετιανὸς ὁ τῆς ὑπάρχης τὴν ἀρχὴν, καὶ Μάγνον κυαίστωρα αὐθεντικῶς ἀνεῖλε. Sozom. lib. 4. cap. 7. Μάγνον τε τὸν κοιαίστωρα καὶ τὸν ἕω τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν ἀνεῖλεν.

Pag. 37. *Inter dilaniantium manus*] Mſ. *dilacinantium* · ſcrib. *dilancinantium*, ut lib. XXII. *Vitalibus dilancinatis erumpit*. Seneca lib. 1. Nat. Quæſt. cap. 26. *Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud ore ſuo lancinandum dixerit feceritque*. Simili errore & hic quoque in vett. lib. *lacinandum* ſcriptum fuit. *Lancinare* eſt καλαμίζειν. Gloſſ. vet. Catullus: *Lancinata ſunt bona*. & alibi apud Salluſt. Symmach. Prudent.

Pag. 38. *Euſebius è Myſia pietatis cognomentum conc.*] iC. *Pictatos cognom.* quod innuere videtur Mſ. in quo legitur *pictacas cognom.* Euſebii cujuſdam Rhetoris eloquentiſſimi meminit Eunap. in Maximo, quem tamen hunc ipſum eſſe non facilè dixerim.

Per militares numeros] *Numeri* ſunt cohortes, vel ut Græci vocant ἀριθμοί. Theophyl. in Acta Apoſt. Σπεῖρα δὲ ὁ καλούμενος νῦν Νούμερος. Caſſiodor. in Hiſtor. Tripart. lib. 1. cap. 9. *Romanorum cohortes nunc Numeri vocantur*. Acta martyrii B. Georg. Τεσσάρων ἀριθμῶν ἡγεμὼν Novell. LXXXV. *in numeris conſtituti*: ἐν ἀριθμοῖς καταλεγόμενοι. *In numeris vel limitibus militare*, l. 17. C. de re militari. Inſcript. vetus Romæ: D. M. C. ANNIO VALENTI VET. EX. NUM. PRIM. SEC. MIL. II. HONORATI ET OSCURIONES ET NUMERUS MILITUM CALIGATORUM.

Pag. 39. *Superatis Tauri montis verticibus*] Conferenda cum hac Ciliciæ deſcriptione, quæ de eadem narrant Strabo lib. XIII. Pomp. Mela lib. 1. cap. XII. & XIII. Jul. Solin.

Pag. 40. *Mopſueſtia vatis illius domicilium Mopſi*] Steph. Μόψου ἑστία, ἀπὸ τοῦ Μόψου τοῦ μάντεως. In Conſtantini lib. περὶ θεμάτων, vitioſè editum eſt: Ταρσὸς καὶ ἡ Μόψου ἑστία, cùm Μόψου ἑστία vera ſit lectio. Procop. περὶ κτισμάτων, lib. V. pag. 48 πόλις δέ τις ἐστὶν ἐν Κίλιξιν, ἡ Μοψουεστία, τοῦ μάντεως ὥς φασιν ὄνομα τοῦ παλαιοῦ ἔργον. Vid. Strab. lib. IX. Mopſi vatis meminit Cicero de Divinat. Plutarch. de defect. Oracul. Origenes contra Celſum lib. III. Tertull. de Anima cap. 46. Apul. de Deo Socrat.* Placidus Lactant. in Stat. Thebaid. 3 p. 107.*

Pag. 41. *A Servilio Proconſ. miſſa ſub jugum*] Strabo lib. XII. Flor. lib. 3. cap. 5.

In prominenti terrarum lingua] Quod hic *linguam* Ammian. vocat, id *macronem* dixit Pomp. Mela lib II. cap. 1. *Paulatim ſe ipſa faſtigat, & quaſi in mucronem longa colligens latera, facie poſita enſis arrecta eſt*.

Pag. 42. *Commagena nunc Euphratenſis*] Procop. Cæſarienſ. Perſicor. lib 1. τὴν πάλαι Κομμαγηνὴν, τανῦν δὲ καλουμένην Εὐφρατησίαν. Idem Perſicor. lib. II. & περὶ κτισμάτων lib. II. Notit. Provinciar. Orient. *Meſopotamia inter Tigrim & Euphratem. Euphrateſia, Oſdroene*. Aliter paullo Aur. Victor in Veſpaſiano: *Commagene, quam hodie Augustophratenſem nominamus*, quæ eadem Hiſtor. Miſcel. lib. IX.

Antiochia mundo cognita civitas] Eunap. in Liban. Ἀντιόχεια τῆς πόλεως καλουμένης Συρίας ὑπάρχει πόλεως, Σελεύκου τοῦ Νικάτορος ἐπώνυμος ἔστι. Hujus civitatis laudes non vulgares recitat Joh. Chryſoſt. ἐν ἐγκωμίῳ τῆς Ἀντιοχείας. Dio Pruſ. Orat. XLVII. Eamque, ut ſuo tempore fuit, copioſè deſcribit Baldricus Dolenſium Epiſc. Hiſtor. belli ſacri lib. IV.

Pag 43. *Imoſque pedes Caſſii montis*] Ut humano corpori ſuæ partes, ſic montibus ſua velut membra ſunt, vertex, ſupercilia, latera, ſcapulæ, pedes. Suid. εἰς τρία διῄρηται τὸ ὄρος. εἰς ἀκρώρειαν, εἰς ὑπώρειαν, εἰς πέρμα. Καὶ ἀκρώρεια μέν ἐστιν ἡ κορυφὴ, ὑπώρεια δὲ τὰ πλάγια τοῦ ὄρους, πέρμα δὲ τὰ τελευταῖα καὶ πόδες. Euſtat. 1. Iliad. Ὀφρὺς ὄρους, ἀπὸ τῆς τῶν ζώων ὀφρύος, καὶ πόδες ἀπὸ τῶν ποδῶν. Idem Iliad. 2. ὄρους τὰ μὲν κάτω πόδες, τὰ δὲ ἀνωτέρω, κνημοί, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν ἡμῖν κνημῶν. Gloſſar. *Vertex montis*, κεφαλὴ ὄρους, ἀκρώρεια. *Scapula montium* apud Tertull. de Pall. cap. 2. Κάρηνα ὄρους, Homer. Iliad. 1.

Cæſaream in honorem Octaviani ædificavit Herodes] Burgus enim Stratonis antea vocabatur, ὃ, κτίσαντος αὐτὴν Ἡρώδου μεγαλοπρεπῶς, καὶ λιμέσι τε καὶ ναοῖς κοσμήσαντος αὐτὴν, μετωνόμασε Καισάρειαν. Joſeph. lib. XIV. c. VIII. Quem etiam vide ἀρχαιολ. lib. XVI. cap. IX. Egeſipp. lib. II. cap. VII. lib. III. cap XIX. Novell. Juſtin. Imp. CIII.

Aſcalonem, Gazam, & Juliam avo ſup.] Editio Steph. *Aſcal. Gazam, avo ſup.* Juliam omittens, quam neque Anton. in Itinerario ponit. A Conſtantinopoli uſque Antiochiam: --*Aſcalonem, Gazam, Raphiam*. Item à Neapoli Aſcalonem: --*Æliam, Eleutheropolim, Aſcalonem*.

Pompeius Judæis domitis] Fl. Joſephus Antiquit. lib. XIV. cap. VIII.

Rectori delata juriſdictione] Egeſipp. lib. 1. cap. 17. *Tributum quoque victis* (Pomp.) *impoſuit, ſtatuit ducem, Judææ fines determinavit*.

Pag. 44. *Provincia impoſito nomine, Rectoremque*] Dio lib. LXVIII. Eutrop. lib. VIII.

Avidè magis hanc inſulam] Strabo in extremo lib. XV. Flor. lib. III. cap. IX. Sed omnium copioſiſſimè Plutarch. in Catone majore.

Pag. 45. *Quæſitoreſque ſubditicios*] Inf. lib. 20. *Quæſiteros dederat ſpectaturos, quas ob res oppidum ſit exciſum*. Moſchopul. Κυαίστωρ, ὁ ἐπὶ ἐγκλήμασι τιμωρός. Manil. --*Quæſitor ſcelerum veniet, vindexque reorum*. L. 2. C Theod. de poſtul. *Non idem in eodem negotio quæſitor ſit & defenſor*: id eſt, judicis & adſertoris habeat perſonam, ut vet. Scholiaſt. interpretatur.

Cetera medium Principem] Inf. lib. 21. *Principibus mediis comparandus*. Flav. Vopiſc. in Caro: *Venimus ad Carum medium, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quàm inter malos Principes collocandum*. Spartian. in Ælio Vero: *Etſi non ſummi, medii tamen obtinuit ducis famam*.

Adſiſtebant hinc inde Notarii] Intelligo Notarios, quos alii *Exceptores* vocant, l. 19. §. 9. ff. loc. cond. Jul. Firm. Aſtron. lib. 3. c. 6. Horum officium curſim & per notarum ſigna excipere, quæ utrimque ſecus in judicio dicerentur: qui ſanè plures ſimul uni negotio ſæpe adhibiti. Ita collatio Catholicorum & Donatiſtarum velitata fuit, excipientibus Hilario & Prætextato Exceptoribus o N. V. C. & Spectabilis Proconſulis: Fabio Exceptore n. N. V C. & Spectabilis Vicarii: & Romolo V. C. legat. A K. Excipientibus quoque Januario & Vitale Notariis Eccleſiæ Donatiſtarum.

Exertantis aurem per aulaum] Quæ de hoc aulæo ſive velo dici poſſunt, jam ab aliis curatè notata ſunt: quò etiam hæc Lucif. Calar. ad Conſtantium Imp. verba pertinent: *In tuo palatio, intra velum licet ſtans, tuliſti reſponſum à me ad conſervandam ſalutem*.

Futura molitioni] Id eſt, quod ſupra dixit, *Si*

nova res agitari cœpissent: unde in vulgatis Editionibus *ultroni* perperam legi constat.

Pag. 46. *Suspensus in eodem gradu constantia stetit*] Vulg. *suspensus in eodem gradu cunctatus est.* Germana lectio est, quam ex Ms. investigavimus. Sic lib. XVI. *Fastus barbaricos ridens, in eodem gradu constantia stetit immobilis.* Et ὁ *suspensus*, ad equuleum refertur, ut inf. *suspensus Eusebius.* Prudentius περὶ στεφάνων in Romano Martyre: *Scindunt utrumque milites taterrimi. Mucrone bisulco pensilis latus viri.* Beda in Martyrolog. *In equuleo suspensa & exungulata.*

Zenonem illum veterem] Memoriæ lapsus est. Non enim cum Cyprio Rege Nicocreonte negotium habuit Zeno, sed Anaxarchus: utriusque autem fortuna consimilis planè. Nam εἰς ὅλμους ambo conjecti, & ζώγρεις ὑπέρου tusi, aliáque dira perpessi, novissimè in os tyranni mordicus abscissam linguam exspuére. Diogenes Laërt. in Zenone & Anaxarcho. Theodoret. Serm. de Martyr Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, αἰκιζόμενος κατοπτεύει τῶν ἀπορρήτων, αὐτὸς πρὸς τὰς βασάνους, οὐδὲ ἐξομολογήσατο. οἱ δὲ ἄρτος ἐγκατεδύσετο ἐν τῷ περὶ ἀγαθῶν ἢ κακῶν, διὰ τοῦτο μὴ τῇ τῶν κακῶν ὑπερβολῇ συνδεθεὶς, ἐξεῖπεν τι τῶν σιωπωμένων, ἢ τοὺς στασιώτας μηνύσῃ, τὴν γλῶτταν τοῖς ὀδοῦσι τεμών, προσέπτυσε τῷ τυράννῳ, & quæ sequuntur. Vide Plutarch περὶ ἀδολεσχ. Cicer. 2 Tuscul. Val. Max. lib. 3 cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 23. lib 8. cap 22. Tertullian. Apolog.

Ministris fucanda purpura] Corpora erant baphiorum tingendæ purpuræ, l. 2. C. de murileg. Et ἐκτραγῆναι τοῦ κατὰ τὴν ἁλουργῶν βαφῆς mentio apud Euseb. Ut & tinctorum eorumque qui magnificas vestes texunt, apud Firmic Astron. lib. III. cap. VII. Dictum autem *fucanda purpura*, ut in l. I. C. quæ res ven. non poss *Fucanda vel distrahenda purpura.* Auson. in Panegyr.--*Prætextam meam purpura tua luce fucatam.*

Tyrii textrini præpositum] Jul. Firm. Astron. lib. III. *Quod si sic ♀ positum ♃ bona radiatione respexerit, Regiis textrinis facit præpositos, vel præfectos.* L. 14. C. de murileg. *textrinorum procuratores.*

Celemnis speciem] More sui sæculi vocavit *speciem* τὸ εἶδος. Capitolin. in Anton. Pio: *Species Imperatorias superfluas & prædia vendidit*, ut l. fin. C. de vest. mil. l. 4. C. de vest. holob.

Celerari speciem perurgebat] Ergo summa accusationis quâ Marias Diaconus pulsabatur, hæc erat: quòd vestem sibi à Tyrii textrini ministris parari jusserat, purpuream scilicet, ut suspicari dabatur. Eam enim ne quis privatus propria auctoritate usurparet, (quippe quòd tyrannidis affectationem indicat) severissimis legibus interdictum fuit. L. 4 C. de vestib. holob. *Temperent universi, cujuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, generis, ab hujusmodi speciei possessione, quæ soli Principi, ejusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis serica contexat, aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.* D. Johan. Chrysost. in Orat. de anathemate: Ὁ περὶ τοῦ ἐνδύματος ἀλουργίδα βασιλικὴν ἰδιώτης τυγχάνων αὐτὸς τε ἢ οἱ αὐτῷ συνυφαίνοντες, ὡς τύραννοι ἀναιροῦνται. * Et Dio Cassius lib. 49. scribit, Octavianum Augustum prohibuisse, ne quis præter Senatores vel Magistratum gerentes, purpuram gestaret. * Unde Suetonius in Nerone scribit, matronam quamdam, quòd purpurâ usa esset, non veste tantùm, sed bonis cunctis exutam fuisse. Posteriores tamen Principes æquiores hac in parte fuere: segmentorumque purpureorum usum Leo Imp cunctis indifferenter concessit, Novell. LXXX. Idipsum de Tiberio Juniore Cedrenus.

Pag. 47. *Translationem ex Aquitania*] Inf. *Convectio annona.* L. 9. C de ann. & trib. *Plus haberet dispendii translatio, (annonæ) quàm devotionis illatio.* L unic. C. Theod. de lusor. Danubii: *Transvectio speciei annonaria.* De commeatu qui ex Aquitania adferri solitus, etiam inf. mentio.

Pag. 50. *Ut dextris suis gestantes Remp.*] Valer. Max. lib. 2. cap. 8. § 5. *Humeris suis salutem patriæ gestantes.*

Pag. 51. *Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex*] Hæc verior lectio, quàm quæ in retro Editionibus: *Veritatis enim sermo est simplex.* Sic namque lib. XXI. *Christianam religionem absolutam ac simplicem.* Lib. 28. *textus absolutus.* Lib. 28. *planis absolutisque decretis.* Lib. 29. *absolute confessus.* Lib. 17. *Veritatis oratio soluta esse debet & libera.* Eodem modo *absolutum ingenium*, Aur. Vict. in Aurel. Anton. *Neque jugi pace ne longo otio absoluta ingenia corrumpi.* * Bene ad Ammiani phrasin Augustin. in Sententiis à Prospero collectis, n. 66. *Absolutiora sunt verba veracium, quàm commenta fallacium.* Seneca Epist. 49. *Ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est.* Euripides in Phœniss. ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Vid. Ciceron. Κἂν μικρὰ λαλῇ ἀλλ' αὐτὸς ἑρμηνεύματα, οὐχὶ γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, ὃ ὁ ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὑτῷ, φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

Fortunam in malis civilibus vigilasse] Inf. *Fortunam Constantii, in discordiis civilibus formidabant.* Aur. Vict. de eod. *Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis.* Eutrop. lib. X. *Cujus in civilibus magis, quàm in externis bellis sit laudanda fortuna.* Vide in fine lib. XXI.

Pag. 52. *Icto fœdere gentium ritu*] Fortassis an eo ritu quem Tacitus notat lib. XII. *Mos est Regibus quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.* Non absimili modo Isacius Imp. cum Saracenia fœdus iniit. Nicet. Choniat. lib. II. μετὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγοῦ σπείσασθαι, ἢ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ φιλίας κρατοῦν ἔθιμον ἀμφότεροι ταῖς φλέψι τὴν ἐπετέμοντο, ἢ τὸ ἐκεῖθεν ἐκρεῦσαν αἷμα ἐκπιόντες εἰς πίστιν ἀλλήλοις ἀνεκεράσαντο. * Tertull. Apolog. cap. 9. Et apud Herodotum opinor desultum brachiis sanguinem, ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi compatasse. * Jul. Solin. de Scythis loquens: *Haustu mutui sanguinis fœdus sanciunt, non suo tantùm more, sed Medorum quoque usurpati disciplinâ.* Pomp. Mela lib. II. cap. I.

Tamquam nodum Gordium] Fœdè hic locus antea corruptus, sic certè legi debet, ut edidimus. Proverbium autem unde natum sit, satis constat ex Plutarch. in Alex. Arrian. περὶ ἀναβάσ. lib. 2. Quint. Curt. lib. 3. * Senec. Epist. 88. Fest. in Cingulo. *

Per simulationem tractatus publici] Glossar. Nomicum: Τρακτάτος, ζήτησις. Et alibi: Τρακτάτος, διακρίσεις, σκέψις. *Tractatum habere*, l. 4. 7. 9. 12. Cod. Theod. de legat. & decret. leg. 15. C. Theod. de Episcop.

Spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas] Alente nimirum eorum avaritiam audaciamque Constantio, cui in deliciis erant, ut Aurel. Vict. ait. Inoleverat enim fœdissimus iste mos, à Persis perlatus ad Romanos, ut non solùm gynæceis adhiberetur tertium hoc genus hominum, sed Imperii quoque & aulæ curis. Ita de Eutropio Eunucho Claudian. lib. I.

——*qui servi non est admissus in usum,*
Suscipitur regnis: & quem privata ministrum
Dedignata domus, moderantem sustinet aula.

Horum infensissimus hostis erat Alex. Sever. in cujus vita hæc Lamprid. *Eunuchos de ministerio suo abjecit, & uxori ut servos servire jussit. Et quum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in palatio curare voluit, nisi balneas feminarum: cùm plerosque eunuchos rationibus & procurationibus præposuis-*

set Heliogabalus, his illis & veterre sustulit dignitates. Eadem mens Licinio. Aur. Vict. *Spadonum & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas soricesque palatii eos appellans.*

Subolescere imperio adultos ejus filios – per multiplicem armatura scientium] Non vanus hic metus, & suspecta meritò in eminentiori fortuna curiosa nimis armaturæ exercitatio.

Pag 53. *Aures verberarent*] Plaut. * Amphitr. p. 11 ut videtur : * *Dextera mihi vox aureis verberat.*

Pag. 54. *Copia rei vehicularis*] Inf. *Vehiculis publicis usus.* --τῷ δημοσίῳ δρόμῳ χρησάμενος. Procop. Persic. 11. ἵππων τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, ὃς δὴ βερέδοι καλοῦ νεται. Germ. *Herrn fuhr.*

Ut Apparitores Cæsares] Inf. lib. 17. *Erat enim necesse tamquam Apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam.* Sic enim locum illum ex MS. restituimus. Lib. 26. de Valente in participatum Imperii adsumto : *In eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum.* Lib. xx. Julianus jam Augustus à militibus appellatus, sic ad Constantium scribit : *Currentium ex voto prosperitatum nuntios crebris, ut Apparitor fidus tuas aures implevi.*

Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum ferè pedes antegressus est Galerius] Ruf. Fest. in Breviar. *Maximianus Cæsar, primo congressione cùm contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hos tanta à Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum ejus per aliquot millia passuum encurrerit purpuratus* Eutrop. lib. ix.

Pag. 55. *Utque solent manum injectantibus fatis hebetari sensus*] * Velleius Paterc. lib. 2. pag. 96. in 4°. *Ineluctabilis fatorum vis, cujus fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Vide ipsum locum. P. 99 lib. 2. *Ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus consilia corrumpat.* P. 163. in 24°. Mar. Victor. Massil. in Genes. lib. 3. p. 69.

Servavit morem juris sententia recti. *

Lycurgus contra Leocrat. Οἱ γὰρ θεοὶ οὐδὲν πρότερον ποιοῦσιν, ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν παράγουσι. In quam rem sequentes laudat versus :

Ὅταν γὰρ ὀργὴ δαιμόνων βλάπτῃ τινὰ,
Τοῦτ᾽ αὐτὸ πρῶτον ἐξαφαιρεῖται φρενῶν
Τὸν νοῦν τὸν ἐσθλὸν, εἰς δὲ τὴν χείρω τρέπει
Γνώμην, ἵν᾽ εἰδῇ μηδὲν ὧν ἁμαρτάνει.

Pub. Syrus in Iamb. *Stultum facit fortuna quem vult perdere.*

De fumo in flammam] Idem proverbium lib. xxviii. * Epiphan. contra Hæreses lib. 2. tom. 2. γέγονε αὐτοῖς τοῦτο κατὰ τὴν παροιμίαν, ὡς φεύγοντες τὸν καπνὸν εἰς τὸ πῦρ ἐμπεσόντες. Suid. in τέφραν : μὴ τὴν τέφραν φεύγων εἰς ἀνθρακιὰν πέσῃς. Consimile Germanor. proverbium *aus der asche ins feur.* * Leo Imp. Homilia de resurrect. Καὶ φεύγοντες αὐθρακιὰς, ὁ τοῦ παροιμίας, φλογὶ περιπίπτουσι. Eusthath. Philos. de amoribus Ismen. & Leucip. Diogenianus in Collectione proverb. Cent. 8.

Pag. 56. *Hadrianopolim introgressi urbem Æmimontanam Uscudamam antehac.*] Ruf. Fest. *Uscudamam, quæ modò Hadrianopolis nominatur, in deditionem nostram redegit.* Vitiosè admodum Jordanes de Regnor. Success. *Æmimontiosque debellans, Pulendenam quæ nunc Philippopolis, & Ustudamum: quæ Hadrianopolis vocatur, in Romanorum redegit domitatum.* Legendum autem, *Æmimontiosque debellans Eumolpiadam, quæ nunc Philippopolis, & Uscudamam quæ Hadrianop. &c.*

Thebææ legiones] Mentio hujus legionis in Notit. Imperii, Bedæ Martyrologio vii. Kal. Septembr. vi. Id. Octob. Gregor. Turon. de Miracul. lib. 1. cap. lxii. & lxiii.* Acta Martyrii S. Mauritii : *Fuit eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebæi appellabantur -- Hi in auxilium Maximiano ab Orientis partibus accersiti venerant, viri in rebus bellicis strenui, virtute nobiles, sed fide nobiliores, &c.* Vide Herod. lib. 3. pag. 8. *

Pag. 57. *Visa nocturna quas phantasias*] * A. Gellius lib. 19. cap. 1. ex Epicteto Arriani : *Visa animi, quas φαντασίας Philosophi appellant.* * Boëtius Dialog. 11. in Porphyr. *Has mentis considerationes, quæ a rerum sensu ad intelligentiam profectæ, vel intelliguntur, vel certo finguntur, φαντασίας Græci dicunt, à nobis visa poterunt nominari.* Quam phantasiam Ammianus & Boëtius vocant, Macrobius phantasma dixit : cujus verba commodè huc pertinent, lib. 1. cap. 3. in Cicer. *φάντασμα, hoc est visum, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somni nebula adhuc vigilare se existimans qui dormire vix cœpit, adspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepantes.* Suid. sic distinguit : φαντασία μὲν γάρ ἐστι δόκησις διανοίας, εἴτε γένηται κατὰ τὸν ὕπνον, φάντασμα δὲ πάθος ἐν ψυχῇ. Vid. Nemes. Episc. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, cap. vii.

Ad Istriam duxit prope oppidum Polam] * Vid. Scalig. ad Euseb. p. 234. * In insula Flanone, vel, ut alii legunt, Flavone, interfectum scribunt. Socrates lib. 2. cap. 34. περὶ Φλανῶνα τὴν νῆσον. Sozom. lib. 4. cap. 7. ἐν δὲ περὶ Φλανῶνα τὴν νῆσον γενόμενος, ἀνῃρέθη. Cassiodor. Histor. Trip. lib. v. cap. x. *Cùm contra insulam Flacomensem venisset, ibi illic Constantius præcepit interimi.* Historia Miscell. Falconensem vocat lib. xi. Polæ civitatis meminit Stephanus & Strabo lib. vii.

Pag. 58. *Eum se per novem menses*] Adsimile, quod narrat Arrian. Expedit. lib. vii. Εἶναι δὲ ὁπόσοι Ἀλεξάνδρου χαρᾷ ἦσαν, ὁ μὲν τὴν αὐθάδειάν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἰξύτητα, καὶ πολυπραγμοσύνην, ἐπιστέλλειν τῷ Ἀλεξάνδρῳ μετὰ ἐνοχλοῦσαν, ὥστε καὶ λόγος τις τοιόσδε ἐφέρετο Ἀλεξάνδρου, ἐφ᾽ οἷς ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐξηγγέλλετο, βαρὺ δὴ τὸ ΕΝΟΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ εἰσπράττεσθαι αὐτὸν τὴν μητέρα.

Cruciabili morte absumti sunt, qui eum l. u. blandis palpantes perjuriis] Discant hinc parciùs fallere, qui fidem suam sacramenti religione obligatam, ridendo violare non verentur, ut alios pedicis luctuosis illigent. Quod licèt pro Principis salute fiat, res ipsa tamen clamat, jurisjurandi contemtam sanctitatem Deum severissimum ultorem habere.

Pag. 59. *Adrastia--quam vocabulo duplici etiam Nemesin*] Aristot. de Mundo : Νέμεσιν ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως. Ἀδράστειαν δὲ, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν. Quæ sic interpretatur Apuleius : *Nemesin, quod unicuique adtributio sua sit adscripta : Adrastia eadem, quasi ineffugibilis necessitas ultionis.* Vide Phornut. περὶ θεῶν φύσεως cap. viii. Suid. in Ἀδράστεια. * De Adrastia multis agit Proclus in Theolog. Platon. lib. 4. cap. 6. p. 205. &c. *

Humanarum mentium opinione Lunari circulo superpositum] Ocellus Lucan. περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως cap 2. Euseb. de Præpar. lib. 3. cap. 3.

Substantiales tutela] Sic lib. xxi. *Substantiales potestates.* Intelligit utrobique dæmonia sive angelos. Chalcidius in Platon. Timæum, pag. 97. *Potestatibus obsequium cæli præbentibus, etiam terrena curantibus : quæ Potestates æthereæ aereæque sunt dæmones, remoti à visu nostro & ceteris sensibus.* Neque aliter Græci, qui ἀοράτους οὐσίας & δυνάμεις ἀοράτους καὶ ἀσωμάτους, potestates hasce vocant. Theodoret. contra Græcos Orat. iii. de Angelis. * Isidorus lib. vii. cap. propriè Potestates de bonis Angelis intelligit. *Potestates sunt, quibus virtutes adversæ subjectæ sunt, & inde Potestatum nomine*

nuncupantur, quia magni spiritus eorum potestate coërcentur, ne tantum mundo noceant, quantum incipiunt. *

Partilibus præsidens fatis] Variè hunc locum alii, quà emendare, quà interpretari conati sunt, quorum errorem tacere, quàm repetere satius est. Certum enim *partilia fata* Ammian. vocare, * quòd fatum, prout Mars vel Saturnus Mercuriúsve in horoscopo partiliter constitutus est, vires quoque suas inde accipiat: * vel etiam quòd tria cùm sint fata, partiliter quoque singulis divisa sint & distributa: ut μοῖραι à Græcis, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι καὶ καταμεμερίσθαι τινὰ ἡμῶν ἑκάστῳ, ut ex Chrysippo refert Theodoret. contra Gent. Orat. de Provident. Vide Phornut. περὶ θεῶν, cap. XIII. Fulgent. Mytholog. lib. I.

Theologi veteres] Etiam libro XXI. Theologicæ doctrinæ, & Poëtæ veteres Theologique laudantur. Theologiam Græcus error eam Philosophiæ partem vocabat, quæ ad contemplationem Dei, atque ad animi incorporalitatem indagatione componitur. Boëth. in Porphyr. lib. I Et à Porphyrio ipso non rarò adducuntur οἱ τῶν θεολόγων: * à quo etiam Seleucus Theologus laudatur [illegible] lib. 2. p. 34. Democritus quoque ad Magos profectus fuerat, Theologiæ mystica ab eis ut addisceret Diogenes in Democrito. * Hinc Orpheus, Musæus, Linus Theologi audiebant, quia in operibus suis secretiora quædam de Diis & rebus sacris tractabant. Vide August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 14. Euseb. Pamph. de Præparat. Evang. qui copiosè paganam Theologiam impugnant.

Justitiæ filiam ex abdita quadam æternitate tradunt despectare terrena] Demosth. κατ' Ἀριστογείτ. Orat. I. τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς, παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Aristid. in Legat. Orpheus carm. in Nemesin.

Pag. 60. *Pinnas ideo fabulosa vetustas aptavit*] Alatæ Nemesis statuam apud Smyrnæos se vidisse ait Pausanias, cujus rei hanc rationem adfert in Atticis: Ἐπιφαίνεσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἐρῶσιν ἐθέλουσιν, ἐπὶ τούτῳ Νεμέσει πτερὰ ὥσπερ Ἔρωτι ποιοῦσιν.

Apud Tuscos in massa Veternensi] * Quid massa hoc loco notet, ex Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 3. constat, cujus locum omnino vide. Gregor. PP. Epist. 28. lib. 10. *De massa juris Ecclesiæ nostræ quæ Vitelas dicitur.* Postea vocatur possessio. *Massæ Diœcesium*, Concil. African. cap. 23. * *Massam* vocabant posterioris ævi Scriptores fundum, vel certam agri partem. Glossæ vett. οἰκόπεδα interpretantur. Sic *massa Casiana*, in Constit. Leon. & Anthem. Impp. in Cod. Theod. *massa Varroniana*, Gregor. PP. lib. I. Epist. 42. pag. 612. *massa Palentiana* apud Cassiod. Var. V. Epist. 12. *Conductores massarum* apud eumdem lib. 12. Var. 5. Et *massarius* in LL Longobard. lib. I. Tit. 8. §. 32. Tit. 11. §. 3. lib. 2. Tit. 33. §. 3. Italorumque, *Massaro*, id est villicus, hinc appellationem invenit.

Pag. 61. *Temperatis moribus*] Inf. *Cujus temperati mores laudandi potiùs sunt, quàm imitandi.*

Fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem] Exempla quæ hic quasi per satyram congeruntur, facile erit curioso pleniùs explicata reperire apud Livium, Trog. Pomp. lib. 44. Val. Max. lib. 2 cap. 7. lib. 6. cap. 9. Plutarch. in Apophtheg. & Parall. Tacit Annal. 3. Flor lib. 3. cap. 19 Auson. in Epigr. Histor. Miscell. lib. 4. De iis verò qui humili loco nati ad summas dignitates pervenêre, vel qui contrario lusu ex magna fortuna dejecti miseram atque ærumnabilem vitam vixere, vide Helian. in Bibliothec. Photii, pag. 866. Tzetz. Histor. Chiliad. 4. pag. 72. 73 * Vide etiam Rittersh. ad Malchum p. 37. vers. 22. *

In fullonio] Ita Ms. al. *fullonica.* * Laberius fullonicam vocavit. Apud Gellium lib. 16. cap. 7. *Conjicior in fullonicam.* Ulpian. lib. 53. ad Edictum l. 3. ff. de aqua & aqua fluv. *Fullonicam circa fontem instituisse.* Vide Frontinum pag. 57. * Glossar. Κναφεῖον, *fullonium*: eadem inflexione, κουρεῖον, *tonsorium*, & εἰδωλεῖον, *Idoleum*. Paul. I. Corint. 8. vers. 10. Tertull. de Coron. mil. c 10. *In idoleo recumbere, alienum est à fide.* *

Pag. 62. *Arenarum numerum*] Zenob. Ἄμμον μετρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀνεφίκτων. Oraculum apud Herod. lib. I. & Origen. contra Cels. lib. 2. Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης. Cui respondet illud Basilii, Orat 22. ἴσον ἐστὶ καὶ ψάμμον πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ ταῖς κοτύλαις ποιεῖσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἀναμετρεῖν. Fest. Avien.

Si velis has ullus, velit idem scire quot alto
Curventur fluctus pelago.

* θαλάττιος χοῦς, Plato Theæt. p. 173. *

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XV.

Pag. 63. INGENS *turbarum incentor*] Oros. lib. VII. cap. 18. *civilis belli incentor.* * Festus Avienus: *Incentore canam Phœbo.* *

Pag. 64. *Ad amulationem civilium Principum*] Qualis fuit Octavianus, Tiberius, Hadrianus, Alexander Severus. Est autem civilitatis in Principe signum, Domini appellationem recusare, sine lictore deambulare, officia humanitatis mutua exercere. Ut de Augusto Tacit. Annal. lib. I. *Civile rebatur miscere voluptatibus.* Sueton in August. cap. 52 53. in Tiber. cap. 2. Spartian. in Hadrian. Lamprid. in Alex. Sever. Contrà verò Claudio vitio versum fuit, *quod jactator civilitatis neque convivia inire ausus est, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur.* Ergo etiam

Constancius, qui civilis videri voluit, in eo incivilissimus fuit, quòd Dominum totius orbis se nominare non erubuerit: qua voce ne appellarentur alii, vix severissimis prohibere potuerunt edictis.

Mundorum infinitates Democritus] Veterum Philosophorum variæ de mundo opiniones fuere: quem cùm ex atomis constare putarent, ut illæ innumeræ sunt, sic mundorum quoque infinitates somniabant. Leucippus dicebat, κόσμους γίνεσθαι σωμάτων εἰς τὸ κενὸν ἐμπιπτόντων, καὶ ἀλλήλοις περιπλεκομένων. Democritus ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ γενητοὺς καὶ φθαρτούς. Zeno, Epicurus, Anaximander idem adserebant, & totum hoc quod circum supraque cernimus, infinitum putabant. Pythagorici, Orpheus, Heraclides, aliique existimabant, ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν. Horum omnium vanitatem supergressus Seleucus Philosophus, non solùm pluralitatem mundorum defendere voluit, verùm etiam unumquemque illorum infinitum esse dixit. Hasce erraticas fortè cùm audiret sententias Alexander ille Magnus, lacrumas misisse dicitur, indoluisseque, quòd post tot exantlatos labores, è tantis ne unius quidem mundi Dominus esset. Ælian. lib. IV. cap. ult. Mich. Glycas Annal. lib. II. ἔστι δὲ φιλοσόφου τινὸς ἀκούσας εἰπόντος, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάξας, ἔφη· ἀπείρων ὄντων, μηδενὸς ἐγὼ κεκράτηκα. Vide Cicer. Acad. lib. 4. Val. Max. lib. 8. cap. 14. Plutarch. in Alex. Diogen. Laërt. Theodoret. contra Gentes lib. 4. Philastr. de Hæresib.

Instar brevis obtinet puncti] Cleomed. lib. 1. cap. 2. ὅτι ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ammian. lib. XX. *Rerumque magnitudini instar exigui subsistit puncti*, * Marc. Capella lib. 6. *Tellus, quæ rapidum consistens suscipis orbem. Puncti instar media hæserat una loco.* Aristarch. in lib. de magnitud. Solis pag. 1. scribit Terram puncti ac centri habere rationem ad sphæram Lunæ. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. 16. *Physici Terram ad magnitudinem circi, per quem volvitur Sol, puncti modum obtinere docuere.* *

Pag. 66. *Domitius Corbulo dicitur cæsus*] Dio lib. LXIII.

Ad Asium demigravit liberalium desiderio doctrinarum] Greg. Nazianz. in Julian. Orat. 1. pag. 181. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἀδελφὸν ἡ φιλομαθία τῶν αὐτοκρατόρων ἀποδώσουσι βασιλεῖ, ὁ μὲν ἐπὶ ἄλλον ἐτράπετο τῶν οἰκείων, τῷ δὲ ἐπὶ πολλὰ ... καὶ ἀθροισθεὶς ... διδασκάλοις συνοικῶν. Ἀπὸ δὲ ... διδασκαλεῖον, ὅσον τε ... καὶ γνώσεις καὶ φιλοσοφίας ... περιθέσθαι, καὶ τὴν ... πολλῆς γνώσεως.

Eusebia suffragante Regina] Non novum hoc in hujus ævi Scriptoribus, Reginas vocare Imperatorum uxores. Sic lib. 14. *Trucis iis stimulis Reginæ.* Inf. *Opponebat se sola Regina.* L. 26. C. de donat. int. vir. & ux. Lampr. in Alex.

Pro colendi ingenii causa] Ms. *pro candenti ingenii causa.* Puto Ammianum scripsisse, *procudendi ing. caus.* Ut lib. 16. *ad procudendum ingenium vertebatur.* Lib 31. *procudere linguas.*

Pag. 68. *Cibyrata illi Verrini*] Tlepolemus pictà & Hiero fratres Cibyratæ, rapinarum odorisequi miri, quos ideo Verres secum in Siciliam duxerat. Cicer. VII. Verrin.

Ille minister tricliniis Rationalis] Ms. *Ille à ministro.* ie. *à ministerio tricl.*

Pag. 70. *Apud Atlanteos nati non essent*] * Herodotus in Melpomene scriptum reliquit, in terra Africa populos esse, qui ad Atlantem incolunt, eos nulla somnia videre: λέγονται δὲ οὗτοι οὔτε ἔμψυχον οὐδὲν σιτέεσθαι, οὔτε ἐνύπνια ὁρᾶν. Ex eo * Plin. lib. 5. cap. 8. *Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus: nam neque nominum illorum inter eos appellatio est, & solem Orientem Occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque. Neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales.* * Marcian. Capella lib. 6. p. 252. *Inter solitudines degunt, qui neque ulla inter se nomina habent, & Soli imprecantur, quòd eas cum messibus semper urebat. Hi numquam somniare videntur.* Vide Aldret Antiquit. p. 559. 560. * Quod tamen an verum sit, disputat Tertullianus lib. de Anima pag. 369.

Poculis amplioribus madefacti] Lucian. in Deor. Dialogo: ἐν τῷ συμποσίῳ ἱκανῶς ὑποβεβρεγμένος. Crobylus apud Athenæum: τὴν ὑπήνην ὑγρὰν ποιεῖ ... συναγώγιον. Ita *madidus vino* Plaut. in Aulul. *Ego te hodie reddam madidum, si vivo probè:* & alibi apud eumdem, & Juvenal. Martial.

Imperium præsens ut molestissimum accusabant] Obtrectatione temporum pulsæ majestatis crimen contrahi, ex L. unic. C. si quis Imp. maled. & quæ ad eam à me dicta, constat.

Pag. 71. *Ex campiductore*] Inf. lib. XIX. *Campiductoribus ut fortium virorum antesignanis.* Chrysostomus ad Innocent. Episcopum. Καμπιδούκτορας αὐτοὺς δημοσίους συνηγμένους ἔχοντας. * Urbicius in Tacticis: ὅτι δεῖ καθίζειν σημαίαις ἐν βάνδῳ ὁ τῆς μοίρας ὁ καμπιδούκτωρ. Acta Martyrii S. Mauricii, à Simlero edita p. 138. *Cum Exsuperio, quem exercitus appellat Campiductorem.* * Vid Veget. de re milit. Gloss. & Schol. Juvenal. Inscript. vet. Romæ: NEMESI SANCTÆ CAMPESTRI. PRO. SALUTE. DOMINORUM N. N. AUGG. P. ÆL. P. F. ÆLIA. PACATUS. SCUPIS. QUOD. COH. DOCTOR. VOVERAT. NUNC CAMPI DOCTOR CON. I. PR. P. V. SOMNIO. ADMONITUS POSUIT. L. L.

Pag. 72. *Lentiensibus Alemannicis pagis*] Infr. lib. 31. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Rætiarum confinis.* Videtur esse locus quem hodie Germani *das Linkgouw* vocant. De pagis verò, quorum hic & alibi apud Ammian. mentio, eruditè multa ex veterum scriptis, quæ secretis dispersa monumentis latent, collegit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatinis cap. V.

In Rætias campesque venit Caninos] Sunt qui tractum illum designari putant, quem hodie *Churwalhen* appellant Et Campos Caninos rectè dici posse *der Grauwen Beldboden.* * Vide Tscudum p. G. 2. Simler. 103. * Unde & Rætos ipsos à cano colore *Grisones*, & à confœderatione mutua *Grawpundter* etiamnunc vocari scimus. * Sidon. Apollin. Carm. 5. *Perque cani quondam dictos de nomine campos.* Gregor. Turon. lib. 10. c. 3. optimè loci situm notat: *Ad Mediolanensem urbem advenit: ibique eminus in campestria castra posuerunt. Olo autem Dux ad Bilitionem hujus urbis castrum, in campis situm caninis, importunè accedens, jaculo sub papillu sauciatus cecidit & mortuus est.* *

Pag. 73. *Aliaque divortia riparum adradens.*] Sic *divortium itineris*, lib. 28. Fest. Avien. in Ora marit. *Ostiorum divortia.* Epigramma vetus;

— *ad divortia Rheni*
Pervasi, hostiles depopulatus agros.

Pag. 74. *Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusa*] Theon Sophista, pag. 112. Ἔρως ἀπάλλει ποταμοῦ πόθον οὐκ ἐμβέβληκεν Ἀλφειὸν Σικελικῆς πηγῆς Ἀρεθούσης πόθου. μίξεις δὲ ἔρχεται δι' Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττει ἀμιγὲς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον. Vide Plutarch. de Fluminib. Fulgent. Mythol. lib. III. fab. ultima. Placid. Lactant. Theb. lib. 1. ad illum versum -- *Sicanios longè relegens Alpheus umores.* Serv. in Virgil.

Pag. 77. * *Eusebio, cui cognomentum erat inditum Mattiocopa*] Sic Polemon apud Athenæum Stelocopas dictus est Deipnosophiston lib. VI. In quem vide Casaubonum capite V. Itaque Mattiocopas dictus est ἀπὸ τῆς κοπῆς τῆς περὶ τὰ μάταια: quòd nimiùm diligens esset circa res minutas &

parvas. Antonius Oisellus V. Cl. J. C. in suis ad me litteris datis Lutecià anno 1611. scripsit, *Mattiocopam* cognomen jocnlare & ridiculum sibi videri, compositum ut *artocopa*: quo significetur *cassemiette*, aut *brisemie*: μάκω enim micam significat; κόπτω, scindere, secare.*

Pag. 80. *Ad Tribunum miserat Fabrica Cremonensis*] Hujus Fabricæ item mentio in Notitia Imp. Occid. *Sub dispositione viri illustris Magistre Officiorum Cremonensis scutaria.*

Pag. 81. *Sciens animum tenerum versabilis Principis in dicta causa timens*] *io. Principis, indictà causà timens, &c.*

Pag. 83. *Ingresso Consistorium offertur purpura*] Quam adorare more novo cogebatur. Inf. *adorare solenniter anhelantem celsius purpuram.* Quo modo etiam ipsi Impp. loquuntur, L. 4. C. de Consulib. & non sparg. L. 1. C. de Præpos. Cub. L. unic. C. de Comit. & Tribun. L. 2. C. de Silentiar. L. fin. C. de Palat. sacrar. Larg. L. 2. C. de privil. Schol. Græci dicunt, χλαμύδος προσκυλινδεῖσθαι. Themist. Orat. XIII.

Ante Principis pedes] Ritus hic προσκυνήσεως non à Constantio primùm introductus, sed jam olim ab Impp. Romanis usurpatus fuit. De Diocletiano scribit Eutrop. lib. IX. quòd *Imperio Romano primus Regiæ consuetudinis formam magis, quàm Romanæ libertatis invexit; adorarique se jussit, cùm ante eum cuncti salutarentur.* Trebell. Pollio de Zenobia: *Adorata est more Persarum.* Et jam antè monstrum illud hominis Heliogabalus adorari se ritu eo jusserat. Sed Alex. Sever. optimus Princeps, continuò ubi ad Augustam dignitatem evectus, id ne frequentaretur jussit. Lamprid. *Adorari se vetuit*, (Alex. Sever.) *cùm jam cœpisset Heliogabalus adorari, Regum more Persarum.* Quo autem gestu hæc adoratio peracta, & quid à salutatione differat, multis declarat V. Cl. Barnab. Brisson. de ritu Persar. lib. 1.

Pag. 87. *In causa Tripolitana legationis*] Inf. lib. XXVIII.

Crœsum legimus Solonem] Vid. Herodot. lib. 1. Diogen. Laërt. in Solone, Plutarch. lib. de Discrim. adular. & amici.

Dionysium intentasse Philoxeno mortem] In latomias Syracusanas conjectum Philoxenum scribunt, ubi & Cyclopem fabulam composuit. Ælian. Variar. lib. XII. cap. XLIV. Carmen verò Dionysii tragœdiam fuisse Plutarch. ait, de Fort. Alexand. Διονύσιος ὁ τύραννος Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβαλὼν, ὅτι τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθοῦν κελευσθεὶς, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἄχρι τῆς κορωνίδος αὐτὴν περιέγραψεν. Vide Suid. in Philoxeno.

Pag. 88. *Fortis esset & fidus*] Formula solennis, qua alloqui milites soliti sunt Impp. Inf. lib. XX. in oratione Juliani: *Propugnatores mei Reique publica fortes & fidi.* Unde in Nummis veteribus, qui hasce allocutiones exhibent, hæc verba leguntur, FIDES MILITUM, vel FIDES EXERCIT. In vett. Inscriptionib. LEGIONES PIÆ FIDELES. Trajanus Imp. in fragmento Mandati apud Ulpian. lib. 45. ad Edict. L. 1 ff. de testam. mil. *optimos fidelissimosque commilitones* appellat,* quemadmodum Constantius Imp. milites suos *Romana res fidissimos defensores* lib XVII. Etiam Christiani in suis supplicationibus sic orabant: Fortis esset exercitus & fidus.* Tertull. Apolog. pag. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam,* EXERCITUS FORTES, *Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum.** Prudentius in Martyr. Roman.

—— numquam pro salute & maximis
Fortissimisque Principis cohortibus
Aliter precabor, quàm FIDELA UT MILITENT.

Silvani domesticus] Bene de hac dignitate Glossarium Nomic. Δομέστικος τοῦ δήμαρχος, ὁς ἀντὶ ... τοῦ στρατηγοῦ ... Sic Solomon quidam Belisarii, & Prætentinus Petri, Imp. Mauricii fratris, Domestici fuere. Procopius Vvandalicor. lib. 1. Σολόμων ὁς τὴν Βελισαρίου ἐπιτροπὴν ... στρατηγοῦ δομέστικον ... Ῥωμαῖοι. Sic enim locus hic legendus. Theophylact. Simocat. lib. VIII. pag. 396. Πραισεντῖνος, ὁ τοῦ Πέτρου ... δομέστικον ... οἱ Ῥωμαῖοι ... Et de Romani, deque Remigii Domesticis Ammian. lib. XXVIII. & XXX. Sic *consortium & schola Domesticorum*, Ammian. lib. XXV. & XXVIII. L. 38. de Decurionib. L. unic. de Præpos. labor. alibique in Cod. Theodos. & Justinian. locis permultis.

Pag. 89. *Sequuta plebs omnis velut defensura*] Populus nempe turbellas dare solitus, & contradicere jus dicenti, vel precibus instare, cùm secius quàm placeret, aliquis damnatus vel absolutus esset. Joh. Chrysost. Hom. 5. de Dei natura,* pag. 364. Πρὸ ... ἐπὶ ... ἄγοντα ... Φωνὴ ... ἐπὶ τὸν ... ὁ δῆμος ... τὸν βασιλικὸν ... * *Cùm damnatus capite ad supplicium duceretur, populus motus misericordià universus Prætorem adiit, & deprecandi communi opera efficere potuit, ut reus ille veniâ nullâ dignus liberaretur.* Ad quam infrenatam audaciam viri religiosi & sacri interdum quoque prosiliebant, ut patet ex L. 6. C. de Episcop. audient. Itaque severè legibus id vetare necessum fuit, L. 19. C. de appellat. L. 12. C. de pœnis.

Pag. 90. *Urbis membra*] Inf. lib. XVI. *Urbis membra collustrans.* Lib. XX. *Cuncta oppidi membra compleverunt.* Prudent. contra Symmach. *Perque omnia membra urbis.* Sic *membra domus*, Vitruvius, Ulpianus, Apuleius. *Membra mœnium*, Ammian lib XX. Idem *membra Reipublicæ*, lib. XV. *membra Philosophiæ*, lib. XVI.

In judiciali secreto] Glossar. Nomicum: Σεκρέτον, δικαστήριον.* Philostr. lib. 4. cap. 15. ... εἰς τὸ ἀπόρρητον δικαστήριον, ... Idem lib. 8. cap. 9. pag. 342. τὸ ἀπόρρητον δικαστήριον, ... * Theophylact. Simocat. lib. VIII. pag. 398 ... Ῥωμαῖοις ... In secreto enim Palatii Imp. Mauricius socero suo Germano sententiam pronunciarat: ... Vocatur etiam *secretarium* in Collat. Carthag. & L. 3. C. ubi Senator. vel Claris. L. 16. C. de accusationib. * L. 1. C. Theod. de offic. Rector. Provinc. Donatus lib. 1. Æneid. ad illum versum, *tum foris. Divæ.* Zonar. in Conci io Carth. can. 108. τὰ σέκρετα τῶν δικαστηρίων, σέκρετα δὲ τὰ κριτήρια τοῖς Λατίνοις ὀνομάζεται. σέκρετον γὰρ ... τὸ δικάζειν. *Secreta judiciorum. Est autem secretum Latinis exercendi judicii locus: nam secernere apud illos dijudicare significat.* *

Exaratis lateribus] Prudent. περὶ στεφάνων in Eulaliam:

Non laceratio vulnifica,
Crate tenus nec arata cutis:
Flamma sed undique lampadibus
In latera stomachumque furit.

Idem in Roman.

——sponte nudus offerens
Costas bisulcis exarandas ungulis.

Pag. 91. *Eripere virginis non obscura pudorem, Patruus Consularis sententia supplicio ob id capitale addictus*] Hoc quidem ex jure antiquo, & ad præ-

scriptum Legis Juliæ, L. 6. ff. ad Leg. Jul. de adult. Recentiorum Impp. Constitutionibus variè id interpolatum. Si quis enim per vim puellam depudicasset jam alii pactam, ut adulter puniebatur, quod facinus perpetrarat: si verò ἀμνήστευτος, tum ducere eam licèt pauperrimam cogebatur. Quòd si verò nuptias illa stupratoris non optaret, naribus abscissis tertiâ bonorum reus multabatur. At verò si solis blandimentis in fraudem pellecta, in venerem consensisset, aut ducebat eam, aut suarum facultatum partem dabat: sin secus, verberatus & tonsus relegabatur. Zonar. & Balsam. in Canon. Apost. LXVII. Ecloga Basilicῶ lib. LX. Harmenop. lib. VI. Tit. VII. Non absimile Græcorum scitum, ἢ γάμος, ἢ θάνατος, apud Aphthon. Sopatr. & Quintilian. in Controvers.

Liberius Christianæ legis Antistes] Vid. Theodoret. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 16. Lucif. Calaritan. ad Constantium Imp. pro Athanasio.

Pag. 92. *Nec visum hominem, nec auditum damnare nefas*] Ipsissima Liberii Episcopi verba ad Constantium Imp. adjecit Theodoret. Histor. lib. 2. cap. 16. ὁ δὲ γὰρ θεῖος τι καταψηφίσασθαι αὐτοῦ ὧν μὴ ἀκηκόαμεν. Quò etiam pertinent, quæ Lucifer Calaritanus pro Athanasio scripsit. Sciebant illi non divina solùm lege, sed etiam XII. Tab. vetitum, indictâ causâ quemquam occidere. Salvian. Massiliens. lib. VIII. Basil. Magn. Epist. LXX. pag. 318. κακοῦργος μὲν οὐδεὶς πρὶν ἐλέγχων καταδικάζεται. Lactant. lib. V. cap. I. *Sacrilegis, & proditoribus, & veneficis potestas defendendi sui datur, nec prædamnari quemquam incognitâ causâ licet.*

Ab Achaia contractum accitu] Ms. *contractu accitu.* i. e. *ab Achaice tractu accitum*: idque verum putamus.

Pag. 95. *Tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilæ circumdederunt & signa*] Mos hic Impp. Romanorum, cùm vel armatos pro concione alloqui, vel legatos exterarum gentium audire vellent, tribunal signis & aquilis circumdare, quò augustior eorum majestas appareret: quod ex Livio, Tacito, aliisque Historicis notum. Ammian. lib. XVII. *Constantius jam metuenda sublimior, militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum; jamque discessurus convocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat.* * Lib. XX. p. 243. *Tribunal adscendit signis aquilisque circumdatus & vexillis, saeptusque tutus armatarum cohortium globis.* * Hujus moris insignis exstat locus apud Johannem Constantinopolitanum in Eclogis legationum ex Dexippo, pag. 3. ubi Aurelianus Imp. Juthungorum Oratores ad se admittere volens, hoc modo tribunal præstruxit: Διέταξε τὴν στρατιὰν ὡς εἰς μάχην, ἐκπλῆξαι τοὺς πολεμίους ἐθέλων. ἐπεὶ δὲ καλῶς εἶχεν αὐτῷ ἡ διακόσμησις, ἐφ' ὑψηλοῦ βήματος μετέωρος βεβηκώς, καὶ ἁλουργίδα ἀμπεχόμενος, πᾶσαν τὴν τάξιν ἐποίει ἀμφ' αὐτὸν μηνοειδῆ. παρεστήσατο δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει, ὅσοι ἀρχάς τινας ἐπιτετραμμένοι, ὑπηρέτας ἀφ' ἵππων ἅπαντας. κατόπιν δὲ βασιλέως τὰ σημεῖα ἦν τοῦ στρατεύματος. τὰ δὲ εἰσὶν ἀετοί χρυσοῖ, καὶ εἰκόνες βασίλειοι, καὶ στρατοπέδων κατάλογοι, γράμμασι χρυσοῖς δηλούμενοι. ἃ δὴ σύμπαντα ἀνατεταμένα προυφαίνετο, ἐπὶ ξυστῶν ἠργυρωμένων. ὡς δὲ τούτοις ὧδε διακεκόσμητο, ἰέναι ἐκέλευσε.

Pag. 95. *Oculos tum venustate terribiles*] De eodem Juliano lib. XXV. *Venustate oculorum micantium flagrans.* De hisce verò corporis signis longè diversum judicium Gregor. Nazianz. Orat. 2 in Julian. pag. 106. οὐδαμῶς ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, &c.

Velut scrutatis veteribus libris] Physiognomonicos intelligit libros. Nam ut nihil incognitum relinquerent prisci illi sapientes, etiam hujus artis, si tamen ars dicenda est, non vanæ ludibrium Hariolationis, præcepta tradere conati sunt. * Georg. Διακονοφύλαξ τῶ Παχυμέρους, in Epitome Aristot. Logic. Prior. Analytic. cap. 19. p. 37. ὁ φυσιογνωμονικὸς γίνεται, ὅταν ἀπὸ τῆς σωματικοῦ ψυχῆς σημαίν ἴδιωμα χαρακτηρίζεται. οἷον, ζῶλοις τοὺς γάμους οἱ ἀνατετραμμένοι, πονηροὶ οἱ συνόφρυες, εὐφυεῖς οἱ εὐρυμέτωποι. *Mores naturamque cognoscimus, quando ab aliquo corporeo signo animæ proprietatem formamus, ut ungues lati pinguem Minervam indicant: & mali sunt, quibus supercilia junguntur: bona indolis, qui frontem latam habent.* * Quæ licèt sæpe fallant, constat tamen non rarò signa rebus ipsis examussim convenire. Sanè de Socrate ex habitu corporis quale judicium olim factum, ex Cicerone scimus de Fato: *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notavit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet, obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* Et Martial. cùm in Zoïlum scriberet lib. XII Epigram. LIV.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus,
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Nihil aliud quàm physiognomica signa posuit, qualia etiamnunc vulgò jactari solent in ahenobarbos, luscos, aliove corporis vitio insignitos. Quare Pythagoras in explorandis discipulorum ingeniis, hæc quoque inprimis observabat: τοῖς τε τοῦ σώματος γνωρίσμασι φυσιογνωμονῶν αὐτούς, σημεῖα ποιούμενος τῶν ἀφανῶν ἠθῶν ἐν τῇ ψυχῇ. * Vide Philostr. I. 89 Rittersh. ad Malchum de vita Pythag. p. 20. vers. 5. * Iamblich. de vita Pythag. c. 17 Id quod Indi sapientes in uxoribus ducendis factitarunt: οἱ γὰρ ἀν' ὄψεως οἱ χρηστὰ ἔχειν αἱ τε τεκεῖν τὰ κάλλη τῆς ψυχῆς. Nicostratus apud Stob. Serm. CLXXXIX. Hoc genus argumenti apud Græcos curatè tractarunt Zopyrus, Loxus, Polæmon, ut Origen. * lib. 1. p. 26. * contra Celsum testatur. Neque id Latinis intentatum fuisse, indicat fragmentum Trogi Pomp. Auctoris gravissimi, apud Plinium lib. XI. cap. LII. At nunc præter Aristotelis, Polæmonis, & Adamantii Sophistæ φυσιογνωμονικά, nihil ad manus nostras pervenit; quibus tamen curiosus quisque satis superque sitim exstinguere poterit.

Homerico carmine] Iliad. ν.

Adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum] Nulla hujus loci indicia in vett. Itinerariis. Nam & Antoninus Aug. & Tabula antiqua sic tantùm habent: *Ticinum, Laumellum, Cottiæ.*

Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem] Zosim. lib. 1. Αγριππίναν πόλιν μεγίστην τῶν Ρήνῳ παρῳκημένων.

Pag. 96. *Ambigentes super origine prima Gallorum*] Conferenda cum hac Galliarum descriptione, quæ multo copiosiùs tractarunt Strabo lib. IV. Cæsar, Plinius, Paul. Orosius, Aimoinus.

Timagenes] Suid. Τιμαγένης ἱστορικός, ἔγραψε ἱστορίας Γαλατῶν ἐν βιβλίοις ιζ. Ejus sæpe auctoritate utitur Plinius in Histor. Plutarch. & alii.

Pag. 97. *Celtas nomine Regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos*] De Galate Diodor. Sicul. lib. v. γεννήσας υἱὸν ὀνομαζόμενον Γαλάτην, ἀφ' οὗ τοὺς κατὰ τὴν Γαλατίαν προσαγορευθῆναι. Aliter D. Eucherius Episcop. Lugdunens. cap. 4. de Gentib. *Galli à candore corporis primùm Galatæ appellati sunt, è quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primùm Gallo Græci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatæ vocantur.*

Post excidium Troja] Aimoinus Histor. Francor. lib. 1.

Geryonis & Taurisci sævorum Tyrannorum] Ab hoc ergo Taurisco quondam Taurisci populi, qui postea Norici dicti, appellationem invenere. Plin. lib. 3. cap. 20.

Harpali inclementiam] Nil variant vett. codd. & tamen certum est legendum *Harpagi inclem.* sic enim constanter eum vocant Paul. Orosius, Justinus, Herodotus, qui multa de eo, & Phocensibus novas sedes quærentibus, lib. 1. narrat.

Pag. 98. 99. *Bardi, Eubages, Druidæ*] Strabo lib. IV. de Gallia: παρὰ πᾶσι δ' ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστί, Βάρδοι τε καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ καὶ ποιηταί. Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι. De Druidibus hæc porro Plin. lib. 16. cap. 44. *Jam per se* (Druides) *roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druides videri.* Lucanus lib. 1.

Solis nosse Deos, & cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum.

Atque ideo σεμνόθεοι à Græcis vocantur. Diogen. Laërt. in Proœmio Vit. Stephan. de Urbib. Suid. Quin etiam feminæ eorum divinipotentes, & fatidicæ. Easque de rebus suis Aurelianum & Numerianum Impp. consuluisse: Alex. quoque Severo *in bellum proficiscenti mulierem Druidam Gallico sermone vaticinatam*, Flav. Vopisc. & Æl. Lampr. in Histor. Augg. scribunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. Justin. lib. 24. Ciceron. de Divinat. 1. & de Legib. v. Plin. lib. 30. Fest. Pomp. lib. 2. * Origenes contra Celsum lib. 1. pag. 14. Γαλατῶν Δρυΐδας vocat. *

Pag. 99. *Illustrium facta heroicis composita versibus*] Lucan. lib. 1.

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Vide quæ olim ad Historiam Langobard. notavi.

Pronuntiarunt animas immortales] Pomp. Mela lib. 3. cap. 2. *Hi* (Druidæ) *terræ mundique magnitudinem & formam, motus cœli & siderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam & diu, vicenis annis in specu, aut in abditis saltibus. Unum ex iis quæ præcipiunt, in vulgus effluxit, videlicet ut forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitamque alteram ad manes.* Diodor. Sicul. Biblioth. lib. v. pag. 212. ἐνισχύει γὰρ παρ' αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθανάτους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐτῶν ὡρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυομένης. Strabo lib. IV. Cæsar lib. VI.

Pag. 100. *In amicitiam Octaviani receptus*] Atque hæc causa est, cur Octavius Imp. civitates XII. Cottianas non addiderit Inscriptioni è trophæo Alpium. Quas etiam non nisi defuncto Cottio Rege, Nero in provinciæ formam redactas Imperio adjecit. Eutrop. lib. VII. Aurel. Victor in Nerone.

Humus crustata frigoribus] Lib. XVII. *Crusta pruinarum.* * Virgil. Georgicor. 3. *Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ.* Sidon. Apollin. lib. 4. Epist. 6. *crustis glacierum.* * Et *concrustare*, Ammian. lib. XXX. Hinc Italorum *la fredda crusta*.

Stationem nomine Martis] Anton. Aug. in Itinerar. *A Mediolano Arelate per Alpes Cottias.-- Segusionem, ad Martis, Brigantionem* Tabula antiqua: *Segusione, Martis, Gadaone, Brigantione.*

Pag. 101. *Thebanus Hercules ad Geryonem*] Mamertinus idem tangit in Panegyr. pag. 303. *Vos invictissimi Impp. prope feli Alpium vias, hibernis nivibus obstructas, divinis vestigiis aperuistis ut quondam Hercules per eadem illa culmina Iberia spolia incomitatus abduxit.*

Monœci similiter arcem & portum] Strabo lib. IV. p. 142. ὁ δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν ὅρμος ἐστὶν, οὐ μεγάλαις, οὐδὲ πολλαῖς ναυσὶν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλούμενον. * Lucanus lib. 1. p. 25.

Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus. Non Corus in illum
Jus habet, aut Zephyrus: solus sua littora turbat
Circius, & tuta prohibet statione Monœci. *

Superioris Africani pater Pub. Corn. Scipio] Flor. lib. II. cap. VI.

Vi magna flammarum, acetoque] Livius lib. XXI. * Herricus Altissiod. de Vita S. Germani lib. 5. p. 52.

Hinc subit aerias meritis sublimior Alpes.
Limes hic Ausonias Gallis disterminat oras,
Æternis nivibus, æterno frigore torpens,
Humano generi non ante meabilis umquam,
Hannibal Hispana remeans quàm victor ab ora
Diduxit scopulos, & mons in rupit aceto.

Acetum solum ex omnibus humoribus flammam violentam exstinguit, dum per frigus suum calorem vincit elementi. *Acetum s. us exstinguendo.* Vid. L. 3. §. 5. ff. de penu legata. L. 12. § 18. de instr. vel instr. legat. Vid. Livium lib. 21 p. 502. 566. Macrob. Saturnal. 6. *

Pag. 102. *Et Gallos quidem qui sunt Celtæ*] Cæsaris locum imitatus est, lib. 1. de Bell. Gall. *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Matrona & Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quòd à cultu atque humanitate Provinciæ longissime absunt, minimeque ad eos mercatores sæpe commeant, atque ea quæ ad effeminandos animos pertinent, importaat.*

At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum, secunda Germania] Accuratè hæc tractantur in Notitia Provinciarum atque Urbium Gallicanarum, quæ cùm jam edita sit, supervacaneum hic singula repetere.

Pag. 103. *Treviros domicilium Principum*] Zosim. lib. III. vocat πόλιν μεγίστην τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, regiique palatii, cùm alii Scriptores, tum quoque D. Ambros. meminit lib. v. Epist. XXVII. *Cùm pervenissem Treviros, postridie processi ad palatium.* Ejus etiam nunc rudera exstant.

Pag. 104. *In Narbonensi illustra est Narbona & Tolosa*] Placet ex emendatione viri diligentissimi Hieronymi Suritæ ita legere: *In Narbonensi Elusa est & Narbona & Tolosa.* Elusæ mentio in Itinerario Burdigal. & apud Cl. Claudian. qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat. Sever. Sulpic. Histor. sacræ lib. 2. *Inde in præter interiorem Aquitaniam fuit; ubi tum ab imperitis magnificè suscepti, sparsere perfidiæ semina: maximeque Elusanam plebem, sanè tum bonam & religioni studentem, pravis prædicationibus pervertere.* * Vide Scalig. Ausonian. Lect. lib. 7. cap. 7. Sirmond. ad Sidon. p. 123. *

Massilia jungitur, cujus societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam] Strabo lib. III. de Massiliens. Ῥωμαίοις ἐπέμειναν φίλοι, καὶ πολλὰ καὶ αὐτοὶ χρήσιμοι κατέστησαν ἐκείνοις, κἀκεῖνοι συνελάβοντο τῆς αὐξήσεως αὐτοῖς. Ideo Vell. Patercul. lib. II. *Massiliam fide meliorem, quàm consilio prudentiorem* vocat. * Cicero Philipp. 13. *Romana Reip. semper fuisse amicissimam.* Lucan. lib. 3. p. 67.

Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quæcumque annalibus ætas. *

Civitatem fidissimam atque amicissimam, Flor. lib. II. cap. 2. *Fœderatam civitatem*, Plin. lib. III. cap. 4. appellat.

Pag. 105. *Non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur*] Viarum distantiæ pro situ gentium aliis atque aliis nominibus appellantur. Et leucarum Gallicarum mentio iterum lib. XVI. apud Jur-

danum & alios: itaque lubet tantùm D. Hieronymi locum adscribere cap. 3. in Joël. *In Nilo flumine sive in rivis ejus solent naves funibus trahere, certa habentes spatia, quæ appellant funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Nec mirum si unaquaque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cùm & Latini mille passus, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & rastas universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit.* Addi his possunt & dextri: sic enim dicuntur passus mensurandi apud quosdam, ut Papias interpretatur. Quam vocem apud Flutesttium reperi in Actis MSS. martyrii B. Felicis: *A loca illo usque ad castrum Toringum habentur dextri ducenti.* Ceterùm leugæ vox etiamnunc Gallis atque Hispanis in usu est. *Rasta* autem Germanorum plane Lazorum respondet αἰαχαύλαις: de quibus Agathias de bellis Justiniani Imp. lib. II. pag. 55. * Moscovitæ non per miliaria, sed per *versi* computant, quæ pars quarta miliaris Germanici, ut Miechovus notat in Descriptione Sarmatiæ lib. 2. cap. 1. * Reliquæ viarum dimensiones jam ab aliis explicatæ sunt.

Ad Gradus] Anton. Aug. *A Fossis Ad Gradum —A Gradu per fluvium Rhodanum Arelatum.*

Pag. 106. *Celsiores statura, & candidi pene Galli*] Diodor. Sicul. lib. v. pag. 212. Οἱ γαλάται τοῖς μὲν σώμασιν εἰσιν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ κάθυγροι καὶ λευκοί. De iisdem Livius lib. XXXVIII. *Sunt fusa & candida corpora, ut quæ numquam nisi in pugna audentur.* Id quod non de Gallis tantùm, sed de Germanis quoque in universum intelligendum: ὅτι οἱ γνωσιεις τοῖς Γαλάταις, οἷς ἐοίκασι ἐν μορφαῖς, καὶ ἤθεσι, καὶ βίοις, πλεονάζοντες μόνῃ ἀγριότητι, μεγέθει καὶ ξανθότητι. Eustath. in illum Dionys. vers. Λευκότατα φῦλα νέμονται. * Lucanus lib. 10.

> —*tam flavos gerit altera crines,*
> *Ut nullos Rheni Cæsar se dicat in arvis*
> *Tam rutilos vidisse comas.* *

Vide Petron. & Adamant.

Emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excussas] Elegans imitatio Plautina in Captivis:

> *Ne quis in hac platea negotii conferat quidquam sui:*
> *Nam meus est ballista pugnus, cubitus catapulta est,*
> *Humerus aries: tum genu ut quemque icero, ad terram dabo.*

Nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliq. vid. — frustis squalere pannis.] Φιλοκόσμους Gallos esse Strabo ait lib. IV. χρυσοφορεῖ τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες. περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτὰς, φοροῦσι καὶ χρυσοπάστους οἱ ἐν ἀξιώματι.

Munus Martium pertimescens pollicem sibi praecidit] Chir. Fortunat. * Rhetor. lib. 2. p. 40. * *Decem milites belli tempore pollices sibi amputarunt.* * Rei sunt læsæ Reipubl. * Quod ipsi quoque parentes, teneriore affectu moti, in liberis suis factitare soliti, ne dubio illos Marti exponerent. Menander L. 3. ff. de re milit. *Eum qui filium debilitavit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militia sit, præceptum D. Trajani deportavit.* Rufus in LL. militarib. §. 47. Εἰ δὲ τίς τὸν υἱὸν ἐν καιρῷ πολέμου ἀχρειώσῃ, ἵν' ἀνεπιτήδειος εἰς τὴν στρατείαν, ἐξορίζεται. Augustus Imp Equitem Romanum, quòd duobus filiis adulescentibus, causâ detrectandi * militaris * sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. Sueton. lib. 2. Mentio porrò hujus indevotionis in L. 4. §. 14. C. Theod. de Tironib. Truncabant verò pollices sibi meticulosi, ne ad nomen respondere, cùm hastas ex usu vibrare nequirent, cogerentur.

Itaque Justinianum Imp. seditiosis quibusdam Constantinopolim concitantibus ideo pollices abscidisse facile apparet, ut eos armis movendis inhabiles redderet. Landulf. Sag. in Histor. Miscel. lib. XVI. Velut jam olim Philocles auctor fuerat Atheniensib. ut bello captis amputarent τὸν χειρὸς ἀντίχειρα τὸν δεξιὸν, ἵνα δόρυ μὲν βαστάζειν μὴ δύνωνται, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύνωνται. Plutarch. in Lysandro, Ælian. Variar. lib. II. cap. IX.

Jocularitèr Murcos appellant] Liutprandus in Histor. PP. in Innocent. *De indulgentia Clericorum querimoniam faciunt, cùm aliquos murcos, aliquos digamos habere diceret, respondet, illum qui volens partem digiti sui absciderit, juxta canones non posse admitti ad Clerum.* Gloss. Lat. *Murcinarius, mutilus.* Germani in quibusdam provinciis vocem retinent, licèt alio nunc ferè significatu Et quos Itali ac Galli *Poltrones* vocant, ab hac pollicum truncatione nomen invenere. * Murcare, id est, mutilare, in Chronico Sangall. p. 391. Ab eadem origine *Murcia* segnium Dea, apud Arnob. lib. 2. appellata videtur. *

Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus] Diodor. Sicul. lib. v. pag. 212. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους διαφθειρομένης τῆς κατὰ τὸν ἀέρα κράσεως, οὔτε οἶνον, οὔτε ἔλαιον φέρει. διόπερ τῶν Γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς, τὸ προσαγορευόμενον ζῦθος, καὶ τὰ κηρία πλύνοντες, τῷ τούτων ἀποπλύματι χρῶνται. Κάτοινοι δ' ὄντες καθ' ὑπερβολὴν τὸν εἰσαγόμενον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων οἶνον ἄκρατον ἐμφοροῦνται, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν λάβρῳ χρώμενοι τῷ ποτῷ, καὶ μεθυσθέντες, εἰς ὕπνον ἢ μανιώδεις διαθέσεις τρέπονται. Non autem Galli tantùm, sed ferè omnes populi, qui vite carent, ex frumento conficere solent quod bibant, vel pomorum succo: aut favos decoquunt, aut palmarum fructus exprimunt in liquorem, coctisve frugibus aquam pinguiùs colorant, ut inquit D. Hieronym. part. 3. Epist. 58. D. Basilius lib. de Ebrietate, & Cassian. Bassus de Agricult. lib. VII. c. 34. apud barbaros potissimùm in usu esse scribit, τὸν ἀπὸ τῶν ζύθων καὶ τῶν κριθῶν γινόμενον πόματα. Plin. lib. XIV. cap XXII. *Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida pluribus modis per Gallias Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispania jam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas.* Ubi quod de Ægyptiis ait, Herodotus quoque confirmat lib. II. οἴνῳ δ' ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέωνται. Οὐ γάρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἄμπελοι. De Hispanis Florus, Orosius, alii.

Furoris voluntariam speciem] Ambros. de Helia cap. XIV. *Quis tale miscuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore, & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ.* Alia in hanc sententiam jam alibi congessimus.

Pag. 107. *Paulatim levius oderr sub Imperium venire Rom.*] Ms. Flor. *levis edore sub.* Verosimile est Ammian. scripsisse: *Paulatim levi sudore sub Imp. venere Rom.* itaque sequitur, *præliis parvis quassata.* Et frequens hæc locutio, *Martius sudor, belli sudor.* Valentinian. & Valens L. 7. C. Theod. de lustral. conl. *Sudore bellandi stipendiorum gradus usque ad Protectores meruerunt.* Capitolin. in Maximin. *Sedecim lixas una sudore devicit.*

Primò tentata per Fulvium] Livii Epitom. LXI.

Sallustio auctore] Fragmentum Sallustii exstat apud Mar. Victorin. Commentar. in Ciceron. de Invent. lib. I. *Res Romana plurimum imperio valuit. Ser. Sulpicio & M. Marcello Coss. omnis Gallia cis Rhenum atque inter mare nostrum atque Oceanum, nisi quà à paludibus invia fuit, perdomita,*

Post decennalis belli mutuas clades] Ruf. Fest. in Breviario: *C. Cæsar cum decem legionibus, quæ tricena millia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit. Cum barbaris ultra Rhenum positis conflixit, in Britanniam transivit, decem annis Gallias & Britannias tributarias fecit.*

Subegit Cæsar] Respexit ad versum vulgò jactatum, apud Sueton. lib. I. *Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.*

Sectam Manichæorum & similium] De Manichæorum hæresi copiosè Euseb. Pamph. Eccles. Histor. lib. VII. cap. XXV. Socr. lib. I. cap. XVII. Theodoret. in Epitom. Hæresiar. lib. I. cap. ult. * Cyrill. Hierosol. Catechef. 6. * Philastrius Episc. in lib. de Hæresib. Petrus Siculus in Histor. pag. 41. Suidas in voce *Μάνης*, & Titulus Codicis de Manichæis.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XVI.

Pag 109

IN collegium fastorum à Consule VIII. Augusto adscitus] Infrequens locutio, & Romanis auribus delicatioribus inusitata: unde fœdè lapsi sunt, qui dum eam non intelligebant, corrigere conati sunt. Vocat autem Ammianus *collegium fastorum*, collegium Consulum, quorum nomina fastis inserebantur, unde etiam fasti Consulares appellantur: quales Capitolini illi sunt, ante annos aliquammultos reperti, & Siculi, necnon etiam quos Cassiodorus Senator urbis Romæ conscripsit. Pari modo idem Ammian. dixit, *in collegium trabea adscisci*. Lib. XXIII. *Juliano verò jam ter Consule, adscito in collegium trabea Sallustio.* Lib. XXX. *Gratiano adscito in trabeæ societatem Equitio Consule.*

Bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus] Ita de Claudio Imp. Trebellius Poll. *Quid in illo non mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus vetustissimis præferendum? in quo Trajani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum Principum bona sic fuerunt.*

Clemens ut Antoninus] Antoninus cognomine Pius, moribus clemens, ac tantæ bonitatis, ut haud dubiè sine exemplo vixerit. Aurel. Victor & Capitolin.

Congruens Marco, ad cujus æmulationem actus suos effingebat] Eutrop. lib. X. & Landulf. Sagax in Histor. Miscell. *Marco Antonino non absimilis, (Julianus) quem etiam æmulari studebat.* Sic ferè semper sibi aliquem Principes proponunt, ad cujus æmulationem mores suos effingant. De Alexand. Severo Lamprid. *Legit & vitam Alexandri, (Magni) quem præcipuè imitatus est, etsi in eo contemnebat ebrietatem.* De Constantio Ammian. lib. XV. *Ad æmulationem civilium Principum vitam formare moresque suos diligentia laborabat enixa.* Sic Antonin. Caracalla Alexandrum Magn. ejusque gesta semper loquebatur; Tiberium & Syllam in conventu plerumque laudabat. Nec alias fabulas Pescennius. Niger unquam habuit, nisi de Hannibale ceterisque talibus, ut Spartian. scribit. Atque hoc est, quod Lucillium monet Seneca Epist. XI. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, & semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante vivamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. — Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi rigidus, elige remissioris animi virum Lælium, elige eum cujus tibi placuit & vita & oratio; & ipsius animum ante te ferens & vultum, semper tibi ostende vel custodem, vel exemplum.* Bono itaque publico Plutarchus, Æmil. Probus, Aurel. Victor, & ex recentioribus nonnulli vitas magnorum virorum edidêre, ut semper in numerato sit, quod eligere & imitari possimus.

Erichthonius in secessu) Loghistorici Erichthonium vocant. Apollod. Biblioth. lib. III. Hygin. fabul. CLXVI. Fulgent. Mythol. lib. II. Placid. Lactant. in Stat. lib. II.

Pag. 110. *Solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare*] Militare præceptum est, cum desperatis arma non conferenda: ubi enim evadendi spes nulla, ibi ignaviam quoque metus acuit, & de necessitate virtutem facit. In bello Crotoniensium contra Locrenses, hi quòd longè majore numero militum vincebantur: *Omissa spe victoriæ* (loquit Trog. Pomp. lib. XX.) *in destinatam mortem conspirant, tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum honestè mortem quærunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victoriæ fuit, quàm quòd desperaverant.* Vide Fl. Veget. de Re milit. lib. III. cap. 21. lib. IV. cap. 25. * Comm. ad Ligurin. p. 190. 191. *

Velut dux diuturnus] Novè dixit *diuturnum ducem*, id est, usu castrensis negotii diuturno firmatum, ut loquitur lib. XXX. Sic *diuturnior*, id est senior. Inf. lib. XXIII. *E Sacerdotum consertio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit.*

Pag. 112. *Per Decem-pagos Alamanniam aggredi*] Antonin. in Itinerar. *Iter de Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id est, à Sirmio per Sopianas, Treveros usque. Tabernas, Decem-pagos, Divodorum.* Tabula Itiner. *Tabernis, Pontisarovi, Ad Decem-pagos, Ad Duodecimum.*

Pag.

Pag. 113. *Rigodulum oppidum est*] Legendum ut est in Mſ. *Rigomagum oppid.* Tabula antiqua Itineraria: *Confluentes, Antunnaco, Rigomagus, Bonna.*

Pag. 114. *Temperantiam ſibi ipſe indixit*] Julianus ipſe in Miſopog. ἐμοὶ δέ τις ἐκ παιδαρίου με ἢ αὐτοῖς ὁ παππ φυλαξᾶται τῇ γαστρὶ πόλεμον ἐπῆσε. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπω πολλῶν ἐμπίμπλασθαι σιτίων αὐτῇ.

Adſtrictus ſumtuariis legibus] De ſumtuariis ſive cenſoriis legibus Plin. lib. VIII. cap. 51. lib. X. cap. 2. A. Gellius lib. II. cap. 24. * Tertullianus Apolog. cap. 6. *

Rhetris Lycurgi & axonibus] Sic verius puto, quàm ut vulgò legitur, *cetra Lycurgi, id eſt axonibus.* Rhetræ vocantur Lycurgi leges, Axones Solonis. Suid. Παρὰ Λακεδαιμονίοις ῥήτρα Λυκούργου, νόμος ὡς ἐκ χρησμοῦ τιθέμενος. Idem: Ἄξονες, νόμος ἐν οἷς ἀνελέγοντο Ἀθηναῖοι τοὺς Σόλωνος νόμους, οἱ δὲ ἐνεγράφησαν αὐτοὺς ἐν ξυλίνοις ἄξοσι. Vide Valer. Harpocrat. Magni Etymolog. Scholiaſt. Apollon. lib. IV. ſchemate 24.

Seneſcentes paulatim reparavit Sylla Dictator] A. Gell. lib. II. cap. 24. Tentarunt quoque idipſum Pompeius & Craſſus Coſſ. ſed fruſtra: & cauſam addit Dio lib. XXXIX. quòd & obſtaret ὁ φιλοπόλεμος Hortenſius, & quod ipſi ὡς πολὺ καὶ τρυφῆς καὶ ἀβρότητος προκεχειρικότας.

Ex prædictis Democriti] Cujus ſumma laudatur ab antiquis frugalitas, quòd & agros & paterna bona reliquerit lautiſſima, ut divinæ ſapientiæ ſe totum daret. Diogen. Laërt. in ejus Vita, Cicer. Tuſcul. V. Val. Max. lib. VIII. cap. 7.

Phaſianum, vulvam, ſumen] Ex LL. cenſoriis, Plin. lib. 8. cap. 51. *Interdicta cenis abdomina, glandia, teſticuli, vulva, ſincipita verrina.* * Tertull. Apologetici cap. 6. *Quoniam illæ leges abierunt, ſumtum & ambitionem comprimentes, quæ centum æra non amplius in cenam ſubſcribi jubebant, nec amplius quàm* UNAM *inferri* GALLINAM, *& eam non ſaginatam.* *.

Ille namque aneâ conchâ ſuppoſitâ] De Ariſtotele idem ſcribit Diogenes: ὅποτε κοιμῷτο σφαῖραν χαλκῆν βάλλεσθαι αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης, ἵν' ἐκπεσούσης τῆς σφαίρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ ψόφου ἐξέγροιτο. * De Lycurgo Plutarchus in ejus Vita. De Ulpio Marcello, Dio in Vita Commodi. Suidas in μάρκελλος *

Æneâ conchâ] Gloſſ. *Concha*, κόγχη. In vett. Colloquiis: ἐνεγκε ὕδωρ ταῖς χερσὶ κόγχῃ. *Adfer aquam manibus conchâ.* * Paul. J. C. lib. III. Tit. VII. de uſufructu: *Argento potorio legato, omnia quæ ad poculorum ſpeciem comparata ſunt, debebuntur, velut patera, calices, ſcyphi, urceoli, œnophoria, & concha.* Scholiaſt Juven. *Concha, in quibus pedes lavabant* Marcellus Empir. p. 936. *Concham æream de melle albo oblitam perunge totam.* * Anaſtaſ. in Vitis PP. *Concha aurochalca. Lacus & conchas ornatas, cum columnis porphyreticis. Concham ac ſpongiam pro noctarum diligentia.* Acta MSſ. Martyrii D. Claudii Nicoſtrati: *Cavare concham, pigne & lacus cum ſigillis & cantharis*: & alibi in iiſdem Actis, & Gregor. Turonenſ. de Miraculis lib. I. cap 5. 12. 31.

Pag 115. *Ex plumis & ſtrigulis ſericis*] Jam id quoque inter luxuriæ notas poſuere frugalioris vitæ magiſtri Plin. Hiſtor. Natur. lib. X. cap. 12. de pluma ganzarum Germanicarum loquens, ſic ait: *Eoque deliciæ proceſſere, (apud Romanos) ut ſine hoc inſtrumento durare jam ne virorum quidem cervices poſſint.* Apul. Mileſ X. *Lectus diſternebatur Indica teſtudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veſte ſerica floridus.* Accubita hæc Græci poſteriores χαμοπυλάδια vocarunt: nam & πτῖλον illis eſt *pluma.* D. Chryſoſtomus in Homil. de Decollat. Johan. Μαλακὴ χαμοπυλάδια ὑπαλλάτται καὶ ἀπερίτα τῶν ἀνθρώπων τὰ σώματα. Zeno Veronenſ. eleganter dixit *plumeum ſepulcrum.* Orat. de ſpiritu & corp. pag. 367. *Reſtabilis tori plumeo ſepulcro ſuperba.*

Ex tapete & ſiſyra] Julianus in Miſopog. de ſeipſo: ἀγρυπνίας νύκτας ἐν στιβάδι. Ceterum τῆς σισύρας crebra mentio apud veteres. Herodot. lib. VII. Καὶ ταπίσι σισύρας ἐνδεδυκότες. Dio Chryſoſtom. Orat. XXXV. Ταῖς δὲ κεφαλαῖς πλήσιον σισύρας καὶ πίλους. Ariſtophan. in Ἐκκλησιαζ. pag. 504. Κλῖναι τε σισυρῶν καὶ δαπίδων νενασμέναι. Differunt autem δάπιδες & ſiſyræ. Δάπιδες ψιλαὶ ſunt καὶ μὴ μαλλωταί, quibus in lectis utebantur. Plutarch. in Alexand. Ἐκεῖ μὲν οἱ πολλοὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τὰς ὑποβλεπομένας δάπιδας κατέκειντο. Siſyra verò villoſa eſt καὶ μαλλωτή. * Vide Primaſ. * Melotæ vox apud Hieronym. Epiſt. 65. *Tanta erat deformitas in melotis.* Heſych. Μηλωτή, διφθέρα. Ulpian. *pellem lanatam* vocat, L. 70. § 8. ff. de legat. 3. Gloſſar. vet. *Pellis lanata*, μηλωτή, ὠρανίς. De ſiſyra jam Ariſtophanis locum laudavimus: ejus & hic eſt in Nubib. ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένοι. Idem in Ranis: ubi Scholiaſt. copioſè hanc vocem interpretans addit, ὅτι καὶ σισύρα, σίσυρνα. Planè ad Ammiani mentem. Ita eam profert Theophyl. Simocat. lib. VII. σισύραν ἐξ αἰγῶν. Eamdem quoque *ſyram* dictam apud eumdem Schol. Ariſtoph. in Nubib. reperitur. Atque ita in Mſ. cod. Ammian. legitur, *ex tapete & ſyra.* Moſchop. περὶ σχεδ. etiam *gunam* vocat: σισύρα, ἡ γοῦνα. διφθέρα, ἡ γοῦνα. Μηλωτή, ἡ ἐκ τῶν προβάτων γοῦνα. * Diſtinctè de his ſingulis Tzetzes in Lycophronem: Σισυρνοῦται κυρίως — διφθέρα, σισύρα, καὶ σισύρνα. Σισύς μὲν γὰρ λέγεται τὸ αἰγειόν ἱμάτιον — σισύρα δὲ, ὃ ἐκ δερμάτων ἔτι τρίχας ἔχει, ἐφ' ᾧ γυναῖκες καθεύδουσι, ὃ δὲ ἁπλῶς ἐξ αἰγῶν ἱμάτιον· σισύρνα δὲ ὃ τρίχας ἔχει δερμάτινον, p. 105. * Atque hæc de ſiſyra & ſiſurna in præſentiarum dicta ſunto.

Orationum epiſtolarumque] Ex Juliani ſcriptis ad noſtram memoriam pervenere Cæſares, Περὶ βασιλείας: Εἰς τὸν βασιλέα ἥλιον. Miſopogon & Epiſtolæ. Alias ejus vigilias recenſet Suid. in Juliano.

Pag. 116. *Cyrum Regem & Simonidem, &c.*] Ælian. de Animalib. lib. VI. cap 10. Plin. lib. VII. cap. 24. Cicer Tuſcul. lib. I. * de Oratore lib. 2. * Chirius Fortunat. lib. III. *Artem memoriæ quis primus oſtendit? Simonides. Ex Simonidis facto de convivio quid aſſumimus? Juvari memoriam ſignatis animo ſedibus.* * Vide Scian. pag. 21 Marcianum Capell. lib. 5. cap. de Memoria. *

Memoriæ dolium] Videtur alludere ad dolium Pandoræ, de quo Heſiodus.

Modulatiùs incedendi per pyrricham] Militaris pyrricha, quam Trojam vocant, inventa atque ſic dicta fuit à Pyrrho Achillis filio, vel à Pyrricho Cretenſi ſive Lacedæmone: mirè enim hîc variant Athenæus lib. XIV. Proclus in Chreſtomat. Jul. Solinus cap. XVII. Marius Plotius lib. de Metris, Diomedes Grammat. lib. III. Cauſa cur inſtituta hæc fuit: uti juvenes bellicis ſudoribus per hujuſmodi ſimulacra indurati, redderentur ad arma habiliores. Ideo Lacedæmoniorum pueri quinquennes & hanc, & τὰ ἐμβατήρια μέλη addiſcebant, quò modulatiùs, ut loquitur Ammianus, incederent. Athenæus lib. I. & XIV. Dio Chryſoſt. Orat. II. de regno. * Marius Victorinus de Metris lib. 2. p. 102. *Embaterion dicitur, quod eſt proprium carmen Lacedæmoniorum. Id in præliis ad incentivum virtutum per tibiam canunt, accedentes ad prælium ante pugnæ initium.* * Eoque exercitio Narſes quoque milites ſuos confirmabat: de quo Agathias Hiſtor. Juſtinian. lib. II. Ναρσῆς δὲ ἐξάγων γε ἐπὶ πλεῖστον αὐτοὺς (στρατιώτας) ἐκμελετᾶν τὰ πολέμια, καὶ ἐπιβαίνειν τοῖς ἵπποις ταῖς καθ' ἡμέραν μελέταις, τριχῇ τε σοβεῖσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς ἵπποις ἐν κόσμῳ καταπάλλεσθαι, ὥστε πυρρίχην τινὰ ἐοίκεσαν ἐξελίσσειν, καὶ ...

μεῖ τῷ σπιλάμυσι χαζομένους ὁ ἰουδαῖον ὑπεχῶν. A Martio postea pulvere in theatri arenam pyrrichæ traductæ. Spartian. in Hadriano: *Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Dio Cassian. in Claudio, lib. LX. Πυῤῥίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μεταπεμφθέντες ὠρχήσαντο. Quò etiam referenda sunt, quæ de Trojæ lusu leguntur apud eumdem lib. 43. 48. 51. Tacit. Annal. lib. XI. Sueton. in libro de Lusu pueror. apud Servium ad V. Æneid. Unde Martian. Capella lib. IX. *Pyrrichius, id est proceleusmaticus, quia hic assiduus vel in certaminis, vel in ludo quodam puerili.* Cujus lusus forma ac modus satis superque percipi potest ex Apul. Milef. X. Cl. Claud. Panegyr. in VI. Consulat. Honorii: cujus hæc verba sunt:

Hic & belligeros exercuit area lusus,
Armatos hic sæpe choros, certaque vagandi
Textas lege fugas, inconfusosque recursus,
Et pulchras errorum artes, jucundaque Martis
Cernimus, insonuit cum verbere signa magister.
Mutatosque edunt pariter tunc pectora motus,
In latus allisis clypeis: vel rursus in altum
Vibratis, grave parma sonat, mucronis acutum
Murmur; & umbonum pulsu modulante resultans
Ferreus alterno concentus plauditur ense.

Pag. 117. *Clitella bovi*] Proverbialis sermo. Cicero ad Attic. lib. V. Epist. XV. *Clitella bovi imposita, Cellane, non est nostrum onus.* Qui locus corruptè sic hactenus legitur: restituendus autem ut in Ammiano habebatur: *Clitella bovi imp. planè non est nostr. onus.* Vide Quintilian. lib. V. cap. XI.

Pro capitibus singulis tributi nomine] Imitatus videtur Julianus in tributario onere adlevando optimum Principem Alex. Sever. de quo Lamprid. *Vectigalia publica ita contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent.* Et *tributum pro capitibus* dixit, ut Arcadius in lib. 18. §. 8. de muneribus, *Pecuniam pro capitibus.* Gloss. *Tributum capitulare*, φόρος κεφαλικὸς. Alii *censum capitis* vocant: Græci κεφαλητίωνα, ut in Constitutione Græca Βασιλικῶν lib LVI. quæ prima esse debet Cod. de ann. & trib. Xiphilinus κεφαλαίων, in Hadriano: χρήματα τε πολλά, ἃ οἶτω ἐποιεῖτο, πλεῖστα κεφαλαίων ἄλλων. Atque ita de nomine quidem constat, sed indictionis ratio intricatior; quam tamen explicare conati sunt VV. Cll. Barn. Brisson. Explicationum quæ ad Jus pertinent verbor. lib III. & Just. Lipsius in Admirand. lib. II. cap. 2. & 3. Sed quàm bene, nunc non disputo; & res est alterius atque majoris tractationis, quàm ut hic expediri possit.

Per indulgentiam quam appellant] Glossar. Συγχώρησις, *Concedentia, Concessio, Indulgentia, Remissio*: ut in Cod. Theod. Tit. de indulgentiis reliquorum, & Justiniani Imp. Novella ρμη. περὶ συγχωρήσεως λειπάδων δημοσίων. Aliud est *Relevatio*: ut *relevatio rei tributaria*, κουφισμὸς τῶν δημοσίων, in Panegyr. Flaviens. & Auson. ad Gratian. *Relevatio canonis, jugationis*, L. 5. C. Theod. de conlat. donat. vel relevatar. possession. *Indulgentia* sunt τῶ ἀπολαβόντος χάριν. *Relevationes* verò τῶ εἰσπράττειν ἐπιεικῶς.

Pag. 118. *Concederet reliqua*] Rei tributariæ locutio, ut in Panegyr. Flaviens. *Quinque annorum nobis reliqua remisisti.* Græcis λειπάδες. Theophil. Institut. Tit. de legat. §. 10. τὰς λειπάδας καταβαλεῖν. Justinianus dixerat, *reliqua inferre.* Ammian. lib XXXI. *In requirendis reliquorum debitis non molestus* Glossar. Λειπάδαρχος, ἔξοδος λειπάδος, *reliquarium*: eam enim veriorem lectionem censeo præ illa, quæ in vulg. *reliquatarium*. Inde *reliquatio*, λειπογραφία. Tertull. de Anima cap. 56. *Donec reliquatio compleatur ætatis.* Et *reliquatores vectigalium* apud Paulum J. C. L. 9. §. 2. ff de publican. *Reliquatrix debitorum*, Tertull. de Anima cap. XXXV.

Cùm constet ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere] Gravis hac de re querela Salviani Massiliens. de Gubernat. Dei lib V. *Sicut sunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione postremi. Siquando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summæ existimaverunt, illico remedium cunctis datum soli inter se divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficii humiles & egestosos vocat? quis enim qui primus est semper in sarcina, vel ultimo esse loco patitur in medela? Et quid plura? Tributarii omnino pauperes non putantur, nisi cùm his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cùm remedia dividuntur.* Huc spectant Impp. Theodos. & Valentin. verba, Novell. Constit. XXI. *Neque ultrà valebit perpetuitas eorum manere, pauperis atque defessis imposità sarcinâ, quam potior detrectat, locupletior recusat, & validiore recedente solus agnoscit infirmior.*

Dictorum exordia] *Dicta* sunt, quæ lib. XXV. *tributorum indicta.* Majorian. Imp. Novell. IV. *In remediandis attenuatur indictis. Indictionis* apud Paul. J. C. L. 28. ff. de usu & usufr. *Fundo indictiones temporaria indicta sunt.* Fulgent. Mytholog. lib. I. *Nova indictionum ac momentanea genera*: & *Condicta* apud eumdem: *Pactoli ipsius fluenta condictis frequentibus desiccassent.*

Nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romæ provectum] Optimè ita in Mf. ut in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri Illustris P R. Urb. Tribunus rerum nitentium.* Magon in lib. Notar. C. R. N. *Comes rerum nitentium.*

Pag. 119. *Tamquam per saturam*] * Vide Casaub. de Satirica Græcor. & lib. 2. cap. 4. p. 318. 319. & seqq. Lactant. lib. I. cap. 21. *Pescennius Festus in libris Historiarum per saturam refert.* * Unicè huic loco explicando faciunt, quæ scribit Diomed. lib. III. *Lege Satura, qua uno rogatu multa simul comprehendis, cujus legis Lucilius meminit lib. I. Per saturam Ædilem factum*, & quæ sequuntur. Charis. Sosipat. lib. II. πανδέκτην *vocant: nam omnia in se capit quasi collata per saturam, concessa sibi rerum varia potestate.*

Velut aulæo deposito] Juvenal. Satir. VI.

—— quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro.

De aulæis theatralibus vide Donati Prolegomena in Terent. & quæ ibi porrò notata.

Adlapsorum ore] Haud facilè dixeris, scriptumne fuerit, *adlapsorum ore*, vel *adlapso rumore*, adeo confusa lineamenta erant.

Pag. 120. *Asiaticis coalitum moribus, ideoque levem*] Asiam hîc capio, quæ scilicet Græciæ quamproximè conterminat: levitas enim Græcis tribuitur, luxuria verò Asianis. Jul. Firmic. Astron. lib. I. cap. I. *Cur quædam gentes sunt sic formatæ, ut propria sint morum quodammodo unitate perspicua? Scythæ soli immani feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani & voluptatibus occupati.* Vid. eumdem lib. I. cap. 4. Cicero pro Muræna: *Etsi habet Asia suspicionem luxuriæ quamdam, non Asiam numquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est.* * Tertull. de Anima cap. 20. *Thebis hebetes & brutos nasci relatum est. Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citiùs eloquuntur. procace lingua Comici Phrygas timidos illudunt; Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat; mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* *

Pag 121. *Nomine Dripetinam*] Vulg. *Direptin.*

Sed Mſ. lectionem quam ſequimur, confirmat Val. Max. lib. 1. cap. 8.

Pag. 122. *Superato, ut dixi, Marcello, everſaque Serdicâ. unde oriebatur*] Mſ. *everſoque Serdicam.* Proclive eſt veram lectionem invenire: dubio procul enim ſcripſit Ammian. *reverſoque Serdicam.* Marcellum enim hunc equitum Magiſtrum, ob id, quòd Juliano malis obſidionalibus periclitanti ſuppetias non tuliſſet, ſacramento ſolutum atque in larem abire juſſum, Serdicam (quæ genitalis illi patria) jam rediiſſe notat.

Super occentu ſoricis vel occurſu muſtelæ] Vid. Plin. lib. VIII. cap. 57. & quæ ad Terent. notata.

Incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem] Incantationis hujus exempla leguntur in libb. Rei Ruſticæ apud Catonem, cap. CLX. Varronem lib. 1. cap. 2. Marcell. Empir. de Medic. cap. XV. Sed revera horrendum carmen eſt, quod ad podagræ dolorem recitat Alex. Trall. lib. XI. Ὁρκίζω σε τὸ ὄνομα τὸ μέγα Ἰαὼθ, Σαβαὼθ, ὁ Θεὸς ὁ στερεώσας τὴν γῆν, καὶ στήσας τὴν θάλασσαν πάντων ποταμῶν πληθυνόντων, ὁ ξηράνας τὴν τοῦ Λὼτ γυναῖκα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἅλα στήλην, λάβε τὸ πνεῦμα τῆς μητρὸς σου γῆς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ξήρανον τὸ ῥεῦμα τῶν ποδῶν ἢ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆσδε. Tale illud Marcelli Empirici cap. XXI. ad corci dolorem: *Cave corcu, ne mergite cantorem, utoe, utos, utos, praparabo tibi vinum leve, libidinem; diſcede à nomina, in nomine Dei Jacob, in nomine Dei Sabaoth.* Id enim eſt, quod Origenes ſcribit contra Celſum: Εὑρίσκεται ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασι πολλαχοῦ ἡ τοιάδε τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, καὶ παράληψις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνδράσι τούτοις, (Abraham, Iſaac, Jacob) εἰς τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων. Idem: πολλοὶ τῶν ἐπᾳδόντων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν, τῷ Ο ΘΕΟC ΑΒΡΑΑΜ, &c. Cujus ſuperſtitionis etiam Nicephorus meminit in Syneſii lib. de Inſomniis. Propterea graviſſima oratione reprehendit D. Chryſoſtomus Antiochenos, in quorum civitate hæc talia paſſim perpetrabantur: *Chriſtiana eſt mulier quæ hæc incantat, & nihil aliud quàm* DEI *nomen loquitur. Quare enim magis odi, quod* DEI *nomine uſa eſt. quod cùm dicat ſe eſſe Chriſtianam, ea quæ ſunt gentilium, oſtendit.* Homil. XXI. * p. 275. Edit. Græc. * Certè ingentis impietatis eſt, ejuſmodi anilibus μυθολογίαις ſacroſanctum Dei nomen violare. Ideoque ab antiquis Eccleſiæ Patribus & Impp. Chriſtianiſſimis atrociſſimæ pœnæ in talium facinorum reos conſtitutæ ſunt, can. LXI. Synod. VI in Trull. Cod. Juſtin. Tit. de mal. & mathem.

Gaudentium agentem in rebus] Gloſſ. vett. *Agens in rebus*, Μαγιστριανός. * Malch. in Eclog. Legationum p. 64. ἀποστέλλει τῶν σκηπτούχων τῶν βασιλικῶν τινὰ, τῶν μαγιστριανῶν καλούμενον. * Gloſſarium Nomic. Μαγιστριανός, μανδάτωρ. Metaphraſtes in Actis Porphyrii Martyris: Ἰλάριός τις Ζεβεδαῖος τῶν μαγιστριανῶν. Mentio hujus dignitatis in Conſtitutionibus Impp. Collatione Carthagin. Notitia Imperii, aliiſque ejus ſæculi ſcriptis frequens.

Pag. 123. *Velamen purpureum à Diocletiani ſepulcro*] Solebant priſci funera non ſolùm κειρίαις involvere, verùm togâ quoque vel pallio amicire, & feretrum velamento obtegere. Apul. Flor. 1. *Animadverteret — togam quoque parari & voto, & funeri: item pallio cadavera operiri.* Ammian. lib. XXVIII. *Fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem.* D. Hieronym. Epiſt. 116. part. 3. de Obitu Blæſillæ: *Ex more parantur exſequiæ, & nobilium ordine præeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Vita Pauli: *Cur mortuos veſtros auratis obvolvitis veſtibus?* Prudent.

Candore nitentia claro.
Prætendere lintea mos eſt.

* Tertull. de Habitu mulier. cap. 1. cùm de mulierum ſuperbo veſtitu egiſſet, hoc epiphonemate concludit: *Omnia iſta damnata & mortuæ mulieris impedimenta ſunt, quaſi ad pompam funeris conſtituta.* * Huc pertinent quæ Ulpian. ſcribit L. 14. §. 4. ff. de relig. & ſumtib. *Si quid in marmor vel veſtem collocandam factum ſit.* Paulus J. C. L. 19. ff de in rem verſo. *Togam emit.-dedicavit eam in funus.* L. fin. §. 2. ff. de aur. arg. Livius lib. 34. Juvenal. Satyr. III. * Vide Forner. Quotid. lib. 3. c. 18. * Quæ quidem veſtes & velamenta unà cum ipſo cadavere ſepeliebantur, vel ornamenti loco appendebantur: quod multis indicat Iſidor. Peluſiota lib. 2 Epiſt. CLXVI. Unde apud Chirium Fortunat. Sejus violati ſepulcri accuſatus, quòd commendatam ſibi chlamydem ab ephebo in monumentum majorum ejus poſuiſſet, hac exceptione utitur, ſepulcrum à ſe non tantùm non eſſe violatum, verùm ornatum quoque. De hiſce velamentis præclarè D. Ambroſ. lib. de Nabuthe cap. 1. *Quis diſcernat ſpecies mortuorum? Redoperi terram, & ſi potes, divitem deprehende. Eruderato paullo poſt tumulum, & ſi cognoſcis egenum, argue. Niſi fortè hoc ſolum, quòd cum divite plura pereunt. Serica veſtes, & auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non ſubſidia defunctorum ſunt.* Ex his ergo cognoſci poteſt, quale fuerit velameo, quod à Diocletiani ſepulcro abſtuliſſe inſimulatus fuit Danus, gemini criminis reus, religionis putà læſæ, (L. 3. §. 7. ff. ſepulcr. viol. Sopater in Aphthon.) & imminutæ majeſtatis: quippe qui purpuram poſſidebat, quam privato nemini licitum erat habere. Vide quæ notata ad lib. XIV. pag. 46.

Pag. 125. *Vincamus . . . . ſolemus*] Similis mos Græcorum, qui illato lumine ΦΩC ΑΓΑΘΟΝ clamare ſolebant. Varro de Ling. Lat. lib. V.

Dionyſius Tyrannus] Cicero Tuſculan. V. Officior. II cap. 3. Valer. Max. lib. IX. cap. 13. Diodor. Sicul. lib. XX.

Pag. 127. *Tamen Saporem ducem parti noſtræ contiguum*] Vitium in hujus Ducis nomine latere, res ipſa clamat: neque Saporem eum vocatum, ſed Tamſaporem, planiſſimè credo: idque ratio verborum & ſtructura convincit, quæ aliter non conſtat. Legendum ergo, *propulſare gentes infeſtas Tamſaporem Ducem parti noſtræ contiguum.* Et mox pòſt: *Paruit Tamſapor, hiſque fretus*, &c. Lib. XVII. *Tamſaporis ſcripta ſuſcepit.* Lib. XVIII. *Occultis ſæpe colloquiis cum Tamſapore habitis, qui tractus omnes Ducis poteſtate tunc tuebatur.* Et poſt pauca: *At nunc ſe à Tamſapore & Nohodare Optimatibus miſſum.* Lib. XIX. *Per Tamſaporem Ducem ſupplicaverat Regi.* Sicque ſemper in Mſ. habetur. Et dictum videtur *Tamſapor*, ut *Tamchoſro*, quæ itidem vox Perſica, apud * Evagrium Hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. 5. cap. 20. * Theophylact. Simocat lib. III.

Pag. 128. *Lenunculo ſe commiſiſſe*] Julium Cæſarem intelligit. Plutarch. & Sueton. in ejus Vita, Flor. lib. IV. cap. 2. Dio lib. XLI. Appian. Bellor. civil. lib. 2.

Ad Deciorum exemplum] Is fuit Claudius Imp. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaret, ſemetipſum pro Rep. bello Gothico devovit. Aur. Victor in Cæſar.

Cineas ille Pyrrhi legatus] Juſtin. Trog. lib. XVIII. Flor. lib. 1. cap. XVIII. Plutarch. in Pyrrho: * βασιλέων πολλῶν συνέδριον. *

Pag. 129. *Purpureis ſubteminibus texti circumdedere dracones*] Ita lib. XV. *Cultu purpureo draconum.* Hoc ipſo libro: *Purpureum ſignum draconis.* Themiſt. Orat. VI. χρυσοῖς ἀετοῖς, καὶ δράκοσι λεπτῶν ὑφασμάτων. Erant enim ex ſerico purpureo in veri draconis formam effigiati, & ut Ammian. inquit, *velut ſerpentis pendentis exuviæ.* De his optimè Johan. Chryſoſtom. in Orat. de futuro Dei

judicio, cujus locum operæpretium erit totum adſcribere, quia & alia de quibus hic agit Ammianus, illuſtrat: Τοιχεῖα μοι τὰ περὶ τὸν βασιλέα, τὸν ὑπὸ τῆς γῆς, εἶτα ἀσπίδας χρυσοφορῶντας, καὶ ζεύγη λευκὰ ἐφεστᾶσι χρυσῷ κεκοσμημένα, καὶ ὄχημα χρυσοκόλλητον, καὶ πέταλα περὶ τῷ ἐπιζωμένῳ, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις χρυσοποικίλτοις σηρικοῖς, καὶ ἀσπίδας χρυσᾶς ἐχούσας ὀφθαλμοὺς καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινοὺς χρυσοῦς. Vid. Suid. in vocibus Ἰνδοὶ, & χλαινάς, & Σημεῖα ζῳδίων. Gregor. Nazianz. Epiſc. Orat. in Julian. I. p. 287. Δράκοντες φοβεροὶ χρυσοῖς ἐμπνέοντες (σημεῖα) ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρούμενοι, καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων ῥιπιζόμενοι φολίσιν ὑφανταῖς κεχαλασμένοι, ὥστε τὸ ἐμὸν καὶ φοβερὸν θέαμα συστρέφειν τοῖς ἐχθροῖς. Quæ etiam lucem addunt mox ſequentibus: —*hiatu vaſto perflatiles, & ideo velut ira perciti ſibilantes.* Claudian. in III. Conſul. Honorii:

Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum
Colla levant, multumque tumet per nubila ſer-
pens,
Iratus ſtimulante noto, vivitque receptis
Flatibus, & vario mentitur ſibila tractu.

Pag. 130. *Coruſca luminæ radians*] Claudian. III. Paneg. Honorii:

—— perſtringit acuta
Lux oculos, undique ſeges mavortia ferri
Ingeminat ſplendore diem.

Cataphracti equites] De cataphractis eorumque armatura copiosè Heliodor. lib. IX. Suid. in voce ἱππεῦσι. Vid. Briſſon. de Reg. Perſar. * Vide Notit. Imp. & Veger. *

Clibanarios] Gloſſar. Nomicum: Κλιβανάριοι, θωρακοφόροι· κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ ἀσφαλίσματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ καλαμίου. L. 9. C. de ann. civica.

* *Polita manu crederes ſimulacra, non viros*] Ad Juliani Imp. Orationem hæc efficta videntur, cujus hæc verba ſunt in Encomio τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, pag. 116. Ἀκίνητοι εἶχες ἱστάμενοι παῖδες, καθάπερ ἀνδριάντας ἔχοντες. Idem Oratione 3. p. 198. ὥσπερ ἀνδριάντας ἐπὶ τῶν ἵππων φερομένους. *

Auguſtus fauſtis vocibus appellatus] Claud. VI. Conſ Honorii:

O quantum populo ſecreti numinis addit
Imperii præſens ſpecies, quantamque rependit
Majeſtas alterna vicem: cùm regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus,
Conſenſuque cava ſublatas in æthera valles
Plebis adorata reboat fragor: undique totis
Intonat Auguſtum ſeptenis vocibus echo.

Citeriore vita] Ita ex Mſ. ut ſup. *Nullo citerioris vitæ miniſtro præſente.* Lib. XXV. *Citerioris vitæ miniſtris.* Lib. XXVII. *Fraude citerioris vitæ miniſtri.*

Ut facere Principes conſuevere, & ſimilia] Mſ. *Ut facere Principes conſecrati, & ſim.* Puto ſcripſiſſe Ammian. *Ut facere Principes conſuevere ſacrati, & ſim.* Sic apud Capitolin. in M. Antonio. Phil. *Sacratiſſime Imperator Diocletiane.* Et *Sacratiſſimi Imperatores*, L 3. C. de Quadr. præſcr.

* *Romam ingreſſus Imperii Virtutumque omnium larem*] Sic Valentinianus, Theodoſius & Arcadius Impp. urbem Romam vocant *Virtutum omnium matrem*, in Collat. L L. Licinii Rufini, Tit. de ſtuprat. Et *Virtutum omnium latiſſimum templum*, Caſſiodorus Variar. lib. IV. Epiſt. VI Ut Ammianus lib. XVII. *Roma, —id eſt, in templo mundi totius.* Altercatio Hadriani & Epicteti p 30. *Quid eſt Roma?* Ep. *Fons Imperii orbis terrarum, mater gentium, res poſſeſſor, Romanor. contubernium, pacis æternæ conſecratio.* *

Pag. 132. *Urbis templum*] Quod in regione quarta collocat Victor. Mentio ejus apud Sueton. lib. II. cap. 52. Xiphilin. & Æl. Spartian. * & de quo multa Juſtus Lipſius de Magnit. Rom. lib. 3. cap. 6. * De eo ſic Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. I.

Delubrum Romæ: colitur nam ſanguine & ipſa
More Deæ, nomenque loci, ceu numen habe-
tur:
Atque Urbis Venerisque pari ſe culmine tollunt
Templa, ſimul geminis adolentur tura Dea-
bus.

Inſcriptio vetus: D. M V. AL. MARCO LICTORI EQ. PRÆTORIA. COH. III. PR. QUI. ET. URB. TEM. ANTISTES. SACERD. TEMP. MATRIS CASTROR Alia Inſcriptio: SERVILIO MARCIANO ARVERNO C. SERVILII DOMITI FILIO SACERDOTI AD TEMPLUM ROMÆ ET AUGUSTORUM TRES PROVINCIÆ GALLIÆ.

Per giganteos contextus] Sic Siracid. cap. 23. γιγαντώδη ψυχὴν dixit. Vocat autem Ammian. *giganteos contextus*, quos alii *cyclopeos*. Lactant ad illa Statii lib. I. *arces Cyclopum. Quidquid magnitudine ſua nobile eſt, Cyclopum manu dicitur fabricatum.* Eodem lib.— *Celſa cyclopum tecta. Omnia magna conſtructa ædificia, cyclopea dixit antiquitas.*

Pag. 133. *Venenum bibere per fraudem illexit, ut quotieſcumque concep.*] Hujuſmodi venena Græci vocant ἀμβλωθρίδια φάρμακα. Ecloga Βασιλικῶν, Synod. Conſtantin. Photii Nomocan. Pollux & Suid. Ἀμβλωθρίδιον & φθόριον φάρμακον. Paulus J. C. L. 38. § 5. de pœnis: *Abortionis poculum.* Quo quidem remedio multarum dedecora incognita latent. Juvenal. Satyr. VI. D. Hieronym ad Euſtoch. *Nonnullæ cùm ſe ſenſerint concepiſſe de ſcelere, abortus venena meditantur, & frequenter etiam ipſæ commortuæ trium criminum reæ ad inferos perducuntur, homicidæ ſui, Chriſti adulteræ, necdum nati filii parricidæ.* Quod malum ne fiat, ſeveriter Leges providerunt, L. 38. 39 ff de pœnis. L 4. ff de extraord. cogn. L 8. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Synod. VI. in Trullo can. 92. Burchard in Decret. lib. XVIII cap. 57. Pœnitent. Rom. Tit. 1. cap. 32. ex Concil. Wormat. can. 30. Et hinc Theodor. Priſcian. ad Victorian lib. III. cap. 6. *Abortivum dare nulli unquam fas eſt. Ut enim Hippocratis teſtatur oratio, tam duri reatus conſcientiâ medicorum innocens officium non debet maculari.* * Rationem reddit Tertull. Apologet. cap. 9. *Homicidii feſtinatio eſt, prohibere naſci: nec refert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. Homo eſt, & qui futurus eſt, & fructus omnis jam in ſemine eſt.* * Impium ergo Euſebiæ Reginæ facinus, quæ in aliis quod Leges puniunt, cùm prohibere poſſet, juſſit.

Profecto plus quàm convenerat umbilico] Quæ de umbilici præſectione huic loco accommoda dici poſſunt, docet Moſchion περὶ γυναικείων παθῶν, cap. 80 pag. 12. εἶτα ἄρχεσθαι τὸ τέμνειν ἀπέχοντα ἐκ τῆς γαστρὸς τῆς μαίας τεσσάρων δακτύλων μῆκος, σμίλῃ ὀ μαχαίρᾳ ὀξυτάτῃ τεμνέτω.

Pannonia ſecunda] Optat. Milevit. lib. II. tres facit Pannonias, reliqui periegetici duas tantùm.

Pag. 136 *Virile & muliebre ſecus*] Retro Editiones, *virilis & muliebris ſexus*: quæ lectio ferri poſſet, niſi ex ſæculi more altera verior. Sic iterum lib. XIX. in Mſ. *Prædas hominum virile & muliebre ſecus agebant.* * Plaut. Rudent. p 584. *Virile ſexus nunquam ullum habui.* * Saluſt apud Nonium Marcel. & Soſip. Chariſ. *Virile & muliebre ſecus per vias & tecta omnium viſebantur.* Auſonius in Technopægnio: *Nota Caledoniis maribus muliebre ſecus, ſtrix.* Et in Gripho Idyll. XI.

Veſta, Ceres, & Juno, ſecus muliebre, ſorores.

Pag. 137. *Tres-Tabernæ*] Fuere hoc nomine plura inſignita loca. Meminit enim Trium-Taberna-

rum S. Lucas in Actis Apostol. cap. 28. ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ τριῶν ταβερνῶν. Zosim. lib. 2. περὶ χωρία. Quo nomine locus Episcopatu celebris: unde apud Optat. Mil. lib. 1. laudatur *Felix Episc. à Tribus-Tabernis.* In Victore de Regionibus Urbis *Septem-Tabernarum* mentio fit. In provinciarum Itinerario Antonini Imp. -- *Ab exploratione qua Ad Mercurii dicitur, Tingin usque -- Tabernas, Zilim, Ad Mercurii.* Item: *De Pannoniis in Gallias ad Treveros Monte-brisiaco, Argentorato, Tabernis:* quæ sanè Tabernæ illæ ipsæ sunt, de quibus hîc agit Ammian. In eodem Itinerario: *A Mediolano per Alpes Penninas Mogontiacum -- Argentoratum, Salisson, Taberna.* Veterisque appellationis etiamnunc restant vestigia: *Salisso, Seltz* vocatur, *Taberna, Zabern:* sed quare Tres-Tabernæ vocentur, non liquet.

Viginti dierum alimenta] Ex veteris militiæ disciplina, miles pro rerum usu, proque locorum necessitate in certos dies cibaria parata habere cogebatur, & ipse ferre. Livius lib. LVII. militem XXX. dierum frumentum ferre jussum à Scipione narrat. Ammianus hic & lib. XVII. annonam XX. (vel ut postea XVII.) dierum humeris portasse notat. Ut & Lamprid. in Alexand. Cicero in Tuscul. plus dimidiati mensis. Joseph. tridui viaticum, lib. III. cap. v. φέρουσι εἶλον οἱ περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λόγχην καὶ ἀσπίδα. ἡ δὲ λοιπὴ φάλαγξ ξυστὸν τε καὶ θυρεὸν ἐπιμήκη, πρὸς οἷς πρίονα καὶ κόφινον, ἄξινην τε καὶ δρέπανον, πρὸς δὲ ἱμάντα καὶ δρέπανον, καὶ ἅλυσιν, ἡμερῶν τε τριῶν ἐφόδιον. Etiam Alex. Magn. tridui alimenta portare militem jusserat, leviter armatum, Curt. lib. 5. Sic ἐν τῷ κατὰ τοὺς ἀγροὺς ταξίῳ panis aliquot & carnis libras in sclopulis quisque portabat. Urbicus lib. v. cap. I. χρὴ τὸν ὑπογυμνασίαν ἕκαστον στρατιώτην, ὡς ἐν τῷ κοινῷ τοὺς στρατιώτας ἐν τῷ σακκοπηρίῳ αὐτοῦ μίαν ἢ δευτέραν λίτρας ἄρτου, ὃ ἀφρίτου, ἢ ποτὸν ἐφ' ὅτῳ, ἢ κρέατος ἔχειν, καὶ φλασκίον μικρὸν ἐν τῷ ὀψαρίῳ ὕδατος γέμον.

Libentiùs enim bellatores] Eodem modo lib. XXIV. *Bellatores enim libenter quæsitis dextris propriis utebantur.*

Pag. 139. *Detentis legatis adusque perfectum opus*] Prudens consilium, ne dicam ἄπιστον, & quali jam olim Themistoclis suasu Athenienses usi, cùm contra voluntatem Lacedæmoniorum mœnibus urbem suam munirent. Thucyd. lib. I. Diod. lib. 2. Pausan. lib 1. Polyæn. lib. I. c. 4. Æmil. Prob. in Themist. Frontin. Strateg. lib. I. c. I.

Perfectum opus castrorum] Castra sunt munimenta, ut etiam sup. dixit de his ipsis castris: -- *Perficiendi munimenti studio.* Lib. 14. *Castris oppleta validis & castellis.* Magn. Etymolog. Φρούριον ὀχύρωμα, ἢ κάστρον. Petr. Sicul. κατέφυγεν εἰς Κιδαράν τὸ κάστρον. Et post pauca: μετὰ τὸ εἰσελθεῖν μέρος τοῦ κάστρου. De castellis Procop. de Ædific. Justin lib. II. Καστέλλους τὰ φρούρια τῇ λατίνων καλοῦσι φωνῇ. Ovid. Eleg. 10. lib v Trist.

Vix ope castelli defendimur, & tamen intus
Mista facit Grais barbara turba metum.

Pag. 140. *Quarta leuca signabatur & decima, id est, unam & XX. millia passuum*] Rectè subducta ratio est. Jordanes enim in Historia Getica, & Isidor. Origin. lib. XV. cap. 16. leucam finiri passibus M. D. scribunt. Ergo XIV. leucæ passus sunt XXI. M. In Actis B. Genovefæ: *Ab Aurelianense urbe usque Turenam civitatem, quæ tertia Lugdunensis nuncupatur, perhibentur esse stadia sexcenta, milliaria septuaginta quinque, leuga, quæ adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur, quinquaginta.* Ergo leuga una habet stadia XII. sive mill. I. pass. CCC. Qui tamen calculus cum hodierna supputatione non convenit. Numerantur enim ab Aureliano Turonum usque leugæ LXV.

Cælitis Dei favore] Nil variant vett. libri. Puto tamen Ammian. scripsisse, *cælestis Dei fav.* ut lib. XV. *præsente nutu Dei cælestis:* lib. XXI. *arbitrio Dei cælestis.*

Pag. 141. *Concade arborum densa undique semitis clausis*] Castrensis locutio, quam lib. XVII. sic effert: *Ilicibus incisis & fraxinis, roboreque objecto magno, semitas invenere constratas.* Pag. 173. *Celsarum arborum obsistente concade iter protinus vetabatur.* Sup. pag. 136. *Difficiles vias & suapte natura clivosas & incommeabiles clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis.* Paul. VVarnefr. Histor. Langob. lib. 3. cap. 4. concisas dixit: *Factis etiam concisis per devia silvarum.* Vid. Veget. lib. III. cap. 21. * Cæsar Belli Gallici lib. 3. *Cæsar silvas cædere instituit: & ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad hostem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus exstruebat.* Idem lib. 5. *

Pag. 143. *Humi occultè reptantem latere forato jumenti*] Strategema est, quo Hydaspes contra cataphractarios Oroondatis olim usus. Heliodor. lib. IX.

Torulus flammeus] Varro de L. L. lib. IV. *Torulus in mulieris capite ornatus.* Ammian. lib. XXIX. *Torulo capite circumflexo.* Plaut. Amphitr.

Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas.
Tum meo patri autem torulus inerit aureus.

* Ab hac similitudine rotunditatis Vitruvius arborum medullam vocavit *torulum*, lib. 2. c. 9. Est autem ὑποκοριστικὸν à toro, quo Cato utitur de Re Rustica cap 135. *Funem exordiri oportet longum pedes LXXII. toros III. habeat.* Columell. de Re Rustic. lib. XI. c. 3. *Tori funiculorum.* *

Doctus Græca quædam arcana] Eruditè hunc locum interpretatus est Galliæ suæ decus, Petr. Pithœus J. C. Advers. lib. I. c. III.

Pag. 145. *Cælumque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis*] Plaut. Amphitr.

Pro se quisque, id quod quisque potest & valet,
Edit, ferit: tela franguntur, boat
Cælum fremitu virûm.

Sylla, qui cùm contra Archelaum] Nobile consimilis historiæ exemplum in Vibio Accio, Val. Flacco, & T. Pedanio, cùm castra Hannonis oppugnarentur. Liv. lib. XXV. Val. Max. lib. III. cap. II.

Pag 146. *Arma armis, corpora corporibus*] Ita ex Ennio Hirtius de Bello Hispan. *Cùm clamori esset intermixtus gemitus, gladiorumque crepitus auribus oblatus imperitorum mentes præpediebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma.* Q. Curtius lib. III. *Duæ acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent.*

Pag. 147. *Ferratæ arundines*] Lib. XXIV. *Nervi digitorum actu pulsibus violentis arundines ferratas emitterent.* Lib XXXI. *Arundinibus armatis ferro confixi.* Harum Indis quoque in bello usus. Herodot. lib. VII. τόξα καλάμινα εἶχον, καὶ ὀϊστοὺς καλαμίνους, ἐπὶ δὲ σίδηρος ἦν.

Pag 148. *Confirmatio*] Sic numeros vocat arte bellandi præclues, & militari exercitatione confirmatos. Ut Rufin. de Bello Jud. lib. III. cap. 3. *Meditationes eorum nihil à vera contentione discrepant: sed in dies singulos militum quisque omnibus animis, tamquam in procinctu positus exercetur, quod etiam facillimè tolerant. -- Unde sequitur ut semper superent, quos non itidem confirmatos invenerunt.*

In modum mirmillonis] Lib. XXIII. *Pedites in speciem mirmillonum contecti.* Festus: *Mirmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique mirmillones antè Galli appellabantur.* Exempla alia apud Ciceronem, Latinum Pacat. Ausonium, Inscript. Roman.

Pag. 150 *Flagitium arbitrati post Regem vivere, vel pro Rege non mori*] Tacit. de Morib. Germ. *Infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloria ejus assignare, præcipuum sacramentum est.* Curtius lib. IV. *Curru Darius, Alexander equo vehebatur: utramque Regem delecti tuebantur, sui immemores: quippe amisso Rege nec volebant salvi esse, nec poterant.*

* *Scutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & somno*] Jordanes in Geticis: *Actius tandem ad socia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit.* *

Pag. 151. *Castra peregrina quæ in monte sunt Cælio*] In regione nempe Urbis II. Sext. Rufus & Victor in Descriptione Urb.

Pag. 152. *Laureatas litteras*] Plin. lib. XV. cap. XXX. de lauro: *Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuntia additur litteris, & militum lanceis pilisque.* * Tacit. Histor. 3. p. 552. *Laureatam prospere gesta res ad fratrem misit.* * Appian. in Mithrid. Ἀύγελλος περὶ τῶνδε Ῥωμαίοις ἔπεμψε τά γράμματα δάφνῃ ἐστεμμένα, ὡς ἔθος ἐστὶν αὐτοῖς. Lamprid. in Alexand. Sever. *Acta sunt res feliciter in Mauritania Tingitana per Furium Celsum atque ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ sunt delatæ*: & alibi apud Livium.

Tabulariis publicis] In quibus asservantur acta publica, privilegia, aliaque id genus scripta, quorum Reipubl. interest. Cicero pro Archia, & de Nat Deor. *Privata tabularia*, in quibus chartæ privatæ L. 92. ff de leg III. *In fundo tabularium est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones, sed & fundorum variorum & contractuum instrumenta.*

Mansione XL. dispuratur] D. Hilarius in Psalm. CXVIII. *In communibus & terrenis viis legem meminimus esse in spatiis mensurarum, cùm passuum mille intervallo quadam via signa statuuntur, cùm mansionum requies disponitur, cùm usque ad urbem refectionis viantium congrua rursum mansionum intervalla dimensa sunt.* Hocque significatu reperitur sæpe in Notitia viarum, item apud Hieronym. Jordanem Historiæque Augg. Scriptores.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XVII.

Pag. 156.

POLENTAS *pecore villas & frugibus*] Tacit. de Germania: *Satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera. ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis: numero gaudent, eæque solæ & gratissimæ opes sunt.* Vide Cæs. de Bello Gall. lib. IV.

Per subterranea quadam occulta] *Subterraneum*, ὑπόγειον: qua ratione etiam *subaquaneum*. Utrumque apud Tertull. de Anima, cap XXVIII. *Mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientia damnat.* Cap. XXXII. *Aere contraria* (animalia) *quæ semper subterraneum & subaquaneum urventea, carent haustu ejus.*

Munimentum quod in Alamannorum solo conditum Trajanus suo n.] Dubio procul intelligit Coloniam Trajanam, cujus mentio in Itinerario Antonini Aug. & Notitia viarum: --*Agrippina, Novesio, Asciburgio, Veteribus, Colonia Trajana.*

Pag. 157. *Castellum oppidum*] Vide quæ de hoc Castello accurato studio adnotavit Clarissimus & inter præcipua virtutis atque doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velserus Duumvir Aug. in explicatione Schedæ itinerariæ antiquæ, pag. 39.

Lusoriis navibus] Ad impediendos barbarorum discursus habebant Romani in limitibus naves speculatorias, quas *lusorias* vocabant. Ammian. lib. XVIII. *Lusoriæ naves quadraginta.* L. unic. C. Theod. de lusoriis Danub. Novella Theodos. XXXI. Veget. lib. IV. cap. ult. Epiphan. Episc. Ἀγκυρ. Ἀγκυρ. pag. 513. Ὁ Ἀρτεμιος ὁ ἐν Ἀρλεκων κατελθὼν, ἐν τῷ λυσωρίῳ πλοίῳ κελεύσας τὸν Ἀθανάσιον ἀκοντίζεσθαι. Flav Vopisc. in Vita Bonosi Imp. *Cùm quodam tempore in Rheno Romanas lusorias Germani incendissent, timore ne pœnas daret, sumsit imperium.* Ea enim vera est lectio hujus loci, vett. libb. fide suffulta. De hisce lusoriis optimè P. Pithœus J. C. Adversar. lib. I. cap. XIV.

Repedare ad sua] Lib. XIX. *Velut repedantes sub modulis.* Lib XXVI *Repedare ad Illyricum.* Impp. Honor & Theod. leg. II. C. de cohort. *Repedare ad pristina sacramenta.* Vid. Pomp. Fest. & Non. Marcell. in *repedare.*

Quidquid in capitatione deesset, ex conquisitis supplerei] Quod hic *conquisitum*, inf. *indictionale augmentum* dicitur.

Pag. 158. *Provisionum insanabilia vulnera*] Quæ hic *provisiones*, mox pòst *incrementa* vocantur. Lib. XIX. *Exquisitorum detestanda nomina titulorum.* Lib. XXX. *Excitulis provisorum nomina titulorum, juxta opulentas & tenues enervatas succedere fortunas.*

Qua res ut docebitur postea] Inf. lib. XIX. p. 161.

Camelasii nomine] * Arcadius Charisius libro singulari de Munerib. civilibus, in Pandect. Juris. * L. fin. §. 11. ff de munerib. *Camelasia quoque similiter personale munus est: nam ratione habita & alimentorum, & camelorum, certa pecunia camelariis dari debet.*

Pag. 159. *Pauca discurram*] *Discurrere*, διαλέγεσθαι. Sic lib. XXVI. *Discurrere per negotiorum celsitu-*

dines adsueta. Lib. XXX. *actus-discurrere per epilogos breves.* Eodem modo *discursus*, in L. I. C. Theod. de rap. virg. *Redemptique discursus pœna immineat.* Karolus Magn. in Præfatione contra Synod. de ador. imaginib. *In præfata Synodo hebetudinis commentur discursus.* * Marc. Capella lib. 6. *Adstruenda præceptionis excursus*, p. 281. Macrob. Saturn. 7. c. 1. *Primis mensis post epulas jam remotis, & discursum variantibus poculis minutioribus.* * Neque alio sensu in idiomate Gallicano ac Italo nunc frequentatur.

Rex illa Cambyses] Thucyd. lib. III. Trog. Pomp lib. I. Strabo lib. XVIII.

Cornelius Gallus Ægypti procurator] Πρῶτος τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος. Strabo lib. XVII. Servius ad Eclog. X. *Gallus ante omnes primus Ægypti Præfectus fuit.* Causam mortis ejus Ovidius indicat Trist. lib. 2.

Non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Dio lib. LIII. πολλὰ μάταια ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπελέγη.

Pag. 160. *Obeliscos vidimus plures aliosque jacentes*] De iisdem Strabo lib. XVII. Αἱ δ' εἰσι κἀκεῖ (Heliopoli) καὶ ἐν Θήβαις τῇ νῦν Διοσπόλει, οἱ μὲν ἑστῶτες ἀκμὴν περιβεβρωμένοι, οἱ δὲ καὶ κείμενοι.

Notas hieroglyphicas] Lib. XXII. *Excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt.* Tacit. Annal. XI. *Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant.* Marc. Capella lib. II. *Erantque quidam (libri) sacra nigredine colorata, quorum litteræ animantium credebantur effigies.* Apul. Milef. XI. Cassiod. lib. III. Var. 51. Neque verò animantium tantùm, sed & alterius generis figuris utebantur. Unde in Historia sacra legimus, signum crucis inter ἱερατικὰς litteras fuisse repertum. Suid. in Σταυρός. Socrates lib. V. cap. 17. ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σεράπιδος λυομένου καὶ γυμνουμένου εὑρέθη γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν. ἴσχε δ' οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους. * Philo Jud. de Vita Moseos p. 418. τὴν δὲ συμβόλοις φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασι ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς * Ægyptiacis hisce notis habuisse Æthiopes alias similes, quas regias vocabant, ex Heliodoro scimus lib. IV. Ἐπελέγετο τὴν ταινίαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, οὐ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς ἐστιγμένην, ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίων ἱερατικοῖς καλουμένοις ὡμοίωνται. Et in Græcorum templis sacros quosdam characteres fuisse, Theodoretus scribit, Quæstion. in Genes. 50. Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ἰδεῖν τινὰς ἦν χαρακτῆρας χαραττομένους, ὡς ἱερατικοὺς ὀνομαζομένους. Harum notarum specimina invenimus in obeliscis & monumentis antiquis: etiam in anulis, qualis fuit ille Theagenes puellæ, apud Heliodor. lib. VIII. Δακτύλιος — λίθῳ τῇ καλουμένῃ παντάρβῃ τὴν σφενδόνην ἀστράπτει, γράμμασι δὲ ἱεροῖς τισιν ἀνάγεγραπτο. De iisdem extat egregius locus apud Diodor. Sicul. lib. III. pag. 101. Plutarch. de Iside, Clem. Alex. Stromat. lib. V. Aurel. Macrob. Saturnal. lib. I. cap. XXI. Easque pleniùs interpretati sunt ex antiquis Chæremon, Hermateles, Hermapion, & qui vetustissimus omnium Orus Apollo Niliacus: cujus librum Ægyptiacâ linguâ scriptum in sermonem Græcum transtulit Philippus, quem adhuc in manibus habemus.

Per vulturem natura vocabulum] Horus Apollo lib. I. cap. 11. de vulturum conceptione, Plutarch. Plin. Ælian. Procop. in Esaiam, Basil. Magn & illum imitatus Theophylactus Symocat φυσικῶν ἀπορημάτ. cap. V. Tzetzes Variar. Histor. Chil. XII. cap. CCCCXXXIX.

Per speciem apis] Horus Apol. lib. I. cap. LXII. Seneca de Clement. lib. I. cap 19. Plin. lib. XI. cap. 17. Mich. Glyc. Annal. tom. 2. cujus verba, quoniam Græcè edita non sunt, describam ut in MS. exempl. quod penes me olim fuit, leguntur: Καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τὸ ἔργον ἀπέτειναι, ὁ μείζων ἐστὶ τῶν λοιπῶν ἐν ἐκεῖνῳ χειροτονεῖσθαι, ὅπερ μὴ ἴδοιτο τὸ βασιλέα καθάπερ τὸ πρῶτος. Οὐκ ἀρχαιρεσίας δ' ὄντος, ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχει ὃ κατὰ πάντων κρατεῖν, καὶ μεγέθει διαφέρων, καὶ χρώματι, καὶ τῇ τῶν ἠθῶν πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι εἰσὶ τινὲς ὄντες τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβεβηκότας.

Octavianus Aug.] Strabo lib. XVII. Plin. lib. XXXVI.

Pag. 161. *Deo Soli*] Strabo lib. XVII. Macrob. Saturn. I. cap. 21.

Miraculum Roma sacraret] Non antiquam Romam, sed novam quam vocant, nominis videlicet sui cognominem urbem, hoc miraculo ornatam voluit Constantinus. Id nos docet Inscriptio vetus, quæ usque ad nunc in ipso obelisco legitur, quam totam hic apponere lubet: PATRIS OPUS MUNUSQ......TIBI ROMA DICAVIT AUGUSTUS......TIUS ORBE RECEPTO ET QUOD NULLA TULIT TELLUS NEC VIDERAT ÆTAS CONDIDIT UT CLARIS EXA.....ET DONA TRIUMFIS HOC DECUS ORNATUM GENITOR COGNOMINIS URBIS ESSE VOLENS CÆSA THEBIS DE RUPE REVELLIT. SED GRAVIOR DIVUM TANGEBAT CURA VEHENDI QUOD NULLO INGENIO NISUQUE MANUQUE MOVERI CAUCASEAM MOLEM DISCURRENS FAMA MONEBAT AT DOMINUS MUNDI CONSTANTIUS OMNIA FRETUS CEDERE VIRTUTI TERRIS INCEDERE JUSSIT HAUT PARTEM EXIGUAM MONTIS PONTOQUE TUMENTI CREDIDIT ET PLACIDO............CTU LITUS AD HESPERIUM.....MIRANTE CARINAM INTEREA ROMAM TA.....RO VASTANTE TYRANNO AUGUSTI JACUIT DONUM STUDIUMQUE LOCANDI NON FASTU SPRETI.....EO QUOD NON CREDERET ULLUS TANTÆ MOLIS OPUS SUPERAS CONSURGERE IN AURAS NUNC VELUTI RURSUS RU.....AVULSA METALLIS EMICUIT PULSATQUE POLOS HÆC GLORIA DUDUM AUCTORI SERVATA SUO CU....CÆDE TYRANNI REDDITUR ATQUE ADITU RO....VIRTUTE REPERTO VICTOR OVANS URBIQ.......TROPÆUM PRINCIPIS ET MUNUS CONDI.....QUE TRIUMFIS.

Chamalcis impositus] Glossar. χαμᾶλκις, *traba.* Vide Polluc. lib VII. * & alibi in eodem Glossar. *Scledia*, σχεδίαις. nescio an non leg. *sceledia*, χαμᾶλκις. unde German. *Schlede.* *

Piscinamque publicam] Quæ in XII. Urbis regione. Pub. Victor. in Descriptione region. Urbis.

Molendinariæ rotantibus metas] Paulus J. C. *Meta, inferior pars mola; catillus, superior.* L. 18. §. 5. de instr. & instrum. * Suid. Μύλη ἡ κάτω τοῦ μύλου. τὸ γὰρ ἄνω, ὄνος λέγεται: citatque in eam rem locum Procopii. Pollux lib. 7. cap. 4. *

Secutaque ætates alios transtulerunt] Ejus obelisci qui in Vaticano est, meminit Plin. lib. XXXVI. cap. 11. reliquorum Publ. Victor. in Descript. Urbis.

Pag. 162. Ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ νοτίου, &c.]

A parte Australi versus I. hac interpretata habet:

Hac sunt, qua Regi Rhamesti donavimus: quem Sol amat & Apollo: qui omnem terrarum orbem cum

gaudio regit. Potens veritatis amicus, filius Heronis Deo fatus, conditor orbis terræ, quem Sol ceteris protulit, strenuus Martis Rex Rhamestes, cui omnis terra cum vigore & audacia subjecta est. Rex Rhamestes Solis filius, in æternum vivens.

Versus vel ordo II.

Apollo potens, qui est revera dominus diadematis, & Ægyptum glorificans possidet, qui Solis urbem splendidam reddidit, quique condidit reliquum orbem terræ, & valde honorat Deos in Solis civitate (Heliopoli) constitutos: quem Sol amat.

Versus sive Ordo III.

Apollo potens Solis filius prafulgidus, quem Sol ceteris præfecit, & Mars strenuus muneribus donat; cujus bona in omni tempore permanent: quem Ammon diligit, qui Phœnicis delubrum bonis implevit; cui Dii tempus vitæ dederunt. Apollo potens filius Heronis, Rex orbis terrarum Rhamestes, qui conservavit Ægyptum alienigenis devictis: quem Sol amat, cui diuturnum vitæ tempus largiti sunt Dii: Dominus orbis terræ Rhamestes æternùm vivens.

Alius versus vel Ordo I.

Sol Deus, Magnus Dominus cæli, dono tibi vitam non onerosam. Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui statuas posuit in hoc Regno, & ornavit Solis urbem, similiter & ipsum Solem Dominum cæli, qui perfecit opus bonum, Solis filius Rex perpetuò vivens.

Versus seu ordo III.

Sol Deus, Dominus cæli Rhamesti Regi tribuo imperium & in omnes potestatem: quem Apollo veritatis amans, Dominus temporum, & Vulcanus pater Deorum delegit ac pramisit propter Martem. Rex omnis ex parte latus, Solis filius, & à Sole amatus.

A parte Orientali I. *versus vel ordo.*

A Solis urbe magnus Deus, incola cæli Apollo potens Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dii honorarunt, qui totam terram regit, quem Sol præ ceteris delegit: strenuus propter Martem Rex, quem Ammon deligit, & præfulgidus eligens sempiternum Regem.

Hæc versio Hieronymi Brunelli Jesuitæ exstat apud Angelum Roccham in descriptione Bibliothecæ Vaticanæ. Sed ut idem ait, altera ejus inscriptionis Græcæ translatio habetur Petro Angelo Bargæo auctore. Hæc omnia interpretatus est & Vignerius ad Livium cap. 1450.

In hortis Sallustii] Laudantur hi horti in L. 39. § 8. ff. de legat. 3. Fl. Vopisc. in Aureliano, Xiphilio. in Vespasiano, Inscriptionibus vett. quarum unius fragmentum hoc est: GENIO COETI HERODIAN. PRÆGUSTATOR. DIVI AUGUSTI IDEM POSTEA VILLICUS IN HORTIS SALUSTIANIS.

* *Hermapionis librum secuti*] Quem Ammianus Hermapionem, Tertullianus Hermateleu appellat, de Spectac. cap. 8. *Obelisci enormitas, ut Hermateles adfirmat, Soli prostituta: scriptura ejus unde & census, de Ægypto superstitio est.* *

Pag. 164 *Veritatis oratio soluta esse debet & libera*] Forsan scripsit Ammian. *absoluta esse debet*: quæ illi frequens locutio, ut jam ad lib. XIV. notavi.

Urere nonnumquam & secare] Tertull. in Scorpiaco, & ex eo Lucif. Calarit. ad Constant. Imp. *Licèt ferro medicus secet, cauterio urat, sinapis incendio ad omnem dolorem ægrum deducat, tamen nec secari, inuri, exedi, mordericque esse inimicum: quippe quòd idcirco bonum sit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos salutis causâ dolores.* * Tertull. de Pœnit. cap. X. *Miserum est secari & cauterio exuri, & pulveres alicujus mordacitate cruciari: tamen quadam per insuavitatem medentur, & emolumento curationis offensam sui excusant.* Cicero Philipp. 8. p. 633. *In corpore si quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, id uri secarique patimur ut membrum aliquod potiùs, quàm totum corpus intereat: sic in Reip. corpore, ut totum salvum sit, quicquid est pestiferum, amputetur.* * Jul. Firm de errore profan. relig. Basil Mago. ἐν τομαῖς. Cl. Claudian. in Eutrop. lib. II.

——truncantur & artus,
Ut liceat reliquis securum vivere membris.

Non refutamus hanc] Glossar. vet. *Refuto, repudio, restuo.* Egesipp. lib. II. *Ne pro se sacrificarent, qui sacrificium Cæsaris refutavissent.* Solin. cap. 25. *Nundinas ac nummum refutant.* Novell. Theod. XXV. *Solidum aureum integri ponderis refutandum.* Quo significatu in Historia August. & Legibus Langobardor. aliquoties usurpatur. Italique in suo idiomate retinent, *Refiutare la pace, Refutare pacem.*

Pag. 166. *Juthungi Alemannorum pars*] Suid. Ἰουθοῦγγοι, ἔθνος Σκυθικόν. Dexipp. in Eclog. Legar. Αὐρηλιανὸς κατὰ κράτος νικήσας τοὺς Ἰουθούγγους Σκύθας. Natio fuit Romanis sæpe infesta, & quam iterum sub Valentiniano rebellasse memorat D. Ambros. lib. V. Epist. XXVII. *In medio Romani Imperii sinu Juthungi populabantur Ratiam, & ideo adversus Juthungum Hunnus adscitus est.*

Pag. 167. *Typhones atque presteres*] Marcian. Heracleot.

——πρηστῆρές τε καὶ
Βίαιοι κεραυνοὶ, τοί τε λεγόμενοι ἐκεῖ
Τυφῶνες.

Hesych. Πρηστὴρ, σφοδρὸς ἄνεμος, ὃ πῦρ ἔχει τῷ ὑγρῷ. De typhone vid. Suid. * Gell. lib. 19. cap. I. *Figura quadam nubium metuenda, quam τυφῶνας vocabant.* De prestere Lucret. lib. 6. p. 207. *

Aristanetus affectatam recens diœcesim curans, &c.] Malè in vulgatis libb. *Aristanetus affectatam regens diœcesim curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebia Pietatis cognominarat.* Rectiùs in partem ut edidimus, *affectatam recens diœcesin curans vicaria potestate.* Sic posteà: *Arcemius curans vicariam Præfecturam.* Reliqua sic restituenda videntur, *Pietatis cognomine nominarat.* Ad exemplum nempe Pietatis Juliæ (de qua Plin. lib. III. cap. 19.) Constantius hanc diœcesin Pietatem vocavit. Et *Diœcesis* hic eo significatu ponitur, quo passim in utroque Cod. ac in Notitia Imp. *Diœcesis Ægyptiaca, Africana, Pontica, Thraciar.* Vid. L. 3. C. Theod. de mil. veste, L. I. Ne quis Palatin. L. unic. Ut omnes jud. L. 12. de metall. & metal. L. 3. de equor. collat. L. 34. de navicular. L. 97. de Decurionib.

Pag. 168 *Ritualibus & Pontificiis obtemperantibus Sacerdotiis*] Ita Ms. & vulg. Latens tamen vitium faciliùs est agnoscere, quàm de medela ejus certum quid pronuntiare. Rituales libri iterum laudantur lib. XXIII. quorum argumentum ex Cicerone de Divinat. & Censorino de die natali notum est. Quibus non absimiles erant Pontificales libri, quorum Seneca meminit Epist. CXVIII. Auctor Orig. gentis Rom. Augustin. de Civit. Dei, Servius in Virgil. * Marius Victorinus de Orthographia lib. I. p. 17. Inscriptio vetus apud Ursin. de Imaginib. p. 101. LIVIOS THEONA AB EPISTOLIS GRÆC. SCRIBA A LIBRIS PONTIFICALIBUS. *

Ne alio Deo pro alio nominato] Gellius lib. II. cap. 28.

In cavernis minutis terrarum, quas syringas appellamus. Inf. lib. XXII. *Sunt & syringes subterranea quidam & flexuosi recessus.* Vide Suid. in Σύριγξ.

Impulsu crebriore aquis undabundis] Lucret. lib. VI.

Fit quoque, ubi magnas in aqua vastasque lacunas
Gleba vetustate è terra provolvitur ingens

Ut

Vt jactetur aqua fluctu quoque terra vacillans.

Ventorum vi subeuntium ima terr.] Lucret. lib. VI.

Præterea ventus cùm per loca subcava terræ
Collectus parte ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas:
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis. *

Soliditatibus concrustatis] Agathias lib. II. Οἱ δὲ αἰτίαν τῶνδε τοῦ κακοῦ (tremoris scitæ) ἀποδιδόντες ὅσοι λέγοντες ξηράς τε καὶ λιγνυώδεις, ἢ ὑπὸ τῇ γλαφυρᾷ τῆς γῆς ἐγγινομένας, καὶ τῇ μὴ ἀραιότητι ῥᾳδίως ἐξιέναι ἀνωθεῖσθαι ἔνδον περιδινουμένας ὃ ἀποκλεισθῆναι ὑπὸ τῆς βίας φορᾷ τὸ περιέχον ἐκδοθῆναι ἐς τὸ ὕπαιθρον ἀναχθῆναι.

Terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla] Mich. Glycas Annal. lib. I. Γίνεται δὲ σεισμὸς ὑπὸ ἀνέμων κίνησις. ὅταν γὰρ τοῦτο καὶ ὑπὸ μεγάλων σεισμῶν, αἴτιον τοῦ τόπου τοὺς κόλπους, ὡς ἐξαπίνης αὐτοὺς ὑποκρίνει τὸν τόπον, καὶ μάλιστα ὑπὸ ἀέρος.

Anaximander ait] Anaximander Milesius Physicus, cujus magna in hac re scientia vel potiùs divinitas fuit: quique Lacedæmoniis prædixit, ut urbem & tecta custodirent: instare enim motum terræ. Plin. lib. II. cap. 79.

Quæ de causa terrores hujusmodi] i. e. tremores hujusm.

Neptunum humentis substantiæ infestat Ennos.] Gellius lib. II. cap. 28. * Macrob. Saturnal. I. cap. 17. *Orpheus tamen in Hymnis quamvis Neptunum cognominaverit* Ἐννοσίγαιον, *etiam Jovem* Σεισίχθονα *vocavit.* * Agathias lib. II. Eustath. in Homeri Iliad. ν. pag. 1023.

Fiunt autem terrarum motus, &c.] Corruptè admodum hic locus in vetero Editionibus legebatur: sed in eo restituendo felicissimus fuit Hadrian. Junius, cujus emendationes à Mss. membranis confirmantur. Eum vide Animadvers. lib. III. cap. XV.

Terrarum motus modis quatuor] Heraclides Pontic. Allegor. Homer. τὰ γὰρ τοι σεισμῶν διαφέροντα τοῖς πάθεσιν οἱ φυσικοὶ λέγουσι ὅσοι ἴσοι, καὶ τινας ἰδίως χασματίας ὀνομάζουσι καὶ βρασματίας αὐτοὺς, ἐπικλινίας τινὰς καὶ κλιματίας προσαγορεύοντες. Aristot. de Mundo, & ejus interpres L. Apuleius, L. Seneca Natural. Quæstion. lib. VI.

Pag. 169. *Mycematia*] Ἀπὸ τοῦ μυκήματος: qualis mugitus sub Arcadio Imp. per totos septem dies, maximo cum terræ motu, auditus fuit. Mich. Glyc. Annal. IV.

* *Opperiensque Julium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia*] Idipsum Cassiodorus innuit, Variar. lib. I. Epist. 24. -- *Pro communi utilitate exercitum ad Gallias constituimus destinare -- Atque ideo per Nandium Sajonem nostrum admonendum curavimus, ut ad expeditionem in Dei nomine more solito, armis, equis, rebusque omnibus necessariis sufficienter instructi, VIII. die Kal. Juliarum proxime venientis, modis omnibus, Deo favente, moveatis.* *

* *In sedibus consumendum*] Sedes, sive sedecta quid sint, ad lib. 14. explicitum. *

Buccellatum, ut vulgo appellant] Constantinus περὶ θεμάτων. Βουκελλάριος τὸ χρηματικὸν ψωμίον καλεῖται. Est verò panis ille, quem vulgò nunc *biscoctum* vocant: ob usus enim diuturnitatem recoquitur, ut solet panis nauticus. L. 6. C. Theod. de erogat. milit. an. *Expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed & laridum, carnem berbecinam etiam milites nostros ita solere percipere.* Mauritius in Tacticis: χρὴ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἐν ταῖς σέλλαις ἐπιφέρεσθαι ἕκαστον στρατιώτην ὕδωρ καὶ βουκελλάτα.

Pag. 170. *Consuetude Salios appellat*] Zosim. lib. III. Τὸ Σαλίων ἔθνος, Φράγγων ἀπόμοιρον. Vide quæ ad Legem Salicam notavit Francisc. Pithœus J. C. vir verè doctus: cujus exactâ diligentiâ factum, ne quid in præsentiarum his addere velimus.

Pag. 171. *Consilium prudens celeritas faceret tutum*] Sallustii dictum hoc pertinet: *Ubi consulueris, maturè facto opus est.* Ad quod respexisse videtur Emmanuel Palæologus in Parænet. cap. 30. Καὶ ὅσοις μὲν τις ἀσφαλὲς χωλῇ βαδίζων, βουλεύσεσθαι δὲ ταχέως, δεῖ πως τρέχειν.

Pag. 172. *Tagetis Tusci libris*] Censorinus de die natali cap. II. *In agro Tarquiniensi puer dicitur divinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam Lucumones Etruriæ potentes exscripserunt.* Cicero de Divinat. lib. II. Isidorus Origin. lib. VII. cap. 9. Non solùm autem Haruspicinæ, sed fulgurum etiam aliarumque rerum abstrusarum interpretationem hi libri continebant. Servius in Fragment. ad Virgil. lib. XII. *Deorum fulgura in Etruscis libris descripta.* Columella lib. X. Placid. Lactant. in Statii Thebaid. lib. IV. * Arnobius lib. I. p. 93. *Libros Acheronticos Etruriæ* laudat Arnob. lib. I. sed verior ibi videtur lectio *Aruntices libris*, p. 88. *

Vejovis fulmine] *Vejovis* Jupiter fulguritor est, quem in Glossar. vett. *Dijuminum*, nescio quàm rectè, appellatum inveni. *Dijuminus*, Ζεὺς κεραύνιος. Vejovis imaginem vide in Fulvii Ursini lib. de Familiis Rom. Idolum ejus ut fictum ex Gellio scimus lib. V. cap. 12. *Simulacrum Dei Vejovis -- sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum.* * Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu humano capra. * Templum habuit Romæ inter arcem & Capitolium: ut Dejovis ædes in regione X. inter Ciceronis domum & Veliam. Pub. Victor. in descript. Urbis. * *Dejovis* meminit & Gellius loco suprà laudato. *

Fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos possint audire fragores] Id verè dici, ex Plinii quoque verbis elici potest, lib. II. cap. 24. in Catholicis fulgurum: *Quam priùs omne & afflare, quàm percuti: nec quemquam sangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitrua audierit.*

Susceptorum vilium more] *Suscepti* sunt clientes, sic dicti, quòd à potentioribus in tuitionem ac patrocinium suscipiuntur. Salvianus Massil. lib. V. de Gubern. *Ecce quæ sunt auxilia ac patrocinia majorum: nihil susceptis tribuunt, sed sibi.* Vide Servium in VI. Æneid ad illum versum --- *Fraus innexa clienti*, * & Scholiast. Symmachi Epist. 4 lib. 5. Jul. Severianus Rhetor: *Adversariorum calumnias, factiones, solitudinem suscepti, vel cetera ejus infortunia memoramus.* Jordanes de rebus Geticis: *Quasi susceptorum suorum mors ad suam injuriam redundaret.* Juretus Arnobii locum notat. Vid. Pith. ad Fragm. vet. Jurisconsult. pag. 97. *

Pag. 174. *Capella, non homo*] Convicium hoc erat in homines deformiores. Sic Julianus ipse Persas vocat *Capellas*, Lib. XXV. *En quos martia ista pectora viros existimant, deformes illuvie capellas & tetras.*

* *Vernacula Principi resonante*] Id est scurriliter, verniliterque dicta. *

Solet amplissima gloria objecta esse semper invidia] Vetus dictum est: Τοῖς μὲν ὑπὸ τοῦ ἡλίου περιλάμπουσιν ἕπεται κατ' ἀνάγκην σκιά, τοῖς δὲ ὑπὸ τῆς δόξης βαδίζουσι ἀκολουθεῖ φθόνος.

Cimonem Miltiadis] Æmil. Probus & Plutarchus in Cimone.

Duæ potentissimæ urbes] Numantia & Carthago. Livius, Vell. Paterculus, Val. Maximus.

Caput digito uno scalpebat] Vid. Plutarchum in Cæsare. Epigramma vetus apud Schol. Lucani:

Magnus, quem metuunt homines, digito caput uno
Scalpit, quid dicas hunc sibi velle? virum.

Fasciola candida crus alligabat] Valer. Max. lib. VI. cap. II. *Candida fascia crus alligatum habenti Favonius, Non refert, inquit, qua parte corporis sit diadema. Exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobrans.* A simili re jocus in Metellum natus : ὡς πολὺ χεῖρον ἔλαττον ἔχει προσπεριδιδέμενος τὸ μέτωπον.

Nec cautior quisquam patria] Sic lib. XXIX. *Sui cautiores.*

Fatali decesserat sorte] Gloss. *Fatali sorte*, ἰδίῳ θανάτῳ. L. 104 C. Theod. de Decurion. *Si quis filiam -- fatali sorte perdiderit.* L. 6. C. Theod. de censu : *Sorte fatali morientibus.*

Pag. 175. *Loricæ ex cornibus rasis*] Affatim de armatura hac Pausanias in Atticis, pag. 19. Scholia antiqua in Non. Marcell. *Catafracta, vestimentum militis, aut ferri laminâ, aut coriis composita, ne ictu penetretur.* * Statius Papin. Thebaïd. lib. 3. pag. 110.

Hi teretes galeas, magnorumque ærea suta
Thoracum, & marcas Chalybum squalore crepantes
Pectoribus tentare : alii Gortynia lentant
Cornua.

Virgil. *Ensemque clypeumque & rubra cornua cristæ.* *

Plumarum in speciem] Sallust. *Equis paria operimenta erant, quæ lineo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Servius Æneid. XI.

Equorum plurimi ex usu castrati] Varro de Re Rustica lib. II. cap. VII.

Trahentesque singulos, interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum] Hoc genere prœliandi Romanos quoque usos ex Livio constat & Festo ; cujus hæc sunt verba : *Paribus equis, id est, duobus Romani utebantur in prœlio, ut sudante altero transirent in siccum.* Idem de Danubii circumcolis Ælianus in Tacticis cap. 18. Ταύταις δὲ τούτων χρῶνται μάλιστα οἱ περὶ τὸν Ἴστρον βάρβαροι, οὓς ἀμφίππους ἔλεγον, ὡς εἰθισμένους μεταβαίνειν ἀφ' ἄλλου ἵππου εἰς ἄλλους. De Alanis Egesippus lib. V. cap. 50. *Infudere se genti Medorum, & imperatis brevi velocibus equis, & aliis pariter ad dexteram nexis, in quos per vices, cùm foret laboriosum, desilirent, totam propemodum regionem percursavere.* * Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. p. 145.

——Comitemque volet mutator equorum
Mæsus, & ingentis frenator Sarmata conti. *

Pag. 177. *Qui cum eorum ritu oblati*] Vr. reorum ritu obl.

* *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum & Regum, suspensis à jugulis suis gladiis obsecrantium; postquam Arabarium impune compererant absessisse*] Guntherus Ligurinus in libro VIII.

—— pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enses.

Aliàs, *portant cervicibus enses.* In Chronico Richerspergensi legitur Epistola Friderici Imper. ad Eberhardum Salzburgensem Archiepiscopum, data anno 1162. his verbis : *In Kalendis Martii hostis Imperii Mediolanum submotâ omni simulatione fraudis, quâ in prima deditione dolosè nos circumvenit, summa necessitate famis & mediis coacti, ad curiam nostram apud Laudam venerunt, & nudos gladios in cervicibus suis deferentes, & Majestati nostræ reos se esse profitentes, personas, res, ipsamque civitatem absque omni tenore & sine aliqua conditione interposita in nostram potestatem cum plena deditione reddidere.* Vvippo de Vita Chunradi Salici Imp. *Romani qui seditionem commoveerant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa collum quasi ad suspensionem præparati, ut Imperator jussit, satisfaciebant.* Galli dicunt *la hart au col.* Simile quid à Gandavensibus factum, cùm ad Imper. Carolum V. supplices accederent, veniamque delictorum peterent. Funiculus è collo, ritus supplicantium erat, I. Regum capite XX. Vide Excerpta Legationum ex Petro Patricio. *

Pag. 178. *Barbaris omne jus in viribus* Idem de Germanis Pompon. Mela lib. III. cap. 3. *Jus in viribus habent.*

Pag. 179. *Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt*] De Alanis lib. XXXI *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum quas circumeunt Præsulem, verecundiùs colunt.* De Danis M. Adamus cap. XXX. *Cæsari miserunt gladium videlicet capulo tenus aureum, & alia multa : pacem firmam ritu gentis per arma juraverunt.* * Hunc ritum etiam inf. tangit, cùm de Alanis scribit lib. XXXI. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum, quas circumeunt, Præsulem verecundiùs colunt.* Sollemne nempe est, ut per eum quis juramenti religione sese adstringat, quem pro Deo observat. Sic Mezentius per dextram & telum jurabat, & Scythæ per acinacem. Apul. de Deo Socrat. * Arnob advers. Gentes lib. 2. Aimojnus lib. 4. c. 36. *Hoc pactum sacramento quidem super arma (ut eis mos erat jurantibus) firmatum.* * Lucianus in Toxare : Μᾶλλον δὲ πρότερον ὀμόσαι σοι τὸν ἡμέτερον ὅρκον, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμεθα. Οὐ μὰ γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀκινάκην, οὐδὲν πρός σε ψεῦδος ἐρῶ. De Danis M. Adamus cap. XXX. *Cæsari miserunt gladium videlicet capulo tenus aureum & alia multa, pacem firmam ritu gentis per arma juraverunt.* Sed optimè Ammiani locum Menander illustrat in Eclogis Legation. pag. 106. Δείσαντες οἱ ἐν Σιγγιδόνι, τὸν ἄρχοντα γὰρ αὐτῶν (Chaganum) ἐπωμόσαντο αὐτίκα, καὶ ὡς ἐξήνεγκε, τοὺς τε Ἀβαρικοὺς ὀμνύναι ὅρκους, ΞΙΦΟΣ ΣΠΑΣΑΜΕΝΟΣ, καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔθνει παντί, εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος γεφυροῖ βουλοίμην τὸν Σάον, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτός τε καὶ τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθείη φῦλον. *

Erumpentibus liberis] Ita vocat Sarmatas liberos (ut paullo pòst, *liberi terras occupaverunt è regione sibi oppositas*) ad discrimen Sarmatarum Limigantium, qui servilis erant conditionis. Lib. 19. *Sarmatas liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos* : quorúmque in dominos facinus paullo antè narravit suprà lib. XVII. & inf. lib. XIX. Sic liberorum Scytharum meminit Herodotus lib. IV.

Pag. 180. *Caput porci simplicitas militaris*] Veget. de Re Milit. lib. III. cap. 19. Agathias lib. II. & ex eo Suid.

Pag. 181. *Casa vel trabibus compacta firmissimis*] Morem hunc etiamnunc Sarmatæ aliique Aquilonares & Alpini populi servant. Trabibus enim altis super alias locatis domus & casas construunt : uti non omnes quidem, sic multas tamen. Neque aliter priscos illos Germanos, majores nostros, factitasse verosimile est. De quorum ædificiis sic scribit Herodianus lib. VII. Λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλίνθων ὀπτῶν σπάνις, ὕλαι δ' εὔδενδροι, ὅθεν ξύλων οὔσης ἀφθονίας, συμπηγνύντες αὐτὰ καὶ ἁρμόζοντες, σκηνοποιοῦνται. In Germanorum tamen solo domicilia non pauca ritu Romano elegantiùs fuisse constructa, ex Ammian. lib. XVII. videre licet.

Ad suffugia locorum] Vulg. *Sufgragia locor.* malè. Paullo pòst : *Adegit suffugia petere latebrarum palustrium.* Lib. XXI. *Per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.* Ita *refugia*, ὑποδύσεις. Rufinus de Bell. Jud. lib. III. cap. 9. *Machinas & refugia incendunt.*

Pag. 182. *Militarique consensu secundo Sarmaticus*] De veritate hujus loci dubium nullum esse,

ni ipse Constantius aliud innuere videretur, in militari, quæ mox sequitur, allocutione, dum ait: *Postremò ego quoque hostilis vocabuli spolium pra me fero, Secundo Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sententes mihi, ne sit arrogans dicere, meritò tribuistis.* Ut sanè hic quoque legendum sit, *indicatione consensu Secundus Sarmaticus appellatus.* Qui tamen an rectè Secundus Sarmaticus dicatur, ipse viderint. Nam ob victorias contra Sarmatas & ante Constantium M. Antoninus Philosophus, & Aur. Antoninus Bassianus Impp. aliique Sarmatici quoque dicti fuere, ut ex Historiæ Augg. Scriptoribus, & Nummis veteribus constat.

Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum] Ex vocabulis gentium subactarum victores nomina sibi indidisse, nemo non novit. Hinc enim Africanus ab Afris, Germanicus à Germanis, Francicus à Francis, alii ab aliis populis appellati. * Themistius Euphrada Orat. 10. pag. 146. de pace ad Valentem Imp. αὐτομανίζχσμω ἦ ὅτι τῶν πολλῶν αὐτοκρατόρων ὁ μὲν τις ἀχμικὸς ἐπεκλήθη, ὅτι τὴν ἑλλάδα ἀνάστατον ἐποίησε. μακεδονικὸς δέ τις ὅτι, ὅτι τὴν μακεδονίαν ἔθετο ἢ ἀσίαν. * Hinc Vararanes Saporis filius Persa (nam & apud Persas hic mos observatus) Cermasaà dictus fuit, ab ejus nominis gente devicta. Agathias lib. IV. pag. 131. Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὃς δὴ ἢ Κερμασαὰ ἀνομάζετο. ἦν ἢ τοῦτο ἐπώνυμον ἡ αἰτία ἥδε μοι εἴρηται. ἢ γὰρ νέῳ ἔτι ὄντι τυχὸν ὁ πατὴρ ὑπῆρχεν ἐπιτρέψαι. ταύτην ἢ τῷ πατρὶ τῷ ὑπερέχειν δεδηλωμένος, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἀπείληφε, καθάπερ πρότερον ἢ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχὸν, ὁ ἢ Γερμανικὸς, ὁ ἐξ ἄλλου τοῦ γένους νενικηκὼς ἐπεκλήθη.

Pag. 183. *Plus æstimantes creare, quàm afferre barbaris Regem*] Artes hæ sunt quibus paullatim animi devicti emolliuntur, ut deperditæ libertatis jacturam faciliùs ferre discant.

Ex usu sestata non posse Constantium vinci] Ad sollennes adclamationes hæc verba pertinent; qualis consimilis planè etiam illa est apud Lamprid. in Vita Diadumeni: *Jupiter O. M. Macrino & Antonino vitam. Tu scis Jupiter! Macrinus vinci non potest. Tu scis Jupiter! Macrinus vinci non potest.*

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XVIII.

Pag. 187. ANNONA *à Britannis suetam transferre*] Zosimus lib. III. Ὀκτακόσια κατασκευάσας πλοῖα (Julianus Imp.) μείζονα λέμβων τούτοις εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει· ἢ τοῦτο τοῖς ποταμίοις πλοίοις ἀνάγεσθαι διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάζων, τοῦτό τε ποιῶν συνεχέστερον, διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκείαις πόλεσιν. εἰς τό τε σπεῖραι χέρσον, ἢ συγκομίσαι τὴν γῆν, ἢ ἄχρις ἀμητοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. Jam olim ergo hac laude celebris Britannia, quòd & annona in proprios usus sufficiente abundet, & frumentarium auxilium populis etiam longissimè dissitis suppeditet.

Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesima] Edidimus locum, ut vulgo legitur, licèt de vitio valde suspectum: neque à Ms. auxilii quidquam, in quo sic scriptum: -- *Castra Herculis, Quadriburgi unius Tricesima.* Editio Steph. *Quadriburgum Stricensium.* Emendare conati sunt viri docti, quorum tamen diligentiam potiùs, quàm successum laudo. Et hactenus verosimilia dedisse videtur Petr. Divæus Antiquitat. Belgicar. cap. XIX.

Pag. 188 *Quinquagenarias longioresque materias*] *Quinquagenarias materias* dixit, id est, trabes & arbores valde magnas, ut *centenarias rosas* Tertull. de Corona militis cap. 14. & *centenarios nummos* Lampridius in Alex. Severo. *Pecunias majorinas vel centenionales* L. 1. C. Theod. Si qui pecun. conflav.

Pag. 189. *Dum hostes nostrorum ignes observant*] Sæpe hoc stratagemate viri bellatores usi, ut jam olim ad Historiam Longobardicam notavi: multaque ejus exempla apud Polyænum aliosque Scriptores passim occurrunt.

Epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis] Hoc est, quod Tacit. de Germanis scribit: *Diem noctemque continuare potando nulli probrum.* * Vid. Eclogas Legat. *

Ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen] * Ditmarus lib. 6 cap. 68. *Palas à Treverensibus contra Regem firmatur.* * Ab hisce ominibus Principem Palatinum appellationem sumsisse, multi hactenus falsò sibi persuaserunt, quorum errores eruditè corrigit Vir Cl. Marq. Freherus Origin. Palatin. cap. 2.

Ubi terminales lapides] Glossar. Ὁριαῖος λίθος, *terminalis lapis* Ὁροθέσιον, *terminus, limes, terminatio.* ὅρος ἐπὶ χώρας, *terminus, finis limitum, hoc terminatum.* Dionys. Halicarn. lib. II. pag. 133. λίθους ἐπὶ τοῖς ὅροις. Sic lib. XXX. *plaga terminales*, id est, terminis & limitibus regiones confines. * Tertull. de Jejuniis cap. XI. *Palos terminales figere.* *

Pag. 190. *Cælestis corrigit iura*] Eodem sensu *caleste oraculum*, L. 10. C. de assessor. L. 5. C. de jurisd. omn. jud. *calestes littera*, L. 3. C. Theod. ad L. Corn. de falso; *calestis indulgentia*, L. 4. de calc. coctor. *calestia statuta*, L. 3. de stud. liberal. *caleste praceptum*, Gesta purgat. Cæciliani & Felic. pag. 27.

Examen apes fecere perspicuum : superque hoc prodigiorum gnares consulenti, &c.] Plinii verbis hæc interpretanda sunt, lib. XI. cap. XVII. *Apes ostenta faciunt privata & publica, uva dependente in domibus templisve, sæpe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi Imp. cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua Haruspicum conjectura, qui dirum id ostentum existimant semper.* * Quid *uva* hoc loco, & Juvenalis ostendit, & Varro de Re Rustica lib. 3. c. de Apibus. * Juvenal. Satyr. 3.

Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longa consederit uva
Culmine delubri.

Unde cùm Cassini examen apium ingens in foro consedisset, aliudque in templum Æsculapii convolasset, inter prodigia relatum fuit. Livius lib. XXVII. Dio lib. XLVII. Vid. Cicer. de Haruspic. Respons. Virgil. lib. VII. Val. Max. lib. I. cap. 6.

Fumo pelluntur & turbulento sonitu cymb.] De fumo certum est; & hodie in eximendis favis adhibetur. * Pallad. de Re Rust. lib. 5. c. 8. * Scholiast. Apollon Rhod. lib. II. u. 7. ad illum vers. — λιγνυόεντι — καπνῷ τυφόμεναι τὰ σμήνη τῶν μελισσῶν καὶ ψόφοις χαλκοῦ κροταλιζόμεναι ἀποχωροῦσι (αἱ μέλιτται) τῶν σιμβλῶν. De sonitu etiam constat : sed turbulentus ille sit oportet, unde *inimica & echo est resultantis sono, quæ pavidas alterno pulsat ictu.* Plin. lib. XI. cap. 19. Aliquin gaudent plausu atque tinnitu æris, eoque convocantur, ut idem ait lib. eod. cap. 20. Varro de Re Rustica lib. III. cap. 16. Virgil. Georg. IV. * Virgil. Æneid. 12.

Inclusas ut cùm latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum, per cerea castra
Discurrunt. *

Claudian. Panegyr. VI. Consul. Honorii :

——Cybeleia quassans
Hyblæus procul æra senex, revocare fugaces
Tinnitu conatur apes, quæ sponte relictis
Descruere favis.

Ancilla adscita notarum perita] Vid. Notas in Val. Probum & reliquos rei notariæ Scriptores.

Pag. 191 *Callisthenem sectatorem & propinquum suum*] Ex Hero Aristotelis consobrina natum. Plutarchus in Alexand.

Vt quàm rarissimè & jucundè apud hominem loqueretur] * Val. Maxim. lib. 7. c. 2. *Aristoteles Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo aut rarissimè aut quam jucundissimè, loqueretur.* * Amicè sic quidem Aristoteles Callisthenem suum (cujus ἀγχίνοιάν τε καὶ παῤῥησίαν, καὶ ὑπέρογκον αὐθάδειαν norat) monuit, licèt frustra. Nam & gravitas viri, & prompta in loquendo libertas, invisa primò Regi, novissimè mortis quoque Callistheni causa fuit. Arrianus ἀναβάσ. lib. IV. Curtius lib. VIII.

Vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem] Lib. XXIX. *Institutum hominis, mortem in acie linguæ portantis ad partem pessimam depravantes.*

Linquentes Orientem anseres] Scripti cod. hæc lectio est; verissima sanè. Non enim grues, ut hactenus hic editum fuit, sed anseres rostra lapillis occludunt, cùm Taurum montem prætervolant. Plutarchus in libro de garrulit. & utra animalia prudent. Ælianus de Animal. lib. V. cap. 29. Phile cap. 14. περὶ χηνός.

Αἰδοῖ δὲ τὸ στόμα θ' ἵνα μὴ κλάγξῃ σιγῶν,
Ὅταν περᾷ τὸν Ταῦρον, ἀμείβων τόπον.
Τοὺς αἰετοὺς γὰρ φεύγει τοὺς χηνοβοσκοὺς
Εὐνοῦς δυσμὰς ὁμοχλᾷ σοφῶς ψύχους.

Pag. 192. *Comitatensis fabrica*] Ita Ms. at vulg. *Comitensis fabr.* malè. Vid. Notit. Imperii.

Pag. 193. *Receptissimo inclaruit lege*] Non tam amore virilitatis, quàm odio fratris Titi Vespasiani, cui spadones in deliciis, hanc legem à Domitiano promulgatam Xiphilinus scribit. Quo tamen nomine eximiam laudem meruit, cetera pessimus Princeps. Statius Papin. Silvar. lib. III. carm. 4.

—— Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare nefas, gavisaque solos
Quos genuit, natura videt.

Idem Silvar. lib. IV. Martial. lib. VI. Epigram. 2. Sueton in Domitian. cap. 7. Philostratus in Vita Apollonii, & ex eo Photius in Bibliotheca pag. 539. Δομετιανὸν φησὶ τῇ βλαστάνειν νομοθετοῦντα, εὐνουχίζειν μὴ ποιεῖν, καὶ ἀμπέλους μὴ φυτεύειν. * Hinc factum ne quis medicorum aliquem castraret absque Præsidis permissu. Justinus Martyr p. 55. v. 43. Itaque quod bono publico à Domitiano sancitum, alii mox pòst Impp Constitutionibus suis pleniùs confirmarunt : Nerva putà apud Xiphilinum, D. Hadrianus apud Ulpian. L. 4. §. 2. L. 5. ff ad L. Cornel. de Sicar. D. Pius apud Modestin. L. 11. ff. eod. Constantinus L. I. C. de Eunuch. Justinianus Novell. 142. Leo Sophus Novel. 60. * Zonaras in Canones Apostolor. 24 21. 22. 23. *

Pag 194. *Qui vel quarum virium milites*] Utile studium & laudandum, si quis pro Republica nitatur. Neque enim suas vires rectè quis æstimare potest, nisi qui alienas cognitas habet : ut exemplo scire datur Pori, qui neminem se fortiorem censebat, antequam Alexandri virtutem expertus esset. Curtius lib. VIII.

Zopyri illius similis Babylonii] Herodotus in fine lib. III. Aristides Orat. κατὰ τῶν ἐξορχουμένων, Polyænus lib. 7. p. 494. Justinus Histor. lib. 1. Sex. Jul. Frontinus Stratag. lib. III. cap. 3. Greg. Nazianz. contra Julian.

Pag. 195. *Apicis nobilitatus auctoritate*] Pag. 139. de eodem hoc Antonino : *Sublata tiara, quam capite summo ferebat honoris insigne.*

Pag. 196. *Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem*] * Livius lib. XXII. *Non omnia nimirum eidem Dii dederunt. Vincere scis Hannibal, victoriâ uti nescis.* Itaque in laude Valentis Imp. ponit Themistius, quòd νικᾶν καὶ νίκῃ χρῆσθαι sciret. Orat. 6. p. 70. in 4°. * Luc. Florus lib. II. cap. 6.

Secundùm Homericos Phæacas] Odyss. θ.

Inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum] De hoc Persarum ritu Herodotus lib. I. Μεθυσκόμενοι εἰώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιέστατα τῶν πρηγμάτων. Τὸ δ' ἂν ἅδῃ σφι βουλευομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ νήφουσι προτιθεῖ ὁ στέγαρχος, ἐν τοῦ ἂν ἐόντες βουλεύωνται. καὶ ἢν μὲν ἅδῃ καὶ νήφουσι, χρέωνται αὐτῷ. ἢν δὲ μὴ ἅδῃ, μετιεῖσι. τὰ δ' ἂν νήφοντες προβουλεύσωνται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι. Quem locum laudant Athenæus lib. 4. & Scholiast. Aristoph. in Equitib. ad illum versum, Οἶνον γὰρ εὑρεῖς ἄν τι πρακτικώτερον. Vid. Strabon. lib. XV. pag. 505.

Græcorum more veterum] Plutarch. Sympos. lib. VII. Athen. lib. IV. cap. V. Idemque mos apud Germanos olim obtinuit. Tacitus de Moribus Germ. *De reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant : tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.*

Pag. 197. *Nisi temporibus Gallieni intacta*] Ruf. Festus Historiam narrat: *Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, & jam Syriam sibi Persæ cœperant vindicare, nisi quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus, collectâ Syrorum agrestium manu, acri-*

ter restitisset. Is fusis aliquotiens Persis non modo nostrum limitem defendit, sed etiam ad Ctesiphontem Romanus ultor imperii, quod mirum dictu est, penetravit.

Pag. 199. *In vagina internis figuris notarum membranam reperimus scriptam*] Jul. Frontinus Stratag. lib. III. cap. 13. de emittendo vel recipiendo nuntio: *Nonnulli interiora vaginarum inscripserunt.* Vid. quæ notat Porta Neapol. de furtivis litterarum notis, lib. II. cap. 21. * Vide Æneam de Re Milit. quem Casaub. cum Polybio edidit p. 81. *

Pag. 200. *Doriscum Thraciæ oppid.*] Ubi Xerxes exercitum lustravit. Herodot. lib. VII. ἐξηρίθμησαν δὲ τὸν τρόπον τόνδε· συναγαγόντες ἐς ἕνα χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων, καὶ συννάξαντες ταύτην ὡς μάλιστα εἶχον, περιέγραψαν ἔξωθεν κύκλον. περιγράψαντες δὲ, καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους, αἱμασιὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον ὕψος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὀμφαλόν. Atque id est, quod Ammian. dicit, *agminatim intra conseptα exercitus recensitos.*

Pag. 201. *Inter harundineta Mesopotamiæ*] Agatharchides apud Photium Biblioth. pag. 734. Ἔχει δὲ ὅτι (ἰχθυοφάγοι) καινὸν ἔφικται, τοὺς ἐν τοῖς ἕλεσι λέοντας ἐπιβουλεύοντας αὐτοῖς. κατὰ δὲ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ κυνὸς γίνεται τι χρηματισμὸς πλῆθος ἀνέμων, ... ἔχει δύναμιν, ... λιμνώδεις ὑγρασίας ... ὑφ᾽ οὗ καὶ οἱ λέοντες ἐκπιέζονται, ... ἀνάγκην ... ἔστιν ὁ παχύς, ... ἔχει ... φοβερὸς.

Per Edessena sepulcra] Lib. XIX. *Sabinianum etiam tum sepulcris hærentem.* Mens Auctoris utrobique obscura. Solebant prisci Christiani, ingruente belli tumultu ante Martyrum sepulcra se prosternere, ibique ob mala averruncanda preces suas allegare. Joh. Chrysostom. in Orat. de divit. Βασιλεὺς ῥίπτει τὸ διάδημα, καὶ περιπλακεὶς τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος ... καὶ δεόμενος τοῦ ... αὐτὸν τῶν δεινῶν, καὶ νίκην κατ᾽ ἐχθρῶν. An idem hunc Sabinianum fecisse dicendum, non liquet.

Pagg. 201.202.* *Sabinianus milesaris Pyrrichiæ sonantibus modulis delectabatur*] Sic in lib. 16. de Juliano Cæsare: *Cùm artem modulatius incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.* Marius Victorinus de Metris lib. II. de anapæstico metro pag. 102. *Embaterion dicitur,* (ἐμβατήριον) *quod est proprium carmen Lacedæmoniorum. Id in præliis ad incentivum virium per tibias canunt: incedentes ad pedem ante ipsum pugnæ initium.* *

Pag. 203. *Præsidium per eos tractus agentes*] ἴσ. *per eos tractus.*

Ab aggeribus publicis] Glossar. *Agger, strata, via publica.* Servius Æneid. V. & ex eo Isidor. Origin. XV. *Agger est media strata eminentia, coaggeratis lapidibus strata.* L. 2. C. Theod. Ne quis in Palatin. *Remota ab aggere publico civitates.* L. 4. de itin. mun. *Studia cunctorum ad reparationem publici aggeris conducibili devotione volumus festinare.* Sulpic. Severus lib. III. de Vita Mart. *Per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat.* Acta MS. Martyrii Cantii & Cantiani: *Ubi quasi vehiculis apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus.* Beda in Martyrolog. IV. Eid. Octob. *Extat per totum aggerem publicum loquentibus tumulis sepultura Sanctorum.* Eodem modo *itinerarius agger.* Ammian. lib. XIX. * *Militaris agger,* Tit. Cod. de milit. aggere non rump. *

Sublatâ tiarâ] Salutationis hunc ritum Eustath. in Dionys. notat. Λέγεται (inquit) καὶ σύμβολον εἶναι ἀσπασμοῦ παρὰ Πέρσαις τὸ ἀφελέσθαι τὴν τιάραν τῆς κεφαλῆς. Cl. Claudian. Paneg. in IV. Consul. Honorii:

Persarum proceres cum plebe sedentem
Hac quondam videre domo, positaque tiara
Submisere genu.

Vide Brisson. de Reg. Persar. lib. II.

Quam capiti summo ferebat honoris insigne] ἴσ. *quam capiti summum fereb. hon. insig.* Summus enim honor ille apud Persas, quo qui nobilitatus, mensæ regali adhibebatur, consiliorumque particeps fiebat, uti id Ammiani aliorumque Scriptorum auctoritate docet Barnab. Brisson. de Reg. Persar. lib. II.

Manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplices indicat formam] Supplicum hic mos non Assyriorum tantùm est, sed multarum quoque gentium aliarum: quo etiam Judæi Petronium accesserunt deprecaturi, ne statua in templo collocaretur. Philo Jud. legation. ad Caium pag. 721. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πετρώνιος ἐξ ἀκοῆς ... καταλαμβάνει ... ἔχοντες ... αὐτοῖς ..., ... τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας εἰς τοὐπίσω περιαγαγόντες ... Et apud Scythas usitatum fuit, εἰς τοὐπίσω περιάγειν τὼ χεῖρε, ἐν ταῖς ἱκετείαις. Lucianus in Toxare, Suid. in ἐπὶ βύρσης καθέζεσθαι, Apostolius Byzant. in Proverb. Quem morem à captivorum habitu originem duxisse certum est, qui manibus post tergum ligatis abducuntur. Itaque hostibus se dedentes, quò miserabiliores videantur, hoc quoque gestu veniam precari solent. Sic legati quos Decebalus ad Trajanum miserat: ῥίψαντες δὲ τὰ ὅπλα, καὶ τὰς χεῖρας ὀπίσω δήσαντες ἐν αἰχμαλώτων τάξει ἐδέοντο τοῦ Τραϊανοῦ εἰς λόγους ἐλθεῖν Δεκεβάλῳ. Pet. Patricius in Fragmentis legation. Sic Quadi *manus ad dimicandum aptatas armorum abjecto munimine pone terga vinxerunt: restareque solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti.* Ammian. lib. XVII. Quod & ipsum ut faciat, Denarum Sapor jubet, ni majoribus pœnis affici velit: Καὶ νῦν εἰ βούλεται ἐλαφροτέρας κολάσεως τυχεῖν, ὀπίσω τὰς χεῖρας δήσας παραστήτω. P. Patr. in Fragm. legat.

Pag. 205. * *Gumathenam contingit, regionem uberem*] Scribe *Comagenam.* *

Quinta Parthica legio] Parthicæ legiones sex laudantur, quarum prima & secundæ meminit Ammian. lib. XX. Spartianus in Caracalla: *Præfectus legionis secundæ Parthicæ.* Vetus Inscript. LEG II. PARTHICÆ SEVERIANÆ. Item Romæ in via Ardeatina: LEG. III. PARTHIC. P. F. Columna vetus nomina legionum continens: I. PARTHIC. II. PARTHIC. III. PARTHIC. * Et in aliis vett. Inscriptionibus laudantur *Clibanarii Parthi Primanorum, Parthi Secundanorum, Parthi Tertianorum, Parthi Quartanorum.* * Quarta Parthica Berœæ præsidio destinata erat, ut Quinta Parthica Amidæ. Theophylactus Simocat. Historiarum lib. II. pag. 99. & ex eo Photius in Biblioth. pag. 41. Φασὶ τὸν χιλίαρχον γεγονέναι τῶν Κυαρτοπαρθῶν ὄντα τὴν φρουρὰν ἐπιφερομένων τῶν ἐν Βερροίᾳ τῇ πρὸς Συρίας ταῖς ἀρχαῖς κειμένων. Sexta Parthica, sub dispositione viri Illustris Magistri militum per Orientem, in Notitia Imperii laudatur.

Decimanique Fortenses] In Notitia Imperii, sub dispositione viri Illustris Magistri militum Præsentalis, Fortenses collocantur, qui * & alibi in eodem libro laudantur. Eorum etiam meminit Imp. Marcus in Epistola ad Senat. Rom. apud Justinum Martyrem in Apologia pro Christianis 2. p. 79. κεκλαμβανομένος δὲ οὖν ἐν μεγάλῃ πλήθους ἀριθμῷ καὶ στρατευμάτων λεγεῶνος πρίμης, δεκάτης, Γεμινοφρεντησίας μίγμα κατηριθμημένον. * Sed FRETENSES vera videtur lectio, si priscis monumentis fides: præsertim Columnæ antiquæ Capitolinæ, in qua ordine multarum legionum nomina recensentur: NOMINA LEG. II. AUG. II. ADJUT. IIII.

SCYTH VI. VICT. IV. FLAV. XVI FLAV. XX. VICTR. VII. CLAOD. VI. FERRA. VIII. AOG. I. ITALIC. II. FRETE. Lapis prope Capuam: L. MAOSO. M. F. FAL. VETERANO LEG. II FESTENSIS M......... D. L. PATRONO ET SIBI.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XIX.

Pag. 208 AUREUM *capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans*] Dubio procul hunc habitum Persæ ab Ægypti Regibus sumsere, quibus in more positum antiquitus fuit, leonis, draconisve, aut alterius effigiem animalis pro diademate capiti imponere. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. I. pag. 39. Ἐν ἔθει γὰρ εἶναι τοῖς κατ' Αἴγυπτον δυνάσταις περιτίθεσθαι περὶ τὴν κεφαλὴν λεόντων, καὶ ταύρων, καὶ δρακόντων προτομὰς, σημεῖα τῆς ἀρχῆς· καὶ ποτὲ μὲν δένδρα, ποτὲ δὲ πῦρ, ἔστι δ' ὅτε καὶ θυμιαμάτων εὐωδῶν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οὐκ ὀλίγα, καὶ διὰ τούτων ἅμα μὲν ἑαυτοὺς εἰς εὐπρέπειαν κοσμεῖν, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους εἰς κατάπληξιν ἄγειν καὶ δεισιδαίμονα διάθεσιν. * Atque inde est, quod in nummis antiquis Lysimachi, Antigoni, Demetrii Reg. arietina cornua diademati adfixa videmus. Quem morem viri militares postea imitati sunt, & galeis suis cornua quoque addidere. Livius lib. XLI. de Philippo Persei fratre: *Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem elatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ perfregit.* Plutarchus de Pyrrho: ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασι. * Vid. Diod. Sicul. lib. 5. c. 30. p. 292. in 8°. Paschal. de coronis pag. ultima lib. ultimi. *Galea ursinis pellibus ad terrorem tecta*, Veget. pag. 37. * Ut verosimile sit ab hac etiam origine esse, quòd in quorumdam nobilium gentilitiis insignibus cornua in cassidibus vel sola, vel leone, elephanto, alióve quo συμβόλῳ addito, pingantur. *

Pag. 209. *Apud Trojam quondam super Comite Thessali*] Homerus copiosè tota Iliade β.

Lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris] Vid. inf. lib. XXII.

Pag. 210 *Hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more conjecerat fecialis*] De Feciale, ejusque in agrum hostilem hastæ jaculatione, ex Livio, Dionys. Halicarn. A. Gellio * lib. 16. c. 4. Servio Æneid. lib. 9. Isidor. Orig. lib. 18. c. XI. * satis constat. * Ovidius Fastor. VI.

Hinc solet hasta manu belli prænuntia mitti:
In Regem & gentes cùm placet arma capi. *

Illud tantùm nunc monendum, mutatum hunc morem posteriore sæculo, & pro hasta gallum objectum. Tzetzes Hist. Chiliad. V. cap. XV.

Τὸ πρότερον ὁ γένος μὲν Ῥωμαίων τῶν ἀνδρῶν
Οὐχὶ φονευτὰς πέμποντες ἀνηγγελλον τοὺς ἐχθρούς,
Ἀλλὰ τῇ χώρᾳ πρότερον ἐχθρῶν τῶν πολεμίων
Δόρυ σημεῖον ἔρριπτον, ἔχοντες ἀρχὴν πολέμου
Ἔπειτα δ' ἐπιφέροντες πολέμων τὸ ἔθος
Τοῦτο φησὶ Διόδωρος, πῶς τε λαμπρὰ γράφων.
Καὶ τοῦτο μὲν ἐν πάλαι τὸ ἔθος τοῦ πολέμου,
Νῦν δὲ ὡς ἀκούω μὲν, πέμπεται, ἀλέκτωρ δὲ μόνος
Ῥιπτούμενος, ὥσπερ μάλλον πόλεμον συγκροτήσων.

Pag. 212. *Nimietatem frigoris aut caloris*] Oribas. ad Eunap. lib. III. Ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀὴρ, συνεχῶς ἐκβὰς πρὸς τὴν κρᾶσιν, ἢ θερμότερος ἀμέτρως, ἢ ψυχρότερος, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος γενόμενος. Vid. Heraclid. Pontic. in Allegor.

Telis Apollinis perire] Nimietatem caloris homines & animalia reliqua cùm pati nequeant; sagittis Apollinis, qui Sol putatur, id est calore radiorum solarium pereunt. Eustathius in Homer. Rapsod. α. Stat. Papinius in extremo Thebaid. I. * Servius in lib. Æneid. 3. ad illum versum, *Corrupto cœli tractu: Hic est ordo pestilentiæ, ut Lucretius docet, primò aeris corruptio, post aquarum & terrarum, mox omnium animalium.* *

Qui Sol æstimatur] Heraclid. Pontic. in Allegor. pag 96. * Vid. Alexandrum in Tabulam Heliacam pag. 55. *Tela Apollinis in eadem tabula apparent.* Vid. Alexandr. ibidem pag. 58. *

Ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesiaca] Thucyd. lib. II. Plutarch. περὶ τῶν ἀγαθῶν πραγματειῶν.

Homero auctore, & experimentis deinceps] Homeri locus exstat Iliad. α. Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς. Quem etiam laudant, & uberiùs hæc explicant Plutarchus Sympos. lib. IV. Probl. I. Heraclides Ponticus Allegor. pag. 106. Macrobius Saturnal. VII. cap. 5.

Pandemus appellatur] Oribas. ad Eunapium lib. III. cap. I. Πανδήμους δὲ κοινοὺς νόσους τοῖς πολλοῖς ἅμα συμπιπτούσας ὀνομάζουσιν, ὅτι ἅπασιν ἡ γένεσις, ὅτου δ' ἡ αἰτία κοινή.

Secunda epidemus] Galen. in lib. I. Hippocrat. de Morb. vulgar. Ἔστι μὲν τῶν νοσημάτων κοινὰ πολλοῖς ἐξαλλάκτως, ἃ δὴ λέγεται κοινὰ, ἔστι δ' ἕκαστον ἴδια, τὰ σποραδικὰ προσαγορευόμενα. Τῶν δὲ κοινῶν τὰ μὲν ἔνδημά τε ἐστι, τὰ δὲ ἐπιδήμιά τε καὶ ἐπιδήμια, ὅσα δὲ ὡς συμβαίνει, ὡς εἴρηται, γράφομεν καὶ λοιμώδη. Τούτων δὲ τὰ χαλεπώτατα λοιμώδη καλοῦσι, τὴν αἰτίαν ἐκ τοῦ περὶ τὸν ἀέρα ἐξαιρέτως ἔχοντα, καὶ αὐτὰ καθάπερ ὅλον τὸ γένος τῶν ἐπιδημίων νοσημάτων.

Pag. 215. *Galli moratum impatientes, securibus gladiisque succincti*] Frequens hujus armaturæ apud Gallos usus, quam etiam Agathias notat lib.

II. pag. 36. τὰ ὅπλα ὥσπερ ἑκάστῳ φίλον, παρασκευαζόντες, οὐδὲ μὲν γὰρ πλεῖον ἐδύναντο πολλοί, οὐδὲ δὲ τὰ ἐγχείρια δόρατα οἱ ἀχῶνες. Procopius Gothicorum libro II. de Francis irruptionem in Italiam facientibus: ξίφος τε καὶ ἀσπίδα φέρων ἕκαστος, καὶ πέλεκυν ἕνα. οὗ δὴ ὁ μὲν σίδηρος ἁδρός τε καὶ ὀξὺς ἑκατέρωθεν ἐς τὰ μάλιστα ἦν, ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξύλου βραχεῖα ἐστάγη. Τοῦτο δὲ τὸν πέλεκυν ῥιπτοῦντες ἀεὶ ἐκ σημείου ἑνός, εἰώθασιν ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τάς τε ἀσπίδας διαῤῥηγνύναι τῶν πολεμίων, καὶ αὐτοὺς κτείνειν. Sidon. Apollinar. Sigismeris Regis juvenis pompam describens, sic de sociorum ejus ornatu addit, lib. IV. Epist. 20. *Eo quo comebantur ornatu, muniebantur, lanceis uncatis, securibusque missilibus dextra referta, clypeis lævam partem adumbrantibus.*

Observata nocte squalida & interluni] Haud verosimile est bellicis artibus exercitatos, lunares noctes insidiis captasse. Ea de re qui vim dictionis Marcell. non satis percepêre, rescribere conati sunt, -- *nocte squalida & illuni*. Cui lectioni stabiliendæ facere visus est locus consimilis lib. 17. *Pertimescens sollertissimus Cæsar, ne observata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent.* Sed non temere quid mutandum. *Interlunis* enim *nox* est, quam alii *noctem silentis Lunæ* vocant, cùm scilicet Luna, ut dicitur, in coitu est, nec lucem ullam spargit. Unde & *interlunium* Plinio lib. XVI. cap. 39. Glossar. *Interlunium*, ἀπόκρουσις σελήνης. Vid. Sotion. apud Cass. Bass. de Agricult. lib. I. cap. 13.

Pag. 216. *Non flexum, nec cubitantes*] Homer. Iliad. κ.

Armatas statuas] Ita Vestritio Spurinnæ triumphalis statua ob res strenuè gestas collocata fuit: Plin. lib. II. Epist. 7.

Pag. 217. *Ex aggestis erectis intrinsecus*] Suidas: Ἔχωστα (sive ἄχωστα) πολεμικὸν μηχάνημα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ χοῦ ἐγηγερμένον. Ammian. lib. XX. *Sublimes aggestus, qui jam consummatis muris altiùs imminebant.* Eodem libr. *Prunas unius aggesti inferuere juncturis.* Procopius, cùm hasce machinas describeret, vocem quoque retinuit, Persicor. lib. II. pag. 83. Προχωμάτια ἐκ τεχνίων τειχῶν, ἃ δὴ χελώνας καλοῦσι, πάχος τε καὶ μῆκος ἀμφοτέρους ἔχοντα, ἐρείσαντες ἐκ ξύλων μακρῶν ... ἀγέσταν ὀνομάζουσιν ἐκάλουν· οὕτω γὰρ τὸ ποιούμενον τῇ Λατίνων φωνῇ καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Quem locum Suidas exscripsit. Dicuntur etiam *suggestus*. Ammian. lib. XXIV. *Ardui suggestus erigebantur.*

Pag. 218. *Dorsualis comprehensi servitia*] Gloss. Νωτοφόρος, *dorsualis*. Sic *asellus dorsuarius*. Varr. de Re Rustic. lib. II. cap. 6.

Profundum bene videmus puteum] Certum est sic Ammian. scripsisse, non *profundum pane*, ut in retro Editionibus. Sic lib. XXII. -- *Eadem accipere bene consuetos.* — *Longo exinde intervallo bene est insula.* Lib. XXX. *Spoliis bene redierant onusti.* Quomodo etiam Tribonianus *actiones bene multas* dixit, Institut. lib. 4. Tit. 6. §. 12. * Arnob. lib. 6. p. 101. *Arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit.* Et iterum apud eumdem p. 101. Atque ita decies apud Hirtium de Bello Hispan. *

Pag. 219. *Terrigenas illos non finibus terra emersos*] Utitur eodem hoc exemplo in simili re Eunapius in Fragmentis legation. Fabula autem narratur ab Apollodoro Bibliothecæ lib. III. Palæphato fab. VI. Ovidio Metam. III. fab. 3. Hygino fab. CLXXVIII. Placid. Lactant. in Stat. Theb. lib. I. Tzetze Histor. Chiliad. X. cap. CCCXXII.

Spartæ vocitati] Apollod. Biblioth. lib. III. Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ σπαρέντων ἀνέτειλαν ἐκ γῆς ἄνδρες ἔνοπλοι, οὓς ἐκάλεσαν Σπαρτούς.

Vetustate ut cetera fabulosiùs extollente] Fabulam adtribuunt Phœnicibus: unde Φοινικικὸν ψεῦδος, ἀπὸ τοῦ κατὰ δράκοντα καὶ τοὺς Σπαρτούς, καὶ τὸ Κάδμου ψευδῶς λεγόμενον Magn. Etymolog.

Pag. 222. *Introitu Portum Augusti*] Antoninus Aug. in Itinerario maritimo mentionem portus hujus facit, & modò *Portum Augusti*, modò *Portum Urbis* vocat. * Æthicus: *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis & Ostiam.* Vide Cod. Theod. L. I. de Saccar. port. L. 2. de can. frum. L. ult. de Navicul. Symmach. lib. III. Epist. 58. Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 9. *

Dum Tertullus apud Ostia in æde sacrificabat Castorum] i. e. apud Ostiam in æde. Et accommodatè ad locum hunc Æthicus: *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis & Ostiam civitatem: ubi Pop. Rom. cum Urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum causâ egreditur sollemnitate jucunda.*

Pag. 224. *Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & institutam & ita cognominatam*] GAL. VALERIA AUG. ut est in priscis nummis, Diocletiano patre nata, Gal. Val. Maximianum maritum habuit, qui (ut est apud Aur. Victorem in Cæsarib.) *vulnere pestilenti consumptus est, cùm agrum satis Reip. commodantem, cæsis immanibus silvis, atque emisso in Danubium lacu Pelsone* (*Peisone* legendum monuit me V. Cl. Marcus Velseeus Duumvir Aug.) *apud Pannonios fecisset. Cujus gratiâ provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit.* Valeriam provinciam inter Danubium & Dravum Rufi Breviarium ponit, & ex eo Jordanes in lib. de Success. Reg qui duas Valerias facit; putà mediterraneam unam, alteramque ripensem. Unde Notitia Imperii Ducis Valeriæ ripensis meminit, & præsidia quæ sub eo, describit.

Pag. 225. * *Quietem Deam*] De Quiete Dea vid. Augustinum l. 4. de Civ. Dei cap. 16. *

Pag. 226. *Ignis more inundantes*] Elegans locutio, ut in Glossar. *Undantia flammis*, βρύοντα. * Tertull. de Judicio Domini cap. X. p. 1089.

Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne;
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis.

Anastasius Bibliothecar. in Vitis PP. p. 218. *Habitatio -- flamma ignis exundante combusta.* Aliud exemplum notat Scaliger ad Auson. *

Pagg. 226. 227. *In receptum canentibus lituis*] Vulg. τὸ in deest, sed nos fidem Mſ. codicis secuti sumus, quam Ammian. ipsus adstruit. Sic enim lib. XX. *In receptum canentibus signis.* Lib. XXI. *Datoque signo in receptum.* Græcis est ἐπὶ τὴν ἀναχώρησιν; cui contrarium ἐς μάχην. Procopius Gothicor. lib. 2. pag. 245. οἱ ταῖν σαλπίγξιν τὸ παλαιὸν ἐν τῷ Ῥωμαίων στρατῷ χρώμενοι, εἰώθασι ταῖς ἐπιστατοῦσι δύο, ἃς ἀτεχνῶς ... ἡ μὲν ἐφίησι, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐς μάχην ὁρμᾷ, ἡ δὲ ἄλλη ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνακαλεῖ τοὺς μαχομένους.

Pag. 227. *Ursa Dei localiter appellati*] Accuratè hunc locum interpretatur Petrus Pithœus J. C. Adversarior. lib. I. cap. 2. *Localiter* autem dixit, ut Tertull. de Pall. cap. 2. *Rursus orbis alius idem mutat, & nunc localiter habitus.* * Idem de Spectac. cap. 20. *Specialiter vel localiter.* * Cassiodor. Var. 5. Epist. 35. *Localiter certis solet desævire temporibus.* Ita lego, *non deservire*, ut perperam in vulgatis libris habetur. *

Pag. 228. *Ima quod aiunt auricula mollior*] Cicero lib. 2. ad Quint. fratrem: — *Auricula infima scito molliorem.* Catull. Epigram. XXV.

——*mollior cuniculi capillo,*
Vel anseris medulla, vel imula oricilla.

Pag. 229. *Corpore immaculato lata fuga damnatus*] Inseruimus vocem ex Mſ. nam in vulg. τὸ *lata* deest. Explicando loco faciunt Marciani J. C. verba ex L. 5. ff. de interd. & releg. *Exsilium triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata*

faga, ut omnium locorum interdictio, præter certum locum, aut insula vinculum, id est, relegatio in insulam.

Pag. 230. *E promptuaria cella*] Glossar. *Penaria cella & promptuarium*, ταμεῖον. Plaut. Amphitr. *Velut è promptuaria cella depromar ad flagrum.*

Si quis remedia quartanæ] Tale erat verus illud ABRACADABRA, quod hemitritæo depellendo salotiferum putabant: de quo Q. Ser. Sammon. Et Marcell. Empir. cap. XV. remedium valde certum & utile faucium dolotibus ait, si in charta, quæ in Phœniceo obvoluta lino colligatur, colloque suspenditur, hi versus scribantur:

Εἶδον [illegible] χρύσεον [illegible],
Καὶ [illegible] [illegible],
Σῶσον με [illegible] [illegible].

* Tertull. adversus Gnost. *de scorpii venenis*: -- *In remediis naturalia plurimùm, aliquid & magia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit*, c. 1. * O præclaræ artis ingens ludibrium! Sed superstitiosi illi [illegible] hæc vocant, iisque arcanam quandam secretioris potentiæ vim inesse aiunt, quæ ab occultis tribuit miracula verbis: magno profectò errore. * Non enim (ut præclarè Tatianus inquit, [illegible]. * Itaque exstirpando errori etiam artium secretarum curiosissimos magnam diligentiam adhibuisse scimus. Spartian. in Caracalla: *Damnati sunt & qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent.* Sancti sanè Patres in primogenia Ecclesia summo studio annisi sunt, qui malum hoc prohiberent. * Chrysostomus ad Antiochenos Orat. 21. *Quid verò diceret aliquis de his, qui carminibus & ligaturis utuntur, & de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numismata capiti vel pedibus?* * Exstat ea de re Synodi VI. in Trullo can. LXI. ad quem Balsamonis hæc verba sunt: Φυλακτήριοι, *hoc est remediorum seu amuletorum præbitores dicuntur, qui fraude dæmonis eis qui à se decipiuntur, vincula quædam ex sericis filis contexta, quæ &* [illegible] *dicuntur, præbent, quæ aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando verò falsa quædam alia, quæcunque inciderint. Dicunt autem hæc juvare, si ex collis eorum, qui illa accipiunt, perpetuò pendeant, ad omne malum vitandum.* Et quid aliud, [illegible], vel Pythagoræ [illegible] collo appendere, quàm veritis artibus levamen dolorum inde exspectare? adeo nec nostro quoque sæculo tam pestilens superstitio invisa!

Sive per monumentum transisse] Ad magiam rite perficiendam * vel membrorum medelam, * etiam mortuorum * aut ora, ut Apuleius Milesi. 2. ait, passim demorsicabantur, aut * ossa jam cariosa conquirebantur. Porphyrius de Abstinentia ab esu animal. lib. II. pag. 33. [illegible]. Apuleius * Milesi. lib. 2. p. 108. *Oppidò formido cæcas & inevitabiles latebras magicæ disciplinæ. Nam ne mortuorum quidem sepulcra tuta dicuntur: sed & bustis & rogis reliquiæ quædam & cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* * Idem Milesi. III. *Apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium navium durantibus clavis defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris.* * Tatianus adversus Græcos p. 203. [illegible]. * Unde gravis hæc querela Johan. Chrysostomi Hom. 38. in Matthæum. [illegible].

Pag. 231. *Effata Delphorum*] Oracula Delphica: quo significatu libro XXVIII. *Parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent ostenum adprime callentis.* * Varro de Ling. Latin. lib. 5. *Effata dicuntur, quòd augures finem auspiciorum cælestium extra urbem agris suas effati.* * Vid. Hadriani Junii Animadvers. lib. III. cap. 10.

Nullam Cornelia legis excmere fortunam] Exstat nunc ea de re Constitutio Valentiniani, Valentis, & Gratiani, L. 1. C. Theod. & L. 4. C. Justin. ad L. Jul. Majestat. nam Corneliæ Legis, in qua de majestatis crimine plenius actum, uti hoc loco Ammianus & Cicero, C. Cornelium hac lege accusatum defendens, arguunt, verba petiere.

Infans ore gemino] Sic tempore Apollonii Tyan. apud Syracusas infans capite trigemino natus, tribus Impp. Galbæ, Vitellio, Othoni tragicum exitum portendit. Philostrat. lib. V. cap. 5. Et Mauricio Imp. triste omen, in proastio Urbis C P. puer natus quadrupes, alius biceps. Addinque Theophyl. Simocat. qui historiam narrat, lib. VI. [illegible]. Atque id ipsum est, quod Ammianus ait: *Partus ita distortus præmonebat Rempub. in statum verti debere deformem.* Vid. Jul. Obsequent. & Cedren. in Theodos.

Non expiantur ut apud veteres] D. Hieronymus Epist. 63. *Legamus veteres historias, & maximè Græcas & Latinas, & inveniemus lustralibus hostiis, secundùm errorem, portentosas soboles tam in hominibus, quàm in armentis ac pecudibus expiatas.* Ejus rei plura exempla apud T. Livium & alios leguntur.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XX.

Pag. 233. In Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum] Claudian. de Bello Gothico:

Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat frena truci, ferroque notatas
Perlegit exsangues Picto moriente figuras.

Dux antedictus Bononiam venit] Tabula Itineraria vetus: *Gessoriaca, quod nunc Bononia.* * Annal. de Gestis Caroli Magni p. 180. *Bononiam Gallicam, civitatem maritimam.* * Galli *Bologne* vocant. Vid. Explicat. Fragmentorum Tabulæ antiquæ Marc. Velseri pag. 37.

Pag 234 *Ad Rutupias sitas ex adverso*] Anglosaxonibus hodie *Rich-borowe* dicitur. Vid. Guilel. Cambdeni Britanniam, & quæ notat M. Velserus ad Fragm. Tabulæ antiquæ, pag. 19.

Immediato saltu promoto] Lib. XXII. *Ab egestate infima ad saltum sublati divitiarum ingentium.* Lib. XXVI. *Promotus repentino saltu Patricius.* L. 8. C. de advoc. divers. jud. *Permutationum saltibus superiore gradu captato.* Sic in Jure Canonico *per saltum promoveri*, c. I. dist. 52. & cap. unic. de Cler. per saltum prom.

Pag. 235. *Cum ad inæquales cursus intermenstruum Luna ad idem revocatur*] Inf. *Nisi tempore intermenstrui desisteret visam usquam Lunam.* Cleomedes: ἐν ᾧ ἐν μόνῳ τῷ συνόδῳ συμβαίνει ἐκλείπειν. Lib. II. cap. 6. περὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεως. Q. Curt. lib. IV. pag. 71. *Sereret temporum orbes implere destinatas vices, Lunamque deficere, cùm aut terram subiret, aut Sole premeretur.* Vid. Geminum cap. περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Plin. lib. 2. cap. 10.

Atque in his paullisper consistit minutis] Quod Latinis *minutum*, id Græcis est τὸ λεπτόν. Pappus Alexandr. ἡ δὲ μοῖρα (ἔχει) λεπτὰ ξ. Augustin. de Civit Dei cap. v. lib. 2. *Non ad minuta incomprehensibilia, sed ad temporum spatia pertinet, quæ observari notarique possunt.*

Partes appellat] Ms *portium partes appellat.* Plin. lib. II. cap. 10. *scrupula partium* dixit.

Ptolemæus exponit] τῆς μαθηματικῆς συντάξεως lib. VI.

Sol autem geminas] Exempla adducit Plin. lib. II. cap. 31. *Alba duo Soles visi.* Livius lib. 17. pag. 323.

Pag. 236. *Mlivos Græcè ouiedos dicitur*] Ita membranæ antiquæ. Codex Flor. *univas Græc.* vulgati libri, *minas Græce synod.* Est autem τῆς μήνης σύνοδος, quæ σεληνιακὴ σύνοδος Gemino pag. 152.

Fit Græco sermone dichomenis] Agnoscunt hanc lectionem retro Editiones, licèt in quibusdam libb. διχότομος scriptum sit, in Ms. *dichomenis*: utramque vocem retinuit Achilles Statius in Arati Phænom. cap. περὶ σελήνης, pag. 92. Ἀνατέλλει δὲ (*Luna*) οὐχ ὅλον τὸ φῶς ἔχουσα περιφερές, ἀλλὰ μηνοειδής, μέχρι δὲ τῆς ἡμισείας αὐξηθεῖσα λέγεται διχότομος. Ἐὰν δὲ τὸ ἥμισυ ὑπερβῇ, καλεῖται ἀμφίκυρτος. πανσέληνος δὲ λέγεται πληρεστάτη, πανσέληνος, ἢ διχομηνίς. Πανταχόθεν γὰρ ἐπὶ πληρωθεῖσα, ὁ ἐπὶ ἥμισυ μηνὸς, διχάζεται τὸν ἀριθμόν. ἢ πάλιν αὖ ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἄρχεται μειοῦσθαι, ἢ λέγεται πάλιν ἀμφίκυρτος, εἶτα μηνοειδής. Cleomedes κυκλικῆς θεωρίας lib. II. & ex eo Hero Alexandr. Eratosthenes, Theon Alexandr. in Arati Phænom. ad illum versum, Οὐχ ἑξῆς, ὀλίγα μὲν ὅταν περαιοῦσι σελήνη. Pappus Alexandr. εἰσαγωγ. τῶν ἀποτελεσμ. pag. 27. Macrob. in Somn. Scipion. lib. I. Marcian. Capella.

Figuram monstrat amphicyrtos] Pappus Alexand. Ἀμφίκυρτος δὲ ἐπὶ ὅταν εἰς τὸ ἐνδέκατον μέρος τοῦ ἡλίου ἀποδιέστη μοίρας ᾖ. ἐπὶ περαίνει σχήματος κατασταθεῖσα.

Pag. 237. *Vocamus Πανσέληνον*] Ms. *vocamus* ACTOKPICIN. Stephani Editio ἀντοχείσιν: unde conjicere possumus ἀντίκρυσιν in quibusdam exemplaribus scriptum fuisse. Pappus Alexand. Ἀντίκρυσις δὲ, ὅταν ἡ σελήνη διαστῇ τοῦ ἡλίου τὰς διαμέτρους ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μοίρας.

Pag. 238. *Jussa morte oppetere*] Cùm scilicet ad jussum & alterius arbitrium anima ponitur, id est, morte biothanata, ut ait Firmic. lib III. cap. 6. * Tacitus Annal. 16°. pag. 390. *Accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit.* Idem Annal. 15. *Jussam pœnam subiit.* Seneca Natural. Quæst. lib. 2. cap. 59. *Quid interest, utrum ad mortem jussi eamus, an ultronei?* * Contrarium est, *sua morte defungi*, apud Sueton. in Cæsare. Firmicus lib. III. cap. 28. *Longævus, in senectute felix, & qui sua morte moriatur.*

Pag. 239. *Famosum quidam libellum*] Zosimus lib. III. pag. 718. αἰνίγματα γράμματα τῶν Σιρμιανῶν ὡς μέσῳ τῷ τὸ λαληθὲν ἐρριφότες, &c.

Clavularis cursus facultate] Clabularis cursus, ὁ διὰ τῶν ὀχημάτων δρόμος. Mentio ejus in multis Constitutionibus Cod. Theod. & L. 22. C. Justin. de cursu publico. *Clabula* vox apud Varronem exstat de Re Rustica lib. I. cap 40. & Non. Marcel. in voce *Talea*.

Pag. 241. *Impositusque scuto pedestri*] Ritus hujus solennia jam olim ad Historiam Longobard. notata: itaque in præsentiarum Zosimi tantùm verba hic adscribere lubet, rem eandem narrantis lib. 3. Σὺν θάρσει κόσμῳ κατάγουσι τὸν Καίσαρα, ἢ ἐπὶ λευκῆς ἀσπίδος μετέωρον ἄραντες, αὐτόθι τε σεβαστὸν

αὐτοκράτορα, καὶ ἐπιθεῖσαν ζωὸν διὰ τὸ ἐπίσημον τῇ κεφαλῇ. * Vid. Aimoinum, qui optimè de hoc ritu libro III. capite LXI Vid. Constant. Imp. de Administ. Imperii cap. 38. p. 120. *

Pag. 242. *Qui rem malè gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus*] Meminisse pudet erroris, qui olim hunc locum fœdarat. Sed bene, quòd tandem meliùs habere cœpit. Et quidem *Petulantium* crebra hic mentio; & in Notitia Imp. habentur *Petulantes juniores, Petulantesque seniores*, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum, ut inquit Ammian. lib. XXII. Ex hoc ergo numero Maurus quoque fuit signifer, homo venalis ferociæ & ad cuncta mobilis, ut de eodem iterum (cùm rem apud Succorum angustias malè gessisset) Ammian. loquitur lib. XXXI.

Torquem, quo ut Draconarius utebatur] Modestinus lib. de vocab. rei mil. *Signiferi qui signa portant, quos nunc Draconarios vocant. Dracones enim per singulas cohortes à Draconariis feruntur ad prælium.* De torque ibidem quoque Modestinus addit: *Torquati duplares, torquati simplares, quibus torques aureus solida virtutis præmium fuit.* Ita Maximinus Imp. cùm adhuc vulgaris esset, ob robur corporis quod in lucta militari ostendit, torque aureo donatus fuit, ut Jordanes ex Symmacho refert. * Sic Hypatium, cùm contra Justinianum Imp. conjurasset, torque aureo pro diademate redimitum loca Imperatoris occupasse scribit Jordanes de Regnor. Success. p. 63. *

Torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti Juliani imposuit] Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 1. *ὡς δὲ ἀπορίας βασιλικοῦ ἦν στέμματος, εἷς τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν περιτέθεικε.* Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 1. *Cumque corona deesset Imperialis, unus signiferorum torquem quem habebat in collo, sumens Juliani capiti circumposuit.*

Pag. 243. *Convenirent in campo*] Militaris sermo, ut inf. *Princeps progressus in campum cum multitudine armata.* Lib. XXVII. *Progressus in campum, tribunal adscendit.* Veget de Re mil. lib. II. cap. 22. *Ad decursionem campi exeunt milites.* Lib. III. cap 4. *Campi cursionem (ut ipsi vocant) inspectionemque armorum assiduè faciant.* * Tertull. ad Martyres cap. 3. *Etiam in pace labore & incommodis bellum pati jam ediscant: (milites) in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo.* *

Pag. 244. *Nec honores ambitio præripiat clandestina*] Non absimilia Impp. Arcadii & Honorii ad Stiliconem verba: *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenire.* Julianus Imp. ad Agentes in rebus, l. 4. C. Theodos. de Curiosis: *Cesset omnis ambitio atque suffragium in scholis vestra.*

Præter meritu] Beata nempe illa Respublica, in qua non fraudi vel ambitioni, sed meritis decus conceditur virtutis; ut præclarè Stiliconem laudans Cl. Claudianus cecinit lib. II.

—— non obruitur virtus
Paupertate latet: lectos ex omnibus oris
Evehis: & meritum, nunquam cunabula quæris:
Et qualis, non unde satus.

Fuitque hoc dictum Nervæ Imp. *Τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ τὴν πατρίδα ἐξετάζειν δεῖ.* Xiphil. pag. 339.

Per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet] Eamdem rem iterum tangit lib. XXV. *Vidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genii publici, quam cùm ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis.* Putabant nempe paganæ superstitionis cultores, ut animæ nascentibus adtributæ sunt, sic populis urbibusque Genios suos impertitos. Symmachus in relat. ad Valentin. pro veteri Deorum cultu; *Varios custodes urbibus mens divina distribuit. Ut animæ nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* * Tertull. de Idololatr. cap. 15. *Deos suos vel colonia Geniorum propitios imprecetur.* * Quam opinionem strenuè impugnat Aur. Prudentius, cujus hæc verba sunt:

Romanos dico viros, quos mentem credimus Urbis,
Non Genium, cujus frustra simulatur imago.
Quamquam cur Genium Roma mihi fingitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Adsignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra.

* Arnob. lib. I. *Civitatumque Genios.* * Hinc Genii Pop. Rom. templum laudat Dio Cocceius libb. 47. & 50. Sextus Rufus & Pub. Victor, sacellum Genii Sangi in regione Urbis VII. sive Via Lata ponunt, ut & Ædiculam Genii liberorum & Genii Larum in Alta Semita. Qui Genii quâ formâ effigiari * soliti, infrà notat Ammian. lib. XXV. ubi hanc ipsam rem narrat: nimirum velato capite cum cornucopia. Idque in nummis vett. Impp Constantini, Maximiani, & aliorum apparet, cum hac inscriptione, GENIUS PUBLICUS, apud Pisonem, Chusel, & qui porrò hac de re scripserunt. *

Pag. 245. *Per turres discurrebant & minas*] Lib. XXIV. *Excellebant mina murorum.* —— *Celsarum turrium minas. Circumfusi per turres ac mœnium minas.* Lib. XXIX. *Celsarum turrium minas expedit.* Festus Avienus in Orat. marit. —— *Montium mina cælo inferuntur.* * Tertull. advers. Marcionem lib. IV. p. 1071. *Excelsas turres, & mœnia sæva malorum, Surgentesque minas.* * Virgil. Æneid. 4. —— *Minæque murorum ingentes.* Ubi Servius, *minas esse*, ait, *eminentias murorum, quas pinnas dicunt.* Ideo Rufinus modò *pinnas*, modò *minas* vocat, quas Josephus *ἐπάλξεις*, Belli Judaïci lib. III. cap. 7. *Murum die noctuque operando ad XX. cubitorum altitudinem erexerunt: crebris etiam turribus in eo constructis, minisque validissimis aptatis.* Id Josephus dixit: *οἱ δ' ἐγείραντες τε καὶ συντείνοντες τὸ τεῖχος ἤγειραν εἰς εἴκοσι πήχεις τὸ ὕψος, καὶ συχνοὺς μὲν πύργους ἐνῳκοδόμησαν αὐτῷ, καρτερὰν τε ἔπαλξιν.* Lib. eodem cap. 8. *Per murorum pinnas.* Josephus *περὶ τὰς ἐπάλξεις.* * cap. 9. ibidem. *

Pag. 250. *Excellentissimam virtutum omnium justitiam*] Iamblichus ad Anatolium: *Ἐπ' αὐτὴ δὲ τὸ τῶν ὅλων ἀρετῶν τέλος, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν συμπασῶν, ἐν ᾗ δὴ πᾶσαι οὖσαι συλλαβοῦσιν κατὰ τὴν πο-*

καὶ λόγον γένοιτ᾽ ἄν τις, ὡς τὴν δικαιοσύνην ἀγνοῶν, apud Stobæum Serm. 11. pag. 137. * Polus apud Stobæum: *δοκεῖ μοι τὰν ἀνθρώπων δικαιοσύναν ματέρα τε καὶ τιθήναν τᾶν ἄλλων ἀρετᾶν ἦμεν.* Chalcidius in Platon. p. 159. *Optima symphonia est in moribus nostris justitia, virtutum omnium principalis, per quam cetera quoque virtutes suum munus atque opus exsequuntur.* Vid. Cicer. 1. de Officiis. Theognis: *Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή ἐστι.* *

Equos prabebo curules Hispanos] Equorum Hispani sanguinis mentio in L. unic. C. Theod. de equis curulib. * Chronicon Sangallense de Carolo M. lib 2. *Imperator Regi Persarum direxit nuntios, qui deferrent equos & mulos Hispanos.* *

Pag. 252. *Apud Cæsaream Cappadociæ etiamtum degentem, invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam*] Stephan. περὶ πόλεων. *Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἡ νῦν Καισάρεια.* Atque id quidem in confesso est, Mazacam Cæsaream postea dictam: sed à quonam sic dicta sit, in eo variant antiqui. Constantinus Porphyrogen. omnes civitates Cæsareas, à Julio Cæsare cognominatas putat, deque hac Mazaca ita scribit: *Καισάρεια μητρόπολις ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου γεγονυῖα Ἰουλίου ἐπωνυμίαν, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα, ἀπὸ Μοσὸχ τοῦ τῶν Καππαδοκῶν ἀρχηγέτου.* At Rufus Festus in Breviar. non à Julio, sed ab Augusto Cæs. ita vocatam adserit: *Semper inter auxilia nostra fuere Cappadoces, & ita majestatem coluere Romanam, ut in honorem Augusti Cæsaris Mazaca civitas Cappadociæ maxima, Cæsarea cognominaretur.* Ab utrisque dissentit Sozom & Claudio adtribuit, quod illi à Julio vel Augusto Cæs. factum adserunt, Histor. Eccles. lib. v. cap. 4. *περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν περὶ τῷ Ἀργαίῳ Καισάρειαν μεγάλην, καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν ἔθνους, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεύς, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο, ἣν πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος, Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη.* Sic enim locus hic legi debet: nam vulgatam lectionem, *Μάζα κατὰ τὸ πρῶτ.* corruptam esse certum est. Et rectè apud Cassiodor. habetur Histor. Tripart. lib. VI. cap. 4. *Ea quoque tempestate Cæsaream Cappadociæ maximam ac felicissimam civitatem ita vocari prohibuit, eique appellationem antiquam Cæsaris abrogavit, quam à Claudio Cæsare promeruerat: nam priùs Mazaca dicebatur.*

Limibusque oculis] Ita Ms. Flor. & Cod. V. Cl. P. Pithœi, quem vid. Adversar. lib. 1. cap. 2.

Pag. 254. *Obtricensi Mosa oppido*] Idem hic nodus, qui lib. XVIII. ubi de Tricesima agitur. Locus autem in Ms. sic legitur: -- *commonitus Obtricensima oppido propinquabat*. Viderint alii.

Regionem subitò pervasit Francorum, quos Atthuarios vocant] Variant in nominis hujus editione exemplaria prisca. Lazius *Advarios*, alii *Autuarios*, vel *Ansivarios*, aut *Ansuarios* se reperisse testantur. Quæ mutatio etiam in aliis libris invenitur: ut in Charta divisionis inter Karulum & HLudovicum: *Ad Bajuvariam totam Toringiam, Ribuarias, Atoarias.* Alia ejusdem divisionis charta: -- *Batun, Hattuarias.* * Ado in Chronicis A. C. 717. p. 197. *Saxones terram Matuariorum devastaverunt.* Dubio procul legendum, *terram Atuariorum.* * Sed & Lotharius Imp. in donatione Ansfrido Palatino facta, *Atthuariam pagum* laudat: eaque scriptura proximiùs ad eam, quam in Ammiano reperimus, accedit. Donationis ipsa verba publicavit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatin. pag. 31. 38.

Pag. 256. *Defensores obtentis ciliciis*] Simili arte Josephus in obsidione Jotapatæ, dum muri urbis altiùs extolluntur, suos incolumes præstitit: uti id narratur de bello Judaïco lib. III. cap 7.

Pag. 257. *Malleoli & incendiaria tela*] Vid. Veget. lib. IV. cap 18.

Humectis scortis & centonibus erant operta] Adhibebant interdum cruda boum coria, vel ut Græci dicunt, *δέρματα νεόδαρτα*, ut ignis humore languesceret Ammian. *Acies humectis tantùm opertas exuviis.* Joseph de bello Judaico lib. III. cap. 15. Veget. lib. 4. cap. 15. * Vitruvius lib. 10. cap. ult. Vid. Ælian. & in eum Casaub. cap. 33. pag. 97. *

Humectis scortis] ie. hum. scorteis. * Varro de Ling. Lat. lib. 6. cap. 78. *Antiqui dicebant scortum, sed etiamnunc dicimus scortea ea, qua ex corio & pellibus sunt facta.* Et sanè *humectis scorteis.* Ammian. scripsisse reor, ut lib. 24. *Operimentis scorteis equorum omni multitudine defensa.* * Glossar. *Scortea*, *δερμάτινον.* Dionys. Halicarn. lib. VII. pag. 477. *Μάγοντί χιῶνας ὡς ἐκεῖνοι χερραίας καλοῦσι.* Corrig. *σκυτίνας καλ.* * Neque enim placet viri doctissimi denominatio, qui ἀπὸ τῆς χέρρου deduxit. * Tertull. adversus Marcion. cap. XI. *Exinde in scorteis vestibus, sed ante sine scrupulo nudus.* Vid. Fest. * & Casaub. de Satyr. lib. 1. c. 4. p 141. *

Vncta alumine diligenter] Gell. lib XV. cap. 1. * Lupus Servatus in Vita S. Vvigberti cap. 11. *Videres lignorum simplicem materiam, nec prorsus alumine oblitam, amisisse ignis potentiam.* Liber hic editus est cum Hincmaro. *

Aries maximus] Arietis tam frequens apud veteres descriptio, ut de eo iterum hic quid velle dicere, id verò operam esset ludere. Videndi Tactici & rei militaris Auctores.

Illaqueatam altrinsecus laciniis retinuere] Vid. Veget. lib. IV. cap. XXIII. & quæ ab ejus Scholiaste adducuntur.

Pag. 259. *Arcus cælestis conspectus assidui, qua species unde ita figurari*] * Lucretius lib. VI.

Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris existit nubibus arqui.

Apul. de Mundo: *Irim vulgo arcum esse aiunt, quomodo imago Solis vel Lunæ humidam & cavam nubem densamque adinstar speculi colorat, & mediatem orbis sui secat.* De hac re pleniùs mathematici tractatores.

Pag. 260. *Apud Poëtas legimus sæpe, Irim de cælo mitti, cùm præsentium rerum sit status mutatio*] Hinc est, quòd Iris ἄγγελος θεῶν vocatur. Plato in Cratylo. Eustath. in Homer. Iliad. 3. pag. 296. *τὴν Ἶριν δὲ οἱ μῦθοι δαίμονα χρυσόπτερον ἀγγελον εἶναι, εἴρουσαν, ἤτοι ἀγγέλλουσαν τὰ τῶν θεῶν.* * Val. Flaccus Argonaut. lib. pag. 91.

Velocem roseis demittit nubibus Irim:
Vt Phrygas Alcides, & Troja differat arma:
Nunc, ait, eripias diva Titana volucri.
Diva volat, defertque viro celebranda parentis
Imperia.

Idem lib. 7. p. 170.

—— Volucrem tunc aspicit Irim,
Festinamque jubet monitis parere Diônes,
Et juvenem Æsonium prædicto sistere luco.

Lucianus περὶ θυσιῶν pag. 73. *ἡ Ἶρις καὶ ὁ Ἑρμῆς ὄντες ὑπηρέται καὶ ἀγγελιαφόροι τοῦ Διός.* * Vid. Virgil. Æneid IX. & ibid. Servium.

Fatali constellatione ita regente diversos eventus] Ita vocat vim illam, quam dicimus fati, quæ stellarum agitatione perficitur. Aldhelm. lib. de Virginit. *Fato & genesi gubernantur futura, juxta Mathematicorum constellationem.* * Tertull. de Idololatr. cap. 9 *Homines non putant Deum requirendum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio regi.* *. Ea de re plura Firmic. Mathem. lib. 1. cap. 3.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXI.

Pag. 262. VULCANUS *agens apud Viennam*] Huc pertinent quæ de Juliano scribit Gregor. Nazianzen. Orat. 1 geminæ illum criminis accusans; & quòd Augusti appellationem malo more usurpavit, & quòd Constantium armis infestis ultro impetiit. ἐπ' αὐτὸν ἐκστρατεύει, ᾧ τὸ ἀνθρώπων ἀπιστότατον, προφάσει μὲν ὡς ἀπολογησόμενος ὑπὲρ τοῦ ἀδικήματος, ὅτι γὰρ ἐδόκει κινῆσαι ἑαυτῷ τὴν δόξαν, τὸ δ' ἀληθὲς, ὡς μετοίσων εἰς ἑαυτὸν ἅπαν τὸ κράτος.

Per amicitias fictas insidiis falleretur occultis] Itaque Antigonus Rex hoc à Diis immortalibus precabatur, à fictis & simulatis amicis uti se præservarent Οὕτως εὔχεσθαι τοῖς θεοῖς, εὔχετο φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι φίλων. Πυνθανομένου δέ τινος, διὰ τί μὴ καὶ τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη· ὅτι τοὺς ἐχθροὺς προορώμενος φυλάσσομαι. Stobæus Serm. CCXCII. * Vide omnino elegantes Palladæ versus Antholog. lib. 1. Tit. 75. εἰς Κόλακας. Οὐχ ὅτι ἀλλάττει Adde interpretationem Alardi pag. R 6 b. & Lucilii εἰς Δειλούς. *

Pag. 263. *Xystarcha similis*] Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Bonum agonem subitura estis, in quo Agonothetes Deus vivus est: Xystarches Spiritus sanctus.* Hesich. Ξυστὸς, τόπος ἔνθα οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται. Inde Ξυστάρχης ὁ ἐπιστάτης τῶν ἀθλητικῶν γυμνασίων: quos purpuratos præsedisse hic Ammiani locus indicat. Vid. quæ notat Amplissi. Petrus Faber, Semestr. lib. 1. cap 22.

Helena conjugis defuncta suprema] *Suprema* sunt τὰ λείψανα. * Arnob. lib. 6. p. 189. in Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse soprema Leandrius. * Solin. cap. XV. *Suprema non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tonsus est.* Ammian. inf. pag. 215. *Supremis cum gemitu conclamatis.* Lib. XXII. *Collectis supremis ades illis exstruerentur.* * Lib. 25. p 329. *Suprema & cineres.* Lib. 30. p. 463. *Post conclamata Imperatoris suprema.* Solin. p 18. *Priscorum molem testantur etiam Orestis suprema, cujus ossa Olympiade quinquagesima & octava Tegea inventa.* Ammian. lib. 25. p. 440. *Cum Juliani supremis Procopius mittitur.*

Pag. 263. *Prænoscendi futura*] Notat id ipsum in Juliano Greg. Nazianz. Κατὰ πρόγνωσιν ἐπὶ τὴν ὀνειρωτικὴν ὄψιν.

Ex perpetuis fontium venis] Castalii fontis fatidicas venas intelligit, oraculo Apollinis claras. Niceph. in Synes.

Pag 264. *Numen præesse dicitur Themidis*] Copiosè hunc locum interpretatur vir eruditiss. Steph. Pighius in lib. cui Themis Dea titulus, pag. 72.

Tages nomine quidam monstrator, ut fabulantur, in Etruria partibus emersisse subitò visus] Marcian. Capell. lib. VI. *Etruria regio tam indigetis Æneæ fœdere, quàm remediorum origine, atque ipsius Tagetis exaratione celebrata.* Vid. Livius, Gellius, Censorin. de die Natal.

Somniorum autem rata fides] De somniorum certitudine Aristotel. περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, & in eum Themistius. Hippocrat. περὶ ἐνυπνίων. Synes. περὶ ἐνυπνίων, & in eum Niceph. Artemidor. & Apomas. ex quorum libris plenior hujus rei notitia percipienda.

Cùm apud Parisios adhuc Cæsar Julianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo] Sunt qui κρισμαλλαρίας ludum hic intelligunt; ego ad exercitationem militarem potiùs referendum puto, de qua Veget. lib. II. cap. 14.

Pag. 266. *Horrore medio noctis*] Bene ita in Mſ. & perperam in vulg. *hora media noctis.* Lib. XXVI. *Medio noctis horrore incautum adortus occidit.* Lib. XXVIII. *Auctpiam per horrorem tenebrarum audire disposuit.* Sulpic. Sever. in Vita D. Mart. lib. III. *In illo noctis horrore jacere ante aliena limina.* Id paullo antè dixerat, *profunda noctis silentio.*

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ] Citant eosdem hosce versus Zosimus & Zonatas.

Adhærere cultui Christiano fingebat, à quo jam pridem occultè desciverat] Gregor. Nazianz. Orat. 1. in Julian. ὁ μὲν πάλαι τῆς ἀσεβείας κατακεκριμένος, ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος παιδαγωγίας. Οὔπω γὰρ ὁ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές. ἀλλ' ὅτι καὶ παρεγύμνου τὸ τῆς γνώμης ἀπόρρητον τοῖς ἑαυτοῦ πιστοῖς τὴν ἀσέβειαν ἢ τὴν ζημίαν, ἔν τε τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον ἢ καλῶς εἶχεν, ὑπὲρ Ἑλλήνων διαγωνιζόμενος.

Pag. 268. *Chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso in Rhenum*] Simile mandatum naviculariis olim à Demetrio datum fuit, cùm in Europam tenderet. Polyæni Stratag. lib 4. aliudque exemplum in Imilcone habemus apud eumdem lib. 5.

Pag. 269 *Plus enim audire quàm loqui militem decet*] Plautina imitatio ex Epid. Scen. I.

Sitire satius est, quàm loqui
Servum hominem: ea sapientia est.

* Et in Mil. glor. p. 388. *Plus oportet scire servum, quàm loqui.* Curtius lib. 7. *Servo esse utilius parêre dicto, quàm afferre consilium.* Idem Plaut. in Milite gloriof. Scen. *Satin abiit — hominem servum domitos habere oportet oculos & manus orationemque.* * Veget. lib. II. cap. 14. talem Centurionem eligendum dicit, *qui sit vigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quæ ei imperantur, quàm ad loquendum paratus.*

Pag. 270. *Iussique universi in ejus nomen jurare sollemniter*] Sacramenti militaris formula erat, OMNES EI PRO IMP. CAEDS QUOAD VITAM PROPUGSRINT PERLATUROS. * Ammian. lib. 21. * Huc respexit Arrianus lib. I. cap. 14. Θεῷ ἔδει ϗ ὑμᾶς ἐμνεῖν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοῖς μισθοφορεῖν λαμβάνοντες ὀμνύουσι, ΠΑΝΤΩΝ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ. * Lucanus Pharf. lib. I. pag. 24.

Perque tuos juro quoscumque ex hoste triumphos
Pectore, &c. *

Theodosius & Valentinianus Impp. Novella Constit. XIV. *Iuratur in militia sacramenta, ut necessitates publica procurentur.* Hieronymus Epist. 79. ad Heliodorum: *In sacramenti verba jurasti, pro nomine ejus non te patri parciturum esse.* Ita apud Curtium, lib. VII. *Anaem propemodum in tua verba tua omnes te praeunte juravimus*, EOSDEM NOS INIMICOS AMICOSQUE HABITUROS ESSE, QUOS TU HABERES. Aliod exemplum apud Stobæum habetur Serm. XLI. nam quæ apud Livium exstant, Gellium, Vegetium, jam ab aliis notata sunt. * Vid. Brisson. de Formul. lib. 4. p. 339. in 4°. Tert. de Cor. milit. cap. XI. *Ejerare patrem & matrem.* *

Expertus quod in rebus tumultuosis antoverso vacat & progressus] Sup. *Nil tam convenire conatibus subitis, quàm celeritatem sagaci pravidens mente.* Lib. XXII. *Celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus.* Demosthenes: Δεῖ τὸν ὀρθῶς πολεμοῦντα χρήματα μὴ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτὸν ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων. Stob. Serm. 166. pag. 571. Ammianus lib. 16. *Res nova petulanter arrepta celeritate muniri solent interdum.* Sallust. in Catilin. *Maximum bonum in celeritate.* * Et bene Orosius lib. VII. cap. 40. *Tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secretò invadit, & publicè armat: cujus summa est, assumto diademate & purpura, videri antequàm sciri.* *

Pag. 272. *Vestem armaque exhibens*] Non annonam tantùm & arma milites de publico capiebant, sed vestes quoque. Ut sanè miser fuisse, qui id sub hisce nostris Imperatoribus & Vegetii ævo in usu fuisse negent, cùm tamen exstent Valentiniani, Valentis, Gratiani, aliorumque Impp. Leges in Cod. Theodos. & Justin. Tit. de militari veste. quæ satis superque id adserunt, ne quis scrupulos subesse possit. Veget. lib. II. cap. 19. *Incongruum videbatur Imperatoris militem, qui veste & annona publica pascebatur, utilitatibus vacare privatis.*

Pag. 273. *Tamquam venaticiam prædam caperet*] Hæc scripti codicis est lectio. Sicque lib. XXIX. *Ad observandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere dispositus.* Lib. XXX. *Quasi venaticiam prædam modo non porrectis brachiis exspectabant.* Lib. XXXI. *Tamquam venaticiam prædam si calcassent, editiora confestim sine certamine ullo rapturi.* Ita enim hic quoque Mf. exempl. Ut *venaticius canis* apud Rufin. Antiq. Judaic. lib. IV. cap. 6. *Si quis pro cestu canis aut venaticii aut custodis gregum mercedem acceperit, &c.*

Pag. 274. *Veteranionem suum Principem*] ie. *summum Principem.*

Martianas silvas] * Mentio hujus silvæ apud Herm. Contract. anno CIↃ. XXX. * & in veteri Tab. Itineraria in Descriptione Alamanniæ, è cujus confinio ponuntur Julio-magus, Petovio, Rauraci. * Hermannus Contractus anno 1030. *In Alemannia cùm Ernust dudum Dux ejusque complices parvis viribus contra Imperatorem agitantes, prædis circa silvam Martianam populares infestarent; à Manegoldo Comite ex Augiensi militia observati, & XVI. Kal. Septemb. conserto prælio victi sunt.* *

Alexand. Magnus & deinde alii plures] Velut Leonidas, de quo Polyæn. lib. I. pag. 74.

Pag. 275. *Cùm venisset Bononiam, à Sirmio milliario nono disparatam & decimo*] Bononiam hanc *Benmaaster* hodie vocari Simlerus putat. Vid Itinerarium Antonini Imp.

Pag. 276. *Exnunc convenict*] Ita Mf. & dictum *Exnunc*, ut Græcum illud ἀπὸ νῦν. Sic *extunc* apud Val. Max. lib. I. cap. 5. *Extunc Æanti ut Deo immolarunt.*

Pag 277. *Victorem apud Sirmium visum Scriptorem historicum*] Indubiè is est Victor hic, cujus exstat historia Vitarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac Inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor Imp. Theodosio curaverat poni.... VERUM PRINCIPUM CLEMENTIAM... NCTITUDINEM MUNIFICENTIAM SUPERORESEO. O. N FL. THEODOSIO PIO VICTORI SEMPER AUGUSTO SEX. AUR. VICTOR. V. C. ORBI PRÆF. JUDEX SACRARUM COGNITIONUM. D. N. M Q. E.

Mamertinum ad Consulatum vexit, nec vita, nec splendore] Liberabo hac nota Mamertinum, eamque jubente Mf. Cod. auctoritate in collegam illius transscribam. Vero enim verius puto si legatur, *Mamertinum ad Consulatum evexit & Nevittam, nec splendore, nec usu, &c.* Cujus emendationis aperta indicia in Cod. Florent. sic enim ibi: *Mamertinum in Consulatum iunxit nevuittam.* Ipse Ammian. inf. pag. 283. *Mamertinum Præfectum Prætorio per Illyricum designavit Consulem, & Nevittam.* Consulumque horum nomina libri Fastorum agnoscunt.

Pag. 278. *Inconsummatum & subagrestem*] Lib. XXXI. *Inconsummatus & rudis.*

Pag. 280. *Civitatem Natisone amni præterlabente*] Nihil hic mutandum: nam quod in Mf. habetur *Tosione amne*, id non est nauci. Strabo lib. V. Ἀκυληΐα --- κτίσμα μὲν ἐστι Ῥωμαίων ἐπιτειχισθὲν τοῖς ὑπερκειμένοις βαρβάροις. ἀναπλεῖται δὲ ὁλκάσι κατὰ τὸν Νατίσωνα ποταμὸν ἐπὶ πλείους ἑξήκοντα σταδίους. * In Chronico Reichersp. corruptè legitur, *Namsa fluvius*, pro *Natiso fl.* p. 57. Jordanes in Gothicis p. 123. *Natissa amnis.* *

Pag. 281. *Repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, &c.*] Harum posticarum mentio iterum libb. XVIII. XXX. XXIV. Sed murorum antiquorum adeo pertata monumenta restant, ut qua ratione posticæ in iis factæ atque ædificatæ fuerint, haud ita in facili sit dicere. Operis tamen prisci putantur, qui Augustæ Emeritæ videntur. In quibus licèt posticarum indicia nulla, quadratas tamen turres æquis intervallis procurrentes, tale aliquid denotare verosimile est, quale hic Ammianus scribit: ne velut promutalia sunt, ex quibus erumpentibus recursus ad mœnia tutior munitoribus per arcuatilem hanc viam esset, oppugnatorumque vis, & arietis insultus arceri facilius posset. Atque ut specimen elegantissimæ structuræ etiam in aliis oris exstet, picturam ejus hic apponam, uti eam à Nobilissimo doctissimoque viro Abr. Bibrano Silef. accepi, qui opus ipsum vidit & descripsit.

Muri antiqui Augustæ Emeritæ vetustiss. Col. Rom. ad Anam fl. in Bætica provincia Hispaniæ ulterioris.

Concorporalibus suis] Perplacet hæc lectio præ illa, quæ in vulgatis est, *contubernalibus suis*. Sic iterum lib. XXVIII. *Ne uno quidem cadibus concorporalium superesse permisso.* Et *concorporari* lib. XV. *Gallico mari concorporatur.* Lib. XXII. *Immobiles turbine circumfracto stetere concorporati.* Sic *incorporare*, Solinus cap. XXV. *accorporare*, Ammianus lib. XVI. Solinus cap. XL. *Corporatio*, Tertull. de Carne Christi.

Pag. 282. *Non sine convicio reputabatur ut fallax*] Ms. *computabatur*. fortè scripsit Ammian. *confutabatur ut f.*

Suscipimus ad pugnaculum] Plautus in Milite: *Deturbabo jam ego illum de pugnaculis.*

A Nobilitate legatos ad Constantium missos] Sic lib. XXVIII. ad Valentinianum Imp. *Nobilitatis decreto legati mittuntur*, id est, Senatoris ordinis decreto. Ut lib. XVI. & XXVIII. *Nobilitates curiæ. & Nobilitatis, dein plebis digeremus errata.* De hisce legationibus exstat in Cod. Justin. lib. X. Titulus LXIII.

Pag. 284. *Apud quos Silentii quoque colitur numen*] Curtius lib. IV. *More quodam Persarum arcana Regum mira celantium fide: non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta: vetus disciplina Regum silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua gravius castigatur, quàm ullum probrum.*

Pag. 286. *Favore numinis summi præsente, cujus perenni suffragio damnantur ingrati*] Itaque Julianus, qui auctoris sui reverentiam minimè habuit, ingratitudinis vitio meritò notatur. Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. Orat. 1. pag. 280. Σαφῶς γὰρ ἴσμεν τῷ ὑψηλῷ σημεῖον ἀπιστεῖν ἢ ὑβριζόμενον, ὅτι τῷ ὄντι χρεὶς εἶχε τὸ σημεῖον, ὅτι τῷ βασιλεῖ, ἢ δ' οἴμοιτο, ἀλλ' ἀμφοτέροις ἀφῆν χαλκὸς. τοῦ μὲν ἀποστασίαν ἐλέγξας, τοῦ δ' ὑπομνήσαντος.

Et cum Latis studem Gomoarium] Frustra sunt qui hic emendandum aliquid putant. Nam Lætorum de quibus hic agitur, etiam in Constitutione Valentiniani, Valentis & Gratiani Impp. mentio est, L. 10. C. Theod. de Veteran. *Si quis propositus fuerit aut fabricæ, aut classi, aut Lætis.* Notitia Imp. *In provincia Tarracon. Præfectus Lætorum Teutonicianorum, Præfectus Lætorum Gentilium Suevorum, Præfectus Lætorum Francorum, &c.*

Excussam sibi projecisse longiùs sphæram, quam ipse dextera manu gestabat] Antiquus admodum mos, & ad nostra hæc tempora translatus, Imperatorum imagines ac statuas ita effigiare, ut pilam manu gestent.* Sic Varro de L. L. lib. 6. *Pila terra.** Ammianus lib. XXV. *Maximiani statua Cæsaris locata in vestibulo regiæ amisit repentè sphæram æream, formatam in speciem poli, quam gestabat.* Idque cùm in multis numis priscis, tum ipsius quoque Constantii videre licet, quem propterea hic apponam.

Origo moris à Persis esse videtur: id enim Themistii verba volunt, Orat. de Constantio Imp. pag. 22. Τιάρα δὲ καὶ διάδημα, οὐδὲ κόσμος, οὐδὲ μανδύη, οὐδὲ ἀκινάκης χρυσοῦς, οὐδὲ σφαῖρα τις καὶ ψέλλια, οὐδὲ ῥαβδοφόροι, καὶ δορυφόροι, καὶ μηλοφόροι, καὶ τὰς ἀδαμαντίους ἀρβύλας ἐπεισάγοντες στρατιώτας. A Persis ad Græcos, quod ex eodem Themistio conjici potest, Orat. 5. in Theodos. Imp. cùm de Lycurgo Lacedæmone agit: διὰ ἐδορυφόρουν αὐτὸν αἰχμοφόροι, καὶ μηλοφόροι χρυσοῦν ἐσταλμένοι. Itaque hinc paullatim ad Romanos commigravit. Vid. Freher. Origin. Palatin. cap. 15. p. 106. Remum in Themist. p. 239. * Sphæra orbem hunc habitabilem indicat, & nationes in eo subactas atque Imperio parentes. * Unde & D. Cæsaris statuam Senatus Romanus dedicaverat Romæ insistentem. Dio lib. 45. *Quam cùm Persarum ritu manibus Impp. gestarent.* * Eaque vel pura esse solebat, vel Fortunam superimpositam habens, interdum & crucem; quod & ipsum quoque nummi antiqui satis ostendunt. Procopius Cæsariens. περὶ κτισμάτων lib. 1. Justiniani Imp. statuam ita describit: Φέρει μὲν χειρὶ τῇ λαιᾷ πόλον (sic enim rectissimè Ms. exempl. quod penes me est, non πάλιν, uti in Basil. & August. perperam editur) ὑποδηλῶν ὁ πλάστης, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται πᾶσα. ἔχει δὲ οὔτε ξίφος, οὔτε δοράτιον, οὔτε ἄλλο τῶν ὅπλων οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται, δι' οὗ δὴ μόνου τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεπόρισται κράτος. De eadem statua G. Codinus in Descriptione CP. ἐστηκὼς δὲ ἐπὶ στήλης ἔφιππος ἐπὶ κίονος, καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν ἐμπεπηγμένον ἔχουσαν σταυρὸν ἐν αὐτῇ, ὡς δηλοῦν ὅτι εἰς τὸν σταυρὸν πίστει τῆς γῆς πάσης ἐγκρατὴς γέγονεν. Σφαῖρα μὲν ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. Quem locum Suidas exscripsit in voce Ἰουστινιανός. Itaque amisso orbe, quem manu Imp. tenebat, rationabili præsagio Imperium quoque perditum iri putatum fuit, quod dextera temperabat.

Pag. 287. *In lucem editis hominibus cunctis — hujusmodi quædam velut actus rectura numina sociari*] Arrianus in Epict. lib. 1. cap. 14. ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε, τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ. καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον. * Marcus Antonin. in Vita sua pag. 221. * Censorinus de die Natal. cap. 3. Tertull. de Anima cap. XXXIX. Eusebius de Præpar. Evang. lib IV. cap. 8.

Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur] Laudant hunc Menandri locum * Origenes contra Celsum lib. VIII. pag. 412. * Eusebius in lib. de Præp. Evang. Stobæus in Ethicis lib. 1. cap. 9. Scholiast. Theocriti Eidyl. 2. Sed omnium optimè Clem. Alex. Stromatum lib. V. Μένανδρος ὁ κωμικὸς ἀγαθὸν ὑπολαμβάνει τὸν θεὸν φησί.

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ

Σὺν τῷ γενεθλίῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
Ἀγαθός. κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον
Εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν.

Ex sempiternis Homeri carminibus] Homerus Iliad. α.

Quorum adminiculis praecipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates] Achillem his adjungit Eustathius in Homer. Iliad. α. pag. 61. Οἱ παλαιοὶ φασὶ μόνους τούτους, τὸν Ὁμηρικὸν Ἀχιλλέα, καὶ τὸν Ἀθηναῖον Σωκράτην ἐν συντυχίαις τῷ οἰκείῳ κεχρῆσθαι δαίμονι. Ἀχιλλεὺς τε γὰρ ἐνταῦθα λαλεῖ καὶ ἀκούει τὰ μανθανόμενα, καὶ Σωκράτης δὲ ἔλεγεν, ὡς εἰπέ μοι τὸ δαιμόνιον. * De Socrate Minut. Felix contra Gentes. Apul. de Deo Socratis. *

Numa Pompilius] Ejus cum Ægeria Nympha congressus nocturnos intelligit. Livius lib. 1. Valer. Maximus lib. 1. cap. 2. Dionysius Halicar. Plutarchus, & alii.

Superior Scipio] Appianus de Bello Punic. pag. 65. Καὶ δαίμονος αὐτῷ συλλαμβάνοντος ἐδόξαζεν, ὃ καὶ τῷ πάππῳ Σκιπίωνι συνεπιμαχεῖν ἐδόκει τὰ μέλλοντα.

Plotinus ausus quaedam super hac re] Exstat liber Plotini περὶ τοῦ εἰληχότος ἡμᾶς δαίμονος: cujus & Porphyrius meminit in ejus Vita.

Si senserint puras] Vid. Suid. in Δαίμων.

Pag. 288. *Mopsucrenas*] Ita MS. quod rectum est. vulg. *Mopsuestiam*. Aur. Victor: *Constantius magis magisque ardens dolore, atque ne erumperet alias impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febri acerrima, quam indignatio vigiliis augebat, interiit.* Sozom. lib. v. pag. 61. ἐν Μόψου κρήναις. Hieronym: Epistola ad Heliodor. *In Mopsi viculo.* Ptolem. lib. v. τῆς Στρατηγίας χώρας nomina recensens, etiam Μόψου κρήνην ponit.

Pag. 289. * *Vxorem autem praegnantem reliquit: unde edita postuma, &c.*] Ante Constantium obiisse ejus uxorem scribit Zonaras p. 209 & totâ vitâ sterilem fuisse. Γαμετὴ δὲ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία, ἣ ἐπὶ κάλλει λέγεται διαπρέψαι. στεῖραν δὲ τὴν γαμετὴν ἀπέχειν, μαλθακὸν ὄντα, καὶ τὰ πρὸς ἀφροδίσια ἐνδέοντα ἐκ νόσου τε καὶ ἐκ φύσεως. ὅθεν καὶ ἀρχὴν φθίνουσα, τοῦ Κωνσταντίου συνόντος, ἅπαξ δὴ αὐτὴν μανῆναι ὡς δή τινες λέγουσι, καὶ ὑστερικαῖς ἐνόσει περιπεσοῦσαν ἐξόλλυσθαι. Uxorem habuit Eusebiam, formâ celebrem illam quidem, sed infelicem & miseram, ob maritum cùm natura, tum morbis mollem, & ad venerem segniorem. Unde paullatim contabescens ante Constantium decessit, nullo umquam fetu edito. Ut autem quidam dicunt, ex uteri doloribus concidens tandem defecit. *

Pag. 290. *Nec unico ministro saltem suspiciosa tenus possit redargui*] Locus vitiosus: quem tamen ita Ammianum scripsisse puto: -- *Impendio custos, ut nec amare ministros saltem f. &c.* Qui libros veteres tractarunt, veram hanc meam emendationem non negabunt: natus enim error fuit ex perversa scribendi ratione, quae auctorem hunc non semel corrupit.

Nec pomorum quidquam quoad vixerit, gustaverit] Cedreno. pag. 244. ὀπωρῶν καθάπαξ ἀφείσατο.

Qui rei majestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas] Eutrop. lib. x. *Ad severitatem propensior, si suspicio Imperii moveretur.*

Pag. 291. *Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cùm ad Imperiale culmen in Syria Cassius*] * Longe aliter Severus Imper. fecit, Clod. Albino occiso. Vide Hist. Augustam. * Capitolinus in M. Anton. Philos. Dio apud Xiphilin. ubi de Faustinae obitu: ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἐφ' οἷς περὶ τὸν Κάσσιον συνέθετο. Καίτοι ὁ Μάρκος τὰ γράμματα διέφθειρε, μὴ ἀναγνούς, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀναγκασθῇ μισῆσαί τινα. Cujus facti simile prorsus illud Pompeii. Victus jam erat Perpenna, déque salute desperans, petiit tamen ut vivus ad Pompeium perduceretur, habere se multa adserens ei indicanda, ad statum rei Rom. pertinentia. Sed noluit Pompeius, & antequam in conspectum homo veniret, occidi eum jussit: δείσας ἄρα μή τι καινότερον ἀδόκητον, καὶ ἑτέρων ἀρχὴ κακῶν ἐν Ῥώμῃ γένηται. Appianus de Bell. civil. lib. 1.

Ephesius quoque Heraclitus adserens monet] Multa de Heraclito hoc Ephesio, Bausonis (vel ut alii volunt, Blosonis) F. Diog. Laertius & Suidas. Ejusque auctoritate saepe utuntur Cicero, Clem. Alexandrinus, Tertullianus, Theodoret.

Pag 292. *Figura tali situque membrorum*] Cedrenus pag. 244. Ἦν δὲ Κωνστάντιος τὴν τοῦ σώματος ἀνδρομήκης ὑπάρχων καὶ ἰξώδης, χαροπὸς τὴν ὄψιν.

Pag. 293. *Vt ipsi nominant probam*] Impp. Valentin. & Valens, L. unic. C. de Stratorib. *Vt stratoribus unus tantùm solidus probo nomine posceretur.* Vid. L. 17. C. de re milit.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXII.

Pag. 295. INSPECTU *jecoris quod operimento duplici viderat*] Priscae superstitionis observatio boni ominis indicium putabat, si jocinora duplicia vel replicata in extis apparuissent: ut contrà triste ostentum, si deessent. * Val. Max. lib. 1. c. 6. *Caput jecinoris duplex.* * Plinius Histor. naturalis lib. xi. cap. 37. *In eo quod caput extorum vocant, magna varietas. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est.* Et post pauca: *Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suo die, sex victimarum jocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Hujus rei ignorantia elegantem Plinii Secundi locum depravavit, lib. 11. Epist. 20. *Vt ipse mihi dixerit, cum*

consuleret, quàm citò sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse sexta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. Neque verum videre, qui ante nos mendum tollere conati sunt. Recta autem lectio est: -- *Invenisse se exta duplicata, quibus portendi*, &c. atque ita Plinium scripsisse nullus sanæ rationis negabit.

Philippopolim petiit Eumolpiada veterem] Ruf. Festus: *Eumolpiadam, qua nunc Philippopolis dicitur.* Jordanis locum de hac Philippopoli superiùs emendavimus.

Pag. 296. *Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus arvis serpentib. pinnigeris*] Fabulam narrant Hyginus fab. CXLIII. Servius Georgicorum I.

Heracleam ingressus est Perinthum] Theophylactus Simocat. lib. I. Τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν Πέρινθον οἱ πάλαι πρὸ κατωνόμαζον. Non autem omittenda est emendatio Viri Cl. Melchioris Goldasti J C. & melioribus studiis apprimè dediti, sic legendum putantis: -- *Heracleam ingressus est, veterem Perinthum.* Quomodo idem Ammianus paullo priùs locutus est: *Philippopolim petiit, Eumolpiada veterem.* & infr. *Constantinopolis vetus Byzantium.* Neque à vero alienum, ita ab Auctore scriptum fuisse.

Defixis. Omnis enim propius videbatur] In Ms. *Omnia enim propius.* Ratio emendandi in proclivi est: -- *Somnio enim prop.* Sic certè sensus constat.

Pag. 297. *Cùm id voluminis publici contineret exordium*] *Volumen publicum* vocat acta publica: ut *codex publicus* in l. 4. C. Theod. de custod. reor.

Contrusus est in insulam Dalmatia Boæ] Miserorum hæc insula id temporis sedes, & in quam Hymetium quoque præclaræ indolis virum exterminatum fuisse Ammian. ait lib. XXVIII. In eandem Jovianum etiam hæreticum ob sacrilegos conventus actos deduci Impp. jubent, L. 53. C. Theodos. de hæreticis. Situm ejus in Tabula antiqua itineraria videmus.

Saturninus ex-cura Palatii] Falluntur qui *excuratore Pal.* emendandum putant: quorum errorem, ne videar in re paucis ignorata tricari, uno teste convincam. Sic igitur Corippus lib. I.

Cum magni regeret divina palatia patris,
Par extans curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palati.

Pag. 298. *Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. I. Εὐσέβιον τὸν προεστῶτα τῶν βασιλικῶν κοιτώνων, ἐζημίωσε θανάτῳ. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I. *Eusebium præsidentem Imperiali cubiculo morte damnavit, non solùm quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem suum ejus accusatione audierat interemptum.*

Pag. 299. *Aurem, quod dicitur, vellens*] * Seneca de Beneficiis lib. IV. & V. * Virgilius Ecloga VI.

—— Cynthius aurem Vellit & admonuit.

Plusque exemplis, quàm peccandi licentia laderent] Lib XXVIII. *Plus exemplis generalibus nocitura, quàm delictis.* Cicero de Legibus III. *Nec enim tantum mali est peccare Principes, (quamquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores Principum existunt. -- neque solùm obsunt, quòd ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, PLUSQUE EXEMPLO, QUAM PECCATO NOCANT.*

Pag. 300 *Quorum mensuram si in agris Consul Quintius possea*] Luc. Quintius Cincinnatus, de quo Livius lib. III. & IV. Dionysius Halicar. lib. VI & X. Val Maximus lib. IV. cap. 4 §. 7.

Pag. 301. *Omnes hujusmodi cum coquis similibusque ...*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. I. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. I.

Monebat, ut civilibus discordiis consopitis] Verius puto quod in Ms. est: -- *Monebat civiles, ut discordiis cons.*

* *Quisque nullo vetante religioni sua serviret*] Quam quidem libertatem religionis adeo laudarunt Donatistæ, *ut apud eum solum justitiam locum habere dixerint.* Vid. August. contra Epistol. Parmen. lib. I. *

Pagg. 301. 302. *Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum*] Ms. codicis lectionem expressimus, explosâ vulgatâ, quæ multis modis mendosa est. *Infestas* autem dixit κατ᾽ ὑπάλλαγήν, ἀντὶ τοῦ, *aque infestas*: quæ forma loquendi veteribus non infrequens. Et bene ad Ammiani mentem Eucherius Episcop. in Homil. pag. 413. *Ex fratribus capitales efficiuntur inimici, & fiet lugendum turbata germanitate dissidium, & erit inter homines non jam fidelis fraternitas, sed ferulis hostilitas.* Hoc verè dici, plus satis nostrorum quoque temporum disciplina probat.

Pag. 302. *Fatentium Judaorum*] Cl. Rutilius obscœnam gentem vocat Judæos, in Itiner. lib. I.

Reddimus obscœna convicia debita genti,
Qua genitale caput propudiosa metit.

Horum fœtorem etiam Martial. in parte tangit, Epigr. 4. lib. 4.

Quod sicca redolet palus lacuna,
* * * *
Quod jejunia sabbatariorum,
Mastorum quod anhelitus reorum.

Pag. 303. *Lex est promulgata, quâ cavetur nullum interpellari suffragatorem*] Ea ipsa videtur lex esse, quæ adhuc in Cod. Theodos habetur, lib. 2. Tit. 29. Si certum petatur de suffragiis. Cujus hæc verba sunt: JULIANUS A. *ad populum. Fœdis commentis; qua honorum merito deferuntur * quam occupare meruerunt, & cùm meruissent in Repub. quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhonestè solverant, imprudentius atque inhonestius arbitrantur. Alii etiam qua tunc donaverant, vel potiùs projecerant ob immeritas curas, invadenda denuo crediderunt. Sed quia leges Romana hujusmodi contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum, qua prodigè nefariéque projecerunt, copiam prohibemus. Quo itaque repetere nititur, vel repetisse convincitur, & quod dedit, apud suffragatorem ejus manebit, vel extortum restituet, & alterum tantum fisci juribus inferre cogetur. Dat. Kal. Febr. C P. Mamertino & Nevita Coss.*

Pag. 305. *Dicti immemor Tulliani*] Cicero pro Archia, atque ex eo Primasius Afer in Epist. Pauli, pag. 129.

Gothos sape fallaces & perfidos] Rutilius in Itinerario: *Submittant trepidi perfida colla Geta.* Salvianus lib. 7. *Gothorum gens perfida, sed pudica.* Vide Sidonium Apollinarem lib. 6. epist. 6. *

Pag 306. *Navibus quondam Medicis*] Herod. lib. VII.

Ubi Nauplius Palamedis pater classem concidit Arg.] Dio Chrysost. in Euboico: Μικροῦ δεδοικα, ὥσπερ εἶναι τὸν Ναύπλιον ὁρῶν ἀπὸ τῆς Καφηρέως ἐν... κειται.

Pag. 307. *Apollinis Sminthii*] Ἀπόλλωνος τοῦ Σμινθέως meminit Pausan. in Phocic. Lactant. de fals. religione lib. I. cap. 7. * Unde verò Sminthius hic vocetur, explicat Tzetzes in Lycophron. pag. 192.* Macrob. Saturn. I. c. 17. *Sminthius cognominatur,* ὅτι ζέων θεῖ, *quia fervens currit.* Arnob. lib. 3. de Libero & Apolline: *Alter faculenta hilaritatis dator, Sminthiorum alter pernicies murium.* Servius Æneid. 3. p. 272. *Cretenses murem Sminthium dicunt.* Et post: *Sminthios mures vocari à Phrygibus.* Confirmat id Tzetzes. Hesychius: Σμινθεύς, ὁ ἐν τῷ Σμινθίῳ ἱδρυμένος, λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλων Σμινθεύς, μῦς γὰρ ὁ Ἀπόλλων ... μυωπίας φασὶ ...

Pag. 308. *Lampsacum Themistocli dono datam*] Æmil. Probus in Themist. Scholiastes Aristoph. in Equitib. pag. 196.

Fasonis filius Parius] Ms. *Parus*, malè. neque *Fasonis*, sed *Fasonis* legendum, ἀπὸ Παρίου τοῦ Ἰασίωνος. Stephanus περὶ πολ. Eustath. in Dionysium.

Apamiam, Cimque & Astacum] Ms. Flor. indicio locum hunc mancum deprehendimus: in eo enim sic legitur: *Affamiam Ciumque ubi Hylam secuto & Astacum.* Indubiè tale aliquid scripsit Ammian. *Apamiam, Ciumque, ubi Hylam insecuta rapuit Nympha, & Astac.* Priscianus Perieget.

Bebryces post hos, & Mysia montibus alta,
Quà Cius egregiâ decurrens murmurat undâ:
Quà Nymphas comitem perhibent rapuisse potentis
Alcidæ puerum, tristissima fata gementis.

Strab. lib. XII. pag. 388 Μυθεύεται δὲ Ὕλαν ἕνα τῶν Ἡρακλέους ἑταίρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς αὐτῷ, ἐξιόντα δ' ἐπὶ ὑδρείαν ὑπὸ Νυμφῶν ἁρπαγῆναι. Κίον δὲ, καὶ τοῦτον Ἡρακλέους ἑταῖρον ἐπανελθόντα ἐκ Κόλχων, αὐτόθι καταμεῖναι, καὶ κτίσαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ. Vid. Schol. Apoll. lib. 1. num. 46. Eustath. in Dionys. p. 107.

Astacum secuto tempore Nicomediam à Rege cognominatam] Strabo lib. XII. Ἀστακὸς Μεγαρέων ἄποικος καὶ Ἀθηναίων, καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδαλσοῦ, ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὠνομάσθη. Κατεσκάφη δ' ὑπὸ Λυσιμάχου τὴν δὲ οἰκήτορας μετῴκισεν ὁ Νικομήδης ὁ κτίσας αὐτήν. * Pausanias lib. V. Ἀπὸ τούτου δὲ (Nicomedem intelligit) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετεβλήθη τὸ ὄνομα, Ἀστακῷ τὰ πρὸ τούτου καλουμένῃ.

Ægos-potamos, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras] Diogen Laërtius in Anaxagora: Φασὶ δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοὺς γενομένην τοῦ λίθου πτῶσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι. Ammian. inf. ad finem hujus libri.

Hercules conditam Perintham comitis sui memoriæ dedicavit] Non ab Hercule, sed à Perintho Epidaurio Orestis commilitone nominatam scribit Stephanus περὶ πολ in Perintho.

Pagg. 308. 309. *Promontorium Ceras præluceniem navibus vehens constr. cels. tur. quapropt. Pharos app.*] Ms. *quapropter elatas app.* videtur abstrusius aliquid latere. Strabo lib. VII. Ἔστι δὲ ὁ Κέρας προσεχὲς τῷ Βυζαντίων τείχει, κόλπος ἀνέχων ὡς ἐπὶ δυσὶ καὶ ἑξήκοντα σταδίους, ἐοικὼς ἐλάφου κέρατι. Vid. P. Gillii Viri doctiss. Bospori Thracii Descriptionem

Pag. 309. *Codri illius F. qui se pro patria*] Herod. lib. 5. Ciceru Tuscul. II. Justin. lib. II. Val. Max. lib. V. cap. 6.

Pag. 310. *Duo exprimunt Bospori, è regione sibi oppositi, Thracias & Cimmerium*] Scholiast. Apoll. lib. 2. num. 8. Δύο εἰσὶ Βόσποροι. Κιμμέριος καὶ Θρᾴκιος, ὁ μέλλων Μύσιος καλεῖσθαι, &c. Vid. Strab. lib. XII. pag. 389.

Hac causa Bospori vocati] Scholiast. Apoll. lib. 2. num. 8. Βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ διαβῆναι τὴν Ἰὼ ἐν αὐτῷ διὰ τὸ περιποιῆσαι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνος διάστημα.

Bithynia latus, quam veteres dixere Mygdoniam] Jul. Solin. *Bithynia in Ponti exordio ad partem Solis orientis, adversa Thraciæ, opulenta ac dives urbium, à fontibus Sangarii fluminis primos fines habet, ante Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithyno Rege Bithynia.*

Thynia & Mariandena] Schol. Apollon. lib. II. num. 32. Κατῴκουν ἐν τῷ πελάγει ὑπὸ τὴν ἐλάσσω Φινεὺς προσαγορευθεῖσαν τὴν χώραν καὶ τὴν νῆσον Θυνιάδα, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Θυνίαν. Vid. eundem lib. 2. num. 79.

Amyci sævitià Bebryces exempti] Apollodorus Biblioth. lib. 1. pag. 46 Hygin. fab. XVII.

Harpyias Phinees] Apollodorus Biblioth. lib. 1. pag. 47. Fulgent. Mythol. lib. 3.

Sangarius & Psylus] Ms. *Fallis.* malè. Legendum *Psillis.* Strabo lib. XII. Μεταξὺ δὲ Χαλκηδόνος, καὶ Ἡρακλείας ῥέουσι ποταμοὶ πλείους, ὧν ἐστιν ὅ τε Ψίλλις, καὶ ὁ Κάλπας, καὶ Σαγγάριος. Arrianus in Periplo Ponti Euxini.

Byzes] Ms. *Bezus.* ἴσ. *Lycus.* Scholiast. Apollon. lib. II. num 54. Λύκος ποταμὸς ὑπομιμνῄσκει τῷ Βασιλεῖ. ῥεῖ δὲ διὰ τῆς Μαριανδυνῶν χώρας. Vide eumdem lib. 4. nom. 13. Arrian. in Periplo.

Rhebas] Scholiast. Apollon. lib. 2. num. 16 Ῥῆβας ποταμὸς Βιθυνίας.

Symplegades, gemini scopuli] Omnino vid. Apollodor. περὶ Θεῶν, lib. 1. pag. 48. & seq.

Pag. 311. *Cerasus, unde advexit hujusmodi poma Lucullus*] Plin. lib. XV. cap. 25. Athenæus lib. II. Tertullian. Apolog. cap. XI. Hieronym. ad Eustoch. pag. 131. Servius Georgicor. II.

Thermodoon huic est proximus] Scholiast. Apollon. lib. II. ὁ Θερμώδων ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἐστὶν, ἐν ᾧ πρότερον Ἀμαζόνες ᾤκουν.

Themiscyreos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare] Hinc Strabo lib. XII. τὴν Θεμίσκυραν τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον vocat. Vid. Schol. Apollon. lib. II. num. 18 * Pomp. Mela.*

Attritis damnorum assiduitate finitimis, Amazones] Herodot. lib. IX. in Oratione Atheniens. ad Tegeatas: ἔστι δὲ ἡμῖν ἔργον εὖ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας, αἵ ἀπὸ Θερμώδοντος ποταμοῦ ἐσέβαλόν κοτε ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν. Justin. lib. II. Oros. lib. 1. cap. 15.

Pag. 312. *Chalybes per quos erutum & domitum est primitus ferrum*] Fest. Avienus:

—— Chalybes super, arva ubi ferri
Dites vulnifici strepitant incudibus alti.

Suid. Χάλυβες, ἔθνος Σκυθίας, ὅπου ὁ σίδηρος τίκτεται. Vid. Strab. lib. XII. Schol. Apoll. lib. 10. num. 19.

Tapires] Schol. Apollon. *Sapires* vocat, lib. 2. num. 20.

Fluenta Callichori ex facto cognominati, quod superatis, &c.] Scholiast. Apollon lib. II. num. 43. ad illum vers. Ὦρσε δὲ Καλλίχορον: ποταμὸς Παφλαγονίας περὶ Διονύσου περὶ Ἡρακλείας, ὃ μέμνηται Καλλίμαχος. ὠνομάσθη δὲ διὰ τὸ στήσαντος θιάσων ὑπὸ τῷ κάμπτεσθαι, ἀπὸ τοῦ τὸν Διόνυσον αὐτόθι στῆσαι χορόν, ὅτε ἀπὸ Ἰνδῶν ὑπέστρεψε. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 5. pag. 117.

——Fastà vulgatum nocte Lyæi
Callichoron. (nec vana fides) his Bacchus in undis
Ablutus Eoo rorantes sanguine thyrsos.
Illum post acies, Rubrique novissima claustra
Æquoris, hic resides thyasos, hic arva moventem,
Vdaque pampineâ nectentem cornua vittâ
*Nunc etiam meministis aquæ. **

Pag. 314. *Rha vicinus est amnis, in cujus superc. q. vegetab. ejusd. nominis gignitur radix*] Dioscorid. lib. III cap. 2. Ῥᾶ, οἱ δὲ Ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, ὅθεν καὶ κομίζεται.

Agathyrsi, apud quos adamantis est copia] Dionys. Alexand.

—— ἀδάμαντά τε παμφανόωντα
Ἐγγύθεν ἀθροίζουσιν ὑπὸ ψαχοῖς Ἀγαθύρσοις.

Priscianus: *Adamanta legunt juxta fortes Agathyrsi.*

Proventibus fructuariis] D. Eucherius Episc. pag. 377. *Si fortè minùs in agello assiduus fueris, proventus de annona minuitur.* L. II. C. Theod. de veteran. *Sine molestia præjudicioque dominorum proventuum emolumenta quærantur.* Ulpian. *obventiones* dixit L. 7. ff. de usufruct. * Plautus *eventus* dixit in Mostell. Act. 1.

Eventus rebus omnibus velut horno messis fuit. *

A contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur] Strabo lib. VII. pag. 206. Plin. lib. 6.

cap. 2. Eustat. in Dionys. pag. 24. ὁ Εὔξεινος, ἄξενός ποτε καὶ Ἄξεινος θάλασσα ποτὲ καλούμενος, Εὔξεινος οἱ ὕστερον, κατὰ σχῆμα εὐφημισμοῦ, μετεκάλεσαν. * Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *Pontus igitur, qui Euxinus natura negatur, nomine illuditur.* * Ovidius Trist. 4. Eleg. 4.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

Pag. 315. *Immolantes advenas Diana, qua apud eos dicitur Orsiloche*] Mentio hujus sacrificii apud Strabon. lib. 7. Pomp. Melam lib. 11. cap. 1. Eustat. in Dionys. pag 43. Ovid de Ponto lib. 3. Eleg. 2. Trist. lib. 4 Eleg. 4. * Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *

Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata] Arrianus qui omnium optimè hanc insulam describit, in Periplo Ponti Euxini: ὁ νῆσος αὐτὴ ἔρημος ... ἐστὶν, &c. Scylax Caryand. pag. 136. Strab. lib. 7. pag. 211. Pomp. Mela lib. 2. cap. 7. Plin. lib. IV. capitibus 12. & 13. Dionysius Alexand. pag. 79. Festus Avienus in orbis terræ Descriptione, omnium castarum animarum sedem hic esse dicit:

Ora Borysthenis quà fluminis in mare vergunt,
E regione procul spectantis culmina Leuces:
Leuce cana jugum, Leuce sedes animarum.
Nam post fata virum semper versarier illis
Insontes aiunt animas, ubi concava vasto
Cedit in antra sinu rupes, ubi saxa dehiscunt
Molibus excisis, & vasto fornice pendent.
Hac sunt dona piis. sic illos Jupiter imis
Exemit tenebris. Erebi sic inscia virtus.

Ibi & aqua sunt, & candida aves nascuntur halcyonibus similes] Videtur significare Ammian. stagnum aliquod prope templum esse, in quo manè quotidie alas madefaciunt ad templum extergendum aves. Rem narrat Arrianus in Periplo, sed ad mare usque aves illas volare ait: Οἱ ὄρνιθες θεραπεύουσι τὸ Ἀχιλλέως ἱερόν· ἕωθεν ὁσημέραι καταπέτονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βεβρεγμένοι τὰ πτερὰ, σπουδῇ αὖ εἰσπέτονται εἰς τὸν νεών, καὶ ῥαίνουσι τὸν νεών. ἐπειδὰν δὲ καλῶς ἔχῃ, οἱ δὲ ἀποκαλλύνουσιν αὖ τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς. Quòd si cui hæ aquæ non placent, tum sanè legi potest: *Ibi & gavia sunt, & candida aves nasc.* Cujus emendationis fundum eum ipsum habeo, quem modò nominavi, Arrianum, qui ita scribit: Ὄρνιθες δὲ πολλοὶ αὐλίζονται ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἴθυιαι καὶ κορῶναι αἱ θαλάσσιαι, τὸ πλῆθος οὐ συμβατοί. Dionys. Alexandr.

Ἔστι δέ τις καὶ Σκαιὸς ἐπὶ πόρον Εὐξείνοιο,
Ἀντία Βορυσθένεος πολυώνυμος εἰν ἁλὶ νῆσος
Ἡρώων. Λευκὴν μιν ἐπωνυμίην καλέουσιν,
Οὕνεκά οἱ τὰ πρῶτα κινώπετα λευκὰ τέτυκται.

Et gavias hasce aves vocari, Eustath. in hunc locum notat: Ἐν αὐτῇ κινώπετα, ἤγουν θηρία ἑρπετά, τουτέστιν ὄρνεα λευκά εἰσι, τάχα μὲν λάροι. κατὰ δέ τινας πελαργοί. Priscianus Perieget.

Est etiam lævis Euxini partibus una,
Quam Leucen perhibent; adversa Borysthenis amnis,
Pascit aves quoniam multas candore nivali.

Hactenus arcus apex protendi existimatur] Dionys. Alexandr. & in eum Eustath. pag. 23. Plin. lib. IV cap. 12. lib. VI. cap. 13.

Pag. 316. *Sindi ignobiles*] Eustath. in Dionys. Σινδοὶ οἱ καὶ Σιγκοὶ λεγόμενοι. Scylax, Σινδοί. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. pag. 142.

Degenerosque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Orpheus Argonaut. Κιρκαίων τ' ἀνδρῶν φῦλα στυγνῶν τ' ἀμερόχων

Post heriles in Asia casus conjugiis potiti Dominorum] Herodotus lib. IV. Justinus lib. II.

Pag. 317. *Odissos*] Scribendum *Odessos*: Ὀδησσός. Arrianus, Strabo.

Septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit] Plinius lib. IX. cap. 12 Arrianus in Periplo Ponti Euxini, Jul. Solinus cap. 19. Schol. Apollon. lib. IV. num. 16. Jordanes in Histor Getica, * Val. Flaccus Argonaut. lib. 8.

—— ingens Scythici ruit exitus Histri;
Fundere non uno tantùm quem flumina cornu
Accipimus: septem exit aquis, septem ostia pandit.

Pag. 318. *Nihil in Ponto hujusmodi aliquando est visum prater innoxios delphinas & parvos*] Plinius libri 9 capite 15. *In Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica prater vitulos & parvos delphinos.* *

Pag. 319. *Libyssa, ubi sepultus est Hannibal*] Plutarchus in Flaminio: Ἐν Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶ θινώδης ἐπὶ θαλάσσης, καὶ κώμη πρὸς αὐτῷ μικρά· Λίβυσσα καλεῖται: cumque locum fatalem Hannibali fore, oraculum prædixisse ait: Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας. Jul. Solinus cap. 44. * Marcian. Capel. lib 6. p 157. *

Pag. 320. *Carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam*] Livius lib. XXIX. Strabo lib. XII. pag. 391. Arnob lib. VII Herodianus, Sil. Italicus

Pag. 321. *Consortiis se Curiarum*] De Curialibus multa in utroque Codice, Theodosiano putà ac Justinianæo, deque iis alius erit tractandi locus.

Cassiis tristior & Lycurgis] Hic ille est L. Cassius, de quo Cicero in Bruto: *L. Cassius multum potuit, non eloquentiâ, sed dicendo tamen, homo non liberalitate ut alii, sed ipsa tristitia & severitate popularis.* Ammian. lib. 31. *Si simul promotos agere didicisset immaniter, Lycurgos invenisse se prædicabat & Cassios.* * Hinc *Cassiani judices* apud Cicer pro Rosc. Orat. 2. & in Verrem Orat. 3 Vid. Ascon. Pædian. Infrà lib. XXVI. * De Lycurgo res est pueris nota.

Causarum momenta æquo jure perpendens, suum cuique tribuebat] Inf. *Exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret.* Symmachus in Relatione ad Valentinian. Theodos. &c. Impp. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos justitia, quàm licentia valet.* Gregor. P P. * lib 7. * Epist. 120. *Summum in Regibus bonum est, justitiam colere, ac sua cuique jura servare, & subjectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodire.*

Pedum tegmina purpurea] Quæ solum Imperatorem decent: ideóque imminutæ majestatis reus erat, quisquis illa propria auctoritate usurpasset. De his infr. agemus lib. XXVI.

Pag. 321. *Osculo susceptam rectorem provinciæ*] *Labratam* hoc genus salutationis dixere. Glossar. *Labratam*, φίλημα βασιλικὸν, ἢ ἀσπασμὸς βασιλικόν. Ammian. lib. XXIX. *Susceptusque cum osculo, quoniam id Reipub. conducebat.* * Hilarius Episcop. ad Constantium August. pag. 79. *Osculo Sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus.* De Imperatore hoc scribit. * Neque confundendum cum labrato, de quo in Ecloga Βασιλικῶν lib. 56. Tit. 17. cap. 65. ὅτι λαβράτοις χρυσέλλαιον. Id enim κατὰ συγκοπὴν dictum, quasi laboratum, id est, arte ac labore summo effigiatum, ut Gloss. Nomicum interpretatur, & sacros vultus notat, in L. 1. C publ. lætit. Johan. Damascenus Orat. 3 pro imaginibus βασιλικοῖς φθάσας κεκλεῖς ἢ ἀσπάζει, καὶ ἀσπάζεται, καὶ τοῖς ἐπ' αὐτοῖς χειροτονηθεῖσιν ἄρχουσι, καὶ τοῖς τύποις λαβράτοις προσκυνουμένοις ἄρχουσι. At de osculi honore iterum Ammianus lib. XXIX. * Tacitus Annal. XIII. *Septus turba Centurionum, & post breve osculum digrediens.* In Vita Agricolæ: *Exceptusque brevi osculo & nullo sermone, turbæ servientium immistus est.*

Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris &c.] Meminit hujus festivitatis lib. XIX. *Lacrimare cul-*

trices Veneris sæpe spectantur in solemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mystica docent. Jul. Firmicus lib. de errore prof. relig. *In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, & percussor ejus circumstantibus vulnusque monstratur.* Plangebatur nempe ritu eodem, quo apud Ægyptios Osiris: unde ut ejulatus & gaudia, ita & arcana quoque religionis eadem. Phornutus περὶ θεῶν: —— Τοιοῦτε γὰρ ἐν ᾗ παρ' Αἰγυπτίοις ὁ ζητούμενος ᾗ αἰωρούμενος ἀφανισμὸς ὑπὸ τῆς Ἴσιδος, Ὀσίρις ἐμφαινεὶ, ἐστὶν μὲν μέρος παρ' ἐξ μῆνας ὑπὸ γῆς τε ᾗ ὑπὸ γῆν γενόμενος Ἄδωνις, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὅτε αὐθρώπους, οὕτως ὀνομασθέντος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. Videndus Procopius Gaz. Sophista Christianus in Esaiam cap. 18.

Apri dente ferali] Phornutus: ὑπὸ δὲ πλήξαι συοζυγίου λέγεται, διὰ δὲ καὶ τὸ ὀδόντα λευκότητας εἶναι, ἢ δὲ τὸ ὑὸς ἰδόντα ἐφιστάμενον αὐτοῖς, ὑφ' οὗ τῆς γῆς κατὰ τὸ σπέρμα. Aliter hæc interpretatus Macrob. I Saturn. cap. 2.

Et visum est triste] Sic dirum omen visum Atheniensibus, cùm contra Syracusanos bellum pararent: eo ipso quòd die quo classis solvit, hæc ipsa quoque Adonia celebrarentur. Plutarchus in Nicia: Οὐκ ὀλίγοι δὲ ᾗ τὰ τῶν ἱερῶν σημεῖα τὸ στόλον ἐξέπεμψαν ὑπεθράττειν. Ἀδώνια γὰρ εἶχον αἱ γυναῖκες τότε, ᾗ προὔκειτο πολλαχόθι τῆς πόλεως εἴδωλα ᾗ ταφαὶ περὶ αὐτά. ᾗ κοπετοὶ γυναικῶν ἦσαν, &c. Idem in Alcibiade. Et dedecus illud humani generis Heliogabalus, cùm similia his sacra, & Salambonem omni planctu & jactatione Syriaci cultus exhiberet, omen sibi imminentis exitii fecit. Lamprid. in Heliog.

Quæ adorare adesseque officio inter honoratos prohibita] Honorati enim tantùm, & qui dignitatis alicujus prærogativa eminebant, ad hanc Imperatoriam adorationem, id est venerationem admittebantur: arcebantur verò personæ viles, aut ob delictum aliquod pœnâ potiùs quàm honore dignæ, L. unica C. Theod. de Præpos. sacri Cubic. L. 1. de Decurion. & Silent. L. 3. de Domest. & Protect. L. unic. de Comit. & Tribun. L. 4. 8. 9. 16. de divers. Offic. & Apparit. L. 3. de Fabricens. L. unic. de imag. Imper. Cujus moris etiam in Cod. Justinianeo mentio frequens, ut jam ad lib. xv. notavi.

Pag. 323. *Exquisita docilitate librans*] Longè diversa ab his scribit Gregor. Nazianz. Episcop. in Julian. Orat. iv. pag. 305. quæ operæ pretium erit conferre.

Pag. 324. *Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit*] Inf. lib. xxv. *Æstimari poterat vetus illa Justitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante reduxisse cursus ad terras.* Arati locus hic est de ferreo sæculo:

Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν
Ἔπταθ' ὑπουρανίη.

Festus Avienus:

Sic justa in populos mox Virginis inculpata
Exarsere odia, & cælum pernicibus intrat
Diva alis.

Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quòd arcebat docere] * Lib. xxv. pag. 427. *Illud inclemens, quòd docere vetuit magistros Rhetoricos & Grammaticos Christianos, ni transirent à numinum cultu.* Videndus Isidorus in Chronicis, & Orosius in Juliano lib. 7. cap. 30. Simile quid de Abdalla in Historia Miscella anno 766 * Julian. Epist. 43. Socrat. lib. 3. cap. 14. Theodoret. Histor. Eccles. lib. iii. cap. 7. Rufinus lib. ii. cap. 32. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. vi. cap. 17. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. i. pag. 277. Ambros. contra Symmach. relat. 2. Augustinus Episc. Confess. lib. 8. cap. 5.

Pag. 325. *Iram in Georgium verterunt Episcopum*] Sozomenus lib. v. cap. 7. Cassiod. Histor. Tripart. lib. vi. cap. 9. * Lucifer Calarit. pro S. Athanas. p. 17.

In fullonio natus] Ita ex Ms. vulgo corruptè, *Infullio.* Lib. xiv. *Andriscum in fullonio -- natum.*

Epiphaniam Ciliciæ oppidum] Quatuor hujus nominis civitates fuere, quas recenset Stephan. in Ἐπιφάνεια.

Pag. 326. *In moneta, quam regebat*] *Monetam* vocat locum ipsum cudendis nummis destinatum, ut non semel in Codic. Theod. & Justin. In veteri urbis CP. Descriptione: *Monetam, Portum Theodosiacum, Vicos undecim*, &c. Sidon. Apollin. Carm. 23.

Delubris, Capitoliis, Monetis.

* Macrobius in Somnium Scip. lib. 1. cap. 6. p. 54. *Semine semel intra formandi hominis monetam locato.* *

Cirros puerorum licentiùs detondebat] Ex more ac disciplina religionis Christianæ Theodorus hic fecit, quâ insolens visum luxuriantibus capillis decorari: quos etiam qui devotiores, εἰς χρῶτα & ad cutem usque detondere solebant. Salvianus Massil. de Gubernatione Dei lib. viii. *Non sine causa itaque istud fuit, quòd inter Africæ civitates, & maximè intra Karthaginis muros palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis usque ad cutem tonsum videre, tam felix ille populus, quàm infidelis sine convicio atque exsecratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit*, &c. Atque hinc paullatim rasura clericalis originem sumsit.

Dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita] Cum ipsis cadaveribus hos camelos combustos Socrates ait Histor. Eccles. lib. iii. cap. 2.

* *Cineres projecit in mare*] Vid. Velseri Annot. in Passion. Afræ, p. 55. b. *

Pag. 327. *Misitque edicto*] Extat Juliani edictum, sive epistola potiùs, hac de re apud Socrat. lib. iii cap. 3. & in volumine Epistolar. Julian. num. 10 cujus etiam Cassiodorus Histor. Tripart. lib. 6. cap. 9. aliique Ecclesiasticæ rei Scriptores meminerunt.

Pygmas vel Thiodamas agrestis homo Lindius] Philostratus Icon. lib. ii. de Pygmæis: ἀλλὰ τοῦ Θειοδάμαντος, ἐπὶ τοῖς ἱερεῖς θύει, ᾗ ἀποκτείνει φασὶ κατακαύσοντα. Hercules verò τοὺς πολεμίους σωτῆρι συλλαβόμενος, ἐς τὴν λεοντῆν ἐντίθεται. Et rectè in Ammian. restituimus *homo Lindius*: nam & *Lydius*, quod in vulg. habetur, corruptum est. Vid. Philostrat. in Theodamante.

Hostiarum sanguine plur. aras perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos] Zonaras in Juliano pag. 22. οὕτω δὲ τῷ Δαφναίῳ Ἀπόλλωνι ἑκατόμβας ἔθυε. *

Pag. 328. *Venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis*] Copiosè hæc narrat Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cap. 18.

Quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus] Sozom. lib. v. cap. 18.

Circumhumata corpora statuit exinde transferri] Præcipuè reliquias Babylæ Martyris Sozom. lib. v. cap. 17. Evagrius lib. 1. cap. 16. Rufinus Histor. Eccles. cap. 35. * Zonar. in Juliano p. 22. *

Eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon] Herodotus lib. 1 pag. 27. Καθῆραι δὲ Δῆλον, ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱροῦ εἶχε, ἐκ τούτου τοῦ χώρου παντὸς ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφόρεε ἐς ἄλλον χῶρον τῆς Δήλου.

Pag. 329. *Daphnæi Apollinis fanum, quod Epi-*

phanes] Sozomenus lib. v. cap. 18. à Seleuco patre Antiochi conditum scribit: qui halosin quoque ejus narrat lib. eod. cap. 19. De Antiocho Epiphane vid. Eustath. in Dionys. ad illum vers. *Ἀντιόχου μόνος*, pag 118.

Ambitioso circumdari peristylio] Id est, atriis columnariis amplissimis, ut in hoc libro pag. 343. ubi de Serapii descriptione. * Statius Silvar. 3. pag. 69. *Innumeris spatia interstincta columnis.* * Glossarium vetus: *Peristylium, περίστυλον*: & alibi, *περίστυλον, mansio* Pollux lib. 1. cap. 8. Εἴποις δ' ἂν τοὺς περιστύλους τοίχους ἐκτείνειν, ἐξ ὧν στύλος ἐστι κίων ἐπιμαίζεται, κατὰ δὲ τὸν Ἀττικὸν περιστῷον. *Peristylii* voce Vitruvius utitur lib III. cap. I. lib. VI. cap 4. * & 9. Suet. lib. 2. pag. 55. cap. 82. Plin. Epist. 72. ad Trajan. Cicero pro domo, *amplissimum peristylium.* Varro apud Nonium, in Sabulum. *

Dea calestis] Vid. P. Pithœi Adversar. lib. I. cap. IV. * Prosper. de Prœvid. lib. 3. cap 38 *

Accensisque cereis ex usu cessit] Paganæ superstitionis institutum fuit, cereos ante idola accendere. Hieronymus lib. XVI. c. 57. in Esaiam: *Tutela simulacrum cereis venerans & lucernis.* Quod cùm in Christianorum quoque Ecclesiis frequentare Vigilantius Barcilonensis animadvertisset, ægrè admodum tulit: ejus hæc verba refert D. Hieronymus: *Propè ritum gentilium videmus, sub prætextu religionis introductum in Ecclesias, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendendi,* &c. Sed moris hujus causam eruditè admodum D. Hieronymus in Tractatu contra Vigilantium docet.

Pag 330. *Suscepta popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum*] Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cap. 18. Socrat. lib. III. cap. 15. Cassiodor. lib. VI cap. 40.

Volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem app.] Gregor. Nazianz Zosimus lib. III. pag. 713. in Julian. Orat. 2. * Zonaras in Juliano, * Socrat Histor. Eccles. lib. III. cap. 15. Sozomenus lib. v. cap 18. Cassiodorus lib. VI. cap. 40. Nicephorus Calistus lib. x. cap. 27.

Pag. 331. *Cercops*] Vid Suid. in Κέρκωπες.

Barbam præ se ferens hircinam] Lib. XXV. *Hirsuta barba in acutum desinente vestitus*: qualis Philosophorum * (quorum mores Julianus adfectabat) barba erat. Arnob. lib 6. *-barba-bonis ponderis & philosophica densitatis.* * Apuleius Milet. XI. *Nec ille deerat, qui Magistratum fascibus purpuraque luderet. nec qui pallio, baculoque, & baxeis, & hircino barbitio Philosophum fingeret.* Hieronymus ad Eustoch. de Virginit. *Hircorum barba, nigrum pallium, & nudi patientia frigoris pedes.* Et convicium habebatur, hoc nomine censeri: ut Plautus in Pseudol. Scen. *Minus mal.*

Heus tu qui cum hircina adstas barba.

Hinc *capella* vocatus fuit Julianus. Sup. lib. XVII. *In edium venit cum victoriis suis capella, non homo.* Eoque nomine ipse Julianus Persas appellat, lib. XXIV. *Deformes illuvie capellas & tetras.*

Otis frater & Ephialtes, quorum proceritatem Homerus] Homer. Odyss. λ. * Hyginus fab. 28. *

Vnde secundis gallicinius videtur primo Solis exortus] Jul. Solinus cap. 39. *In Seleucia alter Casius mons est Antiochiæ propinquus: cujus è vertice vigiliâ adhuc quartâ conspicitur globus Solis, & brevi corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, hinc dies cernitur.* Plinius lib. v. cap. 22.* Marcian. Capella lib. 6 p. 255. *

Pag. 332. *Julians ad eos mitteret caput perduellis ingrati*] Solent hoc modo puniri perduelles atque tyranni: exempla affatim exhibet Historia Augg. Capitolinus in Maxim. *Statim Maximini statua atque imagines depositæ sunt, & ejus Præfectus Prætorio occisus est, cum amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum.* Spartianus in Pescen. Nigr. *Hujus caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum.* Sic Gainæ caput hastili præfixum Constantinopolim adductum fuit. Et Athenodoro Isaurorum primo, in Isauria capto decollatoque, *caput ejus Tarsum civitatem allatum pro portis hastili fixum extabat.* Marcellinus Comes Indict. v. Anast. Aug. Cos.

Vt prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum sp.] Respexisse videtur ad Socratis dictum, de quo sic Stobæus Sermone CCXIII Ὁ αὐτὸς ἐπερωτηθεὶς, τί περὶ τὸ βασιλεῖον ἔχοι τιμιώτατον· εἶπε ὅτι ἂν ἐπιθυμεῖ, τοὺς ἐχθροὺς μεταλλεῖν, καὶ φίλους αἱρεῖσθαι. ... μάλλον (εἰπεῖν) χειροτονεῖν ... εἰς φιλίαν μεταποιῆσαι * Vid. Apophthegm. Græcè in Aristide p. 339 *

Mnevis & Apis] Diodorus Sicul. lib. I. pag. 53. Herodotus lib. III. Strabo lib. XVII. Ælianus Histor. anim. lib. XI. cap x. & 21. Tacitus Histor. lib. v. Pompon. Mela lib. I. cap. 9. Plinius lib. 8. cap. 46. Solinus cap. 35. Eusebius de præpar. Evang. lib II. cap 1 lib. III. cap. 3. Libanius Sophist. in Oration. de bovis laudatione, pag. 96. Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 21. Michael Glycas lib. II. pag. 180. Pl. Lactantius in Stat. Theb. lib. III.

Deseritur Memphim] Ms. *dicitur Memph. ïo. ducitur Memph.*

Inductus in thalamum esse cœperit sacer] Diodorus Sicul. lib. I pag. 54. Ὅταν δ' εὑρεθῇ, τὰ μὲν πλήθη τοῦ πένθους ἀπολύεται, τῶν δ' ἱερέων οἱ ... ἄγουσι τὸν μόσχον ... Νεῖλον πόλιν ἐν ᾗ τρέφουσιν αὐτὸν ἐφ' ἡμέρας τετταράκοντα, ἔπειτα εἰς θαλαμηγὸν ... ἔχουσαν ἐμβιβάσαντες, ὡς θεὸν ἀνάγουσιν εἰς Μέμφιν, εἰς τὸ τοῦ Ἡφαίστου τέμενος. Plinius lib. VIII cap. 46 *Inventus deducitur Memphim à Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos.* Jul. Solinus cap. 35.

Pag. 333. *Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, aversatus*] Plinius lib. VIII. cap. 46. Solinus cap. 35.

Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus] Lib. XXIII. *Scenitas Arabas, quos Saracenos posteritas appellavit.* Plinius lib. v. cap. XI. Solinus cap. 36. Malchus Rhet. in Eclogis legat. pag. 73. τῶν τῶν Σκηνιτῶν Ἀράβων, οὓς καλοῦσι Σαρακηνούς. Ex his Erembos vel Troglodytas potissimùm Saracenos vocatos, Eustathius scribit in Dionysii periegesin, pag. 28.

Super benivolo omnium flumine Nilo] Sic Ms. Flor. nam in vulg. desiderantur verba hæc, *-benivolo omnium flumine.* Quæ tamen ut in laudes Nili scripta, non sunt omittenda, Diod. Siculo consentiente, ad cujus imitationem dicta videntur lib. 1. Τοῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργετικοῖς ὑπερβάλλει (Nilus) πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμούς.

Quem Ægyptum Homerus appellat] Homer. Odyss. δ. & Eustathius in eund. pag. 173. Strabo lib. pag. 27. Ambrosius Episcop. de Abraham. lib. II. cap. 10.

Origines fontium Nili] De Nilo, ejusque inundationum causis, vid Herod. lib. II. Diodorus Sicul. lib. 1. Strab. lib. XVII. * Lucanus lib. x. * Plin. lib. v. cap. 9. Solinus cap. 35. Philostrat. in Iconib. Heliodorus lib. II. & IX. Theophylactus Simocat. lib. 7. pag. 366. Zonar. in Severo pag. 216. Scholiast Apollon lib. IV. num. 23.

Pag. 334. *Rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum*] Non armis magis, quàm litterarum studiis præcluis olim Africa. Atque ut belli monumenta plurima restant, sic doctrinarum quoque indicia non pauca: quibus etiam ipsi Romani uti non erubuerunt. Laudantur libri Punici à C. Salustio in bello Jugurth. *Vt ex libris Punicis, qui Hiempsalis Regis dicebantur, interpretatum nobis est.*

Solinus cap. 34. *Hoc affirmant Punici libri, hoc Jubam Regem accepimus tradidisse.* Idem cap. 55. *Juba & Archelao Regum libris editum est.* * Tatianus adversus Græcos: Ἰόβας περὶ Ἀσσυρίων χαράξας, παρὰ Βηρωσσῷ φησὶ μεμαθηκέναι τὴν ἱστορίαν. ἔστι δὲ αὐτῷ βιβλία περὶ Ἀσσυρίων δύο. Hinc est, quòd *Berosi sectatorem Jubam* Tertullianus appellat 10 Apolog. & Ælianus de Animalibus lib 9. c 58. Athenæus Deipnosop lib. 3. c. 83. Ἰόβαν τὸν μαυρούσιον βασιλέα ἄνδρα πολυμαθέστατον vocat. * Citatur porrò Juba hic, quantum in præsentiarum memini, à Philostrato in lib. de Vita Apollon. * Athenæo Deipn. lib. 1 p. 15. * Plinio Histor. Natural. Servio in Virg. Æneid. v. Plinii verba hæc sunt lib. 5. cap. 1. *Juba Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniæ imperavit, studiorum claritate memorabilior quàm regno.* Deque eo ita Festus Avienus in Ora marit.

Octaviano Principi acceptissimus,
Et literarum semper in studio Juba.

Ita Magonis Pœni, quem Dionysius transtulit, * ut Varro testatur de Re Rustica lib. 1 cap. 1. * & Hannonis, cujus περίπλους Λιβύης adhuc exstat, auctoritate non rarò * veteres * utuntur. * Cicero de Oratore lib. 1. Marcianus Heracleota p. 96. * Plinius in Histor. Natural. Solinus cap. 53. Pomp. Mela lib. III. c. 10. * Rei Veterinariæ Scriptores Græci. *

Ruit potiùs, quàm fluit] Solinus: *Cùm primùm occursantibus scopulis asperatur, tantis agminibus extollitur inter objecta rupium, ut ruere potius quàm manare credatur.*

Accolas usu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas vertere solum] * Cicero in Somnio Scipion. pag. 318. *Ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ ad illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret.*

Necessitas vertere solum ad editiora coegit] Lego *ad quietiora*. Ex Seneca videtur locus desumtus, l. 4 Natur. Quæst. c. 2. *Obtusis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora translatis.* Idem in Epist. 56. *Quamvis audiam genti cuidam hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non poterat.* * Plinius lib. VI. cap 29. Philostratus in Vita Apollon. lib. VI. cap. 14.

Pag. 335. *Et in aridis quidem capreoli vescuntur & bucali*] Verior videtur lectio, *capreoli vescuntur & bubali. Bubali*, boves sunt silvestres. * Isidor. Orig. lib. 12 cap 1. *Bubali vocati per derivationem, quod sint similes boum, adeo indomiti, ut præ feritate jugum cervicibus non recipiant. Hos Africa procreat.* * Agathias lib. 2. ταύρους αὐτοὶ ὑπερμεγέθεις, μάχιμοί τε καὶ ὑψαύχενες, οὐ τῶν ἡμέρων οὐδὲ τούτων καὶ δορυκτήτων, ἀλλ' ὑλονόμοι καὶ ὄρειοι, καὶ τοῖς κέρασιν ὁ αὐχὴν ἀμφιφορεῖ, ΒΟΥΒΑΛΟΥΣ εἶναι τὸ γένος καλοῦσι. Auctor Martyrii B. Genovefæ, *bubalum* eundem esse ait, quem Germania *urum* vocat: ut Glossarium vet. *Urus*, Βοῦς Γέρμανος Macrob. * Saturn. 6. c. 4. * *Uri Gallica vox est, quâ feri boves significantur.* * Aimoinus lib. 1. * Philostratus Βούβαλοι appellat: cujus verba Ammiano lucem dabunt, lib. VI. cap. XII. de Vita Apollonii. Igitur cùm de aliis Nili mirabilibus dixisset, sic porrò addit: Ἐλέφαντας δὲ καὶ λέοντας, καὶ παρδάλεις, καὶ τίγρεις, καὶ ἔτι πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα θηρία, πλεῖστα δὲ ἐν Αἰθιοπίᾳ, καὶ οἱ βούβαλοι. ξύγκειται δὲ τὰ θηρία ταῦτα, τὸ μὲν ἐλάφου τι καὶ ταύρου, τὸ δὲ, ἀφ' ὧν περὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἥκει.

Pisturnicia] Vulg *Bisturnicatia*. Vid. P. Pithœi J.C. Adversar. lib. 1. cap. 10.

Pag. 336. *Crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum*] Plinius lib. VIII. cap. 25. *Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre lingua usu caret, unum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentium serie.* Similia Solinus cap. XXXV. Et ex Græcis Herodotus, Diodorus Sicul. Ælianus, & si qui porrò, quos brevitatis causâ omitto.

Maxillam superiorem commovens] Aristot. de Anim. lib. 1. cap. 11. Κινεῖ δὲ πάντα τὰ ζῷα τὴν κάτωθεν γένυν, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. οὗτος γὰρ τὴν ἄνω μόνον. * Quem locum Antigonus descripsit Historia Paradoxa sive in Histor. Admiranda. pag. 134. Πάντα τὰ ζῷα κινεῖ τὴν κάτω σιαγόνα, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. Τοῦτον δὲ μόνον τὴν ἄνω. Quæ ex Aristotele desumpta sunt, apud quem ipsissima verba habentur. *

Ordine dentium pectinato] Sexaginta dentes crocodilum habere Ælianus scribit de Animal. lib. x. cap. 21. Herod. ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας. Diodor. Sicul. Ὀδόντες δὲ ἀμφοτέραις ταῖς σιαγόσιν ὑπάρχουσι πολλοί, δύο δὲ οἱ χαυλιόδοντες, πολὺ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων διαλλάττοντες. Aristotel. de Animal. lib. 11. cap. 10.

Ova edens fetus anserini similia] Herodotus lib. 11. pag. 130. τὰ ᾠά, χηνέων οὐ πολλῷ μέζω τίκτει. Aristot. de Animal. lib. 1. cap. 33. Plin. *Parit ova quanta anseres.* Solinus, *qualia anseres edit ova.* Et *fetus anserinos* dixit, ut *fetus gallinaceos* Apuleius Milef. lib. IX. Sic Ammian. lib. XXIII. pag. 377. *fructuaris arborisque fetus.* pag. 381. *arborum fetus.*

Ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus] Ad multo majorem etiam, & ut ait Diodorus Siculus lib. 1 sedecim cubitorum longitudinem: Ὁ μὲν κροκόδειλος ἐξ ἐλαχίστου γίνεται μέγιστος, ὡς ἂν ἐκ μὲν τοῦ ζῴου τίκτοντος ᾠὰ τοῖς χηνείοις παραπλήσια, τοῦ δὲ γεννηθέντος αὐξομένου μέχρι πηχῶν ἑκκαίδεκα. Ad septemdecim & quod excurrit, Aristot. ulnas pervenire ait. Herodotus, ἐς ἑπτακαίδεκα πήχεας, καὶ μέζων ἔτι. Plin. *Magnitudine excedit plerumque duodeviginti.* Solinus: *Plerumque ad viginti ulnas magnitudinis excrescit.* Philarchus viginti quinque cubitorum dicit visum fuisse; alium regnante Amaside sex & viginti ulnas excessisse. Ælianus Histor. Animal lib. 17. cap. 6.

Natales celebrant Apis] Mf. Flor. & Stephan. *Natales celebrant Nili.* Sed vulgatam lectionem tuentur Solinus & Plinius Natural. Histor. lib. 8. cap. 46.

Suffossis alvus mollibus] Malim, *alvi mollibus*: & Ammian. *alvi mollia* dixit, ut *tenera ventrium* Solinus: *Delphines crocodilos studio eliciunt ad natandum, demersique astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant & interimunt.*

Dorsualibus cristis] Solinus: *Dorsa serratas habent cristas.* ad imitationem Plinii: *Dorso tamquam ad hunc usum cultellata inest pinna.*

* *Trochilos avicula brevis*] Totus hic locus iisdem ferè verbis apud Solinum exstat cap. 35. *

Hydrus ichneumonis genus] Crocodili & ichneumonis odium, præter jam sæpius dictos Auctores, narrat quoque Strabo lib. 17. pag. 558 Eusebius de præpar. Evang. lib. 11. cap 1. Ælianus de Animal. lib. VIII. capite 24. * Theophilus Alexandr. de natura hominis. f. 7. Τὸ ἴδιον ὕλες περὶ τὸν κροκόδειλον ἔχει ... αὐτοῦ ἰδὼν καὶ ἀπείρως ὑποκάθηται, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ... ἔχοντα καὶ τότε εἰσπηδήσας εἰσέρχεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαρρήξας τὴν γαστέρα αὐτοῦ ἐξέρχεται, ζῶντος αὐτοῦ ... Vide Antigonum in Historia Admiranda pag. 126. cap. λθ. *

Pag. 337. *Per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo*] Ita Plinius quoque & Solinus: at Ælianus sexaginta tantùm dies ponit, Histor. Animal li[illegible] cap. 21.

Hippopotami quoque] Vide Herodot. lib. 11 Diodorus Sicul. lib. 1. Plin. Histor. Natural. lib.

VIII. capite 25. Solinus capite XXXV.

Has monstruosa mutabat vicissitates in beluis, in nobilitate Scuuus] Plinius lib. VIII. cap. 22. Solinus cap. 35.

Ibis sacra est] Herodotus lib. II. Diodorus Sicul. lib. I. Ælianus de Animal. lib. II cap. 38.

Pagg. 337. 338. *Nidulis suis ad cibum suggerens ova*] Non. Marcellus: *Nidos non solùm domicilia avium, sed etiam fetus earum Vergilio auctore dicere possumus.* Georg. 4.

——ipsoque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Glossar. Νεοσσός, *Nidus, pullus.* Et cum Ammiano planissimè facit Solinus: *Ales est Ibis, ea serpentum populatur ova, gratissimamque ex his escam nidis suis defert.*

Pag. 338. *Per rostra edere fetus*] Cl. Ælianus de Animal. lib X. c. 30.

Acontias] Acontia serpentis genus Plinio dicitus jaculus, necnon Lucano, *jaculisque volucres.* Videndus Nicander.*

Herodotus docet ultra omnem altitudinem quæ humanis confici potest] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur: cùm tamen certum sit Ammianum scripsisse, *– quæ humana manu confi*. ut lib. XXIV. *– manu circumsaeptum humana.* Lib. XXV. *Aggeribus humana manu destructis.* * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu condita, quàm divino nutu videantur ornata.* * Repetendas enim litteras malè à festinante antiquario omissas, facilè apparet: neque secius Solinus, qui rem eamdem iisdem pæne verbis narrat, cap. XXV. *Pyramides turres sunt in Ægypto, fastigiata ultra celsitudinem omnem, quæ fieri manu possit.* Ceterùm Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. II. Quæ autem porrò de pyramidibus dici possunt, jam ab aliis affatim notata sunt: itaque supervacaneum hic ea repetere.

Pag. 339. *Syene, in qua solstitii tempore*] * Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap 7. *Civitas Syene, quæ provinciæ Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra jactari.* * Basilius Cæsariens. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἴγε ἔδει πνεῖς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς θερινῆς τροπῆς ... καὶ τὰ τῶν φρεάτων τὸ ὕδωρ ... ὅθεν αὐτοὺς τινὲς καὶ ἀσκίους καλοῦσι. Quæ verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. IV. cap. V. *Sunt qui dicant, quòd per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quod habentes super verticem suum Solem, undeque per circuitum illuminentur, unde & ἄσκιοι dicuntur Græcè. Plerique etiam ferunt sit è regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, quæ in profundo est, viderint refulgere.* Non omisit mirum hoc Heliodorus in Historia sua Æthiopica lib. IX. pag. 445. ... τῶν φρεάτων τὸ κατὰ βάθος ὕδωρ ... Et mox pòst: Συμβαίνει ... καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιοπικήν. Vid. Strab. lib. II. pag. 78. * lib. 17. pag. 562. * Hero Alexand. περὶ ὀργάνων ...μαχικῶν, pag. 35.

Pag. 340. *Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit*] *Antinoon* ἀντὶ τοῦ *Antinoopolis* tritum est: neque aliter ferè [n]unquam appellatur. Hieronymus contra Jovianum Epist. 10. *Ut sciremus quales Deos semper Ægyptus recepisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinoïs appellata est.* Apud eumdem in Viris Script. Eccles. Hegesippus: *Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus, e quibus est & Antinous servus Hadriani Cæsaris, cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoum civitatem, quam ex ejus nomine condidit, & statuit prophetam in templo. Antinoum autem in deliciis habuisse Cæsar Hadrianus scribitur.* Sophron. ... ἐν τῇ Ἀντινόῳ πόλει τῆς ... &c. * Antinous pro Deo cultus, Athanas. contra Gentes, pag. 8. Origenes contra Celsum lib. 3. p. 136 *

Pelusium est nobile, quod P. Achil. d. condidisse, lustrare.] Rectiùs, *dicitur condidisse, se lustrare.* Fabula ex Pausania, Apollodoro, aliisque mythistoricis nota est. Videndus quoque Suidas in Πηλεύς.

Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni] Strabo lib. XVI. pag. 523. lib. XVII. pag. 548. Plinius lib. v. cap. 12. Solinus cap 37.

Spartanus condidit Battus] Herodotus lib. IV. Strabo lib. XVII. Pausanias, Justinus, Solinus, alii.

Arsinoe, eademque Teuchira] Strabo lib. XVII. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη.

Quas Hesperidas appellant] Ἑσπερίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. X.

Pag. 341. *Omnes ambitus lineales farina respersit*] Strabo lib. XVII. Plutarchus in Alexandro, Curtius lib. IV. Val. Maximus lib. I. cap. 4. Plin. lib. v. cap. 10.

Pagg. 341. 342. *Hoc litus ne fallacibus & insidiosis accessib. affligeret*] Iisdem pæne verbis Solinus: *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. IV. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimorum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. v. cap. 31.

Pag. 342. *Excogitavit in portu Cleopatra turrim*] Non Cleopatræ id opus alii volunt, sed Ptolemæi Sostrato architectone, qui & nomen suum permisso Regis structuræ inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ ΚΝΙΔΙΟΣ ΔΕΞΙΦΑΝΟΥΣ, ΘΕΟΙΣ ΣΩΤΗΡΣΙΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ, Strabo lib. XVII. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. II. cap. 33. περὶ Κλεοπάτρας καὶ τῆς Φάρου.

Αὕτη (Cleopatra) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυπρίῳ Δεξιφάνει
Τὴν θάλασσαν χερσώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,
Οὕτω πως περατώσασα, εἴτε μικρὸν ἢ πλεῖον.
Τὸν πύργον ἐξηγείρατο τοῦ μεγάλου τοῦ Φάρου.

Heptastadium] Strabo lib. XVII. pag. 545.

Insula Pharos ubi Protea cum Phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur] Homerus Odyss. Δ. Philostratus in Vita Apollonii.

Serapeum] Strabo lib. XVII. Eunap. in Ædesio.

Pag. 343. *Septingenta voluminum millia*] Eumdem hunc numerum etiam Gellius ponit * Noctium Atticarum * lib. VI. cap. 17. At quadraginta tantùm millia Seneca, de Tranq. cap. 9. δέκα μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Joseph. Antiquit. lib. XII. Euseb. de præparat. Evang. lib. VIII. cap. 1. Conflagrationem hujus bibliothecæ narrant Appianus & alii.

Canopus inde XII. disjungitur lap. quem, ut prisca memoria tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi] Ms. *Canisius inde.* malè. Scylax in Periplo, pag. 149. ... τοῦ Κανωπικοῦ ... ὄνομα Κάνωπος, καὶ σημεῖα ἐστὶν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενελάου τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ᾧ ὄνομα Κάνωπος τὸ μνῆμα, &c. Vide * omnino Aristidis Oration. Ægyptiacam pag. 96. * & Strab. lib. XVII. pag. 551. Solin. cap. 34. Senec. Epist. 51.

Bruchion appellabatur, diuturnum præstantium hominum domicilium] Meminit hujus Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Divertit ad quosdam fratres, notos sibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria.* Et post pauca: *De Bruchio per inviam solitudinem miravit Oasim.* Epiphan. locum bibliothecâ insignem fuisse indicat, lib. de Ponderibus & mens. pag. 536

Pag. 344. *Herodianus artium minutiss. sciscitator*] Vitam ejus Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quædam excerpsit, quorum fragmenta penes me sunt.

Saccas Ammonius] Suidas ex Porphyrio in Σάκκας.

Didymus multiplicis scientiæ copia memorabilis] * *ie. multiplicis scientiæ capite memorabilis*: ex Gruteri conjectura, * Mſ. *capes memorabilis.* Divinent alii.

Sillographos imitatus scriptores maledicos] Suid. Σίλλοις ὁ μῶμος, ἡ ὁ μῦθος, ἢ ἡ κακολογία, ἢ ὁ χλευασμὸς, ἢ ὁ ἔξω τὰ χεῖλη, σιλλογράφος. * Vid. Athenæum lib. 5. pag. 22. * Sillorum libros tres Timonem Scepticum scripsisse Diogen. Laërtius in ejus Vita ait. * Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. l. 3. c. 17. *

Pag. 345. *Recalet apud quosdam adhuc licèt atros consideratio mundani motus*] Per *atros* quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, præcipuè Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo antè laudata Hieronymi verba probant: & de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Ædes. * Verior tamen videtur lectio, si ἀντὶ τοῦ *atros*, *raros* legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum cælestium studio capiantur. *

Medicina autem] Alexandrini Medici quanto in pretio istis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. & Julianus August. Epist. XLVI.

Mathemata hujusmodi ab Ægypto] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in Γεωμετρία.

Pag. 346. *Conditas scribis arcanis*] *ie. scriptis arcan.*

Femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat] Iamblichus in Vita Pythag. pag. 131. * Apollonius in Historia Admiranda cap. 6. p. 105. Nicetas Choniat. in Thesauro Orthod. lib. 1. cap. 4 Origenes contra Celsum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. vers. 7.

Cum aquila colloquens subinde] Iamblichus de Vita Pythagoræ pag. 67.

Putealem limum contrectans] Cùm multa apud veteres de Anaxagora scripta exstent, hujus tamen prædivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde sanè constat, eum tale aliquid prædixisse, non cùm limum tangeret, sed cùm putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. * Apollonius in Historia Admiranda pag. 104. cap 5. Plin. lib 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 2. pag. 282. *An hoc ejusmodi est, quale Pherecydeum illud? qui cùm aquam vidisset (ie. bibisset) ex puteo haustam, terræ motum dixit futurum* *

Solea sententiis adjutus Ægypti Sacerd. latis justo moderamine Legib. Romano quoque juri] Sanè verum hoc, in componendis Legibus suis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos sumpsisse. Cicero de Legib. 2. *In XII. de minuendo sumtu lamentationeque funeris translata sunt de Solonis ferè Legibus.* Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. XVI. scribit. Vid. Isidor. Origin. lib. V. cap. 1.

Pag. 347. *Superatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provincia nomen accepit*] Strabo lib. XVII. Ἐπαρχία νῦν ἐστὶ, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δ' ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί.

Aridam Libyam supremo Apionis Regis consecuti sumus arbitrio] Rufus Festus in Breviario: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti.* Liv lib. LXX. Appianus de Bello civil. lib. II. Eutropius lib. VI.

OBSERVATIONES

IN

AMMIANI MARCELLINI

LIBRUM XXIII.

Pag. 349. OST *Diocletianum & Aristobulum*] Rectè: nam in Fastis Siculis: Διοκλητιανοῦ Αὐγ. τὸ δ. καὶ Ἀριστοβούλου. Fasti Capitolini: *Imp. Cæs. C. Aurelius Diocletianus Aug. II. ..... Aristobulus.* Insignis autem nec ferendus error Cassiodori, qui hosce Consules Probo imperante facit.

Pag. 350. *Apud Hierosolymam templum — instaurare sumtibus cogitabat immodicis*] Rufinus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 37. Socrates lib. III. cap. 17. Theodoretus lib. III. cap. 17. Sozomenus lib. V. cap. 21. Cassiodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 43. Nicephorus Callist. lib. 10. cap 32 Gregorius Nazianz. in Julian. Orat. 2. Joh. Chrysost. de laudibus Babylæ Martyr. & contra Judæos * 3. pag. 491.*

Pag. 351. *Irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, &c.* Livius lib. XLIII. *Jure gentium hoc evenit, ut arma armis propulsentur.* Ulpianus L. 1. § 27. ff de vi & vi armat. *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus naturâ comparatur: apparet autem, inquit, ex eo, arma armis repellere licere* L. 3. § 9. ff eod. L. 1. C unde vi L. 3. C. ad Leg. Corn. de Sicar. * L. 4. in princ. ad L.

Anoil. L. ut vim. ff de just. & jure. Cicero lib. 1. Offic. *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Idem in Orat pro Milone. *

Nihil remittente vi mortis] Ms. *nihil remittente vim oris.* i. e. *nihil remittente vi mortis.* Metus enim mortis nihil remittit, sed contra vim inferentem omni ratione nos defendere cogit.

Pag. 353. *Batnas municipium Osdroenæ*] Zosimus lib. III. Βάτνας τῆς Ὀσδροηνῆς πολίχνιον [illegible]. Julianus Epist. 28. ad Libanium: Βάτνας, βάρβαρον ὄνομα τοῦτο, χωρίον ἐστιν ἑλληνικόν: & quæ sequuntur, situm hujus municipii ostendentia.

Pag. 354. *Carras antiquum oppidum Crassor. & Romani exercitus ærumnis insigne*] Undecim putà Legionum strage, & ipsius Crassi interitu insigne. Florus lib. III. cap. 11. Plutarchus in Crasso, Appianus in Parth. Dio lib. 40. Strabo lib 16. Ovidius Fastor. lib. VI. Eutropius lib. VI. Orosius lib. VI. cap. XIII.

Luna, quæ religiosè per eos colitur tractus] Herodianus lib. IV. Spartianus in Caracalla.

Visorum interpretes] Lib. XXV. *Visu nocturno.* Glossæ. *Visum*, ὅραμα, ἐνύπνιον. Priscianus lib. XI. *Visum*, τὸ ὁραθέν, καὶ τὸ ὅραμα. * Arnob. lib. 2. pag. 27. *Quibus modis insomnia fiant, quibus visa.* *

Pag. 355. *Equum Babylonium nomine*] Non novum, equis quoque nomina indi solere. Apud Dionem *Incitatus* & *Pertinax* equi laudantur: apud Capitolin in Vero *Volucer.* * Apud Pausan. lib. 6. pag. 160. Phœnix, Corax, Cnacias, Samus. Apud Tzetzen in Lycophr. pag. 33. Psylla, Arpinna, Xanthus & Balius 39. Melissio equus apud Senec. Controv. pag. 50. num. 32. Vid. Camerar. de Nominib. equestrib. pag. 104. Vid. Augustin. de Civit. Dei lib. 2. cap 4. * Et alia multa equorum nomina Romæ in tabula marmorea leguntur.

Auro lapillisque ornamenta distracta] Bene de his ornamentis Joh. Chrysost. Orat. de se ipsum lædente pag. 9. Τί γὰρ εἰ [illegible] ἵππον ἄριστον [illegible] τὸ χρυσοῦς ἔχειν χαλινοὺς, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων [illegible] ἐκ σηρικῶν συγκειμένων, καὶ ταπήτων ποικίλων καὶ χρυσοπάστων καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς νήμασι συμπεπλεγμένους, [illegible], &c. Imperatorios verò equos hæc magnificentia propriè decebat. * Itaque privatis jure interdicta Constitutione Leonis Imp. L. unic. C. Nulli licere in frenis, &c.

Ad diem VI. Kal. quo Romæ matri Deorum pompæ celebrantur] Notat eumdem hunc diem Vib. Sequester, in lib. de Flumin. pag. 329. *Almon Romæ, ubi mater Deûm VI. Kal. April. lavatur.* Kalendarium vet. rusticum, quod in Bibliotheca Farnesia adservatur: *Mense Martio.* HILARIA. QUINQUATRIA LAVATIO.

Carpentum quo vehitur simulacrum] Ambrosius Episc. lib. III. Epist. 48. *Currus suos simulato Almonis in flumine lavat Cybele.* Sed quo ritu currus hic ad flumen deductus sit, Prudentius V. Cl. in parte indicat, cujus hi versus sunt, Hymno x. περὶ στεφάνων:

Quid esse vobis æstimem projectius?
Nudare plantas ante carpentum scio
Proceres togatos, matris Idææ sacris.
Lapis nigellus evehendus essedo
Muliebris oris, clausus argento sedet:
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.

* Tertull. de Baptismo cap. 5. *Ipsos etiam Deos suos lavationibus efferunt.* Lucan. lib. I. vers. 600.
Et lotam parvo revocant Almone Cybellen. *

Pag. 358. *Helepolim Græci cognominant, cujus opera diuturna Demetrius*] Ms. H. *Græci cognominant*, quod placet: ut inf. *transire Basilicum dicimus Græci.* Et sic originem suam Ammian. ostendit, quam iterum apertiùs fatetur in fine lib. XXXI. Ceterum de Demetrio Athenæus Deipnosoph. lib. V. pag. 206. lib. X. pag. 415. Vitruvius lib. X. cap. XXII. Plinius lib. VII. cap. 38. Leo Imp. in Tacticis, Suid. in [illegible].

Qualia nobis pictores ostendunt fulmina] Festus Pomp. *Trisulcum fulmen fuit ab antiquis dictum, quia id aut incendit, aut afflat, aut terebrat.* Ejus figura in nummis & monumentis antiquis apparet.

Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum] Zosimus lib. III. Κιρκήσιον vocat: φρούριον δὲ τοῦτο κυκλούμενον ὑπό τε τοῦ Ἀβώρα ποταμοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐφράτου, [illegible]. Eutropius lib. IX. *Circesso, quod castrum nunc Romanorum est.* Pæanius vertit Κιρκήσιον. Vid. Procop. περὶ κτισμάτ. pag. 26. & de Bello Persico lib. II.

Pag. 360. *Nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potest*] Præclarè Q. Curtius lib. V. *Eludant licet, quibus forte & temere humana negotia volvi agique persuasum est: equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium & multo ante destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere.* Aurel. Victor. in Carino: *Arduum fatalia devitare, eoque futuri notio superflua.* * Arnob. lib. 7. *Casibus nullus est in his locus, sed ineluctabili omnia necessitate consistunt: agit se ordo præscriptus, aut quod semel decretum est, perficit.* Apul. Miles. 1. *Nihil impossibile arbitror, sed utcumque fata decreverunt, ita cuncta mortalibus provenire.* *

Pag. 361. *Gordiani Imp. longè conspicuum vidimus tumulum*] Festus Rufus: *Milites ei (Gordiano) tumulum vicensimo miliario à Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificarunt.* Ejus tumuli titulum Græcis, Latinis, Persicis, Judaicis, & Ægyptiacis litteris perscriptum fuisse testatur Capitolinus in Gordian. *Sepulcrum* GORDIANI locum vocari ait Victor. Vid. Zosim. lib. III. pag. 716.

Nam & oracula dubia legimus, &c.] Theodoretus Episcopus contra Gentes Orat. de Oraculis. Eusebius de Præparat. Evang. lib. V. cap. 20 Herodotus lib. 7. Suidas in [illegible], & [illegible]. Cicero de Divinat. lib II. Aurel. Victor. de Vir. illustr. in Pyrrho, Johannes Sarisberiens. lib. II. cap. 27.

Prolatis libris Ritualibus] Mentio horum librorum apud Ciceronem de Divinat. Censorinum de die Natal. Fest. Pompeium in voce RITUALES.

Id portendebant] f. *prætendebant.*

Leo & aper ingens trucidati sunt] Similiter aprum à triginta militibus confectum Imp. Severo, cum Nisibin tenderet, oblatum, Xiphilinus scribit.

Pag. 362. *Fulmen consiliarium esse*] De fulgorum observationibus multa Cicero II. de Divinat. * Seneca Natural. Quæst. cap. 39. lib. 2. * Plinius Histor. Natur. lib. II. & passim, Festus, Servius, Lactantius. * Senecæ locum Servius exscripsit: eum, quia huc maxime pertinet, adtexam ex Æneid. lib 8. *Tria genera fulgurum esse dicuntur, unum Consiliarium, ubi quid cogitantibus nobis accidit, quod vetat aut hortatur; alterum Autoritatis, quod evenit re gesta, quod probet: tertium Status est, ubi nec novi quidquam gessimus, nec cogitamus, sed quietis nostris rebus fruimur.*

Hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere] * Artemidorus de Somniis lib. 2. cap 8. Ὁ κεραυνὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, [illegible] [illegible], καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς [illegible] [illegible]· τὰ δὲ [illegible] [illegible] ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ. [illegible] γὰρ ἐν αὐτοῖς [illegible] [illegible]. Scholiastes Persii ad Satyr. 2. *Bidental, locus sacro percussus*

cussus fulmine : qui bidente ab Haruspicibus consecratur, quem calcare nefas est. Placid. Lactantius in Stat lib. IX. * p. 355. ad illum versum, *Quis tremor illicita.* *

Fulgurales pronuntiant libri] Cicero de Divin. lib. I. *Etruscorum declarant, & haruspicini, & fulgurales, & rituales libri, nostri etiam augurales.* Bygois nympha artem scripserat fulguralem, ut Servius notat Æneid. VI. pag. 402.

Pag. 363. * *Aggere glebali adsistens*] Historiæ Augustæ Scriptores *aggerem cespiticium* appellant. *

Massagetas quos Alanos nunc appellamus] Xiphilinus in Hadrian. pag. 358. ἐκινήθη δὲ Ἀλανοῖς (εἰσὶ δὲ Μασσαγέται) ὁ πόλεμος ὑπὸ Φαρασμάνου. Procopius eos Hunnos appellat, Vandalicor. lib. I. pag. 106. Αἰγαῖος δὲ ἦν Μασσαγέτης γένος, οὓς νῦν Οὔννους καλοῦσι. Confunduntur sic nempe nomina ob vicinitatem, & iidem modò Hunni, modò vocantur Alani.

Ventidium novimus Antonii legatum] Plutarchus in Vita Antonii, Appianus in Parthicis pag. 136. Val. Maximus lib. VI. cap. 9. Dio, & alii.

Nec erravere diu manes ejus inulti] Capitolinus in Gordian. *Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse perscribit. Nam omnes quicumque illum gladio appetiverunt, (qui novem fuisse dicuntur) postea interempto Philippo, sua manu, suisque gladiis, & iisdem quibus illum percusserant, interisse dicuntur.*

Pag. 364. *Quisque agminis cohærens incedat — signa propria sequens.*] Militaris hæc tota dictio est, & qua in allocutionibus Impp. & exercitus duces utebantur : sive in campo armatos exercerent, sive sesto Marte pugna cum hostibus pugnanda esset. Urbicius in Tacticis, quæ Mss. in biblioth. Magni Ducis Etruriæ exstant. Παραγγέλλει ὁ μανδάτωρ· CIAENTIO MANΔATA KOMΠAETE. NON BOC TOTPBATIC. OPΔINEM CEPBATE. BANΔA CESTITE. NEMO ΔEMITTAT BANΔOTM. ET INIMIKOC CEKE. Καὶ πάντες πρῶτος ἢ ἑπόμενος, ὅτι ἐν τῷ φθογγισμῷ νεύσῃ περὶ τινος. Iterum cap. XXI. παραγγέλλει ὁ Μανδάτωρ· Ταῖς παραγγελίαις ἀκολουθεῖτε, μὴ διαταράξητε τὴν παράταξιν. Τὸ δὲ βάνδον ἀπαύστως βλέπετε, καὶ μηδεὶς δὲ ὑμῶν καταλείψῃ αὐτό, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀφόδως καταδιώκετε.

Pag. 365. *Apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexand.*] Q. Curtius lib. X. Justinus lib. XI. Plutarchus in Alexandro.

Paulatim in melius mutato proposito] Magnorum virorum, qui ex perdita nequitia pedetentim in melius emendati, præstantissimarum postea virtutum specimina dedere, apud Val. Maximum exempla exstant lib. IX. cap. 6. De hoc verò Arsace plura Justinus lib. XLI.

Pag. 366. *Utque Imperatorib. nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita Regibus Parthicis, &c.*] Justinus lib. XLI. *Tertius Parthis Rex Priapatius fuit, sed & ipse Arsacius dictus : nam, sicut suprà dictum est, omnes Reges suos hoc nomine, sicut Romani Cæsares Augustosque cognominavere.* Dio lib XL. ὠνόμασθη δὲ ὁ πρῶτα βασιλεύσαντος αὐτῶν (de Arsace sermo fuit) Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν. Strabo lib. XV. Procopius Persicor. lib. III Suidas in Ἀρσάκης, Isidorus Origin. lib. IX. cap. 3. Servius Æneid. lib. VI & XII.

Pag. 367. *Tamyris Regina*] Al. *Tomyris* : neque secius Herodotus lib. I. Orosius lib. II cap. 7. Plures tamen ita vocant, ut ex Mss. edidimus. Vid. Justin. lib. I. Jul. Front. Strateg. lib. II. cap. 5. Val. Max. lib. IX. cap. 10.

Pag. 368. *Spatio detornato*] Id est, rotundo spatio, ut lib 31. *Ad speciem rotunditatis detornata.* Gellius lib. IX. cap. 8. *Sententiam-detornatam inclusamque verbis his paucissimis.* * Cicero de Universo p. 442. *Ita tornavit, ut nihil efficì possit rotundius.* *

Arimaspis hominibus luscis] Solinus: *Arimaspi circa Gesclithron positi, unocula gens est.*

Pag. 369. *Prope lacum nomine Sosingiten*] Strabo *Thonitin* vocat lib. XVI. διαρρεῖ δὲ ὁ Τίγρις τὴν Θωνῖτιν καλουμένην λίμνην κατὰ πλάτος μέσον. διαπερᾶσας δ' ἐπὶ θάτερον χεῖλος, κατὰ γῆς δύεται μετὰ πολλοῦ ψόφου καὶ ἀναφυσημάτων. ἐπὶ πολὺ δ' ἐνεχθεὶς ἀφανής, ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Γορδυαίας.

Hic & naphtha gignitur] De naphtha iterum Ammianus hoc ipso libro ; eamque ita gentili, id est barbaro vocabulo dici monet : unde & Turcis & Arabibus in hunc usque diem *Nepht* appellatur. Jocularis ergo Ambrosii Episcopi, & Magni Grammat. error, qui παρὰ τὸ συνάπτειν vocari putant. Ambrosii verba hæc sunt, in lib. de Noa cap. 6. *Est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Unde Græce dicitur νάφθα παρὰ τὸ συνάπτειν, quòd disjuncta connectat, nexuque constringat indissolubili, ita ut naturali unitate sibi credas convenire.* Videndus Plinius lib. II. cap. 105. Tacitus Histor. lib. V. Sotion περὶ ποταμῶν. * Cyprianus in carmine de Sodoma p. 452. * Plutarchus in Alexandro, G. Codinus in Descriptione CP. Xiphilinus lib. XXXV. Hesychius & Suidas in Νάφθα, ex recentioribus verò P. Bellonius Rerum antiquar. lib. III.

Pag. 370. *In his plagis hiatus quoque conspicitur terra, &c.*] Georg. Codinus : Ἐκεῖσε δὲ ἐπὶ τὸ Ἀορνον στόμιον, ἐξ οὗ ἀτμὸς πνεῦμα ἀναδίδοται, ὡς ἐκεῖνο ζῶον ἅπαν καὶ πετεινὸν ἀποθνήσκειν, εἴπερ τύχοι ἐσφραγίσθαι. quæ ipsissima verba apud Suidam exstant in Ἀδιαβηνή. * Lucret. lib. VI.

In Syria quoque fertur item locus esse videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter cogat concidere ipsa :
*Manibus ut si sint divis mactata repente.**

Quidquid prope venerat, corrumpebat, absque spadonibus solis] Photius in Biblioth. ex Isidori Philos. Vita. Ὅτι ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὸν ναὸν καταβάσιον ὑπῆρχε θανασίμους ἀναπνοὰς παρεχόμενον. τοῦτο τὰ μὲν ὄρνεα οὐδ' αὐτόθι ἐπὶ ἀσινῆ ὄντα, οὐδὲ τοῖς πλησίοις τῶν ζώων διαλθεῖν. ἀλλ' ὅσα κατ' αὐτὸ γένοιτο, ἀπόλλυται. τοῖς δὲ τετελεσμένοις, φησί, δυνατὸν ἦν κατιέναι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν μυχὸν ἀβλαβῶς διάγειν. Vid. Strabon. lib. XIII Plin. lib. II. cap. 93. * Apuleium de Mundo pag. 12. * Xiphilin. in Trajano, Codin. in Arch. CP. Descript.

Pagg. 370. 371. *Adiabenam cognominatam, ut à flumin.*] Codinus & Suidas : Λέγεται δὲ Ἀδιαβηνή, διὰ τὸ εἶναι πλείστους ποταμοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ δυσχερῆ ποιεῖν τὴν διάβασιν.

Arbela & Gaugamela, ubi Darium Alexand.] Strabo lib. XVI. ἐν δὲ τῇ Ἀτουρίᾳ ἐστὶ Γαυγάμηλα κώμη, ἐν ᾗ συνέβη νικηθῆναι καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀρχὴν Δαρεῖον. At verò apud Arbela vicum Darium victum Arrianus lib. III. Curtius lib. V. scribunt

Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis struxit] Strabo lib. XVI. Justinus lib. I. Curtius lib V. Orosius lib. II. cap 7. Solin. cap. 60. Stephanus in Βαβυλών.

Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci] * Vide quæ sup. lib. XIV. notata. *

Per duces Veri Cæs. ut antè retulimus, expulsata] Novè dictum, *expulsata*, ἀντὶ τοῦ *expugnata* : ut Capitolin. in Vero : *Non L. Veri vitio, sed Cassii — contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est.* Orosius lib. VII. cap. XV. *Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ urbem super Hydaspen fluvium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit.* Vide Dion Euseb. Eutrop.

Pag. 372. *Fertur autem quòd post direptum*] Capitolinus in Vero : *Nata fertur pestilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, in*

quam miles forte inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse. Orosius lib. VII. cap. 15.

Chaldaeorum est regio altrix Philosophiae] De Chaldaeis Philosophis, eorumque secta, multa Strabo lib. XVI.

Susa saepe domicilium Regum] Strabo lib. XV. Curtius lib. V. Eustathius in Dionys. pag. 132. Stephanus in Σοῦσα.

Pag. 373. *Fetus equarum nobilium — quos Nisaeos appellant*] Herodotus lib. VII. Lucian. in lib. de Histor. scrib. Synesius Epist. 40.* Themistius Orat. 5 p. 72. & Orat. 2. Heliodor. Aethiop. lib. 9. pag. 437. * Eustathius in Dionys. Alexand. Suidas in Νισαῖοι.

Pag. 374. *Auctor amplissimus Plato Machagistiam*] Non reperitur, quantum memini, hoc verbi in Platone: videtur tamen innuere locum ex Alcibiade.

Divinorum incorruptissimum cultum] Plato Θεῶν θεραπείαν vocat in Alcibiade, & ex eo Apuleius in Apolog. Inde Apollon. Tyan. in Epist. Μάγος ὁ θεραπευτὴς τῶν θεῶν. Porphyrius de Abstinentia animal. pag. 57. Παρά γε μὴν τοῖς Πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ τούτου θεράποντες Μάγοι μὲν προσαγορεύονται. τοῦτο γὰρ δηλοῖ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον ὁ Μάγος.

Multa ex Chaldaeorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hystaspes] Accuratè totam hanc rem narrat Agathias Hist. lib. II. Πέρσαι δὲ νῦν, τὰ μὲν πρότερα ἔθη σχεδόν τι ἅπαντα παρεῖται ἠμέληται καὶ ἀναπεπαυται, ἀλλοίοις δὲ τισι καὶ νόθοις ἐπιτηδεύμασι χρῶνται νομίμοις, ἐκ τῶν Ζωροάστρου τοῦ Ὀρμάσδεω διδαγμάτων ξυνειλεγμένοις. Οὗτος δὲ ὁ Ζωροάδης, ἤτοι Ζαράδης (διττὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἡ ἐπωνυμία) ὁπηνίκα μὲν ἤκμασε τὴν ἀρχὴν, καὶ τοὺς νόμους ἔθετο, οὐκ ἔνεστι σαφῶς διαγνῶναι. Πέρσαι δὲ αὐτὸν οἱ νῦν ἐπὶ Ὑστάσπου, οὕτω δή τι ἁπλῶς φασὶ γεγονέναι, ὡς λίαν ἀμφιγνοεῖσθαι καὶ οὐχ οἷόν τε μαθεῖν, πότερον Δαρείου πατὴρ, εἴτε καὶ ἄλλος οὗτος ὑπῆρχεν Ὑστάσπης, ὁπότε δ' οὖν καὶ ἤκμασε χρόνῳ, ὑφηγητὴς αὐτοῖς ἐκεῖνος, καὶ καθηγεμὼν τῆς μαγικῆς γέγονε θρησκείας, καὶ ἀμείψας δὴ τὰς προτέρας ἱερουργίας ἀμείψας, παμμιγεῖς τινας καὶ ποικίλας εἰσῆγε δόξας.

Feruntque, si justum est credi, etiam ignem caelitus lapsum] Vid. amplis. viri Barnabae Brissonii Comment. de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 375. *Eratque piaculum aras adire vel hostiam, &c.*] Herodotus lib. I. ἄνευ γὰρ δὴ Μάγου, οὔ σφι νόμος ἐπὶ θυσίας ποιέεσθαι. Vid. Brisson. de Regn. Persar. lib. II.

Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambys.] Totidem Magos nominat etiam Val. Maximus lib. IX. cap. 2. Verior tamen opinio, duos tantùm fuisse: sed qui in necem eorum conjuraverant, Persas septem. Herodotus lib. III. Justinus lib. I. Curtius lib. IV. Florus lib. III. cap. 5.

Oleum conficitur Medicum] Μηδίας ἔλαιον. Procopius Gothicor. lib. IV. Ἀγγεῖα θεῖον τε καὶ ἄσφαλτον ἐμπλήσαντες, καὶ φάρμακον, ὅπερ Μῆδοι μὲν νάφθαν καλοῦσιν, Ἕλληνες δὲ Μηδείας ἔλαιον.

Cambyses & Cyrus, sui magno & spatioso] Vid. Strabo lib. XI. Pompon. Mela lib. III. cap. V.

Pag 376. *Feri sunt illic habitatores pagorum*] De Getis similia Pomp. Mela lib. II. cap. 2. *Feri sunt & ad mortem paratissimi, Getae utique.*

Pag. 377. *Geapolim*] Ms. *Hierapolim.* Sed apud Ptolemaeum in Descriptione Arabiae Felicis recensentur Γεράπολις, Νάσκος μητρόπολις, Βάραβα μητρόπολις, Μαῖφα μητρόπολις.

Taphron] Ms. *Taphra.* Stephanus *Tarphara* videtur nominare: Τάρφαρα, ἀκλίτως, πόλις τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας.

Fructuariis arboreisque fetibus culta] Sic iterum paullo pòst, *arborum fetus.* L. 1. Cod. Theod. De censitoribus: *Feracium ramorum fetus hebetaverit.* * L. C. Theod. de feriis. Plin. lib. 4. cap. 12. *Fetus arborum de corpore.* Ovid. Met. lib. 10. fab. 14.

> —— *De tribus unum*
> *Fetibus arboreis proles Neptunia misit.*

In Catalect. pag. 176. *Uvas nitentes atque fetus arboris.* Novatianus de cibis Judaïcis: *Cibus primus hominibus solus arborum fuit fetus & fructus.* Cyprian. ad Demetrianum: *Arbores fetibus autumno fecunda sunt.* Columell. de Re Rustica 9. c. 1. *Terrenis fetibus & arboreis abundans.* Virgil. Bucol. * Cassiodorus Var. lib. 1. Epist. 12.— *Fetus arbores pullularunt.* Lib. 8. Epist. 35. *Abortivos messium fetus non tam edidit, quam imperfecta ubertate projecit.* Eodem modo de mori arboris fructu Ovidius Metamorph. lib. IV. fab. 2.

> ——*Pullosque & lactibus aptos*
> *Semper habet fetus.*

Ortopana] Ms. *Portosphana.* it. *Portopana.* Ptolemaeus pag. 150. πόλεις δὲ καὶ κῶμαι ἐν τῇ Περσίδι, καὶ κῶμαι μεσόγειοι, αἵδε — Ἀξίμα, Πορτόσπανα, Περσέπολις.

Pag 378. *Ut Homerus*] Statim initio Iliad. I.

Cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Rom. visi] Camelos ante Mithridatem debellatum Romae non visos etiam C. Sallustii fuit opinio: quam tamen Plutarchus reprehendit in Vita Luculli: Σαλουστίου δὲ θαυμάζειν τό τε πρῶτον ὀφθῆναι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους, ἑωρακέναι καμήλους.

Pag. 379. *Araxates & Dymas*] Ptolemaeus *Dymum* vocat. Ὀνομάζεται ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν Δύμος. Et pòst: ὁ δ' ἕτερος Βαστάτης.

Tribatra & Drepsa] Ms. *Crescata & Aretta ipsa metrop.* it. *Cristata & Drepsa.* Ptolem. Κυρεσχάτα. Verius tamen puto, *Trybactra & Drepsa.* Ptolemaeus pag. 160. Τρύβακτρα, Ἀλεξάνδρεια, Ὀξιανὴ Ἰνδικομορδανα, Δρέψα μητρόπολις, Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.

Pag. 380. *Ut Jaxartae sunt*] Ptolem. Ἰαξάρται μέγα ἔθνος, παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν, μέχρι τῶν πρὸς τοῖς τακόροις ὄρεσιν ἐπιστρεφῶν. Vid. Strab. Plin. Avien.

Homerus in hoc versu] Homerus Iliad. I. quo versu etiam Strabo utitur, de iisdem populis agens lib. VII.

Pag. 381. *Cumque ad scimenda fila, vel quadam alia*] Solinus cap. 53. *Seres ipsi quidem mites, & inter se quietissimi: aliàs verò reliquorum mortalium coetus refugiunt, adeo ut caeterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transeunt: in cujus ripis, nullo inter partes linguae commercio, sed depositarum rerum pretia aestimantes sua tradunt, nostra non emunt.*

Bitaxa, Orbitana] Ms. *Bitaxm Armatina.* Videtur legendum, *Bitaxa, Sarmagana.* Sic Ptolemaeus in Asiae Descriptione: Βιτάξα, Σαρμάγανα. Adduntùrque mox pòst reliquae civitates, Ἀλεξάνδρεια ἐν Ἀρίοις, Σώτειρα, Νίσιβις.

Pag. 382. *Proiphthasia & Ariaspe*] Ita ad fidem Ms. editum. Vulg. *Prophthasia, & Ariath.* Ptolem. Πόλεις δὲ καὶ κῶμαι φέρονται Δραγγιανῆς αἵδε, Προφθασία...... Ἀριάσπη.

Pag. 383. *Thucydidesest auctor*] Thucyd. lib. 1.

Puerilium stuprorum expertes] Herodotus de Persis lib. I. ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες παισὶ μίσγονται.

Potandi aviditatem vitantes] Mirum hoc de Persis, si verum est Ammiani aevo ita moratos fuisse: quippe sùm ex Xenophonte, Herodoto, Athenaeo, aliisque constet, adeo ebrietati eos olim deditos, ut saepe neque pes, neque caput suum officium fecerint.

Venter unicuique velut salarium] Feritatem hoc populi & barbaros mores notat: *Beluarum quippe ritus est, ex ventris esurie horam sentire, & non habere certum, quod constat humanis usibus attributum.* Cassiodorus lib. 12. Variar. 46. Respexit an-

rem Ammianus ad Plauti versus in Bœotia. * Apud A. Gellium lib. 3. cap. 3.

Me puero venter erat solarium
Multo omnium istorum optimum & verissimum.
Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat:
Nunc etiam quod est, non est, nisi Soli lubet.

Nec quisquam post futuritatem] Procopius Persicor. lib. II. Μισόπτωχα εἶναι ἄλλως πῶς οἱ Πέρσαι, καὶ τὰ ἐς τὴν δίαιταν ὑπὲρ ἄγαν ζηλοῦσι.

Pag. 384. *Cutes vivis hominibus detrahunt*] Tzetzes Histor. Chil. I. cap. I. de Petesaci supplicio, cui Amytis filia Astyagis τὰς ὀφθαλμοὺς ἐξώρυξε, ὅλον ἀνασκολοπίσασα ζῶντα, ἀποζυγάλισμα στυγνόν. Vid. Brissonii V. C. de Reg. Pers. lib. VI.

Leges — lata contra ingratos] Tzetzes Histor. Chil. 3. cap. 98.

Νόμος καινός τε Περσικός ἦν, κατ' ἀχαρίστων
Τὰς δυναμένας σύμποσας χάριτας ἀποδιδόναι,
Καὶ μὴ διδόντας ἰσχυρῶς ἐσφίκωσε, καὶ κολάζειν
Τὰς ἀχαρίστους εἶναι γὰρ καὶ πρὸς τὴν πατρίδα,
Καὶ πρὸς γονεῖς, καὶ πρὸς θεοὺς, ἀχαρίστους τινὰς εἶναι.

Ob noxam unius omnis propinquitas perit] Exempla duri hujus moris apud Herodotum lib. III. Esther cap. 8. Neque mitior lex Macedonum, *quâ cautum erat, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati essent, cum ipsis necarentur.* Curtius lib. VI At in Romano Imperio ultra auctores suos delicta non plectebantur. Dionysius Halicarn. id notat in conjuratione Marsici & civilis belli, lib. VIII. τὸ ἔτι νῦν Ῥωμαίοις διαφυλαττόμενον, ἀφεῖσθαι τῶν τιμωριῶν ἁπάσας τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσιν, &c. Idque verum quàm diu respublica libera, nisi quòd M Ciceronis sententiâ etiam ad Lepidi liberos bonis publicatis parentis calamitas pervenit, ut ipse Tullius ad Brutum scribens ait Epist. XI. & XIV. *Videtur illud esse crudele, quòd ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna perveniret: sed id & antiquum est, & omnium civitatum, siquidem & Themistoclis liberi egruerunt.* At postquam in unius potestatem dominatio recidisset, etiam in perduellionum, aut adfectatæ tyrannidis convictorum pignora sævitum: ut sub Tiberio Sejani; sub Severo Plautiani, Albini, Nigri; sub Theodosio, Maximi nefandissimi tyrannorum pignora, ob parentum peccata miserè periere. * Etiam prisca Mediolanensium lege in crimine læsæ majestatis corporaliter puniebantur collaterales, quantumvis innocentes: sed Karolus V. Imp. novellis suis Constitutionibus Dominii Mediolanensis, & hanc legem & alia decreta tyrannica sancivit esse antiquata & correcta. * Quò etiam pertinent, quæ de Maratocuprenorum liberis Ammian. lib. 28. scribit. Itaque Arcad. & Honor. Impp. Constitutione, pœna quoque in partem ad filios extenditur, quorum parentes læsæ majestatis reatum incurrerunt. L. 5. C. ad L. Jul. Majest.

Pag 385. *Nam quod supersidere corio*] Herodotus lib. v. Valerius Maximus lib. VI. cap 3.

Pag. 386. *Indumentis plerique eorum ita operiuntur*] De vestitu Persarum multa Brissonius de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 387. *Apud Indos & Persas margaritæ reperiuntur*] Vid. Athenæus Dipnos. lib. III. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56. Ælianus de Animal. lib. X. cap. 14. Theophylactus Bulgar. in Matth. cap. 13. Procopius Persicor. lib. I. * Marbodus cap. LXI. *

Uniones ideo sit appellatos, quòd evisscerata conchula] Nihil verius hac lectione, quam sine ulla litura exhibet Ms. Flor. Corruptè verò retrò Editiones, *quòd ejus terra conchula.* Optimè ad Ammiani verba Jul. Solin. cap. 50. *In aqua mollis est unio, durutur evisceratus: nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum.*

Pag. 388. *Quod genus gemmæ etiam in Britannici secess.*] De margaritis Britannicis Tacitus in Vita Agricol. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56 Beda Anglosax. Histor. Eccles. lib. I. cap. I. Jordanes de Gothis pag. 6. * Marbodus cap. 61.

Gignit & insignes antiqua Britannia baccas. *

Tertull. de Habitu mulieb. cap 6 *Sed & si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. -- Quòd si concha illa aliquid intrinsecùs pustulat, vitium ejus magis debet esse, quàm gloria. Et licet margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda verruca.* *

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXIV.

Pag. 389. PRINCIPEM *superari non posse usitata clamore testantes*] Ms. *non posse, Deum usitato clamore testati* idque haud sine exemplo est. Sic enim lib. XXVI. *Reduxerunt ad castra, testati more militia Jovem, invictum Procopium fore.*

Itinerarium sonare lituos jubet] Planè ut Græci, τὸ ὁρμητικὸν ἐπὶ τὰς ἐφόδους. Pollux.

Excursatores quidem quingentos & mille] Zosimus lib. III. χιλίους δὲ ὄντας καὶ πεντακοσίους ἀκροβολιστὰς, κατασκεψομένους εἴ τι πολέμιον, ἢ ἔμπροσθεν, ἢ δι' ἑκατέρας ὁδοῦ.

Pag. 390 *Pyrrhus ille Rex dicitur Epirotes, opportunis eo locis castra metandi*] Livius lib. XXXV. Pyrrhum ait *castrametari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse.* Eumdemque de militari arte & aciei instruendæ ratione Commentarios scripsisse Plutarchus in ejus.

Vita testatur. Vide Frontin. Strateg. lib. IV. capite I.

Civitatem venimus Duram, in quo loco greges] Zosimus lib. III. ἦλθε δὲ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ἴχνος μὲν, ὡς ἄρα ποτὲ πόλις ἦν, φέρουσαν, τότε δὲ ἔρημον. ἔδειξαν ὁ Γορδιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐδείκνυτο τάφος, ἔνθα δὴ πλῆθος ἐλάφων φανὲν, οἱ στρατιῶται κατατοξεύσαντες, ἀλλ᾽ ἐχρήσαντο τῇ ἐκ τούτων τροφῇ.

Anathan munimentum] Rem narrat Zosimus, sed castelli nomen tacet, cujus situm Theophylactus Simocat. indicat lib. V. τὸ Ἀναθὰ φρούριον, ὃ πρὸς τῷ Κιρκησίῳ παρὰ τὸν Εὐφράτην ᾠκοδόμηται.

Pag. 391. *Spiritu stabilitatem vestigii subvertente*] Hujusmodi ventos certis anni tempestatibus vehementes in Galliæ partibus oriri, Diodorus Siculus scribit lib. V. Ἀπὸ μὲν θερινῆς δύσεως καὶ ἄρκτου πνεῖν εἰώθασιν ἄνεμοι τηλικαύτην ἔχοντες σφοδρότητα καὶ δύναμιν, ὥστε ἀναρπάζειν ἀπὸ τῆς γῆς λίθους χειροπληθιαίους τοῖς μεγέθεσι, καὶ τῶν ψηφίδων ἀδρομερῆ κονιορτόν. καθόλου δὲ καταιγίζοντας λάβρως, ἀφαρπάζειν ἀπὸ μὲν τῶν ἀνδρῶν τὰ ὅπλα, καὶ τὰς ἐσθῆτας, ἀπὸ δὲ τῶν ἵππων τοὺς ἀναβάτας. Ut Varro in Originibus ait, Circius has vires habet: *Ventus Circius cum loquare buccam implet: armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.* A. Gellius lib. II. cap. 24. Apul. in libello de Mundo.

Pag. 392. *Diacira invaditur*] Zosim. *Dacira*, lib. III.

Ozogardana occupavimus, in quo Principis Trajani tribunal] Zosimus *Zaragardiam* vocat. Εἰς Ζαραγαρδίαν πόλιν ἦλθεν, ἐν ᾗ βῆμα ἦν ὑψηλὸν ἐκ λίθου πεποιημένον, ὃ Τραϊανοῦ καλεῖν εἰώθασιν οἱ ἐγχώριοι.

Surena post Regem apud Persas promerita dignitatis] Zosimus: Σουρήνας, ἀρχὴ δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις ἐστίν. Ammianus lib. XXX. *Advenit Surena potestatis secunda post Regem.* Vid. Barnab. Brisson. de Reg. Persar. lib. I.

Phylarchus Saracenorum] Dignitatis hoc apud Saracenos nomen est, ut bene Julianus Antecessor C.P. interpretatur illa verba Justiniani Imp. ex Novell. 102. μήτε τῷ περιβλέπτῳ δουκὶ, μήτε τῷ φυλάρχῳ. *Neque ducem, neque phylarchum, id est Saracenorum ducem.* Procopius Persicor. lib. I. Οὐδὲ γὰρ οὔτε Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχων, οὓς δοῦκας καλοῦσιν, οὔτε Σαρακηνῶν τῶν Ῥωμαίοις ἐνσπόνδων ἡγούμενος, οἳ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται. Theophylactus Simocat. lib. III. φύλαρχοι — τῶν συμμάχων τῶν Ῥωμαίων δυνάμεως, οὓς Σαρακηνοὺς εἰώθασι Λατῖνοι ἀποκαλεῖν. Malchus in Excerptis legation. Ἀμόρκεσος φύλαρχος τῶν ὑπὸ Πέρσαις ὄντων Σαρακηνῶν. Et statim idem Amorcesus τῶν φυλῶν ἄρχων vocatur. Menander in Eclogis legation. τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος Ἀμβρος. * Vid. Aldreti Antiq. Hispan. lib. I. cap. 28. pag. 117. *

Pag. 393. *Augusta fluminis interluvies & praealta*] Sic sup. lib. XIV. *Magnitudine angusti gurgitis & profundi. Interluviem* Zosimus διώρυχα dixit, lib. III. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἵπποις εὔκολα ἦν περαιωθῆναι τὴν διώρυχα, τοῦτο βάθους τε ἐνδεδωκότος, καὶ τῷ πηλῷ.

Naarmalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur] Inf. *Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur.* Græci ποταμὸν Βασίλειον vocant. Strabo lib. XVI. Μεταξὺ δὲ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος ῥεῖ καὶ ἄλλος ποταμὸς, Βασίλειος καλούμενος. * Ἀρμαλχὰρ, Euseb. de Præp. Evang. * Plinius lib. VI. cap. 26. *Euphratem Gobaris Præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis verò universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen.* In Ms. Plinio *Amachael* legitur, vice τοῦ *Armalchar*: sed utrumque corruptum est, & *Neharmalcha* legendum, ad Syriacæ linguæ veritatem, jam olim monuit Nobiliss. Joseph. Scaliger lib. V. de Emendatione temp. *Malchus* enim Syris Rex est. Eunapius in Porphyr. Μάλχος δὲ κατὰ τὴν Σύρων πόλιν ὁ Πορφύριος ἐκαλεῖτο τὰ πρῶτα, τοῦτο δὲ δύναται βασιλέα λέγειν. Atque inde similis formantur compositione *Braxa-malcha, Masaza-malcha*: & à *Naar*, quod fluvium notat, *Naarda*, apud Zosim. Ammian. Stephan. & alios.

Ad civitatem Perisaboram] *Bersaboram* vocat Zosimus lib. III. Ἦλθον δὲ εἰς πόλιν ᾗ Βηρσαβῶρα ἦν ὄνομα, τὸ μέγεθος ἐοικυῖαν τῇ πόλει, καὶ τὸ τῆς θέσεως ἐχυρόν: & quæ porrò sequuntur, situm munitissimæ civitatis notantia.

Pag. 394. *Ciliciis undique laxius pansis*] Glossarium Nomic. Κιλίκια, Τρίχινα ἀπὸ κιλικίας οἱ δερμάτινα. πρὸς γὰρ ὅπερ ὑπάρχουσι αἱ τοιαῦται τρίχες. ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν τειχῶν ἐκκρεμάμενα κιλίκια λέγεται. Festus Avien. in Ora maritima:

Hirta hic capella & multus incolis caper
Dumosum semper intererrant cespitum:
Castrorum in usum & nauticis velamina,
Productiores & graves setas alunt.

Procopius Persicor. lib. II. Προκαλύμματα ἐκ τῶν ἐπάλξεων τειχῶν ἃ δὴ καλοῦσι κιλίκια. Vid. Liv. lib. 38. Josephus de Bello Jud. lib. III. Solin. cap. 36. Isidorus Origin. lib. XVIII. cap. 12.

Ferrea nimirum facie] Sic lib. XIX. *Ferreus equitatus.* Est autem Sallustiana imitatio, cujus hoc fragmentum apud Nonium exstat: *Equites cataphracti ferrea omni specie.*

Bitumine & coctilibus laterculis fabricata] Zosimus πύργοι δὲ εἰστήκεσαν περὶ τὴν τάφρον μεγάλοι. τὰ μὲν ἀπὸ γῆς μέχρι μέσου, δι᾽ ὀπτῆς πλίνθου δεδομημένοι ἀσφάλτῳ, τὰ δὲ μετὰ τὸ μέσον πλίνθῳ τε ὠμῇ καὶ γύψῳ δεδομημένα.

Quo ædificii genere nihil tutius esse constat] Cui & ferrum cedere ait Codinus in Descriptione novæ Romæ. Τοσαύτην δὲ ἀσφάλειαν πεποίηκε τοῖς κτίσμασιν ἀσφαλτος, ὅτι ταῖς ὀπταῖς πλίνθοις καὶ τοῖς λοιποῖς λίθοις συμμιγεῖσα, ἰσχυροτέρα γίνεται καὶ αὐτοῦ σιδήρου.

Pag. 395. *Prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam*] Ita Sidonius Apollin. carm. XI. *Limina crassus Onyx crustat.* Atque hinc Itali dicunt, *Tempio di marmo crustato.*

Mamersides præsidiorum Præfectus] Zosimo Μομόσειρος τάγμα ἡγούμενος.

Numerata sunt autem dediticiorum duo millia] Longè major numerus apud Zosim. Ἄνδρες ἀριθμοῦνται πεντακισχίλιοι περὶ τὸ φρούριον, δίχα τῶν πλείους μικρῶν διὰ τὸ διώρυχος εἰσιν γυναικῶν διαφυγεῖν. Reliqua ut Ammianus.

Pag. 396. *Duos Tribunos sacramento solvit, ut desides & ignavos*] Desidia in pagano vitium est, in milite crimen. Arrius Menander de Re milit. *Omne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, committitur, veluti segnitia crimen, vel contumacia, vel desidia.* L. 6. ff. de re milit. More majorum igitur Julianus egit, cùm inutiles militiæ sacramento solvit.

Milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali add. supp. secutus veteres leges] Menander de Re milit. lib. III. *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est.* Rursus in Legibus militaribus: Ὁ πρῶτος ἐν παρατάξει φυγὰς ἐπ᾽ ὄψει τῶν στρατιωτῶν κεφαλικῶς τιμωρεῖται.

Argenteos nummos centenos] Zosim. ὁ βασιλεὺς φιλοφρονούμενος τὸ στράτευμα, λόγοις τε καθάπερ εἰκὸς, καὶ ἑκάστῳ ἀργυρίου ἑκατὸν νομίσματα ἐδωρεῖτο.

Eos parcitate] Ms. patruitate prom. in. parvitate prom.

Pag. 397. *Confecto tantorum munerum cursu moriar stando*] Tale fuit dictum Vespasiani: *Stantem Imperatorem excedere terris decet.* Aur. Victor in Vespasian. Et de Turbone Præfecto scribitur, eum hanc vocem in ore habuisse, τὸν ὕπαρχον ἑστῶτα ἀποθνήσκειν δεῖ. Xiphil. in Hadriano.* Zonaras p. 204.*

Quam mihi febricula eripiet una] B. Eucherius Episc. Homil. 2. pag. 377. *A possessore suo una febricula veniente novimus reposcenda.*

Nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus] Respexit dubio procul ad id, quod Nerva Imp. jam olim dixerat, Οὐδὲν τοιοῦτον πεποίηκα, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν ἀρχήν τε καταθέσθαι, καὶ ἀσφαλῶς ἰδιωτεῦσαι. Xiphilinus in Nerva.

* *Solet armorum crepitu*] Sic omnino legendum. Cæsar de Bello Gallico lib. 7. *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat: quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant.*

Pag. 399. *Termites & spadica*] Vide Gell. lib. 2. cap. 26. lib. 3. c. 9. *

Maritari palmæ ipsæ dicuntur] Basilius Episc. Homil. 5 in Hexamer. pag. 22. Τοὺς φοίνικας εἰς ἄρρενας καὶ θηλείας διαιροῦσι, καὶ ἴδοις ἂν πολλάκις τὴν παρ' αὐτῶν (φοινίκων) ὀνομαζομένην θήλειαν, καθιεῖσαν τοὺς κλάδους οἷον ἐρῶσαν καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένην τοῦ ἄρρενος. τοὺς δὲ θεραπευτὰς τῶν φυτῶν ἐμβάλλοντας τοῖς κλάδοις, οἷόν τινα σπέρματα τῶν ἀρρένων, τοὺς λεγομένους ψῆνας, καὶ οὕτως οἱονεὶ συναισθανομένην, τῆς ἀπολαύσεως γενομένης, καὶ ἀνορθοῦσαν πάλιν τοὺς κλάδους, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον σχῆμα τοῦ φυτοῦ τὴν κόμην ἀποκαθιστᾶσαν. Quæ verba Eustathius vetus Basilii interpres ita vertit: *Palmas geminas esse sexus affirmant. Nam videtur quomodo apud eos quæ femina nominatur, ramos proprios incurvat ad marem, velut ejus concubitum petens, ut possit ex ejus admixtione concipere. Unde ingeniosi agricolæ sublatos de masculo certos oculos feminæ dicuntur inserere: & ita quasi coitu desideranter expleto, confestim subductis brachiis recurrit ad statum.* Vid. Ambrosium Episcopum Mediol. Hexamer. lib. III. cap. 13. Plin. lib. XIII. cap. 4. Theophylact. Simocat. Quæst. Physic. cap. 4. * & Epist. 18. *

Pag. 400. *Sustulit ab hoste prostrato, &c.*] Livius lib. VII. Luc. Florus lib. 1. cap. 13. Valer. Maximus lib. III. cap. 2. Aurel. Victor de Viris illustrib. cap. 28. 29.

Duarum incola civitatum] Bezuchin harum civitatum alteram dictam ex Zosimo scimus lib. III.

Pag 402. *Sublicisque suspensis*] Ms. *supplicibusque. i.e. sublicibusque.* Glossar. *Sublices*, χάρακες, ἢ οἱ πάσσαλοι τὴν γέφυραν ὑποβαστάζοντες. Vid. Festum, Cæsarem, Vitruvium de Architect. lib. III. cap. 3.

Evolat Exsuperius de Victorum numero miles] Fœdè hunc locum corruperant, quibus & scribendi ratio, & antiquitas Romana parum perspecta. Quid enim ineptius hac lectione, *evolat ex superius devictorum numero miles?* Neque aliter in Ms. cùm tamen certissimum sit, ita legendum, ut nos edidimus. Zosimus lib. III. [illegible] ἄχρι τῆς ἀφανείας τῶν [illegible], ἐφαίνοντο εἰς μέσον, [illegible] ἀλετρίς γυνή, [illegible] ἄλευρα [illegible] ἐργαζομένη. Τούτων μὲν δὴ ὁ πρῶτος ἀναδὺς, [illegible], πάντας ἀνεῖλεν. Ἦν δὲ Συπεράντιος ἐν τῷ λόχῳ τῶν Βικτόρων τεταγμένος, ἐπὶ τούτῳ δὲ Μάγνος, καὶ τρίτος ὁ Ἰοβιανὸς, τοῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων προτεταγμένος. Et numeri Victores non hic tantùm laudantur, sed in Notitia Imperii persæpe. *Superantium* autem Zosimus vocat, quem Ammianus *Exsuperium*: eratque id amabile militibus, velut ominis boni nomen. * In Actis martyrii S. Mauricii *Exsuperius campidoctor* laudatur p. 138. & in alia Inscriptione: *Miles Potentianus ejusque uxor Exsuperia.* Itaque etiam in delectum militum Valerius, Salvius, Statorius, ominis boni gratiâ primi nominabantur. Festus in LACUS LUCRINUS. Cicero de Divinat. lib. I. *In delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* * Lapis vetus Pœtovione. C. AVVOIO ABSANO VETERANO EX-PRÆTORIO. ET ÆLIÆ SABINÆ UX. OPT. ET AVVCIÆ AVENTINÆ F. A. XXXIII. EXSUPERIUS MILES LEGIONIS. SEN. O. XXIII.

Pag. 403. *Castra Lucanorum invadenti Lusciano*] Valer. Maximus lib. 3. cap. 8.

Nabdates præsidiorum Magister] Zosimus lib. III, Ναβδάτης ὁ ἀρχιφύλαρχος: ubi forsan legendum ἀρχιφρούραρχος: ut inf. de eodem: Ναβδάτης ὁ φρούραρχος, εἰς μέσον ἤχθη.

Alexandrum & Africanum] Polybius lib. X. Val. Maximus lib. IV. cap. 3. Curtius lib. III. & IV. Jul. Frontinus Strateg. lib. II. cap. II.

Pagg. 403. 404. *Fallaces foveas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ*] Meminit horum subterraneorum, in quibus Persæ vel ob metum vel insidiarum causa se occultare soliti, Theophylactus Simocatta Histor. lib. II. Οἱ δὲ τῶν Ἀρζανηνῶν οἰκήτορες ὑπὸ τὰ τῆς γῆς [illegible] κατέδυσαν. ἔχει γὰρ [illegible] ἐς βάθος [illegible] κατεσκευασμένα.

Pag. 404. *Erat in hac eadem regione extentum spatium*] Zosimus lib. III. Περιγέγραπτο δὲ καί τις περιβολὴ, ἣν βασιλέως θήρας ἐκάλουν. ἐντὸς δὲ τοῦ τείχους, χωρίον ἀπειλημμένον ἦν πολὺ, δένδρεσι παντοδαποῖς καταπεφυτευμένον. ἐν τούτῳ θηρίων παντοίων ἀπεκέκλειστο γένη, τροφῆς τε οὐκ ἀποροῦντα, [illegible] ἢ παρέχειν τῷ βασιλεῖ τοῦ θηρᾶν, [illegible], παρεῖχεν.

Coche quam Seleuciam vocant] Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ τῷ Τίγρει, binominemque hanc civitatem fuisse dubium est nullum: sed in priori appellatione mirè variant, non tam Scriptores ipsi, ut puto, quàm antiquarii: quorum incuriâ factum, ut modò *Coche* vocetur, modò *Colche*, vel *Corche*. Ruf. Festus: *Colchea & Ctesifontem urbes Persarum nobilissimas cepit.* Eutropius lib. IX. *Corchem & Ctesifontem urbes nobilissimas*: ubi tamen quædam exemplaria *Seleuciam & Ctesif.* habent. Longiùs hinc discedit Zosimus, & *Zochasen* videtur nominare, lib. III. pag. 724. Ζωχάσης, νῦν δὲ Σελευκείας ὀνομαζομένης. Nos *Cochen* retinuimus, meliorum codicum fidem sequuti. Orosius lib. VII. cap. 24. *Duas nobilissimas Parthorum urbes Cochen & Ctesiphontem cepit.* Quarum civitatum situm & nomina optimè declarat Gregor. Nazianz. Episc. in Julian. Orat. 2. pag. 363. ἡ γὰρ Κτησιφῶν, φρούριον ἐπὶ καρτερὸν καὶ δυσάλωτον, τείχει δὲ [illegible], καὶ τάφρῳ βαθείᾳ, καὶ [illegible] τοῦ ποταμοῦ [illegible]. [illegible] δὲ αὐτὴν [illegible], καὶ φρούριον ἕτερον, ὃ προσηγορία Κωχὴ, μετὰ τῆς ἴσης ἀσφαλείας συγκείμενα. ὅσον τὸ φυσικὸν, καὶ ὅσον χειροποίητον, [illegible], εἰς μίαν πόλιν δοκεῖν ἀμφοτέρας, τῷ ποταμῷ μέσῳ διειργομένας.

Pagg. 404. 405. *Civitatem desertam collustrans, a Caro Principe quondam excisam*] Locus dubio procul corruptus: cujus tamen veram lectionem hanc assero: — *collustrans, à Caro Principe q* Natum vitium ex malè intellecta veterum scribendi ratione: quâ non observatâ plures passim errores committuntur. De Caro autem Principe hunc locum intelligendum, certum est ex Eutropio lib IX. Oros. lib. VII. cap. 24. Hieronym. Chronic. Olymp. 266. Ruf. Fest. Breviar. Fl. Vopisco, Aurel. Victore, & aliis.

Pag. 405. *Corpora vidit suffixa patibulis multa, &c.*] Paullo hæc aliter Zosimus lib. III. [illegible] σταυροῖς, [illegible] τῆς πύλης. [illegible] Περσῶν [illegible], ὅτι ὁ βασιλεὺς Κάρος, Περσῶν [illegible], εἷλεν. Verosimiliora narrat Ammianus.

Pag. 406. *Trajanus, posteaque Severus egesto fodiri, &c.*] Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. Sozomenus lib. 6. cap. 1.

Pag. 407. *Rhodanum armis & loricam retinente Sertorio transnatatum*] Non minor virtus Sorani Batavi, de quo hæc vetus Inscriptio:

Hadriano potui qui judice vasta profundi
Æquora Danubii cunctis tranare sub armis.

Et ante hos annos aliquot miles gregarius Parisiis,

spectante Rege Christianissimo, ita armatus ut erat, transnatavit Sequanam.

Pag. 408. *Catervis peditum firmis medium inter acies spatium, secundum Homericam dispositionem praestruit*] Certa emendatio est, *catervis peditum infirmis*. Ea enim Homeri ordinatio, Iliad. δ.

Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο. κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν.

Quam aciei ordinationem etiam Pyrrhus imitatus est, ut Sext. Julius Frontinus ait, Strategem. lib. II. cap. 3.

Velut pedis anapaesti praecinentibus modulis] Vid. Val. Max. lib. II. cap. 6. §. 2. Gell. lib. I. cap. II. Agathias Histor. Justinian.

Pag. 409. *Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynegyrum*] De his sparsim Herodotus lib. VI. VIII. IX. Justinus lib. II. * Valer. Max. lib. 3. cap. 2. *

Caesis Persarum plus minúsve duob. mill.] In numero caesorum variat Zosimus lib. III. Ἔπεσον δὲ καὶ ἐν τῇ μάχῃ Περσῶν μὲν πεντακόσιοι καὶ δισχίλιοι, Ῥωμαίων δὲ πλεῖους πέντε καὶ ἑβδομήκοντα.

Navalibus donavit coronis, & civicis, & castrensibus] Protrita jam sunt, quae de hisce coronis in veterum libris leguntur. Vide Vegetium & ejus Scholiasten.

Pag. 410. *Resecravit*] * Aemil. Probus in Alcibiade pag. 35. b. *Resecrare sunt coacti, qui eum devoverant.* Plaut. Persa pag. 551. *Obsecro te, resecra, &c.* Id. Aulul. pag. 104. *Resecroque mater, quod dudum obsecraverum.* * Vid. Festum in *Resecrare*.

Infaustis ductoribus praevius] Ad Zopyri exemplum quemdam, non viae ductorem tantùm se obtulisse, sed auctorem quoque Juliano exstitisse, ut naves reique alimentariae copiam, qua abundabat, flammis daret, Nazianzenus scribit συνδιαιτωμένῳ Oratione II. cujus verba operae pretium erit videre. * Ita Dani Saxoniam infestantes, cùm militem captivum ducem itineris fecissent, ad loca difficiliora paludis cujusdam perducti, facilè à Saxonibus qui insequebantur, sunt disjecti, & perierunt ex eis XX. millia. Nomen militis qui deduxit eos ad invium, fuit Hervvardus, qui perenni Saxonum laude celebratur. Helmoldus lib. I. cap. 15. *

Exuri cunctas jusserat naves] Zosimus lib. III. Gregor. Nazianzenus in Julian. Orat. II. Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29. lib. V cap. 21.

Praeter minores duodecim] Numerus apud Zosimum auctior: τὰ πλοῖα ἐμπρῆσαι, καὶ τὰ πολλὰ ἐκ-λυθέντα Ῥωμαϊκῶν, Περσικῶν δὲ ποταμῶν ὁδε πλῆ-θος πλοῖα.

Pag. 411. *Quas profuturas pangendis pontibus dispositas vehi carpentis*] Fl. Vegetius de Re milit. lib. III. cap. 7. *Commodius repertum est, ut monoxylos, hoc est paullo latiores scaphulas ex singulis trabibus excavatas, pro genere ligni & subtilitate levissima, carpentis secum portet exercitus, tabulatis pariter & clavis ferreis praeparatis. Ita absque mora constratus pons, & funibus (qui propterea habendi sunt) vinctus, lapidei arcus soliditatem praestat in tempore.* Neque id mirum videri debet, in hunc usum naves curribus vectas: cùm & Hunnos constet, aliosque Istri circumcolas, navigia sua temere confecta de loco in locum passim hoc modo transferre solitos. Vid. Priscus Rhet. in Eclogis legation. * Bello etiam quod Maximilianus Imp. & Ludovicus XII. Galliae Rex contra Venetos gesserunt, Germani ac Galli milites scaphis, quas carpentis vexerant, Silam fl. trajecerunt. Bembus Histor. Venetae lib. XII. pag. 167. b. Vid. Aimoin. lib. 5. cap. 7. pag. 273.

Pag. 412. *Ergo etiam ad difficult.* [*&* ir. *Eo etiam ad difficult.*

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXV.

Pag. 415. TERTIACORUM *equestris numerus*] Forsan scripsit Ammian. *Tertianorum equest. num.* ut in Notitia Imp. *Legiones Comitatenses triginta dua, Secundani Italicani, Germaniciani juniores, Tertiani, sive tertia Italica, Tertia Herculia.*

Ad tractum Maranga appellatum] Zosim. *Maransa*: ἐς Μάρασα προσαγορευόμενον χωρίον.

Sagittarii, cujus artis fiducia ab incunabulis ipsis gens praevaluit] Tria nempe haec ab ipsa infantia discebant Persae, equitare, sagittare, vera dicere. Herodotus lib. I. Strabo lib. XV. Plura huc spectantia collegit V. Cl. Barn. Brisson. de Reg. Persar. lib. II. & III.

Pag. 416. *Manubriatos cultros*] Livius: *Fabrile scalprum cum malleo.*

Exploratum est enim ab Hasdrubale] Totum hunc locum optimè Livii verba illustrant, lib. XXVII. *Elephanti plures ab ipsis rectoribus, quàm ab hoste interfecti. Fabrile scalprum cum malleo habebant: id, ubi saevire belluae ac ruere in suos coeperant, magister inter aures positum ipso in compage, qua jungitur capiti cervix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantae molis bellua inventa erat, ubi regendi spem vicisset, primusque id Hasdrubal instituerat, dux cùm saepe alias memorabilis, tum illâ praecipue pugnâ.*

Lunari acie, sinuatisque laterib.] Vide Aelian. de acie instr.

Ponè versus directis fugitis] Exercitatio haec Parthorum sive Persarum fuit, ut non tantùm stataria congressione sagittis exertè uterentur, sed

etiam cùm terga vertissent. Plutarchus in Crasso, Virgilius III. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Legionem Zianorum regebat] * Zanorum mentio in Novell. Justiniani 1 & 28. Agath. lib. 5. * Legionis nomen non ponit Zosimus; rem tamen ita narrat: ἀναλίσκει ἄλλους τε στρατιώτας, καὶ βρετλχιοντα τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντα τοῦ λόχου, ἀνδρείως ἀγωνισάμενον. In Notitia Imperii nominatur *Cohors IX. Thanosam Nitria*: & fortassis-an in scriptura tantùm variatio est; reipsa verò eadem hæc cum illa, cujus hic mentionem Ammianus facit.

Pag. 417. * *Speciem Genii publicitum cornucopia*] Cornu pomiferum vocat Arnobius lib. VI. Fortuna cum cornu pomis, ficubus, aut frugibus autumnalibus pleno depingebatur. Ib. *

Flagrantissimam facem cadenti similem] Iterum inf. *facem* vocat, ut Apul. de Mundo: *Sunt & alia ejusmodi imaginum genera, quas Græci faces -- nominant.* Aristot. sive quis alius auctor libelli de Mundo, λαμπάδας dixit; *globum* Aurel. Victor in Julian. *Ac ne noctu quidem visus ingens globus cælo labi, dirum belli cantum præstiterit.* * Gell. lib. 19. cap 1. *Fumigantes globi.* *

ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ *nos appellamus*] Achilles Statius in Arati Phænomena, ἀεὶ κοινῶς. Οἱ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταχωροῦντες καλοῦνται ᾄττοντες, καὶ διαΐττοντες. γίνεται δὲ τοῦτο, τοῦ ἀέρος ὑπὸ πνεύματος ἐκπυρωθέντος, καὶ εἶναι ἀστέρες ἀξιοῦμεν διὰ τὸ σημεῖον μέχρι ἄνω φέρεσθαι τοῦτο. Quæ eadem apud Heronem Alex leguntur. Arati autem locus hic est:

—— ὁππότε νυκτὸς ὑπὸ ἀστέρες ἀΐσσωσιν,
Δισσὰ κατ' αἰθέρα ἀστέρες ἐδὲ ὀρχεῦνται
Πνεύματος, &c.

Pag. 418 *Cùm adtritu incaluit*] Οἱ γὰρ διαΐττοντες, ἀστέρες μὲν οὐ εἰσί, γίνονται δὲ περὶ φερομένων ἐκπυρουμένων ἀέρων: ut Theon Alexand. inquit, in Commentario ad modò laudatos Arati versus.

Tarquitianis] Vid. Petr. Pithœi Adversar. lib. 2. cap. XX.

Fætorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantib. nostris] Addidimus τὸ *stridorem*, ex Mf. sensu pleniore perfectioréque. Sic paullo retrò hoc eodem libro: *Elephantorum fulgentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum tunc aspectum magis equi terrebantur.* Iterum lib. XIX. *Adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt.* Q. Curtius lib. VIII. de Pori Regis elephantis: *Magnum belluæ injecere terrorem, insolitusque stridor non equos modò, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat* * Florus lib. 1. cap. 18. *Quorum* (elephantorum) *cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi.* * Magna hinc Romanis bello Tarentino clades: fœdior tamen Cassovellani Britannorum Regis pavor, qui ne ad unius quidem elephanti adspectum durare potuit, cùm ad eum Cæsar transitum pararet. A quo malo, ut sibi præcaveret Perseus, εἰδώλαις ξυλίνοις ἐλεφάντων ἰδίαις καὶ χερσὶν ἐχρῆτο, stridoreque tubarum acutiore, paullatim equos suos verorum elephantorum barritum & magnitudinem ferre docuit Florus lib. 1. cap. 18. Polyænus Strategem. lib. 4 & 8.

Aversorumque Persarum & belluarum suffragines concidebat] Simile strategema Alexandri Mag. de quo Curtius lib. 8 *Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus (id namque genus auxilii præparatum erat) pedes amputare cœperunt.* * Quale & illud, de quo Helmold. Chronic. Slavorum lib. 1. cap. 68. *Fuit pugna vehemens, & victoria utrimque ambigua, quousque unus partium Comitis proclamavit, ut poplites equorum, quos hostes insidebant, fortiter caderentur: factumque est, ut cadentibus equis, sessores quoque loricati collaberentur, gladiisque nostratium proteriti sunt* pag. 54 *

Pag. 419. *Clamabant hinc inde Candidati*] Candidatorum significatio non una: sed quorum hic mentio, ii è Scholarium numero ob corporis proceritatem electi, primi Stratores Protectoresque Principis erant. De his iterum Ammian. lib. XXXI. Procopius Gothicor. lib. III. ἦν δὲ οὗτος αὐτὸς βασιλέως μὲν Ἰουστινιανοῦ δορυφόρος, ἐπὶ ἐς τοὺς κανδιδάτους καλουμένους τελῶν ἐτύγχανε. τὴν δὲ ἐσθῆτα χλαῖναν εἶχεν. Vid. Cedren. in Juniore, pag. 111.

Incertum subita equestris hasta, &c.] De morte Juliani alia longè diversa Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 34. Gregorius Nazianz Episc. in Julian. Orat. 2. Amphilochius in Vita Basilii Magni Archiep Chrysostomus de Babyla Martyre, Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29.

Epaminondas ille dux inclytus] Val. Maximus lib. III. cap. 2. Justinus lib. VI.

Pag. 420. *Prœlia XX. Marcelli*] Major numerus apud Plinium lib. VII. cap. 25. *Solus* (Jul. Cæs.) *M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat.* Solinus cap. VI.

Sicinium Dentatum] Ita Mf. ut & Valerius Maximus lib. III. cap. 2. A. Gellius lib. II. cap. 11. At vulgati quidam codd. *Siccium* vocant, uti & Dionysius Halicar. lib. X. pag. 661. Λεύκιος Σίκκιος Δεντᾶτος. Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. VI. * Varro apud Fulgent. in NSIRINDAS. *

Sergium, qui vicies & ter vulneratus] Plinius lib VII. cap 28. Solinus cap. 6. apud quem ipsissima ferè Ammiani verba: *Beatus profectò tot suffragiis gloriarum, ni heres in posteritatis ejus successione Catilina, tantas adoreas odio damnati nominis obumbrasset.*

Anatolio interfecto, qui tunc erat Officiorum Magister] In Zosimo perperam *Antonius* scribitur pro *Anatolio*: Μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης ἔπεσεν Ἀντώνιος, ὁ τὴν τάξιν τὴν αὐλῆς ἡγεμόνος ἔχων, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Μάγιστρον.

Quam reposcenti natura ut debitor bonæ fidei redditurus exsulto] Non minùs prudenter, quàm piè, Josephus apud Egesipp. lib. III. cap. 17. *Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili & consignatum commisit nobis custodiendum, quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in utroque crimen est, vel rejicere depositum non reposcente qui dederit, vel reposcenti negare? Si hominis depositum violare pœna infamia est, quanto magis violare depositum Dei?*

Mortem tanquam summum præmium] Notæ sunt historiæ, jam ab antiquo in Scholis tractatæ, Cleobis & Bitonis: quibus cùm mater precata esset ab Argiva Junone, *ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à Deo, mane inventi sunt mortui.* * Item Agamedis atque Trophonii, qui cùm Deo Pythio templum ædificassent, quodque optimum foret precarentur, confestim somno pressi nunquam postea surrexerunt. Xenocrates Platonicus de Morte pag. 116 Cicero Toscul. lib. 1. Plutarch. de Consolat. * Ad quæ exempla haud dubiè sive Julianus sive Ammianus respexit.

Pag. 421 *Licentiam omnem actibus meis exterminans*] Magna laus in celsa potestate, cùm Principes nil sibi ampliùs licere putant, quàm privatis, ut Plinius in Panegyr. ait. Et præclarè Impp. Leo & Anthem. in libro LL. Anthemii Aug. Tit. 3. *Neque enim aliud Imperatoriæ majestati, cui semper debet æquitas inhærere, & vigere justitia, videtur accommodum, quàm commune jus omnibus reservare subjectis, & nihil ampliùs bonis licere Principibus, nisi quod liceat privatis.* * Isidorus Sentent. lib. 3. cap. 51. *Justa est vocis eorum* (Principum) *auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Gratianus distinct. 9. c. *Justum est.* *

Vel damnatorum sine decedo] Sic rectè in Florentino Mſ. ut ſup. lib. xv. *Damnatorum ſorte Paemenius raptus ad ſupplicium interiit.* Et de hoc ipſo Juliano lib. xvii. *Oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quàm damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus, occidi.* Igitur quod vulgo legitur, *delicatorum ſ.* corruptum eſſe facilè apparet.

Meruit clarum è mundo digreſſum] Al. *clarum è medio.* Sed Mſ lectio, quam expreſſimus, verior. Sic lib. xxi *E mundo citiùs digreſſurum* Lib. xxix. *Cùm mundo digredi ſtatuiſſet.* Lib. xxxi. *Fortuitis caſibus mundo digreſſos.* Caſſiodorus Variarum lib. vi. Epiſt. 2. *Cingulum fidele, quod neſcit antè deſerere, quàm de mundo homines contingat exire.*

* *E mundo digreſſum*] Sic Tertull. ad Uxorem cap. 1. *Chriſtianis ſæculo digreſſis nulla reſtitutio nuptiarum.* *

Super Imperatore verò creando] Aur. Victor in Juliano: *Circa noctis ferè medium defecit, præfatus conſulto ſeſe de Imperio nihil mandare, ne, uti ſolet, in multitudine diſcrepantibus ſtudiis amicorum, ex invidia Reſp. DISCORDIA EXERCITUS periculum faceret.*

Ne per impudentium dignum prætercam] Melius in Mſ. *per imprudentiam.*

Quem cùm beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet] Beati & felices mortui dicuntur, κατ' εὐφημισμὸν, ut Græcè μακαρίτης. Heſych Μακαρίτης, ὁ τεθνεὼς, ὁ μακάριος, ὁ νεκρός. Suidas in Μακαρίτης. Plutarchus in Παραμυθητικῷ. Julianus in Epiſtola ad Hermog Ἐκεῖνο μὲν δὴ, ὁ τοῦ δεῖνος μακαρίτης ἐγένετο, χαίρειν, καθάπερ λέγει

Cum maximo … Priſca Philoſophis ſuper animorum ſ… imitate perplexidis diſputans] Magnorum virorum exemplo. Sic Thraſea, cùm jam Neronis ſcelere juſſa morte ſibi obeundum intellexiſſet, maximè intentus Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori, *de natura animæ & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat.* Tacitus Annal. 16. Sic Socrates: * *Cùm potionem publicè mixtam ebiberet, de morte diſputavit uſque ad ipſum.* Seneca cap. 3. * Diogenes Laert in ejus Vita: Καὶ δὴ καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔπιε τὸ κώνειον, πολλὰ καλὰ κἀγαθὰ διαλεχθεὶς, ἃ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνί φησι. Ceterùm de Maximo & Priſco plura Eunapius in Viris Philoſophor.

Pag. 422. *Virtutes quatuor præcipuè*] Vid. Cicer. de Offic. lib. 1. * B. Ambroſius de Offic. lib. 1. cap 24 Marius Victorinus in Cicer. Rhetor. 1. pag. 80. * Porphyr. apud Stobæum Serm. 1. pag. 23.

Intento ſtudio coluit omnes, ut ſingulas] Egregia hæc ſanè laus eſt, & cui adſimilis illa, qua Stiliconem extollit Cl Claudianus lib. 11.

Omnes præterea, puro quæ crimina pellunt
Ore Deo, junxere choros, unoque receptæ
Pectore diverſos tecum cinguntur in uſus.
Juſtitia utilibus rectum præponere ſuadet,
Communeſque ſequi leges, injuſtaque nunquam
Largire ſociis. Durum patientia corpus
Inſtruit, ut nulli cupias ceſſiſſe labori.
Temperies, ut caſta petas. Prudentia, nequid
Inconſultus agas. Conſtantia, futile ne quid
Infirmumque geras, &c.

Pag. 423. *Apud Platonem legitur, Sophoclem*] Plato de Repub. lib. 1. Cicero de Senectute, Stobæus cap. 6.

Velut ad pallium mox reverſuri] Etiam minabatur interdum ad vitam ſe diſceſſurum privatam, inf. hoc lib. *Ad pallium* autem, id eſt, ad vitam philoſophicam: talis namque Philoſophorum amictus. Apuleius Flor. 1. *Togam paratur & voto & funeri, item pallio cadavera operiri, & Philoſophos amiciri.* Herodes Atticus apud Gell. lib. ix. cap. 2. *Video barbam & pallium, Philoſophum non video* * Lactant. Firmian de quodam ſui temporis Philoſopho, de Juſtitia lib. 5. pag. 262. *Vitia ſua capillis & pallio prætegebat.* Tatianus contra Græcos pag. 208. *

Pag. 424. *Genuina lenitudine caſtigaret*] Vulg. *lenitudine veſtigaret*, corruptè: & animadverterat vitium vir Ampliſſ. Petrus Faber: itaque *mitigaret*, vel, ut nos nunc ex Mſ. edidimus, *caſtigaret*, legendum cenſebat, Semeſtr. lib. 111. cap. 18.

Corporis munus à milite, ab Imp. verò animi poſcitur] Pauli Coſ. dictum eſt, apud Livium lib. x 2. *Militem hæc tria curare decet, corpus ut quàm validiſſimum & perniciſſimum habeat, arma apta, animum paratum ad ſubita imperia: cetera Imperatori cura eſſe debere.*

Pag. 425. *Indicta ſunt tributorum admodum levia*] Eutropius lib. x. *In provinciales juſtiſſimus, & tributorum, quatenus fieri poſſet, oppreſſor, civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam.* Hanc tributorum relaxationem tangit etiam Gregor. Nazianz. ita tamen ut reprehendat magis, quàm laudem mereri putet, Orat. 1. in Julian.

Coronarium indultum] Aurum coronarium eſt, quod à victis gentibus datur, propter conceſſam vitam; vel quod indulgentiarum lætitiâ, vel rebus proſperè geſtis admonitæ, in coronis aureis ſigniſque diverſis civitates Imperio Rom. parentes obtulerunt. L. 4. C. Theod. de aur. coron. Cicero in Orat. in Piſon. Servius Æneid. lib 8. Ipſaque Conſtitutio, qua auri hujus præſtatio remittitur, etiamnunc in Cod. Theodoſ. exſtat lib. x11. Tit. x111. quam totam hic adſcribere lubet: IMP. JULIANUS A. ad Salluſtium P. P. *Aurum coronarium munus eſt voluntatis, quod non ſolùm Senatoribus, ſed ne aliis quidem debet indici, licet quædam indictionum neceſſitas poſtulaverit, ſed noſtro arbitrio reſervari oportebit.*

Pag. 426. *Numquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautiùs apud dominos ſervari exiſt.* Similis in hoc Conſtantio Aug. de quo Eutropius lib. x. *Fiſci commoda non admodum affectans, dicenſque meliùs publicas opes a privatis haberi, quàm intra unum clauſtrum reſervari.*

Pag. 427. *Alexandrum Mag. ubi haberet theſauros interrogatum*] Theon Sophiſta Chria 1. pag. 212. * Liban. Sophiſt. in Excerptis progymn. Chria 1. pag. 4. & Diſſert. 2. pag. 343. Plaut. in Trucul. Act. 4. pag. 722. *Verum eſt verbum quod memoratur; ubi amici, ibidem ſunt opes.* Micipſa apud Salluſtium Bell. Jugurth. *Non exercitus, neque theſauri præſidia regni ſunt, verum amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas. Officio & fide pariuntur.* [* Ἀλέξανδρος ἐρωτηθεὶς ποῦ ἔχοι, &c. τοῦ μὴ ἔχειν τοὺς θησαυροὺς, τοὺς φίλους ἐπιδείξας.] Stobæus Serm. 214.

Levioris ingenii] Lib. xx11. de hoc ipſo Juliano: *Levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui.* Itaque quod in vulgaris libb. *lentioris ing.* habetur, corruptum eſt.

Æquiperare videretur in hac parte Principem Hadrianum] Tangit eamdem hanc præſagiorum ſciſcitationem nimiam in Hadriano Tertullianus, cùm *curioſitatum omnium exploratorem* eum vocat, * in Apologi cap. 5. *

* ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕΣ, &c.]
Οἱ βόες οἱ λευκοὶ Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἂν δὲ σὺ νικήσῃς ἄμμες ἀπωλόμεθα. *

Pag 428. *Figura talis utique membrorum*] Hæc eſt ſcriptura omnium librorum: quæ tamen an à Marcellini manu ſit, dubito. De Conſtantio ſic dixit in fine lib. xx1. *Figura talis ſitaque membrorum.* Unde hic quoque ita legendum videtur. Certè alterutrum in alterum reſtingendum erit. Porrò Julianum ſic deſcribit Gregorius Nazianz. Epiſcop. in Julian. Orat. 2. pag. 306. οὐ γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστὸν, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ

μανικὸν

[illegible Greek] Landulf Sagax in Historia Miscell. lib. xi. *Corpore validus quidem, sed brevis fuit, barba prolixa, oculi currentes huc illacque directi.* Quæ ex integriore Sex. Aur. Victoris codice desumpta videntur: nam deesse apud eum quædam, collatione cum Sagace facta, apertè patebit.

Mentis ejus angustias indicabant] [illegible] *arguebant iad.*

Pag. 429. *Bella interdum victi, & naufragi repetant maria*] Sulp. Servatus in Carmine de Spe:

Naufragus hac cogente natat per feta procellis
Æquora, cùm mersas viderit ante rates.
Captivus duras illa solante catenas
Perfert, & victus vincere posse putat.

Pagg. 429. 430. *Itum est voluntate omnium ad Sallustium*] Non post Juliani è terris digressum, sed Joviani, purpuram Sallustio oblatam Zosimus ait in extremo lib. iii. * & Zonaras in Joviano pag. 25. *

Pag. 430. *Inter hæc exiguas ad tantam rem moras*] Itaque quanto subitanea magis hæc ad sublime culmen evectio Joviani, tanto ab omni quoque subdola machinatione remotior, nemine gratia vel donis corrupto Themistius Euphrad. in Oration. ad Jovian. [illegible Greek] Vid. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2.

Quod una littera discernebat] Litera nimirum O loco L. falsim transposita. Unde error Pomponii Læti palam fit, *Juvianum* scribendum autumantis.

His ita caco quodam judicio Fortuna peractis] Respicit ad illud, quod Constantinus Imp. dicere solitus, *Imperatorem esse Fortunæ est.* Lampridius in Heliogab.

Pag. 431. *Occisis belluis paucis*] *Belluæ* hîc elefantes sunt, ut apud Q. Curt. lib. viii. *Bellua castrata rabie nondum saucia invehebatur ordinibus, donec rector belluæ Regem conspexit fluentibus membris, omissisque armis vix compotem mentis: tum belluam in fugam concitat.* Idem post pauca: *Undique & in pedites, & in ipsum Porum tela congesta sunt, quis tandem gravatus labi ex bellua cœpit. Indus qui elephantum regebat, descendere eum ratus, more solito elephantum procumbere jussit in genua.* * Silius Italicus lib. 16.

Multa viro terra, at semper, ac belluæ terror
Bellorum, necnon Martis delecta juventus.

Erricus Altissiodor. in Vita B. Germani lib. 5. cap. 52.

—— Mox Alpina tepores
Sensit, Maura ducem veheret cùm bellua luscum.

Quod Juvenalis imitatione dictum est, Sat. x.

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Juvenal. Sat. xi.

—— Nabatæ bellua saltu.

Quintus Curtius libro 10. pagina 340. *Elephantis in conspectu totius exercitus objecit: omnesque belluarum pedibus obtriti sunt.* * Arnobii hæc verba multos hactenus exercitatos habuere, libro vii. *—— camelos, belluas, lemes:* & quod quisque non intellexit, continuò mutare voluit. Sed ac facile novis absurdissimisque emendationibus locum demus, per *belluas* interpretari possumus, * (nec enim de elephantis intelligendum, quippe quos statim nominarat) * hyænas: ut in Gloss. [illegible Greek], *belluæ*. Sic apud Capitolin. in Gordiano tertio: *Leopardi mansueti* xxx. *belbi*, *id est hyænæ* x. Legendum, *Beluæ*, *id est*, *hyænæ*. Quæ cùm de marinis monstris intelliguntur, pistrices notant. Glossar. *Bellua*, Κῆτος, & alibi, Κῆτος, *Pistrix de belua*. Item, *Belua marina*, Κῆτος: ut Suetonius in Nerone, cap. 12. *Exhibuit naumachiam marinæ aquæ, innantibus belluis.*

Julennas, & Macrobius, & Maximus] Non Maximum, sed Maximianum hunc vocat Zosimus lib. iii [illegible Greek] Μαξιμιανὸς, [illegible Greek].

Castellum Sumere] Zosim. Σοῦμα τὸ φρούριον.

Saracenes ideo patiebamur infestos, quod salaria, &c.] Non tam hostis terrore, quàm prudenti consilio factum arbitror, quibus tributum retro temporibus imperabant, illis ipsis id Romani Principes annuatim ut penderent, pacemque pecuniâ emercarentur. Sic Hadrianus Imp. *a multis Regibus pacem redemit*, ut inquit Spartianus. Gallus quoque Imp. Scythas, post Philippopolim captam stragesque innumeras, à finibus hoc pacto potiùs, quàm armis expellere maluit. Zosimus lib. i. [illegible Greek] * Scythis tamen iterum negavit Valens Imp. Vid. Themist. Euphrad. Orat. 3. ad Valentem p. 216. * De Persico fœdere ita Procopius Persicor. lib. ii. pag. 62. [illegible Greek] Πέρσαις. [illegible Greek] * B. Valerianus Episcop. Hom. xxi. pag. 147. *Partem constat esse victoria, prælium oblato auri pondere redemisse.* * Sic cum Attila Hunnorum Rege dextras renovantes Romani, hoc etiam jurare sustinuerunt: [illegible Greek] Priscus Rhet. in Eclog. legat. Similia de Gothis legimus. Ad quorum exemplum cùm Carpi etiam stipendium peterent, Julius Menophilus Mœsiæ Dux graviter respondit, quòd Imperator Rom. gentibus extraneis benefaciat, non necessitatis id esse, aut ex alterius arbitrio debitum, sed indigentibus ad vitæ subsidia munus gratuitum: [illegible Greek] Petrus Mag. in Eclog. legation. pag. 16. Exstitere enim interdum cordatiores & Martiæ virtutis servantes Duces, qui ferro potiùs, quàm auro quietem quærere optarunt. Ut à Juliano egregiè hoc loco dictum, *Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum.* Qua eadem animositate fretus tributum quoque Saracenis negavit: uti & Justinus Jun. Avaribus & Persis. Historia Miscell. lib. xvi. *Impendebat Romanorum Imp. per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, quæ loco proxima erant, Persæ custodirent, ne ingressa gentes utramque Remp. destruerent: communibusque sumptibus castella muniebantur. At verò Justinus pacem dissolvit, asserens opprobrium esse, Persis solvere tributa Romanos.* Corippus lib. iii.

—— hunosque mihi campumque minatur
Gens Avarum, ut pacta damus? Terrore putatis
Id nostrum fecisse patrem? miseratus egenis
Et profugis quod dona dedit. Pietate regendi
Hoc facimus, gratisque dari promissa jubemus.

Quæ verba non multùm abludunt à Menophili modo laudato dicto. Sicque sine more tempora nostra calumniantur, qui quod Barbaris stipendium & munera interdum damus, insolens putant, atque infra

majestatem imperantis indignum. Cùm vel hinc scire possint, nihil nunc agi, quod non actum sit prius: præstareque nunnumquam, honesta lege quod fiat, auro quàm ferro hostis impetum frangere, & à finibus propulsare. * Scitum atque prudens Theodorici Regis dictum: *Quid interest, auro an ferro adversariorum animos incidimus? obtulisse quod mentes capiat hosti, vicisse est: occuluisse, superare;* apud Ennodium Episc. Ticinens in Vita Epiphanii pag. 399 *

Pag. 432. *Adsueti nare Galli*] Sic Brennus contra Græcos belligeraturus, cùm ad Sperchium fluvium venisset, *ἔσω μυεῖν τῶν Γαλατῶν ἀπέστειλε, νήχεσθαι τὸ ῥεῦμα ἐπισταμένους ἐξ αὐτῶν.* Pausanias in Phocicis, ubi hæc porro addidit: *Οὗτοι μὲν οἱ ἀποβαίνοντες ἐν τῷ κατὰ διανηχόμενοι ὅδε τὸ λιμνῶδες τοῦ πελάγους. καὶ μὴ εἶναι τὰς θυρεοὺς δοκεῖς ἐπιπλέοντες ἐχρῶντο ἀντὶ σχεδίας* Patrium hunc nandi usum in Gallobelgis etiam Tacitus in Agricolæ Vita notat. Et vulgo jam notus est versus Sidonii Apoll. carm. 7.

Cursu Herulus, jaculis Hunnus, Francusque natatu.

Pag. 433. *Fame ignavissimo genere mortis*] Hæc vera est lectio, quæ etiam in Mſ. reperitur: al. corruptè, *manifestissimo g. m.* Sup. lib. XVII. *Fame ignavissimo mortis genere tabescentes.* Et lib. XIX. *famem ultimum malorum omnium* appellat, ut Dionyſ. Halicarn. lib. VI. & VII. *ἐσχάτην τῶν κακῶν καὶ κακοδαιμονεστάτην λιμόν.* Homer. Odyſſ. 12

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν.

* Quem locum etiam Columella laudat de Re rustica lib. 2. cap. 2. *Teterrimam comitem mortis famem vocat, si tamen Græcis camænis habemus fidem clamitantibus, λιμῷ δ' οἴκτιστον.* G. Pomponius in Epistola ad Senatum apud Sallustium in Fragm. Historiar. pag. 160. *Fame miserrima omnium morte confecistis.* Livius lib 27 pag. 664. *Fame ac frigore, quæ miserrima mortis genera sunt.* Vid. Senec. de Brevitate vitæ cap. 18. *

Persa præter sperata priores, &c.] Gregorius Nazianz. in Julian. Orat. 2. Zoſimus lib. III. Rufus Fest. in fine Breviarii.

Pagg. 433. 434. *Quinque regiones Transtigritanas, Arzanenam, &c.*] Zoſimus lib. III. *Συνεδίδου δὲ Ῥωμαίοις τοῦτο βαρβαρικῶν ἐθνῶν ὑποτελεῖς τοῖς Πέρσαις, ἔτι Καρδουηνὸν, καὶ Ῥημηνὸν, καὶ Ζαλινηνὸν τε πρὸς τούτοις.* Ita mirè variant hoc loco in nominibus.

Pag. 434. *Quo ignobili decreto*] * Ammianus lib. 27. pag. 502. *pudendam pacem*; Agath. lib. 4. p. 131. *ignominiosas pactiones* vocant. * Eutropius lib. XI. *ignobilem pacem* vocat. Fuerit licèt, ita tamen necessum fuit, à Juliano malè conflabellatum ignem sopire. Orosius lib. VII cap. 31. *Fœdus cum Sapore Persarum Rege etsi parum putant dignum, satis tamen necessarium pepigit.* Socrates Hiſt. Eccleſ. lib. II. cap. 19. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. II. pag. 104.

Pag. 435. *Hatram venimus vetus oppidum*] Stephan. *Ἄτραι, πόλις μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος.* Ejus urbis situm describit Herodianus lib. III. pag. 528. *ἦν δὲ ἡ πόλις ἐπ' ἄκρας ὑψηλοτάτης ὄρους, τείχει μεγίστῳ καὶ γενναίῳ περιβεβλημένη, πλήθει ἀνδρῶν τε τοξοτῶν ἀκμάζουσα.* Vid. Xiphilin. in Severo pag. 410.

Pag. 438. *Sabinus fortunâ & genere inter municipes clarus*] Zoſimus: *Σαβῖνος τοῦ βουλευτικοῦ προεστὼς κατάλογου.*

Provinciarum muro] Planè ut Zoſimus, qui *προτείχισμα* dixit lib. III *ἐδεδοίκεσαν ἐκλελοιπότες μὲν φρουρίων τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τοῦ προτειχίσματος.* Sic Jordanes in Hiſtor. Goth. *Getas quasi murum regni sui contra ceteras gentes statuit.* * Pentadius in tumulo Hectoris in Catalect. Poët. vet.

Defensor patriæ, juvenum fortissimus Hector,
Qui murus miseris civibus alter erat.

In altercatione Hadriani:

Quid est miles? murus imperii.

Pag 439. *Turba flebilis postes penatium amplexa vel limina*] * Val. Flaccus lib. 4. Argonaut. *Ultima tum patriæ Tydeus dedit oscula ripæ.* Vid. Ovid. lib. Triſt. vel de Ponto. * Rutil. Claudius lib. I.

Crebra relinquendis infigimus oscula portis,
Inviti superant limina sacra pedes.

Numquam enim ab Urbis ortu inveniri potest] Eutropius eadem verbis non multùm differentibus, quæ historiæ illustrandæ causa adscribam: *Uno à Persis atque altero prœlio victus (Jovianus) pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit, multatus finibus ac nonnulla Imperii Romani parte tradita: quod ante eum annis M CXIX. fere, ex quo Romanum Imperium conditum erat, numquam accidit.* Rufus Festus: *Tanta reverentia Romani nominis fuit, ut à Persis priùs sermo de pace haberetur, ac reduci confectus inediâ exercitus sineretur, conditionibus, quod numquam ante accidit, dispendiosis Romana Reip. impositis.* Falluntur autem, quòd Imperii Rom. fines ante hanc ignobilem Joviani pacem mutatos usque restrictos negant: qui error ut crassus nimis, sic nemini in Historia Romana mediocriter versato ignotus esse potest. Meliore itaque judicio Zoſimus: nam & is licet in Joviani invidiam multa scribat, Persidis tamen terminos ad illa usque tempora immotos tantùm dicit. Eum operæ pretium erit videre Hiſtor. lib. III. pag. 731.

Pag. 440. *Triumphi sunt denegati*] Valerius Maximus lib. II. cap. 8. num. 4 & 5.

In extremis casibus icta cum dedecore fœdera] Sic optimè ex Mſ. nam quod in vulg. est, *cum ductore* f. non placet. Hoc primum; nunc reliqua ex Eutropio adtexam: *Quin etiam legiones nostræ, ita & apud Caudium per Pontium Thelesinum, ita & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus his bellis, quæ commemoravi, factum est. Nam & Samnitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit.* Vid. Livium lib. IX. Flor. lib. I. cap. 16. lib. II. cap. 18 lib. III. cap. I.

Pagg. 440. 441 *Sidera cometarum, super quorum natura ratiocinantes Physici variant*] Vid. Achil. Stat. Alexandrin. in Arati Phænom. cap. *περὶ κομητῶν* pag. 102. Stob. in Eclog. Physic. cap. 26. * Seneca Natur. Quæst. lib. ult. * Apul. de Mundo, Theophylact. Simocat. lib. VII. pag. 339.

Pag. 441. *Exoraari sepulcrum statuit Juliani in pomœrio situm itineris*] De hoc ipso sepulcro Zoſimus lib. III. *καὶ τοῦτο μὲν (Juliani corpus) εἰς Κιλικίαν ἀπενεχθὲν, ἐν τῷ Ταρσῷ προαστείῳ βασιλικῇ ταφῇ παρεδόθη, καὶ ἐπίγραμμα προσεγράφη τῷ τάφῳ τοιόνδε·*

ΙΟΤΛΙΑΝΟC ΜΕΤΑ ΤΙΓΡΙΝ ΑΓΑΡΡΟΟΝ
ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑCΙΛΕΤC Τ' ΑΓΑΘΟC
ΚΡΑΤΕΡΟC Τ' ΑΙΧΜΗΤΗC.

Aliter Cedrenus pag. 253. *Τὸ δὲ τούτου σῶμα ἀπεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐτέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κυλινδροειδεῖ, ἐν ᾗ ἐπεγράφη ἐλεγεῖον τόδε·*

ΚΤΔΝΩ ΕΠ' ΑΡΓΤΡΟΕΝΤΙ, ΑΠ' ΕΤ-
ΦΡΗΤΑΟ ΡΟΑΩΝ
ΠΕΡCΙΔΟC ΕΚ ΓΑΙΗC ΑΤΕΛΕΤΤΗΤΩ
ΕΠΙ ΕΡΓΩ
ΚΙΝΗCΑC CΤΡΑΤΙΑΝ, ΤΟΔΕ ΙΟΤΛΙΑ-
ΝΟC ΛΑΧΕ CΗΜΑ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑCΙΛΕΤC Τ' ΑΓΑΘΟC,
ΚΡΑΤΕΡΟC Τ' ΑΙΧΜΗΤΗC.

* Idem Epitaphium apud Zonaram quoque extat. Ceterum cum Zoſimo consentit, & cadaver Tarsum perlatum, in proastio ibi sepultum dicit. *

Cydnus gratissimus amnis] Curtius lib. III. *Cyd-*

nus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis: quippe lenis tractu e fontibus labens puro sole excipitur, nec torrentes incurrunt, qui pluviale manantes alveum turbent; itaque incorruptus, idemque frigidissimus, quippe multa riparum amoenitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit.

Pag. 442. *Ex Actuario ratiocinus scribendis*] Corruptè retro Editiones, *ex Auctario ratiocinus scrib.* qui idem error in Eutropio olim fuit, lib. IX. *Actuario quodam machinante dolum*, αὐτὶ τῦ *Actuario*. At rectè Aur. Vict. *Tantum Actuariorum, quorum loco Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent. Actuarii* in veteri Gloss. vocantur [illegible]: quorum ut officia diversa, sic nomina quoque. Ut *Actuarii ratiocinus scribendis*, id est, qui ratiocinia numerorum sive castrensium, sive palatinorum & comitatensium pertractans. L. 5. C. de erogat. mil. ann. L. 5. C. de Castrens. pecul. *Actuarii equorum curulium civitatum diversarum.* L. 7. C. de numer. Actuar. *Actuarii furtivalium Principis jumentorum.* Ammian. lib XV. aliique, de quibus in libris legalis scientiæ mentio frequens.

Caput scholarum ordo castrensis appellat] Scholæ militares multæ erant: & quidem tempore Justiniani Imp. undecim, L. fin. C. loc. cond. Qui iis adscripti erant, dicebantur *scholares*. L. 34. Cod. Theod. de erog. milit. ann. Harmenop. lib. IV. Tit. 12. § 28. earúmque Præpositi *Caput scholarum*, eodem modo ut *Caput contubernii*, apud Veget. de Re mil. lib. II cap. 8. & 13. De his optimè Agathias lib. V. [illegible] ... &c. Ammian. lib. XIV. *Solisque scholis jussit esse contentum palatinis & Protectorum, cum scutariis & gentilibus.* Corippus African. de Laudib. Justini, lib III.

Omnia est Augusti domus, jussuque regentis
Acciti proceres omnes, scholæ tota pulati est
Jussa suis adstare locis.

Pag. 443. *Fertur enim recenti calce cubiculi, &c.* Sozomenus lib VI. cap. 6. Orosius lib. VII. cap. 31. *Cùm in cubiculum quoddam novum sese recepisset, (Jovianus) calore prunarum & madore parietum nuper calce illitorum aggravatus & suffocatus, octavo demum mense, quam imperare cœperat, vitam finivit.* Hieronymus Epist. ad Heliodor. *Jovianus gustatis tantùm imperialibus bonis fœtore prunarum suffocatus interiit.* Quo fati genere consimili Q. Lutatius Catulus etiam interiit: de quo Appianus de Bello civili lib. I. Κάτλος ἐν οἰκήματι [illegible] ... * Vell. Patercul. lib. 2. pag. 55. Zonaras in Joviano p. 24. [illegible] ... *Dadastanis repente obiit, cùm (ut alii scribunt) recentes fungos venenatos comedisset. Alii enim victu usus est, ut alii, cùm hiberno tempore in conclavi tectorio recens inducto obdormisset. Nam cùm ob frigoris acrimoniam carbonibus intus accensis magnus vapor è calce aestuante extitisset, eo dormiens sine sensu mortis suffocatus est, vino gravis: multo enim mero usus esse fertur.* *

Æmiliano Scipioni] Livius Epitom. lib. LIX. Velleius Paterc. lib. II. Valerius Maxim. lib. VIII. cap. 15. §. 4.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXVI.

Pag. 446. **B**ISSEXTUM *vitans Februarii*] De bissexto sic Matt. Blastaras: Τὸ τῦ Βισέξτου [illegible] ... Infaustum verò bissextum Rei Rom. sæpius fuisse, etiam Macrobius notat Saturnalinrum lib. I. cap. 13.

Pag. 447. *Menon & Euctemon*] MS. *Menon & Eud.* Legendum *Meton & Eud.* Et ita rectè in veterib. Scrîti codicibus Æneid. 3. vocatur: nam in recenti Editione locum corrupêre. Diodorus Siculus lib. XII. ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις Μέτων ὁ Παυσανίου [illegible] ... Ab hoc Metone annus Metonis nomen invenit, de quo plura in opere arduo Jos. Scalig. de Emendatione temp. lib. II.

Pole percusso signifero] Verior Scaligeri emendatio, *pole percurso sign-*

Autumnalis mensis inveniatur quandoque vernalis] Solin. cap. 3. *Cùm hæc sic forent constituta, modusque intercalandi interdum cumulatior, interdum fieret imminutior, vel omnino dissimulatus præteriretur, nonnunquam accidebat, ut menses, qui fuerant hieme translati, modò in æstivum, modò in autumnale tempus inciderent.*

Pagg. 447. 448. *Cùm in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi*] Ipsissima pæne verba apud Solin. *Translata in Sacerdotes intercalandi potestate: qui plerumque gratificantes rationibus publicanorum, pro libidine sua subtrahebant tempora, vel augebant.*

Pag. 448. *Quibus abolitis Octavianus Aug. Græcos sequutus*] Primus accuratæ hujus correctionis auctor Julius Cæsar exstitit. Octavianus autem annum à D. Julio ordinatum, sed postea negligentiâ conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit. Sueton. lib. I. cap. 40. lib. II. cap. 31. Vide Jul. Solin. cap. 3. Macrobium Saturnal. lib. I. cap. 14.

Pag. 449. *Quod erat igitur in manu positum vestra*] Vocem cordatam Imperatoris strenui Valentiniani Aug. cùm consortem suum eligere vellet, hanc ponit Theodoretus lib. IV. cap. 5. Τῷ μὲν ὑμῶν τῶν στρατιωτῶν, βασιλέως ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπειδὴ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διανοεῖσθαι πραγμάτων

Concordia viribus totis, per quam res minima convalescunt] Sallust. in Jugurt. *Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.*

Alienum ad amicitiam, cùm judicaverit quisquam prudens, adjungere] * Cicero de Amicitia: *Quum judicaris, diligere oportet, non cùm dilexeris, judicare.* Publ. Syrus in Mimis: *Honestius est cùm judicaveris, amare, quàm cùm amaveris, judicare.* * Nicoclis autem præceptum est, apud Stobæum Serm. 213. Δεῖ κρίναντας φιλεῖν, οὐ φιλήσαντας κρίνειν. * Quod alii ex Theophrasto laudant. Plutarch. περὶ φιλαδελφίας. * Seneca Epist. 3. * *Præpostere officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cùm amaverint, judicant, & non amant, cùm judicaverint.* Pub. Rutilius Lupus de Figur. lib. I. *Theophrastus dicitur dixisse, prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.*

Pag. 450. *Hilarium aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum veneficio*] Infames valde erant agitatores circenses veneficii suspicione. Nam ut in cursura vincerent, tanta concertatio eorum erat, ut etiam magicis imprecationibus artibusque malis adversariorum equos impedire conarentur. Hieronymus in Vita Hilarionis: *Hic igitur* (Italicus) *amulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus & hujus impediret equos, & illius incitaret ad cursum, venit ad B. Hilarionem, & non tam adversarium lædi, quàm se defendi obsecravit, &c.* De iisdem iterum Ammianus lib. XXVIII. *Marcianus quidam & Eusaphius omnes clarissimi arcessiti in crimen, quòd ejusdem conscii venefici aurigam fovere dicebantur Auchenium.* Idem: *Ad aurigam confugit audentem omnia præliorator, eumque ut veneficum curat urgeri.* * Arnobius advers. Gentes lib. I. pag. 32. *In curriculis equos debilitare.* Vid. Ræ-vard. Var. lib. 5. cap. 13. * Contra hos aurigas veneficos scripta est in partem Constitutio Valentin. Theodos. Arcad. Impp. quæ est L. 9. C. de malef. & mathem.

Confugit ad ritus Christiani sacrarium] Glossar. *Sacrarium*, ἱερὸν, θυσιαστήριον. Ut de Germano, qui ad altare perfugium fecerat, apud Theophylactum Simoc. lib. VIII. ἐκέλευσε Μαυρίκιος τῆς παράμης τοῦ θυσιαστηρίου κατέχειν τὸ Γερμανὸς γεγονότα. De hoc ritu jam olim ad Historiam Longobard. quædam à me notata sunt, aliaque ad L L. Germanor. mox edenda.

Pag. 451. *Duillium accepimus veterem*] Livius lib. XVII. Florus lib. II. cap. 2. Val. Maximus lib. VII. cap. 6. Cicero in Catone.

Si tuos, inquit, amas Imp. optime habes fratrem] Cedrenus in Valentiniano, pag. 254. Μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπεὶ ἰσως ἀξίουν συγκαλεῖν προσπολεμεῖν τῆς βασιλείας, ἔφη· Ἀνεῖμαι ἐν αὐτῇ ἐξελα καλεῖν. Πρὸς δὲ Δαγαλαΐφος συγκλητικὸς ἀπεκρίνατο. Εἰ τοὺς σοὺς φιλεῖς, ἔχεις ἀδελφόν. εἰ δὲ τὴν πολιτείαν, ζήτησον ἕτερον εἰς τὴν ἀλουργίδα περιβαλεῖν.

Quære quem vestias] i. q. quem vestim. Id enim est, quod Cedrenus dicit, ἕτερον εἰς τὴν ἀλουργίδα περιβαλεῖν.

Quintum Kal. Apriles] Vulg. τὸ *quintum* deest. Eaque locutio aliis minùs usitata, Ammiano tamen frequens est. Sic lib. XXV. *Principio lucis sequuta, quæ erat quintum Kal. Julias.* Inf. hoc libro: *Diem duodecimum Kal. Augustas Cos. Valentiniano.*

Pag. 452. *Scotti & Attacotti Britannos ærumnis, &c.*] Ita lib. XXVII. *Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti*, ut hinc vicinam esse gentem conjicere liceat. In Notitia quoque Imperii nominantur *Attecotti juniores, Attecotti seniores.* & inter auxilia Palatina *Honoriani Attecotti juniores.*

Austoriani, Mauricaque aliæ gentes] Inf. lib. XXVIII. *Austuriani his conterminant.* Utrobique legendum videtur, *Ausariani*, vel *Ausoriani*. Johannes CP. in Eclogis legationum ex Prisco: Ἐς τὴν Λιβύην διέβαινε ἐπὶ τῇ πρὸς Αὐσοριανοὺς μάχῃ. Sinesios Αὐσοριανοὺς vocat, Epist. LVII. & in Catastasi de Pentapoleos calamitate.

Causando quod post Joviani excessum, cum quo fœdus] Non caret ita exemplo. Sic enim Fidenates, postquam Romulus in terris esse desiisset, iterum in Romanos arma moverunt, ac si cum Romulo saltim, non cum Romanis pacis fœdere coiissent. Dionysius Halicarn. lib. III. ὡς προσηγορευμένους ἐν Ῥώμης προβούλοις πεπαυμένης τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστάσεως ἀπεχρήσαντο (Fidenates) μηδὲν αὐτοῖς εἶναι πρᾶγμα πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἔτι κοινόν, ἐξ οὗ Ῥωμύλος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰ τῆς φιλίας ὅρκια. Nec secius arbitrati Apuli, & reliqui Latini omnes Anco Martio mortuo; itaque & agros incendere, prædasque agere ut hostes incepere. Turnus quoque Herdonius dicebat, fœdus quod Latini cum Tarquinio Prisco icerant, morte illius intervenienle ruptum, τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ (Tarquinium Priscum intelligit) οὐδὲ ἔτι ἔχοντες τὴν ὁμολογίαν, λελύσθαι λέγων μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, διὰ τὸ μὴ προστεθῆναι ταῖς ὁμολογίαις τὴν αὐτὴν εἶναι φιλίαν καὶ τοῖς ἐκγόνοις. Dionysius Halicarn. lib. IV. Tale fuit responsum Persei Macedonum Regis, *Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere.* Livius lib. XLII. Aliaque similia exempla in prisca Historia, sæculi præsertim medii, in facili est observare.

Pag. 457. *Clavos summæ rei gerendæ commisit*] Bene ita in Ms. ut lib. XXI. *Clavos pro fluctuum motibus erigens.* Lib. XXV. *Clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserunt.* Nota est Ciceronis loquendi forma in Orat. pro P. Sextio: *Quis enim clavum tanti Imperii tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitretur?*

E medio se conspectu discrevit] Volg. *differunt.* haud placet. Lib. XXIX. *Insonti gradibus relicta tubili manibus repens & pedibus longiùs sese discrevit.* Lib. XXXI. *Quindecim millibus passuum à civitate discreti.*

Pag. 458. *Cùm ditaretur luctibus alienis*] Inf. *Ditandus casibus alienis.* Ut Claudian. 4. Conf. Honor.

— *privatis crescunt ærarta damnis.*

Invisior Cleandro] Spartianus in Commodo.

Onerosior Plantiano] Spartianus & Herodianus in Severo.

Pag. 459. *Divitenses Tungricanosque juniores*] Levis variatio lib. XXVII. *Divitensibus præsidebat & Tungricanis.* Ut etiam in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri illustris Magistri peditum Præsentalis, Divitenses seniores, Tungricani seniores.*

Anastasianis balneis] Quæ in regione U. C P. IX. erant, ut in ejus Descriptione veteri habetur.

Ut Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem Imperii præmia Julian.] Spartianus in Didio Julian. *Postea quum in castra ventum est, quum Sulpiciano Præfecto Urbi, socero Pertinacis, concionante sibique Imperium vindicante, Julianum e muro nullus admitteret, primum Julianus monuit Prætorianos, ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacem vindicaret. -- suas quum vicena quina millia militibus promisisset, tricena dedit.*

In pædagogianis pueri speciem] Lib. XXIX. *Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant.* De his satis jam ab aliis dictum est ad Taciti Annal. lib. XV.

Purpureis operens tegminibus pedum] Fastus hic erat Impp Romanorum, ut purpuræ ac muricis usum Augusto tantùm ac principali cultui convenire putarent. Quemadmodum igitur indumenta reliqua hoc colore superbirent, sic ipsa quoque pedum tegumenta; de quo ritu optimè Corippus lib. II.

Purpureo surâ resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco,
Queis solet edomitos victor calcare tyrannos
Romanus Princeps, & barbara colla domare,
Sanguineis prælata rosis, laudata rubore,
Lectaque pro sacris tactu mollissima plantis.
Augustis solis hoc cultu competit uti,
Sub quorum est pedibus Regum cruor: omne profectò
Mysterium certa rerum ratione probatur.

Eum habitum crescente luxu mox etiam Papa Rom. & Patriarcha C P. sibi vindicarunt, ἐν σεσεμνυμένοις τῶν ἀγίων μαγιὰν Κωνσταντίνου, ut ait Theod. Balsamon in Explicatione Conciliorum. Joh. Curopalates, magnus Drungarius Vigilæ, in Historia Isaaci Comneni, pag. 129. *Aggressus est etiam (Patriarcha) cocco tincta induere calceamenta, antiquum sacerdotum morem hunc afferens, & oportere his uti novum quoque Archiepiscopum; nam inter sacerdotium & regnum nihil interesse, vel admodum parum.* Scitum autem ac prudens hic Basilii Imp. monitum est, in Exhortationibus ad Leonem fil. cap. LXIII. Περὶ [illegible] ... [illegible] ... τὴν βασιλείαν [illegible]

Ut in theatrali scena simulacrum] Zosimus lib. IV. [illegible] Προκόπιον [illegible] βασιλεία [illegible].

Pag. 460. *Sepulta jam dudum negotia*] Id est, diuturnitate sopita. Justinian. L. 3. Cod. de annal. except. * Vel sententiis definitivis, aut transactionibus decisa. Novell. Theod. Tit. 2. pag. 524. Ubi idem Imp. *resuscitare lites* dixit, ut Ammian. *excitare.* *

Rediviva tabula] Παλίνζωον χάρτης. Contrà verò, *Tabula nova*, χρεῶν ἀποκοπή. Glossar.

Adramytenus Andriscus degener] Sup. in fine lib. XIV. De reliquis quorum his mentio, abunde Historiæ Aug. Scriptores agunt.

Pag. 461. *Intra regiam apparebant, aut parere desierant*] Virgil. Æneid. 12. -- *sævique in limine Regis Apparent.* - ubi Servius: *Apparent, id est, præsto sunt; unde etiam Apparitores constat esse nominatos.* Tertullianus Apologet. cap. 13. *Quo differt ab epulo Jovis silicernium? a simpulo obba? ab Haruspice pollinctor? nam & Haruspex mortuis apparet.*

Pag. 463. *Per ripensem Daciam*] Duæ sunt Daciæ in regionibus Mœsiæ & Dardaniæ, quarum altera supra Danubium, ideoque *Ripensis*: altera trans Danubium, & *Mediterranea*. Ut *Noricus Ripensis supra Danubium, & Noricus Mediterraneus*, in veteri Notitia regionum. Rufus Fest. *Trajanus Dacos sub Rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit, quæ in circuitu habet decies centena millia passuum. Sed sub Gallieno Imp. amissa est, & per Aurelianum translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ ac Dardaniæ factæ sunt.*

Appellant Acontisma] Sup. lib. XXII. & Antoninus in Itiner. *Iter quod ducit à Dyrrachio per Macedoniam & Thraciam Byzantium usque -- Neapoli, Acontisma, Topinco.*

Cana Romanorum fides] Virgil. Æneid. 1. *Cana fides & Vesta.* ubi Serv. *Canam fidem dixit, vel quòd in canis hominibus invenitur, vel quòd albo panno involuta manu ei sacrificabatur, per quod ostenditur, fidem debere esse secretam.* * Prudentius Hamartigenia: *Tunc postliminio redeuntem suscipe alto Cana fides gremio.* Inde Symmach. lib. 4. Epist. 42. *Alba volumina, non segmentati amictus fidem vestiunt.* *

Pagg. 464. 465. *Est autem Sabaia ex ordeo & frumento in liquorem conversus pauperrimus in Illyrico potus*] Confirmat hæc Ammiani verba Hieronym. lib. VI. cap. 19. in Esaiam: *Zythum, quod genus est potionis ex frugibus aquaque confectum, & vulgò in Dalmatiæ Pannoniæque provinciis, gentili barbaroque sermone appellatur Sabaium.* Cerevisia nimirum & alia potionum genera pro mutatione provinciarum nomina quoque mutant. Quæ hodie *Biera* in omni Teutonum natione dicitur, ea erat olim *Cerevisia* in Gallia, nomine ibi nato, re cum aliis nationibus communi. Et quæ Danis & Suecis *Oel*, Scottis *Hel*, ea *Celia* erat Hispanis. Florus lib. II. cap. 18. *Celia, sic vocant indigenam ex frumento potionem.* De Numantinis loquitur, de quibus etiam Oros. lib. V. cap. 7. *Subito portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celiam vocant.* * Johan. Saresberiens. Epist. 85. *Celia, quæ à nostratib. usu vulgari cerevisia nuncupatur.* * De hujusmodi potionibus etiam * Ditmarus Episcop. lib. 7. pag. 90. *Quia ac … aqua, medone exstinguens.* * Plinius lib. XXII. cap. 25. Herodotus lib. II. pag. 133. Diodorus Sicul. lib. V. Cassianus Bassus de Agricult. lib. VII. cap. 34. Columella lib. X. L. 9. ff. de tritic. vin. oleo. Julianus in Epigram. Antholog. lib. 1. cap. 95. Aliaque incognita potionum nomina Gregorius P P. enumerat lib. V. Epist. 37. ad Eulogium Episc. Alexandrinum. *Quia colatum ac jurithenum non libenter bibo, prosumenus cognidiam requiro, quod in hac urbe post multo tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic à negotiatoribus nomen cognidii & non substantiam comparamus.* Quale etiam illud, quod in veteri Glossar. *Cusmin, Ζῦθος ἀπὸ σίτου.* * *Caranum*, Augustin. lib. 2. de Morib. Manich. pag. 176. Apparius locis permultis, Apicius lib. 5. * Sic *Medo* jam olim fuit Germanis, & præsertim Septentrionalibus populis usitatissimus: cujus mentio in Concilio Tiburiens. Pœnitentiali Rom. Ditmaro Episcop. Mersburg. * Athenæus ex Polyb. Deipnos. lib. 1. pag. 16. * Prisco Soph. in Eclogis Historiæ Gothicæ pag 42. Ἐχορηγεῖτο δὲ ἡμῖν κατὰ κώμας (τῶν Σκυθῶν) τροφαὶ, ἀντὶ μὲν σίτου κέγχρος, ἀντὶ δὲ οἴνου, ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος. ἐκομίζοντο δὲ καὶ οἱ ἑπόμενοι ἡμῖν ὑπηρέται κέγχρον, καὶ τὸ ἐκ κριθῶν χορηγούμενον πόμα, κάμον οἱ βάρβαροι καλοῦσιν αὐτό. * Ubi & illud de Camo notandum: quamquam vocem eam apud Apicium lib 3. legimus, & Ulpian. lib. 9. ff. de tritico, vino, oleo leg. Ut vel hinc pravis emendationibus renuntient, qui locum Jurisconsulti de vitio suspectum habent. Errant enim insigniter, & dum eorum laudator exsistit, erroris in par-

Aquil. L. ut vim. ff. de just. & jure. Cicero lib. 1. Offic. *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Idem in Orat. pro Milone. *

Nihil renitente vi mortis] Ms. *nihil remittente vim oris.* Le. *nihil remittente vi mortis.* Metus enim mortis nihil remittit, sed contra vim inferentem omni ratione nos defendere cogit.

Pag. 353. *Batnas municipium Osdroënæ*] Zosimus lib. III. Βάτνας τ' Ὀσδροηνῆς πολίχνιον ἐς. Julianus Epist. 28. ad Libanium: Βάτνα, βάρβαρον ὄνομα τοῦτο, Τυχῶν ἐν ἑλληνικῷ: & quæ sequuntur, situm hujus municipii ostendentia.

Pag. 354. *Carras antiquum oppidum Crassor. & Romani exercitus ærumnis insigne*] Undecim putà Legionum strage, & ipsius Crassi interitu insigne. Florus lib. III. cap. II. Plutarchus in Crasso, Appianus in Parth. Dio lib. 40. Strabo lib. 16. Ovidius Fastor. lib. VI. Eutropius lib. VI. Orosius lib. VI. cap. XIII.

Lunæ, quæ religiosè per eos colitur tractus] Herodianus lib. IV. Spartianus in Caracalla.

Visorum interpretes] Lib. XIV. *Visa nocturna.* Glossar. *Visum*, ὅραμα, ἐνύπνιον. Priscianus lib. XI. *Visum*, τὸ ὁραθὲν, καὶ τὸ ὅραμα. * Arnob. lib. 2. pag. 27. *Quibus modis insomnia fiant, quibus visa.* *

Pag. 355. *Equus Babylonius nomine*] Non novum, equis quoque nomina indi solere. Apud Dionem *Incitatus* & *Pertinax* equi laudantur: apud Capitolin in Vero *Volucer.* * Apud Pausan. lib. 6. pag. 160. Phœnix, Corax, Cnacias, Samius. Apud Tzetzen in Lycophr. pag. 33. Psylla, Arpinna, Xanthus & Balias 39. Melissio equus apud Scoec. Coorior. pag 50. num. 32. Vid. Camerar. de Nominib. equestrib. pag. 104 Vid. Augustin. de Civit. Dei lib. 2. cap. 4. * Et alia multa equorum nomina Romæ in tabula marmorea leguntur.

Auro lapillisque ornamentis distincta] Bene de his ornamentis Joh. Chrysost. Orat. de se ipsum lædente pag. 9. Τί κατ' ἐς τὸν ἵππον ἀρετή; ἆρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων ὑφασμάτων σηρικῶν συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους καὶ χρυσοπάστους καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς χαίταις συμπεπλεγμένους, καὶ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὔτακτον, &c. Imperatorios verò equos hæc magnificentia propriè decebat. * Itaque privatis jure interdicta. Constitutione Leonis Imp. L. unic. C. Nulli licere in frenis, &c.

Ad diem VI. Kal. quo Romæ matri Deorum pompæ celebrantur] Notat eundem hunc diem Vib. Sequester, in lib. de Flumin. pag. 329. *Almon Romæ, ubi mater Deûm VI. Kal. April. lavatur.* Kalendarium vet. rusticum, quod in Bibliotheca Farnesia adservatur: *Mense Martio.* HILARIA. QUINQUATRIA LAVATIO.

Carpentum quo vehitur simulacrum] Ambrosius Episc. lib. III. Epist. 48. *Currus suos simulato Almonis in flumine lavat Cybele.* Sed quo ritu currus hic ad flumen deductus sit, Prudentius V. Cl. in parte indicat, cujus hi versus sunt, Hymno X. περὶ στεφάνων:

Quid esse vobis ultimum projectius?
Nudare plantas ante carpentum scio
Proceres togatos, matris Idææ sacris.
Lapis nigellus evehendus essedo
Muliebris oris, clausus argento sedet:
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.

* Tertull. de Baptismo cap. 5. *Ipsos etiam Deos suos lavationibus efferunt.* Lucan. lib. 1. vers. 600.

Et lotam parvo revocant Almone Cybellen. *

Pag. 358. *Helepolim Græci cognominantur, cujus opera diutina Demetrius*] Ms. Fl. *Græci cognominamus*, quod placet: ut inf. *transfira* διαβάσεις *dicimus Græci.* Et sic originem suam Ammian. ostendit, quam iterum apertius fatetur in fine lib. XXXI. Ceterum de Demetrio Athenæus Deipnosoph. lib. V. pag. 206. lib. X. pag. 415. Vitruvius lib. X. cap. XXII. Plinius lib. VII. cap. 38. Leo Imp. in Tacticis, Suid. in ἑλέπολις.

Qualia nobis pictores ostendunt fulmina] Festus Pomp. *Trisulcum fulmen fuit ab antiquis dictum, quia id aut incendit, aut afflat, aut terebrat.* Ejus figura in nummis & monumentis antiquis apparet.

Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum] Zosimus lib. III. Κιρκήσιον vocat: Φρούριον δὲ τοῦτο κυκλούμενον ὑπό τε τοῦ Ἀβώρα ποταμοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐφράτου, τοὺς δὲ Ἀσσυρίας ὁρίους συνάπτοντος. Eutropius lib. IX. *Circesso, quod castrum nunc Romanorum est.* Pæanius vertit Κιρκήσιον. Vid. Procop. περὶ κτισμάτ. pag. 16. & de Bello Persico lib. II.

Pag. 360. *Nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potest*] Præclarè Q. Curtius lib. V. *Eludant licet, quibus forte & temere humana negotia volvi agique persuasum est: equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium & multo ante destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere.* Aurel. Victor. in Carino: *Ardenum fatalia devertere, eoque futuri notio superflua.* * Arnob. lib. 7. *Casibus nullus est in his locus, sed ineluctabili omnia necessitate constringit se ordo præscriptus, aut quod semel decretum est, perficit.* Apul. Milesf. 1. *Nihil impossibile arbitror: sed utcumque fata decreverunt, ita cuncta mortalibus provenire.* *

Pag. 361. *Gordiani Imp. longè conspicuum vidimus tumulum*] Festus Rufus: *Milites ei* (Gordiano) *tumulum vicensimo miliario à Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificarunt.* Ejus tumuli titulum Græcis, Latinis, Persicis, Judaicis, & Ægyptiacis litteris perscriptum fuisse testatur Capitolinus in Gordian. *Sepulcrum* GORDIANI locum vocari ait Victor. Vid. Zosim. lib. III. pag. 716.

Nam & oracula dubia legimus, &c.] Theodoretus Episcopus contra Gentes Orat. de Oraculis. Eusebius de Præparat. Evang. lib. V. cap. 10. Herodotus lib. 7. Suidas in κίβδηλοι, & Λοξίας. Cicero de Divinat. lib. II. Aurel. Victor. de Vir. illustr. in Pyrrho, Johannes Sarisberiens. lib. II. cap. 27.

Prolatis libris Ritualibus] Mentio horum librorum apud Ciceronem de Divinat. Censorinum de die Natal. Fest. Pompeium in voce RITUALES.

Id portendebant] Le. *protendebant.*

Leo & aper ingens trucidati sunt] Similiter aprum à triginta militibus confectum Imp. Severo, cùm Nisibin tenderet, oblatum, Xiphilinus scribit.

Pag. 362. *Fulmen consiliarium esse*] De fulgurum observationibus multa Cicero II. de Divinat. * Seneca Natural. Quæst. cap. 39. lib. 2. * Plinius Histor. Natur. lib. II. & passim, Festus, Servius, Lactantius. * Senecæ locum Servius exscripsit: eum, quia huc maximè pertinet, adtexam ex Æneid. lib. 8. *Tria genera fulguris esse dicuntur, unum Consiliarium, ubi quid cogitantibus nobis accidit, quod vetat aut hortatur; alterum Auctoritatis, quod evenit re gesta, quod probet: tertium Statum est, ubi nec novi quidquam gessimus, nec cogitamus, sed quietis nostris rebus fruimur.*

Hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere] * Artemidorus de Somniis lib. 2. cap. 8. Οἱ κεραυνοὶ τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμούς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας· τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα ποιεῖ. οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἐθέλει. Scholiastes Persii ad Satyr. 2. *Bidental, locus sacer percussus*

cassus fulmine; qui bidente ab Haruspicibus consecrantur, quem calcare nefas est. Placid. Lactantius in Stat. lib. IX. * p. 355. ad illum versum, *Qui tremor illecta.* *

Fulgurales pronuntiant libri] Cicero de Divin. lib. I. *Etruscorum declarant, & haruspicini, & fulgurales, & rituales libri, nostri etiam augurales.* Bygois nympha artem scripserat fulguralem, ut Servius notat Æneid. VI. pag. 402.

Pag. 363. * *Aggere glebali adsistens*] Historiæ Augustæ Scriptores *aggerem cespiticium* appellant. *

Massagetas quos Alanos nunc appellamus] Xiphilinus in Hadrian. pag. 358. ἕτερος ἐξ Ἀλανῶν (εἰσὶ δὲ Μασσαγέται) ἐκινήθη ὑπὸ Φαρασμάνου. Procopius eos Hunnos appellat, Vandalicor. lib. I. pag. 106. Αἰγὰν δὲ ἦν Μασσαγέτης γένος, οὓς νῦν Οὔννους καλοῦσι. Confunduntur sic nempe nomina ob vicinitatem, & iidem modò Hunni, modò vocantur Alani.

Ventidium noverimus Antonii legatum] Plutarchus in Vita Antonii, Appianus in Parthicis pag. 156. Val. Maximus lib. VI. cap. 9. Dio, & alii.

Nec erravere duo manes ejus inulti] Capitolinus in Gordian. *Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse perscribit. Nam omnes quicumque illum gladio appetiverunt, (qui novem fuisse dicuntur) postea interempto Philippo, sua manu, suisque gladiis, & iisdem quibus illum percusserant, interisse dicuntur.*

Pag. 364. *Quisque agmina cohærens incedat — signa propria sequens.*] Militaris hæc tota dictio est, & qua in allocutionibus Impp. & exercitus duces utebantur: sive in campo armatos exercerent, sive serio Marte pugna cum hostibus pugnanda esset. Urbicius in Tacticis, quæ Mss. in biblioth. Magni Ducis Etruriæ exstant. Παραγγελία ὁ μανδάτωρ· CIΛENTIO MANΔATA KOMΠΛETE. NON BOC TOTPBATIC. OPΔINEM CEPBATE. BANΔA CEKTITE. NEMO ΔEMITTAT BANΔOTM, ET INIMIKOC CEKE. Καὶ ταῦτα ῥωμαϊκῶς ἐρεῖ, ὡς καὶ φθέγγεσθαι ἡμᾶς ἔθος. Iterum cap. XXI. παραγγέλλει ὁ Μανδάτωρ· Ταῖς παραγγελθείσαις ὑπηρεσίαις τηρήσατε, καὶ μὴ ταράξητε τὴν παράταξιν. Τὸ δὲ βάνδον ἀπολείπετε μηδέποτε, καὶ μηδεὶς δὲ ὑμῶν καταλείψῃ αὐτό, ἀλλ᾽ ἴσως τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀγωνίσασθαι καταδιώκετε.

Pag. 365. *Apud Babylonem Magnum fata rapuissent Alexand.*] Q. Curtius lib. X. Justinus lib. XI. Plutarchus in Alexandro.

Paulatim in melius mutato proposito] Magnorum virorum, qui ex perdita nequitia pedetentim in melius emendati, præstantissimarum postea virtutum specimina dedere, apud Val. Maximum exempla exstant lib. IX. cap. 6. De hoc verò Arsace plura Justinus lib. XLI.

Pag. 366. *Utque Imperatorib. nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita Regibus Parthicis, &c.*] Justinus lib. XLI. *Tertius Parthis Rex Priapatius fuit, sed & ipse Arsacius dictus: nam, sicut suprà dictum est, omnes Reges suos hoc nomine, sicut Romani Cæsares Augustosque cognominavere.* Dio lib. XL. ὅτι ἐκεῖνος καὶ οἱ ἔπειτα βασιλεύσαντες αὐτῶν (de Arsace sermo fuit) Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν. Strabo lib. XV. Procopius Persicor. lib. III. Suidas in Ἀρσάκαι, Isidorus Origin. lib. IX. cap. 3. Servius Æneid. lib. VI & XII.

Pag. 367. *Tamyra Regina*] Al. *Tomyris*: neque secius Herodotus lib. I. Orosius lib. II cap. 7. Plures tamen ita vocant, ut ex Ms. edidimus. Vid. Justin. lib. I. Jul. Front. Strateg. lib. II. cap. 5. Val. Max. lib. IX. cap. 10.

Pag. 368. *Spatio detornato*] Id est, rotundo spatio, ut lib. 31. *Ad speciem rotunditatis detornata.* Gellius lib. IX. cap. 8. *Sententiam — detornatam inclusamque verbis his paucissimis.* * Cicero de Universo p. 442. *Ita tornavit, ut nihil efficì possit rotundius.* *

Arimaspis hominibus luscis] Solinus: *Arimaspi circa Gesclithron positi, unoculæ gens est.*

Pag. 369. *Prope lacum nomine Sosingiten*] Strabo *Thonitin* vocat lib. XVI. συμπίπτει δὲ ὁ Τίγρις εἰς Θωνῖτιν καλουμένην λίμνην κατὰ πλάτος μέσον. περαιωθεὶς δ᾽ ἐπὶ θάτερον χεῖλος, κατὰ γῆς δύεται μετὰ πολλοῦ ψόφου καὶ ἀναφυσημάτων. ἐπὶ πολὺ δ᾽ ἐνεχθεὶς ἀφανής, ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Γορδυαίας.

Hic & naphtha gignitur] De naphtha iterum Ammianus hoc ipso libro, eamque ita gentili, id est barbaro vocabulo dici monet: unde & Turcis & Arabibus in hunc usque diem *Nepht* appellatur. Joculatis ergo Ambrosii Episcopi, & Magni Grammat. error, qui παρὰ τὸ συνάπτειν vocari putant. Ambrosii verba hæc sunt, in lib. de Noa cap. 6. *Est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Unde Græce dicitur νάφθα παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disjuncta connectat, nexuque constringat indissolubili, ita ut naturali unitate sibi credas convenire.* Videndus Plinius lib. II. cap. 105. Tacitus Histor. lib. V. Sotion περὶ ποταμῶν. * Cyprianus in carmine de Sodoma p. 452. * Plutarchus in Alexandro, G. Codinus in Descriptione CP. Xiphilinus lib. XXXV. Hesychius & Suidas in Νάφθα; ex recentioribus verò P. Bellonius Rerum antiquar. lib. III.

Pag. 370. *In his plagis hiatus quoque conspicitur terra, &c.*] Georg. Codinus: Ἔστιν δὲ καὶ τὸ Ἀορνον στόμιον, ἐξ οὗ δεινὸν πνεῦμα ἀναδίδοται, ὡς ἐπιγείων ζῴων ἅπαν καὶ πετεινὸν ἀποφθείρειν, εἰ τύχοι ἐσφραγισθῆναι, quæ ipsissima verba apud Suidam exstant in Ἀδιαβηνή. * Lucret. lib. VI.

In Syria quoque fertur item locus esse videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primùm
Intulerint, graviter cogat concidere ipsa:
Manibus ut si sint divis mactata repentè. *

Quidquid prope venerat, corrumpebat, absque spadonibus solis] Photius in Biblioth. ex Isidori Philos. Vita. Ὅτι ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὸν ναὸν κατάβασιν ὑπῆρχε θανασίμους ἀναπνοὰς παρεχόμενον. τοῦτο τὸ βάραθρον οὐδ᾽ αἱ ὄρνεις ὑπερπτῆναι δύναται, οὐδὲ εἰς πολλοὺς τῶν ζώων διελθεῖν. ἀλλ᾽ ἔσω κατ᾽ αὐτὸ γινόμενοι, ἀπόλλυνται. τοὺς δὲ τετελεσμένους, φασί, δύνασθαι ἐπὶ κατιόντας καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μυχὸν ἀβλαβῶς ἐξιέναι. Vid. Strabon. lib. XIII. Plin. lib. II. cap. 93. * Apuleium de Mundo pag. 12. * Xiphilin. in Trajano, Codin. in urb. CP. Descript.

Pagg. 370. 371. *Adiabenam cognominatam, ut à fluminis.*] Codinus & Suidas: Λέγεται δὲ Ἀδιαβηνή, διὰ τὸ εἶναι πλείονας ποταμοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ δυσχερεστέραν ποιεῖν τὴν διάβασιν.

Arbela & Gaugamela, ubi Darium Alexand.] Strabo lib. XVI. ἐν δὲ τῇ Ἀτουρίᾳ καὶ Γαυγάμηλα κώμη, ἐν ᾗ συνέβη νικηθῆναι καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀρχὴν Δαρεῖον. At verò apud Arbela vicum Darium victum Arrianus lib. III. Curtius lib. V. scribunt.

Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis struxit] Strabo lib. XVI. Justinus lib. I. Curtius lib. V. Orosius lib. II. cap 7. Solin. cap. 60. Stephanus in Βαβυλών.

Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci] * Vide quæ sup. lib. XIV. notata. *

Per duces Veri Cos. ut ante retulimus, expulsata] Novè dictum, *expulsata*, ἀντὶ τοῦ *expugnata*: ut Capitolin. in Vero: *Non L. Veri vitio, sed Cassii — contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est.* Orosius lib. VII. cap. XV. *Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ urbem super Hydaspen fluvium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit.* Vide Dion. Euseb. Eutrop.

Pag. 372. *Fertur autem quòd post direptum*] Capitolinus in Vero: *Nata fertur pestilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, in*

quam miles forte inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse. Orosius lib. VII. cap. 15.

Chaldæorum est regio altrix Philosophiæ] De Chaldæis Philosophis, eorumque secta, multa Strabo lib. XVI.

Susa sæpe domicilium Regum] Strabo lib. XV. Curtius lib. V. Eustathius in Dionys. pag. 132. Stephanus in Σοῦσα.

Pag. 373. *Fetus equarum nobilium — quos Nisæos appellant*] Herodotus lib. VII. Lucian. in lib. de Histor. scrib. Synesius Epist. 40. * Themistius Orat. 5. p. 72. & Orat. 2. Heliodor. Æthiop. lib. 9. pag. 437. * Eustathius in Dionys. Alexand. Suidas in Νισαῖοι.

Pag. 374. *Auctor amplissimus Plato Machagistiam*] Non reperitur, quantum memini, hoc verbi in Platone: videtur tamen innuere locum ex Alcibiade.

Divinorum incorruptissimum cultum] Plato Θεῶν θεραπείαν vocat in Alcibiade, & ex eo Apuleius in Apolog. Inde Apollon. Tyan. in Epist. Μάγος ὁ θεραπευτὴς τῶν θεῶν. Porphyrius de Abstinentia animal. pag. 57. Παρά γε μὴν τοῖς Πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ τούτου θεράποντες Μάγοι μὲν προσαγορεύονται. τοῦτο γὰρ δηλοῖ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον ὁ Μάγος.

Multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hystaspes] Accuratè totam hanc rem narrat Agathias Hist. lib. II. Πέρσαις δὲ νῦν, τὰ μὲν πρότερον ἔθη χεδόν τι ἅπαντα παρεῖται ἀμέλει καὶ ἀναπέτραπται, ἀλλοκότοις δέ τισι καὶ κιβδήλοις χρῶνται νομίμοις, ἐκ τῶν Ζωροάστρου τοῦ Ὀρμάσδεω διδαγμάτων ξυνειλεγμένοις. Οὗτος δὲ ὁ Ζωροάδης, ἤτοι Ζαράδης (διττὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἡ ἐπωνυμία) ὁπηνίκα μὲν ἤκμασε τὴν ἀρχὴν, καὶ τοὺς νόμους ἔθετο, οὐκ ἔνεστι σαφῶς διαγνῶναι. Πέρσαι δὲ αὐτὸν οἱ νῦν ἐπὶ Ὑστάσπου, οὕτω δή τι ἁπλῶς φασὶ γεγονέναι, ὡς λίαν ἀμφιγνοεῖσθαι καὶ οὐκ εἶναι μαθεῖν, πότερον Δαρείου πατὴρ, εἴτε καὶ ἄλλος οὗτος ὑπῆρχεν Ὑστάσπης, ὁπότε δ' οὖν καὶ ἐπεγένετο χρόνῳ, ὑφηγητὴς αὐτοῖς ἐκεῖνος, καὶ καθηγεμὼν τῆς μαγικῆς γέγονεν ἀγιστείας, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς προτέρας ἱερουργίας ἀμείψας, παμμιγεῖς τινας καὶ ποικίλας εἰσήνεγκε δόξας.

Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cælitus lapsum] Vid. amplis. viri Barnabæ Brissonii Comment. de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 375. *Eratque piaculum aras adire vel hostiam, &c.*] Herodotus lib. I. ἄνευ γὰρ δὴ Μάγου, οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι. Vid. Brisson. de Regn. Persar. lib. II.

Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambys.] Totidem Magos nominat etiam Val. Maximus lib. IX. cap. 2. Verior tamen opinio, duos tantùm fuisse: sed qui in necem eorum conjuraverant, Persas septem. Herodotus lib. III. Justinus lib. I. Curtius lib. IV. Florus lib. III. cap. 5.

Oleum conficitur Medicum] Μηδίας ἔλαιον. Procopius Gothicor. lib. IV. Ἀγχίστα θεῖόν τε καὶ ἄσφαλτον ἐμπλησάμενοι, καὶ φαρμάκου τοῦ ὅπερ Μῆδοι μὲν νάφθαν καλοῦσιν, Ἕλληνες δὲ Μηδείας ἔλαιον.

Cambyses & Cyrus, cui magno & spatioso] Vid. Strabo lib. XI. Pompon. Mela lib. III. cap. V.

Pag. 376. *Feri sunt illic habitatores pagorum*] De Getis similia Pomp. Mela lib. II. cap. 2. *Feri sunt & ad mortem paratissimi, Getæ utique.*

Pag. 377. *Geapolim*] Ms. *Hierapolim.* Sed apud Ptolemæum in Descriptione Arabiæ Felicis recensentur Γαιάπολις, Νάσκος μητρόπολις, Βαραβα μητρόπολις, Μαιφα μητρόπολις.

Taphren] Ms. *Taphra.* Stephanus *Tarphara* videtur nominare: Τάρφαρα, οὐδετέρως, πόλις τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας.

Fructuariis arboretisque fetibus culta] Sic iterum paullo pòst, *arborum fetus.* L. 1. Cod. Theod. De censitoribus: *Feracium ramorum fetus hebetaverit.* * L. C. Theod. de feriis. Plin. lib. 4. cap. 12. *Fetus arborum de corpore.* Ovid. Met. lib. 10. fab. 14.

—— De tribus unum
Fetibus arboreis proles Neptunia misit.

In Catalect. pag. 176. *Vvas ustentes atque fetus arboris.* Novatianus de cibis Judaïcis: *Cibus primus hominibus solus arborum fuit fetus & fructus.* Cyprian. ad Demetrianum: *Arbores fetibus autumno fecunda sunt.* Colomell. de Re Rustica 9. c. 1. *Terrenis fetibus & arboreis abundant.* Virgil. Bucol. * Cassiodorus Var. lib. 1. Epist. 12. — *Fetus arbores pullularunt.* Lib. 5. Epist. 35. *Abortivos messium fetus non tam edidit, quàm imperfecta ubertate projecit.* Eodem modo de mori arboris fructu Ovidius Metamorph. lib. IV. fab. 2.

——Pullosque & luctibus aptos
Semper habet fetus.

Ortopana] Ms. *Porsosphana.* al. *Portopana.* Ptolemæus pag. 150. πόλεις δὲ εἰσιν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ κῶμαι μεσόγειοι, αἵδε — Αξιμα, Περσέπολις, Περσέπολις.

Pag. 378. *Vt Homerus*] Statim initio Iliad. I.

Cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Rom. visi] Camelos ante Mithridatem debellatum Romæ non visos etiam C. Sallustii fuit opinio: quam tamen Plutarchus reprehendit in Vita Luculli: Σαλουστίου δὲ θαυμάζω τοῦτο πρῶτον ὀφθῆναι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκηπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους, ἐγνωκέναι κάμηλον.

Pag. 379. *Anaxates & Dymas*] Ptolemæus *Dymum* vocat. Ονομάζεται ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν Δύμος. Et pòst ὁ δ' ἕτερος Βαγράδας.

Tribatra & Drepsa] Ms. *Cresesata & Areta ipsa metrop.* al. *Cresesata & Drepsa.* Ptolem. Κυροχάτα. Verius tamen puto, *Trybactra & Drepsa.* Ptolemæus pag. 160. Τρύβακτρα, Ἀλεξάνδρεια, Ὀξειανὴ Ἰωμουσα ... Δρέψα μητρόπολις, Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.

Pag. 380. *Vt Jaxartæ sunt*] Ptolem. Ἰαξάρται μέγα ἔθνος, παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν, μέχρι τῆς πρὸς τοῖς Ταπούροις ὄρεσιν ἐπιστροφῆς. Vid. Strab. Plin. Avien.

Homerus in hoc versu] Homerus Iliad ν. quo verso etiam Strabo utitur, de iisdem populis agens lib. VII.

Pag. 381. *Cumque ad coimenda fila, vel quædam alia*] Solinus cap. 53. *Seres ipsi quidem mites, & inter se quietissimi: aliàs verò reliquorum mortalium cœtus refugiunt, adeo ut cæterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transeunt: in cujus ripis, nullo inter partes linguæ commercio, sed depositarum rerum pretia æstimantes sua tradunt, nostra non emunt.*

Bitaxa, Orbitana] Ms. *Bitaxas Armatina.* Videtur legendum, *Bitaxa, Sarmagana.* Sic Ptolemæus in Asiæ Descriptione: Βιτάξα, Σαρμάγανα. Adduntque mox pòst reliquæ civitates, Ἀλεξάνδρεια ἐν Ἀρίοις, Σώτειρα, Νισίβις.

Pag. 382. *Prespibasia & Ariaspe*] Ita ad fidem Ms. editum. Vulg. *Prophthasia, & Ariasp.* Ptolem. Πόλεις δὲ καὶ κῶμαι φέρονται Δραγγιανῆς αἵδε, Προφθασία . . . . . Ἀριάσπη.

Pag. 383. *Thucydides est auctor*] Thucyd. lib. I.

Puerilium stuprorum expertes] Herodotus de Persis lib. I. ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες παισὶ μίσγονται.

Potandi aviditatem vitantes] Mirum hoc de Persis, si verum est Ammiani ævo ita moratos fuisse: quippe cùm ex Xenophonte, Herodoto, Athenæo, aliisque constet, adeo ebrietati eos olim deditos, ut sæpe neque pes, neque caput suum officium fecerint.

Venter unicuique velut solarium] Feritatem hoc populi & barbaros mores notat: *Belluarum quippe ritus est, ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis usibus adtributum.* Cassiodorus lib. II. Variar. 46. Respexit au-

tum Ammianus ad Plauti versus in Bœotia. * Apud A. Gellium lib. 3. cap. 3.

Me puero venter erat solarium
Multo omnium istorum optimum & verissimum.
Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat.
Nunc etiam quod est, non est, nisi Soli lubet.

Nec quisquam post satietatem] Procopius Persicor. lib. II. Μετέωροι οὐδὲ ἄλλοι πρὸς οἱ Πέρσαι εἰσὶ, καὶ τὸ ἐς τὴν δίαιταν ἄγαν σώφρονι.

Pag. 384. *Cutee vivis hominibus detrahuat*] Tzetzes Histor. Chil. 1. cap. 1. de Petesaci supplicio, cui Amytis filia Astyagis τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωρύξασα, ἀπέδειρεν τε ζῶντα, ἀνεσκολόπισεν σταυρῷ. Vid. Brissonii V. C. de Reg. Pers. lib. VI.

Leges — lata contra ingratos] Tzetzes Histor. Chil. 3. cap. 98.

Νόμος χοινὸς τις Περσικὸς ἦν, κατ᾽ ἀχαρίστων
Τοὺς δυνάμενους ἀμείψασθαι χάριν ἀποδιδόναι,
Καὶ μὴ διδόντας ἰσχυρῶς ἐστὶν δεῖ, καὶ κολάζειν.
Τοὺς ἀχαρίστους οὕτως καὶ γὰρ πρὸς τὴν πατρίδα,
Καὶ πρὸς γονεῖς, καὶ πρὸς θεοὺς, ἀναισθήτους εἶναι.

Ob noxam unius omnis propinquitas perit] Exempla dusi hujus moris apud Herodotum lib. III. Esther cap. 8. Neque mitior lex Macedonum, *quâ cautum erat, ut propinqui eorum, qui Regi insidiati essent, cum ipsis necarentur.* Curtius lib. VI. At in Romano Imperio ultra auctores suos delicta non plectebantur. Dionysius Halicarn. id notat in conjuratione Marsici & civilis belli, lib. VIII. τὸ ἔθος τῶν Ῥωμαίων ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἀπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικῶσιν, &c. Idque verum quàm diu respublica libera, nisi quòd M. Ciceronis sententiâ etiam ad Lepidi liberos bonis publicatis parentis calamitas pervenit, ut ipse Tullius ad Brutum scribens ait Epist. XI. & XIV. *Videtur illud esse crudele, quòd ad liberos, qui nihil meruerunt, pœna perveniret. sed id & antiquum est, & omnium civitatum, siquidem & Themistoclis liberi eguerunt.* At postquam in unius potestatem dominatio recidisset, etiam in perduellionum, aut adfectatæ tyrannidis convictorum pignora sævitum: ut sub Tiberio Sejani; sub Severo Plautiani, Albini, Nigri; sub Theodosio, Maximi nefandissimi tyrannorum pignora, ob parentum peccata miserè periere. * Etiam prisca Mediolanensium lege in crimine læsæ majestatis corporaliter puniebantur collaterales, quantumvis innocentes: sed Karolus V. Imp. novellis suis Constitutionibus Dominii Mediolanensis, & hanc legem & alia decreta tyrannica sancivit esse antiquata & correcta. * Quò etiam pertinent, quæ de Maratocuprenorum liberis Ammian. lib. 28. scribit. Itaque Arcad. & Honor. Impp. Constitutione, pœna quoque in partem ad filios extenditur, quorum parentes læsæ majestatis reatum incurrerunt. L. 5. C. ad L. Jul. Majest.

Pag. 385 *Nam quod supersidere corio*] Herodotus lib. V. Valerius Maximus lib. VI. cap 3.

Pag. 386. *Indumentis plerique eorum ita operiuntur*] De vestitu Persarum multa Brissonius de Reg. Persar. lib. II.

Pag. 387. *Apud Indos & Persas margarita reperiuntur*] Vid. Athenæus Dipnos. lib. III. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56. Ælianus de Animal. lib. X. cap. 14. Theophylactus Bulgar. in Matth. cap. 13. Procopius Persicor. lib. 1. * Marbodus cap. LXI. *

Uniones ideo sic appellatos, quòd evisceratæ conchulæ] Nihil verius hac lectione, quam sine ulla litura exhibet Ms. Flor. Corruptè verò retrò Editiones, *quòd ejus terra conchula.* Optimè ad Ammiani verba Jul. Solin. cap. 50. *In aqua mollis est unio, duratur exemptus: nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum.*

Pag. 388. *Quod genus gemmæ etiam in Britannici secess.*] De margaritis Britannicis Tacitus in Vita Agricol. Plinius lib. IX. cap. 35. Solinus cap. 56 Beda Anglosax. Histor. Ecclesʃ. lib. 1. cap. 1. Jordanes de Gothis pag. 6. * Marbodus cap. 61.

Gignit & insignes antiqua Britannia baccas. * Tertull. de Habitu mulieb. cap 6. *Sed & si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. — Quòd si concha illa aliquid intrinsecùs pustulat, vitium ejus magis debet esse, quàm gloria. Et licet margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm concha illius aliqua dura & rotunda verruca.* *

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXIV.

Pag. 389.

RINCIPEM *superari non posse usitato clamore testantes*] Ms. *non posse, Deum usitato clamore testati* idque haud sine exemplo est. Sic enim lib. XXVI. *Redaxerunt ad castra, testati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.*

Itineratrium sonare lituos jubet] Planè ut Græci, ἀνακαλεῖν τῇ εἰς ὁδὸν. Pollux.

Excursatores quidem quingentos & mille] Zosimus lib. III. χιλίους ὄντας καὶ πεντακοσίους ἀριθμῷ, κατασκεψομένους εἴ τι πολέμιον, ἢ προφανῶς, ἢ δι᾽ ἐνέδρας ἐπίῃ.

Pag. 390. *Pyrrhus ille Rex dictitur Epirotes, opportunis in locis castra metandi*] Livius lib. XXXV. Pyrrhum ait *castrametari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse.* Eumdemque de militari arte & aciei instruendæ ratione Commentarios scripsisse Plutarchus in ejus

Vita testatur. Vide Frontin. Strateg. lib. IV. capite 1.

Civitatem venimus Duram, in quo loco greges] Zosimus lib. III. ἦλθε καὶ ἐντεῦθεν εἰς Δοῦρα, ἴχνος μὲν, ὡς ἄρα κατὰ πόλιν ἦν, φέρουσαν, τότε δὲ ἔρημον. ἐν ᾧ Γορδιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐδείκνυτο τάφος, ἔνθα καὶ πλῆθος ἐλάφων φανὲν, οἱ στρατιῶται κατατοξεύσαντες, ἅλις ἐχρήσαντο τῇ ἐκ τούτων τροφῇ.

Anathan munimentum] Rem narrat Zosimus, sed castelli nomen tacet, cujus situm Theophylactus Simocat. indicat lib. V. τὸ Ἀνάθας φρούριον, ὃ πρὸς τῷ Κιρκησίῳ παρὰ τὴν Εὐφράτην ᾠκοδόμηται.

Pag. 391. *Spiritus stabilitatem vestigii subvertentis*] Hujusmodi ventos certis anni tempestatibus vehementes in Galliæ partibus oriri, Diodorus Siculus scribit lib. V. Ἀντὶ μὲν θερινῆς ὥρας καὶ ἀρκτίας πνεῦν ἀνέμους ... τηλικαύτην ἔχοντες σφοδρότητα καὶ δύναμιν, ὥστε ἀναρπάζειν ἀπὸ τῆς γῆς λίθους χειροπληθιαίους τοῖς μεγέθεσι, καὶ τῶν ψηφίδων ἁδρομερῆ κονιορτόν. καθόλου δὲ καταιγίζοντες λάβρως, ἀφαρπάζουσιν ἀπὸ μὲν τῶν ἀνδρῶν τὰ ὅπλα, καὶ τὰς ἐσθῆτας, ἀπὸ δὲ τῶν ἵππων τοὺς ἀναβάτας. Vt Varro in Originibus ait, Circius has vires habet: *Ventus Circius cum loquare buccam implet: armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.* A. Gellius lib. II. cap. 24. Apul. in libello de Mundo.

Pag. 392. *Diacira invaditur*] Zosim. *Dacira*, lib. III.

Ozogardana occupavimus, in quo Principis Trajani tribunal] Zosimus *Zaragardiam* vocat. Εἰς Ζαραγαρδίαν πόλιν ἦλθον, ἐν ᾗ βῆμα ἦν ὑψηλὸν ἐκ λίθου πεποιημένον, ὃ Τραϊανοῦ καλεῖν εἰώθασιν οἱ ἐγχώριοι.

Surena post Regem apud Persas premerita dignitatis] Zosimus: Σουρήνας, ἀρχῆς δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις ὄνομα. Ammianus lib. XXX. *Advenit Surena potestatis secunda post Regem.* Vid. Barnab. Brisson. de Reg. Persar. lib. I.

Phylarchus Saracenorum] Dignitatis hoc apud Saracenos nomen est, ut bene Julianus Antecessor C.P. interpretatur illa verba Justiniani Imp. ex Novell. 102. μήτε τῷ περιβλέπτῳ δουκὶ, μήτε τῷ φυλάρχῳ. *Neque ducem, neque phylarchum, id est Saracenorum ducem.* Procopius Persicor. lib. I. Οὔτε γὰρ οὔτε Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχων, οὓς δοῦκας καλοῦσιν, οὔτε Σαρακηνῶν τῶν Ῥωμαίοις ἐνσπόνδων ἡγούμενος οἱ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται. Theophylactus Simocat. lib. III. φύλαρχοι -- τῶν συμμάχων τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις, οὓς Σαρακηνοὺς εἰώθασι ... ἀποκαλεῖν. Malchus in Excerptis legation. Ἀμόρκεσος φύλαρχος τῶν ὑπὸ Πέρσαις ὑπὸ Ῥωμαίοις ὄντων Σαρακηνῶν. Et statim idem Amorcesus τῶν φυλῶν ἄρχων vocatur. Menander in Eclogis legation. τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος Ἀμβρος. * Vid. Aldreti Antiq. Hispan. lib. I. cap. 28. pag. 117. *

Pag. 393. *Angusta fluminis interluvies & praealta*] Sic sup. lib. XIV. *Magnitudine angusti gurgitis & profundi. Interluviem* Zosimus διώρυχα dixit, lib. III. ὡς δὲ οὐδὲ τοῖς ἵπποις ἦν περαιώσασθαι τὴν διώρυχα, τοῦτο βάθους τε ὄντος, καὶ πηλοῦ.

Naarmalcha nomine, quod fluvius Regum interpretatur] Inf. *Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis Regum interpretatur.* Græci ποταμὸν Βασίλειον vocant. Strabo lib. XVI. Μεταξὺ δὲ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος ῥεῖ καὶ ἄλλος ποταμὸς, Βασίλειος καλούμενος. * Ἀρμαχάλη, Euseb. de Præp. Evang. * Plinius lib. VI. cap. 26. *Euphratem Gobaris Præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis verò universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen.* In MS. Plinio *Amachael* legitur, ἀντὶ τοῦ *Armalchar*: sed utrumque corruptum est, & *Neharmalcha* legendum, ad Syriacæ linguæ veritatem, jam olim monuit Nobiliss. Joseph. Scaliger lib. V. de Emendatione temp. *Malchus* enim Syris Rex est. Eunapius in Porphyr. Μάλχος δὲ κατὰ τὴν Σύρων πόλιν ὁ Πορφύριος ἐκαλεῖτο τὰ πρῶτα, τοῦτο δὲ δύναται βασιλέα λέγειν. Atque inde simili formantur compositione *Braxa-malcha, Maoza-malcha*: & à *Naar*, quod fluvium notat, *Naarda*, apud Zosim. Ammian. Stephan. & alios.

Ad civitatem Pirisaboram [*Bersaboram* vocat Zosimus lib. III. Ἦλθον δὲ εἰς πόλιν τὴν Βηρσαβῶρα λεγομένην, τό τε μέγεθος ἐννοήσαντες τῆς πόλεως, καὶ τὸ τῆς θέσεως ὀχυρόν: & quæ porrò sequuntur, situm munitissimæ civitatis notantia

Pag. 394. *Ciliciis undique laxius pansis*] Glossarium Nomic. Κιλίκια, Τρίχινα ἀπὸ κιλικίας ἢ δερμάτων. ταῦτα γὰρ ἐπάνω ὑπάρχοντα οἱ τοῖχοι φραγμοί. ὅτω καὶ τὰ ἐκ τῶν τειχῶν σινδόνια κιλίκια λέγονται. Festus Avien. in Ora maritima:

Hirta hic capella & multus incolis caper
Dumosa semper intererrans cespitum:
Castrorum in usum & nauticis velamina,
Productiores & graves setas alunt.

Procopius Persicor. lib. II. Προκαλύμματα ἐκ προμαχεώνων τειχῶν ἃ δὴ κιλίκια καλοῦσι. Vid. Liv. lib. 38. Josephus de Bello Jud. lib. III. Solin. cap 56. Isidorus Origio. lib. XVIII. cap. 12.

Ferrea nemorum facie] Sic lib. XIX. *Ferreus equitatus.* Est autem Sallustiana imitatio, cujus hoc fragmentum apud Nonium exstat: *Equites cataphracti ferrea omni specie.*

Bitumine & coctilibus laterculis fabricata] Zosimus πύργοι δὲ συνῳκοδόμηντο περὶ τὴν τάφρον μεγάλοι. τὰ μὲν ἀπὸ γῆς μέχρι μέσου, δι' ὀπτῆς πλίνθου δεδομημένα ἀσφάλτῳ, τὰ δὲ μετὰ τὸ μέσον πλίνθῳ τε ὁμοίᾳ καὶ γύψῳ δεδομημένα.

Quo ædificii genere nihil tutius esse constat] Cui & ferrum cedere ait Codinus in Descriptione novæ Romæ. Τοιαύτην δὲ ἀσφάλτου φασὶ τοῖς ἀνεμάχοντο τῇ ἀσφάλτῳ, ἅμα ταῖς ἐπιλογαῖς πλίνθους καὶ τοῖς λοιποῖς λίθους συμμιγεῖσα, ἰσχυροτέρα γίνεται πολλάκις σιδήρου.

Pag. 395. *Prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam*] Ita Sidonius Apollin. carm. XI. *Limina crassus Onyx crustat.* Atque hinc Itali dicunt, *Tempio di marmo crustato.*

Mamersides præsidiorum Præfectus] Zosimo Μομόσειρις τούτου ἡγούμενος.

Numerata sunt autem dediticiorum duo millia] Longè major numerus apud Zosim. Ἄνδρες ἀριθμούμενοι πεντακισχίλιοι πλείους τῶν αἰχμαλώτων, δίχα τῶν πλείστων μικρῶν διὰ τὸ διώρυχος ἀπελθεῖν γενομένων διαφυγεῖν. Reliqua ut Ammianus.

Pag. 396. *Duos Tribunos sacramento solvit, ut desides & ignavos*] Desidia in pagano vitium est, in milite crimen. Arrius Menander de Re milit. *Omne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit, committitur, veluti segnitia crimen, vel contumacia, vel desidia.* L. 6. ff. de re milit. More majorum igitur Julianus egit, cùm inutiles militiæ sacramento solvit.

Milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali add. supp. secutus veteres leges] Menander de Re milit. lib. III. *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est.* Rufus in Legibus militaribus: Ο πρῶτος ἐν παρατάξει φυγὰς ἐπ' ὄψει τῶν στρατιωτῶν κεφαλικῶς τιμωρείσθω.

Argenteos nummos centenos] Zosim. ὁ βασιλεὺς φιλοφρονούμενος τὸ στρατόπεδον, λόγοις τε κατέκνευσε ἰάματα, καὶ ἑκάστῳ ἀργυρίου ἑκατὸν νομισμάτων ἐδωρεῖτο.

Eos parcitate] MS. *patruitate prom.* id. *parvitate prom.*

Pag. 397. *Confecto tantorum munerum cursu moriar stando*] Tale fuit dictum Vespasiani: *Stantem Imperatorem excedere terris decet.* Aur. Victor in Vespasian. Et de Torbone Præfecto scribitur, cum hanc vocem in ore habuisse, τὸν ἔπαρχον ἑστῶτα ἀποθνήσκειν δεῖ. Xiphil. in Hadriano. * Zonaras p. 204. *

Quam mihi febricula eripiet una] B. Eucherius Episc. Homil. 2. pag. 377. *A possessore suo una febricula veniente novimus reposcenda.*

Nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus] Respexit dubio procul ad id, quod Nerva Imp. jam olim dixerat, Οὐδὲν τοιοῦτο πεποίηκα, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν ἀρχὴν καταθέμενον, καὶ ἀσφαλῶς ἰδιωτεῦσαι. Xiphilinus in Nerva.

* *Solet armorum crepitu*] Sic omnino legendum. Cæsar de Bello Gallico lib. 7. *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat: quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant.*

Pag. 399 *Termites & spadices*] Vide Gell. lib. 2. cap. 26. lib. 3. c. 9. *

Maritari palmæ ipsæ dicuntur] Basilius Episc. Homil. 5 in Hexamer. pag. 22. Τοὺς φοίνικας εἰς ἄῤῥενας καὶ θηλείας διαιροῦσι, καὶ ἴδοις ἄν ποτε τὴν παρ' αὐτῶν (γεωργῶν) ὀνομαζομένην θήλειαν, καθιεῖσαν τοὺς κλάδους οἷον ὀργῶσαν καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένην τοῦ ἄῤῥενος. τοὺς δὲ θεραπεύοντας τῶν φυτῶν ἐμβάλλοντας τοῖς κλάδοις, οἷον ἴσα σπέρματα τῶν ἀῤῥένων, τὰς λεγομένας ψῆνας, καὶ οὕτως οἱονεὶ συναισθάνεσθαι, τὴν ἀπόλαυσιν γίνεσθαι, καὶ αἰρεῖσθαι πάλιν τοὺς κλάδους, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον σχῆμα τοῦ φυτοῦ τὴν κόμην ἀποκαθίστασθαι. Quæ verba Eustathius vetus Basilii interpres ita vertit: *Palmas gemini esse sexus affirmant. Nam videtur quomodo apud eos quæ femina nominatur, ramos proprios incurvet ad marem, velut ejus concubitum petens, ut possit ex ejus admixtione concipere. Unde ingeniosi agricolæ sublatos de masculo certos oculos feminæ dicuntur inserere: & ita quasi coitu desideratur expleto, confestim subductis brachiis recurrit ad statum.* Vid. Ambrosium Episcopum Mediol. Hexamer. lib. III. cap. 13. Plin. lib. XIII. cap. 4. Theophylact. Simocat. Quæst. Physic. cap. 4. * & Epist. 18. *

Pag. 400. *Sustulit ab hoste prostrato, &c.*] Livius lib. VII. Luc. Florus lib 1. cap. 13. Valer. Maximus lib. III. cap. 2. Aurel. Victor de Viris illustrib. cap. 28. 29.

Duarum incola civitatum] Bezuchin harum civitatum alteram dictam ex Zosimo scimus lib. III.

Pag 402. *Sublicisque suspensis*] Ms. *supplicibusque. iv. sublicibusque.* Glossar. *Sublices*, χάρακες, οἱ ἐν πελάγει τὴν γέφυραν ὑποβαστάζοντες. Vid. Festum, Cæsarem, Vitruvium de Architect. lib. III. cap. 3.

Evolat Exsuperius de Victorum numero miles] Fœdè hunc locum corruperant, quibus & scribendi ratio, & antiquitas Romana parum perspecta. Quid enim ineptius hac lectione, *evolat ex superius devictorum numero miles?* Neque aliter in Ms. cùm tamen certissimum sit, ita legendum, ut nos edidimus. Zosimus lib. III. ἅμα τὴν πόλιν ἕως ἄχρι τῆς ἐπιφανείας τῶν διατριβόντων, ἐφαίνοντο οὗτοι ἐν μέσῳ, αὐτὸν ἐπέστησαν ἄλετρις γυνή, οὐδὲν ὄντος ἐπὶ βαθείας, οἷον ἄλευρα εἶναι ὀργαζομένην. Τούτων μὲν δὴ ὁ πρῶτος ἀνελθὼν, ὄνομα μέλλουσαν, παίσας ἀνεῖλεν. Ἦν δὲ Συπεράντιος ἐν τῷ λόχῳ τῶν Βικτόρων καλουμένων, ἐπὶ τούτῳ δὲ Μάγνος, καὶ τρίτος ὁ Ἰοβιανὸς, τοῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων προεστηκώς. Et nomen Victores non hic tantùm laudantur, sed in Notitia Imperii persæpe. *Superantium* autem Zosimus vocat, quem Ammianus *Exsuperium*: eratque id amabile militibus, velut ominis boni nomen. * In Actis martyrii S. Mauricii *Exsuperius campiductor* laudatur p 138. & in alia Inscriptione: *Miles Potentianus ejusque uxor Exsuperia.* Itaque etiam in delectum militum Valerius, Salvius, Statorius, ominis boni gratiâ primi nominabantur. Festus in LACUS LUCRINUS. Cicero de Divinat. lib. I. *In delectu Consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* * Lapis vetus Patovione. C. ATVOIO ALBANO VETERANO EX-PRÆTORIO. ET ÆLIÆ SABINÆ VX. OPT. ET ATVCIÆ AVENTINÆ F. A. XXXIII. EXSUPERIUS MILES LEGIONIS. SRM. O. XXIII.

Pag. 403. *Castra Lucanorum invadenti Lusteno*] Valer. Maximus lib. I. cap. 8.

Nabdates præsidiorum Magister] Zosimus lib. III, Ναβδάτης ὁ φρούραρχος: ubi forsan legendum ἀρχιφρούραρχος: ut inf. de eodem: Ναβδάτης ὁ φρούραρχος, ὡς πρόσθεν εἴρηται.

Alexandrum & Africanum] Polybius lib. x. Val. Maximus lib. IV. cap. 3. Cassius lib. III. & IV. Jul. Frontinus Strateg. lib. II. cap. 11.

Pagg. 403. 404. *Fallaces foveas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ*] Meminit horum subterraneorum, in quibus Persæ vel ob metum vel insidiarum causa se occultare soliti, Theophylactus Simocatta Histor. lib. II. Οἱ δὲ τῶν Ἀραβικῶν ... ὑπὸ τὰ τῆς γῆς ἐγκαταδύμενα κρύπτονται. ἔχει γὰρ ... εἰς βάθος ... κατεσκευασμένα χωρία.

Pag. 404. *Erat in hac eadem regione extentum spatium*] Zosimus lib. III. περιεγράφετο δὲ καὶ εἰς περίβολον, ὃ Βασιλέως θήραν ἐκάλουν. ἦν δὲ ἐν τούτῳ, χωρίον ἀπειληφὸς ἔνδον πολὺ, δένδρων παντοδαπῶν πεφυτευμένον. ἐν τούτῳ θηρίων παντοίων ἀποκεκλεισμένων γένη, τροφήν τε καὶ νομὴν, ... ἐκ ... ἑτοιμαζομένην, καὶ παρέχον τῷ βασιλεῖ τοῦ θηρᾶν, ὅτε βούλοιτο, ῥᾳστώνην.

Coche quam Seleuciam vocant] Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ τῷ Τίγρει, binominemque hanc civitatem fuisse dubium est nullum: sed in priori appellatione mirè variant, non tam Scriptores ipsi, ut puto, quàm antiquarii: quorum incuriâ factum, ut modò *Coche* vocetur, modò *Colche*, vel *Corche*. Ruf. Festus: *Colchen & Ctesifontem urbes Persarum nobilissimas cepit.* Eutropius lib. IX. *Corchen & Ctesifontem urbes nobilissimas*: ubi tamen quædam exemplaria *Seleuciam & Ctesif.* habent. Longiùs hinc discedit Zosimus, & *Zochasen* videtur nominare, lib. III. pag. 724. Ζωχάσης, πόλιν δὲ Σελεύκειαν ὀνομαζομένην. Nos *Cochen* retinuimus, meliorum codicum fidem sequuti. Orosius lib. VII. cap. 24. *Duas nobilissimas Parthorum urbes Cochen & Ctesiphontem cepit.* Quarum civitatum situm & nomina optimè declarat Gregor. Nazianz. Episc. in Julian. Orat. 2. pag. 363. ἡ γὰρ Κτησιφῶν, φρούριον ... καρτερὸν καὶ δυσάλωτον, τείχει δὲ ὀπτῷ ... καὶ τάφρῳ βαθείᾳ, καὶ ἕλει ἐκ τοῦ ποταμοῦ τοσοῦτον ὠχυρωμένη. τοσοῦτον δὲ αὐτὴν ὀχυρωτέραν, καὶ φρούριον ἕτερον, ὃ χωρογραφία Κωχὴ, μετὰ τῆς ἴσης ἀσφαλείας συγκειμένη. ὅσον τὸ φρουρικὸν, καὶ ὅσον χειροποίητον, τοῦτο ἑκάτερον, ὡς μίαν πόλιν δοκεῖν ἀμφοτέρας, τῷ ποταμῷ μέσῳ διειργομένας.

Pagg. 404. 405. *Civitatem desertam collustrans, sacro Principe quondam excisam*] Locus dubio procul corruptus: cujus tamèn veram lectionem hanc assero: — *collustrans, à Caro Principe* q Natum vitium ex malè intellecta veterum scribendi ratione: quâ non observatâ plures passim errores committuntur. De Caro autem Principe hunc locum intelligendum, certum est ex Eutropio lib. IX. Oros. lib. VII. cap. 24. Hieronym. Chronic. Olymp. 266. Ruf. Fest. Breviar. Fl. Vopisco, Aurel. Victore, & aliis.

Pag. 405. *Corpora vidit suffixa patibulis multa, &c.*] Paullo hæc aliter Zosimus lib. III. ἰδόντες σώματα ἀνεσταυρωμένα φανερῶς, ἐπὶ τῶν τῆς πόλεως. ταῦτα δὲ ἔφασκον οἱ ἐπιχώριοι συγγενῶν εἶναι, ... τινὶς ὡς προδόντα πόλεως γεγονότος, ἣν ἔτυχεν ὁ βασιλεὺς Κάρος, Περσῶν ὄντος, ἑλών. Verosimiliora narrat Ammianus.

Pag. 406 *Trajanus, posteaque Severus egesto fodiri, &c.*] Zosimus lib. III. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. Sozomenus lib. 6. cap. 1.

Pag. 407. *Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio transnatatum*] Non minor virtus Sorani Batavi, de quo hæc vetus Inscriptio:

Hadriano potui qui judice vasta profundi
Æquora Danubii cunctis tranare sub armis.

Et ante hos annos aliquot miles gregarius Parisiis,

etiam eûm terga vertissent. Plutarchus in Crasso, Virgilius III. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Legionem Zianorum regebat] * Zanorum mentio in Novell. Justiniani 1 & 28. Agath. lib. 5. * Legionis nomen non ponit Zosimus; rem tamen ita narrat: ἀντιλαβόμενοι ἄλλως τε στρατιώτας, καὶ βρετανοὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντα τῆς λόχου, αὐτόθι ἀγωνισάμενοι. In Notitia Imperii nominatur *Cohors IX. Thanorum Nitria*. & fortassis-an in scriptura tantùm variatio est; reipsa verò eadem hæc cum illa, cujus hic mentionem Ammianus facit.

Pag 417. * *Speciem Genii publicicum cornucopia*] Cornu pomiferum vocat Arnobius lib. VI. Fortuna cum cornu pomis, ficubus, aut frugibus autumnalibus pleno depingebatur. Ib. *

Flagrantissimam facem cadenti similem] Iterum inf. *facem* vocat, ut Apul. de Mundo: *Sunt & alia ejusmodi imaginum genera, quas Græci faces -- nominant.* Aristot. sive quis alius auctor libelli de Mundo, λαμπάδας dixit; *globum* Aurel. Victor in Julian. *At ne noctu quidem visus ingens globus cælo labi, diem belli cantum præstiterit.* * Gell. lib. 19. cap 8. *Fumigantes globi.* *

ΔΙΑΙΣΣΟΝΤΑ *nos appellamus*] Achilles Sarius in Arati Phænomena, περὶ κομητῶν. Οἱ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταχωροῦντες καλοῦνται ἄττοντες, καὶ διάττοντες. γίνονται δὲ οὕτω, τοῦ ἀέρος ὑπὸ πνεύματος ἐκπυρωθέντος, καὶ εἶναι ἀστέρας δοκοῦντος διὰ καὶ σημεῖον ἀνέμου ἐστὶ φορὰ τούτων. Quæ eadem apud Heronem Alex. leguntur. Arati autem locus hic est:

—— ἐπὶ δ' ἂν νυκτὸς ἀποκαταβαίνουσι,
Ἀστέρες ταρφέες αὐτῶν ὄπισθεν ῥυμοὶ
Πνεύματος, &c.

Pag. 418 *Cùm adtritu incaluit*] Οἱ γὰρ διάττοντες, ἀστέρες μὲν οὐκ εἰσί, γίνονται δὲ πυρὸς φερομένου ἐκ παρατρίψεως ἀέρος: ut Theon Alexand. inquit, in Commentario ad modò laudatos Arati versus.

Tarquitianus] Vid. Petr. Pithœi Adversar. lib. 8. cap. XX.

Fatorem Stridoremque elephantorum impatienter tolerantib. nostris] Addidimus τὸ *stridorem*, ex Ms. sensu pleniore perfectioréque. Sic paullo retrò hoc eodem libro: *Elephantorum fulgentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pavida perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum tunc aspectum magis equi terrebantur.* Iterum lib. XIX. *Adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum nihil humana mentes terribilius cernunt.* Q. Curtius lib. VIII. de Pori Regis elephantis: *Magnum belluæ injecere terrorem, insolitusque strider non equos modò, tam pavidum ad omnia animal, sed viros quoque ordinesque turbaverat.* * Florus lib. 1. cap. 18. *Quorum* (elephantorum) *cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi.* * Magna hinc Romanis bello Tarentino clades: fœdior tamen Cassovellani Britannorum Regis pavor, qui ne ad unius quidem elephanti adspectum durare potuit, cùm ad eum Cæsar transitum pararet. A quo malo, ne sibi præcaveret Perseus, ἐιδωλαις ξυλίνοις ἐλεφάντων ἰδίαν καὶ χροιὰν ἐχόντων, stridoreque tubarum acutiore, paullatim equos suos verorum elephantorum barritum & magnitudinem ferre docuit. Florus lib. 2. cap. 18. Polyænus Strategem. lib. 4. & 8.

Aversorumque Persarum & belluarum suffragines concidebat] Simile stratagema Alexandri Mag. de quo Curtius lib. 8. *Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus (id namque genus auxilii præparatum erat) pedes amputare cœperunt.* * Quale & illud, de quo Helmold. Chronic. Slavorum lib. 1. cap 68. *Fuit pugna vehemens, & victoria utrimque ambigua, quousque unus partium Comitis proclamavit, ut poplites equorum, quos hostes insidebant, feriantur caderentur: factumque est, ut cadentibus equis, sessores quoque loricati collaberentur, gladiisque nostratium protriti sunt* pag. 54 *

Pag. 419. *Clamabant hinc inde Candidati*] Candidatorum significatio non una: sed quorum hic mentio, ii è Scholarium numero ob corporis proceritatem electi, primi Scutarii Protectoresque Principis erant. De his iterum Ammian. lib. XXXI. Procopius Gothicor. lib. III. ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ Ἀσιβάδης μὲν Ιουστινιανοῦ δορυφόρος, ἐπὶ ἐς τὰς καλουμένας κανδιδάτους τελῶν ἔτυχε. τῶν δὲ ἱππικῶν καταλόγων ἦρχεν. Vid. Cedren. in Juniore, pag. 211.

Incertum subita equestris hasta, &c.] De morte Juliani alia longè diversa Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 34. Gregorius Nazianz Episc. in Julian. Orat. 2. Amphilochius in Vita Basilii Magni Archiep. Chrysostomus de Babyla Martyre, Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 29.

Epaminondas ille dux inclytus] Val. Maximus lib. III. cap. 2. Justinus lib. VI.

Pag. 420. *Prœlia XX. Marcelli*] Major numerus apud Plinium lib. VII. cap. 25. *Solus* (Jul. Cæs.) *M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicaverat.* Solinus cap. VI.

Sicinium Dentatum] Ita Ms. ut & Valerius Maximus lib. III. cap. 2. A. Gellius lib. II. cap. 11. At vulgari quidam codd. *Siccium* vocant, uti & Dionysius Halicar. lib. X. pag. 662. Λεύκιος Σίκκιος Δεντάτος. Plinius lib. VII. cap. 28. Solinus cap. VI. * Varro apud Fulgent. in NEFRENDES. *

Sergium, qui vicies & ter vulneratus] Plinius lib VII. cap 28. Solinus cap. 6. apud quem ipsissima ferè Ammiani verba: *Beatus profectò tot suffragiis gloriarum, ni heres in posteritatis ejus successione Catilina, tantas adoreas odio damnati nominis obumbrasset.*

Anatolio interfecto, qui tunc erat Officiorum Magister] In Zosimo perperam *Antonius* scribitur pro *Anatolio*. Μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης ἀπέθανεν Ἀντώνιος, ὁ τὴν περὶ τὴν αὐλὴν ἐγχειρισθεὶς τάξιν, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Μάγιστρον.

Quam reposcenti natura ut debitor bona fidei redditurus exsulto] Non minùs prudenter, quàm piè, Josephus apud Egesipp. lib. III. cap. 17. *Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase fictili & consignatum commisit nobis custodiendum, quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in utroque crimen est, vel rejicere depositum non reposcente qui dederit, vel reposcenti negare! Si hominis depositum violare pœna infamia est, quanto magis violare depositum Dei!*

Mortem tamquam summum præmium] Notæ sunt historiæ, jam ab antiquo in Scholis tractatæ, Cleobis & Bitonis: quibus cùm mater precata esset ab Argiva Junone, *ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à Deo, mane inventi sunt mortui.* * Item Argamedis atque Trophonii, qui cùm Deo Pythio templum ædificassent, quodque optimum foret precarentur, confestim somno pressi nunquam postea surrexerunt. Xenocrates Platonicus de Morte pag. 116 Cicero Tuscul. lib. 1. Plutarch. de Consolat. * Ad quæ exempla haud dubiè sive Julianus sive Ammianus respexit.

Pag. 421 *Licentiam omnem actibus meis exterminans*] Magna laus in celsa potestate, cùm Principes nil sibi ampliùs licere putant, quàm privatis, ut Plinius in Panegyr. ait. Et præclarè Impp. Leo & Anthem. in libro I.I. Anthemii Aug. Tit. 3. *Neque enim aliud Imperatoria majestatis, cui semper debet æquitas inhærere, & vigere justitia, videtur accommodum, quàm communia jus omnibus reservare subjectis, & nihil ampliùs bonis licere Principibus, nisi quod liceat privatis.* * Isidorus Sentent lib. 3. cap. 51. *Justa est vocis eorum* (Principum) *auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Gratianus distinct. 9. c. *Justum est.* *

Vel damnatorum fine decedo] Sic rectè in Florentino Mſ. ut ſup. lib. XV. *Damnatorum ſorte Parmenias raptus ad ſupplicium interiit.* Et de hoc ipſo Juliano lib. XVII. *Oppetere dimicando glorioſè magis optabat, quàm damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus, occidi.* Igitur quod vulgo legitur, *delicatorum f.* corruptum eſſe facilè apparet.

Merus clarum è mundo degreſſum] Al. *clarum è medio.* Sed Mſ lectio, quam expreſſimus, verior. Sic lib. XXI *E mundo citiùs degreſſurum* Lib. XXIX. *Cùm mundo degredi ſtatuiſſet.* Lib. XXXI. *Fortuitis caſibus mundo degreſſos.* Caſſiodorus Variarum lib. VI. Epiſt. 2. *Cingulum fidele, quod noſcit ante deſerere, quàm de mundo hominem contingat exire.*

* *E mundo degreſſum*] Sic Tertull. ad Uxorem cap 1 *Chriſtianis ſæculo degreſſis nulla reſtitutio nuptiarum.* *

Super Imperatore verò creando] Aur. Victor in Juliano: *Circa noctis ferè medium defecit, præfatus conſulto ſeſe de Imperio nihil mandare, ne, uti ſolet, in multitudine diſcrepantibus ſtudiis amicorum, ex invidia Reip. DISCORDIA EXERCITUS periculum faceret.*

Ne per impudentiam dignum prateream] Melius in Mſ. *per imprudentiam.*

Quem cùm beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet] Beati & felices mortui dicuntur, ἐπ' εὐφημισμῷ, ut Græcè μακαρίται. Heſych Μακαρίτης, ὁ τεθνεώς, ὁ μακάριος, ὁ νεκρός. Suidas in Μακαρίτης. Plutarchus in Πασαμυθητικῷ. Julianus in Epiſtola ad Hermog. Ἐκεῖνο μὲν δὴ, ὅπερ ἐκεῖνος μακαρίτης ἐγένετο, καὶ φαμὲν, κατὰ τὸν λόγον.

Cum Maximo & Priſco Philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexiùs diſputans] Magnorum virorum exemplo. Sic Thraſea, cùm jam Neronis ſcelere juſſa morte ſibi obeundum intellexiſſet, maximè intentus Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori, *de natura animo & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat.* Tacitus Annal. 16. Sic Socrates: * *Cùm potionem publicè mixtam ebiberet, de morte diſputavit uſque ad ipſam.* Seneca cap. 3. * Diogenes Laert in ejus Vita: Καὶ δὴ καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔπιε τὸ κώνειον, πολλὰ καλὰ κἀγαθὰ διαλεχθεὶς, ἃ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι φησι. Ceterùm de Maximo & Priſco plura Eunapius in Vitis Philoſophor.

Pag. 422. *Virtutes quatuor præcipuè*] Vid. Cicer. de Offic. lib. 1. * B. Ambroſius de Offic. lib. 1. cap. 24. Marius Victorinus in Cicer. Rhetor. 1. pag. 8u. * Purphyr. apud Stobæum Serm. 1. pag. 23.

Intento ſtudio coluit omnes, ut ſingulas] Egregia hæc ſanè laus eſt, & cui adſimilis illa, qua Stiliconem extollit Cl Claudianus lib. II.

Omnes præterea, puro quæ crimina pellunt
Ore Deæ, junxere choros, uaoque recepta
Pectore diverſos totam tiaguntur in uſus.
Juſtitia utilibus rectam præponere ſuadet,
Communeſque ſequi leges, injuſtaque nunquam
Largiri ſociis. Durum patientia corpus
Inſtruit, ut nulli cupiat ceſſiſſe labori.
Temperies, ne caſta petas. Prudentia, ne quid
Inconſultus agas. Conſtantia, futile ut quid
Infirmumque geras, &c.

Pag. 423. *Apud Platonem legitur, Sophoclem*] Plato de Repub. lib. 1. Cicero de Senectute, Stobæus cap. 6.

Volus ad pallium mox reverſuri] Etiam minabatur interdum ad vitam ſe diſceſſurum privatam, ſuſ. hoc lib. *Ad pallium* autem, id eſt, ad vitam philoſophicam: talis namque Philoſophorum amictus. Apuleius Flor. 2. *Togam parari & voto & funeri, item pallio cadavera operiri, & Philoſophos amiciri.* Herodes Atticus apud Gell. lib. IX. cap. 2. *Video barbam & pallium, Philoſophum non video* * Lactant. Firmian. de quodam ſui temporis Philoſopho, de Juſtitia lib. 5. pag. 262. *Vitia ſua capillis & pallio prategebat.* Tatianus contra Græcos pag. 208. *

Pag. 424. *Genuina lenitudine caſtigaret*] Vulg. *lenitudine veſtigaret*, corruptè: & animadverterat vitium vir Ampliſſ. Petrus Faber: itaque *mitigaret*, vel, ut nos nunc ex Mſ. edidimus, *caſtigaret*, legendum cenſebat, Semeſtr. lib. III. cap. 18

Corporis munus à milite, ab Imp. vero animi poſcitur] Pauli Coſ. dictum eſt, apud Livium lib. XL. *Militem hæc tria curare decet, corpus ut quàm validiſſimum & perniciſſimum habeat, arma apta, animum paratum ad ſubita imperia: cetera Imperatori cura eſſe debere.*

Pag. 425. *Indicta ſunt tributorum admodum levia*] Eutropius lib. X. *In provinciales juſtiſſimus, & tributorum, quatenus fieri poſſet, oppreſſor; civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam.* Hanc tributorum relaxationem tangit etiam Gregor. Nazianz. ita tamen ut reprehendat magis, quàm laudem mereri putet, Orat. I. in Julian.

Coronarium indultum] Aurum coronarium eſt, quod à victis gentibus datur, propter conceſſam vitam; vel quod indulgentiarum lætitiâ, vel rebus proſperè geſtis admonitæ, in coronis aureis ſignoiſque diverſis civitates Imperio Rom. parentes obferunt. L. 4. C. Theod. de aur. coron. Cicero in Orat. in Piſon. Servius Æneid. lib. 8. Ipſaque Conſtitutio, qua auri hujus præſtatio remittitur, etiamnunc in Cod. Theodoſ. exſtat lib. XII. Tit. XIII. quam totam hic adſcribere lubet: IMP. JULIANUS A. ad Salluſtium P. P. *Aurum coronarium munus eſt voluntatis, quod non ſolum Senatoribus, ſed ne aliis quidem debet indici, licet quædam indictionum neceſſitas poſtulaverit, ſed noſtro arbitrio reſervari oportebit.*

Pag. 426 *Numquam ungenda pecunia cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſervari exiſt.* Similis in hoc Conſtantio Aug. de quo Eutropius lib. X. *Fiſci commoda non admodum affectans, dicenſque meliùs publicas opes a privatis haberi, quam intra unum clauſtrum reſervari.*

Pag. 427. *Alexandrum Mag. ubi haberet theſauros interrogatum*] Theon Sophiſta Chria 1. pag. 212. * Liban. Suphiſt. in Exemplis progymn. Chria 1. pag. 4. & Diſſert. 2. pag. 343. Plaut. in Trucul. Act. 4. pag. 722. *Verum eſt verbum quod memoratur; ubi amici, ibidem ſunt opes.* Micipſa apud Salluſtium Bell. Jugurth. *Non exercitus, neque theſauri præſidia regni ſunt, verum amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas. Officio & fide parantur.* [* Ἀλέξανδρος ἐρωτηθεὶς ποῦ ἔχει, &c. ποῦ αὐ ἔχοι τοὺς θησαυροὺς, τοὺς φίλους ὑπέδειξεν.] Stobæus Serm. 214.

Levitatis ingenii] Lib. XXII. de hoc ipſo Juliano: *Levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui.* Itaque quod in vulgatis libb. *lenioris ing.* habetur, corruptum eſt.

Æquiperare videretur in hac parte Principem Hadrianum] Tangit eamdem hanc præſagiorum ſciſcitationem nimiam in Hadriano Tertullianus, cùm *curioſitatum omnium exploratorem* eum vocat, * in Apologi cap. 5. *

* ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΒΟΕΣ, &c.]

Οἱ βόες οἱ λευκοὶ Μάρκῳ τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἂν δὲ σὺ νικήσῃς, ἄμμες ἀπωλόμεθα. *

Pag 428. *Figura talis utique membrorum*] Hæc eſt ſcriptura omnium librorum: quæ tamen an à Marcellini manu ſit, dubito. De Conſtantio ſic dixit in fine lib. XXI. *Figura tali ſituque membrorum.* Unde hic quoque ita legendum videtur. Certè alterutrum in alterum refingendum erit. Porrò Julianum ſic deſcribit Gregorius Nazianz. Epiſcop. in Julian. Orat. 2. pag. 306. οὐ γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστὸν, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν

[illegible] βλέπων, τὴν δὲ ἀναπνοὴν [illegible] κ. μετεωρίζοντες, [illegible] ἔχειν κ. [illegible], [illegible] ἐν αὐτῷ φερόμενον, [illegible] ἀκτακτοις τε κ. [illegible], [illegible] κ. [illegible] λέγω [illegible] κ. [illegible], [illegible] ἄλλοις ἐπιμ[illegible] κ. [illegible]. Landulf. Sagax in Historia Miscell. lib. xI. *Corpore validus quidem, sed brevis fuit, barba prolixa, oculi currentes huc illucque directi.* Quæ ex integriore Sex. Aur. Victoris codice desumpta videntur: nam deesse apud eum quædam, collatione cum Sagace facta, apertè patebit.

Mentis ejus angustias indicabant] i. e. argutias ind.

Pag. 429. *Bella interdum victi, & naufragi repetunt maria*] Sulp. Severus in Carmine de Spe:

Naufragus hac cogente natat per feta procellis
Æquora, cùm mersas viderit ante rates.
Captivus duras illa solante catenas
Perfert, & victus vincere posse putat.

Pagg. 429. 430. *Itum est voluntate omnium ad Sallustium*] Non post Juliani è terris digressum, sed Joviani, purpuram Sallustio oblatam Zosimus ait in excessu lib. IIII. * & Zonaras in Joviano pag. 25. *

Pag. 430. *Inter has exiguas ad tantam rem moras*] Itaque quanto subitanea magis hæc ad sublime culmen evectio Joviani, tanto ab omni quoque subdola machinatione remotior, nemine gratia vel donis corrupto. Themistius Euphrad. in Oration. ad Jovian. Οἱ [illegible] ψηφοφόροι κ. στρατιῶται [illegible] ἀρχὴν [illegible] τῆς ψυχῆς [illegible], κ. [illegible] τῆς ἀρετῆς. [illegible] ἐν [illegible], [illegible] κ. [illegible], κ. [illegible], ἐν τοῖς ξίφεσι, ἐν τοῖς [illegible], [illegible] χειροτονίαν, [illegible] χεῖρας [illegible], [illegible] κ., [illegible], [illegible] Ῥωμαίων [illegible], [illegible] τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Vid. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2.

Quod una litera discernebat] Litera nimirum O. loco L. saltim transposita. Unde error Pomponii Læti palam fit, *Jovianum* scribendum autumantis.

His ita cæco quodam judicio Fortuna peractis] Respicit ad illud, quod Constantinus Imp. dicere solitus, *Imperatorem esse Fortunæ est*. Lampridius in Heliogab.

Pag. 431. *Occisis belluis paucis*] *Belluæ* hîc elefantes sunt, ut apud Q. Curt. lib. VIII. *Bellua instincta rabie nondum saucia invehebatur ordinibus, donec rector belluæ Regem conspexit fluentibus membris, omissisque armis vix compotem mentis: tum belluam in fugam concitat.* Idem post pauca: *Undique & in pedites, & in ipsum Porum tela congesta sunt, quis tandem gravatus labi ex bellua cœpit. Indus qui elephantum regebat, descendere eum ratus, more solito elephantum procumbere jussit in genua.* * Silius Italicus lib. 16.

Multa viro terra, ac stirpes, ac belluæ terror
Belligeram, armorum Marti delecta juventus.

Erricus Altissiodor. in Vita B. Germani lib. 5. cap. 52.

—— Mox Alpina tepores
Sensit, Maura ducem veheret cùm bellua luscum.

Quod Juvenalis imitatione dictum est, Sat. x

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Juvenal. Sat. XI.

—— Nabatæa bellua saltu.

Quintus Curtius libro 10. pagina 340. *Elephantis in conspectu totius exercitus objecit: omnesque belluarum pedibus obtriti sunt.* * Arnobii hæc verba multos hactenus exercitatos habuere, libro VII. *—— camelos, belluas, leones*: & quod quisque non intellexit, continuò mutare voluit. Sed ne facilè novis absurdissimisque emendationibus locum demus, per *belluas* interpretari possumus, * (nec enim de elephantes intelligendum, quippe quos statim nominarat) * hyænas: ut in Gloss. Τερα ζῶι, *bellua*. Sic apud Capitolin. in Gordiano tertio: *Leopardi mansueti XXX. belbi, id est hyænæ X.* Legendum, *Belua, id est, hyæna.* Quæ cùm de marinis monstris intelliguntur, pistrices notant. Gloss. *Bellua*, Κῆτος, & alibi, Κῆτος, *Pistrix de belua*. Item, *Belua marina*, Κῆτος: ut Suetonius in Nerone, cap. 12. *Exhibuit naumachiam marinæ aquæ, innantibus belluis.*

Julianus, & Macrobius, & Maximus] Non Maximum, sed Maximianum hunc vocat Zosimus lib. III. [illegible] κ. Ῥωμαίων τρεῖς λοχαγοί, [illegible], Ἰουλιανός, καὶ Μαξιμιανός, καὶ Μακρόβιος.

Castellum Sumere] Zosim. Σοῦμα τὸ φρούριον.

Saracenos ideo patiebamur infestos, quod salaria, &c.] Non tam hostis terrore, quàm prudenti consilio factum arbitror, quibus tributum retro temporibus imperabant, illis ipsis id Romani Principes annuatim ut penderent, pacemque pecuniâ emercarentur. Sic Hadrianus Imp. *à multis Regibus pacem redemit*, ut inquit Spartianus. Gallus quoque Imp. Scythas, post Philippopolim captam stragesque innumeras, à finibus hoc pacto potiùs, quàm armis expellere maluit. Zosimus lib. I. [illegible] τῶν βαρβάρων [illegible]. Οὐ γὰρ [illegible] ἐπανελθεῖν αὐτοῖς [illegible] Γάλλος, ἀλλὰ κ. χρημάτων [illegible] ἔτους [illegible] ὑπέσχετο. * Scythis tamen iterum negavit Valens Imp. Vid. Themist. Euphrad. Orat. 3. ad Valentem p. 216. * De Persico fœdere ita Procopius Persicor. lib. II. pag. 62. Δεῖ τοίνυν Ῥωμαίους ταχτὸν [illegible] φέρειν ἐνιαυτὸν Πέρσαις. Οὕτω γὰρ αὐτοῖς [illegible] Πέρσαι [illegible] ἕξουσι. * B. Valerianus Episcop. Hom. XXI. pag. 147. *Partem constat esse victoriæ, prælium oblato auri pondere redemisse.* * Sic cùm Attila Hunnorum Rege dextras renovantes Romani, hoc etiam jurare sustinuerunt: φυλάττεσθαι κ. [illegible] ἑπτακοσίων λιτρῶν χρυσοῦ, [illegible] Ῥωμαίων [illegible] Σκύθαις. Priscus Rhet. in Eclog. legat. Similia de Gothis legimus. Ad quorum exemplum cùm Carpi etiam stipendium peterent, Julius Menophilus Mœsiæ Dux graviter respondit, quòd Imperator Rom. gentibus extraneis benefaciat, non necessitatis id esse, aut ex alterius arbitrio debitum, sed indigentibus ad vitæ subsidia munus gratuitum: Ὅτι Αὐτοκράτωρ πολλῶν χρημάτων κύριός ἐστι, κ. τοῖς δεομένοις ἀντὶ χαρίζεται. Petrus Mag. in Eclog. legation. pag. 16. Exstitere enim interdum cordatiores & Martiæ virtutis servantes Duces, qui ferro potiùs, quàm auro quietem quærere optarunt. Ut à Juliano egregiè hoc loco dictum, *Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum.* Qua eadem animositate fretus tributum quoque Saracenis negavit: uti & Justinus Jun. Avaribus & Persis. Historia Miscell. lib. XVI. *Impendebat Romanorum Imp. per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, quæ loco proxima erant, Persæ custodirent, ne ingressa gentes utramque Remp. destruerent: communibusque sumptibus castella muniebantur. At verò Justinus pacem dissolvit, asserens opprobrium esse, Persis solvere tributa Romanos.* Corippus lib. III.

—— luxuosque mihi campumque minatur
Gens Avarum, ut pacta damus? Terrore putatis
Id nostrum fecisse patrem? miseratus egenis
Et profugis quòd dona dedit. Pietate regendi
Hos facimus, gratisque dari promissa jubemus.

Quæ verba non multùm abludunt à Menophili modo laudato dicto. Sicque sine more tempora nostra calumniantur, qui quod Barbaris stipendium & munera interdum damus, insolens putant, atque infra

h

majestatem imperantis indignum. Cùm vel hinc scire possint, nihil nunc agi, quod non actum sit priùs: præstareque nonnumquam, honesta lege quod fiat, auro quàm ferro hostis imperium frangere, & à finibus propulsare. * Scitum atque prudens Theodorici Regis dictum: *Quid interest, auro an ferro adversariorum animos incitemus? obtulisse quod mentes capiat hosti, vicisse est: occuluisse, superare;* apud Ennodium Episc. Ticinens in Vita Epiphanii pag. 399 *

Pag. 432. *Adsueti nare Galli*] Sic Brennus contra Græcos belligeraturus, cùm ad Sperchium fluvium venisset, ἐσεν μισθὸν τῶν Γαλατῶν ἀπέστειλε, νῶσαι τὸ ῥεῦμα ὑποστάντας ἐξ αὐτῶν. Pausanias in Phocicis, ubi hæc porro addidit: Οὗτοι μὲν δὴ διαβαίνουσιν τῇ νυκτὶ διανηξάμενοι ὅσοι τὸ λιμνῶδες τοῦ ποταμοῦ. καὶ οἱ ἔχοντες τὰς θυρεοὺς ἐπιτρέψαντες ἐχρῶντο ἀντὶ σχεδίας. Patrium hunc nandi usum in Gallobelgis etiam Tacitus in Agricolæ Vita notat. Et vulgo jam notus est versus Sidonii Apoll. carm. 7.

Cursu Herulus, jaculis Hunnus, Francusque natatu.

Pag. 433. *Fame ignavissimo genere mortis*] Hæc vera est lectio, quæ etiam in Ms. reperitur: al. corruptè, *inanissimo g. m.* Sup. lib. XVII. *Fame ignavissimo mortis genere tabescentes.* Et lib. XIX. *famem ultimum malorum omnium* appellat, ut Dionys. Halicarn. lib. VI. & VII. κάκιστον τῶν μόρων καὶ χαλεπώτατον λιμόν. Homer. Odyss. 12.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν.

* Quem locum etiam Columella laudat de Re rustica lib. 2. cap. 2. *Teterrimam comitem mortis famem vocat, si tamen Græcis carminis habemus fidem clamitantibus*, λιμῷ δ' οἴκτιστον. G. Pomponius in Epistola ad Senatum apud Sallustium in Fragm. Historiar. pag. 160. *Fame miserrima omnium morte confecistis.* Livius lib. 27 pag. 664. *Fame ac frigore, quæ miserrima mortis genera sunt.* Vid. Senec. de Brevitate vitæ cap. 18. *

Persæ prater spectata pectoris, &c.] Gregorius Nazianz. in Julian. Orat. 2. Zosimus lib. III. Rufus Fest. in fine Breviarii.

Pagg. 433. 434. *Quinque regiones Transtigritanas, Arzanenam, &c.*] Zosimus lib. III. Συνεχώρησαν δὲ Ῥωμαῖοι τῶν Βαρβάρων ἔθνη ἀποστῆναι τῆς Περσῶν, ἔτι Καρδουηνοὺς, καὶ Ρημηνοὺς, καὶ Ζαλιηνῶν πρὸς τούτοις. Ita miré variant hoc loco in nominibus.

Pag. 434. *Quo ignobili decreto*] * Ammianus lib. 27. pag. 502. *pudendam pacem*: Agath. lib. 4. p. 131. *ignominiosas pactiones* vocant. * Eutropius lib. X. *ignobilem pacem* vocat. Fuerit licèt, ita tamen necessum fuit, à Juliano malè conflabellatum ignem sopire. Orosius lib. VII cap. 31. *Fœdus cum Sapore Persarum Rege etsi parum putant dignum, satis tamen necessarium pepigit.* Socrates Hist. Eccles. lib. II. cap. 19. Gregor. Nazianz. in Julian. Orat. 2. pag. 304.

Pag. 435. *Hatram venimus vetus oppidum*] Stephan. Ἄτρα, πόλις μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος. Ejus urbis situm describit Herodianus lib. III. pag. 328. ἦν δὲ πόλις ἐπ' ἄκρας ὑψηλοτάτης ὄρους, τείχει μεγίστῳ καὶ γενναίῳ περιβεβλημένη, πλήθει ἀνδρῶν τε τοξοτῶν ἀκμάζουσα. Vid. Xiphilin. in Severo pag. 410.

Pag. 438. *Sabinus fortunâ & genere inter municipes clarus*] Zosimus: Σαβῖνος τοῦ βουλευτικοῦ προεστὼς καταλόγου.

Provinciarum muro] Planè ut Zosimus, qui προτείχισμα dixit lib. III ἐδεδίεσαν ἐκδοθείσης μὴ προδῶσι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τοῦ προτειχίσματος. Sic Jordanes in Histor. Goth. *Getas quasi murum regni sui contra ceteras gentes statuit.* * Pentadius in tumolo Hectoris in Catalect. Poët. vet.

Defensor patriæ, juvenum fortissimus Hector,
Qui murus miseris civibus alter erat.

In altercatione Hadriani:

Quid est miles? murus imperii.

Pag 439. *Turba flebilis postes penatium amplexa vel limina*] * Val. Flaccus lib. 4. Argonaut. *Ultima tum patriæ Tydeus dedit oscula ripa.* Vid. Ovid. lib. Trist. vel de Ponto. * Rutil. Claudius lib. 1.

Crebra relinquendis infigimus oscula portis,
Inviti superant limina sacra pedes.

Numquam enim ab Urbis ortu inveniri potest] Eutropius eadem verbis non multùm differentibus, quæ historiæ illustrandæ causâ adscribam: *Uno à Persis atque altero prælio victus (Jovianus) pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit, multatus finibus ac nonnulla Imperii Romani parte tradita: quod ante eum annis M CIIXX. fere, ex quo Romanum Imperium conditum erat, numquam accidit.* Rufus Festus: *Tanta reverentia Romani nominis fuit, ut à Persis priùs sermo de pace haberetur, ac reduci confectus inediâ exercitus sineretur, conditionibus, quod numquam ante accidit, dispendiosis Romana Reip. impositis.* Falluntur autem, quòd Imperii Rom. fines ante hanc ignobilem Joviani pacem mutatos atque restrictos negant: qui error ut crassus omnis, sic nemini in Historia Romana mediocriter versato ignotus esse potest. Meliore itaque judicio Zosimus: nam & is licet in Joviani invidiam multa scribat, Persidis tamen terminos ad illa usque tempora immotos tantùm dicit. Eum operæ pretium erit videre Histor. lib. III. pag. 731.

Pag. 440. *Triumphi sunt denegati*] Valerius Maximus lib. II. cap 8. num. 4. & 5.

In extremis casibus icta cum dedecore fœdera] Sic optimè ex Ms. nam quod in vulg. est, *cum dedecore f.* non placet. Hoc primum; nunc reliqua ex Eutropio adtexam: *Quin etiam legiones nostra, ita & apud Caudium per Pontium Thelesinum, ita & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missa sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus his bellis, quæ commemoravi, factum est. Nam & Samnitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit.* Vid. Livium lib. IX. Flor. lib I. cap. 16. lib II. cap. 18 lib. III. cap. 1.

Pagg. 440. 441 *Sidera cometarum, super quorum natura ratiocinantes Physici variant*] Vid. Achil. Stat. Alexandrin. in Arati Phænom. cap. περὶ κομητῶν pag 102. Stob. in Eclog. Physic. cap. 26. * Seneca Natur. Quæst. lib. ult. * Apul. de Mundo, Theophylact. Simocat. lib. VII. pag. 339.

Pag. 442. *Exornari sepulcrum statuit Juliani in pomærio situm itineris*] De hoc ipso sepulcro Zosimus lib. III. καὶ τοῦτο μὲν (Juliani corpus) εἰς Κιλικίαν ἀπαχθὲν, ἐν τῷ Ταρσῷ προαστείῳ βασιλικῆς ταφῆς παραδίδοται, καὶ ἐπίγραμμα προσγράφεται τῷ τάφῳ τοιόνδε·

ΙΟΥΛΙΑΝΟC ΜΕΤΑ ΤΙΓΡΙΝ ΑΓΑΡΡΟΟΝ
ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑCΙΛΕΥC Τ' ΑΓΑΘΟC
ΚΡΑΤΕΡΟC Τ' ΑΙΧΜΗΤΗC.

Aliter Cedrenus pag. 253. Τὸ δὲ τούτου σῶμα ἀπεκομίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐτέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κυλινδροειδεῖ, ἐν ᾗ ἐπιγέγραπται ἐλεγεῖον τόδε·

ΚΥΔΝΩ ΕΠ' ΑΡΓΥΡΟΕΝΤΙ, ΑΠ' ΕΥ-
ΦΡΗΤΑΟ ΡΟΑΩΝ
ΠΕΡCΙΔΟC ΕΚ ΓΑΙΗC ΑΤΕΛΕΥΤΗΤΩ
ΕΠΙ ΕΡΓΩ
ΚΙΝΗCΑC CΤΡΑΤΙΑΝ, ΤΟΔΕ ΙΟΥΛΙΑ-
ΝΟC ΛΑΧΕ CΗΜΑ
ΑΜΦΟΤΕΡΟΝ ΒΑCΙΛΕΥC Τ' ΑΓΑΘΟC,
ΚΡΑΤΕΡΟC Τ' ΑΙΧΜΗΤΗC.

* Idem Epitaphium apud Zonaram quoque exstat. Ceterum cum Zosimo consentit, & cadaver Tarsum perlatum, in proastio ibi sepultum dicit. *

Cydnus gratissimus amnis] Curtius lib. III. *Cyd-*

nus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis. quippe leni tractu e fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui pluvidè manantis alveum turbent; itaque incorruptus, idemque frigidissimus, quippe multa riparum amœnitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit.

Pag. 442. *Ex Actuario ratiocinus scribendis*] Corrupêre retro Editiones, *ex Auctusto ratiocinios scrib.* qui idem error in Eutropio olim fuit, lib. IX. *Actuario quodam machinante dolum*, ait τῷ *Actuario*. At rectè Aur. Vict. *Tantum Actuariorum, quorum loco Attitinunt habebuntur, in exercitu factiones vigent. Actuarii* in veteri Gloss. vocantur ὑπομνηματογράφοι: quorum ut officia diversa, sic nomina quoque. Ut *Actuarii ratiocinus scribendis*, id est, qui ratiocinia numerorum sive castrensium, sive palatinorum & comitatensium pertractant. L. 5. C. de erogat. mil. ann. L. 5. C. de Castrens. pecul. *Actuarii equorum curulium civitatum diversarum.* L. 7. C. de numer. Actuar. *Actuarii sarcinalium Principis jumentorum.* Ammian. lib XV. aliisque, de quibus in libris legalis scientiæ mentio frequens.

Capita scholarum ordo castrensis appellat] Scholæ militares multæ erant: & quidem tempore Justiniani Imp. undecim, L. 10. C. loc. cond Qui iis adscripti erant, dicebantur *scholares*. L. 34. Cod. Theod. de erog. milit. ann. Harmenop. lib. IV. Tit. 12. § 28. eorumque Præpositi *Capita scholarum*, eodem modo ut *Capita contubernii*, apud Veget. de Re mil. lib. II cap 8. & 13. De his optimè Agathias lib. V. ἐκ δὲ τῶν ταγμάτων ἐκείνων οἳ ἐς τὸ ἀμφὶ τὰ βασίλεια φυλακτήρια ἐν τῇ οὐ... ἀποκεκρίσθαι, οὓς δὴ σχολαρίους ἀποκαλοῦσι. ὅτι δὲ στρατιῶται μὲν ὀνομάζονται, καὶ ἐγγεγράφαται τοῖς τῶν καταλόγων πίναξι. αὐτοὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδροὶ ... καὶ μόνου εἵνεκα τοῦ βασιλέως ..., καὶ τὸ ἐν ταῖς ... μεγαλαυχίας ἐξευρημένοι, &c. Ammian. lib. XIV. *Solisque scholis jussit esse contentum palatinis & Protectorum, cum scutariis & gentilibus.* Corippus African. de Laudib. Justini, lib. III.

Ornata est Augusta domus, jussaque regentis
Accitis proceres omnes, schola tota palati est
Jussa suis adstare locis.

Pag. 443 *Fertur enim recenti calce cubiculi, &c.* Sozomenus lib. VI. cap. 6. Orosius lib. VII. cap. 31. *Cùm in cubiculum quoddam novum sese recepisset, (Jovianus) calore prunarum & madore parietum nuper calce illitorum aggravatus & suffocatus, octavo demum mense, quam imperare cœperat, vitam finivit.* Hieronymus Epist. ad Heliodor. *Jovianus gustatis tantùm imperialibus bonis fœtore prunarum suffocatus interiit.* Quo fati genere consimili Q. Lutatius Catulus etiam interiit: de quo Appianus de Bello civili lib. I Κάτλος δὲ οἰκήματι νεοχρίστῳ τε καὶ ἔτι ὑγρῷ καμίνους ἀνάψας, ἑκὼν ἀπεπνίγη. * Vell. Paterculus lib. 2 pag. 53. Zonaras in Joviano p. 24. Εἰς ... καταλύσων, αἰφνιδίως τελευτήσας ... ὡς μὲν ἔνιοι ... φασι. ... ὡς δ' ἕτεροι, χαμαίζηλος ἦν, ἐν οἰκήματι ... καὶ διὰ τὸ τοῦ ψύχους ... ἐν τῷ ... πολλὴν, καὶ ... αὐτοῦ ... , καὶ ... , ἐξ ὧν ... *Dadastanis repente obiit, cùm (ut alii scribunt) recentes fungos venenatos comedisset. Vilo enim victu usus est, ut alii, cùm hiberno tempore in conclavi tectorio recens inducto obdormisset. Nam cùm ob frigoris acrimoniam carbonibus ignis accensis magnus vapor è calce nitanato exstitisset, eo dormiens sine sensu mortis suffocatus est, vino gravis: multo enim mero usus esse fertur.* *

Æmiliano Scipioni] Livius Epitom. lib. LIX. Velleius Paterc. lib. II. Valerius Maxim. lib. VIII. cap. 15. §. 4.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXVI.

Pag. 446. BISSEXTUM *vitans Februarii*] De bissexto sic Matt. Blastaras: Τὸ τοῦ βισέξτου ὄνομα ῥωμαϊκόν ἐστι, δηλοῖ τὸ δὶς ς΄. αἱ γὰρ ῥωμαϊκαὶ λέξεις, οὐκ εἰς τὸ δ. τὸ β. συναλαμβάνουσι. λέγεται δὲ οὕτω, διὰ τὸ δὶς εἶναι ἓξ τὰς ὥρας τοῦ ... Φεβρουαρίου ἡμέρας, καὶ δὶς ς΄. τῶν καλανδῶν, ὅτι κατὰ τετραετίαν αὐτὸν ἀναπληροῦσθαι τῶν ... τεταρτημορίων τῶν ἡμερῶν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, εἰς μίαν ἡμέραν ... συνιστάμενα. ὅτι καὶ ... τῷ Φεβρουαρίῳ ... τότε καὶ τότε ἡμέρας. Infaustum verò bissextum Rei Rom. sæpius fuisse, etiam Macrobius notat Saturnaliorum lib. 1. cap. 13.

Pag. 447. *Menon & Euctemon*] MS. *Menon & Eucl.* Legendum *Meton & Euct.* Et ita rectè in veterib. Servii codicibus Æneid. 3. vocatur: nam in recenti Editione locum corrupêre. Diodorus Siculus lib. XII. ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις Μέτων ὁ Παυσανίου μὲν υἱὸς, δεδοξασμένος δ' ἐν ἀστρολογίᾳ, ἐξέθηκε τὴν ὀνομαζομένην ἐννεακαιδεκαετηρίδα. Ab hoc Metone annus Metonis nomen invenit, de quo plura in opere arduo Jos. Scalig de Emendatione temp. lib. II.

Polo percusso signifero] Verior Scaligeri emendatio, *polo percusso sign.*

Autumnalis mensis inveniatur quandoque vernalis] Solin. cap. 3. *Cùm hæc sic forent constituta, modusque intercalandi interdum cumulatior, interdum fieret imminutior, vel omnino dissimulatus præteriretur, nonnumquam accidebat, ut menses, qui fuerant brumæ translati, modò in æstivum, modò in autumnale tempus inciderent.*

Pagg. 447. 448. *Cùm in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi*] Ipsissima pæne verba apud Solin. *Translata in Sacerdotes intercalandi potestate: qui plerumque gratificantes rationibus publicanorum, pro libidine sua subtrahebant tempora, vel augebant.*

Pag. 448. *Quibus abolitis Octavianus Aug. Græcos sequutus*] Primus accuratæ hujus correctionis auctor Julius Cæsar exstitit. Octavianus autem annum à D. Julio ordinatum, sed postea negligentiâ conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit. Sueton. lib. I. cap 40. lib. II. cap. 31. Vide Jul. Solin. cap. 3. Macrobium Saturnal. lib. 1. cap. 14.

Pag. 449. *Quod erat igitur in manu positum vestra*] Vocem cordatam Imperatoris strenui Valentiniani Aug. cùm consortem suum eligere vellet, hanc ponit Theodoretus lib. IV. cap. 5. *Τηνικαῦτα δὲ στρατιώτας, βασιλεῦ κα..., ἐμοὶ δοῦναι τὴν βασιλείας τὰς ἡνίας, ἐπειδὴ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν φροντίζειν πραγμάτων*

Concordia viribus totis, per quam res minimæ convalescunt] Sallust. in Jugurt. *Concordiâ parvæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.*

Alienum ad amicitiam, cùm judicaverit quisquam prudens, adjungere] * Cicero de Amicitia: *Quum judicaris, diligere oportet, non cùm dilexeris, judicare.* Publ. Syrus in Mimis: *Honestius est cùm judicaveris, amare, quàm cùm amaveris, judicare.* * Nicoclis autem præceptum est, apud Stobæum Serm. 283. Δεῖ κρίναντας φιλεῖν, οὐ φιλοῦντας κρίνειν. * Quod alii ex Theophrasto laudant. Plutarch. περὶ φιλαδελφίας. * Seneca Epist. 3 * *Præpostere officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cùm amaverint, judicant, & non amant, cùm judicaverint.* Pub. Rutilius Lupus de Figur. lib. I. *Theophrastus dicitur dixisse, prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.*

Pag. 450. *Hilarinum aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico*] Infames valde erant agitatores circenses veneficii suspicione. Nam ut in cursu ta vincerent, tanta concertatio eorum erat, ut etiam magicis imprecationibus artibusque malis adversariorum equos impedire conarentur. Hieronymus in Vita Hilarionis: *Hic igitur* (Italicus) *æmulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus & hujus impediret equos, & illius incitaret ad cursum, venit ad B. Hilarionem, & non tam adversarium lædi, quàm se defendi obsecravit, &c.* De iisdem iterum Ammianus lib. XXVIII. *Marcianus quidam & Eusaphius omnes clarissimi arcessiti in crimen, quod ejusdem consilii venefici aurigam fovere dicebantur Auchenium.* Idem: *Ad aurigam confugit audentem omnia prælicentior, eumque ut veneficum curat urgeri.* * Arnobius advers. Gentes lib. I. pag. 32. *In curriculis equos debilitare.* Vid. Ræ-vard. Var. lib. 5 cap. 13. * Contra hos aurigas veneficos scripta est in partem Constitutio Valentin. Theodos. Arcad. Impp. quæ est L. 9. C. de malef. & mathem.

Confugit ad ritus Christiani sacrarium] Glossar. *Sacrarium*, ἱερὸν, θυσιαστήριον. Ut de Germano, qui ad altare perfugium fecerat, apud Theophylactum Simoc. lib. VIII. ἡνίκα δὲ Μαυρίκιος τὸν ἱερέα τοῦ θυσιαστηρίου κάτεχον τὸν Γερμανὸν γεγονέναι. De hoc ritu jam olim ad Historiam Longobard. quædam à me notata sunt, aliaque ad L L. Germanor. mox edenda.

Pag. 451. *Duillium accepimus veterem*] Livius lib. XVII. Florus lib. II. cap. 2. Val. Maximus lib. VII. cap. 6. Cicero in Catone.

Si tuos, inquit, amas Imp. optime habes fratrem] Cedrenus in Valentiniano, pag. 254. Μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπεὶ ἑώρα ἀξίους συγκλητικοὺς προσονομάζειν τῆς βασιλείας, εἶπεν Δαγαλαΐφης ἔν τε αὐτῷ ἐπὶ κοινοῖς. Πρὸς δὲ Δαγαλάϊφος συγκλητικὸς ἀπεκρίνατο. Εἰ τοὺς σοὺς φιλεῖς, ἔχεις ἀδελφόν. εἰ δὲ τὴν πολιτείαν, ζήτησον ἕτερον εἰς τὴν ἁλουργίδα περιβαλεῖν.

Quære quem vestigas] i. q. *quem vestias.* Id enim est, quod Cedrenus dicit, ἕτερον εἰς τὴν ἁλουργίδα περιβαλεῖν.

Quintum Kal. Apriles] Vulg. τὸ *quintum* deest. Eaque locutio aliis minùs usitata, Ammiano tamen frequens est. Sic lib. XXV. *Principio lucis sequuta, quæ erat quintum Kal. Julias.* Inf. hoc libro: *Diem duodecimum Kal. Augustas Cos. Valentiniano.*

Pag. 452. *Scotti & Attacotti Britannos ærumnis, &c.*] Ita lib. XXVII. *Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti*, ut hinc vicinam esse gentem conjicere liceat. In Notitia quoque Imperii nominantur *Attecotti juniores, Attecotti seniores*: & inter auxilia Palatina *Honoriani Attecotti juniores.*

Austoriani, Mauricaque aliæ gentes] Inf. lib. XXVIII. *Austuriani his conterminant.* Utrobique legendum videtur, *Ausuriani*, vel *Ausoriani.* Johannes CP. in Eclogis legationum ex Prisco: Ἐς τὴν Λιβύην ἐμβαίνει ἐπὶ τῇ πρὸς Αὐσοριανοὺς μάχῃ. Synesius Αὐσοριανοὺς vocat, Epist. LVII. & in Catastasi de Pentapoleos calamitate.

Causando quod post Joviani excessum, cum quo fœdus] Non caret res exemplo. Sic enim Fidenates, postquam Romulus in terris esse desiisset, iterum in Romanos arma moverunt, ac si cum Romulo saltim, non cum Romanis pacis fœdere coiissent. Dionysius Halicarn. lib. III. ὡς προσηγγέλθη τοῖς ἐν Ῥώμῃ προβούλοις πυνθανομένους τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστάσεως ἀπεκρίναντο (Fidenates) μηδὲν αὐτοῖς ἔτι πρᾶγμα πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἶναι κοινὸν, ἐξ οὗ Ῥωμύλος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰς φιλίας ὅρκια. Nec secius arbitrati Apuli, & reliqui Latini omnes Anco Martio mortuo; itaque & agros incendere, prædasque agere ut hostes inceperе. Turnus quoque Herdonius dicebat, fœdus quod Latini cum Tarquinio Prisco icerant, morte illius interveniente ruptum, τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ (Tarquinium Priscum intelligit) παρελθόντες τὴν ἡγεμονίαν, λελύσθαι λέγων μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, διὰ τὸ μὴ προσγεγράφθαι ταῖς ὁμολογίαις τὴν αὐτὴν εἶναι δοκεῖ καὶ τοῖς ἐγγόνοις. Dionysius Halicarn. lib. IV. Tale fuit responsum Persei Macedonum Regis, *Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere.* Livius lib. XLII. Aliaque similia exempla in prisca Historia, sæculi præsertim medii, in facili est observare.

Pag. 457. *Clavos summæ rei gerendæ commissos*] Bene ita in Ms. ut lib. XXI. *Clavos pro fluctuum motibus erigens.* Lib. XXV. *Clavos regendæ navis cuilibet periculi socio commiserant.* Nota est Ciceronis loquendi forma in Orat. pro P. Sextio: *Quis enim clavum tanti Imperii tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitretur!*

E medio se conspectu discrevit] Vulg. *differuit*, haud placet. Lib. XXIX. *Insonis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus longius sese discrevit.* Lib. XXXI. *Quindecim millibus passuum à civitate discretis.*

Pag. 458. *Cùm ditaretur luctibus alienis*] Inf. *Ditandus casibus alienis.* Ut Claudian. 4. Cons. Honor.

—— *privatis crescunt æraria damnis.*

Invisior Cleandro] Spartianus in Commodo.

Onerosior Plautiano] Spartianus & Herodianus in Severo.

Pag. 459. *Divitenses Tungritanosque juniores*] Levis variatio lib. XXVII. *Divitensibus præsidebat & Tungricanis.* Ut etiam in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri illustris Magistri peditum Præsentalis, Divitenses seniores, Tungricani seniores.*

Anastasianæ balneæ] Quæ in regione U. C P. IX. erant, ut in ejus Descriptione veteri habetur.

Ut Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem Imperii præmia Julian.] Spartianus in Didio Julian. *Postea quam in castra ventum est, quum Sulpiciano Præfecto Urbi, socero Pertinacis, concionante sibique Imperium vindicante, Julianum e muro nullus admitteret, primum Julianus monuit Prætorianos, ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacem vindicaret, -- sane quum vicena quina millia militibus promisisset, triceno dedit.*

In pædagogiani pueri speciem] Lib. XXIX. *Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant.* De his satis jam ab aliis dictum est ad Taciti Annal. lib. XV.

Purpureis opertus tegminibus pedum] Fastus hic erat Impp Romanorum, ut purpuræ ac muricis usum Augusto tantùm ac principali cultui convenire putarent. Quemadmodum igitur indumenta reliqua hoc colore superbirent, sic ipsa quoque pedum tegumenta; de quo ritu optimè Corippus lib. II.

Purpureo sura resonant fulgente cothurno,
Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco,
Quis solet edomitos victor calcare tyrannos
Romanus Princeps, & barbara colla domare,
Sanguineis prælata rosis, laudata rubore,
Lectaque pro soceis tactis mollissima plantis.
Augustis solis hoc cultu competit uti,
Sub quorum est pedibus Regum cruor: omne profecto
Mysterium certa rerum ratione probatur.

Eum habitum crescente luxu mox etiam Papa Rom. & Patriarcha C P. sibi vindicarunt, ἐκ ἀποσφάγματος τῶν ἁγίων μαγικῶν Κωνσταντίνου, ut ait Theod. Balsamon in Explicatione Concilior. Joh. Curopalates, magnus Drungarius Vigliæ, in Historia Isaaci Comneni, pag. 129. *Aggressus est etiam (Patriarcha) cocco tincta induere calceamenta, antiquum sacerdotii morem hunc asserens, & oportere his uti novum quoque Archiepiscopum; nam inter sacerdotium & regnum nihil interesse, vel admodum parum.* Scitum autem ac prudens hic Basilii Imp. monitum est, in Exhortationibus ad Leonem fil. cap. LXIII. Πεφύλαξο δὲ ἐν καιροῖς ἀπὸ τῶν ἐν θρόνῳ ἱερωσύνης ἐξουσιάζειν. ἐ τὰς πόδας ἐν τῷ ἐρυθρῷ λευκῶς ὑποδῆσαι, ἐπὶ αὐτοῖς τὴν φλόγα τῶν τύφων ἐξάπτουσιν· οὕτω γὰρ ... τὴν βασιλείαν χειρουμένη. ... τὰ ... ἐν τῷ ... ἑνώσας, ... τὴν ... τῇ ... βασιλείᾳ.

Ut in theatrali scena simulacrum] Zosimus lib. IV. ... Προκόπιος ... ἀπὸ σκηνῆς βασιλεία ...

Pag. 460. *Sepulta jam dudum negotia*] Id-est, taciturnitate sopita. Justinian. L. 3. Cod. de annal. except. * Vel sententiis definitivis, aut transactionibus decisa Novell. Theod. Tit. 2. pag. 524. Ubi idem Imp. *resuscitare lites* dixit, ut Ammian. *excitare.* *

Rediviva tabula] Παλίζων χρέος. Contrà verò, *Tabulæ novæ*, χρεῶν ἀποκοπή. Glossar.

Adramytenus Andriscus degener] Sup. in fine lib. XIV. De reliquis quorum hic mentio, abunde Historiæ Aug. Scriptores agunt.

Pag. 461. *Intra regiam apparebant, aut parere desierant*] Virgil. Æneid. 12. -- *Jovisque in limine Regis Apparent.* - ubi Servius: *Apparent, id est, præsto sunt; unde etiam Apparitores constat esse nominatos.* Tertullianus Apologet. cap. 13. *Quo differt ab epulo Jovis silicernium? à simpulo obba? ab Haruspice pollinctor? nam & Haruspex mortuis apparet.*

Pag. 463. *Per ripensem Daciam*] Duæ sunt Daciæ in regionibus Mœsiæ & Dardaniæ, quarum altera supra Danubium, ideoque *Ripensis*: altera trans Danubium, & *Mediterranea*. Ut *Noricus Ripensis supra Danubium, & Noricus Mediterraneus*, in veteri Notitia regionum. Rufus Fest. *Trajanus Dacos sub Rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit, quæ in circuitu habet decies centena millia passuum. Sed sub Gallieno Imp. amissa est, & per Aurelianum translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ ac Dardaniæ factæ sunt.*

Appellant Aconteisma] Sup. lib. XXII. & Antonius in Itiner. *Iter quod ducit à Dyrrachio per Macedoniam & Thraciam Byzantium usque-- Neapoli, Acontisma, Topinco.*

Cana Romanorum fides] Virgil. Æneid. I. *Cana fides & Vesta.* ubi Serv. *Canam fidem dixit, vel quod in canis hominibus invenitur, vel quod albo panno involuta manu ei sacrificabatur, per quod ostenditur, fidem debere esse secretam.* * Prudentius Hamartigenia: *Tunc postliminio redeuntem suscipit almo Cana fides gremio.* Inde Symmach. lib. 4. Epist. 42. *Alba velamina, non segmentatis amictus fidem vestiant.* *

Pagg. 464. 465. *Est autem Sabaia ex ordeo & frumento in liquorem conversis paupertinus in Illyrico potus*] Confirmat hæc Ammiani verba Hieronym. lib. VI. cap. 19. in Esaiam: *Zythum, quod genus est potionis ex frugibus aquaque confectum, & vulgò in Dalmatia Pannoniaque provinciis, gentili barbaroque sermone appellatur Sabaium.* Cerevisia nimirum & alia potionum genera pro mutatione provinciarum nomina quoque mutant. Quæ hodie *Biera* in omni Teutonum natione dicitur, ea erat olim *Cerevisia* in Gallia, nomine ibi nato, re cum aliis nationibus communi. Et quæ Danis & Suecis *Oel*, Scottis *Hel*, ea *Celia* erat Hispanis. Florus lib. II. cap. 18. *Celia, sic vocant indigenam ex frumento potionem.* De Numantinis loquitur, de quibus etiam Oros. lib. v. cap. 7. *Subito portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celiam vocant.* * Johan. Saresberiens. Epist. 83. *Celia, quæ à nostratibus usu vulgari cerevisia nuncupatur.* * De hujusmodi potionibus etiam * Ditmarus Episcop lib. 7. pag. 90. *Quia ne ecce aqua, medone extinguunt.* * Plinius lib. XXII. cap. 25 Herodotus lib. II pag. 133. Diodorus Sicul. lib. v. Cassianus Bassus de Agricult. lib. VII. cap. 34. Columella lib. x. L. 9. ff. de tritic. vin. oleo. Julianus in Epigram. Antholog. lib. I. cap 95. Aliaque incognita potionum nomina Gregorius P P. enumerat lib. v. Epist. 37. ad Eulogium Episc. Alexandrinum. *Quia colatum ac pisticum non libenter bibo, præsumens cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic à negotiatoribus nomen cognidii & non substantiam comparamus.* Quale etiam illud, quod in veteri Glossar. *Curmen, Ζῦθος ἀπὸ σίτου.* * *Caranum*, Augustin. lib. 2. de Morib Manich pag. 176. Appius locis permultis, Apicius lib. 5. * Sic *Medo* jam olim fuit Germanis, & præsertim Septentrionalibus populis usitatissimus: cujus mentio in Concilio Triburiens. Pœnitentiali Rom. Ditmaro Episcop. Mersburg. * Athenæo ex Polyb. Deipnos. lib. 1. pag. 16. * Prisco Soph. in Eclogis Historiæ Gothicæ pag 42. Ἐχορηγεῖτο δὲ ἡμῖν κατὰ κώμας (τῶν Σκυθῶν) τροφαὶ, ἀντὶ μὲν σίτου κέγχρος, ἀντὶ δὲ οἴνου, ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος. ἐκομίζοντο δὲ καὶ οἱ ἑπόμενοι ἡμῖν ὑπηρέται κέγχρον, καὶ τὸ ἐκ κριθῶν χορηγούμενον πόμα, κάμον οἱ βάρβαροι καλοῦσιν αὐτό. * Ubi & illud de Camo notandum: quamquam vocem eam apud Apicium lib 3. legimus, & Ulpian. lib. 9. ff. de tritico, vino, oleo leg. Ut vel hinc pravis emendationibus renuntient, qui locum Jurisconsulti de vitio suspectum habent. Errant enim insigniter, & dum eorum laudatoe existit, errores in par-

tem venit V. Cl. Jacob. Menochius Præsumpt. lib. 4. * At verò Græcis *medo* est hydromel, vel χυμόλι, ἀπὸ τῆς χροιᾶς τοῦ μέλιτος, apud Zonaram in Schol. ad Canon. Apostolor. 5. Et *pomatium*, *piratium*, Hebræorumque *sicera*, ex Hieronymo aliisque Scriptoribus nota satis.

Pag. 467. *Quivis beatus versâ rotâ Fortunæ ante vesperum potest esse miserrimus*] Pertinet huc proverbium vetus apud * Varronem in Satyra Menippea, * & Titum Livium: *Nescis quid serus vesper vehat* Nihil enim æquè metuentes prudentiores esse debent, quàm τὴν περὶ τὴν τύχην ἀπιστίαν, ut bene Valentinianum Imp. monet Themistius Euphiad. Orat. 9. Et Isidori Pelusiotæ dictum hoc elegans est, lib. 11. Epist. 105. Πολλοὶ ἐξ ἀρχῆς ἀτυχῶς ... [illegible] ... εἰς τέλος ... [illegible] ... ἑαυτοὺς ... [illegible].

Ob illos casus inæstimabiles plenum] Locus corruptus, neque à Ms. auxilii quidquam: itaque alii viderint.

Pag. 468. *Pescennius Niger*] Herodian. lib. III. Xiphilinus in Severo, Spartianus in Pescennio.

Pessinunta signa propere tulit, Phrygia quondam, nunc Galatia oppidum] Strabo adhuc Phrygiæ adnumerat, lib. XII. Τελέσουσι δὲ τὰ πρὸς τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, τῇ κατὰ τὴν Πεσσινοῦντα. Stephanus Galatiæ: Πεσσινοῦς, πόλις Γαλατίας, ἀπὸ ... [illegible] ... Πεσσινοῦντος.

Sicut aliquando dimicaturi Macedones] Diodorus Sicul. lib. XIV. Justinus lib. VII. Panegyr. Nazarii: *Puer Eropus in cunis deductus ab Illyricis in prœlium, animosiores suos reddidit.*

Pag. 469. *Partium dux in ancipiti Agilo remo excursu prodidit*] Haplonem vocat Zosimus, corruptè ut puto. Τοὺς Σαρδιανοὺς ... [illegible] ... Φρυγίας ἐλάσας, ... [illegible] ... Προκόπιος ἐν Νακολείᾳ τῇ πόλει, ... [illegible] ... Προκοπίου στρατηγοῦ τὸ πρᾶγμα πρὸς τὰ τοῦ βασιλέως ... [illegible] ... Οὐάλης. Vide Socratem lib. IV. cap. 5.

* *Statimque abscissa cervice*] At Zonaras scribit, Procopium proditum à suis, cruribus innexum duabus arboribus vi inclinatis, eisdem resurgentibus & arrectis miserè esse divulsum. *

Florentius & Barchalba, qui eum duxerunt] Non hos, sed Agilonem & Gomoarium ponunt, Socrat. Histor. Eccles. lib. IV. cap. 5. Sozomenus lib. VI. cap. 8. Nicephorus Callist. lib. XI. cap. 4. Qui etiam de supplicii genere longè diversa narrant.

Amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes] Impp. Arcad. & Honor. L. 5. C. ad L. Jul. Majest. *Si quis ex his in exordio initæ factionis, studio veræ laudis accensus initam prodiderit factionem, & præmio & honore à nobis donabitur.* Sallustius in Catilin. *Si quis indicasset de conjuratione, quæ contra Remp. facta erat, præmium decrevere servo libertatem & sestertia centum, libero impunitatem ejus rei, & sestertia ducenta.* Sic sæpe apud Dionysium Halic. & Tit. Livium conjurationem indicantibus servis libertatem, ingenuis milia aliquot æris, & præter ea interdum quoque alia munera donata legimus.

Pag. 470. *Similis Crassi, quem in vita semel risisse Lucill. affirmat & Tullius*] Ciceronis locus exstat de Finib. lib. V. *M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, ut ea re minùs ἀγέλαστος, ut ait idem, vocaretur.* Hieronymus Epist. ad Chromat. *Semel in vita Crassum risisse ait Lucilius.*

Pag. 471. *Catoniana vel Cassiana sententia*] M. Cato Porciæ familiæ auctor, & C. Cassius Longinus, Juris peritissimi fuere. Et Catonis regula etiam nunc in Pandectis sæpissime laudatur: à Cassio verò secta Cassianorum originem invenit. L. 2. §. fin. ff. de orig. Jur. Plinius lib. VII. Epist. 24. * Vide suprà pag. 44. Observationum ad librum XXII *

Pag. 473. *Milia multa necavit hominum*] Quinquaginta hominum milia à restuo mari absorpta fuêre, ut ait Cedrenus: Πέντε μυριάδες ἀνθρώπων κατεποντίσθησαν. Vide Michaëlem Glyc. Annal. tomo IV. pag. 355.

Culminibus insedere tectorum] Sub Juliano aut circa ea tempora hoc accidisse aiunt, Sozomenus lib. VI. cap. 2. Nicephorus Callist. lib. X. cap. 35. * Similis διάνωσις primo Valentiniani & Valentis Impp. Consulatu contigit. Socrates Histor. Eccles. 14. cap. 3. & alia sub Gratiano, si Georgio Cedreno fides, pag. 258. *

Exanimataque naufragiis corpora supina jacebant aut prona] Mixtum nempe muliebre & virile secus hac inundatione periisse notat: prona enim mulierum corpora, supina virorum aquis exstincta natant. Plinius lib. VII. cap. 17. Solinus cap V.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXVII.

Pag. 475. DIVITENSIBUS *præsidebat & Tungricanis*] Vid. quæ ad lib. XXVI. notata.

Pag. 476. *Prope locum Scarponna*] Itinerarium Antonini Imp. *A Durocortore Divodurum—Tullum, Scarponna, Divodurum.* Tabula vetus Itiner. — *Tullo Scarponna.*

Lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantesque nonnullos] Simile illud, quod alibi refert Zosimus: τοὺς δὲ μεθύοντας, ἄλλους δὲ τοῖς ποταμοῖς λουομένους, ἀπέσφαξε. De Germanorum verò rutila coma Diodorus Sicul. lib. V. Procopius Wandalicor. lib. 1. aliique Scriptores non pauci, ut jam ad Taciti Germaniam à viris doctis notatum est.

Pag. 477. *Per Annonariam apparuit Tusciam*] Dux erant Tusciæ, Annonaria & Urbicaria, ut Picenum annonarium & urbicarium. Cassiod. lib. 4.

Epist. 14 *Per Picenum sive Tusciae utrasque.* Auctores Rei agrar pag. 163. *Terminus testacens in ped.* CCCCL. *per Tusciam Urbicariam & Annonariam.* * Jornandes de Regnorum Successione, in fine: *Ad cancellos Annonariae Tusciae feliciter dimicans, fugat exercitum.* * L. 12. C. Theod. de indulg. debit. *Picenum & Tusciam Suburbicarias regiones.* Et *Consularis Tusciae Suburbicariae*, in inscriptione Novel. Constitutionis Leonis & Majoriani, Tit. 1x.

Pag. 478. *Terentius enim humili genere in Urbe natus, provinciam Correctoris administraverat potestate.* Ad quem etiam plurimae Constitutiones in Cod. Theodos. exstant. L. 4. de jurisdict. *Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Terentium Correctorem Tusciae.* L. 61. & 65. C. Th. de Decurionib. & si quae aliae.

Pistor] Horum conditio qualis fuerit, satis ex Cod. Theodos. Tit. de pistor. & Catabolent. patet.

Officium ex Praefecto] Sic *Officium judicantis*, L. 23. C. Theod. de erog. mil. ann. & *officiorum annonae*, L. 19. Tit. eod. *Princeps officii*, L. 1. Cod. Theod. de offic. rect. provinc.

In naviculariorum negotio] De naviculariis vid. Cod. Theodos. lib. XIII. Tit. 6. Cod. Justin. lib. XI. Tit. 1.

Symmachus Aproniano successit] Hic est ille Q. Aur. Symmachus P. U. ad quem varia Edicta & Rescripta Valentiniani & Valentis Impp. in Codd. Theod. & Justinianeo exstant: cujus quoque Epistolarum volumina ad nostram memoriam pervenere: in quibus ingenium viri & stili facundiam meritò admiramur.

Calcariae exstructurum] Tertullianus de Carne Christi, cap. 6. *De calcaria ad carbonariam.*

Lampadius ex Praefecto Praetorio] Zosim. lib. II. Λαμπάδιος ὁ τῶν αὐλῶν ὕπαρχος, ἀνὴρ δυναστείας ἐπὶ τοῦ βασιλεῦ παντα ἀεὶ ..... [illegible]

Magnificos Praetor ederet ludos] A Praetoribus novis ludos edi solitos, constat ex L. 13. & 14. C. Theod. de Praetor. & Quaestor. Symmach. lib. 8. Epist. 14. * Vide quae ex Photio notavi, ubi de Praetura agit. Tertull. de Spectacul. lib. cap. XII. *Licet transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, Quaesturas dico, & Magistratus.* Idem cap. ult. in fine: *Ut talia spectes, ut talibus exsultes, quis tibi Praetor, aut Consul, aut Quaestor, aut Sacerdos de sua liberalitate praestabit!* *

Pag. 480. *Herbam parietinam jocando cognominarunt*] Aur. Victor in Constantino: *Hic Trajanum herbam parietariam, ob titulos multis aedibus inscriptos, appellare solitus est.*

Prope Constantinianum lavacrum] Constantinus Imp. cùm Byzantium vetus suo nomine appellasset, inter alia Urbis illustria monumenta, λουτρὰ etiam splendida exaedificavit. Codinus in Originib. CP. Harum balnearum meorio quoque in veteri novae Romae Descriptione, ex qua in x. regione eas fuisse scimus. Unde P. Gillii viri doctissimi error detegitur Topograp. CP. lib. III. cap. nlt. *Constantinianas* legentis. Quas & ipsas quidem fuisse nemo negat, sed post Chalcedonos murorum à Valente destructionem primùm exstructas. Socrates Histor. Eccles. lib. IV. cap. 8.

Mulvium pontem] De quo Livius lib. XXVII. Juvenalis Satyr. 6. Pub. Victor in Descriptione urbis Romae.

Ex Quaestore Palatii Viventius] MS. *Juventius.* Sed vulgata lectio recta. Exstantque ad hunc Viventium varia Impp. Valentin. Valent. & Gratian. Rescripta. L. 4 C. Theod. de offic. rect. provinc. L. 30. C. eod. de cursu publ. aliaque alibi non pauca.

Damasus & Ursicinus] Ita Anastasius & Liutprandus in Vitis P P. *Ursinum* vocat Rufinus Hist. Eccles. lib. II. cap. x. *Ursacium* Socrates lib. IV. cap. 24. Sozomenus lib. VI. cap. 23. *Ursicinum* Nicephorus Callistus lib. XI cap. 30.

Pag. 481. *Ut ditentur oblationibus matronarum, &c.*] Nimis pol hoc verum: & insatiabile habendi studium in sacri ordinis viris, non antiqua solùm, sed * nostra quoque tempora sciunt. * Infanum bene ad Ammiani mentem Hieronymus ad Eustochium Epist. 22. *Quidam in hoc omne studium vitamque posuerunt, ut matronarum nomina, domos, moresque cognoscant, ex quibus unum, qui hujus artis est princeps, breviter strictimque describam, quo facilius magistro cognito, discipulos recognoscas. Cum Sole festinus exsurgit, salutandi ei ordo dispositus, viarum compendia requiruntur, & paene usque ad cubitula dormientium senex importunus ingreditur: si pulvillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticae supellectilis, laudat, miratur, attrectat, & se his indigere conquerens, non tam impetrat, quàm extorquet: quia singulae metuunt veredarium Urbis offendere.* Vide locum. Idem Epistola ad Heliodorum 2. ad Nepotianum Epist. 2. * Cui tamen vitio in partem obviare conati suot Impp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ut ex eorum Constitutione ad ipsum hunc Damasum Episc. urbis Rom. constat; cujus haec sunt verba L. 20 C. Theod. De Episc. Eccles. & Clericis: *Ecclesiastici aut ex Ecclesiasticis, vel qui Continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant, sed publicis exterminentur judiciis, si posthac eos adfines earum vel propinqui putaverint deferendos. Censemus etiam, ut memorati nihil de ejus mulieris, cui se privatim sub praetextu religionis adjunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo judicio possint adipisci. Et omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec per subjectam personam valeant aliquid vel donatione vel testamento percipere. Quinetiam si forte post admonitionem Legis nostrae aliquid hisdem eae feminae vel donatione, vel extremo judicio putaverint relinquendum, id Fiscus usurpet. Ceterum si earum quid voluntate percipiunt, vel ad earum successionem vel bona Jure Civili, vel Edicti beneficiis adjuvantur, capiant ut propinqui.* Lecta in Ecclesiis Rom. III. Kal. August. Valentin. & Valente III. AA. CONS.

Pag. 482. *Homeri perennis auctoritas*] Iliad. IX.

Βοιῆς ἢ ζάφυγε παρὰ Θρηΐκιον ἄντα
Ελθόντ᾽ ἐξαπίνης.

Humanumque sanguinem in ossibus capitum humanis bibentes] Rufus Fest. *In Thracia regionibus etiam Scordisci habitaverunt, pariter crudele & callidum genus. Multa de saevitia praedictorum fabulosa memorantur, quòd hostiis captivorum Diis suis aliquando libaverint, atque sanguinem humanum in ossibus capitum potare sint soliti.* Florus lib. III. cap. 4. Vid. alia his similia apud Herodot. lib. IV. & Auctorem libri περὶ τῶν χαλῶν, Pomp. Melam lib. II. cap. 1. Solin. cap. 28. Isidorum lib. IX. cap. 2. Paul. Warnefr. Histor. Longobard. lib. 1. cap. 27. * Athenaeum lib. 5. *

Unde eorum jubar exsurgit] *Unde eo jubar.* Scripsit Ammian. *unde eorum jubar*. quae dicendi forma apud eum frequens. Sic lib. 18. *Ad tuendas partes Eoas.* Lib. XX. *Per Eoos tractus.* Lib XXVII. *Per Eoum orbem, &c.*

Pag. 483. *Arethusa convallis & statio, in qua visitur Euripidis sepulcrum*] Plutarchus in Lycurgo, Pausanias in Atticis, Plinius lib. XXXI. cap. 2. Dionysius, Antholog lib. III. * Vitruvius lib. 8. cap 3. *

Stagira ubi Aristotelem] Pomp. Mela lib. II. cap. 2. & alii plures.

Marcas Didius, &c.] Florus lib. III. cap. 4. Rufus Fest. *Marcus Didius vagantes Thracas repressit, Marcus Drusus intra fines proprios continuit, Minucius in Hebri fluminis glacie vastavit. Per Appium*

Claudium Proconsulem hi qui Rhodopen incolebant, victi sunt. Europa maritimas urbes nutu Romana classis obtinuit.

Advenit post hos Imp. Lucullus] Eutropius lib vi. & alii.

Pag. 484 *Marcianopolis à sorore Trajani*] Meminerunt civitatis Procopius de ædificiis, & Tabula vetus itineraria. De sorore Trajani ita in antiqua Inscriptione: DIVI TRAJANI AUGUSTI ET MARCIANÆ SORORIS AUG. * Cur autem sororis nomine hanc urbem Trajanus appellarit, Jordanes narrat de rebus Geticis, pag. 50. De sorore Trajani Plinius in Panegyr. *

Ænum quam conditam & relictam Æneas] Pomp Mela lib. 11. cap. 2. *Eximia est Ænos ab Ænea profugo condita.* Procop. de Ædif. pag. 44. Stephan. in Αἶνος.

Pag. 485 *Fœderibus ingenuæ pacis obstricta*] Mſ. *vige pacis.* Fortè scripsit Ammian. *fœderibus jugis pacis:* ut inf. *jugi silentium.* Vel *ingenuam pacem* vocat, quæ nullis sophismatum technis fallit. Sed alterum rectius esse videtur.

Prope Carporum vicum] Prupemodum ex hisce Ammiani verbis situm Carporum deprehendimus, quos vicinos fuisse Quadis verosimiliter putat B. Rhenanus Rer. German. lib. 1. Certè post Quados, Astingos, Lacringos, etiam Καρποὶ τὸ ἔθνος sequuntur in Ecloga Legation. Petri Patr. pag. 16.

Pag. 486. *Greuthungos bellicosam gentem*] Lib. xxxi. *Greuthungis confines. Tamnium -- tempus opportunum nacti Greuthungi.* Sic enim meliores codd. Mira autem in hoc nomine variatio: inter quas tamen tot diversitates proximiori ad Ammiani scripturam Zosimus, qui eos *Prothinges* vocat lib. iv. Ἔθνος τι Σκυθικὸν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἐφάνη πᾶσιν ἄγνωστον τοῖς ἐκεῖσε νομάσιν. Ἐκάλουν δὲ Προθίγγους αὐτοὺς οἱ ἐπιχώριοι βάρβαροι. Iidem Claudiano *Gothunni* sunt, in IV. Consul. Honorii:

Ausi Danubium quondam transnare Gothunni,
In lintres fregere nemus.

* Idem in Eutrop. lib. 2. *Ostrogothis* (ita leg. vulg. *Astrogothis*) *colitur mistisque Gothunnis Phryx ager.* Et postea: *Bene rura Gothunnus Excolet.* At *Gauthunni* Fl. Vopisco in Probo; & *Vethungi* Sidonio Apoll. Carm. vii. *Truthungi* Pollioni in Claudio. Quin etiam *Juthungi* (de quibus Ammian. lib. xvii) iidem cum hisce *Greuthungis*, sive *Prothungis*, esse videntur.

Athanaricum ea tempestate Judicem potentissimum] Non protritum hoc dicendi genus, ut *Judices* vocentur celsiores potestates. * In Letania Bavonis Abbatis Corbeiens. *Omnibus Judicibus & cuncto exercitui Francorum vita & victoria.* * Quo significatu vox hæc non semel ab Ammiano usurpatur. Lib. xxix. *Adventu itaque plurium copiarum animati Judices.* Et de hoc ipso Athanarico lib xxx. *Athanaricus Thervingorum Judex.* Lib. xvii. *Vehebant cum Armigeri Principem, gentisque Judicem.* * Concil. Afric. c 61. Salvianus lib. 5. ubi de Bagaudis. Eodem libro pag 116 *Judices variis populis præsidentes.* Jordanes de Regnor. Success. pag. 141. *Cyrillo, Marcello, Furn, aliisque diversis Judicibus dolo peremptis, in Ducem Salomonem sævibnt.* Freculfus lib. 9. cap. 6. *Misit in Hispaniam Judices.* Oros. lib. 7. cap. 42. *Africam strenue adversum Judices ab eo missos, tutatus est.* Quo sensu etiam pag. 146. *Judices partim donis, partim blanditiis sibi consociat.* Ammian. lib. 27 pag. 179. *Optimates & Judices.* Hæc verò loquendi forma ex eo manat, quòd qui aries vel dux gregis dicitur, à Græcis appellatur Κριὸς ἀπὸ τοῦ κρίνειν. Artemidor lib. 2. cap. 12. *Idem Judex & Dux idem.* Vid. Synod Chalced. pag. 44. Marculf. Formul. pag. 459. Panegyr. Mamertini in Julian. *Judicum nomine à usurariis latronibus obtinebantur.* * De Athanaricho autem Zosimus lib. iv. Ἀθανάριχός τε πάσης τῆς βασιλείας τῆς Σκυθῶν ἄρξας ἦν γένους. Ammianus iterum lib. xxxi. *Alani Judices communi eligunt, diuturno bellandi usu spectatos.*

Quum sibi crediderit.] *ſc. crediderat.*

Pagg. 486. 487. *Navibus directis in medium flumen fœderari pacem*] Guicciardinus in lib. 2. scribit, Ludovicum Sfortiam Mediol. D. cùm à Carolo Rege Francorum in colloquium vocaretur, ad vitandas fraudes & insidias ambos suo quemque lembo in medium flumen devehi, ac ibi colloquium haberi maluisse. Themistius Oratione v. de hac ipsa re loquitur, quum unam navem in qua Imperator (Valens) pacem fecit, Xerxis cum maximo exercitu Hellespontum transeuntis classi præferendam esse affirmat. *

Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus prox. fact. genit. ter. exp. fat. fort. decessit.] Sub Theodosio Imp. Athanaricus Constantinopolim venit, à quo etiam regio supremitatis honore sepultus, cùm eodem quo venerat mense mortuus esset. Zosimus lib. iv. Ὡς Θεοδόσιος ἐδέχετο δὴ τὸν Ἀθανάριχον ... ἀμείβεσθαι ... φιλοφροσύνῃ ... βαρβάρων ... καταστάντων ... Καὶ ... τελευτήσαντος, ταφῇ λαμπρᾷ ἀξιώσαντο. Vide Marcellinum Com. in Chron Paulum Oros. lib. vii. cap 34 Histor. Miscell. lib. xii.

Pag 488. *Rempub. ut domum paternam diligeret & avitam*] Lib. xxxi. *Provinciarum æquissimus tutor, quarum singulas ut domum propriam custodiebat indemnes.* Isocrates ad Nicocl. Διοίκει τὴν πόλιν ὥσπερ οἶκον τὸν πατρῷον. Hadrianus Imp. dicebat, *ita se Rempub. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam.*

Pag. 489 *Legum similis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicib. advertimus causis*] * Ad imitationem Ciceron de Officiis lib. 2. *Leges sunt inventa, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur.* Inde Livius lib. 1. *Leges rem surdam atque inexorabilem* dicit. * Eleganter Seneca: *Legis vultum omnibus exhibere.* * Seneca de Ira cap. 16. *Procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu legis.* * Indubiè autem ad Demosthenis verba respexit, Oratione α. κατ' Ἀριστογείτ. ... καὶ μεγάλην πόλιν οἰκοῦσι καὶ μικράν, φύσει καὶ νόμοις διοικεῖται. Τούτων δὲ ἡ μὲν φύσις ἐστὶν ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον, καὶ κατ' ἄνδρα ἴδιον τοῦ ἔχοντος. οἱ δὲ νόμοι κοινὸν καὶ τεταγμένον καὶ ταὐτὸ πᾶσιν.

Pag. 490. *Nec enim quisquam antehac adsciverat sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum*] Rufus Festus: *Marcus & Verus, hoc est, socer & gener pariter Augusti, imperium orbis æquata primum potestate tenuerunt.* Vide Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Anton. Philos. & in Vero Impp.

Pag. 491. *Iracundiores sunt incolumibus languidi*] * Plato in Theæteto: Οἱ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι, καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ᾄττουσι φερόμενοι, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι, ἢ ἀνδρειότεροι φύονται. *At verò sagaces & ingeniosi & memoriosi ut plurimum etiam ad iram propensi magis sunt, & subsilientes feruntur, ut naves non saburrata, & furiosi magis quàm fortes nati sunt.* * Aristot. Rhetor. lib. 11 cap. 2. Κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι. * Seneca de Ira cap 13. *Iracundissimi infantes, senesque & ægri sunt.* Et cap 19. *Senes difficiles & querult sunt, ut & ægri.* Idem lib. 3. cap. 9. *Iracundiores sunt, valetudine aut ætate fessi.* *

Crudeliter implorasse juris auxilium] Sic: *Præfecti Prætorio, aut Comitis Orientis, vel alterius Spectabilis Judicis imploret auxilium*, L. 4. C. de jurisd. omn. Jud. *Æquitatem Præsidis implorare*, L. 3. C. Qui bonis ced.

Pag. 493.

Pag. 493. *Judicium potentis inimici declinans, alium que sibi postulans dari*] Judex vel ob gratiam faventior, vel ob odium infensior, à litigantibus ipsa æquitate jubente repudiari potest L. 16 C. de judic. De quo pleniùs Janus Langlæus V. C. Semest. lib. II. cap. 2.

Ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pron.] Duriter hoc quidem à Valentiniano statutum, non tamen sine exemplo. Nam & Legibus XII. Tab. debitor non solvendus creditoribus adjudicabatur in partes secandus. Gellius lib. XV. cap. 13. lib. XX. cap. 1. Quintilian. lib. III. cap. 8. *Sunt enim quædam non laudabilia naturâ, sed jure concessa, ut in XII. Tab. debitoris corpus inter creditores dividi licuit: quam Legem mos publicus repudiavit.* Rigida sanè lex & plus quàm inhumana; nec solùm publico more repudiata, verùm etiam Lege Petilia Papyria abrogata: duravit enim ad V.C. annum CDXXVII. Tumque primùm C. Petilio, L. Papyrio Coss. sancitum fuit, *pecunia credita bona debitoris, non corpus obnoxium esse.* Livius lib. 8. * Quamvis nunc ad reprimendum perniciosa machinatione rem frangentium fraudes, quibusdam in locis capitalis esse cœperit. Tertullianus Apolog. cap. 4. pag. 34. *Sed & judicatos in partes secari à creditoribus leges erant; consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam capitis pœna conversa, bonorum adhibita proscriptione, suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere.* *

Proventusidem celeri gradu præmisit] Ms. *Provertus idem.* Utrumque vitiosum puto.

* *Motus adolescentis & senescentis oceani*] Sic Gellius libri XIV. capite 1. *Oceanus quasi Lunæ comes: cum ea simul senescit, adolescitque.* *

Pag. 494. *Dicalidonas & Vecturiones*] Tangit hunc locum G. Cambdenus, vir in patria Historia illustranda accuratissimus; legendumque putat *Deucalidonios*, velut sic nominatos ab occidua Scotiæ ora, quà Deucalidonius oceanus irrumpit. Quod monere volui: nam in re incerta certi quid pronuntiare arduum est.

Rutupias stationem] Orosius & Beda *Rhutubi portam* vocant, ut jam antè ab ampliss. Marco Velsero in Observat. ad Tab. antiquam, & G. Cambden. in Cantii Descriptione notatum. * Vid Lucan. lib. 6. pag. 134. Zonaras pag. 217. Britanniæ populos duos præcipuè esse ait: Caledonios & Mæatas. Qui locus dignus, qui consideretur. Vid. Excerpta. Tacit. in Vita Agricolæ, Jordanes de reb. Geticis. Panegyr. Constant. Const. F. dictus pag. 135. *Non Dicalidonum aliorumque Pictorum silvas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Tylen ultimam.* *

Pag. 496. *Adhibitis semiermibus paucis, quos Diocmitas appellant*] Capitol. in Vita Ant. Phil. *Armavit & Diocmitas, emit & Germanorum auxilia contra Germanos.* At unde sic dicti Diocmitæ, aliis disquirendum relinquo.

Germanicopolitanis] *Germanicopolim* alio nomine *Boosceten* dictam Plinius ait, in Hellesponti Descriptione lib. V. cap. 32. Ptolemæos in Galatiæ situ Γερμανόπολις vocat.

Rarò contingit ut cùm timeretur, amorem non perderet civium] Volgaris est Pub. Syri versus: *Amor misceri cum timore non potest.* Igitur ubi miscetur, rari exempli specimen est: idque meritò laudant, in Prætextato Ammianus, & in Honorio Claudianus in Nupt Honor & Mar.

Non odium terrore moves, nec frena resolvit
Gratia, diligimus pariter, pariterque timemus.

Palsoque Ursicino] Qui tamen Neapolis postea Episcopus constitutus fuit. Anastasius in Vita Damasi PP.

Pag. 497. *Maniana fustalit omnia*] Vid. L. 242. ff. de verb. signif. L. 11. C. de ædific. priv. Festus Pomp. in *Maniana*.

Disterent privatorum parietes ab ædibus sacris] Ita quoque Constitutione Arcad. Honor. & Theod. Impp. ædificia privatorum publicis ædibus adhærentia sive superposita destrui tollique præceptum. L. 4. C. Theod. de operib. publ. quæ est L. 9. C. Justin. de ædif. privat. * Vid. L. 17. C. de operib. publ. *

Ponderaque per regiones instituit universas] De ponderibus publicis exstat Constitutio Valentinian. Theodos. Arcad. Impp. L. 9. de susceptor. præpos.

Pag. 498. *Solicinio nomen est* [Ms. *Soliconnoto*, uti ferè etiam Rhenanus in suo cod. reperit, quem de hoc loco vide German. rer. lib. III.

Pag. 499. * *Vexillum opperiens extollendum*] Cæsar de bello Gallico lib. 2. pag. 43. *Cæsari omnia uno tempore erant agenda. Vexillum proponendum, quod erat insigne, cùm ad arma concurri oporteret; signum tubâ dandum* Idem mox pòst: *Signoque erecto, quod solet ad pugnam hortari, tubarum minacium accedente clangore.* Notat hunc ipsum morem Cæsar. *

Quam inspexere proculcatores] Ita in Ms. vulg. *procursatores*. Et *proculcatores* hic, uti in melioribus libb. Vegetii, & Notitia Imp. *Inter auxilia Palatina Excalcatores seniores, Exculcatores juniores.*

Pag. 502. * *Rex Persidis longævus ille Sapor*] Ad annum LXX. pervenit. Multa de eo Agathias in lib. IV. pag. 131. *

Vinctum catenis argenteis, quod apud eos honorantes] Idem hic mos in Æthiopia usitatus, ut reos nimirum aut bello captos in argenteis aureisve catenis adservarent. Herodotus lib. III. Heliodorus lib IX. Δεσμαῖς τε ἀμείβεν καὶ χρυσαῖς ἐδέσμευον, ὅσα γὰρ σίδηρος παρ' ἄλλοις εἰς τὰς χρείας, ὥστε παρ' Αἰθίοψιν ὁ χρυσὸς νομίζεται. * Solinus lib. 3. cap. 30. *Apud hos* (Æthiopas) *plus auri, quàm Persis est: ideo quod minus est, pretiosius censent. Ære exornantur, auro vincula sontium fabricant.* * Tertullianus de Habit. mul. cap. 7. *Apud Barbaros quosdam, quia vernaculum est aurum, & copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, & divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores: aliquando revera inventum est, quomodo & aurum non ametur.* * Idem de Cultu fem. cap. 20. *Aurum ipsum, cujus vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula servire referunt gentilium literæ.* * Sic igitur vinctus fuit Bessi & Nabarzanis insidiis circumventus Darius, sic Cyrus, Astyages, Crœsus. Curtius lib. V. Justinus lib. V. & XI Dio Chrysost. Orat. ult. Ausonius in Ludo VII. Sapient.

Pag. 503. *Artogerassam*] Forsan eadem est cum Ptolemæi Αρταγήρτα, de qua in Descriptione Armeniæ.

Pag. 504. *Rectarus fiat allis insignibus gentem*] * Curius Fortunatianus Rhetor lib. pag. 64. *Fasces, lictores, toga prætexta, sella curulis, imperia, provincia, magistratuum ornamenta sunt. Consularia insignia*, Novell. 30. c. 6. σχῆμά τε ἐξ ἀρχῆς, καὶ πελέκεις καὶ ῥάβδους. Novell. 24. cap. 4. Novell. 25. cap. 5. * De his insignibus multa in Notitia Imperii.

OBSERVATIONES IN AMMIANI MARCELLINI LIBRUM XXVIII.

Pag. 506. POST *Nepotiani exitium*] Aurelius Vict. *Roma Nepotianus Eutropia Constantini sororis filius, hortantibus perditis, Augusti nomen rapit: quem octavo die vicesimoque Magnentius oppressit.*

Obsidentes Miletum molibus magnis] Sic emendavimus certissimâ conjecturâ: nam corruptè hactenus editum esse, *obsidentes militum*, &c. nemo, cui cor sapit, negabit.

Hoc argumentum postea digestum tumore tragico Phrynichus] Herodotus lib. 6 Ἀθηναῖοι μὲν δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἁλώσει, τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα Μιλήτου ἅλωσιν, καὶ διδάξαντι, ἐς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θέητρον, καὶ ἐζημίωσάν μιν, ὡς ἀναμνήσαντα οἰκήια κακὰ, χιλίῃσι δραχμῇσι, καὶ ἐπέταξαν μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι. Cl. Ælianus Variar. Histor. lib XIII. cap. 17. Longinus περὶ ὕψους, * Libanius Sophista Declamat. 13. p. 404. Declamat. 19. pag. 506. * Tzetzes Chil. VIII. Histor. CLV.

Nullis auctorum adminiculis fulta] ir. aliorum adm.

Pag. 507. *Patre tabulario Præsidalis officii*] Mſ. hic nihil variat, legendum tamen videtur, *patre tabulario Præſ. off.* De Tabulariis exſtat Tit. C. Theod. lib. VIII. & Juſt. lib. X. aliæque alibi Conſtitutiones non paucæ; ex quibus patet conditionales eos fuiſſe, & huic actui ita mancipatos, ne facilè ad aliam militiam aſpirare potuerint. Ergo Maximinum hunc obſcuriſſimè natum, utpote patre tabulario, rectè Ammian. ſcribit. Obſcuri enim revera hi cenſebantur, id eſt, ſtatus ferè ſervilis, (L. fin. C. de ſer. reip. man.) donec Arcadii & Honorii Impp. ſanctione non niſi liberi homines ad hoc officium admiſſi, L. 3. C. Theodoſ. de tabular. logogr.

Præsidialis officii] Sic *Præſidialis apparitor* lib. XVII. In Cod. Theod. tamen una littera minùs, nempe *Præſidale officium* vocatur; L. 2. de venat. ferar. L. 6. de fil. milit. L. 2. de veteran.

Carporum, quos antiquis excitos ſedibus Dioclet. tranſtulit.] Eutropius lib. IX. *Varia deinceps & ſimul & viritim bella geſſerunt, Carpis & Baſternis ſubactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.* * Jornandes de reb. Geticis pag. 79. *

Pag. 508. *Organarius Sereni.*] Gloſſar. Ὀργανικὸς, Organarius, Fiſtularius. Item: Ὑδραύλης, organarius. Ὕδραυλις, organum. Juvenal. Satyr. 6. *Organa ſemper in manibus.* Jul. Firmic. Matheſ. lib. III. cap. 14. *Ingenioſos, muſicos, vel organarios faciet.*

Pag. 509. *Uno prologuio*] Lib. XXIX. *Sub uno prologuio cunctos jubet occidi. Prologuium*, ἀπόφασις. Rufinus 2. Antiq. cap. 9. *Secundùm Dei prologuium.* Joſephus: κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόρρησιν.

Divorumque arbitria] Id eſt, Imperialia conſtituta. * Vel certè eodem ſenſu dictum, ut *cæleſte arbitrium* in L. 2. C. Theod. de Fid. Cathol. Cæleſtes verò & Divos ſe Imperatores appellaſſe protritum eſt. * Sic *divale præceptum*, L. 6. C. Theod. de domeſt. & protect. *Divalia ſtatuta*, L. 5. C. Theod. de numer. actuar. *Divalis ſanctio*, Novell. Theod XIX.

Quæstionibus eximere cruentis] Excepta tormentis ſunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina, quæ Legibus demonſtrantur, id eſt, maleficii & majeſtatis læſæ. L. 7. C. de malef. L. 11. C. Theod. de quæſtionib. cujus pars relata eſt in Cod. Juſtin. L. 16. Tit. eod. De Honoratorum privilegio hic exſtat locus Aur. Prudentii in Romano Martyr.

Incenſus his Aſclepiades, juſſerat
Eviſcerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis vinculiſque *creſcere.* (* ïs. ungulisque *)
Apparitores ſed furenti ſuggerunt
Illum vetuſtâ nobilem proſapiâ,
Meritiſque multis eſſe primum civium.
Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet virum.

Pag. 510. *Hiſpanilla cujuſdam artibus pravis adfectaſſe conjugium*] De his, qui magico ſuſurramine pudicos ad libidinem animos deflectunt, exſtat L. 4. C. de malef. & math.

Pag. 511. *Cethegus Senator adulterii reus delatus cervice periit abſciſſa*] Conſtantini Imp. ad Evagrium Conſtitutio: *Sacrilegos nuptiarum corruptores gladio puniri jubet.* L. 30. C. ad L. Jul. de adulter. Cujus Legis plenior explicatio jam à multis tradita eſt.

Pagg. 511. 512. *Interpretii compendium ad Principis ærarium miſit*] Vulg. *Integrum comp.* Sic nempe corruperant locum hunc, qui vocem, quam nunc Ammiano ex Mſ. Flor. reſtituimus, non intellexerunt. Vetus Gloſſ. interpretatur, *Interpretium*, παράλλαγμα. Quo ſenſu Caſſiodorus Var. lib. II. Epiſt. XXVI. *Magnificentiam tuam, negotiatorum Apuliæ ſive Calabriæ ſupplicatione permoti, duximus commonendam, ut ob frumenta quæ per ſupradictos negotiatores publico comparantur, non iterum ab iiſdem interpretii nomine ſolidorum quantitas exigatur.* Novella Valentin. XV. *Centum millia æqui ponderis portionem de interpretiis juxta priora conſtituta præbeant.* Artemius Epiſc. ad numerarios fiſci Barcinonenſ. in Collection. Concil. Hiſpan. pag. 250. *Præmeritabi-*

libus damnis, vel interpretis speciarum, *Siliquas* IV. Ita interpramium in veteri Lege Saxon. Tit. XXV.

Pag. 512. *Commonitorium repertum est, manu inscriptum Hymetii*] Infrà: *Commonitorium cum Augusti litteris tradidit* Glossarium Cyrilli Epist. Κομμονιτώριον ἐντολὴ ἐπιτακτικὴ εἰς χεῖρας. L. 10. C. Theod. de curios. *Commonitoriis competentibus atque mandatis instructi*. L. 2. C. Theod. Si cert. pet. *Solo commonitorio de suffragio mittitur*. * Vid. Epist. Leonis P P. Cod. Can. pag. 369. in octavo. Hieronymus Epist. ad Celantiam: *Quasi ad compendiosum quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, & superscribenda cordi tuo, qua ad totius justitia breviarium domini ore profertur*. * Zonar. in Concil. Carthag. Can. 101. ἔλεγχθεν ἐπιστολὴν ἐδίδαξαν εἰς ὑπόμνησιν, ὡς ἔμελλεν πρὸς τὴν βασιλέα εἰπεῖν, ὃ κομμονιτώριον ὠνόμασαν. Idem in Synod. Carthag. can. 1. pag. 386. τὸ κομμονιτώριον, ἤγουν τὸ ἔγγραφον ὑπομνηστικὸν ἀποσταλέντι καὶ λαληθέντι — ὃ κομμονιτώριον τὴν ἐντολὴν τοῦ πάπα φησὶ δι' ἧς ἐντέλλεται ἐγγράφως ἅπερ ὤφειλεν ζητῆσαι. *Commonitorium, seu scriptis mandatus commentarius eorum qua facta & dicta sunt: vel commonitorium, Papa mandatum, per quod in scriptis mandaverat, quonam quari deberent*. * Vide Suidam & Nomicum Glossarium in Κομμονιτώριον.

In extima parte quadam invectiva legebatur in Principem] Propter similem in epistola quadam invectivam etiam Felix Diacon. in periculum capitis venit; de quo Optat. Milevit. lib. I.

Et quia Frontinus Consiliarius auctoritatem] Vulg. libb. *Consutarius auctoritate*. Quæ perversa scriptura variè viros doctos torsit, variatque partim vero similes, partim absurdissimas emendationes extorsit; quarum interpretationes, ne errores simul repetam, tacere malo. Solebant autem Præsides provinciarum, Proconsules, vice sacra judicantes, aliique in publicis administrationibus constituti, adsessores habere viros prudentiâ atque eruditione insignes, quorum consiliis in rebus arduis juvarentur: ut ex Cod. Justin. lib. I. Tit. LI. *De adsessorib. domest. & cancell.* constat. * Tertull. ad Scapul. cap. 4. *Asper* (Præses) *professus inter advocatos & adsessores, dolere se incidisse in hanc causam*. * Gregorius Thaumaturg. Episcop. Neocæsar. in Panegyr. ad Origen. Καὶ τότε μὲν ἄνδρα ἀδελφὸς ἡμῖν, ὁ τότε ἄρχων τῆς Παλαιστίνης, τούτου ἐξαγγελθεὶς ἐξαίφνης ἄκοντα μόνον, παραχρησάμενος τὸ σύμβουλον, ἤγαγεν συνοῦντα, συμπαρεδρεύοντα καὶ κοινωνοῦντα τῆς τοῦ ἔθνους ἀρχῆς αὐτῷ. Νομικὸς γάρ τις ἦν, καὶ ἔστιν ἴσως ἔτι. * In Oratione Ciceron. pro Quintio: *C. Aquilius Gallus Judex L. Lucullum, L. Quintilium, & M. Marcellum, tres Jurisperitos, in consilium adhibuerat*. * Sic Paulus & Ulpianus Papiniano, & Salustio PR. Phosphorius, Maximinoque P. PR. Simplicius, Romano Com. per Africam Cælius, à consiliis fuerunt. Spartianus in Pescenn. Ammianus libb. XXV. & XXVIII. Sic ergo hic quoque Hymetio Africam Proconsule regenti consiliarius fuit Frontinus.

Pag. 513. *Ne delictis supplicia sint graviora*] Quinimmo leviores culpis pœnas esse præstat, καὶ τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖν τῶν ἁμαρτανομένων. Isocrates ad Nicoclem. Isæi quoque scitum elegans est: χρὴ τὰς τιμὰς μὲν πλεονάζειν, ζημίας δὲ κολάζειν, ὃ εἰς ἐκεῖνον καλοῦνται. Ut Capitolinus de M. Antonino Imp. scribit: *Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quàm legibus plecti solent, puniret*.

Pag. 514. * *Plumbi validis ictibus interemit*] Plumbo puniri, vel plumbatis cædi, Acro ad Horatii Oden 35.

Pag. 515. *Cujus summitas quamdam velut tamussam colligaret*] Ms. *ejus summitas quadam velut damusam collegaret*. Sibyllæ voces hæ quidem sunt, nec quid velint liquet.

Pag. 517. *Simplicius, Maximini consiliarius ex grammatico*] Inter professores utriusque Romæ connumerantur Grammatici Græci atque Latini, L. 1. 6 11 C. de profess. & med. L. unic. C. de stud. liberalib. Qui si ad XX. annos observatione jugi ac sedulo docendi labore pervenissent, eorum, qui ex vicariis erant, dignitate potiebantur, L. unic. C. Theod. & Justin. De professor. qui in urbe C P. Itaque etiam ex grammatico Simplicius Ursicino, qui è vicaria potestate decesserat, successit.

Post administratam, nec erectus] Hiulcus locus videtur, legendumque, *post administratam provinciam, nec erect.* ut lib. XXIX. *Africanus causarum in urbe defensor adsiduus, post administratam provinciam: ad regendam aliam adspiravit*.

Busirim veterem & Antæum] Hyginus fab. XXXI. Fulgentius Mytholog. lib. II.

Fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam eccl.] Simile ferè fatum Tiberii. Tacitus Annal. lib. 6. *Tiberius injectu multæ vestis exstinguitur*. * Johannes quoque P P. à Vvidonis Tusciæ Marchionis militibus cervicali super os posito suffocatus fuit. Liutprandus lib. 3. cap 12. *

Pag. 518. *Solent pares facile congregari cum paribus*] Imp. Constantinus in Epistola ad Episcopos Numid. *Recte proverbio signatum est, pares cum paribus congregari*. * Homerus: ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. Vid. Democriti elegantem locum apud Sextum Empir. pag. 133. *

Pag. 519. *Ajax quoque Homericus docet*] Homerus Ἰλιάδ. ρ.

> Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι ὑπ' ἠέρος υἷας Ἀχαιῶν,
> Ποίησον δ' αἴθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι.
> Ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον, ἐπεί νύ τοι εὔαδεν οὕτως.

In stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges] Mirum hoc quidem, & verba legis expressim aliud statuunt, L. 5. ff. de quæstionib. L. 1. C. eod. Atque in solo incestu servorum tormenta cessant, quia & Lex Julia cessat de adulteriis, ut ex Papiniano refert Ulpian. L. 4. ff. de quæstionib. Sed cum Ammiano facit Tullius in Oratione pro Milone: *De servis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestu*. Quæ verba in mentem habuisse Marcell. verosimile est.

In carcere Tulliano] De carcere hoc Varro de Lingua Lat. lib. IV. Livius lib. XXIX. Sallustius in Catilin. Calpurnius Declam. IV. Apuleius Miles. 9. Acta Mss. martyrii S. Chrysanthii: *Erat ima custodia in carcere Tulliano, unde putor horribilis adscendebat, quia cloacarum cuniculis digesta domorum stercora illic jugiter decurrebant. Et in hoc decursorio erat ima & lutea & ita tenebrosa custodia, ut penitus lucis nunc aër nec signum ibi dies, nec vestigium aliquod lucis ostenderet. In hac ergo habitatione ferro vinctus sanctus Chrysanthius mittitur andus*.

Pag. 520. *Peritis rei aquariæ*] *Aquæ libratores* hi appellantur L. 1. C. Theod. de excus. artif. Qui aquarum inventos ductus & modos docili libratione ostendunt, L. 3. eod.

Formæ è roboribus] *Formæ* sunt fistulæ & cuniculi, quibus unda adducitur, aut derivatur, L. 4. & 8. C. Theod. de aquæd. Frontin. de aquæd. L. 3. de calc. coctor. Sidon. Apoll. lib. 1. Epist. 5. Isidorus Origin. XV.

Pag. 522. *Maratocupreni grassatores*] Sæpius à grassatoribus Imperium Romanum infestatum: quorum tamen potissima mentio. Isauri sunt, de quibus Ammian. loco non uno, & L. fin. C. Theod. de quæstionib. L. 10. C. Just. de feriis. Strabo, Zonaras. Et Bagaudæ in Gallia, ducti Amandi & Æliani, de quibus Orosius lib. VII. cap. 25. Eutropius lib. IX. Eusebius in Chronic. Salvianus de Gubern. lib. V. Et Ansuriani in Africa, Ammianus lib. XXVI. XXVIII. Synesius Epist. 57. in Catastasi, pag. 5. Et Saturiani cum Subafrensibus, (nisi mendosa ea lectio, & legend. *Ausuriani*) in Constit.

Arcad. & Honor. in Cod. Theod. lib. VII. Tit. 19.

Saxones timentur ut repentini] Paul. Orosius lib. VII. cap. 32. *Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis sitam; virtute atque agilitate terribilem.* Zosimus lib. III. pag. 707. Σάξονες, οἳ πάντων δὴ καρτερώτατοι τῶν ἐκεῖσε νεμομένων βαρβάρων, θυμῷ καὶ ῥώμῃ καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὰς μάχας. * Julianus Imp. Oratione de laude Constantii Imp. pag. 116. ἀνθρωπάτην Φράγγοι καὶ Σάξονες τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον καὶ τὴν ἑσπερίαν θάλατταν τὰ μαχιμώτατα γένη. *Franci & Saxones, omnium quæ ultra Rhenum atque Occidentis mare habitant, nationum bellicosissimi.* *

Conjuratis multorum opes adtribuerentur] Mſ. *conjuratis mult. op. adtribuerint: imo, q. conjuratis multorum opes attriverint:* quæ forma loquendi Latinis frequens.

Pag. 523. *Intercepti Imperiali motu oppressi*] Sic lib. 19. C. de pœnis: *Motum congrua severitatis excipiat.* Prudent. Cathemer. Hymn. VII.

Offensa tandem jugis indulgentia
Censura, justis excitatur motibus.

Et περὶ Στεφάνων Hymno in Laurent.

Abest atrocioribus censura fervens motibus.

Sic *commotio gravior*, L. 1. C. ut nemo ad usum, L. 16. C. de re milit. L. 6. C. de curs. publ. L. 2. de apparit. Præf. Prat.

Animo vigore collecto] ſcr. *animi vig. coll.*

Pag. 525. *Furius Camillus, vel cursor Papirius*] Aurelius Victor de viris illustrib. capp. XXXIII. XXXI.

Pag. 526. *Epimenides ille Cretensis*] Qui jam olim expiando lustrandoque Athenas in melius composuerat. Diogenes lib. 1. in Epimenid. Plutarchus in Solone, Suidas in Ἐπιμενίδης.

* *Reburri & Flabinus, Tarracii*] Inscriptio vetus prope Wormat. apud Johan. Heroldum comment. de station. mil. cap. 21. C. AAAURRUS FESTUS PAOON. TARAATEIUS TAIB. LEO. VIII. O. F. PRÆP. ALÆ SCUTATORUM JOVI. *

Fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem] Vide quæ superiùs notavimus ad lib. XVI.

Pag. 527. *Tholos introierint balnearum*] * Arnob. advers. Gentes lib. 6. *Hirundines intra ipsos ædium circumvolantes tholos.* Lib. eodem: *Templa, quæ tholis sunt aureis.* Varro apud Nonium in *Trisulcus*: *Pater Divûm trisulcum fulmen igni fervido actutum mittat in tholum Marcelli.*] * Gloss. Θόλος, *testudo.* Vid. Suid.

Meritoriis corporis veterem lupam] Non multùm absimili locutione, *lupa popularium libidinum nundinas*, dixit Tertullianus de Pall. Ut *publicarum libidinum victimas*, & *expolitas libidinum victimas*, Hieronymus adversus Helvid. & ad Gerontiam.

Zenobiam Palmyrenis] Zenobiam Odenati Regis uxorem, à Didone, & Semiramide, & Cleopatra generis sui originem ducentem. Trebell. Pollio in XXX. Tyrannis.

Censoria notâ adflictus est Senator, ausus dum adhuc] Cato Senatu Manlium movit, quòd interdiu uxorem filia spectante osculatus esset. Plutarchus in Catone.

Pag. 528. *Tyndaridas fratres*] Loc. Florus lib. II. cap. 12. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarchus in Paulo Æmilio, Lactantius libro 11. capite 7.

Volucres ponderentur & glires] Inter convivales delicias glirium usus adeo celebris, ut eos censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in Consulatu non alio modo cenis adimere necessum habuerit, quàm conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Plinius lib. 8. cap. 57. lib. 36. cap. 1. * Nævius apud Nonium: *Præcisum, omasum, pernam, callum, glires, glandia.* Atque inde Martial. lib. 3. Epigrammate 58.

Nec venit inanis rusticus salutator:
Fert ille ceris cana cum suis mella,
Metamque lactis Sarsinate de silva
Somniculosos ille porrigit glires.

Vid Casaub. ad Sueton. * Petronii Satyricon, & Apicium lib. 8. cap. 9.

Pag. 529. *Juvenalem & Marium Maximum*] Juvenalem etiam pueri norunt. Marius Maximus Historicus qualis fuerit, Fl. Vopiscus indicat in Firmo: *Marius Maximus homo omnium verbosissimus, qui & mythistoricis se voluminibus implicavit.* Vide Scholiasten Juvenal. Satyr. 4. Spartianum, & alios Historiæ Augg. Scriptores.

Destinatum pœnæ Socratem] Socrates jam ætate gravis fidibus canere didicit: μηδὲν λέγων ἄτοπον εἰδέναι τις μὴ οἶδε, ἐπιμανθάνειν. Diogen. in Socrate, Cicero in Catone, Val. Max. lib. 8. cap. 7.

Pag. 531. *Inter aurata flabella*] Muscaria pavonina laudat Martialis lib. XIV. Epigr. 67.

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas,
Alitis eximiæ cauda superba fuit.

Cl. Claudianus in Eutrop. lib. 1.

Et sinum se rapido fessam projecerat æstu,
Patrissus rosen pavonum ventilat alis.

Prosoriis vestes luce nitentes] Gloss. *Prosorium*, στερνόπιον. Sic in Notis Tironis, *Prosorium, Suppresorium.* * Seneca de Tranquillitate vitæ, initio 1. *Non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa.* *

Pag. 532. *Ut Catonem Porcium ob repulsam Præturæ*] M. Porcius Cato Præturam gessit: eamdem cùm Uticensis Cato ambivisset, repulsam passus est. Livius & Plutarchus in Pompeio.

Subsident aliquas curiosos homines, &c.] Hanc heredipetarum perniciosam avaritiam tangunt Imp. Leo & Majorianus Novel. VIII. *Inter cetera captatorum etiam aviditas comprimenda est, qui nonnumquam ignotorum pæne lectulis adsidentes, animos ipsa corporum ægritudine fatigatos, & sincera jam judicia non habentes, simulata affectione depravant, ut plerique consanguinitatis & necessitudinum suarum frequenter obliti, extraneos scribere videantur heredes, cùm insidiosa munuscula deriguntur, cùm subornantur medici, qui prava persuadeant, & neglecto medendi studio fiant alienarum cupiditatum ministri.* Talis fuit captator Regulus, de quo Plinius ad Calvisium Epistolar. lib. 2.

Pagg. 532. 533. *Nec in publico – nec lavari arbitr. se caus. posse, anteq. ephemeride scrup. sciscitata*] Insignis hæc veterum superstitio fuit, de qua Augustinus Hippon. in Exposit. Epist. ad Galat. cap. 4. *Vulgatissimus est error gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in exspectandis eventibus vitæ ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldæis notatos dies, & menses, & annos, & tempora observent.* Idem paullo pòst: *Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum à Mathematicis accipiunt. Jam verò ne aliquid inchoetur aut ædificiorum aut hujusmodi quorumlibet operum diebus quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant.* Rectè dicit Ægyptiacos hosce dies vocari, ab Ægyptiis putà, qui observationis hujus auctores. Unde Marinus in Vita Procli: καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἀποφράδας ἐφύλαττε μᾶλλον, ἢ αὐτοὶ ἐκεῖνοι. Et in veteri Mſ. membrana, quæ penes me est, in qua hi dies ordine notantur, sic scriptum est: INCIPIUNT DIES ÆGYPTIACI, IN QUIBUS NULLA OPERA INCIPERE OPORT. * Vid. Calendar. vetus, à nobili viro Georgio Hervvartio nuper publicatum, in quo illi ipsi dies passim adnotantur. * De his exstat locus Juvenalis Satyr. 6.

Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus, ceu pinguia succina, tritas
Cernis ephemeridas. quæ nullum consulit, & jam
Consulitur: quæ castra viro patriamque petente
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.

Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosyris.

Ausim dicere Ammianum ad hunc Juvenalis locum respexisse. Ipsissimum enim est, -- *nulla videtur aptior hora cibo*, quod Ammian. dicit, *nec prandent*. Et, *ad primum lapidem vectari cùm placet*, respondet illi, *nec in publico prodeunt*. Deinde, -- *tritas teram ephemeridas*, &, *hora sumitur ex libro*, Ammian. -- *ephemeride scrupulosè sciscitata*. Augustinus: *Ex ephemeride vitam naufragam gubernantes.*

Pag. 534. *Heraclidas illos Cresphontem & Temenum*] Apollodorus Biblioth. lib. II. Hyginus fabb. 124. 184.

Et contio & spes omnis] Ms. *Et contio, & captorum, & spes omn.* Forsan scripsit Ammian. *& contio & Capitolium & spes.*

Per Janos & fora] Jani statuæ tres saltem Romæ fuerunt, donec Domitianus plures passim exstruxit. Livius lib. XLI. Suetonius in Domitiano cap. 13. *Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones Urbis tantos ac tot exstruxit, ut cuidam Græcè inscriptum sit arcus*, ΑΡΚΕΙ. Ad hos Janos mercatores convenire solebant, & negotia sua pertractare; adeo ut quotidie populi ibi frequentia magna, ad quam severi scilicet hi & priscæ virtutis viri de Reipublicæ ruina proquiritabant.

Pag. 536. *Digitos prærodentes*] Plautus Pseudol. Act. 3.

Ego ita convivis cœnam conditam dabo
Hodie, atque ita suavitate condiam,
Ut quisque quidquid conditum gustaverit,
Ipsus sibi faciam ut digitos prærodat suos.

Democritum] Democritum Physicum Abderitanum Pomp. Mela lib. 2. cap. 2.

Pag. 538 *Sobolem esse Romanam Burgundii*] De Burgundiis catenus hoc verum puto, quatenus in Æduorum sedes successerunt. Æduos autem consanguinitatis cum Romanis nomine gloriari solitos, in Panegyrico Flaviensium legimus. Eosdem fratres quoque ex S. C. & amicos P. R. appellatos Cæsar scribit de Bello Gall. lib. 1. Cicero ad Atticum lib. 1. Epist. 19. *Ædui fratres nostri.* * Idem libro 7. Epist. 10. *Ad famil.* -- *non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædui.* * Tacitus Annal. lib. XI. *Primi Ædui Senatorum in Urbe jus adepti sunt, datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.* * Henricus Altissiodor in Vita D. Germani lib. 1. *Hanc* (Æduor. civitatem) *primùm veniens Alpino à vertice Cæsar, Tunc cum barbarico suboleret Gallia ritu, Adstruit sociam, gentisque in fœdera traxit Romulea, sociosque novos fratresque vocavit.* Inde vetus Auctor in Carmine de miraculo, quod accidit in Æduico:

Quin fraterna Remo progignitur Ædua pubes. *

* *Quòd salinarum causâ Alamannis sæpe jurgabant Burgundii*] Harum salinarum meminit Johannes Saresberiensis in Epistola 196. *Utinam submergatur in thermis quibus dignus est, quas meruit: utinam conjiciatur in tuta solium, aut sepeliatur in salinario Æduorum.* *

Pag. 539. *Generali nomine Rex appellatur Hendinos*] Ut *Hendinos* Regis, sic *Vergobretum* magistratus apud Æduos nomen erat. Cæsar de Bello Gall. lib. 1. Glossarium vetus Lat. & Tiro sive Cyprianus Karthag. de Notis litterarum Comment. II. cap. 1. Ita *Suffes* dictus Pœnorum Magistratus, & Oscorum *Medixtuticus* sive *Meddix*, Samothracum *Theondas*. Festus Pomp. libb. 18. 19. Livius libb. 24. 26 23. 30. 45

Casus ejusmodi adsignare rectoribus] Non tantùm Ægyptiorum gentilium opinio hæc de Regibus suis fuit, sed & Christianorum quorumdam. Augustinus, sive quis alius Auctor, lib. de XII. abusion. gradib. *Qui regnum secundùm hanc legem non dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerat. Idcirco enim pax populorum sæpe rumpitur, & offendicula de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, & servitia populorum impediuntur, multi & varii dolores prosperitatem regni inficiunt, carorum & liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiæ armentorum & pecorum greges dilacerant, tempestates aëris & hemisphæria turbata terrarum fecunditatem & maris ministeria prohibent, & aliquando fulminum ictus segetes, & arborum flores, & pampinos quoque exurunt.* Propter quæ Ammian. addit, *veteri potestate deposita removetur Rex.* Quo etiam severitas Mossynœcorum spectat, qui Reges suos, cùm pravè imperitando culpam commeruissent, inediâ diei totius punire solebant. Pomp. Mela lib. 1. cap. 20.

Sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus] Ut *Cupencus* apud Sabinos. Servius in Virgil.

Ubi fertilibus agris acceptis] Ms. *fertilibus pacis accept.* Io. *fertilibus pagis acceptis.*

Pag. 542. *Rusticanus Sacerdotalis*] Sacerdotalium munus uti & Curialium, quorum velut portio quædam erat, onerosum valde fuit, quemadmodum ex plurimis retro Imperatorum Constitutionibus patet. Inscriptio vetus: O. M. TI. CL. HONORATIANI CASTRENSIS MORINI SACERDOTALIS. Et bene in Actis martyrii Tharacii, Probi & Andronici: *Numerius Maximus Proconsul Ciliciæ advocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, jussit eo sequenti die munera edenda curare.* Et post alia: *Maximus Proconsul indignans vocat ad se Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, jubetque edi gladiatorium munus.* * Qui locus præclarè lucem dat Tertulliano de Spectac. cap. XI. *Quid ergo mirum, si apparatus agonum idololatria conspurcat de coronis profanis, de Sacerdotalibus Præsidibus, de collegiariis ministris, de ipso postremo boum sanguine.* Jam enim cur Sacerdotales Præsides ludis adhibiti, ex Actis scimus. Eoque alius Tertull. locus pertinet ex eodem lib. de Spectacul. cap. ultimo in fine. * Vide Cod. Theodos. L. 22. de Tironibus. LL. 46. 75. 145. 148. 166. 174. 176. de Decurionibus. L. 2. Quemadmodum mun. civil. LL. 52. 54 de Hæretic. L. 20. de pagan. sacrif. L. 5. de Spectacul.

Pag. 544. *Domesticum suum illuc volucriter misit*] Ita Ms. ut * lib. 20. pag. 243. *Occupavere volucriter regiam.* * Lib. XXI. pag. 275. *Volucriter ad destinata festinans.* Lib. XXIX. pag. 551. *Maligna insectatione volucriter pervagabat.*

Pag. 545. *Festo die Christiani ritus in Ecclesia pernoctabant:*] * Pervigilia baptizandorum apud Tertull. de Baptismo cap. 20. De Pernoctatione in Ecclesiis Athanasius in Apologetico pag. 538. * Antiquissimum atque præcipuum Christianorum pervigilium fuit, quod in Paschali festo celebrabant, ipsorum Apostolorum scitu institutum, ut autumant, qui Clementis Rom. fidem non furcillant. Sic enim ille Constitut. Apostol. lib. V. cap. 20. Ἀπὸ ἑσπέρας [illegible] μέχρις ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες, καὶ [illegible] ἐν ἐκκλησίᾳ [illegible] [illegible] [illegible], καὶ δεόμενοι τοῦ θεοῦ ἐν τῇ [illegible] [illegible] [illegible] τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμοὺς, μέχρις ἀλεκτροφωνίας [illegible]. Verusne an suppositicius hic Clemens, non disputo: certum equidem primogeniorum Christianorum hunc morem fuisse. Et Gregor. Nyss. hic planè similia scribit εἰς τὸ ἅγιον πάσχα: [illegible] [illegible] ταῖς [illegible], [illegible] [illegible] τῇ τοῦ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ἡμῖν ἐν τῇ νυκτὶ [illegible]. ὁ [illegible] [illegible] ταῖς ἀκοαῖς [illegible] λόγος, ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. * Maximus Episc. Taurinens. Homilia I. in nativitate Pentecostes: -- *Sicut modò*

facimus, (in sollemnitate Paschali) *jejunavimus sabbatho, vigilias celebravimus, orationibus pernoctantes institimus.* * Vid. Lactant. lib. 7. cap. 19. Accessere postea aliorum quoque sollemnium vigiliæ, quas magno eum castu religiosiores peragebant, donec à vero cultu ad superstitionem sanctitas paullatim prolapsa est: solumque nunc in nocte, qua Dominus noster Christus natus, ex decreto Telesphori P P. & quibusdam in locis in honorem Johannis Baptistæ, pervigilium in Romana Ecclesia frequentatur. * Ausonius in Orat. Paschali:

Ut longum celebris devotio continuetur,
Ad tempet properant vigilatu convenientes.
Nox lucem referet funalibus anteferendam,
Nox lumen pariens credentibus indubitatum,
Nox flammis operum mediatrix sidereorum.

Ado Viennens. pag. 162. *Desperatione deposita redi-tur ad Ecclesiam, in eaque vigiliarum nocte sancti Pascha concepit animo Rogationes.* Euseb. Histor. Eccles. lib 2. cap.17. interprete Rufino: *Vigilias, sicut apud nos sollemnitas celebratur, cùm in jejuniis pernoctare, & lectionibus sanctis auditum præbere consuevimus.* Alcimus Avitus Episc. Viennens. de prima festi Rogationum institutione pag. 359. *Tracta sunt hæc inter timores publicos & rumores privatos usque ad imminentem vigiliarum sollemnium noctem, qua celebrari festum Dominicæ Resurrectionis annua consuetudo poscebat.* Tertull. lib. 2. cap. 4. ad Uxorem. *Quis* (gentilium uxorem suam Christianam) *nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, à latere suo eximi libenter feret? Quis denique sollemnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit?* Vide quæ ad hunc locum Pamelius. *

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXIX.

Pag. 550. V*T sub Principibus Commode & Severo nonnumquam accidebat*] Vide Herodian. lib. I & III. Xiphilinum ex Dione, Lamprid. in Commod. * Tertullian. Apologet. cap 35.

Pag. 551. *Suadet Theognis poëta*] Cujus locus hic est:

Ἄνδρ' ἀγαθὸν πενίη πάντων δάμνησι μάλιστα
Καὶ γήρως πολιοῦ, Κύρνε, καὶ ἠπιάλου.
Ἣν δὴ χρὴ φεύγοντα καὶ ἐς μεγακήτεα πόντον
Ῥιπτεῖν, καὶ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.

Pag. 552. *Expediuntur pondera plumbea*] Imp. Constantinus L. 2. C. de exactor. *Plumbatarumque verbera aut pondera, aliaque ab insolentia judicum reperta supplicia.*

Construximus, inquit, magnifici judices] Vid Zosimus lib. IV. Socrates lib. IV. cap. 15. Niceph. Callist. lib. XI. cap. 45. Georg. Cedren. pag 257. * Hæc erat τραπεζοποιητική, de qua videndus Tertullianus in Apologetici cap 23. *

Pag. 553. *Pensilem annulum librans aptum*] Hic annulus de genere illorum fuit, quos magicos sive physicos, aut φαρμακίτας καὶ γεγοητευμένους vocant: quales fuere illi, quos Execestus Phocensium tyrannus habuit, quorum strepitu de rebus suis admoneri solitus fuit, quemadmodum ex Aristotele scribit Clem. Alexandr. Stromat. lib. 1. Ἐξήκεστος ὁ Φωκέων τύραννος δύο δακτυλίους φορῶν γεγοητευμένους, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διεγίνωσκε τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων. ἀπέθανε δὲ ὅμως δολοφονηθεὶς, καίτοι προμηνυθεὶς τοῦ ψόφου, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ. Hujus generis fuerunt Jarchæ Indorum sapientissimi Principis annuli VII. Apollonio Tyaneo dono dati, apud Philostrat. lib III. Item Eleasari Judæi apud Josephum, & Gygis apud Herodot. lib. 1. Platon de Repub. 2. Cicer. Officior. lib. III. Plin. lib. XXXIII. cap. 1. Mira de hisce anulis narrat Lucianus in Navigio: Ἐγὼ δὲ ἐβουλόμην τὸν Ἑρμῆν ἐντυχόντα μοι δοῦναι δακτυλίους τινὰς τοιούτους τὴν δύναμιν, ἕνα μὲν, ὥστε ἀεὶ ἐῤῥῶσθαι καὶ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα, καὶ ἄτρωτον εἶναι, καὶ ἀπαθῆ. ἕτερον δὲ, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι τὸν περιθέμενον, οἷος ἦν ὁ τοῦ Γύγου. τὸν δὲ ἕτερον, ὡς ἰσχύοιμι ὑπὲρ ἄνδρας μυρίους, καὶ ὅ, τι καὶ ἄχθος ἅμα μυρίοι κινῆσαι μόλις δύναιντο, τοῦτό με ῥᾳδίως μόνον ἀνατίθεσθαι. ἔτι δὲ καὶ πέτεσθαι, πολὺ ἀπὸ τῆς γῆς ἀρθέντα, καὶ πρὸς τοῦτό μοι εἶναι δακτύλιόν τινα, καὶ μὴν καὶ ἐς ὕπνον κατασπᾶν, ὁπόσους ἂν ἐθέλω, καὶ ἅπασαν θύραν προσιόντι μοι ἀνοίγεσθαι, χαλωμένου τοῦ κλείθρου, καὶ τοῦ μοχλοῦ ἀφαιρουμένου. ταῦτα ἀμφότερα εἷς δακτύλιος δυνάσθω, *& quæ sequuntur.* De his porro anulis, qui geniis malis pellendis sunt, exstat locus apud eumdem Lucian in Philopseud. & eorum qui morbis averruncandis, crebra mentio apud Alexandrum Trallian. lib. 9. Marcellum Empir. cap. 29. Scholiasten Aristophan. Suidam, Isidorum.

Ex oraculis editi Branchidarum] Photius in Biblioth. ex Cononis λγ. Lutat. Statii Scholiast. ex Varrone, lib. 5 & lib. 8.

Pag. 554. *Αἰλα κακώσεις καί*] Casaubonus notat in suo codice, legendum: *ἀλλαχόθι ζῇ κάτω κακῶς.*

Pag. 555. *Imperator cognitorum consultationi respondens.*] *Cùm ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur.* L. ult. Cod. Theod. de Legibus & Constitutionibus Principum. Ejus rei exempla passim in utroque Codice, & in Plinii Epistolis ad Trajanum, Symmachi ad Valentinianum, &c Ut ad Legem unicam Codicis, Si quis Imperatoribus maledixerit, notavi. *

Peregrinum illum imitatus Protea] De Pere-

grino hoc multa Lucianus, qui vitam ejus ferè totam narrat in Peregrino, itemque in Demonacto; Philostratus de Vitis Sophistar. lib. 1. Athenagoras in Apologet. Tertullianus ad Martyr. cap. 4. Euseb. in Chronic. Olympiad. ccxxxvi. A. Gellius lib. * viii. cap. 3. * lib. xii. cap. xi. Tertulliani verba hæc sunt: *Multi fecerunt Philosophi, Heraclitus qui se bubulo stercore oblitum exussit. Item Empedocles, qui in ignes Ætnai montis desiluit, & Peregrinus, qui non olim se rogo immisit.* Illustre aliud similis facti exemplum in Calano est, qui toto Alexandri M. exercitu inspectante rogum ardentem adscendit. Tullius de Divinat. lib. 1. Ælianus Varior. lib. v. cap. 6. * Vid. Athenæus Dipnos. lib. 10. pag. 437. *

Pag. 556. *Maximus ille Philosophus*] Rem omnem fusè narrat Eunapius Sardian. in Maximo.

Repositam vitam] Id est, tranquillam. Galli similiter dicunt, *une vie reposée.*

Pag. 557. *Coagulum ærumnarum*] Sic Varro vocavit *unum coagulum convivarum*, apud Non. Marcell. * Aimoinus lib. 5. cap. 17. pag. 308. *Coagulo benevolentiæ firmato.* *

Pag. 558. *Libraria omnia*] *Librarium*, βιβλιοθήκη, ut *Lignarium*, ξυλοθήκη. Glossar. * Gell. lib. 5. cap. 4. librariam dixit. *

Paria convivis Siculi Dionysii] Damoclis historiam intelligit, de qua fusè Plato lib. iii. de Repub. Tull. 2. de Finibus, & Tuscul. lib. v. Sidonius Apollin. lib. 2. Epist. 13. Johan. Salisberiens. lib. 8. cap. 23.

Pag. 561. *Exsecto viva mulieris ventre atque intempestivo partu extracto*] Artis magicæ facinus horrendum: sine quo tamen vix est ut abstrusiora secretioraque venefici peragere possint. Juvenalis Satyr. vi.

Pectora pullorum rimabitur, exta catelli,
Interdum & pueri.

Adhibitum itaque, ubi majus aliquid tentatum. * Vid. Clementis libb. Recognitionum, ubi de Simone mago agit. Vid. Spart. in Heliogabalo, Vierus de Præstigiis dæm. lib 1. cap. 7. Zonaras de Maxentio in Vita Constantini Magni. * De Maxentio Imp. Eusebius Pamph. Histor. Eccles. lib. viii. cap. 14. pag 98. ὁ δὲ τῆς κακίας τῆς τυραννίας [illegible] Sic post mortem Juliani Carris in officina artium vetitarum inter instrumenta, quibus Imp. ad res magicas usus fuit, *viderunt mulierem à capillis appensam, extensas habentem manus, cujus uterum aperuerat, ut Persarum victoriam in jecore ejus inspiceret.* Cassiodorus in Histor. Tripart. lib. vi. cap. 48 Theodoretus lib. iii. cap. 21.

Pag. 562. *De vita & spiritu hominis - laturum sententiam diu multumque cunctari oport.*] Cassiodorus lib. vii. Var. 1. *Cunctator esse debet qui judicat de salute; alia sententia potest corrigi, de vita transactum non patitur immutari.* Juvenalis Satyr. vi.

Nulla unquam de morte hominis cunctatio tarda est.

* Plato in Apologet. Socratis pag. 37. a. Νόμος ἦν ... ἀνθρώπους περὶ θανάτου μὴ μίαν μόνον ἡμέραν κρίνειν, ἀλλὰ πολλάς. *

Apud Proconsulem Asiæ Dolabellam Smyrnæ] Valer. Max. lib. viii. cap. 1. A. Gell. lib. xii. cap. 7.

Pag. 563. *Ad Areopagitas missa est, Athenienses judices tristiores, quor. æquitas Deor.*] Nota est fabula. Cùm filiæ injurias gladio Mars ultus esset, idcircoque à Neptuno (ejus enim filium Halirrhothium interfecerat) accusaretur, apud Areopagum causa dicta fuit. * Vid. Augustinus de Civitate Dei lib. xviii. cap. 10. Stephan. de Urbibus in Areopag. Aristid. Orat. Panathen. p. 6. a. in fine. * Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 92. Ἐπὶ τῷ Ἀρείῳ ... ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ... ἄλλος, ... δίκην ἔδωκε, ... τῇ ... ψήφῳ ... Idem Epist. 90. OEcumenius in Acta Apost. cap. 17. Apollodorus Biblioth. lib. iii. Photius in Biblioth. pag. 374. * Vel etiam de Neptuni & Minervæ dissidio intelligendum. Et videtur Ammian. ad Varronis locum respexisse, cujus etiam auctoritate utitur August. de Civitat. Dei lib. xviii. cap. x. *

Pag. 564. *Nisi, καὶ πρὸ τὴν πύλην*] Casaubonus suo codici adscripserat, *Στέφει τὴν πύλην*: vel πρὸ τὴν πύλην. Utrumque ex conjectura. De more januas coronandi Juvenalis, & alii. *

Cùm objectaretur illi quamobrem constellationem Principis collegisset] Majestatis crimen contrahit, quisquis super Principis genesi vel fato scrutatur, ut de Lepida ait C. Tacitus Annal. lib. iii. cui inter alia crimina hoc quoque objectum fuit, quòd per Chaldæos in domum Cæsaris quæsivisset. * Rationem Tertullianus reddit Apologet. cap. 35. *Cur opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid adversus illam cogitatur vel optatur, aut post illam speratur & sustinetur?* * Unde Paulus J. C. Sentent. lib. v. Tit. 21. *Qui de salute Principis vel summa Reipublicæ mathematicos, Hariolos, Haruspices, vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite puniuntur.* Apud Wisigothos mitior hæc pœna decreta: sic enim in eorum LL. habetur, lib. vi. Tit. ii. §. 1. *De salute Principis vel cujuscumque hominis Hariolos consulentes, ingenui flagellis cæsi cum rebus omnibus Fisco serviture aut Regi associentur: servi in transmarinas insulas deportentur & veneant.* Bene itaque mundani motus scrutatorem Jul. Firmicus sic monet lib. 2. cap. 33. *Cave ne quando de statu Repub. vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti respondeas: non enim oportet, nec licet, ut de statu Repub. aliquid nefaria curiositate dicamus; sed & sceleratus atque omni animadversione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit Imperatoris: quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec invenire.*

Pag. 565. *Qui potestate latè diffusa sævum Imp. accesserat intentivum*] Sic Mſ. Flor. ut *Sævum crimen*, L. 19. de Hæreticis. *Sævæ interpretationes*, Novel. unic. Theod. & Valent. de libertis. *Sæva tempora*, L. 9. C. Theod. de infirmand. his quæ sub tyran.

Pag. 566. *Beneficiis usum*] i. *veneficiis usum.*

Pag. 568. *Contra Mattiacas aquas*] Plinius lib. xxxi. cap. 2. *Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet.* Ita autem hæ aquæ dictæ à Mattio oppido, uti id Tacitus vocat Annal. lib. 1. *Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum.* Ptolemæus *Mattiacum* appellat, in Notitia civitatum Septentrionalium: Βούδορις, Ματτιακόν, Ἀρταυνον.

Pag. 569. *Domitii Corbulonis*] Multa de hoc Tacitus, Dio, & alii ejus sæculi Scriptores.

Et Lusio] Lusius Quietus vocatus a Spartiano. Vide Xiphilin. & Historiam Augg.

Pag. 570. *Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum*] Mſ. *Gilgitanum*. Et Plinii scripta exemplaria *Gilgili*, non *Igilgili*, habent. Quòd si Ptolemæum & Antoninum Aug. sequimur, *Igilgitanum*, apud Ammian. legendum erit.

Legiones quæ Africam tuebantur.] Recens hæc menda: itaque legendum ut in Mſ. *Legiones quæ Afric.*

Messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea] Quæ hic *condita*, eadem libro xxxi. vocat

conditoria, id est, apothecas sive horrea. Panegyr. Constant. Aug. *Tu fructus meritorum tuorum statim nos metere & in conditis referre jussisti.* L. 2. C. Theod. de his quæ ex pub. coll. *Quod refertur in conditis, vel in arca continetur.* L. 4. C. de erogat. mil. ann. *In veteranis castris constituti milites dum alimentarum partes de conditis famant.* * B. Eucherius in Homil. pag. 380. *Vt utiles procuratores facere videmus, qui à patronis suis prasidia ac patrimonia longinqua & peregrina susceperunt, quidquid colligunt, quidquid adquirunt, ad domines suas dirigunt. Namquid ibi reponetur, ubi laboratur? Sed magis illic sunt condita, ubi perpetua depascantur habitacula.* * Vide Spartian. in Hadriano, Capitolin. in Gordianis.

Tubusuptum] Mſ. *Tabusoptum.* Antoninus Aug. *A Sitifi Saldas, Lesbi Tubusupsut.* Ptolemæus: Ἀδ-ξιον, Τυϐούϐδος, Ῥίϐυδα.

Ferrato contiguum monti] Vide Æthici Cosmogr.

Pag. 571. *Clades eminuere fundi Petrensis*] Sic inf. laudatur *fundus Marsenam.* Et apud Gregor. PP. lib. 1. Epist. 9. *Fundus Saloniacus, fundus Gerdomia collimitans.* Vett. Inscription.

LOCA	LOCA
....	SEPULTURÆ
CULTORUM	CULTORUM
HERCULIS	HERCULIS
REATIN. IN FUNDO	IN FUNDO
QUADRIGANO	DOMITIANO.

Icosium oppid. cujus suprà docuimus conditores] Quos etiam Solinus indicat cap. 28.

Coronam Sacerdotalem] Quæ aurea erat. Vide quæ notat M. Velserus Rerum Augustanarum lib. v. pag. 74. & in Adnotationibus ad Passionem S. Afræ pag. 24. Tertullianus de Spectaculis cap. 23. *Sacerdos coronatus, velut coloratus lena.* Idem de Corona Militis cap. xu. de Idolol. cap. 18. *Corona aurea Sacerdotum provincialium.*

Pag. 572. *Sugabarritanum*] Ptolemæus in Descriptione Mauritaniæ Cæsariensis, Ζυχαϐϐαρι nominat.

Tigavias venire] Plinius *Tigavas* vocat, Antoninus *Tigava castra*, Ptolemæus Τιγαῦα.

Pag. 573. *Prisca more militia dedit occidendos*] Is mos talis erat. Accepto fuste Tribunus vix tantùm adringebat damnatum: quod ubi factum, omnes qui in castris erant, cædendo feriendoque gladiis lapidibusque eumdem porro conficiebant; uti ex Polybio constat. Tacitus Annal. 1. *Stabant legiones pro concione districtis gladiis, reus in suggestu per Tribunum ostendebatur: si nocentem adclamaverant, præceps datus trucidabatur.* Lampridius in Commodo: *Hostis appellatus, lacerandusque militibus est deductus.* Et in nostra quoque militia similis pœna observatur: castrensique vocabulo Teotiscè dicitur, *durch die Spiesse lauffen.* Vel etiam ad palum ligabantur rei, sagittisque conficiebantur. Rufus in L L. militaribus: Κελεύομεν τοὺς στρατιώτας ἐκείνους ... τὸ ... πάντως φονεύεσθαι, καὶ ὑπερασπιστὰς ... ἀποδιωκτοὺς, καὶ ὑπὸ τῶν ... ταγμάτων κατατοξεύεσθαι. Quomodo S. Sebastianus, utpote militaris vir, & qui principatum primæ cohortis gerebat, jussus est sub titulo Christianitatis à Diocletiano Imperatore ligari in medio campo, atque à militibus sagittari. Usuardus & Beda in Martyrol. xiii. Kal. Januar.

Ad æmulationem Curionis] Epitome Livii lib. 95. *Caius Curio Procos. Dardanos in Thracia domuit.* Florus lib. iii. cap. 4.

Pag. 574. *Mazices licèt bellicosum genus*] Ptolemæus in Mauritania Cæsariensi: Μαχοῦσι ὑφ' οὓς ὁ ζαλάκου ὄρος, καὶ μετὰ τοῦτο μαζικαί.

Vt antiquus ille Cunctator] Q. Fab. Maximus, de quo Ennius apud Cicer. de Senect. * & Servium Æneid. 6. *Vnus homo nobis cunctando restituit rem.* Seneca de Ira cap. 11. *Quo alio Fabius affectum imperii vires recreavit, quàm quòd cunctari & trahere & morari scivit? qua omnia irati nesciunt.* *

Pag. 575. *Ad municipium properavit ...... ense*] Certum est numen castelli hîc desiderari, cujus infrà iterum mentio. Sed *Audiense* an *Daodiense* vocetur, haud ita in facili est dijudicare; utroque enim modo scribitur. Tamen non duo munimenta, sed unum fuisse verba Ammian. innuere videntur.

Pag. 579. * *Si parvo suo Martelliano deferretur potestas per Valeriam Ducis*] *Parvo suo*, id est filio suo. Statius Silvarum libro 1.

Vnâ vescitur omnis ordo mensâ:
Parvi, femina, plebs, eques, Senatus,

Vincentius Lirinensis libro 1. Commonitorii: *Faciunt, quod hi solent, qui parvulis austera quadam temperant pocula.* Virgilius in Ciri de Cupidine:

Idem tum superis acuebat parvulus iras.

Solinus in capite xiii. *Galactites scrupulus ater, feminis nutrientibus illigatus fecundat ubera: subnexus parvulis, largiusculas haustus facit salivarum.* Ammianus ipse in libro 31. *Implicates alios matribus parvulos*, id est filiolos. *

Pag. 580. *Judiciali carpento*] Honorariore puta, & quali Præsides Provinciarum, Præfecti Urbis, aliique in magistratu positi tantùm utebantur. Exstatque etiamnunc Lex Grat. Valent. & Theod. Imperat. de Honoratorum vehiculis. Sic Fl. Vopiscus Syracusius à Junio Tiberiano P. V. in consessum se vehiculi-judicialis susceptum scribit, in Aureliano Imp. *Vehicula sua me & judiciali carpento Præfectus Vrbis Vir Illustris, ac præfatâ reverentiâ nominandus, Junius Tiberianus accepit.* Contrà verò carpento privato, velut viliori, Gallus Cæs. in contemptum imponitur. Ammianus lib. xiv. Quæ autem ratio in carpentis, eadem quoque in lusoriis; quarum aliæ judiciariæ fuerunt & elegantiùs fabrefactæ, aliæ agrarienses & minùs ornatæ. L. 1. C. Theod. de lusor. Danubii.

Pag. 582. *Tiberis qui media intersecans mœnia — effusione imbrium exuberans*] Inundationes Tiberis crebræ, raroque contingentes, ut non insignis aliqua clades, vel gravior casus subsecutus sit. Qua de re Plinius lib. iii. cap. 5. pag. 52. *Nulliqué fluviorum minus licet inclusis utrimque lateribus, nec tamen ipse pugnat; quanquam creber ab subitis incrementis, & nusquam magis aquis, quàm in Vrbe stagnantibus. Quinimmo vates intelligitur potiùs, ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sævus.* Vide amplissimi viri Pet. Fabri Semestr. libri 3. cap. 4.

Porticum excitavit ingentem lavacra Agrippa contig. Eventus Boni cognom.] Pub. Victor in reg. ix. *Thermæ Agrippæ, Templum Boni Eventus.* Inscript. vett.

Mogontiaci.

PRO SALUTE DD. NN.
SANCTISSIMORUM
IMPP. BONO EVENTUI
MIL. EXERCITUS GE.
MATERNUS PERLETUS
MIL. LEG. VII. PR.
P. F. STRATOR.

Astigi.

BONO EVENTUI A-
PONIA. C. F. MON-
TANA SACERDOS DI-
VAR. AUGUSTAR. COL.
AUG. FIR. EDITIS OB
HONOREM SACERD.
CIRCENSIBUS.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXX.

Pag. 585. QUUM *elaqueatum fidem rupturum existimabat*] Elaqueatum, id est vinculis & laqueis liberatum; ut Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. 2.

Elaqueanda animi constantia, ne retinaculis
Mollibus ac lentis nexa & capta premeretur.

Pag. 586. *Incentiones Circeas in vertendis debilitandisque*] Homerus Odyss. κ. Talis autem Meroe quoque fuit anus, quam in castorem, vel hircum, vel ranam homines mutare solitam, Madaurensis Philosophus ait Miles. 1.

Pag. 587. *Expedito dolone adsurgens*] Sic rectè in MS. & interpretatur vocem Plutarchus in Tiberio: ξιφίδιον λανθάνον, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Phædrus lib. III. fab. 45. *Vide ne dolone collum compungam tibi.* Alfenus J C. in L. 52. §. 1. ff. ad L. Aquil. Hesychius in Δόλωνες. * Artemidor. de Somniis lib. 2. cap. 14. Sil. Ital. lib 3.

Nec teretes dextras in pugnam armata dolone. *

Hospitali numine contuente] Cicero pro Dejot. *Si veneno, (intercemisset) Jovis illius quidem hospitalis numen numquam celare potuisset.*

Fabricius ille Luscinus] Livius lib. XL. *Patres Pyrrho Regi hosti armato exercitum in Italia habenti, ut à veneno caveret, prædixerunt.* Plutarch. in Pyrrho & in Apophthegmat. * Gellius lib. 3. cap. 8. Cicero 3. Offic. Ælian. lib. 12. cap. 33. *

Pag. 588. *Nisi exemplo Sertoriano*] A M. Perpenna domestica fraude inter cenam Oscæ perpetratæ. Paterculus lib. 2. Plutarch. in Sertorio.

* *Ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus affirmat, numquam, &c.*] Videtur locus esse, quem in re simili laudat Taurus Philosophus apud Agellium in libri X. capite 19. Videndus est etiam Cicero IV. in Verrem. *

Pagg. 589. 590. *Munimentum adsistantes: prope Basileam, quod appellant accolæ Robur*] Absque Ammiano si esset, castelli hujus situs ignoraretur: adeo nunc ferè unà cum pulvisculo indicia cuncta perière, & mentio ejus apud antiquos perrara. Quam tamen fieri video in L. 33. C. Theod. de oper. publ. in Constitutione Impp. Valentiniani, Valentis, & Gratiani A A A. data Idib. Jul. Robore, Gratiano III. & Equitio V. C. Conss. qui ille ipse annus erat, quo munimentum hoc à Valentiniano Imp. exstruebatur.

Pag. 591. *Professionem oratorum formosam jure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id est, civilitatis particulæ*] Locus Platonis, quem laudat Marcellinus, in Gorgia exstat: ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Et paullo pòst: Εἰ δὲ γάρ σοι ἐθέλεις εἰδέναι τί φημὶ εἶναι λόγον πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Utitur eodem Apuleius lib. de Philosophia, sed cujus verba sic restituenda videntur: *Hanc δύναμιν τοῦ τὸ ψεῦδος πιθανὰ δοκεῖν definivit Plato: quam civilis particulæ umbram, id est imaginem nominavit.* Perperam enim *civilis articuli umb.* vulgo editur * Rhetor. 1. Quod & Quintilian. notat Instit. Orator. lib. 2. cap. 15. *Rhetoricen quidam eamdem civilitatem esse judicaverunt.* Cicero *civilis scientiæ partem* vocat. Civilis autem scientia, idem quod sapientia est. *

Pagg. 592. *Ctesiae*] MS. KTHCIAC. *i. e. Lysias.*

Callistratum, quem nobilem illam super Oropo causam] Oropius ager inter Atticam & Tanagræos medius: de cujus possessione ingens lis olim inter Athenienses & Thebanos fuit, quòque tum demum Athenienses beneficio Philippi Regis potiti sunt, cùm ille Thebanos expugnasset. Pausan. lib. 1. In eam igitur rem, ut videtur, hæc à Callistrato oratio habita fuit.

Pag. 593. *Antiphon ille Rhamnusius*] Vid. Suid. in Ἀντιφῶν.

Spartanos canes aut Cretas] De canibus Spartanis Plin. lib. X. cap. 63. Virgilius Georg. 3.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed unà
Veloces Spartæ catulos, acremque molossum
Pasce sero pingui.

De Cretensibus canibus, Ælianus de Animalib. lib. 3. cap. 2. * Lucanus de Bello civili lib. 4.

Venator tenet ora levis clamosa molossi,
Spartanos, Cretasque ligat, nec creditur ulli
Silva canis, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & prædà nescit latrare repertà. *

Pag. 594. *Nefas est religionem decipi judicantis*] Elegans hæc locutio, & ab optimis Scriptoribus frequentata, Jurisconsultis præsertim usitatissima. Callistratus L. 33. ff. de re judicata: *Conspiratione adversariorum testibus pecuniá corruptis religionem judicis circumventam esse.* L. 4. C. Si ex fals. instr. *Falsis instrumentis circumventam esse religionem judicantis.* L. 13. C. de non num. pecun. L. 3. C Arbitrium tutelæ. L. 8. C Si tutor vel cur. *Sic instructa religionem Prætoris*, Ulpian L. 5. §. 11. de reb. eor. qui sub tut. L. 6. §. 4. ff. Si quis omiss. caus. test. *Religiosus judex*, Quintil. lib. IV. cap. 1.

Auruncorum Sicanorumque] Favorinus Phil. contra adolescentem vetustè nimis & priscè loquentem, apud A. Gellium lib. 1. cap. 10. *Horatii illi trigemini planè & dilucidè cum suis fabulati sunt, neque Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ verbis locuti sunt. Tu autem perinde quasi cum matre Evandri nunc loquare, sermone abhinc multis annis*

jam desite uteris, quòd scire atque intelligere neminem vat qua dicas.

Pag. 595. *Mimiambos*] Quales inter Græcos Sophron Syracusius χωλιαμβὼν, & Herodes quidam priscus Auctor, apud Romanos verò Cn. Matius composuerunt. Sophronem laudant Suidas & Tzetzes in Lycophr. Herodis versus adducit Stobæus. De Matio Terentianus Maur. lib. de Metris, cap. de Iambico Hipponacteo claudicante.

Marcianum verbo tenus quæsierit oratorem] Incertum quem Marcianum velit: plures enim ejus nominis fuere. Æl. Marcianus passim laudatur in Pandectis Juris, quem tamen hic intelligi non puto; sed Marcianum potiùs Rhetorem, cujus Fab. Victorinus meminit in Commentario ad Ciceron. de Invent. lib. 1.

Pag. 596. *Concionaria Gracchi fistula*] Cicero de Orator. lib. 3. Plutarchus in Vita Gracch. Valer. Max. lib. VIII. cap. 10. Quintilianus lib. 1. cap. 10. Gell. lib. 1. cap. XI.

Sellularius quæstibus] Ita vocat despicabilem quæstum, ut Apul. Florid. 1. *sellularias artes*, id est viles; & *sellularios*, imæ sortis homines, Arnob. lib. III.

" *Causarum infirmitatem rationibus validis convelare non possunt*] Gellius lib. 7. cap. 5. *Multisque aliis argumentis convelat.* Faber Semestrium lib. 3. cap. 23. pag. 364. Pro *rationibus* legit *orationibus* malè. "

Pagg. 596. 597. *Doctos ex Philistionis aut Æsopi cavillationibus*] De Philistionis mimo Cassiodorus lib. IV. Variar. 51. " Sidon. Apoll. lib. 2. Epist. 2. " Suidas in Φιλιστίων. Ad eumdem Africanus quoque allusit in Epistola ad Origen. de histor. Susan. Πῶς αὐτοὺς ἀπελέγχει, ὡς τὰ Φιλιστίωνος μίμης. De Æsopo verò ludicræ artis peritissimo viro vide Val. Max. lib. VIII. cap. 10. Symmach. lib. x. Epist. 2. " Macrob. Saturn. lib. 3. cap. 14. " Donat. in Proleg. Terent. " Hieron. in Epist. ad Pammach. in Defens. 2. contra Rufin. *Quasi mimum Philistionis, vel Lentuli ac Marulli strophas eleganti sermone confictam.* "

Pag. 598. *Denique tributorum onera vectigaliumque -- mutare compulerunt sedes*] Heu miseram conditionem ubi sic vivitur! Salvianus de Gubernat. lib. 5. *Romanorum omnium votum est, ne umquam eos necesse sit in jus transire Romanorum. Una & consentiens illic Romanæ plebis oratio, ut liceat eis vitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur si non vincantur à nostris partibus Gothi, cùm malint apud eos esse, quàm apud nos Romani. Itaque non solùm transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt: sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt.* Et quæ porrò ille de hisce tributariarum functionum oneribus, & malis inde ortis adjungit, non magis illius seculi statum tristem testantia, quàm ad hæc nostra quoque tempora accommodatissima.

Pag. 600. *Ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum*] Medicorum dictio est: hi enim *capillos fluere* aiunt, cùm cadunt. Corn. Cels. lib. VI. cap. 1. *De capillis loquor, qui post morbum fere fluunt.* Et *fluor capillorum*, Serenus Sammonicus; ut Græci, ἡ ῥύσις τῶν τριχῶν. Alex. Trall. lib. 1. cap. 2. Non de nihilo est autem, quòd asinum interfectum ait in remedium fluentium capillorum. Nam & Marcellinus Empir. cap. 6. observavit, capillos nasci, si lichenem asini quis terat, & pulverem illum ex oleo vetere imponat.

Pag. 601. *Æstimari dabatur fortunam ejus esse*] Ut Genium, sic & Fortunam unicuique suam veteres tribuebant: unde Alex. Magnus dicere solitus, *se nihil præter Fortunam suam metuere.* " Curt. lib. 5 pag. 20. Et de Fabio Seneca lib. de Ira cap. XI. *Habuit in consilio Fortunam publicam.* Nam urbibus Genium Fortunamque suam attribuebant, ut supr. lib XX. notatum pag. 56. quam & Darium in consilio habuisse conqueritur, cùm morbo correptus superbas ejus litteras accepisset. Curtius lib 3. pag. 13. Bene Euctemon apud eumdem lib. 5. *Suam quisque Fortunam in consilio habet, cùm de aliena deliberat.* " Velut iconculam boni ominis causâ secum Imp. in cubiculo habebant, eamque cùm fatalem horam instare sentirent, ad successorem transmittebant. Spartianus in Severo, Capitolinus in Antonino. Hanc ergo sub imagine conjugis tristem & habitu lugubri velut discedentem cùm vidisset, obitum è vita denotari existimatum fuit: neque secius evenit.

Pag. 602. *Tamquam ictus è cælo, vitalique via voceque*] Ita Ms. & rectè, præ illo quod vulgo legitur, *ictus telo vitalia voceque.* De morte autem ejus sic Hieronymus Epist. ad Heliodor. *Valentinianus vastato genitali solo, & inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis extinctus est.*

Meatus aliqui, quos hæmorrhoidas nunc appellamus] Vid. Galenus in Def. Medic. Celsus lib. 2. cap. 1. Pollux lib. IV. cap. 25.

Pag. 603. *A pueritia prima Favarini*] " Aurel. Victor, " P. Diacon. lib. XI.

Mala cohærenter læva manu retinentis] Plinius lib. VII. cap. 20. *Crotoniatem Milonem athletam, ubi constitisset, nemo vestigio educebat, malum tenenti nemo digitum corrigebat.* Ab amasia tamen superatum Ælianus scribit, Variar. lib. 2. cap. 24. Μίλωνος τοῦ τὴν ῥοιὰν, ἣν ἐν τῇ χειρὶ κατεῖχεν, οὐδεὶς τῶν ἀντιπάλων ἐλεῖν ἐδύνατο. ἡ δὲ ἐρωμένη αὐτοῦ ῥᾶστα αὐτὴν ἐξῄρει, φιλονεικοῦσα πρὸς αὐτὸν πολλάκις. " De morte Milonis vide Gell. lib. 15. cap. 16. " Vide etiam Philostratum de Vita Apoll. lib. IV. cap. 9.

Pag. 605. *Artaxerxes Persarum ille Rex*] Plutarchus in Apophtheg. Ἀρταξέρξης ὁ Ξέρξου, ὁ Μακρόχειρ προσαγορευθεὶς, διὰ τὸ τὴν ἑτέραν χεῖρα μακροτέραν ἔχειν, πρῶτος ἐκέλευσε τῶν ἡμαρτηκότων ἡγεμονικῶν ἀντὶ τοῦ τὸ σῶμα μαστιγοῦν, μαστιγοῦσθαι τὰ ἱμάτια, καὶ ἀντὶ τοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτίλλεσθαι τὴν κίδαριν ἀποτίλλειν. Simile quiddam de Gallieno narrant: *Cùm quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset ejus uxori, atque illa re prodita vindicari vellet, surripi quasi ad leonem venditorem jussit; deinde è cavea caponem emitti: mirantibusque cunctis rem ridiculam, per curionem dici jussit,* IMPOSTURAM FECIT ET PASSUS EST. Trebellius Poll. in Gall.

Papirius Cursor] Aurel. Victor de Viris illustr. *Cùm Prænestinum Prætorem graviter increpuisset, Expedi, inquit, lictor secures. Et cùm eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulantibus radicem excidi jussit.* Vide Liv. lib. IX. Plin. lib. XVII. cap. XI.

Pag. 606. *Ad resistendum aptus Alexandro Magno, si calcasset Italiam*] Exstat hac de re elegans & gravis tractatio T. Livii lib. IX. contra quam contrariis argumentis accuratè disputat V. Cl. Paulus Paruta Nob. Venetus Discurs Politicor. lib. 1. tit. 2. Utrorumque rationes acutæ sunt, & dignæ quæ perpendantur.

Honore multis] Rectiùs, *honori multis.*

Imperatorem Aurelianum purgare tentabant] Jordanes quoque cum Aureliano Valentinianum comparat: *Egregius, & Aureliano similis moribus, nisi quod severitatem nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam causabantur.*

Themistocles illius dissimilis] Plutarchus de Civil. instit.

Pag. 607. *Pleraque vitiorum imitari virtutes*] " Senec. Epist. 45. *Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur.* Idem Epist. 120. *Virtutibus vitia confinia, & per-*

ditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem : cùm plurimum intersit, utrum quis dare sciat, an servare nesciat. * Quintil. lib. 8. cap. 3. *Vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponunt.* Juvenalis Satyr. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra.

Gregor. Pap. lib. 1. Epist. 25. *Sæpe namque vitia virtutes se esse mentiuntur.* D. Hieron. ad Demetriad. * Cl. Marius Victor Orator Massil. de corruptis suæ ætatis moribus :

Nil sanctum est nobis, nisi quæstus; & illud honestum est,
Utile quod fuerit. Vitiisque vocabula recti
Indimus, & parci cognomen sumit avarus.

Theodulfus Episc. Aurelianens. in Paræneši ad Judices pag. 17.

Sæpe latet vitii virtutis imagine pestis,
Et magis inde nocet, quo minùs illa patet *

Pag. 608. *Quo vitio exarsisse Principem legimus Hadrianum*] Spartianus in Hadriano : *Quamvis esset oratione & versu promptissimus, & in omnibus artibus peritissimus; tamen professores omnium artium semper ut doctior risit, contempsit, obtrivit, &c.*

Pag. 609. *Nec imperante eo provinciam nummularius rexit*] Suetonius in Domitiano capite VIII. *Nummarios judices cum suo quemque consilio notavit.* Seneca in Luso : *Designatus Consul nummularialus.* Idem de Beneficiis libri 1. capite 9. *Nummarium tribunal.* *

Inter religionum diversitates medius stetit, nec quemquam inquietavit, &c.] De hac ἐθελοθρησκείᾳ, sive religionis libertate plures inter initia imperii à se promolgatas fuisse leges, ipsus Imp. Valentinianus, in Constitutione de Haruspicibus non molestandis, ait. *Testes sunt leges à me in exordio imperii mei datæ, quibus unicuique quod animo imbibisset, colendi libera facultas tributa est.* L. 9. C. Theod. de malef. & mathem. * Vide Socratem Histor. Eccles. lib. 4. cap. 1. Etiam ante Valentinianum Julianus & Jovianus Impp. & post eos Valens libertatem religionis concesserunt. Socrates lib. 3. cap. 21. lib 4. cap. 27. Themist. Orat. Consulari ad Jovianum pag. 144. & ad Valentem Imp. quam Latinè tantùm ab Andr. Duditio V. Cl. habemus. *

Semper obliquum intuentis] *lr. semper obliquum intuentibus.*

Pag. 611. *Postea motu sollicitudine discussa*] Ms. *motus sollicitudine.* Corrige, *postea metus sollicitudine discussa.* Idque omnino verum putamus.

OBSERVATIONES
IN
AMMIANI MARCELLINI
LIBRUM XXXI.

Pag. 614 Um *Chalcedonos subverterentur veteres muri*] Rem camdem simul & versuum * (aliquibus tamen in locis variantium) * inscriptionem, apud Socratem habemus, Histor. Eccles. lib. 4. cap. 8 Zonar. & Cedren. * Hosce versus aliter ex Socrate, & ex Zonara tomo 3. legit Leopardus Variarum Emendationum libri 4. capite 15. *

Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota] De Hunnis eorumque sedibus ac moribus vide Zosim. lib. IV. Sozomen. lib. VI. cap. 37. Agath. lib. V. Jordan. de reb. Getic. Histor. Miscel. lib. XII. * Reginon. Prumiens. lib. 2. pag. 44. b. *

Pag. 615. *In commarginandis pontibus*] Ita Sidon. Apoll. lib. IV. Epist. 20. *Viridantia saga limbis marginata puniceis.*

Pag. 616. *Pellibus silvestrium murium*] Jordan. in Histor. Goth. *Hunuguri hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium.* De Scythis Justinus ex Trogo lib. 2. *Lanæ iis usus ac vestium ignotus; & quamquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis ac murinis utuntur.* * Seneca Epist. 90. *Magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis sunt.* Ivo Carnot. Epist. 49. *Complices quos sibi pelliculis peregrinorum murium atque aliis hujusmodi vanitatum aucupiis inescaverat.* * Illæ ipsæ autem pelles sunt, quas posterior ætas marturinas vocat. Helmoldus Chron. Slavor. lib. 1. cap 1 *Pellibus abundans peregrinis, quarum odor letiferum nostro orbi superbiæ venenum propinavit. Et illi quidem ut stercora hæc habent, ad nostram, credo, damnationem, qui ad marturinam vestem anhelamus, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis, quos nos appellamus faldones, illi offerunt tam pretiosos martures.* Vide Ælianum de Animal. lib. XVII. cap. 17.

In pannulos destuxerit defrustata] Meliorum codd. hæc lectio est. Glossar. *Concisus, frustatus.* Ammian. lib. XX. *Defrustanda Mesopotamia opitulari.* Sidonius Apoll. lib. IX. Epist. 9. *Maxima ex magnis capita defrustans.* Restituimus jam olim eodem modo locum L. Flori lib. 2. cap. 2. pag. 37. *Punica præda omnibus promontoriis insulisque frustarentur & fluitarent.* Perperam enim hactenus, antequam Gallicana Editio prodiit, *frustrarentur* lectum est.

Equis prope affixi duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnunquam insidentes] Verissima hæc sunt; atque eo modo Gubazen Lazorum Regem equo insedisse, cùm à Johanne Byzantio pugione * vulneratus ad terram prosterneretur. * Agathias lib. III. scribit. ἐτύγχανε γὰρ (inquit) ἀνδρογύνως ἔχων τῷ πόδε ἀμφω ἐπὶ τὸν αὐχένα τοῦ ἵππου. Quem gestum etiamnunc in rusticis persæpe videmus. Ergo *muliebriter equo insidere*, est κατὰ πλευρὰν τὼ πόδε ἔχειν, & ἀνδρογύνως: cui contrarium περιβάδην. Achill. Tatius de amorib. Clitophontis & Leucip. lib. I. ἡ παρθένος μέσως ἐπεκάθητο τοῖς νώτοις τοῦ βοὸς, οὐ περιβάδην, ἀλλὰ κατὰ πλευρὰν, ἐπὶ δεξιὰ συμβᾶσα τὼ πόδε, τῇ λαιᾷ τοῦ κέρως ἐχομένη, ὥσπερ ἡνίοχος χαλινοῦ. Quod & ipsum in nummis antiquis apud Anton. Augustinum Episc. Ilerd. apparet lib. III. pag. 85.

Pag. 617. *De industria dispersi lugescunt*] Mſ. *dispersi jugescunt*. neutrum placet. * Loisell. legit *vegescunt*, id est, vigorem & animos capiunt. *

Parte decernuntur] *iv. parte cernuntur*.

* *Missilibus telis acutis ossibus arte mira coagmentatis*] Id usitatum omnibus Germanis fuit, ut ait Tacitus de Moribus German. *Sola in sagittis spes, quas inopiâ ferri ossibus asperant.* *

Hostesque dum mucronum noxias observant, contortis laciniis illigant] Ars hæc bellandi Scythiæ populis usitata, ut ex Herodoto, Pausania, aliisque Scriptoribus constat. * Val. Flaccus Argon. lib. 6. pag. 144.

Doctus & Auchates patulo vaga vincula gyro
Spargere, & extremas laqueis adducere turmas.

Lipſ. notat in Analect. ad milit. pag. 284. * De Alanis Egesippus lib. v. cap. 50 *Laqueos jacere atque hostem innectere, ars Alanis bellandique mos est.* Vide Joseph. Belli Jud. lib. 7.

* *Cum carpentis in quibus habitant*] Tertullianus adversus Marcionem libri I. capite I. *Gentes* (inquit) *ferocissima inhabitant: (Pontum) si tamen habitatur in plaustro. Sedes incerta, vita cruda, libido promiscua, & plurimùm nuda. Etiam quum abscondunt, suspensis de jugo pharetris indicibus, ne temere quis intercedat.* *

Pag. 618. *Restant Massagetæ*] Vide Strabon. lib. XI. Dionyſ. Alex. pag. 98.

Pag. 619. *Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati*] Eustathius in Dionyſ. Ὅτι Ἀλανὸς ὄρος Σαρματίας, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος οἱ Ἀλανοὶ ἴσως ὀνομάζεται. * Ineptit Isidorus, dum à Lano fluvio Alanos dictos putat, Origin. libro 9. capite 2. *

Post quos Vidini sunt] Herodotus *Budinos* vocat: item Pompon. Mela lib. I. cap. 20. Plinius lib. IV. cap. 12.

Gelonus perquàm feri, qui detractis peremptor.] Pomp. Mela lib. 2. cap. I. *Geloni hostium cutibus equos seque velant: illos, reliqui corporis; se, capitum.*

Agathyrsi collimitant interstinctis colore purpureo corp.] Plin. lib. IV. cap. 12. *Cæruleo capillo Agathyrsi.* Pomp. Mela lib. 2. cap. I. *Agathyrsi ora artusque pingunt, ut quisque majoribus præstant, ita magis vel minus: ceterum iisdem omnes notis, & sic ut ablui nequeant.* Festus Avienus in Orbis terræ descript.

Dira Melanchlæni gens circumfusa vagatur,
Proxima Neurorum regio est, celeresque Geloni,
Practactique sagis semper picti Agathyrsi.

Melanchlænas] Pomp. Mela lib. 2. *Melanchlænis atra vestis, & ex ea nomen.* Dio Chrysost. in Borysthen. pag. 439. χρῶνται δὲ τῇ ἄλλῃ ἐσθῆτι μελαίνῃ, ὡς τὸ πολὺ, ἀπὸ γένους ἑνὸς Σκυθῶν τῶν Μελαγχλαίνων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, κατὰ τοῦτο ὀνομασθέντων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Pag. 620. *Locatis sarracis*] Glossar. *Sarraca, ἅμαξα.* Sisenna apud Nonium: *Impedimenta collocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* Quintil. lib. VIII. cap. 3. Curius Fortunat. lib. 3. Sidon. Apoll. lib. IV. Epist. 18.

Originitus] Sic *nativitus* apud Tertull. de Anim. cap. 12.

La.....cinando & venando] Suppleri percommodè potest hoc modo, *latrocinando & venando*.

Judicatur ibi beatus] Eadem opinio Massagetis. Strabo lib. XI. Θάνατον νομίζουσι παρ' αὐτοῖς ἄριστον, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ τῶν προβατείων κρεῶν, καὶ ἀναμὶξ βρωθῶσι. τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥίπτουσιν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βεβρῶσθαι. * Tertull. adverſ. Marc. lib. I. cap. I. de Ponti circumcolis: *Parentum cadavera cum pecudibus cæsa, convivio convorant.* *

Pag. 621. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem*] Ab origine rerum veteres pro Diis immortalibus hastas coluere, inquit Justin. lib. XLIII. Hinc non Alanis tantùm, sed Scythis in universum usu receptum fuit, enses loco numinis venerari. Pomp. Mela lib. 2. capite I. *Mars omnium Deus, ei pro simulacris enses & tentoria dedicant, hominesque pro victimis feriunt.* Solinus cap. 20. *Populis istis Deus Mars est, pro simulacris enses colunt.* De hoc ense notanda quæ Priscus Sophista in Eclog. legation. refert pag. 50. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς μακρὰς τὸ καύχημα αὐτοῦ δυνάμεως αὔξεσθαι συνέβαινεν, καὶ τοῦτο τῆς θείας τὸ τοῦ Ἄρεος ἀναφῆναι τοῖς ξίφος. ὅπερ ὂν ἱερὸν καὶ παρὰ τῶν Σκυθικῶν βασιλέων τιμώμενον, οἷα δὴ τῷ ἐφόρῳ τῶν πολέμων ἀνακείμενον, ἐν τοῖς πάλαι ἀφανισθῆναι χρόνοις, εἶτα διὰ βοὸς εὑρεθῆναι. Quem locum Prisci etiam Jordanes laudat in Historia Gothica: — *Gladius Martis inventus sacer apud Scytharum Reges semper habitus. quem Priscus Historicus tali refert occasione detectum: Quum pastor, inquiens, quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcaverat, effossumque protinus ad Attilam defert.* Ceterùm de Scythico hoc Deo vide Herodot. lib. IV. Arnob. adverſ. Gent. lib. VI. & quæ ad Ammian. notata lib. XVII.

Futura miro præsagiunt modo: nam rectiores virgas] * Scholiast. Nicandri in Theriacis pag. 40. ad illum versum; Καὶ μυρίκης λάζοιο νέον. μαντικὸν δὲ Σκύθαι μυρίκινον μαντεύονται ξύλον· καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς τόποις ῥάβδοις μαντεύονται. Cyrill. Alex. in Oseam cap. 44. pag. 142. ῥαβδομαντεία· ἀπὸ γὰρ ἰσομέτρων. * Scytharum hanc divinationem ita describit Herodotus lib. IV. pag 177. Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ πολλοὶ, οἳ μαντεύονται ῥάβδοισι ἰτεΐνῃσι πολλῇσι ὧδε. ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ, διεξειλίσσουσι αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μίαν ἑκάστην ῥάβδον τιθέντες, θεσπίζουσι. ἅμα τε λέγοντες ταῦτα, συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπίσω, καὶ αὖτις κατὰ μίαν συντιθεῖσι, αὕτη μέν σφι ἡ μαντικὴ πατρωΐη ἐστί. Qualis ferè etiam Germanorum fuit, ut * M. Adamus scribit Histor. Eccleſ. cap. VI. *Auspicia & sortes quàm maximè observabant. Sortium consuetudo simplex erat: virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuitò spargebant. Mox si publica fuit consultatio, Sacerdos populi; si privata, ipse paterfamilias precatur Deos, caluumque suspiciens ter singulos tollit, sublatos secundùm impressam antè notam interpretatus est.* Vide Cæsar. de Bell. Gall. lib. I. & Tacit. de Morib. *

Ad amnem Danastum] Inf *prope Danasti margines.* Jordanes de reb. Goth *A Danastro extenduntur usque ad Danubium, quæ flumina multis mansionibus ab invicem absunt.*

Thervingorum] Eutrop. lib. VIII. *Provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Thaiphali*

tenent, & Victophali & Thervingi habent. Ea provincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit.

Pag. 622. *Castris denique prope Danasti, &c.*] Nil variant libri scripti: fors tamen sic legendum erit: *Castris denique prope Danasti marginis aggerem in Vngorū valle longius opportune metatis.*

Pag. 626. *In nepotali mensa*] * Sueton. in Caligul. cap. 37. *Nepotatus sumtibus.* * Festus: *Nepos luxuriosus à Tuscis dicitur: nam nepotes sunt luxuriosi homines appellati.* * Tertull. Apolog. cap. 46. *Aristippus in purpura sub magna gravitatis superficie nepotatur.* * Vide Isidor. Origin. lib. x.

Pag. 627. *Tenebris obfusam aliquando fuisse Remp.*] Eleganter & Latinè. Sic *oculos suffusos* dixit Plin. lib. VIII. cap. 50. * Virgil. *Lacrymis oculos suffusa nitentes.* * Et Ulpian. L. 5. §. 3. ff. ad L. Aquil. *Forma calcei cervicem percussit, ut oculus puero perfunderetur.*

Inundarunt Italiam ex abditis] Vide Flor. lib. III. cap. 3.

Marco itidem moderante Imperium, &c.] Locus fœdissimè in omnibus, quæ vidi exemplaribus, corruptus. Et qui corrigere eum hactenus conati sunt, feliciùsne an audaciùs id tentaverint, ipsi viderint: mihi religio est temere quid sine auctoritate veteris scripturæ moliri. Res ipsa autem ex Dione, Eusebio, Eutrop. lib. VIII. Oros. lib. VI. cap. 15. & Histor. Augg. Scriptoribus nota est.

Pag. 628. *Duobus navium millibus perrupto Bosphoro*] Historiæ illustrandæ locum ex Trebellio Poll. adscribam in Claudio. Sub illo enim gesta sunt, quæ hic narrantur. *Scytharum diversi populi, Peucini, Trutungi, Austrogothi, Virtingui, Gepedes, Celtæ etiam & Heruli prædæ cupiditate in Romanum solum & Rempub. venerunt, atque illic pleraque vastarunt, dum aliis occupatus est Claudius, dumque se ad bellum quod confecit, imperatoriè instruit, ut videantur fata Romana boni Principis occupatione tentata: sed credo, ut Claudii gloria accresceret, ejusque fieret gloriosior tota penitus orbe victoria. Armatarum denique gentium trecenta viginti millia tum fuere. Habuerunt præterea duo millia navium, duplicem scilicet numerum, quàm illum, quo tota pariter Græcia omnisque Thessalia, urbes etiam Asiæ quondam expugnare conata est.*

Ceciderunt dimicando cum barbaris Imperatores Decii] Aurel. Victor: *Deciorum mortem plerique illustrem ferunt. Namque filium audaciùs congredientem cecidisse in acie: patrem autem, cùm perculsi milites ad solandum Imperatorem multa præfarentur, strenuè dixisse, detrimentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto bello cùm impigrè decertaret, interiisse pari modo.*

Obsessa Pamphylia civitates, insula populata, &c.] Trebellius Poll. in Gallienis: *Inter hæc Scythæ per Euxinum navigantes Istrum ingressi, multa gravia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios instaurandis urbibus muniendisque præfecit. Pugnatum est circa Pontum, & à Byzantiis ducibus victi sunt barbari. Veneriano item duce navali bello Gothi superati sunt: tum ipse Venerianus militari periit morte. Atque inde Cyzicum & Asiam deinceps Achaiam omnem vastaverunt.*

Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis] Trebell. Poll. in Claud. *Sub hoc barbari qui superfuerant, Anchialo vastata conati sunt Nicopolim etiam obtinere. Sed illi provincialium virtute obtriti sunt.*

Nicopolis quam indicium victoriæ contra Dacos Trajanus condidit] Imitatus Pompeium, qui ob victoriam de Mithridate in minore Armenia Nicopolim quoque exstruxit. Pausanias lib. x. De Trajani bellis contra Dacos & Decebalum Dio lib. 68. P. Patricius in Eclog. legat.

Excisa est Philippopolis] Excidium hoc in Decii tempora incidit. Vide Zosim. lib. 1.

Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte perempto] Mortis genus Aurel. Victor. indicat: *Claudius cùm ex fatalibus libris quos inspici præceperat, cognovisset, sententiæ in Senatu dicendæ primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse vitam suam, haud passus responsa frustrari, dono Reipublicæ dedit.* Alii tamen morbo eum periisse aiunt.

Aurelianum acrem virum] Rufus Festus: *Trajanus Dacos sub Rege Decibalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit, quæ in circuitu habuit decies centena millia passuum. Sed sub Gallieno Imp. amissa est, & per Aurelianum, translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ & Dardaniæ factæ sunt.*

Pag. 630. *Conditoria frugum*] *Conditorium* est θήκη, ut lib. XVIII. *Conditorium muralium tormentorum.* Plinius lib. VII. cap. 16. *Corpora ejus miraculi gratiâ in conditorio Sallustianorum adservabantur hortorum.* * Retinuit Solinus eamdem rem narrans pag. 17. *Reliquiæ adhuc in conditorio Sallustianorum videntur.* Petron. Arb. pag. 65. *Descendit in conditorium.* Et pag. 66. *Præclusis conditorii foribus.* Pag. 67. *Fatale conditorium familiari ac viro.* * Tertullianus de Resurr. cap. 44. *divini thesauri conditorium* vocat hominem.

Pag. 632. *Ad carraginem quam ita ipsi appellant, aliis velocitate regressa*] Quod Ammianus, Flav. Vopiscus, Trebellius Poll. & si qui alii, *carraginem*, id Græci Tactici καραγὸν appellant. Leo Imp. Καραγὸς λέγεται, ὁ διὰ τῶν ἁμαξῶν καὶ τοῦ βοῦλδων, καὶ τῶν ἄλλων μοχλευτῶν ... περιορισμὸς εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Carraginem optimè describit Cl. Claudian in Rufin. lib. 2.

Tum duplici fossa non exsuperabile vallum
Asperat alternis sudibus, murique locata
In speciem, castis obtendit plaustra juvencis.

Exactiùs adhuc Agathias lib. 2. Καὶ τὰς τῶν ἁμαξῶν τροχιὰς αἳ δὴ ὡς πλείστας ἐπήγετο, στοιχηδὸν ἐς ἀλλήλας ἁρμόσας, ἐνέπηξε τὰ ὄπισθεν τῷ ἐδάφει, ἄχρι καὶ ἐς τὰς πλήμνας καταχώσας, ὡς μόνα τὰ ἡμικύκλια ὑπερανέχειν καὶ προβεβλῆσθαι. Theophylactus Simocat. lib. VII. τὰς ἁμάξας στοιχηδὸν προεβάλλοντο χάρακα. Hanc eamdem intellexit Plutarchus, cùm de Cæsare scribit: περὶ ταῖς ἁμάξαις καὶ τῷ χάρακι τὸν πλεῖστον ἔσχε πόνον. Sic nempe Helvetii sese præstruxerant, quo modo barbari omnes castra munire solebant. Vegetius lib. 3. cap. 10. *Omnes barbari carros suos in orbem connexis, ad similitudinem castrorum securas à superveniéntibus exigunt noctes.* Jordanes de reb. Goth. *Se suosque illico intra septa castrorum, quæ plaustris vallata habebat, reclusisset.* P. Diacon. lib. XV. *Intra plaustrorum munimenta se continens, erumpere non auderet.*

Clavas in nostros conjicientes ambustas] Fuere hæc arma barbaris potissimùm & rudi sæculo usitata. Virgil. VII. Æneid.

——Non jam certamine agresti
Stipitibus duris agitur sudibusve præustis,
Sed ferro ancipiti decernunt.

Pag. 633. *Cedens vespero dies*] Apuleius Miles. 8. *Sol nocti tandem decessit.* Sidonius Apollinaris lib 2. Epist. 2. *Ver decedit æstati.* *

Albentes ossibus campi] Virgil. Æneid. XII.

——recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.

Et alibi:

—— campos multorum ossibus albos.

Tacit. *Medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta aut aggerata.*

Chunorum] Nihil variant veteres libb. Et *Chunos* vocat (uti & Ptolem. in Descriptione Sarma-

tiæ, Sidon. Apoll. carmin. VII. * & Gregor. Turonens. lib. 2. cap. 6. 7. & alibi *) quos alii *Hunnos*, vel *Thynos*; ut Priscianus Perieget.

Hunc Thynus sequitur, post fortis Cuspia proles.

Neque de fide ejus lectionis dubitandum est, quam ita variè efferri etiam Eustath. in Dionys. notat: Οὖτοι ὁ Θουνοὶ μετὰ τὸ ϑ. Cτιχεῖν, Κάσπιοι ἔθνος εἰσὶ Σκυθικόν. Dionysius tamen dixit:

Οὖνοι δὲ ἑξείης, ἐπὶ δ' αὐτοῖς Κάσπιοι ἄνδρες.

Pag. 637. *Rege quoque Priamo interfecto*] Amplector emendationem Clariss. amicissimique Marci Velseri, Duumviri August. legentis, *Rege quoque Priamo interfecto*. Indubiè enim sic Ammian. scripsit. Atque is est Priamus sive pater, sive filius, de quo in Chronicis Prosper Tiro: IV. *Gratiani anno Priamus quidam regnat in Francia, quantum altius colligere potuimus.* Neque aliter id nomen in Sigeberto Gemblacensi * Abbate Urspergensi pag. 94. aliisque ejus sæculi Scriptoribus * exstat: & tempus haud abludit, aut insolens est Francorum aliquos pro Gratiano stetisse, alios in ipsum pugnasse.

Pag. 638. *Perimere jaculis plures feras*] Lampridius in Commod. *Ferarum diversarum manu sua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret: & hæc fecit sæpe spectante populo Romano.* Herodianus de eodem hæc porro addit, lib. I. Λέοντας δ' ἄνωθεν ἐξ ὑπερῴου ἐκατὸν ἀκροβολίζοντος, ἰσαρίθμοις ἀκοντίοις ἅπαντας ἀπέκτεινε.

Intra septa quæ appellant vivaria] Gellius lib. 2. cap. 19. *Vivaria quæ nunc dicuntur, septa quædam loca, in quibus feræ vivæ pascuntur.* Et postea: *Vivaria autem quæ nunc vulgus dicit, sunt quos Græci παραδείσους vocant.* Procopius Gothicor. lib. I. Ἀμφὶ πόλιν τειχίον ἐπὶ μέρος τοῦ περιβόλου, ὃ οἱ Ῥωμαῖοι βιβάριον καλοῦσι. Et post pauca: βιβάριον ——— ὃν Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὸν χῶρον, οὗ αὖ τῶν ζώων τὰ μὴ χειροήθη τρέφεσθαι εἰώθει. Paulus JC. L. 3. §. 14. ff. de adquir. possess. *Feras bestias, quas vivariis incluserimus.*

Etiamsi Imperium Marcus regeret Antoninus] Respicit ad id, quod Capitolinus de hoc Marco scribit: *Semper sane cum Optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quàm ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur.*

Per castra quibus Felicis-Arboris nomen est] Antonio. Imp. in Itinerar. *De Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id est, à Sirmio per Sopianas Treveros usque — Brigantiam, Arborem-Felicem, Ad fines.* ———

Pag. 639. *Per Lauriacum*] Pessimè vulg. *per inaureatum.* Ms. Flor. *inaureacum.* Sed *Lauriacum* rectum est. * Eugipp. cap. 18. *ex oppido Lauriaco.* * Antonius Imp. in Itinerar. *De Pannoniis in Gallias — Lacum felicis, Lauriacum. — A Taurino Lauriacum.* In hoc L. I. C. Theod. de tabulariis. -- *Dat. VIII. Kal. Jul. Lauriaco, Marcellino & Probo Coss.* Atque inde *Lauriacenses scutarii*, in Notit. Imp. sub dispositione viri illustris Magistri Officiorum.

Dum inter ejus Armigeros militaret, ac regiam custodiret] Socrat. lib. III. cap. I. εἰς τοὺς δορυφόρους. Antoninus Aug. in Itinerario.

Pag. 646. *Simili clade Cæsarem accepimus Decium, &c.*] Aurelius Victor in Decio: *In solo barbarico inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri.* Vide Zosim. lib. I.

Valentem animam non exhalasse confestim] Jordanes in Histor. Goth. *Valens Imperator mox armato exercitu in Thraciarum partes degreditur, ubi lacrymabili bello commisso vincentibus Gothis, in quodam prædio juxta Hadrianopolim saucius ipse refugiens, ignorantibus quoque quòd Imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, igneque ut adsolet sæviente ab inimico subposito, cum regali pompa crematus est.* De eodem hoc Valente Eunapius in Maximo: Ὅτε γὰρ βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ τῇ Σκυθῶν μάχῃ ξύλοις ἐπὶ ἀφανισθεὶς πρίνοις, οὐδὲ ὀστοῦν εἰς ἀναίρεσιν εὑρέθη. Vide Zosim. lib. IV. Socrat. Histor. Eccles. lib. IV. cap. ult. Theodoret. lib. IV. cap. 31. Sozomen. lib. VI. cap. 40. Hieronym. Epist. ad Heliodor.

Pag. 647. *Quidam de Candidatis per fenestram lapsus, captusque à barbaris prodidit factum*] Zosimus ita narrat: Τῶν δὲ πραγμάτων ἐπὶ λεπτοτάτης ἑστώτων ἐλπίδος, Βίκτωρ, ὁ τοῦ Ῥωμαίων ἡγούμενος ἱππικοῦ, τὸν κίνδυνον ἅμα ἑνὶ ἱππεῦσι διαφυγὼν ἐπὶ Μακεδονίαν τε καὶ Θεσσαλίαν ἐλάσας, κἀκεῖθεν ἐπὶ Μυσοὺς καὶ Παίονας ἀναδραμών, αὐτόθι διατρίβοντι τῷ Γρατιανῷ τὸ συμβὰν ἀπαγγέλλει, καὶ τὴν τοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ βασιλέως ἀπώλειαν.

Pari clade recuperatis Hispaniis Scipionum alterum cremata turre] Livius lib. XXV. *Cn. Scipionem alii in tumulo primo impetu hostium cæsum tradunt, alii cum paucis in propinquam castris turrim perfugisse, hanc igni circumdatam, atque ita exustis foribus, quas nulla moliri poterant vi, captam, omnesque intus cum ipso Imperatore occisos.* Vide Appian. de Bell. Hispan.

Pag. 648. *In adærandis reliquorum debitis*] Sic Ms. Flor. Vulg. *in requirendis reliq.* quam lectionem illi excogitarunt, qui quid *adærare* sit, non intellexerunt. Gloss. ita interpretatur, *Adærat*, ἐξαργυρίζεται, ἀποχαλκίζει. L. unic. C. ne rei mil. com. L L. 23. 25. 29. C. de erogat. milit. ann. L. 4. C. de milit. vest. Inscriptio Tit. 28. lib. 10. C. de collat. donator. vel relevator. aut translator. seu adæratorum. *Adærata annona*, L. 3. C. Theod. de erog. mil. ann. *Adæratione adhibita*, LL. Wisigoth. lib. 4. Tit. 5. l. 3.

Pag. 650. *Illud autem præteriri non convenit, quòd cùm oraculo tripodis, &c.*] Aliter Cedrenus & Zonaras: nec sortis hujus meminerunt, sed noctu per quietem versus quosdam Valenti insusurratos dicunt, monentes ad Mimanta ut pergeret, fatum ibi inventurus. Cedrenus: Περὶ δὲ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐδόκει κατ' ὄναρ ἀκοῦσαι λέγοντά τινα αὐτῷ·

Τάχος βάδιζε πρὸς Μίμαντα τὸν μέγαν,
Ἔνθα μόρος σε δεινὸς αἰφνίδιον τάλαν.

Erythræo oppido superpositum montem Mimanta & Homerum scripsisse] * Homeri locus, cujus etiam meminit Cicero ad Atticum Epist. 13. lib. 16. exstat * Odyss. γ. — παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα. Eumque in hac historia laudant Cedren. * & Zonaras in Valente: Ἀναστὰς δὲ (Οὐάλης) ἐπυνθάνετο, τίς ἂν εἴη ὁ Μίμας, καί τις τῶν λογίων ἐξηγήσατο —— ἔφη αὐτῷ, ὄρος εἶναι τῆς Ἀσίας τὸν Μίμαντα πρὸς τῇ θαλάσσῃ κείμενον. τοῦτο δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον ἐν Ὀδυσσείᾳ μεμνῆσθαι, λέγοντα, παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα. *Experrectus è somno (Valens) percontatur quis sit Mimas. Ibi quidam homo doctus respondet, esse montem Asiæ ad mare situm, cujus & Homerus in Odyssea meminerit, ac ventosam appellet.* * Eustathius autem sic explicat: Μίμας δὲ ὄρος φασὶ κατέναντι Χίου, μεταξὺ Ἐρυθρῶν καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου, ἀπὸ Μίμαντος γίγαντος ἐν αὐτῷ κειμένου.

Inventus dicitur saxeus monumenti suggestus] Eadem Cedrenus, * & Zonaras in Valente. Cedreni verba hæc sunt: * Τότε δὲ μετὰ τὴν τῶν πολεμίων ἀναχώρησιν ἀναζητούντων τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως εὑρέθη ἐν ᾧ ἐπρήσθη οἰκήματι τάφος ἀρχαῖος ἐπιγεγραμμένος οὕτως· ΕΝΤΑΥΘΑ ΚΕΙΤΑΙ ΜΙΜΑC ΜΑΚΕΔΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΕΤΗC.

Pag. 652. *Animadversum est à nostris iisdem telis barbaros uti, quibus petebantur, ideoque manda-*

rum] Marii hoc inventum jam olim est, cùm contra Teutones pugnaret. Plutarch. in Mario, Porphyrius in Horat. lib. 2. Satyrâ 1.

Pag 654 *Effusumque cruorem exsuxit*] Pomp. Mela de Scythis Europæis lib. 2. cap. 1. *Interius habitantium ritus asperior, & incultior regio est: bella cadesque amant. Mosque est bellantibus cruorem ejus, quem primum interemerunt, ipsis è vulneribus ebibere.*

SI quid restat, quod diligentiam meam aut fugit, aut soperavit, æquus harum rerum arbiter sic autumet, ut scitè Terentius Varro de Latinâ Lingua lib. 6. pag. 66. ait: QUI MULTA DIXERIT COMMODA, POTIUS BONI CONSULANDUM, QUAM QUI ALIQUID NEQUIVERIT, REPREHENDENDUM.

Hæc inconsideratè omissa fuerunt, quæ suis in locis Lindenbrogii Observationibus inseri debuerant.

Observationum paginâ 6. lineâ 48. columna 2. post libertatis, *adde*: Respexit ad Cicer. locum in Oratione pro A. Cluentio: *Tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius in ea civitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus. Hoc enim vinculum est hujus dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc fundamentum libertatis. — Legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.* Planè ut versus antiq. &c.

Paginâ 7. lineâ 7. columna 1. post imag. *adde*: Itaque cùm Berenice Christo Salvatori statuam ponere vellet, ab Herode veniam priùs impetravit: uti id scriptum reliquit Johannes Antiochenus, ex cujus Chronographia hæc verba adducit Johan. Damascenus Orat. 3. pro imaginib. Βερνίκη (Berenice) εἰς ἰνδάλμα ... Τιτίνιος, &c.

ANTONII OISELII ad AMMIANUM Adnotatiunculæ ex LINDENBROGII codice descriptæ, quibus aliqua uncinis duobus inclusa subjunxi.

Libro XVII. *paginâ* 157.

FRANCORUM *validissimos cuneos in sexcentis velitibus.*] Legendum puto, *Francorum validissimos cuneos M. sexcentis velitibus*: id est mille sexcentis. [Sed codex Colbertinus aliique huic conjecturæ refragantur.]

Eodem Libro paginâ 179.

Aliique Optimates, & Judices] De Quadis loquitur Ammianus, & pro Ducibus *Judices* ponit. Id autem ex eo manat, quòd qui aries vel dux gregis Græcis dicitur, à Græcis appellatur κριὸς ἀπὸ τοῦ κρίνειν: ut ait Artemidorus libri 2. capite 12. Ideoque *Judex* & *Dux* idem. Sic in libro XVII. pag. 179. *Optimates & Judices* jungit Ammianus. Sic paginâ 198. lib. XVIII. Uisicinum *Judicem* vocat. Et in libro XXXI. pag. 621. *Alani Judices eligunt, diuturno bellandi usu spectatos.* Et in eadem pag. 621. Athanaricus, qui Gothorum Rex erat, *Thervingorum Judex* nuncupatur. [Ergóne quia aries dux gregis Græcè κριὸς dicitur ἀπὸ τοῦ κρίνειν, à judicando, ideo Judæi, Alani, Hunni, aliique Barbari, Duces ac nonnunquam Reges etiam suos *Judicum* appellatione designavere?]

Libro XX. *paginâ* 244.

Miles dignitatum jamdiu expers & præmiorum] Lego *expers*, [repugnantibus codicibus, & sine caussa. Sensus enim constat.]

Libro XXII. *paginâ* 325.

Alexandrini Artemii comperto interitu, iram in Georgium verterunt Episcopum] Julianus Imperator in Epistolis hujus seditionis mentionem facit his verbis: Ad Zenonem Medicum: *διὰ Γεωργίας.* Quod Gallicè diceretur, *à cause de la Georgienne.* Ubi *propter agriculturam* Latinus Interpres vertit, cùm *propter Georgianam seditionem* vertere debuisset.

Libro XXIV. *paginâ* 412.

Nonnulli Persas novis motibus incubuisse firmabant] Ms. *novis viatibu*. Legendum *nobis viantibus*: ut libro XV. pag. 100. *viantibus opportunas.* Libro XIX. pag. 219. *terga viantium aggressa.* Libro XX. pag. 252. *intenti ad viandum.* Libro XXV. pag. 418. *viantes catervas.* Qui est idiotismus Auctorum coætaneorum, id est nobis iter carpentibus. [Ita & P. Pithœus legendum ait *nobis viantibus*, ut pagg. 84. 228. 269. 454. Editionis Gryphii, nostræ verò Editionis 100. 219. 252. 418. quia in vett. libris pro *novis motibus* scriptum est *novis viantibus.*]

Libro XXVI. *paginâ* 451.

Quasi tota consilia tamquam sibi placentia sequu-

nuns] Mſ. habet *conſilia quàm ſibi.* Id eſt magis quàm, Græco more: ut libro XVI. pag. 144. *iste quàm conſiderato curſu.* Libro XX. pag. 238. *juſſa morte oppetere, quàm, &c.* Eodem libro pag. 249. *minutis acceptis quàm illatis vulneribus.* Libro XXVII. pag. 478. *Libenter* pro *libentiùs.* Item *ſanguinis avidi quàm prædarum.* Libro XXVIII. pag. 530. *expedit peregrinos jure interficere quibuſlibet, quamquam rogatos ad convivium excuſare.* Legendum puto, *quàm rogatos ad convivium excuſare.* Pro magis quàm. [Petrus Pithœus qui eumdem codicem Ammiani, quem Oiſelius Valentiæ evolverat, idem etiam notat ad oram Ammiani ſui in hunc ipſum locum. *Tamquam ſibi placentia : quàm* (inquit) vett. libri : *μᾶλλον*, ut & ſæpe aliàs.]

Eodem Libro paginâ 458.

Innocentes pariter & ſontes quadruplicibat nexibus vinciebat] Vetus codex *quadruplici* : ut L. 8. de jure Fiſci. L. 1. de his qui ex publ. rat. C. quæ his Cuſſ datæ ſunt. [Petrus Pithœus tamen ita legi ait in Mſ. eodem : *Nocentes pariter & inſontes quadrupli nexibus vinciebat.* Io Colbert. codice ſcriptum etiam reperio *quadrupli nexibus*, non *quadruplici*. ita ut forſitan dicere figuratè voluerit Ammianus, Petronium Patricium, ſocerum Valentis A. eos quos ondare volebat, quadrupli condemnaviſſe.]

Eodem Libro paginâ 467.

Ob illos caſus inæſtimabilei plenam] Mſ. codex pro *ob illos* habet *mobiles.* An *mobilibus cenſibus inæſtimabilibus plenam?* ut intelligat domum Arbetionis ob ſimiles Procopii caſus mobilibus pretioſis & inæſtimabilibus plenam refertamque fuiſſe? Nam & libro XVI. lectum eſt, Arbetionem circumlatratum invidiâ, velut ſumma adepturum, decora cultus Imperatoris præſtruxiſſe, & è gregario ad magnum militiæ culmen evectum eſſe. Qua in re ſimilis fuit Procopio. Sic libro XXVIIII. pag. 544. *cùm rem mobilem ſtrueretur.* Et in eodem libro pag. 506. *projecto in ignem mobili cenſu.*

Libro XXVII. *paginâ* 493.

Jovinus eadem loca profectus. Proventusidem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus validi] Diviſis vocibus legendum : *Proventus idem, &c.* ut idem Valentinianus proventus præmiſerit, id eſt commeatus & inopiæ ſubſidium. Sic libro XXII. *proventibus fructuariis.* [At contrà Mſſ. codices, in his Colbert. *Proventusidem* nomen viri proprium diſertè ſcriptum habent.]

Libro XXVIII. *paginâ* 539.

Stachao quidam nomine popularis eorum, noſtra peragrande licentius, &c.] Vetus codex inter *eorum* & *noſtra* inſerat duo hæc verba *ut novo.* Legendum eſt, *popularis eorum, ut in hoſtico noſtra peragrando licentiùs.* [P. Pithœus malè in eodem codice legit, *ut movo.* Nam & in codice Colbertino diſertè ſcriptum reperi, *uti novo* : haud dubiè pro *ut in otio noſtra peragrando licentiùs.*]

Eodem Libro paginâ 541.

Promiſſa diſceptatio plena dilata eſt, eo more quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſa] Legendum *poteſtatis excelſa*, ut legitur in Editione Pariſ. Roberti Stephani, & in Editione Lugdunenſi Gryphii. Intelligit Ammianus ludos Circenſes à Coſſ. exhiberi ſolitos, qui ob ſerias occupationes facilè differri poterant. [At in codicibus Mſſ. præſertim in Colbertino, legitur *poteſtates excelſa.* Neque heic de ludis agitur. Ut autem ego cenſeo, indicat ipſoſmet Principes, quos *fortunas celſas* in libro XXX. vocat, ab officiis Palatinis & Aulicis odio, aut gratiâ, aut pecuniâ impulſis decipi conſueviſſe, cùm relationibus falſis, tum ſuppreſſione veritatis, ac defenſionis reorum, & querimoniarum Provincialium. Ejus rei illuſtre exemplum habemus in libro XXIX. pag. 569. in Firmo, qui Zammam fratrem ſuum Romano Comiti acceptum clam interemerat. Verba Ammiani ſunt : *Ejus (Zammæ) enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes, (Romanus) ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Uſque rumores diſtulerunt adſidui, juvabatur opera diligens in Palatio, Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum libenter ſuſcipi, recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis : ea verò quæ contrà Firmus ſalutis tuendæ gratiâ docebat crebrò per ſuos, accepta diutius occultare : Remigio tunc Officiorum Magiſtro, affine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates hæc velut minima & ſuperflua nonniſi opportunè legi poſſe aſſeverante. Quæ cùm ad obruendam defenſionem ſuam agitari animadverteret Maurus, &c.*

Nonne judiciaria poteſtas Dis æqua & ſuprema, ſeu Imperator Valentinianus, cui recitantur à pluribus in unum conſpirantibus accuſationes Firmi, occultatæ autem per Magiſtrum Officiorum & alios ejus defenſiones, earum delatoribus, ſpecie majorum Imperatoris negotiorum, longa dilatione fruſtratis, decidiſſe? Vide in Cari Vita dictum Diocletiani de Imperatoribus. De eodem, queritur ipſemet Valentinianus Aug. in Novella VII. de indulgentiis reliquorum.]

Libro XXIX. *paginâ* 569.

Theodoſius Magiſter equitum mittitur, cujus virtutes ut impetrabiles ea tempeſtate præ cæteris nitebant] Lego heic & aliis ſimilibus in locis *impenetrabiles.* [Ibi Lindenbrogius ſubdit, ſibi non placere conjecturam, quòd *impetrabilis* nomen eſt Ammiano frequens. Certè & codd. Mſſ. inprimis Colbertinus, Loiſelli conjecturæ adverſantur.]

COLLECTANEA
VARIARUM LECTIONUM
AMMIANI MARCELLINI

IN LIBRUM XIV.

PAg. 1. lin. 5. stationes hibernas.] al. stationum hiberna.
l. 6. infundere communibus] Steph. infundere conantur, per.
Pag. 2. l. 1. etiamtum] Steph. etiamnum.
Pag. 3. l. 2. adsidua] vulg. adsiduè.
l. 6. 7. adfingebant] Ms. adsigebant.
Pag. 4. l. 4. letali, homo] al. letali odio.
Pag. 5. l. 2. in his malor.] Ms. & Stephani Editio, & in his malor.
l. 8. Hi peragranter] Ms. Hi meragraniet.
l. 9. divites domus] vulg. domos.
l. 10. quidquid noscere] Ms. & Steph. Si quidquam nosc.
l. 15. eis vitæ] vulg. ejus vitæ.
l. 20. multa scrutandi] Steph. servandi.
l. 20. 21. quæ abruptè mariti] vulg. quæ abrupta è mariti fortuna stridebat.
Pag 5. l. 29. Cæsare quisque] Steph. τὸ quisque deest.
Pag. 6. l. 1. scotiret] Steph. sentirent.
l. 4. luce palam] Ms. lucem palam.
l. 5. multis gementibus] Ms. multum.
Pag. 7. l. 5. ad rabiem] Ms. cum ad rab. e. A.
l. 7. Quibus mox] Ms. Quibus ut mox.
l. 9. ad verrenda] Ms. vertenda.
l. 13. ex latrociniis] Ms. & latrociniis.
l. 16. hac tamen] Steph. attamen.
l. 16 vehementer] Ms. vehementes. Steph. vehementi.
l. 17. Iconium] Steph. Leunium.

Pag 8 l. 1. *fera fame mentita*] vulg. τὸ *fame* deest.
l. 3. 4. in latebrosis] Ms. viis latebrosis convallibusque occult.
l. 4. appeteret nox] Ms. appeterent noctis.
l. 8 eisdem nihil] Ms. eisdem enim nihil.
l. 9. incendente] Steph incitante.
l. 9. ne cedentium] Steph. ne cadentium.
l. 10. vel utales] Steph. velut viles.
l. 12. viatorum] Ms. pilaturum cæsorúmque funeribus.
l. 15. advectitium] Ms. adventitium.
l. 17. densis intersepientes] vulg. densis inter. obsidentium itinera prætenturis.
l. 35. quæ vehunt] vulg. velunt.
Pag. 9. l. 8. per flexuosas] Ms. perplexuus.
l. 11. circumfusos, augente nocte adulta terrorem] al. urgente nocte adulta temporéque, quiev.
l. 17. 18. Sideniften] Ms. Sidenidem.
l. 19. densata scutorum compage semet] Ms. densitas scutorum compagetem & scientissime. Steph. densas scutorum compages sciemiss.
l. 24. Ibi victu] al. Ubi.
Pag. 10. l. 7. adiri letali] Ms. & Steph. adiri possit letali.
l. 8. 9. postrema vi subigente] Steph. postremò ira subeunte.
l. 11. Seleuciæ] Steph. insolentia.
l. 15. Calycadni] Ms. Calydcanni.
l. 20. liticinum] Steph. latronum.
l. 21. exertantesque minaces] Ms. & Steph. extantésque minantes.

l. 27. securitas poterat] Steph. Securi poterant in solidu loca cuncta locate.
l. 28. Hac ictu] Ms. Hac uti.
Pag. 11. l. 2. præcipuisset ulteriùs] Ms. præcipuisset . . . terius.
l. 12. dispersisque] Ms. dispersisque.
Pag. 12. l. 3. 4. fulminis modo] al. ful. instar.
l. 8. Septemb. initium mensis] τὸ mensis vulg. deest.
Pag. 13. l. 2. decivere Romana] vulg. discurrere.
l. 4. nobis unquam] Ms. nobiscum quam nec hust.
Pag. 14. l. 2. pube tenus amicti] Ms. amiciti.
l. 5. quæritat] al. quæritant.
l. 22. ad diem] Ms. τὸ ad deest.
l. 22. 23. tricesimum] Ms. tricensimum.
l. 23. insolentia pond. Ms. insolentiæ.
Pag. 15. l. 2. Magnentianæ] al. Mogontianæ.
Pag 16 l. 2. Accendebant ejus asp.] Ms. Accidebant cum ejus asperitati ubi imminu . . . . . amplitudo i. d & iracundiæ suspicionum quantitati proximorum cruentæ biand.
l. 23. glabru quidem] Ms. glaber quidam.
Pag. 17. l. 2. jussa licentiùs] al. his licentiùs.
l. 7. Martinus regens] Ms. Martinus agens.
Pag. 18 l. 3. coalitos] Steph. traditos.
l. 6. unde & Catenæ] al. Catena.
l. 11. abrepto] Ms abrupto.
l. 15. reversus est] Ms. reversúsque ad Pr.
l. 20. ubi insurto] Ms. ubi usurio.
Pag. 19. l. 6. admotus asp.] Ms. intentus murentus.
l. 15. defuisset] Ms. abfuisset.
Pag. 20. l. 22. suspicitur] Ms suscipitur.

l. 13. 14. verendum] *mſ.* verecundum.

Pag. 20. *l.* 25. indultâ licentiâ vitiis] *mſ.* indulta licentius ad errores.

Pag. 21. *l.* 2. & laſciviam] *mſ.* ad laſc.

l. 7. Acilio] *mſ.* à Cilicio.

l. 11. nobiles] *deeſt in mſ.*

l. 15. carrucis] *mſ.* carruchis.

l. 16. io colli exerta] *mſ.* in collis inſerta.

l. 17. omnia] *mſ.* ne una.

Pag. 22. *l.* 1. pervia filis extantes] *mſ.* perpia vilis expectantes.... erebris à cogitationibus maximéque finiſt.

l. 2. tunicæ] *Steph. & mſ.* tunicæque.

l. 3. effigiatæ] *mſ.* effricatæ.

Pag. 23. *l.* 12. tumentemque locolis] *mſ.* tumentemque ideo.

l. 27. Romanâque] *mſ.* Romam. Hacque.

Pag. 24. *l.* 2. heſterno .... numerando] *al.* heſterna die mirando.

l. 3. totidem defueris] *mſ.* totidem defueris tempus, revertetis.

l. 5. num è medio] *mſ.* non te miſcro.

l. 6. Cùm autem intervallata] *mſ.* Cùm autem commorus intervallata.

l. 10. placuerit geri] *Steph.* placuerit fieri.

Pag. 25. *l.* carnis quoſdam] *mſ.* lucetis quoidam.

l. 6. calceis agitans] *mſ.* calcis agitans.

l. 8. comitatu] *mſ.* ſemitate.

Pag. 26. *l.* 1. invaſuras] *mſ.* juvaturas.

l. 4. textrinum] *mſ.* inextrinum.

l. 6. otioſis plebeis] *al.* otioſæ plebis.

l. 8. deformis] *mſ.* deformes.

l. 11. eamdemque] *mſ.* eumdemque.

l. 11. 12. ab instituto] τὸ ab *deeſt al.*

l. 13. ſeminis fontes] *mſ.* ſeminis fortes.

l. 16. perſtabili ſono vocali] *mſ.* vocabili ſono perſtabili.

Pag. 27. *l.* 3. fabricantur] *al.* fabricant 01.

l. 8. 9. minimarum] *mſ.* minimarum.

l. 9. quive] *mſ.* quique.

Pag. 28. terentes jactari] *mſ.* tergentis jactare.

Pag. 29. *l.* 5. mundi morborum] *mſ.* mundiorum acerb.

l. 6. torpeſcit] *mſ.* torreſcit.

l. 9. ut famulos] *mſ.* τὸ ut *deeſt.*

l. 14. 15. Nobilium inſtitura] *mſ.* Nobilium eſt inſtituta.

l. 25. pauperrimæ] *Steph.* paupertinæ

l. 20 21. abortu lucis] τὸ lucis *deeſt al.*

Pag. 29. *l.* 21. per minutias] *al.* præſtua aurigarum equorumque præcipua. *Steph.* vel præcipuas delitias.

Pag. 30. *l.* 13. ejus hoc] τὸ ejus *mſ. deeſt.*

Pag. 31. *l.* 2. Accendebat] *mſ.* Accederat.

l. 5. Conſtantina] *mſ.* Conſtantia.

Pag. 32. *l.* 14. quæſitatum expreſſe] *mſ.* quæritatum præcſa.

Pag. 33. *l.* 3. intercepit] *mſ.* interceperat.

l. 8. ne quod,] *mſ.* ne vitiae.

Pag. 34. *l.* 2. Largitionum Præfecto] *mſ.* Largitionum Præfecto provecto.

Pag. 35. *l.* 5. morboſque diu vexatus] *Steph.* morboque diu vexatus.

l. 13. accerſitus] *mſ.* arceſſitus.

l. 17. dicens nec decere] *mſ.* docens nec decere.

Pag 36 *l.* 9. *incuſat*] *Mſ. incauſat.*

l. 14. cruribus ejus] τὸ ejus *mſ. deeſt.*

l. 19. velut exaturati] *mſ.* velut exaturatio.

l. 20. mox abjecerant] τὸ mox *mſ. deeſt.*

Pag. 37. *l.* 3. eos ejulans bajulorum] *al.* cumque eo Stenclaus bajulos.

l. 4. dilaniantium] *mſ.* dilaoinantium.

Pag. 38. *l.* 1. è Myſia pietatis cognomento] *mſ.* ad dimiſſa pictacas cognomento.

l. 3. competiſſent] *al.* cœpiſſent.

l. 18. diſcerneore] *al.* diſcerpenre.

Pag. 40. *l.* 1. Parthica dicerentur] *mſ.* Parthica .... rentur.

l. 2. 2. rejecit ad tempus] *mſ.* rejeci .... ad tempus.

l. 20. mœnium potens] *mſ.* nemium potens.

Pag. 41. *l.* 1. delatumque ad] *al.* delatum ad.

l. 7. ab orbe] *mſ.* ab urbe.

Pag. 42. *l.* 4. Nicanor] *al.* Nicator.

l. 11. amittunt] *al.* admittunt.

l. 25. vetere Nino] *mſ.* Veteremino.

l. 15. 16. amplis illuſtris] *mſ.* amplis & illuſtris.

Pag. 43. *l.* 1. acclinis] *al.* acclivis

l. 14. & Julianum] *deeſt in Steph.*

Pag. 45. *l.* 3. ſubdititios] *mſ.* ſobditivos.

l. 4. 5. quæ clam palámve] *Steph.* quædam quæ palam ag.

l. 9. auribus ejus] *mſ.* τὸ ejus *deeſt.*

l. 20. futuræ molitioni] *al.* futuræ ultioni.

Pag. 46. *l.* 2. 5. ſuſpenſus in eodem gradu conſtantiæ ſtetit] *mſ.* ſuſpenſus in eodem gradu cunctantia eſt & id latrociorum.

l. 14. Cypiii] *mſ. & Steph.* Cyprini.

Pag. 47. *l.* 3. viceſimo] *al.* viceſimo.

l. 7. evitandum] *mſ.* ſævitatum.

l. 11. Gundomadum] *mſ.* Gundoundom.

l. 12. excurſibus] *mſ.* excurſa.

l. 15. verni] *mſ.* averni. *Steph.* Arverni.

l. 16. Herculanus] *al.* Arculanus.

Pag. 48. *l.* 1. populari quondam] *mſ.* populari us quondam.

Pag. 49. *l.* 2. Galli] *mſ.* talis.

l. 3. in fiduciam] *mſ.* ad fidue.

l. 4. Hocque delato] *mſ.* hacque delato. *utrumque in al. deeſt.*

l. 6. concitatores [*mſ.* concitores.

l. 17. intentis] *mſ.* mittentis.

l. 18. exercitus inde tranſgreſſus nullo opinante cuncta vaſtare] *Hæc verba in al. deſunt: in mſ. verò ſic leguntur,* exercitus deinde tranſgreſſus nullo id opinante cuncta vaſtarem.

Pag. 50. l. 16. *invenit*] mſ. *invenies.*

Pag. 51. l. 1. *rationes populorum cognoſces*] mſ. *ratio* . ... *& remedia.*

l. 6. *abſolutus ſermo ac ſemper eſt.*] mſ. *abſolutio ſemper ac pereſt ſimplex.* al. *Veritatis enim ſermo eſt ſimplex.*

l. 16. *jugum*] al. *jugo.*

l. 21. ad quæ] *mſ.* atque.

Pag. 52. *l.* nodum Gordium] *al.* nodum & odium. *mſ.* odiem.

Pag. 54. *l.* 6. 7. properavit] *mſ.* properamus.

l. 22. deferebatur] *mſ.* deferebatur.

l. 24. quod] *Steph. & mſ.* qui.

l. 23. quódque] *Steph. & mſ.* quique.

Pag. 55. *l.* 1. mille paſſuum] *al.* mille paſſus

l. 2. Scutilo] *mſ.* Cudiculo.

l. 8. ut futurum] *mſ.* & futurum.

l. 25. Coracis] *mſ.* Thoracis.

Pag. 56. *l.* 17. advexerat] *al.* adjunxerat.

l. 19. quæ] *Steph.* quod.

l. 23. Solutis] *mſ.* Solutus.

Pag. 57. *l.* 5. itineribus rectis] *mſ.* itineribus ejectis. *al.* interjectis.

l. 7. reſeratæ] *mſ.* reſervatæ.

l. 7. Barbatio] *mſ.* Barbaratio.

l. 11. adumbratis] *mſ.* umbratis.

l. 15. mandato] *mſ.* mandatu.

l. 16. exurge: & inopinum] *mſ.* exurgeres inopinum.

Pag. 58. *l.* 4. 5. compulſuri] *mſ.* compulſi.

l. 13. irrevocabili ita] *Steph.* irrevocabili Princeps percitus dolore.

l. 16. eſſe monſtravimus] *mſ.* eſſe ſupra monſtravimus.

l. 22. Gallum actus] *al.* Gallum obitu.

Pag. 59. *l.* 2. diu] *mſ.* jam diu.

l. 3. incolare] *mſ.* incauſaretur.

l. 4. ludibrioſo] *mſ.* librimoio.

Pag. 60. l. 4. versatis] ms. versibilia.
l. 9. vigesimo] ms. vicesimo.
l. 12. Præfecturæ provinciarum forma] ms. Præfecturæ ... ...arum forma.

Pag. 61. l. 2. per genas] ms. fenestras.
l. 5. ejus motus] τὸ ejus ms. deest.
l. 6. qui] ms. quæ.
l. 11. fullonio] al. fullonia.

l. 14. dedit Numantinis] τὸ dedit al. deest.

Pag. 62. l. 8. substravitque] ms. substravit quid. al. substravit feritati.
l. 18 poterit] ms. putavit.

IN LIBRUM XV.

Pag. 63. l. 1. 2. quæque] ms. ea quæ.

Pag. 64. l. 14. concinentes] al. continentes
l. 17. post horrendam] ms pestiferandam.

Pag. 65. l. 17. 18. ita ille addens etiam potestati sedendi militiæ munus] ms. ita ille ad diemaesortes etiam militiæ munus.
l. 20. polluebat. Igitur] al. polluebat. Cogitur.
l. 22. sententiam rogante id egerat, ut] ms. sententiam ..... id sederat, ut. al. sententiam retegere. Sederat.

Pag. 66. l. 15. procolendi] ms. pro candenti.

Pag. 67. l. 2. quæ dispiceret] al. quæ displiceret.

Pag. 68. l. 11. minister] ms. à ministro
l. 14. terra venena serens varieque dispergens] ms. intra in venenum sese varietate dispendens.

Pag. 69. l. 3. calce tenere] ms. calretemis.

Pag. 70. l. 12. in convivio] al. in provincia.

Pag. 71. l. 3. coalita] ms. collita.
l. 2. pennisclatus] al. pinnis alatus.
l. 6. rapi sublimes] al. sublimes tolli.
l. 11. Marinus ex Campiductore] ms. Marinus .... ex Campiductore.

Pag. 72. l. 2. lateri cultrum] ms. lateri .... cultrum.
l. 4 retineri] ms. atineri.
l. 8 finita paullo pòst & Lent.] ms. finita ..... & Lent.
l. 16. & seqq. impulso immani Rhenus discurrens ext. per L. perque d. catar. inclus. p. f. ut Nilus, torrente ab o. p. p. c. a. p. i. e f. Jamque adi n. l. a. f. altaque divortia] ms. impulso ionmani Rheni.... ...pulos extenditur....... oes adoptas ut ...... cataractas inclinatione præteritl funditur Nilus & ......gari ab ortu poterat ad primogenio copiis eductans propriis inruenti curreret sim ...... squam fluenti...... Jamque ad...... solutus altaque divortia.

Pag. 73. l. 5 Brigantiam] ms. Murigantiam.

Pag. 74. l. 13. progreditur * * Arbetio] In ms. hic lacuna quinque linearum.

Pag. 75. l. 7. animis ferocibus] ms. animis ferocibus.
l. 11. conspirantibus animis] ms. conspiratis mentibus.
l. 16. promotos cum commissis] ms. promotos ..... (hic lacuna unius ferè lineæ)..., commissis.

Pag. 76. l. 1. accolarum fluminis] ms. oluenicre fulminis.
l. 13. extincturus] al. destructurus.
l. 18. supervenit] ms. superexit.
l. 20. quietum] ms. deest.
l. 20. adhuc gravabatur periculosæ molis onus impingeret actuarius] ms. adhuc gra..... (hic lacuna quatuor linearum) actuarius.

Pag. 77. l. 1. petierat ad amicos] ms. petierat litteras ad amicos.
l. 9. Præfecto Prætorio] τὸ Prætorio ms. deest.

Pag. 78. l. 1. curarat subrogari] ms. curarat rogari.
l. 6. solium Principis] ms. locis principalis.
l. 7. figmenti commissi] ms. f. com........missi.
l. 8. Dynamius Præfectus] ms. Dynamius corptom Præf. est Imperatori avidè scrutaretur.

Pag. 79. l. 1. cum astu tereret Consistorium solos ingressus] ms. censueterreret c..... id sole ingressus.
l. 2. vincire] ms. deinde sperans ut pervigilem.
l. 3. imperatoriæ] ms. deest.
l. 6. Malarichos] ms. Malaridius.
l. 11. juberetur ire ducturus] ms. joberet tre dicturus.
l. 13. promittente] ms. promittentem
l. 20. incidens Principi in Galliis] ms. incidens .... (hic lacuna media linea) in Galliis. Steph. incidentis..... cùm venisset in Gallias.

Pag. 81. l. 10. nescisse] ms. minùs scisse.
l. 13. 14. dignitate abiit, nec non corrigere] ms. dignitate segere jussus est.
l. 14. militiam Agens] ms. militiam (hic lacuna media linea) Agens.

Pag. 82. l. 6. purpureo draconum] ms. purpureo à draconum.

Pag. 83. l. 1. ex Magisterio] al. ex Magistro.
l. 8. perstringebatur] al. sic.
l. 9. purpura, multo quàm antea placidiùs atque ita ante Principis pedes supplicem statuerunt ..... omnium primus externo ritu & regio more instituit adorari, cùm semper] ms. purpura multo quàm antea placidiùs .. .. omnium primus extorta ei regio re instituit adorari cùm semper. al. purpura, atque ita ante Principis pedes supplicem statuerunt externorum Regum ritu cùm semper.

Pag. 84. l. 2. insectatione] ms. infestatione.
l. 16 17 gesta etiam tum Imperatorem ignorare] ms. gesto etiam tum Imperatore rem igh.
l. 20. Protectoribus Domesticis] al. Protectores Domesticos.
l. 21. 22. publicas... & conjunctis. Inter] al. publicas secum duxit Inter.
l. 22. Veriano] ms. Verniano.
l. 25. Omnes propinquos & familiares. Jamque] ms. omnes... (hic lacuna media linea).. Jamque.
l. 26. præcedentia] ms. recidentia.
l. 27. substituunt mirabamur] ms. substituunt .... mirabamur.
l. 28. internis] ms. æternis.
l. 28. adytis] ms. deest.

Pag. 85. l. 1. perpetim] al. perpetuò.
l. 12. verteretur.] al. veteretur.
l. 19. 20. purpuram ut spectabilis] ms. purpuram specialius.

Pag. 86. l. 3. spei ministros] τὸ spei deest al.
l. 9. 10. Silvanum] ms. signarum.

Pag 87. l. 1. Silvanus devictus est] ms. & Silvanus devi est.
l. 13. magniloquentia fastuque] τὸ fastuque ms. deest.

Pag. 88. l. 4. de more ex] ms. ex more de.
l. 5. plectebantur] ms. petebantur.
l. 22. pondus expenderet] ms. pondus giretur.

Pag. 89. l. 8. præbebat] ms. præcipiebat.
l. 10. ars seditionis] ms. aut

feditionis.

l. 16. molctavit] *mſ.* mulctati ſunt.

Pag. 90. *l.* 3. difficiliſque ad pavorem recti] *mſ.* difficilis ad pavorem rectè.

Pag. 91. *l.* 2. Conſularis] *al.* Conſulari.

l. 4. imperatorius] *al.* Imperatoris.

l. 5. ſoi] *mſ.* ſuis.

l. 9. quæſitus] *mſ.* quæſiti.

Pag. 92. *l.* 8. auctoritate quoque qua potiores] *al.* auctoritate qua potiuntur.

l. 13. aſſidui nuntii] τò nuncii *mſ. deeſt.*

l. 19. contractum] *mſ.* contractu.

Pag. 93 *l.* 7. multaque] *mſ.* multa quæ.

l. 12. inſcendens] *mſ.* inſigniens.

l. 18. *inſaltant*] mſ. *perſultant.*

l. 20. *proſerpenti*] mſ. *proſerpentis.*

l. 22. *detumeſcent*] al. *detumeſcet.*

l. 28. numinis] *al.* Jovis.

Pag. 94. l. 4. *properatum*] mſ. *prope ſperatum.* al. *properatum.*

l. 6 *Ego* mſ. *Ergo.*

Pag. 95. *l.* 25 impetrabilem] *mſ.* impetrabilem. *al.* Imperatorem.

Pag. 96. *l.* 3. conclamatis negotiis arbitrata] *al.* conclamans nec ſecius arbitrata.

l. 10. ardentes] *al.* urgentes.

Pag. 98. *l.* 2. loca] *al.* loci

Pag. 99. *l.* 2. ſumma] *mſ.* ſerviani.

l. 14. Pyrenæi cingitur] τò cingitur *in al. deeſt.*

Pag. 100. *l.* 5. Seguſione] *mſ.* Segutione.

l. 22. everſi, agreſtibus] *mſ.* everſi,, graves agreſtibus.

Pag. 101. *l.* 5. viam] *al.* via.

l. 15. 16. aſſequi] *mſ.* ſequi.

l. 24. Tricaſſinos] *al.* Tricaſtinos.

l. 24. Vocontiorum] *mſ.* Vocontigrum.

l. 27. infuſo diſſolvit] *mſ.* infuſo quæ inſolidis ſolvit.

Pag. 102. *l.* 18. Lutetiam] *mſ.* Lutetia.

Pag. 103 *l.* 22. *Pag.* 104. *l.* 1. Tricaſſini] *al.* Tricaſtini.

Pag. 104. *l.* 2. obſcurioreib. habent] *in aliis codicib. hic lacuna nulla eſt.*

l. 7. 8. Arverni] *al.* Averni.

Pag. 105. *l.* 1. præterlabens] *al.* præterlabens regiores.

l. 4. ſpatia fluctuoſa] *mſ.* ſpatio fluctuoſo.

l. 6. Exindeque] *al.* Exinde.

l. 7. leucis] *mſ.* leugis.

l. 9. flatu] *mſ.* difflatu.

l. 9. finiſuique inter valles quas] *mſ.* finitiique intervallis quæ

Pag. 106. *l.* 12. Aquitaniam poterit aliquis videri] *mſ.* Aquit.. .... poterit aliquis v... *al.* Aquitaniam poterit vid.

Pag. 107. *l.* 1. 2. levius odere] *mſ.* levis odore.

l. 7. ſubegit Cæſar] τò ſubegit *al. deeſt.*

l. 18. prudens alias] *mſ.* prudens alia.

Pag. 108. *l.* 1. Hunc Proſper adæquabat] *mſ.* Huc Proſper adequatabat.

IN LIBRUM XVI.

P*Ag.* 109. *l.* 11. fatorum] *mſ.* factorum.

l. 19. actus ſuos effingebat] *al.* actus affingebat.

Pag. 110. *l.* 3. Rheni motibus] *mſ.* Rheni meatibus.

l. 4. catenas affixit] *mſ.* catenis afflixit.

l. 9. concorſatione] *mſ.* concuſſatione.

l. 13. omnibus] *mſ.* ordnibus.

Pag. 111. *l.* 6. cataphractatis] *al.* cataphractis.

l. 20. exercitum Veſuntii juſſerat] *mſ.* exercitum vehentem ..... juſſerat.

Pag. 113. *l.* 2. ſurore] *mſ.* fervare.

l. 7. Rigodulum] *mſ.* Rigomagum.

l. 21. 22. veſcerentur. Cùm autem .. *. Clauſa] *In mſ. lacuna relicta eſt unius linea. al.* veſcerentur. Cla.

l. 24. ita] *al.* ita.

l. 34. vaſtatæ] *mſ.* vaſtitate.

Pag. 114. *l.* 13. ad ſtudia] *al.* ad ſtudium.

l. 16. contingebat] *al.* contigebat.

l. 20. rigorem] *mſ.* vigorem.

Pag. 115. *l.* 4. *σύρμα*] *mſ.* ſyra.

l. 7. 8. explorantes curabat] *al.* explorare curabat. *mſ.* explorantes el. p̃. m. curabat.

l. 9. 10. quo quantoque] *al.* quo & quanto.

Pag. 116. *l.* 1. Si itaque] *al.* Sic itaque.

Pag. 118. *l.* 5. exerſerat in majus] *mſ.* exarſerat majus.

l. 28. nitentium rerum] *al.* nitentiorum.

Pag. 119. *l.* 10. parentibus] *al.* parentibus.

Pag. 120. *l.* 12. ubi paulatim arte curaque] *mſ.* ubi paulatim .... acules ...... rationem.

Pag. 121. *l.* 16. vel diligentibus] *mſ.* velingendimus.

l. 24. adultam filiam nomine Drypetinam] *al.* avita, filiam nomine Dirceptin.

l. 25. morborum] *in mſ. margine* locorum.

Pag. 122. *l.* 3. meditari] *al.* meditantes.

l. 4. puella nubilis] *mſ.* poella nobilis.

l. 7. everſaque Serdica] *mſ.* everſoque Serdicani.

l. 9. perpetrabantur] *mſ.* perpetrabant.

l. 15. 16. incuſarat certum an incertum reum non liber affirmare : ind. inde Rufinus eluſerat, quo indicante] *mſ.* incuſarat .... certom an incertum undentotam Rufio. ſubſeda, quo iodicante.

l. 18. 19. cum conviyis retuliſſe in præfectom] *mſ.* cum conviviis retuliſſent effectum. *al.* cum retuliſſent præfectum.

l. 19. Præfecturæ] *al.* Præfecturæ.

Pag. 124. *l.* 11. minaciter juſſit, at iis ſpretis qui] *mſ.* minaciter poſſe adiiſtere veritatis & tale ſpretis. *Steph.* minaciter juſſit territatus ſpretis.

Pag. 125. l. 3. *Vincamus* .... ſollemne interpretatus] mſ. *Vincamus perun*.... lemne.... interpretatum. al. *Vincamus* interpretatus.

l. 5. 6. timidus ſemper] *mſ.* timidus ...... ſemper.

l. 6. feriri] *mſ.* ferri.

l. 10. in ſomnium] *mſ.* in ſoosino.

Pag. 126. *l.* 6. 7. Cubiculi Euſebius & Urſicinus equeſtris ordinis Præfectus, Quæſtor & in urbe Anitius, qui in regiam æmolationem] *al.* τò Euſebius *deeſt. mſ. verò ita habet.* Præpoſituſque Cubiculi Euſebius .... lapſus............ aous Quæſtor & in urbe Aniciique. .... vorum æmulationem.

l. 8. poſteritate] *mſ.* poſteritas.

l. 12. luctabantur] *mſ.* lucrabatur.

l. 14. permiſtebantur] *mſ.* percutebantur.

l. 17. gnaros] *mſ.* gnarus.

l. 18. ſciſcitabatos] *mſ.* ſcitabatur.

Pag. 127. *l.* 6. adbellaret] *mſ.* advolaret.

l. 7. acerbiſſimis] *mſ.* acerrimis.

l. 9. Chionitas & Halanos] *mſ.* Chiooitas & Euſenos.

l. 10. interceſſit] *mſ.* interſtitis.

l. 12. Conſtantius concluſo] *mſ.* Conſtantius quam reeloſo.

Pag. 128. *l.* 6. avido flatu] *al.* avido flato.

l. 9. diverſos] *al.* diverſis.

l. 10.

l. 10. posteritati] ms. posteritatis.

Pag. 128. l. 11. Pag. 129. l. 1. apparatu regio pro meritis cuilibet munera reddita secunda] ms. apparatu. . . . . secunda.

Pag. 129. l. 11. 13. alternumque potestatis] ms. alternæumque post tantæ.

Pag. 130. l. 6. Persæ] ms. personati.

l. 11. 12. appellatus vocum] ms. appellatus. . . . . . otium.

l. 19. citeriore vita] al. cætera vita.

l. 21. consuevere] ms. consecrari.

l. 23. quæ elatus] τὸ quæ ms. deest.

Pag. 132. l. 3. vertices scansili] al. vertice scans. ms. vertice cassilt.

l. 3. suggestu] al. suggestus.

l. 3. consulum] ms. consurgunt.

Pag. 133. l. 2. gestu gentili] ms. augustu gentili.

l. 5. Imperator de fama] ms. Imperatori fama.

l. 10. condecenti] ms. competenti.

Pag. 133. l. 9. nec quod destinaverat, irritum fuit] ms. neco . . . . . a. . . . . nanti irritus fuit.

Pag. 136. l. 15. & incommeabiles] ms. concædibus.

l. 27. virile & muliebre secus] al. virilis & muliebris sexus.

Pag. 137. l. 19. mandato] ms. mandatu.

Pag. 138. l. 3. ut prædictum] al. ut dictum.

l. 9. graviter semper incessens] hæc in ms. desunt.

l. 13. collecto considere prope] ms. collecto belli, cumque fœdere consedere prope.

l. 14. tum etiam] τὸ tum al. deest.

l. 16. adtullentium] al. adtollentem.

Pag. 139. l. 1. detentis] al. retentis.

l. 13. 14. digressus] ms. digressio.

l. 17. 18. cataphractarii] al. cataphracti.

Pag. 140. l. 3. præcursoribus] ms. præcursatoribus.

l. 8. quam prop.] ms. non prop.

l. 9. juventutem] al. virtutem.

l. 10. Quod] ms. Id.

l. 13. quas si] ms. qua si.

l. 21. potiti] al. potera.

l. 31. consentis] al. consentientibus.

l. 32. defluxissent] al. deflexissent.

Pag. 141. l. 13. Regii duo] ms. Reti duo.

l. 18. plebs ut afferebant] ms. plebs . . . . at afferebat.

Pag. 142. l. 4. vidisset] ms. vidissent.

Pag. 143. l. 3. humi occultè] ms. humiliter occultè.

l. 9. belli] ms. boni.

l. 21. armatorumque] τὸ que deest al.

l. 23. 24. increpantibus] ms. concrepantibus.

l. 29. ut ardor] τὸ ut deest al.

Pag. 144. l. 2. 3. fortiter accend.] τὸ fortiter deest al.

l. 7. eloto] ms. elutis.

l. 14. præviderет] ms. pervideret.

l. 24. actutum] ms. statim.

Pag. 145. l. 13. pendentis] ms. pandentis.

l. 16. timoris] ms. timoreque.

l. 22. imitatus salvâ differentiâ veterem] τὰ salvâ differentiâ al. desunt.

Pag. 146. l. 2. sum] ms. sim.

l. 7. Bracati] al. Brachati. ms. Bracchiati.

Pag. 147. l. 5. verutaque] ms. verrutaque.

l. 6. etiam] ms. enim.

l. 8. exerciti] ms. exercitus.

l. 13. impressu] ms. impressit.

Pag. 148. l. 1. aperiendo] ms. pariendo.

l. 15. 16. Adeiatque] al. Adorant prop.

Pag. 149. l. 9. ad subsidia] τὸ ad deest al.

l. 10. perstringentis] ms. perstringentes.

l. 20. licebat sine] ms. licebat jam sine.

l. 21. adhærentes] al. adhærere.

l. 22. 23. expeditiores viribus] al. expediti virib. ms. cum expeditioribus linq.

l. 28. augmenta] al. argumenta.

l. 30. Tribuncos] al. Tribuncos. ms. Tribunos.

Pag. 150. l. 1. ascensis] ms. escensis.

l. 3. evaderet] ms emendaret.

l. 3. territoria] ms. tentoria.

Pag. 151. l. 5. sex millia] ms. sexaltis millia.

l. 5. 6. numerata sunt] al. inventa sunt.

l. 12. concilio Chonodomarium] ms. concilio . . . . . . mu speciare Chonodom.

l. 18. 19. delectaretur injuriissime Victorinum] ms. delectaretur iuurisme Victoriu. al. delectaretur Victoriam sive Victorinum.

Pag. 153. l. 1. signa] ms. damna.

l. 4 condigne scriptis memoria] ms. condi . . . . memoria.

l. 4. extollendique] ms. extollendòque.

l. 4. 5. cælum ab] τὸ ab deest al.

IN LIBRUM XVII.

PAg. 155. l. 22. misere] al. miserunt.

l. 28. sursum versum] al. sursum versus.

l. 32. ingentia fumi] al. ingentis fumi.

Pag. 156. l. 6. Emensaque] ms. emensique. al. emensisque.

l. 25. 26. intervallum] ms. intervallum . . . . id.

l. 36. dispendiis] al. dispendio.

l. 36. levissimis] al. levissimo.

Pag. 157. l. 12. oppidum quod Mota] ms. oppidum . . . Mota.

l. 15. reluctantibus] ms. reluctantis. al. reluctatis.

l. 20. perveniret. Hocque] ms. perveniret . . . . . . Hocque.

l. 24. ad sua] al. ad sua castra.

Pag. 158. l. 3. ferri] al. ferre.

l. 17. conaretur camelasu nomine iniquè] Steph. conaretur iniquè. ms. conaretur . . . . iniquè.

Pag. 159. l. 4. curam æs alienum separat] ms. cura . . . . . . separat.

Pag. 160. l. 2. depopulatæ] ms. populatæ.

l. 11. perscrutatis] ms. perscrutantis.

l. 13. imitetur] ms. emittitur.

l. 19. pervenientе] ms. pervenire.

l. 25. sit duobus] τὸ sit ms. deest.

Pag. 161. l. 20. erectisque] ms. idestisque.

l. 26. locatur] ms. locatus.

l. 26. ahenea] al. ahena.

Pag. 163. l. 19. Chionitis & Halanis] ms. Chionitis & Gelanis.

Pag. 168. l. 30. intus] ms. molestus.

Pag. 169. l. 6. 7. Succinense ad profundos hiatus Erebi abacta æternis] ms. Saccumum adhebi profundos hiatus abactæ æter. al. Succinense profundo hiatu absorpta æternis.

l. 8. 9. minatorio cum dissol.] ms. minacium dissol.

l. 24. 25. in insaniam] al. ad insaniam.

l. 21. insperatus] ms. insperatis.

l. 23. buccellatum] ms. buccellatum.

Pag. 171. l. 10. portavit] ms. portabat.

l. 11. minitans] al. militans.

Pag. 173. l. 2. Tagetis Tusci lib.]

mſ. Tagetinicis lib.
l. 2. Vejovis] *mſ.* Vegonicis.
l. 8. Suomarius] *mſ.* Sumoatius.
l. 16. quam ſi] *mſ.* quas ſi.
l. 20. Charitoni] *mſ.* Charietoni.
Pag. 173. *l.* 32. tanquam Apparitorem Cæſarem] *al.* tanquam Cæſarem.
Pag. 174. *l.* 6. vernacula] *mſ.* ueinnacula.
l. 15. ſemper elatam] *al.* regis elatam.
l. 17. impetrabili] *al.* impenetrabili.
l. 23. colligabat] *mſ.* colligatum.
l. 26. cum virum] *al.* in eum virum.
Pag. 176. *l.* 14. 15. contra Valeriam] *mſ.* cum Valeriam.
l. 23. verrendo] *al.* ferendo.
l. 28. ut nec] τὸ ut *mſ.* *deeſt.*
l. 29. Zizais quoque] *Steph.* modo Zizais quoque.
l. 32 tum cùm] *Steph.* dum eum.
Pag. 177. *l.* 6. Rumonem] *mſ.* Rumorem.
l. 7. impetrandi ſpe] *mſ.* impetrandi ſpecie.
l. 12. offetre] *Steph.* offerrent.
l. 17. Transjugitanorum] *mſ.* Transfugitanorum.
l. 17. Quadorumque] τὸ que *deeſt al.*
l. 21. Arabarii] *mſ.* Barbarii.
Pag. 178. *l.* 7. olim ac nobiles] *al.* olim ignobiles.
l. 14. eoque] *Steph.* eoſque.
l. 16. parere] *mſ.* parcere.
Pag. 179. *l.* 2. glorioſè] *mſ.* glorioſa.
l. 13. Limigantes] *Steph.* Limitantes.
l. 28. inde dominos] τὸ inde *deeſt mſ.*
Pag. 180. *l.* 6. intra ſuorum] *Steph.* intra vallum.
l. 10. in noſtros] *al.* in nocturnos.
l. 25. conferti] *Steph.* converſi.
l. 27. inceſſentes] *al.* inceſſentibus.
l. 26. incidebat] *al.* cædebat.
l. 27. dolore] *Steph.* dolere.
l. 30. 32. ſuperruentium] *Steph.* ſupervenientium.
l. 34. 35. viribus potiùs quàm] τὸ potiùs *deeſt al.*
Pag. 181. *l.* 5. egreſſus] *Steph.* egreſſuſque.
l. 20. ſuffugia] *al.* ſuffragia.
l. 32. Limigantes] *mſ.* Limitantes.
l. 32. recentibus ſubactorum] τὸ recentibus *mſ.* *deeſt.*
l. 32. & proſtratorum] *mſ.* & ſubactrum proſtratorum.
Pag. 182. *l.* 3. furari] *mſ.* foturari.
l. 6. exitiabile] *mſ.* exitiale.
l. 9 perfecit] *Steph.* perfecit infidis. Exules.
l. 10. ſuſpectos] *mſ.* ſupra res.
l. 27. 28. *cavatis roboribus*] Steph. *nauticis roboribus.*
l. 30. *noſtris quoque*] Steph. *noſtriſque.*
l. 35. *Pannonias*] al. *Pannoniam.*
l. 35. *numini*] mſ. *nomini.*
Pag. 183. l. 14. *Nobis ampla*] al. *Nobis amplas.*
l. 26. *ſucceſſibus*] Steph. *ſenſibus.*

IN LIBRUM XVIII.

PAg. 183. *l.* 3. eſſent] *al.* eſſet.
Pag. 186. *l.* 1. præſumeret] *al.* præmeret.
l. 9. tigore] *mſ.* vigore.
l. 10. inficiatione] *Steph.* inſita ratione.
l. 14. *ſuffecerit* contra] al. *ſuffecerit* circa.
Pag. 187. *l.* 13. Quadriburgum Triceſimæ, Noveſium] *mſ.* Quadriburgi unius Noveſio. *Steph.* Quadri Sertecenſium Novel.
l. 17. impetrata] *al.* imperata.
l. 22. miſerant] *al.* miſere.
Pag. 188. *l.* 2. deflexi] *mſ.* defluxi.
l. 14. 15. Quo teſtante reſiſtere] τὸ reſiſtere *al. deeſt.*
l. 15. barbarica] *mſ.* barbara.
l. 16. prohibitura] *mſ.* prohibitus.
l. 19. gente] *mſ.* plebe.
Pag. 189. *l.* 6. limites] *mſ.* milites.
l. 22. genere] *al.* modo.
l. 28. Alamannorum] *mſ.* Romanorum.
l. 29. Burgundiorum] *al.* Burgundorum.
l. 30. Macrianus] *mſ.* Macrinus.
l. 35. ſuſceptus eſt olim] *mſ.* ſuſceptus eſt dicebat olim.
Pag. 190. *l.* 5. ſæpe ab] τὸ ab *mſ.* *deeſt.*
l. 9. Urio] *mſ.* & *Steph.* Vario.
l. 21. hoc ei] τὸ ei *deeſt al.*
l. 27. perculſa] *al.* præculſa.
l. 27. 28. muliebri] *al.* mulieri.
l. 29. 30. obteſtanſque] τὸ que *mſ.* *deeſt.*
l. 35. Arbetionem] *mſ.* Barbetionem.
Pag. 191. *l.* 7. faſtu] *al.* ſtatu.
l. 9. vetus] *al.* notum.
l. 14. nocentia] *al.* decentia.
l. 17. anſeres] *al.* grues.
Pag. 192. *l.* 1. præſtigiatores] *mſ.* præſtionis.
l. 4. 5. Comitatenſis] *al.* Comitenſis.
l. 6. ſuſpicari] *al.* ſuſpicanti.
Pag. 193. *l.* 12. paucitas] *mſ.* patitas.
l. 14. fors] *al.* ſors.
l. 18. conſertis] *al.* concretis.
l. 19. textus] *mſ.* extrus.
l. 24. deferendam] *al.* differendam.
Pag. 194. *l.* 5. tuerentur] *Steph.* intuerentur.
l. 13. liberis] *al.* liberiſque.
l. 19. cum Sapore] *mſ.* cum tam ſapore.
l. 22. penatum] *al.* pœnarum.
l. 23. re contrar.] *mſ.* Rex contrar.
l. 27. avidi] *mſ.* & *Steph.* acidi.
Pag. 195. *l.* 12. remulco] *mſ.* ramulo.
Pag. 196. *l.* 5. Educatus] *al.* Eductus.
l. 6. vigiles ſenſus] *mſ.* vigiliis ejus ſeuſus.
l. 14. decuerat rem] *mſ.* decueratarent.
Pag. 197. *l.* 2. 3. conſiliorum] *al.* conciliorum.
l. 15. feſtinantes] *al.* venientes feſtinantes.
l. 17. cauſatione] *mſ.* cautione.
l. 21. 22. ſequior] *mſ.* æquior.
l. 22. deferretur] *mſ.* differretur.
l. 26. prœlii] *mſ.* prœlio.
l. 29 ne diſſimulantes] *mſ.* ni diſſimulantes.
l. 32. 33. continui perlucebant] τὸ continui *mſ.*] *deeſt.*
Pag. 198. *l.* 13. præfectus] *mſ.* profectus.
l. 14. petere occiſo indice minimum] *mſ.* petere indicem in unum.
l. 16. Amidam] *mſ.* Amudim. *al.* Amudum.
l. 18. extentiùs] *al.* extenſiùs.
Pag. 199. *l.* 2. tenderemus] *mſ.* extenderemus.
l. 14. à Sapore] *mſ.* à tam ſapore.
l. 21. mandatam quem] *mſ.* mandata tamquam.
l. 26. *Ryndaci*] mſ. *Bandaci.*
Pag. 200. *l.* 21. Grumbates Chionitarum Rex, ætate] *mſ.* Grynbates Chionitarum Rex nobis quidem ætate.
Pag. 201. *l.* 6. mittuntur ad] *mſ.* mittuntur tunc ad.
l. 8. tranſire & agiliter] *mſ.* & *Steph.* tranſire compelli & agiliter.
l. 25. efferefcunt] *mſ.* efferaſcunt.
Pag. 202. *l.* 5. pro ſtatione] *mſ.* proſtratione.
l. 9. Conſtantiam] *mſ.* Conſtantinam.
l. 12. duritiæ] *mſ.* duritia.
l. 18. 19. omnium rerum uſu

regionum feracium] *ms.* omnem rerum usu regionem inferacium.

Pag. 203. *l.* 28. post tergum] *ms.* post terga.

Pag. 204. *l.* 14. lacunarum] *ms.* lacunarium.

Pag. 205. *l.* 21. exundat] *al.* exudat.

l. 28. Tricesimani] *ms.* Tricensimani.

Pag. 206. *l.* 11. Mejacarite] *ms.* Mejacariten.

l. 13. didicit] *al.* diejiur.

l. 22. metu] *al.* sonitu

Pag. 207. *l.* 1. diritate crudelitateque terrebat] *al.* diritate terrebat.

IN LIBRUM XIX.

PAg. 208. *l.* 4. fulgeret] *al.* surgeret.

l. 28. eam operam] τὸ eam *ms. deest.*

l. 28. cum manu] *ms.* cum eo manus.

Pag. 209. *l.* 13. Veneris] *al.* Venereæ.

l. 19. inulta] *ms.* invita.

l. 27. Vertæ] *ms.* Cujus.

Pag. 210. *l.* 7. Vixque ubi] *al.* Vixque ibi.

l. 10. turmalium procursu] *ms.* turemarium processu.

l. 14. ubstruebant] *al.* obsternebant.

l. 17. direpta Singara] *al.* disepta in Singara.

l. 23. diei] *Steph.* diem.

l. 28. & Aebemenem] *ms.* Seansaan.

l. 28. Artaxerxen] *ms.* Pirosen.

l. 28. quod Rex Regib.] *al.* Regibus.

Pag. 211. *l.* 2. fervorem] *ms.* fortinrem.

l. 16. superarent] *Steph.* superarant.

l. 18. quibus] *ms.* de quibus.

l. 27. vellendis] *Steph.* vulsis.

l. 32. potiorem] *ms.* potintis.

Pag. 212. *l.* 15. unguibus ademptis] *ms.* sanguinibus adeptis.

l. 22. 23. humecta, tusses & oculares] *ms.* humectatus sese ocnlares. *al.* humecta, tusses joculares.

l. 24. tepore febrium arescunt] *al.* tempore febrium aresc. *ms.* tepore febrium arescentes.

l. 24. est efficac.] τὸ est *ms. deest.*

l. 27. grassante] *al.* grassata.

l. 30. abuique ferventi] τὸ ferventi *ms. & Steph deest.*

l. 41. aciem] *ms.* acies habet lum.

Pag. 213. *l.* vimineis] *ms.* vineis.

l. 8. singulis] *ms* singulæ.

l. 10. brevi cess.] τὸ brevi *deest al.*

l. 12. planarios] *ms.* palmarios.

l. 14. in machinis] τὸ in *ms. deest.*

l. 13. stulidius] *ms.* studiis.

l. 23. cavatis] *ms.* vacati.

l. 27. affabiè] *ms.*] fabiè.

l. 30. noctis medio] *al.* nocte media.

l. 34. 35. clamoris ululabilis] *al.* elamnsis ululatibus.

Pag. 214. *l.* 1. densæ petebant] *ms.* censæ tepebant.

l. 1. 2. inter incertos] τὸ inter *ms. deest.*

l. 9. mœnia omnium] *ms.* mœnia omnia.

l. 12. Vertæ in merid.] *ms.* vergentem merid.

l. 21. capta] *ms.* rapta.

l. 22. servituti] *ms.* servitutri.

l. 26. intempestivo] *ms.* intempetativo.

l. 35. confossis] *ms. & Steph.* confusis.

Pag. 215. *l.* 7. emittenda] *al.* mittenda.

l. 17. ipsi Regi] *ms.* ipsi regiæ.

l. 19. ruentium] *ms.* revetem p. dentium.

l. 22. insidiæ] *Steph.* insidiis.

l. 25. adversos parte] *ms.* adversas partes.

Pag. 216. *l.* 4 5. nudatis ut viri] *ms.* nudareat nuperia viri.

l. 15. clamores dissoni] *ms.* clamoresque dissoni.

Pag. 217. *l.* 21. retinere] *ms.* recere.

l. 28. 29. morientium truci visu nec vuln.] *ms.* mortium truci visu nec vuln.

l. 32. nutescente] *ms.* umotescente.

l. 34. docuimus] *al.* docueram.

l. 40. quassata] *ms.* quasina.

Pag. 218. *l.* 5. cessabat] *al.* cassabat.

l. 6. impedientibus] *al.* irretientibus.

l. 9. repletæ] *ms.* appellatæ.

l. 10. ideo] *al.* inde.

l. 20. dirum aspectum] *al.* dirum aspectu.

l. 25. 26. detinebat] *ms.* detinebatur.

l. 28. reptantes] *ms.* reputantes.

Pag. 219. *l.* 8. persequebatur] *ms.* prusequebatur.

l. 10. exuberanti] *ms.* exsuperanti.

l. 12. vetustate ut cetera] *ms.* vetustate matere.

l. 13. Hoc malo conc.] τὸ malo *ms. deest.*

l. 18. hædurumque improbo fid. τὸ improbo *deest al.*

Pag. 220. *l.* 6. per Zagrum] *ms.* petizalam.

l. 7. duo Maride] *ms.* Duomamaride.

l. 16. per Saporem] *ms.* per tam saporem.

l. 20. suspicione] *ms.* pernitione.

Pag. 221. *l.* 3. Qui proditoris] *al.* Qui verò prod.

l. 8. concitu cursu] *ms.* concito equo.

l. 10. Sapori] *ms.* tam sapori.

l. 11. oblatus] *al* ablatis.

l. 18. animi] *al.* animu.

l. 17. Singara] *ms* Signatam.

Pag. 222. *l.* 6. urgebat] *ms. & Steph.* urebat.

l. 7. 8. tumultuanti] *al.* tumultuante.

l. 12. *sunt*] al. *sum*,

l. 20. ambigua] *al.* ambiguum.

l. 22. Limigantes] *ms.* Limitantes.

l. 25. 26. molirentur inimicum reg.] *ms.* molirentur incum reg. *al.* molirentur regiones.

Pag. 223. *l.* 3. adultu vere ad proc.] adulto queat proc.

l. 5. similium spe] *ms.* similium spem. *al.* simili in spe.

Pag. 224. *l.* 3. prupagari] *ms.* propugnari.

l. 11. Pannoniam furtim vastandam] *ms.* Pannonias furtim vastandas.

Pag. 225. *l.* 15. cupiditate] *ms.* aviditate.

Pag. 226. *l.* 6. 7. parante] *ms.* parare.

l. 12. militibus] *al.* missilibus.

l. 17. arcere aut vulnerati interierunt aut ponderibus] *al.* arcere interierunt ponderibus.

l. 31. in receptum] τὸ in *deest al.*

Pag. 227. *l.* 5. primus] *al.* primum.

l. 6. sæva] *al.* sæve.

l. 6. 7. pro securitate militum, quæ rationes] *al.* peu securitate, quæ limitum.

l. 18. dicendus] *ms.* dictaneus.

l. 22. adsingens] *ms.* adstringens.

l. 24 parva] *ms.* puta.

Pag. 228. *l.* 9. minutus] *al.* munitus.

Pag. 229. *l.* 1. futuris] *ms.* muroris.

l. 3. in Palæstina] τὸ in *deest al.*

l. 13. satà fugà] *ms.* τὸ fugà *deest al.*

Pag. 230. *l.* 14. extulit nocendi species egitque complures] *ms.* & nocendi species egerentque. *al.* extulit nocendi specie exitque complures.

Pag. 231. *l.* 10. adflictabant prætenturas] *al.* adflictab. & eù prætent.

IN LIBRUM XX.

Pag. 233. l. 5. vastarentur] ms. vastarent.
l. 9. Constantium] ms. Constantem.
l. 11. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes comp.] ms. Ire igitur ad hæc retione vel compoo.
l. 17. Mœsiacorum duos] al. Mœsicorum pluribus.
Pag. 234. l. 3. Lundinium] al. Lundinum.
l. 10. æstimans &] ms. æstimasset.
l. 17. andiebatur] al. audiebat.
l. 21. defrustanda] al. defensanda
l. 26 immodico saltu] Steph. moderandum à se.
Pag. 235. l. 4. semestrem] ms. semestrem.
l. 10. partes appellat] ms. partium partes app.
l. 21. dictitani term.] ms. dictitata teim
l. 23. offunditur] ms. offenditur.
l. 30. rotundara] al. rotunda.
Pag. 236. l. 4. subierie luci] ms. subierit laniei.
l. 5. definentis] ms. desideotis.
l. 11. πλεῖον Græcè σύνοδοι] al. mene Græcè synodos. nasci autem.
l. 14. Progressa] ms. progressus.
l. 18. διχόμηνος] al. διχόμηνος.
l. 19. disjunctissimoque signo] m. disjunctissimo quintoque signo.
Pag. 237 l. 4. παστάδιον] ms. ACTOKPICIN. Steph. ἀστοκρισιν.
l. 4. tiaditurque] ms. graditurque.
l. 7. cursare] ms. cursari.
l. 11. subdita] ms. sobditam.
Pag. 238. l. 2. auxiliares exinde] ms. auxiliares milites exinde.
l. 9. Sintula] ms. Singula.
l. 23. faciente] ms. fugente.
l. 33. propria sponte] Steph. propria sronte.
Pag. 239. l. 2. existimans] ms. existimavit.
l. 7. & damnati] Steph. & imbelles.
Pag. 240. l. 8. recesserunt] ms. cessarunt.
Pag. 241. l. 1. destinatiùs] al. festinatiùs.
l. 3. sonus] al. soni.
l. 17. populo silente] ms. pullo sileote. ir nullo silente.
Pag. 242. l. 2. phalera] ms. phaleræ.
l. 5. apud Succorum angustias, Petulantium tunc Hastatus] al. apud Soceorum angustias speculantium, tunc Hastatus.
Pag. 243. l. 6. versabilis] al. versabilem.
l. 12. 13. duce Sintula] ms. ducente Sintula.
l. 13. reverterunt] ms. revertetentur.
l. 22. culmen] ms. columen.
Pag 244. l. 6. meritis in gentibus] ms. τὸ in deest.
l. 7. quem altiore fastigio majestatis ornasti virtute gravitateque] Hæc ms. desunt.
l. 20. obsecravere] ms. observare.
l. 27. sed si] ms. desunt.
l. 28. imo corde] ms. in imo corde.
Pag. 245. l. 26. nec sagittarum] Steph. non sagittarum.
l. 27. glandis] al. glande.
l. 34. mandato] ms. mandatu.
Pag. 247. l. 6. opertura] ms. opertus.
l. 13. iisdem notos] ms. iste in notos.
l. 17. instabat vi] ms. dicabat vi.
l. 18. Quare] ms. Et quæ re. in Ex qua re. at alibi ea re.
l. 34. non ante] desunt ms.
Pag. 248. l. 8. machinæ] ms. machinarum.
l. 13. posse] τὸ posse deest al.
Pag. 249. l. 5. pollicitationibus] ms. promissis.
l. 7. admovens] al. movens.
l. 16. è Thraciis] ms. & bratatus.
l. 25. regressorum] ms. prægressorum.
l. 28. declinasse] ms. redundasse.
Pag. 250. l. 8. in refectione] ms. in laboram refectione.
l. 10. decretum] ms. deliberatum.
l. 19. salutem mussatione] ms. salutemus latione.
l. 22. quoniam] ms. quem.
l. 29. altrice depulsa] ms. alacri eade pulsa.
l. 35. curules Hispanos] ms. curules Sparnos.
Pag. 251. l. 7. ad latus] ms. eos latui. ir. eos ad latus Imp.
Pag. 252. l. 16. transfretari Bosphorum] ms. transfretari per Bosphorum.
l. 21. 22. limibusque oculis] al. limisque oculis.
l. 26. 27. utilia suadentium] ms. otilium suasorum.
Pag. 253. l. 17. exclamabat undique vocum terribilium sonos] ms. exclamabatur undique vocum terribilium sonum.
l. 20. indicantibus] ms. innotantibus.
Pag. 254. l. 7. nullas] ms. nullus.
l. 11. 12. communitus, Obticensi Moliæ] ms. communitus Obticensimæ oppido.
l. 12. exinde] al. deinde.
l. 15. 16. nimiumque sec.] al. nimium sec.
Pag. 255. l. 15. jungeretur] ms. stringeretur.
l. 7. nihil ausus temerare] ms. inthelausus temeratore.
Pag. 256. l. 13. animis] ms. indomis.
l. 13. tecti] ms. tecto.
l. 22. oppugnari] ms. pugnari.
l. 22. ipea] ms. ipe nostrorum interiur.
l. 29. 30. omni arte] ms. omni argenteo. ir. omni argumento. at in Actu Eapiemtis Trahentes argumentis lapides.
l. 30. propugnatorum vi & firmitudine] ms. oppugnatorum veni & fortitud.
Pag. 257. l. 19. effingit] ms. efficit.
l. 35. 36. ampliores prioribus ordinati jaciebant] ms. amplioribus ordinati jaciebantur.
Pag. 258. l. 5. miles quievit] ms. militi qui estate. ir. militi quies est data.
l. 14. conabatur] ms. conabantor.
l. 15. indeque] al. inde.
l. 18. scalisque propinq.] ms. scalæque propioq.
l. 31. dedit incedens] ms. τὸ incedens deest al.
Pag. 259. l. 21. puniceo] ms. picea.
l. 22. receptatione] ms. pro reticatione.
l. 22. purissimos] ms. purissimi.
l. 23. purpurat] Steph. purpurea.
l. 24. splendorem conspuens] ms. splendor conspiciens.
Pag. 260. l. 8. sudo aëre] al. sudore aëre.
l. 9. immutans] ms. mutans.
l. 10. sæpe Itum] in ms. ita hic locus legitur. Legimus nimirum de cælo hoc verti necesse mitti cum præs.
l. 14. 15. suspectisque per avios tractus] ms. super eos quæ per avictiostractus.
l. 35. etiam tumultum exasperati] ms. etiam . . . . . . tum exasp.

IN

IN LIBRUM XXI.

PAg. 263. *l.* 1. circumdaretur] *mſ.* circumdatus erat.
l. 12. præſentiendi] *al.* præſentienti.
l. 15. vaticina] *mſ.* vaticinia.
Pag. 264. *l.* 2. fas fit] *mſ.* facit.
l. 3. neſcientium] *mſ.* naſcentium.
l. 6. diceret] *mſ.* dicet.
l. 11. in ſpecies] *mſ.* in ſpes.
l. 14. æſtuant] *mſ.* æſtivant.
l. 23. pupilla] *mſ.* popiala.
Pag. 266. horrore medio] *al.* hora media.
l. 7. Ζεὺς ὅταν] *mſ.* ZETC OTAN EICI TIΛΔTTΓEPCIΛ qIOANKITOT TΔρOXOOIO ΠAPEENIKNCΔEKONOC GOIPNC BEHNEΠIΠE A ΠTNEIKOC TH BACΔETCKOCTANTI OCACIΔOCE HCTE PAυA ϕIOAN BIOTOT ETTΓEPON KAI EΠαΔTNON EζEI.
l. 19. Epiphania] *al.* Epiphaniam.
Pag. 267. *l.* 16. ſecialem] *mſ.* efficacitatem.
l. 17. rupto concordiæ] *mſ.* rupto ſanè concord.
Pag. 269. *l.* 14. *commilitones rerum geſtarum exercitos*] mſ. *commilitones geſtorum exercitos amp.*
l. 16. *coalitum glorioſis*] mſ. *coalitum . . . . . glorioſis.*
l. 17. *alia*] vulg. *alium.*
l. 17. *ea quæ*] al. *eum quæ & laud.*
l. 17. *potuerunt*] vulg. *potuerit.*
l. 30. *& domi*] mſ. τὸ *&* deeſt.
l. 30. *tranquillus & in*] mſ. *tranquilla & in creb.*
l. 36. 37. *Utque eſt mos fidentium*] mſ. *ut quos ex more fid. i e. Voſque ex more fid.*
l. 38. *navature*] mſ. *minabantur.*
Pag. 270 *l.* 8. unanimanti] *al.* unanimi.
l. 10. domatorem] *mſ.* dominatorem.
l. 15. proximi] *al.* proximis.
Pag. 271. *l.* 8. admittendus] *mſ.* mittendus.
Pag. 272. *l.* 4. è Gallia] *mſ.* è Galliis.
l. 13. ægre retruſo, reſerata] *mſ.* è græco contruſore rata. *Steph.* ægre conſtructa re tibaria.
Pag. 273. *l.* 12. venaticiam] *al.* venaticam.
l. 27. Galliæ] *mſ.* Haliae.
Pag. 274. *l.* 4. tege turgido] τὸ turgido *in mſ. deeſt.*
l. 13. Cumoarium] *mſ.* Gumaotrum.
l. 16. tegeret, latenter] *mſ.* ageret lætantem.
l. 19. alioſque plures] τὸ plures *al. deeſt.*
l. 26. Rhetiarum] *mſ.* Rhetiorum.
l. 32. ne improviſo invaderentur] *mſ.* nemo proviſo ſuo . . . . minuaderentur.
l. 39. tranſibat & cautè imitatus] *mſ.* tranſibat & catremitatus.
l. 40. egregium] *Steph*, Græcum.
Pag. 275. *l.* 2. rivum ſe] τὸ ſe *deeſt al.*
l. 17. Dagalaiphum] *mſ.* Dagalaiſum.
l. 19. excitus] *mſ.* excitatus.
l. 21. metu] *mſ.* motu.
l. 35. 36. votiſque] *mſ.* potiſque.
Pag. 276. *l.* 5. deſinentes] *mſ.* deſinenter.
l. 8. tamquam natura] τὸ natura *in mſ. deeſt.*
Pag. 277. *l.* 1. expeditè] *mſ.* præpeditè.
l. 4. multilaudum] *mſ.* mutilandum.
l. 17. Mamertinum ad Conſulatum evexit, nec vita, nec ſplend.] *mſ.* Mamertinum in Conſulatu inuxit nec vitam nec ſplend *Steph.* Mamertino Conſulatum injunxit nec vita ſplend.
Pag. 278. *l.* 1. cujuſquam ſimilem] *in mſ.* τὸ cujuſquam *deeſt.* *Steph.* cujuſquam ſimili.
l. 18. amicum] *mſ.* initium.
Pag. 279. *l.* 3. imperavit] *Steph.* imperabat.
l. 9. Jovinum] *al.* Jovium.
l. 17. ferocius] *mſ. & Steph.* ferocientes.
l. 20. factas] *mſ.* natas.
l. 21. vehentes] *mſ.* ementes.
Pag 280. *l.* 4. 5. nec ad intentandas machinas] *al.* nec intendendis machinis.
l. 5. 6. uſque habilis] *Steph.* quid habile.
l. 6. Natitone] *mſ.* Teſioni.
l. 9. valdè] *mſ.* valde.
l. 16. penetralia reſeraret] *mſ.* penetralia . . . . reſerarent.
l. 23. 24. ſcilicet] *al.* licet.
l. 25. protractio] *al.* producto.
l. 25. in receptum] *al.* receptui.
l. 28 inflammabant] *mſ.* flammab.
l. 29. antiſſos] *mſ.* amicos.
Pag. 281. *l.* 4. ferratos portarum obices effringendos] *mſ.* ferratas portarum obices effringendas.
l. 7. 8. ruentes] *mſ.* ruebant.
l. 10 peritia] *mſ.* turicitia.
l. 11. anteſtarent quib.] *mſ.* antis . . . . iant, quibus.
l. 18. concorporalibus] *al.* contubernalibus. *mſ.* cum corporalibus.
Pag. 282. *l.* 1. Aquileiæ oppugnatio cum] *mſ.* Aquileiæ . . . . . cum.
l. 20. ſine reſpectu periculi ſtudia] *mſ.* ſine re . . . . ut periculi in ſtudia.
l. 21. reſidui omnes] *mſ.* reſidui . . . . nes abiet.
Pag. 283. *l.* 6 Mamertinum Præfectum] *mſ.* Mamertinum promertinum Præf. *i e.* Mamertinum Promotum Præfect.
l. 10. inter ſpem metumque] *Hæc mſ. deſunt.*
l. 12. deducebatur] *al.* ducebatur.
l. 17. movere permitterent] *al.* movere permitteret. *mſ.* moveri permitterent.
l. 18. penetrarat] *al.* penetraret.
l. 26. rex eorum] τὸ eorum *mſ. deeſt.*
Pag. 285. *l.* 7 8. reverſus eſt Hierapolim] *mſ.* reverſus eſt . . . . . cappolim . . . . . . Summa itaque.
l. 25. *motibus*] al. *motu.*
Pag. 286. l. 1. *favillas effecturam*] mſ. *favillas efacturamque.*
l. 22. imaginibus] *al.* temporibus.
Pag. 287. *l.* 3. conjunctioribus] *al* convictoribus.
l. 12. Ἅπαντι δαίμων] *al.* Ἅπαντι δαίμων αὐδεῖ τῷ γενομένῳ Ἅπαντος ἐςὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.
l. 14. Itidem ex ſemp.] *mſ.* inde . . . . tempie.
l. 16. 17 adminiculis freti] τὸ freti *in mſ. deeſt.*
Pag. 288. *l.* 8. 9. Mopſucrenas] *al.* Mopſucſtiam.
Pag 289. *l.* 6. incertus] *al.* interim.
l. 16 cornua militaria] *mſ.* cornua militarium.
l. 23. ſcrupuloſus] *mſ.* ſuſcrupoſus.
Pag. 290. *l.* 5. obtuſum] *mſ.* obtunſum.
l. 19. prætermitto. Dinumeratis] *Hic in mſ. quædam tranſpoſita ſunt, quæ rectiùs in vulgatis libb. leguntur.*
Pag. 291. *l.* 2. vi nimia torm] *mſ.* vinea tormenta. *al.* vi torment.
l. 13. conitantium] *mſ.* conotantium.
Pag. 293. *l.* 4. ominant proba] *mſ.* probam.
l. 6. ſed caſſum] *mſ.* ſed & caſſum.

IN LIBRUM XXII.

Pag. 295. l. 15. insessurum] *ms.* insensurum. *Ir.* inscensur.
l. 23. imminentes elatus] *al.* in immensum elatus.
l. 25. motisque propere] τὸ propere *ms. deest.*
l. 15. opum & virium] *ms.* operum & virium.
l. 15. flammæ] *Steph.* fame.
Pag. 297. l. 3 principiis] *ms.* principibus.
l. 7. Constantium] *ms.* Constantinum.
l. 13. Constantio] *ms.* Constantino.
l. 17. abiit] *al.* obiit.
l. 22. potuit Juliani] τὸ Juliani *ms. deest.*
Pag. 298. l. 2. transportari] *ms.* portati.
l. 17. futurum] *ms.* fortem.
l. 17. retulimus] *ms.* velimus. *Steph.* vellimus.
Pag. 299. l. 3. viveret] *ms.* veniret.
l. 5. Palatiuos omnes] *ms.* Palatinos homines.
l. 10. effusiùs] *al.* fusiùs.
l. 18. ingluvies] *al.* eluvies.
Pag. 300. l. 5. molliores] *ms.* meliores.
l. 7. bibere] *ms.* vivere.
l. 15. post sacculum] τὸ post *in ms. deest.*
Pag. 301. l. 22. planis absolutisque decret.] *al.* planè absolutis decret.
l. 25. monebat, ut civilibus discord.] *ms.* monebat civilius, ut discord.
Pag. 302. l. 7. inquietiores] *ms.* inertiores.
l. 13. per dilationem] *ms.* per dilectionem.
l. 15. densari in unum] *ms.* dens. ...... unum
l. 15. 16. Principem ipsum] τὸ ipsum *ms. deest*
l. 21. eorum negotia] *ms.* eum & eorum negotia.
l. 21. finiturus] *ms.* futurus.
Pag. 303. l. 11. lege agi dixerat] *ms.* lege agt ductus dixerat.
Pag 304. l. 2. Curiam aggere diverso] *ms.* Cursum agendo diverso.
l. 2. 3. occasiones] *ms.* divisiones.
l. 3. 4. ejus spectandi] *ms.* sibi spectanti.
Pag. 305. l. 6. *nobilitatemque*] al. *nobilitatum.*
Pag. 306. l. 6. sollicitè ad eum] *ms.* solito ejus.
l. 8. 9. Indis & Serindis] *ms.* divis & Serendivis.
Pag. 307. l. 3. patriam] *ms.* parte.
l. 3. Imbrum] *ms.* Embrum.
l. 4 Thasum] *ms.* Taxum.
l. 10. Maronea ac Ænus] *ms.* Matronae ac Ænus.
Pag. 309. l. 10. 11. vesperum Romanis] *ms.* vespesum ultro Roman.
Pag. 310. l. 15. cedentesque] *ms.* cadeotesque.
Pag. 311. l. 3. fluvii diversi] *ms.* fluvii dives.
l. 6. Tembrius] *ms.* Thybris.
l. 18. 19. Thermodoontis] *ms.* Hermodoctis.
Pag. 312. l. 20. existimans appellari. Post] *ms.* existimans appellari ...... Post.
Pag. 313. l. 3. Dioscurias] *ms.* Dioscorio.
l. 4. Telchius] *ms.* Cercius.
l. 11. victum etiam] τὸ etiam *deest vulg.*
l. 15. 16. prætexit Hypanis] *ms.* pergacgythiphanis.
Pag. 314. l. 7. 8. Maraccus] *ms.* Maraccius.
l. 16 Jaxamatæ] *ms.* Ixomatæ.
Pag. 316. l. 1. Arimaspi justi] *ms.* Armephi justi.
l. 3 Sarmatæ] *ms.* Sargetæ.
l. 7. Neurorum] *ms.* Nerviorum.
Pag. 317. l. 9. pruinosas] *ms.* ruinosas.
l. 21. Scythicum latus] *al.* Scythicum littus.
Pag. 318. l. 1. 2. magnitudine] *al.* multitudine.
l. 6. fœtus] *al.* fœtum.
l. 8. parvos] *ms.* pavos.
l. 12. 13. aliquanto longius] *ms. & Steph.* aliquantoilum loug.
l. 16. Agilonem] *ms.* Abilonem.
l. 16. 17. longioris] *al.* longiore.
l. 27. 28. insectandi] *ms.* insectari.
Pag. 320. l. 1. populi] *ms.* populus.
l. 2. educatus] *ms.* ducatus.
l. 14. 15. Regem, locum] *ms.* Regem vel locum.
l. 17. Aocyram] *ms.* Anticyram.
Pag. 321. l. 2. curiarum] *ms.* curiarium. *Ir.* curialium.
l. 11. commisisse] *ms.* dixisse.
l. 14. renidens] *al.* renitens.
l. 23. à curialib.] *vulg.* τὸ à *deest.*
l. 25. firmitudine] *al.* fortitudine.
l. 27. clandestinis. Itineribus] *ms.* clandestinis ..... Itineribus
Pag. 323. l. 3. non minùs arduis quàm bellicis] *ms.* non minùs quàm bellicis arduisque, quibus distr.
l. 20. *planeque me efferebat.*] *ms. plane me quem eff. Ir. plane, meque eff.*
Pag. 324. l. 10. Illud autem inclemens.] *ms.* Illud autem erat inclem.
l. 16. Antemius] *ms.* Artemius.
Pag. 325. l. 8. appetiti] *ms.* appetitus.
l. 8. in fullonio] *al.* Infullio.
Pag. 327. l. 31. ovesque] *ms.* avesque.
Pag. 328. l. 18. ac statim] *ms.* adfatus.
Pag. 329. l. 5. ad id usque] *al.* id adusque.
l. 12. peregrè ad id] τὸ peregre *ms. deest.*
Pag. 330. l. 2. vergente ad vesperam] *ms.* vergente iu se vesp.
Pag. 332. l. 7. *dictum relatione*] ms. *dictum Imperator relatione.*
l. 10. sacrorum] *ms.* vectorum.
l. 21. 22. nec nisi semel ei in anno bos fœm.] *ms.* necatur horago areibos fœm. *Steph.* necatur Io Iuachi ....
l. 22. offertur alter] *ms. & Steph.* offertur, quo perempto alter.
Pag. 334. l. 4. congelascere] *ms.* congeluere.
l. 8. qui abundantes] *ms.* qualudantes.
l. 23. decursa] *ms.* decussa.
l. 24. complures, exundatione] *ms.* complures Etans inund.
l. 26. unde olim] *ms.* unde athosolim. *Ir.* unde & hos olim accol.
Pag. 335. l. 2. dilatatur] *ms.* electatur.
l. 5. Bolbiticus, Phatniticus] *ms.* Buccure Parbmiricus.
l. 6. 7. unde dictum] *ms.* unde ut dictum.
l. 19. in loco] *Steph.* in liquore.
l. 24. pisturnicia] *al.* bisturnitacia.
Pag. 336. l. 5. contigerit] *al.* tetigerit.
l. 3. petens] *al.* tenens.
l. 9. vehitur] *ms.* veheperatur.
l. 24. Apis] *ms. & Steph.* Nili.
l. 17. tali. Trochilos] *ms.* tali ...... Trochilos.
l. 18. cubantem feram] τὸ feram *deest vulg.*
l. 19. gingivasque] *ms.* genasque.
Pag. 337. l. 7. duo interim] τὸ interim *vulg. deest.*
Pag. 338. l. 10. Nili. Multa] *ms.* Nili ...... multa.
l. 10. 11. maximum legere] *ms.* maxima aegernae.
l. 11. Sunt therma lutra quæ Cythrus indigenæ vocant] *Hæc verba ms. desunt.*
l. 12. extructa. Pyramides ad miracul.] *ms.* extructa ad miracul.
l. 14. omnino] *ms.* nomiuum.
Pag. 339. l. 7. Latinis ignorabi-

lei] *Ha dua voces mſ. deſunt.*
Pag. 340. *l.* 7. Antinoon] *mſ.* Autinoû.
l. 8. Hecatompylos] *mſ. & Steph.* apud Hecatomp.
l. 9. nemo non novit] *mſ.* magnorum.
l. 17. Berenice] *mſ.* Bernix.
Pag. 341. *l.* 3. juncta eſt, regitur] *mſ.* juncta eſt regio, regitur.
l. 4. Oxyrincho & Thmui] *mſ.* Oznimmoettimium.
l. 8. parum repertæ] *mſ.* parum repentæ.
l. 9 poſt aliment.] *mſ.* poſt hæc aliment.
l. 10. inibi] *al.* ibi.
Pag. 342. *l.* 4. Parthenio] *mſ.* paretonio.
l. 5. vacuas mont.] *mſ.* ſatumlas montium.
l. 19. Serapium] *mſ.* Serapaeum.
Pag. 343. *l.* 8. Canopus] *mſ.* Canilius.
Pag. 344. *l.* 4. eminuit] *al.* emicuit.
l. 5. cœpti] *mſ.* copti.
Pag. 345. *l.* 8. putredulis] *al.* putidulis.
l. 1. 2. vanus catul.] *mſ.* canus catul.
l. 15. aditionem] *mſ.* editionem.
Pag. 347. *l.* 2. vibices] *mſ.* vivacca.
l. 8. Aridam Libyam] *mſ.* aridiorem Libyam.

IN LIBRUM XXIII.

PAg. 352. *l.* 1. adſcendente eo] *τὸ eo in mſ. deeſt.*
l. 6. monſtrabatur] *mſ. & Steph.* monſtrabantur.
Pag. 353. *l.* 12. Nonas Martias] *mſ.* Nonas Maias.
l. 18. curatiùs] *al.* accuratiùs.
Pag 354. *l.* 19. 20. Poſt quæ ita digeſta] *al.* Poſtque ita digeſta.
l. 20. diſponenti] *al.* diſponendi.
Pag. 355. *l.* 4. didicerat] *al.* dixerat.
l. 5. regi ſociarentur] *mſ.* Regis optarentur.
l. 7. 8. accurrerent] *mſ.* concurrerent.
l. 14. exclamavit] *al.* clamavit.
Pag. 356. *l.* 6. ex auro corona] *al.* auri corona.
l. 10. extentiùs] *al.* extenſus.
Pag. 357. *l.* 6. nodulis] *al.* modulis.
l. 13. ſubter] *mſ.* ſuper.
l. 16. uncinum] *mſ.* urinum.
l. 18. percuſſum] *mſ.* percluſum.
l. 20. 21. appellatur ex eo, quod omnis] *al.* appellatur, quod eo omnis.
l. 22. erectum] *al.* erectus.
l. 26. veniemus] *al.* venimus.
Pag. 358. *l.* 1. multitudo] *mſ.* altitudo.
l. 5. 6. defenſoribus, ſolitiſque obſ.] *mſ.* defenſoribus, ideoque ſolutis obſ.
l. 7. machinamentis] *mſ.* meditamentis.
l. 8. 9. cognominant] *mſ.* cognominamus.
l. 18. rotis] *Steph.* palis.
Pag. 359. *l.* 4. ne vagarentur] *mſ.* edocumento.
Pag. 360. *l.* 12. ultra] *mſ.* ultro.
l. 14. ne qua] *mſ.* ne qui.
l. 19 caſu imp.] *al.* cauſa imp.
Pag. 361. *l.* 9 fato] *mſ.* fatu.
l. 13. disjecturum] *mſ.* dejecturum.
l. 14. & aliam] *mſ.* & aliæ.
l. 25. Narſe] *mſ.* Natleo.
l. 27. contemplato] *mſ.* contemplante.
Pag. 362. *l.* 6. Quo viſo] *mſ.* Eoque viſo.
Pag. 363. *l.* 2. *ver.* 2. per lituos] *mſ.* per reliquos.
l. 14. *honoraſe*] al. *honorare.*
l. 17. *claeente*] mſ. *elabente.*
Pag. 364. l. 5. *Mutique veteres*] Steph. *Mutiqua tres.*
l. 10. *victor*] mſ. *victoria.*
Pag. 365. *l.* 10. curioſè digeſtum] *mſ* curioſè digeſtis.
Pag. 366. *l.* 18. quotidie] *mſ.* aſſiduè.
Pag. 372. *l.* 17. Sela] *mſ.* Sole.
Pag. 373. *l.* 4. reginam] *mſ.* regna.
l. 9. 10. Zagrum] *mſ.* Zacram.
l. 16. Abundant æquæ] *mſ.* Abundantiaque.
l. 19. Magnrum agri] *mſ.* Magorum magri.
Pag. 374. *l.* 4. Hydaſpes Rex] *τὸ* Rex *deeſt al.*
l. 8. ſactorum ritus] *mſ.* ſactorum pejus.
Pag. 375. *l.* 28. ſpatioſo] *mſ.* ſpecioſo.
Pag. 376. *l.* 4. 5. Rogomanis] *mſ.* Rogomanius.
l. 8. Orobatis] *mſ.* Habraatis.
l. 9. Tibiana] *mſ.* Cadianas.
l. 12. Genonia, Charax] *mſ.* Genonia, Mœſia, Charax.
l. 17. profuderit] *al.* ſuderit.
l. 27. hoſpitaliſque] *al.* ſoſpitaliſque.
Pag. 377. *l.* 15. glebæ maximæ auro micantes] *mſ.* glebæ macie intermicantes ementes.
Pag. 378. *l.* 2. aliquæ partes] *mſ.* taliquc parte.
l. 14. penuriâ, quædam habent oppida, ſed] *mſ.* penuria ſoli quædam, ſed.
l. 17. ad ditionem] *Steph.* ad deditionem.
Pag. 379. *l.* 1. Orchomanes] *al.* Orgomanes.
l. 16. Scythæ ſunt intra] *mſ.* Scythæ ſunt aura intra.
l. 17. Aſianis conterm.] *al.* Aſianæ.
Pag. 380. *l.* 16. Aria] *mſ.* Anniva.
l. 19. Banthiſis] *mſ.* Bautis.
l. 23. & Carambuſi] *mſ.* accanibus.
Pag. 381. *l.* 1. Atharæ] *mſ.* Athagoræ.
l. 2. Aſparatæ, Betæ] *mſ.* Aſpatharae beatae.
l. 2. acelinati] *mſ.* inclinati.
l. 12. ſubtegmina] *al.* ſubtemina.
l. 19. adventitium] *al.* advectitium.
l. 19. Ariani] *mſ.* Afriani.
l. 22. celebria] *al.* celebres.
l. 23. Bitaxa. Orbitana] *mſ.* Bitaxas armorina.
l. 27 acelinati] *mſ.* inclinati.
Pag. 382. *l.* 3. Ortopana] *al.* Orchoſpana.
l. 5. contigui] *mſ.* continui.
l. 8. ex adverſo] *mſ.* exadverſum.
l. 12. appellatam] *mſ.* appellant.
l. 12. viles] *mſ.* niles.
l. 14. Gedroſia] *mſ.* Geroſia.
Pag. 383. *l.* 7. indecentis barbis] *mſ.* indecoribus barbis.
l. 8. promiſſis] *al.* prolixis.
l. 12. ſoluti in venerem] *al.* ſoliti ſolvi in venerem.
Pag. 384 *l.* 11. proſtratis] *Ita mſ. & Steph. alii* roſtratis pellibus.
Pag. 387. *l.* 10. gravidæ] *mſ.* gravidulæ.
l. 10. 11. uniones ideo ſic appellatas, quòd eviſceratæ conchulæ] *al.* uniones ſic appellatas, quòd ejus terræ conchulæ.

IN LIBRUM XXIV.

PAg. 389. l. 2. impetrabilem] al. impenetrabilem.
l. 3. posse, usitato] ms. posse, Deum usitato clam.
l. 16. perstringere] ms. præstringere.
Pag. 390. l. 12. elisi ramor.] ms. inseramorum.
Pag. 391. l. 3. humiliore] ms. humaniore.
l. 12. & iterum ad agenda] ms. & minerat ad agenda.
l. 15. conciderent] ms. conscenderentur.
l. 16. spiritu] ms. dispiritu.
l. 17. extra] *Steph.* circa.
l. 18. 19. diffundendas] ms. defundendas.
l. 25. astus] al. actus.
Pag. 392. l. 7. ab hostibus] ms. ab hominibus.
l. 19. refutati] al. confutati.
l. 21. Postera verò] ms. Postera igitur.
l. 22. Braxamalcha] ms. Baraxmalcha.
Pag. 393. l. 5. rigidis] ms. rerigidis.
l. 10. murorum] al. muri.
l. 12. munire] ms. tueri.
Pag. 394. l. 10. hac] al. ac.
l. 13. intentiùs] al. intentè.
Pag. 395. æquæ vires] ms. æqui mures.
l. 13. 14. triginta militibus] *vulg.* triginta millibus.
l. 16. tectam] al tectus.
l. 18. adgressus] al. ingressus.
l. 23. Rex osius Demetrius] ms. est osius Demetr.
l. 29. opera & monitores] ms. operam & venitores.
l. 32. 33. doctosque] al. deductusque.
Pag. 396 l. 12. *quiete à barbaris redempta*] ms. *quietem à barbaris redemptam.*
Pag. 397. medii] al. meante.
l. 14. amor crepitu] al. amor ex crepitu.
l. 16. 17. inchoatam negotiorum magnitudinem] ms. inchoatas negotiorum magnitudines.
Pag. 398. l. 2. consuevisse] ms. consuesse.
l. 3. *Euphratem*] ms. *Aufidum.*
l 8. ponticulis] ms. periculis.
l. 8. 9. sublicisque navibus] ms. procia navibus
l. 9. itidem,] ms. itidemque.
Pag. 399. l. 5. facileque] ms. facilesque.
l. 5. 6. vicissim nutantes] *Steph.* enixissime micantes.
l. 7. 8. intempestivos] ms. intempestuosos.
l. 13. latenter] ms. latenti.
l. 15. diffinditur] ms. dividitur.
Pag. 400. l. 15. transvecto.] al. trajecto.
Pag. 401. l. 16. Victor nomine] vi nomine *deest al.*
l. 22. plumæ contectum] ms. plumæ conceptum.
l. 36. 37. & sudore] *Steph.* aut sudore.
Pag. 402. l. 1. 2 ne circa muros diu excubans omitteret majora quæ tentabat] *In Steph. editione hæc verba desunt.*
l. 17. sublicisque suspensis] ms. supplicibusque susp. *ir.* sublicibus susp. *ut Festus & Cæsar.*
l. 25 Exuperius de Victorom numeru] *vulg.* ex superius devicturum numero.
Pag. 403. l. 28. sopinatus] *Steph.* sauciatos.
Pag. 404. l. 2. adorta] ms. exutta.
l. 27. quæ loca pingui situ] ms. quæ loco pingui sitas.
l. 27. Coche quam] ms. Coecquans.
Pag. 405. l. 2. in qua] ms. in quu.
l. 3. necessitodioum] al. necessariorum.
l. 10. expeditius] ms. expeditæ.
l. 18. jactum] ms. ictum.
Pag. 406. l. 23. oppugnatorum] al. pugnatorum.
l. 27. repulsa] ms. depulsis.
l. 28. transgressus] ms. congressus.
l. 29. Cochen] ms. Cothen.
Pag. 408. l. 9. 10. quæ texta vimine & coriis crudis gestant.] ms. quæ tecta vimine & coriis crudis gestantes.
l. 16. retinente] *Steph.* renitente.
l. 21. procursatores] *Ita ms. & Steph. vulg.* procuratores.
l. 23. sonantia classica juvarent] ms. sonans classica jam jovaret.
Pag. 409. l. 2. leni & inconcito] ms. levante & iocone.
l. 6. Naise] ms. Natteo.
l. 7. adversorum] al. aversorum.
l. 15. Cynegirum] ms. Cupegirum.
l. 15 fulmina] ms. culmina.
Pag. 420. l. 5. 6. inexpugnabilis] al. inexpugnabili.
l. 21. notissimæ. Sed] ms. notissimæ hinc opulenta. Sed.
l. 26. cito] ms. charo.
Pag. 421. l. 13. distringerentur] al. distinerentur.
l. 17. utebamur] al. uitebamur.
l. 23. 24. coruscans] ms. coruscus.
Pag. 422. l. 12. Ergo etiam] ms. Ego etiam. *ir.* Eo etiam.
l. 16. scitabamur] ms. citabantur
l. 20. Corducnam] ms. Corduam.
l. 21. progresso Imperatore cum locis] *vulg.* progressu jam lucis.
l. 28. motibus] ms. viantibus.

IN LIBRUM XXV.

PAg. 414. l. 5. loricæ niveis limbis circumd.] ms. loricæ nimbis circumd.
l. 8. properantem] ms. proferentem.
l. 18. Saraceni nostrorum] ms. Saraceni sunt & nostruium.
l. 28 ociùs] ms. acutiùs.
l. 29. repulisset] ms. repulissent.
Pag. 416. l. 7. vertebram] ms. venam.
l. 26. dato, tentoria] ms. dato, in tentoria repetat.
Pag. 417. l. 5. vehebant & Comitum imæ quoque militum plebi] *In Steph. hæc verba, &* Comitum imæ quoque militum, *desunt.*
l. 8. parabatur] ms. postulabatur.
l. 13. scribentis] ms. scribens.
l. 13. sententiis] ms. sensus.
l. 16. velato capite cum cornucop.] al. velata cum cornucopia.
Pag. 418. l. 3. contactu] *Steph.* contractu.
l. 8. consulti quid] ms. consultique quid. *quod placet.*
l. 16. stabilem pugnam] ms. stabiles pugnas.
l. 25. metu] al. motu.
Pag. 419. l. 3. declinaret] ms. declararet.
l. 28. sui] ms. sulis.
l. 29. oppositis elephantis] ms. oppositis quos elephantis.
l. 29. gradientes] ms. præcedites.
Pag. 420. l. 3. Nohodare] ms. Novodare.
l. 5. Sicinium] al. Siccium.

l. 7.

l. 7. vicies] *ms.* viciens.
Pag. 421. l. 8. 9. *nedum sciens*] ms. & Steph. *adeo sciens.*
l. 9. *ubicunque*] Steph. *quod ubicunque.*
l. 13. *damnatorum*] al *delicatorum.*
l. 14. *e mundo*] al. *è medio.*
l. 17. 18. *impudentiam*] ms. *imprudentiam.* idque, rectius puto.
l. 21. stilo] *al.* studio.
l. 24. elate ante] *ms.* eletantem.
Pag 422. *l.* 3. 4. tricesimo] *ms.* tricensimo.
Pag. 423. *l.* 1. attingeret] *ms.* augis latens.
l. 11. citerioris] *al.* secretioris.
l. 12. genus crescebat in majus juvante parsimonia] *al.* genus immanis juvit parsimonia.
l. 14. in pace victus ejus mensarumque tenuitas] *al.* in pace ejus mensarum tenuitas.
l. 19. feria] *ms.* ferias.
Pag. 424. *l.* 1. voce ulla] *ms.* voces ullæ.
l. 2. quem] *ms.* quemquem.
l. 5. togatæ] *deest Steph.*
l. 8. censor] *ms.* censoris.
l. 18. castigaret] *al* vestigaret.
Pag. 425. *l.* 8. nationes omnes] *rò* omnes *Steph. deest.*
Pag. 427. *l.* 4 Levioris ing.] *al.* Lentioris ing.
l. 14. appetior] *ms.* & potiore.
l. 20. illud inclemens] *rò* illud *deest vulg.*
Pag. 429. *l.* 6. multa] *Steph.* nihil multa.
l. 7. nihil præter] *rò* nihil *Steph.* *deest.*
Pag. 430. *l.* 3. *curandum commisisset*] Ità ms. In vulg. *rò curandum* deest.
l. 21. prævaricatur] *ms.* peccator.
l. 23. quod clavos] *rò* quod *ms. deest.*
Pag. 431. *l.* 4. extis] *ms.* extisque.
l. 9. Herculiani] *al.* Herculani.
l. 10. paucis cataphractis] *ms.* paucis & cataphractis.
Pag. 432. *l.* 23. emissi ipse citius] *ms.* emissis peritius.
l. 33. quot] *al.* quos.
l. 35. rectoris] *Steph.* pectoris.
Pag. 433. *l.* 24. si abusus] *ms.* si ex abusos.
Pag. 434. *l.* 1. Arzanenam] *ms.* Asarzanænam.
l. 16. mandato] *ms.* mandatu.
Pag. 435. *l.* 1. Nevita] *ms.* Nemota.
l. 1. 2. Mellobaudes] *ms.* Bellovaedius.
l. 4. itaque] *al.* ita pace.
l. 10. abiorbebantur] *ms.* adoriebantur.
l. 11. ripas, à Saracenis] *ms.* ripas rapti à Saracenis.
l. 12. Persa] *ms.* Percum.
l. 15. temere] *ms.* intentre.
Pag. 436. *l.* 10. ad Ur] *ms.* adur.
l. 13. Memoridus] *al.* Memorius.
l. 26. Jovino] *al.* Joviano.
l. 31. concinentes] *ms.* concinentibus.
Pag. 437. *l.* 2. infimare] *ms.* infinuarent.
l. 5. roborandi] *ms.* corroborandi.
l. 6. velocissime] *ms* velocissima.
l. 10. 11. orbem Eoum] *al.* orbem eotum.
l. 14. quod vel] *ms.* scilicet velut inopte.
l. 31. stadii] *al.* stadis.
Pag 438. *l.* 1. in obsidione] *vulg.* *rò* in *deest.*
l. 12. commigrationem] *ms.* submigratione.
l. 16. Et sic] *ms.* Et hæc.
l. 25. cujus objice] *vulg.* cujus obisse.
l. 29. exclamans] *Steph.* exclamavit.
Pag. 439. *l.* 5. vel conjuge] *al.* & conjug.
l. 15. est æquum] *al.* *rò* est *deest.*
Pag. 440. *l.* 7. dedecore] *al.* ductore.
l. 10. pace] *ms.* pax.
Pag 441. *l.* 5. surgente] *ms.* surgentes.
l. 5. currentes] *ms.* currentesque.
l. 8. 9. tracta] *ms.* erecta.
l. 16. inde] *ms.* die.
l. 24. Deinde] *al.* Inde.
Pag. 442. *l.* 18. iisdem] *al.* cum iis iod.
l. 22. Jovinum] *ms.* Jovianum.
Pag. 443. *l.* 3. reluctans] *ms.* reluctantia.
l. 7. dubietates] *al.* dubitationes.

IN LIBRUM XXVI.

PAg. 447. *l.* 2. Menon] *ms.* Memnon.
l. 6. secunda particula] *Ita ms. & Steph. In aliis rò* particula *deest.*
l. 9. plenam] *Steph.* plenum.
l. 19. annui] *al.* anni.
Pag. 450. *l.* 19. Hilarium] *ms.* Hilarinum. *& ita quoque infr.*
Pag. 451. *l.* 9. nunc usque] *al.* unicus.
l. 27 parare] *ms* parari.
l. 28. quintum Kal.] *rò* quintum *in aliis libb. deest.*
Pag. 452. *l.* 18. Attacotti] *ms.* Attacitti.
l. 23. fœdos] *ms.* fœdera.
l. 24. debeat] *ms.* debebat.
Pag. 453. *l.* 3. suburbano] *Steph.* suburbio.
l. 10. pridem] *ms.* pridie.
l. 20. Germanus] *ms.* Gesmanianus.
l. 25. viliora] *ms.* vilia.
Pag. 455. *l.* 1. diducebatur] *ms.* diducebantur.
l. 3. memoratus Imp.] *al.* memoratum Imperium.
l. 4. regentis] *ms.* agentis.
l. 15. suadentium] *ms.* valentium.
l. 17. ejus : iisque] *ms.* macnisque.
Pag. 456. *l.* 24. admixtus] *ms.* adjunctus.
Pag. 457. *l.* 2. vero mandasse] *rò* vero *in aliis libb. deest.*
l. 13. Chalcedonos] *al.* Chalcedoniom.
l. 14. quoniam illud] *ms.* quoniam & illud.
l. 19. ignotus ob squalorem vultus & maciem] *al.* ignosus vultu ob squalorem & maciem.
Pag 458. *l.* 5. sontes] *ms.* insontes.
l. 20. 21. acciderit] *ms.* adsiderit.
l. 25. jamque fines] *al.* jam fines.
l. 26. ideoque sævissimam] *al.* eamdemque sævissime.
Pag. 459. *l.* 18. fide salutis] *ms.* fidelitatis.
Pag. 460. *l.* 2. 3. sublatus] *al* sublatis.
l. 19. evectus] *ms.* erectus.
Pag. 461. *l.* 22. confestim] *ms.* cum festinatione
Pag. 462. *l.* 30. armis] *Steph.* animis.
Pag. 463. *l.* 17. præire] *Steph.* præcedere.
l. 19. à Nicæa] *ms.* Anticæa.
l. 21. dierum fere sex sp.] *ms.* dierum brevi spatio.
l. 29. *religionibus*] al. *regionibus.*
Pag. 464. *l.* 16. Exindeque] *al.* Exinde.
Pag. 465. *l.* 16. gastrensis] *ms.* Castrensis.
Pag. 466. *l.* 3 comprensus] *ms.* compressus.
l. 13. Hellespontum] *ms.* bellis pontum.
l. 15. confixi] *al.* confusi.
l. 19. exercitus] *ms.* exsertas.
Pag. 467. *l.* 23. ob illos] *ms.* mobiles.
Pag. 468. *l.* 12. Gomoarium] *ms.* Obigomarium.
l. 19. Regem adhuc] *rò* Regem *ms. deest.*
Pag. 469. *l.* 4. prope Nacoliam] *ms.* propenlacolium.
l. 5. partium dux] *ms.* partiundum.
l. 5. Agilo rem excursu] *ms.*

jaculorum excurſus.
l. 20. ſepelivit & bella, ad veteris] al. ſepelivit, ad veteris.
l. 22. frutectis ſub quibus latebat] mſ. frutectis ubi latebat.
Pag. 470. l. 14. edidiſſet] mſ. ediderat.
l. 19. neceſſitudinem quæ] τὸ quæ mſ. deeſt.
l. 25. adventus] Steph. adpetitus.
l. 31. perpeſſis] mſ. perpenſis.
l. 31. ſolum] mſ. ſolo.
l. 32. * illi & illi fid.] mſ. ille & ille fidum.
l. 33. quam cauſa] τὸ quam mſ. deeſt.
Pag. 471. l. 2. ægerrimè dediderunt] mſ. acerrimè dividerunt.
l. 4. ardore] mſ. ad ardorem.
l. 5. & Agilone] mſ. & Agilonem.
l. 10. virtutibus ambo] mſ. virtutibus ejus ambo.
l. 18. inopinata] mſ. nobilitate &.
l. 22. reſident] mſ. reſiderendi.
l. 22. agitur] mſ. agatur.
Pag. 472. l. 3. 4. victoriam fœdantis] mſ. victoriæ fœdioris.
l. 19. per omnem orbis] Poſt hæc verba folium integrum in mſ. deſideratur.

IN LIBRUM XXVII.

Pag. 475. l. 18. impetu hoſtium] τὸ hoſtium deeſt Steph.
Pag. 476. l. 19. urgente inſtanter] in Steph. Editione τὸ inſtanter deeſt.
Pag. 477. l. 2. Signo igitur] mſ. Signo itaque.
l. 3. ſplendentium] in Steph. deeſt.
l. 22. per iter] mſ. pariter.
Pag. 478. l. 20. homo indignanter] In Steph. τὸ homo deeſt.
Pag. 480. l. 2. exornarunt] mſ. exarmarunt.
l. 11. fremituque crebreſcentis] mſ. primitus crebreſc.
l. 18. damna deſſentium] τὸ damna vulg. deeſt.
l. 20. Viventius] mſ. Juventius, & ita infr.
Pag. 482. l. 14. Zephyrum ventos] τὸ ventos Steph. deeſt.
l. 20. capitum humanis] mſ. capitum cavis.
l. 27. Hæmimontanæ celſitudines clauduntur] mſ. Hæmimontana celſitudinea clauduntur.
l. 30. eorum] mſ. eo jubar.
Pag. 483. l. 3. quæ cognom.] al. qua cognom.
l. 9. timebantur] al. memorantur.
l. 20. audaciſſima] mſ. duriſſima.
l. 22. tranſiere] al. tranſivere.
Pag. 484. l. 1. quæ ex fronte] al. ex fronte quæ.
l. 8. aliis oppida] τὸ aliis deeſt vulg.
l. 8. Colatis] mſ. Galati.
l. 11. poſtquam] mſ. τὸ poſt deeſt.
l. 21. infectos] mſ. infeſtos.
Pag. 485. l. 4. ingenuæ] mſ. junge.
l. 5. firma] al. prima.
l. 9. parvipendens] mſ. parviducens.
l. 18. Ne igitur] τὸ igitur in vulgatis libb. deeſt.
Pag. 486. l. 11. Venialem poſcerent pacem] mſ. venalem poſcerent praecem.
l. 15. Emiſſique viciſſim Victor & Arintheus] al. Emiſique viciſſim Victorem & Arintheum.
l. 18. paci] mſ. pacis.
l. 29. jurisjurandi] mſ. jurandi.
Pag. 487. l. 14. 15. aſcenderat] mſ. deſcenderat. Forſan in antiquis codicibus ſcriptum fuit eſcenderat, ut ſuprà : idque in aliis libris jam olim quoque obſervatum fuit.
l. 19. ſed dum] al. ſed cùm.
Pag. 488. l. 20. ſurrectorum] al. ſurreptorum.
Pag. 489. l. 7. dicebat] mſ. dicebantur.
Pag. 490. l. 7. licuiſſet, qui] al. licuiſſet & qui.
l. 7. 8. adnubilabant] mſ. adnubilarunt.
Pag. 491. l. 1. Rectorum] mſ. Rectoris.
l. 12. dilatum aliquandiu] τὸ aliquandiu mſ. deeſt.
l. 15. mollitie] mſ. mollitia.
l. 20. lævia] mſ. brevia.
Pag. 492. l. 10. juſſiſſe ternos] mſ. juſſiſſe item ternos.
Pag. 493. l. 11. volunt ipſi] τὸ ipſi deeſt al.
l. 16. & Bulchobandem] mſ. effullofaudem.
l. 20. Proventuſidem] mſ. Provertu idem.
l. 25. pube tendebat] mſ. pubetere tend.
Pag. 494. l. 7. hominum] mſ. omnium.
l. 12. 13. Rutupias] mſ. Rututias.
l. 15. Lundinium] al. Lundonium.
l. 23. cutaque] mſ. totaque.
l. 28. multos alios] τὸ alios vulg. deeſt.
Pag. 495. l. 11. Officiorum confiſus] Ita mſ. & Steph. In al. τὸ confiſus deeſt.
l. 25. mollientes] mſ. molientes.
Pag. 496. l. 9. montium] mſ. animantium.
l. 18. minùt] al. minis.
l. 20. Urſicino] mſ. Urſino.
Pag. 497. l. 2. clari] mſ. præclari.
l. 2. 3. Nam &] mſ. Namque &.
l. 9. viderentur eſſe] τὸ eſſe deeſt al.
l. 9. 10. factitabam] al. faciebat.
Pag. 498. l. 1. virile & muliebre ſecus] al. virilem & muliebrem ſexum.
l. 29. recente] mſ. terente.
l. 20. tranſgreſſus, indiviſis] mſ. tranſitibuſque neminem diviſis.
l. 31. Solicinio] mſ. Soliconmo.
Pag. 499. l. 3. 4. occurſu, locorum] mſ. occurſu, unde locorum.
l. 11. perterrente] al. prætereunte.
l. 23. 24. proculcatores] al. procurſatores.
l. 25. abrupta] mſ. oblita.
Pag. 500. l. 3. advenit omne] al. advenit hinc omne.
l. 4. iiſdem] al. iis denique. In mſ. neutrum habetur.
l. 12. turmarum] mſ. ruinarum.
l. 14. hoſtilibus] mſ. haſtilibus.
l. 25. adminiſtrarat] al. adminiſtrat.
Pag. 501. l. 3. ſublimiùs] al. altiùs.
l. 17. 18. reprehendens pronuntias] mſ. reprehendens tam pronuntiat.
l. 20. minutus] mſ. munitus
Pag. 502. l. 3. diruptus] mſ. directus.
l. 5. non cera, ſed plumbis] mſ. nonne eras ſed pluribus. vulg. non erant ſed pluribus.
l. 15. nationem omnem] mſ. nationem hominum.
l. 25. cecidit] mſ. deciderat.
Pag. 503. l. 9. fide] mſ. deinde.
l. 9. ſalutis] mſ. ſaluti.
l. 10. 11. minacem] mſ. minaciter.
l. 21. aditu reſerato] mſ. adituræ è ſtrato.
l. 22 23. repentes] mſ. repens.
l. 28. præcepit] mſ. præcipitur.
Pag. 504. l. 10. receſſus] mſ. receſſus.
l. 14. 15. ſuperata vel prodita] τὸ vel prodita in mſ. deſunt.
l. 16. laſſatis] mſ. laxatis.
l. 34 Ultus] mſ. Ultra.
Pag. 505. l. 5. evanuerit] mſ. evanuit.

IN LIBRUM XXVIII.

Pag. 506. l. 13. quæ apud] ms. quæque apud.
l. 13. interim] al. timuerim.
l. 14. Miletum] al. militum.
l. 21. cothurnarius] ms. cothurnaiiùs.
Pag. 507. l. 2. Nilcum] ms. Linac.
l. 8. doctrinarum] al. disciplinarum.
Pag. 508. l. 1. moderamina] ms. moderamine.
l. 17. propter] al. ob.
l. 18. motarum] al. moræ
Pag. 509. l. 4. ootos] al. notaos.
l. 14. 15. ad hæc] ms. ad hos.
Pag. 511. l. 12. interpretui comp.] al. integrum comp.
Pag. 512. l. 5. occultiore] ms. occultiores.
l. 10. scriptum] ms. inscriptum.
l. 11. deleniret] ms. delenirent.
l. 12. legebatur] ms. legebantur.
l. 13. avarum] ms. adavarum.
Pag. 514. l. 4. funesta] ms. funesti.
l. 7. 8. conscii veneficii] ms. conscius veneficius.
l. 19. convicti] ms confessi.
Pag. 515. l. 28. Prætorii] ms. Prætoris.
l. 29. cujus] ms. ejus.
l. 29. quandam velut damusam] ms. quædam velut damusam collegaret.
Pag. 518 l. 15. inter salutandi] ms. & iactandi initia.
l. 17. oooulli] ms. oullis.
Pag. 519. l. 18. io carcere Tulliano matris] ms. in Tertulliano in matre.
Pag. 520. l. 5. communiebat] ms. commoocbat.
l. 15. confundebantur] ms. confidebantur.
l. 16. interrumpebantur. Vicit] ms. interan vice.
l. 19. inquietudine errantis] ms. intiveeudinerrantis.
Pag. 521. l. 6. 7. Alemanni venere obsidum patres, quorum] vulg. Alemanoi venere obsides Imperatoris, quos leg.
l. 10. decipetentur] ms. deficerentur.
l. 12. oec quietum aliquid vel mite referri] vulg. audirentur oec aliquid mite referri.
l. 13. digressis] ms agrigressis.
l. 15. 16. aggressique milites] ms. adotius mulios.
l. 17. obtruncabant] ms. obcabant.
l. 20. commeruisse] ms. id commeruisse.
l. 27. similes agitantibus] ms. similia actentibus.
Pag. 522. l. 4. 5. sine ullo discrimine] ms. sinestre ullo die siopimas. ir. sine ullo discrimine opimas domos.
l. 5. oppida] ms. opes.
l. 7. quoquo] ms quaque.
l. 8. irrumpentium] ms. corrumpentium.
l. 9. conjuratis] ms. conjuratus.
l. 10. adtribuerentur] ms. attribuerunt
l. 12. narrando, operis] ms. narrandot ..... enus.
Pag. 523. l. 5. 6. parandi] ms. patiendi. ir. rapiendi.
l. 10. extruxerunt] ms. construxeruot
l. 21. adflicta] ms. adflictis. al. affectas.
l. 21. 22. qoiete temporis] ms. & ad quietem temp.
l. 24. Valentinus] ms. Valentinianus.
Pag. 524. l. 8. illecebrosas] al. illecebras.
l. 19. ditionem] ms. ditiones.
l. 22. Principis ..... Arcanos] ms. Principis velut ova..c... cudio ountio inest etima præcipua. Arcanos.
Pag. 525. l. 2. 3 acceptorum promissorumqoe magnitudine præmiorum] ms. accepiatum promissarumque magnitudine præcatum.
l. 19. discursos] al. digressus.
l. 20. nocens rei communi, sed] vulg. nocens, sed.
Pag. 526. l. 2. ictus alias] ms. lætus alia.
l. 5. ganeas] ms. galineas.
l. 18. Flabunii] ms. Fabunii.
Pag. 527. l. 3. 4. ubi ubi sunt minaciter clamantes si app.] ms. ubi sunt nostrorum clamant app.
l. 15. 16. peregrinum cujus] ms. peregrinum putantes, cujus.
Pag. 528. l. 3. 4. ita imminent] ms. italos terhiminent vident & pere.
l. 13. conviviis] ms. connubus.
Pag. 529. l. 3. adsistant] ms. adsistentes.
l. 4. videretur] ms. viderentur.
l. 10. scitè] ms excite.
l. 14. deuctorum] ms. rectorum.
l. 15. adfligi] ms. adflicta.
l. 17. unus] ms. eremus.
l. 18. maniosus & nequam. Civilitatis] ms. ma.... oiosus & nequam, & si quis..... di deinceps ausus fuerit corru...... tis autem hoc apud eos nunc .... m quod expedit. Civilitatis.
Pag. 530. l. 2. rogatis] ms. rogatus.
l. 3. 4. patrimonii se perpeti] ms. patrimonis oppidi perpeti.
l. 7. lembis] ms Tembis.
l. 8. vel Cajetam] ms. velle certamen.
Pag. 531. l. 1. sericis] ms. sertis
l. 2. foramen] ms. toramen.
l. 3. sunt apud] ms. sunt..... apud.
l. 7. una portatur] ms. una p. .... ur.
l. 9. & seqq. abiit * Quidam] ms. metatis. Ne id enimveto si quibos in mil .... principis regens digressus..... tit in.... aeut provectibus tali præsente ..... itio ..... leoo præsul existimator ceteri taciens...... dicta solius patersfamilias tectu .... tam aliena & placentia referrent & utile pleraque fallendo...... Quidam.
Pag. 532. l. 5. appellari tesserarios, inter] ms. appellari... intet.
l. 17. eos technis] ms. potest regiis.
l. 19. & seqq. pereunt * Alius] ms. pereunt ut ad impietis oraclatorem opeticate nec puteos nec facilis potest agritudo testam .... comitatum est his quistuam...... cum dignitate licet...... vicet tumida. Alius.
l. 21. obliquato] ms. aliquanto.
Pag. 533. l. 13. extorum interpretes] ms. extorumth..... terpretes.
Pag. 534. l. 1. fœminas invitantes] ms. fama adventantes.
l. 2. innuentes * ut Tullius ait] ms. inonentes & testatura.. .... ancillas captenatura pallidi aspirati pridie consumta defuncta .... um romaque ut ullius ait.
l. 13. 14. omnes] ms. omno.
l. 15. 16. concio & spes] ms. concio & copitorum & spes.
Pag. 535. l. 3. & fora clamitant sæpe] ms. & rogant velamittant.
l. 5. exiluerit Princeps & circumflexerit metam * exosco] ms. exiluerit prin.... nominabilis equis parum coherce...... exercitum elexerit metam & nbi ooglegentiæ tanta est caries. Exoptatq.
l. 8. effusius] al. fusius.
l. 9. discissis] ms. discissi.
l. 12. exploduntur] ms. explorantur.
l. venusta] ms. venustas.
Pag. 536. l. 3. adsiduè, Per te] ms. obsidie .... Per te.
l. 6. inanitate] ms. hiennitare.
Pag. 537. l. 7. ordinibus barba-

ros] *ms.* ordiuib. per barbaros.
l. 14. pari modo locatus] *ms.* primo dolocatus.
Pag. 538. miles congregaretur] *ms.* milites congregarentur.
Pag. 539. *l.* 7. & moras necti] *ms.* & moras, mæsti.
l. 12. terra : quemadmodum solent] *ms.* terslavi solent.
l. 31. ejusmodi] *ms.* ejusmodi nûis ads.
l. 18. agris] *ms.* pacis.
l. 27. eorum nostra] *ms.* eorum utinovo nostra.
Pag. 540. *l.* 9. casu in agro] *ms.* casuum feritaribus in agro.
l. 20. Tripolitani] *ms.* Pentapolitani.
l. 22. Flaccianum] *ms.* Flictianum.
l. 27. sibique deferri] *al.* sibi def.
Pag. 543. *l.* 17. præstructus] *al.* præstructurus.
Pag. 544. *l.* 10. volucriter] *al.* velociter.
l. 17. Cælestium] *Steph.* Cælestinum.
l. 33. ultricesque] *ms.* ultimæque.
Pag. 545. *l.* 8. in ecclesia] *ms.* in ecclesiam.
Pag. 546. *l.* 1. nixa] *ms.* mixta.

IN LIBRUM XXIX.

PAg. 547. *l.* 20. dilata] *ms.* delata.
Pag. 548. *l.* 7. exclamabat] *al.* exclamat.
Pag. 549. *l.* 15. coocinnitatibus] *ms.* concinnantibus.
Pag. 550. *l.* 22. appetitus] *ms.* appetentes.
l. 25. nonnunquam accidebat] *ms.* nonnunquam acceptum accidebat tam Octavianum ex Proconf. qoorum.
l. 28. Quintiano] *ms.* Quintiniano.
Pag 552. l. 5. *Comprime*] al. *Comple.*
l. 23. sine fine strependo] *ms.* sine strepitu.
Pag 553. *l.* 8 *cortinulas pensilem*] ms. *cortinulas* .... *pensilem.*
Pag. 554. *l.* 18. Οὐ μὴν] *ms.* OTMaNaI HΠOINI ΓΕΓONEC CETaIMM KaI ayΓOIC ΠΕΙΦaNHBaPTMHNIC ΕΦOΠaHCEI KaKONOITON EN ΠEdIOICIMMaNTOCaI AEOMENO KaP.
Pag. 555. *l.* 11. contoente] *ms.* contioente.
Pag. 556. *l.* 14. ibique capite] *al.* τὸ capite *deest.*
Pag. 557. *l.* 3. recepit] *ms.* excepit.
l. 5. Fortunatiano] *ms.* Fortunatione.
l. 5. infirmitate] *ms.* infimitate.
Pag. 558 *l.* 1. vel ludibriosa] *ms.* velut ebriosa.
l. 6. supplicia] *al.* supplicium.
l. 8. expressiùs] *ms.* pressiùs.
l. 24 elatè] *ms.* ac latè.
Pag. 559. *l.* 4. Valens] *ms.* & valere.
l. 16. extremis] *ms.* externis.
l. 20. nexibili adsever.] *al.* nixis ads.
Pag. 560. *l.* 6. quadam] *vulg.* aliqua.
Pag. 562. *l.* 1. quo justitio] *Steph.* qua justitia.
l. 1. 2. humiliati] *al.* humilitati.
l. 10. moras ægrè ferret] *ms.* matitis ...... ferret.
Pag. 563. *l.* 3. quod ex more] *ms.* quod Rex ex more. *it.* quod res ex more.
l. 12. ultrices] *ms.* ultimæ.
l. 13. commovente] *ms.* commoventes.
l. 19. Festinus] *ms.* Festus.
Pag 564. *l.* 9. agenda sperandaque] *ms.* agenda....... sperandoque.
l. 16. ubique] *al.* ibi rectè.
l. 20. οὐ δὲ] *ms.* COIMNOΘIKAIOTΞ ΦΞTHNTTΛHN.
Pag. 565. *l.* 6. percussus] *ms.* percolsus.
l. 9. scevum] *al.* sævum.
l. 25. Maximini] *ms* Maximiani.
l 25. occidi, quod] *ms.* occidi ad p̄i, quod.
l. 26. formarat. Constantian.] *Hic locus in ms. transpositus est.*
Pag. 566. *l.* 15. observato nec] *ms.* obvernatione.
l. 17. obitum] *ms.* vitium.
l. 17. liberatus * cum] *ms.* liberatus * (*hic lacuna quatuor linearum*) * longè .... cosaverit, cùm illi.
l. 22. usi] *ms.* cæsi.
Pag. 567. *l.* 3 4 ne quo casu ferarum rumperetur luctificus] *al.* ne quo ea superarum deberur luctifie.
l. 6. innoxiam * Et hæc] *ms.* iooxiam. Exop .... simile sechi ...... Et hæc quidem.
l. 8. *& seqq.* digrediens * è speculis] *ms.* digredientis, nec quo cum velom reciator pervicax inculabit. illud contemplatio, quod majus pictium operæ fortican regeodus verius milite barbaris quo pellendis. Et cum dediller * (*hic lacuna quinque linearum*) * .. peculis si quis host.
l. 12. 13. obruebatur. Agitabatur] *ms.* obruebatur.... agitabatur.
l. 15. successionum] *ms.* sententiarum.
Pag. 568. *l.* 14. tapetes soffecerant] *ms.* tapetes ..... suffec.
l. 15. 16. gnaris docentibus fre. * tempore] *ms.* gnari discentibus fre ..... equitatu cum Theodosio rectore præ . .... dispositio equitat etat * (*hic lacuna trium linearum*) *. tempore jaceat.
l. 20. suspicari] *ms* suspecti.
l. 24. quinquagesimum] *ms.* qoingentesimum.
l. 28. 29. Alemanna] *ms.* Alemannia.
l. 30. 31. Britanniam translatum] *ms* Britannos latum.
l. 34. 35. Mogontiaci] *ms.* Germaniaca.
Pag. 569. *l.* 3. inter * proxima] *Hic in ms. lacuna trium linearum.*
l. 19 animadverteret] *al.* adverteret.
l. 21. contumax] *ms.* contumeliosus.
l. 21. 25. vastandum, hostis] *ms.* vastandum .... hostis.
l. 23 adolesceret] *ms.* adolesceret.
l. 26. Lusii] *Steph.* Dusil.
Pag. 570. *l.* 30. Tubusoptum] *ms.* Tubusoptum.
Pag. 571. *l.* 4. ductabant] *ms.* optabant.
l. 12. Lamfoctense] *ms.* jam Phocense.
l. 13. condi] *ms.* candi. *al.* cuodi.
Pag. 572. *l.* 2. Tipasam] *ms.* Tiposam.
l. 5. imminentis] *ms.* minanti.
l. 12. distulissent provinciæ] *ms.* sustulissent & curii provinciæ.
l. 13. quibus se] τὸ se *deest al.*
l. 19. 20. adcline] *al.* adclive.
Pag. 573. *l.* 2 3. turbatoris * producerent] *In ms. hic lacuna quatuor linearum.*
l. 22. *rigor*] al. *vigor.*
l. 22. *clementia*] ms. *dementia.*
l. 26. Ancorarium] *ms.* Ancoraitam.
l. 26. Mazicas] *al.* Masices.
Pag. 574. *l.* 6. ductore * Romano] *In ms. hic lacuna quatuor linearum.*
l. 21. 22. quantum * &] *ms.* quantum ..... equentesque pertinaciter * (*hic lacuna unius linea*) * certare ... necessitato

cessitate … fussem & ipsum.

l. 33. 33. impetrabilem] al. impenetrabilem.

l. 35 Cantaurianos] al. Cantorianos.

l. 37. 38. promittendo, cùm * ulterius] ms. promittendo cum (*hic lacuna trium linearum.*) … tultorius per.

Pag. 575. l. 7. avexerat] al. auxerat.

l. 8. 9. peraneipiti * Theodosius] ms. perancipitis.. (*hic lacuna trium linearum*) …. Theodosius nullique ad eum ……. tium parcens.

l. 16. concatervatis] al. catervatis.

Pag. 576. l. 5. rotundo habitu] ms. rotundo habitus.] al. rotnoda habitu.

l. 7. perniciem] ms. perniciosnem.

l. 9. citus] al. citius.

Pag. 577. l. 20. Jessalenses] ms. Vesalienses.

l. 30. Masillam] ms Misilam.

Pag. 578. l. 6. animam absque moris cruciabilibus] al. animam non asque miris cruciabilibus.

l. 7. intereeptamqoe] ms. etepertamque.

l. 13. agnoscercot] al. cognoscerent.

Pag. 579. l. 2. insultu] ms. inexcita.

l. 4 raptim obsessa ab] ms quoniam proclivia obsessaque ab.

Pag. 580. l. 16. cibum tumens] *In Steph. hæc verba desunt.*

l. 24. virile & muliebre secus] al. virilis & moliebris sexus.

IN LIBRUM XXX.

PAg. 584. l. 13. Artabannis, addens] ms. Artabannis …… dens.

l. 16. nec urgentis adventus] al. nec urgentis accessus. ms. ne surgentes advenos.

l. 19 revertetur] ms. revertitur.

l. 27. 28. moderatoris Apparitor] ms. moderator Apparitoris.

l. 28. peteitus] ms. impercitus.

Pag. 586. l. 8. eo rursus] al. eo ipso.

l. 12. manibus] ms. brachiis.

l. 14. fidei certitudine mansit immobilis] ms. fiderandi ne mantuesi….. mobilis.

Pag. 587. l. 2. ædes pulsu] ms. adessasple nervorum.

l. 6. præpeditum] ms. impræpeditum.

l. 7. dolone] al. dolo.

l. 17. 18. scripseritque] ms. sesibetetque.

Pag. 589. l. 10. compererat] al. conceperat.

l. 26. Præfectus Prætorio] al. præfecit Prætorio.

l. 33 rationem formidine] ms. ratione formidinem.

Pag. 590. l. 5. festinabat] ms. festinaret.

l. 9. veris eum pertinerent exoratum] ms. principum oratum eum perciperent & exoratum.

Pag. 591. l. 5. nullis] ms. onllius.

l. 15. 14. joie [illegible]] τὸ jure *deest al.*

Pag. 592. l. 2. 3. Ctesias] ms. KIHCIAC.

Pag. 593 l. 33. ob levia serinii] ms. levia sinsetinin.

Pag. 594. l. 6. scevitate] al. sævitate.

l. 23. senserint esse nominatum] τὸ esse *deest al*

Pag. 595. l. 14. diebus dictis] ms. diebus dioctis.

Pag. 596. l. 8. exeritor, pro Cluentio vel pro] ms. & aritur clucoda ne vel pro.

l. 18. convelare] ms. convalere.

Pag. 598. l. 11. quo sinente] al. quo cancore.

l. 11. accuratius] ms. curatius.

l. 29. compulerunt] ms. compulit.

l. 29. & flagitantium] ms. efflagitantium.

Pag. 599. l. 12. inter suos] ms. ante suos.

Pag. 600. l. 12. Sebastiano] ms. Senastigiano.

Pag. 601. l. 4. insidens] al. concidens.

l. 17. prætet morem] ms. prætetar… torem.

l. 17. 18. Equitio introducense] ms. Equitio in consistorio vadente sunt.

Pag. 602. l. 7. ictus è cælo, vitalique via voceqoe] al. ictus telo vitalia voceqoe.

l. 8 9. & repente cohibito] ms egre pene cubito.

l. 10. exulibus] al. & vilibus.

Pag. 603. l. 27. germanitate concordi] ms. germanitare ita concordia.

l. 30. exorsus arces] ms. exorsus ut arces.

Pag. 605. l. 6. Burgundios] al. Burgundos.

l. 11. bene merita narratori, adsimulavit nonnunquam] ms. præte metita narratnri. .. … ad ……. bit nonnumquam.

l. 22. virtotes] ms. virtutum.

Pag. 606. l. 2. contemptus ut ad resist.] ms. contemtus vis bello diuturna paium ….. lius ad resist.

l. 33. dissimilis] ms. verisimilis.

Pag. 607. l. 3. lucrum. Hujus] ms. lucrom….. Hujus.

l. 13. livorem virtutum] ms. livorem severitatem.

Pag 608 l. 1. suggillandum] ms. supplicandum.

l. 8. inattente] ms. imamenta. *ie*, ima mente.

Pag. 609. l. 16. colnit] ms voluit.

l. 22. curatum] al. conditum.

Pag. 610. l. 2. hoc tentatores novitatis] ms. hoc tentandæ oovitati res.

Pag. 618. l. 8. metu] ms. mens.

IN LIBRUM XXXI.

PAg 613. l. 18. Tragula] ms. Vagulæ

Pag 614 l. 7. ἀλλ᾽ ὁπόταν] ms. AλλOΠOΛIN NyNΦaIdPOCEPE KaTa ΓaaC TyXOPHITEP-ΠOMENES TPOΦONΦES EyC TEΦEa KaTa ΓylaC Kal TIXOCa OIT POIOΠe ayCTO NON ECCI KaPaHΠOTEdNIa Φyaλa ΠOλyCΠEP-MONaN OPe ΠeΠICTOPOy KaλyPOOIO ΠOPONTaCyN EXMH Kal CKy EIKHNAE TIXOPHN Kal MyC ΔaΓaINIΠal ONHC dET IIBaTaCyN EATICIM aINOMENHC TayTOy Kal BIOTOIOTEλOC Kal dHPEIN EΦEζEI.

Pag. 615. l. 6. defotmes] ms. prodigiose formæ.

l. 9. Sie &] ms. licet

Pag. 617. l. 4. lugescunt] ms jugescunt.

l. 25. tetra villis] al conjuges ex villis vest.

Pag. 618. l. 13. Achaiam] ms. Adalam.

Pag. 619. l. 15. mansit] ms. transit.

Pag. 620 l. 2. farraeis] ms. fartaclis.

l. 4. educuntur] ms. educantur.

l. 13. 14. militari disciplina] ms. multiplitiplena.

l. 19. la.. inando] al. la… ando.

Pag. 621. l. 3. circumeunt] ms. circumeircunt.

Pag. 633. l. 14. amissis] al. amicis.

l. 16. 17. Gerazi] *mſ.* Geraſi.
l. 23. modò ruens] *mſ.* modo nierum.
l. 24. oppoſita] *mſ.* adpoſita.
Pag. 623. l. 2. ceſpitis] *mſ.* ceptis.
l. 3. ab arvis patentibus] *mſ.* à barbaris petentibus.
l. 16. 17. robur] *al.* rumor.
Pag. 624. l. 7. turbentur] *mſ.* trudentur.
l. 24. æmulæ] *al.* æmuli.
Pag. 625. l. 10. Saphrace] *al.* Aphrace.
l. 18 Farnabio] *mſ.* Farnubio.
l. 17. occaſione] *mſ.* accuſatione. *ir.* cauſatione.
Pag. 626. l. 4. nec] *al.* ne. *mſ.* ne hoc.
l. 6. vertere diſſimulabant] *mſ.* vertendi muſſabant.
l. 23. accidiſſe] *mſ.* accidens.
Pag. 627. l. 23. de habitu] *Steph.* & de *non habet.*
Pag 628. l. 17. 18. acriùs] *mſ.* rariùs.
Pag. 629. l. 2. vaſtatam plebem] *mſ.* & *Steph.* vaſtatam inam plebem. *ir.* vaſt. imam plebem.
l. 9. averſiſque] *al.* adverſiſque.
l. 11. ſemet, ut] *mſ.* ſemet . . . ut
Pag. 630. l. 2. 3. perferre non ſufficientes] *mſ.* & *Steph.* perferre non poſſe non ſufficientes.
Pag 631. l. 1. incluſos] *mſ.* & inſulis.
l. 20. aliorſum] *Ita mſ.* & *Steph. vulg.* aliò.
l. 26. cuique] *mſ.* quæ.
Pag. 632. l. 9. invitos] *mſ.* & *Steph.* inviſos.
l. 33. cohorte] *mſ.* morte.
Pag. 633. l. 1. ſecantes] *mſ.* ſecandos.
l. 29. ſperabatur] *mſ.* ſpectabatur.
Pag. 634 l. 24. concidiſſe] *al.* conceſſiſſe.
Pag. 635. l. 7. complurium] *al.* quamplurimum.
l. 26. oppreſſit] *mſ.* & *Steph.* ut priuſquam.
Pag. 636. l. 4. converrebant quæ] *mſ.* converrebant : & quæ.
l. 33. terrente] *al.* torrente.
Pag. 637. l. 23. quingenteni leguntur] *al.* quingenteni milites leguntur.
l. 26. venaticias] *al.* venaricas.
l. 31. 32. Etenim] *mſ.* Etſn. *al.* Et inde.
Pag. 639. l. 1. per Lauriacum ad opitulandum opp.] *mſ* per inaureacum opitulanda opp.
l. 3. exæſtuantes vi] *mſ.* exæſtuares ut in torr.
l. 7. cuncta mobilis] *Steph.* cunctam obviaſſer.
l. 9. 10. ac regiam] *mſ.* adrogantia.
Pag. 640. l. 4. Nicen] *mſ.* Niceam.
l. 6. prope Adrian.] *mſ.* præp. . . . . . Hadtian.
l. 15. per altum] *mſ.* peractum.
l. 20. intendente] *mſ.* incendente.
l. 23. præſtans] *mſ.* proſtravit. *Steph.* præſtavit.
Pag. 643. l. 4. ut ambigui] τὸ ut *deeſt al.*
l. 12 quæ ad] τὸ quæ *mſ.* & *Steph deeſt.*
l. 15. equitum, primo] *al.* equitum itinera primo.
l. 16 17. adhuc per itinera plurimis] *al.* adhuc perplurimis.
l. 18. etiam tum] *mſ.* etiamdum. *al.* etiamnum.
l. 21. Safrace] *al.* Safrage.
l. 21. accita] *mſ.* accito.
l. 21.22. fœderaturos] *mſ.* fœderato raturas.
l. 27. incendiis, quos lignis] *mſ.* inpondiis quos ignaret.
Pag. 644. l. 6. natalium daturus. Eo.] *mſ.* natalium . . . . . Eo ad.
l. 12. Safrace Alanorum] *al.* Safrage Alemannorum.
l. 18. abſterrebat] *mſ.* ſatis terrebat.
l. 21. reciprocis agitatæ] *mſ.* hactainlatae.
Pag. 645. l. 35. Mattiarios] *mſ.* Matſiarios.
Pag. 646. l. 12. non ferentes] *mſ.* & *Steph.* in conſerentes.
Pag. 647. l. 3. hoſtibus] *mſ.* hoſtilibus.
l. 21. ſpectatus] *al.* ſpectatis.
Pag. 648. l. 11. adæraudis] *al* requirendis.
l 18. contradictoris] *mſ.* contradictoris.
Pag. 650. l. 3. ἐν πεδίῳ] *mſ.* ENΠaIdIOICI MIMaNTOC aIaΛIΛaIOMENOIOaP. *Steph.* ἐν πεδίῳ μίμαντος AIAAIAAIOMENOIO AP.
l. 5. contemnebat] *mſ.* condemnabat.
l. 7. Erythræo] *Steph.* Erichtheo.
l. 7. ſuppoſitum] *mſ.* ſuperpoſitum.
Pag. 651. l. 13. abſumpta] *al.* aſſumta.
l. 17. diſcrimina] *mſ.* deſrumenta.
l. 26. perrumperetur] *mſ* prorumperetur.
l. 34. 35. obſtinatione magnatum majore] *mſ.* obſtinationem magnantium mato care.
Pag. 652. l. 24. fundæ] *mſ.* fundoris.
l. 20. adſcenſuſque] *mſ.* adſcenſumque.
l. 22. quemquam] *mſ.* quicquam.
Pag. 653. l. 1 referta] *mſ.* refetias.
l. 5. 6. abitum, cum] *mſ.* & *Steph.* abitum perdito cum.
l. 9 Macedoniæ urbem cum] *mſ* Macedoniam, cum.
l. 19 extremum vaſtavere penuriæ] *mſ.* penuriam. *ir.* extremam vaſtavere penuriam.
Pag. 654. l. 9. audaciæ fracto] *mſ.* audaciam fractu. *ir.* procerſu dein audaciæ infracto.
Pag 655. l 4. occidi, expectatione] *mſ.* occidi . . . . expectatione.

HACTENUS ex mſ. & vulg. libris variarum lectionum Collectam ea fide exhibui, quam in toto hoc Opere ſedulò præſtiti : curioſè fortaſſis an plus ſatis. Sed & hac parte graviſſimo Scriptori ſuccurrere volui, & materiam aliis dare, unde eligant, quæ pro cujuſque ingenio ex uſu eſſe poſſint.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE : A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, Baillifs, Seneschaux, Prevosts, leurs Lieutenans, & à tous nos Justiciers & Officiers qu'il appartiendra, SALUT. Nostre bien amé Antoine Dezallier, Marchand Libraire & Imprimeur de nostre bonne ville de Paris, nous a fait remontrer, qu'ayant recouvert un Exemplaire d'*Ammianus Marcellinus*, augmenté de plusieurs Notes & Manuscrits considerables par feu sieur Henri de Valois, nostre Conseiller & Historiographe, & de quantité d'autres tres-importantes piéces qu'il a fait venir des païs étrangers, pour embellir cét Ouvrage, lequel il desireroit mettre sous la presse, s'il nous plaisoit de luy vouloir accorder nos Lettres de permission & Privilege special. A CES CAUSES, voulans favorablement traiter ledit Dezallier, & luy fournir les moyens de donner au Public de belles Impressions, Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons par ces Presentes, d'imprimer ledit *Ammianus Marcellinus*, en telles formes, volumes, caracteres, & autant de fois qu'il voudra, pendant l'espace de vingt années consecutives, à commencer du jour qu'il sera achevé d'imprimer, iceluy vendre & distribuer par tout nostre Royaume & Terres de nostre obeïssance. Faisons défenses à toutes personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou distribuer ledit *Ammianus Marcellinus*, sous quelque pretexte que ce soit, d'augmentation, corrections, impression étrangere, ni mesme sur les anciennes copies, ni autrement, en quelque maniere que ce soit, prejudiciable à l'Exposant, sans son consentement ou desayans cause, à peine de confiscation des exemplaires, & de trois mille livres d'amende, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hôpital General, & l'autre tiers à l'Exposant, & de tous dépens, dommages & interests : A la charge d'en mettre deux exemplaires en nostre Bibliotheque publique, un en celle de nostre Cabinet des livres de nostre Chasteau du Louvre, & un en celle de nostre cher & feal le sieur le Tellier, Chevalier, Chancelier & Garde des Seaux de France, à peine de nullité des Presentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons faire joüir l'Exposant & ses ayans cause pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empeschemens. Et en mettant au commencement ou à la fin dudit Ouvrage un extrait des Presentes, voulons qu'elles soient tenuës pour bien & dûëment signifiées. CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR. Donné à Saint Germain en Laye le vingt-septiéme du mois d'Avril, l'an de grace mil six cens quatre-vingts, & de nostre regne le trente-septiéme. *Signé*, Par le Roy en son Conseil, JUNQUIERES.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 7. May 1680. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conseil Privé du Roy du 27. Fevrier 1665. Signé, C. ANGOT, *Syndic.*

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, en vertu du present Privilege, le 15. Avril 1681.

***

INDEX
RERUM MEMORABILIUM,
Quæ Ammiani libris, Notiſque continentur.

A

ABIENUS Senator, ob ſtuprum illatum Fauſtanæ atque Anepſiæ, Romæ morte multatur, 517
Aboras vel Chaboras fluv. Meſopot. 12. 13
Aborigines qui, 96
Acatarii qui, 544
Adraſtia vel Nemeſis quæ, 59
Ædeſius ex Magiſtro Memoriæ, 77
Ægypti v. provinciarum, earumque urbium deſcriptio, 340. 341. 342. Ægyptus & Africa olim populum Romanum paſcebat, 518 Sed poſt diviſum bifariam Imperium, Ægyptus Conſtantinopolim, Africa Romam aluit, 581
Ægyptii litium amantes, 305. quales, 346. 347. Reges ſuos Deorum loco habebant, 339. cæius adverſos Regibus aſſignabant ac vitio vertebant, *ibid.*
Ænus an ab Ænea condita fuerit, 307
Æraria duo, privatum & publicum, 333. alterum res Privatas alterum Sacras Largitiones dicebatur, 598
Africa ab Auſtorianis & Mauricis Gentibus incurſam, 435. horreum & altrix populi Rom. ſemper fuit, 581
Africanus Pannoniæ ſecundæ rector, 70
Africanus ex Advocato Urbis rector provinciæ, cur capite truncatus fuerit, 563
Agentum in rebus munus, varia nomina, & ſchola, 70. 71. eorum habitus, & militia quæſtuoſa, 127
Agilimundus Subregulus Quadorum, 179
Agilo Tribunus ſtabuli, Alamannus, 30. ex Gentilium Scutariorum Tribuno Magiſter peditum, 254. Aquileienſes de morte Conſtantii certiores facit, & ad deditionem compellit, 281. 282. Procopio tyranno ſe adjungit, 462. eum prodit, & cum ſuis ad Valentem A. tranſit, 469
Aginatius Vicarius Romæ, vir Patriciæ ſtirpis, cur Romæ ſupplicio affectus ſit, 515. 516. 517. 518. 519
Agitator, qui Circenſibus vicerat, ab editore coronabatur, 55
Alamanni Auſpiciis dediti, 30. pacem cum venia à Conſtantio obtinent, 52. apud Argentoratum acie victi à Juliano Cæſ. 147. 148. *& ſeqq.* à Juliano pacati, 269. Gallias Rætiaſque populantur, 432. 433. fuſi acie Romanis, Charietronem & Severianum Comites interficiunt, 475. à Jovino apud Scarponnam inopinatores oppreſſi, 476. ab eodem apud Catalaunos acie victi, v 1. Barbarorum millibus interfectis, 476. 477. Rex Alamannorum cum paucis captus ab Aſcariis, & patibulo affixus, 477. Alamanni trans Rhenum à Valentiniano A. fuſi fugatique, 500. Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes interficiunt, 510. 581. in his Araxorem & Hermogenem Duces, 581
Alanorum, aliarúmque Scythiæ Aſiaticæ Gentium ſedes & mores, 618. 619. 620. hi olim Maſſagetæ nuncupati, 618. gladium nudum humi fixum pro Marte regionum ſuarum præſule habent & colunt, 621. Alanos Hunni armis aut pactis ſibi adjungunt, 621
Alatheus Gothorum Greuthungorum Dux, quid poſt tranſitum Hiſtrum in Thracia adverſus Romanos egerit, *à pag.* 626. *ad* 654
Alavivus Gothorum Thervingorum Dux clariſſimus cum Fritigerno, & ejus tranſito Hiſtro in Thracia res geſtæ adverſus Valentem A. *à pag.* 624. *uſque ad* 254
Alexander Syriæ Conſularis cur à Juliano A. factus ſit, 352. 353
Alexandria, 341. 342. 343. Alexandrini medici laudati, 345
Aliſo Tribunus Procopianarum partium, 466. ejus apud Cyzicum forte factum, 466. 467. ei ob virtutem Valens parcit, 467
Alpium Cottiarum deſcriptio, 100. Maritimarum item & Penninarum, 102
Alypius ex Vicario Britanniarum, bonis exutus, & in exſilium mittitur venefici reus delatus, 558
Ammianus Marcellinus Protector, juſſu Conſtantii A. Urſicino Magiſtro militum obſequitur, 44. cum eo venit Mediolanum, 54. Urſicinum adjuvat in opprimendo Agrippinæ Silvano, 84. 85. 86. cum eo in Orientem redit, 134. dum puerum ſervat, vix Perſas evadit, 198. qua arte cum Urſicino aufugerit, 199. ad Satrapam Corduenæ Jovinianum cum Centurione miſſus, Saporis adventum explorat, 200. Amidâ à Perſis captâ, nocte evadit, ac fugâ Antiochiam petit, 219
Ammiani Marcellini errores, 39. 40. 41. error in Matronæ confluente, 105. trea errores, 103. in Aventico, Biturigia & Eluſa, 104. in Atari, 305. in ora Aquitaniæ, 273. in ora Ponti, 310. 315. in Tyra urbe, 317. in fonte Danubii, *ibid.* in Ægypto, 333. in Pentapoli, 340. 341. in Cyrenaica, 347. 348. 363. 379
Ampelii Præfectura Urbana qualis, 525. 526. ejus mores & dignitates, *ibid.*
Amphitheatrales feræ elapſæ caveis, ſæpe homines in urbibus devorabant vel debilitabant, 508. 509
Anaſtaſianæ balneæ Conſtantinopoli, à qua Anaſtaſia dictæ, 459
Anatolius Præfectus Prætorio Illyrici, 243. fuit patriâ Berytius, religione paganus, *ibid.* variæ ejus dignitates, & nomina, *ibid.* mors, 272
Anatolius Magiſter Officiorum à Juliano A. factus, 253. à Perſis interficitur, 420. 421. Juliani A. amicus, 421
Anazarbi conditor & nomina, 40
Anicii ſupra modum avari, & prædiorum multitudine gaudentes, 126. 500. 501
Annonam, præcipuè militarem & animalia publica Imperatores probabant, 253. populo petenti

¶

vilitatem sæpe proponebant, 330
Ansa, sæpe ampla dicta, 165. Ampla scuti, ampla temporis, ampla laudis, ampla dominationis, 165
Antepilani & Pilani qui, 141
Anthemusia, opidum, au regio Mesopotamiæ, 22
Antiochiæ & clararum urbium nocturna lumina, 6. Antiochiæ orta seditio, 32. Antiochia principatu Gallieni furio capta, direpta & incensa à Persis, 359. 360
Antoninus Protector ad Saporem R. P. transfugit, eumque sponte jam motum in bellum Romanum impellit, 19
Apellis pictoris de sutore verbum, ne supra plantam adscenderet, in proverbium venit, 509
Apodemius Agens in rebus, 57. 58. 63. 79. qui in Galli Cæs. & Silvani necem effrenatè exarserat, vivus exustus Juliani A. jussu, 198
Apronianus Præfectus Urbi à Juliano A. fit, 330. cur eo veneficos animadverterit, 430. 431
Aquileia cum duabus legionibus & cohorte sagittariorum partes Constantii adversus Julianum tuetur, & obsidionem fortiter tolerat, 278. 279. 280
Aquitanorum convivia lauta plerumque & munda, 124. Apud Aquitanos maximè nec viri nec feminæ licet perpauperes frustis pannorum squalent, 106. ex Aquitania vecta annona ad castra Juliani, 169. commeatuum ex Aquitania translatio Cabillonum, ad expeditionem Alamannicam, 47. 48
Araharius & Usafer, Regales Quadorum, 177
Atar, Saucouna Gallis dictus, 105
Arbetio insidiatur Ursicino, 52. 65. veniam Protectoribus impetrat, 71. Magister equitum Lentiensi bello interfuit, 71. 74. 73. Silvanum insimulat, 79. Consul cum Lolliano, 93. accusatus majestatis evadit, 118. 119. avarissimus, 186. quæsitor Ursicino datus, 134. cum copiis à Constantio præmittitur adversus Julianum, 286. Procopianos auctoritate sua ad deditionem adducit, 468
Arcus cælestis caussæ, 259. 260
Arietis descriptio, 337. 338
Arinthæus Tribunus, adversus Lentienses fortiter facit, 75. sub Juliano Persidem ingressio copiarum Dux, 389. 410. 419. à Joviano A. cum litteris mittitur ad exercitum Gallicanum, 442. Procopianos ad deditionem sua auctoritate compellit, 466. mira de eo, ibid. Magister peditum familias Gothorum prædatur, 485. legatus de pace ad eos mittitur à Valente A. 486. Persas expellit Armenia, 504
Armaturæ equestres & pedestres, 58. differunt ab Armaturis senioribus & junioribus, 58
Arsaci Regi Armeniæ Constantius Olympiadem, Ablabii Præf. Præt. filiam, Constantis A. fratris sui sponsam junxit matrimonio, 153. fidus Romanis fuit, ibid. à Constantio A. ambitiosis vestibus & multis donis donatur, 271. Quid ei mandaverit Julianus A. Persidem petens, 352. 355. Arsaci adversus Persas auxiliam ferre, conditionibus pacis prohibetur Jovianus A. 414. Arsaces à Sapore per dolum captus interficitur, 502
Artemius Vicarius Præfecti Urbi, 174
Artemius ex Duce Ægypti, à Juliano A. morte mulctatur, 384
Assessor sive Consiliarius, Magistratui judicanti consilium suggerebat, 512
Assessores apud Romanos qui & quales, 383
Athanaricus, Rex Greuthungorum gentis Gothicæ, à Valente A. transgresso Histrum funditur & fugatur, 486. pacem in medio flumine cum eo cur fecerit, 487. cur Judex Gothorum, non Rex dicatur Ammiano, 486. à proximis regno pulsus multo post, Constantinopoli decessit, & à Theodosio A. regiis exequiis est honoratus, 487. funditur & fugatur ab Hunnis, 621. 622
Athanasius Alexandrinus Episcopus, damnatur in aliquot Synodis, 91. quid ei objectum sit, 91. 92. à Liberio Episcopo Rom. ut damnaretur, Constantius obtinere non potuit, 91. 92
Austuriani ter Leptitanum agrum & Oeensem populantur, 539. 540. 541. 542. 543
Auxilia & Auxiliares qui, 187. 188
Auxonius Præfectus Prætorio Orientis, differt ab Ausonio Præf. Præt. per Gallias, 549. Josephus Scaliger, & Chiffletius in Vita Ammiani male de Auxonio Ausonium fecere, 549

B

BACTRIANI à Parthorum Regibus ægrè subacti, 378. multarum gentium domini, 378. 379
Bacurius Iberus inerti discessu initium pugnæ fœdat, 644
Bainobaudes, Scutariorum Tribunus, natione Francus, 56. Barbationis fraude discingitur, 136
Ballistæ descriptio, 336
Bappo Tribunus Promotorum, 75
Barbatio Comes, 57. Magister peditum in Galliam cum magno exercitu mittitur, 134. adversus Alamannos rem malè gerit, 136. fugatus ab eis, ad Imper. Mediolanum redit, 138. 139. Juthungos fundit fugatque, 166. cur cum uxore capite truncatus sit, 190
Bardi apud Gallos qui, 98. 99
Basilina, mater Juliani A. filia Juliani Præfecti Prætorio, soror Juliani Comitis Orientis, 482
Bassianus Notarius ob consultos Mathematicos fortunis spoliatus, 558
Basternæ matronales Romæ, opertæ & auratæ, 25. carpenta & pilenta item, ibid.
Bellovædius insignis numeri Tribunus, obses pacis Jovianum inter & Saporem factæ, 435
Bestiæ & feræ, ut bene meritæ, olim in agros & silvas liberæ dimittebantur, 567
Bithetidus, Primas Alamannus, à Valentiniano A. regere milites jussus, 568
Blemmyes an Blemyes dici debeant, 13. 14. eorum situs, ibid.
Bonum Eventum colebant agricolæ, 382. 383
Brachmanes cur inter altaria celsius gradescunt, 510. Solis cultui cum tota gente Indorum præcipuè dediti facie, 510. 511
Branchidæ, nomen successorum Branchi, & loci in agro Milesio, ab ipsis dicti, 353
Britannia à Pictis, Saxonibus, Scottis & Attacottis vexata, 432. 494. à Theodosio Theodosii A. patre, fusis fugatisque & repulsis Barbaris, in integrum restituitur, & prov. Valentia recipitur, 513. 514
Britannica annona in castella Cisrhenana convehi solita, 187
Bubalos, capreolos & spinturnicia Ægyptus alit, 335. 336. enhydrum etiam & ichneumonem, ibid.
Burgundiorum Alamannorumque confinia, 189. Burgundii vel Burgundiones si victi essent ab hostibus, aut si fame laborarent, Regem suum destituebant, 539 Sacerdotem perpetuum habebant, ibid. cur soboles Romana dicti sint, 538. Alamannis confines erant, 538. à Valentiniano A. per fraudem Alamanniæ immittuntur ac illudunt, 538. 539
Bustuarius latro, sepulcri violator aut vespillo, 510
Byzantium an Atticorum colonia dici possit, 308. 309

C

CÆSARES, & Imperatores ipsi advenienti exercitui honoris causâ occurrebant, 239. 240

Cæsarius Præfectus Constantinopolis sub Valente, 462
Callatis urbs provinciæ Scythiæ dicenda, non Calatis, 484
Campiductor vel Campidoctor quis diceretur, 71. 72. 216
Cancelli fori seu januæ Prætorii judicialis, 596. horum Cancellorum custodes, Cancellarii dicti, ibid.
Candidati qui, 81. 82
Carosianæ thermæ Constantinopoli à Valente unà cum Aquæductu & Nymphæo ædificatæ, & à Carosia ejus filia cognominatæ, 614
Carpentum Imperatoris triumphantis aureum ac gemmatum erat, 129. 130. & 249
Cassiana severitas, judices Cassii & Cassiani unde dicti, 471
Cassianus Dux Mesopotamiæ, 126. 201. ad exercitum Joviani A. fame laborantem cibos affert, 436
Castorum ædes & cultus Romæ & Ostiæ, 228
Castrensis Apparitor, vel Castrensianus, Castrensis sacri Palatii militabat, 465
Cella Scutariorum Tribunus, 156. à Limigantibus Sarmatis interficitur, 127
Celsus rector Ciliciæ, in vehiculum receptus à Juliano A. 322
Censualis professio quid contineret apud Romanos, 225
Centurio rerum nitentium, pòst Tribunus rerum nitentium dictus, 118. ejus munus, ibid.
Cerealis Tribunus Stabuli Valentiniani A. 601
Chaldæi, Mathematici, Genethliaci iidem, 548
Charietto, vir fortitudinis miræ, 172. Francus natione, ibid. per utramque Germaniam Comes, ab Alamannis interficitur, 475
Chnodomarius Rex Alamannorum Decentium Cæsarem acie vicit, 138 139. diu Gallias incubavit, earumque urbes opulentas vastavit ac diruit, 139. captus in fuga, & Romam ductus, ibi veterno consumitur, 151
Ciliciæ, Isauriæ, Commagenæ, Syriæ, Phœnices & Palæstinæ, ac Arabiæ Cyprique, Orientalium provinciarum descriptio, 39. 40. 41. 42. 43. 44
Civilis rector Britanniæ pro Præfectis, 424 495
Claritas & Flaviana stuprorum & adulteriorum rea, Romæ morte mulctantur, 514
Claudius ex Jovianorum numero Tribunus, seu Procopianus in exsilium à Valentiniano A. mittitur, 566
Claudii Præfectura Urbana qualis fuerit, 582
Clavularis cursus unde dictus, & qualis fuerit, ac quibus concederetur, 239. Clabularis aliàs vocatus, ibid.
Clematii Consularis Palæstinæ cædes, 3
Cluverii de Alamannorum origine falsa sententia, 135. ejusdem error, 149. & 501
Comiti rei Privatæ suberant Palatini, 547
Comitiva Orientis quanta, 4
Comitiva Domesticorum diu ante Constantinum instituta, 50
Compulsores qui, 302
Concædes, concides vel concisa quid, 336
Consistoriani qui, 80
Constantianus Strator, cur saxis obrutus sit, 365
Constantianæ thermæ Constantinopoli, 614
Constantianus, Valentiniani A. affinis, Cerealis & Justinæ A. germanus, Tribunus Stabuli, in Galliis latronum insidiis excipitur, moxque interficitur, 518
Constantina Hannibaliani Regis primùm, deinde Galli Cæsaris uxor, 2. 3. sæva, 2. 3. filia Constantini A. soror Constantii, 2. virum in cædes impellit, 8. dum ad fratrem suum evocata properat, ex febre interit, 54
Constantini Maximi genus expositum, 3
Constantinopolis à Juliano A. portu sui nominis, & porticu semirotunda, ac bibliotheca in Palatio ornata, 319. à Constantino Maximo Senatum suum accepit, ibid.
Constantius pater Galli Cæs. & Juliani A. Constantini Maximi frater, filius Constantii A. 422
Constantius Aug. Arelati Tricennalia celebrat, 14. sævit in Magnentianos, 15 16. 17. 18: Alamannis bellum infert, 47. 48 & seqq. pacem petentibus dat, 50. 51. æternum se & Dominum orbis dictitat, 64 Lentienses Alamannos fundit fugatque, 75. 76. Romam triumphantis more intrat, 129 allocutionem exercitus sibi soli vindicat, 245 literis Saporis insolentibus respondet, 265 Sarmatas Quadosque populatur, 176. exulibus Sarmatis Regem imponit, sedesque avitas reddit, 176. 178 Limigantes Sarmatas aliò transfert, 181. 182. Julianum Cæsaris dignitate jubet esse contentum, 252. 253. Bezabden frustra oppugnat, 256. 257. 258. domum reversio cum suis Sapore, iter reflectit, & allocutus exercitum, adversus Julianum contendit, 285. 286. Mopsucrenis ex febre moritur, 288. regni ejus anni, ibid. ejus virtutes & vitia, 289 290. & seqq. Constantinopoli sepelitur, 292. 293
Consulum officia Imperatores pedites frequentabant, 303. Consules annum auspicantes, servos aliquot manumittebant, 303. Circenses edebant III Nonas Janu. ibid.
Coronarium aurum quid fuerit, 42
Craugasii Nisibeni Curialis uxor à Sapore capta, 206. Craugasius desiderio uxoris captivæ transfugit ad Persas, 220. 221
Crescens Vicarius Africæ, 544
Cretio Comes Africæ, 273
Curator urbis seu Logista qui, 36. 37
Curialium quod munus, 427. Curiales sententias judicum exsecutioni mandabant, 492. Curiales, aliàs Decuriones dicti, 541. Curiæ à Decurionibus differebant, 541. 542

D

DAGALAYPHUS Comes Domesticorum factus à Juliano A. 274. in expeditione Persica Juliani A. copiarum Dux, 389. 401. 429. à Joviano A. rector militiæ factus, 453
Damasi cum Ursino de Episcopatu Romano contentio, 480. 481
Damnati extra portas urbium ad supplicium ducebantur more veteri, 527. eorum ora frenabantur, 557. eorumdem domus appositis fiscalibus vel dominicis titulis obsignabantur, 557. 558
Daphne, castrum in prov. Mœsia secunda adversus Gothos à Constantino Maximo exstructum, 485 Balistariis Daphnensibus nomen dedit, ibid.
Decentius Tribunus & Notarius, 258. 259
Decuriones Palatii qui, 242
Decuriones, sæpe Ordo, ac nonnumquam Senatus dicti, 319 320. iidem Curiales sæpius vocati, 540 Decuriæ quæ & quales, 541. 542. honores Decurionibus deferri soliti, 542
Demochares, Pyrrhi Regis Epirotarum medicus, an Timochares potiùs, vel Nicias nuncupaterur, 587
Diabas & Adiabas fluvii Adiabenæ nomen dedere, 370. 371.
Diademate quis ex Imper. Rom. primus usus sit, & quis semper eo uti cœperit, 263. Diadema Cæsaribus concessum non fuit, ibid. sanctæ Crucis pictura decorabatur, ibid.
Diocles ex Comite Largitionum Illyrici, vivus ob leve delictum exuritur jussu Valentiniani, 491
Diogeni dudum Bithyniæ rectori bona sua causa exitii fuere, 536
Diogmitæ qui fuerint, 496

INDEX RERUM.

Diræ & preces seu imprecationes, & Furias significant, 565
Diribitores qui, 195
Divi & Semidivi qui populi fuerint, 306
Domestici dicti Apparitores Judicum tam civilium quàm militarium, 88
Doryphorianus, homo sævus & perquam audax, Romæ Vicariam Præfecturam qua ratione egerit, 518. 519. capitis reus postea sub Gratiano, carnificatus perit, 519. 520
Druidæ apud Gallos, dicti & Drysidæ & Drysodæ, 97. sodalitia more Pythagoreorum habuere, 99
Dulcitius Dux inclitus, 495. Valentinum in Britannia exsulantem, ac res novas molientem, jussu Theodosii capitali cum paucis pœna afficit, 524
Duumvir urbis, id est Magistratus, 628. 629
Dynamius, Actuarius sarcinalium Constantii A. jumentorum, Silvano tendit insidias, 76. & seqq. fit Corrector Tusciæ, 81

E

Ecuλει forma qualis fuerit, 472
Editio quæ fiebat à Magistratibus sumptu ipsorum, Candida dicebatur, 479
Editores mimis, pantomimis, venatoribus, gladiatoribus, agitatoribus immensa munera dabant, & patrimonium suum prodigebant, 479
Elogium quid, 16
Episcoporum provincialium vini cibique parcimonia, vestitus vilis, oculi dejecti, 481
Equitius vel Æquitius, Tribunus & Cura Palatii, Valentis A. propinquus, cur ad Gothos ire obsidis loco renuerit, 644. in prælio apud Hadrianopolim cecidit, 647
Equitius Scholæ 1. Scutariorum Tribunus, homo Pannonius, 446. paucorum suffragiis designatur Augustus, ibid. rejectus à potioribus, Valentiniano populari suo, qui absens A. à cunctis designatus fuerat, favet, ibid. Equitius vel Æquitius, nondum Magister sed Comes, à Valentiniano A. Illyriciano exercitui præponitur, 453. Magisterii dignitate augetur, 455. pòst Consul factus, 455. tres aditus Illyrici obstruit Procopianis, 463. Magister armorum per Illyricum, cur increpitus sit à Maximino Præf. Præt. ut pervicax & deses, 579. à Quadis & Sarmatis ut Gabinii Regis circumventor investigatur, 581
Eruli, Batavi, Reges, numeri militares, 146. Eruli & Batavi, 253. 238. Erulorum & Batavorum vexillum ab Alamannis direptum, post magnum certamen recipitur, 475
Euhages Gallorum qui, 98. 99
Euphronius rector Mesopotamiæ, 208
Eupraxius Magister memoriæ, ob favorabilem acclamationem in designatione Gratiani Augusti, Quæstor à Valentiniano A. promovetur, 489. fiducia ejus in admonendo Valentiniano A. 498. 523
Eusebia, prior uxor Constantii, sterilis, 155. soror Eusebii & Hypatii Consulatium, 271. formâ, moribus & humanitate præstans, ibid. Julianum periculis exemit, & Cæsarem appellandum curavit, ibid.
Eusebius & Hypatius Consulares, fratres Eusebiæ quondam Aug. 271. ab Heliodoro accusati majestatis, paullo pòst restituuntur in integrum, 559
Eusebius ex Comite rei Privatæ, 77
Eusebius Præpositus S. Cubiculi, 52. 58. 68. divitiarum avidissimus, 126. Ursicino insidiatur, 254. morti addictus à Juliano A. 298. 299
Eustathius Philosophus, legatus à Constantio A. ad Saporem R. P. missus, 166. re infecta redit, 184
Eutherius, Præpositus Cubiculi Juliani Cæs. dominum suum apud Constantium defendit, 119. 120. laudes ejus, 120. Julianum aliquoties correxit, ibid. antea Constanti A. honesta & recta suaserat, 120. laudatur, 121. Romæ honoratè consenuit, ibid.
Eutherius, Cubiculi Juliani A. Præpositus, ad Constantium A. cum ejus litteris mittitur, 258
Eutropius Proconsul Asiæ, accusatus Theodorianæ conjurationis, Pasiphili Philosophi constantiâ evasit, 555. postea Præfectus Prætorio, ibid. scriptor Historiæ Rom. ibid.
Excubitor, Juliani Aug. Domesticorum Comes, 243
Exodium Græcis & Romanis quid, qui Exodiarii, 536
Exsequias propinqui & amici præcedere solebant, nudis capitibus, nonnunquam & pedibus, 560
Exsilii tria genera, 229

F

Fausiana femina non obscura, adulterii rea supplicio afficitur, 517
Faustina posterior uxor Constantii A. 271. Faustinæ ex Constantio filia postuma, nomine Constantia, Gratiano A. pòst nupsit, 289. à Procopio tyranno sinu circumfertur præsente Faustina, 462. in agminibus & in prœliis ab eodem lectica cum matre circumfertur, 468. à Quadis pæne capta est, cùm duceretur Gratiano nuptura, 580. qui evaserit, 580
Faustinus Notarius, ob asinum occisum tortus, & carnificis manu peremptus, 600
Felix Notarius, Officiorum Magister à Constantio A. promotus, à Juliano repudiatur, 253
Felix Largitionum Comes, 356
Festus Tridentinus, Consularis Syriæ, Magister memoriæ, deinde Proconsul Asiæ, 563. 564. natura crudelis & furiosus, 563. 564. is est Rufus Festus, qui Breviarium Hist. Rom. scripsit ad Valentem A. non autem ad Valentinianum, 563. sævitiæ ejus exempla, 564. 565
Fidustius Præsidalis, reus majestatis, 548. 549. jugulatur cum consciis, 555
Firmus Maurus, Nubelis Reguli filius, Zamma fratre occiso cur à Romanis defecerit, 569. Rex, an Augustus dictus sit, ibid. datis obsidibus & annona, restitutoque Icosio oppido, pacem cum Theodosio facit, 571. 572. fugit, & pretiosa quæque abjicit, 574. 575. ad Isaflenses confugit, 576. ab Igmazene Isaflensium Rege captus ac custoditus, ne Theodosio traderetur, laqueo fauces sibi elisit, 577. 578
Flavianus Vicarius Africæ, 545. reliquæ ejus dignitates, ibid. nomina, ibid.
Florentius, Præfectus Prætorio Galliarum, Julianum Cæs. ad pugnandum cum Alamannis hortatur, 140. Gallos tributis gravat, 158. milites cum commeatu ad Julianum adducit, 187. repugnat Cæsari, 188. 238. Juliano Aug. consalutato, aufugit, 251. à Constantio A. Præfectus Prætorio per Illyricum, & cum Tauro Consul factus, 272. Consul ejusmodi absens damnatur, nec nisi latebris mortem evadit, 297
Florentius Officiorum Magister, 234. Nigriniani filius, deportatur in insulam Boas jussu Juliani Aug. 297
Florentius & Barchalba Tribuni, qui Procopium tyrannum vinctum ad Valentem A. adduxerant, cum ipso interfecti, 469
Florentius, Præfectus Prætorio Galliarum, 492. Germaniani successor, ibid. ejus in admonendo Valentiniano libertas, 498
Florentius Germaniæ Dux, 568
Fortuna cornucopiam lævâ, dextrâ gubernaculum gerebat, 318

Fortunatianus Comes rerum Privatarum, 547. 548. laus ejus, 548
Francorum in Palatio Constantii multitudo floruit, 80. Colonia Agrippina à Francis obsessa & capta, 95. sexcenti Franci à Juliano Cæs. capti, 157. Franci Salii, & Chamavi, hi ad pacem, illi ad deditionem compulsi, 170. Franci Attuarii, post plurimos suorum captos & occisos, pacem à Juliano A. petunt obtinentque, 254. Franci & Saxones Gallicanos tractus infestant, 494
Fraomarius Bucinobantum, Gentis Alamannæ contra Mogontiacum, Rex à Valentiniano A. factus, 538. deinde Tribunus numeri Alamannorum in Britannia, ibid.
Frigeridus Dux Gratiani A. Farnobium Optimatem cum multis Gothis & Taifalis cædit; reliquos in Italiam Circumpadanam transfert, 655
Fritigernus Gothorum Thervingorum Rex vel Dux præcipuus, quid rerum in Thracia post transitum Histrum gesserit, & ut Valentem instructa acie victum interfecerit, à pag. 624. usque ad 654
Fullofaudes Dux, in Britannia insi. à Barbaris circumventus, 495
Fulminum tria genera, 362

G

GABINIUS Rex Quadorum fraude Romanorum occisus, 581
Galliarum limites, 99. Galliarum nationes præcipuæ tres, 101. provinciæ Galliæ, & clarissimæ singularum urbes, 103. 104. quorum ductu à Romanis subactæ sint Galliæ, 107
Gallorum origines, 97. mores, 106. Gallorum apud Amidam obsessorum fortitudo, 223. 224. 225. 226. Galli Julio mense expeditiones suas inchoant, 169. Gallicanæ legiones Imperatorum arbitras se ferebant, 610
Gallus Cæsar sævus, 3. 4. 5. 6. ejus immanitas, 30. 31. 32. & seqq. paullatim exarmatur à Constantio, 35. 34. Domitianum Præfectum Præt. & Montium Quæstorem interficiendos militibus tradit, 56. sævit in multos insontes, 58. in Epigonium & Eusebium Philosophos animadvertit, 45. 46. evocatur à Constantio A. 54. 55. 56. capite truncatur, 58. ejus parentes, & forma, 60 61
Gaudentius Agens in rebus, 70. Notarius, ut tum Julian Cæs. explorator, 171. Africam servat Constantio, 175. à Juliano A. morte afficitur, 324
Gaudentius Scutarius à Valentiniano adversus Procopium Africæ præsidio destinatus, 456
Gentiles qui, 34
Gentilium templa à Christianis sepulcra dictitata, 528. Christianorum Ecclesiæ postea à Gentilibus sepulcra & τάφοι invicem appellatæ, ibid.
Georgius Alexandrinus Episcopus, ab Alexandrinis cur tractus & dilaniatus sit cum Dracontio Præposito Monetæ & Diodoro, 316
Germanianus Præfectus Prætorio Galliarum, 453
Gildo Firmi Regis frater, 570. & Mascizelis, 571. adversus Firmum Romanis copiis adjungitur, ibid.
Gothi Thracias populantur, 451. ob auxilia missa Procopio, triennio oppugnantur à Valente A. 485. 486. pacem cum eo datis obsidibus faciunt, 487. ab Hunnis sedibus suis expelluntur, 621. 622. Gothorum alii permissu Valentis, transportantur in Thraciam, alii furtim ratibus Histrum transeunt, 625. 624
Gothi fame pressi ac malè habiti rebellant, ac Lupicinum cum suis fundunt, 626. 627. Valentem Imper. acie vincunt atque interficiunt, 644. 645. 646. Hadrianopolim victoriâ suâ elati oppugnant, & omnia frustra experti, re infecta discedunt, 650. 651. 652. Hunnis Alanisque auro sibi adjunctis, frustra Constantinopolim tentant, 653. 654
Gratianus à Valentiniano patre Augustus consentientibus militibus Gallicanis appellatus, 488. 489 cum patre Rhenum transit, & Alamanniam intrat, 498 apud signa Jovianorum retro detinetur ob ætatem bello immaturam, 499. Lentienses Alamannos vincit apud Argentariam, 636. 637. 638. ejus indoles, 858. ad Valentem patruum scribit, eique auxilium adversus Gothos ferre properat, 641. 842. cur Valenti invisus, 643
Grumbates Rex Chionitarum, filium apud Amidam amittit, 208
Gumobarius à Constantio factus Magister Armorum per Gallias, à Juliano A. non recipitur, 155. cùm esset Tribunus Scutariorum, Vetranionem prodidit, 274. Gomoarius à Constantio A. cum copiis præmittitur adversus Julianum, 186. à Procopio tyr. copiis præficitur, 462. ad Valentem transit, 468. 469
Gundomadus Alamannorum Rex pacem cum Constantio jungit, 141. Vadomarii frater, per insidias interimitur, 141
Gymnicis & sacris in certaminibus, in Circensibus etiam & Theatralibus ludis spectatores nudis capitibus totos dies perstabant, Soli & pluviæ expositi, 19. 20

H

HANNIBALLIANUS Rex quis, 2
Hariobaudus Alamannorum Rex, Macriani frater, cum Juliano pacem componit, 189
Hariobaudes Vacans Tribunus, natione Alamannus, ad Hortarium R. Alam. à Juliano Cæs. legatus missus, 187. redit ad Julianum, 188
Hastati qui, 142
Hatra vel Hatræ oppidum 455. 456
Hebdomon vel Suburbanum apud Constantinopolim quid, 452. ibi Imperatores coronati, ibid. ejus partes Tribunal, & Campus, & Ecclesia S. Johannis B. 452
Helena Constantii A. soror, Juliano Cæs. nubit, 95. Romæ potionata ab Eusebia A. immaturum abjicit partum, 135. moritur Viennæ, & Romæ in suburbano viæ Nomentanæ prope sororem suam Constantinam conditur, 265
Helepoleos descriptio, 358
Heliodorus, ex mercatore gari celeber causidicus, 558. 559. delator pessimus, Eusebium & Hypatium fratres, Consulares, falsò majestatis accersit, 559. repentina morte perit, 560
Helpidius Præfectus Prætorio per Orientem, 272. quis & qualis, ibid.
Hermogenes Ponticus, Præfectus Prætorio Orientis, 228. moritur, 272
Hesperius Proconsul Africæ, 545. postea Præfectus Prætorio Galliarum cum patre Ausonio tum Consule, ibid.
Hesychia matrona cur ore & naribus occlusis se peremerit, 517
Hierocles, Alypii ex Vicario Britanniarum filius adolescens, veneficii cum patre accusatus, casu mortem evasit, 557
Hieroglyphicæ notæ, 160
Honorati qui, 25
Honoratus Comes Orientis, 4. Honorati reliquæ dignitates, 4 ejus constantia, 50
Hormisda filius Hormisdæ Pers. Regis, frater Saporis, 132. ejus ad Constantium A. dictum, 135. ejus de Roma sententia, ibid. Juliani A. in bello Persico copiarum Dux, 389. ei insidiantur Saraceni Assanitæ, 392. 393. Pirisaborenses eum deserto-

rem appellitant, 394. eos Hormisda colloquio suo ad deditionem adducit, 395. ipsum lacerat probris Nabdates Persa, ac vivus exuritur, 405

Hormisda, Hormisdæ Regalia filius, Proconsul fit à Procopio tyr. 467. milites Valentis A. ipse cum uxore fugâ vix evadit, ibid. uxoris operâ periculis postea magnis eximitur, ibid.

Hortarius Alamannorum Rex, 138. veniam à Juliano Cæs. impetrat, 172. 173. fœdus servat, 189

Hortarius, Primas nationis Alamannæ, rector militum, propter missas clam ad Macrianum Regem Alam. litteras vivus comburitur, 568. 569

Hunnorum & Alanorum sedes & mores, 615. 616. & seqq. Hunni marium infantium genas ferro altius sulcant, & in luctu easdem pugionibus sibi concidunt; unde imberbes senescunt, 615. pelles murium silvestrium odoratas in usu habent, 616. tiaris vel galeris incurvis capita tegunt, 616. cur liberè ingredi non valeant, ibid. equis suis propè semper affixi, ibid. aversi & fugientes insequentem hostem sagittis incessunt, 617. hostes laqueis seu contortis laciniis intercipiunt, ac illigatos trahendo conficiunt, uti Jaxamatæ, Parthi, Alani, Sarmatæque, 617. atrati sicut Melanchlæni, 618. Hunni Alanos armis aut pactis sibi adjungunt, 621. Gothos invadunt, ac plerosque sedibus suis pellunt, 621. 622

Hymetius Proconsul Africæ, antea Vicarius Urbis, 528. frater Toxotii, patruus Eustochii virginis, ibid. cur relegatus sit in Dalmatiam, 513

Hypatii Consularis, fratris Eusebiæ quondam Aug. laudes. 561. ejusdem Præfectura Prætoriana per Italiam, & Præfectura Urbana, 561. ex Oriente in Occidentem post Valentis obitum transitus & migratio, ibid.

Hypomnematographi dicebantur Alexandriæ Actuarii seu Memoriales, qui acta conficiebant, 531

I

ICONIUM unde dictum, 7

Immo Comes Aquileiam jussu Juliani A. obsidet, 279

Impensæ quæ vocarentur, 381

Imperatores Romani in Consulatu collegas sibi privatos adjungere dedignati, 349. quando vel quoties donativum militibus erogare soliti, 449. 450. novos Augustos aut Cæsares simul ac sibi adsciverant, præsente exercitu eos alloquebantur, 489

Interpretium quid sit, 512

Jovinus Magister equitum, 279. eum Jovianus A. misso Arinthæo cum litteris, Magisterium armorum per Gallias retinere jubet, 442. Magister equitum per Gallias, Alamannos per Belgicam diffusos tribus prœliis fundit, 476. 477. reversus Parisios, à Valentiniano A. Consul designatur, 477. Jovinus Magister rei Castrensis cum Valentiniano A. ad bellum Alamannicum proficiscitur, 498. Theodosium successorem accipit, 525. Remis in Basilica S. Agricolæ quam extruxerat, sepelitur, ibid.

Jovianus Protector Domesticus, Constantii A. corpus loculo conditum cum Regia pompa vehiculo insidens Constantinopolim prosequitur, 292. 293. Jovianus Domesticorum ordinis primus, fit Imperator, 430. ignominiosam pacem cum Sapore facit, 434 435. 436. & seqq. Jovianum Gallicanus exercitus per legatos salutat, & pro Imperatore habet, 441. Ancyræ Consulatum init, adscito in collegium trabeæ Varroniano filio infantulo, 443. moritur Dadastanæ, 443. mortis ejus subitæ causa, ibid. mores ejus, ibid. pater ipsius Varronianus, paullo ante filium mortuus, ibid. Joviani corpus Constantinopoli inter Augustorum reliquias conditur, 446

Jovianus Notarius, 405. primus inter Notarios omnes, cur Joviani A. jussu necatus sit, 438

Jovianorum & Herculianorum Principes, 297

Jovius Quæstor à Juliano A. factus, 274

Iphicles Philosophus Cynicus, ab Epirotis legatus ad Valentinianum A. missus, ut Probum Præf. Præt. apud Imperatorem laudaret ex more, 399

Isaurorum incursiones, 7. 8. 9. 10. 11. Isauri Pamphyliam & Ciliciam infestant, 495. Musonium Vicarium Asiæ cum suis interficiunt, 496. pacem datis obsidibus obtinent, ibid.

Julianus à Constantio fratre patrueli Cæsar appellatur, Galliisque præficitur, 92. 93. 94. Coloniam Agrippinam recipit, & cum Francorum Regibus pacem facit, 113. apud Senones ab Alamannis obsidetur, 113. dotes ejus, 114. 115. 116. Julianus C. fusis aut cæsis Alamannis, Tres-Tabernas reparat, 137. suos hortatur ad pugnam, 140. 144. Alamannos apud Argentoratum magno prœlio superat, 148. 149. & seqq. transito Rheno Alamanniam populatur, 153. sexcentos Francos capit, 157. castella ad Rhenum reparat, & flumen transgressus v. Alamannorum Reges ad pacem petendam, captivosque reddendos compellit, 187. 188. & seqq. Parisiis Augustus à militibus per vim consalutatur, 242. ad Constantium A. duos legatos cum litteris mittit, 249. 250. 251. transito Rheno, regionem Francorum Attuariorum pervadit, 254. milites suos adloquitur, & in verba sua adigit, Constantio bellum illaturus, 269. 270. armatus transcurrit Illyricum, 275. 276. 277. 278 comperta morte Constantii per legatos, Thracias & Constantinopolim petit, ac toto Imperio potitur, 296. Antiochiâ egressus, exercitum in Persas ducit, 332. 333. & seqq. Assyriam ingreditur, 389. post aliquot ibi opida & castella deditione aut vi capta, dum se intectus prœliis inserit, interficitur, 419. 420. & seqq. à Christianis, an à Persis interemtus sit, ibid. ætas ejus, 422. parentes, ibid. virtutes ejus, & vitia, 422. 423. 424. & seqq. forma ejusdem & statura, 428. corpus ejus Tarsum à Procopio propinquo deportatum & in suburbano conditum, ut jusserat, 353. 429

Julianus ex Vicario, à Juliano A. morte afficitur, 324

Julianus Tribunus legionis, à Persis cæsus, 431

Julius Comes per Thracias, 481. astu capitur à Procopio tyr. ibid. Magister militum trans Taurum, per Orientales provincias Gothos eadem die atque hora omnes interimendos curat, 653

Junius Bassus, Præfectus Urbi, 174

Juramentum veterum per vota sua, 397. 398

Justina uxor Valentiniani A. Magnentio prius nupserat, 612

Juthungi, Alamannorum pars, à Barbatione victi, 166

Juventius Quæstor, 452. ex Quæstore Palatii Præfectus Urbi, genere Pannonius, 480. 481

L

LÆTI vel Leti Lugdunum invadunt, 135. qui fuerint, ibid. & 351

Lampadius Præfectus Prætorio, 77. ex Præfecto Prætorio Præfectus Urbi, 478. vanus admodum & inanis gloriæ affectator, 478. 479. ejus domus à plebe facibus injectis & malleolis cur petita, 480 ejusdem secessus ad Mulvium pontem, 480. Lollianus Lampadii ex Præfecto filius adolescens, cur capite troncatus sit, 513

Laniogaisus Tribunus, natione Francus, Silvano popularis suo fidus, 81. solus adfuit morituro apud Elenam Constantii A. 81

Largitionum seu Thesaurorum duo genera, 87

Laureatæ litteræ Imperatorum, provincialibus graves & damnosæ, 153
Lauricius Comes Isaurorum latrocinia compescit, 252
Latinus Domesticorum Comes, Alamannus genere, 49 50
Lentienses Alamanni primò victores, mox victi fusique à Constantio A. 74. 75. 76 prœlio superati à Gratiani Ducibus, Regem Priarium amittunt, & datis tironibus domum redire permittuntur, 639. 640
Leo rationes numerorum milit. tractans, Valentiniano Principe designato, populari suo favet, 446 exitialis postea Magister Officiorum, 446. Leo Notarius, pòst Officiorum Magister, crudelis & humani sanguinis avidissimus, 509. 510. cur Probum Præf. Præt. invisum Principi Valent. reddiderit, 599
Leonas Quæstor cum litteris ad Julianum ab Constantio A. missus, 252. & 253
Leontius Quæstor, pòst Præfectus Urbi, 56. qualis in Præfectura Urbana, 89
Liberius Antistes urbis Romæ, quòd Athanasium inauditum damnare nollet, in exilium jussu Constantii A. missus, 92
Limigantes Sarmatæ à Constantio A. victi, alias in sedes transferuntur, 179. 180. & seqq. dum Constantium A. invadunt, maxima suorum strage reprimuntur, 226. 227
Litteras vel codicillos dignitatum Imperator manu sua dabat, aut absentibus mittebat, 510. Codicilli dclaræ Præfecturæ Præt. aurei erant, ceterorum magistratuum eburnei, 510
Lucillianus Domesticorum Comes, 56. Lucillianus Comes legatus mittitur ad Saporem P. R. 84. Magister equitum per Illyricum, à Juliano A. opprimitur, 275. Magister equitum & peditum à Joviano A. genero suo factus, 436. Remis cum Seniaucho Tribuno occiditur, 442
Lucillianus Comes & Constantianus Tribunus, classis Juliani A. ductores, 356. Lucill. imperitiâ præceps, 390
Lupicinus Magister militum per Gallias, 188 in Britanniam adversus Scotos & Pictos proficiscitur, 233. inde revertitur, 254. à Joviano A. promotus Magister equitum per Orientem, 443
Lutto Francus, 89. Comes Silvani Franci interficitur, *ibid.*

M

Macrianus Alamannorum Rex pacem cum Juliano init, 189. cum Valentiniano A. 590. fidus postea Romanis socius & amicus, 590. dum Franciam vastat, insidiis circumventus perit, 590
Macrobius Tribunus in bello Persico cæsus, 432
Magister militum Præsens quis fuerit, 6. 7. & quæ Præsens militia vel Præsentalis, *ibid.*
Magister Officiorum Scholam Agentum in rebus, & scrinium Admissionum sub se habebat, 453. ejus munus, 453. 454. quæ officia ei parerent, 454. 455
Magister Admissionum, 85
Magistratuum omnium qui, & quot fuerint, 129. Magistri militum, Comites etiam dicti, 203
Magistri scriniorum distinguebantur à Proximis Scriniorum, 453
Magnentiacæ legiones duæ erumpunt noctu Amidâ, & in castris Persarum magnam edunt stragem, 214. 215. 216
Magnus Tribunus, 402
In causa læsæ Majestatis, à quæstionibus etiam civitatis nullius generis aut dignitatis privilegio eximunt, 513. 514
Malarichus, Gentilium Tribunus, Francus, Silvani Magistri peditum popularis sui amicus, 79. & defensor, 80. 81. Magisterium militum per Gallias sibi à Joviano A. delatum recusat, 442
Malleoli descriptio, 358
Mallobaudes Armaturarum Tribunus, 58. Francus, Silvani Franci amicus, 79. Mellobaudes vel Mallobaudes, bellicosus Francorum Rex, Macrianum Alamannorum Regem in Francia grassantem insidiis circumvenit ac interficit, 590. Comes Domesticorum Gratiani, Rexque Francorum Lentienses Alamannos fundit fugatque, 636. 637
Mamertinus Comes Sacrarum Largitionum à Juliano A. fit, 274. Consul cum Nevitta, 277. 283. Præfectus Præt. per Illyricum, *ibid.* Præfectus Prætorio Italiæ & Illyrici, 413. ab Avitiano peculatus accusatur, 498
Maratocupreni piratæ in Syria, jussu Valentis A. cum conjugibus & liberis ac vico suo omnes ad unum deleti, 522. 523. eorum repentina & astuta latrocinia, 522
Marcellianus, filius Maximini Præf. Præt. Dux per Valeriam, 572. Gabinium Regem Quadorum fraude deceptum occidit, 180
Marcellus, Magister militum per Gallias, 112. obsesso apud Senonas Juliano Cæs. auxilium non tulit, 115. ob id sacramento solvitur, 119
Marcellus Protector, Procopii cognatus, Nicææ & Chalcedone à paucis appellatur Augustus, 470. missis militibus in custodiam conjicitur, deinde interficitur, 470
Marciani duo, Heracleota alter, qui περίηγησιν scripsit ad Nicomedem Bithyniæ Regem; alter recensior, qui epitomen Artemidori duobus libris composuit, 576
Marinus Tribunus cur se cultro trajecerit, 71. 72
Martinus Vicarius Britanniarum, 17. cur se ipse interfecerit, 18
Martyres qui propriè dicti sint, qui impropriè, 492
Masaucio Domesticus Protector, Cretionis Comitis filius, in Africæ præsidium à Valentiniano A. missus, 456
Massagetæ, Alani sint, an Hunni, 363
Massilia quando & à quibus condita sit, 97 98
Mavortius Præfectus Prætorio, 225
Mauricatum gentium qui Præfecti dicerentur, qui Principes, 573. Mauri alii provinciales, alii barbari, 604. 605
Mauricius Tribunus, 436
Maurus, Petulantium Hastatus, postea Comes, capiti Juliani torquem imposuit, 242. Frigerido successor datur à Gratiano, 639
Maximinus Præfectus annonæ, 507. 508. & seqq. ejus patria, genus, & parentes, ac dignitates, 507. 508. Vicarius Præf. multos etiam Senatores & Senatoriæ stirpis mulieres, maleficiorum & adulteriorum Romæ damnat ac capite truncat, 809. 810. 811. 812. & seqq. Præfecturâ Prætorianâ auget, 516. etiam absens per Vicarios & emissarios suos in Nobilitatem Romanam sævit, 516. 517. 518. 519. sub Gratiano postea damnatus, capite truncatur, 519. Præfectus Prætorio Valentinianum ad crudelitatem impellit, 564 565. castella in Quadorum terris ædificari maturat, 579
Maximus Senator, à Juliano A. in locum Tertulli Urbi præficitur, 282 283
Maximus Tribunus legionis à Persis interfectus, 432
Maximus Philosophus quam patriam habuerit, 356. Juliani Apostatæ præceptor, *ibid.* inter Theodori conscios nominatus, capite truncatur, 556
Memorius Præses Ciliciæ, 353

Menophilus spado Drypetinam Mithridatis R. filiam cur interfecerit, 121
Mercurius Rationalis, delator, 68. somniorum Comes cur dictus, 69
Meribanes Hiberiæ Rex vestibus & donis donatus à Constantio A. 272
Merobaudes apud Gratianum A. plurimum potuit, 546 Magister peditum cum suis à Valentiniano A. præmissus ad vastandos Quadorum pagos, 600. Valentiniano mortuo Sebastianum Com. longius amandat, & Valentinianum juniorem Augustum appellandum curat, 610. 611
Messalla prov. Pannoniæ rector, Constantiam Constantii A. filiam periculo captivitatis liberat, 580
Metrodori Philosophi mendacium, causa belli Persici fuit, 418
Mileti halosin uter Phrynichus composuerit ac dederit, 507
Militares qui, 85
Milites κατ' ἐξοχὴν dicti Romani, 847
Milites Romani stantes cibum sumebant in castris, 423
Mimiambi qui, qui mimiamborum scriptores, 595
Mimus seu Planipes, actor mimorum: & de Mimis, Mimographis, Mimaulis. ac de Pantomimis seu saltatoribus, 359 360 de Atellanis seu Mimis, 596. 597. Mimi cavillationes etiam dicebantur, 597. Inter comœdiam & Mimum quid interfuerit, 597
Minervius ex Consulari, nomine & decreto Senatus R. legatus mittitur ad Valentinianum A. 513
Modestus Comes per Orientem, 228. Præfectus Prætorio de conjuratione Theodori Notarii cognoscit, 549 ob operam ibi navatam fit à Valente A. Consul, 550. cur Valenti adularetur, 550. Valentem A. à cognitione causarum revocat, 590. 591. ejus magistratus, 591
Mœsiaci qui, 253
Mopsuestia à Mopso Argivo vate condita, 40
Mutoorianus, qui & Strategius, Præfectus Prætorio Orientis, qualis, 107. Persas ad pacem hortatur, 126
Musonius Vicarius Asiæ, qualis vir fuerit, 496
Myrmillones qui, 585

N

NAïsus vel Næssus, urbs Daciæ Mediterraneæ, Constantini Maximi patria. 276. 277
Nannenus Comes à Saxonibus vulneratur, & aliquot ejus milites interficiuntur, 537. pòst Magister militum à Maximo 591. factus, ibid. Nannenus vel Nannienus Dux Lentienses Alamannos lio superat, 636. 637
Natalis Domini sæpe Epiphania dictus, 266
Natuspardo Scutarius, in bello Alamannico Valentiniani cadit, 501
Nebridius Comes Orientis, 21. ejus Magistratus, ibid. ex Quæstore Juliani Cæs. Præfectus Prætorio Galliarum, 253. jurare in verba Juliani A. recusat, & ab ipso servatus, secedit in Tusciam, 270. in locum Sallustii Præfectus Prætorio promotus, 462
Nectaridus Comes maritimi tractus, in Britannia à Barbaris cæsus, 493
Neoterius Notarius, in Africam à Valentiniano A. missus, 456. pòst Consul factus, 456. variæ ejus dignitates, ibid. Neoterium an Neotherium vocari oporteat, ibid.
Nestica Tribunus Scutariorum, 172
Nevitta adversus Juthungos fortiter facit, 166. Magister armorum per Gallias à Juliano A. factus in locum Gumoharii, 274. Consul cum Mamertino, 277. Gothus natione erat, ibid. Dux Juliani, 389. 401. 419
Nicomedia terræmotu prostrata: & de terræmotibus, 167. 168
Nigrinus, turmæ equitum Tribunus, Aquileiam Constantio diu vindicat adversus Julianum, 278. 279. & seqq. vivus exuritur, 282
Nileus Atheniensis cur in Ioniam profectus sit, Miletumque ibi condiderit, 507
Nisæi, an Nesæi equi, scribendum sit, 373
Nisibis à Joviano A. Persis ex pacto tradita, frustra deprecantibus opidanis, 437. 438 & seqq.
Nocturna judicia & supplicia crudelia & vituperanda, 518
Nohodares Optimas Persarum & Dux, 11. 12. 199
Nomenclatorum seu Vocatorum officium, 24. 25.
Notariorum tria genera, 165. 186
Novidunum vel Noviodunum, urbs aut castrum provinciæ Scythiæ, 485. antea Mœsiæ, 486
Numeri militares qui, 233
Nymphæum Romæ & aliis in urbibus quid fuerit, 89. 90

O

OBeliscus Romæ in Circo Maximo constitutus: & de Obeliscis, 259. 160. & seqq.
Octavianus Proconsul Africæ à Juliano A. factus, 350. Hunc Presbyter quòd apud se latentem prodere noluisset. Sirmii decollatur, 365
Odyssum, urbem prov. Mœsiæ inferioris seu secundæ, an Odessum dici oporteat, 484
Olybrius, Præfectus Urbi, diuturno morbo laborat, 508. quo anno Præfecturam Urbanam inierit, ibid. Præfectura ejus Urbana lenis & moderata, 525. ejus luxus, ibid.
Optimates apud Gothos qui fuerint, 651. 652
Ordinum primi, & Primi Ordines qui vocarentur, 142
Orfitus Præfectus Urbi R. 19. iterum, 219. ex Præfecto Urbi à Terentio pistore peculatus reus defertur, 478 Vulcatii Rufini operâ solutus exsilio, à Valentiniano A. bonis suis & laribus redditus, 491
Orientis provinciarum descriptio, 39. 40. & seqq.
Oldroëna regio à quo dicta, 583

P

PAlatini milites, & eorum privilegia, 457
Palladius, Tribunus & Notarius, donativum militum in sinum suum congerit, 543. à Romano Comite Africæ corruptus, 543. 544. post detectam ejus fraudem captivus, & observatâ custodum absentiâ laqueo se suspendit, 545
Para, Arsacis Armeniorum Regis filius, post cædem patris ad Romanos confugit, & cum paucis jussu Valentis Neocæsareæ liberaliter curatur, 584. per Terentium Ducem reducitur in Armeniam, ibid. metu Persarum latet in silvis, ibid. Cylacem & Artabannem fraude Saporis deceptus occidit, ibid. Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum c c c. popularibus fugit, & equis Regnum repetit, 584. & seqq. à Trajano Duce in convivio interficitur, 587
Pa[illegible] 239. 240. eam ad urbem Palatium fuit, 240. Campus, & suburbana, 248
Parium à quo conditum fuerit, 508
Parthenium mare vel Parthenicum quod sit, 333. 334
Parthicæ pelles pretiosæ, 300. ut & Persicæ pelles versicolores, 384
Parthici imperii initium, 365. 366
Paterianus Notarius Valentiniani A. 590
Paulus Notarius, delator, 16. 17. à Martino Vicario Britanniarum vulneratur, 18. 68. 88. grassatur,

satur, 227. 228. 229 vivus comburitur, 298

Pensitationum tria genera, canon, oblatio, indictio, 157. 158

Pentadius Notarius, 58. constanti defensione Juliani iram evasit, 297

Pentadius Juliani A. Officiorum Magister, 351

Pentapolis vel Cyrenaica semper à Libya separata fuit provincia, 340. quando primùm in provinciæ formam redacta sit, 347. 348

Peregrini orbe Roma ob annonæ penuriam expulsi soliti, 29. 30

Persæ silentium pro Deo habent, & legem silentii in conviviis observant, 184. quarumdam apud Persas dignitatum nomina, 369. octodecim regni Persarum majores provinciæ describuntur, 369. 370. 378. & seqq. Persarum habitus, & mores, 383. 384 & seqq. divisi in Nobiles & plebeios, 385. Persarum perfidia, 433. à Trajano & Vadomario vincuntur, 547. Persæ pro Parthis ab Ammiano impropriè positi, 620

Petronius socer Valentis A. ex Præposito Martensium militum Patricius, dirus & avarus, 458

Petulantes & Celtæ, numeri militares in Gallia prævalidi, 238. Petulantium signa, 239. Petulantes & Celtæ Julianum Augustum declarant, 241. 242. signa Petulantium & Celtarum, 242. Petulantes & Celtæ repulsâ Juliani A. non offenduntur, 244. Petulantium & Celtarum immoderata sub Juliano A. licentia, 328

Phalangius Bæticæ Consularis, 514

Pharus à Cleopatra tantùm restaurata, 342. item Heptastadium, ibid.

Philagrius Notarius Juliani A. postea Comes Orientis, 268. vir prudens, ibid.

Picti, Attacotti & Scotti Britannias vexant, 494

Pœmenius Silvani amicus interficitur, 89

Pollentianus Tribunus, consultorum de Imperio Manium reus, cur à Valente servatus sit, 561. 562

Pompeianus an Commodum A. ferro petierit, 550

Potentius, Tribunus Promotorum, Ursicini Magistri militum filius, in prœlio apud Hadrianopolim cadit, 647

Præfectus Prætorio annonam militarem, civicam, & Palatinam curabat, 55. 48

Præpositi differunt à Tribunis, 458

Prætenturæ quæ, 18

Prætextatus Proconsul Achaiæ, 505. Præfectus Urbi, ac multo pòst Præfectus Prætorio, 505. ejus Præfectura Urbana laudatur, 496. 497. Prætextatus ex Præfecto Urbi, à Nobilitate Romana quare legatus missus sit ad Valentinianum A. 513

Primicerius quid, 192. 191

Princeps Officii vel Apparitionis qui diceretur, 121. 123

Principia & Principiorum vertices qui, 82. Principia legionum & turmarum, 429

Probus, Diocletianus, & Valentinianus Imperatores nonnunquam ultra limites in solo barbarico castra & castella condidere, 339

Probi Præfecti Prætorio nobilitas, potentia, & opes, 500. ejus dignitates & officia, 501. mores ejus, 502. liberalitas & munificentia, ibid. Probus Maximino Præfecto annonæ Aginatii Vicarii Romæ de ipso litteras prodit, 514. Quados & Sarmatas à Sirmii oppugnatione deterret, 580. 581. adulatur Valentiniano, & tributis provincias onerat, 598. cur invisus Principi, 599

Procopius ad Saporem legatus à Constantio A. mittitur, 184. tunc Notarius, ibid. ad Rom. rectores inde scribit verbis obscuris, 199. et cognato suo Julianus A. Persas petens xx. millia militum commisit, 334. 353. missus à Joviano A. corpus Juliani A. in suburbano Tarsensi sepelivit, nec

pòst quæsitus usquam potuit inveniri, 440. cibos quos conservarat, ad Joviani A. copias misit, 436 sub Joviano A. apud Strategium ex Palatino milite Senatorem latuit, 457. mortuo Joviano per Divitenses & Tungricanos juniores Imperium invadit Constantinopoli, 459. 460. Thracias occupat, 462. Jovios & Victores contra se missos à Valente, sibi verbis conciliat, 464. Bithyniam in ditionem suam redigit, 465. Cyzicum capit, 466. 467. à Ducibus suis desertus & proditus, Valenti offertur, & capite truncatur, 469. ejus ætas, forma, & mores, 470

Procopius Notarius & Memoridus Tribunus à Joviano A. in Illyricum & Gallias missi, 436. redeunt ad Jovianum, gesta narraturi, 448

Proculus Silvani tyr. Domesticus, 88. ejus in tormentis constantia, ibid.

Profuturus & Trajanus rectores militum, ac Richomeres æquo marte cum Gothis pugnant, 631. 632

Prosper Comes, legatus ad Saporem, 165. re infecta redit, 184

Protectores qui, 34 Protectores Domestici quales, 47. Protectores & Scholares quales, 128

Ptolemæus Rex Cypri à Clodio Tr. Pl. injuriâ proscriptus, & Cyprus publicata, 44

Purpura adoranda offerebatur à Principe, 83

Pusæus Persa dedititius, Tribunatu à Juliano A. ornatus, 391. postea Dux Ægypti factus, ibid.

Pyrrhicha exercitatio militaris qualis fuerit, 316

Q

QUADI Valeriam incursionibus infestant, 133 Pannonias cum Sarmatis vastant, 173. Sarmatis armaturâ moribusque similes, 175. à Constantio A. datis obsidibus pacem obtinent, 177. 179. cum Sarmatis Pannonias vastant, 452. ad vindicandam Regis sui cædem Transdanubianas regiones vastant, 580. cum Sarmatis juncti prædas hominum ac pecorum agunt, & filiam Constantii quondam A. Constantiam pæne capiunt, 580. Equitium per Valeriam insequuntur, ut Gabinii cædis auctorem, 581. duas legiones fundunt fugantque, 581. à Valentiniano eorum pagi vastantur, 600

Quintianus Senator Commodo A. insidiatus est, non verò Pompeianus, 550

R

RANDO Regalis Alamannos Mogontiacum furto occupat & diripit, & oppidanos abducit, 497

Rationales qui, 80. 522. ne in causis quidem fiscalibus judicabant, 523

Rationarius Apparitor Magistri militum, & Præfecti Prætorio qui fuerit, 87. Numerarius etiam dictus, 87

Regales dicti Regum filii & agnati, 143. item Reguli, ibid.

Reges Persarum, fratres Solis & Lunæ se appellitabant, 163

Reges, se mutuò fratres appellant, 164

Reipublicæ nomine Imperium Romanum sæpissimè designatum, 147

Remigius Magister Officiorum, 495. Romani Comitis per Africam flagitiis favet, ac cum eo colludit, 540. Romani Comitis adversus Firmum Maurum fautor in Palatio & adjutor, 569. laqueo sibi fauces elidit, 546. 589

Relecrare quid significet, 410

Rhetorica inter turpes artes à Socrate & veteribus posita, 591. 592. Magonicæ comparatur, 592

Rhodani cursus descriptio, 104

Richomeres, Domesticorum Gratiani Comes, 631. postea Magister militum & Consul, *ibid.* pugnat æquo marte cum Gothis, 631. 632. iterum à Gratiano Aug. properante in Thraciam, præmittitur eum litteris ad Valentem Aug. 642. ultro se Valenti offert obsidem ad Gothos iturum, 644. ex prœlio Hadrianopolitano effugit, 646

Romani Senatus populique vitia, 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. Romana plebs inopiam frumenti metuens, sæpe seditiones movit, 221. 222. Nobilitatis Romanæ vitia, 526. 527. 528. *& seqq.* Plebis Rom. studia ac vitia, 534. 535. 536

Romani quibus legibus Barbaris in solo Romano commercia permitterent, 487. Romani Senatores alienis laboribus seu servorum operâ venabantur, 530. aleæ dediti erant, & aleatores summopere amabant, 532. nihil ferè agunt nisi consulta ephemeride, 533. divites homines captant, 532. ipsi ab uxoribus, uxores invicem ab ipsis ad testamenta facienda invitantur, 535

Romana plebs deses & vana, ridiculis nominibus gloriatur, 534. vino, tesseris, lustris & spectaculis totam vitam impendit, 534. 535. Scenicos à quibus nil acceperit, explodit, 535. mensas divitum captat, 536

Romanorum Episcoporum divitiæ ex oblationibus matronarum, 481. procedentium in vehiculis sessio, circumspectæ vestes, epulæ profusæ ac imperatoriæ, *ibid.*

Romanus & Vincentius Tribuni Scutariorum, cur à Juliano A. in exsilium missi, 525

Romanus Comes Africæ ferox & avarus, 495. Romanus Comes per Africam, quibus conditionibus Leptitanis adversus Austurianos Barbaros auxilium ferre voluerit, 540. Remigium Magistrum Officiorum & Palladium Notarium corrumpit, & quinque insontes morte mulctandos curat, 542. 543. 544 Zammæ à Firmo fratre occisi necem ulcisci vult, 569

Rufinus Præfectus Prætorio Galliarum, 48. opum cupidissimus, 116

Rufinus, Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ Princeps, 71. 122. falsarius capite truncatur, 124

Rufinus Aradius Comes Orientis, 551

Ruricius Præses provinciæ Tripolitanæ, 542. fraude Romani Comitis capite truncatur, 544

Rusticus Julianus Magister memoriæ, ad Imperium poscitur ægrotante Valentiniano A. 487

S

SABAIA ex ordeo vel tritico potus, 464

Sabinianus Magister armorum in Oriente, 196. parvi animi & corporis, 197. militari Pyrrhicha delectatur, 201. 202. obsidentibus Amidam Persis noctu superveniro recusat, hortante Ursicino, 211. 212

Sacerdotes provinciarum erant, Flamines municipiorum, 542 Sacerdotales qui, qui Duumvirales, qui Præsidales dicerentur, 542. Sacerdotes coronam auream portabant, 572

Sagittarii ætate Ammiani formidabiles, 139. 140

Sagittas emittendi quinque modi, 415

Salia Comes Thesaurorum per Thracias Theodorianæ conjurationis reus, 552. dum audiendus à judicibus se calciat, inter custodum manus exspirat, 552

Sallustius Jovianorum Tribunus, veluti Procopii fautor, à Valentiniano Augusto damnatus, 366

Sallustius Scutarius Valentem A. meridiantem insidiis ac ferro petit, 550

Sallustius Præfectus Prætorio Galliarum à Juliano A. promovetur, 274. 421. delatum ab omnibus Imperium recusat, 429. 430. Præfectus Prætorio per Orientem, 453. variæ ejus dignitates, *ibid.* nomen ejus variè scriptum, *ibid.*

Sapandiam Rhodanus alluit, 505

Saphrax vel Safrax, Vitherici Gothorum Greuthungorum Regis Dux clarissimus, quid rerum in Thraciis gesserit adversus Romanos, à *pag.* 625. *ad* 654

Sapor Rex Persarum ad Constantium Aug. de pace legatum & litteras mittit, 164. Amidam diu circumsessam & oppugnatam, per celsos aggeres muris admotos invadit, 209. 210. 211. 212. *& seqq.* urbem direptam excidit, & Ælianum ibi Comitem ac Tribunos patibulis affigit, 219. Singaram expugnat, & oppidanos ac legiones duas in extrema Persidis relegat, 246. Bezabden cum tribus legionibus & sagittariis oppidanis capit, 247. 248. eamdem reparatam præsidio & necessariis instruit, 248. Virtam frustra tentat, 249. quinque regiones cum xv. castellis, & Nisibin ac Singaram pace factâ à Joviano A. & Romanis extorquet, 433. 434. Joviano mortuo, Armeniis manum injicit, 452. Arsacem Regem Armeniæ fraude captum excæcat, ac ferro consumit, 502. Hiberiæ Aspacurem, Cylacem & Artabannem Armeniæ præficit, 502. 503. multa Armeniæ castra & castella vi aut deditione capit, 504. Artogerassam incendit, & uxorem Arsacis inde abducit, 504

Saracenorum mores, & incursiones ac situs, 13 14. Saraceni an à Scenitis distinguantur, 368. alii Julianum in bello Persico juvant, 358. 391. alii Saporem, 392. in phylas seu tribus divisi, 392. 395. Constantinopolim à Gothis victoribus tentatam defendunt, 653. 654. ad furta belli quàm ad pugnas aptiores, 653. crinīti & mitrati, 654. sanguinem è jugulo hostium cæsorum exsugebant, 654

Sarmatæ superiorem Mœsiam & secundam Pannoniam populantur, 115. Pannonias Mœsiamque vastant, 175. eorum armatura hastæ longæ seu conti, & loricæ ex cornibus rasis, *ibid.* equis castratis utebantur, 175. à Constantio Sarmatarum & Quadorum agri devastantur, 176. Sarmatæ & Quadi Pannonias populantur, 452

Saturninus Magister equitum à Valente A. factus, adversus Gothos in Thracia grassantes mittitur, 633. in prœlio apud Hadrianopolim fugâ se periculo eximit, 646

Sauromacem inter & Aspacurem Hiberiæ regnum dividitur, 504

Saxones cum Francis Gallicanos tractus prædis, incendiis, & captivorum cædibus infestant, 494. repentinis latrociniis ac prædationibus præ ceteris metuendi, 522. in Gallia post factas inducias à Romanis insidiis circumveniuntur, 537

Scholæ quæ, 13. Scholares, *ibid.* Capita scholarum qui milites dicti, 442

Scorpionis vel onagri descriptio, 357

Scotti Britannias vastant, 432. 494

Scrinia sacra quatuor, 233

Scudilo Scutariorum Tribunus genere Alamannus, 49. 50. Gallum Cæs. circumvenit, 53. moritur, 59

Scutarii qui, 54

Scuti jactatio qualis apud Romanos fuerit, 265. scuta perversa sub aliis gestare, vel capitibus imponere, signum defectionis, 469

Scythici arcus forma, 515. 516

Sebastiano Comiti ex Duce Ægypti ac Procopio xx. millia militum cur & quando à Juliano A. commissa, 354. 355. Sebastianus cum Procopio Joviano A. occurrit, 457. Sebastianus Comes

cum Illyricis & Italicis numeris Valentinianum A. in Alamanniam sequitur, 498. ab eo præmittitur cum Merobaude in Quados, 600. militari favore sublatus, mortuo Valentiniano longiùs amandatur, 610. ab Italia missus, loco Trajani pedites Valentis regit, 640. Gothos aliquot ad Hebrum cædit, 640 pugnari cum Gothis suadet, non exspectato Gratiano, 642. in prœlio Gothico perit, 647

Secretum vel Secretarium Judicum, & Episcoporum quid fuerit, 90. 91

Secundinus Dux Osdroënæ, agmen Juliani Assyriam ingressi cogit, 389

Seleucia an eadem sit quæ Coche, 404. 405

Seleucus Nicator dicendus, non Nicanor, 42. Daphnæi Apollinis fanum apud Antiochiam condidit, 329

Senatoribus Romanis negotiari, & fenerari non licuit, 22. 23. Senatores statuis auratis, carrucis altissimis, ambitiosis vestibus, multitudine prædiorum, & familiarum agminibus gaudent, 21. 22. & seqq. eorum fiducia, & benignitas erga Constantium A. 277. Senator q. equo phalerato insidens, post se trahit agmina servorum, 451. Senatores Christiani Præturam aut Consulatum adepti, egentibus pecunias ac vestes largiri consueverant, 479. multi Senatores ac Senatorii generis feminæ, Romæ maleficiorum, stuprorum & adulteriorum accusantur, & capitali supplicio afficiuntur, 512. Senatores Romani per legatos à Valentiniano A. petunt, ne deinceps contra morem tormentis exponantur, idque impetrant, 513. nominibus, teretis vestibus, multitudine obsequii delectantur, 526. 527. & seqq. manus aut genua osculanda præbent, ibid. equos & aurigas amant, parasitos & adulatores, ibid. doctrinas detestantur, solo Juvenali & Mario Maximo addicti, 529 muscas & radiolum Solis ferre non possunt, 530. 531

Seniauchus Tribunus, 75

Serapio Alamannorum Rex, 158. cur ita dictus, 143. Agenarichus patriâ linguâ appellatus, ibid. Mederichi fratris Chnodomarii filius, ibid.

Serenianus Pannonius, Valentis A. Domesticorum Comes, 453. captus apud Cyzicum à Procopio, Nicæam ducitur vinctus, 467. ibi noctu incautus post Procopii cædem à Marcello Protectore occiditur, 470

Servi in capita dominorum torqueri solebant in quæstione incestus & adulterii, in stupri non item, 519

Severus Magister militum per Gallias, 134. ejus laus, ibid. lævam aciem ducit apud Argentoratum, 143. Francos aggreditur, 178. repentè ad ignaviam convertitur, 178. Valentiniani A. in bello Alamannico comes, 498. 568. Saxones ad pacem petendam compellit, 557. ægrotante Valent. ad Imperium vocis occultis poscitur, 487

Severus Domesticorum Comes, 495

Signorum aquilarumque submissio, defectionis aut deditionis signum, 464

Silli, satyrica carmina, 344

Silvanus Magister Militum per Gallias, 76. cur Imperium invaserit, 81. 82. 85. per Ursicinum opprimitur, 86. Boniti viri Franci filius, 86. Tribunus Armaturarum à Magnentio olim ad Constantium cum suis transierat, 86

Simplicius, curans Vicariam Præfecturam, Romæ magnas edit strages, 517. sub Gratiano A. postea in Illyrico capite truncatur, 519

Sintula, Juliani C. stabuli Tribunus, 238

Sinus Ad Gradus dictus, 105. 106

Sophronius Notarius, pòst Præfectus Urbi Constant. 461

Spasinu Charax, 378. cur Ammiani in Characene, 378. Alexandria etiam dicta, ibid. Dionysius Periegetes, inde ortus, ibid. Characenus & Alexandrinus dictus, ibid. sub Augusto scripsit, 373

Spectatus Tribunus & Notarius, legatus ad Saporem missus, 161. re infecta redit, 184

Stationes agrariæ quæ, 12

Strator equos Imperatoris usui destinatos probabat, 565. Strator Imperatorem in equum efferebat, 601

Sueridus & Colias Gothorum Optimates cur defecerint, & cæsis Hadrianopolitanis, Alavivo ac Fritigerido Thracias populantibus sese adjunxerint, 629. 630

Suevi Rætias incursant, 153

Suffragatores qui dicerentur, 566

Suomarius Alamannorum Rex, 158. pacem à Juliano Cæs. obtinet, 172. datam fidem servat, 188

Susceptores qui, 872. varia eorum nomina, & officium, 814

Susceptus, id est Cliens, 595

Syagrius Notarius in Alamanniam ad exercitum mittitur à Valentiniano A. 521. postea Præfectus & Consul, ibid. sacramento solutus & inhonestè domum remissus à Valentiniano, quòd Alamannos solus evaserat, 521

Symmachus Præfectus Urbi, 478. ejus laus, ibid. cur ab ingratis civibus pulcherrima ejus domus Transtiberina incensa sit, 478

Syri & Assyrii cùm deditionem facerent, præ se bovem coronatum agebant, 390. 391

T

Tres Tabernæ à Juliano Cæs. reparatæ, 137

Tabularii, antea Numerarii dicebantur, 507. qui fuerint, ibid. an Tabularii civitatum & provinciarum differrent à Tabulariis Præsidum vel Præsidalis Officii, ibid.

Taifali, 181. puerorum amatores, 635

Tamsapor Persarum Optimas & Dux, 127. 199. 220. 221

Tarracius Bassus, postea Præfectus Urbi, 514. cum fratre Camenio, & Marciano ac Eusaphio Clarissimis veneficii reus, absolvitur, 314

Tarsus unde nomen acceperit, 39. 40

Taurus Præfectus Prætorio per Illyricum, fit Consul, 172. Consulatu suo exsul relegatur Vercellas à Juliano A. 197

Terentius Dux Armeniæ, pòst Comes rei militaris, 584. vir pius, ibid.

Terentius cur ex pistore Romano Corrector Tusciæ factus sit, 478. falsi postea convictus, sub Claudio Præfecto Urbi carnificis manu periit, 478

Tertullus Præfectus Urbi, 221. 222

Testudo in re militari quid, 146

Teutomeres Protector Domesticus, 71. Francus fuit, 71

Thalassius Præfectus Prætorio, 7. 35

Thalassius ex Proximo libellorum, à Christ. religione descisc., atque ita Julianum placat iratum, 388. 325

Theodorus Notarius Imperium affectat, 548. Gallus, an Siculus fuerit, 549. cum plurimis criminis consciis interficitur, 555

Theodosius in Britanniam insulam cum copiis missus, 494. urbes Britanniæ à Scotis & Pictis vastatas restituit, castella reparat, & provinciam quæ Valentia dicta est, recipit, 383. 524. Valentinum ibi exsulem res novas molientem opprimit, 524. in locum Jovini Magister militiæ constituitur, 525. Alamannos per Rætiam metu Burgundiorum dispersos partim occidit, partim captos in Italiam misit, 559. Magister equitum, Valentiniani A. in bello Alamannico comes, 568. Cæsaream Mauritaniæ intrat, & à Firmo incensam restituit, 572. equites & pedites Rom. qui ad Firmum defecerant, partim occidit, partim manibus truncavit, 573. desertores

alios exuit, alios contruncat, 574. castra Firmi qui fugerat, invadit & diripit, 575. Firmum multis prœliis fractum ad voluntariam mortem compellit, 577. 578. Africæ pacem reddit, 578. Carthagine interficitur stimulante aulicorum invidia, 579

Theodosius junior, Dux Mœsiæ, qui pòst imperavit, Sarmatas Liberos crebris prœliis attritos ad petendam pacem compulit, 582

Theophilus Syriæ Consularis à plebe Antiochensi discerptus, 52. 53

Tholus quid sit, 527

Thraciarum, & sinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adjacentium descriptio, 506. 507. 508. *usque ad* 518 Thraciæ VI. provinciarum clarissimarumque urbium descriptio, 483. 484. Thracia auri metalla tulit, 650

Tigres an veloces sint, & quibus artibus à venatoribus capiantur, 377. 578

Timagenes, Rhetor Alexandrinus, 96. ejus captivæ quæ Romæ fortuna fuerit, 96

Tomyris Regina Scytharum dicenda, non Tamyris, 567

Trajanus Comes multos Persas cædit, 547. in Armenia milites regens, jussu Valentis A. Param Regem Armeniæ per fraudem in convivio interficit, 587. vir pius, 650. 651. pugnat æquo Marte cum Gothis, 651. 652. Magister militum, *ibid.* accepto Sebastiano successore, nihilominus revocatur à Valente A. in prœlio apud Hadrianopolim interiit, 647

Transtigritanæ quinque regiones, cur ita dictæ, 433. 434

Tribuni, Comites, Præfecti, &c. Vacantes qui dicerentur, 78

Tribunus Stabuli Stratores sub dispositione sua habuit, 608

Tripolis vel Tripolitana provincia unde dicta sit, 141

Tzanni, Zanni, Thanni & Sanni iidem, 416. 417. finitimi Lazis, *ibid.*

V.

VADOMARIUS Alamannorum Rex, à Constantio A. pacem impetrat, 141. pro vicinis Regibus tribus pacem petit, 189. 190. per emissarios limitem vastat, & Libinonem Comitem interficit, 265. 267. capitur à Juliano, & relegatur in Hispanias, 268. Dux postea Phœnices, 267. Vadomarius ex Rege Alam. cum Trajano multos Persas interficit, 547

Valens à fratre Valentiniano Augustus appellatur, 452. propter auxilia missa Procopio 171. bellum Gothis infert, 485. *& seqq.* pacem cum eis post triennium acceptis obsidibus jungit, 486. 487. cum Gothis confligit circa Hadrianopolim, 643. 644. 645. in ea pugna perit, 646. qua ratione & quo mortis genere perierit, 646. 647. mors ejus prædicta, 650. ejusdem virtutes & vitia, 648. 649. 650. quamdiu imperaverit, 648

Valentia, pars Britanniæ Romanæ, una & novissimaè V. ejus provinciis, 524. à quo & per quem facta provincia, *ibid.* à Valentiniano A. dicta, *ibid.*

Valentiniani juniores duo fuere, fratres patrueles: alter Valentis A. filius, qui Consulatum cum Victore gessit; alter Valentiniani majoris filius, qui post ejus mortem Augustus est appellatus, 610. 611

Valentinianus junior, mortuo Valentiniano patre ab exercitu Augustus appellatur, 610. 611

Valentinianus ægrè mortem apud Remos effugit, 442. Scholæ secundæ Scutariorum à Joviano A. præficitur, 442. Augustus ab exercitu consalutatur, 448. Valentem fratrem suum Tribunum stabuli, mox apud Constantinopolim Imperii consortem adsciscit, 451. 452. periculoso morbo liberatus Gratianum filium, adhuc impuberem Augusti nominis participem faventibus militibus facit, 488. 489. *& seqq.* Val. cum Gratiano Rhenum transit, 498. Alamannorum insidiis pene circumvenitur, 499. Alamannos in solo barbarico fundit fugatque, 500. totam Rheni ripam Gallicanam castris, castellis, & turribus munit, 520. sævus & efferatæ crudelitatis, 565. 566. in alendis domi ursis anthropophagis æmulatur Galerii Maximiani, 586. 567. culpâ militis Macrianum Alamannorum Regem trans Rhenum incautum capere non potuit, 568. cum Macriano Alamannorum Rege colloquitur ac pacem facit, 590. Sarmatarum legationem ejicit, 597. 598. Quadorum pagos depopulatur, 600. dum legatis Quadorum respondet iratus, ictu sanguinis extinguitur, 601. 602. Gratianus ejus pater quos honores gesserit, 603. Valentiniani rerum in principatu gestarum breviarium, 603. 604. Vitia ejus, 605. 606. 607. 608. ejusdem virtutes, 608. 609. corpus ejus delatum Constantinopolim, inter Divorum reliquias humatur, 609. duas uno tempore uxores non habuit, 611

Valentinus Tribunus, cur Dux in Illyrico factus sit, 198

Valentinus Maximini Præf. Præt. conjugis frater, in Britannia ubi exsulabat, res novas molitur, & à Theodosio cum paucis capite plectitur, 524. aliàs Valentinianus dictus, *ibid.*

Valeria provincia, pars antea Pannoniæ, 524. Valeria provincia Italiæ, *ibid.*

Valerianus, Domesticorum omnium primus, in Valentiniani A. bello Alamanico cadit, 500

Valerianus Tribunus stabuli, in pugna Romanorum cum Gothis apud Hadrianopolim occidit, 647

Venustus Vicarius Hispaniarum, 550. 551. Venustus ex Vicario nomine Senatus Romani legatus ad Valentinianum A. 515

Vestralpus Alamannorum Rex, 138. cum Urio & Ursicino pacem petit à Juliano Cæs. & obtinet, 190

Vetranio an Veteranio dicendum sit, 64

Vetranio, legionis Zianorum rector, interficitur à Persis, 416

Victor, Juliani copiarum Dux, 389. 401. 407. 409. 419. à Joviano A. provectus militiæ rector, 435. Magister equitum ad Gothos legatus a Valente A. missus, 485. iterum legatus de pace ad eos mittitur, 487. item ad Saporem, 588. missus legatus ad Saporem super Armenia, 630. Sarmata erat, 642. Valenti A. suadet Gratianum exspectare, 642. ex prœlio Hadrianopolitano profugit, 646

Victor, insignis numeri Tribunus, cum Remora pacis Romanos inter & Persas initæ obses datus, 435

Victor Historicus, Pannoniæ secundæ Consularis fit à Juliano, & statuâ æneâ honoratur, 277. pòst Præfectus Urbi, *ibid.*

Victorinus, amicus Maximini Vicarii, suffragio suo quatuor Senatores periculo mortis liberat, 514. Maximini actus venditabat, 515. ejus defuncti uxor Anepsia stupri rea damnatur, 519

Vitalianus à Joviano A. Domesticus fit, 442. postea Comes rei militaris, malè rem in Illyrico adversus Gothos gessit, 442

Vithericus Gothorum Greuthungorum Rex, 625. qua ratione Histrum trajecerit, & quid in Thracia gesserit, *à pag.* 625. *usque ad* 654

Vithicabius Rex Alamannorum, Vadomarii filius, fraude ministri à Romanis corrupti interficitur, 498

Vitrodorus Quadorum Regalis, Viduarii Regis filius, 179

Urania vel Cælestis, Græcis dicta Astroarche, 529

Urbicius Mesopotamiæ Dux, ad Saporem de Armenia & Hiberia legatus missus, 588

Urius Alamannorum Rex, 138. 190

Ursacius Magister Officiorum crudelis, 452. Alamannorum legatos ad Comitatum missos asperè tractat, 453

Ursicinus Magister equitum ex Oriente evocatur, 52. 53. 54. impugnatur ab Arbetione, 65. Silvanum tyrannum opprimit, 84. 85. 86. remittitur in Orientem cum Magisterii potestate, 134. ab Eusebio Præf. cubiculi cur impugnatus, 192. 193. ex Oriente evocatus cùm venisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam, 197. & seqq. Nisibim & Amidam curat ordinatque, 197. 199. Persas Amidam circumsidentes furtim invadere conatur, 211. 212. Magisterio peditum ab Imper. exuitur, 234

Ursicinus Alamannorum Rex, 138

Ursicinus Vicariam Præfecturam Romæ curat, 514. cur ab ea remotus sit, 515

Ursini cum Damaso de urbis Romæ Episcopatu contentio, 480. 481. & seqq.

Urfulus Comes Largitionum, 224. vir severus, ibid. ejus post visas Amidæ ruinas liberum de militum ignavia dictum, causa ipsi mortis fuit, 255. Juliani A. jussu damnatus, 298

Vulcatius Rufinus Præfectus Prætorio laudatur, 498

X

Xystarchæ, qui & Gymnasiarchæ, purpurati & coronati, 163

Z

Zinafar, Rumo, & Fragiledus Sarmatarum Subreguli, 177

Zizais Sarmatarum Regalis à Constantio A. pacem petit, 176

Zoroastres Proconnesius, paullo vetustior Xerxis ætate, 374

Zoroastres Bactrianus, omnium ejus nominis antiquissimus, 374

Zoroastres Pamphylius, Armenii filius, 374

